image
not
available

9
4-A
30

7
7 N
21

H

76 9. 4 A 30
9

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

T. LIVII PATAVINI LATINAE HISTORIAE PRINCIPIS DECADES TRES, CVM DIMIDIA, LONGE QVÀM HACTENVS EMENDATIORES, compluribus locis partim CAELII SECVNDI CVRIONIS induſtria, partim collatione meliorum codicum ſuæ integritati reſtitutis.

Eiuſdem CAELII S. C. Præfatio, ſummam continens de menſuris, ponderibus, reꝗ; nummaria Romanorum & Græcorum: quaꝗ; ueterum pecuniæ ad noſtri temporis rationem æſtimantur, ita ut ab Italis, Gallis, & Germanis intelligi facilè poſsint.

AD HAEC,

L. FLORI Epitomæ ita iam ſingulis libris præmiſſæ, ut argumenti loco eſſe ſtudioſis lectoribus queant: cæteris eorum librorum qui deſiderantur, ad calcem adiectis.

[redacted] & Sigiſmundi Gelenij doctiſſ. in hunc autorem Annotationes.

CHRONOLOGIA [redacted] ab ipſo recognita & aucta.

RERVM præterea & uerborum in toto hoc autore memorabilium locupletiſſ. Index.

Biblioteca Naz. Vittorio Emanuele Roma

Cum priuilegio Cæſareo ad annos quinꝗ;.

BASILEAE, [redacted], Anno M. D. XLIX. Menſe Martio.

Digitized by Google

CAELIVS SECVNDVS CVRIO, BARPTOLOMAEO CASTROBESVTIO, *ANtiqua nobilitate, ac proprijs uirtutibus uerè claro, S. D.*

Bibliothecæ ... Coll. Rom. Soc. Jesu

LATENT homines, Barptolomęe ornatiſſ. hominū uirtus latêre nō poteſt. Id nunc re ipſa experior: qui cum te nunquam uiderim, tuam tamen pietatem, probitatem, fidem ignorare non potui: utpote qui cum ijs familiariter ſim uerſatus, qui eas uirtutes probè nouerunt, quiq; earum ſplendore & lumine illuſtrati afflatiq́; ſunt. Papiæ enim mihi cū Ludouico fratre tuo, adoleſcēte modeſtiſsimo, neceſsitudo ſanè quàm iucundiſsima interceſſit: hic uerò Io. Baptiſta Louino, amico & propinquo ueſtro, iuuene omni humanitate politiſsimo, familiariſsimè utor, cuius etiam hortatione hæc ad te ſcribere ſum aggreſſus. Nam cum Liuius hic à nobis emendatus in publicum proditurus eſſet, audijſſetq́; me eo animo eſſe, ut in nomine alicuius boni & moderati uiri diuulgaretur, illico tuum nobis nomen, idq; ſingulari humanitate, prudentia, pietateq; ornatum, ſubiecit: quod nos tanquā omen aliquod fauſtum arripientes, hanc nouam Liuij editionem in tuo nomine apparere uoluimus, tua iſta humanitate freti, quā nec ab hoc ſcripti genere, nec à nobis noſtriſq; abhorrere confidimus. Quę cum ita ſint, in his diutius non immorabor: ſed quæ ſit huius editionis occaſio, breuiter explicabo.

Cum Heruagius noſter, uir ad uetera literarum monimenta inſtauranda natus & factus, T. Liuium denuò eſſet editurus, ſignificauit mihi, à meq; petiuit, ut ſi quid afferre poſſem, quo autor hic clariſſ. tum emendatior, tum cōmodior prodiret, magiſq; hiſtoriæ ſtudioſis commendaretur: id cùm ipſius, tum bonarum literarum cauſa præſtarem. Ego, qui doctrinæ, ac præſertim hiſtoriæ cognitionem & cultum in præcipuis bonis ſemper duxi, & tali amico gratificari uolui, ſumptū in manibus hunc rerum Romanarum diuinū explicatorem, denuò euoluere, atq; euoluendo recognoſcere cœpi: in quo cum multa deprehenderem, quæ uel ancipitem afferrent cogitationem, uel corrupta & deprauata apertè uiderentur, ſtatui eum, adhibito anagnoſte, eoq; diligenti, cum ueteribus exemplaribus conferre: & non cum ueteribus ſolum, ſed etiam nouis aliquot, ex ijs qui meliores atq; emendatiores habentur. Quod cum feciſſem, comperi me non exiguum mei laboris fructum collegiſſe. Hoc enim confirmo, me ad ducentos emendaſſe locos, & priſtino ſuo nitori reſtituiſſe: quos hic recenſerē, lectoriq; legendos ſubijcerem, ſi ambitioſe meam diligentiam oſtentare uellem. Verùm nō hoc quærimus, ſed potius ut Liuium ipſum nitidiorem ab Heruagiana officina emitteremus, quàm ex alia ulla (quod pace eorum qui in eo elaborarunt dictum ſit) adhuc prodierit: id quod facile agnoſcent, Liuianę ubertatis, & rerum quæ in ea explicantur amatores. Nec tamē aliquis hoc ita dictum exiſtimet, quaſi extrema ſit ei impoſita manus, nec quiſquam præterea in Liuiana hiſtoria ſit aliquid reperturus quod offendat, quod attentum lectorem, dubium habeat: nam non noſtrum hoc polliceri, nec unius cuiuſquam, ut quod tot doctiſsimi, magnoq; iudicio uiri, & ocio abundantes, ante me non præſtiterunt, ego ſolus, qui neq; literis, neque ingenio ſum cum illis comparandus, in ſummis occupationibus, me prȩſtitiſſe auſim profiteri. Quin potius doctos omnes, ſi quid apud illos ualeo, imò ſi literarum dignitas ualet, hortor & rogo, in hoc dies noctęſq; incumbant, elaborent, ſudent: ut cùm omnes ueteres autores reſtituant, & inſtaurent, occultos & in ſitu puluereq; iacentes emittant in lucem: tum maximè hiſtoricos, qua una re nihil utilius hominum generi, nihil ſibi ipſi præclarius facere poſſunt. Nā uidemus, ex quo id quod dico agitari cœpit, ſimul ueteres diſciplinas caput attollere cœpiſſe, artium uſum bonarum, qui inertia maiorum noſtrorum exaruerat, refloruiſſe,

a 2

ruiſſe,& muſas omnes,à Barbaris regno ſuo & ditione pulſas, coniunctis manibus redijſſe. Quòd ſi ut eſt cœptum, coniunctis animis & operis, in hoc ſtrenuã pro ſua quiſque uirili parte nauabimus operam, ſpero fore, ut unà cum ueteribus philologię caſtiſſimæ monumentis, antiqui quoq; mores, iuſtitia, fides, pietas, grauitas, & humani generis uinculum, beneuolentia, & breuiter ætas illa aurea felixq; poſtliminio reuocentur. Sed in tanta re promouenda, diuino fauore opus eſt primùm, deinde hominum. A Deo aſsiduis omnium uotis, & precibus, & uitæ ſanctimonia, pax & tranquillitas imploranda, & exoranda eſt, ſine qua nec ocium haberi, nec literæ tractari, nec alia adiumenta conquiri aut inueniri poſſunt. homines uerò non modò linguis fauere debent, ijs qui ocio ſe tradiderunt literarũ, ſed etiam liberalitate. Id quod principum primùm eſt, deinde & aliorum omnium, penes quos adiumenta ſunt rerum agendarum. Cum enim in omni re gerenda duo requirantur, uoluntas & facultas, nec altera ſine altera quicq; poſsit efficere, ſunt iſta duo coniungenda omnino. Voluntas in bonis doctisq; uiris eſt ad bonas inſtaurandas artes, in diuitibus facultas. Nam, etſi in ijs qui fortunæ circunfluunt bonis, docti quoq; nonnulli reperiantur, tamen ſiue alijs implicati negotijs, ſiue copijs ipſis emolliti, & penè effœminati, ſiue falſa quadam opinione haſce literarum operas parum decoras rati, paucißimi ſunt, qui in eis elaborare uelint. Quamobrem, ſi diuites, ſiue illi docti, ſiue indocti ſint, ſuas facultates cum tenuiorum, doctorumq; uoluntate & animo, quod debent, coniunxerint, nõ dubium eſt, quin uel difficilima & maximè ardua cum laude tractari, & ad exitum perduci queant. Quòd ſi fecerint, in huius felicitatis parte & gloria numerabuntur: ſin minus, dijs erunt & hominibus inuiſæ. Præclarè enim Heſiodus:

Felix, qui potuit rerum cognoſcere cauſas,
Et duris optata tulit ſolatia rebus.
Fortunatus & ille, alium qui recta monentem
Audit, & inuentis ponit ueſtigia lætus:
Qui rebus non conſulit ipſe cadentibus ultro,
Inducitq; animum uoces contemnere ueras,
Ille quidem inuiſus diuis, & inutilis orbi eſt.

Nos igitur, ut pro noſtra parte uirili, homini amiciſsimo petenti gratificaremur, & hiſtoriæ Romanæ conſuleremus, non ſolum Liuiũ emendauimus, ſed etiam quodammodo illuſtrauimus: non cõmentarijs, aut ſcholijs, ſed menſurarum omniũ ueterum & ponderum ratione, req; numaria, uno libello explicata. quæ res, quàm ſit ad ueterem hiſtoriã intelligendam, uitamq; communẽ gubernandã non modò utilis, ſed etiã neceſſaria, mihi oſtendendum eſſe non puto. Quomodo enim uectigalium, penſionũ, tributorũ, fructuum ſummas intelligent? quomodo rerum quarum fit mentio ſæpiſſimè, precia æſtimabunt? quomodo ea ipſa, ad noſtri temporis uſum moremq; transferent? quem fructum ex huiuſmodi lectione capient, qui hac de qua ſæpe loquor põderum menſurarumq; ratione inſtructi ad hiſtoriam nõ acceſſerint? Quid menſuris, quid ponderibus, pecuniarumq; ratione in hiſtorijs uel implicatius, uel difficilius, uel obſcurius? Duo enim ſunt in hiſtorijs, quæ uel eruditum lectorem remorari poſſunt, tum ea ipſa quæ diximus, tum locorum quæ memorãtur cognitio. Sed locorũ deſcriptio ab alijs eſt non mediocriter illuſtrata: & hæc quoq; pars de qua loquimur, à ſummis eſt uiris pertractata: à Gul. Budæo primùm, qui Galliæ ſuæ fuit & erit ſemper ornamentũ: deinde ab Andrea Alciato, quem Italiæ lumen & Iuriſcõſultorum apicem eſſe omnes norunt: à Georgio Agricola, ſummo philoſopho & medico, alijsq; nõnullis. Verùm nos hoc conati ſumus, ex illorum uarijs copioſisq; diſputationibus, & ſæpe inter ſe diſsidentibus ſententijs, certam aliquã rationem elicere, eamq; ordine deſcribere, & ſumma breuitate cõplecti, ac cũ Liuio Romanę hiſtorię facile principe cõiungere, ut longę inquiſitionis labor abeſſet: quæ res nõ modò hiſtoriæ, ſed etiã Iuriſcõſultis, medici-

medicinæq́ ſtudioſis, utilis erit: neq́ latinis ſolum, ponderibus & menſuris, uerùm etiam Græcis intelligendis. Itaq́ hos noſtros qualeſcunq́ labores, atque in bonis literis iuuandis, promouendisq́ ſtudium, tibi Bartolomæe clariſs. & optime, dicamus: oramusq́, ut amici non copioſi munus ita accipias, ut animum ipſum, tuarum laudum cupiditate incenſum, magis expendas, quàm muneris uel precium, uel grauitatem. Id quod non de Liuio ipſo dico, ſed de eo quod Liuio ipſi operæ noſtræ acceſsit: cũ Liuius ipſe dignus alioqui ſit, qui ſemper omnibus laudetur, placeat, uigeat, relegatur, ametur. Vale. Dat. Baſileæ, Cal. Ian. M. D. XLVIIII.

ROMANAE LIQVORVM MENSVRAE, MAIORES IN MINORES DISTRIBVTAE.

In primis ſunt antiquæ numerorum notæ cognoſcendæ.

I	1	ſignificat unum	IↃ. pro D.	500	quingenta
V	5	quinque	CIↃ. pro M.	1000	mille
X	10	decem	IↃↃ	5000	quinq́ millia
L	50	quinquaginta	CCIↃↃ	10000	decem millia
C	100	centum	IↃↃↃ	50000	quinquagintamil.
D	500	quingenta	CCCIↃↃↃ	100000	centummillia.
M	1000	mille.	IↃↃↃↃ	500000	quingentamillia.
Supra quinquaginta etiam his utebantur notis.			CCCCIↃↃↃↃ	1000000	decies centenamil.

Et hæc licet quantumuis multiplicare.

Omnes numeri, omnisq́ ſumma, harum notarum acceſsione creſcunt & multiplicantur, detractione decreſcunt.

Prima nota I, ſi cui notæ præponatᷣ, ideſt à tergo ponatᷣ, unũ detrahit. ut IX, nouẽ ſignificat.

Linea tranſuerſa notis ſuperpoſita, eas notas tot millia continere innuit, quot alioqui minores numeros contineret: uelut, exempli gratia, $\overline{III}$. tria millia. $\overline{VII}$. ſeptem millia. $\overline{X}$, decem millia, & eo dem in reliquis modo.

Culeus igitur, ut hinc capiamus initium, capit Amphoras XX. Vrnas XL. Congios CLX. Sextarios DCCCCLX. Heminas MDCCCCXX. quartarios $\overline{III}$. DCCCXL. Acetabula VII. DCLXXX. cyathos $\overline{XI}$ DXX. Ligulas $\overline{XLVII}$ XXX.

Amphora capit urnas II, congios VIII, ſextarios XLVIII, heminas XCVI, quartarios CXCII, acetabula CCCXXXIIII, cyathos DLXXVI, ligulas MMCCCIIII.

Vrna capit congios IIII. ſextarios XXIIII. heminas XLVIII. quartarios XCVI. acetabula CXCII. cyathos CCLXXXVIII. ligulas MCLII.

Congius capit ſextarios VII. heminas XII. quartarios XXIIII. acetabula XLVIII. cyathos LXXII. ligulas CCLXXX.

Sextarius capit heminas II. quartarios IIII. acetabula VIII. cyathos XII. ligulas XLVIII.

Hemina, quartarios duos, acetabula quatuor, cyathos ſex, ligulas XXIIII.

Quartarius, acetabula duo, cyathos tres, ligulas XII.

Acetabulum, cyathum cum dimidio, ligulas VI.

Cyathus, ligulas ſiue cochlearia IIII.

LIBRA quoq́, cum menſura eſt, capit uncias XII.

Ligula, drachmas III, et ſcriptulum unum.

Cyathus ſeſcunciam, drachmam & ſcriptulum.

Acetabulum, uncias II, cum dimidia.

Quartarius, V.

Hemina, un. IX.

Sextarius, un. XX.

Congius, libras X.

Vrna, libras XL.

Amphora, libras LXXX.

Culeus, libras MDC.

Romanæ aridorum menſuræ.

Modius capit duos ſemodios, acetabula CXXVIII, cyathos CXCII, ligulas DCCLXVIII, ſextarios XVI. heminas XXXII.

Semodius, ſextarios VIII. heminas XVI, acetabula LXIIII. cyathos XCVI, ligulas CCCLXXXIIII.

Sextarius, heminas duas, & reliqua ut in liquidis.

Digitized by Google

Hemina, acetabula IIII.
Acetabulum, ſeſquicyathum.
Cyathus, ligulas IIII.
LIBRA quoq; cum menſura eſt, in aridis uſi ſunt ueteres.
Modius continet libras XXVI, uncias VIII.
Semodius, libras XIII, uncias IIII.
Sextarius, uncias XX.
Hemina, uncias X.
Acetabulum, uncias duas cum dimidia.
Cyathus, ſeſcunciam, drachmam, & ſcriptulum.
Ligula, drachmas III, & ſcriptulum unum.

Græcæ liquorum menſuræ, maiores in minores diſtributæ.

Metretes, cadus, ceramius, idem. capit choas XII, ſextarios LXXII, cotylas CXLIIII, quartarios CCLXXXVIII, oxybapha DLXXVI, cyathos DCCCLXIIII, conchas MDCCXXVIII, myſtra MMMCCCCLVI, chemas $\overline{IIII}$, CCCXX, cochlearia $\overline{VIII}$ DCXL.

Chus, ſiue choeus, Romanis congius, capit ſextarios VI, cotylas XII, quartarios XXIIII, oxybapha XLVIII, cyathos LXXII, conchas CXLIIII, myſtra CCLXXXVIII, chemas CCCLX, cochlearia DCCXX.

Sextarius, capit cotylas II, quartarios IIII, oxybapha. VIII cyathos XII, conchas XXIIII, myſtra XLVIII, chemas LX, cochl. CXX.

Cotyla, & hemina, & tryblion, capit quartarios II, oxybapha IIII, cyathos VI. conchas XII, myſtra XXIIII, chemas XXX, cochlearia LX.

Quarsarius, capit oxybapha duo, cyathos tres, conchas VI, myſtra XII, chemas XV, cochlearia XXX.

Oxybaphum, ſiue acetabulum, capit ſeſquicyathum, conchas III, myſtra VI, chemas VII, cum dimidia, cochlearia XV.

Cyathus, capit conchas duas, myſtra quatuor, chemas V, cochlearia X.
Concha, capit myſtra duo, chemas duas, cum dimidia, cochlearia V.
Myſtrum, capit chemen unam, & ipſius partem quartam, cochlearia duo, cum dimidio.
Cheme, capit cochlearia II.
Cochlearium, minima menſura eſt.
Concha duplex fuit, maior & minor. maior, æqualis fuit oxybapho: minor, ſemicyathum capit.

Myſtrum quoq; maius, decimaſexta pars cotyles eſt: pendet drachmas tres cum dimidia, & quartam drachmæ partem. minus uerò, uiceſima ſecunda cotyles pars, pendet drachmas duas, ſcriptula duo, ſiliquam unam, & grani undecimas quatuor.

Cheme item duplex. maior, cotyles pars uigeſima, pendet drachmas tres: minor, eiuſdem cotyles pars trigeſima, pendet drachmas II.

Ligulæ, ſiue cochlearia item uaria fuere: alia maiora, alia minora. ſed nullum eo quod nos ſuprà notauimus, maius. minimum, XXIIII, aut etiã trigeſima eſt cyathi pars, mediocre decima.

De iiſdem menſuris, cum per uncias & libras æſtimantur.

Metretes, capit libras CVIII.
Chus, libras IX.
Sextarius, libram cum ſemiſſe.
Cotyle, uncias IX.
Quartarius, uncias quatuor cum dimidia.
Oxybaphum, uncias duas, drachmas duas.
Cyathus, ſeſcunciam.
Concha, drachmas VI.
Myſtrum, drachmas tres.
Cheme, drachmas duas, ſcriptulum unum, grana quatuor, & quintas grani quatuor.
Cochlearium, drachmam unam, ſcriptulum dimidium, grana duo, & duas eiuſdem quintas.

Græcæ aridorum menſuræ, ut in alijs fecimus.

Medimnus, capit chœnices XLVIII, ſextarios LXXII, cotylas CXLIIII, oxybapha DLXXVI, cyathos DCCCLXIIII, cochlearia $\overline{VIII}$ DCXL.

Chœnix, capit ſeſquiſextarium, cotylas tres, oxybapha XII, cyathos XVIII, cochlearia CLXXX.

Sextarius, capit cotylas II, oxybapha VIII, cyathos XII, cochlearia CXX.
Cotyle, capit oxybapha quatuor, cyathos ſex, cochlearia LX.
Oxybaphon, capit ſeſquicyathum, cochlearia XV.
Cyathus, capit cochlearia X.

Ruſticæ menſuræ Græcorum, in liquidis tantum.

Metretes

Metretes,continet amphoras duas,choas VIII,cotylas CXVI, oxybapha CCCLXXXIIII, cyathos DLXXVI,myſtra MMCCCIIII.

Amphoreus,capit choas IIII, cotylas XLVIII,oxybapha CXCII,cyathos CCLXXXVIII, myſtra MCLII.

Chus capit cotylas XII,oxybapha XLVIII,cyathos LXXII, myſtra CCLXXXVIII.

Cotyle,capit oxybapha quatuor,cyathos VI,myſtra XXIIII.

Oxybaphon,capit ſeſquicyathum,myſtra VI.

Cyathus,capit myſtra quatuor.

Eædem menſuræ per unciam & libram.

Metretes,continet libras CVIII.

Amphoreus,libras LIIII.

Chus,libras XIII,cum dimidia.

Cotyle,libram,& ſeſcunciam.

Oxybaphon,uncias tres,& drachmas tres.

Cyathus,uncias duas,& drachmas duas.

Myſtrum,drachmas quatuor,cum dimidia.

Ruſticæ menſuræ Græcorum, in aridis rebus, eadem ratione.

Medimnum, capit modios Romanos VI,ſemimedimna duo,tertiarios tres, ſextarios VI,ſemiſextarios XII,ſemiduodecimas uigintiquatuor,chœnicas quadragintaocto,cotylas centum quadragintaquatuor,oxybapha DLXXVI,cyathos DCCCLXIIII,myſtra $\overline{III}$CCCCLVI.

Semimedimnum,capit tertiarium cum dimidio,ſextarios tres,ſemiſext. VI,ſemiduodecimas XII, chœnicas uigintiquatuor, cotylas LXXII, oxybapha CCLXXXVIII, cyathos CCCCXXXII,myſtra MDCCXXVIII.

Tertiarius medimni,capit ſext.duos,ſemiſext.quatuor,ſemiduodecim. octo,chœnicas XVI, cotylas quadragintaocto,oxybapha CXCII, cyathos CCLXXXVIII, myſtra MCLII.

Sextarius hic,capit ſemiſext.duos,ſemiduod.quatuor,chœnicas octo, cotyl.uigintiquatuor, oxybapha XCVI,cyathos CXLIIII,myſtra DLXXVI.

Semiſextarius, capit ſemiduod. duas, chœnicas quatuor, cotylas duodecim, oxybapha quadragintaocto, cyathos LXXII, myſtra CCLXXXVIII.

Semiduodecimà medimni pars,capit chœnicas duos,cotyl. VI,oxyb.uigintiquatuor,cyathos XXXVI, myſtra centum quadragintaquatuor.

Chœnix,capit cotylas tres,oxybapha XII,cyat. XVIII,myſtra LXII.

Cotyle,capit oxybapha quatuor,cyath. VI,myſtra uigintiquatuor.

Oxybaphon,capit ſeſquicyathum,myſtra VI.

Cyathus,capit myſtra quatuor.

Ponderum uarietas pro rerum generibus quas metimur.

Sed in his omnibus mẽſuris habenda eſt ratio rerum quas metiri uolumus. Nam uinum oleo nona parte grauius eſt, & mel uino tertia ferè parte. Aqua proximè ad uinum pondere accedit: & in his quæ puriora ſunt,impuris & fœculentis ſunt leuiora. In aridis etiam hordeum grauius eſt auena,far hordeo,triticum farre. quinetiam triticũ tritico grauius reperitur,atq; item in alijs. Id quod exemplo declaramus,primùm de Romanis,deinde de Græcis.

Culeus igitur oleo plenus, pendet libras MCCCXXXIII, & uncias quatuor. Culeus uino plenus,pendet libras MCCCCLXXXI,uncias V,drachmas VI,ſiliquas quatuor. Culeus mellis,pendet libras MMCCXXII,uncias duas,drachmas V,ſcriptulum unum.

Ligula plena oleo,pendet drachmas duas,ſcriptula item duos,ſiliquas duas. Ligula uini, pendet drachmas tres,ſiliquam unam,grana duo,& duas nonas grani. Ligula mellis,pendet drachmas quatuor, cum dimidia,ſiliquas duas,granum unum,& tertiam grani partem.

Atticæ menſuræ,quibus & medici ſunt uſi interdum.

Metretes olei plena,pendet libras CX:uini,libras C:mellis, CL.

Cyathus olei,pendet unciam unam,drachmas duas:uini, unciam unam, drachmas tres, ſiliquas duas: mellis,uncias duas & ſcriptula duo. Ex his facile quiuis proportione poteſt & alias menſuras æſtimare.

Georgicæ, id eſt ruſticæ menſuræ.

Metretes,idem eſt hic cum Attico in omnibus.

Amphoreus olei,pendet libras XLV,uini L,mellis LXXV.

Chus olei, pendet libras XI,& uncias tres:uini, libras XII,cum dimidia:mellis, XVIII,& uncias IX.

Cotyle olei,pendet uncias XI, & drachmas duas: uini, libram unam,& drachmas quatuor: mellis,ſeſquilibram,& drachmas VI.

Oxybaphum olei,pendet uncias II, drachmas VI, cum dimidia: uini, uncias tres,& drachmam unam:mellis,uncias quatuor,& drachmas V,cum dimidia.

Cyathus olei, pendet unciam unam, drachmas VII: uini, uncias II, & ſcriptula II: mellis, uncias III, drachmam unam.

Et hæ menſuræ medicis maximè fuerunt in uſu.

Cotyle olei proportione ſuper tertia ad Atticam, pendet uncias X: uini, uncias undecim, ſcriptula II, obolum unum, ſiliquam unam: mellis, libram unam, uncias IIII. drachmas V. ſcriptulum unum.

Oxybaphum olei, pendet uncias V: uini, uncias V cum dimidia, ſcriptulum unum, ſiliquas duas: mellis, uncias VIII, drachmas duas, ſcriptula duo.

Cyathus olei pendet unciam unam, drachmas V, ſcriptulum unum: uini, unciam unam, drachmas ſex, ſcriptula duo, ſiliquas duas, grana duo, & duas tertias grani: mellis, uncias duas, drachmas VI, obolum unum, ſiliquam unam.

Myſtrum olei pendet drachmas tres, ſcriptulum unum: uini, drachmas III, ſcriptula II, grana II, & duas grani tertias: mellis, drachmas V cum dimidia, ſiliquam unam.

Cochlearium olei pendet drachmā unam, ſcriptula II: uini, drachmā unam, ſcriptula II, obolū unum, granum unum, & grani tertiam partem: mellis, drachmas II. ſcriptula II. ſiliquā unā.

In aridis uix aliquid certi ſtatui poteſt: niſi quòd modius leuiſsimi tritici pendet libras XX: grauiſsimi, libras XXVII. Sal cum metallis comparatur.

De ponderibus Romanis.

Libra, quæ & pondo, & as dicitur, ſiue aſsis, inter minora pondera maximum eſt, inter maiora minimum, continet uncias XII. Fuit autem libra Romana aliquanto maior, quàm mina Attica, ut ex drachma intelligi poteſt.

Libra, & pondo, omnia maiora pondera confecerunt Romani: niſi quod interdum à libra libralis, quod unius eſt libræ, dixerunt. Item bilibris, trilibris, quadrilibris, duarum, trium, & quatuor librarum.

A'pondus, dupondius, à duobus ponderibus, quòd unum pondus aſsipondium dicebatur: id ideo, quòd As erat libræ pondus. Et centumpondium, centum librarum.

A'pondo quoq;, & duapondo, & trepondo, id eſt tria pondo, facta à ueteribus ſunt.

Pondo igitur ſi ſolum ponitur, libram notat: ſi alteri adijcitur ponderis uocabulo, pondus ſimpliciter ſignificat: ut in his, pondo uncia, pondo ſemuncia: ut à libra & uncia & alijs, cū menſuræ ſunt, diſtinguatur.

Libræ partes ſunt: uncia, per ſe: ſextans, duæ unciæ: quadrans, tres: triens, quatuor: quincunx, quinq;: ſemis, ſex, quæ etiam ſelibra dicitur: ſeptunx, ſeptem: bes, octo: dodrans, nouem: dextans, decem: deunx, undecim.

Libra in æquas partes ſic diuiditur, in ſemiſſes II, trientes III, quadrantes IIII, ſextantes VI, ſeſcuncias VIII, uncias XII.

In partes impares hoc modo: In deuncem, & unciam: in dextantem, & ſextantem: in dodrantem, & quadrantem: in beſſem, & trientem: in ſeptuncem, & quincuncem.

Rurſus libra, in alia minora pondera, in has æquales diuiditur partes: in ſemuncias XXIIII, duellas XXXVI, ſicilicos XLVIII, ſextulas LXXII, denarios LXXXIIII, uictoriatos CLXVIII, ſcriptula CCLXXXVIII.

Selibra, ſiue ſemis, diuiditur in quadrantes II, ſextantes III, ſeſcuncias IIII, uncias VI, ſemuncias XII, duellas XVIII, ſicilicos XXIIII, ſextulas XXXVI, denarios XLII, uictoriatos LXXXIIII, ſcriptula CXLIIII.

Aliæ libræ partes, ex unciæ diuiſione colliguntur.

VNCIA ſecatur in ſemuncias II, duellas III, ſicilicos IIII, ſextulas VI, denarios VII, uictoriatos XIIII, ſcriptula XXIIII.

Semuncia in duellam cum dimidia, ſicilicos II, ſextulas III, denarios III cum dimidio, uictoriatos VII, ſcriptula XII.

Duella, in ſicilicum unum, & eius tertiam: in ſextulas II, denarios II, & eius tertiam: uictoriatos quatuor, cum dimidio, & tertiam dimidij: ſcriptula VIII.

Sicilicus, in denarium cum dimidio, & eius quartam: uictoriatos III, cū dimidio: ſcriptula VI.

Sextula, in denarium, & ſextam eius: uictoriatos II, ac eius tertiam: ſcriptulos IIII.

Denarius in uictoriatos II, ſcriptula III, & tres eius ſeptimas: in ſextantes ſex, ut Corn. Celſus diuidit, ne obolos græcè dicat. nam in totidem obolos drachma diſtribuitur.

Victoriatus, in ſcriptulum unum cum dimidio, & tres decimas quartas ſcriptuli.

Scriptulum hoc tempore, ſcrupulum alij, alij denarium uocant. Scriptuli partes, ex ponderibus Græcorum intelligentur.

De Aſſe, pro pede.

Pes in ſpacijs, & continuata quantitate, idem eſt quod As in ponderibus: uſiq; ſunt ueteres Aſſe & partibus eius, pro pede & eius partibus. Pes igitur diuiditur in uncias, ſiue pollices XII. ſiue digitos XVI. Spithame græco uocabulo dicitur menſura digitorum XII.

Palmus

Palmus digitorum IIII. Reliqua uocabula ex aſsis diuiſione ſunt petenda.

Eodem pacto iugerum metimur, & diuidimus: cuius minima pars, ſcrupulum dicitur, ideſt pedes X. & longitudine & latitudine quadratum, ut Varro tradit.

De ponderibus Græcorum, præſertim Atticorum.

Talentum primũ duplex fuit, minus & maius, ſiue paruum & magnum. Paruum cõtinet minas LX, magnum LXXX. Itaq; cum talenta Liuius nominat, de magnis ferè, & quidem Atticis, intelligendum eſt. Fuerunt & alia Talenti genera, ut Babylonium, quod drachmis VII ualuit. Aegineum X, Syrium MD, Atticæ drachmæ æſtimatione. Fuit & Euboicum, cuius meminit Liuius, quod pene idem cum Attico fuit. Sed paruũ diuidamus, ex quo facile magnum poterit æſtimari. Talentum igitur Atticum minus diſtribuitur in minas LX, drachmas VI, obolos XXXVI, ſemiobolos LXXII, chalcos CCXVI, lepta MDXII.

Mina duplex quoq; fuit: uetus, quæ continebat drach. LXXV: & noua Solonis, drach. C. ſed apud Liuium noua ſemper intelligitur. Mina igitur continet drach. C, obolos DC, ſemiobolos MCC: chalcos, quos quidam æreola transferunt, III DC: lepta, quæ minuta uocant, XXV CC.

Drachma diuiditur in obolos VI, ſemiobolos XII, chalcos XXXVI, lepta CCLII.
Obolus, in ſemiobolos II, chalcos VI, lepta XLII.
Semiobolus, in chalcos tres, lepta XXI.
Chalcus, in lepta VII, quæ uix diuidi poſſunt.

Eorundem ponderum medica diuiſio, quæ & græca, cum maiora in minora tribuuntur.

Mina diuiditur in uncias XVI, drach. CXXVIII, ſcriptula CCCLXXXIIII, obolos DCCLXVIII, ſemiobolos MDXXXVI, ſiliquas II CCCIIII, grana ſiue momenta IX CCXVI.

Libra, in uncias XII, drach. XCVI, ſcriptula CCLXXVIII, obolos DLXXVI, ſemiobolos MCLII, ſiliquas MDCCXXVIII, grana VI DCCCCXII.

Vncia diuiditur in drach. octo, ſcriptula uigintiquatuor, obolos XLVIII, ſemiob. XCVI, ſiliquas CXLIIII, grana DLXXVI.
Drachma, in ſcriptula tria, obol. ſex, ſemiob. XII, ſiliquas XVIII, grana LXXII.
Scriptulum, in obolos II, ſemiob. quatuor, ſiliquas VI, grana uigintiquatuor.
Obolus, in ſemiob. II, ſiliq. tres, grana XII.
Semiobolus, in ſiliquam, cum dimidia, grana VI. Siliqua in grana quatuor.

His etiam ponderibus ueteres medici ſunt uſi, præſertim ueterinarij & chirurgi.

Mina diuiditur in libram & quadrantem, id eſt uncias XV, drach. CXII, & ſemis, ſcriptula CCCXXXVII, & ſemis, obolos DCLXXV.

Libra in uncias XII, drach. XC, ſcrip. CCLXX, obolos DXL.

Vncia in drach. VII, & ſemiſſem, ſcrip. XXII, & ſemiſſem, obolos XLV. Reliqua, ut in ſuperiore ratione.

De numorum, ſiue pecuniarum ueterum æſtimatione, ad noſtri temporis precia comparata.

Hoc loco illud tenendum eſt, nullum ferè fuiſſe ponderis genus tam græcis quàm latinis, quo non uel numus ſignatus, uel ſumma quædam rei nummariæ ſignificetur, de qua re deinceps paucis agemus. Et primum de Romanis, deinde de Græcis, atq; hæc ad rationem huius temporis accommodabimus.

As, ſiue libella, ſunt denarioli Mediolanenſes XII, quadrantes quatuor, totidem Gallici denarioli, & paulo plus.

Hic illud obſeruandum eſt, cum apud antiquos millia æris legitur, aſſes pro ære intelligi debere, hoc eſt millia aſsium. Ab aſſe fit, decuſsis, ideſt decem: & centuſsis, ideſt centum aſſes.

Sextans, cuius & Liuius & Plinius meminere, Mediolanenſes denariolos duos continet.

Quadrans, ſiue Teruncius, quem triuncium Plinius uocat, aſsis quarta eſt pars, ſunt denarioli Mediolanenſes tres.

Triens aſsis pars tertia, id eſt denarioli IIII Mediolanenſes, ſemis teruncij, ſiue quadrantes II.

Seſtertius & numus idem ſunt. continet aſſes II, & ſemiſſem: hoc eſt, quadrantes X Mediolanenſes, ſiue Germanicos cruciatos II, Gallica uerò æſtimatione Turonicos denariolos X, & denarioli ſemiſſem, hoc eſt (ut uocant) ſolidum regium.

Numus tamen & numiſma, eſt etiam cõmunis cuiuſuis monetæ appellatio, ſiue argentea ſit, ſiue aurea.

Denarius, aſsibus ualuit Mediolanenſibus X, hoc eſt quaternis ſeſtertijs: monetæ uerò Germanicæ, cruciatis VIII, & paulo pluris.

Libra, denarijs ualuit LXXXIIII, & paulo pluris. hoc eſt, aureis numis octo, & aurei ferè ſemiſſe. Nam denarius Romæ quinta ferè parte grauior fuit, quàm drachma Athenis.

Libra auri, ſolatis CXII fere. maior enim fuit, quàm mina Attica, ut antè diximus. Id quod ſic intelligi uelim, uncias Romanas grauiores fuiſſe Atticis uncijs. Quod ſi ad denarios etiam ſpectes, fuerunt & illi drachma Attica grauiores.

Obſeruandæ ſunt autem formæ loquendi, in Liuio & alijs,

Mille ſeſtertiûm
Mille ſeſtertiûm numûm
Mille numûm
Milli ſeſtertij.

Hæc enim idem ſunt: id eſt, aurei numi, ſiue coronati XXV.

Seſtertia uerò genere neutro, in plurali numero, mille ſeſtertios ſignificant. Cum uerò aduerbium numeri quodpiam his adiungitur, centena ſunt intelligenda. Decem igitur ſeſtertia, ſunt decem milia ſeſtertiûm. Et decies ſeſtertiûm, idem eſt quod decies centena millia ſeſtertiûm, uel mille ſeſtertia (hoc tempore, uulgò millionem uocant) quæ ſumma continet aureorum ſiue coronatorum numûm $\overline{XXV}$. Romani enim mille ſeſtertia, & ab eo reliquos numeros ferè per aduerbia eloquebantur: infra mille, nunquam.

Hoc autem loco illud teneri uellim, nos aureum numum intelligere, qui denis denarijs Romanis ualeat: hoc eſt, libris Mediolanenſibus V, quæ fuit æqua eius æſtimatio. Ad hanc rationem aut addendo, aut detrahendo, poſſunt omnia æſtimari.

In codice Iuſtiniani, & apud Iſidorum & Lampridium in Alexandri uita, mentio fit ſolidi. is fuit aureus eius temporis numus. Alioqui apud ueteres, ſolidi uocabulum non inuenitur, niſi pro integro ſiue toto. unde & ſolidum ſoluere dixerunt.

Victoriatus fuit numus argenteus, uictoria ſignatus: ualuit aſsibus Mediolanenſibus V. Germanicæ uerò monetæ, batzionem Conſtantienſem unum.

Fuerunt præterea Romanis alia numorum genera, ut Bigati & Quadrigati dicti, à bigis & quadrigis, quibus erant ſignati. Item ſerrati, à ſerra, monetæ nota. Vnde nos quoque eleganter, ſcutatos, & ſolatos, & coronatos, aureos noſtros numos appellare poſſumus, à ſcuto, ſole, & corona: atque etiam capitatos, quæ quarta eſt ſcutati pars, à capite.

Fit quoque mentio umbinorum, præſertim à Cicerone pro Font. à ſcuti umbone, ut puto, quo ſignati fuerunt: de quorum omnium precio nihil habeo quod dicam, niſi quod Bigatos & Quadrigatos denarios argenteos uidimus, quos ad denarij precium accedere exiſtimamus.

Atticæ pecuniæ qua latini autores ſunt uſi, æſtimatio.

Talentum Atticum minus, ualet ferè numis aureis uſitatis & ſimplicibus, ſiue coronatis DC. maius, DCCC. nam his ferè uſi ſunt Latini, præſertim Liuius.

Talentum etiam pro ſumma non magna inuenitur uſurpatum, & quidem aureum: præſertim apud Ebreos, Siculos, & Homerum: hoc eſt, pro aureo numo, duorum aut trium coronatorum.

Mina, aureis numis VIII ferè: quatuor enim drachmis minor fuit quàm libra Romana. Cũ autem latini autores minæ mentionem faciunt, Atticam intelligere debemus, eamque argenteã, quæ drach. ualuit C. fuit & aurea mina, ut & Ebraicũ Talentum, cuiuſmodi ea fuere quæ Sabæa Regina, & Rex Hyramus Solomoni obtulerunt, quæ $\overline{VII}$ DCC aureis numis ſingula fuiſſe exiſtimamus.

Drachma, minor denario Romano fuit: ualet enim obolis VI, aſsibus uerò ferè octo & ſemiſſe. Germ. cruciatis ferè VII.

A' drachma facta ſunt aliquot uocabula numorum, ut didrachmũ, tridrachmum, tetradrachmum: hoc eſt, duarum, trium, quatuor drachmarũ. Tetradrachmo uſus eſt Liuius lib. 4. de bello Macedonico.

Siclus, qui & ſtater, & talentum dicebatur, drachmis IIII ualuit, autore Ioſepho: hoc eſt, tetradrachmo. eo uſi ſunt Ebrei, ut ſtatere Græci.

Stater etiam aureus fuit Athenis, didrachmus: cuiuſmodi fuit etiam aureus numus Romæ, duorum denariorum pondere. Vnde Philippei ſtateres, & Dariei, & Alexandrei: qui ſinguli binos coronatos continebant, & paulo plus.

Obolus, denarios Mediolanenſes XVII, ſiue teruncios V, & denariolos ferè II. Idem ferè eſt obolus, quod Germ. cruciatus. Errauit igitur Donatus, qui in Terentio explicando, obolũ putauit eſſe ultimam, hoc eſt minimam monetam.

Ciſtophorus, numus etiam fuit argenteus, cuius crebra fit apud Liuium mentio. minor fuit quam drachma, ualuit aſsibus Mediolanenſibus ferè VI.

Hæc habuimus, quæ curſim hiſce de rebus traderemus: quæ æqui boni ut faciant lectores, oro.

FINIS.

T. LIVII PATAVINI

HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS PRIMAE LIBER PRIMVS.

L. FLORI IN EVNDEM EPITOME.

ADuentus Aeneæ in Italiam, & res ab eo geſtæ, Aſcanij regnum Albæ, & Syluij Aeneæ, ac deinceps Syluiorum regum, primo libro continentur. Numitoris filia à Marte compreſſa. nati Romulus, & Remus. Amulius obtruncatus. Vrbs à Romulo condita. Senatus lectus. Cum Sabinis bellatum. Opima ſpolia Ioui Feretrio lata. In centurias populus diuiſus. Fidenates & Veientes uicti. Romulus conſecratus. Numa Pompilius ritus ſacrorum tradidit. Iano templum cõſtituit: eiusq; portam, pacatis omnibus circà populis, primus clauſit: cum dea Aegeria ſibi congreſſus nocturnos eſſe ſimulans, feroces populi animos ad religionem perpulit. Tullus Hoſtilius Albanos bello petijt. Poſthæc trigeminorum pugna. Horatius abſolutus. Metij Suffetij ſupplicium. Alba diruta. Albani in ciuitatẽ recepti. Sabinis bellũ indictũ. Ad poſtremum fulmine Tullus abſumptus eſt. Ancus Marcius cærimonias à Numa inſtitutas renouauit: Latinis uictis, & ad ciuitatem aſcitis, montem Auentinum aſſignauit: Politorium urbem Latinorum bello repetitam, quam priſci Latini occupauerant, diruit: pontem Sublicium in Tyberim fecit: Ianiculum collem urbi addidit: fines imperij protulit: Oſtiam cõdidit. Tarquinius Priſcus in Anci amicitiam receptus. Centum additis patrum numerum auxit: Latinos ſubegit, circum deſignauit, ludos edidit: Sabinorum bello potitus, equitum centurias ampliauit. Tentandæ ſcientiæ cauſa Accij Nauij auguris, conſuluiſſe fertur, an id, de quo cogitaret, effici poſſet: quod cum ille fieri poſſe reſpondiſset, iuſsiſſe eum nouacula cotem præcidere, idq; protinus factũ. Sabinos præterea acie uicit: urbem muro circundedit, cloacas fecit. Seruius Tullius natus ex captiua Corniculana, cui puero in cunis poſito caput arſiſſe traditum eſt: Veientes atq; Hetruſcos prælio fudit: cenſum primus omnium egit, luſtrum condidit: claſſes, centuriasq; deſcripſit. Pomœrium protulit: colles urbi, Quirinalem, Viminalem, Eſquilinumq; adiecit: templũ Dianæ cum Latinis in Auentino fecit. Lucius Tarquinius Superbus, occiſo Seruio eius ſocero, inuaſit regnum. quo die ſcelerata Tullia per patris iacentis corpus carpentum egit. Armatos circa ſe ad cuſtodiam corporis ſui habuit, Turnũ Herdonium fraude interemit, bellum cum Volſcis geſſit: & ex eorum præda templum Ioui in Capitolio fecit. Terminus & Iuuentas non addixere: quorum aræ moueri non potuerunt. Filius Sextus Tarquinius dolo Gabios in poteſtatem ſuam redegit. Huius filijs Delphos profectis, & conſulentibus, quis eorũ regnaturus eſſet Romæ: dictum eſt, eum regnaturum, qui primus matrem oſculatus eſſet. quod reſponſum cum ipſi aliter interpretarẽtur, Iunius Brutus, qui cum ijs profectus erat, prolapſum ſe ſimulauit, & terram oſculatus eſt: idq; factum eius euentus rei comprobauit. Nam cum impotenter ſe gerendo Tarquinius Superbus omnes in odium ſuum adduxiſſet, ad ultimum propter expugnatam nocturna ui à Sex. filio eius Lucretiæ pudicitiam, quæ uocato patre ad ſe Tricipitino, & uiro Collatino obteſtata, ne inulta mors eius eſſet, cultro ſe interemit. Bruti opera maximè expulſus eſt, cum regnaſſet annos uigintiquinq;. Tunc conſules primùm creati ſunt, L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus.

A FACTVRVS'ne operęprecium ſim, ſi à primordio urbis res populi Romani perſcripſerim, nec ſatis ſcio: nec ſi ſciam, dicere auſim. quippe qui cùm ueterẽ, tum uulgatã eſſe rem uideam, dum noui ſemper ſcriptores, aut in rebus certius aliquid allaturos ſe, aut ſcribendi arte rudem uetuſtatẽ ſuperaturos credũt. Vtcunque erit, iuuabit tamen rerum geſtarum memorię principis terrarum populi pro uirili parte & meipſum cõſuluiſſe. Et ſi in tanta ſcriptorũ turba, mea fama in obſcuro ſit, nobilitate ac magnitudine eorum qui nomini officient meo, me cõſoler. Res eſt præterea & immenſi operis, ut quæ ſupra ſeptingenteſimũ annum repetatur: & quæ ab exiguis profecta initijs, eò creuerit, ut iam magnitudine laboret ſua: & legentiũ pleriſq; haud dubito, quin primæ origines, proximaq; originibus, minus præbitura uoluptatis ſint, feſtinantibus ad hęc noua, quibus iam pridẽ pręualentis populi uires ſe ipſę conficiũt. Ego contrà hoc quoq; laboris præmiũ petam, ut me à conſpectu malorũ quæ noſtra tot per annos uidit ętas, tãtiſper certè, dum priſca illa tota mente repeto, auertam, omnis expers curæ, quę ſcribentis animũ, & ſi non flectere à uero, ſolicitum tamẽ efficere poſſit. Quę ante conditam condẽdam'ue urbem, poeticis magis decora fabulis, quàm incorruptis rerũ geſtarũ monumentis tradũtur, ea nec affirmare, nec refellere, in animo eſt. Datur hęc uenia antiquitati, ut miſcendo humana diuinis, primordia urbiũ auguſtiora faciat. Et ſi cui populo licere oportet, cõſecrare origines ſuas, & ad deos referre autores: ea belli gloria eſt populo Romano, ut cum ſuũ, conditoriſq; ſui parentem Martem potiſsimũ ferat: tam & hoc gentes humanę patiantur ęquo animo, quàm imperiũ patiuntur. Sed hæc & his ſimilia, utcunq; animaduerſa aut exiſtimata erunt, haud in magno equidem ponam diſcrimine. Ad illa mihi pro ſe quiſq; acriter intendat animũ, quæ uita, qui mores fuerint: per quos uiros, quibuſq; artibus, domi militiæq;, & partũ et auctum impe-

rium ſit: labente deinde paulatim diſciplina, uelut diſsidentes primò mores ſequatur animo: deinde ut magis magisq́ lapſi ſint, tum ire cœperint præcipites, donec ad hæc tempora quib. nec uitia noſtra, nec remedia pati poſſumus, peruentū eſt. Hoc illud eſt præcipuè in cognitione rerum ſalubre ac frugiferum, omnis te exempli documenta in illuſtri poſita monumento intueri: inde tibi tuæq́ reipublicæ quod imitere capias: inde fœdum inceptu, fœdū exitu quod uites. Cęterū aut me amor negocij ſuſcepti fallit, aut nulla unquā reſpublica nec maior, nec ſanctior, nec bonis exemplis ditior fuit: nec in quam tam ſerę auaritia luxuriaq́ immigrauerint: nec ubi tātus, ac tam diu pauperta ti ac parſimoniæ honos fuerit: adeò quāto rerum minus, tanto minus cupiditatis erat. Nuper diuitiæ auaritiam, & abundantes uoluptates deſiderium per luxum atq́ libidi nem pereūdi perdendiq́ omnia inuexere. Sed querelę ne tum quidem gratæ futuræ, cum forſitan neceſſariæ erunt: ab initio certè tantæ ordiendæ rei abſint, cum bonis po tius ominibus, uotisq́ ac precationib. deorū dearumq́, ſi ut poetis nobis quoq́ mos eſſet, libentius inciperemus, ut orſis tanti operis ſucceſſus proſperos darent.

IAM primum omnium ſatis conſtat, Troia capta in cæteros ſæuitum eſſe Troianos, duobus, Aenea Antenoreq́, & uetuſti iure hoſpitij, & quia pacis reddendæq́ Helenæ ſemper autores fuerant, omne ius belli Achiuos abſtinuiſſe. Caſibus deinde uarijs Antenorem cum multitudine Henetûm, qui ſeditione ex Paphlagonia pulſi, & ſedes, & ducem rege Pylemene ad Troiam amiſſo, quærebant, ueniſſe in intimū maris Adriatici ſinum: Euganeisq́ qui inter mare alpesq́ incolebāt, pulſis, Henetos, Troianosq́ eas tenuiſſe terras: & in quem primùm egreſsi ſunt locum, Troia uocatur: pagoq́ inde Troia nomen eſt, gens uniuerſa Veneti appellati. Æneam ab ſimili clade domo profugum, ſed ad maiora rerum ducentibus fatis, primò in Macedoniam ueniſſe: inde in Siciliam quærentem ſedes delatum: ab Sicilia claſſe Laurentem agrum tenuiſſe. Troia & huic loco nomen eſt: ibi egreſsi Troiani, ut quibus ab immenſo propè errore nihil præter arma & naues ſupereſſet, cum prædam ex agris agerent, Latinus rex Aborigines' que qui tum ea tenebant loca, ad arcendam uim aduenarum armati ex urbe atq́ agris concurrunt. Duplex exinde fama eſt, alij prælio uictum Latinum pacem cum Aenea, deinde affinitatem iunxiſſe tradunt. alij cum inſtructæ acies conſtitiſſent, priuſquam ſigna canerent, proceſsiſſe Latinum inter primores, ducemq́ aduenarum euocaſſe ad colloquium: percunctatum deinde qui mortales eſſent, unde, aut quo caſu profecti domo, quid'ue quærētes in agrum Laurentem exiſſent? Poſtquam audierit multitudinem Troianos eſſe: ducem Aeneam, filium Anchiſæ & Veneris: cremata patria & domo profugos, ſedem, condendæ' que urbi locum quærere, & nobilitatem admiratum gentis uiri' que, & animū uel bello, uel paci paratū, dextera data fidem futuræ amicitiæ ſanxiſſe. Inde fœdus ictū inter duces, inter exercitus ſalutationē factam. Aeneam apud Latinum fuiſſe in hoſpitio. ibi Latinum apud penates deos domeſticum publico adiunxiſſe fœdus, filia Aeneæ in matrimonium data. ea res utiq́ Troianis ſpem affirmat tandem ſtabili certa 'que ſede finiendi erroris. Oppidum condunt. Aeneas ab nomine uxoris Lauinium appellat. breui ſtirps quoq́ uirilis ex nouo matrimonio fuit, cui Aſcanium parētes dixere nomen. Bello deinde Aborigines Troiani 'que ſimul petiti. Turnus rex Rutulorum, cui pacta Lauinia ante aduentum Aeneæ fuerat, prælatum ſibi aduenam ægrè patiens, ſimul Aeneæ Latinoq́ bellum intulerat. Neutra acies læta ex eo certamine abijt. uicti Rutuli: uictores Aborigines Troiani 'que ducem Latinum amiſere. Inde Turnus Rutuliq́ diffiſi rebus, ad florentes Hetruſcorum opes, Mezentiumq́ eorum regem confugiunt, qui Cære opulento tum oppido imperitans, iam inde ab initio minime lætus nouæ origine urbis, & tum nimio plus quàm ſatis tutum eſſet accolis rem Troianam creſcere ratus, haud grauatim ſocia arma Rutulis iunxit. Aeneas aduerſus tanti belli terrorem ut animos Aboriginum ſibi conciliaret,

A liaret, ne ſub eodē iure ſolum, ſed etiā nomine omnes eſſent: Latinos utranq; gentem appellauit, nec deinde Aborigines Troianis ſtudio ac fide erga regem Aeneam ceſſere. fretuſq; his animis coaleſcentiū indies magis duorū populorū Aeneas, quanq; tāta opib. Hetruria erat, ut iam non terras ſolum, ſed mare etiā per totam Italiæ longitudinem ab alpibus ad fretum Siculū fama nominis ſui impleſſet: tamen cum mœnibus bellum propulſare poſſet, in aciem copias eduxit. Secundū inde prœliū Latinis, Æneæ etiam ultimum operum mortaliū fuit. Situs eſt, quemcunq; eum dici ius faſq; eſt, ſuper Numicum flumen. Iouem Indigetem appellant. Nondū maturus imperio Aſcanius Aeneæ filius erat, tamen id imperiū ei ad puberem ætatem incolume manſit, tantiſper tutela muliebri (tanta indoles in Lauinia erat) res Latina & regnum auitum, paternumq; puero ſtetit. Haud nihil ambigam (quis enim rem tam ueterē pro certo affirmet?) hiccine fuerit Aſcanius, an maior quàm hic, Creuſa matre Ilio incolumi natus, comeſq; inde paternæ fugæ, quem Iulum eundē Iulia gens autorem nominis ſui nuncupat. is Aſcanius, ubicunq;, & quacunq; matre genitus (certè natum Aenea conſtat) abundante Lauinij multitudine, florentem iam (ut tum res erant) atq; opulentam urbem matri, ſeu nouercæ reliquit: nouam ipſe aliam ſub Albano monte condidit. quæ ab ſitu porrectæ in dorſo urbis longa Alba appellata. Inter Lauinium & Albam longam coloniam deductā triginta fermè interfuere anni. tantum tamen opes creuerant, maximè fuſis Hetruſcis, ut ne morte quidem Aeneæ, nec deinde inter muliebrem tutelam, rudimentumq; primū puerilis regni mouere arma, aut Mezētius, Hetruſciq;, aut ulli alij accolæ auſi ſint. Pax ita conuenerat, ut Hetruſcis Latiniſq; fluuius Albula, quem nunc Tyberim uocāt, finis eſſet. Syluius deinde regnat Aſcanij filius, caſu quodam in ſyluis natus. is Aeneam Syluium creat: is deinde Latinum Syluium. ab eo coloniæ aliquot deductæ, Priſci Latini appellati. manſit Syluius poſtea omnibus cognomen,
B qui Albæ regnarunt. Latino Alba ortus, Alba Atys, Ati Capys, Capi Capetus, Capeto Tyberinus, qui in traiectu Albulæ amnis ſubmerſus, celebre ad poſteros nomen flumini dedit. Agrippa inde Tyberini filius, poſt Agrippam Romulus Syluius à patre accepto imperio regnat. Auentino fulmine ipſe ictus, regnum per manus tradidit. is ſepultus in eo colle, qui nunc eſt pars Romanę urbis, cognomen colli fecit. Proca deinde regnat. is Numitorem atq; Amulium procreat: Numitori, qui ſtirpis maximus erat, regnum uetuſtum Syluiæ gentis legat. plus tamē uis potuit, quàm uoluntas patris, aut uerecundia ętatis. pulſo fratre, Amulius regnat. addit ſceleri ſcelus. ſtirpem fratris uirilem interimit: fratris filię Rheæ Syluię per ſpeciem honoris, cum Veſtalem eam legiſſet, perpetua uirginitate ſpem partus adimit. Sed debebatur (ut opinor) fatis tantæ origo urbis, maximi que ſecundum deorū opes imperij principiū. ui compreſſa Veſtalis, cum geminum partū edidiſſet, ſeu ita rata, ſeu quia deus autor culpæ honeſtior erat, Martem incertæ ſtirpis patrē nuncupat. ſed nec dij, nec homines aut ipſam, aut ſtirpem à crudelitate regia uindicant. ſacerdos uincta in cuſtodiam datur, pueros in profluentem aquam mitti iubet. Sorte quadam diuinitus ſuper ripas Tyberis effuſus lenibus ſtagnis, nec adiri uſquam ad iuſti curſum poterat amnis, & poſſe quamuis languida mergi aqua infantes, ſpem ferentibus dabat. ita uelut defuncti regis imperio in proxima alluuie, ubi nunc ficus Ruminalis eſt (Romularem uocatam ferūt) pueros exponunt. uaſtæ tum in iis locis ſolitudines erant. Tenet fama, cum fluitantē alueum, quo expoſiti erant pueri, tenuis in ſicco aqua deſtituiſſet, lupam ſitientem ex montib. qui circà ſunt, ad puerilem uagitū curſum flexiſſe: eam ſummiſſas infantibus adeò mitem præbuiſſe mammas, ut lingua lambentem pueros magiſter regij pecoris inuenerit: (Fauſtulo fuiſſe nomē ferunt) ab eo ad ſtabula Laurentiæ uxori educandos datos. Sunt, qui Laurentiā uulgato corpore lupam inter paſtores uocatam putent: inde locum fabulæ ac miraculo datum. Ita geniti, ita educati. cum primum adoleuit ætas, nec in ſtabulis, nec ad pecora ſegnes, uenando peragrare ſaltus, hinc robore corporibus

animiſq; ſumpto, iam non feras tantum ſubſiſtere, ſed in latrones præda onuſtos impetum facere, A paſtoribuſq; rapta diuidere: & cum his, creſcente indies grege iuuenũ, ferias ac iocos celebrare. Iam tum in Palatino monte Lupercal hoc fuiſſe Ludicrum ferunt, & à Palanteo urbe Arcadica Palantiũ, deinde Palatinum montem appellatum. ibi Euãdrum, qui ex eo genere Arcadum multis antè tempeſtatibus ea tenuerat loca, ſolenne allatum ex Arcadia inſtituiſſe, ut nudi iuuenes Lycæum Pana uenerantes, per luxum atque laſciuiam currerent, quem Romani deinde uocant Inuum. huic deditis ludicro, cum ſolenne uotum eſſet, inſidiatos ob iram prædæ amiſſæ latrones, cũ Romulus ui ſe defendiſſet, Remum cepiſſe: captum regi Amulio tradidiſſe, ultro accuſantes. crimini maximè dabant, in Numitoris agros ab his impetum fieri: inde eos collecta iuuenum manu hoſtilem in modum prædas agere. ſic Numitori ad ſupplicium Remus deditur. Iam inde ab initio Fauſtulo ſpes fuerat, regiam ſtirpem apud ſe educari. Nam & expoſitos iuſſu regis infantes ſciebat, & tempus, quo ipſe eos ſuſtuliſſet, ad idipſum congruere: ſed rem immaturã, niſi aut per occaſionem, aut per neceſsitatem aperiri noluerat. neceſsitas prior uenit. ita metu ſubactus, Romulo rem aperit. Fortè & Numitori, cum in cuſtodia Remum haberet, audiſſetq; geminos eſſe fratres: comparando eorum ætatem, & ipſam minimè ſeruilem indolem, tetigerat animum memoria nepotum: ſciſcitando'que eodem peruenit, ut haud procul eſſet, quin Remũ agnoſceret. ita undique regi dolus nectitur. Romulus non cum globo iuuenum (nec enim erat ad uim apertam par) ſed alijs alio itinere iuſsis certo tempore ad regiam uenire paſtoribus, ad regem impetum facit. & à domo Numitoris alia comparata manu adiuuat Remus. ita regem obtruncant. Numitor inter primum tumultum hoſtes inuaſiſſe urbem atque adortos regiam dictitans, cum pubem Albanam in arcem præſidio armiſ'que obtinendam aduocaſſet: poſteaquam iuuenes perpetrata cæde pergere ad ſe gratulantes uidit: extemplò aduocato concilio, ſcelera in ſe fratris, originem B nepotum, ut geniti, ut educati, ut cogniti eſſent, cædem deinceps tyranni, ſe'que eius autorem oſtendit. Iuuenes per mediam concionem agmine ingreſsi, cum auum regem ſalutaſſent, ſecuta ex omni multitudine conſentiens uox ratum nomen, imperiumque regi effecit. Ita Numitori Albana permiſſa re, Romulum Remum'que cupido cepit, in ijs locis ubi expoſiti, ubiq; educati erãt, urbis condẽdę: & ſupererat multitudo Albanorum Latinorumq;. ad id paſtores quoq; acceſſerant, qui omnes facilè ſpem facerent, paruam Albam, paruum Lauinium, præ ea urbe quę conderetur, fore. Interuenit deinde his cogitationibus auitum malum, regni cupido, atq; inde fœdum certamen coortum à ſatis miti principio: quoniam gemini eſſent, nec ætatis uerecundia diſcrimen facere poſſet: ut dij in quorum tutela ea loca eſſent, augurijs legerẽt qui nomen nouę urbi daret, qui conditam imperio regeret. Palatinum Romulus, Remus Auentinum ad inaugurandum templa capiunt. Priori Remo augurium ueniſſe fertur, ſex uultures. iamq; nunciato augurio, cum duplex numerus Romulo ſe oſtendiſſet, utrunque regem ſua multitudo conſalutauerat. tempore illi præcepto, at hi numero auium regnum trahebant. Inde cum altercatione congreſsi, certamine irarũ ad cædem uertuntur. ibi in turba ictus Remus cecidit. Vulgatior fama eſt, ludibrio fratris Remum nouos tranſiluiſſe muros: inde ab irato Romulo, cum uerbis quoq; increpitans adiecißet: Sic deinde, quicunque alius tranſiliet mœnia mea, interfectum. Ita ſolus potitus imperio Romulus: condita urbs conditoris nomine appellata. Palatinum primum, in quo ipſe erat educatus, munijt: ſacra dijs alijs Albano ritu, Græco Herculi, ut ab Euandro inſtituta erant, facit. Herculem in ea loca Geryone interempto boues mira ſpecie abegiſſe memorant, ac prope Tyberim fluuium, quà præ ſe armentum agens nando traiecerat, loco herbido, ut quietè & pabulo læto reficeret boues, & ipſum feſſum uia procubuiſſe. ibi cum eum cibo uino'que grauatum ſopor oppreſsiſset, paſtor accola eius loci nomine Cacus, ferox uiribus, captus pulchritudine

boum,

A boum,cum auertere eam prædam uellet:quia,ſi agendo armentũ in ſpeluncam com-
puliſſet,ipſa ueſtigia quærentem dominum eò deductura erant: auerſos boues exi-
mium quenq; pulchritudine,caudis in ſpeluncam traxit. Hercules ad primam auro-
ram ſomno excitus,cum gregem perluſtraſſet oculis,& partem abeſſe numero ſenſiſ-
ſet,pergit ad proximam ſpeluncam,ſi fortè eò ueſtigia ferrent. quæ, ubi omnia foràs
uerſa uidit,nec in partem aliam ferre:confuſus atq; incertus animi ex loco infeſto age-
re porrò armentum occœpit.Inde cum actæ boues quædam ad deſiderium(ut fit)re-
lictarum mugiſſent,reddita incluſarum ex ſpelunca boum uox Herculem conuertit.
quem cum uadentem ad ſpeluncam Cacus ui prohibere conatus eſſet: ictus claua, fi-
dem paſtorum nequicquam inuocans, morte occubuit. Euãder tum ea,profugus ex
Peloponneſo,autoritate magis quàm imperio regebat loca: uenerabilis uir miraculo
literarum rei nouæ inter rudes artium homines, uenerabilior diuinitate credita Car-
mentæ matris,quam fatiloquam ante Sibyllæ in Italiam aduentum miratæ hæ gentes
fuerant.is tum Euander concurſu paſtorum trepidantium circa aduenam manifeſtæ
reum cędis excitus,poſtquam facinus facinoriſq; cauſam audiuit:habitum formamq;
uiri aliquantum ampliorem auguſtioremq; humana intuens,rogitat,qui uir eſſet. ubi
nomen patremq; ac patriam accepit:Ioue nate Hercules, ſalue, inquit. te mihi mater
ueridica interpres deûm aucturum cœleſtium numerum cecinit:tibiq; aram hic dica-
tum iri,quam opulẽtiſsima olim in terris gens maximam uocet,tuoq; ritu colat.Dex-
tra Hercules data accipere ſe omen,impleturumq; fata,ara condita atq; dicata,ait: Ibi
tum primum boue eximia capta de grege,ſacrum,adhibitis ad miniſterium dapemq;
Potitijs ac Pinarijs,quæ tum familiæ maximè inclytæ ea loca incolebant,factum. For-
tè ita euenit,ut Potitij ad tempus præſto eſſent,ijſq; exta apponerentur: Pinarij extis
adeſis ad cæteram uenirent dapem.inde inſtitutũ manſit,donec Pinarium genus fuit,
B ne extis ſolennibus ueſcerentur.Potitij ab Euãdro edocti, antiſtites ſacri eius per mul
tas ætates fuerant,donec tradito ſeruis publicis ſolenni familiæ miniſterio, genus om
ne Potitiorum interijt. Hæc tum ſacra Romulus una ex omnibus peregrina ſuſcepit,
iam tum immortalitatis uirtute partæ,ad quam eum ſua fata ducebant, fautor.Rebus
diuinis rite perpetratis,uocataq; ad concilium multitudine, quæ coaleſcere in populi
unius corpus nulla re,præterquam legibus poterat,iura dedit. quæ ita ſancta generi
hominum agreſti fore ratus,ſi ſe ipſe uenerabilem inſignibus imperij feciſſet,cum cæ-
tero habitu ſe auguſtiorem,tum maximè lictoribus duodecim ſumptis fecit. Alij ab
numero auium quæ augurio regnum portenderant,eum ſecutum numerum putant.
me haud pœnitet eorum ſententiæ eſſe,quibus & apparitores & hoc genus ab Hetru
ſcis finitimis,unde ſella curulis, unde toga prætexta ſumpta eſt,numerum quoque i-
pſum ductum placet: & ita habuiſſe Hetruſcos, quòd ex duodecim populis com-
muniter creato rege, ſingulos ſinguli populi lictores dederint. Creſcebat interim
urbs munitionibus,cum alia atq; alia appetendo loca, in ſpem magis futuræ multitu-
dinis,quàm ad id quod tum hominum erat,munirent.deinde,ne uana urbis magni-
tudo eſſet:adijciendæ multitudinis cauſa, uetere conſilio condentium urbes, qui ob
ſcuram atque humilem conciendo ad ſe multitudinẽ,natam è terra ſibi prolem men-
tiebãtur: locum qui nũc ſeptus denſis ſentibus inter duos lucos eſt,Aſylum aperit.eò
ex finitimis populis turba omnis,ſine diſcrimine liber an ſeruus eſſet,auida nouarum
rerum perfugit. idq́ue primum ad cœptam magnitudinem roboris fuit. Cum iam
uirium haud pœniteret,conſilium deinde uiribus parat.centum creat ſenatores: ſiue
quia is numerus ſatis erat:ſiue quia ſoli centum erant,qui creari patres poſſent.Patres
certè ab honore,patricijq; progenies eorum appellati.Iam res Romana adeò erat ua-
lida,ut cuilibet finitimarum ciuitatum bello par eſſet. ſed penuria mulierum hominis
ætatem duraturna magnitudo erat: quippe quib.nec domi ſpes prolis,nec cum fini-
timis connubia eſſent. Tum ex conſilio patrum Romulus legatos circa uicinas gẽtes

miſit, qui ſocietatem connubiumꝗ nouo populo peterent. Vrbes quoꝗ, ut cætera, A
ex infimo naſci: deinde quas ſua uirtus ac dij iuuent, magnas opes magnumꝗ nomen
ſibi facere: ſatis ſcire, origini Romanæ & deos affuiſſe, & non defuturam uirtutem.
Proinde ne grauarentur homines cum hominibus ſanguinem & genus miſcere. Nuſ
quam benignè legatio audita eſt: adeò ſimul omnes ſpernebant, ſimul tantam in me-
dio creſcentem molem ſibi ac poſteris ſuis metuebant: à pleriſque rogitãtibus dimiſsi,
ecquod fœminis quoꝗ aſylum aperuiſſent. id enim demum compar connubium fo-
re. Aegrè id Romana pubes paſſa, & haud dubiè ad uim ſpectare res cœpit. cui tẽpus
locumꝗ aptum ut daret Romulus ægritudinem animi diſsimulãs, ludos ex induſtria
parat Neptuno equeſtri ſolennes: Conſualia uocat. Indici deinde finitimis ſpectaculũ
iubet. quantoꝗ apparatu tum ſciebant aut poterant, concelebrant: ut rem claram ex-
pectatamꝗ facerent. Multi mortales conuenère ſtudio etiã uidendæ nouæ urbis, ma-
ximè proximi quiꝗ, Ceninenſes, Cruſtumini, Antemnates. Iam Sabinorum omnis
multitudo cum liberis ac coniugibus uenit. inuitati hoſpitaliter per domos, cum ſitũ
mœniaꝗ & frequentem tectis urbem uidiſſent, mirantur tam breui rem Romanam
creuiſſe. Vbi ſpectaculi tempus uenit, deditaꝗ eò mentes cum oculis erant, tum ex
cõpoſito orta uis: ſignoꝗ dato, iuuentus Romana ad rapiendas uirgines diſcurrit. ma
gna pars fortè ut in quẽ quæꝗ inciderat, raptæ. quaſdam forma excellẽtes primorib.
patrum deſtinatas ex plebe homines, quibus datum negocium erat, domos defere-
bant. Vnam longè ante alias ſpecie ac pulchritudine inſignem à globo Thalaſſij cuiuſ
dam raptam ferunt: multiſꝗ ſciſcitantibus, cui'nam eam ferrent, identidem ne quis
uiolaret, Thalaſsio ferri clamitatum: inde nuptialem hãc uocem factam. Turbato per
metum ludicro, mœſti parentes uirginum profugiunt, incuſantes uiolati hoſpitij fœ-
dus, deumꝗ inuocantes, cuius ad ſolenne ludoſꝗ per fas ac fidem decepti ueniſſent.
Nec raptis aut ſpes de ſe melior, aut indignatio eſt minor. ſed ipſe Romulus circumi- B
bat, docebatꝗ patrum id ſuperbia factum, qui connubium finitimis negaſſent. illas ta
men in matrimonio, in ſocietate fortunarum omnium ciuitatiſꝗ, & (quo nihil carius
humano generi ſit(liberûm fore. mollirẽt modò iras: & quibus ſors corpora dediſſet,
darent animos. ſæpe ex iniuria poſtmodum gratiam ortam: eoꝗ melioribus uſuras
uiris, quòd annixurus pro ſe quiſque ſit, ut cum ſua uice functus officio ſit, parentum
etiam patriæꝗ expleat deſiderium. accedebant blanditiæ uirorum factum purgan-
tium cupiditate atque amore: quæ maximè ad muliebre ingenium efficaces preces
ſunt. Iam admodum mitigati animi raptis erant. At raptarum parentes tum maximè
ſordida ueſte, lachrymis'que & querelis ciuitates concitabant: nec domi tantum indi-
gnationes continebant, ſed congregabantur undique ad Titum Tatium regem Sabi-
norum: & legationes, eo quòd maximum Tatij nomen in his regionibus erat, conue-
niebant. Ceninenſes Cruſtuminiꝗ & Antemnates erant, ad quos eius iniuriæ pars
pertinebat: lentè agere ijs Tatius Sabiniꝗ uiſi ſunt. Ipſi inter ſe tres populi commu-
niter bellum parant. nec Cruſtumini quidem atque Antemnates pro ardore irá que
Ceninenſium, ſatis ſe impigrè mouent. ita per ſeipſum nomen Ceninum in agrum Ro
manum impetum facit. ſed effuſe uaſtantibus fit obuius cum exercitu Romulus, le-
uiꝗ certamine docet, uanam ſine uiribus iram eſſe: exercitum fundit, fugatꝗ: fuſum
perſequitur: regem in prælio obtruncat, & ſpoliat. duce hoſtium occiſo, urbem pri-
mo impetu capit. Inde exercitu uictore reducto, ipſe cùm factis uir magnificus, tum
factorum oſtentator haud minor. ſpolia ducis hoſtium cæſi ſuſpenſa, fabricato ad id
aptè ferculo, gerens in Capitolium aſcendit: ibiꝗ ea cum ad quercum paſtoribus ſa-
cram depoſuiſſet, ſimul cum dono deſignauit templo Iouis fines, cognomenꝗ addi-
dit deo: Iupiter Feretri, inquit, hæc tibi uictor Romulus rex regia arma fero, tem-
plumꝗ ijs regionib. quas modò animo metatus ſum, dedico: ſedẽ opimis ſpolijs, quę
regib. ducibuſꝗ hoſtiũ cæſis me autorẽ ſequentes poſteri ferent. Hæc tẽpli eſt origo,
quòd

A quòd primum omnium Romæ ſacratum eſt. ita deinde dijs uiſum. nec irritam condi-
toris templi uocem eſſe, qua laturos eò ſpolia poſteros nuncupauit: nec multitudine
compotũ eius doni uulgari laudem. bina poſtéa inter tot annos, tot bella opima par-
ta ſunt ſpolia: adeò rara eius fortuna decoris fuit. Dum ea ibi Romani gerunt, Ante-
mnatium exercitus per occaſionẽ ac ſolitudinẽ hoſtiliter in fines Romanos incurſio-
nem facit. raptim & ad hos Romana legio ducta palantes in agris oppreſſit. fuſi ſunt
igitur primo impetu & clamore hoſtes: oppidum captum, duplicíq; uictoria ouantẽ
Romulum Herſilia coniunx precibus raptarum fatigat: orat, ut parentibus earum det
ueniam, & in ciuitatem accipiat. ita rem coaleſcere cõcordia poſſe, facilè impetratum.
Inde contra Cruſtuminos profectus, bellùm inferentes: ibi minus etiam quòd alienis
cladibus ceciderant animi, certaminis fuit. utroq; coloniæ miſſæ. plures inuenti, qui
propter ubertatem terræ in Cruſtuminium nomina darent. & Romam inde frequen-
ter migratum eſt à parentibus maximè ac propinquis raptarum. Nouiſsimum ab Sa-
binis bellum ortum, multóq; id maximum fuit. nihil enim per iram aut cupiditatem a-
ctum eſt. nec oſtenderunt bellum prius, quàm intulerũt: conſilio etiam additus dolus.
Sp. Tarpeius Romanæ præerat arci. huius filiam uirginẽ auro corrumpit Tatius, ut ar-
matos in arcem accipiat. aquam fortè ea tum ſacris extra mœnia petitum ierat. accepti
obrutam armis necauere: ſeu ut ui capta potius arx uideretur, ſeu prodendi exempli
cauſa, ne quid uſquã fidum proditori eſſet. additur fabulæ, quòd uulgò Sabini aureas
armillas magni ponderis brachio læuo, gemmatóſq; magna ſpecie annulos habue-
rint, pepigiſſe eam, quod in ſiniſtris manibus haberent. eò ſcuta illi pro aureis donis
congeſta. Sunt qui eam ex pacto tradendi, quòd in ſiniſtris manib. eſſet, decreto arma
petiſſe dicant: & fraude uiſam agere, ſua ipſam peremptam mercede. tenuere tamen
arcem Sabini: atque inde poſtera die, cum Romanus exercitus inſtructus, quod inter
B Palatinum Capitolinúmq; collem campi eſt, compleſſet: nõ prius deſcenderunt in æ-
quum, quàm ira & cupiditate recuperandæ arcis ſtimulante animos in aduerſum Ro-
mani ſubiere. Principes utrinq; pugnã ciebant: ab Sabinis Metius Curtius, ab Roma-
nis Hoſtius Hoſtilius. hic rem Romanã iniquo loco ad prima ſigna animo atq; auda-
cia ſuſtinebat. Vt Hoſtius cecidit, cõfeſtim Romana inclinatur acies: fuſáq; eſt ad uete-
rem portam Palatij. Romulus & ipſe turba fugientium actus, arma ad cœlum tollẽs:
Iupiter tuis, inquit, iuſſus auibus hic in Palatino prima urbi fundamẽta ieci, arcem iam
ſcelere emptam Sabini habent. inde huc armati ſuperata media ualle tendunt. at tu pa-
ter deûm hominúmq;, hinc ſaltem arce hoſtes: deme terrorem Romanis, fugamq; fœ-
dam ſiſte. hic ego tibi templum Statori Ioui, quod monimentum ſit poſteris, tua præ-
ſenti ope ſeruatam urbem eſſe, uoueo. Hæc precatus, ueluti ſenſiſſet auditas preces:
Hinc, inquit, Romani Iupiter optimus maximus reſiſtere atq; iterare pugnã iubet. re-
ſtitere Romani, tanquam cœleſti uoce iuſsi. ipſe ad primores Romulus prouolat. Me-
tius Curtius ab Sabinis princeps ab arce decurrerat, & effuſos egerat Romanos, toto
quantum foro ſpacium eſt. nec procul iam à porta Palatij erat, clamitãs: Vicimus per-
fidos hoſpites, imbelles hoſtes. iam ſciunt longè aliud eſſe uirgines rapere, aliud pu-
gnare cum uiris. in eum hæc gloriantem cum globo ferociſsimorum iuuenũ Romu-
lus impetum facit. ex equo tum fortè Metius pugnabat: eo pelli facilius fuit. pulſum
Romani perſequuntur. & alia Romana acies audacia regis accenſa, fundit Sabinos.
Metius in paludem ſeſe ſtrepitu ſequentium trepidante equo coniecit. auerterat́q; ea
res etiam Sabinos tanti periculo uiri. Et ille quidem annuentibus ac uocantibus ſuis,
fauore multorum addito animo, euadit. Romani Sabini' que in media conualle duo-
rum montium redintegrant prælium. ſed res Romana erat ſuperior. Tum Sabi-
næ mulieres, quarum ex iniuria bellum ortum erat, crinibus paſsis, ſciſſa 'que ue-
ſte, uicto malis muliebri pauore, auſæ ſe inter tela uolantia inferre: ex tranſuerſo
impetu facto, dirimere infeſtas acies, dirimere iras; hinc patres, hinc uiros orantes,

ne ſe ſanguine nefando ſoceri generiq; reſpergerent: ne parricidio macularẽt partus A
ſuos: nepotum illi, liberûm hi progeniem. ſi affinitatis inter uos, ſi connubij piget, in nos uertite iras. nos cauſa belli, nos uulnerum ac cædium uiris ac parentibus ſumus. melius peribimus, quàm ſine alteris ueſtrûm uiduæ, aut orbæ uiuemus. Mouet res tum multitudinem, tum duces. ſilentium & repentina fit quies. inde ad fœdus faciendum duces prodeunt: nec pacem modò, ſed ciuitatem unam ex duabus faciunt, regnum conſociant, imperium omne conferunt Romam. Ita geminata urbe, ut Sabinis tamen aliquid daretur, Quirites à Curibus appellati. monimentum eius pugnæ, ubi primum ex profunda emerſus palude equus Curtium in uado ſtatuit, Curtium lacum appellarunt. Ex bello tam triſti læta repentè pax cariores Sabinas uiris ac parentibus, & ante omnes Romulo ipſi fecit. Itaque cum populum in curias triginta diuideret, nomina earum curijs impoſuit. id non traditur, (cum haud dubiè aliquanto numerus maior hoc mulierum fuerit) ætate, an dignitatibus ſuis uirorum ue, an ſorte lectæ ſint, quæ nomina curijs darent. Eodem tempore & centuriæ tres equitum conſcriptę ſunt, Ramnenſes ab Romulo, ab Tito Tatio Titienſes appellati. Lucerum nominis & originis cauſa incerta eſt. inde non modò commune, ſed concors etiam regnum duobus regibus fuit. Poſt aliquot annos propinqui regis Tatij legatos Laurentiũ pulſant. cumq; Laurentes iure gentium agerent, apud Tatium gratia ſuorum, & preces plus poterant. igitur illorum pœnam in ſe uertit: nam Lauinij, cum ad ſolenne ſacrificium eò ueniſſet, concurſu facto, interficitur. eam rem minus ægrè quàm dignum erat, tuliſſe Romulum ferunt, ſeu ob infidam ſocietatem regni, ſeu quia haud iniuria cęſum credebat. Itaque bello quidem abſtinuit: ut tamen expiarentur legatorum iniuriæ, regiſq; cædes, fœdus inter Romam Lauiniumq; urbes renouatum eſt. Et cum his quidem inſperata pax erat: aliud multo propius, atque in ipſis propè portis bellum ortum. Fidenates nimis uicinas propè ſe conualeſcere opes rati, prius quàm B
tantum roboris eſſet, quantum futurum apparebat, occupant bellum facere. iuuentute armata immiſſa, uaſtatur agri quod inter urbem ac Fidenas eſt. Inde ad læuam uerſi, quia dextra Tyberis arcebat, cum magna trepidatione agreſtium populantur. tumultuſq; repens ex agris in urbem illatus, pro nuncio fuit. excitus Romulus (neque enim dilationem pati tam uicinum bellum poterat) exercitum educit: caſtra à Fidenis mille paſſuum locat. ibi modico præſidio relicto, egreſſus omnibus copijs, partem militum locis circa denſa obſita uirgulta obſcuris ſubſidere in inſidijs iuſsit. cum parte maiore atque omni equitatu profectus, id quod quærebat, tumultuoſo & minaci genere pugnæ obequitando ipſis propè portis hoſtem exciuit. fugæ quoq; quæ ſimulanda erat, eadem equeſtris pugna cauſam minus mirabilem dedit. & cum uelut inter pugnæ fugæ que conſilium trepidante equitatu pedes quoque referret gradum, plenis repètè portis effuſi hoſtes, impulſa Romana acie, ſtudio inſtandi ſequendiq; trahuntur ad locum inſidiarum. inde ſubitò exorti Romani, tranſuerſam inuadunt hoſtium aciem. addunt pauorem mota è caſtris ſigna eorum qui in præſidio relicti fuerant. ita multiplici terrore perculſi Fidenates, prius penè quàm Romulus, qui que cum eo equites erant, circumagerent frenis equos, terga uertunt: multóque effuſius, quippe uera fuga, qui ſimulantes paulo antè ſecuti erant, oppidum repetebant: non tamen eripuere ſe hoſti. Hærens in terga Romanus, prius quàm fores portarum obijcerentur, uelut agmine uno irrumpit. Belli Fidenatis contagione iritati Veientiũ animi, & conſanguinitate. nam Fidenates quoq; Hetruſci fuerunt: & quòd ipſa propinquitas loci, ſi Romana arma omnib. infeſta finitimis eſſent, ſtimulabat: in fines Romanos excurrerũt, populabũdi magis q̃iuſti more belli. Itaq; nõ caſtris poſitis, nõ expectato hoſtiũ exercitu, raptã ex agris prædã portãtes, Veios rediere. Romanus cõtrà, poſtq; hoſtẽ in agris nõ inuenit, dimicationi ultimę inſtructus intẽtuſq; Tyberim trãſit. quẽ poſtquã caſtra ponere, et ad urbẽ acceſſurũ Veiẽtes audiuere: obuiã egreſſi,

ut potius

a ut potius acie decernerent, quàm incluſi de tectis mœnibusq́ dimicarent. ibi uiribus nulla parte adiutis, tantum ueterani robore exercitus rex Romanus uicit: perſecutúſque fuſos ad mœnia hoſtes, urbe ualida muris ac ſitu ipſo munita abſtinuit. agros rediens uaſtat, ulciſcendi magis, quàm prædæ ſtudio. eáq́ clade haud minus quàm aduerſa pugna ſubacti Veientes, pacem petitum oratores Romam mittunt. agri parte multatis in centum annos induciæ datæ. Hæc fermè Romulo regnãte domi militięq́ geſta. quorum nihil abſonũ fidei diuinæ originis, diuinitatiſq́ poſt mortem creditæ, fuit: non animus in regno auito recuperando, non condendæ urbis conſilium, nõ bello ac pace firmandæ. ab illo enim profectu uiribus datis tantum ualuit, ut in quadraginta deinde annos tutam pacem haberet. multitudini tamen gratior fuit quàm patribus, longè antè alios acceptiſſimus militum animis. trecẽtoſq́ armatos ad cuſtodiam corporis, quos Celeres appellauit, non in bello ſolum, ſed etiã in pace habuit. His immortalibus editis operibus, cum ad exercitum recenſendum concionem in campo ad Capræ paludem haberet, ſubitò coorta tempeſtas cum magno fragore tonitribuſq́, tam denſo regem operuit nimbo, ut conſpectum eius concioni abſtulerit. nec deinde in terris Romulus fuit. Romana pubes ſedato tandem pauore, poſtquam ex tam turbido die ſerena & tranquilla lux rediit: ubi uacuam ſedem regiam uidit: & ſi ſatis credebat patribus, qui proximi ſteterant, ſublimem raptum procella: tamen uelut orbitatis metu icta, mœſtum aliquandiu ſilentium obtinuit. deinde à paucis initio facto, deum deo natum, regem parentemq́ urbis Romanæ ſaluere uniuerſi Romulum iubent: pacem precibus expoſcunt, uti uolens propitius ſuam ſemper ſoſpitet progeniem. Fuiſſe credo tum quoq́ aliquos, qui diſcerptum regem patrum manibus taciti arguerent: manauit enim hæc quoq́, ſed perobſcura fama. Illam alteram admiratio uiri & pauor præſens nobilitauit. conſilio etiam unius hominis addita rei dicitur fides.

b nãq́ Proculus Iulius ſolicita ciuitate deſiderio regis & infenſa patribus, grauis, ut traditur, quamuis magnę rei autor, in concionẽ prodit. Romulus, inquit, Quirites parẽs urbis huius prima hodierna luce cœlo repentè delapſus ſe mihi obuium dedit, cũ perfuſus horrore uenerabundusq́ aſtitiſſem, petens precibus, ut contrà intueri fas eſſet: Abi, nuncia, inquit, Romanis, cœleſtes ita uelle, ut mea Roma caput orbis terrarũ ſit. proinde rem militarẽ colant, ſciantq́, & ita poſteris tradant, nullas opes humanas armis Romanis reſiſtere poſſe: hæc, inquit, locutus, ſublimis abiit. Mirum, quantũ illi uiro nuncianti hæc fides fuerit: quamq́ deſideriũ Romuli apud plebem exercitumq́ facta fide immortalitatis, lenitũ ſit. Patrũ interim animos certamen regni ac cupido uerſabat. nec dum à ſingulis, quia nemo magnopere eminebat in nouo populo, peruenerant factiones. inter ordines certabatur. oriundi ab Sabinis, ne, quia poſt Tatij mortẽ ab ſua parte non erat regnatum in ſocietate æqua, poſſeſſionẽ imperij amitterent, ſui corporis creari regẽ uolebant. Romani ueteres peregrinum regem aſpernabantur. in uarijs uoluntatibus, regem tamen omnes uolebant, libertatis dulcedine nondũ experta. Timor deinde patres inceſſit, ne ciuitatem ſine imperio, exercitum ſine duce, multarum circà ciuitatum irritatis animis uis aliqua externa adoriretur: & eſſe igitur aliquod caput placebat: & nemo alteri concedere, in animum inducebat. itaque rem inter ſe centum patres, decem decurijs factis, ſingulisq́ in ſingulas decurias creatis, qui ſummæ rerum præeſſent, conſociant. decem imperitabant, unus cum inſignibus imperij & lictoribus erat. quinq́ dierum ſpacio finiebatur imperium, ac per omnes in orbem ibat: annuumq́ interuallũ regni fuit. id ab re, quod nunc quoq́ tenet nomen, Interregnũ appellatũ. Fremere deinde plebs multiplicatã ſeruitutẽ. centum pro uno dominos factos. nec ultrà, niſi regẽ, & ab ipſis creatũ uidebantur paſſuri. Cum ſenſiſſent ea moueri patres, offerendũ ultrò rati quod amiſſuri erant, ita gratiã ineunt, ſumma poteſtate populo permiſſa, ut nõ plus darẽt iuris q̃ detinerent. decreuerũt enim ut cũ populus regẽ iuſsiſſet, id ſic ratũ eſſet, ſi patres autores fierẽt. hodiéq́ in legibus

magiſtrati-

magiſtratibusq́; rogandis uſurpatur idem ius,ui ademptũ:priuſquã populus ſuffragium ineat,in incertum comitiorum euentum patres autores fiunt. Tum interrex concione aduocata, Quod bonum,fauſtum,felixq́; ſit,inquit, Quirites regem create.ita patribus uiſum eſt.patres deinde,ſi dignum qui ſecundus ab Romulo numeretur,crearitis,autores fient. Adeò id gratum plebi fuit,ut ne uicti beneficio uiderentur,id modò ſciſcerent,iuberentq́;,ut ſenatus decerneret,qui Romæ regnaret.Inclyta iuſtitia religio'que ea tempeſtate Numæ Pompilij erat.Curibus Sabinis habitabat conſultiſſimus uir,ut in illa quiſquam ætate eſſe poterat,omnis diuini atq́; humani iuris.Autorem doctrinæ eius,quia non extat alius,falſò Samium Pythagoram edunt: quem Seruio Tullo regnante Romæ centum amplius poſt annos,in ultima Italię ora circa Metapontum Heracleam'que & Crotonem iuuenum æmulantiũ ſtudia coetus habuiſſe conſtat.ex quibus locis,etſi eiuſdem ætatis fuiſſet, quæ fama in Sabinos, aut quo linguæ cõmercio quenquam ad cupiditatem diſcendi exciuiſſet? quó ue præſidio unus per tot gentes diſſonas ſermone,moribus'que perueniſſet? Suopte igitur ingenio temperatum animum uirtutibus fuiſſe opinor magis:inſtructumq́; non tam peregrinis artibus,quàm diſciplina tetrica,ac triſti ueterum Sabinorum: quo genere nullũ quondã incorruptius fuit.Audito numine Numæ patres Romani, quanquam inclinari opes ad Sabinos rege inde ſumpto uidebantur:tamen neq́; ſe quiſquam,nec factionis ſuæ alium,nec deniq́; patrum aut ciuium quenquam præferre illi uiro auſi, ad unum omnes Numæ Pompilio regnum deferendum decernũt.Accitus,ſicut Romulus augurato in urbe condenda regnum adeptus eſt,de ſe quoq́; deos conſuli iuſſit.inde ab augure,cui deinde honoris gratia publicum id perpetuumq́; ſacerdotium fuit, deductus in arcem,in lapide ad meridiem uerſus conſedit. augur ad læuam eius capite uelato ſedem cepit,dextra manu baculum ſine nodo aduncũ tenẽs,quem Lituum appellauerunt.inde ubi proſpectu in urbem agrumq́; capto,deos precatus,regiones ab oriente ad occaſum determinauit: dextras ad meridiem partes,læuasq́; ad ſeptentrionem eſſe dixit: ſignum contra quod longiſsimè conſpectum oculi ferebant, animo finiuit:tum lituo in lęuam manum tranſlato,dextra in capite Numæ impoſita, precatus eſt ita: Iupiter pater, ſi eſt fas hunc Numã Pompiliũ,cuius ego caput teneo, regẽ Romę eſſe,ut tua ſigna nobis certa ac clara ſint inter eos fines,quos feci. Tũ peregit uerbis auſpicia quæ mitti uellet. quibus miſsis,declaratus rex Numa de templo deſcendit. qui regno ita potitus, urbem nouam conditam ui & armis, iure eam legibusq́; ac moribus de integro condere parat. quib. cum inter bella aſſueſcere uideret nõ poſſe (quippe efferatis militia animis) mitigandum ferocem populum armorũ deſuetudine ratus,Ianum ad infimum Argiletum indicem pacis belliq́; fecit: apertus,ut in armis eſſe ciuitatem:clauſus,pacatos circà omneis populos ſignificaret. Bis deinde poſt Numæ regnum clauſus fuit:ſemel T.Manlio conſule,poſt Punicũ primum perfectum bellum:iterum , quod noſtræ ætati dij dederunt ut uideremus, poſt bellum Actiacum ab imperatore Cæſare Auguſto,pace,terra,mariq́; parta. Clauſo eo, cum omnium circà finitimorum ſocietate ac fœderibus iunxiſſet animos, poſitis externorum periculorum curis,ne luxuriarent ocio animi, quos metus hoſtium, diſciplinaq́; militaris continuerat: omnium primum rem ad multitudinem imperitam, & illis ſeculis rudem, efficaciſsimam, deorum metum inijciendum ratus eſt. qui cum deſcendere ad animos ſine aliquo commento miraculi non poſſet, ſimulat ſibi cum dea Aegeria congreſſus nocturnos eſſe:eius ſe monitu,quæ acceptiſsima dijs eſſent, ſacra inſtituere: ſacerdotes ſuos cuique deorum præficere.atque omnium primum ad curſum lunæ in duodecim menſes deſcribit annũ.quem,quia tricenos dies ſingulis menſibus luna nõ explet,deſuntq́; dies ſolido anno,qui ſolſtitiali circũagitur orbe, intercalares menſibus interponendo ita diſpenſauit,ut uigeſimoquarto quoq́; anno ad metã eandem ſolis, unde orſi eſſent, plenis annorum omnium ſpacijs dies congruerent.

Idem

A Idem nefaſtos dies faſtos'que fecit, quia aliquando nihil cum populo agi utile futurũ erat. Tum ſacerdotibus creandis animum adiecit: quanquam ipſe plurima ſacra obibat, ea maximè quæ nunc ad dialem flaminem pertinent. ſed quia in ciuitate bellicoſa plures Romuli quàm Numæ ſimiles reges putabat fore, ituros'que ipſos ad bella, ne ſacra regiæ uicis deſererentur, flaminem Ioui aſsiduũ ſacerdotem creauit: inſigni'que eum ueſte, & curuli regia ſella adornauit, huic duos flamines adiecit: Marti unum, alterum Quirino. Virgines'que Veſtæ legit: Alba oriundum ſacerdotiũ, & genti conditoris haud alienum. his, ut aſsiduæ templi antiſtites eſſent, ſtipendium de publico ſtatuit: uirginitate alijs'que cærimonijs uenerabiles ac ſanctas fecit. Salios item duodecim Marti Gradiuo legit, tunicæ'que pictæ inſigne dedit, & ſuper tunicã æneum pectori tegumen, cœleſtia'que arma quæ ancilia appellantur, ferre, ac per urbem ire canentes carmina cum tripudijs ſollenni'que ſaltatu iuſsit. Pontificem deinde Numa Marcium Marci filium ex patribus legit, ei'que omnia exſcripta exſignata'que attribuit: quibus hoſtijs, quibus diebus, ad quæ templa ſacra fierent: atq; unde in eos ſumptus pecunia erogaretur. cætera quoque omnia publica priuatáque ſacra pontificis ſcitis ſubiecit: ut eſſet quò conſultum plebs ueniret: nequid diuini iuris negligendo patrios ritus, peregrino'ſque aſciſcendo turbaretur. nec cœleſtes modò cærimonias, ſed iuſta quoq; funebria, placandos'que manes ut idem pontifex edoceret: quæ'que prodigia fulminibus, alio'ue quo uiſu miſſa ſuſciperentur atq; curarentur: ad ea elicienda ex mentibus diuinis Ioui Elicio aram in Auentino dicauit: deum'que conſuluit augurijs quæ ſuſcipienda eſſent. ad hæc conſultanda procurandáque, multitudine omni à ui & armis conuerſa, & animi aliquid agendo occupati erant, & deorum aſsidua inſidens cura, cum intereſſe rebus humanis cœleſte numen uideretur, ea pietate omnium pectora imbuerat: ut fides ac iuſiurandum, propulſo legum ac pœnarum metu, ci

B uitatem regerent. & cum ipſi ſe homines in regis, uelut unici exempli, mores formarent: tum finitimi etiam populi, qui ante caſtra urbem poſitam in medio ad ſolicitandam omnium pacem crediderant: in eam uerecundiam adducti ſunt, ut ciuitatem totam in cultum uerſam deorum, uiolari ducerent nefas. Lucus erat, quem medium ex opaco ſpecu fons perenni rigabat aqua. quò quia ſe perſæpe Numa ſine arbitris, uelut ad congreſſum deæ inferebat, camœnis eum lucum ſacrauit, quòd earum ſibi concilia cum coniuge ſua Ægeria eſſent. & ſoli Fidei ſolenne inſtituit. ad id ſacrarium flamines bigis curru arcuato uehi iuſſit, manu'q; ad digitos uſq; inuoluta rem diuinam facere: ſignificantes fidem tutandam, ſedem'que eius etiam in dextris ſacratam eſſe. Multa alia ſacrificia, locáque ſacris faciendis, quæ Argeos pontifices uocant, dedicauit. omniũ tamen maximũ eius operum fuit tutela per omne regni tempus haud minor pacis, quàm regni. Ita duo deinceps reges, alius alia uia, ille bello, hic pace, ciuitatem auxerunt. Romulus ſeptem & triginta regnauit annos: Numa tres & quadraginta. Tum ualida, tum temperata & belli & pacis artibus erat ciuitas. Numæ morte ad interregnũ res redijt. Inde Tullum Hoſtilium, nepotem Hoſtilij, cuius in infima arce clara pugna aduerſus Sabinos fuerat, regem populus iuſsit, patres autores facti. Hic non ſolum proximo regi diſsimilis, ſed ferocior etiam Romulo fuit: tum ætas uirésque, tum auita quoq; gloria animũ ſtimulabat. Seneſcere igitur ciuitatem ocio ratus, undiq; materiam excitandi belli quærebat. Fortè euenit, ut agreſtes Romani ex Albano agro, Albani ex Romano prędas inuicem agerent. imperitabat tum C. Cluilius Albæ. utrinq; legati ferè ſub idem tempus ad res repetendas miſsi. Tullus pręceperat ſuis, ne quid prius quàm mandata agerent. ſatis ſciebat negaturũ Albanum, ita piè bellum indici poſſe. ab Albanis ſocordius res acta, excepti hoſpitio ab Tullo blandè ac benignè, comiter regis conuiuiũ celebrant. tantiſper Romani & res repetiuerãt priores: & neganti Albano, bellũ in trigeſimum diem indixerant. Hæc renunciant Tullo. Tum legatis Tullus dicendi poteſtatẽ, quid petentes uenerint, facit. Illi omniũ ignari,

primùm

primùm purgando terunt tempus. Se inuitos quicquam, quod minus placeat Tullo, A dicturos, ſed imperio ſubigi. res repetitum ſe ueniſſe: ni reddãtur, bellum indicere iuſſos. Ad hæc Tullus: Nũciate, inquit, regi ueſtro: regem Romanum deos facere teſtes, uter prius populus res repetentes legatos aſpernatus dimiſerit, ut in eum omnes expetant huiuſce clades belli. Hæc nunciant domum Albani. Et bellum utrinq; ſumma ope parabatur, ciuili ſimillimum bello, propè inter parentes natosq;, Troianã utranque prolem, cum Lauinium ab Troia, ab Lauinio Alba, ab Albanorum ſtirpe regum oriundi Romani eſſent. Euentus tamen belli minus miſerabilem dimicationem fecit: quòd nec acie certatum eſt, & tectis modò dirutis alterius urbis, duo populi in unum confuſi ſunt. Albani priores ingenti exercitu in agrũ Romanum impetũ fecere. caſtra ab urbe haud plus quinq; millia paſſuũ locant, foſſa circundant. foſſa Cluilia ab nomine ducis per aliquot ſecula appellata eſt, donec cum re nomen quoq; uetuſtate aboleuit. in his caſtris Cluilius Albanus rex moritur. dictatorem Albani Metiũ Suffetium creant. Interim Tullus ferox præcipuè morte regis, magnumq; deorum numen ab ipſo capite orſum, in omne nomen Albanum expetiturum pœnas ob bellum impium dictitans, nocte præteritis hoſtium caſtris, infeſto exercitu in agrum Albanũ pergit. Ea res ab ſtatiuis exciuit Metium. ducit quàm proximè ad hoſtẽ poteſt. inde legatum præmiſſum nunciare Tullo iubet, priuſquam dimicẽt, opus eſſe colloquio: ſi ſecũ congreſſus ſit, ſatis ſcire ea ſe allaturum, quæ nihilominus ad rem Romanam quàm ad Albanã pertineant. haud aſpernatus Tullus, tametſi uana afferebantur, ſuos in aciem educit. exeũt contrà & Albani. Poſtquã inſtructi utrinq; ſtabant, cum paucis procerum in medium duces procedunt. ibi infit Albanus: Iniurias & nõ redditas res ex fœdere, quę repetitæ ſunt: & ego regem noſtrũ Cluiliũ cauſam huiuſce eſſe belli, audiſſe uideor: nec te dubito Tulle eadem præ te ferre. ſed ſi uera potius quàm dictu ſpecioſa dicẽda ſunt, cupido imperij duos cognatos uicinosq; populos ad arma ſtimulat. neq; B rectè, an perperam, interpretor: fuerit iſta eius deliberatio, qui bellum ſuſcepit. me Albani gerẽdo bello ducem creauere. Illud te Tulle monitum uelim: Hetruſca res, quanta circa nos teq; maximè ſit, quo propiores uos, hoc magis ſcis. multum illi terra, plurimum mari pollent. memor eſto iam cum ſignum pugnæ dabis, has duas acies ſpectaculo fore: ut feſſos confectosq; ſimul uictorem ac uictum aggrediantur. Itaque ſi nos dij amant, quoniam non contenti libertate certa, in dubiam imperij ſeruitij' que aleam imus, ineamus aliquã uiam, qua utri utris imperent, ſine magna clade, ſine multo ſanguine utriuſque populi decerni poſsit. Haud diſplicet res Tullo, quanquã tum indole animi, tum ſpe uictoriæ ferocior erat. Quærentibus utrinque ratio initur, cui & fortuna ipſa præbuit materiam. Fortè in duobus tum exercitibus erant trigemini fratres, nec ætate, nec uiribus diſpares. Horatios Curiatios'que fuiſſe, ſatis conſtat; nec fermè res antiqua alia eſt nobilior: tamen in re tam clara nominum error manet, utrius populi Horatij, utrius Curiatij fuerint. autores utroque trahunt, plures tamen inuenio, qui Romanos Horatios uocent. hos ut ſequar, inclinat animus. Cum trigeminis agũt reges, ut pro ſua quiſq; patria dimicẽt ferro. ibi imperiũ fore, unde uictoria fuerit. nihil recuſatur, tempus & locus cõuenit. priuſquã dimicarent, fœdus ictum inter Romanos & Albanos eſt his legibus, ut cuius populi ciues eo certaminine uiciſſent, is alteri populo cum bona pace imperitaret. Fœdera alia alijs legibus, cæterũ eodem modo omnia fiunt. Tum ita factum accepimus, nec ullius uetuſtior fœderis memoria eſt. fœcialis regem Tullum ita rogauit: Iubes' ne me rex cum patrepatrato populi Albani fœdus ferire? iubente rege, Sagmina, inquit, te rex poſco. rex ait: Purã tollito. fœcialis ex arce graminis herbã purã attulit: poſtea regem ita rogauit: Rex, facis' ne me tu regiũ nuncium populi Romani Quiritium? uaſa, comitesq; meos? Rex reſpõdit: Quod ſine fraude mea, populiq; Romani Quiritiũ fiat, facio. Fœcialis erat M. Valerius. is patrem patratum S P. Fuſiũ fecit, uerbena caput capillosq; tangens (paterpatratus ad iuſiurandum

A dum patrãdum, id eſt ſanciendum fit) fœdus, multisq; id uerbis, quæ longo effata car
mine non operæ eſt referre, peragit. Legibus deinde recitatis: Audi, inquit, Iupiter, au
di paterpatrate populi Albani, audi tu populus Albanus, ut illa palàm prima poſtre-
ma ex illis tabulis cera'ue recitata ſunt ſine dolo malo, uti' que ea hic hodie rectiſsimè in
tellecta ſunt: illis legibus populus Romanus prior non deficiet. ſi prior defexit publi-
co conſilio, dolo malo, tu illo die Iupiter populum Romanum ſic ferito, ut ego hunc
porcum hodie feriam: tantoq; magis ferito, quanto magis potes pollesq;. Id ubi dixit,
porcum ſaxo ſilice percuſsit. Sua item carmina Albani, ſuumq; iuſiurãdum per ſuum
dictatorem, ſuosq; ſacerdotes peregerunt. Fœdere icto, tergemini, ſicut conuenerat,
arma capiunt. Cum ſui utroſque adhortarentur, deos patrios, patriam ac parentes,
quicquid ciuium domi, quicquid in exercitu ſit, illorum tunc arma, illorum intueri
manus: feroces & ſuopte ingenio, & pleni adhortantium uocibus in medium inter
duas acies procedunt. Conſederãt utrinque pro caſtris duo exercitus, periculi magis
præſentis, quàm curæ expertes. Quippe imperiũ agebatur, in tam paucorum uirtute
atq; fortuna poſitũ. itaq; ergo erecti ſuſpenſiq; in minimè gratum ſpectaculũ animo in
cenduntur. Datur ſignũ: infeſtisq; armis, uelut acies, terni iuuenes magnorũ exercituũ
animos gerentes concurrũt: nec his, nec illis periculum ſuum, ſed publicũ imperiũ ſer-
uitiũq; obuerſat animo, futuraq; ea deinde patriæ fortuna quã ipſi feciſſent. Vt primo
ſtatim cõcurſu increpuere arma, micantesq; fulſere gladij, horror ingẽs ſpectãtes per-
ſtringit: et neutrò inclinata ſpe, torpebat uox, ſpiritusq;. Cõſertis deinde manibus, cum
iam nõ motus tantũ corporũ, agitatioq; anceps telorũ armorũq;, ſed uulnera quoq; &
ſanguis ſpectaculo eſſent: duo Romani, ſuper aliũ alius, uulneratis trib. Albanis, expirã
tes corruerũt. ad quorũ caſum cum cõclamaſſet gaudio Albanus exercitus, Romanas
legiones iam ſpes tota, nondum tamẽ cura deſeruerat, exanimes uice unius, quem tres
B Curiatij circũſteterãt. Fortè is integer fuit, ut uniuerſis ſolus nequaq; par, ſic aduerſus
ſingulos ferox: ergo, ut ſegregaret pugnã eorum, capeſsit fugã: ita ratus ſecuturos, ut
quẽq; uulnere affectũ corpus ſineret. Iam aliquantũ ſpacij ex eo loco, ubi pugnatũ eſt,
aufugerat, cum reſpiciẽs uidet magnis interuallis ſequẽtes, unũ haud procul ab ſeſe ab-
eſſe. in eũ magno impetu redijt. Et dũ Albanus exercitus inclamat Curiatijs, uti opẽ fe
rant fratri, iam Horatius cæſo hoſte uictor ſecundã pugnã petebat. tũc clamore qualis
ex inſperato pauentiũ ſolet, Romani adiuuãt militẽ ſuũ: & ille defungi prælio feſtinat.
Prius itaq; quàm alter qui nec procul aberat, cõſequi poſſet, & alterũ Curiatiũ cõficit.
Iamq; æquato Marte ſinguli ſupererãt, ſed nec ſpe, nec uiribus pares. alterũ intactũ fer-
ro corpus, et geminata uictoria ferocem in certamen tertiũ dabant. alter feſſum uulne-
re, feſſum curſu trahens corpus, uictusq; fratrum ante ſe ſtrage, uictori obijcitur
hoſti. nec illud prælium fuit. Romanus exultans: Duos, inquit, fratrum manibus dedi:
tertium cauſam belli huiuſce, ut Romanus Albano imperet, dabo. Malè ſuſtinenti ar-
ma, gladium ſupernè iugulo defigit: iacentem ſpoliat. Romani ouantes ac gratulantes
Horatium accipiunt, eo maiore cum gaudio, quo propius metum res fuerat. Ad ſepul
turam inde ſuorum nequaquam paribus animis uertuntur: quippe imperio alteri au-
cti, alteri ditionis alienæ facti. ſepulchra extant, quo quiſq; loco cecidit. duo Romana
uno loco propius Albam, tria Albana Romam uerſus, ſed diſtantia locis, ut & pugna-
tum eſt. Priuſquam inde digrederentur, roganti Metio ex fœdere icto quid impera-
ret, imperat Tullus, uti iuuentutem in armis habeat: uſurum ſe eorum opera, ſi bellum
cum Veientibus foret. ita exercitus inde domos abducti. princeps Horatius ibat, ter-
gemina ſpolia præ ſe gerens. cui ſoror uirgo, quæ deſponſa uni ex Curiatijs fuerat, ob-
uia ante portam Capenam fuit: cognito' que ſuper humeros fratris paludamẽto ſpon-
ſi quod ipſa confecerat, ſoluit crines, & flebiliter nomine ſponſum mortuum appellat.
Mouet feroci iuueni animum comploratio ſororis in uictoria ſua, tantoq; gaudio pu-
blico. Stricto itaq; gladio ſimul uerbis increpans, transfigit puellã: Abi hinc cum im-

maturo amore ad ſponſum inquit,oblita fratrum mortuorum uiuiq́;,oblita patriæ. A Sic eat quęcunq; Romana lugebit hoſtem. Atrox uiſum id facinus patribus,plebiq́;: ſed recens meritū facto obſtabat : tamen raptus in ius ad regem. Rex,ne ipſe tam triſtis ingratiq́; ad uulgus iudicij,ac ſecundum iudicium ſupplicij autor eſſet: cõcilio populi aduocato, Duumuiros,inquit,qui Horatio perduellionem iudicent ſecundū legem,facio. lex horrendi carminis erat. Duumuiri perduellionem iudicent. ſi à duumuiris prouocarit,prouocatione certato: ſi uincent,caput obnubito: infelici arbori reſte ſuſpendito: uerberato uel intra pomœrium,uel extra pomœriū. Hac lege duumuiri creati,qui ſe abſoluere non rebantur ea lege ne innoxium quidem poſſe,cum condemnaſſent: tum alter ex his, P. Horati tibi perduellionem iudico,inquit. lictor colliliga manus. acceſſerat lictor,inijciebatq́; laqueū. tum Horatius autore Tullo clemente legis interprete, Prouoco,inquit. ita de prouocatione certatum ad populū eſt. Moti homines ſunt in eo iudicio,maximè P. Horatio patre proclamante,ſe filiam iure cęſam iudicare. ni ita eſſet,patrio iure in filium animaduerſurū fuiſſe. orabat deinde, ne ſe,quem paulo antè cum egregia ſtirpe conſpexiſſent,orbum liberis facerēt. inter hęc ſenex iuuenem amplexus, ſpolia Curatiorum fixa eo loco,qui nūc Pila Horatia appellatur,oſtentans : Hūccine,aiebat,quem modò decoratū ouantemq́; uictoria incedentem uidiſtis Quirites,eum ſub furca uinctum inter uerbera & cruciatus uidere poteſtis? quod uix Albanorū oculi tam deforme ſpectaculū ferrre poſſent. I lictor,colliga manus, quæ paulo antè armatę imperium populo Rom. pepererunt. i,caput obnube liberatoris urbis huius,arbori infelici ſuſpende: uerbera uel intra pomœriū,modò inter illa pila,& ſpolia hoſtiū: uel extra pomœriū,modò intra ſepulchra Curiatiorum. quò enim ducere hunc iuuenem poteſtis,ubi nō ſua decora eum à tanta fœditate ſupplicij uindicent? Non tulit populus nec patris lachrymas,nec ipſius parem in omni periculo animū: abſoluerunt́q; admiratione magis uirtutis,quàm iure cauſæ. Itaq; ut cæ B des manifeſta,aliquo tamen piaculo lueretur,imperatū patri,ut filium expiaret pecunia publica. is quibuſdam piacularibus ſacrificijs factis,quæ deinde genti Horatiæ tradita ſunt,tranſmiſſo per uiam tigillo,capite adoperto, uelut ſub iugum miſit iuuenē. id hodie publicè quoq; ſemper refectū manet: Sororiū tigillum uocant. Horatię ſepulchrū,quo loco corruerat icta,conſtructū eſt ſaxo quadrato. Nec diu pax Albana manſit. inuidia uulgi,quòd tribus militibus fortuna publica commiſſa fuerit,uanum ingenium dictatoris corrupit: &,quoniam recta conſilia haud bene euenerant, prauis recõciliare popularium animos cœpit. Igitur ut prius in bello pacem, ſic in pace bellum quærens,quia ſuæ ciuitati animorū plus quàm uirium cernebat eſſe,ad bellum palàm atq; ex edicto gerendum alios cõcitat populos,ſuis per ſpeciem ſocietatis proditionē reſeruat. Fidenates colonia Romana, Veientibus ſocijs cõſilij aſſumptis,pacto tranſitionis Albanorū,ad bellū atque arma incitantur. Cum Fidenæ apertè deſciſſent, Tullus Metio,exercituq́; eius ab Alba accito, contra hoſtes ducit. ubi Anienem trãſijt,ad confluentes collocat caſtra. Inter eum locum & Fidenas Veientium exercitus Tyberim tranſierat. Hi & in acie prope flumen tenuere dextrū cornu, in ſiniſtro Fidenates propius montes conſiſtunt. Tullus aduerſus Veientem hoſtem dirigit ſuos, Albanos contra legionē Fidenatium collocat. Albano non plus animi erat,quàm fidei: nec manere ergo, nec trãſire apertè auſus,ſenſim ad montes ſuccedit. Inde ubi ſatis ſubiſſe ſeſe ratus eſt, erigit totam aciem: fluctuanſq; animo ut tereret tempus,ordines explicat. Conſilium erat,quà fortuna rem daret,eà inclinate uires. Miraculo primò eſſe Romanis,qui proximi ſteterant, ut nudari latera ſua ſociorū digreſſu ſenſerunt. inde eques citato equo nunciat regi,abire Albanos. Tullus in re trepida duodecim uouit Salios, fanaq́; Pallori,ac Pauori,equitem clara increpans uoce, ut hoſtes exaudirent, redire in prælium iubet. Nihil trepidatione opus eſſe: ſuo iuſſu circunduci Albanum exercitum,ut Fidenatiū nuda terga inuadat. Idem imperat,ut haſtas equites erigere iubeat.

Id factum,

A Id factum, magnæ parti peditum Romanorũ conſpectum abeuntis Albani exercitus
interſepſit. qui uiderant, id quod ab rege auditũ erat, rati, eo acrius pugnant. Terror
ad hoſtes tranſit, & audiuerant clara uoce dictũ. & magna pars Fidenatium, ut qui co
loni additi Romanis eſſent, latinè ſciebant. Itaq; ne ſubitò ex collibus decurſu Albano
rum intercluderentur ab oppido, terga uertunt. Inſtat Tullus: fuſoq; Fidenatium cor
nu, in Veientem alieno pauore perculſum ferocior redit. nec illi tulere impetũ, ſed ab
effuſa fuga flumẽ obiectum à tergo arcebat. Quò poſtquam fuga inclinauit; alij arma
fœdè iactantes in aquam cæci ruebant: alij, dum cunctãtur in ripis, inter fugæ pugnæ
que conſiliũ oppreſsi. non alia antè Romana pugna atrocior fuit. Tum Albanus exer
citus ſpectator certaminis deductus in campos. Metius Tullo deuictos hoſtes gratu-
latur. contrà Tullus Metium benignè alloquitur. quod bene uertat, caſtra Albanos
Romanis caſtris iungere iubet: ſacrificium luſtrale in diem poſterum parat. Vbi illu-
xit, paratis omnibus, ut aſſolet, uocari ad concionẽ utrunq; exercitũ iubet. præcones
ab extremo orſi primos exciuere Albanos. hi nouitate etiã rei moti, ut regem Roma-
num concionantem audirent, proximi conſtitere. ex compoſito armata circundatur
Romana legio. cẽturionibus datum negociũ erat, ut ſine mora imperia exequerẽtur.
Tum ita Tullus infit: Romani, ſi unq; antè aliàs ullo in bello fuit, quod primũ dijs im-
mortalib. gratias ageretis, deinde ueſtræ ipſorũ uirtuti, heſternũ id prœliũ fuit. dimica
tum eſt enim nõ magis cum hoſtibus, quàm (quę dimicatio maior ac perículoſior eſt)
cum proditione ac perfidia ſociorum. nam, ne uos falſa opinio teneat, iniuſſu meo Al-
bani ſubiere ad montes: nec imperiũ illud meum, ſed conſilium, & imperij ſimulatio
fuit: ut nec uobis ignorantibus deſeri uos, auerteretur à certamine animus: & hoſti-
bus circũueniri ſe à tergo ratis, terror ac fuga inijceretur. Nec tua culpa, quam arguo,
omnium Albanorum eſt. ducem ſecuti ſunt, ut & uos, ſi quò ego inde agmen declina-
B re uoluiſſem, feciſſetis. Metius ille eſt ductor itineris huius, Metius idem huius machi
nator belli, Metius fœderis Romani Albaniq; ruptor. audeat deinde talia alius, niſi in
hunc inſigne iam documentum mortalibus dedero. Centuriones armati Metium cir
cumſiſtunt. rex cætera, ut orſus erat, peragit. Quod bonum, fauſtum, fœlixq; ſit po-
pulo Romano, ac mihi, uobiſq; Albani, populum omnem Albanum Romam tradu-
cere, in animo eſt: ciuitatem dare plebi, primores in patres legere, unam urbem, unam
rempub. facere: ut ex uno quodam in duos populos diuiſa Albana res eſt, ſic nunc in
unum redeat. Ad hæc, Albana pubes inermis ab armatis ſepta in uarijs uolũtatibus,
communi tamen metu cogenţe, ſilentium tenet. tum Tullus, Meti Suffeti, inquit, ſi ip
ſe diſcere poſſes fidẽ ac fœdera ſeruare, uiuo tibi ea diſciplina à me adhibita eſſet. nunc
quoniam tuum inſanabile ingenium eſt, tu tuo ſupplicio doce humanum genus ea
ſancta credere, quæ à te uiolata ſunt. ut igitur paulo antè animum inter Fidenatem Ro
manamq; rem ancipitem geſsiſti, ita iam corpus paſsim diſtrahendum dabis. Exinde
duabus admotis quadrigis, in currus earum diſtentum illigat Metium. Deinde in di-
uerſum iter equi concitati, lacerum in utroq; curru corpus, qua inhæſerant uinculis
membra, portantes. auertẽre omnes à tanta fœditate ſpectaculi oculos. Primum, ulti-
mumq; illud ſupplicium apud Romanos exempli parum memoris legum humanarũ
fuit. in alijs gloriari licet, nulli gentium mitiores placuiſſe pœnas. Inter hæc iam præ-
miſsi Albam erant equites, qui multitudinem traducerent Romam. legiones deinde
ductæ ad diruendam urbem. quæ, ubi intrauere portas, non quidem fuit tumultus il-
le, nec pauor, qualis captarum eſſe urbium ſolet, cum effractis portis, ſtratis'ue ariete
muris, aut arce ui capta, clamor hoſtilis, & curſus per urbem armatorũ omnia ferro,
flammaq; miſcet: ſed ſilentiũ triſte, ac tacita mœſtitia ita defixit omniũ animos, ut præ
metu obliti quid relinquerent, quid ſecum ferrent, deficiente cõſilio, rogitantes q; alij
alios, nunc in liminibus ſtarent, nũc errabundi domos ſuas, ultimum illud uiſuri per-
uagarentur. Vt uerò iam equitũ clamor exire iubentiũ inſtabat; iam fragor tectorum

quæ diruebantur,ultimis urbis partibus audiebatur:puluiſq; ex diſtantibus locis or- A
tus,uelut nube inducta omnia impleuerat:raptim quibus quiſq; poterat elatis,cum la
rem ac penates,tectáq;,in quibus natus quiſq; educatuſq; eſſet,relinquentes exirent,
iam continens agmen migrantium impleuerat uias:& conſpectus aliorũ mutua miſe-
ratione integrabat lachrymas:uoceſq; etiam miſerabiles exaudiebantur,mulierũ præ
cipuè,cum obſeſſa ab armatis templa auguſta præterirent, ac uelut captos relinque-
rent deos.Egreſsis urbem Albanis, Romanus paſsim publica priuatáq; omnia tecta
adæquat ſolo.unáq; hora quadringentorum annorum opus,quibus Alba ſteterat,ex
cidio ac ruinis dedit.templis tamen deûm(ita enim edictum ab rege fuerat) tempera-
tum eſt.Roma interim creſcit Albæ ruinis:duplicatur ciuium numerus: Cœlius addi
tur urbi mons: &,quo frequentius habitaretur, eam ſedem Tullus regiæ capit, ibiq;
deinde habitauit.Principes Albanorũ in patres,ut ea quoq; pars reip.creſceret,legit:
Tullios,Seruilios,Quintios,Geganeos, Curiatios, Clœlios: templumq; ordini ab ſe
aucto curiam fecit, quæ Hoſtilia uſq; ad patrum noſtrorum ætatem appellata eſt. &
ut omnium ordinum uiribus aliquid ex nouo populo adijceretur, equitũ decem tur-
mas ex Albanis legit.legiones & ueteres eodem ſupplemento expleuit,& nouas ſcri-
pſit.Hac fiducia uirium Tullus Sabinis bellum indicit,genti ea tempeſtate ſecundum
Hetruſcos opulentiſſimæ uiris armiſq;.utrinq; iniuriæ factæ,ac res nequicquam erãt
repetitæ.Tullus ad Feroniæ fanum mercatu frequenti negociatores Romanos com-
prehenſos querebatur:Sabini ſuos prius in lucum confugiſſe,ac Romæ retentos.Hæ
cauſæ belli ferebantur.Sabini haud parum memores, & ſuarum uiriũ partem Romæ
ab Tatio locatam,& Romanam rem nuper etiam adiectione populi Albani auctam,
circumſpicere & ipſi externa auxilia.Hetruria erat uicina,proximi Hetruſcorũ Veien
tes.inde ob reſiduas bellorũ iras maximè ſolicitatis ad defectionẽ animis,uoluntarios
traxere.& apud uagos quoſdam ex inopi plebe etiã merces ualuit.publico auxilio nul B
lo adiuti ſunt.ualuitq; apud Veientes (nam de cæteris minus mirum eſt) pacta cum
Romulo induciarum fides. Cum bellum utrinq; ſumma ope pararent, uertiq; in eo
res uideretur,utri prius arma inferrent,occupat Tullus in agrũ Sabinum tranſire.pu-
gna atrox ad ſyluam Malicuſam fuit:ubi & peditum quidem robore,cæterum æqui-
tatu aucto nuper,plurimum Romana acies ualuit.ab equitibus repente inuectis tur-
bati ordines ſunt Sabinorum.nec pugna deinde illa cõſtare,nec fuga explicari ſine ma
gna cæde potuit.Deuictis Sabinis cum in magna gloria,magniſque opibus regnum
Tulli,ac tota tres Romana eſſet, nunciatum regi,patribuſque eſt, in monte Albano
lapidibus pluiſſe:quod cum credi uix poſſet,miſsis ad id uiſendum prodigiũ, in con-
ſpectu haud aliter,quàm cum grandinem uenti glomeratam in terras agunt.crebri ce
cidere cœlo lapides.uiſi etiam audire uocem ingẽtem ex ſummi cacuminis luco,ut pa-
trio ritu ſacra Albani facerent,quæ uelut dijs quoq; ſimul cum patria relictis,obliuio-
ni dederant: & aut Romana ſacra ſuſceperant,aut fortunæ (ut fit)obirati cultum reli-
querant deûm.Romanis quoq; ab eodem prodigio nouendiale ſacrum publicè ſuſce
ptum eſt:ſeu uoce cœleſti ex Albano monte miſſa(nam id quoq; traditur)ſeu aruſpi-
cum monitu.manſit certè ſolenne,ut quandocunq; idem prodigium nunciaretur, fe-
riæ per nouem dies agerentur.Haud ita multo pòſt peſtilentia laboratum eſt. Vnde
cum pigritia militandi oriretur,nulla tamen ab armis quies dabatur à bellicoſo rege.
ſalubriora etiam credente militiæ quàm domi iuuenum corpora eſſe,donec ipſe quo-
que longinquo morbo eſt implicitus. tunc adeò fracti ſimul cum corpore ſunt ſpiri-
tus illi feroces, ut qui nihil antè ratus eſſet minus regium, quàm ſacris dedere animũ,
repentè omnibus,magnis,paruiſq; ſuperſtitionib.obnoxius degeret, religionibuſq;
etiã populũ impleret.uulgo iam homines eum ſtatũ rerũ, qui ſub Numa rege fuerat,
requirentes,unam opem ægris corporibus relictam, ſi pax ueniáq; ab dijs impetrata
eſſet, credebant. Ipſum regem tradunt,uoluentem commentarios Numæ, cum ibi

quędam

A quædam occulta ſolennia ſacrificia Ioui Elicio facta inueniſſet, operatum his ſacris ſe abdidiſſe: ſed nō ritè initum, aut curatum id ſacrum eſſe, nec ſolum nullam ei oblatam cœleſtium ſpeciem, ſed ira Iouis ſolicitati praua religione fulmine ipſum cū domo conflagraſſe. Tullus magna gloria belli regnauit annos duos & triginta. Mortuo Tullo, res, ut inſtitutum iam inde ab initio erat, ad patres redierat, hiq́ interregem nominauerant: quo comitia habente, Ancum Martium regem populus creauit: patres fuere autores. Numæ Pompilij regis nepos filia ortus Ancus Martius erat: qui ut regnare cœpit, & auitæ gloriæ memor, & quia proximum regnum cætera egregium ab una parte haud ſatis proſperum fuerat, aut neglectis religionibus, aut prauè cultis: lōgeq́ antiquiſsimū ratus ſacra publica, ut ab Numa inſtituta erant, facere: omnia ea ex commentarijs regis pontificem maximum in Album relata, proponere in publico iubet. inde & ciuibus ocij cupidis, & finitimis ciuitatibus facta ſpes, in aui mores atq́ inſtituta regem abiturū. Igitur Latini, cum quib. Tullo regnante ictū fœdus erat, ſuſtulerant animos. & cum incurſionem in agrū Romanum feciſſent, repetentibus res Romanis ſuperbè reſponſum reddunt, deſidem Romanum regem inter ſacella & aras acturum eſſe regnū rati. Medium erat in Anco ingeniū, & Numæ, & Romuli memor: & præterquam quòd aui regno magis neceſſariam fuiſſe pacem credebat, cùm in nouo, tum feroci populo, etiam quòd illi contigiſſet ocium, ſine iniuria id ſe haud facilè habiturum: tentari patientiā, & tentatam cōtemni: temporaq́ eſſe Tullo regi aptiora, quàm Numæ: ut tamen, quoniam Numa in pace religiones inſtituiſſet, à ſe bellicæ cærimoniæ proderentur: nec gererentur ſolum, ſed etiā indicerentur bella aliquo ritu: ius ab antiqua gente Aequicolis, quod nunc fœciales habent, deſcripſit, quo res repetuntur. Legatus ubi ad fines eorum uenit, unde res repetūtur, capite uelato (filū lanę uelamen eſt) Audi Iupiter, inquit, audite fines (cuiuſcūq́ gētis ſunt, nominat) audiat fas. ego

B ſum publicus nūcius populi Romani, iuſtè pieq́ legatus uenio, uerbiſq́ meis fides ſit. Peragit deinde poſtulata. inde Iouem teſtem facit: Si ego iniuſtè, impieq́ illos homines, illaſq́ res dedier nuncio populi Romani mihi expoſco, tum patrię compotem me unquam ſinas eſſe. Hæc cum fines ſupraſcandit, hæc quicunq́ ei primus uir obuius fuerit, hæc portam ingrediens, hæc forum ingreſſus, paucis uerbis carminis, concipiendiq́ iuriſiurandi mutatis, peragit. ſi non deduntur, quos expoſcit, diebus trib. & triginta (tot enim ſolennes ſunt) peractis, bellum ita indicit: Audi Iupiter, & tu Iuno: Quirine, dijq́ omnes cœleſtes, uoſq́ terreſtres, uoſq́ inferni audite: Ego uos teſtor, populum illum, (quicunq́ eſt, nominat) iniuſtum eſſe, neq́ ius perſoluere. ſed de iſtis rebus in patria maiores natu conſulemus, quo pacto ius noſtrum adipiſcamur. Cum his nuncius Romam ad conſulendum redit, confeſtim rex his fermè uerbis patres conſulebat: Quarum rerum, litium, cauſarum condixit paterpatratus populi Romani Quiritium patripatrato priſcorum Latinorum, hominibuſq́ priſcis Latinis, quas res nec dederunt, nec ſoluerunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, ſolui oportuit, dic, inquit ei, quem primum ſententiam rogabat, quid cenſes? tum ille: Puro pioq́ duello quęrendas cenſeo, itaq́ conſentio conſciſcoq́. Inde ordine alij rogabantur. quandoq́ pars maior eorum, qui aderant, in eandem ſententiam ibat. bellum erat conſenſu fieri ſolitum, ut fœcialis haſtam ferratam, aut ſanguineam pręuſtam ad fines eorum ferret, & non minus tribus puberibus præſentibus diceret: Quod populi priſcorū Latinorum, hominesq́ priſci Latini aduerſus populum Romanum Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod populus Romanus Quiritium bellum cum priſcis Latinis iuſsit eſſe, ſenatuſq́ populi Romani Quiritium cenſuit, conſenſit, conſciuit, ut bellū cum priſcis Latinis fieret: ob eam rem ego populusq́ Romanus populis priſcorum Latinorum, hominibuſq́ priſcis Latinis bellum indico, facioq́. Id ubi dixiſſet, haſtam in fines eorū emittebat. Hoc tum modo ab Latinis repetitę res, ac bellum indictum: moremq́ eum poſteri acceperūt. Ancus demandata cura ſacrorum flaminibus, ſacerdotibuſq́ alijs,

exercitu nouo conſcripto, profectus Politorium urbem Latinorũ ui cepit. ſecutusꝗ; A
morem regum priorum, qui rem Romanam auxerant hoſtibus in ciuitatem accipien
dis, multitudinẽ omnẽ Romã traduxit. & cum circa Palatiũ ſedem ueteres Romani,
Sabini Capitoliũ atqꝫ arcem, Cœliũ montem Albani impleſſent: Auentinũ nouę mul
titudini datũ. additi eidẽ haud ita multo pòſt, Tellenis Ficanáqꝫ captis, noui ciues. Po-
litoriũ inde rurſus bello repetitũ, quod uacuũ occupauerãt priſci Latini. eáqꝫ cauſa di
ruendæ urbis eius fuit Romanis, ne hoſtium ſemper receptaculũ eſſet. Poſtremò om
ni bello Latino Medulliam compulſo, aliquandiu ibi marte incerto, uaria uictoria pu
gnatum eſt. nam & urbs tuta munitionibus, præſidioq́ꝫ firmata ualido erat. & caſtris
in aperto poſitis, aliquoties exercitus Latinus cominus cum Romanis ſigna contule-
rat. Ad ultimum omnibus copijs connixus Ancus, acie primũ uincit. inde ingenti prę
da potitus, Romã redit: tum quoqꝫ multis millib. Latinorũ in ciuitatẽ acceptis. quib.
ut iungeretur Palatio Auentinũ, ad Murtiæ datæ ſedes. Ianiculum quoqꝫ adiectũ, nõ
inopia loci, ſed ne quando ea arx hoſtium eſſet. id non muro ſolum, ſed etiam ob com-
moditatem itineris ponte Sublicio, tum primum in Tyberi facto, coniungi urbi pla-
cuit. Quiritiũ quoqꝫ foſſa, haud paruum munimentum à planioribus aditu locis, An
ci regis opus eſt. Ingenti incremento rebus auctis, cum in tanta multitudine hominũ,
diſcrimine rectè an perperam facti confuſo, facinora clandeſtina fierent, carcer ad ter
rorem increſcentis audaciæ media urbe imminẽs foro ædificatur. nec urbs tantũ hoc
rege creuit, ſed etiã ager fineſq́ꝫ: ſylua Mæſia Veientibus adempta: uſqꝫ ad mare impe
rium prolatum: & in ore Tyberis Hoſtia urbs condita: ſalinæ circà factæ: egregieq́ꝫ re
bus bello geſtis, ædes Iouis Feretrij amplificata. Anco regnante Lucumo uir impi-
ger, ac diuitijs potẽs, Romam commigrauit, cupidine maximè ac ſpe magni honoris,
cuius adipiſcendi Tarquinijs (nam ibi quoqꝫ peregrina ſtirpe oriundus erat) facultas
nõ fuerat. Demarati Corinthij filius erat. qui ob ſeditiones domo profugus cùm Tar B
quinijs fortè cõſediſſet, uxore ibi ducta duos filios genuit. nomina his Lucumo, atqꝫ
Aruns fuerunt. Lucumo ſuperfuit patri bonorũ omnium hæres: Aruns prior quàm
pater moritur, uxore grauida relicta. nec diu manet ſuperſtes filio pater. qui cũ igno-
rans nurum uentrem ferre, immemor in teſtando nepotis deceſsiſſet, puero poſt aui
mortem in nullam ſortem bonorũ nato, ab inopia Egerio inditũ nomen. Lucumoni
contrà omnium hæredi bonorum cum diuitiæ iam animos facerẽt, auxit ducta in ma
trimonium Tanaquil, ſummo loco nata, & quæ haud facilè ijs, in quibus nata erat, hu
miliora ſineret. ea cum innupſiſſet, ſpernentibus Hetruſcis Lucumonem exule adue-
na ortum, ferre indignitatem non potuit. oblitáqꝫ ingenitæ erga patriã charitatis, dũ-
modo uirum honoratũ uideret, cõſilium migrandi ab Tarquinijs cœpit. Roma eſt ad
id potiſsimũ uiſa. In nouo populo, ubi omnis repentina atqꝫ ex uirtute nobilitas fit, fu
turũ locum forti ac ſtrenuo uiro. regnaſſe Tatiũ Sabinũ: accerſitum in regnũ Numã
à Curibus: & Ancum Sabina matre ortum, nobilemq́ꝫ una imagine Numæ eſſe: facilè
perſuadet, ut cupido honorum, & cui Tarquinij materna tantum patria eſſet. Subla-
tis itaqꝫ rebus, commigrant Romam. Ad Ianiculum fortè uentum erat. ibi ei carpẽto
ſedenti cum uxore, aquila ſuſpenſis demiſſa leniter alis pileum aufert: ſuperq́ꝫ carpen-
tum cũ magno clãgore uolitãs, rurſus uelut miniſterio diuinitus miſſa, capiti aptè re-
ponit: inde ſublimis abijt. accepiſſe id auguriũ lęta dicit Tanaquil, perita, ut uulgo He
truſci cœleſtiũ prodigiorũ mulier. excelſa & alta ſperare cõplexa uirũ iubet. eam ali-
tem ea regione cœli & eius dei nunciã ueniſſe: circa ſummum culmen hominis auſpi-
cium feciſſe: leuaſſe humano ſuperpoſitum capiti decus, ut diuinitus eidem redderet.
Has ſpes cogitationesq́ue ſecum portãtes, urbem ingreſsi ſunt. domilioq́ue ibi com-
parato, L. Tarquinium Priſcum edidere nomen. Iam & Romanis conſpicuum eum
nouitas diuitiæq́ꝫ faciebant: & ipſe quoqꝫ fortunam benigno alloquio, comitate inui-
tandi, beneficijsq́ꝫ quos poterat ſibi cõciliando, adiuuabat: donec in regiam quoqꝫ de

eo fama

A eo fama perlata eſt. notitiamq́; eam breui apud regem, liberaliter dextreq́; obeundo
officia, in familiaris amicitiæ adduxerat iura, ut publicis pariter ac priuatis cõſilijs bel-
lo domiq́; intereſſet: & per omnia expertus, poſtremò tutor etiam liberis regis teſta-
mento inſtitueretur. Regnauit Ancus annos quatuor & uiginti, cuilibet ſuperiorum
regum belli paciſq́; & artibus & gloria par. Iam filij prope puberem ætatem erant. eo
magis Tarquinius inſtare, ut quamprimum comitia regi creando fierent. quibus indi-
ctis, ſub tempus pueros uenatum ablegauit. isq́; primus & petiſſe ambitioſe regnum,
& orationem dicitur habuiſſe ad conciliandos plebis animos compoſitam. Cum ſe
non rem nouam petere: quippe qui non primus, quod quiſquam indignari mirarí ue
poſſet, ſed tertius Romæ peregrinus regnum affectet. & Tatium non ex peregrino ſo
lum, ſed etiam ex hoſte regem factum. & Numam ignarum urbis, non petentem in re
gnum ultrò accitum. ſe ex quo ſui potens fuerit, Romam cum coniuge ac fortunis om
nibus commigraſſe. maiorem partem ætatis eius, qua ciuilibus officijs fungantur ho-
mines, Romæ ſe quàm in uetere patria uixiſſe. domi militiæq́; ſub haud pœnitendo
magiſtro, ipſo Anco rege, Romana ſe iura, Romanos ritus didiciſſe. obſequio & ob-
ſeruantia in regem cum omnibus, benignitate erga alios cum rege ipſo certaſſe. Hæc
eum haud falſa memorantem ingenti conſenſu populus Romanus regnare iuſsit. Er-
go uirum cætera egregium, ſecuta, quam in petendo habuerat, etiam regnantem am-
bitio eſt. nec minus regni ſui firmandi, quàm augendæ reipub. memor, centum in pa-
tres legit, qui deinde minorum gentium ſunt appellati: factio haud dubia regis, cuius
beneficio in curiam uenerant. Bellum primum cum Latinis geſsit. & oppidum ibi Ap
piolas ui cepit: prædaq́; inde maiore, quàm quanta belli fama fuerat, reuecta, ludos
opulentius inſtructiusq́; quàm priores reges fecit. Tum primùm circo, qui nunc ma-
ximus dicitur, deſignatus locus eſt. loca diuiſa patribus, equitibusq́;, ubi ſpectacula ſibi
B quiſq́; facerẽt, fori appellati. Spectauere, furcis duodenos ab terra ſpectacula alta ſuſti
nentibus pedes. ludicrũ fuit equi, pugilesq́; ex Hetruria maximè acciti. ſolennes dein-
de annui manſere ludi, Romani magniq́; uariè appellati. ab eodem rege et circa forum
priuatis ędificanda diuiſa ſunt loca: porticus, tabernæq́; factę. muro quoq́; lapideo cir
cũdare urbẽ parabat, cum Sabinũ bellum cœptis interuenit. adeóq́; ea ſubita res fuit,
ut prius Anienem tranſirẽt hoſtes; quàm obuiã ire, ac prohibere exercitus Romanus
poſſet: itaq́; trepidatum Romæ eſt. & primò dubia uictoria magna utrinq́; cæde pu-
gnatum eſt. reductis deinde in caſtra hoſtiũ copijs, datóq́; ſpacio Romanis ad compa-
randum deintegro bellum, Tarquinius equitem maximè ſuis deeſſe uiribus ratus, ad
Ramnenſes, Titienſes, Luceres, quas centurias Romulus ſcripſerat, addere alias cõſti-
tuit, ſuóq́; inſignes relinquere nomine. id quia inauguratò Romulus fecerat, negare
Accius Nauius inclytus ea tẽpeſtate augur, neq́; mutari, neq́; nouũ cõſtitui, niſi aues ad
dixiſſent, poſſe. ex eo ira regi mota. eludensq́; artem (ut ferũt) Agedum, inquit, diuine
tu, inaugura, fierí ne poſsit, quod nunc ego mente concipio. cũ ille in augurio rem ex-
pertus profectò futurã dixiſſet: Atqui hoc animo agitaui, inquit, te nouacula cotẽ diſ-
ciſſurũ. cape hæc, & perage quod aues tuæ fieri poſſe portendũt. Tum illũ haud cun-
ctanter diſcidiſſe cotem ferũt. Statua Accij capite uelato, quo in loco res acta eſt, in co
mitio in gradibus ipſis ad læuam curiæ fuit. cotem quoq́; eodem loco ſitam fuiſſe me-
morant, ut eſſet ad poſteros miraculi eius monimentũ. augurijs certè ſacerdotióq́; au-
gurũ tantus honos acceſsit, ut nihil belli domiq́; poſtea, niſi auſpicato gereret: cõcilia
populi, exercitus uocati, ſumma rerũ ubi aues nõ admiſiſsent, dirimerentur. Neq́; tum
Tarquinius de equitũ centurijs quicquã mutauit, numero tantũ alterũ adiecit, ut mil-
le & trecenti equites in tribus centurijs eſſent. poſteriore modo ſub hiſdem nomini-
bus, qui additi erant, appellati ſunt. quas nũc, quia geminatę ſunt, ſex uocant cẽturias.
Hac parte copiarũ aucta, iterum cum Sabinis confligitur. ſed præterquam quòd uiri-
bus creuerat Romanus exercitus, ex occulto etiam additur dolus, miſsis qui magnam

uim lignorum in Anienis ripa iacentem,ardentem in flumen conijcerent:uentoq; iu A
uante accenſa ligna,& pleraq; in ratibus impacta ſublicijs cũ hærerent,pontem incen
dunt.ea quoq; res in pugna terrorẽ attulit Sabinis,effuſis eadem fugam impedijt.mul
tiq; mortales cum hoſtem effugiſſent,in flumine ipſo periere. quorum fluitantia arma
ad urbem cognita in Tyberi,prius penè,quàm nunciari poſſet,inſignem uictoriam fe
cere.Eo prælio præcipua equitũ gloria fuit.utrinq; ab cornibus poſitos,cum iam pel
leretur media peditum ſuorum acies,ita incurriſſe ab lateribus ferunt , ut non ſiſterẽt
modò Sabinas legiones ferociter inſtantes cedentibus,ſed ſubitò in fugam uerterent.
montes effuſo curſu Sabini petebant,& pauci tenuere.maxima pars,ut antè dictũ eſt,
ab equitibus in flumen acti ſunt.Tarquinius inſtandum perterritis ratus,prǽda capti
uiſq; Romã miſsis, ſpolijs hoſtium (uotũ id Vulcano erat) ingenti cumulo accenſis,
pergit porrò in agrum Sabinum exercitũ inducere.& quanquam malè geſta res erat,
nec geſturos melius ſperare poterant:tamen quia conſulendi res non dabat ſpacium,
iere obuiam Sabini tumultuario milite.iterumq; ibi fuſi,perditis iam propè rebus,pa
cem petiere.Collatia,& quicquid circa Collatiam agri erat,Sabinis ademptum . Ege
rius(fratris hic filius erat regis)Collatiæ in præſidio relictus. deditoſq; Collatinos ita
accipio , eamq; deditionis formulam eſſe.Rex interrogauit,Eſtis'ne uos legati orato
reſq; miſsi a populo Collatino,ut uos populumq; Collatinum dederetis? Sumus.
Eſt'ne populus Collatinus in ſua poteſtate? Eſt. Deditis'ne uos populumq; Collati
num urbẽ,agros,aquam,terminos,delubra,utenſilia,diuina humanáq; omnia,in meã
populiq; Romani ditionẽ? Dedimus. At ego recipio.Bello Sabino perfecto,Tarqui
nius triumphans,Romã redijt.inde priſcis Latinis bellum fecit.ubi nuſquã ad uniuer
ſæ rei dimicationẽ uentum eſt . ad ſingula oppida circunferendo arma nomen omne
Latinum domuit.Corniculum, Ficulnea uetus,Cameria,Cruſtumerium, Ameriola,
Medullia,Nomentum , hæc de priſcis Latinis , aut qui ad Latinos defecerant , capta B
oppida.Pax deinde facta.Maiore inde animo pacis opera inchoata,quàm quanta mo
le geſſerat bella,ut nõ quietior populus domi eſſet,quàm militiæ fuiſſet. nam & mu
ro lapideo,cuius exordium operis Sabino bello turbatum erat,urbem, quà nondum
munierat,cingere parat: & infima urbis loca circa forũ,aliaſq; interiectas collibus cõ
ualles,quia ex planis locis haud facilè euehebãt aquas,cloacis è faſtigio in Tyberim du
ctis ſiccat: & areã ad ædem in Capitolio Iouis, quam uouerat bello Sabino,iam præſa
giẽte animo futurã olim amplitudinẽ loci,occupat fundamentis.Eo tempore in regia
prodigiũ uiſu euentuq; mirabile fuit.Puero dormienti,cui Seruio Tullio nomẽ fuit,
caput arſiſſe ferunt multorũ in cõſpectu.plurimo igitur clamore inde ad tantæ rei mi
raculũ orto excitum regem. & cum quidã familiariũ aquã ad reſtinguendũ ferret, ab
regina retentum:ſedatoq; iam tumultu,moueri uetuiſſe puerũ,donec ſua ſpõte exper
rectus eſſet.mox cũ ſomno & flammã abijſſe.Tum abducto in ſecretũ uiro Tanaquil:
Vides'ne tu puerũ hũc,inquit,quẽ tam humili cultu educamus? ſcire licet hũc columẽ
quondã reb.noſtris dubijs futurũ,præſidiumq; regiæ afflictæ.proinde materiem in
gentis publicè priuatimq; decoris omni indulgẽtia noſtra nutriamus . inde puerũ li
berũm loco cœptũ haberi,erudiriq; artibus,quibus ingenia ad magnæ fortunæ cul
tũ excitãtur.Euenit facile quod dijs cordi eſſet.iuuenis euaſit uerè indolis regiæ. nec,
cum quæreretur gener Tarquinio, quiſquam Romanæ iuuentutis ulla arte conferri
potuit. filiamq; ei ſuã rex deſpõdit.Hic quacũq; de cauſa tãtus illi honos habitus cre
dere prohibet ſerua natũ eum,paruumq; ipſum ſeruiſſe.eorũ magis ſentẽtię ſum,qui
Corniculo capto Seruij Tullij , qui princeps in illa urbe fuerat,grauidam uiro occiſo
uxorem,cum inter reliquas captiuas cognita eſſet , ob unicam nobilitatem ab regina
Romana prohibitam ferunt,ſeruitio partum Romæ edidiſſe,in Priſci Tarquinij do
mo.inde tanto beneficio,& inter mulieres familiaritatem auctam, & puerũ ut in do
mo à paruo eductum , in charitate atq; honore fuiſſe , fortunam matris , quòd capta
patria

A patria in hoſtium manus uenerit,ut ſerua natus crederetur,feciſſe. Duodequadrage-
ſimo fermè anno,ex quo regnare cœperat Tarquinius,non apud regem modò,ſed a-
pud patres plebēq; lōgè maximo honore Seruius Tullius erat. Tum Anci filij duo &
ſi antea ſemper pro indigniſſimo habuerant,ſe patrio regno tutoris fraude pulſos,re-
gnare Romæ aduenā,nō modò uicinæ,ſed ne Italicæ quidē ſtirpis, tum impēſius his
indignitas creſcere,ſi ne ab Tarquinio quidē ad ſe rediret regnum , ſed præceps inde
porrò ad ſeruitia caderet:ut in eadē ciuitate poſt cēteſimū ferè annū,quàm Romulus
deo prognatus,deus ipſe tenuerit regnū,donec in terris fuerit,id ſeruus ſerua natus
poſſideat.tum cōmune Romani nominis,tum pręcipuè id domus ſuæ dedecus fore,
ſi Anci regis uirili ſtirpe ſalua,nō modò aduenis,ſed ſeruis etiā regnū Romæ patéret.
ferro igitur eam arcere cōtumeliā ſtatuūt.ſed & iniurię dolor in Tarquiniū ipſum ma-
gis,quàm in Seruiū eos ſtimulabat:& quia grauior ultor cędis,ſi ſupereſſet, rex futu-
rus erat,ꝙ priuatus:tum Seruio occiſo,quemcūq; aliū generū delegiſſet,eundē regni
hæredē facturus uidebatur.ob hæc ipſi regi inſidiæ parātur.Ex paſtoribus duo fero-
ciſſimi delecti ad facinus,quib.cōſueti erāt uterq; agreſtib.ferramētis, in ueſtibulo re-
giæ quàm potuere tumultuoſiſſimè ſpecie rixæ in ſe omnes apparitores regios cōuer-
tunt.inde cū ambo regē appellarent,clamorq́; eorum penitus in regiā perueniſſet,uo-
cati ad regē pergūt.primò uterq; uociferari,& certatim alter alteri obſtrepere. coer-
citi ab lictore,& iuſsi in uicem dicere,tandē obloqui deſiſtūt.unus rem ex compoſito
orditur.dum intentus in eum ſe rex totus auerteret alter elatā ſecurim in caput deie-
cit:relictoq́; in uulnere telo,ambo ſe foras eijciunt. Tarquinium moribundum cum
qui circà erant excepiſſent,illos fugientes lictores comprehendunt.clamor inde,con-
curſusq́; populi,mirantiū quid rei eſſet. Tanaquil inter tumultū claudi regiā iubet,ar-
bitros eijcit:ſimul quæ curādo uulneri opus ſunt,tanquā ſpes ſubeſſet,ſedulò compa-
B rat:ſimul,ſi deſtituat ſpes,alia præſidia molitur.Seruio properè accito cum penè exan-
guem uirum oſtendiſſet,dextram tenēs,orat,ne inultam mortē ſoceri,ne ſocrū inimi-
cis ludibrio eſſe ſinat. Tuū eſt,inquit,Serui,ſi uir es,regnū: nō eorū qui alienis manib.
peſſimum facinus fecere. erige te,deosq́; duces ſequere,qui clarum hoc fore caput di-
uino quondā circumfuſo igni portenderunt.nunc te illa cœleſtis excitet flāma. nūc ex-
pergiſcere uerè. & nos peregrini regnauimus:qui ſis,non unde natus ſis,reputa.ſi tua
re ſubita cōſilia torpēt,at tu mea conſilia ſequere. Cū clamor impetusq́; multitudinis
uix ſuſtineri poſset,ex ſuperiore parte ædiū per feneſtras in Nouā uiam uerſas (habi-
tabat enim rex ad Iouis Statoris)populū Tanaquil alloquit̄,Iubet bono animo eſſe.ſo-
pitum fuiſſe regē ſubito ictu,ferrum haud altè in corpus deſcendiſſe:iam ad ſe rediſſe:
inſpectum uulnus abſterſo cruore,omnia ſalubria eſſe.confidere propediē ipſum eos
uiſuros.Interim Seruio Tullio iubere populum dicto audientē eſſe:eum iura redditu-
rum,obiturūq; alia regis munia.Seruius cum trabea & lictoribus prodit:ac ſede regia
ſedēs alia decernit,de alijs conſulturū ſe regē eſſe ſimulat.Itaq; per aliquot dies, cū iam
expiraſſet Tarquinius,celata morte per ſpeciē alienę fungēdę uicis,ſuas opes firmauit.
tum demū palàm facta ex cōploratione in regia orta, Seruius pręſidio firmo munitus,
primus iniuſſu populi, uoluntate patrū regnauit. Anci liberi iam tū cōprehenſis ſcele-
ris miniſtris,ut uiuere regē,et tantas eſſe opes Seruij nunciatū eſt,Sueſsā Pometiā exu-
latū ierant.Nec iā publicis magis auxilijs Seruius ꝙ priuatis munire opes. & ne qualis
Anci liberûm animus aduerſus Tarquiniū fuerat, talis aduerſus ſe Tarquinij liberûm
eſſet,duas filias iuuenib.regijs,Lucio atq; Arūti Tarquinijs,iungit.nec rupit tamē fati
neceſsitatē humanis cōſilijs,quin inuidia regni etiā inter domeſticos infida omnia atq;
infeſta faceret.Peropportunè ad præſentis quietē ſtatus bellū cū Veientib.(iam enim
inducię exierant) alijsq́; Hetruſcis ſumptū in eo bello,et uirtus èt fortuna enituit Tul-
lij.fuſoq́; ingēti hoſtiū exercitu,haud dubius rex, ſeu patrū,ſeu plebis animus pericli-
taret̄,Romā redijt,aggrediturq́; inde pacis lōgè maximū opus:ut quēadmodū Numa

diuini

diuini autor iuris fuiſſet,ita Seruium conditorem omnis in ciuitate diſcriminis,ordi- A
numq́;,quibus inter gradus dignitatis fortunæq́; aliquid interlucet,poſteri fama fer-
rent.Cenſum enim inſtituit,rem ſaluberrimam tanto futuro imperio:ex quo belli,pa
ciſq́; munia non uiritim,ut antè,ſed pro habitu pecuniarum fierent.tum claſſes, cen-
turiasq́;,& hunc ordinem ex cenſu deſcripſit,uel paci decorũ,uel bello.Ex ijs,qui cen
tum milliũ æris,aut maiorẽ cenſum haberent, LXXX cõfecit centurias,quadragenas
ſeniorũ ac iuniorũ.prima claſſis omnes appellati.ſeniores,ad urbis cuſtodiam ut prę
ſto eſſent:iuuenes,ut foris bella gererẽt.arma his imperata,galea,clypeus,ocreæ,lori-
ca,omnia ex ære,hæc ut tegumenta corporis eſſent,tela in hoſtem,haſtáq; & gladius.
additæ huic claſſi duæ fabrũ centuriæ,quæ ſine armis ſtipẽdia facerent.datũ munus,
ut machinas in bello ferrent.Secunda claſſis intra centũ uſq; ad quinq; & ſeptuaginta
milliũ cenſum inſtituta.& ex his ſenioribus,iunioribusq́; uiginti conſcriptæ cẽturiæ:
arma imperata,ſcutũ pro clypeo,& præter loricã omnia eadẽ. Tertiæ claſſis in quin-
quaginta milliũ cenſum eſſe uoluit.totidem centuriæ & hæ,eodemq́; diſcrimine æta
tum factæ:nec de armis quicquã mutatũ,ocreæ tantũ ademptæ.In quarta claſse cẽſus
quinq; & uiginti milliũ,totidem centuriæ factæ:arma mutata,nihil præter haſtam &
uerutũ datũ. Quinta claſsis aucta,cẽturiæ triginta factæ.fundas,lapidesq́; miſsiles hi
ſecum gerebant.in his accenſi cornicines,tibicinesq́; in tres centurias diſtributi. un-
decim millibus hæc claſsis cenſebatur.Hoc minor cenſus reliquam multitudinem ha
buit.Inde una centuria facta eſt immunis militia.Ita pedeſtri exercitu ornato,diſtribu
toq́;, equitum ex primoribus ciuitatis XII. ſcripſit centurias.ſex item alias centurias,
tribus ab Romulo inſtitutis, ſub ijſdem, quibus inauguratæ erant,nominibus fecit.
ad equos emendos dena millia æris ex publico data:& quibus equos alerẽt,uiduę at-
tributæ,quæ bina millia æris in annos ſingulos penderent.Hæc omnia in dites à pau-
peribus inclinata onera.Deinde eſt honos additus.non enim,ut ab Romulo traditũ, B
cæteri ſeruauerant reges,uiritim ſuffragiũ eadem ui,eodemq́; iure promiſcuè omnib.
datũ eſt:ſed gradus facti, ut neq; excluſus quiſquam ſuffragio uideretur,& uis omnis
penes primores ciuitatis eſſet.equites enim uocabantur primi LXXX inde primę claſ-
ſis centuriæ primũ peditũ uocabantur.ibi ſi uariaret,quod raro incidebat,ut ſecundæ
claſsis uocarentur:nec ferè unquã infra ita deſcenderent,ut ad infimos peruenirent.
Nec mirari oportet,hunc ordinem,qui nunc eſt,poſt expletas quinq; & XXX. tribus,
duplicato earũ numero,cẽturijs iuniorũ,ſeniorũq́; ad inſtitutã ab Seruio Tullio ſum
mam nõ conuenire.quadrifariam enim urbe diuiſa regionibus,collibusq́; quæ habita
bãtur partes, Tribus eas appellauit:ut ego arbitror,ab tributo.nam eius quoq; æqua
liter ex cenſu conferendi ab eodẽ inita ratio eſt. neq; hæ tribus ad centuriarũ diſtribu
tionem numerumq́; quicquã pertinuere.Cenſu perfecto,quem maturauerat metu le
gis de incenſis latæ,cum uinculorũ minis mortisq́;:edixit,ut omnes ciues Romani e-
quites peditesq́; in ſuis quiſq; centurijs in campo Martio prima luce adeſſent. ibi in-
ſtructum exercitũ omnem ſue,oue, taurilib.luſtrauit.idq́; cõditum luſtrũ appellatũ,
quia in cenſendo finis factus eſt.Millia LXXX. eo luſtro ciuiũ cenſa dicuntur.Adijcit
ſcriptorũ antiquiſsimus Fabius Pictor, eorũ qui ferre arma poſſent, eum numerum
fuiſſe.Ad eam multitudinẽ urbs quoq; amplificanda uiſa eſt.addit duos colles, Quiri
nalem,Viminalemq́;.inde deinceps auget Eſquilias:ibiq́; ipſe,ut loco dignitas fieret,
habitat.aggere & foſsis & muro urbẽ circundat:ita pomœriũ profert. Pomœrium
uerbi uim ſolam intuentes,poſt mœniũ interpretantur eſſe. eſt aũt magis circa murũ
locus. quẽ in condendis urbib. quondã Hetruſci,quà murũ ducturi erant,certis circà
terminis inaugurato cõſecrabant:ut neq; interiore parte ædificia mœnib.cõtinuaren
tur,quę nunc uulgo etiã cõiungunt:& extrinſecus puri aliquid ab humano cultu paté
ret ſoli.hoc ſpaciũ,quod neq; habitari,neq; arari fas erat,nõ magis ꝙ poſt murũ eſſet,
ꝗ quòd murus poſt id, pomœriũ Romani appellarũt. & in orbis incremẽto ſemper,

quantum

A quantum mœnia proceſſura erant, tantũ termini hi conſecrati proferebantur. Aucta ciuitate magnitudine urbis, formatis omnib. domi & ad belli & ad pacis uſus, ne ſemper armis opes acquirerentur, conſilio augere imperiũ conatus eſt, ſimul & aliquod addere urbi decus. Iam tum erat inclytũ Dianæ Epheſiæ fanum, id cõmuniter à ciuitatibus Aſiæ factũ fama ferebat. Cum conſenſum, deoſq; conſociatos laudaret mirè Seruius inter proceres Latinorũ, cum quibus publicè priuatimq; hoſpitia amicitiaſq; de induſtria iunxerat, ſæpe iterando eadem, perpulit tandem, ut Romę fanum Dianę populi Latini cum populo Romano facerent. ea erat confeſsio, caput rerũ Romam eſſe: de quo toties armis certatũ fuerat. id quanq; omiſſum iam ex omnium cura Latinorũ ob rem toties infeliciter tentatam armis, uidebatur, uni ſe ex Sabinis fors dare uiſa eſt priuato conſilio imperij recuperandi. Bos in Sabinis nata cuidam patrifamilię dicitur mirãda magnitudine, ac ſpecie. fixa per multas ętates cornua in ueſtibulo templi Dianæ monumẽtum ei fuere miraculo. habita, ut erat, res prodigij loco eſt. & cecinere uates, cuius ciuitatis eam ciuis Dianæ immolaſſet, ibi fore imperium. idq; carmen peruenerat ad antiſtitem fani Dianę. Sabinus, ut primùm apta dies ſacrificio uiſa eſt, bouem Romam actam deducit ad fanum Dianæ, & ante aram ſtatuit. Ibi antiſtes Romanus cum eum magnitudo uictimæ celebrata fama mouiſſet, memor reſponſi, Sabinum ita alloquitur: Quid' nam tu hoſpes paras, inquit, inceſte ſacrificium Dianæ facere? quin tu antè uiuo perfunderis flumine? infima ualle præfluit Tyberis. Religione tactus hoſpes, qui omnia, ut prodigio reſponderet euentus, cuperet ritè facta, extemplò deſcendit ad Tyberim. interea Romanus immolat Dianæ bouem. id mirè gratum regi, atq; ciuitati fuit. Seruius, quanq; iam uſu haud dubiè regnũ poſſederat, tamen quia interdum iactari uoces à iuuene Tarquinio audiebat, ſe iniuſſu populi regnare, conciliata prius uoluntate plebis, agro capto ex hoſtibus uiritim diuiſo, auſus eſt ferre ad populum,

B uellent, iuberent' ne ſe regnare. tantoq; conſenſu, quanto haud quiſquã alius antè rex eſt declaratus. neq; ea res Tarquinio ſpem affectandi regni minuit: imò eo impenſius, quia de agro plebis aduerſum patrũ uolũtatẽ ſenſerat agi, criminãdi Seruij apud patres, creſcẽdiq; in curia ſibi occaſionẽ datã ratus eſt, & ipſe iuuen s ardentis animi, & domi uxore Tullia inquietum animum ſtimulãte. Tulit enim & Romana regia ſceleris tragici exemplum, ut tædio regum maturior ueniret libertas: ultimũq; regnum eſſet, quod ſcelere partũ foret. Hic L. Tarquinius Priſci Tarquinij regis filius nepóſue fuerit, parũ liquet: pluribus tamẽ autoribus filiũ crediderim. fratrem habuerat Aruntem Tarquiniũ, mitis ingenij iuuenem. His duobus, ut antè dictũ eſt, duæ Tulliæ regis filiæ nupſerant, & ipſæ longè diſpares moribus. Fortè ita inciderat, ne duo uiolẽta ingenia matrimonio iungerentur: fortuna credo populi Romani, quo diuturnius Seruij regnum eſſet, cõſtituiq; ciuitatis mores poſſent. Angebatur ferox Tullia nihil materiæ in uiro neque ad cupiditatem, neq; ad audaciam eſſe. tota in alterum uerſa Tarquinium, eum mirari, eum uirum dicere, ac regio ſanguine ortum: ſpernere ſororem, quòd uirum nacta muliebri ceſſaret audacia. Contrahit celeriter ſimilitudo eos, ut ferè fit malũ malo aptiſsimum. ſed initium turbandi omnia à fœmina ortum eſt: ea ſecretis uiri alieni aſſuefacta ſermonibus, nullis uerborũ contumeliјs parcere de uiro ad fratrem, de ſorore ad uirum: & ſe rectius uiduam, & illum cœlibem futurum fuiſſe contendere, quàm cum impari iungi, ut elangueſcendum aliena ignauia eſſet, ſi ſibi eum, quo digna eſſet, dij dediſſent uirum, domi ſe propediem uiſuram regnum fuiſſe, quod apud patrem uideat. celeriter adoleſcentẽ ſuæ temeritatis implet. Aruns Tarquinius, & Tullia minor propè cõtinuatis funerib. cũ domos uacuas nouo matrimonio feciſſent, iunguntur nuptijs, magis non prohibente Seruio, quàm approbante. Tum uerò indies infeſtior Tullij ſenectus, infeſtius cœpit regnum eſſe. iam enim ab ſcelere ad aliud ſpectare mulier ſcelus: nec nocte, nec interdiu uirũ cõquieſcere pati, ne gratuita prǽterita parricidia eſſent. Nõ ſibi defuiſſe cui nupta diceretur, nec cũ quo tacita ſeruiret, defuiſſe

defuiſſe qui ſe regno dignum putaret, qui meminiſſet ſe eſſe Priſci Tarquinij filiũ, qui habere quàm ſperare regnũ mallet. ſi tu is es, cui nuptam eſſe me arbitror, & uirum, & regem appello: ſin minus, eo nunc peius mutata eſt res, quòd iſthic cũ ignauia eſt ſcelus. quin accingeris? nõ tibi ab Corintho, nec ab Tarquinijs, ut patri tuo, peregrina regna moliri neceſſe eſt. dij te penates, patrij'que, & patris imago, & domus regia, & in domo regale ſolium, & nomen Tarquiniũ creat, uocat'que regem. aut ſi ad hæc parũ eſt animi, quid fruſtraris ciuitatem? quid te ut regium iuuenem conſpici ſinis? faceſſe hinc Tarquinios, aut Corinthũ: deuoluere retrò ad ſtirpẽ, fratri ſimilior, quàm patri. His alijs'que increpando iuuenem inſtigat, nec conquieſcere ipſa poteſt: ſi, cum Tanaquil peregrina mulier tantum moliri potuiſſet animo, ut duo continua regna, uiro, ac deinceps genero dediſſet: ipſa regio ſemine orta, nullũ momentum in dando adimendo'q; regno faceret. His muliebrib. inſtinctus furijs Tarquinius, circumire & prehenſare minorũ maximè gentium patres, admonere paterni beneficij, ac pro eo gratiã repetere: allicere donis iuuenes: tum de ſe ingentia pollicendo, tum regis criminib. omnibus locis creſcere. Poſtremò ut iam agendæ rei tempus uiſum eſt, ſtipatus agmine armatorum in forum irrupit: inde omnib. perculſis pauore, in regia ſede pro curia ſedens, patres in curiam per præconem ad regem Tarquinium citari iuſsit. Conuenere extẽplo: alij iam antè ad hoc preparati: alij metu, ne nõ ueniſſe, fraudi eſſet: nouitate ac miraculo attoniti, etiam de Seruio actum rati. Ibi Tarquinius maledicta ab ſtirpe ultima orſus, Seruum, ſerua'que natum poſt mortem indignam parentis ſui, non interregno, ut antea inito, non comitijs habitis, non per ſuffragium populi, non autorib. patribus, muliebri dolo regnũ occupaſſe. ita natum, ita creatum regem fautorem infimi generis hominum, ex quo ipſe ſit, odio alienæ honeſtatis ereptum primorib. agrum ſordidiſsimo cuique diuiſiſſe: omnia onera, quę cõmunia quondam fuerint, inclinaſſe in primores ciuitatis: inſtituiſſe cenſum, ut inſignis ad inuidiam locupletiorum fortuna eſſet, et parata: ubi uellet, egentiſsimis largiretur. Huic orationi Seruius cum interueniſſet, trepido nuncio excitatus, extẽplò à ueſtibulo curiæ magna uoce: Quid hoc, inquit, Tarquini rei eſt? qua tu audacia me uiuo uocare auſus es patres? aut in ſede cõſidere mea? Cum ille ferociter ad hæc, Se patris ſui tenere ſedem, multo quàm ſeruum potiorem filium regis regni hæredem: ſatis illum diu per licẽtiam eludentem inſultaſſe dominis. Clamor ab utriuſq; fautoribus oritur, & concurſus populi fiebat in curiã: apparebat'que regnaturum, qui uiciſſet. Tum Tarquinius neceſsitate iam etiam ipſa cogente ultima audere, multo & ætate & uiribus ualidior, medium arripit Seruium: elatumq; è curia, in inferiorẽ partem per gradus deijcit. inde ad cogendum ſenatum in curiam redit. fit fuga regis apparitorum, atq; comitum. ipſe propè exanguis, cum ſe mianimis regio comitatu domum ſe reciperet, perueniſſet'que ad ſummũ Cyprium uicum, ab ijs qui miſſi ab Tarquinio fugientem conſecuti erant, interficitur. Creditur, quia nõ abhorret à cætero ſcelere, admonitu Tulliæ id factũ. carpento certè, id quod ſatis conſtat, in forum inuecta, nec reuerita cœtum uirorum, euocauit uirum è curia: regem'que prima appellauit. à quo faceſſere iuſſa ex tanto tumultu, cum ſe domũ reciperet, perueniſſet'que ad ſummum Cyprium uicum, ubi Dianium nuper fuit: flectente carpentum dextra in Virbium cliuum, ut in collem Eſquiliarũ eueheretur, reſtitit pauidus, atq; inhibuit frenos is qui iumenta agebat, iacentem'que dominę Seruiũ trucidatum oſtendit. Fœdum inhumanúmque inde traditur ſcelus, monumento'que locus eſt. Sceleratum uicum uocant, quo amens agitantibus furijs ſororis, ac uiri, Tullia per patris corpus carpentum egiſſe fertur: partémque ſanguinis ac cædis paternę cruento uehiculo, contaminata ipſa reſperſá'que tuliſſe ad penates ſuos, uiri'que ſui: quibus iratis, malo regni principio ſimiles propediem exitus ſequerentur. Seruius Tullius regnauit annos quatuor & quadraginta, ita ut bono etiã, moderatóque ſuccedenti regi difficilis ęmulatio eſſet. Cęterũ id quoq; ad gloriam acceſsit, quod cũ illo ſimul

iuſta,

A iuſta ac legitima regna occiderunt. Idipſum tam mite ac tam moderatum imperium, tamen quia unius eſſet, deponere eum in animo habuiſſe quidã autores ſunt, ni ſcelus inteſtinum liberandæ patriæ conſilia agitanti interueniſſet. Inde L. Tarquinius regnare occœpit, cui Superbo cognomẽ facta indiderunt: quia ſocerũ gener ſepultura prohibuit, Romulum quoq; inſepultũ periſſe dictitans: primoresq; patrũ, quos Seruij rebus fauiſſe credebat, interfecit. cõſcius deinde malè quærendi regni ab ſeipſo aduerſus ſe exemplũ capi poſſe, armatis corpus circumſepſit. neq; enim ad ius regni quicq; præter uim habebat: ut qui neq; populi iuſſu, neq; autoribus patribus regnaret. eò accedebat, ut in charitate ciuiũ nihil ſpei reponenti metu regnũ tutandũ eſſet. quẽ ut pluribus incuteret, cognitiones capitalium rerum ſine conſilijs per ſe ſolus exercebat: perq; eam cauſam occidere, in exilium agere, bonis mulctare poterat: nõ ſuſpectos modò aut inuiſos, ſed unde nihil aliud, quàm prædã ſperare poſſet. Ita patrum præcipuè numero imminuto, ſtatuit nullos in patres legere, quo contemptior paucitate ipſa ordo eſſet, minusq; per ſe nihil agi indignarentur. Hic enim regum primus traditum à prioribus morem de omnibus ſenatum conſulendi ſoluit. domeſticis conſilijs rempublicam adminiſtrauit: bellum, pacẽ, fœdera, ſocietates per ſe ipſe cum quibus uoluit, iniuſſu populi ac ſenatus fecit, diremitq;. Latinorũ ſibi maximè gentem conciliabat, ut peregrinis quoq; opibus tutior inter ciues eſſet. neq; hoſpitia modò cum primoribus eorum, ſed affinitates quoq; iungebat. Octauio Mamilio Thuſculano: is longe princeps latini nominis erat, ſi famæ credimus, ab Vlyſſe deaq; Circe oriundus: ei Mamilio filiam nuptum dat: perq; eas nuptias multos ſibi cognatos, amicosq; eius conciliat. Iam magna Tarquinij autoritas inter Latinorum proceres erat, cum in diem certam ut ad lucũ Ferentinæ conueniant, indicit: eſſe quæ agere de rebus cõmunibus uelit. Conueniunt frequentes prima luce. ipſe Tarquinius diẽ quidem ſeruauit, ſed paulo antè quàm ſol occideret, uenit.

B multa ibi toto die in cõcilio uarijs iactata ſermonibus erãt. Turnus Herdonius ab Aricia ferociter in abſentem Tarquiniũ erat inuectus. Haud mirũ eſſe, Superbo ei inditum Romæ cognomen (iam enim ita clàm quidã muſſitantes, uulgo tamen eum appellabant) an quicq; ſuperbius eſſe quàm ludificari ſic omne nomẽ latinũ? principibus longè ab domo excitis, ipſum, qui concilium indixerit, non adeſſe. tentari profectò patientiam, ut ſi iugum acceperint, obnoxios premat: cui enim nõ apparere, affectare eum imperium in Latinos? Quod ſi ſui bene crediderint ciues, aut ſi creditũ illud & non raptũ parricidio ſit: credere & Latinos. quanquã ne ſic quidem alienigenæ deberent. ſin ſuos eius pœniteat, quippe qui alij ſuper alios trucidentur, exulatum eant, bona amittant, quid ſpei melioris Latinis portendi? ſi ſe audiant, domum ſuam quenq; inde abituros: neq; magis obſeruaturos diẽ concilij, q̃ ipſe, qui indixerit, obſeruet. Hęc atq; alia eodem pertinentia ſeditioſus facinoroſusq; homo, hisq; artibus opes domi nactus, cum maximè diſſereret, interuenit Tarquinius. Is finis orationi fuit. Auerſi omnes ad Tarquinium ſalutandũ. Qui ſilentio facto monitus à proximis ut purgaret ſe, quòd id temporis ueniſſet, diſceptatorẽ ait ſe ſumptũ inter patrẽ & filium, cura reconciliandi eos in gratiam, moratum eſſe. & quia ea res exemiſſet illum diem, poſtero die acturum, quæ conſtituiſſet. Ne id quidem ab Turno tuliſſe tacitũ ferunt. dixiſſe enim, nullam breuiorem eſſe cognitionem, quàm inter patrem & filium, paucisq; trãſigi uerbis poſſe: ni pareat patri, habiturum infortunium eſſe. Hæc Aricinus in regem Romanũ increpans ex cõcilio abijt. Quam rem Tarquinius aliquanto, quàm uidebatur, ægrius ferens, confeſtim Turno necem machinatur, ut eundem terrorẽ, quo ciuiũ animos domi oppreſſerat, Latinis inijceret. & quia pro imperio palàm interfici nõ poterat, oblato falſo crimine inſontem oppreſſit. per aduerſæ factionis quoſdam Aricinos ſeruũ Turni auro corrupit, in diuerſorium eius uim magnam gladiorum inferri clàm ſineret. ea cum una nocte perfecta eſſent, Tarquinius paulò ante lucem accitis ad ſe principibus Latinorum, quaſi re noua perturbatus, moram ſuam heſternam, uelut deorum quadam prouiden

tia illatam, ait ſaluti ſibi atq; illis fuiſſe. ab Turno dici ſibi in primoribus populorum pa A
rari necem, ut Latinorum ſolus imperium teneat. aggreſſurũ fuiſſe heſterno die in concilio: dilatam rem eſſe, quòd autor concilij abſuerit, quẽ maximè peteret. inde illam abſentis inſectationem eſſe natam, quòd morando ſpem deſtituerit. non dubitare, ſi uera deferantur, quin prima luce, ubi uentum in concilium ſit, inſtructus cum cõiuratorum manu, armatusq; uenturus ſit. dici gladiatorum ingentem numerum eſſe ad eum conuectum. id uanũ néc ne ſit, extemplo ſciri poſſe. rogare eos, ut inde ſecum ad Turnum ueniant. Suſpectam fecit rem, & ingenium Turni ferox, & oratio heſterna, & mora Tarquinij, quòd uidebatur ob eam differri cædes potuiſſe. Eunt inclinatis quidem ad credendum animis, tamen niſi gladijs deprehenſis, cætera uana exiſtimaturi. ubi eſt eò uentum, Turnum ex ſomno excitatum circunſiſtunt cuſtodes: comprehenſisq; ſeruis, qui charitate domini uim parabant, cum gladij abditi ex omnibus locis diuerticuli protraherentur: enimuero manifeſta res uiſa, iniectæq; Turno catenæ: & confeſtim Latinorum conciliũ magno cum tumultu aduocatur. ibi tam atrox inuidia orta eſt, gladijs in medio poſitis, ut indicta cauſa nouo genere lethi, deiectus ad caput aquæ Ferentinæ crate ſupernè iniecta, ſaxisq; congeſtis, mergeretur. Reuocatis deinde ad concilium Latinis Tarquinius, collaudatisq;, qui Turnũ nouantẽ res pro manifeſto parricidio merita pœna affeciſſent, ita uerba fecit: Poſſe quidẽ ſe uetuſto iure agere, quòd cum omnes Latini ab Alba oriundi ſint, in eo fœdere teneanẽ, quo ab Tullo res omnis Albana cum colonis ſuis in Romanum ceſſerit imperium. cæterum ſe utilitatis id magis omniũ cauſa cenſere, ut renouetur id fœdus: ſecundáq; potius fortuna populi Romani, ut participes Latini fruantur, quàm urbium excidia, uaſtationesq; agrorũ, quas Anco prius, patre deinde ſuo regnante, perpeſſi ſint, ſemper aut expectent, aut patiãtur. Haud difficulter perſuaſum Latinis: quanquam in eo fœdere ſuperior Romana res erat. cæterum & capita nominis Latini ſtare, ac ſentire cum rege uidebãt: & Turnus ſui cuiq; periculi, ſi B
aduerſatus eſſet, recens erat documentum. Ita renouatum fœdus: indictumq; iunioribus Latinorũ, ut ex fœdere die certa ad lucum Ferentinæ armati frequentes adeſſent. Qui ubi ad edictum Romani regis ex omnibus populis conuenere: ne ducem ſuum, ne'ue ſecretum imperium, propria'ue ſigna haberent, miſcuit manipulos ex Latinis, Romanisq;, ut ex binis ſingulos faceret, binosq; ex ſingulis. ita geminatis manipulis, centuriones impoſuit. Nec ut iniuſtus in pace rex, ita dux belli prauus fuit. quin ea arte ęquaſſet ſuperiores reges, ni degeneratũ in alijs, huic quoq; decori obfeciſſet. Is primus Volſcis bellum in ducentos amplius poſt ſuam ętatem annos mouit: Sueſſamq; Pometiam ex his ui cepit. ubi cum diuendita præda XL. talenta argenti auriq; recepiſſet: concepit animo eam amplitudinem Iouis templi, quæ digna deûm hominũq; rege, quæ Romano imperio, quæ ipſius etiam loci maieſtate eſſet. captiuã pecuniam in ædificationẽ eius templi ſepoſuit. Excepit deinde eum lentius ſpe bellum: quo Gabios propinquã urbem nequicquam ui adortus, cum obſidendi quoq; urbem ſpes pulſo à mœnibus adempta eſſet poſtremò minimè arte Romana, fraude ac dolo aggreſſus eſt. nam cum uelut poſito bello fundamentis templi iaciendis, alijsq; urbanis operibus intentũ ſe eſſe ſimularet: Sextus filius eius, qui minimus ex tribus erat, transfugit ex cõpoſito Gabios, patris in ſe ſæuitiam intolerabilem conquerens. Iam ab alienis in ſuos uertiſſe ſuperbiam: & liberorũ quoq; eum frequentiæ tædere, ut quã in curia ſolitudinem fecerit, domi quoq; faciat, ne quã ſtirpem, ne quem hæredem regni relinquat. ſe quidem inter tela & gladios patris elapſum, nihil uſquam ſibi tutum, niſi apud hoſtes L. Tarquinij credidiſſe. nam ne erraret, manere his bellum, quod poſitum ſimuleẽ: & per occaſionem eum incautos inuaſurum. Quòd ſi apud eos ſupplicibus locus non ſit, pererraturum ſe omne Latiũ Volſcosq; ſe inde, et Æquos, et Hernicos petiturũ: donec ad eos perueniat, qui à patrum crudelibus atq; impijs ſupplicijs tegere liberos ſciant. forſitan etiam ardoris aliquid ad bellum armaq; ſe aduerſus ſuperbiſſimum regem ac ferociſſimũ populum

inuentu-

A inuenturum. Cum, ſi nihil morarentur, infenſus ira porrò inde abiturus uideretur: be-
nignè ab Gabinis excipitur. Vetant mirari, ſi qualis in ciues, qualis in ſocios, talis ad ul
timum in liberos eſſet: in ſeipſum poſtremò ſæuiturum, ſi alia deſint. ſibi uerò gratum
aduentum eius eſſe: futurumq́; credere breui, ut illo adiuuante, ab portis Gabinis ſub
Romana mœnia bellum transferatur. Inde in conſilia publica adhiberi. ubi cum de a-
lijs rebus aſſentire ſe ueteribus Gabinis diceret, quibus hæ notiores eſſent, ipſe identi-
dem belli autor eſſet, in eo ſibi præcipuam prudentiam aſſumere: quòd utriuſq; popu
li uires noſſet, ſciretq; inuiſam profectò ſuperbiam regiam ciuibus eſſe, quam ferre ne li
beri quidem potuiſſent. Ita cum ſenſim ad rebellandum primores Gabinorum incita-
ret, ipſe cum promptiſsimis iuuenum prædatum, atq; in expeditiones iret, & dictis fa-
ctisq; omnibus ad fallendum inſtructis uana accreſceret fides, dux ad ultimum belli le
gitur. ibi cum inſcia multitudine, quid ageretur, prælia parua inter Romam Gabioſq́;
fierent, quibus plerunq; Gabina res ſuperior eſſet: tum certatim ſummi infimiq; Gabi-
norum Sex. Tarquinium dono deûm ſibi miſſum ducem credere. apud milites uerò
obeundo pericula ac labores, pariter prædā munificè largiendo, tanta charitate eſſe, ut
non pater Tarquinius potentior Romæ, quàm filius Gabijs eſſet. Itaq; poſtquam ſatis
uirium collectum ad omnes conatus uidebat: tum è ſuis unum ſciſcitatum Romam ad
patrem mittit, quidnam ſe facere uellet? quandoquidem ut omnia unus Gabijs poſſet,
ei dij dediſſent. Huic nuncio, quia credo dubiæ fidei uidebatur, nihil uoce reſponſum
eſt. rex uelut deliberabundus in hortum ædiū tranſit ſequente nuncio filij. ibi inambu
lans tacitus ſumma papauerum capita dicitur baculo decuſſiſſe. Interrogādo expectan
doq; reſponſum nuncius feſſus, ut re imperfecta, redit Gabios: quæ dixerit ipſe, quæq́;
uiderit, refert. ſeu ira, ſeu odio, ſeu ſuperbia inſita ingenio, nullam eum uocem emiſiſſe.
Sexto ubi quid uellet parens, quidúe præciperet tacitis ambagibus, patuit: primores ci
B uitatis, criminando alios apud populum, alios ſua ipſos inuidia opportunos interemit.
multi palàm, quidam, in quibus minus ſpecioſa criminatio erat futura, clàm interfecti.
patuit quibuſdā uolentibus fuga, aut in exilium acti ſunt: abſentiumq́; bona iuxtà atq;
interemptorum diuiſa fuere. Largitionis inde prędęq́; & priuati dulcedine commodi,
ſenſus malorum publicorum adimi, donec orba conſilio auxilióq; Gabina res regi Ro
mano ſine ulla dimicatione in manum traditur. Gabijs receptis, Tarquinius pacē cum
Æquorum gente fecit, fœdus cum Thuſcis renouauit. Inde ad negotia urbana animū
conuertit. quorum erat primum, ut Iouis templum in monte Tarpeio monumentum
regni ſui nominiſq́; relinqueret. Tarquinios reges ambos, patrem uouiſſe, filium perfe
ciſſe. & ut libera à cæteris religionibus area eſſet tota Iouis templiq́; eius quod inædifi-
caret, exaugurare fana ſacellaq; ſtatuit: quæ aliquot ibi à Tatio rege primùm in ipſo di
ſcrimine aduerſus Romulū pugnę uota, conſecrata inaugurataq́; poſtea fuerant. Inter
principia condendi huius operis, mouiſſe numen ad indicandā tanti imperij molē tra-
ditur deos. nam cum omnium ſacellorū exaugurationes admitterent aues, in Termini
fano nō addixere, idq; omen auguriumq́; ita acceptū eſt, non motam Termini ſedem,
unumq́; eum deorum nō euocatum ſacratis ſibi finibus, firma ſtabiliaq; cuncta portē
dere. Hoc perpetuitatis auſpicio accepto, ſecutū aliud magnitudinem imperij porten-
dens prodigium eſt. caput humanum integra facie aperientibus fundamenta templi di
citū apparuiſſe. quæ uiſa ſpecies haud per ambages arcē eam imperij, caputq; rerum fo-
re portendebat. idq; ita cecinere uates, quiq; in urbe erant, quoſq́; ad eam rē conſultan
dam ex Hetruria acciuerāt. Augebatur ad impenſas regis animus. itaq; Pometinæ ma-
nubiæ, quæ perducendo ad culmē operi deſtinatæ erant, uix in fundamenta ſuppedita
uere. Eo magis Fabio, præterquam quòd antiquior eſt, crediderim XL ea ſola talenta
fuiſſe: q̄ Piſoni, qui XL millia pondo argenti ſepoſita in eam rem ſcribit. quā ſummam
pecuniæ, neq; ex unius tum urbis præda ſperandam: & nullius ne horū quidē magnifi
centiæ operum fundamenta non exuperaturam. Intentus perficiendo templo, fabris

undique ex Hetruria accitis,non pecunia ſolum ad id publica eſt uſus,ſed operis etiam A
ex plebe.qui cum haud paruus & ipſe militię adderetur labor,minus tamẽ plebs graua
batur,ſe tẽpla deûm exædificare manibus ſuis.quæ poſthac & ad alia ut ſpecie minora,
ſic laboris aliquanto maioris traducebantur opera,foros in circo faciendos,cloacamq́;
maximã receptaculũ omnium purgamentorũ urbis ſub terrã agendã. quibus duobus
operibus uix noua hæc magnificentia quicq; adæquare potuit.His laboribus exercita
plebe,quia & urbi multitudinẽ,ubi uſus non eſſet,oneri rebatur eſſe:& colonis mitten
dis occupari latius imperij fines uolebat:Signiã Circeiosq́; colonos miſit,pręſidia urbi
futura terra mariq́;.Hęc agenti, portentũ terribile uiſum.anguis ex columna lignea ela
pſus,cũ terrorẽ fugamq́; in regiã feciſſet,ipſius regis non tam ſubito pauore perculit pe
ctus,ꝙ anxijs impleuit curis.Itaq; cum ad publica prodigia Hetruſci tantũ uates adhi-
berẽtur,hoc uelut domeſtico exterritus uiſu, Delphos ad maximè inclytũ in terris ora
culum mittere ſtatuit. neq; reſponſa ſortiũ ulli alij cõmittere auſus,duos filios per igno
tas ea tẽpeſtate terras,ignotiora maria in Gręciã miſit. Titus & Aruns profecti.comes
his additus L.Iunius Brutus, Tarquinia ſorore regis natus,iuuenis longè alius ingenio
ꝙ cuius ſimulationẽ induerat.Is,cum primores ciuitatis (in quibus fratrẽ ſuũ ab auun-
culo interfectũ)audiſſet neq; in animo ſuo quicquã regi timendũ, neq; in fortuna con-
cupiſcendũ relinquere,ſtatuit cõtemptu tutus eſſe,ubi in iure parum præſidij eſſet. Er
go ex induſtria factus ad imitationẽ ſtultitiæ,cum ſe ſuaq́; prædę eſſe regi ſineret,Bruti
quoq; haud abnuit cognomen : ut ſub eius obtentu cognominis liberator ille populi
Romani animus latens aperiretur tẽpore ſuo. Is tum ab Tarquinijs ductus Delphos,
ludibriũ uerius quàm comes,aureum baculũ incluſum corneo cauato ad id baculo tu-
liſſe donũ Apollini dicitur, per ambages, effigiẽ ingenij ſui. Quò poſtquã uentum eſt,
perfectis patris mandatis, cupido inceſſit animos iuuenũ ſciſcitandi, ad quem eorũ re-
gnum Romanũ eſſet uenturũ . ex infimo ſpecu uocem redditam ferunt:Imperiũ ſum- B
mum Romę habebit,qui ueſtrûm primus ô iuuenes oſculum matri tulerit. Tarquinij,
ut Sextus,qui Romæ relictus fuerat,ignarus reſponſi,expersq́; imperij eſſet,rem ſum-
ma ope taceri iubent . ipſi inter ſe uter prior cum Romã rediſſet, matri oſculum daret,
ſorti permittũt.Brutus aliò ratus ſpectare Pythicam uocẽ,uelut ſi prolapſus cecidiſſet,
terram oſculo contigit:ſcilicet quòd ea cõmunis mater omnium mortalium eſſet.Redi
tum inde Romam, ubi aduerſus Rutulos bellum ſumma ui parabatur. Ardeam Ru
tuli habebant , gens ut in ea regione atq; in ea ætate , diuitijs præpollens.eaq́; ipſa cauſa
belli fuit,quòd rex Romanus , tum ipſe ditari,exhauſtus magnificentia publicorum o-
perum,tum præda delniire popularium animos ſtudebat , pręter aliam ſuperbiam re-
gno infeſtos etiam,quòd ſe in fabrorum miniſterijs , ac ſeruili tandiu habitos opere ab
rege indignabantur . Tentata res eſt, ſi primo impetu capi Ardea poſſet.ubi id parum
proceſſit,obſidione munitionibusq́; cœpti premi hoſtes.In ijs ſtatiuis(ut fit)longo ma
gis quàm acri bello ſatis liberi cõmeatus erant: primoribus tamen magis,quàm militi-
bus . regij quidẽ iuuenes interdum otiũ conuiuijs comeſſationibusq́; inter ſe terebant.
Fortè potãtibus his apud Sex. Tarquiniũ,ubi & Collatinus cœnabat Tarquinius Ege
rij filius, incidit de uxoribus mentio. ſuam quiſq; laudare miris modis. inde certamine
accenſo, Collatinus negat uerbis opus eſſe. paucis id quidem horis poſſe ſciri, quantũ
cæteris præſtet Lucretia ſua. quin ſi uigor iuuentæ ineſt,conſcendimus equos? inuiſi-
musq́; præſentes noſtrarum ingenia? Idq́; cuique ſpectatiſsimũ ſit, quod nec opinato
uiri aduentu occurrerit oculis.incaluerant uino.age ſanè,omnes citatis equis aduolant
Romam . quò cum primis ſe intendentibus tenebris perueniſſent , pergunt inde Col-
latiam:ubi Lucretiam haud quaquã ut regias nurus, quas in cõuiuio luxuq́; cum æqua
libus uiderant,tempus terentes, ſed nocte ſera deditã lanę inter lucubrantes ancillas in
medio ędium ſedentem inueniunt. Muliebris certaminis laus penes Lucretiam fuit.ad
ueniẽs uir Tarquinijq́; excepti benignè, uictor maritus comiter inuitat regios iuuenes.
ibi

A ibi Sex. Tarquiniũ mala libido Lucretię per uim ſtuprandę capit: tum forma, tũ ſpectata caſtitas incitat. tum quidẽ ab nocturno iuuenili ludo in caſtra redeũt. Paucis interiectis diebus, Sex. Tarquinius inſcio Collatino cum comite uno Collatiã uenit. ubi exceptus benignè ab ignaris cõſilij, cum poſt cœnã in hoſpitale cubiculũ deductus eſſet: amore ardens poſtq̃ ſatis omnia tuta circà, ſopitiq́ omnes uidebantur, ſtricto gladio ad dormientem Lucretiam uenit. ſiniſtraq́ manu mulieris pectore oppreſſo, Tace Lucretia, inquit, Sex. Tarquinius ſum. ferrũ in manu eſt: moriere, ſi emiſeris uocẽ. Cum pauida è ſomno mulier nullã opem, propè mortem imminentẽ uideret, tum Tarquinius fateri amorẽ, orare: miſcere precibus minas: uerſare in omnes partes muliebrẽ animum. ubi obſtinatã uidebat, & ne mortis quidẽ metu inclinari, addit ad metũ dedecus. cum mortua iugulatũ ſeruũ nudũ poſiturũ ait, ut in ſordido adulterio necata dicatur. Quo terrore cum uiciſſet obſtinatã pudicitiam uelut uictrix libido, profectusq́ inde Tarquinius ferox expugnato decore muliebri eſſet: Lucretia mœſta tanto malo nuncium Romam eundẽ ad patrẽ, Ardeamq́ ad uirũ mittit, ut cum ſingulis fidelibus amicis ueniãt: ita facto maturatoq́ opus eſſe, rem atrocẽ incidiſſe. Sp. Lucretius cũ P. Valerio Voleſi filio, Collatinus cum L. Iunio Bruto uenit: cum quo fortè Romã rediens, ab nuncio uxoris erat conuentus. Lucretiã ſedentem mœſtã in cubiculo inueniunt. aduentu ſuorum lachrymæ obortę. quærentiq́ uiro ſatin' ſaluæ? minimè, inquit. quid enim ſalui eſt mulieri amiſſa pudicitia? ueſtigia uiri alieni Collatine in lecto ſunt tuo. cæterũ corpus eſt tantũ uiolatum, animus inſons: mors teſtis erit. ſed date dextras fidemq́, haud impunè adultero fore. Sex. eſt Tarquinius, qui hoſtis pro hoſpite priore nocte ui armatus mihi ſibiq́, ſi uos uiri eſtis, peſtiferũ hinc abſtulit gaudium. Dant ordine omnes fidem: conſolantur ægrã animi, auertendo noxam ab coacta in autorem delicti. mentem peccare, nõ corpus: & unde conſiliũ abfuerit, culpam abeſſe. Vos, inquit, uideritis, quid illi
B debeatur: ego me & ſi peccato abſoluo, ſupplicio non libero. nec ulla deinde impudica Lucretiæ exemplo uiuet. Cultrũ, quem ſub ueſte abditum habebat, eum in corde defigit: prolapſaq́ in uulnus, moribunda cecidit. Conclamãt uir paterq́. Brutus illis luctu occupatis, cultũ ex uulnere Lucretię extractũ manantem cruore præ ſe tenẽs, Per hũc, inquit, caſtiſſimũ ante regiam iniuriã ſanguinem iuro, uosq́ dij teſtes facio, me L. Tarquiniũ Superbum cum ſcelerata coniuge, & omni liberorũ ſtirpe, ferro, igni, quacunq́ dehinc ui poſsim, exacturum: nec illos, nec alium quenquam regnare Romę paſſurum. cultrum deinde Collatino tradit. inde Lucretio ac Valerio ſtupentibus miraculo rei, unde nouũ in Bruti pectore ingenium. ut pręceptum erat, iurant. totiq́ ab luctu uerſi in iram, Brutum iam inde ad expugnandum regnum uocantem ſequunt̃ ducem. Elatum domo Lucretiæ corpus, in forũ deferunt, cõcientq́ miraculo (ut fit) rei nouę, atq́ indignitate homines. pro ſe quiſq́ ſcelus regium ac uim queruntur. mouet tum patris mœſtitia: tum Brutus caſtigator lachrymarum atque inertium querelarum, autorq́ quod uiros, quod Romanos deceret, arma capiendi aduerſus hoſtilia auſos. Ferociſsimus quiſq́ iuuenũ cum armis uoluntarius adeſt: ſequitur & cętera iuuentus. inde pari præſidio relicto Collatię ad portas, cuſtodibusq́ datis, ne quis eum motum regibus nunciaret: cæteri armati duce Bruto Romam profecti. ubi eò uentum eſt, quacunq́ incedit armata multitudo, pauorẽ ac tumultũ facit. rurſus ubi anteire primores ciuitatis uident, quicquid ſit, haud temere eſſe rentur. nec minorem motũ animorũ Romæ tam atrox res facit, quàm Collatiæ fecerat. Ergo ex omnibus locis urbis in forum curritur. quò ſimul uentum eſt, præco ad tribunũ Celerũ, in quo tum magiſtratu fortè Brutus erat, populum aduocauit. Ibi oratio habita nequaquam eius pectoris ingenijq́ quod ſimulatum ad eam diem fuerat de ui ac libidine Sex. Tarquinij, de ſtupro infando Lucretiæ & miſerabili cæde, de orbitate Tricipitini, cui morte filiæ cauſa mortis indignior ac miſerabilior eſſet. addita ſuperbia ipſius regis, miſeriæq́ & labores plebis in foſſas cloacasq́ exhauriẽdas demerſæ. Romanos homines uictores omniũ circà populorũ, opifi

ces ac lapicidas pro bellatoribus factos. indigna Seruij Tullij regis memorata cędes: & A
inuecta corpori patris nefando uehiculo filia, inuocatiq́; ultores parentũ dij. His atrocioribusq́;, credo, alijs quæ præſens rerum indignitas haud quaquam relatu ſcriptoribus facilia ſubijcit, memoratis, incenſam multitudinem perpulit, ut imperium regi abrogaret, exulesq́; eſſe iuberet L. Tarquinium cum cõiuge ac liberis. ipſe iunioribus qui ultrò nomina dabant lectis armatisq́;, ad cõcitandum inde aduerſus regem exercitum Ardeã in caſtra eſt profectus. imperiũ in urbe Lucretio præfecto urbis iam ante ab rege inſtituto, reliquit. Inter hunc tumultum Tullia domo profugit: execrantibus quacunq; incedebat, inuocantibusq́; parentum furias uiris mulieribusq́;. Harum rerum nuncijs in caſtra perlatis, cum re noua trepidus rex pergeret Romam ad comprimendos motus, flexit uiam Brutus (ſenſerat enim aduentum) ne obuius fieret, eodemq́; ferè tempore diuerſis itineribus Brutus Ardeam, Tarquinius Romam uenerunt. Tarquinio clauſæ portę, exiliumq́; indictum: liberatorẽ urbis læta caſtra accepere, exactiq́; inde liberi regis, duo patrẽ ſecuti ſunt, qui exulatũ Cære in Hetruſcos ierunt. Sex. Tarquinius Gabios tanquã in ſuum regnum profectus, ab ultoribus ueterum ſimultatũ, quas ſibi ipſe cædibus rapinisq́; cõciuerat, eſt interfectus. L. Tarquinius Superbus regnauit annos V & XX. Regnatum Romę ab cõdita urbe ad liberatã annos CCXLIIII. Duo conſules inde comitijs centuriatis à præfecto urbis ex cõmentarijs Seruij Tullij creati ſunt, L. Iunius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus.

DECADIS PRIMAE LIBER II.

Brutus iureiurando populum aſtrinxit: neminem regnare Romæ paſſurum: Tarquinium Collatinum collegam ſuum propter affinitatem Tarquiniorum ſuſpectum, coëgit conſulatu ſe abdicare, & ciuitate cedere. bona regum diripi iuſsit: agrum Marti conſecrauit, qui Campus Martius nominatus eſt. adoleſcentes nobiles, in quibus ſuos quoq; & fratris filios, quia coniurauerant de recipiendis regibus, ſecuri percuſsit: ſeruo indici, cui Vindicius nomen fuit, libertatem dedit: ex cuius nomine uindicta eſt appellata. Cum aduerſus reges, qui contractis Veientium, & Tarquiniorum copijs bellum intulerant, exercitũ duxiſſet, in acie cum Arunte filio Superbi commortuus eſt: eumq; matronæ annum luxerunt. L. Valerius conſul legem de prouocatione ad populum tulit. Capitolium dedicatum eſt. Porſena rex Cluſinorum, bello pro Tarquinijs ſuſcepto, cum ad Ianiculum ueniſſet, ne Tyberim tranſiret, uirtute Coclitis Horatij prohibitus eſt. qui, dum alij pontem Sublicium reſcindunt, ſolus Hetruſcos ſuſtinuit: & ponte rupto, armatus ſe in flumen miſit: & ad ſuos tranauit. Alterum acceſsit uirtutis exemplum à Mutio. qui, cum ad feriendum Porſenam caſtra hoſtium intraſſet, occiſo ſcriba, quem regem eſſe putabat, comprehenſus, impoſitam altaribus manum, in quibus ſacrificatum erat, exuri paſſus eſt: dixitq; tales trecentos eſſe coniuratos in mortem ipſius regis. quorum admiratione coactus Porſena pacis conditiones ferre, bellum omiſit, acceptis obſidibus. ex quibus uirgo una Clœlia deceptis cuſtodibus per Tyberim ad ſuos tranauit: & cum reddita eſſet, à Porſena honorificè remiſſa, equeſtriq; ſtatua donata eſt. Ap. Claudius ex Sabinis Romam transfugit: ob hoc Claudia tribus adiecta eſt. Numerus tribuum ampliatus eſt, ut eſſent triginta una. Aduerſus Tarquinium Superbum cum Latinorum exercitu bellum inferentem A. Poſtumius dictator proſperè pugnauit apud lacum Regillum. Plebs, cum propter nexos ob æs alienum Sacrum in montem ſeceſſiſſet, conſilio Menenij Agrippæ à ſeditione reuocata eſt. Idem Agrippa cum deceſsiſſet, propter paupertatem publico impendio elatus. Tribuni plebis quinq; creati ſunt. Oppidum Volſcorum Corioli captum eſt uirtute & opera Cn. Martij, qui ob hoc Coriolanus uocatus eſt. T. Latinus uir de plebe, cum in uiſu admonitus eſſet, ut de quibuſdam religionibus ad ſenatum perferret: & neglexiſſet, amiſſo filio, debilis factus, poſteaquã delatus ad ſenatum lectica, eadem illa indicauerat, uſu pedum recepto, domum reuerſus eſt. Cum Cn. Martius Coriolanus, qui in exilium pulſus, dux Volſcorum factus exercitum hoſtium urbi primò admouiſſet, & miſſi ad eum primùm legati: poſtea ſacerdotes fruſtrà deprecati eſſent, ne bellum patriæ inferret: Veturia mater, & Volumnia uxor impetrauerunt ab eo, ut recederet. Lex agraria primùm lata eſt. Sp. Caſsius conſularis regni crimine damnatus eſt, necatusq;. Oppia uirgo Veſtalis ob inceſtum uiua defoſſa eſt. Cum uicini hoſtes Veientes incommodi magis, quàm graues eſſent, familia Fabiorum id bellum gerendum depopoſcit: miſitq; in id trecentos ſex armatos: qui ad Cremeram ad unum ab hoſtibus cæſi ſunt, uno impubere domi relicto. Res præterea aduerſum Volſcos, & Aequos, & Veientes, & ſeditiones inter patres, plebemq; continet. Appius Claudius conſul, cum aduerſus Volſcos contumacia exercitus malè pugnatum eſſet, decimum quenq; militum fuſte percuſsit. B

LIBERI iam hinc populi Romani res pace belloq́; geſtas, annuos magiſtratus imperiaq́; legum potentiora quàm hominum peragã. quæ libertas ut lætior eſſet, proximi regis ſuperbia fecerat. nam priores ita regnarunt, ut haud immeritò omnes deinceps conditores partium cœptæ urbis, quas nouas ipſi ſedes ad ſe auctæ multitudini addiderunt, numerentur. neq; ambigitur, quin Brutus idem, qui tantum gloriæ Superbo exacto rege meruit: peſſimo publico id facturus fuerit, ſi libertatis immaturæ cupidine priorum regum alicui regnum extorſiſſet. Quid enim futurum fuit, ſi illa paſtorum conuenarumq́; plebs transfuga ex ſuis populis, ſub

A tutela inuiolati templi aut libertatem aut certè impunitatem adepta, ſoluta regia metu,
agitari cœpta eſſet tribunitijs procellis: & in aliena urbe cũ patribus ſerere certamina,
priuſquam pignora coniugũ ac liberorum, charitasq́ ipſius ſoli, cui longo tẽpore aſſue
ſcitur, animos eorum conſociaſſet: diſsipatæ res nondum adultę diſcordia forent: quas
fouit tranquilla moderatio imperij, eoq́ nutriendo perduxit, ut bonã frugem libertatis
maturis iam uiribus ferre poſſent. libertatis autẽ originẽ inde magis, quia annuũ impe-
riũ conſulare factum eſt, quàm quod diminutũ quicquam ex regia poteſtate, numeres.
omnia iura, omnia inſignia primi conſules tenuere. id modò cautum eſt, ne ſi ambo fa-
ſces haberẽt, duplicatus terror uideretur. Brutus prior cõcedente collega faſces habuit:
qui non acrior uindex libertatis fuerat, quàm deinde cuſtos fuit. Omniũ primùm aui-
dum nouæ libertatis populum, ne poſtmodum flecti precibus aut donis regijs poſſet,
iureiurando adegit, neminẽ Romę paſſuros regnare. deinde quo plus uirium in ſenatu
frequentia etiam ordinis faceret, cædibus regis diminutũ patrum numerũ primoribus
equeſtris gradus lectis ad trecentorum ſummam expleuit. traditumq́ inde fertur, ut in
ſenatum uocarentur, qui patres, quiq́ conſcripti eſſent. conſcriptos uidelicet nouum
ſenatum appellabant lectos. Id mirum quantum profuit ad concordiam ciuitatis, iun-
gendosq́ patribus plebis animos. Rerum deinde diuinarum habita cura. & quia quæ-
dam publica ſacra per ipſos reges factitata erãt, nec ubi regum deſiderium eſſet, regem
ſacrificulum creant. id ſacerdotium pontifici ſubiecere, ne additus nomini honos ali-
quid libertati, cuius tunc prima erat cura, officeret. ac neſcio an nimis undiq́ eam mini-
mis quoq́ rebus muniẽdo, modum exceſſerint: conſulis enim alterius, cum nihil aliud
offenderit, nomen inuiſum ciuitati fuit. Nimium Tarquinios regno aſſueſſe, initium
à Priſco factum. regnaſſe deinde Seruium Tullium. ne interuallo quidem facto oblitũ
tanquam alieni regni Superbum Tarquinium uelut hæreditatem gentis, ſcelere ac ui
B repetiſſe. pulſo Superbo, penes Collatinum imperium eſſe. neſcire Tarquinios priua-
tos uiuere. non placere nomẽ, periculoſum libertati eſſe. Hic primò ſenſim tentantium
animos ſermo per totam ciuitatem eſt datus, ſolicitatamq́ ſuſpicione plebem Brutus
ad concionem uocat: ibi omnium primùm iuſiurandum populi recitat, neminem re-
gnare paſſuros, nec eſſe Romę unde periculum libertati foret. id ſumma ope tuendum
eſſe, neq́ ullam rem quæ eò pertineat, contemnendam. inuitum ſe dicere hominis cau-
ſa: nec dicturum fuiſſe, ni charitas reipublicæ uinceret. non credere populum Roma-
num ſolidam libertatem recuperatam eſſe. regium genus regium nomen non ſolum
in ciuitate, ſed etiam in imperio eſſe. id officere, id obſtare libertati. Hunc tu, inquit,
tua uoluntate L. Tarquini remoue metum. meminimus, fatemur: eieciſti reges. abſol-
ue beneficium tuum, aufer hinc regium nomen. res tuas tibi non ſolum reddent ciues
tui autore me: ſed ſi quid deeſt, munificè augebunt. amicus abi, exonera ciuitatem uano
forſitan metu. ita perſuaſum eſt animis, cum gente Tarquinia regnum hinc abiturum.

Conſuli primo tam nouæ rei ac ſubitæ admiratio incluſerat uocem. dicere deinde in-
cipientem primores ciuitatis circumſiſtunt, eadem multis precibus orant. & cęteri qui-
dem mouebant minus. poſtquam Sp. Lucretius maior ætate ac dignitate, ſocer præte-
rea ipſius agere uariè, rogando alternis ſuadendoq́ cœpit, ut uinci ſe conſenſu ciuita-
tis pateretur: timens conſul, ne poſtmodum priuato ſibi eadem illa cum bonorũ amiſ-
ſione, additaq́ alia inſuper ignominia, acciderent. abdicauit ſe cõſulatu: rebusq́ ſuis om-
nibus Lauinium tranſlatis, ciuitate ceſsit. Brutus ex ſenatuſconſulto ad populũ tulit, ut
omnes Tarquiniæ gentis exules eſſent. collegam ſibi comitijs centuriatis creauit P. Va-
lerium, quo adiutore reges eiecerat. Cum haud cuiquã in dubio eſſet, bellum ab Tar-
quinijs imminere, id quidem ſpe omnuim ſerius fuit. cæterum id quod non timebant,
per dolum ac proditionem propè libertas amiſſa eſt. Erant in Romana iuuentute ado-
leſcentes aliquot, nec ij tenui loco orti, quorum in regno libido ſolutior fuerat: æqua-
les ſodalesq́ adoleſcentium Tarquiniorum, aſſueti more regio uiuere. eam tum æqua

to iure omnium licentiam quærentes, libertatem aliorum in ſuam uertiſſe ſeruitutem A inter ſe conquerebantur. Regem hominē eſſe, à quo impetres ubi ius, ubi iniuria opus ſit. eſſe gratiæ locum, eſſe beneficio, & iraſci & ignoſcere poſſe: inter amicum atq; inimicum diſcrimen noſſe. leges rem ſurdā, inexorabilem eſſe, ſalubriorem melioremq; inopi quàm potenti: nihil laxamenti nec ueniæ habere, ſi modum exceſſeris. periculoſum eſſe, in tot humanis erroribus ſola innocentia uiuere. Ita iam ſua ſponte ægris animis legati ab regibus ſuperueniunt, ſine mentione reditus, bona tātum repetentes. eorum uerba poſtquam in ſenatu audita ſunt, per aliquot dies ea conſultatio tenuit, ne nō reddita belli cauſa, reddita belli materia & adiumentum eſſent. Interim legati cum alijs alia moliri, apertè bona repetentes, clàm recuperandi regni conſilia ſtruere: & tanquam ad id quod agi uidebatur, ambientes nobilium adoleſcentium animos pertentabant. à quibus placidè oratio accepta eſt. his literas ab Tarquinijs reddunt: & de accipiēdis clàm nocte in urbem regibus colloquuntur. Vitellijs Aquilijsq; fratribus primò commiſſa res eſt. Vitelliorum ſoror conſuli nupta Bruto erat, iamq; ex eo matrimonio adoleſcentes erant liberi, Titus Tiberiusq;: eos quoq; in ſocietatem conſilij auunculi aſſumunt. præterea & nobiles aliquot adoleſcentes conſcij aſſumpti, quorum uetuſtate memoria abijt. Interim cum in ſenatu uiciſſet ſententia quæ cenſebat reddenda bona: eamq; ipſam cauſam moræ in urbe haberent legati, quod ſpacium ad uehicula comparanda à conſulibus ſumpſiſſent, quibus regum aſportarent res: omne id tempus cum coniuratis conſultando abſumūt: euincuntq; inſtando, ut literæ ſibi ad Tarquinios darentur. nam aliter qui credituros eos, non uana ab legatis ſuper rebus tantis afferri: Datæ literæ ut pignus fidei eſſent, manifeſtum facinus fecerūt. nā cum, pridie quàm legati ad Tarquinios proficiſcerentur, & cœnatū fortè apud Vitellios eſſet, cōiuratiq; ibi remotis arbitris multa inter ſe de nouo (ut fit) conſilio egiſſent, ſermonē eorum ex ſeruis unus excepit, qui iam antea id ſenſerat agi: ſed eam occaſionē, ut literæ legatis darentur, B quæ deprehenſæ rem coarguere poſſent, expectabat. poſtquā datas ſenſit, rem ad conſules detulit. Conſules ad deprehendendos legatos cōiuratosq; profecti domo, ſine tumultu rem omnem oppreſſere: literarum inprimis habita cura, ne interciderent. proditoribus extemplo in uincula coniectis, de legatis paululum addubitatum eſt. & quanquam uiſi ſunt commiſiſſe, ut hoſtiū loco eſſent, ius tamen gentium ualuit. De bonis regijs quæ reddenda antè cenſuerāt, res integra referī ad patres. illi uicti ira uetuere reddi, uetuere in publicum redigi. diripienda plebi ſunt data, ut cōtacta regia præda ſpem in perpetuum cum his pacis amitteret. ager Tarquiniorum, qui inter urbem ac Tyberim fuit, conſecratus Marti, Martius deinde campus fuit. Fortè ibi tum ſeges farris dicitur fuiſſe matura meſsi. quem campi fructum, quia religioſum erat conſumere, deſectam cum ſtramento ſegetem magna uis hominum ſimul immiſſa corbibus fudere in Tyberim tenui fluentem aqua, ut medijs caloribus ſolet, ita in uadis hęſitantis frumenti aceruos ſediſſe illitos limo: inſulam inde paulatim, & alijs quæ fert temerè flumen eodem inuectis, factam. poſtea credo additas moles, manuq; adiutum, ut tam eminens area, firmaq; templis quoq; ac porticibus ſuſtinendis eſſet. Direptis bonis regum, damnati proditores, ſumptumq; ſupplicium, conſpectius eo quòd pœnæ capiendæ miniſterium patri de liberis conſulatus impoſuit: & qui ſpectator erat amouendus, eum ipſum fortuna exactorem ſupplicij dedit. Stabant deligati ad palum nobiliſsimi iuuenes. ſed à cæteris uelut ab ignotis capitibus, conſulis liberi omniū in ſe auerterant oculos. miſerebatq; non pœnæ magis homines quàm ſceleris, quo pœnam meriti eſſent. illos eo potiſsimum anno patriam liberatam, patrem liberatorem, conſulatum ortum ex domo Iunia, patres, plebem, quicquid deorum hominumq; Romanorū eſſet, induxiſſe in animum, ut Superbo quondam regi, tum infeſto exuli proderent. Conſules in ſedem proceſſere ſuam: miſſiq; lictores ad ſumendum ſupplicium, nudatos uirgis cædunt, ſecuriq; feriunt: cum inter omne tempus pater, uultusq; & os eius, ſpectaculo

eſſet,

A eſſet, eminente animo patrio inter publicæ pœnæ miniſterium. Secundum pœnam nocentiũ, ut in utranq; partem arcendis ſceleribus exemplum nobile eſſet præmiũ indici, pecunia ex ærario, libertas & ciuitas data. Ille primùm dicitur uindicta liberatus. quidam uindictæ quoq; nomen tractũ ab illo putant: Vindicio ipſi nomen fuiſſe, poſt illum obſeruatum, ut qui ita liberati eſſent, in ciuitatem accepti uiderentur. His ſicut acta erãt, nunciatis, incenſus Tarquinius non dolore ſolum tantæ ad irritum cadentis ſpei, ſed etiam odio iraq;, poſtquam dolo uiam obſeptam uidit, bellum apertè moliendũ ratus, circumire ſupplex Hetruriæ urbes: orare maximè Veientes Tarquinienſesq;, ne ſe ortum eiuſdem ſanguinis extorrẽ, egentẽ ex tanto modò regno cum liberis adoleſcentibus ante oculos ſuos perire ſinerent. alios peregre in regnum Romam accitos: ſe regẽ augentẽ bello Romanum imperium, à proximis ſcelerata coniuratione pulſum. eos inter ſe, quia nemo unus ſatis dignus regno uiſus ſit, partes regni rapuiſſe: bona ſua diripienda populo dediſſe, ne quis expers ſceleris eſſet. patriam ſe regnumq; ſuum repetere, & perſequi ingratos ciues uelle. ferrent opem, adiuuarent: ſuas quoq; ueteres iniurias ultum irent: toties cæſas legiones, agrum ademptum. Hæc mouerunt Veientes, ac pro ſe quiſque Romano ſaltem duce ignominias demendas, belloq; amiſſa repetenda, minaciter fremunt. Tarquinienſes nomen ac cognatio mouet. pulchrum uidebatur ſuos Romæ regnare. Ita duo duarum ciuitatum exercitus ad repetendum regnum, belloq; perſequendos Romanos ſecuti Tarquinium. Poſtquam in agrum Romanum uentum eſt, obuiam hoſti conſules eunt. Valerius quadrato agmine peditem ducit: Brutus ad explorandum cum equitatu anteceſſit. Eodem modo primus eques hoſtium agminis fuit: præerat Aruns Tarquinius filius regis: rex ipſe cum legionibus ſequebatur. Aruns, ubi ex lictoribus procul conſulem eſſe: deinde iam propius, ac certius facie quoque Brutum cognouit, inflammatus ira, Ille eſt uir, inquit, qui nos extorres

B expulit patria. ipſe en ille noſtris decoratus inſignibus, magnificè incedit. dij regum ultores adeſte. concitat calcaribus equum, atque in ipſum infeſtus conſulem dirigit. ſenſit in ſe iri Brutus. decorum erat tum ipſis capeſſere pugnam ducibus. auidè itaque ſe certamini offert. adeoq; infeſtis animis concurrerunt, neuter, dum hoſtem uulneraret, ſui protegendi corporis memor, ut contrario ictu per parmam uterque transfixus, duabus hærentes haſtis moribundi ex equis lapſi ſint ſimul & cætera equeſtris pugna cœpit. neq; ita multo pòſt & pedites ſuperueniunt. Ibi uaria uictoria, & uelut æquo Marte pugnatum eſt, dextra utrinq; cornua uicere, læua ſuperata. Veientes uinci ab Romano milite aſſueti, fuſi fugatiq; ſunt. Tarquinienſis nouus hoſtis nõ ſtetit ſolum, ſed etiam ab ſua parte Romanum pepulit. Ita cum pugnatum eſſet, tãtus terror Tarquinium atq; Hetruſcos inceſsit, ut omiſſa irrita re, nocte ambo exercitus, Veiens Tarquinienſiſq; ſuas quiſque abirent domos. Adijciunt miracula huic pugnæ, ſilentio proximæ noctis ex ſylua Arſia ingentem editam uocem: Syluani uocem eam creditam: hæc dicta, Vno plus Hetruſcorum cecidiſſe in acie: uincere bello Romanum. Ita certè inde abière Romani ut uictores, Hetruſci pro uictis. nam poſtquam illuxit, nec quiſquam hoſtium in conſpectu erat, P. Valerius COS. ſpolia legit: triumphãſq; inde Romam redijt. collegę funus, quanto tum potuit apparatu, fecit. ſed multo maius morti decus publica fuit mœſtitia, eo ante omnia inſignis, quia matronæ annum, ut parentem eum luxerũt, quòd tam acer ultor uiolatę pudicitiæ fuiſſet. Conſuli deinde qui ſuperfuerat, ut ſunt mutabiles uulgi animi, ex fauore non inuidia modò, ſed ſuſpicio etiã cum atroci crimine orta. regnum eum affectare, fama ferebat: quia nec collegã ſubrogauerat in locum Bruti, & ædificabat in ſumma Velia. ibi alto atq; munito loco arcem inexpugnabilem fore. Hæc dicta uulgo creditaq; cum indignitate angerent conſulis animum, uocato ad concilium populo, ſummiſsis faſcibus in concionem aſcendit. Gratum id multitudini ſpectaculum fuit. ſummiſſa ſibi eſſe imperij inſignia: confeſſionemq; factam, populi quàm conſulis maieſtatem uimq; maiorem eſſe. Ibi audire

iuſſi,

iuſſi, conſul laudare fortunam collegæ, quòd liberata patria in ſummo honore pro Re- A
publica dimicãs, matura gloria, necdum ſe uertente in inuidiam, mortem occubuiſſet. ſe ſuperſtitem gloriæ ſuæ ad crimen atq; inuidiam ſupereſſe: ex liberatore patriæ ad Aquilios Vitelliosq; recidiſſe. Nunquã ne ergo, inquit, ulla adeò à uobis ſpectata uirtus erit, ut ſuſpicione uiolari nequeat? ego me illum acerrimum regum hoſtem, ipſum cupiditatis regni crimẽ ſubiturum timerem? ego ſi in ipſa arce Capitolioq; habitarem, metui me crederem poſſe à ciuibus meis? tam leui momento mea apud uos fama pendet? adeó ne eſt fundata leuiter fides, ut ubi ſim, quàm qui ſim, magis referat? Nõ obſtabunt P. Valerij ædes libertati ueſtræ, Quirites: tuta erit uobis Velia. deferã non in planum modo ędes, ſed colli etiam ſubijciam: ut uos ſupra ſuſpectum me ciuem habitetis. in Velia ædificent, quibus melius quàm P. Valerio creditur libertas. Delata confeſtim materia omnis infra Veliam: & ubi nunc uicus publicus eſt, domus in infimo cliuo ædificata. Latæ deinde leges, non ſolum quæ regni ſuſpicione conſulem abſoluerent, ſed quæ adeò in contrarium uerterent, ut popularem etiam facerent. Inde cognomen factum Publicolæ eſt. Ante omnes de prouocatione aduerſus magiſtratus ad populum, ſacrandoq; cum bonis capite eius, qui regni occupandi cõſilia iniſſet. Gratæ in uulgus leges fuere. quas cum ſolus pertuliſſet, ut ſua unius in his gratia eſſet: tum deinde comitia collegæ ſubrogando habuit. Creatus Sp. Lucretius COS. qui magno natu, non ſufficientibus iam uiribus ad conſularia munera obeunda, intra paucos dies moritur. Suffectus in Lucretij locum M. Horatius Puluillus. Apud quoſdam ueteres autores non inuenio Lucretium conſulem. Bruto ſtatim Horatium ſuggerunt. credo, quia nulla geſta res inſignem fecerit cõſulatum, memoria intercidiſſe. Nondum dedicata erat in Capitolio Iouis ædes. Valerius Horatiusq; COSS. ſortiti uter dedicaret: Horatio ſorte euenit: Publicola ad Veientium bellum profectus. Aegrius quàm dignum erat tulere Valerij neceſſarij, dedicationem tam inclyti templi Horatio dari. id B
omnibus modis impedire conati, poſtquam alia fruſtra tentata erant: poſtem iam tenenti conſuli fœdum inter precationem deûm nuncium incutiunt: mortuum eius filium eſſe, funeſtaq; familia dedicare eum templum non poſſe. Non crediderit factum, an tantum animo roboris fuerit: nec traditur certum, nec interpretatio eſt facilis. nihil aliud ad eum nuncium à propoſito auerſus, quàm ut cadauer efferri iuberet, tenens poſtem, precationẽ peragit, & dedicat templum. Hęc poſt exactos reges domi militiæq; geſta primo anno. Inde P. Valerius iterum, T. Lucretius COSS. facti. Iam Tarquinij ad Lartem Porſenam Cluſinum regem perfugerant. ibi miſcendo conſilium preceſq;, nunc orabant, ne ſe oriundos ex Hetruſcis, eiuſdem ſanguinis nominisq;, egentes exulare pateretur: nunc monebant etiam, ne orientem morem pellendi reges inultum ſineret. ſatis libertatem ipſam habere dulcedinis, niſi quanta ui ciuitates eam expetant, tanta regna reges defendãt: æquari ſumma infimis, nihil excelſum, nihil quod ſupra cætera emineat, in ciuitatibus fore: adeſſe finem regnis, rei inter deos hominesq; pulcherrimæ. Porſena tum regem eſſe Romæ, tum Hetruſcæ gentis regem amplum Thuſcis ratus, Romam infeſto exercitu uenit. Non unquam aliàs ante tantus terror ſenatum inuaſit: adeò ualida res tum Cluſina erat, magnũq; Porſenæ nomen. nec hoſtes modò timebant, ſed ſuoſmetipſi ciues, ne Romana plebs metu perculſa, receptis in urbem regibus uel cum ſeruitute pacem acciperet. Multa igitur blandimenta plebi per id tempus ab ſenatu data. annonæ in primis habita cura, & ad frumentum comparandum miſſi, alij in Volſcos, alij Cumas. ſalis quoq; uendendi arbitriũ, quia impenſo precio uenibat in publicum, omni ſumptu ademptum priuatis: portorijs quoq; & tributo plebe liberata, ut diuites conferrent, qui oneri ferendo eſſent. pauperes ſatis ſtipendij pendere, ſi liberos educẽt. Itaq; hæc indulgentia patrum aſperis poſtmodum rebus in obſidione ac fame, adeò concordem ciuitatem tenuit, ut regium nomen nõ ſummi magis quàm infimi horrerent: nec quiſquam unus malis artibus poſtea tam popularis eſſet, quàm

A quàm tum bene imperando uniuerſus ſenatus fuit. Cum hoſtes adeſſent, pro ſe quiſq;
in urbem ex agris demigrant: urbem ipſam ſepiunt præſidijs. alia muris, alia Tyberi
obiecto uidebantur tuta. pons Sublicius iter penè hoſtibus dedit: ni unus uir fuiſſet,
Horatius Cocles:(id munimentum illo die fortuna urbis Romanę habuit) qui poſitus
forte in ſtatione pontis, cum captum repentino impetu Ianiculū, atq; inde citatos de-
currere hoſtes uidiſſet: trepidamq; turbam ſuorū arma ordineſq; relinquere, reprehen
ſans ſingulos, obſiſtens, obteſtanſq; deûm & hominum fidem, teſtabatur: nequicquā
deſerto præſidio eos fugere, ſi trāſitum pontem à tergo reliquiſſent: iam plus hoſtium
in Palatio Capitolioq;, quàm in Ianiculo fore. Itaq; monere, prædicere, ut pontem fer
ro, igni, quacunq; ui poſſent, interrumpant: ſe impetum hoſtium, quantū corpore uno
poſſet obſiſti, excepturum. Vadit inde in primum aditum pontis: inſigniſq; inter con
ſpecta cedentium pugnæ terga, obuerſis cominus ad ineundum præliū armis, ipſo mi
raculo audaciæ obſtupefecit hoſtes. duos tamen cum eo pudor tenuit, Sp. Largium ac
T. Herminium, ambos claros genere factiſq;. Cum his primam periculi procellam, &
quod tumultuoſiſſimū pugnæ erat, parūper ſuſtinuit: deinde eos quoq; ipſos exigua
parte pontis relicta, reuocantibus qui reſcindebant, cedere in tutū coegit. Circunferēs
inde minaciter truces oculos ad proceres Hetruſcorū, nūc ſingulos prouocare, nūc in
crepare omnes: ſeruitia regum ſuperborū ſuæ libertatis immemores, alienā oppugna-
tum uenire. Cunctati aliquandiu ſunt, dum alius alium, ut prælium incipiāt, circunſpe
ctant. pudor deinde commouit aciem, & clamore ſublato undiq; in unum hoſtem tela
conijciunt. quæ cū in obiecto cuncta ſcuto hæſiſſent, neq; ille minus obſtinatus ingenti
pontem obtineret gradu: iam impetu detrudere conabantur uirum, cum ſimul fragor
rupti pontis, ſimul clamor Romanorū alacritate perfecti operis ſublatus, pauore ſubi-
to impetū ſuſtinuit. Tum Cocles, Tyberine pater, inquit, te ſancte precor, hęc arma &
B hunc militē propitio flumine accipias. ita ſic armatus in Tyberim deſiluit: multiſq; ſu-
perincidentibus telis, incolumis ad ſuos tranauit: rem auſus plus famæ habiturā ad po
ſteros, ꝙ fidei. Grata erga tantā uirtutē ciuitas fuit. ſtatua in comitio poſita: agri quantū
uno die circumarauit, datū. priuata quoq; inter publicos honores ſtudia eminebant.
nam in magna inopia pro domeſticis copijs unuſquiſq; ei aliquid, fraudās ſe ipſe uictu
ſuo, cōtulit. Porſena primo conatu repulſus, cōſilijs ab oppugnāda urbe ad obſiden-
dam uerſis, pręſidio in Ianiculo locato, ipſe in plano ripiſq; Tyberis caſtra poſuit: naui
bus undiq; accitis & ad cuſtodiā, ne quid Romā frumēti ſubuehi ſineret: & ut prædatū
milites trās flumē per occaſiones alijs atq; alijs locis traijcerēt. breuiq; adeò infeſtū om
nē Romanū agrum reddidit, ut nō cætera ſolū ex agris, ſed pecus quoq; omne in urbē
cōpelleretur, neq; quiſquā extra portas propellere auderet. Hoc tantū licentiæ Hetru
ſcis nō metu magis ꝙ cōſilio cōceſſum. namq; Valerius cōſul intētus in occaſionē mul
tos ſimul & effuſos improuiſo adoriundi, in paruis rebus negligens ultor, grauē ſe ad
maiora uindicē ſeruabat. itaq; ut eliceret prædatores, edicit ſuis, poſtero die frequen-
tes porta Eſquilina, quę auerſiſſima ab hoſte erat, expellerent pecus: ſcituros id hoſtes
ratus, quòd in obſidione & fame ſeruitia infida transfugerēt. Et ſciere perfugę indicio:
multoq; plures, ut in ſpem uniuerſę prædæ, flumē traijciunt. P. Valerius inde T. Her
miniū cū modicis copijs ad ſecundū lapidē Gabina uia occultū cōſidere iubet: Sp. Lar
giū cū expedita iuuentute ad portā Collinā ſtare, donec hoſtis prętereat. deinde ſe obij
cere, ne ſit ad flumen reditus. conſulū alter T. Lucretius porta Næuia cū aliquot mani
pulis militū egreſſus: ipſe Valerius Cęlio mōte cohortes delectas educit. hiq; primi ap
paruere hoſti. Herminius ubi tumultū ſenſit, concurrit ex inſidijs: uerſiſq; in Lucretiū
Hetruſcis, terga cædit. dextra læuaq;, hinc à porta Collina, illinc ab Næuia redditus cla
mor. ita cæſi in medio prædatores, neq; ad pugnā uiribus pares, & ad fugā ſeptis omni
bus uijs. finiſq; ille tam effuſe uagandi Hetruſcis fuit. Obſidio erat nihilominus, & fru-
mēti cū ſumma caritate inopia: ſedendoq; expugnaturū ſe urbē, ſpē Porſena habebat.

cum C. Mutius adoleſcens nobilis, cui indignum uidebatur, populum Romanū ſeruientem, cum ſub regibus eſſet, nullo bello, nec ab hoſtibus ullis obſeſſum eſſe, liberum eundem populum ab iiſdem Hetruſcis obſideri, quorum ſæpe exercitus fuderit: itaq; magno audaciq; aliquo facinore eam indignitatem uindicādam ratus, primò ſua ſponte penetrare in hoſtium caſtra conſtituit: dein metuens, ne ſi conſulum iniuſſu & ignaris omnibus iret, forte deprehenſus à cuſtodibus Romanis retraheretur ut transfuga, fortuna tum urbis crimen affirmante, ſenatum adiit. Tranſire Tyberim, inquit, patres, & intrare, ſi poſſim, caſtra hoſtium uolo, non prædo, nec populationū inuicem ultor. maius, ſi dii iuuant, in animo eſt facinus. Approbant patres. abdito intra ueſtem ferro proficiſcitur. ubi eò uenit, in confertiſſima turba prope regium tribunal cōſtitit. ibi cū ſtipendium fortè militibus daretur, & ſcriba cum rege ſedens pari ferè ornatu multa ageret, eum'q; milites uulgò adirent: timens ſciſcitari uter Porſena eſſet, ne ignorādo regem ſemetipſe aperiret quis eſſet, quò temere traxit fortuna facinus, ſcribam pro rege obtruncat. uadentem inde quà per trepidam turbam cruento mucrone ſibiipſe fecerat uiam, cum concurſu ad clamorem facto comprehenſum regii ſatellites retraxiſſent ante tribunal regis: deſtitutus tum quoq; inter tantas fortunæ minas, metuendus magis quàm metuens: Romanus ſum, inquit, ciuis: C. Mutium uocant. hoſtis hoſtem occidere uolui. nec ad mortem minus animi eſt, quàm ad cædem fuit. & facere & pati fortia, Romanum eſt. nec unus in te ego hos animos geſſi: longus poſt me ordo eſt idem petentium decus. proinde in hoc diſcrimen, ſi iuuat, accingere: ut in ſingulas horas capite dimices tuo: ferrū hoſtem'q; in ueſtibulo habeas regiæ. hoc tibi iuuentus Romana indicimus bellum. nullam aciem, nullū præliū timueris. uni tibi, & cū ſingulis res erit. Cum rex ſimul ira infenſus periculoq; conterritus, circundari ignes minitabundus iuberet, niſi expromeret propere, quas inſidiarū ſibi minas per ambages iaceret: En tibi, inquit, ut ſentias quàm uile corpus ſit iis qui magnam gloriam petūt. dextram'q; accenſo ad ſacrificium foculo inicit. quam cum uelut alienato ab ſenſu torreret animo: propè attonitus miraculo rex, cum ab ſede ſua proſiluiſſet, amoueri'q; ab altaribus iuuenē iuſſiſſet: Tu uerò abi, inquit, in te magis quàm in me hoſtilia auſus. iuberem macte uirtute eſſe, ſi pro mea patria iſta uirtus ſtaret. nunc iure belli liberum te, intactum inuiolatum'q; hinc dimitto. Tum Mutius quaſi remunerans meritum, Quandoquidem, inquit, eſt apud te uirtuti honos, ut beneficio tuleris à me, quod minis nequiſti: trecenti coniurauimus principes iuuentutis Romanæ, ut in te hac uia graſſaremur. mea prima ſors fuit. cæteri, utcunq; ceciderit primi, quoad te opportunum fortuna dederit, ſuo quiſq; tempore aderunt. Mutium dimiſſum, cui poſtea Scæuolæ à clade dextræ manus cognomentum inditum legati à Porſena Romam ſecuti ſunt. adeò mouerat eum & primi periculi caſus, quo nihil ſe præter errorem inſidiatoris texiſſet: & ſubeunda dimicatio toties quot coniurati ſupereſſent, ut pacis conditiones ultrò ferret Romanis.

Iactatum in conditionibus nequicquam de Tarquiniis in regnum reſtituēdis, magis quia id negare ipſe nequiuerat Tarquiniis, quàm quod negatum iri ſibi ab Romanis ignoraret. de agro Veientibus reſtituendo impetratum: expreſſa'q; neceſſitas obſides dandi Romanis, ſi Ianiculo præſidium deduci uellent. His conditionibus compoſita pace, exercitum ab Ianiculo deduxit Porſena, & agro Romano exceſſit. Patres C. Mutio uirtutis cauſa trans Tyberim agrum dono dedere, quæ poſtea ſunt Mutia prata appellata. Ergo ita honorata uirtute, fœminæ quoque ad publica decora excitatæ Clœlia uirgo, una ex obſidibus, cum caſtra Hetruſcorum fortè haud procul ripa Tyberis locata eſſent, fruſtrata cuſtodes, dux agminis uirginum inter tela hoſtium Tyberim tranauit: ſoſpites'q; omnes Romam ad propinquos reſtituit. Quod ubi regi nunciatum eſt, primò incenſus ira, oratores Romam miſit ad Clœliam obſidem depoſcendam, alias haud magni facere. deinde in admirationem uerſus, ſupra Coclites Mutios'q; dicere id facinus eſſe: & præſeferre, quemadmodum, ſi non dedatur obſes, prò ru-

A pro rupto ſe fœdus habiturum: ſic deditam, intactam inuiolatamq́ ad ſuos remiſſurũ. Vtrinq́ cõſtitit fides: & Romani pignus pacis ex fœdere reſtituerunt: & apud regem Hetruſcum non tuta ſolum, ſed honorata etiam uirtus fuit. laudatamq́ uirginem parte obſidum ſe donare dixit: ipſa quos uellet, legeret. productis omnibus elegiſſe impubes dicitur: quod & uirginitati decorum, & cõſenſu obſidum ipſorum probabile erat: eam ætatem potiſsimum liberari ab hoſte, quæ maximè opportuna iniuriæ eſſet. Pace redintegrata, Romani nouam in fœmina uirtutem nouo genere honoris, ſtatua equeſtri donauere. in ſumma Sacra uia fuit poſita uirgo inſidens equo. Huic tam pacatæ profectioni ab urbe regis Hetruſci abhorrens mos traditus ab antiquis uſq́ ad noſtram ætatem inter cætera ſolennia manet: bonis uendendis bona Porſenæ regis uendendi. cuius originem moris neceſſe eſt aut inter bellum natam eſſe, neq́ omiſſam in pace: aut à mitiore creuiſſe principio, quàm hic præ ſe ferat titulus, bona hoſtiliter uendendi. proximum uero eſt ex ijs quæ traduntur: Porſenã diſcedentem ab Ianiculo caſtra opulenta conuecto ex propinquis ac fertilibus Hetruriæ aruis cõmeatu, Romanis dono dediſſe: inopi tum urbe ab longinqua obſidione. ea deinde, ne populo immiſſo diriperẽtur hoſtiliter, uheniſſe bona: quę Porſenę appellata, gratiam muneris magis ſignificante titulo, quàm auctionem fortunæ regiæ, quæ ne in poteſtate quidem populi Romani eſſet. Omiſſo Romano bello Porſena, ne fruſtra in ea loca exercitus adductus uideretur, cũ parte copiarum filium Aruntẽ Ariciam oppugnatum mittit. Primò Aricinos res nec opinata perculerat. accerſita deinde auxilia & à Latinis populis, & à Cumis tantũ ſpei fecere, ut acie decernere auderent. Prælio inito adeò concitato impetu ſe intulerant Hetruſci, & funderent ipſo incurſu Aricinos. Cumanæ cohortes arte aduerſus uim niſæ, declinauere paululũ: effuſeq́ prælatos hoſtes conuerſis ſignis ab tergo adortæ ſunt. Ita in medio propè iam uictores cæſi Hetruſci: pars perexigua duce amiſſo, quia nullum

B propius perfugium erat, Romam inermes & fortuna & ſpecie ſupplicũ delati ſunt. ibi benignè excepti, diuiſiq́ in hoſpitia. Curatis uulneribus alij profecti domos, nuncij hoſpitalium beneficiorum: multos Romæ hoſpitum urbiſq́ charitas tenuit. his locus ad habitandum datus, quem deinde Thuſcum uicum appellarunt. P. Lucretius inde & P. Valerius Publicola tertiùm conſules facti. Eo anno poſtremùm legati à Porſena de reducendo in regnum Tarquinio uenerũt. quibus cum reſponſum eſſet, miſſurum ad regem ſenatum legatos: miſſi confeſtim honoratiſſimus quiſq́ ex patribus. non quin breuiter reddi reſponſum potuerit, nõ recipi reges, ideo potius delectos patrũ ad eum miſſos, quàm legatis eius Romæ daretur reſponſum: ſed ut in perpetuum mentio eius rei finiretur, neu in tantis mutuis beneficijs inuicem animi ſolicitarentur: cum ille peteret quod cõtra libertatem populi Romani eſſet: Romani, niſi in perniciem ſuam faciles eſſe uellent, negarent, cui nihil negatum uellent. Non in regno populum Romanũ, ſed in libertate eſſe. ita induxiſſe in animũ, hoſtibus potius, quàm regibus portas patefacere. eam eſſe uoluntatẽ omnium, ut qui libertati erit in illa urbe finis, idem urbi ſit. proinde ſi ſaluam eſſe uellet Romã, ut patiatur liberam eſſe, orare. Rex uerecundia uictus, Quando id certum atq́ obſtinatum eſt, inquit, neq́ ego obtundam, ſæpius eadem nequicquã agendo: nec Tarquinios ſpe auxilij, quod nullum in me eſt, fruſtrabor. alium hinc, ſeu bello opus eſt, ſeu quiete, exilio quęrant locum, ne quid meam uobiſcũ pacem diſtineat. Dictis facta amiciora adiecit. obſidũ quod reliquum erat, reddidit. agrum Veientem, fœdere ad Ianiculum icto ademptum, reſtituit. Tarquinius ſpe omni reditus inciſa, exulatũ ad generum Mamilium Octauium Thuſculum abijt. Romanis pax fida ita cum Porſena fuit. Conſules deinde M. Valerius, P. Poſthumius. Eo anno bene pugnatũ cum Sabinis, conſules triumpharunt. Maiore inde mole Sabini bellum parabãt. aduerſus eos, & ne quid ſimul ab Thuſculo, unde & ſi nõ apertũ, ſuſpectũ tamen bellum erat, repentini periculi oriretur, P. Valerius quartùm, T. Lucretius iterum conſules facti. Seditio inter belli paciſq́ autores orta in Sabinis, aliquantum inde uirium

tranſtulit ad Romanos. nanq; Ap. Clauſus, cui poſtea Ap. Claudio fuit Romæ cogno- A
men, cum pacis ipſe autor à turbatoribus belli premeretur, nec par factioni eſſet, ab Re
gillo magna clientiũ comitatus manu, Romã transfugit. His ciuitas data, agerq́; trans
Aniene. uetus Claudia tribus, additis poſtea nouis tribulibus, qui ex eo uenirent agro,
appellata. Appius inter patres lectus haud ita multo pòſt in principum dignitatẽ per-
uenit. Cõſules infeſto exercitu in agrum Sabinum profecti, cum ita uaſtatione, deinde
prælio afflixiſſent opes hoſtium, ut diu nihil inde rebellionis timere poſſent, triumphan
tes Romã redierunt. P. Valerius omniũ conſenſu princeps belli paciſq́; artibus, anno
pòſt, Agrippa Menenio, P. Poſthumio COSS. moritur, gloria ingenti, copiis familiari-
bus adeò exiguis, ut funeri ſumptus deeſſet. de publico eſt elatus. Luxere matronæ, ut
Brutũ. Eodem anno duæ coloniæ Latinæ, Pometia & Cora ad Auruncos deficiũt. cum
Auruncis bellũ initum. fuſoq́; ingẽti exercitu, qui ſe ingredientibus fines cõſulibus fero
citer obtulerat, omne Auruncũ bellum Pometiã cõpulſum eſt. Nec magis poſt præliũ,
quàm in prælio cædibus temperatũ eſt. & cæſi aliquanto plures erant quàm capti, & ca
ptos paſſim trucidauerunt. ne ab obſidibus quidẽ, qui CCC. accepti numero erant, ira
belli abſtinuit. Et hoc anno Romæ triumphatũ. Secuti conſules Opiter Virginius, Sp.
Caſſius Pometiã primò ui, deinde uineis aliiſq́; operibus oppugnauerunt. in quos Au
runci magis iam inexpiabili odio, quàm ſpe aliqua, aut occaſione coorti, cũ plures igni
quàm ferro armati excurriſſent, cæde incendioq́; cuncta complent: uineis incenſis, mul
tis hoſtium uulneratis & occiſis, conſulum quoq; alterum (ſed uerum nomen autores
non adiiciunt) graui uulnere ex equo deiectum propè interfecerunt. Romam inde ma
lè geſta re reditum. inter multos ſaucios conſul ſpe incerta uitæ relictus. Interiecto dein
de haud magno ſpacio, quod uulneribus curãdis ſupplendoq́; exercitui ſatis eſſet: tum
ira maiore belli, tum uiribus etiã auctis Pometiæ arma illata. & cum uineis refectis, aliaq́;
mole belli iam in eo eſſet, ut in muros euaderet miles, deditio eſt facta. cæterum nihilo B
minus fœdè dedita urbe q̃ ſi capta foret, Aurunci paſſim principes ſecuri percuſſi, ſub
corona uenierunt coloni alii: oppidũ dirutum, ager uenĳt. Cõſules magis ob iras graui
ter ultas q̃ ob magnitudinem perfecti belli triumpharunt. Inſequens annus Poſthu-
mium Cominiũ & T. Largiũ COSS. habuit. Eo anno Romæ cũ per ludos ab Sabino
rum iuuentute per laſciuiã ſcorta raperentur, concurſu hominũ rixa ac propè prælium
fuit: paruaq́; ex re ad rebellionẽ ſpectare res uidebãt. Supra belli Latini metũ id quoq;
acceſſerat, quòd triginta iam coniuraſſe populos cõcitante Octauio Mamilio ſatis con
ſtabat. In hac tantarum expectatione rerum ſolicita ciuitate, dictatoris primùm crean-
di mentio orta. ſed nec quo anno, nec quibus cõſulibus, quia ex factione Tarquinia eſ-
ſent (id quoq; enim traditur) parum creditum ſit: nec quis primùm dictator creatus ſit,
ſatis conſtat. apud ueterrimos tamẽ autores T. Largium dictatorẽ primùm, Sp. Caſſiũ
magiſtrũ equitum, creatos inuenio. cõſulares legêre. ita lex iubebat, de dictatore crean
do lata. eo magis adducor ut credã Largium, qui conſularis erat, potius quàm M. Vale
rium, Marci filium, Voleſi nepotem, qui nondum conſul fuerat, moderatorem & ma-
giſtrum conſulibus appoſitũ. qui ſi maximè ex ea familia legi dictatorem uellent, patrẽ
multo potius M. Valerium ſpectatæ uirtutis & conſularẽ uirum legiſſent. Creato di-
ctatore primùm Romæ, poſtquam præferri ſecures uiderunt, magnus plebem metus
inceſſit, ut intentiores eſſent ad dicto parendum. neq; enim ut in conſulibus, qui pari
poteſtate eſſent, alterius auxilium, neq; prouocatio erat: neq; ullum uſquam, niſi in cu-
ra parendi auxilium. Sabinis etiam creatus Romæ dictator eo magis, quòd propter ſe
creatum crediderant, metum incuſſit. itaq; legatos de pace mittunt. quibus orantibus
dictatorem ſenatumq́;, ut ueniã erroris hominibus adoleſcentibus darent: reſponſum,
ignoſci adoleſcentibus poſſe, ſenibus non poſſe, qui bella ex bellis ſererent. actum ta-
men eſt de pace: impetrataq́; foret, ſi quod impenſæ factum in bellum erat, præſtare Sa
bini (id enim poſtulatum erat) in animum induxiſſent. bellum indictum. tacitæ induciae

quietum

A quietum annum tenuêre. Conſules Seruius Sulpitius, M. Manlius Tullus. nihil dignum memoria actum. T. Ebutius deinde & C. Vetuſius. His conſulibus Fidenæ obſeſſæ, Cruſtumeria capta, Præneſte ab Latinis ad Romanos deſciuit. nec ultra bellum Latinum gliſcens, iam per aliquot annos dilatum. A. Poſthumius dictator, T. Ebutius magiſter equitum magnis copijs peditum equitumq́; profecti ad lacum Regillum in agro Tuſculano agmini hoſtium occurrerunt. & quia Tarquinios eſſe in exercitu Latinorum auditum eſt, ſuſtineri ira nõ potuit, quin extemplo confligerent. ergo etiam prælium aliquanto quàm cætera grauius atq; atrocius fuit. non enim duces ad regendam modò conſilio rem affuere, ſed ſuiſmetipſis corporibus dimicantes miſcuere certamina. nec quiſquam procerum fermè hac aut illa ex acie ſine uulnere, præter dictatorem Romanum, exceſsit. In Poſthumium prima in acie ſuos adhortantem inſtruentemq́; Tarquinius Superbus, quanquam iam ætate & uiribus erat grauior, equum infeſtus admiſit. ictusq́; ab latere concurſu ſuorum, receptus in tutum eſt. Et ad alterum cornu Ebutius magiſter equitum in Octauium Mamilium impetum dederat. nec fefellit ueniens Tuſculanum ducem: contra quem & ille concitat equum. tantaq́; uis infeſtis uenientium haſtis fuit, ut brachium Ebutio traiectum ſit, Mamilio pectus percuſſum. hunc quidem in ſecundã aciem Latini recepere: Ebutius cum ſaucio brachio tenere telum non poſſet, pugna exceſsit. Latinus dux nihil deterritus uulnere, prælium ciet. & quia ſuos perculſos uidebat, accerſit cohortem exulum Romanorum, cui L. Tarquinij filius præerat. ea quo maiore pugnabat ira ob erepta bona, patriamq́; ademptam, pugnam parumper reſtituit. Referentibus iam pedem ab ea parte Romanis, M. Valerius Publicolæ frater, conſpicatus ferocem iuuenem Tarquinium oſtentantem ſe in prima exulum acie, domeſtica etiam gloria accenſus, ut cuius familiæ decus eiecti reges erant, eiuſdem interfecti forent: ſubdit calcaria equo, & Tarqui-
B nium infeſto ſpiculo petit. Tarquinius retrò in agmen ſuorum infenſo ceſsit hoſti. Valerium temerè inuectum in exulum aciem ex tranſuerſo quidam adortus transfigit: nec quicquam equitis uulnere equo retardato, moribundus Romanus labentibus ſuper corpus armis ad terram defluxit. Dictator Poſthumius poſtquam cecidiſſe talem uirum, exules ferociter citato agmine inuehi, ſuos perculſos cedere animaduertit: cohorti ſuę, quã de electa manu præſidij cauſa circa ſe habebat, dat ſignum, ut quem ſuorum fugientem uiderint, pro hoſte habeant. ita metu ancipiti uerſi à fuga Romani in hoſtem, & reſtituta acies. Cohors dictatoris tum primùm prælium inijt. integris corporibus animiſq́; feſſos, adorti exules cædunt. Ibi alia inter proceres coorta pugna. imperator Latinus ubi cohortem exulum à dictatore Romano propè circumuentam uidit, ex ſubſidiarijs manipulos aliquot in primam aciem ſecum rapit. hos agmine uenientes T. Herminius legatus conſpicatus, interq́; eos inſignem ueſte armiſq́; Mamiliũ noſcitans, tanto ui maiore, quàm paulo antè magiſter equitum cum hoſtium duce prælium inijt, ut & uno ictu transfixum per latus occiderit Mamilium: & ipſe inter ſpoliandum corporis hoſtis ueruto percuſſus, cum uictor in caſtra eſſet relatus, inter primam curationem expirauerit. Tum ad equites dictator aduolat, obteſtans, ut feſſo iam pedite, deſcendant ex equis, & pugnam capeſſant. dicto paruere: deſiliunt ex equis, prouolant in primum, & pro anteſignanis parmas obijciunt. recipit extemplo animum pedeſtris acies, poſtquam iuuentutis proceres æquato genere pugnæ ſecum partem periculi ſuſtinentes uidit. tum demum impulſi Latini perculſaq́; inclinauit acies. equitibus admoti equi, ut perſequi hoſtem poſſent. ſecuta & pedeſtris acies. Ibi nihil nec diuinæ, nec humanæ opis dictator prætermittens, ædem Caſtori uouiſſe fertur: ac pronunciaſſe militi præmia, qui primus, qui ſecundus caſtra hoſtium intraſſet. tantusq́; ardor fuit, ut eodem impetu, quo fuderant hoſtem, Romani caſtra caperent. Hoc modo ad lacum Regillum pugnatum eſt. Dictator & magiſter equitum triumphantes in urbem rediêre. Triennio deinde nec certa pax, nec bellum fuit. Conſules Q.

Cloelius & T.Lartius. Inde A. Sempronius & M. Minutius. his cõſulibus ædes Satur A
no dedicata: Saturnalia inſtitutus feſtus dies. A. deinde Poſthumius & T. Virginius COSS. facti. Hoc demum anno ad Regillum lacum pugnatum apud quoſdam inuenio, A. Poſthumium, quia collega dubiæ fidei fuerit, ſe conſulatu abdicaſſe, dictatorem inde factum. Tanti errores implicant temporum, aliter apud alios ordinatis magiſtratibus, ut nec qui conſules ſecundum quoſdam, nec quid quoq; anno actum ſit, in tanta uetuſtate non rerum modò, ſed etiam autorum digerere poſsis. Ap. Claudius deinde & P. Seruilius conſules facti. Inſignis hic annus eſt nuncio Tarquinij mortis. Mortuus eſt Cumis, quò ſe poſt fractas opes Latinorum ad Ariſtodemum tyrannum contulerat. Eo nuncio erecti patres, erecta plebs, ſed patribus nimis luxurioſa ea fuit lætitia. plebi, cui ad eam diem ſumma ope inſeruitũ erat, iniuriæ à primoribus fieri cœpere. Eodem anno Signia colonia, quam rex Tarquinius deduxerat, ſuppleto numero colonorum iterum deducta eſt. Romæ tribus una & XXX factæ. Aedes Mercurij dedicata eſt idibus Maijs. Cum Volſcorum gente Latino bello neq; pax, neque bellum fuerat. nam & Volſci comparauerant auxilia quæ mitterent Latinis, ni maturatum ab dictatore Romano eſſet: & maturauit Romanus, ne prælio uno cum Latino Volſcoq; contenderet. Hac ira conſules in Volſcum agrum legiones duxere. Volſcos conſilij pœnam non metuentes, nec opinata res perculit. armorum immemores obſides dant CCC principum à Cora atq; Pometia liberos. ita ſine certamine inde abductæ legiones. Nec ita multo pòſt Volſcis leuatis metu, ſuum redijt ingenium. rurſus occultum parant bellum, Hernicis in ſocietatem armorum aſſumptis. legatos quoq; ad ſolicitandum Latium paſsim dimittunt. ſed recens ad Regillum lacum accepta clades Latinos ira odioq; eius quicunq; arma ſuaderet, ne ab legatis quidem uiolandis abſtinuit. comprehenſos Volſcos Romam duxere. ibi traditi conſulibus, indicatumq; eſt, Volſcos Hernicoſq; parare bellum Romanis. Relata re ad ſenatum, adeò fuit gratum B
patribus, ut & captiuorum ſex millia Latinis remitterent: & de fœdere, quod propè in perpetuum negatum fuerat, rem ad nouos magiſtratus reijcerent. Enimuero tum Latini gaudere facto, pacis autores in ingenti gloria eſſe. coronam auream Ioui donum in Capitolium mittunt. cum legatis, donoq;, qui captiuorum remiſsi ad ſuos fuerant, magna circũfuſa multitudo uenit. pergunt domos eorum apud quê quiſq; ſeruierãt, gratias agunt liberaliter habiti, cultiq; in calamitate ſua, inde hoſpitia iungunt. Nunquam alias antè publicè priuatimq; Latinũ nomen Romano imperio coniunctius fuit. Sed & bellum Volſcum imminebat, & ciuitas ſecum ipſa diſcors inteſtino inter patres plebemq; flagrabat odio, maximè propter nexos ob æs alienum. Fremebant, ſe foris pro libertate & imperio dimicantes, domi à ciuibus captos & oppreſſos eſſe: tutioremq; in bello quàm in pace, inter hoſtes quàm inter ciues libertatem plebis eſſe: inuidiamq; eam ſua ſponte gliſcentem inſignis unius calamitas accendit. Magno natu quidam cum omnium maiorum ſuorum inſignibus ſe in forum proiecit. obſita erat ſqualore ueſtis, fœdior corporis habitus pallore ac macie perẽpti. adhoc promiſſa barba & capilli efferauerant ſpeciem oris. noſcitabatur tamen in tanta deformitate, & ordines duxiſſe aiebant, aliáq; militiæ decora uulgò miſerantes eum iactabant. ipſe teſtes honeſtarum aliquot locis pugnarum cicatrices aduerſo pectore oſtentabat. Sciſcitantibus unde ille habitus? unde deformitas? cum circunfuſa turba eſſet propè in concionis modum: Sabino bello ait ſe militantem, quia propter populationes agri non fructu modò caruerit, ſed uilla incenſa fuerit, direpta omnia, pecora abacta, tributum iniquo ſuo tempore imperatum, æs alienũ feciſſe. id cumulatum uſuris primò ſe agro paterno auitoq; exuiſſe, deinde fortunis alijs, poſtremò uelut tabem perueniſſe ad corpus. ductum ſe ab creditore non in ſeruitium, ſed in ergaſtulũ & carnificinã eſſe. inde oſtẽtare tergum fœdũ recẽtibus ueſtigijs uerberũ. Ad hæc uiſa auditaq; clamor ingẽs oritur. nõ iam foro ſe tumultus cõtinet, ſed paſsim totam urbem peruadit. nexu uincti, ſolutiq; ſe undiq; in publicum

A blicum proripiunt, implorant Quiritiū fidem. nullo loco deeſt ſeditionis uoluntarius comes. multis paſſim agminibus per omnes uias cum clamore in forū curritur. Magno cū periculo ſuo, qui forte patrum in foro erant, in eam turbam inciderunt. nec temperatum manibus foret, ni properè cōſules P. Seruilius, & Ap. Claudius ad cōprimendam ſeditionem interueniſſent. At in eos multitudo uerſa oſtentare uincula ſua, deformitatemq́ aliam. hæc ſe meritos dicere, exprobrantes ſuam quiſq; alius alibi militiam. poſtulare minaciter magis, quàm ſuppliciter, ut ſenatum uocarēt. curiamq́ ipſi futuri arbitri, moderatoresq́ publici conſilij circunſiſtunt. Pauci admodum patrum, quos caſus obtulerat, contracti ad conſules: cæteros metus non curia modò, ſed etiam foro arcebat. nec agi quicquā per infrequentiā poterat ſenatus. Tum uerò eludi atq; extrahi ſe multitudo putare: & patrum qui abeſſent, non caſu, non metu, ſed impediendæ rei cauſa abeſſe, & cōſules ipſos tergiuerſari: nec dubiè ludibrio eſſe miſerias ſuas. Iam propè erat, ut ne conſulum quidem maieſtas coerceret iras hominum, cum incerti morando, an ueniendo plus periculi contraherent, tandem in ſenatum ueniunt. frequentiq́ tandem curia, non modò inter patres, ſed ne inter conſules quidem ipſos ſatis conueniebat. Appius uehementis ingenij uir, imperio cōſulari rem agendam cenſebat: uno aut altero arrepto, quieturos alios. Seruilius lenibus remedijs aptior, cōcitatos animos flecti, quàm frangi putabat cùm tutius, tum facilius eſſe. Inter hæc maior alius terror. Latini equites cum tumultuoſo aduolant nuncio: Volſcos infeſto exercitu ad urbem oppugnandam uenire. quæ audita (adeò duas ex una ciuitate diſcordia fecerat) longè aliter patres ac plebem affecere. exultare gaudio plebes, ultores ſuperbię patrum adeſſe dicere deos. alius alium confirmare, ne nomina darent: cum omnibus potius, quàm ſolos perituros. patres militarent, patres arma caperent, ne penes eoſdē pericula belli, penes quos præmia eſſent. At uerò curia mœſta ac trepida ancipiti metu, & ab ciue, & ab hoſte, Serui-

B lium conſulem, cui ingenium magis populare erat, orare, ut tantis circumuentam terroribus expediret rempublicam. Tum conſul miſſo ſenatu in concionem prodit. ibi curę eſſe patribus oſtendit, ut cōſulatur plebi. cæterū deliberationi de maxima quidem illa, ſed tamē parte ciuitatis, metum pro uniuerſa republica interueniſſe. nec poſſe, cum hoſtes propè ad portas eſſent, bello præuertiſſe quicquam: nec, ſi ſit laxamenti aliquid, aut plebi honeſtum eſſe, niſi mercede prius accepta, arma pro patria non cepiſſe: neq; patribus ſatis decorum, per metum potius, quàm poſtmodum uoluntate, afflictis ciuium ſuorum fortunis cōſuluiſſe. Concioni deinde edicto addidit fidem. quo edixit, ne quis ciuem Romanū uinctum aut clauſum teneret, quo minus ei nominis edendi apud conſules poteſtas fieret: ne quis militis, donec in caſtris eſſet, bona poſsideret, aut uenderet: liberos, nepoteſue eius moraretur. Hoc propoſito edicto, & qui aderāt nexi, profiteri extemplo nomina: & undiq; ex tota urbe proripientium ſe ex priuato, cum retinendi ius creditori nō eſſet, concurſus in forū, ut ſacramento dicerent, fieri. magna ea manus fuit: neq; aliorum magis in Volſco bello uirtus atq; opera enituit. Conſul copias contra hoſtem educit. paruo dirimente interuallo caſtra ponit. proxima inde nocte Volſci diſcordia Romana freti, ſi qua nocturna tranſitio proditioue fieri poſsit, tentāt caſtra. ſenſere uigiles: excitatus exercitus: ſigno dato concurſum eſt ad arma. Ita fruſtrà id inceptum Volſcis fuit. reliquū noctis utrinq; quieti datum. poſtero die prima luce Volſci foſsis repletis, uallum inuadunt. Iamq́ ab omni parte munimenta uellebantur, cum conſul, quanquam cuncti undiq́, & nexi ante omnes ut ſignum daret, clamabant, experiendi animos militum cauſa parumper moratus, poſtquam ſatis apparebat ingens ardor, dato tandem ad erumpendū ſigno, militem auidum certaminis emittit. primo ſtatim incurſu pulſi hoſtes: fugientibus quoad inſequi pedes potuit, terga cæſa. eques uſq; ad caſtra pauidos egit. mox ipſa caſtra legionibus circundatis, cum Volſcos inde etiam pauor expuliſſet, capta direptaq́. Poſtero die ad Sueſſam Pometiam, quò confugerant hoſtes, legionibus ductis, intra paucos dies oppidum capitur: captum prædæ datum.

inde paulum recreatus egens miles. Conſul cum maxima gloria ſua uictorem exerci- A
tum Romam reducit. decedentē Romam Ecetranorum Volſcorum legati rebus ſuis timentes poſt Pometiam captam, adeunt. His ex ſenatuſconſulto data pax, ager ademptus. Cōfeſtim & Sabini Romanos territauere. tumultus enim fuit uerius, quàm bellum. Nocte in urbem nunciatum eſt, exercitum Sabinum prędabundum ad Anienem amnē perueniſſe: ibi paſsim diripi atq; incēdi uillas. Miſſus extemplo eò cum omnibus copijs equitū A. Poſthumius, qui dictator bello Latino fuerat. ſecutus cōſul Seruilius cum delecta peditum manu. pleroſq; palantes eques circumuenit. nec aduenienti peditum agmini reſtitit Sabina legio. feſsi tum itinere, tum populatione nocturna, magna pars in uillis repleti cibo uinoq;, uix fugæ quod ſatis eſſet uirium habuere. Nocte una audito, perfectoq; bello Sabino, poſtero die in magna iam ſpe undiq; partę pacis legati Aurunci ſenatum adeunt, ni decedatur Volſco agro, bellum indicentes. cum legatis ſimul exercitus Auruncorum domo profectus erat. cuius fama haud procul iam ab Aricia uiſi tanto tumultu conciuit Romanos, ut nec conſuli ordine patres, nec pacatum reſponſum arma inferentibus arma ipſi capientes dare poſſent. Ariciam infeſto agmine itur: nec procul inde cum Auruncis ſigna collata: prælioq; uno debellatū eſt. Fuſis Auruncis uictor tot intra paucos dies bellis Romanus promiſſa conſulis, fidemq; ſenatus expectabat: cum Appius & inſita ſuperbia animo, & ut & collegæ uanam faceret fidem, quàm aſperrimè poterat, ius de creditis pecunijs dicere. deinceps & qui antè nexi fuerant, creditoribus tradebantur, & nectebantur alij. Quod ubi cui militi inciderat, collegam appellabat, concurſus ad Seruilium fiebat: illius promiſſa iactabant, illi exprobrabant ſua quiſq; belli merita, cicatriceſq; acceptas: poſtulabāt, ut aut referret ad ſenatum, aut ut auxilio eſſet conſul ciuibus ſuis, imperator militibus. Mouebant conſulem hæc, ſed tergiuerſari res cogebat. adeò ui alterā cauſam non collega ſolum præceperat, ſed omnis factio nobiliū. ita medium ſe gerendo, nec plebis uitauit odium, nec apud patres gratiā inijt. Patres mollem conſulem & ambitioſum rati, plebs fallacem. breuiq; ap- B
paruit, æquaſſe eum Appij odiū. Certamen conſulibus inciderat, uter dedicaret Mercurij ædē. ſenatus à ſe rem ad populū reiecit. utri eorū dedicatio iuſſu populi data eſſet, eum præeſſe annonæ, mercatorū collegiū inſtituere, ſolennia pro pontifice iuſsit ſuſcipere. populus dedicationem ædis dat M. Lectorio primipili centurioni: quod facilè appareret, non tam ad honorē eius, cui curatio altior faſtigio ſuo data eſſet, factum, q̃ ad conſulum ignominiam. Sæuire inde utiq; conſulum alter, patreſq;. ſed plebi creuerant animi, & longè alia quàm primò inſtituerant uia graſſabantur: deſperato enim conſulum ſenatuſq; auxilio, cum in ius duci debitorem uidiſſent, undiq; conuolabant: neq; decretum exaudiri cōſulis præ ſtrepitu & clamore poterat: neq; cum decreuiſſet, quiſquam obtemperabat. ui agebatur, metuſq; omnis & periculū libertatis, cum in conſpectu conſulis ſinguli à pluribus uiolarentur, in creditores à debitoribus uerterant. Super hæc timor inceſsit Sabini belli. delectuq; decreto, nemo nomen dedit, furente Appio, & inſectante ambitionem collegę: qui populari ſilentio rempublicam proderet, & ad id, quod de credita pecunia ius nō dixiſſet, adijceret, ut ne delectū quidē ex ſenatuſcōſulto haberet. nō eſſe tamen deſertā omnino rempublicā, neq; proiectū conſulare imperiū. ſe unū & ſuæ & patrū maieſtatis uindicē fore. Cum circūſtaret quotidiana multitudo licētia accenſa, arripi unū inſignē ducem ſeditionū iuſsit. ille cū à lictoribus iam traherēt, prouocauit. nec ceſsiſſet prouocationi conſul, quia nō dubiū erat populi iudiciū, niſi ægrè uicta pertinacia foret conſilio magis & autoritate principū, q̃ populi clamore. adeò ſupererant animi ad ſuſtinendā inuidiam. Creſcere inde malum in dies non clamoribus modò apertis, ſed quod multo pernicioſius erat, ſeceſsione, occultiſq; colloquijs. Tandem inuiſi plebi cōſules magiſtratu abeunt. Seruilius neutris, Appius patribus mirè gratus. A. Virginius inde, & T. Vetuſius conſulatum ineunt. Tum uerò plebs incerta quales habitura conſules eſſet, coetus nocturnos pars in Eſquilijs,

A pars in Auentino facere, ne in foro ſubitis trepidaret conſilijs, & omnia temerè ac fortuitò ageret. Eam rem conſules rati, ut erat, pernicioſam, ad patres referunt: ſed delatã conſulere ordine non licuit. adeò tumultuoſe excepta eſt clamoribus undiq;, & indignatione patrum, ſi, quod imperio conſulari exequendum eſſet, inuidiam eius conſules ad ſenatum reijcerẽt. profectò ſi eſſent in republica magiſtratus, nullũ futurũ fuiſſe Romæ niſi publicum concilium. nunc in mille curias, cõcionesq;, cum alia in Eſquilijs, alia in Auentino fiant cõcilia, diſperſam & diſsipatã eſſe rempublicam. unũ Hercule uirum (id enim plus eſſe, quàm conſulem) qualis Ap. Claudius fuerit, momẽto temporis diſcuſſurum illos cœtus fuiſſe. Correpti conſules cum quid ergo ſe facere uellent (nihil enim ſegnius molliusúe, quàm patribus placeat, acturos) percunctarentur: decernunt, ut delectum quàm acerrimum habeãt. otio laſciuire plebẽ. Dimiſſo ſenatu conſules in tribunal aſcendunt, citant nominatim iuniores. cũ ad nomẽ nemo reſponderet, circunfuſa multitudo in concionis modũ, negare ultra decipi plebẽ poſſe. nunquã unũ militẽ habituros, ni præſtaretur fides publica. libertatem unicuiq; prius reddendã eſſe, quàm arma danda, ut pro patria ciuibusq;, non pro dominis pugnent. Conſules quid mandatum eſſet à ſenatu, uidebant: ſed eorum, qui intra parietes curiæ ferociter loquerenẽ, neminẽ adeſſe inuidię ſuæ participẽ. & apparebat atrox cũ plebe certamen. prius itaq;, quàm ultima experirentur, ſenatum iterũ conſulere placuit. tum uerò ad ſellas conſulũ properè cõuolauere minimus quiſq; natu patrũ, abdicare cõſulatu iubẽtes, & deponere imperium, ad quod tuẽdum animus deeſſet. Vtraq; re ſatis experta, tum demũ cõſules: Ne prædictum negetis Patres Cõſcripti, adeſt ingens ſeditio. poſtulamus, ut ij qui maximè ignauiã increpãt, adſint nobis habentibus delectum. acerrimi cuiuſq; arbitrio, quando ita placet, rem agemus. Redeunt in tribunal, citari nominatim unum ex ijs qui in cõſpectu erãt, dedita opera iubent. cum ſtaret tacitus, & circa eum aliquot hominũ,
B ne fortè uiolaretur, conſtitiſſet globus, lictorem ad eum cõſules mittunt. quo repulſo, tum uerò indignum facinus eſſe clamitantes, qui patrũ conſulibus aderant, deuolãt de tribunali, ut lictori auxilio eſſent. ſed ab lictore nihil aliud quàm prehendere prohibito, cum conuerſus in patres impetus eſſet, conſulum intercurſu rixa ſedata eſt. in qua tamen ſine lapide, ſine telo plus clamoris atq; irarũ, quàm iniuriæ fuerat. Senatus tumultuoſe uocatus, tumultuoſius conſulitur, quæſtionem poſtulantibus ijs qui pulſati fuerant, decernente ferociſsimo quoq; non ſententijs magis, quàm clamore & ſtrepitu. tandẽ cũ iræ reſediſſent, exprobrantibus conſulibus nihilo plus ſanitatis in curia, quàm in foro eſſe, ordine conſuli cœpit. Tres fuere ſententiæ. P. Virginius rem nõ uulgabat. de ijs tantum, qui fidẽ ſecuti P. Seruilij cõſulis Volſco, Aurunco, Sabinoq; militaſſent bello, agendum cenſebat. T. Largius, non id tempus eſſe, ut merita tantũmodo exoluerentur. totam plebem ære alieno demerſam eſſe: nec ſiſti poſſe, ni omnibus conſulatur. quin ſi alia aliorũ ſit conditio, accendi magis diſcordiã, quàm ſedari. Ap. Claudius & natura immitis, & efferatus hinc plebis odio, illinc patrum laudibus: non miſerijs, ait, ſed licẽtia tantũ cõcitũ turbarũ: & laſciuire magis plebẽ, quàm ſęuire. id adeò malũ ex prouocatione natum. quippe minas eſſe conſulũ, non imperiũ, ubi ad eos qui unà peccauerint, prouocare liceat. agedum, inquit, dictatorem, à quo prouocatio nõ eſt, creemus. iam hic, quo nunc omnia ardent, conticeſcet furor. pulſet tum mihi lictorẽ, qui ſciet ius de tergo uitaq; ſua penes unum illum eſſe, cuius maieſtatem uiolauit. Multis, ut erat, horrida & atrox uidebatur Appij ſententia: rurſus Virginij Largijq;, exemplo haud ſalubres: utiq; Largij putabant ſententiam, quæ totam fidem tolleret. medium maximè, & moderatum utroq; conſilium Virginij habebatur. ſed factione, reſpectuq; rerum priuatarum, quæ ſemper officere, officientq; publicis conſilijs, Appius uicit: ac propè fuit, ut dictator ille idem crearetur. quę res utiq; alienaſſet plebem periculoſiſsimo tempore, cum Volſci Aequiq; & Sabini fortè unà omnes in armis eſſent. ſed curæ fuit cõſulibus & ſenioribus patrum, ut imperium ſuo uehemens manſueto permitteretur

 ingenio.

ingenio. M. Valerium dictatorem Voleſi filium creant. Plebs etſi aduerſus ſe creatum A
dictatorem uidebat, tamen cum prouocationem fratris lege haberet, nihil ex ea familia
triſte, nec ſuperbum timebat. edictum deinde à dictatore propoſitum confirmauit animos,
Seruilij ferè conſulis edicto conueniens. ſed & homini & poteſtati melius rati credi,
omiſſo certamine nomina dedêre. quantus nunquã antè exercitus, legiones decem
effectæ. ternæ inde datæ conſulibus, quatuor dictator uſus. Nec poterat iam bellũ differri.
Aequi Latinum agrum inuaſerant. oratores Latinorum à ſenatu petebant, ut aut
mitterent ſubſidiũ, aut ſeipſos tuendorũ finium cauſa capere arma ſinerent. Tutius uiſum
eſt, defendi inermes Latinos, quàm pati retractare arma. Vetuſius cõſul miſſus eſt.
is finis populationibus fuit. Ceſſere Aequi campis: locoq́ magis quàm armis freti, ſummis
ſe iugis montium tutabantur. Alter conſul in Volſcos profectus, ne & ipſe tereret
tempus, uaſtandis maximè agris hoſtem ad cõferenda propius caſtra, dimicandumq́
acie exciuit. medio inter caſtra campo ante ſuum quiſq; uallum infeſtis ſignis conſtitere,
multitudine aliquantum Volſci ſuperabant. itaq; effuſi, & cõtemptim pugnã iniere.
Conſul Romanus nec promouit aciem: nec clamorem reddi paſſus, defixis pilis ſtare
ſuos iuſsit: ubi ad manum ueniſſet hoſtis, tum coortos tota ui gladijs rem gerere. Volſci
curſu & clamore feſsi, cum ſe uelut ſtupẽtibus metu intuliſſent Romanis, poſtquam
impreſſionem ſenſere ex aduerſo factã, & ante oculos micare gladios, haud ſecus quàm
ſi in inſidias incidiſſent, turbati uertunt terga. & ne ad fugam quidem ſatis uirium fuit,
quia curſu in prælium ierant. Romani contrà, quia principio pugnæ quieti ſteterant,
uigentes corporibus facilè adepti feſſos, & caſtra impetu ceperunt: & caſtris exutum
hoſtem Velitras perſecuti, uno agmine uictores, cum uictis in urbem irrupere. plusq́
ibi ſanguinis promiſcua omnium generum cæde, quàm in ipſa dimicatione factum.
paucis data uenia, qui inermes in deditionem uenerunt. Dũ hæc in Volſcis gerunt, dictator
Sabinos, ubi longè plurimum belli fuerat, fundit fugatq́, exuitq́ caſtris. Equitatu B
immiſſo mediam turbauerat hoſtium aciem, qua, dum ſe cornua latius pandunt, parum
aptè introrſum ordinibus aciem firmauerãt. turbatos pedes inuaſit. eodem impetu
caſtra capta, debellatumq́ eſt. Poſt pugnam ad Regillum lacum non alia illis annis
pugna clarior fuit. dictator triumphãs urbem inuehitur. ſuper ſolitos honores locus in
circo ipſi, poſterisq́ ad ſpectaculum datur, ſella in eo loco curulis poſita. Volſcis deuictis
Veliternus ager adẽptus: Velitras coloni ab urbe miſsi, & colonia deducta. Cum
Æquis pòſt aliquanto pugnatũ eſt, inuito quidẽ conſule, quia loco iniquo ſubeundum
erat ad hoſtes. ſed milites extrahi rem criminantes, ut dictator, priuſquam ipſi redirent
in urbem, magiſtratu abiret: irritaq́, ſicut ante conſulis, promiſſa eius caderent: perpulère,
ut fortè temere in aduerſos montes agmen erigeret. id malè commiſſum ignauia
hoſtium in bonũ uertit. qui, priuſquã ad coniectũ teli ueniretur, obſtupefacti audacia
Romanorum, relictis caſtris, quæ munitiſsimis tenuerant locis, in aduerſas ualles deſiluère.
ubi ſatis prædę & uictoria incruenta fuit. Ita trifariã re bello bene geſta, de domeſticarum
rerum euentu nec patribus, nec plebi cura deceſſerat. tanta cum gratia, tum arte
præparauerant fœneratores, quæ non modò plebem, ſed ipſum etiam dictatorẽ fruſtrarentur.
Nanq; Valerius poſt Vetuſij cõſulis reditum omnium actionum in ſenatu
primã habuit pro uictore populo, retulitq́ quid de nexis fieri placeret. quæ cũ reiecta
relatio eſſet, Nõ placeo, inquit, cõcordiæ autor. optabitis mediusfidius ꝓpediẽ, ut mei
ſimiles Romana plebs patronos habeat. quod ad me attinet, neq; fruſtrabor ultra ciues
meos, neq; ipſe fruſta dictator ero. diſcordiæ inteſtinę, bellũ externũ, fecère ut hoc
magiſtratu egeret reſpublica. pax foris parta eſt, domi impedit̃. priuatus potius, quàm
dictator ſeditioni intererο. Ita curia egreſſus dictatura ſe abdicauit. apparuit cauſa plebi,
ſuam uicem indignantem magiſtratu abiſſe. Itaq; uelut perſoluta fide, quoniam per
eum non ſtetiſſet quin præſtaretur, decedentem domũ cum fauore ac laudibus proſecuti
ſunt. Timor inde patres inceſsit, ne ſi dimiſſus exercitus foret, rurſus cœtus occulti

coniuratio-

A coniurationesq́ꝫ fierent. itaq́ꝫ quanquam per dictatorem delectus habitus eſſet, tamen quia in conſulum uerba iuraſſent, ſacramento teneri militem rati, per cauſam renouati ab Aequis belli educi ex urbe legiones iuſſere. quo facto, maturata eſt ſeditio. & primò agitatum dicitur de conſulum cæde, ut ſoluerentur ſacramento. doctos deinde nullam ſcelere religionẽ exolui, Sicinio quodam autore iniuſſu conſulũ in Sacrum montem ſeceſsiſſe, trans Anienem amnem, tria ab urbe millia paſſuum. ea frequentior fama eſt, q̃, cuius Piſo autor eſt, in Auentinum ſeceſsionem factam eſſe. Ibi ſine ullo duce, uallo foſſaq́ꝫ communitis caſtris, quieti rem nullam niſi neceſſariam ad uictum ſumendo, per aliquot dies neq́ꝫ laceſsiti, neq́ꝫ laceſſentes ſeſe tenuère. pauor ingens in urbe, metuq́ꝫ mutuo ſuſpenſa erant omnia. timere relicta ab ſuis plebes uiolentiã patrum, timere patres reſidem in urbe plebem, incerti manere eam, an abire mallent. quandiu autem tranquillam, quę ſeceſſerit, multitudinem fore? quid futurũ deinde, ſi quod externũ interim bellum exiſtat? nullã profectò, niſi in cõcordia ciuiũ ſpẽ reliquã ducere. eam per æqua, per iniqua reconciliandã ciuitati eſſe. Placuit igitur oratorẽ ad plebẽ mitti Meneniũ Agrippam, facundum uirum, & quòd inde oriundus erat, plebi carum. is intromiſſus in caſtra, priſco illo dicendi & horrido modo nihil aliud, quàm hoc narraſſe fertur: Tempore, quo in homine non, ut nunc, omnia in unum conſentiebant: ſed ſingulis membris ſuũ cuiq́ꝫ cõſilium, ſuus ſermo fuerit, indignatas reliquas partes, ſua cura, ſuo labore ac miniſterio uentri omnia quæri: uentrem in medio quietum nihil aliud, quàm datis uoluptatibus frui: conſpiraſſe inde ne manus ad os cibum ferrent: nec os acciperet datũ: nec dentes conficerent. hac ira dum uentrem fame domare uellent, ipſa unà membra, totumq́ꝫ corpus ad extremã tabem ueniſſe. inde apparuiſſe, uentris quoq́ꝫ haud ſegne miniſteriũ eſſe: nec magis ali, q̃ alere eum, reddentẽ in omnes corporis partes hũc, quo uiuimus uigemusq́ꝫ, diuiſum pariter in uenas maturũ cõfecto cibo ſanguinẽ. Cõparan

B do hinc q̃ inteſtina corporis ſeditio ſimilis eſſet, irę plebis in patres, flexiſſe mẽtes hominũ. Agi deinde de cõcordia cœptũ, conceſſumq́ꝫ in cõditiones, ut plebi ſui magiſtratus eſſent ſacroſancti, quibus auxilij latio aduerſus cõſules eſſet: néue cui patrũ capere eum magiſtratũ liceret. ita tribuni plebeij creati duo, C. Licinius, & L. Albinus. Hi tres collegas ſibi creauerũt. in his Siciniũ fuiſſe ſeditionis autorẽ, de duobus qui fuerint, minus cõuenit. Sunt qui duos tantũ in Sacro mõte creatos tribunos eſſe dicãt, ibiq́ꝫ ſacratã legem latã. Per ſeceſsionẽ plebis Sp. Caſſius, & Poſthumius Cominius cõſulatũ inierũt. his cõſulibus cum Latinis populis ictũ fœdus. ad id feriendũ cõſul alter Romæ manſit, alter ad Volſcũ bellũ miſſus, Antiates Volſcos fundit fugatq́ꝫ: cõpulſos in oppidũ Longulã perſecutus, mœnibus potitur. inde protinus Mucamitẽ Volſcorũ capit. tum magna ui adortus eſt Coriolos. Erat tum in caſtris inter primores iuuenum Cn. Martius, adoleſcens & cõſilio & manu promptus, cui cognomẽ poſteà Coriolano fuit. Cum ſubitò exercitũ Romanum Coriolos obſidentẽ, atq́ꝫ in oppidanos, quos intus clauſos habebat, intentũ ſine ullo metu extrinſecus imminẽtis belli Volſcæ legiones profectæ ab Antio inuaſiſſent, eodemq́ꝫ tẽpore ex oppido erupiſſent hoſtes, fortè in ſtatione Martius fuit. is cum delecta militũ manu, non modò impetũ erumpentiũ retudit, ſed per patentem portã ferox irrupit: cędeq́ꝫ in proximo urbis facta, ignem temerè arreptũ, imminentibus muro ædificijs iniecit. clamor inde oppidanorum miſtus muliebri puerilíq́ꝫ ploratu ad terorẽ, ut ſolet, primo ortu, & Romanis auxit animũ, & turbauit Volſcos: utpote capta urbe, cui ad ferendam opem uenerant. Ita fuſi Volſci Antiates, Corioli oppidum captũ. tantumq́ꝫ ſua laude obſtitit famæ cõſulis Martius, ut, niſi fœdus cum Latinis columna ænea inſculptũ monumento eſſet, ab Sp. Caſsio uno, quia collega abfuerat, ictum: Poſthumiũ Cominium bellum geſsiſſe cum Volſcis, memoria ceſsiſſet. Eodem anno Agrippa Menenius moritur, uir omni uita pariter patribus ac plebi carus, poſt ſeceſsionem carior plebi factus. Huic interpreti arbitroq́ꝫ concordiæ ciuium legato patrum ad plebem, reductori plebis Romæ in urbem, ſumptus funeri defuit.

extulit

extulit eum plebs ſextantibus collatis in capita. Conſules deinde T. Geganius, P. Minutius facti. Eo anno, cum & foris quieta omnia bello eſſent, & domi ſanata diſcordia, aliud multo grauius malum ciuitatē inuaſit, caritas primū annonæ ex incultis per ſeceſſionem plebis agris: fames deinde, qualis clauſis ſolet. uentumq́ ad interitum ſeruitiorū utiq; & plebis eſſet, ni conſules prouidiſſent, dimiſsis paſsim ad frumentum coemendum, non in Hetruriā modò dextris ab Hoſtia litoribus, læuoq́ per Volſcos mari uſq; ad Cumas, ſed quæſitum in Sicilia quoq;. adeò finitimorum odia longinquis coēgerāt indigere auxilijs. Frumētum Cumis cum coëmptum eſſet, naues pro bonis Tarquiniorum ab Ariſtodemo tyranno, qui hæres erat, retentæ ſunt. in Volſcis Pomptinoq́ ne emi quidem potuit. periculum quoq; ab impetu hominum ipſis frumentatoribus fuit. Ex Hetruſcis frumentum Tyberi uenit. eo ſuſtentata eſt plebs. Incōmodo bello in tam arctis commeatibus uexati forent, ni Volſcos iam mouentes arma peſtilentia ingens inuaſiſſet. ea clade conterritis hoſtium animis, ut etiā ubi ea remiſiſſet, terrore aliquo tenerentur, & Velitis auxere numerum colonorū Romani, & Norbę in montes nouā coloniā, quæ arx in Pomptino eſſet, miſerunt. M. Minutio deinde, & A. Sempronio conſulibus, magna uis frumenti ex Sicilia aduecta: agitatumq́ in ſenatu, quanti plebi daretur. Multi ueniſſe tempus premendæ plebis putabant, recuperandiq́ iura, quæ extorta ſeceſsone ac ui patribus eſſent. In primis Martius Coriolanus hoſtis tribunitiæ poteſtatis, Si annonam, inquit, ueterem uolunt, ius priſtinū reddāt patribus. cur ego plebeios magiſtratus, cur Sicinium potentem uideo ſub iugum miſſus, tanquam à latronibus redemptus? egó ne has indignitates diutius patiar, quàm neceſſe eſt? Tarquinium regem qui non tulerim, Sicinium feram? ſecedat nunc, auocet plebem, patet uia in Sacrū montem, alioſq́ colles: rapiāt frumēta ex agris noſtris, quemadmodū tertio anno rapuère: fruantur, utantur annona, quā furore ſuo fecère. audeo dicere, hoc malo domitos ipſos potius cultores agrorū fore, quàm ut armati per ſeceſsionē coli prohibeant. Haud tam facile dictu eſt, faciendúm ne fuerit, quā potuiſſe arbitror fieri, ut conditionibus laxandi annonam, & tribunitiam poteſtatem, & omnia inuitis iura impoſita patres demerent ſibi. Et ſenatui nimis atrox uiſa ſententia eſt, & ira plebem propè armauit. Fame iam ſe ſicut hoſtes peti, cibo uictuq́ fraudari: peregrinum frumētum, quę ſola alimenta ex inſperato fortuna dederit, ab ore rapi, niſi Cn. Martio uincti dedantur tribuni, niſi de tergo plebis Romanæ ſatisfiat. eum ſibi carnificem nouum exortū, qui aut mori aut ſeruire iubeat. In exeuntem è curia impetus factus eſſet, ni peropportunè tribuni diem dixiſſent. ibi ira eſt ſuppreſſa. ſe iudicem quiſque, ſe dominum uitæ neciſq; inimici factum uidebat. Contemptim primò Martius audiebat minas tribunitias: auxilij, non pœnæ ius datum illi poteſtati: plebiſq́, non patrum tribunos eſſe. ſed adeò coorta erat infenſa plebs, ut unius pœna defungendū eſſet patribus. reſtiterunt tamen aduerſa inuidia, uſiq́ ſunt qua ſuis quiſq;, qua totius ordinis uiribus. ac primò tentata res eſt, ſi diſpoſitis clientibus abſterrendo ſingulos à coitionibus, concilijsq́, diſijcere rem poſſent. uniuerſi deinde proceſsère (quicquid erat patrum, reos diceres) precibus plebem expoſcentes: unum ſibi ciuem, unum ſenatorem, ſi innocentem abſoluere nollent, pro nocente donarent. ipſe cum die dicta non adeſſet, perſeueratum in ira eſt. damnatus abſens in Volſcos exulatum abijt, minitans patriæ, hoſtileſq́ iam tum ſpiritus gerens. Venientem Volſci benignè excepere: benigniuſq́ in dies colebant, quo maior ira in ſuos eminebat, crebræq́ nunc querelæ, nunc minæ percipiebantur. Hoſpitio utebatur Accij Tullij. longè is tum princeps Volſci nominis erat, Romaniſq́ ſemper infeſtus. ita cum alterum uetus odium, alterum ira recens ſtimularet, conſilia conferunt de Romano bello. haud facilè credebant plebem ſuam impelli poſſe, ut toties infeliciter tentata arma caperent. multis ſæpe bellis, peſtilentia poſtremò amiſſa iuuentute, fractos ſpiritus eſſe. arte agendum in exoleto iam uetuſtate odio, ut recenti aliqua ira exacerbarentur animi. Ludi fortè ex inſtauratione magni Romæ parabantur. inſtaurandi

A hæc cauſa fuerat ludis. Manè ſeruum quidam paterfamiliæ nondum cõmiſſo ſpectacu
lo ſub furca cæſum medio egerat circo. cœpti inde ludi, uelut ea res nihil ad religionem
pertinuiſſet. haud ita multo pòſt T. Latinio de plebe homini ſomnium fuit. Viſus Iupi-
ter dicere, ſibi ludis præſultatorem diſplicuiſſe. niſi magnificè inſtaurentur hi ludi, peri
culum urbi fore. iret, ea conſulibus nunciaret. Quanquã haud ſanè liber erat religione
animus, uerecundia tamẽ maieſtatis magiſtratuum timorem uicit, ne in ora hominum
pro ludibrio abiret. magno illi ea cunctatio ſtetit. filium nanqꝫ intra paucos dies ami-
ſit. cuius repentinę cladis ne cauſa dubia eſſet, ægro animi eadem illa in ſomnis obuerſa
ta ſpecies, uiſa eſt rogitare, ſatin' magnam ſpreti numinis haberet mercedem? maiorem
inſtare, ni eat properè ac nunciet conſulibus. Iam præſentior res erat: cunctantem ta-
men, ac prolatantem ingens uis morbi adorta eſt debilitate ſubita. tum enimuero deo-
rum ira admonuit. feſſus igitur malis præteritis inſtantibuſqꝫ, cõſilio propinquorum
adhibito, cum uiſa atqꝫ audita, & obuerſatũ toties ſomno Iouẽ, minas iraſqꝫ cœleſtes re
præſentatas caſibus ſuis expoſuiſſet, conſenſu inde haud dubio omnium qui aderãt, in
forum ad cõſules lectica defertur. inde in curiam iuſſu conſulũ delatus, eadem illa cum
patribus ingenti omnium admiratione enarraſſet, ecce aliud miraculũ. qui captus om-
nibus membris delatus in curiam eſſet, eum functum officio pedibus ſuis domum re-
diſſe, traditum memorię eſt. Ludi quàm ampliſsimi ut fierent, ſenatus decernit. Ad eos
ludos autore Accio Tullio uis magna Volſcorum uenit. priuſquàm committerentur
ludi, Tullius, ut domi compoſitum cum Martio fuerat, ad conſules uenit. dicit eſſe quę
ſecretò agere de rep. uelit. arbitris remotis, Inuitus, inquit, quod ſequius ſit, de meis ci-
uibus loquor. non tamen admiſſum quicquam ab ijs, criminatum uenio, ſed cautum,
ne admittãt. Nimio plus quàm uelim, noſtrorum ingenia ſunt mobilia. multis id cladi-
bus ſenſimus, quippe qui non noſtro merito, ſed ueſtra patientia incolumes ſimus. ma
B gna hic nunc Volſcorum multitudo eſt, ludi ſunt, ſpectaculo intenta ciuitas erit. memi
ni quid per eandem occaſionẽ ab Sabinorũ iuuentute in hac urbe cõmiſſum ſit, horret
animus, ne quid inconſultè ac temere fiat. hæc noſtra, ueſtraqꝫ cauſa prius dicenda uo-
bis cõſules ratus ſum. Quod ad me attinet, extemplo hinc domũ abire in animo eſt, ne
cuius facti, dictiue contagione præſens uioler. Hæc locutus abijt. Conſules cum ad pa-
tres rem dubiã ſub autore certo detuliſſent, autor magis (ut fit) quàm res ad præcauen
dum uel ex ſuperuacuo mouit. factoqꝫ ſenatuſconſulto ut urbẽ excederent Volſci, prę
cones dimittunt̃, qui omnes eos proficiſci ante noctem iuberent. Ingens pauor primò
diſcurrentes ad ſuas res tollendas in hoſpitia perculit: proficiſcentibus deinde indigna
tio oborſa, ſe ut cõſceleratos contaminatoſqꝫ ab ludis, feſtis diebus, cœtu quodammo
do hominũ deorumqꝫ abactos eſſe. Cum propè continuato agmine irent, prægreſſus
Tullius ad caput Ferentinũ, ut quiſqꝫ ueniret, primores eorũ excipiens, querẽdo, indi-
gnandoqꝫ, & eos ipſos ſedulò audientes ſecunda iræ uerba, & per eos multitudinem
aliam in ſubiectum uiæ campũ deduxit. ibi in concionis modũ orationẽ exorſus: Vete
res populi Romani iniurias, cladeſqꝫ gentis Volſcorũ, ut omnia, inquit, obliuiſcamini
alia, hodiernã hanc contumeliã quo tandem animo fertis, qua per noſtrã ignominiam
ludos commiſere? an nõ ſenſiſtis triumphatum hodie de uobis eſſe? uos omnibus ciui-
bus, peregrinis, tot finitimis populis ſpectaculo abeũtes fuiſſe? ueſtras cõiuges, ueſtros
liberos traductos per ora hominũ? quid eos, qui audiuere uocẽ pręconis? quid qui uos
uidere abeuntes? quid eos, qui huic ignominioſo agmini fuere obuij, exiſtimaſſe puta-
tis? niſi aliquod perfectò nefas eſſe, quo ſi interſimus ſpectaculo, uiolaturi ſimus lu-
dos, piaculumqꝫ merituri: ideo nos ab ſede piorum, cœtu, cõcilioqꝫ abigi. quid deinde
illud nõ ſuccurrit? uiuere nos, quòd maturauimus proficiſci? ſi hæc profectio, & nõ fu
ga eſt. & hanc urbẽ uos non hoſtiũ ducitis, ubi ſi unũ diẽ morati eſſetis, moriendũ om-
nibus fuit. Bellum uobis indictũ eſt magno eorum malo, qui indixere, ſi uiri eſtis. Ita &
ſua ſponte irarum pleni, & incitati domos inde digreſsi ſunt. inſtigandoqꝫ ſuos quiſqꝫ

populos

populos effecere, ut omne Volſcum nomen deficeret. Imperatores ad id bellum, de A omnium populorum ſententia lecti Accius Tullius, & Cn. Martius exul Romanus, in quo aliquanto plus ſpei repoſitum. quam ſpem nequaquam feſellit, ut facilè appareret, ducibus ualidiorem, quàm exercitu rem Romanam eſſe. Circeos profectus, primũ colonos, inde Romanos expulit: liberãq; eam urbẽ Volſcis tradidit: inde in Latinã uiam tranſuerſis tramitibus trãſgreſſus, Satricum, Longulam, Polluſtiam, Coriolos, nouella hæc Romanis oppida ademit, inde Lauiniũ recepit. tunc deinceps Corbionem, Veteliam, Trebiam, Labicos, Pedum cepit. poſtremùm ad urbem à Pedo ducit, & ad foſſas Cluilias quinq; ab urbe millia paſſuum caſtris poſitis, populatur inde agrum Romanum: cuſtodibus inter populatores miſsis, qui patritiorum agros intactos ſeruarent: ſiue infenſus plebi magis, ſiue ut diſcordia inde inter patres plebem'q; oriretur. Quæ profectò orta eſſet: adeò tribuni iam ferocem per ſe plebem criminãdo in primores ciuitatis inſtigabant: ſed externus timor maximum concordiæ uinculum, quamuis ſuſpectos, infenſos'q; inter ſe iungebat animos. Id modò non conueniebat, quòd ſenatus, conſules'q; nuſq; alibi ſpem, q̃ in armis ponebant: plebes omnia q̃ bellũ malebat. Sp. Nautius iam, & Sex. Furius conſules erant. Eos recenſentes legiones, præſidia per muros, alia'q; in quibus ſtationes uigilias'q; eſſe placuerat, loca diſtribuentes multitudo ingens pacẽ poſcentiũ primũ ſeditioſo clamore cõterruit: deinde uocare ſenatũ, referre de legatis ad Cn. Martiũ mittendis coẽgit. Acceperũt relationẽ patres: poſtq̃ apparuit labare plebis animos, miſsi'q; de pace ad Martium oratores, atrox reſpõſum retulerũt. Si Volſcis ager redderẽ, poſſe agi de pace. ſi prӕda belli per otium frui uelint, memorẽ ſe & ciuium iniuriӕ, & hoſpitum beneficij, adniſurum ut appareat exilio ſibi iritatos, nõ fractos animos eſſe. Iterum deinde ijdem miſſi, non recipiuntur in caſtra. ſacerdotes quoq; ſuis inſignibus uelatos iſſe ſupplices ad caſtra hoſtium, traditũ eſt, nihilo magis q̃ legatos flexiſſe animum. Tum matronæ ad Veturiã matrem Coriolani, Volumniam'q; uxorẽ frequentes coẽunt. id publicũ conſilium, an muliebris timor fuerit, parum inuenio. peruicere certè, ut & Veturia magno natu mulier, & Volumnia duos paruos ex Martio ferens filios ſecum in caſtra hoſtium irent: & quã armis uiri defendere urbẽ nõ poſſent, mulieres precibus lachrymiſq; defenderẽt. Vbi ad caſtra uẽtum eſt, nunciatum'q; Coriolano, adeſſe ingẽs mulierum agmẽ: primò, ut qui nec publica maieſtate in legatis, nec in ſacerdotibus tãta offuſa oculis animo'q; religione motus eſſet, multo obſtinatior aduerſus lachrymas muliebres erat. dein familiarium quidã qui inſignem mœſtitia inter cӕteras cognouerat Veturiã, inter nurum nepoteſq; ſtantẽ: Niſi me fruſtrantur, inquit, oculi, mater tibi coniunx'q; & liberi adſunt. Coriolanus propè ut amens, cõſternatus ab ſede ſua cum ferret matri obuiӕ cõplexum: mulier in iram ex precibus uerſa, Sine priuſq; cõplexum accipio, ſciã, inquit, ad hoſtem, an ad filium uenerim: captiua, mater'ne in caſtris tuis ſim. in hoc me longa uita, & infelix ſenecta traxit, ut exulem te, deinde hoſtem uiderem? potuiſti populari hanc terrã, quæ te genuit atq; aluit? nõ tibi, quamuis infeſto animo & minaci perueneras, ingredienti fines ira cecidit? non, cum in conſpectu Roma fuit, ſuccurrit? intra illa mœnia domus ac penates mei ſunt? mater, cõiunx, liberiq;? Ergo ego niſi peperiſſem, Roma nõ oppugnaretur? niſi filium haberẽ, in libera patria mortua eſſem? Sed ego nihil iam pati nec tibi turpius, quàm mihi miſerius poſſum: nec ut ſim miſerrima, diu futura ſum. de his uideris: quos, ſi pergis, aut immatura mors, aut longa ſeruitus manet. Vxor deinde ac liberti amplexi, fletus'q; ab omni turba mulierum ortus, & comploratio ſui patriæq;, fregère tandem uirum. complexus inde ſuos, dimittit: ipſe retro ab urbe caſtra mouit. Abductis deinde legionibus ex agro Romano, inuidia rei oppreſſum periſſe tradunt, alij alio letho. apud Fabium lõgè antiquiſsimum autorem, uſq; ad ſenectutem uixiſſe eundem inuenio. refert certè hanc ſæpe eum exacta ætate uſurpaſſe uocem, Multo miſerius ſeni auxilium eſſe. Non inuiderunt laudes ſuas mulieribus uiri Romani. adeò ſine obtrectatione gloriæ alienæ uiuebatur.

A uiuebatur. monumento quoqꝫ quod eſſet, templum Fortunæ muliebri ædificatum dedicatumq́ꝫ eſt. Rediere deinde Volſci adiunctis Aequis in agrum Romanũ. ſed Aequi Accium Tullium haud ultrà tulere ducem. Hinc ex certamine Volſci, Aequi, ne imperatorem coniuncto exercitui darent, ſeditio, deinde atrox prælium ortum. Ibi fortuna populi Romani duos hoſtium exercitus haud minus pernicioſo, quàm pertinaci certamine confecit. Conſules T. Sicinius, & C. Aquilius. Sicinio Volſci, Aquilio Hernici (nã ij quoqꝫ in armis erant) prouincia euenit. eo anno Hernici deuicti: cũ Volſcis ęquo Marte diſceſſum eſt. Sp. Caſſius, deinde & Proculus Virginius cõſules facti. cũ Hernicis fœdus ictum, agri partes duæ ademptæ. inde dimidium Latinis, dimidiũ plebi diuiſurus conſul Caſsius erat. adijciebat huic muneri agri aliquantũ, quem publicum poſsideri à priuatis criminabatur. Id multos quidẽ patrũ, ipſos poſſeſſores, periculo rerũ ſuarũ terrebat. ſed & publica patrib. ſolicitudo inerat, largitione cõſulẽ pericuIoſas libertati opes ſtruere. Tũ primũ lex agraria promulgata eſt, nunq̃ deinde uſqꝫ ad hanc memoriam ſine maximis motibus rerum agitata. Conſul alter largitioni reſiſtebat, autoribus patribus, nec omni plebe aduerſante: quæ primò cœperat faſtidire munus uulgatũ à ciuibus iſſe in ſocios. ſępe deinde & Virginium conſulẽ in cõcionibus, uelut uaticinantẽ, audiebat: peſtilens collegæ munus eſſe: agros illos ſeruitutẽ ijs qui acceperint laturos: regno uiam fieri. quid ita enim aſſumi ſocios, & nomẽ Latinũ? quid attinuiſſe, Hernicis paulo antè hoſtibus capti agri tertiam partem reddi? niſi ut hæ gentes pro Coriolano duce Caſsiũ habeãt? Popularis iam eſſe diſſuaſor, & interceſſor legis agrariæ cœperat. uterqꝫ deinde conſul certatim plebi indulgere. Virginius dicere, paſſurũ ſe aſsignari agros, dum ne cui, niſi ciui Romano, aſsignẽtur. Caſsius, quia in agraria largitione ambitioſus in ſocios, eoqꝫ ciuibus uilior erat: ut alio munere ſibi recõciliaret ciuiũ animos, iubere pro Siculo frumento pecuniã acceptã retribui populo. Id uerò haud ſecus, quàm

B præſentem mercedem regni aſpernata plebs: adeò propter ſuſpicionem inſitam regni, uelut abundarent omnia, munera eius in animis hominum reſpuebantur. quẽ, ubi primùm magiſtratu abijt, damnatũ necatumq́ꝫ cõſtat. Sunt qui patrẽ autorẽ eius ſupplicij ferant. eum cognita domi cauſa uerberaſſe ac necaſſe: peculiumq́ꝫ filij Cereri conſecraſſe: ſignũ inde factũ eſſe, & inſcriptum, Ex Caſsia familia datũ. Inuenio apud quoſdã, idqꝫ propius fidẽ eſt, à quæſtoribus Cæſone Fabio, & L. Valerio diem dictam perduellionis: damnatũq́ꝫ populi iudicio, dirutas publicè ædes. ea eſt area ante Telluris ædem. Cæterum ſiue illud domeſticum, ſiue publicum fuit iudicium, damnatur Seru. Cornelio, Q. Fabio conſulibus. Haud diuturna ira populi in Caſsium fuit. dulcedo agrariæ legis ipſa per ſe dempto autore ſubibat animos: accenſaq́ꝫ ea cupiditas eſt malignitate patrum, qui deuictis eo anno Volſcis Aequiſq́ꝫ militem præda fraudauêre. quicquid captum ex hoſtibus eſt, uendidit Fabius cõſul, ac redegit in publicũ. inuiſum erat Fabium nomen plebi, propter nouiſſimũ cõſulem: tenuere tamen patres, ut cũ L. Aemylio Cæſo Fabius cõſul crearet. eo infeſtior facta plebes. ſeditio domeſtica bellũ externum exciuit: bello deinde ciuiles diſcordiæ intermiſſæ. uno animo patres ac plebs rebellantes Volſcos & Aequos duce Aemylio proſpera pugna uicere. plus tamen hoſtium fuga, quàm præliũ abſumpſit. adeò pertinaciter fuſos inſecuti ſunt equites. Caſtoris ædes eodem anno Idibus Quintilibus dedicata eſt. uota erat Latino bello Poſthumio dictatore. filius eius duumuir ad id ipſum creatus dedicauit. Solicitati & eo anno ſunt dulcedine agrariæ legis animi plebis. tribuni plebis popularẽ poteſtatẽ lege populari celebrabant. patres ſatis ſuperq́ꝫ gratuiti furoris in multitudine credẽtes eſſe, largitiones, temeritatiſq́ꝫ inuitamenta horrebãt. acerrimi patribus duces ad reſiſtendũ cõſules fuere. ea igitur pars reipublicæ uicit. nec in præſens modò, ſed in uenientẽ etiã annũ M. Fabium Cæſonis fratrẽ, & magis inuiſum alterum plebi accuſatione Sp. Caſsij, L. Valerium cõſulẽ dedit. Certatũ eo quoqꝫ anno cũ tribunis eſt. uana lex, uaniq́ꝫ legis autores, iactando irritum munus, facti. Fabium inde nomen ingens poſt tres continuos conſulatus,

unoq́; uelut tenore omnes expertos tribunitijs certaminibus habitum. itaq; ut bene lo A
catus manſit in ea familia aliquandiu honos. Bellum inde Veiens initũ.& Volſci rebel
larunt. ſed ad bella externa propè ſupererant uires,abutebanturq́; ijs inter ſemetipſos
certando. Acceſſere ad ęgras iam omniũ mentes prodigia cœleſtia,propè quotidianas
in urbe,agriſq́; oſtentantia minas.motiq́; ira numinis,cauſam nullam aliam uates cane
bant,publicè priuatimq́; nũc extis,nũc per aues conſulti,quàm haud ritè ſacra fieri. qui
terrores tamen eò euaſere, ut Oppia uirgo Veſtalis damnata inceſti pœnas dederit.
Q.Fabius inde,& C.Tullius cõſules facti. Eo anno nõ ſegnior diſcordia domi,& bellũ
foris atrocius fuit. Ab Aequis arma ſumpta. Veientes agrum quoq; Romanorũ popu
lantes inierunt. quorum bellorum creſcente cura,Cæſo Fabius, & Sp. Furius conſules
fiunt. Artonã Latinam urbem Aequi oppugnabant. Veientes pleni iam populationũ
Romam ipſam ſe oppugnaturos minitabantur. qui terrores,cum cõpeſcere deberent,
auxere inſuper animos plebis:redibatq́; nõ ſua ſponte plebi mos detrectandi militiam,
ſed Sp.Licinius tribunus plebis,ueniſſe tempus ratus per ultimã neceſſitatẽ legis agra-
riæ patribus iniungendæ,ſuſceperat rem militarem impediendam. cæterũ tota inuidia
tribunitiæ poteſtatis uerſa in autorẽ eſt: nec in eum conſules acrius,ꝙ ipſius eius colle-
gæ coorti ſunt,auxilioq́; eorum delectum conſules habent. Ad duo ſimul bella exerci-
tus ſcribitur: ducendus Fabio in Veientes, in Aequos Furio datur. & in Æquis quidẽ
nihil dignum memoria geſtum eſt. Fabio aliquanto plus negotij cum ciuibus, quàm
cum hoſtibus fuit. unus ille uir ipſe conſul rempub. ſuſtinuit,quam exercitus odio con
ſulis, quantũ in ſe fuit, prodebat. nam cum conſul præter cæteras imperatorias artes,
quas parãdo gerẽdoq́; bello edidit plurimas, ita inſtruxiſſet aciẽ,ut ſolo equitatu emiſ-
ſo exercitũ hoſtium funderet, inſequi fuſos pedes noluit. nec illos, & ſi non adhortatio
inuiſi ducis,ſuum ſaltem flagitiũ,& publicum in præſentia dedecus, poſtmodo pericu
lum,ſi animus hoſti rediſſet,cogere potuit gradum accelerare: aut ſi aliud nihil, inſtare B
inſtructos. iniuſſu ſigna referunt: mœſtiq́;(crederes uictos) execrãtes nunc imperato-
rem,nunc nauatam ab equite operam,redeunt in caſtra. Nec huic tam peſtilenti exem
plo remedia ulla ab imperatore quæſita ſunt. adeò excellẽtibus ingenijs citius defuerit
ars,qua ciuem regant,quàm qua hoſtem ſuperent. Conſul Romam redijt,non tam bel
li gloria aucta,quàm irritato exacerbatoq́; in ſe militum odio. Obtinuere tamẽ patres,
ut in Fabia gente conſulatus maneret. M.Fabium conſulem creant: Fabio collega Cn.
Manlius datur. Et hic annus tribunũ autorem legis agrariæ habuit. Tib. Pontificius
fuit. is eandẽ uiam,uelut proceſſiſſet Sp.Licinio,ingreſſus, delectũ pauliſper impedijt.
Perturbatis iterum patribus Ap.Claudius uictam tribunitiã poteſtatem dicere priore
anno in præſentia re ipſa,exemplo in perpetuũ: quando inuentũ ſit, ſuis ipſam uiribus
diſſolui. neq; enim unquam defuturum, qui ex collega uictoriã ſibi, & gratiã melioris
partis bono publico uelit quæſitam. & plures, ſi pluribus opus ſit,tribunos ad auxiliũ
conſulũ paratos fore,& unum uel aduerſus omnes ſatis eſſe. darent modò & conſules,
& primores patrũ operam,ut,ſi minus omnes,aliquos tamen ex tribunis reip. ac ſena-
tui conciliarent. Præceptis Appij moniti patres & uniuerſi comiter ac benignè tribu-
nos appellare: & cõſulares,ut cuiq; eorũ priuatim aliquid iuris aduerſus ſingulos erat,
partim gratia,partim autoritate obtinuere: ut tribunitię poteſtatis uires ſalubres uellẽt
reipub. eſſe. quatuorq́; tribunorũ aduerſus unum moratorem publici cõmodi auxilio
delectũ cõſules habent. Inde ad Veiens bellũ profecti, quo undiq; ex Hetruria auxilia
conuenerant,non tam Veientiũ gratia concitata: ꝙ quòd in ſpem uentum erat,diſcor-
dia inteſtina diſſolui rem Romanã poſſe. principesq́; in omnium Hetruriæ populorũ
cõcilijs fremebant: ęternas opes eſſe Romanas,niſi inter ſemetipſos ſeditionib. ſęuiant.
id unum uenenum,eam labem ciuitatibus opulentis repertam,ut magna imperia mor
talia eſſent. diu ſuſtentatum id malum,partim patrum cõcilijs,partim patientia plebis,
iam ad extrema ueniſſe: duas ciuitates ex una factas; ſuos cuiq; parti magiſtratus, ſuas

leges

A leges eſſe, primùm in delectibus ſæuire ſolitos, eoſdem in bello tamen paruiſſe ducibus. qualicunq; urbis ſtatu, manente diſciplina militari, ſiſti potuiſſe. iam non parendi magiſtratibus morem in caſtra quoq; Romanum militem ſequi. proximo bello in ipſa acie, in ipſo certamine conſenſu exercitus traditam ultro uictoriam uictis Aequis: ſigna deſerta: imperatorem in acie relictũ, iniuſſu in caſtra reditum. profectò ſi inſtetur: ſuo milite uinci Romam poſſe. nihil aliud opus eſſe, quàm indici oſtendíq; bellum: cætera ſua ſponte fata & deos geſturos. Hæ ſpes Hetruſcos armauerant, multis inuicẽ caſibus uictos uictoresq;. COSS. quoq; Romani nihil præterea aliud, quàm ſuas uires, ſua arma horrebant: memoriaq; peſsimi proximo bello exempli terrebantur, ne rem committerent eò, ubi duæ ſimul acies timendæ eſſent. itaq; caſtris ſe tenebant, tam ancipiti periculo auerſi. diem, tempuſq; forſitan ipſum leniturum iras, ſanitatemq; animis allaturum. Veiens hoſtis Hetruſciq; eo magis præpropere agere: laceſſere ad pugnam primò obequitando caſtris, prouocandoq;: poſtremò ut nihil mouebant, qua conſules ipſos, qua exercitum increpando. ſimulationem inteſtinæ diſcordiæ remedium timoris inuentũ: & cõſules magis nõ cõfidere, quàm nõ credere ſuis militibus. nouũ ſeditionis genus, ſilentium, otiumq; inter armatos. ad hæc in nouitatẽ generis, originiſq; qua falſa, qua uera iacere. Hæc cũ ſub ipſo uallo portiſq; ſtreperẽt, haud ægrè cõſules pati. ac imperitę multitudini nũc indignatio, nunc pudor pectora uerſare, & ab inteſtinis auertere malis, nolle inultos hoſtes, nolle ſucceſſum. non patribus, non conſulibus. externa & domeſtica odia certare in animis. tandẽ ſuperant externa, adeò ſuperbè inſolenterq; hoſtis eludebat. frequentes in prætorium conueniũt, poſcunt pugnam, poſtulant ut ſignum detur. Conſules uelut deliberabũdi capita conferunt, diu colloquũtur. pugnare cupiebant, ſed retrò reuocanda, & addenda cupiditas erat, ut aduerſando remorãdoq; incitato ſemel militi adderẽt impetum. Redditur reſponſum, immaturam rem agi, non
B dum tempus pugnæ eſſe: caſtris ſe tenerent: edicunt inde, ut abſtineant pugna. ſi quis iniuſſu pugnauerit, ut in hoſtẽ animaduerſuros. ita dimiſsis, quo minus conſules uelle credũt, creſcit ardor pugnãdi. accendũt inſuper hoſtes ferocius multo, ut ſtatuiſſe non pugnare conſules cognitum eſt. quippe impune ſe inſultaturos. non credi militi arma. rem ad ultimum ſeditionis erupturã, finemq; ueniſſe Romano imperio. His freti occurſant portis, ingerunt probra, ægrè abſtinẽt, quin caſtra oppugnẽt. Enimuero nõ ultra contumeliã pati Romanus poſſe. totis caſtris undiq; ad conſules curritur. non iam ſenſim, ut antè, per centurionum principes poſtulãt, ſed paſsim omnes clamoribus agunt. Matura res erat, tergiuerſatur tamen Fabius. deinde ad creſcentem tumultũ, iam metu ſeditionis collega cõcedente, cũ ſilentiũ claſsico feciſſet: Ego iſtos Cn. Manli poſſe uincere ſcio, uelle ne ſcirem, ipſi fecerunt. itaq; certum atq; decretum eſt, non dare ſignum, niſi uictores ſe redituros ex hac pugna iurent. conſulem Romanum miles ſemel in acie fefellit, deos nunquam fallet. Centurio erat M. Flauoleius inter primores pugnæ flagitator. Victor, inquit, M. Labi reuertar ex acie. ſi fallat, Iouem patrẽ, Gradiuũq; Martẽ, alioſq; iratos inuocat deos. Idem deinceps omnis exercitus in ſe quiſq; iurat. Iuratis datur ſignum, arma capiunt, eunt in pugnam irarum ſpeiq; pleni. nunc iubent Hetruſcos probra iacere, nunc armatis ſibi quiſq; lingua promptum hoſtem offerri. Omniũ illo die, qua plebis, qua patrũ eximia uirtus fuit. Fabiũ nomen, Fabia gens maximè enituit: multis ciuilibus certaminib. infenſos plebis animos illa pugna ſibi recõciliare ſtatuunt. inſtruiť acies. Nec Veiens hoſtis Hetruſcæq; legiones detrectãt. propè certa ſpes erat, non magis ſecum pugnaturos, quàm pugnauerint cũ Aequis. maius quoq; aliquod in tam irritatis animis, & occaſione ancipiti, haud deſperandũ eſſe facinus. res aliter longè euenit. nam non alio antè bello infeſtior Romanus (adeò hinc contumelijs hoſtes, hinc conſules mora exacerbauerant) prælium init. Vix explicandi ordinis ſpaciũ Hetruſcis fuit, cum pilis inter primam trepidationem abiectis temerè magis quàm emiſsis pugna iam ad manus, iam ad gladios, ubi Mars eſt atrociſsimus, uenerat. Inter primores ge-

nus Fabium inſigne ſpectaculo exemploq; ciuibus erat. ex his Q. Fabium (tertio hic A anno antè conſul fuerat) principem in confertos Veientes euntem ferox uiribus & armorum arte Thuſcus, incautum inter multas uerſantē hoſtium manus, gladio per pectus trāsfigit. telo extracto, præceps Fabius in uulnus abijt. Senſit utraq; acies unius uiri caſum. cedebatq; inde Romanus: cum M. Fabius conſul tranſilijt iacētis corpus, obiectaq; parma, Hoc iuraſtis, inquit, milites? fugiētes uos in caſtra redituros? adeò ignauiſſimos hoſtes magis timetis, quàm Iouem, Martemq;, per quos iuraſtis? at ego iuratus aut uictor reuertar, aut prope te hic Q. Fabi dimicans cadam. conſuli tum Cæſo Fabius prioris anni cōſul, Verbis'ne iſtis frater ut pugnent te impetraturū credis? dij impetrabūt, per quos iurauere. & nos, ut decet proceres, ut Fabio nomine eſt dignum, pugnando potius, quàm adhortando accendamus militum animos. Sic in primum infeſtis haſtis, prouolant duo Fabij, totamq; mouerunt ſecum aciem. Prælio ex parte una reſtituto, nihilo ſegnius in altero cornu Cn. Manlius conſul pugnam ciebat. ubi propè ſimilis fortuna eſt uerſata. nam ut altero in cornu Q. Fabium, ſic in hoc ipſum conſulē Manlium iam uelut fuſos agentem hoſtes, & impigrè milites ſecuti ſunt: & ut ille graui uulnere ictus ex acie ceſsit, interfectum rati, gradum retulere: ceſsiſſentq; loco, ni conſul alter cum aliquod turmis equitū in eam partem citato equo aduectus, uiuere clamitans collegam, ſe uictorem fuſo altero cornu adeſſe, rem inclinatam ſuſtinuiſſet. Manlius quoq; ad reſtituendam aciem ſe ipſe coràm offert. duorum conſulum cognita ora accendunt militum animos. ſimul & uanior iam erat hoſtium acies, dum abundante multitudine freti ſubtracta ſubſidia, mittunt ad caſtra oppugnāda. in quæ haud magno certamine impetu facto, dum prædę magis quàm pugnæ memores tererent tempus: triarij Romani, qui primam irruptionem ſuſtinere non potuerant, miſsis ad conſules nuncijs quo loco res eſſent, cōglobati ad prætorium redeunt, & ſua ſponte prælium ipſi renouant: & Manlius conſul reuectus in caſtra ad omnes portas milite oppoſito hoſti- B bus uiam clauſerat. ea deſperatio Thuſcis rabiem magis quàm audaciā accendit. nam cum incurſantes quacunque exitum oſtenderet ſpes, uano aliquoties impetu iſſent: globus iuuenum unus in ipſum conſulem inſignem armis inuadit. prima excepta à circunſtantibus tela: ſuſtineri deinde uis nequit. cōſul mortifero uulnere ictus cadit, fuſiq; circà omnes. Thuſcis creſcit audacia. Romanos terror per tota caſtra trepidos agit. & ad extrema uētum foret, ni legati rapto conſulis corpore pateфeciſſent una porta hoſtibus uiam. ea erumpunt, conſternatoq; agmine abeuntes in uictorem alterum incidunt conſulem. ibi iterū cæſi, fuſiq; paſsim. Victoria egregiè parta, triſtis tamen duobus tam claris funeribus. Itaq; conſul, decernente ſenatu triumphū, ſi exercitus ſine imperatore triumphare poſsit. pro eximia eo bello opera facilè paſſurum reſpondit: ſe familia funeſta Q. Fabij fratris morte, rep. ex parte orba conſule altero amiſſo, publico priuatoq; deformem luctu lauream non accepturum. Omni acto triumpho depoſitus triumphus clarior fuit. adeò ſpreta in tēpore gloria interdū cumulatior redit. Funera deinde duo deinceps, collegæ fratriſq; ducit. idem in utroq; laudator, cum cōcedendo illis ſuas laudes, ipſe maximam partem earum ferret. neq; immemor eius, quod initio conſulatus imbiberat, reconciliandi animos plebis, ſaucios milites curandos diuidit patribus. Fabijs plurimi dati: nec alibi maiore cura habiti. inde populares iam eſſe Fabij: nec hoc ulla, niſi ſalubri reipublicæ arte. Igitur non patrum magis quàm plebis ſtudijs Cæſo Fabius cum T. Virginio conſul factus, neq; bella, neq; delectus, neq; ullam aliam priorem curam agere, quàm ut iam aliqua ex parte inchoata concordiæ ſpe primo quoque tempore cum patribus coaleſcerent animi plebis. Itaq; principio anni cenſuit, priuſquam quiſquam agrariæ legis autor tribunus exiſteret, occuparēt patres ipſi ſuum munus facere: captiuum agrum plebi quàmmaximè æqualiter darent. æquum eſſe habere eos, quorum ſanguine ac ſudore partus ſit. aſpernati patres ſunt: queſti quoque quidam, nimia gloria luxuriare & euaneſcere uiuidum quondam illud Cæſonis ingenium. nullæ

 deinde urba-

A deinde urbanæ factiones fuere. Vexabant incurſionibus Æquorũ Latini. eò cum exercitu Cæſo miſſus, in ipſorum Æquorum agrum depopulandũ tranſit. Æqui ſe in oppida receperunt, murisq́ ſe tenebant. eo nulla pugna memorabilis fuit. At à Veiente hoſte clades accepta temeritate alterius cõſulis. actumq́ de exercitu foret, ni Cæſo Fabius in tẽpore ſubſidio ueniſſet. Ex eo tempore pax, neq; bellum cum Veientibus fuit. res proximè formã latrocinij uenerat. legionibus Romanis cedebãt in urbẽ: ubi abductas ſenſerant legiones, agros incurſabant, bellũ quiete, quietem bello inuicẽ eludentes. ita neq; omitti tota res, neq; perfici poterat. & alia bella aut præſentia inſtabant, ut ab Æquis Volſcisq́, nõ diutius, q̃ recens dolor proximæ cladis tranſiſſet, quieſcentibus: aut mox moturos ſe apparebat Sabinos ſemper infeſtos, Hetruriamq́ omnẽ. ſed Veiens hoſtis aſſiduus magis q̃ grauis, contumelijs ſæpius q̃ periculo animos agitabat: quod nullo tẽpore negligi poterat, aut auerti aliò ſinebat. Tum Fabia gens ſenatum adit. conſul pro gente loquitur: Aſſiduo magis q̃ magno præſidio, ut ſcitis patres cõſcripti, bellum Veiens eget. uos alia bella curate: Fabios hoſtes Veientibus date. autores ſumus, tutam ibi maieſtatem Romani nominis fore. noſtrũ id nobis uelut familiare bellum priuato ſumptu gerere in animo eſt. reſpub. & milite illic, & pecunia uacet. Gratiæ ingentes actæ. Cõſul è curia egreſſus comitante Fabiorũ agmine qui in ueſtibulo curiæ ſenatuſconſultum expectantes ſteterãt, domũ redijt. iuſſi armati poſtero die ad limen conſulis adeſſe, domos inde diſcedunt. Manat tota urbe rumor: Fabios ad cœlũ laudibus ferunt, familiã unam ſubijſſe ciuitatis onus: Veiens bellum in priuatã curam, in priuata arma uerſum. ſi ſint duo roboris eiuſdẽ in urbe gentes: depoſcant, hæc Volſcos ſibi, illa Æquos: populo Romano tranquillã pacem agente, omnes finitimos ſubigi populos poſſe. Fabij poſtera die arma capiũt: quò iuſſi erant, cõueniunt. Conſul paludatus egrediens in ueſtibulo gentẽ omnẽ ſuam inſtructo agmine uidet: acceptus in mediũ ſigna

B ferri iubet. nunquã exercitus neq; minor numero, neq; clarior fama & admiratione hominum per urbẽ inceſſit. Sex & CCC milites, omnes patritij, omnes unius gentis, quorum neminem ducem ſperneret egregius quibuslibet temporibus ſenatus, ibant unius familiæ uiribus Veienti populo peſtem minitantes. ſequebatur turba, propria alia cognatorũ ſodaliumq́, nihil medium, nec ſpem, nec curam, ſed immenſa omnia uoluentiũ animo: alia publica ſolicitudine excitata, fauore & admiratione ſtupens. ire fortes, ire felices iubẽt: inceptis euentus pares reddere: cõſulatus inde ac triumphos, omnia præmia ab ſe, omnes honores ſperare. Prętereuntibus Capitoliũ arcemq́ & alia tẽpla, quicquid deorũ oculis, quicquid animo occurrit, precantur ut illud agmen fauſtũ atq; felix mittant: ſoſpites breui in patriam ad parentes reſtituant. Incaſſum miſſæ preces. infelici uia à dextro Iano portę Carmentalis profecti, ad Cremerã flumen perueniunt. is opportunus uiſus locus cõmuniendo præſidio. L. Æmylius inde, & C. Seruilius COSS. facti. & donec nil aliud quàm in populationibus res fuit: non ad præſidiũ modò tutandũ Fabij ſatis erant, ſed tota regione, qua Thuſcus ager Romano adiacet, ſua tuta omnia, infeſta hoſtium, uagantes per utrunq; finem fecere. Interuallum deinde haud magnũ populationibus fuit: dum & Veientes accito ex Hetruria exercitu præſidium Cremeræ oppugnant: & Romanæ legiones ab L. Aemylio COS. adductæ cominus cum Hetruſcis dimicant acie. quanquam uix dirigendi aciem ſpatiũ Veientibus fuit. adeò inter primam trepidationem, dum poſt ſigna ordines introeunt, ſubſidiaq́ locant, inuecta ſubitò ab latere Romana equitum ala, non pugnæ modò incipiendæ, ſed conſiſtendi ademit locum. ita fuſi retrò ad ſaxa Rubra (ibi caſtra habebant) pacem ſupplices petunt. cuius impetratæ ab inſita animis lenitate ante deductum Cremera Romanum præſidiũ pœnituit. rurſus cum Fabijs erat Veienti populo ſine ullo maioris belli apparatu certamen. nec erant incurſiones modò in agros, aut ſubiti impetus incurſantium, ſed aliquoties ęquo campo, collatisq́ ſignis certatum: gensq́ una populi Ro. ſępe ex opulentiſsima, ut tum res erant, Hetruſca ciuitate uictoriam tulit. id primò acerbũ indignumq́ Veien

tibus uiſum. inde conſiliũ ex re natũ, inſidijs ferocẽ hoſtẽ captandi: gaudere etiã multo A
ſucceſſu Fabijs audaciã creſcere. itaq; & pecora prædantibus aliquoties uelut caſu inci
diſſent, obuiã acta: & agreſtiũ fuga uaſti relicti agri: & ſubſidia armatorũ ad arcendas
populationes miſſa, ſæpius ſimulato q̃ uero pauore refugerũt. Iamq; Fabij adeò cõtem
pſerant hoſtẽ, ut ſua inuicta arma neq; loco, neq; tẽpore ullo crederent ſuſtineri poſſe.
hæc ſpes adeò prouexit, ut ad cõſpecta procul à Cremera magno campi interuallo pe
cora quanq; rara hoſtiũ apparebant arma, decurrerent. & cum improuidi effuſo curſu
inſidias circa ipſum iter locatas ſuperaſſent, palatiq; paſſim uaga, ut fit pauore iniecto
raperent pecora, ſubitò ex inſidijs cõſurgitur. & aduerſi & undiq; hoſtes erant. primò
clamor circũlatus exterruit, dein tela ab omni parte accidebãt. coeũtibusq; Hetruſcis,
iam cõtinenti agmine armatorũ ſepti, quo magis ſe hoſtis inferebat, cogebant breuiore
ſpacio & ipſi orbẽ colligere. quæ res & paucitatẽ eorum inſignẽ, & multitudinẽ Hetru
ſcorũ, multiplicatis in arcto ordinibus, faciebat. tum omiſſa pugna quã in omnes par
tes parẽ intenderant, in unũ locum ſe omnes inclinãt. eò nixi corporibus armiſq; rupe
re cuneo uiã. duxit uia in editũ leniter collẽ. inde primò reſtitere: mox ut reſpirandi ſu
perior locus ſpaciũ dedit, recipiendiq; à pauore tanto animũ, pepulere etiã ſubeuntes:
uincebatq; auxilio loci paucitas, ni iugo circummiſſus Veiẽs, in uerticẽ collis euaſiſſet.
ita ſuperior rurſus hoſtis factus: Fabij cæſi ad unũ omnes, præſidiumq; expugnatum.
CCCVI periſſe ſatis conuenit: unum propè puberẽ ætate relictũ, ſtirpem genti Fabiæ
dubijsq; rebus populi Ro. ſæpe domi bellíq; uel maximũ futurũ auxilium. Cum hæc
accepta clades eſſet, iam C. Horatius & T. Menenius COSS. erant. Menenius aduerſus
Thuſcos uictoria elatos confeſtim miſſus. tum quoq; malè pugnatũ eſt. & Ianiculũ ho
ſtes occupauere: obſeſſaq; urbs foret, ſuper bellũ annona premẽte (tranſierãt enim He
truſci Tyberim) ni Horatius COS. ex Volſcis eſſet reuocatus. adeoq; id bellũ ipſis inſti
tit mœnibus, ut primò pugnatũ ad Spei ſit æquo marte, iterũ ad portam Collinam. ibi B
quanquam paruo momento ſuperior Romana res fuit, meliorem tamẽ militẽ recepto
priſtino animo in futura pręlia id certamen fecit. A. Virginius & Sp. Seruilius COSS.
fiunt. poſt acceptam proximam pugnæ cladẽ Veientes abſtinuere acie. populationes
erant, & uelut ab arce Ianiculi paſsim in Romanũ agrum impetus dabant. non uſquam
pecora tuta, non agreſtes erant. capti deinde eadẽ arte ſunt, qua ceperant Fabios. Secu
ti dedita opera paſsim ad illecebras propulſa pecora præcipitauere in inſidias. quo plu
res erant, maior cædes fuit. ex hac clade atrox ira maioris cladis cauſa atq; initium fuit.
traiecto enim nocte Tyberi, caſtra Seruilij COS. adorti ſunt oppugnare. inde fuſi ma
gna cæde, in Ianiculum ſe ęgrè receperunt. Confeſtim cõſul & ipſe tranſit Tyberim, ca
ſtra ſub Ianiculo cõmunit. poſtero die luce orta, nonnihil & heſterna felicitate pugnæ
ferox: magis tamẽ, quòd inopia frumenti, quamuis in præcipitia, dum celeriora eſſent,
agebat conſilia: temerè aduerſo Ianiculo ad caſtra hoſtiũ aciẽ erexit. fœdiusq; inde pul
ſus q̃ pridie pepulerat, interuentu collegę ipſe exercitusq; eſt ſeruatus. inter duas acies
Hetruſci, cũ inuicẽ his atq; illis terga darent, occidione occiſi. Ita oppreſſum temeritate
felici Veiẽs bellum. Vrbi cum pace laxior etiã annona redijt, & aduecto ex Campania
frumento, & poſtquã timor ſibi cuiq; futurę inopiæ abijt, eo quòd abditũ fuerat, prola
to. Ex copia deinde otioq; laſciuire rurſus animi: & priſtina mala poſtquã foris deerãt,
domi quærere. tribuni plebẽ agitare ſuo ueneno, agraria lege: in reſiſtentes incitare pa
tres, nec in uniuerſos modò, ſed in ſingulos. Q. Conſidius & T. Genutius autores agra
riæ legis T. Menenio diem dicunt. inuidiæ erat amiſſum Cremerę præſidiũ, cum haud
procul inde ſtatiua conſul habuiſſet. eam oppreſſit: cum & patres haud minus quàm
pro Coriolano annixi eſſent, & patris Agrippę fauor haud dum exoleuiſſet. In mulcta
temperarunt tribuni: cum capitis anquiſiſſent, duo millia æris damnato mulctam edi
xerunt. ea in caput uertit. negant tuliſſe ignominiam: ægritudineq; inde morbo aſſum
ptum eſſe. Alius deinde reus Sp. Seruilius, ut conſulatu abijt, C. Nautio & P. Va

A lerio COSS. initio ſtatim anni ab L. Ceditio & T. Statio trib. die dicta, non ut Mene-
nius precibus ſuis aut patrum, ſed cum multa fiducia innocentiæ gratiæq; tribunitios
impetus tulit. & huic præliũ cum Thuſcis ad Ianiculum erat crimini. ſed feruidi animi
uir ut in publico periculo antè, ſic tum in ſuo, non tribunos modò, ſed plebem oratione
feroci refutando, exprobrãdoq; T. Menenij damnationẽ mortemq; (cuius patris mu-
nere reſtituta quõdam plebs, eos ipſos quibus tum ſæuiret magiſtratus, eas leges habe
ret) periculũ audacia diſcuſsit. iuuit & Virginius collega teſtis productus, participãdo
laudes: magis tamen Menenianum (adeò mutauerant animum) profuit iudicium. Cer
tamine domi finito, Veiens bellum exortum, quibus Sabini arma coniunxerant. P. Va
lerius COS. accitis Latinorum Hernicorumq; auxilijs, cũ exercitu Veios miſſus, caſtra
Sabina, quæ pro mœnibus ſociorum locata erant, cõfeſtim aggredit: tantamq; trepida
tionem iniecit, ut dum diſperſi, alij alia manipulatim excurrunt ad arcendã hoſtiũ uim,
ea porta cui ſigna primùm intulerat caperetur. intra uallum deinde cædes magis quàm
præliũ eſſe. tumultus è caſtris & in urbẽ penetrat. tanquã Veijs captis, ita pauidi Veien
tes ad arma currũt. pars Sabinis eunt ſubſidio, pars Romanos toto impetu intentos in
caſtra adoriuntur. pauliſper auerſi turbatiq; ſunt. deinde & ipſi utroq; uerſis ſignis reſi
ſtunt: & eques ab conſule immiſſus Thuſcos fundit fugatq;. eadẽq; hora duo exercitus
duæq; potentiſsimæ & maximæ finitimæ gentes ſuperatæ ſunt. Dum hæc ad Veios
gerunt, Volſci Aequiq; in Latino agro poſuerant caſtra, populatiq; fines erãt. eos per
ſe ipſi Latini aſſumptis Hernicis ſine Romano aut duce, aut auxilio caſtris exuerũt. in-
genti prȩda prȩter ſuas recuperatas res potiti ſunt. miſſus tamen ab Roma cõſul in Vol
ſcos C. Nautius. mos credo nõ placebat, ſine Romano duce exercituq; ſocios proprijs
uiribus conſilijsq; bella gerere. nullum genus calamitatis contumeliæq; non editum in
Volſcos eſt: nec tamen perpelli potuère, ut acie dimicarent. L. Furius inde & C. Man
B lius COSS. Manlio Veientes prouincia euenit. non tamen bellatum. induciæ in annos
XL petentibus datę, frumento ſtipendioq; imperato. Paci externę confeſtim continua
tur diſcordia domi. agrariæ legis tribunitijs ſtimulis plebs furebat. conſules nihil Me-
nenij damnatione, nihil periculo deterriti Seruilij, ſumma ui reſiſtunt. abeuntes magi-
ſtratu conſules Genutius Tr. pl. arripuit. L. Æmylius & Opiter Virginius cõſulatum
ineunt. Vopiſcũ Iulium in quibuſdam pro Virginio annalibus cõſulem inuenio. Hoc
anno, quoſcunq; conſules habuit, rei ad populum Furius et Manlius circumeunt ſordi
dati non plebem magis quàm iuniores patrum. ſuadent, monent, honoribus & admi-
niſtratione reipub. abſtineant. conſulares uerò faſces, prætextã curulemq; ſellam, nihil
aliud quàm pompam funeris putent. claris inſignibus uelut infulis uelatos ad mortem
deſtinari. quòd ſi conſulatus tanta dulcedo ſit, iam nunc ita animum inducant: conſula-
tum captũ & oppreſſum ab tribunitia poteſtate eſſe. cõſuli uelut apparitori tribunitio
omnia ad nutum imperiumq; tribuni agẽda eſſe. ſi ſe commouerit, ſi reſpexerit patres,
ſi aliud quàm plebem eſſe in repub. crediderit: exilium Cn. Martij, Menenij damnatio-
nem & mortem ſibi proponat ante oculos. His accenſi uocibus patres, cõſilia inde nõ
publica, ſed in priuato, ſeductaq; à plurium conſcientia habuere. ubi cum id modò con
ſtaret, iure an iniuria eripiendos eſſe reos, atrociſsima quæq; maximè placebat ſenten-
tia: nec autor quãuis audaci facinori deerat. Igitur iudicij die, cum plebs in foro erecta
expectatione ſtaret, mirari primò quòd non deſcenderet tribunus: deinde cum iam
mora ſuſpectior fieret, deterritũ à primoribus credere, & deſertam ac proditã cauſam
publicam queri. tandem qui obuerſati ueſtibulo tribuni fuerant, nunciant domi mor-
tuum eſſe inuentum. quod ubi in totam concionem pertulit rumor: ſicut acies fundi-
tur duce occiſo, ita dilapſi paſsim alij aliò. præcipuus pauor tribunos inuaſerat, quàm
nihil auxilij ſacratæ leges haberent, morte collegæ monitos. Nec patres ſatis moderatè
ferre lætitiã. adeoq; neminem noxæ pœnitebat, ut etiam inſontes feciſſe uideri uellent,
palamq; ferretur, malo domandam tribunitiam poteſtatem. Sub hac peſsimi exempli

uictoria delectus edicitur, pauentibusq́; tribunis ſiue interceſsione ulla conſules rem A peragunt. Tum uerò iraſci plebs tribunorũ magis ſilentio, quàm conſulũ imperio: & dicere, actum eſſe de libertate ſua: rurſus ad antiqua reditum, cum Genutio unà mortuam ac ſepultam tribunitiam poteſtatem: aliud agendum, ac cogitandum quo modo reſiſtatur patribus. id autem unum conſiliũ eſſe, ut ſe ipſa plebs, quando aliud nihil auxilij habeat, defendat. quatuor & uiginti lictores apparere cõſulibus, & eos ipſos plebis homines, nihil contemptius, necq; infirmius, ſi ſint qui contemnant. ſibi quenq; ea magna atq; horrenda facere. His uocibus alij alios cum incitaſſent, ad Voleronem Publiũ de plebe hominem, quia quòd ordines duxiſſet, negaret ſe militem fieri debere, lictor miſſus eſt à conſulibus. Volero appellat tribunos. cum auxilio nemo eſſet, conſules ſpoliari hominem, & urgas expediri iubent. Prouoco, inquit ad populum, Volero, quoniam tribuni ciuem Romanum in conſpectu ſuo uirgis cædi malunt, quàm ipſi in lecto ſuo à uobis trucidari. quo ferocius clamitabat, eo infeſtius circũſcindere & ſpoliare lictor. Tum Volero & præualẽs ipſe, & adiuuãtibus aduocatis repulſo lictore, ubi indignantium pro ſe acerrimus erat clamor, eò ſe in turbã cõfertiſsimã recipit clamitans, Prouoco & fidem plebis imploro. adeſte ciues, adeſte cõmilitones, nihil eſt quòd expectetis tribunos, quibus ipſis ueſtro auxilio opus eſt. Concitati homines ueluti ad prælium ſe expediunt: apparebatq́; omne diſcrimen adeſſe, nihil cuiquam ſanctũ non publici fore, non priuati iuris. Huic tantæ tempeſtati cum ſe conſules obtuliſſent, facilè experti ſunt, parum tutam maieſtatẽ ſine uiribus eſſe. uiolatis lictoribus, faſcibus fractis è foro in curiam cõpelluntur, incerti quatenus Volero exerceret uictoriam. Cõticeſcente deinde tumultu, cum ſenatũ uocari iuſsiſſent, queruntur iniurias ſuas, uim plebis, Voleronis audaciam. Multis ferociter dictis ſententijs, uicere ſeniores, quibus ira patrũ aduerſus temeritatem plebis certari nõ placuit. Voleronem amplexa fauore plebs, proximis comitijs tribunũ plebis creat in eum annum, qui L. Pinariũ, P. Furium COSS. habuit. B contraq́; omnium opinionem, qui eum uexandis prioris anni cõſulibus adminiſtraturum tribunatum credebant, poſt publicã cauſam priuato dolore habito, ne uerbo quidem uiolatis conſulibus rogationem tulit ad populũ, ut plebeij magiſtratus tributis comitijs fierent. Haud parua res ſub titulo prima ſpecie minimè atroci ferebatur, ſed quæ patricijs omnem poteſtatẽ per clientum ſuffragia creandi quos uellent tribunos, auferret. Huic actioni gratiſsimæ plebi cũ ſumma ui reſiſterent patres: nec quæ una uis ad reſiſtendũ erat, ut intercederet aliquis ex collegio, autoritate aut conſulũ, aut principum adduci poſſet: res tamen ſuo ipſa molimine grauis certaminibus in annum extrahitur. Plebs Voleronẽ trib. reficit. patres ad ultimũ dimicationis rati rem uenturã, Ap. Claudium Appij filiũ, iam inde à paternis certaminibus inuiſum infeſtũq́; plebi, cõſulem faciunt. collega ei. T. Quintius datur. Principio ſtatim anni nihil prius q̃ de lege agebãt. ſed ut inuentor legis Volero, ſic Lectorius collega eius autor tum recentior, tum acrior erat. ferocẽ faciebat belli gloria ingẽs, quòd ætatis huius haud quiſquã manu promptior erat. is cum Volero nihil præterquàm de lege loqueretur, inſectatione abſtinens COSS. ipſe in accuſationẽ Appij familiæq́; ſuperbiſsimæ, ac crudeliſsimæ in plebẽ Ro. exorſus, cum à patribus non COS. ſed carnificem ad uexandam & lacerandã plebẽ creatum eſſe cõtenderent, rudis in militari homine lingua nõ ſuppetebat libertati animoq́;. itaq; deficiente oratione, Quandoquidem non tam facilè loquor, inquit, Quirites, q̃ quod locutus ſum præſto. craſtino die adeſte. ego hic aut in conſpectu ueſtro moriar, aut perferã legem. Occupãt tribuni templũ poſtero die. cõſules nobilitasq́; ad impediendã legem in cõcione conſiſtũt. ſummoueri Lectorius iubet, præterquàm qui ſuffragiũ ineãt. adoleſcẽtes nobiles ſtabãt, nihil credentes uiatori. tũ ex his prehendi quoſdã Lectorius iubet. Conſul Appius negare, ius eſſe tribuno in quenquam, niſi in plebeiũ: non enim populi, ſed plebis eum magiſtratum eſſe: nec illũ ipſum ſummouere pro imperio poſſe more maiorum, quia ita dicatur: Si uobis uidetur, diſcedite Quirites. Facilè

& con-

A & contemptim de iure diſſerendo perturbare Lectorium poterat. ardens igitur ira tri
bunus, uiatorem mittit ad cõſulem: conſul lictorem ad tribunum, priuatum eſſe clami
tans, ſine imperio, ſine magiſtratu. uiolatusq; eſſet tribunus, ni & concio omnis atrox
coorta pro tribuno in conſulem eſſet: & concurſus hominum in forum ex tota urbe
concitatæ multitudinis fieret. ſuſtinebat tamen Appius pertinacia tantam tempeſtatẽ:
certatumq; haud incruento prælio foret, ni Quintius COS. alter conſularibus negocio
dato, ut collegam ui, ſi aliter non poſſent, de foro abducerent, ipſe nunc plebem ſæuien
tem precibus leniſſet: nunc oraſſet tribunos, ut cõcilium dimitterent: darent irę ſpaciũ,
nõ uim ſuam illis tempus ademturũ, ſed cõſilium uiribus additurum: & patres in po
puli, & conſulem in patrũ fore poteſtate. Ægrè ſedata ab Quintio plebs, multo ægrius
conſul alter à patribus. Dimiſſo tandẽ concilio plebis, ſenatũ conſules habent. ubi cum
timor atq; ira inuicem ſententias uariaſſent, quo magis ſpacio interpoſito ab impetu ad
conſultandũ aduocabantur, eo plus abhorrebant à certatione animi: adeò ut Quintio
gratias agerẽt, quòd eius opera mitigata diſcordia eſſet. ab Appio petitur, ut tantã con
ſularem maieſtatẽ eſſe uellet, quanta in cõcordi ciuitate eſſe poſſet. dum tribuni conſu
leſq; ad ſe quiſq; omnia trahãt, nihil relictum eſſe uiriũ in medio. diſtractã laceratamq;
rempub. per magiſtratus, magis quorũ in manu ſit, quàm ut incolumis ſit, queri. Appi
us contrà, teſtari deos atq; homines, rempub. prodi per metum ac deſeri: nõ conſulem
ſenatui, ſed ſenatũ conſuli deeſſe: grauiores accipi leges, q̃ in Sacro monte acceptę ſint.
uictus tamen patrũ conſenſu quieuit. lex ſilentio perfertur. Tum primùm tributis co
mitijs creati tribuni ſunt. numero etiã additos tres, perinde ac duo antè fuerint, Piſo au
tor eſt. nominat quoq; tribunos, Cn. Sicciũ, L. Numitoriũ, M. Duellium, Sp. Iciliũ, L.
Mecilium. Volſci tum Æquiq; inter ſeditionem Romanã & bellum coortum, uaſta
uerant agros, ut ſi qua ſeceſſio plebis fieret, ad ſe receptum haberent. cõpoſitis deinde
B rebus, caſtra retrò mouere. Ap. Claudius in Volſcos miſſus. Quintio Æqui prouincię
euenit. Eadem in militia ſæuitia Appij, quę domi eſſe, eo liberior, quòd ſine tribunitijs
uinculis erat. odiſſe plebem plus quàm paterno odio, quòd ſe uictum uidebat ab ea. ſe
unico cõſule obiecto aduerſus tribunitiã poteſtatem, perlatã legem eſſe, quam minore
conatu nequaquã tanta patrum ſpe, priores impedierant cõſules. Hęc ira indignatioq;
ferocẽ animum ad uexandũ ſæuo imperio exercitũ ſtimulabat. nec ulla ui domari pote
rat, tantũ certamen animis imbiberãt. ſegniter, otioſè, negligenter, cõtumaciter omnia
agere. nec pudor, nec metus coërcebat. ſi citius agi uellet agmẽ, tardius ſedulò incedere.
ſi adhortator operis adeſſet, omnes ſua ſponte motã remittere induſtriã. præſenti uul
tus demittere, tacitè prætereuntẽ execrari: ut inuictus ille odio plebeio animus interdũ
moueretur, omni nequicq; acerbitate prompta: nihil iam cum militibus ageret, à centu
rionibus corruptum exercitum diceret: tribunos plebei, cauillans interdum & Vole
rones uocaret. Nihil eorum Volſci neſciebãt: inſtabantq; eo magis ſperantes idem cer
tamẽ animorũ aduerſus Appium habiturũ exercitum Romanũ, quod aduerſus Fabiũ
COS. habuiſſet. cæterum multo Appio q̃ Fabio uiolentior fuit: nõ enim uincere tantũ
noluit, ut Fabianus exercitus, ſed uinci uoluit. productus in aciẽ, turpi fuga petit caſtra:
nec antè reſtitit, q̃ ſigna inferentem Volſcum munimentis uidit, fœdãq; extremi agmi
nis cædem. tum expreſſa uis ad pugnandũ, ut uictor iam à uallo ſummoueretũ hoſtis: ſa
tis tamen appareret, capi tantũ caſtra militem Romanũ noluiſſe. alij gaudere ſua clade
atq; ignominia. Quibus nihil infractus ferox Appij animus, cum inſuper ſæuire uellet,
concionemq; aduocaret: cõcurrunt ad eum legati tribuniq; monentes, ne utiq; experi
ri uellet imperiũ, cuius uis omnis in cõſenſu obedientiũ eſſet. negare uulgò milites ſe ad
cõcionem ituros, paſſimq; exaudiri uoces poſtulantium, ut caſtra ex Volſco agro mo
ueantur: hoſtem uictorem paulo antè propè in portis ac uallo fuiſſe, ingentiſq; mali
non ſuſpicionem modò, ſed apertam ſpeciem obuerſari ante oculos. Victus tandem
(quandoquidẽ nihil præter tempus noxę lucrarentur) remiſſa concione iter in ſequen

tem diem

tem diem pronunciari cum iuſſiſſet, prima luce claſsico ſignũ profectionis dedit. Cum A
maximè agmen è caſtris explicaretur, Voſci ut eodẽ ſigno excitati, nouiſsimos adoriun
tur. à quibus perlatus ad primos tumultus, eo pauore ſignaꝗ & ordines turbauit, ut
neꝗ imperia exaudiri, neꝗ inſtrui acies poſſent. nemo ullius niſi fugę memor: ita effuſo
agmine per ſtragẽ corporum armorũꝗ euaſere, ut prius hoſtis deſiſteret ſequi, ꝙ Ro-
manus fugere. Tandem collectis ex diſſipato curſu militibus, conſul cum reuocando
nequicꝗ ſuos perſecutus eſſet, in pacato agro caſtra poſuit. aduocataꝗ concione, inue
ctus haud falſo in proditorẽ exercitũ militaris diſciplinę, deſertorẽ ſignorum, ubi ſigna,
ubi arma eſſent, ſingulos rogitãs, inermes milites, ſigno amiſſo ſigniferos, ad hoc centu
riones duplicariosꝗ qui reliquerãt ordines, uirgis cæſos ſecuri percuſsit. cætera multi-
tudo ſorte decimus quiſꝗ ad ſuppliciũ lecti. Contra ea in Æquis inter conſulẽ ac militẽ
comitate ac beneficijs certatũ eſt. & natura Quintius erat lenior, & ſęuitia infœlix colle
gæ quo is magis gauderet ingenio ſuo, effecerat. Huic tantę cõcordię ducis exercitusꝗ
nõ auſi offerre ſe Æqui, uagari populabundũ hoſtẽ per agros paſsi. nec ullo antè bello
latius inde actæ prædæ. ea omnis militi data eſt. addebant̃ & laudes, quib. haud minus
ꝙ præmio gaudent militũ animi. Tum duci, tum propter ducẽ patribus quoꝗ placa-
tior exercitus redijt: ſibi parentẽ, alteri exercitui dominũ datũ ab ſenatu memorãs. Va
ria fortuna belli, atroci diſcordia, domi forisꝗ annũ exactũ, inſignẽ maximè comitia tri
buta efficiũt: res maior uictoria ſuſcepti certaminis q̃ uſu. plus enim dignitatis comitijs
ipſis detractũ eſt, patribus ex concilio ſummouendis, quàm uiriũ aut plebi additũ, aut
demptũ patribus. Turbulentior inde annus excepit, L. Valerio, T. Æmylio COSS. tũ
propter certamina ordinũ de lege agraria: tum propter iudiciũ Ap. Claudij. cui acerri
mo aduerſario legis, cauſamꝗ poſſeſſorũ publici agri, tanꝗ tertio cõſuli ſuſtinenti M.
Duellius & Cn. Siccius diẽ dixere. Nunquã antè tam inuiſus plebi reus ad iudiciũ uoca
tus populi eſt, plenus ſuarũ, plenus paternarũ irarũ. patres quoꝗ non temere pro ullo B
ęquè annixi ſunt: propugnatorẽ ſenatus, maieſtatisꝗ uindicẽ ſuę ad omnes tribunitios,
plebeiosꝗ oppoſitũ tumultus, modũ duntaxat in certamine egreſſum, obijci iratę ple-
bi. Vnus è patribus ipſe Ap. Claudius & tribunos & plebẽ & ſuũ iudiciũ pro nihilo ha
bebat. illũ nõ minę plebis, nõ ſenatus preces perpellere unquã potuere, nõ modò ut ue
ſtem mutaret, aut ſupplex prehenſaret homines, ſed ne ut ex conſueta quidẽ aſperitate
orationis, cũ ad populũ agenda cauſa eſſet, aliquid leniret atꝗ ſummitteret. idẽ habitus
oris, eadem cõtumacia in uultu, idem in oratione ſpiritus erat: adeò ut magna pars ple-
bis Appiũ non minus reũ timeret, q̃ cõſulem timuerat. ſemel cauſam dixit, quo ſemper
agere omnia ſolitus erat, accuſatorio ſpiritu: adeoꝗ conſtantia ſua & tribunos obſtupe
fecit & plebẽ, ut diem ipſi ſua uoluntate producerent: trahi deinde rem ſinerẽt. haud ita
multũ interim temporis fuit: antè tamen q̃ prædicta dies ueniret, morbo morit̃. cuius
laudationem cũ tribuniplebis impedire conarentur, plebs fraudari ſolenni honore ſu-
premũ diem tanti uiri noluit: & laudationem tam æquis auribus mortui audiuit, ꝙ ui-
ui accuſationem audierat, & exequias frequẽs celebrauit. Eodem anno Valerius COS.
cũ exercitu in Æquos profectus, cũ hoſtem ad præliũ elicere nõ poſſet, caſtra oppugna
re eſt adortus. prohibuit fœda tempeſtas, cũ grandine ac tonitribus cœlo deiecta. admi
rationem deinde auxit, ſigno receptui dato, adeò trãquilla ſerenitas reddita, ut uelut nu
mine aliquo defenſa caſtra oppugnare iterũ, religio fuerit. omnis ira belli ad populatio-
nem agri uertit. Alter cõſul Æmylius in Sabinis bellum geſſit. & ibi, quia hoſtis mœni
bus ſe tenebat, uaſtati agri ſunt. Incendijs deinde nõ uillarũ modò, ſed etiã uicorũ, qui-
bus frequenter habitabant̃, Sabini exciti cum prædatoribus occurriſſent, ancipiti pręlio
digreſſi, poſtero die retulere caſtra in tutiora loca. id ſatis cõſuli uiſum, cur pro uicto re-
linqueret hoſtẽ, integro inde decedens bello. Inter hæc bella manente diſcordia domi,
T. Numitius Priſcus, A. Virginius COSS. facti. Non ultra uidebatur latura plebs dila-
tionem agrariæ legis, ultimaꝗ uis parabant̃, cum Volſcos adeſſe, fumo ex incendijs uil-
larum,

A larum,fugaq́ agreſtium cognitum eſt. ea res maturã iam ſeditionẽ,ac propè erumpentem repreſsit. Conſules coacti extemplo ab ſenatu ad bellum, educta ex urbe iuuentute,tranquilliorem cęteram plebem fecerunt. Et hoſtes quidem nihil aliud,quàm perfuſis uano timore Romanis, citato agmine abeũt. Numitius Antium aduerſus Volſcos, Virginius contra Aequos profectus. ibi ex inſidijs propè magna accepta clade,uirtus militum rem prolapſam negligentia conſulis reſtituit. Melius in Volſcis imperatum eſt. fuſi primo prælio hoſtes, fugaq́ in urbem Antium, ut tum res erant, opulentiſſimam acti. quam conſul oppugnare non auſus, Cenonem aliud oppidũ nequaquã tam opulentũ ab Antiatibus cepit. Dum Aequi Volſciq́ Romanos exercitus tenẽt, Sabini uſq; ad portas urbis populantes inceſſere. deinde ipſi paucis pòſt diebus à duobus exercitibus,utroque per iram conſule ingreſſo in fines,plus cladiũ quàm intulerãt, acceperũt. Extremo anno pacis aliquid fuit:ſed, ut ſemper aliàs,ſolicitæ certamine patrum & plebis. Irata plebs intereſſe conſularibus comitijs noluit, per patres clientesq́ patrũ cõſules creati, T. Quintius & Q. Seruilius. ſimilẽ annũ priori conſules habẽt,ſeditioſa initia,bello deinde externo tranquilla. Sabini Cruſtuminos campos citato agmine tranſgreſſi,cum cædes & incendium circum Anienem flumen feciſſent,à porta propè Collina mœnibusq́ pulſi,ingentes tamen prædas hominũ pecorumq́ egère. quos Seruilius COS. infeſto exercitu inſecutus,ipſum quidem agmẽ adipiſci æquis locis non potuit: populationem adeò effuſe fecit, ut nihil bello intactũ relinqueret, multipliciq́ capta præda rediret. Et in Volſcis reſpublica egregiè geſta,tum ducis,tum militum opera. Primùm æquo campo ſignis collatis pugnatum, ingenti cæde utrinq;, plurimo ſanguine. Et Romani,quia paucitas damno ſentiẽdo propior erat,gradũ retuliſſent,ni ſalubri mendacio conſul fugere hoſtes ab cornu altero clamitans concitaſſet aciem. impetu facto,dum ſe putãt uincere,uicère. Conſul metuens,ne nimis inſtando renouaret

B certamen,ſignum receptui dedit. Interceſſere pauci dies, uelut tacitis inducijs utrinq; quiete ſumpta:per quos ingẽs uis hominum ex omnibus Volſcis Aequisq́ populis in caſtra uenit,haud dubitãs,ſi ſenſerint,Romanos nocte abituros. itaq; tertia ferè uigilia ad caſtra oppugnanda ueniunt. Quintius ſedato tumulto, quem terror ſubitus exciuerat,cum manere in tentorijs quietum militem iuſſiſſet, Hernicorũ cohortem in ſtationem educit:cornicines tubicinesq́ in equos impoſitos,canere ante uallum iubet,ſolicitumq́ hoſtẽ ad lucẽ tenere. reliquũ noctis adeò trãquilla omnia in caſtris fuere,ut ſomni quoq; Romanis copia eſſet. Volſcos ſpecies armatorum peditum,quos & plures eſſe et Romanos putabant:fremitus hinnitusq́ equorum,qui & inſueto ſedente equite,& inſuper aures agitante ſonitu,ſęuiebant: intẽtos uelut ad impetum hoſtiũ tenuit. Vbi illuxit,Romanus integer ſatiatusq́ ſomno, productus in aciem, feſſum ſtando & uigilijs Volſcũ primo impetu perculit. quanquã ceſſere magis,quàm pulſi hoſtes ſunt: quia ab tergo erant cliui, in quos poſt principia integris ordinibus tutus receptus fuit. Conſul ubi ad iniquũ locum uentũ eſt,ſiſtit aciem. miles ægrè teneri, clamare & poſcere,ut perculſis inſtare liceat. ferocius agũt equites circumfuſi ducibus: uociferãtur ſe ante ſigna ituros. Dum cunctatur conſul uirtute militum fretus,loco parum fidens: conclamant ſe ituros. clamoremq́ res eſt ſecuta. fixis in terram pilis,quo leuiores in ardua euaderẽt,curſu ſubeunt. Volſcus effuſis ad primũ impetum miſsilibus telis, ſaxa obiacentia pedibus ingerit in ſubeũtes:turbatosq́ ictibus crebris urget ex ſuperiore loco. Sic propè oneratum eſt ſiniſtrum Romanis cornu,ni referentibus iam gradum conſul increpando ſimul temeritatem,ſimul ignauiam,pudore metũ excuſsiſſet. reſtitère primò obſtinatis animis: deinde ut obtinentes locum uires ferebant, audent ultro gradũ inferre,& clamore renouato cõmouent aciẽ. tum rurſus impetu capto enitunẽ atq; exuperant iniquitatẽ loci. iam propè erat ut in ſummum cliui iugum euaderent,cum terga hoſtes dedere:effuſoq́ curſu penè agmine uno,fugientes ſequentesq́ caſtris incidere. in eo pauore caſtra capiuntur, qui Volſcorum effugere potuerunt, Antium petunt.

Antium & Romanus exercitus ductus. paucos circumſeſſum dies deditur, nulla oppugnantiũ noua ui, ſed quod iam inde ab infelici pugna, caſtriſq; amiſſis, ceciderãt animi. A

DECADIS PRIMAE LIBER III.

Seditiones de agrarijs legibus factæ. Capitolium, ab exulibus & ſeruis occupatum, cæſis iis receptum eſt. Cenſus bis actus eſt. priore luſtro cenſa ſunt ciuium capita centum, quatuor & uiginti millia, CCXIIII. præter orbos, orbaſq;: ſequenti, CXXXXII. millia, CCCCCIX. Cum aduerſus Aequos res male geſta eſſet, L. Quintius Cincinnatus dictator factus, cum rure intentus ruſtico operi eſſet, ad bellum gerendum accerſitus eſt. Is uictos hoſtes ſub iugum miſit. Tribunorũ plebis numerus ampliatus eſt: ut eſſent decem, XXXVI. anno à primis tribunis plebis. Petitis per legatos, & allatis Atticis legibus, ad conſtituendas eas, proponendaſq; decemuiri pro conſulibus ſine ullis alijs magiſtratibus creati, altero & trecenteſimo anno, quàm Roma condita erat: & ut à regibus ad conſules, ita à conſulibus ad decemuiros translatum imperium. Ii decem talibus legum poſitis, cum modeſtè ſe in honore geſſiſſent: & ob id in alterum quoq; annum eundem eſſe magiſtratum placuiſſet, cum complura impotenter feciſſent, magiſtratum noluerunt deponere, & in tertium annum detinuerunt: donec inuiſo eorum imperio finem attulit libido Ap. Claudij. qui cum in amorem uirginis incidiſſet, ſummiſſo, qui eam in ſeruitutem peteret: neceſſitatem patri eius Virginio impoſuit, rapto ex taberna proxima cultro, ut filiam interimeret, cum aliter eam tueri nõ poſſet, ne in poteſtatem ſtuprum illaturi ueniret. hoc tam magnæ luxuriæ exemplo plebs incitata, montem Auentinum occupauit: coëgitq; decemuiros abdicare ſe magiſtratu. ex quibus Appius, et unus collegarum, qui præcipue pœnam meruerant, in carcerem coniecti, cæteri in exilium acti. Res præterea contra Sabinos, & Volſcos, & Aequos proſperè geſtas continet: & parum honeſtum populi Romani iudicium: qui iudex inter Ardeates & Aricinos ſumptus, agrum de quo ambigebatur ſibi adiudicauit.

ANTIO CAPTO T. Aemylius & Q. Fabius COSS. fiunt. hic erat Fabius, qui unus extinctæ ad Cremeram genti ſuperfuerat. Iam priore conſulatu Aemylius dandi agri plebi fuerat autor. Itaq; ſecundo quoque conſulatu eius & agrarij ſe in ſpem legis erexerant: & tribuni rem contra conſules ſæpe tentatam, adiutore utiq; conſule obtineri poſſe rati, ſuſcipiunt: & conſul manebat in ſententia ſua. poſſeſſores & magna pars patrum tribunitijs ſe iactare actionibus principem ciuitatis, & largiendo de alieno popularem fieri querentes, totius inuidiam rei à tribunis in conſulem auertebant. atrox certamen aderat, ni Fabius conſilio neutri parti acerbo rem expediſſet. T. Quintij ductu & auſpicio agri capti priore anno aliquantum à Volſcis eſſe, Antium B propinquam, opportunam, & maritimam urbem coloniam deduci poſſe: ita ſine querelis poſſeſſorum plebem in agros ituram, ciuitatem in concordia fore. Hæc ſententia accepta eſt. Triumuiros agro dando creat T. Quintium, A. Virginium, P. Furium. iuſſi nomina dare, qui agrum accipere uellent. Fecit ſtatim (ut fit) faſtidium copia: adeoq; pauci nomina dedere, ut ad explendum numerum coloni Volſci adderentur: cætera multitudo poſcere Romæ agrum malle, quàm alibi accipere. Aequi à Q. Fabio (is eò cum exercitu uenerat) pacem petiere, irritamq; eam ipſi ſubita incurſione in agrum Latinum fecere. Q. Seruilius inſequenti anno, is enim cum Sp. Poſthumio COS. fuit: in Aequos miſſus, in Latino agro ſtatiua habuit. intra caſtra quies neceſſaria morbo implicitum exercitum tenuit. Extractum in tertium annum bellum eſt, Q. Fabio & T. Quintio COSS. Fabio extra ordinem, quia is uictor pacem Aequis dederat, ea prouincia data. Qui haud dubia ſpe profectus famam nominis ſui pacaturam Aequos legatos in concilium gentis miſſos nunciare iuſſit: Q. Fabium COS. dicere, ſe ex Aequis pacem Romam tuliſſe, ab Roma Aequis bellum afferre, eadem dextera armata, quam pacatam illis antea dederat. quorum id perfidia & periurio fiat, deos nunc teſtes eſſe, mox fore ultores. ſe tamen, utcunq; ſit, etiam nunc, pœnitere ſua ſponte Aequos, q̃ pati hoſtilia, malle. ſi pœniteat, tutum receptũ ad expertã clementiã fore: ſin periurio gaudeant, dijs magis iratis quàm hoſtibus geſturos bellum. Hæc dicta adeò nihil mouerunt quenquam, ut legati propè uiolati ſint, exercituſq; in Algidũ aduerſus Romanos miſſus. Quæ ubi Romã ſunt nunciata, indignitas rei magis quàm periculum conſulem alterum ab urbe exciuit. ita duo conſulares exercitus ad hoſtem acceſſere, acie inſtructa, ut confeſtim dimicaret. Sed cum fortè haud multum diei ſuper eſſet, unus ab ſtatione hoſtiũ exclamat: Oſtentare hoc eſt Romani, non gerere bellum. in noctem imminentem aciem inſtruitis. longiore luce ad id certamen quod inſtat, nobis opus eſt. craſtino die oriente ſole redite in aciẽ: erit copia pugnandi, ne timete. His

uocibus

A uocibus irritatus miles in diem poſterum in caſtra reducitur, lõgam uenire noctem ratus, quæ moram certamini faceret. tum quidem corpora cibo ſomnóq; curant. ubi illuxit poſtero die, prior aliquanto conſtitit Romana acies, tandem & Æqui proceſſere. prælium fuit utrinque uehemens, quod & Romanus miles ira odióq; pugnabat: & Æquos cõſcientia contracti culpa periculi, & deſperatio futuræ ſibi poſtea fidei, ultima audere & experiri cogebat. Non tamẽ ſuſtinuere aciem Romanam Aequi. pulſiq;, cum in fines ſuos ſe recepiſſent, nihilo inclinatioribus ad pacem animis ferox multitudo increpare duces, quòd in aciem qua pugnandi arte Romanus excellat, cõmiſſa res ſit. Aequos populationibus incurſionibusq; meliores eſſe: & multas paſſim manus, quàm magnam molem unius exercitus, rectius bella gerere. Relicto itaq; caſtris præſidio, egreſsi tanto cum tumultu inuaſere fines Romanos, ut ad urbem quoq; terrorem pertulerint. nec opinata etiam res plus trepidationis fecit, quòd nihil minus q̃ ne uictus, ac propè in caſtris obſeſſus hoſtis memor populationis eſſet, timeri poterat. agreſteſq; pauidi incidentes portis non populationem, nec prædonũ paruas manus, ſed omnia uano augentes timore, exercitus & legiones adeſſe hoſtiũ, & infeſto agmine ruere ad urbem clamabãt. Ab his proximi audita incerta, eoq; uaniora ferre ad alios: curſus clamorq; uocantium ad arma, haud multum à pauore captæ urbis abeſſe. Fortè ab Algido Quintius COS. redierat Romam: id remedium timori fuit: tumultuq; ſedato, uictos timeri increpans hoſtes, pręſidia portis impoſuit. uocato deinde ſenatu, cum ex autoritate patrum iuſtitio indicto profectus ad tutandos fines eſſet, Q. Seruilio præfecto urbis relicto, hoſtem in agro non inuenit. Ab altero conſule res geſta egregiè eſt. qui quà uenturum hoſtem ſciebat, grauem præda, eoq; impeditiore agmine incedentem aggreſſus, funeſtam ei populationem fecit. pauci hoſtiũ euaſere ex inſidijs, pręda omnis recepta eſt. ſic finem iuſtitio quod quatriduũ fuit, reditus Quin-

B tij COS. in urbẽ fecit. Cenſus deinde actus, & conditũ à Quintio luſtrum. Cenſa ciuium capita centum quatuor & XX millia CCXIIII dicuntur, præter orbos orbaſq;. In Aequis nihil deinde memorabile actum. in oppida ſua ſe recepere, uri ſua populariq; paſsi. Conſul cum aliquoties per omnem hoſtium agrum infeſto agmine populabundus iſſet, cum ingenti laude prædaq; Romam redijt. Conſules inde Poſthumius Albus, Sp. Furius. Furios, Fuſios ſcripſere quidam. id admoneo, ne quis immutationẽ uirorum ipſorum eſſe, quę nominum eſt, putet. Haud dubium erat, quin cum Aequis alter conſulum bellum gereret. Itaque Aequi ab Ecetranis Volſcis præſidium petiere. quo cupidè oblato (adeò ciuitates hæ perpetuo in Romanos odio certauere) bellum ſumma ui parabatur. Sentiunt Hernici, & pręd icunt Romanis, Ecetranum ad Aequos deſciſſe. ſuſpecta & colonia Antiũ fuit, quòd magna uis hominũ inde, cũ oppidũ captũ eſſet, cõfugiſſet ad Aequos. iſq; miles per bellum Æquicũ uel acerrimus fuit. Compulſis deinde in oppida Aequis, ea multitudo dilapſa cũ Antiũ rediſſet, ſua ſponte iam infidos colonos Romanis abalienauit. Nec dum matura re, cum defectionem parari delatũ ad ſenatum eſſet, datum negotium eſt conſulibus, ut principib. coloniæ Romam excitis, quærerent quid nam rei eſſet. qui cum haud grauatè ueniſſent, introducti à conſulibus ad ſenatum, ita reſponderunt ad interrogata, ut magis ſuſpecti quàm uenerant, dimitterentur: Bellum inde haud dubium haberi. Sp. Furius conſulum alter, cui ea prouincia euenerat, profectus in Aequos, Hernicorum in agro populabundũ hoſtẽ inuenit: ignaruſq; multitudinis, quia nuſq; uniuerſa cõſpecta fuerat, imparem copijs exercitum temerè pugnæ cõmiſit. primo concurſu pulſus ſe in caſtra recepit. neq; is finis periculi fuit. nanque & proxima nocte & poſtero die tanta ui caſtra ſunt circumſeſſa atq; oppugnata, ut ne nuncius quidem inde mitti Romã poſſet. Hernici et male pugnatum, & conſulem exercitumq; obſideri, nunciauerunt: tantúmque terrorem incuſſere patribus, ut (quæ forma ſenatuſconſulti ultimę ſemper neceſſitatis habita eſt) Poſthumio alteri conſulũ negociũ daretur: uideret ne quid reſpub.

detrimenti caperet.Ipſum conſulem Romæ manere ad conſcribendos omnes qui ar- A
ma ferre poſſent,optimum uiſum eſt,proconſulem T.Quintiũ ſubſidio caſtris cũ ſo-
ciali exercitu mitti.ad eum explendũ Latini Hernicíq;, & colonia Antium dare Quin
tio ſubitarios milites(ita tum repentina auxilia appellabant) iuſsi. Multi per eos dies
motus,multiq; impetus hinc atque illinc facti,quia ſuperante multitudine hoſtes car-
pere multifariã uires Romanas ut nõ ſuffecturas ad omnia,aggreſsi ſunt. ſimul caſtra
oppugnabantur,ſimul pars exercitus ad populandũ agrum Romanũ miſſa,urbemq;
ipſam,ſi qua fortuna daret,tentandam.L. Valerius ad præſidiũ urbis relictus,conſul
Poſthumius ad arcendas populationes finiũ miſſus.Nihil remiſſum ab ulla parte curę
aut laboris.uigilię in urbe,ſtationes ante portas,prȩſidiaq; in muris diſpoſita:et quod
neceſſe erat in tanto tumultu,iuſtitium per aliquot dies ſeruatũ. Interim in caſtris Fu-
rius COS. cum primò quietus obſidionẽ paſſus eſſet, in incautum hoſtem decumana
porta erupit:& cum perſequi poſſet,metu ſubſiſtit,ne qua ex parte altera in caſtra uis
fieret.Furium legatum(frater idem conſulis erat) longius extulit curſus: nec ſuos ille
redeuntes perſequendi ſtudio,necq; hoſtiũ ab tergo incurſum uidit.ita excluſus mul-
tis ſępe fruſtra conatibus captis, ut uiam ſibi ad caſtra faceret,acriter dimicãs, cecidit.
Et conſul nuncio circumuenti fratris cõuerſus ad pugnã,dum ſe temerè magis quàm
cautè in mediam dimicationem infert,uulnere accepto,ægrè ab circumſtantibus ere-
ptus,& ſuorum animos turbauit,& ferociores hoſtes fecit:qui cæde legati, & cõſulis
uulnere accẽſi, nulla deinde ui ſuſtineri potuere,cum cõpulſi in caſtra Romani rurſus
obſiderentur,nec ſpe,nec uirib.pares:ueniſſetq; in periculũ ſumma rerũ,ni T. Quin-
tius peregrinis copijs cum Latino Hernicoq; exercitu ſubueniſſet.is intentos in caſtra
Romana Aequos,legatiq; caput ferociter oſtẽtantes ab tergo adortus,ſimul ad ſignũ
à ſe procul editũ ex caſtris eruptione facta,magnam uim hoſtium circũuenit. Minor
cædes,fuga effuſior Aequorum in agro fuit Romano.in quos palatos prædã agentes B
Poſthumius aliquot locis,quib.opportuna impoſuerat præſidia,impetũ dedit.ij uagi
diſsipato agmine fugientes in Quintiũ uictorem cum ſaucio conſule reuertentem inci
dere. Tum conſularis exercitus egregia pugna cõſulis uulnus,legati & cohortiũ ultus
eſt cædem. Magnæ clades ultro citroq; illis diebus & illatæ & acceptæ. difficile ad fi-
dem eſt in tam antiqua re,quot pugnauerint,ceciderint'ue,exacto affirmare numero:
audet tamen Antias Valerius concipere ſummas,Romanos cecidiſſe in Hernico agro
V. Mil.ac CCC. Ex prædatoribus Aequorũ,qui populabundi in finibus Romanis ua-
gabantur,ab A.Poſthumio COS.duo millia CCCC cæſos: cæteram multitudinem præ
dam agentẽ quæ inciderit in Quintiũ,nequaquã pari defunctam eſſe cæde: interfecta
inde quatuor millia,& exequendo ſubtiliter numerũ,CC ait & XXX. Inde Romam re-
ditum eſt,iuſtitiũ remiſſum eſt.Cœlum uiſum eſt ardere plurimo igni, portentáq; a-
lia aut obſeruata oculis,aut uanas exterritis oſtentauere ſpecies.His auertendis terro
ribus in triduum feriæ indictæ, per quas omnia delubra pacem deûm expoſcentium
uirorum,mulierumq; turba implebantur.Cohortes inde Latinæ Hernicæq; ab ſena-
tu gratijs ob impigram militiam actis,remiſſæ domos.Antiates mille milites, quia ſe-
rum auxilium poſt prȩlium uenerant,propè cum ignominia dimiſsi.Comitia inde ha
bita.creati conſules L.Ebutius,P.Seruilius calendis ſextilibus, ut tunc principium an
ni agebatur,conſulatũ ineunt.Graue tẽpus & fortè annus peſtilens erat,urbi agriſq;,
nec hominibus magis quàm pecori. & auxere uim morbi terrore populationis peco
ribus agreſtibuſq; in urbem acceptis.ea colluuio miſtorum omnis generis animanti-
um,& odore inſolito urbanos,et agreſtem confertum in arcta tecta æſtu ac uigilijs an
gebat,miniſteriaq; inuicem ac contagio ipſa uulgabant morbos. Vix inſtantes ſuſti-
nentibus clades repentè legati Hernici nunciant,in agro ſuo Aequos Volſcoſq; con-
iunctis copijs caſtra poſuiſſe,inde ingenti exercitu fines ſuos depopulari.prȩterquam
quòd infrequens ſenatus indicio erat ſocijs afflictam ciuitatẽ peſtilentia eſſe:mœſtum
etiam

a etiam reſponſum tulere,ut per ſe ipſi Hernici cum Latinis res ſuas tutarentur:urbem Ro
manam ſubita deûm ira morbo populari. ſi qua eius mali quies ueniat,ut anno ante,ut
ſemper aliàs,ſocijs opē laturos. Diſceſſere ſocij,pro triſti nūcio triſtiorē domū referē-
tes:quippe quib. per ſe ſuſtinendū bellū erat,quod uix Romanis fulti uirib. ſuſtinuiſ-
ſent. Nō diutius ſe in Hernico hoſtis cōtinuit. pergit inde infeſtus in agros Romanos,
etiā ſine belli iniuria uaſtatos. Vbi cum obuius nemo ne inermis quidem fieret, perq́;
omnia nō præſidijs modò deſerta,ſed etiā cultu agreſti,tranſirēt: peruenere ad tertiū
lapidem Gabina uia. Mortuus Ebutius erat Romanus cōſul,collega eius Seruilius exi
gua in ſpe trahebat animam: affecti pleriq; principū,patrum maior pars,militaris ferè
ætas omnis,ut nō modò ad expeditiones quas in tanto tumultu res poſcebat, ſed uix
ad quietas ſtationes uiribus ſufficerent. munus uigiliarū ſenatores,qui per ætatem ac
ualetudinē poterant,per ſe ipſi obibant: circuitio ac cura ędiliū plebis erat: ad eos ſum
ma rerū ac maieſtas cōſularis imperij uenerat. Deſerta omnia ſine capite,ſine uirib. dij
præſides ac fortuna urbis tutata eſt: quæ Volſcis Aequiſq; prædonū potius mentem
quàm hoſtiū dedit. adeò enim nulla ſpes non potiundi modò,ſed ne adeundi quidem
Romana mœnia animos eorū cepit: tectaq́; procul uiſa atq; imminentes tumuli auer-
tēre mētes eorū: ut totis paſsim caſtris fremitu orto,quid in uaſto ac deſerto agro in-
ter tabem pecorū hominumq́;,deſides ſine præda tempus tererent,cum integra loca,
Thuſculanū agrum opimum copijs petere poſſent: ſigna repente conuellerent: tranſ-
uerſiſq; itinerib. per Lauicanos agros in Thuſculanos colles tranſirent. eò uis omnis
tempeſtaſq; belli conuerſa eſt. Interim Hernici Latiniq́; pudore etiā, nō miſericordia
ſolum, moti, ſi nec obſtitiſſent cōmunibus hoſtibus, infeſto agmine Romanā urbem
petentibus,nec opem ullam obſeſsis ſocijs ferrent,coniuncto exercitu Romā pergūt.
ubi cum hoſtes non inueniſſent,ſecuti famam ac ueſtigia, obuij fiunt deſcendentibus
b à Thuſculano in Albanā uallem. ibi haudquaquā æquo prælio pugnatum eſt. fideſq;
ſua ſocijs parū felix in præſentia fuit. Haud minor Romæ fit morbo ſtrages,q̃ quanta
ferro ſociorū facta erat. cōſul qui unus ſupererat, moritur. mortui & alij clari uiri, M.
Valerius, T. Virginius Rutilius augures. Ser. Sulpitius, Curio maximus: & per igno-
ta capita latè uagata eſt uis morbi: inopſq; ſenatus auxilij humani, ad deos populū ac
uota uertit. iuſsi cum cōiugibus ac liberis ſupplicatum ire, pacemq́; expoſcere deûm.
ad id quod ſua quenq; mala cogebant,autoritate publica euocati, omnia delubra im-
plent. ſtratæ paſsim matres crinib. templa uerrentes,ueniam irarū cœleſtium finemq́;
peſti expoſcūt. Inde paulatim ſeu pace deûm impetrata,ſeu grauiore tēpore anni iam
circūacto, defuncta morbis corpora ſalubriora eſſe cœpere: uerſiſq; animis iam ad pu
blicam curam,cum aliquot interregna exiſſent,P. Valerius Publicola tertio die quàm
interregnum inierat,conſules creat L. Lucretiū Tricipitinum & T. Veturiū Geminū,
ſiue ille Vetuſius fuit. Ante diem III. Idus ſextiles conſulatū ineunt,iam ſatis ualida ci-
uitate,ut non ſolum arcere bellū,ſed ultrò etiam inferre poſſet. Igitur nunciantib. Her
nicis,in fines ſuos tranſcendiſſe hoſtes,impigre promiſſum auxilium. duo conſulares
exercitus ſcripti. Veturius miſſus in Volſcos ad bellū ultrò inferendum. Tricipitinus
populationibus arcendis ſociorum agro oppoſitus,nō ultrà quàm in Hernicos proce
dit. Veturius primo prælio hoſtes fundit fugatq́;. Lucretium,dum in Hernicis ſedet,
prædonum agmen feſellit,ſupra montes Præneſtinos ductum. inde dimiſſum in cam
pos,uaſtauere agros,Præneſtinū Gabinumq́;: ex Gabino in Thuſculanos flexere col-
les. urbi quoq; Romę ingens præbitus terror,magis in re ſubita,quàm quod in arcen
dam uim parum uirium eſſet. Q. Fabius præerat urbi. is armata iuuētute, diſpoſitiſq́;
præſidijs tuta omnia ac tranquilla fecit. Itaq; hoſtes præda ex proximis locis rapta ap-
propinquare urbi nō auſi,cum circumacto agmine redirent,quanto longius ab urbe
hoſtium abſcederēt,eo ſolutiore cura in Lucretium incidunt cōſulem,iam ante explo
ratis itinerib. ſuis inſtructum,& ad certamē intentum. Igitur præparatis animis repen

tino pauore perculſos adorti,aliquanto pauciores multitudinem ingentem fundunt, A fuganíq;:& cõpulſos in cauas ualles,cum exitus haud in facili eſſet,circumueniunt.ibi Volſcũ nomen propè deletũ eſt XIII millia CCCCLXX cecidiſſe in acie ac fuga,M.CCL ui uos captos,ſigna XXVII militaria relata,in quibuſdam annalibus inuenio.ubi etſi adiectum aliquid numero ſit,magna certè cædes fuit. Victor conſul ingenti prȩda potitus eadem in ſtatiua rediјt.tum conſules caſtra coniungunt,& Volſci Aequiq; afflictas ui res ſuas in unum contulere.Tertia illa pugna eo anno fuit,eadem fortuna uictoriã dedit,fuſis hoſtibus etiam caſtra capta.Sic res Romana in antiquum ſtatum rediјt:ſecundæq; belli res, extemplo urbanos motus excitauerũt.C.Terẽtillus Arſa tribunus plebis eo anno fuit.is conſulib. abſentibus ratus locũ tribunitijs actionibus datũ,per aliquot dies patrum ſuperbiam ad plebem criminatus,maximè in conſulare imperium, tanquã nimiũ,nec tolerabile liberæ ciuitati inuehebatur.nomine enim tantũ minus inuidioſum re ipſa propè atrocius quàm regium eſſe.quippe duos pro uno dominos acceptos immoderata,infinita poteſtate:qui ſoluti atq; effrenati ipſi,omnis metus legũ, omniaq; ſupplicia uerterent in plebem.quæ ne æterna illis licẽtia ſit,legem ſe promulgaturum,ut quinqueuiri creentur legibus de imperio conſulari ſcribendis.quod populus in ſe ius dederit, eo conſulem uſurum: non ipſos libidinem ac licentiam ſuam pro lege habituros. Qua promulgata lege, cum timerent patres, ne abſentibus conſulibus iugum acciperẽt, ſenatus à præfecto urbis Q.Fabio uocatur. qui adeò atrociter in rogationem latoremq; ipſum eſt inuectus, ut nihil, ſi ambo conſules infeſti circumſtarent tribunum,relictum minarum atq; terroris ſit.Inſidiatum eum, & tempore capto adortum rempublicam.ſi quem ſimilem eius priore anno inter morbum,bellumq; irati dij tribunum dediſſent,non potuiſſe ſiſti.mortuis duobus cõſulibus,iacente ægra ciuitate in colluuione omnium rerum,ad tollendum è republica conſulare imperium laturum leges fuiſſe,ducem Volſcis,Aequiſq; ad oppugnandam urbem futurum.Quid tandem illi non licere? ſi quid conſules ſuperbè in aliquem ciuium,aut crudeliter fecerint, diem dicere:accuſare his ipſis iudicibus, quorum in aliquẽ ſæuitũ ſit, non illum conſulare imperium,ſed tribunitiam poteſtatem inuiſam, intolerandamq; facere:quæ pacatam reconciliatamq; patribus de integro in antiqua redigi mala.neq; illum ſe deprecari quo minus pergat ut cœperit. Vos,inquit Fabius,cæteri tribuni oramus,ut primùm omnium cogitetis,poteſtatem iſtam ad ſingulorum auxilium,non ad perniciem uniuerſorũ comparatam eſſe:tribunos plebis uos creatos,nõ hoſtes patribus.nobis miſerum,inuidioſum uobis eſt,deſertam rempub.inuadi.nõ ius ueſtrũ, ſed inuidiam minueritis.agite cum collega,ut rem integram in aduentum conſulũ differat.ne Aequi quidem ac Volſci morbo abſumptis priore anno cõſulibus,crudeli ſuperboq; nobis bello inſtitere. Agunt cum Terentillo tribuni, dilataq; in ſpeciẽ actione,re ipſa ſublata,conſules extemplò acceſiti.Lucretius cum ingenti præda, maiore multo gloria rediјt.& auget gloriam aduenìens,expoſita omni in campo Martio prȩda,ut ſuum quiſq; per triduum cognitũ abduceret.reliqua uendita,quib.domini non extitere.Debebatur omnium conſenſu conſuli triumphus:ſed dilata res eſt, tribuno de lege agente.id antiquius conſuli fuit,iactata per aliquot dies tum in ſenatu res,tum ad populum eſt.ceſsit ad ultimum maieſtati conſulis tribunus,& deſtitit.Tum imperatori exercituiq; honos ſuus redditus.Triumphauit de Volſcis Aequiſq; triũphantem ſecutæ ſuæ legiones.Alteri conſuli datum,ut ouans ſine militib. urbem iniret.Anno deinde inſequenti lex Terentilia ab toto relata collegio nouos aggreſſa cõſules eſt. erant conſules P. Volumnius,Ser.Sulpitius. Eo anno cœlum ardere uiſum, terra ingenti concuſſa motu eſt.bouem locutam,cui rei priore anno fides non fuerat,creditũ. Inter alia prodigia & carne pluit,quem imbrem ingens numerus auium interuolitando rapuiſſe fertur:quod intercidit, ſparſum ita iacuiſſe per aliquot dies, ut nihil odor mutaret.Libri per duumuiros ſacrorũ aditi.pericula à conuentu alienigenarum prædicta,

A dicta, ne qui in loca ſumma urbis impetus cædesq́ inde fierent. inter cætera monitũ, ut ſeditionib. abſtineretur. Id factum, ad impediendam legẽ tribuni criminabãtur, ingensq́ aderat certamẽ. Ecce (ut idem in ſingulos annos orbis uolueretur) Hernici nũciant, Volſcos & Æquos etſi acciſæ res ſint, reficere exercitus. Antij ſummam rei poſitam, Ecetræ Antiates colonos palàm concilia facere: id caput, eas uires belli eſſe. Vt hæc dicta in ſenatu ſunt, delectus edicit. conſules belli adminiſtrationẽ inter ſe diſpartiri iuſsi: alteri ut Volſci, alteri ut Æqui prouincia eſſet. Tribuni corã in foro perſonare, fabulã cõpoſitã Volſci belli, Hernicos ad partes paratos. iam ne uirtute quidẽ premi libertatem populi Ro. ſed arte eludi, quia occidione propè occiſos Volſcos, & Æquos mouere ſua ſponte arma poſſe, iam fides abierit: nouos hoſtes quæri. coloniam fidam propinquã infamem fieri. bellũ innoxijs Antiatibus indici, geri cum plebe Romana, quam oneratã armis ex urbe præcipiti agmine acturi eſſent, exilio & relegatione ciuiũ ulciſcentes tribunos. ſic ne quid aliud actũ putent, uictã legem eſſe: niſi dum integra res ſit, dum domi, dum togati ſint, caueant: ne poſſeſſione urbis pellãtur, ne iugum accipiãt, ſi animus ſit, non defore auxiliũ. conſentire omnes tribunos, nullũ terrorem externũ, nullum periculum eſſe. cauiſſe deos priore anno, ut tutò libertas defendi poſſet. Hæc tribuni. At ex parte altera conſules in conſpectu eorum poſitis ſellis delectum habebant. eò decurrunt tribuni, concionemq́ ſecum trahunt. citati pauci, uelut rei experiundæ cauſa, & ſtatim uis coorta. quencunq́ lictor iuſſu cõſulis prehendiſſet, tribunus mitti iubebat. neq́ ſuum cuiq́ ius modum faciebat: ſed uiriũ ſpe, & manu obtinendum erat quod intenderes. quemadmodum ſe tribuni geſſiſſent in prohibendo deelectu: ſic patres in lege quæ per omneis comitiales dies ferebatur, impedienda gerebant. Initium erat rixæ, cum diſcedere populũ iuſsiſſent tribuni, quod patres ſe ſummoueri haud ſinebãt. nec ferè ſeniores rei intererãt: quippe quæ nõ con-
B ſilio regenda, ſed permiſſa temeritati audaciæq́ eſſet. multum & conſules ſe abſtinebant, ne cui in colluuione rerum maieſtatem ſuam contumeliæ offerrent. Cæſo erat Quintius ferox iuuenis qua nobilitate gentis, qua corporis magnitudine ac uiribus. ad ea munera data à dijs, & ipſe addiderat multa belli decora, facundiamq́ in foro, ut nemo non lingua, non manu promptior in ciuitate haberetur. Hic cum in medio patrum agmine conſtitiſſet, eminens inter alios, uelut omnes dictaturas conſulatúſque gerens in uoce ac uiribus ſuis, unus impetus tribunitios populares 'que procellas ſuſtinebat. hoc duce ſæpe pulſi foro tribuni, fuſa ac fugata plebs eſt. qui obuius fuerat, mulctatus nudatusq́ abibat: ut ſatis appareret, ſi ſic agi liceret, uictam legẽ eſſe. Tum propè iam perculſis alijs tribunis, A. Virginius ex collegio unus Cæſoni capitis diem dicit. atrox ingenium accẽderat eo facto magis, quàm cõterruerat. eo acrius obſtare legi, agitare plebem, tribunos uelut iuſto perſequi bello. accuſator pati reum ruere, inuidiæq́ flammam ac materiã criminib. ſuis ſuggerere: legẽ interim non tam ad ſpem perferendi, q̃ ad laceſſendam Cæſonis temeritatẽ ferre. Ibi multa ſæpe ab iuuẽtute inconſultè dicta factaq́ in unius Cęſonis ſuſpectũ incidunt ingeniũ, tamẽ legi reſiſtebatur. Et A. Virginius identidẽ plebi: Ecquid ſentitis iam uos Quirites, Cæſonem ſimul ciuem, & legẽ quam cupitis, habere non poſſe? quanquã quid ego legem loquor? libertati obſtat, omnes Tarquinios ſuperbia exuperat. expectate dum conſul aut dictator fiat, quem priuatũ uirib. & audacia regnantem uidetis. Aſſentiebantur multi, pulſatos ſe querentes, & tribunũ ad rem peragendam ultrò incitabãt. Iam aderat iudicio dies, apparebatq́ uulgò homines in damnatione Cæſonis libertatem agi crędere, tum demum coactus cum multa indignitate prehenſabat ſingulos. ſequebantur neceſſarij, principes ciuitatis. T. Quintius Capitolinus, qui ter conſul fuerat, cum multa referret ſua familiæq́ decora, affirmabat neq́ in Quintia gente, neq́ in ciuitate Romana tantam indolem tam maturæ uirtutis unquam extitiſſe. ſuum primum militem fuiſſe, ſe ſæpe uidente pugnaſſe in hoſtem. Sp. Furius miſſum ab Quintio Capitolino ſibi eum

in dubijs ſuis reb. ueniſſe ſubſidio. neminē unum eſſe, cuius magis opera putet rem- A
publicam reſtitutam. L. Lucretius cos. anni prioris, recenti gloria nitens, ſuas laudes participare cum Cæſone, memorare pugnas, referre egregia facinora nunc in expeditionibus, nunc in acie. ſuadere & monere, iuuenē egregium, inſtructū naturę fortunę omnibus bonis, maximū momentum rerum eius ciuitatis in quācunq; ueniſſet, ſuum quàm alienum mallēt ciuem eſſe. quod offendat in eo, feruorem & audaciā ætatē quotidie auferre. quod deſideretur conſiliū, id indies creſcere. ſeneſcentibus uitijs, matureſcente uirtute, ſinerent tantū uirū ſenē in ciuitate fieri. Pater inter hos L. Quintius, cui Cincinnato cognomen erat, non iterādo laudes, ne cumularet inuidiā, ſed ueniam errori atq; adoleſcentiæ petendo, ſibi qui non dicto, nō facto quenquam offendiſſet, ut condonarent filiū, orabat. Sed alij auerſabantur preces, aut uerecūdia, aut metu: alij ſe ſuoſq; mulctatos querentes, atroci reſponſo iudicium ſuū præferebāt. Premebat reum, præter uulgatam inuidiam, crimen unū: quod M. Volſcius Fictor, qui ante aliquot annos tribunus plebis fuerat, teſtis extiterat, ſe haud multo pòſt quàm peſtilentia in urbe fuerat, in iuuentutem graſſantem in Suburra incidiſſe. Ibi rixam natam eſſe, fratremq; ſuum maiorem natu, necdum ex morbo ſatis ualidum pugno ictū à Cæſone cecidiſſe ſemianimem: inter manus domum ablatum. mortuumq; inde arbitrari. nec ſibi rem exequi tam atrocem per conſules ſuperiorum annorū licuiſſe. Hæc Volſcio clamitāte adeò cōcitati homines ſunt, ut haud multū abfuerit, quin impetu populi Cæſo interiret. Virginius arripi iubet hominē, & in uincula duci. patricij ui contra uim reſiſtūt. T. Quintius clamitat, cui reo capitalis dies dicta ſit, et de q̄ futurū propediem iudiciū, eum indemnatū indicta cauſa non debere uiolari. Tribunus ſupplicium negat ſumpturum ſe de indemnato, ſeruaturum tamē in uinculis eſſe ad iudicij diem, ut qui hominem necauerit, de eo ſupplicij ſumendi copia populo Romano fiat. Appellati tribuni medio decreto ius auxilij ſui expediunt: in uincula conijci uetant: ſiſti B
reum, pecuniamq; niſi ſiſtatur populo promitti, placere pronunciant. ſummam pecuniæ quantam æquum eſſet promitti, ueniebat in dubium. id ad ſenatum reijcitur. reus dum conſulerentur patres, retentus in publico eſt. uades dare placuit. unum uadem III Mil. æris obligarunt. quot darentur, permiſſum tribunis eſt. decem finierunt. tot uadibus accuſator uadatus eſt reum. Hic primus uades publicos dedit. Dimiſſus è foro nocte proxima, iuſſu conſulum, in Thuſcos in exilium abijt. Iudicij die cum excuſaretur ſolum uertiſſe exilij cauſa, nihilominus Virginio comitia habente collegæ appellati dimiſere concilium, pecunia à patre exacta crudeliter, ut diuenditis omnibus bonis aliquandiu trans Tyberim ueluti relegatus deuio quodā in tugurio uiueret. Hoc iudicium, & promulgata lex exercuit ciuitatem. ab externis armis otium fuit. cum uelut uictores tribuni, perculſis patribus Cæſonis exilio propè perlatam eſſe crederent legem, & quod ad ſeniores patrum pertineret, ceſsiſſent poſſeſsione reipublicę: iuniores, id maxime quod Cæſonis ſodalium fuit, auxere iras in plebē, non minuerunt animos, ſed ibi plurimū profectū eſt, quòd modo quodā temperauere impetus ſuos. Cū primò poſt Cæſonis exilium lex cœpta ferri eſt, inſtructi paratiq; cum ingenti clientium exercitu ſic tribunos, ubi primum ſummouentes præbuere cauſam, adorti ſunt, ut nemo unus inde præcipuum quicquam gloriæ domum inuidięue ferret, mille pro uno Cæſones extitiſſe plebes quereretur. Medijs diebus, quibus tribuni de lege non agerēt, nihil eiſdem illis placidius aut quietius erat, benignè ſalutare, alioqui plebis homines domum inuitare, adeſſe in foro, tribunos ipſos cætera pati ſine interpellatione concilia habere, nunquam ulli neq; publicè, neq; priuatim truces eſſe, niſi cum de lege agi cœptum eſſet. alibi popularis iuuentus erat. Nec cætera modò tribuni tranquillè peregere, ſed refecti quoq; in inſequentem annū, ne uoce quidem incōmoda, nedum ut ulla uis fieret, paulatim permulcēdo, tractandoq; manſueſecerāt plebē. His per totum annum artibus lex eluſa eſt. Accipiunt ciuitatem placidiore conſules C. Claudius

Apprij

A Appij filius,& P. Valerius Publicola. Nihil noui nouus annus attulerat. legis ferendæ
aut accipiendæ cura ciuitatem tenebat. Quantum iuniores patrum plebi ſe magis inſi
nuabant, eo acrius contrà tribuni tendebant, ut plebi ſuſpectos eos criminando face-
rent. coniurationem factam, Cæſonem Romæ eſſe, interficiendorum tribunorũ, tru-
cidandæ plebis conſilia inita. id negocij datum ab ſenioribus patrum, ut iuuentus tri-
bunitiam poteſtatem è republica tolleret, formaq́ eadem ciuitatis eſſet, quæ ante Sa-
crum montem occupatum fuerat. Et ab Volſcis & Aequis ſtatum iam ac propè ſolen
ne in ſingulos annos bellum timebatur, propiusq́ aliud nouum malum, nec opinato
exortum. Exules, ſeruiq́ ad quatuor millia hominum, & quingenti duce Ap. Herdo-
nio Sabino nocte Capitoliũ atq́ arcem occupauere. confeſtim in arce facta cædes eo-
rum, qui coniurare & ſimul capere arma noluerant, alij inter tumultum præcipites pa
uore in forum deuolant. alternæ uoces, Ad arma, &, Hoſtes in urbe ſunt, audiebãtur.
conſules & armare plebem, & inermem pati timebant, incerti quod malum repenti-
num, externum an inteſtinum, ab odio plebis, an ab ſeruili fraude urbem inuaſiſſet. ſe-
dabant tumultus, ſedando interdum mouebant. nec enim poterat pauida & conſter-
nata multitudo regi imperio. dant tamen arma, non uulgo, tantum ut in incerto hoſte
præſidium ſatis fidum ad omnia eſſet. ſoliciti reliquum noctis, incertiq́ qui homines,
quantus numerus hoſtiũ eſſet, in ſtationibus diſponendis ad opportuna omnia urbis
loca egere. Lux deinde aperuit bellum, ducemq́ belli. ſeruos ad libertatem Ap. Her-
donius ex Capitolio uocabat. ſe miſerrimi cuiuſq́ ſuſcepiſſe cauſam, ut exules iniuria
pulſos in patriã reduceret, & ſeruitutis graue iugum demeret. id malle populo Roma
no autore fieri. ſi ibi ſpes non ſit, ſe Volſcos, & Aequos, & omnia extrema tentaturũ,
& concitaturũ. Dilucere res magis patribus atq́ conſulibus. præter ea tamẽ, quæ de-
nunciabantur, ne Veientium, neu Sabinorũ id conſilium eſſet, timere: & cum tantũ in
B urbe hoſtiũ eſſet, mox Sabinæ Hetruſcæq́ legiones ex cõpoſito adeſſent: tum æterni
hoſtes Volſci & Aequi, non ad populandos, ut antè, fines, ſed ad urbem ut ex parte ca
ptam uenirent. Multi & uarij timores. inter cęteros imminebat terror ſeruilis, ne ſuus
cuiq́ domi hoſtis eſſet, cui nec credere, nec non credendo, ne infeſtior fieret, fidem ab
rogare, ſatis erat tutum. uixq́ concordia ſiſti uidebatur poſſe. tantum ſuperantibus a-
lijs ab emergentibus malis, nemo tribunos aut plebem timebat: manſuetum id malũ,
& per aliorũ quietem malorũ ſemper exoriens, tumq́ eſſe peregrino terrore ſopitum
uidebatur. At id propè unum maximè inclinatis reb. incubuit. tantus enim tribunos
furor tenuit, ut non bellum, ſed uanam imaginem belli ad auertẽdos ab legis cura ple
bis animos Capitoliũ inſediſſe contenderent: patriciorũ hoſpites clienteſq́, ſi perlata
lege fruſtra tumultuatos eſſe ſe ſentiant, maiore quàm uenerint ſilẽtio abituros. Con-
cilium inde legi perferendæ habere, auocato populo ab armis. Senatum interim con-
ſules habent alio ſe maiore à tribunis metu oſtendente, quàm quem nocturnus hoſtis
intulerat. Poſtquam arma poni, & diſcedere homines ab ſtationibus nunciatum eſt:
P. Valerius, collega ſenatum retinẽte, ſe ex curia proripit, inde in templũ ad tribunos
uenit. Quid hoc rei eſt, inquit, tribuni? Ap. Herdonij ductu & auſpicio rẽpub. euerſu-
ri eſtis? tam felix uobis corrũpendis fuit, qui ſeruitia nõ cõmouit autor? cum hoſtes ſu
pra caput ſint, diſcedi ab armis, legeſq́ ferri placet? Inde ad multitudinẽ oratione uer-
ſa: Si uos urbis Quirites, ſi ueſtri nulla cura tangit, at uos ueremini deos ueſtros ab ho
ſtibus captos. Iupiter optimus maximus, Iuno regina, & Minerua, alij dij deæq́ obſi-
dentur, caſtra ſeruorum publicos ueſtros penates tenent. hæc uobis forma ſanæ ciui-
tatis uidetur? tantum hoſtiũ non ſolũ intra muros eſt, ſed in arce ſupra forũ, curiamq́:
comitia interim in foro ſunt, ſenatus in curia eſt: uelut cum ociũ ſuperat, ſenator ſen-
tentiam dicit, alij Quirites ſuffragium ineunt. non quicquid patrum, plebiſq́ eſt, cõſu
les, tribunos, deos, homineſq́ omnes armatos opem ferre, in Capitoliũ currere, libe-
rare ac pacare auguſtiſsimã illam domũ Iouis optimi maximi decuit? Romule pater,

tu mentem tuam,quã quondam arcem ab his iiſdem Sabinis auro captam recepiſti,dã A
ſtirpi tuę,iube hanc ingredi uiam,quam tu dux,quam tuus ingreſſus exercitus eſt.pri
mus en ego conſul quantũ mortalis deum poſſum,te,ac tua ueſtigia ſequar. Vltimum
orationis fuit,ſe arma capere,uocare omnes Quirites ad arma.ſi quis impediat, iam ſe
conſularis imperii, iam tribunitiæ poteſtatis,ſacrarũ ꝙ legum oblitũ, quiſquis ille ſit,
ubicunq; ſit,in Capitolio,in foro pro hoſte habiturũ.iuberent tribuni,quoniã in Ap.
Herdonium uetarent,in P. Valerium conſulem ſumi arma.auſurũ ſe in tribunis,quod
princeps familiæ ſuæ auſus in regibus eſſet. Vim ultimam apparebat futuram, ſpecta
culoq; ſeditionẽ Romanã hoſtibus fore:nec lex tamen ferri. nec ire in Capitoliũ cõſul
potuit:nox certamina cœpta oppreſsit.tribuni ceſſere nocti,timẽtes conſulũ arma. A-
motis inde ſeditionis autoribus,patres circumire plebẽ,inſerentesq; ſe in circulos ſer
mones tempori aptos ſerere:admonere,ut uiderent in quod diſcrimen rempublicam
adducerent:non inter patres ac plebem certamen eſſe,ſed ſimul patres,plebẽq; arcem
urbis,templa deorum,penates publicos priuatosq; hoſtib.dedi. Dum hæc in foro ſe-
dandæ diſcordiæ cauſa aguntur,conſules interim,ne Sabini,ne Veiens hoſtis moue-
retur,circa portas murosq; diſceſſerant. Eadem nocte & Thuſculum de arce capta,
Capitolioq; occupato,& alio turbatæ urbis ſtatu nuncii ueniunt. L. Mamilius Thu-
ſculi tum dictator erat. is cõfeſtim conuocato ſenatu,atq; introductis nunciis,magno
pere cenſet,ne expectent,dum ab Roma legati auxilium petentes ueniant:periculum
ipſum,diſcrimenq;,ac ſociales deos,fidem q; fœderum id poſcere. demerendi benefi-
cio tam potentem,tam propinquam ciuitatem,nunquam parem occaſionem daturos
deos. Placet ferri auxiliũ,iuuentus conſcribitur,arma dantur. Romam prima luce ue-
nientes,procul ſpeciẽ hoſtiũ præbuere. Aequi aut Volſci uenire uiſi ſunt. deinde ubi
uanus terror abiit, accepti in urbem agmine in forum deſcendunt.ibi iam P. Valerius
relicto ad portarũ præſidia collega,inſtruebat aciem.autoritas uiri mouerat,affirman B
tis Capitolio recuperato,& urbe pacata,ſi ſe doceri ſiuiſſent, quæ fraus à tribunis oc-
culta in lege ferretur,memorem ſe maiorum ſuorum, memorem cognominis, quod
populi colendi uelut hæreditaria cura ſibi à maioribus tradita eſſet, concilium plebis
non impediturum. hunc ducem ſecuti nequicquam reclamantibus tribunis,in cliuum
Capitolinum erigunt aciem. adiungitur & Thuſculana legio. certare ſocii ciueſq;,utri
recuperatę arcis ſuum decus facerent. dux uterq; ſuos adhortatur. Trepidare tum ho
ſtes:nec ulli ſatis rei, pręterquam loco fidere. trepidantibus inferunt ſigna Romani ſo
ciiq;. Iam in ueſtibulum perruperant templi,cum P. Valerius inter primores pugnam
ciens interficitur. P. Volumnius conſularis uidit cadentem. is dato negocio ſuis ut cor
pus obtegerent,ipſe in locum uicemq; conſulis prouolat. præ ardore impetuq; tantæ
rei ſenſus non peruenit ad militem. prius uicit, quàm ſe pugnare ſine duce ſentiret.
Multi exulum cæde ſua fœdauere templum,multi uiui capti,Herdonius interfectus.
Ita Capitolium recuperatum. De captiuis ut quiſq; liber aut ſeruus eſſet, ſuæ fortunæ
à quoq; ſumptum ſupplicium eſt. Thuſculanis gratiæ actæ:Capitolium purgatũ atq;
luſtratum. In conſulis domũ plebes quadrãtes,ut funere ampliore efferretur, iactaſſe
fertur. Pace parta,inſtare tum tribuni patribus,ut P. Valerii fidem exoluerent,inſtare
Claudio,ut collegæ deos manes fraude liberaret,agi de lege fineret. Conſul,antequã
collegam ſibi ſubrogaſſet,negare paſſurum agi de lege. hæ tenuere contentiones uſq;
ad comitia conſulis ſubrogandi. Decembri menſe ſummo patrum ſtudio L. Quintius
Cincinnatus pater Cæſonis cõſul creatur, qui magiſtratum ſtatim occiperet. Perculſa
erat plebes conſulem habitura iratum,potentẽ fauore patrum,uirtute ſua, tribus libe
ris, quorum nemo Cæſoni cedebat magnitudine animi, conſilium & modum adhi-
bendo ubi res poſceret, priores erant. Is ut magiſtratum iniit, aſsiduis concionibus
pro tribunali non in plebe coercenda,quàm ſenatu caſtiganda,uehementior fuit. cu-
ius ordinis lãguore,perpetui iam tribuni plebis, non ut in republica populi Romani,
ſed ut

A ſed ut in perdita domo lingua, criminibusq; regnarent. cum Cæſone filio ſuo uirtutẽ, conſtantiam, omnia iuuentutis belli domiq; decora pulſa ex urbe Romana, & fugata eſſe: loquaces, ſeditioſos, ſemina diſcordiarum, iterum atq; tertium tribunos pſeſimis artibus regia licentia uiuere. Aulus, inquit, ille Virginius, quia in Capitolio non fuit, minus ſupplicij, quàm Ap. Herdonius meruit? plus hercule aliquanto, qui uerè rem æſtimare uelit. Herdonius, ſi nihil aliud, hoſtem ſe fatendo propè denunciauit, ut arma caperetis. hic negãdo bella eſſe, arma uobis ademit, nudosq; ſeruis ueſtris & exulibus obiecit. & uos (C. Claudij pace, & P. Valerij mortui loquor) prius in cliuũ Capitolinum ſigna intuliſtis, quàm hos hoſtes de foro tolleretis? pudet deorũ hominũq; cum hoſtes in arce, in Capitolio eſſent, exulum, & ſeruorum dux profanatis omnibus in cella Iouis optimi maximi habitaret, Thuſculi antequã Romæ ſumpta ſunt arma. in dubio fuit, utrũ L. Mamilius Thuſculanus dux, an P. Valerius, & C. Claudius cõſules Romanã arcẽ liberarent. & qui ante Latinos, ne pro ſe quidẽ ipſis, cum in finibus hoſtem haberent, attingere arma paſsi ſumus: nunc niſi Latini ſua ſpõte arma ſumpſiſſent, capti & deleti eramus. Hoc eſt tribuni auxilium plebi ferre? inermem eam hoſti trucidandã obijcere? ſcilicet ſi quis uobis humillimus homo de ueſtra plebe, quam partem, ueluti abruptam à cætero populo ueſtram patriam peculiaremq; remp. feciſtis: ſi quis ex his domum ſuam obſeſſam à familia armata nunciaret, ferendũ auxilium putaretis. Iupiter optimus maximus, exulum atq; ſeruorũ ſeptus armis, nulla humana ope dignus erat? & hi poſtulant, ut ſacroſancti habeantur? quibus ipſi dij neque ſacri, neq; ſancti ſunt. at enim diuinis humanisq; obruti ſcelerib. legẽ uos hoc anno perlaturos dictitatis? tum hercule illo die, quo ego cõſul ſum creatus, malè geſta reſpub. eſt, peius multo quàm cũ P. Valerius cõſul perijt, ſi tuleritis. Iam primum omniũ, inquit, Quirites, in Volſcos & Aequos mihi atq; collegę legiones ducere, in animo eſt.

B neſcio quo fato magis bellãtes, q̃ pacati propitios habemus deos. quantũ periculũ ab illis populis fuerit, ſi Capitoliũ ab exulibus obſeſſum ſciſſent, ſuſpicari de præterito, quàm reipſa experiri, eſt melius. Mouerat plebem oratio conſulis. erecti patres reſtitutã credebant rempublicam. conſul alter comes animoſior quàm autor, ſuſcepiſſe collegam priorem actionem tam grauis rei facilè paſſus, in peragendis conſularis officij partẽ ad ſe uendicabat. Tum tribuni eludentes uelut uana dicta perſequi, quærẽdo quó nam modo exercitũ educturi cõſules eſſent, quos delectũ habere nemo paſſurus eſſet? Nobis uerò, inquit Quintius, nihil delectu opus eſt, cum, quo tempore P. Valerius ad recipiendum Capitoliũ arma plebi dedit, omnes in uerba iurauerint, conuenturos ſe iuſſu cõſulis, nec iniuſſu abituros. edicimus itaq;, omnes qui in uerba iuraſtis craſtina die armati ad lacum Regillum adſitis. Cauillari tum tribuni, & populũ exoluere religione uelle: priuatim eo tempore Quintiũ fuiſſe, cum ſacramento adacti ſint. ſed nondum hæc, quę nunc tenet ſeculum, negligentia deûm uenerat: nec interpretando ſibi quiſq; iuſiurandum, & leges aptas faciebat, ſed ſuos potius mores ad ea accommodabat. Igitur tribuni, ut impediendæ rei nulla ſpes erat, de proferendo exercitu agere, eo magis, quòd & augures iuſſos adeſſe ad Regillũ lacum fama exierat: locumq; inaugurari, ubi auſpicato cum populo agi poſſet: ut quicquid Romæ ui tribunitia rogatum eſſet, id comitijs ibi abrogaretur. omnes id iuſſuros. quod cõſules uellent. neq; enim prouocationẽ eſſe longius ab urbe mille paſſuũ & tribunos, ſi eó ueniant, in alia turba Quiritium ſubiectos fore conſulari imperio. Terrebant hęc: ſed ille maximus terror animos agitabat, quod ſæpius Quintius dictitabat, ſe conſulũ comitia non habiturũ. non ita ciuitatem ægram eſſe, ut conſuetis remedijs ſiſti poſsit. dictatore opus eſſe reipub. ut qui ſe mouerit ad ſolicitandum ſtatũ ciuitatis, ſentiat ſine prouocatione dictaturã eſſe. Senatus in Capitolio erat. eó tribuni cum perturbata plebe, ueniũt. multitudo clamore ingenti nunc conſulum, nunc patrum fidem implorant. nec antè mouerũt de ſentẽtia cõſulẽ, q̃ tribuni ſe in autoritate patrũ futuros eſſe, polliciti ſunt.

Tunc

Tunc referente conſule de tribunorum & plebis poſtulatis, ſenatuſconſulta fiunt: A
necꝫ tribuni legem eo anno ferrent, necꝫ conſules ab urbe exercitum educerēt. in reliquum magiſtratus continuari, & eoſdem tribunos refici, iudicare ſenatum contra rempublicam eſſe. conſules fuere in patrum poteſtate. tribuni reclamantibus cõſulibus refecti: patres quocꝫ, ne quid cederēt plebi, & ipſi L. Quintium conſulem reficiebant. Nulla toto anno uehemētior actio cõſulis fuit. Mirer, inquit, ſi uana ueſtra patres cõſcripti ad plebē autoritas eſt: uos eleuatis eam. quippe quia plebs ſenatuſconſultũ in continuandis magiſtratibus ſoluit, ipſi quocꝫ ſolutũ uultis, ne temeritati multitudinis cedatis: tanquam id ſit plus poſſe in ciuitate, plus leuitatis, ac licētiæ habere: leuius enim, uaniusꝙ profectò eſt, ſua decreta & conſulta tollere, quàm aliorũ. imitamini patres conſcripti turbam inconſultam: qui exemplo alijs eſſe debetis, aliorũ exemplo peccetis potius, quàm alij ueſtro rectè faciãt: dum ego ne imiter tribunos, nec me contra ſenatuſconſultũ renunciari patiar. Te uerò C. Claudi adhortor, ut & ipſe populum Romanum hac licentia arceas: & de me hoc tibi perſuadeas, me ita acceptu rum, ut non honorem meum à te impeditum, ſed gloriam ſpreti honoris auctam, inuidiamꝙ ex continuato eo impenderet, leuatam putem. Communiter inde edicũt, ne quis L. Quintium conſulem faceret. ſi quis feciſſet, ſe id ſuffragium nõ obſeruaturos. Conſules creati Q. Fabius Vibulanus tertium, & L. Cornelius Maluginenſis. Cenſus actus eo anno. luſtrum propter Capitoliũ captum, conſulē occiſum, cõdi religioſum fuit. Q. Fabio, & L. Cornelio conſulibus, principio anni ſtatim res turbulentæ. inſtigabant plebem tribuni. bellum ingens à Volſcis, & Aequis Latini atcꝫ Hernici nunciabant. Iam Antij Volſcorum legiones eſſe, & ipſam coloniã ingens metus erat defecturam. ægreꝙ impetratum à tribunis, ut bellum præuerti ſinerent. Cõſules inde partiti prouincias. Fabio, ut Antiũ legiones duceret, datũ: Cornelius ut Romæ præſidio eſſet, ne qua pars hoſtiũ, qui Æquis mos erat, ad populandũ ueniret. Hernici & Latini iuſſi milites dare ex fœdere. duæꝙ partes ſociorum in exercitu, tertia ciuium fuit. B
Poſtquam ad diem præſtitutum uenerunt ſocij, conſul extra portam Capenã caſtra locat: inde luſtrato exercitu Antium profectus, haud procul oppido, ſtatiuisꝙ hoſtium conſedit. Vbi cum Volſci, quia nondũ ab Aequis ueniſſet exercitus, dimicare nõ auſi, quemadmodum quieti uallo ſe tutarentur pararent: poſtero die Fabius non permiſtam unam ſociorum ciuiumꝙ, ſed trium populorũ tres ſeparatim acies circa uallum hoſtium inſtruxit. ipſe erat medius cum legionibus Romanis. inde ſignum obſeruare iuſſit, ut pariter & ſocij rem inciperent, referrentꝙ pedem, ſi receptui cecinisſet: equites item ſuę cuicꝫ parti poſt principia collocat. Ita trifariam adortus caſtra circũuenit: & cum undicꝫ inſtaret, non ſuſtinentes impetum, Volſcos uallo deturbat. trãſgreſſus inde munitiones, pauidam turbam inclinatamꝙ in partem unam caſtris expellit. inde effuſe fugientes eques, cui ſuperare uallũ haud facilè fuerat, cum ad id ſpectator pugnæ aſtitiſſet, libero campo adeptus, parte uictoriæ fruitur, territos cędendo. Magna & in caſtris, & extra munimenta cædes fugientiũ fuit: ſed præda maior, quia uix arma ſecum efferre hoſtis potuit. deletusꝙ exercitus foret, niſi fugientes ſyluæ texiſſent. Dũ ad Antiũ hęc gerunt, interim Aequi robore iuuētutis pręmiſſo, arcē Thuſculanam improuiſo nocte capiunt: reliquo exercitu haud procul mœnibus Thuſculi conſidunt, ut diſtēderent hoſtiũ copias. Hæc celeriter Romã, ab Roma in caſtra Antium perlata mouēt Romanos haud ſecus, quàm ſi Capitolium captũ nunciaret. adeò & recēs erat Thuſculanorũ meritũ, & ſimilitudo ipſa periculi repoſcere datũ auxiliũ uidebat. Fabius omiſſis omnibus, prædã ex caſtris raptim Antiũ cõuehit. ibi modico præſidio relicto, citatum agmen Thuſculũ rapit. nihil præter arma, & quod cocti ad manum fuit cibi, ferre militi licuit. Commeatum ab Roma conſul Cornelius ſubuehit. Aliquot menſes Thuſculi bellatum. parte exercitus conſul caſtra Æquorum oppugnabat, partem Thuſculanis dederat ad arcem recuperandam. ui nunquam eò

ſubire

A ſubire potuit. fames poſtremò inde detraxit hoſtem. quò poſtquam uentum ad extremum eſt, inermes nudi'que omnes ſub iugũ ab Thuſculanis miſſi. hos ignominioſa fuga domum ſe recipientes, Romanus conſul in Algido conſecutus, ad unum omnes occidit. Victor ad Columẽ (id loco nomẽ eſt) exercitu relicto, caſtra locat. Et alter conſul, poſtquam mœnibus Romanis iam pulſo hoſte periculum eſſe deſierat, & ipſe ab Roma profectus. Ita bifariã conſules ingreſſi hoſtiũ fines, ingenti certamine hinc Volſcos, hinc Æquos populãtur. Eodẽ anno deſciſſe Antiates, apud pleroſque autores inuenio L. Cornelium conſulem id bellum geſsiſſe, oppidũque cepiſse. certum affirmare, quia nulla apud uetuſtiores ſcriptores eius rei mentio eſt, non auſim. Hoc bello perfecto tribunitium domi bellum patres territat. Clamãt, fraude fieri, quòd foris teneatur exercitus: fruſtrationẽ eam legis tollendæ eſſe, ſe nihilominus rem ſuſceptam peracturos. Obtinuit tamen P. Lucretius præfectus urbis, ut actiones tribunitiæ in aduentum conſulum differrentur. Erat & noua exorta cauſa motus. A. Cornelius, & Q. Seruilius quæſtores M. Volſcio, quòd falſus haud dubio teſtis in Cæſonem extitiſſet, diem dixerant. multis enim emanabat indicijs, neque fratrem Volſcij, ex quo ſemel fuerit æger, unquam non modò uiſum in publico, ſed ne aſſurrexiſſe quidem ex morbo multorumque tabe menſium: nec his temporibus, in quæ teſtis crimen cõieciſſet, Cæſonem Romæ uiſum: affirmantibus, qui unà meruerant, ſecum eum tum, frequentemque ad ſigna ſine ullo commeatu fuiſſe. ni ita eſset, multi priuatim ferebãt Volſcio iudicem. cum ad iudicium ire non auderet, omnes eæ res in unum congruentes haud magis dubiam damnationem Volſcij, quàm Cæſonis Volſcio teſte fuerat, faciebant. in mora tribuni erant, qui comitia quæſtores habere de reo, niſi prius habita de lege eſſent, paſſuros negabant. ita extracta utraque res in conſulum aduentum eſt. Qui ubi triumphantes uictore cum exercitu urbem inierunt, quia ſilentium de

B lege erat, perculſos magna pars credebãt tribunos. at illi (etenim extremum anni iam erat) quartum affectantes tribunatum, in comitiorum diſceptationem ab lege certamen auerterant. & cum cõſules nihilo minus aduerſus continuationẽ tribunatus, quàm ſi lex minuendæ ſuæ maieſtatis cauſa promulgata ferret, tetendiſſent, uictoria certaminis penes tribunos fuit. Eodẽ anno Aequis pax eſt petentibus data. Cenſus, res priore anno inchoata, perficitur: idque luſtrũ ab origine urbis decimũ cõditum. Fuerũt cenſa ciuium capita, centumtrigintaduo millia, CCCCXIX. Cõſulum magna domi bellique eo anno gloria fuit: quòd & foris pacẽ peperere: & domi, etſi nõ concors, minus tamen quàm aliàs infeſta ciuitas fuit. L. Minutius inde, & L. Nautius conſules facti duas reſiduas anni prioris cauſas exceperunt. Eodẽ modo cõſules legem, tribuni iudicium de Volſcio impediebant, ſed in quæſtoribus nouis maior uis, maior autoritas erat. Cum M. Valerio Valerij filio, Voleſi nepote quæſtor erat T. Quintius Capitolinus, qui ter conſul fuerat. is quoniam neque quintæ familiæ Cæſo, neque reipub. maximus iuuenũ reſtitui poſſet, falſum teſtem, qui dicẽdæ cauſæ innoxio poteſtatẽ ademiſſet, iuſto ac pio bello perſequebatur. Cum Virginius maximè è tribunis de lege ageret, duum menſiũ ſpacium conſulibus datum eſt ad inſpiciendam legem: ut, cum edocuiſſent populum, quid fraudis occultæ ferretur, ſinerent deinde ſuffragium inire. hoc interualli datum res tranquillas in urbe fecit. Nec diuturnam quietem Aequi dederunt. Qui rupto fœdere, quod dictum erat priore anno cum Romanis, imperiũ ad Gracchum Clœliũ deferunt. is tum longe princeps in Aequis erat. Graccho duce in Lanuuinum agrum, inde in Thuſculanũ hoſtili populatione ueniunt, plenique prędę in Algido caſtra locant. In ea caſtra Q. Fabius, P. Volumnius, A. Poſthumius legati, ab Roma uenerunt queſtum iniurias, & ex eo fœdere res repetitum. eos Aequorum imperator quę mandata habeãt ab ſenatu Romano, ad quercum iubet dicere. ſe alia interim acturum. quercus ingẽs arbor prætorio imminebat, cuius umbra opaca ſedes erat. Tum ex legatis unus abiens, & hæc, inquit, ſacrata quercus, & quicquid deorum eſt, audiant fœdus à uobis ruptum:

ruptum: noſtriſq; & nunc querelis adſint, & mox armis, cum deorum hominumq; ſimul uiolata iura exequemur. Romam ut rediere legati, ſenatus iuſsit alterum conſulẽ contra Gracchum in Algidum exercitum ducere: alteri populationẽ finium Aequorum prouinciam dedit. Tribuni ſuo more impedire delectũ. & forſitan ad ultimũ impediſſent, ſed nouus ſubitò additus terror eſt. Vis Sabinorum ingens propè ad moenia urbis infeſta populatiõe uenit. fœdati agri, terror iniectus urbi eſt. tum plebs benignè arma cepit: reclamantibus fruſtra tribunis, magni duo exercitus ſcripti. alterum Nautius contra Sabinos duxit. caſtriſq; ad Eretum poſitis, per expeditiones paruas pleruncq; nocturnis incurſionibus tantam uaſtitatem in Sabino agro reddidit, ut cõparati ad eam propè intacti bello fines Romani uiderẽtur. Minutio necq; fortuna, nec uis animi eadem in gerendo negocio fuit. nam cum haud procul ab hoſte caſtra poſuiſſet, nulla magnopere clade accepta caſtris ſe pauidus tenebat. Quod ubi ſenſerant hoſtes, creuit ex metu alieno (ut fit) audacia: & nocte adorti caſtra, poſtquam parum uis aperta profecerat, munitiones poſtero die circundant. Quę priuſquã undicq; uallo obiectæ clauderent exitus, quincq; equites inter ſtationes hoſtium emiſsi, Romam pertulere, conſulem, exercitumq; obſideri. Nihil tam nec opinatum, nec tam inſperatum accidere potuit. itacq; tantus pauor, tanta trepidatio fuit, quanta, ſi urbem, non caſtra hoſtes obſiderent. Nautium conſulem accerſunt. in quo cum parum præſidij uideretur, dictatoremq; dici placeret, qui rem perculſam reſtitueret: L. Quintius Cincinnatus conſenſu omnium dicitur. Operæprecium eſt audire, qui omnia præ diuitijs humana ſpernunt, neque honori magno locum, necq; uirtuti putant eſſe, niſi ubi effuſe affluant opes. Spes unica imperij populi Romani L. Quintius trans Tyberim contra eum ipſum locum, ubi nunc naualia ſunt, quatuor iugerum colebat agrum, quæ prata Quintia uocantur. Ibi ab legatis ſeu foſſam fodiẽs bipalio innixus, ſeu cum araret, operi certè, id quod cõſtat, agreſti intentus, ſalute data inuicem, redditaq;, rogatus ut (quod bene uerteret ipſi, reiq; publicę) togatus mãdata ſenatus audiret. admiratus, rogitãſq; ſatin' ſalua eſſent omnia, togã properè è tugurio proferre uxorẽ Raciliã iubet. qua ſimul abſterſo puluere ac ſudore uelatus proceſsit. dictatorẽ eum gratulantes conſalutãt: in urbem uocant: qui terror ſit in exercitu, exponũt. Nauis Quintio publicè parata fuit, tranſuectumq; tres obuiam egreſsi filij excipiunt, inde alij propinqui atq; amici, tum patrum maior pars. ea frequentia ſtipatus, antecedentibus lictoribus deductus eſt domum. & plebis concurſus ingens fuit: ſed ea nequaquam tam læta Quintium uidit, & imperij nimium, & uirum in ipſo imperio uehementiorem rata. Et illa quidem nocte nihil, præterquã uigilatum eſt in urbe. Poſtero die dictator cum ante lucem in forũ ueniſſet, magiſtrũ equitum dicit L. Tarquiniũ patricię gentis, ſed qui cum ſtipendia pedibus propter paupertatem feciſſet, bello tamen primus longè Romanæ iuuentutis habitus eſſet. Cum magiſtro equitum in concionem uenit, iuſtitium edicit, claudi tabernas tota urbe iubet, uetat quenquam priuatæ quicquã rei agere. Tum quicunque ętati militari eſſent, armati cum cibarijs in dies quincq; coctis, ualliſq; duodenis ante ſolis occaſum Martio in campo adeſſent. quibus ætas ad militandum grauior eſſet, uicino militi, dum is arma pararet, uallumq; peteret, cibaria coquere iuſſit. Sic iuuẽtus diſcurrit ad uallum petendum. ſumpſere, unde cuicq; proximũ fuit: prohibitus nemo eſt: impigreq; omnes ad edictum dictatoris præſto fuere. Inde compoſito agmine nõ itinere magis apto, q̃ prælio ſi res ita tuliſſet, legiones ipſe dictator, magiſter equitum ſuos equites ducit. In utrocq; agmine quas tẽpus ipſum poſcebat adhortationes erãt: adderent gradum, maturato opus eſſe, ut nocte ad hoſtem peruenire poſſent. conſulem exercitumq; Romanum obſideri, tertium diem iam clauſos eſſe: quid quæq; nox aut dies ferat, incertum eſſe: puncto ſæpe temporis maximarum rerum momẽta uerti. Accelera ſignifer, ſequere miles, inter ſe quocq; gratificantes ducib. clamabãt. media nocte in Algidum perueniunt: & ut ſenſere iam propè hoſtes eſſe, ſigna conſtituunt.

Ibi

A Ibi dictator quantum nocte proſpici poterat, equo circumuectus, contemplatus'que qui tractus caſtrorũ, quæq; forma eſſet, tribunis militum imperauit, ut ſarcinas in unum conijci iubeant, militem cum armis uallo'q; redire in ordines ſuos. facta, quæ imperauit. Tum quo fuerat ordine in uia, exercitum omnẽ longo agmine circundat hoſtium caſtris: & ubi ſignum datum ſit, clamorem omnes tollere iubet: clamore ſublato, ante ſe quenq; ducere foſſam, & iacere uallum. Edito imperio, ſignum ſecutum eſt, iuſſa miles exequitur, clamor hoſtes circumſonat. ſuperat inde caſtra hoſtium, & in caſtra conſulis uenit: alibi pauorem, alibi gaudium ingens facit. Romani ciuilem eſſe clamorem, atq; auxilium adeſſe inter ſe gratulantes, ultro ex ſtationibus ac uigilijs territant hoſtem. Conſul differendum negat. illo clamore non aduentum modò ſignificari, ſed rem ab ſuis cœptam: mirum'q; eſſe, ni iam exteriore parte caſtra hoſtium oppugnentur. itaq; arma ſuos capere, & ſe ſubſequi iubet. Nocte initum prælium eſt, legionibus dictatoris clamore ſignificantib. ab ea quoq; parte rem in diſcrimine eſſe. Iam ſe ad prohibẽda circundari opera Æqui parabant, cum ab interiore hoſte prȩlio cœpto, ne per media ſua caſtra fieret eruptio, à munientibus ad pugnãtes introrſum uerſi, uacuam noctem operi dedere. pugnatum'q; cum cõſule ad lucem eſt: luce prima iam circumuallati ab dictatore erant, & uix aduerſus unũ exercitũ pugnam ſuſtinebant. tum à Quintiano exercitu, qui cõfeſtim à perfecto opere ad arma redijt, inuaditur uallum. hic inſtabat noua pugna, illa nihil remiſerat prior. tum ancipiti malo urgente à prælio ad preces uerſi, hinc dictatorem, hinc conſulem orare, ne in occidione uictoriã ponerent, ut inermes ſe inde abire ſinerent. Ab conſule ad dictatorem ire iuſsis, ignominiã infenſus addidit. Gracchũ Cluiliũ ducẽ, principeſq; alios uinctos ad ſe adduci iubet, oppido Corbione decedi: ſanguinis ſe Aequorum non egere: licere abire. ſed, ut exprimatur tandẽ confeſsio, ſubactã domitam'q; eſſe gentem, ſub iugũ abituros. Tribus ha

B ſtis iugũ fit, humi fixis duabus, ſuper'q; eas tranſuerſa una deligata, ſub hoc iugo dictator equos miſit. Caſtris hoſtiũ receptis plenis omniũ rerũ (nudos enim emiſerat) prædam omnem ſuo tantũ militi dedit. conſularẽ exercitũ, ipſum'q; conſulẽ increpans, Carebis, inquit, prædȩ parte miles ex eo hoſte, cui propè prædȩ fuiſti. & tu L. Minuti, donec conſularem animum incipias habere, legatus his legionibus præeris. Ita ſe Minutius abdicat conſulatu, iuſſus'que ad exercitum manet. Sed adeò tum imperio meliori animus manſuetè obediens erat, ut beneficij magis, quàm ignominiæ hic exercitus memor, & coronam auream dictatori librȩ pondo decreuerit, & proficiſcentem cum patronum ſalutauerit. Romæ à Q. Fabio præfecto urbis ſenatus habitus triumphantem Quintium, quo ueniebat agmine, urbem ingredi iuſsit. ducti ante currum hoſtiũ duces, militaria ſigna prælata, ſecutus exercitus præda onuſtus. epulȩ inſtructȩ dicuntur fuiſſe ante omniũ domos: epulãteſq; cum carmine triumphali, & ſolennibus iocis comeſſantiũ modo currũ ſecuti ſunt. Eo die L. Mamilio Thuſculano approbantibus, cunctis ciuitas data eſt. Cõfeſtim ſe dictator magiſtratu abdicaſſet, ni comitia M. Volſcij falſi teſtis tenuiſſent: ea ne impedirent tribuni, dictatoris obſtitit metus. Volſcius damnatus Lanuuiũ exulatũ abijt. Quintius XVI. die dictatura in ſex menſes accepta ſe abdicauit. Per eos dies cõſul Nautius ad Eretũ cum Sabinis egregiè pugnat. ad uaſtatos agros ea quoq; clades acceſsit Sabinis. Minutio Fabius ſucceſſor in Algidum miſſus. Extremo anno agitatũ de lege ab tribunis eſt. ſed quia duo exercitus aberant, ne quid ferret ad populũ, patres tenuere. plebes uicit, ut quintum eoſdem tribunos crearent. Lupos uiſos in Capitolio ferunt à canibus fugatos, ob id prodigiũ luſtratũ Capitolium eſſe. Hæc eo anno geſta. Sequuntur cõſules, Q. Minutius, M. Horatius Puluillus. Cuius initio anni cũ foris ociũ eſſet, domi ſeditiones ijdem tribuni, eadẽ lex faciebat. ulteriusq; uentũ foret, adeò exarſerant animis, ni uelut dedita opera nocturno impetu Æquorũ Corbione amiſſũ prȩſidiũ, nunciatũ eſſet. Senatũ cõſules uocãt. iubent ſubitariũ ſcribere exercitum, atq; in Algidũ ducere. Inde poſito legis certamine, noua

de delectu contentio exorta.uincebatq́; cõſulare imperiũ tribunitio auxilio, cũ alius A
additur terror: Sabinũ exercitũ prędatũ deſcẽdiſſe in agros Romanos , inde ad urbẽ
uenire.is metus perculit,ut ſcribi militẽ tribuni ſinerẽt,nõ ſine pactione tamẽ,ut,quo
niam ipſi quinquenniũ eluſi eſſent,paruũq́; id plebi præſidiũ foret,decẽ deinde tribu
ni plebis crearentur.Expreſſit hoc neceſſitas patribus.id modò excepêre,ne poſtea e-
oſdẽ tribunos iuberẽt.Tribunitia comitia,ne id quoq; poſt bellũ,ut cætera,uanum eſ
ſet,extẽplo habita.Triceſimoſexto anno à primis tribunis plebis decẽ creati ſunt,bini
ex ſingulis claſſib. itaq́; cautũ eſt ut poſtea crearẽt . Delectu deinde habito Minuti-
ùs cõtra Sabinos profectus,nõ inuenit hoſtẽ.Horatius,cũ iam Æqui Corbione inter-
fecto præſidio Hortanã etiã cepiſſent,in Algido pugnat.multos mortales occidit,fu-
gat hoſtẽ nõ ex Algido modò,ſed à Corbione Hortanaq́;. Corbionẽ etiã diruit pro-
pter proditũ pręſidiũ.Deinde M. Valerius,Sp. Virginius cõſules facti.Domi foriſ-
que ociũ fuit.annona propter aquarũ intemperiẽ laboratũ eſt.De Auentino publicã
do lata lex eſt. Tribuni plebis ijdem refecti.Hi ſequente anno T.Romulio,et C. Vetu
rio cõſulibus legem omnib. cõcionibus ſuis celebrant. Pudere ſe numeri ſui nequic-
quam aucti , ſi ea res æquè ſuo biennio iaceret,ac toto ſuperiore luſtro iacuiſſet.Cum
maximè hæc agerent,trepidi nuncij ab Thuſculo ueniũt,Æquos in agro Thuſculano
eſſe . Fecit pudorem recens eius populi meritum morandi auxilij.ambo cõſules cum
exercitu miſsi,hoſtẽ in ſua ſede in Algido inueniũt.Ibi pugnatum.ſupra ſeptem millia
hoſtium cæſa:alij fugati,præda parta ingens.eam propter inopiam ęrarij,cõſules uen
diderunt.inuidiæ tamen res ad exercitum fuit.ea deniq; tribunis materiam criminan-
di ad plebem conſules præbuit.Itaq; ergo,ut magiſtratu abiere,Sp. Tarpeio,A. Æter
nio conſulibus,dies dicta eſt Romulio ab C.Claudio Cicerone tribuno plebis,Vetu-
rio ab L.Halieno ædili plebis.uterq; magna patrum indignatione damnatus: Romu-
lius decem millibus æris, Veturius x v millib.Nec hæc priorum calamitas conſulum B
ſegniores nouos fecerat conſules,& ſe damnari poſſe aiebant:& plebem , & tribunos
legem ferre nõ poſſe. Tum abiecta lege,quæ promulgata conſenuerat , tribuni lenius
agere cum patribus.Finẽ tandem certaminũ facerent, ſi plebeiæ leges diſplicerent . at
illi cõmuniter legumlatores,& ex plebe,& ex patrib. qui utriſq; utilia ferrent: quæq;
æquandæ libertatis eſſent,ſinerent creari.Rem non aſpernabantur patres , daturũ le-
ges neminem niſi ex patribus aiebant.Cum de legib.conueniret,de latore tantum diſ
creparet:miſsi legati Athenas Sp.Poſthumius Albus,A.Manlius,P.Sulpitius Came
rinus:iuſsiq́; inclytas leges Solonis deſcribere:& aliarum Græciæ ciuitatum inſtituta,
mores,iuraq́; noſcere.Ab externis bellis quietus annus fuit,quietior inſequens P. Cu
ratio,& Sex. Quintilio conſulibus,perpetuo ſilentio tribunorum . quod primo lega-
torũ,qui Athenis ierãt,legũq́; peregrinarũ expectatio prębuit:deinde duo ſimul mala
ingẽtia exorta,fames,peſtilẽtiaq́; fœda homini,fœda pecori.uaſtati agri ſunt:urbs aſſi
duis exhauſta funeribus, multę & claræ lugubres domus. Flamẽ Quirinalis Ser. Cor
nelius mortuus:augur C.Horatius Puluillus:in cuius locum C. Veturiũ eo cupidius,
quia damnatus à plebe erat,augures legere.mortuus conſul Quintilius : quatuor tri-
buni plebis.multiplici clade fœdatus annus.ab hoſte ocium fuit.Inde conſules C. Me
nenius,P.Sextius Capitolinus.neq; eo anno quicquam belli externi fuit.domi motus
orti.Iam redierãt legati cum Atticis legibus.eo intentius inſtabant tribuni,ut tandem
ſcribendarum legum initium fieret.Placet creari decemuiros ſine prouocatione,& ne
quis eo anno alius magiſtratus eſſet.admiſcerentur'ne plebeij , cõtrouerſia aliquãdiu
fuit. poſtremò conceſſum patribus:modò ne lex Acilia de Auentino,aliæq́; ſacratæ le
ges abrogarentur. Anno trecenteſimo altero,quàm condita Roma erat, iterum muta
tur forma ciuitatis,ab conſulibus ad decemuiros,quemadmodum ab regibus antè ad
conſules uenerat,translato imperio.minus inſignis,quia non diuturna , mutatio fuit.
læta enim principia magiſtratus eius nimis luxuriauere.eo citius lapſa res eſt , repeti-

tumq́;

A tumq; duob. uti mandaretur conſulũ nomen imperiũq;. Decemuiri creati Ap. Claudius, T. Genutius, P. Sextius, L. Veturius, C. Iulius, A. Manlius, P. Sulpitius, P. Curiatius, T. Romulius, Sp. Poſthumius. Claudio & Genutio, quia deſignati cõſules in eum annũ fuerãt, pro honore honor redditus: & Sextio alteri cõſulum prioris anni, quòd eam rem collega inuito ad patres retulerat. his proximi legati tres habiti, qui Athenas ierant: ſimul ut pro legatione tam lõginqua pręmio eſſet honos: ſimul peritos legum peregrinarũ ad cõdenda noua iura uſui fore credebant. ſuppleuere cæteri numerũ. graues quoq; ætate electos nouiſsimis ſuffragijs ferũt, quo minus ferociter aliorum ſcitis aduerſarenť. Regimẽ totius magiſtratus penes Appiũ erat fauore plebis. adeoq; nouũ ſibi ingeniũ induerat, ut plebicola repẽtè, omnisq; auræ popularis captator euaderet, pro truci ſæuoq; inſectatore plebis. Decimo die ius populo ſinguli reddebant. eo die penes præfectũ iuris faſces duodecim erant, collegis nouem ſinguli acenſi apparebãt. & unica concordia inter ipſos, qui cõſenſus priuatis interdũ inutilis eſſet, ſumma aduerſus alios æquitas erat. Moderationis eorũ argumentũ exemplo unius rei notaſſe, ſatis erit. Cum ſine prouocatione creati eſsẽt: defoſſo cadauere, domi apud P. Sextiũ patriciæ gentis uirũ inuento prolatoq; in concionẽ, in re iuxtà manifeſta atq; atroci C. Iulius decẽuir diem Sextio dixit, et accuſator ad populũ extitit, cuius rei iudex legitimus erat: diſceſsitq; iure ſuo, ut demptũ de ui magiſtratus, populi libertati adijceret. Cum promptũ hoc ius uelut ex oraculo incorruptũ pariter ab his ſummi infimiq; ferrent, tum legib. cõdendis opera dabatur: ingẽtiq; hominũ expectatione propoſitis, decem tabulis populum ad concionẽ aduocauerũt: &, quod bonũ, fauſtum, felixq; reipublicæ, ipſis, liberisq; eorũ eſſet, ire, & legere leges propoſitas iuſſere: ſe, quantũ decẽ hominũ ingenijs prouideri potuerit, omnibus ſummis infimisq; iura æquaſſe. plus pollere multorũ ingenia, conſiliaq;. uerſarent in animis ſecum unã-
B quanq; rem, agitarent deinde ſermonibus: atq; in mediũ, quid in quaq; re plus minus' ue eſſet, conferrẽt. eas leges habiturũ populũ Romanũ, quas cõſenſus omniũ inuaſiſſe, nec iuſsiſſe latas magis, q̃ tuliſſe uideri poſſet. Cũ ad rumores hominũ de unoquoque legum capite edito, ſatis correctæ uiderentur, centuriatis comitijs x tabularum leges perlatæ ſunt: qui nunc quoq; in hoc immenſo aliarũ ſuper alias aceruatarũ legum cumulo fons omnis publici priuatiq; eſt iuris. Vulgaẽ deinde rumor, duas deeſſe tabulas, quib. adiectis abſolui poſſe uelut corpus omnis Romani iuris. Ea expectatio, cum dies comitiorũ appropinquaret, deſiderium decẽuiros iterum creãdi fecit. Iam plebs, præterq; quod cõſulum nomen haud ſecus quàm regum peroſa erat, ne tribunitium quidẽ auxilium cedentibus inuicẽ appellatione decẽuiris quærebat. Poſtquã uerò comitia decẽuiris creãdis in trinum nundinum indicta ſunt, tanta exarſit ambitio, ut primores quoq; ciuitatis (metu credo ne tãti poſſeſsio imperij uacuo ab ſe relicto loco haud ſatis dignis pateret) prehẽſarent homines, honorẽ ſumma ope ab ſe impugnatum ab ea plebe, cum qua cõtenderent, ſuppliciter petentes. Dimiſſa iam in diſcrimen dignitas ea ætate, hisq; honoribus actis, ſtimulabat App. Claudium, neſcires utrum inter decemuiros, an inter candidatos numerares. propior interdum petẽdo, quàm gerendo magiſtratui erat. criminari optimates, extollere candidatorum leuiſsimum quẽq; humillimũq;. ipſe medius inter tribunitios Duellios Iciliosq; in foro uolitare, per illos ſe plebi uenditare: donec collegæ quoq;, qui unicè illi dediti fuerant ad id tempus, coniecere in eum oculos, mirantes quid ſibi uellet: apparere nihil ſynceri eſſe: profectò haud gratuitam in tanta ſuperbia comitatem fore: nimium in ordinẽ ſe ipſum cogere, & uulgari cum priuatis, nõ tam properãtis abire magiſtratu, quàm uiam ad cõtinuandũ magiſtratũ quærẽtis eſſe. Propalàm obuiã ire cupiditati parũ auſi, ob ſecundando mollire, impetũ aggrediunť. comitiorũ illi habẽdorum, quãdo minimus natu ſit, munus cõſenſu iniungunt. ars hęc erat, ne ſemetipſe creare poſſet, quod pręter tribunos plebis, & id ipſum peſsimo exẽplo, nemo unquã feciſſet. ille enimuero,

quod bene uertat, habiturum ſe comitia profeſſus, impedimentum pro occaſione ar A
ripuit. deiectiſq; honore per concionē duobus Quintijs, Capitolino & Cincinnato, & patruo ſuo C. Claudio, conſtantiſsimo uiro in optimatium cauſa, & alijs eiuſdē faſtigij ciuibus, nequaquā ſplēdore uitæ pares decēuiros creat, ſe in primis. quod haud ſecus factum improbabant boni, quàm nemo facere auſurum crediderat. Creati cum eo M. Cornelius Maluginenſis, M. Sergius, L. Minutius, Q. Fabius Vibulanus, Q. Petilius, T. Antonius Merēda, Cęſo Duellius, Sp. Oppius Cornicen, M. Rabuleius. Ille finis Appio alienę perſonę ferēdę fuit. ſuo iam inde uiuere ingenio cœpit, nouoſque collegas iam prius quàm inirēt magiſtratū, in ſuos mores formare. Quotidie coibant remotis arbitris. inde impotentibus inſtructi cōſilijs, quę ſecretò ab alijs coquebāt, iam haud diſsimulādo ſuperbiā, rari aditus, colloquentib. difficiles ad idus Maias rem perduxere. Idus tum Maiæ ſolennes ineundis magiſtratibus erant. Initio igitur magiſtratus primum honoris diem denunciatione ingētis terroris inſignem fecere. nam cum ita priores decemuiri ſeruaſſent, ut unus faſces haberet, & hoc inſigne regiū in orbem, ſuā cuiuſq; uicē per omnes iret, ſubitò omnes cum duodenis faſcibus prodiere. centum uiginti lictores forum impleuerāt, & cum faſcibus ſecures illigatas præferebant. nec attinuiſſe demi ſecurim, cum ſine prouocatione creati eſſent, interpretabantur. decem regū ſpecies erat: multiplicatuſq; terror nō infimis ſolum, ſed primoribus patrum, ratis cædis cauſam ac principiū quæri, ut ſi quis memorē libertatis uocem aut in ſenatu, aut in populo miſiſſet, ſtatim uirgæ ſecureſq; etiā ad cęterorū metū expedirentur. Nam præterquā quòd in populo nihil erat præſidij, ſublata prouocatione, interceſsionē quoq; cōſenſu ſuſtulerant. cum priores decēuiri appellatione collegæ corrigi reddita ab ſe iura tuliſſent: & quædā quæ ſui iudicij uideri poſſent, ad populum reieciſſent. Aliquandiu æquatus inter omnes terror fuit: paulatim totus uertere in plebem cœpit. abſtinebatur à patribus: in humiliores libidinoſe crudeliterq; conſulebāt: hominum, nō cauſarum toti erāt: ut apud quos gratia uim æqui haberet. B
iudicia domi conflabant, pronunciabant in foro. ſi quis collegā appellaſſet: ab eo, ad quem uenerat, ita diſcedebat, ut pœniteret non prioris decreto ſtetiſſe. Opinio etiam ſine autore exierat, non in præſentis modò temporis eos iniuriā conſpiraſſe, ſed fœdus clandeſtinum inter ipſos iureiurando ictum, ne comitia haberēt, perpetuoq; decēuiratu poſſeſſum ſemel retinerent imperium. Circumſpectare tum patritiorū uultus plebeij: & inde libertatis captare aurā, unde ſeruitutem timendo, in eum ſtatum rempub. adduxerāt. primores patrū odiſſe decemuiros, odiſſe plebem: nec probare quæ fierent, & credere haud indignis accidere: auidè ruendo ad libertatē, in ſeruitutē elapſos, iuuare nolle: cumulare quoq; iniurias, ut tædio pręſentiū cōſules duo tandē, & ſtatus priſtinus rerum in deſiderium ueniant. Iam & proceſſerat pars maior anni, & duæ tabulę legum ad prioris anni decē tabulas erant adiectæ, nec quicq; iam ſupererat, ſi hę quoq; leges centuriatis comitijs perlatę eſſent, cur eo magiſtratu reip. opus eſſet. expectabāt q; mox cōſulib. creandis comitia edicerentur. Id modò plebs agitabat, quo'nam modo tribunitiā poteſtatē, munimentū libertatis, rem intermiſſam repararent: cum interim mentio comitiorū nulla fieri: & decemuiri, qui primò tribunitios homines, quia id populare habebatur, circum ſe oſtentauerant plebi, patritijs iuuenibus ſepſerant latera: eorum cateruæ tribunalia obſidebant. Hi ferre agere plebē plebiſq; res, cum fortuna, qua quicquid cupitum foret, potentioris eſſet. & iam ne tergo quidē abſtinebāt: uirgis cædi alij, alij ſecuri ſubijci: & ne gratuita crudelitas eſſet, bonorū donatio ſequi domini ſupplicium. Hac mercede iuuentus nobilis corrupta non modò non ire obuiam iniuriæ: ſed propalàm licentiā ſuam malle, q; omnium libertatem. Idus Maię uenere, nullis ſubrogatis magiſtratibus: priuati pro decemuiris, neq; animis ad imperium inhibendum imminutis, neq; ad ſpeciem honoris inſignibus prodeūt. Id uerò regnum haud dubiè uideri. deploratur in perpetuum libertas,

nec uindex

A nec uindex quiſquam exiſtit,aut futurus uidetur. Nec ipſi ſolum deſponderant animos,ſed contemni cœpti erant à finitimis popu is: imperiumq́ʒ ibi eſſe,ubi non eſſet libertas,indignabantur.Sabini magna manu incurſionem in agrum Romanum fecere:lateq́ʒ populati, cum hominũ atq́ʒ pecudũ inulti prædas egiſſent,recepto ad Eretum,quod paſſim uagatum erat,agmine caſtra locant:ſpem in diſcordia Romana ponentes,eam impedimentum delectui fore.Non nuncij ſolum, ſed per urbem agreſtium fuga trepidationẽ iniecit.decẽuiri conſultãt quid opus facto ſit.deſtitutis inter patrum & plebis odia addit terrorẽ inſuper aliũ fortuna.Aequi alia ex parte caſtra in Algido locant:depopulatiq́ʒ inde excurſionibus Thuſculanũ agrum,legati ab Thuſculo præſidium orantes,nunciant.Is pauor perculit decemuiros, ut ſenatum ſimul duobus circunſtantibus urbem bellis,conſulerent.citari iubent in curiam patres,haud ignari quãta inuidiæ immineret tẽpeſtas:omnes uaſtati agri periculorũq́ʒ imminentium cauſas in ſe congeſturos:tentationẽq́ʒ eam fore abolẽdi ſibi magiſtratus, ni cõſenſu reſiſterẽt,imperioq́ʒ inhibẽdo acriter in paucos prȩferocis animi,conatus aliorum cõprimerent.Poſtquam audita uox in foro eſt præconis,patres in curiam ad decemuiros uocantis:uelut noua res,quia intermiſerãt iamdiu morem conſulendi ſenatus, mirabundã plebem cõuertit,quid 'nã incidiſſet,cur ex tanto interuallo rem deſuetam uſurparent. hoſtibus belloq́ʒ gratiã habendã, quòd ſolitum quicquã liberæ ciuitatis fieret.circũſpectare omnib.fori partib.ſenatorẽ, raroq́ʒ uſquã noſcitare:curiã inde ac ſolitudinẽ circa decẽuiros intueri,cum & ipſi cõſenſu inuiſum imperiũ:& plebs, quia priuatis ius nõ eſſet uocãdi ſenatum,nõ cõuenire patres,interpretarẽtur.iam caput fieri libertatem repetentium,ſi ſe plebs comitẽ ſenatui det,& queadmodum patres uocati non coeãt in ſenatum,ſic plebs abnuat delectum. Hæc fremebat plebes. Patrum haud ferè quiſq́ʒ in foro, in urbe rari erant.indignitate rerum ceſſerant in agros:ſuarũ

B quæ rerũ erant ſoliciti,amiſſa publica:tantũ ab iniuria ſe abeſſe rati,quantũ à cœtu cõgreſſuq́ʒ impotentium dominorum ſe amouiſſent.Poſtq́ʒ citati nõ cõueniebãt,dimiſſi circa domos apparitores ſimul ad pignora capiẽda,ſciſcitandumq́ʒ, num cõſulto detrectarent, referunt,ſenatum in agris eſſe.Lætius id decemuiris accidit,quàm ſi præſentes detrectare imperium referrent.iubent acciri omnes,ſenatumq́ʒ in diem poſterum indicunt. qui aliquanto ſpe ipſorum frequentior conuenit. quo facto proditã à patribus plebs libertatem rata, quòd ijs qui iam magiſtratu abiſſent, priuatiſq́ʒ ius abeſſet,tanq́ʒ iure cogentibus ſenatus paruiſſet. Sed magis obediẽter uentum in curiam eſt, quàm obnoxiè dictas ſententias accepimus. L. Valeriũ Potitum proditũ memoriæ eſt, poſt relationem Ap.Claudij,priuſquã ordine ſententię rogarentur,poſtulando ut de repub. liceret dicere, prohibentib. minaciter decemuiris,proditurũ ſe ad plebem denunciantem tumultũ exciuiſſe.Nec minus ferociter M.Horatiũ Barbatum iſſe in certamen,x Tarquinios appellantem admonentemq́ʒ, Valerijs & Horatijs ducibus pulſos reges:nec nominis homines tum pertęſum eſſe:quippe quo Iouẽ appellari fas ſit,quo Romulũ conditorem urbis,deincepſq́ʒ reges appellatos,quod ſacris etiã ut ſolenne retentum ſit. ſuperbiã, uiolentiamq́ʒ tum peroſos regis,quæ ſi in rege tum eodem,aut in filio regis ferenda non fuerint,quem laturum in tot priuatis? uiderent, ne uetando in curia liberè homines loqui,extra curiam etiam mouerent uocem. neq́ʒ ſe uidere qui ſibi minus priuato ad concionẽ populum uocare,quàm illis ſenatum cogere liceat. ubi uellent, experirentur quanto ferocior dolor in libertate ſua uindicanda,q̃ cupiditas in iniuſta dominatione eſſet. De bello Sabino eos referre, tanquã maius ullũ populo Romano bellũ ſit,q̃ cum ijs, qui legũ ferendarũ cauſa creati nihil iuris in ciuitate reliquerint:qui comitia,qui annuos magiſtratus,qui uiciſsitudinẽ imperitandi,quod unum exæquandæ ſit libertatis,ſuſtulerint:qui priuati faſces & regiũ imperium habeant.Fuiſſe regibus exactis patritios magiſtratus, creatos poſtea poſt ſeceſsionem plebis, plebeios. cuius illi partis eſſent,rogitare. populares? quid enim eos

per populũ egiſſe: optimates: qui anno iam propè ſenatũ nõ habuerint, tũc ita habeãt ut de repub. loqui prohibeant: ne nimiũ in metu alieno ſpei ponerent. grauiora quæ patiantur uideri iam hominibus, quàm quæ metuant. Hæc uociferante Horatio cum decemuiri nec iræ, nec ignoſcendi modũ reperirent: nec quò euaſura res eſſet, cernerent: C. Claudij, qui patruus Appij decemuiri erat, oratio fuit precibus quàm iurgio ſimilis, orantis per ſui fratris, parentiſq; eius manes, ut ciuilis potius ſocietatis, in qua natus eſſet, quàm fœderis nefarie icti cum collegis meminiſſet. multo id magis ſe illius cauſa orare, quàm reipublicæ. quippe rempub. ſi à uolentib. nequeat, ab inuitis ius expetituram. ſed ex magno certamine magnas excitari fermè iras, earum euentum ſe horrere. Cum aliud præterquam de quo retuliſſent, decemuiri dicere prohiberent: Claudium interpellandi uerecũdia fuit. ſententiã igitur peregit, nullum placere ſenatuſcõtum fieri, omnesq; ita accipiebant, priuatos eos à Claudio iudicatos: multiq; ex conſularibus uerbo aſſenſi ſunt. Alia ſententia aſperior in ſpeciem, uim minorem aliquanto habuit, quæ patritios coire ad prodendum interregem iubebat. cenſendo enim quoſcunq; magiſtratus eſſe qui ſenatum haberent, iudicabat, quos priuatos fecerat autor nullius ſenatuſconſulti faciendi. Ita labante iam cauſa decemuirorũ, L. Cornelius Maluginenſis M. Cornelij decemuiri frater, cum ex conſularibus ad ultimum dicendi locum conſultò ſeruatus eſſet, ſimulando curam belli, fratrem collegasq; eius tuebatur: quo'nam fato incidiſſet, mirari ſe dictitans, ut decemuiros, qui decemuiratũ petiſſent, aut ſocij, aut hi maximè oppugnarent: aut quid ita, cum per tot menſes uacua ciuitate nemo iuſti, ne magiſtratus ſummæ rerum præeſſent, controuerſiam fecerit: nunc demũ cum hoſtes propè ad portas ſint, ciuiles diſcordias ferant: niſi quod in turbido minus perſpicuũ fore putent quid agatur. Cæterùm neminem maiore cura occupatis animis, uerum eſſe præiudiciũ rei tantæ auferri. ſibi placere de eo, quod Valerius Horatiuſq; ante idus Maias decemuiros abiſſe magiſtratu inſimulent, bellis quæ immineant perfectis, repub. in tranquillũ redacta, ſenatu diſceptante agi: & iam nunc ita ſe parare Ap. Claudiũ, ut comitiorũ, quæ decemuiris creandis decemuir ipſe habuerit, ſciat ſibi rationem reddendam eſſe, utrum in unum annum creati ſint, an donec leges, quæ deeſſent, perferrentur. in præſentia omnia præter bellum omitti placere. cuius ſi falſo famam uulgatam, uanáq; non nuncios ſolum, ſed Thuſculanorum etiam legatos attuliſſe putent: ſpeculatores mittendos cenſere, qui certius explorata referant. ſin fides & nuncijs & legatis habeatur, delectum primo quoq; tempore haberi: decemuiros quo cuiq; eorũ uideatur, exercitus ducere: nec rem aliam præuerti. In hanc ſententiam ut diſcederetur, iuniores patrum euincebant. Ferociores iterum coorti Valerius Horatiuſq; uociferari, ut de rep. liceret dicere: dicturos ad populnm, ſi in ſenatu per factionẽ non liceat. neq; enim ſibi priuatos aut in curia, aut in concione poſſe obſtare: neq; ſe imaginarijs faſcibus eorũ ceſſuros eſſe. Tum Appius iam propè eſſe ratus, ut, ni uiolẽtię eorũ pari reſiſteretur audacia, uictum imperiũ eſſet: Nõ erit melius, inquit, niſi de quo conſulimus, uocem miſiſſe. & ad Valeriũ negantem ſe priuato reticere, lictorem accedere iuſſit. Iam Quiritiũ fidem implorante Valerio à curiæ limine, L. Cornelius complexus Appium, non cui ſimulabat conſulendo, diremit certamen. factáq; per Cornelium Valerio dicendi gratia quæ uellet, cum libertas non ultra uocẽ exceſſiſſet, decemuiri propoſitum tenuere. conſulares quoq; ac ſeniores ab reſiduo tribunitiæ poteſtatis odio, cuius deſideriũ plebi multo acrius, quàm cõſularis imperij rebantur eſſe, propè malebant poſtmodum ipſos decemuiros uoluntate abire magiſtratu, quàm inuidia eorum exurgere rurſus plebem. ſi leniter ducta res ſine populari ſtrepitu ad conſules rediſſet: aut bellis interpoſitis, aut moderatione conſulũ in imperijs exercendis, poſſe in obliuionem tribunorum adduci. Silentio patrum edicitur delectus. iuniores cum ſine prouocatione imperium eſſet, ad nomina reſpondent. Legionibus ſcriptis, inter ſe decemuiri comparabant, quos ire ad bellũ, quos præeſſe exercitibus oporte-

A oporteret. Principes inter decemuiros erant Q. Fabius, & Ap. Claudius. bellũ domi maius, quàm foris apparebat. Appij uiolentiam aptiorem rati ad comprimendos urbanos motus: in Fabio minus in bono conſtans, quàm gnauum in malitia ingeniũ eſſe. hunc enim uirum egregium olim domi militiæq́, decẽuiratus collegæq́ ita mutauerant, ut Appij quàm ſui ſimilis mallet eſſe. huic bellum in Sabinis, M. Rabuleio, & Q. Petilio additis collegis, mandatum. M. Cornelius in Algidum miſſus cum L. Minutio, & T. Antonio, & Cæſone, Duellio, & M. Sergio: Sp. Oppium Ap. Claudio adiutorem ad urbem tuendam æquo omnium decemuirorũ imperio decernũt. Nihilo militiæ quàm domi melius reſpub. adminiſtrata eſt. illa modò in ducibus culpa, quòd ut odio eſſent ciuibus, fecerant: alia omnis penes milites noxa erat. qui ne quid ductu atq́ auſpicio decemuirorũ proſperè uſquam gereretur, uinci ſe per ſuũ atq́ illorũ dedecus patiebantur. Fuſi & ab Sabinis ad Eretũ, & in Algido ab Æquis exercitus erãt. ab Ereto per ſilentiũ noctis profugi propius urbẽ inter Fidenas Cruſtumeniáq́ loco edito caſtra communierant. perſecutis hoſtibus nunquam ſe æquo certamine cõmittentes, natura loci ac uallo, non uirtute aut armis tutabantur. Maius flagitium in Algido: maior etiam clades accepta: caſtra quoq́ amiſſa erant: exutusq́ omnibus utenſilibus miles Thuſculũ ſe fide, miſericordiáq́ uicturus hoſpitũ (quę tamẽ non fefellerũt) contulerant. Romã tanti erant terrores allati, ut poſito iam decẽuirali odio patres uigilias in urbe habendas cenſerent: omnes qui per ætatem arma ferre poſſent, cuſtodire mœnia, ac pro portis ſtationes agere iuberent: arma Thuſculũ ad ſupplementũ decernerent, decemuirosq́ ab arce Thuſculi digreſsos in caſtris militẽ habere: caſtra alia à Fidenis in Sabinũ agrũ transferri: belloq́ ultro inferendo deterreri hoſtes à cõſilio urbis oppugnandę. Ad clades ab hoſtibus acceptas, duo nefanda facinora decemuiri belli domiq́ adijciũt. L. Siccium in Sabinis per inuidiam decemuiralem tribuno-

B rum creandorum, ſeceſsioniſq́ mentiones ad uulgus militum ſermonibus occultis ſerente, proſpeculatum ad locum caſtris capiendum mittunt. datur negotiũ militibus, quos miſerant expeditionis eius comites, ut eum opportuno adorti loco interficerent. Haud inultum interfecere. nam circa repugnantẽ aliquot inſidiatores cecidere, cum ipſe ſe præualidus pari uiribus animo circumuẽtus tutaretur. Nunciant in caſtra cæteri, præcipitatum in inſidias eſſe Siccium egregiè pugnantem, militeſq́ quoſdam cum eo amiſſos. Primò fides nunciantibus fuit: profecta deinde cohors ad ſepeliẽdos qui ceciderant, decemuirorum permiſſu, poſtquam nullum ſpoliatum ibi corpus, Sicciuḿq́ in medio iacentem, armatumq́ omnibus in eum uerſis corporibus uidere: hoſtium neq́ corpus ullum, nec ueſtigia abeuntium. profectò ab ſuis interfectũ memorantes retulere corpus inuidiæq́ plena caſtra erant, & Romam ferri protinus Sicciũ placebat, ni decemuiri funus militare ei publica impenſa facere maturaſſent. Sepultus ingenti militum mœſtitia, peſsima decemuirorum in uulgus fama eſt. Sequitur aliud in urbe nefas ab libidine ortum, haud minus fœdo euentu, quàm quod per ſtuprum cædemq́ Lucretiæ urbe regnoq́ Tarquinios expulerat: ut non finis ſolum idem decemuiris, qui regibus, ſed cauſa etiam eadem imperij amittendi eſſet. Ap. Claudiũ uirginis plebeiæ ſtuprandæ libido cœpit. pater uirginis L. Virginius honeſtum ordinẽ in Algido ducebat, uir exempli recti domi militiæq́. perinde uxor inſtituta fuerat, liberiq́ inſtituebantur. deſponderant filiam L. Icilio tribunitio, uiro acri, & pro cauſa plebis expertæ uirtutis. hanc uirginem adultam, forma excellentem Appius amore ardens precio ac ſpe pellicere adortus, poſtquã omnia pudore ſepta animaduerterat, ad crudelem ſuperbamq́ uim animũ conuertit. M. Claudio clienti negociũ dedit, ut uirginem in ſeruitutem aſſereret: neq́ cederet ſecundum libertatem poſtulantibus uindicias: quòd pater puellæ abeſſet, locum iniuriæ eſſe ratus, uirgini uenienti in forũ (ibi nanq́ in tabernis literarũ ludi erant) miniſter decemuiri libidinis manũ iniecit, ſeruã ſua natam ſeruamq́ appellans eſſe: ſequiq́ ſe iubebat, cunctantem ui abſtracturum.

Pauida puella ſtupente,ad clamorem nutricis fidem Quiritiū implorantes fit concur A
ſus. Virginij patris ſponſiq; Icilij populare nomen celebratur:notos gratia eorū, tur-
bam indignitas rei uirgini conciliat. Iam à ui tuta erat,cum aſſertor nihil opus eſſe mul
titudine concitata ait,ſe iure graſſari,non ui. uocat puellam in ius , autoribus qui ade-
rant,ut ſequeretur. ad tribunal Appij peruentum eſt. notam iudici fabulam petitor,
quippe apud ipſum autorem argumenti,peragit. puellā domi ſuę natam,furtóq; inde
in domum Virginij translatam,ſuppoſitā ei eſſe. id ſe indicio compertū afferre:proba
turumq; uel ipſo Virginio iudice,ad quem maior pars iniuriæ eius pertineat. interim
dominū ſequi ancillam,æquum eſſe. Aduocati puellæ,cum Virginiū reip. cauſa dixiſ-
ſent abeſſe,biduo affuturum,ſi nunciatum ei ſit:iniquū eſſe,abſentem de liberis dimi-
care: poſtulant ut rem integram in patris aduentū differat:lege ab ipſo lata uindicias
det ſecundum libertatem,neu patiatur uirginem adultam famæ prius,quàm liberta-
tis periculū adire. Appius decreto præfatus quàm libertati fauerit,eam ipſam legē de-
clarare,quam Virginij amici poſtulationi ſuæ prætendant. cæterum ita in ea firmum
libertati fore præſidium,ſi nec cauſis,nec perſonis uariet. in his enim quę aſſerantur in
libertatem,quia quiuis lege agere poſsit,id iuris eſſe: in ea quæ in patris manu ſit, ne-
minem eſſe alium,cui dominus poſſeſsione cedat. placere itaq; patrē accerſiri : interea
iuris ſui iacturam aſſertorem non facere,quin ducat puellam,ſiſtendamq; in aduentū
eius qui pater dicatur,promittat. Aduerſus iniuriam decreti cum multi magis freme-
rent,quàm quiſquā unus recuſare auderet:P. Numitorius puellæ auunculus,& ſpon-
ſus Icilius interueniunt:dataq; inter turbam uia,cū multitudo Icilij maximè interuen-
tu reſiſti poſſe Appio crederet,lictor decreſſe ait:uociferātemq; Iciliū ſummouet. Pla
cidum quoq; ingeniū tam atrox iniuria accendiſſet. Ferro hinc tibi ſummouēdus ſum
Appi,inquit. ut tacitū feras,quod celari uis. uirginē ego hanc ſum ducturus,nuptamq;
pudicam habiturus. proinde omnes collegarū quoq; lictores cōuoca,expediri uirgas B
& ſecures iube:non manebit extra domū patris ſponſa Icilij:non, ſi tribunitiū auxiliū
& prouocationē plebi Romanæ,duas arces libertatis tuendæ ademiſtis:ideo in libe-
ros quoq; noſtros coniugesq; regnum ueſtræ libidini datū eſt. ſæuite in tergum & in
ceruices noſtras,pudicitia ſaltem in tuto ſit. Huic ſi uis afferetur,ego præſentium Qui
ritium pro ſponſa, Virginius militū pro unica filia,omnes deorū hominumq; implo-
rabimus fidem:neq; tu iſtud unquam decretū ſine cæde noſtra referes:poſtulo Appi,
etiā atq; etiā conſideres quò progrediare. Virginius uiderit de filia , ubi uenerit, quid
agat. hoc tantū ſciat,ſibi,ſi huius uindicijs ceſſerit,conditionem filiæ quærendam eſſe.
me uindicantem ſponſam in libertatē uita citius deſeret,quàm fides. Concitata multi-
tudo erat,certamenq; inſtare uidebatur. lictores Icilium circumſteterant. nec ultra mi
nas tamen proceſſum eſt,cum Appius non Virginium defendi ab Icilio, ſed inquietū
hominem,& tribunatū etiam nunc ſpirantem,locū ſeditionis quærere,diceret:nō pr
biturum ſe illi eo die materiā:ſed ut iam ſciret,non id petulantiæ ſuæ, ſed Virginio ab
ſenti & patrio nomini & libertati datum. ius eo die ſe non dicturum,neq; decretū in-
terpoſiturum:à M. Claudio petiturum,ut decederet iure ſuo , uindicariq; puellam in
poſterum diem pateretur. quod niſi pater poſtero die affuiſſet,denunciare ſe Icilio ſi-
milibusq; Icilij:neq; legi ſuæ latorē,neq; decemuiro conſtantiā defore:nec ſe utiq; col
legarum lictores conuocaturū ad coercendos ſeditionis autores,contentū ſe ſuis licto
ribus fore. Cum dilatum tempus iniuriæ eſſet,ſeceſsiſſentq; aduocati puellæ , placuit
omnium primùm fratrem Icilij,filiumq; Numitorij , impigros iuuenes pergere inde
rectà ad portā:& quantū accelerari poſſet, Virginiū acciri è caſtris. in eo uerti puellæ
ſalutē,ſi poſtero die uindex iniuriæ ad tēpus pręſto eſſet. Iuſsi pergunt,citatisq; equis
nunciū ad patrē perferunt. Cum inſtaret aſsertor puellę ut uindicaret,ſponſoresq; da
ret:atq; idipſum agi diceret Icilius,ſedulò tempus terens,dum præciperēt iter nuncij
miſsi in caſtra:manus tollere undiq; multitudo,& ſe quiſq; paratū ad ſpōdendū Icilio
oſtendere.

A oſtendere.atq; ille lachrymabundus,Gratum eſt,inquit:craſtina die ueſtra opera u-
tar:ſponſorũ nunc ſatis eſt. Ita uindicat̃ Virginia ſpõdentibus propinquis. Appius
pauliſper moratus,ne eius rei cauſa ſediſſe uideretur:poſtquã omiſsis rebus alijs pr
cura unius nemo adibat, domum ſe recepit: collegisq; in caſtra ſcribit, ne Virginio
cõmeatum dent,atq; etiã in cuſtodia habeãt.Improbũ conſiliũ ſerũ,ut debuit,fuit:et
iam cõmeatu ſumpto profectus Virginius prima uigilia erat, cũ poſtero die mane
de retinẽdo eo nequicquã literæ reddũtur. At in urbe prima luce, cũ ciuitas in foro
expectatione erecta ſtaret: Virginius ſordidatus filiã ſuã obſoleta ueſte comitantib.
aliquot matronis cũ ingenti aduocatiõe in forũ deducit. circũire ibi & prehẽſare ho
mines cœpit: & nõ orare ſolùm precariã opem,ſed pro debita petere,ſe pro liberis
eorũ ac coniugib. quotidie in acie ſtare: nec aliũ uirũ eſſe,cuius ſtrenuè ac ferociter
facta in bello plura memorari poſſent.quid prodeſſe, ſi incolumi urbe quæ capta ul
tima timeantur,liberis ſuis ſint patiẽda? Hæc propè cõcionabundus circũibat homi
nes. Similia his ab Icilio iactabãtur. comitatus muliebris plus tacito fletu, quàm ulla
uox mouebat. Aduerſus quæ omnia obſtinato animo Appius(tanta uis amentię ue
rius quàm amoris mentẽ turbauerat) in tribunal aſcendit:& ultro querẽte pauca pe
titore,quòd ius ſibi pridie per ambitionẽ dictũ non eſſet,priuſquã aut ille poſtulatũ
perageret,aut Virginio reſpõdendi daretur locus, Appius interfatur. Quem decre
to ſermonẽ pretenderit, forſan aliquẽ uerum autores antiqui tradiderunt.quia nuſ-
quam ullum in tanta fœditate decreti ueriſimilẽ inuenio:id quod cõſtat, nudũ uide
tur proponendũ,decreſſe uindicias ſecundũ ſeruitutẽ. Primò ſtupor omnes admira
tione rei tam atrocis defixit:ſilentiũ inde aliquandiu tenuit. deinde cũ M.Claudius
circũſtantib.matronis iret ad prehendendã uirginẽ,lamentabilisq; eũ mulierũ com-
ploratio excepiſſet: Virginius intentãs in Appiũ manus,Icilio,inquit, Appi, nõ tibi
filiam deſpõdi: & ad nuptias,nõ ad ſtuprum educaui. placet pecudũ ferarumq; ritu
B promiſcuè in cõcubitus ruere? paſſuri'ne hæc iſti ſint, neſcio.nõ ſpero eſſe paſſuros
illos qui arma habent. Cum repelleret̃ aſſertor uirginis à globo mulierũ circunſtan
tiumq; aduocatorũ,ſilentiũ factum per preconẽ. Decemuir alienato ad libidinẽ ani
mo,negat ex heſterno tantum cõuicio Icilij uiolentiaq; Virginij,cuius teſtẽ P.R. ha
beat, ſed certis quoq; indicijs cõpertum ſe habere, nocte tota cœtus in urbe factos
eſſe ad mouendam ſeditionẽ. itaq; ſe haud inſciũ eius dimicationis, cum armatis de
ſcendiſſe,nõ ut quenquam quietũ uiolaret,ſed ut turbantes ciuitatis ociũ pro maie-
ſtate imperij coerceret: proinde quieſſe erit melius. I,inquit,lictor,ſummoue turbã,
et da uiam domino ad prehendendũ mancipiũ. Cum hęc intonuiſſet plenus irę,mul
titudo ipſa ſe ſua ſpõte dimouit,deſertaq; preda iniurię puella ſtabat. Tum Virgini
us,ubi nihil uſquã auxilij uidit: Quęſo,inquit,Appi,primùm ignoſce patrio dolori,
ſi inclemẽtius in te ſum inuectus: deinde ſinas hic coram uirgine nutricem perconta
ri,quid hoc rei ſit? ut ſi falſo pater dictus ſum,æquiore hinc animo diſcedã. Data ue
nia,ſeducit filiã ac nutricẽ propè Cloacinę ad tabernas,quib.nunc Nouis eſt nomẽ:
atq; ibi ab lanio cultro abrepto, Hoc te uno, quo poſſum,ait,modo filia in libertatẽ
uindico. pectus deinde puellę trãsfigit.reſpectãsq; ad tribunal: Te,inquit,Appi,tu
umq; caput ſanguine hoc cõſecro. clamore ad tã atrox facinus orto excitus Appius,
cõprehẽdi Virginiũ iubet. ille ferro quacũq; ibat,uiã facere, donec multitudine etiã
proſequentiũ ruẽte ad portã perrexit. Icilius Numitoriusq; exãgue corpus ſublatũ
oſtentant populo: ſcelus Appij,puellæ infelicẽ formã, neceſsitatẽ patris deplorant.
ſequentes clamitãt matronæ,eam'ne liberorũ procreandorũ conditionẽ? ea pudici
tiæ præmia eſſe? cæteraq; quæ in tali re muliebris dolor, quo eſt mœſtior imbecil-
lo animo,eo miſerabilia magis querentib. ſubijcit. Viuorum et maximè Icilij uox to
tæ tribunitię poteſtatis ac prouocationis ad populũ ereptæ, publicarumq; indigna
tionũ erat. Concitat̃ multitudo partim atrocitate ſceleris, partim ſpe per occaſionẽ
repe-

repetendæ libertatis, Appius nunc uocari Icilium, nunc retractationē arripi: poſtre A
mò cum locus adeundi apparitoribus nō daretur, ipſe cum agmine patriciorū iuue
num per turbā uadens, in uincla duci iubet. Iam circa Iciliū nō ſolùm multitudo, ſed
duces quoq; multitudinis erant L. Valerius, et M. Horatius. qui repulſo lictore, ſi iu
re ageret, uindicare ſe à priuato Iciliū aiebāt: ſi uim afferre conaretur, ibi quoq; haud
impares fore. Hinc atrox rixa oritur. Valeriū Horatiumq́; lictor decemuiri inuadit,
franguntur à multitudine faſces. In cōcionem Appius aſcendit, ſequūtur Horatius,
Valeriusq́;. eos concio audit, decemuiro obſtrepitur. Iam pro imperio Valerius di
ſcedere à priuato lictores iubebat: cum fractis animis, uitæ metuens, in domū ſe pro
pinquam foro inſcijs aduerſarijs capite obuoluto recepit. Sp. Oppius, ut auxilio col
legæ eſſet, in forū ex altera parte irrumpit. uidet imperiū ui uictum. Agitatus deinde
cōſilijs, atq; ex omni parte aſſentiendo, multis autoribus trepidus. ſenatū poſtremò
uocari iuſsit. eas res, quòd magnæ parti patrū diſplicere acta decemuirorū uideban
tur, ſpe per ſenatum finiendæ poteſtatis eius multitudinem ſedauit. Senatus nec ple
bem irritandam cenſuit: & multo magis prouidendū, ne quid Virginij aduentus in
exercitu motus faceret. itaq; miſsi iuniores patrū in caſtra, quę tum in mōte Vecilio
erant: nūciant decemuiris, ut omni ope ab ſeditione milites cōtineant. ubi Virginius
maiorē quàm reliquerat in urbe, motū exciuit. Nam præterquā quòd agmine pro-
pè quadringentorū hominū ueniens, qui ab urbe indignitate rei accenſi comites ei
ſe dederāt, conſpectus eſt: ſtrictū etiam telū, reſperſusq; ipſe cruore tota in ſe caſtra
cōuertit. & togæ multifariā in caſtris uiſæ, maioris aliquanto quàm erat, ſpeciem ur-
banæ multitudinis fecerant. Quærentibus quid rei eſſet, flens diu uocem non miſit.
Tandem ut iam ex trepidatione cōcurrentium turba cōſtitit, ac ſilentiū fuit, ordine
cuncta ut geſta erant, expoſuit. Supinas deinde tendens manus, cōmilitones appel-
lans orabat, ne quod ſcelus Ap. Claudij eſſet, ſibi attribuerēt: neu ſe ut parricidā libe- B
rúm auerſarent. ſibi uitā filiæ ſua cariorē fuiſſe, ſi liberę ac pudicę uiuere licitū fuiſſet.
cum uelut ſeruā ad ſtuprū rapi uideret, morte amitti melius ratū, quàm cōtumelia li
beros, miſericordia ſe in ſpeciē crudelitatis lapſum, nec ſe ſuperſtitē filiæ futurū fuiſ-
ſe, niſi ſpem ulciſcēdę mortis eius in auxilio commilitonū habuiſſet. illis etiā filias, ſo
rores cōiugesq; eſſe. nec cū filia ſua libidinē Ap. Claudij extinctā eſſe: ſed quo impu-
nitior ſit, eo effrenatiorē fore: aliena calamitate documentū datū illis cauendę ſimilis
iniuriæ. quod ad ſe attineat, uxorem ſibi fato ereptā: filiā, quia non ultra pudica uictu
ra fuerit, miſerā, ſed honeſtā motem occubuiſſe. nō eſſe iam Appij libidini locū in do
mo ſua: ab alia uiolentia eius eodem ſe animo ſuū corpus uindicaturū, quo uindica-
uerit filię: cæteri ſibi ac liberis ſuis cōſulerent. Hæc Virginio uociferāti ſucclamabat
multitudo, nec illius dolori, nec ſuę libertati ſe defuturos. Et immiſti turbę militū to
gati cū eadem illa querendo docendoq; quanto uiſa, quàm audita indigniora potue
rint uideri: ſimul profligatā iam rem nūciando Romę eſſe, inſecutosq; qui Appium
propè interemptū in exiliū abiſſe dicerent: perpulerūt, ut ad arma cōclamaretur: uel
lerentq; ſigna, et Romā proficiſcerent. Decemuiri ſimul ijs quæ uidebāt, ijsq; quę a-
cta Romę audierāt, perturbati, alius in aliam partem caſtrorū ad ſedādos motus diſ
currūt: & leniter agentib. reſponſum nō reddit. imperio ſi quis inhiberet, et uiros &
armatos ſe eſſe reſponderetur. eunt agmine ad urbē, & Auentinā inſidunt, ut quiſq;
occurrerat plebem ad repetendā libertatem, creandosq; tribunos plebis adhortan
tes. alia uox nulla uiolenta audita eſt. ſenatū Sp. Oppius habet. nihil placet aſperè a-
gii. quippe ab ipſis datū locum ſeditionis eſſe. mittunt tres legati conſulares, Sp. Tar
peius, C. Iulius, P. Sulpitius, qui quærerent ſenatus uerbis, cuius iuſſu caſtra deſeruiſ
ſent? aut quid ſibi uellēt, qui armati Auentinū obſediſſent? belloq; auerſo ab hoſtib.
patriā ſuā cepiſſent? Nō defuit quid reſpōderetur: deerat qui daret reſpōſum, nullo
dū certo duce, nec ſatis audentib. ſingulis inuidiæ ſe offerre, id modò à multitudine
conclama-

A conclamatũ eſt,ut L. Valeriũ & M. Horatiũ ad ſe mitterẽt,his ſe daturos reſponſum.
Dimiſsis legatis,admonet milites Virginius,in re nõ maxima paulo antè trepidatum
eſſe,quia ſine capite multitudo fuerit:reſponſumq́;,quanquã nõ inutiliter,fortuito ta-
mẽ magis cõſenſu,q̃ cõmuni cõſilio eſſe.placere decẽ creari,qui ſummæ rei pręeſſent,
militariq́; honore tribunos militũ appellari.Cũ ad eum ipſum primùm is honos defer-
retur:Melioribus meis ueſtriſq́; rebus reſeruate,inquit,iſta de me iudicia. nec mihi fi-
lia in uita honorem ullum iucundũ eſſe patitur: nec in perturbata repub. eos utile eſt
præeſſe uobis,qui proximi inuidiæ ſint.ſi quis uſus mei eſt,nihilo minor ex priuato ca
pietur.Ita decem numero tribunos militares creãt. Neq; in Sabinis quieuit exercitus.
ibi quoq; autore Icilio,Numitorioq́;,ſeceſsio ab decemuiris facta eſt: non minore mo
tu animorũ Siccij cædis memoria renouata,quàm quem noua fama de Virginia adeò
fœdè ad libidinem petita,accenderat.Icilius ubi audiuit tribunos militum in Auenti-
no creatos,ne comitiorũ militariũ prærogatiuã urbana comitia ijſdẽ tribunis plebis
creãdis ſequerẽt:peritus rerũ populariũ,imminenſq́; ei poteſtati,et ipſe prius quàm
iretur ad urbẽ,pari poteſtate eundẽ numerũ ab ſuis creandum curat.Porta Collina ur
bem intrauere ſub ſignis,mediaq́; urbe agmine in Auentinum pergunt. ibi coniuncti
alteri exercitui XX tribunis militum negociũ dederunt, ut ex ſuo numero duos crea-
rent,qui ſummæ rerũ præeſſent.M.Oppium,Sex.Manilium creant.Patres ſoliciti de
ſumma rerũ,cum ſenatus quotidie eſſet,iurgijs ſæpius terunt tempus,q̃ cõſilijs. Siccij
cædes decemuiris & Appiana libido, & dedecora militiæ obijciebãtur. placebat Va-
lerium Horatiumq́; ire in Auentinum.illi negabãt ſe aliter ituros,q̃ ſi decemuiri depo
nerẽt inſignia magiſtratus eius,quo anno iam antè abiſſent. Decemuiri querẽtes ſe in
ordinẽ cogi,nõ antequam perlatis legibus,quarum cauſa creati eſſent,depoſituros im
perium ſe aiebant.Per M.Duelliũ qui tribunus plebis fuerat,certior facta plebs,con-
B tentionibus aſsiduis nihil tranſigi, in Sacrum montẽ ex Auentino tranſit: affirmante
Duellio nõ prius quàm deſeri urbem uideant,curam in animos patrũ deſcenſurã: ad-
moniturum Sacrum montẽ conſtantiæ plebis,ſcituros, quàm ſine reſtituta poteſtate
redigi in concordiã res nequeant. Via Nomentana,cui tum Ficulenſi nomẽ fuit,pro-
fecti,caſtra in monte Sacro locauere,modeſtiã patrum ſuorũ,nihil uiolando imitati.
Secuta exercitũ plebs,nullo qui per ætatẽ ire poſſet retractante:proſequuntur coniu-
ges liberiq́;,cuiꝰ nam ſe relinquerẽt in ea urbe, in qua nec pudicitia, nec libertas ſancta
eſſet, miſerabiliter rogitantes.Cum uaſta Romæ omnia inſueta ſolitudo feciſſet, in fo
ro præter paucos ſeniorum nemo eſſet:uocatis utiq; in ſenatum patribus,deſertũ ap-
paruiſſet forum:plures iam q̃ Horatius & Valerius uociferabantˀ: Quid expectabitis
Pa. Conſcripti? ſi decemuiri finem pertinacię nõ faciunt,ruere ac deflagrare omnia paſ
ſuri eſtis? Quod autem iſtud imperium eſt decemuiri,quod amplexi tenetis? tectis ac
parietibus iura dicturi eſtis? non pudet lictorum ueſtrorum maiorem propè nume-
rum in foro conſpici quàm togatorum aliorum? Quid ſi hoſtes ad urbem ueniant, fa-
cturi eſtis? quid ſi plebs mox ubi parum ſeceſsione moueamur,armata ueniat? occaſuꝰ
ne urbis uultis finire imperium? atqui aut plebs non eſt habenda, aut habendi ſunt
tribuni plebis. Nos citius caruerimus patricijs magiſtratibus,quàm illi plebeijs .nouã
inexpertamq́; eam poteſtatem eripuere patribus noſtris,ne nunc dulcedine ſemel ca-
pti, ferãt deſiderium: cum pręſertim nec nos temperemus imperijs,quo minus illi au
xilij egeant.Cum hæc ex omni parte iactarentur,uicti conſenſu decemuiri futuros ſe,
quando ita uideatur,in poteſtate patrum affirmant:id modò ſimul orant ac monent,
ut ipſis ab inuidia caueatur:nec ſuo ſanguine ad ſupplicia patrum plebem aſſuefaciãt.

Tum Valerius Horatiuſq́; miſsi ad plebem conditionibus quibus uideretur reuo-
candam, componendaſque res, decemuiris quoque ab ira & impetu multitudinis
pręcauere iubentur.Profecti gaudio ingenti plebis,in caſtra accipiuntur:quippe libe
ratores haud dubiè & motus initio,& exitu rei:ob hæc ijs aduenientib. gratiæ actæ.

Icilius

Icilius pro multitudine uerba facit. idem cum de conditionibus ageretur, quærentib. A legatis, quæ poſtulata plebis eſſent: compoſito iam ante aduentum legatorum conſilio ea poſtulauit, ut appareret in æquitate rerum plus quàm in armis reponi ſpei: poteſtatem enim tribunitiam prouocationemq́ repetebant, quę ante decemuiros creatos auxilia plebis fuerant. & ne cui fraudi eſſet, conciſſe milites, aut plebem ad repetendam per ſeceſsionem libertatem. de decemuirorum modò ſupplicio atrox poſtulatũ fuit. dedi quippe eos æquum cenſebant, uiuosq́ igni concrematuros minabantur. Legati ad ea: Quæ conſilij fuerunt, adeò æqua poſtulaſtis, ut ultro uobis deferenda fuerint. libertati enim ea præſidia petitis, non licentiæ ad impugnandum alios. iræ ueſtrę magis ignoſcendum, quàm indulgendum eſt: quippe qui crudelitatis odio in crudelitatem ruitis: & prius penè quàm ipſi liberi ſitis, dominari iam in aduerſarios uultis. Nunquam'ne quieſcet ciuitas noſtra ſupplicijs, aut patrum in plebem Romanam, aut plebis in patres? Scuto uobis magis quàm gladio opus eſt: ſatis ſuperq́ humilis eſt, qui iure æquo in ciuitate uiuit, nec inferendo iniuriam, nec patiendo. etiam ſi quando metuendos uos præbituri eſtis, cum recuperatis magiſtratibus, legibusq́ ueſtris iudicia penes uos erunt: de capite noſtro fortunisq́ tunc, ut quęq́ cauſa erit, ſtatuetis. nũc libertatem repeti, ſatis eſt. Facerent ut uellent permittentibus cunctis, mox redituros ſe legati rebus perfectis affirmant. Profecti cum mandata plebis patrib. expoſuiſſent: alij decemuiri, quandoquidem præter ſpem ipſorum ſupplicij ſui nulla mentio fieret, haud quicquam abnuêre. Appius truci ingenio, & inuidia præcipua, odium in ſe aliorũ ſuo in eos metiẽs odio: Haud ignoro, inquit, imminet fortuna. uideo donec arma aduerſarijs tradantur, differri aduerſus nos certamen. dandus inuidiæ eſt ſanguis: nihil ne ego quidem moror, quo minus decemuiratu abeam. Factum ſenatuſcõſultum, ut decemuiri ſe primo quoq́ tempore magiſtratu abdicarent. Q. Furius põtifex max. tribunos plebis crearet: & ne cui fraudi eſſet ſeceſsio militum plebisq́. His ſenatuſconſultis perfectis, dimiſſo ſenatu decemuiri prodeunt in concionem, abdicantq́ ſe magiſtratu ingenti hominũ lætitia. Nunciantur hæc plebi. legatos quicquid in urbe hominum ſupererat, proſequitur. huic multitudini læta alia turba ex caſtris occurrit. cõgratulantur libertatem cõcordiamq́ ciuitati reſtitutam. Legati pro concione: Quod bonum, fauſtum, fœlixq́ ſit uobis, reiq́ publicæ, redite in patriam ad penates, coniuges, liberosq́ ueſtros. ſed qua hic modeſtia fuiſtis, ubi nullius ager in tot uſu rerum neceſſario tantæ multitudini eſt uiolatus, eam modeſtiam ferte in urbem. in Auentinũ ite, unde profecti eſtis. ibi felici loco, ubi prima initia inchoaſtis libertatis ueſtræ, tribunos plebis creabitis. præſto erit pontifex maximus, qui comitia habeat. Ingẽs aſſenſus alacritasq́ cuncta approbantium fuit. conuertunt inde ſigna, profectiq́ Romã certãt cum obuijs gaudio. armati per urbem ſilentio in Auentinum perueniunt. ibi extẽplò pontifice maximo comitia habente, tribunos plebis creauerunt, omniũ primũ A. Virginiũ, inde L. Iciliũ, & P. Numitorẽ auunculũ Virginię, autores ſeceſſionis: tum C. Sicinium, progeniẽ eius, quem primũ tribunũ plebis creatum in Sacro monte, proditũ memoriæ eſt: & M. Duellium, qui tribunatum inſignem ante decemuiros creatos geſſerat, nec in decemuiralibus certaminibus plebi defuerat. ſpe deinde magis quàm meritis electi, M. Titinnius, M. Pomponius, C. Apronius, Ap. Iulius, C. Oppius. Tribunatu inito L. Icilius extemplo plebẽ rogauit, & plebs ſciuit, ne cui fraudi eſſet ſeceſsio ab decemuiris facta. confeſtim de conſulibus creandis cum prouocatione M. Duellius rogationem pertulit. ea omnia in patris Flaminijs concilio plebis acta, quem nunc circum Flaminium appellant. Per interregem deinde conſules creati, L. Valerius, & M. Horatius, qui extemplo magiſtratum occœperunt: quorum cõſulatus popularis ſine ulla partium iniuria, nec ſine offenſione fuit. quicquid enim libertati plebis caueretur, id ſuis decedere opibus credebant. Omnium primum, cum ueluti in controuerſo iure eſſet, tenerẽtur'ne patres plebiſcitis: legem centuriatis comitijs tulere, ut quod B

A tributim plebes iuſsiſſet,populū teneret.qua lege tribunitijs rogationibus telum acer
rimum datū eſt.Aliam deinde conſularem legem de prouocatione, unicum præſidiū
libertatis,decemuirali poteſtate euerſam non reſtituūt modò, ſed etiam in poſterum
muniunt,ſanciendo nouam legem,ne quis ullum magiſtratum ſine prouocatione cre
aret.qui creaſſet,eum ius fasq; eſſet occidi:ne'ue ea cædes capitalis noxæ haberetur.&
cum plebē hinc prouocatione,hinc tribunitiò auxilio ſatis firmaſſent, ipſis quoq; tri-
bunis ut ſacroſancti uiderētur (cuius rei propè iam memoria aboleuerat)relatis qui-
buſdā ex magno interuallo cærimonijs,renouarunt:& cum religione inuiolatos eos,
tum lege etiam fecerunt: ſanciendo,ut qui tribunis plebis,ędilibus,iudicibus,decem-
uiris nocuiſſet, eius caput Ioui ſacrū eſſet : familia ad ædem Cereris , Liberi Liberæq;
uenum iret.Hac lege iuris interpretes negant quenquā ſacroſanctū eſſe , ſed eum qui
eorū cuiquā nocuerit,ſacrū ſanciri.itaq; ædilem prehendi,duciq; à maiorib.magiſtra-
tibus:quod & ſi non iure fiat(noceri enim ei,cui hac lege non liceat) tamen argumen-
tum eſſe,non haberi pro ſacroſancto ædilē:tribunos uetere iureiurando plebis , cum
primùm eam poteſtatem creauit,ſacroſanctos eſſe.Fuere qui interpretarentur , eadē
hac Horatia lege conſulib.quoq; & prætoribus,quia eiſdem auſpicijs,quibus cōſules
crearentur,cautum eſſe:iudicem enim conſulē appellari.Quę refellitur interpretatio:
quòd his temporib.nondum conſulem iudicem,ſed prætorem appellari mos fuerit.
Hæ conſulares leges fuere.Inſtitutum etiam ab ijſdem conſulibus : ut ſenatuſconſulta
in ædem Cereris ad ædiles plebis deferrentur:quæ antè arbitrio conſulum ſupprime-
bantur uitiabanturq;. M. Duellius deinde tribunus plebis plebem rogauit , plebeſq;
ſciuit,qui plebem ſine tribunis reliquiſſet,quiq; magiſtratum ſine prouocatione cre-
aſſet, tergo ac capite puniretur.Hæc omnia ut inuitis , ita non aduerſantibus patricijs
tranſacta:quia nondū in quenq; unum ſæuiebatur.Fundata deinde & poteſtate tribu
B nitia,& plebis libertate,tum tribuni aggredi ſingulos.tutum maturumq; iam rati , ac-
cuſatorem primùm Virginiū,& Appiū reum deligunt.Cum diem Appio Virginius
dixiſſet,& Appius ſtipatus patricijs iuuenibus in forum deſcēdiſſet : redintegrata ex-
templo eſt omnibus memoria fœdiſsimæ poteſtatis,cum ipſum ſatelliteſq; eius uidiſ
ſent.Tum Virginius,Oratio,inquit,rebus dubijs inuenta eſt . itaq; neq; ego accuſan-
do apud uos eum,tempus teram,à cuius crudelitate uoſmetipſi armis uindicaſtis:nec
iſtum ad cætera ſcelera impudentiam in defendendo ſe adijcere patiar.Omniū igitur
tibi Ap. Claudi, quæ impiè nefarieq; per bienniū alia ſuper alia es auſus , gratiā facio,
unius tantū criminis,niſi uindices, iudicē te ab libertate in ſeruitutem cōtra leges uin-
dicias nō dediſſe, in uincula te duci iubeo. Nec in tribunitio auxilio Appius,nec in iu-
dicio populi ullā ſpem habebat:attamen & tribunos appellauit:& nullo morante ar-
reptus à uiatore,Prouoco, inquit . Audita uox una uindex libertatis ex eo miſſa ore,
quo uindiciæ nuper ab libertate dictæ erant, ſilentiū fecit . Et dum pro ſe quiſq; deos
tandem eſſe,& non negligere humana fremunt,& ſuperbiæ crudelitatiq; etſi ſeras,nō
leues tamen uenire pœnas:prouocare qui prouocationē ſuſtuliſſet:& implorare præ
ſidium populi,qui omnia iura populi obtriſſet:rapiq; in uincula egentem iure liberta-
tis,qui liberū corpus in ſeruitutē addixiſſet:ipſius Appij inter concionis murmur fidē
populi Romani implorantis uox audiebatur.Maiorum merita in rempub.domi mili
tiæq; commemorabat:ſuum infelix erga plebem Romanā ſtudium , quòd æquanda-
rum legum cauſa cum maxima offenſione patrum conſulatu abiſſet:ſuas leges,quibus
manentibus lator earum in uincula ducatur.cæterum ſua propria bona malaq; cū cau
ſæ dicendæ data facultas ſit,tum ſe experturū . in præſentia ſe communi iure ciuitatis
ciuem Romanum die dicta poſtulare,ut dicere liceat,ut iudicium populi Rom.expe-
riri.non ita ſe inuidiam pertimuiſſe,ut nihil in æquitate & miſericordia ciuium ſuorū
ſpei habeat.quòd ſi indicta cauſa in uincula ducatur , iterū ſe tribunos plebis appella-
re,& monere ne imitentur quos oderint.quòd ſi tribuni eodem fœdere obligatos ſe

fateantur tollendæ appellationis cauſa,in quam cõſpiraſſe decemuiros criminati ſint: A
ait ſe prouocare ad populum:implorare leges de prouocatione,& cõſulares,& tribunitias eo ipſo anno latas.quem enim prouocaturum,ſi hoc indẽnato indicta cauſa nõ liceat? cui plebeio,& humili præſidium in legibus fore,ſi Ap.Claudio non ſit? ſe documento futurum,utrũ nouis legib.dominatio,an libertas firmata ſit:& appellatio prouocatióq; aduerſus iniuriã magiſtratuũ oſtentata tantũ inanib. literis,an uerè data ſit. Contra ea Virginius,unũ Ap.Claudium & legum expertem,& ciuilis & humani foederis eſſe aiebat.reſpicerent tribunal homines,caſtellum omnium ſcelerũ:ubi decemuir ille perpetuus,bonis,tergo,ſanguini ciuium infeſtus,uirgas,ſecureſq; omnib. minitans,deorũ hominũq; contemptor,carnificibus non lictoribus ſtipatus,iam ab rapinis & cædibus animo ad libidinem uerſo,uirginem ingenuam in oculis populi Romani uelut bello captam,à complexu patris abreptam miniſtro cubiculi ſui clienti dono dederit:ubi crudeli decreto,nefandiſq; uindicijs dexteram patris in filiam armauerit: ubi tollentes corpus ſemianime uirginis,ſponſum,auunculumq; in carcerem duci iuſſerit,ſtupro interpellato magis,quàm cęde motus.& illi carcerem ędificatũ eſſe,quod domicilium plebis Romanæ uocare ſit ſolitus.Proinde ut ille iterum ac ſæpius prouocet,ſic ſe iterũ ac ſæpius iudicem illi ferre,ni uindicias ab libertate in ſeruitutẽ dederit, ſi ad iudicem non eat,pro damnato in uincula duci iubere.Vt haud quoquam improbante,ſic magno motu animorum, cum tanti uiri ſupplicio ſuamet plebi iam nimia libertas uideretur,in carcerẽ eſt coniectus.tribunus ei diem prędixit.Inter hæc ab Latinis & Hernicis legati gratulatum de concordia patrum ac plebis Romã uenerunt:donumq; ob eam Ioui optimo maximo coronã auream in Capitolium tulere parui ponderis,prout res haud opulẽtæ erant,colebanturq; religiones piè magis quàm magnificè.Iiſdem autoribus cognitum eſt,Aequos Volſcoſq; ſumma ui bellum apparare. Itaq; partiri prouincias conſules iuſsi.Horatio Sabini,Valerio Aequi euenere. Cum B
ad ea bella delectum edixiſſent,fauore plebis non iuniores modò,ſed emeritis etiã ſtipendijs pars magna uoluntariorum ad nomina danda præſto fuere: eoq; non copia modò,ſed genere etiam militum ueteranis admiſtis firmior exercitus fuit.Priuſquam urbem egrederentur,leges decemuirales,quibus tabulis duodecim eſt nomẽ,in ęs inciſas in publico propoſuerunt.Sunt qui iuſſu tribunorum ædiles functos eo miniſterio ſcribant. C. Claudius,qui peroſus decemuirorum ſcelera,& ante omneis fratres filij ſuperbiæ infeſtus, Regillum antiquam in patriam ſe contulerat: is magno iam natu cum ad pericula eius deprecanda rediſſet,cuius uitia fugerat, ſordidatus cum gentilibus clientibuſq; in foro prehenſabat ſingulos:orabatq;, ne Claudiæ genti eam inuſtã maculam uellent,ut carcere & uinculis uiderentur digni.uirum honoratiſsimæ imaginis futurum ad poſteros,legumlatorem conditoremq; Romani iuris iacere uinctum inter fures nocturnos ac latrones.auerterent ab ira parumper ad cognitionem cogitationemq; animos:& potius unum tot Claudijs deprecantibus condonarent, q̃ propter unius odium multorum preces aſpernarẽtur. ſe quoq; id generi ac nomini dare: nec cum eo in gratiam rediſſe,cuius aduerſæ fortunæ uelit ſuccurſum.uirtute libertatem recuperatam eſſe,clementia concordiã ordinum ſtabiliri poſſe. Erant quos moueret ſua magis pietate,quàm eius pro quo agebat cauſa. ſed Virginius ſui potius ut miſererentur,orabat,filiæq;:nec gentis Claudię regnũ in plebẽ ſortitæ, ſed neceſſariorum Virginiæ trium tribunorum preces audirent,qui ad auxiliũ plebis creati,ipſi plebis fidem atq; auxilium implorarent.Iuſtiores hæ lachrymæ uidebantur. Itaq; ſpe inciſa,priuſquam prædicta dies adeſſet,Appius ſibi mortem cõſciuit.Subinde arreptus à P.Numitorio Sp.Oppius inuidiæ proximus, quòd in urbe fuerat,cum iniuſtæ uindiciæ à collega dicerentur.Plus tamen facta iniuria Oppio,quàm non prohibita inuidiæ fecit.teſtis productus,qui VII & XX enumeratis ſtipendijs, octies extra ordinem donatus,donáq; ea gerens in conſpectu populi,ſciſſa ueſte, tergum laceratum uirgis oſtendit,

A oſtendit,nihilum deprecans,quin ſi quam ſuam noxam reus dicere poſſet,priuatus in ſe iterum ſæuiret. Oppius quoq; ductus in uincula eſt, & ante iudicij diem finem ibi uitæ fecit.Bona Claudij Oppijq; publicauere.collegæ eorum exilij cauſa ſolum uerterunt,bona publicata ſunt. & M.Claudius aſſertor Virginiæ die dicta damnatus,ipſo remittente Virginio ultimam pœnam,dimiſſus Tybur exulatum abijt:maneſq; Virginiæ mortuæ,quam uiuę feliciores per tot domos ad petendas pœnas uagati, nullo relicto ſonte tandem quieuerunt.Ingens metus inceſſerat patres, uultuſq; iam ijdem tribunorum erant, qui decemuirorum fuerãt,cum M.Duellius tribunus plebis inhibito ſalubriter modo nimiæ poteſtatis:Et libertatis,inquit,noſtræ,& pœnarũ ex inimicis ſatis eſt. itaque hoc anno nec diem dici cuiquam, nec in uincula duci quenquam ſum paſſurus. nam neq; uetera peccata repeti iam obliterata placet, cum noua expiata ſint decemuirorum ſupplicijs:& nihil admiſſum iri,quod uim tribunitiam deſideret,ſpondet perpetua conſulum amborum in libertate ueſtra tuenda cura.Ea primum moderatio tribuni metum patribus dempſit,eademq; auxit conſulum inuidiã: quòd adeò toti plebis fuiſſent,ut patrum ſalutis libertatiſq; prior plebeio magiſtratui quàm patricio cura fuiſſet:& antè inimicos ſatietas pœnarum ſuarum cœpiſſet,quàm obuiam ituros licentiæ eorum conſules appareret. multi'que erant qui mollius conſultum dicerent, quòd legum ab ijs latarum patres autores fuiſſent. neque erat dubium,quin turbato reipub.ſtatu tẽpori ſuccubuiſſent.Conſules rebus urbanis compoſitis,fundatoq; plebis ſtatu,in prouincias diuerſi abiere. Valerius aduerſus coniunctos iam in Algido exercitus Aequorum Volſcorũq; ſuſtinuit conſilio bellũ. quòd ſi extẽplo rem fortunæ cõmiſiſſet,haud ſcio an(qui tum animi ab decemuirorum infœlicib. auſpicijs Romanis hoſtibuſq; erant) magno detrimẽto certamẽ ſtaturũ fuerit.Caſtris mille paſſuũ ab hoſte poſitis,copias cõtinebat.hoſtes mediũ inter bina caſtra ſpacium
B acie inſtructa complebant: prouocantibuſq; ad prælium reſponſum Romanus nemo reddebat.tandẽ fatigati ſtando,ac nequicquã expectando certamen Aequi Volſciq;, poſtquam conceſſum propemodum de uictoria credebant: pars in Hernicos,pars in Latinos prędatum abeunt.relinquitur magis caſtris præſidium,quàm ſatis uirium ad certamẽ.Quod ubi ſenſit cõſul,reddit illatum antea terrorẽ,inſtructaq; acie ultrò hoſtem laceſsit.ubi illi conſcientia quid abeſſet uirium detrectauere pugnam, creuit extemplo Romanis animus,& pro uictis habebant pauentes intra uallum. Cum per totum diem ſtetiſſent intenti ad certamen, nocte ceſſere.& Romani quidẽ pleni ſpei corpora curabant.haudquaquam pari hoſtes animo nuncios paſsim trepidi ad reuocandos prædatores dimittunt:recurritur ex proximis locis,ulteriores non inuenti. Vbi illuxit,egreditur caſtris Romanus,uallũ inuaſurus,ni copia pugnæ fieret. & poſtquã multa iam dies erat,neq; mouebatur quicquam ab hoſte,iubet ſigna inferri cõſul.motaq; acie indignatio Aequos & Volſcos inceſsit,ſi uictores exercitus uallum potius q̃ uirtus & arma tegerent.igitur & ipſi efflagitatum ab ducibus ſignum pugnæ accepere.Iamq; pars egreſſa portis erat:deincepsq; alij ſeruabant ordinem,in ſuum quiſq; locum deſcendentes,cum conſul Romanus prius quàm totis uiribus fulta conſtaret hoſtium acies,intulit ſigna:adortuſq; nec omnes dum eductos,nec qui erant,ſatis explicatis ordinibus,propè fluctuantem turbam trepidantium huc atq; illuc,circũſpectantiumq; ſe ac ſuos,addito turbatis mentibus clamore atq; impetu,inuadit.Retulere primò pedem hoſtes.deinde cũ animos collegiſſent, & undiq; duces uictis ne ceſſuri eſſent,increparent,reſtituitur pugna.Conſul ex altera parte Romanos meminiſſe iubebat,illo die primùm liberos pro libera urbe Romana pugnare, ſibimetipſis uicturos, nõ ut decemuirorũ uictores præmium eſſent: non Appio duce rem geri, ſed conſule Valerio à liberatoribus populi Romani orto, liberatore ipſo: oſtenderent prioribus pręlijs per duces,non per milites ſtetiſſe,ne uincerent:turpe eſſe,contra ciues plus animi habuiſſe,quàm cõtra hoſtes:& domi,quàm foris,ſeruitutẽ magis timuiſſe. Vnam

Virginiã fuiſſe, cuius pudicitiæ in pace periculũ eſſet: unũ Appiũ ciuem periculoſæ li- A
bidinis: at ſi fortuna belli inclinet, omniũ liberis ab tot millib. hoſtiũ periculum fore.
Nolle ominari quę nec Iupiter, nec Mars pater paſſuri ſunt ijs auſpicijs cõditę urbi ac-
cidere. Auentini Sacriq; mõtis admonebat, ut ubi libertas parta eſſet paucis antè men-
ſibus, eò imperiũ illibatũ referrẽt: oſtenderẽtq;, eandẽ indolem militib. Romanis poſt
exactos decemuiros eſſe, quæ ante creatos fuerit: nec æquatis legibus imminutã uirtu-
tem populi Romani eſſe. Hæc ubi inter ſigna peditũ dicta dedit, aduolat deinde ad e-
quites. Agite iuuenes, inquit, pręſtate uirtute peditẽ, ut honore atq; ordine pręſtatis.
primo concurſu pedes mouit hoſtem, pulſum uos immiſsis equis exigite è campo: nõ
ſuſtinebunt impetũ: & nũc cunctantur magis, quàm reſiſtunt. Concitant equos, per-
mittuntq; in hoſtem pedeſtri iam turbarũ pugna: & præruptis ordinibus elati ad no-
uiſsimã aciem, pars libero ſpacio circumuecti, iam fugã undiq; capeſſentes, pleroſq; à
caſtris auertũt, præterequitãteſq; abſterrẽt. peditũ acies & cõſul ipſe, uiſq; omnis bel-
li fertur in caſtra: captiſq; cum ingenti cæde maiore præda potitur. Huius pugnæ fa-
ma perlata non in urbem modò, ſed in Sabinos ad alterum exercitum, in urbe lætitia
modò celebrata eſt: in caſtris animos militum ad æmulandum decus accẽdit. Iam Ho-
ratius eos excurſionibus ſufficiendo, prælijſq; leuibus experiundo, aſſuefecerat ſibi
potius fidere, quàm meminiſſe ignominiæ decemuirorũ ductu acceptæ, paruáq; cer-
tamina in ſummam totius profecerant ſpei. Nec ceſſabant Sabini feroces ab re priore
anno bene geſta laceſſere atq; inſtare, rogitantes quid latrocinij modò procurſantes
pauci, recurrenteſq; tererẽt tempus? & in multa prælia paruáq; carperent ſummã u-
nius belli? quin illi congrederentur acie? inclinandãq; ſemel fortunæ rem darent? Ad
id quod ſua ſponte ſatis collectũ animorũ erat, indignitate etiam Romani accendebã-
tur. iam alterum exercitũ uictorem in urbẽ redditurũ, ſibi ultro per cõtumelias hoſtem
inſultare. quando aũt ſe, ſi tum nõ ſint, pares hoſtibus fore? Vbi hæc fremere militem B
in caſtris conſul ſenſit, concione aduocata, Quemadmodum, inquit, in Algido res ge-
ſta ſit, arbitror uos milites audiſſe. qualẽ liberi populi exercitum decuit eſſe, talis fuit.
conſilio collegæ, uirtute militum uictoria parta eſt. Quod ad me attinet, id conſilij
animi que habiturus ſum, quod uos milites mihi effeceritis. & trahi bellũ ſalubriter,
& maturè perfici poteſt. ſi trahẽdum eſt, ego ut in dies ſpes uirtuſq; ueſtra creſcat, ea-
dem qua inſtitui diſciplina efficiam. ſi iam ſatis animi eſt, decerniq; placet, agite dũ cla-
morem, qualem in aciem ſublaturi eſtis, tollite hic indicẽ uoluntatis uirtutiſq; ueſtræ.
Poſtquã ingẽti alacritate clamor eſt ſublatus: quod bene uertat, geſturũ ſe illis morẽ,
Poſteróq; die in aciem deducturũ, affirmat. reliquum diei apparandis armis conſum-
ptum eſt. Poſtero die ſimul inſtrui Romanam aciem Sabini uidere, & ipſi iam auidi
certaminis procedunt. Prælium fuit, quale inter fidentes ſibimet ambos exercitus, ue-
teris perpetuæq; alterum gloriæ, alterũ nuper noua uictoria elatum. Conſilio etiã Sa-
bini uires adiuuere. nam cum æquaſſent aciem, duo extra ordinem millia, quæ in ſini-
ſtrum cornu Romanorũ in ipſo certamine impreſsionem facerent, tenuere. quæ ubi
illatis ex tranſuerſo ſignis degrauabant propè circumuentũ cornu, equites duarum le-
gionũ ſexcẽti ferè ex equis deſiliunt, credentibuſq; iam ſuis prouolant in primum: ſi-
mulq; & hoſti ſe opponunt: & æquato primùm periculo, pudore deinde animos pe-
ditum accendunt. uerecundiæ erat, equitem ſuo alienoq; marte pugnare: peditem ne
ad pedes quidem digreſso equiti parem eſſe. Vadunt igitur in prælium ab ſua parte
omiſſũ, & locum ex quo ceſſerant, repetunt: momentoq; non reſtituta modò pugna,
ſed inclinatur etiã Sabinis cornu. eques inter ordines peditum tectus ſe ad equos reci-
pit: tranſuolat inde in partem alteram ſuis uictoriæ nuncius, ſimul & in hoſtes iam pa-
uidos, quippe fuſo ſuæ partis ualidiore cornu, impetum facit. non aliorum eo prælio
uirtus magis enituit. Cõſul prouidere omnia, laudare fortes, increpare ſicubi ſegnior
pugna eſſet. caſtigati fortiũ ſtatim uirorũ opera edebant: tantumq; hos pudor, quan-
tum alios

A tum alios laudes excitabant. Redintegrato clamore undiq; omnes connixi hoſtē auertunt: nec deinde Romana uis ſuſtineri potuit. Sabini fuſi paſsim per agros caſtra hoſti ad prædam relinquunt. ibi non ſociorū ſicut in Algido res, ſed ſuas Romanus populationibus agrorū amiſſas recipit. Gemina uictoria duobus bifariam prælijs parta, malignè ſenatus in unum diem ſupplicationes cōſulum nomine decreuit. populus iniuſſu & altero die frequens ijt ſupplicatum. & hęc uaga popularisq; ſupplicatio ſtudijs propè celebratior fuit. Conſules ex cōpoſito eodem biduo ad urbem acceſſere, ſenatumq; in Martium campum euocauere. ubi cum de rebus ab ſe geſtis agerent, queſti primores patrum, ſenatum inter milites dedita opera terroris cauſa haberi. itaq; inde conſules, ne criminationi locus eſſet, in prata Flaminia, ubi nunc ædes Apollinis eſt (circum iam tum Apollinarem appellabant) auocauere ſenatum. ubi cum ingenti conſenſu patrum negaretur triumphus, L. Icilius trib. pl. tulit ad populum de triumpho cōſulum: multis diſſuaſum prodeuntibus, maximè C. Claudio uociferante, de patribus, non de hoſtibus conſules triumphare uelle: gratiamq; pro priuato merito in tribunum, non pro uirtute honorē peti. nunq; antè de triumpho per populū actum, ſemper æſtimationem arbitriūq; eius honoris penes ſenatum fuiſſe. ne reges quidē maieſtatem ſummi ordinis imminuiſſe. ne ita omnia tribuni poteſtatis ſuæ implerent, ut nullum publicum cōſilium ſinerent eſſe. ita demum liberā ciuitatē fore, ita æquatas leges, ſi ſua quiſque iura ordo, ſuam maieſtatem teneat. in eandem ſententiā multa & è cæteris ſenioribus patrum cum eſſent dicta, omnes tribus eam rogationē acceperunt. Tum primum ſine autoritate ſenatus populi iuſſu triumphatum eſt. Hæc uictoria tribunorum plebisq; propè in haud ſalubrem luxuriam uertit, conſpiratione inter tribunos facta, ut ijdem tribuni reficerentur: & quo ſua minus cupiditas emineret, cōſulibus quoq; continuarent magiſtratum. cōſenſum patrum cauſabanī, quo per contumeliā cōſulum iu-

B ra plebis labefactata eſſent. quid futurū, nondum firmatis legib. ſi nouos tribunos per factiones ſuas cōſules adorti eſſent? nō enim ſemper Valerios Horatiosq; Coſs. fore, qui libertati plebis ſuas opes poſtferrent. Forte quadā utili ad tempus, ut comitijs prę eſſet, potiſſimum M. Duellio ſorte euenit, uiro prudenti, & ex cōtinuatione magiſtratus inuidiā imminentem cernenti. qui cum ex ueterib. tribunis negaret ullius ſe rationem habiturum: pugnarentq; collegę ut liberas tribus in ſuffragium mitteret, aut concederet ſortem comitiorū collegis, habituris è lege potius comitia quàm ex uoluntate patrum: iniecta contentione Duellius cōſules ad ſubſellia accitos cum interrogaſſet quid de comitijs conſularib. in animo haberent, reſpondiſſentq; ſe nouos cōſules creaturos: autores popularis ſentētiæ haud populares nactus, in concionem cum ijs proceſsit. ubi cum cōſules producti ad populū, interrogatiq; ſi eos eos P. R. memor libertatis per illos receptæ domi, memor militiæ rerumq; geſtarum conſules iterum faceret, quid nam facturi eſſent, nihil ſententiæ ſuæ mutaſſent: collaudatis cōſulibus quòd perſeuerarent ad ultimum diſſimiles decemuirorū eſſe, comitia habuit. & quinq; tribunis plebis creatis, cum præ ſtudijs apertè petentium nouem tribunorum alij candidati tribus nō explerēt, concilium dimiſit: nec deinde comitiorum cauſa habuit. ſatisfactum legi aiebat, quæ numero nuſquā præfinito tribunis, modò ut relinquerentur, ſanciret: & ab ijs qui creati eſſent, cooptari collegas iuberet. recitabatq; rogationis carmen, in quo: Si tribunos plebis decem rogabo, ſi quis uos minus hodie decem tribunos plebis fecerint: hi tum utiq; quos ſibi collegas cooptaſſent, ut illi legitimi eadem lege tribuni plebeij ſint, ut illi quos hodie tribunos plebeij feceritis. Duellius cū ad ultimum perſeueraſſet, negādo xv. tribnos plebis rempub. habere poſſe, uicta collegarum cupiditate, pariter patrib. plebiq; acceptus magiſtratu abijt. Noui tribuni plebis in cooptandis collegis patrum uoluntatem fouerunt: duos etiā patricios cōſularesq; Sp. Tarpeium & A. Aeternium cooptauere. Cōſules creati, Sp. Herminius, T. Virginius Cælimontanus, nihil magnopere ad patrum aut plebis cauſam inclinati, ocium

domi ac foris habuêre. L. Trebonius trib. pl. infeſtus patribus, quòd ſe ab ijs in cooptã A
dis tribunis fraude captũ, proditũq; à collegis aiebat: rogationẽ tulit, ut qui plebẽ Romanam tribunos plebis rogaret, is uſq; eo rogaret, dum x tribunos plebis faceret. inſectandiſq; patribus, unde Aſpero etiã inditũ eſt cognomẽ, tribunatũ geſsit. Inde M. Geganius Macrinus, & C. Iulius Coss. facti, cõciones tribunorũ aduerſus nobiliũ iuuentutem ortas, ſine inſectatione poteſtatis eius, cõſeruata maieſtate patrũ, ſedauêre: plebẽ decreto ad bellũ Volſcorũ & Æquorũ delectu ſuſtinendo, rem ab ſeditionibus continuêre: urbano quoq; otio foris omnia tranquilla eſſe affirmantes, per diſcordias ciuiles externos tollere animos, cura pacis, cõcordiæ quoq; inteſtinæ cauſa fuit. Sed alter ſemper ordo grauis alterius modeſtię erat. quieſcẽti plebi ab iuniorib. patrũ iniuriæ fieri cœptę. ubi tribuni auxilio humiliorib. eſſent, in primis parũ proderat: deinde ne ipſi quidem inuiolati erant. utiq; poſtremis menſibus cum & per cõciones potentiorum iniuria fieret, & uis poteſtatis omnis aliquãto poſteriore anni parte languidior fermè eſſet: iamq; plebs ita in tribunatu ponere aliquid ſpei, ſi ſimiles Icilio tribunos haberet: nomine tantũ ſe biennio habuiſſe. Seniores cõtrà patrũ ut nimis feroces ſuos credere iuuenes eſse, ita malle, ſi modus excedẽdus eſset, ſuis quàm aduerſarijs ſupereſse animos. adeò moderatio tuendæ libertatis, dum æquari uelle ſimulãdo ita ſe quiſque extollit, ut deprimat alium, in difficili eſt: cauẽdoq; ne metuãt homines, metuendos ultro ſe efficiunt: & iniuriã à nobis repulſam, tanq; aut facere aut pati neceſse ſit, iniungimus alijs. T. Quintius Capitolinus quartum, & Agrippa Furius cõſules inde facti, nec ſeditionẽ domi, nec foris bellum acceperunt: ſed imminebat utrunq;. Iam nõ ultra diſcordia ciuium reprimi poterat, & tribunis & plebe incitata in patres, cum dies alicui nobilium dicta nouis ſemper certaminibus conciones turbaret. Ad quarum primum ſtrepitum uelut ſigno accepto arma cepere Æqui ac Volſci: ſimul quod perſuaſerãt ijs duces cupidi prædarum: biennio ante delectum indictum haberi nõ potuiſse, abnuente iam plebe imperium. eo aduerſus ſe non eſse miſsos exercitus. diſsolui B
licentia militandi morem, nec pro cõmuni iam patria Romam eſſe. quicquid irarum ſi multatumq; cum externis fuerit, in ipſos uerti. occæcatos lupos inteſtina rabie opprimendi occaſionem eſſe. Cõiunctis exercitibus Latinum primum agrũ populati ſunt: deinde poſtquam ibi nemo uindex occurrebat, tum uerò exultantib. belli autoribus, ad mœnia ipſa Romæ populabundi regione portæ Eſquilinæ acceſſere, uaſtationem agrorũ urbi per contumeliã oſtentantes. unde poſtq; inulti prædã præ ſe agentes retro ad Corbionẽ agmine iere, Quintius Cos. ad concionẽ populũ uocauit. ibi in hãc ſententiã locutũ accipio: Etſi mihi nullius noxæ cõſcius Quirites ſum, tamẽ cum pudore ſummo in concionẽ ueſtrã proceſsi: hoc uos ſcire, hoc poſteris memoriæ traditum iri: Æquos & Volſcos uix Hernicis modò pares, T. Quintio quartũ cõſule ad mœnia urbis Romæ impunè armatos ueniſſe. hanc ego ignominiã (quanquam iamdiu ita uiuitur, is ſtatus rerũ eſt, ut nihil boni diuinet animus) ſi huic potiſsimum imminere anno ſciſſem, uel exilio uel morte, ſi alia fuga honoris non eſſet, uitaſſem. Ergo ſi uiri arma illa habuiſſent, quę in portis fuere noſtris, capi Roma me cõſule potuit? ſatis honorum, ſatis ſuperq; uitæ erat: mori conſulẽ tertium oportuit. Quẽ tandem ignauiſsimi hoſtium contempſere? nos conſules? an uos Quirites? ſi culpa in nobis eſt, auferte imperiũ indignis: et ſi id parũ eſt, inſuper pœnas expetite. ſi in uobis, nemo deorũ nec hominũ ſit, qui ueſtra puniat peccata Quirites, uoſmet tantũ eorũ pœniteat. Non illi ueſtram ignauiã contempſere, nec ſuæ uirtuti confiſi ſunt: quippe toties fuſi fugatiq;, caſtris exuti, agro mulctati, ſub iugum miſsi, & ſe & uos nouêre. diſcordia ordinũ eſt uenenum urbis huius, patrum ac plebis certamina. dũ nec nobis imperij, nec uobis libertatis eſt modus: dum tedet uos patriciorũ, nos plebeiorũ magiſtratuũ, ſuſtulere illi animos. Prò deũm fidẽ, quid uobis uultis? tribunos plebis concupiſtis, cõcordiæ cauſa cõceſsimus. decẽuiros deſideraſtis, creari paſsi ſumus. decemuirorum uos pertæſum

eſt,

A eſt, coegimus abire magiſtratu. manẽte in eoſdẽ priuatos ira ueſtra, mori atq; exulare
nobiliſsimos uiros honoratiſsimosq; paſsi ſumus. tribunos plebis creare iterũ uolui-
ſtis, creaſtis. conſules facere ueſtrarum partium, etſi patribus uidebamus iniquum, pa
tricium quoq; magiſtratum plebi donum fieri uidimus. auxiliũ tribunitium, prouoca
tionem ad populũ, ſcita plebis iniuncta patribus, ſub titulo æquandarũ legum noſtra
iura oppreſſa tulimus et ferimus. Qui finis erit diſcordiarum? ecquando unam urbem
habere, ecquando cõmunem hanc eſſe patriam licebit? Victi nos æquiore animo quie
ſcimus, quam uictores. ſatis'ne eſt, nobis uos metuendos eſſe? Aduerſus nos Auenti-
num capitur, aduerſus nos Sacer occupatur mons. Eſquilias quidem ab hoſte propè
captas, & ſcandentem in aggerem Volſcũ hoſtem nemo ſubmouit. in nos uiri, in nos
armati eſtis. Agite dum, ubi hic curiam circumſederitis, & forum infeſtum feceritis, et
carcerem impleueritis principibus, hiſdem iſtis ferocib. animis egredimini extra por-
tam Eſquilinam. aut ſi ne hoc quidẽ audetis, ex muris uiſite agros ueſtros, ferro igniq;
uaſtatos, prædam abigi, fumare incenſa paſsim tecta. At enim cõmunis res per hæc lo
co eſt peiore. ager uritur, urbs obſidetur, belli gloria penes hoſtes eſt. Quid tandẽ pri
uatæ res ueſtræ quo in ſtatu ſunt? iam unicuiq; ex agris ſua damna nunciabũtur. quid
eſt tandem domi, unde ea expleatis? tribuni uobis amiſſa reddent ac reſtituent? uocis
uerborumq; quantum uoletis, ingerent, & criminũ in principes, & legum aliarum ſu-
per alias, & cõcionum. ſed ex illis concionibus unq̃ ueſtrûm quiſquã re fortunaq; do-
mum auctior rediјt. Ecquis retulit aliquid ad coniugem & liberos, præter odia, offen
ſiones, ſimultates publicas priuatasq;? à quib. ſemper nõ ueſtra uirtute innocentiaq;,
ſed auxilio alieno tuti ſitis. At Hercules, cum ſtipendia nobis conſulibus, non tribunis
ducibus, & in caſtris non in foro faciebatis, & in acie ueſtrum clamorem hoſtes nõ in
concione patres Romani horrebant: præda parta, agro ex hoſte capto, pleni fortuna-
B rum, gloriæq; ſimul publicæ, ſimul priuatæ, triumphantes domũ ad penates redibatis:
nunc oneratum ueſtris fortunis hoſtem abire ſinitis. Hærete affixi concionibus, & in
foro uiuite: ſequitur uos neceſſitas militandi, quam fugitis. Graue erat in Aequos &
Volſcos proficiſci? ante portas eſt bellum. ſi inde nõ pellitur, iam intra mœnia erit, &
arcem & Capitolium ſcandet, & in domos ueſtras uos perſequetur. Biennio ante ſena
tus delectum haberi, & educi exercitum in Algidum iuſsit. ſedemus deſides domi, mu
lierum ritu inter nos altercantes, præſenti pace læti, cernentes ex ocio illo breui multi
plex bellum rediturum. His ego gratiora dictu alia eſſe ſcio, ſed me uera pro gratis lo-
qui, & ſi meum ingenium non moneret, neceſsitas cogit. uellem equidem uobis place
re Quirites, ſed multo malo uos ſaluos eſſe, qualicunq; erga me animo futuri eſtis. Na
tura hoc ita comparatũ eſt, ut qui apud multitudinẽ ſua cauſa loquitur, gratior eo ſit,
cuius mens nihil præter publicum cõmodum uidet. niſi fortè aſſentatores publicos,
plebicolas iſtos, qui uos nec in armis, nec in ocio eſſe ſinũt: ueſtra uos cauſa incitare et
ſtimulare putatis. concitati aut honori aut quæſtui illis eſtis. & quia in cõcordia ordi-
num nullos ſe uſquam eſſe uident, malæ rei ſe quàm nullius, turbarum ac ſeditionum
duces eſſe uolunt. Quarum rerum ſi uos tædium tandem capere poteſt: & patrum ue
ſtrosq; antiquos mores uultis pro his nouis ſumere, nulla ſupplicia recuſo, niſi paucis
diebus hos populatores agrorũ noſtrorum fuſos fugatosq; caſtris exuero: & à portis
noſtris mœnibusq; ad illorũ urbes hunc belli terrorem, quo nunc uos attoniti eſtis,
tranſtulero. Raró aliâs tribuni popularis oratio acceptior plebi, quàm tunc ſeueriſsi-
mi conſulis fuit. Iuuentus quoq; quæ inter tales metus detrectationẽ militiæ, telũ acer
rimum aduerſus patres habere ſolita erat, bellũ & arma ſpectabat. et agreſtium fuga,
ſpoliatiq; in agris & uulnerati, fœdiora ijs quæ ſubijciebantur oculis nunciantes, totã
urbẽ ira impleuere. In ſenatum ubi uentum eſt, ibi uerò in Quintiũ omnes uerſi, ut u-
num uindicẽ maieſtatis Romanæ intueri, & primores patrum dignã dicere concionẽ
imperio cõſulari, dignam tot cõſulatibus anteactis, dignã uita omni plena honorum

ſæpe geſtorum,ſæpius meritorum. alios conſules aut per proditionem dignitatis pa 4
trum plebi adulatos,aut acerbè tuendo iura ordinis aſperiorem domando multitudi
nem feciſſe: T.Quintiū orationem memorem maieſtatis patrū concordiæq; ordinū,
& temporū inprimis habuiſſe. orare eum collegāq;, ut capeſſerēt rempub.orare tri-
bunos,ut uno animo cum cōſulibus bellū ab urbe ac mœnib.propulſari uellent,ple
bemq; obedientē in re tam trepida patribus præberent.appellare tribunos,commu-
nem patriā,auxiliūq; eorum implorare,uaſtatis agris,urbe propè oppugnata.Cōſen
ſu omniū delectus decernitur habeturq;.Cum cōſules in cōcione pronūciaſſent,tem-
pus non eſſe cauſas cognoſcendi:omnes iuniores poſtero die prima luce in cāpo Mar
tio adeſſent:cognoſcendis cauſis eorū qui nomina nō dediſſent,bello perfecto ſe datu
ros tempus:pro deſertore futurū,cuius non probaſſent cauſam:omnis iuuentus affu
it poſtero die.cohortes ſibi quæq; centuriones legerūt,bini ſenatores ſingulis cohor
tib. præpoſiti.Hæc omnia adeò maturè perfecta accepimus,ut ſigna eo ipſo die à quę
ſtoribus ex ærario prompta delataq; in campū,quarta diei hora mota ex campo ſint:
exercitusq; nouus,paucis cohortibus ueterum militum uolūtate ſequentibus, māſe-
rit ad decimū lapidem. inſequens dies hoſtem in conſpectū dedit,caſtraq; ad Corbio
nem caſtris ſunt coniuncta.tertio die cum ira Romanos,illos cum toties rebellaſſent,
conſcientia culpæ ac deſperatio iritaret,mora dimicādi nulla eſt facta.In exercitu Ro-
mano cum duo conſules eſſent poteſtate pari,quod ſaluberrimū in adminiſtratione
magnarum rerum eſt,ſumma imperij concedente Agrippa penes collegā erat:& prę
latus ille facilitati ſummittētis ſe comiter reſpondebat,cōmunicando cōſilia laudesq;,
& æquādo imparem ſibi.In acie Quintius dextrum cornu,Agrippa ſiniſtrum tenuit:
Sp.Poſthumio Albo legato datur media acies tuenda:legatum alterum P.Sulpitium
equitibus præficiunt.Pedites ab dextro cornu egregiè pugnauere,haud ſegniter reſi-
ſtentibus Volſcis.P. Sulpitius per mediam hoſtium aciem cum equitatu perrupit.un 5
de cum eadem reuerti poſſet ad ſuos,priuſquam hoſtis turbatos ordines reficeret,ter
ga impugnare hoſtium ſatius uiſum eſt.momentoq; temporis in auerſam incurſando
aciem ancipiti terrore diſſipaſſet hoſtes,ni ſuo proprio eum prælio equites Volſcorū
& Aequorum exceptum aliquandiu tenuiſſent. Ibi uerò Sulpitius negare cunctandi
tempus eſſe,circumuentos intercluſosq; ab ſuis uociferans,ni equeſtre prælium con-
nixi omni ui perficerent:nec fugare equitem,integrum ſatis eſſe.conficerent equos ui
rosq;,ne quis reueheretur inde ad prælium, aut integraret pugnam. non poſſe illos
reſiſtere ſibi,quibus conferta peditum acies ceſſiſſet.Haud ſurdis aurib. dicta impreſ-
ſione una totum equitatum fudere,magnā uim ex equis pręcipitauere: ipſos,equosq;
ſpiculis confodere.Is finis pugnæ equeſtris fuit. Tunc adorti peditum aciem,nuncios
ad conſules rei geſtæ mittunt,ubi iam inclinabatur hoſtium acies.nuncius deinde uin
centibus Romanis animos auxit,& referentes gradum perculit Aequos.In media pri
mùm acie uinci cœpti,qua præmiſſus equitatus turbauerat ordines.ſiniſtrum deinde
cornu ab Quintio conſule pelli cœptum.in dextro plurimum laboris fuit.Ibi Agrip-
pa ętate uiribusq; ferox cū omni parte pugnę melius rem geri,quàm apud ſe uideret,
accepta ſigna ab ſigniferis ipſe inferre,quædā iacere etiā inconfertos hoſtes cœpit.cu
ius ignominiæ metu concitati milites inuaſere hoſtem.ita æquata ex omni parte uicto
ria eſt.Nuncius tum à Quintio uenit,uictorē iam ſe imminere hoſtiū caſtris,nolle irrū
pere anteq; ſciat debellatū & in ſiniſtro cornu eſſe:ſi iā fudiſſet hoſtes,cōferret ad ſe ſi-
gna,ut ſimul omnis exercitus præda potiretur. Victor Agrippa cum mutua gratula-
tione ad uictorē collegā,caſtraq; hoſtiū uenit.ibi paucis defendētibus, momentoq; fu
ſis,ſine certamine in munitiones irrumpūt:prædaq; ingenti cōpotem exercitum, ſuis
etiā reb.recuperatis,quę populatione agrorū amiſſę erāt,reducunt. Triumphū nec ip
ſos poſtulaſſe,nec delatū ijs ab ſenatu,accipio:nec traditur cauſa ſpreti,aut non ſpera-
ti honoris.ego quantū in tanto interuallo tēporum conijcio,cū Valerio atq; Horatio
conſulibus,

A conſulibus,qui præter Volſcos & Aequos Sabini etiã belli perfecti gloriam peperẽrant,negatus ab ſenatu triumphus eſſet,uerecundiæ fuit pro parte dimidia rerũ conſulibus petere triumphum:ne,etiamſi impetraſſent,magis hominũ ratio, quàm meritorũ habita uideretur. Victoriam honeſtã ex hoſtibus partã turpe domi de finibus ſociorũ iudicium populi deformauit. Aricini atq; Ardeates de ambiguo agro cũ ſępe bello certaſſent,multis inuicem cladibus feſsi iudicem pop.Romanum cepere.Cum ad cauſam orandam ueniſſent, concilio populi à magiſtratibus dato,magna contentione actum. iamq; editis teſtibus cum tribus uocari,& populum inire ſuffragiũ oporteret, conſurgit P.Scaptius de plebe magno natu.Et,ſi licet,inquit,conſules de repub.dicere, errare ego populum in hac cauſa nõ patiar.Cum ut uanum eum negarẽt conſules audiendum eſſe,uociferantemq; prodi publicã cauſam,ſummoueri iuſsiſſent,tribunos appellat. Tribuni,ut ferè ſemper reguntur à multitudine magis,quàm regunt,dedere cupidæ audiendi plebi, ut quę uellet,Scaptius diceret.Ibi infit,annum ſe tertiũ & octogeſimum agere,& in eo agro de quo agitur,militaſſe non iuuenẽ,ſed uiceſima iam ſtipendia merentem,cum ad Coriolos ſit bellatum.eò ſe rem uetuſtate obliteratã, cæterum ſuæ memoriæ infixã afferre. agrum,de quo ambigit̃,finiũ Coriolanorũ fuiſſe,captisq; Coriolis iure belli publicum populi Romani factum.mirari ſe,quónam more Ardeates Aricinìq;,cuius agri ius nunquã uſurpauerint incolumi Corialana re,eum ſe à populo Romano,quem pro domino iudicem fecerint,intercepturos ſperent.Sibi exiguum uitæ tempus ſupereſſe,non potuiſſe ſe tamen inducere in animũ, quin quem agrũ miles pro uirili parte manu cepiſſet, eũ ſenex quoq; uoce, qua una poſſet,uindicaret. magnopere ſe ſuadere populo,ne inutili pudore ſuam ipſe cauſam damnaret.Cõſules cum Scaptiũ non ſilentio modò,ſed cum aſſenſu etiam audiri animaduertiſſent: deos, hominesq; teſtantes flagitium ingens fieri,patrum primores acccerſunt.cum his circuire tribunos,orare,ne peſsimum facinus peiore exemplo admitterent,iudices in ſuam

B rem litem uertendo,cum præſertim,etiamſi fas ſit,curam emolumenti ſui iudici eſſe, nequaquam tantum agro intercipiendo acquiratur, quantum amittatur alienãdis iniuria ſociorum animis.nam famæ quidem ac fidei damna maiora eſſe, quàm quę æſtimari poſsẽt.Hoc legatos referre domũ? hoc uulgari? hoc ſocios audire? hoc hoſtes? quo cũ dolore hos? quàm cum gaudio illos? Scaptio'ne hoc cõcionali ſeni aſsignaturos putarẽt finitimos populos? clarum hac fore imagine Scaptium nomẽ: pop. Romanum quadruplatoris & interceptoris litis alienę perſonã laturum.quem enim hoc priuatæ rei iudicem feciſse,ut ſibi controuerſioſam adiudicaret rem? Scaptium ipſum id quidem,etſi præmortui iam ſit pudoris,non facturum.Hæc conſules,hęc patres uociferantur.ſed plus cupiditas,& autor cupiditatis Scaptius ualet. uocatæ tribus iudicauerũt agrũ publicũ pop. Romani eſſe.nec abnuitur ita fuiſſe,ſi ad iudices alios itum foret. nũc haud ſanè quicquã bona cauſa eleuatur dedecus iudicij.id'q; non Aricinis Ardeatibusq;,quàm patribus Romanis,fœdius atq; acerbius uiſum. Reliquum anni quietum ab urbanis motibus & ab externis manſit.

DECADIS PRIMAE LIBER QVARTVS.

Lex de connubio patrum, & plebis contentione magna,patribus repugnantibus perlata eſt à trib. pl. Aliquot annis res populi Rom.domi militiæq; per hoc genus magiſtratus adminiſtratæ ſunt. Itẽ cẽſores tũc primum creati ſunt. Ager Ardeatinus Romani populi iudicio ablatus,miſsis in eum colonis reſtitutus eſt.Cum fame pop.Rom.laboraret, Sp. Melius eques Romanus frumentũ populo ſua impenſa largitus eſt:et ob id factũ conciliata ſibi plebe,regnũ affectãs à C.Seruilio Hala magiſtro equitũ iuſſu Quintij Cincinnati dictatoris occiſus eſt. L. Minutius index boue aurata donatus eſt. Legatis Romanis à Fidenatibus occiſis,quoniã ob remp.occubuerãt, ſtatuæ in roſtris poſitæ ſunt.Cornelius Coſſus tribunus militum,occiſo Tolumnio rege Veientiũ,opima ſpolia ſecunda retulit. Mamercus Aemylius dictator cenſuræ honore,qui antea per quinquenniũ gerebatur,anni & ſex menſiũ ſpacio finito, ob eam rem à cenſoribus notatus eſt.Fidenæ in poteſtatem redactæ,eòq; coloni miſsi ſunt.quib. occiſis Fidenates cum defeciſſent à pop Romano,à Mamerco Aemylio dictatore uicti ſunt,& Fidenæ captæ.Coniuratio ſeruorum oppreſſa eſt.Poſthumius tribunus militũ propter crudelitatem ab exercitu occiſus eſt.Stipendium ex ærario tum primum militibus datum eſt.

Res præterea geſtas aduerſum Volſcos & Veientes continet.

HOs ſecuti M. Genutius & P. Curiatius conſules. Fuit annus domi fo- A
riſq́ infeſtus. nam anni principio & de cōnubio patrū et plebis C. Canuleius tribunus plebis rogationē promulgauit. qua cōtaminari ſanguinem ſuum patres, cōfundiq́ iura gentium rebantur: & mētio primò ſenſim illata à tribunis, ut alterū ex plebe cōſulem liceret fieri, eò proceſsit deinde, ut rogationē nouem tribuni promulgarent, ut populo poteſtas eſſet, ſeu de plebe, ſeu de patribus uellet, conſules faciendi. Id uerò ſi fieret, non uulgari modò cum infimis, ſed prorſus auferri à primoribus ad plebem ſummum imperium credebāt. Læti ergo audiere patres, Ardeatium populum ob iniuriā agri abiudicati deſciſſe, & Veientes depopulatos extrema agri Romani, & Volſcos Aequosq́ ob communitam Verruginem fremere. adeò uel infelix bellū ignominioſæ paci præferebant. His itaque in maius etiam acceptis, ut inter ſtrepitum tot bellorum conticeſcerent actiones tribunitiæ, delectus haberi, bellum, arma'que ui ſumma apparari iubent, ſi quo intentius poſsit, quàm T. Quintio conſule, apparatum ſit. Tum C. Canuleius pauca in ſenatu uociferatus, nequicquam territando conſules auertere plebem à cura nouarum legum, nunquam eos ſe uiuo delectum habituros, antequam ea, quæ promulgata ab ſe collegis'que eſſent, plebes ſciuiſſet: confeſtim ad concionem aduocauit. Eodem tempore & conſules ſenatum in tribunum, & tribunus populum in conſules incitabat. Negabant conſules iam ultra ferri poſſe furores tribunitios. uentum iam ad finem eſſe, domi plus belli concitari, quàm foris. id adeò nō plebis quàm patrum, neque tribunorum magis quàm conſulum culpa accidere. cuius rei præmium ſit in ciuitate, eam maximis ſemper auctibus creſcere: ſic pace bonos, ſic bello fieri. maximum Romæ præmium ſeditionum eſſe: id & ſingulis uniuerſiſq́ ſemper honori fuiſſe. Reminiſcerentur quam maieſtatem ſenatus ipſi à patribus accepiſſent, quam liberis tradituri eſſent: ut quemadmodum plebs gloriari poſſet, auctiorem am- B
pliorem'que eſſe. finem ergo non fieri, nec futurum, donec quàm fœlices ſeditiones, tam honorati ſeditionum autores eſſent. Quas, quantas'que res C. Canuleium aggreſſum? colluuione gentium perturbationem auſpiciorum publicorum priuatorumq́ afferre ne quid ſynceri, ne quid incōtaminati ſit: ut diſcrimine omni ſublato, nec ſe quiſquam, nec ſuos nouerit. quam enim aliam uim connubia promiſcua habere, niſi ut ferarum propè ritu uulgentur concubitus plebis, patrum'que? ut qui natus ſit, ignoret cuius ſanguinis, quorum ſacrorum ſit: dimidius patrum ſit, dimidius plebis, ne ſecum quidem ipſe concors. Parum id uideri, quòd omnia diuina humana'que turbentur, iam ad conſulatum uulgi turbatores accingi. & primò, ut alter conſul ex plebe fieret, id modò ſermonibus tentaſſe: nunc rogari, ut ſeu ex patribus, ſeu ex plebe uelit, populus conſules creet: & creaturos haud dubiè ex plebe ſeditioſiſsimum quenque. Canuleios igitur Iciliosq́ conſules fore. ne id Iupiter optimus maximus ſineret, regiæ maieſtatis imperiū eò recidere. & ſe millies morituros potius, quàm ut tantum dedecoris admitti patiantur. certum habere, maiores quoque, ſi diuinaſſent, concedendo omnia non mitiorem in ſe plebem, ſed aſperiorem, alia ex aliis iniquiora, poſtulando, cum prima impetraſſet, futuram: primò quamlibet dimicationem ſubituros fuiſſe potius, quàm eas leges ſibi imponi paterentur. quia tum conceſſum ſit de tribunis, iterum conceſſum eſſe. Finem non fieri poſſe, in eadem ciuitate tribunos plebis, & patres eſſe: aut hunc ordinem, aut illum magiſtratum tollendum eſſe, potius'que ſerò quàm nunquam obuiam eundum audaciæ temeritati'que. illi'ne ut impunè primò diſcordias ſerentes, concitent finitima bella? Deinde aduerſus ea quæ concitauerint, armari ciuitatem, defendi'que prohibeant? & cum hoſtes tantum non acceſſierint, exercitus conſcribi aduerſus hoſtes non patiantur? ſed audeat Canuleius in ſenatu proloqui, ſe, niſi ſuas leges tanquam uictoris patres accipi ſinant, delectum haberi prohibiturum. quid eſſe aliud, quàm minari ſe proditurum patriam:

a patriam: oppugnari atq; capi paſſurum? quid eam uocem animorum, non plebi Romanæ, ſed Volſcis & Æquis & Veientibus allaturam? nónne Canuleio duce ſe ſperaturos Capitolium atq; artem ſcandere poſſe, ſi patribus tribuni cum iure ac maieſtate adempta, animos etiam er puerint? Cōſules paratos eſſe duces prius aduerſus ſcelus ciuium, quam aduerſus hoſtium arma. Cum maximè hæc in ſenatu agerentur, Canuleius pro legibus ſuis, & aduerſus conſules ita diſſeruit: Quātopere uos Quirites contemnerent patres, quàm indignos ducerent, qui una ſe cum urbe intra eadem mœnia uiueretis, ſæpe equidem & ante uideor animaduertiſſe: nunc tamen maximè, quod adeò atroces in has rogationes noſtras coorti ſunt: quibus quid aliud quàm admonemus ciues nos eorum eſſe, & ſi non eaſdem opes habere, eandem tamen patriā incolere? Altera connubium petimus, quod finitimis externiſq; dari ſolet. nos quidem ciuitatem, quæ plus quàm connubium eſt, hoſtibus etiā uictis, dedimus. Altera nihil noui ferimus, ſed id, quod populi eſt, repetimus atq; uſurpamus: ut quib. uelit, populus Romanus honores mandet. Quid tandem eſt, cur cœlum ac terras miſceāt? cur in me impetus modò penè in ſenatu ſit factus? negēt ſe manibus tēperaturos? uiolaturoſq; denuncient ſacroſanctam poteſtatem? Si populo Romano liberum ſuffragiū datur, ut quibus uelit, conſulatū mandet: & non præcidit ſpes plebeio quoq;, ſi dignus ſummo honore erit, adipiſcendi ſummi honoris, ſtare urbs hæc non poterit? de imperio actum eſt? Et perinde hoc ualet, plebeius ne conſul fiat, tanquam ſeruum, aut libertinum aliquis conſulem futurum dicat. Ecquid ſentitis in quāto cōtemptu uiuatis? Lucis uobis huius partē, ſi liceat, adimant. quod ſpiratis, quod uocem mittitis, quod formas hominum habetis, indignantur. quin etiam (ſi dijs placet) nefas aiunt eſſe conſulē plebeium fieri. Obſecro uos, ſi non ad faſtos, non ad cōmentarios pontificum admittimur, ne ea quidem ſcimus, quæ omnes peregrini etiam ſciunt, conſules in locū regum

b ſucceſſiſſe: nec aut iuris aut maieſtatis quicquam habere, quod non regibus antè fuerit? en unquam creditis fando auditum eſſe, Numam Pompilium non modò non patricium, ſed ne ciuem quidem Romanum, ex Sabino agro accitum, populi iuſſu, patribus autoribus Romæ regnaſſe? L. deinde Tarquinium non modò Romanæ, ſed ne Italicæ quidem gentis, Demarati Corinthij filium, incolam ab Tarquinijs, uiuis liberis Anci, regem factum? Seruium Tullium poſt hunc captiua Corniculana natum, patre nullo, matre ſerua, ingenio & uirtute regnum tenuiſſe? quid enim de T. Tatio Sabino dicam? quem ipſe Romulus parens urbis in ſocietatem regni accepit? Ergo dum nullum faſtiditur genus, in quo eniteret uirtus, creuit imperiū Romanū. pœniteat nunc uos plebeij conſulis, cum maiores noſtri aduenas reges non faſtidierint, & ne regibus quidem exactis clauſa urbs fuerit peregrinæ uirtuti. Claudiam certè gentē poſt reges exactos ex Sabinis nō in ciuitatem modò accepimus, ſed etiam in patriciorū numerū. Ex peregrino'ne patricius, deinde cōſul fiat? ciuis Romanus, ſi ſit ex plebe, præciſa conſulatus ſpes erit? Vtrum tandem non credimus fieri poſſe, ut uir fortis ac ſtrenuus, pace belloq; bonus ex plebe, ſit Numæ, L. Tarquinio, Seruio Tullio ſimilis? an' ne ſi ſit quidem, ad gubernacula reipub. accedere eum patiemur? potiuſq; decemuiris teterrimis mortalium, qui tum omnes ex patribus erant, quam optimis regum nouis hominibus conſules ſumus habituri? At enim nemo poſt reges exactos de plebe conſul fuit. Quid poſtea? nulla'ne res noua inſtitui debet? & quod nondum eſt factum, multa enim nondum ſunt facta in nouo populo, ea'ne ſi utilia quidem ſint, fieri oportet? Pontifices, augures Romulo regnante nulli erant: ab Numa Pompilio creati ſunt. cenſus in ciuitate, & deſcriptio centuriarum claſsiumq; non erat: ab Seruio Tullio eſt facta. conſules nunquam fuerant: regibus exactis creati ſunt. dictatoris nec imperium, nec nomen fuerat: apud patres eſſe cœpit. tribuni plebis, ędiles, quęſtores nulli erant: inſtitutū eſt ut fierent, decemuiros legib. ſcribendis intra decem hos annos & creauimus, & è rep. ſuſtulimus. Quis dubitat, quin in æternū urbe condita, & in immenſum creſcente,

creſcente, noua imperia, ſacerdotia, iura gentium, hominumq́ inſtituantur? Hoc ipſum, ne connubium patribus cum plebe eſſet, non decemuiri tulerunt paucis his annis peſsimo exemplo publico, cum ſumma iniuria plebis? an eſſe ulla maior, aut inſignior contumelia poteſt, quàm partem ciuitatis uelut contaminatam, indignam connubio haberi? quid eſt aliud, quàm exilium intra eadem mœnia, quàm relegationē pati? ne affinitatibus, ne propinquitatibus immiſceamur? Cauēt ne ſocietē ſanguis. quid? hoc ſi polluit nobilitatem iſtam ueſtram, quam plerique oriundi ex Albanis & Sabinis, non genere, nec ſanguine, ſed per cooptationem in patres habetis, aut ab regib. lecti, aut poſt reges exactos iuſſu populi: ſynceram ſeruare priuatis conſilijs nō poteratis, nec ducendo ex plebe, neque ueſtras filias ſororesq́ enubere ſinēdo è patribus? Nemo plebeius patriciæ uirgini uim afferret: patriciorum iſta libido eſt: nemo inuitū pactionem nuptialem quenquam facere coegiſſet. uerùm enimuero lege id prohiberi, & cōnubium tolli patrum ac plebis, id demum contumelioſum plebi eſt. cur enim non cōfertis, ne ſit connubium diuitibus ac pauperibus? Quod priuatorum conſiliorum ubique ſemper fuit, ut in quam cuique fœminæ conueniſſet domum, nuberet: ex qua pactus eſſet uir domo, in matrimonium duceret: id uos ſub legis ſuperbiſsimæ uincula conijcitis, qua dirimatis ſocietatem ciuilem, duasq́ ex una ciuitate faciatis. Cur nō ſancitis, ne uicinus patricio ſit plebeius? ne eodem itinere eat? ne idem conuiuium ineat? ne in foro eodem conſiſtat? quid enim in re eſt aliud, ſi plebeiam patricius duxerit? ſi patriciam plebeius? quid iuris tandem mutatur? nempe patrem ſequuntur liberi. nec, quod nos ex cōnubio ueſtro petamus, quicquam eſt, præterquam ut hominum, ut ciuiū numero ſimus. nec uos (niſi in contumeliā ignominiamq́ noſtram certare iuuat) quod contendatis, quicquam eſt. Denique, utrum tandem populi Romani an ueſtrum ſummum imperium eſt? regibus exactis utrum uobis dominatio, an omnibus æqua libertas parta eſt? Oportet licere populo Romano, ſi uelint iubere legē. an ut quæque rogatio promulgata erit, uos delectum pro pœna decernetis? & ſimul ego tribunus uocare tribus in ſuffragium cœpero, ut ſtatim conſul ſacramento iuniores adiges? et in caſtra educes? et minaberis plebi, minaberis tribuno? Quid? ſi nō quātum iſtæ minæ aduerſus plebis cōſenſum ualerent, bis iam experti eſſetis? ſcilicet quia nobis conſultum uolebatis, certamine abſtinuiſtis? an ideo non eſt dimicatum, quòd quæ pars firmior, eadem modeſtior fuit? Nec nunc erit certamē Quirites. animos ueſtros illi tentabunt ſemper, uires non experientur. Itaque ad bella iſta, ſeu falſa, ſeu uera ſunt, conſules parata uobis plebs eſt, ſi cōnubijs redditis, unam hāc ciuitatem tandem facitis: ſi coaleſcere, ſi iungi, miſceriq́ uobis priuatis neceſsitudinib. poſſunt: ſi ſpes, ſi aditus ad honores uiris ſtrenuis & fortibus datur: ſi in conſortio, ſi in ſocietate reipublicæ eſſe: ſi, quod æquè libertatis eſt, inuicem annuis magiſtratibus parére, atque imperitare licet. Si hæc impediet aliquis, ferte ſermonibus, & multiplicate fama bella. Nemo eſt nomen daturus, nemo arma capturus, nemo dimicaturus pro ſuperbis dominis, cum quibus nec in re publica honorum, nec in priuata connubij ſocietas eſt.

Cum in concionem & conſules proceſsiſſent, & res à perpetuis orationibus in altercationem uertiſſet, interroganti tribuno, cur plebeium conſulem fieri non oporteret? ut fortaſſe uerè, ſic parū utiliter in præſens certamen reſpondit, quòd nemo plebeius auſpicia haberet. ideoq́ decemuiros connubium diremiſſe, ne incerta prole auſpicia turbarentur. Plebes ad id maximè indignatione exarſit, quòd auſpicari tanquā inuiſi dijs immortalibus negarentur poſſe. Nec antè finis contentionum fuit, cum & tribunum acerrimum autorem plebs nacta eſſet, & ipſa cum eo pertinacia certaret, quàm uicti tandem patres ut de connubio feretur conceſſere: ita maximè rati contentionem de plebeijs conſulib. tribunos aut totam depoſituros, aut poſt bellum dilaturos eſſe: contentamq́ interim connubio plebem paratam delectui fore. Cum Canuleius uictoria de patribus, & plebis fauore ingens eſſet, accenſi alij tribuni ad certamen, pro rogatione

A gatione ſua ſumma ui pugnant:& creſcente in dies fama belli,delectum impediunt. Conſules,cum per ſenatum,intercedentibus tribunis,nihil agi poſſet,conſilia principum domi habebant: apparebat,aut hoſtibus,aut ciuib.de uictoria concedendũ eſſe. Soli ex conſularibus Valerius atq; Horatius non intererant cõſilijs.C. Claudij ſententia conſules armabat in tribunos:Quintiorum, Cincinnati'que & Capitolini ſententię abhorrebant à cæde,uiolandisq; quos fœdere icto cum plebe ſacroſanctos acce piſſent.Per hæc conſilia eò deducta res eſt,ut tribunos militũ conſulari poteſtate promiſcuè ex patribus ac plebe creari ſinerent,de conſulibus creandis nihil mutaretur. eoq; contenti tribuni,contenta plebs fuit.Comitia tribunis conſulari poteſtate trib. creandis indicuntur.quibus indictis,extemplo quicunq; aliquid ſeditioſe dixerat,aut fecerat,quàm maximè tribunitij & prehenſare homines,& concurſare toto foro candidati cœpere:ut patricios deſperatio primò iritata plebe adipiſcendi honoris,deinde indignatio,ſi cum his gerendus eſſet honos,deterreret.poſtremò coacti tamẽ à primoribus petiere,ne ceſsiſſe poſſeſsione reipublicæ uiderentur.Euẽtus eorum comitiorum docuit,alios animos in contẽtione libertatis dignitatisq;, alios ſecundum depoſita certamina incorrupto iudicio eſſe.tribunos enim omnes patricios creauit populus,contentus eo,quòd ratio habita plebeiorum eſſet.Hanc modeſtiã ęquitatemq; & altitudinem animi ubi nunc in uno inueneris,quæ tum populi uniuerſi fuit? Anno trecenteſimo decimo,quàm urbs Roma condita erat,primùm tribuni militũ pro cõſulibus magiſtratum ineũt,A.Sempronius Atratinus,L.Attilius,T.Cæcilius,quorũ in magiſtratu concordia domi, pacem etiam foris præbuit.Sunt qui propter adiectũ Æquorum Volſcorumq; bello,& Ardeatium defectioni Veiens bellũ,quia duo conſules obire tot ſimul bella nequirent,tribunos militum tres creatos dicant, ſine mentione promulgatæ legis de conſulibus creandis ex plebe:& imperio,& inſignib.con-

B ſularibus uſos.Non tamẽ pro firmato iam ſtetit magiſtratus eius ius, quia tertio menſe quàm inierunt,augurum decreto,perinde ac uitio creati honoreabiere,quòd C.Curiatius,qui comitijs eorum præfuerat,parum rectè tabernaculum cepiſſet. Legati ab Ardeatibus Romam uenerunt,ita de iniuria querentes,ut ſi demeretur,ea in fœdere, atq; amicitia manſuros reſtituto agro appareret.Ab ſenatu reſponſum eſt,iudiciũ populi reſcindi ab ſenatu nõ poſſe,præterquam quòd nullo nec exemplo,nec iure fieret, concordiæ etiam ordinũ cauſa.ſi Ardeates ſua tempora expectare uelint,arbitriumq; ſenatui leuandæ iniuriæ ſuę permittant,fore,ut poſtmodum gaudeant ſe iræ moderatos:ſcianq; patribus æquè curæ fuiſſe,ne qua iniuria in eos oriretur,ac ne orta,diuturna eſſet.Ita legati,cum ſe rem integram relaturos dixiſſent,comiter dimiſsi.Patricij,cũ ſine curuli magiſtratu reſpublica eſſet,coiere,& interregem creauere.contentio,conſules'ne,an tribuni militũ crearentur,in interregno rem dies complures tenuit. Interrex ac ſenatus conſulum comitia,tribuni plebis & plebs tribunorum militum ut habeantur,tendunt. Vicerunt patres,quia & plebs patricijs ſeu hunc,ſeu illum delatura honorem,fruſtra certare ſuperſedit:& principes plebis ea comitia malebant, quibus non haberetur ratio ſui,quàm quibus ut indigni præterirentur.tribuni quoq; plebis certamen ſine effectu in beneficio apud primores patrum reliquere. T.Quintius Barbatus interrex conſules creat L.Papyrium Mugilanum,L.Sempronium Atratinum. His conſulibus cum Ardeatibus fœdus renouatum eſt.Id'que monumenti eſt,conſules eos illo anno fuiſſe , qui neque in annalibus priſcis,neq; in libris magiſtratuum inueniuntur . credo, quòd tribuni militum initio anni fuerunt, eo, perinde ac ſi totum annum in imperio fuerint , ſuffectis his conſulibus , prætermiſſa nomina conſulum horum.Licinius Macer autor eſt & in fœdere Ardeatino , & in linteis libris ad Monetæ inuentos. Et foris, cum tot terrores à finitimis oſtentati eſſent , & domi ocium fuit. Hunc annum,ſeu tribunos modò,ſeu tribunis ſuffectos cõſules quoque habuit, ſequitur annus haud dubijs conſulibus , M. Geganio Macerino iterum , T. Quintio

Capitolino quintum COSS. Idem hic annus cenſuræ initium fuit,rei à parua origine A
ortæ. quæ deinde tanto incremento aucta eſt,ut morum diſciplinæq; Romanę penes
eam regimen,ſenatus equitumq; centuriæ decoris dedecorisq; diſcrimen ſub ditionē
eius magiſtratus,publicorum ius,priuatorumq; locorum,uectigalia populi Romani
ſub nutu atq; arbitrio eſſent. Ortum autem initium rei eſt, quòd in populo per mul-
tos annos incenſo neq; differri cenſus poterat:neq; conſulibus,cum tot populorū bel-
la imminerent,operæ erat id negocium agere. Mentio illata ab ſenatu eſt,rem opero-
ſam,ac minimè cōſularem ſuo proprio magiſtratu egere: cui ſcribarum miniſterium,
cuſtodiæq; & tabularum cura,cui arbitriū formulæ cenſendi ſubijceretur. Et patres,
quanquam rem paruam, tamen quo plures patricij magiſtratus in repub. eſſent, læti
accepere:id quod euenit,futurum credo etiam rati,ut mox opes eorum qui pręeſſent,
ipſi honori ius maieſtatemq; adijcerent. & tribuni (id quod tunc erat) magis neceſſa-
riam,quàm ſpecioſi miniſterij prouocationem intuentes,ne paruis quoque rebus in-
commodè aduerſarentur, haud ſanè tetendere. Cum à primorib. ciuitatis ſpretus ho-
nor eſſet,Papyrium Semproniumq;,quorum de conſulatu dubitabatur, ut eo magi-
ſtratu parum ſolidum conſulatum explerent,cenſui agendo populus ſuffragijs præ-
fecit. Cenſores ab re appellati ſunt. Dum hæc Romæ geruntur, legati ab Ardea ue-
niunt,pro ueterrima ſocietate,renouatoq; fœdere recenti auxilium propè euerſæ ur-
bi implorantes. Frui nanq; pace optimo conſilio cum populo Romano ſeruata,per in-
teſtina arma non licuit. quorum cauſa atq; initium traditur ex certamine factionū or-
tum,quæ fuere,eruntq; pluribus populis magis exitio quàm bella externa, quàm fa-
mes morbi ue,quæq; alia in deûm iras uelut ultima publicorum malorum uertunt.
Virginem plebeij generis maximè forma notam petiere iuuenes:alter uirgini genere
par,tutoribus fretus,qui & ipſi eiuſdem corporis erant:nobilis alter,nulla re, præter
q; forma captus. adiuuabāt eum optimatiū ſtudia,per quæ domū quoq; puellę certa- B
men partiū penetrauit. nobilis ſuperior iudicio matris eſſe,quæ q; ſplendidiſsimis nu-
ptijs iungi puellā uolebat. tutores in ea quoq; re partiū memores ad ſuū tendere. Cum
res peragi intra parietes nequiſſet,uentū in ius eſt. poſtulatu audito matris tutorumq;
magiſtratus ſecundū parentis arbitriū dant ius nuptiarū. Sed uis potentior fuit. nanq;
tutores inter ſuæ partis homines de iniuria decreti palàm in foro concionati,manu fa-
cta uirginē ex domo matris rapiunt. aduerſus quos infeſtior coorta optimatiū acies ſe-
quitur accenſum iniuria iuuenem. fit prælium atrox. Pulſa plebs nihil Romanæ plebi ſi-
milis,armata ex urbe profecta colle quodā capto in agros optimatiū cum ferro ignîq;
excurſiones facit. urbē quoq; omnis etiā expertem antè certaminis,multitudine opifi-
cum ad ſpem prædę euocata,obſidere parat. nec ulla ſpecies,cladesq; belli abeſt,uelut
contacta ciuitate rabie duorū iuuenū,funeſtas nuptias ex occaſu patrię petentium. Pa-
rum parti utriq; domi armorū belliq; eſt uiſum. optimates Romanos ad auxilium ur-
bis obſeſſę,plebs ad expugnandā ſecum Ardeam Volſcos exciuere. Priores Volſci du-
ce Aequo Cluilio Ardeam uenerūt,& mœnib. hoſtium uallū obiecere. Quod ubi Ro-
mam eſt nunciatū,extemplo M. Geganius conſul cum exercitu profectus, tria millia
paſſuum ab hoſte locū caſtris cepit, præcipitiq; iam die curare corpora milites iubet.
quarta deinde uigilia ſigna profert: cœptūq; opus adeò approperatū eſt, ut ſole orto
Volſci firmiore ſe munimento ab Romanis circumuallatos,quàm à ſe urbē uiderent.
& alia parte cōſul muro Ardeæ brachiū iniunxerat,qua ex oppido ſui commeare poſ-
ſent. Volſcus imperator,qui ad eam diem non commeatu præparato,ſed ex popula-
tione agrorum rapto in diem frumento, aluiſſet militem: poſtquam ſeptus uallo re-
pentè inops omnium rerum erat,ad colloquium conſule euocato, ſi ſoluendæ obſi-
dionis cauſa uenerit Romanus,abducturū ſe inde Volſcos ait. Aduerſus ea conſul,ui-
ctis conditiones accipiendas eſſe,non ferendas,reſpondit: neq; ut uenerint ad oppu-
gnādos ſocios populi Romani ſuo arbitrio,ita abituros Volſcos eſſe. dedi imperato-
rem

A rem,arma poni iubet,fatentes uictos ſe eſſe,& imperio parêre.aliter tam abeuntibus,
quàm manentibus ſe hoſtem infenſum, uictoriā potius ex Volſcis, ꝙ pacem infidam
Romā relaturū. Volſci exiguā ſpem in armis,alia undiꝗ abſciſſa,cum tentaſſent: præ-
ter cætera aduerſa,loco quoꝗ iniquo ad pugnam congreſsi,iniquiore ad fugam, cum
ab omni parte cæderentur,ad preces à certamine uerſi,dedito imperatore, traditiſꝗ
armis ſub iugum miſsi,cum ſingulis ueſtimentis ignominiæ cladiſꝗ pleni dimittun-
tur.& cum haud procul urbe Thuſculo conſediſſent,uetere Thuſculanorū odio iner
mes oppreſsi dederunt pœnas,uix nuncijs cædis relictis.Romanus cōſul Ardeæ tur-
batas ſeditione res,principibus eius motus ſecuri percuſsis,boniſꝗ eorū in publicum
Ardeatiū redactis,compoſuit. Demptamꝗ iniuriā iudicij tanto beneficio populi Ro
mani Ardeates credebant.ſenatui ſupereſſe aliquid ad delendū publicæ auariciæ mo-
numentū uidebatur.Conſul triumphans in urbem redijt,Cluilio Volſcorū duce ante
currū ducto, prælatiſꝗ ſpolijs,quib.dearmatum exercitū hoſtium ſub iugū miſerat.
Aequauit,quod haud facilè eſt,Quintius conſul togatus armati gloriam collegæ:qua
concordiæ paciſꝗ domeſticam curam, iura infimis ſummiſꝗ moderando ita tenuit,
ut eum & patres ſeuerū conſulem,& plebs ſatis comem crediderint:& aduerſus tribu
nos autoritate plura,quàm certamine tenuit.quinꝗ conſulatus eodē tenore geſti, ui-
taꝗ omnis conſulariter acta,uerendū penè ipſum magis ꝙ honorem faciebant.eò tri-
bunorum militariū nulla mentio his conſulibus fuit.Conſules creant M. Fabium Vi-
bulanum,Poſthumiū Ebutium Cornicinem.Fabius & Ebutius conſules,quo maiori
glorię rerum domi foriſꝗ geſtarū ſuccedere ſe cernebant:maximè aūt memorabilem
annum apud finitimos ſocios hoſteſꝗ eſſe,quòd Ardeatib.in re præcipiti tanta foret
cura ſubuentum:eo impenſius,ut delerent prorſus ex animis hominum infamiā iudi-
cij, ſenatuſcōſultum fecerūt, ut quoniā ciuitas Ardeatiū inteſtino tumultu redacta ad
B paucos eſſet,coloni eò præſidij cauſa aduerſus Volſcos ſcriberentur.Hoc palàm rela-
tum in tabulas,ut plebem tribunoſꝗ falleret,iudicij reſcindendi conſilium initū.con-
ſenſerāt autē ut multo maiore parte Rutulorū colonorum ꝙ Romanorū ſcripta, nec
ager ullus diuideretur,niſi is qui interceptus iudicio infami erat:nec ulli prius Roma-
no ibi,ꝙ omnib. Rutulis diuiſus eſſet, gleba ulla agri aſsignaret.Sic ager ad Ardeates
redijt. Triumuiri ad coloniā Ardeam deducendā creati,Agrippa Menenius, T.Clœ-
lius Siculus,M.Ebutius Helua.Qui præter minimè populare miniſterium agro aſsi-
gnando ſocijs,quem pop.Rom.ſuum iudicaſſet,cum plebē offendiſſent, ne primori-
bus quidē patrum ſatis accepti,quòd nihil gratiæ cuiuſquā dederāt:uexationes,ad po
pulum iam die dicta ab tribunis,coloni aſcripti remanendo in colonia,quam teſtē in-
tegritatis iuſtitiæꝗ habebāt,uitauere.Pax domi foriſꝗ fuit, & hoc & inſequēti anno
C.Furio Pacilio,& M.Papyrio Craſſo, COSS. Ludi ab decēuiris per ſeceſsionē plebis
à patribus ex ſenatuſconſulto uoti,eo anno facti ſunt.Cauſa ſeditionū nequicquā à Pe
tilio quæſita.qui tribunus plebis iterū ea ipſa denunciando factus,neꝗ ut de agris di-
uidendis plebi referrēt cōſules ad ſenatum,peruincere potuit:& cum magno certami
ne obtinuiſſet, ut cōſulerentur patres,cōſulum an tribunorum placeret comitia habe
ri,cōſules creari iuſsi ſunt.ludibrioꝗ erant minę tribuni denunciantis ſe delectum im
pediturum,cum quietis finitimis neꝗ bello,neꝗ belli apparatu opus eſſet. Sequitur
hanc tranquillitatem rerum annus Proculo Geganio Macerino, L.Menenio Lanato
COSS.multiplici clade ac periculo inſignis,ſeditionibus,fame,regno,propè per largi-
tionis dulcedinē in ceruices accepto. Vnum abfuit bellū externum : quo ſi aggrauatæ
res eſſent,uix ope deorum omnium res ſiſti potuiſſet.Cœpere à fama mala, ſeu aduer
ſus annus frugib.fuit,ſeu dulcedine concionum & urbis,deſerto agrorum cultu.nam
utrunꝗ traditur.& patres plebem deſidem,& tribuni plebis nunc fraudem,nunc ne-
gligentiā conſulum accuſabāt. Poſtremò perpulere plebem haud aduerſante ſenatu,
ut L. Minutius præfectus annonæ crearetē:felicior in eo magiſtratu ad cuſtodiā liber-

tatis futurus, ꝙ ad curationē miniſterij ſui: quanq; poſtremò annonæ quoq; leuatæ A
haud immeritā & gratiā et gloriā tulit. Qui cū multis circa finitimos populos legatio-
nib. terra mariq; nequicq; miſsis, niſi quòd ex Hetruria haud ita multū frumēti adue-
ctū eſt: & nullū momentū annonę feciſſet: & reuolutus ad diſpenſationē inopię, pro-
fiteri cogendo frumentū, & uendere quod uſui menſtruo ſupereſſet: fraudādóq; par-
te diurni cibi ſeruitia: criminando inde, & obijciendo iræ populi frumentarios, acer-
ba inquiſitione aperiret magis quàm leuaret inopiam: multi ex plebe ſpe amiſſa, poti-
us quàm ut cruciarent trahendo animā, capitib. obuolutis ſe in Tyberim pręcipitaue
runt. Tum Sp. Melius ex equeſtri ordine, ut illis temporibus, prædiues, rem utilē peſ
ſimo exemplo, peiore cōſilio eſt aggreſſus. frumento nāq; ex Hetruria priuata pecu-
nia per hoſpitū clientiúq; miniſteria coempto (quę credo ipſa res ad leuandā publica
cura annonā impedimēto fuerat) largitiones frumēti facere inſtituit: plebēq; hoc mu-
nere delinitā, quacunq; incederet cōſpectus, elatuſq; ſupra modum hominis priuati,
ſecū trahere, haud dubiū cōſulatum fauore ac ſpe deſpōdentem. Ipſe, ut eſt humanus
animus inſatiabilis eo quod fortuna ſpōdet: ad altiora & nō cōceſſa tendere: & quoni
am cōſulatus quoq; eripiendus inuitis patrib. eſſet, de regno agitare, id unum dignū
tāto apparatu conſiliorum, & certamine, quod ingens exudandum eſſet, præmiū fo-
re. Iam comitia cōſularia inſtabāt: quæ res eum nec dum cōpoſitis maturis' ue ſatis cō-
ſilijs, oppreſsit. Cōſul ſextum creatus T. Quintius Capitolinus, minimè opportunus
uir nouanti res: collega additur ei Agrippa Menenius, cui Lanato erat cognomen. &
L. Minutius præfectus annonę, ſeu refectus, ſeu quoad res poſceret, in incertum crea
tus. nihil enim cōſtat, niſi in libros linteos utroq; anno relatū inter magiſtratus pręfe-
cti nomen. Hic Minutius eandē reip. curationem agens, quam Melius priuatim agen
dā ſuſceperat: cum in utraq; domo genus idem hominum uerſaretur, rem compertā
ad ſenatū refert: tela in domum Melij cōferri, eumq; cōciones domi habere: ac nō du- B
bia regni cōſilia eſſe: tempus agendæ rei nondum ſtare, cætera iam cōueniſſe: & tribu
nos mercede emptos ad prodendā libertatem: & partita ducibus multitudinis mini-
ſteria eſſe. ſerius ſe penè, quàm tutū fuerit, ne cuius incerti uaniq; autor eſſet, ea defer-
re. Quæ poſtquā ſunt audita, & undiq; primores patrum & priores anni conſules in-
creparent, quòd eas largitiones, cœtuſq; plebis in priuata domo paſsi eſſent fieri: &
nouos cōſules, quòd expectaſſent, donec à præfecto annonæ tāta res ad ſenatum de-
ferretur: quæ cōſulem nō autorem ſolum deſideraret, ſed etiā uindicem: tum T. Quin
tius, cōſules immeritò increpari ait: qui cōſtricti legib. de prouocatione ad diſſoluen-
dum imperiū latis, nequaquā tantū uirium in magiſtratu ad eam rē pro atrocitate uin
dicandam, quantū animi haberent. opus eſſe nō forti ſolum uiro, ſed etiā libero, exo-
lutóq; legum uinculis. Itaq; ſe dictatorem L. Quintiū dicturum: ibi animum parē tan
tæ poteſtati eſſe. Approbantibus cunctis, primò Quintius abnuere: &, quid ſibi uel-
lent, rogitare, qui ſe ætate exacta tātæ dimicationi obijcerēt. Dein cum undiq; plus in
illo ſenili animo nō cōſilij modò, ſed etiā uirtutis eſſe, quàm in omnibus alijs dicerent,
laudibuſq; haud immeritis onerarēt, & cōſul nihil remitteret: precatus tandem deos
immortales Cincinnatus, ne ſenectus ſua in tam trepidis rebus dāno dedecori ue rei-
publicæ eſſet, dictator à cōſule dicitū. ipſe deinde C. Seruilium Halā magiſtrū equitum
dicit. Poſtero die diſpoſitis pręſidijs cum in forū deſcendiſſet, cōuerſáq; in eum plebs
nouitate rei, ac miraculo eſſet: & Meliani, atq; ipſe dux eorum in ſe intentam uim tan
ti imperij cernerent: expertes conſiliorum regni, qui tumultus, quod bellum repens
aut dictatoriam maieſtatē, aut Quintium poſt octogeſimum annum rectorem reipu
blicæ quæſiſſet, rogitarent: miſſus ab dictatore Seruilius magiſter equitū ad Meliū,
Vocat te, inquit, dictator. Cum pauidus ille quid uellet, quæreret: Seruilius'que cau-
ſam dicendam eſſe proponeret: crimenq; à Minutio delatum ad ſenatum diluendū:
tunc Melius recipere ſe in cateruam ſuorū: & primùm circūſpectans tergiuerſari, po

ſtremò

A ſtremò cum apparitor iuſſu magiſtri equitũ eum duceret, ereptus à circumſtantibus,
fugiensq́;, fidẽ plebis Romanæ implorare: & opprimi ſe conſenſu patrũ dicere, quòd
plebi benignè feciſſet: orare, ut opem ſibi ultimo in diſcrimine ferrent, ne'ue ante ocu-
los ſuos trucidari ſinerent. Hæc eum uociferantẽ aſſecutus Hala Seruilius obtruncat:
reſperſusq́; cruore obtruncati, ſtipatus caterua patriciorũ iuuenum dictatori renun-
ciat: uocatum ad eum Melium repulſo apparitore concitantem multitudinem, pœnã
meritam habere. Tum dictator, Macte uirtute, inquit, C. Seruili eſto, liberata republi
ca. Tumultuantem deinde multitudinem incerta exiſtimatione facti, ad cõcionem uo
cari iuſsit: & Meliũ iure cæſum pronunciauit: etiamſi regni crimine inſons fuerit: qui
uocatus à magiſtro equitũ ad dictatorẽ non ueniſſet, ſe ad cauſam cognoſcendam con
ſediſſe: qua cognita, habiturum fuiſſe Melium ſimilem cauſæ fortunã. uim parantem,
ne iudicio ſe cõmitteret, ui coercitũ eſſe. nec cum eo tanquã cum ciue agendum fuiſſe:
qui natus in libero populo inter iura legesq́;, ex qua urbe reges exactos ſciret: eodémq́-
que anno ſororis filios regis, & liberos conſulis liberatoris patrię, propter pactionem
indicatam recipiendorum in urbẽ regum, à patre ſecuri eſſe percuſſos: ex qua Collati
num Tarquinium conſulẽ nominis odio abdicare ſe magiſtratu, atq; exulare iuſſum:
in qua de Sp. Caſsio poſt aliquot annos propter conſilia inita de regno ſuppliciũ ſum
ptum: in qua nuper decemuiros bonis, exilio, capite mulctatos ob ſuperbiam regi-
am: in ea Sp. Melius ſpem regni conceperit, & quis homo? quanq; nullã nobilitatẽ,
nullos honores, nulla merita cuiquã ad dominationem pandere uiam. ſed tamen Clau
dios, Caſsios conſularibus, decemuiratib. ſuis, maiorumq́; honoribus, ſplẽdore fami-
liarũ ſuſtuliſſe animos, quo nefas fuerit Sp. Meliũ, cui tribunatus plebis magis optan-
dus, ꝗ ſperandus fuerit: frumentarium diuitem bilibre farris ſperaſſe libertatẽ ſe ciuiũ
ſuorum emiſſe: ciboq́; obijciendo ratũ uictorem finitimorũ omnium populum in ſer-
B uitutem perlici poſſe: ut quem ſenatorẽ concoquere ciuitas uix poſſet, regẽ ferret. Ro-
muli conditoris ab dijs orti, recepti ad deos, inſignia atq; imperium habentem. nõ pro
ſcelere id magis, ꝗ pro monſtro habendum. Nec ſatis eſſe ſanguine eius expiatũ, niſi
tecta parietesq́;, intra quæ tantum amentiæ conceptũ eſſet, diſsiparentur: bonaq́; con
tacta precijs regni mercandi, publicarentur. Iubere itaq; quæſtores uendere ea bona,
atq; in publicũ redigere. Domũ deinde, ut monumento area eſſet oppreſſæ nefariæ
ſpei, dirui extemplo iuſsit. id Aequimeliũ appellatũ eſt. L. Minutius boue aurato ex-
tra portã trigeminam eſt donatus, ne plebe quidẽ inuita, quia frumentũ Melianũ aſsi
bus in modios ęſtimatum plebi diuiſit. Hunc Minutium apud quoſdã autores trãſiſ-
ſe à patribus ad plebem, undecimumq́; tribunũ plebis cooptatũ, ſeditionẽ motam ex
Meliana cęde ſedaſſe, inuenio. cæterum uix credibile eſt, numerũ tribunorum patres
augeri paſſos: idq́; potiſsimum exemplum a patricio homine introductum: nec dein-
de id plebem cõceſſum ſemel obtinuiſſe, aut certè tentaſſe. ſed ante omnia refellit fal-
ſum imaginis titulum, paucis ante annis lege cautum, ne tribunis collegam cooptare li
ceret. Q. Cæcilius, Q. Iunius, Sex. Titinnius, ſoli ex collegio tribunorũ neq; tulerãt de
honorib. Minutij legem: & criminari nunc Minutium, nunc Seruilium apud plebem,
queriq́; indignam necem Melij nõ deſtiterant. peruicerunt igitur, ut tribunorum mi-
litum potius ꝗ cõſulum comitia haberentur: haud dubij, quin ſex locis (tot enim iam
creari licebat) & plebeij aliqui profitendo ſe ultores fore Melianæ cædis, crearentur.
Plebs quanquã agitata multis eo anno & uarijs motibus erat, nec plures ꝗ tres tribu-
nos conſulari poteſtate creauit. & in ijs L. Quintium Cincinnati filium: ex cuius dicta
turæ inuidia tumultus quærebãt: prælatus ſuffragijs Quintio Mamercus Aemylius
uir ſummæ dignitatis. L. Iulium tertium creant. in horum magiſtratu Fidenæ colonia
Romana ad Lartem Tolumnium Veientium regem ac Veientes defecere. maius addi
tum defectioni ſcelus. C. Fulcinium, C. Iulium Tullum, Sp. Nautium, L. Roſcium lega
tos Romanos, cauſam noui conſilij quærentes, iuſſu Tolumnij interfecerunt. Leuant

A una fecerat anceps certamen. Dictator fugatis legionibus inſtat: & ad caſtra cõpulſos cædit. Fidenatium plurimi locorũ notitia effugere in mõtes. Coſſus Tyberim cum equitatu tranſuectus, ex agro Veientano ingentẽ detulit prædã ad urbem. Inter prœliũ & ad caſtra Romana pugnatũ eſt aduerſus partem copiarum ab Tolumnio, ut antè dictum eſt, ad caſtra miſſam. Fabius Vibulanus corona primum uallum defendit: intentos deinde hoſtes in uallum, egreſſus dextra principali cum triarijs repentè inuadit. quo pauore iniecto, cędes minor, quia pauciores erant: fuga nõ minus trepida, quàm in acie fuit. Omnibus locis re bene geſta, dictator ſenatuſcõſulto, iuſſuq́ʒ populi triũphãs in urbem redijt. Longè maximum triumphi ſpectaculum fuit Coſſus ſpolia opima regis interfecti gerens. in eum milites carmina incondita, æquantes eum Romulo, canere. Spolia in æde Iouis Feretrij propè Romuli ſpolia, quę prima opima appellata ſola ea tempeſtate erant, cum ſolẽni dedicatione dono fixit. auerteratq́ʒ in ſe à curru dictatoris ciuium ora, & celebritatis eius diei fructum propè ſolus tulerat. Dictator coronam auream libræ pondo ex publica pecunia populi iuſſu in Capitolio Ioui donũ poſuit. Omneis ante me autores ſecutus, A. Cornelium Coſſum tribunum militũ ſecunda ſpolia opima Iouis Feretrij templo intuliſſe, expoſui. cæterum, præterquã quod ea rite opima ſpolia habentur, quę dux duci detraxerit, nec ducem nouimus, niſi cuius auſpicio bellum geritur, titulus ipſe ſpolijs inſcriptus illos, meq́ʒ arguit, conſulem ea Coſſum cepiſſe. Hoc ego cum Auguſtum Cęſarem templorũ omnium cõditorem aut reſtitutorem, ingreſſum ædem Feretrij Iouis, quàm uetuſtate dilapſam refecit, ſeipſum in thorace linteo ſcriptum legiſſe audiſſem: propè ſacrilegium ratus ſum, Coſſum ſpoliorum ſuorum, Cæſaremq́ʒ ipſius templi autorẽ ſubtrahere teſtem. qui ſi ea in re ſit error, quòd tam ueteres annales, quodq́ʒ magiſtratuũ libri, quos linteos in æde repoſitos Monetę Macer Licinius citat identidem autores: ſeptimo pòſt demum anno cum

B T. Quintio Pœno A. Cornelium Coſſum conſulem habeant: exiſtimatio communis omnibus eſt, nam etiã illud accedit, ne tam clara pugna in eum annum transferri poſſet, quod imbelle triennium fermè peſtilentia inopiáq́ʒ frugum circa A. Corneliũ conſulem fuit: adeò, ut quidã annales uelut funeſti, nihil pręter nomina conſulũ ſuggerãt. tertius ab conſulatu Coſsi annus tribunum eum militũ conſulari poteſtate habet: eodem anno magiſtrum equitum: quo in imperio alteram inſignem edidit pugnã equeſtrem. ea libera coniectura eſt. ſed (ut ego arbitror) uana uerſare in omnes opiniones licet. cum autor pugnę recentib. ſpolijs in ſacra ſede poſitis, Iouem propè ipſum, cui uota erant, Romulumq́ʒ intuens, haud ſpernendos falſi tituli teſtes, ſeſe A. Corneliũ Coſſum conſulẽ ſcripſerit. M. Cornelio Maluginenſe, L. Papyrio Craſſo conſulibus, exercitus in agrum Veientẽ, & Faliſcũ ducti: prædæ abactæ hominum, pecorumq́ʒ, hoſtis in agris nuſquã inuẽtus, neq́ʒ pugnãdi copia facta. urbes tamẽ nõ oppugnatę: quia peſtilẽtia populũ inuaſit. Et ſeditiones domi quæſitæ ſunt, nec motę tamẽ, ab Sp. Melio trib. plebis. qui fauore nominis moturũ ſe aliquid ratus, & Minutio diem dixerat: & rogationẽ de publicandis bonis Seruilij Halæ tulerat: falſis criminibus à Minutio circumuentum Meliũ arguens: Seruilio cædem ciuis indemnati obijciens. quæ uaniora ad populũ ipſo autore fuere. Cæterum magis uis morbi ingraueſcens curæ erat, terroresq́ʒ ac prodigia, maximè quòd crebris motibus terræ ruere in agris nunciabãtur tecta. Obſecratio itaq́ʒ à populo duumuiris pręeuntib. eſt facta. Peſtilentior inde annus C. Iulio iterũ, & L. Virginio cõſulibus, tantum metum uaſtitatis in urbe agriſq́ʒ fecit, ut non modò prædandi cauſa quiſq́ʒ ex agro Romano nõ exiret, belli'ue inferẽdi memoria patribus aut plebi eſſet: ſed ultro Fidenates, qui ſe primò aut oppido, aut montibus, aut muris tenuerant, populabundi deſcenderent in agrum Romanum. deinde Veientium exercitu accito (nam Faliſci perpelli ad inſtaurandũ bellũ, neq́ʒ clade Romanorum, neq́ʒ ſociorũ precib. potuere) duo populi tranſiere Aniẽnẽ: atq́ʒ haud procul Collina porta ſigna habuere. Trepidatũ itaq́ʒ nõ in agris magis, quàm in urbe eſt.

Iulius cōſul in aggere muriſq; explicat copias. à Virginio ſenatus in æde Quirini cōſu A
litur. dictatorē dici A. Seruiliū placet, cuiq; Priſco alij, alij Structo fuiſſe cognomē tra-
dunt. Virginius dum collegā cōſuleret, moratus, permittēte eo nocte dictatorē dixit.
is ſibi magiſtrū equitum Poſthumiū Ebutium Heluā dicit. Dictator omnes luce pri-
ma extra portā Collinā adeſſe iubet. quibuſcunq; uires ſuppetebāt ad arma ferenda,
præſto fuere: ſigna ex ærario prompta ferūtur ad dictatorē. Quæ cum agerentur, ho
ſtes in loca altiora conceſſere. eò dictator agmine infeſto ſubit: nec procul Nomento
ſignis collatis fudit Hetruſcas legiones: cōpulit inde in urbem Fidenas, ualloq; circū
dedit. ſed neq; ſcalis capi poterat urbs alta, & munita: neq; in obſidione uis ulla erat:
quia frumentū nō neceſsitati modò ſatis, ſed copię quoq; abundè ex ante cōuecto ſuf
ficiebat. Ita expugnandi pariter, cogendiq; ad deditionem ſpe amiſſa, dictator in locis
propter propinquitatē notis ab auerſa parte urbis maxime neglecta, quia ſuapte na-
tura tutiſsima erat, agere in arcē cuniculū inſtituit. ipſe diuerſiſsimis locis ſubeūdo ad
mœnia quadrifariā diuiſo exercitu, qui alij alijs ſuccederēt ad pugnā, cōtinenti die ac
nocte prælio ab ſenſu operis hoſtes auertebat: donec perfoſſo à caſtris mōte erecta in
arcem uia eſt. intētiſq; Hetruſcis ad uanas à certo periculo minas, clamor ſupra caput
hoſtilis captā urbē oſtendit. Eo anno C. Furius Pacilius, & M. Geganius Macerinus
cenſores uillam publicā in cāpo Martio probauerūt: ibiq; primū cenſus populi eſt a-
ctus. Eoſdem conſules inſequenti anno refectos, Iulium tertium, Virginiū iterū, apud
Macrum Licinium inuenio. Valerius Antias, & Q. Tubero M. Manlium, & Q. Sul-
pitium cōſules in eum annum edunt. cæterum in tam diſcrepanti editione & Tubero
& Macer libros linteos autores profitentur: neuter tribunos militū eo anno fuiſſe, tra
ditum à ſcriptoribus antiquis diſsimulat. Licinio libros haud dubiè ſequi linteos pla-
cet: & Tubero incertus ueri eſt. ſed inter cætera uetuſtate incōperta, hoc quoq; in in-
certo poſitum. Trepidatum in Hetruria eſt poſt Fidenas captas, nō Veientib. ſolum a
exterritis metu ſimilis excidij, ſed etiā Faliſcis, memoria initi primò cum ijs belli: quan-
quam rebellantibus non affuerant. Igitur cum duæ ciuitates legatis circa xij. populos
miſsis impetraſſent, ut ad Voltūnę fanū indiceretur omni Hetrurię cōciliū: uelut ma-
gno inde tumultu imminente, ſenatus Mamercum Aemyliū dictatorem iterū dici iuſ
ſit. Ab eo A. Poſthumius Tubertus magiſter equitū eſt dictus. bellumq; tanto maio-
re ꝙ̃ proximo conatu apparatū eſt, quanto plus erat ab omni Hetruria periculi, ꝙ̃ ab
duobus populis fuerat. Ea res aliquanto expectatione omniū tranquillior fuit. Itaque
cum renunciatū à mercatorib. eſſet, negata Veientibus auxilia, iuſſoſq; ſuo cōſilio bel-
lum initum, ſuis uirib. exequi: nec aduerſarum rerū quærere ſocios, cum quib. ſpem in
tegram cōmunicati nō ſint: tum dictator, ne nequicquā creatus eſſet, materiæ quæren
dæ bello gloriæ adempta, in pace aliquid operis edere, quod monumentū eſſet dicta-
turæ, cupiens, cenſurā minuere parat, ſeu nimiam poteſtatē ratus: ſeu non tam magni-
tudine honoris, ꝙ̃ diuturnitate offenſus. Cōcione itaq; aduocata, remp. foris gerendā
ait, tutaq; omnia præſtanda, deos immortales ſuſcepiſſe. ſe, quod intra muros agendū
eſſet, libertati pop. Rom. conſulturū. maximam aūt eius cuſtodiā eſſe: ſi magna impe-
ria diuturna nō eſſent: & temporis modus imponeretur, quibus iuris imponi nō poſ
ſet. Alios magiſtratus annuos eſſe: quinquennalem cenſurā grauem eſſe: ijſdē per tot
annos magna parte uitæ obnoxios uiuere. ſe legem laturum, ne plus quàm annua ac ſe
meſtris cenſura eſſet. Conſenſu ingenti populi legem poſtero die pertulit. Et ut reipſa
inquit, ſciatis Quirites, quàm mihi diuturna nō placeāt imperia, dictatura me abdico.
Depoſito ſuo magiſtratu, modò aliorū magiſtratui impoſito fine alteri, cōgratulatio-
ne ac fa uore ingenti populi domū eſt reductus. Cenſores ægrè paſsi, Mamercū, quod
magiſtratū pop. Rom. minuiſſet, tribu mouerūt, octuplicatoq; cenſu ærariū fecerūt.
Quam rem ipſum ingenti animo tuliſſe ferunt: cauſam potius ignominiæ intuentē, ꝙ̃
ignominiā. primores patrū, quanquā diminutū cenſuræ ius uoluiſſent, exemplo acer-
bitatis

A bitatis cenſoriæ offenſos: quippe cum ſe quiſq; diutius ac ſæpius ſubiectum cenſorib. fore cerneret, quàm cenſuram geſturum. Populi certe tãta indignatio coorta dicitur, ut uis à cenſoribus nullius autoritate, præterquã ipſius Mamerci, deterreri quiuerit. Tribuni plebis aſsiduis concionibus prohibendo conſularia comitia, cum res propè ad interregnũ perducta eſſet, euicere tandẽ, ut tribuni militũ conſulari poteſtate crearentur. uictoriæ præmiũ, quod petebãt, ut plebeius crearetur, nullum fuit. omnes patricij creati ſunt, M. Fabius Vibulanus, M. Folius, L. Sergius Fidenas. Peſtilẽtia eo anno aliarum rerum ocium præbuit. ædes Apollini pro ualetudine populi uota eſt. multa duumuiri ex libris placundæ deûm iræ, auertendæq; à populo peſtis cauſa, fecere. magna tamen clades in urbe agriſq; promiſcue hominũ pecorumq; pernicie accepta. famem cultorib. agrorum timentes, in Hetruriam, Pomptinumq; agrum, & Cumas, poſtremò in Siciliam quoq; frumenti cauſa miſere. Conſulariũ comitiorũ nulla mentio habita eſt. Tribuni militum conſulari poteſtate omnes patricij creati ſunt, L. Pinarius Mamercus, L. Furius Medullinus, Sp. Poſthumius Albus. Eo anno uis morbi leuata, neq; à penuria frumẽti, quia antè prouiſum erat, periculũ fuit. Cõſilia ad mouenda bella in Volſcorũ Aequorumq; cõcilijs, & in Hetruria ad fanum Voltumnæ agitata. Ibi prolatæ in annum res: decretoq; cautum, ne quod ante conciliũ fieret: nequicquam Veiente populo querente eandem, qua Fidenæ deletæ ſint, imminere Veijs fortunã. Interim Romæ principes plebis iamdiu nequicquã imminentes ſpei maioris honoris, dum foris ocium eſſet, cœtus indicere in domos tribunorũ plebis. ibi ſecreta cõſilia agitare. Queri ſe à plebe adeò ſpretos, ut cum per tot annos tribuni militũ conſulari poteſtate creentur, nulli unquã plebeio ad eum honorẽ aditus fuerit: multũ prouidiſſe ſuos maiores, qui cauerint, ne cui patricio plebeij magiſtratus paterẽt: aut patricios habẽdos fuiſſe tribunos plebis. adeò ſe ſuis etiã ſordere, nec à plebe minus, quàm

B à patrib. contemni. Alij purgare plebem: culpam in patres uertere. eorum ambitione artibuſq; fieri, ut obſeptum plebi ſit ad honorẽ iter. ſi plebi reſpirare ab eorum miſtis precibus miniſq; liceat, memorem eam ſuorum inituram ſuffragia eſſe, & parto auxilio imperium quoq; aſcituram. Placet tollendę ambitionis cauſa tribunos legem promulgare, ne cui album ueſtimentum addere petitionis cauſa liceret. Parua nunc res, et uix ſeriò agenda uideri poſsit, quæ tunc ingenti certamine patres ac plebem accendit. Vicere tamen tribuni, ut legem perferrẽt: apparebatq; iritatis animis plebem ad ſuos ſtudia inclinaturã. quæ ne libera eſſent, ſenatuſcõſultum factum eſt, ut cõſularia comitia haberentur. Tumultus cauſa fuit, quem ab Aequis & Volſcis, Latini atq; Hernici nunciarãt. T. Quintius Lucij filius, Cincinnatus (eidem & Pœno cognomen additur) & Cn. Iulius Mento conſules facti, nec ultrà terror belli eſt dilatus. Lege ſacrata, quæ maxima apud eos uis cogendæ militiæ erat, delectu habito, utrinq; ualidi exercitus profecti in Algidũ cõuenere. ibiq; ſeorſum Æqui, ſeorſum Volſci caſtra cõmuniuere, intentiorq; q̃ unquã ante, muniendi, exercendiq; militẽ cura ducib. erat. eo plus nuncij terroris Romam attulere. Senatui dictatorem dici placuit: quia etſi ſępe uicti populi, maiore tamen conatu, q̃ aliàs unquã rebellarẽt: & aliquantum Romanæ iuuentutis morbo abſumptum erat. ante omnia prauitas conſulum, diſcordiaq; inter ipſos, et certamina in cõſilijs omnib. terrebant. Sunt qui malè pugnatum ab his conſulibus in Algido autores ſint, eamq; cauſam dictatoris creãdi fuiſſe. Illud ſatis cõſtat, ad alia diſcordes, in uno aduerſus patrum uoluntatem cõſenſiſſe, ne dicerent dictatorẽ: donec, cum alia alijs terribiliora afferrent, nec in autoritate ſenatus cõſules eſſent, Q. Seruilius Priſcus ſummis honorib. egregiè uſus, Vos, inquit, tribuni plebis, quoniã ad extrema uẽtum eſt, ſenatus appellat, ut tanto diſcrimine reipublicæ dictatorem dicere conſules pro poteſtate ueſtra cogatis. Qua uoce audita, occaſionem oblatã rati tribuni augendę poteſtatis, ſecedunt: proq; collegio pronunciãt, placere cõſules ſenatui dicto audientes eſſe: ſi aduerſus cõſenſum ampliſsimi ordinis ultrà tendãt, in uincula ſe duci eos

iuſſuros,

iuſſuros. Cõſules ab tribunis, quàm ab ſenatu uinci maluerunt: proditum à patribus ſummi imperij ius, datũq; ſub iugũ tribunitiæ poteſtati cõſulatum memorãtes, ſiquidem cogi aliquid pro poteſtate ab tribuno conſules, & (quo quid ulterius priuato timendum foret?) in uincula etiã duci poſſent. Sors, ut dictatorẽ diceret (namne id quidem inter collegas cõuenerat) T. Quintio euenit. is A. Poſthumium Tubertũ, ſocerum ſuum ſeueriſsimi imperij uirũ, dictatorẽ dixit. ab eo L. Iulius magiſter equitũ eſt dictus. ſimul edicitur & iuſtitiũ: necq; aliud tota urbe agi, q̃ bellũ apparari. cognitio uacantium militię munere poſt bellũ differt. ita dubij quocq; inclinãt ad nomina danda. & Hernicis Latiniſq; milites imperati. utrincq; enixè obeditum dictatori eſt. Hæc omnia celeritate ingenti acta. relictoq; Cn. Iulio cõſule ad præſidiũ urbis, & L. Iulio magiſtro equitũ ad ſubita belli miniſteria, ne qua res, qua eguiſſent in caſtris, moraretur: dictator, præeunte A. Cornelio põtifice maximo, ludos magnos tumultus cauſa uouit: profectuſq; ab urbe, diuiſo cũ Quintio cõſule exercitu, ad hoſtes peruenit. Sicut bina caſtra hoſtiũ paruo inter ſe ſpacio diſtãtia uiderãt, ipſi quocq; mille fermè paſſus ab hoſte, dictator Thuſculo, cõſul Lanuuio propiorẽ locũ caſtris ceperũt. Ita quatuor exercitus totidẽ munimenta, planitiẽ in medio nõ paruis modò excurſionib. ad prælia, ſed uel ad explicãdas utrincq; acies ſatis patentem habebãt. nec ex quo caſtris caſtra collata ſunt, ceſſatum à leuib. prælijs eſt: facilè patiente dictatore, conferendo uires ſpem uniuerſæ uictoriæ, tentato paulatim euentu certaminũ, ſuos pręcipere. Itaq; hoſtes nulla in prę lio iuſto relicta ſpe, noctu adorti caſtra cõſulis, rem in caſum ancipitis euẽtus cõmittunt. Clamor ſubitò ortus nõ cõſulis modò uigiles, exercitũ deinde omnẽ, ſed dictatorẽ quocq; ex ſomno exciuit. Vbi præſenti ope res egebãt, conſul nec animo deficit, nec cõſilio. pars militũ portarũ ſtationes firmãt: pars corona uallũ cingunt. In alteris apud dictatorẽ caſtris quo minus tumultus eſt, eo plus animaduertitur quid opus facto ſit. miſſum extẽplo ad caſtra ſubſidium: cui Sp. Poſthumius Albus legatus præficiẽ. ipſe parte copiarum paruo circuitu, locum maximè ſecretum ab tumultu petit, unde ex nec opinato auerſum hoſtem inuadat. Q. Sulpitium legatum præficit caſtris: M. Fabio legato aſsignat equites: nec ante lucem mouere iubet manũ, inter nocturnos tumultus moderatu difficilem. Omnia, quæ uel alius imperator prudens & impiger in tali re præciperet, agereťq;, præcipit ordine, atq; agit. illud eximiũ cõſilij, animiq; ſpecimen, & neutiquã uulgatę laudis, quòd ultro ad oppugnãda caſtra hoſtiũ, unde maiore agmine profectos exploratũ fuerat, M. Geganiũ cum cohortibus delectis miſit. qui poſtquã intentos homines in euentũ periculi alieni, pro ſe incautos neglectis uigilijs ſtationibuſq; eſt adortus, prius penè cepit caſtra, q̃ oppugnari hoſtes ſatis ſcirent. inde fumo, ut cõuenerat, datũ ſignum ubi conſpectũ ab dictatore eſt, exclamat, capta hoſtiũ caſtra: nunciariq; paſsim iubet. Et iam luceſcebat, omniaq; ſub oculis erant: & Fabius cum equitatu impetũ dederat, & cõſul eruptionem è caſtris intrepidos iam hoſtes fecerat. Dictator aũt parte altera, ſubſidia & ſecundã aciem adortus, circumagenti ſe ad diſſonos clamores ac ſubitos tumultus, hoſti undiq; obiecerat uictorẽ peditem equitemq;. Circumuẽti igitur iam in medio ad unum omnes pœnas rebellionis dediſſent, ni Vectius Meſsius ex Volſcis nobilior uir factis q̃ genere, iam orbem uoluentes ſuos increpans clara uoce: Hic præbituri, inquit, uos telis hoſtium eſtis indefenſi, inulti? quid igitur arma habetis? aut quid ultro bellũ intuliſtis? in ocio tumultuoſi, in bello ſegnes? quid hic ſtantibus ſpei eſt? an deum aliquem protecturũ uos, rapturumq; hinc putatis? ferro uia faciẽda eſt. hac, qua me pręgreſſum uideritis, agite qui uiſuri domos, parentes, cõiuges, liberos eſtis, ite mecum: non murus, nec uallum, ſed armati armatis obſtant: uirtute pares. neceſsitate, quæ ultimũ ac maximum telum eſt, ſuperiores eſtis. Hæc locutum, exequentemq; dicta, redintegrato clamore ſecuti, dant impreſsionem, qua Poſthumius Albus cohortes obiecerat: et mouerunt uictorẽ, donec dictator pedẽ iam referentib. ſuis aduenit: eoq; omne præliũ uerſum eſt.

Vni uiro

A Vni uiro Meſſio fortuna hoſtium innititur. multa utrinq; uulnera, multa paſsim cæ-
des eſt. Iam ne duces quidem Romani incruenti pugnant. Vnus Poſthumius ictus ſa
xo, perfracto capite acie exceſſit. Non dictatorem humerus uulneratus, nõ Fabiũ pro
pè affixum equo femur, non brachiũ abſciſum conſulẽ ex tam ancipiti prælio ſummo-
uit. Meſsium impetus per ſtratos cæde hoſtes cum globo fortiſsimorum iuuenũ ex-
tulit ad caſtra Volſcorum, quæ nondum capta erant. eodem omnis acies inclinatur.
Conſul effuſos uſq; ad uallũ perſecutus, ipſa caſtra uallumq; aggreditur. eodem & di
ctator alia parte copias admouet. non ſegnior oppugnatio eſt, q̃ pugna fuerat. Cõſu-
lem ſignum quoq; intra uallum inieciſſe ferunt, quò milites acrius ſubirent: repeten-
doq; ſigno primã impreſsionem factam. Et dictator prorupto uallo, iam in caſtra præ
lium intulerat. Tum abijci arma paſsim, ac dedi hoſtes cœpti. caſtriſq; et his captis, ho
ſtes, præter ſenatores, omnes uenundati ſunt. Prædæ pars, ſua cognoſcentib. Latinis
atq; Hernicis reddita: partem ſub haſta dictator uendidit: præpoſitoq; cõſule caſtris,
ipſe triumphans inuectus urbem, dictatura ſe abdicauit. Egregiæ dictaturæ triſtẽ me
moriam faciunt, qui filium ab A. Poſthumio, quòd occaſione bene pugnandi captus,
iniuſsu diſceſſerit præſidio: uictorẽ ſecuri percuſſum tradũt. nec libet credere: & licet,
in uarijs opinionibus: & argumẽto eſt, quòd imperia Manliana, nõ Poſthumiana, ap
pellata ſint: quũ qui prior autor tam ſæui exẽpli foret, occupaturus inſignẽ titulũ cru-
delitatis fuerit. Imperioſo quoq; Manlio cognomẽ inditũ: Poſthumius nulla triſti no
ta eſt inſignitus. Cn. Iulius cõſul ædẽ Apollinis abſente collega ſine ſorte dedicauit. æ-
grè id paſſus Quintius, cum dimiſſo exercitu in urbẽ rediſſet, nequicquã in ſenatu eſt
cõqueſtus. Inſigni magnis reb. anno additur, nihil tum ad rem Romanã pertinere ui
ſum, quòd Cartaginiẽſes tanti hoſtes futuri, tum primùm per ſeditiones Siculorũ ad
partis alterius auxiliũ in Siciliã exercitũ traiecere. Agitatũ in urbe ab tribunis plebis,
B ut tribuni militũ cõſulari poteſtate crearent: nec obtineri potuit. Cõſules fiunt L. Pa
pyrius Craſsus, L. Iulius. Æquorũ legati fœdus ab ſenatu cum petiſsent, & pro fœde
re deditio oſtentaretur, inducias annorum octo impetrauerunt. Volſcorũ res ſuper
acceptã in Algido cladẽ, pertinaci certamine inter pacis belliq; autores in iurgia & ſe-
ditiones uerſa. Vndiq; ociũ fuit Romanis. Legem de mulctarũ æſtimatione pergratã
populo, cum ab tribunis parari conſules unius ex collegio proditione excepiſſent, ipſi
præoccupauerũt ferre. Conſules L. Sergius Fidenas iterũ, Hoſtius Lucretius Tricipi-
tinus. Nihil dignũ dictu actũ his conſulibus. Secuti eos cõſules, A. Cornelius Coſſus,
T. Quintius Pœnus iterũ. Veientes in agrũ Romanũ excurſiones fecerunt. Fama fuit,
quoſdã ex Fidenatiũ iuuentute participes eius populationis fuiſſe: cognitioq; eius rei
L. Sergio & Q. Seruilio, & Mamerco Aemilio permiſſa. Quidã Hoſtiã relegati, quòd
cur per eos dies à Fidenis abfuiſſent, parũ conſtabat: colonorum additus numerus, a-
gerq; ijs bello interemptorũ aſsignatus. Siccitate eo anno plurimum laboratũ eſt: nec
cœleſtes modò defuerunt aquæ, ſed terra quoq; ingenito humore egens, uix ad peren
nes ſuffecit amnes. defectus alibi aquarũ circa torridos fontes, riuoſq;, ſtragem ſiti pe
corũ morientiũ dedit: ſcabie alia abſumpta, uulgatiq; contactu in homines morbi: &
primò in agreſtes ingruerant ſeruitiaq;: urbs deinde impletur. Nec corpora modò af-
fecta tabo, ſed animos quoq; multiplex religio, & pleraq; externa inuaſit: nouos ritus
ſacrificando, uaticinando inferentib. in domos, quib. quæſtui ſunt capti ſuperſtitione
animi, donec publicus iã pudor ad primores ciuitatis peruenit, cernẽtes in omnib. ui-
cis ſacelliſq; pegrina atq; inſolita piacula pacis deûm expoſcendæ. Datũ inde negociũ
ædilibus, ut animaduerterẽt, ne qui, niſi Romani dij, neu quo alio more q̃ patrio cole-
rent. Iræ aduerſus Veiẽtes in inſequentẽ annũ C. Seruilio Hala, L. Papyrio Mugilano
cõſulib. dilatæ ſunt. Tũc quoq; ne cõfeſtim bellũ indiceret, néue exercitus mitterẽtur,
religio obſtitit: fœciales prius mittendos ad res repetendas cenſuere. Cum Veiẽtibus
nuper acie dimicatum ad Nomẽtum & Fidenas fuerat: induciæq; inde, non pax facta,

quarum

quarum & dies exierat,& ante diem rebellauerant.miſsi tamen fœciales: nec eorum, A
cum more patrum iurati repeterent res,uerba ſunt audita.Controuerſia inde fuit, u-
trum populi iuſſu indiceretur bellum,an ſatis eſſet ſenatuſconſultum.Peruicere tribu
ni,denunciando impedituros ſe delectum, ut Quintius conſul de bello ad populum
ferret.omnes centuriæ iuſſere.In eo quoq; plebs ſuperior fuit,quòd tenuit,ne conſu-
les in proximum annum crearentur.Tribuni militũ conſulari poteſtate quatuor crea
ti ſunt, T.Quintius Pœnus ex cõſulatu,C.Furius,M.Poſthumius,A.Cornelius Coſ-
ſus: ex ijs Coſſus præfuit urbi.tres delectu habito profecti ſunt Veios,documentoq;
fuere,cum plurium imperiũ bello inutile eſſe. Tendendo ad ſua quiſq; conſilia, cum
aliud alij uideretur,aperuerunt ad occaſionem locum hoſti.incertam nanq; aciem, ſi-
gnũ alijs dari receptui,alijs cani iubentibus,inuaſere opportunè Veientes:caſtra pro-
pinqua turbatos,ac terga dantes accepere.Plus itaq; ignominiæ quàm cladis eſt acce-
ptum.Mœſta ciuitas fuit,uinci inſueta,odiſſe tribunos,poſcere dictatorem:in eo uer
ti ſpes ciuitatis.et cum ibi quoq; religio obſtaret, ne poſſet niſi ab cõſule dici dictator,
augures cõſulti,eam religionem exemere.A.Cornelius dictatorẽ Mamercum Æmy-
lium dixit:& ipſe ab eo magiſter equitum eſt dictus. adeò ſimul fortuna ciuitatis uir-
tute uera eguit:nihil cenſoria animaduerſio èffecit,quo minus regimen rerum ex no-
tata indignè domo peteretur. Veientes re ſecunda elati,miſsis circum Hetruriæ popu
los legatis,iactando tres duces Romanos ab ſe uno prælio fuſos,cum tamen nullã pu-
blici conſilij ſocietatem mouiſſent,uoluntarios undiq; ad ſpem prædæ adſciuerunt.
Vni Fidenatium populo rebellare placuit:& tanquam niſi ab ſcelere bellum ordiri ne
fas eſſet,ſicut legatorum antea,ita tum nouorum colonorum cæde imbutis armis, Ve
ientibus ſeſe coniungunt.Conſultare inde principes duorum populorum,Veios,an
Fidenas ſedem belli caperent.Fidenæ uiſæ opportuniores.Itaq; traiecto Tyberi Ve-
ientes Fidenas tranſtulerunt bellum.Romæ terror ingens erat,accito exercitu ab Ve B
ijs,hoſtibus poſitis ad Fidenas,eoq; ipſo ab re malè geſta perculſa caſtra locantur an-
te portam Collinam:& in muris armati diſpoſiti,& iuſtitium in foro,tabernæq; clau-
ſæ,fiuntq; omnia caſtris quàm urbi ſimiliora. Tum trepidam ciuitatem præconibus
per uicos dimiſsis dictator ad concionem aduocatam increpuit,quòd animos ex tam
leuibus fortunæ momentis ſuſpenſos gererent,ut parua iactura accepta,quę ipſa non
uirtute hoſtium,nec ignauia Romani exercitus,ſed diſcordia imperatorũ accepta ſit,
Veientem hoſtem ſexies uictum pertimeſcant: Fidenaſq; propè ſæpius captas quàm
oppugnatas:eoſdem & Romanos & hoſtes eſſe,qui per tot ſecula fuerint:eoſdem ani
mos,eaſdem corporis uires,eadem arma gerere,ſe quoq; eundem dictatorẽ Mamer-
cum Æmylium eſſe, qui antè Veientium Fidenatiumq; adiunctis Faliſcis ad Nomen-
tum exercitus fuderit:& magiſtrum equitum A.Cornelium eundem in acie fore, qui
priore bello tribunus militum Larte Tolumnio rege Veientium in conſpectu duorũ
exercituum occiſo, ſpolia opima Iouis Feretrij templo intulerit.proinde memores ſe-
cum triumphos,ſecum ſpolia,ſecum uictoriam eſſe,cum hoſtibus ſcelus legatorũ con
tra ius gentium interfectorum, cædem in pace Fidenatium colonorum, inducias ru-
ptas,ſeptimam infelicem defectionem,arma caperent,ſimul caſtra caſtris coniunxiſ-
ſent,ſatis confidere.nec ſceleratiſsimis hoſtibus diuturnũ ex ignominia exercitus Ro-
mani gaudium fore:& populum Romanum intellecturum,quanto melius de repub.
meriti ſint, qui ſe dictatorem tertium dixerint,quàm eos qui ob ereptum cenſuræ re-
gnum labẽ ſecũdæ dictaturæ ſuæ impoſuerint. Votis deinde nũcupatis profectus,M.
& D. paſſus citra Fidenas caſtra locat,dextra montibus, læua Tyberi amne ſeptus. T.
Quintium Pœnum legatum occupare montes iubet, occultumq; id iugum capere,
quod ab tergo hoſtibus foret.ipſe poſtero die,cum Hetruſci pleni animorum ac pri-
ſtini diei meliore occaſione quàm pugna in aciem proceſsiſſent,cunctatus parumper
dum ſpeculatores referrẽt, Quintium euaſiſſe in iugum propinquum arci Fidenarũ,

A ſigna profert: peditumq́ aciem inſtructam pleno gradu in hoſtem inducit: magiſtro equitum præcipit, ne iniuſſu pugnam incipiat: ſe, cum opus ſit, equeſtri auxilio ſignum daturum: tum ut memor regiæ pugnę, memor opimi doni, Romuliq́ ac Iouis Feretrij, rem gereret. Legiones impetu ingenti confligunt. Romanus odio accenſus, impium Fidenatem, prædonem Veientem, ruptores induciarum, cruentos legatorũ infanda cæde, reſperſos ſanguine colonorũ ſuorum, perfidos ſocios, imbelles hoſtes compellans, factis ſimul dictisq́ odiũ explet. Concuſſerat primo ſtatim congreſſu hoſtẽ: cum repente patefactis Fidenarum portis, noua erupit acies, inaudita ante id tempus inuſitataq́. Ignibus armata ingẽs multitudo, facibusq́ ardentibus tota collucens, uelut phanatico inſtincta curſu in hoſtem ruit: formaq́ inſolitę pugnæ Romanos parumper exterruit. Tum dictator magiſtro equitum, equitibusq́, tum ex montibus Quintio accito prælium ciens, ipſe in ſiniſtrũ cornu, quod incendio ſimilius quàm prælio territum ceſſerat flammis, accurrit: claraq́ uoce, Fumóne uicti, inquit, uelut examen apum loco ueſtro exacti, inermi cedetis hoſti? nõ ferro extinguetis ignes? nõ faces has ipſas pro ſe quiſq́, ſi igni nõ telis pugnandũ eſt, ereptas ultrò inferetis? agite nominis Romani, ac uirtutis patrũ ueſtræq́ memores: uertite incendiũ hoc in hoſtium urbem: & ſuis flammis delete Fidenas, quas ueſtris beneficijs placare nõ potuiſtis. legatorũ hoc uos ueſtrorũ, colonorumq́ ſanguis, uaſtatiq́ fines monent. Ad imperiũ dictatoris mota cuncta acies: faces partim emiſſæ excipiuntur, partim ui eripiuntur: utraq́ acies armat̃ igni. Magiſter equitum & ipſe nouat pugnã equeſtrẽ. frenos ut detrahant equis, imperat: & ipſe princeps calcaribus ſubditis euectus, effreno equo in medios ignes infertur: & alij concitati equi libero curſu ferũt equitẽ in hoſtem. Puluis elatus miſtusq́ fumo, lucem ex oculis uirorũ equorumq́ aufert. ea quæ militẽ terruerat ſpecies, nihil terruit equos. ruinæ igitur ſimilem ſtragem eques quacunq́ peruaſerat, dedit. Clamor deinde accidit nouus.

B qui cum utrãq́ mirabundam in ſe aciem uertiſſet, dictator exclamat: Quintiũ legatum & ſuos ab tergo hoſtẽ adortos. ipſe redintegrato clamore infert acrius ſigna. Cum duæ acies, duo diuerſa prælia circũuentos Hetruſcos & à fronte & ab tergo urgerẽt, neq́ in caſtra retrò, neq́ in montes, unde ſe nouus hoſtis obiecerat, iter fugæ eſſet: & equitem paſſim liberi frenis diſpuliſſent equi, Veientium maxima pars Tyberim effuſi petũt: Fidenatiũ qui ſuperſunt, ad urbem Fidenas tendunt. infert pauidos fuga in mediã cædẽ: obtruncantur in ripis: alios in aquã compulſos gurgites ferunt: etiã peritos nandi laſſitudo & uulnera & pauor degrauant: pauci ex multis tranant. alterũ agmen fertur per caſtra in urbẽ: eadem & Romanos ſequentes impetus rapit, Quintiũ maximè, & cum eo degreſſos modò de montibus, recentiſſimũ ad laborem militem, quia ultimo pręlio aduenerat. Hi poſtquã mixti hoſtibus portam intrauere, in muros euadũt: ſuisq́ capti oppidi ſignum ex muro tollunt. quod ubi dictator cõſpexit, (iam enim & ipſe in deſerta hoſtium caſtra penetrauerat) cupientẽ militem diſcurrere ad prædã, ſpe iniecta maioris in urbe prædę, ad portam ducit: receptusq́ intra muros, in arcem, quò ruere fugientium turbam uidebat, pergit. Nec minor cædes in urbe quàm in pręlio fuit, donec abiectis armis, nihil præter uitam petentes dictatori deduntur. Vrbs caſtraq́ diripiuntur. Poſtero die ſingulis captiuis ab equite ad centurionẽ ſorte ductis, & quorum eximia uirtus fuerat, binis, alijs ſub corona uenundatis, exercitũ uictorem opulentũq́ præda triumphãs dictator Romam reduxit: iuſſoq́ magiſtro equitũ abdicare ſe magiſtratu, ipſe deinde abdicat die ſextodecimo, reddito in pace imperio, quod in bello trepidisq́ rebus acceperat. Claſſibus quoq́ ad Fidenas pugnatũ cum Veientibus quidã in annales retulere: rem æquè difficilẽ atq́ incredibilẽ, nec nunc lato ſatis ad hoc amne: & tum aliquãto, ut à ueteribus accepimus, arctiore. niſi in traiectu fortè fluminis prohibendo aliquarũ nauium concurſum, in maius (ut fit) celebrantes naualis uictoriæ uanũ titulũ appetiuère. Inſequens annus tribunos militares conſulari poteſtate habuit, A. Sempronium Atratinum, L. Quintium Cincinnatum, L. Furium Medullinum, L. Horatium

Barbatum. Veientibus annorum xx. induciæ datæ, & Æquis trienniȷ, cum plurium A annorum petiſſent. Et ab ſeditionibus urbanis otium fuit. Annum inſequentẽ neq; bello foris, neq; domi ſeditione inſignem, ludi bello uoti celebrem & tribunorum militum apparatu, & finitimorum concurſu fecere. Tribuni conſulari poteſtate erant, Cl. Craſſus, Sp. Nautius Rutilius, T. Sergius Fidenas, Sex. Iulius Tullus. ſpectaculum comitate etiam hoſpitum, ad quod publico conſenſu uenerant, aduenis gratius fuit. Poſt ludos conciones ſeditioſæ tribunorum plebis fuerunt, obiurgantium multitudinem, quòd admiratione eorum quos odiſſent, ſtupẽs, in æterno ſeipſa teneret ſeruitio: & non modò ad ſpem conſulatus in partem reuocandam aſpirare nõ auderet, ſed ne in tribunis quidem militũ creandis (quę cõmunia eſſent comitia patrum ac plebis) aut ſui aut ſuorum meminiſſet. deſineret ergo mirari, cur nemo de cõmodis plebis ageret: eò impendi laborem ac periculum, unde emolumentum atq; honos ſperetur. nihil non aggreſſuros homines, ſi magna conatis magna præmia proponantur: ut quidem aliquis tribunus plebis ruat cæcus in certamina periculo ingenti, fructu nullo: ex quibus pro certo habeat, patres aduerſus quos tẽderet, bello inexpiabili ſe perſecuturos: apud plebem, pro qua dimicauerit, nihilo ſe honoratiorem fore: neq; ſperandum, neq; poſtulandum eſſe. magnos animos, magnis honoribus fieri. neminem ſe plebeium contempturum, ubi contemni deſiſſent. experiendã rem deniq; in uno aut altero eſſe, ſit'ne aliquis plebeius ferendo magno honori: an portento ſimile miraculoq; ſit, fortem ac ſtrenuũ uirum aliquẽ exiſtere ortum ex plebe. Summa ui expugnatũ eſſe, ut tribuni militum cõſulari poteſtate & ex plebe crearẽtur. petiſſe uiros domi militiæq; ſpectatos: primis annis ſugillatos, repulſos, riſui patribus fuiſſe: deſiſſe poſtremò præbere ad cõtumeliam os. nec ſe uidere cur non lex quoq; abrogetur, qua id liceat quod nunquam futurũ ſit: minorem quippe ruborem fore in iuris iniquitate, quàm ſi per indignitatem ipſorum prætereantur. Huius generis orationes cum aſſenſu auditæ, incitauere quoſdam ad petendum B tribunatum militũ: alium alia de cõmodis plebis laturum ſe in magiſtratu profitentem. Agri publici diuidendi, coloniarum'q; deducendarũ oſtentatæ ſpes: & uectigali poſſeſſoribus agrorum impoſito, in ſtipendium militũ erogandi æris. Captarum deinde tempus ab tribunis militum, quo per diſceſſum hominum ab urbe, cum patres clandeſtina denunciatione reuocati ad diem certam eſſent, ſenatuſconſultum fieret abſentibus tribunis plebis: ut quoniã Volſcos in Hernicorum agros prædatum exiſſe, fama eſſet, ad rem inſpiciendã tribuni militum proficiſcerentur, conſulariaq; comitia haberentur. Profecti Appium Claudium filium decemuiri præfectum urbis relinquunt, impigrum iuuenẽ, & iam inde ab incunabilis imbutum odio tribunorũ plebiſq;. tribunis plebis nec cum abſentibus ijs qui ſenatuſcõſultum fecerant, nec cum Appio tranſacta re, quod cõtenderent, fuit. Creati cõſules, C. Sempronius Atratinus, Q. Fabius Vibulanus. Peregrina res, ſed memoria digna traditur eo anno facta. Vulturnum Hetruſcorum urbẽ, quæ nunc Capua eſt, ab Samnitibus captam: Capuam'q; ab duce eorum Capye, uel (quod propius uero eſt) à campeſtri agro appellatam. cepere aũt, prius bello fatigatis Hetruſcis, in ſocietatem urbis agrorum'q; accepti: deinde feſto die grauatos ſomno epulisq; incolas ueteres noui coloni nocturna cædę adorti. His rebus actis, conſules ij quos diximus, idibus Decembribus magiſtratum occœpere. Iam nõ ſolum qui ad id miſsi erant, retulerant imminere Volſcum bellum: ſed legati quoq; ab Latinis & Hernicis nunciabant, non antè unquam Volſcos nec ducibus legendis, nec exercitui ſcribendo intentiores fuiſſe: uulgò fremere, aut in perpetuũ arma bellum'q; obliuioni danda, iugum'q; accipiendũ: aut ijs cum quibus de imperio certetur, nec uirtute, nec patientia, nec diſciplina rei militaris cedendum eſſe. Haud uana attulere: ſed nec perinde patres moti ſunt, & C. Sempronius, cui ea prouincia ſorte euenit, tanquam cõſtantiſsimę rei fortunę fretus, quòd uictoris populi exercitum aduerſus uictos duxiſſet, omnia temere ac negligenter egit; adeò ut diſciplinæ Romanæ plus in Volſco exercitu, quàm in Ro-

A in Romano eſſet. ergo fortuna, ut ſæpe aliàs, uirtutem eſt ſecuta. Primo prælio quod ab Sempronio incautè inconſulteq; cõmiſſum eſt, non ſubſidijs firmata acie, non equite aptè locato concurſum eſt. clamor indiciũ primum fuit quò res inclinatura eſſet, excitatior crebriorq; ab hoſte ſublatus ab Romanis diſſonus, impar, ſegnis, ſæpe iteratus, incerto clamore prodidit pauorẽ animorum. Eo ferocior illatus hoſtis urgere ſcutis, micare gladijs: altera ex parte nutant circumſpectantibus galeæ, & incerti trepidant, applicantq; ſe turbæ. ſigna nunc reſiſtentia deſeruntur ab anteſignanis, nunc inter ſuos manipulos recipiuntur. Nondum fuga certa, nondũ uictoria erat. tegi magis Romanus, q̃ pugnare. Volſcus inferre ſigna: urgere aciem: plus cædis hoſtiũ uidere, quàm fugæ. Iam omnibus locis ceditur, nequicquam Sempronio conſule obiurgante atq; hortante: nihil nec imperium, nec maieſtas ualebat: dataq; mox terga hoſtibus forent, ni Sex. Tempanius decurio equitũ labente iam re præſenti animo ſubueniſſet. Qui cum magna uoce exclamaſſet, ut equites qui ſaluam remp. uellent eſſe, ex equis deſilirent: omnium turmarum equitibus uelut ad conſulis imperium motis, Niſi hæc, inquit, armata cohors ſiſtat impetũ hoſtium, actum de imperio eſt. ſequimini pro uexillo cuſpidem meã: oſtendite Romanis Volſciſq;, neq; equitibus uobis ullos equites, nec peditibus eſſe pedites pares. Cum clamore cõprobata adhortatio eſſet, uadit altè cuſpidem gerens: quacunq; incedunt, ui uiam faciunt: eò ſe inferunt obiectis parmis, ubi ſuorum plurimũ laborem uident. reſtituitur omnibus locis pugna, in quæ eos impetus tulit. nec dubiũ erat, quin ſi tam pauci ſimul obire omnia poſſent, terga daturi hoſtes fuerint. Et cũ iam parte nulla ſuſtinerentur, dat ſignum Volſcus imperator, ut parmatis, nouæ cohorti hoſtium locus detur, donec impetu illati ab ſuis excludantur. quod ubi eſt factum, intercluſi equites: nec prorumpere eadem qua tranſierant, poſſe: ibi maximè confertis hoſtibus, qua uiam fecerant. & conſul legioneſq; Romanæ, cum quod tegumen modò omnis exerci-
B tus fuerat, nuſquã uiderent: ne tot fortiſsimos uiros intercluſos opprimeret hoſtis, tendunt in quencunq; caſum diuerſi Volſci, hinc cõſulem ac legiones ſuſtinere: altera fronte inſtare Tempanio atq; equitibus. qui cum ſæpe conati nequiſſent perrũpere ad ſuos, tumulo quodam occupato, in orbem ſe tutabantur, nequaquam inulti. nec pugnæ finis ante noctem fuit. conſul quoq; nuſquam remiſſo certamine, dum quicquam ſuperfuit lucis, hoſtem tenuit: nox incertos diremit. tantuſq; ab imprudentia euentus utraq; caſtra tenuit pauor, ut relictis ſaucijs, & magna parte impedimentorum, ambo pro uictis exercitus ſe in montes proximos reciperẽt. tumulus tamẽ circumſeſſus ultra mediã noctem eſt: quò cum circũſedentibus nunciatũ eſſet, caſtra deſerta eſſe, uictos rati ſuos, & ipſi quà quenq; in tenebris pauor tulit, fugerũt. Tẽpanius metu inſidiarũ ſuos ad lucẽ tenuit: digreſſus deinde ipſe cum paucis ſpeculatũ, cum ab ſaucijs hoſtibus ſciſcitando cõperiſſet caſtra Volſcorũ deſerta eſſe, lætus ab tumulo ſuos deuocat, & in caſtra Romana penetrat: ubi cum uaſta deſertaq; omnia, atq; eandẽ quam apud hoſtes fœditatẽ inueniſſet, prius q̃ Volſcos cognitus error reduceret, quibus poterat ſaucijs ductis ſecũ, ignarus quã regionem cõſul petiſſet, ad urbem proximis itineribus pergit. Iam eò fama pugnæ aduerſæ caſtrorumq; deſertorũ perlata erat: & ante omnia deplorati erãt equites nõ priuato magis q̃ publico luctu: Fabiuſq; conſul terrore urbi quoq; iniecto, ſtationẽ ante portas agebat: cum equites procul uiſi nõ ſine terrore ab dubijs qui nã eſſent, mox cogniti tantã ex metu lætitiã fecere, ut clamor urbem peruaderet gratulantiũ ſaluos uictoreſq; rediſſe equites: & ex mœſtis paulo antè domibus quæ cõclamauerãt ſuos, procurrerẽt in uias: pauidæq; matres ac cõiuges, oblitæ præ gaudio decoris, obuiã agmini occurrerẽt, in ſuos quæq; ſimul corpore atq; animo uix præ gaudio cõpotes effuſæ. Tribunis plebis qui M. Poſthumio & T. Quintio diẽ dixerant, quòd ad Veios eorũ opera malè pugnatũ eſſet, occaſio uiſa eſt per recens odium Sempronij conſulis renouandæ in eos inuidiæ. itaq; aduocata concione cum proditam Veijs remp. eſſe ab ducibus, proditum deinde, quia illis impunè fuerit, in Volſcis ab conſule exercitum,

traditos ad cædem fortiſsimos equites, deſerta fœdè caſtra uociferati eſſent: C. Iulius unus ex tribunis Tempaniũ equitem uocari iuſsit. coramq́ꝫ eis, Sexte Tempani, inquit, quæro de te, arbitreris'ne C. Semproniũ conſulem aut in tempore pugnam iniſſe, aut firmaſſe ſubſidijs aciem? aut ullo boni conſulis functũ officio? & tu'ne ipſe uictis legionibus Romanis tuo conſilio equitẽ ad pedes deduxeris? reſtitueris'q́ꝫ pugnam? excluſo deinde ab acie noſtra tibi atq́ꝫ equitibus num aut cõſul ipſe ſubuenerit, aut miſerit præſidium? poſtero deniq́ꝫ die ecquid præſidij uſquã habueris? an tu cohorsq́ꝫ in caſtra ueſtra uirtute perruperitis? ecquem in caſtris conſulem, ecquem exercitũ inueneritis? an deſerta caſtra, relictos ſaucios milites? Hæc pro uirtute tua fideq́ꝫ qua una hoc bello reſp. ſtetit, dicenda tibi ſunt hodie. Deniq́ꝫ ubi C. Sẽpronius, ubi legiones noſtræ ſint? deſertus ſis, an deſerueris conſulem exercitum'q́ꝫ? uicti deniq́ꝫ ſimus, an uicerimus? Aduerſus hæc Tempanij oratio incompta fuiſſe dicitur: cæterũ militariter grauis, non ſuis uana laudibus, non crimine alieno læta. Quanta prudentia rei bellicæ in C. Sempronio eſſet, non militis de imperatore æſtimationem eſſe, ſed populi Romani fuiſſe, cum eum comitijs conſulem legeres. Itaq́ꝫ ne ab ſe imperatoria conſilia, neu cõſulares artes exquirerent: quę penſitanda quoq́ꝫ magnis animis atq́ꝫ ingenijs eſſent: ſed quod uiderit, referre poſſe. Vidiſſe autẽ ſe prius quàm ab acie intercluderetur, conſulem in prima acie pugnantem, adhortantem inter ſigna Romana telaq́ꝫ hoſtium uerſantem: poſteà ſe ab conſpectu ſuorum ablatum, ex ſtrepitu tamen & clamore ſenſiſſe uſq́ꝫ ad noctem extractũ certamen: nec ad tumulum quem ipſe tenuerat, præ multitudine hoſtium credere perrumpi potuiſſe. Exercitus ubi eſſet, ſe neſcire: arbitrari uelut ipſe in re trepida loci præſidio ſe ſuosq́ꝫ ſit tutatus, ſic conſulem ſeruandi exercitus cauſa loca tutiora caſtris cepiſſe. Nec Volſcorum meliores res eſſe credere quàm populi Romani fortunam, noctem'q́ꝫ omnia erroris mutui impleſſe. præcantem'q́ꝫ deinde ne ſe feſſum labore ac uulneribus tenerent, cum ingenti laude non uirtutis magis quàm moderationis dimiſſum. Cum hæc agerentur, iam cõſul uia Lauicana ad fanum Quietis erat. eò miſſa plauſtra iumentaq́ꝫ alia ab urbe, exercitũ affectum prælio ac uia nocturna excepere. Paulo pòſt in urbem eſt ingreſſus conſul, nõ ab ſe magis enixè amouens culpam, quàm Tempanium meritis laudibus ferens. Mœſtæ ciuitati ab re malè geſta, & iratæ ducibus M. Poſthumius reus obiectus, qui tribunus militum pro conſule ad Veios fuerat, decem millibus æris grauis damnatur. T. Quintium collegam eius, quia & in Volſcis conſul auſpicio dictatoris Poſthumij Tuberti, & ad Fidenas legatus dictatoris alterius Mamerci Æmylij res proſperè geſſerat, totam culpam eius temporis in prædam natum collegam transferentem, omnes tribus abſoluerunt. profuiſſe ei Cincinnati patris memoria dicitur, uenerabilis uiri, & exactæ iam ætatis Capitolinus Quintius, ſuppliciter orans, ne ſe breui reliquo uitæ ſpacio tam triſtem nuncium ferre ad Cincinnatũ paterentur. Plebs tribunos plebis abſentes Sex. Tempanium, A. Sellium & Antiſtium & Spurilium fecit, quos & pro centurionibus ſibi præfecerãt Tempanio autore equites. Senatus cum odio Sempronij conſulare nomen offenderet, tribunos militum conſulari poteſtate creari iuſſit. creati ſunt L. Manlius Capitolinus, Q. Antonius Merenda, L. Papyrius Mugillanus. Principio ſtatim anni L. Hortenſius tribunus plebis C. Sempronio conſuli anni prioris diem dixit. quem cum quatuor collegę inſpectante populo Romano orarent, ne imperatorẽ ſuum innoxium, in quo nihil præter fortunam reprehendi poſſet, uexaret: ægrè Hortenſius pati, tentationẽ eam credens eſſe perſeuerantiæ ſuę, nec precibus tribunorũ quæ in ſpeciẽ modò iactentur, ſed auxilio confidere reum. Itaq́ꝫ modò ad eũ conuerſus, ubi illi patricij ſpiritus, ubi ſubnixus & fidens innocentiæ animus eſſet quęrebat: ſub tribunitia umbra conſularem uirum delituiſſe. modò ad collegas: Vos autẽ ſi reum perago, quid acturi eſtis? an erepturi ius populo, & euerſuri tribunitiã poteſtatem plebi? Cum illi & de Sempronio, & de omnibus ſummã populi Romani poteſtatem eſſe dicerent, nec ſe iudicium populi tollere aut uelle aut poſſe, ſed ſi

A preces ſuæ pro imperatore, qui ſibi parentis eſſet loco, non ualuiſſent, ſe ueſtẽ cum eo mutaturos. tum Hortenſius, Non uidebit, inquit, plebs Romana ſordidatos tribunos ſuos. C. Sempronium nihil moror, quando hoc eſt in imperio conſecutus, ut tam carus eſſet militibus. nec pietas quatuor tribunorum, quàm Hortenſij tam placabile ad iuſtas preces ingenium pariter plebi patribusq; gratior fuit. Non diutius fortuna Æquis indulſit, qui ambiguam uictoriam Volſcorum pro ſua amplexi fuerant. proximo anno Cn. Fabio Vibulano, T. Quintio Capitolini filio Capitolino conſulibus, ductu Fabij, cui ſorte ea prouincia euenerat, nihil dignum memoratu actum. cum trepidam tantum oſtendiſſent aciem Æqui, turpi fuga funduntur haud magno conſulis decore. itaq; triumphus negatus. Cæterùm ob Sempronianæ cladis leuatam ignominiã, ut ouans urbem intraret, cõceſſum eſt. Quemadmodum bellum minore quàm timuerant dimicatione erat perfectum: ſic in urbe ex tranquillo nec opinata moles diſcordiarum inter plebem ac patres exorta eſt, cœpta ab duplicando quæſtorum numero. quã rem, ut præter duos urbanos quæſtores, duo conſulibus ad miniſteria belli præſtò eſſent, à conſulibus relatam cum & patres ſumma ope approbaſſent: conſulibus tribuni plebis certamen intulerunt, ut pars quæſtorũ (nam ad id tempus patricij creati erant) ex plebe fieret. aduerſus quam actionem primò & conſules & patres ſumma ope enixi ſunt. concedendo deinde ut quemadmodum in tribunis conſulari poteſtate creandis uſi ſunt, adæquè in quæſtoribus liberum eſſet arbitriũ populi: cum parum proficerẽt, totã rem de augendo quæſtorũ numero omittunt. Excipiunt omiſſam tribuni, aliæq; ſubinde, inter quas & agrarię legis, ſeditioſæ actiones exiſtunt: propter quos motus cũ ſenatus cõſules q̃ tribunos creari mallet, neq; poſſet per interceſsiones tribunitias ſenatus conſultũ fieri: reſp. à conſulibus ad interregnum, neq; id ipſum (nam coire patricios tribuni prohibebant) ſine certamine ingenti redit. Cum pars maior ſequentis anni per
B nouos tribunos plebis & aliquot interreges certaminibus extracta eſſet, modò prohibentibus tribunis patricios coire ad prodendũ interregẽ, modò interregẽ interpellantibus, ne ſenatuſconſultũ de comitijs cõſularibus faceret: poſtremò L. Papyrius Mugillanus proditus interrex caſtigãdo nunc patres, nũc tribunos plebis, deſertã omiſſamq; ab hominibus remp. deorũ prouidẽtia curaq; exceptã memorabat Veientiũ inducijs, & cunctatione Æquorũ ſtare: unde ſi quid increpet terroris, ſine patricio magiſtratu placere remp. opprimi, nõ exercitum, non ducẽ ſcribendo exercitui eſſe. an bello inteſtino bellum externũ propulſaturos? quæ ſi in unum conueniant, uix deorũ opibus quin obruatur Romana res, reſiſti poſſe: quin illi remittendo de ſumma quiſq; iuris medijs copularent concordiã: patres patiendo tribunos militum pro conſulibus fieri: tribuni plebis nõ intercedendo, quo minus quatuor quęſtores promiſcuè de plebe ac patribus libero ſuffragio populi fierẽt. tribunitia primùm comitia ſunt habita: creati tribuni cõſulari poteſtate omnes patricij, L. Quintius Cincinnatus tertiũ, Sex. Furius Medullinus iterum, M. Manlius, A. Sẽpronius Atratinus. Hoc tribuno comitia quęſtorum habente, petẽtibusq; inter aliquot plebeios filio Antiſtij tribuni plebis, & fratre alterius tribuni plebis Sex. Pompilij, nec poteſtas, nec ſuffragatio horum ualuit: quin quorũ patres auosq; conſules uiderant, eos nobilitate præferrent. Furere omnes tribuni plebis, ante omnes Pompilius Antiſtiusq; repulſa ſuorum accenſi. quidnam id rei eſſet? nõ ſuis beneficijs, nõ patrum iniurijs, non deniq; uſurpandi libidine, cum liceat quod antea nõ licuerit, ſi non tribunũ militarẽ, ne quęſtorẽ quidem quenquã ex plebe factũ: nõ ualuiſſe patris pro filio, fratris pro fratre preces, tribunorũ plebis, poteſtatis ſacroſanctæ ad auxiliũ libertatis creatę. Fraudẽ profectò in re eſſe, & A. Semproniũ comitijs plus artis adhibuiſſe, q̃ fidei: eius iniuria queri ſuos honore deiectos. Itaq; cũ in ipſum & innocentia tutũ, & magiſtratu in quo tunc erat, impetus fieri nõ poſſet, flexere iras in C. Sẽproniũ patruelẽ Atratini: eiq; ob ignominiã Volſci belli adiutore collega M. Canuleio diẽ dixere. ſubinde ab eiſdẽ tribunis mentio in ſenatu de agris diuidendi illata eſt: cui actioni

ſemper acerrime C. Sēpronius reſtiterat: ratis id quod erat, aut depoſita cauſa leuiorē A
futurū apud patres reū, aut perſeuerante ſub iudicij tēpus plebē offenſurū. aduerſę inui
dię obijci maluit, & ſuę nocere cauſę, q̄ publicę deeſſe: ſtetitq́ in eadē ſentētia, ne qua lar
gitio ceſſura in triū gratiā tribunorū fieret. nec tū agrū plebi, ſed ſibi inuidiā quęri: ſe quo
que ſubiturū eā tēpeſtatē forti animo: nec ſenatui tāti ſe ciuē aut quenq̄ aliū debere eſſe,
ut in parcendo uni malū publicū fiat. Nihilo demiſſiore animo, cū dies uenit, cauſa ipſe
pro ſe dicta, nequicq̄ omnia expertis patrib. ut mitigarēt plebē quindecim millibus ęris
damnat̃. Eodē anno Poſthumia uirgo Veſtalis de inceſtu cauſā dixit, crimine innoxia:
ob ſuſpicionē ꝓpter cultū amœniorē, ingeniūq́ liberius q̄ uirginē decet, parū abhorrēs
famā. Ampliatā, deinde abſolutā pro collegij ſententia pontifex maximus abſtinere io-
cis, colíq́ ſanctè potius quàm ſcitè iuſsit. Eodē anno à Cāpanis Cumæ, quā Græci tum
urbem tenebant, capiunt. Inſequens annus tribunos militū conſulari poteſtate habuit
Agrippā Menenium Lanatum, P. Lucretium Tricipitinum, Sp. Nautium. Annus feli
citate populi Romani periculo potius ingenti, quàm clade inſignis. ſeruitia urbē ut in-
cenderent diſtantibus locis, coniurarunt: populóq́ ad opem paſsim ferendam tectis
intento, ut arcē Capitoliumq́ armati occuparent. Auertit nefanda cōſilia Iupiter: indi-
cioq́ duorū cōprehenſi ſontes pœnas dederunt. indicibus dena millia grauis æris, quæ
tum diuitiæ habebantur, ex ærario numerata, & libertas præmium fuit. Bellū inde ab
Æquis reparari cœptū: & nouos hoſtes Lauicanos conſilia cū ueteribus iungere, haud
incertis autoribus Romā eſt allatū. Æquorū iam uelut anniuerſarijs armis aſſueuerat
ciuitas. Lauicos legati miſsi cum reſponſa inde retuliſſent dubia, quibus nec tunc bellum
parari, nec diuturnā pacem fore appareret: Thuſculanis negotium datum, aduerterent
animos ne quid noui tumultus Lauicis oriret̃. Ad inſequētis anni tribunos militū cōſu
lari poteſtate inito magiſtratu legati ab Thuſculo uenerunt, L. Sergium Fidenatem, M.
Papyrium Mugillanum, C. Seruilium Q. Seruilij Priſci filium, quo dictatore Fidenę ca B
ptę fuerāt. nunciabāt legati Lauicanos arma cepiſſe, & cum Aequorū exercitu depopu
latos agrum Thuſculanū, caſtra in Algido poſuiſſe. Tum Lauicanis bellum indictū: fa
ctoq́ ſenatuſconſulto, ut duo ex tribunis ad bellum proficiſcerent̃, unus res Romę cura
ret, certamen ſubitò inter tribunos exortum. ſe quiſq́ belli ducem potiorem ferre: curā
urbis ut ingratā ignobilemq́ aſpernari. Cum parum decorum inter collegas certamne
mirabundi patres cōſpicerent, Q. Seruilius, Quando nec ordinis huius ulla, inquit, nec
reip. eſt uerecūdia, patria maieſtas altercationē iſtā dirimet: filius meus extra ſortē urbi
præerit. bellū utinā qui appetunt, cōſideratius cōcordiuſq́ q̄ cupiunt, gerant. Delectū
haberi nō ex toto paſsim populo placuit: decem tribus ſorte ductæ ſunt. ex his ſcriptos
iuniores duo tribuni ad bellum duxêre. Cœpta inter eos in urbe certamina cupiditate
eadē imperij multo impenſius in caſtris accendi: nihil ſentire idē, pro ſententia pugnare
ſua conſilia uelle, ſua imperia ſola rata eſſe, cōtemnere inuicē & cōtemni, donec caſtigan
tibus legatis tandem ita cōparatum eſt, ut alternis diebus ſummā imperij haberēt. Quę
cum allata Romā eſſent, dicit̃ Q. Seruilius ætate & uſu doctus, precatus ab dijs immor-
talibus, ne diſcordia tribunorū damnoſior reip. eſſet, q̄ ad Veios fuiſſet: & uelut haud
dubia clade imminente, inſtitiſſe filio, ut milites ſcriberet, & arma pararet. Nec falſus ua
tes fuit. nam ductu L. Sergij, cuius dies imperij erat, loco iniquo ſub hoſtiū caſtris, cum
quia ſimulato metu receperat ſe hoſtis ad uallum, ſpes uana expugnādi caſtra eò traxiſ-
ſet, repentino impetu Æquorum per ſupinam uallem fuſi ſunt: multiq́ in ruina maiore
q̄ fuga oppreſsi obtruncatiq́: caſtraq́ eo die ægrè retenta, poſtero die circumfuſis iam
magna ex parte hoſtibus, per auerſam portā fuga turpi deſerūt̃. duces legatiq́, & quod
circa ſigna roboris de exercitu fuit, Thuſculum petiêre. Palati alij per agros paſsim mul
tis itinerib. maioris q̄ accepta erat, cladis nuncij Romā cōtenderunt. Minus trepidatio
nis fuit, quòd euētus timori hominū cōgruens fuerat: & quòd ſubſidia quæ reſpicerēt
in re trepida, pręparata erant ab tribuno militū: iuſſuq́ eiuſdē per minores magiſtratus

ſedato

A ſedato in urbe tumultu, ſpeculatores properè miſsi, nunciauere Thuſculi duces exercitumq́ꝫ eſſe, hoſtē caſtra loco nō mouiſſe. & quod plurimū animorū fecit, dictator ex ſenatuſcōſulto dictus Q. Seruilius Priſcus, uir cuius prouidentiā in rep. cū multis alijs tēpeſtatibus antè experta ciuitas erat, tum euentu eius belli, quod uni certamē tribunorū ſuſpectū ante rem malè geſtā fuerat: magiſtro equitū creato, à quo ipſe tribuno militū dictator erat dictus, filio ſuo, ut tradidère quidā, (nā alij Halā Seruiliū magiſtrū equitū eo anno fuiſſe ſcribūt) nouo exercitu profectus ad bellū, accitis qui Thuſculi erāt, duo millia paſſuū ab hoſte locū caſtris cepit. Trāſierat ex re bene geſta ſuperbia negligētiaq́ꝫ ad Aequos quæ in Romanis ducibus fuerat. Itaqꝫ primo ſtatim prælio cū dictator equitatu immiſſo anteſignanos hoſtiū turbaſſet, legionum inde ſigna inferri properè iuſsit: ſigniferumq́ꝫ ex ſuis unum cunctantem occidit. tantus ardor ad dimicandum fuit, ut impetum Aequi non tulerint: uictiq́ꝫ acie cum fuga effuſa petiſſent caſtra, breuior tēpore & certamine minor caſtrorū oppugnatio fuit, quàm preliū fuerat. captis direptiſq́ꝫ caſtris, cum prędā dictator militi cōceſsiſſet, ſecutiq́ꝫ fugientē ex caſtris hoſtem equites renunciaſſent omnes Lauicanos uictos, magnā partem Aequorum Lauicos cōfugiſſe: poſtero die ad Lauicos ductus exercitus: oppidumq́ꝫ corona circundatū, ſcalis captū ac direptum eſt. Dictator exercitu uictore Romā reducto, die octauo q̄ꝫ creatus erat, magiſtratu ſe abdicauit. & opportunè ſenatus priuſq̄ꝫ ab tribunis plebis agrariæ ſeditiones mentione illata de agro Lauicano diuidendo fierent, cenſuit frequens coloniam Lauicos deducendam. coloni ab urbe mille & quingenti miſsi bina iugera acceperunt. Captis Lauicis, ac deinde tribunis militū conſulari poteſtate Agrippa Menenio Lanato, & L. Seruilio Structo, & P. Lucretio Tricipitino, iterum omnibus his, & Sp. Rutilio Craſſo, & inſequenti anno A. Sempronio Atratino tertium, & duobus iterum M. Papyrio Mugillano, & Sp. Nautio Rutilio, biennium tranquillè externæ res, diſcordia B domi ex agrarijs legibus fuit. Turbatores uulgi erant Sp. Mecilius quartū, & Metilius tertium tribuni plebis ambo abſentes creati. & cum rogationem promulgaſſent, ut ager ex hoſtibus captus uiritim diuideret, magnæq́ꝫ partis nobilium eo plebiſcito publicarent fortunæ (nec enim fermè quicquam agri, ut in urbe alieno ſolo poſita, nō armis partum erat: nec quod ueniſſet, aſſignatum'ue publicè eſſet, præterquàm plebs habebat) atrox plebi patribuſq́ꝫ propoſitum uidebatur certamen: nec tribuni militum nunc in ſenatu, nunc in cōcilijs priuatis principum cogendis, uiam conſilij inueniebāt. Cum Ap. Claudius, nepos eius qui decemuir legibus ſcribendis fuerat, minimus natu ex patrum concilio dicitur dixiſſe, uetus ſe ac familiare cōſilium domo afferre: proauū enim ſuum Ap. Claudium oſtendiſſe patribus uiam unam diſſoluendæ tribunitiæ poteſtatis per collegarum interceſsionem. facilè homines nouos autoritate principum de ſententia deduci, ſi temporum interdum potius quàm maieſtatis memor adhibeatur oratio. pro fortuna illis animos eſſe: ubi uideant collegas principes agēdæ rei gratiam omnem ad plebē præoccupaſſe, nec locum in ea relictū ſibi, haud grauatè acclinaturos ſe ad cauſam ſenatus, per quam uniuerſo ordini cum primoribus ſe patrum conciliēt. Approbantibus cunctis, & ante omneis Q. Seruilio Priſco, quòd non degeneraſſet ab ſtirpe Claudia collaudāte iuuenem, negotiū datur ut quos quiſqꝫ poſſet ex collegio tribunorum ad interceſsionem perlicerent. Miſſo ſenatu prehenſantur ab principibus tribuni: ſuadendo, monendo, pollicēdoq́ꝫ gratum id ſingulis priuatim, gratum uniuerſo ſenatui fore, ſex ad interceſsionem comparauere. Poſteroq́ꝫ die cum ex compoſito relatum ad ſenatum eſſet de ſeditione, quam Mecilius Metiliuſq́ꝫ largitione peſsimi exempli concirent: eæ orationes à primoribus patrum habitæ ſunt, ut pro ſe quiſqꝫ iam nec conſilium ſibi ſuppetere diceret: nec ſe ullam opem cernere aliam uſquam, præter q̄ꝫ in tribunitio auxilio: in eius poteſtatis fidem circunuentam remp. tanq̄ꝫ priuatū inopem cōfugere. præclarū ipſis poteſtatiq́ꝫ eſſe, non ad uexandū ſenatū, diſcordiamq́ꝫ ordinū mouendam plus in tribunatu uiriū eſſe, quàm ad reſiſtendū improbis collegis. Fremitus de-

tus deinde uniuerſi ſenatus ortus, cum ex omnibus partibus curię tribuni appellarent: A
tum ſilentio facto ij qui præparati erant gratia principū, quam rogationem à collegis promulgatam ſenatus cenſeat diſſoluendæ reip. eſſe, ei ſe interceſſuros oſtendunt. Gratiæ interceſſoribus ab ſenatu actæ. Latores rogationis concione aduocata proditores plebis commodorum, ac ſeruos conſulariū appellātes, aliaꝗ truci oratione in collegas inuecti, actionem depoſuere. Duo bella inſequens annus habuiſſet, quo P. Cornelius Coſſus, C. Valerius Potitus, Quintius Cincinnatus, M. Fabius Vibulanus, tribuni militum conſulari poteſtate fuerunt: ni Veiens bellum religio principum diſtuliſſet, quorum agros Tyberis ſuper ripas effuſus maximè ruinis uillarum uaſtauit: ſimul Aequos triennio antè accepta clades prohibuit Volanis, ſuæ gentis populo præſidium ferre. Excurſiones inde in confinē agrum Lauicanū factæ erant, nouisꝗ colonis bellū illatū. Quam noxā cum ſe conſenſu omniū Æquorū defenſuros ſperaſſent, deſerti ab ſuis, ne memorabili quidem bello per obſidionē leuemꝗ unam pugnā, & oppidū & fines amiſere. Tentatum ab L. Sextio tribuno plebis, ut rogationē ferret, qua Volas quoꝗ, ſicut Lauicos coloni mitterentur, per interceſsionem collegarū, qui nullum plebiſcitum, niſi ex autoritate ſenatus paſſuros ſe perferri oſtenderunt, diſcuſſum eſt. Volis inſequente anno receptis Æqui, coloniaꝗ eò deducta nouis uiribus oppidū firmarunt, tribunis militū Romæ conſulari poteſtate Cn. Cornelio Coſſo, L. Valerio Potito, Q. Fabio Vibulano iterum, M. Poſthumio Regillenſi. huic bellū aduerſus Æquos permiſſum eſt, prauę mentis homini: quantū uictoria magis, quàm bellū oſtendit. Nam exercitu impigrè ſcripto, ductoꝗ ad Volas, cum leuibus pręlijs Æquorū animos fregiſſet, poſtremò in oppidum irrupit: deinde ab hoſtibus in ciues certamē uertit: & cum inter oppugnationē prædā militis fore edixiſſet, capto oppido fidem mutauit. Eam magis adducor ut credā iræ cauſam exercitui fuiſſe, quàm quòd in urbe nuper direpta, coloniaꝗ noua, minus prędicatione tribuni prędę fuerit. Auxit eam irā poſtquā ab collegis accerſitus pro B
pter ſeditiones tribunitias in urbē reuertit, audita uox eius in cōcione ſtolida, ac propè uecors: qua Sextio tribuno plebis legem agrariam ferenti, ſimul Volas quoꝗ ut mitterentur coloni laturum ſe dicenti: dignos enim eſſe qui armis cepiſſent, eorum urbem agrumꝗ Volanum eſſe: malum quidē militibus meis, inquit, niſi quieuerint. quod auditum non concionem magis quàm mox patres offendit. & tribunus plebis uir acer, nec infacundus, nactus inter aduerſarios ſuperbū ingenium, immodicamꝗ linguā, quam iritando agitandoꝗ in eas impelleret uoces, quæ inuidiæ nō ipſi tantum, ſed cauſæ atꝗ uniuerſo ordini eſſent, neminē ex collegio tribunorum militum ſæpius quàm Poſthumium in diſceptationē trahebat. Tum uerò ſecundum tam ſæuum atꝗ inhumanum dictū, Auditis, inquit, Quirites, ſicut ſeruis malum minantem militibus? tamē hæc bellua dignior uobis tanto honore uidebitur, quàm qui uos urbe agrisꝗ donatos in colonias mittunt, qui ſedem ſenectuti ueſtræ proſpiciunt, qui pro ueſtris commodis aduerſus tam crudeles ſuperbosꝗ aduerſarios depugnant. Incipite deinde mirari, cur pauci iam ueſtrā ſuſcipiant cauſam. quid ut à uobis ſperent? an honores, quos aduerſarijs ueſtris potius, quàm P. R. propugnatoribus datis? Ingemuiſtis modò uoce huius audita. quid id refert? iam ſi ſuffragium detur, hunc qui malum uobis minatur, ijs qui agros ſedesꝗ ac fortunas ſtabilire uolunt, præferetis. Perlata hæc uox Poſthumij ad milites, multo in caſtris maiorem indignationē mouit: prædæ' ne interceptorē fraudatoremꝗ etiam malum minari militibus? Itaꝗ cum fremitus apertè eſſet, & quæſtor P. Sextius eadem uiolentia coërceri putaret ſeditionem poſſe, qua mota erat: miſſo ad uociferantem quendā militem lictore, cum inde clamor & iurgium orirer, ſaxo ictus turba excedit: inſuper increpante qui uulnerat, habere quæſtorem, quòd imperator eſſet militibus minatus. Ad hunc tumultū accitus Poſthumius aſperiora omnia fecit acerbis quæſtionibus, crudelibus ſupplicijs. poſtremò cum modum iræ nullum faceret, ad uociferationem eorum, quos necari ſub crate iuſſerat, concurſu facto, ipſe ad interpellantis poe-

A tis pœnam uecors de tribunali decurrit. ibi cum ſummouẽtes paſsim lictores centurio neſq; uexarent turbam, eò indignatio erupit, ut tribunus militum ab exercitu ſuo lapidibus cooperiretur. Quod tam atrox facinus poſtquã eſt Romam nunciatũ, tribunis militum de morte collegæ per ſenatum quæſtiones decernentibus tribuni plebis intercedebant. ſed ea contentio ex certamine alio pendebat: quòd cura inceſſerat patres, ne metu quęſtionum plebs iraq;, tribunos militum ex plebe crearet: tendebantq; ſumma ope, ut conſules crearentur. Cum ſenatuſconſultum fieri tribuni plebis nõ paterentur, ijdem intercederent conſularibus comitijs, res ad interregnum redijt. uictoria deinde penes patres fuit. Q. Fabio Vibulano interrege comitia habẽte, conſules creati ſunt, A. Cornelius Coſſus, L. Furius Medullinus. His conſulibus principio anni ſenatuſconſultum factum eſt ut de quæſtione Poſthumianæ cædis tribunis primo quoq; tempore ad plebem ferrent: plebsq; præficeret quæſtioni quẽ uellet. à plebe conſenſu populi conſulibus negotium mandatur. qui ſumma moderatione ac lenitate per paucorũ ſupplicium, quos ſibimetipſos conſciſſe mortẽ ſatis creditũ eſt, trãſacta re, nequiuere tamẽ conſequi ut non ægerrimè id plebs ferret. iacere tandiu irritas actiones, quæ de ſuis commodis ferrent: cum interim de ſanguine ac ſupplicio ſuo latam legẽ cõfeſtim exerceri, & tantam uim habere. Aptiſsimum tempus erat, uindicatis ſeditionibus delinimẽtum animis Volani agri diuiſionẽ obijci: quo facto minuiſſent deſideriũ agrariæ legis, quæ poſſeſſo per iniuriam agro publico patres pellebat. Tunc hęc ipſa indignitas angebat animos: non in retinendis modò publicis agris, quos ui teneret, pertinacem nobilitatem eſſe: ſed ne uacuum quidem agrum nuper ex hoſtibus captũ plebi diuidere, mox paucis, ut cætera, futurum prædæ. Eodem anno aduerſus Volſcos populantes Hernicorum fines, legiones ductæ à Furio COS. cum hoſtem ibi non inueniſſent: Ferentinum, quò magna multitudo Volſcorum ſe contulerat, cepere. minus prædæ q̃ ſpera-
B uerant, fuit: quod Volſci poſtquàm ſpes tuendi exigua erat, ſublatis rebus nocte oppidum reliquerunt. poſtero die propè deſertum capitur. Hernicis ipſe ager dono datus. Annum modeſtia tribunorum quietũ excepit trib. pl. L. Icilius, Q. Fabio Ambuſto, C. Furio Pacilio COSS. Is cum principio ſtatim anni uelut penſum nominis familięq;, ſeditiones agrarijs legibus promulgandis cieret: peſtilentia coorta, minacior tamen quàm pernicioſior, cogitationes hominũ à foro certaminibusq; publicis ad domũ curamq; corporum nutriẽdorum auertit: minusq; eam damnoſam fuiſſe q̃ ſeditio futura fuerit, credunt. Defuncta ciuitate plurimorum morbis, perpaucis funeribus, peſtilentẽ annũ, inopia frugum neglecto cultu agrorũ (ut plerunq; fit) excepit, M. Papyrio Atratino, C. Nautio Rutilio conſulibus. Iam fames, quàm peſtilentia triſtior erat: ni dimiſsis circa omnes populos legatis, qui Hetruſcum mare, quiq; Tyberim accolunt, ad frumẽtum mercandum, annonæ foret ſubuentum. ſuperbè ab Samnitibus, qui Capuam habebãt Cumasq;, legati prohibiti commercio ſunt: contra ea benignè ab Siculorum tyrannis adiuti. maximos commeatus ſummo Hetruriæ ſtudio Tyberis deuexit. Solitudinẽ in ciuitate ægra experti conſules ſunt: cum in legationes non plus ſingulis ſenatoribus inuenientes, coacti ſunt binos equites adijcere. Præterq; ab morbo, annonaq; nihil eo biennio inteſtini, externiue incõmodi fuit. at ubi hę ſolicitudines diſceſſere, omnia quibus turbari ſolita erat ciuitas, domi diſcordia, foris bellũ exortum. M. Aemylio, C. Valerio Potito, conſulibus, bellum Æqui parabant: Volſcis, quanquam non publico conſilio capeſſentibus arma, uoluntarijs mercede ſecutis militiam. Ad quorũ famã hoſtiũ (iam enim in Latinum Hernicumq; tranſcenderãt agrum) delectum habentẽ Valeriũ conſulem M. Menenius tribunus plebis legis agrariæ lator, cum impediret, auxilioq; tribuni nemo inuitus ſacramento diceret: repente nunciatur, arcẽ Caruentanã ab hoſtibus occupatam eſſe. Ea ignominia accepta cũ apud patres inuidiæ Menenio fuit, tum cæteris tribunis iam antè præparatis interceſſoribus legis agrariæ, præbuit iuſtiorem cauſam reſiſtendi collegæ. Itaq; cum res diu ducta per altercationem eſſet: conſulibus

deos

deos hominesq́ teſtantibus, quicquid ab hoſtibus cladis ignominiæq́ aut iam acce- A
ptum eſſet, aut immineret, culpam penes Menenium fore, qui delectum impediret:
Menenio contrà uociferante, ſi iniuſti domini poſſeſsione agri publici cederent, ſe mo-
ram delectui non facere: decreto interpoſito nouẽ tribuni ſuſtulerunt certamẽ: pronũ
ciaueruntq́ ex collegij ſententia, C. Valerio cõſuli ſe, damnum aliamq́ coërcitionẽ ad-
uerſus interceſsionem collegæ delectus cauſa detrectantibus militiã inhibenti, auxilio
futuros eſſe. Hoc decreto conſul armatus cũ paucis appellantibus tribunũ collum tor-
ſiſſet: metu cæteri ſacramento dixere. Ductus exercitus ad Caruentanam arcem, quan-
quam inuiſus infeſtusq́ conſuli erat, impigrè primo ſtatim aduentu, deiectis qui in prȩ
ſidio erant, arcem recepit. prædatores ex præſidio per negligentiã dilapſi occaſionem
aperuere ad inuadendũ. Prædæ ex aſsiduis populationibus, quòd omnia in locũ tutũ
congeſta erant, fuit aliquantum. uenditum ſub haſta conſul in ærariũ redigere quæſto-
res iuſsit: tum prædicans participem prædæ fore exercitum, cum militiã non abnuiſ-
ſet. Auctæ inde plebis ac militum in conſulem iræ. itaq; cum ex ſenatusconſulto urbem
ouans introiret, alternis incõditi uerſus militari licentia iactati: quibus cõſul increpitus,
Menenij celebre nomen laudibus fuit, cũ ad omnem mentionem tribuni fauor circun
ſtantis populi plauſuq́ & aſſenſu cũ uocibus militũ certaret. plusq́ ea res, quàm propè
ſolennis militum laſciuia in conſulem, curæ patribus iniecit. & tanquam haud dubius
inter tribunos militum honos Menenij, ſi peteret, conſularibus comitijs eſt excluſus.

Creati cõſules ſunt Cn. Cornelius Coſſus, L. Furius Medullinus iterũ. Non aliàs æ-
grius plebs tulit tribunitia ſibi comitia non cõmiſſa. eũ dolorem quæſtorijs comitijs ſi-
mul oſtendit & ulta eſt, tunc primũ plebeijs quæſtoribus creatis: ita, ut in quatuor creã
dis uni patricio C. Fabio Ambuſto relinquereť locus: tres plebeij, Q. Silius, P. Ælius, P.
Pipius, clariſsimarum familiarum iuuenibus præferrentur. Autores fuiſſe tam liberi
populo ſuffragij Icilios accipio, ex familia infeſtiſsima patribus, tres in eum annũ tribu- B
nos plebis creatos, multarũ magnarumq́ rerũ molem auidiſsimo adeò populo oſten-
tantes, cum affirmaſſent nihil ſe moturos, ſi ne quæſtorijs quidẽ comitijs, quæ ſola pro
miſcua plebi patribusq́ reliquiſſet ſenatus, ſatis animi populo eſſet ad id, quod tãdiu uel
lent, & per leges liceret. Pro ingenti itaq; uictoria id fuit plebi: quæſturamq́ nõ hono
ris ipſius finem æſtimabant: ſed patefactus ad conſulatũ ac triumphos locus nouis ho-
minibus uidebať. Patres cõtrà, nõ pro cõmunicatis, ſed pro amiſsis honoribus freme-
re: negare, ſi ea ita ſint, liberos tollendos eſſe: qui pulſi maiorum loco, cernentesq́ alios
in poſſeſſione dignitatis ſuæ, ſalij, flaminesq́ nuſquam aliò, quàm ad ſacrificandum pro
populo ſine imperijs ac poteſtatibus relinquantur. Irritatis utriusq; partis animis, cum
& ſpiritus plebes ſumpſiſſet, & tres ad popularem cauſam celeberrimi nominis habe-
ret duces: patres omnia quæſtorijs comitijs, ubi utrunq; plebi liceret, ſimilia fore cer-
nentes, tendere ad conſulum comitia, quæ nondum promiſcua eſſent. Icilij cõtrà tribu
nos militũ creãdos dicere, & tandem aliquãdo impartiendos plebi honores. Sed nulla
erat conſularis actio, quam impediendo id quod petebant, exprimerent: cum mira op-
portunitate Volſcos & Aequos prędatum extra fines exiſſe in agrum Latinum Herni
cumq́, affertur. ad quod bellum ubi ex ſenatusconſulto conſules delectum habere occi
piunt: obſtare tunc enixè tribuni, ſibi plebiq́ eam fortunam oblatã memorantes. Tres
erant & omnes acerrimi uiri, generoſiq́ etiam, ut inter plebeios, duo ſinguli ſingulos
ſibi conſules aſſeruandos aſsidua opera deſumunt: uni concionibus data nunc detinen
da, nunc cõcienda plebs. Nec delectum cõſules, nec comitia quæ petebant, tribuni ex-
pediebant. inclinante deinde fortuna ad cauſam plebis, nuncij ueniunt, arcem Caruen
tanam dilapſis ad prędam militibus qui in prȩſidio erant, Aequos interfectis paucis cu
ſtodibus arcis inuaſiſſe: alios recurrentes in arcẽ, alios palantes in agris cæſos. Ea aduer
ſa ciuitati res uires tribunitię actioni adiecit. nequicq̃ enim tentati ut tum deniq; deſiſte
rent impediendo bello, poſtquam non ceſſere nec publicę tempeſtati, nec ſuæ inuidię,

peruin

A peruincunt, ut ſenatuſconſultum fiat de tribunis militũ creandis: certo tamen pacto, ne cuius ratio haberetur, qui eo anno tribunus plebis eſſet: néue quis reficeretur in annũ tribunus plebis: haud dubié Icilios denotante ſenatu, quos mercedem ſeditioſi tribunatus, petere conſulatum inſimulabant. Tum delectus haberi, bellumq́ omnium ordinũ conſenſu apparari cœptum. Conſules ambo profecti ſint ad arcem Caruentanam, an alter ad comitia habenda ſubſtiterit, incertum diuerſi autores faciũt, illa pro certo habenda, in quibus non diſſentiunt, ab arce Caruentana cum diu nequicquã oppugnata eſſet, receſſum: Verruginem in Volſcis eodem exercitu receptam, populationesq́ & prędas & in Aequis & in Volſco agro ingentes factas. Romæ ſicut plebis uictoria fuit in eo, ut quæ mallent comitia haberent: ita euentu comitiorum patres uicere. nanq; tribuni militum conſulari poteſtate cõtra ſpem omnium tres patricij creati ſunt, C. Iulius Tullus, Cn. Cornelius Coſſus, C. Seruilius Hala. Artem adhibitam ferunt à patricijs, cuius eos Icilij tum quoq; inſimulabant, quòd turbam indignorum candidatorũ intermiſcendo dignis, tędio ſordium in quibuſdam inſigniũ populum à plebeijs auertiſſent. Volſcos deinde & Aequos, ſeu Caruentana arx retenta in ſpem, ſeu Verrugine amiſſum præſidium ad iram cum impuliſſet, fama affertur, ſumma ui ad bellum coortos: caput rerum Antiates eſſe. eorum legatos utriuſq; gentis populos circumiſſe, caſtigantes ignauiam, quòd abditi intra muros populabundos in agris uagari Romanos priore anno, & opprimi Verruginis præſidium paſsi eſſent. iam non exercitus modò armatos, ſed colonias etiam in ſuos fines mitti: nec ipſos modò Romanos ſua diuiſa habere, ſed Ferentinũ etiam de ſe captum Hernicis donaſſe. Ad hęc cum inflammarentur animi, ut ad quoſq; uentum erat, numerus iuniorum conſcribebatur. Ita omnium populorũ iuuentus Antium contracta, ibi caſtris poſitis hoſtem opperiebanť. Quæ ubi tumultu maiore etiã quàm res erat, nunciatur Romã, ſenatus extemplo (quod in rebus trepidis ultimũ conſilium erat) dictatorem dici iuſsit. Quam rem ægrè paſſos, Iulium Corneliumq́ ferunt: magnoq́ certamine animorum rem actam: cum primores patrum nequicq̃ conqueſti non eſſe in autoritate ſenatus tribunos militum, poſtremò etiã tribunos plebis appellarent, & cõſulis quoq; ab ea poteſtate uim ſuper tali re inhibitam referrent: tribuni plebis læti diſcordia patrum, nihil eſſe in his auxilij dicerent, qui non ciuiũ, nõ deniq; hominũ numero eſſent. ſiquãdo promiſcui honores, cõmunicata reſpublica eſſet, tum ſe animaduerſuros, ne qua ſuperbia magiſtratuum irrita ſenatuſconſulta eſſent. interim patricij ſoluti legum magiſtratuumq́ uerecũdia, per ſe quoq; tribunitiam poteſtatem agerent. Hęc contentio minimè idoneo tempore, cum tantũ belli in manibus eſſet, occupauerat cogitationes hominum: donec ubi diu alternis Iulius Corneliusq́, cum ad id bellum ipſi ſatis idonei duces eſſent, non eſſe æquũ, mandatũ ſibi à populo eripi honorem, diſſeruere: tum Hala Seruilius Trib. mil. tacuiſſe ſe tandiu ait, non quia incertus ſententiæ fuerit: (quem enim bonum ciuem ſecernere ſua à publicis conſilia?) ſed quia maluerit collegas ſua ſponte cedere autoritati ſenatus, quàm tribunitiam poteſtatem aduerſus ſe implorari paterentur. tum quoq; ſi res ſineret, libenter ſedaturũ tempus ijs fuiſſe ad receptum nimis pertinacis ſententiæ. ſed cum belli neceſsitates nõ expectẽt humana conſilia, potiorem ſibi collegarum gratia rempub. fore. & ſi maneat in ſententia ſenatus, dictatorem nocte proxima dicturum: ac ſi quis intercedat, ſenatuſcõſulti autoritate ſe fore contentum. Quo facto, cum haud immeritam laudem, gratiamq́ apud omnes tuliſſet: dictatore P. Cornelio dicto, ipſe ab eo magiſter equitum creatus eſt. Exemplo fuit collegas, eumq́ intuentibus, quàm gratia atq; honos opportuniora interdum non cupientibus eſſent. Bellum haud memorabile fuit. uno atq; eo facili prelio cæſi ad Antium hoſtes. uictor exercitus depopulatus Volſcum agrũ. caſtellum ad lacum Fucinum ui expugnatum: atq; in eo tria millia hominum capta, cæteris Volſcis intra mœnia compulſis, nec defendentibus agros. Dictator bello ita geſto, ut tantũ nõ defuiſſe fortunæ uideretur, felicitate quàm gloria maior in urbem redijt, magiſtratuq́

ſe abdi

ſe abdicauit. Tribuni militum mentione nulla comitiorum conſularium habita (credo A ob iram dictatoris creati) tribunorum militum comitia edixerunt. Tum uerò grauior cura patribus inceſsit: quippe cum prodi cauſam ab ſuis cernerent. Itaq; ſicut priore anno per indigniſsimos ex plebeijs cādidatos omnium etiam dignorum tedium fecerāt: ſic tum primoribus patrum ſplendore gratiaq; ad petendū præparatis, omnia loca obtinuêre, ne cui plebeio aditus eſſet. quatuor creati ſunt, omnes iam functi eo honore, L. Furius Medullinus, C. Valerius Potitus, Cn. Fabius Vibulanus, C. Seruilius Hala. hic refectus continuato honore, cùm ob alias uirtutes, tum ob recentem fauorem unica moderatione partum. Eo anno, quia tempus induciarum cum Veienti populo exierat, per legatos fœcialesq; res repeti cœptę. quibus uenientibus ad finem legatio Veientium obuiā fuit. petiere, ne prius quàm ipſi ſenatū Romanū adiſſent, Veios iretur. Ab ſenatu impetratum, quia diſcordia inteſtina laborarēt Veientes, ne res ab ijs repeterentur. tātum abfuit ut ex incommodo alieno ſua occaſio peteretur. Et in Volſcis accepta clades, amiſſo Verrugine præſidio. ubi tantum in tempore fuit momenti, ut, cum precantibus opem militibus, qui ibi à Volſcis obſidebantur, ſuccurri, ſi maturatū eſſet, potuiſſet: ad id uenerit exercitus ſubſidio miſſus, ut ab recenti cæde palati ad prædandum hoſtes opprimerentur. Tarditatis cauſa in ſenatu magis fuit, quàm tribunis. qui, quia ſumma ui reſiſtere nunciabantur, parū cogitauerūt, nulla nō uirtute ſuperari humanarum uirium modum. fortiſsimi milites non tamen nec uiui, nec poſt mortē inulti fuere. inſequenti anno, P. & Cn. Cornelijs Coſsis, C. Fabio Ambuſto, L. Valerio Potito, tribunis militum conſulari poteſtate, Veiens bellum motum ob ſuperbum reſponſum Veientis ſenatus. qui legatis repetētibus res, ni faceſſerēt, properè urbe finibusq;, daturos quod Lars Tolumnius dediſſet, reſpōderi iuſsit. Id patres ægrè paſsi, decreuere, ut tribuni militum de bello indicendo Veientibus primo quoq; die ad populum ferrent. Quod ubi primò promulgatum eſt, fremere iuuentus, nondum debellatum cum Vol B ſcis eſſe: modò duo præſidia occidione occiſa, & cum periculo retineri: nullū annū eſſe, quo non acie dimicetur: & tanquam pœniteat laboris, nouum bellū cum finitimo populo & potentiſſimo parari, qui omnem Hetruriam ſit concitaturus. Hæc ſua ſponte agitata inſuper tribuni plebis accendunt. Maximum bellum patribus cum plebe eſſe dictitant: eam de induſtria uexandam militia, trucidandamq; hoſtibus obijci: eam procul urbe haberi atq; ablegari: ne domi per otium memor libertatis coloniarumq;, aut agri publici, aut ſuffragij liberè ferendi conſilia agiter. prehenſantesq; ueteranos, ſtipendia cuiuſq;, & uulnera ac cicatrices numerabāt: quid iā integri eſſe in corpore loci ad noua uulnera accipienda? quid ſupereſſe ſanguinis qui dari pro republica poſſet? rogitantes. Hæc cum in ſermonibus, concionibusq; interdū agitantes, auertiſſent plebem ab ſuſcipiendo bello, profertur tempus ferundæ legis: quam, ſi ſubiecta inuidię eſſet, antiquari apparebat Interim tribunos militum in Volſcum agrum ducere exercitū placuit. Cn. Cornelius unus Romæ relictus. Tres tribuni, poſtquàm nullo loco caſtra Volſcorum eſſe, nec commiſſuros ſe prętio apparuit, tripartito ad deuaſtandos fines diſceſſere: Valerius Antium petit, Cornelius Ecetras. quacunq; inceſſere, latè populati ſunt tecta agroſq;, ut diſtinerent Volſcos. Fabius, quòd maximè petebatur, ad Anxur oppugnandum ſine ulla populatione acceſsit. Anxur fuit, quę nūc Tarracinæ ſunt: urbs prona in paludes. ab ea parte Fabius oppugnationem oſtendit. Circummiſſę quatuor cohortes cum C. Seruilio Hala, cum imminentem urbi collem cepiſſent: ex loco altiore, qua nulnullum erat præſidium, ingenti clamore ac tumultu mœnia inuaſere. ad quem tumultum obſtupefacti, qui aduerſus Fabium urbem infimā tuebantur, locum dedêre ſcalas admouendi. plenaq; hoſtium cuncta erant: & in muris diu cædes pariter fugientiū ac reſiſtentium armatorum atq; inermium fuit. cogebant̄ itaq; uicti, quia cedentibus ſpei nihil erat, pugnā inire: cum pronunciatū repentè, ne quis pręter armatos uiolaret̄, reliquam omnem multitudinem uoluntariam exuit armis: quorum ad duo millia & quin

genti

A gentiuiui capiuntur. à cætera præda Fabius militem abſtinuit, donec collegę uenirent: ab illis quoque exercitibus captum Anxur dictitans eſſe, qui cæteros Volſcos à pręſidio eius loci auertiſſent. Qui ubi uenerunt, oppidum uetere fortuna opulentũ tres exercitus diripuêre. eaque primùm benignitas imperatorum plebem patribus cõciliauit. Additum deinde omniũ maximè tempeſtiuo principum in multitudinẽ munere, ut ante mentionẽ ullam plebis tribunorũmue decerneret ſenatus, ut ſtipendiũ miles de publico acciperet, cum ante id tempus de ſuo quiſque functus eo munere eſſet. Nihil acceptũ unquã à plebe tanto gaudio traditur. cõcurſum itaque ad curiã eſſe, prehenſataſque exeuntium manus, & patres uerè appellatos: effectum eſſe fatentibus, ut nemo pro tam munifica patria, donec quicquam uirium ſupereſſet, corpori aut ſanguini ſuo parceret: cum cõmoditas iuuaret, rem familiarẽ ſaltẽ acquieſcere eo tempore, quo corpus addictum atque operatum reipub. eſſet. tum quod ultrò ſibi oblatum eſſet, nõ à tribunis plebis unquam agitatum, non ſuis ſermonibus efflagitatũ: id efficiebat multiplex gaudiũ cumulatiorem'que gratiam rei. Tribuni plebis cõmunis ordinum lætitię concordiæ'que ſoli expertes, negare tam id lætum patribus uniuerſis, nec proſperum fore quàm ipſi crederent. cõſilium ſpecie prima melius fuiſſe quàm uſu appariturum. unde enim eam pecuniam confici poſſe, niſi tributo populo indicto? ex alieno igitur aliis largitos. neque id etiã ſi cæteri ferant, paſſuros eos, quibus iam emerita ſtipendia eſſent, meliore conditione alios militare quàm ipſi militaſſent: & eoſdem in ſua ſtipendia impenſas feciſſe, & in aliorum facere. His uocibus mouerunt partem plebis. poſtremò indicto iam tributo, edixerunt etiam tribuni, auxilio ſe futuros, ſi quis in militare ſtipendium tributum nõ contuliſſet. Patres bene cœptam rem perſeueranter tueri: conferre ipſi primi: & quia nondum argentum ſignatũ erat, æs graue plauſtris quidam ad ærariũ conuehentes, ſpecioſam etiã collationem faciebãt. Cum ſenatus ſumma fide ex cenſu cõtuliſſet primores plebis, no-
B bilium amici ex cõpoſito conferre incipiunt. quos cum & à patribus collaudari, & à militari ætate tanquã bonos ciues conſpici uulgus hominum uidit: repentè ſpreto tribunitio auxilio, certamen conferendi eſt ortum. & lege perlata de indicendo Veientibus bello, exercitum magna ex parte uoluntarium noui tribuni militũ conſulari poteſtate Veios duxere. Fuere autem tribuni T. Quintius Capitolinus, P. Quintius Cincinnatus, C. Iulius Tullus iterũ, A. Manlius, L. Furius Medullinus tertiũ, M. Æmylius Mamercus. Ab his primùm circumſeſsi Veii ſunt. ſub cuius initiũ obſidionis cum Hetruſcorũ concilium ad fanum Voltumnę frequenter habitũ eſſet, parum conſtitit, bellóne publico gentis uniuerſæ tuendi Veientes eſſent. Ea oppugnatio ſegnior inſequenti anno fuit, parte tribunorum exercituſque ad Volſcum auocata bellum. Tribunos militũ cõſulari poteſtate is annus habuit C. Valerium Potitum tertium, M. Sergium Fidenatem, P. Corneliũ Maluginenſem, Cn. Cornelium Coſſum, C. Fabium Ambuſtum, Sp. Nautium Rutilium iterum. Cum Volſcis inter Ferentinum atque Ecetram ſignis collatis dimicatum. Romanis ſecunda fortuna pugnæ fuit. Artena inde Volſcorum oppidum ab tribunis obſideri cœpta. inde inter eruptionem tentatam compulſo in urbem hoſte, occaſio data eſt Romanis irrumpendi, præterque arcem, cætera capta. in arcem munitam natura globus armatorum conceſsit. infra arcem cæſi captique multi mortales. Arx deinde obſidebatur: nec aut ui capi poterat, quia pro ſpacio loci ſatis præſidii habebat: aut ſpem dabat deditionis, omni publico frumento, priuſquàm urbs caperetur, in arcem conuecto. tædioque receſſum inde foret, ni ſeruus arcem Romanis prodidiſſet. ab eo milites per locum arduum accepti, cepere. à quibus cum cuſtodes trucidarentur, cætera multitudo repentino pauore oppreſſa, in deditionẽ uenit. Diruta & arce & urbe Artena, reductæ legiones ex Volſcis, omniſque uis Romana Veios conuerſa eſt. Proditori præter libertatem duarum familiarum bona in præmium data. Seruius Romanus uocitatus. Sunt, qui Artenam Veientium, non Volſcorum fuiſſe credant. præbet errorem, quòd eiuſdem nominis urbs inter Cære atque Veios fuit. ſed

eam reges Romani deleuere: Cęretumq́ , non Veientium fuerat. altera hęc nomine eo- A
dem in Volſco agro fuit, cuius excidium eſt dictum.

DECADIS PRIMAE LIBER V.

In obſidione Veiorum hybernacula militibus facta ſunt. ea res cum eſſet noua, indignationem tribunorū plebis mouit, querentium non dari plebi nec per hyemem militiæ requiem. Equites tum primum equis ſuis merere cœperunt. Cum inundatio in lacu Albano facta eſſet, uates, qui eam rem interpretaretur, ab hoſtibus captus eſt. Furius Camillus dictator decem annos obſeſſos Veios cepit: ſimulacrū Iunonis Romā tranſtulit: decimā partē prædæ Delphos Apollini miſit. Idem tribunus militū, cum Faliſcos obſideret, proditos hoſtium filios parentibus remiſit: ſtatimq; deditione facta, Faliſcorum uictoriam iuſtitia conſecutus eſt. Cum alter ex cenſoribus, Iulius deceſſiſſet, in locum eius M. Cornelius ſuffectus eſt. nec id poſtea factum eſt, quoniam eo luſtro à Gallis Roma capta eſt. Furius Camillus, cum ei dies à L. Apuleio trib. pl. dicta eſſet, in exilium abijt. Cum Senones Galli Cluſium obſiderent, & legati à ſenatu miſſi ad componendum inter eos, & Cluſinos pacem, pugnantes contra Gallos in acie Cluſinorum ſtetiſſent, hoc facto eorum concitati Senones urbem infeſto exercitu petierunt: fuſiſq; ad Alliam flumen Romanis, cepere urbem, præter Capitolium, in quod ſe iuuenes contulerant. maiores natu cum inſignibus honorū, quos quiſq; geſſerat, in ueſtibulis ædium ſedentes occiderunt. & cum per auerſam partem Capitolij iam in ſummum euaſiſſent, proditi clangore anſerum, M. Manlij præcipuè opera deiecti ſunt. coactis deinde propter famem Romanis deſpondere, ut mille pondo auri darent, & hoc precio finem obſidionis emerent, Furius Camillus dictator abſens creatus inter pendendum aurum cum exercitu uenit: & Gallos poſt ſextum menſem urbe expulit, ceciditq;. Aedes Locutio facta: quo loco ante urbem captam uox audita erat, aduentare Gallos. Dictum eſt ad Veios migrandum eſſe, propter incenſam & dirutam urbem: quod cōſilium Camillo autore diſcuſſum eſt. Mouit populum uocis quoq; omen ex centurione auditæ. qui, cum in forum ueniſſet, manipularijs ſuis dixerat, Sta miles, hic optimè manebimus.

PACE alibi parta, Romani Veijq́ in armis erant, tanta ira odióq́, ut
uictis finē adeſſe appareret. Comitia utriuſq; populi longè diuerſa ra-
tione facta ſunt. Romani auxêre tribunorum militum conſulari pote-
ſtate numerum. octo, quot nunquam antea, creati, M. Æmylius Ma-
mercus iterum, L. Valerius Potitus tertium, Ap. Claudius Craſſus,
M. Quintilius Varus, M. Iulius Tullus, M. Poſthumius, M. Furius
Camillus, M. Poſthumius Albinus. Veientes contrà, tędio annuæ ambitionis, quæ in-
terdum diſcordiarum cauſa erat, regem creauere. Offendit ea res populorum Hetru-
riæ animos non maiore odio regni, quàm ipſius regis. grauis iam is antea genti fuerat B
opibus ſuperbiaq́, quia ſolennia ludorum, quos intermitti nefas eſt, uiolenter diremiſ-
ſet: cū ob iram repulſæ, quod ſuffragio XII populorum alius ſacerdos ei pręlatus eſſet,
artifices, quorū magna pars ipſius ſerui erant, ex medio ludicro repentè abduxit. gens
itaq; ante omnes alias eo magis dedita religionibus, quòd excelleret arte colēdi eas, au-
xilium Veientibus negandum, donec ſub rege eſſent, decreuit. cuius decreti ſuppreſ-
ſa fama eſt Veijs propter metum regis, qui à quo tale quid dictum referretur, pro ſedi-
tionis eum principe, non noui ſermonis autorem habebat. Romanis & ſi quietæ res
ex Hetruria nunciabantur, tamen, quia omnibus concilijs eam rem agitari afferebatur,
ita muniebant, ut ancipitia munimenta eſſent. alia in urbem & contra oppidanorū eru-
ptiones uerſa: alijs frons in Hetruriam ſpectans auxilijs, ſi qua fortè inde uenirent, ob-
ſtruebatur. Cum ſpes maior imperatoribus Romanis in obſidione, quàm in oppugna-
tione eſſet, hybernacula etiā, res noua militi Romano, ædificari cœpta: cōſiliumq́ erat,
hyemando cōtinuare bellū. quod poſtquàm tribunis plebis, iamdiu nullā nouandi res
cauſam inuenientibus, Romam eſt allatum, in concionē proſiliunt, ſolicitant plebis ani-
mos, hoc illud eſſe dictitantes, quòd æra militibus ſint conſtituta. nec ſe feſelliſſe, id do-
num inimicorum ueneno illitum fore. ueniſſe libertatem plebis remotam in perpetuū,
& ablegatam ab urbe & ab republica iuuentutem. iam ne hyemi quidem aut tempori
anni cedere, ac domos & res inuiſere ſuas. Quā putarēt cōtinuatæ militiæ cauſam eſſe?
nullam profectò aliam inuenturos, quàm ne quid per frequentiā iuuenum eorum, in
quibus uires omnes plebis eſſent, agi de cōmodis eorum poſſet uexari præterea, & ſu-
bigi multo acrius, quàm Veientes. Quippe illos hyemem ſub tectis ſuis agere, egregius
muris ſituq́ naturali urbem tutantes. militem Romanum in opere ac labore, niuibus
pruinisq́ obrutum ſub pellibus durare, ne hyemis quidem ſpacio, quę omnium bello-
rum terra mariq́ ſit quies, arma deponentem. Hoc neq; reges, neq; ante tribunitiā po-
teſtatem creatam ſuperbos illos conſules, neq; triſte dictatoris imperium, neq; impor-
tunos

A tunos decemuiros iniunxiſſe ſeruitutis, ut perennem militiam facerẽt, quod tribuni militum in plebe Romana regnum exercerẽt. quid' nam illi conſules dictatoréſue facturi eſſent, qui proconſularẽ imaginem tam ſæuam ac trucẽ fecerint? Sed id accidere haud immeritò. nõ fuiſſe ne in octo quidem tribunis militũ locum ulli plebeio. Antea trina loca cũ cõtentione ſumma patricios explere ſolitos: nunc iam octoiuges ad imperia obtinenda ire: & ne in turba quidem hærere plebeium quenquam: qui, ſi nihil aliud, admoneat collegas: liberos, & ciues eorum, nõ ſeruos militare, quos hyeme ſaltẽ in domos ac tecta reduci oporteat, & aliquo tempore anni parentes liberosq́; ac coniuges inuiſere, & uſurpare libertatem, & creare magiſtratus. Hæc, taliaq́; uociferantes, aduerſarium haud imparem nacti ſunt, Ap. Claudium, relictum à collegis ad tribunitias ſeditiones comprimendas, uirum imbutum iam ab iuuenta certaminibus plebeijs: quẽ autorem aliquot annis antè fuiſſe memoratum eſt per collegarum interceſsionem tribunitiæ poteſtatis diſſoluendæ. Is tum iam non promptus ingenio tantum, ſed uſu etiam exercitatus, talem orationem habuit: Si unquam dubitatum eſt, Quirites, utrum tribuni plebis ueſtra, an ſua cauſa ſeditionũ ſemper autores fuerint, id ego hoc anno deſiſſe dubitari, certum habeo. & cùm lętor tandẽ longi erroris uobis finem factũ eſſe, tum quòd ſecundis potiſsimum ueſtris rebus hic error eſt ſublatus, & uobis, & propter uos reip. gratulor. An eſt quiſquã qui dubitet, nullis iniurijs ueſtris, ſi quæ fortè aliquando fuerũt, unquam æque quàm munere patrum in plebem, cum æra militantibus conſtituta ſunt, tribunos plebis offenſos ac concitatos eſſe? quid illos aliud aut tũ timuiſſe creditis, aut hodie turbare uellet, niſi concordiã ordinum? quã diſſoluendę maxime tribunitię poteſtati rentur eſſe. Sic Hercule tanquã artifices improbi opus quærunt: qui & ſemper ægri aliquid eſſe in rep. uolunt, ut ſit ad cuius curationem à uobis adhibeantur. Vtrũ enim defenditis, an impugnatis plebem? utrum militantiũ aduerſarij eſtis? an cauſam agitis?
B niſi fortè hoc dicitis, Quicquid patres faciunt, diſplicet: ſiue illud pro plebe, ſeu contra plebem eſt. Et quemadmodum ſeruis ſuis uetant domini quicquam rei cum alienis hominibus eſſe, pariterq́; in ijs beneficio ac maleficio abſtineri, æquum cenſent: ſic uos interdicitis patribus cõmercio plebis: ne nos comitate ac munificentia noſtra prouocemus plebem, nec plebs nobis dicto audiens atq; obediens ſit. Quanto tandem, ſi quicquam in uobis non dico ciuilis, ſed humani eſſet, fauere uos magis: & quantum in uobis eſſet, indulgere potius comitati patrum atq; obſequio plebis oportuit? quæ ſi perpetua concordia ſit, quis non ſpondere auſit, maximum hoc imperium inter finitimos breui futurum eſſe? Atq; ego quàm hoc cõſilium collegarum meorum, quo abducere infecta re à Veijs exercitum noluerunt, non utile ſolum, ſed etiam neceſſarium fuerit, poſtea diſſeram. nunc de ipſa conditione militantium dicere libet. quam orationem non apud uos ſolum, ſed etiam in caſtris ſi habeatur ipſo exercitu diſceptante, æquam arbitror uideri poſſe. in qua ſi mihi ipſi nihil quod dicerem, in mentem uenire poſſet, aduerſariorum certè orationibus contentus eſſem. Negabant nuper danda eſſe æra militibus, quia nunquam data eſſent. quonam modo igitur nunc indignari poſſunt, quibus aliquid noui adiectum cõmodi ſit, eis laborem etiam nouum pro portione iniungi? nuſquã nec opera ſine emolumento, nec emolumentum fermè ſine impenſa opera eſt. labor uoluptasq́; diſsimillima natura, ſocietate quadã inter ſe naturali ſunt iuncta. Moleſtè antea ferebat miles, ſe ſuo ſumptu operam reipub. præbere: gaudebat idem partem anni ſe agrum ſuum colere, quærere unde domi militiæq́; ſe ac ſuos tueri poſſet. gaudet nunc fructui ſibi rempub. eſſe, & lætus ſtipendium accipit. æquo igitur animo patiatur ſe ab domo, ab re familiari, cui grauis impenſa non eſt, paulo diutius abeſſe. an ſi ad calculos eum reſpub. uocet, non meritò dicat, annua æra habes, annuam operam ede? an tu æquum cenſes, militia ſemeſtri ſolidum te ſtipendium annuum accipere? Inuitus in hac parte orationis Quirites moror. ſic enim agere debent qui mercenario milite utuntur, nos tanquam cum ciuibus agere uolumus: agiq́; tanquam cum

patria nobiſcum, æquum cenſemus. Aut non ſuſcipi bellum oportuit: aut geri pro dignitate populi Romani, & perfici quàm primum oportet. perficietur autem, ſi urgemus obſeſſos: ſi non antè abſcedimus, quàm ſpei noſtræ finem captis Veijs impoſuerimus. Si hercule nulla alia cauſa, ipſa indignitas perſeuerantiam imponere debuit. Decem quondam annos urbs oppugnata eſt ob unam mulierē ab uniuerſa Græcia, quàm procul ab domo? quot terras, quot maria diſtans? nos intra uiceſimum lapidem, in conſpectu propè urbis noſtræ annuam oppugnationem perferre piget: ſcilicet quia leuis cauſa belli eſt: nec ſatis quicquam iuſti doloris eſt, quod nos ad perſeuerandum ſtimulet. Septies rebellarunt, in pace nunquam fidi fuerunt: agros noſtros millies depopulati ſunt: Fidenates deficere à nobis coegerunt: colonos noſtros ibi interfecerunt: autores fuere contra ius gentium cædis impiæ legatorum noſtrorum: Hetruriam omnem aduerſus nos concitare uoluerunt, hodieq́ id moliuntur: res repetentes legatos noſtros haud procul abfuit quin uiolarent. Cum his molliter & per dilationes bellum geri oportet? Si nos tam iuſtum odium nihil mouet, ne illa quidem oro uos mouent? operibus ingentibus ſepta urbs eſt, quibus intra muros coercetur hoſtis. agrum non coluit, & culta euaſtata ſunt bello. Si reducimus exercitum, quis eſt qui dubitet illos non cupiditate ſolum ulciſcendi, ſed etiam neceſsitate impoſita ex alieno prædandi, cum ſua amiſerint, agrum noſtrum inuaſuros? non differimus igitur bellum iſto conſilio, ſed intra fines noſtros accipimus. Quid? illud, quod propriè ad milites pertinet, quibus boni tribuni plebis cum ſtipendium extorquere uoluerint, nunc conſultum repentè uolunt: quale eſt? uallum foſſamq́, ingentis utranq́ rem operis, per tantum ſpacij duxerunt: caſtella primò pauca, poſteà exercitu aucto creberrima fecerunt: munitiones non in urbem modò, ſed in Hetruriam etiam ſpectantes, ſi qua inde auxilia ueniant, oppoſuêre. quid turres? quid uineas teſtudinesq́, & alium oppugnandarum urbium apparatum loquar? cum tantum laboris exhauſtum ſit, & ad finem iam operis tandem peruentum: relinquendáne hæc cenſetis, ut ad æſtatem rurſus nouus deintegro his inſtituendis exudetur labor? quanto eſt minus opera tueri facta? & inſtare, & perſeuerare, defungiq́ cura? breuis enim profectò res eſt, ſi uno tenore peragitur, nec ipſi per intermiſsiones has interuallaq́ lentiorē ſpem noſtram facimus. loquor de opere, & de temporis iactura. Quid? periculi, quod differendo bello adimus, num obliuiſci nos hæc tam crebra Hetruriæ concilia de mittendis Veios auxilijs patiuntur? ut nunc res ſe habet, irati ſunt, oderunt, negant miſſuros: quantum in illis eſt, capere Veios licet. quis eſt, qui ſpondeat, eundem, ſi differtur bellum, animum poſteà fore? cum, ſi laxamentum dederis, maior frequentiorq́ legatio itura ſit: cum, id quod nunc offendit Hetruſcos, rex creatus Veijs ſpacio mutari interpoſito poſsit, uel conſenſu ciuitatis, ut eo reconcilient Hetrutriæ animos, uel ipſius uoluntate regis, qui obſtare regnum ſuum ſaluti ciuium nolit. Videte quot res quàm inutiles ſequantur illam uiam conſilij: iactura operum tanto labore factorum: uaſtatio imminens finium noſtrorum: Hetruſcum bellum pro Veiente concitatū. Hæc ſunt tribuni conſilia ueſtra, non hercule diſsimilia, ac ſi quis ægro qui curari ſe fortiter paſſus, extemplo conualeſcere poſsit, cibi gratia præſentis aut potionis, longinquum & forſitan inſanabilem morbum efficiat. Si mediusfidius ad hoc bellum nihil pertineret, ad diſciplinam certè militiæ plurimum intererat, inſueſcere militem noſtrum non ſolum parta uictoria frui: ſed, ſi res etiam lentior ſit, pati tædium, & quamuis ſeræ ſpei exitum expectare: &, ſi non ſit æſtate perfectum bellum, hyemē operiri: nec, ſicut æſtiuas aues, ſtatim autumno tecta ac receſſum circumſpicere. Obſecro uos, uenandi ſtudium ac uoluptas homines per niues ac pruinas in montes ſyluasq́ rapit: belli neceſsitatibus eam patientiam non adhibebimus, quam uel luſus ac uoluptas elicere ſolet? adeò ne effœminata corpora militum noſtrorum eſſe putamus, adeò molles animos, ut hyemem unam durare in caſtris, abeſſe ab domo nō poſsint? ut tanquā nauale bellū tempeſtatibus captandis & obſeruando tēpore anni gerant?

A rant? nõ æſtus,non frigora pati poſſunt? erubeſcẽt profectò,ſi quis eis hęc obijciat:con
tendãtq;,& animis,& corporibus ſuis uirilẽ patientiã ineſſe:& ſe iuxtà hyeme atq; æſta-
te bella gerere poſſe:nec ſe patrociniũ mollitiæ inertiæq; mãdaſſe tribunis: & meminiſ-
ſe hanc ipſam poteſtatẽ non in umbra,nec in tectis maiores ſuos creaſſe. Hęc uirtute mi
litum ueſtrorũ,hæc Romano nomine ſunt digna: non Veios tantũ,nec hoc bellum in-
tueri, quod inſtat: ſed famã & ad alia bella, & ad cæteros populos in poſterũ quærere.
An mediocre diſcrimen opinionis ſecuturũ ex hac re putatis? utrum tandẽ finitimi po-
pulum Romanum eum eſſe putent,cuius ſi qua urbs primũ illum breuiſsimi tẽporis ſu
ſtinuerit impetum,nihil deinde timeat? an hic ſit terror nominis noſtri,ut exercitũ Ro-
manum nõ tędium longinquæ oppugnationis,nõ uis hyemis ab urbe circunſeſſa ſemel
amouere poſsit? nec finẽ ullum alium belli q̃ uictoriam nouerit? nec impetu potius bel
la, quàm perſeuerantia gerat? quæ in omni quidem genere militiæ, maximè tamen in
obſidendis urbibus neceſſaria eſt: quarum pleraſq; munitionibus, ac naturali ſitu inex-
pugnabiles,fame,ſitiq; tempus ipſum uincit atq; expugnat: ſicut Veios expugnabit: ni-
ſi auxilio hoſtibus tribuni plebis fuerint:& Romæ inuenerint præſidia Veientes, quæ
nequicquam in Hetruria quærunt. An eſt quicquam quod Veientibus optatum æquè
contingere poſsit,quàm ut ſeditionibus primũ urbs Romana,deinde uelut ex cõtagio-
ne caſtra impleantur? At hercule apud hoſtes tanta modeſtia eſt, ut non obſidionis tæ
dio, non deniq; regni, quicquam apud eos nouatum ſit:nõ negata auxilia ab Hetruſcis
irritauerint animos. morietur enim extemplo, quicunq; erit ſeditionis autor: nec cui-
quam dicere ea licebit,quæ apud uos impunè dicuntur. fuſtuarium meretur, qui ſigna
relinquit, aut præſidio decedit, autores ſigna relinquendi, & deſerendi caſtra,non uni
aut alteri militi,ſed uniuerſis exercitibus, palàm in concione audiuntur. adeò quicquid
tribunus plebis loquitur,& ſi prodendæ patriæ, diſſoluendæq; reip. eſt, aſſueſtis audi-
B re:& dulcedine poteſtatis eius capti,quælibet ſub ea ſcelera latêre ſinitis. Reliquum eſt,
ut quæ hic uociferantur,eadẽ in caſtris & apud milites agant,& exercitus corrumpant,
ducibuſq; parêre nõ patiantur: quoniam ea demum Romę libertas eſt,non ſenatus,nõ
magiſtratus, non leges, non mores maiorum,non inſtituta patrum,non diſciplinã ue-
teri militiæ. Par iam etiam in concionibus erat Appius tribunis plebis, cum ſubitò, un-
de minimè quis crederet,accepta calamitas apud Veios,& ſuperiorem Appium in cau
ſa,& concordiam ordinum maiorẽ,ardoremq; ad obſidendos pertinacius Veios fecit.
Nam cum agger promotus ad urbem,uineæq; tantum non iam iniunctæ mœnibus eſ-
ſent, dum opera interdiu fiunt intentius, quàm nocte cuſtodiuntur, patefacta repentè
porta, ingens multitudo facibus maximè armata ignes coniecit: horæq; momento ſi-
mul aggerẽ ac uineas, tam longi temporis opus incendium hauſit: multiq; ibi mortales
nequicq̃ opem ferentes,ferro igniq; abſumpti ſunt. Quod ubi Romam eſt nunciatum,
mœſtitiam omnibus,ſenatui curam metumq; iniecit, ne tum uerò ſuſtineri nec in urbe
ſeditio, nec in caſtris poſſet, & tribuni plebis uelut ab ſe uictæ reipub. inſultarent: cum
repentè,quibus cenſus equeſter erat, equi publici non erant aſsignati,conſilio prius in-
ter ſeſe habito,ſenatum adeunt: factaq; dicẽdi poteſtate, equis ſe ſuis ſtipendia facturos
promittunt. Quibus cum ampliſsimis uerbis gratiæ ab ſenatu actæ eſſent,famaq; ea fo-
rum atq; urbem peruaſiſſet,ſubitò ad curiam concurſus fit plebis. pedeſtris ordinis ſe
aiunt nunc eſſe,operamq; reipublicę extra ordinẽ polliceri, ſeu Veios,ſeu quò aliò du-
cere uelint. ſi Veios ducti ſint,negant ſe inde prius, quàm capta urbe hoſtium, reditu-
ros eſſe. Tum uerò iam ſuperfundenti ſe lætitiæ uix temperatũ eſt. non enim ſicut equi-
tes,dato magiſtratibus negocio,laudari iuſsi: neq; aut in curiã uocati,quibus reſpõſum
daret,aut limine curiæ continebatur ſenatus: ſed pro ſe quiſq; ex ſuperiore loco ad mul-
titudinem in comitio ſtantem,uoce manibuſq; ſignificare publicam lætitiam. beatam
urbem Romanam, & inuictam, & æternam illa concordia dicere: laudare equites,
laudare plebem: diem ipſum laudibus ferre: uictã eſſe fateri comitatem benignitatemq;

ſenatus. certatim patribus plebiq́ manare gaudio lachrymæ, donec reuocatis in curiam A patribus, ſenatuſconſultum factum eſt, ut tribuni militares concione aduocata peditibus equitibusq́ gratias agerent: memorem pietatis eorum erga patriam dicerent ſenatum fore. placere autem omnibus his uoluntariam extra ordinem profeſsis militiam æra procedere: & equis certus numerus æris eſt aſsignatus. Tum primùm equis merere equites cœperunt. Voluntarius ductus exercitus Veios, nõ amiſſa modò reſtituit opera, ſed noua etiam inſtituit. ab urbe commeatus intentiore quàm antea ſubuehi cura, ne quid tam benemerito exercitui ad uſum deeſſet. Inſequens annus tribunos militum conſulari poteſtate habuit, C. Seruilium, Halam tertium, Q. Seruilium, P. Virginium, Q. Sulpitium, A. Manlium iterum, M. Sergium iterum. His tribunis dum cura omnium in Veiens bellum intenta eſt, neglectum Anxuri præſidium uagationibus militum, & Volſcos mercatores uulgò receptando, proditis repentè portarum cuſtodibus oppreſſum eſt. minus militum perijt, quia prẹter ægros lixarum in modum omnes per agros uicinaſq́ urbes negociabantur. Nec Veijs melius geſta res, quod tum caput omnium curarum publicarum erat. nam & duces Romani plus inter ſe irarum, quàm aduerſus hoſtes animi habuerunt: & auctum eſt bellum aduentu repentino Capenatium atq́ Faliſcorum. Hi duo Hetruriæ populi, quia proximi regione erant, deuictis Veijs, bello quoq́ Romano ſe proximos fore credentes: Faliſci propria etiam cauſa infeſti, quòd Fidenati bello ſe iam antea immiſcuerant, per legatos ultrò citroq́ miſſos iureiurando inter ſe obligati, cum exercitibus nec opinato ad Veios acceſſere. Fortè ea regione, qua M. Sergius tribunus militum præerat, caſtra adorti ſunt: ingentemq́ terrorem intulére, quia Hetruriam omnem excitam ſedibus magna mole adeſſe Romani crediderant. eadem opinio Veientes in urbe concitauit. Ita ancipiti prælio caſtra Romana oppugnabantur. concurſanteſq́, cum huc atque illuc ſigna transferrent: nec Veientem ſatis cohibere intra munitiones, nec ſuis munimentis arcere iam uim ac tueri ſe ab exteriore poterant hoſte. una ſpes erat, ſi ex maioribus caſtris ſubueniretur, ut B diuerſæ legiones, aliæ aduerſus Capenatem ac Faliſcum, aliæ contra eruptionem oppidanorum pugnarent. Sed caſtris præerat Virginius priuatim Sergio inuiſus infeſtuſq́. is cum pleraq́ caſtella oppugnata, ſuperatas munitiones, utrinq́ inuehi hoſtem nunciaretur, in armis milites tenuit: ſi opus foret auxilio, collegam dictitant ad ſe miſſurum. Huius arrogantiam pertinacia alterius æquabat, qui ne quam opem ab inimico uideretur petiſſe, uinci ab hoſte, quàm uincere per ciuem maluit. Diu in medio cæſi milites, poſtremò deſertis munitionibus perpauci in maiora caſtra, pars maxima atque ipſe Sergius Romam pertenderunt. ubi cum omnem culpam in collegam inclinaret, acciri Virginium ex caſtris, intereà præeſſe legatos placuit. Acta deinde in ſenatu res eſt, certumq́ inter collegas maledictis. pauci reipublicæ, huic atq́ illi, ut quoſq́ ſtudium priuatim aut gratia occupauerunt, adſunt. primores patrum ſiue culpa, ſiue infœlicitate imperatorum tam ignominioſa clades accepta eſſet, cenſuere non expectandum iuſtum tempus comitiorum, ſed extemplo nouos tribunos militum creandos eſſe, qui Calendis Octobribus magiſtratum occiperent. In quam ſententiam cum pedibus iretur, cæteri tribuni militum nihil contradicere. at enimuerò Sergius Virginiusq́, propter quos pœnitere magiſtratum eius anni ſenatum apparebat: primò deprecari ignominiam, deinde intercedere ſenatuſconſulto. negare ſe ante Idus Decembres, ſolennem ineundis magiſtratibus diem, honore abituros eſſe. Inter hæc tribuni plebis, cum in concordia hominum ſecundiſq́ rebus ciuitatis inuiti ſilentium tenuiſſent, feroces repentè minari tribunis militũ, niſi in autoritate ſenatus eſſent, ſe in uincula eos duci iuſſuros eſſe. Tum C. Seruilius Hala trib. mil. Quod ad uos attinet tribũni plebis, minaſq́ ueſtras, næ ego libenter experirer quàm non plus in his uiris q̃ in uobis animi eſſet. ſed nefas eſt tendere aduerſus autoritatẽ ſenatus. proinde & uos deſinite inter noſtra certamina locũ iniuriæ quærere, & collegæ aut facient quod cenſet ſenatus: aut ſi pertinacius tendent,

A tendent, dictatorem extemplo dicam, qui eos abire magiſtratu cogat. Cum omnium aſſenſu comprobata oratio eſſet, gauderentq́ patres, ſine tribunitiæ poteſtatis terriculis inuentam eſſe aliam uim maiorem ad coërcendos magiſtratus, uicti conſenſu omnium, comitia tribunorũ militum habuere, qui Calendis Octobribus magiſtratum occiperent: ſeq́ eam ante diem magiſtratu abdicauêre. L. Valerio Potito quartum, M. Furio Camillo iterũ, M. Æmylio Mamerco tertiũ, Cn. Cornelio Coſſo iterum, C. Fabio Ambuſto, L. Iulio Tullo, Tr. mil. conſulari poteſtate, multa domi militięq́ geſta. Nam & bellũ multiplex fuit eodem tempore, & ad Veios, & ad Capenam, & ad Falerios, & in Volſcis, ut Anxur ab hoſtibus recuperaretur: & Romæ ſimul delectu, ſimul tributo conferendo laboratum eſt: & de tribunis plebis cooptandis contentio fuit: & haud paruum motũ duo iudicia eorum, qui paulo antè conſulari poteſtate fuerant, exciuere. Omnium primũ tribunis militum fuit, delectum haberi: nec iuniores modò conſcripti, ſed ſeniores etiam coacti nomina dare, ut urbis cuſtodiam agerent. Quantum autẽ augebatur militum numerus, tanto maiore pecunia in ſtipendium opus erat: eaq́ tributo conferebatur inuitis conferentibus qui domi remanebant, quia tuentibus urbem opera quoq; militari laborandũ ſeruiendumq́ reipub. erat. Hæc per ſe grauia, indigniora ut uiderentur, tribuni plebis ſeditioſis cõcionibus faciebant: ideo æra militibus cõſtituta eſſe arguendo, ut plebis partem militia, partem tributo conficerent. Vnum bellum annum iam tertium trahi, & conſulto malè geri, ut diutius gerant. in quatuor deinde bella uno delectu exercitus ſcriptos, & pueros quoq; ac ſenes extractos. Iam non ęſtatis nec hyemis diſcrimen eſſe, ne ulla quies unq̃ miſeræ plebi ſit: quæ nunc etiam uectigalis ad ultimum facta ſit, ut cum confecta labore, uulneribus, poſtremò ætate corpora retulerint, incultaq́ omnia diutino dominorũ deſiderio domi inuenerint, tributũ ex affecta re familiari pendant: æraq́ militaria uelut fœnere accepta, multiplicia reip. reddãt. Inter

B delectum tributumq́, & occupatos animos maiorum rerũ curis, comitijs tribunorum pl. numerus expleri nequijt. Pugnatũ inde in loca uacua, ut patricijs cooptarent̃. poſtq̃ obtineri non poterat, tamẽ labefactandę legis tribunitiæ cauſa effectum eſt, ut cooptarentur tribuni plebis C. Lacerius & M. Acutius, haud dubiè patriciorũ opibus. Fors ita tulit, ut eo anno trib. pl. C. Trebonius eſſet, qui nomini ac familiæ debitum pręſtare uideretur Treboniæ legis patrocinium. is quod petiſſent patres quidam primo incepto repulſi, tamen tribunos militum expugnaſſe uociferans, legem Treboniam ſublatam, & cooptatos tribunos plebis nõ ſuffragijs populi, ſed imperio patriciorum, & eò deuolui rem, ut aut patricij, aut patriciorum aſſeclæ habendi tribuni plebis ſint, eripi ſacratas leges, extorqueri tribunitiã poteſtatem: id fraude patriciorum, ſcelere ac proditione collegarum factũ arguere. Cum arderent inuidia, non patres modò, ſed etiã tribuni plebis, cooptati pariter, & qui cooptauerant: tum ex collegio tres, P. Curiatius, M. Metilius, & M. Minutius, trepidi rerum ſuarum in Sergium Virginiumq́ peioris anni tribunos militares incurrunt: in eos ab ſe irã plebis inuidiamq́ die dicta auertunt. Quibus delectus, quibus tributum, quibus diutina militia, lõginquitasq́ belli ſit grauis: qui clade accepta ad Veios doleant: qui amiſsis liberis, fratribus, propinquis, affinibus lugubres domos habeãt: ijs publici priuatiq́ doloris exequendi ius poteſtatemq́ ex duobus noxijs capitibus datam ab ſe memorant. omnium nanq; malorum in Sergio Virginioq́ cauſas eſſe: nec id accuſatorẽ magis arguere, quàm fateri reos: qui noxij ambo, alter in alterum cauſam cõferant: fugam Sergij Virginius, Sergius proditionem increpans Virginij. quorum adeò incredibilem amentiam fuiſſe, ut multo ueriſimilius ſit cõpacto eam rem, & communi fraude patriciorum actam. Ab his & prius datum locum Veientibus ad incendenda opera, belli trahendi cauſa: & nunc proditũ exercitum: tradita Faliſcis Romana caſtra. omnia fieri, ut cõſeneſcat ad Veios iuuentus: nec de agris, nec de alijs commodis plebis ferre ad populum tribuni, frequentiáq́ urbana celebrare actiones, & reſiſtere conſpirationi patriciorum poſsint. Præiudicium iam de reis &

ab ſenatu,& à populo Romano,& ab ipſorum collegis factum eſſe. nam & ſenatuſcon A
ſulto eos ab repub. remotos eſſe: & recuſantes abdicare ſe magiſtratu, dictatoris me-
tu ab collegis coercitos eſſe: & populum Romanum tribunos creaſſe, qui non Idibus
Decembribus die ſolenni,ſed extemplo Cal. Octobribus magiſtratum occiperēt: quia
ſtare diutius reſpub. his manentibus in magiſtratu non poſſet. Et tamen eos tot iudi-
cijs confoſſos, prædamnatosq; uenire ad populi iudicium: & exiſtimare defunctos ſe
eſſe: ſatisq; pœnarum dediſſe, quòd duobus menſibus citius priuati facti ſint: neq; intel-
ligere, nocendi ſibi diutius tum poteſtatem ereptam eſſe, non pœnam irrogatam. quip
pe & collegis abrogatum imperium, qui certè nihil deliquiſſent. illos repeterēt animos
Quirites, quos recenti clade accepta habuiſſent, cum fuga trepidum, plenū uulnerum
ac pauore incidentem portis exercitum uiderint, non fortunam, aut quenquā deorum,
ſed hos duces accuſantem. Pro certo ſe habere, neminē in concione ſtare, qui illo die nō
caput, domum, fortunasq; L. Virginij ac M. Sergij ſit execratus deteſtatusq;. minimè
conuenire, quibus iratos quiſq; deos precatus ſit in ijs ſua poteſtate, cum liceat & opor
teat, non uti. nunquam deos ipſos admouere nocentibus manus: ſatis eſſe, ſi occaſio-
ne ulciſcendi læſos arment. His orationibus incitata plebs, denis millibus æris grauis
reos condemnat: nequicquam Sergio Martem communem belli, fortunamq; accuſan
te: Virginio deprecante, ne infelicior domi, quàm militiæ eſſet. In hos uerſa ira populi
cooptationes tribunorum, fraudisq; cōtra legem Treboniam factæ memoriā obſcurā
fecit. Victores tribuni ut pręſentem mercedem iudicij plebes haberet, legem agrariam
promulgant, tributumq; cōferri prohibent: cum tot exercitibus ſtipendio opus eſſet,
resq; militia ita proſperè gererent, ut nullo bello uenirēt ad exitum rei. nanq; Veijs ca-
ſtra, quę amiſſa erant, recuperata caſtellis præſidijsq; firmant. Præerant tribuni militū,
M. Æmylius, & Q. Fabius. à M. Furio in Faliſcis, & Cn. Cornelio in Capenate agro ho
ſtes nulli extra mœnia inuenti: prædæ actæ: incendijsq; uillarum ac frugum uaſtati fi- B
nes: oppida nec oppugnata, nec obſeſſa ſunt. At in Volſcis depopulato agro Anxur
nequicquam oppugnatum, loco alto ſitum: & poſtquam uis irrita erat, uallo foſſáq; ob
ſideri cœptum. Valerio Potito Volſci prouincia euenerat. Hoc ſtatu militarium re-
rum, ſeditio inteſtina maiore mole coorta, quàm bella tractabantur. & cum tributum
cōferri per tribunos nō poſſet, nec ſtipendiū imperatoribus mitteretur, ęraq; militaria
flagitaret miles, haud procul erat, quin caſtra quoq; urbanæ ſeditionis contagione tur
barentur. Inter has iras plebis in patres cum tribuni plebis nunc illud tempus eſſe dice
rent ſtabiliēdæ libertatis, & ab Sergijs Virginijsq; ad plebeios uiros fortes ac ſtrenuos
transferendi ſummi honoris: nō tamē ultrà proceſſum eſt, q̄ ut unus ex plebe uſurpan
di iuris cauſa, P. Licinius Caluus tribunus militum cōſulari poteſtate crearetur. cæteri
patricij creati: P. Manlius, & P. Titinius, P. Melius, L. Furius Medullinus, L. Popilius
Volſcus. Ipſa plebes mirabatur ſe tantam rem obtinuiſſe, non is modò qui creatus erat,
uir nullis antè honoribus uſus, uetus tantum ſenator, & ætate iam grauis. Nec ſatis cō-
ſtat, cur primus ac potiſsimus ad nouum delibandum honorem ſit habitus. Alij Cn.
Cornelij fratris, qui tribunus militum priore anno fuerat, triplexq; ſtipendium equiti-
bus dederat, gratia extractum ad tantum honorem credunt. alij orationem ipſum tem-
peſtiuam de cōcordia ordinum, patribus plebiq; gratam habuiſſe. Hac uictoria comi-
tiorum exultantes tribuni plebis, quòd maxime rempublicam impediebat, de tributo
remiſerunt. collatum obedienter miſſumq; ad exercitum eſt. Anxur in Volſcis breui
receptum eſt, neglectis die feſto cuſtodijs urbis. Inſignis annus hyeme gelida ac niuoſa
fuit: adeò ut uiæ clauſæ, Tyberis innauigabilis fuerit. Annona ex antè conuecta copia
nihil mutauit. Et quia P. Licinius ut cœperat haud tumultuoſe magiſtratum maiore
gaudio plebis, quàm indignatione patrum, ita etiā geſsit: dulcedo inuaſit proximis co-
mitijs tribunorū militū plebeios creandi. unus M. Veturius ex patricijs candidatis lo-
cum tenuit. plebeios alios tribunos militum conſulari poteſtate omnes ferè centuriæ
dixere,

A dixere,L. Titinium,P. Menenium Racilium,Cn. Genutium,L. Attilium. triſtem hye-
mem, ſiue ex intemperie cœli raptim mutatione in contrarium facta, ſiue alia qua de
cauſa, grauis peſtilensq́; omnibus animalibus æſtas excepit. cuius inſanabili pernicie
quando nec cauſa,nec finis inueniebatur,libri Sibyllini ex ſenatuſcõſulto aditi ſunt. du-
umuiri ſacris faciundis, lectiſternio tunc primùm in urbe Romana facto, per dies octo
Apollinẽ Latonamq́; & Dianam, Herculem, Mercurium atq; Neptunũ tribus quàm
ampliſsimè tũ apparari lectis poterat,ſtratis placauere. priuatim quoq; id ſacrũ celebra
tum eſt. tota urbe patentibus ianuis,promiſcuoq́; uſu rerum omnium in propatulo po
ſito,notos ignotosq́; paſsim aduenas in hoſpitium ductos ferunt: & cum inimicis quo
que benignè ac comiter ſermones habitos, iurgijs ac litibus temperatum: uinctis quo-
que dempta in eos dies uincula: religioni deinde fuiſſe, quibus eam opem dij tuliſſent,
uinciri. Interim ad Veios terror multiplex fuit,tribus in unum bellis collatis. nanq; eo-
dem quo antea modo circa munimenta, cum repentè Capenates Faliſciq́; ſubſidio ue-
niſſent,aduerſus tres exercitus ancipiti prælio pugnatum eſt. ante omnia adiuuit memo
ria damnationis Sergij ac Virginij. itaq; maioribus caſtris,unde antea ceſſatum fuerat,
breui ſpacio circumductæ copiæ Capenates in uallum Romanũ uerſos ab tergo aggre-
diũtur. Inde pugna cœpta & Faliſcis intulit terrorem, trepidantesq́; eruptio ex caſtris
opportunè facta auertit. repulſos deinde inſecuti uictores,ingentem ediderũt cædem.
Nec ita multo pòſt iam palantes,ueluti fortè oblati,populatores Capenatis agri reliqui
as pugnæ abſumpſere. & Veientiũ refugientes in urbem, multi ante portas cæſi, dum
præ metu ne ſimul Romanus irrumperet, obiectis foribus extremos ſuorũ excluſere.
Hæc eo anno acta. Et iam comitia tribunorum militum aderant, quorũ propè maior
patribus quàm belli cura erat: quippe non communicatũ modò cum plebe, ſed propè
amiſſum cernentibus ſummũ imperiũ: itaq; clariſsimis uiris ex compoſito præparatis
B ad petendum, quos prætereundi uerecundiã crederent fore: nihilominus ipſi perinde
ac ſi omnes candidati eſſent,cuncta experientes,non homines modò,ſed deos etiã exci-
piebãt,in religionẽ uertentes comitia biennio habita. priore anno intolerandã hyemẽ,
prodigijsq́; diuinis ſimilem coortam,proximo non prodigia,ſed iam euentus,peſtilen
tiam agris urbiq́; illatam, haud dubia ira deúm,quos peſtis eius arcendæ cauſa placan-
dos eſſe,in libris Fatalibus inuentũ ſit. comitijs, auſpicato quæ fierẽt, indignum dijs ui-
ſum honores uulgari,diſcriminaq́; gentium confundi. Præterquam maieſtate petenti
um,religione etiam attoniti homines, patricios omnes, partẽ magnã honoratiſsimum
quenq;,tribunos militum conſulari poteſtate creauere, L. Valeriũ Potitum quintum,
M. Valerium Maximum,M. Furium Camillum tertium,L. Furium Medullinum ter-
tium, Q. Seruilium Fidenatem iterum, Q. Sulpitium Camerinum iterum. His tribu-
nis ad Veios nihil admodum memorabile actum eſt. tota uis in populationibus fuit.
duo ſummi imperatores, Potitus à Valerijs,Camillus à Capena prædas ingentes ege-
re,nulla incolumi relicta re,cui ferro,aut igni noceri poſſet. Prodigia interim multa nũ
ciari,quorum pleraq;,& quia ſinguli autores erant,parum credita,ſpretaq́;: & quia ho
ſtibus Hetruſcis, per quos ea procurarent, aruſpices non erant. In unum omnium cu-
ræ euerſæ ſunt,quod lacus in Albano nemore ſine ullis cœleſtibus aquis, cauſaue qua
alia,quæ rem miraculo eximeret,in altitudinem inſolitam creuit. Quid'nam eo dij por-
tenderẽt prodigio,miſsi ſciſcitatũ oratores ad Delphicum oraculũ. ſed propior inter-
pres fatis oblatus ſenior quidam Veiens, qui inter cauillantes in ſtationibus ac cuſto-
dijs milites Romanos Hetruſcosq́;,uaticinantis in modum cecinit,priuſquã ex lacu Al
bano aqua emiſſa foret,nunq̃; potiturum Veijs Romanum. quod primò uelut temerè
iactũ ſperni,agitari deinde ſermonibus cœptum eſt, donec unus ex ſtatione Romana
percunctatus proximum oppidanorum(iam per longinquitatem belli commercio ſer
monũ facto)quis'nã is eſſet qui per ambages de lacu Albano iaceret: poſtquã audiuit
aruſpicem eſſe, uir haud intacti religione animi, cauſatus de priuati portenti procura-
tione,

tione, ſi operæ illi eſſet, conſulere uelle, ad colloquium uatem elicuit. cum'q; progreſsi A ambo à ſuis longius eſſent inermes, ſine ullo metu, prǽualens iuuenis Romanus ſenem infirmum in conſpectu omniũ raptum nequicquã tumultuantibus Hetruſcis, ad ſuos tranſtulit. qui cum perductus ad imperatorem, inde Romam ad ſenatum miſſus eſſet, ſciſcitantibus quid'nam id eſſet, quod de lacu Albano docuiſſet: reſpondit, profectò ira tos deos Veienti populo illo fuiſſe die, quo ſibi eam mentem obieciſſent, ut excidium patriæ fatale proderet. itaq; quæ tum cecinerit diuino ſpiritu inſtinctus, ea ſe nec ut indicta ſint, reuocare poſſe: & tacendo forſitan quæ dij immortales uulgari uelint, haud minus quàm celanda effando, nefas contrahi. Sic igitur libris fatalibus, ſic diſciplina Hetruſca traditum eſſe, ut quando aqua Albana abundaſſet, tum ſi eam Romanus ritè emiſiſſet, uictoriam de Veientibus dari: antequam id fiat, deos mœnia Veientium deſerturos non eſſe. Exequebatur inde quæ ſolennis deriuatio eſſet. Sed autorem leuem, nec ſatis fidum ſuper tanta re patres rati, decreuere legatos, ſorteſq; oraculi Pythici expectandas. Priuſq; à Delphis oratores redirẽt, Albani'ue prodigij piacula inuenirent, noui tribuni militum conſulari poteſtate, L. Iulius Tullus, L. Furius Medullinus quartũ, L. Sergius Fidenas, A. Poſthumius Regillenſis, P. Cornelius Maluginenſis, A. Manilius, magiſtratum inierunt. Eo anno Tarquinienſes, noui hoſtes exorti: quia multis ſimul bellis, Volſcorũ ad Anxur, ubi præſidiũ obſidebatur: Aequorũ ad Lauicos, qui Romanã ibi coloniã oppugnabant. ad hoc Veienti quoq;, & Faliſco, & Capenati bello occupatos uidebãt Romanos: nec intra muros quietiora negotia eſſe certaminibus patrũ ac plebis. inter hæc locũ iniuriæ rati eſſe, prædatũ in agrũ Romanũ cohortes expeditas mittũt. aut enim paſſuros inultã eam iniuriã Romanos, ne nouo bello ſe onerarẽt: aut exiguo, coq; parũ ualido exercitu perſecuturos. Romanis indignitas maior, quàm cura populationis Tarquinienſium fuit. eò nec magno conatu ſuſcepta, nec in longum dilata res eſt. A. Poſthumius, & L. Iulius nõ iuſto delectu (etenim ab tribunis plebis im B pediebantur) ſed propè uoluntariorum quos adhortando incitauerant, coacta manu, per agrũ Cǽretẽ obliquis tramitibus egreſſi, redeuntes à populationibus, graueſq; prǽda Tarquinieñſes oppreſſère. multos mortales obtruncãt, omnes exuũt impedimentis: & receptis agrorũ ſuorum ſpolijs, Romam reuertuntur. Biduum ad recognoſcendas res datũ dominis: tertio incognita (erant aũt ea pleraq; hoſtium ipſorũ) ſub haſta uenirẽ re. quod'q; inde redactum, militibus eſt diuiſum. Cætera bella, maximeq; Veiens, incerti exitus erant. Iam'q; Romani deſperata ope humana, fata & deos ſpectabant, cũ legati ab Delphis uenerunt, ſortem oraculi afferentes congruentẽ reſponſo captiui uatis. Romane, aquam Albanam caue lacu contineri, caue in mare manare ſuo flumine ſinas. emiſſam per agros rigabis, diſsipatamq; riuis extingues. tum tu inſiſte audax hoſtiũ muris, memor quã per tot annos obſides urbem, ex ea tibi his, quæ nunc panduntur, fatis uictoriam datã. bello perfecto donum amplum uictor ad mea templa portato: ſacraq; patria, quorũ omiſſa cura eſt, inſtaurata, ut aſſolet, facito. Ingens inde haberi captiuus uates cœptus, eumq; adhibere tribuni militum Cornelius, Poſthumius'q; ad prodigij Albani procurationem, ac deos ritè placandos cœpere. inuentum'q; tandem eſt, ubi neglectas cǽrimonias, intermiſſum'ue ſolenne dij arguerẽt, nihil profectò aliud eſſe, quàm magiſtratus uitio creatos, Latinas, ſacrum'q; in Albano monte non ritè concepiſſe. unam expiationem eorum eſſe, ut tribuni militum abdicarent ſe magiſtratu, auſpicia de integro repeterentur; & interregnũ iniretur. Ea ita facta ſunt ex ſenatuſconſulto. Interreges tres deinceps fuere, L. Valerius, Q. Seruilius Fidenas, M. Furius Camillus. nunquã deſitũ interim turbari, comitia interpellãtibus tribunis plebis, donec cõueniſſet, prius, ut maior pars tribunorum militum ex plebe crearetur. Quæ dum aguntur, concilia Hetruriæ ad fanum Voltumnæ habita. poſtulantibus'q; Capenatibus ac Faliſcis, ut Veios cõmuni animo conſilioq; omnes Hetruriæ populi ex obſidione eriperẽt, reſpõſum eſt: antea ſe id Veientibus negaſſe, quia unde conſilium non petiſſent ſuper tanta

re, au-

A re, auxilium petere non deberent: nunc iam pro ſe fortunã ſuam illis negare. maximè in ea parte Hetruriæ gentem inuſitatam, nouos accolas Gallos eſſe, cum quibus nec pax ſatis fida, nec bellũ pro certo ſit. ſanguini tamen nominiq́, & præſentibus periculis conſanguineorum id dari, ut ſi qui iuuentutis ſuæ uoluntarij ad id bellum eant, non impediant. Eum magnum aduenisse hoſtium numerum, fama Romę erat. eoq́ miteſcere diſcordiæ inteſtinæ metu cõmuni, ut fit, cœptæ. Haud inuitis patribus P. Liciniũ Caluũ prærogatiua tribunum militum non petentem creant, moderationis expertæ in priore magiſtratu uirum, cæterũ iam tum exactę ætatis. omnesq́ deinceps ex collegio euiſdem anni refici apparebat, L. Titinium, P. Menenium, Cn. Genutium, L. Attilium: qui priuſquam renunciarentur, iure uocatis tribubus permiſſu interregis P. Licinius Caluus ita uerba fecit: Omen concordiæ Quirites, rei maximè in hoc tempus utilis, memoria noſtri magiſtratus uos his comitijs petere in ſequentem annum uideo: ſi & collegas eoſdem reficitis, etiam uſu meliores factos, me iam nõ eundẽ, ſed umbrã nomenq́ P. Licinij relictum uidetis. uires corporis affectæ, ſenſus oculorum atq́ auriũ hebetes, memoria labat, uigor animi obtuſus. En uobis, inquit, iuuenem, filium tenẽs, effigiem atq́ imaginem eius, quem uos antea tribunum militum ex plebe primùm feciſtis, hunc ego inſtitutum diſciplina mea, uicarium pro me reipub. do dicoq́: uosq́ quæſo Quirites delatum mihi ultrò honorẽ huic petenti, meisq́ pro eo adiectis precibus mandetis. Datũ id petẽti patri, filiusq́ eius P. Licinius Tr. mil. cõſulari poteſtate cũ ijs quos ſuprà ſcripſimus, declaratus. Titinius Genutiusq́ Tr. mil. profecti aduerſus Faliſcos Capenatesq́, dum bellum maiore animo gerunt, quàm conſilio, præcipitauere ſe in inſidias. Genutius morte honeſta temeritatẽ luens, ante ſigna inter primores cecidit. Titinius in editum tumulum ex multa trepidatione militibus collectis, aciem reſtituit: nec ſe tamẽ æquo loco hoſti commiſit. Plus ignominiæ erat quàm cladis acceptum. quæ propè in

B cladem ingẽtem uertit: tantũ inde terroris non Romę modò, quò multiplex fama peruenerat, ſed in caſtris quoq́ fuit ad Veios. ægrè ibi miles retentus à fuga eſt, cum peruaſiſſet caſtra rumor, ducibus exercituq́ cæſo uictorem Capenatem ac Faliſcum, Hetruriæq́ omnem iuuentutẽ haud procul inde abeſſe. His tumultuoſiora Romę. iam caſtra ad Veios oppugnari, iam partẽ hoſtiũ tendere ad urbem agmine infeſto crediderant: concurſumq́ in muros eſt, & matronarum quas ex domo conciuerat publicus pauor, obſecrationes in tẽplis factæ: precibusq́ ab dijs petitũ, ut exitiũ ab urbis tectis tẽplisq́ ac Romanis mœnibus arcerent, Veiosq́ eum auerterẽt terrorẽ, ſi ſacra renouata ritè, ſi procurata prodigia eſſent. Iam ludi Latinæq́ inſtaurata erant: ex lacu Albano aqua emiſſa in agros, Veiosq́ fata appetebant. Igitur fatalis dux ad excidium illius urbis ſeruandæq́ patriæ, M. Furius Camillus dictator dictus, magiſtrum equitum P. Cornelium Scipionem dixit. Omnia repentè mutauerat imperator mutatus. alia ſpes, alius animus hominum, fortuna quoq́ alia urbis uideri. Omnium primum in eos qui à Veijs in illo pauore fugerant, more militari animaduertit, efficitq́ ne hoſtis maximè timẽdus militi eſſet. deinde indicto delectu in diẽ certã, ipſe interim Veios ad cõfirmandos militum animos intercurrit: inde Romã ad ſcribendũ nouũ exercitũ redit, nullo detrectante militiã. peregrina etiam iuuentus, Latini Herniciq́ operã ſuam pollicentes ad id bellum uenere. quibus cum gratias in ſenatu egiſſet dictator, ſatis iã omnibus ad id bellum paratis, ludos magnos ex ſenatuſcõſulto uouit Veijs captis ſe facturũ: ædemq́ Matutæ matris refectã dedicaturum, iam antè ab rege Seruio Tullio dedicatã. Profectus cũ exercitu ab urbe expectatione hominũ maiore q̃ ſpe, in agro primũ Nepeſino cum Faliſcis & Capenatibus ſigna confert. omnia ibi ſumma ratione conſilioq́ acta, fortuna etiã, ut fit, ſecuta eſt. non prælio tantũ fudit hoſtes, ſed caſtris quoq́ exuit: ingentiq́ præda eſt potitus: cuius pars maxima ad quæſtorem redacta eſt: haud ita multum militi datum. Inde ad Veios exercitus ductus, denſioraq́ caſtella facta: & à procurſationibus, quę multę temerè inter murum ac uallum fiebant, edicto ne quis iniuſſu pugnaret, ad

ret, ad opus milites traducti. operum fuit omnium longè maximum ac laborioſiſsimũ. A
cuniculus in arcem hoſtium agi cœptus. quod ne intermitteretur opus, neu ſub terra
cõtinuus labor eoſdem conficeret, in partes ſex munitorum numerum diuiſit. ſenæ ho
ræ in orbem operi attributæ ſunt. nocte ac die nunquam antè omiſſum, quàm in ar-
cem uiam facerent. Dictator, cum iam in manibus uideret uictoriam eſſe: urbem opu-
lentiſsimam capi: tantumq; prædæ fore, quantum non omnibus in unum collatis antè
bellis fuiſſet: ne quam inde aut militũ iram ex malignitate prædæ partitæ, aut inuidiam
apud patres ex prodiga largitione caperet: literas ad ſenatum miſit. Deum immorta-
lium benignitate, ſuis conſilijs, patientia militũ Veios iam fore in poteſtate populi Ro-
mani. quid de præda faciendum cenſerent? Duæ ſenatũ diſtinebant ſententiæ. ſenis P.
Licinij, quem primùm dixiſſe à filio interrogatũ ferunt, edici palàm placere populo, ut
qui particeps eſſe prædæ uellet, in caſtra Veios iret. altera Ap. Claudij, qui largitionem
nouam, prodigam, inæqualem, inconſultam arguens, ſi ſemel nefas ducerent captam
ex hoſtibus in ærario exhauſto bellis pecuniã eſſe, autor erat ſtipendij ex ea pecunia mi
liti numerãdi: ut eo minus tributi plebes conferret. eius enim doni ſocietatem ſenſuras
æqualiter omnium domos: non auidas in direptiones manus ocioſorum urbanorum
prærepturas fortiũ bellatorũ præmia eſſe: cũ ita fermè eueniat, ut ſegnior ſit prędator,
ut fortiſsimus quiſq; laboris periculiq; præcipuã petere partẽ ſoleat. Licinius contrà ſu
ſpectam et inuiſam ſemper eam pecuniã fore aiebat: cauſasq; criminum ad plebem, ſedi
tionum inde, ac legum nouarũ præbiturã. ſatius igitur eſſe, reconciliari eo dono plebis
animos: exhauſtis atq; exinanitis tributo tot annorũ ſuccurri: & ſentire prædæ fructũ
ex eo bello, in quo propè conſenuerint. gratius id fore, lætiusq;, quod quiſq; ſua manu
ex hoſte captum domum retulerit, q̃ ſi multiplex alterius arbitrio accipiat. ipſum dicta
torem fugere inuidiã ex eo criminaq;, eò delegaſſe ad ſenatum: ſenatum quoq; debere
reiectã rem ad ſe permittere plebi, ac pati habere, quod cuiq; fors belli dederit. Hæc tu- B
tior uiſa ſententia eſt, quę popularẽ ſenatum faceret. Edictũ itaq; eſt, ad prędam Veien
tem quibus uideretur, in caſtra ad dictatorem proficiſcerentur. ingens profecta multi-
tudo repleuit caſtra. Tum dictator auſpicato egreſſus, cũ edixiſſent ut arma milites ca-
perent: Tuo ductu, inquit, Pythice Apollo, tuoq; numine inſtinctus pergo ad delen-
dam urbem Veios: tibiq; hinc decimam partẽ prædæ uoueo. te ſimul Iuno regina, quę
nunc Veios colis, precor: ut nos uictores in noſtrã, tuamq; mox futurã urbẽ ſequare:
ubi te dignũ amplitudine tua templũ accipiat. Hæc precatus, ſuperante multitudine ab
omnibus locis urbẽ aggreditur, quo minor ab cuniculo ingruẽtis periculi ſenſus eſſet.
Veiẽtes ignari ſe iam ab ſuis uatibus, iã ab externis oraculis proditos, iam in partẽ præ-
dæ ſuæ uocatos deos, alios uotis ex urbe ſua euocatos hoſtiũ templa nouasq; ſedes ſpe
ctare, ſeq; ultimũ illum diem agere, nihil minus timẽtes, q̃ ſubrutis cuniculo mœnibus
arcem iam plenã hoſtiũ eſſe, in muros pro ſe quiſq; armati diſcurrũt, mirantes quid nã
id eſſet, quòd cum tot per dies nemo ſe ab ſtationibus Romanis mouiſſet, tum uelut re
pentino icti furore improuidi currerent ad muros. Inſeritur huic loco fabula: immo
lante rege Veientium, uocem aruſpicis dicentis, qui eius hoſtiæ exta proſecuiſſet, ei ui-
ctoriam dari, exauditã in cuniculo mouiſſe Romanos milites, ut adaperto cuniculo ex
ta raperent, & ad dictatorem ferrent. Sed in rebus tam antiquis ſi quæ ſimilia ueri ſint,
pro ueris accipiantur, ſatis habeam. hæc ad oſtentationem ſcenæ gaudentis miraculis
aptiora, q̃ ad fidem, neq; affirmare, neq; refellere operępretium eſt. Cuniculus dele
ctis militibus eo tempore plenus, in æde Iunonis, quæ in Veientana arce erat, armatos
repentè edidit. & pars auerſos in muris inuadunt hoſtes: pars clauſtra portarum reuel
lunt: pars, cũ ex tectis ſaxa tegulæq; à mulieribus ac ſeruitijs iacerentur, inferunt ignes.
Clamor omnia uarijs terrentiũ ac pauẽtium uocibus, miſto mulierum ac puerorũ plo-
ratu, cõplet. Momento tẽporis deiectis ex muro undique armatis, patefactisq; portis,
cum alij agmine irruerent, alij deſertos ſcanderent muros, urbs hoſtibus impletur: om

nibus

A nibus locis pugnatur. Deinde multa iam edita cæde, ſeneſcit pugna: & dictator præco
nes edicere iubet, ut ab inermi abſtineatur. Is finis ſanguinis fuit. dedi inde inermes cœ-
pti. & ad prædam miles permiſſu dictatoris diſcurrit. quę cum ante oculos eius aliquan
tum ſpe atq; opinione maior, maioriſq; precij rerũ ferretur, dicit manus ad cœlum tol-
lens precatus eſſe, ut ſi cui deorũ, hominũq; nimia ſua fortuna, populiq; Romani uide-
retur, ut eam inuidiã lenire quàm minimo ſuo priuato incõmodo, publicoq; Romani
populi liceret. conuertentẽ ſe inter hanc uenerationẽ, traditur memorię, prolapſum ce-
cidiſſe: idq; omen pertinuiſſe poſteà euentu rem coniectantibus uiſum ad damnationẽ
ipſius Camilli: captæ deinde urbis Romanæ, quod poſt paucos accidit annos, cladem.
Atq; ille dies cæde hoſtiũ, ac direptione urbis opulentiſsimæ eſt conſumptus. Poſtero
die libera corpora dictator ſub corona uẽdidit. ea ſola pecunia in publicũ redigit, haud
ſine ira plebis. & quod retulere ſecũ prædæ, nec duci, qui ad ſenatũ, malignitatis auto-
res quærendo, rem arbitrij ſui reieciſſet: nec ſenatui, ſed Liciniæ familiæ, ex qua filius ad
ſenatũ retuliſſet, pater tam popularis ſententiæ autor fuiſſet: acceptũ referebant. Cum
iam humanæ opes aſportatæ, egeſtæq; à Veijs eſſent, amoliri tum deûm dona ipſoſq;
deos, ſed colentiũ magis, q̃ rapientiũ modo, cœpere. nanq; delecti ex omni exercitu iu-
uenes, purè lautis corporibus, candida ueſte, quibus deportãda Romã regina Iuno aſsi
gnata erat, uenerabundi templũ iniere, primò religioſe admouentes manus: quòd id ſi-
gnum more Hetruſco niſi certæ gentis ſacerdos attrectare nõ eſſet ſolitus. deinde cum
q̃dã ſeu ſpiritu diuino tactus, iuuenili ioco, Vis'ne Romã ire Iuno? annuiſſe cæteri Deã
conclamauerunt. inde fabulæ adiectũ eſt, uocem quoq; dicentis, Velle, auditã. motam
certè ſede ſua parui molimenti adminiculis, ſequentis modò accepimus leuẽ ac facilem
trãſlatu fuiſſe: integramq; in Auentinũ æternã ſedem ſuam, quò uota Romani dictato-
ris uocauerant, perlatã: ubi templũ ei poſteà idem, qui uocauerat, Camillus dedicauit.
B Hic Veiorũ occaſus fuit, urbis opulentiſsimę Hetruſci nominis, magnitudinẽ ſuam uel
ultima clade indicantis: quòd decẽ ęſtates hyemeſq; cõtinuas circumſeſſa, cum plus ali-
quanto cladiũ intuliſſet q̃ accepiſſet, poſtremò iam fato quoq; urgente, operibus tamẽ,
nõ ui expugnata eſt. Romã ut nunciatum eſt Veios captos: quanq; & prodigia pro-
curata fuerãt, & uatũ reſponſa, & Pythicæ ſortes notę: & quantũ humanis adiuuari con
ſilijs potuerat res, ducẽ M. Furium maximũ imperatorum omniũ legerant: tamen quia
tot annis uariè ibi bellatũ erat, multęq; clades acceptę, uelut ex inſperato immẽſum gau
dium fuit. & priuſq; ſenatus decerneret, plena omnia templa Romanorũ matrũ gratias
dijs agentiũ erant. ſenatus in quatriduũ, quot dierum nullo antè bello, ſupplicationes
decernit. Aduentus quoq; dictatoris omnibus ordinibus obuiã effuſis celebratior, q̃ ul
lius unquã antea fuit: triumphuſq; omnẽ conſuetũ honorandi illius diei modũ aliquan
tum exceſsit. maximè conſpectus ipſe eſt, curru equis albis iuncto urbem inuectus: pa-
rumq; id nõ ciuile modò, ſed humanũ etiam uiſum. Iouis, Soliſq; equis æquiparatũ di-
ctatorẽ in religionẽ etiam trahebant. triumphuſq; ob eam unã maximè rem clarior, q̃
gratior fuit. Tum Iunoni regiæ templũ in Auentino locauit, dedicauitq; Matutæ ma-
tris. atq; his diuinis humaniſq; rebus geſtis, dictatura ſe abdicauit. Agi deinde de Apol
linis dono cœptũ. cui ſe decimã uouiſſe prædæ partẽ cum diceret Camillus, pontifices
ſoluendum religione populum cenſerẽt: haud facilè inibatur ratio iubendi referre præ-
dam populum, ut ex ea pars debita in ſacrum ſecerneretur. tandem eò, quod leuiſsimũ
uidebatur, decurſum eſt, ut qui ſe domumq; religione exoluere uellet, cum ſibimetipſe
prædam æſtimaſſet ſuam, decimæ preciũ partis in publicum deferret: ut ex eo donum
aureũ dignum amplitudine templi, ac numine dei ex dignitate populi Romani fieret. ea
quoq; collatio plebis animos à Camillo alienauit. Inter hæc pacificatũ legati à Volſcis,
& Æquis uenerunt. impetrataq; pax, magis ut feſſa tam diutino bello acquieſceret ciui
tas, quàm quòd digni peterent. Veijs captis, ſex tribunos militum conſulari poteſta-
te inſequens annus habuit, duos P. Cornelios, Coſſum & Scipionem, M. Valerium

m Maximum

Maximū iterum, C. Fabium Ambuſtum iterū, L. Furium Medullinū quintum, Q. Ser A
uilium tertium. Cornelijs Faliſcum bellū, Valerio ac Seruilio Capenas ſorte euenit. ab
ijs non urbes ui aut operibus tentatæ, ſed ager eſt depopulatus: prædæq; rerū agreſtiū
actæ: nulla fœlix arbor, nihil frugiferū in agro relictum. Ea clades Capenatē populum
ſubegit. pax petentibus data. In Faliſcis bellum reſtabat. Romæ interim multiplex ſe-
ditio erat, cuius leniendę cauſa coloniam in Volſcos, quò tria millia ciuium Romanorū
ſcriberentur, deducendam cenſuerāt. triumuiriq; ad id creati terna iugera, & ſeptunces
uiritim diuiſerant. Ea largitio ſperni cœpta: quia ſpei maioris auertendæ ſolatium obie
ctum cenſebāt. cur enim relegari plebem in Volſcos? cū pulcherrima urbs Veij agerq;
Veientanus in cōſpectu ſit, uberior ampliorq; Romano agro? urbē quoq; urbi Romæ
uel ſitu, uel magnificentia publicorū priuatorūq; tectorum ac locorū præponebant.
quin illa quoq; actio mouebatur, quæ poſt captam utiq; Romam à Gallis celebratior
fuit, tranſmigrandi Veios. cæterum partem plebis, partem ſenatus deſtinabant habi-
tandos Veios: duasq; urbes cōmunes reipub. incoli à Romano populo poſſe. Aduer-
ſus quæ cum optimates ita tenderent, ut morituros ſe citius dicerent in conſpectu po-
puli Romani, quàm quicquam earum rerum rogaretur: quippe nunc in una urbe tan-
tum diſſenſionum eſſe, quid in duabus urbibus fore? uictám ne ut quiſquam uictrici pa
triæ præferret? ſineretq; maiorem fortunam captis eſſe Veijs, quàm incolumibus fue-
rit? poſtremò ſe relinqui à ciuibus in patria poſſe: ut relinquant patriam atq; ciues, nul-
lam uim unquam ſubacturum: & T. Sicinium (is enim ex tribunis plebis rogationis e-
ius lator erat) conditorem Veios ſequantur, relicto deo Romulo, dei filio, parente &
autore urbis Romæ. Hæc cum fœdis certaminibus agerentur, (nam partem tribuno-
rum plebis patres in ſuam ſententiam traxerant) nulla res alia manibus temperare ple-
bem cogebat, quàm quòd ubi rixæ committendæ cauſa clamor ortus eſſet, principes
ſenatus primi turbæ offerentes ſe, peti, feriri, atq; occidi iubebant. ab horum ætatibus B
dignitatibusq; & honoribus uiolandis dum abſtinebatur, & ad reliquos ſimiles cona-
tus uerecundia irę obſtabat. Camillus identidē omnibus locis concionabatur. haud mi
rum id quidem eſſe: furere ciuitatē, quæ damnata uoti omniū rerum potiorem curam,
quàm religione ſe exoluendi, habeat. nihil de collatione dicere ſtipis uerius, quàm deci-
mæ: quando ea ſe quiſq; priuatim obligauerit, liberatus ſit populus. enimuero illud ſe
tacere, ſuam conſcientiā nō pati: quòd ex ea tantum præda, quæ rerum mouentium ſit,
decima deſignetur: urbis, atq; agri capti, quæ & ipſa uoto contineatur, mentionem nul
lam fieri. Cum ea diſceptatio anceps ſenatui uiſa, delegata ad pontifices eſſet, adhibito
Camillo uiſum collegio, quod eius ante conceptum uotum Veientium fuiſſet, & poſt
uotum in poteſtatem populi Romani ueniſſet, eius partem decimam Apollini ſacram
eſſe. ita in æſtimationem urbs agerq; uenit: pecunia ex ærario prompta, & tribunis mi-
litum conſularibus ut aurum ex ea coemerent, negocium datum. cuius cum copia non
eſſet, matronæ cœtibus ad eam rem conſultandam habitis, & cōmuni decreto pollici-
tæ tribunis militum aurum & omnia ornamenta ſua, in ærarium detulerunt. Grata ea
res, ut quæ maximè ſenatui unquam fuit: honoremq; ob eam munificentiā ferunt ma-
tronis habitū: ut pilento ad ſacra ludosq;, carpentis feſto profeſtoq; uterentur. Ponde-
re ab ſingulis auri accepto, æſtimatoq;, ut pecuniæ ſoluerentur, craterā auream fieri pla
cuit: quę donum Apollini Delphos portaretur. Simul ab religione animos remiſerūt,
integrant ſeditionē tribuni plebis: incitatur multitudo in omnes principes, ante alios in
Camillum. eum prædam Veientanam publicando ſacrandoq; ad nihilum redegiſſe.
abſentes ferociter increpant: præſentium, cum ſe ultro iratis offerrent, uerecundiam
habent. Simul extrahi rem ex eo anno uiderunt, tribunos plebis latores legis in annum
eoſdem reficiunt. & patres hoc idem de interceſſoribus legis anniſi. ita tribuni plebis
magna ex parte ijdem refecti. Comitijs tribunorum militum patres ſumma ope eui-
cerunt, ut M. Furius Camillus crearetur. propter bella ſimulabant parari ducem, ſed
roga-

A rogationi tribunitiæ aduerſarius quærebatur. cum Camillo creati tribuni militum conſulari poteſtate, L. Furius Medullinus ſextum, C. Aemylius, L. Valerius Publicola, Sp. Poſthumius, P. Cornelius iterum. Principio anni tribuni plebis nihil mouerunt: donec M. Furius Camillus in Faliſcos, cui id bellum mandatum erat, proficiſceretur: differendo deinde elanguit res. & Camillo, quem aduerſarium maximè metuerant, gloria in Faliſcis creuit. Nam cum primò mœnibus ſe hoſtes tenerent, tutiſſimū id rati, populatione agrorum, atq; incendijs uillarum coegit eos egredi urbe, ſed timor longius progredi prohibuit. mille ferè paſſuum ab oppido caſtra locant: nulla re alia fidentes ea ſatis tuta eſſe, quàm difficultate aditus, aſperis confragoſiſq; circa, & partim arctis, partim arduis uijs. Cæterùm Camillus captiuum indicem ex agris ſecutus ducem, caſtris multa nocte motis, prima luce aliquanto ſuperioribus locis ſe oſtendit. trifariam Romani muniebant. alius exercitus prælio intentus ſtabat. ibi impedire opus conatos hoſtes fundit, fugatq;. tantum'q; inde pauoris Faliſcis iniectū eſt, ut effuſa fuga caſtra ſua, quæ propiora erant, prælati, urbem peterent. multi cæſi uulneratiq;, priuſquā pauentes portis inciderent. caſtra capta: præda ad quæſtores redacta cum magna militum ira. ſed ſeueritate imperij uicti, eandem uirtutē & oderant, & mirabantur. Obſidio inde urbis, & munitiones, & interdum per occaſionem impetus oppidanorū in Romanas ſtationes præliaq; parua fieri: & teri tempus, neutro inclinata ſpe: cum frumentum, copiæq; aliæ ex antè cōuecto largius obſeſsis q̄ obſidentibus oppeterent. uidebaturq; æquè diuturnus futurus labor ac Veijs fuiſſet: ni fortuna imperatori Romano ſimul & cognitæ rebus bellicis uirtutis ſpecimen & maturam uictoriam dediſſet. Mos erat Faliſcis, eodem magiſtro liberorum & comite uti: ſimulq; plures pueri, quod hodie quoq; in Græcia manet, unius curæ demandabantur. principum liberos, ſicut ferè fit, qui ſcientia uidebatur præcellere, erudiebat. Is cum in pace inſtituiſſet pueros ante urbem luſus exercendiq; cauſa producere: nihil eo more per belli tempus intermiſſo, dum modò breuioribus,

B modò longioribus ſpacijs trahendo eos à porta luſu, ſermonibus'q; uariatis longius ſolito, ubi res dedit, progreſſus inter ſtationes eos hoſtium, caſtraq; inde Romana in prætorium ad Camillum perduxit. ibi ſceleſto facinori ſceleſtiorem ſermonem addidit: Falerios ſe in manus Romanis tradidiſſe: quando eos pueros, quorum parentes capita ibi rerum ſint, in poteſtatē dediderit. Quę ubi Camillus audiuit: Nō ad ſimilem, inquit, tui nec populum, nec imperatorem ſceleſtus ipſe cum ſceleſto munere ueniſti. nobis cum Faliſcis, quæ pacto fit humano, ſocietas non eſt: quam ingenerauit natura, utriſq; eſt, eritq;. ſunt & belli, ſicut pacis iura: iuſteq; ea non minus quàm fortiter didicimus gerere. arma habemus nō aduerſum eam ætatem, cui etiā captis urbibus parcitur: ſed aduerſus armatos, & ipſos, qui nec læſi, nec laceſsiti à nobis, caſtra Romana ad Veios oppugnarunt. eos tu, quantum in te fuit, nouo ſcelere uiciſti: ego Romanis artibus, uirtute, opere, armis, ſicut Veios uincam. Denudatam deinde eum manibus poſt tergum illigatis, reducendum Falerios pueris tradidit: uirgaſq; eis, quibus proditorem agerent in urbē uerberantes, dedit. Ad quod ſpectaculum concurſu populi primùm facto, deinde à magiſtratibus de re noua uocato ſenatu, tanta mutatio animis eſt iniecta, ut qui modò efferati odio iraq; Veientium exitum penè quàm Capenatiū pacem mallent, apud eos pacem uniuerſa poſceret ciuitas. fides Romana, iuſtitia imperatoris, in foro & curia celebrantur: conſenſuq; omnium legati ad Camillum in caſtra, atq; inde permiſſu Camilli Romam ad ſenatum, qui dederent Falerios, proficiſcuntur. introducti ad ſenatum, ita locuti traduntur: Patres conſcripti, uictoria cui nec deus, nec homo quiſquam inuideat, uicti à uobis & imperatore ueſtro dedimus nos uobis: rati, quo nihil uictori pulchrius eſt, melius nos ſub imperio ueſtro, quàm legibus noſtris uicturos. Euentu huius belli duo ſalutaria exempla prodita humano generi ſunt. uos fidem in bello, quàm præſentem uictoriam maluiſtis: nos fide pouocati, uictoriam ultrò detulimus: ſub ditione ueſtra ſumus, mittite qui arma, qui obſides, qui urbem patentibus portis accipiant: nec

uos fidei noſtræ, nec non imperij ueſtri pœnitebit. Camillo & ab hoſtibus, & à ciuibus A gratiæ actæ: Faliſcis in ſtipendium militum eius anni, ut populus Romanus tributo uacaret, pecunia imperata. Pace data, exercitus Romam reductus. Camillus meliore multo laude, quàm cum triumphantem albi per urbem uexerãt equi, inſignis iuſtitia fideq́; hoſtibus uictis cum in urbem rediſſet, tacitè eius uerecundiam non tulit ſenatus, quin ſine mora uoti liberaretur: crateramq́; auream donum Apollini Delphos legati qui ferrent, L. Valerius, L. Sergius, A. Manlius miſsi longa una naue, haud procul freto Siculo à piratis Liparenſium excepti deuehũtur Liparas. mos erat ciuitatis, uelut publico latrocinio partam prædam diuidere. Fortè eo anno in ſummo magiſtratu erat Timaſitheus quidam Romanis uir ſimilior, quàm ſuis, qui legatorum nomen, donumq́; & deum cui mitteretur, & doni cauſam ueritus ipſe, multitudinem quoque, quæ ſemper fermè regenti eſt ſimilis, religionis iuſtę impleuit: adductosq́; in publicum hoſpitium legatos, cum pręſidio etiã nauium Delphos proſecutus, Romã inde hoſpites reſtituit. hoſpitiũ cum eo ſenatuſconſulto eſt factum: donaq́; publicè data. Eodẽ anno in Æquis uariè bellatũ: adeò ut in incerto fuerit & apud ipſos exercitus, & Romæ, uiciſſent, uicti'ne eſſent. Imperatores Romani fuere ex tribunis militum C. Æmylius, Spurius Poſthumius. primò rem communiter geſſerunt: fuſis inde acie hoſtibus, Æmylium præſidio Verruginem obtinere placuit, Poſthumiũ fines uaſtare. ibi eum in compoſito agmine negligentius ab re bene geſta euntem adorti Æqui, terrore iniecto in proximos compulere tumulos: pauorq́; inde Verruginem etiam ad præſidiũ alterum eſt perlatus. Poſthumius ſuis in tutum receptis, cum concione aduocata terrorem increparet, ac fugam: fuſos eſſe ab ignauiſsimo & fugaciſsimo hoſte: conclamat uniuerſus exercitus, meritò ſe eà audire, & fateri admiſſum flagitium: ſed eoſdem correcturos eſſe, neq́; diuturnum id gaudium hoſtibus fore: poſcentes ut confeſtim inde ad caſtra hoſtium duceret (in conſpectu erant poſita in plano) nihil pœnæ recuſabant, ni ea ante noctem expugnaſſent. B Collaudatos corpora curare, paratosq́; eſſe quarta uigilia iubet. & hoſtes nocturnam fugam ex tumulo Romanorum ut ab ea uia, quæ ferebat Verruginem, excluderent, fuere obuij: præliumq́; ante lucem (ſed luna pernox erat) commiſſum eſt: & haud incertius diurno prælium fuit. Sed clamor Verruginem perlatus, cum caſtra Romana crederent oppugnari, tantum iniecit pauoris, ut nequicquam retinente atq́; obſecrante Aemylio, Thuſculum palati fugerẽt. inde fama Romam perlata eſt, Poſthumium, exercitumq́; occiſum. Qui ubi prima lux metum inſidiarum effuſe ſequẽtibus ſuſtulit: cum perequitaſſet aciem promiſſa repetens, tantum iniecit ardoris, ut non ultrà ſuſtinuerint impetum Aequi. cædes inde fugientium, qualis ubi ira magis quàm uirtute res geritur, ad perniciem hoſtium facta eſt. triſtemq́; ab Thuſculo nuncium nequicquam exterrita ciuitate literæ à Poſthumio laureatæ ſequuntur: uictoriam populi Romani eſſe: Aequorum exercitum deletum. Tribunorum plebis actiones quia nondum inuenerant finem, & plebs cõtinuare latoribus legis tribunatum, & patres reficere interceſſores legis anniſsi ſunt. ſed plus ſuis comitijs plebs ualuit. quem dolorẽ ulti patres ſunt, ſenatuſconſulto facto ut conſules, inuiſus plebi magiſtratus, crearentur. annũ poſt quintumdecimum creati conſules L. Lucretius Flauus, Seruius Sulpitius Camerinus. Principio huius anni ferociter, quia nemo ex collegio interceſſurus erat, coortis ad perferendã legem tribunis plebis, nec ſegnius ob id ipſum cõſulibus reſiſtentibus, omniq́; ciuitati in unam eam curã conuerſa, Vitelliam coloniã Romanam in ſuo agro Æqui expugnant. colonorum pars maxima incolumis, quia nocte proditione oppidum captum liberam per auerſa urbis fugam dederat, Romam perfugere. L. Lucretio conſuli ea prouincia euenit. is cum exercitu profectus, acie hoſtes uicit: uictorq́; Romam ad maius aliquanto certamẽ redijt. dies dicta erat tribunis plebis biennij ſuperioris A. Virginio, & Q. Pomponio: quos defendi patrum conſenſu, ad fidem ſenatus pertinebat. neq; enim eos aut uitæ ullo crimine alio, aut geſti magiſtratus quiſquam arguebat, præterquam quòd

gratifi-

A gratificantes patribus rogationi tribunitiæ interceſsiſſent. uicit tamen gratiam ſenatus plebis ira: & peſsimo exemplo innoxij denis millibus grauis æris condemnati ſunt. id ægrè paſsi patres. Camillus palàm ſceleris plebem arguere: quæ iam in ſuos uerſa non intelligeret ſe prauo iudicio de tribunis interceſsionem ſuſtuliſſe: interceſsione ſublata, tribunitiam poteſtatem euertiſſe. Nam quod illi ſperarent effrenatam licentiam eius magiſtratus patres laturos, falli eos. ſi tribunitia uis tribunitio auxilio repelli nequeat, aliud telum patres inuenturos eſſe. conſulesq́ increpabat, quòd fide publica decipi tribunos eos taciti tuliſſent, qui ſenatus autoritatem ſecuti eſſent. Hæc propalàm concionabundus in dies magis augebat iras hominum. ſenatum uerò incitare aduerſus legem haud deſiſtebat: ne aliter deſcenderent in forum, cum dies ferendæ legis ueniſſet, quàm ut qui meminiſſent ſibi pro aris, focisq́, & deûm templis, ac ſolo in quo nati eſſent, dimicandum fore. nam quod ad ſe priuatim attineat: ſi ſuæ gloriæ ſibi inter dimicationem patriæ meminiſſe ſit fas, ſibi amplum quoq́ eſſe, urbem ab ſe captā frequentari: quotidie ſe frui monimento gloriæ ſuæ: & ante oculos habere urbem latam in triumpho ſuo: inſiſtere omnes ueſtigijs laudum ſuarum. ſed nefas ducere deſertā, ac relictam ab dijs immortalibus incoli urbem: & in captiuo ſolo habitare populum Romanū: & uictrice patria uictam mutari. His adhortationibus principis concitati patres, ſenes iuuenesq́, cum ferretur lex, agmine facto in forum uenerunt: diſſipatiq́ per tribus, ſuos quiſque tribules prehenſantes orare cum lachrymis cepere, ne eam patriam, pro qua fortiſsimè feliciſsimeq́ ipſi ac patres eorum dimicaſſent, desererent: Capitolium, ædem Veſtæ, cætera circà templa deorum oſtentantes: ne exulem, extorrem populum Romanum ab ſolo patrio, ac dijs penatibus in hoſtium urbem agerent: eoq́ rem abducerent, ut melius fuerit non capi Veios, ne Roma desereretur. Quia non ui agebant, ſed precibus, & inter preces multa deorum mentio erat, religioſum parti maximæ fuit: &

B legem unam plures tribus antiquarunt, quàm iuſſerunt. adeoq́ ea uictoria læta patribus fuit, ut poſtero die referentibus conſulibus ſenatuſconſultum fieret, ut agri Veientani ſeptena iugera plebi diuiderentur: nec patribus familiæ tantum, ſed ut omnium in domo liberorum capitum ratio haberetur: uellentq́ in eam ſpem liberos tollere. Eo munere delinita plebe nihil certatum eſt, quo minus conſularia comitia haberentur. creati cōſules L. Valerius Potitus, M. Manlius, cui Capitolino poſteà fuit cognomen. Hi cōſules magnos ludos fecere, quos M. Furius dictator uouerat Veienti bello. eodē anno ædes Iunonis reginæ ab eodem dictatore, eodemq́ bello uota dedicatur: celebratamq́ dedicationem ingenti matronarum ſtudio tradunt. Bellum haud memorabile in Algido cum Æquis geſtum eſt, fuſis hoſtibus prius penè quàm manus conſererent. Valerio, quòd perſeuerantior cædendis in fuga fuit, triumphus: Manlio, ut ouans ingrederetur urbem, decretum eſt. Eodem anno nouum bellum cum Volſinienſibus exortum: quò propter famem, peſtilentiamq́ in agro Romano ex ſiccitate caloribusq́ nimijs ortam, exercitus duci nequiuit. ob quę Volſinienſes Salpinatibus adiunctis ſuperbia elati ultro agros Romanos incurſauere. bellum inde duobus populis indictum. C. Iulius cenſor deceſsit: in eius locū M. Cornelius ſuffectus. quæ res poſtea religioni fuit: quia eo luſtro Roma eſt capta: nec deinde unquā in demortui locum cenſor ſufficitur: conſulibusq́ morbo implicitis placuit per interregnum renouari auſpicia. itaq́ cum ex ſenatuſconſulto conſules magiſtratu ſe abdicaſſent, interrex creatur M. Furius Camillus: qui P. Cornelium Scipionem, is deinde L. Valeriū Potitum interregem prodidit. ab eo creati ſex tribuni militum conſulari poteſtate: ut etiam ſi cui eorum incōmoda ualetudo fuiſſet, copia magiſtratuum reipub. eſſet. Calendis Quintilibus magiſtratū occœpere L. Lucretius, Seruius Sulpitius, M. Æmylius, L. Furius Medullinus ſeptimum, Agrippa Furius, C. Æmylius iterum. Ex his L. Lucretio, & C. Æmylio Volſinienſes prouincia euenit: Salpinates Agrippæ Furio, & Seruio Sulpitio. Prius cum Volſinienſibus pugnatum eſt. bellum numero hoſtium inde, certamine haud ſa-

nè aſperum fuit. fuſa concurſu primò acies in fugam. millia octo armatorum ab equi- A
tibus intercluſa, poſitis armis in deditionem uenerunt. Eius belli fama effecit, ne ſe pu-
gnæ committerent Salpinates: mœnibus armati ſe tutabantur. Romani prædas paſsim
& ex Salpinati agro, & ex Volſinienſi, nulla eam uim arcente, egerunt: donec Volſinien
ſibus feſsis bello, ea conditione, ut res populo Romano redderent, ſtipendiumq; eius
anni exercitui præſtarent, in uiginti annos induciæ datæ. Eodem anno M. Cæ-
ditius de plebe nunciauit tribunis, ſe in Noua uia, ubi nunc ſacellum eſt, ſupra ædem
Veſtæ uocem noctis ſilentio audiſſe clariorem humana, quæ magiſtratibus dici iube-
ret, Gallos aduentare. Id (ut fit) propter autoris humilitatem ſpretum: & quod longin-
qua, eoq; ignotior gens erat. Neq; deorum modò monita ingruente fato ſpreta: ſed hu-
manam quoque opem, quæ una erat, M. Furium ab urbe amouère. qui die dicta ab L.
Apuleio tribuno plebis, propter prædam Veientanã, filio quoq; adoleſcente per idem
tempus orbatus, cum accitis domum tribulibus, & clientibus, quæ magna pars plebis
erat, percunctatus animos eorum, reſponſum tuliſſet, ſe collaturos quanti damnatus eſ-
ſet, abſoluere eum non poſſe: in exilium abijt: precatus ab dijs immortalibus, ſi innoxio
ſibi ea iniuria fieret, primo quoque tempore deſiderium ſui ciuitati ingratæ facerent.
abſens quindecim millibus grauis æris damnatur. Expulſo ciue, quo manente, ſi quic-
quam humanorum certi eſt, capi Roma non potuerat: aduentante fatali urbis clade, le-
gati ab Cluſinis ueniunt, auxilium aduerſus Gallos petentes. Eam gentem traditur fa-
ma dulcedine frugum, maximeq; uini noua tum uoluptate captam, Alpes tranſiſſe: a-
grosq; ab Hetruſcis antè cultos poſſediſſe: & inuexiſſe in Galliam uinum illiciendæ gen
tis cauſa Aruntem Cluſinum, ira corruptæ uxoris ab Lucumone, cui tutor is fuerat ip-
ſe, præpotente iuuene, & à quo expeti pœnæ, niſi externa uis quæſita eſſet, nequirent.
hunc tranſeuntibus Alpes ducem, autoremq; Cluſium oppugnandi fuiſſe. Equidem
haud abnuerim, Cluſium Gallos ab Arunte, ſeu quo alio Cluſino adductos: ſed eos qui B
oppugnauerint Cluſium, non fuiſſe qui primi Alpes tranſierint, ſatis conſtat. ducentis
quippe annis antè, quàm Cluſium oppugnarent, urbemq; Romam caperent, in Italiam
Galli tranſcenderunt: nec cum his primùm Hetruſcorum, ſed multo antè cum ijs, qui
inter Apenninum, Alpesq; incolebant, ſæpe exercitus Gallici pugnauere. Thuſcorum
ante Romanum imperium latè terra, mariq; opes patuere. mari ſupero inferoq;, qui-
bus Italia inſulæ modo cingitur, quantum potuerint, nomina ſunt argumento, quòd
alterum Thuſcum cõmuni uocabulo gentis, alterum Adriaticum mare ab Adria Thu-
ſcorum colonia uocauere Italicæ gentes. Græci eadem Tyrrhenum, atque Adriaticum
uocant. Ii in utrunq; mare uergenteis incoluere urbibus duodenis terras, prius cis A-
penninum, ad inferum mare: poſtea trans Apenninum totidem, quot capita originis e-
rant, colonijs miſsis: quæ trans Padum omnia loca, excepto Venetorum angulo, qui
ſinum circumcolunt maris, uſq; ad Alpes tenuere. Alpinis quoq; ea gentibus haud du-
biè origo eſt, maximè Rhetis: quos loca ipſa efferarunt, ne quid ex antiquo, præter ſo-
num linguæ, nec eum incorruptum, retinerent. De tranſitu in Italiam Gallorum hęc
accepimus. Priſco Tarquinio Romæ regnante, Celtarum, quæ pars Gallię tertia eſt,
penes Bituriges ſumma imperij fuit. ij regẽ Celtico dabant. Ambigatus is fuit, uirtute
fortunaq; cùm ſua tum publica præpollens: quòd in imperio eius Gallia adeò frugum
hominũq; fertilis fuit, ut abundans multitudo uix regi uideretur poſſe. Hic magno na-
tu ipſe iam exonerare prægrauante turba regnũ cupiens, Belloueſum ac Sigoueſum ſoro-
ris filios impigros iuuenes miſſurũ ſe eſſe in quas dij dediſſent augurijs ſedes, oſtendit.
quantũ ipſi uellent numerũ hominũ, excirent, ne qua gens arcere aduenientes poſſet.
Tum Sigoueſo ſortibus dati Hercynij ſaltus. Belloueſo haud paulo lętiorem in Italiam
uiam dij dabant. Is, quod eis ex populis abundabat, Bituriges, Aruernos, Senones, He-
duos, Ambarros, Carnutes, Aulercos, exciuit. profectus ingentibus peditũ equitumq;
copijs, in Tricaſtinos uenit. Alpes inde oppoſitæ erant, quas inexuperabiles uiſas haud
equidem

A equidem miror, nulla dum uia (quod quidem continens memoria ſit, niſi de Hercule fabulis credere libet) ſuperatas. Ibi cum uelut ſeptos montium altitudo teneret Gallos, circunſpectarentq; qua'nam per iuncta cœlo iuga in alium orbem terrarum tranſirent, religio etiam tenuit, quòd allatum eſt, aduenas quærentes agrum ab Salyum gente oppugnari. Maſsilienſes erant hi, nauibus à Phocide profecti. id Galli fortunæ ſuæ omen rati adiuuere, ut quem primum in terram egreſsi occupauerant locũ, patentibus ſyluis communirent. ipſi per Taurinos ſaltusq; Iuliæ Alpis tranſcenderunt: fuſisq; acie Thuſcis, haud procul Ticino flumine, cum, in quo conſederant, agrum Inſubrium appellari audiſſent, cognominem Inſubribus pago Heduorum: ibi omen ſequentes loci, condidere urbem, Mediolanum appellarunt. Alia ſubinde manus Germanorũ Elitouio duce ueſtigia priorum ſecuta, eodem ſaltu fauente Bellouefo cum tranſcendiſſet Alpes, ubi nunc Brixia ac Verona urbes ſunt, locos tenuere Libui, cõſidunt. poſt hos Salluuij, qui prope antiquam gentem Leuos Ligures, incolentes circa Ticinum amnẽ, petiere Apenninum. deinde Boij, Lingonesq; tranſgreſsi, cum iam inter Padum atq; Alpes omnia tenerentur, Pado ratibus traiecto, non Hetruſcos modò, ſed etiam Vmbros agro pellunt: intra Apennium tamẽ ſeſe tenuere. Tum Senones recentiſsimi aduenarum ab Vſente flumine uſq; ad Atheſim fines habuere. hanc gentem Cluſiũ, Romamq; inde ueniſſe comperio: id parum certum eſt, ſolam'ne, an ab omnibus Ciſalpinorũ Gallorũ populis adiutam. Cluſini nouo bello exterriti, cũ multitudinẽ, tum formas hominũ inuſitatas cernerent, & genus armorũ: audirentq; ſæpe ab ijs cis Padũ, ultraq; legiones Hetruſcorum fuſas: quanquã aduerſus Romanos nullũ eis ius ſocietatis amicitię ue erat, niſi quòd Veientes conſanguineos aduerſus populum Rom. non defendiſſent, legatos Romam qui auxilium ab ſenatu peterent, miſere. De auxilio nihil impetratum. legati tres, M. Fabij Ambuſti filij miſſi, qui ſenatus, populiq; Romani

B nomine agerẽt cum Gallis, ne à quibus nullam iniuriam accepiſſent, ſocios populi Romani, atq; amicos oppugnarent. Romanis eos bello quoq;, ſi res cogat, tuẽdos eſſe: ſed melius uiſum bellum ipſum amoueri, ſi poſſet: & Gallos nouam gẽtem pace potius cognoſci, quàm armis. Mitis legatio, ni præferoces legatos, Gallisq; magis quàm Romanis ſimiles habuiſſet. quibus, poſtquam mandata ediderunt in concilio Gallorum, datur reſponſum. Etſi nouum nomen audiant Romanorum, tamen credere uiros fortes eſſe, quorum auxilium à Cluſinis in re trepida ſit imploratũ. & quoniam legatione aduerſus ſe maluerint, quàm armis tueri ſocios, ne ſe quidẽ pacem, quam illi afferãt, aſpernari, ſi Gallis egentibus agro, quem latius poſsideant quàm colant Cluſini, partem finium concedant: aliter pacem impetrari non poſſe. & reſponſum coram Romanis ſe accipere uelle: & ſi negetur ager, coram ijſdem Romanis dimicaturos, ut nunciare domũ poſsent quantum Galli uirtute cæteros mortales præſtarent. Quod'nam id ius eſſet, agrum à poſſeſſoribus petere, aut minari arma, Romanis quærentibus, ecquid in Hetruria rei Gallis eſſet? cum illi ſe in armis ius ferre, & omnia fortium uirorum eſſe ferociter dicerent, accenſis utrinq; animis ad arma diſcurrũt, & prælium conſerũt. ibi, iam urgentibus Romanam urbem fatis, legati contra ius gentiũ arma capiunt, nec id clàm eſſe potuit, cum ante ſigna Hetruſcorum tres nobiliſsimi fortiſsimiq; Romanæ iuuentutis pugnarent. tantum eminebat peregrina uirtus. quinetiam Q. Fabius euectus extra aciem equo, ducem Gallorum ferociter in ipſa ſigna Hetruſcorum incurſantem, per latus transfixũ, haſta occidit. ſpoliaq; eius legentem Galli agnouere, perq; totam aciem Romanum legatum eſſe, ſignum datum eſt. Omiſſa inde in Cluſinos ira, receptui canunt, minantes Romanis. Erant, qui extemplo Romam eundum cenſerent. uicere ſeniores, ut legati prius mitterentur queſtum iniurias, poſtulatumq;, ut pro iure gentium uiolato Fabij dederentur. Legati Gallorum cum ea, ſicut erant mandata, expoſuiſſent, ſenatui nec factum placebat Fabiorum, & ius poſtulare barbari uidebãtur. ſed ne id, quod placebat, decerneret in tantæ nobilitatis uiris, ambitio obſtabat. itaq; ne penes ipſos

culpa eſſet cladis fortè Gallico bello acceptæ, cognitionem de poſtulatis Gallorum ad A
populum reijciunt. ubi tanto plus gratia atq; opes ualuere, ut quorum de pœna ageba
tur, tribuni militum conſulari poteſtate in inſequentē annum crearentur. quo facto,
haud ſecus quàm dignum erat, infenſi Galli bellum propalàm minantes, ad ſuos rede-
unt. Tribuni militum cum tribus Fabijs creati, P. Sulpitius Longus, Q. Seruilius quar
tum, P. Seruilius Maluginenſis. Cum tanta moles mali inſtaret (adeò occæcat animos
fortuna, ubi uim ſuam ingruentem refringi non uult) ciuitas, quæ aduerſus Fidenatem
ac Veientē hoſtem, alioſq; finitimos populos ultima experiens auxilia, dictatorē mul-
tis tēpeſtatibus dixiſſet: ea tunc inuſitato atque inaudito hoſte, ab Oceano terrarumq;
ultimis oris bellū ciente, nihil extraordinarij imperij aut auxilij quęſiuit. Tribuni, quo-
rum temeritate bęllum contractū erat, ſummæ rerū præerant: delectumq; nihilo accu
ratiorem, quàm ad media bella haberi ſolitus erat, extenuātes etiam famam belli, habe-
bāt. Interim Galli, poſtquā accepêre, ultro honorem habitū uiolatoribus iuris huma-
ni, eluſamq; ſuam legationem eſſe, flagrantes ira, cuius impotens eſt gens, confeſtim ſi
gnis conuulſis, citato agmine iter ingrediunt. Ad quorum prætereuntiū raptim tumul
tum cum exterritę urbes ad arma concurrerent, fugaq; agreſtium fieret, Romam ſe ire
magno clamore ſignificabant: quacunq; ibant, equis, uiriſq; longè ac latè fuſo agmine
immenſum obtinentes loci. Sed antecedente fama, nuncijſq; Cluſinorū, deinceps inde
aliorum populorum plurimum terroris Romam celeritas hoſtiū tulit. quippe quibus
uelut tumultuario exercitu raptim ducto, ægrè ad undecimum lapidem occurſum eſt,
quà flumen Allia Cruſtuminis montibus præalto defluens alueo haud multum infra
uiam Tyberino amni miſcetur. Iam omnia contrà, circaq; hoſtium plena erant, & nata
in uanos tumultus gens, truci cantu, clamoribuſq; uarijs, horrendo cuncta compleue-
rant ſono. Ibi tribuni militum non loco caſtris antecapto, non pręmunito uallo, quò re
ceptus eſſet, non deorum ſaltem, ſi nō hominum memores, nec auſpicato, nec litato in- B
ſtruunt aciem diductam in cornua, ne circūueniri multitudine hoſtium poſſent. nec ta
men æquari frontes poterāt, cum extenuando, infirmam & uix cohærentem mediam
aciem haberēt. paulum erat ab dextera editi loci, quem ſubſidiarijs repleri placuit. eaq;
res ut initium pauoris ac fugæ, ſic una ſalus fugientibus fuit. nam Brennus regulus Gal
lorum in paucitate hoſtiū artem maximè timens, ratus ad id captum ſuperiorem locū,
ut ubi Galli cum acie legionum recta fronte concurriſſent, ſubſidia in auerſos tranſuer-
ſoſq; impetum darent, ad ſubſidiarios ſigna conuertit: ſi eos loco depuliſſet, haud dubi
us facilem in æquo campi tantum ſuperanti multitudini uictoriā fore. adeò non fortu-
na modò, ſed ratio etiam cum Barbaris ſtabat. In altera acie nihil ſimile Romanis, non
apud duces, non apud milites erat. pauor fugaq; occupauerat animos: & tanta homi-
num obliuio, ut multo maior pars Veios in hoſtiū urbem, cum Tyberis arceret, quàm
recto itinere Romam ad coniuges ac liberos fugerent. Parumper ſubſidiarios tutatus
eſt locus. in reliqua acie ſimul eſt clamor proximis ab latere, ultimis ab tergo auditus, i-
gnotum hoſtem prius penè quàm uiderent, non modò non tentato certamine, ſed ne
clamore quidē reddito, integri intactiq; fugerunt. nec ulla cædes pugnantiū fuit. terga
cæſa ſuomet ipſorum certamine in turba impedientiū fugā. circa ripam Tyberis, quò
armis abiectis totum ſiniſtrum cornu defugit, magna ſtrages facta eſt: multoſq; impe-
ritos nandi, aut inualidos graues loricis, alijſq; tegminibus hauſere gurgites. maxima ta
men pars incolumis Veios perfugit, unde non modò præſidij quicquam, ſed ne nun-
cius quidem cladis Romam eſt miſſus. ab dextro cornu, quod procul à flumine, & ma-
gis ſub monte ſteterat: Romam omnes petiere, & ne clauſis quidem portis urbis in ar-
cem confugerunt. Gallos quoq; uelut obſtupefactos miraculum uictoriæ tam repen-
tinæ tenuit. & ipſi pauore defixi primùm ſteterunt, uelut ignari quid accidiſſet: deinde
inſidias uereri: poſtremò cæſorum ſpolia legere, armorumq; cumulos, ut mos eis eſt,
coaceruare. Tum demum poſtquàm nihil uſquam hoſtile cernebatur, uiam ingreſsi
haud

A haud multo ante ſolis occaſum ad urbem Romam perueniũt. ubi cum prægreſsi equites non portas clauſas, non ſtationem pro portis excubare, non armatos eſſe in muris retuliſſent, aliud priori ſimile miraculum eos ſuſtinuit. noctemq; ueriti, & ignotę ſitum urbis, inter Romam atq; Anienem cõſedere, exploratoribus miſsis circa mœnia aliasq; portas, quæ'nam hoſtibus in perdita re conſilia eſſent. Romani, cum pars maior ex acie Veios petijſſet quàm Romam, nemo ſupereſſe quenquam præter eos, qui Romam refugerant, credere: comploratì omnes pariter uiui mortuiq; totam propè urbem lamentis impleuerunt. Priuatos deinde luctus ſtupefecit publicus pauor, poſtquam hoſtes adeſſe nunciatum eſt. mox ululatus cantusq; diſſonos uagantibus circa mœnia turmatim barbaris audiebant. omne inde tempus ſuſpenſos ita tenuit animos uſq; ad lucem alteram, ut identidem iam in urbem futurus uideretur impetus primo aduentu, quo acceſſerant ad urbem. manſuros enim ad Alliam fuiſſe, niſi hoc conſilij foret. deinde ſub occaſum ſolis, quia haud multum diei ſupererat, ante noctem rati ſe inuaſuros: tum in noctem dilatum conſilium eſſe, quo plus pauoris inferrent. poſtremò lux appropinquans exanimare. timoriq; perpetuo ipſum malum continens fuit, cum ſigna infeſta portis ſunt illata. nequaquam tamen ea nocte, neq; inſequenti die ſimilis illi, quæ ad Alliam tam pauide fugerat, ciuitas fuit. nam cum defendi urbem poſſe, tam parua relicta manu ſpes nulla eſſet, placuit cum coniugibus ac liberis iuuentutẽ militarem, ſenatusq; robur in arcem, Capitoliumq; cõcedere: armisq;, et frumento collatis, ex loco inde munito deos hominesq; & Romanum nomẽ defendere. flaminẽ, ſacerdotesq; Veſtales, ſacra publica à cæde, ab incendijs procul auferre: nec antè deſeri cultum eorum, quàm nõ ſupereſſent qui colerẽt. Si arx, Capitoliumq; ſedes deorum, ſi ſenatus caput publici cõſilij, ſi militaris iuuentus ſuperfuerit imminenti ruinę urbis, facilem iacturã eſſe ſeniorum, relictæ in urbe utiq; periturę turbę. & quo id æquiore animo de plebe multitudo

B ferret, ſenes triumphales cõſularesq; ſimul ſe cũ illis palàm dicere obituros: nec his corporibus, quibus non arma ferre, non tueri patriam poſſent, oneraturos inopiam armatorũ. Hæc inter ſeniores morti deſtinatos iactata ſolatia. Verſæ inde adhortationes ad agmen iuuenum. quos in Capitolium, atq; in arcem proſequebantur, commendantes uirtuti eorum iuuentæq; urbis per trecentos ſexaginta annos omnibus bellis uictricis, quæcunq; reliqua eſſet, fortunam. digrediẽtibus qui ſpem omnem atq; opem ſecum ferebant, ab ijs, qui captæ urbis non ſupereſſe ſtatuerant exitio, cùm ipſa res ſpeciesq; miſerabilis erat, tum muliebris fletus, & concurſatio incerta, nunc hos nunc illos ſequentium rogantiumq; uiros natosq;, cui ſe fato darent: nihil, quod humanis ſupereſſet malis, relinquebant. magna pars tamẽ earũ in arcẽ ſuos perſecutæ ſunt, nec prohibente ullo, nec uocante: quia quod utile obſeſsis ad minuẽdam imbellem multitudinẽ, id parũ humanũ erat. Alia maximè plebis turba, quam nec capere tam exiguus collis, nec alere in tanta inopia frumẽti poterat, ex urbe effuſa uelut agmine uno iam petijt Ianiculũ. inde pars per agros dilapſi, pars urbes petunt finitimas, ſine ullo duce, aut conſenſu, ſuã quiſque ſpẽ, ſua conſilia, cõmunibus deploratis, exequentes. Flamẽ interim Quirinalis uirginesq; Veſtales omiſſa rerum ſuarum cura, quæ ſacrorũ ſecum ferenda, quæ (quia uires ad omnia ferenda deerant) relinquenda eſſent cõſultantes, quis ue ea locus fideli aſſeruaturus cuſtodia eſſet, optimũ ducũt, cõdita in doliolis ſacello proximo ędibus flaminis Quirinalis, ubi nunc deſpui religio eſt, defodere. cætera inter ſe onere partito ferũt uia quę Sublicio ponte ducit ad Ianiculũ. In eo cliuo eas cũ L. Albinus de plebe Romana homo conſpexiſſet, plauſtro cõiugem ac liberos uehẽs inter cæteram turbã, quę inutilis bello urbe excedebat, ſaluo etiã tum diſcrimine diuinarũ humanarũq; rerum, irreligioſum ratus ſacerdotes publicos ſacraq; populi Ro. pedibus ire, ferriq; ſe ac ſuos in uehiculo conſpici, deſcendere uxorem ac pueros iuſsit, uirgines ſacraq; in plauſtrum impoſuit: & Cære, quò iter ſacerdotibus erat, peruexit. Romæ interim ſatis iam omnibus, ut in tali re, ad tuendam arcem compoſitis, turba ſeniorum domos regreſſa,

aduentum hoſtium obſtinato ad mortem animo expectabat. qui eorum curules geſſe- A
rant magiſtratus, ut in fortunæ priſtinæ honorumq́ue aut uirtutis inſignibus moreren-
tur, quæ auguſtiſsima ueſtis eſt thenſas ducentibus, triumphantibus'ue, ea ueſtiti me-
dio ædium eburneis ſellis ſedere. Sunt, qui M. Fabio pontifice maximo præfante car-
men deuouiſſe eos ſe pro patria, Quiritibusq́ue Romanis tradant. Galli & quia interpoſi
ta nocte à contentione pugnæ remiſerant animos, & quòd nec in acie ancipiti uſquam
certauerāt prælio, nec tum impetu aut ui capiebant urbem, ſine ira, ſine ardore animo-
rum ingreſsi poſtero die urbem patente Collina porta in forum perueniunt, circunfe-
rentes oculos ad templa deúm, arcem'q́ue ſolam belli ſpeciem tenentem. inde modico re
licto præſidio, ne quis in diſsipatos ex arce aut Capitolio impetus fieret, dilapſi ad præ-
dam uacuis occurſu hominum uijs, pars in proxima quæq́ue tectorū agmine ruunt, pars
ultima, uelut ea demum intacta & referta præda, petunt. inde rurſus ipſa ſolitudine
absterriti, ne qua fraus hoſtilis uagos exciperet, in forum ac propinqua foro loca cōglo
bati redibant: ubi eos, plebis ædificijs obſeratis, patentibus atrijs principū, maior pro-
pè cunctatio tenebat aperta quàm clauſa inuadendi. adeò haud ſecus quàm uenerabū-
di intuebātur in ædium ueſtibulis ſedentes uiros præter ornatum habitumq́ue humano
auguſtiorem: maieſtate etiam, quàm uultus grauitasq́ue oris præ ſe ferebat, ſimillimos
dijs. Ad eos uelut ſimulacra uerſi cum ſtarent, M. Papyrius unus ex his dicitur Gallo
barbam ſuam, ut tum omnibus promiſſa erat, permulcenti, ſcipione eburneo in caput
incuſſo irā mouiſſe: atq́ue ab eo initiū cædis ortū, cęteros in ſedibus ſuis trucidatos. Poſt
principū cædē nulli deinde mortaliū parci, diripi tecta, exhauſtis injci ignes. Cæterū,
ſe nō omnibus delendi urbē libido erat, ſeu ita placuerat principibus Gallorū, & oſten
tari quędam incendia terroris cauſa, ſi compelli ad deditionem caritate ſedum ſuarum
obſeſsi poſſent: & nō omnia cōcremari tecta, ut quodcunq́ue ſupereſſet urbis, id pignus
ad flectendos hoſtium animos haberent: nequaquam perinde atq́ue in capta urbe pri- B
ma die aut paſsim, aut latè uagatus eſt ignis. Romani ex arce plenam hoſtiū urbem cer-
nētes, uagosq́ue per uias omnes curſus, cum alia atq́ue alia parte noua aliqua clades orire-
tur, non mentibus ſolum cōcipere, ſed ne auribus quidem, atq́ue oculis ſatis conſtare po
terāt. quocūq́ue clamor, ſonitus hoſtium, mulierum puerorum'q́ue ploratus, ſonitus flam
mæ, & fragor ruentium tectorum auertiſſet, pauentes ad omnia animos oraq́ue & ocu-
los flectebāt, uelut ad ſpectaculum à fortuna poſiti occidentis patriæ, nec ullius rerum
ſuarum relicti, præter quàm corporum uindices: tanto ante alios miſerādi magis, qui
unquā obſeſsi ſunt, quòd interclusi à patria obſidebantur, omnia ſua cernentes in hoſti
um poteſtate. Nec trāquillior mox diem tam fœdè actum excepit. Lux deinde noctem
inquietā inſecuta eſt. nec ullum erat tempus, quod à nouę ſemper cladis alicuius ſpecta
culo ceſſaret. nihil tamen tot onerati atq́ue obruti malis flexerunt animos, quin & ſi om
nia flammis ac ruinis ęquata uidiſſent, quamuis inopem paruumq́ue, quem tenebant, col
lem libertati relictū uirtute defenderent: & iam cum eadem quotidie acciderent, uelut
aſſueti malis abalienauerant ab ſenſu rerum ſuarum animos, arma tantum, ferrumq́ue in
dextris uelut ſolas reliquias ſpei ſuæ intuentes. Galli quoq́ue per aliquot dies in tecta mo
dò urbis nequicq́ue bello geſto, cum inter incendia ac ruinas captæ urbis nihil ſupereſſe
præter armatos hoſtes uiderent: nec quicq́ue tot cladibus territos, nec flexuros ad dedi-
tionem animos, ni uis adhiberet: experiri ultima, & impetum facere in arcem, ſtatuūt.
Prima luce ſigno dato multitudo omnis in foro inſtruit: inde clamore ſublato, ac teſtu
dine facta ſubeunt. aduerſus quos Romani nihil temerè, nec trepidè, ad omnes aditus
ſtationibus firmatis, quà ſigna ferri uidebāt, eà robore uirorū oppoſito ſcandere hoſtē
ſinunt: quo ſucceſſerit magis in arduum, eò pelli poſſe per procliue facilius rati. medio
ferè cliuo reſtitêre: atq́ue inde ex loco ſuperiore, qui propè ſua ſponte in hoſtem infere-
bat, impetu facto, ſtrage ac ruina fudere Gallos: ut nunq́ue poſteà nec pars, nec uniuer-
ſi tentauerint tale pugnæ genus. Omiſſa itaq́ue ſpe per uim atq́ue arma ſubeundi, obſidio
nem

A nem parant: cuius ad id tēpus immemores, & quod in urbe fuerat frumentū, incendijs urbis abſumpſerāt, & ex agris per ipſos dies raptum omne Veios erat. Igitur exercitu diuiſo, partim per finitimos populos prædari placuit, partim obſideri arcē, ut obſidentibus frumentum populatores agrorum præberent. Proficiſcentes Gallos ab urbe ad Romanam experiendam uirtutem fortuna ipſa Ardeam, ubi Camillus exulabat, duxit. Qui mœſtior ibi fortuna publica quàm ſua, cum dijs hominibusq́ accuſandis ſenesceret, indignando mirandoq́ ubi illi uiri eſſent, qui ſecum Veios Faleriosq́ cepiſſent, qui alia bella fortius ſemper quàm felicius geſsiſſent, repentè audit Gallorum exercitum aduentare, atq; de eo pauidos Ardeates cōſultare. Nec ſecus quàm diuino ſpiritu tactus, cum ſe in mediam concionem intuliſſet, abſtinere ſuetus antè talibus concilijs: Ardeates, inquit, ueteres amici, noui etiam ciues mei, quando & ueſtrū beneficiū ita tulit, & fortuna hoc egit mea, nemo ueſtrûm conditionis meæ oblitū me huc proceſsiſſe putet. ſed res, ac periculum commune cogit quod quiſq; poſsit in re trepida præſidij, in medium conferre. & quando ego uobis pro tantis ueſtris in me meritis gratiā referā, ſi nunc ceſſauero? aut ubi uſus erit mei uobis, ſi in bello non fuerit? hac arte in patria ſteti, & inuictus bello in pace ab ingratis ciuibus pulſus ſum. Vobis autē Ardeates fortuna oblata eſt, & pro tantis priſtinis populi Romani beneficijs, quanta ipſi meminiſtis (nec enim exprobrāda apud memores ſunt) gratiæ referendæ: & huic urbi decus ingēs belli ex hoſte cōmuni pariendi. Quæ effuſo agmine aduentat, gens eſt, cui natura corpora, animosq́ magna magis quàm firma dederit. eo in certamen omne plus terroris quàm uirium ferunt. argumento ſit clades Romana: patentem cepere urbem: ex arce Capitolioq́ his exigua reſiſtitur manu. iam obſidionis tædio uicti abſcedunt, uagiq́ per agros palantur. cibo, uinoq́ raptim hauſto repleti, ubi nox appetit, prope riuos aquarum ſine munimento, ſine ſtationibus ac cuſtodijs paſsim ferarum ritu ſternuntur. nunc ab

B ſecundis rebus magis etiā ſolito incauti. Si uobis in animo eſt, tueri mœnia ueſtra, nec pati hæc omnia Galliam fieri, prima uigilia capite arma frequentes: me ſequimini ad cædem, non ad pugnam. niſi uictos ſomno uelut pecudes trucidandos tradidero, non recuſo eundem Ardeę rerum mearum exitum, quem Romæ habui. Aequis iniquisq; perſuaſum erat, tantum bello uirum neminem uſquam ea tempeſtate eſſe. concione dimiſſa corpora curant, intenti quàm mox ſignum daretur. quo dato primæ noctis ſilentio ad portas cum Camillo præſtò fuere. egreſsi haud procul urbe, ſicut prædictū erat, caſtra Gallorū intuta neglectaq́ ab omni parte nacti, cū ingenti clamore inuadūt. nuſquam prælium, omnibus locis cædes eſt: nuda corpora, & ſoluta ſomno trucidant. extremos tamen pauor cubilibus ſuis excitos, quæ aut unde uis eſſet ignaros, in fugā, & quoſdā in hoſtem ipſum improuidos tulit. magna pars in agrum Antiatē delati, incurſione ab oppidanis in palatos facta, circūueniuntur. Similis in agro Veienti Thuſcorum facta ſtrages eſt. qui urbis iam propè quadringenteſimū annum uicinæ oppreſſæ ab hoſte inuſitato inauditoq́ adeò nihil miſerti ſunt, ut in agrum Romanum eo tempore incurſiones facerent, pleniq́ prædæ Veios etiam præſidiumq́, & ſpem ultimam Romani nominis in animo habuerint oppugnare. Viderant eos milites Romani uagantes per agros, & cōgregatos agmine prædam præ ſe agentes, & caſtra cernebant haud procul Veijs poſita. inde primùm miſeratio ſui, deinde indignitas, atq; ea ira animos cepit, Hetruſcis ne etiam, à quibus bellum Gallicum in ſe auertiſſent, ludibrio eſſe clades ſuas. uix temperauere animis, quin extemplo impetum facerent: compreſsiq; à Ceditio centurione, quem ſibimetipſi præfecerant, rem in noctem ſuſtinuere. tantum par Camillo defuit autor, cætera eodem ordine, eodemq́ fortunæ euentu geſta. quin etiam ducibus captiuis, qui cædi nocturnæ ſuperfuerāt, ad aliam manum Thuſcorum ad Salinas profecti nocte inſequenti ex improuiſo maiorem cædem edidere, duplicíq; uictoria ouantes Veios redeunt. Romæ interim plerunq; obſidio ſegnis, & utrinque ſilentium eſſe ad id tantum intentis Gallis, ne quis hoſtium euadere inter ſtationes

tiones poſſet:cũ repentè iuuenis Romanus admiratione in ſe ciues,hoſtesq́ꝫ conuertit. A ſacrificium erat ſtatum in Quirinali colle genti Fabiæ. ad id faciendum C. Fabius Dorſuo, Gabino cinctu,ſacra manibus gerens cũ de Capitolio deſcendiſſet, per medias hoſtium ſtationes egreſſus,nihil ad uocem cuiuſquam,terroremúe motus in Quirinalem collem peruenit.ibiq́ꝫ omnibus ſolenniter peractis,eadem reuertens ſimiliter conſtanti uultu graduq́ꝫ ſatis ſperãs propitios eſſe deos, quorum cultu ne mortis quidem metu prohibitus deſeruiſſet,in Capitolium ad ſuos redijt: ſeu attonitis Gallis miraculo audaciæ,ſeu religione etiam motis,cuius haudquaquam negligens gens eſt. Veijs interim non animi tantum indies,ſed etiam uires creſcebant:nec Romanis ſolum eò conuenientibus ex agris, qui aut prælio aduerſo aut clade captæ urbis palati fuerant, ſed etiam ex Latio uoluntarijs confluentibus, ut in parte prædæ eſſent. Maturũ iam uidebatur, repeti patriam, eripíq́ꝫ ex hoſtium manibus: ſed corpori ualido caput deerat. locus ipſe admonebat Camilli,& magna pars militum erat,qui ductu auſpicioq́ꝫ eius res proſperè geſſerant.& Cęditius negare ſe commiſſurum cur ſibi aut deorum aut hominũ quiſquam imperium finiret potius,quàm ipſe memor ordinis ſui poſceret imperatorem. Conſenſu omnium placuit ab Ardea Camillum acciri, ſed antea conſulto Senatu, qui Romæ eſſet.adeò regebat omnia pudor, diſcriminaq́ꝫ rerũ propè perditis rebus ſeruabant. Ingenti periculo tranſeundum per hoſtium cuſtodias erat. ad eam rem Pontius Cominius impiger iuuenis operã pollicitus,incubãs cortici ſecundo Tyberi ad urbem defertur: inde qua proximũ fuit à ripa per præruptũ, eoq́ꝫ neglectũ hoſtium cuſtodiæ ſaxũ in Capitoliũ euadit, & ad magiſtratus ductus mãdata exercitus edit. Accepto inde Senatus decreto,ut & comitijs curiatis reuocatus de exilio iuſſu populi Camillus dictator extemplo diceretur,militesq́ꝫ haberent imperatorem quem uellent,eadẽ digreſſus nuncius Veios cõtendit:miſsiq́ꝫ Ardeam legati ad Camillũ,Veios eum perduxere: ſeu quod magis credere libet, non prius profectum ab Ardea, quàm comperit legem B latam. quòd nec iniuſſu populi mutari finibus poſſet,nec niſi dictator dictus auſpicia in exercitu habere,lex curiata lata eſt,dictatorq́ꝫ abſens dictus.Dum hæc Veijs agebãtur, interim arx Romę capitoliumq́ꝫ in ingenti periculo fuit.nanq́ꝫ Galli ſeu ueſtigio notato humano,quàm nuncius à Veijs peruenerat,ſeu ſua ſponte animaduerſo ad Carmentis ſaxum aſcenſu æquo, nocte ſubluſtri cum primo inermẽ, qui tentaret uiam, præmiſiſſent,tradentes inde arma,ubi quid iniqui eſſet,alterni innixi,ſubleuantesq́ꝫ inuicem,& trahentes alij alios,prout poſtularet locus,tanto ſilentio in ſummum euaſere,ut nõ cuſtodes ſolum fallerent, ſed ne canes quidem, ſolicitum animal ad nocturnos ſtrepitus, excitarent. anſeres non fefellère,quibus ſacris Iunoni in ſumma inopia cibi tamen abſtinebãt. quæ res ſaluti fuit. nanq́ꝫ clangore eorum,alarumq́ꝫ crepitu excitus M. Manlius,qui triennio antè conſul fuerat,uir bello egregius, armis arreptis ſimul ad arma cæteros ciens uadit. & dum cæteri trepidant,Gallum,qui iam in ſummo conſtiterat, umbone ictum deturbat. cuius caſus prolapſi cum proximos ſterneret, trepidantes alios armisq́ꝫ omiſsis ſaxa, quibus adhærebant, manibus amplexos trucidat. iamq́ꝫ & alij congregati telis,miſsilibusq́ꝫ ſaxis proturbare hoſtes,ruinaq́ꝫ tota prolapſa acies in præceps deferri. Sedato deinde tumultu reliquum noctis, quantum in turbatis mentibus poterat,cum præteritum quoq́ꝫ periculum ſolicitaret, quieti datum eſt. Luce orta uocatis claſsico ad concilium militibus ad tribunos, cum & rectè & perperam facto pretium deberetur:Manlius primùm ob uirtutem laudatus, donatusq́ꝫ non ab tribunis ſolum militum, ſed conſenſu etiam militari:cui uniuerſi ſelibras farris, & quartarios uini ad ædes eius quæ in arce erant,contulerunt: rem dictu paruam: cæterũ inopia fecerat eam argumentũ ingẽs caritatis: cum ſe quiſq́ꝫ uictu ſuo fraudans detractũ corpori atq́ꝫ uſibus neceſſarijs ad honorem unius uiri conferret. Tum uigiles eius loci, quà fefellerat aſcendens hoſtis,citati: & cum in omnes more militari ſe animaduerſurum P. Sulpitius tribunus militum pronunciaſſet, cõſentiente clamore militum in unum uigilem

conijcien-

A conijcientium culpam, deterritus à cæteris abſtinuit: reum haud dubium eius noxæ approbantibus cunctis de ſaxo deiecit. Inde intentiores utrinq; cuſtodiæ eſſe: & apud Gallos, quia uulgatum erat, inter Veios Romamq́; nuncios commeare: & apud Romanos, ob nocturni periculi memoriam. Sed ante omnia obſidionis belliq́; mala fames utrinque exercitum urgebat: Gallos peſtilentia etiam, cum loco iacente inter tumulos caſtra habentes, tum ab incendijs torrido & uaporis pleno, cineremq́; non puluerem modò ferente, cum quid uenti motum eſſet, quorum intolerantiſsima gens eſt, humoriq́; ac frigori aſſueta: tum ęſtu & angore uexati, uulgatis uelut in pecora morbis morerentur. Iam pigritia ſingulos ſepeliendi, promiſcuè aceruatos cumulos hominũ urebant: buſtorumq́; inde Gallicorum nomine inſignem locũ fecere. Induciæ deinde cum Romanis factæ, & colloquia permiſſu imperatorum habita: in quibus cum identidem Galli famem obijcerent, eaq́; neceſsitate ad deditionem uocarent, dicitur auertendæ eius opinionis cauſa multis locis panis de Capitolio iactatus eſſe in hoſtiũ ſtationes. Sed iam neq; diſsimulari, neq; ferri ultrà fames poterat: itaq; dum dictator delectum per ſe Ardeæ habet, magiſtrum equitum L. Valerium à Veijs abducere exercitum iubet: parat, inſtruitq́; quibus haud impar adoriatur hoſtes: interim Capitolinus exercitus ſtationibus uigilijsq́; feſſus, ſuperatis tamen humanis omnibus malis, cum famẽ unam natura uinci non ſineret: diem de die proſpectans, ecquod auxiliũ ab dictatore appareret, poſtremò ſpe quoq; iam, non ſolũ cibo deficiente, & cum ſtationes procederent propè obruentibus infirmũ corpus armis, uel dedi, uel redimi ſe quacũq; pactione poſſent, iuſſit: iactantibus non obſcurè Gallis, haud magna mercede ſe adduci poſſe ut obſidionem relinquant. Tum ſenatus habitus, tribuniſq́; militũ negocium datum, ut paſcerentur. Inde inter P. Sulpitiũ tribunum militũ, & Brennum Regulum Gallorũ colloquio tranſacta res eſt, & mille pondo auri precium populi gentibus mox imperaturi factũ.

B Rei fœdiſsimæ per ſe, adiecta indignitas eſt: pondera ab Gallis allata iniqua: & tribuno recuſante, additus ab inſolente Gallo ponderi gladius: auditaq́; intoleranda Romanis uox, Væ uictis eſſe. Sed dijq́; & homines prohibuere redemptos uiuere Romanos. nam forte quadam, prius quàm infanda merces perficeretur, per altercationem nondum omni auro appenſo, dictator interuenit: auferriq́; aurum de medio, & Gallos ſubmoueri iubet. cum illi renitentes pactos dicerent ſeſe, negat eam pactionẽ ratam eſſe, quæ poſtquàm ipſe dictator creatus eſſet, iniuſſu ſuo ab inferioris iuris magiſtratu facta eſſet: denunciatq́; Gallis, ut ſe ad prælium expediant: ſuos in aceruum conijcere ſarcinas, & arma aptare, ferroq́; non auro recuperare patriam iubet, in conſpectu habentes fana deûm, & coniuges, & liberos, & ſolum patrię deforme belli malis, & omnia quę defendi repetiq́; & ulciſci fas ſit. Inſtruit deinde aciem, ut loci natura patiebatur, in ſemirutæ ſolo urbis, & natura inæquali: & omnia quæ arte belli ſecunda ſuis eligi præparariúe poterant, prouidit. Galli noua re trepidi arma capiunt, iraq́; magis quàm conſilio in Romanos incurrunt. Iam uerterat fortuna, iam deorum opes humanaq́; conſilia rem Romanam adiuuabant. Igitur primo concurſu haud maiore momento fuſi Galli ſunt, quàm ad Alliam uicerant. Iuſtiore altero deinde prælio ad octauum lapidem Gabina uia, quò ſe ex fuga contulerant, eiuſdem ductu auſpicioq́; Camilli uincuntur. Ibi cædes omnia obtinuit, caſtra capiuntur, & ne nuncius quidem cladis relictus. Dictator, recuperata ex hoſtibus patria, triumphans in urbem redit: interq́; iocos militares quos inconditos iaciunt, Romulus ac parens patriæ, conditorq́; alter urbis haud uanis laudibus appellatur. Seruatam deinde bello patriam iterum in pace haud dubiè ſeruauit, cum prohibuit migrari Veios: & tribunis rem intentius agentibus poſt incenſam urbem, & per ſe inclinata magis plebe ad id conſilium. eaq́; cauſa fuit non abdicandæ poſt triumphum dictaturæ, ſenatu obſecrante ne rempublicam in incerto relinqueret ſtatu. Omnium primum, ut erat diligẽtiſsimus religionũ cultor, quæ ad deos immortales pertinebant, retulit: & ſenatuſconſultum facit, fana omnia quòd ea hoſtes poſſediſſent,

reſtituerentur, terminarentur expiarenturq́; : expiatioq́; eorum in libris per duumui- A
ros quæreretur. cum Cæretibus publicè hoſpitium fieret, quòd ſacra populi Romani
ac ſacerdotes recepiſſent, beneficioq́; eius populi non intermiſſus honos deûm immor-
talium eſſet. ludi Capitolini fierent, quòd Iupiter optimus maximus ſuam ſedem atque
arcem P. R. in re trepida tutatus eſſet: collegiumq́; ad eam rem M. Furius dictator con-
ſtitueret ex ijs qui in Capitolio atq; arce habitarent. Expiandæ etiam uocis nocturnæ,
quæ nuncia cladis ante bellum Gallicum audita neglectaq́; eſſet, mentio illata, iuſſumq́;
templum in Noua uia Locutio fieri. Aurum quod Gallis ereptum erat, quodq́; ex alijs
templis inter trepidationem in Iouis cellam collatum, cum in quæ referri oporteret,
confuſa memoria eſſet, ſacrum omne iudicatum, & ſub Iouis ſella poni iuſſum. Iam antè
in eo religio ciuitatis apparuerat, quòd cum in publico deeſſet aurum, ex quo ſumma
pactæ mercedis Gallis confieret, à matronis collatū acceperant, ut ſacro auro abſtine-
retur. Matronis gratiæ actæ, honosq́; additus, ut earum ſic ut uirorū, poſt mortem ſo-
lennis laudatio eſſet. Iis peractis quæ ad deos pertinebant, quæq́; per ſenatum agi pote-
rant: tum demum agitantibus tribunis plebem aſsiduis concionbus, ut relictis ruinis in
urbem paratam Veios tranſmigrarent: in concionem, uniuerſo ſenatu proſequente, a-
ſcendit, atq; ita uerba fecit: Adeò mihi acerbæ ſunt Quirites contentiones cum tribu
nis plebis, ut nec triſtiſsimi exilij ſolatium aliud habuerim quoad Ardeæ uixi, quàm
quòd procul ab his certaminibus eram: & ob eadem hæc non, niſi me ſenatuſconſul-
to populiq́; iuſſu reuocaretis, rediturus unquam fuerim: nec nunc me, ut redirem, mea
uoluntas mutata, ſed ueſtra fortuna perpulit. quippe ut in ſua ſede maneret patria, id a-
gebatur: non ut ego utiq; in patria eſſem. & nunc quieſcerem & tacerem libenter, niſi
hæc quoq; pro patria dimicatio eſſet: cui deeſſe quoad uita ſuppetat, alijs turpe, Camil-
lo etiam nefas eſt. Quid enim repetijmus? quid obſeſſam ex hoſtium manibus eripui
mus, ſi recuperatam ipſi deſerimus? & cum uictoribus Gallis capta tota urbe, Capito- B
lium tamen atq; arcē dijq́; & homines Romani tenuerint, habitauerint: uictoribus Ro-
manis recuperata urbe arx quoq; & Capitolium deſeretur? & plus uaſtitatis huic urbi
ſecunda noſtra fortuna faciet, q̃ aduerſa fecerit? Equidem ſi nobis cum urbe ſimul po-
ſitæ traditæq́; per manus religiones nullæ eſſent: tamen tam euidens numen hac tempe
ſtate rebus affuit Romanis, ut omnem negligentiam diuini cultus exemptam homini-
bus putem. intuemini enim horum deinceps annorum uel ſecundas res, uel aduerſas:
inuenietis omnia proſperè eueniſſe ſequentibus deos, aduerſa ſpernentibus. Iam om-
nium primū Veiens bellum, per quot annos, quanto labore geſtum? nō antè cepit finē,
quàm monitu deorum aqua ex lacu Albano emiſſa eſt. Quid hæc tandem urbis noſtræ
clades noua? num antè exorta eſt, quàm ſpreta uox cœlo emiſſa de aduentu Gallorum?
quàm gentium ius ab legatis noſtris uiolatū? quàm à nobis, cū uindicari deberet, eadē
negligentia deorum prætermiſſum? Igitur uicti captiq́; ac redempti tantum pœnarum
dijs hominibusq́; dedimus, ut terrarum orbi documento eſſemus. aduerſæ deinde res
admonuerunt religionū. Confugimus in Capitolium ad deos, ad deos, ad ſedem Iouis
optimi maximi. ſacra in ruina rerum noſtrarum alia terræ celauimus, alia auecta in fini-
timas urbes amouimus ab hoſtiū oculis: deorum cultum deſerti ab dijs hominibusq́;,
tamen non intermiſimus. reddidere igitur patriam, & uictoriam, & antiquum belli de-
cus amiſſum: & in hoſtes qui cæci auaricia in pondere auri fœdus ac fidem fefellerunt,
uerterūt terrorē, fugamq́;, & cædem. Hæc culti neglectiq́; numinis tanta monimenta in
rebus humanis cernētes, ecquid ſentitis Quirites quantū uixdum ex naufragijs prioris
culpæ cladisq́; emergentes paremus nefas? Vrbem auſpicato inauguratoq́; conditā ha-
bemus: nullus locus in ea non religionū deorumq́; eſt plenus: ſacrificijs ſolennibus non
dies magis ſtati quàm loca ſunt, in quibus fiant. hos omnes deos publicos priuatosq́;
Quirites deſerturi eſtis? quàm par ueſtrum factū eſt, quod in obſidione nuper in egre-
gio adoleſcente C. Fabio non minore hoſtium admiratione quàm ueſtra conſpectum
eſt? cum

A eſt? cũ inter Gallica tela digreſſus ex arce ſolenne Fabiæ gentis in colle Quarinali obijt. An gentilitia ſacra ne in bello quidẽ intermitti, publica ſacra & Romanos deos etiam in pace deſeri placet? & pontifice flamineſq́ negligentiores publicarum religionũ eſſe, quàm priuatus in ſolenni gentis fuerit? Forſitan aliquis dicat, aut Veijs ea nos facturos, aut huc inde miſſuros ſacerdotes noſtros, qui faciant quorum neutrum fieri ſaluis cærimonijs poteſt: & ne omnia generatim ſacra, omneſq́ percenſeam deos in Iouis epulo, num alibi, quàm in Capitolio puluinar ſuſcipi poteſt? Quid de æternis Veſtę ignibus, ſignoq́, quod imperij pignus cuſtodia eius templi tenetur, loquar? quid de ancilibus ueſtris, Mars Gradiue, tuq́ Quirine pater? hæc omnia in profano deſeri placet ſacra, æqualia urbi, quædam uetuſtiora origine urbis? Et uidete quid inter nos ac maiores interſit: illi ſacra quædam in monte Albano Lauinioq́ nobis facienda tradiderunt. An ex hoſtium urbibus Romam ad nos transferri ſacra religioſum fuit, hinc ſine piaculo in hoſtium urbem Veios transferemus? Recordamini agitè dum, quoties ſacra inſtaurentur, quia aliquid ex patrio rite negligentia caſuùe prætermiſſum eſt. Modò quæ res poſt prodigium Albani lacus, niſi inſtauratio ſacrorum auſpiciorumq́ renouatio affectæ Veienti bello reipub. remedio fuit? At etiam tanquam ueterum religionum memores, & peregrinos deos tranſtulimus Romam, & inſtituimus nouos. Iuno regina tranſuecta à Veijs nuper in Auentino quàm inſigni ob excellens matronarũ ſtudium, celebriq́ dedicata eſt die? Locutio templum propter cœleſtem uocem exauditam in Noua uia iuſſimus fieri: Capitolinos ludos ſolennibus alijs addidimus: collegiumq́ ad id nouũ autore ſenatu condidimus. Quid horum opus fuit ſuſcipi, ſi unà cum Gallis urbem Romanam relicturi fuimus? ſi non uoluntate manſimus in Capitolio per tot menſes obſidionis? ſi ab hoſtibus metu retẽti ſumus? De ſacris loquimur, & de templis: quid tandem de ſacerdotibus? nònne in mentem uenit, quantum paculi cõmittatur?

B Veſtalibus nempe una illa ſedes eſt, ex qua eas nihil unquam præterquàm urbs capta mouit. flamini diali noctem unã manere extra urbem nefas eſt, hos Veientes pro Romanis facturi eſtis ſacerdotes? & Veſtales tuæ te deſerẽt Veſta? & flamen peregrè habitando, in ſingulas noctes tantũ ſibi reiq́ publicæ piaculi contrahet? Quid alia, quæ auſpicato agimus omnia ferè intra pomœriũ, cui obliuioni, aut cui negligentię damus? Comitia curiata, quæ rem militarem continent: comitia centuriata, quibus conſules tribunoſq́ militares creatis: ubi auſpicato, niſi ubi adſolent, fieri poſſunt? Veios'ne hæc transferemus? an comitiorum cauſa populus tanto incommodo in deſertam hanc ab dijs hominibuſq́ urbem cõueniet? Sed res ipſa cogit uaſtatam incendijs ruiniſq́ relinquere urbem, & ad integra omnia Veios migrare, nec hic ædificando inopem plebem uexare. Hanc autẽ iactari magis cauſam, quàm ueram eſſe, ut ego non dicam, apparere uobis Quirites puto, qui meminiſtis ante Gallorum aduentũ ſaluis tectis publicis priuatiſq́, ſtante incolumi urbe, hanc eandẽ rem actam eſſe, ut Veios trãſmigraremus. Et uidete quantum inter meam ſententiam ueſtramq́ interſit tribuni: uos etiam ſi tunc faciendum non fuerit, nunc utiq́ faciendum putatis: ego contrà (nec id mirati ſitis prius, quàm quale ſit audieritis) etiã ſi tunc migrandum fuiſſet incolumi tota urbe, nunc has ruinas relinquendas non cenſerem: quippe tum cauſa nobis in urbem captam migrandi uictoria eſſet, glorioſa nobis ac poſteris noſtris: nunc hæc migratio nobis miſera ac turpis, Gallis glorioſa eſt. non enim reliquiſſe uictores, ſed amiſiſſe uicti patriam uidebimur. hoc ad Alliam fuga, hoc capta urbs, hoc circumſeſſum Capitolium neceſsitatis impoſuiſſe, ut deſereremus penates noſtros, exiliumq́ ac fugam nobis ex eo loco conſciſceremus, quẽ tueri non poſſemus? & Galli euertere potuerunt Romã, quã Romani reſtituere non uidebuntur potuiſſe? Quid reſtat, niſi ut ſi iam nouis copijs ueniant, (conſtat enim uix credibilem multitudinem eſſe) & habitare in capta ab ſe, deſerta à uobis hac urbe uelint ſinatis? Quid ſi non Galli hoc, ſed ueteres hoſtes ueſtri, Æqui, Volſciùe faciant, ut commigrent Romam? uelitis'ne illos Romanos, uos Veientes eſſe?

non malitis hanc ſolitudinem ueſtram, quàm urbem hoſtium eſſe? nõ equidem uideo A
quid magis nefas ſit. Hæc ſcelera, quia piget ædificare, hæc dedecora pati parati eſtis?
Si tota urbe nullum melius, ampliusúe tectum fieri poſsit, quàm caſa illa cõditoris eſt,
noſtri nõ in caſis ritu paſtorum agreſtiumq́ habitare eſt ſatius inter ſacra penatesq́ ue-
ſtros, quàm exulatum publicè ire? Maiores noſtri conuenæ, paſtoresq́, cum in his lo-
cis nihil præter ſyluas paludesq́ eſſet, nouam urbem tam breui ædificarunt. nos Capi-
tolio, arce incolumi, ſtantibus templis deorũ ædificare incenſam piget? & quod ſinguli
facturi fuimus, ſi ædes noſtræ deflagraſſent, hoc in publico incendio uniuerſi recuſa-
mus facere? Quid tandem, ſi fraude, ſi caſu Veijs incendium ortum ſit, uentoq́ (ut fieri
poteſt) diffuſa flamma magnã partem urbis abſumat: Fidenas inde aut Gabios, aliám-
ue quam urbem quæſituri ſumus, quò tranſmigremus? adeò nihil tenet ſolum patriæ?
nec hæc terra quam matrem appellamus, ſed in ſuperficie tignisq́ charitas nobis pa-
triæ pendet? Et quidem fatebor uobis, & ſi minus iniuriæ ueſtræ quàm meæ calamita-
tis meminiſſe iuuat: cum abeſſem, quotieſcunq́ patria in mentem ueniret, hæc omnia
occurrebant, colles, campiq́, & Tyberis, & aſſueta oculis regio, & hoc cœlũ, ſub quo
natus educatusq́ eſſem. quæ uos Quirites nunc moueant potius charitate ſua, ut ma-
neatis in ſede ueſtra, quàm poſtea cũ reliqueritis ea, macerent deſiderio. Non ſine cau-
ſa dij hominesq́ hunc urbi condendæ locũ elegerunt: ſaluberrimos colles, flumen op-
portunum, quo ex mediterraneis locis fruges deuehantur, quo maritimi cõmeatus ac-
cipiantur: mare uicinum ad cõmoditates, nec expoſitum nimia propinquitate ad peri-
cula claſsium externarũ: regionum Italiæ medium, ad incrementũ urbis natum unicè
locũ. argumento eſt ipſa magnitudo tam nouæ urbis. trecenteſimus ſexageſimusquin-
tus annus urbis Quirites agitur. inter tot ueterrimos populos tandiu bella geritis, cũ
interea, ne ſingulas loquar urbes, non coniuncti cum Æquis Volſci, tot tam ualida op-
pida, non uniuerſa Hetruria tantũ terra mariq́ pollens, atq́ inter duo maria latitudi- B
nem obtinens Italiæ, bello uobis par eſt. Quod cum ita ſit, quæ (malũ) ratio eſt exper-
tis alia experiri, cũ iam ut uirtus ueſtra tranſire aliò poſsit, fortuna certè loci huius trãſ-
ferri non poſsit? Hic Capitoliũ eſt, ubi quondam capite humano inuento reſponſum
eſt, eo loco caput rerum ſummamq́ imperij fore. hic cum augurato liberaretur Capi-
tolium, Iuuentas Terminusq́ maximo gaudio patrum noſtrorum moueri ſe non paſ-
ſi. hic Veſtæ ignes, hic ancilia cœlo demiſſa, hic omnes propitij manentibus uobis dij.

Mouiſſe eos Camillus cùm alia oratione, tum ea quæ ad religiones pertinebat, maxi-
mè dicitur. ſed rem dubiã decreuit opportunè uox emiſſa, quod cum ſenatus pòſt pau-
lo de his rebus in curia Hoſtilia haberetur, cohortesq́ ex præſidijs reuertentes, fortè a-
gmine forũ tranſirent, centurio in comitio exclamauit: Signifer, ſtatue ſignum, hic ma-
nebimus optimè. Qua uoce audita, & ſenatus accipere ſe omen ex curia egreſſus con-
clamauit, & plebs circunfuſa approbauit. Antiquata deinde lege, promiſcuè urbs ædifi-
cari cœpta. tegula publicè præbita eſt: ſaxi materiæq́ cædendæ unde quiſq́ uellet ius fa-
ctum, prædibus acceptis eo anno ædificia perfecturos. Feſtinatio curam exemit uicos
dirigendi, dum omiſſo ſui alieniq́ diſcrimine, in uacuo ędificant. ea eſt cauſa, ut ueteres
cloacæ primò per publicum ductæ, nunc priuata paſsim ſubeant tecta: formaq́ urbis
ſit occupatæ magis quàm diuiſæ ſimilis.

DECADIS PRIMAE LIBER VI.

Res aduerſus Aequos & Volſcos & Hetruſcos proſperè geſtas continet. Quatuor tribus additæ ſunt: Stellatina, Sabbatina, Promentina, Arnienſis. M. Manlius, qui Capitolium à Gallis defenderat, cum obſtrictos ære alieno liberaret, nexos exolueret, crimine affectati regni damnatus, de ſaxo Tarpeio deiectus eſt. in cuius notam S. C. factum, ne cui de Manlia gente Marco cognomen eſſet. C. Licinius, & L. Seſtius trib. pl. legem promulgarunt, ut conſules etiam ex plebe fierent, qui ex patribus creabantur. eam legem cum magna contentione repugnantibus patribus, cum ijdem tribuni plebis per quinquennium ſoli magiſtratus fuiſſent, pertulerunt. & primus omnium ex plebe conſul L. Sextius creatus eſt. Lata eſt altera lex, ne cuiquam plus quingentis iugeribus agri liceret poſsidere.

A QVAE ab condita urbe Roma ad captam eandem urbem Romani ſub regibus primùm, cõſulibus deinde ac dictatoribus, decemuiriſq; ac tribunis conſularibus geſſere foris bella, domi ſeditiones, quinque libris expoſui: res cùm uetuſtate nimia obſcuras, uelut quæ magno ex interuallo loci uix cernuntur: tum quòd perraræ per eadem tempora literæ fuere, una cuſtodia fidelis memoriæ rerum geſtarum: & quòd etiam ſi quæ in commentarijs pontificum, alijſq; publicis priuatiſq; erant monumentis, incenſa urbe pleræq; interiere. clariora deinceps certioraq; ab ſecunda origine, uelut ab ſtirpibus lætius feraciusq; renatę urbis, geſta domi militiæq; exponentur. Cæterùm primo quo adminiculo erecta erat, eodem innixa M. Furio principe ſtetit: neq; eum abdicare ſe dictatura, niſi anno circumacto paſsi ſunt. Comitia in inſequentē annū tribunos habere, quorum in magiſtratu capta urbs eſſet, non placuit: res ad interregnū redijt. Cum ciuitas in opere ac labore aſsiduo reficiendæ urbis teneretur, interim Q. Fabio, ſimul primùm magiſtratu abijt, ab C. Martio tribuno plebis dicta dies eſt, quòd legatus in Gallos, ad quos miſſus erat orator, contra ius gentiū pugnaſſet. cui iudicio eum mors adeò opportuna, ut uoluntariã magna pars crederet, ſubtraxit. Interregnum inijt P. Cornelius Scipio interrex: & poſt eum M. Furius Camillus iterum. is tribunos militum conſulari poteſtate creat, A. Valerium Publicolam iterum, L. Virginium, P. Cornelium, A. Manlium, L. Æmylium, L. Poſthumium. Ii ex interregno cum extemplò magiſtratū iniſſent, nulla de re prius quàm de religionibus ſenatum cõſuluère. In primis fœdera, ac leges (erant autem eæ duodecim tabulæ, & quædam regiæ leges) conquiri, quæ comparerent, iuſſerũt. alia ex eis edita etiam in uulgus. quæ autē ad ſacra pertinebant, à pontificibus maximè, ut religione obſtrictos haberēt multitudinis animos, ſuppreſſa. Tum de diebus religioſis agitari cœptum, diemq; ad XV Calendas
B Sextiles duplici clade inſignem, quo die ad Cremerã Fabij cæſi: quo deinde ad Alliam cum exitio urbis fœdè pugnatum: à poſteriore clade Allienſem appellarũt, inſignemq; rei nulli publicè priuatimq; agendæ fecerunt. Quidam, quòd poſtridie idus Quintiles non litaſſet Sulpitius tribunus militum, neque inuenta pace deûm poſt diem tertium obiectus hoſti exercitus Romanus eſſet, etiam poſtridie idus rebus diuinis ſuperſederi iuſſum: inde ut poſtridie Calendas quoq; ac Nonas eadem religio eſſet, traditum putant. Nec diu licuit quietis conſilia erigendę ex tam graui caſu reipublicæ ſecum agitare. Hinc Volſci ueteres hoſtes ad extinguendum nomen Romanum arma ceperant. Hinc Hetruriæ principum ex omnibus populis coniurationē de bello ad fanum Voltumnę factã, mercatores afferebant. nouus quoq; terror acceſſerat defectione Latinorum Hernicorumq;, qui poſt pugnã ad lacum Regillum factam, per annos propè centum nunquam ambigua fide in amicitia populi Romani fuerãt. Itaq; cum tanti undiq; terrores circumſtarent, appareretq; omnibus nõ odio ſolum apud hoſtes, ſed contemptu etiam inter ſocios nomen Romanum laborare: placuit eiſdem auſpicijs defendi rempublicam, cuius recuperata eſſet: dictatoremq; dici M. Furium Camillum. is dictator C. Seruilium Halam magiſtrum equitum dixit. iuſtitioq; indicto, delectum iuniorum habuit: ita ut ſeniores quoq;, quibus aliquid roboris ſupereſſet, in uerba ſua iuratos centuriaret. Exercitum cõſcriptū armatumq; trifariam diuiſit. partē unam in agro Veiente Hetruriæ oppoſuit. alteram ante urbem caſtra locare iuſsit: tribunus militum his A. Manlius, illis qui aduerſus Hetruſcos mittebantur, L. Æmylius præpoſitus. tertiam partem ipſe ad Volſcos duxit: nec procul ab Lanuuio (Admetiū is locus dicitur) caſtra oppugnare eſt adortus. quibus ab contemptu, quòd propè omnem deletã à Gallis Romanam iuuentutem crederent, ad bellum profectis, tantum Camillus auditus imperator terroris intulerat, ut uallo ſe ipſi, uallum congeſtis arboribus ſepirent, ne quà intrare ad munimenta hoſtis poſſet. Quod ubi animaduertit Camillus, ignem in obiectam ſepem conijci iuſsit. & fortè erat uis magna uenti uerſa in hoſtem. itaq; nõ aperuit

ſolum incendio uiam, ſed flammis in caſtra tendentibus, uapore etiã ac fumo, crepituq; A uiridis materiæ flagrantis ita conſternauit hoſtes, ut minor moles ſuperantibus uallũ in caſtra Volſcorum Romanis fuerit, quàm tranſcendentibus ſepem incendio abſumptam fuerat. Fuſis hoſtibus, cæſiſq;, cum caſtra impetu cepiſſet dictator, prædam militi dedit, quo minus ſperatam minimè largitore duce, eo militi gratiorem. perſecutus deinde fugientes, cum omnem Volſcum agrum depopulatus eſſet, ad deditionẽ Volſcos ſeptuageſimo demũ anno ſubegit. Victor ex Volſcis in Æquos tranſijt, & ipſos bellum molientes, exercitum eorum ad Bolas oppreſsit: nec caſtra modò, ſed urbem etiam aggreſſus, impetu primo cepit. Cum in ea parte, in qua caput rei Romanæ Camillus erat, ea fortuna eſſet, aliam in partem terror ingens ingruerat. Hetruria propè omnis armata Sutrium ſocios populi Romani obſidebat. quorum legati opem rebus affectis orantes cum ſenatum adiſſent, decretum tulere, ut dictator primo quoq; tempore auxilium Sutrinis ferret. cuius ſpei moram cum pati fortuna obſeſſorũ non potuiſſet, confectaq; paucitas oppidanorũ opere, uigilijs uulneribuſq;, quæ ſemper eoſdem urgebant: per pactionem urbe hoſtibus tradita, inermes cum ſingulis emiſsi ueſtimentis, miſerabili agmine penates relinqueret: eo fortè tẽpore Camillus cum exercitu Romano interuenit. cui cum ſe mœſta turba ad pedes prouoluiſſet, principũq; orationẽ neceſſitate ultima expreſſam, fletus mulierũ ac puerorũ, qui exilij comites trahebantur, excepiſſet: parcere lamentis Sutrinos iuſsit: Hetruſcis ſe luctũ lachrymaſq; ferre. Sarcinas inde deponi, Sutrinoſq; ibi conſidere modico præſidio relicto, arma ſecũ militem ferre iubet. ita expedito exercitu, profectus ad Sutrium, id quod rebatur, ſoluta omnia rebus (ut fit) ſecundis inuenit: nullam ſtationem ante mœnia, patentes portas, uictorẽ uagũ prædam ex hoſtiũ tectis egerentem. Iterũ igitur eodem die Sutriũ capitur: uictores Hetruſci paſsim trucidant̃ ab nouo hoſte, neq; ſe cõglobandi coeundiq; in unũ, aut arma capiendi datur ſpaciũ. cũ pro ſe quiſq; tenderẽt ad portas, ſi qua fortè ſe in agros B eijcere poſſent, clauſas (id enim primũ dictator imperauerat) portas inueniunt. Inde alij arma capere, alij quos fortè armatos tumultus occupauerat, cõuocare ſuos ut prælium inirent. quod accenſum ab deſperatione hoſtiũ fuiſſet, ni præcones per urbem dimiſsi, poni arma, & parci inermi iuſsiſſent, nec præter armatos quenquã uiolari. Tum etiam quibus animi in ſpe ultima obſtinati ad decertandum fuerant: poſtquã data ſpes uitæ eſt, iactare paſsim arma: inermeſq;, quod tutius fortuna fecerat, ſe hoſti offerre. Magna multitudo in cuſtodias diuiſa: oppidum ante noctem redditum Sutrinis inuiolatum, integrumq; ab omni clade belli: quia non ui captum, ſed traditum per conditiones fuerat. Camillus in urbem triumphans redijt, trium ſimul bellorũ uictor. longè plurimos captiuos ex Hetruſcis ante currũ duxit. quibus ſub haſta uenundatis, tantum æris redactum eſt, ut precio pro auro matronis perſoluto, ex eo quod ſupererat, tres pateræ aureæ factæ ſint: quas cum titulo nominis Camilli ante Capitolium incenſum in Iouis cella conſtat ante pedes Iunonis poſitas fuiſſe. Eo anno in ciuitatem accepti, qui Veientiũ Capenatiumq; ac Faliſcorũ per ea bella transfugerãt ad Romanos, agerq; ijs nouis ciuibus aſsignatus. reuocati quoq; in urbẽ ſenatuſconſulto à Veijs, qui ædificandi Romæ pigritia, occupatis ibi uacuis tectis Veios ſe contulerãt. & primò fremitus fuit aſpernantium imperiũ. dies deinde præſtituta, capitaliſq; pœna, qui non remigraſſet Romã, ex ferocibus uniuerſis ſingulos metu ſuo quenq; obedientes fecit. Et Roma cũ frequentia creſcere, tum tota ſimul exurgere ædificijs: & republica impenſas adiuuante, & ædilibus uelut publicũ exigentibus opus, & ipſis priuatis (admonebat enim deſideriũ uſus) feſtinantibus ad effectum operis. intraq; annũ noua urbs ſtetit. Exitu anni comitia tribunorum militum conſulari poteſtate habita. Creati, T. Quintius Cincinnatus, Q. Seruilius Fidenas quintũ, Iulius Tullus, L. Aquilius Coruus, L. Lucretius Tricipitinus, Ser. Sulpitius Ruffus. Exercitum alterum in Æquos, non ad bellum (uictos nanq; ſe fatebantur) ſed ab odio ad peruaſtandos fines, ne quid ad noua conſilia relin-

A lia relinqueret uirium, duxere: alterum in agrum Tarquinienſem. ibi oppida Hetruſcorum Cortuoſa & Cõtenebra ui capta, dirutaq́. Ad Cortuoſam nihil certaminis fuit. improuiſo adorti, primo clamore atq; impetu cepere. direptum oppidum atq; incenſum eſt. Contenebra paucos dies oppugnationem ſuſtinuit: laborq́ continuus non die, nõ nocte remiſſus, ſubegit eos. cum in ſex partes diuiſus exercitus Romanus ſenis horis in orbem ſuccederet prælio, oppidanos eoſdem integro ſemper certamini paucitas feſſos obijceret: ceſſere tandem, locusq́ inuadēdi urbem Romanis datus eſt. Publicari prædam tribunis placebat, ſed imperium quàm conſilium ſegnius fuit. dum cunctant, iam militum præda erat, nec niſi per inuidiam adimi poterat. Eodem anno, ne priuatis tantum operibus creſceret urbs, Capitolium quoq; ſaxo quadrato ſubſtructum eſt, opus uel in hac magnificentia urbis conſpiciendum. Iam & tribuni plebis, ciuitate ædificando occupata, conciones ſuas frequentare legibus agrarijs conabantur. oſtentabatur in ſpem Pomptinus ager, tum primũ poſt acciſas à Camillo Volſcorũ res poſſeſſionis haud ambiguæ. Criminabantur multo eum infeſtiorē agrum ab nobilitate eſſe, quàm à Volſcis fuerit. ab illis enim tantũ, quoad uires & arma habuerunt, incurſiones eò factas. nobiles homines in poſſeſſionem agri publici graſſari: nec niſi antequàm omnia præcipiant, diuiſus ſit, locum ibi plebi fore. Haud magnopere plebem mouerant, & infrequentem in foro, propter ædificandi curam, & eodem exhauſtam impenſis, eoq; agri immemorem, ad quem inſtruendum uires non eſſent. In ciuitate plena religionũ, tum etiã ab recenti clade ſuperſtitioſis principibus, ut renouarentur auſpicia, res ad interregnũ redijt. interreges deinceps, M. Manlius Capitolinus, Ser. Sulpitius Camerinus, L. Valerius Potitus. hic demum tribunorum militum conſulari poteſtate comitia habuit. L. Papyrium, Cn. Sergium, L. Aemylium iterum, L. Licinium, M. Menenium, L. Valerium Publicolam tertium, creat. hi ex interregno magiſtratum occœpere.

B Eo anno ædes Martis Gallico bello uota, dedicata eſt à T. Quintio duumuiro ſacris faciundis. Tribus quatuor ex nouis ciuibus additæ, Stellatina, Pomatina, Sabbatina, Arnienſis: eæq; triginta quinque tribuum numerum expleuere. De agro Pomptino ab L. Sicinio tribuno plebis actum ad frequentiorem iam populum, nobilioremq́ ad cupiditatem agri, quàm fuerat. Et de Latino Hernicoq́ bello mentio facta in ſenatu, maioris belli cura, quòd Hetruria in armis erat, dilata eſt. Res ad Camillum tribunum militum conſulari poteſtate redijt: collegæ additi quinq;, Sergius Cornelius Maluginenſis, Q. Seruilius Fidenâs ſextum, L. Quintius Cincinnatus, L. Horatius Puluillus, P. Valerius. Principio anni auerſæ curæ hominum ſunt à bello Hetruſco: quod fugientium ex agro Pomptino agmen repentè illatum in urbē, attulit, Antiates in armis eſſe, Latinorumq́ populos iuuentutem ſuã miſiſſe ad id bellũ, eo abnuentes publicum fuiſſe conſilium: quòd nõ prohibitos tantummodo, uoluntarios dicerent militare, ubi uellent. Deſierant iam ulla contemni bella. itaq; ſenatus dijs agere gratias, quòd Camillus in magiſtratu eſſet. dictatorem quippe dicendum eum fuiſſe, ſi priuatus eſſet: & collegæ fateri regimen omnium rerũ ubi quid bellici terroris ingruat, in uiro uno eſſe: ſibiq́ deſtinatum in animo eſſe, Camillo ſummittere imperium: nec quicquam de maieſtate ſua detractum credere, quod maieſtati eius uiri conceſsiſſent. Collaudatis ab ſenatu tribunis, & ipſe Camillus confuſus animo gratias egit. Ingens inde ait onus à populo Romano ſibi, qui ſe dictatorem iam quartum creaſſet, magnũ à ſenatu talibus de ſe iudicijs eius ordinis, maximum tam honoratorum collegarum obſequio iniungi. itaque ſi quid laboris uigiliarumq́ adijci poſsit, certantem ſecum ipſum anniſurum, ut tanto de ſe conſenſu ciuitatis opinionem, quæ maxima ſit, etiam cõſtantem efficiat. Quod ad bellum atq; Antiates attineat, plus ibi minarum, quàm periculi eſſe: ſe tamen, ut nihil timendi, ſic nihil contemnendi autorem eſſe. Circunſederi urbem Romanam ab inuidia & odio finitimorum: itaq; & ducibus pluribus & exercitibus adminiſtrandam rempublicam eſſe. Te, inquit, P. Valeri ſocium imperij cõſi

Iijſq; legiones mecum aduerſus Antiatem hoſtem ducere placet: te Q. Seruili altero exercitu inſtructo paratoq; in urbe caſtra habere, intentum, ſiue Hetruria ſe interim, ut nuper, ſiue noua hæc cura, Latini atq; Hernici mouerint. pro certo habeo ita rem geſturũ, ut patre, auo, teq; ipſo ac ſex tribunatibus dignum eſt. tertius exercitus ex cauſarijs ſenioribusq; à L. Quintio ſcribatur, qui urbi mœnibusq; præſidio ſit. L. Horatius arma, tela, frumentum, quæq; belli alia tempora poſcent, prouideat. Te Sergi Corneli, præſidem huius publici conſilij, cuſtodem religionum, comitiorum, legum, rerum omnium urbanarum, collegæ facimus. Cunctis in partes muneris ſui benignè pollicentibus operam, Valerius ſocius imperij lectus adiecit M. Furium ſibi pro dictatore, ſeq; ei pro magiſtro equitum futurum: proinde quam opinionem de unico imperatore, eam ſpem de bello haberent. Se uerò bene ſperare patres & de bello & de pace uniuerſaq; reſpublica erecti gaudio fremunt: nec dictatore unquam opus fore reipublicæ, ſi tales uiros in magiſtratu habeat, tam concordibus iunctos animis, parère atq; imperare iuxtà paratos, laudemq; conferentes potius in medium, quàm ex communi ad ſe trahentes. Iuſtitio indicto, delectuq; habito, Furius ac Valerius ad Satricum profecti, quò nõ Volſcorum modò iuuentutem Antiates ex noua ſobole lectam, ſed ingentem Latinorum Hernicorumq; conciuerant ex integerrimis diutina pace populis: itaque nouus hoſtis ueteri adiunctus, commouit animos militis Romani. Quod ubi aciem iam inſtruenti Camillo centuriones renunciauerunt, turbatas militum mentes eſſe: ſegniter arma capta, cunctabundosq; & reſiſtentes egreſſos caſtris eſſe: quin uoces quoque auditas, cum centenis hoſtibus ſingulos pugnaturos: & ægrè inermem tantam multitudinem, nedum armatam ſuſtineri poſſe: in equum inſilit, & ante ſigna obuerſus in aciẽ, ordines interequitans: Quæ triſtitia milites hæc, quæ inſolita cunctatio eſt? hoſtem, an me, an uos ignoratis? hoſtis eſt: quid aliud quàm perpetua materia uirtutis glorieq; ueſtræ? uos contrà, me duce (ut Falerios Veiosq; captos, & in capta patria Gallorum legiones cæſas taceam) modò trigeminæ uictoriæ triplicem triumphũ ex his ipſis Volſcis & Æquis & ex Hetruria egiſtis. an me, quòd nõ dictator uobis, ſed tribunus ſignum dedi, non agnoſcitis ducem? neque ego maxima imperia in uos deſidero: & uos in me nihil præter me ipſum intueri decet. neq; enim dictatura mihi unquam animos fecit, ut ne exilium quidẽ ademit. Iidem igitur omnes ſumus: & cum eadem omnia in hoc bellum afferamus, quæ in priora attulimus, eundem euentum belli expectemus. ſimul concurreritis, quod quiſq; didicit ac cõſueuit, faciet: uos uincetis, illi fugient. Dato deinde ſigno, ex equo deſilit: & proximum ſigniferum manu arreptũ ſecum in hoſtem rapit: Infer miles, clamitans, ſignum. Quod ubi uidere ipſum Camillũ iam ad munera corporis ſenecta inualidum uadentẽ in hoſtes, procurrunt pariter omnes clamore ſublato, Sequere imperatorem, pro ſe quiſq; clamantes. emiſſum etiam ſignum Camilli iuſſu in hoſtium aciem ferunt: idq; ut repeteretur, cõcitatos anteſignanos. Ibi primùm pulſum Antiatem, terroremq; non in primam tantum aciem, ſed etiã ad ſubſidiarios perlatum. nec uis tantũ militum mouebat excitata præſentia ducis, ſed quòd Volſcorũ animis nihil terribilius erat, quàm ipſius Camilli fortè oblata ſpecies. ita quòcunq; ſe intuliſſet, uictoriam ſecum haud dubiam trahebat. maximè id euidens fuit, cum in lęuum cornu propè iam pulſum arrepto repentè equo cum ſcuto pedeſtri aduectus, cõſpectu ſuo pręlium reſtituit, oſtentans uincentem cæterã aciem. Iam inclinata res erat, ſed turba hoſtium & fuga impediebat & longa cæde conficienda multitudo tãta feſſo militi erat, cum repentè ingentibus procellis fuſus imber, certam magis uictoriam quàm prelium diremit. Signo deinde receptui dato, nox inſecuta quietis Romanis perfecit bellum. Latini nanq; & Hernici relictis Volſcis domos profecti ſunt, malis conſilijs pares adepti euentus. Volſci ubi ſe deſertos ab eis uidere, quorum fiducia rebellauerãt, relictis caſtris, mœnibus Satrici ſe includũt. quos primò Camillus uallo circũdare & aggere atq; operibus oppugnare eſt adortus. Quæ poſtquàm nulla eruptio-

A eruptione impediri uidet: minus eſſe animi ratus in hoſte, quàm ut in eo tam lentæ ſpei uictoriam expectaret: cohortatus milites, ne tanquam Veios oppugnantes in opere longinquo ſeſe tererent, uictoriam in manibus eſſe: ingenti militum alacritate mœnia undiq; aggreſſus ſcalis oppidū cepit. Volſci obiectis armis ſeſe dediderunt. Cæterùm animus ducis rei maiori, Antio imminebat. id caput Volſcorum, eam fuiſſe originem proximi belli. ſed quia niſi magno apparatu, tormentis machinisq; tam ualida urbs capi non poterat: relicto ad exercitum collega, Romam eſt profectus, ut ſenatum ad excidendum Antium hortaretur. Inter ſermonem eius (credo rem Antiatem diuturniorē manere dijs cordi fuiſſe) legati ab Nepete ac Sutrio auxiliū aduerſus Hetruſcos petentes ueniunt, breuem occaſionem eſſe ferendi auxilij memorātes. eò uim Camilli ab Antio fortuna auertit. nanq; cum ea loca oppoſita Hetruriæ, & uelut clauſtra inde portæq; eſſent: & illis occupandi ea cum quid noui molirentur, & Romanis recuperandi tuendiq; cura erat. Igitur ſenatui cum Camillo agi placuit, ut omiſſo Antio bellum Hetruſcum ſuſciperet. legiones urbanæ, quibus Quintius præfuerat, ei decernunt: quanquā expertum exercitum aſſuetumq; imperio qui in Volſcis erat, mallet, nihil recuſauit: Valerium tantummodo imperij ſociū depopoſcit. Quintius, Horatiusq; ſucceſſores Valerio in Volſcis miſsi. Profecti ab urbe Sutrium Furius & Valerius partem oppidi iam captam ab Hetruſcis inuenere: ex parte altera interſeptis itineribus ægrè oppidanos uim hoſtium ab ſe arcentes. tum Romani auxilij aduentus, tum Camilli nomen celeberrimum apud hoſtes ſociosq; & in præſentia rem inclinatam ſuſtinuit, & ſpacium ad opem ferendam dedit. Itaq; diuiſo exercitu, Camillus collegam eam in partem circunductis copijs quam hoſtes tenebant, mœnia aggredi iubet: non tanta ſpe ſcalis capi urbem poſſe, quàm ut auerſis eò hoſtibus, & oppidanis iam oppugnando feſsis laxaretur labor, & ipſe ſpacium intrādi ſine certamine mœnia haberet. Quod cum ſimul utrinq;

B factum eſſet, ancepsq; terror Hetruſcos circūſtaret: & mœnia ſumma ui opppugnari, & intra mœnia eſſe hoſtem uiderent porta ſe, quæ una fortè non obſidebatur, trepidi uno agmine eiecere. magna cædes fugientium & in urbe & per agros eſt facta. plures à Furianis intra mœnia cæſi: Valeriani expeditiores ad perſequendos fuere: nec ante noctem, quæ conſpectum ademit, finem cædendi fecere. Sutrio recepto, reſtitutoq; ſocijs, Nepete exercitus ductus, quod per deditionem acceptum iam totum Hetruſci habebant. Videbatur plus in ea urbe recipienda laboris fore, non in eo ſolum quòd tota hoſtium erat, ſed etiam quòd parte Nepeſinorum prodēte ciuitatem facta erat deditio. mitti tamen ad principes eorum placuit, ut ſecernerēt ſe ab Hetruſcis: fidemq; quā implorassent ab Romanis, ipſi præſtarent. Vnde cum reſponſum allatū eſſet, nihil ſuæ poteſtatis eſſe: Hetruſcos mœnia, cuſtodiasq; portarū tenere: primò populationibus agri terror eſt oppidanis admotus: deinde poſtquàm deditionis quàm ſocietatis fides ſanctior erat, faſcibus ſarmentorū ex agro collatis ductus ad mœnia exercitus, completisq; foſsis ſcalæ admotæ, & clamore primo impetuq; oppidum capitur. Nepeſinis inde edictū, ut arma ponant, parciq; iuſſum inermi. Hetruſci pariter armati atq; inermes cæſi. Nepeſinorum quoq; autores deditionis ſecuri percuſsi: innoxiæ multitudini redditæ res, oppidumq; cum præſidio relictū. Ita duabus ſocijs urbibus ex hoſte receptis, uictorē exercitū tribuni cum magna gloria Romam reduxerunt. Eodem anno ab Latinis Hernicisq; res repetitæ, quæſitumq; cur per eos annos militē ex inſtituto non dediſſent. Reſponſum frequenti utriuſq; gentis concilio eſt, nec culpam in eo publicā, nec conſiliū fuiſſe, quòd ſuæ iuuentutis aliqui apud Volſcos militauerint: eos tamen ipſos praui conſilij pœnā habere, nec quenquā ex his reducē eſſe. militis autem non dati cauſam, terrorem aſsiduum à Volſcis fuiſſe: quam peſtem adhærētem lateri ſuo tot ſuper alia alijs bellis exhauriri nequiſſe. Quæ relata patribus magis tempus, quàm cauſam nō uiſa belli habere. Inſequēti anno A. Manlio, P. Cornelio, T. & L. Quintijs Capitolinis, L. Papyrio Curſore tribunis conſulari poteſtate, graue bellum foris, grauior domi ſeditio exor-

tio exorta: bellum à Volſcis adiuncta Latinorum atq; Hernicorum defectione: ſeditio, A
unde minimè timeri potuit, à patriciæ gentis uiro & inclytæ famæ M. Manlio Capito-
lino: qui nimius animis cum alios principes ſperneret, uni inuideret, eximio ſimul hono
ribus atq; uirtutibus M. Furio: ægre ferebat ſolum eum in magiſtratibus, ſolum apud
exercitus eſſe: tantum iam eminere, ut ijſdem auſpicijs creatos non pro collegis, ſed pro
miniſtris habeat: cum interim, ſi quis uerè æſtimare uelit, à M. Furio recuperari patria
ex obſidione hoſtium nõ potuerit, niſi à ſe prius Capitolium atq; arx ſeruata eſſet: & il-
le inter aurum accipiendum, & ſpem pacis ſolutis animis Gallos aggreſſus ſit: ipſe ar-
matos capienteſq; arcem depulerit: illius gloriæ pars uirilis apud omnes milites ſit, qui
ſimul uicerint, ſuæ uictoriæ neminem omnium mortalium ſocium eſſe. His opinioni-
bus inflato animo, ad hoc uitio quoq; ingenij uehemens & impotens, poſtquàm inter
patres, non quantum æquum cenſebat, excellere ſuas opes animaduertit: primum om
nium ex patribus popularis factus, cum plebeijs magiſtratibus conſilia communicare,
criminando patres, alliciendo ad ſe plebem, iam aura non conſilio ferri, famæq; magnæ
malle q̃ bonæ eſſe: & non contentus agrarijs legibus, quę materia ſemper tribunis ple
bis ſeditionum fuiſſet, idem moliri cœpit. acriores quippe æris alieni ſtimulos eſſe, qui
non egeſtatem modò atq; ignominiam minētur, ſed neruo ac uinculis corpus liberum
territent: & erat æris alieni magna uis, res damnoſiſsima etiam diuitibus, ędificando cõ
tracta. Bellum itaq; Volſcum graue per ſe, oneratum Latinorum atq; Hernicorum de-
fectione in ſpeciem cauſæ iactatum, ut maior poteſtas quæreretũ. ſed noua conſilia Man
lij magis compulere ſenatum ad dictatorem creandum. creatus A. Cornelius Coſſus
magiſtrum equitum dixit T. Quintium Capitolinum. Dictator etſi maiorē dimicatio-
nem propoſitam domi, q̃ foris cernebat: tamen ſeu quia celeritate ad bellum opus erat,
ſeu uictoria triumphoq; dictaturæ ipſi uires ſe additurũ ratus, delectu habito in agrum
Pomptinum, quò à Volſcis exercitum indictum audierat, pergit. Non dubito præter B
ſatietatem tot iam libris aſsidua bella cum Volſcis geſta legentibus, illud quoq; ſuccur
curſurum, quod mihi percenſenti propiores tēporibus harum rerũ autores miraculo
fuit, unde toties uictis Volſcis & Æquis ſuffecerint milites. quod cum ab antiquis taci
tum prætermiſſumq; ſit, cuius tandem ego rei, præter opinionem, quæ ſua cuiq; con-
iectanti eſſe poteſt, autor ſim? Simile ueri eſt, aut interuallis bellorum, ſicut nunc in de-
lectibus fit Romanis, alia atq; alia ſobole iuniorum ad bella inſtaurãda toties uſos eſſe:
aut non ex ijſdem ſemper populis exercitus ſcriptos: quanquam eadem ſemper gens
bellum intulerit: aut innumerabilem multitudinem liberorum capitum in eis fuiſſe
locis, quæ nunc uix ſeminario exiguo militum relicto ſeruitia Romana ab ſolitudine
uindicant. Ingens certè (quod inter omnes autores conueniat) quanquam nuper Ca-
milli ductu atq; auſpicio acciſæ res erant, Volſcorũ exercitus fuit. ad hoc Latini Herni-
ciq; acceſſerant, & Circeienſium quidam, & coloni etiam à Velitris. Romanus dictator
caſtris eo die poſitis, poſtero cum auſpicato prodiſſet, hoſtiaq; cæſa pacem deûm ado-
raſſet, lætus ad milites iam arma ad propoſitum pugnæ ſignum, ſicut edictum erat, lu-
ce prima capientes proceſsit. Noſtra uictoria eſt, milites, inquit, ſi quid dij uateſq; eo-
rum in futurum uident. itaq; ut decet certæ ſpei plenos, & cum imparibus manus con-
ſerturos, pilis ante pedes poſitis, gladijs tantum dextram armemus: ne procurri qui-
dem ab acie uelim, ſed obnixos uos ſtabili gradu impetum hoſtium excipere. ubi illi
uana iniecerint miſsilia, & effuſi ſtantibus uobis ſe intulerint, tum micent gladij, & ue
niat in mentem unicuiq; deos eſſe, qui Romanum adiuuent: deos, qui ſecundis auibus
in prælium miſerint. Tu Quinti equitem intentus ad primum initium moti certami-
nis teneas: ubi hærere iam aciem collato pede uideris, tum terrorem equeſtrem occu-
patis alio pauore infer: inuectuſq; ordines pugnantium diſſipa. Sic eques, ſic pedes,
ut præceperat, pugnant. nec dux legiones, nec fortuna fefellit ducem. Multitudo
hoſtium nulli rei præter quàm numero freta & oculis, utramq; metiens aciem,

A temere prælium iniјt,temere omiſit:clamore tãtum,miſsilibusq́; telis,& primo pugnæ impetu ferox gladios & collatum pedem & uultum hoſtis ardore animi micantem ferre non potuit. Impulſa frons prima,& trepidatio ſubſidijs illata,& ſuum terrorem intulit eques. rupti inde multis locis ordines, motaq́; omnia, & fluctuanti ſimilis acies erat. deinde poſtquàm cadentibus primis iam ad ſe quiſq; peruenturam cædem cernebat, terga uertunt. inſtare Romanus: & donec armati confertiq́; abibant, peditum labor in perſequendo fuit. Poſtquã iactari arma paſsim, fugaq́; per agros ſpargi aciem hoſtium, animaduerſum eſt:tum equitum turmæ emiſſæ,dato ſigno ne in ſingulorum morando cæde ſpacium ad euadendum interim multitudini darent: ſatis eſſe miſsilibus ac terrore impediri curſum,obequitandoq́; agmẽ teneri,dum aſſequi pedes & iuſta cæde conficere hoſtem poſſet. fugæ,ſequendiq́; non ante noctem finis fuit:capta quoq; ac direpta eodem die caſtra Volſcorum,prædaq́; omnis,præter libera corpora, militi conceſſa eſt. pars maxima captiuorum ex Latinis atq; Hernicis fuit: nec hominũ de plebe, ut credi poſſet mercede militaſſe,ſed principes quidam iuuentutis inuenti, manifeſta fides publica ope Volſcos hoſtes adiutos. Circeienſiũ quoq; quidam cogniti, & coloni à Velitris:Romamq́; omnes miſsi percunctantibus primoribus patrum eadem,quę dictatori, defectionẽ ſui quiſq; populi haud perplexè indicauere. Dictator exercitum in ſtatiuis tenebat,minimè dubius bellũ cum his populis patres iuſſuros: cum maior domi exorta moles, coegit acciri Romã eum, gliſcẽte in dies ſeditione, quam ſolito magis metuendam autor faciebat. non enim iam orationes modò M. Manlij, ſed facta popularia in ſpeciem, tumultuoſa eadem qua mente fierent, intuenda erant. Centurionem nobilem militaribus factis,iudicatum pecunię cum duci uidiſſet,medio foro cum caterua ſua accurrit,& manum iniecit: uociferatusq́; de ſuperbia patrum, ac crudelitate fœneratorũ,& miſerijs plebis,uirtutibus eius uiri fortunaq́;, Tum uerò ego,inquit,nequicquam hac dextra Capitolium arcemq́; ſeruauerim, ſi ciuem commilitonemq́; meũ tanquam Gallis uictoribus captum in ſeruitutem ac uincula duci uideã. inde rem creditori palàm populo ſoluit: libraq́; & ære liberatum emittit, deos atq; homines obteſtantem ut M. Manlio liberatori ſuo, parenti plebis Romanæ, gratiam referant. acceptus extemplo in tumultuoſam turbam & ipſe tumultum augebat,cicatrices acceptas Veienti,Gallico,alijsq́; deinceps bellis oſtentans:ſe militantem,ſe reſtituentem euerſos penates multiplici iam ſorte exoluta, mergentibns ſemper ſortem uſuris obrutum fœnore eſſe:uidere lucem,forum,ciuium ora, M. Manlij opera: omnia parentum beneficia ab illo ſe habere:illi deuouere corporis uitęq́; ac ſanguinis quod ſuperſit:quodcunque ſibi cum patria, penatibus publicis ac priuatis iuris fuerit,id cum uno homine eſſe. His uocibus inſtincta plebes cũ iam unius hominis eſſet, addita alia cõmotioris ad omnia turbanda cõſilij res. fundum in Veienti,caput patrimonij,ſubiecit præconi, Ne quem ueſtrûm,inquit,Quirites,donec quicquam in re mea ſupererit,iudicatum additum'ue duci patiar. Id uerò ita accendit animos, ut per omne fas ac nefas ſecuturi uindicẽ libertatis uiderentur. ad hoc domi concionantis in modum ſermones pleni criminum in patres:inter quos cũ omiſſo diſcrimine uera an uana iaceret, theſauros Gallici auri occultari à patribus iecit:nec iam poſsidendis publicis agris cõtentos eſſe,niſi pecuniã quoq; publicam auertant: ea res ſi palàm fiat, exolui plebem ære alieno poſſe. Quæ ubi obiecta ſpes eſt, enimuero indignum facinus uideri, cum conferendum ad redimendam ciuitatem è Gallis aurum fuerit,tributo collationem factam:idem aurum ex hoſtibus captum in paucorum prædam ceſsiſſe. itaq; exequebantur quærendo ubi tantæ rei furtum occultaretur: differenteq́;,& tempore ſuo ſe indicaturum dicente, cæteris omiſſis eò uerſæ erant omnium curæ:apparebatq́; nec ueri indicij gratiã mediã,nec falſi offenſionem fore. Ita ſuſpenſis rebus dictator accitus ab exercitu,in urbẽ uenit. poſtero die ſenatu habito, cum ſatis periclitatus uoluntates hominum diſcedere ſenatum ab ſe uetuiſſet:ſtipatus ea multitudine ſella in comitio poſita uiatorem ad M. Manlium miſit: qui di-

qui dictatoris iuſſu uocatus, cum ſignum ſuis dediſſet adeſſe certamen, agmine ingenti A
ad tribunal uenit. hinc ſenatus, hinc plebs ſuum quiſq; intuentes ducem, uelut in acie conſtiterãt. Tum dictator ſilentio facto, Vtinam, inquit, mihi patribusq; Romanis ita de cæteris rebus cum plebe conueniat: quemadmodum quod ad te attinet, eamq; rem quam de te ſum quæſiturus, conuenturũ ſatis confido. Spem factam à te ciuitati uideo, fide incolumi ex theſauris Gallicis, quos primores patrũ occultent, creditũ ſolui poſſe: cui ego rei tantum abeſt ut impedimento ſim, ut contra te, M. Manli adhorter: liberes fœnere plebem Romanam: & iſtos incubantes publicis theſauris ex præda clandeſtina euoluas. quod niſi facis, ſiue ut & ipſe in parte prædæ ſis, ſiue quia uanum indicium eſt, in uincla te duci iubebo, nec diutius patiar à te multitudinem fallaci ſpe concitari. Ad ea Manlius nec ſe feſelliſſe ait non aduerſus Volſcos toties hoſtes, quoties patribus expediat: nec aduerſus Latinos Hernicosq;, quos falſis criminibus in arã agãt: ſed aduerſus ſe ac plebem Romanam dictatorẽ creatum eſſe: iam omiſſo bello, quod ſimulatum ſit, in ſe impetũ fieri: iam dictatorem profiteri patrociniũ fœneratorem aduerſus plebem: iam ſibi ex fauore multitudinis crimen & perniciem quæri. Offendit, inquit, te A. Corneli, uosq; patres cõſcripti, circunfuſa turba lateri meo? qui eam diducitis à me ſinguli ueſtris beneficijs? intercedendo, eximendo de neruo ciues ueſtros, prohibendo iudicatos addictosq; duci, ex eo quod affluit opibus ueſtris ſuſtinendo neceſſitates aliorum? Sed quid ego uos de ueſtro impendatis hortor? ſortem aliam ferte, de capite deducite quod uſuris pernumeratum eſt: iam nihilo mea turba, quàm ullius conſpectior erit. At enim quid ita ſolus ego ciuium curam ago? nihilo magis quod reſpondeam habeo, quàm ſi quæras quid ita ſolus Capitoliũ arcemq; ſeruarim: & tum uniuerſis quam potui, opem tuli, & nunc ſingulis ferã. Nam quod ad theſauros Gallicos attinet, rem ſuapte naturam facilem, difficilẽ interrogatio facit. cur enim quæritis quod ſcitis? cur quod in ſinu ueſtro eſt, excuti iubetis potius, q̃ ponatis? niſi aliqua fraus ſubeſt. quo magis ar- B
gui præſtigias iubetis ueſtras, eo plus uereor ne abſtuleritis obſeruantibus etiã oculos. Itaq; nõ ego uobis ut indicem prædas ueſtras, ſed uos id cogendi eſtis, ut in mediũ proferatis. Cum mittere ambages dictator iuberet, & aut peragere uerum indiciũ cogeret, aut fateri facinus inſimulati falſo crimine ſenatus, oblatæq; uani furti inuidiæ: negantem arbitrio inimicorum ſe locuturũ, in uincula duci iuſsit. Arreptus à uiatore, Iupiter, inquit, optime maxime, Iunoq; regina, ac Minerua, cæteriq; dij deæq;, qui Capitolium arcemq; incolitis, ſiccine ueſtrũ militẽ ac præſidẽ ſinitis uexari ab inimicis? hæc dextra, qua Gallos fudi à delubris ueſtris, iam in uinculis & catenis erit? Nullius nec oculi, nec aures indignitatẽ ferebant: ſed inuicta ſibi quædam patientiſsima iuſti imperij ciuitas fecerat: nec aduerſus dictatoriã uim aut tribuni plebis, aut ipſa plebs attollere oculos aut hiſcere audebant. Coniecto in carcerẽ Manlio, ſatis conſtat magnã partẽ plebis ueſtem mutaſſe, multos mortales capillũ ac barbam promiſiſſe, obuerſatamq; ueſtibulo carceris mœſtã turbam. Dictator de Volſcis triũphauit: inuidiæq; magis triumphus, q̃ gloriæ fuit: quippe domi, non militiæ partũ eum: actumq; de ciue, non de hoſte fremebãt: unum defuiſſe tantũ ſuperbiæ, q non M. Manlius ante currum ſit ductus. Iamq; haud procul ſeditione res erat: cuius leniendæ cauſa poſtulãte nullo largitor uoluntarius repente ſenatus factus, Satricũ coloniam duo millia ciuiũ Romanorũ deduci iuſsit. bina iugera & ſemiſſes agri aſsignati. Quod cum & parũ & paucis datum, & mercedẽ eſſe prodendi M. Manlij interpretarentur, remedio irritatur ſeditio: & iam magis inſignis ſordibus & facie reorum turba Manliana erat: amotusq; poſt triumphum abdicatione dictaturæ terror & linguam & animos liberauerat hominum. audiebantur itaq; propalàm uoces exprobrantium multitudini, quòd defenſores ſuos in præcipitem ſemper locum fauore tollat, deinde in ipſo diſcrimine periculi deſtituat. ſic Sp. Caſſium in agros plebem uocantem, ſic Sp. Melium ab ore ciuium famem ſuis impenſis propulſantem oppreſſos: ſic M. Manlium merſam & obrutã fœnere partẽ ciuitatis in liberta-

A libertatem ac lucem extrahentem proditum inimicis. ſaginare plebem populares ſuos ut iugulentur. hoccine patiendum fuiſſe, ſi ad nutum dictatoris nō reſponderit uir conſularis? fingerent mentitum antè, atq; ideò non non habuiſſe quod tum reſponderet: cui ſeruo unquam mendacij pœnam uincula fuiſſe? Non obſeruatam eſſe memoriā noctis illius, quæ penè ultima atq; æterna nomini Romano fuerit: non ſpeciem agminis Gallorum per Tarpeiam rupem ſcandentis: non ipſius M. Manlij, qualem eum armatum, plenum ſudoris ac ſanguinis, ipſo penè Ioue erepto ex hoſtium manibus uidiſſent. ſelibris'ne farris gratiam ſeruatori patriæ relatam? & quem propè cœleſtem, cognomine certè Capitolino Ioui parem fecerint, eum pati uinctum in carcere, in tenebris obnoxiam carnificis arbitrio ducere animam? adeò in uno omnibus ſatis auxilij fuiſſe, nullam opem in tam multis uni eſſe? Iam ne nocte quidem turba ex eo loco dilabebatur: refracturosq; carcerē minabantur: cum remiſſo, id quod erepturi erant, ex ſenatuſconſulto Manlius uinculis liberatur. quo facto non ſeditio finita, ſed dux ſeditioni datus eſt. per eoſdē dies Latinis & Hernicis, ſimul colonis Circeienſibus, & à Velitris purgantibus ſe Volſci crimine belli, captiuosq; repetentibus ut ſuis legibus in eos animaduerterent, triſtia reſponſa reddita: triſtiora colonis, quòd ciues Romani patriæ oppugnandæ nefanda conſilia inijſſent. Non negatum itaq; tantum de captiuis: ſed, in quo ab ſocijs tamen temperauerant, denunciatum ſenatus uerbis, faceſſerent propè ex urbe ab ore atq; oculis populi Romani: ne nihil eos legationis ius, externo non ciui comparatum, tegeret. Recrudeſcente Manliana ſeditione, ſub exitu anni comitia habita, creatiq; tribuni militum conſulari poteſtate Sergius Cornelius Maluginenſis ſecundum, P. Valerius Potitus iterum, M. Furius Camillus quintum, Seruius Sulpitius Ruffus iterū, C. Papyrius Craſſus, T. Quintius Cincinnatus ſecundum. Cuius principio anni & patribus & plebi peropportunè externa pax data: plebi, quòd non auocata delectu ſpem cepit, dum

B tam potentem haberet ducem, fœnoris expugnandi: patribus, ne quo externo terrore auocarentur animi ab ſanandis domeſticis malis. Igitur cum pars utraq; acrior aliquanto coorta eſſet, iam in propinquum certamen aderat: & Manlius aduocata domum plebe cum principibus nouandarū rerū interdiu noctuq; conſilia agitat, plenior aliquanto animorū irarumq;, quàm anteà fuerat. iram accenderat ignominia recens in animo ad contumeliā inexperto. ſpiritus dabat, quòd nec auſus eſſet idem in ſe dictator, quod in Sp. Melio Cincinnatus Quintius feciſſet: & uinculorū ſuorū inuidiam nō dictator modò abdicando dictaturam fugiſſet, ſed ne ſenatus quidem ſuſtinere potuiſſet. His ſimul inflatus, exacerbatusq;, iam per ſe accenſos incitabat plebis animos: Quouſq; tandem ignorabitis uires ueſtras, quas natura ne belluas quidem ignorare uoluit? numerate ſaltem quot ipſi ſitis, quot aduerſarios habeatis: ſi ſinguli ſingulos aggreſſuri eſſetis, tamen acrius crederem uos pro libertate, quàm illos pro dominatione certaturos. quot enim clientes circa ſingulos fuiſtis patronos, tot nunc aduerſus unum hoſtem eritis. oſtendite modò bellum, pacem habebitis. uideant uos paratos ad uim, ius ipſi remittēt. audendum eſt aliquid uniuerſis, aut omnia ſingulis patienda. Quouſq; me circunſpectabitis? ego quidem nulli ueſtrûm deero. ne fortuna mea deſit, uidete. ipſe uindex ueſter ubi uiſum inimicis eſt, nullus repentè fui, & uidiſtis in uincula duci uniuerſi eum qui à ſingulis uobis uincula depuleram. quid ſperem, ſi plus in me audeant inimici? an exitū Caſſij Melijq; expectem? bene facitis quòd abominamini: dij prohibebunt hęc: ſed nunquam propter me de cœlo deſcendent: uobis dent mentem oportet, ut prohibeatis: ſicut mihi dederunt armato togatoq;, ut uos à barbaris hoſtibus, à ſuperbis defenderem ciuibus. Tam paruus animus tanti populi eſt, ut ſemper uobis auxilium aduerſus inimicos ſatis ſit? nec ullū, niſi quatenus imperari uobis ſinatis, certamem aduerſus patres noritis? nec hoc natura inſitū uobis eſt, ſed uſu poſsidemini. cur enim aduerſus externos tantū animorum geritis, ut imperare illis æquum cenſeatis? quia conſueſtis cum eis pro imperio certare, aduerſus hos tentare magis, quàm tueri libertatem. tamen qualeſcunque

duces habuiſtis, qualeſcunq; ipſi fuiſtis, omnia adhuc quantacunq; petiſtis, obtinuiſtis, A ſeu ui, ſeu fortuna ueſtra. tempus eſt etiam maiora conari. experimini modò & ueſtram felicitatem, & me (ut ſpero) feliciter expertum: minore negocio qui imperet patribus im ponetis, quàm qui reſiſterent imperantibus, impoſuiſtis. Solo æquandæ ſunt dictaturę conſulatusq;, ut caput attollere Romana plebes poſſit. Proinde adeſte, prohibete ius de pecunijs dici. ego me patronum profiteor plebis, quod mihi cura mea & fides nomen induit. uos ſi quo inſigni magis imperij honoris'ue nomine ueſtrũ appellabitis ducem, eo utemini potentiore ad obtinenda ea quę uultis. Inde de regno agendi ortum initium dicitur: ſed nec cum quibus, nec quem ad finem conſilia peruenerint, ſat planum traditur. At in parte altera ſenatus de ſeceſsione in donum priuatam plebis, fortè etiam in arce poſitã, & imminenti mole libertati agitat. magna pars uociferantur, Seruilio Hala opus eſſe, qui non in uincula duci iubendo iritet publicum hoſtem, ſed unius iactura ciuis finiat inteſtinum bellum. decurritur ad leniorem uerbis ſententiam, uim tamen eandem habentem, ut uideant magiſtratus, ne quid ex pernicioſis conſilijs M. Manlij reſpu blica detrimenti capiat. Tum tribuni conſulari poteſtate tribuniq; plebis (nam & quia eundem & ſuæ poteſtatis quem libertatis omnium finem cernebant, patrum autoritati ſe dediderant) hi tum omnes quid opus facto ſit, conſultant. Cum præter uim & cędem nihil cuiquã occurreret, eam autẽ ingentis dimicationis fore appareret: tum M. Menenius & Q. Publius trib. pl. Quid patrũ & plebis certamen facimus, quod ciuitatis eſſe aduerſus unum peſtiferum ciuem debet? quid cum plebe aggredimur eum, quẽ per ipſam plebẽ tutius aggredi eſt, ut ſuis ipſe oneratus uiribus ruat? diem dicere ei. nobis in animo eſt. nihil minus populare quàm regnum eſt, ſimul multitudo illa nõ ſecũ certari uiderint, & ex aduocatis iudices facti erunt, & accuſatores de plebe, patriciũ reum intuebuntur, & regni crimen in medio: nulli magis quàm libertati fauebunt ſuæ. Approbantibus cunctis, diem Manlio dicunt. quod ubi eſt factum, primò commota plebs eſt, B utiq; poſtquam ſordidatum reum uiderunt: nec cum eo non modò patrum quenquã, ſed ne cognatos quidem aut affines, poſtremò ne fratres quidẽ A. & T. Manlios: quòd ad eum diem nunquam uſu ueniſſet, ut in tanto diſcrimine non & proximi ueſtem mutarent. Appio Claudio in uincula ducto, C. Claudiũ inimicũ, Claudiamq; omnem gentem ſordidatã fuiſſe. conſenſu opprimi popularẽ uirũ, quòd primus à patribus ad plebem defeciſſet. Cum dies uenit, quæ præter cœtus multitudinis ſeditioſasq; uoces & largitionem & fallax indicium, pertinentia propriè ad regni crimen, ab accuſatoribus obiecta ſint reo, apud neminem autorẽ inuenio. nec dubito haud parua fuiſſe, cum damnandi mora plebi non in cauſa, ſed in loco fuerit. Illud notandum uidetur, ut ſciant homines quæ & quanta decora fœda cupiditas regni, non ingrata ſolũ, ſed inuiſa etiam reddiderit. Homines propè CCCC. produxiſſe dicitur, quibus ſine fœnore expenſas pecunias tuliſſet, quorũ bona uenire, quos duci addictos prohibuiſſet. ad hæc decora quoq; belli non cõmemoraſſe tantum, ſed protuliſſe etiam conſpicienda, ſpolia hoſtium cæſorum ad XXX. dona imperatorum ad XL. in quibus inſignes duas murales coronas, ciuicas octo. ad hoc ſeruatos ex hoſtibus ciues produxiſſe, inter quos C. Seruilium magiſtrum equitum abſentem nominatum. & cum ea quoq; quæ bello geſta eſſent, pro faſtigio rerum oratione etiã magnifica facta dictis æquando memoraſſet: nudaſſe pectus inſigne cicatricibus bello acceptis: & identidem Capitolium ſpectans, Iouem deosq; alios deuocaſſe ad auxilium forturarũ ſuarum: precatusq; eſſe unquam mentẽ ſibi Capitolinam arcem protegenti ad ſalutem populi Romani dediſſent, eam populo Romano in ſuo diſcrimine darent: & oraſſe ſingulos uniuerſosq; ut Capitolium atq; arcem intuentes, ut ad deos immortales uerſi de ſe iudicarent. In campo Martio cũ centuriatim populus citaretur, & reus ad Capitolium manus tendens ab hominibus ad deos preces auertiſſet: apparuit tribunis, niſi oculos quoq; hominum liberaſſent à tanti memoria decoris, nunquã fore in prꝙoccupatis beneficio animis uero crimini locũ. ita producta die, in

Peteli-

A Petelinum lucum extra portam Flumentanam, unde cōſpectus in Capitolium non eſſet, concilium populi indictum eſt. ibi crimen ualuit, & obſtinatis animis triſte iudicium, inuiſumꝗ etiam iudicibus factum. ſunt qui duumuiros, qui de perduellione anquirerent, creatos, autores ſint. Damnatum tribuni de ſaxo Tarpeio deiecerunt: locusꝗ idem in uno homine & eximiæ gloriæ monimentum, & pœnæ ultimæ fuit. Adiectæ mortuo notæ ſunt. publica una, quòd cum domus eius fuiſſet, ubi nunc ædes atque officina Monetæ eſt, latum ad populū eſt, ne quis patricius in arce, aut Capitolio habitaret. gentilicia altera, quòd gentis Manliæ decreto cautū eſt, ne quis deinde M. Manlius uocaretur. Hunc exitum habuit uir, niſi in libera ciuitate natus eſſet, memorabilis. Populum breui poſtquā periculum ab eo nullū erat, per ſeipſas recordantem uirtutes deſiderium eius tenuit. peſtilentia etiam breui conſecuta, nullis occurrentibus tantæ cladis cauſis, ex Manliano ſupplicio magnæ parti uideri orta. uiolatum Capitoliū eſſe ſanguine ſeruatoris. nec dijs cordi fuiſſe pœnam eius oblatam propè oculis ſuis, à quo ſua templa erepta è manibus hoſtium eſſent. Peſtilentiam, inopiam frugum, & uulgatam utriuſꝗ mali famā, anno inſequente multiplex bellum excepit, L. Valerio IIII, A. Manlio III, Ser. Sulpitio III, L. Lucretio, L. Æmylio III, M. Trebonio, tribunis militū conſulari poteſtate. Hoſtes noui, præter Volſcos uelut ſorte quadam propè in ęternū exercendo Romano militi datos, Circeiosꝗ & Velitras colonias iamdiu molientes defectionem, & ſuſpectum Latiū, Lanuuini etiā, quæ fideliſsima urbs fuerat, ſubito exorti. Id patres rati contemptu accidere, quod Veliternis ciuibus ſuis tamdiu impunita defectio eſſet, decreuerunt ut primo quoꝗ tempore ad populum ferretur de bello eis indicendo. ad quā militiam quo paratior plebes eſſet, quinqueuiros Pomptino agro diuidendo, & triumuiros Nepete coloniæ deducendæ creauerunt. Tum ut bellum iuberent, latum ad populū eſt: & nequicquā diſſuadentibus tribunis plebis, omnes tribus
B bellum iuſſerunt. Apparatū eo anno bellum eſt, exercitus propter peſtilentiā non eductus: eaꝗ cunctatio colonis ſpaciū dederat deprecandi ſenatū, & magna hominū pars eò, ut legatio ſupplex Romam mitteretur, inclinabat: ni priuato (ut fit) periculo publicū implicitū eſſet, autoresꝗ defectionis ab Romanis, metu ne ſoli crimini ſubiecti piacula iræ Romanorū dederent, auertiſſent colonias à cōſilijs pacis. neꝗ in ſenatu ſolum per eos legatio impedita eſt, ſed magna pars plebis incitata, ut prædatum in agrū Romanū exirent. hæc noua iniuria exturbauit omnē ſpem pacis. De Prænestinorū quoꝗ defectione eo anno primùm fama exorta: arguentibusꝗ eos Thuſculanis, & Gabinis, & Labicanis, quorum in fines incurſatum erat, ita placidè ab ſenatu reſponſum eſt, ut minus credi de criminibus, quia nollent ea uera eſſe, appareret. Inſequenti anno Sp. & L. Papyrij noui tribuni militum conſulari poteſtate Velitras legiones duxére, quatuor collegis Ser. Cornelio Maluginenſe IIII, Q. Seruilio, C. Sulpitio, L. Æmylio quartum, tribunis ad præſidium urbis, & ſi qui ex Hetruria noui motus nunciarentur (omnia enim inde ſuſpecta erant) relictis. Ad Velitras aduerſus maiora penè auxilia Pręneſtinorum, quàm ipſam colonorum multitudinem ſecundo prælio pugnatum eſt: ita ut propinquitas urbis hoſti & cauſa maturioris fugæ, & unū ex fuga receptaculū eſſet. Oppidi oppugnatione tribuni abſtinuêre, quia & anceps erat: nec in perniciem coloniæ pugnandū cenſebant. literę Romā ad ſenatū cum uictorię nuncijs acriores in Præneſtinum, quàm in Veliternum hoſtem miſſæ. Itaꝗ ex ſenatuſcōſulto, populiꝗ iuſſu, bellum Præneſtinis indictum: qui coniuncti Volſcis anno inſequente Satricum coloniam populi Romani pertinaciter à colonis defenſam ui expugnarunt, fœdeꝗ in captis exercuere uictoriam. Eam rem ægrè paſſi Romani, M. Furium Camillum VII tribunum militū creauere. additi collegæ, A. & L. Poſthumij Regillenſes, ac L. Furius cum L. Lucretio, & M. Fabio Ambuſto. Volſcum bellum M. Furio extra ordinem decretum. adiutor ex tribunis ſorte L. Furius datur, nō tam è repub. quàm ut collegæ materia ad omnem laudem eſſet; & publicè, quòd rem temeritate eius prolapſam reſtituit:

& priuatim, quòd ex errore gratiam potius eius ſibi quàm ſuam gloriam petijt. Exactę A iam ætatis Camillus erat: comitijsq; iurare parato in uerba excuſandæ ualetudini ſolita conſenſus populi reſtiterat. ſed uegetum ingenium in uiuido pectore uigebat uirebatq; integris ſenſibus, & ciuiles iam res haud magnopere obeuntem bella excitabant. Quatuor legionibus quaternûm millium ſcriptis, exercitu indicto ad portam Eſquilinam in poſteram diem, ad Satricum profectus. ibi eum expugnatores coloniæ haudquaquam perculſi, fidentes militum numero, quo aliquantum præſtabant, opperiebantur. poſtquā appropinquare Romanos ſenſerunt, extemplo in aciem procedunt, nihil dilaturi quin periculū ſummæ rerum facerent. ita paucitati hoſtium nihil artes imperatoris unici, quibus ſolis confiderent, profuturas eſſe. Idem ardor & in Romano exercitu erat, & in altero duce: nec præſentis dimicationis fortunā ulla res, præterquā unius uiri conſilium atq; imperium morabatur, qui occaſionem iuuandarum ratione uirium trahendo bello quærebat. eo magis hoſtis inſtare: nec iam pro caſtris tantum ſuis explicare aciem, ſed procedere in medium campi, & uallo prope hoſtium ſigna inferendo, ſuperbam fiduciam uirium oſtentare. Id ægrè patiebatur Romanus miles: multo ægrius alter ex tribunis militum L. Furius, ferox cùm ætate & ingenio, tum multitudinis ex incertiſſimo ſumentis animos ſpe inflatus. hic per ſe iam milites incitatos inſuper inſtigabat eleuando, qua una poterat, ætate autoritatem collegæ: iuuenibus bella data dictitans, & cum corporibus uigere & defloreſcere animos. cunctatorem ex acerrimo bellatore factum: & qui adueniens caſtra urbesq; primo impetu capere ſit ſolitus, eum reſidem intra uallum tempus terere: quid acceſſurum ſuis, deceſſurumúe hoſtium uiribus ſperantem? quam occaſionem? quod tempus? quem inſidijs inſtruentem locum? frigere ac torpere ſenis conſilia. ſed Camillo tum uitæ ſatis, tum gloriæ eſſe. quid attinere cum mortali corpore uno, ciuitatis, quam immortalem eſſe deceat, pati conſeneſcere uires? His ſermonibus tota in ſe auerterat caſtra. & cum omnibus locis B poſceretur pugna: Suſtinere, inquit, M. Furi non poſſumus militum impetum: & hoſtis, cuius animos cunctando auximus, iam minimè toleranda ſuperbia inſultat. cede unus omnibus, & pátere te uinci conſilio, ut maturius bello uincas. ad ea Camillus: Quæ bella ſuo unius auſpicio geſta ad eam diem eſſent, negare in eis neq; ſe, neq; populum Romanū aut conſilij ſui, aut fortunæ pœnituiſſe. nunc ſcire ſe collegam habere iure imperioq; parem, uigore ætatis præſtantem. itaq; ſe quod ad exercitū attineat, regere conſueſſe, non regi. collegæ imperium ſe non poſſe impedire. dijs bene iuuantibus ageret, quod è republica duceret. ætati ſuæ ſe ueniā etiam petere, ne in prima acie eſſet. quæ ſenis munia in bello ſint, ijs ſe non defuturū. Id à dijs immortalibus precari, ne qui caſus ſuum conſiliū laudabile efficiat. Nec ab hominibus ſalutaris ſententia, nec à dijs tam piæ preces auditæ ſunt. primam aciem autor pugnæ inſtruit, ſubſidia Camillus firmat, ualidamq; ſtationem pro caſtris opponit. ipſe edito loco ſpectator intentus in euentu alieni conſilij conſtitit. Simul primo concurſu concrepuere arma, hoſtis dolo, non metu pedem retulit. Lenis à tergo cliuus erat inter aciem & caſtra: & quòd multitudo ſuppeditabat, aliquot ualidas cohortes in caſtris armatas inſtructasq; reliquerāt, quæ inter cōmiſſum iam certamen, ubi uallo appropinquaſſet hoſtis, erumperent. Romanus cedentem hoſtem effuſe ſequendo in locum iniquum pertractus, opportunus huic eruptioni fuit. uerſus itaq; in uictorē terror, & nouo hoſte, & ſupina ualle Romanam inclinauit aciem. Inſtant Volſci recentes, qui è caſtris impetū fecerant: integrāt & illi pugnā, qui ſimulata ceſſerant fuga. Iam non recipiebat ſe Romanus miles, ſed immemor recentis ferociæ ueterisq; decoris, terga paſsim dabat, atq; effuſo curſu caſtra repetebat: cū Camillus ſublatus à circūſtantibus in equū, & raptim ſubſidijs oppoſitis, Hęc eſt, inquit, milites pugna quam popoſcitis? quis homo, quis deus eſt, quem accuſare poſsitis? ueſtra illa temeritas, ueſtra ignauia hæc eſt. ſecuti aliū ducem, ſequimini nunc Camillum: &, quod ductu meo ſoletis, uincite. quid uallum & caſtra ſpectatis? nemi-
nem

A nem ueſtrûm illa, niſi uictorem, receptura ſunt. Pudor primò tenuit effuſos: inde ut circumagi ſigna, obuertiq; aciem uiderunt in hoſtem, & dux præterquam quòd tot inſignis triumphis etiam ætate uenerabilis inter prima ſigna, ubi plurimus labor periculumq; erat, ſe offerebat: increpare ſinguli ſe quiſq; & alios, & adhortatio inuicē totam alacri clamore peruaſit aciem. Neque alter tribunus rei defuit: ſed miſſus à collega reſtituente peditum aciem ad equites, non caſtigando (ad quam rem leuiorem autorem eum culpæ ſocietas fecerat) ſed ab imperio totus ad preces uerſus, orare ſingulos uniuerſosq;, ut ſe reum fortunæ eius diei crimine eximerent. Abnuente ac prohibente collega, temeritatis me omnium potius ſocium, quàm unius prudentiæ dedi. Camillus in utraq; ueſtra fortuna ſuam gloriam uidet: ego ni reſtituitur pugna (quod miſerrimū eſt) fortunam cum omnibus, infamiam ſolus ſentiam. Optimum uiſum eſt in fluctuantem aciē tradi equos, & pedeſtri pugna inuadere hoſtē. eunt inſignes armis animisq;, qua premi parte maximè peditum copias uident: nihil neq; apud duces, neq; apud milites remittitur à ſummo certamine animi. Senſit ergo euentus uirtutis enixæ opem: & Volſci, qua modò ſimulato metu ceſſerant, ea in uerā fugam effuſi, magna pars & in ipſo certamine, & pòſt in fuga cæſi: cæteri in caſtris, quæ capta eodē impetu ſunt, plures tamen capti, quàm occiſi. Vbi in recenſendis captiuis cum Thuſculani aliquot noſcitarentur, ſecreti ab alijs ad tribunos adducuntur: percunctantibusq; faſsi publico conſilio ſe militaſſe. Cuius tam uicini belli metu Camillus motus, extemplo ſe Romam captiuos ducturū ait, ne patres ignari ſint Thuſculanos ab ſocietate deſciſſe: caſtris exercituiq; interim, ſi uideatur, præſit collega. documento unus dies fuerat, ne ſua conſilia melioribus præferret. nec tamen aut ipſi, aut in exercitu cuiquā ſatis placato animo Camillus laturus culpam eius uidebatur, qua data in tam præcipitē caſum reſpublica eſſet. & tum in exercitu, tum Romæ conſtans omnium fama erat, cum uaria fortuna in

B Volſcis geſta res eſſet: aduerſæ pugnæ fugæq; in L. Furio culpā, ſecundæ decus omne penes M. Furium eſſe. Introductis in ſenatū captiuis, cum bello perſequendos Thuſculanos patres cenſuiſſent, Camilloq; id bellum mandaſſent: adiutorem ſibi ad eam rem unum petit: permiſſoq; ut ex collegis optaret, quem uellet, contra ſpem omniū L. Furium optauit. Qua moderatione animi cùm collegæ leuauit infamiam, tum ſibi gloriam ingentem peperit. Nec fuit cum Thuſculanis bellum. pace conſtanti uim Romanam arcuerunt, quā armis non poterant. Intrantibus fines Romanis, non demigratum ex propinquis itineri locis, non cultus agrorū intermiſſus: patentibus portis urbis togati obuiā frequentes imperatoribus proceſſere: cōmeatus exercitui comiter in caſtra ex urbe & ex agris deuehitur. Camillus caſtris antè portas poſitis, eadem'ne forma pacis, quæ in agris oſtentaretur, etiam intra mœnia eſſet, ſcire cupiens ingreſſus urbem, ubi patentes ianuas, & tabernis apertis propoſita omnia in medio uidit, intentosq; opifices ſuo quemq; operi, & ludos literarum ſtrepere diſcentiū uocibus: ac repletas ſemitas inter uulgus aliud puerorū et mulierū huc atq; illuc euntium, quà quenque ſuorum uſuū cauſæ ferrent: nihil uſquā non pauidis modò, ſed ne mirantibus quidem ſimile circumſpiciebat, omnia inquirens oculis, ubi'nam bellū fuiſſet. adeò nec amotæ rei uſquam, nec oblatæ ad tempus ueſtigium ullum erat: ſed ita omnia conſtanti tranquilla pace, ut eò uix fama belli perlata uideri poſſet. Victus igitur patientia hoſtium, ſenatum eorum uocari iuſsit. Soli adhuc, inquit, Tuſculani uera arma, ueraſq; uires, quibus ab ira Romanorum ueſtra tutaremini, inueniſtis. ite Romam ad ſenatum. æſtimabunt patres, utrum plus antè pœnæ, an nunc ueniæ meriti ſitis. non præcipiam gratiam publici beneficij. deprecandi poteſtatē à me habueritis, precibus euentum ueſtris ſenatus quem uidebitur dabit. Poſtquam Romā Thuſculani uenerunt, ſenatusq; paulo antè fidelium ſociorum mœſtus in ueſtibulo curiæ eſt conſpectus: moti extemplo patres, uocari eos iam tum hoſpitaliter magis, quàm hoſtiliter iuſſere. Dictator Thuſculanus ita uerba fecit: Quibus bellum indixiſtis, intuliſtisq;, patres con

ſcripti, ſicut nunc uidetis nos ſtantes in ueſtibulo curiæ ueſtræ, ita armati paratiq́ ob- A
uiam imperatoribus legionibusq́ ueſtris proceſsimus. hic noſter, hic plebis noſtræ ha
bitus fuit, eritq́ ſemper, niſi ſi quando à uobis, proq́ uobis arma acceperimus. Gratias
agimus & ducibus ueſtris, & exercitibus, quòd oculis magis quàm auribus credide-
runt: & ubi nihil hoſtile erat, ne ipſi quidem fecerunt. pacem quam nos præſtitimus,
eam à uobis petimus: bellum eò, ſicubi eſt, auertatis precamur. In nos quid arma pol-
leant ueſtra, ſi patiendo experiundum eſt, inermes experiemur: hęc mens noſtra eſt, dij
immortales faciant, tam felix quàm pia. Quod ad crimina attinet, quibus moti bellum
indixiſtis: & ſi reuicta rebus uerbis confutare nihil attinet, tamen etiamſi uera ſint, uel
fateri nobis ea, cum tam euidenter pœnituerit, tutum cenſemus. peccetur in uos, dum
digni ſitis, quibus ita ſatisfiat. Tantum ferè uerborum ab Thuſculanis factum. pa-
cem in præſentia, nec ita multo pòſt ciuitatem etiam impetrauerunt. ab Thuſculo le-
giones reductæ. Camillus conſilio & uirtute in Volſco bello, felicitate in Thuſcula
na expeditione, utrobiq́ ſingulari aduerſus collegã patientia & moderatione inſignis,
magiſtratu abijt: creatis militaribus tribb. in inſequētem annũ L. & P. Valerijs, Lucio
V, Publio III, & C. Sergio III, Licinio Menenio II, P. Papyrio, Sergio Cornelio Malu-
ginenſe. Cenſoribus quoque eguit annus, maximè propter incertam famam æris alie-
ni, aggrauantibus ſummam etiam inuidiæ eius tribunis plebis, cum ab ijs eleuaretur,
quibus fide magis quàm fortuna debentium laborare creditum uideri expediebat.
Creati cenſores, C. Sulpitius Camerinus, Sp. Poſthumius Regillenſis. cœptaq́ iam res
morte Poſthumij, quia collegam ſuffici cenſori religio erat, interpellata eſt. igitur cum
Sulpitius abdicaſſet ſe magiſtratu, cenſores alij uitio creati non geſſerunt magiſtratũ.
tertios creari, uelut dijs non accipientibus in eum annum cenſurã, religioſum fuit. Eam
uerò ludificationẽ plebis tribuni ferendam negabant. Fugere ſenatum, teſtes, tabu-
las publicas, cenſus cuiuſque, quia nolint conſpici ſummam æris alieni, quæ indicatu- B
ra ſit demerſam partem à parte ciuitatis: cum interim obæratam plebem obiectari alijs
atque alijs hoſtibus, paſsim iam ſine ullo diſcrimine bella quæri: ab Antio Satricum,
ab Satrico Velitras, inde Thuſculũ legiones ductas. Latinis, Hernicis, Præneſtinis, iam
intentari arma, ciuiũ magis quàm hoſtium odio, ut in armis terant plebẽ: nec reſpirare
in urbe, aut per ociũ libertatis meminiſſe ſinant: aut conſiſtere in concione, ubi aliquan-
do audiant uocem tribunitiam de leuando fœnore, & fine aliarum iniuriarũ agentem.
Quod ſi ſit animus plebi memor patrum libertatis, ſe nec addici quenquam ciuem Ro
manum ob creditam pecuniam paſſuros: neq́ delectum haberi, donec inſpecto ære a-
lieno, initaq́ ratione minuendi eius, ſciat unuſquiſque quid ſui, quid alieni ſit: ſuperſit
ſibi liberum corpus, an id quoq́ neruo debeatur. Merces ſeditionis propoſita con-
feſtim ſeditionem excitauit. nam & addicebantur multi, & ad Præneſtini famã belli no
uas legiones ſcribendas patres cenſuerant. quæ utraq́ ſimul auxilio tribunitio, & con-
ſenſu plebis impediri cœpta. nam neq́ duci addictos tribuni ſinebant, neq́ iuniores no
mina dabant, cũ patribus minor præſens cura creditæ pecuniæ iuris exequendi, quàm
delectus eſſet: quippe iam à Præneſte profectos hoſtes in agro Sabino conſediſſe, nun
ciabatur: interim tribunos plebis fama ea ipſa iritauerat magis ad ſuſceptum certamẽ,
quàm deterruerat. neque aliud ad ſeditionem extinguendam in urbe, quàm propè illa-
tum mœnibus ipſis bellũ ualuit. Nam cum eſſet Præneſtinis nunciatũ, nullum exerci-
tum conſcriptum Romæ, nullum ducem certum eſſe, patres ac plebem in ſemetipſos
uerſos: occaſionẽ rati duces eorum, raptim agmine facto peruaſtatis protinus agris ad
portam Collinam ſigna intulere. Ingens in urbe trepidatio fuit, cõclamatum ad arma,
concurſumq́ in muros atque portas eſt: tandemq́ ab ſeditione ad bellum uerſi, dicta-
torem T. Quintium Cincinnatum creauere. is magiſtrum equitum A. Sempronium
Atratinum dixit. Quod ubi auditum eſt, (tantus eius magiſtratus terror erat) ſimul ho
ſtes à mœnibus receſſere, & iuniores Romani ad edictũ ſine detrectatione conuenere.

Dum

A Dum conſcribitur Romę exercitus,caſtra interim hoſtium haud procul Allia flumine poſita. inde agrum latè populantes, fatalem ſe urbi Romanæ locum cepiſſe inter ſe iactabant: ſimilem pauorem inde ac fugā fore, ac bello Gallico fuerit. etenim ſi diem contactum religione, inſignemq́; nomine eius loci timeant Romani, quanto magis Alienſi die Alliam ipſam monumentum tantæ cladis reformidaturos? ſpecies profectò his ibi truces Gallorum, ſonumq́; uocis, in oculis atq; in auribus fore. Has inanium rerum inanes ipſas uoluentes cogitationes, fortunæ loci delegauerant ſpes ſuas. Romani contrà, ubicunque eſſet Latinus hoſtis, ſatis ſcire eum eſſe, quem ad Regillum lacum deuictum, centum annorum pace obnoxia tenuerint. locum inſignem memoria cladis irritaturum ſe potius ad delendam memoriam dedecoris, quàm ut timorem faciat, ne qua terra ſit nefaſta uictoriæ ſuæ. quin ipſi Galli ſi offerantur, illo loco ſe ita pugnaturos, ut Romæ pugnauerint in repetenda patria, ut poſtero die ad Gabios: tunc cum effecerint, ne quis hoſtis qui mœnia Romana intraſſet, nunciū ſecundæ aduerſæq́; fortunæ domum perferret. His utrinq; animis ad Alliam uentum eſt. Dictator Romanus, poſtquàm in conſpectu hoſtes erant inſtructi, intentiq́;, Vides'ne tu, inquit, A. Semproni, loci fortuna illos fretos ad Alliam conſtitiſſe? nec illis dij immortales certioris quicquā fiduciæ, maioris'ue quod ſit auxilij, dederint. at tu fretus armis animiſq́;, concitatis equis inuade mediam aciem: ego cum legionibus in turbatos, trepidanteſq́; inferam ſigna. Adeſte dij teſtes fœderis, & expetite pœnas debitas ſimul uobis uiolatis, nobiſq́; per ueſtrum numen deceptis. Non equitem, non peditem ſuſtinuere Prænestini. primo impetu ac clamore diſsipati ordines ſunt: deinde, poſtquam nullo loco conſtabat acies, terga uertunt: conſternatiq́;, & præter caſtra etiam ſua pauore prælati, non prius ſe ab effuſo curſu ſiſtunt, quàm in conſpectu Præneſte fuit. ibi ex fuga diſsipati locum, quem tumultuario opere communirent, capiunt: ne, ſi intra mœnia ſe recepiſsēt, extēplò ureretur ager, depopulatiſq́; omnibus obſidio urbi inferretur. Sed poſtquam direptis ad Alliam caſtris uictor Romanus aderat, id quoq; munimentum relictū: & uix mœnia tuta rati, oppido ſe Præneſte includūt. Octo præterea oppida erāt ſub ditione Prçneſtinorum. ad ea circumlatum bellum: deincepsq́; haud magno certamine captis, Velitras exercitus ductus. eæ quoque expugnatæ. tum ad caput belli Præneſte uentum. id non ui, ſed per deditionem receptum eſt. T. Quintius ſemel acie uictor, binis caſtris hoſtium, nouem oppidis ui captis, Præneſte in deditionem accepto, Romam reuertit: triumphanſq́; ſignum Præneſte deuectū, Iouis imperatoris, in Capitolium tulit. dedicatū eſt inter cellam Iouis ac Mineruę: tabulaq́; ſub eo fixa, monumentum rerum geſtarum his fermè inciſa literis fuit: Iupiter, atq; diui omnes hoc dederunt, ut T. Quintius dictator oppida nouem caperet. Die xx, quam creatus erat, dictatura ſe abdicauit. Comitia inde habita tribunorum militum conſulari poteſtate: quibus æquatus patriciorum plebeiorumq́; numerus. Ex patribus creati, P. & C. Manlij cum L. Iulio: plebes C. Sextilium, M. Albinum, L. Antiſtium dedit. Manlijs, quòd genere plebeios, gratia Iulium anteibant, Volſci prouincia ſine ſorte, ſine comparatione extra ordinem data: cuius & ipſos poſtmodo, & patres, qui dederāt, pœnituit. Inexplorato pabulatum cohortes miſere. quibus uelut circumuentis, cum id falſo nunciatum eſſet, dum præſidio ut eſſent, citati feruntur, ne autore quidem aſſeruato, qui eos hoſtis Latinus pro milite Romano fruſtratus erat, ipſi in inſidias pręcipitauere. ibi dum iniquo loco ſola uirtute militum reſtantes cæduntur, cæduntq́;, caſtra interim Romana iacentia in campo ab altera parte hoſtes inuaſere. Ab ducibus utrobiq; proditæ temeritate atq; inſcitia res. quicquid ſuperfuit fortunæ populi Romani, id militum etiam ſine rectore ſtabilis uirtus tutata eſt. Quæ ubi Romam ſunt relata, primum dictatorem dici placebat: deinde, poſtquam quietæ res ex Volſcis afferebantur, & apparuit neſcire eos uictoria & tēpore uti, reuocati etiam inde exercitus ac duces: otiumq́; inde, quātum à Volſcis, fuit. id modò extremo anno tumultuatum, quòd Præneſtini concita-

tis Latinorum populis rebellarũt. Eodem anno etiam ipſis quærentibus penuriam ho- A
minũ, noui coloni aſcripti. Rebuſq; haud proſperis bello domeſtica quies, quam tribu-
norum militum ex plebe gratia maieſtaſq; inter ſuos obtinuit, ſolatium fuit. Inſe-
quentis anni principia ſtatim ſeditione ingenti arſere, tribunis militum cõſulari poteſta
te, Sp. Furio, Q. Seruilio II, Licinio Menenio III, P. Cloelio, M. Horatio, L. Gega-
nio. Erat autem & materia & cauſa ſedionis æs alienum: cuius noſcendi gratia Sp. Ser-
uilius Priſcus, Q. Cloelius Siculus cenſores facti, ne rem agerent, bello impediti ſunt.
nanq; trepidi nuncij primò, fuga deinde ex agris, legiones Volſcorum ingreſſas fines,
populariq; paſsim Romanum agrum, attulere. In qua trepidatione tantum abfuit, ut ci
uilia certamina terror externus cohiberet, ut contrà eo uiolentior tribunitia poteſtas
impediendo delectui eſſet: donec conditiones impoſitæ patribus, ne quis quoad bel-
latum eſſet, tributum daret, aut ius de pecunia credita diceret. eo laxamento plebi ſum-
pto, mora delectui non eſt facta. Legionibus nouis ſcriptis, placuit duos exercitus in
agrum Volſcum legionibus diuiſis duci. Sp. Furius, M. Horatius dextrorſus mariti-
mam oram atq; Antium, Q. Seruilius & L. Geganius læua ad montes Ecetram per-
gunt. Neutra parte hoſtis obuius fuit: populatioq; non illi uagæ ſimilis, quam Volſcus
latrocinij more diſcordia hoſtium fretus, & uirtutem metuens per trepidationem ra-
ptim fecerat: ſed ab iuſto exercitu iuſta ira facta, ſpacio quoq; temporis grauior. quip-
pe à Volſcis timentibus, ne interim exercitus ab Roma exiret, incurſiones in extre-
ma finium factę erant: Romano contrà etiam in hoſtico morandi erat cauſa, ut hoſtem
ad certamen eliceret. Itaq; omnibus paſsim tectis agrorum, uicisq; etiam quibuſdã ex-
uſtis, non arbore frugifera, non ſatis in ſpem frugum relictis, omni, quæ extra mœnia
fuit, hominũ pecudumq; præda abacta, Romã utrinq; exercitus reducti. Paruo inter-
uallo ad reſpirandum debitoribus dato, poſtquã quietæ res ab hoſtibus erant, celebra-
ri de integro iuriſdictio: & tantum abeſſe ſpes ueteris leuandi fœnoris, ut tributo no- B
uum fœnus contraheretur in murum à cenſoribus locatum ſaxo quadrato faciundũ.
cui ſuccumbere oneri coacta plebes: quia quę delectũ impedirent, non habebant tribu
ni plebis. Tribunos etiam militares patricios omneis coacta principũ opibus fecit,
L. Aemyliũ, P. Valerium IIII, C. Veturium, Ser. Sulpitium, L. & C. Quintios Cincin-
natos. Iiſdem opibus obtinuere, ut aduerſus Latinos, Volſcoſq;, qui coniunctis legioni
bus ad Satricum caſtra habebant, nullo impediente omnibus iunioribus ſacramento
adactis, tres exercitus ſcriberent: unum, ad pręſidium urbis: alterum, qui ſi qui alibi mo
tus extitiſſet, ad ſubita belli mitti poſſet. tertium longè ualidiſsimum P. Valerius & L.
Aemylius ad Satricum duxere. ubi cum aciem inſtructam hoſtium loco ęquo inueniſ-
ſent, extemplo pugnatum: & ut nondum ſatis claram uictoriam, ſic proſperæ ſpei pu-
gnam imber ingentibus procellis fuſus diremit. Poſtero die iterata pugna: & aliquan-
diu æqua uirtute fortunaq; Latinæ maximè legiones longa ſocietate militiã Romanã
edoctæ, reſtabant. eques immiſſus ordines turbauit: turbatis ſigna peditũ illata: quan-
tumq; Romana ſe inuexit acies, tantum hoſtes gradu demoti. & ut ſemel inclinauit pu-
gna, iam intolerabilis Romana uis erat. Fuſi hoſtes cum Satricum, quod duobus mil-
libus inde aberat, non caſtra peterent, ab equite maximè cæſi. caſtra capta, direptaq;.
Ab Satrico nocte, quæ prælio proxima fuit, fugæ ſimili agmine petunt Antium: &
cum Romanus exercitus propè in ueſtigijs ſequeretur, plus tamen timor, quàm ira ce-
leritatis habuit. prius itaq; mœnia intrauere hoſtes, quàm Romanus extrema agminis
carpere aut morari poſſet. inde aliquot dies uaſtando agro abſumpti, nec Romanis
ſatis inſtructis apparatu bellico ad mœnia aggredienda, nec illis ad ſubeundum pu-
gnæ caſum. Seditio tum inter Antiates Latinoſq; coorta, cum Antiates uicti malis,
ſubactiq; bello, in quo & nati erant & conſenuerant, deditionem ſpectarent: Lati-
nos ex diutina pace noua defectio recentibus adhuc animis ferociores ad perſeue-
randum in bello faceret. finis certaminis fuit, poſtquam utriſque apparuit, nihil per

A alteros ſtare quo minus incœpta perſequerētur. Latini profecti à ſocietate pacis, ut rebantur, inhoneſtæ ſeſe uindicauerunt. Antiates incommodis arbitris ſalutarium conſiliorum remotis, urbem agrosq; Romanis dedunt. Ira & rabies Latinorum, quia nec Romanos bello lædere, nec Volſcos in armis retinere potuerant, eò eripuit, ut Satricum urbem, quæ receptaculum primū eis aduerſæ pugnæ fuerat, igni concremarent. nec aliud tectū eius ſuperfuit urbis, cum faces pariter ſacris profanisq; inijcerēt, quàm matris Matutæ templum. inde eos nec ſua religio, nec uerecundia deûm arcuiſſe dicit, ſed uox horrenda edita templo cum triſtibus minis, ni nefandos ignes procul delubris amouiſſent. incenſos ea rabie impetus Thuſculum tulit, ob iram, quòd deſerto communi concilio Latinorum non in ſocietatem modò Romanam, ſed etiam in ciuitatē ſe dediſſent. patentibus portis cum improuiſo incidiſſent, primo clamore oppidū præter arcem captum eſt. in arcem oppidani refugére cum cōiugibus ac liberis: nunciosq; Romam, qui certiorem de ſuo caſu ſenatum facerent, miſere. Haud ſegnius, quàm fide populi Romani dignum fuit, exercitus Thuſculum ductus. L. Quintius, & Seruius Sulpitius tribuni militum duxere. clauſas portas Thuſculi, Latinosq; ſimul obſidentium atq; obſeſſorum animo hinc mœnia tueri uident, illinc arcem oppugnare, terrere unà ac pauere. aduentus Romanorum mutauerat utriuſq; partis animos. Thuſculanos ex ingenti metu in ſummam alacritatem: Latinos ex propè certa fiducia mox capiendæ arcis, quoniam oppido potirentur, in exiguam de ſe ipſis ſpem uerterat. Tollitur ex arce clamor ab Thuſculanis: excipitur aliquanto maiore ab exercitu Romano. utrinq; urgentur Latini: nec impetus Thuſculanorum decurrentium ex ſuperiore loco ſuſtinēt: nec Romanos ſubeuntes mœnia, molientesq; obices portarū arcere poſſunt. ſcalis prius mœnia capta: inde effracta clauſtra portarum. & cum anceps hoſtis & à frōte & à tergo urgeret: nec ad pugnam ulla uis, nec ad fugam loci quicquam ſupereſſet, in
B medio cęſi ad unum omnes. Recuperato ab hoſtibus Thuſculo, exercitus Romam eſt reductus. Quanto magis proſperis eo anno bellis tranquilla omnia foris erāt, tanto in urbe uis patrum in dies miſeriæq; plebis creſcebant, cum eo ipſo quod neceſſe erat ſolui, facultas ſoluendi impediretur. itaq; cum iam ex re nihil dari poſſet, fama & corpore iudicati atq; addicti creditoribus ſatisfaciebant, pœnaq; in uicem fidei ceſſerat. adeò ergo obnoxios ſummiſerant animos non infimi ſolum, ſed principes etiam plebis, ut non modò ad tribunatū militū inter patricios petendum, quod tanta ui ut liceret tetenderant: ſed ne ad plebeios quidem magiſtratus capeſſendos, petendosq; ulli uiro acri, experientiq; animus eſſet: poſſeſsionemq; honoris uſurpati modò è plebe per paucos annos, recuperaſſe in perpetuum patres uiderētur. Ne id nimis lætum parti alteri eſſet, parua (ut plerunq; ſolet) rem ingentem moliundi cauſa interuenit. M. Fabij Ambuſti potentis uiri cùm inter ſui corporis homines, tum etiam ad plebem, quòd haudquaquā inter id genus contemptor eius habebatū: filiæ duæ nuptæ, Ser. Sulpitio maior, minor C. Licinio Stoloni erat, illuſtri quidem uiro, tamē plebeio: eaq; ipſa affinitas haud ſpreta gratiam Fabio ad uulgū quæſierat. Fortè ita incidit, ut in Ser. Sulpitij tribuni militū domo ſorores Fabię cum inter ſe (ut fit) ſermonibus tempus tererent, lictor Sulpitij cū is de foro ſe domū reciperet, forem (ut mos eſt) uirga percuteret. cum ad id moris eius inſueta expauiſſet minor Fabia, riſui ſorori fuit miranti ignorare id ſororem. Cæterùm is riſus ſtimulos paruis mobili rebus animo muliebri ſubdidit. frequentia quoq; proſequentiū rogantiumq; nunquid uellet? credo fortunatum matrimonium ei ſororis uiſum: ſuiq; ipſam malo arbitrio, quo à proximis quiſq; minimè anteiri uult, pœnituiſſe. confuſam eam ex recenti morſu animi cū pater fortè uidiſſet, percunctatus ſatin' ſaluæ? aduertentem cauſam doloris, quippe nec ſatis piam aduerſus ſororē, nec admodū in uirum honorificā, elicuit comiter ſciſcitando ut faterecū eam eſſe cauſam doloris, quòd iūcta impari eſſet, nupta in domo, quam nec honos, nec gratia intrare poſſet. cōſolans inde filiam Ambuſtus, bonum animum habere iuſsit; eoſdem propediem domi uiſuram hono-

honores,quos apud ſororem uiderat.Inde cõſilia inire cum genero cœpit, adhibito L. A
Sextio ſtrenuo adoleſcente,& cuius ſpei nihil præter genus patricium deeſſet.Occaſio uidebatur rerum nouandarum propter ingentem uim æris alieni, cuius leuamen mali plebes ,niſi ſuis in ſummo imperio locatis nullum ſperaret. accingendum ad eam cogitationem eſſe, conando agendoq́ iam eò gradum feciſſe plebeios. unde ſi porrò annitantur,peruenire ad ſumma,& patribus æquari tam honore quàm uirtute poſſent. In præſentia tribunos plebis fieri placuit, quo in magiſtratu ſibimetipſi uiam ad cæteros honores aperirent. creatiq́ tribuni C. Licinius & L. Sextius promulgauere leges omnes aduerſus opes patriciorum,& pro commodis plebis:unam de ære alieno,ut deducto eo de capite quod uſuris pernumeratum eſſet, id quod ſupereſſet, triennio æquis portionibus perſolueretur.alteram de modo agrorum,ne quis plus quingenta iugera agri poſsideret.tertiã, ne tribunorũ militũ comitia fierent,cõſulumq́ utiq́ alter ex plebe crearetur. cuncta ingentia & quæ ſine certamine maximo obtineri non poſſent. Omnium igitur ſimul rerum,quarũ immodica cupido inter mortales eſt, agri, pecuniæ, honorum diſcrimine propoſito,conterriti patres cum trepidaſſent,publicis priuatisq́ conſilijs nullo remedio alio præter expertam multis iam antè certaminibus interceſsionem inuento,collegas aduerſus tribunitias rogationes comparauerunt.qui ubi tribus ad ſuffragium ineundum citari à Licinio Sextioq́ uiderunt, ſtipati patrum præſidijs nec recitari rogationes, nec ſolenne quicquã aliud ad ſciſcendum plebi fieri paſsi ſunt. Iamq́ fruſtra ſæpe concilio aduocato, cum pro antiquatis rogationes eſſent:Bene habet, inquit, Sextius,quandoquidẽ tantum interceſsionem pollere placet, iſto ipſo telo tutabimur plebem.agitedum, comitia indicite patres tribunis militum creandis. faxo ne iuuet uox iſta, ueto, qua nunc concinentes collegas noſtros tam læti auditis. Haud irritæ cecidere minæ: comitia præter ædilium tribunorumq́ plebis nulla ſunt habita, Licinius Sextiusq́ tribuni plebis refecti nullos curules magiſtratus creari paſsi ſunt. B
eaq́ ſolitudo magiſtratuum,& plebe reficiente duos tribunos,& his comitia tribunorum militum tollentibus per quinquenniũ urbem tenuit. Alia bella opportunè quieuere:Veliterni coloni geſtiẽtes ocio,quòd nullus exercitus Romanus eſſet,& agrũ Romanũ aliquoties incurſauere, & Thuſculũ oppugnare adorti ſunt. eaq́ res Thuſculanis ueteribus ſocijs, nouis ciuibus opẽ orãtibus, uerecundia maximè nõ patres modò, ſed etiam plebẽ mouit:remittentibus tribunis plebis comitia per interregẽ ſunt habita: creatiq́ tribuni militum L. Furius, A. Manlius, Ser. Sulpitius, Ser. Cornelius, A. & C. Valerij haudquaquã tam obedientẽ in delectu, quàm in comitijs plebem habuere: ingentiq́ cõtentione exercitu ſcripto profecti nõ ab Thuſculo modò ſubmouere hoſtẽ, ſed intra ſuamet ipſum mœnia cõpulere.obſidebãturq́ haud paulo ui maiore Velitræ, quàm Thuſculũ obſeſſum fuerat: nec tamen ab eis,à quibus obſideri cœptæ erant,expugnari potuere.antè noui creati ſunt tribuni militum Q. Seruilius, C. Veturius, A. & M. Cornelij, Q. Quintius, M. Fabius. nihil ne ab his quidem tribunis ad Velitras memorabile factũ. in maiore diſcrimine domi res uertebanẽ. nam prẹter Sextiũ Liciniũq́ latores legum iam octauũ tribunos plebis refectos, Fabius quoq́ tribunus militũ Stolonis ſocer quarum legum autor fuerat, earum ſuaſorem ſe haud dubium ferebat. & cum octo ex collegio tribunorum plebis primò interceſſores legum fuiſſent,quinq́ ſoli erant:&(ut fermè ſolent,qui à ſuis deſciſcunt)capti, & ſtupentes animi uocibus alienis id modò,quod domi præceptum erat,interceſsioni ſuæ prætendebant: Velitris in exercitu plebis magnam partem abeſſe,in aduentum militum comitia differri debere, ut uniuerſa plebes de ſuis commodis ſuffragium ferret. Sextius Liciniusq́ cum parte collegarũ,& uno ex tribunis militum Fabio,artifices iam tot annorũ uſu tractandi animos plebis, primores patrũ productos interrogando de ſingulis, quæ ferebantur ad populũ, fatigabãt: Auderẽt́ne poſtulare, ut cũ bina iugera agri plebi diuiderent, ipſis plus quingenta iugera habere liceret? ut ſinguli propè trecentorũ ciuium poſsiderent agros,

A agros,plebeio homini uix ad tectum neceſſarium,aut locum ſepulturæ, ſuus patêret ager? an placeret fœnere circumuentam plebem, ni potius quàm ſortem creditum ſoluat, corpus in neruum ac ſupplicia dare? & gregatim quotidie de foro addictos duci? & repleri uinctis nobiles domos? & ubicunq; patricius habitet,ibi carcerem priuatum eſſe? Hæc indigna miſerandaq; auditu cum apud timentes ſibimetipſos maiore audientium indignatione quàm ſua increpuiſſent:atqui nec agros occupandi modum,nec fœnore trucidandi plebem alium patribus unquam fore affirmabant, niſi alterum ex plebe conſulem cuſtodem ſuæ libertatis plebs feciſſet. cõtemni iam tribunos plebis,quippe quæ poteſtas iam ſuam ipſa uim frangat intercedendo:non poſſe æquo iure agi,ubi imperium penes illos, penes ſe auxilium tantum ſit: niſi imperio communicato nunquam plebem in parte pari reipublicæ fore: nec eſſe quod quiſquam ſatis putet, ſi plebeiorum ratio comitijs conſularibus habeatur:niſi alterum conſulẽ utiq; ex plebe fieri neceſſe ſit,neminem fore. an iam memoria exiſſe, cum tribunos militum idcirco potius quàm conſules creari placuiſſet,ut & plebeijs patêret ſummus honos? IIII. & XL annis neminẽ ex plebe tribunum militum creatum eſſe,qui crederent? duobus ne in locis ſua uoluntate impertituros plebi honorem,qui octona loca tribunis militum creandis occupare ſoliti ſint? & ad conſulatum uiam fieri paſſuros,qui tribunatum ſeptum tamdiu habuerint? lege obtinendum eſſe, quod comitijs per gratiam nequeat: & ſeponendum extra certamen alterum conſulatum, ad quem plebi ſit aditus: quoniam in certamine relictus,præmium ſemper potentioris futurus ſit, nec iam poſſe dici id, quod antea iactare ſoliti ſint, non eſſe in plebeijs idoneos uiros ad curules magiſtratus. nunquid enim ſocordius,aut ſegnius rempublicam adminiſtrari poſt P.Licinij Calui tribunatum,qui primus ex plebe creatus ſit: quàm per eos annos geſta ſit,quibus præter patricios nemo tribunus militum fuerit? quin contrà patricios aliquot damnatos poſt tri-

B bunatum,neminẽ plebeium. quæſtores quoq;, ſicut tribunos militum, paucis antè annis ex plebe cœptos creari: nec ullius eorum populum Romanum pœnituiſſe. conſulatum ſupereſſe plebeijs: eam eſſe arcem libertatis,id columen: ſi eò peruentum ſit, tum populum Romanum uerè exactos ex urbe reges, & ſtabilem libertatem ſuam exiſtimaturum. quippe ex illa die in plebem uentura omnia, quibus patricij excellant, imperium atq; honorem,gloriam belli, genus, nobilitatem, magna ipſis fruenda, maiora liberis relinquenda. Huius generis orationes ubi accipi uidere, nouã rogationẽ promulgant,ut pro duumuiris ſacris faciundis decemuiri creentur: ita ut pars ex plebe,pars ex patribus fiat: omniumq; earum rogationum comitia in aduentum eius exercitus differunt,qui Velitras obſidebat. Prius circumactus eſt annus,quàm à Velitris reducerentur legiones. ita ſuſpenſa de legibus res ad nouos tribunos militum dilata. nam plebis tribunos eoſdem,duos utiq; qui legum latores erant,plebes reficiebat. tribuni militum creati T.Quintius,Ser.Cornelius,Ser.Sulpitius,Sp.Seruilius,L.Papyrius,L.Veturius. Principio ſtatim anni ad ultimam dimicationem de legibus uentum: & cum tribus uocarẽtur,nec interceſsio collegarum latoribus obſtaret,trepidi patres ad duo ultima auxilia,ſummum imperium,ſummumq; ad ciuem decurrunt. dictatorem dici placet. dicitur M. Furius Camillus, qui magiſtrum equitum L. Aemylium cooptat. Legum quoq; latores aduerſus tantum apparatum aduerſariorum & ipſi cauſam plebis ingentibus animis armant:concilioq; plebis indicto,tribus ad ſuffragiũ uocant. cum dictator ſtipatus agmine patriciorũ plenus iræ minarumq; conſediſſet, atq; ageretur res ſolito primùm certamine inter ſe tribunorũ plebis ferentium legem,intercedentiumq;: & quãto iure potentior interceſsio erat,tantum uinceretur fauore legũ ipſarũ latorũq;: & uti rogaſſent,primę tribus dicerent. Tum Camillus, Quandoquidem, inquit, Quirites iam uos tribunitia libido, non poteſtas regit, & interceſsionem ſeceſsione quondã plebis partam, nobis eadem ui facitis irritã,qua peperiſtis:non reipub. magis uniuerſę, quàm ueſtra cauſa dictator interceſsioni adero:euerſumq; ueſtrũ auxiliũ imperio tutabor. itaq;

bor. itaq; ſi C. Licinius & L. Sextius interceſsioni collegarum cedunt, nihil patriciũ ma A giſtratum inſeram concilio plebis. ſi aduerſus interceſsionem tanquam captæ ciuitati leges imponere tendent, uim tribunitiam à ſe ipſa diſſolui non patiar. Aduerſus ea cum contemptim tribuni plebis rem nihilo ſegnius peragerent: tum percitus ira Camillus li ctores, qui de medio plebẽ emouerent, miſit. & addidit minas: ſi pergerẽt, ſacramento omnes iuniores adacturum, exercitum extemplo ex urbe deducturum. Terrorem ingentem incuſſerat plebi, ducibus plebis accendit magis certamine animos, quàm minu it. ſed re neutrò inclinat, a magiſtratu ſe abdicauit: ſeu quia uitio creatus erat, ut ſcripſere quidam: ſeu quia tribuni plebis tulerunt ad plebem, idq; plebs ſciuit, ut ſi M. Furius pro dictatore quid egiſſet, quingentûm milliũ æris ei mulcta eſſet. Sed auſpicijs magis quàm noui exempli rogatione deterritum ut potius credam, cùm ipſius uiri facit ingenium, tum quòd ei ſuffectus eſt extemplo P. Manlius dictator: quem quid creari attinebat ad id certamen, quo M. Furius uictus eſſet? & quod eundem M. Furium dictatorem inſequens annus habuit, haud ſine pudore certè factum priore anno in ſe imperium repetiturũ: ſimul quòd eo tempore, quo promulgatũ de mulcta eius traditur, aut & huic rogationi qua ſe in ordinẽ cogi uidebat, obſiſtere potuit: aut ne illas quidem propter quas & hæc lata erat, impedire: & quod uſq; ad memoriã noſtram tribunitijs conſularibusq; certatum uiribus eſt, dictaturæ ſemper altius faſtigium fuit. Inter priorem dictaturam abdicatã, nouamq; à Manlio initã ab tribunis uelut per interregnum concilio plebis habito, apparuit quæ ex promulgatis plebi, quæ latoribus gratiora eſſent. nam de fœnere atq; agro rogationes iubebant, de plebeio conſulatu antiquabant. & perfecta utraq; res eſſet, ni tribuni ſe in omnia ſimul conſulere plebem dixiſſent. P. Manlius deinde dictator rem in cauſam plebis inclinauit, C. Licinio qui tribunus militum fuerat, magiſtro equitum de plebe dicto. Id ægrè patres paſſos accipio: dictatorem propinqua cognatione Licinij ſe apud patres excuſare ſolitum, ſimul negantem B magiſtri equitum maius, quàm tribuni conſularis imperium eſſe. Licinius Sextiusq;, cum tribunorum plebis creandorum indicta comitia eſſent, ita ſe gerere, ut negando iam ſibi uelle continuari honorem acerrimè accenderent ad id quod, diſsimulando petebant, plebem. nonum ſe annum iam uelut in aciem aduerſus optimates maximo priuatim periculo, nullo publico emolumento ſtare: cõſenuiſſe iam ſecum & rogationes promulgatas, & uim omnem tribunitiæ poteſtatis. primò interceſſione collegarum in leges ſuas pugnatum eſſe: deinde ablegatione iuuentutis ad Veliternum bellum: poſtremò dictatorium fulmen in ſe intentatum. iam nec collegas, nec bellũ, nec dictatorẽ obſtare, quippe qui etiam omen plebeio conſuli, magiſtro equitum ex plebe dicendo dederit. ſe ipſam plebem, & commoda morari ſua. liberam urbem ac forum à creditoribus, liberos agros ab iniuſtis poſſeſſoribus extemplo, ſi uelit, habere poſſe. quæ munera quando tandem ſatis grato animo æſtimaturos, ſi inter accipiendas de ſuis commodis rogationes ſpem honoris latoribus earum incidant? non eſſe modeſtiæ populi Romani id poſtulare, ut ipſe fœnere leuetur: & in agrum iniuria poſſeſſum à potentibus inducatur: per quos ea conſecutus ſit, ſenes tribunitios nõ ſine honore tantum, ſed etiam ſine ſpe honoris relinquat. Proinde ipſi primùm ſtatuerent apud animos quid uellent. deinde comitijs tribunitijs declararẽt uoluntatẽ. ſi coniunctim ferre ab ſe promulgatas rogationes uellent, eſſe quod eoſdem reficerent tribunos plebis. perlaturos enim quæ promulgauerint. ſin quod cuiq; priuatim opus ſit, id modò accipi uelint: opus eſſe nihil inuidioſa continuatione honoris. nec ſe tribunatum, nec illos ea quę promulgata ſint, habituros. Aduerſus tam obſtinatam orationẽ tribunorũ cum præ indignitate rerum ſtupor, ſilentiumq; inde cæteros patrum defixiſſet: Ap. Claudius Craſſus nepos decemuiri dicitur odio magis iraq;, q̃ ſpe, ad diſſuadendum proceſsiſſe: & locutus in hanc ferè ſententiã eſſe: Neq; nouum, neq; inopinatum mihi ſit, Quirites, ſi quod unum familiæ noſtræ ſemper obiectum eſt ab ſeditioſis tribunis, id nunc ego

quoq;

A quoque audiam; Claudiæ genti iam inde ab initio nil antiquius in repub. patrum maieſtate fuiſſe: ſemper plebis cõmodis aduerſatos eſſe. quorum alterum neque nego, neque inficias eo nos, ex quo aſciti ſumus ſimul in ciuitatem & patres, enixè operam dediſſe, ut per nos aucta potius, quàm imminuta maieſtas earũ gentiũ, inter quas nos eſſe uoluiſtis, dici uerè poſſet. illud alterum pro me maioribusque meis cõtendere auſim Quirites (niſi quæ pro uniuerſa rep. fiant, ea plebi tanquam aliam incolenti urbem aduerſa quis putet) nihil nos neque priuatos, neque in magiſtratibus quod incommodum plebi eſſet, ſcientes feciſſe: nec ullum factum, dictum ue noſtrum cõtra utilitatem ueſtrã, & ſi quædam contra uoluntatem fuerint, uerè referri poſſe. An hoc, ſi Claudiæ familiæ non ſim, nec ex patricio ſanguine ortus, ſed unus Quiritiũ quilibet, qui modò me duobus ingenuis ortum, & uiuere in libera ciuitate ſciam, reticere poſſim? L. illum Sextiũ & C. Licinium perpetuos (ſi dijs placet) tribunos tantum licentiæ nouem annis, quib. regnant, ſumpſiſſe, ut uobis negent poteſtatem liberam ſuffragij non in comitijs, non in legibus iubẽdis ſe permiſſuros eſſe? ſub conditione, inquit, nos reficietis decimum tribunos. quid eſt aliud dicere? quod petunt alij, nos adeò faſtidimus, ut ſine mercede magna non accipiamus. ſed quæ tandem iſta merces eſt, qua uos ſemper tribunos plebis habeamus? ut rogationes, inquit, noſtras, ſeu placent, ſeu diſplicent, ſeu utiles, ſeu inutiles ſunt, omnes coniunctim accipiatis. Obſecro uos Tarquinij tribuni plebis, putate me ex media concione unum ciuem ſucclamare. bona uenia ueſtra liceat ex his rogationibus legere, quas ſalubres nobis cenſemus eſſe: antiquare alias. Non, inquit, licebit. tu de fœnore atque agris, quod ad uos omnes pertinet, iubeas: et hoc portẽti non fiat in urbe Romana, uti L. Sextium atque hunc C. Licinium conſules, quod indignaris, quod abominaris uideas. aut omnia accipe: aut nihil fero. ut ſi quis ei, quem urgeat fames, uenenũ ponat cum cibo, & aut abſtinere eo quòd uitale ſit, iubeat, aut mor-
B tiferum uitali admiſceat. Ergo ſi eſſet libera hæc ciuitas, non tibi frequentes ſucclamaſſent? abi hinc cum tribunatibus ac rogationibus tuis. quid ſi tu non tuleris, quod commodum eſt populo accipere, nemo erit qui ferat illud? Si quis patricius, ſi quis (quod illi uolunt inuidioſius eſſe) Claudius diceret, aut omnia accipite, aut nihil fero: quis ueſtrûm Quirites ferret? nunquam ne uos res potius, quàm autores ſpectabitis? ſed omnia ſemper, quæ magiſtratus ille dicet, ſecundis auribus, quæ ab noſtrûm quo dicentur, aduerſis accipietis? At hercule ſermo eſt minimè ciuilis. Quid? rogatio qualis eſt, quam à uobis antiquatam indignantur? ſermoni Quirites ſimillima. conſules, inquit, rogo, ne uobis, quos uelitis, facere liceat. an aliter rogat, qui utique alterum ex plebe fieri conſulem iubet: nec duos patricios creandi poteſtatem uobis permittit? Si hodie bella ſint, quale Hetruſcum fuit, cum Porſena Ianiculum inſedit: quale Gallicum modò, cum præter Capitolium atque arcem omnia hæc hoſtium erant: et conſulatum cum hoc M. Furio. aut quolibet alio ex patribus L. ille Sextius peteret: poſſetis ne ferre Sextium haud pro dubio conſulem eſſe, Camillum de repulſa dimicare? Hoccine eſt in commune honores uocare? ut duos plebeios fieri conſules liceat, duos patricios non liceat? & alterum ex plebe creari neceſſe ſit, utrunque ex patribus præterire liceat? Quæ nam iſta ſocietas, quæ nam conſortio eſt? parum eſt, ſi cuius pars tua nulla adhuc fuit, in partem eius uenis, niſi partem petendo totum traxeris? Timeo, inquit, ne ſi duos licebit creari patricios, neminem creetis plebeium. Quid eſt dicere aliud? quia indignos ueſtra uoluntate creaturi non eſtis, neceſſitatem uobis creandi quos non uultis, imponam. quid ſequitur, niſi ut ne beneficium quidem debeat populo, ſi cum duobus patricijs unus petierit plebeius, & lege ſe, non ſuffragio creatum dicat? Quomodo extorqueant, non quomodo petant honores, quęrunt: & ita maxima ſunt adepturi, ut nihil ne pro minimis quidem debeant, & occaſionibus potius quàm uirtute petere honores malunt. Eſt aliquis qui ſe inſpici æſtimari faſtidiat? qui certos ſibi uni honores inter dimicantes competitores ęquum cenſeat eſſe? qui ſe arbitrio ueſtro

p eximat?

eximat? qui ueſtra neceſſaria ſuffragia pro uolũtarijs, & ſerua pro liberis faciat? omitto Licinium Sextiumq́, quorum annos in perpetua poteſtate tanquam regum in Capitolio numeratis: quis eſt hodie in ciuitate tam humilis, cui non uia ad conſulatum facilior per iſtius legis occaſionem, quàm nobis ac liberis noſtris fiat? ſi quidem nos ne cum uolueritis quidem creare interdum poteritis, iſtos etiam ſi nolueritis, neceſſe ſit. De indignitate ſatis dictum eſt (etenim dignitas ad homines pertinet) quid de religionibus atq; auſpicijs, quæ propria deorum immortalium contemptio atq; iniuria eſt, loquar? auſpicijs hanc urbem conditã eſſe, auſpicijs bello ac pace, domi militiæq; omnia geri, quis eſt qui ignoret? penes quos igitur ſunt auſpicia more maiorum? nempe penes patres. nam plebeius quidem magiſtratus nullus auſpicato creatur: nobis adeò propria ſunt auſpicia, ut non ſolum quos populus creat patricios magiſtratus, non aliter quàm auſpicato creet, ſed nos quoq; ipſi ſine ſuffragio populi auſpicato interregẽ prodamus, & priuatim auſpicia habeamus, quæ iſti ne in magiſtratibus quidẽ habẽt. Quid igitur aliud quàm tollit ex ciuitate auſpicia, qui plebeios conſules creando à patribus, qui ſoli ea habere poſſunt, aufert? Eludãt nunc licet religiones. quid enim eſt, ſi pulli nõ paſcentur? ſi ex cauea tardius exierint? occinuerit auis? parua ſunt hęc. ſed parua iſta non contemnendo maiores noſtri, maximam hanc rem fecerunt. nunc nos tanquam iam nihil pace deorum opus ſit, omnes cærimonias polluimus. uulgò ergo pontifices, augures, ſacrificuli reges creentur: cuilibet apicem dialẽ, dum modò homo ſit, imponamus: tradamus ancilia, penetralia, deos deorumq́; curam, quibus nefas eſt: nõ leges auſpicato ferantur, nõ magiſtratus creentur: nec cẽturiatis, nec curiatis comitijs patres autores fiant: Sextius & Licinius tanquam Romulus ac Tatius in urbe Romana regnent, quia pecunias alienas, quia agros dono dãt. tanta dulcedo eſt ex alienis fortunis prædandi: nec in mentem uenit altera lege ſolitudines uaſtas in agris fieri, pellendo finibus dominos: altera fidem abrogari, cum qua omnis humana ſocietas tollitur. Omnium rerum cauſa uobis antiquandas cenſeo iſtas rogationes. quod faxitis, deos uelim fortunare. Oratio Appij ad id modò ualuit, ut tempus rogationum iubendarũ proferretur. Refecti decimùm ijdem tribuni Sextius & Licinius de decemuiris ſacrorum ex parte de plebe creandis pertulere. creati quinq; patrũ, quinq; plebis: graduq́; eo iam uia facta ad conſulatum uidebatur. Hac uictoria cõtenta plebes ceſſit patribus, ut in præſentia conſulum mentione omiſſa, tribuni militum crearẽtur. creati A. & M. Cornelij iterum, M. Geganius, P. Manlius, L. Veturius, P. Valerius VI. Cum præter Velitrarũ obſidionem, tardi magis rerum exitus quàm dubij, quietæ externæ res Romanis eſſent: fama repens belli Gallici allata perpulit ciuitatem, ut M. Furius dictator quintum diceretur. is T. Quintium Pœnum magiſtrum equitum dixit. Bellatũ cum Gallis eo anno circa Anienem flumen, autor eſt Claudius: inclytamq́; in ponte pugnã, qua T. Manlius Gallum, cum quo prouocatus manus conſeruit, in conſpectu duorũ exercituum cæſum torque ſpoliauit, tum pugnatam. Pluribus autoribus magis adducor, ut credam decem haud minus poſt annos ea acta: hoc autem anno in Albano agro cum Gallis dictatore M. Furio ſigna collata. nec dubia, nec difficilis Romanis, quanquam ingentem Galli terrorem memoria priſtinę cladis attulerant, uictoria fuit. multa millia Barbarorum in acie, multa captis caſtris cæſa. palati alij Apuliam maximè petentes, cùm fuga ſe longinqua, tum quòd paſſim eos ſimul pauor terrorq́; diſtulerant, ab hoſte ſeſe tutati ſunt. Dictatori conſenſu patrum, plebiſq; triumphus decretus. Vix dum perfunctum eum bello atrocior domi ſeditio excepit: & per ingẽtia certamina dictator ſenatuſq; uictus, ut rogationes tribunitiæ acciperenẽ: & comitia conſulum aduerſa nobilitate habita, quibus L. Sextius de plebe primus COS factus. Et ne is quidem finis certaminum fuit: quia patricij ſe autores futuros negabant, prope ſeceſſionẽ plebis res, terribileſq; alias minas ciuiliũ certaminum uenit: cum tamẽ per dictatorẽ conditionib. ſedatæ diſcordiæ ſunt, cõceſſumq; ab nobilitate plebi de conſule

plebeio:

plebeio: à plebe nobilitati de prætore uno, qui ius in urbe diceret, ex patribus creando. Ita ab diutina ira tandem in concordiam redactis ordinibus, cum dignam eam rem ſenatus cenſeret eſſe, merito'que id, ſi quando unquam aliàs, deûm immortaliũ cauſa libenter facturos fore, ut ludi maximi fierent, & dies unus ad triduum adijceretur: recuſantibus id munus ædilibus plebis, conclamatum à patricijs eſt iuuenibus, ſe id honoris, deûm immortalium cauſa libenter acturos, ut ædiles fierent. quibus cum ab uniuerſis gratiæ actæ eſſent, factum ſenatuſconſultum, ut duos uiros ædiles ex patribus dictator populum rogaret, patres autores omnibus eius anni comitijs fierent.

DECADIS PRIMAE LIBER SEPTIMVS.

Duo noui magiſtratus adiecti ſunt, prætura & ædilitas curulis. Peſtilentia ciuitas laborauit, eamq; inſignem fecit mors Furij Camilli. cuius remedium & finis cum per nouas religiones quæreretur, ludi ſcenici tunc primùm facti ſunt. Cum dies L. Manlio dicta eſſet à M. Pompeio tribuno plebis propter delectum acerbè factum, & ob T. Manlium filium relegatum ſine ullo crimine: adoleſcẽs ipſe, cuius relegatio patri obijciebatur, uenit in cubiculum tribuni, ſtrictoq; gladio coegit eum in uerba ſua iurare, non perſeueraturum ſe in accuſatione. tunc omnia pernicioſa omiſſa ſunt. In patentem uoraginem urbis Romæ Curtius armatus equo ſe præcipitauit, eaq; expleta eſt. Manlius adoleſcens qui patrem à tribunitia uexatione liberauerat, contra Gallum prouocantem aliquem ex militibus Romanis, in ſingulare certamen deſcendit, eiq; occiſo torquem aureum detraxit: quem ipſe poſtea tulit, & ex eo Torquatus eſt nuncupatus. Duæ tribus additæ, Pontina & Publicia. Licinius Stolo lege ab ipſo lata damnatus eſt, quòd plus quingentorum iugerûm agri poßideret. M. Valerius tribunus militum Gallum, à quo prouocatus erat, inſidente galea coruo, & unguibus, roſtroq; infeſtante hoſtem, interemit: & ex eo Coruini nomen accepit, conſulq; proximo anno creatus eſt ob uirtutem, cum XXIII ageret annum. Amicitia cum Carthaginienſibus iuncta. Campani, cum urgerentur à Samnitibus bello, auxilio aduerſus eos à ſenatu petito, cum id nõ impetrarent, urbem atq; agros populo Romano dediderunt. ob quam cauſam ea quæ populi Romani facta eſſent, defendi bello aduerſus Samnites placuit. Cum ab A. Cornelio conſule exercitus in iniquum locum deductus, in magno diſcrimine eſſet, P. Decij tribuni militum opera ſeruatus eſt. qui occupato colle ſuper id iugum, in quo Samnites ſederant, occaſionem conſuli in æquiorem locum euadendi dedit: ipſe ab hoſtibus circumſeſſus erupit. Milites Romani, qui Capuæ in præſidio erant relicti, cum de ea occupanda urbe conſpiraßent, & detecto conſilio, metu ſupplicij à populo Romano defecißent, per M. Valerium Coruinum dictatorem, qui conſilio ſuo eos à furore reuocauerat, patriæ reſtituti ſunt.

ANnus hic erit inſignis noui hominis conſulatu, inſignis nouis duobus magiſtratibus, prætura, & curuli ædilitate. hos ſibi patricij quæſiuere honores pro conceſſo plebi altero conſulatu. Plebes conſulatum L. Sextio, cuius lege partus erat, dedit: patres præturam Sp. Furio M. filio Camillo, ædilitatem Cn. Quintio Capitolino, & P. Cornelio Scipioni ſuarum gentium uiris gratia campeſtri ceperunt. L. Sextio collega ex patribus datus Lucius Aemylius Mamercus. Principio anni et de Gallis, quos primò palatos per Apuliam congregari iam fama erat, & de Hernicorum defectione agitata mentio. Cum de induſtria omnia, ne quid per plebeium conſulem ageretur, proferrẽtur: ſilentium omniũ rerum, ac iuſtitio ſimile ocium fuit: niſi quòd nõ patientibus tacitum tribunis, quòd pro conſule uno plebeio tres patricios magiſtratus curulib. ſellis prætextatos tanquam conſules ſedentes nobilitas ſibi ſumpſiſſet, prætorem quidem etiã iura reddentem, & collegam conſulibus, atq; ijſdem auſpicijs creatum: uerecundia inde compoſita eſt ſenatui ex patribus iubendi ædiles curules creari. primò ut alternis annis ex plebe fierent, cõuenerat: poſtea promiſcuum fuit. Inde L. Genutio, & Q. Seruilio COSS. & ab ſeditione, et à bello quietis rebus, ne quãdo à metu ac periculis uacarent, peſtilẽtia ingens orta. cenſorem, ædilem curulem, tres tribunos plebis mortuos ferunt, pro portione & ex multitudine alia multa funera fuiſſe. maximeq; eam peſtilentiam inſignem mors quàm matura, tam acerba M. Furij fecit. Fuit enim uerè uir unicus in omni fortuna, princeps pace belloq;, prius q̃ exulatũ iret: clarior in exilio uel deſiderio ciuitatis, quæ capta abſentis implorauit opẽ: uel fœlicitate, qua reſtitutus in patriã, ſecũ patriam ipſam reſtituit. par deinde per quinq; & triginta annos (tot enim poſtea uixit) titulo tantæ gloriæ fuit: dignus'que habitus, quem ſecundum à Romulo conditorem urbis Romæ ferrent. Et hoc, & inſequenti anno T. Sulpitio Petico, C. Licinio Stolone conſulib. peſtilẽtia fuit. eo nihil dignum memoria actum, niſi quòd pacis deûm expoſcendæ cauſa tertiò tum poſt conditam urbem lectiſternium fuit. & cum uis morbi, nec humanis conſilijs, nec ope diuina leuaretur, uictis ſuperſtitionẽ

animis, ludi quoq; ſcenici, noua res bellicoſo populo(nam circi modo ſpectaculũ fue- A
rat)inter alia cœleſtis iræ placamina inſtituti dicuntur. Cæterùm parua quoq;(ut fer-
mè principia omnia)& ea ipſa peregrina res fuit. ſine carmine ullo, ſine imitandorũ car
minũ actu ludiones ex Hetruria acciti ad tibicinis modos ſaltãtes haud indecoros mo
tus more Thuſco dabant. imitari deinde eos iuuentus ſimul inconditis inter ſe iocula-
ria fundẽtes uerſib. cœpere: nec abſoni à uoce motus erant. Accepta itaq; res, ſæpiusq;
uſurpãdo excitata. uernaculis artificibus, quia hiſter Thuſco uerbo ludio uocabatur,
nomen hiſtrionibus inditum: qui non ſicut ante feſcennino uerſu ſimilem incompoſi-
tum temerè, ac rudem alternis iaciebant: ſed impletas modis ſatyras deſcripto iam ad
tibicinem cantu, motuq; congruenti peragebant. Liuius poſt aliquot annos, qui ab ſa
tyris auſus eſt primus argumento fabulam ſerere, idem(ſcilicet id quod omnes tum e-
rant)ſuorum carminum actor dicitur, cum ſæpius reuocatus uocem obtudiſſet, uenia
petita puerum ad canendum ante tibicinem cum ſtatuiſſet, canticum egiſſe aliquanto
magis uigente motu, quia nihil uocis uſus impediebat. inde ad manum cantari hiſtrio-
nibus cœptum, diuerbiaq; tantum ipſorum uoci relicta. Poſtquam lege hac fabularũ
ab riſu, ac ſoluto ioco res auocabatur, & ludus in artem paulatim uerterat, iuuentus hi
ſtrionibus fabellarũ actu relicto, ipſa inter ſe more antiquo ridicula intexta uerſib. ia-
ctitare cœpit. quę inde exodia poſtea appellata, conſertaq; fabellis potiſsimum Atella
nis ſunt. quod genus ludorum ab Oſcis acceptum tenuit iuuentus: nec ab hiſtrionibus
pollui paſſa eſt. eo inſtitutum manet, ut actores Atellanarum nec tribu moueantur, &
ſtipendia tanquam expertes artis ludicrę faciant. Inter aliarum parua principia rerum
ludorum quoq; prima origo ponenda uiſa eſt, ut appareret quàm ab ſano initio res in
hanc uix opulentis regnis tolerabilem inſaniam uenerit. nec tamen ludorum primum
initium procurãdis religionibus datum, aut religione animos, aut corpora morbis le-
uauit. quin etiam cum medios fortè ludos circus Tyberi ſuperfuſo irrigatus impediſ- B
ſet, id uerò uelut auerſis iam dijs, aſpernantibusq; placamina iræ, terrorem ingentem
fecit. Itaq; C. Genutio, L. Aemylio Mamerco ſecundum conſulibus, cum piaculorum
magis conquiſitio animos, quàm corpora morbi afficerent, repetitum ex ſeniorũ me-
moria dicitur, peſtilentiam quondam clauo ab dictatore fixo ſedatam. Ea religione
adductus ſenatus dictatorem claui fingendi cauſa dici iuſsit. dictus L. Manlius Impe-
rioſus, L. Pinarium magiſtrum equitũ dixit. Lex uetuſta eſt priſcis literis, uerbisq; ſcri
pta, ut qui prętor maximus ſit, Idibus Septembribus clauum pangat. fixus fuit dextro
lateri ædis Iouis optimi maximi ea ex parte qua Mineruæ templũ eſt. eum clauũ, quia
raræ per ea tempora literę erant, notam numeri annorum fuiſſe ferunt, eoq; Mineruę
templo dicatam legem, quia numerus Mineruæ inuentum ſit. Volſinijs quoq; clauos
indices numeri annorum fixos in templo Nortiæ Hetruſcæ deæ comparêre, diligens
talium monimentorum autor Cintius affirmat. M. Horatius conſul ex lege templum
Iouis optimi maximi dedicauit anno poſt reges exactos, à conſulibus poſtea ad dicta-
tores, quia maius imperium erat, ſolenne claui figendi translatum eſt. Intermiſſo de-
inde more digna, etiam per ſe uiſa eſt res, propter quam dictator crearetur. qua de cau
ſa creatus L. Manlius, perinde ac reipubl. gerendæ, ac non ſoluendæ religione gratia
creatus eſſet, bellũ Hernicum affectans, delectu acerbo iuuentutem agitauit: tandém-
que omnibus in eum tribunis plebis coortis, ſeu ui, ſeu uerecundia uictus, dictatura
abijt. neq; eo minus principio inſequentis anni Q. Seruilio Hala, L. Genutio II COSS.
dies Manlio dicitur à M. Pomponio tribuno plebis. acerbitas in delectu, non damno
modò ciuium, ſed etiam laceratione corporum lata, partim uirgis cæſis, qui ad nomi-
na non reſpondiſſent, partim in uincula ductis, inuiſa erat. & ante omnia inuiſum ip-
ſum ingenium atrox, cognomenq; Imperioſi graue liberæ ciuitati ab oſtentatione ſæ
uitiæ aſcitum, quã non magis in alienis, quàm in proximis, ac ſanguine ipſo ſuo exerce
ret. criminiq; ei tribunus inter cætera dabat, quòd filium iuuenẽ nullius probri com-
pertum,

A pertum, extorrē urbe, domo, penatibus, foro, luce, congreſſu ęqualium prohibitum in opus ſeruile, propè in carcerem atq; in ergaſtulum dederit: ubi ſummo loco natus dictatorius iuuenis quotidiana miſeria diſceret, uerè imperioſo patre ſe natum eſſe. at quam ob noxam? quia infacundior ſit, & lingua impromptus. quod naturę damnum utrum nutriendū patri, ſi quicquam in eo humani eſſet, an caſtigandum, ac uexatione inſigne faciendum fuiſſe? ne mutas quidē beſtias minus alere, ac fouere, ſi quid ex progenie ſua parum proſperum ſit. at hercule L. Manlium malum malo augere filij, & tarditatem ingenij inſuper premere: & ſi quid in eo exiguū naturalis uigoris ſit, id extinguere uita agreſti, & ruſtico cultu inter pecudes habendo. Omnium potius his criminationibus, quàm ipſius iuuenis irritatus eſt animus. quin contrà ſe quoq; parenti cauſam inuidiæ atq; criminum eſſe ægrè paſſus, ut omnes dij homineſq; ſcirent, ſe parenti opem latam quàm inimicis eius malle, capit conſilium rudis quidem atq; agreſtis animi, & quanquam non ciuilis exempli, tamen pietate laudabile. Inſcientibus cunctis cultro ſuccinctus, mane in urbem atq; à porta domum confeſtim ad M. Pomponium tribunum pergit: ianitori opus eſſe ſibi domino eius cōuento extemplo ait, nunciaret T. Manlium Lucij filium eſſe. mox introductus (etenim percitum ira in patrem ſpes erat aut criminis aliquid noui, aut cōſilij ad rem agendam deferre) ſalute accepta reddi taq;, eſſe ait quę cum eo agere arbitris remotis uelit. procul inde omnibus abire iuſsis, cultrum ſtringit: & ſuper lectum ſtans ferro intento, niſi quæ ipſe concepiſſet uerba iuraret, ſe patris eius accuſandi cauſa concilium plebis nunquam habiturum, ſe eum extemplo transfixurum minatur. pauidus tribunus (quippe qui ferrum ante oculos micare, ſe ſolum inermem, illum prævalidū iuuenem, &, quod haud minus timendum erat, ſtolidè ferocem uiribus ſuis cerneret) adiurat in quæ adactus eſt uerba. & præ ſe deinde tulit, ea ui ſubactū ſe incœpto deſtitiſſe. nec perinde ut maluiſſet plebes,
B ſibi ſuffragij ferendi de tam crudeli & ſuperbo reo poteſtatem fieri, ita ægrè habuit filium id pro parente auſum: eoq; id laudabilius erat, quòd animum eius tanta acerbitas patria nihil à pietate auertiſſet. Itaq; nō patri modò remiſſa cauſæ dictio eſt, ſed ipſi etiam adoleſcenti ea res honori fuit. & cum eo anno primùm placuiſſet tribunos militum ad legiones ſuffragio fieri (nam & antea ſicut nunc, quos ruffulos uocant, imperatores ipſi faciebant) ſecundum in ſex locis tenuit, nullis domi militiæq; ad conciliandū gratiam meritis, ut qui rure, & procul cœtu hominum iuuentam egiſſet. Eodem anno ſeu motu terræ, ſeu qua ui alia forum medium fermè ſpecu uaſto collapſum in immenſam altitudinem dicitur: neq; eam uoraginem coniectu terræ, cum pro ſe quiſq; gereret, expleri potuiſſe prius, quàm deûm monitu quæri cœptum, quo plurimùm populus Romanus poſſet. id enim illi loco dicandum uates canebant, ſi remp. Romanā perpetuam eſſe uellent. tum M. Curtium iuuenem bello egregium caſtigaſſe ferunt, dubitantes an ullum magis Romanū bonū, q̄ arma uirtuſq; eſſet. Silentio facto tēpla deorum immortalium, quæ foro imminēt, Capitoliūq; intuentem, & manus nunc in cœlum, nūc in patentes terræ hiatus ad deos manes porrigentē ſe deuouiſſe: equo deinde quàm poterat maximè exornato inſidentem armatum ſe in ſpecum immiſiſſe, donaq; ac fruges ſuper eum à multitudine uirorum ac mulierū congeſtas: lacumq; Curtium non ab antiquo illo T. Tatij milite Curtio Metio, ſed ab hoc appellatum. cura nō deeſſēt, ſi qua ad uerum uia inquirentem ferret. nunc famæ rerum ſtandū eſt, ubi certam derogat uetuſtas fidem, & lacus nomē ab hac recentiore inſignius fabula eſt. poſt tanti prodigij procurationem eodem anno de Hernicis conſultus ſenatus, cum fœciales ad res repetendas nequicquam miſiſſet, primo quoq; die ferendum ad populū de bello indicendo Hernicis cenſuit: populuſq; id bellū frequens iuſsit. L. Genutio conſuli ea prouincia ſorte euenit. In expectatione ciuitas erat, quòd primus ille de plebe conſul bellum ſuis auſpicijs geſturus eſſet: deinde ut eueniret res, ita communicatos honores proſperè, aut ſecus conſulto habitura. Fortè ita tulit caſus, ut Genutius ad

hoſtes magno cōnatu profectus, in inſidias pręcipitaretur: legionibus nec opinato pa uore fuſis, cōſul circumuentus ab inſcijs quē interfeciſſent, occideretur. Quod ubi eſt Romam nunciatum, nequaquam tantum publica calamitate mœſti patres, quantū feroces infelici conſulis plebeij ductu, fremunt omnibus locis: irent, crearent cōſules ex plebe, transferrent auſpicia, quò nefas eſſet. potuiſſe patres plebiſcito pelli honoribus ſuis, num etiam in deos immortales inauſpicatam legem ualuiſſe? uindicaſſe ipſos ſuū numē, ſua auſpicia: quæ ut primùm contacta ſint ab eo, à quo nec ius nec fas fuerit, deletum cum duce exercitum documento fuiſſe, ne deinde turbato gentium iure comitia haberentur. His uocibus curia & forum perſonat. Ap. Claudium, quia diſſuaſerat legem, maiore nunc autoritate euentum reprehenſi ab ſe conſilij incuſantem, dictatorem conſenſu patriciorum Seruilius conſul dicit: delectuſq; & iuſtitium indictum. Priuſquam dictator legioneſq; nouæ in Hernicos uenirēt, ductu C. Sulpitij legati res per occaſionem geſta egregie eſt. In Hernicos morte conſulis contemptim ad caſtra Romana cum haud dubia expugnandi ſpe ſuccedentes hortante legato, & plenis iræ atq; indignitatis militum animis eruptio eſt facta. multū ab ſpe adeundi ualli res Hernicis abfuit, adeò turbatis inde ordinib. abſceſſere. Dictatoris deinde aduentu nouus ueteri exercitus iungitur, & copiæ duplicantur. & pro concione dictator laudibus legati, militumq; quorum uirtute caſtra defenſa erant, ſimul audientibus laudes meritas tollit animos, ſimul cæteros ad æmulandas uirtutes acuit. Neq; ſegnius ad hoſtes bellum apparatur, qui & parti ante decoris memores, neq; ignari auctarum uiriū hoſtis, ſuas quoq; uires augent. omne Hernicum nomen, omnis militaris ætas excitur. quadringenariæ octo cohortes, lecta robora uirorum ſcribuntur. hunc eximium florem iuuentutis eò etiam, quòd ut duplex acciperent ſtipendium, decreuerant, ſpei animorumq; impleuere. immunes quoq; operum militarium erant, ut in unum pugnæ laborem reſeruati plus ſibi, quàm pro uirili parte annitendum ſcirent. extra ordinem etiam in acie locati, quo conſpectior uirtus eſſet. Duum millium planities caſtra Romana ab Hernicis dirimebat. ibi pari fermè utrinq; ſpacio in medio pugnatum eſt. primò ſtetit ambigua ſpe pugna, nequicquam ſæpe conatis equitibus Romanis impetu turbare hoſtium aciem. poſtquàm equeſtris pugna effectu, quàm conatibus uanior erat, cōſulto prius dictatore equites, permiſſu deinde eius relictis equis clamore prouolant ante ſigna, & nouam integrant pugnam. neq; ſuſtineri poterant, ni extraordinariæ cohortes pari corporum, animorumq; robore ſe obieciſſent. Tūc inter primores duorum populorum res geritur. quicquid hinc, aut illinc communis Mars bello aufert, multiplex quàm pro numero damnum eſt: uulgus aliud armatorum, uelut delegata primoribus pugna, euentum ſuum in uirtute aliena ponit. multi utrinq; cadūt, plures uulnera accipiunt. Tandem equites alius alium increpātes, quid deinde reſtaret quærendo, ſi neq; ex equis pepuliſſent hoſtem, neq; pedites quicquam momenti facerent, quam tertiam expectarent pugnam? quid ante ſigna feroces proſiluiſſent? & alieno pugnarent loco? His inter ſe uocibus concitati clamore renouato, inferunt pedem: & primùm gradu mouerunt hoſtem, deinde pepulerūt, poſtremò iam haud dubie auertunt: neq; tam uires pares quæ ſuperauerit res, facile dictu eſt, niſi quòd perpetua fortuna utriuſq; populi & extollere animos, & minuere potuit. Vſq; ad caſtra fugientes Hernicos Romanus ſequitur: caſtrorū oppugnatione, quia ſerum erat diei, abſtinuere. diu non perlitatum tenuerat dictatorem, ne ante meridiem ſignū dare poſſet: eo in noctem tractū erat certamen. Poſtera die deſerta fuga caſtra Hernicorum, & ſaucij relicti quidam inuenti: agmenq; fugientium ab ſignis, cum præter mœnia eorum infrequentia ſigna conſpecta eſsent, fuſum ac per agros trepida fuga palatum eſt. nec Romanis incruenta uictoria fuit. quarta pars militum amiſſa: &, ubi haud minus iacturæ fuit, aliquot equites Romani cecidere. Inſequenti anno cū L. Sulpitius & C. Licinius Caluus conſules in Hernicos exercitum duxiſſent, neq; inuentis in agro hoſtibus,

A hoſtibus,Ferentinum urbem eorum ui cepiſſent,reuertētibus inde eis Tyburtes portas clauſere. ea ultima fuit cauſa,cum multę antè querimoniæ ultro citroq́ iactatæ eſſent,cur per fœciales reb. repetitis bellum Tyburti populo indiceretur. Dictatorē T. Quintium Pœnum eo anno fuiſſe ſatis conſtat,& magiſtrum equitū Sergium Cornelium Maluginenſem. Macer Licinius comitiorum habendorum cauſa & ab Licinio conſule dictum ſcribit,quia collega comitia bello præferre feſtinante ut cōtinuaret cōſulatum,obuiam eundum prauæ cupiditati fuerit. Quæſita ea propriè familiæ laus, leuiorem autorem Licinium facit,cum mentionem eius rei in uetuſtioribus annalibus nullam inueniam. magis ut belli Gallici cauſa dictatorem creatū arbitrer,inclinat animus. eo certè anno Galli ad tertium lapidem Salaria uia trans pontem Anienis caſtra habuere. Dictator,cum tumultus Gallici cauſa iuſtitium edixiſſet,omnes iuniores ſacramento adegit,ingenti que exercitu ab urbe profectus,in citeriore ripa Anienis caſtra poſuit. Pons in medio erat,neutris eum rumpentibus,ne timoris indicium eſſet. prælia de occupando ponte crebra erant: nec qui potirentur,incertis uiribus ſatis diſcerni poterat. tum eximia corporis magnitudine in uacuum pontē Gallus proceſſit: & quantum maxima uoce potuit, Quem nunc,inquit,Roma fortiſſimum uirū habet, procedat agedum ad pugnam,ut noſter duorum euentus oſtendat utra gens bello ſit melior. Diu inter primores iuuenum Romanorum ſilentiū fuit,cum & abnuere certamen uererentur,& præcipuam ſortem periculi petere nollent. tum T. Manlius L. filius,qui patrem à uexatione tribunitia uindicauerat,ex ſtatione ad dictatorem pergit. Iniuſſu tuo,inquit,imperator extra ordinem nunquam pugnauerim,non ſi certam uideam. ſi tu permittis,uolo ego illi belluæ oſtendere,quando adeò ferox præſultat hoſtium ſignis, me ex ea familia ortum, quæ Gallorum agmen ex rupe Tarpeia deiecit. Tum dictator, Macte uirtute,inquit,hac pietate in patrem patriamq́ T. Māli eſto perge,&

B nomen Romanum inuictum iuuantibus dijs præſta. Armant inde iuuenē ęquales: pedeſtre ſcutum capit, Hiſpano cingitur gladio,ad propiorem habili pugnam. armatum adornatumq́ aduerſus Gallū ſtolide lætum, & (quoniā id quoq́ memoria dignum antiquis uiſum eſt)linguam etiam ab irriſu exerentem, producunt. Recipiūt inde ſe ad ſtationem,& duo in medio armati ſpectaculi magis more, quàm lege belli deſtituuntur,nequaquam uiſu ac ſpecie æſtimantibus pares. corpus alteri magnitudine eximium,uerſicolori ueſte, pictis que & auro cælatis refulgens armis. media in altero militaris ſtatura,modicaq́ in armis habilibus magis quàm decoris ſpecies: non cantus,non exultatio,armorumq́ agitatio uana,ſed pectus animorū iræq́ tacitæ plenum,omnem ferociam in diſcrimen ipſum certaminis diſtulerat. Vbi conſtitere inter duas acies tot circa mortaliū animis ſpe metuq́ pendētibus: Gallus uelut moles ſupernè imminens proiecto læua ſcuto in adueniētis arma hoſtis uanū cæſim cum ingenti ſonitu enſem deiecit. Romanus mucrone ſurrecto,cum ſcutū ſcuto imum perculiſſet, totoq́ corpore interior periculo uulneris factus inſinuaſſet ſe inter corpus,arma que uno alteroq́ ſubinde ictu uentrem atque inguina hauſit, & in ſpacium ingens ruentem porrexit hoſtem. iacētis inde corpus ab omni alia uexatione intactū uno torque ſpoliauit,quem reſperſum cruore,collo circundedit ſuo. Defixerat pauor cum admiratione Gallos. Romani alacres ab ſtatione obuiam militi ſuo progreſsi,laudantes gratulantes que ad dictatorem perducunt. inter carminum propemodum incondita quædam militariter ioculantes, Torquati cognomen auditum,celebratum deinde poſteris etiam,familiæq́ honori fuit, dictator coronam auream addidit donum, miriſq́ pro concione eam pugnam laudibus tulit. Et hercle,tanti ea ad uniuerſi belli euentum momenti dimicatio fuit,ut Gallorum exercitus proxima nocte,relictis trepidè caſtris,in Tyburtē agrum,atq́ inde ſocietate belli facta,commeatuq́ benignè ab Tyburtib. adiutus, mox in Campaniā trāſierit. Ea fuit cauſa cur proximo anno C. Pętilius Balbus Cos. cum collegę eius M. Fabio Ambuſto Hernici prouincia eueniſſet,

aduerſus Tyburtes iuſſu populi exercitum duceret.ad quorum auxiliũ cum Galli ex A
Campania rediſſent,fœdæ populationes in Lauicano,Thuſculanoq́;,& Albano agro
haud dubiè Tyburtibus ducibus ſunt factæ.Et cum aduerſus Tyburtem hoſtem du-
ce COS.contenta reſp.eſſet,Gallicus tumultus dictatorẽ creari coegit.creatus Q.Ser-
uilius Hala T.Quintium magiſtrum equitum dixit:& ex autoritate patrũ,ſi proſperè
id bellum eueniſſet,ludos magnos uouit.Dictator ad continendos proprio bello Ty
burtes,conſulari exercitu iuſſo manere,omnes iuniores nullo detrectante militiam ſa
cramento adegit.Pugnatũ haud procul porta Collina eſt totius uiribus urbis,in con-
ſpectu parentũ coniugũq́; ac liberorum,quæ magna etiã abſentibus hortamenta ani-
mi,tum ſubiecta oculis ſimul uerecundia,miſericordiaq́; militẽ accendebant. Magna
utrinq; edita cæde,auertitur tandem acies Gallorum . fuga Tybur ſicut arcem belli
Gallici petunt.palati à Cos.Petilio haud procul Tybure excepti,egreſsis ad opem fe-
rendã Tyburtibus , ſimul cum his intra portas cõpelluntur. Egregiè cùm ab dictato-
re,tum ab Cos.geſta eſt res. Et COS.alter Fabius prælijs primùm paruis , poſtremò
una inſigni pugna cum hoſtes totis adorti copijs eſſent,Hernicos deuincit. Dictator
Coſs.in ſenatu,& apud populum magnificè collaudatis,& ſuarum quoq; rerum illis
remiſſo honore,dictatura ſe abdicauit.Petilius de Gallis Tyburtibuſq́; geminum tri-
umphum egit.Fabio ſatis uiſum,ut ouans urbẽ iniret.Irridere Petilij triumphũ Tybur
tes:ubi enim eum ſecum acie cõflixiſſe?ſpectatores paucos fugę trepidationiſq́; Gallo
rum extra portas egreſsos, poſtquam in ſe quoq; fieri impetum uiderint,et ſine diſcri
mine obuios cędi,recepiſse ſe in urbem.eam rem triumpho dignam uiſam Romanis?
ne nimis mirum magnum'que cenſerent,tumultum exciere in hoſtium portis, maio-
rem ipſos trepidationem ante mœnia ſua uiſuros.Itaque inſequenti anno M. Popilio
Lenate,Cn. Manlio Coſs. primo ſilentio noctis ab Tybure agmine infeſto profecti,
ad urbem Romam uenerunt . terrorem repentè ex ſomno excitatis ſubita res , & no- B
cturnus pauor præbuit , ad hoc multorum inſcitia,qui, aut unde hoſtes aduenirent.
conclamatum tamen celeriter ad arma eſt,& portæ ſtationibus , muriq́; præſidijs fir-
mati.& ubi prima lux mediocrem multitudinem ante mœnia,neq; alium, quàm Ty-
burtem hoſtem oſtendit,duabus portis egreſsi conſules,utrinq; aciem ſubeuntiũ iam
muros aggrediuntur.apparuitq́; occaſione magis, quàm uirtute fretos ueniſſe : adeò
uix primum impetum Romanorum ſuſtinuere.quin etiam bono fuiſse Romanis ad-
uentum eorum,conſtabat,orientemq́; iam ſeditionem inter patres , & plebem metu
tam propinqui belli compreſsam. Alius aduentus hoſtium fuit proximo bello agris,
quàm urbi terribilior. Populabundi Tarquinienſes fines Romanos maximè qua ex
parte Hetruriam adiacent,peragrauere:rebus'que nequicquam repetitis,noui conſu
les C.Fabius,& C.Plautius iuſſu populi bellum indixere:Fabioq́; ea prouincia, Plau-
tio Hernici euenere.Gallici quoq; belli fama increbreſcebat:ſed inter multos terrores
ſolatio fuit pax Latinis petẽtibus data,& magna uis militum ab ijs ex fœdere uetuſto,
quod multis intermiſerant annis,accepta.quo præſidio cum fulta res Romana eſſet,le
uius fuit,quòd Gallos mox Præneſte ueniſse,atq; inde circa Pedum conſediſse,audi-
tum eſt.Dictatorem dici C.Sulpitium placuit:cõſul ad id accitus C.Plautius dixit.ma
giſter equitum dictatori additus M.Valerius.Hi robora militum ex duobus conſula
ribus exercitibus electa aduerſus Gallos duxerunt.Lentius id aliquãto bellum, quàm
parti utriq; placebat,fuit , cum primò Galli tantum auidi certaminis fuiſsent : deinde
Romanus miles ruẽdo in arma, ac dimicationem,aliquantum Gallicam ferociam uin
ceret.dictatori neutique placebat , quando nulla cogeret res , fortunæ ſe committere
aduerſus hoſtem,quem tempus deteriorem in dies,& locus alienus faceret, ſine præ-
parato commeatu , ſine firmo munimento morantem : ad hoc ijs animis corpori-
bus'que , quorum omnis in impetu uis eſſet , parua eadem langueſceret mora . His
conſilijs dictator bellum trahebat , grauem'que edixerat pœnam , ſi quis iniuſsus in
hoſtem

A hoſtem pugnaſſet. milites ægrè id patientes, primò in ſtationibus uigilijsq́ inter ſe di-
ctatorem ſermonibus carpere, interdum patres communiter increpare, quòd nõ iuſ-
ſiſſent per conſules geri bellum. electum eſſe eximium imperatorẽ, unicum ducẽ, qui
nihil agenti ſibi de cœlo deuolaturã in ſinum uictoriam cenſeat. eadem deinde hæc in
terdiu propalàm, ac ferocior his iactare: ſe iniuſſu imperatoris aut dimicaturos, aut a-
gmine Romam ituros: immiſceriq́ militibus centuriones: nec in circulis modò fre-
mere, ſed iam in principijs ac prætorio in unum ſermones confundi: atq́ in concionis
magnitudinem creſcere turba, & uociferari ex omnibus locis, ut extẽplo ad dictato-
rem iretur: uerba pro exercitu faceret Sex. Tullius, ut uirtute eius dignum eſſet. Septi-
mum primũ pilum iam Tullius ducebat, neq́ erat in exercitu, qui quidẽ pedeſtria ſti-
pendia feciſſet, uir factis nobilior. is præcedens militum agmen, ad tribunal pergit. mi
rantiq́ Sulpitio, non turbam magis quàm turbæ principem Tullium imperijs obedi-
entiſſimum militum, Scilicet dictator, inquit, condemnatũ ſe uniuerſus exercitus à te
ignauiæ ratus, & propè ignominiæ cauſa deſtitutum, ſine armis, orauit me ut ſuam cau
ſam apud te agerem. Equidẽ ſicubi loco ceſſum, ſi terga data hoſti, ſi ſigna fœdè amiſſa
obijci nos poſſent, tamen hoc à te impetrari æquum cenſerem, ut nos uirtute culpam
noſtram corrigere, & abolere flagitij memoriã noua gloria patereris etiam ad Alliam
fuſæ legiones eandem quam per pauorem amiſerant patriam, profectæ poſteà ab Ve
ijs uirtute recuperauere. nobis deûm benignitate, felicitate tua, populiq́ Romani, &
res & gloria eſt integra: quanquam de gloria uix dicere auſim, ſi nos & hoſtes haud ſe
cus quàm fœminas abditos intra uallum omnibus contumelijs eludunt: et tu impera-
tor noſter, quod ægrius patimur, exercitum tuum ſine animis, ſine armis, ſine manib.
iudicas eſſe: & prius quàm expertus nos eſſes, de nobis ita deſperaſti, ut te mancorum
ac debilium ducem iudicares eſſe. quid enim aliud eſſe cauſæ credamus, cur ueteranus
B dux fortiſsimus bello cõpreſsis, quod aiũt, manibus ſedeas? utcũq́ enim ſe habeat res,
te de noſtra uirtute dubitaſſe uideri, quàm nos de tua uerius eſt. Sin autẽ non tuum i-
ſtuc, ſed publicum eſt conſilium, & conſenſus aliquis patrum, non Gallicum bellum
nos ab urbe, à penatibus noſtris ablegatos tenet: quæſo ut quæ dicã, non à militib. im-
peratori dicta cenſeas, ſed à plebe patribus: quæ ſicut uos ueſtra habeatis conſilia, ſic ſe
ſua habituram dicat. Quis tandem ſuccenſeat milites nos eſſe, non ſeruos ueſtros? ad
bellum, non in exilium miſſos? Si quis det ſignũ, in aciem educat, ut uiris ac Romanis
dignum ſit pugnaturos: ſi nihil armis opus ſit, ocium Romæ potius quàm in caſtris a-
cturos. hæc dicta ſint patribus. Te imperator milites tui oramus, ut nobis pugnãdi co
piam facias: tum uincere cupimus, tum duce te uincere: tibi lauream inſignẽ deferre,
tecum triumphantes urbem inire: tuum ſequentes currum Iouis Opt. Max. tem-
plum gratantes ouantesq́ adire. Orationem Tullij exceperunt preces multitudinis:
& undiq́ ut ſignum daret, ut capere arma iuberet, clamabant. Dictator quanquã rem
bonam exemplo haud probabili actam cenſebat, tamen facturum quod milites uellẽt
ſe recepit: Tulliumq́ ſecreto, quæ'nam hæc res ſit, aut quo acta more, percunctatur.
Tullius magnopere à dictatore petere, ne ſe oblitum diſciplinæ militaris, ne ſui, neu'e
imperatoriæ maieſtatis crederet: multitudine concitatæ, quæ fermè autoribus ſimilis
eſſet, nõ ſubtraxiſſe ſe ducem: ne quis alius, qualem mota creare multitudo ſoleret, ex-
iſteret. nam ſe quidem nihil non arbitrio imperatoris acturum. Illi quoq́ tamen uiden
dum magnopere eſſe, ut exercitum in poteſtate haberet: differri non poſſe: adeo con-
citatos animos ipſos ſibi locum ac tempus pugnandi ſumpturos, ſi ab imperatore nõ
detur. Dum hæc loquuntur, iumenta fortè paſcentia extra uallum Gallo abigenti duo
milites Romani ademerunt. in eos ſaxa coniecta à Gallis: deinde ab Romana ſtatione
clamor ortus, ac procurſum utrinq́ eſt. Iamq́ haud procul iuſto prælio res erant, ni ce
leriter diremptum certamen per centuriones eſſet. Affirmata certè eo caſu Tullij a-
pud dictatorem fides eſt, nec recipiente iam dilationem, re in poſterum diem edicitur

acie

acie pugnaturos. Dictator tamen, ut qui magis animis quàm uiribus fretus, ad certa- A
men deſcenderet, omnia circunſpicere atque agitare cœpit, ut arte aliqua terrorem ho-
ſtibus incuteret. ſolerti animo rem nouam excogitat: qua deinde multi noſtri atque ex
terni imperatores, noſtra quoque quidam ætate uſi ſunt. mulis ſtrata detrahi iubet: bi-
niſque tantum centunculis relictis, agaſones partim captiuis, partim ægrorũ armis orna
tos imponit. his ferè mille effectis, centũ admiſcet equites: et nocte ſuper caſtra in mõ-
tes euadere, ac ſyluis ſe occultare iubet, neque inde antè moueri, quàm ab ſe acciperẽt ſi-
gnum. ipſe ubi illuxit, in radicibus montiũ extendere aciem cœpit ſeduló, ut aduerſus
mõtes cõſiſteret hoſtis. Inſtructo iam uani terroris apparatu, qui quidẽ terror plus pe
nè ueris uiribus profuit: primò credere duces Gallorũ nõ deſcenſuros in æquũ Roma
nos: deinde ubi digreſſos repentè uiderũt, & ipſi auidi certaminis in præliũ ruunt: pri
uſque pugna cœpit, quàm ſignũ ab ducibus daretur. Acrius inuaſere Galli dextrũ cor-
nu: neque ſuſtineri potuiſſent, ni fortè eo loco dictator fuiſſet, Sex. Tullium nomine in-
crepans: rogitanſque, ſiccine pugnaturos milites ſpopondiſſet? ubi illi clamores ſint ar-
ma poſcentium? ubi minæ iniuſſu imperatoris prælium inituros? en ipſum imperato-
rem clara uoce uocare ad præliũ, & ire armatũ ante prima ſigna. ec quis ſequeretũ eo-
rum, qui modò ducturi fuerint? in caſtris feroces, in acie pauidi. Vera audiebant: itaque
tantos pudor ſtimulos admouit, ut ruerent in hoſtium tela alienatis à memoria peri-
culi animis. hic primò impetus propè uecors turbauit hoſtes: eques deinde emiſſus
turbatos auertit. Ipſe dictator poſtquam labantem una parte uidit aciem, ſigna in læ-
uum cornu confert, quò turbã hoſtiũ congregari cernebat: & ijs, qui in monte erãt, ſi-
gnum quod cõuenerat, dedit. Vbi inde quoque nouus clamor ortus, et tẽdere obliquo
mõte ad caſtra Gallorũ uiſi ſunt: tum metu, ne excluderẽtur, omiſſa pugna eſt, curſuque
effuſo ad caſtra ferebantur. ubi cum occurriſſet eis M. Valerius magiſter equitũ, qui
profligato dextro cornu obequitabat hoſtium munimentis, ad montes ſyluaſque uer- B
tunt fugam: plurimique ibi à fallaci equitũ ſpecie, agaſonibuſque excepti ſunt: & eorum,
quos pauor pertulerat in ſyluas, atrox cædes poſt ſedatũ prælium fuit. Nec alius poſt
M. Furiũ, quàm C. Sulpitius iuſtiorem de Gallis egit triumphũ. auri quoque ex Gallicis
ſpolijs ſatis magnũ pondus ſaxo quadrato ſeptũ in Capitolio ſacrauit. Eodẽ anno &
à Coſs. uario euentu bellatũ. nam Hernici à C. Plautio deuicti, ſubactique ſunt. Fabius
collega eius incautè atque inconſultè aduerſus Tarquinienſes pugnauit, nec in acie tan-
tum ibi cladis acceptũ, quàm quòd CCCVII milites Romanos captos Tarquiniẽſes im-
molarunt. qua fœditate ſupplicij aliquanto ignominia populi Romani inſignitior fu-
it. acceſſit ad eam cladem & uaſtatio Romani agri, quam Priuernates, Veliterni dein-
de incurſione repentina fecerunt. Eodem anno duæ tribus Pomptina, & Publicia ad-
ditæ. Ludi uotiui, quos M. Furius dictator uouerat, facti. & de ambitu à C. Petilio tri-
buno plebis autoribus patribus tum primùm ad populum latum eſt: eaque rogatione
nouorum maximè hominum ambitionem, qui nundinas & conciliabula obire ſoliti
erant, compreſſam credebant. Haud æque patribus læta inſequenti anno C. Martio,
Cn. Manlio Coſs. de unciario fœnore à M. Duellio, L. Menenio tribunis plebis roga
tio eſt perlata: & plebs aliquanto eam cupidius ſciuit, accepitque. Ad bella noua priore
anno deſtinata Faliſci quoque hoſtes exorti duplici crimine, quòd & cum Tarquinien-
ſibus iuuentus eorũ militauerat: & eos, qui Falerios perfugerant, cum malè pugnatũ
eſt, repetentibus fœcialibus Romanis non reddiderant. ea prouincia Cn. Manlio ob-
uenit. Martius exercitum in agrum Priuernatem, integrum pace longinqua induxit:
militemque præda impleuit. ad copiam rerũ addidit munificentiã, quòd nihil in publi-
cum ſecernendo augẽti rem priuatam militi fauit. Priuernates cum ante mœnia ſua ca
ſtris permunitis cõſediſſent: uocatis ad concionẽ militibus, Caſtra nunc, inquit, uobis
hoſtium, urbemque prædæ do: ſi mihi pollicemini uos fortiter in acie operam nauatu-
ros: nec prædæ magis, quàm pugnæ paratos eſſe. Signũ poſcũt ingẽti clamore: celſique

& ſpe

A & ſpe haud dubia feroces in prælium uadunt. ibi ante ſigna Sex. Tullius, de quo antè dictũ eſt, exclamat: Aſpice imperator, inquit, quemadmodũ exercitus tuus tibi promiſſa præſtet: piloꝗ poſito, ſtricto gladio in hoſtem impetũ facit: ſequũtur Tullium anteſignani omnes: primoꝗ impetu auertere hoſtẽ: fuſum inde ad oppidũ perſecuti, cum iam ſcalas mœnibus admouerent, in deditionẽ urbem acceperunt. triũphus de Priuernatibus actus. ab altero Cos. nihil memorabile geſtum: niſi quòd legẽ nouo exemplo ad Sutriũ in caſtris tributim de uiceſima eorum, qui manu mitterentur, tulit, patres, quia ea lege haud paruum uectigal inopi ærario additum eſſet, autores fuerũt. Cæterùm tribuni plebis non tam lege quàm exemplo moti, ne quis poſtea populũ ſeuocaret, capite ſanxerunt. nihil enim non per milites iuratos in conſulis uerba, quãuis pernicioſum populo, ſi id liceret, fieri poſſe. Eodem anno C. Licinius Stolo à M. Popilio Lenate ſua lege decẽ millibus æris eſt damnatus, quòd mille iugerũ agri cum filio poſſideret, emancipandoꝗ filium, fraudem legi feciſſet. Noui COSS. inde M. Fabius Ambuſtus II. & M. Popilius Lenas II. duo bella habuere: facile alterum cum Tyburtibus, quod Lenas geſſit: qui hoſte in urbem compulſo, agros uaſtauit. Faliſci, Tarquinienſesꝗ alterum cõſulem prima pugna fuderunt. inde terror maximus fuit, quòd ſacerdotes eorum facibus ardentibus, anguibusꝗ prælatis inceſſu furiali militem Romanum inſueta turbauerunt ſpecie: & tunc quidem uelut lymphati, & attoniti munimentis ſuis trepido agmine inciderunt. deinde ubi conſules legatiꝗ ac tribuni puerorum ritu uana miracula pauentes irridebãt, increpabantꝗ, uertit animos repentè pudor: & in ea ipſa, quæ fugerant, uelut cæci ruebant. diſcuſſo itaꝗ uano apparatu hoſtiũ, cum in ipſos armatos ſe intuliſſent, auerterunt totam aciem: caſtriſꝗ etiam eo die potiti, prẹda ingenti parta uictores reuerterũt, militaribus iocis cùm apparatũ hoſtium, tum ſuũ increpantes pauorẽ. Concitatur deinde omne nomen Hetru-

B ſcum, & Tarquinienſibus Faliſcisꝗ ducibus ad Salinas perueniunt. aduerſus eum terrorem dictator C. Martius Rutilius primus de plebe dictus, magiſtrum equitũ item de plebe C. Plautium dixit. Id uerò patribus indignum uideri, etiam dictaturam iam in promiſcuo eſſe: omniꝗ ope impediebant, ne quid dictatori ad id bellum decerneretur, pararetur' ue. eo promptius cuncta ferente dictatore populus iuſsit. profectus ab urbe utraꝗ parte Tyberis, ratibus exercitu quocunꝗ fama hoſtium ducebat traiecto, multos populatores agrorum uagos, palantes oppreſſit: caſtra quoꝗ nec opinato aggreſſus, cepit. & octo millibus hoſtium captis, cæteris aut cæſis, aut ex agro Romano fugatis, ſine autoritate patrum populi iuſſu triumphauit. Quia nec per dictatorem plebeium, nec per conſulem, comitia conſularia haberi uolebant: & alter cõſul Fabius bello retinebatur: res ad interregnum redit. Interreges deinceps Q. Seruilius Hala, M. Fabius, Cn. Manlius, C. Fabius, C. Sulpitius, L. Aemylius, Q. Seruilius, M. Fabius Ambuſtus. In ſecundo interregno orta contentio eſt, quòd duo patricij conſules creabantur: intercedentibusꝗ tribunis, interrex Fabius aiebat in duodecim tabulis legem eſſe, ut quodcunꝗ poſtremùm populus iuſſiſſet, id ius ratumꝗ eſſet, iuſſum populi & ſuffragia eſſe. Cum intercedendo tribuni nihil aliud, quàm ut differrent comitia, ualuiſſent: duo patricij conſules creati ſunt C. Sulpitius Peticus tertium, M. Valerius Publicola: eodem' que die magiſtratum inierunt. Quadringenteſimo anno quàm urbs Romana condita erat, quinto triceſimo quàm à Gallis recepta, ablato poſt nonum annum à plebe conſulatu, patricij conſules ambo ex interregno magiſtratum iniere C. Sulpicius Peticus tertium, M. Valerius Publicola. Empulum eo anno ex Tyburtibus haud memorando certamine captum: ſiue duorum conſulum auſpicio bellum ibi geſtum eſt, ut ſcripſere quidam: ſeu per idem tempus Tarquinienſium quoque ſunt uaſtati agri ab Sulpitio conſule, quo Valerius aduerſus Tyburtes legiones duxit. Domi maius certamen conſulum cum plebe ac tribunis erat. fidei iam ſuæ, non ſolum uirtutis ducebant eſſe, ut accepiſſent duo patricij conſulatum, ita am-

ita ambobus patricijs mandare, quin aut toto cedendum eſſe, ſi plebeius magiſtratus A
fiat conſulatus: aut poſſidendum totum, quam poſſeſsionem integram à patribus ac-
cepiſſent. Plebs contrà fremit, quid ſe uiuere? quid in parte ciuiū cenſeri? ſi quod duo-
rum hominū uirtute L. Sextij, ac C. Licinij partū ſit, id obtinere uniuerſi nō poſsint?
uel reges, uel decemuiros, uel ſi quod triſtius ſit imperij nomen, patiendū eſſe potius,
quàm ambos patricios Coss. uideāt, nec inuicē pareatur atq; imperetur, ſed pars alte-
ra in æterno imperio locata plebem nuſquam aliò natam quàm ad ſeruiendum putet.
Non deſunt tribuni autores turbarum: ſed inter concitatos per ſe omnes uix duces e-
minent. Aliquoties fruſtra in campū deſcenſum cum eſſet, multiq́; per ſeditiones acti
comitiales dies: poſtremò uictæ perſeuerantia COSS. plebis eò dolor erupit, ut tribu
nos actum eſſe de libertate uociferantes, relinquendumq́; non campū iam ſolum, ſed
etiam urbem captam atq; oppreſſam regno patriciorū, mœſta plebs ſequeretur. Con
ſules relicti à parte populi per infrequentiam comitia nihilo ſegnius perficiunt. creati
conſules ambo patricij M. Fabius Ambuſtus tertium, T. Quintius. In quibuſdam an-
nalibus pro T. Quintio M. Popilium Cos. inuenio. Duo bella eo anno proſperè ge-
ſta: cum Tyburtibusq́; ad deditionem pugnatum: Saſſula ex his urbs capta. cæteraq́;
oppida eandem fortunā habuiſsent, ni uniuerſa gens poſitis armis in fidem cōſulis ue
niſſet. triumphatum de Tyburtibus: alioquin mitis uictoria fuit. In Tarquinienſes acer-
bè ſæuitum, multis mortalibus in acie cæſis: ex ingēti captiuorū numero CCCLVIII. de-
lecti nobiliſſimus quiſq;, qui Romam mitteretur: uulgus aliud trucidatum. nec popu
lus in eos, qui miſſi Romam erant, mitior fuit. medio in foro omnes uirgis cæſi ac ſecu
ri percuſſi. id pro immolatis in foro Tarquinienſium Romanis pœnæ hoſtibus reddi
tum. Res bello bene geſtę, ut Samnites quoq; amicitiam peterent, effecerunt. legatis
eorum comiter ab ſenatu reſponſum: fœdere in ſocietatem accepti. Non eadem domi
quæ militiæ fortuna erat plebi Romanæ. nam etſi unciario fœnore facto leuata uſu- B
ra erat, ſorte ipſa obruebantur inopes: nexum'que inibant. eo nec patricios ambo con
ſules, nec comitiorum curam, publica'ue ſtudia præ priuatis incommodis plebs ad a-
nimum admittebat. Cōſulatus uterq; apud patricios manet. Conſules creati, C. Sulpi
tius Peticus quartū, M. Valerius Publicola iterū. In bellū Hetruſcū intentā ciuitatem,
quia Cæritem populū miſericordia conſanguinitatis Tarquinienſib. adiunctū fama fe
rebat, legati Latini ad Volſcos conuertere, nunciantes exercitum conſcriptum, arma
tumq́; iam ſuis finibus imminere: inde populabundos in agrum Romanum uenturos
eſſe. Cenſuit igitur ſenatus, neutram negligendam rem eſſe. utroq; legiones ſcribi: con
ſulesq́; ſortiri prouincias iuſsit. Inclinauit deinde pars maior curæ in Hetruſcum bel-
lum: poſtquam literis Sulpitij conſulis, cui Tarquinij prouincia euenerat, cognitū eſt,
depopulatum agrum circa Romanas Salinas: prædæq́; partem in Cæritum fines aue-
ctam, & haud dubiè iuuentutem eius populi inter prædatores fuiſſe. Itaq; Valerium
conſulem Volſcis oppoſitum, caſtraq́; ad finem Thuſculanum habentem, reuocatum
inde ſenatus dictatorem dicere iuſsit. T. Manlium Lucij filium dixit. Is, cum ſibi magi-
ſtrum equitum A. Cornelium Coſſum dixiſſet, conſulari exercitu contentus, ex auto-
ritate patrum ac populi iuſſu Cæritib. bellum indixit. Tum primùm Cærites tanquā
in uerbis hoſtium uis maior ad bellum ſignificandum, quàm in ſuis factis, qui per po-
pulationem Romanos laceſsi erant, eſſet, uerus belli terror inuaſit: & quàm non ſuarū
uirium ea dimicatio eſſet, cernebant: pœnitebatq́; populationis. & Tarquinienſes exe
crabantur defectionis autores, nec arma, aut bellum quiſquam apparare, ſed pro ſe
quiſq; legatos mitti iubebat ad petendam erroris ueniam. Legati ſenatū cum adiſſent,
ab ſenatu reiecti ad populū, deos rogauerūt, quorum ſacra bello Gallico accepta ritè
procuraſſent, ut Romanos florentes ea ſui miſericordia caperet, quæ ſe rebus adfectis
quondam pop. Rom. cepiſſet. cōuerſiq́; ad delubra Veſtæ hoſpitium flaminū, ueſta-
liumq́; ab ſe caſtè ac religioſe cultum, inuocabant. Ea'ne meritos crederet quiſquam,
hoſtes

A hoſtes repentè ſine cauſa factos: aut ſi quid hoſtiliter feciſſent, cōſilio id magis, quàm
furore lapſos feciſſe: ut ſua uetera beneficia, locata præſertim apud tam gratos, nouis
corrumperent maleficijs: florentemꝗ populum Romanum ac feliciſsimum bello ſi-
bi deſumerent hoſtem, cuius afflicti amicitiã cepiſſent: ne appellarẽt conſiliũ, quæ uis
ac neceſsitas appellanda eſſet. Tranſeũtes agmine infeſto per agrũ ſuũ Tarquinieſes,
cum præter uiã nihil petiſſent, traxiſſe quoſdã agreſtiũ populationis eius, quæ ſibi cri-
mini detur, comites. eos, ſeu dedi placeat, dedere ſe paratos eſſe: ſeu ſupplicio affici, da
turos pœnas. Cære ſacrarium populi Romani, diuerſorium ſacerdotum ac receptacu
lum Romanorũ ſacrorum, intactũ inuiolatumꝗ crimine belli, hoſpitio Veſtaliũ cul-
tiſꝗ dijs darent. Mouit populum non tam cauſa pręſens, quàm uetus meritum, ut ma
leficij quàm beneficij potius immemores eſsent. itaꝗ pax populo Cæriti data: induci
asꝗ in centum annos factas in ſenatuſconſulta referri placuit. In Faliſcos eodem noxi
os crimine uis belli conuerſa eſt: ſed hoſtes nuſquam inuenti. Cum populatione pera
grati fines eſſent, ab oppugnatione urbium temperatum: legionibusꝗ Romam redu
ctis, reliquum anni muris turribusꝗ reficiendis conſumptum. & ędes Apollinis dedi
cata eſt. Extremo anno comitia conſularia certamen patrum ac plebis diremit, tribu-
nis negantibus paſſuros comitia haberi, ni ſecundum Liciniam legem haberentur: di-
ctatore obſtinato tollere potius totũ è rep. conſulatum, quàm promiſcuum patribus
ac plebi facere. Prolatandis igitur comitijs, cum dictator magiſtratu abiſſet, res ad in-
terregnum redijt. Infeſtam inde patribus plebem interreges cum accepiſſent, ad un-
decimum interregem ſeditionibus certatum eſt. Legis Licinię patrocinium tribuni ia
ctabant: propior dolor plebi fœnoris ingraueſcentis erat: curæꝗ priuatæ in certami-
nibus publicis erumpebant. quorum tædio patres L. Cornelium Scipionem interre-
gem concordiæ cauſa obſeruare legem Liciniam comitijs conſularibus iuſſere. P. Va
B lerio Publicolæ datus è plebe collega C. Martius Rutilius. Inclinatis ſemel in concor-
diam animis, noui cōſules fœnebrem quoꝗ rem, quæ diſtinere unanimos uidebatur,
leuare aggreſsi, ſolutionem alieni æris in publicam curam uerterũt: quinqueuiris crea
tis, quos menſarios ab diſpenſatione pecuniæ appellarunt. Meriti æquitate cura'que
ſunt, ut per omnium annalium monumenta celebres nominibus eſſent. fuere autem
C. Duellius, P. Decius Mus, M. Papyrius, Q. Publius, & T. Aemylius, qui rem diffici-
limam tractatu, & pleruncꝗ patri utricꝗ, ſemper certè alteri grauem, cùm alia modera-
tione, tum impendio magis publico, quàm iactura ſuſtinuerunt. tarda enim nomina,
& impeditiora inertia debitorum quàm facultatibus, aut ærarium menſis cum ære in
foro poſitis, diſſoluit, ut populo prius caueretur: aut æſtimatio æquis rerum precijs li
berauit, ut non modò ſine iniuria, ſed etiam ſine querimonijs partis utriuſꝗ exhauſta
uis ingens æris alieni. Terror inde uanus belli Hetruſci, cum coniuraſſe duodecim po
pulos fama eſſet, dictatorem dici coegit. dictus in caſtris (eò enim ad conſules miſſum
ſenatuſconſultum eſt) C. Iulius: cui magiſter equitum adiectus L. Aemylius. Cęterùm
foris tranquilla omnia fuere. Tentatum domi per dictatorem, ut ambo patricij conſu
les crearentur, rem ad interregnũ perduxit. duo interreges C. Sulpitius, & M. Fabius
interpoſiti obtinuere, quod dictator fruſtra tetenderat: mitiore iam plebe ob recens
meritũ leuati æris alieni, ut ambo patricij conſules crearent. creati ipſe C. Sulpitius Pe
ticus, qui prior interregno abijt: et T. Quintius Pœnus. quidam Cęſonẽ, alij C. cogno
men Quintio adijciunt. Ad bellum ambo profecti, Faliſcum Quintius, Sulpitius Tar
quinienſe, nuſquã acie congreſſo hoſte, cum agris magis quàm cum hominib. urendo
populandoꝗ geſſerũt bella. cuius lentæ uelut tabis ſenio uicta utriuſꝗ pertinacia po
puli eſt, ut primùm à conſulibus, dein permiſſu eorum ab ſenatu inducias peterent, in
quadraginta annos impetrauerunt. Ita poſita duorum bellorum quæ imminebant, cu
ra, dum aliqua ab armis quies eſſet: quia ſolutio ęris alieni multarũ rerũ mutauerat do
minos, cẽſum agi placuit. cæterũ, cum cenſoribus creandis indicta comitia eſſent: pro-

feſſus ſe petere cenſurā C. Martius Rutilius, qui primus dictator de plebe fuerat, con- A
cordiam ordinum turbauit. quod uidebatur quidem tempore alieno feciſſe: quia am-
bo tum fortè patricij conſules erant, qui rationem eius ſe habituros negabant. ſed &
ipſe conſtantia inceptum obtinuit, & tribuni omni ui recuperando ius conſularibus
comitijs amiſſum, adiuuerunt. & cùm ipſius uiri maieſtas nullius honoris faſtigiū nō
æquabat, tum per eundem, qui ad dictaturam aperuiſſet uiam, cenſuram quoque in par
tem uocari plebs uolebat. Nec uariatum comitijs eſt, quin cum Manlio Neuio cenſor
Martius crearetur. Dictatorem quoque hic annus habuit M. Fabium, nullo terrore bel
li, ſed ne Licinia lex comitijs conſularibus obſeruaretur. Magiſter equitum dictatori
additus Q. Seruilius, nec tamen dictatura potentiorem eum conſenſum patrum con-
ſularibus comitijs fecit, quàm cenſorijs fuerat. M. Popilius Lenas à plebe conſul, à pa-
tribus L. Cornelius Scipio datus. Fortuna quoque illuſtriorem plebeium conſulem fe-
cit. nam cum ingētem Gallorum exercitum in agro Latino caſtra poſuiſſe nunciatum
eſſet: Scipione graui morbo implicito, Gallicum bellum Popilio extra ordinem datū.
Is impigre exercitu ſcripto, cum omnes extra portam Capenam ad Martis ędem con-
uenire armatos iuniores iuſſiſſet, ſignaque eòdem quęſtores ex ęrario deferre: quatuor
expletis legionibus, quod ſuperfuit militū, P. Valerio Publicolæ prętori tradidit: au-
tor patrib. ſcribēdi alterius exercitus, quod ad incertos belli euentus ſubſidium reip.
eſſet. Ipſe iam ſatis omnibus inſtructis, comparatisque, ad hoſtem pergit. cuius ut prius
noſceret uires, quàm periculo ultimo tentaret: in tumulo, quem proximū caſtris Gal-
lorum capere potuit, uallum ducere cœpit. Gens ferox, & ingenij auidi ad pugnam,
cum procul uiſis Romanorum ſignis ut extemplo prælium initura explicuiſſet aciem:
poſtquam neque in æquum dimitti agmen uidit, & cùm loci altitudine, tum uallo etiā
tegi Romanos, perculſos pauore rata, ſimul opportuniores, quòd intenti tum maxi-
me operi eſſent, truci clamore aggreditur. Ab Romanis nec opus intermiſſum, (tria- B
rij erāt, qui muniebāt) et ab haſtatis principibusque, qui pro munitoribus intenti arma-
tique ſteterant, pręlium initum. Pręter uirtutē locus quoque ſuperior adiuuit, ut pila om
nia haſtæque non tanquā ex æquo miſſa, uana (quod plerūque fit) caderēt, ſed omnia libe
rata ponderib. figerentur. oneratique telis Galli, quibus aut corpora transfixa, aut præ-
grauata inhærentibus gerebant ſcuta, cum curſu penè in aduerſum ſubiſſent, primò
incerti reſtitere: dein cum ipſa cunctatio & his animos minuiſſet, & auxiſſet hoſti, im-
pulſi retro ruere alij ſuper alios, ſtragemque inter ſe cæde ipſa fœdiorem dare. adeò pr-
cipiti turba obtriti plures, quàm ferro necati. Necdū certa Romanis uictoria erat. a-
lia in campum digreſsis ſupererat moles. nanque multitudo Gallorum ſenſum omnē
talis damni exuperans, uelut noua rurſus exoriente acie, integrum militem aduerſus
uictorem hoſtem ciebat. ſtetitque ſuppreſſo impetu Romanus, & quia iterū feſsis ſub-
eunda dimicatio erat, & quòd conſul, dum inter primores incautus agitat, lęuo hume
ro matari propè traiecto, ceſſerat parumper ex acie. Iamque omiſſa cunctando uictoria
erat, cum conſul uulnere alligato, reuectus ad prima ſigna, Quid ſtas miles? inquit. nō
cum Latino Sabinoque hoſte res eſt, quem uictum armis ſocium ex hoſte facias. in bel-
luas ſtrinximus ferrum: hauriendus aut dandus eſt ſanguis. propuliſtis à caſtris, ſupi-
na ualle præcipites egiſtis, ſtratis corporibus hoſtium ſuperſtatis. complete eadem
ſtrage campos, qua montes repleſtis. nolite expectare, dum ſtantes uos fugiant. infe-
renda ſunt ſigna, & uadendum in hoſtem. His adhortationibus iterum coorti pellunt
loco primos manipulos Gallorum, cuneis deinde in medium agmen perrumpunt.
Inde Barbari diſſipati, quibus nec certa imperia, nec duces eſſent, uertunt impetum in
in ſuos: fuſique per campos, & præter caſtra etiam ſua fuga prælati, quod editiſsimum
inter æquales tumulos occurrebat oculis, arcem Albanam petunt. Conſul non ultra
caſtra inſecutus, quia & uulnus degrauabat, & ſubijcere exercitum pugna feſſum no-
uo labori nolebat, à perſequendo hoſte continuit, tumulis ab hoſte occupatis. Pręda
omni

A omni caſtrorum militi data,uictorem exercitum,opulentumq́; Gallicis ſpolijs Romã
reduxit.moram triumpho uulnus conſulis attulit,eademq; cauſa dictatoris deſideriũ
ſenatui fecit,ut eſſet qui ægris conſulibus comitia haberet.Dictator L. Furius Camil-
lus dictus,addito magiſtro equitum P.Cornelio Scipione,reddidit patrib. poſſeſsio-
nem priſtinam conſulatus.ipſe ob id meritum ingenti patrum ſtudio creatus conſul,
collegam Ap.Claudium Craſſum dixit.Priuſquam inirent noui conſules magiſtratũ,
triumphus à Popilio de Gallis actus magno fauore plebis: muſſantesq́; inter ſe rogi-
tabant,num quem plebeij conſulis pœniteret? ſimul dictatorem increpabant, qui le-
gis Liciniæ ſpretæ mercedem cõſulatum priuata cupiditate,quàm publica iniuria fœ-
diorem,cœpiſſet, ut ſe ipſe cõſulem dictator crearet. Annus multis uarijsq́; motibus
fuit inſignis.Galli ex Albanis montibus,quia hyemis uim pati nequiuerant, per cam-
pos maritimaq́; loca uagi populabãtur.Mare infeſtum claſsibus Græcorũ erat: oraq́;
litoris Antiatis,Laurensq́; tractus,& Tyberis hoſtia,ut prædones maritimi cum ter-
reſtribus congreſsi,ancipiti ſemel prælio decertarint,dubijq́; diſceſſerint in caſtra Gal
li,Græci retro ad naues,uictos ſe,an uictores putarent.Inter hos longè maximus exti-
tit terror,concilia populorum Latinorum ad lucum Ferentinæ habita: reſponſumq́;
haud ambiguum imperantib.milites Romanis datum, abſiſterẽt imperare ijs, quorũ
auxilio egerent.Latinos pro ſua libertate potius,quàm pro alieno imperio laturos ar-
ma.Inter duo ſimul bella externa defectione etiam ſociorum ſenatus anxius, cum cer-
neret metu tenendos,quod fides non tenuiſſet:extendere omnes imperij uires conſu
les delectu habendo iuſsit.ciuili quippe ſtandum exercitu eſſe,quando ſocialis cœtus
deſereret. Vndiq; non urbana tantum,ſed etiam agreſti iuuẽtute decem legiones ſcri-
ptę dicuntur,quaternûm millium & ducenorũ peditum,equitumq́; trecenorũ: quem
nunc nouum exercitum,ſi qua externa uis ingruat,hæ uires populi Romani, quas uix
B terrarum capit orbis,contractæ in unum haud facilè efficiant.adeò in quæ laboramus
ſola creuimus,diuitias luxuriamq́;.Inter cætera triſtia eius anni conſul alter Ap.Clau-
dius in ipſo belli apparatu moritur,redierantq́; res ad Camillum:cui unico conſuli uel
ob aliam dignationẽ haud ſubijciendã dictaturæ, uel ob omen fauſtum ad Gallicũ tu-
multum cognominis,dictatorem arrogari,haud ſatis decorum uiſum eſt patribus.
Conſul duabus legionibus urbi præpoſitis,octo cum L.Pinario prætore diuiſis, me-
mor paternæ uirtutis,Gallicum ſibi bellum extra ſortem ſumit: prætorem maritimã
oram tutari,Græcosq́; arcere litorib. iuſsit.& cum in agrum Pomptinũ deſcendiſſet,
quia neq; in campis congredi nulla cogente re uolebat, & prohibendo populationi-
bus,quos rapto uiuere neceſſitas cogeret, ſatis domari credebat hoſtem : locum ido-
neum ſtatiuis delegit. Vbi cum ſtationibus quieti tempus tererent, Gallus proceſſit
magnitudine atq; armis inſignis:quatiensq́; ſcutum haſta,cum ſilentium feciſſet, pro-
uocat per interpretem unum ex Romanis,qui ſecum ferro decernat. Marcus erat Va-
lerius tribunus militum,adoleſcens qui haud indigniorem eo decore ſe quàm T.Man
lium ratus,prius ſciſcitatus conſulis uoluntatem, in medium armatus proceſsit. Mi-
nus inſigne certamen humanum numine interpoſito deorum factum.nanq; conferen
ti iam manum Romano coruus repentè in galea conſedit in hoſtem uerſus. quod pri-
mò ut augurium cœlo miſſum,lætus accepit tribunus: precatus deinde ſi diuus, ſi di-
ua eſſet,qui ſibi præpetem miſiſſet,uolens propitius adeſſet. dictu mirabile:tenuit nõ
ſolum ales captam ſemel ſedem, ſed quotieſcunq; certamen initum eſt, leuans ſe alis,
os oculosq́; hoſtis roſtro & unguibus appetijt: donec territũ prodigij talis uiſu, ocu-
liſq́; ſimul ac mente turbatum, Valerius obtruncat. coruus è conſpectu elatus, orien-
tem petit. Hactenus quietæ utrinq; ſtationes fuere. Poſtquam ſpoliare corpus cæſi
hoſtis tribunus cœpit,nec Galli ſe ſtatione tenuerunt,& Romanorũ curſus ad uicto-
rem etiam ocyor fuit. ibi circa iacentis Galli corpus cõtracto certamine, pugna atrox
concitatur. Iam non manipulis proximarum ſtationum,ſed legionibus utrinq; effuſis

res geritur. Camillus lætum militem uictoria tribuni, lætũ tam præſentib. ac ſecundis A
dijs, ire in prælium iubet. oſtentanſq́; inſignem ſpolijs tribunũ, hunc imitare miles, aie
bat: & circa iacentẽ ducem ſternere Gallorum cateruas. Dij homineſq́; illi affuere pu
gnæ: depugnatumq́; haud quaquã certamine ambiguo cum Gallis eſt: adeò duorum
militum euentum, inter quos pugnatum erat, utraq; acies animis pręceperat. Inter pri
mos, quorum concurſus alios exciuerat, atrox prælium fuit: alia multitudo, priuſquã
ad coniectum teli ueniret, terga uertit. primò per Volſcos Falernumq́; agrum diſſipa
ti ſunt: inde Apuliam ac mare inferum petierunt. Conſul concione aduocata laudatũ
tribunum decem bobus aureaq́; corona donat. ipſe iuſſus ab ſenatu bellum maritimũ
curare, cum prætore iunxit caſtra. ibi, quia res trahi ſegnitia Gręcorum non cõmitten
tium ſe in aciem uidebatur, dictatorem comitiorum cauſa T. Manlium Torquatum
ex autoritate ſenatus dixit. Dictator magiſtro equitum A. Cornelio Coſſo dicto con-
ſularia comitia habuit, æmulũq; decoris ſui abſentem M. Valeriũ Coruinũ (id enim
illi deinde cognominis fuit) ſummo fauore populi treis & uiginti natum annos conſu
lem renunciauit. collega Coruino de plebe M. Popilius Lenas IIII. conſul futurus da-
tus eſt. Cum Gręcis à Camillo nulla memorabilis geſta res. nec illi terra, nec Romanus
mari bellator erat. Poſtremò cum litoribus arcerentur, aqua etiam præter cætera ne
ceſſaria uſui deficiente, Italiam reliquere. Cuius populi ea, cuiuſq; gentis claſsis fuerit,
nihil certi eſt. maximè Siciliæ fuiſſe tyrannos crediderim. nam ulterior Græcia ea tem
peſtate inteſtino feſſa bello, iam Macedonum opes horrebat. Exercitibus dimiſsis, cũ
& foris pax, & domi concordia ordinum ociũ eſſet, ne nimis lætæ res eſſent, peſtilẽtia
ciuitatem adorta coegit ſenatũ imperare decemuiris, ut libros Sibyllinos inſpicerent:
eorumq́; monitu lectiſternium fuit. Eodẽ anno Satricum ab Antiatibus colonia dedu
cta, reſtitutaq́; urbs quàm Latini diruerant. Et cum Carthaginienſibus legatis Romę
fœdus ictum, cum amicitiam ac ſocietatem petentes ueniſſent. Idem ociũ domi foriſq; B
manſit, T. Manlio Torquato, C. Plautio ſecundum Coſs. ſemunciarum tantum ex un
ciario fœnus factum, & in penſiones æquas triennij, ita ut quarta pręſens eſſet, ſolutio
æris alieni diſpenſata eſt. & ſic quoq; parte plebis affecta, fides tamen publica priuatis
difficultatibus potior ad curã ſenatui fuit. leuatæ maximæ res, quia tributo ac delectu
ſuperſeſſum. Tertio anno poſt Satricum reſtitutum à Volſcis, M. Valerius Coruinus
ſecundum conſul cum C. Petilio factus, cum ex Latio nunciatum eſſet, legatos ab An-
tio circumire populos Latinorum ad concitandum bellũ: priuſquã plus hoſtium fie-
ret, Volſcis arma inferre iuſſus, ad Satricum exercitu infeſto pergit. quò cum Antiates
alijq́; Volſci præparatis iam antè, ſi quid ab Roma moueret, copijs occurriſſent, nulla
mora inter infenſos diutino odio dimicandi facta eſt. Volſci ferocior ad rebellandum
quàm ad bellandum gens, certamine uicti, fuga effuſa Satrici mœnia petunt. & ne in
muris quidem ſatis firma ſpe, cum corona militum cincta iam ſcalis caperetur urbs, ad
quatuor millia pręter multitudinem imbellem, ſeſe dedidere. oppidũ dirutum atq; in
cenſum. ab æde tantum matris Matutæ abſtinuere ignem. pręda omnis militi data, ex
tra prædam quatuor milia deditorũ habita. eos uinctos cõſul ante currũ triumphans
egit: uenditis deinde, magnam pecuniam in ærarium redegit. Sunt qui hanc multitu-
dinem captiuam ſeruorum fuiſſe ſcribant: idq́; magis uerisimile eſt, quàm deditos ue-
nijſſe. Hos conſules ſecuti ſunt M. Fabius Dorſuo, Ser. Sulpitius Camerinus. Aurun-
cum inde bellum ab repentina populatione cœptũ. metuq́;, ne id factũ populi unius
conſilium omnis nominis Latini eſſet, dictator uelut aduerſus armatum iam Latiũ L.
Furius creatus, magiſtrũ equitum Cn. Manlium Capitolinũ dixit. & cum (quod per
magnos tumultus fieri ſolitũ erat) iuſtitio indicto delectus ſine uacationibus habitus
eſſet: legiones quantũ maturari potuit, in Auruncos ductæ. ibi prædonum magis, quàm
hoſtium animi inuenti. prima itaq; acie debellatum eſt. Dictator tamen, quia & ultrò
bellum intulerant, & ſine detrectatione ſe certamini offerebãt: deorũ quoq; opes ad-
hibendas

A hibendas ratus inter ipſam dimicationem ædem Iunoni Monetę uouit. cuius damna-
tus uoti, cum uictor Romam reuertiſſet, dictatura ſe abdicauit. Senatus duumuiros
ad eandem ædem pro amplitudine P. R. faciendam creari iuſsit. locus in arce deſti-
natus, quæ area ædium M. Manlij Capitolini fuerat. Conſules dictatoris exercitu ad
bellum Volſcum uſi, Soram ex hoſtibus, incautos adorti ceperunt. Anno poſtquam
uota erat, ædes Monetæ dedicatũ, C. Martio Rutilio IIII, T. Manlio Torquato II COS.
Prodigium extemplo dedicationem ſecutum, ſimile uetuſto montis Albani prodi-
gio. nanq; & lapidib. pluit, & nox interdiu uiſa intẽdi. libriſq; inſpectis, cum plena reli
gione ciuitas eſſet, ſenatui placuit, dictatorem feriarum cõſtituendarum cauſa dici. di-
ctus P. Valerius Publicola, magiſter equitum ei Q. Fabius Ambuſtus datus eſt. Non
tribus tantum ſupplicatum ire placuit, ſed finitimos etiam populos: ordoq; ijs, quo
quiſq; die ſupplicarent, ſtatutus. Iudicia eo anno populi triſtia in fœneratores facta,
quibus ab ædilibus dicta dies eſſet, traduntur. Et res haud ulla inſigni ad memoriam
cauſa ad interregnũ redijt. Ex interregno, ut id actum uideri poſſet, ambo patricij con
ſules creati ſunt, M. Valerius Coruinus III, A. Cornelius Coſſus. Maiora iam hinc bel-
la & uiribus hoſtium, & longinquitate, uel regionum, uel temporum ſpacio, quibus
bellatum eſt, dicentur. nanq; eo anno aduerſus Samnites, gentem opibus armiſq; ua-
lidam mota arma. Samnitium bellum ancipiti Marte geſtum. Pyrrhus hoſtis, Pyrrhũ
Pœni ſecuti. quanta rerum moles? quoties in extrema periculorũ uentum? ut in hanc
magnitudinem, quæ uix ſuſtinetur, erigi imperium poſſet? Belli autem cauſa cũ Sam-
nitibus Romanis, cum ſocietate amicitiaq; iuncti eſſent, extrinſecus uenit, nõ orta in-
ter ipſos eſt. Samnites Sidicinis iniuſta arma, quia uiribus plus poterant cum intuliſ-
ſent, coacti inopes ad opulentiorum auxilium confugere, Campanis ſeſe cõiungunt.
Campani magis nomen ad præſidium ſociorum, quàm uires cum attuliſſent, fluentes
B luxu ab duratis uſu armorum in Sidicino pulſi agro, in ſe deinde molem omnem belli
uerterũt. nanq; Samnites omiſſis Sidicinis, ipſam arcem finitimorum, Cãpanos ador-
ti, unde æquè facilius uictoria, prædæ atq; gloriæ plus eſſet: Tifata imminentes Capuę
colles cum præſidio firmo occupaſſent, deſcendunt inde quadrato agmine in planitiẽ
quæ Capuam Tifataq; interiacet. ibi rurſus acie dimicatum: aduerſoq; prælio Campa
ni inter mœnia compulſi, cum robore iuuentutis ſuæ acciſo, nulla propinqua ſpes eſ-
ſet, coacti ſunt ab Romanis petere auxilium. Legati introducti in ſenatum, maximè in
hanc ſententiã locuti ſunt: Populus nos Cãpanus legatos ad uos P. C. miſit, amicitiã in
perpetuum, auxilium pręſens à uobis petitum. quam ſi ſecundis rebus noſtris petiſſe-
mus, ſicut cœpta celerius, ita infirmiore uinculo contracta eſſet. tum enim, ut qui ex ę-
quo nos ueniſſe in amicitiam meminiſſemus, amici forſitan pariter ac nunc, ſubiecti at
que obnoxij uobis minus eſſemus. nunc miſericordia ueſtra conciliati, auxilioq; in du
bijs rebus defenſi, beneficium quoq; acceptum colamus oportet, ne ingrati, atq; om-
ni ope diuina humanaq; indigni uideamur. Neq; hercule, quòd Samnites priores ami
ci ſocijq; uobis facti ſunt, ad id ualere arbitror, ne nos in amicitiã ſuſcipiamur: ſed ut ue
tuſtate, & gradu honoris nos præſtent. neq; enim fœdere Samnitiũ, ne qua noua iun
geretis fœdera, cautũ eſt. Fuit quidẽ apud uos ſemper ſatis iuſta cauſa amicitię, uelle cũ
uobis amicũ eſſe, qui uos appeteret. Cãpani, etſi fortuna pręſens magnificè loqui pro-
hibet, non urbis amplitudine, non agri ubertate ulli populo, pręterquàm uobis ceden
tes, haud parua (ut arbitror) acceſsio bonis reb. ueſtris, in amicitiam uenimus ueſtrã.
Aequis, Volſciſq; æternis hoſtibus huius urbis, quandocunq; ſe mouerint, ab tergo
erimus: & quod uos pro ſalute noſtra peiores feceritis, id nos pro imperio ueſtro, &
gloria ſemper faciemus. Subactis ijs gentibus, quæ inter nos uoſq; ſunt, quod prope-
diem futurũ ſpondet & uirtus & fortuna ueſtra, continens imperiũ uſq; ad nos habe-
bitis. Acerbũ & miſerum eſt, quod fateri nos fortuna noſtra cogit. eò uentũ eſt P. C.
ut aut amicorũ aut inimicorum Campani ſimus. ſi defenditis, ueſtri: ſi deſeritis, Samni

tium erimus. Capuam ergo, & Campaniam omnem ueſtris, an Samnitium uirib. ac- A cedere malitis, deliberate. Omnibus quidem Romani ueſtram miſericordiam, ueſtrumq́ auxilium æquum eſt patêre: ijs tamen maximè, qui eam implorantibus alijs auxilium dum ſupra uires ſuas præſtant, omnes ipſi in hanc neceſsitatem uenerunt. quanquã pugnauimus uerbo pro Sidicinis, re pro nobis, cum uideremus finitimum populũ nefario latrocinio Samnitiũ peti: & ubi cõflagraſſent Sidicini, ad nos traiectu rum illud incendiũ eſſe. Nec enim nunc, quia dolent iniuriam acceptam Samnites, ſed quia gaudent oblatam ſibi eſſe cauſam, oppugnatũ nos ueniunt. an ſi ultio iræ hæc, & et non occaſio cupiditatis explendę eſſet, parum fuit quòd ſemel in Sidicino agro, iterum in Campania ipſa legiones noſtras cecidere? quæ eſt iſta tam infeſta ira, quã per duas acies fuſus ſanguis explere non potuerit? adde huc populationẽ agrorũ, prędas hominũ atq; pecudũ actas, incendia uillarũ, ac ruinas, omnia ferro igniq; uaſtata. Hiſcine ira expleri nõ potuit? Sed cupiditas explenda eſt: ea ad oppugnandã Capuã rapit. f aut delere urbẽ pulcherrimã, aut ipſi poſsidere uolunt. Sed uos potius Romani beneficio ueſtro occupate eam, q̃ illos habere per maleficiũ ſinatis. Nõ loquor apud recuſantem iuſta bella populũ. ſed tamen ſi oſtenderitis auxilia ueſtra, ne bello quidẽ arbitror uobis opus fore. uſq; ad nos cõtemptus Samnitiũ peruenit, ſuprà nõ aſcẽdit. itaque umbra ueſtri auxilij Romani tegi poſſumus: quicquid deinde habuerimus, quicquid ipſi fuerimus, ueſtrũ id omne exiſtimaturi. Vobis arabitur ager Campanus, uobis Capua urbs frequentabitur: conditorũ, parentũ, deorũ immortaliũ numero nobis eritis. nulla colonia ueſtra erit, quæ nos obſequio erga uos fideq; ſuperet. Annuite patres cõſcripti nutũ nomẽq; ueſtrũ inuictum Campanis, et iubete ſperare incolumem Capuam futurã. Qua frequentia omniũ generũ multitudinis proſequẽte creditis nos illinc profectos? q̃ omnia uotorũ lachrymarumq; plena reliquiſſe? in qua nunc expectatione ſenatũ populumq; Campanũ, coniuges liberosq; noſtros eſſe? ſtare omnem a multitudinẽ ad portas, uiam hinc ferentẽ proſpectantes certũ habeo, quid illis nos P. C. ſolicitis ac pendentib. animis renunciare iubeatis. Alterũ reſponſum ſalutẽ, uictoriam, lucẽ ac libertatẽ: alterũ ominari horreo, quæ ferat. Proinde ut aut de ueſtris futuris ſocijs atq; amicis, aut nuſquã ullis futuris nobis cõſulite. Summotis deinde legatis, cũ cõſultus ſenatus eſſet, etſi magnæ parti urbs maxima opulẽtiſsimaq; Italię, uberrimus ager, mariq; propinquus ad uarietates annonæ horreũ pop. Rom. fore uidebatur: tamen tanta utilitate fides antiquior fuit, reſponditq; ita ex autoritate ſenatus conſul: Auxilio uos Campani dignos cenſet ſenatus: ſed ita uobiſcũ amicitiã inſtitui par eſt, ne qua uetuſtior amicitia ac ſocietas uiolẽt. Samnites nobiſcũ fœdere iuncti ſunt. itaq; arma deos prius q̃ homines uiolatura, aduerſus Samnites uobis negamus: legatos ſicut fas iuſq; eſt, ad ſocios atq; amicos precatũ mittemus, ne qua uobis uis fiat. Ad ea princeps legationis (ſic enim domo mãdatũ attulerat) quãdoquidẽ, inquit, noſtra tueri aduerſus uim atq; iniuriam iuſta ui nõ uultis, ueſtra certè defendetis. itaq; populũ Cãpanũ, urbemq; Capuã, agros, delubra deûm, diuina humanaq; omnia in ueſtrã P. C. populiq; Romani ditionem dedimus, quicquid deinde patiemur, deditícij ueſtri paſſuri. Sub hęc dicta omnes manus ad Cos. tendẽtes, pleni lacrymarũ in ueſtibulo curię procubuerũt. Cõmoti patres uice fortunarũ humanarũ, ſi ille prępotẽs opib. populus, luxuria ſuperbiaq; clarus, à quo paulo antè auxiliũ finitimi petiſsẽt, adeò infractos gereret animos, ut ſe ipſe ſuaq; omnia poteſtatis alienæ faceret: tum iam fides agi uiſa, deditos nõ prodi, nec facturũ æqua Samnitiũ populũ cenſebant, ſi agrum urbemq; per deditionẽ factam pop. Rom. oppugnarent. legatos itaq; extẽplo mitti ad Samnites placuit. data mandata, ut preces Campanorũ, reſponſum ſenatus amicitiæ Samnitiũ memor, deditionẽ poſtremò factã, Samnitibus exponerẽt: peterent pro ſocietate amicitiaq;, ut deditícijs ſuis parcerent: neq; in eum agrũ, qui pop. Rom. factus eſſet, hoſtilia arma inferrent. ſi leniter agendo parũ proficerent, denunciarent Samnitibus

A tibus populi Romani ſenatuſꝗ uerbis, ut Capua urbe Campano que agro abſtine-
rent. Hæc legatis agentibus in conſilio Samnitium, adeò eſt ferociter reſponſum, ut
non ſolum geſturos ſe eſſe dicerent id bellum, ſed magiſtratus eorum è curia egreſſi
ſtantibus legatis præfectos cohortium uocarent: ijſꝗ clara uoce imperarent, ut prę-
datum in agrum Campanũ extemplo proficiſcerẽtur. Hac legatione Romã relata, po
ſitis omnium aliarum rerum curis, patres fœcialibus ad res repetẽdas miſsis, belloꝗ
quia non redderentur, ſolenni more indicto, decreuerunt, ut primo quoꝗ tẽpore dẽ
ea re ad populum ferretur. iuſſuꝗ populi conſules ambo cum duobus ab urbe exerci
tibus profecti. Valerius in Campaniã, Cornelius in Samniũ: ille ad montẽ Gaurũ, hic
ad Satriculã caſtra ponunt. Priori Valerio Samnitiũ legiones (cò nanꝗ omnem belli
molẽ inclinaturã cenſebant) occurrit. ſimul in Campanos ſtimulabat ira, tam prõptos
nunc ad ferenda, nunc ad accerſenda aduerſus ſe auxilia. Vt uerò caſtra Romana uidẽ
runt, ferociter pro ſe quiſꝗ ſignum duces poſcere, affirmare eadem fortuna Roma-
num Cãpano laturũ opem, qua Cãpanus Sidicino tulerit. Valerius leuib. certaminib.
tentandi hoſtis cauſa haud ita multos moratus dies, ſignum pugnæ propoſuit, paucis
ſuos adhortatus. Ne nouũ bellũ eos, nouuſꝗ hoſtis terreret. quicquid ab urbe lõgius
proferrẽt arma, magis magiſꝗ in imbelles gentes eos prodire. Ne Sidicinorũ Campa
norũꝗ cladib. Samnitiũ æſtimarent uirtutẽ. qualeſcunꝗ inter ſe certauerint, neceſſe
fuiſſe alterã partem uinci. Cãpanos quidem haud dubiè magis nimio luxu fluentibus
rebus mollitiaꝗ ſua quàm ui hoſtiũ uictos eſſe. Quid autem eſſe duo proſpera in tot
ſeculis bella Samnitiũ aduerſus tot decora populi Romani, qui triũphos penè plures
ꝙ annos ab urbe cõdita numeret? qui omnia circa ſe, Sabinos, Hetruriã, Latinos, Her
nicos, Aequos, Volſcos, Auruncos, domita armis habeat? qui Gallos tot prælijs cæ-
ſos, poſtremò in mare ac naues fuga compulerit? Cum gloria belli ac uirtute ſua quen
B que fretos ire in aciẽ, debere: tum etiã intueri cuius ductu auſpicioꝗ ineũda pugna ſit:
utrum qui audiendus duntaxat magnificus adhortator ſit, uerbis tantũ ferox, operum
militariũ expers? an qui & ipſe tela tractare, procedere ante ſigna, uerſari media in mo
le pugnæ ſciat? Facta mea, non dicta uos milites, inquit, ſequi uolo: nec diſciplinam
modò, ſed exemplũ etiã à me petere. Non factionibus modò, nec per conciones uſita-
tas nobilibus, ſed hac dextra mihi tres cõſulatus ſummãꝗ laudem peperi. Fuit cũ hoc
dici poterat, Patricius enim eras, & à liberatorib. patriæ ortus: & eodẽ anno familia i-
ſta conſulatum, quo urbs hæc coſulẽ habuit. Nũc iam nobis patribus, uobiſꝗ plebeijs
promiſcuus cõſulatus patet: nec generis, ut antè, ſed uirtutis eſt præmiũ. proinde ſum
mum quodꝗ ſpectate milites decus. Non ſi mihi nouũ hoc Coruini cognomẽ dijs au
torib. homines dediſtis, Publicolarũ uetuſtũ familię noſtrę cognomen memoria ex-
ceſsit. ſemper ego plebẽ Romanã militiæ domiꝗ, priuatus, in magiſtratib. paruis ma
gniſꝗ, ęquè tribunus ac Cos. eodẽ tenore per omnes deinceps cõſulatus colo atꝗ co
lui. Nunc quod inſtat, dijs bene iuuantibus nouũ atꝗ integrũ de Samnitib. triumphũ
mecũ petite. Non alias militi familiarior dux fuit, omnia inter infimos militum haud
grauatè munia obeũdo. in ludo pręterea militari, cum uelocitatis uiriũꝗ inter ſe ęqua
les certamina ineũt, comiter facilis uincere ac uinci uultu eodẽ: nec quenꝗ aſpernari,
parẽ qui ſe offerret: factis benignus pro re, dictis haud minus libertatis alienę ꝙ ſuę di
gnitatis memor: & q̃ nihil popularius eſt, quib. artibus petierat magiſtratus, ijſdẽ gere
bat. Itaꝗ uniuerſus exercitus incredibili alacritate adhortationẽ proſecutus ducis, ca-
ſtris egreditur. Prælium ut quod maximè unquã, pari ſpe, utrinꝗ æquis uirib. cum fidu
cia ſui, ſine contẽptu hoſtiũ commiſsum eſt. Samnitibus ferociam augebãt nouæ res
geſtę, et paucos ante dies geminata uictoria. Romanis cõtra, quadringentorũ annorũ
decora, & conditæ urbi æqualis uictoria. utriſꝗ tamen nouus hoſtis curam addebat.
pugna indicio fuit, quos geſſerint animos. nanꝗ ita conflixerunt, ut aliquãdiu in neu-
tram partẽ inclinaret acies. Tum cõſul trepidationẽ injiciendam ratus, quãdo ui pelli

non poterãt: equitibus immiſſis turbare prima ſigna hoſtiũ conatur. quos ubi nequic A
quam tumultuantes in ſpacio exiguo uoluere turmas uidit, nec poſſe aperire in hoſtes
uiam, reuectus ad anteſignanos legionum, cum deſiluiſſet ex equo, Noſtrum, inquit,
peditum illud milites eſt opus: agitedum, ut me uideritis. quacunq; inceſſero, in aciem
hoſtium ferro uiam facientem, ſic pro ſe quiſq; obuios ſternite. illa nunc omnia, qua
nunc erectæ micant haſtæ, patefacta ſtrage uaſta cernetis: Hęc dicta dederat, cũ equi-
tes cõſulis iuſſu diſcurrũt in cornua, legionibusq́; in mediã aciẽ aperiunt uiã. Primus
omnium conſul inuadit hoſtem: & cum quo fortè contulit gradũ, obtruncat. hoc ſpe-
ctaculo accenſi, dextra læuaq́; ante ſe quiſq; memorandum prælium ciet. ſtant obnixi
Samnites, quanq; plura accipiunt quàm inferunt uulnera. Aliquandiu iam pugnatũ
erat: atrox cædes circa ſigna Samnitiũ, fuga ab nulla dum parte erat: adeò morte ſola
uinci deſtinauerãt animis. Itaq; Romani cum effluere iam laſſitudine uires ſentirẽt, &
diei haud multum ſupereſſe, accenſi ira concitant ſe in hoſtẽ. Tum primùm referri pe-
dem atq; inclinari rem in fugam apparuit, tum capi, occidi Samnis. nec ſuperfuiſſent
multi, ni nox uictoriam magis quàm prælium diremiſſet. & Romani fatebantur nun-
quam cum pertinaciore hoſte conflictum. & Samnites, cum quæreretur quæ nã pri-
ma cauſa tam obſtinatos mouiſſet in fugã, oculos ſibi Romanorũ ardere uiſos aiebãt,
ueſanosq́; uultus & furẽtia ora. inde pluſquam ex alia ulla re terroris ortum. Quem
terrorem non pugnæ ſolum euentu, ſed nocturna profectione confeſſi ſunt. Poſtero
die uacuis hoſtium caſtris Romanus potitur, quò ſe omnis Campanorum multitudo
gratulabunda effudit. Cæterùm hoc gaudium magna propè clade in Samnio fœda-
tum eſt. nam ab Satricula profectus Cornelius Cos. exercitum incautè in ſaltum ca-
ua ualle peruium, circaq́; inſeſſum ab hoſte induxit: nec prius quàm recipi tutò ſigna
non poterant, imminentem capiti hoſtem uidit. Dum id moræ Samnitibus eſt, quo
ad totum in uallem infimã demitteret agmen, P. Decius tribunus militum conſpicit B
unum editum in ſaltu collem, imminentem hoſtium caſtris, aditu arduum impedito
agmini, expeditis haud difficilẽ. itaq; cõſuli territo animi, Videſ ne tu, inquit, A. Cor-
neli cacumẽ illud ſupra hoſtẽ? arx illa eſt ſpei ſalutisq́; noſtrę, ſi eam, quã cęci reliquere
Samnites, impigrè capimus. nec tu mihi plus, quàm unius legionis principes haſtatóſ-
que dederis: cum quibus ubi euaſero in ſummum, perge hinc omni liber metu: teq́; et
exercitum ſerua. neq; enim moueri hoſtis ſubiectus nobis ad omnes ictus ſine ſua per-
nicie poterit. nos deinde aut fortuna populi Romani, aut noſtra uirtus expediet. Col-
laudatus à conſule, accepto pręſidio uadit occultus per ſaltus: nec prius ab hoſte eſt ui-
ſus, quàm loco quem petebat appropinquauit. Inde admiratione pauentibus cunctis,
cum omnium in ſe uertiſſet oculos: & ſpacium conſuli dedit ad ſubducendum agmen
in æquiorem locum, & ipſe in ſummo conſtitit uertice. Samnites dum huc illuc ſigna
uertunt: utriuſq; rei omiſſa occaſione, neq; inſequi conſulem, niſi per eandem uallem,
in qua paulo antè ſubiectum eum telis ſuis habuerant, poſſunt: nec erigere agmen in
in captum ſuper ſe ab Decio tumulum. ſed cùm ita in hos magis, qui fortunam geren-
dę rei eripuerant, tũ propinquitas loci, atq; ipſa paucitas incitat: & nũc circundare un-
diq; collem armatis uolunt, ut à conſule Deciũ intercludant: nunc uiam patefacere, ut
digreſſos in ualiẽ adoriant. incertos quid agerẽt, nox oppreſsit. Deciũ primùm ſpes te-
nuit, cum ſubeuntibus in aduerſum collem ex ſuperiore loco ſe pugnaturum: deinde
admiratio inceſsit, quòd nec pugnam inirent, nec ſi ab eo conſilio iniquitate loci deter-
rerentur, opere ſe ualloq́; circundarent. Tum centurionib. ad ſe uocatis: Quæ nam
illa inſcitia belli ac pigritia eſt? aut quo nam modo iſti ex Sidicinis Cãpanisq́; uictoriã
pepererunt? huc atq; illuc ſigna moueri, ac modò in unum conferri, modò educi ui-
detis. opus quidem incipit nemo: cum iam circundati uallo potuerimus eſſe. Tum ue-
rò nos ſimiles iſtorum ſimus, ſi diutius hic moremur, quàm cõmodum ſit. agitedum,
ite mecum, ut dum lucis aliquid ſupereſt, quibus locis præſidia ponant, quà pateat
hinc exi-

A hinc exitus, exploremus. Hæc omnia ſagulo gregali amictus, centurionibus itẽ ma-
nipularium militum habitu ductis, ne ducem circumire hoſtes notarent, perluſtrauit.
Vigilijs deinde diſpoſitis, cęteris omnibus teſſerã dari iubet: ubi ſecundæ uigiliæ buc
cina datum ſignũ eſſet, armati cum ſilentio ad ſe uenirent. Quò ubi, ſicut edictũ erat,
taciti conuenerunt: Hoc ſilentium milites, inquit, omiſſo militari aſſenſu, in me audien
do ſeruandũ eſt. ubi ſententiã meam uobis peregero, tum quibus eadem placebũt, in
dextram partem taciti tranſibitis. quæ pars maior erit, eo ſtabitur conſilio. Nunc quę
mente agitem, audite. Non fuga delatos, nec inertia relictos hic uos circumuenit ho-
ſtis. uirtute cepiſtis locum: uirtute hinc oportet euadatis. ueniendo huc exercitũ egre-
gium populi Romani ſeruaſtis: erumpendo hinc uoſmetipſos ſeruate. digni eſtis qui
pauci pluribus opem tuleritis, ipſi nullius auxilio egueritis. Cum eo hoſte res eſt, qui
heſterno die delendi omnis exercitus fortuna per ſocordiam uſus non ſit: hunc tam
opportunum collem imminentem capiti ſuo non antè uiderit, quàm captum à nobis:
nos tam paucos tot ipſe millibus hominum nec aſcenſu arcuerit: nec tenentes locum,
cum diei tantum ſupereſſet, uallo circundederit. quem uidentem ac uigilantem ſic elu
ſeritis, ſopitum oportet fallatis: immo neceſſe eſt. in eo enim loco res ſunt noſtræ, ut
ego uobis magis neceſſitatis ueſtræ index, quàm conſilij autor ſim. neq; enim manea-
tis, an abeatis hinc, deliberari poteſt, cum, præter arma & animos armorũ memores,
nihil uobis fortuna reliqui fecerit: fame & ſiti moriendum ſit, ſi plus quàm uiros ac Ro
manos decet, ferrum timeamus. Ergo una eſt ſalus, erumpere hinc, atq; abire. id aut in
terdiu, aut nocte faciamus oportet. Ecce hoc aliud minus dubium. quippe ſi lux ex-
pectetur, quæ ſpes eſt, non uallo perpetuo foſſaq; nos ſepturum hoſtem? qui nunc in
corporibus ſuis ſubiectis undiq; cinxerit, ut uidetis, collem. atq; ſi nox opportuna eſt
eruptioni, ſicut eſt, hæc profectò noctis aptiſſima hora eſt. ſigno ſecundæ uigiliæ con-
B ueniſtis, quod tempus mortales ſomno altiſſimo premit. per corpora ſopita uadetis,
uel ſilentio incautos fallentes, uel ſentientibus clamore ſubitò pauorem iniecturi. me
modò ſequimini, quem ſecuti eſtis. ego eandem, quæ duxit huc, ſequar fortunã. Qui-
bus hæc ſalutaria uidentur, agitedum, in dextram partem pedib. tranſite. Omnes tran
ſierunt, uadentemq; per intermiſſa cuſtodijs loca Decium ſecuti ſunt. Iam euaſerãt me
dia caſtra, cum ſuperſcandens uigilũ ſtrata ſomno corpora miles offenſo ſcuto prębu
it ſonitum. quo excitatus uigil, cum proximum mouiſſet, erectiq; alios concitarent, i-
gnari ciues an hoſtes eſſent: pręſidium erumperet, an conſul caſtra cepiſſet: Decius, cũ
non fallerent, clamorem tollere iuſsis militibus, torpidos ſomno inſuper pauore exa-
nimat: quo prępediti nec arma impigrè capere, nec obſiſtere, nec inſequi poterant. In-
ter trepidationem tumultumq; Samnitium, præſidium Romanũ, obuijs cuſtodibus
cæſis, ad caſtra cõſulis peruadit. Aliquantum ſupererat noctis: iamq; in tuto uideban-
tur eſſe, cũ Decius, Macti uirtute, inquit, milites Romani eſte. ueſtrum iter ac reditũ
omnia ſecula laudibus ferent. ſed ad conſpiciendam tantam uirtutem, luce ac die opus
eſt: nec uos digni eſtis quos cum tanta gloria in caſtra reduces ſilentium ac nox tegat.
hic lucem quieti opperiamur. Dictis obtemperatum. atq; ubi primùm illuxit, præmiſ
ſo nuncio ad conſulẽ, in caſtra ingenti gaudio cõcitantur: & teſſera data, incolumes re
uerti qui ſua corpora pro ſalute omniũ haud dubio periculo obieciſſẽt, pro ſe quiſq;
obuiam effuſi laudant, gratulantur, ſingulos uniuerſoſq; ſeruatores ſuos uocant: dijs
laudes grateſq; agunt, Deciũ in cœlũ ferunt. Hic Decij caſtrenſis triũphus fuit, ince-
dentis per media caſtra cum armato præſidio, coniectis in eum omnium oculis, et om
ni honore tribunum conſuli æquantibus. Vbi ad prætorium uentum eſt, conſul claſ
ſico ad concionem conuocat: orſuſq; meritas Decij laudes, interfante ipſo Decio, di-
ſtulit concionem: qui autor omnia poſthabendi, dum occaſio in manibus eſſet, per-
pulit conſulẽ, ut hoſtes & nocturno pauore attonitos, & circa collem caſtellatim diſſi
patos aggrederetur, credere etiam aliquos ad ſe ſequendum emiſſos, per ſaltũ uagari.
Iuſſæ

Iuſſæ legiones arma capere: egreſſæq́ caſtris, cũ per exploratores notior iam ſaltus eſſet, uia patentiore ad hoſtem ducuntur, quem incautum improuiſo adortæ, cum palati paſsim Samnitium milites, pleriq; inermes, nec coire in unum, nec arma capere, nec recipere intra uallum ſe poſſent, pauẽtem primùm intra caſtra compellunt: deinde caſtra ipſa turbatis ſtationibus capiunt. perfertur circa collem clamor: fugat́ que ex ſuis quenq; præſidijs. ita magna pars abſenti hoſti ceſsit. quos intra uallũ egerat pauor (fuere autem ad XXX millia) omnes cæſi, caſtra direpta. Ita reb. geſtis COS. aduocata cõcione, P. Decij non cœptas ſolum antè, ſed cumulatas noua uirtute laudes peragit: & præter militaria alia dona aurea corona eum, & centum bobus, eximioq; uno albo opimo auratis cornibus donat. Milites, qui in præſidio ſimul fuerant, duplici frumẽto in perpetuum, in præſentia ſingulis bobus, binis'que priuis tunicis donati. Secundum conſulis donationem legiones gramineam coronam obſidialem clamore domum approbãtes, Decio imponunt. altera corona eiuſdem honoris index à pręſidio ſuo impoſita eſt. His decoratus inſignibus, bouem eximium Marti immolauit, centum boues militibus dono dedit, qui ſecum in expeditione fuerant. ijſdẽ militibus legiones libras farris, & ſextarios uini contulerunt. omnia' que ea ingenti alacritate per clamorem militarem, indicem omnium aſſenſus, gerebantur. Tertia pugna ad Sueſſulam commiſſa eſt: qua fugatus à M. Valerio Samnitium exercitus, omni robore iuuẽtutis domo accito, certamine ultimo fortunã experiri ſtatuit. Ab Sueſſula nũcij trepidi Capuam, inde equites citati ad Valerium COS. opem oratum ueniũt. Cõfeſtim ſigna mota: relictiś que impedimentis caſtrorum ualido præſidio, raptim agitur agmen: nec procul ab hoſte locum exiguum, ut quibus præter equos cæterorum iumentorum calonumq́ turba abeſſet, caſtris cepit. Samnitium exercitus, uelut haud ulla mora pugnæ futura eſſet, aciem inſtruit. deinde poſtquam nemo obuius ibat, infeſtis ſignis ad caſtra hoſtium ſuccedit. ibi ut militem in uallo uidit, miſsi'que ab omni parte exploratum, quàm in exiguum orbem contracta caſtra eſſent, paucitatem inde hoſtium colligentes, retulerunt: fremere omnis acies, complendas eſſe foſſas, ſcindendumq́ uallum, & in caſtra irrumpendum. tranſactumq́ ea temeritate bellum foret, ni duces continuiſſent impetum militum. Cæterùm quia multitudo ſua commeatibus grauis, & prius ſedendo ad Sueſſulam, & tunc certaminis mora, haud procul ab rerum omnium inopia eſſet, placuit dum incluſus paueret hoſtis, frumentatum per agros militem duci. interim & Romano, qui expeditus quantũ humeris inter arma geri poſſet, frumenti ſecum attuliſſet, defutura omnia. Conſul palatos per agros cum uidiſſet hoſtes, ſtationes infrequentes relictas, paucis milites adhortatus ad caſtra oppugnanda ducit. quæ cum primo clamore atq; impetu cepiſſet, pluribus hoſtiũ in tentorijs ſuis, quàm in portis ualloq́ cæſis, ſigna captiua in unum locum conferri iuſsit. relictisq; duabus legionibus, cuſtodiæ & præſidij cauſa, graui edicto monitis, ut donec ipſe reuertiſſet, præda abſtinerent: profectus agmine inſtructo, cum præmiſſus eques uelut indagine diſsipatos Samnites ageret, cædẽ ingentẽ fecit. nam neq; quo ſigno coirent inter ſe, neq; utrũ caſtra peterent, an longiorem intenderent fugam, territis conſtare poterat. tantumq́ fugę ac formidinis fuit, ut ad XL millia ſcutorũ, nequaq; tot cęſis, et ſigna militaria cũ ijs, quę in caſtris capta erãt, ad CLXX ad conſulẽ deferrent. Tum in caſtra hoſtiũ reditũ: ibiq́ omnis præda militi data. Huius certaminis fortuna & Faliſcos, cum in inducijs eſſent, fœdus petere ab ſenatu coegit: & Latinos iam exercitib. comparatis ab Romano in Pelignũ uertit bellum. Neq; ita rei geſtæ fama Italiæ ſe finibus tenuit: ſed Carthaginienſes quoq; legatos gratulatum Romam miſere cum coronæ aureæ dono, quæ in Capitolio in Iouis cella poneretur. fuit pondo XXV. Cõſules ambo de Samnitib. triumpharunt, ſequẽte Decio inſigni cum laude, doniſq;: cum incondito militari ioco haud minus tribuni celebre nomen, quàm conſulum eſſet.

A

B

Campanorum deinde, Sueſſanorumq; auditæ legationes: precãtibuſq; datũ, ut præſi

dium

A dium eò in hyberna mitteretur, quo Samnitium excurſiones arcerentur. Iam tum minimè ſalubris militari diſciplinæ Capua, inſtrumento omnium uoluptatum delinitos militum animos auertit à memoria patriæ. inibanturq́ʒ conſilia in hybernis eodem ſcelere adimendæ Campanis Capuæ, per quod illi eam antiquis cultoribus ademiſſent: necq́ʒ immeritò ſuum ipſorũ exemplum in eos uerſurũ. Cur autem potius Campani agrum Italiæ uberrimum, dignã agro urbem, qui nec ſe, nec ſua tutari poſſint, quàm uictor exercitus haberet, qui ſuo ſudore ac ſanguine inde Samnites depuliſſet? An æquũ eſſe, dedititios ſuos illa fertilitate atque amœnitate perfrui, ſe militando feſſos in peſtilenti atq́ʒ arido circa urbem ſolo luctari? aut in urbe inſidentem labem creſcentis in dies fœnoris pati? Hæc agitata occultis coniurationibus, necdũ uulgata in omnes conſilia inuenit nouus Cos. C. Martius Rutilius: cui Cãpania ſorte prouincia euenerat, Q. Seruilio collega ad urbem relicto. Itaq́ʒ cum omnia ea, ſicut geſta erant, per tribunos cõperta & ætate haberet, & uſu doctus: quippe qui iam IIII COS. eſſet, dictatorque & cenſor fuiſſet: optimũ ratus, differendo ſpem quandocũq́ʒ uellent conſilij exequendi, militarem impetũ fruſtrari, rumorẽ diſſipat in iiſdẽ oppidis & anno pòſt præſidia hybernatura. diuiſa enim erant per Campaniæ urbes, manauerantq́ʒ à Capua cõſilia in exercitum omnẽ. Eo laxamento cogitationibus dato, quieuit in præſentia ſeditio. conſul educto in æſtiua milite, dum quietos Samnites habebat, exercitum purgare miſſionibus turbulentorum hominum inſtituit, alijs emerita dicendo ſtipendia eſſe: alios graues iam ætate, aut uiribus parum ualidos. quidam in commeatus mittebantur, ſinguli primò, deinde & cohortes quædam, quia procul ab domo ac rebus ſuis hybernaſſent. per ſpeciẽ etiam militarium uſuũ cum alij aliò mitterẽtur, magna pars ablegati. quam multitudinem conſul alter Romæ, prætorq́ʒ alias ex alijs fingendo moras retinebat. et primò quidem ignari ludificationis, minimè inuiti domos reuiſebant:
B poſtquam necq́ʒ reuerti ad ſigna primos, nec fermè aliũ quàm qui in Campania hybernaſſent, præcipueq́ʒ ex iis ſeditionis autores mitti uiderunt: primùm admiratio, deinde haud dubius timor inceſſit animos, conſilia ſua emanaſſe, iam quæſtiones, iam iudicia, iam occulta ſingulorum ſupplicia, impotensq́ʒ & crudele conſulũ ac patrum in ſe regnum paſſuros. Hæc qui in caſtris erant, occultis ſermonibus ſerunt, neruos cõiurationis eiectos arte conſulis cernentes. Cohors una, cum haud procul Anxure eſſet, ad Lautulas ſaltu anguſto inter mare ac montes conſedit, ad excipiendos quos conſul alijs atq́ʒ alijs (ut antè dictum eſt) cauſis mittebat. Iam ualido admodum numero manus erat, nec quicquam ad iuſti exercitus formam, præter ducem, deerat. incompoſiti itaq́ʒ prædantes in agrũ Albanũ perueniunt, & ſub iugo Albæ Longæ caſtra uallo cingunt. perfecto inde opere, reliquum diei de imperatore ſumendo ſententijs decertãt, nulli ex præſentibus ſatis fidentes. quem autem ab Roma poſſe acciri? quem patrum aut plebis eſſe, qui aut ſe tanto periculo ſciens offerat, aut cui ex iniuria inſanientis exercitus cauſa rectè cõmittatur? Poſtero die cum eadẽ deliberatio teneret, ex prædatoribus uagis quidam compertũ attulerunt, T. Quintiũ in Thuſculano agrũ colere, urbis honorumq́ʒ immemorẽ. Patriciæ hic uir gẽtis erat, cui cũ militiæ magna cũ gloria actæ finem pes alter ex uulnere claudus feciſſet, ruri agere uitam procul ambitione ac foro conſtituit. Nomine audito, extẽplo agnouere uirũ: & quod bene uerteret, acciri iuſſerunt. ſed parũ ſpei erat, uoluntate quicquã factururũ. uim adhiberi ac metũ placuit. Itaq́ʒ ſilentio noctis, cum tectũ uillæ, qui ad id miſſi erãt, intraſſent, ſomno graui Quintium oppreſſum, nihil mediũ, aut imperiũ atq́ʒ honorem, aut, ubi reſtitaret, mortem, ni ſequeretur, denunciantes, in caſtra pertraxerunt. Imperator extẽplo adueniens appellatus: inſignia q́ʒ honoris exterrito ſubitæ rei miraculo deferunt, & ad urbẽ ducere iubent. Suo magis inde impetu, q̃ conſilio ducis conuulſis ſignis, infeſto agmine ad lapidem octauũ uiæ, quæ nunc Appia eſt, perueniunt: iſſentq́ʒ confeſtim ad urbẽ, ni uenire cõtra exercitũ, dictatoremq́ʒ aduerſus ſe M. Valeriũ Coruinum dictũ, audiſſent, & magi-

& magiſtrum equitũ L. Aemyliũ Mamercum. Vbi primùm in cõſpectum uentũ eſt, A
arma,ſignáq; agnouere: extemplo omnibus memoria patriæ iras permulſit. nondum
erant tam fortes ad ſanguinem ciuilem: nec prçter externa nouerant bella: ultimáq; ra
bies ſeceſſio ab ſuis habebatur. Itaq; iam duces, iam milites utrinq; congreſſus quære-
re ad colloquia. Quintius, quem armorum etiã pro patria ſatietas teneret, nedum ad-
uerſus patriam: Coruinus omnes charitate ciues, præcipuè milites, & ante alios ſuum
exercitum complexus, ad colloquium proceſſit. cognito ei extemplo haud minor ab
aduerſarijs uerecundia, quàm ab ſuis ſilentium datum: Deos, inquit, immortales mili-
tes ueſtros publicos, meosq; ab urbe proficiſcens ita adoraui, ueniamq; ſupplex po-
poſci, ut mihi de uobis concordiæ partæ gloriam, non uictoriã darent: ſatis fuit, eritq;
unde belli decus pariatur: hinc pax petenda eſt. quòd deos immortales inter nuncu-
panda uota expopoſci, eius me compotem uoti uos facere poteſtis: ſi meminiſſe uul-
tis non uos in Samnio, nec in Volſcis, ſed in Romano ſolo caſtra habere: ſi illos colles,
quos cernitis, patriæ ueſtræ eſſe: ſi hunc exercitum ciuium ueſtrorum: ſi me conſulem
ueſtrum, cuius ductu auſpicioq; priore anno bis legiones Samnitium fudiſtis, bis ca-
ſtra ui cepiſtis. Ego ſum M. Valerius Coruinus, milites: cuius uos nobilitatem benefi
cijs erga uos, nõ iniurijs ſenſiſtis: nullius ſuperbæ in uos legis, nullius crudelis S.C. au-
tor: in omnib. meis imperijs in me ſeuerior, quàm in uos. Ac ſi cui genus, ſi cui ſua uir-
tus, ſi cui etiam maieſtas, ſi cui honores ſubdere ſpiritus potuerũt: is eram natus, id ſpe
cimen mei dederam, ea ætate cõſulatum adeptus eram, ut potuerim treis & xx. annos
natus conſul patribus quoq; ferox eſſe, non ſolum plebi. Quod meum factũ, dictúm-
ue conſulis grauius, quam tribuni audiſtis? eodem tenore duos inſequentes conſula-
ſulatus geſsi: eodẽ hæc imperioſa dictatura geretur: ut neq; in hos meos & patriç meç
milites mitior, quàm in uos horreo dicere hoſtes. Ergo uos prius in me ſtrinxeritis fer
rum, quàm in uos ego. iſtinc ſigna canent, iſtinc clamor prius incipiet atq; impetus, ſi B
dimicandum eſt. inducite in animum, quod non induxerunt patres auiq; ueſtri: non
illi, qui in Sacrum montem ſeceſſerunt: non hi, qui poſteà Auentinum inſederunt. ex-
pectate dum uobis ſingulis, ut olim Coriolano, matres coniugesq; crinibus paſſis ob-
uiæ ab urbe ueniant. tum Volſcorum legiones, quia Romanum habebant ducẽ, quie-
uerunt: uos Romanus exercitus non deſtiteritis impio bello? T. Quinti, quocunque
iſtic loco ſeu uolẽs, ſeu inuitus conſtitiſti, ſi dimicandũ erit, tum tu in nouiſſimos te re-
cipito: fugeris etiam honeſtius, tergumq; ciui dederis, quàm pugnaueris contra patri-
am. nunc ad pacificandum bene atque honeſtè inter primos ſtabis, & colloquij huius
ſalutaris interpres fueris. poſtulate æqua, & ferte: quanquam uel iniquis ſtandum eſt
potius, quàm impias inter nos conferamus manus. T. Quintius plenus lacrymarum,
ad ſuos uerſus, Me quoque, inquit, milites, ſi quis uſus mei eſt, meliorem pacis, quàm
belli habetis ducem. Non enim illa modo Volſcus aut Samnis, ſed Romanus uerba fe
cit, ueſter conſul, ueſter imperator milites: cuius auſpicia pro uobis experti, nolite ad-
uerſus uos uelle experiri. Qui pugnarẽt uobiſcũ infeſtius, & alios duces ſenatus habu
it: qui maximè uobis ſuis militib. parceret, cui plurimũ uos imperatori ueſtro credere-
tis, eum elegit. pacem, etiam qui uincere poſſunt, uolunt. quid nos uelle oportet? quin
omiſsis ira & ſpe fallacibus autoribus, nos ipſos noſtraq; omnia cognitç permittimus
fidei? Approbantibus clamore cunctis, T. Quintius ante ſigna progreſſus, in poteſta
te dictatoris milites fore dixit: orauit, ut cauſam miſerorum ciuium ſuſciperet: ſuſce-
ptamq; eadẽ fide, qua remp. adminiſtrare ſolitus eſſet, tueretur. ſibi ſe priuatim nihil
cauere: nolle alibi, quàm in innocentia ſpem habere. militibus cauendum, quod apud
patres ſemel plebi, iterum legionibus cautum ſit, ne fraudi ſeceſſio eſſet. Quintio col-
laudato, cæteris bonum animum habere iuſsis, dictator equo citato ad urbem reue-
ctus, autoribus patribus tulit ad populum in luco Petilino, ne cui militum fraudi ſeceſ
ſio eſſet. orauit etiam bona uenia Quirites, ne quis eam rem ioco, ſerióue cuiquam ex-
probraret.

A probraret. Lex quoq; ſacrata militaris lata eſt, ne cuius militis ſcripti nomen, niſi ipſo uolente deleretur: additumq; legi, ne quis, ubi tribunus militum fuiſſet, poſtea ordinum ductor eſſet. id propter P. Salonium poſtulatū eſt ab coniuratis: qui alternis propè annis & tribunus militum, & primus centurio erat, quem nunc primi pili appellāt. huic infenſi milites erant, quòd ſemper aduerſatus nouis conſilijs fuiſſet, & ne particeps eorum eſſet, qui ab Lautulis fugiſſent. Itaq; cum hoc unum propter Salonium ab ſenatu non impetraretur, tum Salonius obteſtatus P. C. ne ſuum honorem pluris, q̄ concordiam ciuitatis æſtimarent, perpulit ut id quoq; ferretur. Aequè impotens poſtulatum fuit, ut de ſtipendio equitum (merebāt autem triplex ea tempeſtate) æra demerenĕ, quòd aduerſati cōiurationi fuiſſent. Præter hæc inuenio apud quoſdā, L. Genutium tribunum plebis tuliſſe ad populum, ne fœnerare liceret. Item alijs plebiſcitis cautum, ne quis eundem magiſtratum intra decem annos caperet, neu duos magiſtratus uno anno gereret, utiq; liceret conſules ambos plebeios creari. quæ ſi omnia conceſſa ſunt plebi, apparet haud paruas uires defectionem habuiſſe. Alijs annalib. proditum eſt, neq; dictatorem Valeriū dictum, ſed per conſules omnem rem actam: neque antequā Romā ueniret, ſed Romę eam multitudinē coniuratorū ad arma conſternatam eſſe: nec in T. Quintij uillā, ſed in ædes C. Manlij nocte impetū factū: eumq; à coniuratis cōprehenſum, ut dux fieret: inde ad quartū lapidē profectos loco munito conſediſſe: nec ab ducibus mentionē concordiæ ortam, ſed repentè, cum in aciem armati exercitus proceſſiſſent, ſalutationem factam: & permiſtos dextras iungere, ac cōplecti inter ſe lachrymantes milites cœpiſſe: coactoſq; cōſules, cum uiderent auerſos à dimicatione militum animos, retuliſſe ad patres de concordia reconcilianda. adeò nihil, præterquam ſeditionem fuiſse, eamq; compoſitam, inter antiquos autores cōſtat. Et huius fama ſeditionis, & ſuſceptū cum Samnitib. graue bellū, aliquot populos ab

B Romana ſocietate auertit, & pręter Latinorū infidū iam diu fœdus, Priuernates etiā Norbam atq; Setiā, finitimas colonias Romanas incurſione ſubita depopulati ſunt.

DECADIS PRIMAE LIBER OCTAVVS.

Latini cū Campanis defecerunt, & miſſis legatis ad ſenatū conditionē tulerūt: ut, ſi pacem habere uellent, alterum ex Latinis conſulem facerent. Qua legatione perlata, prætor eorum Annius de Capitolio ita prolapſus eſt, ut exanimaretur. T. Manlius conſul filium ſuum, quòd contra edictum pugnauerat aduerſum Latinos, quamuis proſperè pugnaſſet, ſecuri percuſſit. Laborantibus Romanis, P. Decius tunc cum Manlio deuouit ſe pro exercitu: & concitato equo cum in medios hoſtes ſe intuliſſet, interfectus morte ſua Romanis uictoriam reſtituit. Latini in deditionem uenerunt. T. Manlio in urbem reuerſo, nemo ex iuuentute obuiam proceſſit. Minutia uirgo Veſtalis inceſti damnata eſt. Auſonibus uictis, in oppidum Cales colonia deducta eſt. Item Fregellæ colonia deductæ ſunt. Veneficium complurium matronarum deprehenſum: quarum plurimæ ſtatim epotis medicaminibus perierunt. Lex de Veneficio tunc primùm conſtituta eſt. Priuernatibus, cum rebellaſſent, uictis ciuitas data eſt. Palæpolitani uicti bello: & obſidione in deditionem uenerunt. Q. Publio, qui eos obſederat, primum imperium prolatum, & per conſules ei decretus triumphus. Plebs nexu liberata eſt propter Lucij Papyrij creditoris libidinem, qui C. Publio debitori ſuo ſtuprum inferre uoluerat. Cum L. Papyrius dictator reuerſus in urbem ab exercitu eſſet propter auſpicia repetenda, Q. Fabius magiſter equitum occaſione rei bene gerendæ inuitatus, contra edictum eius prœliatus eſt, qui proſperè aduerſus Samnites pugnauit. ob eam cauſam cum dictator de magiſtro equitum ſupplicium ſumpturus uideretur, Fabius Romam profugit: & cum cauſa parum proficeret, populi precibus donatus eſt. Res præterea contra Samnites proſperè geſtas continet.

IAm COSS. erant C. Plautius II, L. Aemylius Mamercus, cum Setini Norbaniq; Romam nuncij defectionis Priuernatium cum querimonijs acceptæ cladis uenerunt. Volſcorum item exercitum duce Antiati populo conſediſſe ad Satricum, allatum eſt. utrunq; bellū Plautio ſorte euenit. Prius ad Priuernum profectus, extemplo acie conflixit. haud magno certamine deuicti hoſtes: oppidum captum, redditumq; Priuernatibus, præſidio ualido impoſito: agri partes duæ ademptæ. Inde uictor exercitus Satricum contra Antiates ductus, Ibi magna utrinq; cæde atrox prælium fuit. & cum tempeſtas eos neutrò inclinata ſpe dimicantes diremiſſet, Romani nihil eo certamine tam ambiguo feſsi, in poſterum diem prælium parant. Volſcis recenſentibus quos uiros in acie amiſiſſent, haudquaquam idem animus ad iterandum periculum fuit, nocte pro uictis Antium agmine trepido, ſaucijs, ac parte impedimentorū

relicta,abierunt.Armorū magna uis tum inter cæſa corpora hoſtium , tum in caſtris a inuenta eſt.ea Luæ matri dare ſe conſul dixit,finesq; hoſtium uſq; ad oram maritimā eſt depopulatus. Alteri conſuli Æmylio ingreſſo Sabellū agrū,nō caſtra Samnitium, non legiones uſquam oppoſitæ.ferro igniq; uaſtantem agros legati Samnitiū pacem orantes adeūt, à quo reiecti ad ſenatum,poteſtate facta dicendi,poſitis ferocibus animis,pacem ſibi ab Romanis,belliq; ius aduerſus Sidicinos petierunt. quæ ſe eo iuſtius petere, quòd in amicitiam populi Romani ſecundis ſuis rebus,non aduerſis, ut Cāpani ueniſſent:& aduerſus Sidicinos ſumerent arma,ſuos ſemper hoſtes,populi Romani nunquam amicos:qui nec,ut Samnites,in pace amicitiam,nec,ut Campāni, auxiliū in bello petiſſent,nec in fide populi Romani,nec in ditione eſſent. Cum de poſtulatis Samnitiū T. Aemylius prætor ſenatū conſuluiſſet,reddendum'que his fœdus Patres cenſuiſſent,prætor Samnitibus reſpōdit:Nec,quo minus perpetua amicitia eſſet,per populum Romanum ſtetiſſe: nec contradici quin quoniam ipſos belli culpa ſua contracti tędium ceperit,amicitia de integro reconcilietur.Quod ad Sidicinos attinet,nihil intercedi,quo minus Samniti populo pacis belliq; liberum arbitrium ſit. Fœdere icto cū domū reuertiſſent, extēplò inde exercitus Romanus ductus,annuo ſtipēdio & trium menſium frumēto accepto,quod pepigerat cōſul, ut tempus inducijs daret, quoad legati rediſſent. Samnites copijs ijſdem,quibus uſi aduerſus Romanum bellum fuerant,contra Sidicinos profecti haud in dubia ſpe erant maturè urbis hoſtium potiundæ.Tum ab Sidicinis deditio prius ad Romanos cœpta fieri eſt. deinde poſtquam patres ut ſeram eam,ultimaq; tandem neceſſitate expreſſam aſpernabantur, ad Latinos iam ſua ſponte in arma motos facta eſt.ne Campani quidem(adeò iniuriæ Samnitiū,quàm beneficij Romanorū memoria præſentior erat) his ſe armis abſtinuere. Ex his tot populis ingens exercitus duce Latino fines Samnitiū ingreſſus,plus populationibus quàm prælijs cladium fecit.& quanquam ſuperiores certaminibus Latini e- B rant:haud inuiti,ne ſæpius dimicandum foret,agro hoſtium exceſſere.Id ſpacium Samnitibus datum eſt Romam legatos mittendi. qui cum adijſſent ſenatum, conqueſti eadem ſe fœderatos pati, quæ hoſtes eſſent paſsi,precibus infimis petiere, ut ſatis ducerent Romani uictoriam,quam Samnitibus ex Campano Sidicinoq; hoſte eripuiſſent,ne uinci etiam ſe ab ignauiſsimis populis ſinerent.Latinos Campanosq;, ſi ſub ditione populi Romani eſſent,pro imperio arcerent Samniti agro. ſin imperium abnuerent,armis coercerent.Aduerſus hæc reſponſum anceps datum, quia fateri pigebat in poteſtate ſua Latinos iam nō eſſe,timebantq; ne arguendo abalienarent. Cāpanorū aliā cōditionem eſse,qui nō fœdere,ſed per deditionem in fidem ueniſſent.itaq; Campanos, ſeu uelint, ſeu nolint,quieturos:in fœdere Latino nihil eſse,quod bellare cum quibus ipſi uelint,prohibeantur.Quod reſponſum,ſicut dubios Samnites quidnam facturum Romanum cenſerēt,dimiſit,ita Campanos metu abalienauit:Latinos, uelut nihil iam non concedentibus Romanis,ferociores fecit.Itaq; per ſpeciem aduerſus Samnites belli parandi crebra concilia indicentes, omnibus conſultationib. inter ſe principes occultè Romanum coquebant bellum.huic quoque aduerſus ſeruatores ſuos bello Campanus aderat.Sed quanquam omnia de induſtria celabantur, priusq; quàm mouerentur Romani , tolli ab tergo Samnitem hoſtem uolebant:tamen per quoſdā priuatis hoſpitijs neceſsitudinibusq; cōiunctos indicia coniurationis eius Romam emanarunt. iuſsisq; ante tempus conſulibus abdicare ſe magiſtratu,quo maturius noui cōſules aduerſus tantam molem belli crearentur:religio inceſſit ab eis,quorum imminutum imperium eſſet,comitia haberi.itaq; interregnum initū.duo interreges fuerunt,M. Valerius ac M. Fabius. Creauere cōſules T.Manliū Torquatum,III, P. Decium Murem.Eo anno Alexandrum Epiri regem in Italiam claſſe appuliſſe cōſtat. quod bellum,ſi prima fatis proſpera fuiſſent,haud dubiè ad Romanos perueniſſet.Eadem ætas rerum magni Alexandri eſt,quem ſorore huius ortum,in alio tractu

orbis

A orbis inuictum bellis iuuenem fortuna morbo extinxit. Cæterum Romani, etſi defectio ſociorum nominiſq; Latini haud dubia erat: tamen tanquam de Samnitibus, nõ de ſe curam agerent, decem principes Latinorum Romam euocauerunt, quibus imperarent quę uellẽt. Prætores tũ duos Latini habebãt, L. Annium Setinum, & L. Numitiũ Circeienſem, ambo ex colonijs Romanis: per quos præter Signiã Velitrasq; & ipſas colonias Romanas, Volſci etiam exciti ad arma erant. eos nominatim euocari placuit. Haud cuiquam dubium erat ſuper qua re accirentur. itaq; concilio prius habito prætores quàm Romam proficiſcerentur, euocatos ſe ab ſenatu docent Romano, & quæ actum iri ſecum credant, quid'nã ad ea reſponderi placeat, referunt. Cum aliud alij cenſerent, tũ Annius: Quanquam ipſe ego retuli quid reſponderi placeret, tamen magis ad ſummam rerũ noſtrarum pertinere arbitror, quid agendum nobis, quàm quid loquendum ſit. facile erit, explicatis conſilijs, accommodare rebus uerba. Nam ſi etiam nunc ſub umbra fœderis æqui ſeruitutem pati poſſumus, quid abeſt quin proditis Sidicinis non Romanorum ſolum, ſed Samnitium quoq; dicto pareamus? reſpondeamusq; Romanis, nos, ubi iuuenerint, poſituros arma. Sin autem tandem libertatis deſiderium remordet animos: ſi fœdus eſt, ſi ſocietas æquatio iuris eſt: ſi conſanguineos nos Romanorum eſſe, quod olim pudebat, nunc gloriari licet: ſi ſocialis illis exercitus is eſt, quo adiuncto duplicent uires ſuas, quem ſecernere ab ſe Coss. bellis proprijs ponendis ſumendiſq; nolint: cur non omnia æquantur? cur nõ alter ab Latinis Cos. datur? ubi pars uirũ, ibi & imperij pars eſt. Eſt quidẽ nobis hoc per ſe haud nimis amplum: quippe concedentibus Romam caput Latio eſſe: ſed ut amplum uideri poſſet, diuturna patientia fecimus. Atqui ſi quando unquam conſociandi imperijs, uſurpandæ libertatis tempus optaſtis: en hoc tempus adeſt, & uirtute ueſtra, & deûm benignitate uobis datum. Tentaſtis patientiam negando militem,
B quis dubitat exarſiſſe eos, cum plus ducentorum annorum morem ſolueremus? pertulerunt tamen hunc dolorem. bellum noſtro nomine cum Pelignis geſſimus. qui ne noſtrorum quidem finium per nos tuendorum ius antea dabant, nihil interceſſerunt. Sidicinos in fidem receptos, Campanos ab ſe ad nos deſciſſe, exercitus nos parare aduerſus Samnites fœderatos ſuos audierunt: nec mouerunt ſe ab urbe. unde hæc illis tanta modeſtia, niſi à conſcientia uirium & noſtrarum & ſuarum? Idoneos autores habeo, querentibus de nobis Samnitibus ita reſpoſum ab ſenatu Romano eſſe, ut facile appareret ne ipſos quidem iam poſtulare ut Latium ſub Romano imperio ſit. uſurpate modò poſtulando eo, quod illi uobis taciti concedũt. Si quem hoc dicere metus prohibet, en ego ipſe audiente non populo Romano modò ſenatuq;, ſed Ioue ipſo, qui Capitolium incolit, profiteor me dicturum, ut ſi nos in fœdere ac ſocietate eſſe uelint, Cos. alterum ab nobis ſenatusq; partem accipiant. Hæc ferociter non ſuadenti ſolum, ſed pollicenti, clamore & aſſenſu omnes permiſerunt, ut ageret diceretq;, quæ è repub. nominis Latini, fideq; ſua uiderentur. Vbi eſt Romam uentum, in Capitolio ei ſenatus datus eſt. Ibi cum T. Manlius Cos. egiſſet cum eis ex autoritate patrum, ne Samnitibus fœderatis bellum inferrent: Annius, tanquam uictor armis Capitolium cepiſſet, nõ legatus iure gentium tutus loqueretur: Tempus erat, inquit, T. Manli, uosq; P. C. tandem iam uos nobiſcum nihil pro imperio agere, cum florentiſſimum deûm benignitate nunc Latium armis uiriſq;, Samnitibus bello uictis, Sidicinis Campaniſq; ſocijs, nunc etiam Volſcis adiunctis, uideretis: colonias quoq; ueſtras Latinum Romano prætuliſſe imperium. ſed quoniam uos regno impotenti finem ut imponatis, non inducitis in animum: nos quanquam armis poſſumus aſſerere Latium in libertatem, conſanguinitati tamen hoc dabimus, ut conditiones pacis feramus æquas utriſq;: quoniam uires quoq; æquari dijs immortalibus placuit. Cos. alterum Roma, alterum ex Latio creari oportet: ſenatus partem æquã ex utraq; gentę eſſe: unum populum, unã remp. fieri. & ut imperij eadẽ ſedes ſit, idemq; omnibus no-

men: quoniã ab alterutra parte cõcedi neceſſe eſt: quod utriſq; bene uertat, ſit hęc ſanè A patria potior, & Romani omnes uocemur. Fortè ita accidit, ut parẽ ferociæ huius & Romani Cos. T. Manlium haberent: qui adeò nõ tenuit irã, ut ſi tanta dementia P. C. cepiſſet, ut ab Setino homine leges acciperent, gladio cinctũ in ſenatũ uenturũ ſe eſſe palàm diceret, & quemcunq; in curia Latinum uidiſſet, ſua manu interempturũ. & cõuerſus ad ſimulacrũ Iouis, Audi Iupiter hæc ſcelera, inquit, audite ius faſq;. Peregrinos Coss. & peregrinũ ſenatũ in tuo Iupiter augurato tẽplo captus, atq; ipſe oppreſſus uiſurus es? hæccine fœdera Tullus Romanus rex cũ Albanis patribus ueſtris Latini, hæc L. Tarquinius uobiſcum poſtea fecit? non uenit in mentẽ pugna apud Regillum lacum? adeò & cladium ueſtrarũ ueterum, & beneficiorũ noſtrorũ erga uos obliti eſtis? Cũ cõſulis uocẽ ſubſecuta patrũ indignatio eſſet, proditur memoriæ, aduerſus crebram implorationẽ deûm, quos teſtes fœderũ ſæpius inuocabant Coss. uocẽ Annij ſpernẽtis numina Iouis Romani auditã. certè cũ cõmotus ira ſe ab ueſtibulo tẽpli citato gradu proriperet, lapſus per gradus, capite grauiter offenſo impactus imo ita eſt ſaxo, ut ſopiret. Exanimatũ autores quoniã nõ omnes ſunt, mihi quoq; in incerto relictũ ſit: ſicut inter fœderũ ruptorũ teſtationẽ ingenti fragore cœli procellã effuſam. nã & uera eſſe, & aptè ad repræſentandam iram deûm ficta, poſſunt. Torquatus miſſus ab ſenatu ad dimittendos legatos, cũ iacentem Anniũ uidiſſet, exclamat, ita ut populo patribusq;, audita uox pariter ſit: Bene habet. dij piũ mouete bellũ. eſt cœleſte numen, es magne Iupiter. haud fruſtra te patrẽ deûm hominũq; hac ſede ſacrauimus. Quid ceſſatis Quirites, uoſq; patres cõſcripti arma capere dijs ducibus? ſic ſtratas legiones Latinorũ dabo, quemadmodũ legatũ iacentẽ uidetis. Aſſenſu populi excepta uox conſulis tantũ ardoris animis fecit, ut legatos proficiſcentes cura magiſtratuum magis, qui iuſſu cõſulis proſequebantur, quàm ius gentium ab ira impetuq; hominum tegeret. Conſenſit & ſenatus bellum: conſulesq; duobus ſcriptis exercitibus B
per Marſos Pelignosq; profecti, adiuncto Samnitiũ exercitu, ad Capuã, quò iam Latini ſocijq; conuenerant, caſtra locant. Ibi in quiete utriq; conſuli eadẽ dicitur uiſa ſpecies uiri maioris quàm pro humano habitu auguſtiorisq;, dicentis: Ex una acie imperatorem, ex altera exercitũ dijs Manibus matriq; Terræ deberi: utrius exercitus imperator legiones hoſtium ſuperq; eas ſe deuouiſſet, eius populi partisq; uictoriam fore. Hos ubi nocturnos uiſus inter ſe conſules contulerunt, placuit auerruncandæ deûm iræ uictimas cædi: ſimul ut ſi extis eadẽ quæ ſomno uiſa fuerant, portenderentur, alteruter conſulũ fata impleret. Vbi reſponſa aruſpicũ inſidenti iam animo tacitæ religioni congruerunt, tũ adhibitis legatis tribunisq;, & imperijs deûm propalàm expoſitis, ne mors uoluntaria conſulis exercitũ in acie terreret: cõparant inter ſe, ut ab utra parte cedere Romanus exercitus cœpiſſet, inde ſe conſul deuoueret pro populo Romano, Quiritibusq;. Agitatũ etiam in concilio eſt, ut ſi quando unquã ſeuero ullum imperio bellũ adminiſtratũ eſſet, tunc uti diſciplina militaris ad priſcos redigeretur mores. Curam acuebat, quòd aduerſus Latinos bellandum erat, lingua, moribus, armorum genere, inſtitutis ante omnia militaribus cõgruentes. milites militibus, centurionibus centuriones, tribuni tribunis compares collegæq; ijſdem præſidijs, ſæpe ijſdem manipulis permiſti fuerant. Per hæc ne quo errore milites caperentur, edicunt conſules, ne quis extra ordinẽ in hoſtem pugnaret. Fortè inter cæteros turmarũ præfectos, qui exploratum in omnes partes dimiſſi erãt, T. Manlius Cos. filius ſuper caſtra hoſtium cum ſuis turmalibus euaſit, ut uix teli iactu ab ſtatione proxima abeſſet. ibi Thuſcului erant equites, pręerat Geminians Metius, uir tum genere inter ſuos, tũ factis clarus. is ubi Romanos equites, inſignemq; inter eos præcedentem conſulis filium (nam omnes inter ſe utique illuſtres uiri noti erat) cognouit: Vnáne, ait, turma Romani cũ Latinis ſocijs que bellum geſturi eſtis? quid interea conſules, quid duo exercitus conſulares agent? Aderunt in tẽpore, Manlius inquit, et cũ illis aderit Iupiter ipſe fœderũ

à uobis

a à uobis uiolatorum teſtis, qui plus poteſt pollet'q;. Si ad Regillũ lacum, ad ſatietatẽ ue
ſtrã pugnauimus, hic quoq; efficiemus profectò, ne nimis acies uobis, & collata ſigna
nobiſcũ cordi ſint. Ad ea Geminius paululum ab ſuis equo prouectus: Vis'ne igitur
dũdies iſta uenit, qua magno conatu exercitus moueatis, interea tu ipſe cõgredi me-
cum, ut noſtro duorum iam hinc euentu cernatur quantum eques Latinus Romano
præſtet? Mouet ferocem animum iuuenis ſeu ira, ſeu detrectandi certaminis pudor,
ſeu inexuperabilis uis fati. oblitus itaq; imperij patrij, cõſulum'q; edicti, præceps ad id
certamen agitur, quo uinceret, an uinceretur, haud multum intereſſet. equitibus cęte
ris uelut ad ſpectaculum ſummotis, ſpacio quod uacui interiacebat cãpi, aduerſos con
citant equos: & cum infeſtis cuſpidibus concurriſſent, Mãlij cuſpis ſuper galeã hoſtis,
Metij trans ceruicem equi elapſa eſt. circũactis deinde equis cum prior ad iterandum
ictum Mãlius conſurrexiſſet, ſpiculum inter aures equi fixit. ad cuius uulneris ſenſum
cum equus prioribus pedibus erectis magna ui caput quateret, excuſſit equitẽ: quem
cuſpide parma'q; innixum, attollentem ſe a graui caſu Manlius ab iugulo, ita ut per co-
ſtas ferrum emineret, terræ affixit. ſpolijs'q; lectis ad ſuos reuectus, cum ouãte gaudio
turma in caſtra, atq; inde ad prætorium ad patrem tendit: ignarus fati futuri'que, laus
an pœna merita eſſet. Vt me omnes, inquit, pater tuo ſanguine ortũ uerè ferrent, pro-
uocatus equeſtria hæc ſpolia capta ex hoſte cæſo porto. Quod ubi audiuit conſul, ex-
templo filium auerſatus, concionem claſſico aduocari iuſsit. quæ ubi frequens conue-
nit: Quandoquidem, inquit, tu T. Manli neq; imperium conſulare, neq; maieſtatẽ pa-
triam ueritus, aduerſus edictum noſtrum extra ordinem in hoſtem pugnaſti: & quan
tum in te fuit, diſciplinam militarem, qua ſtetit ad hanc diem Romana res, ſoluiſti: mé-
que in eam neceſsitatem adduxiſti, ut aut reipublicæ mihi, aut mei meorum'q; obliui-
ſcendum ſit: nos potius noſtro delicto plectemur, quàm reſpub. tanto ſuo damno no-
b ſtra peccata luat. triſte exemplum, ſed in poſterum ſalubre iuuẽtuti erimus. Me quidẽ
cum ingentia charitas liberûm, tum ſpecimen iſtud uirtutis deceptũ uana imagine de-
coris in te mouet: ſed cum aut morte tua ſancienda ſint conſulum imperia, aut impuni
tate in perpetuum abroganda: nec te quidem, ſi quid in te noſtri ſanguinis eſt, recuſa-
re cenſeam, quin diſciplinam militarem culpa tua prolapſam pœna reſtituas. I lictor,
deliga ad palum. Exanimati omnes tam atroci imperio: nec aliter quàm in ſe quiſq; di-
ſtrictam cernentes ſecurim, metu magis quàm modeſtia quieuêre. Itaq; uelut emerſo
ab admiratione animo cum ſilentio defixi ſtetiſſent: repentè poſtquam ceruice cæſa
fuſus eſt cruor, tum libero conqueſtu coortę uoces ſunt, ut neq; lamentis, neq; execra
tionibus parceretur: ſpolijs'q; contectum iuuenis corpus, quantum militarib. ſtudijs
funus ullum concelebrari poteſt, ſtructo extra uallum rogo cremaretur: Manliana'q;
imperia non in præſentia modò horrenda, ſed exempli etiam triſtis in poſterũ eſſent.
Fecit tamen atrocitas pœnę obedientiorem duci militem: & præterquam quòd cuſto
diæ uigilia'q; & ordo ſtationum intentioris ubique curæ ęrant, in ultimo etiam certa-
mine, cum deſcenſum in aciem eſt, ea ſeueritas profuit. fuit enim ciuili maxime bello
pugna ſimilis. adeò nihil apud Latinos diſſonũ ab Romana republica, præter animos,
erat. Clypeis antea Romanis uſi ſunt: deinde poſtquã ſtipendiarij facti ſunt, ſcuta pro
clypeis fecêre: & quod antea phalãges ſimiles Macedonicis, hoc poſtea manipulatim
ſtructa acies cœpit eſſe. poſtremò in plures ordines inſtruebantur. ordo ſexagenos
milites, duos centuriones, uexillarium unum habebat. Prima acies haſtati erant ma-
nipuli quindecim, diſtantes inter ſe modicum ſpacium: manipulus leueis uicenos mi-
lites, aliam turbam ſcutatorum habebat: leues autem, qui haſtam tantum gæſa'q; gere
rent, uocabantur. Hæc prima frons in acie florem iuuenum pubeſcentium ad militiã
habebat. Robuſtior inde ætas totidem manipulorũ, quibus principibus eſt nomen.
hos ſequebantur ſcutati omnes, inſignibus maximè armis. hoc XXX manipulorum a-
gmen antepilanos appellabant, quia ſub ſignis iam alij quindecim ordines locabãtur:

ex quibus ordo unuſquiſq; tres partes habebat: earum unamquãq; primũ pilum uo- A
cabant. tribus ex uexillis conſtabat. uexillum CLXXXVI. homines erant. Primum ue
xillum triarios ducebat, ueteranum militem ſpectatæ uirtutis: ſecundum rorarios, mi
nus roboris ætate factiſq;: tertium accenſos, minimæ fiduciæ manum. eò & in poſtre
mam aciem rejciebantur. Vbi his ordinibus exercitus inſtructus eſſet, haſtati omniũ
primi pugnã inibant. ſi haſtati profligare hoſtem non poſſent, pede preſſo eos retro-
cedentes in interualla ordinum principes recipiebant. tum principum pugna erat. ha-
ſtati ſequebantur. triarij ſub uexillis conſidebant, ſiniſtro crure porrecto, ſcuta innixa
humeris, haſtas ſubrecta cuſpide in terra fixas, haud ſecus quàm uallo ſepta inhorre-
ret acies, tenentes. Si apud principes quoq; haud ſatis proſperè eſſet pugnatum, à pri-
ma acie ad triarios ſenſim referebãtur. Inde rem ad triarios rediſſe, cũ laboratur, pro-
uerbio increbruit. Triarij conſurgentes, ubi interualla ordinum ſuorum principes &
haſtatos recepiſſent, extemplo compreſſis ordinibus uelut claudebant uias: unoq; cõ-
tinente agmine, iam nulla ſpe pòſt relicta, in hoſtem incedebant. id erat formidoloſiſſi
mum hoſti, cum uelut uictos inſecuti nouam repentè aciem exurgentem, auctam nu-
mero cernebant. Scribebantur autem quatuor ferè legiones quinis millibus peditũ,
equitibus in ſingulas legiones trecenis. alterum tantũ ex Latino delectu adjciebatur,
qui ea tempeſtate hoſtes erant Romanis, eodemq; ordine inſtruxerant aciem. nec ue-
xilla cum uexillis tantũ, uniuerſi haſtati cum haſtatis, principes cum principibus, ſed
centurio quoq; cum centurione, ſi ordines turbati non eſſent, concurrendum ſibi eſſe
ſciebat. Duo primipili ex utraq; acie inter triarios erant: Romanus corpore haudqua-
quam ſatis ualidus, cæterum ſtrenuus uir peritúsque militiæ: Latinus uiribus ingens,
bellatorq; primus: notiſſimi inter ſe, quia ſemper pares ordines duxerunt. Romano
haud ſatis fidenti uiribus iam Romæ permiſſum erat ab Coss. ut ſubcenturionem
ſibi, quem uellet, legeret, qui tutaretur eum ab uno deſtinato hoſte. iſq; iuuenis in acie B
oblatus, ex centurione Latino uictoriã tulit. Pugnatũ eſt haud procul radicibus Veſu
uij montis, qua uia ad Veſerim ferebat. Romani Coss. prius quàm educerẽt in aciem,
immolauerũt. Decio caput iocineris à familiari parte cæſum aruſpex dicitur oſtendiſſe:
alioqui acceptã dijs hoſtiã eſſe: Manlium egregiè litaſſe. Atqui bene habet, inquit De-
cius, ſi ab collega litatum eſt. Inſtructis, ſicut antè dictũ eſt, ordinibus, proceſſere in a-
ciem: Manlius dextro, Decius læuo cornu præerat. Primò utrinque æquis uiribus,
eodem ardore animorũ gerebatur res: deinde ab læuo cornu haſtati Romani non fe-
rentes impreſſionem Latinorũ, ſe ad principes recepêre. In hac trepidatione Decius
Cos. M. Valeriũ magna uoce inclamat: Deorũ, inquit, ope Valeri opus eſt. agedum
pontifex publicus populi Romani præi uerba, quibus me pro legionibus deuoueam.
Pontifex eũ togam prætextam ſumere iuſſit, & uelato capite manu ſubter togam ad
mentũ exerta, ſuper telum ſubiectum pedibus ſtantem ſic dicere: Iane, Iupiter, Mars
pater, Quirine, Bellona, Lares, diui Nouenſiles, dij Indigetes, diui quorum eſt pote-
ſtas noſtrorũ, hoſtiumq;, dijq; Manes, uos precor, ueneror, ueniã peto feroq;, uti po
pulo Romano Quiritium uim uictoriãq; proſperetis: hoſteſq; populi Romani Qui-
ritium terrore, formidine, morteq; afficiatis. Sicut uerbis nuncupaui, ita pro repub-
lica Quiritiũ, exercitu, legionibus, auxilijs populi Romani Quiritium, legiones auxi-
liaq; hoſtium mecum dijs Manibus Tellurīq; deuoueo. Hæc ita precatus, lictores ire
ad T. Manliũ iubet: matureq; collegæ ſe deuotũ pro exercitu nunciare. ipſe incinctus
cinctu Gabino, armatus in equum inſiluit, ac ſe in medios hoſtes immiſit. Cõſpectus
ab utraq; acie aliquãto auguſtior humano uiſu, ſicut cœlo miſſus, piaculũ omnis deo
rum iræ, qui peſtem ab ſuis auerſam in hoſtes ferret. Ita omnis terror, pauorq; cũ illo
latus, ſigna primò Latinorũ turbauit: deinde in totam penitus aciem peruaſit. Euiden
tiſſimũ id fuit, quòd quacunq; equo inuectus eſt, ibi haud ſecus quàm peſtifero ſidere
icti pauebãt: ubi uerò corruit obrutus telis, inde iã haud dubiè cõſternatæ cohortes

A Latinorũ fugam ac uaſtitatem latè fecerunt. Simul & Romani exolutis religione animis, uelut cum primo ſigno dato coorti, pugnam integram ediderunt. nam et rorarij procurrebant inter antepilanos, addiderantq́ꝫ uires haſtatis ac principibus: et triarij genu dextro innixi nutum Cos. ad conſurgendum expectabant. procedente deinde certamine cum alijs partibus multitudo ſuperaret Latinorum, Manlius Cos. audito euentu collegæ, cum, ut ius faſq́ꝫ erat, lachrymis non minus quàm laudibus debitis proſecutus tam memorabilem mortem eſſet, pauliſper addubitauit an conſurgendi iam triarijs tẽpus eſſet: deinde melius ratus integros eos ad ultimum diſcrimen ſeruari, accenſos ab nouiſsima acie ante ſigna procedere iubet. Qui ubi ſubière, extẽplo Latini, tanquam idem aduerſarij feciſſent, triarios ſuos excitauerunt: qui aliquandiu pugna atroci cum & ſemetipſi fatigaſſent, et haſtas aut præfregiſſent, aut hebetaſſent, pellerent ui tamen hoſtem, debellatum iam rati, peruentumq́ꝫ ad extremam aciem: tum Cos. triarijs, Conſurgite, nunc, inquit, integri aduerſus feſſos, memores patriæ parentumq́ꝫ & coniugũ ac liberorũ, memores Cos. pro ueſtra uictoria morte occubantis. Vbi triarij conſurrexerunt integri, refulgentibus armis, noua ex improuiſo exorta acies, receptis in interualla ordinũ antepilanis, clamore ſublato principia Latinorũ perturbant: haſtiſq́ꝫ ora fodientes primo robore uirorũ cæſo, per alios manipulos uelut inermes propè intacti euaſere: tantaq́ꝫ cęde perrupere cuneos, ut uix quartam partem relinquerent hoſtium. Samnites quoq́ꝫ ſub radicibus montis procul inſtructi prębuẽre terrorem Latinis. Cæterum inter omnes ciues ſocioſq́ꝫ præcipua laus eius belli penes Coss. fuit: quorum alter omnes minas periculaq́ꝫ ab deis ſuperis inferiſ'que in ſe unum uertit: alter ea uirtute, eoq́ꝫ conſilio in prælio fuit, ut facile conuenerit inter Romanos Latinoſq́ꝫ, qui eius pugnæ memoriã poſteris tradiderũt, utrius partis T. Manlius dux fuiſſet, eius futuram haud dubiè fuiſſe uictoriã. Latini ex fuga ſe Minturnas

B contulerunt. caſtra ſecundum prælium capta, multiq́ꝫ mortales ibi uiui oppreſsi, maximè Campani. Decij corpus ne eo die inueniretur, nox quærentes oppreſsit: poſtero die inuentum inter maximam hoſtium ſtragem coopertum telis: funuſq́ꝫ par morti, celebrante collega, factum. Illud adijcendum uidetur, licere conſuli, dictatoriq́ꝫ, & prætori, cum legiones hoſtium deuoueant, non utiq́ꝫ ſe, ſed quem uelit ex legione Romana ſcriptaciuem deuouere. ſi is homo qui deuotus eſt moritur, probè factum uideri: ni moritur, tum ſignnm ſeptem pedes altum, aut maius in terram defodi, & piaculum hoſtia cædi. ubi illud ſignum defoſſum erit, eò magiſtratum Romanum deſcẽdere fas non eſſe. ſin autem ſeſe deuouere uolet, ſicuti Decius deuouit: ni moritur, neq́ꝫ ſuũ, neque publicũ diuinum purè faciet, qui ſeſe deuouerit. Vulcano arma, ſiue cui alij diuo uouere uolet: ſiue hoſtia, ſiue quo alio uolet: ius eſto. Telo, ſuper quod ſtans cõſul precatus eſt, hoſtem potiri fas non eſt: ſi potiatur, Marti ſuouetaurilibus piaculum fieri. Hæc etſi omnis diuini humaniq́ꝫ moris memoria aboleuit, noua peregrinaq́ꝫ omnia priſcis ac patrijs præferendo: haud ab re duxi, uerbis quoq́ꝫ ipſis, ut tradita nuncupataq́ꝫ ſunt, referre. Romanis poſt prælium demum factum Samnites ueniſſe ſubſidio, expectato euentu pugnæ, apud quoſdam autores inuenio: Latinis quoq́ꝫ ab Lauinio auxilium, dum deliberãdo terunt tempus, uictis demũ ferri cœptũ. et cum iam portis prima ſigna, & pars agminis eſſet egreſſa, nuncio allato de clade Latinorũ, cum cõuerſis ſignis retrò in urbem rediretur, pętorẽ eorum nomine Millioniũ dixiſſe ferũt, pro paulula uia magnã mercedẽ Romanis eſſe ſoluendã. Qui Latinorũ pugnæ ſuperfuerant, multis itineribus diſsipati cum ſe in unum conglobaſſent, Veſcia urbs eis receptaculũ fuit. Ibi in concilijs Numiſius imperator eorum, affirmando communem uerè Martẽ belli, utranq́ꝫ aciẽ pari cæde proſtrauiſſe, uictoriæq́ꝫ nomen tantum penes Romanos eſſe, cæteram pro uictis fortunam & illos gerere: funeſta duo conſulũ prętoria, alterum parricidio filij, alterum conſulis deuoti cæde trucidatũ exercitũ omnẽ: cæſos haſtatos principeſq́ꝫ, ſtragem & ante ſigna & poſt ſigna factam: triarios poſtremò

mò rem reſtituiſſe. Latinorum etſi pariter acciſæ copiæ ſint, tamen ſupplemento uel A
Latium propius eſſe, uel Volſcos, quàm Romam. Itaq;, ſi uideatur eis, ſe ex Latinis et
ex Volſcis populis iuuentute properè excita, redituru͂ infeſto exercitu Capuam eſſe:
Romanosq; nihil tum minus quàm prælium expectantes, nec opinato aduentu per-
culſurum. Fallacibus literis circa Latium nomenq; Volſcu͂ miſsis, quia qui non inter-
fuerunt pugnæ, ad credendu͂ temere faciliores era͂t, tumultuarius undiq; exercitus ra-
ptim conſcriptus conuenit. Huic agmini Torquatus conſul ad Trifanu͂ (inter Sinueſ-
ſam Minturnasq; is locus eſt) occurrit. prius quàm caſtris locus caperetur, ſarcinis u-
trinq; in aceruum coniectis, pugnatum debellatumq; eſt. adeò enim acciſæ res ſunt,
ut conſuli uictorem exercitum ad populandos agros eoru͂ ducenti dederent ſe omnes
Latini: deditionemq; eam Campani ſequerentur. Latium Capuaq; agro mulctati. La-
tinus ager Priuernati addito agro: & Falernus, qui populi Ca͂pani fuerat, uſq; ad Vul
turnum flumen plebi Romanæ diuiditur. bina in Latino iugera, ita ut dodrantem ex
Priuernati complerent, data: terna in Falerno, quadrantibus etiam pro longinquitate
adiectis. Extra pœnam fuêre Latinoru͂ Laurentes, Campanorumq; equites, quia non
deſciuerant. Cum Laurentibus renouari fœdus iuſſum. renouaturq; ex eo quotannis
poſt diem decimu͂ Latinarum. equitibus Campanis ciuitas data: monumentoq; ut eſ-
ſet, æneam tabulam in æde Caſtoris Romæ fixerunt. uectigal quoq; eis Campanus po
pulus iuſſus pendere in ſingulos quotannis (fuêre autem mille, & ſexcenti) denarios
nu͂mos quadringenos quinquagenos. Ita bello geſto, præmijs pœnaq; pro cuiuſq; me-
rito perſolutis, T. Manlius Romam redijt. cui uenienti ſeniores tantu͂ obuiam exiſſe con
ſtat: iuuentute͂ et tunc & omni uita deinde auerſatam eu͂ execratamq;. Antiates in agru͂
Hoſtienſem, Ardeatem, Solonium incurſiones fecerunt. Manlius Cos. quia ipſe per
ualetudinem id bellum exequi nequierat, dictatorem L. Papyriu͂ Craſsum, qui tum
forte erat pretor, dixit: ab eo magiſter equitum L. Papyrius Curſor dictus. Nihil me- B
morabile aduerſus Antiates ab dictatore geſtum eſt, cum aliquot menſes ſtatiua in a-
gro Antiati habuiſſet. Anno inſigni uictoria de tot ac tam potentibus populis, ad hoc
conſulum alterius nobili morte, alterius ſicut truci, ita claro ad memoria͂ imperio, ſuc-
ceſsere Coss. T. Æmylius Mamercus, & Q. Publius Philo: neq; in ſimilem materia͂ re
rum, & ipſi aut ſuarum reru͂, aut partium in republica magis, q͂ patriæ memores. Lati-
nos ob iram agri amiſsi rebellantes in campis Fenectanis fuderu͂t, caſtriſq; exuerunt.
Ibi Publio, cuius ductu auſpicioq; res geſtæ erant, in deditione͂ accipiente Latinos po
pulos, quoru͂ ibi iuuentus cæſa erat, Aemylius ad Pedum exercitum duxit. Pedanos
tuebatur Tyburs, Prænestinus, Veliternusq; populus: uenerant & ab Lanuuio, An-
tioq; auxilia. Vbi cum prælijs quidem ſuperior Romanus eſſet, ad urbem ipſam Pe-
dum, caſtraq; ſociorum populorum, quæ urbi adiuncta erant, integer labor reſtaret:
bello infecto repentè omiſſo conſul, quia collegæ decretum triumphum audiuit, ipſe
quoq; triumphi ante uictoriam flagitator Romam redijt. Qua cupiditate offenſis pa-
tribus, negantibusq; niſi Pedo capto aut dedito triumphum, hinc alienatus ab ſenatu
Aemylius ſeditioſis tribunatibus ſimilem deinde conſulatum geſſit. Nam neq; quoad
fuit conſul, criminari apud populum patres deſtitit, collega haudquaquam aduerſan-
te: quia & ipſe de plebe erat. materiam autem præbebat criminibus ager in Latino Fa
lernoq; agro malignè plebi diuiſus. & poſtquàm ſenatus finire imperium conſulibus
cupiens, dictatorem aduerſus rebellantes Latinos dici iuſſit: Aemylius, cuius tum fa-
ſces erant, collegam dictatorem dixit: ab eo magiſter equitum Iunius Brutus dictus.
Dictatura popularis & orationibus in patres criminoſis fuit: & quòd tres leges ſecun
diſſimas plebi, aduerſas nobilitati tulit: unam, ut plebiſcita omnes Quirites tenerent:
alteram, ut legum, quæ comitijs centuriatis ferrentur, ante initum ſuffragium patres
autores fierent: tertiam, ut alter utiq; ex plebe, cum eò uentum ſit ut utrumq; plebe-
ium fieri licet, cenſor crearetur. plus eo anno domi acceptu͂ cladis ab conſulibus, ac di-
ctatore,

A ctatore, quàm ex uictoria eorum, bellicisq; rebus foris auctum imperium patres credebant. Anno inſequẽti L. Furio Camillo, C. Mænio Coss. quo inſignitius omiſſa res Æmylio ſuperioris anni Cos. exprobaretur: Pedum armis, uiris'que, & omni ui expugnandum ac delendum ſenatus fremit: coactiq; noui conſules omnibus eam rem præuerti, proficiſcuntur. Iam Latio is ſtatus erat rerum, ut neq; bellum, neq; pacem pati poſſent. ad bellum opes deerant: pacem ob agri adempti dolorem aſpernabantur. medijs conſilijs ſtandum uidebatur, ut oppidis ſe tenerẽt: ne laceſſitus Romanus cauſam belli haberet: & ſi cuius oppidi obſidio nunciata eſſet, undiq; ex omnibus populis auxilium obſeſsis ferretur. Neq; tamẽ niſi admodũ à paucis populis Pedani adiuti ſunt. Tyburtes, Præneſtiniq;, quorum ager propior erat, Pedum peruenêre. Aricinos, Lanuuinosq;, & Veliternos Antiatibus Volſcis ſe coniungentes ad Aſturæ flumẽ Mænius improuiſo adortus ſudit. Camillus ad Pedum cum Tyburtibus maximè ualido exercitu maiore mole, quanquam æque proſpero euentu pugnat. Tumultũ maximè repentina inter prælium eruptio oppidanorum fecit: in quos parte exercitus conuerſa Camillus non compulit ſolum eos intra mœnia, ſed eodem etiam die, cum ipſos auxiliaq; eorum perculiſſet, oppidum ſcalis cepit. Placuit inde iam maiore conatu animoq; ab unius expugnatione urbis ad perdomandum Latium uictorem circunducere exercitum. nec quieuêre, ante quàm expugnando, aut in deditionem accipiendo ſingulas urbes, Latium omne ſubegêre. Præſidijs inde diſpoſitis per recepta oppida, Romam ad deſtinatum omnium conſenſu triumphum deceſſere. additus triumpho honos, ut ſtatuæ equeſtres eis, rara illa ætate res, in foro ponerentur. Prius quàm comitijs in inſequentem annum conſules rogarent, Camillus de Latinis populis ad ſenatũ retulit, atq; ita diſſeruit: P. C. quod bello armisq; in Latio agendũ fuit, id iam deûm benignitate, ac uirtute militum ad finem uenit. cæſi ad Pedum Aſturamq; ſunt exercitus

B hoſtium: oppida Latina omnia, & Antium ex Volſcis, aut ui capta, aut recepta in deditionem præſidijs tenentur ueſtris. Reliqua conſultatio eſt, quoniam rebellãdo ſæpius nos ſolicitant, quo'nam modo perpetua pace quietos obtineamus. dij immortales, ita uos potentes huius conſilij fecerunt, ut ſit Latiũ deinde, an non ſit, in ueſtra manu poſuerint. Itaq; pacem uobis, quod ad Latinos attinet, parare in perpetuum uel ſæuiẽdo, uel ignoſcendo poteſtis. Vultis crudeliter conſulere in deditos, uictosq;? licet delere omne Latium: uaſtas inde ſolitudines facere, unde ſociali egregio exercitu per multa bella magnaq; ſæpe uſi eſtis. Vultis exemplo maiorum augere rem Romanam, uictos in ciuitatem accipiendo? materia creſcendi per ſummam gloriam ſuppeditat. certè id firmiſsimum longè imperium eſt, quo obedientes gaudent. Sed maturato opus eſt, quicquid ſtatuere placet. tot populos inter ſpem metumq; ſuſpenſos animi habetis: et ueſtram itaq; de eis curam quamprimum abſolui, & illorũ animos, dum expectatione ſtupent, ſeu pœna, ſeu beneficio præoccupari oportet. Noſtrum enim fuit efficere ut omnium rerum uobis ad conſulendum poteſtas eſſet. ueſtrum eſt decernere quod optimum uobis, reiq; publicæ ſit. Principes ſenatus relationem cõſulis de ſumma rerum laudare: ſed cum aliorum cauſa alia eſset, ita expediri poſse conſilium dicere, ut pro merito cuiuſq; ſtatueretur, ſi de ſingulis nominatim referrẽt populis. Relatum igitur de ſingulis, decretumq;. Lanuuinis ciuitas data: ſacraq; ſua reddita cum eo, ut ædes lucusq; Soſpitæ Iunonis communis Lanuuinis municipibus cum populo Romano eſſet. Aricini, Nomentaniq;, & Pedani eodem iure, quo Lanuuini in ciuitatẽ accepti. Thuſculanis ſeruata ciuitas, quam habebant: crimen'q; rebellionis à publica fraude in paucos autores uerſum. In Veliternos ueteres ciues Romanos, quòd toties rebellaſſent, grauiter ſæuitum: & muri deiecti: & ſenatus inde abductus: iuſsiq; trans Tyberim habitare: ut eius, qui cis Tyberim deprehenſus eſſet, uſq; ad mille pondo clarigatio eſset: nec prius quàm ære perſoluto, is qui cepiſset extra uincula captũ haberet. in agrũ ſenatorum coloni miſsi: quibus aſcriptis, ſpeciẽ antiquæ frequẽtiæ Velitræ receperũt.

Et Antium noua colonia miſſa,cum eo,ut Antiatibus permitteretur, ſi & ipſi aſcribi A coloni uellent.naues inde longæ abactæ: interdictum'que mari Antiati populo eſt, & ciuitas data.Tyburtes,Prænestiniq́ꝫ agro mulctati:necꝫ ob recens tantum rebellionis commune cum alijs Latinis crimen, ſed quòd tędio imperij Romani cum Gallis gente efferata arma quondam conſociaſſent.Cæteris Latinis populis cõnubia cõmerciaq́ꝫ,& conſilia inter ſe ademerunt.Campanis equitibus honoris cauſa,quia cum Latinis rebellare noluiſſent:Fundanisq́ꝫ,& Formianis,quòd per fines eorum tuta pacatá que ſemper fuiſſet uita,ciuitas ſine ſuffragio data.Cumanos,Sueſſulanosq́ꝫ eiuſdem iuris conditionisq́ꝫ,cuius Capuã eſſe placuit.Naues Antiatium partim in naualia Romę ſubductæ,partim incenſæ:roſtrisq́ꝫ earum ſuggeſtũ in foro extructum adornari placuit:Roſtraq́ꝫ id templum appellatũ.C.Sulpitio Longo,P.Ælio Pęto Coss.cum omnia non opes magis Romanæ,quàm beneficijs parta gratia bona pace obtineret, inter Sidicinos,Auruncosq́ꝫ bellum ortum.Aurunci à T.Manlio Cos.in deditionem accepti, nihil deinde mouerant:eo petendi auxilij ab Romanis cauſa iuſtior fuit. ſed prius quàm conſules ab urbe(iuſſerat enim ſenatus)defendendi Auruncos exercitum educerent,fama affertur,Auruncos metu oppidum deſeruiſſe,profugosq́ꝫ cum coniugibus ac liberis Sueſſam communiſſe:quæ nunc Aurunca appellata,mœnia antiqua eorum,urbemq́ꝫ ab Sidicinis deletam.Ob ea infenſus cõſulib.ſenatus,quorum cũctatione proditi ſocij eſſent,dictatorem dici iuſsit.dictus C.Claudius Regillẽſis,magiſtrum equitum C. Claudium Hortatorem dixit.Religio inde iniecta de dictatore:& cum augures uitio creatum uideri dixiſſent,dictator magiſterq́ꝫ equitum ſe magiſtratu abdicarunt.Eo anno Minutia Veſtalis ſuſpecta primò propter mundiorem iuſto cultum, inſimulata deinde apud pontifices ab indice ſeruo, cum decreto eorũ iuſſa eſſet ſacris abſtinere,familiam q́ꝫ in poteſtate habere:facto iudicio uiua ſub terram ad portã Collinam dextra uia ſtratam defoſſa Scelerato campo. credo ab inceſto id ei loco nomen B factum.Eodem anno Q.Publius Philo prætor primùm de plebe aduerſante Sulpitio Cos.qui negabat rationem eius ſe habiturum,eſt factus:ſenatu,cum in ſummis imperijs id non obtinuiſſet,minus in prætura intendente.Inſequẽs annus L. Papyrio Craſſo, Cæſone Duellio Coss.Auſonum magis nouo quàm magno bello fuit inſignis. ea gens Cales urbem incolebat:Sidicinis finitimis arma coniunxerat:unoq́ꝫ prælio haud ſanè memorabili duorum populorum exercitus fuſus,propinquitate urbium et ad fugam pronior,& in fuga ipſa tutior fuit.nec tamen omiſſa eius belli cura patribus:quia toties iam Sidicini aut ipſi mouerant bellum,aut mouentib. auxilium tulerãt,aut cauſa armorum fuerant.Itaqꝫ omni ope annixi ſunt,ut maximum ea tempeſtate imperatorem M. Valerium Coruinum Cos.IIII facerent:collega additus Coruino M. Attilius Regulus.et ne fortè caſu erraretur,petitum ab conſulibus,ut extra ſortem Coruini ea prouincia eſſet.Exercitu uictore à ſuperioribus conſulibus accepto ad Cales,unde bellum ortum erat,profectus cum hoſtes ab ſuperioris etiam certaminis memoria pauidos clamore atque impetu primo fudiſſet, mœnia ipſa oppugnare eſt aggreſſus: & militum quidem is erat ardor,ut iam inde cum ſcalis ſuccedere ad muros uellent,euaſurosq́ꝫ contenderẽt. Coruinus,quia id arduum factu erat,labore militum potius, quàm periculo peragere incœptũ uoluit. itaqꝫ aggerem & uineas egit,turresq́ꝫ muro admouit:quarũ uſum fortè oblata opportunitas præuertit. nãqꝫ M. Fabius captiuus Romanus cum per negligentiam cuſtodũ feſto die uinculis ruptis per murum inter opera Romanorum religata ad pinnam muri reſte ſuſpenſus manib. ſe demiſiſſet,perpulit imperatorem ut uino epulisq́ꝫ ſopitos hoſtes aggrederetur.nec maiore certamine capti cum urbe Auſones ſunt,quàm acie fuſi erant. præda capta ingens eſt: præſidioq́ꝫ impoſito Calibus,reductæ Romã legiones.Cos.ex S.C.triumphauit:& ne Attilius expers gloriæ eſſet,iuſsi ambo Coss.aduerſus Sidicinos ducere exercitũ, dictatorem ante ex ſenatuſcõſulto comitiorũ habendorũ cauſa dixerunt L. Aemylium Ma-

mercum:

A mercumtis magiſtrum equitum Q. Publium Philonem dixit. Dictatore comitia habente Coſs. creati ſunt T. Veturius, Sp. Poſthumius. Et ſi belli pars cum Sidicinis reſtabat: tamen ut beneficio præuenirent deſiderium plebis, de colonia deducenda Cales retulerũt: factoq́ S.C. ut duo millia quingenti homines eò ſcriberentur, triũuiros coloniæ deducendæ, agroq́ diuidundo creauerunt, Cæſonem Duellium, T. Quintium, M. Fabium. Noui deinde Coſs. à ueteribus exercitu accepto, ingreſsi hoſtiũ fines populando uſq; ad mœnia atq; urbem peruenerunt. Ibi, quia ingenti exercitu cõparato Sidicini & ipſi pro extrema ſpe dimicaturi enixè uidebãtur, & Samniũ fama erat cõciri ad bellũ: dictator ab cõſulibus ex autoritate ſenatus dictus P. Cornelius Ruffinus: magiſter equitum M. Antonius. Religio deinde inceſsit uitio eos creatos: magiſtratúque ſe abdicauerunt: & quia peſtilentia inſecuta eſt, uelut omnibus eo uitio contactis auſpicijs, res ad interregnum redijt. ab interregno inito per quintum demum interregem M. Valerium Coruinum creati Coſs. L. Cornelius iterum, & Cn. Domitius. Tranquillis rebus fama Gallici belli pro tumultu ualuit, ut dictatorem dici placeret. Dictus M. Papyrius Craſſus, & magiſter equitum P. Valerius Publicola. à quib. cum delectus intentius, quàm aduerſus finitima bella haberetur, exploratores miſsi attulerunt quieta omnia apud Gallos eſſe. Samnium quoq; iam alterum annum turbari nouis conſilijs ſuſpectum erat: eò ex agro Sidicino exercitus Romanus nõ eſt deductus. cæterũ Samnites bellũ Alexãdri Epeirenſis in Lucanos traxit. qui duo populi aduerſus regem excurſionem à Pæſto facientẽ ſignis collatis pugnauerũt. eo certamine ſuperior Alexander, incertũ qua fide culturus, ſi perinde cętera proceſsiſſent, pacem cum Romanis fecit. Eodẽ anno cenſus actus, nouiq́ ciues cenſi: trib. propter eos additæ, Metia & Scaptia: cenſores addiderũt, Publius Philo, Sp. Poſthumius. Romani facti Acerrani lege ab L. Papyrio prætore lata, qua ciuitas ſine ſuffragio data. Hæc eo

B anno domi militiæq; geſta. Fœdus inſequens annus ſeu intemperie cœli, ſeu humana fraude fuit, M. Claudio Marcello, T. Valerio Coſs. Flaccũ, Potitumq́ uariè in annalibus cognomen conſulis inuenio: cæterũ in eo parui refert, quid ueri ſit. illud peruelim (nec omnes autores ſunt) proditũ falſò eſſe, uenenis abſumptos, quorum mors infamem annum peſtilentia fecerit. ſicut proditur tamen res, ne cui autorum fidem abrogauerim, exponenda eſt. Cum primores ciuitatis ſimilib. morbis, eodemq́ fermè omnes euentu morerentur: ancilla quædam ad Q. Fabiũ Maximũ ædilẽ curulem indicaturum ſe cauſam publicæ peſtis profeſſa eſt, ſi ab eo fides ſibi data eſſet haud futurum noxæ indicium. Fabius confeſtim res ad Coſs. conſules ad ſenatum referunt: conſenſú que ordinis fides indici data. Tum patefactum, muliebri fraude ciuitatem premi: matronasq; ea uenena coquere: & ſi ſequi extẽplo uelint, manifeſtò deprehendi poſse. Secuti indicem & coquentes quaſdam medicamenta, & recondita alia inuerũt. quib. in forũ delatis, & ad uiginti matronis, apud quas deprehenſa erãt, per uiatorem accitis, duæ ex eis Cornelia ac Sergia, patriciç utraq; gentis, cũ ea medicamenta ſalubria eſſe cõtenderent, ab cõfutãte indice bibere iuſſæ, ut ſe falſum commentã arguerent: ſpacio ad colloquendũ ſumpto, cũ ſummoto populo in cõſpectu omniũ rem ad cæteras retuliſſent: haud abnuentibus & illis bibere, epoto medicamento ſuametipſæ fraude omnes interierũt. cõprehenſæ extẽplo earum comites magnũ numerũ matronarum indicauerũt: ex quib. ad CLXX dãnatç. Neq; de ueneficijs ante eã diem Romç quæſitũ eſt. prodigij ea res loco habita: captisq́ magis mentibus, quàm conſceleratis ſimilis uiſa. Itaq; memoria ex annalib. repetita, in ſeceſsionib. quondã plebis clauũ ab dictatore fixum, alienatasq́ diſcordia mentes hominũ eo piaculo compotes ſui feciſſe, dictatorẽ claui figendi cauſa creari placuit. creatus Cn. Quintilius magiſtrum equitum L. Valeriũ dixit: qui fixo clauo, magiſtratu ſe abdicarunt. Creati Coſs. L. Papyrius Craſſus iterum, L. Plautius Venox. cuius principio anni legati ex Volſcis Fabraterni, & Lucani Romã uenerunt, orãtes ut in fidẽ reciperentur: ſi à Samnitium armis defenſi

defenſi eſſent,ſe ſub imperio populi Romani fideliter atq; obedienter futuros. Miſsi A
tum ab ſenatu legati:denunciatumq; Samnitibus,ut eorum populorum finibus uim
abſtinerēt.ualuitq; ea legatio,non tam quia pacē uolebant Samnites,quàm quia non-
dum parati erant ad bellum.Eodem anno Priuernas bellum initum: cuius ſocij Fun-
dani,dux etiam Fundanus fuit Vitruuius Vaccus,uir non domi ſolum,ſed etiam Ro-
mæ clarus.ædes fuere in Palatio,eius quę Vacci prata diruto ædificio,publicato'que
ſolo appellata. aduerſus hūc uaſtantem effuſe Setinum Norbanumq; & Coranum a-
grum L.Papyrius profectus,haud procul caſtris eius conſedit. Vitruuio nec ut uallo
ſe teneret aduerſus ualidiorem hoſtem ſana conſtare mens:nec ut longius à caſtris di-
micaret,animus ſuppetere.uix tota extra portam caſtrorum explicata acie,fugam ma
gis retro,quàm prælium aut hoſtem ſpectante milite, ſine conſilio,ſine audacia depu-
gnat, & ut leui momēto,nec ambiguè eſt uictus:ita breuitate ipſa loci,facilíq; receptu
in tam propinqua caſtra,haud ægrè militem à multa cæde eſt tutatus:nec ferè quiſquā
in ipſo certamine,pauci in turba fugæ extremę,cum in caſtra ruerent,cæſi,primiſq; te
nebris Priuernum inde petitum agmine trepido,ut muris potius,quàm uallo ſe tuta-
rentur. A' Priuerno Plautius alter conſul, peruaſtatis paſsim agris, prædaq; abacta,
in agrum Fundanum exercitum inducit:ingredięti fines ſenatus Fundanorum occur
rit: negant ſe pro Vitruuio ſectamq; eius ſecutis precatum ueniſſe,ſed pro Fundano
populo:quem extra culpam belli eſſe,ipſum Vitruuium iudicaſſe,cum receptaculum
fugæ Priuernum habuerit,non patriam Fundos.Priuerni igitur hoſtes populi Roma
ni quærendos perſequendoſq; eſſe, qui ſimul à Fundanis ac Romanis utriuſq; patriæ
immemores defecerint.Fundanis pacem eſſe,& animos Romanos,& gratam memo-
riam acceptæ ciuitatis: orare ſe conſulem ut bellum ab innoxio populo abſtineat:
agros,urbem,corpora ipſorum coniugumq; ac liberorum ſuorum, in poteſtate po-
puli Romani eſſe,futuraq;.Collaudatis Fundanis conſul,literiſq; Romam miſsis in of B
ficio Fundanos eſſe,ad Priuernum flexit iter. Prius animaduerſum in eos, qui capita
coniurationis fuerant,à conſule ſcribit Claudius:ad CCCL ex coniuratis uinctos Ro-
mam miſſos:eamq; deditionem ab ſenatu non acceptam, quòd egentium atq; humi-
lium pœna defungi uelle Fundanum populum cenſuerint. Priuernum duobus con-
ſularibus exercitibus cum obſideretur,alter cōſul comitiorum cauſa Romam reuoca-
tus.Carceres eo anno in circo primùm ſtatuti.Nondum perfunctos cura Priuernatis
belli,tumultus Gallici fama atrox inuaſit,haud fermè unquam neglecta patribus. Ex-
templo igitur conſules noui L.Aemylius Mamercus,& Cn. Plautius eo ipſo die Cal.
Quintilibus, quo magiſtratus inierunt,cōparare inter ſe prouincias iuſsi:& Mamer-
cus,cui Gallicum bellum euenerat,ſcribere exercitum ſine ulla uacationis uenia. quin
opificum quoq; uulgus,& ſellularij,minimè militiæ idoneum genus,exciti dicuntur:
Veioſq; ingens exercitus contractus,ut inde obuiam Gallis iretur.longius diſcedi,ne
alio itinere hoſtis falleret ad urbem incedens,non placuit.Paucos deinde poſt dies ſa-
tis explorata temporis eius quiete,à Gallis Priuernum omnis cōuerſa uis. Duplex in-
de fama eſt,alij ui captam urbem, Vitruuiumq; uiuum in poteſtatē ueniſſe: alij priuſ-
quam ultima adhiberetur uis, ipſos ſe in deditionem conſulis caduceum præferentes
permiſiſſe,autores ſunt: Vitruuiumq; ab ſuis traditum.Senatus de Vitruuio Priuer-
natibuſq; conſultus COS. Plautium dirutis Priuerni muris,præſidioq; ualido impo
ſito,ad triumphum accerſit.Vitruuium in carcerem aſſeruari iuſsit quoad conſul re-
diſſet,tum uerberatum necari:ædes eius quæ eſſent in Palatio,diruendas,bona Semo
ni Sango cenſuerunt conſecranda: quodq; æris ex eis redactum eſt, ex eo ænei orbes
facti, poſiti in ſacello Sangi uerſus ædem Quirini. De ſenatu Priuernate ita decretū,
ut qui ſenator Priuerni poſt defectionem ab Romanis manſiſſet, trans Tyberim lege
eadem qua Veliterni,habitaret.His ita decretis,uſq; ad triumphum Plautij ſilentium
de Priuernatibus fuit: poſt triumphum Cos. necato Vitruuio, ſocijſq; eius noxæ,
apud

A apud ſatiatos iam ſupplicijs nocẽtium tutam mentionẽ de Priuernatibus ratus, quo iã autores defectionis, inquit, meritas pœnas & ab dijs immortalibus, & à uobis habent P.C. quid placet de innoxia multitudine fieri? equidem & ſi meæ partes exquirendæ magis ſententiæ, quàm dandæ ſunt: tamen cum uideam Priuernates uicinos Samnitibus eſſe, unde nunc nobis incertiſſima pax eſt, quàm minimũ irarum inter nos illosq́ue relinqui uelim. Cum ipſa per ſe res anceps eſſet, prout cuiuſq; ingenium erat atrocius, mitius'ue ſuadentibus: tum incertiora omnia unus ex Priuernatibus legàtis fecit, magis conditionis in qua natus eſſet, quàm præſentis neceſſitatis memor: qui interrogatus à quodã triſtioris ſententiæ autore, quam pœnam meritos Priuernates cenſeret: eam, inquit, quam merentur qui ſe libertate dignos cenſent. cuius cum feroci reſponſo infeſtiores factos uideret conſul eos, qui ante Priuernatium cauſam impugnabãt: ut ipſe benigna interrogatione mitius reſpõſum eliceret: Quid, ſi pœnã, inquit, remittimus uobis, qualem nos pacẽ uobiſcũ habituros ſperemus? Si bonã dederitis, inquit, & fidam, & perpetuam: ſi malã, haud diuturnã. Tum uerò minari, nec id ambiguè, Priuernatẽ quidam, & illis uocibus ad rebellandũ incitari pacatos populos. pars melior ſenatus ad meliora reſponſa trahere, & dicere, uiri, & liberi, uocem auditam: an credi poſſe ullum populum, aut hominem deniq; in ea conditione, cuius eum pœniteat, diutius quàm neceſſe ſit manſurum? ibi pacem eſſe fidam, ubi uoluntarij pacati ſint: neq; eo loco, ubi ſeruitutẽ eſſe uelint, fidem ſperãdam eſſe. In hanc ſententiam maximè conſul ipſe inclinauit animos: identidem ad principes ſententiarum cõſulares, uti exaudiri poſſet è pluribus, dicendo, eos demũ, qui nihil præterquàm de libertate cogitãt, dignos eſſe qui Romani fiant. Itaq; & in ſenatu cauſam obtinuere: & ex autoritate patrũ latum ad populum eſt, ut Priuernatibus ciuitas daretur. Eodem anno Anxur trecenti in coloniam miſſi ſunt: bina iugera agri acceperunt. ſecutus eſt annus nulla re belli, do

B mi' ue inſignis, P. Plautio Proculo, P. Cornelio Scapula Coſs. præterquam quòd Fregellas (Signiorum is ager, deinde Volſcorum fuerat) colonia deducta: et populo uiſceratio data à M. Flauio in funere matris. Erãt qui per ſpeciem honorandæ parentis meritam mercedem populo ſolutam interpretarentur, quòd eum die dicta ab ædilibus crimine ſtupratę matrisfamilię abſoluiſſet. Data uiſceratio in præteritã iudicij gratiã, honoris etiam ei cauſa fuit: tribunatuq; plebis proximis comitijs abſens præſentibus præfertur. Palæpolis fuit haud procul inde, ubi nunc Neapolis ſita eſt: duabus urbibus populus idẽ habitabat: Cumis erãt oriundi. Cumani Chalcide Euboica originẽ trahunt. Claſſe, qua aduecti ab domo fuerant, multum in ora maris eius, quod accolunt, potuere. Primò in inſulas Aenariã, & Pithecuſas egreſſi, deinde in continentem auſi ſedes transferre. Hæc ciuitas cùm ſuis uiribus, tum Samnitium infidæ aduerſus Romanos ſocietati freta, ſiue peſtilentiæ, quæ Romanã urbem adorta nunciabatur, fidens, multa hoſtilia aduerſus Romanos agrum Campanum Falernumq; incolentes fecit. igitur L. Cornelio Lentulo, Q. Publio Philone iterum Coſs. fœcialibus Palæpolim ad res repetendas miſſis, cum relatum eſſet à Græcis, gentis lingua magis ſtrenua quàm factis, ferox reſponſum: ex autoritate patrũ populus Palæpolitanis bellũ fieri iuſſit. Inter Coſs. prouincijs comparatis, bello Græci perſequendi Publio euenerunt, Cornelius altero exercitu Samnitibus, ſi qua ſe mouerẽt, oppoſitus. fama autem erat, defectioni Campanorũ imminẽtes admoturos caſtra. ibi optimum uiſum Cornelio, ſtatiua habere. Ab utroq; cõſule exiguã ſpem pacis cum Samnitibus eſſe, certior fit ſenatus. Publius duo millia Nolanorum militum, & quatuor Samnitium magis, Nolanis cogentibus, quàm uoluntate Græcorũ, recepta Palæpoli miſerat. Romæ compertum erat delectũ indictum à magiſtratibus: uniuerſum Samnium erectum, ac uicinos populos. Priuernatem Fundanumq; & Formianum, haud ambiguè ſolicitari. Ob hęc cum legatos mitti placuiſſet prius ad Samnites, quam bellum fieret: reſponſum redditur à Samnitibus ferox. ultro incuſabant iniurias Romanorum: neq; eo negligentius

ea,quæ ipſis obĳcerentur,purgabant.Haud ullo publico cõſilio,auxilióue iuuari Grę a
cos:nec Fundanum,Formianúm ue à ſe ſolicitatos. quippe minimè pœnitere ſe uiriũ
ſuarũ,ſi bellum placeat.Cæterum non poſſe diſſimulare,ægrè pati ciuitatem Samniti
um,quòd Fregellas ex Volſcis captas dirutasq́ ab ſe reſtituerit Romanus populus,
coloniãq́ in Samnitiũ agro impoſuerit,quam coloni eorum Fregellas appellent. eam
ſe contumeliã iniuriámq́,ni ſibi ab ĳs qui fecerint dematur,ipſos omni ui depulſuros
eſſe. Cum Romanus legatus ad diſceptandum eos ad cõmunes ſocios atq; amicos uo
caret: Quid perplexè agimus,inquit? noſtra certamina Romani,nõ uerba legatorũ,
nec hominũ quiſquam diſceptator,ſed campus Campanus, in quo cõcurrendum eſt,
& arma,& cõmunis Mars belli decernet. Proinde inter Capuam Sueſſulamq́ caſtra
caſtris cõferamus:& Samnis Romanus ne imperio Italiam regat,decernamus.Legati
Romanorũ cum ſe non quò hoſtis uocaſſet,ſed quò imperatores ſui duxiſſent,ituros
eſſe reſpondiſſent:iam Publius inter Palæpolim Neapolimq́ loco opportunè capto,
diremerat hoſtibus ſocietatem auxilĳ mutui:qua ut quiſq; locus premeretur, inter ſe
uſi fuerant.Itaq; cum & comitiorum dies inſtaret, & Publium imminentem hoſtium
muris auocari ab ſpe capiendæ in dies urbis haud è republica eſſet:actum cum tribu-
nis eſt,ad populum ferrent,ut cũ Publius Philo cõſolatu abiſſet,proconſul rem gere-
ret quoad debellatũ cum Græcis eſſet. L. Cornelio, quia ne eum quidẽ in Samnium
iam ingreſſum reuocari ab impetu belli placebat,literæ miſsæ,ut dictatorem comitio
rum cauſa diceret.dixit M. Claudium Marcellũ: ab eo magiſter equitum dictus Sp.
Poſthumius.Nec tamẽ ab dictatore comitia ſunt habita:quia uitio'ne creatus eſſet, in
diſquiſitionẽ uenit.conſulti augures,uitioſum uideri dictatorẽ pronunciauerũt. Eam
rem tribuni ſuſpectam infamemq́ criminando fecerunt.nam neq; facile fuiſſe id uiti-
um noſci,cum conſul oriente nocte ſilentio diceret dictatorẽ:neq; ab cõſule cuiquam
publicè priuatim'ue de ea re ſcriptũ eſſe:nec quẽquam mortaliũ extare,qui ſe uidiſſe b
aut audiuiſse,quid dicat,quod auſpiciũ dirimeret:neq; augures diuinare Romę ſeden
tes potuiſse, quid in caſtris conſuli uitĳ obueniſset.cui non apparere, quòd plebeius
dictator ſit,id uitium auguribus uiſum? Hæc,aliaq́ ab tribunis nequicquam iactata,
tamen ad interregnum res redit:dilatisq́ alia atq; alia de cauſa comitĳs, quartuſdeci-
mus demum interrex Lucius Aemylius Coſs.creat,C.Petilium, L. Papyrium Mugi-
lanũ:Curſorem in alĳs annalibus inuenio.Eodem anno Alexandriam in Ægypto pro
ditum conditam: Alexandrumq́ Epeiri regem ab exule Lucano interfectum,ſortes
Dodonęi Iouis euentu affirmaſse.Accito ab Tarentinis in Italiam data dictio erat,ca-
ueret Acheruſiam aquam,Pandoſiamq́ urbem:ibi fatis eius terminũ dari.eoq́ ocyus
tranſmiſit in Italiã,ut quàm maximè procul abeſſet urbe Pandoſia in Epeiro,& Ache-
ronte amni,quem ex Moloſside fluentem in ſtagna inferna accipit Theſprotius ſinus.
Cæterum(ut fermè fugiendo in media fata ruitur)cum ſæpe Brutias Lucanasq́ legi-
ones fudiſset: Heracleã Tarentinorum coloniam,Conſentiã ex Lucanis,Sipontũq́,
Brutiorum coloniã Acerinã, alias inde Meſsapiorum ac Lucanorum cepiſſet urbes:
& trecentas familias illuſtres in Epeirum, quas obſidum numero haberet, miſiſset,
haud procul Pandoſia urbe imminente Lucanis ac Brutĳs finibus, treis tumulos ali-
quantum inter ſe diſtantes inſedit,ex quibus incurſiones in omnem partem agri ho-
ſtilis faceret:& ducentos fermè Lucanorũ exules circa ſe pro fidis habebat, ut pleraq;
eius generis ingenia ſunt,cum fortuna mutabilẽ gerentes fidem.imbres continui cam
pis omnibus inundantes cum intercluſiſſent trifariam exercitum à mutuo inter ſe au-
xilio,duo præſidia, quæ ſine rege erant, improuiſo hoſtium aduentu opprimuntur:
deletisq́ eis,ad ipſius obſidionem omnes conuerſi. inde ab Lucanis exulibus ad ſuos
nuncĳ miſsi ſunt:pactoq́ reditu, promiſſum eſt regem aut uiuum,aut mortuũ in po-
teſtatem daturos.Cæterum cum delectis ipſe egregium facinus auſus, per medios e-
rumpit hoſtes,& ducem Lucanorum cominus congreſſum obtruncat:contrahensq́

A ſuos ex fuga palatos, peruenit ad amnem ruinis recentibus põtis, quem uis aquæ abſtulerat, indicãtem iter. quem cum incerto uado tranſiret agmen, feſſus metu ac labore miles, increpans nomẽ abominandũ fluminis, Iure Acheros uocaris, inquit. Quod ubi ad aures accidit regis, adiecit extẽplò animũ fatis ſuis: ſubſtititq; dubius, an tranſiret. Tum Sotimus miniſter ex regijs pueris, quid in tãto diſcrimine periculi cunctaretur, interrogãs, indicat Lucanos inſidijs quærere locum. quos ubi reſpexit rex procul grege facto uenientes, ſtringit gladium, & per medium amnem trãſmittit equum. iamq; in uadum egreſſum, eminus ueruto Lucanus exul transfigit. lapſum inde cum inhærente telo corpus exanime detulit amnis in hoſtium præſidia. Ibi fœda laceratio corporis facta. nanq; pręciſo medio, partem Conſentiã miſere: pars ipſis retenta ad ludibrium: quæ cum iaculis ſaxiſq; procul inceſſeretur, mulier una ultra humanarũ irarum fidem ſæuienti turbę immiſta, ut parũper ſuſtinerent precata, flens ait uirum ſibi liberoſq; captos apud hoſtes eſſe: ſperare, corpore regio utcunq; mulctato, ſe ſuos redempturam. Is finis lacerationi fuit: ſepultumq; Conſentiæ quod membrorum reliquum fuit, cura mulieris unius: oſſaq; Metapontum ad hoſtes remiſſa: inde Epeirum deuecta ad Cleopatram uxorem, ſororemq; Olympiadem: quarum mater Magni Alexandri altera, ſoror altera fuit. Hæc de Alexandri Epeirenſis triſti euentu. quanquã Romano bello fortuna eum abſtinuit, tamen quia in Italia bella geſsit, paucis dixiſſe ſatis ſit. Eodem anno lectiſternium Romæ quinto poſt cõditam urbem ijſdem, quibus antè, placandis habitum eſt dijs. Noui deinde conſules iuſſu populi cum miſiſſent qui indicerent Samnitibus bellũ, & ipſi maiore conatu quàm aduerſus Græcos cuncta parabãt, & alia noua nihil tum animo tale agitantibus acceſſerũt auxilia. Lucani atq; Apuli, quibus gentibus nihil ad eam diem cum Romano populo fuerat, in fidem uenerunt, arma uiroſq; ad bellum pollicentes. fœdere ergo in amicitiã accepti. Eodem tem-

B pore etiam in Samnio res proſperè geſta, tria oppida in poteſtatem uenerunt, Aliſe, Calliſe, Ruffrium: aliuſq; ager primo aduentu Coss. longe lateq; eſt peruaſtatus. Hoc bello tam proſperè commiſſo, alteri quoq; bello, quo Græci obſidebantur, iam finis aderat. nam pręterquàm quod interſeptis munimentis hoſtiũ pars parti abſciſſa erat, fœdiora aliquanto intra muros ijs, quib. hoſtis territabat, patiebantur: & uelut capti à ſuiſmetipſis præſidijs indigna iam liberis quoq; ac cõiugibus, & quæ captarum urbium extrema ſunt, patiebantur. Itaque cum & à Tarento, & à Samnitibus fama eſſet, noua auxilia uentura, Samnitium plus quàm uellent intra mœnia eſſe rebantur: Tarentinorum iuuentutem Græci, Græcos haud minus per quos Samniti Nolanoq;, quàm ut Romanis hoſtibus reſiſterent, expectabãt. Poſtremò leuiſſimum malorum deditio ad Romanos uiſa. Charilaus & Nymphius principes ciuitatis, communicato inter ſe conſilio, partes ad rem agendam diuiſere, ut alter ad imperatorem Romanorum transfugeret, alter ſubſiſteret ad præbendam opportunam conſilio urbem. Charilaus fuit, qui ad Philonem uenit: &, quod bonum, fauſtum, felix Palæpolitanis, populoq; Romano eſſet, tradere ſe ait mœnia ſtatuiſſe. eo facto utrum ab ſe prodita, an ſeruata patria uideatur, in fide Romana poſitum eſſe: ſibi priuatim nec paciſci quicquam, nec petere: publicè petere quàm paciſci magis, ut ſi ſucceſsiſſet incœptũ, cogitaret populus Romanus potius cum quanto ſtudio periculoq; reditum in amicitiam ſuam eſſet, quàm qua ſtultitia & temeritate de officio deceſsum. Collaudatus ab imperatore, tria millia militum ad occupandam eam partem urbis, quam Samnites inſidebant, accepit: præſidio ei L. Quintius tribunus militum præpoſitus. Eodem tempore & Nymphius prætorem Samnitium arte aggreſsus perpulerat, ut quoniam omnis Romanus exercitus aut circa Palæpolim, aut in Samnio eſset, ſineret ſe claſſe circumuehi ad Romanum agrum: non oram modò maris, ſed ipſi urbi propinqua loca depopulaturum. ſed ut falleret, nocte proficiſcendũ eſse, extemploq; naues deducendas. Quod quo maturius fieret, omnis iuuentus Samnitium præter neceſsariũ urbis præ-

ſidium ad litus miſſa. Vbi dum Nymphius in tenebris & multitudine ſemetipſa im- A
pediente ſedulò alijs alia imperia turbans terit tempus, Charilaus ex cōpoſito ab ſo-
cijs in urbem receptus, cum ſumma urbis Romano milite impleſset, tolli clamorem
iuſsit: ad quem Græci ſigno accepto à principibus, quieuere: Nolani per auerſam par
tem urbis uia Nolā ferente effugiunt. Sānitibus excluſis ab urbe, ut expeditior in præ
ſentia fuga, ita fœdior, poſtq̃ periculo euaſerunt, uiſa: quippe qui inermes nulla rerū
ſuarū non relicta inter hoſtes, ludibriū non externis modò, ſed etiā popularibus, ſpo-
liati atq; egētes domos rediere. Haud ignarus opinionis alterius, qua hęc proditio ab
Samnitibus facta traditur: cū autoribus hoc dedi, quibus dignius credi eſt: tū fœdus
Neapolitanū (eò enim deinde ſumma rei Græcorum uenit) ſimilius uero facit ipſos
in amicitiam rediſſe. Publio triumphus decretus, quòd ſatis credebatur obſidione do
mitos hoſtes in fidē ueniſſe. Duo ſingularia hæc ei uiro primùm cōtigere, prorogatio
imperij nō ante in ullo facta, & acto honore triūphus. Aliud ſubinde bellū cum alte-
rius oræ Græcis exortū. nanq; cū Tarētini rem Palæpolitanā uana ſpe auxilij aliquan-
diu ſuſtinuiſſent, poſtquam Romanos urbe potitos accepere, uelut deſtituti, ac non
qui ipſi deſtituiſſent, increpare Palæpolitanos: ira atq; inuidia in Romanos furere: eo
etiam quòd Lucanos & Appulos (nā utraque eo anno ſocietas cœpta eſt) in fidem po
puli Romani ueniſſe allatum eſt. quippe propemodū peruentū ad ſe eſſe: iamq; in eo
rem fore, ut Romani aut hoſtes, aut domini habendi ſint. diſcrimen profectò rerū ſua
rum in bello Samnitiū, euentuq; eius uerti: eam ſolam gentem reſtare, nec eam ipſam
ſatis ualidam, quando Lucanus defecerit: quē reuocari adhuc, impelliq; ad abolendā
ſocietatem Romanam poſſe, ſi qua ars ſerendis diſcordijs adhibeatur. Hæc conſilia cū
apud cupidos rerum nouandarū ualuiſſent, ex iuuentute quidā Lucanorū precio aſci
ti, clari magis inter populares quàm honeſti, inter ſe mulctati ipſi uirgis, cum corpora
nuda intuliſſent in ciuiū cœtū, uociferati ſunt ſe, quòd caſtra Romana ingredi auſi eſ- B
ſent, à Coſs. uirgis cęſos, ac propè ſecuri percuſſos eſſe. Deformis ſuapte natura res,
cum ſpeciē iniurię magis quàm doli præ ſe ferret, cōcitati homines cogūt clamore ſuo
magiſtratus ſenatū uocare: & alij circūſtantes conciliū bellū in Romanos poſcunt: alij
ad cōcitādam in arma multitudinem agreſtiū diſcurrunt: tumultuq; etiam ſanos con-
ſternante animos decernitur, ut ſocietas cum Samnitibus renouetur, legatiq; ad eam
rem mittātur. Repentina res, quia quàm cauſam nullam, tam ne fidem quidē habebat:
coacti à Samnitibus & obſides dare, & præſidia in loca munita accipere, cæci fraude
& ira nihil recuſarunt. Dilucere deinde breui fraus cœpit, poſtquàm criminum falſo-
rum autores Tarētum cōmigrauere: ſed amiſſa omni de ſe poteſtate, nihil ultra quàm
ut pœniteret fruſtra, reſtabat. Eo anno plebi Romanæ uelut aliud initium libertatis
factū eſt, quòd necti deſierunt. mutatum autem ius ob unius fœneratoris ſimul libidi
nem, ſimul crudelitatem inſignem. L. Papyrius is fuit, cui cum ſe C. Publius ob æs alie
num paternum nexum dediſſet: quæ ætas formaq; miſericordiam elicere poterat, ad
libidinem & contumeliam animum accenderunt: & florem ætatis eius fructū aduen-
titium crediti ratus, primò perlicere adoleſcentem ſermone inceſto eſt conatus: dein
poſtquam aſpernabantur flagitium aures, minis territare, atq; identidem admonere
fortunę: poſtremò cum ingenuitatis magis, quàm præſentis cōditionis memorem ui-
deret, nudari iubet, uerberaq; afferri. Quibus laceratus iuuenis, cum ſe in publicum
proripuiſſet, libidinem crudelitatemq; conquerens fœneratoris, ingens uis hominū
cùm ætatis miſeratione atque indignitate iniuriæ accenſa, tum ſuæ conditionis, libe-
rûmq; ſuorum reſpectu, in forum, atque inde agmine facto ad curiam concurrit. & cū
Coſs. tumultu repentino coacti ſenatum uocarent, introeuntibus in curiam patribus
laceratum iuuenis tergum procumbentes ad ſingulorum pedes oſtentabāt. Victum
eo die ob impotentem iniuriam unius ingens uinculum fidei: iuſsiq; Coſs. ferre ad po
pulum, ne quis, niſi qui noxam meruiſſet, donec pœnam lueret, in compedibus aut in
neruo

A neruo teneretur: pecuniæ creditę, bona debitoris, non corpus obnoxium eſſet. ita nexi ſoluti: cautumq́ in poſterum, ne nećterentur. Eodem anno cum ſatis per ſeipſum Samnitium bellum, & defectio repens Lucanorum, autoresq́ defectionis Tarentini ſolicitos haberent patres, acceſsit ut & Veſtinus populus Samnitibus ſeſe coniungeret. Quæ res, ſicut eo anno ſermonibus magis paſſim hominum iactata, quàm in publico ullo cōcilio eſt: ita inſequētis anni Coss. L. Furio Camillo iterū, Iunio Bruto Scæuæ, nulla prior potiorq́ uiſa eſt, de qua ad ſenatum referrent. & quanquam noua res erat, tamen tanta cura patres inceſſit, ut pariter eam ſuſceptam neglectamq́ timerent: ne aut impunitas eorum laſciuia ſuperbiaq́, aut bello pœnę expetitę metu propinquo atque ira concirent finitimos populos. Et erat genus omne abunde bello Samnitibus par, Marſi Pelignią́ & Marucini: quos ſi Veſtinus attingeretur, omnes habendos hoſtes. Vicit tamen pars, quæ in præſentia uideri potuit maioris animi, quàm conſilij: ſed euentus docuit, fortes fortunam iuuare. Bellum ex autoritate patrum populus ad uerſus Veſtinos iuſſit. prouincia ea Bruto, Samnium Camillo ſorte euenit. exercitus utro'que ducti, & cura tuendorum finium hoſtes prohibiti coniungere arma. Cæterum alterum Cos. L. Furium, cui maior moles rerum impoſita erat, morbo graui implicitum fortuna bello ſubtraxit: iuſſusq́ dictatorem dicere rei gerendæ cauſa, longè clariſſimum bello ea tempeſtate dixit L. Papyrium Curſorem, à quo Q. Fabius Maximus Rutilianus magiſter equitum eſt dictus: par nobile rebus in eo magiſtratu geſtis, diſcordia tamen, qua propè ad ultimum dimicationis uentum eſt, nobilius. Ab altero conſule in Veſtinis multiplex bellum, nec uſquam uario euentu geſtum eſt. nam & peruaſtauit agros, & populando atq́ urendo tecta hoſtium ſataq́, in aciem inuitos extraxit: & ita prælio uno accí dit Veſtinorum res, haudquaquam tamen incruento milite ſuo, ut non in caſtra ſolum refugerent hoſtes, ſed iam ne uallo quidem ac foſſis

B freti dilaberentur in oppida, ſitu urbium mœnibusq́ ſe defenſuri. Poſtremò oppida quoq́ ui expugnare adortus, primò Cutinam ingenti ardore militum aut uulnerum ira, quod haud ferè quiſquam integer prelio exceſſerat, ſcalis cepit: deinde Cingiliam. utriuſq́ urbis prædam militibus, quòd eos neq́ portæ, neq́ muri hoſtium arcuerāt, conceſsit. In Samnium incertis itum auſpicijs eſt: cuius rei uitium non in belli euentū, quod proſperè geſtum eſt, ſed in rabiem atq́ iras imperatorum uertit. Namq́ Papyrius dictator à pullario monitus, cum ad auſpicium repetendum Romam proficiſceretur, magiſtro equitum denunciauit, ut ſeſe loco teneret, neu abſente ſe cum hoſte manum confereret. Fabius cum poſt profectionem dictatoris per exploratores comperiſſet, perinde omnia ſoluta apud hoſtes, ac ſi nemo Romanus in Samnio eſſet: ſeu ferox adoleſcens indignitate accenſus, quòd omnia in dictatore uiderentur repoſita eſſe: ſeu occaſione bene gerendæ rei inductus, exercitu inſtructo paratoq́ profectus ad Imbrinium (ita uocant locum) acie cum Samnitibus conflixit. Ea fortuna pugnæ fuit, ut nihil relictum ſit, quo ſi affuiſſet dictator, res melius geri potuerit: non dux militi, non miles duci defuit. eques etiam autore L. Cominio Tr. mil. qui aliquoties impetu capto perrumpere non poterat hoſtium agmen, detraxit frenos equis: atque ita concitatos calcaribus permiſit, ut ſuſtinere eos nulla uis poſſet. per armaq́, per uiros latè ſtragem dedere. ſecutus pedes impetum equitum, turbatis, hoſtibus intulit ſigna. uiginti millia hoſtium cæſa eo die traduntur. Autores habeo, bis cum hoſte ſigna collata dictatore abſente, bis rem egregiè geſtam. apud antiquiſſimos ſcriptores una hęc pugna inuenitur. in quibuſdam annalibus tota res prætermiſſa eſt. Magiſter equitū, ut ex tanta cæde multis potitus ſpolijs, congeſta in ingentem aceruum hoſtilia arma ſubdito igne concremauit: ſeu uotum id deorum cuipiam fuit: ſeu credere libet Fabio autore factum, ne ſuæ gloriæ fructum dictator caperet, nomenq́ ibi ſcriberet, aut ſpolia in triumpho ferret. Literæ quoque de re proſpere geſta ad ſenatum non ad dictatorem miſſæ, argumentum fuere minimè cum eo communicantis laudem. Ita certè

A nem miſcentes ſeſe recepit. inde clamor in totam concionem eſt perlatus: alibi preces,
alibi minæ audiebantur. qui proximi fortè tribunali ſteterant, quia ſubiecti oculis im
peratoris noſcitari poterant, orabant ut parceret magiſtro equitum: neu cum eo exer
citum damnaret. extrema concio, & circa Fabium globus increpabant inclementem
dictatorem. nec procul ſeditione aberant: ne tribunal quidem ſatis quietum erat. le-
gati circunſtantes ſellam orabant, ut rem in poſterum diem differret, & iræ ſuæ ſpaci
um, & conſilio tempus daret: ſatis caſtigatam adoleſcentiam Fabij eſſe: ſatis deforma
tam uictoriam: ne ad extremum finem ſupplicij tenderet: neu unico iuueni, neu patri
eius clariſsimo uiro, neu Fabiæ genti eam inureret ignominiã. cum parũ precibus, pa
rum cauſa proficerent, intueri ſæuientem concionem iubebant: ita iritatis militũ ani-
mis ſubdere ignem, ac materiam ſeditioni, non eſſe ætatis, non prudentiæ eius: nemi-
nem id Q. Fabio pœnam deprecãti ſuam uitio uerſurum, ſed dictatori, ſi occæcatus i-
ra infeſtam multitudinem in ſe prauo certamine mouiſſet. Poſtremò ne id ſe gratię da
re Q. Fabij crederet, ſe iuſiurandum dare paratos eſſe: non uideri è repub. in Q. Fabiũ
eo tempore animaduerti. His uocib. cum in ſe magis incitarent dictatorem, quàm ma
giſtro equitum placarent, iuſsi de tribunali deſcendere legati: & ſilentio nequicquam
per pręconem tentato, cum præ ſtrepitu ac tumultu nec ipſius dictatoris, nec appari-
torum eius uox audiret̃, nox uelut in prælio certamini finem facit. magiſter equitũ iuſ
ſus poſtero die adeſſe, cum omnes affirmarent infeſtius Papyrium exarſurũ, agitatum
contentione ipſa, exacerbatũq;, clàm ex caſtris Romã profugit: & patre autore M. Fa-
bio, qui ter iam Cos. dictatorq; fuerat, uocato extẽplò ſenatu cum maximè conquere-
tur apud patres uim atq; iniuriam dictatoris, repentè ſtrepitus ante curiã lictorũ ſub-
mouentium auditur: & ipſe infenſus aderat, poſtquam comperit profectũ ex caſtris,
cum expedito equitatu ſecutus. Iterata deinde contentio: & prehendi Papyrius Fabi-
B um iuſsit. ubi cum deprecantibus primoribus patrum, atq; uniuerſo ſenatu perſtaret
in incœpto immitis animus: tum pater M. Fabius, Quandoquidẽ, inquit, apud te nec
autoritas ſenatus, nec ætas mea, cui orbitatem paras, nec uirtus nobilitasq; magiſtri e-
quitum à te ipſo nominati ualet: nec preces, quæ ſæpe hoſtem mitigauêrè, quæ deo-
rum iras placant: tribunos plebis appello, & prouoco ad populum: eumq; tibi fugien
ti exercitus tui, fugienti ſenatus iudicium iudicem fero, qui certè unus plus quàm tua
dictatura poteſt polletq;. uidero ceſſurus ne prouocationi ſis, cui rex Romanus Tul-
lus Hoſtilius ceſſit. Ex curia in concionem itur, quo cum paucis dictator, cum omni a-
gmine principum magiſter equitum cum aſcendiſſet, deduci eum de roſtris Papyrius
in partem inferiorẽ iuſsit. ſecutus pater, Bene agis, inquit, cum eò nos deduci iuſſiſti,
unde & priuati uocem mittere poſſemus. Ibi primò non tam perpetuæ orationes,
quàm altercatio exaudiebantur. uicit deinde ſtrepitum uox & indignatio Fabij ſenis,
increpantis ſuperbiam crudelitatemq; Papyrij: ſe quoq; dictatorem Romæ fuiſſe, nec
à ſe quenq; ne plebis quidẽ hominẽ, non centurionẽ, non militẽ uiolatũ. Papyriũ tan-
quam ex hoſtiũ ducibus, ſic ex Romano imperatore uictoriam & triumphum pete-
re. Quantum intereſſet inter moderationem antiquorum, & nouam ſuperbiã crudeli
tatemq;. dictatorem Quintium Cincinnatum in L. Minutium Cos. ex obſidione à ſe
ereptum non ultrà ſæuiſſe, quàm ut legatum eum ad exercitum pro Cos. relinque-
ret. M. Furium Camillum in L. Furio, qui contempta ſua ſenectute & autoritate, fœ-
diſsimo cum euentu pugnaſſet, non ſolum in præſentia moderatum iræ eſſe, ne quid
de collega ſecus populo aut ſenatui ſcriberet: ſed cum reuertiſſet, potiſsimum ex tri-
bunis conſularibus habuiſſe, quem ex collegis optione ab ſenatu data ſociũ ſibi impe
rij delegerit. Nam populi quidem, penes quem poteſtas omnium rerũ eſſet, ne iram
quidẽ unq; atrociorem fuiſſe in eos, qui temeritate atq; inſcitia exercitus amiſiſſent, ꝙ
ut pecunia eos mulctaret: capite anquiſitũ ob rem bello malè geſtã de imperatore nul
lum ad eam diem eſſe. nunc ducibus populi Romani, quæ ne uictis quidem bello

fas fuerit uirgas & ſecures uictoribus,& iuſtiſsimos meritis triũphos intẽtari. Quid A
enim tandem paſſurum fuiſſe filium ſuum,ſi exercitum amiſiſſet? ſi fuſus, fugatus, ca-
ſtris exutus fuiſſet? quò ultra iram uiolentiamq́ eius exceſſuram fuiſſe, quàm ut uer-
beraret, necaretq́? Quàm conueniens eſse propter Q. Fabium ciuitatem in lætitia,ui-
ctoria,ſupplicationibus,ac gratulationib. eſse: eũ,propter quẽ deûm delubra pateãt,
aræ ſacrificiis fument,honore,donis cumulentur,nudatum uirgis lacerari in conſpe-
ctu populi Romani,intuentem Capitolium atq; arcem, deosq́ ab ſe duobus prælijs
haud fruſtra aduocatos? quo id animo exercitum,qui eius ductu auſpicijsq́ uiciſſet,
laturum? quem luctum in caſtris Romanis,quam lætitiam inter hoſtes fore? Hæc ſi-
mul iurgans,querens,deûm hominumq́ fidem obteſtans,& complexus filium pluri-
mis cum lachrymis agebat. Stabat cum eo ſenatus maieſtas,fauor populi, tribuniti-
um auxilium,memoria abſentis exercitus. Ex parte altera imperium inuictum populi
Romani, & diſciplina rei militaris, & dictatoris edictum pro numine ſemper obſer-
uatum. & Manliana imperia, & poſthabita filij charitas publicæ utilitati iactabantur.
Hoc etiam L. Brutum conditorẽ Romanæ libertatis antea in duobus liberis feciſse.
nunc patres comes,& ſenes faciles de alieno imperio ſpreto,tanquam rei paruæ diſci-
plinæ militaris euerſæ iuuentuti gratiam facere. ſe tamẽ perſtaturũ in incœpto: nec ei,
qui aduerſus dictum ſuum turbatis religionibus, ac dubijs auſpicijs pugnaſset, quic-
quam ex iuſta pœna remiſsurum. Maieſtas imperij perpetua ne eſset, non eſſe in ſua
poteſtate: L. Papyrium nihil de eius iure diminuturum. optare, ne poteſtas tribunitia
inuiolata ipſa uiolet interceſsione ſua Romanum imperium, neu populus Romanus
in ſe potiſsimum dictatorem & ius dictaturæ extinguat. Quod ſi feciſſet,non L. Papy
rium,ſed tribunos,ſed prauum populi iudicium nequicquam poſteros accuſaturos:
cum polluta ſemel militari diſciplina non miles centurionis,non centurio tribuni, nõ
tribunus legati,non legatus Cos. non magiſter equitum dictatoris pareat imperio: ne- B
mo hominum,nemo deorum uerecundiam habeat,non edicta imperatorum,non au-
ſpicia obſeruentur: ſine cõmeatu uagi milites in pacato in hoſtico errent, immemores
ſacramẽti,licentia ſola ſe ubi uelint,exautorent: infrequẽtia deſerant ſigna,neq; conue-
niant ad edictum: nec diſcernant interdiu nocte,æquo iniquo loco,iuſſu iniuſſu impe-
ratoris pugnẽt: & nõ ſigna,nõ ordines ſeruent: latrocinij modò cæca, & fortuita pro
ſolenni & ſacrata,militia ſit. Horum criminum uos reos in omnia ſecula offerte tri-
buni plebis: ueſtra obnoxia capita pro licẽtia Q. Fabij obijcite. Stupentes tribunos,&
ſuã iam uicem magis anxios,q̃ eius cui auxiliũ ab ſe petebatur: liberauit onere conſen-
ſus populi Romani ad preces & obteſtationẽ uerſus,ut ſibi pœnã magiſtri equitũ di-
ctator remitteret. tribuni quoq; inclinatã rem in preces ſubſecuti,orare dictatorẽ inſi-
ſtunt,ut ueniam errori humano,ueniã adoleſcẽtiæ Q. Fabij daret: ſatis eum pœnarũ
dediſſe. iam ipſe adoleſcẽs,iam pater M. Fabius contentionis obliti,procũbere ad ge-
nua,& iram deprecari dictatoris. Tum dictator ſilẽtio facto, Bene habet,inquit, Qui-
rites. uicit diſciplina militaris: uicit imperij maieſtas: quæ in diſcrimine fuerunt,an ulla
poſt hanc diẽ eſſent. nõ noxæ eximit̃ Q. Fabius,qui cõtra edictũ imperatoris pugna-
uit: ſed noxæ dãnatus,donat̃ populo Romano: donatur tribunitię poteſtati,precariũ
non iuſtum auxilium ferenti. Viue Q. Fabi,felicior hoc cõſenſu ciuitatis ad tuendũ te,
quàm qua paulo antè exultabas uictoria: uiue id facinus auſus,cuius tibi ne parens qui-
dẽ,ſi eodẽ loco fuiſſet,q̃ fuit L. Papyrius,ueniã dediſſet. Mecũ ut uoles reuerteris in gra-
am: populo Romano,cui uitam debes,nihil maius præſtiteris,q̃ ſi hic tibi dies ſatis do-
cumenti dederit,ut bello ac pace pati legitima imperia poſsis. Cum ſe nihil morari ma-
giſtrũ equitũ pronũciaſſet,digreſſum eum templo lætus ſenatus,lætior populus, cir-
cũfuſi,ac gratulantes hinc magiſtro equitũ,hinc dictatori proſecuti ſunt. firmatũq; im-
periũ militare haud minus periculo Q. Fabij,q̃ ſupplicio miſerabili adoleſcẽtis Man-
lij uidebat̃. Fortè ita eo anno euenit,ut quotieſcunq; dictator ab exercitu receſsit,ho-
ſtes in

A ſtes in Samnio mouerentur. cæterum in oculis exemplum erat Q. Fabius M. Vale-
rio legato, qui caſtris præerat, ne quam uim hoſtium magis, quàm trucem dictatoris
iram timeret. Itaq; frumẽtatores cum circũuenti ex inſidijs cæſi loco iniquo eſſent, cre
ditum uulgo eſt, ſubueniri eis ab legato potuiſſe, ni triſtia edicta exhorruiſſet. ea quo-
que ira alienauit à dictatore militum animos iam ante infenſos, quòd implacabilis Q.
Fabio fuiſſet: & quod ſuis precibus negaſſet, eius populo Romano ueniam dediſſet.
Poſtquam dictator præpoſito in urbe L. Papyrio Craſſo magiſtro equitum, Q. Fabio
uetito quicquam pro magiſtratu agere, in caſtra redijt: neq; ciuibus ſatis lætus aduen
tus eius fuit, nec hoſtibus quicquam attulit terroris. Namq; poſtero die ſeu ignari ue
niſſe dictatorem, ſeu adeſſet, an abeſſet, parui facientes, inſtructa acie ad caſtra acceſſe-
runt. Cæterùm tantum momenti in uno uiro L. Papyrio fuit, ut ſi ducis conſilia fauor
ſubſecutus militum foret, debellari eo die cum Samnitibus potuiſſe, pro haud dubio
habitum ſit: ita inſtruxit aciem loco, ac ſubſidijs ita omni arte bellica firmauit. Ceſſa-
tum à milite: ac de induſtria, ut obtrectaretur laudibus ducis, impedita uictoria eſt.
Plures Samnitium cecidere: plures Romani uulnerati ſunt. Senſit peritus dux quæ
res uictoriæ obſtaret: temperandum ingenium ſuum eſſe, & ſeueritatem miſcendam
comitati. itaq; adhibitis legatis ipſe circum ſaucios milites inſerens in tentoria caput,
ſingulos ut ſeſe haberent rogitans, curam eorum nominatim legatis, tribuniſq;, & præ
fectis demandabat: rem per ſe popularẽ ita dexter egit: ut medendis corporib. animi
multo prius militum imperatori reconciliarentur: nec quicquam ad ſalubritatem effi
cacius fuerit, quam quod grato animo ea cura accepta eſt. Refecto exercitu cum hoſte
congreſsus haud dubia ſpe ſua militumq;, ita fudit fugauitq; Samnites, ut ille ultimus
eis dies conferendi ſigna cum dictatore fuerit. Inceſsit deinde quà duxit prædæ ſpes,
uictor exercitus: perluſtrauitque hoſtium agros, nulla arma, nullam uim nec aper-
B tam, nec inſidijs expertus. Addebat alacritatem, quòd dictator prædam omnem edi-
xerat militibus: nec ira magis publica, quàm priuatum compendium in hoſtem acue-
bat. His cladibus ſubacti Samnites, pacem à dictatore petiêre: cum quo pacti, ut ſin-
gula ueſtimenta militibus, & annuum ſtipendium darent. cum ire ad ſenatum iuſsi
eſſent, ſecuturos ſe dictatorem reſponderunt, unius eius fidei uirtutique cauſam ſu-
am commendantes. ita deductus ex Samnitibus exercitus. Dictator triumphans ur-
bem eſt ingreſſus: & cum ſe dictatura abdicare uellet, iuſſu patrum prius quam abdi
caret, Coſs. creauit C. Sulpicium Longum iterum, Q. Æmylium Cæretanum. Samni
tes infecta pace, quia de conditionibus agebatur, inducias annuas ab urbe retulerũt,
nec earum ipſarum ſancta fides fuit: adeò poſtquam Papyrium abiſſe magiſtratu
nunciatum eſt, arrecti ad bellandum animi ſunt. Caio Sulpitio, Quinto Æmylio (Au
lium quidam annales habent) Coſs. ad defectionem Samnitium Apulum nouum
bellum acceſsit. utroque exercitus miſsi: Sulpitio Samnites, Apuli Aemylio ſorte e-
uenerunt. Sunt qui non ipſis Apulis bellum illatum, ſed ſocios eius gentis populos
ab Samnitium ui atque iniurijs defenſos ſcribant. Cæterùm fortuna Samnitium uix à
ſeipſis eo tempore propulſantium bellum, propius ut ſit uero facit, non Apulis ab
Samnitibus arma illata, ſed cum utraque ſimul gente bellum Romanis fuiſſe. Nec ta-
men res ulla memorabilis acta: ager Apulus, Samniumq; euaſtatum: hoſtes nec hic,
nec illic inuenti. Romæ nocturnus terror ita ex ſomno trepidam repentè ciuita-
tem exciuit, ut Capitolium atque arx, mœniaque & portæ plena armatorum fue-
rint. & cum concurſatum clamatumq; ad arma omnibus locis eſſet, prima luce nec
autor, nec cauſa terroris comparuit. Eodem anno de Thuſculanis Flauia rogatione
populi fuit iudicium. M. Flauius Tribunus plebis tulit ad populum, ut in Thuſcula-
nos animaduerteretur: quorum ope ac conſilio Veliterni Priuernatesq; populo Ro-
mano bellum feciſsẽt. Populus Thuſculanus cum coniugib. ac liberis Romã uenit: ea
multitudo ueſte mutata, & ſpecie reorũ trib. circuit, genib. ſe omniũ aduoluẽs. Plus
itaq;

itaq; miſericordia ad pœnę ueniam impetrandã, quàm cauſa ad crimen purgandum A ualuit. Tribus omnes, præter Polliam, antiquarunt legem. Pollię ſententia fuit, puberes uerberatos necari: coniuges liberosq; ſub corona lege belli uenire: memoriamq; eius iræ Thuſculanis in pœnæ tam atrocis autores manſiſſe ad patrum ætatem conſtat: nec quenquam fermè ex Pollia tribu candidatum Papyriam ferre ſolitũ. Inſequenti anno Q. Fabio, L. Fuluio Coss. A. Cornelius Aruina dictator, & M. Fabius Ambuſtus magiſter equitum metu grauioris in Samnio belli (conducta enim precio à finitimis iuuentus dicebatur) intentiore delectu habito, egregium exercitum aduerſus Samnites duxerunt: caſtra in hoſtico incurioſe ita poſita, tanquam procul abeſſet hoſtis: cum ſubitò aduenere Samnitiũ legiones tãta ferocia, ut uallũ uſq; ad ſtationem Romanam inferrent. nox iam appetebat: id prohibuit munimenta adoriri: nec diſsimulabãt orta luce poſtero die facturos. Dictator ubi propiorẽ ſpe dimicationem uidit, ne militum uirtuti damno locus eſſet, ignibus crebris relictis, qui conſpectum hoſtium fruſtrarentur, ſilentio legiones educit: nec tamen fallere propter propinquitatem caſtrorum potuit. eques extemplò inſecutus, ita inſtitit agmini, ut donec luceſceret, prælio abſtineret: nec pedeſtres quidem copiæ ante lucem caſtris egreſſæ. Eques luce demũ auſus incurſare in hoſtem, carpendo nouiſsimos, premendoq; iniquis ad tranſitũ locis agmen detinuit. interim pedes equitem aſſecutus, & totis iam copijs Samnis urgebat. Tum dictator poſtquam ſine magno incommodo progredi non poterat, eum ipſum, in quo conſtiterat, locum caſtris dimetari iuſſit. Id uerò circumfuſo undiq; equitatu, ut uallum peteretur, opusq; inciperet, fieri non poterat. Itaq; ubi neq; eundi, neque manendi copiam eſſe uidet, inſtruit aciem impedimentis ex agmine remotis: inſtruunt contrà & hoſtes, & animis & uiribus pares. auxerat id maximè animos, quòd ignari loco iniquo non hoſti ceſſum, uelut fugiẽtes ac territos terribiles ipſi ſecuti fuerant. Id aliquandiu æquauit pugnam, iam pridem deſueto Samnite clamorem Romani exercitus pati. At hercule illo die ab hora diei tertia ad octauam ita anceps dicitur certamen ſteтiſſe, ut neque clamor, ut primò ſemel concurſu eſt ſublatus, iteratus ſit: neque ſigna promota loco, retrò'ue recepta: neque recurſum ab ulla ſit parte. in ſuo quiſque gradu obnixi, urgentes ſcutis ſine reſpiratione ac reſpectu pugnabant. fremitus æqualis, tenorq; idem pugnæ in defatigationem ultimam, aut noctem ſpectabat. Iam uiris uires, iam ferro ſua uis, iam cõſilia ducib. deerant, cũ ſubitò Samnitiũ equites cum turma una longius profecta accepiſſent impedimenta Romanorum procul ab armatis ſine pręſidio, ſine munimento ſtare, auiditate prædæ impetũ faciũt. Quod ubi dictatori trepidus nuncius attulit: Sine modò, inquit, ſeſe præda præpediant. alij deinde ſuper alios diripi paſsim, ferriq; fortunas militum uociferabantur. Tum magiſtro equitum accito, Vides tu, inquit, M. Fabi, ab hoſtium equite omiſſam pugnam? hærent impediti impedimentis noſtris: aggredere (quod inter prædandum omni multitudini euenit) diſsipatos: raros equis inſidentes, raros quibus ferrum in manu ſit, inuenies: equos'que dum præda onerant, cæde inermes, cruentam'que illis prædam redde. mihi legiones, peditumq; pugna curæ erunt: penes te equeſtre ſit decus. Equitum acies qualis quæ eſſe inſtructiſsima poteſt, inuecta in diſsipatos impeditosq; hoſtes, cæde omnia replet. inter ſarcinas omiſſas repentè obiacentes pedibus fugientium, conſternatorumq; equorum neq; pugnæ, neq; fugæ ſatis potentes cęduntur. Tum deleto propè equitatu hoſtium, M. Fabius circunductis paululum alis ab tergo pedeſtrem aciem adoritur. clamor inde nouus accidens & Samnitium animos terruit: & dictator, ubi reſpectantes hoſtium anteſignanos, turbataq; ſigna, & fluctuantem aciem uidit, tum appellare, tum adhortari milites, tribunos, principesq; ordinũ nominatim ad iterandã ſecum pugnam uocare. Nouato clamore ſigna inferũtur: & quicquid progrediebant, magis magisq; turbatos hoſtes cernebãt. Eques ipſe iam primis erat in cõſpectu: & Cornelius reſpiciẽs ad manipulos militũ, ꝗd manu, ꝗd

uoce

A uoce poterat,mõſtrabat:uexilla ſe ſuorum,parmaſq; cernere equitum. Quod ubi auditũ,ſimulq; uiſum eſt,adeò repentè laboris per diem penè totũ tolerati,uulnerumq; obliti ſunt,ut haud ſecus quàm ſi tum integri è caſtris ſignum pugnæ accepiſſent,concitauerint ſe in hoſtem. nec ultrà Samnis tolerare terrorem equitum peditumq; uim potuit:partim in medio cæſi,partim in fugam diſsipati ſunt. pedes reſtãtes,ac circumuentos cęcidit:ab equite fugientium ſtrages eſt facta:inter quos & ipſe imperator cecidit. Hoc demum prælium Samnitiũ res ita infregit,ut omnibus concilijs fremerent, minimè id quidem mirum eſſe,ſi impio bello,& contra fœdus ſuſcepto,infeſtioribus meritò dijs quàm hominibus,nihil proſperè agerent:expiandum id bellũ magna mercede,luendumq; eſſe. id referre tantum,utrum ſupplicia noxio paucorũ,an omnium innoxio præbeant ſanguine:audebãtq; iam quidam nominare autores armorum. unum maximè nomen per conſenſum clamantium Brutuli Papij exaudiebatur. Vir nobilis,potẽſq; erat,haud dubie proximarũ induciarũ ruptor. de eo coacti referre pręto res decretũ fecerunt,ut Brutulus Papius Romanis dederetur:& cum eo pręda omnis Romana,captiuiq; ut Romam mitterẽtur:quæq; res per fœciales ex fœdere repetitæ eſſent,ſecundum ius faſq; reſtituerẽtur. Fœciales Romam ut cenſuerunt miſsi: & corpus Brutuli exanime:ipſe morte uoluntaria ignominiæ ſe,ac ſupplicio ſubtraxit. placuit cum corpore bona quoq; eius dedi:nihil tamen earum rerum præter captiuos,ac ſi qua cognita ex præda ſunt,acceptum eſt:cæterarum rerum irrita fuit deditio. dictator ex S.C. triumphauit. Hoc bellum à Coſs. bellatum quidam autores ſunt, eoſq; de Samnitibus triumphaſſe:Fabium etiam in Apuliam proceſsiſſe,atq; inde magnas prędas egiſſe. nec diſcrepat,quin dictator eo anno A. Cornelius fuerit. id ambigitur, belli ne gerendi cauſa creatus ſit,an ut eſſet qui ludis Romanis, quia L. Plautius prætor graui morbo fortè implicitus erat:ſignũ mittẽdis quadrigis daret, functuſq; eo haud
B ſanè memorandi imperij miniſterio, ſe dictatura abdicaret. nec facile eſt aut rem rei, aut autorem autori præferre. Vitiatam memoriam funebribus laudibus reor,falſiſq; imaginum titulis,dum familia ad ſe quæq; famam rerum geſtarũ,honorumq; fallente mẽdacio trahunt:inde certè & ſingulorum geſta,& publica monimenta rerum confuſa. nec quiſquam æqualis temporibus illis ſcriptor extat,quo ſatis certo autore ſtetur.

DECADIS PRIMAE LIBER NONVS.

Titus Veturius,& Sp. Poſthumius apud Caudinas Furcas,deducto in locum iniquum exercitu,cum nulla ſpes euadendi eſſet,fœdere cũ Samnitib. facto,& ſexcentis equitibus Romanis obſidib. datis,ita exercitum abduxerunt,ut omnes ſub iugum mitterentur. ijdemq; autore Sp. Poſthumio Cos. qui in ſenatu ſuaſerat,ut eorum deditione,quorũ culpa tam deforme fœdus ictum erat,publica fides liberaretur:cũ duobus tribunis plebis,et omnibus qui per fœdus ſpoponderant,dediti Samnitibus non ſunt recepti. nec etiã multo pòſt fuſis à Papyrio Curſore Samnitibus,& ſub iugum miſſis,receptiſq; ſexcentis equitibus Romanis, qui obſides dati erant, pudor prioris flagitij abolitus. Tribus duæ adiectæ ſunt, Vſentina, & Falerina. Sueſſa, & Pontiæ coloniæ deductæ ſunt. Ap. Claudius cenſor Aquam Claudiam perduxit:uiam ſtrauit,quæ Appia uocata eſt: libertinorum filios in ſenatu legit. ideoq;,quoniã is ordo uidebatur inquinatus indignis,ſequentis anni conſules in ſenatu legẽdo obſeruauerunt,quemadmodum ante per proximos cenſores obſeruatum fuerat. Res præterea contra Apulos, Hetruſcos, Vmbros, Marſos,Pelignos, Aequos,& Samnites, quibus fœdus erat reſtitutum, proſperè geſtas continet. Flauius Scriba libertino patre natus ædilis curulis fuit,per forenſem factionẽ creatus:quæ cum comitia & campum turbaret,et in ijs propter nimias uires dominaretur, à Q. Fabio cenſore in quatuor tribus redacta eſt:eaq; res Fabio Maximo nomen dedit.

SEquitur hunc annum nobilis clade Romana Caudina pax, T. Veturio Caluino, Sp. Poſthumio Coſs. Samnites eo anno imperatorem Caium Pontium Herennij filium habuerunt,patre longe prudentiſsimo natum,primum ipſum bellatorem ducem'que. Is,ubi legati, qui ad dedendas res miſsi erant,pace infecta redierunt: Ne nihil actum,inquit, hac legatione cenſeatis, expiatum eſt quicquid ex fœdere rupto irarum in nos cœleſtium fuit. Satis ſcio,quibuſcunque dijs cordi fuit ſubigi nos ad neceſsitatẽ dedendi res, quæ à nobis ex fœdere repetitæ fuerant,ijs non fuiſſe cordi tam ſuperbè ab Romanis fœderis expiationem ſpretam. Quid enim ultrà fieri ad placandos deos, mitigandoſq; homines potuit,quàm quod nos fecimus?

Res hoſtium in præda captas,quæ belli iure noſtrę uidebãtur,remiſimus: autores bel A
li,quia uiuos non potuimus,perfunctos iam fato dedimus:bona eorum,ne quid ex cõ
tagione noxę remaneret penes nos,Romã portauimus.Quid ultra tibi Romane,quid
fœderi,quid dijs arbitris fœderis debeo? quem tibi tuarũ irarum,quem meorum ſup-
pliciorum iudicem feram? neminem neq; populum,neq; priuatum fugio.Quòd ſi ni-
hil cum potentiore iuris humani relinquitur inopi,at ego ad deos uindices intoleran-
dæ ſuperbiæ confugiam:& precabor,ut iras ſuas uertant in eos,quibus non ſuę reddi
tæ res,non alienæ accumulatæ ſatis ſint:quorum ſæuitiam non mors noxiorum , non
deditio exanimatorum corporum,non bona ſequentia domini deditionem exatient:
placari nequeant,niſi hauriendum ſanguinem,lanianda'que uiſcera noſtra præbueri-
mus.Iuſtum eſt bellum Samnites,quibus neceſſarium:et pia arma,quibus nulla niſi in
armis relinquitur ſpes. Proinde cum rerum humanarum maximum momentum ſit,
quàm propitijs rem,quàm aduerſis agant dijs:pro certo habete,priora bella aduerſus
deos magis,quàm homines geſſiſſe:hoc,quod inſtat,ducibus ipſis dijs geſturos.Hæc
non læta magis, quàm uera uaticinatus,exercitu educto circa Caudium caſtra quàm
poteſt occultiſsimè locat:inde ad Calatiam,ubi iam Coſs. Romanos,caſtraq; eſſe au-
diebat,milites decem paſtorum habitu mittit,pecoraq; diuerſos alium alibi haud pro
cul Romanis paſcere iubet præſidijs: ubi inciderint in prædatores,ut idem omnibus
ſermo conſtet:legiones Samnitium in Apulia eſſe,Luceriam omnibus copijs circũſe-
dere:nec procul abeſſe,quin ui capiant.Iam & is etiam rumor antè de induſtria uulga
tus uenerat ad Romanos,ſed fidem auxere captiui,eo maximè, quòd ſermo inter om
nes congruebat.Haud erat dubium,quin Lucerinis opem Romanus ferret,bonis ac fi
delibus ſocijs:ſimul ne Apulia omnis ad præſentẽ terrorem deficeret. ea modò , quà
irent,conſultatio fuit.Duæ ad Luceriam ferebant uiæ,altera præter oram ſuperi ma-
ris patens apertaq;,ſed quanto tutior,tanto ferè lõgior:altera per Furculas Caudinas B
breuior.ſed ita natus locus eſt.ſaltus duo alti anguſti ſyluoſiq; ſunt,mõtib.circa ſe per
petuis inter ſe iuncti:iacet inter eos ſatis patens clauſus in medio campus,herbidus,a-
quoſusq;,per quem medium iter eſt.ſed antè quàm uenias ad eum,intrandę primę an
guſtiæ ſunt,& aut eadem,qua te inſinuaueris,retrò uia repetenda: aut ſi ire porrò per
gas,per alium ſaltum arctiorem,impeditioremq; euadendum.In eum campum uia a-
lia per cauam rupem Romani demiſſo agmine,cum ad alias anguſtias protinus perge
rent,ſeptas deiectu arborum ſaxorum'que ingentium obiacentem molem inuenére,
cum fraus hoſtilis apparuiſſet , præſidium etiam in ſummo ſaltu conſpicitur:citati in-
de retrò,quà uenerant,pergunt repetere uiam:eam quoq; clauſam ſua obice,armiſq;
inueniunt.ſiſtunt inde gradum ſine ullius imperio.ſtupor'que omniũ animos , ac ue-
lut torpor quidam inſolitus membra tenet:intuenteſq; alij alios , cum alterum quiſq;
magis mentis compotẽ ac conſilij ducerent, diu immobiles ſilent.deinde ubi prętoria
conſulum erigi uidere,et expedire quoſdam utilia operi,quanquam ludibrio fore mu
nientes perditis rebus,ac ſpe omni adempta cernebant:tamen ne culpam malis adde-
rent,pro ſe quiſq; nec hortante ullo, nec imperante ad muniendum uerſi,caſtra pro-
pter aquam uallo circundant,ſua ipſi opera,laboremq; irritum,præterquam quòd ho
ſtes ſuperbè increpabant,cum miſerabili confeſſione eludentes.ad Coſs. mœſtos ne
aduocantes quidem in conſilium, quando nec conſilio nec auxilio locus eſſet,ſua ſpõ-
te legati,ac tribuni conueniunt,militeſq; in prætorium uerſi,opem, quam uix dij im-
mortales ferre poterant,ab ducibus expoſcunt.Querentes magis,quàm conſultantes
nox oppreſſit . cum pro ingenio quiſq; fremerent:alius,per obices uiarum,alius , per
diuerſa montium,per ſyluas,quà ferri arma poterant,eamus:modò ad hoſtem perue-
nire liceat,quem per annos iam propè x x x uincimus,omnia æqua ac plana erunt Ro-
mano in perfidum Samnitem pugnãti.alius,Quò,aut qua eamus? num montes moli-
ri ſede ſua paramus? dum hæc imminebunt iuga,quà tu ad hoſtem uenies? armati,in-
ermes,

A ermes,fortes,ignaui pariter omnes capti atq; uicti ſumus. ne ferrũ quidem ad bene mo
riendum oblaturus eſt hoſtis: ſedens bellum conficiet. His inuicẽ ſermonibus qua cibi,
qua quietis immemor, nox traducta eſt. Ne Samnitibus quidẽ conſiliũ in tam lętis ſup
petebat rebus. itaq; uniuerſi Herenniũ Pontium patrẽ imperatoris per literas conſulen
dum cenſent. Iam is grauior annis non militaribus ſolum, ſed ciuilibus quoq; abſceſſe
rat muneribus: in corpore tamen affecto uigebat uis animi, conſilijq́;. Is ubi accepit ad
Furculas Caudinas inter duos ſaltus clauſos exercitus Romanos, cõſultus ab nuncio fi
lij, cenſuit omnes inde quàm primũ inuiolatos dimittendos. quę ubi ſpreta ſentẽtia eſt,
iterumq́; eodẽ remeante nuncio conſulebatũ, cenſuit ad unũ omnes interficiendos. Quę
ubi tam diſcordia inter ſe uelut ex ancipiti oraculo reſponſa data ſunt: quanquã filius ip
ſe in primis iam animum quoq; patris cõſenuiſſe in affecto corpore rebatur: tamẽ con
ſenſu omniũ uictus eſt, ut ipſum in cõſilium acciret. Nec grauatus ſenex, plauſtro in ca
ſtra dicitur aduectus: uocatusq́; in conſiliũ, ita fermè locutus eſſe, ut nihil ſententiæ ſuæ
mutaret, cauſas tantũ adijceret. Priore ſe conſilio, quod optimũ duceret, cum potentiſ
ſimo populo per ingens beneficiũ perpetuã firmare pacẽ, amicitiamq́;: altero cõſilio, in
multas ætates, quib. amiſsis duobus exercitib. haud facile receptura uires Romana res
eſſet, bellũ differre. tertiũ nullum conſiliũ eſſe. Cum filius alijq́; principes percunctan
do exquirerent, quid ſi media uia conſilium caperetur? ut & dimitterentur incolumes,
& leges ijs iure belli uictis imponerentur? Iſta quidem ſententia, inquit, ea eſt, quæ neq;
amicos parat, neq; inimicos tollit: ſeruate modò, quos ignominia iritaueritis. Ea eſt Ro
mana gens, quæ uicta quieſcere neſciat: uiuet ſemper in pectorib. illorũ quicquid iſtuc
præſens neceſsitas inuſſerit: neq; eos ante multiplices pœnas expetitas à uobis quieſce
re ſinet. Neutra ſentẽtia accepta, Herennius domũ è caſtris eſt auectus. Et in caſtris Ro
manis cum fruſtra multi conatus ad erumpendũ capti eſſent, & iam omniũ rerum ino
B pia eſſet, uicti neceſsitate legatos mittunt, qui primũ pacem æquã peterent: ſi pacem nõ
impetrarent, uti prouocarent ad pugnã. Tum Pontius debellatũ eſſe reſpondit: & quo
niam ne uicti quidẽ ac capti fortunã fateri ſcirent, inermes cum ſingulis ueſtimentis ſub
iugum miſſurũ: alias cõditiones pacis æquas uictis ac uictoribus fore: ſi agro Samnitiũ
decederẽt, colonię abducerentur, ſuis deinde legibus Romanum ac Samnitẽ æquo fœ
dere uicturũ. His cõditionibus paratum ſe eſſe fœdus cum COSS. ferire: ſi quid eorum
diſpliceat, legatos iam redire ad ſe uetuit. Hæc cum legatio renunciarẽt, tantus gemitus
omnium ſubitò exortus eſt, tantaq́; mœſtitia inceſsit, ut nõ grauius accepturi uiderẽt,
ſi nunciaretur omnibus eo loco mortẽ oppetendam eſſe. Cum diu ſilentiũ fuiſſet, nec
COSS. aut pro fœdere tam turpi, aut contra fœdus tam neceſſariũ hiſcere poſſent: tum
L. Lentulus, qui tum princeps legatorum uirtute atq; honoribus erat: Patrẽ meum, in
quit, COSS. ſæpe audiui memorantẽ, ſe in Capitolio unum nõ fuiſſe autorẽ ſenatui redi
mendę auro à Gallis ciuitatis, quãdo nec foſſa ualloq́; ab ignauiſsimo ad opera ac muni
endũ hoſte clauſi eſſent: & erumpere ſi non ſine periculo magno, tamen ſine certa per
nicie poſſent. Quod ſi ut illis decurrere ex Capitolio armatis in hoſtẽ licuit (quo ſæpe
modò obſeſsi in obſidentes eruperũt) ita nobis æquo aut iniquo loco dimicandi tantũ
modo cũ hoſte copia eſſent, nõ mihi paterni animi indoles in cõſilio dãdo deeſſet. Equi
dem mortẽ pro patria præclarã eſſe fateor: & me uel deuouere pro populo Romano
legionibusq́;, uel in medios me mittere hoſtes paratus ſum. ſed hic patriam uideo: hic
quicquid Romanarum legionũ eſt: quæ niſi pro ſe ipſis ad mortem ruere uolunt, quid
habent quòd morte ſua ſeruent? tecta urbis dicat aliquis, & mœnia, & eam turbã, à qua
urbs incolitur. imò hercule produntur magis omnia deleto hoc exercitu, non ſeruantũ.
quis enim ea tuebitur? imbellis uidelicet atq; inermis multitudo? tam hercule, quàm à
Gallorum impetu defendit. an à Veijs exercitum, Camillumq́; ducem implorabunt?
Hic omnes ſpes opesq́; ſunt: quas ſeruando, patriam ſeruamus: dedendo ad necem, pa
triam deſerimus, ac prodimus. At fœda atque ignominioſa deditio eſt: ſed ea charitas

patriæ eſt, ut tam ignominia eam, quàm morte noſtra, ſi opus ſit, ſeruemus. Subeatur A ergo iſta quantacunq; eſt indignitas: & parcatur neceſsitati, quam ne dij quidem ſuperant. Ite COSS. redimite armis ciuitatem, quam auro maiores ueſtri redemerunt. COSS. profecti ad Pontium in colloquium, cum de fœdere uictor agitaret, negarunt iniuſſu populi fœdus fieri poſſe: nec ſine fœcialibus, cærimoniaq; alia ſolenni. Itaq; non ut uulgò credunt, Claudiusq; etiam ſcribit, fœdere pax Caudina, ſed per ſponſionem facta eſt. Quid enim aut ſponſoribus in fœdere opus eſſet, aut obſidibus, ubi precatione res tranſigitur? per quem populum fiat, quo minus legibus dictis ſtetur, ut eum ita Iupiter feriat, quemadmodum à fœcialibus porcus feriatur? Spoponderunt COSS. legati, quæſtores, tribuni militum: nominaq; omnium, qui ſpoponderunt, extant: ubi ſi ex fœdere acta res eſſet, præterquam duorum fœcialium non extarent. & propter neceſſariam fœderis dilationem obſides etiam DC equites imperati: qui capite luerent, ſi pacto non ſtaretur. tempus inde ſtatutū tradendis obſidibus, exercituq; inermi mittendo. Redintegrauit luctum in caſtris Conſulum aduentus, ut uix ab ijs abſtinerent manus, quorum temeritate in eum locum deducti eſſent: quorum ignauia fœdius inde, quàm ueniſſent, abituri. illis non ducem locorum, non exploratorem fuiſſe: belluarum modo cęcos in foueam miſſos. alij alios intueri: contemplari arma mox tradenda, & inermes futuras dextras, obnoxiaq; corpora hoſti. Proponere ſibimetipſi ante oculos iugum hoſtile, & ludibria uictoris, & uultus ſuperbos, & per armatos inermium iter. inde fœdi agminis miſerabilem uiam, per ſociorum urbes reditum in patriam, ac parentes: quò ſæpe ipſi, maioresq; eorum triumphantes ueniſſent. Se ſolos ſine uulnere, ſine ferro, ſine acie uictos: ſibi non ſtringere licuiſſe gladios, non manum cum hoſte conferre: ſibi nequicquā arma, nequicquam uires, nequicquam animos datos. Hæc frementibus hora fatalis ignominiæ aduenit, omnia triſtiora experiundo factura, quàm quę præceperant animis. Iam primùm cum ſingulis ueſtimentis inermes extra uallum B exire iuſsi: & primi traditi obſides, atq; in cuſtodiā abducti. Tum à COSS. abire lictores iuſsi: paludamentaq; detracta tantam inter ipſos, qui paulo antè eos execrantes, dedendos lacerandosq; cenſuerant, miſerationē fecit, ut ſuę quiſq; conditionis oblitus, ab illa deformatione tantæ maieſtatis uelut ab nefando ſpectaculo auerteret oculos. Primi COSS. propè ſeminudi ſub iugū miſsi: tum ut quiſq; gradu proximus erat, ita ignominiæ obiectus: tum deinceps ſingulæ legiones. circūſtabant armati hoſtes exprobrantes, eludentesq;: gladij etiā pleriſq; intentati: & uulnerati quidam, necatiq;, ſi uultus eorum indignitate rerū acrior uictorē offendiſſet. ita traducti ſub iugum, & (quod penè grauius erat) per hoſtiū oculos, cum ex ſaltu euaſiſſēt, etſi uelut ab inferis extracti, tum primū lucē aſpicere uiſi ſunt, tamen ipſa lux ita deforme intuentibus agmen omni morte triſtior fuit. Itaq; cum ante noctē Capuā peruenire poſſent, incerti de fide ſociorum, & quod pudor præpediebat, circa uiā haud procul Capua omniū egena corpora humi proſtrauerunt. Quod ubi eſt Capuā nunciatū, euicit miſeratio iuſta ſociorū, ſuperbiam ingenitā Campanis. confeſtim inſignia ſua COSS. faſces, lictores, arma, equos, ueſtimenta, cōmeatus militibus benignè mittunt: & uenientibus Capuā cunctus ſenatus populusq; obuiam egreſſus, iuſtis omnibus hoſpitalibus, priuatisq; & publicis fungitū officijs: neq; illis ſociorū comitas, uultusq; benigni, & alloquia nō modò ſermonē elicere, ſed ne ut oculos quidē attollerent, aut conſolantes amicos contrà intuerent, efficere poterant. adeò ſuper mœrorē pudor quidam effugere colloquia & cœtus hominū cogebāt. Poſtero die cum iuuenes nobiles miſsi à Capua ut proficiſcentes ad finē Campanū proſequerentur, reuertiſſent: uocatiq; in curiā percunctantibus maioribus natu multo ſibi mœſtiores & abiectiores animi uiſos referrent, adeò ſilens, ac propè mutū agmen inceſsiſſe: tacere indolē illam Romanā: ablatosq; cum armis animos nō reddere ſalutē, non ſalutantibus dare reſponſum, non hiſcere quenquam præ metu potuiſſe: tanquā ferentibus adhuc ceruicibus iugū, ſub quod emiſsi eſſent. Habere Samnites uictoriam

A ctoriam non præclarã ſolum, ſed etiam perpetuã: cepiſſe enim eos non Romam, ſicut
antè Gallos: ſed, quod multo bellicoſius fuerit, Romanã uirtutẽ, ferociamq́;. Cum hæc
dicerentur, audirenturq́;, & deploratũ penè Romanũ nomen in conſilio ſociorũ fideliũ
eſſet: dicitur Offilius Calauius, Ouij filius, clarus genere factiſq́;, tum etiam ętate ueren
dus, longè aliter ſe habere rem dixiſſe: ſilentiũ illud obſtinatum, fixoſq́; in terrã oculos,
& ſurdas ad omnia ſolatia aures & pudorem intuendę lucis, ingentem molem irarũ ex
alto animo cientis indicia eſſe. aut ſe Romana ignorare ingenia: aut ſilentium illud Sam
nitibus flebiles breui clamores gemituſq́; excitaturum: Caudinęq́; pacis aliquãto Sam-
nitibus quàm Romanis triſtiorem memoriam fore. quippe ſuos quenq; eorum ani-
mos habiturũ, ubicunq; congreſſuri ſint: ſaltus Caudinos nõ ubiq; Sãnitibus fore. Iam
& Romæ ſua infamis clades erat. obſeſſos primũ audierunt: triſtior deinde ignominio
ſæ pacis magis, quàm periculi nuncius fuit. Ad famam obſidionis delectus haberi cœ-
ptus erat: dimiſſus deinde auxiliorũ apparatus, poſtq́; deditionem tam fœdè factã acce
perunt, extemploq́; ſine ulla publica autoritate conceſſum in omnem formam luctus
eſt. Tabernæ circa forum clauſæ: iuſtitiumq́; in foro ſua ſponte cœptum, prius quàm
indictum: laticlaui, annuli aurei poſiti, penè mœſtior exercitu ipſo ciuitas eſſe: nec du-
cibus ſolum atq; autoribus, ſponſoribuſq́; pacis iraſci, ſed innoxios etiam milites odiſ-
ſe, & negare urbe tectiſúe accipiendos. Quam concitationem animorum fregit aduen
tus exercitus, etiam iratis miſerabilis. nõ enim tanquam in patriam reuertentes ex inſpe
rato incolumes, ſed captorum habitu uultuq́; ingreſsi ſerò in urbem, ita ſe in ſuis quiſq;
tectis abdiderunt, ut poſtero atq; inſequentibus diebus nemo eorum forum aut publi
cum aſpicere uellet. Cõſules in priuato abditi, nihil pro magiſtratu agere, niſi quod ex-
preſſum ſenatuſcõſulto eſt, ut dictatorẽ dicerent comitiorum cauſa. Q. Fabiũ Ambu-
ſtum dixerunt, & P. Ælium Petũ magiſtrum equitum. quibus uitio creatis ſuffecti M.
B Æmylius Pappus dictator, L. Valerius Flaccus magiſter equitũ: nec per eos comitia ha
bita. & quia tędebat populũ omnium magiſtratuũ eius anni, res ad interregnum rediit.
interreges Q. Fabius Maximus, M. Valerius Coruinus. is COSS. creauit Q. Publium
Philonẽ, & L. Papyrium curſorẽ iterum, haud dubio cõſenſu ciuitatis, quòd nulli ea tẽ
peſtate duces clariores eſſent. Quo creati ſunt die, eo (ſic enim placuerat patribus) ma-
giſtratum inierunt, ſolennibuſq́; S C perfectis, de pace Caudina retulerunt. & Publius,
penes quẽ faſces erãt, Dic Spuri Poſthumi, inqt. Qui ubi ſurrexit, eodẽ illo uultu, quo
ſub iugũ miſſus erat: Haud ſum ignarus, inquit, COSS. ignominię, nõ honoris cauſa me
primũ excitatũ, iuſſumq́; dicere nõ tanq̃ ſenatorẽ, ſed tanq̃ reum quà infelicis belli, quà
ignominioſæ pacis. ego tamẽ, quando neq; de noxa noſtra, neq; de pœna retuliſtis, o-
miſſa defenſione, quę nõ difficillima eſſet apud haud ignaros fortunarum humanarũ,
neceſsitatumq́;, ſententiã de eo, de quo retuliſtis, paucis peragã: quę ſentẽtia teſtis erit,
mihi'ne, an legionibus ueſtris pepercerim, cum me ſeu turpi, ſeu neceſſaria ſponſione
obſtrinxi: qua tamen, quando iniuſſu populi facta eſt, nõ tenetur populus Romanus:
nec quicq; ex ea, præterq́; corpora noſtra, debẽtur Samnitibus. Dedamur per fœcia-
les nudi uinctiq́;, exoluamus religione populum, ſi qua obligauimus, ne quid diuini hu
mani'ue obſtet, quo minus iuſtum piumq́; de integro ineat bellum. interea COSS. exer
citum ſcribere, armare, educere placet: nec prius ingredi hoſtium fines, quàm omnia iu
ſta in deditionẽ noſtram perfecta erunt. Vos dij immortales precor, quæſoq́;, ſi uobis
non fuit cordi Sp. Poſthumium, T. Veturium COSS. cum Samnitibus proſperè bel-
lum gerere: at uos ſatis habeatis, uidiſſe nos ſub iugum miſſos, uidiſſe ſponſione infami
obligatos, uidere nudos uinctoſq́; hoſtibus deditos, omnem iram hoſtium noſtris ca-
pitibus excipientes, nouos COSS. legioneſq́; Romanas ita cum Samnite gerere bel-
lum uelitis, ut omnia ante nos Conſules bella geſta ſunt. Quę ubi dixit, tanta ſimul
admiratio miſeratioq́; uiri inceſsit homines, ut modò uix crederent illum eundem eſſe
Sp. Poſthumium, qui autor tam fœdæ pacis fuiſſet: modò miſerarentur, quòd uir talis

etiam præcipuum apud hoſtes ſupplicium paſſurus eſſet ob iram diremptę pacis. cum A omnes laudibus modò proſequentes uirū in ſententiā eius pedibus irent, tentata pauliſper interceſsio eſt ab L. Liuio, & Q. Melio Tribb. pl. qui neq; exolui religiōe populū aiebant deditione ſua, niſi omnia Samnitibus qualia apud Caudium fuiſſent, reſtituerentur: neq; ſe pro eo, quod ſpondendo pacem ſeruaſſent exercitū populi Ro. pœnam ullam meritos eſſe: neq; ad extremum cum ſacroſancti eſſent, dedi hoſtibus, uiolari ue poſſe. Tum Poſthumius, Interea dedite, inquit, profanos nos, quos ſalua religione poteſtis: dedetis deinde & iſtos ſacroſanctos, cum primùm magiſtratu abierint: ſed, ſi me audiatis, prius quàm dedantur, hic in comitio uirgis cæſos, hanc iam ut intercalatæ pœnæ uſuram habeant. Nam quòd deditione noſtra negant exolui religione populum, id iſtos magis ne dedantur, quàm quia ita ſe res habeat, dicere, quis adeò iuris fœcialiū expers eſt, qui ignoret? neq; ego inficias eo patres conſcripti, tam ſponſiones, quàm fœdera ſancta eſſe apud eos homines, apud quos iuxta diuinas religiones fides humana colitur: ſed iniuſſu populi nego quicquam ſanciri poſſe, quod populum teneat. An ſi eadem ſuperbia, qua ſponſionem iſtam expreſſerunt nobis Samnites, coëgiſſent nos uerba legitima dedentium urbes nūcupare, deditum populum Romanum uos tribuni diceretis? & hāc urbem, templa, delubra, fines, aquas Samnitium eſſe? omitto deditionē, quoniam de ſponſione agitur. Quid tandem, ſi ſpopondiſſemus urbem hanc relicturū populum Romanum? ſi incenſurum? ſi magiſtratus, ſi ſenatum, ſi leges non habiturū? ſi ſub regibus futurum? Dij meliora, inquis. atqui non indignitas rerum ſponſionis uinculū leuat. Si quid eſt, in quod obligari populus poſsit, in omnia poteſt. & ne illud quidem, quod quoſdam forſitan moueat, refert, COS. an dictator, an prætor ſpoponderit. & hoc ipſi etiam Samnites iudicauerunt. quibus non fuit ſatis COSS. ſpondere, ſed legatos, quæſtores, tribunos militum ſpondere coegerunt. Nec à me nunc quiſquam quæſiuerit quid ita ſpoponderim: cum id nec cōſulis ius eſſet, nec illis ſpōdere pacem, B quæ mei non erat arbitrij: nec pro uobis, qui nihil mandaueratis, poſſem. Nihil ad Caudium patres conſcripti humanis conſilijs geſtum eſt: dij immortales & ueſtris, & hoſtium imperatoribus mentē ademerunt. nec nos in bello ſatis cauimus: & illi malè partam uictoriam malè perdiderunt: dum uix locis, quibus uicerant, credunt: dum quacunq; conditione arma uiris in arma natis auferre feſtinãt. An ſi ſana mens fuiſſet, difficile illis fuit, dum ſenes ab domo ad conſultandum accerſunt, mittere Romam legatos? cum ſenatu, cum populo de pace ac fœdere agere? tridui iter expeditis erat. interea in inducijs res fuiſſet, donec ab Roma legati aut uictoriā illis certam, aut pacem afferrent. ea demum ſponſio eſſet, quam populi iuſſu ſpopondiſſemus. ſed neq; uos tuliſſetis, nec nos ſpopondiſſemus: nec fas fuit aliū rerū exitū eſſe, quàm ut & illi uelut ſomnio lætiore, q̃ quod mentes eorū capere poſſent, nequicquam eluderentur: & noſtrū exercitū eadem quæ impedierat fortuna, expediret: uanam uictoriā uanior irritam faceret pax: ſponſio interponeretur, quæ neminem præter ſponſorē obligaret. Quid enim uobiſcum patres conſcripti? quid cum populo Romano actum eſt? quis uos appellare poteſt? quis ſe à uobis dicere deceptum? hoſtis? an ciuis? hoſti nihil ſpopōdiſtis: ciuē neminem ſpondere pro uobis iuſsiſtis. nihil ergo uobis, nec nobiſcum eſt, quibus nihil mandaſtis: nec cum Samnitibus, cum quibus nihil egiſtis. Samnitibus ſponſores nos ſumus rei ſatis locupletes in id, quod noſtrum eſt: in id, quod præſtare poſſumus, corpora noſtra, & animos: in hęc ſæuiant, in hæc ferrum, in hęc iras acuant. Quod ad tribunos plebis attinet, cōſulite utrū præſens deditio eorū fieri poſſit, an in diem differatur: nos interim T. Veturi, uosq; cæteri uilia hęc capita luendę ſponſionis feramus, & noſtro ſupplicio liberemus Romana arma. Mouit patres cōſcriptos tum cauſa, tum autor: nec cęteros ſolū, ſed tribunos etiam plebis, ut ſe in ſenatus dicerent fore poteſtate. magiſtratu inde ſe extēplò abdicauerunt: traditiq; fœcialibus cū cæteris Caudiū ducendi. Hoc facto ſenatuſconſulto, lux quædā affulſiſſe ciuitati uiſa eſt. Poſthumius in ore erat: eum laudi-

A laudibus ad cœlum ferebant: deuotioni P. Decij COS. alijs claris facinoribus æquabāt, emerſiſſe ciuitatē ex obnoxia pace, illius conſilio & opera, ipſum ſe cruciatibus & hoſtium iræ offerre, piaculaq́ pro populo dare Romano. arma cuncti ſpectant, & bellū. en unquā futurū, ut cōgredi armatis cum Samnite liceat? In ciuitate ira odioq́ ardente delectus omniū propè uoluntariorum fuit, reſcriptæ ex eodem milite nouæ legiones, ductusq́ ad Caudium exercitus. Prægreſsi fœciales ubi ad portam uenere, ueſtem detrahi pacis ſponſoribus iubēt, manus poſt tergum uinciri. Cum apparitor uerecundia maieſtatis Poſthumiū laxè uinciret, Quin tu, inquit, adducis lorū, ut iuſta fiat deditio? Tum ubi in cœtum Samnitium, & ad tribunal uentum Pontij eſt, A. Cornelius Aruina fœcialis ita uerba fecit. Quandoquidē hice homines iniuſſu populi Romani Quiritium fœdus ictū iri ſpoponderunt, atq́ ob eam rem noxā nocuerunt, ob eam rem, quo populus Romanus ſcelere impio ſit ſolutus, hoſce homines uobis dedo. Hæc dicenti fœciali, Poſthumius genu femur quanta maximè poterat ui perculit, & clara uoce ait, ſe Samnitē ciuem eſſe, illum legatum, fœcialem à ſe contra ius gentium uiolatum, eo iuſtius bellum geſturos. Tum Pontius, Nec ego iſtam deditionē accipiam, inquit, nec Samnites ratam habebunt. quin tu Spuri Poſthumi, ſi deos eſſe cenſes, aut omnia irrita facis, aut pacto ſtas? Samniti populo omnes, quos in poteſtate habuit, aut pro ijs pax debetur. Sed quid ego te appello, qui te captū uictori cum qua potes fide reſtituis? populum Romanū appello, quem ſi ſponſionis ad furculas Caudinas factæ pœnitet, reſtituat legiones intra ſaltū, quo ſeptæ fuerunt. nemo quenquam deceperit, omnia pro infecto ſint: recipiant arma, quę per pactionē tradiderunt: redeant in caſtra ſua: quicquid pridie haberunt, quàm in colloquiū eſt uentum, habeant. tum bellum, & fortia conſilia placeant: tunc ſponſio & pax repudietur. ea uerò fortuna ijs locis, quæ ante pacis mentionem habuimus, geramus bellum. nec populus Romanus cōſulum ſponſionem, nec

B nos fidē populi Romani accuſemus. Nunquàm ne cauſa defiet, cur uicti pacto nō ſtetis? obſides Porſenæ dediſtis, furto eos ſubduxiſtis, auro ciuitatem à Gallis redemiſtis: inter accipiendū aurum cæſi ſunt. pacem nobiſcum pepigiſtis, ut legiones uobis captas reſtitueremus: eam pacem irritam facitis, & ſemper aliquam fraudi ſpeciē iuris imponitis. Non probat populus Romanus ignominioſa pace legiones ſeruatas? pacem ſibi habeat, legiones captas uictori reſtituat. hoc fide, hoc fœderibus, hoc fœcialibus cæremonijs dignum erat, ut tu quidem, quod petiſti, per pactionē habeas tot ciues incolumes? ego pacem, quam hoſti tibi remittendo pactus ſum, non habeam? hoc tu A. Corneli, hoc uos fœciales iuris gentibus dicitis? Ego uerò iſtos, quos dedi ſimulatis, nec accipio, nec dedi arbitror, nec moror quo minus in ciuitatē obligatā ſponſione cōmiſſa iratis omnibus dijs, quorum eluditur numen, redeant. gerite bellum, quando Sp. Poſthumius modò legatum fœcialem genu perculit, ita dij credent Samnitem ciuem Poſthumium, non ciuem Romanū eſſe, & à Samnite legatum Romanum uiolatum, eo uobis iuſtum in nos factum eſſe bellum. Hæc ludibria religionum non pudere in lucem proferre? & uix pueris dignas ambages ſenes ac cōſulares fallendę fidei exquirere? I lictor, deme uincla Romanis: moratus ſit nemo, quo minus ubi uiſum fuerit, abeant. Et illi quidem forſitan & publica, ſua certè liberata fide, ab Caudio in caſtra Romana inuiolati redierunt. Samnitibus pro ſuperba pace infeſtiſsimū cernentibus renatum bellum, omnia quæ deinde uenerunt, non in animis ſolū, ſed propè in oculis eſſe: & ſerò ac nequicquā laudare ſenis Pontij utraq́ conſilia, inter quæ ſe media lapſos uictoriæ poſſeſſionē pace incerta mutaſſe, & beneficij & maleficij occaſione amiſſa, pugnaturos cum eis, quos potuerint in perpetuum uel inimicos tollere, uel amicos facere. adeoq́ nullo dum certamine inclinatis uiribus poſt Caudinam pacem animi mutauerant, ut clariorem inter Romanos deditio Poſthumium, quàm Pontium incruenta uictoria inter Samnites faceret, & geri poſſe bellum Romani pro uictoria certa haberent, Samnites ſimul rebellaſſe & uiciſſe crederent Romanum. Inter hæc Satricani ad Samnites

defecerunt,& Fregellæ colonia nec opinato aduentu Samnitium (fuiſſe & Satricanos A
cum ijs ſatis conſtat) nocte occupata eſt. timor inde mutuus utroſq; uſque ad lucem
quietos tenuit: lux pugnæ initium fuit. quam aliquandiu æquam,& quia pro aris ac fo
cis dimicabatur,& quia ex tectis adiuuabat imbellis multitudo, tamen Fregellani ſuſti-
nuerunt. Fraus deinde rem inclinauit, quòd uocem audiri præconis paſsi ſunt, incolu-
mem abiturum qui arma poſuiſſet. ea ſpes remiſit à certamine animos, & paſsim arma
iactari cœpta. Pertinacior pars armata per auerſam portam erupit, tutiorq; eius auda-
cia fuit, quàm incautus ad credendum cæteris pauor: quos circundatos igni, nequic-
quam deos fidemq; inuocantes, Samnites concremauerunt. COSS. inter ſe partiti pro-
uincias, Papyrius in Apuliã ad Luceriam pergit, ubi equites Romani obſides ad Cau-
dium dati cuſtodiebãtur: Publius in Samnio ſubſtitit aduerſus Caudinas legiones. Di-
ſtendit ea res Samnitium animos, quòd nec ad Luceriam ire, ne à tergo inſtaret hoſtis,
nec manere, ne Luceria interim amitteretur, ſatis audebant. optimum uiſum eſt cõmit-
tere rem fortunæ,& tranſigere cum Publio certamen. itaq; in aciem copias ducunt. ad-
uerſus quos Publius COS. cum dimicaturus eſſet, prius alloquendos milites ratus, con
cionem aduocari iuſsit. cæterũ ſicut ingenti alacritate ad prætorium concurſum eſt, ita
præ clamore poſcentiũ pugnam nulla adhortatio imperatoris audita eſt, ſuus cuiq; ani
mus memor ignominię adhortator aderat. Vadunt igit in præliũ urgẽtes ſigniferos: &
ne mora in cõcurſu pilis emittendis, ſtringendisq; inde gladijs eſſet, pila uelut dato ad id
ſigno abijciunt, ſtrictisq; gladijs curſu in hoſtẽ feruntur. nihil illic imperatorię artis or-
dinibus, aut ſubſidijs locandis fuit: omnia ira militaris propè ueſano impetu egit. Itaq;
non fuſi modò hoſtes ſunt, ſed ne caſtris quidem ſuis fugã impedire auſi, Apuliam diſſi
pati petiere: Luceriã tamen coacto rurſus in unum agmine eſt peruentũ. Romanos ira
eadem, quę per mediam aciẽ hoſtium tulerat, & in caſtra pertulit. ibi plus quàm in acie
ſanguinis ac cædis factũ, prædæq; pars maior ira corrupta. Exercitus alter cum Papy- B
rio COS. locis maritimis peruenerat Arpos per omnia pacata, Samnitiũ magis iniurijs
& odio, q̃ beneficio ullo populi Romani. iam Samnites ea tẽpeſtate in montibus uica-
tim habitantes, campeſtria & maritima loca cõtemptu cultorũ molliore, atq; ut euenit,
ferè locis ſimili genere, ipſi montani atq; agreſtes depopulabãtur. quę regio ſi fida Sam
nitibus fuiſſet, aut peruenire Arpos exercitus Romanus nequiſſet, aut interiecta inter
Romam & Arpos penuria rerum omniũ, excluſos à cõmeatibus abſumpſiſſet. Tum
quoq; profectos inde ad Luceriam iuxta obſidentes obſeſſosq; inopia uexauit: omnia
ab Arpis Romanis ſuppeditabantur, cæterùm adeò exiguè, ut militi occupato ſtationi
bus uigilijsq; & opere, eques folliculis in caſtra ab Arpis frumentum ueheret, interdũ
occurſu hoſtium cogeret abiecto ex equo frumento pugnare. & obſeſsis prius quàm
alter COS. uictore exercitu aduenit, & commeatus ex montibus Samnitiũ inuecti erãt,
& auxilia intromiſſa. Arctiora omnia aduẽtus Publij fecit, qui obſidione delegata in cu
ram collegę, uacuus per agros cuncta infeſta cõmeatibus hoſtiũ fecerat. Itaq; cum ſpes
nulla eſſet diutius obſeſſos inopiam laturos, coacti Samnites, qui ad Luceriã caſtra ha-
bebant, undiq; contractis uiribus ſigna cum Papyrio conferre. Per id tempus paran
tibus utriſq; ſe ad præliũ, legati Tarentini interueniunt, denunciantes Samnitibus, Ro
manisq;, ut bellum omitterẽt: per utros ſtetiſſet, quo minus diſcederetur ab armis, ad-
uerſus eos ſe pro alteris pugnaturos. Ea legatione Papyrius audita, perinde ac motus
dictis eorum, cum collega ſe cõmunicaturum reſpondit: accitoq; eo cum tempus om-
ne in apparatu conſumpſiſſet, collocutus de re haud dubia, ſignum pugnæ propoſuit.
Agentibus diuina humanaq;, quæ aſſolent cum acie dimicandum eſt, COSS. Tarenti-
ni legati occurſare, reſponſum expectantes. quibus Papyrius ait: Auſpicia ſecunda
eſſe, Tarẽtini, pullarius nunciat, litatum præterea eſt egregiè. autoribus dijs, ut uidetis,
ad rem agendam proficiſcimur. Signa inde ferre iuſsit, & copias eduxit, uaniſsimam
increpans gentem, quæ ſuarum impotens rerum præ domeſticis ſeditionibus diſcor-
dijsq;

A diiſq́,aliis modum pacis ac belli facere æquum cenſeret. Samnites ex parte altera cum omnem curã belli remiſiſſent, quia aut pacem uerè cupiebãt, aut expediebat ſimulare, ut Tarentinos ſibi conciliarent, cum inſtructos repentè ad pugnam Romanos conſpexiſſent,uociferari ſe in autoritate Tarentinorum manere, nec deſcendere in aciem, nec extra uallũ arma ferre: deceptos potius quodcunq́ caſus ferat paſſuros, quàm ut ſpreuiſſe pacis autores Tarentinos uideantur. Accipere ſe omen COSS. aiunt,& eam precari mentem hoſtibus, ut ne uallum quidem defendant: ipſi inter ſe partitis copiis ſuccedunt hoſtiũ munimentis,& ſimul undiq́ adorti,cũ pars foſſas explerent,pars uellerent uallum,atq́ in foſſas proruerẽt: nec uirtus modò inſita,ſed ira etiã exulceratos ignominia ſtimularet animos,caſtra inuaſere:& pro ſe quiſq́,non hæc furculas,nec Caudium, nec ſaltus inuios eſſe, ubi errorem fraus ſuperbè uiciſſet, ſed Romanã uirtutem, quam nec uallum, nec foſſæ arcerent, memorantes: cædunt pariter reſiſtentes,fuſosq́,inermes atq́ armatos,ſeruos,liberos,puberes,impuberes,homines,iumentaq́. nec ullum ſuperfuiſſet animal,ni COSS. receptui ſignum dediſſent,auidosq́ cędis milites è caſtris hoſtium imperio ac minis expuliſſent. Itaq́ apud infenſos ob interpellatam dulcedinem iræ confeſtim oratio habita eſt,ut doceretur miles minimè cuiquã militum COSS. odio in hoſtes ceſsiſſe, aut ceſſuros: quin duces ſicut belli, ita inſatiabilis ſupplicii futuros fuiſſe,ni reſpectus equitum ſexcentorũ, qui Luceriæ obſides tenerent, præpediſſet animos: ne deſperata uenia hoſtes cæcos in ſupplicia eorũ ageret,perdere prius, quàm perire,optantes. Laudare ea milites,lætariq́, obuiam itum iræ ſuę eſſe,fateri omnia patienda potius,quàm proderetur ſalus tot principum Romanæ iuuentutis. Dimiſſa cõcione conſiliũ habitum,omnibus'ne copiis Luceriã premerent,an altero exercitu & duce Apuli circa,gens dubiæ ad id uoluntatis, tentarent. Publius COS. ad peragrandam profectus Apuliã, aliquot expeditione una populos aut ui ſubegit, aut conditionibus

B in ſocietatem accepit. Papyrio quoq́,qui obſeſſor Luceriæ reſtiterat, breui ad ſpem euentus reſpondit. nam inſeſsis omnibus uiis,per quas commeatus ex Samnio ſubuehebatur,fame domiti Samnites qui Luceriæ in pręſidio erant,legatos miſere ad COS. Romanum, ut receptis equitibus, qui cauſa belli eſſent, abſiſteret obſidione. His Papyrius ita reſpondit. Debuiſſe eos Pontium Herennii filium, quo autore Romanos ſub iugum miſiſſent,conſulere quid uictis patiendum cenſeret. cæterùm, quoniam ab hoſtibus in ſe æqua ſtatui,quàm in ſe ipſi ferre maluerint,nunciare Luceriam iuſsit, arma,ſarcinas,iumenta,multitudinem omnem imbellem intra mœnia relinquerent,militem ſe cum ſingulis ueſtimentis ſub iugum miſſurum,ulciſcentem illatam,non nouam inferentem ignominiam. Nihil recuſatum. ſeptem millia militum ſub iugum miſſa, prædaq́ ingens Luceriæ capta, receptis omnibus ſignis,armisq́, quæ ad Caudium amiſerãt: &,quod omnia ſuperabat gaudia,equitibus recuperatis, quos pignora pacis cuſtodiendos Luceriã Samnites dederant. Haud fermè alia mutatione ſubita rerum clarior uictoria populi Romani eſt. ſiquidẽ etiam (quod quibuſdã in annalibus inuenit) Pontius Herennii filius,Samnitium imperator,ut expiaret COSS. ignominiam,ſub iugũ cũ cęteris eſt miſſus. Cęterùm id minus miror, obſcurum eſſe de hoſtium duce dedito, miſſoq́ ſub iugum. id magis mirabile eſt, ambigi Lucius'ne Cornelius dictator cũ L. Papyrio Curſore magiſtro equitum eas res ad Gaudium, atq́ inde Luceriam geſſerit, ultorq́ unicus Romanæ ignominiæ haud ſciam an iuſtiſsimo triũpho ad eam ætatem ſecundum Furium Camillum triumphauerit,an COS. Papyrii pręcipuum id decus ſit. Sequitur hunc errorem alius error,Curſor'ne Papyrius proximis comitiis cum Q. Aemylio Cæretano iterum ob rem bene geſtam Luceriæ cõtinuato magiſtratu conſul tertium creatus ſit: an L. Papyrius Mugilanus, & in cognomine erratũ ſit. Conuenit iam inde per conſules reliqua belli perfecta. Aemylius cum Ferentanis uno ſecundo prælio debellauit: urbemq́ ipſam,quò ſe fuſa contulerat acies,obſidibus imperatis in deditionem accepit. Pari fortuna conſul alter cum Satricanis, qui ciues Romani poſt Caudinã

cladem ad Samnites defecerant, præſidiumq́ eorum in urbem acceperant, rem geſsit. A nam cũ ad mœnia Satrici admotus eſſet exercitus: legatisq́ miſsis ad pacem cum precibus petendam, triſte reſponſum ab Cõſule redditum eſſet, niſi præſidio Samnitium interfecto, aut tradito, ne ad ſe remearent: plus ea uoce, quàm armis illatis terroris colonis iniectum. Itaq́ ſubinde cum exequerẽtur quęrendo à conſule legati, quo'nam ſe pacto paucos, & infirmos crederet, præſidio tam ualido & armato uim allaturos? ab iiſdem conſilium petere iuſsi, quibus autoribus præſidium in urbem accepiſſent, diſcedunt: ęgreq́ impetrato ut de ea re conſuli ſenatum, reſponſaq́ ad ſe ferri ſineret, ad ſuos redeunt. Duæ factiones ſenatum diſtinebant: una, cuius principes erant defectionis à populo Romano autores: altera, fidelium ciuium. certatum ab utriſq́ tamen eſt, ut ad reconciliandam pacem conſuli opera nauaretur. Pars altera, cum præſidium Samnitium, quia nihil ſatis pręparati erat ob obſidionem tolerandam, exceſſurum proxima nocte eſſet, nunciare conſuli ſatis habuit, qua noctis hora, quamq́ per portam, & quam in uiam egreſſurus hoſtis foret. altera, quibus inuitis deſcitum ad Samnites erat, eadem nocte portã etiam COS. aperuerunt, armatosq́ clam hoſte in urbem acceperunt. ita duplici proditione & præſidium Samnitium inſeſsis circa uiam ſylueſtribus locis, nec opinato oppreſſum eſt: & ab urbe plena hoſtium clamor ſublatus, momẽtoq́ unius horæ Samnis cæſus, Satricanus captus: & omnia in poteſtate COS. erãt. qui quæſtione habita, quorum opera defectio eſſet facta: quos ſontes comperit, uirgis cæſos ſecuri percuſſit: præſidioq́ ualido impoſito, arma Satricanis ademit. Inde ad triumphum deceſsiſſe Romam Papyrium Curſorem ſcribunt, qui eo duce Luceriam receptam, Samnitesq́ ſub iugum miſſos, autores ſunt. & fuit uir haud dubiè dignus omni bellica laude, non animi ſolum uigore, ſed etiam corporis uiribus excellens. præcipua pedum pernicitas inerat, quæ cognomen etiam dedit: uictoremq́ curſu omnium ætatis ſuę fuiſſe ferunt: & ſeu uirium ui, ſeu exercitatione multa, cibi uini'q́ eundem capaciſsimũ: nec cum ullo B aſperiorem, quia ipſe inuicti ad laborem corporis eſſet, fuiſſe militiam pediti pariter equitiq́. equites etiam aliquando auſos ab eo petere, ut ſibi pro re bene geſta laxaret aliquid laboris. quibus ille: Ne nihil remiſſum dicatis, remitto, inquit, ne utiq́ dorſum demulceatis, cũ ex equis deſcendetis. & uis erat in eo uiro imperii ingens pariter in ſocios, ciuesq́. Pręneſtinus pętor per timorẽ ſegnius ex ſubſidiis ſuos duxerat in primã aciẽ: quem cum inambulans ante tabernaculum uocari iuſsiſſet: lictorem expedire ſecurim iuſsit. ad quã uocẽ exanimi ſtante Præneſtino, Agedũ lictor, excide radicẽ hanc, inquit, incommodam ambulantibus: perfuſum'q́ ultimi ſupplicii metu, mulcta dicta dimiſit.

Haud dubiè illa ætate, qua nulla uirtutũ feracior fuit, nemo unus erat uir, quo magis innixa res Romana ſtaret: quin eum parem deſtinarant animis magno Alexandro ducem, ſi arma Aſia perdomita in Europam uertiſſet. Nihil minus quæſitum à principio huius operis uideri poteſt, quàm ut plus iuſto ab rerum ordine declinarẽ, uarietatibusq́ diſtinguendo opera, & legentibus uelut diuerticula amœna, & requiem animo meo quærerẽ: tamẽ tanti regis ac ducis mentio, quibus ſępe tacitis cogitationibus uolutauit animum, eas euocat in mediũ, ut quęrere libeat, qui'nam euentus Romanis rebus ſi cum Alexandro foret bellatum, futurus fuerit. Plurimum in bello pollere uidentur, militũ copia & uirtus, ingenia imperatorũ, fortuna per omnia humana maximè in res bellicas potens. Ea & ſingula intuenti, & uniuerſa, ſicut ab aliis regibus gentibusq́, ita ab hoc quoq́ facile præſtant inuictum Romanum imperium. Iam primum, ut ordiar ab ducibus cõparandis, haud equidẽ abnuo egregium ducem fuiſſe Alexandrum. ſed clariorem tamen eum facit, quòd unus fuit, quòd adoleſcens in incremento rerum nõdum alterã fortunã expertus deceſsit. Vt alios reges claros ducesq́ omittam, magna exempla caſuum humanorum, Cyrum, quem maximè Græci laudibus celebrant, quid niſi lõga uita, ſicut Magnum modò Põpeium, uertenti prębuit fortunę? Recenſeam duces Romanos, nec omnes omnium ætatũ, ſed ipſos eos cum quibus COSS. aut dictatoribus

A ribus Alexandro fuit bellandum: M. Valerium Coruinum, C. Martium Rutilium, C.
Sulpitium, T. Manlium Torquatum, Q. Publium Philonem, L. Papyrium Curſorem,
Q. Fabium Maximum, duos Decios, L. Volumnium, Marcum Curium. deinceps
ingentes ſequuntur uiri: ſi Punicum Romano præuertiſſet bellum, ſeniorq́ in Italiam
traieciſſet. Horum in quolibet tum indoles eadem quæ in Alexandro erat animi inge-
nijq́, tum diſciplina militaris iam inde ab initijs urbis tradita per manus, in artis perpe-
tuis præceptis ordinatę modum uenerat. Ita reges geſſerant bella: ita deinde exactores
regum Iunij, Valerijq́, ita deinceps Fabij, Quintij, Cornelij: ita Furius Camillus, quem
iuuenes duo quibus cum Alexandro dimicandū erat, ſenem uiderant. Militaria opera
pugnando obeunti Alexandro (nam ea quoq́ haud minus clarū eum faciunt) ceſsiſſet
uidelicet in acie oblatus par Manlius Torquatus, aut Valerius Coruinus, inſignes antè
milites, quàm duces? ceſsiſſent Decij deuotis corporibus in hoſtē ruentes? ceſsiſſet Pa-
pyrius Curſor illo corporis robore, illo animi? uictus eſſet cōſilijs iuuenis unius, ne ſin-
gulos nominem, ſenatus ille? quem qui ex regibus conſtare dixit, unus ueram ſpeciem
Romani ſenatus cepit. Id uerò erat periculū, ne ſolertius quàm quiuis unus ex ijs quos
nominaui, caſtris locum caperet, commeatus expediret, ab inſidijs pręcaueret, tempus
pugnæ eligeret, aciem inſtrueret, ſubſidijs firmaret. non iam cum Dario rem eſſe dixiſ-
ſet, quem mulierum ac ſpadonum agmen trahentem inter purpuram atque aurum e-
neruatum fortunæ ſuæ apparatibus, prædam uerius quàm hoſtem, nihil aliud quàm
bene auſus uana contemnere, incruentus deuicit. Longè alius Italiæ, quàm Indiæ, per
quam temulento agmine comeſſabundus inceſsit, uiſus illi habitus eſſet, ſaltus Apuliæ
ac montes Lucanos cernenti, & ueſtigia recentia domeſticæ cladis, ubi auunculus eius
nuper, Epeiri rex Alexander abſumptus erat. Et loquimur de Alexandro nondū mer-
ſo ſecundis rebus, quarum nemo intolerantior fuit. qui ſi ex habitu nouæ fortunæ, no-
B uiq́, ut ita dicam, ingenij, quod ſibi uictor induerat, ſpectetur, Dario magis ſimilis,
quàm Alexandro in Italiam ueniſſet, & exercitum Macedoniæ oblitum degeneran-
temq́ iam in Perſarum mores adduxiſſet. Referre in tanto rege piget ſuperbam muta-
tionem ueſtis, & deſideratas humi iacentium adulationes, etiam uictis Macedonibus
graues, nedum uictoribus, & fœda ſupplicia, & inter uinum & epulas cædes amicorū,
& uanitatem ementiendę ſtirpis. Quid ſi uini amor in dies fieret acrior? quid ſi trux ac
præferuida ira? (nec quicquam dubium inter ſcriptores refero) nullàne hæc damna im
peratorijs uirtutibus ducimus? Id uerò periculum erat, quod leuiſsimi ex Græcis, qui
Parthorum quoque contra nomen Romanum gloriæ fauent, dictitare ſolent, ne maie
ſtatem nominis Alexandri, quem ne fama quidem illis notum arbitror fuiſſe, ſuſtinere
non potuerit populus Romanus, & aduerſus quem Athenis, in ciuitate fracta Mace-
donum armis, cernente tum maximè propè fumantes Thebarū ruinas, concionari li-
berè auſi ſint homines (id quod ex monumentis orationum patet) aduerſus eum nemo
ex tot proceribus Romanis uocem liberā miſſurus fuerit. Quantalibet magnitudo ho
minis concipiatur animo, unius tamen ea magnitudo hominis erit, collecta paulo
plus decem annorū felicitate: quam qui eo extollunt, quod populus Romanus & ſi nul
lo bello, multis tamen prælijs uictus ſit, Alexandro nullius pugnæ non ſecunda fortu-
na fuerit, non intelligunt ſe hominis res geſtas, & eius iuuenis, cum populi iam octin-
gentesimū bellantis annū rebus conferre. miremur, ſi, cum ex hac parte ſecula plura nu
merentur, quàm ex illa anni: plus in tam longo ſpacio, quàm in ætate XIII annorū for-
tuna uariauerit. Quin tu hominis cū homine, & ducis cum duce, fortunā cum fortuna
confers? Quot Romanos duces nominē, quibus nunquā aduerſa fortuna pugnæ fuit?
paginas in annalibus magiſtratuum, faſtiſq́ percurrere licet, conſulū, dictatorumq́,
quorū nec uirtutis, nec fortunæ ullo die populū Romanū pœnituit. Et quo ſint mira-
biliores, quàm Alexander, aut quiſquā alius rex, denos, uicenoſq́ dies quidā dictatu-
ram, nemo pluſquā annum conſulatū geſsit. ab Tribb. pl. delectus impediti ſunt, poſt
tempus

tempus ad bella ierunt: ante tempus, comitiorũ cauſa reuocati ſunt: in ipſo conatu rerũ A circumegit ſe annus: collegæ nunc temeritas, nunc prauitas impedimento, aut damno fuit: malè geſtis rebus alterius ſucceſſum eſt: tironem, aut mala diſciplina inſtitutum exercitum acceperunt. At hercule reges non liberi ſolum impedimentis omnibus, ſed domini rerum temporumq́, trahunt conſilijs cuncta, non ſequuntur. Inuictus ergo Alexander cũ inuictis ducibus bella geſsiſſet, & eadem fortunæ pignora in diſcrimen detuliſſet, immo etiam eo plus periculi ſubiſſet, quod Macedones unum Alexandrum habuiſſent, multis caſibus non ſolum obnoxium, ſed etiam offerentem ſe: Romani multi fuiſſent Alexandro uel gloria, uel rerum magnitudine pares, quorum ſuo quiſque fato ſine publico diſcrimine uiueret, moreretur q́. Reſtat ut copiæ copijs comparentur uel numero, uel militũ genere, uel multitudine auxiliorum. Cenſebãtur eius ætatis luſtris ducena quinquagena millia capitum. Itaq; in omni defectione ſociorum Latini nominis urbano propè delectu decem ſcribebantur legiones. quaterni, quiniq́ exercitus ſæpe per eos annos, in Hetruria, in Vmbria, Gallis hoſtibus adiunctis, in Samnio, in Lucanis gerebant bellũ. Latiũ deinde omne cum Sabinis, & Volſcis, & Aequis, & omni Campania, & parte Vmbriæ Hetruriæq́, & Picentibus, & Marſis, Pelignisq́ ac Veſtinis atq; Apulis, adiunctaq́ omni ora Græcorum inferi maris à Thurijs Neapolim & Cumas, & inde Antio atq; Hoſtia tenus Samnites, aut ſocios ualidos Romanis, aut fractos bello inueniſſet hoſtes. Ipſe traieciſſet mare cum ueteranis Macedonibus, non plus triginta millibus hominũ, & quatuor millibus equitum, maximè Theſſalorũ. hoc enim roboris erat. Perſas, Indos, aliasq́ ſi adiunxiſſet gentes, impedimentũ maius quàm auxilium traheret. Adde, quòd Romanis ad manum domi ſupplementum eſſet: Alexãdro (quod poſtea Annibali accidit) alieno in agro bellanti exercitus cõſenuiſſet. Arma, clypeus, ſariſſæq́ illis: Romano ſcutum, maius corpori tegumentum, & pilum, haud paulo quàm haſta uehementius ictu miſſuq́ telum. ſtatarius uterque miles, ordines ſeruans: ſed illa phalanx immobilis, & unius generis: Romana acies diſtinctior, ex pluribus partibus cõſtans: facilis partienti quacunq; opus eſſet, facilis iungenti. Iam in opere quis par Romano miles? quis ad tolerandum laborem melior? Vno prælio uictus Alexander, bello uictus eſſet. Romanum, quem Caudiũ, quem Cannæ non fregerunt, quę fregiſſet acies? Næ ille ſępe, etiã ſi prima proſperè eueniſſent, Perſas & Indos, & imbellẽ Aſiam quęſiſſet, & cum fœminis ſibi bellum fuiſſe dixiſſet, quod Epeiri regẽ Alexandrum mortifero uulnere ictum dixiſſe ferunt, ſortem bellorum in Aſia geſtorum ab hoc ipſo iuuene cum ſua conferentem. Equidem cum per annos quatuor & uiginti primo Punico bello claſsibus certatum cum Pœnis recordor, uix ętatem Alexandri ſuffecturam fuiſſe reor ad unum bellum. & forſitan cum & fœderibus uetuſtis iuncta Punica res Romanę eſſet, & timor par aduerſus communẽ hoſtem duas potentiſsimas armis uiriſq́ urbes armaret, ſimul Punico Romanoq́ obrutus bello eſſet. Nõ quidem Alexandro duce, nec integris Macedonum rebus: ſed experti tamen ſunt Romani Macedonem hoſtem aduerſus Antiochum, Philippum, & Perſen, non modò cum clade ulla, ſed ne cum periculo quidem ſuo. abſit inuidia uerbo, & ciuilia bella ſileant. nunquam ab equite hoſte, nunquam à pedite, nunquam aperta acie, nunquam æquis utiq;, nunquam iniquis locis laborauimus. Equitem, ſagittas, ſaltus impeditos, auia cõmeatib. loca, grauis armis miles timere poteſt. mille acies grauiores quàm Macedonũ atq; Alexandri, auertit, auertetq́, modò ſit perpetuus huius qua uiuimus pacis amor, & ciuilis cura concordię. M. Follius Flaccina inde, & L. Plautius Venox COSS. facti. Eo anno ab frequentibus Samnitiũ populis de fœdere renouãdo legati cum ſenatum humi ſtrati mouiſſent, reiecti ad populum haudquaquã tam efficaces habebãt preces. itaq; de fœdere negatum: inducię biennij cum per aliquot dies fatigaſsẽt ſingulos, precibus impetratę. Et ex Apulia Theanenſes Canuſiniq́ populationibus feſsi, obſidibus L. Plautio COS. datis, in deditionem uenerunt. Eodem anno primùm præfecti Capuę B

creari

A creari cœpti, legibus ab L. Furio prętore datis: cum utrumq́; ipſi pro remedio ęgris re
bus diſcordia inteſtina petiſſent. Et duæ Romæ additæ tribus, Vfentina ac Faleri-
na. Inclinatis ſemel in Apulia rebus, Theates quoq; Apuli ad nouos COSS. C. Iuni
um Bubulcum, Q. Aemylium Barbulam fœdus petitum uenerunt. pacis per omnem
Apuliam præſtandæ populo Romano autores, id audacter ſpondendo impetraue-
runt, ut fœdus daretur: neq; ut æquo tamen fœdere, ſed in ditione populi Romani eſ-
ſent. Apulia perdomita (nam Tarento quoq; ualido oppido Iunius potitus erat) in Lu
canos perrectum. inde repentino aduentu Aemylij COS. Nerulum ui captum. Et
poſtquam res Capuæ ſtabilitas Romana diſciplina fama per ſocios uulgauit, Antiati-
bus quoq;, qui ſe ſine legibus certis, ſine magiſtratibus agere querebantur: dati ab ſena
tu ad iura ſtatuenda ipſius coloniæ patroni: nec arma modo, ſed iura etiam Romana
latè pollebant. C. Iunius Bubulcus, & Q. Aemylius Barbula COSS. exitu anni non
COSS. ab ſe creatis, Sp. Nautio & M. Popilio, cæterùm dictatori L. Aemylio legiones
tradiderunt. Is cum L. Fuluio magiſtro equitũ Satriculam oppugnare adortus, rebel-
landi cauſam Samnitibus dedit. Duplex inde terror illatus Romanis. hinc Samnis ma-
gno exercitu coacto ad eximẽdos obſidione ſocios haud procul caſtris Romanorũ ca-
ſtra poſuit. hinc Satricani magno cũ tumultu patefactis repentè portis in ſtationes ho-
ſtium incurrerunt. Inde pars utraq; ſpe alieni magis auxilij, quàm uiribus freta ſuis, iu-
ſto mox prælio inito Romanos urgent. & quanquam anceps dimicatio erat, tamen u-
trinq; tutam aciem dictator habuit: quia & locum haud facilem ad circunueniendum
cepit, & diuerſa ſtatuit ſigna, infeſtior tamen in erumpentes inceſſit: nec magno certa-
mine intra mœnia cõpulit. tum totam aciem in Samnites obuertit. ibi plus certaminis
fuit. Victoria ſicut ſera, ita nec dubia, nec uaria fuit. Fuſi in caſtra Samnites, extinctis no
cte ignibus tacito agmine abeunt: & ſpe abiecta Satriculæ tuendæ, Pliſtiam ipſi ſocios
B Romanorũ, ut parem dolorem hoſti redderent, circunſidunt. Anno circumacto, bellũ
deinceps ab dictatore Q. Fabio geſtum eſt. COSS. noui, ſicut ſuperiores, Romæ manſe
runt: Fabius ad accipiendum ab Aemylio exercitum, ad Satriculam cum ſupplemen-
to uenit. neq; enim Samnites ad Pliſtiã manſerant: ſed accitis ab domo nouis militibus,
multitudine freti caſtra eodẽ quo antè loco poſuerũt, laceſſentesq́; prælio Romanos a-
uertere ab obſidione conabãt. Eo intentius dictator in mœnia hoſtiũ uerſus, id bellũ
tanti ducere, quod urbem oppugnabat: ſecurior ab Samnitibus agere, ſtationibus mo
dò oppoſitis, ne qua in caſtra uis fieret. eo ferocius adequitare Samnites uallo, neq; oci
um pati. & cum iam propè in portis caſtrorum eſſet hoſtis, nihil conſulto dictatore
magiſter equitũ Q. Aemylius Cæretanus magno tumultu cum omnibus turmis equi-
tum euectus, ſummouit hoſtẽ. tum in minimè pertinaci genere pugnæ ſic fortuna exer
cuit opes, ut inſignis utrinq; clades, & clara ipſorum ducum ederet funera. prior Sam-
nitium imperator ægrè patiens, quò tam ferociter adequitaſſet, inde ſe fundi fugaríq;,
orando hortandoq́; equites prælium integrauit. In quem inſignem inter ſuos cien-
tem pugnam magiſter equitum Romanus infeſta cuſpide ita permiſit equum, ut uno
ictu exanimem equo præcipitaret: nec ut fit, ad ducis caſum perculſa magis, quàm iri-
tata eſt multitudo omnis. Qui circà erant, in Aulium temere inuectum per hoſtium
turmas tela coniecerunt, fratríq; præcipuum decus ulti Samnitium imperatoris dede-
runt. Is uictorem detractum ex equo magiſtrum equitũ plenus mœroris atq; iræ tru-
cidauit: nec multum abfuit, quin corpore etiam, quia inter hoſtiles ceciderat turmas,
Samnites potirentur. ſed extemplò ad pedes deſcẽſum ab Romanis eſt: coactíq; idem
Samnites facere, & repentina acies circa corpora ducum pedeſtre prælium inijt. quo
haud dubiè ſuperat Romanus, recuperatumq́; Aulij corpus miſta cum dolore læti-
tia uictores in caſtra referunt. Samnites duce amiſſo, & per equeſtre certamen tenta-
tis uiribus, omiſſa Satricula, quam nequicquam defendi rebantur, ad Pliſtiæ obſidio-
nem redeunt: intráq; paucos dies Satricula Romanus per deditionem, Pliſtia per uim

Samnis

Samnis potitur. Mutata inde belli ſedes eſt. ad Soram è Samnio Apuliaq́ꝫ traductæ A
legiones. Sora ad Samnites defecerat, interfectis colonis Romanorū. Quò cum prior
Romanus exercitus ad ulciſcendam ciuium necem, recuperandamq́ꝫ coloniam magnis
itineribus perueniſſet, & ſparſi per uias ſpeculatores ſequi legiones Samnitiū, nec iam
procul abeſſe alij ſuper alios nunciarent, obuiam itum hoſti, atqꝫ ad Lautulas ancipiti
prælio dimicatū eſt. non cædes, nō fuga alterius partis, ſed nox incertos uicti, uictorés
ne eſſent, diremit. Inuenio apud quoſdam, aduerſam eam pugnā Romanis fuiſſe: atqꝫ
in ea cecidiſſe Q. Aulium magiſtrum equitum. Suffectus in locum Aulij C. Fabius ma-
giſter equitum cum exercitu nouo ab Roma aduenit: & per præmiſſos nuncios cōſul-
to dictatore, ubi ſubſiſteret, quóue tēpore, & qua ex parte hoſtem aggrederetur, ſubſti
tit occultus ad omnia ſatis exploratis conſilijs. Dictator cum per aliquot dies poſt pu
gnam continuiſſet ſuos intra uallum, obſeſsi magis quàm obſidentis modo, ſignum re-
pentè pugnæ propoſuit. & efficacius ratus ad accendendos uirorum fortium animos
nullam alibi, quàm in ſemetipſo cuiquam relictam ſpem, de magiſtro equitum, nouoq́ꝫ
exercitu militem celauit: & tanquā nulla, niſi in eruptione ſpes eſſet: Locis, inquit, angu
ſtis milites deprehenſi, niſi quam uictoria patefecerimus, uiam nullā habemus. ſtatiua
noſtra munimento ſatis tuta ſunt, ſed inopia eadem infeſta. nam & circà omnia defece-
runt, unde ſubuehi commeatus poterant: & ſi homines iuuare uelint, iniqua loca ſunt.
Itaqꝫ non fruſtrabor ego uos caſtra hic relinquendo, in quę infecta uictoria, ſicut priſti
no die, uos recipiatis. armis munimenta, non munimentis arma tuta eſſe debent. caſtra
habeant, repetantq́ꝫ, quibus operæ eſt trahere bellum: nos omnium rerum reſpectum,
pręterquàm uictorię, nobis abſcindamus. fertè ſigna in hoſtem: ubi extra uallum agmē
exceſſerit, caſtra quibus imperatum eſt, incendant: damna ueſtra milites omniū circà,
qui defecerūt, populorum præda ſarcient. Ea oratione dictatoris, quæ neceſsitatis ulti
mæ index erat, milites accenſi uadunt in hoſtē: & reſpectus ipſe ardentium caſtrorum, B
quanquam proximis tantum (ita enim iuſſerat dictator) ignis eſt ſubditus, haud par-
uum fuit irritamentum. Itaqꝫ uelut uecordes illati ſigna primo impetu hoſtium turbāt:
& in tempore poſtquam ardentia procul uidit caſtra magiſter equitum (id conuenerat
ſignum) hoſtium terga inuadit. ita circumuenti Samnites, quà poteſt quiſqꝫ, fugam per
diuerſa petunt. Ingens multitudo in unum metu conglobata, ac ſemetipſam turba im-
pediens in medio cæſa. caſtra hoſtium capta direptaq́ꝫ, quorum præda onuſtum mili-
tem in Romana caſtra dictator reducit, haudquaquā tam uictoria lætum, quàm quòd
præter exiguam deformatam incendio partem, cætera contra ſpem ſalua inuenit. Ad
Soram inde reditum, nouiq́ꝫ COSS. M. Petilius, C. Sulpitius, exercitum ab dictatore
Fabio accipiunt, magna parte ueterum militum dimiſſa, nouiſq́ꝫ cohortibus in ſupple-
mentum adductis. Cæterum cum propter difficilem urbis ſitum nec oppugnandi ſa-
tis certa ratio inireť, & aut tempore longinqua, aut præceps periculo uictoria eſſet, So
ranus transfuga clàm ex oppido profectus, cum ad uigiles Romanos penetraſſet, duci
ſe extemplò ad conſules iubet: deductuſq́ꝫ, traditurum urbem promittit. uiſus inde, cū
quónam modo id præſtaturus eſſet, percunctātes doceret, haud uana afferre, perpulit
propè adiuncta mœnibus Romana caſtra, ut ſex millia ab oppido remouerentur. fo-
re ut minus intentæ in cuſtodiam urbis diurnæ ſtationes, ac nocturnæ uigiliæ eſſent.
ipſe inſequenti nocte ſub oppido ſylueſtribus locis cohortibus inſidere iuſsis, decem
milites delectos ſecum per ardua, ac propè inuia in arcem ducit, pluribus quàm pro nu
mero uirorum miſsilibus telis eò collatis. ad hæc ſaxa erant, & temerè iacentia (ut fit) in
aſpretis: & de induſtria etiam, quo locus tutior eſſet, ab oppidanis congeſta. ubi cum
conſtituiſſet Romanos, ſemitamq́ꝫ anguſtam & arduam erectam ex oppido in arcē o-
ſtendiſſet: Hoc quidem aſcenſu, inquit, uel tres armati quamlibet multitudinem arcue
rint: uos & decem numero, & quod plus eſt, Romani, Romanorumq́ꝫ fortiſsimi uiri
eſtis, & locus pro uobis, & nox erit, quæ omnia ex incerto maiora territis oſtentat. ego
iam ter-

A iam terrore omnia implebo,uos arcem intenti tenete.decurrit inde quanto maximè po
terat cum tumultu,ad arma , & prò ueſtram fidē ciues clamitās, Arx ab hoſtibus capta
eſt.defendite,ite.hęc incidens principū foribus,hæc obuijs,hæc excurrentibus in pub-
licum pauidis increpat. Acceptum ab uno pauorem,plures per urbem ferunt. Trepidi
magiſtratus,miſsis ad arcem exploratoribus, cum tela & armatos tenere arcem multi-
plicato numero audirēt,auertunt animos à ſpe recuperandæ arcis.fuga cuncta cōplen
tur:portęꝗ à ſemiſomnis,ac maxima parte inermibus refringunt:quarū per unā præſi
dium Romanum clamore excitatum irrumpit, & concurſantes per uiam pauidos cæ-
dit.Iam Sora capta erat, cum COSS. prima luce aduenere,& quos reliquos fortuna ex
nocturna cęde ac fuga fecerat,in deditionem accipiunt.ex his CCXXV, qui omniū con
ſenſu deſtinabantur,& infandæ colonorum cædis & defectionis autores,uinctos Ro-
mam deducunt. Cæterā multitudinem incolumē præſidio impoſito Soræ relinquunt:
omnes, qui Romā deducti erant , uirgis in foro cæſi , ac ſecuri percuſsi ſummo gaudio
plebis:cuius maximè intererat,tutam ubiꝗ,quæ paſsim in colonias mitteretur , multi-
tudinem eſſe. COSS.ab Sora profecti,in agros atꝗ urbes Auſonum bellum intulerunt,
mota nanꝗ omnia aduentu Samnitiū,cum apud Lautulas dimicatum eſt,fuerant, con
iurationesꝗ circa Campaniā paſsim factæ. nec Capua ipſa crimine caruit . quin Romā
quoque , & ad principum quoſdam inquirendos uentum eſt . cæterum Auſonum
gens proditione urbium,ſicut Sora,in poteſtatem uenit. Auſona,& Minturnæ,& Ve
ſtina urbes erant , ex quibus principes iuuentutis duodecim numero in proditionem
urbium ſuarum coniurati ad conſules ueniunt . docent , ſuos iampridem exoptantes
Samnitium aduentum , ſimul ad Lautulas pugnatum audierunt, pro uictis Romanos
habuiſſe, iuuētute & armis Samnites iuuiſſe. fugatis inde Samnitibus,incerta pace age
re,nec claudentes portas Romanis,ne accerſant bellum,& obſtinatos claudere,ſi exer-
B citus admoueatur. in ea fluctuatione animorum opprimi incautos poſſe . His autori-
bus mota propius caſtra : miſsiꝗ eodem tempore circa tria oppida milites : partim ar-
mati,qui occulti propinqua mœnibus inſiderēt loca:partim togati,tectis ueſte gladijs,
qui ſub lucē apertis portis urbes ingrederētur. ab ijs ſimul cuſtodes trucidari cœpti: ſi-
mul datum ſignum armatis , ut ex inſidijs concurrerent . ita portæ occupatæ , triáꝗ
oppida eadem hora, eodemꝗ conſilio capta . ſed quia abſentibus ducibus impetus eſt
factus,nullus modus cædibus fuit: deletáꝗ Auſonum gens uix certo defectionis crimi
ne,perinde ac ſi internecino bello certaſſet. Eodem anno prodito hoſtibus Romano
præſidio, Luceria Samnitium facta: nec diu proditoribus impunita res fuit. haud pro-
cul inde exercitus Romanus erat:cuius primo impetu urbs ſita in plano capitur. Luceri
ni ac Samnites ad internecionem cæſi.eoꝗ ira proceſsit,ut Romæ cum de colonis mit-
tendis Luceriā conſuleretur ſenatus,multi delendam urbem cenſerent. præter odium,
quod execrabile in bis captos erat,longinquitas quoꝗ abhorrere à relegādis tam pro-
cul ab domo ciuibus inter tam infeſtas gentes cogebat. uicit tamen ſententia , ut mitte-
rentur coloni. duo millia & quingenti miſsi. Eodē anno, cum omnia infida Romanis
eſſent,Capuæ quoꝗ occultæ principū coniurationes patefactæ. de quibus cū ad ſena-
tum relatū eſſet,haudquaꝗ neglecta res eſt. quæſtiones decretæ: dictatoreꝗ quæſtio-
nibus exercendis dici placuit. C. Męnius dictus. is M. Follium magiſtrū equitum dixit.
Ingēs erat magiſtratus eius terror. Itaꝗ ſiue timore eius,ſeu cōſcientia, Calauios, Ouiū
Nouiumꝗ(ea capita coniurationis fuerant)prius ꝗ nominarentur apud dictatorem,
mors haud dubiè ab ipſis conſcita iudicio ſubtraxit. Deinde ut quæſtioni Cāpanæ ma-
teria deceſsit,uerſa Romā interpretando res. non nominatim, qui Capuę,ſed in uniuer
ſum, qui uſquā coiſſent,coniuraſſentúe aduerſus Romanū populum,quæri ſenatū iuſ-
ſiſſe: & coitiones honorum adipiſcendorum cauſa factas, aduerſus remp. eſſe. latiorꝗ
& re & perſonis quęſtio fieri: haud abnuente dictatore ſine fine ulla quæſtionis ſuę ius
eſſe. poſtulabātur ergo nobiles homines: appellantibusꝗ tribunos nemo erat auxilio,

quin nomina reciperentur. inde nobilitas, nec ij modò in quos crimẽ intendebatur, ſed A uniuerſi ſimul negare nobiliũ id crimen eſſe, quibus, ſi nulla obſtetur fraude, pateat uia ad honorem, ſed hominum nouorum. ipſos adeò dictatorem magiſtrumq́ equitum, reos magis quàm quæſtores idoneos eius criminis eſſe. intellecturosq́ ita id eſſe, ſimul magiſtratu abiſſent. Tum enimuerò Mænius iam famę magis q̃ imperij memor, progreſſus in concionẽ, ita uerba fecit: Et omnes anteactę uitæ uos conſcios habeo Quirites, & hic ipſe honos delatus ad me teſtis eſt innocentiæ meæ. neq; enim quod ſæpe aliàs, quia ita tẽpora poſtulabant reipub. qui bello clariſsimus eſſet, ſed qui maximè procul ab his coitionibus uitã egiſſet, dictator deligendus exercẽdis quęſtionibus fuit. Sed quoniã quidã nobiles homines (qua de cauſa uos exiſtimare, q̃ me pro magiſtratu quicquam incompertum dicere melius eſt) primũ ipſas expugnare quæſtiones omni ope anniſi ſunt: dein poſtquã ad id parum potentes erant, ne cauſam dicerent, in præſidia aduerſariorum, appellationẽ & tribunitium auxiliũ, patricij cõfugerunt: poſtremò repulſi inde (adeò omnia tutiora, q̃ ut innocentiam ſuam purgarent, uiſa) in nos irruerũt, & priuatis dictatorẽ poſcere uerecundiæ non fuit: ut omnes dij hominesq́ ſciant, ab illis, etiã quæ nõ poſsint, tentari, ne rationẽ uitæ reddant, me obuiã ire crimini, & offerre me inimicis reũ, dictatura me abdico. Vos quæſo COSS. ſi uobis datũ ab ſenatu negocium fuerit, in me primũ & hunc M. Folliũ quæſtiones exerceatis: ut appareat innocentia noſtra nos, non maieſtate honoris tutos à criminibus iſtis eſſe. Abdicat inde ſe dictactura, & poſt eum cõfeſtim Follius magiſterio equitũ: primiq́ apud COSS. (ijs enim ab ſenatu mandata res eſt) rei facti, aduerſus nobiliũ teſtimonia egregiè abſoluunt. P. etiã Philo multiplicatis ſummis honoribus poſt res tot domi belloq́ geſtas, cæterũ inuiſus nobilitati, cauſam dixit, abſolutusq́ eſt. Nec diutius (ut fit) q̃ dum recens erat, quæſtio per clara nomina reorũ uiguit. inde labi cœpit ad uiliora capita, donec coitionibus factionibusq́, aduerſus quas cõparata erat, oppreſſa eſt. Earum fama rerũ, magis tamen B ſpes Campanæ defectionis, in quam coniuratũ erat, Samnites in Apuliã uerſos rurſus ad Caudiũ reuocauit: & inde ex propinquo, ſi qui motus occaſionẽ aperiret, Capuam Romanis eriperẽt. Eò COSS. cum ualido exercitu uenerunt. & primò circa ſaltus, cum utrinq; ad hoſtẽ iniqua uia eſſet, cunctati ſunt. deinde Sãnites per aperta loca breui circuitu in loca plana, Campanos campos, agmen demittunt. ibiq́ primũ caſtra in cõſpectu hoſtibus data: deinde leuibus prælijs, equitũ ſæpius q̃ peditum utrinq; periculũ factum. nec aut euentus eorũ Romanũ, aut moræ, qua trahebant bellũ, pœnitebat. Samnitiũ contrà ducibus, & carpi paruis quotidie damnis, & ſeneſcere dilatione belli uires ſuę uidebant. itaq; in aciẽ procedunt, equitibus in cornua diuiſis: quibus pręceptũ erat, intentiores ad reſpectũ caſtrorũ, ne qua eò uis fieret, q̃ ad prælium ſtarẽt: aciem pediti tutã fore. COSS. Sulpitius in dextro, Petilius in læuo cornu cõſiſtunt. dextra pars, qua & Samnites raris ordinibus, aut ad circumeundos hoſtes, aut ne ipſi circumirent, conſtiterant, latius patefacta ſtetit. ſiniſtris, præterquã quòd confertiores ſteterant, repentino cõſilio Petilij COS. additæ uires: qui ſubſidiarias cohortes, quæ integrę ad longioris pugnę caſus reſeruabantur, in primã aciem extemplò emiſit: uniuerſisq́ hoſtem primo impetu uiribus impulit. Cõmota pedeſtri acie Samnitiũ, eques in pugnã ſuccedit. in hunc tranſuerſo agmine inter duas acies ſe inferentẽ Romanus equitatus concitat equos: ſignaq́ & ordines peditũ atq; equitum confundit, donec uniuerſam ab ea parte auertit aciẽ. In eo cornu non Petilius ſolus, ſed Sulpitius etiã hortator affuerat, auectus ab ſuis nondũ conſerentibus manus, ad clamorẽ ab ſiniſtra parte prius exortum. unde haud dubiam uictoriã cernens, cum ad ſuum cornu tenderet cum mille ducentis uiris, diſsimilẽ ibi fortunã inuenit: Romanos loco pulſos, uictorẽ hoſtẽ ſigna in perculſos inferentem. cæterũ omnia mutauit repentè cõſulis aduentus. nam & cõſpectu ducis refectus militũ eſt animus: & maius q̃ pro numero auxilium aduenerat, fortes uiri: & partis alterius uictoria audita, mox uiſa etiam, præliũ reſtituit. tota deinde iam uincere acie

Romanus

A Romanus,& omiſſo certamine,cædi capiq; Samnites:niſi qui Maleuentū, cui nunc ur
bi Beneuentū nomen eſt,perfugerunt. Ad triginta millia cęſa aut capta Samnitiū,pro-
ditum memoriæ eſt. COSS. egregia uictoria parta, protinus inde ad Bouianū oppu
gnandum legiones ducunt, ibiq; hyberna egerunt, donec ab nouis COSS. L. Papyrio
Curſore quintū,C.Iunio Bubulco iterum,nominatus dictator C. Petilius cum M.Fol
lio magiſtro equitum exercitū accepit. Is cum audiſſet arcē Fregellanā ab Samnitibus
captam,omiſſo Bouiano ad Fregellas pergit.unde poſt nocturnam Samnitium fugam
ſine certamine receptis Fregellis,pręſidioq; ualido impoſito,in Campaniā reditum,ma
ximè ad Nolam armis repetendā. eò ſe intra mœnia ſub aduentum dictatoris, & Sam-
nitium omnis multitudo,& Nolana agreſtis,cōtulerant.Dictator urbis ſitu circumſpe
cto,quo apertior aditus ad mœnia eſſet,omnia ędificia(& frequenter ibi habitatur) cir
cūiecta muris incēdit.nec ita multo pòſt,ſiue à Petilio dictatore, ſiue ab C.Iunio COS.
(nam utrunq; tradit)Nola eſt capta.Qui captæ decus Nolę ad COS. trahunt,adijciūt,
Atinam & Calatiam ab eodem captas:Petilium autem peſtilētia orta claui figendi cau-
ſa dictatorem dictum. Sueſſa & Pontia eodem anno coloniæ deductæ ſunt. Sueſſa,
Auruncorū fuerat:Volſci Pontias inſulā ſitam in cōſpectu littoris ſui incoluerant.& in
tertiam Caſsinū ut deducerentur coloni, S C factum eſt.ſed III uiros creauere,ac miſe-
re colonorum quatuor millia inſequentes COSS.M. Valerius, P.Decius.Profligato fe
rè Samnitium bello,prius ꝙ ea cura decederet patribus Romanis, Hetruſci belli fama
exorta eſt:nec erat ea tēpeſtate gens alia,cuius ſecundū Gallicos tumultus arma terribi
liora eſſent,cùm propinquitate agri,tum multitudine hominū. Itaq; altero COS.in Sā-
nio reliquias belli perſequente, P. Decius, qui grauiter æger Romæ reſtiterat, autore
ſenatu dictatorem C.Iunium Bubulcum dixit.Is, prout rei magnitudo poſtulabat,om
nes iuniores ſacramento adigit:arma, quæq; alia res poſcit,ſumma induſtria parat. nec
B tantis apparatibus elatus,de inferendo bello agitat: quieturus haud dubiè,niſi ultrò ar
ma Hetruſci inferrent. Eadem in cōparando cohibendoq; bello conſilia & apud He-
truſcos fuere.neutri finibus egreſsi. Et cenſura clara eo anno Appij Claudij, & C.Plau
tij fuit:memoriæ tamē felicioris ad poſteros nomē Appij,quòd uiam muniuit, & aquā
in urbem duxit: eaq; unus perfecit, quia ob infamem atq; inuidioſam ſenatus lectionē
uerecundia uictus collega,magiſtratu ſe abdicauerat. Appius iam inde antiquitus inſi-
tam pertinaciā familiæ gerendo,ſolus cenſuram obtinuit.Eodem Appio autore Poti-
tia gens,cuius ad aram Maximam Herculis familiare ſacerdotium fuerat,ſeruos publi-
cos miniſterij delegandi cauſa ſolennia eius ſacri docuerat. Traditur inde dictu mirabi-
le,& quod dimouendis ſtatu ſuo ſacris religionē facere poſſet, cum duodecim familiæ
ea tēpeſtate Potitiorum eſſent,puberes ad triginta, omnes intra annum cum ſtirpe ex-
tinctos:nec nomen tantum Potitiorum interijſſe, ſed cenſorem etiam Appium memo
ri deûm ira poſt aliquot annos luminibus captum. Itaq; COSS. qui eum annum ſecuti
ſunt,C.Iunius Bubulcus III,& Q. Æmylius Barbula iterum,initio anni queſti apud po
pulum,deformatum ordinem praua lectione ſenatus,qua potiores aliquot lectis pręte
riti eſſent,negauerunt eam lectionem ſe,quæ ſine recti prauiq; diſcrimine ad gratiam ac
libidinem facta eſſet obſeruaturos.& ſenatum extemplò citauerunt eo ordine,qui ante
cenſores Appium Claudiū & C.Plautium fuerat. Et duo imperia eo anno dari cœpta
per populum,utraq; pertinentia ad rem militarem:unum,ut tribuni militū in quatuor
legiones à populo crearent. quæ antea perquā paucis ſuffragio populi relictis locis,di-
ctatorū & conſulum fermè fuerant beneficia.tulere eam rogationem Tribb.pl.L.Ati-
lius, C. Martius alterum, ut II uiros nauales claſsis ornandæ reficiendæq; cauſa idem
populus iuberet.Lator huius plebiſciti fuit M. Decius Trib. pl. Eiuſdem anni rem di
ctu paruam præterirem,ni ad religionem uiſa eſſet pertinere. Tibicines,quia prohibiti
à proximis cenſoribus erant in æde Iouis ueſci,quod traditū antiquitus erat,ęgrè paſsi,
Tybur uno agmine abierunt:adeò,ut nemo in urbe eſſet,qui ſacrificijs pręcineret. Eius

rei religio tenuit Senatum, legatoſq; Tybur miſerunt, ut darent operam ut hi homines A
Romanis reſtituerentur. Tyburtini benignè polliciti, primùm accitos in curiam horta-
ti ſunt, ut reuerterentur Romã: poſtquam perpelli nequibant, conſilio haud abhorren
te ab ingenijs hominũ, eos aggrediuntur. Die feſto alij alios per ſpeciem celebranda
rum cantu epularũ cauſa inuitãt, & uino, cuius auidũ fermè genus eſt, oneratos ſopiũt:
atq; ita in plauſtra ſomno uictos cõijciunt, ac Romã deportant: nec prius ſenſere, quàm
plauſtris in foro relictis plenos crapulæ eos lux oppreſsit. Tunc concurſus populi fa-
ctus, impetratoq; ut manerent, datum, ut triduũ quotannis ornati cum cantu, atq; hac,
quæ nunc ſolennis eſt, licentia per urbem uagarentur: reſtitutumq; in æde ueſcendi ius
ijs, qui ſacris pręcinerent. Hæc inter duorum ingentiũ bellorũ curã gerebantur. Con-
ſules inter ſe prouincias partiti, Iunio Samnites, Æmylio nouũ bellum Hetruria ſorte
obuenit. In Samnio Cluuiam præſidium Romanũ, quia nequiuerat ui capi, obſeſſum
fame in deditionẽ acceperant Samnites, uerberibusq; fœdum in modũ laceratos occi-
derãt deditos. Huic infenſus crudelitati Iunius, nihil antiquius oppugnatiõe Cluuiana
ratus, quo die aggreſſus eſt mœnia, ui cepit, atque omnes puberes interfecit. Inde ui-
ctor exercitus Bouianum ductus. caput hoc erat Pentrorum Samnitium, longè ditiſsi
mum atq; opulentiſsimũ armis uiriſq;. Ibi quia haud tantũ irarum erat, ſpe prædæ mili
tes accenſi, oppido potiuntur. minus itaq; ſæuitũ in hoſtes eſt: prædæ plus penè, quàm
ex omni Samnio unquã egeſtum, benigneq; omnis militi conceſſa. & poſtquam præ-
potentẽ armis Romanũ nec acies ſubſiſtere ullę, nec caſtra, nec urbes poterant, omniũ
principum in Samnio eò curæ ſunt intentæ, ut inſidijs quæreretur locus, ſi qua licentia
populando effuſus exercitus excipi ac circumueniri poſſet. Transfugæ agreſtes, & ca-
ptiui quidã, pars fortè, pars conſilio oblati congruentia ad conſulem afferentes, quæ &
uera erant, pecoris uim ingentẽ in ſaltum auium cõpulſam eſſe, perpulerunt ut præda-
tum eò expeditæ ducerentur legiones. ibi ingens hoſtiũ exercitus itinera occultus inſe- B
derat, & poſtquã intraſſe Romanos uidit ſaltum, repentè exortus cum clamore ac tu-
multu incautos inuadit. & primo noua res trepidationẽ fecit, dum arma capiunt, ſarci-
nas congerunt in mediũ. dein, poſtquam ut quiſq; liberauerat ſe onere, aptaueratq; ar-
mis, ad ſigna undiq; coibãt, & notis ordinibus in ueteri diſciplina militiæ iam ſine præ-
cepto ullius ſua ſponte ſtruebatur acies, conſul ad ancipitem maximè pugnã aduectus,
deſilit ex equo, & Iouem Martemq;, atq; alios teſtatur deos, ſe nullam ſuam gloriã in-
de, ſed prędam militi quærentẽ, in eum locum deueniſſe: neq; in ſe aliud, quàm nimiam
ditandi ex hoſte militis curam reprehendi poſſe. ab eo ſe dedecore nullam rem aliam,
quàm uirtutem militum uindicaturam. conniterentur modò uno animo omnes inua-
dere hoſtem uictum acie, caſtris exutum, nudatum urbibus, ultimam ſpem furto inſi-
diarum tentantem, & loco non armis fretum. Sed quem eſſe iam uirtuti Romanę inex
pugnabilem locum? Fregellana arx, Soranaq;, & ubicunq; iniquo ſucceſſum erat loco,
memorabantur. His accenſus miles, omnium immemor difficultatum, uadit aduerſus
imminentẽ hoſtium aciem. ubi paulum laboris fuit, dum in aduerſum cliuũ erigitur ag
men. cæterum poſtquàm prima ſigna planitiẽ ſummam ceperunt, ſenſitq; acies ęquo ſe
iam inſtitiſſe loco, uerſus extemplò eſt terror in inſidiatores, eaſdemq; latebras, quibus
ſe pauloantè texerant, palati atq; inermes fuga repetebant, ſed loca difficilia hoſti quæſi
ta ipſos tum ſua fraude impediebant. itaq; ergo perpaucis effugium patuit. Cæſa ad ui-
ginti millia hominum, uictorq; Romanus ad oblatam ultro ab hoſte prædam pecorũ
diſcurrit. Dum hæc geruntur in Samnio, iam omnes Hetrurię populi, præter Arreti-
nos, ad arma ierant, ab oppugnando Sutrio, quæ urbs ſocia Romanis uelut clauſtra
Hetruriæ erat, ingens orſi bellum. Eò alter COS. Æmylius cum exercitu ad liberandos
obſidione ſocios uenit. aduenietibus Romanis Sutrini cõmeatus benignè in caſtra an-
te urbem poſita aduexere. Hetruſci diem primum, conſultando maturarent, traherẽt
ne bellum, traduxerunt. poſtero die, ubi celeriora quàm tutiora conſilia magis placue-

A re ducibus, ſole orto ſignum pugnę propoſitũ eſt: armatiq́; in aciem procedunt. Quod
poſtquam conſuli nunciatum eſt, extemplò teſſerã dari iubet, ut prãdeat miles, firma-
tisq́; cibo uiribus arma capiat. dicto paretur. Conſul ubi armatos paratosq́; uidit, ſigna
extra uallũ proferri iuſsit, & haud procul hoſte inſtruxit aciem. Aliquãdiu intẽti utrin-
que ſteterunt, expectãtes ut ab aduerſarijs clamor & pugna inciperet. & prius ſol me-
ridie ſe inclinauit, quàm telum hinc aut illinc emiſſum eſt. inde, ne infecta re abiretur,
clamor ab Hetruſcis oritur, concinuntq́; tubæ, & ſigna inferuntur. Nec ſegnius à Ro-
manis pugna initur. concurrunt infenſis animis. numero hoſtis, uirtute Romanus ſu-
perat. anceps prælium multos utrinq́;, & fortiſsimũ quenque abſumit. nec prius incli-
nata res eſt, quàm ſecunda acies Romana ad prima ſigna, integri feſsis ſucceſſerunt. He
truſci, quia nullis recentibus ſubſidijs fulta prima acies fuit, ante ſigna circaq́; omnes ce-
ciderunt. nullo unquam prælio fugæ minus, nec plus cædis fuiſſet, ni obſtinatos mori
Thuſcos nox texiſſet: ita, ut uictores prius quàm uicti pugnandi finem facerent. Poſt
occaſum ſolis ſignũ receptui datum eſt: nocte ab utroq́; in caſtra reditum. Nec deinde
quicquam eo anno rei memoria dignæ apud Sutrium geſtũ eſt: quia & ex hoſtiũ exer-
citu prima tota acies deleta uno prælio fuerat, ſubſidiarijs modò relictis, uix quod ſatis
eſſet ad caſtrorũ præſidium. & apud Romanos tantum uulnerum fuit, ut plures poſt
prælium ſaucij deceſſerint, quàm ceciderant in acie. Q. Fabius inſequentis anni COS.
bellũ ad Sutriũ excepit. collega Fabio C. Martius Rutilius datus eſt. cæterũ & Fabius
ſupplementũ ab Roma adduxit: & nouus exercitus domo accitus Hetruſcis uenit. Per-
multi iam anni erant, cum inter patricios magiſtratus, tribunosq́; nulla certamina fue-
rant: cum ex ea familia, quæ uelut fatalis tum tribunis ac plebi erat, certamẽ oritur. Ap.
Claudius cenſor circumactis decem & octo menſibus, quod Aemylia lege finitum cen
ſuræ ſpacium tẽporis erat, cum C. Plautius collega eius magiſtratu ſe abdicaſſet, nulla
B ui cõpelli ut abdicaret, potuit. P. Sempronius erat Tribunus pleb. qui finiendæ cenſu-
ræ intra legitimũ tempus actionem ſuſceperat, non popularẽ magis quàm iuſtam, nec
in uulgus, quàm optimo cuiq́; gratiorẽ. Is cum identidem legem Aemyliã recitaret, au-
toremq́; eius Mamercũ Aemyliũ dictatorem laudibus ferret: qui quinquennalem antè
cenſurã, & longinquitate poteſtatẽ dominantem intra ſex menſiũ & anni coegiſſet ſpa
cium: Dic agedum, inquit, Ap. Claudi, quid'nam facturus fueris, ſi eo tempore quo C.
Furius & M. Geganius cenſores fuerunt, cenſor fuiſſes? Negare Appius interrogatio-
nem tribuni magnopere ad cauſam pertinere ſuam. nam etſi tenuerit lex Aemylia eos
cenſores, quorũ in magiſtratu lata eſſet: quia poſt illos cenſores creatos eam legem po-
pulus iuſsiſſet, quodq́; poſtremũ iuſsiſſet, id ius ratumq́; eſſet: non tamen aut ſe, aut eo-
rum quenquam, qui poſt eam legem latam creati cenſores eſſent, teneri ea lege potuiſ-
ſe. Hæc ſine ullius aſſenſu cauillãte Appio, En, inquit, Quirites illius Appij progenies,
qui decemuir in annum creatus, altero anno ſe ipſe creauit: tertio nec ab ſe, nec ab ullo
creatus, priuatus faſces & imperiũ obtinuit: nec antè continuando abſtitit magiſtratu,
quàm obruerent eum malè parta, malè geſta, malè retenta imperia. hæc eſt eadem fami
lia Quirites, cuius ui atq́; iniurijs cõpulſi extorres patria Sacrum montẽ cepiſtis. hæc,
aduerſus quam tribunitiũ auxilium uobis cõparaſtis: hæc, propter quam duo exerci-
tus Auentinum inſediſtis. hæc, quæ fœnebres leges. hæc, quæ agrarias ſemper impu-
gnauit. hæc cõnubia patrum & plebis interrupit. hæc plebi ad curules magiſtratus iter
obſepſit. hoc eſt nomẽ multo, quàm Tarquiniorũ, infeſtius ueſtræ libertati. Ita'ne tan
dem Ap. Claudi, cum centeſimus iam annus ſit ab Mamerco Aemylio dictatore, tot
cenſores fuerint nobiliſsimi fortiſsimiq́; uiri, nemo eorum duodecim tabulas legit? ne-
mo id ius eſſe, quod poſtremò populus iuſsiſſet, ſciuit? immo uerò omnes ſciuerunt.
ideo Aemyliæ potius legi paruerunt, quàm illi antiquę, qua primum cenſores creati e-
rant, quia hanc poſtremũ iuſſerat populus: & quia ubi duæ contrariæ leges ſunt, ſem-
per antiquæ abrogat noua. An hoc dicis Appi? non teneri Aemylia lege populum? an

populum teneri, te unum extra legem eſſe? Tenuit Aemylia lex uiolentos illos cenſo- A
res, C. Furiū & M. Geganium. qui quid iſte magiſtratus in repub. malè facere poſſet,
indicarunt, cum ira finitæ poteſtatis, Mamercū Aemylium principem ætatis ſuæ belli
domiq́ꝫ, ærarium fecerunt. tenuit deinceps omnes cenſores intra centū annorum ſpa-
cium. tenet C. Plautiū collegam tuum, iiſdem auſpicijs, eodem iure creatum. An hunc
non ut qui optimo iure cēſor creatus eſſet, populus creauit? ut unus eximius es in quo
hoc præcipuum ac ſingulare ualeat? quem tu regem ſacrificiorum crees? amplexus re-
gni nomen, ut qui optimo iure rex Romæ creatus ſit, creatū ſe dicet. quem ſemeſtri di-
ctatura, quē interregno quinq́ꝫ diebus cōtentum fore putes? quem claui figendi, aut lu
dorum cauſa dictatorē audacter crees? Quàm iſti ſtolidos ac ſocordes uideri creditis
eos, qui intra uiceſimū diem ingentibus rebus geſtis dictatura ſe abdicauerunt? aut qui
uitio creati abierunt magiſtratu? Quid ego antiqua repetā? nuper intra decē annos C.
Mænius dictator, quia cum quæſtiones ſeuerius quàm quibuſdā potentibus tutū erat,
exerceret contagio eius, quod quærebat, ipſi criminis obiectata ab inimicis eſt, ut priua
tus obuiā iret crimini, dictatura ſe abdicauit. Nolo ego iſtā in te modeſtiā: ne degenera-
ueris à familia imperioſiſsima & ſuperbiſsima: nō die, nō hora citius, quàm neceſſe eſt,
magiſtratu abieris, modò ne excedas finitū tēpus. ſatis eſt, aut diem aut mēſem cenſuræ
adijcere. Triennium, inquit, & ſex menſes ultra quàm licet Æmylia lege, cenſurā gerā,
& ſolus geram. hoc quidē iam regno ſimile eſt. An collegā ſubrogabis? quem ne in de-
mortui quidē locum ſubrogari fas eſt. pœnitet enim, quod antiquiſsimum ſolenne, &
ſolum ab ipſo cui fit inſtitutum deo, ab nobiliſsimis antiſtitibus eius ſacri ad ſeruorum
miniſterium religioſus cenſor deduxiſti, gens antiquior originibus urbis huius, hoſpi-
tio deorum immortalium ſancta, propter te ac tuam cenſurā intra annum ab ſtirpe ex-
tincta eſt, niſi uniuerſam rempublicā eo nefario obſtrinxeris: quod ominari etiā refor-
midat animus. Vrbs eo luſtro capta eſt, quo demortuo collega C. Iulio cenſore L. Pa- B
pyrius Curſor, ne abiret magiſtratu, M. Cornelium Maluginenſem collegam ſubroga
uit. & quanto modeſtior illius cupiditas fuit, quàm tua Appi? nec ſolus, nec ultra finitū
lege tempus L. Papyrius cenſuram geſsit. tamen neminē inuenit qui ſe poſtea autorem
ſequeretur. omnes deinceps cenſores poſt mortē collegæ ſe magiſtratu abdicarunt.
Te nec quòd dies exijt cenſuræ, nec quòd collega magiſtratu abijt, nec lex, nec pudor
coercet: uirtutem in ſuperbia, in audacia, in contemptu deorum hominum'que ponis.
Ego te Appi Claudi pro iſtius magiſtratus maieſtate ac uerecundia, quem geſsiſti, nō
modò manu uiolatum, ſed ne uerbo quidē inclementiori à me appellatum uellem: ſed
& hæc quæ adhuc egi, peruicacia tua & ſuperbia coegit me loqui: & niſi Æmyliæ legi
parueris, in uincula duci iubebo: nec cum ita comparatum à maioribus ſit, ut comitijs
cenſorijs, niſi duo cōfecerint legitima ſuffragia, non renunciato altero comitia differan
tur: ego te, qui ſolus cenſor creari nō poſsis, ſolum cenſuram gerere patiar. Hæc taliaq́ꝫ
cum dixiſſet, prehendi cenſorem & in uincula duci iuſsit. Approbantibus ſex tribunis
actionem collegæ, tres appellanti Appio auxilio fuerunt: ſummaq́ꝫ inuidia omnium or
dinum ſolus cenſuram geſsit. Dum ea Romæ geruntur, iam Sutriū ab Hetruſcis ob-
ſidebatur: conſuliq́ꝫ Fabio imis mōtibus ducenti ad ferendam opem ſocijs, tentandaſq́ꝫ
munitiones, ſi qua poſſet, acies hoſtium inſtructa occurrit. quorum ingentem multitu
dinem cum oſtenderet ſubiecta latè planities: Conſul, ut loco paucitatem ſuorum ad-
iuuaret, flectit paululum in cliuos agmen: (aſpreta erant ſtrata ſaxis) inde ſigna in hoſtē
obuertit. Hetruſci omnium, præterquam multitudinis ſuæ, qua ſola freti erant, imme
mores, prælium ineunt adeò raptim & auidè, ut abiectis miſsilibus, quo celerius manus
cōſererent, ſtringerent gladios uadētes in hoſtē. Romanus cōtrà, nunc tela, nunc ſaxa,
quib. eos affatim locus ipſe armabat, ingerere. igit̃ ſcuta, galeæq́ꝫ ictæ cum etiā quos nō
uulnerauerant turbarent: neq́ꝫ ſubire erat facile ad propiorem pugnam: neq́ꝫ miſsilia
habebant, quibus eminus rem gererēt: ſtātes, & expoſitos ad ictus cum iam ſatis nihil
tegeret:

A tegeret:quoſdam etiam pedem referentes fluctuantesq́;,& inſtabilem aciē redintegra-
to clamore ſtrictis gladijs haſtati & principes inuadunt. eum impetum non tulerunt
Hetruſci,uerſisq́; ſignis fuga effuſa caſtra repetunt. Sed equites Romani præuecti per
obliqua campi cum ſe fugientibus obtuliſſent,omiſſo ad caſtra itinere,montes petunt.
Inde inermi penè agmine,ac uexato uulneribus,in ſyluam Ciminiam penetratum.Ro-
manus multis millibus Hetruſcorum cæſis, duodequadraginta ſignis militaribus ca-
ptis,caſtris etiam hoſtium cum præda ingenti potitur. Tum de perſequendo hoſte a-
gitari cœptum.Sylua erat Ciminia magis tum inuia atq; horrenda, quàm nuper fuere
Germanici ſaltus:nulli ad eam diem ne mercatorum quidem adita.eam intrare haud ſe
rè quiſquam præter ducem ipſum audebat.alijs omnibus cladis Caudinæ nōdum me-
moria aboleuerat.Tum ex ijs qui aderant,conſulis frater (M. Fabium, Cæſonem alij,
C.Claudium quidam matre eadem qua COS. genitum,tradunt) ſpeculatum ſe iturum
profeſſus,breuiq́; omnia certa allaturū.Cære educatus apud hoſpites, Hetruſcis inde
literis eruditus erat:linguamq́; Hetruſcam probè nouerat.Habeo autores, uulgò tum
Romanos pueros,ſicut nūc Græcis,ita Hetruſcis literis erudiri ſolitos. ſed propius eſt
uero, præcipuum aliquid fuiſſe in eo,qui ſe tam audaci ſimulatione hoſtibus immiſcue
rit.ſeruus ei dicitur comes unus fuiſſe, nutritus unà, eoq́; haud ignarus linguæ eiuſdē.
nec quicquam aliud proficiſcentes,quàm ſummatim regionis,quę intranda erat,natu-
ram,ac nomina principum in populis accepere,ne qua inter colloquia inſigni nota hæ
ſitantes deprehēdi poſſent.iere paſtorali habitu, agreſtibus telis,falcibus gæſisq́; binis
armati.Sed neque commerciū linguæ,nec ueſtis armorū'ue habitus ſic eos texit,quàm
quod abhorrebat à fide,quenquā externum Ciminios ſaltus intraturū.Vſq; ad Camer
tes Vmbros penetraſſe dicuntur.ibi,qui eſſent,fateri Romanū auſum:introductumq́;
in ſenatum,conſulis uerbis egiſſe de ſocietate amicitiaq́;:atq; inde comi hoſpitio acce-
B ptum,nunciare Romanis iuſſum:cōmeatum exercitui dierū XXX præſtò fore,ſi ea lo-
ca intraſſet:iuuentutēq́; Camertiū Vmbrorū in armis paratā imperio futurā.Hęc cum
relata cōſuli eſſent,impedimētis prima uigilia pręmiſsis, legionib.poſt impedimēta ire
iuſsis,ipſe ſubſtitit cū equitatu:& luce orta poſtero die obequitauit ſtationib.hoſtium,
quę extra ſaltū diſpoſitę erāt.& cū ſatis diu tenuiſſet hoſtē,in caſtra ſeſe recepit:portaq́;
altera egreſſus,ante noctē agmē aſſequit̄.poſtero die, luce prima, iuga Ciminij montis
tenebat:inde contēplatus opulēta Hetrurię arua,milites emittit.Ingēti iam abacta præ
da,tumultuarię agreſtiū Hetruſcorū cohortes repētè à principib.regionis eius cōcitatę
Romanis occurrūt,adeò incōpoſitę,ut uindices prędarū propè ipſi prædę fuerint.Cę-
ſis fugatisq́; ijs, latè depopulato agro uictor Romanus, opulētusq́; rerū omniū copia,
in caſtra redijt.Eò fortè V legati cum duob. Tribb.pl.uenerant,denunciatū Fabio ſena
tus uerbis,ne ſaltū Ciminiū,trāſiret.lętati ſerius ſe,q̄ ut impedire bellū poſſent,ueniſſe,
nūcij uictorię Romā reuertunt̄.Hac expeditione cōſulis motū latius erat,q̄ profligatū
bellum.uaſtationē nanq; ſub Ciminij mōtis radicib.iacens ora ſenſerat:cōciuerat q́; in-
dignatione nō Hetrurię modò populos,ſed Vmbrię finitima. itaq; quātus non unquā
antea,exercitus ad Sutriū uenit:neq; è ſyluis tantūmodo promota caſtra,ſed etiā auidi-
tate dimicandi q̄ primū in campos delata acies:deinde inſtructa primò ſuo ſtare loco,
relicto hoſtibus ad inſtruendum cōtrà ſpacio.deinde poſtquam detrectare hoſtē ſenſe
re pugnam,ad uallum ſubeunt.ubi poſtquā ſtationes quoq; receptas intra munimēta
ſenſere,clamor repētè circa duces ortus,ut eò ſibi è caſtris cibaria eius diei deferri iube-
rent,manſuros ſe ſub armis:& aut nocte,aut certè luce prima caſtra hoſtiū inuaſuros.
Nihilo quietior Romanus exercitus imperio ducis cōtinetur.decima erat ferè diei ho-
ra,cū cibū capere cōſul milites iubet, præcipit ut in armis ſint,quacunq; diei noctis'ue
hora ſignum dederit.paucis milites alloquitur,Samnitium bella extollit:eleuat Hetru-
ſcos:nec hoſtem hoſti,nec multitudinē multitudini cōparandam ait eſſe: præterea te-
lum aliud occultum ſcituros in tēpore,interea taceri opus eſſe. His ambagibus prodi-

ſimulabat hoſtes,quo animus militum multitudine territus reſtitueretur:& quod ſine A
munimento cõſederant,uериſimilius erat quod ſimulabatur. Curati cibo corpora quie-
ti dant,& quarta ferè uigilia ſine tumultu excitati arma capiunt. dolabræ calonibus di-
uiduntur ad uallum proruendum, foſſasꝗ implendas. intra munimenta inſtruitur a-
cies: delectæ cohortes ad portarum exitus collocantur. dato deinde ſigno paulo ante
lucem, quod æſtiuis noctibus ſopitæ maximè quietis tempus eſt, proruto uallo eru-
pit acies: ſtratos paſsim inuadit hoſtes: alios immobiles,alios ſemiſomnos in cubilibus
ſuis,maximam partem ad arma trepidantes cædes oppreſsit. paucis armandi ſe datum
ſpacium eſt. eos ipſos non ſignum certum,non ducem ſequentes fundit Romanus, fu-
gatosꝗ perſequitur. ad caſtra,ad ſyluas diuerſi tendebant. ſyluæ tutius dedere refugiũ.
nam caſtra in campis ſita eodem die capiuntur: aurũ argentumꝗ iuſſum referri ad con
ſulem, cætera præda militis fuit. Cæſa aut capta eo die hoſtium millia ad ſexaginta.

Eam tam claram pugnam trans Ciminiam ſyluam ad Peruſiam pugnatam, quidam au
tores ſunt: metuꝗ in magno ciuitatem fuiſſe, ne interclusus exercitus tam infeſto ſaltu
coortis undiꝗ Thuſcis Vmbrisꝗ opprimeretur. Sed ubicunꝗ pugnatum eſt,res Ro
mana ſuperior fuit: itaꝗ à Peruſia, & Cortona,& Arretio,quæ fermè capita Hetruriæ
populorum ea tempeſtate erant,legati pacem fœdusꝗ ab Romanis petentes,inducias
in triginta annos impetrauerunt. Dum hæc in Hetruria geruntur, COS. alter C. Mar
tius Rutilius Allifas de Samnitibus ui cepit. multa alia caſtella, uici'que, aut deleta ho-
ſtiliter,aut integra in poteſtatem uenere. Per idem tempus & claſsis Romana à P. Cor
nelio, quem ſenatus maritimæ oræ præfecerat,in Campaniam acta,cum appulſa Pom
peios eſſet: ſocij inde nauales ad depopulandum agrum Nucerinum profecti, proxi-
mis raptim uaſtatis, unde reditus tutus ad naues eſſet: dulcedine(ut fit)prædę longius
progreſsi,exciuere hoſtes. palatis per agros nemo obuius fuit, cum occidione occidi
poſſent: redeuntes agmine incauto haud procul nauib. aſſecuti agreſtes exuerunt prę- B
da,partem etiam occiderunt: quæ ſuperfuit cædi trepida multitudo, ad naues compul
ſa eſt. Profectio Q. Fabij trans Ciminiam ſyluam quantum Romæ terrorem fecerat,
tam lætam famam in Samnium ad hoſtes tulerat: interclusum Romanum exercitũ ob-
ſideri: cladisꝗ imaginem Furculas Caudinas memorabant. eadem temeritate auidam
ulteriorum ſemper gentẽ in ſaltus inuios deductã, ſeptam non hoſtium magis armis,
quàm locorũ iniquitatibus eſſe. Iam gaudiũ inuidia quadã miſcebatur: quod belli Ro-
mani decus ab Samnitibus fortuna ad Hetruſcos auertiſſet. itaꝗ armis, uirisꝗ ad obte
rendũ C. Martiũ COS. cõcurrunt: protinus inde Hetruriã per Marſos ac Sabinos peti
turi, ſi Martius dimicãdi poteſtatẽ non faciat. Obuius ijs COS. fuit. dimicatũ prælio u-
trinꝗ atroci,atꝗ incerto euẽtu eſt: & cũ anceps cædes fuiſſet,aduerſæ tamẽ rei fama in
Romanos uertit,ob amiſſos quoſdã equeſtris ordinis,tribunosꝗ militũ,atꝗ unũ lega
tum,&(quod inſigne maximè fuit)cõſulis ipſius uulnus. Ob hæc etiã aucta fama(ut ſo
let)ingens terror patres inuaſit: dictatorẽꝗ dici placebat,nec quin Curſor Papyrius di
ceretur,in quo tum ſumma rei bellicę ponebatur,dubiũ cuiquã erat: ſed nec in Samniũ
nuncium perferri omnibus infeſtis tutò poſſe: nec uiuere Martium COS. ſatis fidebãt.
Alter COS. Fabius infeſtus priuatim Papyrio erat: quæ ne ira obſtaret bono publico,le
gatos ex conſulariũ numero mittendos ad eum ſenatus cenſuit: qui ſua quoꝗ eum,nõ
publica ſolũ autoritate mouerent,ut memoriã ſimultatũ patriæ remitteret. Profecti le
gati ab Fabium COS. cum S C. tradidiſſent, adieciſſentꝗ orationem conuenientẽ man-
datis,conſul demiſsis in terram oculis,tacitus ab incertis quid'nam eſſet acturus legatis
receſsit. nocte deinde ſilentio (ut mos eſt) L. Papyrium dictatorem dixit, cui cum ob
animum egregiè uictum legati gratias agerent,obſtinatum ſilentium obtinuit: ac ſine
reſponſo ac mentione facta ſui, legatos dimiſit: ut appareret inſignẽ dolorem ingenti
comprimi animo. Papyrius C. Iunium Bubulcum magiſtrũ equitum dixit: atꝗ ei legẽ
Curiatam de imperio ferenti, triſte omen diem diffidit, quod Fauciæ curię fuit princi-

A pium duabus inſignibus cladibus, captæ urbis, & Caudicæ pacis: quod utroq; anno eiuſdem curiæ fuerat principium. Macer Licinius tertia etiã clade, quę ad Cremerã accepta eſt, abominandã eam curiã facit. Dictator poſtero die auſpicijs repetitis pertulit legem, & profectus cum legionibus ad terrorẽ traducti ſyluam Ciminiã exercitus nuper ſcriptis, ad Longulam peruenit: acceptisq; à Martio COS. ueteribus militibus, in aciem copias eduxit. nec hoſtes detrectare uiſi pugnam. inſtructos deinde, armatosq;, cũ ab neutris prælium inciperetur, nox oppreſsit. Quieti aliquandiu, nec ſuis diffidentes uiribus, nec hoſtẽ ſpernẽtes, ſtatiua in propinquo habuere. Nam & cũ Vmbrorũ exercitu acie depugnatum eſt. fuſi tamen magis quàm cæſi hoſtes, quia cœptam acriter nõ tolerarunt pugnam. & ad uadimonis lacum Hetruſci lege ſacrata coacto exercitu, cũ uir uirum legiſſet, quantis nunquã aliàs antè ſimul copijs, ſimul animis dimicarunt. tãtoq; irarum certamine res geſta eſt, ut ab neutra parte emiſſa ſint tela. gladijs pugna cœpit, & acerrimè cõmiſſa ipſo certamine, quod aliquãdiu anceps fuit, accenſa eſt, ut non cũ Hetruſcis toties uictis, ſed cũ aliqua noua gente uideretur dimicatio eſſe. nihil ab ulla parte mouetur fugæ, cadunt anteſignani: & ne nudentur propugnatoribus ſigna, fit ex ſecũda prima acies. ab ultimis deinde ſubſidijs cietur miles, adeoq; ad ultimum laboris ac periculi uẽtum eſt, ut equites Romani omiſsis equis ad primos peditum per arma, per corpora euaſerint. ea uelut noua inter feſſos exorta acies turbauit ſigna Hetruſcorũ. ſecuta deinde impetum eorũ, utcunq; affecta fuerat, cætera multitudo tandẽ perrumpit ordines hoſtiũ. Tunc uinci pertinacia cœpta, & auerti manipuli quidã: & ut ſemel dedere terga, etiam certiorem capeſſere fugam. Ille primùm dies fortuna ueteri abundantes Hetruſcorum fregit opes. cæſum in acie quod roboris fuit, caſtra eo impetu capta, direptaq;. Pari ſubinde periculo, gloriæq; euẽtu bellum in Samnitibus erat, qui præter cęteros belli apparatus, ut acies ſua fulgeret nouis armorũ inſignibus, fecerũt. duo exer-

B citus erant: ſcuta alterius auro, alterius argento cælauerũt. Forma erat ſcuti: ſummũ latius qua pectus atq; humeri tegunt, faſtigio æquali: ad imũ cuneatior, mobilitatis cauſa ſpongia pectori tegumẽtum: & ſiniſtrum crus ocrea tectum. galeæ criſtatæ, quæ ſpeciẽ magnitudini corporum adderẽt. tunicæ auratis militibus uerſicolores, argẽtatis linteæ candidæ. his dextrum cornu datum: illi in ſiniſtro conſiſtunt. Notus iam Romanis apparatus inſignium armorum fuerat: doctiq; à ducibus erant, horridum militẽ eſſe debere, nõ cælatum auro argentoq;, ſed ferro & animis fretum. quippe illa prædã uerius quàm arma eſſe, nitentia ante rem, deformia inter ſanguinẽ & uulnera. uirtutẽ eſſe militis decus, & omnia illa uictoriã ſequi: & ditẽ hoſtem quãuis pauperis uictoris præmiũ eſſe. His Curſor uocibus inſtinctos milites in prœlium ducit, dextro ipſe cornu cõſiſtit: ſiniſtro præfecit magiſtrum equitum. Simul eſt cõcurſum, ingens fuit cum hoſte certamen: nõ ſegnius inter dictatorẽ & magiſtrum equitũ, ab utra parte uictoria inciperet. prior forte Iunius cõmouit hoſtem, lęuo dextrum cornu, ſacratos more Sãnitium milites, eoq; cãdida ueſte, & paribus candore armis inſignes. eos ſe orco mactare Iunius dictitãs, cũ intuliſſet ſigna, turbauit ordines, & haud dubiè impulit aciẽ. Quod ubi ſenſit dictator, Ab læuóne cornu uictoria incipiet? inquit: & dextrũ cornu, dictatoris acies alienã pugnã ſequeẽ, nõ partẽ maximã uictorię trahet? cõcitat milites. Nec peditũ uirtuti equites, aut legatorũ ſtudia ducib. cedũt. M. Valerius à dextro, P. Decius ab læuo cornu ambo cõſulares, ad equites in cornib. poſitos euehunt: adhortatiq; eos, ut partem ſecum capeſſerent decoris, in tranſuerſa latera hoſtium incurrũt. is nouus additus terror cum ex parte utraq; circumuaſiſſet aciem, & ad terrorem hoſtium legiones Romanæ redintegrato clamore intuliſſent gradum. tum fuga à Samnitibus cœpta. Iam ſtrage hominum, armorumq; inſignium campi repleri. ac primò pauidos Samnites caſtra ſua accepêre: deinde ne ea quidem retenta. captis direptisq; ante noctem iniectus ignis. Dictator ex SC triumphauit. cuius triumpho longè maximam ſpeciem captiua arma prębuere. tantum magnificẽtiæ uiſum in ijs, ut aurata ſcuta dominis argentariorum ad forum

forum ornandum diuiderentur. inde natum initium dicitur fori ornandi ab ædilibus, A cum thenſæ ducerentur. Et Romani quidem ad honorem deûm inſignibus armis hoſtium uſi ſunt: Campani ab ſuperbia & odio Samnitium gladiatores, quod ſpectaculum inter epulas erat, eo ornatu armarunt, Samnitiumq́ꝫ nomine appellarunt. Eodem anno cum reliquis Hetruſcorum ad Peruſiam, quæ ipſa induciarum fidem ruperat, Fabius COS. nec dubia, nec difficili uictoria dimicat. Ipſum oppidum (nam ad mœnia uictor acceſsit) cepiſſet: ni legati dedentes urbẽ exiſſent. Præſidio Peruſiæ impoſito, legationibus Hetruriæ amicitiam petentibus præ ſe Romam ad ſenatum miſsis. COS. præſtantiore etiam quàm dictator uictoria triumphans, urbẽ eſt inuectus. Quin etiã deuictorũ Samnitiũ decus magna ex parte ad legatos, P. Deciũ & M. Valeriũ, eſt uerſum: quos populus proximis comitijs ingenti conſenſu COS. alterum, alterum prætorẽ declarauit. Fabio ob egregiè perdomitam Hetruriam continuatᷓ conſulatus: Decius collega datᷓ. Valerius prętor quartũ creatus. COSS. partiti prouincias: Hetruria Decio, Samnium Fabio euenit. Is profectus ad Nuceriam, Alliſates iam tum pacem petentes, quòd uti ea cum daretur noluiſſent, aſpernatus, oppugnando ſubegit. Cum Samnitibus acie dimicatum. haud magno certamine hoſtes uicti. neq́ꝫ eius pugnæ memoria tradita foret, ni Marſi eo primùm prębio cum Romanis bellaſſent. Secuti Marſorum defectionẽ Peligni, eandem fortunam habuerunt. Decio quoq́ꝫ alteri COS. ſecunda belli fortuna erat. Tarquinienſem metu ſubegerat frumentũ exercitui præbere, atq́ꝫ inducias in XL annos petere. Volſinienſium caſtella aliquot ui cepit: quædam ex ijs diruit, ne recepta culo hoſtibus eſſent. circũferendoq́ꝫ paſsim bello tantum terrorem ſui fecit, ut nomen omne Hetruſcum fœdus à COS. peteret. ac de eo quidem nihil impetratum. inducię annuæ datæ. ſtipendiũ exercitui Romano ab hoſte in eum annũ penſum, & binæ tunicæ in militem exactæ. ea merces induciarũ fuit. Tranquillas res iam Hetruſcis turbauit repentina defectio Vmbrorum, gentis integræ à cladibus belli, niſi quòd tranſitum exercitus ager ſenſerat. ij cõcitata omni iuuentute ſua, & magna parte Hetruſcorũ ad rebellionem cõpulſa, tantum exercitum fecerant, ut relicto poſt ſe in Hetruria Decio, ad oppugnandã inde Romam ituros, magnificè de ſe, ac cõtemptim de Romanis loquentes, iactarent. Quod incœptum eorum ubi ad Decium COS. perlatum eſt, ad urbem ex Hetruria magnis itineribus pergit: et in agro Papinienſi ad famã intentus hoſtium cõſedit. Nec Romæ ſpernebatᷓ Vmbrorum bellum: & ipſæ minę metum fecerãt expertis à Gallica clade quàm intutã urbẽ incolerẽt. Itaq́ꝫ legati ad Fabium COS. miſsi ſunt: ut, ſi quid laxamenti à bello Samnitium eſſet, in Vmbriã properè exercitum duceret. Dicto paruit COS. magniſq́ꝫ itineribus ad Meuaniam, ubi tum copię Vmbrorũ erant, perrexit. Repens aduentus COS., quem procul Vmbria in Samnio bello alio occupatum crediderant, ita exterruit Vmbros, ut alij recendendum ad urbes munitas, quidam bellum omittendum cenſerẽt. Plaga una (Materinam ipſi appellant) nõ cõtinuit modò cęteros in armis, ſed cõfeſtim ad certamen egit. caſtra uallantem Fabium adorti ſunt. Quos ubi effuſos ruere in munimenta cõſul uidit, reuocatos milites ab opere, prout loci natura tempuſq́ꝫ patiebatur, ita inſtruxit: cohortatus prædicatione uera quã in Thuſcis, quã in Samnio partorum decorum, exiguam appendicem Hetruſci belli conficere iubet: et uocis impiæ pœnas expetere, qua ſe urbem Romanã oppugnaturos minati ſunt. Hæc tanta ſunt alacritate militum audita, ut clamor ſua ſpõte ortus loquentem interpellauerit ducem. ante imperium deinde cõcentu tubarum ac cornuum, curſu effuſo in hoſtẽ feruntᷓ: nõ tanq́ꝫ in uiros, aut armatos incurrunt. mirabilia dictu: ſigna primò eripi cœpta ſigniferis: deinde ipſi ſigniferi trahi ad cõſulem, armatiq́ꝫ milites ex acie in aciẽ trãſferri. & ſicubi eſt certamen, ſcutis magis q̃ gladijs geritᷓ res. umbonibus, incuſſaq́ꝫ ala ſternuntᷓ hoſtes. plus capitᷓ hominum, quàm cæditᷓ: atq́ꝫ una uox ponere arma iubentiũ per totã ferᷓ aciem. Itaq́ꝫ inter ipſum certamẽ facta deditio eſt à primis autoribus belli. poſtero inſequentibuſq́ꝫ diebus & cęteri Vmbrorũ populi deduntᷓ. Ocriculani ſpõſione in

A ne in amicitiam accepti. Fabius alienæ ſortis uictor belli, in ſuam prouinciam exercitum reduxit. itaq; ei ob res tam feliciter geſtas, ſicut priore anno populus continuarat conſulatum: ita ſenatus in inſequentem annum, quo Ap. Claudius, L. Volumnius COSS. fuerunt, prorogauit maximè Appio aduerſante imperium. Appium cenſorem petiſſe cõſulatũ, comitiaq; eius ab L. Furio Trib. pl. interpellata, donec ſe cenſura abdicauit, in quibuſdã annalibus inuenio. Creatus conſul, cum collegæ nouum bellũ Salentini hoſtes decernerent, Romæ manſit, ut urbanis artibus opes augeret, quando belli decus penes alios eſſet. Volumnium prouinciæ haud pœnituit. multa ſecunda prælia fecit: aliquot urbes hoſtium ui cepit. prædæ erat largitor, & benignitatem per ſe gratã comitate adiuuabat, militemq; ijs artibus fecerat & periculi & laboris auidum. Q. Fabius procõſul ad urbem Allifas cum Samnitiũ exercitu ſignis collatis cõfligit. minimè ambigua res fuit. Fuſi hoſtes, atq; in caſtra cõpulſi. nec caſtra forent retenta, ni exiguũ ſuperfuiſſet diei: ante noctẽ tamẽ ſunt circũſeſſa, & nocte cuſtodita, ne quis elabi poſſet. poſtero die uix dum luce certa, deditio fieri cœpta: & pacti, qui Samnitiũ forent, ut cũ ſingulis ueſtimentis emitterent. hi omnes ſub iugum miſsi. ſocijs Samnitiũ nihil cautũ. ad VII millia ſub corona uenière. qui ſe ciuem Hernicũ dixerat, ſeorſum in cuſtodia habitus. eos omnes Fabius Romã ad ſenatum miſit. & cum quæſitum eſſet, delectu, an uoluntarij pro Samnitibus aduerſus Romanos bellaſſent, per Latinos populos cuſtodiẽdi dantur. Iuſsiq; eam integram rem noui COSS. P. Cornelius Aruina, Q. Martius Tremulus (ij enim iam creati erãt) ad ſenatum referre. Id ægrè paſsi Hernici, concilium populorum omnium habentibus Anagninis in circo, quẽ Maritimum uocant: præter Alatrinatẽ Ferẽtinatemq;, & Verulanũ, omnes Hernici nominis populo Romano bellum indixerunt. In Samnio quoq;, quia deceſſerat inde Fabius, noui motus exorti. Calatia & Sora, præſidiaq; quæ in ijs Romana erãt, expugnata: & in captiuorum corpora militum fœdè ſæuitum. itaq; eò P. Cornelius cũ exercitu miſſus. Martio noui hoſtes (iam

B enim Anagninis Hernicisq; alijs bellum iuſſum erat) decernuntur. Primò ita omnia opportuna loca hoſtes inter cõſulũ caſtra interceperunt, ut peruadere expeditus nuncius nõ poſſet, & per aliquot dies incerti rerum omnium, ſuſpenſiq; de ſtatu alterius, uterq; conſul ageret, Romamq; is metus manaret: adeò, ut omnes iuniores ſacramento adigerentur, atq; ad ſubita rerum duo iuſti ſcriberentur exercitus. Cæterùm Hernicum bellum nequaquam pro præſenti terrore ac uetuſtate gentis gloriæ fuit. nihil uſquam dictu dignum auſi, trinis caſtris intra paucos dies exuti, triginta dierum inducias, ita ut ad ſenatum Romam legatos mitterent, pacti ſunt bimeſtri ſtipendio frumentoq;, & ſingulis in militẽ tunicis. Ab ſenatu ad Martium reiecti: cui S C permiſſum de Hernicis erat: isq; gentẽ in deditionẽ accepit. Et in Samnio alter COS. ſuperior uiribus, locis impeditior erat. omnia itinera obſepſerãt hoſtes: ſaltusq; peruios ceperant, ne qua ſubuehi cõmeatus poſſent. neq; eos, cũ quotidie ſigna in aciem cõſul proferret, elicere ad certamen poterat: ſatisq; apparebat neq; Samnitem certamen præſens, nec Romanum dilationem belli laturum. Aduentus Martij, qui Hernicis ſubactis maturauit collegæ uenire auxilio, moram certaminis hoſti exemit. nam, ut qui ne alteri quidẽ exercitui ſe ad certamẽ credidiſſent pares, coniungi utiq; paſsi duos conſulares exercitus, nihil crederent ſupereſſe ſpei: aduenientem incõpoſito agmine Martium aggrediuntur. Raptim collatæ ſarcinæ in medium: & prout tempus patiebat, inſtructa acies. clamor primùm in ſtatiua perlatus, deinde cõſpectus procul puluis, tumultum apud alterum cõſulẽ in caſtris fecit. isq; confeſtim arma capere iuſſis, raptimq; eductis in aciem militibus, trãſuerſam hoſtium aciem, atq; alio certamine occupatam inuadit: clamitans ſummum flagitiũ fore, ſi alterum exercitum utriuſq; uictoriæ compotem ſinerent fieri, nec ad ſe ſui belli uindicarent decus. quà impetum dederat, perrumpit: aciemq; per mediã in caſtra hoſtium tendit, & uacua defenſoribus capit, atq; incendit. Quæ ubi flagrantia Martianus miles cõſpexit, & hoſtes reſpexere, tum paſsim fuga cœpta Samnitium fieri: ſed

omnia

omnia obtinet cædes:nec in ullam partem tutum perfugium eſt. Iam x x x millibus ho A
ſtium cæſis,ſignum receptui conſules dederant:colligebantq; in unum copias,inuicem
inter ſe gratantes:cum repentè uiſæ procul hoſtium nouæ cohortes, quæ in ſupplemē
tum ſcriptæ fuerant,integrauere cædē. in quas nec iuſſu conſulū, nec ſigno accepto ui-
ctores uadunt, malo tyrocinio imbuendum Samnitem clamitantes. Indulgent COSS.
legionum ardori,ut qui probè ſcirent nouum militem hoſtium inter perculſos fuga ue
teranos ne tentando quidem ſatis certamini fore.nec eos opinio feſellit.omnes Samni-
tiū copiæ ueteres, nouæq; montes proximos fuga capiunt. eò & Romana erigĩt acies:
nec quicquam ſatis tuti loci uictis eſt: & de iugis, quæ ceperant,funduntur. iamq; una
uoce omnes pacē petebant. Tum trium menſium frumēto impetrato,& annuo ſtipen
dio,ac ſingulis in militem tunicis,ad ſenatum pacis oratores miſsi. Cornelius in Sam-
nio relictus. Martius de Hernicis triumphans in urbem redijt. ſtatuaq; equeſtris in fo-
ro decreta eſt,quæ ante templum Caſtoris poſita eſt. Hernicorū tribus populis,Alatri
nati, Verulano,Ferentinati,quia maluerunt quàm ciuitatem,ſuę leges redditæ:connu
biumq; inter ipſos,quod aliquandiu Hernicorū ſoli habuerūt, permiſſum. Anagninis,
quiq; arma Romanis intulerant,ciuitas ſine ſuffragij latione data: concilia,connubiáq;
adempta: & magiſtratibus, præterquam ſacrorum curatione interdictum. Eodem
anno ædes Salutis à C. Iunio Bubulco cenſore locata eſt:quam COS. bello Samnitium
uouerat.ab eodem collegáq; eius M. Valerio Maximo uiæ per agros publica impenſa
factæ. Et cum Carthaginienſibus eodem anno fœdus tertiò renouatū: legatiſq; eo-
rum,qui ad id uenerant,comiter munera miſſa. Dictatorē idem annus habuit P. Cor
nelium Scipionem, cum magiſtro equitum P. Decio Mure. ab ijs, propter quæ creati
erant,comitia cōſularia habita,quia neuter COSS. potuerat bello abeſſe. Creati COSS.
L. Poſthumius, T. Minutius. Hos COSS. Piſo Q. Fabio & P. Decio ſuggerit.biennio
exempto, quo Claudiū Volumniūq;, & Corneliū cum Martio COSS. factos tradidi- B
mus: memoria'ne fugerit in annalibus digerendis,an cōſultò binos cōſules falſos ratus
tranſcenderit,incertum eſt. Eodem anno in campū Stellatē agri Campani Samnitiū
incurſiones factæ.itaq; ambo COSS. in Samniū miſsi. cum diuerſas regiones, Tifernū
Poſthumius,Bouianum Minutius petiſſent: Poſthumij prius ductu ad Tifernum pu-
gnatum. Alij haud dubiè Samnites uictos, ac triginta millia inde hominum capta tra-
dunt:alij Marte æquo diſceſſum, & Poſthumium metum ſimulantē nocturno itinere
clam in montes copias abduxiſſe: hoſtes ſecutos duo millia inde locis munitis & ip-
ſos conſediſſe. Conſul,ut ſtatiua tuta,copioſáq;(& ita erant)petiſſe uiderẽt: poſtquàm
& munimētis caſtra firmauit, & omni apparatu rerum utilium inſtruxit: relicto firmo
pręſidio uigilia tertia,qua duci proximè poteſt,expeditas legiones ad collegã,& ipſum
aduerſus alios ſedentem, ducit. ibi autore Poſthumio Minutius cū hoſtibus ſigna con
fert: & cum anceps prælium in multum diei proceſsiſſet, tum Poſthumius integris le-
gionibus defeſſam iam aciem hoſtium improuiſo inuadit. itaq; cum laſsitudo ac uulne
ra fugam quoq; pręcpediſſent, occidione occiſi hoſtes:ſigna unum & uiginti capta:atq;
inde ad caſtra Poſthumij perrectū. ibi duo uictores exercitus perculſum iam fama ho-
ſtem adorti fundunt fugantq;:ſigna militaria ſex & uiginti capta, & imperator Samni-
tium Statius Cellius,multiq; alij mortales,& caſtra utraq; capta:& Bouianum,ubi po
ſtero die cœptum oppugnari, breui capitur. magnáq; gloria rerum geſtarū conſules
triumpharunt. Minutium COS. cum uulnere graui relatum in caſtra mortuum,quidā
autores ſunt,& M. Fuluium in locum eius conſulem ſuffectum:& ab eo,cum ad exer-
citum Minutij miſſus eſſet,Bouianū captum. Eodem anno Sora,Arpinum,Cōſentia,
recepta ab Samnitibus. Herculis magnum ſimulacrum in Capitolio poſitum,dedica-
tumq;. P. Sulpitio Auerrione,P. Sempronio Sopho COSS. Samnites,ſeu finem,ſeu
dilationem belli quærentes,legatos de pace Romam miſere. quibus ſuppliciter agen-
tibus reſpōſum eſt,niſi ſæpe bellum parātes pacem petiſſent Samnites, oratione ultro
citroq;

A citróq; habita, de pace tranſigi potuiſſe. nunc, quando uerba uana ad id locorum fue-
rint, rebus ſtandũ eſſe. P. Semproniũ Cos. cum exercitu breui in Samnio fore: eum ad
bellũ pacem' ne inclinent animi, falli nõ poſſe: cõperta omnia ſenatui relaturũ: decedẽ-
tem ex Samnio Cos. legati ſequerent. Eo anno cum pacatũ Samniũ exercitus Roma-
nus benignè præbito commeatu peragraſſet, fœdus antiquũ Samnitib. redditũ. Ad
Æquos inde ueteres hoſtes, cæterùm per multos annos ſub ſpecie infidę pacis qui-
etos, uerſa arma Romana: quòd incolumi Hernico nomine miſsitauerãt ſimul cum ijs
Samniti auxilia, & poſt Hernicos ſubactos uniuerſa propè gens ſine diſſimulatione
conſilij publici ad hoſtes deſciuerat: & poſtquam icto Romæ cum Samnitibus fœde-
re fœciales uenerant res repetitum, tentationem aiebant eſſe, ut terrore incuſſo belli,
Romanos ſe fieri paterentur. quod quantopere optandũ foret, Hernicos docuiſſe: cũ
quibus licuerit, ſuas leges Romanæ ciuitati præoptauerint: quibus legendi quid mal-
lent copia non fuerit, pro pœna neceſſariam ciuitatem fore. Ob hæc uulgo in conci-
lijs iactata, populus Romanus bellum fieri Aequis iuſsit. Cõſulesq; ambo ad nouum
profecti bellum, quatuor mil. à caſtris hoſtium conſederunt. Aequorum exercitus (ut
qui ſuo nomine per multos annos imbelles egiſſent) tumultuario ſimilis, ſine ducibus
certis, ſine imperio trepidare. alij exeundum in aciem, alij caſtra tuenda cẽſent: mouet
pleroſq; uaſtatio futura agrorum, ac deinceps cum leuibus præſidijs urbiũ relictarũ
excidia. itaq; poſtquam inter multas ſententias una, quæ omiſſa cura cõmunium ad re
ſpectum ſuarũ quenq; rerum auertiſſet, audita, ut prima uigilia diuerſi è caſtris ad de-
portanda omnia, tuendaſq; mœnibus in urbes abirent: cuncti eam ſententiã ingenti
aſſenſu accepere. Palatis hoſtibus per agros, prima luce Romani ſignis prolatis in acie
conſiſtunt: & ubi nemo obuius ibat, pleno gradu ad caſtra hoſtium tendunt. cæterũ
poſtquam ibi neq; ſtationes pro portis, nec quenquam in uallo, nec fremitũ conſuetũ
B caſtrorũ animaduerterũt, inſolito ſilentio moti, metu inſidiarũ ſubſiſtunt. transgreſſi
deinde uallũ cũ deſerta omnia inueniſſent, pergũt hoſtem ueſtigijs ſequi. ſed ueſtigia
in omnes æquè ferentia partes, ut in dilapſis paſsim, primò errorẽ faciebant, pòſt per
exploratores cõpertis hoſtiũ cõſilijs ad ſingulas urbes circumferẽdo bello unũ & qua
draginta oppida intra dies ſexaginta omnia oppugnãdo ceperũt: quorũ pleraq; diru-
ta, atq; incẽſa, nomẽq; Aequorũ prope ad internecionẽ deletũ. De Aequis triumpha-
tũ, exemploq; eorũ clades fuit, ut Marrucini, Marſi, Peligni, Ferentini mitterẽt Romã
oratores pacis petendæ, amicitiæq;. ijs populis fœdus petẽtibus datum. Eodem anno
C. Flauius Cn. filius ſcriba, patre libertino humili fortuna ortus, cæterum callidus uir
& facundus, ædilis curulis fuit. Inuenio in quibuſdã annalibus, cũ appareret ædilibus,
fieriq; ſe pro tribu ædilem uideret, neque eius accipi nomen, quod ſcriptũ faceret, ta-
bulã poſuiſſe, & iuraſſe ſe ſcriptũ nõ facturum. quem aliquanto antea deſiſſe ſcriptum
facere arguit Macer Licinius, tribunatu antè geſto, triũuiratibusq;, nocturno altero,
altero coloniæ deducẽdæ. Cæterùm (id quod haud diſcrepat) cõtumacia aduerſus cõ
temnẽtes humilitatẽ ſuã nobiles certauit. ciuile ius repoſitum in penetralibus pontifi-
cum euulgauit, faſtosq; circa forum in albo propoſuit, ut quãdo lege agi poſſet ſcire-
tur. ædẽ Cõcordiæ in area Vulcani ſumma inuidia nobiliũ dedicauit, coactusq; cõſen
ſu populi Cornelius Barbatus Pontifex Maximus uerba pręire, cũ more maiorũ nega
ret, niſi Cos. aut imperatorẽ poſſe templũ dedicare. Itaq; ex autoritate ſenatus latũ ad
populũ eſt, ne quis templũ, aram' ue iniuſſu ſenatus, aut Trib. pl. partis maioris dedi
caret. Haud memorabilẽ rem per ſe, niſi documentũ ſit aduerſus ſuperbiã nobilium
plebeiæ libertatis, referã. Ad collegã ægrum uiſendi cauſa Flauius cum ueniſſet, con-
ſenſuq; nobilium adoleſcentium, qui ibi aſſidebant, aſſurrectum ei non eſſet, curulem
afferri ſellam eò iuſsit, ac ſede honoris ſui anxios inuidia inimicos ſpectauit. Cęterum
Flauium dixerat ædilem forenſis factio. Ap. Claudij cenſura uires nacta, qui ſenatum
primus libertinorum filijs lectis inquinauerat. & poſteaquam eam lectionem nemo

ratam habuit,nec in curia adeptus erat quas petierat opes urbanas: humilib. per omnes tribus diuiſis,forũ & campũ corrupit.tantũq; Flauij comitia indignitatis habuerunt,ut pleriq; nobiliũ annulos aureos,& phaleras deponerent.Ex eo tempore in duas partes diſceſsit ciuitas:aliud integer populus fautor & cultor bonorum,aliud forẽſis factio tenebat,donec Q.Fabius & P.Decius cenſores facti.Fabius ſimul concordię cauſa ,ſimul ne humillimorum in manu comitia eſſent, omnem forenſem turbam excretam in quatuor tribus coniecit,urbanasq; eas appellauit . adeo'que eam rem acceptam gratis animis ferunt,ut Maximi cognomẽ,quod tot uictorijs nõ pepererat, hac ordinum temperatione páreret. Ab eodem inſtitutum dicitur, ut equites Idibus quintilibus tranſueherentur. A

DECADIS PRIMAE LIBER DECIMVS.

Coloniæ deductæ ſunt Sora & Alba. Carſeoli Marſi in deditionem accepti ſunt. Collegium augurũ amplicatum eſt,ut eſſent nouem,cum antea quaterni fuiſſent. Lex de prouocatione ad populum à Valerio conſule tunc primum lata eſt. Duæ tribus adiectæ ſunt, Anienſis & Terentiana. Samnitibus bellum indictum, & aduerſus eos proſperè pugnatum eſt. Cum aduerſus Hetruſcos, Vmbros, Samnites, Gallos, P. Decio & Q. Fabio ducibus pugnaretur, Romanusq; exercitus in maximo eſſet diſcrimine, P. Decius ſecutus exemplum patris, deuouit ſe pro exercitu,& morte ſua uictoriam eius pugnæ populo Romano dedit. Papyrius Curſor Samnitium exercitum,qui iureiurando aſtrictus ſuo,quo maiore conſtantia uirtutis in aciem deſcenderet,fudit. Cenſus actus eſt: luſtrum conditum.cenſa ſunt ciuium capita ducenta ſexaginta duo millia,& trecenta uiginti duo.

LVcio Genutio,Ser.Cornelio Coss. ab externis fermè bellis otiũ fuit.Soram atq; Albam coloniæ deductę.Albã in Æquos ſex millia colonorũ ſcripta. Sora agri Volſci fuerat: ſed poſſederant Samnites. eò quatuor millia hominum miſſa.Eodẽ anno Arpinatibus, Trebulanisq; ciuitas data.Fruſinates tertia parte agri damnati, quod Hernicos ab eis ſolicitatos cõpertum:capitaq; cõiurationis eius,quęſtione ab Coss.ex S.C.habita,uirgis cæſi ac ſecuri percuſſi. Tamẽ ne prorſus imbellẽ agerent annũ, parua expeditio in Vmbria facta eſt: q nunciabãt ex ſpelũca quadã excurſiones armatorũ in agros fieri.In eam ſpeluncã penetratũ cum ſignis eſt: & ex eo loco B obſcuro multa uulnera accepta,maximeq; lapidum ictu,donec altero ſpecus eius ore (nã peruius erat) inuẽto, utræq; fauces cõgeſtis lignis accenſę.ita intus fumo ac uapore ad duo millia armatorũ ruentia nouiſsimè in ipſas flãmas,dum euadere tendũt, abſumpta.M.Liuio Dẽtre,& C.Æmylio Coss.redintegratũ Æquorum bellũ.Coloniã ægrè patientes uelut arcẽ ſuis finib.impoſitã,ſumma ui expugnare adorti, ab ipſis colonis pellunt.cæterùm tantũ Romę terrorẽ fecere,quia uix credibile erat,tã affectis rebus ſolos per ſe Æquos ad bellũ coortos, ut tumultus eius cauſa dictator diceret C.Iunius Bubulcus cũ M.Titiniomagiſtro equitũ.profectus,primo cõgreſſu Æquos ſubegit.ac die octauo triumphãs in urbẽ cũ rediſſet,ædem Salutis,quã Cos.uouerat,cẽſor locauerat,dictator dedicauit.Eodẽ anno claſſis Gręcorũ Cleonymo duce Lacedemonio ad Italię littora appulſa, Thurias urbẽ in Salẽtinis cepit.Aduerſus hũc hoſtẽ Cos. Æmilius miſſus,prœlio uno fugatũ cõpulit in naues.Thurię redditę ueteri cultori: Salentinoq; agro pax parta.Iuniũ Bubulcũ dictatorẽ miſſum in Salentinos,in quibuſdã annalibus inuenio:& Cleonymum prius,q̃ confligendum eſſet cum Romanis, Italia exceſſiſſe.circumuectus inde Brunduſij promontoriũ, medioq; ſinu Hadriatico uentis latus, cum læua importuoſa Italiæ littora,dextra Illyrici Liburniq; et Iſtri,gentes feræ & magna ex parte latrocinijs maritimis infames terrerent,penitus ad littora Venetorum peruenit.expoſitis paucis qui loca explorarent, cum audiſſent tenue prętentũ littus eſſe,quòd tranſgreſsis,ſtagna ab tergo ſint irrigua æſtib. maritimis, agros haud procul proximos campeſtres cerni:ulteriora colles uideri eſſe, oſtium fluminis præalti,quò circumagi naues in ſtationẽ tutam uidiſse(Meduacus amnis erat)eò inuectã claſsem ſubire flumine aduerſo iuſsit.Grauiſsimas nauium non pertulit alueus fluminis.in leuiora nauigia trangreſsa multitudo armatorum ad frequentes agros tribus maritimis Patauinorum uicis colentibus eam oram peruenit.Ibi egreſsi leui pręſidio nauibus

A nauibus relicto, uicos expugnant, inflammant tecta, hominum pecudumq́ prędas agunt, & dulcedine prædandi longius uſque à nauibus procedunt. Hæc ubi Patauium ſunt nunciata (ſemper autem eos in armis accolę Galli habebant) in duas partes iuuentutem diuidunt. altera in regionem, qua effuſa populatio nunciabatur: altera, ne cui prædonum obuia fieret, altero itinere ad ſtationem nauium (millia autem XIIII. ab oppido aberat) ducta. In naues paruas cuſtodibus interemptis impetus factus: territiq́ nautæ coguntur naues in alteram ripam amnis traijcere. & in terra proſperum æquè in palatos prædatores prælium fuerat: refugientibusq́ ad ſtationem Græcis, Veneti obſiſtunt. Ita in medium circumuenti hoſtes, cęſiq́. pars capti, claſſem indicant, regemq́ Cleonymũ tria indè millia abeſſe. Ibi captiuis proximo uico in cuſtodiã datis, pars fluuiatiles naues ad ſuperãda uada ſtagnorum aptè planis alueis fabricatas, pars captiua nauigia armatis complent. profectiq́ ad claſſem, immobiles naues, & loca ignota plus quàm hoſtem timentes circumuadunt: fugientesq́ in altum, ac nuſquam repugnantes, uſq́ ad oſtiũ amnis perſecuti, captis quibuſdã, incẽſisq́ nauibus hoſtiũ, quas trepidatio in uada intulerat, uictores reuertunt. Cleonymus uix quinta parte nauium incolumi, nulla regione maris Hadriatici proſperè adita, diſceſsit. roſtra nauiũ, ſpoliáq́ Laconum in æde Iunonis ueteri fixa, multi ſuperſunt qui uiderunt. Patauij monimentum naualis pugnæ eo die, qua pugnatum eſt, quotannis ſolenni certamine nauium in flumine oppidi medio exercetur. Eodem anno Romę cum Veſtinis petentibus amicitiam ictum eſt fœdus. Multiplex deinde exortus terror. Hetruriam rebellare ab Arretinorum ſeditionibus motu orto nunciabatur: ubi Licinium genus prępotẽs, diuitiarum inuidia pelli armis cœptum. ſimul Marſos agrum ui tueri: in quem colonia Carſeoli deducta erat, quatuor millibus hominum ſcriptis. Itaq́ propter eos tumultus, dictus M. Valerius Maximus dictator, magiſtrum equitũ ſibi legit M. Æ-

B mylium Paulum. id magis credo, quàm Q. Fabium ea ætate, atq́ eis honoribus Valerio ſubiectum. cæterum ex Maximi cognomine ortum errorem haud abnuerim. Profectus dictator cum exercitu, prælio uno Marſos fundit. compulſis deinde in urbes munitas, Milioniam, Pleſtinam, Freſiliã intra dies paucos cepit: & parte agri mulctatis Marſis, fœdus reſtituit. Tum in Hetruſcos uerſum bellum. & cum dictator auſpiciorum repetendorum cauſa profectus Romam eſſet, magiſter equitum pabulatum egreſſus, ex inſidijs circumuenitur: ſignisq́ aliquot amiſsis, fœda militum cęde ac fuga in caſtra eſt compulſus. qui terror non eo tantum à Fabio abhorret, quòd ſi qua alia arte cognomen ſuum æquauit, tum maximè bellicis laudibus: ſed etiam quòd memor Papyrianæ ſęuitiæ nunquam ut dictatoris iniuſſu dimicaret, adduci potuiſſet. Nunciata ea clades Romã, maiorem quàm res erat terrorem exciuit. nam ut exercitu deleto, ita iuſtitium indictum: cuſtodiæ in portis, uigiliæ uicatim exactæ: arma, tela in muros cõgeſta. Omnibus iunioribus ſacramẽto adactis dictator ad exercitum miſſus omnia ſpe tranquilliora, & compoſita magiſtri equitum cura, caſtra in tutiorem locum redacta, cohortes, quæ ſigna amiſerant, extra uallum ſine tentorijs deſtitutas, inuẽit: exercitum auidum pugnæ, quo maturius ignominia aboleretur. Itaq́ confeſtim caſtra inde in agrum Ruſellanum promouit. eò & hoſtes ſecuti, quanquam ex bene geſta re ſummã & in aperto certamine uirium ſpem habebant: tamen inſidijs quoq́, quas feliciter experti erant, hoſtem tentant. Tecta ſemiruta, uici per uaſtationem agrorũ deuſti haud procul caſtris Romanorum aberant. ibi abditis armatis, pecus in conſpectu præſidij Romani, cui pręerat Cn. Fuluius legatus, propulſum. ad quam illecebrã cum cõmoueretur nemo, ab Romana ſtatione paſtorũ unus progreſſus ſub ipſas munitiones, inclamat alios cũctãter ab ruinis uici pecus propellẽtes: quid ceſſarent, cũ per media caſtra Romana tutò agere poſſent? Hęc cũ legato Cęrites quidã interpretarent, & per omnes manipulos militum ingẽs eſſet indignatio, nec tamẽ iniuſſu mouere ſe auderent: iubet peritos linguæ attendere animum, paſtorum ſermo agreſti an urbano

propior eſſet.cũ referrent ſonum linguæ,& corporum habitum,& nitorem, cultiora a quàm paſtoralia eſſe:ite igitur,dicite,inquit,detegant nequicquam conditas inſidias: omnia ſcire Romanũ:nec magis iam dolo capi,quàm armis uinci poſſe. Hęc ubi audita ſunt,& ad eos qui conſederãt in inſidijs perlata, cõſurrectũ repentè ex latebris eſt, & in patentem ad conſpectũ undiq; campum prolata ſigna.uiſa legato maior acies,q̃ quæ ab ſuo præſidio ſuſtineri poſſet. itaq; properè ad dictatorẽ auxilia accitũ mittit, interea ipſe impetus hoſtiũ ſuſtinet.Nuncio allato,dictator ſigna ferri,ac ſequi armatos iubet.ſed celeriora propè omnia imperio erãt.rapta extempló ſigna,armáq;,et uix ab impetu & curſu tenebantur.cùm ira ab accepta nuper clade ſtimulabat,tũ cõcitatior accidens clamor ab increſcente certamine.urgent itaq; alij alios.hortanturq; ſigniferos,ut ocyus eant.quo magis feſtinantes uidet dictator, eò impẽſius retẽtat agmen,ac ſenſim incedere iubet. Hetruſci cõtrà,principio exciti pugnæ omnibus copijs aderãt: et ſuper alios alij nũciant dictatori omnes legiones Hetruſcorũ capeſſiſſe pugnã:nec iã ab ſuis reſiſti poſſe.& ipſe cernit ex ſuperiore loco,in quãto diſcrimine præſidiũ eſſet: cęterũ ſatis fretus eſſe etiam nunc tolerãdo certamini legatũ,nec ſe procul abeſſe periculi uindicẽ,quàm maximè uult fatigari hoſtẽ,ut integris adoriatur uiribus feſſos.quã quã lentè procedunt,iam tamẽ ad impetum capiendum equiti utiq; modicũ erat ſpacium.prima incedebant ſigna legionum,ne quid occultum aut repentinum hoſtis timeret:ſed reliquerat interualla inter ordines peditum,quà ſatis laxo ſpacio equi permitti poſſent.Pariter ſuſtulit clamorem acies: & immiſſus eques libero curſu in hoſtem inuehitur:incõpoſitisq; aduerſus equeſtrem procellam ſubitum pauorẽ offundit. Itaq; ut propè ſerum auxilium iam penè circumuentis,ita uniuerſa requies data eſt. integri accepere pugnam:nec ea ipſa lõga aut anceps fuit.fuſi hoſtes caſtra repetunt,inferentibusq; iam ſigna Romanis cedunt, & in ultimam caſtrorum partem conglobantur. hærent fugientes in anguſtijs portarum:pars magna aggerem uallumq; cõſcendunt, ſi aut ex ſuperiore loco tueri ſe,aut ſuperare aliquà & euadere poſſent.Fortè quodam loco male denſatus agger pondere ſupraſtantiũ in foſſam procubuit:atq; eà cum deos pandere uiam fugę conclamaſſent,plures inermes quàm armati euadunt.Hoc prælio fractæ iterũ Hetruſcorũ uires:& pacto annuo ſtipendio,& duûm menſium frumẽto, permiſſum ab dictatore,ut de pace legatos mitterent Romã.pax negata: inducię biennij datæ.dictator triumphans in urbem redijt.Habeo autores, ſine ullo memorabili prælio pacatã ab dictatore Hetruriã eſſe,ſeditionibus tantũ Arretinorũ cõpoſitis, & Licinio genere cum plebe in gratiam reducto. Cos. ex dictatura factus M. Valerius, non petentẽ, atq; adeò etiã abſentem creatũ credidere quidã: & per interregẽ ea comitia facta.id unũ non ambigitur,conſulatũ cum Apuleio Panſa geſsiſſe.M. Valerio, & Q. Apuleio Coss.ſatis pacatæ foris res fuere.Hetruſcum aduerſæ belli res, & inducię quietũ tenebant:Samnitem multorũ annorũ cladibus domitum hauddum fœderis noui pœnitebat.Romæ quoq; plebem quietã & exoneratã deductam in colonias multitudo præſtabat.tamen ne undiq; tranquillæ res eſſent,certamen iniectum inter primores ciuitatis,patricios plebeioſq;,ab Tribb. pl. Q. & Cn.Ogulnijs. qui undiq; criminandorũ patrũ apud plebem occaſionibus quæſitis, poſtquã alia fruſtra tentata erant,eam actionem ſuſceperunt,qua nõ infimam plebẽ accẽderent,ſed ipſa capita plebis,conſulares triumphaleſq; plebeios:quorũ honoribus nihil,pręter ſacerdotia,quę nondũ promiſcua erãt,deeſſet.Rogationẽ promulgarũt,ut cũ quatuor augures, quatuor põtifices ea tẽpeſtate eſſent:placeretq; augeri ſacerdotũ numerũ, quatuor pontifices,quinq; augures,de plebe omnes adlegerent. Quemadmodũ ad quatuor augurũ numerũ,niſi morte duorũ id redigi collegiũ potuerit,non inuenio:cum inter augures cõſtet imparẽ numerũ debere eſſe,ut tres antiquę tribus,Ramnẽſes,Titienſes, Luceres,ſuũ quęq; augurẽ habeant:aut ſi pluribus ſit opus,pari inter ſe numero ſacerdotes multiplicẽt:ſicut multiplicati ſunt,cũ ad quatuor quinq; adiecti nouem numerum, ut terni

A terni in ſingulas eſſent,expleuerunt.Cæterùm quia de plebe adlegebantur, iuxtà eam
rem ęgre paſſi patres,quàm cum conſulatum uulgari uiderent,ſimulabant ad deos id
magis,quàm ad ſe pertinere.ipſos uiſuros,nè ſacra ſua polluantur.id ſe optare tãtum,
ne qua in rempub.clades ueniat.Minus autem tetendêre,aſſueti iam tali genere certa-
minum uinci.et cernebant aduerſarios non id quod olim uix ſperauerint,affectantes
magnos honores, ſed omnia iam,in quorum ſpem dubiam erat certatũ, tamen ade-
ptos multiplices conſulatus,cenſuraſq́;,& triumphos.Certatũ tamẽ ſuadenda diſſua-
dendaq́; lege inter Ap.Claudium maximè ferũt, & inter Publium Decium Murem.
qui cum eadem fermè de iure patrum ac plebis,quæ pro lege Licinia quondam, con-
traq́; eam dicta erant,cum plebeijs conſulatus rogabatur, diſſeruiſſent, retuliſſe dicitur
Decius parentis ſui ſpeciem,qualem eum multi,qui in concione erant, uiderãt, incin-
ctum Gabino cultu, ſuper telum ſtantẽ,quo ſe habitu pro populo ac legionibus Ro-
manis deuouiſſet. tum Publiũ Decium Cos. purũ piumq́; dijs immortalibus uiſum,
æquè ac ſi T. Manlius collega eius deuoueretur. eundem P.Decium, qui ſacra publi-
ca populi Romani faceret,legi ritè non potuiſſe? id eſſe periculum, ne ſuas preces mi-
nus audirent dij,quàm Ap.Claudij? caſtius eum ſacra priuata facere,& religioſius de-
os colere,quàm ſe? quem pœnitere uotorum, quæ pro re publica nuncupauerint tot
Coss.plebeij,tot dictatores,aut ad exercitus euntes,aut inter ipſa bella? Numeraren
tur duces eorum annorum,quibus plebeiorũ ductu & auſpicio res geri cœptæ ſunt:
numerarentur triũphi:iam ne nobilitatis quidẽ ſuæ plebeios pœnitere. pro certo ha-
bere,ſi quod repens bellum oriatur, nõ plus ſpei fore ſenatui populoq́; Romano in
patricijs,quàm in plebeijs ducibus.Quod cum ita ſe habeat,cui deorum hominumuè
indignum uideri poteſt, inquit,eis uiris,quos uos ſellis curulibus,toga prætexta,tuni
ca palmata,& toga picta,& corona triumphali,laureaq́; honoraritis:quorum domos
B ſpolijs hoſtium affixis inſignes inter alias feceritis, pontificalia atq́; auguralia inſignia
adijcere? Qui Iouis Opt. Max.ornatu decoratus,curru aurato per urbem uectus in
Capitolium aſcenderit:ſi conſpiciatur cum capide ac lituo,capite uelato uictimam cæ
dat,auguriumuè ex arce capiat? cuius imaginis titulo conſulatus, cenſuraq́;,& trium-
phus ęquo animo legetur:ſi auguratum aut põtificatum adieceritis,nõ ſuſtinebunt le
gentiũ oculi? equidẽ (pace dixerim deûm) eos nos iam populi Romani beneficio eſſe
ſpero,qui ſacerdotijs nõ minus reddamus dignatione noſtra honoris,quàm acceperi
mus:& deorum magis,quàm noſtra cauſa expetamus,ut quos priuatim colimus, pu-
blicè colamus.Quid autem ego ſic adhuc egi, tanquã integra ſit cauſa patriciorum de
ſacerdotijs?& non iam in poſſeſſione unius ampliſsimi ſimus ſacerdotij? decemuiros
ſacris faciundis,carminum Sibyllæ ac fatorũ populi huius interpretes,antiſtites eoſdẽ
Apollinaris ſacri cærimoniarumq́; aliarum plebeios uidemus. nec tum patricijs ulla
iniuria facta eſt, cum duumuiris ſacris faciundis adiectus eſt propter plebeios nume-
rus:& nunc tribunus,uir fortis ac ſtrenuus,quinq́; augurum loca,quatuor põtificum
adiecit,in quæ plebeij nominentur:nõ ut uos Appi ueſtro loco pellant,ſed ut adiuuẽt
uos homines plebeij diuinis quoq́; rebus procurandis, ſicut in cæteris humanis pro
parte uirili adiuuant.Noli erubeſcere Appi collegã in ſacerdotio habere,quem in cen
ſura,quẽ in cõſulatu collegã habere potuiſti,cuius tam dictatoris magiſter equitum,
quàm magiſtri equitum dictator eſſe potes.Sabinum aduenã principẽ nobilitatis ue-
ſtræ,ſeu Ap.Clauſum,ſeu Ap.Claudium mauultis,illi antiqui patricij in ſuum nume-
rum acceperunt.ne faſtidieris nos in ſacerdotum numerum accipere. multa nobiſcũ
decora afferimus,imò omnia eadem,quæ uos ſuperbos fecerũt.L. Sextius primus de
plebe Cos.eſt factus,Caius Licinius Stolo primus magiſter equitum,C. Martius Ru
tilius primus & dictator & cenſor, Q.Publius Philo primus prætor. Semper iſta au-
dita ſunt eadem,penes uos auſpicia eſſe,uos ſolos gentem habere, uos ſolos iuſtũ im-
perium & auſpicium domi militiæq́;,æquè adhuc proſperum plebeium ac patricium

fuit, porróq; erit. En unquam fando audiſtis patricios primò eſſe factos, non de cœlo A
demiſſos, ſed qui patrẽ ciere auumq́; poſſent: id eſt, nihil ultrà quàm ingenuos. Conſu
lem iam patrẽ ciere poſſum, auumq́; iam poterit filius meus. nihil eſt aliud in re Qui-
rites, niſi ut omnia negata adipiſcamur. certamen tantũ patricij petunt, nec curant quẽ
euentum certaminũ habeant. Ego hanc legem, quod bonum, fauſtum felixq́; ſit uobis
ac reip. uti rogaſtis, iubendã cenſeo. Vocare tribus extemplò populus iubebat, appare
batq́; accipi legem, illi tamen dies eſt interceſſione ſublatus. poſtero die deterritis tri-
bunis ingenti conſenſu accepta eſt. Põtifices creantur, ſuaſor legis P. Decius Mus, P.
Sempronius Sophus, C. Martius Rutilius, M. Liuius Denter. Quinq; augures item
de plebe, C. Genutius, P. Ælius Pętus, M. Minutius Feſſus, C. Martius, T. Publius. I-
ta octo põtificũ, nouẽ augurũ numerus factus. Eodem anno M. Valerius Cos. de pro
uocatione legẽ tulit diligentius ſanctam. tertio ea tum poſt reges exactos lata eſt, ſem-
per à familia eadem. cauſam renouandæ ſæpius haud aliã fuiſſe reor, quàm quòd plus
paucorũ opes, quàm libertas plebis poterãt. Porcia tamen lex ſola pro tergo ciuiũ lata
uidetur, quod graui pœna, ſi quis uerberaſſet, necaſſetúe ciuem Romanũ ſanxit. Vale-
ria lex, cum eum qui prouocaſſet, uirgis cædi ſecuriq́; necari uetuiſſet, ſi quis aduerſus
ea feciſſet, nihil ultrà, quàm improbe factũ, adiecit. id (qui tum pudor hominum erat)
uiſum, credo, uinculum ſatis ualidũ legis. nunc uix ſeruo ita minetur quiſquã. Bellum
ab eodẽ conſule haudquaquã memorabile aduerſus rebellantes Æquos, cum præter
animos feroces nihil ex antiqua fortuna haberent, geſtum eſt. Alter Cos. Apuleius in
Vmbria Nequinũ oppidũ circũſedit. locus erat arduus, atq; in parte una pręceps, ubi
nunc Narnia ſita eſt: nec ui, nec munimẽto capi poterat. itaq; eam infectã rem M. Ful-
uius Pætus, T. Manlius Torquatus noui Coss. acceperunt. In eum annum cum Q. Fa
bium Cos. nõ petentem omnes dicerent centuriæ, ipſum autorem fuiſſe Macer Lici-
cinius ac Tubero tradunt differendi ſibi cõſulatus in bellicoſiorẽ annũ: eo anno maio B
ri ſe uſui reip. fore urbano geſto magiſtratu: ita nec diſſimulantem quid mallet, nec pe
tentem tamẽ, ædilem curulẽ cum L. Papyrio Curſore factum. Id ne pro certo ponerẽ,
uetuſtior annalium autor Piſo effecit: qui eo anno ædiles curules fuiſſe tradit C. Do-
mitium, Cn. F. Caluinũ, & Sp. Caruilium, Q. F. Maximũ. id credo cognomẽ errorem
in ædilibus feciſſe: ſecutamq́; fabulã miſtam ex ędilicijs & conſularibus comitijs, cõue
nientem errori. Et luſtrũ eo anno cõditũ à P. Sempronio Sopho, & P. Sulpitio Auer-
rione cenſoribus: tribuſq́; additæ duæ, Anienſis ac Terẽtina. Hæc Romæ geſta. cæte
rum ad Nequinũ oppidũ cum ſegni obſidione tempus tereretur, duo ex oppidanis,
quorũ erant ædificia iuncta muro, ſpecu facto ad ſtationes Romanas itinere occulto
perueniũt: inde ad cõſulẽ deducti, præſidiũ armatũ ſe intra mœnia & muros acceptu
ros confirmãt. Nec aſpernanda res uiſa, neq; incautè credenda. cum altero eorũ (nam
alter obſes retentus) duo exploratores per cuniculũ miſſi: per quos ſatis comperta re,
trecenti armati transfuga duce in urbem ingreſſi nocte portã, quæ proxima erat, cepe
re. qua refracta Cos. exercituſq́; Romanus ſine certamine urbẽ inuaſere. ita Nequinũ
in ditionẽ populi Romani uenit. colonia eò aduerſus Vmbros miſſa à flumine Narnia
appellata: exercitus cum magna præda Romã reductus. Eodẽ anno ab Hetruſcis ad-
uerſus inducias paratũ bellum. ſed eos alia molientes Gallorũ ingens exercitus fines
ingreſſus pauliſper à propoſito auertit. pecunia deinde, qua multum poterãt, freti, ſo-
cios ex hoſtibus facere Gallos conãtur, ut eo adiuncto exercitu cũ Romanis bellarẽt.
de ſocietate haud abnuunt barbari, de mercede agitur. qua pacta, acceptaq́;, cum para
ta cętera ad bellum eſſent, ſequiq́; Hetruſcus iuberet, inficias eunt mercedẽ ſe belli Ro
manis inferendi pactos, quicquid acceperint, accepiſſe ne agrũ Hetruſcũ uaſtarent, ar
miſq́; laceſſerent cultores. militaturos tamen ſe, ſi utiq; Hetruſci uelint, ſed nulla alia
mercede, quàm ut in partem agri accipiantur, tandemq́; aliqua ſede certa conſiſtant.
Multa de eo cõcilia populorũ Hetruriæ habita. nec perfici quicquã potuit, nõ tã, quia
imminui

A imminui agrũ, ꝙ quia accolas ſibi quiſꝗ adiũgere tã efferatæ gẽtis homines horrebat.
ita dimiſsi Galli, pecuniã ingentẽ ſine labore ac periculo paratã retulerũt. Romæ terro
rem præbuit fama Gallici tumultus ad bellũ Hetruſcũ adiecti, eo minus cunctãter fœ
dus ictũ cũ Picẽti populo eſt. T. Mãlio Cos. Hetruria prouincia ſorte euenit, qui uix
dum ingreſſus hoſtiũ fines, cũ exercerẽt inter equites, ab rapido curſu circumagendo
equo effuſus, extẽplò propè expirauit. tertius ab eo caſu dies finis uitę Cos. fuit. Quo
uelut omine belli accepto, deos pro ſe cõmiſiſſe bellũ memorãtes, Hetruſci ſuſtulere
animos. Romę tũ deſiderio uiri, tũ incõmoditate tẽporis triſtis nũcius fuit, ut patres
ab iubẽdo dictatore cõſulis ſubrogãdi comitia ex ſentẽtia principũ habita deterrue-
rint. M. Valeriũ Cos. omnes ſentẽtiæ, cẽturięꝗ dixere, quẽ ſenatus dictatorẽ dici iuſſu
rus fuerat. tum extẽplò in Hetruriã ad legiones proficiſci iuſsit. aduẽtus eius cõpreſſit
Hetruſcos, adeò ut nemo extra munimẽta egredi auderet, timorꝗ ipſorũ obſidioni ſi
milis eſſet. neꝗ illos nouus Cos. uaſtãdis agris, urẽdiſꝗ tectis, cũ paſsim nõ uillæ ſolũ,
ſed frequẽtes quoꝗ uici incẽdijs fumarẽt, elicere ad certamẽ potuit. Cum hoc ſegnius
bellũ opinione eſſet, alterius belli, quod multis inuicẽ cladib. haud immeritò terribile
erat, fama Picentiũ nouorũ ſociorũ indicio exorta eſt, Samnites arma & rebellionem
ſpectare, ſeꝗ ab ijs ſolicitatos eſſe. Picẽtib. gratię actę, & magna pars curæ patribus ab
Hetruria in Samnites uerſa eſt. Caritas etiã annonæ ſolicitã ciuitatẽ habuit, uentumꝗ
ad inopiæ ultimum foret, ut ſcripſere, quib. ędilẽ fuiſſe eo anno Fabiũ Maximũ placet,
ni eius uiri cura, qualis in bellicis rebus multis tẽpeſtatib. fuerat, talis domi tũ in anno-
næ diſpenſatione præparãdo ac cõuehẽdo frumẽto fuiſſet. Eo anno (nec traditꝰ cauſa)
interregnũ initũ, interreges fuere Ap. Claudius, dein P. Sulpitius. is comitia cõſularia
habuit. creauit L. Corneliũ Scipionẽ, Cn. Fuluiũ Coss. Principio huius anni oratores
Lucanorũ ad nouos Coss. uenerũt queſtũ, quia cõditionibus perlicere ſe nequiuerint
B ad ſocietatẽ armorũ, Samnites infeſto exercitu ingreſſos fines ſuos uaſtare, belloꝗ ad
bellũ cogere. Lucano populo ſatis ſuperꝗ erratũ quondã. nũc ita obſtinatos animos
eſſe, ut omnia ferre ac pati tolerabilius ducãt, ꝙ ut unꝗ poſtea nomẽ Romanũ uiolẽt.
Orare patres, ut & Lucanos in fidẽ accipiãt, et uim atꝗ iniuriã ab ſe Samnitiũ arceant.
Se, quanquã bello cum Samnitibus ſuſcepto neceſſaria iam facta aduerſus Romanos
fides ſit, tamẽ obſides dare paratos eſſe. Breuis cõſultatio ſenatus fuit. ad unũ omnes
iungendũ fœdus cum Lucanis, reſꝗ repetẽdas ab Samnitib. cenſẽt. Benignè reſpon-
ſum Lucanis: ictũꝗ fœdus. Fœciales miſsi, qui Samnitẽ decedere agro ſociorũ, ac de
ducere exercitũ finib. Lucanis iuberẽt. quib. obuiã miſſi ab Sãnitib. qui denũciarent: ſi
quod adiſſent in Sãnio cõcilium, haud inuiolatos abituros. Hęc poſtꝙ audita ſunt Ro
mę, bellum Samnitib. & patres cenſuerunt, & populus iuſsit. Coss. inter ſe prouincias
partiti ſunt. Scipioni Hetruria, Fuluio Sãnites obuenerunt: diuerſiꝗ ad ſuum quiſque
bellũ proficiſcuntꝰ. Scipioni ſegne bellũ & ſimile prioris anni militiæ expectãti, hoſtes
ad Volaterras inſtructo agmine occurrerunt. pugnatũ maiore parte diei, magna utrin
que cæde. nox incertis quà data uictoria eſſet, interuenit. lux inſequens uictorem,
uictũꝗ oſtẽdit. nam Hetruſci ſilẽtio noctis caſtra reliquerũt. Romanus egreſſus in aci
ẽm, ubi profectione hoſtiũ conceſſam uictoriã uidet, progreſſus ad caſtra uacuis cum
plurima præda (nam & ſtatiua trepidè deſerta fuerãt) potitꝰ. inde in Faliſcũ agrum co-
pijs reductis, cum impedimẽta Falerijs cum modico præſidio reliquiſſet, expedito a-
gmine ad populãdos hoſtiũ fines incedit. omnia ferro igniꝗ uaſtãtur: prędę undiꝗ a-
ctæ. nec ſolum modo uaſtum hoſti relictum, ſed caſtellis etiam uiciſꝗ illatus ignis. ur
bibus oppugnandis temperatum, in quas timor Hetruſcos compulerat. Cn. Fuluij
Cos. clara pugna in Samnio ad Bouianũ haudquaquã ambiguæ uictoriæ fuit. Bouia
num inde aggreſſus, nec ita multo pòſt Aufidenam ui cepit. Eodẽ anno Carſeolos co-
lonia in agrũ Æquiculorũ deducta. Fuluius Cos. de Samnitib. triumphauit. Cum co-
mitia conſularia inſtarent, fame exorta, Hetruſcos, Samniteſꝗ ingentes conſcribere

exercitus:palàm omnibus concilijs uexari principes Hetruſcorum,quòd non Gallos A
quacūq; cōditione traxerint ad bellum:increpari magiſtratus Samnitium,quòd exer
citum aduerſus Lucanū hoſtē comparatū obiecerint Romanis. itaq; ſuis ſociorūq; ui
ribus conſurgere hoſtes ad bellū,& haudquaq; pari defungēdum eſſe certamine.Hic
terror,cum illuſtres uiri cōſulatum peterēt,omnes in Q.Fabiū Maximū primò nō pe
tentē,deinde ut inclinata ſtudia uidit,etiā recuſantē cōuertit. Quid ſe iam ſenē,ac per-
functū laborib.laborūq; prẹmijs,ſolicitarent? nec corporis,nec animi uigorem rema-
nere eundē:& fortunā ipſam uereri,ne cui deorū nimia iam in ſe,& conſtantior q̃ ue-
lint humanæ res,uideat.& ſe gloriæ ſeniorū ſuccreuiſſe,et ad ſuā gloriā cōſurgentes a-
lios lẹtū aſpicere.nec honores magnos fortiſsimis uiris Romẹ,nec honorib.deeſſe for
tes uiros.Acuebat hac moderatione tā iuſta ſtudia,quẹ uerecūdia legū reſtinguēda ra
tus,legē recitari iuſsit,qua intra decē annos eundē conſulē refici nō liceret.uix prẹ ſtre
pitu audita lex eſt.tribuniq́; plebis nihil id impedimēti futurū aiebāt.ſe ad populum la
turos,uti legib.ſolueret.& ille quidē in recuſando perſtabat:quid ergo attineret leges
ferri rogitans,quibus per eoſdē,qui tuliſſent,fraus fieret? iam regi leges,nō regere.Po
pulus nihilominus ſuffragia inibat: &,ut quæq; intro uocata erat centuria,Cos.haud
dubiè Fabiū dicebat. Tum demū cōſenſu ciuitatis uictus,Dei approbēt, inquit, quod
agitis,acturiq́; eſtis,Quirites.cẹterū quoniā in me,quod uos uultis,facturi eſtis,in col
lega ſit meæ apud uos gratiæ locus.P.Decium expertum mihi cōcordi collegio uirū,
dignū uobis,dignum parēte ſuo,quæſo mecum conſulē faciatis.Iuſta ſuffragatio uiſa.
omnes quæ ſupererāt centuriẹ,Q.Fabium,P.Decium Coss.dixere.Eo anno pleriſq;
dies dicta ab ædilibus:quia plus,quàm quod lege finitum erat, agri poſſiderent: nec
quiſquam fermè eſt purgatus: uinculumq́; ingens immodicæ cupiditatis iniectum
eſt. Coss.noui,Q.Fabius Maximus quartum,& P.Decius Mus tertium,cum inter ſe
agitarēt uti alter Samnites hoſtes,alter Hetruſcos deligeret:quantæq́; in hanc aut in il- B
lam prouinciam copiæ ſatis eſſent, & uter ad utrum bellum dux idoneus magis eſſet,
ab Sutrio,& Nepete,& Falerijs legati,autores, concilia Hetruriæ populorum de pe-
tenda pace haberi,totam belli mollem in Samnium auerterunt.Profecti Coss.quo ex
peditiores commeatus eſſent,& incertior hoſtis,quà uenturum bellum foret, Fabius
per Soranum,Decius per Sidicinum agrum,in Samnium legiones ducunt. Vbi in ho
ſtium fines uentum eſt,uterq; populabundus effuſo agmine incedit: explorant tamē
latius,quàm populantur.Igitur non fefellēre ad Tifernum hoſtes in occulta ualle in-
ſtructi,quà ingreſſos Romanos ſuperiore ex loco adoriri parabāt.Fabius impedimen
tis in locum tutum remotis,prẹſidioq́; modico impoſito,prẹmonitis militibus adeſſe
certamen,quadrato agmine ad prædictas hoſtium latebras ſuccedit.Samnites deſpe-
rantes improuiſo tumultu,quando in apertum ſemel diſcrimen euaſura eſſet res, & i-
pſi acie iuſta maluerunt concurrere.itaq; & in æquum deſcendunt,ac fortunæ ſe ma-
iore animo quàm ſpe committunt.cæterùm ſiue quia ex omnium Samnitium popu-
lis quodcunq; roboris fuerat,contraxerant: ſeu quia diſcrimen ſummæ rerum auge-
bat animos:aliquantum aperta quoq; pugna præbuerunt terroris. Fabius, ubi nulla
ex parte hoſtē loco moueri uidet,M.Fuluiū & M.Valerium Tribb.mil. cum quib.ad
primam aciem procurrerat,ire ad equites iubet: & adhortari,ut ſi quādo unquā eque
ſtri ope adiutam rempub.meminerint,illo die annitantur,ut ordinis eius gloriam in-
uictam præſtent.peditū certamine immobilem hoſtem reſtare:omnem reliquā ſpem
in impetu eſſe equitum.& ipſos nominatim iuuenes pari comitate utrunq; nunc lau-
dibus,nunc promiſsis onerat.Cæterū quādo ne ea quoq; tentata uis proficeret,conſi
lio graſſandum, ſi nihil uires iuuarent ratus,Scipionem legatum haſtatos primæ le-
gionis ſubtrahere ex acie,& ad montes proximos, quàm poſſet occultiſſimè,circun-
ducere iubet:inde aſcenſu abdito à conſpectu erigere in montes agmen,auerſoq́; ho-
ſti ab tergo repentè ſe oſtendere.Equites ducib. tribunis haud multo plus hoſtib. q̃
ſuis,

A ſuis,ex improuiſo ante ſigna euecti, præbuerunt tumultus. aduerſus incitatas turmas ſtetit immota Samnitium acies,nec parte ulla pelli,aut perrumpi potuit. & poſtq̃ irritum inceptum erat,recepti poſt ſigna prælio exceſſerunt. Creuit ex eo hoſtium animus,nec ſuſtinere frons prima tam longum certamē,increſcentēq; fiducia ſui uim potuiſſet,ni ſecunda acies iuſſu Cos.in primum ſucceſsiſſet.Ibi integræ uires ſiſtunt in uehentē ſe iam Samnitē.et tēpore improuiſa ex montib.ſigna,clamorq; ſublatus, non uero tantum metu terruere Samnitiū animos.Nā & Fabius Deciū collegā appropinquare exclamauit,& pro ſe quiſq; miles adeſſe alterum Cos.adeſſe legiones gaudio alacres fremunt,errorq; utilis Romanis oblatus,fugæ formidiniſq; Samnites impleuit, maximè territos ne ab altero exercitu integro intactoq; feſsi opprimerent.& quia paſſim in fugā diſsipati ſunt,minor cędes q̃ pro tāta uictoria fuit,tria millia & CCCC cæſi:capti trecēti fermè & triginta, ſigna militaria capta tria & uiginti. Samnitib. Apuli ſe ante prælium coniunxiſſent,ni P.Decius Cos.ijs ad Maleuentum caſtra obieciſſet, extractoſq; deinde ad certamē fudiſſet.Ibi quoq; plus fugæ fuit,quàm cædis. duo millia Apulorum cęſa, ſpretoq; eo hoſte Decius in Samnium legiones duxit.Ibi duo conſulares exercitus diuerſis uagati partibus,omnia ſpacio quinq; menſium euaſtarunt. quadraginta & quinq; loca in Samnio fuere,in quibus Decij caſtra fuerunt, alterius Cos.ſex & octoginta.nec ualli tantum, ac foſſarum ueſtigia relicta,ſed multa illis inſigniora monimenta uaſtitatis circà,regionumq; depopulatarum.Fabius etiam urbem Cimetrā cepit:ibi capta armatorum duo millia CCCC. cæſi fermè pugnantes ad quadringētos triginta.Inde comitiorū cauſa Romā profectus, maturauit eā rē agere. cum primò uocatæ Q. Fabium Cos.dicerēt omnes cēturiæ,Ap.Claudius cōſularis cādidatus,uir acer & ambitioſus,non ſui magis honoris cauſa, quàm ut patricij recuperarēt duo conſularia loca,cùm ſuis,tum totius nobilitatis uiribus incubuit,ut ſe cum Q.Fa
B bio Cos.dicerēt.Fabius primò de ſe eadem ferè,quæ priore anno dicēdo abnuere.circūſtare ſellā omnis nobilitas,orare ut ex cœno plebeio cōſulatum extraheret, maieſtatemq; priſtinā tum honori, tum patricijs gentib.redderet. Fabius ſilētio facto media oratione ſtudia hominū ſedauit.facturum enim ſe fuiſſe dixit,ut duorū patriciorū nomina reciperet,ſi aliū q̃ ſe Cos.fieri uideret:nunc ſe ſui rationē comitijs,cum cōtra leges futurum ſit,peſsimo exēplo nō habiturū.Ita Lucius Volumnius de plebe cū Ap. Claudio.Cos.eſt factus,priore item cōſulatu inter ſe cōparati.Nobilitas obiectare Fabio,fugiſſe eum Appium Claudium collegā,eloquētia ciuilibuſq; artibus haud dubie præſtantem.Comitijs perfectis ueteres Coss.iuſsi bellum in Samnio gerere,prorogato in ſex mēſes imperio.Itaq; inſequēti quoq; anno L. Volūnio & Ap. Claudio Coss. P.Decius,qui Cos.in Samnio relictus à collega fuerat:proconſul idem populari nōdeſtitit agros,donec Samnitium exercitum nuſquam ſe prælio committentem, poſtremò expulit finibus.Hetruriam pulſi petierunt:& quod legationibus nequicquam ſæpe tentauerant,id ſe tanto agmine armatorum miſtis terrore precibus acturos efficacius rati, poſtulauerunt principium Hetruriæ concilium. Quo coacto,per quot annos pro libertate dimicent cum Romanis,exponunt.omnia expertos eſſe,ſi ſuimetipſorum uiribus tolerare tantam molem belli poſſent: tentaſſe etiam haud magni momenti finitimarum gentium auxilia:petiſſe pacem à populo Romano,cum bellum tolerare nō poſſent: rebellaſſe, quòd pax ſeruientibus grauior,quàm liberis bellū eſſet. unam ipſi ſpem reliquam in Hetruſcis reſtare:ſcire gentem Italiæ opulētiſsimā armis, uiris,pecunia eſſe:habere accolas Gallos inter ferrum & arma natos,feroces cùm ſuopte ingenio, tum aduerſus Romanum populum:quem captum à ſe,auro'que redemptum haud uana iactantes memorent.Nihil abeſſe,ſi ſit animus Hetruſcis, qui Porſenæ quondam,maioribuſq; eorum fuerit:quin Romanos omni agro cis Tyberim pulſos dimicare pro ſalute ſua,non de intolerando Italiæ regno cogant.Samnitem illis exercitum paratum,inſtructum armis, ſtipendio ueniſſe:confeſtim ſecuturos, uel ſi ad

ipſam

ipſam Romanam urbem oppugnandã ducant. Hæc eos in Hetruria iactantes, molien A
tesq́ bellũ domi Romanũ urebat. nam P. Decius ubi comperit per exploratores pro-
fectum Samnitiũ exercitũ, aduocato cõcilio, Quid per agros, inquit, uagamur uicatim
circumferentes bellum? quin urbes ac mœnia aggredimur? nullus iam excercitus Sa
mnio prȩſidet. ceſſere finibus, ac ſibimetipſi exilium conſciuere. Approbantibus cun-
ctis, ad Murgantiam ualidam urbem oppugnandam ducit: tantusq́ ardor militum fu
it, & charitate ducis, & ſpe maioris quàm ex agreſtibus populationibus prædæ, ut u-
no die ui atq; armis urbem caperent. ibi duo millia Samnitium & centum pugnantes
circumuenti, captiq́: & alia præda ingens capta eſt. quæ ne impedimentis grauibus
agmen oneraret, conuocari milites Decius iubet. Hâccine, inquit, uictoria ſola, aut hac
præda contenti eſtis futuri? uultis uos pro uirtute ſpes gerere? omnes Samnitium ur-
bes fortunæq́ in urbibus relictæ, ueſtræ ſunt, quando legiones eorum tot prælijs fu-
ſas, poſtremò finibus expuliſtis. uendite iſta: & illicite lucro mercatorem, ut ſequatur
agmen. ego ſubinde ſuggeram quæ uendatis. Ad Romuleam urbem hinc eamus, ubi
uos labor haud magnus, præda maior manet. Diuẽdita præda, ultro adhortantes im-
peratorem, ad Romuleam pergunt. Ibi quoq; ſine opere, ſine tormẽtis, ſimul admota
ſunt ſigna, nulla ui deterriti à muris, qua cuiq; proximum fuit, ſcalis raptim admotis,
in mœnia euaſere. captum oppidum ac direptum eſt. ad duo millia et CCC occiſi: et ſex
millia hominum capta. Et miles ingenti prȩda potitus: quam uendere, ſicut priorẽ, coa
ctus: Ferentinum inde, quanquam nihil quietis dabatur, tamen ſumma alacritate du-
ctus. cæterùm ibi plus laboris ac periculi fuit. & defenſa ſumma ui mœnia ſunt: & lo-
cus erat munimento naturáq; tutus. ſed euicit omnia aſſuetus prædæ miles. ad tria mil
lia hoſtium circa muros cæſa: præda militis fuit. Huius oppugnatarum urbium deco-
ris pars maior in quibuſdam annalibus ad Maximum trahitur. Murgantiã ab Decio,
à Fabio Ferentinum Romuleamq́ oppugnatas tradunt. ſunt qui nouorum conſulum B
hanc gloriam faciant. Quidã non amborum, ſed alterius, P. Volumnij: ei Samniũ pro-
uinciam eueniſſe. Dum ea in Samnio, cuiuſcunq; ductu auſpicioq́, gererẽtur, Roma-
nis in Hetruria interim bellum ingens multis ex gentibus concitur: cuius autor Geli-
us Egnatius ex Samnitibus erat. Thuſci ferè omnes conciuerant bellum: traxerat cõ-
tagio proximos Vmbriæ populos: & Gallica auxilia mercede ſolicitabantur. omnis
ea multitudo ad caſtra Samnitium cõueniebat. Qui tumultus repens poſtquàm Ro-
mam perlatus eſt, cum iam L. Volumnius Cos. cum legionibus ſecunda ac tertia, ſo-
ciorumq́ millibus quindecim profectus in Samniũ eſſet, Ap. Claudiũ primo q̃q; tem
pore in Hetruriã ire placuit. duȩ Romanȩ legiones ſecutæ, prima & quarta, & ſocio-
rum duodecim millia: caſtra haud procul ab hoſte poſita. Cæterũ magis eò profectũ
eſt, quòd maturè uentũ erat, ut quoſdã ſpectantes iã arma in Hetruria populos, metus
Romani nominis cõprimeret, q̃; quòd ductu Cos. quicquã ibi ſatis ſcitè, aut fortunatè
geſtum ſit. Multa prælia locus & temporib. iniquis cõmiſſa: ſpesq́ in dies grauiorẽ ho
ſtem faciebat. & iã propè erat, ut nec duci milites, nec militib. dux ſatis fideret. Literas
ad collegã accerſendũ ex Sãnio miſſas in trinis annalib. inuenio. piget tamẽ incertũ po
nere, cũ ea ipſa inter Coss. Pop. R. iã iterũ eodẽ honore fungẽtes diſcrepatio fuerit, Ap
pio abnuente miſſas, Volumnio affirmãte Appij ſe literis accitũ. Iam Volumnius in
Samnio tria caſtella ceperat, in quib. ad tria millia hoſtiũ cæſa erãt: dimidium ferè eius
captũ. Et Lucanorũ ſeditiones, à plebejs & egẽtib. ducib. ortas, ſumma optimatiũ uo
luntate per Q. Fabiũ proconſulẽ miſſum eò cũ ueteri exercitu cõpreſſerat. Decio po-
pulãdos hoſtiũ agros relinquit: ipſe cũ copijs in Hetruriã ad collegã pergit: quẽ adue
nientẽ lȩti omnes accepere. Appiũ ex conſciẽtia ſua credo animum habuiſſe haud im-
meritò iratum, ſi nihil ſcripſerat; illiberali, et ingrato animo, ſi eguerat ope, diſſimulan-
tem. uix enim ſalute mutua reddita cum obuiam egreſſus eſſet: Satin' ſaluȩ, inquit, Lu
ci Volumni? ut ſeſe in Samnio res habent? quæ te cauſa ut prouincia tua excederes,
indu-

A induxit: Volumnius in Samnio res proſperas eſſe ait: literis eius accitũ ueniſſe: quæ
ſi falſæ fuerint, nec uſus ſui ſit in Hetruria, extemplò conuerſis ſignis abiturum. Tu ue-
rò abeas, inquit: neq; te quiſquam moratur. etenim minime conſentaneum eſt, cum
bello tuo forſitan uix ſufficias, hic te ad opem ferendam alijs gloriari ueniſſe. Bene
hercules uerteret, dicere Volumnius: malle fruſtra operam inſumptam, quàm quic-
quam incidiſse, cur non ſatis eſſet Hetruriæ unus conſularis exercitus. Digredientes
iam Coss. legati tribuniq́; ex Appiano exercitu circumſiſtũt: pars imperatorem ſuum
orare, ne collegæ auxiliũ, quod accipiendũ ultro fuerit, ſua ſponte oblatum ſpernere
tur: plures abeunti Volumnio obſiſtere, atq; obteſtari, ne prauo cum collega certami
ne remp. prodat. ſi qua clades incidiſſet, deſertori magis quàm deſerto noxię fore. eò
rem adductam, ut omnis rei bene aut ſecus geſtæ in Hetruria decus dedecusq́; ad L.
Volumnium ſit delegatum. neminem quæſiturum quæ uerba Appij, ſed quæ fortu-
na exercitus fuerit. dimitti ab Appio eum, ſed à repub. & ab exercitu retineri. experi-
retur modò uoluntatem militum. Hæc monendo, obteſtandoq́; prope reſtitantes
Coss. in concionem pertraxerunt. ibi orationes lõgiores habitę in eandẽ fermè ſenten
tiã, in quam inter paucos certatũ uerbis fuerat. Et cum Volumnius cauſa ſuperior, ne
infacundus quidẽ aduerſus eximiam eloquentiã collegæ uiſus eſſet: cauillansq́; Appi-
us ſibi acceptũ referre diceret debere, quòd ex muto atq; elingui faciundũ etiã Cos.
haberent: priore conſulatu primis utiq; menſibus hiſcere eum nequiſſe, nunc iam po-
pulares orationes ſerere: Quam mallem, inquit Volumnius, tu à me ſtrenuè facere,
quàm ego abs te ſcitè loqui didiciſſem. Poſtremò cõditionem ferre, quæ decretura
ſit, non orator (neq; enim id deſiderare rempub.) ſed imperator uter ſit melior: Hetru
riam & Samniũ prouincias eſſe: utram mallet, eligeret: ſuo exercitu ſe uel in Hetruria,
uel in Samnio rem geſturũ. Tum militum clamor ortus, ut ſimul ambo bellũ Hetru-
B ſcum ſuſciperent. quo animaduerſo conſenſu Volumnius: Quoniã in collegæ uolun
tate interpretanda, inquit, erraui, non committã ut quid uos uelitis, obſcurũ ſit. mane-
re, an abire me uelitis, clamore ſignificate. Tum uerò tantus eſt clamor exortus, ut ho
ſtes è caſtris exciret. armis arreptis in aciem deſcendunt. & Volumnius ſigna canere,
ac uexilla afferri è caſtris iuſſit. Appium addubitaſſe ferunt, cernentem ſeu pugnante,
ſeu quieto ſe fore collegæ uictoriã: deinde ueritũ, ne ſuę quoq; legiones Volumnium
ſequerent̃, & ipſum flagitãtibus ſuis ſignũ dediſſe. Ab neutra parte ſatis commodè in-
ſtructi fuerũt. nã & Samnitiũ dux Gelius Egnatius pabulatũ cum cohortibus paucis
ierat: ſuoq́; impetu magis milites, quàm cuiuſquã ductu, aut imperio pugnam capeſſe-
bãt: & Romani exercitus nec pariter ambo ducti, nec ſatis tẽporis ad inſtruendũ fuit.
Prius concurrit Volũnius, quàm Appius ad hoſtẽ perueniret. itaq; frõte inæquali cõ-
curſum eſt: & uelut forte quadã mutante aſſuetos inter ſe hoſtes, Hetruſci Volũnio,
Samnites parumper cũctati, quia dux aberat, Appio occurrere. Dicit̃ Appius in me-
dio pugnæ diſcrimine, ita ut inter prima ſigna manibus ad cœlũ ſublatis cõſpiceretur,
ita precatus eſſe: Bellona, ſi hodie nobis uictoriã duis, aſt ego templũ tibi uoueo. Hæc
precatus uelut inſtigante Dea, & ipſe collegæ, & exercitus uirtutem adęquauit ducis.
imperatoria opera exequitur: et milites, ne ab altera parte prius uictoria incipiat, anni
tũtur. ergo fundũt fugãtq́; hoſtes, maiorẽ molem haud facile ſuſtinẽtes, quàm cũ qua
manus cõſerere aſſueti fuerãt. urgendo cedentes, inſequẽdoq́; effuſos cõpulere ad ca-
ſtra. ibi interuentu Gelij, cohortiũq́; Sabellarũ, pauliſper recruduit pugna. ijs quoq;
mox fuſis, iam à uictoribus caſtra oppugnabãt. & cũ Volũnius ipſe portę ſigna infer-
ret, Appius Bellonã uictricẽ identidẽ celebrans, accenderet militũ animos, per uallũ,
per foſsas irruperunt. caſtra capta, direptaq́;: præda ingẽs parta, & militi conceſsa eſt.
ſeptẽ millia ac trecẽti hoſtiũ occiſi, duo millia & centũ uiginti capti. Dum ambo Coss.
omniſq; Romana uis in Hetruſcũ bellũ magis inclinat, in Samnio noui exercitus exor
ti ad depopulãdos imperij Romani fines, per Veſtinos in Campaniã Falernũq́; agrũ
transcen-

tranſcendunt,ingentesq; prædas faciunt. Volumnium magnis itineribus in Samni- A
um redeuntem(iam enim Fabio Decioq; prorogati imperij finis aderat) fama de Sa-
mnitium exercitu,populationibusq; Campani agri ad tuendos ſocios conuertit. Vt
in Caloenũ agrũ uenit,& ipſe cernit recentia cladis ueſtigia,& Caloeni narrant tãtum
iam prædæ hoſtes trahere,ut uix explicare agmẽ poſsint:itaq; iam propalàm duces lo
qui,extemplò eundum in Samnium eſſe,ut relicta ibi præda in expeditionem redeãt,
nec tam oneratum agmen dimicationi committant.Ea quanquam ſimilia ueris erant,
certius tamen exploranda ratus,dimittit equites,qui uagos prædatores in agros pa-
lantes excipiant: ex quibus inquirendo cognoſcit ad Vulturnũ flumen ſedere hoſtẽ,
inde tertia uigilia moturũ iter in Samnium eſſe.His ſatis exploratis profectus,tanto in
teruallo ab hoſtibus conſedit,ut nec aduentus ſuus propinquitate nimia noſci poſſet,
& egredientẽ è caſtris hoſtem opprimeret.aliquanto ante lucẽ ad caſtra acceſsit: gna-
rosq; Oſcę linguæ exploratum quid agatur mittit.Intermiſti hoſtibus (quod facile e-
rat in nocturna trepidatione)cognoſcunt infrequentia armatis ſigna egreſſa, prędam
prædæq; cuſtodes exire,ignobile agmen, & ſua quenq; molientem,nullo inter alios
conſenſu,nec ſatis certo imperio. Tempus aggrediendi aptiſsimum uiſum eſt: & iam
lux appetebat,itaq; ſigna canere iuſsit:agmenq; hoſtium aggreditur.Samnites pręda
impediti, infrequentes armati,pars addere gradum,ac præ ſe agere prædam:pars ſta
re,incerti utrum progredi,an regredi in caſtra tutius foret,inter cunctationem oppri-
muntur.& Romani iam tranſcenderãt uallum:cædesq; ac tumultus erat in caſtris. Sa
mnitium agmen præterquàm hoſtili tumultu,captiuorum etiã repentina defectione
turbatũ erat:qui partim ipſi ſoluti uinctos ſoluebãt : partim arma in ſarcinis deligata
rapiebãt,tumultũq; prælio ipſo terribiliorẽ intermiſti agmini præbebant:memoran-
dum deinde edidere facinus:nam Statium Egnatiũ ducẽ adeuntem ordines, hortan-
temq; inuadunt:diſsipatis inde equitibus,qui cum eo aderant,ipſum circunſiſtũt:inſi- B
dentemq; equo captũ ad Cos.Romanũ rapiunt.Reuocata eo tumultu prima ſigna Sa
mnitium:præliũq; iam profligatum integratũ eſt,nec diutius ſuſtineri potuit.cæſa ad
ſex millia hominũ:duo millia & quingenti capti.in eis tribuni militum quatuor: ſigna
militaria triginta:& quod lætiſsimum uictoribus fuit,captiuorũ recepta ſeptẽ millia,
& CCCC. præda ingens ſociorũ:accitiq; edicto domini ad res ſuas noſcendas,recipien
dasq; præſtituta die.quarũ rerum non extitit dominus, militi conceſſæ: coactiq; uen-
dere prædã,ne alibi quàm in armis animum haberent.Magnum ea populatio Campa
ni agri tumultum Romæ præbuerat:& per eos fortè dies ex Hetruria allatũ erat,poſt
deductum inde Volumnianum exercitum Hetruriam concitã in arma,& Geliũ Egna
tium Samnitium ducem,& Vmbros ad defectionem uocari,& Gallos precio ingen-
ti ſolicitari.His nuncijs ſenatus conterritus iuſtitium indici, delectum omnis generis
hominum haberi iuſsit,nec ingenui modò aut iuniores ſacramẽto adacti ſunt, ſed ſe-
niorum etiam cohortes factæ,libertini'que centuriati: & defendendæ urbis conſilia
agitabantur:ſummæq; rerum prætor P. Sempronius præerat.cæterùm parte curæ
exonerarunt ſenatum Lucij Volumnij Cos.literæ,quibus cæſos fuſosq; populatores
Campaniæ cognitum eſt.Itaq; & ſupplicationes ob rem bene geſtã Cos. nomine de-
cernunt:iuſtitium remittitur,quod fuerat dies decem octo:ſupplicatioq; perlęta fuit.
Tum de præſidio regionis depopulatæ ab Samnitibus agitari cœptũ.itaq; placuit,ut
duæ colonię circa Veſtinũ & Falernum agrum deducerentur:una ad hoſtiũ Liris flu
uij,quæ Minturnæ appellata:altera in ſaltu ueſtino Falernũ contingente agrũ:ubi Sy
nope dicitur Græca urbs fuiſſe, Sinueſſa deinde ab colonis Romanis appellata. Tri-
bunis plebis negotiũ datum eſt,ut plebiſcito iuberẽt P.Sempronius prætor trium-
uiros in ea loca colonis deducendis creare.nec qui nomina darent,facile inueniebant:
quia in ſtationem ſe propè perpetuã infeſtæ regionis,nõ in agros mitti rebãtur. auer-
tit ab eis curis ſenatum Hetruriæ ingraueſcens bellum:& crebræ literæ Appij, mo-
nentis

A nentis ne regionis eius motũ negligerent. quatuor gentes conferre arma, Hetruſcos,
Samnites, Vmbros, Gallos. iam caſtra bifariã facta eſſe, quia unus locus capere tantã
multitudinẽ non poſsit. Ob hæc, & iam appetebat tempus, comitiorũ cauſa L. Volũ-
nius Cos. Romam reuocatus. qui prius quàm ad ſuffragiũ centurias uocaret, in conci-
onem aduocato populo multa de magnitudine belli Hetruſci diſſeruit. iam tum, cum
ipſe ibi cum collega rem pariter geſſerit, fuiſſe tantũ bellũ, ut nec duce uno, nec exerci-
tu geri potuerit: acceſsiſſe poſtea dici Vmbros, & ingentem exercitũ Gallorũ. Aduer
ſus quatuor populos duces Coſs. illo die deligi meminiſſent. ſe, niſi cõfideret eum cõ-
ſenſu populi Romani Cos. declaratũ iri, qui haud dubiè tum primus omniũ ductor
habeatur, dictatorẽ fuiſſe extemplò dicturũ. Nemini dubiũ erat, quin Q. Fabius om-
niũ conſenſu deſtinaretur: eumq́ & prærogatiuæ, & primò uocatæ omnes centuriæ
conſulẽ cum L. Volumnio dicebant. Fabij oratio fuit, qualis biennio antè: deinde ut
uincebatur conſenſu, uerſa poſtremò ad collegã P. Deciũ poſcendũ. id ſenectuti ſuæ
adminiculũ fore: cẽſura, duobusq́ cõſulatibus ſimul geſtis expertũ ſe nil cõcordi colle
gio firmius ad rempub. tuendã eſſe. nouo imperij ſocio uix iam aſſueſcere ſenilẽ animũ
poſſe: cũ moribus notis facilius ſe cõmunicaturũ cõſilia. Subſcripſit orationi eius Cos.
cùm meritis P. Decij laudibus, tum quę ex cõcordia conſulũ bona, quęq́ ex diſcordia
mala in adminiſtratione rerum militariũ euenirent, memorando, quàm propè ad ul-
timum diſcrimẽ ſuis & collegæ certaminibus nuper uentũ foret: admonendo Deciũ,
Fabiumq́, ut uno animo, una mente uiuerent. Eſſe pręterea uiros natos militiæ, factis
magnos, ad uerborũ linguæq́ certamina rudes: ea ingenia conſularia eſſe. callidos ſo-
lertesq́, iuris atq; eloquentiæ conſultos, qualis Ap. Claudius eſſet, urbi ac foro præ-
ſides habendos, prætoresq́ ad reddenda iura creandos eſſe. His agendis dies eſt con-
ſumptus. poſtridie ad præſcriptũ Cos. & conſularia & prætoria comitia habita. Coſs.
B creati, Q. Fabius & P. Decius: Ap. Claudius prætor: omnes abſentes. & L. Volumnio
ex S.C. & ſcito plebis prorogatũ in annum imperiũ eſt. Eo anno prodigia multa fue-
runt: quorum auerruncandorũ cauſa ſupplicationes in biduũ ſenatus decreuit. publi-
cè uinũ ac thus præbitum. ſupplicatũ iere frequentes uiri, fœminęq́. Inſignem ſuppli-
cationẽ fecit certamẽ in ſacello Pudicitiæ patricię, quæ in foro boario eſt ad ædem ro-
tundã Herculis, inter matronas ortũ. Virginiã Auli filiã, patriciã plebeio nuptam. Vo
lumnio Cos. matronę, quòd è patribus enupſiſſet, ſacris arcuerãt. Breuis altercatio in-
de ex iracundia muliebri in cõtentionem animorũ exarſit. cum ſe Virginia & patriciã
& pudicã in patriciæ Pudicitię templũ ingreſſam, & uni nuptã, ad quẽ uirgo deducta
ſit: nec ſe uiri, honorũ ue eius ac rerum guſtarum pœnitere, uerò gloriareĩ. Facto dein
de egregio magnifica uerba adauxit. in uico Longo, ubi habitabat, ex parte ędiũ quod
ſatis eſſet loci modico ſacello, excluſit: aramq́ ibi poſuit. & cõuocatis plebeijs matro-
nis conqueſta iniuriã patriciarũ: Hãc ego arã, inquit, Pudicitiæ plebeiæ dedico: uosq́
hortor, ut quod certamẽ uirtutis uiros in hac ciuitate tenet, hoc pudicitię inter matro
nas ſit: detisq́ operã, ut hęc ara, quàm illa, ſiquid poteſt, ſanctius, & à caſtioribus coli
dicatur. Eodẽ fermè ritu & hęc ara, quo illa antiquior culta eſt, ut nulla niſi ſpectatæ
pudicitiæ matrona, & quę uni uiro nupta fuiſſet, ius ſacrificandi haberet. Vulgata de-
in religio à pollutis, nec matronis ſolũ, ſed omnis ordinis fœminis, poſtremò in obli-
uionẽ uenit. Eodem anno Cn. & Q. Ogulnij ædiles curules aliquot fœneratoribus
diem dixerunt. quorum bonis mulctatis, ex eo quòd in publicum redactum eſt, ænea
in Capitolio limina, & trium menſarũ argentea uaſa in cella Iouis, Iouemq́ in culmine
cum quadrigis, & ad Ficum Ruminalem ſimulacra infantium conditorum urbis ſub
uberibus lupę poſuerunt: ſemitamq́ ſaxo quadrato à Capena porta ad Martis ſtraue
runt. & ab ædilibus plebeijs L. Ælio Pæto, & C. Fuluio Curuo ex mulctaticia item pe
cunia, quam exegerunt pecuarijs damnatis, ludi facti: pateræq́ aureæ ad Cereris po-
ſitæ. Q. inde Fabius quintum, & P. Decius quartum, conſulatum ineunt: tribus cõſula

 tibus,

A fiebant autem itinera, quanta fieri ſinebat hyems hauddum exacta. Vere inde primo relicta ſecunda legione ad Cluſium, quod Camars olim appellabant: præpoſitoq́; caſtris L. Scipione proprætore, Romam ipſe ad conſultandum de bello rediit: ſiue ipſe ſpōte ſua, quia bellum ei maius in conſpectu erat, quàm quantū eſſe famæ crediderat: ſiue ſenatuſconſulto accitus. nam in utrumq; autores ſunt. Ab Ap. Claudio prætore retractum quidā uideri uolunt: cum in ſenatu, & apud populum (id quod per literas aſſiduè fecerat) terrorem belli Hetruſci augeret. nō ſuffecturum ducem unum, nec exercitum unum aduerſus quatuor populos. periculoſum eſſe, ſiue iuncti unū premant, ſiue id diuerſi gerant bellum, ne ad omnia ſimul obire unus nō poſſit. duas ſe ibi legiones Romanas reliquiſſe, & minus quinq; millia peditum equitumq́; cū Fabio ueniſſe. ſibi placere, P. Decium conſulem primo quoq; tempore in Hetruriā ad collegam proficiſci: L. Volumnio Samnium prouinciam dari. ſi conſul malit in ſuam prouinciā ire, Volumnium in Hetruriam ad conſulem cum exercitu iuſto conſulari proficiſci. Cum magnam partem moueret oratio prętoris, P. Deciū cenſuiſſe ferunt, ut omnia integra ac libera Q. Fabio ſeruarentur: donec uel ipſe, ſi per commodum reip. poſſet, Romam ueniſſet, uel aliquem ex legatis miſiſſet: à quo diſceret ſenatus quantum in Hetruria belli eſſet: quantisq; adminiſtrandum copiis, & quot per duces eſſet. Fabius ut Romam rediit: & in ſenatu, et productus ad populum, mediam orationem habuit. ut nec augere nec minuere uideretur belli famam: magisq; in altero aſſumendo duce aliorū indulgere timori, quàm ſuo, aut reipub. periculo conſulere. Cæterum ſi ſibi adiutorē belli, ſociumq́; imperii darent: quo 'nā modo ſe obliuiſci P. Decii conſulis per tot collegia experti poſſe? neminem omnium ſecum coniungi malle: & copiarum ſatis ſibi cū P. Decio, & nunquam nimium hoſtium fore. Sin collega quid aliud malit: at ſibi L. Volumnium darent adiutorem. Omnium rerum arbitrium & à populo, & à ſenatu,

B & ab ipſo collega Fabio permiſſum eſt. & cū Decius ſe in Samniū, uel in Hetruriā proficiſci paratum eſſe oſtendiſſet, tanta lætitia ac gratulatio fuit, ut pręciperetur uictoria animis: triumphusq́;, non bellum decretū conſulibus uideretur. Inuenio apud quoſdam, extemplò conſulatu inito profectos in Hetruriam Fabium Deciumq́;, ſine ulla mentione ſortis prouinciarum certaminumq́; inter collegas, quæ expoſui. Sunt quibus ne hæc quidem certamina exponere ſatis fuerit: adiecerint & Appii criminationes de Fabio abſente ad populum, & pertinaciam aduerſus præſentem Cos. prætoris, contentionemq́; aliam inter collegas: tendente Decio, ut ſuæ quiſq; prouinciæ ſortem tueretur. Conſtare res incipit ex eo tempore, quo profecti ambo Coss. ad bellum ſunt. Cæterum antequàm Coss. in Hetruriam peruenirent, Senones Galli multitudine ingenti ad Cluſium uenerunt, legionem Romanam caſtraq; oppugnaturi. Scipio qui caſtris præerat, loco adiuuandam paucitatem ſuorum militum ratus, in colle qui inter urbem & caſtra erat, aciem erexit. ſed, ut in re ſubita, parum explorato itinere ad iugum perrexit, quod hoſtes ceperant parte alia aggreſſi. ita cæſa ab tergo legio: atq; in medio, cum hoſtis undiq; urgeret, circumuenta. Deletam quoq; ibi legionem, ita ut nuncius non ſupereſſet, quidam autores ſunt: nec antè ad conſules, qui iam haud procul à Cluſio aberant, famam eius cladis perlatam, quàm in conſpectu fuere Gallorum equites, pectoribus equorum ſuſpenſa geſtantes capita, & lanceis infixa, ouanteſq; moris ſui carmine. Sunt qui Vmbros fuiſſe, non Gallos tradant: nec tantū cladis acceptum: & circumuentis pabulatoribus cum L. Manlio Torquato legato Scipionem proprætorem ſubſidium è caſtris tuliſſe: uictoresq; Vmbros redintegrato prælio uictos eſſe: captiuosq́; eis ac prædam ademptam. Similius uero eſt, á Gallo hoſte, quàm Vmbro eam cladem acceptam. quod cùm ſæpe aliàs, tum eo anno Gallici tumultus præcipuus terror ciuitatem tenuit. Itaq; præterquàm quòd ambò conſules profecti ad bellum erant cum quatuor legionibus, & magno equitatu Romano, Campanisq; mille equitibus delectis ad id bellum miſſis, & ſociorum nominisq; Latini maiore

iore exercitu,quàm Romani:alij duo exercitus haud procul urbe Hetruriæ oppoſiti: A
unus in Faliſco,alter in Vaticano agro. Cn.Fuluius,& L.Poſthumius Megillus,pro-
prætores ambo,ſtatiua in eis locis habere iuſſi.conſules ad hoſtes tranſgreſſo Apen-
nino in agrum Sentinatem peruenerunt.ibi quatuor millium fermè interuallo caſtra
poſita.Inter hoſtes deinde conſultationes habitæ:atq; ita cõuenit,ut ne unis caſtris mi
ſcerentur omnes,néue in aciẽ deſcẽderent ſimul.Samnitibus Galli, Hetruſcis Vmbri
adiecti.dies indicta pugnæ:Samniti Gallisq́; delegata pugna:inter ipſum certamẽ He
truſci Vmbriq́; iuſſi caſtra Romana oppugnare.Hæc conſilia turbarũt transfugę Clu
ſini tres,clàm nocte ad Fabium conſulem tranſgreſſi.qui editis hoſtiũ conſilijs dimiſſi
cum donis,ut ſubinde ut quæq; res noua decreta eſſet,exploratam perferrent. conſu-
les Fuluio,ut ex Faliſco:Poſthumio,ut ex Vaticano exercitum ad Cluſium admoueãt,
ſummaq́; ui fines hoſtium depopulentur,ſcribunt.Huius populationis fama Hetru-
ſcos ex agro Sentinate ad ſuos fines tuendos mouit.inſtare inde cõſules,ut abſentibus
ijs pugnaretur.per biduum laceſſiere prælio hoſtem.biduo nihil dignum dictu actũ.
pauci utrinq; cecidere:magisq́; iritati ſunt ad iuſtum certamen animi,quàm ad diſcri-
men ſumma rerũ adducta.tertio die deſcenſum in campũ omnibus copijs eſt.Cum in
ſtructæ acies ſtarẽt,cerua fugiens lupũ è mõtibus exacta per cãpos inter duas acies de-
currit:inde diuerſæ feræ,cerua ad Gallos,lupus ad Romanos curſum deflexit. Lupo
data inter ordines uia,ceruam Galli confixere. Tum ex anteſignanis Romanus miles,
Illac fuga, inquit,& cædes uertit,ubi ſacram Dianæ feram iacentẽ uidetis: hinc uictor
Martius lupus,integer & intactus, gentis nos Martiæ & cõditoris noſtri admonuit.
Dextro cornu Galli,ſiniſtro Samnites conſtiterunt.aduerſus Samnites Fabius primã
ac tertiam legiones pro dextro cornu,aduerſus Gallos pro ſiniſtro Decius quintam
& ſextam inſtruxit.ſecunda & quarta cum L. Volumnio proconſule in Samnio gere-
bant bellum.Primo cõcurſu adeò æquis uiribus geſta res eſt, ut,ſi affuiſſent Hetruſci B
& Vmbri,aut in acie,aut in caſtris,quócunq; ſe inclinaſſent , accipienda clades fuerit.
cæterùm quãquã cõmunis adhuc Mars belli erat:necdũ diſcrimẽ fortuna fecerat, quà
datura uires eſſet,haudquaquã ſimilis pugna in dextro,lęuoq́; cornu erat : Romani a-
pud Fabium arcebãt magis,quàm inferebant pugnam:extrahebaturq́; in quàm maxi
mè ſerum diei certamẽ:quia ita perſuaſum erat duci,& Samnites & Gallos primo im
petu feroces eſſe,quos ſuſtineri ſatis ſit:lõgiore certamine ſenſim reſidere Samnitium
animos:Gallorum quidẽ etiam corpora intolerantiſſima laboris atq; æſtus fluere, pri
maq́; eorum prælia pluſquàm uirorum,poſtrema minus quàm fœminarũ eſſe. In id
tempus igitur,quo uinci ſolebat hoſtis,quàm integerrimas uires militi ſeruabat. Fero
cior Decius & ætate & uigore animi,quantumcunq; uirum habuit, certamine primo
effudit:et quia lentior uidebatur pedeſtris pugna,equitatum in pugnã cõcitat: & ipſe
fortiſſimę iuuenum turmę immiſtus orat proceres iuuentutis, ut ſecum in hoſtem im
petum faciant:duplicem illorum gloriam fore,ſi ab læuo cornu , & ab equite uictoria
incipiat.Bis auertêre Gallicum equitatum.iterum longius euectos,et iam inter media
equitum agmina prælium cientes,nouum pugnæ cõterruit genus:eſſedis carrisq́; ſu-
perſtãs armatus hoſtis ingenti ſonitu equorũ rotarumq́; aduenit , & inſolitos eius tu-
multus Romanorũ conterruit equos.Ita uictorem equitatum uelut lymphaticus pa-
uor diſſipat:ſternit inde ruentes equos uirosq́; improuida fuga.turbata hinc etiam ſi-
gna legionum:multiq́; impetu equorum,ac uehiculorum raptorũ per agmen,obtriti
anteſignani:et inſecuta,ſimul territos hoſtes uidit,Gallica acies nullum ſpacium reſpi-
randi recipiendiq́; ſe dedit. Vociferare Decius,quo fugerent? quam' ue in fuga ſpem
haberent? obſiſtere cedentibus,ac reuocare fuſos.deinde ut nulla ui perculſos ſuſtine
re poterat,patrem P.Decium nomine compellans,Quid ultra moror,inquit,familia-
re fatum? datum hoc noſtro generi eſt,ut luendis periculis publicis piacula ſimus.iam
ego mecum legiones hoſtiũ mactandas Telluri ac dijs Manibus dabo. Hæc locutus,
M.Liuium

A M.Liuium Pontificem,quem deſcēdens in aciem digredi uetuerat ab ſe, præire iuſſit uerba,quibus ſe legionesq́ hoſtium pro exercitu populi Romani Quiritium deuoueret. deuotus inde eadē precatione,eodemq́ habitu,quo pater P. Decius ad Veſerim bello Latino ſe iuſſerat deuoueri:cum ſecūdum ſolennes precationes adieciſſet,pręſe agere ſeſe formidinem ac fugam,cædemq́ ac cruorem : cœleſtium , infernorum iras: contacturum funebribus diris ſigna,tela,arma hoſtium,locumq́ eundem ſuæ peſtis, et Gallorum ac Samnitium,fore:hæc execratus in ſe,hoſtesq́,quà confertiſsimam cernebat Gallorum aciem,concitat equum:inferensq́ ſe ipſe,infeſtis telis interfectus eſt. Vix humanæ inde opis uideri pugna potuit.Romani duce amiſſo,quæ res terrori alias eſſe ſolet,ſiſtere fugam ac nouam de integro uelle inſtaurare pugnam.Galli , & maximè globus circūſtans cōſulis corpus,uelut alienata mente uana incaſſum iactare tela,torpere quidam,& nec pugnæ meminiſſe,nec fugæ. At ex parte altera pontifex Liuius,cui lictores Decius tradiderat,iuſſeratq́ proprætorem eſſe,uociferari,uiciſſe Romanos,defunctos cōſulis fato : Gallos Samnitesq́ Telluris matris ac deorum Maniū eſſe:rapere ad ſe ac uocare Decium deuotam ſecum aciem : furiarumq́ ac formidinis plena omnia ad hoſtes eſſe.Superueniunt deinde his reſtituētib. pugnā Cornelius Scipio & C.Martius,cū ſubſidijs ex nouiſſima acie iuſſu Q.Fabij conſulis ad præſidiū collegę miſſi.ibi auditur P. Decij euentus,ingens hortamen ad omnia pro rep.audenda. itaq́ cum Galli ſtructis ante ſe ſcutis conferti ſtarent,nec facilis pede collato uideretur pugna,iuſſu legatorum collecta humi pila,quę ſtrata inter duas acies iacebant, atq; in teſtudinē hoſtium cōiecta.quibus pleriſq́ in ſcuta, pleriſq́ uerutis in corpora ipſa fixis,ſternitur cuneus:ita,ut magna pars integris corporibus attoniti conciderent.hæc in ſiniſtro cornu Romanorum fortuna uariauerat.Fabius in dextro cornu primò (ut antè dictum eſt)cunctando extraxerat diem:deinde,poſtq́ nec clamor hoſtium , nec

B impetus,nec tela miſſa eandē uim habere uiſa,præfectis equitum iuſſis ad latus Samnitium circumducere alas,ut ſigno dato in tranſuerſos quanto maximo poſſent impetu incurrerent,ſenſim ſuos ſigna inferre iuſſit,& commouere hoſtem. Poſtquàm non reſiſti uidit,et haud dubiam laſſitudinem eſſe:tum collectis omnibus ſubſidijs,quę ad id tempus reſeruauerat,& legiones concitauit,& ſignum ad inuadendos hoſtes equitibus dedit.Nec ſuſtinuerunt Samnites impetum,prætereq́ aciem ipſam Gallorū relictis in dimicatione ſocijs,ad caſtra effuſo curſu ferebantur. Galli teſtudine facta conferti ſtabant.Tum Fabius audita morte collegę,Campanorum alam,quingentos ferè equites excedere acie iubet:& circumuectos à tergo Gallicā inuadere aciem:tertię deinde legionis ſubſequi principes,& quà turbatū agmen hoſtiū uiderent,impetu equitum inſtare,ac territos cędere.Ipſe ædē Ioui Victori, ſpoliaq́ hoſtiū cum uouiſſet, ad caſtra Samnitium perrexit:quò multitudo omnis conſternata agebatur. ſub ipſo uallo,quia tantam multitudinem portæ nō recepere , tentata ab excluſis turba ſuorū pugna eſt.ibi Gelius Egnatius imperator Samnitium cecidit. cōpulſi deinde intra uallū Samnites:paruoq́ certamine capta caſtra:& Galli à tergo circumuenti. Cæſa eo die hoſtium XXV. millia,octo capta.nec incruenta uictoria fuit.nam ex P. Decij exercitu cæſa ſeptem millia.ex Fabij,mille ac ducenti. Fabius dimiſſis ad quærendum collegæ corpus,ſpolia hoſtium coniecta in aceruum Ioui uictori cremauit. Cōſulis corpus eo die,quia obrutum ſuper ſtratis Gallorum cumulis erat, inueniri non potuit. poſtero die inuentum,relatumq́ eſt cum multis militum lachrymis. Intermiſſa inde omnium aliarum rerū cura,Fabius collegę funus omni honore,laudibusq́ meritis celebrat. Et in Hetruria per eos dies ab Cn.Fuluio proprætore res ex ſentētia geſta:& præter ingentem illatā populationibus agrorū hoſti cladem,pugnatum etiā egregiè eſt:Peruſinorumq́ & Cluſinorum cæſa amplius tria millia : & ſigna militaria ad uiginti capta. Samnitium agmen cum per Pelignum agrum fugeret,circumuentū à Pelignis eſt. ex millibus quinq́ ad mille cæſi.Magna eius diei, quo in Sentinati agro bellatum , fama

eſt,etiam uero ſtanti.Sed ſuperiecere quidam augendo fidem: qui in hoſtium exercitu peditum quadraginta millia, CCCXXX. equitũ ſex & quadraginta millia, mille carpentorũ ſcripſere fuiſſe: ſcilicet cum Vmbris, Thuſcisq;: quos et ipſos pugnæ affuiſſe. & ut Romanorum quoq; augerent copias, L. Volumnium proconſulem ducem conſulibus, exercitumq; eius legionibus cõſulum adijciunt. In pluribus annalibus duorũ ea conſulum propria uictoria eſt. Volumnius in Samnio interim res gerit, Samnitiumq; exercitum in Tifernum montem cõpulſum, non deterritus iniquitate loci fundit, fugatq;. Q. Fabius Deciano exercitu relicto in Hetruria, ſuis legionibus deductis ad urbem, de Gallis Hetruſcisq; ac Samnitibus triumphauit. milites triumphãtem ſecuti ſunt. celebrata inconditis carminibus militaribus non magis uictoria Q. Fabij, quàm mors præclara P. Decij eſt: excitataq; memoria parentis, æquata euentu publico priuatoq; filij laudibus. Data ex præda militibus æris octogeni bini, ſagaq;, & tunicæ, pręmia illa tempeſtate militiæ haudquaquam ſpernenda. His ita rebus geſtis, neq; in Samnitibus adhuc, nec in Hetruria pax erat. nã & Peruſinis autoribus poſt deductum ab conſule exercitum rebellatum fuerat: & Samnites pręd atum in agrum Veſtinum Formianumq;, & parte alia in Eſernium, quæq; Vulturno adiacẽt flumini, deſcendere. Aduerſus eos Ap. Claudius prętor cum exercitu Deciano miſſus. Fabius in Hetruria rebellante denuo quatuor millia & quingentos Peruſinorum occidit: cepit ad mille ſeptingentos quadraginta: qui redempti ſinguli æris trecentis decem. præda alia omnis militibus conceſſa. Samnitium legiones cum partim Ap. Claudius pręetor, partim L. Volumnius proconſul ſequerẽt, in agrum Stellatẽ cõuenerũt. ibi & Samnitium legiones omnes conſidunt, & Appius Volũniusq; caſtra coniungunt. pugnatũ infeſtiſſimis animis, hinc ira ſtimulante aduerſus rebellantes toties: illinc ab ultima iam dimicantibus ſpe. Cæſa ergo Samnitiũ XVI. millia trecẽti, capta duo millia ſeptingenti. ex Romano exercitu cecidêre duo millia ſeptingenti. Felix annus bellicis rebus, B peſtilentia grauis, prodigijsq; ſolicitus. nam & terra multifariã pluiſſe, & in exercitu Ap. Claudij pleroſq; fulminibus ictos, nunciatũ eſt: librię ob hæc aditi. Eo anno Q. Fabius Gurges conſulis filius aliquot matronas ad populũ ſtupri damnatas pecunia mulctauit, ex quo mulctaticio ære Veneris ædem, quæ prope Circum eſt, faciendã curauit. Superſunt etiã nunc Samnitiũ bella, quę continua per quartũ iã uolumẽ, annũq; ſextum & quadrageſimum à M. Valerio, A. Cornelio conſulibus, qui primi Samnio arma intulerunt, agimus. & ne tot annorũ clades utriuſq; gentis, laboresq; actos nunc referã, quibus nequiuerint tamen dum illa pectora uinci: proximo anno Samnites in Sẽtinati agro, Pelignis, ad Tifernũ, Stellatibus cãpis, ſuis ipſi legionibus, miſti alienis, ab quatuor exercitibus, quatuor ducibus Romanis cæſi fuerãt: imperatorẽ clariſſimũ gẽtis ſuæ amiſerant: ſocios belli Hetruſcos, Vmbros, Gallos, in eadẽ fortuna uidebãt, qua ipſi erant, nec ſuis, nec externis uiribus iam ſtare poterant, tamen bello non abſtinebant. adeò ne infeliciter quidẽ defenſę libertatis tędebat: & uinci, quàm non tentare uictoriam, malebant. qui'nam ſit ille, quem non pigeat longinquitatis bellorum ſcribendo, legendoq;, quæ gerentes non fatigauerunt? Q. Fabium, P. Decium, L. Poſthumius Megillus & M. Attilius Regulus conſules ſecuti ſunt. Samnium ambobus decreta prouincia eſt, quia tres ſcriptos hoſtium exercitus, uno Hetruriam, altero populationem Campaniæ repeti, tertium tuẽdis parari finibus, fama erat. Poſthumiũ ualetudo aduerſa Romæ tenuit. Attilius cum exercitu extemplò profectus, ut in Samnio hoſtes (ita enim placuerat patribus) nondum egreſſos opprimeret, uelut ex cõpoſito ibi obuium habuere hoſtẽ: ubi & intrare, nedum uaſtare ipſi Samnitium agrum prohiberentur: & egredi inde in pacata, ſociorumq; populi Romani fines Samnites prohiberent. cum caſtra caſtris collata eſſent, quod uix Romanus toties uictor auderet, auſi Samnites ſunt (tantum deſperatio ultima temeritatis facit) caſtra Romana oppugnare. & quanquam nõ uenit ad finem tam audax inceptũ, tamẽ haud omnino

uanum

A uanum fuit. Nebula erat ad multum diei, denſa adeò, ut lucis uſum criperet, non proſpectu modò extra uallum adempto, ſed propinquo etiam congredientiũ inter ſe conſpectu. hac uelut latebra inſidiarum freti Samnites, uix dum ſatis certa luce, & eam ipſam premente caligine, ad ſtationem Romanam in porta ſegniter agentẽ uigilias perueniũt. Improuiſo oppreſsis, nec animi ſatis ad reſiſtendum, nec uirium fuit, ab tergo caſtrorum Decumana porta impetus factus. itaq; captum quęſtoriũ: quæſtorq; ibi L. Opimius Panſa occiſus. conclamatum inde ad arma. Conſul tumultu excitus, cohortes duas ſociorũ, Lucanam Sueſſanamq;, quæ proximę forte erant, tueri prætoriũ iubet: manipulos legionum principali uia inducit. uix dum ſatis aptatis armis in ordines eunt: & clamore magis quàm oculis hoſtem noſcunt: nec quantus numerus ſit, ęſtimari poteſt. cedunt primò incerti fortunæ ſuæ. & hoſtem introrſum in media caſtra accipiunt. inde cum conſul uociferaretur, expulſi' ne extra uallũ caſtra deinde ſua oppugnaturi eſſent, rogitans: clamore ſublato connixi primò reſiſtunt: deinde inferunt pedem, urgentq;: & impulſos ſemel terrore eodem agunt, quo cœperunt: expellũt extrà portam, uallumq;: inde pergere, ac perſequi, quia turbida lux metum circà inſidiarum faciebat, non auſi, liberatis caſtris contenti receperunt ſe intra uallum, trecentis fermè hoſtium occiſis. Romanorum ſtationis primæ, uigilumq;, & eorum qui circa quęſtorium oppreſsi, periêre ad ducentos triginta. Animos inde Samnitibus non infelix audacia auxit: & non modò proferre inde caſtra Romanum, ſed ne pabulari quidem per agros ſuos patiebantur. retro in pacatum Soranum agrũ pabulatores ibant. Quarum rerum fama tumultuoſior, etiam, quàm res erant, perlata Romam, coegit L. Poſthumium Cos. uix dum ualidum proficiſci ex urbe: prius tamen quàm exiret, militibus edicto Soram iuſsis conuenire. Ipſe ædem Victoriæ, quam ædilis curulis ex mulctaticia pecunia faciendã curauerat, dedicauit. Ita ad exercitum profectus ab Sora in Samniũ

B ad caſtra collegæ perrexit. inde poſtquam Samnites diffiſi duobus exercitibus reſiſti poſſe receſſerũt: diuerſi Coss. ad uaſtandos agros, urbesq; oppugnandas diſcedunt. Poſthumius Milioniam oppugnare adortus ui primò, atq; impetu: deinde poſtquã ea parum procedebãt, opere, ac uineis demum iniunctis muro cepit. ibi capta iam urbe ab hora quarta uſq; ad octauam ferè horam, omnibus partibus urbis diu incerto euentu pugnatũ eſt. poſtremò potitur oppido Romanus. Samnitiũ cæſi tria millia ducẽti: capti quatuor millia C C. præter prædã aliã. Inde Ferentinũ ductæ legiones: unde oppidani cũ omnib. rebus ſuis, quę ferri agiq; potuerũt, nocte per auerſam portã ſilentio exceſſerũt. Igit̃ ſimul aduenit Cos. primò ita cõpoſitus inſtructusq; mœnib. ſucceſſit, tanquã idem, quod ad Milioniã fuerat, certaminis foret: deinde ut ſilentiũ uaſtũ in urbe, nec arma nec uiros in turribus ac muris uidit, auidũ inuadẽdi deſerta mœnia militem detinet: ne quã occultã in fraudem incautus rueret, duas turmas ſociorũ Latini nominis circumequitare mœnia, atq; explorare omnia iubet. equites portã unã alteramq; eadẽ regione in propinquo patẽtes conſpiciũt, itineribusq; ijs ueſtigia nocturnę hoſtiũ fugæ, adequitãt deinde ſenſim portis: urbẽq; ex tuto rectis itinerib. peruiã cõſpiciũt: & cõſuli referũt, exceſſũ urbe: ſolitudine haud dubia id perſpicuũ eſſe, & recẽtib. ueſtigijs fugę, ac ſtrage rerũ in trepidatione nocturna paſsim relictarũ. His auditis Cos. ad eã partẽ urbis, quã adierãt equites, circũducit agmẽ: cõſtitutisq; haud procul porta ſignis, quinq; equites iubet intrare urbẽ: & modicũ ſpaciũ progreſſos tres manere eodẽ loco, ſi tuta uideãt: duos explorata ad ſe referre. Qui ubi redierũt, retulerũtq; eò ſe progreſſos, unde in omnis partes circũſpectus eſſet, lõge lateq; ſilentiũ ac ſolitudinẽ uidiſſe: extẽplò Cos. cohortes expeditas in urbẽ induxit: cęteros interim caſtra cõmunire iuſsit. Ingreſsi milites refractis forib. paucos graues ætate, aut inualidos inueniũt, relictaq; quę migratu difficilia eſsẽt. ea direpta: et cognitũ ex captiuis eſt, cõmuni cõſilio aliq̃t circà urbes cõſciſſe fugã, ſuos prima uigilia profectos, credere eandẽ in alijs urbib. ſolitudinẽ inuẽturos. Dictis captiuorũ fides extitit: deſertis oppidis Cos.

potiť. Alteri Cos.M. Attilio nequaq̄ tam facile bellum fuit. cum ad Luceriã duceret A
legiones,quam oppugnari ab Samnitib.audierat:ad finem Lucerinum ei hoſtis obui-
us fuit.ibi ira uires æquauit.prælium uarium & anceps fuit,triſtius tamen euentu Ro
manis:& quia inſueti erant uinci:& quia digredientes magis quàm in ipſo certamine
ſenſerunt,quantum in ſua parte plus uulnerũ ac cædis fuiſſet. Itaq̄ is terror in caſtris
ortus,qui ſi pugnantes cepiſſet,inſignis accepta clades foret.tum quoq̄ ſolicita nox fu
it,iam inuaſurum caſtra Samnitem credentibus,aut prima luce cum uictoribus cõſe-
rendas manus.Minus cladis,cæterum non plus animorum ad hoſtes erat. ubi primũ
illuxit,abire ſine certamine cupiunt.Sed uia una , & ea ipſa præter hoſtes,erat: quã in-
greſsi præbuere ſpeciem rectà tendentium ad caſtra oppugnãda.Cos.arma capere mi
lites iubet,& ſequi ſe extra uallum:legatis,tribunis,pręfectis ſociorum imperat,quod
apud quenq̄ facto opus eſt.Omnes affirmant ſe quidem omnia facturos,ſed militum
iacere animos:tota nocte inter uulnera,& gemitus morientium uigilatum eſſe:ſi antè
lucem ad caſtra uentum foret,tantum pauoris fuiſſe,ut relicturi ſigna fuerint:nunc pu
dore à fuga contineri,alioquin pro uictis eſſe.Quæ ubi conſul accepit,ſibimetipſi cir-
cumeundos alloquendoſq̄ milites ratus,ut ad quoſq̄ uenerat,cunctantes arma cape-
re,increpabat.quid ceſſarent,tergiuerſarenturq̄? hoſtem in caſtra uenturum , niſi illi
extra caſtra exiſſent:& pro tentorijs ſuis pugnaturos,ſi pro uallo nollẽt. armatis ac di
micantibus dubiã uictoriam eſſe:qui nudus atq̄ inermis hoſtẽ maneat , ei aut mortẽ,
aut ſeruitutem patiendam.Hęc iurgãti increpãtiq̄ reſpondebãt,cõfectos ſe pugna he
ſterna eſſe:nec uiriũ quicquã,nec ſanguinis ſupereſſe . maiorẽ multitudinẽ hoſtiũ ap-
parere,q̄ pridie fuerit.Inter hæc appropinquabat agmẽ:& iã breuiore interuallo cer-
tiora intuentes,uallum ſecũ portare Samnitẽ affirmant:nec dubiũ eſſe,quin caſtra cir-
cumuallaturi ſint.Tunc enimuero Cos.indignũ facinus eſſe uociferari,tantam contu-
meliam ignominiamq̄ ab ignauiſsimo accipi hoſte . Etiam'ne circũſedebimur,inquit, B
in caſtris,ut fame potius per ignominiam,quàm ferro,ſi neceſſe eſt,per uirtutem mo-
riamur? Dij bene uerterent:facerentq̄ quod ſe dignum quiſq̄ ducerẽt.Cos.M. Atti-
lium uel ſolum,ſi nemo alius ſequatur,iturum aduerſus hoſtes:caſurumq̄ inter ſigna
Samnitium potius,quàm circunuallari caſtra Romana uideat.Dicta cõſulis legati,tri-
buniq̄,& omnes turmę equitũ,& cẽturiones primorũ ordinũ approbauere. tum pu
dore uictus miles ſegniter arma capit,ſegniter è caſtris egreditur:longo agmine , nec
cõtinenti,mœſti ac propè uicti procedunt uerſus hoſtẽ,nec ſpe,nec animo certiorem.
itaq̄ ſimul cõſpecta ſunt Romana ſigna,extẽplò à primo Samnitiũ agmine ad nouiſſi-
mum fremitus perfertur:exire,id quod timuerint,ad impediendũ iter Romanos:nul-
lam inde ne fugæ quidẽ patẽre uiam: illo loco aut cadendũ eſſe, aut ſtratis hoſtib. per
corpora eorũ euadendũ in medio ſarcinas cõijciunt:armati ſuis quiſq̄ ordinib.inſtru
unt aciẽ.Iam exiguũ inter duas acies erat ſpaciũ:& ſtabãt expectãtes dum ab hoſtibus
prius impetus,prius clamor inciperet:neutris animus eſt ad pugnandũ.Diuerſiq̄ in-
tegri atq̄ intacti abiſſent,ni cedenti inſtaturum alterum timuiſſent.ſua ſpõte inter in-
uitos tergiuerſanteſq̄ ſegnis pugna,clamore incerto atq̄ impari,cœpit : nec ueſtigio
quiſquã mouebatur. Tum Cos.Romanus ut rem excitaret, equitũ paucas turmas ex-
tra ordinẽ immiſit:quorum cum pleriq̄ delapſi ex equis eſſent,& alij turbati,& ab Sa
mnitium acie ad opprimẽdos eos qui ceciderãt,& ad ſuos tuendos ab Romanis pro-
curſum eſt.Inde paululum iritata pugna eſt,ſed aliquanto & impigrè magis,& plures
procurrerant Samnites:& turbatus eques ſua ipſe ſubſidia territis equis proculcauit.
hinc fuga cœpta totam auertit aciem Romanam.Iamq̄ in terga fugientium Samnites
pugnabant,cum Cos.equo pręuectus ad portam caſtrorum, ac ſtatione equitũ ibi op
poſita,edictoq̄ ut quicũq̄ ad uallũ tẽderet,ſiue ille Romanus,ſiue Sãnis eſſet,pro ho-
ſte haberet:hęc ipſa minitãs, obſtitit profuſe tendentib.ſuis in caſtra. Quò pergis, in-
quit,miles? & hic arma & uiros inuenies:nec uiuo Cos.tuo niſi uictor caſtra intrabis.

proinde

A proinde eligé,cum ciue, an hoſte pugnare malis. Hæc dicēte Cos. equites infeſtis cu-
ſpidibus circumfundunt̄,ac peditē in pugnā redire iubēt. Non uirtus ſolum Cos. ſed
fors etiā adiuuit: quod nō inſtiterunt Sānites,ſpaciumq́; circumagēdi ſigna,uertēdíq;
aciem à caſtris in hoſtē fuit. Tum alij alios hortari,ut repeterēt pugnā:cēturiones ab ſi
gniferis rapta ſigna inferre:& oſtēdere ſuis,paucos & ordinib. incōpoſitis effuſe ueni
re hoſtes. Inter hæc Cos. manus ad cœlum attollēs,uoce clara,ita ut exaudiret̄,templū
Ioui Statori uouet,ſi cōſtitiſſet à fuga Romana acies , redintegratóq; prælio cecidiſſet
uiciſſetq́; legiones Samnitium. omnes undiq; anniſi ad reſtituendā pugnā,duces, mili
tes, peditū equitumq́; uis. numen etiā deorum reſpexiſſe nomē Romanū uiſum, adeò
facile inclinata res,repulſiq́; à caſtris hoſtes:mox etiā redacti ad eum locum,in q̊ cōmiſ
ſa pugna erat. Ibi obiaciente ſarcinarum cumulo,quas coniecerāt in medium , hæſere
impediti:deinde ne diriperentur res,orbem armatorum ſarcinis circundāt. Tum ue-
rò eos à frōte urgere pedites,ab tergo circumuecti equites. ita in medio cęſi,captiq;. Ca
ptiuorum numerus fuit ſeptem millia C C C,qui omnes nudi ſub iugum miſsi. cęſos re
tulere ad quatuor millia octingentos. Ne Romanis quidem læta uictoria fuit. recēſen
te Cos. biduo acceptā cladem,amiſſorum militum numerus relatus ſeptem millia tre-
centi. Dum hęc in Apulia gerebant̄,altero exercitu Samnites Interamnam coloniam
Romanam,quę uia Latina eſt,occupare conati,urbem nō tenuerunt:agros depopula
ti,cum prædam aliā inde miſtam hominum atq; pecudum , colonoſq́; captos agerēt,
in uictorem incidunt Cos. ab Luceria redeuntem:nec prædam ſolum amittunt,ſed ip
ſi longo ac impedito agmine incompoſiti cæduntur . Conſul Interamnam,edicto
dominis ad res ſuas noſcendas recipiendaſ que reuocatis,& exercitu ibi relicto, comi
tiorum cauſa Romam eſt profectus . Cui de triumpho agenti negatus honos, & ob a-
miſſa tot millia militū,& quòd captiuos ſine pactione ſub iugum miſsiſſet. Cos. alter
B Poſthumius,quia in Samnitibus materia belli deerat,in Hetruriam traducto exerci-
tu primùm peruaſtauerat Volſinienſem agrum: deinde cum egreſsis ad tuendos fines
haud procul mœnibus ipſorum depugnat. duo millia C C. Hetruſcorum cæſi:cæteros
propinquitas urbis tutata eſt. In Roſellanum agrum exercitus traductus:ibi non agri
tantum uaſtati,ſed oppidum etiam expugnatū : capta amplius duo millia hominum,
minus duo millia circa muros cęſa. Pax tamen clarior maiorq́;,quàm bellum in Hetru
ria eo anno fuerat,parta eſt. tres ualidiſsimæ urbes,Hetrurię capita, Volſinij,Peruſia,
Arretium,pacē petiere:et ueſtimentis militum,frumētoq́; pacti cum Cos. ut mitti Ro
mam oratores liceret,inducias in quadraginta annos impetrauerunt. mulcta præſens
quingentûm millium ęris in ſingulas ciuitates impoſita. Ob haſce res geſtas cōſul cum
triumphum ab ſenatu moris magis cauſa , q̃ ſpe impetrandi petiſſet: uideretq́; alios,
quod tardius ab urbe exiſſet:alios,quòd iniuſſu ſenatus ex Samnio in Hetruriam tran
ſiſſet:partim ſuos inimicos,partim collegæ amicos, ad ſolatium æquatę repulſæ ſibi
quoq; negare triumphum: Nō ita,inquit,patres cōſcripti ueſtræ maieſtatis memine-
ro,ut me conſulem eſſe obliuiſcar: eodem iure imperij , quo bella geſsi,bellis fœliciter
geſtis,Samnio atq; Hetruria ſubactis , uictoria & pace parta triumphabo. Ita ſena-
tum reliquit. Inde inter tribunos plebis cōtentio orta eſt. pars interceſſuros,ne nouo
exemplo triumpharet,aiebant: pars auxilio ſe aduerſus collegas triumphanti futuros.
Iactata res ad populum eſt: uocatusq́; eò conſul,cum L. Horatium, Marcum Valeri-
um conſules,C. Martium Rutilium nuper,patrem eius qui tunc cenſor eſſet,nō ex au
toritate ſenatus , ſed iuſſu populi triumphaſſe diceret: adijciebat ſe quoq; laturum fu
iſſe ad populum,ni ſciret mancipia nobiliū tribunos plebis legē impedituros: uolun-
tatem ſibi ac fauorem conſentientis populi pro omnibus iuſsis eſſe,ac futuram : po-
ſteroq́; die auxilia tribunorū plebis trium aduerſus interceſsionem VII tribunorum,
& conſenſum ſenatus , celebrante populo diem, triumphauit. Et huius anni pa-
rum conſtans memoria eſt . Poſthumium, autor eſt Claudius,in Samnio captis
aliquot

aliquot urbibus, in Apulia fuſum fugatumq́;, ſaucium ipſum cum paucis Luceriã com- A
pulſum: ab Attilio in Hetruria res geſtas: eumq́; triumphaſſe. Fabius ambos Coſs. in
Samnio, & ad Luceriam res geſsiſſe ſcribit. traductumq́; in Hetruriam exercitum: ſed
ab utro Coſ. non adiecit: & ad Luceriam utrinq; multos occiſos: inq́; ea pugna Iouis
Statoris ædem uotam, ut Romulus antè uouerat: ſed fanum tantum, id eſt locus tem-
plo effatus iam ſacratus fuerat. Cæterũ hoc demum anno, ut ædẽ etiã fieri ſenatus ui-
deret, bis eiuſdem uoti damnata reſpub. in religionẽ uenit. Sequitur hunc annum &
Coſ. inſignis, L. Papyrius Curſor quà paterna gloria, quà ſua: & bellũ ingens, uictoriá-
que quantam de Samnitibus nemo ad eam diem, præter L. Papyrium patrem Coſ. pe-
pererat. & fortè eodem conatu apparatuq; omni opulẽtia inſignium armorũ bellum
adornauerãt: & opes deorũ etiã adhibuerant ritu quodam ſacramenti uetuſto uelut
initiatis militibus, delectu per omne Samnium habito noua lege: ut qui iuniorum nõ
conueniſſet ad imperatorium edictum, quiq; iniuſſu abiſſet, caput Ioui ſacratum erat.
tum exercitus omnis Aquiloniã eſt indictus. ad XL millia militũ, quod roboris in Sa-
mnio erat, cõuenerũt. ibi medijs ferè caſtris locus eſt cõſeptus cratibus, pluteisq́; et lin-
teis cõtectus, patẽs ducẽtos maximè pedes in omnes pariter partes. Ibi ex libro uete-
re linteo lecto ſacrificatũ ſacerdote Ouio Paccio quodã, homine magno natu, qui ſe id
ſacrũ petere affirmabat ex uetuſta Samnitiũ religione: qua quondã uſi maiores eorum
fuiſſent, cum adimendę Hetruſcis Capuę clandeſtinũ cepiſſent conſiliũ. Sacrificio per-
fecto per uiatorẽ imperator acciri iubebat nobiliſsimũ quenq; genere factisq́;. ſinguli
introducebãtur. erat cùm alius apparatus ſacri, qui perfundere religione animũ poſ-
ſet: tum in loco circà omni cõtecto aræ in medio, uictimæq; circà cæſę, & circunſtãtes
centuriones ſtrictis gladijs. admouebatur altaribus miles, magis ut uictima, q̃ ut ſacri
particeps: adigebat̃q; iureiurãdo, quæ uiſa audítaq́; in eo loco eſſent, nõ enunciaturũ.
dein iurare cogebat̃ diro quodã carmine in execrationem capitis familiæq́; & ſtirpis B
cõpoſito, niſi iſſet in præliũ, quò imperatores duxiſsẽt: & ſi aut ipſe ex acie fugiſſet, aut
ſi quẽ fugientẽ uidiſſet, non extemplò occidiſſet. Id primò quidẽ abnuentes iuraturos
ſe, obtruncati circa altaria ſunt: iacentes deinde inter ſtragem uictimarum, documẽto
cæteris fuere ne abnuerent. Primorib. Samnitium ea deteſtatione obſtrictis, decẽ no-
minatis ab imperatore, eis dictum ut uir uirum legerent: donec ſexdecim millium nu-
merum cõfeciſſent. ea legio linteata ab integumento conſepti, quo ſacrata nobilitas e-
rat, appellata eſt. his arma inſignia data, & criſtatæ galeæ, ut inter cæteros eminerent.
Paulo plus uiginti millium alius exercitus fuit, nec corporũ ſpecie, nec gloria belli, nec
apparatu linteatæ legioni diſpar. hic hominum numerus, quod roboris erat, ad Aqui-
loniã cõſedit. Coſs. profecti ab urbe: prior Sp. Caruilius, cui ueteres legiones, quas M.
Attilius ſuperioris anni Coſ. in agro Interamnati reliquerat, decretę erant, cũ eis in Sa-
mnium profectus, dum hoſtes ſuperati ſuperſtitionibus cõcilia ſecreta agunt, Amiter-
num oppidum de Samnitib. ui cepit. cæſa ibi millia hominũ duo fermè atq; octingẽti:
capta quatuor millia ducẽti ſeptuaginta. Papyrius nouo exercitu (ita decretũ erat) ſcri-
pto, Duroniã urbẽ expugnauit: minus q̃ collega cepit hominũ, plus aliquãto occidit.
pręda opulenta utrobiq; eſt parta. Inde peruagati Samnium Coſs. maximè depopula-
to Atinate agro, Caruilius ad Cominiũ, Papyrius ad Aquiloniã ubi ſumma rei Samni-
tium erat, peruenit. ibi aliquãdiu nec ceſſatũ ab armis eſt, neq; grauiter pugnatũ: laceſ-
ſendo quietos reſiſtẽtib. cedẽdo, cõminandoq́; magis q̃ inferẽdo pugnã dies abſume-
batur. quod cum inciperet, remitteretq́;, omniũ rerum etiã paruarum euẽtus profere-
batur in dies. Altera Romana caſtra uiginti millium ſpacio aberãt: & abſentis collegæ
cõſilia omnibus gerẽdis intererant rebus: intẽtiorq; Caruilius, quo maiore diſcrimi-
ne res uertebat̃ in Aquiloniam, quàm ad Cominiũ, quod obſidebat, erat. L. Papyrius
iam per omnia ad dimicandũ ſatis paratus, nunciũ ad collegã mittit: ſibi in animo eſſe,
poſtero die, ſi per auſpicia liceret, cõfligere cum hoſte: opus eſſe & illũ quãta maxima

ui poſſet

A uí poſſet, Cominium oppugnare: ne quid laxamenti ſit Samnitibus ad ſubſidia Aquiloniā mittēda, diē ad proficiſcendū nuncius habuit: nocte rediјt, approbare collegam conſulta referēs. Papyrius nuncio miſſo extēplò concionē habuit: multa de uniuerſo genere belli, multa de præſenti hoſtium apparatu uana magis ſpecie, quàm efficaci ad euentum, diſſeruit. Non enim criſtas uulnera facere: & per picta atq; aurata ſcuta trāſire Romanum pilū: & candore tunicarū fulgentē aciē, ubi res ferro geratur, cruētari. Aureā olim atq; argenteā Samnitium aciē à parēte ſuo occidione occiſam: ſpoliaq; ea honeſtiora uictori hoſti, q̃ ipſis arma fuiſſe. Datum hoc nomini familiæq; ſuæ, ut aduerſus maximos conatus Samnitiū opponerent duces: ſpoliaq; ea referrent, quæ inſignia publicis etiā locis decorandis eſſent. Deos immortales adeſſe propter toties petita fœdera, toties rupta: tum ſi qua cōiectura mētis diuinę ſit, nulli unq̃ exercitui fuiſſe infeſtiores, q̃ qui nefando ſacro miſta hominum pecudumq; cæde reſperſus, ancipiti deûm iræ deuotus, hinc fœderū cum Romanis ictorum teſtes deos, hinc iuriſiurandi aduerſus fœdera ſuſcepti execrationes horrēs, inuitus iurauerit, oderit ſacramentum, uno tēpore deos, ciues, hoſteis metuat. Hæc cōperta perfugarū indicijs cum apud infenſos iam ſua ſponte milites diſſeruiſſet: ſimul diuinæ humanæq; ſpei pleni, clamore conſentiēti pugnā poſcūt: pœnitet in poſterum diē dilatum certamē, moram diei noctiſq; oderūt. Tertia uigilia noctis iam relatis literis à collega Papyrius ſilētio ſurgit, et pullariū in auſpicium mittit. Nullū erat genus hominū in caſtris intactū cupiditate pugnę: ſummi infimiq; ęquè intēti erāt: dux militū, miles ducis ardorē ſpectabat. Is ardor omniū etiā ad eos qui auſpicio intererāt, peruenit. nā cum pulli nō paſcerent, pullarius auſpicium mētiri auſus, tripudiū ſoliſtimum Cos. nunciauit. Cos. lætus, auſpicium egregiū eſſe, & deis autorib. rē geſturos, pronunciat: ſignumq; pugnæ proponit. Exeunti iā in aciē nunciat perfuga, uiginti cohortes Samnitium (quadringenariæ fermè erāt) Cominium profectas. q̃d ne ignoraret collega, extēplò nuncium mittit: ipſe ſigna

B ocyus proferri iubet, ſubſidiaq; ſuis quęq; locis, & præfectos ſubſidijs attribuerat. Dextro cornu L. Volumnium, ſiniſtro L. Scipionē, equitibus legatos alios, C. Ceditium & Treboniū præfecit. Sp. Nautiū mulos detractis clitellis cū cohortib. alarib. in tumulum cōſpectum properè circumducere iubet, atq; inde inter ipſam dimicationē quàm maximè poſſet moto puluere oſtēdere. Dum his intētus imperator erat, altercatio inter pullarios orta de auſpicio eius diei, exauditaq; ab equitib. Romanis qui rem haud ſpernendā rati, Sp. Papyrio fratris filio conſulis ambigi de auſpicio renunciauerunt. Iuuenis ante doctrinam deos ſpernentē natus, rem inquiſitam ne quid incōpertum deferret, ad cōſulē detulit. cui ille: Tu quidem macte uirtute diligētiaq; eſto: cęterum qui auſpicio adeſt, ſi quid falſi nunciat, in ſemetipſum religionē recipit: mihi quidem tripudium nunciatum, populo Romano exercituiq; egregium auſpicium eſt. centurionib. deinde imperauit, ut pullarios inter prima ſigna conſtituerent. Promouent & Samnites ſigna, inſequitur acies ornata, armataq;, ut hoſtium quoq; magnificum ſpectaculum eſſet. Priuſq; clamor tolleretur, cōcurrereturq;, emiſſo temerè pilo ictus pullarius ante ſigna cecidit. quod ubi Cos. nunciatum eſt, Dij in prēlio ſunt, inquit, habet pœnam noxium caput. Ante Cos. hęc dicentem coruus uoce clara occinuit. quo lętus augurio conſul, affirmans nunquam humanis rebus magis prēſentes interfuiſſe deos, ſigna canere, & clamorem tolli iuſsit. Prælium commiſſum atrox, cæterùm longè diſparibus animis. Romanos ira, ſpes, ardor certaminis, auidos hoſtium ſanguinis in prēlium rapit: Samnitium magnam partem neceſsitas ac religio inuitos magis reſiſtere, quàm inferre pugnam cogit. nec ſuſtinuiſſent primum clamorem atque impetum Romanorum, per aliquot iam annos uinci aſſueti, ni potentior alius metus inſidens pectoribus à fuga retineret. quippe in oculis erat omnis ille occulti paratus ſacri, & armati ſacerdotes, & promiſcua huminum pecudumque ſtrages, & reſperſæ fando nefandoque ſanguine aræ, & dira execratio, ac furiale carmen deteſtandæ familiæ

ſtirpiſq;

A cunctiq; in loco fuiſſet obuius, obſiſteret ac moraretur: manũq;, ſi fortè ita res poſceret, conferret: modò ne ad Cominiũ eę copiæ admoueri poſſent. ipſe ſcalas ferri ad muros ab omni parte urbis iuſsit, ac teſtudine ad portas ſucceſsit. ſimul & refringebãtur portæ, & uis undiq; in muros fiebat. Samnites, ſicut antequã in muris uiderẽt armatos, ſatis animi habuerũt ad prohibẽdos urbis aditu hoſtes: ita, poſtq; iam nõ ex interuallo, nec miſsilibus, ſed cominus gerebatur res: & qui ęgrè ſucceſſerant ex plano in muros, loco quẽ magis timuerant uicto, facilè in hoſtem imparem ex æquo pugnabãt: relictis turribus muriſq;, in forum omnes compulſi, pauliſper inde tentauerũt extremam pugnæ fortunam. deinde abiectis armis, ad quindecim millia hominum & quadringẽti in fidem conſulis uenerũt. cæſa ad quatuor millia ac trecenti octuaginta. Sic ad Cominium, ſic ad Aquiloniã geſta res. Inde medio inter duas urbes ſpacio, ubi tertia expectata erat pugna, hoſtes non inuenti. ſeptem millia paſſuum cum abeſſent à Cominio, reuocati ab ſuis, neutri prælio occurrerũt. primis fermè tenebris cum in cõſpectu iam caſtra, iam Aquiloniam habuiſſent, clamor eos utrinq; par accidens ſuſtinuit. deinde è regione caſtrorũ, quæ incenſa ab Romanis erant: flãma latè fuſa certioris cladis indicio progredi longius prohibuit. Eo ipſo loco propè temere ſub armis ſtrati paſsim inquietum omne tempus noctis, expectando timendoq; lucẽ, egere. prima luce incerti quam in partem intenderent iter, repẽtè in fugam conſternant cõſpecti ab equitibus: qui egreſſos nocte ab oppido Samnites perſecuti, uiderãt multitudinẽ non uallo, non ſtationibus firmatam. conſpecta & ex muris Aquiloniæ ea multitudo erat. iamq; etiã legionariæ cohortes ſequebantur: cæterùm nec pedes fugientes perſequi potuit: et ab equite nouiſsimi agminis ducenti fermè & octoginta interfecti. arma multa pauidi, ac ſigna militaria duo de uiginti reliquere: alio agmine incolumi, ut ex tanta trepidatione Bouianum peruentum eſt. Lætitiam utriuſq; exercitus Romani auxit et ab altera parte

B feliciter geſta res. uterq; ex alterius ſententia conſul captum oppidum diripiendum militi dedit: exhauſtis deinde tectis, ignem iniecit: eodemq; die Aquilonia et Cominiũ deflagrauere. & conſules cum gratulatione mutua legionũ, ſuaq;, caſtra coniũxere. In cõſpectu duorũ exercituũ & Caruilius ſuos pro cuiuſq; merito laudauit, donauitq;: & Papyrius, apud quem multiplex in acie, circa caſtra, circa urbẽ, fuerat certamẽ, Sp. Nautiũ, Sp. Papyrium fratris filiũ, & quatuor centuriones, manipulũq; haſtatorũ, armillis aureiſq; coronis donauit: Nautiũ propter expeditionẽ, qua magni agminis modò terruerat hoſtes: iuuenem Papyrium, propter nauatam cum equitatu & in prælio operam, & nocte, qua fugam infeſtam Samnitib. ab Aquilonia clàm egreſsis fecit: centuriones, militeſq;, quia primi portam, murumq; Aquiloniæ ceperant. equites omnes ob inſignem multis locis operam, corniculis, armilliſq; argẽteis donat. Conſiliũ inde habitum, cum iam tempus eſſet deducendi ab Samnio exercitus, aut utriuſq;, aut certè alterius. optimum uiſum, quo magis fractæ res Samnitium eſſent, eò pertinacius & infeſtius agere cætera, & perſequi: ut perdomitum Samnium inſequentibus cõſulib. tradi poſſet. quando iam nullus eſſet hoſtium exercitus, qui ſignis collatis dimicaturus uideretur: unum ſupereſſet belli genus, urbium oppugnationes: quarum per excidia militem locupletare pręda, et hoſtem pro aris ac focis dimicãtem cõficere poſſent. Itaque literis miſsis ad ſenatum populumq; Romanum de rebus ab ſe geſtis, diuerſi, Papyrius ad Sepinũ, Caruilius ad Volanã oppugnandam, legiones ducunt. Literæ conſulum ingenti lætitia & in curia & in concione auditæ: & quatridui ſupplicatione publicum gaudium priuatis ſtudijs celebratũ eſt. nec populo Romano magna ſolum, ſed peropportuna etiã ea uictoria fuit: quia per idem fortè tempus rebellaſſe Hetruſcos allatum eſt. Subibat cogitatio animum, quónam modo tolerabilis futura Hetruria fuiſſet, ſi quid in Samnio auerſi ueniſſet: quæ coniuratione Samnitium erecta, quoniam ambo conſules, omniſq; Romana uis auerſa in Samnium eſſet, occupationẽ populi Romani pro occaſione rebellandi habuiſſet. Legationes ſociorum à M. Attilio prætore in ſenatum introductæ, querebãtur uri & uaſtari agros à finitimis Hetruſcis,

quòd deſciſcere à populo Romano nollent: obteſtabanturq́; patres cõſcriptos, ut ſe à A
ui atq; iniuria communiũ hoſtiũ tutarentur. Reſponſum legatis: curæ ſenatui futurũ, ne ſocios fidei ſuæ pœniteret: Hetruſcorum propediem eandem fortunam, quam Samnitium, fore. Segnius tamen, quod ad Hetruriam attinebat, acta res eſſet, ni Faliſcos quoq;, qui per multos annos in amicitia fuerant, allatum foret arma Hetruſcis iunxiſſe. Huius propinquitas populi acuit curam patribus, ut fœciales mittendos ad res repetendas cenſerent. quibus non redditis, ex autoritate patrum iuſſu populi, bellũ Faliſcis indictũ eſt: iuſſiq́; conſules ſortiri, uter ex Samnio in Hetruriam cum exercitu trãſiret. Iam Caruilius Volanam, & Palumbinum, & Herculaneum ex Samnitibus ceperat: Volanam intra paucos dies, Palumbinũ eodem quo ad muros acceſsit. Ad Herculaneũ bis etiã ſignis collatis ancipiti prælio, & cum maiore ſua quàm hoſtium iactura, dimicauit. caſtris deinde poſitis, mœnibus hoſtẽ incluſit: oppugnatum oppidũ, captumq́;. In his tribus urbibus capta, aut cęſa, ad decem millia hominũ: ita, ut paruo admodum plures caperentur. Sortientibus prouincias conſulib. Hetruria Caruilio euenit ſecundum uota militum, qui uim frigoris iam in Samnio non patiebãtur. Papyrio ad Sepinum maior uis hoſtium reſtitit: ſæpe in acie, ſæpe in agmine, ſæpe circa ipſam urbem aduerſus eruptiones hoſtium pugnatum, neq; obſidio, neq; bellum ex æquo erat: non enim muris magis ſe Samnites, quàm armis ac uiris mœnia tutabantur. tandem pugnando in obſidionem iuſtam coegit hoſtes: obſidendoq́;, ui atq; operib. urbem expugnauit. itaq; ab ira plus cædis editum capta urbe: ſeptem millia quadringenti cæſi: capta minus tria millia hominum: præda, quæ plurima fuit, congeſtis Samnitium rebus in urbes paucas, militi cõceſſa eſt. Niues iam omnia oppleuerant: nec durari extra tecta poterat: itaq; conſul de Samnio exercitum deduxit. Venienti Romam triumphus omnium conſenſu eſt delatus. triumphauit in magiſtratu, inſigni, ut illorum temporum habitus erat, triumpho. pedites equitesq́; inſignes donis tranſière, ac trãſ- B
uecti: multæ ciuicæ coronæ uallaresq́; ac murales conſpectæ. inſpectata ſpolia Samnitium: & decore ac pulchritudine paternis ſpolijs, quæ nota frequenti publicorum ornatu locorũ erãt, comparabant̃. nobiles aliquot captiui, clari ſuis patrũq́; factis, ducti. æris grauis tranſuecta uicies centũ millia & quingenta triginta tria millia, id æs redactum ex captiuis dicebatur. argenti, quod captum ex urbibus erat, P. M. CCCXXX. omne æs argentumq́; in ærarium conditum: militibus nihil datum ex præda eſt. auctaq́; ea inuidia eſt ad plebem, quòd tributum etiam in ſtipendium militum collatum eſt: cum, ſi ſpreta gloria fuiſſet, captiuæ pecuniæ in ærariũ illatę, & militi tum dari ex prędа, & ſtipendium militare præſtari potuiſſet. Aedem Quirini, quam in ipſa dimicatione uotam apud neminem ueterem autorem inuenio: (neq; hercule tam exiguo tẽpore perficere potuiſſet) ab dictatore patre uotam filius conſul dedicauit, exornauit que hoſtium ſpolijs. quorum tanta multitudo fuit, ut non templum tantũ forumq́; his ornaretur, ſed ſocijs etiã colonisq́; finitimis ad templorum locorũq́; publicorum ornatum diuiderentur. A triumpho exercitum in agrum Veſtinum, quia regio ea infeſta ab Samnitibus erat, hybernatum duxit. Inter hæc Caruilius conſul in Hetruria Troilium primùm oppugnare adortus, quadringentos ſeptuaginta ditiſsimos, pecunia grãdi pactos ut abire inde liceret, dimiſit: cæteram multitudinem, oppidumq́; ipſum ui cepit. inde quinque caſtella locis ſita munitis expugnauit. Cæſa ibi hoſtium duo millia quadringenti: minus duo millia capti. & Faliſcis pacem petentibus annuas inducias dedit: pactus centum millia grauis æris, & ſtipendium eius anni militibus. His rebus actis, ad triumphum deceſsit, ut minus clarum de Samnitibus, quàm collegæ triumphus fuerat: ita cumulo Hetruſci belli æquatum. æris grauis tulit in ærarium trecenta nonaginta millia: de reliquo ære ædem Fortis Fortunæ de manubijs faciendam locauit, propè ædẽ eidẽ deæ ab rege Seruio Tullo dedicatam. & militibus ex præda centenos binos aſſes, & alterum tantum centurionibus atq; equitibus malignitate collegæ gratius accipientibus munus, diuiſit. Fauor conſulis tutatus ad populum eſt L. Poſthu-

A Poſthumium legatum eius: qui dicta die à M. Cancio Tr. pl. fugerat in legationē (ut fama ferebat) populi iudicium: iactariq́ magis, quàm peragi accuſatio eius poterat. Exacto iam anno noui tribuni plebis magiſtratū inierant: ijsq́ ipſis, quia uitio creati erant, quinq́ poſt dies alij ſuffecti. Luſtrum conditum eo anno eſt à P. Cornelio Aruina, C. Martio Rutilio, cenſoribus: cenſa capitum millia ducēta ſexaginta duo, trecenta uiginti duo. Cenſores uiceſimi ſexti à primis cenſoribus: luſtrum undeuiceſimū fuit. Eodem anno coronati primùm ob res bello bene geſtas ludos Romanos ſpectauerunt: palmæq́, tum primùm tranſlato è Græcia more, uictoribus datæ. Eodem anno ab ædilibus curulibus, qui eos ludos fecerunt, damnatis aliquot pecuarijs, uia à Martis ſilice ad Bouillas perſtrata eſt. Comitia conſularia L. Papyrius habuit: creauit cōſules, Q. Fabium Maximi filium, Gurgitem, & D. Iunium Brutum Scæuam. ipſe Papyrius prætor factus. Multis rebus lætus annus uix ad ſolatium unius mali, peſtilētiæ urentis ſimul urbem atq́ agros, ſuffecit. portentoq́ iam ſimilis clades erat. & libri aditi, qui nam finis, aut quod remedium eius mali ab dijs daretur. inuentum in libris, Æſculapium ab Epidauro Romam accerſendum. neque ex eo anno, quia bello occupati conſules erant, quicquam de ea re actum: præter quàm quòd unum diem Æſculapio ſupplicatio habita eſt.

NICOMACHVS DEXTER V C EMENDAVI AD EXEMPLVM PARENTIS MEI CLEMENTIANI.

VICTORIANVS V C EMENDABAM DOMNIS SYMMACHIS.

L. FLORI IN SECVNDAM TITI Liuij Decadem Epitome.

LIBRI I.

B *CVm Fabius Gurges conſul malè aduerſum Samnites pugnaſſet, & ſenatus de remouendo eo ab exercitu ageret. Fabius Maximus pater deprecatus hanc ſibi ignominiam, eo maximè ſenatum mouit, quòd iturum ſe filio legatum pollicitus eſt: idq́; præſtitit, atq́; eius conſilijs & opera filius conſul adiutus, cæſis Samnitibus triumphauit. C. Pontium imperatorem Samnitiū ductum in triumpho ſecuri percuſsit. Cum ciuitas peſtilentia laboraret, miſsis legatis, ut Aeſculapij ſignum Romam ab Epidauro transferrent: anguem, qui ſe in nauem eorum contulerat, in quo ipſum numen eſſe conſtabat, deportauere: eoq́; in inſulam Tyberis egreſſo, eodem loco ſedes Aeſculapij conſtituta eſt. L. Poſthumius conſularis, quoniam cum exercitui præeſſet, opera militum in agro ſuo uſus eſſet, damnatus eſt. Cum Samnitibus pacem petentibus fœdus quarto renouatum eſt. Curius Dentatus conſul Samnitibus cæſis, & Sabinis qui rebellauerant uictis, & in deditionem acceptis, bis in eodem magiſtratu triumphauit. Coloniæ deductæ ſunt, Caſtrum, Sena, Adria. Triumuiri capitales tunc primùm creati ſunt. Cenſus actus eſt, luſtrum conditum: cenſa ſunt ciuium capita CCLXXIII millia. Plebs propter æs alienum, & graues & longas ſeditiones, ad ultimum ſeceſſit in Ianiculum, unde à Q. Hortenſio dictatore deducta eſt, isq́; in ipſo magiſtratu deceſsit. Res præterea contra Volſinienſes geſtas continet: itē aduerſus Lucanos, contra quos auxilium Tyrrhenis ferre placuerat.*

LIBRI II.

Cum legati Romanorum à Gallis Senonibus interfecti eſsent, bello ob id Gallis indicto, L. Cæcilius prætor cum legionibus ab ijs cæſus eſt. Cum à Tarentinis claſsis Romana direpta eſſet, duce qui præerat claſsi occiſo, legati ad eos à ſenatu, ut de ijs iniurijs quererentur miſsi, pulſati ſunt. ob id, bellum ijs indictum eſt. Samnites defecerunt. Aduerſus eos & Lucanos, & Brutios, & Hetruſcos aliquot prælijs à compluribus ducibus bene pugnatum eſt. Pyrrhus Epirotarum rex, ut auxilium ferret Tarentinis, in Italiam uenit. Cum in præſidium Rheginorum legio Campana cum præfecto Decio Iubellio miſſa eſſet, occiſis Rheginis Rhegium occupauit.

LIBRI III.

Valerius Leuinus conſul parum proſperè aduerſus Pyrrhum pugnauit: elephantorum maximè inuſitata facie territis militib. Poſt id prælium cum corpora Romanorum, qui in acie ceciderant, Pyrrhus inſpiceret, omnia uerſa in hoſtem inuenit: populabundusq́; ad urbem Romam proceſsit. C. Fabricius miſsus ad eum, ut de redimendis captiuis ageret, fruſtra ut patriam deſereret à rege tētatus eſt. captiui ſine precio remiſsi ſunt. Cyneas legatus à Pyrrho ad ſenatum miſſus petijt, ut componendæ pacis cauſa rex in urbem reciperetur. de qua re cum ad frequentiorem ſenatum referri placuiſſet: Ap. Claudius, qui propter inualitudinem oculorū iādiu à conſilijs publicis abſtinuerat, uenit in curiam, & ſententia ſua tenuit, ut id Pyrrho negaretur. P. Domitius cenſor primus ex plebe luſtrum condidit. cenſa ſunt ciuium capita CCLXXVIII millia, CCXXII. Iterum aduerſus Pyrrhum dubio euentu pugnatum eſt. Cum Carthaginienſibus quarto fœdus renouatum eſt. Cum C. Fabricio conſuli, is qui ad eum à Pyrrho transfugerat, polliceretur ſe regi uenenum daturum, cum indicio ad regem remiſſus eſt. Res præterea contra Hetruſcos, Lucanos, & Brutios, & Samnites proſperè geſtas continet.

LIBRI IIII.

Pyrrhus in Siciliam traiecit. Cum inter alia prodigia fulmine deiectum eſſet in Capitolio Iouis ſignum, caput eius per aruſpices inuentum eſt. Curius Dentatus, cum delectum haberet: eius qui citatus non reſponderat, bona uendidit. Pyrrhum iterum ex Sicilia in Italiam reuerſum uicit, & Italia expulit. Fabricius cenſor P. Cornelium Rufinum conſularem ſenatu mouit, quòd decem argenti pondo facti haberet. Luſtro à cenſoribus condito, cenſa ſunt capita ciuium CCLXXI millia, CCXXIIII. Cum Ptolemæo Aegypti rege ſocietas iuncta eſt. Sextilia uirgo Veſtalis damnata inceſti, uiua defoſſa eſt. Coloniæ deductæ ſunt, Poſidonia & Coſa. Carthaginienſium claſſis auxilio Mamertinis uenit, quo facto ab ijs fœdus uiolatum eſt. Res præterea contra Lucanos, Samnites, & Brutios feliciter geſtas, & Pyrrhi mortem continet.

LIBRI V.

Victis Tarentinis pax & libertas data eſt. Legio Campana, quæ Rhegium occupauerat, obſeſſa, deditione facta, ſecuri percuſſa eſt. Cum legatos Apolloniatium ad ſenatum miſſos quidam iuuenes pulſaſſent, dediti ſunt Apolloniatibus. Picentibus uictis pax data, coloniæ deductæ: Ariminum in Piceno, Beneuentum in Samnio. Tunc primùm populus Romanus argento uti cœpit. Vmbri & Salentini uicti, in deditionem accepti ſunt. Quæſtorum numerus ampliatus eſt.

LIBRI VI.

Origo Carthaginienſium, & primordia urbis referuntur: contra quos & Hieronem regem Syracuſanorum auxilium Mamertinis ferendum cenſuit ſenatus. Cum de ea re inter ſuadentes, ut id fieret, diſſuadentesq; contentio fuiſſet, tranſgreſsis tum primũ mare equitibus Romanis, aduerſus Hieronem ſæpius bene pugnatum. Petenti pax data eſt. Luſtrum à cenſoribus conditum. cenſa ſunt ciuium capita CCCLXXII millia. CCXXIIII, D. Iunius Brutus munus gladiatorium in honorem defuncti patris edidit primus. Colonia Eſernia deducta eſt. Res præterea contra Pœnos & Volſcos proſperè geſtas continet.

LIBRI VII.

Cn. Cornelius COS. à claſſe Punica circumuentus, & per fraudem ueluti in colloquium euocatus, captus eſt. Cn. Duilius COS. aduerſus claſſem Pœnorum proſperè pugnauit, primusq; omnium Romanorum ducum naualis uictoriæ duxit triumphum. ob quam cauſam ei perpetuus honos habitus eſt, ut reuertenti à cœna tibicines canerent, & funale præferretur. L. Cornelius COS. in Sardinia contra Sardos, & Corſos, & Hannonem Pœnorum ducem feliciter pugnauit. Attilius Calatinus COS. cum in locum iniquum à Pœnis circumſeſſum temerè duxiſſet exercitum, M. Calpurnij tribuni militum uirtute & opera euaſit. qui cum trecentis militibus eruptione facta, hoſtes in ſe conuertit. Annibal dux Pœnorum uicta claſſe, cui præfuerat, à militibus ſuis in crucem ſublatus eſt. Attilius Regulus COS. uictis nauali prælio Pœnis, in Africam traiecit.

LIBRI VIII.

Attilius Regulus in Africa ſerpentem portentoſæ magnitudinis cum maxima militum clade occidit. & cum aliquot prælijs aduerſum Carthaginienſes pugnaſſet, ſucceſſorq; à ſenatu proſperè bellum gerenti non mitteretur, idipſum per literas ad ſenatum miſſas conqueſtus eſt. in quibus inter cauſas petendi ſucceſſoris erat, quòd agellus eius à mercenarijs deuaſtaretur. Quærente deinde fortuna ut magnum utriuſq; caſus exemplum in Regulo proderetur, accerſito à Carthaginienſibus Xanthippo Lacedæmoniorum duce, uictus in prælio, & captus eſt. Res deinde à ducibus Romanis omnibus terra mariq; proſperè geſtas deformauere naufragia claſſium. T. Coruncanus primus ex plebe pontifex maximus creatus eſt. M. Sempronius Sophus, Valerius Maximus cenſores cum ſenatum legerent, XIII ſenatu mouerunt. luſtrum condiderunt, quo cenſa ſunt ciuium capita CCCXVII millia, CCXVII. Regulus miſſus à Carthaginienſibus ad ſenatum, ut de pace, & ſi eam minimè impetraret, de captiuis commutandis ageret, iureiurando aſtrictus eſt rediturum ſe Carthaginem, ſi commutari captiuos non placuiſſet. utrunq; negandi autor ſenatui fuit: & cum fide cuſtodita reuerſus eſſet, ſupplicio à Carthaginienſibus de eo ſumpto, perijt.

LIBRI IX.

Cæcilius Metellus, rebus aduerſus Pœnos proſperè geſtis, ſpecioſiſsimum egit triumphum, XIII ducibus hoſtium, & centum uiginti elephantis in eo ductis. Claudius Pulcher COS. qui contra auſpicia profectus iuſsit immergi pullos, qui cibari nolebant: infeliciter aduerſus Carthaginienſes claſſe pugnauit. & reuocatus à ſenatu, iuſſusq; dictatorem dicere, C. Glauciam dixit, ſortis ultimæ hominem: qui coactus abdicare ſe magiſtratu, poſtea ludos prætextatus ſpectauit. Attilius Calatinus primus dictator extra Italiam exercitum duxit. Cum Pœnis captiuorum commutatio facta eſt. Coloniæ deductæ ſunt, Fregellæ, in agro Salentino Brundiſium. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. cenſa ſunt ciuiũ capita CCLI millia CCXXII. Claudia ſoror P. Claudij, qui contemptis auſpicijs malè pugnauerat, à ludis diuertens, cum turba premeretur, dixit: Vtinam frater meus uiueret, iterumq; claſſem duceret. ob eam cauſam mulctata eſt. Duo prætores tum primùm creati ſunt. Cæcilius Metellus pontifex maximus, A. Poſthumium conſulem, quoniã idem & flamen Martialis erat, cum ille ad bellum gerendum proficiſci uellet, in urbe tenuit, nec paſſus eſt à ſacris recedere. Rebus aduerſus Pœnos pluribus ducibus geſtis, ſummam uictoriæ C. Luctatius conſul uicta ad Aegates inſulas claſſe Pœnorum, finem bello impoſuit. Petentibus Carthaginienſibus pax data eſt. Cum templum Veſtæ arderet, Cæcilius Metellus pontifex maximus ex incendio ſacra rapuit. Duæ tribus adiectæ ſunt, Velina, & Eſquilina. Faliſci, cum rebellaſſent, ſexto die domiti in deditionem uenerunt.

LIBRI X.

Spoletium colonia deducta eſt. Aduerſus Ligures tunc primùm exercitus promotus eſt. Sardi & Corſi, cũ rebellaſſent, ſubacti ſunt. Tutia uirgo Veſtalis inceſti damnata eſt. Bellum Illyrijs propter unum ex legatis, qui ad eos miſsi erant occiſum, indictum eſt: ſubactiq; in deditionem uenerunt. Prætorum numerus ampliatus eſt, ut eſſent quatuor. Galli tranſalpini, qui in Italiam eruperant, cæſi ſunt. Eo bello populus Romanus ſociorum, Latiniq; nominis trecenta millia armatorum habuiſſe dicitur. Exercitibus Romanis tum primùm trans Padum ductis, Galli Inſubres aliquot prælijs in deditionem uenerunt. M. Claudius Marcellus conſul, occiſo Inſubrium Gallorum duce Viridomaro, opima ſpolia retulit. Iſtri ſubacti ſunt. Item Illyrij, cum rebellaſſent, domiti in deditionem uenerunt. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. ex quo cenſa ſunt ciuium capita CCLXX millia. Libertini in quatuor tribus redacti ſunt, cum antea diſperſi fuiſſent: Eſquilinam, Palatinam, Suburranam, Collinam * muniuit: & circum Flamminium extruxit. Coloniæ deductæ ſunt in agro de Gallis capto, Placentia, & Cremona.

DECADIS SECVNDAE FINIS.

T. LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS TERTIAE LIBER PRIMVS.

IN Italia belli Punici ſecundi acta narrantur: & Annibalis Pœnorum ducis contra fœdus per Iberum amnem tranſitus, à quo Saguntus ſociorum populi Romani ciuitas octauo menſe capta eſt. de quib. iniurijs miſsi legati ad Carthaginiẽſes, qui quererẽtur. at cum ſatisfacere nollent, bellum ijs indictum eſt. Annibal ſuperato Pyrenæo ſaltu, per Gallias fuſis qui obſiſtere ei conati erãt, ad Alpes uenit: & laborioſo per eas tranſitu cum montanos quoq; Gallos obuios aliquot prælijs repuliſſet, deſcendit in Italiã, & ad Ticinum amnem Romanos equeſtri prælio fudit: in quo uulneratum P. Cornelium Scipionem protexit filius, qui Africani poſtea nomen accepit. iterumq; exercitu Ro. ad flumen Trebiam fuſo, Annibal Apenninum per maximam militum uexationem propter uim tempeſtatum tranſijt. Cn. Cornelius Scipio in Hiſpania contra Pœnos proſpere pugnauit, duce hoſtium Magone capto.

A IN parte operis mei licet mihi præfari, quod in principio ſummæ totius profeſsi plerîq; ſunt rerum ſcriptores, bellum maximè memorabile omnium quæ unquam geſta ſint, me ſcripturum, quod Annibale duce Carthaginienſes cum populo Romano geſſere. nam neq; ualidiores opibus ullæ inter ſe ciuitates genteſq; contulerunt arma: neq; his ipſis tantum unquam uirium, aut roboris fuit: & haud ignotas belli artes inter ſe, ſed expertas primo Punico conſerebant bello. & adeò uaria belli fortuna, ancepſq; Mars fuit, ut propius periculo fuerint, qui uicere. odijs etiam propè maioribus certarunt, quàm uiribus: Romanis indignantibus, quòd uictoribus uicti ultro inferrẽt arma: Pœnis, quòd ſuperbè, auareq; crederẽt imperitatũ uictis eſſe. Fama etiã eſt, Annibalem annorum fermè nouẽ pueriliter blandientẽ patri Amilcari, ut duceret in Hiſpaniã, cum perfecto Africo bello exercitũ eò traiecturus ſacrificaret, altaribus admotũ, tactis ſacris iureiurãdo adactũ, ſe, cũ primũ poſſet, hoſtẽ fore populo Romano. Angebãt ingẽtis ſpiritus uirũ Sicilia Sardiniaq; amiſſæ. nam & Siciliã nimis celeri deſperatione rerũ cõceſſam, & Sardiniã inter motũ Africæ fraude Romanorũ, ſtipendio etiã ſuperimpoſito, interceptã. His anxius curis ita ſe Africo bello, q̃d fuit ſub recentẽ Romanam pacem, per quinq; annos: ita deinde nouẽ annis in Hiſpania augendo Punico imperio geſsit, ut appareret maius eum, quàm quod gereret, agitare in animo bellũ: & ſi diutius uixiſſet, Amilcare duce Pœnos arma Italiæ illaturos fuiſſe, quæ

B Annibalis ductu intulerũt. Mors Amilcaris peropportuna, & pueritia Annibalis, diſtulerũt bellũ. Medius Aſdrubal inter patrem & filium octo fermè annos imperiũ obtinuit, flore ætatis (uti ferũt) primò Amilcari cõciliatus: gener inde ob altam indolem profectus animi aſcitus: & quia gener erat, factionis Barchinę opibus, quæ apud milites plebẽq; plus q̃ modicę erant, haud ſanè uoluntate principum in imperio poſitus. Is plura conſilio q̃ ui gerẽs, auſpicijs regulorũ magis, cõciliãdiſq; per amicitiã principum nouis gentibus, q̃ bello aut armis rem Carthaginiẽſem auxit. Cæterũ nihilo ei pax tutior fuit. barbarus eum quidã palàm ob irã interfecti ab eo domini obtrũcauit. cõprehenſuſq; à circũſtantib. haud alio q̃ ſi euaſiſſet uultu, tormẽtis q̃q; cum laceraretur, eo fuit habitu oris, ut ſuperãte lætitia dolores, ridentis etiam ſpeciẽ præbuerit. Cũ hoc Aſdrubale, quia miræ artis in ſolicitãdis gentibus, imperioq; iungẽdis ſuo fuerat, fœdus renouauerat populus Romanus, ut finis utriuſq; imperij eſſet amnis Iberus, Saguntiniſq; medijs inter imperia duorum populorũ libertas ſeruaretur. In Aſdrubalis locũ haud dubia res fuit, quin prærogatiuam militarem, qua extẽplò iuuenis Annibal intra prætoriũ delatus, imperatorq; ingenti omniũ clamore atq; aſſenſu appellatus erat, fauor etiã plebis ſequerẽt. Hunc uixdum puberẽ Aſdrubal literis ad ſe accerſierat: actaq; res in ſenatu etiã fuerat: Barchinis nitẽtibus, ut aſſueſceret militiæ Annibal, atq; in paternas ſuccederet opes. Hanno alterius factionis princeps: Et æquum poſtulare uidetur, inquit, Aſdrubal, & ego tamen non cenſeo quod petit tribuendum. Cum admiratione tam ancipitis ſententiæ in ſe omnes conuertiſſet, Florem ætatis, inquit, Aſdrubal, quem ipſe patri Annibalis fruendum præbuit, iuſto iure eum à filio repeti cenſet. nos tamen minimè decet iuuentutẽ noſtram pro militari rudimẽto aſſueſacere li-

bidini imperatorum. An hoc timemus, ne Amilcaris filius nimis ſerò imperia immodica & regni paterni ſpeciem uideat? & cuius regis genero hæreditarij ſint relicti exercitus noſtri, eius filio parum maturè ſeruiamus? Ego iſtum iuuenem domi tenendum ſub legibus, ſub magiſtratibus docendũ uiuere æquo iure cum cæteris cenſeo, ne quandoq; paruus hic ignis incendiũ ingens exuſcitet. Pauci, ac fermè optimus quiſq; Hannoni aſſentiebant: ſed (ut plerunq; fit) maior pars meliorẽ uicit. Miſſus Annibal in Hiſpaniã, primo ſtatim aduentu omnẽ exercitũ in ſe cõuertit. Amilcarẽ uiuentẽ redditũ ſibi ueteres milites credere, eundẽ uigorẽ in uultu, uimq; in oculis, habitũ oris, lineamentaq; intueri. deinde breui effecit, ut patri in ſe minimũ momentũ ad fauorẽ conciliandũ eſſet. Nunq; ingeniũ idem ad res diuerſiſsimas, parendũ atq; imperandũ, habilius fuit. itaq; haud facile diſcerneres, utrũ imperatori, an exercitui carior eſſet: neq; Aſdrubal aliũ quenq; præficere malle, ubi quid fortiter ac ſtrenuè agendũ eſſet: neq; milites alio duce plus confidere, aut audere. plurimũ audaciæ ad pericula capeſſenda, plurimum cõſilij inter ipſa pericula erat. nullo labore aut corpus fatigari, aut animus uinci poterat. caloris ac frigoris patiẽtia par: cibi potionisq; deſiderio naturali, non uoluptate modus finitus: uigiliarũ ſomniq; nec die nec nocte diſcriminata tẽpora. id q̃d gerendis reb. ſupereſſet, quieti datũ. ea neq; molli ſtrato, neq; ſilẽtio acceſsita. multi ſæpe militari ſagulo opertũ humi iacentẽ inter cuſtodias ſtationesq; militũ cõſpexerũt. ueſtitus nihil inter æquales excellẽs, arma atq; equi cõſpiciebant. equitũ peditũq; idẽ longè primus erat. princeps prœliũ inibat: ultimus cõſerto prœlio excedebat. Has tãtas uiri uirtutes ingẽtia uitia æquabant, inhumana crudelitas, perfidia plus quàm Punica, nihil ueri, nihil ſancti, nullus deûm metus, nullum iuſiurandum, nulla religio. Cum hac indole uirtutũ ac uitiorũ triennio ſub Aſdrubale imperatore meruit: nulla re, quæ agẽda audẽdaq; magno futuro duci eſſet, prætermiſſa. Cæterũ ex quo die dux eſt declaratus, uelut Italia ei prouincia decreta, bellumq; Romanũ mandatum eſſet, nihil prolatandum ratus, ne ſe quoq;, ut patrem Amilcarẽ, deinde Aſdrubalẽ, cunctantem caſus aliquis opprimeret, Saguntinis inferre bellum ſtatuit, quibus oppugnãdis haud dubiè Romana arma mouebãtur. in Olcadum fines prius (ultra Iberum ea gens in parte magis quàm in ditione Carthaginienſium erat) induxit exercitũ, ut non petiſſe Saguntinos, ſed rerum ſerie, finitimis domitis gẽtibus, iungendoq; tractus ad id bellũ uideri poſſet. Carteiam urbem opulentam caput gentis eius expugnat, diripitq;. quo metu perculſæ minores ciuitates, ſtipẽdio impoſito imperiũ accepere. uictor exercitus opulẽtus q; prœda Carthaginem Nouam in hyberna eſt deductus. Ibi largè partiendo prædam, ſtipendia præterita cum fide exoluendo, cunctis ciuium ſuorum ſociorumq; animis in ſe firmatis, uere primo in Vacceos promotũ bellũ. Hermandica & Arbacala Carteiorũ urbes ui captæ. Arbacala et uirtute et multitudine oppidanorũ diu defenſa. Ab Hermandica profugi exulibus Olcadum, priore æſtate domitæ gentis, cũ ſe iunxiſſent, cõcitant Carpetanos: adortiq; Annibalem regreſſum ex Vacceis, haud procul Tago flumine agmen graue præda turbauere. Annibal prœlio abſtinuit, caſtris' que ſuper ripam poſitis, cum prima quies ſilentiumq; ab hoſtibus fuit, agmen uado traiecit: ualloq; ita producto, ut locum ad tranſgrediendũ hoſtes haberent, inuadere eos tranſeuntes ſtatuit. equitibus præcepit, ut cum ingreſſos aquam uiderent, adorirentur peditum agmen. in ripa elephantos ante quadraginta diſpoſuit. Carpetanorum cum appendicibus Olcadum Vacceorumq; centum millia fuere: inuicta acies, ſi æquo dimicaretur campo. Itaq; & ingenio feroces, & multitudine freti, & quòd metu ceſsiſſe credebant hoſtem: id morari uictoriam rati, quòd intereſſet amnis, clamore ſublato, paſsim ſine ullius imperio quà cuiq; proximum eſt, in amnem ruunt. Et ex parte altera ripæ uis ingens equitum in flumẽ immiſſa, medio' que alueo haudquaq; pari certamine cõcurſum: quippe ubi pedes inſtabilis, ac uix uado fidẽs, uel inermi equite equo temerè acto peruerti poſſet: eques corpore armis' que liber, equo uel per medios gurgites ſtabili, cominus eminusq; rẽ gereret. Pars magna flumine abſumpta q̃dã uorticoſo amni delati in hoſtes,

A ab elephantis obtriti ſunt. poſtremi, quibus ingreſſus in ſuã ripã tutior fuit, ex uaria trepidatione cum in unum colligerentur, prius quàm tanto ex pauore reciperent animos: Annibal agmine quadrato amnem ingreſſus, fugam ex ripa fecit: uaſtatis que agris, intra paucos dies Carpetanos quoq; in deditionem accepit. Et iam omnia trans Iberum præter Saguntinos, Carthaginienſium erant. cum Saguntinis bellum nõdum erat. cęterùm iam belli cauſa certamina cum finitimis ſerebantur, maximè Turdetanis. quos cũ adiſſet idem, qui litis erat ſator, nec certamen iuris, ſed uim quæri appareret: legati à Saguntinis Romam miſſi, auxilium ad bellum iam haud dubiè imminens orãtes. Conſules tunc Romæ erant, P. Cornelius Scipio, & T. Sempronius Longus. qui cum legatis in ſenatũ introductis de rep. retuliſſent, placuiſſetq; mitti legatos in Hiſpaniam ad res ſociorum inſpiciendas, quibus ſi uiderẽt digna cauſa, & Annibali denunciarent, ut ab Saguntinis ſocijs populi Ro. abſtineret, & Carthaginem in Africam traijcerent, ac ſociorum populi Rom. querimonias deferrent: hac legatione decreta, necdum miſſa, omnium ſpe celerius Saguntum oppugnari allatum eſt. tunc delata ex integro res ad ſenatum. Alij prouincias conſulibus Hiſpaniam atq; Africam decernentes, terra mariq; rem gerendam cenſebant. alij totum in Hiſpaniam Annibalemq; intendebant bellum. erant qui nõ temerè mouendã rem tantã, expectandosq; ex Hiſpania legatos cenſerent. Hæc ſententia, quæ tutiſſima uidebatur, uicit. legatiq; eo maturius miſſi P. Valerius Flaccus, & Q. Bebius Pamphilus, Saguntũ ad Annibalem atq; inde Carthaginem, ſi non abſiſteretur bello, ad ducem ipſum in pœnam fœderis rupti depoſcendum. Dum ea Romani parant conſultantq;, iam Saguntum ſumma ui oppugnabatur. Ciuitas ea longè opulentiſſima ultra Iberũ fuit, ſita paſſus mille fermè à mari. oriundi à Zacyntho inſula dicuntur: miſtiq; etiam ab Ardea Rutulorum quidã generis. cæterùm in tantas breui creuerãt opes, ſeu maritimis, ſeu terreſtribus fructibus,

B ſeu multitudinis incremento, ſeu ſanctitate diſciplinę, qua fidem ſocialem uſq; ad perniciem ſuã coluerũt. Annibal infeſto exercitu ingreſſus fines, peruaſtatis paſſim agris, urbẽ tripartitò aggreditur. Angulus muri erat in planiorẽ patentioremq; quàm cætera circà uallẽ uergens: aduerſus eum uineas agere inſtituit, per quas aries mœnibus admoueri poſſet. Sed ut locus procul muro ſatis æquus agẽdis uineis fuit: ita haudquaq; proſperè, poſtquã ad effectum operis uentum eſt, cœptis ſuccedebat. & turris ingens imminebat: & murus, ut in ſuſpecto loco, ſupra cæterę modũ altitudinis emunitus erat: et iuuentus delecta ubi plurimũ periculi ac laboris oſtendebatur, ibi ui maiore obſiſtebãt. ac primò miſſilibus ſummouere hoſtẽ: nec quicquã ſatis tutũ munientibus pati. deinde iã nõ pro mœnibus modò atq; turri tela micare, ſed ad erũpendũ etiã in ſtationes operaq; hoſtiũ animus erat. quibus tumultuarijs certaminibus haud fermè plures Saguntini cadebãt, quàm Pœni. Vt uerò Annibal ipſe, dum murũ incautius ſubit, aduerſum femur tragula grauiter ictus cecidit: tãta circà fuga atq; trepidatio fuit, ut nõ multum abeſſet, quin opera ac uineę deſererẽtur. Obſidio deinde per paucos dies magis quàm oppugnatio fuit, dum uulnus ducis curaretur. per quod tẽpus ut quies certaminũ erat, ita ab apparatu operum ac munitionum nihil ceſſatum. itaq; acrius de integro obortũ eſt bellum, pluribusq; partibus uix accipientibus quibuſdã opera locis, uineæ cœptæ agi, admouerique aries. Abundabat multitudine hominum Pœnus. ad centũ enim quinquaginta millia habuiſſe in armis creditur. Oppidani ad omnia tuenda atq; obeunda multimoda arte diſtineri cœpti ſunt: & nõ ſufficiebant. iam enim feriebantur arietibus muri: quaſſatæ quoq; multæ partes erant. una cõtinentibus ruinis nudauerat urbẽ. tres deinceps turres, quantumq; inter eas muri erat, cum fragore ingẽti prociderãt: captũq; oppidũ ea ruina crediderãt Pœni, qua uelut ſi pariter utroſq; murus texiſſet, ita utrinq; in pugnã procurſum eſt. Nihil tumultuarię pugnæ ſimile erat, quales in oppugnationibus urbium per occaſionem partis alterius cenſeri ſolent: ſed iuſtæ acies, uelut patenti campo, inter ruinas muri tectaq; urbis modico diſtantia interuallo conſtiterant. Hinc ſpes, hinc deſperatio animos irritat: Pœno cepiſſe iam ſe

urbem,ſi paululum adnitatur,credente: Saguntinis pro nudata mœnibus patria corpora opponentibus:nec ullò pedem referente,ne relicto à ſe loco hoſtem immitteret. A Itaque quo acrius & confertim magis utrinque pugnabatur,eo plures uulnerabãtur, nullo inter arma corporáque uano intercidente telo. Falarica erat Saguntinis, miſſile telum haſtili oblongo,et cætera tereti,præterquam ad extremum, unde ferrum extabat.id,ſicut in pilo,quadratum ſtuppa circumligabant,linebántque pice. ferrum autẽ tres in longum habebat pedes,ut cum armis trãsfigere corpus poſſet. ſed id maximè, etiam ſi hæſiſſet in ſcuto,nec penetraſſet in corpus, pauorem faciebat: quod cum medium accenſum mitteretur,conceptúmq; ipſo motu multo maiorem ignem ferret, arma omitti cogebat,nudúmq; militem ad inſequentes ictus præbebat. Cum ergo diu anceps fuiſſet certamen,& Saguntinis,quia præter ſpem reſiſterent,creuiſſent animi: Pœnus,quia non uiciſſet,pro uicto eſſet:clamorem repentè oppidani tollũt, hoſtẽq; in ruinas muri expellunt,inde impeditum trepidantémq; exturbant:poſtremò fuſum fugatúmq; in caſtra redigũt. Interim ab Roma legatos ueniſſe nunciatum eſt. quibus obuiam ad mare miſſi ab Annibale qui dicerent, nec tutò eos adituros inter tot tam effrenatarum gentium arma: nec Annibali in tanto diſcrimine rerum operæ eſſe legationes audire. Apparebat,non admiſſos protinus Carthaginem ituros. literas igitur nuncióſq; ad principes factionis Barchinæ præmittit, ut præpararent ſuorũ animos, ne quid pars altera gratificari pro Romanis poſſet.Itaq; præterq; quòd admiſſi auditíq; nõ ſunt,ea quoq; uana atq; irrita legatio fuit. Hanno unus aduerſo ſenatu cauſam fœderis rupti magno ſilentio propter autoritatẽ ſuam cum aſſenſu audientiũ egit.Per deos fœderum arbitros ac teſtes monuiſſe,prędixiſſe ſe,ne Amilcaris progeniẽ ad exercitum mitterent.non manes,non ſtirpem eius conquieſcere uiri: nec unquã, donec ſanguinis nominíſq; Barchini quiſquã ſuperſit,quietura Romana fœdera. Iuuenẽ flagrantem cupidine regni,uiámq; unam ad id cernẽtem,ſi ex bellis bella ſerendo ſuccinctus armis legionibúſq; uiuat,uelut materiam igni præbentes, ad exercitus miſiſtis. B aluiſtis ergo hoc incendium,quo nunc ardetis.Saguntum ueſtri circumſedent exercitus,unde arcentur fœdere: mox Carthaginem circũſedebunt Romanæ legiones ducibus ijſdem dijs,per quos priore bello rupta fœdera ſunt ulti. Vtrum hoſtẽ, an uos, an fortunã utriuſq; populi ignoratis? Legatos ab ſocijs,& pro ſocijs uenientes bonus imperator ueſter in caſtra nõ admiſit,ius gentium ſuſtulit.hi tamen,unde ne hoſtium quidem legati arcentur,pulſi ad uos ueniunt, res ex fœdere repetunt: publica fraus abſit:autorẽ culpæ, & reum criminis depoſcunt. quo lenius agunt,ſegnius incipiunt: eo cum cœperint, uereor ne perſeuerãtius ſæuiant. Ægates inſulas Erycémq; ante oculos proponite,quæ terra maríq; per quatuor & uiginti annos paſſi ſitis. Nec puer hic dux erat,ſed pater ipſe Amilcar, Mars alter, ut iſti uolunt. ſed Tarento tum in Italia non abſtinueramus ex fœdere:ſicut nunc Sagunto non abſtinemus.uicerunt ergo dij hominéſq;,& id de quo uerbis ambigebatur,uter populus fœdus rupiſſet: euentus belli,uelut æquus iudex,unde ius ſtabat, ei uictoriam dedit. Carthagini nunc Annibal uineas turréſq; admouit:Carthaginis mœnia quatit ariete. Sagunti ruinæ (falſus utinam uates ſim) noſtris capitibus incident: ſuſceptúmq; cum Saguntinis bellum,habendum cum Romanis eſt. Dedemus ergo Annibalem? dicet aliquis. Scio meam leuem eſſe in eo autoritatem, propter paternas inimicitias.ſed & Amilcarem eo perijſſe lætatus ſum:quòd ſi ille uiueret,bellum iam cum Romanis haberemus: & hunc iuuenem tanquam furiam facémq; huius belli odi ac deteſtor. nec dedendum ſolum ad piaculum rupti fœderis:ſed, ſi nemo depoſcat, deuehendum in ultimas maris terrarúmq; oras:ablegandúmq; eò, unde nec ad nos nomen famáq; eius accedere,nec ſollicitare quietę ciuitatis ſtatũ poſſit.Ego autem ita cenſeo:legatos extemplò Romã mittendos,qui ſenatui ſatisfaciant:alios qui Annibali nuncient,ut exercitũ ab Sagunto abducat:ipſúmq; Annibalẽ ex fœdere Romanis dedãt.tertiam legationẽ ad res Saguntinis reddendas decerno.Cum Hanno peroraſſet, nemini omniũ certare oratione cũ

eo neceſſe

A eo neceſſe fuit.adeò propè omnis ſenatus Annibalis erat:infeſtiusꝗ locutum argue-
bant Hannonem,quàm Flaccum Valeriū legatum Romanum. Reſponſum inde lega
tis Romanis eſt,bellum ortum ab Saguntinis,non ab Annibale eſſe.populum Ro.in-
iuſtè facere,ſi Saguntinos uetuſtiſſimæ Carthaginienſium ſocietati præponat. Dum
Romani tempus terunt legationibus mittendis,Annibal quia feſſum militem prælijs
operibusꝗ habebat, paucorum ijs dierum quietem dedit, ſtationibus ad cuſtodiam
uinearum aliorumꝗ operum diſpoſitis.interim animos eorū nunc ira in hoſtes ſtimu
lando,nunc ſpe præmiorum accendit.ut uerò pro concione prædā captæ urbis edixit
militū fore,adeò accenſi omnes ſunt,ut ſi extemplò ſignū datum eſſet,nulla uí reſiſti ui
deretur poſſe.Saguntini ut à prælijs quietē habuerāt, nec laceſſentes, nec laceſſiti per
aliquot dies:ita non nocte,non die unquam ceſſauerant ab opere,ut nouum murū ab
ea parte qua patefactum oppidū ruinis erat,reficerēt. Inde oppugnatio eos aliquanto
atrocior,quàm antè,adorta eſt:nec qua primum,aut potiſſimū parte ferrent opem,cū
omnia uarijs clamoribus ſtreperent,ſatis ſcire poterant. Ipſe Annibal,quà turris mo-
bilis omnia munimēta urbis ſuperans altitudine agebatur,hortator aderat.quę cū ad-
mota catapultis baliſtisꝗ per omnia tabulata diſpoſitis,muros defenſoribus nudaſſet,
tum Annibal occaſionē ratus,quingētos fermè Afros cū dolabris ad ſubruendum ab
imo murū mittit.Nec erat difficile opus,quòd cęmenta non calce durata erant,ſed in-
terlita luto,ſtructurę antiquę genere.itaꝗ ante quàm cęderetur, ruebat:perꝗ paten-
tia ruinis agmina armatorū in urbem uadebant.locum quoꝗ editū capiunt:collatisꝗ
eò catapultis baliſtisꝗ,ut caſtellū in ipſa urbe uelut arcem imminentē haberent, mu-
ro circundāt.& Saguntini murū interiorē ab nondū capta urbis parte ducūt. Vtrinꝗ
ſumma ui & muniunt,& pugnant.ſed interiora tuendo,minorē in dies urbem Sagun
tini faciunt,ſimul creſcit inopia omniū longa obſidione,& minuit expectatio externæ
B opis,cum tam procul Romani,unica ſpes,circà omnia hoſtiū eſſent.pauliſper tamē af-
fectos animos recreauit repētina profectio Annibalis in Oretanos,Carpetanosꝗ.qui
duo populi delectus acerbitate cōſternati, retētis cōquiſitoribus metū defectionis cū
præbuiſſent,oppreſsi celeritate Annibalis omiſerūt mota arma.Nec Sagūti oppugna
tio ſegnior erat,Maharbale Himilconis filio,quē præfecerat Annibal,ita impigrè rem
agente,ut ducē abeſſe nec ciues,nec hoſtes ſentirent.Is & prælia aliquot ſecunda fecit,
& tribus arietibus aliquantū muri diſcuſſit:ſtrataꝗ omnia recētibus ruinis aduenien-
ti Annibali oſtendit.itaꝗ ad ipſam arcem extemplo ductus exercitus, atroxꝗ prælium
cum multorū utrinꝗ cæde initū, & pars arcis capta eſt. Tentata deinde per duos exi-
gua pacis ſpes,Alconem Saguntinū & Alorcū Hiſpanum. Alcon inconſcijs Sagunti-
nis,precibus aliquid moturū ratus,cum ad Annibalem noctu tranſiſſet,poſtquā nihil
lachrymę mouebant,conditionesꝗ triſtes,ut ab irato uictore ferebātur,transfuga ex
oratore factus,apud hoſtem manſit:moriturū affirmans, qui ſub cōditionibus his de
pace ageret.Poſtulabatur autē,redderēt res Turdetanis: traditoꝗ omni auro atꝗ ar-
gento,egreſſi urbe cū ſingulis ueſtimentis ibi habitarent,ubi Pœnus iuſsiſſet. Has pa-
cis leges abnuente Alcone accepturos Saguntinos, Alorcus uinci animos ubi alia uin
canť affirmans, ſe pacis eius interpretē fore pollicetur.Erat autem tū miles Annibalis:
cæterū publicè Sagūtinis amicus atꝗ hoſpes. Tradito palàm telo cuſtodibus hoſtiū,
tranſgreſſus munimēta,ad prętorē Saguntinū(& ipſe ita iubebat)eſt deductus. Quò
cū extemplò cōcurſus omnis generis hominū eſſet factus,ſummota cætera multitudi-
ne,ſenatus Alorco datus eſt.cuius talis oratio fuit:Si ciuis ueſter Alcon, ſicuti ad pacē
petendā ad Annibalē uenit,ita pacis cōditiones ab Annibale ad uos retuliſſet,ſuperua
caneū hoc mihi fuiſset iter,ꝙ nec orator Annibalis,nec trāsfuga ad uos ueniſſem.cū ue
rò ille aut ueſtra,aut ſua culpa mā ſerit apud hoſtē:ſi metū ſimulauit,ſua:ueſtra, ſi peri-
culū eſt apud uos uera referentibus:ego,ne ignoretis eſſe aliquas et ſalutis et pacis uo-
bis cōditiões,pro uetuſto hoſpitio,ꝗd mihi uobiſcū eſt,ad uos ueni. Veſtra autē cauſa
me,nec ullius alterius loqui,quę loquor apud uos,uel ea fides ſit: ꝗd neque dū ueſtris
uiribus reſtitiſtis,neꝗ dū auxilia ab Rom.ſperaſtis, pacis unquā apud uos mētionem
feci,

feci. poſtquam nec ab Romanis uobis ulla ſpes eſt, nec ueſtra iam aut arma uos, aut moenia ſatis defendunt, pacem affero ad uos magis neceſſariā quam æquam. cuius ita aliqua ſpes eſt: ſi eam quemadmodum ut uictor fert, Annibal, ſic uos ut uicti audiatis: ſi non id quod amittitur, in damno, cum omnia uictoris ſint: ſed quicquid relinquitur. pro munere habituri eſtis. Vrbem uobis, quam ex magna iam parte dirutam, captam ferè totam habet, adimit: agros relinquit, locum aſſignaturus, in quo nouum oppidū ædificetis: aurum argentum'que omne, publicū priuatúmque ad ſe iubet deferri: coniugum ueſtráque corpora, ac liberorum ueſtrorum ſeruat inuiolata, ſi inermes cum binis ueſtimentis uelitis à Sagunto exire. Hæc uictor hoſtis imperat. hæc quanquam ſint grauia atque acerba, fortuna ueſtra uobis ſuadet. Equidem haud deſpero, cum omnium poteſtas ei à uobis facta ſit, aliquid ex his rebus remiſſurum. Sed hæc patienda cenſeo potius quàm trucidari corpora ueſtra, rapi trahi'que ante ora ueſtra coniuges ac liberos belli iure ſinatis. Ad hæc audienda cum circumfuſa paulatim multitudine permiſtum ſenatui eſſet populi concilium: repentè primores ſeceſſione facta, priuſquam reſponſum daretur: argentum aurúmque omne ex publico priuatóq; in forum collatū, in ignem ad id raptim factum conijcientes, eódem pleriq; ſemetipſos præcipitauerunt. Cum ex eo pauor ac trepidatio totam urbē peruaſiſſet, alius inſuper tumultus ex arce auditur. Turris diu quaſſata prociderat: perq; ruinam eius cohors Pœnorum impetu facto cum ſignum imperatori dediſſet, nudatam ſtationibus cuſtodijsq; ſolitis hoſtium eſſe urbem, non cunctandum in tali occaſione ratus Annibal, totis uiribus aggreſſus urbem momento cepit: ſigno data, ut omnes puberes interficerentur. quod imperium crudele, cæterùm propè neceſſarium cognitum in ipſo euētu eſt. cui enim parci potuit ex ijs, qui aut incluſi cum coniugibus ac liberis domos ſuper ſeipſos concremauerunt: aut armati nullum ante finem pugnæ quàm morientes fecerūt. Captum oppidum eſt cum ingenti præda. quanquam pleraq; ab dominis de induſtria corrupta erant, & in cædibus uix ullum diſcrimen ętatis ira fecerat, & captiui militum pręda fuerant: tamen ex precio rerum uenditarum aliquantum pecuniæ redactū eſſe conſtat, & multam precioſam ſupellectilem ueſtemq; miſſam Carthaginem. Octauo menſe quàm cœptum oppugnari, captum Saguntum quidam ſcripſere: inde Carthaginem Nouam in Hyberna Annibalem conceſſiſſe: quinto deinde menſe, quàm à Carthagine profectus ſit, in Italiam perueniſſe. Quę ſi ita ſunt, fieri non potuit, ut P. Cornelius, T. Sempronius Coſs. fuerint: ad quos et in principio oppugnationis legati Saguntini miſſi ſint: & qui in ſuo magiſtratu cum Annibale, alter ad Ticinum amnem, ambo aliquanto poſt ad Trebiam pugnauerint, aut omnia breuiora aliquando fuere: aut Saguntū principio anni, quo P. Cornelius, T. Sempronius Coſs. fuerint, non cœptum oppugnari eſt, ſed captum. nam exceſſiſſe pugna ad Trebiam in annum Cn. Seruilij & C. Flaminij non poteſt. quia Flaminius Arimini conſulatum inijt, creatus ab T. Sempronio conſule: qui poſt pugnam ad Trebiam ad creandos conſules Romam cū ueniſſet, comitijs perfectis ad exercitum in hyberna redijt. Sub idem ferè tempus & legati qui redierant a Carthagine, Romam retulerunt omnia hoſtilia eſſe. & Sagunti excidium nunciatum eſt: tantuſq; ſimul mœror patres miſericordiaq; ſociorū peremptorum indignè, & pudor non lati auxilij, & ira in Carthaginienſes, metuſq; de ſumma rerum cepit, uelut ſi iam ad portas hoſtis eſſet: ut tot uno tempore motibus animi turbati, trepidarent magis quàm conſulerent. Nam neq; hoſtem acriorem bellicoſioremq; ſecum congreſſum: nec rem Romanam tam deſidem unquā fuiſſe atq; imbellē. Sardos Corſoſq; & Hiſtros atq; Illyricos laceſſiſſe magis quàm exercuiſſe Romana arma: et cum Gallis tumultuatū magis quàm belligeratū. Pœnū hoſtem ueteranū trium et uiginti annorū militia duriſſima inter Hiſpanas gentes ſemper uictorem, primùm Amilcare, deinde Aſdrubale, nunc Annibale duce acerrimo aſſuetū, recentem ab excidio opulentiſſimę urbis Iberū trāſire: trahere ſecū tot excitos Hiſpanorū populos: cōciturū auidas ſemper armorū Gallicas gētes, cum orbe terrarū bellū gerendū in Italia, ac pro

A ac pro mœnibus Romanis eſſe. Nominatæ iam antea cōſulibus prouincię erant, tum ſortiri iuſſi: Cornelio Hiſpania, Sempronio Africa cū Sicilia euenit. Sex in eum annū decretę legiones, & ſociorū quantū ipſis uideretur, & claſſis quāta parari poſſet. quatuor & uiginti peditū Romanorum millia ſunt ſcripta, mille & octinginti equites: ſociorū XLIIII, peditū, & IIII equitū. naues CCXX quinqueremes, celoces uiginti deductę. Latū inde ad populum, uellent, iuberent, populo Carthaginienſi bellū indici. eiuſq́ꝫ belli cauſa ſupplicatio per urbē habita: atq́ꝫ adorati dij, ut bene ac feliciter eueniret, quod bellū populus Romanus iuſſiſſet. Inter cōſules ita copiæ diuiſæ. Sempronio datę legiones duę: ea quaterna millia erant peditū, et trecēti equites: ſociorū ſexdecim millia peditū, equites mille octingenti, naues longę CLX. celoces duodecim. Cum his terreſtribus maritimiſq́ꝫ copijs T. Sempronius miſſus in Siciliā, ita in Africā trāſmiſſurus, ſi ad arcendū Italia Pœnū conſul alter ſatis eſſet. Cornelio minus copiarum datū, quia L. Manlius prætor & ipſe cum haud inualido præſidio in Galliā mittebatur. Nauiū maximè Cornelio numerus diminutus. ſexaginta quinqueremes datę: (neque enim mari uenturū, aut ea parte belli dimicaturum hoſtem credebant) & duæ Romanę legiones cū ſuo iuſto equitatu, & quatuordecim millibus ſociorū peditum, equitibus mille ducentis. Duas legiones Romanas, & quatuordecim millia ſociorum peditum, mille equites ſocios, ſexcentos Romanos, Gallia prouincia eodem anno uerſa in Punicū bellum habuit. His ita comparatis, ut omnia iuſta ante bellum fierent, legatos maiores natu, Q. Fabium, M. Liuium, L. Æmylium, C. Liciniū, Q. Bebium, in Africā mittunt ad percunctandos Carthaginienſes: publicóne conſilio Annibal Saguntū oppugnaſſet? & ſi, id quod facturi uidebantur, faterentur ac defenderent publico conſilio factum, ut indicerent populo Carthaginienſi bellum. Romani poſtquam Carthaginem uenerunt, cum ſenatus datus eſſet, & Q. Fabius nihil ultra quàm unum, quod

B mandatum erat, percunctatus eſſet: tum ex Carthaginienſibus unus princeps, Vana Romani, inquit, & prior legatio fuit, cum Annibalem tanquā ſuo conſilio Saguntum oppugnantē depoſcebatis. cæterùm hæc legatio uerbis adhuc lenior eſt, re aſperior. tunc enim Annibal & inſimulabatur, & depoſcebatur. nunc à nobis & confeſſio culpæ exprimitur: & ut à confeſſis res extemplò repetuntur. Ego autem nō priuato publicóne conſilio Saguntum oppugnatū ſit, quærendū cenſeo: ſed utrū iure, an iniuria. noſtra enim hęc quęſtio atq́ꝫ animaduerſio in ciuem noſtrū eſt: noſtro, an ſuo fecerit arbitrio. uobiſcum una diſceptatio eſt: licuerit'ne per fœdus fieri. Itaq́ꝫ quoniā diſcerni placet, quid publico conſilio, quid ſua ſponte imperatores faciant: nobis uobiſcum fœdus eſt à Luctatio Cos. ictum: in quo cauetur utrorumq́ꝫ ſocijs. nihil de Saguntinis (necdum enim erant ſocij ueſtri) cautum eſt. At enim eo fœdere, quod cum Aſdrubale ictum eſt, Saguntini excipiuntur. aduerſus quod nihil ego dicturus ſum, niſi quod à uobis didici. uos enim quod C. Luctatius Cos. primò nobiſcum fœdus icit: quia neq́ꝫ autoritate patrum, nec populi iuſſu ictum erat, negaſtis uos eo teneri. itaq́ꝫ aliud deintegro fœdus publico conſilio ictum eſt. ſi uos non tenent ueſtra fœdera, niſi ex autoritate aut iuſſu ueſtro icta: ne nos quidē Aſdrubalis fœdus, quod nobis inſcijs icit, obligare potuit. Proinde omittite Sagunti atq́ꝫ Iberi mentionem facere: & quod diu parturit animus ueſter, aliquando pariat. Tum Romanus ſinu ex toga facto, Hic, inquit, uobis bellum & pacem portamus: utrum placet, ſumite. Sub hāc uocem haud minus ferociter, daret utrum uellet, ſuccłamatum eſt. & cum is iterum ſinu effuſo bellum dare dixiſſet, accipere ſe omnes reſponderunt: & quibus acciperēt animis, ijſdē ſe geſturos. Hæc directa percunctatio ac denunciatio belli magis ex dignitate P. R. uiſa eſt, quàm de fœderum iure uerbis diſceptare, cùm antè, tum maximè Sagunto exciſa. nā ſi uerborum diſceptationis res eſſet: quod fœdus Aſdrubalis cum Luctatij priore fœdere commutatum eſt, comparandum non erat: cum in Luctatij fœdere diſertè additum eſſet, ita id ratum fore, ſi populus cenſuiſſet: in Aſdrubalis fœdere, nec exceptum tale quicquā fuerit: & tot annorum ſilentio ita uiuo eo cōprobatum ſit fœdus,

ut ne

ut ne mortuo quidem autore quicquam mutaretur. quanquã & ſi priore fœdere ſtaretur, A ſatis cautum erat Saguntinis, ſocijs utrorunq; exceptis. nam neq; additum erat ijs, qui tunc eſſent: nec, ne qui poſtea aſſumerentur. & cum aſſumere nouos liceret ſocios, quis æquum cenſeret, aut ob nulla quenquam merita in amicitiam recipi? aut receptos in fidem non defendi? tantum, ne Carthaginienſium ſocij aut ſolicitarentur ad defectionẽ, aut ſua ſponte deſciſcentes reciperentur. Legati Romani ab Carthagine, ſicut his Romæ imperatũ erat, in Hiſpaniam, ut adirent ciuitates, ut in ſocietatem pellicerent, aut auerterent à Pœnis, traiecerunt. Ad Barguſios primũ uenerunt. à quibus benignè excepti, quia tædebat imperij Punici, multos trans Iberum populos ad cupidinem nouæ fortunæ erexerunt. Ad Volcianos inde eſt uentũ: quorum celebre per Hiſpaniã reſponſum cæteros populos à ſocietate Romana auertit. ita enim maximus natu ex ijs in concilio reſpondit: Quæ uerecundia eſt uos Romani poſtulare, uti ueſtram Carthaginienſium præponamus amicitię? cum qui id fecerunt Saguntinos, crudelius, quàm Pœnus hoſtis perdidit, uos ſocij prodideritis. ibi quæratis ſocios cenſeo, ubi Saguntina clades ignota eſt. Hiſpanis populis ſicut lugubre, ita inſigne documentum Sagunti ruinæ erunt: ne quis fidei Romanæ, aut ſocietati confidat. Inde extemplò abire finibus Volcianorum iuſſi: ab nullo deinde concilio Hiſpanię benigniora uerba tulere. itaq; nequicquam peragrata Hiſpania in Galliam tranſeunt. In his noua terribilisq; ſpecies uiſa eſt, quòd armati (ita mos gentis erat) in concilium uenerũt. Cum uerbis extollẽtes uirtutem gloriamq; P. R. ac magnitudinem imperij, petiſſent, ne Pœno bellum Italiæ inferenti per agros urbesq; ſuas tranſitum darent, tantus cum fremitu riſus dicitur ortus, ut uix à magiſtratibus maioribusq; natu iuuentus ſedaretur. adeò ſtolida impudensq; poſtulatio uiſa eſt: cẽſere ne in Italiam tranſmittant Galli bellum, ipſos id auertere in ſe, agrosq; ſuos pro alienis populandos obijcere. Sedato tandem fremitu, reſponſum legatis eſt: neq; Romanorum in ſe meritum eſſe, neq; Carthaginienſium iniuriam, ob quæ aut pro Romanis, aut aduerſus Pœnos ſumãt arma. B Contra ea audire ſeſe, gentis ſuæ homines agris finibusq; Italiæ pelli à P. R. ſtipendiumq; pendere, & cætera indigna pati. Eadem fermè in cæteris Galliæ concilijs dicta auditaq;. nec hoſpitale quicquam, pacatumúe ſatis prius auditum, quàm Maſſiliam uenerunt. ibi omnia ab ſocijs inquiſita cum cura ac fide, cognita: præoccupatos iam ab Annibale Gallorũ animos eſſe. ſed ne illi quidem ipſi ſatis mitem gentem fore (adeò ferocia atq; indomita ingenia eſſe) ni ſubinde auro, cuius auidiſſima gens eſt, principum animi concilientur. Ita peragratis Hiſpaniæ & Galliæ populis, legati Romam redeũt. haud ita multo pòſt quàm Coſs. in prouincias profecti erant, ciuitatẽ omnem in expectationem belli erectam inuenerunt: ſatis conſtante fama, iam Iberum Pœnos tranſiſſe. Annibal Sagunto capto, Carthaginem Nouam in hyberna conceſſerat. ibiq; auditis, quæ Romæ, quæq; Carthagine acta decretaq; forent, ſeq; non ducem ſolum, ſed etiam cauſam eſſe belli, partitis diuenditisq; reliquijs prædę, nihil ultrà differendũ ratus, Hiſpani generis milites conuocat: Credo ego uos, inquit, ſocij & ipſos cernere, pacatis omnibus Hiſpaniæ populis, aut finiendam uobis militiam, exercitusq; dimittendos eſſe, aut in alias terras transferendum bellum. ita enim hę gentes non pacis ſolum, ſed etiam uictoriæ bonis florebunt, ſi ex alijs gentibus prædam et gloriam quęremus. itaq; cum longinqua ab domo inſtet militia, incertumq; ſit quando domos ueſtras, & quæ cuiq; ibi cara ſint, uiſuri ſitis: ſi quis ueſtrûm ſuos inuiſere uult, commeatum do. primo uere edico adſitis, ut dijs bene iuuantibus bellum ingentis gloriæ prędaq; futurũ incipiamus. Omnibus ferè uiſendi domos ablata ultro poteſtas grata erat, & iam deſiderantibus ſuos, & longius in futurum prouidentibus deſideriũ. Per totũ tẽpus hyemis quies inter labores aut iã exhauſtos, aut mox exhauriẽdos, renouauit corpora animosq; ad omnia de integro patienda. uere primo ad edictũ cõuenere. Annibal cũ recenſuiſſet omniũ auxilia gentiũ, Gadeis profectus Herculi uota exoluit: nouisq; ſe obligat uotis, ſi cętera proſpera eueniſſent. Inde partiẽs curas ſimul inferẽdi

atq;

A atq; arcendi belli, ne, dum ipſe terreſtri per Hiſpaniam Galliasq; itinere Italiam peteret, nuda apertaq; Romanis Africa ab Sicilia eſſet, ualido præſidio eam firmare ſtatuit. pro eo ſupplementũ ipſe ex Africa, maximè iaculatorũ leuiũ armis petijt: ut Afri in Hiſpania, Hiſpani in Africa, melior procul ab domo futurus uterque miles, uelut mutuis pignoribus obligati ſtipẽdia facerẽt. Tredecim millia octingẽtos quinquaginta pedites cetratos miſit in Africã, & funditores Baleares octingẽtos ſeptuaginta, equites miſtos ex multis gentibus mille ducentos. has copias partim Carthagini præſidio eſſe, partim diſtribui per Africam iubet, ſimul cõquiſitoribus in ciuitates miſsis, quatuor millia conſcripta delectæ iuuentutis, præſidium eoſdem & obſides duci Carthaginem iubet. Neque Hiſpaniam negligendam ratus, atq; ideo haud minus, quod haud ignarus erat, circuitam ab Romanis eam legatis ad ſolicitandos principum animos, Aſdrubali fratri uiro impigro eam prouinciam deſtinat: firmatq; eum Africis maximè præſidijs, peditum Afrorum undecim millibus, octingentis quinquaginta Liguribus, trecẽtis Balearibus. ad hæc peditum auxilia additi equites Libyphœnices, miſtum Punicum Afris genus, trecẽti, & Numidæ Mauriq; accolæ Oceani ad mille octingentos, & parua Ilergetum manus ex Hiſpania ducenti equites: & ne quod terreſtris deeſſet auxilij genus, elephanti quatuordecim. claſsis præterea data ad tuendam maritimã oram: quia qua parte belli uicerãt, ea tum quoq; rẽ geſturos Romanos credi poterat: quinquaginta quinqueremes, quadriremes duæ, triremes quinq;: ſed aptæ inſtructæq; remigio triginta & duæ quinqueremes erant, & triremes quinq;. Ab Gadib. Carthaginẽ ad hyberna exercitus redijt, atq; inde profectus prٖter Etouiſſam urbẽ ad Iberũ, maritimãq; orã ducit. Ibi fama eſt, in quiete uiſum ab eo iuuenẽ diuina ſpecie, qui ſe ab Ioue diceret ducem in Italiã Annibali miſſum: proinde ſequeretur, neq; uſquam à ſe deflecteret oculos: pauidũ primò nuſquam circumſpicientem, aut reſpiciẽtem ſecutum. deinde cura humani ingenij, cum quid'nam id eſſet, quod reſpicere uetitus eſſet, agitaret animo, tẽperare oculis nequiuiſſe: tum uidiſſe poſt ſe ſerpentem mira magnitudine cum ingenti arborum ac uirgultorum ſtrage ferri, ac pòſt inſequi cum fragore cœli nimbum: tum quæ moles ea, quid'ue prodigij eſſet, quærentem audiſſe: uaſtitatem Italię eſſe, pergeret porrò ire, nec ultra inquireret, ſineretq; fata in occulto eſſe. Hoc uiſu lætus tripartito Iberum copias traiecit, præmiſsis, qui Gallorum animos quà traducendus exercitus erat, donis conciliarent, Alpiumq; tranſitus ſpecularentur. nonaginta millia peditum, duodecim millia equitum Iberum traduxit. Ilergetes inde Barguſiosq; & Auſetanos & Aquitaniã, quæ ſubiecta Pyrenęis montibus eſt, ſubegit: oræq; huic omni præfecit Hannonem, ut fauces, quæ Hiſpanias Gallijs iungunt, in poteſtate eſſent. Decem millia peditum Hannoni ad præſidium obtinendæ regionis data, & mille equites. Poſtquam per Pyreneum ſaltum traduci exercitus cœptus eſt, rumor'que per barbaros manauit certior de bello Romano, tria millia inde Carpenatorum peditum iter auerterunt. conſtabat, non tam bello motos, quàm longinquitate uiæ, inſuperabiliq; Alpium tranſitu. Annibal quia reuocare aut ui retinere eos anceps erat, ne cæterorum etiam feroces animi irritarentur, ſupra ſeptem millia hominum domos remiſit, quos & ipſi grauari militia ſenſerat, Carpetanos quoq; ab ſe dimiſſos ſimulans. inde ne mora atq; ocium animos ſolicitarent, cum reliquis copijs Pyrenęũ tranſgreditur, & ad oppidum Illiberim caſtra locat. Galli quanquam Italiæ bellum inferri audiebant, tamen quia ui ſubactos trans Pyrenęũ Hiſpanos fama erat, præſidiaq; ualida impoſita, metu ſeruitutis ad arma conſternati, Ruſcinonem aliquot populi conueniunt: quod ubi Annibali nunciatum eſt, moram magis quàm bellum metuens, oratores ad regulos eorum miſit, colloqui ſemetipſum uelle cum his, & uel illi proprius Illiberim accederent, uel ſe Ruſcinonem proceſſurum, ut ex propinquo congreſſus facilior eſſet. nam & accepturum eos in caſtra ſua ſe lætum, nec cunctanter ſe ipſum ad eos uenturum: hoſpitem enim ſe Gallię, non hoſtem aduenifſe: nec ſtricturum ante gladium, ſi per Gallos liceat, quàm in Italiam ueniſſet. Et per nuncios quidem hęc. Vt uerò reguli Gallorũ caſtris ad Illiberim extẽplò motis, haud

B

grauatè ad Pœnum uenerunt,capti donis cum bona pace exercitum per fines ſuos pręter Ruſcinonem oppidum tranſmiſerunt. In Italiam interim nihil ultra quàm Iberum tranſiſſe Annibalem,à Maſsilienſium legatis Romam perlatum erat:cum perinde, ac ſi Alpes iam tranſiſſet,Boij ſolicitatis Inſubribus defecerunt,nec tam ob ueteres in P.R. iras,quàm quod nuper circa Padum,Placentiã, Cremonamq́ colonias in agrum Gallicum deductas ægrè patiebantur. Itaq́ armis repentè arreptis,in eum ipſum agrũ impetu facto,tantum terroris ac tumultus fecerunt,ut non agreſtis modò multitudo,ſed ipſi triumuiri Romani,qui ad agrum uenerant aſsignandum, diffiſi Placentiæ mœnibus,Mutinam confugerint,C.Luctatius,A.Seruilius,T.Annius.Luctatij nomẽ haud dubium eſt.pro A.Seruilio,& T.Annio,Q. Acilium,& C.Herennium habent quidã annales:alij P.Cornelium Aſinam,& C.Papyrium Maſonem. Id quoq; dubium eſt,legati ad Boios ad expoſtulandum miſsi,uiolati ſint, an in triumuiros agrũ metanteis impetus ſit factus.Mutinæ cum obſiderent, & gens ad oppugnandarum urbium arteis rudis,pigerrima eadem ad militaria opera, ſegnis intactis aſsideret muris, ſimulari cœptum de pace agi. euocatiq́ ab Gallorum principibus legati ad colloquium, nõ contra ius modo gentiũ,ſed uiolata etiam, quæ data in id tempus erat,fide,cõprehenduntur, negantibus Gallis niſi obſides ſibi redderentur, eos ſe dimiſſuros. Cum hæc de legatis nunciata eſſent, & Mutina præſidiumq́ in periculo eſſet, L. Manlius Pr.ira accenſus, effuſum agmen ad Mutinam ducit. Sylųę tunc circa uiam erant,pleriſq; incultis:ibi inexplorato profectus,in inſidias præcipitatus,multaq́ cum cæde ſuorum ægrè in apertos campos emerſit:ibi caſtra communita,& quia Gallis ad tentanda ea defuit ſpes, refecti ſunt militum animi,quanquam acciſas res ſatis cõſtabat.Iter deinde deintegro cœptum:necdum per patentia loca ducebatur agmen,cum apparuit hoſtis:ubi rurſus ſyluæ intratæ,tum poſtremos adorti cum magna trepidatione ac pauore omnium,octingentos milites occiderunt,ſex ſigna ademere. Finis & Gallis territandi,& pauendi Romanis fuit,ut ex ſaltu inuio atq; impedito euaſere : inde apertis locis facilè tutãtes agmẽ Romani Cannetum uicum propinquum Pado contendere. ibi ſe munimento ad tempus,cõmeatibusq́ fluminis,& Brixianorum Gallorum auxilio aduerſus creſcentem in dies multitudinem hoſtium tutabantur. Qui tumultus repens poſtquam eſt Romam perlatus,& Punicum inſuper Gallico bello auctum patres acceperunt:C.Attilium Pr. cum una legione Romana,& quinq; millibus ſociorum delectu nouo à COS.conſcriptis,auxilium ferre Manlio iubent:qui ſine ullo certamine(abſceſſerant enim metu hoſtes)Cannetum peruenit. Et P.Cornelius in locum eius, quæ miſſa cum prætore fuerat:tranſcripta legione noua,profectus ab urbe ſexaginta longis nauibus præter oram Hetrurię Ligurumq́,& inde Salyum,mox peruenit Maſsiliam, & ad proximũ oſtium Rhodani(pluribus enim diuiſus amnis in mare decurrit)caſtra locat,uixdum ſatis credens Annibalem ſuperaſſe Pyrenęos montes:quem ut de Rhodani quoq; tranſitu agitare animaduertit,incertus quo nam ei loco occurreret, necdum ſatis refectis ab iactatione maritima militibus, trecentos interim delectos equites, ducibus Maſsilienſibus & auxiliaribus Gallis,ad exploranda omnia,uiſendosq́ ex tuto hoſtes præmittit. Annibal cæteris metu aut precio pacatis,iam in Volcarum peruenerat agrum,gentis ualidæ:colunt autem circa utranq; ripam Rhodani. & diffiſi citeriore agro arceri Pœnum poſſe,ut flumen pro munimento haberent,omnibus fermè ſuis trans Rhodanum traiectis,ulteriorem ripam amnis obtinebant. Cæteros accolas fluminis Annibal, & eos ipſos qui ipſas ſedes tenuerãt:ſimul perlicit donis ad naues undique cõtrahendas,fabricandasq́,ſimul & ipſi traijci exercitum,leuariq́ quàmprimũ regionem ſuam tanta urgente hominũ turba cupiebant. Itaq; ingens coacta uis nauium eſt, lintriumq́ temerè ad uicinalem uſum paratarũ : nouasq́ alias primum Galli inchoantes cauabant ex ſingulis arboribus:deinde & ipſi milites, ſimul copia materiæ,ſimul facilitate operis inducti,alueos informes,nihil,dummodo innare aquæ & capere onera poſſent, curãtes,raptim faciebant,quibus ſe ſuaq́ tranſueherent. Iamq́ omnib.ſatis cõparatis ad traijciendum,

A dum, terrebant ex aduerſo hoſtes omnem ripam equis uiriſq; obtinentes: quos ut a-
uerteret, Hannonem Bomilcaris filium uigilia prima noctis cum parte copiarum, ma-
ximè Hiſpanis, aduerſo flumine ire iter unius diei iubet: & ubi primò poſsit, quàm oc-
cultiſsimè traiecto amni, circunducere agmen, ut cum facto opus ſit, adoriatur ab ter-
go hoſtem. ad id dati duces Galli educunt inde millia quinque & uiginti fermè ſuprà
paruæ inſulæ circumfuſum amnem, latiorem ubi diuidebatur, eo'que minus alto al-
ueo tranſitum oſtendêre. ibi raptim cæſa materia, rateſq; fabricatæ, in quibus equi ui-
ri'que, & alia onera traijcerentur. Hiſpani ſine ulla mole in utres ueſtimentis coniectis,
ipſi cetris ſuperpoſitis incubantes flumen trãſnatauere. Et alius exercitus ratibus iun-
ctis traiectus, caſtris prope flumen poſitis, nocturno itinere atq; operis labore feſſus,
quiete unius diei reficitur, intento duce ad conſilium opportunè exequendum. Poſte-
ro die profecti ex loco, prodito fumo ſignificãt ſe tranſiſſe, & haud procul abeſſe. quod
ubi accepit Annibal, ne tempori deeſſet, dat ſignum ad traijciendum. Iam paratas apta-
taſq; habebat pedes lintres. eques ferè propter equos nantes nauium agmen ad exci-
piendum aduerſi impetum fluminis parte ſuperiore tranſmittens, tranquillitatem in-
frà traijcientibus lintribus præbebat. equorum pars magna nãtes loris à puppibus tra-
hebantur, præter eos, quos inſtructos frenatoſq;, ut extemplò egreſſo in ripam equi-
ti uſui eſſent, impoſuerunt in naues. Galli occurſant in ripam cum uarijs ululatibus, can
tuq; moris ſui, quatientes ſcuta ſuper capita, uibrantes'que dextris tela, quanquam &
ex aduerſo terrebat tanta uis nauium cum ingenti ſono fluminis, & clamore uario nau
tarum & militum, qui nitebantur perrumpere impetum fluminis, & qui ex altera ripa
traijcientes ſuos hortabantur. Iam ſatis pauentes aduerſo tumultu terribilior ab tergo
adortus clamor, caſtris ab Hãnone captis. mox & ipſe aderat, ancepſq; terror circun-
ſtabat: & è nauibus tanta uis armatorum in terram euadens, & à tergo improuiſa pre-
B mebat acies. Galli poſtquam uim facere conati, ultro pellebantur, quà patère uiſum ma
ximè iter, perrumpunt: trepidiq; in uicos paſsim ſuos diffugiunt. Annibal cæteris co-
pijs per ocium traiectis, ſpernens iam Gallicos tumultus, caſtra locat. Elephantorum
traijciendorum uaria conſilia fuiſſe credo: certè uariata memoria eſt actæ rei: quidam
congregatis ad ripam elephantis tradunt ferociſsimum ex ijs iritatum à rectore ſuo,
cum refugientem in aquã natantẽ ſequeretur, traxiſſe gregẽ, ut quenq; timentẽ altitudi
nẽ deſtituerat uadũ, impetu ipſo fluminis in alterã ripã rapiente. Cæterùm magis con-
ſtat, ratibus traiectos. id ut tutius cõſilium ante rem foret: ita acta re, ad fidem pronius
eſt. Ratem unam ducentos longam pedes, quinquaginta latam, à terra in amnem por-
rexerunt: quam, ne ſecunda aqua deferretur, pluribus retinaculis ualidis parte ſupe-
riore ripæ religatam pontis in modum humo iniecta conſtrauerunt, ut beluæ auda-
cter uelut per ſolum ingrederentur: altera ratis æquè lata, longa pedes centum, ad traij
ciendum flumen apta, huic copulata eſt: & cum elephãti per ſtabilem ratem, tanquam
uiam, prægredientibus fœminis, acti, in minorem applicatam trãſgreſsi ſunt: ea extem-
plò reſolutis, quibus leuiter annexa erat uinculis, ab actuarijs aliquot nauibus ad alte-
ram ripam pertrahitur: ita primis expoſitis, alij deinde repetiti ac traiecti ſunt. nihil ſa-
nè trepidabant, donec continenti uelut ponte agerẽntur: primis erat pauor, cum ſolu-
ta ab cæteris rate in altum raperentur: ibi urgentes inter ſe, ſedentibus extremis ab a-
qua, trepidationem aliquantum edebant, donec quietem ipſe timor circunſpicienti-
bus aquam feciſſet. excidère etiam ſæuientes quidam in flumen, ſed pondere ipſo ſta-
biles, deiectis rectoribus, quærendis pedetentim uadis in terram euaſere. Dum elephã
ti traijciuntur, interim Annibal Numidas equites quingentos ad caſtra Romana miſe-
rat ſpeculatum, ubi & quantæ copiæ eſſent, & quid pararent. huic alæ equitum miſsi,
ut antè dictum eſt, ab oſtio Rhodani trecenti Romanorum equites occurrunt. præ-
lium atrocius quàm pro numero pugnantium editur. nam præter multa uulnera, cæ-
des etiam propè par utrinque fuit: fugaq; & pauor Numidarum Romanis iam admo-
dum feſsis uictoriã dedit: uictores ad centum ſexaginta, nec omnes Romani, ſed pars

Gallorum,uicti amplius ducentis ceciderunt. Hoc principium, ſimulq́ omen belli ut A ſummæ rerum proſperum euentum, ita haud ſanè incruentam, ancipitisq́ certaminis uictoriam Romanis portendit. Re ita geſta, ad utrunque ducem ſui redierunt. Nec Scipionis ſtare ſententia poterat, niſi ut ex cõſilijs cœptisq́ hoſtis & ipſe conatus caperet: & Annibalem incertum, utrum cœptum in Italiam intenderet iter, an cum eo qui primus ſe obtuliſſet Romanus exercitus, manus confereret, auerterat à præſenti certamine Boiorum legatorum, reguliq́ Matali aduentus: qui ſe duces itinerum, ſocios periculi fore affirmantes, integro bello, nuſquam antè libatis uiribus, Italiam aggrediendam cenſent. Multitudo timebat quidem hoſtes, nondum obliterata memoria ſuperioris belli: ſed magis iter immenſum Alpesq́, rem fama utique inexpertis horrendam metuebat. Itaq; Annibal, poſtquàm ipſi ſententia ſtetit pergere ire, atq; Italiam petere, aduocata concione, uarie militum uerſat animos, caſtigando adhortando'que. Mirari ſe qui'nam pectora ſemper impauida repens terror inuaſerit. per tot annos uincẽteis eos ſtipendia facere: neque antè Hiſpania exceſsiſſe, quàm omnes gentesq́ & terræ eæ, quas duo diuerſa maria amplectantur, Carthaginienſium eſſent. indignatos deinde, quòd quicunq; Saguntum obſediſſent, uelui ob noxam ſibi dedi poſtularet P. R. Iberum traieciſſe ad delendum nomen Romanorum, liberãdumq́ orbem terrarum. tum nemini uiſum id longum, cum ab occaſu ſolis ad exortus intenderent iter. nunc, poſtquam multo maiorem partem itineris emenſam cernant, Pyrenęum ſaltum inter ferociſsimas gentes ſuperatum: Rhodanum tantum amnem, tot millibus Gallorum prohibentibus, domita etiam ipſius fluminis ui, traiectum: in conſpectu Alpes habeant, quarum alterum latus Italia ſit: in ipſis portis hoſtium fatigatos ſubſiſtere, quid aliud Alpes eſſe credentes, quàm montiũ altitudines? fingerent altiores Pyrenæis iugis: nullas profectò terras cœlum contingere, nec inexuperabiles humano generi eſſe. Alpes quidem habitari, coli, gignere atq; alere animantes. peruias paucis eſſe: exercitibus inuias? eos ipſos quos cernant, legatos non pennis ſublime elatos Alpes tranſgreſſos: nec ma- B iores quidem eorum indigenas, ſed aduenas Italiæ cultores, has ipſas Alpes ingentibus ſæpe agminibus cum liberis ac coniugibus migrantium modo tutò tranſmiſiſſe. Militi quidem armato, nihil ſecum præter inſtrumenta belli portanti, quid inuium aut inexuperabile eſſe? Saguntum ut caperetur, quid per octo menſes periculi, quid laboris exhauſtum eſſe? Romam orbis terrarum caput petentibus quicquam adeò aſperum atq; arduum uideri, quod incœptum moretur? cepiſſe quondam Gallos ea, quę adiri poſſe Pœnus deſperet? proinde aut cederent animo atq; uirtute genti per eos dies toties ab ſe uictæ, aut itineris finem ſperent campum interiacentem Tyberi ac mœnibus Romanis. His adhortationibus incitatos corpora curare, atq; ad iter ſe parare iubet. Poſtero die profectus aduerſa ripa Rhodani, mediterranea Galliæ petit: non quia rectior ad Alpes uia eſſet, ſed quantum à mari receſsiſſet, minus obuiam fore Romanum credens: cum quo, prius quàm in Italiam uentum foret, non erat in animo manus conſerere. Quartis caſtris ad inſulam peruenit: ibi Arar Rhodanusq́ amnis diuerſis ex Alpibus decurrentes, agri aliquantulum amplexi confluunt in unum. medijs campis Inſulæ nomen inditum. accolunt propè Allobroges, gens iam inde nulla Gallica gente opibus aut fama inferior: tum diſcors erat. regni certamine ambigebant fratres. maior, & qui prius imperitarat, Branchus nomine, minore à fratre & cœtu iuniorũ, qui iure minus, ui plus poterat, pellebatur. Huius ſeditionis peropportuna diſceptatio cum ad Annibalem reiecta eſſet, arbiter regni factus, quod erat ſenatus principumq́ ſententia futurum: imperiũ maiori reſtituit. ob id meritũ commeatu copiaq́ rerum omniũ & ueſtimentis eſt adiutus, quæ infames frigoribus Alpes præparare cogebant. Sedatis certaminibus Allobrogũ, cum iam Alpes peteret, non recta regione iter inſtituit, ſed ad læuam in Tricaſtinos flexit: inde per extremã oram Vocontiorũ agri tetendit in Tricorios: haud uſquam impedita uia, prius quàm ad Druentiã flumen peruenit. Is & ipſe Alpinus amnis longè omnium Galliæ fluminũ difficillimus tranſitu eſt. nam cum aquę

uim

A uim uehat ingentem,non tamen nauium patiens eſt:quia nullis coercitus ripis, pluribus ſimul,neq; ijſdem alueis fluens,noua ſemper uada nouosq; gurgites faciens,(& ob eadem pediti quoq; incerta uia eſt) ad hæc ſaxa glareoſa uoluens,nihil ſtabilis,nec tuti ingredienti præbet. & tum fortè imbribus auctus,ingentem tranſgredientibus tumultum fecit,cum ſuper cætera trepidatione ipſi ſua,atq; incertis clamoribus turbarentur. P.Cornelius COS.triduo ferè,poſtquam Annibal ab ripa Rhodani mouit,quadrato agmine ad caſtra hoſtiũ uenerat,nullam dimicandi moram facturus.cæterùm ubi deſerta munimenta,nec facilè ſe tantum progreſſos aſſecuturum uidet,ad mare ad naues redijt,tutius faciliusq; ita deſcendenti ab Alpibus Annibali occurſurus. ne tamen nuda auxilijs Romanis Hiſpania eſſet,quam prouinciã ſortitus erat,Gn.Scipionem fratrem cum maxima parte copiarũ aduerſus Aſdrubalem miſit:non ad tutandos tantũmodo ueteres ſocios,conciliandosq; nouos,ſed etiã ad pellendum Hiſpania Aſdrubalem.ipſe cum admodũ exiguis copijs Genuã repetit,eo, qui circa Padum erat, exercitu Italiam defenſurus. Annibal ab Druentia campeſtri maximè itinere cum bona pace ad Alpes incolentium ea loca Gallorũ peruenit. Tum,quanquã fama prius,qua quidẽ incerta in maius uero ferri ſolent,percepta res erat:tamen ex propinquo uiſa montiũ altitudo, niuesq; cœlo propè immiſtæ,tecta informia impoſita rupibus,pecora iumentaq; torrida frigore,homines intonſi & inculti,animalia inanimaq; omnia rigentia gelu,cætera uiſu quàm dictu fœdiora,terrorẽ renouauere. Erigentibus in primos agmẽ cliuos apparuerunt imminentes tumulos inſidentes montani.qui ſi ualles occultiores inſediſſent, coorti in pugnam repentè,ingentẽ fugam ſtragemq; dediſſent. Annibal conſiſtere ſigna iubet:Gallisq; ad uiſenda loca præmiſsis,poſtquã cõperit tranſitũ eà nõ eſſe, caſtra inter confragoſa omnia,præruptaq; quàm extentiſsima poteſt ualle locat. Tum per eoſdem Gallos,haud ſanè multũ lingua moribusq; abhorrentes,cum ſe immiſcuiſſent col

B loquijs montanorũ,edoctus interdiu tantum obſideri ſaltum,nocte in ſua quenq; dilabi tecta:luce prima ſubijt tumulos, ut ex aperto atq; interdiu uiam per anguſtias facturus. die deinde ſimulando aliud,quàm quod parabatur,conſumpto,cum eodem, quo conſtiterat,loco caſtra cõmuniſſet, ubi primùm digreſſos tumulis mõtanos,laxatasq; ſenſit cuſtodias,pluribus ignibus quàm pro numero manentium in ſpeciem factis,impedimentisq; cum equite relictis,& maxima parte peditũ,ipſe cum expeditis acerrimo quoq; uiro raptim anguſtias euadit:ijsq; ipſis tumulis, quos hoſtes tenuerant, conſedit. Prima deinde luce caſtra mota, & agmen reliquũ incedere cœpit. Iam montani ſigno dato ex caſtellis ad ſtationem ſolitã conueniebant:cum repentè conſpiciunt alios arce occupata ſua ſuper caput imminentes,alios uia tranſire hoſtes. utraq; ſimul obiecta res oculis,animis immobiles parumper eos defixit. deinde ut trepidationem in anguſtijs,ſuoq; ipſo tumultu Annibalis miſceri agmen uidere, equis maximè conſternatis, quicquid adieciſſent ipſi terroris, ſatis ad perniciẽ fore rati, peruerſis rupibus iuxta inuia ac deuia aſſueti diſcurrũt. Tum uerò ſimul ab hoſtibus, ſimul ab iniquitate locorum Pœni oppugnabantur:plusq; inter ipſos,ſibi cuiq; tendenti ut periculo prius euaderet,quàm cum hoſtibus certaminis erat. equi maximè infeſtum agmẽ faciebant, qui & clamoribus diſſonis,quos nemora etiam repercuſſæq; ualles augebant, territi trepidabant:& icti fortè aut uulnerati,adeò conſternati ſunt,ut ſtragem ingentem ſimul hominum ac ſarcinarũ omnis generis facerẽt. multosq; turba, cum præcipites diruptęq; utrinq; anguſtię eſſent,in immenſum altitudinis deiecit:quoſdam & armatos. inde ruinæ maximè modò iumenta cum oneribus deuoluebantur. Quæ quanquam fœda uiſu erant,ſtetit parumper tamen Annibal,ac ſuos continuit,ne tumultum ac trepidationẽ augeret. deinde,poſtquam interrumpi agmen uidit,periculumq; eſſe,ne exutum impedimẽtis exercitũ nequicquã incolumem traduxiſſet,decurrit ex ſuperiore loco:& cum impetu ipſo fudiſſet hoſtẽ,ſuis tumultũ auxit. ſed is tumultus momẽto tẽporis,poſtq; liberata itinera fuga montanorũ erant,ſedatꝰ:nec per ociũ modò, ſed propè ſilẽtio mox omnes traducti. caſtellũ inde,quod caput eius regionis erat, uicosq; circũiectos capit,

& captiuorum pecoribus per triduum exercitũ aluit. & quia nec montanis primò per- A
culſis, nec loco magnopere impediebantur: aliquantũ eo triduo uiæ confecit. Peruen-
tum inde ad frequentẽ cultoribus aliũ, ut inter montana, populũ: ibi non bello aperto,
ſed ſuis artib. fraude, deinde inſidijs eſt propè circũuentus. Magno natu principes ca-
ſtellorũ oratores ad Pœnũ ueniũt: alienis malis, utili exẽplo doctos, memorantes amici
tiã malle, q̃ uim experiri Pœnorum: itaq; obedienter imperata facturos. cõmeatũ, itine
risq; duces, & ad fidẽ promiſſorũ obſides acciperet. Annibal nec temerè credendo, nec
aſpernãdo, ne repudiati apertè hoſtes fierẽt, benignè cum reſpondiſſet: obſidibus quos
dabant acceptis, & cõmeatu, quem in uiam ipſi detulerant, uſus: nequaquã, ut inter pa-
catos, incõpoſito agmine duces eorum ſequitur. Primum agmen elephanti & equites
erant: ipſe pòſt cum robore peditum circumſpectans ſolicitus omnia, incedebat. ubi in
anguſtiorem uiam ex parte altera ſubiectam iugo inſuper imminenti uentũ eſt, undiq;
ex inſidijs barbari à fronte & à tergo coorti, cõminus eminusq; petunt, ſaxa ingentia in
agmen deuoluũt. maxima ab tergo uis hominũ urgebat. in eos uerſa peditũ acies haud
dubium fecit, quin niſi firmata extrema agmina fuiſſent, ingens in eo ſaltu accipiẽda cla
des fuerit. Tunc quoq; ad extremũ periculi, ac propè perniciem uentum eſt. nam dum
cunctaretur Annibal dimittere in anguſtias agmen: quia nõ, ut ipſe equitibus præſidio
erat, ita peditibus quicquã ab tergo auxilij reliquerat: occurſantes per obliqua monta-
ni erupto medio agmine uiam inſedere. noxq; una Annibali ſine equitibus ac impedi-
mentis acta eſt. Poſtero die iam ſegnius intercurſantibus barbaris, iunctæ copiæ, ſal-
tusq; haud ſine clade, maiore tamen iumentorũ q̃ hominũ pernicie ſuperatus. inde mõ
tani pauciores iam, & latrocinij magis quàm belli more concurſabãt, modò in primũ,
modò in nouiſsimum agmen, ut cuiq; aut locus opportunitatem daret, aut progreſsi
morati'ue aliquam occaſionem feciſſent. Elephanti ſicut præcipites per arctas uias ma-
gna mora agebantur: ita tutum ab hoſtibus quácunq; incederent, quia inſuetis adeun- B
di propius metus erat, agmẽ præbebant. Nono die in iugum Alpium peruentum eſt
per inuia pleraq;, & errores: quos aut ducentium fraus, aut, ubi fides ijs non eſſet, teme
rè initæ ualles à coniectantibus iter, faciebant. Biduum in iugis ſtatiua habita: feſsis'que
labore ac pugnando quies data militibus: iumentaq; aliquot, quæ prolapſa in rupibus
erant, ſequendo ueſtigia agminis, in caſtra peruenère. Feſsis tædio tot malorũ, niuis e-
tiam caſus, occidente iam ſidere uergiliarũ, ingentem terrorem adiecit. Per omnia niue
oppleta cum ſignis prima luce motis ſegniter agmẽ incederet, pigritiaq; & deſperatio
in omniũ uultu emineret: prægreſſus ſigna Annibal in promontorio quodã, unde lon
gè ac latè proſpectus erat, conſiſtere iuſsis militibus Italiam oſtentat, ſubiectosq; Alpi-
nis montibus circũpadanos campos: mœniaq; eos tum traſcendere non Italiæ modò,
ſed etiam urbis Romæ: cætera plana, procliuia fore: uno, aut ad ſummũ altero prælio
arcem & caput Italiæ in manu ac poteſtate habituros. Procedere inde agmen cœpit:
iam nihil ne hoſtibus quidem, præter parua furta per occaſionẽ tentantibus. cæterùm
iter multo, q̃ in aſcenſu fuerat, ut pleraq; Alpium ab Italia ſicut breuiora, ita arrectiora
ſunt, difficilius fuit. omnis enim fermè uia præceps, anguſta, lubrica erat, ut neq; ſuſti-
nere ſe à lapſu poſſent: nec, ſi qui paulum titubaſſent, hærere afflicti ueſtigio ſuo: alijq;
ſuper alios, & iumẽta & homines occiderent. Ventum deinde ad multo anguſtiorem
rupem, atq; ita rectis ſaxis, ut ægrè expeditus miles tentabundus, manibusq; retinens
uirgulta ac ſtirpes circà eminẽtes, demittere ſeſe poſſet. Natura locus iam antè præceps
recenti terræ lapſu in pedũ mille admodũ altitudinẽ abruptus erat. Ibi cum uelut ad
finem uiæ equites cõſtitiſſent, mirãti Annibali quæ res moreretur agmen, nũciatur ru
pem inuiam eſſe. digreſſus deinde ipſe ad locum uiſendũ: haud dubia res uiſa, quin per
inuia circà, nec trita antea q̃uis longo ambitu circũduceret agmẽ. Ea uerò uia inſupe-
rabilis fuit. nam cum ſuper ueterem niuẽ intactam noua modicæ altitudinis eſſet: mol-
li, nec præaltæ niui facile pedes ingredientium inſiſtebãt. ut uero tot hominũ iumento-
rumq; inceſſu dilapſa eſt, per nudum infra glaciem fluentemq; labem liqueſcentis ni-

uis

A uis ingrediebantur. tertia ibi luctatio tetra, ut à lubrica glacie non recipiente ueſtigium: & in prono citius pede ſe fallente: & ſeu manibus in aſſurgẽdo, ſeu genu ſe adiuuiſſent, ipſis adminiculis prolapſi ſi iterum corruiſſent, nec ſtirpes circà radices'ue, ad quas pede aut manu quiſquã eniti poſſet, erãt. itaq; in leui tantũ glacie tabidaq; niue uolutabantur iumenta: ſecabantur interdum, etiam tum infirmam ingredientia niuem: & prolapſa iactandis grauius in continẽdo ungulis, penitus perfringebant: ut pleraq; uelut pedica capta hærerent indurata & alta concreta glacie. Tandem nequicquã iumentis atque hominibus fatigatis, caſtra in iugo poſita, ægerrimè ad idipſum loco purgato. tantũ niuis fodiendum atq; egerendum fuit. inde ad rupem minuẽdam, per quam uia una eſſe poterat, milites ducti, cum cædendũ eſſet ſaxum, arboribus circà immanibus deiectis detruncatisq;, ſtruem ingentem lignorum faciunt: eamq; cum & uis uenti apta faciendo igni coorta eſſet, ſuccẽdunt, ardentiaq; ſaxa infuſo aceto putrefaciunt. ita torridam incendio rupem ferro pandunt, molliuntq; anfractibus modicis cliuos, ut non iumenta ſolum, ſed elephanti etiã deduci poſſent. Quatriduum circa rupem conſumptum: iumenta propè fame abſumebantur. nuda enim ferè cacumina ſunt: & ſi quid eſt pabuli, obruunt niues. inferiora uallis apricos quoſdam colles habent, riuoſq; prope ſyluas, etiam humano cultu digniora loca. ibi iumenta in pabulum miſſa, & quies muniendo feſſis hominibus data triduo. inde ad planum deſcenſum eſt etiã locis mollioribus, & accolarum ingenijs. Hoc maximè modo peruentum eſt in Italiam quinto mẽſe à Carthagine noua, (ut quidam autores ſunt) quintodecimo die Alpibus ſuperatis. Quantæ copiæ trãſgreſſo in Italiam Annibali fuerint, nequaquam inter autores cõſtat. qui plurimum, centum millia peditum, uiginti equitum fuiſſe ſcribunt. qui minimum, uiginti millia peditum, ſex equitum. L. Cincius Alimentius, qui captum ſe ab Annibale ſcribit, maximè autor moueret me, niſi confunderet numerũ, Gallis Liguribuſq; additis. cum

B his ſcribit octoginta millia peditum, decem equitum, adducta in Italiam: (magis affluxiſſe uerisimile eſt, & ita quidam autores ſunt) ex ipſo autem audiſſe Annibale, poſtq; Rhodanum tranſierit, trigintaſex millia hominum, ingentemq; numerum equorum, & aliorum iumentorum amiſiſſe in Taurinis: quæ Gallis proxima gens erat in Italiam digreſſo. Id cum inter omnes conſtet, eo magis miror ambigi, qua'nam Alpes tranſierit: & uulgo credere Pennino, atq; inde nomen & iugo Alpium inditum, trãſgreſſum. Cœlius per Cremonis iugum dicit tranſiſſe. qui ambo ſaltus eum non in Taurinos, ſed per ſaltus mõtanos ad Libuos Gallos deduxiſſent. Nec uerisimile eſt, ea tum ad Galliã patuiſſe itinera: utiq; cum quæ ad Penninum ferant, obſepta gentibus ſemigermanis fuiſſent. neque hercule montibus his (ſi quem fortè id mouit) ab tranſitu Pœnorum ullo Veragri incolæ iugi eius norunt nomen inditum: ſed ab eo, quem in ſummo ſacratum uertice Penninum montani appellant. Peropportunè ad principia rerum Taurinis proximæ genti aduerſus Inſubres motum bellum erat. ſed armare exercitum Annibal, ut parti alteri auxilio eſſet in reficiendo maximè ſentientem contracta antè mala, non poterat. otium etenim ex labore, copia ex inopia, cultus ex illuuie tabeq;, ſqualida & propè efferata corpora uariè mouebant. Ea P. Cornelio COS. cauſa fuit, cum Piſas nauibus ueniſſet, exercitu à Manlio Attilioq; accepto tyrone, & in nouis ignominijs trepido, ad Padum feſtinandi: ut cum hoſte nondum refecto manum confereret. ſed cum Placentiã COS. uenit, iam ex ſtatiuis mouerat Annibal: Taurinorumq; unam urbem caput gentis eius, quia uolens in amicitiã non ueniebat, ui expugnarat: iunxiſſetq; ſibi nõ metu ſolum, ſed etiam uoluntate Gallos accolas Padi, ni eos circũſpectantes defectionis tẽpus ſubitò aduentus COS. oppreſsiſſet. Et Annibal mouit ex Taurinis, incertos quę pars ſequenda eſſet, Gallos præſentẽ ſe ſecuturos ratus. Iam propè in cõſpectu erant exercitus, cõuenerãtq; duces: ſicut uterq; inter ſe nondũ ſatis noti, ita iam imbutus uterq; quadam admiratione alterius. nam Annibalis & apud Romanos iam ante Sagunti excidium celeberrimum nomen erat: & Scipionem Annibal eo ipſo, quòd aduerſus ſe dux potiſsimum lectus eſſet, pręſtantem uirum credebat. & auxerant inter

ſe opinionem: Scipio, quòd relictus in Gallia, obuius fuerat in Italiã tranſgreſſo Anni- A bali: Annibal, conatu tam audaci traijciendarum Alpium, & effectu. Occupauit tamen Scipio Padum traijcere: & ad Ticinum amnem motis caſtris, prius quàm educeret in aciem, adhortandorũ militum cauſa talem orationẽ exorſus eſt: Si eum exercitum mili tes educerem in aciem, quem in Gallia mecũ habui, ſuperſediſſem loqui apud uos. quid enim adhortari referret: aut eos equites, qui equitatũ hoſtium ad Rhodanum flumen egregiè uiciſſent: aut eas legiones, cum quibus fugientẽ hunc ipſum hoſtẽ ſecutus, con feſsionem cedentis ac detrectantis certamen pro uictoria habui. nunc quia ille exerci tus Hiſpaniæ prouinciæ ſcriptus, ibi cum fratre Cn. Scipione meis auſpicijs rem gerit, ubi eum gerere ſenatus populusq́ Romanus uoluit: ego, ut COS. ducẽ aduerſus Anni balem ac Pœnos haberetis, ipſe me huic uoluntario certamini obtuli. Nouo imperato ri apud nouos milites pauca uerba facienda ſunt. Ne genus belli, ne' ue hoſtẽ ignoretis: cum ijs eſt uobis milites pugnandũ, quos terra mariq́ priore bello uiciſtis: à quibus ſti pendium per uiginti annos exegiſtis: à quibus capta belli præmia, Siciliã ac Sardinam habetis. Erit igitur in hoc certamine is uobis illisq́ animus, qui uictorib. & uictis eſſe ſolet. Nec nũc illi, quia audẽt, ſed quia neceſſe eſt, pugnaturi ſunt: niſi creditis, qui exer citu incolumi pugnã detrectauere, eos duabus partib. peditũ equitumq́ in tranſitu Al pium amiſsis, qui plures penè perierint q̃ ſuperſint, plus ſpei nactos eſſe. At enim pau ci quidẽ ſunt, ſed uigentes animis corporibusq́, quorũ robora ac uires uix ſuſtinere uis ulla poſsit. Effigies, imò umbræ hominũ, fame, frigore, illuuie, ſqualore enecti, contuſi ac debilitati inter ſaxa rupesq́: ad hęc, peruſti artus, niue rigentes nerui, mẽbra torrida gelu, quaſſata fractaq́ arma: claudi ac debiles equi. cũ hoc equite, cũ hoc pedite pugna turi eſtis: reliquias extremas hoſtiũ, non hoſtes habebitis. Ac nihil magis uereor, ne an tequam uos cum hoſte pugnaueritis, Alpes uiciſſe Annibalem uideantur. Sed ita forſi tan decuit, cum fœderũ ruptore duce ac populo deos ipſos ſine ulla humana ope com B mittere ac profligare bellum: nos autem, qui ſecundũ deos uiolati ſumus, cõmiſſum ac profligatum conficere. Non uereor ne quis me hoc ueſtri adhortandi cauſa magnificè loqui exiſtimet, ipſum aliter animo affectũ eſſe. Licuit in Hiſpaniam prouinciã meam ire, quò iam profectus eram cum exercitu meo, ubi & fratrem conſilij participem, ac pe riculi ſociũ haberem: & Aſdrubalem potius quàm Annibalem hoſtẽ, & minorẽ haud dubiè molem belli. tamen cum pręterueherer nauibus Galliæ oram, ad famã huius ho ſtis in terram egreſſus, præmiſſo equitatu, ad Rhodanum moui caſtra. equeſtri prælio, qua parte copiarum cõferendi manum fortuna data eſt, hoſtem fudi. peditum agmen, quod in modum fugientiũ raptim agebatur, quia aſſequi terra non poteram, neque re greſſus ad naues erat, quanta maxime celeritate potui, tãto maris terrarumq́ circuitu, in radicibus Alpium obuius fui. Huic timendo hoſti utrum cum declinarẽ certamen, improuiſus uideor incidiſſe, an occurrere in ueſtigijs eius? laceſſere ac trahere ad decer nendum? Experiri iuuat, utrũ alios certè repentè Carthaginiẽſes per uiginti annos ter ra ediderit: an ijdem ſint, qui ad Ægates pugnauere inſulas, & quos ab Eryce duodeui cenis denarijs æſtimatos emiſiſtis. & utrum Annibal hic ſit æmulus itinerũ Herculis, ut ipſe fert, an uectigalis ſtipendiariusq́ & ſeruus populi Romani à patre relictus: quẽ niſi Saguntinũ ſcelus agitaret, reſpiceret profectò, ſi nõ patriam uictam, domũ certè, pa cem'q́ & fœdera Amilcaris ſcripta manu: qui iuſſus à COS. noſtro præſidium deduxit ab Eryce: qui graues impoſitas uictis Carthaginienſibus leges fremens mœrens'q́ acce pit: qui decedere Sicilia, qui ſtipendiũ populo Romano dare pactus eſt. Itaq́ uos ego milites, nõ eo ſolũ animo, quo aduerſus alios hoſtes ſoletis, pugnare uelim: ſed cum in dignatione quadã atq́ ira, uelut ſi ſeruos uideatis ueſtros arma repentè cõtra uos feren tes. Licuit, ſi uoluiſſemus, ad Erycem clauſos ultimo ſupplicio humanorũ, fame interfi cere. licuit claſſem uictricẽ in Africam traijcere, atq́ intra paucos dies ſine ullo certami ne Carthaginẽ delere. Veniã dedimus precantibus: emiſimus ex obſidione: pacẽ cum uictis fecimus: tutelæ noſtrę deinde duximus, cum Africo bello urgerẽtur. Pro his im

pertitis

A pertitis furioſum iuuenem ſequentes, oppugnatum patriam noſtram ueniunt. Atque utinam pro decore nobis hoc tantum, & non pro ſalute eſſet certamen. Non de poſſeſsione Siciliæ ac Sardiniæ, de quibus quondam agebatur, ſed pro Italia nobis eſt pugnandum: nec eſt alius ab tergo exercitus, qui, niſi nos uincimus, hoſti obſiſtat: nec Alpes aliæ ſunt, quas dum ſuperat, comparari noua poſsint præſidia. Hic eſt obſtandum milites, uelut ſi ante Romana mœnia pugnemus. Vnuſquiſque ſe non corpus ſuum, ſed coniugem ac liberos paruos armis protegere putet: nec domeſticas ſolum agitet curas, ſed identidem hoc animo reputet, noſtras nunc intueri manus ſenatum populum'que Romanum: qualis noſtra uis uirtus'que fuerit, talem deinde fortunam illius urbis ac Romani imperij fore. Hæc apud Romanos Conſul. Annibal rebus prius, quàm uerbis, adhortandos milites ratus, circundato ad ſpectaculum exercitu, captiuos montanos uinctos in medio conſtituit, armis'que Gallicis ante eorum pedes proiectis, interrogare interpretem iuſsit, quis, ſi uinculis leuaretur, arma'que & equum uictor acciperet, decertare ferro uellet? Cum ad unum omnes ferrum pugnam'que poſcerent, & deiecta eſſet in id ſors, ſe quiſque eum optabat, quem fortuna in id certamen eligeret. Vt cuiuſque ſors exciderat, alacer, inter gratulantes gaudio exultans cum ſui moris tripudijs arma raptim capiebat: ubi uerò dimicarent, is habitus animorum non inter eiuſdem modò conditionis homines erat, ſed etiam inter ſpectantes uulgo: ut nõ uincentium magis, quàm bene morientium fortuna laudaretur. Dum ſic aliquot ſpectatis paribus affectos dimiſiſſet, concione inde aduocata, ita apud eos locutus fertur. Si quem animum in alienæ ſortis exemplo paulo antè habuiſtis, eundem mox in æſtimanda fortuna ueſtra habueritis, uicimus milites: neque enim ſpectaculum modò illud, ſed quædam uelut imago ueſtræ conditionis erat: ac neſcio, an maiora uincula, maiores'que neceſsitates uobis quàm captiuis ueſtris fortuna circundederit, dextra lęuaq́ duo maria claudunt, nullam ne ad effugium quidem nauem habentibus, circà Padus

B amnis, maior ac uiolentior Rhodano, à tergo Alpes urgent, uix integris uobis, ac uigentibus tranſitæ. Hic uobis uincendum, aut moriendum milites eſt, ubi primum hoſti occurriſtis: & eadem fortuna, quæ neceſsitatem pugnandi impoſuit, præmia uobis ea uictoribus proponit, quibus ampliora homines ne à dijs quidẽ immortalibus optare ſolent. Si Siciliam tantum ac Sardinam parentibus noſtris ereptas noſtra uirtute recuperaturi eſſemus, ſatis tamen ampla precia eſſent: quicquid Romani tot triumphis partum congeſtum'que poſsident, id omne noſtrum cum ipſis dominis futurum eſt. In hanc tam opimam mercedem agite cum dijs bene iuuantibus, arma capite. Satis adhuc in uaſtis Luſitanię Celtiberiæ'que montibus pecora conſectando, nullum emolumentum tot laborum periculorum'que ueſtrorum uidiſtis: tempus eſt iam, opulenta uos ac ditia ſtipendia facere, & magna operæ precia mereri, tantum itineris per tot montes fluminaq́, & tot armatas gentes emenſos. Hic uobis terminum laborum fortuna dedit, hic dignam mercedem emeritis ſtipendijs dabit. Nec quàm magni nominis bellum eſt, tam difficilem exiſtimaueritis uictoriam fore. Sæpe & contemptus hoſtis cruentum certamẽ edidit, & inclyti populi regesq́ perleui momento uicti ſunt. Nam dempto hoc uno fulgore nominis Romani, quid eſt, quòd illi uobis comparandi ſint? Vt uiginti annorum militiam ueſtram cum illa uirtute, cum illa fortuna taceã, ab Herculis columnis, ab Oceano terminisq́ ultimis terrarũ, per tot ferociſsimos Hiſpanię & Gallię populos, uincẽtes huc perueniſtis: pugnabitis cũ exercitu tyrone, hac ipſa ęſtate cæſo, uicto, circũſeſſo à Gallis, ignoto adhuc duci ſuo, ignorãteq́ ducẽ. An me in prętorio patris clariſsimi imperatoris propè natũ, certe educatũ, domitorẽ Hiſpaniæ Galliæq́, uictorẽ eundem nõ Alpinarũ modò gentiũ, ſed ipſarum, quod multo maius eſt, Alpium, cum ſemeſtri hoc conferã duce, deſertore exercitus ſui? cui ſi quis demptis ſignis Pœnos Romanosq́ hodie oſtendat, ignoraturũ certum habeo, utrius exercitus ſit COS. Non ego illud parui æſtimo milites, quòd nemo ueſtrũ eſt, cuius non ante oculos ipſe ſæpe militare aliquod ediderim facinus, cui non idem ego uirtutis ſpectator ac

teſtis,notata temporibus locisq; referre ſua poſsim decora:tum laudaſtis me milites, A donaſtis. Alumnus prius omnium ueſtrûm, quàm imperator procedam acie aduerſus ignotos inter ſe,ignorantes'que. Quòcunq; circuntuli oculos, plena omnia uideo animorum ac roboris,ueteranum peditem,generoſiſsimarum gentium equites frenatos & infrenatos,uos ſocios fideliſsimos fortiſsimosq; uos Carthaginienſes,tum ob patriam,tum ob iram iuſtiſsimam pugnaturos. Inferimus bellum,infeſtisq; ſignis deſcendimus in Italiam,tanto audacius fortius'que pugnaturi, quanto maior ſpes maior'que animus inferentis eſt uim, quàm arcentis. Accēdit præterea animos & ſtimulat,dolor, iniuria,indignitas. Ad ſuppliciū depopoſcere me ducē primùm,deinde uos omnes,qui Saguntū oppugnaſſetis,deditos ultimis cruciatibus affecturi fuere. Crudeliſsima ac ſuperbiſsima gens ſua omnia ſuiq; arbitrij facit,cum quibus bellū:cum quibus pacem habeamus,ſe modum imponere æquum cenſet: circunſcribit includit'que nos terminis montiū,fluminumq;:quos ne excedamus,neque eos,quos ſtatuit,terminos obſeruat. Ne tranſieris Iberum:ne quid rei tibi ſit cū Saguntinis:ad Iberū eſt Saguntū:nuſquā te ueſtigio moueris. Parum eſt,quòd ueterrimas prouincias noſtras Siciliam ac Sardiniam ademit, niſi adimat etiam Hiſpaniam:& ſi inde ceſſero, in Africam tranſcendet. Tranſcendet autem dico? duos COSS. huius anni, unum in Africam, alterum in Hiſpaniam miſere. nihil uſquam nobis relictum eſt,niſi quod armis uindicauerimus. illis timidis & ignauis licet eſſe, qui receptum habent, quos ſuus ager, ſua terra per tuta ac pacata itinera fugientes accipient:uobis neceſſe eſt fortibus uiris eſſe,& omnib. inter uictoriam mortem'ue certa deſperatione abruptis, aut uincere:aut ſi fortuna dubitabit, in prælio potius, quàm in fuga, mortem oppetere. Si hoc bene fixum omnibus, deſtinatum'que in animo eſt,iterum dicam, Viciſtis:nullum incitamentum ad uincendum homini à dijs immortalibus acrius datum eſt. His adhortationibus cum utrinque ad certamen accenſi militum animi eſſent,Romani ponte Ticinum iungunt, tutandi'que B pontis cauſa caſtellum ſuperimponunt. Pœnus opere occupatis hoſtibus, Maharbalem cum ala Numidarum, equitibus quingentis, ad depopulandos ſociorum P. R. agros mittit. Gallis parci quàm maximè iubet, principūq; animos ſolicitare ad defectionem. Ponte perfecto traductus Romanus exercitus in agrum Inſubrium, quinq; millia paſſuum à uico tumulis conſedit. Ibi Annibal caſtra habebat,reuocato'que properè Maharbale,atque equitibus, cum inſtare certamem cerneret, nihil unquam ſatis dictum præmonitumq; ad cohortandos milites ratus,uocatis ad concionem certa præmia pronunciat,in quorum ſpem pugnarent. agrum ſeſe daturum eſſe in Italia, Africa, Hiſpania, ubi quiſq; uelit,immunem ipſi qui accepiſſet,liberisq;:qui pecuniam quàm agrum maluiſſet,ei ſe argento ſatisfacturum: qui ſociorum ciues Carthaginienſes fieri uellent,poteſtatem facturum:qui domos redire mallent,daturum ſe operam,ne cuius ſuorum populariū mutatā ſecum fortunā eſſe uellent: ſeruis quoq; dominos proſecutis libertatē proponit, binaq; pro his mancipia dominis ſe redditurū. Eaq; ut rata ſcirent fore,agnū læua manu, dextera ſilicem retinens,ſi falleret,Iouē cæterosq; precatus deos,ita ſe mactarent,quemadmodū ipſe agnū mactaſſet: ſecundū precationem caput pecudis ſaxo eliſit. Tum uerò omnes uelut dijs autoribus in ſpem ſuam quiſq; acceptis id morę,quod nondū pugnarēt,ad potienda ſperata rati,prælium uno animo & uoce una poſcunt. Apud Romanos haudquaquā tanta alacritas erat, ſuper cætera recentib. etiā territos prodigijs. nā & lupus intrauerat caſtra,laniatisq; obuijs,ipſe intactus euaſerat,& examē apū in arbore prętorio imminēte cōſederat. Quibus procuratis, Scipio cū equitatu iaculatoribusq; expeditis profectus ad caſtra hoſtiū, exq; propinquo copias,quātę & cuius generis eſſent,ſpeculādas,obuius fit Annibali, & ipſi cū equitib. ad exploranda circà loca progreſſo. neutri alteros primò cernebant:denſior deinde inceſſu tot hominū equorumq; oriens puluis ſignū propinquantium hoſtium fuit. Conſtitit utrunq; agmen,& prælio ſeſe expediebant. Scipio iaculatores & Gallos equites in fronte locat,Romanos ſociorum'que quod roboris fuit,in ſubſidijs. Annibal frenatos

A equites in medium accipit, cornua Numidis firmat. Vixdum clamore ſublato, iaculatores fugère inter ſubſidia ad ſecundam aciem: inde equitum certamen erat aliquandiu anceps: deinde quia turbabant equos pedites intermiſti, multis labentibus ex equis, aut deſilientibus, ubi ſuos premi circunuentos uidiſſent, iam magna ex parte anceps pugna erat: donec Numidæ, qui in cornibus erant, circumuecti paululum ab tergo ſe oſtendère. Is pauor perculit Romanos, auxitq́; pauorem COS. uulnus, periculumq́; intercurſu tum primùm pubeſcentis filij propulſatum. Hic erat iuuenis, penes quem perfecti huiuſce belli laus eſt, Africanus ob egregiā uictoriam de Annibale & de Pœnis appellatus. Fuga tamen effuſa iaculatorum maximè fuit, quos primos Numidę inuaſerunt. Alius cōfertus equitatus COS. in medium acceptum non armis modò, ſed etiam corporibus ſuis protegens, in caſtra, nuſquam trepidè neq; effuſe cedendo, reduxit. Seruati COS. decus Cœlius ad ſeruum natione Ligurem delegat. Malim equidem de filio uerum eſſe, quod & plures tradidere autores: ſeruum fama obtinuit. Hoc primum cum Annibale prælīū fuit: quo facile apparuit, & equitatu meliorem Pœnū eſſe, & ob id cāpos patentes, quales ſunt inter Padū Alpesq́;, bello gerendo Romanis aptos non eſſe. Itaq; proxima nocte iuſsis militib. uaſa ſilentio colligere, caſtra ab Ticino mota, feſtinatumq́; ad Padum eſt, ut ratibus, quibus iunxerat flumen, nondum reſolutis, ſine tumultu atque inſectatione hoſtis, copias traijceret. Prius Placentiam peruenere quàm ſatis ſciret Annibal ab Ticino profectos: tamē aliquot moratorum in citeriore ripa ſegniter ratem ſoluentes cepit: tranſire nō potuit pontē, ut extrema reſoluta erant, tota rate in ſecundam aquam labente. Cœlius autor eſt, Magonē cum equitatu, & Hiſpanis peditibus flumen exēplò tranſnataſſe, ipſum Annibalem per ſuperiora Padi uada exercitum traduxiſſe, elephantis in ordinem ad ſuſtinendum impetum fluminis oppoſitis. Ea periti amnis eius uix fecerint. nam neq; equites armis equisq́; ſaluis tantam
B uim fluminis ſuperaſſe, ueriſimile eſt, ut iam Hiſpanos omneis inflati tranſuexerint utres, & multorum dierum circuitu Padi uada petenda fuerant, quà exercitus grauis impedimentis traduci poſſet. Potiores apud me autores ſunt, qui biduo uix locum rate iungendo flumini inuentum tradunt, eà cum Magone equites Hiſpanorum expeditos præmiſſos. Dum Annibal citra flumen legationibus Gallorū audiendis moratus traijcit grauius peditum agmen, interim Mago equitesq́; ab tranſitu fluminis diei unius itinere Placentiam ad hoſtes contendunt. Annibal paucis pòſt diebus ſex millia à Placentia caſtra cōmuniuit, & poſtero die in cōſpectu hoſtium acie directa, poteſtatē pugnæ fecit. Inſequenti nocte cædes in caſtris Romanis tumultu tamen quàm re maior, ab auxiliaribus Gallis facta eſt. Ad duo millia peditum, & ducenti equites uigilibus ad portas trucidatis, ad Annibalem transfugiunt: quos Pœnus benignè allocutus, & ſpe ingentium donorū accenſos, in ciuitates quenq; ſuas ad ſollicitandos populariū animos dimiſit. Scipio cædem eam ſignum defectionis omniū Gallorū eſſe ratus, contactosq́; eo ſcelere uelut iniecta rabie ad arma ituros, quanq́; grauis adhuc uulnere erat, tamen quarta uigilia noctis inſequentis tacito agmine profectus ad Trebiam fluuiū in loca altiora, collesq́; impeditiores equiti caſtra mouet. Minus quàm ad Ticinum fefellit: miſſisq́; Annibal primùm Numidis, deinde omni equitatu, turbaſſet utiq; nouiſsimum agmen, ni auiditate prædę in uacua Romana caſtra Numidæ diuertiſſent. Ibi dum perſcrutantes loca omnia caſtrorum nullo ſatis digno moræ precio tempus terunt, emiſſus hoſtis de manibus eſt: & cum iam tranſgreſſos Trebiam Romanos, metantesq́; caſtra cōſpexiſſent, paucos moratorum occiderunt circa flumen interceptos. Scipio nec uexationem uulneris in uia iactantis ultra patiens, & collegam (iam enim reuocatū ex Sicilia audierat) ratus expectandū locū, qui prope flumen tutiſsimus ſtatiuis eſt uiſus, delectum cōmuniuit. Nec procul inde Annibal cum cōſediſſet, quantū uictoria equeſtri elatus, tantum anxius inopia, quæ per hoſtiū agros euntē nuſquā præparatis commeatibus maior in dies excipiebat, ad Claſtidium uicum, quò magnum frumēti numerum cōgeſſerant Romani, mittit: ibi cum uim pararent, ſpes facta proditionis: nec ſanè

magno precio, nūmis aureis quadringentis datis P. Brundiſino præfecto præſidij cor- A
rupto, traditur Annibali Claſtidium, id horreum fuit, Pœnis ſedentibus ad Trebiam. In captiuos ex tradito præſidio, ut fama clementiæ in principio rerum colligeretur, nihil ſæuitū eſt. Cum ad Trebiam terreſtre conſtitiſſet bellum, interim circa Siciliam inſulasq́ Italiæ imminentes, & à Sempronio Cōſule, & ante aduentum eius terra mariq́ res geſtæ. Viginti quinqueremes cum mille armatis ad depopulandam oram Italiæ à Carthaginienſibus miſſæ, nouem Liparas, octo inſulam Vulcani tenuerunt, tres in fretum auertit æſtus. Ad eas conſpectas à Meſſana duodecim naues ab Hierone rege Syracuſanorum miſſæ, qui tum fortè Meſſanæ erat conſulem Romanum opperiens, nullo repugnante captas naues Meſſanam in portum deduxerunt. Cognitum ex captiuis, præter uiginti naues, cuius ipſi claſsis eſſent, in Italiam miſſas: quinq́ & triginta alias quinqueremes Siciliam petere ad ſolicitandos ueteres ſocios. Lilybæi occupandi præcipuam curam eſſe, credere eadem tempeſtate, qua ipſi diſiecti forent, eam quoq́ claſſem ad Ægateis inſulam deiectam. Hæc ſicut audita erant, rex Meſſanæ Æmylio prætori, cuius Sicilia erat prouincia, perſcribit, monetq́ Lilybæum firmo teneret præſidio. Extemplò & circa prætorem ad ciuitates miſsi legati tribuniq́, qui ſuos ad curam cuſtodiæ intenderent, ante omnia Lilybæum teneri ad apparatum belli, edicto propoſito, ut ſocij nauales decē dierum cocta cibaria ad naues deferrent: ubi ſignū datum eſſet, ne quid morā cōſcendendi facerent: perq́ omnem oram qui erant, ex ſpeculis conſpicerent aduentantem hoſtium claſſem. Simul itaq́, quanquam de induſtria morati curſum nauium erāt Carthaginienſes, ut ante lucem accederent Lilybæū, præſenſum tamen eſt, quia & luna pernox erat, & ſublatis armamentis ueniebant, extemplò datum è ſpeculis ſignum, & in oppido ad arma cōclamatum eſt, & in naues cōſcenſum: pars militum in muris portarumq́ ſtationibus, pars in nauibus erant. Et Carthaginienſes, quia rem fore haud cum imparatis cernebant, uſq́ ad lucem portu ſe abſtinuerunt, demendis armamentis eo tempore, aptandaq́ ad pugnam claſſe abſumpto. B
Vbi illuxit, recepere claſſem in altum, ut ſpaciū pugnæ eſſet, exitumq́ liberum è portu naues hoſtium haberent. Nec Romani detrectauere pugnam, & memoria circa ea ipſa loca geſtarum rerum freti, & militum multitudine, ac uirtute. Vbi in altum euecti ſunt, Romanus conſerere pugnam, & ex propinquo uires conferre uelle: cōtrà eludere Pœnus, & arte, nō ui rem gerere, nauiumq́ quàm uirorum aut armorum malle certamen facere. nam ut ſocijs naualibus affatim inſtuctam claſſem, ita inopem milite habebat: & ſicubi conſerta manus eſſet, haudquaquam par numerus armatorum ex ea pugnabat. Quod ubi animaduerſum eſt, & Romanis multitudo ſua auxit animum, & paucitas illis minuit. Extemplò ſeptem naues Punicæ circunuentę, fugam cæteræ ceperunt. Mille & DCC fuere in nauibus capti, milites nautæq́, in ijs tres nobiles Carthaginienſium. Claſsis Romana incolumis, una tantū perforata naui, ſed ea quoq́ ipſa reduce, in portum redijt. Secundum hanc pugnam, nondum gnaris eis qui Meſſanæ erant, T. Sempronius COS. Meſſanam uenit, & fretum intranti rex Hiero claſſem ornatam obuiam duxit: tranſgreſſusq́ ex regia in prætoriam nauem, gratulatus ſoſpitem cum exercitu & nauibus aduenisse, precatusq́ proſperum ac felicem in Siciliam tranſitum, ſtatum deinde inſulæ & Carthaginienſiū conata expoſuit: pollicitusq́ eſt, quo animo priore bello populum Ro. iuuenis adiuuiſſet, eo ſenem adiuturum, frumenta ueſtimentaque ſe legionibus conſulis ſocijsq́ naualibus gratis præbiturum: grande periculum Lilybæorū maritimisq́ ciuitatibus eſſe, quibuſdā uolentibus nouas res fore. Ob hoc Conſuli nihil cunctandū uiſum, quin Lilybæum claſſe peteret: & rex regiaq́ claſsis unà profecti. nauigantes inde, pugnatum ad Lilybæum, fuſasq́ & captas hoſtium naues accepere. A' Lilybæo COS. Hierone cum claſſe regia dimiſſo, relictoq́ prætore ad tuendā Siciliæ oram, ipſe in inſulam Melitam, quæ à Carthaginiēſibus tenebatur, traiecit. Aduenienti Amilcar Giſgonis filius præfectus præſidij, cum paulo minus duobus millibus militum, oppidumq́ cum inſula traditur: inde poſt paucos dies reditū Lilybæum,

captiuiq́

A captiuiq́; & à conſule & à prætore, prçter inſignes nobilitate uiros, ſub corona uenie-
runt. Poſtquam ab ea parte ſatis tutam Siciliam cenſebat conſul, ad inſulas Vulcani,
quia fama erat ſtare ibi Punicam claſſem, traiecit. nec quiſquam hoſtium circa eas inſu
las inuentus. iam fortè tranſmiſerant ad uaſtandam Italiæ oram: depopulatoq́; Vibo-
nenſi agro, urbem etiam terrebãt. Repetenti Siciliam cõſuli, excurſio hoſtiũ in agrum
Vibonenſem facta nunciatur: literæq́; à ſenatu de tranſitu in Italiam Annibalis, & ut
primo quoq; tempore collegæ ferret auxilium, miſſæ traduntur. Multis ſimul anxius
curis exercitum extemplò in naues impoſitũ Ariminum ſupero mari miſit: Sex. Pom-
ponio legato cum uigintiquinq; longis nauibus Vibonenſem agrum maritimamq́;
oram Italiæ tuendam attribuit: M. Æmylio Pr. quinquaginta nauium claſſem exple-
uit: ipſe cõpoſitis Siciliæ rebus, decem nauibus oram Italiæ legens, Ariminum perue-
nit: inde cum exercitu ſuo profectus ad Trebiam flumen collegæ coniungitur. Iam
ambo conſules, & quicquid Romanarum uirium erat Annibali oppoſitum. aut illis
copijs defendi poſſe Romanum imperium, aut ſpem nullam aliam eſſe, ſatis declara-
bat. Tamen conſul alter, equeſtri prælio uno & uulnere ſuo minutus, trahi rem male-
bat: recẽtis animi alter, eoq́; ferocior, nullam dilationem patiebatur. Quod inter Tre-
biam Padumq́; agri eſt, Galli tum incolebant, in duorum præpotentium populorum
certamine per ambiguum fauorem haud dubiè gratiam uictoris ſpectantes. Id Roma
ni ne quid modò mouerent, æquo ſatis, Pœnus periniquo animo ferebat: à Gallis ac-
citum ſe ueniſſe ad liberandum eos dictitans. Ob eam iram, ſimul ut præda militem
aleret, duo millia peditum & mille equites, Numidas pleroſq;, miſtos quoſdam &
Gallos, populari omnem deinceps agrum uſq; ad Padi ripas iuſſit. Egentes ope Gal-
li, cum ad id dubios ſeruaſſent animos, coacti ab autoribus iniuriæ ad uindices futu-
ros declinant: legatiſq́; ad conſulem miſſis, auxilium Romanorum terræ ob nimiam
B cultorum fidem in Romanos laborãti, orant. Cornelio nec cauſa, nec tempus agendæ
rei placebat: ſuſpectaq́; ei gens erat, tum ob infida multa facinora: tum ut alia uetuſta-
te obſoleuiſſent, ob recentem Boiorum perfidiam. Sempronius contrà, cõtinendis in
fide ſocijs maximum uinculum eſſe, primos qui coiſſent, ope defenſos cenſebat. Tum
collega cunctante, equitatum ſuum, mille peditũ iaculatoribus fermè admiſtis, ad de-
fendendum Gallicũ agrum trans Trebiã mittit. Ii ſparſos et incompoſitos oneratoſq́;
præda pleroſq;, cum inopinantes inuaſiſſent, ingentem terrorem cædemq́; ac fugam
uſq; ad caſtra ſtationeſq́; hoſtiũ fecere: unde multitudine effuſa pulſi, rurſus ſubſidio
ſuorum præliũ reſtituere. uaria inde pugna ſequentes quanquã ad extremum æquaſ-
ſent certamen, maior tamen hoſtium Romanis fama uictoriæ fuit. Cçterũ nemini om
nium maior iuſtiorq́; quàm ipſi conſuli uideri. gaudio efferri: qua parte copiarũ alter
cõſul uictus foret, ea ſe uiciſſe. reſtitutos ac refectos militum animos: nec quenquã eſſe
præter collegam, qui dilatam dimicationem uellet. eum animo magis quàm corpore
ægrum, memoria uulneris aciem ac tela horrere. ſed non eſſe cum çgro ſeneſcendum.
quid enim ultrà differri ac teri tempus? quem tertiũ cõſulem, quem alium exercitum
expectari? caſtra Carthaginienſium in Italia, ac propè in conſpectu urbis eſſe. nõ Sici-
liam ac Sardiniã uictis ademptas, nec cis Iberum Hiſpaniã peti: ſed ſolo patrio terraq́;
in qua geniti forent, pelli Romanos. Quantum ingemiſcant, inquit, patres noſtri circa
mœnia Carthaginis bellare ſoliti, ſi uideant nos, progeniem ſuam, duos conſules con-
ſulareſq́; exercitus in media Italia pauẽtes intra caſtra? Pœnum quod inter Alpes A-
penninumq́; agri ſit, ſuæ ditionis feciſſe? Hæc aſſidens ægro collegæ, hæc in prætorio
propè concionabundus agere. ſtimulabat & tempus propinquum comitiorum, ne
in nouos conſules bellum differretur: & occaſio in ſe unum uertendæ gloriæ, dum æ-
ger collega erat. Itaque nequicquam diſſentiente Cornelio, parari ad propinquũ certa
men milites iubet. Annibal cum quid optimum foret hoſti, cerneret, uix ullã ſpem ha-
bebat, temerè atq; improuidè quicquã cõſules acturos. ſed cum alterius ingenium fa-
ma prius, deinde re cognitum, percitũ ac ferox ſciret eſſe: ferociuſq́; factũ ex proſpero

cum prędatoribus ſuis certamine crederet:adeſſe gerēdę rei fortunā haud diffidebat. A
cuius ne q̊d prętermitteret tempus,ſollicitusq́ꝫ & intentus erat,dum tyro hoſtiū eſſet
miles,dum meliorē ex ducibus inutilem uulnus faceret,dum Gallorū animi uigerent:
quorū ingentem multitudinem ſciebat ſegnius ſecuturā,quanto longius ab domo tra
herentur.Cū ob hæc taliaq́ꝫ ſperaret propinquū certamē,et facere ſi ceſſaret, cuperet,
ſpeculatoresq́ꝫ Galli ad ea exploranda quæ uellet,tutiores,quia in utriſqꝫ caſtris mili
tabant,paratos pugnę eſſe Romanos retuliſſent: locum inſidijs circūſpectare Pœnus
cœpit.Erat in medio riuus, pręaltis utrinqꝫ clauſus ripis, & circà obſitus paluſtribus
herbis,et quibus inculta fermè ueſtiunt, uirgultis ueprībusq́ꝫ. quē ubi ad equites q̊qꝫ
tegēdos ſatis latebroſum locū circūuectus ipſe oculis perluſtrauit:Hic erit locus, Ma
goni fratri ait,quē teneas. delige centenos uiros ex omni pedite atqꝫ equite:cū quibus
ad me uigilia prima uenias.nūc corpora curare tēpus eſt.Ita pręconiū miſſum.mox cū
delectis Mago aderat.Robora uirorū cerno,inquit Annibal.ſed ut et numero etiā,nō
animis modò ualeatis,ſingulis uobis nouenos ex turmis manipulisq́ꝫ ueſtri ſimiles eli
gite:Mago locū mōſtrabit,quē inſideatis.hoſtē cęcum ad has belli artes habebitis. Ita
mille equitibus Magoni,mille peditibus dimiſſis, Annibal prima luce Numidas equi
tes trāſgreſſos Trebiā flumē obequitare iubet hoſtiū portis,iaculandoq́ꝫ in ſtatiōes eli
cere ad pugnā hoſtē: iniecto deinde certamine,cedēdo ſenſim citra flumē pertrahere.
Hęc mādata Numidis.cęteris ducibus peditū equitūq́ꝫ pręceptū,ut prādere oēs iube
rēt:armatos deinde,inſtratisq́ꝫ equis ſignū expectare.Sēpronius ad tumultū Numida
rū primū omnē equitatū,ferox ea parte uiriū, deinde ſex millia peditū, poſtremò oēs
copias ad deſtinatū locū iam antè conſilio,auidus certaminis eduxit.Erat fortè brumę
tēpus,& niualis dies in locis Alpibus Apenninoq́ꝫ interiectis: propinquitate etiā flu
minū ac paludū pręgelidis.ad hęc raptim eductis hominibus atque equis,nō capto an
tè auræ fluminis appropinarcendum frigus adhibita,nihil caloris inerat: & quicquid B
cibo, nō ope ulla ad quabat,afflabat acrior frigoris uis. ut uerò refugientes Numidas
in ſequentes aquāingreſsi ſunt:(& erat pectoribus tenus aucta nocturno imbri) tum
utiqꝫ egreſsis rigere omnibus corpora, ut uix armorū tenendorum potentia eſſent,&
ſimul procedēte iam die fama etiam deficere.Annibalis interim miles ignibus ante ten
toria factis,oleoq́ꝫ per manipulos ut moll irent artus miſſo,& cibo per otiū capto,ubi
transgreſſos flumen nunciatū eſt hoſtes:alacer animis corporibusq́ꝫ arma capit,atque
in aciem procedit.Baleares locat ante ſigna,leuem armaturā, octo fermè millia homi
num: deinde grauiorem armis peditem, quod uirium, quod roboris erat: in corni
bus circumfudit decem millia equitum,& ab cornibus in utranqꝫ partem diuiſos ele
phantos ſtatuit.Conſul effuſos ſequenteis equites,cum ab reſiſtentibus ſubitò Numi
dis incauti exciperentur, ſigno receptui dato reuocatos circumdedit peditibus.Duo
deuiginti millia Romanorum erant,ſociûm nominis Latini XX: auxilia præterea Ce
nomanorū.ea ſola in fide manſerat Gallica gens. his copijs concurſum eſt. Prælium à
Balearibus ortum eſt.quibus cum maiore robore legiones obſiſterent, deductę pro
perè in cornua leues armaturæ ſunt.quę res effecit ut equitatus Romanus extēplò ur
geretur:nam cum uix iam per ſe reſiſterēt decē millibus equitū quatuor millia,et feſſi
Romani pleriſqꝫ integris Pœnis,obruti ſunt inſuper uelut nube iaculorum à Baleari
bus coniecta.ad hoc elephanti eminentes ab extremis cornibus,equis maximè non ui
ſu modò, ſed odore inſolito territis,fugam latè faciebant.Pedeſtris pugna par animis
magis quàm uiribus erat,quas recentes Pœnus pauloante curatis corporibus in prę
lium attulerat:contrà,ieiuna feſſaq́ꝫ corpora Romanis,et rigentia gelu torpebāt.reſti
tiſſent tamē animis,ſi cum pedite ſolum foret pugnatū.ſed & Baleares pulſo equite ia
culabantur in latera,& elephanti iam in mediam peditum aciem ſeſe tulerant: & Ma
go Numidæq́ꝫ,ſimul latebras eorum improuida pręterlata acies eſt,exorti à tergo in
gentem tumultum ac terrorem fecere. Tamen in tot circumſtantibus malis manſit ali
quādiu immota acies,maximè pręter ſpē omniū aduerſus elephātos. eos pedites ad id
ipſum

A ipſum locati uerutis coniectis & auertere, & inſecuti auerſis ſub caudis, qua maximè molli cute uulnera accipiunt, fodiebant. Trepidantei, ſpropéq; iam in ſuos conſternatos media acie in extremam, ad ſiniſtrum cornu aduerſus Gallos auxiliares agi iuſsit Annibal. extēplò haud dubiam fecere fugam. additus quoq; nouus terror Romanis, ut fuſa auxilia ſua uiderunt. itaq; cum iam in orbem utrinq; pugnarēt, decē millia fermè hominum cum aliâ euadere nequiuiſſent, media Afrorum acie, quæ Gallicis auxilijs firmata erat, cum ingēti cæde hoſtium perrupere. et cū neq; in caſtra reditus eſſet, flumine interclusis: neq; præ imbri ſatis diſcernere poſſent, quà ſuis opem ferrēt: Placentiam recto itinere perrexere. Plures deinde in omneis parteis eruptiones factæ: & qui flumē petiere, aut gurgitib. abſumpti ſunt, aut inter cunctationē ingrediēdi ab hoſtibus oppreſsi. qui paſsim per agros fuga ſparſi erāt, ueſtigia cedentis ſequētes agminis Placentiā contendére. alijs timor hoſtium audaciam ingrediendi flumen fecit, trāſgreſsiq; in caſtra peruenére. Imber niue miſtus, & intolerāda uis frigoris, & homines multos, & iumenta & elephantos propè omneis conſumpſit. Finis inſequendi hoſtis Pœnis flumen Trebia fuit: & ita torpentes gelu, in caſtra rediere, ut uix lætitiam uictoriæ ſentirent. Itaque nocte inſequenti cum præſidium Romanorum caſtrorum, & quod reliquum ex magna parte militum erat, ratibus Trebiam trajcerent: aut nihil ſenſere Pœni obſtrepente pluuia: aut quia iam moueri præ laſſitudine nequibant ac uulneribus, ſentire ſeſe diſſimulauerunt: quietiſq; Pœnis, tacito agmine ab Scipione Cos. exercitus Placentiam eſt perductus: inde Pado traiectus Cremonam, ne duorū exercituum hybernis una colonia premeretur. Romam tantus terror ex hac clade perlatus eſt, ut iam ad urbem Romam crederent infeſtis ſignis hoſtem uenturum: nec quicquam ſpei aut auxilij eſſe, quo portis mœnibuſq; uim arcerent. Vno conſule ad Ticinum uicto, altero ex Sicilia reuocato, duobus conſulibus, duobus conſularibus exercitibus uictis, quos alios duces, quas alias legiones eſſe, quæ accerſerentur? Ita ter-

B ritis Sempronius Cos. aduenit: ingenti periculo per effuſos paſſim ad prædandum hoſtium equites, audacia magis quàm conſilio aut ſpe fallendi reſiſtendi ue, ſi non falleret, tranſgreſſus. Id quod unum maximè in præſentia deſiderabatur: comitijs conſularibus habitis, in hyberna redijt. Creati conſules Cn. Seruilius, & C. Flaminius. Cæterùm ne hyberna quidem Romanis quieta erant: uagantibus paſsim Numidis equitibus, & quæ his impeditiora erant, Celtiberis. Luſitaniſq;. Omnes igitur clauſi undique commeatus erant, niſi quos Pado naues ſubueherent. Emporium prope Placentiam fuit, & opere ualido & magno munitum præſidio. Eius caſtelli oppugnandi ſpe cum equitibus ac leui armatura profectus Annibal, cum plurimum in celando incœpto ad effectum ſpei habuiſſet, nocte adortus non fefellit uigiles. tantus repentè clamor eſt ſublatus, ut Placentiæ quoq; audiretur. Itaque ſub lucem cum equitatu conſul aderat, iuſſis quadrato agmine legionibus ſequi. Equeſtre prælium interim commiſſum: in quo, quia Annibal ſaucius pugna exceſſit, pauore hoſtibus iniecto, defenſum egregiè præſidium eſt. Paucorum inde dierum quiete ſumpta, & uixdum ſatis percurato uulnere, ad Vicunuias ire pergit oppugnandas. Id emporium à Romanis Gallico bello fuerat munitū. inde locum frequentauerant accolæ miſti undiq; ex finitimis populis: & tum terror populationum eò pleroſq; ex agris compulerat. Huius generis multitudo fama impigrè defenſi ad Placentiam præſidij accenſa, armis arreptis obuiam Annibali procedit. Magis agmine quàm acie in uia concurrerunt. & cum ex altera parte nihil, præter inconditam turbam eſſet: in altera & dux militi, & duci fidens miles: ad triginta quinq; millia hominum à paucis fuſa. Poſtero die deditione facta, præſidium intra mœnia accepere: iuſſiq; arma tradere, cum dicto paruiſſent, ſignum repentè uictoribus datur, ut tanquam ui captam urbem diriperent, neq; ulla quæ in tali re memorabilis ſcribentibus uideri ſolet, prætermiſſa clades eſt. adeò omnis libidinis, crudelitatiſq;, & inhumanæ ſuperbiæ editum in miſeros eſt exemplum. Hæ fuere hybernæ expeditiones Annibalis. Haud longis inde temporibus,

dum intolerabilia frigora erant, quies militi data eſt: & ad prima ac dubia ſigna ueris A
profectus ex hybernis, in Hetruriam ducit: eam quoque gentem, ſicut Gallos Ligu-
reſq́, aut ui aut uoluntate adiuncturus. Tranſeuntem Apenninum adeò atrox tempe-
ſtas adorta eſt, ut Alpium fœditatem propè ſuperauerit. Vento miſtus imber cũ fer-
retur in ipſa ora: primùm, quia aut arma omittenda erant, aut contrà enitẽtes uortice
intorti affligebantur, conſtitere. deinde cũ iam ſpiritum intercluderet, nec reciproca-
re animam ſineret, auerſi à uento parumper conſedere. Tum uerò ingenti ſono cœlũ
ſtrepere, & inter horrẽdos fragores micare ignes. capti auribus et oculis, metu omnes
torpére. Tandem effuſo imbre, cum eo magis accenſa uis uenti eſſet, ipſo illo quo de-
prehenſi erant, loco caſtra ponere neceſſarium uiſum eſt. Id uero laboris uelut deinte-
gro initium fuit. nam nec explicare quicquam, nec ſtatuere poterant: nec quod ſtatu-
tum eſſet, manebat: omnia perſcindente uento, & rapiente. & mox aqua leuata uento
cum ſuper gelida montium cacumina concreta eſſet, tantum niuoſæ grandinis deie-
cit, ut omnibus omiſſis procumberent homines, tegminibus ſuis magis obruti quàm
tecti. tantaq́ uis frigoris inſecuta eſt, ut ex illa miſerabili hominũ iumentorũq́ ſtrage
cum ſe quiſq́ attollere ac leuare uellet, diu nequiret: quia torpentibus rigore neruis
uix flectere artus poterant. deinde ut tandem agitando ſeſe mouere ac recepere ani-
mos, & raris locis ignis fieri eſt cœptus: ad alienam opem quiſq́ inops tendere. Bidu-
um eo loco uelut obſeſſi manſere. multi homines, multa iumenta, elephanti quoq́ ex
his qui prælio ad Trebiam facto ſuperfuerãt, ſeptem abſumpti. Digreſſus Apennino
retro ad Placentiam caſtra mouit, et ad decem millia progreſſus conſedit. Poſtero die
XII millia peditum, quinq́ equitum aduerſus hoſtem ducit. Nec Sempronius Cos.
(iam enim redierat ab Roma) detrectauit certamen. atque eo die tria millia paſſuum
inter bina caſtra fuere. Poſtero die ingentibus animis, uario euentu pugnatũ eſt. pri- B
mo concurſu adeò res Romana ſuperior fuit, ut non acie uincerent ſolum, ſed percul-
ſos hoſtes in caſtra perſequerentur, mox caſtra quoq́ oppugnarent. Annibal paucis
propugnatoribus in uallo portiſq́ poſitis, cæteros confertos in media caſtra recepit:
intentoſq́ ſignum ad erumpendum ſpectare iubet. Iam nona fermè diei hora erat,
cum Romanus nequicquam fatigato milite, poſtquam nulla ſpes erat potiundi ca-
ſtris, ſignum receptui dedit. Quod ubi Annibal accepit, laxatamq́ pugnam & receſ-
ſum à caſtris uidit, extemplò equitibus dextera læuaq́ emiſſis in hoſtem, ipſe cum pe-
ditum robore de his caſtris erupit. Pugna raro ulla magis ſæua: & cum utriſq́ partis
pernicie clarior fuiſſet, ſi extendi à die in longũ ſpacium quiuiſſet. nox accenſum ingen-
tibus animis prælium diremit. itaque acrior concurſus fuit quàm cædes: & ſicut ęqua-
ta fermè pugna erat, ita clade pari diſceſſum eſt. ab utraq́ parte ſexcentis plus pediti-
bus, & dimidium eius equitum cecidit. ſed maior Romanis quàm pro numero iactu-
ra fuit: quia equeſtris ordinis aliquot, & tribuni militum quinque, & præfecti ſociorũ
tres ſunt interfecti. Secũdum eam pugnam Annibal in Ligures, Sempronius Lucam
conceſſit. Venienti in Ligures Annibali per inſidias intercepti duo quęſtores Roma-
ni, C. Fuluius & L. Lucretius cum duobus tribunis militum, & quinq́ equeſtris ordi-
nis ſenatorum fermè liberis, quo magis ratam fore cum his pacem ſocietatemq́ crede-
ret, traduntur. Dum hæc in Italia geruntur, Cn. Scipio in Hiſpaniam cum claſſe & ex-
ercitu miſſus, cum ab oſtio Rhodani profectus, Pyrenæoſq́ montes circũuectus Em-
porijs appuliſſet claſſem, expoſito ibi exercitu orſus à Lacetanis uſque ad Iberum flu-
men, partim renouandis ſocietatibus, partim nouis inſtituendis, Romanæ ditionis fe-
cit. inde conciliata clementiæ fama non ad maritimos modò populos, ſed in mediter-
raneis quoq́ ac montanis ad ferociores iam gẽtes ualuit: nec pax modò apud eos, ſed
ſocietas etiam armorum parata eſt: ualidæq́ aliquot auxiliorum cohortes ex ijs con-
ſcriptæ ſunt. Hanno non inſcius erat. cum reliquerat Annibal ad regionis eius præ-
ſidium: itaq́ priuſquam alienarentur omnia, obuiam eundum ratus, caſtris in conſpe-
ctu hoſtium poſitis, in aciem eduxit. Nec Romano differendũ certamen uiſum: quip-

pe qui

A pe qui ſciret cum Hannone & Aſdrubale ſibi dimicandum eſſe, malletq́ aduerſus ſin-
gulos ſeparatim, quàm aduerſus duos ſimul rem gerere. Nec magni certaminis ea di-
micatio fuit. Sex millia hoſtiū cæſa, duo capta cū præſidio caſtrorum. nam & caſtra ex
pugnata ſunt, atque ipſe dux militum cum aliquot præſidijs capitur: & Stiſſum pro-
pinquum caſtris oppidum expugnatur. cęterū pręda oppidi parui precij rerum fuit,
ſupellex barbarica, ac uilium mancipiorum. caſtra militem ditauere, non eius modò
exercitus qui uictus erat, ſed & eius qui cum Annibale in Italia militabat, omnibus fe-
rè caris rebus, ne grauia impedimenta ferentibus eſſent, circa Pyrenęum relictis. Pri-
uſquam certa huius cladis fama accideret, tranſgreſſus Iberū Aſdrubal cum octo mil-
libus peditū, mille equitib. tanquā ad primū aduentū Romanorum occurſurus, poſt-
quàm perditas res amiſſaq́ caſtra accepit, iter ad mare cōuertit. Haud procul Tarraco
ne claſsicos milites naualesq́ ſocios uagos palanteisq́ per agros (quod fermè fit, ut ſe
cundæ res negligentiam creent) equite paſſim dimiſſo, cum magna cæde, maiore fuga
ad naues compellit. nec diutius circa ea loca morari auſus, ne a Scipione opprimere-
tur, trans Iberum ſeſe recepit. Et Scipio raptim ad famam nouorum hoſtium agmine
acto, cum in paucos præfectos paululū animaduertiſſet, præſidio Tarracone modico
relicto, Emporias cum claſſe redijt. Vixdū digreſſo eò, Aſdrubal aderat: & Ilergetum
populo, qui obſides Scipioni dederat, ad defectionē impulſo, cū eorū ipſorū iuuentu-
te agros fideliū Romanis ſociorū uaſtat. Excito deinde Scipione hybernis, hoſtis cis I-
berum Tarraconē uerſus cedit. Agros Scipio relictos ab autore defectionis, & Ilerge
tū gentem cum infeſto exercitu inuaſiſſet, cōpulſis omnibus, Athanagiam urbē, quæ
caput eius populi erat, circumſedit: intraq́ dies paucos pluribus quàm antè obſidibus
imperatis, Ilergetes pecunia etiam mulctatos in ius ditionemq́ recepit. inde in Auſeta
nos prope Iberum, ſocios & ipſos Pœnorum, procedit: atq́ urbè eorū obſeſſa, Laceta
B nos auxilium finitimis ferentes nocte, haud procul iam urbe, cum intrare uellent, ex-
cepit inſidijs. Cæſa ad duodecim millia, exuti penè omnes armis, domos paſſim palan
tes per agros diffugêre. nec obſeſſos alia ulla res, quàm iniqua oppugnantibus hyems
tutabatur. XXX dies obſidio fuit: per quos rarò unquam nix minus quatuor pedes al
ta iacuit: adeóque pluteos ac uineas Romanorū operuerat, ut ea ſola, ignibus aliquo-
ties coniectis ab hoſte, etiam tutamentum fuerit. poſtremò cum Amuſitus princeps
eorum ad Aſdrubalem profugiſſet, uiginti argenti talentis pacti deduntur. Tarraco-
nē in hyberna reditum eſt. Romæ autem & circa urbē multa ea hyeme prodigia facta:
aut (quod euenire ſolet, motis ſemel in religinem animis) multa nūciata, & temerè cre
dita ſunt. In queis ingenuū infantem ſemeſtrem in foro olitorio triumphum clamaſſe:
& foro boario bouem in tertiam contignationem ſua ſponte ſcandiſſe, atque inde tu-
multu habitatorum territum ſeſe deieciſſe: & nauium ſpeciem de cœlo affulſiſſe: & æ-
dem Spei, quæ in foro olitorio eſt, fulmine ictam: & Lanuuij haſtam ſe commouiſſe:
& coruum in ædem Iunonis deuolaſse, atque in ipſo puluinario conſediſſe: & in agro
Amiternino multis locis hominum ſpecies procul candida ueſte uiſas, nec tamen illis
congreſſos: & in Piceno lapidibus pluiſſe: & Cære ſortes extenuatas, & in Gallia lu-
pum uigili gladium è uagina raptū abſtuliſſe. Ob cætera prodigia libros adire decem-
uiri iuſſi. quod autem lapidibus pluiſſet in Piceno, nouendiale ſacrum edictum: &
ſubinde alijs procurandis propè tota ciuitas operata fuit. Iam primum omnium urbs
luſtrata eſt: hoſtiæq́ maiores, quibus edictum eſt, dijs cæſæ: & donum ex auri pon-
do XL Lanuuium Iunoni portatum eſt: & ſignum æneum matronæ Iunoni in Auen-
tino ædificauerunt: & lectiſternium Cære, ubi ſortes extenuatæ erant, imperatum: &
ſupplicatio Fortunæ in Algido: Romæ quoque, & lectiſternium Iuuentæ, & ſuppli-
catio ad ædem Herculis, nominatim deinde uniuerſo populo circa omnia puluinaria
indicta: & Genio maiores hoſtiæ cæſæ quinque: & C. Attilius Seranus prætor uota
ſuſcipere iuſſus, ſi in decem annos R.P. eodem ſtetiſset ſtatu. Hæc procurata uotáque
ex libris Sibyllinis magna ex parte leuauerant animum religione. Conſulum deſigna-

torum alter Flaminius, cui eæ legiones quæ Placentiæ hybernabant, ſorte euenerant: A
edictum et literas ad conſulem miſit, ut is exercitus idibus Martijs Arimini eſset in caſtris. Huic in prouincia conſulatum inire conſilium erat, memori ueterum certaminum cum patribus: quæ tribunus plebis, et quæ poſtea conſul, prius de conſulatu qui abrogabatur, dein de triumpho habuerat: inuiſus etiam ſenatui ob nouam legem, quã inique Q. Claudius tribunus plebis aduerſus ſenatum, uno patrum adiuuante C. Flaminio, tulerat: ne quis ſenator, qui'ue ſenatoris pater fuiſſet, maritimam nauem, quæ plus quàm trecentarum amphorarum eſſet, haberet. id ſatis habitum ad fructus ex agris uectandos. quæſtus omnis patribus indecorus uiſus eſt. Res per ſummam cõtentionem acta, inuidiam apud nobilitatem ſuaſori legis Flaminio, fauorem apud plebẽ, alterumq́ inde conſulatum peperit. Ob hoc ratus auſpicijs ementiendis, Latinarũq́ feriarum mora, & conſularibus alijs impedimentis retenturos ſe in urbe, ſimulato itinere priuatus, clàm in prouinciam abijt. Ea res ubi palàm facta eſt, nouã inſuper iram infeſtis iam antè patribus mouit: Non cum ſenatu modò, ſed cum dijs immortalibus C. Flaminium bellum gerere: conſulem antè inauſpicatè factum, reuocantibus ex ipſa acie dijs atque hominibus non paruiſſe: & nunc comitia prætorum & Capitolium & ſolennem uotorũ nuncupationẽ fugiſſe: ne die initi magiſtratus Iouis opt. max. templum adiret: ne ſenatum inuiſus ipſe, & ſibi uni inuiſum, uideret conſuleretq́: ne Latinas indiceret, Iouiq́ Latiali ſolenne ſacrum in mõte Albano faceret: ne auſpicatò profectus in Capitolium ad uota nuncupanda, paludatus inde ad prouinciam iret. lixæ modo ſine inſignibus, ſine lictoribus profectum clàm, furtim, haud aliter quàm ſi exilij cauſa ſolum uertiſſet: magis pro maieſtate uidelicet imperij Arimini, quàm Romæ magiſtratum initurum, & in diuerſorio hoſpitali quàm apud penates ſuos prætextam ſumpturum. Reuocandum uniuerſi retrahendumq́ cenſuerunt: & cogendum omnibus prius præſentem in deos homines'que fungi officijs, quàm ad exercitum & in B
prouinciam iret. In eam legationem (legatos enim mitti placuit) Q. Terentius & M. Antiſtius profecti, nihilo magis eum mouêre, quàm priori conſulatu literæ mouerãt à ſenatu miſſæ. Paucos poſt dies magiſtratum inijt: immolantiq́ ei uitulus iam ictus à manibus ſacrificantiũ ſeſe cum proripuiſſet, multos circunſtantes cruore reſperſit. Fuga procul etiam maior apud ignaros quid trepidaretur, & cõcurſatio fuit. id à pleriſq́ in omen magni terroris acceptũ. Legionibus inde duabus à Sempronio prioris anni conſule, duabus à C. Attilio prætore acceptis, in Hetruriam iam per Apennini tramites exercitus duci eſt cœptus.

DECADIS TERTIAE LIBER SECVNDVS.

Annibal per continuas uigilias in paludibus oculo amiſſo, uenit in Hetruriam: per quas paludes quatriduo & tribus noctibus ſine ulla requie iter fecit. C. Flaminius Cos. homo temerarius contra auſpicia profectus, ſignis militaribus effoßis, quæ tolli non poterant, & ab equo quem conſcenderat, per caput deuolutus, inſidijs ab Annibale circumuentus ad Thraſymenum lacũ cum exercitu cæſus eſt. Sex millia quæ eruperant, fide ab Maharbale data, perfidia Annibalis uincta ſunt. Cum ad nuncium cladis Romæ luctus eſſet, duæ matres inſperato receptis filijs gaudio mortuæ ſunt. Ob hanc cladem ex Sibyllinis libris uerſacrum uotum. Cum deinde Q. Fabius Maximus dictator aduerſus Annibalem miſſus nollet acie cum eo confligere, ne contra ferocem tot uictorijs hoſtem territum aduerſis prælijs militem pugnæ committeret, & opponendo ſe tantummodo conatus Annibalis impediret: M. Minutius magiſter equitum, ferox & temerarius, criminando dictatorem tanquam timidum & ſegnem effecit, ut populi iuſſu ei imperium cum dictatore æquaretur. diuiſoq́; exercitu cum in iniquo loco conflixiſſet, & in maximo diſcrimine legiones eius eſſent, ſuperueniente cum exercitu Fabio Maximo ex diſcrimine liberatus eſt. quo beneficio uictus caſtra cum eo iunxit, & patrem eum ſalutauit: idemq́; milites facere commilitonibus iußit. Annibal uaſtata Campania inter Caſilinum oppidum & Calliculam montem à Fabio clauſus, ſarmẽtis ad cornua boum alligatis & incenſis, præſidium Romanorum, quod Calliculam inſidebat, fugauit: & ſic tranſgreſſus eſt ſaltum. idemq́; Fabij Maximi dictatoris, cum circumpoſita ureret, agro pepercit, ut illum tanquam proditorem ſuſpectum faceret. Aemylio deinde Paulo & Terentio Varrone Coss. & ducibus cum maxima clade aduerſus Annibalem ad Cannas pugnatum eſt: cæſaq́; eo prælio Romanorum quadragintaquinq́; millia cum Paulo conſule & ſenatoribus LXXX. conſularibus atq́; prætorijs aut ædilicijs triginta. Poſt quam cladem cum à nobilibus adoleſcentibus propter deſperationem conſilium de relinquenda Italia iniretur, P. Cornelius Scipio trib. mil. qui poſtea Africanus nuncupatus eſt: ſtricto ſuper capita deliberantium ferro, iurauit ſe pro hoſte habiturum eum qui in uerba ſua non iuraſſet: effecitq́; ut omnes minimè relictum iri à ſe Italiam iureiurando aſtringerentur. Præterea trepidationem urbis & luctum, & res in Hiſpania meliore euentu geſtas continet. Opimia & Feronia ueſtales uirgines inceſti damnatæ ſunt. Propter paucitatem uerò militum ſeruorum, octo millia armata ſunt. captiui cum poteſtas eſſet redimendi, redempti non ſunt. Varroni obuiam itum eſt, & gratiæ actæ, quòd de rep. non deſperaſſet.

Iam

IAm uer appetebat,cum Annibal ex hybernis mouit,& nequicquam
antè conatus tranſcendere Apenninum intolerandis frigoribus, &
cum ingenti periculo moratus, ac metu Galli quos prædæ popula-
tionumꝙ conciuerat ſpes:poſtquam pro eo,ut ipſi ex alieno agro ra-
perent agerentꝙ,ſuas terras ſedem belli eſſe,premiꝙ utriuſꝙ partis
exercituum uiderent hybernis:uerterunt retrò ad Annibalē ab Ro-
manis odia: petituſꝙ ſępe principum inſidijs,ipſorumꝙ intęr ſe fraude,eadē leuitate
qua conſenſerant,conſenſum indicantium, ſeruatus erat: & mutando nunc ueſtem,
nunc tegumenta capitis,errore etiam ſeſe ab inſidijs munierat.Cæterùm hic quoꝙ ei
timor cauſa fuit maturius mouendi ex hybernis.Per idem tempus Gn. Seruilius Ro-
mæ Idibus Martijs magiſtratum inijt.Ibi cum de repub.retuliſſet, redintegrata in C.
Flaminium inuidia eſt.Duos ſe conſules creaſſe,unum habere. quod enim illi iuſtum
imperium, quod auſpiciũ eſſet magiſtratus:id à domo,publicis priuatiſꝙ penatibus,
Latinis ferijs actis,ſacrificio in monte perfecto,uotis ritè in Capitolio nuncupatis,ſe-
cum ferre.nec priuatum auſpicia ſequi:nec ſine auſpicijs profectum in externo ea ſolo
noua atꝙ integra concipere poſſe.Augebant metum prodigia ex pluribus ſimul lo-
cis nunciata:in Sicilia militibus aliquot ſpicula,in Sardinia autem in muro circumeun-
ti uigilias equiti ſcipionem, quem manu tenuerat,arſiſſe:& littora crebris ignibus ful-
ſiſſe:& ſcuta duo ſanguinem ſudaſſe:& milites quoſdam ictos fulminibus,& ſolis or-
bem minui uiſum:& Præneſte ardentes lapides cœlo cecidiſſe:et Arpis palmas in cœ
lo uiſas,pugnantemꝙ cum luna ſolem:& Capenæ duas interdiu lunas ortas:& aquas
Cærete ſanguine miſtas fluxiſſe, fontem'que ipſum Herculis cruentis manaſſe ſpar-
ſum maculis,& Antij metentibus cruentas in orbem ſpicas cecidiſſe: & Falerijs cœ-
B lum findi uiſum,uelut magno hiatu:quà'que patuerit, ingens lumen effulſiſſe: ſortes
ſua ſponte attenuatas, unam'que excidiſſe,ita ſcriptam: Mauors telum ſuum concu-
tit.& per idem tempus Romæ ſignum Martis Appia uia ad ſimulachra luporum ſu-
daſſe, & Capuæ ſpeciem cœli ardentis fuiſſe,lunæꝙ inter imbrem cadentis. Inde mi-
noribus etiam dictu prodigijs fides habita:Capras lanatas quibuſdam factas,& galli-
nam in marem, gallum in fœminam ſeſe uertiſſe. His ſicut erant nunciata expoſi-
tis,autoribus'que in curiam introductis, conſul de religione patres conſuluit. De-
cretum, ut ea prodigia partim maioribus hoſtijs, partim' lactantibus procuraren-
tur: & uti ſupplicatio per triduum ad omnia puluinaria haberetur. Cęterà cum de-
cemuiri libros inſpexiſſent,ut ita fierent, quemadmodum cordi eſſe diui carminibus
præfarentur,id decemuirorum monitu decretum eſt:Ioui primùm donũ fulmen au-
reũ pōdo quinquaginta fieret,Iunoni Mineruæꝙ ex argēto daretur, & Iunoni regi-
næ in Auentino,Iunoniꝙ Soſpitæ Lanuuij maiorib.hoſtijs ſacrificaretur,matronęꝙ
pecunia collata, quantum conferre cuiꝙ cōmodũ eſſet,donum Iunoni Reginæ in A-
uentinũ ferrēt,lectiſterniũꝙ fieret:quin & libertinę & ipſę,unde Feronię donũ darēt,
pecuniā pro facultatibus ſuis conferrēt.Hęc ubi facta,decemuiri Ardeæ in foro maio
ribus hoſtijs ſacrificarũt.poſtremò ex libris Decēbri iam menſe ad ędē Saturni Romę
immolatũ eſt,lectiſterniũꝙ imperatũ:(& eum lectum ſenatores ſtrauerũt)et cōuiuiũ
publicum,ac per urbē Saturnalia die ac nocte clamatũ,populuſꝙ eum diem feſtũ ha-
bere,ac ſeruare in perpetuũ iuſſus. Dum conſul placandis Romæ dijs, habēdoꝙ de-
lectu dat operā,Annibal profectus ex hybernis,quia iam Flaminium conſulē Arretiũ
perueniſſe fama erat:cũ aliud longius,cæterum cōmodius oſtēderet iter, propiorem
uiam per paludē petit,qua fluuius Arnus per eos dies ſolito magis inundauerat. Hi-
ſpanos & Afros,& omne quod ueterani erat robur exercitus,admiſtis ipſorũ impedi
mentis,necubi cōſiſtere coactis neceſſaria ad uſus deeſſent,primos ire iuſsit,ſequi Gal
los,ut id agminis mediũ eſſet,nouiſsimos ire equites:Magonē inde cũ expeditis Nu-
midis cogere agmen:maximè Gallos,ſi tędio laboris lōgæꝙ uiæ(ut eſt mollis ad talia
gēs)dilaberēt aut ſubſiſterēt,cohibentē.Primi,quà modò pręirēt duces, per pręaltas

fluuĳ,ac profundas uoragines hauſti penè limo,immergẽtesq́; ſe,tamẽ ſigna ſequebã- A
tur. Galli neq; ſuſtinere ſe prolapſi,ne q; aſſurgere ex uoraginibus poterant: aut corpora animis,aut animos ſpe ſuſtinebant: aliĳ feſſa ægrę trahentes mẽbra:alĳ ubi ſemel uictis tædio animis procubuiſſent, inter iumenta & ipſa iacẽtia paſsim moriẽtes,maximéq; omniũ uigiliæ conficiebãt,per quatriduũ iam & tres noctes toleratæ. Cũ omnia obtinentibus aquis,nihil,ubi in ſicco feſſa ſternerent corpora,inueniri poſſet,cumulatis in aquas ſarcinis inſuper incumbebant. iumentorum itinere toto proſtratorũ paſſim acerui,tantum quod extaret aqua quærentibus ad quietẽ,parui temporis neceſſarium cubile dabant. Ipſe Annibal æger oculis ex uerna primùm intemperie uariãte calores frigoráq; elephãto,qui unus ſuperfuerat,quod altius ex aqua extaret,uectus:uigiliĳs tamen et nocturno humore,paluſtríq; cœlo grauante caput,& quia medẽdi nec locus,nec tempus erat,altero oculo capitur. Multis hominibus iumẽtisq́; fœdè amiſſis, cum tandem de pludibus emerſiſſet, ubi primùm in ſicco potuit,caſtra locat: certumq́; per præmiſſos exploratores habuit, exercitum Romanum circa Arretĳ mœnia eſſe. conſulis deinde conſilia atq; animum, & ſitum regionum,itinerá que & copias,atque commeatus expediendos,& cætera quæ cognoſcenda in re erant,ſumma omnia cum cura inquirendo exequebatur. Regio erat in primis Italiæ fertilis, Hetruſci campi,qui Feſulas inter Arretiumq́; iacent:frumenti ac pecoris, & omnium copia rerum opulenti. Conſul ferox ab conſulatu priore,& non modò legum aut patrũ maieſtatis,ſed ne deorum quidem ſatis metuens erat. hanc inſitam ingenio eius temeritatem fortuna proſpero ciuilibus bellicisq́; rebus ſucceſſu aluerat. itaq; ſatis apparebat, nec deos nec homines conſulentẽ, ferociter omnia ac præpoperè acturũ:quóque pronior eſſet in uitia ſua,agitare eum atq; iritare Pœnus parat: & læua relicto hoſte, Feſulas petens,Hetruriæ agros pędatum profectus,quantam maximam uaſtitatem poteſt,cædibus incendĳs que conſuli procul oſtendit. Flaminius,qui ne quieto quidem B
hoſte ipſe quieturus erat:tum uerò,poſteaq; res ſociorũ ante oculos propè ſuos ferri agíq; uidit,ſuum id dedecus ratus,per mediã iam Italiã uagari Pœnum: atq; obſiſtẽte nullo ad ipſa Romana mœnia ire oppugnãda:cæteris omnibus in cõcilio ſalutaria magis q̃ ſpecioſa ſuadentibus, collegã expectandum,ut coniunctis exercitibus cõmuni animo conſilioq; rem gererent:interim equitatu auxilĳsq́; leuiũ armorũ ab effuſa prędandi licentia hoſtem cohibendũ:iratus ſe ex concilio proripuit, ſignumq́; ſimul itineris pugnęq; propoſuit. Quinimmo Arretĳ ante mœnia ſedeamus,inquit:hic enim patria & penates ſunt: Annibal emiſſus è manibus perpopuletur Italiã,uaſtandóq; & urendo omnia,ad Romana mœnia perueniat:nec antè nos hinc mouerimus,quàm ſicut olim Camillum ab Veĳs,C. Flaminium ab Arretio patres acciuerint. Hæc ſimul increpans cum ocyus ſigna conuelli iuberet,& ipſe in equum inſiluiſſet,equus repentè corruit,conſulemq́; lapſum ſuper caput effudit. Territis omnibus qui circà erant, uelut fœdo omine incipiendæ rei, inſuper nunciatur: ſignum omni ui moliente ſignifero cõuelli nequire. Cõuerſus ad nunciũ,Num literas quoq;,inquit,ab ſenatu affers, quæ me rem gerere uetẽt? abi,nũcia,ſignum effodiãt:ſi ad cõuellendũ manus prę metu obtorpuerint. Incedere inde agmẽ cœpit:primoribus,ſuperquã quòd diſſenſerãt à conſilio, territis etiã duplici prodigio:milite in uulgus læto ferocia ducis, cum ſpem magis ipſam q̃ cauſam ſpei intueretur. Annibal quod agri eſt inter Cortonã urbem, Thraſymenumq́; lacum,omni clade belli peruaſtat:quo magis iram hoſti ad uindicandas ſociorũ iniurias acuat. Et iam peruenerant ad loca inſidĳs nàta, ubi maximè montes cortonẽſes Thraſymenus ſubit. Via tantũ intereſt perangusta, uelut ad id ipſum de induſtria relicto ſpacio: deinde paulo latior pateſcit campus,inde colles aſſurgũt. Ibi caſtra in aperto locat, ubi ipſe cum Aphris modo Hiſpanis que cõſideret. Baleares,cęteramq́; leuem armaturam poſt monteis circũducit: equites ad ipſas fauces ſaltús,tumulis aptè tegẽtibus,locat:ut ubi intraſſent Romani,obiecto equitatu clauſa omnia lacu ac mõtib. eſſent. Flaminius çum pridie ſolis occaſu ad lacũ perueniſſet,inexplorato

A ploráto poſtero die uixdum ſatis certa luce anguſtijs ſuperatis,poſtquam in patentio
rem campum pandi agmẽ cœpit,id tantum hoſtium,quod ex aduerſo erat, aſpexit: à
tergo ac ſuper caput detectæ inſidiæ. Pœnus ubi,id quod petierat,clauſum lacu mõti
busq́;,& circumfuſum ſuis copijs habuit hoſtem,ſignum omnib. dat inuadendi. Qui
ubi quà cuiq; proximum fuit,decurrere,eo magis Romanis ſubita atq; improuiſa res
fuit,quòd orta ex lacu nebula,campo q̃ montibus dẽſior ſederat,agminaq́; hoſtium
ex plurib. uallibus ipſa inter ſe ſatis cõſpecta,eoq́; magis pariter decurrerũt. Romanus
clamore prius undiq; orto quàm ſatis cerneret, ſe circumuentum eſſe ſenſit, & antè
in frontem lateraq́; pugnari cœptum eſt,quàm ſatis inſtrueretur acies,aut expediri ar
ma ſtringiq́; gladij poſſent. Conſul perculſis omnibus,ipſe ſatis,ut in trepida re,impa
uidus,turbatos ordines,uertentesq́; ſe quoq; ad diſſonos clamores, inſtruit ut tẽpus
locusq́; patitur:& quàcunq; poteſt,adhortatur,ac ſtare & pugnare iubet. Nec enim
inde uotis,aut imploratione deûm,ſed ui ac uirtute euadendum eſſe. per medias acies
ferro uiam fieri: et quo timoris minus ſit,eo minus fermè periculi eſſe. Cæterũ præ ſtrẽ
pitu ac tumultu,nec conſilium,nec imperium accipi poterat: tantumq́; aberat,ut ſua ſi
gna atq; ordinem & locum noſceret miles,ut uix ad arma capienda aptandaq́; pugnæ
competeret animus: opprimerenturq́; quidam onerati magis hís quàm tecti. et erat in
tanta caligine maior uſus aurium quàm oculorũ. ad gemitus uulnerum ictusq́; corpo
rum aut armorum,& miſtos ſtrepentium pauentiumq́; clamores circumferebãt ora,
oculosq́ue. Alij fugientes, pugnantium globo illati hærebant: alios redeuntes in
pugnam, auertebat fugientium agmen. Deinde ubi in omnis partes nequicquam
impetus facti,& ab lateribus montes ac lacus, à fronte & à tergo hoſtium acies clau-
debat, apparuitq́; nullam,niſi in dextra,ferroq́; ſalutis ſpem eſſe: tum ſibi unuſquiſq;
B dux adhortatorq́; factus ad rem gerendã,& noua de integro pugna exorta eſt,non il-
la ordinata per principes haſtatosq́; ac triarios: nec ut pro ſignis anteſignanus,poſt ſi-
gna alia pugnaret acies,nec ut in ſua legione miles, aut cohorte aut manipulo eſſet.
ſors cõglobabat,& animus ſuus cuiq; antè aut pòſt pugnandi ordinẽ dabat: tantusq́;
fuit ardor animorũ,adeò intẽtus pugnæ animus,ut eum terræ motũ,qui multarũ urbiũ
Italiæ magnas partes proſtrauit,auertitq́; curſu rapido amneis,mare fluminibus inuẽ
xit,mõtes lapſu ingenti proruit, nemo pugnantium ſenſerit. Tres fermè horas pugna
tũ eſt,& ubiq; atrociter. circa conſulẽ tamẽ acrior infeſtiorq́; pugna eſt. eum & robo-
ra uirorũ ſequebãt: & ipſe quacũq; in parte premi ac laborare ſenſerat ſuos, impigrè
ferebat opem,inſignisq́; armis,& hoſtẽ ſumma ui petebat,& tuebãt ſuos ciues. donec
Inſuber equũ (Ducario nomẽ erat) faciẽq; noſcitãs, Conſul,inquit,hic eſt, popularib.
ſuis,qui legiones noſtras cæcidit,agrosq́; & urbem eſt depopulatus. iam ego hãc uicti
mã manib. peremptorũ fœdè ciuiũ dabo. ſubditisq́; calcarib. equo,per cõfertiſſimam
hoſtiũ turbã impetum facit. obtruncatoq́; prius armigero,qui ſe infeſto uenienti ob-
uiam obiecerat,conſulẽ lancea transfixit. ſpoliare cupientem triarij obiectis clypeis ar-
cuere. Magnæ partis fuga inde primùm cœpit: & iam nec lacus,nec mõtes obſtabant
pauori: per omnia arcta præruptaq́; ueluti cæci euadunt,armaq́; & uiri ſuper aliũ alij
præcipitantur. pars magna,ubi locus fugæ deeſt,per prima uada paludis in aquã pro
greſſi,quoad capitibus humerisq́; extare poſſunt,ſeſe immergunt. fuere quos incõſul
tus pauor nando etiam capeſſere fugam impulerit. quæ ubi immenſa ac ſine ſpe erat,
aut deficientibus animis hauriebantur gurgitibus,aut ubi nequicquam feſtinauerãt,
retrò ægerrimè terrã repetebant,atq; ibi ab ingreſsis aquam hoſtiũ equitibus paſsim
trucidabãtur. Sex millia fermè primi agminis per aduerſos hoſteis eruptione impigrè
facta,ignari omniũ quæ poſt ſe agerentur,ex ſaltu euaſere. & cum in tumulo quodam
cõſtitiſſent, clamorem modò ac ſonum armorum audientes,quæ fortuna pugnæ eſ-
ſet, neque ſcire,nec perſpicere præ caligine poterant. inclinata ad iniqua re,cum cale-
ſcente ſole depulſa nebula aperuiſſet diem: tum liquida iam luce montes campiq́; per
ditas res, ſtratamq́; oſtendere fœdè Romanam aciem. itaq; ne in conſpectos procul
immit-

immitteretur eques:ſublatis raptim ſignis,quam citatiſsimo poterant agmine,ſeſe ab- A
ripuerũt.poſtero die cum ſuper cætera extrema fames etiam inſtaret:fidem dante Ma
harbale,qui cum omnibus equeſtribus copijs nocte conſecutus erat: ſi arma tradidiſ-
ſent,abire cum ſingulis ueſtimentis paſſurũ:ſeſe dediderunt. quæ Punica religione ſer
uata fides ab Annibale eſt,atq; in uincula omnes coniecti . Hæc eſt nobilis ad Thraſy-
menum pugna,atq; inter paucas memorata populi Romani clades . Quindecim mil-
lia Romanorũ in acie cęſa ſunt:decem millia ſparſa,fuga per omnẽ Hetruriã diuerſis i-
tinerib. Romã petiére. Mille & quingenti hoſtium in acie,multi poſtea utrinq; ex uul-
neribus periere. Multiplex cędes utrinq; facta traditur ab alijs. Ego præterq; quòd ni
hil hauſtum ex uano uelim,quò nimis inclinãt fermè ſcribentium animi:Fabium ęqua
lem temporibus huiuſce belli potiſsimum àuctorem habui. Annibal captiuorum qui
Latini nominis eſsẽt,ſine precio dimiſsis,Romanis in uincula datis,ſegregata ex hoſti
um coaceruatorum cumulis corpora ſuorũ cum ſepeliri iuſsiſſet,Flaminij quoq; cor-
pus funeris cauſa magna cum cura inquiſitum non inuenit. Romæ ad primũ nuncium
cladis eius cum ingenti terrore ac tumultu cõcurſus in forũ populi eſt factus . Matro-
næ uagæ per uias quæ repens clades allata,quæu'e fortuna exercitus eſset,obuios per
cunctantur. & cum frequẽtis concionis modò turba in comitium & curiam uerſa ma
giſtratus uocaret,tandem haud multo ante ſolis occaſum M. Pomponius Pr. Pugna,
inquit,magna uicti ſumus. & quanquam nihil certius ex eo auditum eſt,tamẽ alius ab
alio impleti rumoribus domos referunt:Conſulẽ cum magna parte copiarum cęſum:
ſupereſſe paucos,aut fuga paſsim per Hetruriam ſparſos,aut captos ab hoſte. Quot ca
ſus exercitus uicti fuerant,tot in curas diſpertiti eorum animi erant, quorũ propinqui
ſub C. Flaminio Cos. meruerant:ignorantium quæ cuiuſq; ſuorum fortuna eſſet. nec
quiſquam ſatis certum habet,quid aut ſperet, aut timeat. Poſtero, ac deinceps aliquot
dieb. ad portas maior propè mulierum quàm uirorum multitudo ſtetit , aut ſuorum B
aliquem,aut nuncios de his opperiens:circunfundebanturq; obuijs ſciſcitantes : neq;
auelli utiq; à notis , prius quàm ordine omnia inquiſiſſent,poterãt. inde uarios uultus
digredientiũ ab nũcijs cerneres,ut cuiq; aut læta aut triſtia nunciabãtur , gratulãteſq;
aut conſolantes redeuntibus domos circumfuſos. Fœminarum præcipuè et gaudia in
ſignia erant, & luctus. Vnam in ipſa porta,ſoſpite filio repentè oblato,in cõſpectu e-
ius expiraſſe ferunt.alteram,cui mors filij falſò nunciata erat, mœſtam ſedentẽ domi,
ad primum conſpectũ redeuntis filij gaudio nimio exanimatã. Senatum pr̨etores per
dies aliquot ab orto uſq; ad occidentem ſolem in curia retinent , conſultantes quo'nã
duce,àut quibus copijs reſiſti uictoribus Pœnis poſſet. Priuſquã ſatis certa conſilia eſ-
ſent,repens alia nunciatur clades:quatuor millia equitũ cum C. Centronio propr̨eto-
re miſſa ad collegã à Seruilio Cos. in Vmbria,quò poſt pugnã ad Thraſymenum audi-
tam auerterant iter,ab Annibale circumuẽta. Eius rei fama uariè homines affecit. pars
occupatis maiore ægritudine animis,leuem ex comparatione priorum ducere recen-
tem equitum iacturã. pars non id quod acciderat,per ſe æſtimare:ſed ut in affecto cor
pore quamuis leuis cauſa magis q̃ ualido grauior ſentiretur:ita cum ægræ & affectæ
ciuitati quodcunq; aduerſi inciderit,non rerum magnitudine,ſed uiribus extenuatis,
quæ nihil quod aggrauaret , pati poſſent, æſtimandum eſſe. Itaq; ad remedium iam-
diu deſideratum,nec adhibitum,dictatorem dicendum ciuitas confugit:& quia & cõ
ſul aberat,à quo uno dici poſſe uidebatur:nec per occupatam armis Punicis Italiam fa
cile erat aut nuncium, aut literas mitti:nec dictatorẽ populus creare poterat:quod nũ
quã ante eam diẽ factũ erat,prodictatorẽ populus creauit, Q. Fabiũ Maximũ,& magi
ſtrum equitum M. Minutium Rufum. hiſq; negotiũ ab ſenatu datum,ut muros tur-
reſq; urbis firmarẽt,& præſidia diſponerent quibus locis uideretur, ponteſq; reſcin-
derent fluminũ:ac tum pro penatibus,pro urbe dimicandum eſſe,quando Italiã tueri
nequiuiſſent. Annibal interim recto itinere per Vmbriam uſq; ad Spoletum uenit. in
de cum pèrpopulato àgro urbem oppugnare adortus eſſet,cum magna cęde ſuorum
repul-

A repulſus,coniectans ex unius coloniæ haud nimis proſperè tentatæ uiribus, quanta moles Romanæ urbis eſſet,in agrum Picenum auertit iter,non copia ſolum omnis generis frugum abundantē,ſed refertū præda,quam effuſè auidi atq; egentes rapiebāt. ibi per dies aliquot ſtatiua habita:refectusq; miles,hybernis itineribus ac paluſtri uia, prælioq; magis ad euentum ſecundo q̃ leui aut facili affectus. Vbi ſatis quieti datū, præda ac populationibus magis quàm otio aut requie gaudentibus: profectus,Prętutianum Adrianūq; agrū,Marſos inde Marrucinosq; & Pelignos deuaſtat.circaq; Arpos & Luceriam proximam Apuliæ regionem. Cn.Seruilius Cos.leuib.prę̃lijs cum Gallis actis,& uno oppido ignobili expugnato,poſtquam de collegæ exercitusq; cęde audiuit,iam mœnibus patriæ metuens,ne abeſſet in diſcrimine extremo,ad urbem iter intendit.Q.Fabius Maximus dictator quo die magiſtratum inijt,uocato ſenatu, ab dijs orſus cum edocuiſſet patres,plus negligentia cærimoniarum auſpiciorūq; temeritate quàm inſcitia peccatum à C. Flaminio Cos. eſſe:quæ que piacula iræ deûm eſſent,ipſos deos conſulendos eſſe: peruicit,ut quod non fermè decernitur, niſi cum tetra prodigia nunciata ſunt,decēuiri libros Sibyllinos adire iuberentur.qui inſpectis fatalibus libris,retulerunt patribus,quòd eius belli cauſa uotum Marti foret,id non rite factum,de integro atq; amplius faciendum eſſe:& Ioui ludos magnos,& ædes Veneri Erycinæ ac Menti uouendas eſſe,& ſupplicationem lectiſterniumq; habendum, & uer ſacrū uouendum:ſi bellatum proſperè eſſet,resq; publica in eodē quo ante bellum fuiſſet,ſtatu permanſiſſet.Senatus,quoniam Fabium belli cura occupatura eſſet, M.Æmylium Pr.ex collegij pontificum ſententia omnia ea ut maturè fiant,curare iubet.His ſenatuſconſultis perfectis,L.Cornelius Lentulus Pont.Max.cōſulente collegio pontificum, omnium primum populū conſulendum de uere ſacro cenſet: iniuſſu populi uoueri non poſſe.Rogatus in hęc uerba populus· Velitis iubeatis'ne hoc ſic fieri?

B ſi res populi Romani Quiritium ad quinquennium proximum,ſicut uelim eam,ſalua ſeruata erit hiſce duellis,datum donum duit populus Romanus Quiritium, quod duellum populo Romano cum Carthaginienſi eſt:quæ'que duella cum Gallis ſunt, qui cis Alpes ſunt:quod uer attulerit ex ſuillo,ouillo,caprino grege,quę' que profana erunt,Ioui fieri,ex qua die ſenatus populusq; iuſſerit. qui faciet, quando uolet,quaq; lege uolet facito: quo modo faxit, probè factum eſto. ſi id moritur, quod fieri oportebit,profanū eſto,neq; ſcelus eſto.Si quis rūpet occidet' ue inſciens,ne fraus eſto. Si quis clepſet,ne populo ſceluseſto,ne'ue cui cleptū erit. ſi atro die faxit inſciens, probè factū eſto.ſi nocte ſiue luce,ſi ſeruus ſiue liber faxit,probè factū eſto.ſi ante id ea ſenatus populus' que iuſſerit fieri ac faxit,eo populus ſolutus,liber eſto.Eiuſdē rei cauſa ludi magni uoti æris CCCXXXIII millibus, triente: præterea bubus Ioui CCC, multis alijs diuis bubus albis,atque cæteris hoſtijs. Votis ritè nuncupatis,ſupplicatio edicta:ſupplicatumq; ijt cum coniugibus ac liberis non urbana multitudo tantum,ſed agreſtium etiam, quos in aliqua ſua fortuna publica quoque contingebat. Curatum lectiſternium, & per triduum habitum,decemuiris ſacrorum curantibus. & puluinaria in conſpectu fuēre: Ioui & Iunoni unum, alterum Neptuno & Mineruæ: tertium Marti ac Veneri, quartum Apollini ac Dianæ, quintum Vulcano ac Veſtæ, ſextum Mercurio & Cereri. Tum ædes uota Veneri Erycinæ. ædem Q. Fabius Max. dictator uouit: quia ita ex fatalibus libris editum erat, ut is uoueret, cuius maximum imperium in ciuitate eſſet. Menti ædem Attilius prætor uouit. Ita rebus diuinis peractis, tum de bello,re'que publica dictator retulit: quibus quot' ue legionibus uictori hoſti obuiam eundum eſſe,patres cenſerent. Decretum, ut ab Cn.Seruilio conſule exercitum acciperet:ſcriberet præterea ex ciuibus ſocijsq;,quantum equitum ac peditum uideretur:cætera omnia ageret faceretq;,ut è republica duceret. Fabius duas ſe legiones adiecturū ad Seruilianum exercitū dixit.his per magiſtrumequitum ſcriptis,Tybur diē ad conueniendū edixit.edictoq; propoſito,ut quib.oppida caſtellaq; immunita eſsēt, in loca tuta cōmigrarēt:ex agris q̃q; uti demigrarēt omnes re-

gionis

gionis eius,qua iturus Annibal eſſet:tectis prius incenſis ac frugibus corruptis,ne cuius rei copia eſſet:ipſe uia Flaminia profectus,obuiã conſuli exercituiq;,cum ad Tyberim circa Otriculum proſpexiſſet agmen, conſulemq; cum equitibus ad ſe progredientem,uiatorem miſit,qui conſuli nunciaret, ut ſine lictoribus ad dictatorem ueniret. Qui cum dicto paruiſset,congreſſusq; eorum ingentem ſpeciem dictaturæ apud ciues ſociosq;,uetuſtate iam propè oblitos eius imperij, feciſſet, literæ ab urbe allatæ ſunt:naues onerarias commeatum ab Hoſtia in Hiſpaniam ad exercitum portantes à claſſe Punica circa portum Coſſanum captas eſſe.Itaq; extemplò conſul Hoſtiam proficiſci iuſſus,nauibus quæ ad urbem Romanam aut Hoſtiæ eſſent,completis milite ac naualib. ſocijs,perſequi hoſtium claſſem,ac littora Italiæ tutari.Magna uis hominum conſcripta Romæ erat.Libertini etiam quibus liberi eſſent,& ætas militaris,in uerba iurauerant.Ex hoc urbano exercitu qui minores quinq; & triginta annis erant, in naueis impoſiti:alij ut urbi præſiderent, relicti. dictator exercitu conſulis accepto à Fuluio Flacco legato,per agrũ Sabinũ Tybur,quo diem ad cõueniendum edixerat nouis militibus,uenit: inde Præneſte tranſuerſis tramitibus in uiam Latinam eſt regreſſus: unde itinerib. ſumma cum cura exploratis ad hoſtem ducit, nullo loco, niſi quantum neceſsitas cogeret,fortunæ ſe commiſſurus. Quo primum die haud procul Arpis in conſpectu hoſtium poſuit caſtra,nulla mora facta,quin Pœnus educeret in aciem,copiãq; pugnandi faceret.ſed ubi quieta omnia apud hoſtes,nec caſtra ullo tumultu mota'uidet:increpãs quidem uictos tandem martios animos Romanorum, debellatũq;, & conceſſum eis propalàm de uirtute ac gloria eſſe,in caſtra redijt.Cæterùm tacita cura animum incenſus,quòd cum duce haudquaquam Flaminio,Sempronioq; ſimili futura ſibi res eſſet: ac tum demum edocti malis Romani parem Annibali ducem quæſiſſent,& prudentiam quidem,non uim dictatoris extemplò timuit, conſtantiamq; eius hauddum expertus,agitare ac tentare animum mouendo crebrò caſtra, populandoq; in oculis eius agros ſociorum, cepit:& modò citato agmine è conſpectu abibat, modò repentè in aliquo flexu uiæ,ſi excipere digreſsum in æquũ poſſet,occultus ſubſiſtebat. Fabius per loca alta agmen ducebat, modico ab hoſte interuallo,ut neq; omitteret eum,neq; congrederetur.caſtris,niſi quantum uſus neceſsariò cogeret,tenebatur miles.pabulum & ligna nec pauci petebant,nec paſsim. equitum leuiſq; armaturæ ſtatio compoſita inſtructáq; in ſubitos tumultus,& ſuo militi tuta omnia & infeſta eſfuſis hoſtium populatoribus præbebat,neque uniuerſo periculo ſumma rerum committebatur:& parua momenta leuium certaminum ex tuto cœptorum,finitimorum receptu,aſſuefaciebant territum priſtinis cladibus militem minus iam tandẽ aut uirtutis,aut fortunæ pœnitere ſuæ.Sed non Annibalem magis infeſtum tam ſanis cõſilijs habebat,quàm magiſtrum equitum,qui nihil aliud quàm quòd non imperabat, moræ ad rempublicam præcipitandam habebat,ferox rapiduſq; in cõſilijs, ac lingua immodicus,primò inter paucos,dein propalàm in uulgus pro cunctatore ſegnẽ,pro cauto timidum,affingens uicina uirtutibus uitia,compellabat:premendorumq; ſuperiorum arte,quæ peſsima ars nimis proſperis multorum ſucceſsibus creuit,ſeſe extollebat.Annibal ex Arpis in Samnium tranſit,Beneuentanum depopulatur agrum,Teleſiam urbem capit:iritat etiam de induſtria ducem ſi fortè accenſum tot indignitatib. cladibusq; ſociorum trahere ad æquum certamen poſsit.Inter multitudinem ſociorũ Italici generis,qui ad Thraſymenum capti ab Annibale, dimiſsiq; fuerãt,tres Cãpani equites erant,multis iam tum illecti donis promiſsiſq; Annibalis ad conciliãdos popularium animos.Hi nunciantes,ſi in Campaniã exercitum admouiſſet,Capuæ potiendæ copiam fore, cum res maior q̃ autores eſſet:dubium Annibalem, alterniſq; fidentem ac diffidentem,tamen ut Campanos ex Samnio peteret,mouerũt. Monitos ut etiam atq; etiam promiſſa rebus confirmarent,iuſſoſq; cum popularibus & aliquibus principum redire ad ſe, dimiſit.ipſe imperat duci,ut ſe in agrum Caſinatẽ ducat: edoctus à peritis regionum,ſi eum ſaltũ occupaſset,exitum Romano ad opem ferendam

A dam ſocijs intercluſurum. Sed Punicum abhorrens ab Latino nomen, Caſilinum pro Caſino ducem accipere fecit: auerſusq; ab itinere, per Aliſanum, Calatinumq;, & Calenum agrum in campum Stellatem deſcendit. ubi cum montibus fluminibusq; clauſam regionem circunſpexiſſet, uocatū ducem percunctatur, ubi terrarum eſſet. cum is Caſilini eo die manſurum eum dixiſſet, tum demum cognitus eſt error, & Caſinū longè inde alia regione eſſe, uirgisq; cæſo duce, & ad reliquorum terrorē in crucem ſublato, caſtris communitis Maharbalem cum equitibus in agrum Falernum prædatum dimiſit. Vſq; ad aquas Sinueſſanas populatio ea peruenit. ingētem cladem, fugam tamen, terroremq; latius Numidæ fecerunt. nec tamen is terror, cum omnia bello flagarent, fide ſocios dimouit, uidelicet quia iuſto & moderato regebātur imperio: nec abnuebant, q̄d unum uinculū fidei eſt, melioribus parēre. Vt uerò ad Vulturnū flumen caſtra ſunt poſita, exurebaturq; amœniſsimus Italiæ ager, uillæq; paſsim incendijs fumabant, per iuga Maſsici montis Fabio ducente, propè deintegro eſt orta ſeditio: ac duces ſeditionis accenſi quidam. fuerat enim ſilentium per paucos dies: quia cum celerius ſolito ductū agmen fuiſſet, feſtinari ad prohibēdam populationibus Campaniā crediderant. ut uerò in extrema iuga Maſsici montis uentum eſt, hoſtesq; ſub oculis erant, Falerni agri, colonorúmque Sinueſſę tecta urentes, nec ulla erat mentio pugnę: Spectatúmne huc, inquit Minutius, ad rem fruendam oculis, ſociorū cædes, & incendia uenimus? nec ſi nullius alterius nos, ne ciuium quidē horū pudet? quos in Sinueſſam colonos patres noſtri miſerunt, ut ab Samnite hoſte tuta hæc ora eſſet, quā nunc non uicinus Samnis urit: ſed Pœnus aduena, ab extremis orbis terrarum terminis noſtra cunctatione & ſocordia iam huc progreſſus. Tantum (prò dolor) degeneramus à parentibus noſtris, ut, prēter quam oram illi Punicas uagari claſſes dedecus eſſe imperij ſui duxerint eam nos nunc plenam Numidarum hoſtium ac Maurorum iam factam uideamus? Qui modò Saguntum oppugnari indignando non homines tātum,

B ſed fœdera, & deos ciebamus, tendentem ad mœnia Romanæ coloniæ Annibalem lenti ſpectamus. Fumus ex incendijs uillarum agrorumq; in oculos atque ora uenit, ſtrepunt aures clamoribus plorantium ſociorum, ſæpius nos, quàm deorum inuocantium opem. nos hic pecorum more per æſtiuos ſaltus, deuiosq; colles exercitum ducimus, conditi nubibus, ſyluisq;. Si hoc modo peragrando cacumina ſaltusq; Furius recipere à Gallis urbem uoluiſſet, quo hic nouus Camillus nobis dictator unicus in rebus afflictis quæſitus Italiam ab Annibale recuperare parat, Gallorū Roma eſſet: quā uereor ne ſic cunctantibus nobis, Annibali ac Pœnis toties ſeruauerint maiores noſtri. Sed uir, ac uerè Romanus quo die dictatorem eum ex autoritate patrum iuſſuq; populi dictum, Veios allatus eſt nuncius, cum eſſet ſatis altum Ianiculum, ubi ſedens proſpectaret hoſtem, deſcendit in æquum: atq; illo ipſo die media in urbe, quà nunc buſta Gallica ſunt, & poſtero die citra Gabios cæcidit Gallorum legiones. Quid poſt multos annos, cū ad Furcas Caudinas ab Samnite hoſte ſub iugum miſsi ſumus? utrū tandem L. Papyrius Curſor iuga Samnij perluſtrando, an Luceriam premendo obſidendoq;, & laceſſendo uictorem hoſtem, depulſum ab Romanis ceruicibus iugum ſuperbo Samniti impoſuit. Modò cōſuli Luctatio quæ alia res, quàm celeritas uictoriam dedit? quòd poſtero die, quàm hoſtem uidit, claſſem grauem commeatibus, impeditam ſuo ipſam inſtrumento atq; apparatu, oppreſsit. Stultitia eſt ſedendo, aut uotis debellari credere poſſe. armari copias oportet, deducendas in æquum, ut uir cum uiro congrediaris. Audendo, agendoq; res Romana creuit, non his ſenſibus, conſilijsu'e, quæ timidi cauta uocāt. Hæc uelut concionanti Minutio circunfundebatur tribunorum, equitumq; Romanorum multitudo, & ad aures quoq; militum dicta ferocia uoluebantur: ac ſi militaris ſuffragij res eſſet, haud dubiè ferebant, Minutium Fabio duci prælaturos. Fabius pariter in ſuos haud minus, quàm in hoſtes intentus, prius ab alijs inuictum animum præſtans, quanquam probè ſcit, non in caſtris modò ſuis, ſed iam etiam Romæ ſuam cunctationē infamem eſſe, obſtinatus tamen eodē conſiliorū

tenore æſtatis reliquum extraxit: ut Annibal deſtitutus ab ſpe ſumma appetiti certaminis, iam hybernis locum circunſpectaret: quia ea regio præſentis erat copię, nō perpetuæ, arbuſta uineęq́, & conſita omnia magis amœnis quàm neceſſarijs fructibus. A
Hęc per exploratores relata fama Fabio, cum ſatis ſciret per eaſdem anguſtias, quibus intrauerat Falernum agrum, rediturum, Calliculam montem et Caſilinū occupat modicis præſidijs: quæ urbs Vulturno flumine dirempta, Falernum à Campano agro diuidit: ipſe iugis ijſdem exercitum reducit, miſſo exploratum cum CCCC equitibus ſociorum L. Hoſtilio Mancino: qui ex turba iuuenum audientium ſæpe ferociter cōcionantem magiſtrum equitum, progreſſus primò exploratoris modo, ut ex tuto ſpecularetur hoſtem, ubi uagos paſsim per uicos Numidas uidit, per occaſionem etiam paucos occidit, extemplò occupatus certamine eſt animus, exciderunt́q præcepta dictatoris: qui quàm tuto poſſet progreſſum prius recipere ſeſe iuſſerat, quàm in cōſpectū hoſtiū ueniret. Numidę alij atq alij occurſantes, refugientesq́, ad caſtra propè ipſum cum fatigatione equorum atq hominum pertraxere. inde Cartalo, penes quem ſumma equeſtris imperij erat, concitatis equis inuectus, cum prius quàm ad cōiectum teli ueniret, auertiſſet hoſtem, quinq millia fermè continenti curſu ſecutus eſt fugientes. Mancinus poſtquam nec hoſtem deſiſtere ſequi, nec ſpem uidit effugiendi eſſe, cohortatus ſuos in prælium redijt, omni parte uirium impar. itaq ipſe, & delecti equitum circumuenti occiduntur. cæteri effuſo rurſus curſu Cales primùm, inde propè inuijs callibus ad dictatorem perfugerunt. Eo fortè die Minutius ſe coniunxerat Fabio, miſſus ad firmandum præſidio ſaltum, qui ſuper Tarracinam in arctas coactus fauces imminet mari, ne immunito Appiæ limite, Pœnus peruenire in agrum Romanū poſſet. Coniunctis exercitibus dictator, ac magiſter equitum caſtra in uiam deferūt, qua Annibal ducturus erat. duo inde millia hoſtes aberant. Poſtero die Pœni quod uiæ inter bina caſtra erat, agmine compleuere. Cum Romani ſub ipſo conſtitiſſent uallo, haud B
dubiè æquiore loco, ſucceſſit tamen Pœnus cum expeditis equitibus, atq ad laceſſendum hoſtē raptim & procurſando, recipiendoq́ ſeſe pugnauere. Reſtitit ſuo loco Romana acies. lenta pugna, & ex dictatoris magis, quàm Annibalis fuit uoluntate. CC ab Romanis DCCC hoſtiū cecidere. Incluſus inde uideri Annibal, et ad Caſilinum obſeſſus: cum Capua, & Samniū, & tantū ab tergo diuitum ſociorū Romanis commeatus ſubueheret: Pœnus contrà intra Formiana ſaxa, ac Linterni arenas, ſtagnaq perhorrida ſitu hybernaturus eſſet. Nec Annibalem fefellit, ſuis ſe artibus peti. itaq cū per Caſilinum euadere non poſſet, petendiq montes, & iugum Calliculę ſuperandum eſſet: necubi Romanus incluſum uallibus agmē aggrederetur, ludibrium oculorum ſpecie terribile ad fruſtrādum hoſtem cōmentus, principio noctis furtim ſuccedere ad montes ſtatuit. fallacis conſilij talis apparatus fuit. Faces undiq ex agris collectæ, faſceſq uirgarum, atq arida ſarmenta præligantur cornibus boum: quos domitos, indomitoſq multos inter cæteram agreſtem prædam agebat. ad duo millia fermè boum effecta: Aſdrubaliq negotium datum, ut primis tenebris noctis id armentum accēſis cornibus ad monteis ageret: maximè, ſi poſſet, ſuper ſaltus ab hoſte inſeſſos. Primis tenebris ſilentio mota caſtra, boues aliquanto ante ſigna acti. ubi ad radices montiū, uiaſq anguſtas uentum eſt, ſignum extemplò datur, ut accenſis cornibus armenta in aduerſos cōcitenē monteis. & metus ipſe relucentis flammę ex capite, calorq iam ad uiuū, ad imaq cornuū adueniēs, uelut ſtimulatos furore agebat boues. quo repētè diſcurſu haud ſecus, quàm ſyluis montibuſq accenſis, omnia circū uirgulta ardere: capitumq inquietatio excitās flammam, hominum paſſim diſcurrētium ſpeciem præbebat. Qui ad tranſitus ſaltus inſidendos locati erant, ubi in ſummis montibus, ac ſuper ſe quoſdā ignes conſpexerunt, circunuentos ſe eſſe rati, præſidio exceſſere: quà ingens emicabat flamma, uelut tutiſſimum iter petentes ſumma montium iuga. tum in quoſdam boues palantes à ſuis gregibus inciderunt: & primò cum procul cernerent, ueluti flammas ſpirantium miraculo attoniti conſtiterunt. deinde ut humana apparuit fraus, tum uerò inſidias

rò inſidias

A rò inſidias rati eſſe,cum multo maximoq́ ſtrepitu concitant ſe in fugam, leuiq́ armaturæ hoſtium incurrêre. cæterùm nox æquato timore neutros pugnam incipientes ad lucem tenuit. Interea toto agmine Annibal traducto per ſaltum,& quibuſdam in ipſo ſaltu hoſtium oppreſsis,in agro Aliſano poſuit caſtra. Hunc tumultum ſenſit Fabius: cæterùm & inſidias eſſe ratus, & ab nocturno utiq́ abhorrens certamine,ſuos munimentis tenuit. Luce prima ſub iugo montis prælium fuit,quo intercluſum ab ſuis leuem armaturam facile(etenim numero aliquantum præſtabāt) Romani ſuperaſſent, niſi Hiſpanorum cohors ad idipſum remiſſa ab Annibale,perueniſſet. ea aſſuetior mōtibus,& ad cōcurſandum inter ſaxa rupesq́ aptior ac leuior,cùm uelocitate corporū, tum armorum habitu,campeſtrē hoſtē,grauem armis ſtatariūq́,pugnę genere facile eluſit. Ita haudquaquam pari certamine digreſsi,Hiſpani ferè omnes incolumes, Romani aliquot ſuis amiſsis,in caſtra contenderunt. Fabius quoque mouit caſtra: transgreſſusq́,ſaltum ſuper Aliſas loco alto ac munito conſedit. Tum per Samnium Romam ſe petere ſimulans Annibal, uſq́ in Pelignos populabundus rediјt. Fabius medijs inter hoſtium agmen,urbemq́ Romam iugis ducebat,nec abſiſtens, nec congrediens. Ex Pelignis Pœnus flexit iter, retroq́ Apuliam repetens, Gerionem peruenit,urbem metu,quia collapſa ruinis pars mœnium erat,ab ſuis deſertam. Dictator in Larinate agro caſtra communijt. inde ſacrorum cauſa Romam reuocatus,nō imperio modò,ſed conſilio etiam,ac propè precibus agens cum magiſtro equitum,ut plus cōſilio quàm fortunæ confidat: & ſe potius ducem, quàm Sempronium Flaminiumq́ imitetur. ne nihil actum cenſeret,extracta propè æſtate per ludificationem hoſtis. medicos quoq́ plus interdum quiete,quàm mouendo atq́ agendo proficere. haud paruam rem eſſe, ab toties uictore hoſte uinci deſiſſe, & ab continuis cladibus reſpiraſſe. Hæc nequicquam præmonito magiſtro equitum, Romam eſt profectus. Principio

B æſtatis,qua hæc gerebantur,in Hiſpania quoq́ terra mariq́ cœptum bellum eſt. Aſdrubal ad eum nauium numerum,quem à fratre inſtructum paratumq́ acceperat, decem adiecit. quadraginta nauium claſſem Himilconi tradidit,atq́ ita Carthagine profectus nauibus prope terram,exercitū in litore ducebat,paratus confligere quacunq́ parte copiarum hoſtis occurriſſet. Cn. Scipioni,poſtquam mouiſſe ex hybernis hoſtē audiuit,primò idem conſilij fuit: deinde minus terra propter ingentem famam nouorum auxiliorum concurrere auſus,delecto milite in naues impoſito,quinq́ & triginta nauium claſſe ire obuiam hoſti pergit. Altero ab Tarracone die ad ſtationem XX millia paſſuum diſtantem ab oſtio Iberi amnis peruenit. inde duæ Maſsilienſium ſpeculatoriæ præmiſſæ retulerunt, claſſem Punicam ſtare in oſtio fluminis, caſtraq́ in ripa poſita. Itaque ut improuidos incautosq́ uniuerſo ſimul effuſo terrore opprimeret, ſublatis anchoris ad hoſtem uadit. Multas,& locis altis poſitas turreis Hiſpania habet, quibus & ſpeculis & propugnaculis; aduerſus latrones utuntur. Inde primò conſpectis hoſtium nauibus, datum ſignum Aſdrubali eſt: tumultusq́ prius in terra & caſtris,quàm ad mare & ad naues eſt ortus, nondum aut pulſu remorū ſtrepituq́ alio nautico exaudito,aut aperientibus claſſem promōtorijs: cum repentè eques alius ſuper aliū ab Aſdrubale miſſus,uagos in litore,quietosq́ in tentorijs ſuis,nihil minus quàm hoſtē aut prēliū eo die expectantes, cōſcendere naues properè,atq́ arma capere iubet. claſſem Romanā iam haud procul à portu eſſe. Hęc equites dimiſsi paſsim imperabāt. mox Aſdrubal ipſe cum omni exercitu aderat: uarioq́ omnia tumultu ſtrepunt,ruentibus in naues ſimul remigibus militibusq́,fugientium magis à terra,quàm in pugnam euntium modo. Vixdum omnes conſcenderant, cum alij reſoluunt oras, aut anchoram uellūt. alij,ne quid teneat,anchoralia incidunt: raptimq́ omnia pręproperè agendo,militum apparatu nautica miniſteria impediuntur,trepidatione nautarum capere & aptare arma miles prohibetur. Et iam Romanus non appropinquabat modò,ſed direxerat etiam in pugna naues. itaq́ non ab hoſte & prælio magis Pœni, quàm ſuomet ipſi tumultu turbabantur: & tentata uerius pugna,quàm inita, in fugā

auerterunt claſſem. & cum auerſi, ac diuerſo late agmine à tam multis ſimul uenienti- A
bus haud ſanè impenetrabiles eſſent, in litus paſsim naues egerunt: atq; alij uadis, alij ſicco litore excepti, partim armati, partim inermes ad inſtructam per litus aciem ſuorum perfugêre. Duæ tamen primo concurſu captæ erant Punicę naues, quatuor ſuppreſſæ. Romani, quanquam terra hoſtium erat, armatamq; aciem toto prætentam in litore cernebant, haud cunctanter tamen inſecuti trepidam hoſtium claſſem, naueis omnes, quæ non aut perfregerant proras litore illiſas, aut carinas fixerant uadis, religatas puppibus in altum extraxere. ad V & X X naues ex X X X cepere. Neq; id pulcherrimum eius uictoriæ fuit, ſed quod una leui pugna toto eius oræ mari potiti erant. Itaq; ad Honoſcam claſſe prouecti, exſcenſu è nauibus in terram facto, cum urbem ui cepiſſent, captamq; diripuiſſent, Carthaginem inde petunt: atq; omnem agrum circa depopulati, poſtremò tecta quoq; coniuncta muro, portiſq; incenderunt. Inde iam præda grauis ad Longunticam peruenit claſſis: ubi uis magna ſparti fuit, ad rem nauticam congeſta ab Aſdrubale. quod ſatis in uſum fuit, ſublato, cęterū omne incenſum eſt. Nec continentis modò proiectas oras prætereuecta, ſed in Ebuſum inſulam transmiſſum. ubi urbe, quæ caput inſulæ eſt, biduum nequicquam ſummo labore oppugnata, ubi in ſpem irritam fruſtra teri tēpus animaduerſum eſt, ad populationem agri uerſi, direptis aliquot incenſiſq; uicis, maiore quàm ex continenti præda parta, cum in naues ſeſe recepiſſent, ex Balearibus inſulis legati pacem petentes ad Scipionem uenerunt. Inde flexa retro claſsis, reditumq; in citeriora prouinciæ: quò omnium populorum, qui Iberum incolunt, multorum & ultimæ Hiſpaniæ legati concurrerūt. Sed qui uerè ditionis imperijq; Romani facti ſunt, obſidibus datis, populi amplius fuerūt centumuiginti. Igitur terreſtribus quoq; copijs ſatis fidens Romanus, uſq; ad ſaltum Caſtulonenſem eſt progreſſus. Aſdrubal in Luſitaniam, ac propius Oceanum conceſſit. Quietum inde fore uidebatur reliquum æſtatis tempus, fuiſſetq; per Pœnum hoſtē: B
ſed pręterquā quòd ipſorum Hiſpanorū inquieta auidáque in nouas res ſunt ingenia, Mandonius uir nobilis, qui antea Ilergetum regulus fuerat, poſtquam Romani ab ſaltu receſſere ad maritimā oram, concitis popularibus in agrum pacatum Romanorum ſociorum ad populandum uenit. Aduerſus eos tribus millibus cum expeditis auxilijs à Scipione miſsis, leui certamine ut tumultuariam manum fudere, multis occiſis, quibuſdam captis: magna'que parte armis exuta. Hic tamen tumultus cedentem ad Oceanum Aſdrubalem cis Iberum ad ſocios tutandos retraxit. Caſtra Punica in agro Ilercaonenſium, caſtra Romana ad nouam claſſem erant, cum fama repens aliò uertit bellum. Celtiberi principes, qui regionis ſuæ legatos, obſideſq; dederant Romanis, nuncio miſſo à Scipione exciti arma capiunt, prouinciamq; Carthaginienſium ualido exercitu inuadunt: tria oppida ui expugnant. inde cum ipſo Aſdrubale duobus prælijs egregie pugnantes, X V millia hoſtium occiderunt, quatuor millia cum multis militaribus ſignis capiunt. Hoc ſtatu rerum in Hiſpania, P. Scipio in prouinciam uenit, prorogato poſt conſulatum imperio ab ſenatu miſſus cum X X X longis nauibus, & octo millibus militum, magnoq; commeatu adiecto. Ea claſsis ingens agmine onerariorū procul uiſa cum magna lætitia ciuium ſociorumq;, portum Tarraconis ex alto tenuit. ibi milite expoſito, profectus Scipio fratri coniungitur: ac deinde communi animo, conſilio'que gerebāt bellum. Occupatis igitur Carthaginiēſibus Celtiberico bello, haud cunctanter Iberum tranſgrediuntur: nec ullo uiſo hoſte Saguntum pergunt ire, quòd ibi obſides totius Hiſpaniæ cuſtodiæ traditos ab Annibale, fama erat modico in arce cuſtodiri præſidio. Id unum pignus inclinatos ad Romanam ſocietatem omniū Hiſpaniæ populorum animos morabatur, ne ſanguine liberorum ſuorum culpa defectionis lueretur. Eo uinculo Hiſpaniam uir unus ſolerti magis quàm fideli conſilio exoluit. Acedux erat Sagūti nobilis Hiſpanus, fidus antè Pœnis: tum (qualia pleraq; ſunt barbarorum ingenia) cum fortuna mutauerat fidem. cæterùm transfugam ſine magnæ rei proditione uenientem ad hoſtes, nihil aliud quàm unum uile atq; infame corpus eſſe

a pus eſſe ratus, id agebat, ut quammaximum emolumentum nouis ſocijs eſſet. circumſpectis igitur omnibus, quæ fortuna poteſtatis eius poterat facere, obſidibus potiſsimum tradendis animũ adiecit: eam unam rem maximè ratus conciliaturam Romanis principũ Hiſpaniæ amicitiam. Sed cum iniuſſu Boſtaris præfecti ſatis ſciret nihil obſidum cuſtodes facturos eſſe, Boſtarem ipſum arte aggreditur. Caſtra extra urbem in ipſo litore habebat Boſtar, ut aditum ex portu intercluderet Romanis. ibi eum in ſecretum abductum, uelut ignorantẽ monet in quo ſtatu ſit res. Metum continuiſſe ad eam diem Hiſpanorũ animos, quia procul Romani abeſſent: nunc cis Iberũ caſtra Romana eſſe, arcem tutam, perfugiumq́ꝫ nouas uolentibus res. itaqꝫ quos metus nõ teneat, beneficio & gratia deuinciendos eſſe. Miranti Boſtari, percunctantiq́ꝫ, quodnam id ſubitum tantæ rei donũ poſsit eſſe, Obſides, inquit, in ciuitates remitte. id priuatim parentibus, quorũ maximum nomen in ciuitatibus eſt ſuis, et publicè populis gratũ erit. Vult ſibi quiſque credi, & habita fides ipſam plerunqꝫ obligat fidem. Miniſterium reſtituendorum domos obſidum mihimet depoſco ipſe, ut opera quoque impenſa conſilium adiuuem meum, & rei ſuapte natura gratæ quantam inſuper gratiam poſsim, adijciam. Homini non ad cætera Punica ingenia callido ut perſuaſit, nocte clàm progreſſus ad hoſtium ſtationes, conuentis quibuſdam auxiliaribus Hiſpanis, & ab ijs ad Scipionem perductus, quid afferret expromit. Fide accepta dataq́ꝫ, ac loco & tempore cõſtituto ad obſides tradendos, Saguntum redit. diem inſequentem abſumpſit cũ Boſtare, mandatis ad rem agendam accipiendis. dimiſſus cum ſe nocte iturum, ut cuſtodias hoſtium falleret, conſtituiſſet, ad compoſitam cum ijs horam excitatis cuſtodibus puerorum profectus, ueluti ignarus in præparatas ſua fraude inſidias ducit. In caſtra Romana perducti, cætera omnia de reddendis obſidibus, ſicut cum Boſtare conſtitutum erat, acta per eundem ordinem, quaſi Carthaginienſium nomine ſic agerentur. Maior aliquanto Romanorum gratia fuit in re pari, quàm quanta futura Carthaginienſiũ fuerat. illos enim graues ſuperboſq́ꝫ in rebus ſecundis expertos, fortuna & timor mitigaſſe uideri poterat. Romanus primo aduentu, incognitus antè, ab re clementi liberaliq́ꝫ initium fecerat: & Acedux uir prudens haud fruſtra uidebatur ſocios mutaſſe. Itaqꝫ ingenti conſenſu ad defectionem omnes ſpectare: armaq́ꝫ extemplò mota forent, ni hyems, quæ Romanos quoque, & Carthaginienſes concedere in tecta coegit, interueniſſet. Hæc in Hiſpania quoqꝫ ſecunda æſtate Punici belli geſta, cum in Italia paululum interualli cladibus Romanis ſolers cunctatio Fabij feciſſet. quæ ut Annibalem non mediocri ſolicitum cura habebat, tandem eum militiæ magiſtrum delegiſſe Romanos cernentem, qui bellum ratione, non fortuna gereret: ita contempta erat inter ciues armatos pariter togatoſq́ꝫ, utiqꝫ poſtquam abſente eo, temeritate magiſtri equitum læto, ut uerius dixerim, quàm proſpero euentu, pugnatum fuerat. Acceſſerant duæ res ad augendam inuidiam dictatoris. una fraude ac dolo Annibalis: quòd cum à perfugis ei monſtratus ager dictatoris eſſet, omnibus circà ſolo ęquatis, ab uno eo ferrum ignemq́ꝫ & uim omnem hoſtium abſtineri iuſsit, ut occulti alicuius pacti ea merces uideri poſſet. altera ipſius facto, primo forſitan dubio, quia non expectata in eo ſenatus autoritas eſt: ad extremum haud ambiguè in maximam laudem uerſo, in permutandis captiuis: quod ſicut primo Punico bello factum erat, conuenerat inter duces Romanos, Pœnúmque, ut quæ pars plus reciperet quàm daret, argenti põdo bina & ſelibras in militem præſtaret. CCXLVII cum plures Romanus, quàm Pœnus recepiſſet, argentumq́ꝫ pro eis debitum, ſæpe iactata in ſenatu re, quoniam nõ conſuluiſſet patres, tardius rogaretur: inuiolatum ab hoſte agrum miſſo Romam filio uendidit, fidemq́ꝫ publicam impendio priuato exoluit. Annibal pro Gerionis mœnibus, cuius urbis captæ atqꝫ incenſæ ab ſe in uſum horreorum pauca reliquerat tecta, ſtatiua habebat. inde frumentatum duas exercitus partes mittebat: cum tertia ipſe expedita in ſtatione erat, ſimul caſtris præſidio, & circunſpectans necunde impetus in frumentatores fieret. Romanus tũc exercitus in agro Larinati erat. præerat Minu-

tius magiſter equitum,profecto,ſicut antè dictum eſt,ad urbem dictatore. Cæterùm A
caſtra,quæ in monte alto,ac tuto loco poſita fuerant,iam in planum deferuntur: agita
banturq́; pro ingenio ducis conſilia callidiora, ut impetus aut in frumentatores palan
tes,aut in caſtra relicta cum leui manu præſidioq́; fieret. Nec Annibalem feſellit, cum
duce mutatam eſſe belli rationem,& ferocius, quàm conſultius,rem hoſtes geſturos.
Ipſe autem(quod minimè quis crederet)cum hoſtis propius eſſet,tertiam partem mi-
litum frumentatū,duabus in caſtris retentis,dimiſit: deinde caſtra ipſa propius hoſtē
mouit,duo fermè à Gerione millia,in tumulū hoſti conſpectū: ut intentum ſciret eſſe
ad frumentatores,ſi qua uis fieret,tutandos. Propior inde ei,atq; ipſis imminens Ro-
manorū caſtris tumulus apparuit:ad quē capiendū,ſi luce palàm iretur,quia haud du-
bie hoſtibus breuiore uia præuentus eſſet, nocte clàm miſsi Numidæ ceperunt. quos
tenenteis locū contempta paucitate Romani poſtero die cum eieciſſent, ipſi eò trans-
ferūt caſtra. Tum itaq; ut exiguum ſpacij uallū à uallo aberat, & id ipſum totū propè
cōpleuerat Romana acies,ſimul & per auerſa caſtra à caſtris Annibalis equitatus cum
leui armatura emiſſus in frumentatores latè cædem fugamq́; hoſtiū palatorum fecit.
nec acie certare Annibal auſus:quia tanta paucitate uix caſtra,ſi oppugnarentur, tuta-
ri poterat.iamq́; artibus Fabij pars exercitus aberat,iam fermè ſedendo et cunctando,
bellum gerebat,receperatq́; ſuos in priora caſtra,quæ pro Gerionis mœnibus erant.
Iuſta quoq; acie,& collatis ſignis dimicatum,quidā autores ſunt.primo concurſu Pœ
num uſque ad caſtra fuſum,inde eruptione facta repentè uerſum terrorem in Roma-
nos:Numerij Decimi Samnitis deinde aduentu prælium reſtitutum.hunc principem
genere ac diuitijs nō Bouiani modò,unde erat,ſed toto Samnio,iuſſu dictatoris octo
millia peditum, & equites ducentos adducentem in caſtra,ab tergo cum apparuiſſet
Annibali,ſpem parti utrique præbuiſſe noui ſubſidij: tumq́; Fabio ab Roma uenien-
te,Annibalem inſidiarum quoque aliquid timentem recepiſſe ſuos:Romanum inſecu B
tum,adiuuante Samnite duo caſtella eo die expugnaſſe: ſex millia hoſtium cæſa,quin-
que admodum Romanorum. tamen in tam pari propè clade famam egregiæ uicto-
riæ cum uanioribus literis magiſtri equitum Romam perlatam. De his rebus per-
ſæpe & in ſenatu & in concione actum eſt. Cum læta ciuitate dictator unus nihil nec
famæ,nec literis crederet,ut ſi uera omnia eſſent,ſecunda ſe magis quàm aduerſa time
re diceret:tum M. Metellus tribunus plebis,id unum enimuero ferendum eſſe negat:
non præſentem ſolum dictatorem obſtitiſſe rei bene gerendæ, ſed abſentem etiā ge-
ſtę obſtare: & in ducendo bello ſedulò tempus terere,quo diutius in magiſtratu ſit,ſo
lusq́; & Romæ & in exercitu imperium habeat.quippe conſulum alterum in acie ceci
diſſe,alterū ſpecie claſsis Punicæ perſequendæ procul ab Italia ablegatum. duos præ-
tores Sicilia atque Sardinia occupatos, quorum neutra hoc tempore prouincia præ-
tore egeat. M. Minutium magiſtrum equitum,ne hoſtem uideret, ne quid rei bellicæ
gereret,propè in cuſtodia habitum. Itaque hercule non Samniū modò, quo iam tan-
quam trans Iberum agro Pœnis conceſſum ſit,ſed Campanum,Calenumq́;, & Faler-
num agrum peruaſtatos eſſe,ſedente Caſilini dictatore, & legionibus populi Roma-
ni agrum ſuum tutante.exercitum cupientem pugnare,& magiſtrum equitum, clau-
ſos propè intra uallum retentos,tanquā hoſtibus captiuis arma adempta. tandem ut
abſceſſerit inde dictator,ut obſidione liberatos extra uallum egreſſos fudiſſe,ac fugaſ-
ſe hoſteis.Quas ob res, ſi antiquus animus plebi Romanæ eſſet, audacter ſe laturum
fuiſſe de abrogando Q. Fabij imperio.Nunc modicam rogationem promulgaturum
de æquando magiſtri equitum & dictatoris iure:nec tamen ne ita quidem prius di-
mittendum ad exercitum Q. Fabium, quàm conſulem in locum C. Flaminij ſuffe-
ciſſet. Dictator concionibus ſe abſtinuit, in actione minimè popularis. ne in ſenatu
quidem ſatis æquis auribus audiebatur, tunc cum hoſtem uerbis extolleret, bien-
nijq́; clades per temeritatem atque inſcitiam ducum acceptas referret: magiſtróque
equitum, quòd contra edictum ſuum pugnaſſet,rationem diceret reddendam eſſe. ſi
penes

A penes ſe ſumma imperij conſilijq́ ſit, propediem effecturum ut ſciant homines, bono imperatori haud magni fortunam momenti eſſe, mentē, rationemq́ dominari. ſe ſuo tempore, & ſine ignominia ſeruaſſe exercitum, quàm multa millia hoſtium occidiſſe, ducere maiorem gloriam eſſe. Huius generis orationibus fruſtra habitis, & conſule creato M. Attilio Regulo, ne præſens de iure imperij dimicaret, pridie quàm rogationis ferendæ dies adeſſet, nocte ad exercitum abijt. Luce orta cum plebis cōcilium eſſet magis tacita inuidia dictatoris, fauorq́ magiſtri equitum animos uerſabat, quàm ſatis audebant homines ad ſuadendum quod uulgo placebat, prodire: & fauore ſuperāte, autoritas tamē rogationi deerat. Vnus inuentus eſt ſuaſor legis C. Terentius Varro, qui priore anno prætor fuerat, loco non humili ſolum, ſed etiam ſordido ortus. patrē lanium fuiſſe ferunt, ipſum inſtitorem mercis, filioq́ hoc ipſo in ſeruili eius artis miniſterio uſum. Is iuuenis ubi ex eo genere quæſtus pecunia à patre relicta, animum ad ſpem liberalioris fortunæ adiecit, togaq́ & forum placuere, proclamando pro ſordidis hominibus, cauſiſq́ aduerſus rem & famam bonorum, primùm in notitiā populi, deinde ad honorem peruenit. quæſtura quoq́, & duabus ædilitatibus, plebeia & curuli, poſtremò & prętura perfunctus, iam ad conſulatus ſpem cum attolleret animos, haud parum callidè auram fauorabilis populi ex dictatoria inuidia petijt: ſicq́ plebis unus gratiam tulit. Omnes eam rogationem, quiq́ Romæ, quiq́ in exercitu erant, æqui atq́ iniqui, præter ipſum dictatorem, in contumeliam eius latā acceperunt. ipſe qua grauitate animi criminantes ſe ad multitudinem inimicos tulerat, eadem & populi in ſe ſæuientis iniuriam tulit. acceptiſq́ in ipſo itinere literis ſenatuſcōſulti de æquato imperio, ſatis fidens haudquaquam cum imperij iure artem imperandi æquatam, cúmque inuicto à ciuibus, hoſtibuſq́ animo ad exercitum redijt. Minutius uerò cum iam antè uix tolerabilis fuiſſet, ſecundis rebus ac fauore uulgi: tum utique immodicè

B immodeſtè que non Annibale magis uicto ab ſe quàm Fabio gloriari. Illum in rebus aſperis unicum ac parem ducem quæſitum Annibali, maiorem minori, dictatorem magiſtro equitum, quòd nulla memoria habeat annalium, iuſſu populi æquatum in eadem ciuitate, in qua magiſtri equitum uirgas ac ſecures dictatoris tremere atque horrere ſoliti ſunt. in tantum ſuam felicitatem, uirtutem que enituiſſe. ergo ſecuturum ſe fortunam ſuam, ſi dictatoris cunctatio in ſegnitie deorum hominum que iudicio damnata perſtaret. Itaque quo die primum congreſſus eſt cum Fabio, ſtatuendum omnium primùm ait eſſe, quemadmodum imperio adæquato utantur. ſe optimum ducere, aut diebus alternis, aut, ſi maiora interualla placerent, partitis temporibus alternis ſummum ius imperium que eſſe, ut par hoſti non ſolum conſilio, ſed uiribus etiam eſſet, ſi quam occaſionem rei gerendæ habuiſſet. Q. Fabio haudquaquam id placere: omnia enim fortunam habituram, quæcunque temeritas collegæ habuiſſet. ſibi communicatum cum illo, ſed non ademptum imperium eſſe. itaque ſe nunquam uolentem parte, qua poſſet, rerum conſilio gerendarum ceſſurum: nec ſe tempora, aut dies imperij cum eo, ſed exercitus diuiſurum: ſuis que conſilijs, quoniam omnia non liceret, quæ poſſet, ſeruaturum. Ita obtinuit ut legiones, ſicut conſulibus mos eſſet, inter ſe diuiderent. prima & quarta Minutio, ſecunda & tertia Fabio euenerunt. item equites pari numero, ſocium que & Latini nominis auxilia diuiſerunt. caſtris ſe quoque ſeparari magiſter equitum uoluit. Duplex inde Annibali gaudium fuit (neque enim quicquam eorum quæ apud hoſtes agerentur, eum fallebat, & perfugis multa indicantibus, & per ſuos explorantem) nam & liberam Minutij temeritatem ſe ſuo modo capturum, & ſolertiæ Fabij dimidium uirium deceſsiſſe. Tumulus erat inter caſtra Minutij, Pœnorumq́. eū qui occupaſſet, haud dubie iniquiorem erat hoſti locum facturus. eum non tam capere ſine certamine uolebat Annibal, quanquam id operæprecium erat, quàm cauſam certaminis cum Minutio, quem ſemper occurſurum ad obſiſtendum ſatis ſciebat, contrahere. Ager omnis medius erat prima ſpecie inutilis inſidiatori, quia nō modò ſylueſtre quicquā, ſed ne uepribus

quidem ueſtitum habebat:re ipſa natus tegendis inſidijs,eo magis quòd in nuda ualle
nulla talis fraus timeri poterat.& erant in anfractibus cauæ rupes, ut quædam earum
ducenos armatos poſſent capere.In has latebras, quot quemq; locũ apte inſidere po-
terant,quinq; millia conduntur peditum equitumq;.necubi tamẽ aut motus alicuius
temerè egreſsi,aut fulgor armorũ fraudem in ualle tam aperta detegeret, miſsis pau-
cis prima luce ad capiendum quem antè diximus tumulum, auertit oculos hoſtium.
Primo ſtatim conſpectu contempta paucitas,ac ſibi quiſque depoſcere pellendos in-
de hoſteis. ad locum capiendum dux ipſe inter ſtolidiſsimos ferociſsimosq; ad arma
uocat,& uanis animis & minis increpat hoſtem. Principiò leuem armaturã dimittit,
deinde conſerto agmine mittit equites:poſtremò,cum hoſtibus quoque ſubſidia mit
ti uideret,inſtructis legionibus procedit.Et Annibal laborantibus ſuis alia atque alia
creſcente certamine mittens auxilia peditum equitumq;, iam iuſtam expleuerat aciẽ,
ac totis utrinq; uiribus certabatur.Prima leuis armatura Romanorum præoccupatũ
inferiore loco ſuccedens tumulum,pulſa detruſáque terrorem in ſuccedentem intulit
equitem, & ad ſigna legionum refugit. peditum acies inter perculſos impauida ſola
erat:uidebaturq;,ſi iuſta,aut ſi recta pugna eſſet,haudquaquam impar futura.tantum
animorum fecerat proſperè ante paucos dies res geſta.ſed exorti repentè inſidiatores
eum tumultum terroremq; in latera utrinque,ab tergóq; incurſantes fecerunt,ut neq;
animus ad pugnam, neq; ad fugam ſpes cuiquam ſupereſſet. Tunc Fabius primò cla-
more pauentium audito,dein conſpecta procul turbata acie:Ita eſt,inquit,nõ celerius
quàm timui,deprehendit fortuna temeritatem.Fabio æquatus imperio, Annibalem
& uirtute & fortuna ſuperiorem uidet.ſed aliud iurgandi ſuccenſendíq; tempus erit:
nunc ſigna extra uallum proferte. uictoriam hoſti extorqueamus,confeſsionem erro-
ris ciuibus. Iam magna ex parte cæſis alijs,alijs circunſpectantibus fugam, Fabiana ſe
acies repentè uelut cœlo demiſſa ad auxilium oſtendit.itaque priuſquam ad coniectũ
teli ueniret,aut manum conſereret,& ſuos à fuga effuſa,& à feroci pugna hoſteis con-
tinuit.Qui ſolutis ordinibus uagè diſsipati erant,undiq; confugerunt ad integrã aciẽ.
qui plures ſimul terga dederant,conuerſi in hoſtem,uoluentesq; orbem, nunc ſenſim
referre pedem,nunc conglobati reſtare.ac iam propè una acies facta erat uicti atq; in-
tegri exercitus,inferebant́que ſigna in hoſtem: cum Pœnus receptui cecinit,palàm fe-
rente Annibale, ab ſe Minutium,ſe à Fabio uictum. Ita per uariam fortunam diei ma-
iore parte exacta, cum in caſtra reditum eſſet: Minutius conuocatis militibus. Sæpe
ego,inquit,audiui milites, eum primum eſſe uirum, qui ipſe conſulat quid in rem ſit:
ſecundum, eum qui bene monenti obediat: qui nec ipſe conſulere, nec alteri parêre
ſcit,eum extremi ingenij eſſe. Nobis quoniam prima animi ingenijq; negata ſors eſt,
ſecundam ac mediam teneamus: & dum imperare diſcimus, parêre prudenti in ani-
mum inducamus.Caſtra cum Fabio iungamus. ad prætorium eius ſigna cum tulerí-
mus, ubi ego eum parentem appellauero, quòd beneficio eius erga nos, ac maieſtate
eius dignum eſt:uos milites eos,quorum uos modò arma dexteræq; texerunt,patro-
nos ſalutabitis:& ſi nihil aliud,gratorum certè nobis animorum gloriam dies hæc de-
derit. Signo dato, conclamatur inde ut colligantur uaſa. profecti agmine incedentes
ad dictatoris caſtra,in admirationẽ & ipſum,& omnes qui circà erant,conuerterunt.
Vt conſtituta ſunt ante tribunal ſigna,progreſſus ante alios magiſter equitum cũ pa-
trem Fabium appellaſſet,circunfuſosq; militum eius totum agmen patronos conſalu
taſſet:Parentibus,inquit,meis dictator,quibus te modò nomine, quo fando poſſum,
æquaui,uitam tantum debeo:tibi cùm meam ſalutem, tum omnium horum.itaq; ple
biſcitum,quo oneratus magis,quàm honoratus ſum,primus antiquo,abrogóque:&
quod tibi mihiq;,quod meo exercitui tuoq;,conſeruato ac cõſeruatori ſit felix, ſub im
perium auſpiciumq; tuum redeo,& ſigna hæc legionesq; reſtituo. tu quæſo placatus
me magiſtrũ equitũ,hos ordinibus ſuis quẽq; teneri iubeas.Tum dextræ interiunctę:
militesq; concione dimiſſa à notis ignotiſq; benignè atq; hoſpitaliter inuitati, lætusq;
dies

A dies ex admodum triſti paulo antè, ac propè execrabili factus. Romæ, ut eſt perlata fama rei geſtę, dein literis non magis ipſorum imperatorum, quàm uulgo militum ex utroq; exercitu affirmata, pro ſe quiſq; Maximum laudibus ad cœlum ferre. Par gloria apud Annibalem, hoſteiſq; Pœnos erat: ac tum demũ ſentire, cum Romanis, atq; in Italia bellum eſſe: nam biennio antè adeò & duces Romanos, & milites ſpreuerant, ut uix cum eadem gente bellum eſſe crederẽt, cuius terribilem eam famam à patribus accepiſſent. Annibalem quoq; ex acie redeuntem dixiſſe ferunt, tandem eam nubem, quæ ſederet in iugis montium, ſolicitatam procella imbrem dediſſe. Dum hæc geruntur in Italia, Cn. Seruilius Geminus conſul cum claſſe nauium circumuectus Sardinię & Corſicæ oram, et obſidibus utrinq; acceptis, in Africam tranſmiſit: & priuſquam in continentẽ deſcenſiones faceret, Meninge inſula uaſtata, & ab incolentibus circa eam, ne & ipſorum ureretur diriperetur'q; ager, decem talentis argenti acceptis, ad litora Africæ acceſsit, copiaſq; expoſuit. Inde ad populandum agrum ducti milites, naualeſq; ſocij iuxtà effuſi, ac ſi inſulas cultorum egenteis prædarentur. itaq; in inſidias temerè illati, cum à frequẽtibus palantes, & locorum ignari circumuenirẽtur, cum multa cæde, ac fœda fuga retro ad naues compulſi ſunt. Ad mille hominum, cum his Sempronio Bleſo quæſtore amiſſo, claſsis à litoribus hoſtium plenis trepidè ſoluta in Siciliam curſum tenuit: tradita'que Lilybæi tota Attilio prætori, ut ab legato eius P. Sura Romam reduceretur. ipſe per Siciliam pedibus profectus, freto in Italiam traiecit: literiſq; Fabij accitus & ipſe, & collega eius M. Attilius, ut exercitũ ab ſe exacto iam propè ſemeſtri imperio acciperent. Omnium propè annales Fabium dictatorem aduerſus Annibalem rem geſsiſſe tradũt. Cœlius etiam eum à populo creatum dictatorem ſcribit. Sed & Cœlium & cæteros fugit, uni conſuli Cn. Seruilio, qui tunc procul in Gallia prouincia aberat, ius fuiſſe dicendi dictatoris: quam moram quia expectare ter-
B rita iam clade ciuitas non poterat, eò decurſum eſſe ut à populo crearetur qui pro dictatore eſſet: res inde geſtas, gloriamq; inſignem ducis, & augendæ titulum imaginis poſteris, ut dictator pro prodictatore diceretur, facile obtinuiſſe. Conſules M. Attilius Regulus, Cn. Seruilius Geminus exercitu accepto, hybernaculis maturè communitis (tum enim autumni erat tempus) Fabij artibus cum ſumma inter ſe concordia bellum geſſerunt. Frumentatum exeunti Annibali diuerſis locis opportunè aderant, carpentes agmen, palanteſq; excipientes. in caſum uniuerſæ dimicationis, quam omnibus artibus petebat hoſtis, non ueniebant. adeoq; inopia eſt coactus Annibal, ut niſi tum fugæ ſpeciem abeundo timuiſſet, Galliam repetiturus fuerit: nulla relicta ſpe alendi exercitus in eis locis, ſi inſequentes conſules eiſdem artibus bellum gererent. Cum ad Gerionem iam hyeme impendente conſtitiſſet bellum, Neapolitani legati Romam uenère. ab ijs quadraginta pateræ aureæ magni ponderis in curiam illatæ, atq; ita uerba facta, ut dicerent, ſcire ſe Romani populi ærarium bello exhauriri: & cum iuxtà pro urbibus agriſq; ſociorum, ac pro capite atq; arce Italiæ urbe Romana atq; imperio geratur, æquum cenſuiſſe Neapolitanos, quod auri ſibi cùm ad ipſorum ornatum, tum ad ſubſidium fortunæ à maioribus relictum foret, eo iuuare populum Romanum. ſi quam opem in ſeſe crederent, eodem ſtudio fuiſſe oblaturos. gratum ſibi patres Romanos populumq; facturum, ſi omnes res Neapolitanorum ſuas duxiſſent: dignoſq; iudicauerint, à quibus donum animo ac uoluntate eorum, qui libentes darent, quàm re maius amplius'que, acciperent. Legatis gratiæ actæ pro munificentia, curaq;. patera, quæ ponderis minimi fuit, accepta. Per eoſdẽ dies ſpeculator Carthaginienſis, qui per biennium feſellerat, Romæ deprehenſus, præciſiſq; manibus dimiſſus: & ſerui quinque & uiginti in crucem acti, quòd in campo Martio cõiuraſſent. indici data libertas, & æris grauis uiginti millia. Legati & ad Philippum Macedonum regem miſsi ad depoſcendum Demetrium Pharium, qui bello uictus ad eum fugiſſet: alij in Ligures, ad expoſtulandum quòd Pœnum opibus auxilijs'que ſuis iuuiſſent: ſimul ad uiſendum ex propinquo, quæ in Boijs atque Inſubribus gererentur. Ad

Pineum

Pineum quocꝫ regem in Illyricos legati miſsi ad ſtipendium,cuius dies exierat,poſcē- A
dum:aut ſi diem proferre uellet,obſides accipiendos.adeò,etſi bellum ingens in ceruicibus erat,nullius uſquam terrarum rei cura Romanos,ne longinqua quidem,effugiebat.In religionem etiam uenit,ædem Concordiæ,quam per ſeditionem militarē biennio antè L.Manlius prætor in Gallia uouiſſet,locatam ad id tempus non eſſe. itaque duumuiri ad eā rem creati ab Aemylio prætore urbis, Cn. Pupius,& Cæſo Quintius Flaminius,ædem in arce faciendam locauerunt.Ab eodem prætore ex ſenatuſconſulto literæ ad conſules miſſæ:ut ſi ijs uideretur, alter eorum ad cōſules creandos Romā ueniret.ſe in eam diem,qua iuſsiſſent, comitia edicturum. Ad hæc à conſulibus reſcriptum, ſine detrimento reipublicæ abſcedi non poſſe ab hoſte. itaque per interregem comitia habenda eſſe potius,quàm cōſulum alter à bello auocaretur. Patribus rectius uiſum eſt,dictatorem à Conſule dici comitiorum habendorum cauſa.Dictus L.Veturius Philo,M.Pomponium Mathonem magiſtrum equitum dixit. His uitio creatis, iuſsiſꝗ die quartodecimo ſe magiſtratu abdicare,ad interregnum res redijt. Conſulibus prorogatū in annum imperiū.interreges proditi à patribus,Cn. Claudius,Appij filius,Cento:inde P.Cornelius Aſina.in eius interregno comitia habita, magno certamine patrum ac plebis.C.Terentium Varronem,ſui generis hominem,plebi inſectatione principum popularibuſꝗ artibus cōciliatum, ab Q. Fabij opibus & dictatorio imperio concuſsis,aliena inuidia ſplendentem,uulgus etiam extrahere ad cōſulatum nitebatur.patres ſumma ope obſtabant,ne ſe inſectando,ſibi æquari aſſueſcerent homines.Bebius Herennius tribunus plebis,cognatus C. Terentij, criminando nō ſenatum modò, ſed etiā augures, quòd dictatorē prohibuiſſent comitia perficere,per inuidiam eorum fauorem candidato ſuo conciliabat. Ab hominibus nobilibus per multos annos bellum quærentibus Annibalem in Italiam adductū:ab ijſdem, cum debellari poſsit,fraude id bellum trahi.cum quatuor militum legionibus uniuerſis pugnari B
poſſe apparuiſſet,eò quòd M.Minutius abſente Fabio proſperè pugnaſſet,duas legiones hoſti ad cædem obiectas:deinde ex ipſa cæde ereptas,ut pater patronuſꝗ appellaretur,qui prius uincere prohibuiſſet Romanos,quàm uinci.Conſules deinde Fabianis artibus, cum debellari poſſet, bellum traxiſſe.Id fœdus inter omnes nobiles ictū: nec finem antè belli habituros, quàm Cōſulem uerè plebeium, id eſt, hominem nouū feciſſent.nam plebeios nobiles iam eiſdem initiatos eſſe ſacris,& contemnere plebem ex quo contemni deſierint à patribus,cœpiſſe.Cui nō id apparet?id actum & quæſitū eſſe,ut interregnum iniretur:ut in patrum poteſtate comitia eſſent.id conſules ambos ad exercitū morando quæſiſſe.id poſtea,quia inuitis ijs dictator eſſet dictus comitiorum cauſa,expugnatum eſſe,ut uitioſus dictator per augures fieret.Abhorrère igitur interregnum eos:conſulatum unum certè plebis Romanæ eſſe:populum liberius habiturum,ac daturum ei,qui magis uincere quàm diu imperare malit. Cum his orationibus accenſa plebs eſſet,tribus patricijs petentibus,P.Cornelio Merenda,L.Mālio Volſone,M.Æmylio Lepido,duobus nobilibus iam familiaribus plebi,C.Attilio Serrano,& Q.Ælio Pæto,quorum alter pontifex,alter augur erat,C. Terentius conſul unus creatur,ut in manu eius eſſent comitia rogando collegæ. Tum experta nobilitas,parum fuiſſe uirium in competitoribus eius, L. Aemylium Paulum, qui cum M.Lælio conſul fuerat,& damnatione collegæ,& ſua propè ambuſtus euaſerat,infeſtum plebi,diu ac multum recuſantem ad petitionem compellit.is proximo comitiali die,concedentibus omnibus qui cum Varrone certauerant, par'que magis in aduerſando, quàm collega datur conſuli. Inde prætoria comitia habita. creati M. Pomponius Matho, & P.Furius Philus. Romæ iuris dicundi urbana ſors Pomponio, inter ciues Romanos & inter peregrinos P. Furio Philo euenit. Additi duo prætores,M. Claudius Marcellus in Siciliam, L. Poſthumius Albinus in Galliam. Omnes abſentes creati ſunt, nec cuiquam eorum præter Terentium conſulem, erat mandatus honos, quem iam non antea geſsiſſet, præteritis aliquot fortibus ac ſtrenuis uiris,

quia

A quia in tali tempore nullus nouis magiſtratus uidebatur mandandus. Exercitus quoque multiplicati ſunt. Quantæ autem peditum equitumq́ꝫ additæ ſint copiæ, adeò & numero & genere copiarum uariant autores, ut uix quicquam ſatis certum affirmare auſim. Decem millia nouorum militum alij ſcripta in ſupplementum: alij nouas quatuor legiones quinqꝫ legionibus additas, ut nouem legionibus rem gererent. numero quoqꝫ peditum equitumq́ꝫ legiones auctas, millibus peditum, & cētenis equitibus in ſingulas adiectis, ut quina millia peditum, treceni equites eſſent: ſocij duplicem numerum equitum darent, pedites æquarent. Septem & octoginta millia armatorum, & ducentos in caſtris Romanis, cum pugnatum ad Cannas eſt, quidam autores ſunt. Illud haudquaquam diſcrepat, maiore conatu atque impetu rem actam, quàm prioribus annis, quia ſpem poſſe uinci hoſtem dictator præbuerat. Cæterùm prius quam ſigna ab urbe nouę legiones mouerent, decemuiri libros adire atqꝫ inſpicere iuſſi, propter territos uulgò homines nouis prodigijs. nam & Romæ in Auentino, & Ariciæ nunciatum erat, ſub idem tempus lapidibus pluiſſe: & multo cruore, ſigna in Sabinis cædis, aquas è fonte calidas manaſſe. id quidem & quòd ſæpius acciderat, magis terrebat. & in uia Fornicata, quæ ad campum erat, aliquot homines de cœlo tacti, exanimatiq́ꝫ fuerant. Ea prodigia ex libris procurata. Legati à Peſto pateras aureas Romam attulerunt. ijs ſicut Neapolitanis, gratię actę, aurum non acceptum. Per eoſdem dies ab Hierone claſſis Hoſtiam cum magno commeatu acceſsit. legati in ſenatum introducti nunciarunt, cædem C. Flaminij conſulis exercitusq́ꝫ allatam adeò ægre tuliſſe regē Hieronem, ut nulla ſui propria, regniq́ꝫ ſui clade moueri magis potuerit. itaqꝫ, quanquam probè ſciat magnitudinem populi Romani admirabiliorem propè aduerſis rebus, quàm ſecundis eſſe, miſſa tamen à ſe omnia, quibus à bonis fidelibusq́ꝫ ſocijs bella iuuari ſoleant. quæ ne accipere abnuant, magnopere ſe PC orare. Iam omnium primū

B ominis cauſa uictoriam auream pondo CCCXX afferre ſeſe: acciperent eam, tenerētq́ꝫ & haberent propriam & perpetuam. aduexiſſe etiam trecenta millia modiúm tritici, ducenta hordei, ne commeatus deeſſent. & quantum præterea opus eſſet, quò iuſsiſſent, ſubuecturos. Milite atqꝫ equite ſcire niſi Romano Latiniq́ꝫ nominis nō uti populum Romanum: leuium armatorum auxilia etiam externa uidiſſe in caſtris Romanis. itaqꝫ miſiſſe mille ſagittariorum ac funditorum aptam manum aduerſus Baleares ac Mauros, pugnacesq́ꝫ alias miſsili telo gentes. Ad ea dona conſilium quoqꝫ addebant, ut prætor, cui prouincia Sicilia eueniſſet, claſſem in Africam trajceret, ut & hoſtes in terra ſua bellum haberent, minusq́ꝫ laxamenti daretur ijs ad auxilia Annibali ſummittenda. Ab ſenatu ita reſponſum regi eſt. Virum bonum, egregiumq́ꝫ ſocium Hieronē eſſe, atqꝫ uno tenore, ex quo in amicitiā populi Romani uenerit, fidem coluiſſe, ac rem Romanam omni tempore ac loco munificè adiuuiſſe: id perinde ac deberet, pergratum populo Romano eſſe. Aurum & à ciuitatibus quibuſdam allatum, gratia rei accepta non accepiſſe populum Romanū: uictoriam, omenq́ꝫ accipere: ſedemq́ꝫ ei ſe diuæ dare, dicare Capitolium, templū Iouis Optimi Maximi. in ea arce urbis Romæ ſacratam, uolentem propitiamq́ꝫ, firmam ac ſtabilem fore populo Romano. Funditores, ſagittarijq́ꝫ, & frumentum traditū conſulibus. Quinqueremes ad nauium claſſem, quæ cum T. Octacilio proprætore in Sicilia erant, quinqꝫ & uiginti additæ, permiſſumq́ꝫ eſt, ut ſi è repub. cenſeret eſſe, in Africam trajceret. Delectu perfecto, conſules paucos morati dies, dum ſocij ab nomine Latino uenirent. Milites tunc, quod nunquā antea factum erat, iureiurando à tribunis militum adacti, iuſſu cōſulū cōuenturos, neqꝫ iniuſſu abituros. nam ad eam diem nihil prȩter ſacramentum fuerat: & ubi ad decuriatū aut centuriatum conueniſſent, ſua uoluntate ipſi inter ſe equites decuriati, centuriati pedites cōiurabant, ſeſe fugæ atqꝫ formidinis ergò non abituros, neqꝫ ex ordine receſſuros, niſi teli ſumendi, aut petendi, aut hoſtis feriendi, aut ciuis ſeruandi cauſa. id ex uoluntario inter ipſos fœdere à tribunis ad legitimam iuriſiurandi adactionē tranſlatum. Cōciones prius quàm urbe ſigna mouerētur, cōſulis Varronis multæ ac feroces fuére,

Digitized by Google

fuere,denunciantes,bellum accerſitum in Italiam ab nobilibus,manſurumq́ in uiſce- A
ribus reipublicæ,ſi plures Fabios imperatores haberet,ſe quo die hoſtẽ uidiſſet, pro-
fligaturum. Collegæ eius Pauli una,pridie quàm ex urbe proficiſcerẽtur,cõcio fuit,
uerior,quàm gratior populo, qua nihil inclementer in Varronem dictum,niſi id mo
dò,Mirari ſe,quomodo quis dux,prius quàm aut ſuum,aut hoſtium exercitum, loco
rum ſitum,naturam regionis noſſet:iam nunc locatus in urbe ſciret,quæ ſibi agẽda ar-
mato forent:& diem quoq; prædicere poſſet,qua cum hoſte ſignis collatis eſſet dimi-
caturus.Se quæ conſilia magis res dent hominibus,quàm homines rebus,ea ante tem
pus immatura non præcepturum.optare,ut quæ cautè atq; conſultè geſta eſſent,ſatis
proſperè euenirent.temeritatem præterquam quòd ſtulta ſit,infelicem etiam ad id lo
corum fuiſſe. Eum ſua ſponte apparebat tuta celeribus conſilijs præpoſiturũ: & quo
id conſtantius perſeueraret,Q.Fabius Maximus ſic eum proficiſcentem allocutus fer
tur.Si aut collegam(id quod mallem)tui ſimilem L.Æmyli haberes,aut tu collegę tui
ſimilis eſſes,ſuperuacanea eſſet oratio mea.nam & duo boni cõſules etiam me tacẽte
omnia è republica fide ueſtra faceretis: & mali nec mea uerba auribus ueſtris,nec cõſi
lia animis reciperetis nunc. & collegam tuum,& te talem uirum intuenti mihi tecum
omnis oratio eſt:quem uideo nequicquam & uirum bonum,& ciuem fore, ſi altera
parte claudicet reſpublica,malis conſilijs idem ac bonis iuris & poteſtatis erit. Erras
enim L. Paule, ſi tibi minus certaminis cum C. Terentio,quàm cum Annibale futu-
rum cenſes.neſcio an infeſtior hic aduerſarius,quàm ille hoſtis maneat. & cum illo in
acie tantum,cum hoc omnibus locis ac temporibus certaturus es,& aduerſum Anni-
balẽ legionesq́; eius tuis equitibus ac peditibus pugnandũ tibi eſt: Varro dux tuis mi
litibus te eſt oppugnaturus.Ominis etiam tibi cauſa abſit C.Flaminij memoria. tamẽ
ille conſul demum,et in prouincia,& ad exercitum cœpit furere:hic prius quàm pete-
ret conſulatum, deinde in petendo conſulatu:nunc quoq; conſul, prius quàm caſtra B
uideat,aut hoſtem,inſanit.& qui tantas iam nunc procellas,prælia atq; acies iactando
inter togatos ciet,quid inter armatam iuuentutem cenſes facturum? & ubi extempló
uerba res ſequitur? Atqui ſi hic,quod facturum ſe denunciat,extempló pugnauerit:
aut ego rem militarem,belli hoc genus,hoſtem hũc ignoro,aut nobilior alius Thraſy
meno locus noſtris cladibus erit.Nec gloriandi tempus aduerſus unum eſt:& ego cõ
temnendo potius quàm appetendo gloriam, modum exceſſerim.ſed ita res habet. u
na ratio belli gerendi aduerſus Annibalem eſt,qua ego geſsi.nec euentus modò hoc
docet:ſtultorum iſte magiſter eſt:ſed eadem ratio quę fuit,futuraq́;,donec res eędem
manebunt,immutabilis eſt. In Italia bellũ gerimus,in ſede ac ſolo noſtro. omnia cir-
ca plena ciuium ac ſociorum ſunt armis,uiris,equis,commeatibus iuuant,iuuabunt'-
que:id iam fidei documentum in aduerſis rebus noſtris dederunt.meliores, pruden-
tiores, conſtantiores nos tempus dies'que facit. Annibal contrà, in aliena, in hoſtili
eſt terra, inter omnia inimica infeſtaq́;, procul à domo, procul à patria.neq; illi terra,
neq; mari eſt pax:nullæ eum urbes accipiunt, nulla mœnia: nihil uſquam ſui uidet, in
diem rapto uiuit.partem uix tertiam exercitus eius habet,quem Iberum amnem traie
cit.plures fames,quàm ferrum abſumpſit:nec is paucis iam uictum ſuppeditat.Dubi-
tas ergo quin cum ſedendo ſuperaturi ſimus,qui ſeneſcat in dies? non commeatus,nõ
ſupplementum, non pecuniam habeat? Quàm diu pro Gerionis,caſtelli Apuliæ ino-
pis,tanquam pro Carthaginis mœnibus pugnatum eſt? Sed ne aduerſus te quidẽ ego
gloriabor.Cn.Seruilius,atq; Attilius proximi cõſules, uide quemadmodum eum lu-
dificati ſint.Hæc una ſalutis eſt uia L.Paule, quam difficilem infeſtamq́; ciues ſibi ma-
gis,quàm hoſtes facient.idem enim tui,quod hoſtium milites,uolent: idem Varro cõ
ſul Romanus,quod Annibal Pœnus imperator,cupiet.duobus ducibus unus reſiſtas
oportet.reſiſtes autem,aduerſus famam rumoreſq́; hominum ſi ſatis firmus ſteteris:
ſi te neque collegæ uana gloria, neque tua falſa infamia mouerit. A' ueritate laborare
nimis ius ſæpe aiunt,extingui nunquam.Gloriam qui ſpreuerit, ueram habebit. Sine
timidum

A timidum pro cauto, tardum pro conſiderato, imbellem pro perito belli uocent. malo te ſapiens hoſtis metuat, quàm ſtulti ciues laudent. omnia audentem contemnet Annibal: nil temere agentem metuet. Nec ego, ut nihil agatur, ſed ut agentem te ratio ducat, non fortuna. tuæ poteſtatis ſemper, tuaq; omnia ſint. armatus intentusq; ſis, neq; occaſioni tuæ deſis, neq; ſuam occaſionem hoſti des. omnia non properanti clara, certaq; erunt. feſtinatio improuida eſt, & cæca. Aduerſus ea oratio conſulis haud ſanè læta fuit, magis fatentis ea quæ diceret, uera, q̃ facilia factu eſſe. Dictatori magiſtrum equitum intolerabilem fuiſſe, quid conſilij aduerſus collegam ſeditioſum ac temerarium uirum, atque autoritatis f[illegible]e? Se populare incendium priore conſulatu ſemiuſtum effugiſſe. optare ut omnia proſperè euenirent. at ſi quid aduerſi caderet, hoſtium ſe telis potius, quàm ſuffragijs iratorum ciuium caput obiecturum: Ab hoc ſermone profectum Paulum tradunt, proſequentibus primoribus patrum. Plebeium conſulem ſua plebs proſecuta, turba, quàm dignitate conſpectior. Vt in caſtra uenerunt, permiſto nouo exercitu ac uetere, caſtris bifariã factis, ut noua minora eſſent propius Annibali, in ueteribus maior pars, & omne robur uirium eſſet: tum anni prioris conſulem M. Attilium ætatem excuſantem Romam miſerunt. Cn. Seruilium in minoribus caſtris legioni Romanæ, & ſociûm peditum equitumq; duobus millibus præficiunt. Annibal quãquam parte dimidia auctas hoſtium copias cernebat, tamen aduentu cõſulum mirè gaudere. non ſolum enim nihil ex raptis in diem cõmeatibus ſuperabat, ſed ne unde raperet quidem, quicquã reliqui erat: omni undiq; frumento, poſteaquam ager parum tutus erat, in urbes munitas conuecto: ut uix decẽ dierũ, quod compertum poſtea eſt, frumentũ ſupereſſet, Hiſpanorumq; ob inopiam tranſitio parata fuerit, ſi maturitas temporum expectata foret. Cæterùm temeritati conſulis, ac præpropero ingenio materiam etiam fortuna dedit: quòd in prohibẽdis prædatoribus tumultuario prælio, ac procurſu ma-

B gis militum, quàm ex præparato, aut iuſſu imperatorum orto, haudquaquã par Pœnis dimicatio fuit. Ad mille & ſeptingentos cæſi: non plus centum Romanorum ſociorumq; occiſis. Cæterùm uictoribus effuſe ſequẽtibus metu inſidiarum obſtitit Paulus conſul: cuius eo die (nam alternis imperitabant) imperium erat: Varrone indignãte ac uociferante, emiſſum hoſtem è manibus: debellariq;, ni ceſſatum foret, potuiſſe. Annibal id damnum haud ægerrimè pati: quin potius credere, uelut ineſcatam temeritatem ferocioris conſulis, ac nouorum maximè militum eſſe. & omnia ei hoſtium haud ſecus, quàm ſua, nota erant: diſsimiles diſcordesq; imperitare, duas propè partes tyronum militum in exercitu eſſe. itaq; locũ & tempus inſidijs aptum ſe habere ratus, nocte proxima nihil præter arma ferenteis ſecum milites ducẽs, caſtra plena omnis fortunæ publicæ priuatæq; relinquit, transq; proximos monteis læua pedites inſtructos condit, dextra equites, impedimenta per cornua in medium agmen traducit: ut diripiendis uelut deſertis fuga dominorum caſtris occupatum, impeditumq; hoſtem opprimeret. Crebri relicti in caſtris igneis: ut fides fieret, dum ipſe longius ſpacium fuga pręriperet, falſa imagine caſtrorum, ſicut Fabium priore anno fruſtratus eſſet, tenere in locis cõſules uoluiſſe. Vbi illuxit, ſubductæ primò ſtationes, deinde propius adeuntibus inſolitũ ſilentium admirationem fecit. Iam ſatis comperta ſolitudine in caſtris, concurſus fit ad prætoria COSS. nunciantium fugam hoſtium adeò trepidam, ut tabernaculis ſtantibus caſtra reliquerint: quòq; fuga obſcurior eſſet, crebros etiã relictos ignes. Clamor inde ortus, ut ſigna proferri iuberent, ducerent'que ad perſequendos hoſteis, ac protinus caſtra diripienda. Et COS. alter uelut unus turbę militaris erat. Paulus etiam atq; etiam dicere, prouidendum pręcauendumq; eſſe. poſtremò cum aliter neq; ſeditionem neq; ducem ſeditionis ſuſtinere poſſet: M. Statiliũ præfectũ cum turma Lucanorum exploratum miſit. qui ubi adequitauit portis, ſubſiſtere extra munimẽta cęteris iuſsis, ipſe cũ duobus equitibus uallum intrauit: ſpeculatusq; omnia cũ cura renunciat, inſidias profectò eſſe: ignes in parte caſtrorum, quæ uergat in hoſtem, relictos: tabernacula aperta, & omnia cara in promptu relicta: argentum quibuſdã locis temerè per uias uelut obie-

ctum ad prædam uidiſſe. Quę ad detinendos à cupiditate animos nunciata erant, ea ac- A
cenderunt: & clamore ſublato à militibus, niſi ſignum detur, ſine ducibus ituros, haud-
quaquam dux defuit. nam extemplò Varro ſignum dedit proficiſcendi. Paulus, cum ei
ſua ſponte cunctanti pulli quoq; auſpicio nõ addixiſſent, obnunciari iam efferenti por-
ta ſigna collegę iuſſit. quod quanquam Varro ægrè eſt paſſus, Flaminij tamẽ recens ca
ſus, Claudijq; Cos. primo Punico bello memorata naualis clades religionẽ animo in-
cuſſit. Dij propè ipſi eo die magis diſtulere, quàm prohibuere imminẽtem peſtem Ro-
manis. nam fortè ita euenit, ut cũ referri ſigna in caſta iubenti Cos. milites nõ parêrent,
ſerui duo, Formiani unus, alter Sidicini equitis, qui Seruilio atq; Attilio COSS. inter pa
bulatores excepti à Numidis fuerant, profugerent eo die ad dominos: qui deducti ad
COSS. denunciant, omnem exercitum Annibalis trans proximos montes ſedere in inſi
dijs. Horum opportunus aduentus COSS. imperij potentes fecit, cum ambitio alterius
ſuam primùm apud eos praua indulgentia maieſtatem ſoluiſſet. Annibal poſteaquam
motos magis incõſultè Romanos, quàm ad ultimũ temerè euectos uidit, nequicquam
detecta fraude in caſtra redijt. ibi plures dies propter inopiam frumenti manere nequi-
bat, nouaq; conſilia in dies non apud milites ſolum miſtos ex colluuione omnium gen-
tium, ſed etiam apud ipſum ducem oriebantur. nam cum initiò fremitus, deinde aper-
ta uociferatio fuiſſet expoſcentium ſtipendium debitum, quærentiumq; annonam pri
mò, poſtremo famem, & mercenarios milites, maximè Hiſpani generis, de tranſitione
cepiſſe conſilium fama eſſet, ipſe etiam interdũ Annibal de fuga in Galliam dicitur agi-
taſſe, ita ut relicto peditatu omni, cum equitatu ſe proriperet. Cum hęc conſilia atq; hic
habitus animorũ eſſet in caſtris, mouere inde ſtatuit in calidiora, atq; eo maturiora meſ
ſibus Apuliæ loca, ſimul ut quo longius ab hoſte receſsiſſet, transfugia impeditiora
leuibus ingenijs eſſent. Profectus eſt nocte, ignibus ſimiliter factis, tabernaculisq; pau-
cis in ſpeciem relictis, ut inſidiarum par priori metus contineret Romanos. Sed per eũ- B
dem Lucanum Statilium omnibus ultra caſtra, transq; montes exploratis, cum relatũ
eſſet, uiſum procul hoſtium agmen, tum die ſequenti eius inſequendi cõſilia agitari cœ
pta. Cum utriuſq; COS. eadem, quæ ſemper antè, fuiſſet ſententia, cęterùm Varroni fe-
rè omnes, Paulo nemo, præter Seruilium prioris anni COS. aſſentiretur, maioris partis
ſententia ad nobilitandas clade Romana Cannas urgẽte fato profecti ſunt. Prope eum
uicum Annibal caſtra poſuerat auerſa à Vulturno uento, qui campis torridis ſiccitate
nubes pulueris uehit. id cùm ipſis caſtris percommodum fuit: tum ſalutare pręcipuè fu
turum erat, cum aciem dirigerent, ipſi auerſi, terga tãtum afflante uento, in obcæcatum
puluere effuſo hoſtem pugnaturi. COSS. ſatis exploratis itineribus ſequẽtes Pœnum,
ut uentum ad Cannas eſt, ubi in conſpectu Pœnum habebant, bina caſtra cõmuniunt
eodem fermè interuallo, quo ad Gerionem, ſicut antè, copijs diuiſis. Aufidus amnis
utriſq; caſtris affluens aditum aquatoribus ex ſua cuiuſq; opportunitate haud ſine cer-
tamine dabat. ex minoribus tamen caſtris, quæ poſita trans Aufidum erant, liberius
aquabantur Romani, quia ripa ulterior nullum habebat hoſtium præſidium. Annibal
ſpem nactùs loci ad equeſtrẽ pugnam, qua parte uirium inuictus erat, facturus copiã
pugnandi conſulibus, dirigit aciem, laceſsitq; Numidarum procurſatione hoſtes. Inde
rurſus ſolicitari ſeditione militari, ac diſcordia conſulum Romana caſtra, cum Paulus
Sempronij & Flaminij temeritatẽ Varroni, Varro ſpecioſum timidis ac ſegnibus du-
cibus exemplum Fabij obijceret: teſtareturq; deos & homines hic, nullam penes ſe cul-
pam eſſe, quòd Annibal iam uelut ſuam cepiſſet Italiam, ſe conſtrictum à collega tene-
ri, ferrum atq; arma iratis & pugnare cupientibus adimi militibus: ille, ſi quid proiectis
ac proditis ad inconſultam atq; improuidam pugnã legionibus accideret, ſe omnis cul
pæ exortem, omnis tamen euentus participem fore diceret. uideret, ut quibus lingua
prõpta ac temararia eſſet, æquè in pugnã uigerent manus. Dũ altercationibus magis
q̃ cõſilijs tempus teritur, Annibal ex acie, quam ad multũ diei tenuerat inſtructã, cum
in caſtra cæteras reciperet copias, Numidas ad inuadendos ex minoribus caſtris Ro-
manorum

A manorum aquatores trans flumen mittit. quam inconditam turbã cum uix dum in ri-
pam egreſsi clamore ac tumultu fugaſſent, in ſtationem quoq; pro uallo locatam, atq;
ipſas prope portas euecti ſunt. Id uerò indignũ uiſum, ab tumultuario auxilio iam etiã
caſtra Romana terreri, ut ea modò una cauſa, ne extemplò trãſirent flumen, dirigerẽtq;
aciem, tenuerit Romanos, quòd ſumma imperij eo die penes Paulum fuerit. Itaq; Var-
ro poſtero die, cui ſors eius diei imperij erat, nihil conſulto collega ſignũ propoſuit, in-
ſtructisq; copijs flumen tranſiuit, ſequente Paulo: quia magis non probare, quàm non
adiuuare cõſilium poterat. Tranſgreſsi flumen eas quoq; quas in caſtris minoribus ha
buerant copias, ſuis adiungunt: atq; ita inſtructa acie, in dextro cornu (id erat flumini
propius) Romanos equites locãt, deinde pedites. læuum cornu extremi equites ſocio-
rum, intra pedites, ad mediũ iuncti legionibus Romanis tenuerunt iaculatores. ex cæte
ris leuium armorũ auxilijs prima acies facta. COSS. cornua tenent: Terentius læuum,
Æmylius dextrum. Cn. Seruilio media pugna tuenda data. Annibal luce prima Bale-
aribus, leuiq; alia armatura præmiſſa, tranſgreſſus flumen, ut quosq; traduxerat, ita in
acie locabat. Gallos Hiſpanosq; equites prope ripam læuo in cornu aduerſus Roma-
num equitatum. dextrum cornu Numidis equitibus datum, media acie peditibus fir-
mata: ita, ut Afrorũ utraq; cornua eſſent, interponerẽtur his medij Galli atq; Hiſpani.
Afros Romanam magna ex parte crederes aciem: ita armati erant, armis & ad Trebiã,
cæterum magna ex parte ad Thraſymenũ captis. Gallis Hiſpanisq; ſcuta eiuſdẽ formę
ferè erãt: diſpares ac diſsimiles gladij. Gallis prælongi, ac ſine mucronibus: Hiſpano pũ-
ctim magis quàm cæſim aſſueto petere hoſtẽ, breuitate habiles, & cum mucronibus.
ante cæteros armati (is gentiũ harum habitus tum magnitudine corporũ, tum ſpecie
terribilis erat.) Galli ſuper umblicum erant nudi: Hiſpani linteis prætextis purpura tu
nicis candore miro fulgentibus cõſtiterant. Numerum omnium, qui tum peditũ equi-
B tumq; in acie ſtetere, illum ferunt, uidelicet quadraginta peditum millia, decẽ equitum.
Duces cornibus præerant: ſiniſtrũ Aſdrubal, dextrũ regebat Maharbal: mediã aciem
Annibal ipſe cum fratre Magone tenuit. ſol ſeu de induſtria ita locatis, ſeu fortè ita ſtã-
do, peropportunè utriq; parti obliquus erat, Romanis in meridiẽ, Pœnis in ſeptentrio
nem uerſis. uentus, quem Vulturnũ incolæ regionis uocant, aduerſus Romanos coor
tus, multo puluere in ipſa ora uoluẽdo proſpectum ademit. Clamore ſublato, procur-
ſum ab auxilijs, & pugna leuibus primùm armis cõmiſſa: deinde equitum Gallorũ Hi-
ſpanorumq; læuum cornu cum dextro Romano concurrit, minimè equeſtris more pu
gnæ. frontibus enim aduerſis cõcurrendum erat, quia nullo circà ad euagandũ relicto
ſpacio, hinc amnis, hinc peditum acies claudebant. in directũ utrinq; nitentes, ſtãtibus
ac cõfertis, poſtremò turbatis equis, uir uirũ amplexus detrahebat equo. pedeſtre ma-
gna iam ex parte certamen factum erat. acrius tamen quàm diutius pugnatum eſt, pul-
ſiq; Romani equites terga uertunt. Sub equeſtris finẽ certaminis coorta eſt peditũ pu-
gna. primò & uiribus & animis pares cõſtabant ordines, Gallis Hiſpanisq;, tandem Ro
mani diu ac ſępe cõſilio agitabant, qua frõte acieq; denſa impellerent hoſtium cuneum
nimis tenuem, eoq; parum ualidum, à cæteris prominentẽ acie. impulſis deinde ac tre-
pidè referentibus pedẽ inſiſtere, ac tenore uno per præceps pauore fugientium agmen
in mediam primam aciem illati, poſtremò nullo reſiſtente ad ſubſidia Afrorum perue-
nerunt: qui utrinq; reductis alis cõſtiterant, medijq; Galli Hiſpaniq; ſteterunt, aliquan-
tum prominente acie: qui cuneus ut pulſus æquauit frontẽ primùm, deinde nitẽdo etiã
ſinum in medio dedit, Afri circa iam cornua uim fecerant: irruẽtibusq; incautè in me-
dium Romanis circũdedere alas: mox cornua extẽdendo, clauſere & ab tergo hoſtes.
Hinc Romani defuncti nequicq; prælio uno, omiſsis Gallis Hiſpanisq;, quorum terga
cęciderãt, etiã aduerſus Afros integrã pugnã ineunt: nõ tantũ eo iniquam, quòd incluſi
aduerſus circũfuſos, ſed etiã quòd feſsi cum recentib. ac uegetis pugnabãt. Iam & in ſi-
niſtro cornu Romano, ubi ſociorũ equites aduerſus Numidas ſteterant, conſertũ præ
lium erat, ſegne primò, & à Punica cœptum fraude. Quingenti fermè Numidæ pręter

conſueta arma telaq́,gladios occultos ſub loricis habentes, ſpecie transfugarum cum A ab ſuis parmas poſt terga habentes adequitaſſent, repentè ex equis deſiliunt: parmisq́ & iaculis ante pedes hoſtium proiectis, in mediã aciem accepti, ductiq́ ad ultimos conſidere ab tergo iubentur. ac dum prælium ab omni parte conſeritur, quieti manſerunt. poſtquam omnium animos oculosq́ occupauerat certamen, tum arreptis ſcutis, quæ paſsim inter aceruos cęſorum corporum ſtrata erant, auerſam adoriuntur Romanam aciem: tergaq́ feriẽtes, ac poplites cædentes ſtragem ingentem dederunt, ac maiorem aliquanto pauorem ac tumultũ fecerunt. Cum alibi terror ac fuga, alibi pertinax in mala iam ſpe prælium eſſet: Aſdrubal, qui ea parte præerat, ſubductos ex media acie Numidas, quia ſegnis eorum cum aduerſis pugna erat, ad perſequendos paſsim fugientes mittit. Hiſpanos & Gallos pedites Afris iam propè feſsis cæde magis quàm pugna adiungit. Parte altera pugnæ Paulus, quanquam primo ſtatim prælio funda grauiter ictus fuerat, tamen & occurrit ſæpe cum conſertis Annibali, & aliquot locis prælium reſtituit, protegentibus eum equitibus Romanis. omiſsis poſtremò equis, quia COS. ad regendum equum uires deficiebant: tum denuncianti cuidam, iuſsiſſe COS. ad pedes deſcendere equites: dixiſſe Annibalẽ ferunt, Quàm mallem uinctos mihi traderet. Equitum pedeſtre pręlium, quale iam haud dubia hoſtiũ uictoria fuit: cum uicti mori in ueſtigio mallent, quàm fugere: uictores morantibus uictoriã irati, trucidarent quos pellere non poterant. pepulerunt tamen iam paucos ſuperatos, & labore ac uulnerib. feſſos. inde diſſipati omnes ſunt: equosq́ ad fugam, qui poterant, repetebant. Cn. Lentulus Tr. mil. cum præteruehens equo ſedentem in ſaxo cruore oppletum COS. uidiſſet: L. Æmyli, inquit, quem unum inſontem culpæ cladis hodiernæ dij reſpicere debent, cape hunc equum. dum & tibi uirium aliquid ſupereſt, comes ego te tollere poſſum ac protegere, ne funeſtam hanc pugnam morte COS. feceris. etiam ſine hoc lachrymarum ſatis luctusq́ eſt. Ad ea COS. Tu quidem Cn. Corneli macte uirtute eſt. Sed caue fruſtra miſerando exiguum tempus è manibus hoſtium euadendi abſumas. Abi, nuncia publicè B Patribus, urbem Romam muniant: ac prius quàm hoſtis uictor adueniat, præſidijs firment, priuatimq́ Q. Fabio, L. Æmylium præceptorum eius memorem extitiſſe & uixiſſe, & adhuc mori. & tu me in hac ſtrage militum meorum patere expirare, ne ut reus inteream, cauſaq́ cõſulatus accuſator collegæ exiſtã, ut alieno crimine innocentiã meã protegam. Hæc exigentem prius turba fugientium ciuium, deinde hoſtes oppreſſere COS. ignorantes quis eſſet, obrueruntq́ telis. Lentulum in tumulum abripuit equus. tum inde effuſe fugiunt. Septem millia hominũ in minora caſtra, decẽ in maiora, duo fermè in uicum ipſum Cannas perfugerunt: qui extẽplò à Cartalone atque equitib. nullo munimento tegente uicum, circumuenti ſunt. COS. alter, ſeu fortè, ſeu cõſilio, nihil fugientium infeſtus agmini, cum quinquaginta ferè equitibus Venuſiam profugit. Quadraginta millia peditũ, duo millia ſeptingenti equites, & tanta propè ciuium ſociorũq́ pars cæſi dicuntur. in his alter cõſulum, quæſtores, L. Attilius, & L. Furius Bibaculus, XXI Tr. mil. conſulares quidam prætorijq́ & ædilicij: inter eos Cn. Seruilius, & C. Minutius Numatius, qui magiſter equitũ priore anno aliquot diebus antè fuerat: LXXX præterea ſenatores, aut qui eos magiſtratus geſsiſſent, unde in ſenatum legi deberent, cum ſua uoluntate milites in legionibus facti eſſent. Capta eo prælio tria millia peditũ, & equites trecenti dicuntur. Hæc eſt pugna Cannenſi clade nobilitata, par cætera Allienſi. utq́ hæc illa ijs quæ poſt pugnam accidere, leuior, quia ab hoſte ceſſatum eſt: ſic ſtrage exercitus grauior, fœdiorq́ fuit fuga. nanque ad Alliam fuga ſicut urbem prodidit, ita exercitum ſeruauit: ad Cannas fugientem COS. uix quinquaginta ſecuti ſunt: alterius morientis propè totus exercitus fugit. Binis in caſtris cum multitudo ſemiermis ſine ducibus eſſet, nuncium qui in maioribus erant, mittunt: dum prælio, deinde ex lętitia epulis fatigatos quies nocturna hoſtes premeret, ut ad ſe tranſirent: uno agmine Cannuſiũ abituros eſſe. Eã ſententiã alij totã aſpernari. cur enim illos, qui ſe accerſant, ipſos nõ uenire, cum ęquè cõiungi poſſent? quia uidelicet plena hoſtiũ omnia in medio eſſent:

A eſſent:& aliorum,quàm ſua corpora tanto periculo mallent obijcere. Alijs non tam ſententia diſplicere,quàm animus deeſſe. P. Sēpronius Tuditanus Tri.mil. Capi ergo mauultis,inquit,ab auariſsimo & crudeliſsimo hoſte? æſtimariq́ue capita ueſtra precio? & exquiri ab interrogantibus,Romanus ciuis ſis,an Latinus ſocius? ut ex tua contumelia & miſeria alteri honos quæratur,non tibi. Non uos quidem L. Æmylij,qui ſe bene mori, quàm turpiter uiuere maluit:& tot fortiſsimum uirorum,qui circa eũ cumulati iacent, ſimiles eſtis. Sed antequàm opprimat lux,maioraq́ue hoſtiũ agmina obſepiant iter, per hos qui inordinati atque incõpoſiti obſtrepũt portis, erũpamus. Ferro atque audacia iter fit, quãuis per cõfertos hoſtes. cuneo quidẽ hoc laxũ atque ſolutum agmẽ,ac ſi nihil obſtet, tranſibimus. itaque ite mecum, qui & uoſmetipſos & remp. ſaluam uultis. Hæc ubi dicta dedit,ſtringit gladiũ, cuneoq́ue facto per medios uadit hoſtes.& cum in latus dextrum, quod patebat,Numidæ iacularentur:tranſlatis in dexterã partem ſcutis, in maiora caſtra ad ſexcentos euaſerunt:atque inde protinus alio magno agmine adiuncto,Cannuſiũ incolumes perueniunt. Hæc apud ſtrictos magis impetu animorũ, quẽ ingeniũ ſuum cuique,aut fors dabat,quàm ex cõſilio ipſorũ,aut imperio cuiuſque agebant. Annibali uictori cum cæteri circũfuſi gratularent,ſuaderẽtq́ue, ut tanto perfunctus bello,diei quod reliquũ eſſet,noctiſq́ue inſequẽtis,quietẽ & ipſe ſibi ſumeret,& feſsis daret militibus,Maharbal præfectus equitũ minimè ceſſandũ ratus: Imò, ut quid hac pugna ſit actũ ſcias, die quinta,inquit,uictor in Capitolio epulaberis.ſequere cum equite, ut prius te ueniſſe,quàm uenturũ ſciant. Præcedant, Annibal inquit,nuncij,læta res eſt,ſed uia maior, quàm ut eam ſtatim capere animo poſsim. itaque uoluntatem ſe laudare Maharbalis,ait,ad conſilium prenſandũ tempus opus eſſe. Tum Maharbal: Non omnia nimirũ eidem dij dedere. Vincere ſcis Annibal,uictoria uti neſcis. Mora eius diei ſatis creditũ ſaluti fuiſſe urbi atque imperio. Poſtero die ubi primũ illuxit,ad ſpolia legenda,fœdãq́ue etiam hoſtibus

B ſpectandam ſtragẽ inſiſtunt. Iacebant tot Romanorũ millia, pedites paſsim equitesq́ue, ut quẽ cuique fors,aut pugna iunxerat,aut fuga. aſſurgẽtes quidã ex ſtrage media cruenti,quos ſtricta matutino frigore excitauerant uulnera,ab hoſte oppreſsi ſunt. Quoſdã & iacentes uiuos ſucciſis feminibus poplitibuſq́ue inuenerunt,nudantes ceruicem iugulumq́ue, & reliquum ſanguinẽ inuitantes haurire. Inuenti ſunt quidã merſis in effoſſam terram capitib. quos ſibi ipſos feciſſe foueas, obruentesq́ue ora ſubiecta ſuper humo iniecta intercluſiſſe ſpiritum apparebat. Præcipuè conuertit omnes ſubſtratus Numida mortuo ſuperincũbenti Romano uiuus,naſo auribuſq́ue laceratis.cum, manibus ad capiendũ telum inutilibus,in rabiem ira uerſus,laniando dentibus hoſtẽ expiraſſet. Spolijs ad multũ diei lectis,Annibal ad minora ducit caſtra oppugnanda, & omniũ primũ brachio fluminis obiecto,eos excludit. Cæterũ ab omnibus,labore,uigilijs,uulneribus etiã feſsis maturior ipſius ſpe deditio eſt facta. pacti ut arma atque equos traderent, in capita Romana trecenis numis quadrigatis,in ſocios ducenis,in ſeruos centenis: & ut eo precio perſoluto,cum ſingulis abirent ueſtimẽtis,in caſtra hoſteis acceperunt,traditiq́ue in cuſtodiã omnes ſunt,ſed ſeorſum ciues ſocijq́ue. Dum ibi tempus teritur,interea cum ex maioribus caſtris,quibus ſatis uiriũ aut animi fuit,ad quatuor millia hominũ,& CC equites,alij agmine,alij palantes paſsim per agros,quod haud minus tutũ erat,Cannuſium profugiſſent,caſtra ipſa ab ſaucijs timidiſq́ue eadẽ cõditione,qua altera,tradita hoſti. Præda ingens parta eſt:& pręter equos uiroſq́ue,& ſiquid argenti, quod plurimũ in phaleris equorũ erat:(nã ad ueſcendũ facto perexiguo utique militantes utebantur)omnis cætera præda diripenda data eſt. Tum ſepeliendi cauſa cõferri in unũ corpora ſuorum iuſsit. Ad octo millia fuiſſe dicunt fortiſsimorũ uirorũ. COS. quoque Romanum cõquiſitum, ſepultumq́ue, quidã autores ſunt. Eos,qui Cannuſiũ perfugerãt,mulier Paula nomine Buſa,genere clara ac diuitijs, mœnib. tantũ tectiſq́ue à Cãnuſinis acceptos,frumẽto,ueſte,uiatico etiã iuuit. pro qua ei munificentia poſtea bello perfecto ab ſenatu honores habiti ſunt. Cæterũ cum ibi tribuni militũ quatuor eſſent,Fabius Maximus de legione prima,cuius pater priore anno dictator fuerat:& de legione ſecũda L. Publicius

Bibulus,& P. Cornelius Scipio:& de legione tertia Ap. Claudius Pulcher, qui proximè ædilis fuerat: omnium cōſenſu ad P. Scipionem admodū adoleſcentem, & ad Ap. Claudium ſumma imperij delata eſt. quibus cōſultantibus inter paucos de ſumma rerum nunciat P. Furius Philus cōſularis uiri filius, nequicquam eos cōſultare, perditam ſpem fouere, deſperatam cōploratamq; rem eſſe publicam. nobiles iuuenes quoſdam, quorum principem L. Cæcilium Metellum, mare ac naues ſpectare, ut deſerta Italia, ad regum aliquē transfugiant. Quod malum præterq; quod atrox ſuper tot clades, etiā nouum, cum ſtupore ac miraculo torpidos defixiſſet: & qui aderant, cōſilium aduocandum de eo cenſerent: negat cōſilij rem eſſe Scipio, iuuenis fatalis dux huiuſce belli. audendum atq; agendum, non conſultandū ait in tanto malo eſſe. irent ſecum extemplò armati, qui remp. ſaluam uellent. nuſq; uerius, quàm ubi ea cogitentur, hoſtium caſtra eſſe. Pergit deinde ire ſequentibus paucis in hoſpitium Metelli. & cum cōcilium ibi iuuenum, de quibus allatum erat, inueniſſet: ſtricto ſuper capita conſultantiū gladio: Ex mei animi ſententia, inquit, iuro, ut ego remp. nō deſeram, neq; alium ciuem Romanū deſerere patiar. ſi ſciens fallo, tum me Iupiter OPT. MAX. domū, familiā, remq; meam peſsimo leto afficias. In hæc uerba L. Cæcili iures expoſtulo, cæteriq; qui adeſtis. qui non iurauerit, in ſe hunc gladiū ſtrictū eſſe ſciat. Haud ſecus pauidi, quàm ſi uictorem Annibalem cernerent, iurant omnes: cuſtodiendosq; ſemetipſos cōtra Annibalem Scipioni tradunt. Eo tēpore, quo hæc Cannuſij agebātur, Venuſiam ad COS. ad quatuor millia peditum equitumq;, qui ſparſi fuga per agros fuerāt, peruenere. Eos omnes Venuſini per familias benignè accipiēdos curandosq; cum diuiſiſſent, in ſingulos equites togas & tunicas & quadrigatos numos quinoſuicenos: & peditibus denos, & arma quibus deerant, dederunt. cæteraq; publicè ac priuatim hoſpitaliter facta: certatumq;, ne à muliere Cannuſina populus Venuſinus officijs uinceretur. Sed Cannuſij grauius onus Buſæ multitudo faciebat, & iam ad decem millia hominū erant. Appiusq; & Scipio poſtquam incolumen eſſe alterum COS. acceperunt, nuncium extemplò mittunt, quantæ ſecum peditum equitumq; copiæ eſſent: ſciſcitatumq; ſimul, utrum Venuſiam adduci exercitum, an manere iuberet Cannuſij? Varro ipſe Cannuſium copias traduxit. Et iam aliqua ſpecies conſularis exercitus erat: mœnibusq; ſe certè, ſi non armis ab hoſte uidebantur defenſuri. Romam ne has quidem reliquias ſupereſſe ciuium ſociorumq;, ſed occidione occiſum cum duobus exercitibus COS. deletasq; omnes copias, allatum fuerat. Nunquam ſalua urbe tantum pauoris tumultusq; intra mœnia Romana fuit. Itaq; ſuccumbā oneri, neq; aggrediar narrare, quæ diſſerendo minora uero faciο. Cōſule exercituq; ad Thraſymenum priore anno amiſſo, nō uulnus ſuper uulnus, ſed multiplex clades, cum duobus COSS. cōſulares exercitus amiſsi annunciabant: nec ulla iam caſtra Romana, nec ducem, nec militē eſſe: Annibalis Apuliam, Samnium, ac iam propè totam Italiam factam. Nulla profectò alia gens tanta mole cladis nō obruta eſſet. Comparem cladem ad Ægateis inſulas Carthaginienſium prælio nauali acceptā? qua fracti, Sicilia ac Sardinia ceſſere: hinc uectigales ac ſtipendiarios fieri ſe paſsi ſunt. aut pugnam aduerſam in Africa? cui poſtea hic ipſe Annibal ſuccubuit. nulla ex parte cōparandæ ſunt, niſi quòd minore animo latæ ſunt. P. Furius Philus, & M. Pomponius Prr. ſenatum in curiam Hoſtiliam uocauerunt, ut de urbis cuſtodia conſulerent. neq; enim dubitabāt, deletis exercitibus, hoſtem ad oppugnandā Romā, quod unum opus belli reſtaret, uenturum. Cum malis ſicut ingentibus, ita ignotis, nec conſiliū quidem ſatis expedirent, obſtreperetq; clamor lamentātium mulierum: & nōdum palàm facti uiui mortuiq; per omnes penè domos promiſcue complorarentur: tum Fabius Maximus cenſuit equites expeditos & Appia & Latina uia mittendos, qui obuiā euntes percunctarentur aliquos profectos ex fuga, paſsim diſsipatos: fortè referāt, quę fortuna cōſulum atq; exercituum ſit, & ſi quid dij immortales miſeri imperij reliquū Roman o nomini fecerint: ubi eæ copiæ ſint, quò ſe Annibal poſt pręliū cōtulerit, quid paret, quid agat acturusq; ſit. Hæc explorāda noſcēdaq; per impigros iuuenes eſſe. Illud

per

A per patres ipſos agendum: quoniam magiſtratuum parum ſit, ut tumultum ac trepidationem in urbe tollant, matronas publico arceant, cõtinerić intra ſuum quanq; limen cogant: cõploratus familiarum coerceant, ſilentium per urbem faciant: nuncios rerum omnium ad Prr. deducendos curẽt, ſuæ quiſq; fortunæ domi autorem expectet: cuſtodes præterea ad portas ponant, qui prohibeant quenquã egredi urbem: cogantq; homines nullam, niſi urbe ab mœnibus ſaluis, ſalutem ſperare. ubi cõticuerit tumultus, rectè tum in curiam patres reuocandos, conſulendumq; de urbis cuſtodia eſſe. Cum in hanc ſententiã pedibus omnes iſſent, ſummotaq; foro per magiſtratus turba, patres diuerſi ad ſedandos tumultus diſceſsiſſent: tum demũ literæ à Terentio COS. allatæ ſunt, L. Æmylium COS. exercitũq; cæſum, Cannuſijq; ſe eſſe, reliquias tantæ cladis uelut ex naufragio colligentem: ad X millia militum fermè eſſe incõpoſitorum, inordinatorũq;. ſed Annibalem nunc ſedere ad Cannas, in captiuorum precijs, prædaq; alia, uictoriam nec uictoris animo, nec magni ducis more metientem. Tum priuatę quoq; per domos clades uulgatæ ſunt, adeoq; totam urbem oppleuit luctus, ut ſacrum anniuerſariũ Cereris intermiſſum ſit: quia nec lugentibus id facere eſt fas, nec ulla in illa tempeſtate matrona expers luctus fuerat. Itaq; ne ob eandem cauſam alia quoq; ſacra publica aut priuata desererentur, ſenatuſconſulto diebus XXX luctus eſt finitus. Cæterùm cum ſedato urbis tumultu reuocati in curiam patres eſſent, aliæ inſuper ex Sicilia literæ allatæ ſunt ab T. Octacilio proprætore, regnum Hieronis claſſe Punica uaſtari. cui cum opẽ imploranti ferre uellet, nunciatũ ſibi eſſe, aliam claſſem ad Ægateis inſulas ſtare paratã inſtructamq;, ut ubi ſe uerſum ad tuendam Syracuſanã oram Pœni ſenſiſſent, Lilybæũ extemplò, prouinciamq; aliam Romanã aggrederentur. itaq; claſſe opus eſſe, ſi regem ſocium Siciliamq; tueri uellent. Literis COS. proprætoriſq; lectis, M. Claudium, qui claſsi ad Oſtiam ſtanti præeſſet, Cannuſium ad exercitum mittendum: ſcribendumq;

B conſuli, ut cum prætori exercitum tradidiſſet, primo quoq; tempore, quãtum per commodum reip. fieri poſſet, Romam ueniret. Territi etiam ſuper tantas clades, cùm cæteris prodigijs: tum quòd duæ Veſtales eo anno, Opimia atque Floronia, ſtupri compertæ: & altera ſub terram, ut mos eſt, ad portam Collinam necata fuerat: altera ſibimet ipſa mortem conſciuerat. L. Cantilius ſcriba pontificum, quos nunc minores pontifices appellant, qui cum Floronia ſtuprum fecerat, à PONT. MAX. eouſq; uirgis in comitio cęſus erat, ut inter uerbera expiraret. Hoc nefas cum inter tot, ut fit, clades in prodigium uerſum eſſet, decemuiri libros adire iuſsi ſunt. Et Q. Fabius Pictor Delphos ad oraculum miſſus eſt ſciſcitatum, quibus precibus ſupplicationibuſq; deos poſſent placare, & quæ nam futura finis tantis cladibus foret. Interim ex fatalibus libris ſacrificia aliquot extraordinaria facta: inter quæ Gallus & Galla, Græcus & Græca in foro Boario ſub terra uiui demiſsi ſunt in locum ſaxo conſeptum, ibi antè hoſtijs humanis minimè Romano ſacro imbutũ. Placatis ſatis, ut rebãtur, deis, M. Claudius Marcellus ab Oſtia mille & quingentos milites, quos in claſſem ſcriptos habebat, Romam, ut urbi prǽſidio eſſent, mittit: ipſe legione claſsis (ea tertia legio erat) cum tribuno mil. Theano Sidicino præmiſſa, claſſe tradita P. Furio collegæ, paucos poſt dies Cannuſium magnis itineribus cõtendit. Dictator ex autoritate patrũ dictus M. Iunius, & T. Sempronius magiſter equitum, delectu edicto, iuniores ab annis XVII & quoſdam prætextatos ſcribunt. quatuor ex his legiones, & mille equites effecti. item ad ſocios Latinũ'que nomen ad milites ex formula accipiendos mittunt: arma, tela, alia parari iubent. & uetera hoſtium ſpolia detrahũt templis porticibuſq;. Et aliam formã noui delectus inopia liberorum capitũ ac neceſsitas dedit: octo millia iuuenum ualidorum ex ſeruitijs, prius ſciſcitantes ſingulos uellent'ne militare, empta publicè armauerũt. Hic miles magis placuit, cum precio minore redimendi captiuos copia fieret. Nanq; Annibal ſecundũ tam proſperam ad Cannas pugnã, uictoris magis quàm bellũ gerentis intentus curis, cum captiuis productis ſegregatiſq; ſocijs, eos, ſicut antè ad Trebiã Thraſymenumq; lacũ, benignè allocutus ſine precio dimiſiſſet: Romanos quoque uocatos, quod nunq; aliàs

anteа,ſatis miti ſermone alloquit. Non internecíuũ ſibi eſſe cum Romanis bellũ, de di- A
gnitate atq; imperio certare. & patres uirtuti Romanæ ceſsiſſe,& ſe id adniti,ut ſuæ in-
uicem ſimul felicitati & uirtuti cedāt. itaq; redimēdi ſe captiuis copiā facere. precium fo-
re in capita, equiti quingenos quadrigatos nummos, trecenos pediti, ſeruo centum.
Quanq; aliquantũ adijciebāt equitibus ad id precium, quod pepigerāt dedentes ſe: lęti
tamen quamcunq; cōditionem paciſcendi acceperunt. Placuit ſuffragio eorum decem
deligi, qui Romā ad ſenatũ irent. nec pignus aliud fidei, q̃ ut iurarent ſe redituros, acce
ptum. Miſſus cum his Carthalo nobilis Carthaginiēſis: qui, ſi fortè ad pacē inclinarent
animos, cōditiones ferret. Cum egreſsi caſtris eſſent, unus ex ijs minimè Romani inge-
nij homo, uelut aliquid oblitus, iuriſiurandi ſoluendi cauſa cum in caſtra rediſſet, ante
noctē comites aſſequit. Vbi eos Romā uenire nunciatum eſt, Carthaloni obuiā lictor
miſſus, qui dictatoris uerbis nunciaret, ut ante noctē excederet finibus Romanis. Lega
tis captiuorũ ſenatus ab dictatore datus eſt. Quorum princeps M. Iunius, P C. inquit,
nemo ueſtrum ignorat, nulli unquā ciuitati uiliores fuiſſe captiuos, q̃ noſtræ. cæterũ,
niſi nobis plus iuſto noſtra placet cauſa, nō alij unquā minus negligendi uobis, q̃ nos,
in hoſtium poteſtatē uenerunt. nō enim in acie per timorē arma tradidimus, ſed cum
propè ad noctem ſuperſtantes cumulis cæſorum corporum prælium extraxiſſemus, in
caſtra recepimus nos. diei reliquũ, ac noctē inſequentē feſsi labore ac uulnerib. uallum
ſumus tutati. poſtero die cum circunſeſsi ab exercitu uictore aqua arceremur, nec ulla
alia iam per cōfertos hoſteis erumpendi ſpes eſſet, nec eſſe nefas duceremus, quinqua-
ginta millibus hominum ex acie noſtra trucidatis, aliquē ex Cannenſi pugna Romanũ
militē reſtare: tum demũ pacti ſumus preciũ, quo redēpti dimitteremur: arma, in quib.
nihil iam auxilij erat, hoſti tradidimus. Maiores noſtros quoq; acceperamus ſe à Gallis
auro redemiſſe: & patres noſtros, aſperrimos illos ad cōditionem pacis, legatos tamen
captiuorum redimendorũ gratia Tarentum miſiſſe. atqui in Italia cum Gallis, & ad He B
racleā cum Pyrrho, utraq; nō tam clade infamis, q̃ pauore & fuga, pugna fuit. Cannē-
ſes cāpos acerui Romanorum corporum tegunt: nec ſuperſumus pugnæ, niſi in quib.
trucidandis & ferrum & uires hoſtē defecerunt. Sunt etiā de noſtris quidā, qui nec in
acie quidē refugerunt: ſed præſidio caſtris relicti, cum caſtra traderent, in poteſtatē ho-
ſtium uenerunt. Haud equidem ullius ciuis, aut commilitonis fortunæ aut conditioni
inuideo, nec premēdo alium me extuliſſe uelim uideri. ne illi quidē (niſi pernicitatis pe-
dum, & curſus aliquod præmium eſt) qui plerique inermes ex acie fugientes non prius,
quàm Venuſiæ aut Cannuſij cōſtiterũt, ſe nobis meritò pretulerint: gloriatiq; ſint, in ſe
plus q̃ in nobis præſidij reip. eſſe. ſed illis ut bonis ac fortibus uiris militibusq; utemini:
& nobis iam prōptioribus pro patria, quod beneficio ueſtro redempti, atq; in patriā
reſtituti fuerimus. Delectum ex omni ætate & fortuna habetis, octo millia ſeruorum
audio armari: non minor numerus noſter eſt: nec maiori precio redimi poſſumus, q̃
hi emuntur. nam ſi cōferam nos cum illis, iniuriam nomini Romano faciam. Illud etiam
in tali cōſilio animaduertendum uobis cenſeam P C. ſi tam duri oris eſſe uelitis, quod
nullo noſtro merito faciatis, cui nos hoſti relicturi ſitis. Pyrrho uidelicet? qui nos ho-
ſpitum numero habuit captiuos. an barbaro, ac Pœno? qui utrum auarior, an crude-
lior ſit, uix exiſtimari poteſt. Si uideatis catenas, ſqualorem deformitatemq; ciuium ue-
ſtrorũ, nō minus profectò uos ea ſpecies moueat, quàm ſi ex altera parte cernatis ſtra-
tas Cannenſibus campis legiones ueſtras. Intueri poteſtis ſolicitudinem & lachrymas
in ueſtibulo curiæ ſtantiũ cognatorum noſtrorũ, expectātiumq; reſponſum ueſtrum:
cum ij pro nobis, proq; ijs qui abſunt, ita ſuſpenſi ac ſoliciti ſint, quem cenſetis animum
ipſorum eſſe, quorum in diſcrimine uita libertasq; eſt? Si medius fidius ipſe in nos mitis
Annibal cōtra naturā ſuam eſſe uelit, nihil tamen nobis uita opus eſſe cenſeamus, cum
indigni ut à uobis redimerent, uiſi ſumus. Rediere Romā quondā remiſsi à Pyrrho ſine
precio capti. ſed rediere cum legatis, primoribus ciuitatis ad redimēdos ſeſe miſsis. Re-
deam ego in patriā trecentis numis non æſtimatus ciuis? Suum quiſq; habet animum

A P C. ſcio in diſcrimine eſſe uitam corpusq́ meum. magis me famæ periculum mouet, ne à uobis damnati ac repulſi habeamur. neq́ enim uos precio pepercisse homines credent. Vbi is finem fecit, extemplò ab ea turba quæ in comitio erat, clamor flebilis eſt ſublatus, manusq́ ad curiam tendebant orantes, ut ſibi liberos, fratres, cognatos redderent. Fœminas quoq́ metus ac neceſsitas turbæ huic uirorum in foro immiſcuerat. Senatus ſummotis arbitris conſuli cœptus. Ibi cum ſententijs uariaretur, & alij redimendos de publico, alij nullam publicam impenſam faciendam, nec prohibendos ex priuato redimi: ſi quibus argentum in præſentia deeſſet, dandam ex ærario pecuniam mutuam, prædibusq́ ac prædijs cauendum populo, cenſerent: tum T. Manlius Torquatus priſcæ ac nimis duræ, ut pleriſq́ uidebatur, ſeueritatis, interrogatus ſententiam ita locutus fertur. Si tantummodo poſtulaſſent legati pro ijs qui in hoſtium poteſtate ſunt, ut redimerentur, ſine ullius inſectatione eorum breui ſententiã peregiſſem. quid enim aliud quàm admonendi eſſetis, ut morem traditum à patribus neceſſario ad rem militarem exemplo ſeruaretis? nunc autem cum propè gloriati ſint, quòd ſe hoſtibus dediderint, præferriq́ non captis modò in acie ab hoſtibus, ſed etiam ijs qui Venuſiam Cannuſiumq́ peruenerunt, atq́ ipſi C. Terentio Cos. æquum cenſuerint: nihil uos eorum P C quæ illic acta ſunt, ignorare patiar. Atque utinam hæc quæ apud uos acturus ſum, Cannuſij apud ipſum exercitum agerem, optimum teſtem ignauiæ cuiuſque & uirtutis: aut unus hic ſaltem adeſſet P. Sempronius, quem ſi iſti ducem ſecuti eſſent, milites hodie in caſtris Romanis, non captiui in hoſtium poteſtate eſſent: & cùm feſsis pugnando hoſtibus, tum uictoria lætis, & ipſis pleriſque regreſsis in caſtra ſua, noctem ad erumpendum liberam habuiſſent, & ſeptena armatorum hominum millia erumpere etiam inter confertos hoſtes potuiſſent. neque enim per ſe ipſi id facere conati ſunt, neque alium ſequi uoluerunt. Nocte propè tota P. Sempronius Tuditanus
B non deſtitit admonere, adhortari'que eos, dum paucitas hoſtium circa caſtra, dum quies ac ſilentium eſſet, dum nox incœptum tegeret, ſe ducem ſequerentur: antè lucem peruenire in tuta loca, in ſociorum urbes poſſe. Sicut auorum memoria P. Decius Tr. mil. in Samnio, ſicut nobis adoleſcentibus priori Punico bello Calphurnius Flamma trecentis uoluntarijs, cum ad tumulum eos capiendum, ſitum inter medios hoſteis, duceret, dixit, Moriamur milites, & morte noſtra eripiamus ex obſidione circumuentas legiones: ſi hoc P. Sempronius diceret, nec uiros quidem, nec Romanos uos duceret, ſi nemo tantæ uirtutis exiſteret comes. Viam nõ ad gloriam magis quàm ad ſalutem ferentem demonſtrat: ducem ſe in patriam, ad parentes, ad coniuges ac liberos facit: ut ſeruemini, deeſt uobis animus. quid, ſi moriendum pro patria eſſet, faceretis? Quinquaginta millia ciuium ſociorum'que circa uos eo ipſo die cæſa iacent: ſi tot exempla uirtutis non mouent, nihil unquam mouebit: ſi tãta clades uobis uilem uitam non fecit, nulla faciet. Liberi atque incolumes deſiderate patriam. imò deſiderate, dum patria eſt, dum ciues eius eſtis. ſerò nunc deſideratis, diminuti capite, abalienati iure ciuium, ſerui Carthaginienſiũ facti. Precio redituri eſtis eò, unde ignauia ac nequitia abiſtis? P. Sempronium ciuem ueſtrum non audiſtis, arma capere, ac ſe iubentem ſequi: Annibalem paulo pòſt audiſtis, caſtra prodi, & arma tradi iubentem. Quam ego ignauiam iſtorũ accuſo, cum ſcelus poſsim accuſare? non enim modò ſequi recuſarunt bene monẽtem, ſed obſiſtere ac retinere conati ſunt, ni ſtrictis gladijs uiri fortiſsimi inerteis ſummouiſſent. prius, inquam, P. Sempronio per ciuium agmẽ, quàm per hoſtium fuit erumpendum. Hos ciues patria deſideret? quorũ ſi cęteri ſimiles fuiſſent, neminem hodie ex ijs qui ad Cannas pugnauerunt, ciuem haberet. Ex millibus ſeptẽ armatorũ ſexcenti extiterunt, qui erumpere auderent, qui in patriam liberi atq́ armati redirent. neq́ ijs quadraginta millia hoſtiũ obſtitere, quàm tutũ iter duarum propè legionum agmini futurũ cẽſetis fuiſſe? haberetis hodie uiginti millia armatorum Cannuſij, fortia, fidelia P C. Nunc autẽ quemadmodum hi boni, fideleſq́ (nam fortes ne ipſi quidem dixerint) ciues eſſe poſſunt? niſi quis credere poteſt fuiſſe: qui erumpentibus quin erumperent,

perent, obſiſtere conati ſunt: aut non inuidere eos cùm incolumitati, tum gloriæ illorũ per uirtutem partæ, cum ſibi timorem ignauiamq; ſeruitutis ignominioſæ cauſam eſſe ſciant. Maluerunt in tentorijs latentes ſimul lucẽ atq; hoſtem expectare, cum ſilentio noctis erumpendi occaſio eſſet. At enim ad erumpendum è caſtris defuit animus, ad tutanda fortiter caſtra animum habuerunt. dies noctesq; aliquot obſeſsi, armati ſe ipſi tutati uallo ſunt: tandem ultima auſi paſsiq;, cum omnia ſubſidia uitę deeſſent, affectisq; fame uiribus, arma iam ſuſtinere nequirent, neceſsitatibus magis humanis ꝙ armis uicti ſunt. Orto ſole hoſtis ad uallum acceſsit. ante ſecundam horam nullam fortunã certaminis experti, tradiderunt arma ac ſeipſos. Hæc uobis ipſorũ per biduum militia fuit. cum in acie ſtare ac pugnare decuerat, tum in caſtra refugerunt: cum pro uallo pugnandum erat, caſtra tradiderunt, neq; in acie, neq; in caſtris utiles. Vos redimãꝰ? cum erumpere caſtris oportet, cunctamini ac manetis. cum manere & caſtra tutari armis neceſſe eſt, & caſtra & arma & uoſipſos traditis hoſti. Ego nõ magis iſtos redimendos P C. cenſeo, ꝙ illos dedendos Annibali, qui per medios hoſtes è caſtris eruperũt, ac per ſummã uirtutem ſe patriæ reſtituerũt. Poſteaꝙ Manlius dixit, quanꝙ patrum quoq; pleroſq; captiui cognatione attingebant, præter exemplũ ciuitatis minimè in captiuos iam inde antiquitus indulgentis, pecuniæ quoq; ſumma homines mouit: quia nec ærariũ exhaurire, magna iam ſumma erogata in ſeruos ad militiam emendos armandosq;, nec Annibalem maximè huiuſce rei, ut fama erat, egentẽ locupletari uolebant. Cum triſte reſponſum nõ redimi captiuos redditũ eſſet, nouusq; ſuper ueterẽ luctus tot iactura ciuium adiectus eſſet, cum magnis fletibus queſtibusq; legatos ad portã proſecuti ſunt. Vnus ex ijs domum abijt, quòd fallaci reditu in caſtra iureiurando ſe exoluiſſet. quod ubi innotuit, relatumq; ad ſenatũ eſt, omnes cenſuerunt cõprehendendum, & cuſtodibus publice datis, deducendũ ad Annibalẽ eſſe. Eſt & alia de captiuis fama. X primos ueniſſe. de eis cum dubitatum in ſenatu eſſet, admitterentur in urbẽ, nec ne: ita admiſſos eſſe, ne tamen ijs ſenatus daretur. morantib. deinde longius omnium ſpe, alios tres inſuper legatos ueniſſe, L. Scribonium, & C. Calpurnium, & L. Manliũ. tum demum ab cognato Scribonij Tr. pl. de redimendis captiuis relatum eſſe, nec cenſuiſſe redimendos ſenatum. & nouos legatos tres ad Annibalem reuertiſſe, decem ueteres remãſiſſe: quod per cauſam recognoſcendi nomina captiuorum ad Annibalem ex itinere regreſſi religione ſeſe exoluiſſent. de ijs dedendis magna cõtentione actum in ſenatu eſſe: uictosq; paucis ſententijs, qui dedendos cenſuerint. cæterùm proximis cenſoribus adeò omnibus notis ignominijsq; cõfectos eſſe, ut quidam eorum mortẽ ſibijpſi extemplò cõſciuerint: cęteri non foro ſolũ omni, deinde uita, ſed propè luce ac publico caruerint. Mirari magis adeò diſcrepare inter autores, ꝙ quid ueri ſit, diſcernere queas. Quanto autẽ maior hęc clades ſuperiorib. cladibus fuerit, uel ea res indicio eſt, quòd qui ſociorum ad eam diẽ firmi ſteterant, tum labare cœperunt: nulla profectò alia de re, ꝙ quòd deſperare cœperant de imperio. Defecere autẽ ad Pœnos hi populi: Attellani, Calatini, Hirpini, Apulorum pars, Samnites, præter Petellinos Brutij omnes, Lucani: pręter hos Surrẽtini, & Græcorum omnis fermè ora. Tarentini, Metapontini, Crotonenſes, Locriq;, & Ciſalpini omnes Galli. nec tamen hæ clades defectionesq; ſociorum mouerunt, ut pacis unquã mentio apud Romanos fieret, neq; ante COS. Romani aduẽtum, nec poſtquã is redijt renouauitq; memoriã acceptæ cladis. quo in tempore ipſo adeò magno animo ciuitas fuit, ut Conſuli ex tanta clade, cuius ipſe magna cauſa fuiſſet, redeunti, & obuiã itum frequenter ab omnibus ordinib. ſit, & gratiæ actæ: quod de rep. non deſperaſſet. cui, ſi Carthaginienſiũ ductor fuiſſet, nihil recuſandum ſupplicij foret.

DECADIS TERTIAE LIBER III.

Campani ad Annibalem defecere. Nuncius Cannenſis uictoriæ Mago Carthaginem miſſus, annulos aureos à digitis occiſorum Romanorum detractos in ueſtibulo curiæ fudit: quos exceſsiſſe modij menſuram traditur. Poſt quem quidem nuncium Hanno ex Pœnis uir nobiliſsimus ſuadebat ſenatui Carthaginienſium, ut pacem à populo Romano peterent: nec tenuit, obſtrepente Barchina factione. Cl. Marcellus prætor ad Nolam eruptione aduerſus Annibalem ex oppido facta, proſperè pugnauit. Exercitus Annibalis per hyberna Capuæ ita luxuriatus eſt, ut corporum uiribus, atq; animorum eneruaretur. Caſilinum à Pœnis obſeſſum.

A *obſeſſum ita fame uexatum eſt, ut lora & pelles ſcutis detractas, item mures eſſent: & nucibus per Vulturnum amnem à Romanis miſsis uixerint. Senatus ex equeſtri ordine hominib. centum nonaginta ſeptem ſuppletus eſt. L. Poſthumius prætor à Gallis cum exercitu cæſus eſt. Cn. & P. Scipiones in Hiſpania Aſdrubalem uicerunt, & Hiſpaniã ſuam fecerunt. Reliquiæ Cannenſis exercitus in Siciliam relegatæ ſunt: ne recederent inde, niſi finito bello. Inter Philippum Macedonum regem, & Annibalem ſocietas iuncta eſt. Sempronius Gracchus COS. Campanos cecidit. Præterea in Sardinia feliciter à T. Manlio prætore aduerſus Pœnos Sardosq́; res geſtas continet: à quo Aſdrubal dux, & Mago & Hanno capti. Claudius Marcellus prætor Annibalis exercitum ad Nolam prælio fudit, & uicit: primusq́; omnium tot cladibus feſſis Romanis meliorem ſpem belli dedit.*

ANNIBAL poſt Cannenſem pugnam, caſtra capta ac direpta, confeſtim ex Apulia in Samnium mouerat: accitus in Hirpinos à Statio, pollicente ſe Coſſam traditurũ. Coſſanus erat Trebius, nobilis inter ſuos: ſed premebat eum Coſſanorum factio, familiæ per gratiam Romanorum potentis. poſt famam Cannenſis pugnæ, uulgatumq́ꝫ Trebij ſermonibus aduentũ Annibalis, cum Coſſani urbe exceſsiſſent: ſine certamine tradita urbs Pœno, præſidiumq́ꝫ acceptum eſt. Ibi præda omni atq́ꝫ impedimẽtis relictis, exercitu partito, Magonem regionis eius urbes, aut deficientes ab Romanis accipere, aut detrectantes cogere ad defectionem iubet. ipſe per agrum Campanũ mare inferum petit oppugnaturus Neapolim, ut urbem maritimam haberet. Vbi fines Neapolitanorum intrauit, Numidas partim in inſidijs (& pleræq́ꝫ cauæ ſunt uiæ, ſinusq́ꝫ occulti) quacunque arte poterat, diſpoſuit: alios præ ſe actam prædam ex agris oſtentanteis obequitare portis iuſſit. in quos, quia nec multi & incompoſiti uidebãtur, cum turma equitum erupiſſet, à cedentibus conſultò tracta in inſidias, circumuẽta eſt. nec euaſiſſet quiſquam, niſi mare propinquũ, & haud procul litore naues piſcatoriæ pleræq́ꝫ conſpectæ, peritis nandi dediſſent effugiũ. aliquot tamen eo prælio nobiles iuuenes cæſi ſunt. inter quos & Hegeas præfectus equitum intemperantius cedentes ſecutus, cecidit. Ab urbe oppugnanda Pœnum abſterruere conſpecta mœnia, haudquaquam prompta oppugnanti. Inde Capuam flectit iter, luxuriantem longa felicitate atq́ꝫ indulgentia fortunæ: maximè tamen

B inter corrupta omnia licentia plebis ſine modo libertatem exercẽtis. Senatum & ſibi & plebi obnoxium Pacuuius Calauius fecerat, nobilis idem ac popularis homo, cęterùm malis artibus nactus opes. Is cum eo fortè anno, quo res malè geſta ad Thraſymenum eſt, in ſummo magiſtratu eſſet, iam diu infeſtam ſenatui plebem ratus per occaſionem nouandi res magnum auſuram facinus, ut ſi in ea loca Annibal cũ uictore exercitu ueniſſet, trucidato ſenatu traderet Capuam Pœnis: improbus homo, ſed non ad extremum perditus, cum mallet incolumi quàm euerſa repub. dominari, nullam autẽ incolumem eſſe orbatam publico conſilio crederet, rationem inijt qua & ſenatum ſeruaret, & obnoxium ſibi ac plebi faceret. Vocato ſenatu, cum ſibi defectionis ab Romanis conſilium placiturum nullo modo, niſi neceſſariũ fuiſſet, præfatus eſſet: quippe qui liberos ex Appij Claudij filia haberet, filiamq́ꝫ Romam nuptum Liuio dediſſet: cæterũ maiorem multo rem, magisq́ꝫ timendam inſtare. non enim per defectionem ad tollendum ex ciuitate ſenatum plebem ſpectare: ſed per cædem ſenatus uacuam Remp. tradere Annibali ac Pœnis uelle. eo ſe periculo poſſe liberare eos, ſi ſe permittant ſibi, & certaminũ in rep. obliti credant. Cum omnes uicti metu permitterent, Claudam in curiam uos, inquit, & tanquã & ipſe cogitati facinoris particeps, approbando cõſilia, quibus nequicquam aduerſarer, uiam ſaluti ueſtræ inueniã. in hoc fidem, quàm uultis ipſi, accipite. Fide data, egreſſus claudi curiã iubet, pręſidiumq́ꝫ in ueſtibulo reliquit, ne quis adire curiam iniuſſu ſuo, néue inde egredi poſsit. Tunc uocato ad concionem populo, Quod ſępe, inquit, optaſtis Cãpani, ut ſupplicij ſumendi uobis ex improbo ac deteſtabili ſenatu poteſtas eſſet, eam nunc non per tumultum expugnãtes domos ſingulorũ, quas præſidijs clientium ſeruorumq́ꝫ tuentur, cum ſummo ueſtro periculo, ſed tutam habetis ac liberam. Clauſos omnes in curiam accipite, ſolos, inermes: nec quicquam raptim, aut fortè temerè egeritis. de ſingulorũ capite uobis ius ſententiæ dicendę faciam, ut quas quiſq́ꝫ meritus eſt, pœnas pẽdat. Sed ante omnia ita uos irę indulgere oportet, ut potiorem ira ſalutem atq́ꝫ utilitatem ueſtram habeatis. Etenim hos (ut opinor) odiſtis ſenatores, nam ſenatum omnino non habere non uultis, quippe aut rex, quod abominandum;

minandum,aut quod unum liberæ ciuitatis conſilium eſt,ſenatus habendus eſt. Itaque A
duæ res ſimul agendę ſunt uobis,ut & ueterem ſenatum tollatis, & nouum cooptetis.
Citari ſingulos ſenatores iubebo,de quorum capite uos conſulam. quod de quoq; cen
ſueritis,fiet. Sed prius in eius locum uirum fortē ac ſtrenuum nouū ſenatorem coopta-
bitis,quàm de noxio ſupplicium ſumatur. Inde conſedit, & nominibus in urnam con-
iectis,citari quod primum ſorte nomen excidit, ipſumq́; è curia produci iuſsit. Vbi au-
ditum eſt nomen,malum & improbum pro ſe quiſq; clamare, & ſupplicio dignū. Tūc
Pacuuius: Video quæ ſententia de hoc ſit data, eijcitur pro malo atq; improbo. bonū
ſenatorem & iuſtum eligite. Primò ſilentium erat,inopia potioris ſubijciundi. deinde
cum aliquis omiſſa uerecundia quempiam nominaſſet,multo maior extemplò clamor
oriebatur, cum alij negarent noſſe, alij nunc probra, nunc humilitatem ſordidamq́; in-
opiam, & pudendæ artis aut quæſtus genus obijcerent. Hoc multo magis in ſecundo
ac tertio ſenatore factum eſt, ut ipſius pœnitere homines appareret: quem autē in eius
ſubſtituerent locum, deeſſe. quia nec eoſdem nominari attinebat,nihil aliud quàm ad
audienda probra nominatos, & multo humiliores obſcurioresq́; cæteri erant eis, qui
primi memoriæ occurrebant. Ita dilabi homines,notiſsimum quodq; malum maximè
tolerabile dicentes eſſe, iubentesq́; ſenatum ex cuſtodia dimitti. Hoc modo Pacuuius,
cum obnoxium uitę beneficio ſenatum multo ſibi magis quàm plebi feciſſet,ſine armis
iam omnibus concedentibus dominabatur. Hinc ſenatores omiſſa dignitatis liberta-
tisq́; memoria plebē affari,ſalutare,benignè inuitare,apparatis accipere epulis,eius cau
ſas ſuſcipere,ei ſemper parati adeſſe: ſecundum eum in lite iudicem dare, qui magis po-
pularis aptiorq́; in uulgus fauori cōciliando eſſet. Iam uerò nihil in ſenatu actum aliter,
quàm ſi plebis ibi eſſet concilium. Prona ſemper ciuitas in luxuriam,non ingeniorum
modò uitio,ſed affluenti copia uoluptatum, & illecebris omnis amœnitatis maritimæ
terreſtrisq́;: tum uerò ita obſequio principum,& licentia plebis laſciuire,ut nec libidini, B
nec ſumptibus modus eſſet. ad cōtemptum legum,magiſtratuū ſenatusq́;, acceſsit tum
poſt Cannenſem cladem: ut cuius aliqua erat uerecundia, Romanum quoq; imperium
ſpernerent. id modò erat in mora,ne id extemplò efficerent,quòd connubium ueruſtū
multas familias claras ac potentes Romanis miſcuerat: & quòd,cum militarent aliquot
apud Romanos,maximum uinculum erant trecenti equites,nobiliſsimus quiſq; Cam-
panorum in pręſidia Sicularum urbium delecti ab Romanis ac miſsi. Horum parentes
cognatiq́; ægrè peruicerunt,ut legati ad COS. Romanum mitterentur. Ii nondū Canu
ſium profectum,ſed Venuſiæ cum paucis ac ſemiermibus COS. inuenerunt: quàm po
terat maximè miſerabilem bonis ſocijs,ſuperbis atq; infidelibus,ut erant Cāpani, ſper-
nendum. Et auxit rerum ſuarum ſuiq́; contemptum COS. nimis detegendo cladem,nu
dandoq́;. nam cum legati ægrè ferre ſenatum populumq́; Campanū,aduerſi quicquam
eueniſſe Romanis, nunciaſſent, pollicerenturq́; omnia quæ ad bellū opus eſſent: Mo-
rem,inquit,magis loquendi cum ſocijs ſeruaſtis Campani,iubentes quę opus eſſent ad
bellū,imperare,quàm cōuenienter ad præſentē fortunæ noſtræ ſtatū locuti eſtis. quid
enim nobis ad Cannas relictū eſt: ut quaſi aliquid habeamus,id quod deeſt, expleri ab
ſocijs uelimus? pedites uobis imperemus, tāquam equites habeamus? pecuniā deeſſe
dicamus,tanquàm ea tantū deſit? Nihil, ne quod ſuppleremus quidem, nobis reliquit
fortuna. legiones,equitatus,arma,ſigna,equi uiriq́;, pecunia, cōmeatus, aut in acie,aut
in ruinis poſtero die amiſsis caſtris perierūt. Itaq; nō iuuetis nos in bello oportet Cam-
pani,ſed cū Pœnis bellum pro nobis ſuſcipiatis. Veniat in mentem, ut trepidos quon-
dam maiores ueſtros intra mœnia compulſos,nec Samnitem modò hoſtem,ſed etiam
Sidicinum pauentes,receptos in fidem apud Satriculā defenderimus, cœptumq́; pro-
pter uos cum Samnitibus bellum per centum propè annos, uariante fortuna euen-
tum, tulerimus. Adijcite ad hæc,quòd fœdus æquum dedimus, quod leges noſtras,
quòd ad extremum,id quod ante Cannenſem certe cladem maximum fuit, ciuitatem
noſtram magnæ parti ueſtrûm dedimus,communicauimus'que uobiſcum. Itaq; com-
munem

A munem uos hanc cladem, quæ accepta eſt, credere Campani oportet, communem patriam tuendam arbitrari eſſe. Non cum Samnite aut Hetruſco res eſt, ut quod à nobis ablatum ſit, in Italia tamen imperiũ maneat. Pœnus hoſtis, ne Africæ quidẽ indigena, ab ultimis terrarũ oris, freto Oceani, Herculisq́ columnis, expertẽ omnis iuris & conditionis & linguę propè humanæ militẽ trahit. Hunc natura & moribus immitẽ ferumq́ inſuper dux ipſe efferauit, pontibus ac molibus ex humanorum corporũ ſtrue faciẽdis, &(quod proloqui etiam piget) uefci humanis corporibus docẽdo. hos infandis paſtos epulis, quos contingere etiã nefas ſit, uidere atq́ habere dominos, & ex Africa, & à Carthagine iura petere, & Italiã Numidarũ ac Maurorũ pati prouinciã eſſe, cui non, genito modò in Italia, deteſtabile ſit? Pulchrum erit Campani, prolapſum clade Romanũ imperium ueſtra fide, ueſtris uiribus retentum ac recuperatũ eſſe. Triginta millia peditũ, quatuor equitũ arbitror ex Cãpania uos ſcripſiſſe, iam pecuniæ affatim eſſe, frumẽtiq́. qui ſi parẽ fortunæ ueſtræ fidẽ habetis, nec Annibal ſe uiciſſe ſentiet, nec Romani ſe uictos eſſe. Hac oratione COS. dimiſsis redeũtibusq́ domũ legatis, unus ex ijs, Subius Virius, tẽpus ueniſſe ait, quo Campani nõ agrum ſolũ ab Romanis quondã per iniuriã ademptum recuperare, ſed imperio etiã Italiæ potiri poſsint. fœdus enim cũ Annibale quibus uelint legibus facturos. neq́ controuerſiã fore, quin ipſe cõfecto bello Annibal uictor in Africã hinc decedat, exercitumq́ deportet, Italiæ imperium Campanis relinquatur. Hæc Virio loquenti aſſenſi omnes ita renunciant legationẽ, uti deletum omnibus uideretur nomen Romanum. Extẽplò plebes ad defectionem, ac pars maxima ſenatus ſpectare. extracta tamen autoritatibus ſeniorũ per paucos dies eſt res: poſtremò uicit ſententia Ipurium, ut ijdem legati, qui ad COS. Romanum ierant, ad Annibalem mitterentur. Quò prius q̃ iretur, certumq́ defectionis conſilium eſſet, Romã legatos miſſos à Campanis, in quibuſdam annalibus inuenio, poſtulantes ut alter COS. Campanus

B fieret, ſi rem Romanã adiuuari uellent. indignatione orta, ſummoueri à curia iuſſos eſſe: miſſumq́ lictorem, qui ex urbe educeret eos, atq́ eo die manere extra fines Romanos iuberet. Quia nimis compar Latinorum quõdam poſtulationi erat, Cœliusq́ & alij id haud ſine cauſa prętermiſerãt ſcriptores, ponere pro certo ſum ueritus. Legati ad Annibalem uenerunt, pacemq́ cum eo his conditionibus fecerunt: Ne quis imperator magiſtratuſue Pœnorum ius ullum in ciuem Campanũ haberet, neue ciuis Cãpanus inuitus militaret, munuſue faceret. ut ſuę leges, ſui magiſtratus Campanis eſſent: ut trecẽtos ex Romanis captiuos Pœnus daret Campanis, quos ipſi elegiſſent: cũ quibus equitum Campanorum, qui in Sicilia ſtipendia facerent, permutatio fieret. Hęc pacta. Alia inſuper, quàm quæ pacta erant, facinora Campani ediderunt. nam præfectos ſociũm, ciuesq́ Romanos alios, partim aliquo militiæ munere occupatos, partim priuatis negocijs implicitos, plebs repentè omnis comprehenſos, uelut cuſtodiæ ſuæ cauſa balneis includi iuſsit: ubi, feruore atq́ ęſtu anima intercluſa, fœdum in modum expirarent. Ea ne fierent, neu legatio mitteretur ad Pœnum, ſumma ope Decius Magius, uir cui ad ſummam autoritatẽ nihil, præter ſanam ciuium mentẽ defuit, reſtiterat. ut uerò præſidium mitti ab Annibale audiuit, Pyrrhi ſuperbam dominationem miſerabilemq́ Tarentinorum ſeruitutem, exempla referens, primò ne reciperetur præſidium, palàm uociferatus eſt: deinde ut receptum aut eijceretur: aut, ſi malũ facinus, quod à uetuſtiſſimis ſocijs conſanguineisq́ defeciſſent, forti ac memorabili facinore purgare uellẽt, ut interfecto Punico pręſidio reſtituerent ſe Romanis. Hęc (neq́ enim occultè agebãtur) cum relata Annibali eſſent, primò miſit, qui uocarent Magium ad ſeſe in caſtra. deinde cum is ferociter negaſſet ſe iturum, (nec enim Annibali ius eſſe in ciuem Campanum) concitatus ira Pœnus comprehendi hominem, uinctumq́ attrahi ad ſe iuſsit. ueritus deinde, ne quid inter uim tumultus, atq́ ex cõcitatione animorum incõſulti certaminis oriretur, ipſe præmiſſo nuncio ad Marium Bloſiũ Pr. Campanũ poſtero die ſe Capuæ futurum, proficiſcitur è caſtris cum modico præſidio. Marius concione aduocata edicit, ut frequentes cum coniugibus ac liberis obuiam irent Annibali. Ab uniuerſis id nõ

ee obedien

obedienter modò,ſed enixè,fauore etiam uulgi, & ſtudio uiſendi tot iam uictorijs clarum imperatorem,factum eſt. Decius Magius nec obuiam egreſſus eſt:nec quo timorem aliquem ex conſcientia ſignificare poſſet,priuatim ſe tenuit.in foro cum filio clientibusq; paucis ocioſe inambulauit, trepidante tota ciuitate ad excipiendum Pœnum, uiſendumq;. Annibal ingreſſus urbem,ſenatum extemplò poſtulat. precantibusq; inde primoribus Campanorũ,ne quid eo die ferè gereret:diemq; ut ipſe aduentu ſuo feſtum lætus ac libens celebraret:quanquã præceps ingenio in iram erat, tamen ne quid in principio negaret,uiſendo urbem magnã diei partem conſumpſit. Diuerſatus eſt apud Munios Celeres,Steniũ Pacuuiumq;,inclytos nobilitate ac diuitijs. Eò Pacuuius Calauius,de quo antè dictum eſt, princeps factionis eius quæ attraxerat rem ad Pœnos,filium iuuenẽ adduxit:abſtractumq; ab ſe à Decij ait latere, cum quo ferociſsimè pro Romana ſocietate aduerſus Punicum fœdus ſteterat:nec eum aut inclinata in partem alteram ciuitas,aut patria maieſtas ſententia depulerat. Huic tum pater iuueni Annibalem deprecando magis quàm purgando placauit. uictusq; patris precibus lachrymisq;,etiam ad cœnam eum cum patre uocari iuſsit:cui cõuiuio neminem Campanũ, præter quàm hoſpites,Iubelliumq; Tauream inſignem bello uirum, adhibiturus erat. Cœperunt epulari die,& conuiuium non ex more Punico, aut militari diſciplina eſſe: ſed ut in ciuitate,atq; etiã domo diu ad uarias omnium uoluptatum illecebras inſtructum. Vnus nec dominorum inuitatione,nec ipſius interdum Annibalis,Calauij filius Perolla uinci potuit. ipſiq; ualetudinem excuſans patri,animi quoq; eius mirabilem interturbationem cum quæreret: ante ſolis fermè occaſum patrem Calauium ex conuiuio egreſſum ſecutus filius,ubi in ſecretum(hortus erat poſticis ædium partibus)peruenerunt: Cõſilium,inquit,affero pater,quo nõ ueniam ſolum peccati,quo defecimus ad Annibalem,impetraturi ab Romanis,ſed in multo maiore dignitate & gratia ſimus Campani,quàm unquam fuimus. Cum mirabundus pater,quid nam id eſſet conſilij, quæreret. toga reiecta ab humero,latus ſuccinctum gladio nudat. Iam ego, inquit, ſanguine Annibalis ſanciam Romanum fœdus. te id prius ſcire uolui,ſi fortè abeſſe,dum facinus patratur,malles. Quæ ubi uidit audiuitq; ſenex,uelut ſi iam agendis quæ audiebat,intereſſet,cum metu:Per ego te,inquit,fili quæcunq; iura liberos iungunt parentibus,precor quæſoq;,ne ante oculos patris facere & pati omnia infanda uelis. paucæ horæ ſunt,intra quas iurantes per quicquid deorum eſt,dextras dextræ iungentes fidem obſtrinximus,ut ſacratis de mẽſis eſſemus:digreſsi à colloquio extemplò in eum armamur? ſurgis ab hoſpitali menſa, ad quã tertius Campanorũ adhibitus ab Annibale es: eam ipſam menſam cruẽtare uis hoſpitis ſanguine? Annibalẽ pater filio meo potui placare,filium Annibali nõ poſſum? Sed ſi nihil ſancti,nõ fides,non religio,non pietas,audeantur infanda,ſi nõ perniciem nobis cum ſcelere afferunt. Vnus aggreſſurus es Annibalem? quid illa turba tot liberorũ,ſeruorũq;? quid in unum intẽti omniũ oculi? quid tot dextræ? torpeſcent ne in amentia illa? uultũ ipſius Annibalis, quẽ armati exercitus tremunt,quẽ horret populus Romanus,tu ſuſtinebis? & ſi alia auxilia deſint,meipſum ferire,corpus meum opponentẽ pro corpore Annibalis,ſuſtinebis? atqui per meũ pectus petendus ille tibi,transfigendusq; eſt. deterreri hic ſine te potius,quàm illic uinci. ualeant preces apud te meæ,ſicut pro te hodie ualuerunt. Lachrymantẽ inde iuuenem cernens,mediũ complectitur,atq; oſculo hærens nõ antè precibus abſtitit, quàm peruicit ut gladiũ poneret,fidemq; daret,nihil facturum tale. Tum iuuenis: Ego quidem, inquit,quam patriæ debeo pietatẽ,exoluã patri. tuam doleo uicem,cui ter proditæ patriæ ſuſtinendũ eſt crimen:ſemel,cũ defectionẽ iniſti ab Romanis:iterũ,cum pacis cum Annibale fuiſti autor:tertio hodie,cũ reſtituendæ Romanis Capuæ mora atq; impedimentũ tu es. O patria,ferrũ,quo pro te armatus hanc arcem defendere uolebã, hoſti minimè parcens,quando parens extorquet, recipe. Hæc cum dixiſſet, gladium in publicum trans maceriã horti abiecit:& quo minus res ſuſpecta eſſet, ſe ipſe cõuiuio reddidit. Poſtero die ſenatus frequens datur Annibali. ubi prima eius oratio perblanda ac be-

A ac benigna fuit,qua gratias egit Campanis,quòd amicitiam ſuã Romanæ ſocietati prę-
poſuiſſent:& inter cætera magnifica promiſſa pollicitus, breui caput Italiæ omnis Ca-
puam fore: iuraꝗ inde cum cæteris populis Romanum etiam petiturum. Vnum eſſe
exortem Punicæ amicitiæ fœderiſꝗ ſecum facti,quem neꝗ eſſe Campanum,neꝗ dici
debere,Magium Deciũ. eum poſtulare, ut ſibi dedatur, ac ſe præſente de eo referatur,
ſenatuſꝗ conſultum fiat. omnes in eam ſententiam ierunt: quanquam magnę parti, &
uir indignus ea calamitate, & haud paruo initio minui uidebatur ius libertatis. Egreſ-
ſus curia,in templo magiſtratus conſedit:comprehendiꝗ Decium Magium, atꝗ ante
pedes deſtitutũ cauſam dicere iuſsit. Qui cum manente ferocia animi negaret lege fœ-
deris id cogi poſſe: tum iniectæ catenę,duciꝗ ante lictorem in caſtra eſt iuſſus. Quoad
capite aperto eſt ductus,concionabundus inceſsit,ad circunfuſam undiꝗ multitudinẽ
uociferans Habetis libertatem Campani,quam petiſtis. foro medio, luce clara, uidẽti-
bus uobis, nulli Campanorum ſecundus, uinctus ad mortem rapior. quid uiolentius
Capua capta fieret? ite obuiam Annibali, exornate urbem, diemꝗ aduentus eius con-
ſecrate,ut hunc triumphũ de ciue ueſtro ſpectetis. Hæc eo uociferãte cum moueri uul-
gus uideretur, obuolutum caput eſt, ocyuſꝗ rapi extra portã iuſſus. ita in caſtra per-
ducitur, extemploꝗ impoſitus in nauim,& Carthaginem miſſus, ne motu aliquo Ca-
puæ ex indignitate rei orto, ſenatũ quoꝗ pœniteret dediti principis:& legatione miſ-
ſa ad repetendum eum, ne aut negando rem, quam primùm peterent, offendendi ſibi
noui ſocij,aut tribuendo habendus Capuę eſſet ſeditionis ac turbarum autor. Nauem
Cyrenas detulit tempeſtas,quæ tum in ditione regum erant. ibi cum Magius ad ſtatuã
Ptolemæi regis cõfugiſſet,deportatus à cuſtodibus Alexandriã ad Ptolemæum, dum
eum docuiſſet, contra ius fœderis uinctum ſe ab Annibale eſſe,uinculis liberatur: per-
miſſumꝗ ut rediret,ſeu Romam, ſeu Capuam mallet. Nec Magius Capuã ſibi tutam
B dicere:& Romam eo tempore, quo inter Romanos Campanoſꝗ bellum ſit, trãsfugæ
magis quàm hoſpitis fore domiciliũ. nuſquam malle,quàm in regno eius uiuere,quem
uindicẽ atꝗ autorem habeat libertatis. Dum hæc geruntur, Q. Fabius Pictor legatus
à Delphis Romam redijt, reſpõſum'que ex ſcripto recitauit:(diui quoque in eo erant,
quibus quoꝗ modo ſupplicaret.) Tum ſi ita faxitis Romani,ueſtræ res meliores faci-
lioreſꝗ erunt:magis ex ſententia reſpub. ueſtra uobis procedet, uictoriaꝗ duelli po-
puli Romani erit. Pythio Apollini, R P. ueſtra bene geſta ſeruata'que, lucris meritis do
num mittitote,deꝗ præda,manubijs,ſpolijs'que honorem habetote. Hęc ubi ex Gręc-
co carmine interpretata recitauit, tum dixit,ſe oraculo egreſſum extemplò his omnib.
diuis rem diuinam thure ac uino feciſſe: iuſſum'que ab antiſtite, ſicut coronatus laurea
corona & oraculum adiſſet,& rem diuinam feciſſet: ita coronatum nauim aſcendere,
nec antè deponere eam,quàm Romam perueniſſet. ſe quæcunque imperata ſint,cum
ſumma religione ac diligentia executum,coronam Romæ in ara Apollinis depoſuiſſe.
Senatus decreuit,ut eæ res diuinæ,ſupplicationeſꝗ primo quoꝗ tẽpore cum cura fie
rent. Dum hæc Romæ atꝗ in Italia geruntur,nuncius uictoriæ ad Cannas Carthagi-
nem uenerat. Mago Amilcaris filius, non ex ipſa acie à fratre miſſus, ſed retentus ali-
quot dies in recipiendis ciuitatibus Brutiorum,quæ deficiebant. Is cum ei ſenatus da-
tus eſſet,res geſtas in Italia à fratre expoſuit. Cum ſex imperatoribus eum,quorũ qua-
tuor conſules,duo dictator ac magiſter equitum fuerint: cum ſex conſularibus exerciti
bus acie conflixiſſe. occidiſse ſupra ducenta millia hoſtiũ: ſupra L millia cepiſſe. ex qua-
tuor conſulibus duos occidiſse. ex duobus ſaucium alterum,alterũ toto exercitu amiſ-
ſo uix cum L hominibus effugiſse. magiſtrum equitum qui conſularis poteſtatis ſit, fu-
ſum,fugatumꝗ dictatorem, quia ſe in aciem nunquàm commiſerit: unicum haberi im
peratorem. Brutios Apuloſꝗ, partem Samnitum ac Lucanorũ defeciſſe ad Pœnos,
Capuam,quod caput non Campanię modò,ſed poſt afflictam rem Romanã Cannenſi
pugna Italiæ ſit,Annibali ſe tradidiſse. Pro his tantis totꝗ uictorijs uerum ſacrum dijs
immortalibus agi haberiꝗ. Ad fidem deinde tam lætarum rerum effundi in ueſtibulo

curię iuſsit annulos aureos. qui tantus aceruus fuit, ut metientib. dimidium ſuper treis A modios expleſſe, ſint quidã autores. Fama tenuit, quæ propior uero eſt, haud plus fuiſſe modio. Adiecit deinde uerbis, quo maioris cladis indiciũ eſſet, neminẽ niſi equitem, atq; eorum ipſorũ primores id gerere inſigne. Summa fuit orationis, quo propius ſpes belli perficiendi ſit, eo magis omni ope iuuãdum Annibalẽ eſſe. procul enim ab domo militiã eſſe, in media hoſtiu terra, magnã uim frumenti pecunięq; abſumi: & tot acies ut hoſtiũ exercitus deleſſe, ita uictoris etiã copias parte aliqua minuiſſe. mittẽdum igitur ſupplemẽtum eſſe, mittendã in ſtipendium pecuniam, frumentumq; tam benemeritis de nomine Punico militib. Secundum hęc dicta Magonis lætis omnib. Himilco uir factionis Barchinæ locum Hannonis increpandi eſſe ratus, Quid eſt Hanno? inquit, etiã nunc pœnitet belli ſuſcepti aduerſus Romanos? iube dedi Annibalẽ, ueta in tam proſperis rebus gratias dijs immortalib. agi. audiamus Romanum ſenatorem in Carthaginienſium curia. Tum Hanno: Tacuiſſem hodie Patres cõſcripti, ne quid in cõmuni omnium gaudio, minus lætum quod eſſet uobis, loquerer. nunc interroganti ſenatori, pœniteat ne me adhuc ſuſcepti aduerſus Romanos belli, ſi reticeã, aut ſuperbus aut obnoxius uidear. quorum alterum eſt hominis alienę libertatis obliti, alterũ ſuę. Reſpondeã, inquit, Himilconi, non deſiſſe pœnitere me belli, neq; deſiturũ antè inuictum noſtrum imperatorem incuſare, q̃ finitũ aliqua tolerabili cõditione bellum uidero: nec mihi pacis antiquę deſideriũ ulla alia res, q̃ pax noua finiet. Itaq; iſta quę modò Mago iactauit, Himilconi cæteriſq; Annibalis ſatellitibus iam læta ſunt. mihi poſſunt lęta eſſe, quia res bello bene geſtæ, ſi uolumus fortuna uti, pacem nobis æquiorẽ dabunt. nam ſi prætermittimus hoc tempus, quo magis dare q̃ accipere poſſumus uideri pacem, uereor ne hæc quoq; lætitia luxuriet nobis, ac uana euadat. quæ tamen nunc quoq; qualis eſt? Occidi exercitus hoſtiũ. mittite milites mihi. Quid aliud rogares, ſi eſſes uictus? Hoſtiũ cepi bina caſtra, prædæ uidelicet plena, & cõmeatum, frumentum, & pecuniã date. Quid B aliud, inquam, ſi ſpoliatus, ſi exutus caſtris eſſes, peteres? Et ne omnia ipſe mirer: (mihi quoq; enim, quoniã reſpõdi Himilconi, interrogare ius faſq; eſt) uelim ſeu Himilco, ſeu Mago reſpõdeat: cum ad internecionem Romani imperij pugnatũ ad Cannas ſit, conſtetq; in defectione totã Italiã eſſe, primùm ecquis Latini nominis populus defecerit ad nos? deinde ecquis homo ex V & XXX tribubus ad Annibalẽ trãsfugerit? Cũ utrunq; Mago negaſſet: Hoſtium quidem ergo, inquit, adhuc multum ſupereſt. ſed multitudo ea quid animorum quid'ue ſpei habeat, ſcire uelim. Cum id neſcire ſe Mago diceret: Nihil facilius ſcitu eſt, inquit. ecquos legatos ad Annibalem Romani miſerunt de pace? ecquam denique mentionem pacis Romæ factam eſſe, allatum ad uos eſt? Cum id quoque negaſſet: Bellum igitur, inquit, tam integrum habemus, quàm habuimus qua die Annibal in Italiam eſt ingreſſus. Quàm uaria uictoria priore Punico bello fuerit, pleriq; qui meminerimus, ſuperſumus. nunquam terra mariq; magis proſperæ res noſtræ uiſæ ſunt, quàm ante conſules C. Luctatium & A. Poſthumium fuerunt. Luctatio & Poſthumio COSS. deuicti ad Ægateis inſulas ſumus. Quod ſi (id quod dij omen auertant) nunc quoq; fortuna aliquid uariauerit, tum pacem ſperatis cum uincimur: quam nunc, cum uincimus, dat nemo? Ego, ſi quis de pace conſulet, ſeu deferenda hoſtibus, ſeu accipienda, habeo quid ſententiæ dicam. ſi de ijs quæ Mago poſtulat, refertis: nec uictoribus mitti attinere puto, & fruſtrantib. nos falſa atq; inani uictoria multo minus cenſeo mittẽda eſſe. Haud multos mouit Hannonis oratio. nam & ſimultas cum familia Barchina leuiorem autorem faciebat: & occupati animi præſenti lætitia nihil, quo uanius fieret gaudium ſuum, auribus admittebãt: debellatũq; mox fore, ſi adniti paululum uoluiſſent, rebant̃. Itaq; ingenti cõſenſu fit ſenatuſcõſultum, ut Annibali XL Numidarũ millia in ſupplementum mitterent̃: & XL elephanti, & argenti multa talenta. Dictatorq; cum Magone in Hiſpaniã præmiſſus eſt ad cõducenda XX millia peditum, quatuor equitum, quibus exercitus qui in Italia quiq; in Hiſpania erãt, ſupplerentur. Cæterum hæc, ut in ſecundis rebus, ſegniter ocioſeq; geſta ſunt. Romanos

præ-

A præter inſitã induſtriã animis, fortuna etiã cunctari prohibebat. nam nec cõſul ulli rei, quę per eum agẽda eſſet, deerat: & dictator M. Iunius rebus diuinis perfectis, latoꝗ́, ut ſolet, ad populũ, ut equum aſcẽdere liceret, pręter duas urbanas legiones, quæ principio anni à cõſulibus cõſcriptę fuerant, & ſeruorũ delectum, cohortesꝗ ex agro Piceno & Gallico collectas, ad ultimũ propè deſperatę reipub. auxilium, cum honeſta utilibus cedunt, deſcendit equo, dixitꝗ́: Qui capitalẽ fraudem auſi, quiꝗ́ pecunię iudicati in uinculis eſſent, qui eorũ apud ſe milites fierent, eos noxa pecuniaꝗ ſe exolui iuſſurũ. & ſex millia hominũ Gallicis ſpolijs, quę triũpho C. Flaminij trãslata erãt, armauit. itaꝗ cum XXV millibus armatorũ ab urbe proficiſcit̃. Annibal Capua recepta, cum iterum Neapolitanorum animos partim ſpe, partim metu nequicꝗ tentaſſet, in agrum Nolanum exercitũ traducit: & ut nõ hoſtiliter ſtatim, quia non deſperabat uoluntariã deditionẽ, ita ſi morarent̃ ſpem, nihil eorum quę pati aut timere poſſent, pretermiſſurus. Senatus, ac maximè primores eius in ſocietate Romana cum fide perſtare. plebs nouarũ (ut ſolet) rerum auida, atꝗ Annibalis tota eſſe: metumꝗ́ agrorum populationis, & patiẽda in obſidione multa grauia indignaꝗ́ proponere animo. neꝗ autores defectionis deerant. Itaꝗ ubi ſenatum metus cepit, ſi palã contrà tẽderent, reſiſti multitudini cõcitatæ non poſſe, clàm ſimulãdo dilationẽ mali inueniunt. placere enim ſibi defectionẽ ad Annibalem ſimulãt: quibus autẽ cõditionibus in fœdus amicitiamꝗ́ nouã trãſeant, parum conſtare. Ita ſpacio ſumpto, legatos properè ad prætorẽ Romanum Marcellum Claudium, qui Cannuſij cum exercitu erat, mittunt: docent'ꝗ quãto in diſcrimine ſit Nolana res. agrum Annibalis eſſe, & Pœnorũ urbem extemplò futurã, ni ſubueniat̃. concedendo plebi ſenatum, ubi uelint, defecturos ſe, ne deficere præfeſtinarẽt, effeciſſe. Marcellus collaudatis Nolanis, eadem ſimulatione extrahi rem in ſuum aduentũ iuſsit, interim celari quę ſecum acta eſſent, ſpem'ꝗ omnẽ auxilij Romani. Ipſe à Cannuſio Calatiã

B petit: atꝗ inde Vulturno amne traiecto, per'ꝗ agrum Satriculanũ, Trebianũ'ꝗ ſuper Sueſſulã per mõtes Nolã peruenit. Sub aduentũ prætoris Romani Pœnus agro Nolano exceſsit: & ad mare proxime Neapolim deſcẽdit, cupidus marini oppidi potiundi, quò curſus nauib. tutus ex Africa eſſet. Cæterũ poſteaꝗ Neapolim à præfecto Romano teneri accepit (M. Iunius Syllanus erat, ab ipſis Neapolitanis accitus) Neapolim quoꝗ ſicut Nolã, nõ admiſſus, petit Nuceriã. Eam cum aliquãdiu circũſediſſet ſępe, ui, ſępe ſolicitãdis nequicꝗ nunc plebe, nũc principibus, fame demũ in deditionẽ accepit: pactus, ut inermes cũ ſingulis abirẽt ueſtimentis. deinde ut qui à principio mitis omnibus Italicis, pręter Romanos, uideri uellet: præmia atꝗ honores ijs qui remãſiſſent, ac militare uellent ſecũ, propoſuit. nec ea ſpes quenꝗ tenuit. dilapſi omnes quocunꝗ hoſpitia, aut fortuitus animi impetus tulit, per Campanię urbes, maximè Nolam Neapolim'ꝗ. Cum fermè triginta ſenatores, ac fortè primus quiſꝗ Capuã petiſſent: excluſi inde, quòd portas Annibali clauſiſſent, Cumas ſe cõtulerunt. Nuceriæ pręda militi data eſt, urbs direpta atꝗ incenſa. Nolã Marcellus nõ ſui magis fiducia pręſidij, ꝗ̃ uoluntate principũ habebat. plebs timebat̃, & antè omnes L. Bantius, quem cõſenſus attentatę defectionis, ac metus à pretore Romano nunc ad proditionẽ patriæ: nunc ſi ea die fortuna defuiſſet, ad transfugiendũ ſtimulabat. Erat iuuenis acer, & ſociorũ ea tempeſtate nobiliſsimus eques. ſeminecem eum ad Cannas in aceruo cæſorum corporum inuentum, curatum'ꝗ benignè etiã cum donis Annibal domũ remiſerat. ob eius gratiã meriti rem Nolanã in ius ditionem'ꝗ dare uoluerat Pœno: anxium'ꝗ eum & ſolicitũ cura nouandi res prætor cernebat. cæterùm cum aut pœna cohibendus eſſet, aut beneficio conciliandus, ſibi aſſumpſiſſe, ꝗ̃ hoſti ademiſſe fortẽ ac ſtrenuũ maluit ſocium. accitum'ꝗ ad ſe benignè appellat. Multos eum inuidos inter populares habere, inde exiſtimatu facile eſſe, quòd nemo ciuis Nolanus ſibi indicauerit ꝗ̃ multa eius egregia facinora militaria eſſent. ſed qui in Romanis militauerit caſtris, nõ poſſe obſcurã eius uirtutẽ eſſe. multos ſibi qui cum eo ſtipendia fecerint, referre qui uir eſſet ille: quęꝗ́ & quoties pericula pro ſalute ac dignitate populi Romani adiſſet: utiꝗ Cannenſi pugna nõ prius

prælio abſtiterit, ꝙ propè exanguis ruina ſuperincidentiũ uirorum, equorũ armorũq; A
ſit oppreſſus. Itaq; macte uirtute eſto, inquit, apud me tibi omnis honos atq; omne prę
mium erit: & quo frequentior mecum fueris, ſenties eam rem tibi dignitati atq; emolu
mento eſſe. Lætoq; iuueni promiſsis equum eximium dono dat, bigatosq́; quingentos
quæſtorem numerare iubet. lictoribus imperat, ut eum ſe adire, quoties uelit, patiantꝰ.
Hac comitate Marcelli ferocis iuuenis animus adeò eſt mollitus, ut nemo inde ſociorũ
rem Romanam fortius ac fidelius iuuerit. Cum Annibal ad portas eſſet, (Nolam enim
rurſus à Nuceria mouerat caſtra) plebesq́; Nolana deintegro ad defectionẽ ſpectaret,
Marcellus ſub aduentũ hoſtium intra muros ſe recepit, nõ caſtris metuens, ſed ne pro-
dendæ urbis occaſionẽ nimis multis in eam imminẽtibus daret. Inſtrui deinde utrinq;
acies cœptæ, Romanorũ pro mœnibus Nolæ, Pœnorũ ante caſtra ſua. prælia hinc par
ua inter urbem caſtraq́;, & uario euentu fiebãt: quia duces nec prohibere paucos teme-
rè roganteis, nec dare ſignum uniuerſæ pugnæ uolebant. in hac comitiaria iam duorũ
exercituũ ſtatione principes Nolanorũ nunciant Marcello, nocturna colloquia inter
plebem ac Pœnos fieri: ſtatutumq́; eſſe, ut cum Romana acies egreſſa portis iret, impe
dimenta eorũ ac ſarcinas diriperent: clauderentq́; deinde portas, murosq́; occuparẽt,
ut potentes rerum ſuarum atq; urbis, Pœnum inde pro Romano acciperent. Hæc ubi
nunciata ſunt Marcello, collaudatis ſenatorib. Nolanis, priuſq́; aliquis motus in muris
orireť, fortunã pugnæ experiri ſtatuit. Ad treis portas in hoſtes uerſas tripartitò exer-
citum inſtruxit. impedimenta ſubſequi iuſsit: calones lixasq́; & inualidos milites uallũ
ferre. media porta robora legionum & Romanos equites, duabus circà portis nouos
milites, leuemq́; armaturã ac ſociorũ equites ſtatuit. Nolani muros portasq́; adire ue-
titi: ſubſidiaq́; deſtinata impedimentis data, ne occupatis prælio legionibus in ea impe-
tus fieret. ita inſtructi intra portas ſtabãt. Annibali ſub ſignis (id quod per aliquot dies
fecerat) ad multũ diei in acie ſtanti primo miraculo eſſe, quòd nec exercitus Romanus B
porta egredereť, nec armatus quiſq́; in muris eſſet. ratus deinde prodita colloquia eſſe,
metuq́; reſides factos, partẽ militũ in caſtra remittit, iuſſos properè apparatũ omnem
oppugnandæ urbis in primã aciem afferre: ſatis fidens, ſi cunctantibus inſtaret, tumul-
tum aliquem in urbe plebẽ moturã. Moxq́; dum in ſua quiſq́; miniſteria diſcurſu trepi
pidat ad prima ſigna, ſucceditq́; ad muros acies, patefacta repentè porta, Marcellus ſi-
gna canere, clamoremq́; tolli, ac pedites primùm, deinde equites quãto maximo poſſent
impetu in hoſtem erumpere iubet. Satis terroris tumultusq́; in aciem mediã intulerãt,
cum duabus circà portis P. Valerius Flaccus & C. Aurelius legati in cornua hoſtiũ eru
pere. Addidère clamorẽ lixę calonesq́;, & alia turba cuſtodiæ impedimentorũ appoſi-
ta, ut paucitatem maximè ſpernentibus Pœnis ingentis repentè exercitus ſpeciem fece
rint. Vix equidẽ auſim affirmare, quod quidã autores ſunt, duo millia & CCC hoſtiũ
cæſos: nõ plus uno Romanos amiſiſſe. Siue tãta, ſiue minor uictoria fuit, ingens eo die
res, ac neſcio an maxima illo bello geſta ſit. nõ uinci enim ab Annibale uincentibus diffi
cilius fuit, quàm poſtea uincere. Annibal ſpe potiundæ Nolæ adẽpta, cum Acerras re-
ceſsiſſet, Marcellus extẽplò clauſis portis, cuſtodibusq́; diſpoſitis, ne quis egrederetur,
quęſtionẽ in foro de ijs qui clàm in colloquijs hoſtiũ fuerant, habuit. ſupra LXX dam-
natos proditionis ſecuri percuſsit, bonaq́; eorũ iuſsit publica eſſe. & ſumma rerũ ſena-
tui tradita, cum exercitu omni profectus ſupra Sueſſulã, caſtris poſitis cõſedit. Pœnus
Acerras primũ ad uoluntariã deditionẽ conatus perlicere, poſteaꝗ; obſtinatos uidit,
obſidere inde atq; oppugnare parat. Cæterũ Acerranis plus animi ꝗ; uirium erat. itaq;
deſperata tutela urbis, ut circũuallari mœnia uiderunt, priuſq́; continuarenť hoſtium
opera, per intermiſſa munimenta, neglectasq́; cuſtodias ſilentio noctis dilapſi, per uias
inuiaq́;, quà quenq; aut cõſilium, aut terror tulit, in urbes Campaniæ quas ſatis certum
erat nõ mutaſſe fidem, perfugerunt. Annibal Acerris direptis atq; incenſis, cum à Caſi-
lino dictatorẽ Romanũ legionesq́; nuncijaccipi nũciaſſent, ne quis tam propinquis ho
ſtium caſtris Capua quoq; recurrat, exercitũ ad Caſilinũ ducit. Caſilinũ eo tẽpore quin

A gẽti Prænestini habebãt cum paucis Romanis Latiniꝗ nominis, quos eódem audita Cannenſis clades cõtulerat. Hi nõ cõfecto Præneſte ad diẽ delectu, ſerius profecti domo cum Caſilinũ ante aduerſæ pugnæ famã ueniſſent, & alijs aggregarent ſeſe Romanis ſocijsꝗ, profecti à Caſilino cum ſatis magno agmine irent: auertit eos retrò Caſilinũ nuncius Cannenſis pugnæ. ibi cum dies aliquot ſuſpecti Campanis, timentesꝗ cauẽdis ac ſtruẽdis inuicẽ inſidijs traduxiſſent: iamꝗ de Capuæ defectione agi accipiꝗ Annibalem ſatis pro certo habuere: interfectis nocte oppidanis, partẽ urbis quę citra Vulturnum eſt, (eo enim diuidiť amni) occupauére. idꝗ præſidiũ Caſilini habebant Romani. Additur & Peruſina cohors, homines CCCC & LX. eodẽ nuncio, quo Prępeſtini paucos ante dies Caſilinum cõpulſi. & ſatis fermè armatorum ad tam exigua mœnia, & flumine altera parte cincta, tuenda erat. penuria frumenti, nimiũ etiã ut uidereť hominum efficiebat. Annibal cum iam inde haud procul eſſet, Getulos cum præfecto nomine Iſalca præmittit. ac primò, ſi fiat colloquij copia, uerbis benignis ad portas aperiendas præſidiumꝗ accipiendum perlicere iubet. ſin in pertinacia perſtent, rem gerere ac tentare, ſi qua parte inuadere urbem poſsit. Vbi ad mœnia acceſſere, quia ſilentium erat, ſolitudo uiſa, metuꝗ cõceſſum barbarus ratus, moliri portas & ſeras clauſtraꝗ effringere parat, cum patefactis repentè portis cohortes duę ad idipſum inſtructæ intus, ingenti cum tumultu erũpunt, ſtragemꝗ hoſtiũ faciũt. Ita primis repulſis, Maharbal cũ maiore robore uirorũ miſſus, nec ipſe eruptionem cohortium ſuſtinuit. Poſtremò Annibal caſtris ante ipſa mœnia oppoſitis, paruã urbem paruũꝗ præſidium ſumma ui atꝗ omnibus copijs oppugnare parat. ac dum inſtat laceſsitꝗ, corona undiꝗ circundatis mœnibus, aliquot milites & prõptiſsimum quenꝗ è muro turribusꝗ, ictos amiſit. Semel ultro erumpenteis agmine elephantorum oppoſito propè interclusit, trepidosꝗ compulit in urbem: ſatis multis, ut ex tanta paucitate, interfectis. plures cecidiſſent, ni nox
B prælio interueniſſet. Poſtero die omniũ animi ad oppugnãdũ accẽdunť: utiꝗ poſteaꝗ corona aurea muralis propoſita eſt, atꝗ ipſe dux caſtelli plano loco poſiti ſegnem oppugnationẽ Sagũti expugnatorib. exprobrabat: Cannarũ Thraſymeniꝗ & Trebiæ ſingulos admonens, uniuerſosꝗ. inde uineę quoꝗ cœptę agi, cuniculiꝗ: nec ad uarios conatus hoſtiũ aut uis ulla, aut ars deerat. Socij Romanorũ propugnacula aduerſus uineas ſtatuere, tranſuerſis cuniculis hoſtiũ cuniculos excipere, & palàm & clàm cœptis obuiã ire, donec pudor etiã Annibalem ab incœpto auertit. caſtrisꝗ cõmunitis ac præſidio modico impoſito, ne omiſſa res uidereť, in hyberna Capuã cõceſsit. ibi partem maiorem hyemis exercitũ in tectis habuit, aduerſus omnia humana mala ſæpe ac diu durantem bonis inexpertũ atꝗ inſuetũ. itaꝗ quos nulla mali uicerat uis, perdidere nimia bona ac uoluptates immodicę: & eo impẽſius, quo auidius ex inſolẽtia in eas ſe immerſerãt. ſomnus enim & uinũ, & epulæ, & ſcorta balneaꝗ, & ociũ cõſuetudine in dies blãdius, ita eneruauerũt corpora animosꝗ, ut magis deinde pręteritę eos uictorię ꝙ pręſentes tutarenť uires: maiusꝗ id peccatũ ducis apud peritos artium militariũ habereť, ꝙ quòd nõ ex Cannenſi acie protinus ad urbem Romã duxiſſet. illa enim cunctatio diſtuliſſe modò uictoriã uideri potuit: hic error uires ademiſſe ad uincendũ. Itaꝗ hercule, uelut ſi cum alio exercitu à Capua exiret, nihil uſꝗ priſtinæ diſciplinæ tenuit. nam & redierunt pleriꝗ ſcortis impliciti: & ubi primùm ſub pellibus haberi cœpti ſunt, uiaꝗ & alius militaris labor excepit, tyronũ modò corporib. animisꝗ deficiebãt: & deinde per omne ęſtiuorũ tempus magna pars ſine cõmeatibus ab ſignis dilabebanť: neꝗ alię latebræ, ꝙ Capua deſertorib. erant. Cæterũ miteſcente iam hyeme, ducto ex hybernis milite, Caſilinũ redit. ubi quanꝗ ab oppugnatione ceſſatũ erat, obſidio tamen cõtinua ta oppidanos præſidi[illegible]ꝗ ad ultimũ inopiæ adduxerat. Caſtris Romanis T. Sẽpronius pręerat dictatore auſpiciorũ repetendorũ cauſa profecto Romam. Marcellũ & ipſum cupientem ferre auxiliũ obſeſsis, Vulturnus amnis inflatus aquis, & preces Nolanorũ atꝗ Acerranorũ tenebant, Campanos timentium, ſi præſidium Romanũ abſceſsiſſet. Gracchus aſsidens tantum Caſilino, quia prędictum erat dictatoris, ne quid abſente eo

rei gereret: nihil mouebat, quanq; quæ facile omnē patientiā uincerent, nunciabātur à A
Caſilino. nam & præcipitaſſe ſe quoſdā non tolerantes famē, cōſtabat: & ſtare inermes
in muris, nuda corpora ad miſsiliū telorū ictus prębeǹtes. Ea ægrè patiēs Gracchus, cū
neq; pugnā cōſerere dictatoris iniuſſu auderet: pugnandū autē eſſe, ſi palàm frumentū
importare uellet, uideret: neq; clam importandi ſpes eſſet, farre ex agris circà undiq; cō
uecto cum cōplura dolia cōpleſſet, nunciū ad magiſtratū Caſilinum miſit, ut exciperēt
dolia, quæ amnis deferret. Inſequēti nocte intentis omnib. in flumen, ac ſpem ab nūcio
Romano factā, dolia medio miſſa amni defluxerūt: æqualiter inter omnes frumentum
diuiſum. id poſtero quoq; die, ac tertio factū eſt. nocte & mittebanť & perueniebāt: eo
cuſtodias hoſtiū fallebant. Imbribus deinde cōtinuis citatior ſolito amnis trāſuerſo uer
tice dolia impulit ad ripā, quam hoſtes ſeruabant. ibi hærentia inter obnata ripis ſalicta
conſpiciunť, nunciatūq; Annibali eſt: & deinde intentiore cuſtodia cautū, ne quid falle
ret Vulturno ad urbē miſſum. Nuces inde fuſæ ab Romanis caſtris cum medio amni
ad Caſilinū defluerent, cratibus excipiebanť. Poſtremò ad id uentū inopiæ eſt, ut lora
detractaſq; ſcutis pelles, ubi feruida molliſſent aqua, mādere conarenť: nec murib. alió-
ue animali abſtinerent: & omne herbarū radicūq; genus aggeribus infimi muri erue-
rent: & cum hoſtes obaraſſent quicquid herbidi terreni extra murū erat, raporū ſemē
iniecerūt, ut Annibal, Eóne uſq; dum ea naſcanť, ad Caſilinū ſeſſurus ſum? exclamaret.
& qui nullā antea pactionē auribus admiſerat, tum demū agi ſecū eſt paſſus de redem-
ptione liberorū capitū. Septunces auri in ſingulos preciū cōuenit. fide accepta, ſeſe tra-
diderunt: donec omne aurū perſolutū eſt, in uinculis habiti. tum remiſsi Cumas cum fi
de. Id uerius eſt, q̄ ab equite in abeunteis immiſſo interfectos. Pręneſtini maxima pars
fuere. ex quingentis ſeptuaginta, qui in pręſidio fuerunt: minus dimidiū, ferrū fameſq;
abſumpſit. cęteri incolumes Pręneſte cum prætore ſuo Manitio (ſcriba is antea fuerat)
redierunt. Statua eius indicio fuit Pręneſte in foro ſtatuta, loricata, amicta toga, uelato B
capite: & tria ſigna cū titulo laminę æneę inſcripto, Manitiū pro militib. qui Caſilini in
pręſidio fuerint, uotū uouiſſe. Idē titulus tribus ſignis in æde Fortunę poſitis fuit ſubie-
ctus. Caſilinū oppidū redditū Cāpanis eſt, firmatū ſeptingentorū militum de exercitu
Annnibalis pręſidio: ne ubi Pœnus inde abſceſsiſſet, Romani oppugnarēt. Pręneſtinis
militib. ſenatus Romanus duplex ſtipendiū, & quinquēnij militiæ uacationē decreuit.
ciuitate cum donarenť ob uirtutē, nō mutauerunt. Peruſinorum caſus obſcurior fama
eſt, quia nec ipſorū monumēto ullo eſt illuſtratus, nec decreto Romanorū. Eodē tem-
pore Petellinos, qui uni ex Brutijs manſerant in amicitia Romana: nō Carthaginienſes
modò, qui regionē obtinebāt, ſed Brutij quoq; cęteri ob ſeparata ab ſe cōſilia oppugna
bant. cū obſiſtere malis nequirent Petellini, legatos Romā ad pręſidium petendū miſe-
runt. Quorū preces lachrymæq; (in queſtus enim flebiles, cū ſibimetipſi cōſulere iuſsi
ſunt, ſeſe in ueſtibulo curię profuderunt) ingentē miſericordiā patribus ac populo mo
uerunt. cōſultiq; iterū à M. Æmylio Pr. patres, circūſpectis omnib. imperij uiribus fate
ri coacti, nihil iā lōginquis ſocijs in ſe præſidij eſſe, redire domū, fideq; ad ultimū exple-
ta, cōſulere ſibimetipſos in pręſenti fortuna iuſſerūt. Hęc poſteaquā renunciata legatio
Petellinis eſt, tantus repēte mœror pauorq; ſenatū eorū cepit, ut pars profugiēdi quà
quiſq; poſſet, ac deſerēdæ urbis autores eſſent: pars quādo deſerti à ueteribus ſocijs eſ-
ſent, adiungendi ſe cæteris Brutijs, ac per eos dedēdi Annibali. Vicit tamē ea pars quæ
nihil raptim, nec temerè agendū cōſulendumq; deintegro cēſuit. Relaxata poſtero die
per minorē trepidationē retinuerunt optimates, ut cōuectis omnibus ex agris, urbē ac
muros firmarent. Per idē ferè tēpus literæ ex Sicilia Sardiniaq; Romā allatę. priores ex
Sicilia Octacilij Propr. in ſenatu recitatę ſunt. L. Furiū Pr. cū claſſe ex Africa Lilybęum
ueniſſe. ipſum grauiter ſauciū in diſcrimine ultimo uitę eſſe. militi et naualib. ſocijs neq;
ſtipēdium neq; frumentum ad diem dari: neq; unde detur, eſſe. magnopere ſuadere, ut
quamprimùm ea mittantur: ſibiq; ſi ita uideatur, ex nouis prætoribus ſucceſſorē mit-
tant. Eademq; fermè de ſtipendio frumentoq; ab A. Cornelio Māmula Propr. ex Sar-
dinia

A dinia ſcripta. Reſponſum utriſq;, non eſſe unde mitteretur. iuſsiq; ipſi claſsibus atque
exercitibus ſuis cõſulerẽt. Octacilius ad unicum ſubſidium populi Romani Hieronem
legatos cum miſiſſet, in ſtipendiũ quantum argenti opus fuit, & ſex menſium frumen-
tum accepit. Cornelio in Sardinia ciuitates ſociæ benignè contulerunt. Et Romæ quo
que propter penuriã argenti triumuiri menſarij rogatione Minutij trib. pleb. facti, L.
Æmylius, qui conſul cenſor'q; fuerat: & M. Attilius Regulus, qui bis cõſul fuerat: & L.
Scribonius Libo, qui tum trib. pleb. erat. Et duumuiri creati, M. & C. Attilij, ædẽ Con-
cordiæ, quã L. Manlius Pr. uouerat, dedicauerũt. Et tres pontifices creati, Q. Cæcilius
Metellus, Q. Fabius Maximus, & Q. Fuluius Flaccus, in locũ P. Scantinij demortui, et
L. Aemylij Pauli COS. & Q. Aelij Pęti, qui ceciderant pugna Cannenſi. Cũ cętera quæ
continuis cladibus fortuna minuerat, quantũ conſilijs humanis aſſequi poterãt, patres
expleſſent, tandẽ ſe quoq; & ſolitudinem curiæ, paucitatẽq; conuenientiũ ad publicum
conſilium reſpexerunt. neq; enim poſt L. Aemyliũ & C. Flaminiũ cenſores ſenatus le-
ctus fuerat, cum tantũ ſenatorũ aduerſæ pugnę, ad hoc ſui quenq; caſus per quinquen-
nium abſumpſiſſent. Cũ de ea re M. Aemilius Pr. dictatore poſt Caſilinũ amiſſum pro-
fecto iam ad exercitũ, expoſcentibus cunctis retuliſſet: tum Sp. Caruilius, cũ longa ora
tione nõ ſolum inopiã, ſed paucitatẽ etiam ciuium, ex quibus in patres legerentur con-
queſtus eſſet: explẽdi ſenatus cauſa, & iungẽdi arctius Latini nominis, pro magna re ſe
ſuadere dixit, ut ex ſingulis populis Latinorũ binis ſenatoribus, ſi patres Romani cẽſuiſ
ſent, ciuitas daretur: atq; in demortuorũ locũ in ſenatum legerẽtur. Eam ſentẽtiã haud
æquioribus animis, q̃ ipſorum quondã poſtulatum Latinorũ, patres audierũt. & cum
fremitus indignantium tota curia eſſet: & præcipuè Manlius, eſſe etiã nunc ſtirpis eius
uirum diceret ex qua quondã in Capitolio cõſul minatus eſſet, quẽ Latinum in curia ui
diſſet, eum ſua manu ſe interfecturũ: Q. Fabius Maximus nũquam rei ullius alieniore
B tempore mentionẽ factam in ſenatu dixit, q̃ inter tam ſuſpenſos ſociorũ animos, incer-
tam'q; fidẽ id tactũ, quòd inſuper ſolicitaret eos. eam unius hominis temerariã uocem ſi
lentio omniũ extinguendam eſſe: & ſi quid unquã arcani ſanctiu'e ad ſilendum in curia
fuerit, id omniũ maximè tegẽdum, occulendũ, obliuiſcendum, pro nõ dicto habendũ
eſſe. Ita eius rei oppreſſa mẽtio eſt. Dictatorẽ qui cenſor antè fuiſſet: uetuſtiſsimus'q; ex
ijs qui uiuerẽt cenſorijs eſſet, creari placuit, qui ſenatũ legeret: acciriq; C. Terẽtiũ COS.
ad dictatorem dicendũ iuſſerunt. qui cum ex Apulia, relicto ibi præſidio, magnis itine-
ribus Romã rediſſet, nocte proxima, ut mos erat, M. Fabium Buteonem ex SC ſine ma
giſtro equitum dictatorẽ in ſex menſes dixit. Is, ubi cum lictoribus in Roſtra aſcendit,
neq; duos dictatores tempore uno, quod nunq; antea factũ eſſet, probare ſe dixit: neq;
dictatorẽ ſe ſine magiſtro equitũ: nec cenſoriam uim permiſſam uni & eidem iterum:
nec dictatori, niſi rei gerendæ cauſa creato, in ſex menſes datũ imperiũ. quę immodera-
ta fors, tempus ac neceſsitas fecerint, ijs ſe modũ impoſiturũ. nã neq; ſenatu quenquam
moturum ex ijs quos C. Flaminius, L. Aemylius cenſores in ſenatũ legiſſent: tranſcribi
tantũ recitariq; eos iuſſurũ, ne penes unũ hominẽ iudicium arbitriũq; de fama ac mori-
bus ſenatoris fuerit: & ita in demortuorũ locũ ſublecturum, ut ordo ordini, nõ homo
homini pręlatus uideretur. Recitato uetere ſenatu, inde primũ in demortuorũ locum
legit, qui poſt L. Æmyliũ & C. Flaminiũ cẽſores curulẽ magiſtratũ cepiſſent, necdũ in
ſenatum lecti eſſent: ut quiſq; eorũ ſenator primus creatus erat. tũ legit qui ędiles, tribu
ni, prętores quæſtores'ue fuerant, tum ex ijs qui ſpolia ex Romano hoſte fixa domi ha-
berent, aut ciuicã coronã accepiſſent. Ita CLXXVII cũ ingẽti approbatione omniũ in
ſenatũ lectis, extẽplò ſe magiſtratu abdicauit, priuatusq; de Roſtris deſcẽdit, lictoribus
abire iuſsis, turbæq; ſe immiſcuit priuatas agentiũ res: tẽpus hoc ſedulò terens, ne dedu
cendi ſui cauſa populũ de foro abduceret. neq; tamẽ elanguit cura hominum ea mora,
frequẽtesq; eum domũ deduxerunt. Cõſul nocte inſequẽti ad exercitũ redijt, nõ facto
certiore ſenatu, ne comitiorũ cauſa in urbe retinerent. Poſtero die cõſultus à M. Põpo
nio Pr. ſenatus decreuit dictatori ſcribendũ, uti ſi è repub. cẽſeret eſſe, ad cõſules ſubro
gandos

gandos ueniret cum magiſtro equitum,& prætore M.Marcello,ut ex ijs præſentibus A
noſcere patres poſſent quo ſtatu reſpub. eſſet, conſiliaq́ꝫ ex rebus caperent. Qui acciti
erant,omnes uenerunt,relictis legatis,qui legionibus præeſſent. Dictator de ſe pauca
ac modicè locutus in magiſtrũ equitũ T. Semproniũ Gracchũ magnã partem gloriæ
uertit:comitiaq́ꝫ edixit,quib.L.Poſthumius III abſens, qui tum Galliã prouinciã obti
nebat:& T.Sẽpronius Gracchus,qui tũ magiſter equitũ eò accurrerat,cõſules crearẽ-
tur. Prętores inde creati,M.Valerius Leuinus,Ap.Claudius Pulcher,Q.Fuluius Flac
cus,Q.Mutius Scæuola. Dictator creatis magiſtratib. Theanũ in hyberna ad exercitũ
redijt, relicto magiſtro equitũ Romæ: qui cũ poſt paucos dies magiſtratũ initurus eſ-
ſet,de exercitibus ſcribendis cõparandisq́ꝫ in annũ,patres cõſuleret. Cum eæ res maxi-
mè agerentur,noua clades nunciata:alia ſuper alia cumulante in eum annũ fortuna.L.
Poſthumiũ cõſulem deſignatũ,in Gallia ipſum atqꝫ exercitũ deletos. Sylua erat uaſta,
(Litanam Galli uocãt)qua exercitũ traducturus erat.eius ſylųę dextra lęuaq́ꝫ circa uiã
Galli arbores ita inciderant,ut immotæ ſtarent:momento leui impulſæ occiderent.Le
giones duas Romanas habebat Poſthumius:ſociumq́ꝫ ab ſupero mari tantum conſcri
pſerat,ut XXV millia armatorum in agros hoſtium induxiſſet. Galli oras extremæ ſyl-
uæ cum circũſediſſent,ubi intrauit agmen ſaltum, tum extremas arborum ſucciſarum
impellunt.quæ alia in aliam inſtabilẽ per ſe ac male hęrentem incidentes,ancipiti ſtrage
arma,uiros,equos obruerunt, ut uix decem homines effugerent. nam cum exanimati
pleriqꝫ eſſent arborum truncis,fragmentisq́ꝫ ramorũ, cæteram quoqꝫ multitudinẽ in-
opinato malo trepidam,Galli ſaltum omnem armati circunſidentes interfecerunt:pau
cis è tanto numero captis,qui pontem fluminis petentes,obſeſſo antè ab hoſtibus pon
te intercluſi ſunt. Ibi Poſthumius omni ui ne caperetur obnixus, occubuit.ſpolia cor-
poris caputq́ꝫ ducis præciſum Boij ouantes templo, quod ſanctiſsimum eſt apud eos,
intulere. purgato inde capite, ut mos ijs eſt, caluam auro cælauere. idq́ꝫ ſacrum uas ijs B
erat,quo ſolẽnibus libarent:poculumq́ꝫ idẽ ſacerdotis eſſe,ac templi antiſtitibus. Præ-
da quoqꝫ haud minor Gallis quàm uictoria fuit. nam etſi magna pars animaliũ ſtrage
ſyluæ oppreſſa erat,tamẽ cæteræ res,quia nihil diſsipatum fuga eſt,ſtratæ per omnem
iacentis agminis ordinem inuentæ ſunt. Hac nunciata clade cũ per dies multos in tan-
to pauore fuiſſet ciuitas, ut tabernis clauſis, uelut nocturna ſolitudine per urbem acta,
ſenatus ædilibus negotium daret,ut urbem circumirent,apeririq́ꝫ tabernas,& mœſti-
tiæ publicæ ſpeciem urbi demi iuberent:tum T. Sempronius ſenatum habuit, cõſola-
tusq́ꝫ patres eſt & adhortatus, ne qui Cannenſi ruinæ non ſuccubuiſſent, ad minores
calamitates animos ſummitterent.quòd ad Carthaginienſes hoſtes Annibalemq́ꝫ atti-
net,proſpera modò eſſet,ſicut ſperaret,fortuna:Gallicum bellũ & omitti tutò & differ
ri poſſe:ultionemq́ꝫ eam fraudis in deorum ac populi Romani poteſtate fore.de hoſte
Pœno exercitibusq́ꝫ,per quos id bellum gereretur,conſultandum atqꝫ agitandũ. Ipſe
primùm quid peditum equitumq́ꝫ, quid ciuium, quid ſociorum in exercitu eſſet dicta-
toris,diſſeruit. Tum Marcellus ſuarum copiarum ſummam expoſuit. Quid in Apulia
cum C. Terentio conſule eſſet,à peritis quæſitum eſt. duóne conſulares exercitus ſatis
firmati tanto bello ſufficerẽt,inibatur ratio. itaqꝫ Galliam, quanquam ſtimulabat iuſta
ira,omitti eo anno placuit.Exercitus dictatoris Cõſuli decretus eſt. De exercitu Mar-
celli qui ex fuga Cannenſi eſſent,in Siciliam eos traduci,atque ibi militare,donec in Ita-
lia bellum eſſet,placuit.eódem ex dictatoris legionibus reijci militem minimi quenque
roboris,nullo præſtituto militiæ tempore,niſi quod ſtipendiorum legitimorum eſſet.
Duæ legiones urbanæ alteri Cõſuli, qui in locum L. Poſthumij ſuffectus eſſet, decretę
ſunt: eumq́ꝫ cum primùm ſaluis auſpicijs poſſet,creari placuit. legiones præterea duas
primo quoqꝫ tempore ex Sicilia acciri:atqꝫ inde cõſul, cui legiones urbanæ eueniſſent,
militum ſumeret quantum opus eſſet. C. Terentio COS. prorogari in annum impe-
rium: neque de eo exercitu quem ad præſidium Apuliæ haberet, quicquam minui.

Dum hæc in Italia geruntur,apparanturq́ꝫ, nihilo ſegnius in Hiſpania bellum erat,
ſed

A ſed ad eam diem magis proſperũ Romanis. P. & Cn. Scipiones inter ſe partiti copias, ut Cn. terra, P. mari nauibusꝗ rē gereret. Aſdrubal Pœnorum imperator neutri parti uirium ſatis fidens, procul ab hoſte interuallo, ac locis tutis tenebat ſe. cui multũ ac diu obteſtanti quatuor millia peditum, & quingenti equites in ſupplementum miſsi ex Africa ſunt. tum refecta tandē ſpe, caſtra propius hoſtem mouit: claſſemꝗ & ipſe inſtrui parariꝗ iubet, ad inſulas maritimamꝗ oram tutandam. In ipſo impetu mouendarum deintegro rerum perculit eum præfectorum nauium tranſitio: qui poſt claſſem ad Iberum per pauorem deſertam grauiter increpiti, nunquam deinde ſatis fidi aut duci, aut Carthaginienſium rebus fuerant. Fecerant ij transfugæ motum in Carpeſiorum gēte, deſciuerantꝗ ijs autoribus urbes aliquot: una etiam ab ipſis ui capta fuerat. In eam gentem uerſum ab Romanis bellum eſt: infeſtoꝗ exercitu Aſdrubal ingreſſus agrum hoſtium, pro captæ ante dies paucos urbis mœnibus Galbum nobilem Carpeſiorum ducem cum ualido exercitu caſtris ſe detinentem aggredi ſtatuit. Præmiſſa igitur leui armatura, quæ eliceret hoſteis ad pugnam, peditum partem ad depopulandũ per agros paſsim dimiſit, ut palanteis exciperent. ſimul & ad caſtra tumultus erat, & per agros fugaꝗ & cædes. deinde undiꝗ diuerſis itineribus cum in caſtra ſe recepiſſent, adeò repēte deceſsit animis pauor, ut non ad munimenta modò defendenda ſatis animorũ eſſet, ſed etiam ad laceſſendum hoſtem prælio. Erumpunt igitur agmine è caſtris tripudiantes more ſuo: repentinaꝗ eorum audacia terrorem hoſti paulo antè ultro laceſſenti incuſsit. itaꝗ & ipſe Aſdrubal in collem ſatis arduũ tutumꝗ flumine etiam obiecto tum copias ſubducit, & præmiſſam leuem armaturam equitesꝗ palatos eòdem recepit: nec aut colli aut flumini ſatis fidens, uallo caſtra permunijt. In hoc alterno pauore certamina aliquot ſunt cōtracta. nec Numida Hiſpano eques par fuit: nec iaculator Maurus cetrato, uelocitate pari, robore animi uiriumꝗ aliquantũ præſtanti. Poſteaquam neꝗ
B elicere Pœnum ad certamen obuerſati caſtris poterant, neꝗ caſtrorũ oppugnatio facilis erat: urbem Aſenam, quò fineis hoſtium ingrediens Aſdrubal frumentum commeatusꝗ alios conuexerat, ui capiunt, omniꝗ circa agro potiuntur. nec iam aut in agmine, aut in caſtris ullo imperio contineri. Quam ubi negligentiam ex re (ut fit) bene geſta oriri ſenſerat Aſdrubal, cohortatus milites ut palantes ſine ſignis hoſtes aggrederentur, digreſſus colle, pergit ire acie inſtructa ad caſtra. Quem ut adeſſet tumultuoſi nuncij refugientes ex ſpeculis ſtationibusꝗ attulere, ad arma conclamatum eſt. Vt quiſꝗ arma ceperat, ſine imperio, ſine ſigno, incompoſiti, inordinati in prælium ruunt. Iam primi conſeruerant manus, cum alij cateruatim currerent, alij nondum è caſtris exiſſent. tum primò ipſa audacia terruere hoſtem. deinde rari in confertos illati, cum paucitas parum tuta eſſet, reſpicere alij alios, & undique pulſi coire in orbem. & dum corporibus applicātur, armaꝗ armis iungunt, in arctum cōpulſi, cum uix mouendis armis ſatis ſpacij eſſet, corona hoſtiũ cincti, ad multũ diei cæduntur. Exigua pars eruptione facta, ſyluas ac montes petit: pariꝗ terrore & caſtra ſunt deſerta, & uniuerſa gens poſtero die in deditionem uenit, nec diu in pacato manſit. nam ſubinde ab Carthagine allatum eſt, ut Aſdrubal primo quoꝗ tēpore in Italiam exercitũ duceret. quæ uulgata res per Hiſpaniā omnium fermè animos ad Romanos auertit. Itaꝗ Aſdrubal extemplò literas Carthaginem mittit, indicans, quanto fama profectionis ſuæ damno fuiſſet. Si uerò inde pergeret, priuſquam Iberum tranſiret, Romanorum Hiſpaniam fore. nam prę terquàm quòd nec præſidium, nec ducē haberet, quem relinqueret pro ſe, imperatores eſſe Romanos, quibus uix ęquis uirib. reſiſti poſsit. itaꝗ ſi ulla Hiſpaniæ cura eſſet, ſucceſſorē ſibi cum ualido exercitu mitterent. cui ſi omnia proſperè euenirent, nō tamē ocioſam prouinciam fore. Hæ literæ quanquam primò admodum mouerũt ſenatum, tamē quia Italię cura prior potiorꝗ erat, nihil de Aſdrubale, neꝗ de copijs eius mutatũ eſt. Himilco cũ exercitu iuſto, & aucta claſſe ad retinendā terra mariꝗ, ac tuendā Hiſpaniā eſt miſſus. qui ut pedeſtreis naualeisꝗ copias traiecit, caſtris cōmunitis, nauibusꝗ ſubductis & uallo circundatis, cum equitibus delectis ipſe quantum maximè accele-

rare

rare poterat, per dubios infeſtosq́ populos iuxtà intentus ab Aſdrubalem peruenit. A
Cum decreta ſenatus mandataq́ expoſuiſſet, atq; edidiciſſet ipſe inuicem, quemadmodum tractandũ bellũ in Hiſpania foret, retro in ſua caſtra rediȷt, nulla re quàm celeritate tutior, quod undiq; abierat, antequam populi conſentirent. Aſdrubal priuſquam moueret caſtra, pecunias imperat populis omnibus ſuæ ditionis, ſatis gnarus Annibalem trãſitus quoſdam precio mercatum: nec auxilia Gallica aliter quàm conducta habuiſſe, inopem tantum iter ingreſſum, uix penetraturum ad Alpeis fuiſſe. pecunȷs igitur raptim exactis, ad Iberum deſcendit. Decreta Carthaginienſium & Aſdrubalis iter ubi ad Romanos ſunt perlata, omnibus omiſsis rebus, ambo duces iunctis copȷs ire obuiam cœptis, atq; obſiſtere parant: rati, ſi Annibali uix per ſeipſi tolerando Italiæ hoſti Aſdrubal dux atq; Hiſpanienſis exercitus eſſet iunctus, illico Romani finem imperȷ fore. His anxȷ curis ad Iberum contrahunt copias, & tranſito amne cum diu conſultaſſent, utrum caſtra caſtris conferrent, an ſatis haberent, ſocȷs Carthaginienſium oppugnandis morari ab itinere propoſito hoſtem: urbem à propinquo flumine Iberam appellatam, opulentiſsimam ea tempeſtate regionis eius, oppugnare parãt. quod ubi ſenſit Aſdrubal, pro ope ferenda ſocȷs pergit ipſe ire ad urbem deditam nuper in fidem Romanorum oppugnandã. Ita iam cœpta obſidio omiſſa ab Romanis eſt, & in ipſum Aſdrubalem uerſum bellum. Quinq; millium interuallo caſtra diſtantia habuêre paucos dies: nec ſine leuibus prælȷs, nec ut in aciem exirent. tandem uno eodemq́ die uelut ex compoſito utrinq; ſignum pugnæ propoſitũ eſt: atq; omnibus copȷs in campũ deſcenſum eſt. Triplex ſtetit Romana acies, peditum pars ante ſigna locata, pars poſt ſigna accepta, equites cornua cinxere. Aſdrubal mediam aciem Hiſpanis firmat: in cornibus, dextro Pœnos locat, læuo Afros: mercenariorumq́ auxilia equitum, Numidas Pœnorum peditibus, cæteros Afros pro cornibus opponit. nec omnes Numidæ in dextro locati cornu, ſed quibus deſultorum in modum binos trahentibus equos inter B
acerrimam ſæpe pugnam in recentem equum ex feſſo armatis tranſultare mos erat. tanta uelocitas ipſis, tamq́ docile equorum genus eſt. Cum hoc modo inſtructi ſtarent, imperatorum utriuſq; partis haud fermè diſpares ſpes erant. nam ne multum quidem aut numero, aut genere militum, hi aut illi præſtabant. militibus longè diſpar animus erat. Romanis enim, quanquam procul à patria pugnarent, facile perſuaſerant duces pro Italia, atq; urbe Roma eos pugnare. itaq; uelut quibus reditus in patriam eo diſcrimine pugnæ uerteretur, obſtinauerant animis uincere, aut mori. Minus pertinaces uiros habebat altera acies. nam maxima pars Hiſpani erant: qui uinci in Hiſpania, quàm uictores in Italiam trahi, malebant. Primo igitur concurſu cum uix pila coniecta eſſent, retulit pedem media acies. inferentibus'que ſeſe magno impetu Romanis terga uertit. Nihilo ſegnius in cornibus prælium fuit. hinc Pœnus, hinc Afer urget: & uelut in circumuentos prælio ancipiti pugnant. ſed cum in medium tota iam coiſſet Romana acies, ſatis uiriũ ad dimouenda hoſtium cornua habuit. itaque duo diuerſa pręlia erant: utroq; Romani, ut qui pulſis tandem medȷs & numero & robore uirorũ præſtarent, haud dubiè ſuperarunt. Magna uis hominũ ibi occiſa. & niſi Hiſpani uixdum conſerto prælio tam effuſe fugiſſent, perpauci ex tota ſuperfuiſſent acie. Equeſtris pugna nulla admodum fuit. quia ſimul inclinatam mediam aciem Mauri Numideq́ uiderunt, extemplò fuga effuſa nuda cornua, elephantis quoq; præ ſe actis, deſeruere. Et Aſdrubal uſq; ad ultimum euentum pugnæ moratus, è media cæde cum paucis effugit. Caſtra Romani cepere, atque inde diripuere. Ea pugna, ſi qua dubia in Hiſpania erant, Romanis adiunxit: Aſdrubaliq́ non modò in Italiam traducendi exercitus, ſed ne manendi quidem ſatis tutò in Hiſpania ſpem reliquit. Quæ poſteaquam literis Scipionum Romæ uulgata ſunt, non tam uictoria quàm prohibito Aſdrubalis in Italiam tranſitu lætabantur. Dum hæc in Hiſpania geruntur, Petellia in Brutȷs aliquot pòſt menſibus, quàm cœpta oppugnari erat, ab Himilcone præfecto Annibalis expugnata eſt. multorum'que ſanguine ac uulneribus ea Pœnis uictoria ſtetit. nec ulla magis uis ob-

A ſeſſos, quàm fames expugnauit. abſumptis enim frugum alimentis, carniſq; omnis generis quadrupedum, ſutrinæ poſtremò corijs, herbiſq; & radicibus, & corticibus teneris, ſtrictiſq; rubis uixere: nec antequam uires ad ſtandum in muris ferendaq; arma deerant, expugnati ſunt. Recepta Petellia, Pœnus ad Conſentiam copias traducit. quã minus pertinaciter defenſam, intra paucos dies in deditionem accepit. Iiſdẽ fermè diebus & Brutiorum exercitus Crotonem Græcã urbem circunſedit, opulentam quondam armis uiriſq; : tum iam adeò multis magniſq; cladibus afflictam, ut omnis ætatis minus uiginti millia ciuiũ ſupereſſent. itaq; urbe defenſoribus uaſtata, facile potiti ſunt hoſtes: arx tantum retenta, in quam inter tumultum captæ urbis è media cæde quidã effugêre. Et Locrenſes deſciuere ad Brutios Pœnoſq;, prodita multitudine à principibus. Rhegyni tantummodo regionis eius & in fide erga Romanos, & poteſtatis ſuę ad ultimum manſerunt. In Siciliam quoq; eadem inclinatio animorum peruenit: & ne domus quidem Hieronis tota ab defectione abſtinuit. nanq; Gelo maximus ſtirpis contempta ſimul ſenectute patris, ſimul poſt Cannenſem cladem Romana ſocietate, ad Pœnos defecit. mouiſſetq; in Sicilia res, niſi mors adeò opportuna, ut patrẽ quoq; ſuſpicione aſpergeret, armãtem eum multitudinem, ſolicitantemq; ſocios abſumpſiſſet. Hæc eo anno in Italia, in Africa, in Sicilia, in Hiſpania uario euentu acta. Exitu anni Q. Fabius Maximus à ſenatu poſtulauit, ut ædem Veneris Erycinę, quam dictator uouiſſet, dedicari liceret. Senatus decreuit, ut T. Sempronius COS. deſignatus, cũ primùm magiſtratum iniſſet, ad populum ferret, ut Fabium duumuirũ eſſe iuberẽt ædis dedicãdę cauſa. Et M. Æmylio Lepido, qui bis conſul augurq; fuerat, filij tres, Lucius, Marcus, Quintus, ludos funebres per triduum, & gladiatorũ paria duo & XX per triduum in foro dederũt. Ædiles curules C. Lectorius & T. Sẽpronius Gracchus COS. deſignatus, qui in ædilitate magiſter equitũ fuerat, ludos Romanos fecerunt, qui per

B triduũ inſtaurati ſunt. Plebeij ludi à M. Aurelio Cotta & M. Claudio Marcello ter inſtaurati ſunt. Circumacto tertio anno Punici belli, T. Sẽpronius COS. Idibus Martijs magiſtratũ inijt. Prętoreſq; Fuluius Flaccus, qui antea conſul cenſorq; fuerat, urbanã: M. Valerius Leuinus peregrinã ſortem in iuriſdictione habuit. Ap. Claudius Pulcher Siciliã, Q. Mutius Scæuola Sardiniã ſortiti ſunt. M. Marcello Procos. imperiũ eſſe populus iuſsit, quòd poſt Cãnenſem cladem unus Romanorũ imperatorũ in Italia proſperè rẽ geſsiſſet. Senatus quo die primũ eſt in Capitolio cõſultus, decreuit, ut eo anno duplex tributũ imperaretur, ſimplex cõfeſtim exigeretur, ex quo ſtipẽdiũ pręſens omnibus militibus daretur, præterquã qui milites ad Cãnas fuiſſent. Inde de exercitib. ita decretũ eſt, ut duabus legionibus urbanis T. Sẽpronius COS. Cales ad conueniendũ diem ediceret. inde ſex legiones in caſtra Claudiana ſupra Sueſſulã deducerentur. quę ibi legiones eſſent, (erant autẽ Cãnenſis maximè exercitus) eas Ap. Claudius Pulcher Pr. in Siciliam trajceret: quæq; in Sicilia eſſent, Romam deportarentur. Ad exercitũ, cui ad cõueniendum Cales edicta dies erat, M. Claudius Marcellus miſſus: iſq; iuſſus in caſtra Claudiana deducere urbanas legiones, ad ueterem exercitũ accipiendum, deducẽdumq; in Siciliã, T. Metilius Croto legatus ab Ap. Claudio eſt miſſus. Taciti primò expectauerãt homines, uti cõſul comitia collegæ creãdo haberet. deinde ubi ablegatum uelut de induſtria M. Marcellũ uiderunt, quẽ maximè conſulẽ in eum annũ ob egregiè in prætura res geſtas creari uolebãt, fremitus in curia eſt ortus. Quod ubi ſenſit cõſul, Vtrũq;, inquit, e repub. fuit Patres cõſcripti, & M. Claudiũ ad permutãdos exercitus in Campaniã proficiſci, & comitia nõ prius edici, quam is inde cõfecto quod mandatum eſt negotio reuertiſſet: ut uos conſulem, quẽ tempus reipub. poſtularet, quemq; maxime uultis, haberetis. Ita de comitijs, donec redijt Marcellus, ſilentiũ fuit. Interea duumuiri creati ſunt Q. Fabius Maximus & T. Octacilius Craſſus, ædibus dedicãdis, Menti Octacilius, Fabius Veneri Erycinę. Vtraq; in Capitolio eſt, canali uno diſcretę. Et de trecẽtis equitibus Cãpanis, qui in Sicilia cũ fide ſtipẽdijs emeritis Romã uenerãt, delatũ ad populũ, ut ciues Romani eſſent; item uti municipes Cumani eſſent,

pridiè quàm populus Campanus à populo Romano defeciſſet. Maximè ut hoc ferre- A
tur, mouerat: quòd quorũ hominũ eſſent, ſcire ſe ipſi negabãt, uetere patria relicta, in
eã in quam redierant, nondũ adſciti. Poſteaquã Marcellus ab exercitu rediјt, comitia
uni cõſuli rogando in locũ L. Poſthumij edicũtur. Creatur ingẽti cõſenſu Marcellus,
qui extemplò magiſtratũ occiperet. cui ineunti conſulatũ cum tonuiſſet, uocati augu-
res uitio creatũ uideri pronunciauerũt. uulgoq́; patres ita fama ferebãt, quòd tum pri
mũ duo plebeij cõſules facti eſſent, id deis cordi non eſſe. In locũ Marcelli, ubi is ſe ma-
giſtratu abdicauit, ſuffectus Fabius Maximus tertiũ. Mare arſit eo anno: ad Sinueſſã
bos equuleũ peperit: ſigna Lanuuij ad Iunonis Soſpitæ cruore manauere: lapidibusq́;
circa id templũ pluit. ob quem imbrẽ nouendiale, ut aſſolet, ſacrũ fuit. cæteraq́; prodi-
gia cum cura expiata. Cõſules exercitus inter ſe diuiſerunt. Fabio exercitus, cui M. Iu
nius dictator præfuerat, euenit. Sẽpronio uolonum quod fuerat, & ſociorũ XXV mil-
lia. M. Valerio Pr. legiones quæ ex Sicilia rediſſent, decretæ. M. Claudius Procons.
ad eũ exercitũ, qui ſupra Sueſſulam Nolæ præſideret, miſſus. Prętores in Siciliã ac Sar
diniã profecti. Cõſules edixerunt, quoties ſenatum uocaſſent, uti ſenatores, quibusq́;
in ſenatu dicere ſententiã liceret, ad portam Capenã cõuenirent. Prętores quorũ iuriſ-
dictio erat, tribunalia ad Piſcinã publicã poſuerunt. eò uadimonia fieri iuſſerunt. ibiq́;
eo anno ius dictũ eſt. Interim Carthaginẽ, unde Mago frater Annibalis XII millia pe
ditum, & mille quingẽtos equites. XX elephantos, mille argẽti talenta in Italiam tranſ-
miſſurus erat cũ præſidio LX nauium longarũ, nuncius affertur, in Hiſpania rem malè
geſtã, omneſq́; fermè eius prouincię populos ad Romanos defeciſſe. Erant qui Ma-
gonẽ cum claſſe ea, copijſq́; omiſſa Italia in Hiſpaniã auerterẽt, cum Sardiniæ recipien
dę repẽtina ſpes affulſit. Paruum ibi exercitũ Romanum eſſe. ueterẽ prętorẽ inde Cor
nelium prouinciæ peritum decedere, nouum expectari. ad hoc, feſſos iam animos Sar
dorum eſſe diuturnitate imperij: & proximo ijs anno acerbè atq; auarè imperatũ: gra B
ui tributo & collatione iniqua frumẽti oppreſſos. nihil deeſſe aliud quàm autorem, ad
quem deficerẽt. Hæc clandeſtina legatio per principes miſſa erat: maximè eã rem mo-
liente Harſicora, qui tum autoritate atq; opibus longè primus erat. His nũcijs propè
uno tẽpore turbati erectiq́;, Magonẽ cum claſſe ſua copijſq́; in Hiſpaniam mittunt. in
Sardiniã Aſdrubalẽ cognomẽto Caluum deligunt ducẽ: & tantũ fermè copiarũ, quã-
tum Magoni, decernũt. Et Romæ cõſules tranſactis rebus quæ in urbe agẽdæ erant,
mouebant iam ſeſe ad bellum. T. Sẽpronius militibus Sinueſſam diẽ ad cõueniẽdum
edixit. & Q. Fabius cõſulto prius ſenatu, ut frumẽta omnes ex agris ante calendas Iu-
lias primas in urbes munitas cõueherent. qui nõ inuexiſſent, eorum ſe agrum popula-
turum: ſeruos ſub haſta uenditurum, uillas incenſurum. Ne prætoribus quidẽ, qui ad
ius dicendum creati erant, uacatio à belli adminiſtratione data eſt. Valerium prætorẽ
in Apuliam ire placuit ad exercitũ à Terentio accipiẽdum. cum ex Sicilia legiones ue-
niſſent: ijs potiſsimum uti ad regionis eius præſidium: Terentianum mitti cum aliquo
legatorũ. Et XXV naues M. Valerio datæ ſunt, quibus oram maritimã inter Brundu-
ſium ac Tarẽtum tutari poſſet. Par nauiũ numerus Q. Fuluio Pr. urb. decretus ad ſub
urbana litora tutanda. C. Terentio Procõs. negotiũ datum, ut in Piceno agro conqui-
ſitionẽ militum haberet, lociſq́; ijs præſidio eſſet. Et T. Octacilius Craſſus poſteaquã
ædẽ Mentis in Capitolio dedicauit, in Siciliam cũ imperio qui claſsi præeſſet, miſſus.
In hanc dimicationẽ duorum opulentiſsimorũ in terris populorũ omnes reges gen-
teſq́; animos intẽderãt. inter quos Philippus Macedonũ rex eo magis, quòd propior
Italiæ ac mari tantũ Ionio diſcretus erat. Is ubi primum fama accepit, Annibalẽ Alpes
trãſgreſſum, ut bello inter Romanos Pœnũq́; orto lætatus erat: ita utrius populi mal-
let uictoriã eſſe, incertis adhuc uiribus fluctuatus animo fuerat. poſteaq́; tertia iam pu
gna, tertia uictoria cũ Annibale & Pœnis erat, ad fortunã inclinauit, legatoſq́; ad An
nibalẽ miſit. qui uitãtes portus Brũduſinũ Tarẽtinũq́;, quia cuſtodijs nauiũ Romana
rũ tenebãtur: ad Laciniæ Iunonis tẽplum in terrã egreſsi ſunt. inde per Apuliã petẽtes

Capuam,

A Capuā media in præſidia Romana illati ſunt, deductiq; ad M. Valeriū Leuinum præ-
torem, circa Nuceriā caſtra habentē. Ibi intrepidè Xenophanes legationis princeps à
Philippo rege ſe miſſum ait ad amicitiā ſocietatemq; iungēdam cū populo Romano,
mandata habere ad cōſules, ac ſenatum populumq; Romanum. Inter defectiones ue-
terum ſociorum Valerius noua ſocietate tam clari regis lætus admodum hoſtem pro
hoſpite comiter accepit. dat qui proſequantur, itineraq; cum cura demonſtrent, quæ
loca, quosq; ſaltus, aut Romani, aut hoſtes teneāt. Xenophanes per præſidia Romana
in Campaniā, inde quà proximū fuit, in caſtra Annibalis peruenit, fœdusq; cū eo atq;
amicitiā iungit legibus his: ut Philippus rex quàm maxima claſſe (ducentas autē naues
uidebatur effecturus) in Italiam traijceret, & uaſtaret maritimā oram, bellū pro par-
te ſua terra mariq; gereret. ubi debellatum eſſet, Italia omnis cū ipſa urbe Roma Car-
thaginienſiū atq; Annibalis eſſet, prædaq; omnis Annibali cederet. perdomita Italia,
nauigarent in Græciam, bellumq; cum quibus regibus placeret, gererent. quæ ciuita-
tes continentis, quæ inſulæ ad Macedoniam uergunt, eæ Philippi regniq; eius eſſent.
In has fermè leges inter Pœnum ducem, legatosq; Macedonū ictum fœdus. miſsiq;
cum ijs ad regis ipſius firmandam fidem legati, Giſgo, & Boſtar, & Mago, eodē ad Iu-
nonis Laciniæ templū, ubi nauis occulta in ſtatione erat, perueniunt. inde prouecti cū
iam altū tenerent, cōſpecti à claſſe Romana ſunt quæ pręſidio erat Calabriæ litoribus.
Q. Fuluius Flaccus Corcyræos ad perſequendā, retrahendamq; nauem cum miſiſſet,
primò fugere regij conati: deinde ubi celeritate uicti ceſſerunt, tradunt ſe Romanis: &
ad præfectū claſsis adducti, cùm quæreret, qui, & unde, & quò tenderent curſum: Xe-
nophanes primò ſatis iā ſemel felix mēdacium ſtruere, à Philippo ſe ad Romanos miſ-
ſum, ad M. Valerium, ad quem unū iter tutum fuerit, perueniſſe: Campaniā ſuperare
B nequiſſe, ſeptā hoſtium præſidijs. deinde, ut Punicus cultus, habitusq; ſuſpectos lega-
tos fecit Annibalis, interrogatosq; ſermo prodidit: tum comitibus eorum ſeductis, ac
metu territis, literæ quoq; ab Annibale ad Philippū inuentę de pace inter regem Ma-
cedonum, Pœnumq; ducem. Quibus ſatis cognitis, optimū uiſum eſt, captiuos, comi
tesq; eorum Romā ad ſenatum, aut ad cōſules, ubicunq; eſſent, q; primum deportare.
ad id celerrimæ quinq; naues delectæ: ac L. Valerius Antias, qui præeſſet, miſsus: eiq;
mādatum, ut in omneis naues legatos ſeparatim cuſtodiendos diuideret: daretq; ope
ram, ne quod ijs colloquium inter ſe, nèue comunicatio cōſilij eſset. Per idem tempus
Romæ, cum A. Cornelius Māmula ex Sardinia prouincia decedens retuliſset, qui ſta-
tus rerum in inſula eſſet, ad bellum ac defectionem omneis ſpectare: Q. Mutium, qui
ſucceſsiſſet ſibi, grauitate cœli aquarumq; adueniētem exceptū, nō tā in periculoſum,
q; longum morbum implicitum, diu ad belli uim ſuſtinendā inutilē fore, exercitumq;
ibi ut ſatis firmum pacatæ prouinciæ præſidē eſſe, ita parum bello, quod motum iri ui-
deretur: decreuerunt patres, ut Q. Fuluius Flaccus quinq; millia peditū, quadringen-
tos equites ſcriberet, eamq; legionem primo quoq; tēpore in Sardiniā traijciendā cu-
raret, mitteretq; cum imperio quem ipſi uideretur, qui rem gereret, quoad Mutius cō-
ualuiſſet. Ad eam rem miſsus eſt T. Mālius Torquatus, qui bis cōſul, cenſorq; fuerat,
ſubegeratq; in conſulatu Sardos. Sub idē ferè tēpus & à Carthagine in Sardiniā claſsis
miſſa duce Aſdrubale cui Caluo cognomen erat, fœda tēpeſtate uexata ad Baleares in-
ſulas eijcitur. ibiq; (adeò nō armamenta modò, ſed etiā aluei nauium quaſſati erāt) ſub-
ductæ naues dum reficiuntur, aliquātum tēporis triuerunt. In Italia cum poſt Cānen-
ſem pugnā fractis partis alterius uiribus, alterius mollitis animis, ſegnius bellum eſſet:
Campani per ſe adorti ſunt rem Cumanam ſuæ ditionis facere, primò ſolicitātes ut ab
Romanis deficerēt. ubi id parum proceſsit, dolum ad capiendos eos cōparant. Cāpa-
nis omnibus ſtatum ſacrificium ad Hamas. eò ſenatum Campanū uēturum certiores
Cumanos fecerunt: petieruntq;, ut & Cumanus eò ſenatus ueniret ad cōſultandū cō-
muniter, ut eoſdem uterq; populus ſocios, hoſteſq; haberet. præſidium ibi armatum
ſeſe habituros, ne quid ab Romanis noui periculi eſſet. Cumani, quanquam ſuſpecta

fraus erat, nihil abnuêre, ita tegi fallax conſilium poſſe rati. Interim T. Sẽpronius con- A
ſul Romanus Sinueſſæ, quò ad conueniendum diem edixerat, exercitu luſtrato, tranſ-
greſſus Vulturnum flumen, circa Linternũ caſtra poſuit. Ibi, quia ocioſa ſtatiua erant,
crebro decurrere milites cogebat, ut tyrones (ea maxima pars uolonum erat) aſſueſce
rent ſigna ſequi, & in acie agnoſcere ordines ſuos. inter quæ concordiæ maxima erat
cura duci. itaqꝫ legatis, tribuniſqꝫ præceperat, ne quam exprobratio cuiquam ueteris
fortunæ diſcordiã inter ordines ſereret: uetus miles tyroni, liber uoloni ſeſe exæquari
ſineret. omneis ſatis honeſtos, generoſoſqꝫ ducerent, quibus arma ſua, ſignaqꝫ popu-
lus Romanus cõmiſiſſet. quæ fortuna coëgiſſet ita fieri, eandẽ cogere tueri factum. Ea
non maiore cura præcepta ab ducibus ſunt, qꝫ à militibus obſeruata. breuiqꝫ tanta cõ-
cordia coaluerant omnium animi, ut propè in obliuionem uenirent, qua ex cõditione
quiſqꝫ eſſet miles factus. Hæc agenti Graccho legati Cumani nunciarunt, quæ à Cam-
panis legatio paucos ante dies ueniſſet, & quid ijs ipſi reſpondiſſent. Triduum poſt
eum diem feſtum eſſe: nõ ſenatum ſolum omnem ibi futurum, ſed caſtra etiam, & exer
citum Campanum. Gracchus iuſsis Cumanis omnia ex agris in urbem conuehere, &
manere intra muros: ipſe pridiè quàm ſtatutũ ſacrificium Campanis eſſet, Cumas mo
uet caſtra. Hamæ inde tria millia paſſuum abſunt. Iam Campani eò frequentes ex com
poſito conuenerant: nec procul inde in occulto Marius Alfius, qui ſummus magiſtra-
tus erat Campanis, cum XIIII millibus militum habebat caſtra. Is ſacrificio apparãdo,
& inter id inſtruendæ fraudi aliquãto intentior, quàm muniendis caſtris, aut ulli mili-
tari operi fuit. Triduum ſacrificatum ad Hamas. nocturnũ erat ſacrum, ita ut ante me-
diam noctem cõpleretur. Huic Gracchus inſidiandum tempori ratus, cuſtodibus ad
portas poſitis, ne quis enunciare poſſet, à ſexta ad decimã diei horam coactis militibus
corpora curare, ſomnoqꝫ operã dare, ut primis tenebris cõuenire ad ſignum poſſent:
uigilia fermè prima tolli iuſsit ſigna. ſilentioqꝫ profectus agmine, cum ad Hamas media B
nocte perueniſſet, caſtra Campana, ut in peruigilio neglecta, ſimul omnibus portis in-
uadit. alios ſomno ſtratos, alios perpetrato ſacro inermes redeũtes obtruncat. Homi-
num eo tumultu nocturno cæſa plus duo millia, cũ ipſo duce Mario Alfio. capta ſunt
ſigna militaria quatuor & triginta. Gracchus minus cẽtum militum iactura caſtris ho
ſtium potitus, Cumas ſe properè recepit: ab Annibale metuens, qui ſuper Capuã ad
Tifata habebat caſtra. Nec eum prouida uiri fefellit opinio. nam ſimul Capuam ea cla-
des eſt nunciata, ratus Annibal ab re bene geſta inſolenter lætum exercitum tyronum
magna ex parte ſeruorumqꝫ, ſpoliãtem uictos, prædaſqꝫ agentẽ ad Hamas ſe inuentu
rum, citatũ agmen præter Capuã rapit: obuioſqꝫ ex fuga Cãpanorũ per duo præſidia
Capuã ducit: ſaucios uehiculis tolli, portariqꝫ iubet. ipſe ad Hamas uacua ab hoſtibus
caſtra, nec quicquã præter recentis ueſtigia cædis, ſtrataqꝫ paſsim corpora ſociorum
inuenit. Autores erãt quidam, ut protinus inde Cumas duceret, urbemqꝫ oppugna-
ret. Id quanquã haud modicè Annibal cupiebat, ut quia Neapolim non potuerat, Cu-
mas ſaltem maritimã urbem haberet: tamen quia præter arma nihil ſecũ miles raptim
acto agmine extulerat, retro in caſtra ſupra Tifata ſe recepit. inde fatigatus Campano
rum precibus, ſequenti die cum omni appatu oppugnãdę urbis, Cumas redit: popula
toqꝫ agro Cumano, mille paſſus ab urbe caſtra locat. Tum Gracchus magis uerecũdia
in tali neceſsitate deſerẽdi ſocios implorãteis fidem ſuã populiqꝫ Romani ſubſtitit, qꝫ
ſatis fidens exercitui. Nec alter cõſul Fabius, qui ad Cales caſtra habebat, Vulturnum
traducere audebat exercitũ: occupatus primò auſpicijs repetendis Romæ: dein prodi
gijs, quæ alia ſuper alia nunciabantur, expiantiqꝫ ea haud facilè litari aruſpices reſpon-
debãt. Hæ cauſæ cum Fabium tenerent, Sẽpronius in obſidione erat: & iam operibus
oppugnabatur. Aduerſus ligneã ingentem turrim admotam urbi, aliã turrim ex ipſo
muro excitauit conſul Romanus aliquãto altiorẽ: quia muro ſatis per ſe alto ſubiectis
ualidis ſublicis pro ſolo uſus erat. inde primùm ſaxis, ſudibuſqꝫ, & cæteris miſsilibus
propugnatores urbẽ ac mœnia tuebãtur: poſtremò ubi promouẽdo adiunctã muro
uiderunt

A uiderunt turrim,facibus ardentibus plurimũ ſimul ignem coniecerunt.quo incendio trepida armatorum multitudo cũ de turri ſeſe præcipitaret, eruptio ex oppido ſimul duabus portis facta,ſtationes hoſtiũ fudit,fugauitq; in caſtra, ut eo die obſeſſo, quàm obſidenti ſimilior eſſet Pœnus. Ad mille CCCC Carthaginienſium cæſi:unde quadraginta uiui capti,qui circa muros,& in ſtationibus ſolutè ac negligenter agentes, cum nihil minus quàm eruptionẽ timuiſſent,ex improuiſo oppreſsi ſunt. Gracchus priuſquàm ſe hoſtes ab repentino pauore colligerẽt,receptui ſignũ dedit,ac ſuos intra muros recepit. Poſtero die Annibal elatũ ſecunda re conſulem iuſto prælio ratus certaturum,aciem inter caſtra atq; urbem inſtruxit. cæterũ poſteaquã neminẽ moueri ab ſolita cuſtodia urbis uidit,nec cõmitti quicquã temerariæ ſpei, ad Tifata redit infecta re. Quibus diebus Cumæ liberatæ ſunt obſidione,ijſdẽ diebus & in Lucanis ad Grumẽtum T.Sempronius,cui Longo cognomẽ erat,cũ Hannone Pœno proſperè pugnat. ſupra duo millia hominũ occidit:& CCLXXX milites emiſit. ſigna militaria ad XLI cepit. Pulſus finibus Lucanis Hãno, retrò in Brutios ſeſe recepit. Et ex Hirpinis oppida tria,quæ à populo Romano defecerant,ui recepta per M. Valerium prætorẽ. Vercellius,Siciliuſq;,autores defectionis ſecuri percuſsi. ſupra mille captiuorũ ſub haſta uenierunt. præda alia militi cõceſſa: exercituſq; Cumas reductus. Dum hæc in Lucanis atq; in Hirpinis geruntur,quinq; naues,quæ Macedonum atq; Pœnorũ captos legatos Romam portabant,à ſupero mari ad inferũ circumuectæ, propè omnẽ Italiæ orã cum præter Cumas uelis ferrentur,neq; hoſtium an ſociorũ eſſent,ſatis ſciretur,Gracchus obuiã ex claſſe ſua naues miſit.Cum percunctãdo inuicem cognitũ eſſet,conſulẽ Cumis eſſe,naues Cumas appulſæ,captiuiq; ad conſulẽ deducti,& literæ datæ.Cõſul literis Philippi atq; Annbalis perlectis,conſignata omnia ad ſenatum itinere terreſtri miſit:nauibus deuehi legatos iuſsit. Cum eodem ferè die literæ legatiq; Romã ueniſ-
B ſent,& percunctatione facta, dicta cũ ſcriptis congruerent, primò grauis cura Patres inceſsit,cernẽtes quãta uix tolerãtibus Punicũ bellũ,Macedonici belli moles inſtaret. cui tamen adeò non ſuccubuerũt,ut extẽplò agitaretur,quemadmodum ultro inferẽdo bello auerterẽt ab Italia hoſtem.Captiuis in uincula conditis, comitibuſq; eorum ſub haſta uẽditis,ad naues XXV,quibus Q.Fuluius Flaccus præfectus præerat, uiginti paratas alias decernunt.His comparatis deductiſq;,& additis quinq; nauibus,quæ aduexerant captiuos legatos,quinquaginta naues ab Oſtia Tarentũ profectę:iuſſuſq; Q.Fuluius militibus Varronianis,quibus L. Apuſtius legatus Tarenti præerat, in naues impoſitis,L nauium claſſe non tueri modò Italiæ oram, ſed explorare de Macedonico bello,ſi congruentia literis,legatorumq; indicijs Philippi cõſilia eſſent,ut M. Valerium prætorẽ literis certiorem faceret: iſq; L. Apuſtio legato exercitui præpoſito, Tarentũ ad claſſem profectus, primo quoq; tempore in Macedoniã trãſmitteret: daretq; operã,ut Philippum in regno cõtineret.Pecunia ad claſſem tuendam, bellumq; Macedonicũ ei decreta eſt,quæ Ap.Claudio in Siciliã miſſa erat,ut redderetur Hieroni regi.& hæc per L.Apuſtium legatũ Tarentum eſt deuecta.ſimul ab Hierone miſſa ducenta millia modiûm tritici,& hordei centum. Dum hæc Romani parãt, aguntq;, ad Philippum captiua nauis una ex ijs quę Romã miſſæ erãt,ex curſu fugit:inde ſcitũ, legatos cum literis captos.itaq; ignarus de ijs quæ cum Annibale legatis ſuis cõueniſſent,quæq; legati eius ad ſe allaturi fuiſſent,legationem aliã cum eiſdem mãdatis mittit.Legati ad Annibalẽ miſsi,Heraclitus,cui Scotino cognomẽ erat,& Crito Berreus, & Soſitheus Magnes.hi proſperè tulerunt ac retulerũt mãdata.ſed prius ſe æſtas circumegit,quàm mouere ac moliri quicquã rex poſſet.tãtum nauis una capta cum legatis momenti fecit,ad dilationem imminentis Romanis belli. Et circa Capuã,trãſgreſſo Vulturnum Fabio poſt expiata tãdem prodigia,ambo conſules rem gerebãt.Combulteriã,& Trebulam,& Auſticulã urbes,quæ ad Pœnum defecerãt,Fabius ui cepit: Præſidiaq; in ijs Annibalis.Cãpani permulti capti.& Nolæ,ſicut priore anno,ſenatus Romanorum,plebs Annibalis erat:conſiliaq; occulta de cæde principũ, & proditio-

ne urbis inibantur. Quibus ne incœpta procederent, inter Capuam caſtraq́; Anniba- A
lis, quæ in Tifatis erant, traducto exercitu, Fabius ſuper Veſuuiũ in caſtris Claudianis
conſedit. inde M. Marcellum proconſulem cum ijs copijs quas habebat, Nolã in præ
ſidium miſit. Et in Sardinia res per T. Manlium prætorem adminiſtrari cœptæ, quæ
omiſſæ erant, poſteaquàm Q. Mutius prætor graui morbo eſt implicitus, Mãlius na-
uibus longis ad Caralis ſubductis, naualibusq́; ſocijs armatis, ut terra rem gereret; & à
prætore exercitu accepto, duo & uiginti millia peditum, mille & ducentos equites cõ
fecit. Cum his equitum peditumq́; copijs profectus in agrum hoſtiũ, haud procul ab
Harſicoræ caſtris caſtra poſuit. Harſicora tum fortè profectus erat in Pellidos Sardos
ad iuuentutem armãdam, qua copias augeret. Filius eius nomine Hioſtus caſtris præ-
erat. Is adoleſcentia ferox temerè prælio inito fuſus, fugatusq́;, ad XXX millia Sardorũ
eo prælio cæſa, mille trecẽti fermè uiui capti. Alius exercitus primò per agros ſyluasq́;
fuga palatus: dein, quò ducem fugiſſe fama erat, ad urbẽ nomine Cornum, caput eius
regionis, confugit. Debellatumq́; eo prælio in Sardinia eſſet, ni claſsis Punica cũ duce
Aſdrubale, quę tempeſtate deiecta ad Baleares erat, in tempore ad ſpem rebellãdi ad-
ueniſſet. Manlius poſt famã appulſæ Punicæ claſsis Calareis ſe recepit. ea occaſio Har
ſicoræ data, Pœno ſe iungendi. Aſdrubal copijs in terrã expoſitis, & claſſe remiſſa Car
thaginem, duce Harſicora ad ſociorum populi Romani agrum populãdũ profectus,
Calareis peruenturus erat, ni Manlius obuio exercitu ab effuſa eum populatione con
tinuiſſet. Primò caſtra caſtris modico interuallo ſunt obiecta, deinceps procurſatio-
nes leuiaq́; certamina uario euentu inita: poſtremò deſcenſum in aciem, ſignisq́; colla
tis iuſto prælio per quatuor horas pugnatum. Diu pugnã ancipitem Pœni, Sardis fa-
cilè uinci aſſuetis fecerũt: poſtremò & ipſi, cum omnia circà ſtrage ac fuga Sardorum
repleta eſſent, fuſi. cæterum terga dantes circunducto cornu, quo pepulerat Sardos,
incluſit Romanus: cædes inde magis, quàm pugna fuit. Duodecim millia hoſtiũ cæſa, B
Sardorum ſimul, Pœnorumq́; fermè III millia, & DCC capti, & ſigna militaria ſeptẽ
& uiginti. Antè omnia claram & memorabilem pugnã fecit Aſdrubal imperator ca-
ptus, & Hãno, & Mago, nobiles Carthaginiẽſes: Mago ex gẽte Barchina, propinqua-
cognatione Annibali iunctus: Hãno autor rebellionis Sardis, belliq́; eius haud dubiè
concitator. Nec Sardorũ duces minus nobilem eam pugnam cladibus ſuis fecerũt. nã
& filius Harſicoræ Hioſtus in acie cecidit: & Harſicora cũ paucis equitibus fugiens, ut
ſuper afflictas res necem quoq; filij audiuit: nocte, ne cuiuſquã interuentus cœptũ im
pediret, mortem ſibi conſciuit. Cæteris urbs Cornus eadem, quæ antè, fugæ recepta-
culũ fuit. quam Manlius uictore exercitu aggreſſus, intra paucos dies recepit. Dein-
de aliæ quoq; ciuitates, quæ ad Harſicoram Pœnosq́; defecerãt, obſidibus datis, dedi
derunt ſeſe. quibus ſtipẽdio frumẽtoq́; imperato pro cuiuſq; aut uiribus, aut delicto.
Calareis exercitum reduxit. ibi nauibus longis deductis, impoſitoq́; quem ſecũ adue-
xerat milite, Romã nauigat, Sardiniãq́; perdomitã nunciat patribus: & ſtipendiũ quę-
ſtoribus, frumentũ ędilibus, captiuosq́; Fuluio prætori tradidit. Per idem tempus T.
Octacilius prætor quinquaginta nauium ab Lilybæo claſſe in Africam trãſuectus, de-
populatusq́; agrum Carthaginienſem, cũ Sardiniã inde peteret, quò fama erat Aſdru-
balẽ à Balearibus nuper traieciſſe, claſsi Africã repetenti occurrit: leuiq́; armatura cer-
tamine in alto cõmiſſo, ſeptẽ inde naues cũ ſocijs naualibus cepit. cæteras metus haud
ſecus, quàm tempeſtas paſsim diſiecit. Per eoſdem fortè dies & Bomilcar cum militi-
bus ad ſupplemẽtũ Carthagine miſsis, quadragintaq́; elephãtis, & commeatu, Locros
acceſsit. quem ut incautum opprimeret Ap. Claudius, per ſimulationẽ prouinciæ cir-
cumeũdæ Meſſanã raptim exercitu ducto, æſtu ſecundo Locros traiecit. Iam inde Bo
milcar ad Hannonem in Brutios profectus erat, & Locrenſes portas Romanis clauſe
runt. Appius magno conatu nulla re geſta, Meſſanam repetit. Eadem æſtate Mar-
cellus ab Nola, quam pręſidio obtinebat, crebras excurſiones in agrum Hirpinum, &
Samnites Caudinos fecit. adeò que omnia ferro atque igni uaſtauit, ut antiquarum
cladium

A cladium Samnio memoriam renouaret. itaq; extempló legati ad Annibalem miſsi ſimul ex utraq; gēte,ita Pœnum allocuti ſunt'Hoſtes populi Romani Annibal fuimus, primùm per nos ipſi,quoad noſtra arma,noſtræ uires nos tutari poterant. poſteaquã ijs parum fidebamus,Pyrrho regi nos adiunximus. à quo relicti, pacem neceſſariã accepimus, fuimusq; in ea per annos propè quinquaginta, ad id tempus quo in Italiam ueniſti. Tua nos non magis uirtus fortunaq;, quàm unica comitas ac benignitas erga ciues noſtros,quos captos nobis remiſiſti,ita conciliauit tibi,ut te ſaluo atq; incolumi amico,non modò populum Romanum,ſed ne deos quidem iratos(ſi dici fas eſt)timeremus. At Hercule non ſolum incolumi & uictore,ſed præſente te, cum ploratū propè coniugum ac liberorum noſtrorum exaudire,et flagrantia tecta poſſes conſpicere: ita ſumus aliquoties hac æſtate deuaſtati,ut M. Marcellus,nō Annibal uiciſſe ad Cannas uideatur: glorienturq; Romani, te ad unum modò ictum uigentem,uelut iaculo emiſſo torpere. Per centum propè annos cum populo Romano bellum geſſimus,nullo externo adiuti nec duce,nec exercitu: niſi quòd per biennium Pyrrhus noſtro magis milite ſuas auxit uires,quàm ſuis uiribus nos defendit. Non ego ſecundis rebus noſtris gloriabor:duos conſules,ac duos conſulares exercitus à nobis ſub iugum miſſos: & ſi qua alia aut læta aut glorioſa nobis euenerunt. quæ aſpera aduerſaq; tunc acciderunt,minore indignatione referre poſſumus,quàm quę hodie eueniunt. Magni dictatores cum magiſtris equitum,bini conſules cum binis conſularibus exercitibus ingrediebantur fines noſtros. antè explorato,& ſubſidijs poſitis, & ſub ſignis ad populandum ducebant. nunc propè unius & parui ad tuendam Nolam pręſidij pręda ſumus. iam ne manipulatim quidem,ſed latronum modo percurſant totis finibus noſtris negligentius,quàm ſi in Romano uagarentur agro. Cauſa autem hæc eſt,quòd neq; tu defendis:& noſtra iuuentus,quę ſi domi eſſet,tutaretur, omnis ſub ſignis militat tuis.

B Nec te, nec exercitum tuum norim: niſi à quo tot Romanas acies fuſas,ſtratasq; eſſe ſciam,ei facile eſſe ducam opprimere populatores noſtros uagos, ſine ſignis, palatos, quò quenq; trahit quamuis uana prædæ ſpes. Numidarum paucorū illi quidem prædæ erunt, præſidiumq; miſſum nobis erit, & Nolæ ademeris:ſi modò quos ut ſocios haberes dignos duxiſti, haud indignos iudicas quos in fidem receptos tuearis. Ad ea Annibal reſpondit:Omnia ſimul facere Hirpinos,Samnitesq;:et indicare clades ſuas, & petere præſidium,& queri indefenſos ſe,neglectosq;. Indicandum autem fuiſſe primùm, deinde petendū pręſidium:poſtremò ni impetraretur,tum deniq; querendum fruſtra opem imploratam. Exercitum ſe non in agrum Hirpinum,Samnitem've,ne et ipſe oneri eſſet,ſed in proxima loca ſociorū populi Romani adducturum: ijs populandis & militem ſuum repleturum ſe,et metu procul ab ijs ſummoturum hoſteis. Quòd ad bellum Romanum attineret, ſi Thraſymeni quàm Trebiæ, ſi Cannarum quàm Thraſymeni pugna nobilior eſſet: Cannarum ſe quoq; memoriam obſcuram maiore & clariore uictoria facturum. Cum hoc reſponſo, muneribuſque amplis legatos dimiſit. ipſe præſidio modico relicto in Tifatis, profectus cum cætero exercitu ire Nolam pergit. Eodem Hanno ex Brutijs cum ſupplemento Carthagine aduecto, atq; elephantis uenit. ibi caſtris haud procul poſitis, longè alia omnia inquirenti comperta ſunt, quàm quæ à legatis ſociorum audierat. Nihil enim Marcellus ita gerebat,ut aut fortunæ,aut temerè hoſti commiſſum dici poſſet. exploratò, cum firmisq; præſidijs tuto receptu prædatum ierat: omniaq; uelut aduerſus præſentem Annibalem cauta prouiſaq; fuerunt. tum ubi ſenſit hoſtem aduentare, copias intra mœnia tenuit: per muros inambulare ſenatores Nolanos iuſsit,& omnia circà explorare,quæ, apud hoſtes fierent. Ex ijs Hanno,cum ad murum ſucceſsiſſet, Herennium Baſſum, & Herium Petrium ad colloquium euocatos, permiſſuq; Marcelli egreſſos, per interpretem alloquitur. Annibalis uirtutem, fortunamq; extollit: populi Romani obterit ſeneſcentem cum uiribus maieſtatem. quę ſi paria eſſent,ut quondam fuiſſent, tamen expertis quàm graue Romanū imperiū ſocijs,quanta indulgentia Annibalis etiam in captiuos

omnes Italici nominis fuiſſet: Punicam Romanæ ſocietatem atque amicitiam præo- A
ptandam eſſe. Si ambo conſules cum ſuis exercitibus ad Nolam eſſent, tamen non ma
gis pares Annibali futuros, quàm ad Cannas fuiſſent: nedum prętor unus cum paucis
& nouis militibus Nolam tutari poſſit. Ipſorũ magis, quàm Annibalis intereſſe, capta
an tradita Nola potirẽt. potiturũ enim, ut Capua Nuceriáq; potitus eſſet. ſed quid in-
ter Capuę Nuceriæq; fortunam intereſſet, ipſos propè in medio ſitos Nolanos ſcire.
Nolle ominari quę captę urbi ceſſura forẽt: ſed potius ſpondere, ſi Marcellũ cum præ
ſidio ac Nolam tradidiſſent, neminẽ alium quàm ipſos, legem, qua in ſocietatem ami-
citiamq; Annibalis uenirent, dicturum. Ad ea Herennius Baſſus reſpondit: Multos
annos iam inter Romanum Nolanumq; populum amicitiam eſſe, cuius neutros ad
eam diem pœniteret: & ſibi ſi cum fortuna mutanda fides fuerat, ſero iam eſse mutare
eam. dedituris ſe Annibali, non fuiſse accerſendum Romanum prędidium. cum ijs qui
ad ſe tuendos uenißent, omnia ſibi & eſse conſociata, & ad ultimum fore. Hoc collo-
quium abſtulit ſpem Annibali per proditionem recipiendæ Nolæ. itaq; oppidum co
rona circundedit, ut ſimul ab omni parte mœnia aggrederetur. Quem ut ſucceſsiſſe
muris Marcellus uidit, inſtructa intra portam acie cum magno tumultu erupit. Ali-
quot primo impetu perculſi, cæſiq; ſunt. deinde concurſu ad pugnam facto, æqua-
tisq; uiribus, atrox cœpit eſſe pugna. memorabilisq; inter paucas fuiſſet, ni ingenti-
bus procellis effuſus imber diremiſſet pugnantes. Eo die commiſſo modico certami-
ne, atq; irritatis animis, in urbem Romani, Pœni in caſtra ſeſe receperunt. tamen Pœ-
norũ prima eruptione perculſi ceciderunt haud plus quàm triginta: Romanorũ nul-
lus. Imber continens per noctem totam uſque ad horam tertiam diei inſequentis te-
nuit. itaq; quanquam utraq; pars auida certaminis erat, eo die tamen tenuerũt ſeſe mu
nimentis. tertio die Annibal partem copiarum prædatum in agrum Nolanum miſit.
Quod ubi animaduertit Marcellus, extẽplò in aciem copias eduxit: neq; Annibal de- B
trectauit. Mille ferè paſſuum inter urbem erant, caſtra' que. eo ſpacio (& ſunt omnia
campi circa Nolã) cõcurrerunt. Clamor ex parte utraq; ſublatus, proximos ex cohor-
tibus ijs quę in agros prædatum exierant, ad præliũ iam cõmiſſum reuocauit. Et No-
lani aciem Romanã auxerunt. quos collaudatos Marcellus in ſubſidijs ſtare, et ſaucios
ex acie efferre iuſsit: pugna abſtinerent, niſi ab ſe ſignum accepiſſent. Pręlium erat an-
ceps. ſumma ui & duces adhortabantur, & milites pugnabant. Marcellus uictis antè
diem tertiũ, fugatis ante paucos dies à Cumis, pulſis priore anno ab Nola ab eodem ſe
duce, milite alio, inſtare iubet. Non omnes eſſe in acie, prædanteis uagari in agro. ſed
qui pugnent, marcere Campana luxuria, uino, ſcortis, omnibusq; luſtris per totam
hyemẽ cõfectos. abiſſe illam uim, uigoremq;. dilapſa eſſe robora corporũ, animorũq;,
quibus Pyrenęi, Alpiumq; ſuperata ſint iuga. reliquias illorũ uirorum, uix arma, mem
bráq; ſuſtinenteis pugnare. Capuam Annibali Cannas fuiſſe. ibi uirtutem bellicã, ibi
militarem diſciplinã, ibi præteriti temporis famam, ibi ſpem futuri extinctã. Cum hæc
exprobrando hoſti Marcellus ſuorum militum animos erigeret, Annibal multo gra-
uioribus probris increpabat. Arma ſignáq; eadem ſe aiebat noſcere, quę ad Trebiam,
Thraſymenumq;, poſtremò ad Cannas uiderit, habueritq;. militem alium profectò ſe
in hyberna Capuam duxiſſe, alium inde eduxiſſe. Legatum'ne Romanum, & legionis
unius atque alæ, magno certamine uix toleratis pugnam, quos binæ acies conſulares
nunquã ſuſtinuerunt? Marcellus tyrone milite, ac Nolanis ſubſidijs inultus nos iam
iterum laceſsit? Vbi ille meus miles eſt, qui erepto ex equo C. Flaminio conſuli caput
abſtulit? ubi, qui L. Paulum ad Cannas occidit? ferrum nunc hebet? an dexteræ tor-
pent? an quid prodigij eſt aliud? Qui pauci plures uincere ſoliti eſtis, nunc paucis
plures uix reſtatis. Romam uos expugnaturos, ſi quis duceret, fortes lingua iacta-
batis. en nunc minor res eſt. hic experiri uim, uirtutem' que uolo. expugnate No-
lam, campeſtrem urbem, non flumine, non mari ſeptã. hinc uos ex tam opulenta urbe
præda ſpolijs' que onuſtos uel ducam quò uoletis, uel ſequar. Nec bene, nec maledi-
cta pro-

A ẜta profuerunt ad confirmandos animos. Cum omni parte pellerentur, Romaniſq; creſcerent animi, non duce ſolum adhortante, ſed Nolanis etiam per clamorem fauoris indicem accendentibus ad ardorem pugnæ, terga Pœni dederunt, atque in caſtra compulſi ſunt. quæ oppugnare cupientes milites Romanos, Marcellus Nolã reduxit cum magno gaudio, & gratulatione etiam plebis, quę antè inclinatior ad Pœnos fuerat. Hoſtiũ plus mille cęſi eo die, capti mille D.C: & ſigna militaria undeuiginti, et duo elephanti, quatuor in acie occiſi. Romanorum minus mille interfecti. Poſterum diem inducijs datis, ſepeliendo utrinq; cæſos in acie, conſumpſerunt. Spolia hoſtium Marcellus Vulcano uotum cremauit. Tertio pòſt die (ob iram credo aliquam, aut ſpem liberalioris militiæ) mille CCLXXII equites, miſti Numidę Hiſpaniq;, ad Marcellum transfugerunt. eorum forti fideliq; opera in eo bello uſi ſunt ſæpe Romani. Ager Hiſpanis in Hiſpania, Numidis in Africa poſt bellum uirtutis cauſa latus datus eſt. Annibal ab Nola remiſſo in Brutios Hannone cum quibus uenerat copijs, ipſe Apuliæ hyberna petit, circaq; Arpos conſedit. Q. Fabius ut profectum in Apuliã Annibalem audiuit, frumento ab Nola Neapoliq; in ea caſtra conuecto, quæ ſuper Sueſſulam erant, munimentiſq; firmatis, & præſidio quod per hyberna ad tutandum locum ſatis eſſet relicto, ipſe Capuam propius mouit caſtra, agrumq; Campanum ferro igniq; eſt depopulatus. donec coacti ſunt Campani nihil admodũ uiribus ſuis fidentes egredi portis, & caſtra ante urbem in aperto communire. Sex millia armatorum habebant, peditem imbellem, equitatu plus poterant. itaque equeſtribus prælijs laceſſebant hoſtem. Inter multos nobiles equites Cãpanos acerrimus erat Iubellius, cognomine Taurea: ciuis indidem erat, longè omnium Campanorũ fortiſsimus eques: adeò, ut cum apud Romanos militaret, unus eum Romanus, Claudius Aſellus gloria equeſtri æquaret. Hunc Taurea cum diu perluſtrans oculis obequitaſſet hoſtium turmis, tandem facto B ſilentio, ubi eſſet Claudius Aſellus quæſiuit. & quoniam uerbis ſecum de uirtute ambigere ſolitus eſſet, cur non ferro decerneret? daretq; opima ſpolia uictus? aut uictor caperet? Hæc ubi Aſello nunciata ſunt in caſtra, id modò moratus, ut conſulẽ percunctaretur, liceret ne extra ordinem in prouocantem hoſtem pugnare? permiſſu eius arma extemplò cepit: prouectuſq; ante ſtationes equo, Tauream nomine compellauit, congrediq; ubi uellet iuſsit. Iam Romani ad ſpectaculum pugnæ eius frequentes exierant. & Campani non uallum modò caſtrorum, ſed mœnia etiam urbis proſpectantes repleuerunt. Cum iam antè ferocibus dictis rem nobilitaſſent, infeſtis haſtis concitarunt equos, dein libero ſpacio inter ſe ludificantes, ſine uulnere pugnam extrahebãt. Tum Campanus Romano, Equorum, inquit, hoc, non equitum erit certamen, niſi è campo in cauam hanc uiam demittimus equos: ibi nullo ad euagandum ſpacio cominus conſerentur manus. Dicto propè citius equum in uiam Claudius egit. Taurea uerbis ferocior quàm re, Minimè ſis, inquit, canterium in foſſa: quę uox in ruſticum inde prouerbium prodita. Claudius cum ex uia longè perequitaſſet, nullo obuio hoſtẽ in campum rurſus euectus, increpans ignauiam hoſtis, cum magno gaudio & gratulatione uictor in caſtra redit. Huic pugnæ equeſtri rem, quam ſatis certam communis exiſtimatio eſt, mirabilem certè, adijciunt quidam annales: cum refugientẽ ad urbem Taureã Claudius ſequeretur, patenti hoſtium portę inuectum, per alteram ſtupentibus miraculo hoſtibus intactum euaſiſſe. Quieta inde ſtatiua fuere, ac retro etiam conſul mouit caſtra, ut ſementem Campani facerent: nec antè uiolauit agrum Campanũ, quàm iam altæ in ſegetibus herbæ pabulum præbere poterant. id conuexit in Claudiana caſtra ſuper Sueſſulam, ibiq; hyberna ædificauit. M. Claudio proconſuli imperauit, ut retento Nolæ neceſſario ad tuendam urbem præſidio, cæteros milites dimitteret Romam, ne oneri ſocijs, & ſumptui reipublicæ eſſent. Et T. Gracchus à Cumis Luceriam in Apuliam legiones dum duxiſſet, M. Valerium inde prætorem Brunduſium cum eo quem Luceriæ habuerat, exercitu miſit, tueriq; oram agri Salentini, & prouidere quod ad Philippum bellumq; Macedonicum attineret, iuſsit.

Exitu

Exitu æſtatis eius,qua hæc geſta perſcripſimus,literæ à P. &. Cn. Scipionibus uenerunt,quantas,quamꝗ proſperas in Hiſpania res geſsiſſent:ſed pecuniam in ſtipendium,ueſtimētaꝗ,& frumentū exercitui,& ſocijs naualibus omnia deeſſe. quod ad ſtipendium attineat,ſi ærarium inops eſſet,ſe aliquam rationem inituros,quo modo ab Hiſpanis ſumant.cætera utiꝗ ab Roma mittenda eſſe : nec aliter aut exercitum , aut prouinciam retineri poſſe.Literis recitatis, nemo omnium erat , qui non & uera ſcribi,& poſtulari æqua fateret.ſed occurrebat animis,quantos exercitus terreſtres , naualesꝗ tuerentur,quantaꝗ noua claſsis mox paranda eſſet , ſi bellum Macedonicum moueretur.Siciliam ac Sardiniam,quæ ante bellum uectigales fuiſſent , uix præſides prouinciarū exercitus alere, tributo ſumptus ſuppeditari. uerùm cum ipſum tributū conferentium numerum tantis exercituū ſtragibus & ad Thraſymenum lacum,& ad Cannas,imminutum:tum qui ſupereſſent pauci, ſi multiplici grauarentur ſtipendio, alia perituros peſte.itaque niſi fide ſtaret reſpublica,opibus non ſtaturam. Prodeundū in concionē Fuluio prætori eſſe,indicandasꝗ populo publicas neceſſitates, exhortandós que,qui redempturis auxiſſent patrimonia , ut reipublicæ , ex qua creuiſsent, ad tempus commodarent:conducerentꝗ ex lege prębenda,quę ad exercitū Hiſpanienſem opus eſſent:ut cum pecunia in ærario eſſet,ijs primis ſolueretur.Hęc prætor in concione edixit,qua die ueſtimenta,frumentū,Hiſpanienſi exercitui prębenda,quęꝗ alia opus eſſent naualibus ſocijs eſset locaturus. Vbi ea dies uenit , ad conducendum tres ſocietates aderāt hominū undeuiginti.quorū duo poſtulata fueret:unū,ne alij triennio eo publicani eſsent:alterū,ut quæ in naues impoſuiſsent,ab hoſtium tempeſtatisꝗ ui publico periculo eſſent. Vtroꝗ impetrato,cōduxerunt,priuataꝗ pecunia reſpublica adminiſtrata eſt.Hi mores,eaꝗ caritas patriæ per omnes ordines,uelut tenore uno pertinebat. Quemadmodum conducta omnia magno animo ſunt , ſic ſumma fide prębita:nec quicquam deſideratū , ac ſi ex opulento ærario,ut quondā,alerentur. Cum hi commeatus uenerunt,Illiturgi oppidum ab Aſdrubale,ac Magone,& Amilcare Bomilcaris filio,ob defectionē ad Romanos oppugnabatur. Inter hæc terna caſtra hoſtium Scipiones cum in urbem ſociorum magno certamine ac ſtrage obſiſtentium perueniſſent,frumētum,cuius inopia erat,aduexerunt.cohortatiꝗ oppidanos, ut eodem animo mœnia tutarentur,quo pro ſe pugnantem Romanum exercitum uidiſſent,ad caſtra maxima oppugnanda,quibus Aſdrubal præerat,ducunt. Eo'dem & duo duces,& duo exercitus Carthaginienſium,ibi rem ſummam agi cernentes , conuenerunt.itaꝗ eruptione è caſtris pugnatum eſt. LX hoſtium millia eo die in pugna fuerunt,ſexdecim circiter Romanis. Tamen adeò haud dubia uictoria fuit , ut plures numero,quàm ipſi erant,Romani hoſtium occiderint,ceperint amplius tria millia hominum,paulominus mille equorū,unde ſexaginta militaria ſigna,elephantis V in pręlio occiſis.ternisꝗ caſtris eo die potiti ſunt.Illiturgi obſidione liberato, ad Incibili oppugnandum Punici exercitus traducti,ſuppletis copijs ex prouincia,ut quæ maximè omnium belli auida,modò præda aut merces eſſet, & tum iuuentute abundante. Iterum ſignis collatis eadem fortuna utriuſꝗ partis pugnatum. ſupra XIII millia hoſtium cæſa,ſupraꝗ tria capta, cum ſignis duobus & XL, & nouem elephātis. Tum uerò omnes propè Hiſpaniæ populi ad Romanos defecerūt.multoꝗ maiores ea æſtate in Hiſpania , quàm in Italia res geſtæ.

DECADIS TERTIAE LIBER QVARTVS.

Hieronymus Syracuſanorum rex,cuius auus Hiero amicus populo Romano fuerat, ad Carthaginienſes defecit : & propter crudelitatem ſuperbiamq; à ſuis interfectus eſt. T. Sempronius Gracchus Procos. proſperè aduerſus Pœnos & Hannonem ducem ad Beneuentum pugnauit,ſeruorum maximè opera,quos liberos eſſe iuſſit. Claudius Marcellus Cos. in Sicilia,quæ propè tota ad Pœnos defecerat, Syracuſas obſedit. Philippo Macedonum regi bellum indictum eſt. qui ad Apolloniam nocturno prælio oppreſſus,fugatusq; in Macedoniam cum propè inermi exercitu profugit. ad id bellum gerendum Valerius Pr. miſſus eſt. Res præterea in Hiſpania à P. & Cn. Scipionibus aduerſus Carthaginienſes geſtas continet. Syphax rex Numidarum in amicitiam aſcitus contra Maſaniſſam regem Maſæſulorum pro Carthaginienſibus pugnans, uictus, in Hiſpaniam ad Scipionem cum maxima manu tranſit contra Gades: ubi anguſto freto Africa & Hiſpania dirimuntur. Celtiberi quoq; in amicitiam recepti ſunt,quorum auxilijs accitis , tunc primum mercenarium militem Romana caſtra habuerunt.

Vt ex

A VT EX Campania in Brutios reditũ eſt, Hanno adiutoribus & ducibus Brutijs Græcas urbes tentauit, eo facilius in ſocietate manentes Romana, quòd Brutios, quos & oderãt & metuebant, Carthaginienſium partis factos cernebãt. Rhegium primum tentatũ eſt, dieſq́; aliquot ibi nequicquam abſumpti. Interim Locrenſes frumentũ, lignaq́;, & cætera neceſſaria uſibus ex agris in urbem rapere, etiam ne quid relictum prædę hoſtibus eſſet, & in dies maior omnibus portis multitudo effundi. poſtremò ij modò relicti in urbe erant, qui reficere muros ac portas, telaq́; in propugnacula congerere cogebantur. In permiſtam omnium ætatum ordinumq́; multitudinem, & uagantem in agris magna ex parte inermem Amilcar Pœnus equites emiſit. qui uiolare quenquam uetiti, tantum ut excluderent ab urbe fuga diſſipatos, turmas obiecêre. Dux ipſe loco ſuperiore caſtra ponit, unde agros, urbemq́; poſſit cõſpicere. Brutiorũ cohortem adire muros, atq; euocare principes Locrenſium ad colloquium iuſſit, & pollicentes amicitiã Annibalis, adhortari ad urbem tradendam. Brutijs in colloquio nullius rei primò fides eſt: deinde ut Pœnus apparuit in collibus, & refugientes pauci aliã omnem multitudinem in poteſtate hoſtiũ eſſe afferebãt, tum metu uicti conſulturos ſe populum reſponderunt. aduocataq́; extemplò concione, cũ & leuiſsimus quiſq; nouas res, nouamq́; ſocietatem mallet: & quorum propinqui extra urbem incluſi ab hoſtibus erant, uelut obſidibus datis, pignoratos haberent animos: pauci magis taciti probarent conſtantẽ fidem, quàm probatam tueri auderent: haud dubio in ſpeciẽ cõſenſu fit ad Pœnos deditio. L. Attilio præfecto præſidij, quiq́; cum eo milites Romani erant, clàm in portũ deductis, atq; impoſitis in naueis, ut Rhegium deueherentur. Amilcarem, Pœnoſq́; ea conditione, ut fœdus extemplò æquis legibus fieret, in urbem acceperunt. Cuius rei propè non ſeruata fides deditis eſt, cum
B Pœnus dolo dimiſſum Romanũ incuſaret: Locrenſes profugiſſe ipſum cauſarentur. Inſecuti etiam equites ſunt, ſi quo caſu in freto æſtus morari, aut deferre naues in terram poſſet. & eos quidem, quos ſequebantur, nõ ſunt adepti. alias à Meſſana traijcienteis freto Rhegium naues cõſpexerunt. milites erant Romani à Claudio prætore miſſi ad obtinẽdam urbẽ præſidio. itaq; Rhegio extẽplò abſceſſum eſt. Locrẽſibus iuſſu Annibalis data pax, ut liberi ſuis legibus uiuerẽt: urbs pariter, & portus in poteſtate Locrenſiũ eſſet: ſocietas eo iure ſtaret, ut Pœnus Locrẽſem, Locrenſiſq́; Pœnum pace ac bello iuuaret. Sic à freto Pœni reducti, fremẽtibus Brutijs, quòd Rhegium ac Locros, quas urbes direpturos ſe deſtinauerant, intactas reliquiſſent. Itaq; per ſe ipſi cõſcriptis armatiſq́; iuuẽtutis ſuę XV millibus, ad Crotonem oppugnandũ pergũt ire, Græcã & ipſam urbẽ, et maritimã: plurimũ acceſſurũ opibus, ſi in ora maris portũ ac urbẽ mœnibus ualidã tenuiſſent, credẽtes. Ea cura angebat, ꝙd neq; nõ accerſere ad auxiliũ Pœnos ſatis audebãt, ne quid nõ pro ſocijs egiſſe uiderent: & ſi Pœnus rurſus magis arbiter pacis quàm adiutor belli fuiſſet, ne in libertatẽ Crotonis, ſicut antè Locrorũ, fruſtra pugnaret. itaq; optimũ uiſũ eſt, ad Annibalẽ mitti legatos: caueriq́; ab eo, ut receptus Croto Brutiorũ eſſet. Annibal cũ præſentiũ eam conſultationem eſſe reſpondiſſet, & ad Hannonem eos reieciſſet, ab Hannone nihil certi allatum. nec enim diripi uolebãt nobilẽ atq; opulentã urbem: et ſperabãt, cũ Brutius oppugnaret, Pœnos nec probare, nec iuuare eã oppugnationẽ appareret, eo maturius ad ſe defecturos. Crotone nec cõſilium unum inter populares, nec uolũtas erat. Vnus uelut morbus inuaſerat omnes Italiæ ciuitates, ut plebes ab optimatibus diſſentirent: ſenatus Romanis faueret, plebs ad Pœnos rem traheret. Eam diſſenſionẽ in urbe perfuga nunciat Brutijs, Ariſtomachum eſſe principem plebis, tradendæq́; autorem urbis: & in uaſta urbe, lateq́; omnibus diſiectis mœnibus partitas ſtationes cuſtodiaſq́; ſenatorum ac plebis eſſe. quácunq; cuſtodiant plebis homines, eà patêre aditum. Autore ac duce perfuga Brutij corona cinxerũt urbem: acceptiq́; à plebe primo impetu locos omnes, prœter arcem, cepere. Arcẽ optimates tenebant, prœparato iam antè ad talem caſum perfugio. Eódẽ

Ariſto-

Ariſtomachus perfugit, tanquã Pœnis, non Brutijs autor urbis tradẽdæ fuiſſet. Vrbs Croto murũ in circuitu patentem XII millia paſſuum habuit ante Pyrrhi in Italiã aduentum. poſt uaſtitatem eo bello factã uix pars dimidia habitabatur. flumẽ, q̃d medio oppido fluxerat, extra frequentia tectis loca pręterfluebat muros, procul ijs quę inhabitabãtur. ſex millia aberat ab urbe nobile templum, ipſa urbe nobilius, Laciniæ Iunonis, ſanctũ omnibus circà populis. lucus ibi frequenti ſylua, & proceris abietis arboribus ſeptus. lęta in medio paſcua habuit, ubi omnis generis ſacrũ deę paſcebatur pecus ſine ullo paſtore: ſeparatimq́ꝫ egreſsi cuiuſq; generis greges, nocte remeabant ad ſtabula, nunquã inſidijs ferarũ, non fraude uiolati hominũ. magni igitur fructus ex eo pecore capti: columnaq́ꝫ inde aurea ſolida facta, & ſacrata eſt: inclytumq́ꝫ templum diuitijs etiam, non tantum ſanctitate fuit. Ac miracula aliqua affinguntur plerunq; tam inſignibus locis. Fama eſt, arã eſſe in ueſtibulo templi, cuius cinerem nullus unquã moueat uentus. Et arx Crotonis una parte imminet mari, altera uergente in agrum, ſitu tãtum naturali quondã munita, poſtea & muro cincta, quà per auerſas rupes ab Dionyſio Sicilię tyranno per dolũ fuerat capta. Eam tum arcẽ ſatis, ut uidebatur, tutã Crotoniatum optimates tenebãt, circunſedente cum Brutijs eos etiam plebe ſua. Poſtremò Brutij, cum ſuis uiribus inexpugnabilem uiderent arcem, coacti neceſsitate Hannonis auxilium implorãt. Is conditionibus ad deditionẽ compellere Crotoniatas conatus, ut coloniã Brutiorũ eò deduci, antiquamq́ꝫ frequentiã eorum recipere uaſtam ac deſertã bellis urbem paterentur, omnium neminem pręter Ariſtomachum mouit. morituros ſe affirmãbãt citius, quàm immiſti Brutijs in alienos ritus, mores, legesq́ꝫ, ac mox linguã etiam uerterentur. Ariſtomachus unus, quando nec ſuadendo ad deditionem ſatis ualebat: nec ſicut urbem prodiderat, locum prodendę arcis inueniebat, transfugit ad Hannonẽ. Locrenſes breui pòſt legati cũ permiſſu Hannonis arcem intraſſent, perſuadent, ut traduci ſe in Locros paterenẽ, nec ultima experiri uellent. iam hoc ut ſibi liceret, impertrauerant & ab Annibale, miſsis ad idipſum tũ legatis. Ita Crotone exceſſum eſt: deductiq́ꝫ Crotoniatę ad mare, naues conſcendunt. Locros omnis multitudo abeunt. In Apulia ne hyems quidem quieta inter Romanos atque Annibalem erat. Luceriæ Sempronius conſul, Annibal haud procul Arpis hybernabat. Inter eos leuia prælia ex occaſione, aut opportunitate huius aut illius partis oriebãtur: meliorq́ꝫ eis Romanus, & in dies cautior, tutiorq́ꝫ ab inſidijs fiebat. In Sicilia Romanis omnia mutauerat mors Hieronis, regnumq́ꝫ ad Hieronymum nepotẽ eius trãslatum, puerum uixdum libertatem, nedum dominationem modicè laturũ. Lætè id ingeniũ tutores atq; amici ad præcipitãdum in omnia uitia acceperunt. Quæ ita futura cernẽs Hiero, ultima ſenecta uoluiſſe dicitur liberas Syracuſas relinquere, ne ſub dominatu puerili per ludibrium bonis artibus partũ firmatumq́ꝫ interiret regnum. Huic cõſilio eius ſumma ope obſtitere filiæ: nomẽ regium penes puerũ futurum ratæ, regimen rerum omnium penes ſe, uiroſq́ꝫ ſuos, Andronodorum, & Zoilum: nam ij tutorum primi relinquebãtur. Non facile erat nonageſimũ iam agenti annum, circunſeſſo dies noctesq́ꝫ muliebribus blãditijs liberare animũ, & conuertere ad publicã priuatãq́ꝫ curã. Itaq; tutores numero quindecim puero reliquit. quos precatus eſt moriens, ut fidem erga populũ Romanũ quinquaginta annos ab ſe cultã inuiolatã ſeruarent, iuuenemq́ꝫ ſuis potiſsimum ueſtigijs inſiſtere uellent: diſciplinæq́ꝫ, in qua edoctus eſſet. Poſt hæc mãdata cum expiraſſet, tutores prodeunt: teſtamento prolato, pueroq́ꝫ in cõcionem producto, (erat autem XV tunc fermè annorũ) paucis, qui per concionem ad excitandos clamores diſpoſiti erãt, approbantibus teſtamentũ, cæteris uelut patre amiſſo in orba ciuitate omnia timentibus: funus fit regium magis amore ciuiũ & caritate, quàm cura ſuorum celebre. Deinde cæteros tutores ſummouet Andronodorus: iuuenem iam eſſe dictitans Hieronymũ, ac regni potentẽ: deponendoq́ꝫ tutelam, quæ ipſi cum pluribus cõmunis erat, in ſe unum omniũ uires conuertit. Vix quidem ulli bono, moderatoq́ꝫ regi facilis erat fauor apud Syracuſanos, ſuccedenti tanta caritate Hieronis.

A uerùm enimuero Hieronymus, uelut ſuis uitijs deſiderabilem efficere uellet auum, primo ſtatim conſpectu omnia quàm diſparia eſſent, oſtendit. nam qui per tot annos Hieronem, filiumꝗ eius Gelonem, nec ueſtis habitu, nec alio ullo inſigni differentes à cæteris ciuibus uidiſſent, cõſpexere purpuram, ac diadema, ac ſatellites armatos: quadrigisꝗ etiam alborum equorum interdum ex regia procedentem, more Dionyſij tyranni. Hunc tam ſuperbum apparatum, habitumꝗ cõuenientes ſequebantur mores: contemptus omnium hominum, ſuperbæ aures, contumelioſa dicta: aditus non alienis modò, ſed tutoribus etam difficilis: libidines nouæ, inhumana crudelitas. itaꝗ tantus omneis terror inuaſerat, ut quidam ex tutoribus aut morte uoluntaria, aut fuga præuerterent metum ſuppliciorum. Tres ex ijs, quibus ſolis aditus in domum familiarior erat, Andronodorus & Zoilus, generi Hieronis, & Thraſo quidam, de alijs quidem rebus haud magnopere audiebantur. Tendendo autẽ duo ad Carthaginienſes, Thraſo & ſocietatem Romanam, certamine ac ſtudijs interdum in ſe conuertebant animum adoleſcentis. Coniuratio in tyranni caput facta indicatur per Calonem quendam æqualem Hieronymi, & iam inde à puero in omnia familiaria iura aſſuetum. Index unus ex coniuratis Theodorum, à quo ipſe appellatus erat, nominare potuit. qui comprehenſus extemplò, traditusꝗ Andronodoro torquendus, de ſe ipſe haud cunctanter faſſus, conſcios celabat. poſtremò cum omnibus intolerandis patientiæ humanæ cruciatibus laceraretur, uictum malis ſe ſimulans, auertit ab conſcijs in inſontes indicium, Thraſonem eſſe autorem conſilij mentitus. nec niſi tam potenti duce cõfiſos, rem tantam auſuros. ab latere inde eos nominat tyranni, quorum capita uiliſsima fingenti inter dolores gemitusꝗ occurrere. Maximè animo tyranni credibile indicium Thraſo nominatus fecit. itaꝗ extemplò traditur ad ſupplicium. adiectiꝗ pœnę cęteri iuxtà inſontes. Conſciorum nemo, cum diu ſocius conſilij torqueretur, aut latuit, aut

B fugit: tantũ illis in uirtute ac fide Theodori fiduciæ fuit, tantumꝗ ipſi Theodoro uirium ad arcarna occultanda. Itaꝗ, q̃d unũ uinculũ cum Romanis ſocietatis erat, Thraſone ſublato è medio, extemplò haud dubiè ad defectionem res ſpectabat. legatiꝗ ad Annibalẽ miſsi, ac remiſsi ab eo cũ Annibale nobili adoleſcentulo, Hippocrates & Epicides nati Carthagine, ſed oriundi ab Syracuſis exule auo, Pœni ipſi materno genere. per hos iuncta ſocietas Annibali, ac Syracuſano tyranno. nec inuito Annibale apud tyrannũ manſerũt. Ap. Claudius prętor, cuius Sicilia prouincia erat, ubi ea accepit, extemplò legatos ad Hieronymũ miſit. qui cũ ſeſe ad renouandã ſocietatem, quæ cũ auo fuiſſet, ueniſſe dicerent, per ludibriũ auditi, dimiſsiꝗ ſunt ab quærente per iocum Hieronymo, quę fortuna eis pugnę ad Cannas fuiſſet. uix credibilia enim legatos Annibalis narrare. uelle quid ueri ſit ſcire, ut ex eo utrã ſpem ſequatur, conſiliũ capiat. Romani, cum ſeriò legationes audire cœpiſſet, redituros ſe ad eum dicentes eſſe: monito magis eo, quàm rogato, ne fidem temerè mutaret, proficiſcunt. Hieronymus legatos Carthaginem miſit ad fœdus ex ſocietate cum Annibale faciendũ. Pacto cõuenit, ut cum Romanos Sicilia expuliſſent (id autem breui fore, ſi naues atque exercitum miſiſſent) Himera amnis, qui fermè inſulã diuidit, finis regni Syracuſani ac Punici imperij eſſet. Aliam deinde inflatus aſſentationibus eorum qui cum non Hieronis tantum, ſed Pyrrhi etiam regis materni aui iubebant meminiſſe, legationem miſit: quia ęquũ cenſebat, Siciliam ſibi omnem cedi: Italiæ imperium proprium quæri Carthaginienſi populo. Hanc leuitatẽ ac iactationẽ animi neꝗ mirabantur in iuuene furioſo, neꝗ arguebant, dummodo auerterent eum ab Romanis. Sed omnia in eo præcipitia ad exitium fuerunt. nã cum præmiſsis Hippocrate atꝗ Epicide cum binis millibus armatorũ ad tentandas urbes, quæ præſidijs tenebantur Romanis, & ipſe in Leontinos cum cętero omni exercitu (erant autem ad XV millia peditum equitumꝗ) profectus eſſet: liberas ædes coniurati (& omnes fortè militabant) imminentes uiæ anguſtæ, qua deſcendere ad forum rex ſolebat, ſumpſerunt. ibi, cum inſtructi armatiꝗ cæteri tranſitũ expectantes ſtarent, uni ex eis (Indigemini fuit nomen) quia cuſtos corporis erat, partes datæ

ſunt, ut cum appropinquaret ianuæ rex, per cauſam aliquam in anguſtijs ſuſtineret ab A
tergo agmen. Ita, ut conuenerat, factum eſt. tanquam laxaret elatum pedem ab ſtricto
nodo, moratus turbam Indigemines, tantum interualli fecit, ut cum in prætereuntem
ſine armatis regem impetus fieret, confoderetur aliquot prius uulneribus, quàm ſuc-
curri poſſet. Clamore & tumultu audito, in Indigeminem iam haud dubie obſtantem
tela conijciuntur: per quæ tamen, duobus acceptis uulneribus, euaſit. fuga ſatellitum,
ut iacentem uidêre regem, facta eſt. interfectores pars in forum in multitudinem lætā
libertate, pars Syracuſas pergunt ad præoccupanda Andronodori, regiorumq́ alio-
rum conſilia. Incerto rerum ſtatu, Ap. Claudius bellum oriens ex propinquo cum cer-
neret, ſenatum literis certiorem fecit, Siciliam Carthaginienſi populo & Annibali cō-
ciliari. ipſe aduerſus Syracuſanā conſilia prouinciam, regniq́ fines, omnia conuertit
præſidia. Exitu anni eius Q. Fabius ex autoritate ſenatus Puteolos, per bellum cœptū
frequentari emporium, communijt, præſidiumq́ impoſuit. inde Romam comitiorū
cauſa ueniens, in eum quem primum diem comitialem habuit, comitia edixit. atq; ex
itinere præter urbem in campum deſcendit. Eo die cum ſors prærogatiuæ antè iuni-
orum exiſſet, eaq́ T. Octacilium, & M. Aemylium Regillum Coſs. diceret, tum Q. Fa
bius ſilentio facto, tali oratione eſt uſus: Si aut pacem in Italia, aut bellum cum eo hoſte
haberemus, in quo negligentiæ aut errori locus eſſet: qui ueſtris ſtudijs, quæ in cam-
pum ad mandandos quibus uelitis honores affertis, moram ullā offerret, is mihi parū
meminiſſe uideretur ueſtræ libertatis. ſed cum in hoc bello cū hoſte nunquā ab ullo du
ce ſine ingenti noſtra clade erratum ſit: eadem uos cura, qua in aciem armati deſcendi-
tis, inire ſuffragiū ad creandos Coſs. decet, & ſibi ſic quenq; dicere: Annibali impera-
tori parē cōſulem nomino. Hoc anno ad Capuam Iubellio Taureæ Campano ſummo
equiti prouocanti, ſummus Romanus eques Aſellus Claudius oppoſitus. Aduerſus
Gallum quondam prouocantē in ponte Anienis, Manlium fidentem & animo & ui- B
ribus miſere maiores noſtri. Ob eandem cauſam haud multis annis pòſt fuiſſe non ne
gauerim, cur M. Valerio non diffiderē, aduerſus ſimiliter prouocantē arma capienti
Gallum ad certamen. Quemadmodū pedites equitesq́ optamus ut ualidiores, ſi mi-
nus, ut pares hoſti habeamus: ita duci hoſtiū parem imperatorē quæramus. Cum qui
eſt ſummus in ciuitate dux, eum legerimus: tum repentè lectus, in annum creatus ad-
uerſus ueterē ac perpetuū imperatorem cōparabitur, nullis neq; temporis neq; iuris
incluſum anguſtijs, quominus ita omnia gerat adminiſtretq́, ut tēpora poſtulabunt
belli: nobis autē in apparatu ipſo, ac tantū inchoantibus res, annus circumagitur. Quo
niam quales uiros creare uos conſules deceat, ſatis eſt dictum: reſtat ut pauca de eis, in
quos prærogatiuę fauor inclinauit, dicā. M. Æmylius Regillus flamē eſt Quirinalis,
quē neq; mittere à ſacris, neq; retinere poſſumus: ut non deûm, aut belli deſeramus cu
ram. Octacilius ſororis meæ filiam uxorem, atq; ex ea liberos habet. cæterū non ea ue-
ſtra in me, maioresq́ meos merita ſunt, ut nō potiorem priuatis neceſsitudinibus rem
pub. habeā. Quilibet nautarū uectorumq́ tranquillo mari gubernare poteſt. ubi ſęua
orta tempeſtas eſt, ac turbato mari rapitur uēto nauis, tum uiro & gubernatore opus
eſt. Non tranquillo nauigamus: ſed iam aliquot procellis ſubmerſi penè ſumus. itaq;
quis ad gubernacula ſedeat, ſumma cura prouidendum, ac pręcauendū nobis eſt. In
minore re experti T. Octacili operam tuam ſumus. haud ſanè, cur ad maiora tibi fida-
mus, documenti quicquam dediſti. Claſſem hoc anno, cui tu præfuiſti, trium rerū cau
ſa parauimus: ut Africę oram popularerē: ut tuta nobis Italię litora eſſent: ante omnia,
ne ſupplementū cum ſtipendio, commeatuq́ ab Carthagine Annibali tranſportarē.
Create conſulem T. Octacilium: non dico ſi omnia hæc, ſed ſi aliquid eorum reipub.
præſtitit. Sin autem te claſſem obtinente, etiam uelut pacato mari quælibet Annibali
tuta atq; integra ab domo uenerunt: ſi ora Italiæ infeſtior hoc anno, quàm Africę fuit:
quid dicere potes, cur te potiſsimum ducem Annibali hoſti opponāt? Si conſul eſſes,
dictatorē dicendū exemplo maiorū noſtrorū cenſeremus. nec tu id indignari poſſes:

aliquem

A aliquem in ciuitate Romana meliorem bello haberi, quàm te. magis nullius intereſt, quàm tua T. Octacili:non imponi ceruicibus tuis onus,ſub quo cōcidas.Ego magnopere ſuadeo:eodem animo,quo,ſi ſtantibus uobis in aciem armatis repentè deligendi duo imperatores eſſent,quorum ductu atq; auſpicio dimicaretis, hodie quoq; conſules creetis:quibus ſacramenta liberi noſtri dicant:ad quorum edictum cōueniant: ſub quorum tutela atque cura militent.Lacus Thraſymenus,& Cannæ,triſte ad recordationem exemplar:at ad præcauendum ſimile,utiles documento ſunt.Prærogatiua iuniorum in ſuffragium reuocata,cum T. Octacilius ferociter eum continuare conſulatum uelle uociferaretur,atq; obſtreperet,lictores ad eum accedere cōſul iuſsit.et quia in urbem non inierat,protinus in campum ex itinere profectus,admonuit, cum ſecuribus ſibi faſces præferri. Interim prærogatiua ſuffragium init:creatiq; in ea conſules Q.Fabius Maximus quartū,M.Marcellus tertiū.eoſdem conſules cæteræ centuriæ ſine uariatione ulla dixerunt.& prætor unus refectus, Q. Fuluius Flaccus nonum.alij creati:T.Octacilius Craſſus iterum,Q.Fabius conſulis filius,qui tum ædilis curulis erat:P.Cornelius Lentulus.Comitijs prætorū perfectis,S.C.factū eſt,ut Q.Fuluio extra ordinem urbana prouincia eſſet:isq; potiſsimum conſulibus ad bellū profectis,urbi præeſſet.Aquæ magnæ, & niues eo anno fuerūt: Tyberisq; agros inundauit cum magna ſtrage tectorum,pecorūq; & hominum pernicie.Quinto anno ſecundi Punici belli Q.Fabius Maximus quartū,M.Claudius Marcellus tertium, conſulatū ineuntes,in plus ſolito conuerterant in ſe ciuitatis animos. multis enim annis tale cōſulū par nōfuerat.Referebāt ſenes:ſic Maximum Rullum cum P.Decio ad bellum Gallicū,ſic poſtea Papyrium & Caruilium aduerſus Samnites, Brutioſq;,& Lucanum cum Tarentino populum, conſules declaratos. Abſens Marcellus conſul creatus,cum ad exercitum eſſet:præſenti Fabio,atq; ipſo comitia habente,conſulatus continuatus. Tem-

B pus,ac neceſsitas belli,ac diſcrimen ſummæ rerum faciebāt, ne quis aut in exemplum exquireret,aut ſuſpectum cupiditatis imperij conſulē haberet. quin laudabant potius magnitudinē animi, quòd cum ſummo imperatore eſſe opus reipub.ſciret: ſeq; cum haud dubie eſſe:minoris inuidiam ſuam,ſi qua ex re oriretur,quàm utilitatē reipub.feciſſet. Quo die magiſtratū inierunt conſules, ſenatus in Capitolio eſt habitus: decretumq; omniū primum,ut conſules ſortirentur, compararentúe inter ſe, uter cenſoribus creandis comitia haberet,priuſquam ad exercitū proficiſceretur.Prorogatum deinde imperium omnibus,qui ad exercitus erant:iuſsiq; in prouincijs manere, T. Gracchus Luceriæ,ubi cum uolonū exercitu erat,C. Terentius Varro in agro Piceno, M. Pomponius in Gallico. ex prætoribus prioris anni proprætor Q. Mutius obtineret Sardiniam,M. Valerius ad Brundiſium oræ maritimæ,intentus aduerſus omnes motus Philippi Macedonum regis præeſſet.P. Cornelio Lentulo prætori Sicilia decreta prouincia, T.Octacilio claſsis eadem,quam aduerſus Carthaginienſes priore anno habuiſſet.Prodigia eo anno multa nunciata ſunt.quæ quo magis credebant ſimplices ac religioſi homines,eo etiam plura nunciabantur·Lanuuij in æde intus Soſpitæ Iunonis coruos nidum feciſſe.In Apulia palmā uiridem arſiſſe. Mantuæ ſtagnū effuſum Mincio amni cruentum uiſum.Et Calibus creta,& Romæ in foro Boario ſanguine pluiſſe. Et in uico Iſtrico fontem ſub terra tanta ui aquarū fluxiſſe, ut ſerias doliaq;, quæ in eo loco erant,prouoluta uelut impetus torrentis tulerit. Tacta de coelo, atrium publicū in Capitolio,ædem in campo Vulcani,nucem in Sabinis,publicamq; uiam,murum ac portam Gabijs.Iam alia uulgata miracula erāt: haſtā Martis Præneſte ſua ſponte promotam, bouem in Sicilia locutū: infantem in utero matris in Marrucinis, Io triūphe, clamaſſe:ex muliere Spoleti uirum factū: Hadriæ aram in coelo, ſpecieſq; hominū circum eam cum candida ueſte uiſas eſſe. Quin Romæ quoq; in ipſa urbe ſecundū apum examen in foro uiſum.quod mirabile eſt,quia rarū.affirmātes quidā legiones ſe armatas in Ianiculo uidere,concitauerunt ciuitatem ad arma: qui cum in Ianiculū iuiſſent, negarunt quenquam ibi,præter aſſuetos collis eius cultores,apparuiſſe.Hæc prodigia

hoſtijs maioribus procurata ſunt ex aruſpicum reſpōſo: & ſupplicatio omnibus dijs, A
quorū puluinaria Romę ſint, indicta eſt. Perpetratis, quę ad pacem deûm pertinebāt,
de rep. belloq; gerendo, & quantū copiarū, & ubi quęq; eſſent, Coss. ad ſenatum re-
tulerunt. Duodeuiginti legionibus bellum geri placuit: binas Coss. ſibi ſumere: binis
Galliam Siciliamq́; ac Sardiniam obtineri: duabusq; Q. Fabium Pr. Apuliæ, duabus
uolonum T. Gracchum circa Luceriam præeſſe: ſingulas C. Terentio procos. ad Pi-
cenum, & M. Valerio ad claſſem circa Brunduſium, & duas urbi præſidium relinqui.
Hic ut numerus legionū expleretur, ſex nouę legiones erāt ſcribēdę. Eas primo quoq;
tempore Coss. ſcribere iuſsi, & claſſem parare, ut cum eis nauibus, quæ pro Calabriæ
littoribus in ſtatione eſſent, CL longarum nauium claſsis eo anno expleretur. Dele-
ctu habito, & nauibus nouis deductis, Q. Fabius comitia cenſoribus creandis habuit.
creati M. Attilius Regulus, & P. Furius Philus. Cum increbreſceret rumor, bellum
in Sicilia eſſe, T. Octacilius eò cum claſſe proficiſci iuſſus eſt. Cum deeſſent nautæ,
Coss. ex S.C. edixerunt, ut qui L. Æmylio, C. Flaminio cenſoribus, millibus ęris quin-
quaginta ipſe, aut pater eius cenſus fuiſſet uſq; ad centum millia: aut cui poſtea res tan
ta eſſet facta, nautam unum cum ſex menſium ſtipendio daret. qui ſupra centum mil-
lia uſq; ad CCC millia, tres nautas cum ſtipendio annuo: qui ſupra trecenta millia uſq;
ad decies æris, quinq; nautas: qui ſupra decies, ſeptem: ſenatores octo nautas cum an-
nuo ſtipendio darent. Ex hoc edicto dati nautę armati inſtructiq; ab dominis cum tri
ginta dierū coctis cibarijs naues cōſcenderunt. Tum primū eſt factū, ut claſsis Roma-
na ſocijs naualibus priuata impenſa paratis compleretur. Hic maior ſolito apparatus
pręcipue cōterruit Campanos, ne ab obſidione Capuę bellū eius anni Romani incipe
rent. itaq; legatos ad Annibalem oratū miſerunt, ut Capuam exercitū admoueret. ad
eam oppugnandā nouos exercitus ſcribi Romæ, nec ullius urbis defectioni magis in-
ſenſos eorū animos eſſe. Id quia tam trepidi nūciabant, maturandū Annibal ratus, ne B
pręuenirēt Romani, profectus Arpis ad Tifata in ueteribus caſtris ſuper Capuā con-
ſedit. inde Numidis Hiſpanisq; ad præſidiū ſimul caſtrorum, ſimul Capuæ relictis, cū
cætero exercitu ad lacum Auerni per ſpeciem ſacrificādi, re ipſa, ut tentaret Puteolos,
quiq; ibi præſidio erant, deſcendit. Maximus, poſtquam Annibalē Arpis profectum,
& regredi in Campaniā, allatum eſt, nec die nec nocte intermiſſo itinere, ad exercitum
redit: & T. Gracchum ab Luceria Beneuentū copias admouere, Q. Fabium Pr. (is fili-
us Cos. erat) Luceriā Graccho ſuccedere iubet. In Siciliam eodem tēpore duo Pr. pro-
fecti, P. Cornelius ad exercitū: Octacilius, qui maritimę orę reiq; nauali præeſſet, & cę
teri in ſuas quiſq; prouincias profecti. et quibus prorogatū imperiū erat, eaſdem quas
priore anno regiones obtinuerunt. Ad Annibalem, cum ad lacū Auerni eſſet, quinq;
nobiles iuuenes ab Tarento uenerunt, partim ad Thraſymenum lacū, partim ad Can-
nas capti: dimiſſiq; domos cum eadē comitate, qua uſus aduerſus omnes Romanorū
ſocios Pœnus fuerat. Ii memores beneficiorū eius, perpuliſſe magnā partem ſe iuuen-
tutis Tarentinæ referunt, ut Annibalis amicitiam ac ſocietatē, quàm PR. mallent, lega
tosq; ab ſuis miſſos rogare Annibalem, ut exercitum propius Tarentum admoueat. ſi
ſigna eius, ſi caſtra cōſpecta à Tarento ſint, haud ullam interceſſuram morā, quin urbs
dedatur. in poteſtate iuniorum plebē, in manu plebis rem Tarentinam eſſe. Annibal
collaudatos eos oneratosq; ingentibus promiſsis, domum ad cœpta maturanda redi
re iubet: ſe in tempore affuturum eſſe. Hac cùm ſpe dimiſsi Tarētini. Ipſum ingens cu-
pido inceſſerat Tarenti potiundi. urbem eſſe uidebat cùm opulētam nobilemq;, tum
maritimam, & in Macedoniam opportunè uerſam: regemq; Philippum hunc por-
tum, ſi tranſiret in Italiam, cum Brunduſium Romani haberēt, petiturum. Sacro inde
perpetrato ad quod uenerat: & dum ibi moratur, peruaſtato agro Cumano uſque ad
Miſeni promontorium, Puteolos repentè agmen conuertit ad opprimendum præ-
ſidium Romanum. Sex millia hominum erant: & locus munimento quoq;, non na-
tura modò tutus. Triduum ibi moratus Pœnus, ab omni parte tentato præſidio. de-

inde

A inde, ut nihil procedebat, ad populandum agrum Neapolitanum magis ira quàm potiundæ urbis ſpe proceſsit. Aduentu eius in propinquum agrum Nolana mota eſt plebs, iamdiu auerſa ab Romanis, & infeſta ſenatui ſuo. itaq; legati ad accerſendum Annibalem cum haud dubio promiſſo tradendæ urbis uenerunt. Præuenit incœptũ eorum Marcellus Cos. à primoribus accitus. die uno Sueſſulam à Calibus, cum Vulturnus amnis traijciẽtem moratus eſſet, cõtenderat. inde proxima nocte ſex millia peditũ, equitesq; CCC, qui præſidio ſenatui eſſent, Nolam intromiſit. & uti à Cos. omnia impigrè facta ſunt, ad præoccupandã Nolam: ita Annibal tempus terebat, bis iam antè nequicquã tentata re ſegnior ad credendũ Nolanis factus. Iiſdẽ diebus et Q. Fabius Cos. ad Caſilinum tentandũ, q̃d præſidio Punico tenebatur, uenit. Et ad Beneuentum uelut ex compoſito parte altera Hanno ex Brutijs cum magna peditũ equitumq; manu, altera T. Gracchus ab Luceria acceſsit, qui primò oppidũ intrauit. deinde, ut Hannonem tria millia fermè ab urbe ad Calorem fluuium caſtra poſuiſſe, & inde agrũ populari audiuit: & ipſe egreſſus mœnibus, mille fermè paſſus ab hoſte caſtra locat: ibiq; concionem militum habuit. Legiones magna ex parte uolonum habebat: qui iam alterum annum libertatem tacitè mereri, quàm poſtulare palàm maluerant. ſenſerat tamen hybernis egrediens murmur in agmine eſſe querentium, nunquam'ne liberi militaturi eſſent: ſcripſeratq; ſenatui, nõ tam quid deſiderarent, quàm quid meruiſſent. bona fortiq; opera eorũ ſe ad eam diem uſum: neq; ad exemplũ iuſti militis quicquã eis, præter libertatem, deeſſe. De eo permiſſum ipſi erat, faceret quod è rep. duceret eſſe. Itaq; prius quàm cum hoſte manũ conſereret, pronunciat: tempus ueniſſe eius libertatis, quam diu ſperaſſent, potiundæ. poſtero die ſignis collatis dimicaturũ puro ac patenti campo, ubi ſine ullo inſidiarũ metu uera uirtute geri res poſſet. Qui caput hoſtis retuliſſet, eum ſe extempló liberũ iuſſurum eſſe: qui loco ceſsiſſet, in eum ſeruili ſuppli

B cio animaduerſurũ. Suam cuiq; fortunam in manu eſſe. libertatis autorem eis nõ ſe ſore ſolum, ſed Cos. M. Marcellum, & uniuerſos patres, qui cõſulti ab ſe de libertate eorum ſibi permiſiſſent. Literas inde Cos. ac S. C. recitauit. Ad quæ clamor cum ingenti aſſenſu eſt ſublatus. pugnã poſcebãt, ſignumq; ut daret extempló, ferociter inſtabant. Gracchus prælio in poſterum diem pronunciato, concionem dimiſit. Milites læti, præcipuè quibus merces nauatæ in unum diem operæ libertas futura erat, armis expediendis quod reliquum diei fuit, conſumpſerunt. Poſtero die ubi ſigna cœperunt canere, primi omnium parati inſtructiq; ad prætorium conueniunt. ſole orto Gracchus in aciem copias eduxit. Nec hoſtes moram dimicandi fecerũt. Decem & ſeptem millia peditum erant, maxima ex parte Brutij ac Lucani, equites MCC, inter quos pauci admodum Italici, cæteri Numidæ ferè omnes, Mauriq;. Pugnatum eſt & acriter, & diu. quatuor horis neutrò inclinata eſt pugna. nec alia magis Romanum impediebat res, quàm capita hoſtium precia libertati facta. nam ut quiq; hoſtem impigrè occiderat, primùm capita ægrè inter turbam tumultumq; abſcindendo tempus terebat. deinde occupata dextra tenendo caput, fortiſsimus quiſq; pugnator eſſe deſierat. Quod ubi tribuni mil. Graccho nunciauerunt, neminem ſtantem iam uulnerari hoſtem, carnificari iacentes, et in dextris militum pro gladijs humana capita eſſe, ſignum dari propere iuſsit, proijcerent capita, inuaderentq; hoſtem. claram ſatis et inſignem uirtutem eſſe, nec dubiã libertatem futurã ſtrenuis uiris. Tum redintegrata pugna eſt, & eques etiam in hoſtem emiſſus. Quibus cum impigrè Numidæ concurriſſent, nec ſegnior equitũ quàm peditum pugna eſſet, iterum in dubiũ adducta res: cum utrinq; duces, Romanus Brutiũ Lucanumq; toties à maioribus ſuis uictos ſubactosq;, Pœnus mãcipia Romana, & ex ergaſtulo militem uerbis obtereret. Poſtremò pronunciat Gracchus, eſſe nihil quod de libertate ſperarent, niſi eo die fuſi fugatiq; hoſtes eſſent. Ea demum uox ita animos accendit, atq; renouato clamore uelut alij repentè facti, tanta ui ſe in hoſtem intulerunt, ut ſuſtineri ultra non poſſent. Primò anteſignani Pœnorum, deinde ſigna perturbata, poſtremò tota impulſa acies: inde haud dubiè terga data, ru-

untiq́; fugientes in caſtra adeò pauidi trepidiq́;,ut ne in portis quidem aut uallo quiſq́; A
reſtiterit: ac propè continēti agmine Romani inſecuti,nouum deintegro prælium in-
cluſi hoſtiū uallo ediderint.Ibi ſicut pugna impeditior in anguſtijs, ita cædes atrocior
fuit:& adiuuere captiui,qui rapto inter tumultū ferro conglobati,et à tergo ceciderūt
Pœnos,& fugam impedierunt.itaq; minus duo millia hominum ex tanto exercitu,&
ea maior pars equitū cum ipſo duce effugerūt.alij omnes cæſi,aut capti. capta & ſigna
duodequadraginta. Ex uictoribus duo millia fermè cecidere. præda omnis,præter-
quàm hominū captorum,militi cōceſſa eſt.& pecus exceptum eſt, quod intra dies tri-
ginta domini cognouiſſent.Cum præda onuſti in caſtra rediſſent, quatuor millia fer-
mè uolonum militum,qui pugnauerant ſegnius, nec in caſtra irruperant ſimul, metu
pœnę collem haud procul caſtris ceperūt.poſtero die per Trib. mil. inde deducti,cō-
cione militum aduocata à Gracchο,ſuperueniunt. Vbi cum proconſul ueteres milites
primū,prout cuiuſq; uirtus atq; opera in ea pugna fuerat,militaribus donis donaſſet,
tunc q̄d ad uolones attineret, omnes ait malle laudatos à ſe,dignos indignosq́;, quàm
quēquam eo die caſtigatum eſſe.quod bonum,fauſtū felixq́; reip.ipſiſq́; eſſet, omnes
eos liberos eſſe iubere. Ad quam uocem cum clamor ingenti alacritate ſublatus eſſet:
ac nunc complexi inter ſe gratulantesq́;,nunc manus ad cœlum tollentes bona omnia
P.R. Gracchoq́; ipſi precarentur: tū Gracchus, Prius quàm omnes iure libertatis æ-
quaſſem,inquit,neminem nota ſtrenui aut ignaui militis notaſſe uolui. nunc exoluta
iam fide publica,ne diſcrimen omne uirtutis ignauięq́; pereat,nomina eorum qui de-
trectatæ pugnę memores ſeceſsionem paulo antè fecerunt,referri ad me iubebo: cita-
tosq́; ſingulos iureiurando adigā,niſi quibus morbus cauſa erit, nō aliter, quàm ſtan-
tes cibum potumq́;,quoad ſtipendia facient,capturos eſſe. Hanc mulctā ita æquo ani
mo feretis,ſi reputabitis,nulla ignauiæ nota leuiore uos deſignari potuiſſe. Signū de-
inde colligendi uaſa dedit:militesq́; prædam portantes agentesq́; per laſciuiam ac io- B
cum ita ludibundi Beneuentū rediere,ut ab epulis per celebrem feſtumq́; diem actis,
non ex acie reuerti uiderentur. Beneuentani omnes turba effuſa cum obuiam ad por-
tas exiſſent,complecti milites,gratulari,uocare in hoſpitium. Apparata cōuiuia omni
bus in propatulo ędium fuerant:ad ea inuitabant. Gracchumq́; orabāt,ut epulari per-
mitteret militibus. Et Gracchus ita permiſit,in publico epularentur omnes. Ante ſuas
quibuſq́; fores prolata omnia. pileati, aut lana alba uelatis capitibus uolones epulati
ſunt,alij accubantes,alij ſtantes: qui ſimul miniſtrabāt,ueſcebanturq́;. Digna res uiſa,
ut ſimulacrum celebrati eius diei Gracchus, poſtquam Romam redijt,pingi iuberet
in æde Libertatis,quam pater eius in Auentino ex multaticia pecunia faciendam cura
uit,dedicauitq́;. Dum hæc ad Beneuentum geruntur, Annibal depopulatus agrum
Neapolitanum,ad Nolam caſtra mouet. Quem ubi aduentare Cos. ſenſit, Pompo-
nio proprætore cum exercitu, qui ſuper Sueſſulam in caſtris erat,accito, ire obuiam
hoſti parat, ne morā dimicandi faceret. Claudium Neronem cum robore equitum
ſilentio noctis per auerſam maximè ab hoſte portam emittit: circumuectumq́; oc-
cultè ſubſequi ſenſim agmen hoſtium iubet: & cum coortum prælium uideret, ab
tergo ſe obijcere. Id errore uiarum, an exiguitate temporis Nero exequi non potue-
rit,incertum eſt. Abſente eo cum prælium commiſſum eſſet, ſuperior quidem haud
dubiè Romanus erat. ſed quia equites non affuere in tempore, ratio compoſitæ
rei turbata eſt. Non auſus inſequi cedentes Marcellus, uincentibus ſuis ſignum re-
ceptui dedit. Plus tamen duo millia hoſtium eo die cæſa traduntur: Romanorum
minus CCCC. Solis ferè occaſu Nero diem noctemq́; nequicquam fatigatis equis
hominibusq́;, ne uiſo quidem hoſte rediens, adeò grauiter eſt ab Cos. increpatus,
ut per eum ſtetiſſe diceret, quo minus accepta ad Cannas redderetur hoſti clades.
Poſtero die Romanus in aciem deſcendit. Pœnus tacita etiam confeſsione uictus,
caſtris ſe tenuit. Tertio die ſilentio noctis, omiſsa ſpe Nolæ potiundæ, rei nunquam
proſpere tentatæ, Tarentum ad certiorem ſpem proditionis proficiſcitur. Nec mi-
nore

A nore animo res Romanæ domi, quàm militiæ gerebantur. Cenſores uacui ab operum locandorum cura propter inopiam ærarij, ad mores hominum regendos animũ aduerterunt, caſtiganda'que uitia: quæ, uelut diutinis morbis ægra corpora ex ſeſe gignunt, nata bello erãt. Primùm eos citauerunt, qui poſt Cannenſem pugnã remp. deſeruiſſe, Italiaćq; exceſsiſſe uelle dicebãtur. princeps eorum L. Cęcilius Metellus, qui quæſtor tum fortè erat. iuſſo deinde eo, cęterisq; eiuſdem noxæ reis cauſam dicere, cũ purgari nequiſſent, pronunciarunt, uerba orationemq; eos aduerſus remp. habuiſſe, quò coniuratio deſerendæ Italiæ cauſa fieret. Secundum eos citati nimis callidi exoluẽdi iuriſiurandi interpretes: qui captiuorum ex itinere regreſsi clàm in caſtra Annibalis, ſolutum quòd iurauerãt redituros, rebantur. His ſuperioribus'que illis equi adempti, qui publicum equum habebant: tribuq; moti, ærarij omnes facti. Neque ſenatu modò, aut equeſtri ordine regendo cura ſe cenſorum tenuit. nomina omnium ex iuniorum tabulis excerpſerunt, qui quadriennio non militaſſent: quibus neq; uacatio iuſta militiæ, neq; morbus cauſa fuiſſet. & ea ſupra duo millia nominum in ærarios relata: tribu'q; omnes moti. additumq; inerti cenſoriæ notæ triſte ſenatus conſultum: ut ij omnes, quos cenſores notaſſent, pedibus mererent, mitterenturq; in Siciliã ad Cãnenſis exercitus reliquias. cui militum generi non prius quàm pulſus Italia hoſtis eſſet, finitum ſtipendiorum tempus erat. Cum cenſores ob inopiam ærarij ſe iam locationibus abſtinerent ædium ſacrarum tuendarum, curuliumq; equorum præbendorum, ac ſimilium his rerum: conuenere ad eos frequentes, qui haſtæ huius generis aſſueuerant: hortariq; cenſores, ut omnia perinde agerent locarentq;, ac ſi pecunia in ærario eſſet. neminem niſi bello confecto, pecuniã ab ærario petiturum eſſe. Cõuenere deinde domini eorũ, quos T. Sempronius ad Beneuentũ manu emiſerat: accerſitosq; ſe ab triũuiris menſarijs eſſe dixerunt, ut precia ſeruorum acciperent. cæterùm non antè quàm
B bello confecto accepturos eſſe. Cum hæc inclinatio animorũ plebis ad ſuſtinendã inopiam ærarij fieret, pecunię quoq; pupillares primò, deinde uiduarum cœptæ cõferri, nuſquã eas tutius ſanctiusq; deponere credentibus, qui deferebãt, quàm in publica fide. inde ſi quid emptũ paratumq; pupillis ac uiduis foret, à quæſtore perſcribebatur. Manauit ea priuatorum benignitas ex urbe etiã in caſtra, ut non eques, non centurio ſtipendium acciperent, mercenariumq; increpãtes uocarent, qui accepiſſet. Q. Fabius COS. ad Caſilinũ caſtra habebat, quod duûm millium Cãpanorũ, & ſeptingentorum militum Annibalis tenebatur præſidio. Præerat Statius Metius, miſſus ab Cn. Magio Atellano: qui eo anno Mediaſtuticus erat, ſeruitiaq; & plebem promiſcuè amabat, ut caſtra Romana inuaderet, intento COS. ad Caſilinũ oppugnãdum. Nihil eorũ Fabiũ fefellit. Itaq; Nolam ad collegam mittit, altero exercitu, dum Caſilinum oppugnatur, opus eſſe, qui Campanis opponatur. uel ipſe relicto Nolæ præſidio modico ueniret. uel ſi eum Nola teneret, & necdum ſecuræ res ab Annibale eſſent, T. Gracchum procos. à Beneuento acciturum. Hoc nuncio Marcellus duobus militum millibus Nolæ in præſidio relictis, cum cætero exercitu Caſilinum uenit. aduẽtuq; eius Campani iam mouentes ſeſe quieuerunt. ita à duobus COSS. Caſilinum oppugnari cœptum. ubi cũ multa ſuccedentes temere mœnibus Romani milites acciperent uulnera, neq; ſatis inceptis ſuccederet, Fabius omittendã rem paruã, ac iuxtà magnis difficilem, abſcedendumq; inde cenſebat, cum res maiores inſtarent. Marcellus multa magnis ducibus ſicut non aggredienda, ita ſemel aggreſsis non dimittenda eſſe dicendo, quia magna famæ momenta in utranq; partem fierent, tenuit ne incepto abiretur. Vineæ inde, omniaq; alia operum machinationumq; genera cum admouerentur, Campaniq; Fabium orarent, ut abire Capuam tutò liceret, paucis egreſsis, Marcellus portam, qua egrediebantur, occupauit, cædesq; promiſcuè omnium circa portã primò, deinde irruptione facta, etiam in urbe fieri cœpta eſt. Quinquaginta ferè primò egreſsi Cãpanorum cum ad Fabium confugiſſent, præſidio eius Capuã peruenerũt. Caſilinum inter colloquia, cunctationemq; petentium fidem, per occaſionem captum eſt. captiui, quiq; Cãpano-

rum, quiq; Annibalis militum erant,Romam miſsi, atq; ibi in carcere incluſi ſunt:op- A
pidanorum turba per finitimos populos in cuſtodiam diuiſa. Quibus diebus à Caſili-
no re bene geſta receſſum eſt, eis Gracchus in Lucanis aliquot cohortes in ea regione
conſcriptas cum præfecto ſociorum in agros hoſtium prædatum miſit. eos effuſe pala
tos Hãno adortus,haud multo minorem q̃ à Beneuento acceperat,reddidit hoſti cla-
dem:atq; in Brutios raptim,ne Gracchus aſſequeretur,conceſsit.* COS. Marcellus re-
tro, unde uenerat,Nolam redit:Fabius in Samniũ ad populãdos agros,recipiendasq;
armis,quæ defecerant,urbes proceſsit.Caudinus Samnis grauius deuaſtatus: peruſti
populatiq; latè agri,prædæ pecudum hominumq; actæ.oppida ui capta, Compulte-
ria,Teleſia,Coſſa,Melæ, Fuiſulæ & Orbitanium. ex Lucanis Blãdæ, Apulorũ Ancæ
oppugnatæ. Millia hoſtium in his urbibus XXV capta,aut occiſa: & recepti perfugæ
CCCLXX quos cum Romam miſiſſet COS uirgis in comitio cæſi omnes, ac de ſaxo
deiecti. Hæc à Q.Fabio intra paucos dies geſta. Marcellum ab gerendis rebus uale-
tudo aduerſa Nolæ tenuit. Et à Pr. Q. Fabio,cui circa Luceriam prouincia erat,Accua
oppidum per eos dies ui captum,ſtatiuaq; ad Ardoneas communita. Dum hæc alijs
locis ab Romanis geruntur,iam Tarentum peruenerat Annibal cum maxima omniũ
quácunq; ierat,clade.in Tarentino demum agro pacatum incedere agmen cœpit. ni-
hil ibi uiolatum,neq; uſquam uia exceſſum eſt.apparebatq; non id modeſtia militum
aut ducis,niſi ad conciliandos Tarentinorum animos fieri. Cæterum cum propè iam
mœnibus acceſsiſſet,nullo ad conſpectum primi agminis,ut rebatur, motu facto, ca-
ſtra ab urbe fermè paſſus mille locat. Tarentum triduo antequam Annibal ad mœ-
nia accederet,à M. Valerio propr.qui claſsi ad Brunduſium præerat, T. Valerius lega
tus miſſus. Is primorũ iuuentute conſcripta,diſpoſitisq; ad omnes portas,circaq; mu- B
ros quà res poſtulabat,ſtationibus die ac nocte plurimũ intentus,neq; hoſtibus,neq;
dubijs ſocijs loci quicquã prębuit ad tentãdum. Sicq; diebus aliquot fruſtra ibi abſum
ptis, Annibal,cum eorum nemo,qui ad lacũ Auerni adiſſent,aut ipſi uenirent,aut nũ-
cium literas'ue mitterent,uana promiſſa ſe temerè ſecutum cernẽs, caſtra inde mouit.
Tum quoq; intacto agro Tarentino,quanquam ſimulata lenitas nondum profuerat:
tamen ſpe labefactandæ fidei haud abſiſtens,Salapiã tendit:eoq; frumentum ex agris
Metapontino atq; Heracleenſi (iam media æſtas exacta erat, & hybernis placebat lo-
cus)comportat. Prædatum inde Numidæ Mauri'que per Salentinum agrum,proxi-
mosq; Apuliæ ſaltus dimiſsi:unde cæteræ prædæ haud multum, equorũ greges ma-
ximè abacti.è quibus ad quatuor millia domãda equitibus diuiſa. Romani,cum bel-
lum nequaquam contemnendum in Sicilia oriretur:morsq; tyranni duces magis im-
pigros dediſſet Syracuſanis,quàm cauſam aut animos mutaſſet:M. Marcello alteri cõ
ſulum eam prouinciam decernunt. Secundum Hieronymi cædem primò tumultua-
tum in Leontinis apud milites fuerat,uociferatumq; ferociter:parentandum regi ſan-
guine coniuratorum eſſe. deinde libertatis reſtitutæ dulce auditũ nomen crebro uſur
patum,ſpes facta ex pecunia regia largitionis militi, atq; fungẽdi potioribus ducibus:
& relata tyranni fœda ſcelera,fœdioresq; libidines,adeò mutauere animos,ut inſepul
tum iacere corpus pauloantè deſiderati regis paterentur. Cùm cæteri ex coniuratis ad
exercitum obtinendum remanſiſſent, Theodorus et Soſis regijs equis quãto maximo
curſu poterant, ut ignaros omnium regios opprimerent,Syracuſas contendunt. cæte
rùm præuenerat non fama ſolũ,qua nihil in talibus rebus eſt celerius,ſed nuncius etiã
ex regijs ſeruis. itaq; Andronodorus & inſulam & arcem, & alia quæ poterat, quæq;
opportuna erãt,præſidijs firmarat. Hexapylo Theodorus ac Soſis poſt ſolis occaſum
iam obſcura luce inuecti,cum cruentã regiam ueſtem,atq; inſigne capitis oſtentarent,
tranſuecti per Thicam,ſimul ad libertatem,ſimul ad arma uocantes,in Acradinã con-
uenire iubent. Multitudo pars procurrit in uias,pars in ædium ueſtibulis ſtat:pars ex
tectis feneſtrisq; proſpectãt,& quid rei ſit,rogitant. omnia luminibus collucent, ſtre-
pituq; uario complentur. armati locis patentibus cõgregãtur,inermes ex Olympij Io-
uis tem

A uis templo ſpolia Gallorum Illyriorumq́ꝫ, dono data Hieroni à P R, fixaq́ꝫ ab eo; detrahunt, precantes Iouem, ut uolens propitius præbeat ſacra arma pro patria, pro deûm delubris, pro libertate ſeſe armantibus. Hæc quoqꝫ multitudo ſtationibus per principes regionum urbis diſpoſitis adiungitur. In inſula inter cætera Andronodorus præſidiȷs firmat horrea publica. Locus ſaxo quadrato ſeptus, atqꝫ arcis in modum emunitus capitur ab iuuentute, quæ præſidio eius loci attributa erat. mittunt'que nuncios in Acradinā: horrea frumentumq́ꝫ in ſenatus poteſtate eſſe. Luce prima populus omnis armatus inermisq́ꝫ in Acradinā ad curiam conuenit. ibi pro Concordiæ ara, quæ in eo ſita loco erat, ex principibus unus nomine Polyneus concionem & liberam & moderatā habuit. Seruitudinis indignitatisq́ꝫ homines expertos, aduerſus notum malū irritatos eſſe. Diſcordia ciuilis quas importet clades, audiſſe magis à patribus Syracuſanos, quàm ipſos uidiſſe. Arma quòd impigrè ceperint, laudare. magis laudaturum, ſi non utantur, niſi ultima neceſsitate coacti. in præſentia legatos ad Andronodorum mitti placere, qui denuncient, ut in poteſtate ſenatus ac populi ſit: portæ inſulæ pateāt, reddat præſidium. ſi tutelam alieni regni ſuum regnum uelit facere, eundē ſe cenſere: multo acrius ab Andronodoro, q̄ꝫ ab Hieronymo repeti libertatē. Ab hac concione legati miſsi ſunt. ſenatus inde haberi cœptus eſt. quod ſicut regnante Hierone mãſerat publicū conſiliū: ita poſt mortem eius ante eam diem nulla de re, neqꝫ cōuocati, neqꝫ cōſulti fuerāt. Vt uentū ad Andronodorum eſt, ipſum quidē mouebat & ciuiū conſenſus, & cùm aliæ occupatæ urbis partes, tum pars inſulæ, uelut munitiſsima prodita atqꝫ alienata: ſed euocatum eum ab legatis Demarata uxor, filia Hieronis, inflata adhuc regȷs animis, ac muliebri ſpiritu, admonet ſæpè uſurpatæ Dionyſȷ tyrāni uocis: qua pedibus tractum, non inſidentem equo relinquere tyrānidem dixerit debere. facilè eſſe momēto quo quis uelit, cedere poſſeſsione magnæ fortunæ: facere & parare eā, difficile atqꝫ

B arduum eſſe. paululum ſumeret ſpacȷ ad conſultādum ab legatis. eo uteretur ad accerſendos ex Leontinis milites. quibus ſi pecuniam regiam pollicitus eſſet, omnia in poteſtate eius futura. Hæc muliebria conſilia Andronodorus neqꝫ tota aſpernatus eſt, neqꝫ extemplò accepit: tutiorem ad opes affectandas ratus eſſe uiam, ſi in præſentia tempori ceſsiſſet. itaqꝫ legatos renūciare iuſsit, futurum ſe in ſenatus ac populi poteſtate. Poſtero die luce prima patefactis inſulæ portis, in forum Acradinæ uenit. ibi in arā Concordiæ, ex qua pridie Polyneus concionatus erat, aſcendit: orationemq́ꝫ eam orſus eſt, qua primùm cunctationis ſuæ ueniam petiuit. Se enim clauſas habuiſſe portas non ſeparantem ſuas res à publicis, ſed ſtrictis ſemel gladȷs timentem, qui finis cædibus eſſet futurus: utrum, quod ſatis libertatis foret, contenti nece tyranni eſſent: an quicunque aut propinquitate, aut affinitate, aut aliquibus miniſterȷs regiā cōtigiſſent, alienæ culpæ rei trucidarentur. poſtquàm animaduertit, eos qui liberaſſent patriam, ſeruare etiam liberatam uelle, atque undique conſuli in medium, non dubitaſſe, quin & corpus ſuum, & cætera omnia, quæ ſuæ fidei tutelæ'que eſſent, quando eum qui mandaſſet ſuus furor abſumpſiſſet, patriæ reſtitueret. Conuerſus deinde ad interfectores tyranni, ac nomine appellās Theodorum ac Soſim: Facinus, inquit, memorabile feciſtis: ſed, mihi credite, inchoata ueſtra gloria, nondum perfecta eſt: periculumq́ꝫ ingens manet, niſi communi concordiæ conſulitis, ne libera efferatur res. Poſt hāc orationem claues portarum pecuniæq́ꝫ regiæ ante pedes eorum poſuit. atque illo quidem die dimiſsi ex concione læti circà omnia fana deûm ſupplicauerunt cum coniugibus ac liberis. poſtero die comitia Prr. creandis habita. creatus in primis Andronodorus, cæteri magna ex parte interfectores tyranni, duos etiam abſentes, Sopatrum ac Deomenem fecerunt. Qui auditis ȷs quæ Syracuſis acta erant, pecuniam regiam quæ in Leontinis erat, Syracuſas deuectam quæſtoribus ad idipſum creatis tradiderunt. & ea quæ in inſula erat, & Acradina, tradita eſt. muriqꝫ ea pars, quæ ab cætera urbe nimis firmo munimento interſepiebat inſulam, conſenſu omnium deiecta eſt. ſecutæ & cæteræ res hanc inclinationem animorum ad libertatē. Hippocrates atqꝫ Epicides audita morte tyranni,

tyranni, quam Hippocrates etiã nuncio interfecto celare uoluerat, deſerti à militibus, A quia id tutiſsimum ex præſentibus uidebatur, Syracuſas rediere. ubi ne ſuſpecti obſeruarentur, tanquã nouandi res aliquam occaſionẽ quærentes, prætores primùm, dein per eos ſenatum adeunt. Ab Annibale ſe miſſos prædicãt ad Hieronymum, tanquam amicũ ac ſocium. paruiſſe imperio eius, cuius imperator ſuus uoluerit. uelle ad Annibalem redire. cæterũ cum iter tutum non ſit, uagãtibus paſsim per totam Siciliam Romanis armis, petere ut præſidij dent aliquid quò Locros in Italiã perducãtur. gratiam magnã eos parua opera apud Annibalẽ inituros. Facile res impetrata: abire enim duces regios, cùm peritos militiæ, tum egentes eoſdem atq; audaces cupiebãt. ſed quod uolebant, non quàm maturato opus erat, nauiter expediebãt. Interim iuuenes militares, & aſſueti militibus, nunc apud eos ipſos, nunc apud transfugas, quorum maxima pars ex naualibus ſocijs Romanorũ erat: nunc etiã apud infimæ plebis homines crimina ſerebãt in ſenatum optimatesq;. moliri clàm eos atq; ſtruere, ut Syracuſę per ſpeciẽ reconciliandæ ſocietatis in ditione Romanorũ ſint: dein factio, & pauci autores fœderis renouati dominẽtur. His audiẽdis credẽdisq; opportuna multitudo maior indies Syracuſas confluebat: nec Hippocrati & Epicidi ſolum ſpem nouandarũ rerũ, ſed Andronodoro etiã præbebat. Qui feſſus tandem uxoris uocibus monẽtis, nunc illud eſſe tẽpus occupãdi res, dum turbata omnia noua atq; incognita libertate eſſent, dum regijs ſtipendijs paſtus obuerſaretur miles: dum ab Annibale miſsi duces aſſueti militibus iuuare poſſent incepta, cum Themiſtio, cui Gelonis filia nupta erat, rem conſociatam paucos poſt dies Ariſtoni cuidã tragico actori, cui & alia arcana cõmittere aſſuerat, incautè aperit. Huic & genus & fortuna honeſta erant: nec ars, quia nihil tale apud Græcos pudori eſt, ea deformabat. itaq; fidem potiorem ratus, quam patrię debebat, indicium ad Prr. defert. Qui ubi rem haud uanã eſſe certis indicijs compererunt, conſultis ſenioribus, & autoritate eorum præſidio ad fores poſito, ingreſſos curiã Themiſtium atq; Andronodorũ interfecerũt. & cũ tumultus ab re in ſpeciem atrociore cauſam alijs ignorãtibus ortus eſſet, ſilentio tãdem facto, indicem in curiã introduxerunt. B Qui cum ordine omnia edocuiſſet, & principiũ coniurationis factum ab Harmoniæ Gelonis filię nuptijs, quibus Themiſtio iuncta eſſet: Afrorũ Hiſpanorumq; auxiliares inſtructos ad cædem prætorũ, principumq; aliorum: bonaq; eorum prædæ futura interfectoribus pronunciatũ: iam mercenariorum manũ aſſuetã imperijs Andronodori paratã fuiſſe ad inſulã rurſus occupãdam: ſingula deinde, quæ, per quosq; agerẽtur, totamq; uiris armisq; inſtructã coniurationem ante oculos poſuiſſet, ſenatui quidem tã iure cæſi, q̃ Hieronymus, uidebãtur. Ante curiam uariæ atq; incertæ rerũ multudinis clamor erat. quam ferociter minitãtem in ueſtibulo curiæ corpora coniuratorũ eo metu compreſſerunt, ut ſilentes integrã plebem in concionẽ ſequerentur. Sopatro mãdatum ab ſenatu, & ab collegis, ut uerba faceret. Is (tanquã reos agebat) ab ante acta uita orſus, quæcunq; poſt Hieronis mortẽ ſceleſtè atq; impiè facta eſſent, Andronodorũ ac Themiſtium arguit feciſſe. Quid enim ſua ſponte feciſſe Hieronymũ puerum, ac uix dum pubeſcẽtem facere potuiſſe? tutores ac magiſtratus eius ſub aliena inuidia regnaſſe. itaq; aut ante Hieronymũ, aut certè cum Hieronymo perire eos debuiſſe. At illos debitos iam morti deſtinatosq; alia noua ſcelera poſt mortẽ tyrãni molitos. palàm primò, cum clauſis Andronodorus inſulæ portis hęreditate regni creuerit, quęq; pro curator tenuerat, pro domino poſſederit. proditus deinde ab eis qui in inſula erãt, circũſeſſus ab uniuerſa ciuitate, quę Acradinã tenuerit: nequicq; palàm atq; apertè petitũ regnũ, clàm & dolo affectare conatus ſit. & ne beneficio quidẽ atq; honore potuerit uinci, cũ inter liberatores patriæ inſidiator ipſe libertatis creatus eſſet Prætor. Sed animos eis regios regias coniuges feciſſe: alteri Hieronis, alteri Gelonis, filias nuptas. Sub hãc uocẽ ex omnib. partibus cõcionis clamor oritur, nullã earũ uiuere debere, nec quẽq; ſupereſſe tyrãnorũ ſtirpis. Hæc natura multitudinis eſt: aut ſeruit humiliter, aut ſuperbè dominatur: libertatẽ, quę media eſt, nec ſpernere modicè, nec habere ſciũt. & nõ

ferme

A fermè deſunt irarum indulgentes miniſtri,qui auidos atq; intemperantes plebeiorũ
animos ad ſanguinem & cædes iritent.ſicut tum extemplò Prr.rogationẽ promulga-
runt.acceptáq; penè prius quàm promulgata eſt,ut omnis regia ſtirps interficeretur.
miſsiq; à Prr.Demaratã Hieronis,& Harmoniã Gelonis filii,coniuges Andronodo-
ri & Themiſtij,interfecerũt.Heraclea erat filia Hieronis,uxor Soſippi, qui legatus ab
Hieronymo ad regem Ptolemęum miſſus,uoluntariũ conſciuerat exilium.Ea cũ ad ſe
quoq; uenire pręſciſſet,in ſacrariũ ad penates confugit cũ duabus filiabus uirginibus,
reſolutis crinibus,miſerabiliq; alio habitu:& ad ea addidit preces, nunc per memoriã
Hieronis patris,Gelonisq; fratris,ne ſe innoxiam inuidia Hieronymi cõflagrare ſine-
rent.nihil ſe ex regno illius,præter exilium uiri, habere. neq; fortunam ſuam eandem
uiuo Hieronymo fuiſſe,quàm ſororis,neque interfecto eo cauſam eandem eſſe. Quid
quod,ſi Andronodoro conſilia proceſsiſſent,illa cum uiro fuerit regnatura? ſibi cum
cęteris ſeruiendũ?Si quis Soſippo nunciet,interfectum Hieronymum,ac liberatas Sy
racuſas:cui dubium eſſe, quin extemplò conſcenſurus ſit nauim , atq; in patriam redi-
turus?Quantum ſpes hominum fallit,in liberata patria coniugẽ eius, ac liberos de ui-
ta dimicare?quid obſtantes libertati,aut legibus?quod ab ſe cuiquam periculum,à ſo-
la,ac propè uidua,& puellis in orbitate degentibus eſſe? Atenim periculi quidem ni-
hil ab ſe timeri:inuiſam tantum regiam ſtirpem eſſe.Ablegarent ergo procul ab Syra-
cuſis,Siciliaq;,& aſportari Alexandriam iuberent ad uirum uxorem,ad patrem filias.
Auerſis auribus animiſq;,caſſe ne tempus tereretur, (ferrum enim quoſdã expedien-
tes cernebat)tum omiſsis pro ſe precibus,puellis ut ſaltem parcerent , orare inſtitit : à
qua ætate etiam hoſtes irati abſtinerent.ne tyrannos ulciſcendo, quæ odiſſent ſcelera,
ipſi imitarentur.Inter hæc abſtractã à penetralibus iugulãt. in uirgines deinde reſper-
ſas matris cruore impetum faciunt. quæ alienata mente ſimul luctu metuq;, uelut ca-
B ptæ furore occurſu ſe ex ſacrario proripuerunt:ut , ſi effugium patuiſſet in publicum,
impleturæ urbem tumultu fuerint.tum quoq; haud magno ædiũ ſpacio inter medios
tot armatos aliquoties integro corpore euaſerunt : tenentibuſq;,cum tot ac tam uali-
dæ eluctandæ manus eſſent, ſeſe eripuerunt. tandem uulneribus confectæ,cũ omnia
repleſſent ſanguine,exanimes corruerunt.cædem q; per ſe miſerabilem,miſerabiliorẽ
caſus fecit:quod paulopòſt nuncius uenit,mutatis repentè ad miſericordiã animis, ne
interficerentur.Ira deinde ex miſericordia orta,quòd adeò feſtinatum ad ſupplicium,
neq; locus pœnitendi,aut regreſſus ab ira relictus eſſet.itaq; fremere multitudo,& in
locum Andronodori ac Themiſtij(nam ambo Prr.fuerant)comitia poſcere:quæ ne-
quaquã ex ſententia prætorum futura eſſent.Statutus eſt comitijs dies:quo nec opinã
tibus omnibus unus ex ultima turba Epicidem nominauit : tum inde alius Hippocra-
tem.crebriores deinde eæ uoces,& cum haud dubio aſſenſu multidinis eſſe. Et erat
cõfuſa concio,non populari modò, ſed militari quoq; turba, magna ex parte etiã per-
fugis,qui omnia nouare cupiebãt,permiſtis.Prętores diſsimulare primò: & trahendã
rem eſſe.poſtremò uicti conſenſu,& ſeditionem metuentes,pronunciãt eos prętores.
Nec illi primò ſtatim creati nudare quid uellent:quanquam ægrè ferebant,& de indu
cijs dierum decem legatos iſſe ad Appium Claudium:et impetratis eis alios,qui de fœ
dere antiquo renouando agerent,miſſos. Ad Murgantiam tum claſſem nauium cen-
tum Romanus habebat, quò euaderent motus ex cædibus tyrannorum orti Syracu-
ſis,quóue eos ageret noua atq; inſolita libertas, opperiens. Per eoſdem dies cum ad
Marcellum uenientem in Siciliam legati Syracuſani miſsi ab Appio eſſent,auditis cõ-
ditionibus pacis Marcellus poſſe rem cõuenire ratus,& ipſe legatos Syracuſas, qui co
ràm cum prætoribus de renouando fœdere agerent,miſit.Et iam ibi nequaquam ea-
dem quies & tranquillitas erat. poſtquã Punicã claſſem acceſsiſſe Pachynum allatum
eſt ; dempto timore Hippocrates & Epicides nunc apud mercenarios milites , nunc
apud transfugas prodi Romanis Syracuſas criminabantur. At uerò Appius naues
ad oſtium portus , quid aliæ partis hominibus animi accederet opperiens , in ſtatio-
ne haberet

næ habere cœpit. Ingens in ſpeciem criminibus uanis acceſſerat fides: ac primò etiam tumultuoſe decurrerat multitudo ad prohibendos, ſi in terram egrederentur. In hac turbatione rerum in concionem uocari placuit. ubi cum alij alio tenderent, nec procul à ſeditione res eſſet, Apollonides principum unus orationem ſalutarem, ut in tali tempore, habuit: Nec ſpem ſalutis, nec perniciem propiorem unquam ciuitati ulli fuiſſe. ſi enim uno animo omnes uel ad Romanos, uel ad Carthaginienſes inclinent, nullius ciuitatis ſtatum fortunatiorem, gratioremſ ue fore. ſi alia aliò trahat res, non inter Pœnos Romanosq́ꝫ bellum atrocius fore, quàm inter ipſos Syracuſanos, cum intra eoſdē muros pars unaquæqꝫ ſuos exercitus, ſua arma, ſuos habitura ſit duces. itaqꝫ ut idem omnes ſentiant, ſumma ui agendum eſſe: utra ſocietas ſit utilior, longè minoris adeò rem momenti conſultatione eſſe. ſed tamen Hieronis potius quàm Hieronymi autoritatem ſequendā in ſocijs legendis, uel quinquaginta annis feliciter expertā amicitiam nunc incognitæ, quondam infideli præferendam. Eſſe etiā momenti aliquid ad conſilium, quòd Carthaginienſibus ita pax negari poſsit, ut non uticꝫ in præſentia bellum cum eis geratur: cum Romanis extemplò aut pacem aut bellum habendū. Quo minus cupiditatis ac ſtudij uiſa eſt oratio habere, eo plus autoritatis habuit. Adiectū eſt prætoribus ac delectis ſenatorum militare etiā conſilium, iuſsi & duces ordinum præfectiq́ꝫ auxiliorum ſimul conſulere. Cum ſæpè acta res eſſet medijs certaminibus, poſtremò quia belli cum Romanis gerēdi ratio nulla apparebat, pacem fieri placuit: mittiq́ꝫ cum eis legatos ad rem confirmandam. Dies haud ita multi interceſſerāt, cum ex Leontinis legati præſidium finibus ſuis orātes uenerunt. Legatio peropportuna uiſa ad multitudinem inconditam ac tumultuoſam exonerādam, ducesq́ꝫ eius ablegādos. Hippocrates Pr. ducere eò transfugas iuſſus: ſecuti multi ex auxilijs mercenarijs, quatuor millia armatorum effecerunt. Et mittentibus & miſsis ea læta expeditio fuit. nā & illis, quod iamdiu cupiebāt, nouandi res occaſio data eſt: & hi ſentinam quādam urbis rati exhauſtam, lætabantur. cæterum leuauerunt modò in præſentia uelut corpus ægrum, quo mox in grauiorem morbū recideret. Hippocrates enim finitima prouinciæ Romanæ primò furtiuis excurſionibus uaſtare cœpit: deinde cum ad tuendos ſociorum agros miſſum ab Appio præſidium eſſet, omnibus copijs impetum in oppoſitam ſtationem cum cęde multorum fecit. Quæ cum eſſent nunciata Marcello, legatos extemplò Syracuſas miſit, qui pacis fidem ruptam eſſe dicerent: nec belli defuturā unquam cauſam, niſi Hippocrates atqꝫ Epicides non ab Syracuſis modò, ſed tota procul Sicilia ablegarētur. Epicides ne aut reus criminis abſentis fratris præſens eſſet, aut deeſſet pro parte ſua concitando bello: profectus & ipſe in Leontinos, quia ſatis eos aduerſus PR concitatos cernebat: auertere etiam ab Syracuſis cœpit. Nam ita eos pacem pepigiſſe cum Romanis, ut quicūqꝫ populi ſub regibus fuiſſent, & ſuæ ditionis eſſent, nec iam libertate contentos eſſe, niſi etiam regnent ac dominentur. Renunciādum igitur eis eſſe, Leontinos quoqꝫ æquum cēſere liberos eſſe: uel quòd in ſolo urbis ſuæ tyrannus ceciderit: uel quod ibi primùm conclamatū ad libertatem, relictisq́ꝫ regijs ducibus Syracuſas ſit concurſum. Itaqꝫ aut eximendum id de fœdere eſſe, aut legem eam fœderis non accipiendam. Facile multitudini perſuaſum. legatisq́ꝫ Syracuſanorū & de cæde ſtationis Romanæ querētibus, & Hippocratem atqꝫ Epicidem abire, ſeu Locros, ſeu quò aliò mallent, dummodo Sicilia cederent, iubentibus, ferociter reſpōſum eſt: Neqꝫ mandaſſe ſeſe Syracuſanis, ut pacem pro ſe cum Romanis facerent: neqꝫ teneri alienis fœderibus. Hæc ad Romanos Syracuſani detulerunt, abnuentes Leontinos in ſua poteſtate eſſe. itaqꝫ integro ſecum fœdere bellum Romanos cum ijs geſturos, neqꝫ ſeſe defuturos ei bello: ita, ut in poteſtatē redacti, ſuæ rurſus ditionis eſſent, ſicut pax conueniſſet. Marcellus cum omni exercitu profectus in Leontinos, Appio quoqꝫ accito, ut altera parte aggrederetur: tāto ardore militum eſt uſus ob iram inter conditiones pacis interfectæ ſtationis, ut primo impetu urbem expugnarent. Hippocrates atqꝫ Epicides, poſteaquam capi muros, refringiq́ꝫ portas uiderunt, in arcem ſeſe cum

paucis

A paucis recepere. inde clàm nocte Herbeſum perfugiunt. Syracuſanis òcto millium ar-
matorum agmine profectis domo ad Mylam flumē nuncius occurrit, captam urbem
eſſe, cætera falſa mixta ueris ferens: cædem promiſcuam militum atque oppidanorum
factam, nec quenquam puberem arbitrari ſupereſſe: direptam urbē, bona locupletum
donata. Ad nuncium tam atrocem conſtitit agmen: concitatisq́ omnibus, duces (erant
autem Soſis ac Dinomenes) quid agerent conſultabant. Erroris ſpeciem haud uanam
mendacio præbuerant uerberati ac ſecuri percuſsi transfugæ ad duo millia hominum.
Cęterùm Leontinorum militumq́ aliorum nemo poſt captam urbem uiolatus fuerat:
ſua'que omnia eis, niſi quę primus tumultus captæ urbis abſumpſerat, reſtituebantur.
Nec ut Leontinos irent, proditos ad cædem commilitones querentes, perpelli potue-
re, nec ut eodem loco certiorem nuncium expectarent. Cum ad defectionem inclina-
tos animos cernerent Prr. ſed eum motum haud diuturnum fore, ſi duces amētiæ ſub-
lati eſſent, exercitum ducunt Megaram. ipſi cum paucis equitibus Herbeſum proficiſ-
ſcūtur, ſpe territis omnibus per proditionem urbis potiundę. quod ubi fruſtra eis fuit
in cœptum, ui agendum rati, poſtero die Megaris caſtra mouent, ut Herbeſum omni-
bus copijs oppugnarent. Hippocrates & Epicides non tam tutum prima ſpecie, quàm
unum ſpe undiq́ abſciſa conſilium eſſe rati, ut ſe militibus permitterent, & aſſuetis ma-
gna ex parte ſibi, & tum fama cædis commilitonum accenſis, obuiā agmini procedunt.
Prima fortè ſigna ſexcentorum Cretenſium erant, qui apud Hieronymum meruerant
ſub eis, & Annibalis beneficium habebant, capti ad Thraſymenū inter Romana auxi-
lia, dimiſsiq́. quos ubi ex ſignis armorumq́ habitu cognouere Hippocrates atq́ Epici-
des, ramos oleę ac uelamenta alia ſupplicum porrigentes orare, ut reciperent ſeſe, rece-
ptosq́ tutarentur, neu proderent Syracuſanis: à quibus mox ipſi trucidandi PR dede-
rentur. Enimuero conclamant, bonum ut animum haberent, omnem ſe cum illis fortu
B nam ſubituros. Inter hoc colloquium ſigna conſtiterant, tenebaturq́ agmen: nec dum
quæ moræ cauſa foret, peruenerat ad duces. Poſtquàm Hippocratem atq́ Epicidem
adeſſe peruaſit rumor, fremitusq́ toto agmine erat haud dubie approbantium aduen-
tum eorum, extemplò Prr. citatis equis ad prima ſigna perrexerunt. qui mos ille, quæ
licentia Cretenſium eſſet, rogitantes, colloquia ſerendi cum hoſte, iniuſſuq́ prætorum
miſcendi eos agmini ſuo: comprehendi uinciri'que catenis iuſſerunt Hippocratem. ad
quam uocem tantus extemplò primùm à Cretenſibus clamor eſt ortus, deindè exce-
ptus ab alijs, ut facilè, ſi ultra tenderent, appareret eis timendum eſſe. Soliciti incertiq́
rerum ſuarum Megaram, unde profecti erant, referri ſigna iubent, nunciosq́ de ſtatu
præſenti Syracuſas mittunt. Fraudem quoq́ Hippocrates addit, inclinatis ad omnem
ſuſpicionem animis: & Cretenſium quibuſdam ad itinera inſidenda miſsis, uelut inter-
ceptas literas, quas ipſe compoſuerat, recitat. Prr. Syracuſani Marcello ſuo S. Secun-
dum ſalutem, ut aſſolet, ſcriptum erat. Recte eum atq́ ordine feciſſe, quòd in Leontinis
nulli pepercisset. Sed omnium mercenariorū militum eandem eſſe cauſam, nec unquā
Syracuſas quieturas, donec quicquā externorum auxiliorū aut in urbe aut in exercitu
ſuo eſſet. itaq́ daret operam, ut eos qui cum ſuis prætoribus caſtra ad Megarām habe-
rēt, in ſuam poteſtatem redigeret, ac ſupplicio eorum liberaret tandem Syracuſas. Hęc
cum recitata eſſent, tanto clamore ad arma diſcurſum eſt, ut prætores inter tumultum
pauidi abequitauerint Syracuſas. & ne fuga quidem eorum ſeditio cōpreſſa eſt, impe-
tusq́ in Syracuſanos milites fiebat. nec ab ullo temperatum foret, ni Epicides atq́ Hip
pocrates iræ multitudinis obuiam iſſent: nō à miſericordia, aut humano cōſilio: ſed ne
ſpem reditus pręciderent ſibi, & cum ipſos ſimul milites fidos haberent, ſimul obſides:
tum cognatos quoq́ eorum, atq́ amicos tanto merito primùm, dein pignore ſibi cōci
liarent. expertiq́ q̄ uana, aut leui aura mobile uulgus eſſet, militem nacti ex eo nume-
ro, qui in Leontinis circunſeſsi erant, ſubornant: ut Syracuſas perferret nuncium cōue
nientem eis, quę ad Mylā falſò nunciata erant: autorēq́ ſe exhibendo, ac uelut uiſa quæ
dubia erant narrando, cōcitaret iras hominū. Huic nō apud uulgū modò fides fuit, ſed

ſenatum quoq; in curiam introductus mouit, ut uani quidam homines palàm ferrent, A
perbene detectam in Leontinis eſſe auaritiam & crudelitatem Romanorum. eadem, ſi
intraſſent Syracuſas, aut fœdiora etiam, quo maius ibi auaritiæ præmium eſſet, factu-
ros fuiſſe. Itaq; claudendas cuncti portas, & cuſtodiendam urbem cenſere. ſed non ab
eiſdem omnes timere, nec eoſdem odiſſe. ad militares penè omnes, partemq; magnam
plebis inuiſum eſſe nomen Romanum. prætores optimatumq; pauci quanq̃; inflati ua
no nuncio erant, tamen ad propius præſentiusq; malum cautiores eſſe. Et iam ad Hexa
pylum erant Hippocrates atq; Epicides: ſerebanturq; colloquia per propinquos popu
larium, qui in exercitu erant, ut portas aperirent, ſinerentq; cōmunem patriam defen-
di ab impetu Romanorum. Iam unis foribus Hexapyli apertis cœpti erant recipi, cum
Prr. interuenerunt. & primo imperio miniſq;, deinde autoritate deterrēdo: poſtremò,
ut omnia uana erant, obliti maieſtatis precibus agebant, ne proderent patriam tyranni
antè ſatellitibus, & tum corruptoribus exercitus. Sed ſurdæ adeò omnium aures cōci-
tatæ multitudinis erant, quòd nō minore intus ui, q̃ foris portæ effringerentur. effra-
ctiſq; omnibus tuto in Hexapylo agmen receptum eſt. Prr. in Acradinam cum iuuen-
tute popularium cōfugiunt. mercenarij milites perſugæq;, & quicquid regiorum mili
tum Syracuſis erat, agmē hoſtium augent. Ita Acradina quoq; primo impetu capitur,
prætoreſq;, niſi qui inter tumultū effugerunt, omnes interficiunt. nox cædibus finē fe-
cit. Poſtero die ſerui ad pileū uocati, & carcere uincti emiſsi. cōfuſaq; omnis multitudo
Hippocratē atq; Epicidem creāt prætores. Syracuſæq;, cum breue tēpus libertas afful
ſiſſet, in antiquā ſeruitutē reciderūt. Hęc nūciata cū eſſent Romanis, ex Leontinis mota
ſunt extēplò caſtra ad Syracuſas. Et ab Appio legati per portū miſsi fortè in quinque-
remi erant. pręmiſſa quadriremis, cū intraſſet fauces portus, capit. legati ęgrè effugerūt.
Et iam nō modò pacis, ſed ne belli quidē iura relicta erant: cum Romanus exercitus ad
Olympium (Iouis id templū eſt) mille & quingentis paſsibus ab urbe caſtra poſuit. Inde II
quoq; legatos præ mitti placuit. quibus ne intrarēt urbē, extra portā Hippocrates atq;
Epicides obuiam cum ſuis proceſſerunt. Romanus orator non bellum ſe Syracuſanis,
ſed opem auxiliumq; afferre ait: & ijs qui ex media cæde elapſi perfugerint ad ſe, & eis
qui metu oppreſsi fœdiorem nō exilio ſolum, ſed etiam morte ſeruitutem patiantur.
Nec cædem nefandam ſociorum inultam Romanos paſſuros. Itaq; ſi eis qui ad ſe per-
fugerūt, tutus in patriam reditus pateret, ac cædis autores dedant, & libertas legeſq;
Syracuſanis reſtituantur, nihil armis opus eſſe. ſi ea non fiant, quicunq; in mora ſit, bel-
lo perſecuturos. Ad ea Epicides, ſi qua ad ſe mandata haberent, reſponſum eis, ait, ſe da
turos fuiſſe: cum in eorum: ad quos uenerint manu res Syracuſana eſſet, tum reuerte-
rentur. Si bello laceſſant, ipſa re intellecturos, nequaq; idem eſſe Syracuſas ac Leonti-
nos oppugnare. Ita legatis relictis portas clauſit. Inde terra mariq; ſimul cœptæ oppu-
gnari Syracuſę: terra ab Hexapylo, mari ab Acradina, cuius murus fluctu alluit: & quia
ſicut Leontinos terrore ac primo impetu ceperant, nō diffidebant, uaſtam diſiectamq;
ſpacio urbem parte aliqua ſe inuaſuros, omnem apparatum oppugnandarum urbium
muris admouerunt. Et habuiſſet tanto impetu cœpta res fortunā, niſi unus homo Sy-
racuſis ea tempeſtate fuiſſet. Archimedes is erat, unicus ſpectator cœli ſiderumq;: mi-
rabilior tamen inuentor ac machinator bellicorum tormentorum, operumque, qui-
bus ea quæ hoſtes ingenti mole agerent, ipſe perleui momento ludificaretur. Mu-
rum per inæquales ductum colles, pleraq; alta & difficilia aditu, ſummiſſa quædam, &
quæ planis uallibus adiri poſſent, ut cuiq; aptū uiſum eſt loco, ita omni genere tormen-
torum inſtruxit. Acradinæ murum, qui, ut antè dictum eſt, mari alluitur, ex quinquere
mibus Marcellus oppugnabat. ex cæteris nauibus ſagittarij funditoreſq;, & uelites e-
tiam, quorum telum inhabile ad remittendū imperitis eſt, uix quenquam ſine uulnere
cōſiſtere in muro patiebant. Hi, quia ſpacio miſsilibus opus eſt, procul muro tenebāt
naues. iunctæ aliæ binæ ad quinqueremes, dēptis interioribus remis, ut latus lateri ap-
plicaretur: cum exteriore ordine remorum uelut naues agerentur, turres contabulas,
machi-

A machinamentaq́ alia quatiendis muris portabant. Aduerſus hunc naualem apparatũ Archimedes uariæ magnitudinis tormenta in muris diſpoſuit, in eas quę procul erant naueis ſaxa ingenti pondere emittebat. propiores leuioribus, eoq́ magis crebris petebat telis. poſtremò ut ſui uulnere intacti tela in hoſtem ingererent: murum ab imo ad ſummũ crebris cubitalibus ferè cauis aperuit, per quæ caua pars ſagittis, pars ſcorpionibus modicis ex occulto petebant hoſtem. Quæ propius quidem ſubibãt naues, quo interiores ictibus tormentorum eſſent: in eas tollendas deſuper murũ eminentem ferrea manus firmæ catenæ illigata, cum iniecta proræ eſſet, grauiq́ libramento plumbi recelleret ad ſolum, ſuſpenſa prora, nauim in puppim ſtatuebat. dein remiſſa ſubitò, uelut ex muro cadentem nauim cum ingenti trepidatione nautarum ita undæ affligebãt, ut etiam ſi rectà recideret, aliquantum aquæ acciperet. Ita maritima oppugnatio eſt eluſa. omniſq́ uis eſt auerſa, ut totis uiribus terra aggrederentur. ſed ea quoq́ pars eodem omni apparatu tormentorum inſtructa erat, Hieronis impenſis curaq́ per multos annos, Archimedis unica arte. natura etiam adiuuabat loci: quod ſaxum, cui impoſita muri fundamẽta ſunt, magna ex parte ita procliue eſt, ut nõ ſolum miſſa tormento, ſed etiã quæ pondere ſuo prouoluta eſſent, grauiter in hoſtem inciderent. eadem cauſa ad ſubeundum arduum aditũ inſtabilemq́ ingreſſum præbebat. Ita cõſilio habito, cũ omnis conatus ludibrio eſſet, abſiſtere oppugnatione, atq́ obſidendo tantum arcere terra mariq́ cõmeatibus hoſtem placuit. Interim Marcellus cum tertia ferè parte exercitus ad recipiendas urbes profectus: quæ in motu rerum ad Carthaginienſes defecerant, Pelorum atq́ Herbeſum dedẽtibus ipſis recepit. Megaram ui captam diruit ac diripuit, ad reliquorum, ac maximè Syracuſanorum terrorem. Per idem ferè tempus & Himilco, qui ad Pachyni promontorium claſſem diu tenuerat, ad Heracleam, quam uocant Minoam, quinq́ & uiginti millia peditum, tria equitum, XII elephantos expoſuit. Nequa
B quam cum tantis copijs antè tenuerat ad Pachynum claſſem. ſed poſtquã ab Hippocrate occupatæ Syracuſæ erant, profectus Carthaginem, accitusq́ ibi & ab legatis Hippocratis, & literis Annibalis, qui ueniſſe tempus aiebat Siciliæ per ſummum decus repetendæ: & ipſe haud uanus præſens monitor facile perpulerat, ut quantæ maximæ poſſent, peditu m equitumq́ copiæ in Siciliam traijcerẽtur. Adueniens Heracleam, intra paucos dies inde Agrigentum recipit: aliarumq́ ciuitatum quæ partis Carthaginienſium erant, adeò accenſæ ſunt ſpes ad pellendos Sicilia Romanos, ut poſtremò etiã qui obſidebantur Syracuſis animos ſuſtulerint. & parte copiarum ſatis defendi urbẽ poſſe rati, ita inter ſe munera belli partiti ſunt: ut Epicides præeſſet cuſtodię urbis, Hippocrates Himilconi cõiunctus, bellum aduerſus COS. Romanum gereret. Cum decem millibus peditũ, quingentis equitibus nocte per intermiſſa cuſtodijs loca profectus, caſtra circa Accillas urbem ponebat. Munientibus ſuperuenit Marcellus, ab Agrigento iam occupato, cum fruſtra eò peruenire hoſtem feſtinans tetendiſſet, rediens: nihil minus ratus, quàm illo tempore ac loco Syracuſanum ſibi exercitum obuiã fore. ſed tamẽ metu Himilconis Pœnorũq́, ut quibus nequaquã eis copijs quas habebat par eſſet, quàm poterat maximè intentus, atq́ agmine ad omnes caſus cõpoſito ibat. Fortè ea cura, quę erat aduerſus Pœnos præparata, aduerſus Siculos uſui fuit. Caſtris ponendis incõpoſitos ac diſperſos nactus eos & pleroſq́ inermes, quod peditũ fuit circumuenit. eques leui certamine inito, cum Hippocrate Acras perfugit. Ea pugna deficientes ab Romanis cum cohibuiſſet Siculos, Marcellus Syracuſas redijt: & poſt paucos dies Himilco adiuncto Hippocrate ad flumen Anatim, octo fermè inde millia caſtra poſuit. Sub idẽ ferè tempus & naues longæ quinq́ & quinquaginta Carthaginienſium cum Bomilcare claſsis præfecto in magnum portum Syracuſas ex alto decurrere, & Romana item claſsis, XXX quinqueremes legionem primam Panormi expoſuere: uerſumq́ ab Italia bellum. adeò uterq́ populus in Siciliam intentus fuiſſe uideri poterat. Legionem Romanam, quæ expoſita Panormi erat, uenientem Syracuſas prædæ haud dubiæ ſibi futuram Himilco ratus, uia decipitur. mediterraneo nanq́ Pœnus itinere duxit: legio

maritimis locis claſſe proſequente ad Appium Claudium Pachynum cum parte copia A rum obuiam progreſſum, peruenit. Nec diutius Pœni Syracuſis morati ſunt. & Bomilcar ſimul parum fidens nauibus ſuis, duplici facile numero claſſe aduentantibus Romanis, ſimul inutili mora cernens nihil aliud ab ſuis quàm inopia aggrauari ſocios, uelis in altum datis in Africam tranſmiſit. & Himilco ſecutus nequicquã Marcellum Syracuſas, ſi qua, prius quàm maioribus copijs iungeretur, occaſio pugnandi eſſet: poſtquàm ea nulla cõtigerat, tutumq́; ad Syracuſas & munimento & uiribus hoſtẽ cernebat, ne fruſtra aſsidendo ſpectandoq́; obſidionẽ ſociorum tempus tereret, caſtra inde mouit: ut quócunque uocaſſet defectionis ab Romanis ſpes, admoueret exercitũ, ac præſens ſuas res fouentibus adderet animos. Murgantiã primùm, prodito ab ipſis præſidio Romano, recepit: ubi frumenti magna uis, cõmeatusq́; omnis generis cõuecti erant à Romanis. Ad hanc defectionẽ erecti ſunt & aliarum ciuitatum animi: præſidiaq́; Romana aut pellebantur arcibus, aut prodita per fraudem opprimebãtur. Ænna in excelſo loco ac præru pto undiq; ſita, cùm loco inexpugnabilis erat, tum præſidiũ in arce ualidũ, præfectũq́; præſidij haud ſanè opportunum inſidiãtibus habebat. L. Pinarius erat uir acer, & qui plus in eo, ne poſſet decipi, quàm in fide Siculorũ reponeret. & tum intenderant eum ad cauendũ omni cura tot auditæ proditiones, defectionesq́; urbiũ, & clades præſidiorum. itaq; nocte dieq́; iuxtà parata inſtructaq́; omnia cuſtodijs ac uigilijs erãt: nec ab armis, aut loco ſuo miles abſcedebat. Quod ubi Ænnenſiũ principes iam pacti cum Himilcone de proditione pręſidij animaduerterunt, nulli occaſioni fraudis Romanum patère, apertè ac propalã placuerat agendũ. Vrbem arcemq́; ſuæ poteſtatis aiunt debere eſſe, ſi liberi in ſocietatem, nõ ſerui in cuſtodiã traditi eſſent Romanis. itaq; claues portarum reddi ſibi æquum cenſent. bonis ſocijs fidẽ ſuam maximũ uinculum eſſe: & ita ſibi populum Romanũ ſenatumq́; gratias habiturũ, ſi uolentes, ac nõ coacti mãſiſſent in amicitia. Ad ea Romanus, ſe in præſidio impoſitum eſſe dicere, ab imperatore ſuo: clauesq́; B portarum & cuſtodiã arcis ab eo accepiſſe, quæ nec ſuo, nec Aennenſiũ arbitrio haberet, ſed eius qui cõmiſiſſet. præſidio decedere, apud Romanos capitale eſſe: & nec liberorum etiã ſuorum cauſa parentes, ſanxiſſe. conſulem Marcellum haud procul eſſe: ad eum mitterent legatos, cuius iuris atq; arbitrij eſſet. Se uerò negare illi miſſuros: teſtariq́;, ſi uerbis nihil agerent, uindictam aliquam libertatis ſuę quęſituros. Tum Pinarius ait illis: ſi ad cõſulem grauarẽtur mittere, ſibi ſaltẽ darent populi conſiliũ: ut ſciret, utrũ paucorũ ea denunciata, an uniuerſæ ciuitatis eſſent. Cõſenſu in poſterum diem concio edicit. Poſtq; ab eo colloquio in arcẽ ſeſe recepit, conuocatis militibus: Credo ego uos audiſſe milites, inquit, quemadmodum præſidia Romana ab Siculis circũuenta & oppreſſa ſint per hos dies. eam uos fraudẽ deûm primò benignitate, dein ueſtra ipſi uirtute dies noctesq́; perſtando ac peruigilando in armis, uitaſtis. utinã reliquũ tempus nec patiendo infanda, nec faciendo, traduci poſsit. Hęc occulta fraude cautio eſt: qua, quia adhuc minus cuiq; ſucceſsit, apertè ac propalàm claues portarũ repoſcunt. quas ſimul tradiderimus, Carthaginienſium extemplò Aenna erit: fœdiusq́; hic trucidabimur, quàm Murgantiæ præſidiũ interfectum eſt. Noctem unã ægrè ad cõſultandum ſumpſit, qua uos certiores periculi inſtantis facerẽ. Orta luce cõcionẽ habituri ſunt ad criminãdum me, cõcitandumq́; in uos populum. itaq; craſtino die, aut ueſtro, aut Aennenſium ſanguine Aenna inundabit. nec prœoccupati peculij, nec occupantes periculi quicq; habebitis. qui prior ſtrinxerit ferrũ, eius uictoria erit. Intenti ergo omnes, armatiq́; ſignũ expectabitis. ego in cõcione ero: & tempus quoad omnia inſtructa ſint, loquẽdo altercandoq́; trahã. cum toga ſignũ dedero, tum mihi undiq; clamore ſublato turbã inuadite, ac ſternite omnia ferro: & cauete ne quiſq; ex ijs ſuperſit, à quibus aut uis aut fraus timeri poſsit. Vos Ceres mater ac Proſerpina precor, cæteri ſuperni inferni'que dij, qui hanc urbem, hos ſacratos lacus lucosq́; colitis, ut ita nobis uolentes propitij adſitis, ſi uitandæ, non ferendæ fraudis cauſa hoc cõſilij capimus. Pluribus uos milites hortarer, ſi cum armatis dimicatio futura eſſet. inermes, incautos ad ſatietatem trucidabitis. Et

conſulis

A conſulis caſtra in propinquo ſunt, nequid ab Himilcone & Carthaginienſibus timeri poſsit. Ab hac adhortatione dimiſsi, corpora curant. Poſtero die alij alijs locis ad obſidenda itinera, clauſendosq́ oppidanis exitus, pars maxima ſuper theatrum circa'que, aſſueti & ante ſpectaculis concionum conſiſtunt. Productus ad populum à magiſtratibus præfectus Romanus, cum conſulis ea de re ius ac poteſtatē eſſe, non ſuam, & pleraq; eadem quæ pridie prius dixiſſet: primò ſenſim ac plures reddere claues, dein iam una uoce id omnes iuberent: cunctantiq; ac differenti ferociter minitarentur ultra uim ultimam dilaturi: tum præfectus toga ſignum, ut cōuenerat, dedit. milites'q; intenti du dum ac parati, alij ſupernè in aduerſam concionem clamore ſublato decurrunt, alij ad exitus theatri conferti obſiſtunt. Cæduntur Aennenſes cauea incluſi: coaceruanturq́ non cæde ſolum, ſed etiam fuga, cum alij ſuper aliorum capita ruerent, atq; integri ſaucijs, uiui mortuis incidentes cumularētur. Inde paſsim diſcurritur, & urbis captæ modò fuga'q; & cædes omnia tenet: nihilo remiſsiore militum ira, quòd iure turbam inermem cædebant, quàm ſi periculum par & ardor certaminis eos iritaret. Ita Aenna aut malo, aut neceſſario facinore retenta. Marcellus nec factum improbauit, & prædam Aennenſium militibus conceſsit: ratus timore deteritos, temperaturos proditionibus præſidiorum Siculos. Atq; ea clades, ut urbis in media Sicilia ſitæ, claræ'q; uel ob inſignem munimēto naturali locum, uel ob ſacrata omnia ueſtigijs raptæ quondam Proſerpinæ, propè uno die omnem Siciliam peruaſit. & quia cæde infanda rebantur non hominum tantum, ſed etiam deorum ſedem uiolatam eſſe: tum uerò qui etiam antè dubij fuerant, defecere ad Pœnos. Hippocrates inde Murgantiā, Himilco Agrigentum ſeſe recepit, cum acciti à proditoribus nequicquam ad Aennam exercitum admouiſſent. Marcellus retro in Leontinos redit: frumento'q; & cōmeatibus alijs in caſtra conuectis, præſidio modico ibi relicto, ad Syracuſas obſidendas uenit. inde Appio Clau-
B dio Romam ad conſulatum petendum miſſo, T. Quintium Criſpinum in eius locum claſsi caſtris'q; præfecit ueteribus. ipſe hybernacula quinq; millia paſſuum ab Hexapylo (Leontiam uocant locum) communijt, ædificauit'q;. Hæc in Sicilia uſque ad principium hyemis geſta. Eadem æſtate & cum Philippo rege, quod iam antè ſuſpectum fuerat, motum bellum eſt. Legati ab Orico ad M. Valerium Pr. uenerunt, præſidentem claſsi Brunduſio, Calabriæq; circà litoribus, nunciantes Philippum primùm Apolloniam tentaſſe, leuibus biremibus CXX flumine aduerſo ſubuectum: deinde, ut ea res tardior ſpe fuerit, ad Oricum clàm nocte exercitum admouiſſe: eamq; urbem ſitam in plano, neque mœnibus, neque uiris, neq; armis ualidam primo impetu oppreſſam eſſe. Hæc nunciantes orabant, ut opem ferret, hoſtemq; haud dubium Romanis terra, aut maritimis uiribus arceret, qui ob nullam aliam cauſam, niſi quòd imminerent Italiæ, peterentur. M. Valerius præſidio loci eius relicto T. Valerio legato, cum claſſe inſtructa parataq;, & quòd longæ naues militum capere non poterāt, in onerarias impoſitis, altera die Oricum peruenit: urbem que eam leui tenente præſidio, quod recedens inde reliquerat Philippus, haud magno certamine recepit. Legati eò ab Apollonia uenerunt nunciantes, in obſidione ſeſe, quòd deficere ab Romanis nollent, eſſe: neque ſuſtinere ultrà uim Macedonum poſſe, niſi præſidium mittatur Romanum. Facturum ſe quæ uellent pollicitus, mille delectorum militum nauibus longis mittit ad oſtium fluminis, cum præfecto ſociūm Næuio Criſpo, uiro impigro & perito militiæ. Is expoſitis in terram militibus, nauibusq; Oricum retro unde uenerat ad cæteram claſſem remiſsis, milites procul à flumine per uiam minimè ab regijs obſeſſam duxit: & nocte, ita ut nemo hoſtium ſentiret, urbem eſt ingreſſus. Die inſequenti quieuére, dum præfectus iuuentutem Apolloniatū, armaq; & urbis uires inſpiceret. ubi ea uiſa inſpecta'q; ſatis animorum fecere: ſimulq; ab exploratoribus comperit, quanta ſocordia ac negligentia apud hoſtes eſſet: ſilentio noctis ab urbe ſine ullo tumultu egreſſus, caſtra hoſtium adeò neglecta atq; aperta intrauit, ut ſatis conſtaret prius plus mille hominum uallum intraſſe, quàm quiſquā ſentiret: ac ſi cæde abſtinuiſſent, peruenire ad taberna-

culum regium potuiſſe. Cędes proximorum portę excitauit hoſtes. inde tantus terror A pauorq́ omnes occupauit, ut nō modò alius quiſq; arma caperet, aut caſtris pellere hoſtem conaretur: ſed etiam ipſe rex, ſicut ſomno excitus erat, propè ſeminudus fugiens, militi quoq;, nedum regi uix decoro habitu, ad flumen nauesq́ perfugerit. eòdē & alia turba effuſa eſt. Paulo minus tria millia militum in caſtris aut capta, aut occiſa. plus tamen hoſtium aliquanto captum, quàm cæſum eſt. Caſtris direptis, Apolloniatæ catapultas, baliſtas, tormentaq́ alia, quæ oppugnandæ urbi cōparata erant, ad tuenda mœnia, ſiquando ſimilis fortuna ueniſſet, Apolloniam deuexere. cætera omnis præda caſtrorum Romanis conceſſa eſt. Hæc cum Oricum eſſent nūciata, M. Valerius claſſem extemplò ad oſtium fluminis duxit, ne nauibus capeſſere fugam rex poſſet. Itaq; Philippus neq; terreſtri, neq; nauali certamine ſatis fore parem ſe fidens, ſubductis aut incenſis nauibus, terra Macedoniam petijt, magna ex parte inermi exercitu, ſpoliatoq́. Romana claſsis cum M. Valerio Orici hybernauit. eodem anno in Hiſpania uariè res geſtæ. nam prius quàm Romani amnem Iberum tranſirent, ingentes copias Hiſpanorū Mago & Aſdrubal fuderūt. defeciſſetq́ ab Romanis ulterior Hiſpania, ni P. Cornelius raptim traducto exercitu Iberum, dubijs ſociorum animis in tempore aduenisſet. Primò ad caſtrum Altum (locus eſt inſignis cæde magni Amilcaris) caſtra Romani habuere. Arx erat munita, & conuexerant antè frumentum. tamē quia omnia circà hoſtium plena erant: agmenq́ Romanum impunè incurſatum ab equitibus hoſtium fuerat: & ad duo millia aut moratorum, aut palantium per agros interfecta: ceſſere inde Romani propius pacata loca, & ad montem Victoriæ caſtra cōmuniuere. Eò Cn. Scipio cum omnibus copijs, & Aſdrubal Giſgonis filius, tertius Carthaginienſium dux cum exercitu iuſto aduenit: contraq́ caſtra Romana trans fluuium omnes conſedere. P. Scipio cū expeditis clàm profectus ad loca circà uiſenda, haud fefellit hoſtes: oppreſsiſſentq́ eum in patentibus campis, ni tumulum in propinquo cepiſſet. ibi quoq; circumſeſſus B aduentu fratris, obſidione eximitur. Caſtulo urbs Hiſpaniæ ualida ac nobilis, & adeò coniuncta ſocietate Pœnis, ut uxor inde Annibali eſſet, ad Romanos defecit. Carthaginienſes Illiturgi oppugnare adorti, quia præſidium ibi Romanum erat. uidebātur q́ inopia eum locum maximè expugnaturi. Cn. Scipio, ut ſocijs præſidioq́ ferret opem, cum legione expedita profectus, inter bina caſtra cum magna cęde hoſtium urbem eſt ingreſſus. & poſtero die eruptione æquè felici pugnauit, ſupra duodecim millia hominum cæſa duobus prælijs: plus decē millia capta, cum ſex & triginta militaribus ſignis. ita ab Illiturgi receſſum eſt obſidione. Bigerra inde urbs (ſocia & hęc Romanorū erat) à Carthaginienſibus oppugnari cœpta eſt. Eam obſidionem ſine certamine adueniens Cn. Scipio ſoluit. Ad Mundam exinde caſtra Punica mota. Et Romani eò cōfeſtim ſecuti ſunt. Ibi ſignis collatis pugnatū per quatuor fermè horas, egregieq́ uincētibus Romanis ſignum receptui eſt datum, quod Cn. Scipionis femur tragula cōfixum erat: pauorq́ circa eum ceperat milites, ne mortiferū eſſet uulnus. Cæterum haud dubiū fuit, quin, niſi ea mora interueniſſet, caſtra eo die Punica capi potuerint. iam enim non milites ſolum, ſed elephanti etiam uſq; ad uallum acti erant: ſuperq́ ipſo nouem & triginta elephanti pilis cōfixi. Hoc quoq; prælio ad duodecim millia hominū dicunt cæſa: propè tria millia capta, cum ſignis militaribus ſeptem & quinquaginta. Ad Auringen inde urbem Pœni receſſere. & ut territis inſtaret, ſecutus Romanus. Ibi iterū Scipio lecticula in aciem illatus conflixit. nec dubia uictoria fuit: minus tamen dimidio hoſtiū, quàm antea, quia pauciores ſuperfuerant qui pugnarent, occiſum. Sed gens nata inſtaurandis reparandisq́ bellis, Magone ad cōquiſitionē militū fratre miſſo, breui repleuit exercitū: animosq́ ad tentandū de integro certamen fecit. Alij pleriq; milites, ſicut pro parte toties intra paucos dies uicta, eiſdem animis quibus prius, eodeq́ euentu pugnauere. plus octo millia hominum cæſa: haud multo minus q̃ mille capta, & ſigna militaria LVIII. & ſpolia plurima Gallica fuere: annuli aurei, torques armillæq́ magnus numerus. duo etiā inſignes reguli Gallorū (Mœnicapto & Ciuiſmaro nomina erāt) eo prelio cecide-

A ceciderunt. octo elephanti capti, tres occiſi. Cum iam res proſperæ in Hiſpania eſſent, uerecundia Romanos tandē cepit: Saguntū oppidū, quod cauſa belli eſſet, octauū iam annum ſub hoſtiū poteſtate eſſe. itaq; id oppidum ui pulſo præſidio Punico receperūt: cultoribusq; antiquis quos uis reliquerat belli, reſtituerunt. & Turdetanos qui cōtraxerant eis cum Carthaginienſibus bellū, in poteſtatē redactos ſub corona uēdiderunt, urbemq; eorum deleuere. Hæc in Hiſpania Q. Fabio, M. Claudio COSS. geſta. Romę cum tribuni plebis noui magiſtratū iniſſent, extemplò cenſoribus P. Furio & M. Attilio à L. Metello trib. ple. dies dicta ad populū eſt. quæſtorē eum proximo anno ademPto equo tribu mouerant, atq; ærarium fecerant, propter cōiurationem deſerendæ Italiæ ad Cannas factā. ſed nouem tribunorū auxilio uetiti cauſam in magiſtratu dicere, dimiſsiq; fuerant. Ne luſtrum perficerent, mors prohibuit P. Furij. M. Attilius magiſtratu ſe abdicauit. Cōſularia comitia habita à Q. Fabio Maximo COS. creati cōſules ambo abſentes, Q. Fabius Maximus cōſulis filius, & T. Sempronius Gracchus iterū. Prętores fiunt M. Attilius, & qui tum ædiles curules erant: P. Sempronius Tuditanus, & Cn. Fuluius Centimalus, & M. Æmylius Lepidus. Ludos ſcenicos per quatriduum eo anno primùm factos ab curulibus ædilibus, memorię proditur. Ædilis Tuditanus hic erat, qui ad Cannas, pauore alijs in tanta clade torpentibus, per medios hoſtes erupit. Comitijs perfectis ab Q. Fabio COS. deſignati cōſules Romam accerſiti magiſtratum inierunt: ſenatumq; de bello ac prouincijs ſuis prætorūq;, & de exercitibus quibus quique præeſſent, cōſuluerūt. Itaq; prouinciæ atq; exercitus diuiſi. Bellum undecūq; cum Annibale cōſulibus mandatum, & exercitus unus quem ipſe Sempronius habuerat, alter quem Fabius COS. eæ binæ erant legiones. M. Æmylius Pr. cuius peregrina ſors erat, iuriſdictionem Attilio collegæ prætori urbano mandarat, ut Luceriam prouinciā haberet, legionesq; duas, quibus Q. Fabius qui tum cōſul erat, prætor præfuerat. præ-

B tori Sempronio prouincia Ariminū, Cn. Fuluio Sueſſula, cum binis item legionibus euenerūt: ut Fuluius urbanas legiones duceret, Tuditanus à M. Pomponio acciperet. Prorogata imperia prouinciæq;, M. Claudio Sicilia, finibus eis quibus regnū Hieronis fuiſſet, Lentulo Propr. prouincia uetus: T. Octacilio claſsis, exercitus nulli additi noui: M. Valerio Græcia Macedoniaq;, cum legione & claſſe, quam haberet: Q. Mutio cum uetere exercitu (duæ autem legiones erant) Sardinia: C. Terētio cum legione una, cui iam diu præerat, Picenū. Scribi præterea duæ legiones urbanæ iuſſæ, & uiginti millia ſociorū. His ducib. his copijs aduerſus multa ſimul aut mota, aut ſuſpecta bella munierunt Romanū imperium. Conſules duabus urbanis legionibus ſcriptis, ſupplementoq; in alias lecto, priusq; ab urbe mouerent prodigia, procurarunt, quæ nūciata erāt. Murus ac portæ tactæ, & Ariciæ etiā Iouis ædes de cęlo tacta fuerat. Et alia ludibria oculorū auriūq; credita pro ueris. nauium longarū ſpecies in flumine Tarracinę, quæ nullę erant, uiſæ. & in Iouis Vicilini tēplo, quod in Coſſano agro eſt, arma cōcrepuiſſe: & flumen Amiterni cruentū fluxiſſe. His procuratis ex decreto pontificū, profecti conſules, Sempronius in Lucanos, in Apuliam Fabius. Pater filio legatus ad Sueſſulam in caſtra uenit. cum obuiā filius progrederetur, lictoresq; uerecūdia maieſtatis eius taciti anteirent, nō ſummouentes patrē, præter undecim faſces equo præuectus ſenex, ut cōſul animaduertere proximū lictorē iuſsit, & is ut deſcenderet ex equo, inclamauit: tum demum deſiliens, Experiri (inquit) uolui fili, ſatin' ſcires cōſulē te eſſe. In ea caſtra Claſſius Altinius Arpinas clàm nocte cū tribus ſeruis uenit, promittēs, ſi ſibi prēmio foret, ſe Arpos proditurū eſſe. Cum eam tunc rem ad conſiliū retuliſſet Fabius, alijs pro trāſfuga uerberādus necādusq; uideri, ancipitis animi cōmunis hoſtis: qui poſt Cannēſem cladē, tanq; cum fortuna fidem ſtare oporteret, ad Annibalē diſceſsiſſet, traxiſſetq; ad defectionē Arpos: tum poſteaquā res Romana contra ſpem uotaq; eius uelut reſurgeret, turpius uideatur nouam referre proditionem: ut proditio pro ſeptemuirali iudicio eſſet, ſemperq; aliud ſentiret. infidus ſocius, uanus hoſtis, ad Faleriorum, Pyrrhi'ue proditorem, tertium transfugis documentū eſſet. Contra ea cōſulis pater Fabius, tem-

porum oblitos homines in medio ardore belli, tanꝙ in pace libera de quoq; arbitrari A
& agere, aiebat: cum illud potius agendũ atq; eis cogitandum ſit, ſi quo modo fieri poſ
ſit, ne qui ſocij à populo Romano deſciſcant, & nõ uocitent. documentum autem du-
cant ſtatui oportere, ſi quis reſipiſcat, & antiquã ſocietatẽ reſpiciat. quòd ſi abire ab Ro
manis liceat, redire ad eos nõ liceat, cui dubium eſſe, quin breui deſerta ab ſocijs Roma
na res fœderibus Punicis omnia in Italia iuncta uiſura ſit? Se tamen nõ eum eſſe, qui Al
tinio fidei quicquam cenſeat habendum, ſed mediam cõſecuturum conſilij uiam. neq;
eum pro hoſte, neq; pro ſocio in præſentia habitum, libera cuſtodia haud procul à ca-
ſtris placere in aliqua fida ciuitate ſeruari per belli tempus. perpetrato bello, tum cõſul
tandum, utrum defectio prior plus merita ſit pœnæ, an hic reditus ueniæ. Fabio aſſen-
ſum eſt. catenisq; ligatus, traditus & ipſe & comites: & auri ſatis magnũ pondus, quod
ſecum tum attulerat, ei ſeruari iuſſum. Calibus eum interdiu ſolutum cuſtodes ſeque-
bant, nocte clauſum aſſeruabant. Arpis domi primùm deſiderari, quæriq; eſt cœptus:
dein fama per totã urbẽ uulgata, tumultũ pro principe amiſſo fecit: metuq; rerum no-
uarum extẽplò nuncij ad Annibalẽ miſsi. Quibus nequaquã offenſus Pœnus, quia &
ipſum ut ambiguę fidei uirum ſuſpectũ iampridẽ habebat, & cauſam nactus erat tam
ditis hominis bona poſsidendi, uendendiq;. cæterum ut iræ magis, ꝙ auaritiæ datum
crederent homines, crudelitati quoq; grauitatẽ addidit: cõiugemq; eius ac liberos in ca
ſtra accitos, quæſtione prius habita, primùm de fuga, deinde quantũ auri argentiq; do
mi relictum eſſet: ſatis cognitis omnibus, uiuos cõbuſsit. Fabius ab Sueſſula profectus,
Arpos primùm inſtitit oppugnare. ubi cum à mille ferè paſsibus caſtra poſuiſſet, con-
templatus ex propinquo ſitum urbis mœniaq;: quæ pars tutiſsima mœnibus erat, qua
maximè neglectã cuſtodia uidit, ea potiſsimũ aggredi ſtatuit. Cõparatis omnibus quæ
ad urbes oppugnandas uſui ſunt, centurionum robora ex toto exercitu delegit, tribu-
nosq; uiros fortes eis præfecit: & milites ſexcentos, quantum ſatis uiſum eſt, attribuit: B
eosq;, ubi quartæ uigilię ſignum ceciniſſet, ad eum locum ſcalas iuſsit ferre. Porta ibi hu
milis & anguſta erat, uia in frequenti per deſertã partem urbis. eam portam ſcalis prius
tranſgreſſos, ad murũ pergere, & ex interiore parte clauſtra refringere iubet: & tenen-
tes partem urbis, cornu ſignum dare, ut cæteræ copiæ admouerent. parata omnia atq;
inſtructa ſeſe habiturũ. Ea impigrè facta: & quod impedimentũ agentibus fore uideba
tur, id maximè ad fallendum iuuit. Imber à nocte media coortus cuſtodes, uigilesq; di-
lapſos è ſtationibus ſuffugere in tecta coegit: ſonituq; primo largioris procellæ ſtrepi-
tum demolientiũ portã, exaudiri prohibuit: lentior deinde æqualiorq; accidens auri-
bus, magnã partẽ hominũ ſopiuit. Poſteaq; portã tenuerunt, cornicines in uia paribus
interuallis diſpoſitos canere iubent, ut cõſulem excirent. Id ubi factum ex cõpoſito eſt,
ſigna efferri conſul iubet: ac paulo ante lucem per effractã portã urbem ingredit. Tum
demum hoſtes excitati ſunt, iam & imbre cõquieſcente, & propinqua luce. Præſidium
in urbe erat, Annibalis quinq; millia fermè armatorũ: & ipſi Arpini tria millia hominũ
armabant. eos primos Pœni, ne quid ab tergo fraudis eſſet, hoſti oppoſuerunt. Pugna
tum primò in tenebris anguſtisq; uijs eſt: cum Romani nõ uias tantum, ſed tecta etiam
proxima portæ occupaſſent, ne peti ſupernè ac uulnerari poſſent. Cogniti inter ſe qui-
dam Arpiniq; & Romani, atq; inde colloquia cœpta fieri: percunctantibus Romanis
quid ſibi uellent Arpini? quã ob noxã Romanorũ, quod ob meritũ Pœnorũ, pro alie-
nigenis ac barbaris Italici aduerſus ueteres ſocios Romanos bellũ gererẽt? & uectigalẽ
ac ſtipendiariã Italiã Africæ facerẽt? Arpinis purgãtibus, ignaros omniũ ſe uenũ à prin
cipibus datos, penè captos oppreſſosq; à paucis eſſe. Initio orto plures cũ plurib. collo
qui. poſtremò prętor Arpinus ab ſuis ad cõſulem deductus, fideq; data inter ſigna aci-
esq;, Arpini repẽtè pro Romanis aduerſus Carthaginiẽſes arma uerterũt. Hiſpani quo
que paulo minus mille homines, nihil prętereà cũ cõſule pacti, ꝙ ut ſine fraude Punicũ
emitteretur præſidium, ad cõſulem tranſtulerunt ſigna. Carthaginiẽſibus portæ pate-
factæ, emiſsiq; cum fide incolumes ad Annibalem, Salapiam uenerunt. Arpi ſine clade
ullius,

A ullius, præterquã unius ueteris proditoris, noui perfugæ, reſtituti Romanis. Hiſpanis
duplicia cibaria dari iuſſa, operaq́ eorũ forti ac fideli perſæpe reſpublica uſa eſt. Cum
cõſulum alter in Apulia, alter in Lucanis eſſet: equites CXII nobiles Cãpani per ſpeciẽ
prędandi ex hoſtiũ agro, permiſſu magiſtratuũ ab Capua profecti, ad caſtra Romana
quæ ſuper Sueſſulam erant, uenerunt. ſtationi militum qui eſſent dixerunt, colloqui ſe
cum prætore uelle. Cn. Fuluius caſtris præerat. cui ubi nunciatum eſt, X ex eo numero
iuſsis inermibus deduci ad ſe, ubi quæ poſtularent audiuit: (nihil autẽ aliud petebãt, ꝗ
ut Capua recepta bona ſibi reſtituerent) in fidem omnes accepti. Et ab altero prætore
Sempronio Tuditano oppidũ Citernum expugnatum. amplius ſeptem millia homi-
num capta, & æris argentiq́ ſignati aliquantũ. Romæ fœdum incendium per duas no-
ctes, ac diem unum tenuit, ſolo æquata omnia inter Salinas ac portã Carmentalẽ cum
Æquimelio Iugarioq́ uico: in tẽplis Fortunæ ac matris Matutæ & Spei extra portam,
latè uagatus ignis ſacra profanaq́ multa abſumpſit. Eodem anno P. & Cn. Cornelij, cũ
in Hiſpania res proſperæ eſſent, multosq́ & ueteres reciperent ſocios, & nouos adijce-
rent, in Africam quoq; ſpem extenderunt. Syphax erat rex Numidarũ, ſubitò Cartha-
ginienſibus hoſtis factus. ad eum centuriones tres legatos miſerunt, qui cum eo amici-
tiam ſocietatemq́ facerent: & pollicerent, ſi perſeueraret urgere bello Carthaginiẽſes,
gratã eam rem fore ſenatui populoq́ Romano: & adnixuros, ut in tẽpore, & bene cu-
mulatã gratiã referant. Grata ea legatio barbaro fuit. collocutusq́ cum legatis de ratio-
ne belli gerẽdi, ut ueterũ militũ uerba audiuit, ꝗ multarum rerum ipſe ignarus eſſet, ex
cõparatione tam ordinatæ diſciplinæ animaduertit. Tum primùm, ut pro bonis ac fi-
delibus ſocijs facerent, orauit, ut duo legationem referrent ad imperatores ſuos: unus
apud ſeſe magiſter rei militaris remaneret. rudem ad pedeſtria bella Numidarũ gẽtem
eſſe, equis tantũ habilẽ. Ita iam inde à principijs gẽtis maiores ſuos bella geſsiſſe, ita ſe à
pueris inſuetos. ſed habere hoſtẽ pedeſtri fidentem marte, cui ſe æquari robore uirium
B uelit. & ſibi pedites cõparandos eſſe: & ad id multitudine hominũ regnum abundare.
ſed armãdi ordinãdiq́ & inſtruẽdi eos, artẽ ignorare. omnis, uelut fortè cõgregata tur-
ba ſua inſcia, ac temeraria eſſet. Facturos ſe in pręſentia quod uellet, legati reſpõderunt:
fide accepta, ut remitteret extẽplò eum, ſi imperatores ſui nõ cõprobaſſent factum. Q.
Statorio nomen fuit, qui ad regẽ remãſit. Cum duobus Romanis relata Numida, lega-
tosq́ in Hiſpaniã miſit ad capiendã fidem ab imperatoribus Romanis. ijſdem manda-
uit, ut protinus Numidas, qui intra portas, ſeu præſidia Carthaginienſium auxiliares
eſſent, ad tranſitionẽ perlicerent. Et Statorius ex multa iuuentute regi pedites conſcri-
pſit: ordinatosq́ proximè morẽ Romanũ inſtruendo, & decurrendo ſigna ſequi, & ſer-
uare ordines docuit: & operi, alijsq́ inſtitutis militaribus ita aſſuefecit, ut breui rex nõ
equiti magis fideret, ꝗ pediti: collatisq́ æquo cãpo ſignis iuſto prælio Carthaginiẽſem
hoſtem ſuperaret. Romanis quoq; in Hiſpania legatorũ regis aduentus magno emo-
lumento fuit. namq; ad famam eorum tranſitiones crebræ ab Numidis cœptę fieri. Ita
cum Syphace Romanis iuncta amicitia eſt. Quod ubi Carthaginienſes acceperunt, ex-
templò ad Galam in parte altera Numidię (Maſſyla ea gens uocatur) regnantẽ legatos
mittũt. Filiũ Gala Maſaniſſam habebat, ſeptẽ & decem annos natũ, cęterũ iuuenem ea
indole, ut iam tum appareret, eius regnũ opulentius ꝗ quod accepiſſet, facturũ. Lega-
ti quoniam Syphax ſe Romanis iunxiſſet, ut potentior ſocietate eorum aduerſus reges
populosq́ Africæ eſſet, docent: melius fore Galæ quoq; Carthaginienſibus iungi quã-
primum, antequam Syphax in Hiſpaniam, aut Romani in Africam tranſeant: opprimi
Syphacem, nihildum præter nomen ex fœdere Romano habentem, poſſe. Facile per-
ſuaſum Galæ, filio depoſcente id bellum, ut exercitum mitteret. Qui Carthaginienſiũ
legionibus coniunctis, magno prælio Syphacem deuicit. XXX millia eo prælio ho-
minum cæſa dicuntur. Syphax cum paucis equitibus in Mauruſios ex acie Numidas
(extremi prope Oceanum aduerſus Gadeis colunt) refugit: affluentibus que ad fa-
mam eius undique barbaris, ingenteis breui copias armauit. cum quibus antequam
in Hi-

in Hiſpaniam anguſto diremptam freto traijceret, Maſaniſſa cum uictore exercitu ad- A uenit. isq; ibi cum Syphace ingenti gloria per ſe ſine ullis Carthaginienſium opibus geſſit bellum. In Hiſpania nihil memorabile geſtum, prӕterquā quòd Celtiberûm iuuentutem eadem mercede, quӕ pacta cum Carthaginienſibus erat, imperatores Romani ad ſe perduxerunt: & nobiliſsimos Hiſpanos ſupra CCC inde in Italiam ad ſolicitãdos populares, qui inter auxilia Annibalis erant, miſerunt. Id modò eius anni in Hiſpania ad memoriam inſigne eſt, quòd mercenarium militem in caſtris neminem antè, quàm tum Celtiberos, Romani habuerunt.

DECADIS TERTIAE LIBER V.

P. Cornelius Scipio, poſtea Africanus, ante legitimos annos ӕdilis factus eſt. Annibal urbē Tarentū prӕter arcem per Tarentinos iuuenes, qui ſe noctu uenatū ire ſimulauerant, cepit. Ludi Apollinares ex Martij carminibus, quibus Cannenſis clades prӕdicta fuerat, instituti ſunt. A` Q. Fuluio & Ap. Claudio Coſſ. aduerſus Hannonē Pœnorum ducem proſperè pugnatū eſt. T. Sempronius Gracchus procos. ab hoſpite ſuo Lucano in inſidias ductus, à Magone interēptus eſt. Centenius Penula, qui centurio militauerat, cū petiſſet à ſenatu, ut ſibi exercitus daretur, pollicitusq; eſſet, ſi hoc impetraſſet, de Annibale uictoriam: octo millibus acceptis militū dux factus conflixit acie cum Annibale, qui cum exercitu eum cecidit. Cn. Fuluius pr. malè aduerſus Annibalem pugnauit: in quo prӕlio hominū ſexdecim millia ceciderunt: ipſe cum equitibus ducentis effugit. Capua obſeſſa eſt à Q. Fuluio, & ab Ap. Claudio COSS. Claudius Marcellus Syracuſas expugnauit anno tertio, & ingentem ſe uirū geſſit. in eo tumultu urbis captӕ, Archimedes intentus formis quas in puluere deſcripſerat, interfectus eſt. P. & Cn. Scipiones in Hiſpania tot tantarumq; rerum feliciter geſtarum triſtem exitum tulerunt, propè cum totis exercitibus cӕſi anno octauo, quàm in Hiſpaniam ierant. amiſſaq; eius prouinciӕ poſſeſsio foret, niſi L. Martij equitis Romani uirtute & induſtria contractis exercituum reliquijs, eiuſdem hortatu bina caſtra hoſtium expugnata eſſent. ad triginta ſeptem millia cӕſa, ex mille octingentis prӕda ingens capta. dux Martius appellatus eſt.

DVM hӕc in Africa atq; in Hiſpania geruntur, Annibal in agro Tarentino ӕſtatem cōſumpſit, ſpe per proditionem urbis Tarentinorū potiundę. ipſorum interim Salentinorum ignobiles urbes ad eum defecerunt. Eodem tempore in Brutijs ex XII populis, qui anno priore ad Pœnos deſciuerant, Conſentini & Thurini in fidem populi Rom. redierunt. & plures rediſſent, ni L. Pomponius Veientanus prӕfectus ſociûm, proſperis aliquot populationibus in agro Brutio iuſti ducis ſpeciem nactus, tumultuario exercitu coacto B cum Hannone conflixiſſet. Magna ibi uis hominum, ſed inconditӕ turbӕ agreſtium ſeruorumq; cӕſa, aut capta eſt. minimumq; iacturӕ fuit, quòd prӕfectus inter cӕteros eſt captus, & tum temerariӕ pugnӕ autor & antè publicanus, omnibus malis artibus & reip. & ſocietatibus infidus, damnoſusq;. Sempronius COS. in Lucanis multa prӕlia parua, haud ullum dignum memoratu fecit: & ignobilia oppida Lucanorum aliquot expugnauit. Quo diutius trahebatur bellum, & uariabant ſecūdę aduerſęq; res, nō fortunā magis q̃ animos hominū: tāta religio, & ea magna ex parte externa, ciuitatē inceſſit, ut aut homines, aut dij repentè alij uiderentur facti. nec iam in ſecreto modo atq; intra parietes ac poſtes contēnebantur Romani ritus: ſed in publico etiā ac foro Capitolioq; mulierū turba erat, nec ſacrificantium nec precantiū deos patrio more. Sacrificuli ac uates ceperant hominū mentes. quorū numerū auxit ruſtica plebs, ex incultis diutino bello infeſtisq; agris egeſtate & metu in urbem cōpulſa: & quӕſtus ex alieno errore facilis, quem uelut ex cōceſſӕ artis uſu exercebant. Primò ſecretӕ bonorū indignationes exaudiebãtur, deinde ad patres etiam, & ad publicā querimoniā exceſsit res. Incuſati grauiter ab ſenatu ędiles triūuiriq; capitales, quod nō prohiberent: cum emoueri eam multitudinē è foro, ac diſijcere apparatus ſacrorū conati eſſent, haud procul abfuit quin uiolarent. Vbi potentius iam eſſe id malū apparuit, q̃ ut minores per magiſtratus ſedaretur: M. Æmylio Pr. urbis negotium ab ſenatu datum eſt, ut & his religionibus populum liberaret. Is & in concione ſenatuſcōſultum recitauit, & edixit, ut quicunq; libros uaticinos precationeſue, aut artem ſacrificandi cōſcriptam haberet, eos libros omneis literasq; ad ſe ante Calen. Aprilis deferret: neu quis in publico ſacroue loco, nouo aut externo ritu ſacrificaret. Et aliquot publici ſacerdotes mortui eo anno ſunt: L. Cornelius Lentulus PONTIFEX MAXIMVS, & C. Papyrius C. F. Maſſo pontifex, & P. Furius Philus augur, & C. Papyrius Lucius Fuluius Maſſo decemuir ſacrorum. In Lentuli locum Marcus Cornelius Cethegus, in Papyrij Cneus Seruilius Cepio, pontifices ſuffecti ſunt, augur creatus L. Quintius Flaminius, decemuir ſacrorum

A crorum L. Cornelius Lentulus. Comitiorum conſularium iam appetebat tempus, ſed quia conſules à bello intentos auocare nō placebat, T. Sempronius COS. comitiorum cauſa dictatorem dixit C. Claudium Centonem. ab eo magiſter equitum eſt dictus Q. Fuluius Flaccus. Dictator primo comitiali die creauit conſules, Q. Fuluium Flaccum magiſtrū equitū, & Ap. Claudiū Pulchrū, cui Sicilia prouincia in prætura fuerat. Tum prætores creati Cn. Fuluius Flaccus, Claudius Nero, M. Iunius Syllanus: P. Cornelius Sulla comitijs perfectis, dictator magiſtratu abijt. Ædilis curilis fuit eo anno cum M. Cornelio Cethego, P. Cornelius Scipio, cui pòſt Africanus fuit cognomen. Huic petenti ædilitatem cum obſiſterent tribuni plebis, negantes rationem eius habendam eſſe, quòd nondum ad petendū legitima ætas eſſet: Si me, inquit, omnes Quirites ędilem facere uolunt, ſatis annorum habeo. Tanto inde fauore ad ſuffragium ferendum in tribus diſcurſum eſt, ut tribuni repentè incœpto deſtiterint. Aedilitia largitio hęc fuit. Ludi Romani pro temporis illius copijs magnificè facti, & diem unum inſtaurati, & congij olei in uicos ſingulos dati. L. Villius Tappulus & M. Fundanius ædiles plebeij aliquot matronas apud populum probri accuſarunt: quaſdam ex eis dānatas in exilium egerunt. Ludi plebeij per biduum inſtaurati, & Iouis epulum fuit ludorū cauſa. Q. Fuluius Flaccus tertium, Ap. Claudius conſulatum ineunt. Et prætores prouincias ſortiti ſunt: P. Cornelius Sulla urbanam & peregrinā, quæ duorum antè ſors fuerat: Cn. Fuluius Flaccus Apuliam, Claudius Nero Sueſſulā, M. Iunius Syllanus inter cōſules. Conſulibus bellum cum Annibale, & binæ legiones decretę. alter à Q. Fabio ſuperioris anni cōſule, alter à Fuluio Centimalo acciperet. Prætorū, Fuluij Flacci, quæ Lucerię ſub Aemylio Pr. Neronis Claudij, quæ in Piceno ſub C. Terentio fuiſſent, legiones eſſent. ſupplementum in eas quiſq; ſcriberet ſibi. M. Iunio inter cōſules legiones urbanæ prioris anni datæ. T. Sempronio Graccho & P. Sempronio Tuditano imperium prouin-

B ciæq; Lucani & Gallia cum ſuis exercitibus prorogatæ. item P. Lentulo, quà uetus prouincia in Sicilia eſſet, M. Marcello Syracuſæ, & quà Hieronis regnū fuiſſet, T. Octacilio claſsis, Græcia M. Valerio, Sardinia Q. Mutio Scæuolę, Hiſpaniæ P. & Cn. Cornelijs. Ad ueteres exercitus duæ urbanæ legiones à cōſulibus ſcriptę, ſummaq; triū & uiginti legionū eo anno effecta eſt. Delectū cōſulum M. Poſthumij Pyrgenſis cū magno propè motu rerum factum impedijt. Publicanus erat Poſthumius, qui multis annis parem fraude auaritiaq; neminem in ciuitate habuerat, præter L. Pomponiū Veientanū, quem populātem temerè agros in Lucanis, ductu Hannonis priore anno ceperāt Carthaginiēſes. Hi, quia publicum periculum erat à ui tempeſtatis in ijs quæ portarentur ad exercitus, & ementiti erant facta naufragia, & ea ipſa quæ uera renunciauerant, fraude ipſorū facta erant, nō caſu: in ueteres quaſſataſq; naues paucis, & parui precij rebus impoſitis, cum merſiſſent eas in alto, exceptis in præparatas ſcaphas nautis, multiplices fuiſſe merces ementiebantur. Ea fraus indicata M. Æmylio Pr. priore anno fuerat, ac per eum ad ſenatū delata, nec tamen ullo ſenatuſconſulto notata: quia patres ordinem publicanorū in tali tempore offenſum nolebant. populus ſeuerior uindex fraudis erat. excitatiq; tādem duo tribuni plebis Sp. & L. Caruilij, cum rem inuiſam infamemq; cernerent, ducentum millium æris multam M. Poſthumio dixerunt. cuius certandæ cum dies adueniſſet, cōciliumq; tam frequens plebis adeſſet, ut multitudinē area Capitolij uix caperet: perorata cauſa, ſpes una uidebatur eſſe, ſi C. Seruilius Caſca trib. pleb. qui propinquus cognatusq; Poſthumio erat, prius quàm ad ſuffragiū tribus uocarentur, interceſsiſſet. Teſtulis datis, tribuni populū ſummouerūt: ſitellaq; allata eſt, ut ſortirentur, ubi Latini ſuffragiū ferrēt. Interim publicani Caſcæ inſtare, ut cōcilio diē eximeret. populus reclamare. & forte in cornu primus ſedebat Caſca, cui ſimul metus pudorq; animum uerſabat. Cum in eo parum præſidij eſſet, turbandæ rei cauſa publicani per uacuum ui ſummo occupato loco in eos irruperūt, iurgantes ſimul cum populo tribuniſq;. Nec procul dimicatione res erat, cū Fuluius cōſul tribunis, Nōne uidetis, inquit, uos in ordinē coactos eſſe; & rem ad ſeditionem ſpectare; ni properè dimittitis plebis

concilium,

cilium. Plebe dimiſſa, ſenatus uocatur, & conſules referunt de cõcilio plebis turbato ui A atq; audacia publicanorum. M. Furiũ Camillum, cuius exilium ruina urbis ſecuta fuerit, damnari ſe ab ingratis ciuibus paſſum eſſe. Decemuiros ante eum, quorum legibus ad eam diem uiuerent, multos poſtea principes ciuitatis iudicium de ſe populi paſſos. Poſthumium Pyrgenſem ſuffragium populo per uim extorſiſſe, concilium plebis ſuſtuliſſe, tribunos in ordinem coegiſſe, contra populum Romanum aciem introduxiſſe, locum occupaſſe, ut tribunos à plebe intercluderet: tribus in ſuffragiũ uocari prohiberet. nihil aliud à cæde ac dimicatione continuiſſe homines, niſi patientiam magiſtratuum, quod ceſſerint in præſentia furori atque audaciæ paucorum: uinci que ſe ac populum Romanum paſsi ſint: & comitia quæ reus ui atque armis prohibiturus erat, ne cauſa quærentibus dimicationem daretur, uoluntate ipſius ſuſtulerint. Hæc cum ab optimo quoque pro atrocitate rei acta eſſent, uimq; eam contra rempublicam pernicioſo exemplo factam ſenatus decerneret: confeſtim Caruilij tribuni plebis omiſſa mulctæ certatione, rei capitalis diem Poſthumio dixerunt: ac ni uades daret, prehendi à uiatore, atq; in carcerem duci iuſſerunt. Poſthumius uadibus datis, nõ affuit. Tribuni uocauerunt plebem, quæ ita ſciuit. Si M. Poſthumius ante Calend. Maias non prodiſſet, citatusq; eo die non reſpõdiſſet, neque excuſatus eſſet, uideri eum in exilio eſſe: bonaq; eius uenire, ipſi aqua & igni placere interdici. Singulis deinde eorum qui turbæ ac tumultus concitatores fuerant, rei capitalis diem dicere, ac uades poſcere cœperunt. primò non dantes, deinde etiam eos qui dare poſſent, in carcerem conijciebant. cuius rei periculum uitantes, plerique in exilium abierunt. Hunc fraus publicanorum, deinde fraudem audacia protegens, exitum habuit. Comitia inde pontifici maximo creando ſunt habita. Ea comitia nouus pontifex M. Cornelius Cethegus habuit. Tres ingenti certamine petierunt: Q. Fuluius Flaccus COS. qui & antè bis conſul & cenſor fuerat: & T. Manlius Torquatus, & ipſe duobus conſularibus & cenſura inſignis: & Licinius B Craſſus, qui ædilitatẽ curulem petiturus erat. Hic ſenes honoratosq; iuuenis in eo certamine deuicit. Ante hunc intra centum annos & uiginti nemo, præter P. Cornelium Caluſſam pontifex maximus creatus fuerat, qui ſella curuli non ſediſſet. Conſules cum ægrè delectum conficerent, quod inopia iuniorum non facile in utrunque, ut & nouæ urbanæ legiones, & ſupplementum ueteribus ſcriberetur, ſufficiebat: ſenatus abſiſtere eos incœpto uetuit, & triumuiros binos creari iuſsit: alteros qui citra, alteros qui ultra quinquageſimum lapidem in plateis foriſq;, & in conciliabulis omnem copiam ingenuorum inſpicerent: & ſi qui roboris ſatis ad ferenda arma habere uiderentur, etiamſi nondum militari ætate eſſent, milites facerent. Tribuni plebis, ſi ijs uideretur, ad populum ferrent: ut qui minores ſeptem & decem annis ſacramento dixiſſent, ijs perinde ſtipendia procederent, ac ſi ſeptem & uiginti annorum, aut maiores, milites facti eſſent. Ex hoc ſenatus conſulto creati triumuiri bini conquiſitionem ingenuorum per agros habuerunt. Eodem tempore ex Sicilia literæ M. Marcelli de poſtulatis militum, qui cum P. Lentulo militabant, in ſenatu recitatæ ſunt. Cannenſis reliquiæ cladis is exercitus erat, relegatus in Siciliam, ſicut antè dictum eſt, ne ante Punici belli finem in Italiam reportaretur. Hi permiſſu Lentuli primores equitum centurionumq;, & robora ex legionibus peditum legatos in hyberna ad M. Marcellum miſerunt. è quibus unus poteſtate dicendi facta. Conſulem te M. Marcelle in Italiam adiſſemus, cum primum de nobis, etſi nõ iniquum, certè triſte ſenatuſconſultum factum eſt: niſi hoc ſperaſſemus, in prouinciam nos morte regum turbatã ad graue bellum aduerſus Siculos ſimul Pœnosq; mitti: & ſanguine noſtro uulneribusq; magiſtratus ſatisfacturos eſſe: ſicut patrum memoria qui capti à Pyrrho ad Heracleam erant, aduerſus Pyrrhum ipſum pugnantes ſatisfecerunt. quanq; quod ob meritũ noſtrum ſuccenſuiſtis Patres cõſcripti nobis, aut ſuccenſetis? Ambos mihi conſules, & uniuerſum ſenatũ intueri uideor, cum te M. Marcelle intueor. quẽ ſi ad Cannas conſulẽ habuiſſemus, melior & reip. & noſtra fortuna eſſet. Sine quæſo priusq; de cõditione noſtra queror, noxam cuius arguimur,

A mur,nos purgare.Si nõ deûm ira,nec fato,cuius lege immobilis rerum humanarũ ordo ſeritur,ſed culpa perijmus ad Cannas,cuius tandẽ ea culpa fuit? militum,an imperatorum? Equidem miles nihil unquã dicã de imperatore eo,cui præſertim gratias ſciam ab ſenatu actas,quòd nõ deſperauerit de republica, cui poſt fugã actam ſit per omneis annos prorogatum imperium.Cæteros item ex reliquijs cladis eius,quos tribunos militum habuimus,honores petere & gerere,& prouincias obtinere audiuimus. An uobis ueſtrisq; liberis ignoſcitis facile patres cõſcripti, in hæc uilia capita ſæuitis? & cõſuli primoribusq; alijs ciuitatis fugere,cum ſpes alia nulla eſſet,turpe nõ fuit? milites utiq; morituros in aciem miſiſtis? Ad Alliam propè omnis exercitus fugit:ad Furcas Caudinas ne expertus quidem certamen,arma tradidit hoſti (ut alias pudendas clades exercituum taceã)tamen tantum abfuit ab eo ut illa ignominia ijs exercitibus inureretur,ut & urbs Roma per eum exercitũ,qui ab Allia Veios transfugerat,recuperaret,& Caudinæ legiones quæ ſine armis redierant Romã,armatæ remiſſæ in Samnium, eundem illum hoſtem ſub iugum miſerint,qui hac ſua ignominia lætatus fuerat.Cannenſem uerò quiſquã exercitum fugæ,aut pauoris inſimulare poteſt? ubi plus quinquaginta millia hominũ ceciderunt? unde cõſul cum equitibus quinquaginta fugit? unde nemo ſupereſt,niſi quem hoſtis cædendo feſſus reliquit? Cum captiuis redemptio negabatur, nos uulgo homines laudabant,quòd reipublicæ nos ſeruaſſemus: quod ad conſulem Venuſiam rediſſemus,& ſpeciem iuſti exercitus feciſſemus.Nunc deteriore cõditione ſumus,q̃ apud patres noſtros fuerant captiui.quippe illis arma tantum atq; ordo militandi, locusq; in quo tenderent,in caſtris eſt mutatus.quæ tamẽ ſemel nauata reipublicæ opera,& uno felici prælio recuperarunt.nemo eorum relegatus in exiliũ eſt: nemini ſpes emerendi ſtipendia adempta.hoſtis deniq; eſt datus, cum quo dimicantes, aut uitam ſemel,aut ignominiam finirent.Nos,quibus,niſi quod commiſimus ut quiſq; ex
B Cannenſi acie miles Romanus ſupereſſet,nihil obijci poteſt:non ſolum à patria procul Italiaq;,ſed ab hoſte etiam relegati ſumus:ubi ſeneſcamus in exilio, ne qua ſpes, ne qua occaſio abolendæ ignominiæ,ne qua placandę ciuium iræ,ne qua deniq; bene moriendi ſit.Neq; ignominiæ finem,nec uirtutis præmium petimus:modò experiri animum, & uirtutem exercere liceat.laborẽ & periculum petimus,ut uirorũ, ut militum officio fungamur. Bellum in Sicilia iam alterum annũ ingenti dimicatione geritur,urbes alias Pœnus,alias Romanus expugnat.peditum & equitum acies concurrunt.ad Syracuſas terra mariq; res geritur.clamorem pugnantium, crepitumq; armorum exaudimus reſides ipſi ac ſegnes,tanquam nec manus,nec arma habeamus. Seruorum legionibus T. Sempronius COS. toties iam cum hoſte ſignis collatis pugnauit.operæprecium habẽt,libertatem, ciuitatemq;.pro ſeruis ſaltem ad hoc bellum emptis nobis ſimul cõgredi cum hoſte liceat,& pugnando quærere libertatem. Vis tu mari,uis terra,uis acie,uis urbibus oppugnandis experiri uirtutem? aſperrima quæq; ad laborem periculumq; depoſcimus, ut quod ad Cannas faciundum fuit, q̃ primum fiat. quoniam quicquid poſtea uiximus,id omne deſtinatum ignominiæ eſt. Sub hæc dicta ad genua Marcelli procubuerunt.Marcellus id nec iuris,nec poteſtatis ſuæ eſſe dixit.ſenatui ſcripturũ ſe, omniaq; de ſententia patrum facturum eſſe. Hæ literæ ad nouos conſules allatæ,ac per eos in ſenatu recitatæ ſunt.conſultusq; de his literis ita decreuit ſenatus· Militibus qui ad Cannas cõmilitones ſuos pugnantes deſeruiſſent,ſenatui nihil uideri rempublicam cõmittendam eſſe.ſi M.Claudio proconſuli aliter uiderẽ, faceret quod è repub. fideq; ſua duceret:dum ne quis eorum munere uacaret, neu dono militari uirtutis ergò donaretur,neu in Italiam reportaretur,donec hoſtis intra Italiam eſſet. Comitia deinde à prætore urbano de ſenatus ſententia,plebiſq; ſcito ſunt habita:quibus creati ſunt quinqueuiri muris turribusq; reficiendis:& triumuiri bini,uni ſacris conquirendis,doniſq; perſignandis:alteri reficiendis ædibus Fortunæ & Matris Matutæ intra portam Carmentalem,ſed & Spei extra portã,quæ priore anno incendio cõſumptæ fuerant.Tempeſtates fœdæ fuere. In Albano monte biduum continenter lapidibus pluit. tacta de

cœlo multa: duę in Capitolio ędes: uallũ in caſtris multis locis ſupra Sueſſulã, & duo A
uigiles exanimati: murus turresq́; quædã Cumis non ictæ modò fulminibus, ſed etiam
decuſſæ. Reate ſaxum ingens uiſum uolitare: ſol rubere ſolito magis, ſanguineoq́; ſimi-
lis. Horum prodigiorum cauſa diem unum ſupplicatio fuit, & per aliquot dies cõſules
rebus diuinis operam dederunt: & per eoſdem dies ſacrum nouendiale fuit. Cum Ta-
rentinorum defectio iam diu & in ſpe Annibali, & in ſuſpicione Romanis eſſet, cauſa
fortè extrinſecus maturandæ eius interuenit. Phileas Tarentinus diu iam per ſpeciem
legationis Romę cum eſſet, uir inquieti animi, & minimè ocium, quo tum diutino ſene
ſcere uidebatur, patientis, aditũ ſibi ab obſides Tarentinos inuenit. Cuſtodiebantur in
atrio Libertatis minore cura: quia nec ipſis, nec ciuitati eorũ fallere Romanos expedie
bat. Hos crebris colloquijs ſolicitatos, corruptis ædituis duobus, cum primis tenebris
cuſtodia eduxiſſet, ipſe comes occulti itineris factus profugit. Luce prima uulgata per
urbem fuga eſt: emiſsiq́; qui ſequerentur, à Tarracina cõprehenſos omnes retraxerũt.
deducti in comitio, uirgisq́; approbante populo cæſi, de ſaxo deijciuntur. Huius atro-
citas pœnæ duarũ nobiliſsimarum in Italia Græcarũ ciuitatũ animos iritauit, tum pu-
blicè, tum etiam ſingulos priuatim, ut quiſq; tam fœdè interemptos aut propinquita-
te, aut amicitia cõtingebat. Ex ijs tredecim ferè nobiles Tarentini cõiurauerunt, quorũ
principes Nico & Philomenes erant. Hi prius q̃ aliquid mouerent, colloquendũ cum
Annibale rati, nocte per ſpeciẽ uenandi urbe egreſsi, ad eum proficiſcunt. & cum haud
procul caſtris abeſſent, cæteri ſylua prope uiam ſeſe occuluerunt: Nico & Philomenes
progreſsi ad ſtationes, cõprehenſiq́;, ultro id petentes ad Annibalẽ deducti ſunt. Qui
cum & cauſas cõſilij ſui, & quid pararent, expoſuiſſent: collaudati, oneratiq́; promiſsis
iubentur, ut fidem popularibus facerent, prædandi cauſa ſe urbe egreſſos: pecora Car-
thaginienſiũ quæ paſtum propulſa eſſent, ad urbem agere. tuto ac ſine certamine id fa-
cturos, promiſſum eſt. Conſpecta ea præda iuuenũ eſt: minusq́; iterũ ac ſæpius id eos B
audere, miraculo fuit. Congreſsi cum Annibale, rurſus fide ſanxerũt, liberos Tarenti-
nos leges ſuaq́; omnia habituros, neq; ullum uectigal Pœno penſuros, præſidium ue
inuitos recepturos: prodita præſidia Carthaginienſiũ fore. Hæc ubi cõuenerunt, tunc
uerò Philomenes conſuetudinẽ nocte egrediundi redeũdiq́; in urbẽ frequentiorẽ face
re (& erat uenandi ſtudio inſignis) canesq́; & alius apparatus ſequebatur: captũq́; fer-
mè aliquid, aut ab hoſte ex præparato ablatũ reportãdo, donabat aut pręfecto, aut cu-
ſtodibus portarum. nocte maximè commeare propter metũ hoſtium credebant. Vbi
iam eò conſuetudinis adducta res eſt, ut quocunque noctis tempore ſibilo dediſſet ſi-
gnum, porta aperiretur: tempus agendæ rei Annibali uiſum eſt. Tridui uia aberat: ubi,
quo minus mirum eſſet uno, eodem'que loco ſtatiua eum tandiu habere, ęgrum ſimu-
labat. Romanis quoque, qui in præſidio Tarenti erant, ſuſpecta eſſe iam ſegnis mora
eius deſierat. Cæterùm poſteaquam Tarentum ire cõſtituit, decem millibus peditum
atque equitum, quos in expeditione uelocitate corporum ac leuitate armorum aptiſsi-
mos eſſe ratus eſt, electis, quarta uigilia noctis ſigna mouit. præmiſsisq́; octuaginta fe-
rè Numidis equitibus præcepit, ut diſcurrerent circa uias, perluſtrarentq́; omnia ocu-
lis, ne quis agreſtium procul ſpectator agminis falleret, progreſſos retraherẽt, obuios
occiderent, ut prædonũ magis quàm exercitus accolis ſpecies eſſet. ipſe raptim agmi-
ne facto, quindecim fermè millium ſpacio caſtra ab Tarento poſuit. & ne ibi quidem
nunciato quò pergerent, tantum conuocatos milites monuit, uia omnes irent, nec di-
uerti quenquam aut excedere ordinem agminis paterentur, & in primis intenti ad im-
peria accipienda eſſent, neu quid niſi ducum iuſſu facerent. ſe in tempore editurũ, quæ
uellet agi. Eadem fermè hora Tarentum fama peruenerat, Numidas equites paucos
populari agros, terroremq́; latè agreſtibus inieciſſe. Ad quem nunciũ nihil ultra motus
pręfectus Romanus, q̃ ut partem equitũ poſtero die luce prima iuberet exire ad arcen
dum populationibus hoſtem. interea adeò nihil obedienter curatũ eſt, ut cõtra pro ar-
gumento fuerit illa procurſatio Numidarũ, Annibalem exercitũq́; caſtris nõ mouiſſe.

Annibal

A Annibal concubia nocte mouit. dux Philomenes erat cum ſolito captę uenationis onere. cæteri proditores ea quæ cõpoſita erant, expectabant. Conuenerat autẽ, ut Philomenes portula aſſueta uenationem inferens, armatos induceret: parte alia portã Temenitida adiret Annibal. Ea mediterranea regione orientem ſpectabat. aliquantũ intra mœnia includitur. Cum portæ appropinquaret, editus ex cõpoſito ignis ab Annibale eſt, refulſitq́. idem redditum ab Nicone ſignũ. extinctæ deinde utrinq; flãmę ſunt. Annibal ſilentio ducebat ad portã. Nico ex improuiſo ad portas ſopitos uigiles in cubilibus ſuis obtruncat, portamq́; aperit. Annibal cum peditũ agmine ingreditur, equites ſubſiſtere iubet: ut quò res poſtulet, occurrere libero campo poſſent. Et Philomenes portulæ parte alia qua cõmeare aſſuerat, appropinquabat. nota uox eius, & familiare iam ſignum cum excitaſſet uigilem dicentis, uix ſuſtinere grandis beſtiæ onus, portula aperitur. inferentes aprũ duos iuuenes ſecutus ipſe cum expedito uenatore, uigilẽ incautius miraculo magnitudinis in eos qui ferebant uerſum, uenabulo traijcit. ingreſſi deinde triginta ferè armati, cæteros uigiles obtruncant, refringuntq́; portã maximã: & agmen ſub ſignis cõfeſtim irrupit. inde cum ſilentio in forũ ducti, Annibali ſeſe coniunxerunt. Tum duo millia Gallorũ Pœnus in treis diuiſa partes per urbem dimittit. Tarentinos & Afros q̃ maximè frequentia occupare iubet. tumultu orto, Romanos paſsim cædi, oppidanis parci. ſed ut fieri id poſſet, præcipit iuuenibus Tarẽtinis, ut ubi quem ſuorũ procul uidiſſent, quieſcere & ſilere, ac bono animo eſſe iuberẽt. Iam tumultus erat, clamorq́;, qualis eſſe in capta urbe ſolet: ſed quid rei eſſet, nemo ſatis pro certo ſcire. Tarentini Romanos ad diripiendã urbẽ credere coortos, Romanis ſeditio aliqua cum fraude uideri ab oppidanis mota. Præfectus primo excitatus tumultu, in portum effugit. inde acceptus ſcapha, in arcẽ confugit. Terrorẽ & tuba audita ex theatro faciebat. nam & Romana erat, à proditorib. ad hoc ipſum præparata, & inſcienter à Gręco
B inflata, quis aut quibus ſignũ daret, incertum efficiebat. Vbi illuxit, & Romanis Punica & Gallica arma cognita, tum dubitationẽ exemerunt: & Gręci Romanos paſsim cęde ſtratos cernentes, ab Annibale captã urbem ſenſerunt. Poſtquã lux certior erat, & Romani qui cædibus ſuperfuerant, in arcem cõfugerant, conticeſcebatq́; paulatim tumultus: tum Annibal Tarẽtinos ſine armis cõuocare iubet. Cõuenere omnes, prçterquàm qui cedenteis in arcem Romanos ad omnẽ adeundã ſimul fortunã perſecuti fuerãt. Ibi Annibal benignè allocutus Tarentinos, teſtatusq́; quę præſtitiſſet ciuibus eorũ, quos ad Thraſymenũ aut ad Cãnas cepiſſet: ſimul in dominationẽ ſuperbã Romanorũ inuectus, recipere ſe in domos ſuas quenq; iuſsit, & foribus nomen ſuum inſcribere, ſe domos eas quæ inſcriptæ nõ eſſent, ſigno extemplò dato, diripi iuſſurũ. ſi quis in hoſpitio ciuis Romani (uacuas autem cernebat domos) nomẽ inſcripſiſſet, eum ſe pro hoſte habiturum. Concione dimiſſa, cum titulis notatæ fores diſcrimen pacatę ab hoſtili domo feciſſent, ſigno dato, ad diripienda hoſpitia Romana paſsim diſcurſum eſt. & fuit prædæ aliquantum. Poſtero die ad oppugnandã arcẽ ducit. quam cum & mari, quo in peninſulæ modũ pars maior circũluitur: & præaltis rupibus, & ab ipſa urbe muro & foſſa ingenti ſeptam uideret: eoq́; nec ui, nec operibus expugnabilem eſſe, ne aut ſeipſum cura tuendi Tarentinos à maioribus rebus moraretur: aut in relictos ſine ualido præſidio Tarẽtinos impetũ ex arce cum uellent, Romani facerent: uallo urbem ab arce interſepire ſtatuit, nõ ſine ulla etiã ſpe, cum prohibentibus opus Romanis manũ poſſe cõſeri: & ſi ferocius procurriſſent, magna cæde ita attenuari præſidij uires, ut facilè per ſe ipſi Tarẽtini urbẽ ab ijs tueri poſſent. Vbi cœptũ opus eſt, patefacta repentè porta, in munieteis impetũ fecerũt Romani. pelliq́; ſe ſtatio paſſa eſt, quæ pro opere erat, ut ſucceſſu creſceret audacia, pluresq́; & longius pulſos perſequerentẽ. Tum ſigno dato coorti undiq; Pœni ſunt, quos inſtructos ad hoc Annibal tenuerat, nec ſuſtinuere impetũ Romani. ſed ab effuſa fuga loci anguſtiæ eos, impedimẽtaq́; alia opere iam cœpto, alia apparatu operis, morabanẽ. plurimi in foſſam prçcipitati, occiſiq́; ſunt plures in fuga q̃ in pugna. Inde & opus nullo prohibẽte fieri cœptũ. foſſa ingens ducta, & uallũ intra eã

erigitur: modicoq́ poſt interuallo murum etiam eadē regione addere parat, ut uel ſine A præſidio tueri ſe aduerſus Romanos poſſent. reliquit tamen modicū præſidium, ut ſimul interſaciendo muro adiuuaret. ipſe profectus cum cæteris copijs ad Galeſum flumen (quinq; millia ab urbe abeſt) poſuit caſtra. Ex ijs ſtatiuis regreſſus ad inſpiciendū opus, quod aliquantū opinione eius celerius creuerat, ſpem cepit etiā arcem expugnari poſſe. Et eſt nō altitudine, ut cætera tuta, ſed loco plano poſita, & ab urbe muro tantū ac foſſa diuiſa. Cum iam machinationū omni genere & operibus oppugnaret, miſſum à Metaponto præſidiū Romanis fecit animū, ut nocte ex improuiſo opera hoſtiū inuaderent. alia diiecerunt, alia igni corruperunt. isq; finis Annibali fuit ea parte arcem oppugnandi. Reliqua erat in obſidione ſpes, nec ea ſatis efficax. quia arcē tenentes, quà in peninſula poſita imminet faucibus portus, mare liberū habebāt: urbs cōtrà excluſa maritimis cōmeatibus, propiusq́ inopiā erant obſidentes, q̃ obſeſsi. Annibal conuocatis principibus Tarētinis, omnes præſentes difficultates expoſuit: neq; arcis tam munitæ expugnandæ uiā cernere, neq; in obſidione quicq; habere ſpei, donec mari potiant̃ hoſtes. quòd ſi naues ſint, quibus cōmeatus inuehi prohibeāt, extēplò aut abſceſſuros, aut dedituros ſe hoſtes. Aſſentiebant̃ Tarētini. cæterum ei qui cōſilium afferret, opē quoq; in eā rem afferendā eſſe cenſebāt. Punicas enim naues ex Sicilia accitas id poſſe facere: ſuas quæ ſinu exiguo interclusæ eſſent, cum clauſtra portus hoſtis haberet, quéadmodum inde in apertum mare euaſuras? Euadent, inquit Annibal. multa, quæ impedita natura ſunt, cōſilio expediuntur. urbem enim in campo ſitam habetis: planæ & ſatis latæ uiæ patent in omneis partes. uia quæ in portū per mediam urbem ad mare tranſmiſſa eſt, plauſtris tranſuehā naues haud magna mole. & mare noſtrum erit, quo nunc hoſtes potiuntur: & illinc mari, hinc terra circunſedebimus arcem. imò breui, aut relictā ab hoſtibus, aut cum ipſis hoſtibus capiemus. Hæc oratio nō ſpem modò effectus, ſed ingentem etiā ducis admirationem fecit. Contracta extemplò undiq; plauſtra, iunctaq; B inter ſe: & machinæ ad ſubducendas naues admotæ, munitūq; iter: quo faciliora plauſtra minorq; moles in tranſitu eſſet. iumenta inde & homines cōtracti, & opus impigrè cœptum. paucosq; poſt dies claſsis inſtructa ac parata circūuehitur arcē, & ante ipſum portum anchoras iacit. Hunc ſtatum rerum Annibal Tarenti reliquit, regreſſus ipſe in hyberna. Cæterum defectio Tarentinorum utrum priore anno, an hoc facta ſit, in diuerſum autores trahunt. plures propioresq́ ætate memoriæ rerum hoc anno tradunt factam. Romæ conſules prætoresq́ uſq; ante diem quintum Calen. Maias Latinæ tenuerunt. eo die perpetrato ſacro in monte, in ſuas quiſq; prouincias proficiſcunt̃. Religio deinde noua obiecta eſt ex carminibus Martianis. Vates hic Martius illuſtris fuerat, & cum inquiſitio priore anno ex ſenatuſcōſulto taliū librorū fieret, in M. Æmylij prætoris urbis, qui eā rem agebat, manus uenerant. is protinus nouo prætori Sullæ tradiderat. Ex huius Martij duobus carminibus alterius poſtea aucta declarata autoritas euētu, alteri quoq; cuius nondū tempus uenerat, afferebat fidē. Priore carmine Cānenſis prædicta clades in hæc fermè uerba erat: Amnē Troiugena Cannam Romane fuge, ne te alienigenæ cogant in campo Diomedis cōſerere manus. ſed neq; credes tu mihi, donec cōpleris ſanguine campū: multaq́; millia occiſa tua deferat amnis in pontum magnū ex terra frugifera piſcibus atq; auibus ferisq; quæ incolunt terras, ijs fuat eſca caro tua. nam mihi ita Iupiter fatus eſt. Et Diomedis Argiui campos, & Cannam flumē, qui militauerant in ijs locis, iuxta atq; ipſam cladem, agnoſcebant. Tum alterum carmen recitatum, non eo tantum obſcurius, quia incertiora futura præteritis ſunt, ſed perplexius etiā ſcripturæ genere. Hoſtes Romani ſi expellere uultis, uomicamq́; quæ gentiū uenit longe, Apollini uouendos cenſeo ludos: qui quotannis comiter Apollini fiant, cum populus dederit ex publico partem: priuati uti conferant pro ſe, ſuisq́; ijs ludis faciendis præerit prætor is, qui ius populo plebiq; dabit ſummum. decemuiri Græco ritu hoſtijs ſacra faciant. hæc ſi rectè faxitis, gaudebitis ſemper, fietq; res ueſtra melior. nam is diuus extinguet perduelles ueſtros, qui ueſtros campos paſcit placidè. Ad id carmen

A men explanandum diem unum ſumpſerunt. poſtero die ſenatuſcõſultum factum eſt, ut decemuiri libros de ludis Apollini, reꝗ diuina facienda inſpicerent. Ea cum inſpecta relataꝗ ad ſenatum eſſent, cenſuerunt patres, Apollini ludos uouendos faciẽdosꝗ: & quando ludi facti eſſent, duodecim millia ęris prætori ad rem diuinam, & duas hoſtias maiores dandas. Alterum ſenatuſcõſultum factum eſt, ut decemuiri ſacra Græco ritu facerent, ijsꝗ hoſtijs Apollini boue aurato & capris duabus albis auratis, Latonæ boue fœmina aurata. Ludos prætor in circo maximo cum facturus eſſet, edixit, ut populus per eos ludos ſtipem Apollini, quantam cõmodum eſſet, conferret. Hæc eſt origo ludorum Apollinarium, uictoriæ, non ualetudinis ergò, ut pleriꝗ rentur, uotorum. factos'que populus coronatus ſpectauit: matronæ ſupplicauere. uulgo apertis ianuis in propatulo epulati ſunt: celeberꝗ dies omni cæremoniarum genere fuit. Cum Annibal circa Tarentum, cõſules ambo in Samnio eſſent, ſed circumſeſſuri Capuam uiderẽtur: quod malum diuturnæ obſidionis eſſe ſolet, iam famem Campani ſentiebant: quia ſementem facere prohibuerant eos Romani exercitus. itaꝗ legatos ad Annibalem miſerunt, orantes, ut prius ꝙ conſules in agros ſuos educerẽt legiones, uiæꝗ omnes hoſtiũ præſidijs inſiderentur, frumentum ex propinquis locis conuehi iuberet Capuam. Annibal Hannonem ex Brutijs cum exercitu in Campaniam tranſire, & dare operã ut frumẽti copia fieret Campanis, iuſsit. Hanno ex Brutijs profectus cum exercitu, uitabundus caſtra hoſtium, conſulesꝗ, qui in Samnio erant, cum Beneuẽto iam appropinquaret, tria paſſuum millia ab ipſa urbe loco edito caſtra poſuit. inde ex ſocijs circà populis, quò æſtate comportatum erat, deuehi frumentum in caſtra iuſsit, præſidijs datis, quæ commeatus eos proſequerentur. Capuam inde nuncium miſit, qua die ad accipiendum frumentum præſtò eſſent, omni undiꝗ genere uehiculorum, iumentorumꝗ ex agris contracto. Id pro cætera ſecordia negligentiaꝗ à Campanis actum. paulo plus

B CCCC uehicula miſſa, & pauca præterea iumenta. ob id caſtigatis ab Hannone, quòd ne fames quidem, quæ mutas accẽderet beſtias, curam eorũ ſtimulare poſſet, alia producta dies ad frumentum maiore apparatu petendum. Ea omnia, ſicut acta erant, cum enunciata Beneuentanis eſſent, legatos decem extemplò ad cõſules (circa Bouianũ caſtra Romanorum erant) miſerunt. Qui cum auditis quæ ad Capuam agerentur, inter ſe cõparaſſent, ut alter in Campaniam exercitum duceret: Fuluius, cui ea prouincia euenerat, profectus nocte Beneuentũ, mœnia eſt ingreſſus. Ex propinquo cognoſcit, Hannonem cum exercitus parte profectum frumentarũ: duo millia plauſtrorum, inconditam, inermemꝗ aliam turbam aduenisſe: per tumultum ac trepidationem omnia agi, caſtrorumꝗ formam, & militarem ordinem, immiſtis agreſtibus ijs ex terris, ſublatũ. His ſatis cõpertis, cõſul militibus edicit: ſigna tantum armaꝗ in proximam noctem expedirent: caſtra Punica oppugnanda eſſe. Quarta uigilia profecti, ſarcinis omnibus, impedimentisꝗ Beneuenti relictis, paulo ante lucem cum ad caſtra perueniſſent, tantum pauoris iniecerunt, ut ſi in plano caſtra poſita eſſent, haud dubiè primo impetu capi potuerint. altitudo loci, & munimenta defenderunt: quæ nulla ex parte adiri, niſi arduo ac difficili aſcenſu poterant. Luce prima prælium ingens accenſum eſt: nec uallum modò tutantur Pœni, ſed ut quibus locus æquior eſſet, deturbant nitenteis per ardua hoſtes. Vicit tamen omnia pertinax uirtus: & aliquot ſimul partibus ad uallum ac foſſas peruentum eſt, ſed cum multis uulneribus, ac militum pernicie. Itaꝗ conuocatis tribunis militũ, cõſul abſiſtendũ temerario incœpto ait. tutius ſibi uideri, reduci eo die exercitum Beneuentũ: dein poſtero caſtris ſe hoſtiũ iungi, ne exire inde Cãpani, ne'ue Hanno regredi poſſet. id quo facilius obtineat, collegã quoꝗ, & exercitũ eius ſe acciturum, totũꝗ eò uerſuros bellũ. Hæc cõſilia ducis, cum iam receptui caneret, clamor militũ aſpernantiũ tam ſegne imperiũ diſiecit. Proxima portæ hoſtium erat cohors Peligna: cuius præfectus Vibius ereptũ uexillũ trans uallum hoſtiũ traiecit. execratus inde ſeꝗ & cohortẽ, ſi eius uexilli hoſtes potiti eſſent, princeps ipſe per foſſam uallumꝗ in caſtra irrũpit. Iamꝗ intra uallũ Peligni pugnabãt, cũ altera parte Valerio Flacco tribuno mi-

litum tertiæ legionis exprobrante Romanis ignauiam, qui ſocijs captorum caſtrorum A cōcederent decus, T. Pedanius princeps primus centurio, cum ſignifero ſignū ademiſſet: Iam hoc ſignum, & hic centurio, inquit, intra uallum hoſtium erit: ſequantur, qui capi ſignum ab hoſte prohibituri ſunt. Manipulares ſui primùm tranſcēdentem foſſam, dein legio tota ſecuta eſt. Iam & cōſul ad cōſpectum tranſgredientium uallum mutato cōſilio, ab reuocandis ad incitandos hortandoſq; uerſus milites, oſtendere in quanto diſcrimine ac periculo fortiſsima cohors ſociorū & ciuiū legio eſſet. Itaq; pro ſe quiſq; omnes per æqua atq; iniqua loca, cum undiq; tela conijcerent, armaq; & corpora hoſtes obijcerent, peruadunt, irrumpuntq;. multi uulnerati, etiā quos uires ſanguiſq; deſereret, ut intra uallum hoſtium caderent, nitebant. Capta itaq; mométo tēporis, uelut in plano ſita, nec permunita caſtra. Cædes inde, nō iam pugna erat, omnibus intra uallum permiſtis. ſupra ſex millia hoſtiū cæſa, ſuprà ſeptem millia capiunt, cum frumentatoribus Campanis, omniq; plauſtrorum & iumentorū apparatu. capta & alia ingens præda fuit, quā Hanno, populabūdus paſsim cū iſſet, ex ſociorū populi Romani agris traxerat. Inde deiectis hoſtiū caſtris, Beneuentū reditum eſt. prædamq; ibi ambo cōſules (nam & Ap. Claudius eò poſt paucos dies uenit) uēdiderunt, diuiſeruntq;. & donati, quorū opera caſtra hoſtium capta erant, ante alios Vibius Pelignus, & T. Pedanius princeps tertiç legionis. Hanno ab Cominio Cerito, quò nunciata caſtrorū clades eſt, cum paucis frumentatoribus, quos fortè ſecū habuerat, fugæ magis ꝙ itineris modo in Brutios rediјt. Et Campani audita ſua pariter, ſociorumq; clade, legatos ad Annibalem miſerunt, qui nunciarent, duos cōſules ad Beneuentum eſſe, diei iter à Capua: tantum nō ad portas & muros bellum eſſe. ni properè ſubueniat, celerius Capuam ꝙ Arpos, in poteſtatē hoſtium uenturam. ne Tarentum quidem, nō modò arcem, tanti debere eſſe, ut Capuam, quam Carthagini æquare ſit ſolitus, deſertam, indefenſamq; populo Romano tradat. Annibal curæ ſibi fore rem Campanam pollicitus, in præſentia duo millia equitū cum legatis mittit, quo præſidio agros populationibus poſſent prohibere. Romanis interim, ſicut aliarum rerum, arcis Tarentinæ, prçſidijq; quod ibi obſideretur, cura eſſe. C. Seruilius legatus ex autoritate patrum à P. Cornelio prætore in Hetruriam ad frumentum coemendū miſſus, cum aliquot nauibus onuſtis in portum Tarentinum inter hoſtium cuſtodias peruenit. Cuius aduentu, qui antè in exigua ſpe, uocati ſçpe ad tranſitionem ab hoſtibus per colloquia erant, ultro ad tranſeundum hoſteis uocabant, ſolicitabantq;. & erat ſatis ualidum præſidium, traductis ad arcem Tarenti tuēdam, qui Metaponti erant, militibus. Itaq; Metapontini extemplò metu quo tenebantur liberati, ad Annibalem defecere. Hoc idem eadem ora maris & Thurini fecerunt. mouit eos non Tarentinorum magis defectio, Metapontinorumq;, quibus indidem ex Achaia oriundi etiam cognatione iuncti erant, ꝙ ira in Romanos, propter obſides nuper interfectos. Eorum amici, cognatiq; literas ac nuncios ad Hannonem Magonemq;, qui in propinquo in Brutijs erant, miſerunt, ſi exercitum ad mœnia admouiſſent, ſe in poteſtatem eorū urbem tradituros eſſe. M. Atinius Thurinis cum modico præſidio præerat. quem facile elici ad certamen temerè ineundum rebātur poſſe, non tam militū, quos perpaucos habebat, fiducia, quàm iuuentutis Thurinæ. eam ex induſtria centuriauerat, armaueratq; ad tales caſus. Diuiſis copijs inter ſe duces Pœni cum agrum Thurinum ingreſsi eſſent, Hanno cum peditum agmine infeſtis ſignis ire ad urbem pergit. Magno cum equitatu tectus collibus ad tegendas inſidias oppoſitis, ſubſiſtit. Atinius peditum tātum agmine per exploratores comperto, in aciem copias educit, & fraudis inteſtinæ, & hoſtium inſidiarum ignarus. Pedeſtre prælium fuit perſegne, paucis in prima acie pugnātibus Romanis, Thurinis expectātibus magis quàm adiuuantibus euentum: & Carthaginienſium acies de induſtria pedem referebat, ut ad terga collis ab equite ſuo infeſsi hoſtem incautum pertraheret. Quò ubi uentum eſt, coorti cum clamore equites properè inconditam Thurinorum turbam, nec ſatis fido animo unde pugnabat ſtantem, extemplò in fugam auerterunt. Romani, quanquam circumuen-

A circumuentos hinc pedes, hinc eques urgebat, tamen aliquandiu pugnam traxére. po-
ſtremò & ipſi terga uertunt, atq; ad urbē fugiunt. Ibi proditores cōglobati cum popu-
larium agmen patentibus portis accepiſſent: ubi Romanos fuſos ad urbem ferri uide-
runt, conclamant, inſtare Pœnū: permiſtosq; hoſteis urbem inuaſuros, ni properè por
tas claudant. ita excluſos Romanos præbuere hoſti ad cædem. Atinius tamē cum pau-
cis receptus. Seditio inde paulisper tenuit, cum alij urbem tuendam, inde alij cedendū
fortunæ, & tradendā urbē uictoribus cenſerent. cæterū, ut plerunq;, fortuna, & conſi-
lia mala uicerunt. Atinio cum ſuis ad mare ac naues deducto, magis quia ipſi ob impe-
rium in ſe mite ac iuſtum cōſultum uolebant, q; reſpectu Romanorū, Carthaginienſes
in urbem accipiunt. Conſules à Beneuento in Campanū agrum legiones ducunt, non
ad frumenta modò, quæ iam in hybernis erant, corrūpenda, ſed ad Capuā oppugnan-
dam, nobilē ſe cōſulatum tam opulentę urbis excidio rati facturos: ſimul & ingens fla-
gitium imperio dempturos, quod urbi tam propinquæ tertiū annum impunita defe-
ctio eſſet. Cæterum ne Beneuentum ſine præſidio eſſet, & ut ad ſubita belli, ſi Annibal
(quod facturū haud dubitabāt) ad opem ferendā ſocijs Capuam ueniſſet, equites uim
ſuſtinere poſſent, T. Gracchū ex Lucanis cum equitatu, ac leui armatura Beneuentum
uenire iubent. legionibus ſtatiuis'que ad obtinēdas res in Lucanis aliquem præficeret.
Graccho, priuſquā ex Lucanis moueret, ſacrificanti triſte prodigiū factum eſt. ad exta
ſacrificio perpetrato, angues duo ex occulto allapſi edêre iecur, conſpectiq; repentè ex
oculis abierōt. id cum aruſpicum monitu ſacrificiū inſtauraretur, atq; intentius exta re-
ſerata ſeruarent, iterum ac tertium ueniſſe tradunt, libatoq; iocinore intactos angues
abijſſe. Cum aruſpices ad imperatorē id pertinere prodigiū præmonuiſſent, & ab oc-
cultis cauendū hominibus, cōſilijsq;, nulla tamen prouidentia fatum imminens moue
ri potuit. Flauius Lucanus fuit, caput partis eius Lucanorum, cum pars ad Annibalem
defeciſſet, quæ cum Romanis ſtabat, & iam anno in magiſtratu erat, ab eiſdem illis crea
B tus prætor. Is mutata repentè uoluntate locum gratię apud Pœnū quærens, neq; trāſi
re ipſe, neq; trahere ad defectionem Lucanos ſatis habuit, niſi imperatoris, & eiuſdem
hoſpitis proditi capite ac ſanguine fœdus cum hoſtibus ſanxiſſet. ad Magonem, qui in
Brutijs præerat, clàm in colloquium uenit: fideq; ab eo accepta, ſi Romanū is impera-
torem tradidiſſet, liberos cum ſuis legibus uenturos in amicitiā Lucanos, deducit Pœ-
num, in locum pacis Gracchum adducturus. Magonem ibi pedites equitesq; armare,
& capere eas latebras, ubi ingentem numerū occuleret, iubet. Loco ſatis inſpecto, atq;
undiq; explorato, dies cōpoſita gerendæ rei eſt. Flauius ad Romanū imperatorem ue-
nit. Rem ſe ait magnā inchoaſſe, ad quam perficiendā ipſius Gracchi opera opus eſſet.
omnium populorum prætoribus, qui ad Pœnū in illo cōmuni Italiæ motu deſciſſent,
perſuaſiſſe, ut redirent in amicitiā Romanorū: quando res quoq; Romana, quæ propè
exitium clade Cannenſi ueniſſet, in dies melior atq; auctior fieret: Annibalis uis ſeneſce
ret, ac propè ad nihilum ueniſſet. ueteri delicto haud implacabileis fore Romanos: nul-
lam unquam gentem magis exorabilem, promptioremq; ueniæ dandæ fuiſſe. quoties
rebellioni etiam maiorum ſuorum ignotū? Hæc ab ſe ait dicta. cæterum ab ipſo Grac-
cho eadem hæc audire malle eos, præſentis'que contingere dextram: id pignus fidei ſe-
cum ferre. Locum ſe conſilijs edixiſſe à conſpectu amotum, haud procul à caſtris Ro-
manis. ibi paucis uerbis tranſigi rem poſſe, ut omne nomen Lucanum in fide ac ſocieta
te Romana ſit. Gracchus fraudem & ſermoni & rei abeſſe ratus, ac ſimilitudine ueri
captus, cum lictoribus ac turma equitum è caſtris profectus, duce hoſpite in inſidias
pręcipitatus. Hoſtes ſubitò exorti: & ne dubia proditio eſſet, Flauius his ſe adiungit. tela
undiq; in Gracchum atque equites conijciuntur. Gracchus ex equo deſilijt, idem cęte-
ros facere iubet: hortaturq;, ut quod unum reliquum fortuna fecerit, id honeſtent uir-
tute. reliquum autem quid eſſe paucis à multitudine in ualle ſylua ac mōtibus ſepta cir-
cumuentis, præter mortem? id referre, utrum præſenti torpore pecorum modo inulti
trucidentur, an toto animo à patiendo expectandoq; euentu in impetū atq; iram uer-

ſo,agentes audenteſq́;,perfuſi hoſtium cruore inter expirantium inimicorũ cumulata A armaq́; & corpora cadant.Lucanum proditorẽ ac transfugã omnes peterent.qui eam uictimam præ ſe ad inferos miſiſſet,eum decus eximiũ, egregiumq́; ſolatium ſuæ morti inuenturum.inter hæc dicta paludamento circum læuum brachio intorto (nam ne ſcuta quidem ſecum extulerant)in hoſtes impetum fecit. Maior q̃; pro numero hominum editur pugna.iaculis maximè aperta corpora Romanorum: & cum undiq́; ex altioribus locis in cauam uallem cõiectus eſſet, transfiguntur. Gracchum iam nudatum prçſidio uiuum capere Pœni nituntur.cæterùm ille cõſpicatus Lucanum hoſpitẽ inter hoſteis adeò infeſtus cõfertos inuaſit,ut parci ei ſine multorum pernicie nõ poſſet.Exanimem eum Mago extemplò ad Annibalẽ miſit, poniq́; cum captis ſimul faſcibus ante tribunal imperatoris iuſsit. Hæc uera fama eſt. Gracchus in Lucanis ad Campos, qui ueteres uocantur,periјt.Sunc qui in agro Beneuentano prope Calorẽ fluuium oſtendant à caſtris cum lictoribus, ac tribus ſeruis lauandi cauſa progreſſum, cum fortè inter ſalicta innata ripis laterent hoſtes,nudum atq́; inermem, ſaxiſq́;,quæ uoluit amnis, propugnantem,interfectum.Sunt qui aruſpicum monitu quingentos paſſus à caſtris progreſſum,uti loco puro ea quæ antè dicta prodigia ſunt,procuraret,ab inſidentibus fortè locum duabus turmis Numidarũ circumuentũ ſcribãt.adeò nec locus, nec ratio mortis in uiro tam claro & inſigni cõſtat.Funeris quoq́; Gracchi uaria fama eſt. Alij in caſtris Romanis ſepultum ab ſuis:alij ab Annibale(& ea uulgatior fama eſt)tradunt in ueſtibulo Punicorum caſtrorum rogum extructum eſſe,armatum exercitum decurriſſe cum tripudijs Hiſpanorum,motibuſq́; armorum & corporum ſuç cuiq́; genti aſſuetis,ipſo Annibale omni rerum uerborumq́; honore exequias celebrante. Hæc tradũt, qui in Lucanis rei geſtç autores ſunt.Si illis qui ad Calorẽ fluuium interfectum memorant,credere uelis,capitis tantum Gracchi hoſtes potiti ſunt.eo delato ad Annibalem, miſſus ab eo cõfeſtim Carthalo, qui in caſtra Romana ad Cn. Cornelium quæſtorem B deferret.is funus imperatoris in caſtris, celebrantibus cum exercitu Beneuentanis, fecit.Conſules agrum Campanum ingreſsi,cum paſsim popularentur, eruptione oppidanorum & Magonis cum equitatu territi, ac trepidi ad ſigna milites palatos paſsim reuocarunt:& uixdum inſtructa acie fuſi,ſupra mille & quingentos milites amiſerunt. Inde ingens ferocia ſuperbæ ſuopte ingenio genti creuit: multiſq́; prælijs laceſſebant Romanos.ſed intentiores ad cauendũ conſules una pugna fecerat,incautè atq́; incõſultè inita.Reſtituit tamen his animos,& illis minuit audaciam parua una res.Sed in bello nihil tam leue eſt,quòd nõ magnæ interdum rei momentum faciat.T.Quintio Criſpino Badius Campanus hoſpes erat perfamiliari hoſpitio iunctus.creuerat conſuetudo, quòd æger Romæ apud Criſpinum Badius ante defectionem Campanam liberaliter, comiter que curatus fuerat.Tum Badius progreſſus ante ſtationes,quç pro porta ſtabant,euocari Criſpinũ iuſsit.quod ubi eſt Criſpino nunciatũ,ratus colloquium amicũ ac familiare quæri,manente memoria etiã in diſsidio publicorũ fœderum priuati iuris, paulum à cæteris proceſsit.Poſtq́; in conſpectum uenere,Prouoco te,inquit,ad pugnã Criſpine,Badius.conſcendamus equos,ſummotiſq́; alijs,uter bello melior ſit,decernamus.Ad ea Criſpinus,nec ſibi,nec illi ait hoſtes deeſſe, in quibus uirtutem oſtendant. ſe ab eo,etiam ſi in acie occurrat,declinaturum,ne hoſpitali cæde dextrã uiolet.cõuerſuſq́; abibat.Enimuero ferocius tum Campanus increpare mollitiẽ,ignauiãq́;,& ſe digna probra in inſontẽ iacere, hoſpitalem hoſtem appellans, ſimulantemq́; parcere cui ſciat parem ſe nõ eſſe.ſi parum publicis fœderibus ruptis dirempta ſimul & priuata iura eſſe putet,Badium Campanũ T.Quintio Criſpino Romano palàm omnibus, duobus exercitibus audientibus,renunciare hoſpitium.nihil ſibi cum eo cõſociatum, nihil fœderatũ hoſpiti cum hoſte,cuius patriã ac penates publicos priuatoſq́; oppugnatum ueniſſet.ſi uir eſſet,congrederetur.Diu cunctantẽ Criſpinũ perpulere turmales,ne impunè inſultare Campanũ pateretur.itaq́; tantũ moratus, dum imperatores conſuleret, permitterẽt ne ſibi extra ordinem in prouocantem hoſtem pugnare; permiſſu eorum arma

A arma cepit,equumq́ cõſcendit, & Badium nomine compellans,ad pugnam euocauit.
Nulla mora à Campano facta eſt. infeſtis equis cõcurrère. Criſpinus ſupra ſcutum ſini
ſtrum humerum Badio haſta trãsfixit: ſuperq́ delapſum cum uulnere ex equo deſilijt,
ut pedes iacentem cõficeret. Badius priuſquã opprimeretur, parma atq; equo relicto,
ad ſuos aufugit. Criſpinus equum,armaq́ capta,& cruentam cuſpidem inſignis ſpolijs
oſtentans,cum magna laude & gratulatione militũ ad cõſules eſt deductus,laudatusq́
ibi magnificè,& donis donatus. Annibal ex agro Beneuẽtano caſtra ad Capuam cum
mouiſſet,tertio pòſt die quàm uenit,copias in aciẽ eduxit: haudquaquã dubius, quòd
Campanis abſente ſe paucos ante dies ſecũda fuiſſet pugna, quin multo minus ſe ſuũq́
toties uictorem exercitum ſuſtinere Romani poſſent. Cæterùm poſteaquam pugnari
cœptum eſt, equitum maximè incurſu cum iaculis obrueretur, laborabat Romana a-
cies: donec ſignum equitibus datum eſt,ut in hoſtem admitterent equos. itaque eque-
ſtre prælium erat,cum procul uiſus Sempronianus exercitus,cui Cn. Cornelius quæ-
ſtor præerat,utriq; parti parem metum præbuit,ne hoſtes noui aduentarent. uelut ex
cõpoſito utrinq; ſignum receptui datum: reductiq́ in caſtra propè æquo Marte diſceſ
ſerũt. plures tamẽ ab Romanis primo incurſu equitũ ceciderũt. Inde cõſules ut auerte
rẽt Capua Annibalẽ,nocte quæ ſecuta eſt diuerſi, Fuluius in agrũ Cumanũ, Claudius
in Lucanos,abierunt. Poſtero die cum uacua caſtra Romanorũ, nunciatum Annibali
eſſet,& duobus agminibus diuerſos abijſſe: incertus primò utrum ſequeretur, Appiũ
inſtitit ſequi. Ille circunducto hoſte quà uoluit,alio itinere ad Capuam redijt. Annibali
alia in ijs locis bene gerendæ rei fortuna oblata eſt. M. Centenius fuit cognomine Pe-
nula,inſignis inter primi pili centuriones & magnitudine corporis,& animi. Is perfun
ctus militia, per P. Cornelium Sullam prætorem in ſenatum introductus petit à pa-
tribus,uti ſibi quinq; millia militum darentur: ſe peritum & hoſtis & regionum, breui
B operæprecium facturum: & quibus artibus ad id locorum noſtri & duces, & exerci-
tus capti forent,ijs aduerſus inuentorem uſurum. Id non promiſſum magis ſtolidè, q̃
ſtolidè creditum: tanquam eædẽ militares & imperatoriæ artes eſſent. Data pro quin-
que octo millia militum: pars dimidia ciues,pars ſocij. & ipſe aliquantum uoluntario-
rum itinere in agris conciuit: ac propè duplicato exercitu in Lucanos peruenit,ubi An
nibal nequicquam ſecutus Claudium ſubſtiterat. Haud dubia res eſt: quippe inter An-
nibalem ducem,& centurionem,exercitusq́,alterum uincendo ueteranum,alterũ no-
uum totum,& magna ex parte etiã tumultuariũ ac ſemiermem. Vt conſpecta inter ſe
agmina ſunt,& neutra pars detrectauit pugnam, extẽplò inſtructæ acies. pugnatũ ta-
men ut in nulla pari re duas amplius horas: cõcitata etiã,donec dux ſtetiſſet, Romana
acie. Poſteaquam is nõ pro uetere fama ſolum,ſed etiam metu futuri dedecoris,ſi ſua te-
meritate cõtractæ cladi ſupereſſet,obiectãs ſe hoſtiũ telis cecidit: fuſa extemplò eſt Ro-
mana acies. ſed adeò ne fugæ quidem iter patuit, omnibus uijs ab equite inſeſſis, ut ex
tanta multitudine uix mille euaſerint. cæteri paſsim,alij alia peſte abſumpti ſunt. Capua
à conſulibus interim ſumma ui obſideri cœpta eſt: quæq́ in eam rem opus erant,com-
portabantur,parabanturq́. Caſilinũ frumentum cõuectum: ad Vulturni oſtium,ubi
nunc urbs eſt,caſtellum cõmunitum: (antè Fabius Maximus munierat) præſidium im
poſitum,ut & mare proximũ,& flumen in poteſtate eſſent. In ea duo maritima caſtella
frumentum, quod ex Sardinia nuper miſſum erat, quod'que Mutius prætor ex He-
truria coemerat,ab Oſtia conuectum eſt, ubi exercitui per hyemem copia eſſet. Cæ-
terum ſuper eam cladem,quæ in Lucanis accepta erat,uolonum quoque exercitus,qui
uiuo Graccho ſumma fide ſtipendia fecerat: uelut exautoratus morte ducis, ab ſignis
deceſsit. Annibal non Capuam neglectam,neque in tanto diſcrimine deſertos uolebat
ſocios: ſed proſpero ex temeritate unius Romani ducis ſucceſſu, in alterius ducis exer-
citus'que opprimendi occaſionem imminebat. Cn. Fuluium prætorẽ Apuli legati nun
ciabant,primò dum urbes quaſdam Apulorum, quæ ad Annibalem deſciuiſſent,op-
pugnaret,intentius rem egiſſe: poſtea nimio ſucceſſu & ipſum,& milites præda imple-

tos in

Digitized by Google

tos in tantam licentiam ſecordiamq; effuſos, ut nulla diſciplina militiæ eſſet. Annibal cùm ſæpe aliàs, tum paucis diebus antè expertus qualis ſub inſcio duce exercitus eſſet, in Apuliam caſtra mouit. Circa Herdoniam Romanæ legiones, & prætor Fuluius erant. quò ubi allatum eſt, hoſtes aduentare, propè eſt factum, ut iniuſſu prætoris ſignis conuulſis in aciem exirent. nec res ulla magis tenuit, quàm ſpes haud dubia, ſuo id arbitrio, ubi uellent, acturos. Nocte inſequenti Annibal, cum tumultuatũ in caſtris, & pleroſq; ferociter ſignum ut daret inſtitiſſe duci ad arma uocanteis, ſciret: haud dubius proſperæ pugnæ occaſionem dari, tria millia expeditorum militum in uillis circà, uepribusq;, & ſyluis diſponit, qui ſigno dato ſimul omnes è latebris exilirent. & Magonem, ac duo fermè millia equitum, quà fugam inclinaturam credebat, omnia itinera inſidere iubet. his nocte præparatis, prima luce in aciem copias educit. Nec Fuluius eſt cunctatus, non tam ſua ulla ſpe, quàm militum impetu fortuito tractus. itaq; eadem temeritate, qua proceſſum in aciem eſt, inſtruitur ipſa acies ad libidinem militum fortè procurrentium, cõſiſtentiumq; quo loco ipſorũ tuliſſet animus, deinde per libidinem aut metum deſerentium locum. prima legio, & ſiniſtra ala primò inſtructæ, & in longitudinem porrectæ acies: clamantibus tribunis, nihil introrſus roboris ac uirium eſſe: & quàcunq; impetum feciſſent, hoſtes perrupturos. nil, quod ſalutare eſſet, non modò ad animum, ſed ne ad aures quidem admittebat. Et Annibal quidem haudquaquam ſimili exercitu, neq; ita inſtructo aderat. ergo ne clamorem quidẽ atq; impetum primũ eorũ Romani ſuſtinuere. Dux ſtultitia & temeritate Centenio par, animo nequaquã comparandus, ubi rem inclinatam ac trepidantes ſuos uidit, equo arrepto cum ducentis fermè equitibus effugit. cætera à fronte pulſa, à tergo atq; alis circumuenta acies eo uſq; eſt cęſa, ut ex duodeuiginti millibus hominum duo millia haud amplius euaſerint. caſtris hoſtes potiti ſunt. Hæ clades ſuper aliam alia Romã cum eſſent nunciatæ, ingẽs quidẽ & luctus & pauor ciuitatem cepit. ſed tamen quia cõſules, ubi ſumma rerum eſſet, ad id locorũ proſperè gererent, minus his cladibus cõmouebantur. Legatos ad conſules mittunt C. Lectorium, M. Metilium, qui nunciarent, ut reliquias duorum exercituum cum cura colligerent: darentq; operam, ne per metum ac deſperationem hoſti ſe dederent (id quod poſt Cannenſem accidiſſet cladẽ) & ut deſertores de exercitu uolonum conquirerent. Idem negotiĳ P. Cornelio datum, cui & delectus mandatus erat. isq; per fora conciliabulaq; edixit, ut cõquiſitio uolonum fieret, ĳq; ad ſigna reducerentur. Hæc omnia intentiſsima cura acta. Ap. Claudius conſul D. Iunio ad oſtiũ Vulturni, M. Aurelio Cotta Puteolis præpoſito, qui, ut quæque naues ex Hetruria ac Sardinia acceſsiſſent, extemplò in caſtra mitterẽt frumentũ: ipſe ad Capuã regreſſus, Q. Fuluium collegam inuenit Caſilino omnia importantem, molientemq; ad oppugnandam Capuam. Tum ambo cõſules circumſederun turbem, & Claudiũ Neronem prætorẽ ab Sueſſula ex Claudianis caſtris exciuerunt. Is quoq; modico ibi præſidio ad tenendũ locum relicto, cæteris cum omnibus copĳs ad Capuã deſcendit. ita tria prætoria circa Capuam erecta, tres exercitus diuerſis partibus opus aggreſsi, foſſa ualloq; circundare urbem parant: & caſtella excitant modicis interuallis. multisq; ſimul locis cum prohibentibus opera Campanis eo euentu pugnant, ut poſtremò portis muroq; ſe contineret Campanus. Prius tamen q̃ hæc cõtinuarentur opera, legati ad Annibalem miſsi: qui quererentur, deſertam ab eo Capuam, ac propè redditã Romanis: obteſtarẽturq;, ut tunc ſaltem opem nõ circumſeſsis modò, ſed etiam circũuallatis ferret. Conſulibus literæ à P. Cornelio prætore miſſæ, ut priuſquam clauderent Capuam operibus, poteſtatem Campanis facerent, ut qui eorum uellent, exirent ab Capua, ſuasq; res ſecum auferrẽt: liberos fore, ſuaq; omnia habituros, qui ante Idus Martias exiſſent. poſt eam diẽ quiq; exiſſent, quiq; ibi manſiſſent, hoſtium futuros numero. Ea pronunciata Campanis, atq; ita ſpreta, ut ultro dicerent contumelias, minarenturq;. Annibal ab Herdonia Tarentũ duxerat legiones, ſpe aut ui, aut dolo arcis Tarentinæ potiũdæ. quod ubi parum proceſsit, ad Brunduſium flexit iter, prodi id oppidum ratus. ibi quoque cum fru-

A ſtra tereret tempus, legati Campani ad eum uenerunt, querentes ſimul, orantesq́. quibus Annibal magnificè reſpōdit: & antea ſoluiſſe obſidionem, & nunc aduentū ſuum conſules non laturos. cum hac ſpe dimiſsi legati uix regredi Capuam, iam duplici foſſa uallóque cinctam, potuerūt. Cum maximè Capua circumuallaretur, Syracuſarū quoque oppugnatio ad finem uenit, præterquam ui ac uirtute ducis exercitusq́, inteſtina etiam proditione adiuta. Namq; Marcellus initio ueris incertus utrum Agrigentum ad Himilconem & Hippocratem uerteret bellum, an obſidione Syracuſas premeret: quāquam nec ui capi uidebat poſſe inexpugnabilem terreſtri ac maritimo ſitu urbem, nec fame, quam propè liberi ab Carthagine commeatus alerent: tamē ne quid inexpertum relinqueret, transfugas Syracuſanos (erant autem apud Romanos aliqui nobiliſsimi uiri, inter defectionem ab Romanis, quia ab nouis conſilijs abhorrebant, pulſi) colloquijs ſuæ partis tentare hominum animos iuſsit: & fidem dare, ſi traditæ forent Syracuſæ, liberos eos ac ſuis legibus uicturos eſſe. Non erat colloquij copia: quia multorum animi ſuſpecti omnium curam oculosq; conuerterant, ne quid falleret tale admiſſum. Seruus unus exulum pro transfuga intromiſſus in urbem, conuentis paucis, initium colloquendi de tali re fecit. deinde in piſcatoria quidam naui retibus operti, circūuectiq; ita ad caſtra Romana, collocutiq; cum transfugis. & idem ſæpius eodem modo alij atq; alij. poſtremò ad octuaginta facti. & cum iam compoſita omnia ad proditionē eſſent, indicio delato ad Epicidem per Attalum quendam indignantem ſibi rem creditam nō eſſe, necati omnes, & cruciati ſunt. Alia ſubinde ſpes, poſtquam hæc uana euaſerat, excepit. Damaſippus quidā Lacedæmonius miſſus ab Syracuſis ad Philippū regē, captus ab Romanis nauibus erat. huius utique redimendi & Epicidi cura erat ingens: nec abnuit Marcellus, iam tum Aetolorū, cuius gentis ſocij Lacedęmonij erāt, amicitiā affectātibus Romanis. Ad colloquiū de redemptione eius miſsis medius maximè, atq;

B utriſque opportunus locus ad portum Trogilorum, propter turrim quam uocant Galeagram, eſt uiſus. quò cum ſæpius commearent, unus ex Romanis ex propinquo murum contemplatus, numerando lapides, æſtimando'que ipſe ſecum, qui in fronte paterent: ſimul altitudinem muri, quantum proximè coniectura poterat, permenſus: humilioremq; aliquanto priſtina opinione ſua & cæterorum omnium ratus eſſe, & uel mediocribus ſcalis ſuperabilem: ad Marcellum rem defert. Haud ſpernenda res uiſa. ſed cum adiri locus, qui ob idipſum intentius cuſtodiebatur, non poſſet, occaſio quærebatur. quam obtulit transfuga, nuncians, diem feſtum Dianę per triduū agi: & quia alia in obſidione deſint, uino largius epulas celebrari, & ab Epicide præbito uniuerſæ plebi, & per tribus à principibus diuiſo. Id ubi accepit Marcellus, cum paucis tribunorum militum collocutus, electis'que per eos ad rem tantam agendam audendam'que idoneis centurionibus militibusq́, & ſcalis in occulto comparatis, cæteris ſignum dari iubet, ut maturè corpora curarent, quietiq; darent: nocte in expeditionem eundum eſſe. Inde ubi id temporis uiſum, quo die epulatis iam, uinoq; ſatiatis principiū ſomni eſſet, ſigni unius milites ferre ſcalas iuſsit: & ad mille ferè armati tenui agmine per ſilentium eò deducti. Vbi ſine ſtrepitu ac tumultu primi euaſerunt in murum, ſecuti ordine alij, cum priorum audacia dubijs etiam animum faceret. Iam mille armatorum ceperant partem, cum cæteræ admotæ, pluribus'que ſcalis in murum euadebant, ſigno ab Hexapylo dato: quò per ingentem ſolitudinem erat peruentum, quia magna pars in turribus epulati, aut ſopiti uino erant, aut ſemigraues potabant. paucos tamen eorum comprehenſos in cubilibus interfecerunt. Prope Hexapylon eſt portula, ea magna ui refringi cœpta. & è muro ex compoſito tuba datum ſignum erat: & iam undique nō furtim, ſed ui apertè gerebatur res. quippe ad Epipolas, frequentem cuſtodijs locum, peruentum erat: terrēdiq; magis hoſtes erant, quàm fallendi: ſicut territi ſunt. nam ſimulac tubarum eſt auditus cantus, clamorq; tenētium muros, partemq; urbis: omnia teneri cuſtodes rati, alij per murum fugere, alij ſalire de muro, præcipitariq; turba pauentiū. magna pars tamen ignara tanti mali erat, & grauatis omnibus uino ſomnoq;, & in uaſtas

magni

magnitudinis urbe partium ſenſu non ſatis pertinente in omnia. Sub luce Hexapylo A effracto, Marcellus omnibus copijs urbem ingreſſus, excitauit, cõuertit'q; omnes ad arma capienda, opem'q;, ſi quam poſſent, iam captæ propè urbi ferẽdam. Epicides ab inſula, quam ipſi Naſſon uocant, citato profectus agmine, haud dubius quin paucos per negligentiam cuſtodum tranſgreſſos murum expulſurus foret, occurrentibus pauidis tumultum augere eos dictitans, & maiora ac terribiliora uero afferre: poſtq; cõſpexit omnia circa Epipolas armis completa, laceſsito tantum hoſte paucis miſsilibus, retro in Acradinam agmen cõuertit: nõ tam uim, multitudinem'q; hoſtium metuens, quàm ne qua inteſtina fraus per occaſionem oriretur, clauſas'q; inter tumultum Acradinæ atque inſulæ inueniret portas. Marcellus ut mœnia ingreſſus ex ſuperioribus locis urbem, omnium fermè illa tempeſtate pulcherrimam, ſubiectam oculis uidit, illachrymaſſe dicitur: partim gaudio tantæ perpetratę rei, partim uetuſta gloria urbis. Athenienſium claſſes demerſæ, & duo ingentes exercitus cum duobus clariſsimis ducibus deleti occurrebant: & tot bella cum Carthaginiẽſibus tanto cum diſcrimine geſta, tot ac tam opulenti tyranni reges'q;: præter cæteros Hiero, cùm recentiſsimæ memoriæ rex, tum ante omnia quæ uirtus ei fortuna'q; ſua dederat, beneficijs in populum Romanum inſignis. ea cum uniuerſa occurrerent animo, ſubiret'q; cogitatio, iam illa momento horæ arſura omnia, & ad cineres reditura: priuſq; ſigna Acradinæ admoueret, pręmittit Syracuſanos, qui inter præſidia Romana, ut antè dictum eſt, fuerãt, ut alloquio leni perlicerent hoſtes ad dedendam urbẽ. Tenebant Acradinæ portas, muros'q; maximè tranſfugæ, quibus nulla erat per cõditiones ueniæ ſpes: ij nec adire muros, nec alloqui quenquam paſsi. itaq; Marcellus poſtquã id incœptum irritum fuit, ad Euryalum ſigna referri iuſsit. Tumulus eſt in extrema parte urbis uerſus à mari, uiæ'q; imminens ferenti in agros mediterranea'q; inſulæ, percommodus ad commeatus excipiendos. Præerat huic arci Philodemus Argiuus ab Epicide impoſitus. ad quem miſſus à Marcello Soſis, unus ex interfectoribus tyranni, cum longo ſermone habito dilatus per fruſtrationem eſſet, retulit Marcello, tempus eum ad deliberandum ſumpſiſſe. Cum is diem de die differret, dum Hippocrates atq; Himilco admouerẽt caſtra, legiones'que, haud dubius, ſi in arcem accepiſſet eos, deleri Romanum exercitum incluſum muris poſſe: Marcellus ut Euryalum neq; tradi, neque capi uidit poſſe, inter Neapolim & Thicam (nomina partium urbis, & inſtar urbium ſunt) poſuit caſtra: timens ne, ſi frequentia intraſſet loca, cõtineri à diſcurſu miles auidus prædæ non poſſet. Legati eò ab Thica & Neapoli cum infulis & uelamentis uenerunt, precantes ut à cædibus & ab incendijs parceretur. De quorum precibus quàm poſtulatis magis conſilio habito, Marcellus ex omnium ſententia edixit militibus, ne quis liberum corpus uiolaret, cætera prædæ futura. caſtra'q; tectis parietum pro muro ſepta, portis regione platearum patentibus ſtationes præſidia'q; diſpoſuit, ne quis in diſcurſu militum impetus in caſtra fieri poſſet. Inde ſigno dato milites diſcurrerunt. refractis'q; foribus cum omnia terrore ac tumultu ſtreperẽt, à cædibus tamen temperatum eſt. rapinis nullus antè modus fuit, quàm omnia diuturna felicitate cumulata bona egeſſere. Inter hæc & Philodemus, cum ſpes auxilij nulla eſſet, fide accepta ut inuiolatus ad Epicidem rediret, reducto præſidio tradidit tumulum Romanis. Auerſis omnibus ad tumultum ex parte captæ urbis, Bomilcar noctem eam nactus, qua propter uim tempeſtatis ſtare ad anchoram in ſalo Romana claſſis nõ poſſet, cum trigintaquinq; nauibus ex portu Syracuſano profectus, libero mari uela in altum dedit, quinq; & quinquaginta nauibus Epicidæ & Syracuſanis relictis: edoctis'q; Carthaginienſibus, in quanto res Syracuſana diſcrimine eſſet, cum C. nauib. poſt paucos dies redit, multis (ut fama eſt) donis ex Hieronis gaza ab Epicide donatus. Marcellus Euryalo recepto, præſidio'q; addito, una cura erat liber, ne qua ab tergo uis hoſtiũ in arcẽ accepta, incluſos impeditos'q; mœnib. ſuos turbaret. Acradinã inde ternis caſtris per idonea diſpoſitis loca, ſpe ad inopiã omniũ rerum incluſos redacturũ ſe, circũſedit. Cũ per aliquot dies quietę ſtationes utrinq; fuiſſent, repẽtè aduẽtus Hippocratis

cratis & Himilconis,ut ultro undiq; oppugnarentur Romani,fecit.nam & Hippocrates caſtris ad magnum portum communitis,ſignoq; ijs dato qui Acradinam tenebāt, caſtra uetera Romanorū adortus eſt,quibus Criſpinus præerat:& Epicides eruptionem in ſtationes Marcelli fecit:& claſsis Punica litori,quod inter urbem & caſtra Romana erat,appulſa eſt,ne quid præſidij Criſpino ſubmitti à Marcello poſſet. Tumultum tamen maiorem hoſtes præbuerunt,quàm certamen. nam & Criſpinus Hippocratem non repulit tantum à munimentis,ſed inſecutus etiam eſt trepidè fugientē: & Epicidem Marcellus in urbem compulit.ſatisq; iam etiam in poſterū uidebatur prouiſum,ne quid ab repentinis eorum excurſionibus periculi foret. Acceſsit & peſtilentia,commune malum,quod facile utrorumq; animos auerteret à belli conſilijs.nā tempore autumni,& locis natura grauibus,multo tamen magis extra urbem,quàm in urbe,intolerāda uis æſtus per utraq; caſtra omnium fermè corpora mouit. & primo tēporis ac loci uitio & ægri erant,& moriebantur.poſtea curatio ipſa,& cōtactus ægrorum uulgabat morbos: ut aut neglecti deſertiq;,qui incidiſſent, morerentur: aut aſsidenteis curāteisq; eadem ui morbi repletos ſecum traherent: quotidianaq; funera, & mors ob omniū oculos eſſet,& undiq; dies noctesq; ploratus audirētur. poſtremò ita aſſuetudine mali efferauerāt animos,ut nō modò non lachrymis, iuſtoq; comploratu proſequerentur mortuos,ſed ne efferrent quidem,aut ſepelirent:iacerentq; ſtrata exanima corpora in conſpectu ſimilem quoq; mortem expectātiū:mortuiq; ægros, ægri ualidos cùm metu,tum tabe ac peſtifero odore corporum conficerent.& ut ferro potius morerentur,quidam inuadebāt ſoli hoſtium ſtationes. Multo tamē maior uis peſtis Pœnorum caſtra, * quàm Romana,diu circūſedendo Syracuſas cæde aquisq; afflecerat magis. Ex hoſtiū exercitu Siculi ut primū uidère ex grauitate loci uulgari morbos,in ſuas quiſq; propinquas urbes dilapſi ſunt.at Carthaginiēſes,quibus nuſquā receptus erat,cum ipſis ducibus Hippocrate atq; Himilcone ad internicionē omnes perierunt. Marcellus,ut tāta uis ingruebat mali,adduxerat in urbem ſuos: infirmaq; corpora tecta & umbræ recreauerāt.multi tamen ex Romano exercitu eadē peſte abſumpti ſunt. Deleto terreſtri Punico exercitu,Siculi,qui Hippocratis milites fuerāt, haud in magna oppida,cęterùm & ſitu & munimentis tuta:tria millia alterum ab Syracuſis, alterum quindecim ab oſtio,& commeatus è ciuitatibus ſuis comportabāt, & auxilia accerſebāt. Interea Bomilcar iterum cum claſſe profectus Carthaginem,ita expoſita fortuna ſociorum,ut ſpem faceret,non ipſis modò ſalutarem opem ferri poſſe,ſed Romanos quoq; in capta quodāmodo urbe capi: perpulit ut onerarias naues quàm plurimas omni copia rerum onuſtas ſecum mitterent,claſſemq; ſuā augerent. Igitur centum triginta nauibus lōgis,& ſeptuaginta onerarijs profectus à Carthagine, ſatis proſperos uentos ad traijciendum in Siciliā habuit. ſed ijdem uenti ſuperare eum Pachynum prohibebāt. Bomilcaris aduentus fama primò,dein præter ſpem mora,cū gaudium & metum inuicem Romanis Syracuſanisq; præbuiſſet: Epicides metuens ne, ſi pergerent ijdem qui tum tenebāt,ab ortu ſolis flare per dies plures uenti,claſsis Punica Africam repeteret:tradita Acradina mercenariorum militum ducibus, ad Bomilcarem nauigat.claſſem in ſtatione uerſa in Africā habentem, atq; timentem nauale prælium,non tam quòd impar uiribus,aut numero nauium eſſet(quippe etiam plures habebat)quàm quòd uenti aptiores Romanæ quàm ſuæ claſsi flarent: perpulit tandem, ut fortunam naualis certaminis experiri uellet. Et Marcellus cum & Siculum exercitū ex tota inſula conciri uideret, & cum ingenti commeatu claſſem Punicam aduentare, ne ſimul terra mari'que incluſus urbe hoſtium urgeretur, quanquam impar numero nauium erat,prohibere aditu Syracuſarum Bomilcarem conſtituit. Duæ claſſes infeſtæ circa promontorium Pachynum ſtabāt, ubi primum tranquillitas maris in altum euexiſſet,concurſuræ. Itaque cadente iam euro,qui per dies aliquot ſæuierat,prior Bomilcar mouit:cuius prima claſsis petere altum uiſa eſt,quo facilius ſuperaret promontorium. cæterùm poſtquam tendere ad ſe Romanas naues uidit, incertum qua ſubita

territus re, Bomilcar uela in altum dedit, miſsisq́ nuncijs Heracleam, qui onerarias na A
ues retrò in Africam repetere iuberent, ipſe Siciliam præteruectus, Tarentum petit. Epicides a tanta repentè deſtitutus ſpe, ne in obſidionem magna ex parte captæ urbis rediret, Agrigentum nauigat, expectaturus magis euentum, quam inde quicquā moturus. Quæ ubi in caſtra Siculorū ſunt nunciata, Epicidem Syracuſis exceſsiſſe, à Carthaginienſibus relictam inſulam, & propè iterum Romanis traditam: legatos de conditionibus dedendæ urbis, explorata prius per colloquia uolūtate eorum qui obſidebantur, ad Marcellum mittunt. Cum haud fermè diſcreparet, quin quæ ubicq́ regum fuiſſent, Romanorum eſſent: Siculis cætera cum libertate ac legibus ſuis ſeruarentur: euocatis ad colloquium ijs quibus ab Epicide credita res erat, miſſos ſe ſimul ad Marcellum, ſimul ab eo ad exercitum Siculorum aiunt, ut una omnium qui obſiderentur, quiq́ extra obſidionē eſſent, fortuna eſſet: ne'ue alteri propriè ſibi paciſcerentur quicquam. Recepti deinde ab ijs, ut neceſſarios hoſpitesq́ alloquerentur, expoſitis quæ pacta iam cum Marcello haberent, oblata ſpe ſalutis perpulère eos, ut ſecum præfectos Epicidis, Polycletum & Philiſtionem & Epicidem, cui Sydon cognomen erat, aggrederentur. interfectis ijs, & multitudine ad concionem conuocata: & inopiam, qua ipſi inter ſe fremere occultè ſoliti erant, conqueſti: & quanquam tot mala urgerent, negarunt fortunam accuſandam eſſe, quòd in ipſorum eſſet poteſtate, quandiu ea paterentur. Romanis cauſam oppugnandi Syracuſas fuiſſe charitatem Syracuſanorum, non odium: nam ut occupatas res ab ſatellitibus Annibalis, deinde Hieronymi, Hippocrate atq́ Epicide audierint, tum bellum mouiſſe, & obſidere urbem cœpiſſe: ut crudeles tyrannos eius, non ut ipſam urbem expugnarent. Hippocrate uerò interempto, Epicide intercluſo ab Syracuſis, & prefectis eius occiſis, Carthaginienſibus omni poſſeſsione Siciliæ terra mariq́ pulſis: quam ſupereſſe cauſam Romanis, cur non perinde, ac ſi Hiero ipſe uiueret, unicus Romanæ amicitiæ cultor, incolumes Syracuſas eſſe uelint? B
Itaq́ nec urbi, nec hominibus aliud periculi, quàm ab ſemetipſis eſſe, ſi occaſionem reconciliandi ſe Romanis prætermiſiſſent. eam autem, qualis illo momento horæ ſit, nullam deinde fore, ſi ſimul libertas ab impotētibus tyrannis apparuiſſet. Omnium ingenti aſſenſu oratio audita eſt. prætores tamē prius creari, quàm legatos nominari, placuit. ex ipſorum deinde prætorum numero miſsi oratores ad Marcellum. quorū princeps, Neq́ primò, inquit, Syracuſani à uobis defecimus, ſed Hieronymus, nequaquam tam in uos impius, quàm in nos: nec poſtea pacem tyrāni cæde compoſitam Syracuſanus quiſquam, ſed ſatellites regij Hippocrates atque Epicides, oppreſsis nobis hinc metu, hinc fraude, turbauerūt. nec quiſquam dicere poteſt, aliquādo nobis libertatis tempus fuiſſe, quod pacis uobiſcum non fuerit. Nunc certè cæde eorum qui oppreſſas tenebāt Syracuſas, cum primùm arbitrij noſtri eſſe cœpimus, extemplò uenimus ad tradenda arma: dedendos nos, urbem, mœnia: nullā recuſandam fortunam, quæ impoſita à uobis fuerit. Gloriam captæ nobiliſsimæ pulcherrimæq́ urbis Græcarum dij tibi dederunt Marcelle. quicquid unquam terra mariq́ memorandum geſsimus, id tui triumphi titulo accedit. famæ ne credi malis, quāta urbs à te capta ſit, quàm poſteris quoq́ eā ſpectaculo eſſe, quò quiſquis terra, quiſquis mari uenerit, nūc noſtra de Atheniēſibus Carthaginiēſibusq́ trophæa, nunc tua de nobis oſtendat. incolumesq́ Syracuſas familiæ ueſtræ ſub cliētela nominis Marcellorū, tutelæq́ habendas tradas. ne plus apud uos Hieronymi, quàm Hieronis memoria momēti faciat. diutius ille multo amicus fuit, quàm hic hoſtis: & illius etiam benefacta perſenſiſtis, huius amentia ad perniciem tantum ipſius ualuit. Omnia & impetrabilia & tuta erāt apud Romanos. inter ipſos plus belli ac periculi erat. namq́ transfugæ tradi ſe Romanis rati, mercenariorum quoq́ militum auxilia in eundem compulere metum. arreptiſ que armis pretores primùm obtruncāt, inde ad cædem Syracuſanorum diſcurrunt: quoſ que fors obtulit, irati interfecerunt: atque omnia quæ in promptu erant, diripuere. tum, ne ſine ducibus eſſent, ſex præfectos creauere, ut terni Acradinæ ac Naſſo præeſſent.

in tempore legati a Marcello redierunt, falſa eos ſuſpicione incitatos memorantes: nec cauſam expetendæ pœnæ eorum ullam Romanis eſſe. Erat ex tribus Acradinæ præfectis Hiſpanus, Mericus nomine. ad eum inter comites legatorum de induſtria unus ex Hiſpanorum auxiliaribus eſt miſſus. qui ſine arbitris Mericum nactus, primũ quo in ſtatu reliquiſſet Hiſpaniam (& nuper inde uenerat) exponit. omnia Romanis ibi obtineri armis. poſſe eum, ſi operæprecium faciat, principem popularium eſſe: ſeu militare cum Romanis, ſeu in patriã reuerti libeat. cõtrà, ſi malle obſideri pergat, quàm ſpem eſſe terra mariq́ clauſo? Motus his Mericus, cum legatos ad Marcellum mitti placuiſſet, fratrem inter eos mittit. qui per eũdem illum Hiſpanum ſecretus ab alijs ad Marcellum deductus, cum fidem accepiſſet, compoſuiſſetq́ agendæ rei ordinẽ, Acradinam redit. Tum Mericus, ut ab ſuſpicione proditionis auerteret omnium animos, negat ſibi placere legatos commeare ultro citroq́. neq́ recipiendum quenquam, neq́ mittendum: & quo intentius cuſtodiæ ſeruentur, opportuna loca diuidẽda præfectis eſſe, ut ſuæ quiſq́ partis tutandæ reus ſit. Omnes aſſenſi ſunt partibus diuidendis: ipſi regio uenit ab Arethuſa fonte uſq́ ad oſtium magni portus. id ut ſcirent Romani, fecit. Itaq́ Marcellus nocte nauim onerariam cum armatis remulco quadriremis trahi ad Acradinam iuſsit: exponitq́ milites regione portæ, quæ prope fontẽ Arethuſam eſt. Hoc cum quarta uigilia factum eſſet, expoſitosq́ milites porta, ut conuenerat, recepiſſet Mericus: luce prima Marcellus omnibus copijs mœnia Acradinæ aggreditur, ita ut non eos ſolum qui Acradinam tenebant, in ſe conuerteret, ſed ab Naſſo etiã agmina armatorum concurrerent, relictis ſtationibus ſuis, ad uim & impetum Romanorum arcendum. In hoc tumultu actuariæ naues inſtructæ iam antè, circunuectæq́ ad
B Naſſum armatos exponunt. qui improuiſo adorti ſemiplenas ſtationes, & adapertas fores portæ, qua paulo antè excurrerãt armati, haud magno certamine Naſſum cepere, deſertam trepidatione & fuga cuſtodum. neq́ ullis minus præſidij, aut pertinaciæ ad manendum, quàm transfugis fuit: quia ne ſuis quidem ſatis credentes ſe, medio certamine effugerunt. Marcellus ut captam eſſe Naſſum didicit, & Acradinæ regionem unã teneri, Mericumq́ cum præſidio ſuis adiunctum, receptui cecinit: ne regiæ opes, quarum fama maior quàm res erat, diriperentur. Suppreſſo impetu militum, & ijs qui in Acradina erant transfugis ſpacium locusq́ fugæ datus eſt: & Syracuſani tandẽ liberi metu, portis Acradinæ apertis, oratores ad Marcellum mittunt: nihil petẽtes aliud, quàm incolumitatem ſibi, liberisq́ ſuis. Marcellus concilio aduocato, & adhibitis etiam Syracuſanis, qui per ſeditiones pulſi ab domo inter præſidia Romana fuerant, reſpõdit: non plura per annos quinquaginta benefacta Hieronis, quàm paucis his annis maleficia eorum qui Syracuſas tenuerint, erga populum Romanum eſſe. ſed pleraq́ eorum quò debuerint, recidiſſe: fœderumq́ ruptorum ipſos ab ſe grauiores multo, quàm populus Romanus uoluerit, pœnas exegiſſe. Se quidem tertium annum circunſedere Syracuſas, non ne populus reſeruatam ciuitatem haberet, ſed ne transfugarum duces captam & oppreſſam tenerent. Quid potuerint Syracuſani facere, exemplò uel eos Syracuſanorum eſſe, qui inter præſidia Romana fuerint: uel Hiſpanum ducem Mericum, qui præſidium tradiderit: uel ipſorum Syracuſanorum poſtremò ſerũ quidem, ſed forte conſilium. Omnium ſibi laborum periculorumq́, circa mœnia Syracuſana terra mariq́ tandiu exhauſtorum nequaquam tantum fructum eſſe, quàm capere Syracuſas potuiſſe. Inde quæſtor cum præſidio ad Naſſum ad accipiendam pecuniã regiam, cuſtodiendamq́ miſſus: diripiendaq́ urbs militi data eſt, cuſtodibusq́ diuiſis per domos eorum, qui intra præſidia Romana fuerunt. Cùm multa iræ, multa inuidiæ auaritiæq́ fœda exempla ederentur: Archimedem memoriæ proditum eſt, in tãto tumultu, quantum capta urbs in diſcurſu diripientium militum ciere poterat, intẽtum formis, quas in puluere deſcripſerat, ab ignaro milite quis eſſet, interfectum.

ægrè id Marcellum tuliſſe,ſepulturæq́ curam habitam: & propinquis etiam inquiſitis honori præſidioq́ nomen ac memoriam eius fuiſſe. Hoc maximè modo Syracuſæ captæ. in quibus prædæ tantum fuit, quantum uix capta Carthagine tum fuiſſet, cũ qua uiribus æquis certabatur. Paucis antè diebus, quàm Syracuſæ caperẽtur, T. Octacilius cum quinqueremibus octoginta Vticam, ab Lilybæo tranſmiſit. & cum ante lucem portam intraſſet, onerarias frumento onuſtas cepit: egreſſusq́ in terrã, depopulatus eſt aliquantum agri circa Vticam, prædamq́ omnis generis retro ad naues egit. Lilybæum tertio die, quàm inde profectus erat, cum centum triginta onerarijs nauibus frumento prædaq́ onuſtis redijt: idq́ frumentum extẽplò Syracuſas miſit. quod ni tam in tempore ſubueniſſet, uictoribus uictisq́ pariter pernicioſa fames inſtabat. Eadem æſtate in Hiſpania, cum biennio fermè nihil admodum memorabile factum eſſet, conſilijsq́ magis quàm armis bellum gereretur, Romani imperatores egreſſi hybernis copias coniunxerunt. ibi concilium aduocatum, omniumq́ in unum congruerunt ſententiæ: quando ad id locorum id modò actum eſſet, ut Aſdrubalem tendentẽ in Italiam retinerent: tempus eſſe iam agi, ut bellum in Hiſpania finiretur. & ſatis ad id uirium credebant acceſsiſse, triginta millia Celtiberorum ea hyeme ad arma excitata: Tres exercitus erant, Aſdrubal Giſgonis filius, & Mago coniunctis caſtris quinq́ fermè dierum iter ab Romanis aberant. Propior erat Amilcaris filius Aſdrubal, uetus in Hiſpania imperator. ad urbem nomine Anitorgin exercitum habebat. Eum uolebant prius opprimi duces Romani, & ſpes erat ſatis ſuperq́ ad id uirium eſse. illa reſtabat cura, ne fuſo eo perculſi, alter Aſdrubal & Mago, in auios ſaltus monteſq́ recipientes ſeſe, bellum extraherent. Optimum igitur rati diuiſis bifariã copijs totius ſimul Hiſpaniæ amplecti bellum, ita inter ſe diuiſerunt: ut P. Cornelius duas partes exercitus Romanorum ſociorumq́ aduerſus Magonem duceret, atq́ Aſdrubalem: Cn. Cornelius cum tertia parte ueteris exercitus Celtiberis adiunctis cum Aſdrubale Barchino bellũ gereret. Vnà profecti ambo duces exercitusq́, Celtiberis prægredientibus, ad urbẽ Anitorgin in conſpectu hoſtium, dirimente amne, ponunt caſtra. Ibi Cn. Scipio cum quibus antè dictum eſt copijs ſubſtitit, & P. Scipio profectus ad deſtinatam belli partem. Aſdrubal poſtquam animaduertit exiguum Romanum exercitum in caſtris, & ſpem omnem in Celtiberorũ auxilijs eſſe: peritus omnis barbaricæ, & præcipuè omnium earum gentium, in quibus per tot annos militabat, perfidiæ, facili linguæ cõmercio, cum utraq́ caſtra plena Hiſpanorũ eſſent, per occulta colloquia paciſcitur magna mercede cum Celtiberorum principibus, ut copias inde abducant. Nec atrox uiſum facinus. non enim ut in Romanos uerterent arma, agebatur: & merces, quanta uel pro bello ſatis eſſet, dabatur, ne bellum gererent: & cùm quies ipſa, tum reditus domũ fructusq́ uidendi ſuos ſuaq́, grata uulgo erãt. itaq́ non ducibus facilius quam multitudini perſuaſum eſt: ſimul ne metus quidem ab Romanis erat, quippe tam paucis, ſe ne retinerent. Id quidem cauendum ſemper Romanis ducibus erit, exẽplaq́ hæc uerè pro documentis habenda, ne ita externis credant auxilijs, ut nõ plus ſui roboris, ſuarumq́ propriè uirium in caſtris habeant. Signis repentè ſublatis Celtiberi abeunt, nihil aliud quærentibus cauſam, obteſtãtibusq́ ut manerent Romanis reſpondentes, quàm domeſtico ſe auocari bello. Scipio poſtquam ſocij nec precibus, nec ui retineri poterant: nec ſe aut parem ſine illis hoſti eſſe, aut fratri rurſus coniungi uidit poſſe: nec ullum aliud ſalutare conſilium in promptu eſſe: retro quantum poſſet, cedere ſtatuit, in id omni cura intentus, necubi hoſti æquo ſe committeret loco, qui trãſgreſſus flumen prope ueſtigijs abeuntium inſiſtebat. Per eoſdem dies P. Scipionem par terror, periculum maius ab nouo hoſte urgebat. Maſaniſſa erat iuuenis, qui eo tempore erat ſocius Carthaginienſium, quem deinde clarũ potentemq́ Romana fecit amicitia. Is tum cum equitatu Numidarum & aduenienti P. Scipioni occurrit, & deinde aſsiduè dies nocteſq́ infeſtus aderat: ut non uagos tantum procul à caſtris lignatum pabulatumq́ progreſſos exciperet, ſed ipſis obequitaret caſtris: inuectusq́ in medias ſæpe ſtationes,

omnia

A omnia ingenti tumultu turbaret. noctibus quoq; ſæpe incurſu repẽtino in portis ualloq; trepidatum eſt: nec aut locus, aut tẽpus ullum uacuum à metu ac ſolicitudine erat Romanis: compulſisq; intra uallum, adempto rerum omnium uſu, cũ propè iuſta obſidio eſſet, futuramq; arctiorem eam appareret, ſi ſe Indibilis, quem cum ſeptem millibus & quingentis Sueſſetanorum aduentare fama erat, Pœnis coniunxiſſet: dux cautus & prudens Scipio uictus neceſsitatibus, temerarium capit cõſilium, ut nocte Indibili obuiã iret: & quocunq; occurriſſent loco, prælium conſereret. Relicto igitur modico præſidio in caſtris, præpoſitoq; T. Fonteio legato, media nocte profectus cũ obuijs hoſtibus manus conſeruit. Agmina magis, quàm acies pugnabant. ſuperior tamẽ, ut in tumultuaria pugna, Romanus erat. cæterùm & equites Numidæ repentè, quos fefelliſſe ſe dux ratus erat, ab lateribus circumfuſi magnum terrorem intulere. Contra cto aduerſus Numidas certamine nouo, tertius inſuper aduenit hoſtis, duces Pœni aſſecuti ab tergo iam pugnãtes. ancepsq; prælium Romanos circunſteterat, incertos in quem potiſsimum hoſtem, quamúe in partem conferti eruptionem facerent. Pugnãti hortantiq; imperatori, & offerenti ſe ubi plurimus labor erat, latus dexterum lancea trajcitur: cuneusq; is hoſtium, qui in confertos circa ducem impetum fecerat, ut exanimem labentemq; ex equo Scipionem uidit, alacres gaudio cum clamore per totam aciem nunciantes diſcurrunt, imperatorem Romanum cecidiſſe. Hæc peruagata paſſim uox, ut & hoſtes haud dubiè pro uictoribus, & Romani pro uictis eſſent, fecit. Fuga confeſtim ex acie duce amiſſo fieri cœpta eſt. cæterùm ut ad erumpẽdum inter Numidas, aliaq; leuium armatorum auxilia haud difficilis res erat: ita effugere tantum equitum, æquantiumq; equos uelocitate peditum, uix poterant: cæſiq; propè plures in fuga, quàm in pugna ſunt. nec ſuperfuiſſet quiſquam, ni pręcipiti iam ad ueſperum die nox interueniſſet. Haud ſegniter inde duces Pœni fortuna uſi, confeſtim è prælio, uix

B neceſſaria quiete data militibus, ad Aſdrubalem Amilcaris citatũ agmen rapiunt, non dubia ſpe, cum copias coniunxiſſent, debellari poſſe. Quò ubi eſt uentum, inter exercitus ducesq; uictoria recẽti lætos gratulatio ingens facta, imperatore tanto cum omni exercitu deleto, & alteram pro haud dubio parem uictoriam expectantes. Ad Romanos nondum quidem fama tãtæ cladis peruenerat, ſed tamen mœſtum quoddã ſilentium erat, & tacita diuinatio, qualis iam præſagientibus animis imminentis mali eſſe ſolet. Imperator ipſe, præterquàm quòd ab ſocijs ſe deſertum, hoſtium tãtum auctas copias ſentiebat, coniectura etiam & ratione ad ſuſpicionem acceptæ cladis, quàm ad ullam bonam ſpem pronior erat. Quónam modo enim Aſdrubalem ac Magonẽ, niſi defuncto ſuo fratre bello, ſine certamine adducere exercitum potuiſſe? quomodo autem non obſtitiſſe? aut ab tergo non ſecutum fratrem? ut, ſi prohibere quo minus in unum coirent & duces, & exercitus hoſtium, non poſſet, ipſe certè cum fratre coniungeret copias. His anxius curis id modò eſſe ſalutare in præſens credebat, cedere inde quantum poſſet. & inde una nocte ignaris hoſtibus, & ob id quietis, aliquãtum emenſus eſt iter. Luce, ut ſenſerũt profectos hoſtes, præmiſsis Numidis, quàm poterãt maximè citato agmine ſequi cœperunt. ante noctẽ aſſecuti Numidę, nunc ab tergo, nunc in latera concurſantes. Conſiſtere cœperunt, ac tutari agmen quãtum poſſent: tamen tutò ut ſimul pugnarent, procederentq;, Scipio hortabatur, priuſquam pedeſtres copiæ aſſequerentur. cæterùm nunc agendo, nunc ſuſtinendo agmen, cum aliquandiu haud multum procederetur, & nox iam inſtaret, reuocat è prælio ſuos Scipio: & collectos in tumulum quendam, non quidem ſatis tutum, præſertim agmini perculſo, editiorem tamen, quàm cætera circà erant, ſubducit. Ibi primò impedimentis & equitatu in medium receptis, circundati pedites haud difficulter impetus incurſantium Numidarum arcebant. dein poſtquam toto agmine tres imperatores cum tribus iuſtis exercitibus aderant, apparebatq; parum armis ad tuendum locum ſine munimento ualituros eſſe: circunſpectare atq; agitare dux cœpit, ſi quo modo poſſet uallum circùm inijcere. ſed erat adeò nudus tumulus, & aſperi ſoli, ut nec uirgulta uallo cædendo, nec

Digitized by Google

terra ceſpiti faciendo, aut ducendæ foſſæ, aliiúe ulli operi apta inueniri poſſet: nec ferme quicquam ſatis arduum aut abſciſſum erat, quod hoſti aditum aſcenſumúe difficilem præberet. omnia faſtigio leni ſubuexa, ut tamen aliquam imaginem ualli obiicerent: clitellas illigatas oneribus uelut ſtruentes ad altitudinem ſolitam circundabant: cumulo ſarcinarum omnis generis obiecto, ubi ad moliendum clitellæ defuerant. Punici exercitus poſtquam aduenere, in tumulum quidem perfacilè agmen erexere. munitionis uerò facies noua primo eos uelut miraculo quodam tenuit, cum duces undiq; uociferarentur, quid ſtarent? & non ludibrium illud uix fœminis puerisúe morandis ſatis ualidum diſtraherent, diriperentq;? captum hoſtem teneri latentem poſt ſarcinas. Hæc contēptim duces increpabant. cæterùm neq; tranſilire, neq; moliri onera obiecta, nec cedere ſtipatas clitellas, ipſisq; obrutas ſarcinis, facilè erat. Tardatis diu cum amoliti obiecta onera armatis dediſſent uiam, pluribusq; idem partibus fieret, capta iam undiq; caſtra erant: pauci ab multis, perculſiq; à uictoribus paſsim cædebantur. Magna pars tamen militum, cum in propinquas refugiſſet ſyluas, in caſtra P. Scipionis, quibus T. Fonteius legatus pręerat, perfugerunt. Cn. Scipionem alii in tumulo primo impetu hoſtium cæſum tradunt. alii cum paucis in propinquam caſtris turrim perfugiſſe. hāc igni circundatam, atq; ita exuſtis foribus, quas nulla moliri potuerunt ui, captam: omnesq; intus cum ipſo imperatore occiſos. Anno ſeptimo poſtquam in Hiſpaniam uenerat Cn. Scipio, undetrigeſimo die poſt fratris mortem eſt interfectus. Luctus ex morte eorum non Romæ maior, quàm per totam Hiſpaniam fuit. Quin apud ciues partem doloris & exercitus amiſsi, & alienata prouincia, & publica trahebat clades. Hiſpaniæ ipſos lugebant deſiderabātq; duces. Cneum tamen magis, quòd diutius præfuerat iis, priorq; & fauorem occupauerat, & ſpecimen iuſtitiæ temperantiæq; Romanæ primus dederat. Cum deletus exercitus, amiſſæq; Hiſpaniæ uiderentur, uir unus res perditas reſtituit. Erat in exercitu L. Martius Septimii filius, eques Romanus, impiger iuuenis, animiq; & ingenii aliquāto quàm pro fortuna, in qua erat natus, maioris. ad ſummā indolem acceſſerat Cn. Scipionis diſciplina: ſub qua per tot annos omneis militiæ arteis edoctus fuerat. Hic & ex fuga collectis militibus, & quibuſdam de præſidiis deductis, haud contemnendum exercitum fecerat, iunxeratq; cū T. Fonteio P. Scipionis legato. Sed tantum præſtitit eques Romanus autoritate inter milites atq; honore, ut caſtris citra Iberum communitis, cum ducem exercituum comitiis militaribus creari placuiſſet: ſubeuntes alii aliis in cuſtodiam ualli ſtationesq;, donec per omnes ſuffragium iret, ad L. Martium cuncti ſummam imperii detulerint. Omne inde tempus (exiguum id fuit) muniēdis caſtris, conuehendisq; commeatibus conſumptum: & omnia imperia milites cùm impigrè, tum haudquaquam abiecto animo exequebantur. Cæterùm poſtquam Aſdrubalem Giſgonis uenientem ad reliquias belli delendas tranſiſſe Iberum, & appropinquare allatum eſt: ſignum'que pugnæ propoſitum ab nouo duce milites uiderunt: recordati quos paulo antè imperatores habuiſſent, quibus'que & ducibus & copiis freti prodire ad pugnam ſoliti eſſent, flere omnes repentè, & offenſare capita: & alii manus ad cœlum tendere, deos incuſantes: alii ſtrati humi ſuum quiſque nominatim ducem implorare. neque ſedari lamentatio poterat, excitantibus centurionibus manipulares, & ipſo minitante & increpante Martio, quòd in muliebres & inutiles ſe proieciſſent fletus, potius quàm ad tutandos ſemetipſos & rēpublicā ſecum acuerent animos, & ne inultos imperatores ſuos iacere ſinerent: cum ſubitò clamor tubarumq; ſonus (iam enim prope uallum hoſtes erant) exauditur. inde uerſo repentè in iram luctu, diſcurrunt ad arma: ac uelut accenſi rabie diſcurrunt ad portas, & in hoſtem negligenter atq; incōpoſitè uenientem incurrunt. Extēplò improuiſa res pauorē incutit Pœnis. mirabūdiq;, unde tot hoſtes tā ſubitò exorti propè deleto exercitu forēt, unde tāta audacia, tāta fiducia ſui uictis ac fugatis: quis imperator duobus Scipionibus cæſis extitiſſet: quis caſtris præeſſet: quis ſignū dediſſet pugnæ: ad hæc tot iam nec opināta primò omniū incerti, ſtupētesq; referunt

a runt pedem: dein ualida impreſsione pulſi terga uertunt. et aut fugientium cædes fœda fuiſſet, aut temerarius periculoſusq́ ſequentiũ impetus, ni Martius properè receptui dediſſet ſignum, obſiſtensq́ ad prima ſigna, quoſdã & ipſe retinens, concitatã repreſsiſſet aciem. inde in caſtra auidos adhuc cædisq́ & ſanguinis reduxit. Carthaginienſes trepidè primò ab hoſtium uallo acti, poſtquam neminem inſequi uiderunt, metu ſubſtitiſſe rati, cõtemptim rurſus & ſedato gradu in caſtra abeunt. Par negligentia in caſtris cuſtodiendis fuit. nam & ſi propinquus hoſtis erat, tamen reliquias eum eſſe duorum exercituum ante paucos dies deletorum, ſuccurrebat. Ob hoc cum omnia neglecta apud hoſtes eſſent, exploratis ijs Martius ad conſilium prima ſpecie temerariũ magis quàm audax animum adiecit, ut ultro caſtra hoſtiũ oppugnaret: ſimul facilius eſſe ratus unius Aſdrubalis expugnari caſtra, q̃, ſi ſe rurſus tres exercitus ac tres duces iunxiſſent, ſua defendi: ſimul, aut ſi ſucceſsiſſet cœptis, recepturũ ſe afflictas res: aut ſi pulſus eſſet, tamen ultrò inferendo arma contemptum ſui dempturũ. ne tamen ſubita res, & nocturnus error etiamnũ ſuæ fortunæ conſiliũ perturbaret, alloquendos adhortandosq́ ſibi milites ratus, concione aduocata ita diſſeruit. Vel mea erga imperatores noſtros uiuos mortuosq́ pietas, uel præſens omnium noſtrûm milites fortuna fidem cuiuis facere poteſt: mihi hoc imperium, ut ampliũ iudicio ueſtro, ita re ipſa graue ac ſolicitum eſſe. quo enim tempore, niſi metus mœrorem obſtupefaceret, uix ita cõpos mei eſſem, ut aliqua ſolatia inuenire ægro animo poſſem: cogor ueſtram omnium uicem (quod difficilimũ in luctu eſt) unus conſolari. & ne tum quidem, ubi quo nã modo has reliquias duorum exercituum patriæ cõſeruare poſsim, cogitandum eſt: auertere animũ ab aſſiduo mœrore libet. præſto eſt enim acerba memoria: et Scipiones me ambo dies noctesq́ curis inſomnijsq́ agitant, & excitant ſæpe ſomno, neu ſe, neu inuictos per octo annos in ijs terris milites ſuos, commilitones ueſtros, neu remp. patiar

b inultam: & ſuam diſciplinã ſuaq́ inſtituta ſequi iubent. Et ut imperijs uiuorum nemo obedientior me uno fuerit, ita poſt mortem ſuam, quod quaq́ in re facturos illos fuiſſe maximè cenſeam: id optimũ ducere uos quoq́ uelim milites, non lamentis lacrymisq́ tanquã extinctos proſequi, (uiuunt enim uigentq́ fama rerũ geſtarũ) ſed quotieſcunq́ occurret memoria illorũ, uelut ſi adhortãteis ſignumq́ dantes uideatis eos, ita prælia inire. Nec alia profectò ſpecies heſterno die oculis animisq́ ueſtris oblata, memorabile illud edidit præliũ: q̃ documẽtum dediſtis hoſtibus, nõ cum Scipionibus extinctũ eſſe nomẽ Romanum: & cuius populi uis atq́ uirtus nõ obruta ſit Cannenſi clade, ex omni profectò ſæuitia fortunæ emerſurã eſſe. Nunc, qui tantũ auſi eſtis ſponte ueſtra, experiri libet quantum audeatis duce ueſtro autore. non enim heſterno die cum ſignum receptui dedi, ſequentibus effuſe uobis turbatum hoſtem, frangere audaciam ueſtrã, ſed differre in maiorem gloriam atq́ opportunitatem uolui: ut poſtmodum præparati incautos, armati inermes, atq́ etiã ſopitos, per occaſionẽ aggredi poſſetis. Nec huius occaſionis ſpem milites fortè temerè, ſed ex re ipſa conceptam habeo. A uobis quoq́ profectò ſi quis quærat, quo nam modo pauci à multis, uicti à uictoribus caſtra tutati ſitis: nihil aliud reſpondeatis, q̃ idipſum, timentes uos, omnia & operibus firmata habuiſſe, & ipſos paratos inſtructosq́ fuiſſe. Et ita ſe res habet. ad id, quod ne timeatur fortuna facit, minimè tuti ſunt homines: quia quod neglexeris, incautum atq́ apertum habeas. Nihil omnium nunc minus metuunt hoſtes, quàm ne obſeſſi modò ipſi atq́ oppugnati, caſtra ſua ultro oppugnemus. audeamus, q̃d credi nõ poteſt auſuros nos: eo ipſo, quod difficillimũ uidetur, facillimũ erit. Tertia uigilia noctis ſilenti agmine ducam uos. exploratũ habeo, non uigiliarũ ordinẽ, nõ ſtationes iuſtas eſſe. clamor in portis auditus, & primus impetus caſtra ceperit. tum inter torpidos ſomno, pauẽteisq́ ad nec opinatũ tumultũ, & inermes in cubilibus ſuis oppreſſos illa cædes edat, à qua uos heſterno die reuocatos ægrè ferebatis. Scio audax uideri conſilium. ſed in rebus aſperis & tenuibus, fortiſſima quæq́ cõſilia tutiſſima ſunt. quia ſi in occaſionis momento, cuius præteruolat opportunitas, cunctatus paulum fueris,

nequicquam mox omiſſam queraris. Vnus exercitus in propinquo eſt: duo haud procul abſunt. A nunc aggredientibus par aliqua opportunitas eſt: & iam tentaſtis ueſtras atq; illorũ uires. ſi diem proferimus, & heſternæ eruptionis fama cõtenti deſierimus: periculũ eſt, ne omnes duces, omneſq; copiæ conueniant. tres deinde duces, tres exercitus ſuſtinebimus hoſtium: quos Cn. Scipio incolumi exercitu non ſuſtinuit? Vt diuidẽdo copias periere duces noſtri, ita ſeparati ac diuiſi opprimi poſſunt hoſtes. alia belli gerendi uia nulla eſt. proinde nihil præter noctis proximæ opportunitatẽ expectemus. Ite dijs bene iuuantibus, corpora curate, ut integri uigenteſq; eodẽ animo in caſtra hoſtium irrumpatis, quo ueſtra tutati eſtis. Læti & audiere ab nouo duce nouum cõſilium: & quo audacius erat, magis placebat. reliquum diei expediendis armis, & curatione corporũ conſumptum: & maior pars noctis quieti data eſt. quarta uigilia mouere. Erant ultra proxima caſtra ſex millium interuallo diſtantes aliæ copiæ Pœnorũ. Vallis caua intererat, condenſa arboribus. in huius ſyluæ medio fermè ſtadio cohors Romana arte Punica abditur, & equites. Ita medio itinere intercepto, cæterę copię ſilenti agmine ad proximos hoſtes ductæ. & cum ſtatio nulla pro portis, neq; in uallo cuſtodię eſſent, uelut in ſua caſtra, nullo uſquam obſiſtente, penetrauere. inde ſigna canunt, & tollitur clamor. pars ſemiſopitos hoſtes cædunt, pars ignis eſcas ſtramento arido tectis inijciunt. pars portas occupant, ut fugam intercludant. hoſteis ſimul ignis, clamor, cædes, uelut alienatos ſenſibus, nec audire, nec prouidere quicquam ſinunt. incidũt inermes inter cateruas armatorũ. alij ruunt ad portas, alij obſeptis itineribus ſuper uallum ſaliunt: & ut quiſq; euaſerat, protinus ad caſtra altera fugiunt. ubi à cohorte & equitibus ex occulto proruentibus circunuenti cæſiq; ad unũ omnes ſunt. quanquã etiam, ſi quis ex ea cæde effugiſſet, adeò raptim captis propioribus caſtris in altera tranſcurſum caſtra ab Romanis eſt, ut præuenire nũcius cladis nõ poſſet. Ibi uerò quo lõgius ab hoſte aberant, & quia ſub lucem pabulatum, lignatum & prædatum quidã B dilapſi fuerant, neglecta magis omnia ac ſoluta inuenere: arma tantũ in ſtationibus poſita, milites inermes, aut humi ſedentes accubanteſq;, aut obambulantes ante uallum portaſq;. Cum his tam ſecuris ſolutiſq; Romani calentes adhuc ab recenti pugna, feroceſq; uictoria prœliũ ineunt. itaq; nequaquam reſiſti in portis potuit. intra portas, cõcurſu ex totis caſtris ad primũ clamorem, & tumultu facto, atrox prœliũ oritur. diuq; tenuiſſet, ni cruenta ſcuta Romanorũ uiſa indicium alterius cladis Pœnis, atq; inde pauorẽ iniecisſẽt. hic terror in fugã auertit omnes. effuſiq; quà iter eſt, niſi quos cędes oppreſsit, exuunt caſtris. Ita nocte ac die bina caſtra hoſtiũ expugnata ductu L. Martij. Ad trigintaſeptẽ millia hoſtiũ cæſa, autor eſt Claudius, qui annales Acilianos ex Græco in Latinũ ſermonem uertit: captos ad mille octingentos triginta, prædã ingentem partam: in ea fuiſſe clypeum argenteũ pondo centũ trigintaocto, cum imagine Barchini Aſdrubalis. Valerius Antias una caſtra Magonis capta tradit, ſeptẽ millia cæſa hoſtium: altero prœlio eruptione pugnatũ cum Aſdrubale, decem millia occiſa, quatuor millia trecentos triginta captos. Piſo quinq; millia hominũ, cum Mago cedenteis noſtros effuſe ſequeretur, cæſa ex inſidijs ſcribit. Apud omnes magnum nomen Martij ducis eſt. & ueræ glorię eius etiam miracula addunt: flammam ei concionanti fuſam è capite ſine ipſius ſenſu cum magno pauore circunſtantium militum: monumentumq; uictoriæ eius de Pœnis uſq; ad incenſum Capitolium fuiſſe in templo clypeum, Martium appellatum, cum imagine Aſdrubalis. Quietæ deinde aliquãdiu in Hiſpania res fuere, utriſq; poſt tantas acceptas inuicem, illataſq; clades cunctantibus periculũ ſummę rerũ facere. Dum hęc in Hiſpania geruntur, Marcellus captis Syracuſis cum cętera in Sicilia tanta fide atq; integritate compoſuiſſet, ut nõ modò ſuam gloriam, ſed etiam maieſtatẽ P R. augeret: ornamenta urbis, ſigna tabulaſq;, quibus abundabant Syracuſæ, Romam deuexit. Hoſtium quidem illa ſpolia, & parta belli iure. Cæterum inde primum initium mirandi Græcarum artium opera, licentiaq; hinc ſacra profanaq; omnia uulgo ſpoliandi, factum eſt, quæ poſtremo in Romanos deos, templum

idipſum

A idipſum primum,quod à Marcello eximiè ornatum eſt,uertit.uiſebantur enim ab externis ad portam Capenam dedicata à Marcello templa: propter excellentia eius generis ornamenta,quorum perexigua pars comparet.Legationes omnium fermè ciuitatum Siciliæ ad eum conueniebant.diſpar ut cauſa earum,ita conditio erat. Qui antè captas Syracuſas aut non deſciuerant,aut redierant in amicitiam, ut ſocij fideles accepti,cultiq́ue.quos metus poſt captas Syracuſas dediderat,ut uicti à uictore leges acceperunt.Erant tamen haud paruæ reliquię belli circa Agrigentum Romanis:Epicides & Hanno,duces reliqui prioris belli,& tertius nouus ab Annibale in locũ Hippocratis miſſus,Libyphœnicum generis Hipponiates,(Mutinem populares uocabãt) uir impiger,& ſub Annibale magiſtro omneis belli artes edoctus. Huic ab Epicide & Hannone Numidæ dati auxiliares. cum quibus ita peruagatus eſt hoſtiũ agros,ita ſocios ad retinendos in fide animos eorum,ferendumq́ue in tempore cuiq́ue auxilium,adijt: ut breui tempore totam Siciliam impleret nominis ſui, nec ſpes alia maior apud fauẽtes rebus Carthaginienſium eſſet.Itaq́ue incluſi ad tempus mœnibus Agrigẽti dux Pœnus Syracuſanusq́ue,non conſilio Mutinis,quàm fiducia magis auſi egredi extra muros,ad Himeram amnem poſuerunt caſtra.Quod ubi perlatum ad Marcellum eſt,extempló copias mouit:& ab hoſte quatuor fermè millium interuallo conſedit,quid agerent pararent'ue expectaturus.Sed nullum neq́ue locum, neq́ue tempus cunctationi conſilio'ue dedit Mutines,tranſgreſſus amnem,ac ſtationibus hoſtium cum ingenti terrore ac tumultu inuectus. Poſtero die propè iuſto prælio compulit hoſtem intra munimenta. inde reuocatus ſeditione Numidarum in caſtris facta,cum trecenti fermè eorum Heracleam Minoam conceſsiſſent,ad mitigandos reuocandosq́ue eos profectus,magnopere monuiſſe duces dicitur,ne abſente ſe cum hoſte manus confererẽt. Id ambo ęgrè paſsi duces,magis Hanno,iam antè anxius gloria eius: Mutinem ſibi modum facere,

B degenerem Afrum imperatori Carthaginienſi miſſo ab ſenatu populoq́ue. Is perpulit cunctantẽ Epicidem,ut tranſgreſsi flumen in aciem exirent. nam ſi Mutinem opperirentur,& ſecunda pugnę fortuna eueniſſet,haud dubiè Mutinis gloriam fore. Enimuero indignum ratus Marcellus,ſe qui Annibalem ſubnixum uictoria Cannẽſi ab Nola reppuliſſet:his terra mariq́ue uictis ab ſe hoſtibus cedere, arma properè capere milites, & efferri ſigna iubet. Ad inſtruentem exercitum decem effuſis equis aduolant ex hoſtium acie Numidæ,nunciantes, populares ſuos primùm ea ſeditione motos, qua trecenti ex numero ſuo conceſſerint Heracleam: dein quòd præfectũ ſuum ab obtrectantibus ducibus gloriæ eius ſub ipſam certaminis diem ablegatum uideant,quieturos in pugna.Gens fallax promiſsi fidẽ pręſtitit.itaq́ue & Romanis creuit animus,nuncio celeri per ordinẽ miſſo,deſtitutũ ab equite hoſtem eſſe,quẽ maximè timuerant: & territi hoſtes,pręterquàm quòd maxima parte uirium ſuarum non iuuabantur,timore etiam incuſſo ne ab ſuo ipſi equite oppugnarẽtur.Itaq́ue haud magna uis certaminis fuit.Primus clamor atq́ue impetus rem decreuit. Numidæ cum in concurſu quieti ſtetiſſent in cornibus,ut terga dantes ſuos uiderunt,fugæ tantũ parumper comites facti, poſtquam omnes Agrigentum trepido agmine petentes uiderunt,ipſi metu obſidionis paſsim in ciuitates proximas dilapſi.Multa millia hominum cæſa, captaq́ue: & VIII elephanti.Hæc ultima in Sicilia Marcelli pugna fuit.uictor inde Syracuſas redijt. Iam fermè in exitu annus erat.itaq́ue ſenatus Romæ decreuit,ut P.Cornelius Pr.literas Capuam ad Coſs.mitteret:dum Annibal procul abeſſet, nec ulla magni diſcriminis res ad Capuam gereretur:alter eorum,ſi ita uideretur, ad magiſtratus ſubrogandos Romam ueniret.Literis acceptis,inter ſe Coſs. compararunt, ut Claudius comitia perficeret,Fuluius ad Capuam maneret.Coſs. Claudius creauit Cn. Fuluium Centimalũ, & P.Sulpitium Seruij filium,Galbam,qui nullum antea curulem magiſtratum geſsiſſet.Prr.deinde creati,L.Cornelius Lẽtulus,Cornelius Cethegus,C.Sulpitius,C.Calpurnius Piſo.Piſoni iuriſdictio urbana,Sulpitio Sicilia,Cethego Apulia,Lentulo Sardinia euenit.Conſulibus prorogatum in annum imperium eſt.

Annibal

DECADIS TERTIAE LIBER SEXTVS.

Annibal ad tertium ab urbe Roma lapidem ſuper Anienem caſtra poſuit. ipſe uerò cum duobus millibus equitum uſq; ad portam Capenam, ut urbis ſitum exploraret, obequitauit. & cum per triduum in aciem utrinq; exercitus omnis deſcendiſſet, certamen tempeſtas diremit: nam cum in caſtra rediſſent, ſtatim ſerenitas erat. Capua capta eſt à Q. Fuluio & Ap. Claudio Coss. Principes Campani ueneno ſibi conſciuerunt mortem. Cum ſenatus Campanorum deligatus eſſet ad palos, ut ſecuri feriretur: literas à ſenatu miſſas Q. Fuluius Cos. quibus iubebatur parcere, antequam legeret, in ſinu poſuit, & lege agi iuſſit, & ſupplicium peregit. Cum in comitijs apud populum quæreretur, cui mandaretur Hiſpaniarum imperium, nullo id uolente ſuſcipere, P. Scipio P. filius qui in Hiſpania ceciderat, profeſſus eſt ſe iturum. & ſuffragio populi conſenſuq; omnium miſſus, Nouam Carthaginem uno die expugnauit, cum ageret uigeſimum quartum annum, uideretur q; diuina ſtirpe creatus: quoniam & ipſe poſteaquam togam acceperat, quotidie in Capitolio erat: & in cubiculo matris eius anguis ſæpenumero uiſus eſt. Res præterea in Sicilia geſtas continet: & amicitiam cum Aetolis iunctam, bellumq; geſtum aduerſum Acarnânas, & Philippum Macedonum regem.

CN. FVLVIVS Centimalus, P. Sulpitius Galba Coss. cū Idibus Martijs magiſtratum iniſſent, ſenatu in Capitolium uocato, de rep. de adminiſtratione belli, de prouincijs exercitibusq; patres conſuluerūt. A Q. Fuluio, & Appio Claudio prioris anni Coss. prorogatū imperiū eſt: atq; exercitus, quos habebant, decreti. adiectumq;, ne à Capua, quam obſidebant, abſcederent, priuſquam expugnaſſent. Ea tum cura maximè intentos habebat Romanos: non tam ob iram, quæ in nullam unquam ciuitatem iuſtior fuit, quàm quòd urbs tam nobilis ac potens, ſicut defectione ſua traxerat aliquot populos, ita recepta inclinatura rurſus animos uidebatur ad ueteris imperij reſpectum. Et prætoribus prioris anni, M. Iunio in Hetruria, P. Sempronio in Gallia, cum binis legionibus, quas habuerant, prorogatum eſt imperium. Prorogatum et M. Marcello, ut proconſul in Sicilia reliquias belli perficeret eo exercitu, quem haberet. ſi ſupplemento opus eſſet, ſuppleret de legionibus, quibus P. Cornelius proprætor in Sicilia præeſſet: dum ne quem militem legeret ex eo numero, quibus ſenatus miſsionem reditumq; in patriam negaſſet ante belli finem. C. Sulpitio, cui Sicilia euenerat, duæ legiones, quas P. Cornelius habuiſſet, decretæ: & ſupplementum de exercitu Cn. Fuluij, qui priore anno in Apulia fœdè cæſus fugatusq; erat. Huic generi militum ſenatus eundem, quem Cannenſibus, finem ſtatuerat militiæ. additum etiam u- B trorumq; ignominiæ eſt, ne in oppidis hybernarent, neúe hyberna propius ullam urbem decem millibus paſſuum ædificarent. L. Cornelio in Sardinia duæ legiones datæ, quibus Q. Mutius præfuerat. ſupplementum, ſi opus eſſet, conſules ſcribere iuſsi: T. Octacilio, & M. Valerio, Siciliæ Græciæq; ora cum legionibus claſsibusq;, quibus præerant, decreta. Quinquaginta Græci legione una, centum Siculi cum duabus legionibus habebant naues. Tribus & uiginti legionibus Romanis eo anno bellum terra mariq; eſt geſtū. Principio eius anni cum de literis L. Martij referretur, res geſtę magnificę ſenatui uiſæ. titulus honoris, quòd imperio, nō populi iuſſu, non ex autoritate patrum dato, Proprætor ſenatui ſcripſerat, magnam partem hominum offendebat. Rem mali exempli eſſe, imperatores legi ab exercitibus: & ſolenne auſpicatorū comitiorum in caſtra & prouincias procul ab legibus magiſtratibusq; ad militarem temeritatem transferri. & cum quidam referendum ad ſenatum cenſerent, melius uiſum differri eam conſultationem, donec proficiſcerentur equites, qui ab Martio literas attulerant. Reſcribi de frumento & ueſtimentis exercitus placuit: utranq; rem eam curę fore ſenatui. aſcribi autem, Proprętori L. Martio, non placuit: ne idipſum, quod conſultationi reliquerant, pro pręiudicato ferrent. Dimiſsis equitibus, de nulla re prius cōſules retulerunt. omniumq; in unum ſententię congruebant, agendum cum tribunis plebis eſſe: primo quoq; tempore ad plebem ferrent, quem cum imperio mitti placeret in Hiſpaniā ad eum exercitū, cui Cn. Scipio imperator pręfuiſſet. Ea res cum tribunis acta, promulgataq; eſt. Sed aliud certamē occupauerat animos. C. Sempronius Blęſus die dicta Cn. Fuluiū ob exercitū in Apulia amiſſum in cōcionibus uexabat: multa imperatorē temeritate atq; inſcitia exercitū in locū pręcipitē perduxiſſe dictitās. Neminem, præter Cn. Fuluium, antè corrupiſſe omnibus uitijs legiones ſuas, quàm proderet. itaq; uerè dici poſſe, prius eos periſſe, quàm uiderent hoſtem: nec ab Annibale,

ſed ab

A ſed ab imperatore ſuo uictos eſſe. Neminem,cum ſuffragium ineat, ſatis cernere, cui imperium,cui exercitum permittat.Quid interfuiſſe inter T. Sempronium? Cum ei ſeruorum exercitus datus eſſet,breui effeciſſe diſciplina atq; imperio, ut nemo eorum generis ac ſanguinis ſui memor in acie eſſet: præſidio ſocijs,hoſtibus terrori eſſent. Cũ ad Beneuentum aliasq; urbes eos uelut è faucibus Annibalis ereptos P R. reſtituiſſet, Cn.Fuluium Quiritium Romanorum exercitum,honeſte genitos, liberaliter educatos,ſeruilibus uitijs imbuiſſe.ergo effeciſſe,ut feroces & inquieti inter ſocios, ignaui, & imbelles inter hoſtes eſſent: nec impetũ modò Pœnorũ, ſed ne clamorem quidem ſuſtinere poſſent. Nec hercule mirum eſſe, milites in acie non ſtetiſſe, cum primus omnium imperator fugeret.magis mirari ſe,aliquos ſtantes cecidiſſe, & non omnes comites Cn.Fuluij fuiſſe pauoris ac fugæ. C. Flaminium, L.Paulum,L.Poſthumiũ,Cn. ac P.Scipiones cadere in acie maluiſſe,quàm deſerere circunuentos hoſtibus ſuos exercitus.Cn.Fuluium propè unum nuncium deleti exercitus Romam rediſſe. Facinus indignum eſſe,Cannenſem exercitum,quod ex acie fugerit, in Siciliam deportatum, ne prius inde dimittatur,quàm hoſtis ex Italia deceſſerit: & hoc idem in Cn. Fuluij legionibus nuper decretũ:Cn.Fuluio fugam ex prælio ipſius temeritate cõmiſſo impunitam eſſe:& eum in ganea luſtriſq;,ubi iuuentam egerit,ſenectutẽ acturum: milites, qui nihil aliud peccauerint, quàm quòd imperatoris ſimiles fuerint,relegatos propè in exilium,ignominioſam pati militiam. adeò imparem libertatem Romæ diti ac pauperi,honorato atq; inhonorato eſſe.Reus ab ſe culpam in milites transferebat. Eos ferociter pugnã poſcenteis productos in aciem,non eo quo uoluerint,quia ſerũ die fuerit:ſed poſtero die & tempore & loco æquo inſtructos,ſeu famam, ſeu uim hoſtium non ſuſtinuiſſe.cum effuſe omnes fugerẽt,ſe quoq; turba ablatũ,ut Varronẽ Cannenſi pugna,ut multos alios imperatores. Quid autem ſolum ſe reſtantem prodeſſe reip.

B potuiſſe? niſi ſi mors ſua remedio publicis cladibus futura eſſe potuiſſet. Nõ ſe inopia commeatus,non in loca iniqua incautè deductum,nõ agmine inexplorato euntem in ſidijs circumuentum.ui aperta,armis,acie uictum: nec ſuorum animos, nec hoſtium, in poteſtate habuiſſe.ſuum cuiq; ingenium audaciam aut pauorem facere.Bis eſt accuſatus: pecuniaq; anquiſitum.tertiò teſtibus datis, cum præterquam quòd omnibus probris onerabatur,iurati permulti dicerent,fugæ pauoriſq; initium à prętore ortũ: & ab eo deſertos milites,cum haud uanum timorem ducis crederẽt,terga dediſſe: tanta ira accenſa eſt,ut capite anquirendum concio ſucclamaret.De eo quoq; nouum certamen ortum.nam cum tribunus bis pecunia anquiſiſſet,tertio capitis ſe anquirere diceret:tribuni pl. appellati.cum collegæ negarent ſe in mora eſſe, quo minus, quod ei

C more maiorũ permiſſum eſſet, ſeu legibus,ſeu moribus mallet, anquireret: quoad uel capitis uel pecuniæ iudicaſſet priuato:tũ Sẽpronius perduellionis ſe iudicare Cn. Fuluio dixit, diemq; comitijs ab C. Calpurnio prætore urbis petit. Inde alia ſpes ab reo tentata eſt: ſi adeſſe iudicio Q. Fuluius frater poſſet, florens tum & fama rerũ geſtarũ, & propinqua ſpe Capuæ potiundæ. Id cũ per literas miſerabiliter pro fratris capite ſcriptas petiſſet Fuluius,negaſſentq; patres è rep. eſſe abſcedi à Capua, priuſquam dies comitiorum aderat:Cn.Fuluius exulatum Tarquinios abijt.id ei iuſtum exilium eſſe ſciuit plebs. Inter hæc uis omnis belli uerſa in Capuam erat. obſidebatur tamen acrius, quàm oppugnabatur.nec aut famem tolerare ſeruitia ac plebs poterant,aut mittere nuncios ad Annibalẽ per cuſtodias tam arctas.Inuẽtus eſt tandẽ quidam Numida, qui acceptis literis euaſurum ſe profeſsus, ut promiſsũ præſtaret,per media Romana caſtra nocte egreſsus,ſpem accendit Campanis,dum aliquid uirium ſupereſset,ab omni parte eruptionẽ tentandi. Cæterũ in multis certaminibus equeſtria prælia fermè proſpera faciebant:pedites ſuperabantur.ſed nequaquam tam lętũ uincere, quàm triſte uinci ulla parte erat,ab obſeſſo & propè expugnato hoſte.Inita tandẽ ratio eſt,ut q̃d uiribus deerat,arte ęquaretur. Ex omnibus legionibus electi ſunt iuuenes maximè uigore ac leuitate corporũ ueloces:eis parmę breuiores,quàm equeſtres, & ſeptena iacula

quaternos

Digitized by Google

quaternos longa pedes data, præfixa ferro, quale haſtis uelitaribus ineſt. eos ſingulos in equos ſuos accipientes equites aſsuefecerũt, & uehi poſt ſeſe, & deſilire perniciter, ubi datum ſignum eſſet. Poſtquam aſſuetudine quotidiana ſatis intrepidè uiſum eſt fieri, in campum, qui medius inter caſtra murumq́ erat, aduerſus inſtructos Campanorum equites proceſſerũt. & ubi ad coniectum teli uentum eſt, ſigno dato uelites deſiliunt. pedeſtris inde acies ex equitatu repẽtè in hoſtium equites incurrit: iaculaq́ cum impetu alia ſuper alia emittunt. quibus plurimis in equos uiroſq́ paſsim cõiectis permultos uulnerauerunt. pauoris tamen plus ex re noua atq́ inopinata iniectum eſt. & in perculſum hoſtem equites inuecti, fugam ſtragemq́ eorum uſq́ ad portas fecerũt. Inde equitatu quoq́ ſuperior Romana acies fuit. Inſtitutum, ut uelites in legionibus eſſent. Autorem peditum equiti immiſcendorum centurionem Q. Nauium ferunt: honoriq́ id ei apud imperatorem fuiſſe. Cum in hoc ſtatu ad Capuam res eſſent, Annibalem in diuerſum Tarentinæ arcis potiundæ, Capuæq́ retinendæ trahebant curæ. uicit tamen reſpectus Capuę, in quam omnium ſociorum hoſtiumq́ conuerſos uidebat animos: documento futuræ qualemcunq́ euẽtum defectio ab Romanis habuiſſet. Igitur magna parte impedimentorum relicta in Brutijs, & omni grauiore armatura, cum delectis peditum equitumq́ quàm poterat aptiſsimis ad maturandum iter, in Campaniã contendit, ſecuti tamen tam raptim euntem tres & XXX, elephanti. in ualle occulta poſt Tifata montem imminentem Capuæ conſedit. Adueniens cum caſtellum Galatiam, pręſidio inde ui pulſo, cepiſſet, in circunſedenteis Capuam ſe uertit: præmiſsis antè nuncijs Capuã, quo tempore caſtra Romana aggreſſurus eſſet, ut eòdem & illi ad eruptionem parati portis omnibus ſeſe effunderent. Res nec explorata Romanis ingentem præbuit terrorem. nam alia parte ipſe adortus eſt, alia Campani omnes pedites equiteſq́, & cum ijs Punicum præſidium, cui Boſtar & Hanno præerant, erupit. Romani ut in re trepida, ne ad unam concurrendo partem aliquid indefenſi relinquerent, ita inter ſe copias partiti ſunt. Appius Claudius Campanis, Fuluius Annibali eſt oppoſitus. Claudius Nero proprætor cum equitibus ſextæ legionis uia, quę Sueſſulam fert: C. Fuluius Flaccus legatus cum ſociali equitatu conſtitit è regione Vulturni amnis. Prœlium non ſolito modò clamore ac tumultu eſt cœptum, ſed ad alium uirorum, equorũ armorũq́ ſonum diſpoſita in muris Campanorũ imbellis multitudo tantũ cum æris crepitu, qualis in defectu lunæ ſilenti nocte cieri ſolet, edidit clamorem, ut auerteret etiam pugnantium animos. Campanos facile in uallo Appius arcebat. Maior uis ab altera parte, Fuluium, Annibal & Pœni urgebãt. legio ibi ſexta loco ceſsit. qua pulſa, cohors Hiſpanorum cum tribus elephantis uſq́ ad uallum peruaſit. ruperatq́ mediam aciem Romanorum: & in ancipiti ſpe ac periculo erat utrum in caſtra perrumperet, an intercluderetur à ſuis. Quem pauorem legionis, periculumq́ caſtrorum Fuluius ubi uidit, Q. Nauium primoreſq́ alios centurionũ hortatur, ut cohortẽ hoſtium ſub uallo pugnantem inuadant ac trucident. In ſummo diſcrimine rem uerti. aut uiam dandã ijs eſſe, et minore conatu, quàm condenſam aciem irrupiſſent, in caſtra irrupturos: aut conficiendos ſub uallo eſſe. nec magni certaminis rem fore. paucos eſſe, & ab ſuis interclusos, & quę, dum paueat, Romanis interrupta acies uideatur: etiã ſi ſe utrinq́ in hoſtem uertat, ancipiti pugna medios circumuenturã. Nauius ubi hæc imperatoris dicta accepit, ſecundi haſtati ſignum ademptum ſignifero in hoſtes infert, iacturum in medios eos minitans, ni ſe properè ſequantur milites, & partem capeſſant pugnæ. Ingens corpus erat, & arma honeſtabant, & ſublatum altè ſignũ conuerterat ad ſpectaculũ ciues hoſteſq́. cæterũ poſtquam iam ad ſigna peruenerat Hiſpanorum, tum undiq́ in eum tragulæ cõiectæ, & propè tota in unum acies uerſa. ſed neq́ hoſtium multitudo, neq́ telorum uis arcere impetum eius uiri potuerũt. Et M. Atilius legatus primi principis ex eadem legione ſignum inferri in cohortẽ Hiſpanorum coegit. Et qui caſtris præerant, L. Porcius Licinius, & T. Popilius legati pro uallo acriter pugnant, elephantoſq́ tranſgredientes in ipſo uallo cõficiunt. quorum corporibus

A poribus cum oppleta eſſet foſſa, uelut aggere, aut ponte iniecto, tranſitum hoſtibus
dedit. ibi per ſtragem iacentium elephantorum atrox edita cædes. Altera in parte ca-
ſtrorum iam pulſi erant Campani, Punicumq; præſidium: & ſub ipſa porta Capuæ,
quæ ad Vulturnum fert, pugnabatur: neq; tam armati irrumpentibus Romanis reſi-
ſtebãt, quàm quòd porta baliſtis ſcorpionibusq; inſtructa, miſsilibus procul hoſtes ar
cebat: & ſuppreſsit impetũ Romanorũ uulnus imperatoris Appij Claudij: cui ſuos an
te prima ſigna adhortanti, ſub læuo humero ſummũ pectus gæſo ictum eſt. magna ta-
men uis hoſtium ante portã eſt cæſa: cęteri trepidi in urbem compulſi. Et Annibal po
ſteaquam cohortis Hiſpanorũ ſtragẽ uidit, ſummaq; ui caſtra hoſtiũ defendi: omiſſa
oppugnatione recipere ſigna & conuertere agmen peditũ, obiecto à tergo equitatu,
ne hoſtis inſtaret, cœpit. Legionum ardor ingens ad hoſtem inſequendum fuit. ſed
Flaccus receptui cani iuſsit, ſatis ad utrunq; profectũ ratus: ut et Campani quàm haud
multum in Annibale præſidij eſſet, & ipſe Annibal ſentiret. Cæſa eo die, qui huius pu
gnæ autores ſunt, VIII millia hominum de Annibalis exercitu, tria ex Campanis tra-
dũt: ſignaq; Carthaginienſibus quindecim adempta, duodeuiginti Campanis. Apud
alios nequaquam tantã molem pugnę inuenio. pluſq; pauoris, quàm certaminis fuiſ-
ſe, cum inopinatò in caſtra Romana Numidæ Hiſpaniq; cum elephantis irrupiſſent:
elephanti per media caſtra uadentes, ſtragem tabernaculorum ingenti ſonitu ac fuga
abrumpentium uincula iumentorum facerent. fraudem quoq; ſuper tumultum adie-
ctam, immiſsis ab Annibale, qui (habuit aliquot) gnari Latinæ linguę iuberent conſu-
lum uerbis: quoniam amiſſa caſtra eſſent, pro ſe quenq; militum in proximos montes
fugere. ſed eam celeriter cognitam fraudem, oppreſſamq; magna cæde hoſtium. ele-
phantos igni è caſtris exactos. Hoc ultimum, utcunq; initum finitumq; eſt, ante dedi-
tionem Capuæ prælium fuit. Mediaſtuticus, qui ſummus magiſtratus apud Campa-
B nos eſt, eo anno Seppius Leſius erat, loco obſcuro, tenuiq; fortuna ortus. Matrem ei-
us quondã pro pupillo eo procurantem familiare oſtentũ, cum reſpondiſſet aruſpex,
ſummum quod eſſet imperium Capuæ, peruenturum ad eum puerum: nihil ad eam
ſpem agnoſcentem dixiſſe fuerunt: tu perditas res Campanorum narras, ubi ſummus
honos ad filium meum perueniet. Ea ludificatio ueri, & ipſa in uerum uertit. nam cum
fame ferroq; urgerentur, nec ſpes ulla ſupereſſet: ijs qui nati in ſpem honorum erant,
honores detrectantibus, Leſius querendo deſertam ac proditam à primoribus Capu-
am, ſummum magiſtratum ultimus omnium Campanorum cepit. Cæterum Anni-
bal ut nec hoſtes elici amplius ad pugnam uidit, nec per caſtra eorum perrumpi ad
Capuam poſſe: ne ſuos quoq; commeatus intercluderent noui conſules, abſcedere ir-
rito incœpto, & mouere à Capua ſtatuit caſtra. multa ſecum quò iam inde ire perge-
ret uoluenti, ſubijt animum impetus, caput ipſum belli Romam petendi: cuius rei ſem
per cupitæ prætermiſſam occaſionem poſt Cannenſem pugnam, & alij uulgo freme-
bant, & ipſe non diſsimulabat: nec opinato pauore ac tumultu, non eſſe deſperandum
aliquam partem urbis occupari poſſe. Si Roma in diſcrimine eſſet, Capuam extemplò
omiſſuros aut ambos imperatores Romanos, aut alterum ex ijs. qui ſi diuiſiſſent co-
pias, utrunq; infirmiorem factum, aut ſibi, aut Campanis bene gerendę rei fortunam
daturos eſſe. Vna ea cura angebat, ne ubi abſceſsiſſet, extemplò dederentur Campa-
ni. Numidam promptum ad omnia audenda donis perlicit, ut literis acceptis, ſpecię
transfugę caſtra Romana ingreſſus, altera parte Capuã clàm peruadat. Literę autem
erant adhortatione plenę. Profectionem ſuam, quę ſalutaris illis foret, abſtracturam
ad defendendam Romã, ab oppugnanda Capua duces atq; exercitus Romanos. ne de-
ſponderent animos: tolerando paucos dies, totam ſoluturos obſidionem. Inde naues
in flumine Vulturno comprehenſas duci Caſilinum, quod iam ante pręſidij cauſa fe-
cerat caſtellum, iuſsit. quarum ubi tantam copiam eſſe, ut una nocte traijci poſſet exer-
citus, allatum eſt: cibarijs decem dierum pręparatis, deductas nocte ad fluuium legio-
nes ante lucem traiecit. Id priuſquã fieret, ita futurum compertum ex transfugis Ful-

Digitized by Google

uius Flaccus ſenatui Romam cum ſcripſiſſet, uariè hominum animi pro cuiuſq; inge- A
nio affecti ſunt. Vt in re tam trepida, ſenatu extemplò uocato, P. Cornelius, cui Aſinæ cognomen erat, omnes duces exercitusq; ex tota Italia, neq; Capuæ, neq; ullius alterius rei memor ad urbis præſidium reuocabat. Fabius Maximus abſcedi à Capua, terreriq; & circumagi ad nutus cõminationesq; Annibalis, flagitioſum ducebat. Qui ad Cannas uictor, ire tamen ad urbem auſus nõ eſſet, eum à Capua repulſum ſpẽ potiundæ urbis Romæ cepiſſe? Non ad Romam obſidendã, ſed ad Capuam liberandã obſidione ire Romam cum eo exercitu, qui ad urbem eſſet: Iouem fœderum ruptorũ ab Annibale teſtem, deosq; alios defenſuros eſſe. Has diuerſas ſententias media ſententia P. Valerij Flacci uicit. qui utriuſq; rei memor imperatoribus, qui ad Capuã eſſent, ſcribendum cenſuit, quid ad urbem præſidij eſſet. quantas autem Annibal copias duceret, aut quãto exercitu ad Capuam obſidendã opus eſſet, ipſos ſcire. ſi & Romam è ducibus alter, & exercitus pars mitti poſſet, ut ab reliquo & duce & exercitu Capua rectè obſideretur: inter ſe cõpararent Claudius Fulniusq;: utri obſidenda Capua, utri ad prohibendam obſidione patriam, Romam ueniendum eſſet. Hoc ſenatuſconſulto Capuam perlato, Q. Fuluius proconſul, cui collega ex uulnere ægro, eundum Romã erat: è tribus exercitibus milite electo, ad quindecim millia peditũ, mille equites Vulturnum traducit. inde cum Annibalem Latina uia iturum ſatis cõperiſſet, ipſe per Appiæ municipia, quæq; propter eam uiam ſunt, Setiam, Soram, Lauinium præmiſit, ut commeatus paratos & in urbibus haberent, & ex agris deuijs in uiam proferrent: pręſidiaq; in urbes contraherent, ut ſua cuiq; reſpublica in manu eſſet. Annibal quo die Vulturnũ eſt tranſgreſſus, haud procul à flumine caſtra poſuit. poſtero die pręter Cales in agrum Sidicinum peruenit. ibi diem unum populando moratus, per Sueſſulam Allifanumq; & Caſinatem agrum uià Latina ducit. ſub Caſinum biduo ſtatiua habita, & paſsim populationes factæ. Inde præter Interamnam Aquinumq; in Fregellanum B
agrum ad Lirim fluuium uentum. ubi interciſum pontem à Fregellanis morandi itineris cauſa inuenit. Et Fuluium Vulturnus tenuerat amnis, nauibus ab Annibale incenſis, rates ad trajciendum exercitum in magna inopia materiæ ægrè comparantem. traiecto ratibus exercitu, reliquum Fuluio expeditum iter, non per urbes modò, ſed circa uiam expoſitis benignè commeatibus, erat. alacresq; milites alius alium, ut adderet gradum memor ad defendendam ire patriam, hortabantur. Romã Fregellanus nuncius diem noctemq; itinere continuato ingentem attulit terrorẽ. tumultuoſius, quàm allatum erat, curſus hominum affingentium uana auditis totam urbem conciuerat. ploratus mulierum non ex priuatis ſolum domibus exaudiebatur: ſed undiq; matronæ in publicum effuſæ circa deûm delubra diſcurrunt, crinibus paſsis aras uerrentes, nixæ genibus, ſupinas manus ad cœlum ac deos tendentes, orantesq; ut urbem Romam è manibus hoſtium eriperent: matresq; Romanas, & liberos paruos inuiolatos ſeruarent. Senatus magiſtratibus in foro præſto eſt, ſi quid conſulere uelint. alij accipiunt imperia, diſceduntq; ad ſuas quiſq; officiorum partes. alij offerunt ſe: ſi quo uſus operæ ſit. prępidia in arce, in Capitolio, in muris, circa urbem, in monte etiam Albano atq; arce Tuſculana ponuntur. Inter hunc tumultum Q. Fuluium procos. profectum cũ exercitu à Capua affertur. cui ne minueretur imperium, ſi in urbem ueniſſet, decreuit ſenatus, ut Q. Fuluio par cum conſulibus imperium eſſet. Annibal infeſtius perpopulato agro Fregellano propter interciſos pontes, per Fruſinatem Ferentinatemq; & Anagninum agrum in Labicanum uenit. inde Algido Tuſculum petijt: nec receptus mœnibus infra Tuſculum dextrorſus Gabios deſcendit. inde in Pupiniam exercitu demiſſo, octo millia paſſuum à Roma poſuit caſtra. Quo propius hoſtis accedebat, eo maior cædes fiebat fugientium, præcedentibus Numidis: pluresq; omnium generũ atq; ætatum capiebantur. In hoc tumultu Fuluius Flaccus porta Capena cum exercitu Romam ingreſſus, media urbe per Carinas Exquilias contendit. inde egreſſus inter Exquilinam Collinamq; portam poſuit caſtra. Ædiles plebis commeatũ eò cõportarunt.

A runt. Coss. ſenatusq́ in caſtra uenerũt. ibi de ſumma reip. conſultatum. Placuit Coss. circa portas Collinam Exquilinamq́ ponere caſtra: C. Calpurnium Pr. urbanum Capitolio atq; arci praeeſſe: & ſenatum frequentem in foro cõtineri, ſi quid in tam ſubitis rebus cõſulto opus eſſet. Inter hæc Annibal ad Anienem fluuium tria millia paſſuum ab urbe caſtra admouit. ibi ſtatiuis poſitis, ipſe cum duobus millibus equitum ad portam Collinam uſq; ad Herculis templum eſt progreſſus: atq; unde proximè poterat, mœnia ſitumq́ urbis obequitans contemplabatur. Id eum tam licenter atq; ocioſe facere, Flacco indignum uiſum eſt: itaq; immiſit equites, ſubmouerenq́ atq; in caſtra redigi hoſtium equitatum iuſsit. Cum commiſſum prælium eſſet, Coss. transfugas Numidarũ, qui tum in Auentino ad mille & CC. erant, media urbe trãſire Exquilias iuſſerunt: nullos aptiores inter conualles, tectaq; hortorum & ſepulchra & cauas undiq; uias ad pugnandum futuros rati. quos cum ex arce Capitolioq; cliuo publico in equis decurrentes quidam uidiſſent, captum Auentinum conclamauerunt. Ea res tantum tumultum ac fugam præbuit, ut niſi caſtra Punica extra urbem fuiſſent, effuſura ſe omnis pauida multitudo fuerit. Tunc in domos atq; in tecta refugiebant: uagosq́ in uijs ſuo pro hoſtibus lapidibus teliſq; inceſſebant. nec comprimi tumultus, apeririq; error poterat, refertis itineribus agreſtium turba pecorumq;, quæ repentinus pauor in urbem compulerat. Equeſtre prœlium ſecundũ fuit, ſummotiq; hoſtes ſunt: & quia multis locis comprimendi tumultus erant, qui temerè oriebantur, placuit, omnes qui dictatores, Coss. cenſoresúe fuiſſent, cum imperio eſſe, donec receſsiſſet à muris hoſtis. Et diei quod reliquum fuit, & nocte inſequenti, multi temerè excitati tumultus ſunt, compreſsiq;. Poſtero die tranſgreſſus Anienem Annibal, in aciem omnes copias eduxit. nec Flaccus conſuleſq; certamen detrectauere. Inſtructis utrinq; exercitibus in eius pugnæ caſum, in qua urbs Roma uictori præmium eſſet, imber ingens grandi-

B ne miſtus ita utranq; aciem turbauit, ut uix armis retentis in caſtra ſeſe receperint, nullius rei minore quàm hoſtium metu. Et poſtero die eodem loco acies inſtructas eadẽ tempeſtas diremit. ubi recepiſſent ſe in caſtra, mira ſerenitas cum tranquillitate oriebatur. In religionem ea res apud Pœnos uerſa eſt: auditaq; uox Annibalis fertur, potiundæ ſibi urbis Romæ modò mentem non dari, modò fortunam. Minuêre etiam ſpem eius & aliæ paruæ magnæq; res. magna illa, quòd cum ipſe ad mœnia urbis Romæ armatus ſederet, milites ſub uexillis in ſupplementum Hiſpaniæ profectos audiuit. parua autem, quòd per eos dies eum fortè agrum, in quo ipſe caſtra haberet, ueniſſe nihil ob id diminuto precio, cognitum ex quodam captiuo eſt. Id uerò adeò ſuperbum atq; indignum uiſum, eius ſoli, quod ipſe bello captum poſſideret haberetq;, inuentũ Romæ emptorem: ut extemplò uocato præcone, tabernas argentarias, quæ circa forum Romanũ tunc eſſent, iuſſerit uenire. His motus ad Turiam fluuium caſtra retulit, ſex millia paſſuum ab urbe. inde ad lucum Feroniæ pergit ire, templum ea tempeſtate inclytũ diuitijs. Capenates aliqui accolæ eius erant, primitias frugũ eò, donaq; alia pro copia portantes, multo auro argentoq; id exornatũ habebant. His omnibus donis tũ ſpoliatum templũ, æris acerui, cum rudera milites religione inducti iacerent, poſt profectionem Annibalis magni inuenti. Huius populatio templi haud dubia inter ſcriptores eſt. Cœlius Romã euntem ab Ereto diuertiſſe eò Annibalem tradit: iterq; eius ab Reate, Cutilijſq;, & ab Amiterno orditur. ex Campania in Samnium, inde in Pelignos perueniſſe: præterq; oppidũ Sulmonẽ in Marrucinos tranſiſſe: inde Albenſi agro in Marſos: hinc Amiternũ, Foruloſq; uicum ueniſſe. Neq; ibi error eſt, quòd tanti exercitus ueſtigia intra tam breuis æui memoriam potuerint confundi. iſſe enim eà conſtat. tantũ id intereſt: uenerit'ne eo itinere ad urbem, an ab urbe in Campaniam redierit. Cæterum nõ quantũ pertinaciæ ad premendam obſidione Capuam Romanis fuit, tantum ad defendendam Annibali. namq; ex Lucanis in Brutium agrum, ad fretum uerò ac Rhegium eo curſu contendit, ut propè repentino aduentu incautos oppreſſerit. Capua etſi nihil ſegnius oppreſſa per eos dies fuerat, tamẽ aduentum Flacci

ſenſit.& admiratio orta eſt,non ſimul regreſſum Annibalem.inde per colloquia intel- A
lexerunt,relictos ſe deſertosq́;, & ſpem Capuæ retinendæ deploratam apud Pœnos
eſſe. Acceſsit edictum proconſulis ex S.C. propoſitum , uulgatumq́; apud hoſtes : ut
qui ciuis Campanus ante certam diem tranſiſſet,ſine fraude eſſet.nec ulla facta eſt tran
ſitio , metu magis eos,quàm fide continente: quia maiora in defectione deliquerant,
q̃ quibus ignoſci poſſet.cæterùm quemadmodum nemo priuato conſilio ad hoſtem
tranſibat,ita nihil ſalutare in medium conſulebatur. Nobilitas remp.deſeruerat,neq;
in ſenatum cogi poterat.in magiſtratu autem erat,qui nõ ſibi honorem adiecisſet,ſed
indignitate ſua uim ac ius magiſtratui, quem gerebat,dempſisſet. iam ne in foro qui-
dem,aut publico loco principum quiſquam apparebat. domibus incluſi patriæ occa-
ſum cum ſuo exitio in dies expectabant.ſumma curæ omnis in Boſtarẽ Hannonemq́;
præfectos præſidij Punici uerſa erat,ſuo,non ſociorum periculo ſolicitos. Hi conſcri-
ptis ad Annibalem literis non libere modò,ſed etiam aſperè, quibus non Capuam ſo-
lum traditam in manum hoſtibus,ſed ſe quoq; & præſidium in omnes cruciatus pro-
ditos incuſabant:abijſſe eum in Brutios,uelut auertentem ſeſe, ne Capua in oculis e-
ius caperetur.at hercule Romanos ne oppugnatione quidem urbis Romæ abſtrahi à
Capua obſidenda potuiſſe. tanto conſtantiorem inimicum Romanum , quàm amicũ
Pœnum eſſe.Si redeat Capuam,bellumq́; omne eò uertat : & ſe, & Campanos para-
tos eruptioni fore.Non cum Rheginis,neq; Tarentinis bellum geſturos tranſiſſe Al-
pes.ubi Romanæ legiones ſint, ibi & Carthaginienſium exercitus debere eſse. ſic ad
Cannas,ſic ad Thraſymenum rem bene geſtam, coeundo, conferendo cum hoſte ca-
ſtra,fortunam tentando.In hanc ſententiã literæ conſcriptæ Numidis, propoſita mer
cede iam profeſsis operam,dantur. Hi ſpecie transfugarum cum ad Flaccum in caſtra
uenissent,ut inde tempore captato abirent:fameſq́;, quæ tam diu Capuę erat,nulli nõ
probabilem cauſam tranſitionis faceret,mulier repentè Campana in caſtra uenit, ſcor B
tum transfugarũ unius: indicatq́; imperatori Romano, Numidas fraude compoſita
tranſiſſe,literaſq́; ad Annibalem ferre.Id unum ex ijs qui ſibi rem aperuiſſet, arguere
ſeſe paratam eſſe.Productus primò,ſatis conſtanter ignorare ſe mulierem ſimulabat.
paulatim deinde conuictus ueris,cũ tormenta poſci & parari uideret: faſſus id ita eſſe,
literæq́; prolatæ:& additum etiam indicio, quod celabatur, & alios ſpecie transfuga-
rum Numidas uagari in caſtris Romanis.Hi ſupra LXX. comprehenſi, & cum trans-
fugis nouis mulctati uirgis,manibuſq́; præciſis Capuam rediguntur. Conſpectũ tam
triſte ſupplicium fregit animos Campanorum. Concurſus ad curiam populi factus
coegit Leſium ſenatum uocare:& primoribus,qui iam diu publicis conſilijs aberant,
propalàm minabantur,niſi uenirent in ſenatum,circa domos eorum ituros ſe,et in pu
blicum omnes ui extracturos eſſe.Is timor frequentem ſenatum magiſtratui prębuit.
Ibi cum cęteri de legatis mittendis ad imperatores Romanos agerent: Vibius Virius,
qui defectionis ab Romanis autor fuerat,interrogatus ſententiam,negat eos qui de le
gatis & de pace ac deditione loquantur,meminiſſe, nec quid facturi fuerint, ſi Roma-
nos in poteſtate habuiſſent:nec quid ipſis patiendum ſit.Quid uos,inquit, eam dedi-
tionem fore cenſetis,qua quondam,ut aduerſus Samnites auxiliũ impetraremus, nos
noſtraq́; omnia Romanis dedimus? Iam è memoria exceſsit,quo tempore, & in qua
fortuna à P R. defecerimus? iam quemadmodũ in defectione præſidium, quod pote-
rat emitti,per cruciatum,et ad contumeliã necauerimus? quoties in obſidenteis quàm
inimici eruperimus? caſtra oppugnauerimus? Annibalem uocauerimus ad opprimẽ-
dos eos? hoc quod recentiſsimum eſt,ad oppugnandam Romã hinc eum miſerimus?
Agè contrà,quæ illi infeſtè in nos fecerint repetite,ut ex eo quid ſperetis habeatis. Cũ
hoſtis alienigena in Italia eſſet, & Annibal hoſtis, & cuncta bello arderent,omiſsis o-
mnibus,omiſſo ipſo Annibale,ambos Coss. & duos cõſulares exercitus ad Capuam
oppugnandam miſerunt. alterum annum circunuallatos incluſoſq́; nos fame mace-
rant,& ipſi nobiſcũ ultima pericula,grauiſsimos labores perpeſsi: circa uallũ ac foſſas
ſæpe

A ſæpe trucidati,& prope ad extremum caſtris exuti. Sed omitto hæc. uetus atq; uſitata res eſt, in oppugnanda hoſtiū urbe labores ac pericula pati. illud iræ atq; odij execrabilis indicium eſt. Annibal ingentibus copijs peditum equitumq; caſtra oppugnauit, & ex parte cepit: tanto periculo nihil moti ſunt ab obſidione. profectus trans Vulturnum, peruſſit Calenum agrum: nihil tanta ſociorum clade euocati ſunt. ad ipſam urbē Romā infeſta ſigna ferri iuſsit: eam quoq; tempeſtatem imminentē ſpreuerunt. transgreſſus Anienem, tria millia paſſuum ab urbe caſtra poſuit: poſtremò ad mœnia ipſa & ad portas acceſsit: Romam ſe adempturū eis, niſi omitterent Capuam, oſtendit: et non omiſerunt. Feras beſtias cæco impetu ac rabie concitatas, ſi ad cubilia & catulos earum ire pergas, ad opem ſuis ferendam auertas. Romanos Roma circunſeſſa, coniuges, liberi, quorū ploratus hic quoq; propè exaudiebantur: aræ, foci, deûm delubra, ſepulchra maiorum temerata ac uiolata, à Capua non auerterunt. tanta auiditas ſupplicij expetendi, tanta ſanguinis noſtri hauriendi eſt ſitis. nec iniuria forſitan. nos quoq; idem feciſſemus, ſi data fortuna eſſet. Itaq; quando aliter dijs immortalibus uiſum eſt, cum mortē ne recuſare quidem debeam, cruciatus contumeliasq; quas ſperat hoſtis, dum liber, dum mei potēs ſum, effugere morte prȩterquā honeſta, etiam leni poſſum: non uidebo Ap. Claudium & Q. Fuluium, uictoria inſolenti ſubnixos: neq; uinctus per urbem Romā triumphi ſpectaculū trahar: ut deinde in carcere, aut ad palum deligatus, lacerato uirgis tergo, ceruicem ſecuri Romanæ ſubijciā: nec dirui incendiq; patriam uidebo: nec rapi ad ſtuprum matres Campanas, uirginesq; et ingenuos pueros. Albam, unde ipſi oriundi erant, à fundamentis proruerunt, ne ſtirpis, ne memoria originum ſuarum extaret: nedū eos Capuæ parſuros credam, cui infeſtiores quàm Carthagini ſunt. Itaq; quibus ueſtrûm ante fato cedere, quàm hæc tot & tam acerba uideant, in animo eſt: ijs apud me hodie epulæ inſtructæ paratȩq; ſunt. ſatiatis uino ciboq;

B poculum idem, q̃d mihi datū fuerit, circūferetur. ea potio corpus à cruciatu, animum à contumelijs, oculos, aures à uidendis audiendisq; omnibus acerbis indignisq;, quæ manent uictos, uindicabit. parati erunt, qui magno rogo in propatulo ædiū accenſo corpora exanima inijciant. Hæc una uia & honeſta & libera ad mortem. & ipſi uirtutem mirabuntur hoſtes, & Annibal fortes ſocios ſciet ab ſe deſertos ac proditos eſſe. Hanc orationem uiri plures audierunt cum aſſenſu, q̃ forti animo id quod probabāt exequi potuerunt. Maior pars ſenatus multis ſæpe bellis expertā populi Romani clementiā haud diffidentes ſibi quoq; placabilē fore, legatos ad dedendam Romanis Capuam decreuerūt miſeruntq;. Vibium Virium ſeptem & uiginti fermè ſenatores domū ſecuti ſunt: epulatiq; cum eo, & quantū facere potuerant, alienatis mentibus uino ab imminentis ſenſu mali, uenenū omnes ſumpſerunt. inde miſſo conuiuio, dextris inter ſe datis, ultimoq; complexu, collachrymātes ſuum patriæ caſum, alij ut eodem rogo cremarentur, manſerūt, alij domos digreſsi ſunt. Impletæ cibis uinoq; uenȩ minus efficacem in maturāda morte uim ueneni fecerunt. itaq; noctem totam pleriq; eorū, & diei inſequentis partem cū animā egiſſent, omnes tamen prius quàm aperirent hoſtibus portæ, expirarunt. Poſtero die porta Iouis, quæ aduerſus caſtra Romana erat, iuſſu proconſulis aperta eſt. ea intromiſſa legio una, & duæ alȩ cum C. Fuluio legato. Is cū omniū primum arma telaq;, quȩ Capuȩ erāt, ad ſe conferenda curaſſet, cuſtodijs ad omnes portas diſpoſitis, ne quis exire aut emitti poſſet, prȩſidiū Punicū comprehēdit: ſenatum Campanum ire in caſtra ad imperatores Romanos iuſsit. quò cum ueniſſent, extemplò his omnibus catenȩ iniectȩ, iuſsiq; ad quȩſtores deferre quod auri argentiq; haberent. auri pondo LXX. fuit: argenti tria millia pondo & CC. ſenatores quinq; & uiginti Cales in cuſtodiam, duodetriginta Theanum miſsi. quorum de ſententia maximè deſcitum ab Romanis conſtabat. De ſupplicio Campani ſenatus haudquaquam inter Fuluium Claudiumq; conueniebat. facilis impetrandȩ ueniæ Claudius, Fuluij durior ſententia erat. Itaq; Appius Romam ad ſenatum arbitrium eius rei totum reijciebat. percunctandi etiam ȩquum eſſe poteſtatem fieri patribus, num com

municaſſent conſilia cum aliquibus ſociorum Latini nominis municipiorum: & num A ope eorum in bello forent, & municipiorum adiuti? Id uerò minimè committendũ eſſe, Fuluius dicere, ut ſolicitarentur criminibus dubijs ſociorum fideliũ animi: & ſubijcerent indicibus, queis neq; quid facerent, neq; quid dicerent, quicquã unquã penſi fuiſſet. itaq; ſe eam quæſtionẽ oppreſſurum, extincturumq;. Ab hoc ſermone cum digreſsi eſſent: et Appius quamuis ferociter loquentem collegam, non dubitaret tamen literas ſuper tanta re ab Roma expectaturum: Fuluius ne id ipſum impedimentum incœpto foret, dimittens prętorium, tribunis militum ac pręfectis ſociorum imperauit, uti duobus millibus equitum delectis denunciarẽt, ut ad tertiã buccinã præſtò eſſent. Cum hoc equitatu nocte Theanum profectus, prima luce portam intrauit, atq; in forum perrexit: concurſuq; ad primum equitum ingreſſum facto, magiſtratum Sidicinũ citari iuſsit. imperauitq; ut produceret Campanos, quos in cuſtodia haberet. Producti omnes, uirgisq; cęſi, ac ſecuri percuſsi. Inde citato equo Cales percurrit. ubi cum in tribunali cõſediſſet, productiq; Campani deligarentur ad palum, eques citus ab Roma uenit: literasq; à C. Calpurnio, populoq; Romano Fuluio cũ tradidiſſet, murmur à tribunali totam concionem peruaſit, deferri rem integram ad patres de Campanis. Et Fuluius id ita eſſe ratus, acceptas literas, neq; reſolutas cum in gremio repoſuiſſet, præconi imperauit, ut lictorem lege agere iuberet. Ita de ijs quoq; qui Calibus erant, ſumptum ſupplicium. tum literæ lectæ, ſenatusq; conſultum, ſerum ad impediendam rem actam: quæ ſumma ope approperata erat, ne impediri poſſet. Conſurgentẽ iam Fuluium Taurea Iubellius Campanus per mediam uadens turbã nomine inclamauit: & cum mirabundus quid nã ſeſe uellet, reſediſſet Flaccus: Me quoq;, inquit, iube occidi, ut gloriari poſsis, multo fortiorẽ q̃ ipſe es uirum abs te occiſum eſſe. Cum Flaccus negaret profectò ſatis cõpotem mentis eſſe: modo prohiberi etiam ſe, ſi id uellet, S C. diceret: tum Iubellius, Quãdoquidẽ, inquit, capta patria, propinquis amicisq; amiſsis, B cũ ipſe manu mea cõiugem liberosq; interfecerim, ne quid indigni paterentur: mihi ne mortis quidem copia eadẽ eſt, quæ his ciuibus meis: petatur à uirtute inuiſæ huius uitæ uindicta. atq; ita gladio, quẽ ueſte texerat, per aduerſum pectus transfixus, ante pedes imperatoris moribundus procubuit. Quia & q̃d ad ſupplicĩu attinet Campanorum, & pleraq; alia de Flacci unius ſententia acta erant: mortuũ Appium Claudiũ ſub deditionem Capuæ quidam tradũt. hunc quoq; ipſum Tauream neq; ſua ſponte ueniſſe Cales, neq; ſua manu interfectũ: ſed dum inter cæteros ad palum deligatur, quia parum inter ſtrepitus exaudiri poſſent quæ uociferabatur, ſilentiũ fieri Flaccum iuſſiſſe: tum Tauream illa quæ antè memorata ſunt, dixiſſe: uirum ſe fortiſsimum à nequaquam pari ad uirtutem occidi. ſub hæc dicta iuſſu proconſulis præconem ita pronunciaſſe: Lictor uiro forti adde uirgas, & in eum primũ lege age. Lectum quoq; ſenatusconſultũ, priuſquam ſecuri feriret, quidã autores ſunt. ſed quia adſcriptũ in ſenatuſcõſulto fuerit, ſi ei uideretur, integram rem ad ſenatum reijceret: interpretatũ eſſe, quid magis è repub. duceret, æſtimationẽ ſibi permiſſam. Capuam à Calibus reditum eſt: Atellaq; & Calatia in deditionem acceptæ. ibi quoq; in eos qui capita rerũ erant, animaduerſum. ita ad LXXX principes ſenatus interfecti, trecẽti fermè nobiles Cãpani in carcerem cõditi. alij per ſociorũ Latini nominis urbes in cuſtodias dati, uarijs caſibus interierunt. multitudo alia ciuiũ Campanorũ uenundata. De urbe agroq; reliqua conſultatio fuit: quibuſdã delendam cenſentibus præualidam, propinquã, inimicã. Cęterũm præſens utilitas uicit. nam propter agrum, quem omni fertilitate terræ ſatis conſtabat primũ in Italia eſſe, urbs ſeruata eſt, ut eſſet aliqua aratorũ ſedes. urbi frequentandæ multitudo incolarũ libertinorumq; & inſtitorũ opificũq; retenta. ager omnis & tecta publica populi Romani facta. Cęterum habitari tantum, tanquam urbem, Capuam, frequentariq; placuit: corpus nullũ ciuitatis, nec ſenatus, nec plebis conciliũ, nec magiſtratus eſſe. ſine cõſilio publico, ſine imperio multitudinem nullius rei inter ſe ſociam ad conſenſum inhabilem fore: præfectum ad iura reddenda ab Roma quotannis miſſuros.

A miſſuros. Ita ad Capuam res compoſitæ conſilio ab omni parte laudabili, ſeuerè & celeriter in maximè noxios animaduerſum: multitudo ciuium diſsipata in nullam ſpem reditus: non ſæuitum incendijs ruinisq; in tecta innoxia, murosq;: & cum emolumento quæſita etiam apud ſocios lenitatis ſpecies incolumitate urbis nobiliſsimæ opulentiſsimæq;, cuius ruinis omnis Campania, omnes qui Campaniã circà accolunt, populi ingemuiſſent: confeſsio expreſſa hoſti, quanta uis in Romanis ad expetẽdas pœnas ab infidelibus ſocijs, & quàm nihil in Annibale auxilij ad receptos in fidem tuẽdos eſſet. Romani proconſules perfuncti quod ad Capuam attinebat cura, Claudio Neroni ex ijs duabus legionibus, quas ad Capuã habuerãt, ſex millia peditum, & trecentos equites quos ipſe legiſſet, & ſocium latini nominis peditum numerum parem, & octingẽtos equites decernunt. Eum exercitum Puteolis in naues impoſitũ Nero in Hiſpaniã tranſportauit. Cum Tarraconẽ nauibus ueniſſet, expoſitisq; ibi copijs, & nauibus ſubductis, ſocios quoq; nauales multitudinis augendę cauſa armaſſet: profectus ad Iberũ flumen, exercitum ab T. Fonteio et L. Martio accepit. inde pergit ad hoſtes ire. Aſdrubal Amilcaris ad Lapides atros caſtra habebat in Auſetanis. is locus eſt inter oppida Illyturgin & Mentiſſam. huius ſaltus fauces Nero occupauit. Aſdrubal ne in arcto res eſſet, caduceatorem miſit, qui promitteret, ſi inde miſſus foret, ſe omnem exercitũ ex Hiſpania deportaturum. Quam rem cum læto animo Romanus accepiſſet, diẽ poſterum Aſdrubal colloquio petiuit, ut Romani leges conſcriberent de tradendis arcibus urbium, dieq; ſtatuenda, ad quam præſidia deducerẽtur, ſuaq; omnia ſine fraude Pœni deportarẽt. Quod ubi impetrauit, extempló primis tenebris, atq; inde tota nocte quod grauiſsimũ exercitus erat, Aſdrubal quácunq; poſſet, euadere è ſaltu iuſsit. data ſeduló opera eſt, ne multi ea nocte exirẽt, ut ipſa paucitas tum ad hoſtem ſilentio fallẽdum aptior, tum ad euadendum per arctas ſemitas ac difficiles eſſet. Ventum inſe-
B quẽti die ad colloquium eſt. ſed loquendo plura ſcribendoq; dedita opera quę in rem non eſſent, die conſumpto, in poſterũ dilatum eſt. addita inſequẽs nox ſpaciũ dedit & alios emittendi: nec poſtero die res finẽ inuenit. ita aliquot dies diſceptãdo palàm de legibus, noctesq; emittendis clàm è caſtris Carthaginienſibus abſumptæ. & poſteaquã maior pars emiſſa exercitus erat, iam ne ijs quidem quæ ultro dicta erant ſtabatur: minusq; ac minus, cum timore ſimul fide decreſcente, conueniebat. Iam fermè pedeſtres omnes copiæ euaſerant è ſaltu: cùm prima luce denſa nebula ſaltum omnem cãposq; circà intexuit. quod ubi ſenſit Aſdrubal, mittit ad Neronẽ, qui in poſterum diẽ colloquium differret. illum diẽ religioſum Carthaginiẽſibus ad agendum quicquam rei, feriatum eſſe. Ne tum quidem ſuſpecta fraus. cum data eſſet uenia eius diei, extẽpló Aſdrubal cum equitatu elephãtisq; caſtris egreſſus, ſine ullo tumultu in tutũ euaſit. Hora fermè quarta depulſa ſole nebula aperuit diem, uacuaq; hoſtium caſtra conſpexerunt Romani. Tum demum Claudius Punicam fraudem agnoſcens, ut ſe dolo captũ ſenſit, proficiſcentem inſtitit ſequi, paratus confligere acie. ſed hoſtis detrectabat pugnã. leuia tamen prælia inter extremum Punicum agmen, præcurſoresq; Romanorũ fiebant. Inter hæc Hiſpaniæ populi, nec qui poſt cladem acceptã defecerant, redibant ad Romanos, nec ulli noui deficiebãt. Et Romæ ſenatui populoq; poſt receptam Capuam non Italiæ iam maior, quàm Hiſpaniæ cura erat. & exercitum augeri & imperatorem mitti placebat. nec tamen quem mitterent, ſatis conſtabat: quoniam illuc, ubi duo ſummi imperatores intra dies XXX cecidiſſent, qui in locum duorum ſuccederet, extraordinaria cura deligendus eſſet. Cum alij alium nominarent, poſtremum eó decurſum eſt, ut populus proconſuli creando in Hiſpaniam comitia haberet. diemq; comitijs conſules edixerunt. Primò expectauerant, ut qui ſe tanto imperio dignos crederent, nomina profiterẽtur. quæ ut deſtituta expectatio eſt, redintegratus luctus acceptę cladis, deſideriumq; imperatorum amiſſorum. Mœſta itaq; ciuitas propè inops conſilij, comitiorum die tamen in campum deſcendit. atque in magiſtratus uerſi circumſpectant ora principum, aliorum alios intuentium, fremuntq;: adeo perditas res,

deſperatumq́ de repub. eſſe, ut nemo audeat in Hiſpaniam imperium accipere. Cum ſubitò P. Cornelius, illius qui in Hiſpania ceciderat filius, quatuor & uiginti fermè annos natus, profeſſus ſe petere, in ſuperiore unde conſpici poſſet loco cōſtitit. In quem poſtquam omnium ora conuerſa ſunt, clamore ac fauore ominati extemplò ſunt felix fauſtumq́ imperium. iuſsi deinde inire ſuffragium, ad unum omnes nō centuriæ modò, ſed etiam homines, P. Scipioni imperium eſſe in Hiſpaniam iuſſerunt. Cæterùm poſt rem actam, ut iam reſiderat impetus animorum ardorq́, ſilentium ſubitò ortum & tacita cogitatio, quid'nā egiſſent noui. quòd fauor plus ualuiſſet, quàm ratio ætatis, maximè pœnitebat. quidam fortunam etiam domus horrebant, nomenq́, ex funeſtis duabus familijs in eas prouincias, ubi inter ſepulchra patris patruiq́ res gerendæ eſſent, proficiſcentis. Quam ubi ab re tanto impetu acta ſolicitudinem curamq́ hominū animaduertit, aduocata concione, ita de ætate ſua imperioq́ mandato, & bello quod gerendum eſſet, magno elatoq́ animo diſſeruit: ut ardorem eum qui reſiderat, excitaret rurſus, innouaretq́: & impleret homines certioris ſpei, quàm quantā fides promiſſi humani, aut ratio ex fiducia rerum ſubijcere ſolet. Fuit enim Scipio non ueris tantū uirtutibus mirabilis, ſed arte quoq́ quadam ab iuuenta in oſtentationem earum compoſitus: pleraq́ apud multitudinē, aut per nocturnas uiſa ſpecies, aut uelut diuinitus mente monita, agens: ſiue & ipſe capti quadam ſuperſtitione animi, ſiue ut imperia cōſiliaq́ uelut ſorte oraculi miſſa ſine cunctatione aſſequeretur. ad hęc iam inde ab initio præparās animos, ex quo togam uirilem ſumpſit, nullo die prius ullam publicam priuatamq́ rem egit, quàm in Capitolium iret, ingreſſusq́ ædem conſideret: & plerunq́ tempus ſolus in ſecreto ibi tereret. Hic mos, qui per omnem uitā ſeruabatur, ſeu conſulto ſeu temerè, uulgatæ opinioni fidem apud quoſdam fecit, ſtirpis eum diuinæ uirū eſſe. retulitq́ famam in Alexandro Magno prius uulgatam, & uanitate & fabula parem: anguis immanis concubitu conceptum, & in cubiculo matris eius perſæpe uiſam prodigij eius ſpeciem, interuentuq́ hominū euolutā repentè, atq́ ex oculis elapſam. His miraculis nunquam ab ipſo eluſa fides eſt: quin potius aucta arte quadam, nec abnuendi tale quicquam, nec palàm affirmandi. Multa alia eiuſdem generis, alia uera, alia aſsimulata, admirationis humanæ in eo iuuene exceſſerant modum. quibus freta tunc ciuitas, ætati haudquaquam maturæ tantam molem rerum, tantumq́ imperium permiſit. Ad eas copias, quas ex uetere exercitu Hiſpania habebat, quæq́ à Puteolis cum Claudio Nerone traiectæ erant, decem millia peditum, & mille equites addūtur. & M. Iunius Syllanus Propr. adiutor ad res gerendas datus eſt. Ita cū XXX nauiū claſſe (omnes autem quinqueremes erāt) oſtijs Tyberinis profectus pręter oram Tuſci maris, Alpes atq́ Gallicum ſinum, & deinde Pyrenes circumuectus promōtoriū, Emporijs urbe Græca (oriundi & ipſi à Phocæa ſunt) copias expoſuit. inde ſequi nauibus iuſsis, Tarraconem pedibus profectus, conuentum omnium ſociorum (etenim legationes ad famam aduentus eius ex omni ſpe prouincia effuderant) habuit. naues ibi ſubduci iuſsit: remiſsis quatuor trimeribus Maſsilienſium, quæ officij cauſa ab domo proſecutæ fuerant. Reſponſa inde legationibus ſuſpenſis uarietate tot caſuum dare cœpit, ita elato ab ingenti uirtutum ſuarum fiducia animo, ut nullum ferox uerbum excideret: ingens'que omnibus quæ diceret, cùm maieſtas ineſſet, tum fides. Profectus ab Tarracone, & ciuitates ſociorum & hyberna exercitus adijt: collaudauit'que milites, quòd duabus tantis cladibus deinceps icti prouinciam obtinuiſſent: nec fructum ſecūdarum rerum ſentire hoſteis paſsi, omni cis Iberum agro eos arcuiſſent, ſociosq́ cum fide tutati eſſent. Martium ſecum habebat cum tāto honore, ut facilè appareret, nihil minus eum uereri, quàm ne quis obſtaret gloriæ ſuæ. Succeſsit inde Neroni Syllanus, & in hyberna noui milites deducti. Scipio omnibus quæ adeunda agendaq́ erant, maturè aditis peractisq́, Tarraconem conceſsit. Nihilo minor fama apud hoſtes Scipionis erat, quàm apud ciues ſociosq́: & diuinatio quædam futuri, quo minus ratio timoris reddi poterat, eo opportunè maiorem inferens metum. In hyberna

diuerſi

A diuerſi conceſſerant: Aſdrubal Giſgonis uſq; ad Oceanum & Gades: Mago in medi-
terranea, maximè ſupra Caſtulonenſem ſaltũ. Aſdrubal Amilcaris filius proximus Ibe
ro circa Saguntum hybernauit. Æſtatis eius extremo, quo capta eſt Capua, & Scipio
in Hiſpaniam uenit: Punica claſsis ex Sicilia Tarentum accita ad arcendos commeatus
præſidij Romani, quod in arce Tarentina erat: clauſerat quidẽ omneis ad arcem à ma
ri aditus: ſed aſsidendo diutius arctiorem annonã ſocijs, quàm hoſti faciebat. nõ enim
tãtum ſubuehi oppidanis per pacata littora, apertoſq; portus præſidio nauium Puni
carum poterat, quantum frumẽti claſsis ipſa turba nauali miſta ex omni genere homi-
num abſumebat: ut arcis præſidium etiam ſine inuecto, quia ibi pauci erãt, ex antè præ
parato ſuſtentari poſſet: Tarentinis claſsiq; ne inuectum quidem ſufficeret: tandẽ ma-
iore gratia quàm uenerat, claſsis dimiſſa eſt. annona haud multũ laxauerat: quia remo-
to maritimo præſidio, ſubuehi frumentum non poterat. Eiuſdem æſtatis exitu M.
Marcellus ex Sicilia prouincia cum ad urbem ueniſſet, à C. Calpurnio Pr. ſenatus ei ad
ædem Bellonæ datus eſt. ibi cum de rebus ab ſe geſtis diſſeruiſſet, queſtus leniter non
ſuam magis quàm militum uicem, quòd prouincia confecta exercitum deportare non
licuiſſet, poſtulauit, ut triumphanti urbem inire liceret. id non impetrauit. Cum mul-
tis uerbis actum eſſet, utrum minus conueniret, cuius nomine abſentis ob res proſpe-
rè ductu eius geſtas ſupplicatio decreta foret, & dijs immortalibus habitus honos, ei
præſenti negare triumphum: an quẽ tradere exercitum ſucceſſori iuſsiſſent, quod niſi
manente in prouincia bello non decerneretur, eum quaſi debellato triumphare, cum
exercitus teſtis meriti atq; immeriti triumphi abeſſet: medium uiſum, ut ouãs urbem
iniret. Tribuni plebis ex autoritate ſenatus ad populum tulerũt, ut M. Marcello, quo
die urbem ouans iniret, imperium eſſet. Pridie quàm urbem iniret, in monte Albano
triumphauit. inde ouans multam præ ſe prædam in urbem intulit. Cum ſimulacro
B captarum Syracuſarum catapultæ baliſtæq;, & alia omnia inſtrumenta belli lata, & pa
cis diuturnæ regiæq; opulentiæ ornamenta, argenti æriſq; fabrefacta uaſa: & alia ſup-
pellex precioſaq; ueſtis, & multa nobilia ſigna quibus inter primas Græciæ urbes Sy-
racuſæ ornatæ fuerãt. Punicæ quoq; uictoriæ ſignum, octo ducti elephãti. Et non mi-
nimum fuere ſpectaculum cum coronis aureis prçcedentes, Soſis Syracuſanus, & Me
ricus Hiſpanus: quorum altero duce nocturno Syracuſas introitũ erat: alter Naſſum,
quodq; ibi præſidij erat, prodiderat. His ambobus ciuitas data, & quingenta iugera a-
gri: Soſidi in agro Syracuſano, qui aut regius, aut hoſtium populi Romani fuiſſet: &
ædes Syracuſis cuius uellet eorum, in quos belli iure animaduerſum eſſet: Merico, Hiſ
panisq; qui cum eo tranſierãt, urbs agerq; in Sicilia ex ijs qui a populo Romano defe-
ciſſent, iuſſa dari. id M. Cornelio mandatum, ut ubi ei uideretur, urbem agrum que eis
aſsignaret. in eodem agro Belligeni, per quem illectus ad tranſitionem Mericus erat,
CCCC iugera agri decreta. Poſt profectionem ex Sicilia Marcelli Punica claſsis octo
millia peditum, tria Numidarum equitum expoſuit. Ad eos Murgentinæ deſciuerũt
terræ. ſecutæ defectionem earum Hybla & Magella ſunt, & ignobiliores quædam a-
liæ. Et Numidæ profecto Mutine uagi per totam Siciliam ſociorum populi Romani
agros urebant. Super hæc exercitus Romanus iratus, partim quòd cum imperatore
non deuectus ex prouincia eſſet: partim quòd in oppidis hybernare uetiti erant, ſegni
fungebãtur militia: magisq; eis autor ad ſeditionẽ, quàm animus deerat. Inter has dif-
ficultates M. Cornelius Pr. & militum animos nunc conſolãdo, nunc caſtigãdo ſeda-
uit: & ciuitates omnes quæ defecerãt, in deditionẽ redegit: atq; ex his Murgantiã Hi-
ſpanis, quibus urbs agerq; debebatur, ex S C tribuit. Conſules cum ambo Apuliã pro
uinciã haberent, minusq; iam terroris à Pœnis & Annibale eſſet, ſortiri iuſsi Apuliam
Macedoniãq; prouincias: Sulpicio Macedonia euenit, isq; Leuino ſucceſsit. Fuluius
Romam comitiorum cauſa accerſitus, cum comitia cõſulibus rogãdis haberet, prærro
gatiua centuria iuniorum declarauit T. Mãlium Torquatum, & T. Octaciliũ. Mãlius
qui præſens erat, gratulãdi cauſa cum turba coiret, nec dubius eſſet conſenſus populi,
magna

Digitized by Google

magna circumfuſus turba ad tribunal conſulis uenit: petitq́ue ut pauca ſua uerba audiret, centuriamq́ue quæ tuliſſet ſuffragium, reuocari iuberet. Erectis omnibus expectatione, quid nam poſtulaturus eſſet, oculorum ualetudinem excuſauit. Impudẽtem & gubernatorem & imperatorem eſſe, qui cum alienis oculis ei omnia agẽda ſint, poſtulet ſibi aliorum capita ac fortunas committi. proinde ſi uideretur, & redire in ſuffragium centuriam iuniorum iuberet, & meminiſſet in conſulibus creãdis belli, quod in Italia ſit, temporumq́ue reipublicæ. uix dum requieſcere aureis à ſtrepitu & tumultu hoſtili, quo paucos ante menſes aſſederint prope mœnia Romana. Poſt hæc cũ centuria frequens ſucclamaſſet, nihil ſe mutare ſententiæ, eoſdemq́ue conſules dicturos eſſe: tum Torquatus, Neq́ue ego ueſtros, inquit, mores conſul ferre potero, neq́ue uos imperium meum. redite in ſuffragium, & cogitate bellum Punicum in Italia, & hoſtium ducem Annibalem eſſe. Tum centuria & autoritate mota uiri, & admirantium circà fremitu, petit à conſule, ut centuriam ſeniorum citaret. uelle ſeſe cum maioribus natu colloqui, & ex autoritate eorum conſules dicere. Citatis centuriæ ſenioribus, datum ſecreto in ouili cum his colloquẽdi tempus. Seniores de tribus conſulendum dixerunt eſſe, duobus iam plenis honorum, Q. Fabio & M. Marcello: & ſi utiq́ue nouum aliquem aduerſus Pœnos conſulem creari uellent, M. Valerium Leuinum egregiè aduerſus Philippum regem terra mariq́ue res geſsiſſe. Ita de tribus conſultatione data, ſenioribus dimiſſis, iuniores ſuffragium ineunt. M. Claudium Marcellum fulgentem tum Sicilia domita, & M. Valerium, abſentes conſules dixerunt. autoritatem prærogatiuæ omnes centuriæ ſecutæ ſunt. Eludant nunc antiqua mirantes. non equidem ſi qua ſit ſapientiũ ciuitas, quam docti fingunt magis quàm norunt: aut principes grauiores temperatioresq́ue à cupidine imperij, aut multitudinem melius moratam cenſeam fieri poſſe. Cẽturiam uerò iuniorum ſeniores conſulere uoluiſſe, quibus imperium ſuffragio mãdaret: uix ut ueriſimile ſit, parentũ quoq́ue hoc ſeculo uilis leuisq́ue apud liberos autoritas fecit. Prætoria inde comitia habita. P. Manlius Volſo, & L. Manlius Acidinus, & C. Lectorius, & L. Cincius Alimentius creati ſunt. Fortè ita incidit, ut comitijs perfectis nunciaretur, T. Octacilium, quem T. Manlio, niſi interpellatus ordo comitiorum eſſet, collegam abſentem daturus fuiſſe uidebatur populus, mortuum in Sicilia eſſe. Ludi Apollinares & priore anno fuerãt, & eo anno ut fierẽt, repentè Calpurnio Pr. ſenatus decreuit, ut in perpetuum uouerentur. Eodẽ anno prodigia aliquot uiſa, nunciataq́ue ſunt. In æde Concordiæ uictoria quæ in culmine erat, fulmine icta decuſſaq́ue ad Victorias quæ in antè fixæ erãt, hæſit, neq́ue inde procidit. Et Anagniæ & Fregellis nũciatum eſt, murum portasq́ue de cœlo tactas. & in foro Sudertano ſanguinis riuos per diẽ totum fluxiſſe, & Ereti lapidibus pluiſſe, & Reate mulam peperiſſe. Ea prodigia hoſtijs maioribus ſunt procurata, & obſecratio in unũ diem populo indicta, & nouẽdiale ſacrũ. Sacerdotes publici aliquot eo anno mortui ſunt, nouiq́ue ſuffecti, in locum M. Aemylij Numidæ decemuiri ſacrorum M. Æmylius Lepidus: in locum M. Pomponij Mathonis põtificis, C. Liuius: in locum Sp. Caruilij Maximi auguris, M. Seruilius. T. Octacilius Craſſus pontifex quia exacto anno mortuus erat, ideo nominatio in locũ eius non eſt facta. C. Claudius flamen dialis, quod exta perperam dederat, flaminio abijt. Per idem tempus M. Valerius Leuinus, tentatis prius per ſecreta colloquia principũ animis, ad indictum antè ad ipſum id conciliũ Ætolorum, claſſe expedita uenit. Vbi cum Syracuſas Capuãq́ue captas in fidem, in Italiaq́ue rerum ſecundarum ſucceſſum oſtẽtaſſet: adieciſſetq́ue, iam inde à maioribus traditum morem Romanis colendi ſocios: ex quibus alios in ciuitatem, atq́ue æquum ſecum ius accepiſſent: alios in ea fortuna haberent, ut ſocij eſſe quàm ciues mallent: Ætolos eo in maiore futuros honore, quod gentium tranſmarinarum in amicitiam primi ueniſſent. Philippum eis & Macedonas graues accolas eſſe, quorum ſe uim ac ſpiritus etiam fregiſſe: & eò redactos eſſe, ut non his modò urbibus quas per uim ademiſſent Ætolis, excedant, ſed ipſam Macedoniam infeſtam habeant. Et Acarnanas, quos ægrè ferrent Aetoli à corpore ſuo diremptos, reſtitutu

A reſtituturum ſe in antiquam formulam iuriſq; ac ditionis eorum. Hæc dicta promiſ-
ſaq; à Romano imperatore Scopas, qui tum prætor gentis erat, & Dorimachus prin-
ceps Aetolorum affirmauerunt autoritate ſua, minore cum uerecūdia & maiore cum
fide uim maieſtatemq; populi Romani extollentes. maximè tamen ſpes potiūdæ mo-
uebat Acarnaniæ. Igitur conſcriptæ conditiones quibus in amicitiā ſocietatemq; po-
puli Romani uenirent. additumq;, ut ſi placeret uellētq;, eodem iure amicitiæ Elei La-
cedæmoniiq;, & Attalus & Pleuratus & Scerdiletus eſſent: Aſiæ Attalus, hi Illyriorū
reges. Bellum ut extemplò Aetoli cū Philippo terra gererent. Nauibus ne minus XX
quinqueremibus adiuuaret Romanus. Vrbiū Corcyra tenus ab Aetolia incipienti ſo
lum tectaq;, & muri cū agris Aetolorum, alia omnis præda populi Romani eſſet. Da-
rentq; operā Romani, ut Acarnaniam Aetoli haberent. Si Aetoli pacē cum Philippo
facerent, fœderi adſcriberent: ita ratam eorum pacem, ſi Philippus arma ab Romanis
ſociiſq; quiq; eorū ditionis eſſent, abſtinuiſſet. Item ſi populus Romanus fœdere iun-
geretur regi, ut caueret ne ius ei belli inferendi Aetolis ſociiſq; eorū eſſet. Hæc conue-
nerunt. conſcriptaq; biennio pòſt, Olympiæ ab Aetolis, in Capitolio ab Romanis, ut
teſtata ſacratis monumentis eſſent, ſunt poſita. Moræ cauſa fuerant retenti Romæ diu
tius legati Aetolorum. nec tamen impedimento id rebus gerendis fuit. & Aetoli extē
plò mouerunt aduerſus Philippum bellum: & Leuinus Zacynthum (parua inſula eſt
propinqua Aetoliæ: urbem unam eodem quo ipſa eſt nomine habet, eam præter arcē
ui cepit) & Oeniada Naxumq; Acarnanum captas Aetolis contribuit. Philippum
quoq; ſatis implicatum bello finitimo ratus, ne Italiam Pœnoſq; & pacta cū Annibale
poſſet reſpicere, Corcyram ipſe ſe recepit. Philippo Aetolorū defectio Pellæ hybernā
ti allata eſt. itaq; quia primo uere moturus exercitū in Græciā erat, Illyrios finitimaſq;
eis urbes alieno metu quietas ut Macedonia haberet, expeditionē ſubitā in Oricinorū
B atq; Apolloniatum fines fecit: egreſſoſq; Apolloniatas cum magno terrore ac pauore
cōpulit intra muros. uaſtatis proximis Illyriis, in Pelagoniā eadē celeritate uertit iter.
inde Dardanorum urbem ſitam in Macedonia, tranſitu Dardanis facturā, cœpit. His
raptim actis, memor Aetolici iunctiq; cum eo Romani belli per Pelagoniam & Nym
pheum & Boleā in Theſſaliā deſcendit. ad bellum ſecū aduerſus Aetolos capeſſendū
incitari poſſe homines credebat: & relicto ad fauces Theſſaliæ Perſeo cū quatuor mil-
libus armatorum ad arcendos aditu Aetolos, ipſe priuſquam maioribus occuparetur
rebus, in Macedoniam atq; inde in Thraciā exercitum ac Medos eduxit. Incurrere ea
gens Macedoniā ſolita erat, ubi regem occupatum externo bello, ac ſine præſidio eſſe
regnum ſenſiſſet. Ad Phragādas igitur uaſtare agros, & urbem Iampharniā, caput ar-
cēmq; Medicæ oppugnare cœpit. Scopas ubi profectum in Thraciā regem, occupa-
tumq; ibi bello audiuit, armata omni iuuentute Aetolorū, bellum inferre Acarnaniæ
parat. Aduerſus quos Acarnanū gens & uiribus impar, & iam mœnia Oeniadon Na
xumq; amiſſa cernens, Romanaq; inſuper arma ingruere, ira magis inſtruit quàm cōſi
lio bellum. coniugibus liberiſq; & ſenioribus ſupra LX annos in propinquā Epirum
miſsis, ab XV ad LX annos coniurāt: niſi uictores, ſe non redituros. qui uictus acie ex-
ceſsiſſet, eum ne quis urbe, tecto, menſa, lare reciperet: dirā execrationem in popula-
res, obteſtationem quàm ſanctiſsimā potuerunt, aduerſus hoſpites compoſuerūt. prē
catiq; ſimul Epirotas ſunt, ut qui ſuorum in acie cecidiſſent, eos uno tumulo contege-
rēt, adhiberētq; humatis titulū: Hic ſiti ſunt Acarnanes, qui aduerſus uim atq; iniuriā
Aetolorum pro patria pugnātes mortē occubuerunt. Per hæc incitatis animis, caſtra
in extremis finibus ſuis obuiā hoſti poſuerūt. nunciis ad Philippū miſsis, quāto res in
diſcrimine eſſet: omittere Philippū id quod in manibus erat, coëgerunt bellū, Iāphar-
nia per deditionē recepta, & proſpero alio ſucceſſu rerū. Aetolorū impetū tardauerat
primò coniurationis fama Acarnanicę: deinde auditus Philippi aduentus, regredi etiā
in intimos coëgit fines. Nec Philippus, quāquam ne opprimerentur Acarnanes, itinē
ribus magnis ierat: ultra Clinen eſt progreſſus, inde cum audiſſet reditum Aetolorū

ex Acarnania,& ipſe Pellam redijt. Leuinus ueris principio à Corcyra profectus na A
uibus,ſuperato Leucate promontorio,cum ueniſſet Naupactum, Anticyrã inde ſe pe
titurum edixit,ut prȩſto ibi Scopas Aetoli'que eſſent. Sita Anticyra eſt in Locride læ
ua parte ſinum Corinthiacum intrãtibus.breue terra iter eò,breuis nauigatio ab Nau
pacto eſt. Tertio fermè pòſt die utrinq; oppugnari cœpta eſt.grauior à mari oppu
gnatio erat:quia & tormenta machinæq; omnis generis in nauibus erant, & Romani
inde oppugnabãt.itaq; intra paucos dies recepta urbs per deditionem, Aetolis tradi
tur.præda ex pacto Romanis ceſsit. Literæ Leuino redditȩ,conſulem eum abſentem
declaratum,& ſucceſſorem uenire P. Sulpitium.cæterùm diuturno ibi morbo impli
citus,ſerius ſpe omnium Romam uenit. M.Marcellus cum Idibus Martijs conſulatũ
iniſſet,ſenatũ eo die moris modò cauſa habuit: profeſſus nihil ſe abſente collega, neq;
de republica,neq; de prouincijs acturum.Scire ſe frequentes Siculos prope urbem in
uillis obtrectatorum ſuorum eſſe.quibus tantum abeſſe ut per ſe non liceat palàm Ro
mæ crimina edita ficta'que ab inimicis uulgare,ut ni ſimularent aliquem ſibi timorem
abſente collega dicendi de conſule eſſe, ipſe eis extemplò daturus ſenatum fuerit. ubi
quidem collega ueniſſet, non paſſurum quicquam prius agi, quàm Siculi in ſenatum
introducantur.delectum propè à M.Cornelio per totam Siciliam habitum,ut quàm
plurimi queſtum de ſe Romam uenirent.eundem literis falſis urbem impleſſe,bellum
in Sicilia eſſe,ut ſuam laudem minuat. Moderati animi gloriam eo die adeptus con
ſul,ſenatum dimiſit.ac propè iuſtitium omnium rerum futurum uidebatur, donec al
ter conſul ad urbem ueniſſet.Otium,ut ſolet,excitauit plebis rumores:belli diuturni
tate & uaſtatos agros circa urbem,quà infeſto agmine iſſet Annibal:& exhauſtam de
lectibus Italiam.& pro republica Cannis exercitus cæſos querebãtur: & conſules bel
licoſos ambos,uiros acres nimis & feroces creatos:qui uel in pace trãquilla bellum ex
citare poſſent,nedum in bello reſpirare ciuitatẽ forent paſſuri. Interrupit hos ſermo B
nes nocte,quæ pridie quinquatrus fuit,pluribus ſimul locis circa forum incẽdium or
tum.eodem tempore ſeptem tabernæ,quæ poſtea quinq;:& argẽtariæ,quæ nunc no
uæ appellantur, arſere.comprehenſa poſtea priuata ædificia: (neq; enim tum baſilicæ
erant)comprehẽſæ latumię,forumq; piſcatorium,& atrium regium. ædes Veſtæ uix
defenſa eſt,tredecim maximè ſeruorum opera,qui in publicum redẽpti,ac manumiſsi
ſunt.nocte ac die continuatum incẽdium fuit.nec ulli dubium erat, humana id fraude
factũ eſſe,quòd pluribus ſimul locis,& in ijs diuerſis,ignes coorti eſſent. Itaq; Conſul
ex autoritate ſenatus pro concione edixit, qui quorum opera id conflatum incẽdium
profiteretur, præmium fore, libero pecuniam,ſeruo libertatẽ. Eo præmio inductus
Campanorũ Calauiorũ ſeruus(Mannus ei nomen erat)indicauit,dominos,& quinq;
præterea iuuenes nobiles Campanos, quorum parentes à Q. Fuluio ſecuri percuſsi
erant,id incendium feciſſe:uulgoq; facturos alia, ni comprehẽdantur. Comprehenſi,
familiæq; eorum. & primò eleuabatur index,indiciumq;.pridie eum uerberibus caſti
gatum ab dominis diſceſsiſſe,per iram ac leuitatem ex re fortuita crimen commẽtum.
cæterùm ut coram coarguebantur,& quæſtio ex miniſtris facinoris foro medio habe
ri cœpta eſt,faſsi omnes,atq; in dominos ſeruoſq; conſcios animaduerſum eſt. indici
libertas data, & uiginti millia æris. Conſuli Leuino Capuam prætereunti circũfu
ſa multitudo Campanorum eſt,obſecrantium cum lachrymis,ut ſibi Romam ad ſena
tum ire liceret oratum, ſi qua miſericordia tandem flecti poſſent,ne ſe ad ultimum per
ditum irent,nomenq; Campanorum à Q. Flacco deleri ſinerent. Flaccus ſibi priua
tam ſimultatem cũ Campanis negare ullam eſſe,publicas inimicitias & hoſtileis eſſe:&
futuras,quoad eo animo in populũ Romanum eſſe ſciret.nullam enim in terris gentẽ
eſſe,nullum infeſtiorem populum nomini Romano.ideo ſe mœnibus incluſos tenere
eos:quia ſi qui euaſiſſent aliquà,uelut feras beſtias per agros uagari,& laniare & truci
dare quodcunq; obuium detur.alios ad Annibalem transfugiſſe,alios ad Romam in
cendendam profectos.inuenturum in ſemiuſto foro conſulem ueſtigia ſceleris Cam
panorum.

A panorum. Veſtæ ædem petitam,& æternos ignes,& conditum in penetrali fatale pignus imperij Romani.ſe minimè cenſere tutum eſſe, Campanis poteſtatem intrandi Romana mœnia fieri. Leuinus Campanos iureiurando à Flacco adactos,quinto die quàm à ſenatu reſponſum accepiſſent,Capuam redituros,ſequi ſe Romam iuſsit. Hac circumfuſus multitudine ſimul Siculis obuiam egreſsis poteſtatem Romam adeundi fecit:clariſsimarum urbium excidio celeberrimis uiris uictos bello accuſatores in urbem adducens.De republica tamen primùm ac de prouincijs ambo conſules ad ſenatum retulere.Ibi Leuinus quo ſtatu Macedonia & Grecia, Aetoli, Acarnanes Locrique eſſent,quasque ibi res ipſe egiſſet terra mariq;,expoſuit.Philippum inferentem bellum Aetolis in Macedoniam retrò ab ſe compulſum,ad intima penitus regni abijſſe,legionemq; inde deduci poſſe.claſſem ſatis eſſe ad arcendam Italia regem. Hæc de ſe,deq; prouincia cui præfuerat. Conſulum de prouincijs communis relatio fuit.decreuere patres,ut alteri conſulum Italia bellumq; cum Annibale,prouincia eſſet: alter claſſem cui T.Octacilius præfuiſſet, Siciliamq; prouinciã cum L. Cincio prætore obtineret. Exercitus eis duo decreti,qui in Hetruria Galliaq; eſſent: eæ quatuor erant legiones, urbanæ duæ ſuperioris anni in Hetruriam:duæ quibus Sulpitius COS. præfuiſſet,in Galliam mitterentur.Galliæ & legionibus præeſſet,quem conſul,cuius Italia prouincia eſſet,præfeciſſet.In Hetruriã C.Calpurnius poſt præturã,prorogato in annum imperio,miſſus:& Q.Fuluio Capua prouincia decreta,prorogatumq; in annum imperium. Exercitus ciuium ſociorumq; minui iuſſus, ut ex duabus legionibus una legio quinq; millia peditum,& trecenti equites eſſent:dimiſsis qui plurima ſtipendia haberent:& ſociorum ſeptem millia peditum,& trecenti equites relinquerentur:eadem ratione ſtipendiorum habita in ueteribus militibus dimittendis.Cn. Fuluio COS. ſuperioris anni,nec de prouincia Apulia,nec de exercitu quem habuerat, quicquam mutatum:tãtum in annum prorogatum imperiũ eſt.P. Sulpitius collega eius omnem exer-

B citum,præter ſocios nauales,iuſſus dimittere eſt.Item ex Sicilia exercitus,cui M.Cornelius præeſſet:ubi conſul in prouinciam ueniſſet,dimitti iuſſus.L.Cincio Pr.ad obtinendam Siciliam Cannenſes milites dati,duarum inſtar legionum.Totidem legiones in Sardiniam P. Mãlio Volſoni Pr.decretæ:quibus L.Cornelius in eadem prouincia priore anno præfuerat.Vrbanas legiones ita ſcribere conſules iuſsi, ne quem militem facerent,qui in exercitu M.Claudij,M. Valerij,Fuluijq; fuiſſent:néue eo anno plures quàm una & XX. Romanæ legiones eſſent. His ſenatuſcõſultis perfectis, ſortiti prouincias conſules:Sicilia & claſsis Marcello, Italia cum bello aduerſus Annibalem Leuino euenit.Quæ ſors,uelut iterum captis Syracuſis, ita exanimauit Siculos expectatione ſortis in conſulum conſpectu ſtanteis, ut comploratio eorum flebilesq; uoces, & extemplò oculos hominum conuerterent, & poſtmodum ſermones præbuerint. Circumibant enim ſenatum cum ueſte ſordida,affirmantes ſe non modò ſuam quiſq; patriam, ſed totam Siciliam relicturos, ſi eò Marcellus iterum cum imperio rediſſet. nullo ſuo merito eum antè implacabilem in ſe fuiſſe:quid iratum,quòd Romam de ſe queſtum ueniſſe Siculos ſciat,facturum? obrui ab Aetnæ ignibus, aut mergi freto, ſatius illi inſulæ eſſe,quàm uelut dedi noxæ inimico. Hæ Siculorũ querelæ, domos primùm nobilium circumlatæ,celebrataeq; ſermonibus,quos partim miſericordia Siculorum,partim inuidia Marcelli excitabat,in ſenatum etiã peruenerunt. Poſtulatum à Conſulibus eſt,ut de permutandis prouincijs ſenatum conſulerent. Marcellus,ſi iam auditi ab ſenatu Siculi eſſent,aliã forſitan futurã fuiſſe ſententiam ſuam, dicere. nũc ne quis timore frenari eos dicere poſſet,quo minus de eo liberè querãtur,in cuius poteſtate mox futuri ſint:ſi collegę nihil interſit, mutare ſe prouinciã paratũ eſſe.deprecari ſenatus præiudicium.nam cum extra ſortem collegæ optionẽ dare prouinciæ iniquũ fuerit,quãto maiorem iniuriã,immo contumeliã eſſe, ſortem ſuã ad eum trãsferri? Ita ſenatus,cum quid placeret,magis oſtendiſſet quàm decreuiſſet,dimittitur.Inter ipſos conſules permutatio prouinciarum,rapiente fato Marcellum ad Annibalem facta eſt,

mm ut ex

ut ex quo primus aduerſæ pugnæ gloriam ceperat,in eius laudem poſtremus Romanorum imperatorum,proſperis tum maxime bellicis rebus,caderet. Permutatis prouincijs,Siculi in ſenatum introducti multa de Hieronis regis fide perpetua erga populum Romanum uerba fecerunt,in gratiam publicam auertentes. Hieronymũ ac poſtea Hippocratem & Epicidem tyrannos,cùm ob alia,tum propter defectionẽ ab Romanis ad Annibalem, inuiſos fuiſſe ſibi. ob eã cauſam & Hieronymum à principibus iuuentutis propè publico conſilio interfectum, & in Epicidis Hippocratisq́ cædem ſeptuaginta nobiliſsimorum iuuenum coniurationem factã. quos Marcelli mora deſtitutos,quia ad prædictum tempus exercitum ad Syracuſas non admouiſſet, indicio facto,omnes ab tyrannis interfectos. Eam quoq; Hippocratis atq; Epicidis tyrãnidẽ Marcellum excitaſſe,Leontinis crudeliter direptis. Nunquã deinde principes Syracuſanorum deſiſſe ad Marcellum trãſire:polliceriq́;,ſe urbem,cũ uellet,ei tradituros. ſed eum primò ui capere maluiſſe:dein cũ id neq; terra,neq; mari omnia expertus potuiſſet,autores traditarum Syracuſarum fabrum ærarium Soſin,& Mericum Hiſpanum, quàm principes Syracuſanorum habere,toties id nequicquam ultro offerenteis,præoptaſſe, quo ſcilicet iuſtiore de cauſa uetuſtiſsimos ſocios populi Romani trucidaret, ac diriperet. Si non Hieronymus ad Annibalem defeciſſet, ſed populus Syracuſanus & ſenatus:ſi portas Marcello Syracuſani publicè,& non oppreſsis Syracuſanis,tyrãni eorum Hippocrates & Epicides clauſiſſent:ſi Carthaginiẽſiũ animis bellũ cum populo Romano geſsiſſent: quid ultrà quàm quod fecerit, niſi ut deleret Syracuſas, facere hoſtiliter Marcellũ potuiſſe? Certè præter mœnia & tecta exhauſta urbis,& refracta deûm delubra,dijs ipſis ornamentisq́; eorum ablatis,nihil relictũ Syracuſis eſſe. bona quoq; multis adempta:ita ut ne nudo quidẽ ſolo reliquijs direptæ fortunæ, alere ſeſe ac ſuos poſſent. Orare ſe patres conſcriptos,ut ſi nequeãt omnia,ſaltem quæ cõpareãt cognoſciq́; poſsint,reſtitui dominis iubeant. Talia conqueſtos cum excedere tẽplo, ut de poſtulatis eorum patres conſuli poſſent,Leuinus iuſsiſſet: Imò maneant,inquit Marcellus,ut coram his reſpondeã: quãdo ea conditione pro uobis Patres conſcripti bella gerimus,ut uictos armis accuſatores habeamus:duæ captæ hoc anno urbes,Capua Fuluium reum,Marcellum Syracuſæ habeãt. Reductis in curiam legatis, tum cõſul. Non adeò maieſtatis,inquit,populi Romani imperijq́; huius oblitus ſum Patres cõſcripti,ut ſi de meo crimine ambigeretur,cõſul dicturus cauſam, accuſantibus Græcis,fuerim. ſed non quid ego fecerim,in diſquiſitionem uenit,quem quicquid in hoſtibus feci,ius belli defendit:ſed quid iſti pati debuerint, qui ſi nõ fuerunt hoſtes,nihil intereſt nunc, an uiuo Hierone Syracuſas uiolauerim. ſin autem deſciuerũt,legatos noſtros ferro atq; armis petierunt,urbem ac mœnia clauſerũt, exercitumq́; Carthaginiẽſium aduerſus nos tutati ſunt:quis paſſos eſſe hoſtilia,cum fecerint,indignatur? Tradẽtes urbem principes Syracuſanorum auerſatus ſum:Soſin & Mericum Hiſpanũ, quibus tãtam rem crederem,potiores habui? Non eſtis extremi Syracuſanorum,quippe qui alijs humilitatem obijciatis:quis eſt ueſtrûm,qui ſe mihi portas aperturum,qui armatos milites meos in urbem accepturũ promiſerit? Odiſtis,& execramini eos qui fecerunt:& ne hic quidem contumelijs in eos dicẽdis parcitis. tãtum abeſt, ut & ipſi tale quicquam facturi fueritis. Ipſa humilitas eorũ patres cõſcripti,quam iſti obijciunt,maximo argumento eſt,me neminem,qui nauatam operã reipublicæ noſtræ uelit, auerſatum eſſe. Et antequàm obſiderẽ Syracuſas,nunc legatis mittẽdis, nunc ad colloquiũ eundo,tentaui pacem:& poſteaquam neque legatos uiolandi uerecundia erat, nec mihi ipſi congreſſo ad portas cum principibus reſponſum dabatur: multis terra mariq́; exhauſtis laboribus,tandem ui atq; armis Syracuſas cepi. Quę captis acciderint, apud Annibalem & Carthaginienſes,uictosq́; iuſtius quàm apud uictoris populi Romani ſenatum quererentur. Ego Patres conſcripti Syracuſas ſpoliatas ſi negaturus eſſem, nunquam ſpolijs earum urbem Romã exornarem. quæ autem ſingulis uictor aut ademi aut dedi,cùm belli iure,tum ex cuiuſq; merito ſatis ſcio me feciſſe:ea uos rata habeatis

A tis Patres cōſcripti,necne,magis reipublicæ intereſt,quàm mea.mea quippe fides exoluta eſt:ad rempublicam pertinet,ne acta mea reſcindendo,alios in poſterum ſegniores duces faciatis.Et quoniam coràm,& Siculorum,& mea uerba audiſtis Patres conſcripti ſimul templo excedemus,ut me abſente liberius conſuli ſenatus poſsit. Ita dimiſsis Siculis, & ipſe in Capitolium ad delectum diſceſsit. Conſul alter de poſtulatis Siculorum ad patres retulit.Ibi cum diu de ſententijs certatum eſſet,& magna pars ſenatus,principe eius ſententiæ T.Manlio Torquato,cùm tyrannis bellum gerendum fuiſſe cenſerent,hoſtibus & Syracuſanorum & populi Romani:& urbem recipi, non capi:& receptam legibus antiquis & libertate ſtabiliri,non feſſam miſeranda ſeruitute bello affligi:inter tyrannorū & ducis Romani certamina præmium uictoris in medio poſitam urbem pulcherrimam ac nobiliſsimam perijſſe,horreum atq; ærarium quondam populi Romani:cuius munificentia ac donis multis tempeſtatibus, hoc denique ipſo Punico bello adiuta ornataq; reſpublica eſſet.Si ab inferis exiſtat rex Hiero,fidiſſimus imperij Romani cultor,quo ore aut Syracuſas,aut Romam ei oſtendi poſſe? cū ubi ſemirutam ac ſpoliatam patriam reſpexiſſet, ingrediens Romam in ueſtibulo urbis,propè in porta, ſpolia patriæ ſuæ uiſurus ſit? Hæc taliaq; cum ad inuidiam conſulis miſerationem' que Siculorum dicerentur, mitius tamen decreuerunt patres cauſa Marcelli.Quæ is gerens bellum uictorq; egiſſet, rata habenda eſſe. in reliquum curæ ſenatui fore rem Syracuſanam,mandaturosq; conſuli Leuino, quoad ſine iactura reipub.fieri poſſet,fortunis eius,ciuitatis conſuleret. Miſsis duobus ſenatoribus in Capitolium ad conſulem,uti rediret in curiam,& introductis Siculis, ſenatuſconſultum recitatum eſt.legatiq; benignè appellati ac dimiſsi,ad genua ſe Marcelli COS.proiecerunt,obſecrantes,ut quæ deplorandæ ac leuandæ calamitatis cauſa dixiſſent,ueniā eis daret,& in fidem & clientelam ſe urbemq; Syracuſas acciperet. poſt hæc conſul clemēter appellatos eos dimiſit.Campanis deinde ſenatus datus eſt:quorum oratio miſerabilior,cauſa durior erat. neq; enim meritas pœnas negare poterant, nec tyrāni erant, in quos culpam conferrent.ſed ſatis penſum pœnarum,tot ueneno abſumptis, tot ſecuri percuſsis ſenatoribus,credebāt. Paucos nobilium ſuperſtites eſſe,quos nec ſua conſcientia,ut quicquam de ſe grauius conſulerent,impulerit: nec uictoris ira capitis damnauerit.eos libertatem ſibi ſuiſq;,& bonorum aliquā partem orare, ciues Romanos,affinitatibus pleroſq; & propinquis iam cognationibus ex connubio uetuſto iūctos. Summotis deinde è templo pauliſper dubitatum,an accerſendus à Capua Q. Fuluius eſſet:(mortuus enim poſt captam Claudius COS. erat) ut coram imperatore qui res geſſiſſet,ſicut inter Marcellum Siculoſq; diſceptatū fuerat,diſceptaretur. dein cum M.Attilium,C.Fuluium fratrem Flacci,legatos eius,ac Q. Minutium & L. Veturium Philonem item Claudij legatos,qui omnibus gerendis rebus affuerāt, in ſenatu uiderent:nec Fuluiū auocari à Capua,nec differri Campanos uellent: interrogatus ſententiam M.Attilius Regulus,cuius ex ijs qui ad Capuam fuerāt maxima autoritas erat: In conſilio,inquit,arbitror me fuiſſe conſulibus Capua capta,cum quęreretur, ecquis Campanorum de repub.noſtra bene meritus eſſet,duas mulieres compertum eſt,Veſtiam Oppiam Attellanam Capuę habitantem,& Fauculam Cluuiā,quę quondam quæſtum corpore feciſſet:illam quotidie ſacrificaſſe pro ſalute & uictoria populi Romani,hanc captiuis egentibus alimenta clàm ſuppeditaſſe:cæterorū omniū Campanorum eundem erga nos animum,quē Carthaginienſiū,fuiſſe. ſecuriq; percuſſos à Q.Fuluio,fuiſſe magis,quorum dignitas inter alios,quàm quorū culpa eminebat.Per ſenatum agi de Cāpanis,qui ciues Romani ſunt,iniuſſu populi nō uideo poſſe. idq; & apud maiores noſtros in Sutrianis factū eſt,cū defeciſſent:ut M. Antiſtius trib.pleb. prius rogationem ferret:ſciretq; plebs,uti ſenatui de Sutrianis ſententiæ dicendæ ius eſſet.Itaq; cenſeo cum trib.pleb.agendum eſſe,ut eorum unus pluresúe rogationē ferāt ad plebē,qua nobis ſtatuendi de Campanis ius fiat. L.Attilius tribunus pl.ex autoritate ſenatus plebem in hæc uerba rogauit; Omnes Campani,Attellani,Calatini,

Sabatini, qui ſe dediderunt in arbitrium ditionemq́ populi Romani Fuluio procõſuli, quæq́ unà ſecum dediderunt, agrũ urbemq́, diuina humanaq́ utenſiliaq́, ſiue quid aliud dediderunt: de ijs rebus quid fieri uelitis, uos rogo Quirites. Plebs ſic iuſsit. Quòd ſenatus maxima pars cenſeat, qui aſsidens, id uolumus iubemusq́. Ex hoc plebiſcito ſenatus cõſultus Oppiæ Cluuiæq́ primùm bona, ac libertatem reſtituit. ſi qua alia præmia petere à ſenatu uellent, uenire eas Romam. Campanis in familias ſingulas decreta facta, quæ non operæprecium eſt omnia enumerare. Aliorum bona publicanda, ipſos liberosq́ eorũ & coniuges uendẽdas, extra filias quæ nupſiſſent, prius quàm in populi Romani poteſtatem uenirent. alios in uincula condẽdos, ac de his poſterius conſulendum. aliorum Campanorum ſummam etiam cenſus diſtinxerunt, publicanda nec ne bona eſſent. pecua captiua, præter equos & mancipia, pręter puberes uirilis ſexus, & omnia quæ ſolo non continerentur, reſtituenda cenſuerunt dominis. Campanos omnes, Attellanos, Calatinos, Sabatinos, extra quàm qui eorum aut ipſi, aut parentes eorum apud hoſtes eſſent, liberos eſſe iuſſerunt: ita ut nemo eorũ ciuis Romanus, aut latini nominis eſſet. néue quis eorum qui Capuæ fuiſſent, dum portæ clauſæ eſſent, in urbe agroúe Campano intra certam diem maneret. locus ubi habitarent, trãs Tyberim, qui nõ cõtingeret Tyberim, daretur. qui nec Capuæ nec in urbe Campana, quæ à populo Romano defeciſſet, per bellum fuiſſent, eos cis Lirim amnem Romam uerſus: qui ad Romanos tranſiſſent prius, quàm Annibal Capuam ueniret, cis Vulturnum emouendos cenſuerũt: ne quis eorum propius mare XV. millibus paſſuum agrũ ædificiumu'e haberet. qui eorum trans Tyberim emoti eſſent, ne ipſi poſteriúe eorum uſpiam pararẽt haberentúe, niſi in Veiente, aut Sutrino Nepeſinóue agro: dum ne cui maior, quàm quinquaginta iugerum agri modus eſſet. Senatorum omnium, qui'que magiſtratus Capuæ, Attellæ, Calatiæ geſsiſſent, bona uenire Capuæ iuſſerunt. libera corpora quæ uenundari placuerat, Romã mitti, ac Romę uenire. Signa, ſtatuas æneas, & quæ capta de hoſtibus dicerentur, quæ eorum ſacra ac profana eſſent, ad pontificum collegium reiecerunt. Ob hæc decreta mœſtiores aliquanto quàm Romam uenerant, Campanos dimiſerunt. nec iam Q. Fuluij ſęuitiam in ſeſe, ſed iniquitatem deûm, atq́ execrabilem fortunam ſuam incuſabant. Dimiſsis Siculis Campanisq́, delectus habitus. ſcripto deinde exercitu, de remigum ſupplemento agi cœptum. in quam rem cum neq́ hominũ ſatis, nec ex qua pararentur, ſtipendiumq́ acciperent, pecuniæ quicquam ea tempeſtate in publico eſſet: edixerũt cõſules, ut priuati ex cenſu ordinibusq́ ſicut antea remiges darent cum ſtipendio cibarijsq́ dierum triginta. Ad id edictum tantus fremitus hominum, tanta indignatio fuit, ut magis dux quàm materia ſeditioni deeſſet: Secundum Siculos Campanos'que plebem Romanam perdendam, lacerandamq́ ſibi conſules ſumpſiſſe. per tot annos tributo exhauſtos, nil reliqui, præter terram nudam ac uaſtam, habere. tecta hoſteis incendiſſe, ſeruos agri cultores, rem publicam abduxiſſe: nunc ad militiam paruo ære emendo, nunc remiges imperãdo. ſi quid cui argenti ęrisúe fuerit ſtipendio remigum, & tributis annuis ablatũ. ſe ut dent quod non habent, nulla ui, nullo imperio cogi poſſe. bona ſua uenderent: in corpora quæ reliqua eſſent, ſæuirent. ne unde redimãtur quidem, quicquam ſupereſſe. Hæc non in occulto, ſed propalàm in foro atq́ oculis ipſorum conſulum ingens turba circumfuſi fremebãt: nec eos ſedare conſules nũc caſtigando, nũc conſolãdo poterãt. Spaciũ deinde his tribuere ſe, dareq́ ad cogitãdũ dixerũt: quo ipſi ad rem inſpiciendã expediẽdamq́ uſi ſunt. Senatum poſtero die habuerunt de remigũ ſupplemento. ubi cum multa diſſeruiſſent, cur æqua plebis recuſatio eſſet, uerterunt orationem eò, ut dicerent: priuatis id, ſeu æquum, ſeu iniquum onus iniungendum eſſe. nam unde, cum pecunia in ęrario non eſſet, paraturos nauales ſocios? quomodo autem ſine claſsibus, aut Siciliã obtineri, aut Italia Philippum arceri poſſe? aut tuta Italiæ litora eſſe? Cum in hac difficultate rerum conſilium hęreret, ac propè torpor quidam occupaſſet hominum mentes, tum Leuinus COS. Magiſtratus ſenatui, & ſenatus populo ſicut honore præſtet, ita

a ita ad omnia quæ dura atq; aſpera eſſent,ſubeunda ducem debere eſſe.ſi quid iniunge re inferiori uelis,id prius in te ac tuos ſi ipſe iuris ſtatueris,facilius omneis obedienteis habeas.nec impẽſa grauis eſt,cum ex ea plus quàm pro uirili parte ſibi quenq; capere principum uident.Itaq; ut claſſem habeat quam ornare uolumus populus Romanus, priuatos ſine recuſatione remiges dare nobiſmetipſis primùm imperemus.aurum,argentum,æs ſignatum omnes ſenatores craſtina die in publicum conferamus: ita ut annulos ſibi quiſq; & coniugi & liberis & filio bullã:& quibus uxor filiæ'ue ſunt, ſingulas uncias auri,pondo relinquant:argenti,qui curuli ſella ſederunt:equi ornamenta & libras pondo,ut ſalinum patellamq; deorum cauſa habere poſsint.cæteri ſenatores libram argenti tantum,æris ſignati quina millia in ſingulos patresfamilię relinquamus. Cæterùm omne aurum,argentum, æs ſignatum , ad triumuiros menſarios extemplò deferamus:nullo antè ſenatuſconſulto facto,ut uoluntaria collatio, & certamen adiuuandæ reipublicæ excitet ad æmulandum animos primùm equeſtris ordinis,dein reliquæ plebis.hanc unam uiam,multa inter nos collocuti,conſules inuenimus. Ingredimini dijs bene iuuantibus. Reſpublica incolumis & priuatas res facilè ſaluas præſtat. publica prodendo, tua nequicquam ſerues. In hæc tanto animo conſenſum eſt, ut gratiæ ultro conſulibus agerentur.ſenatu inde miſſo,pro ſe quiſq; aurum,argẽtum & æs in publicum conferunt,tanto certamine iniecto,ut prima inter primos nomina ſua uellent in publicis tabulis eſſe:ut nec triumuiri accipiendo, nec ſcribæ referendo ſufficerent. Hunc conſenſum ſenatus equeſter ordo eſt ſecutus, equeſtris ordinis plebs. ita ſine edicto,ſine cohortatione magiſtratus,nec remige in ſupplementum,nec ſtipẽdio reſpublica eguit:paratiſq; omnibus ad bellũ,conſules in prouincias profecti ſunt.

Neq; aliud magis tempus belli fuit,quo Carthaginienſes Romaniq; pariter uarijs caſibus immiſtis,magis in ancipiti ſpe ac metu fuerint. Nam Romanis & in prouincijs,

b hinc in Hiſpania aduerſæ res,hinc proſperæ in Sicilia luctum & lætitiam miſcuerant: & in Italia, cùm Tarentum amiſſum damno & dolori, tum arx cum præſidio retenta præter ſpem gaudio fuit:& terrorem ſubitum pauoremq; urbis Romæ obſeſſę & oppugnatæ,Capua poſt dies paucos capta in lætitiam uertit. Tranſmarinæ quoque res quadam uice penſatæ: Philippus hoſtis tempore haud ſatis opportuno factus:Aetoli noui adſciti ſocij,Attalusq; Aſiæ rex,iam uelut deſpondente fortuna Romanis imperium orientis.Carthaginienſes quoq; Capuam amiſſam, & Tarentum captam æquabant:& ut ad mœnia urbis Romæ nullo prohibente ſe perueniſſe in gloria ponebant, ita pigebat irriti incępti,pudebatq; adeò ſe ſpretos,ut ſedẽtibus ipſis ad Romana mœnia,alia porta exercitus Romanus in Hiſpaniam duceretur.Ipſæ quoq; Hiſpaniæ quo propius ſpem uenerãt,tantis duobus ducibus exercitibuſq; cæſis, debellatum ibi, ac pulſos inde Romanos eſſe,eo plus ab L.Martio tumultuario duce ad uanum & irritũ uictoriam redactam eſſe,indignationis præbebãt.Ita æquãte fortuna,ſuſpenſa omnia utrinq; erãt:integra ſpe,integro metu,uelut illo tempore primùm bellum inciperent. Annibalem ante omnia angebat, quòd Capua pertinacius oppugnata ab Romanis, quàm defenſa ab ſe,multorum Italiæ populorum animos auerterat:quos neq; omnes tenere pręſidijs,niſi uellet in multas paruaſq; partes carpere exercitum,quod minimè tum expediebat,poterat:nec deductis præſidijs ſpei liberam,uel obnoxiam timori ſociorum relinquere fidem. Præceps in auaritiam & crudelitatem animus ad ſpolianda quæ tueri nequibat, ut uaſtata hoſti relinquerentur, inclinauit. Id fœdum conſilium cùm incępto,tum etiam exitu fuit.neq; enim indigna patientium modò abalienabantur animi,ſed cæterorum etiam. quippe ad plures exemplum, quàm calamitas,pertinebat. Nec conſul Romanus tentandis urbibus, ſicunde ſpes aliqua ſe oſtendiſſet, deerat. Selapiæ principes erant,Daſius & Blactius: Daſius Annibali amicus, Blactius quantum ex tuto poterat,rem Romanam fouebat:et per occultos nuncios ſpem proditionis fecerat Marcello,ſed ſine adiutore Daſio res tranſigi non poterat. Multũ ac diu cunctatus,& tum quoq; magis inopia conſilij potioris, quàm ſpe effectus, Da-

ſium appellabat. at ille cùm ab re auerſus, tum æmulo potentatus inimicus, rem Anni- A
bali aperit. Accerſito utroq;, Annibal cum pro tribunali quædam ageret, mox de Bla-
ctio cogniturum, ſtarentq; ſummoto populo accuſator & reus: Blactius de proditio-
ne Daſium appellabat. Enimuero ille uelut in manifeſta re exclamat: ſub oculis Anni-
balis ſecum de proditione agi. Annibali atq; eis qui aderant, quo audacior res erat, mi
nus ſimilis ueri uiſa eſt, æmulationem profectò atque odium eſſe: & id crimen afferri,
quod, quia teſtem habere non potuiſſet, liberius fingeretur. Ita inde dimiſsi ſunt. nec
Blactius antè abſtitit tam audaci incœpto, quàm idem obtūdendo, docendoq; quàm
ea res ipſis patriæq; ſalutaris eſſet, peruicit, ut præſidium Punicum, (hi autem Numi-
dæ erant) Salapiaq; traderetur Marcello. Nec ſine cæde multa tradi potuit. longè for-
tiſsimi equitum toto Punico exercitu erant. itaq; quanquā improuiſa res fuit, nec uſus
equorum in urbe erat, tamen armis inter tumultū captis & eruptionem tentauerunt:
& cum euadere nequirent, pugnantes ad ultimum occubuerunt. nec plus quinquagin
ta ex his in poteſtatem hoſtium uiui uenerunt. pluſq; aliquanto damni hæc ala equi-
tum amiſſa Annibali, quàm Salapia fuit: nec deinde unquam Pœnus, quo longè pluri-
mum ualuerat, equitatu ſuperior fuit. Per idem tempus cum in arce Tarentina uix
inopia tolerabilis eſſet, ſpem omnem præſidium quod ibi erat Romanū, præfectuſq;
præſidij atque arcis M. Liuius in commeatibus ab Sicilia miſsis habebant. qui ut tutò
præterueherentur oram Italiæ, claſsis uiginti ferme nauium Rhegyi ſtabat. Præerat
claſsi commeatibuſq; D. Quintius obſcuro genere ortus, cæterùm multis fortibus fa-
ctis gloria militari illuſtris. primò quinq; naues, quarum maximę duæ triremes à Mar
cello ei traditæ erāt, habuit: poſtea rem impigrè ſæpe gerenti tres additæ quinquere-
mes: poſtremò ipſe à ſocijs, Rhegyniſq;, & à Velia & Peſto, debitas ex fœdere exigen
do, claſſem XX nauium, ſicut antè dictum eſt, effecit. Huic ab Rhegyo profectę claſ
ſi Democrates cum pari claſſe nauium Tarentinarum numero, quindecim millia fer- B
mè ab urbe ad Sacriportum obuius fuit. Velis tum fortè improuidus futuri certami-
nis Romanus ueniebat: ſed circa Crotonem Sibarimq; ſuppleuerat remigio naueis:
inſtructamq; & armatam egregiè pro magnitudine nauium claſſem habebat. & tum
fortè ſub idem ferè tempus & uenti uis omnis cecidit, & hoſtes in conſpectu fuere: ut
ad componenda armamenta, expediendumq; remigem ac militem ad imminens cer-
tamen ſatis temporis eſſet. Raro aliàs tantis animis iuſtæ concurrerunt claſſes: quippe
cum in maioris diſcrimen rei, quàm ipſæ erāt, pugnarent. Tarentini, ut recuperata ur-
be ab Romanis poſt centeſimum propè annum, arcem etiam liberarent: ſpem cōmea-
tus quoque hoſtibus, ſi nauali prælio poſſeſsionem maris ademiſſent, interclуſuri: Ro
mani ut retenta poſſeſsione arcis oſtenderent, non ui aut uirtute, ſed proditione ac
furto Tarentum amiſſum. Itaque ex utraque parte ſigno dato cum roſtris concurriſ-
ſent, neque retro nauem inhiberent, nec dirimi ab ſe hoſtem paterentur, quàm quis
indeptus nauem erat, ferrea iniecta manu: ita conſerebant ex propinquo pugnam, ut
non miſsilibus tantum, ſed gladijs etiam propè collato pede prę liarentur. Proræ inter
ſe iunctæ hærebāt, puppes alieno remigio circumagebantur. ita in arcto ſtipatæ erant
naues, ut uix ullum telum in mari uanum incideret. frontibus uelut pedeſtris acies
urgebant: peruiæq; naues pugnantibus erant. Inſignis tamen inter cæteras pugna fuit
duarum, quę primæ agminis cōcurrerāt inter ſe. in Romana naue ipſe Quintius erat,
in Tarentina Nico, cui Perconi fuit cognomen non publico modò, ſed priuato etiam
odio inuiſus atq; infeſtus Romanis: quòd eius factionis erat, quæ Tarentum Anniba-
li prodiderat. Hic Quintium ſimul pugnantem hortātemq; ſuos, incautum haſta trāſ-
figit. ille ſimulatq; prę ceps cum armis procidit ante prorā, uictor Tarentinus in turba
tā duce amiſſo nauem impigrè trāſgreſſus cū ſummouiſſet hoſtes, & prora iam Taren
tinorum eſſet, puppim male conglobati tuerentur Romani: repentè & alia à puppi tri
remis hoſtium apparuit. ita in medio circumuēta Romana nauis capitur. hinc cæteris
terror iniectus, ut prætoriam nauem captā uidère: fugienteſq; paſsim, aliæ in alto mer

ſæ,

A ſæ,aliæ in terram remis abreptæ,mox prædæ fuere Thurinis Metapontinisq;. ex one
rarijs,quæ cum commeatu ſequebantur,perpaucæ in poteſtatem hoſtium uenêre: a-
liæ ad incertos uentos hinc atq; illinc obliqua transferentes uela , in altũ euectæ ſunt.
Nequaquã pari fortuna per eos dies Tarenti res geſta.nam ad quatuor millia hominũ
frumentatũ egreſſa cum in agris paſsim uagarentur:Liuius,qui arci præſidioq; Roma
no præerat,intentus in omnes occaſiones gerendæ rei, C. Perſium impigrum uirum
cum duobus millibus armatorũ ex arce emiſit. qui uagè effuſos per agros, palatosq;
adortus,cum diu paſsim cecidiſſet,paucos ex multis trepida fuga incidens ſemiapertis
portarum foribus,in urbem compulit:ne urbs eodem impetu caperetur. Ita æquatæ
res ad Tarentũ.Romanis uictoribus terra, Tarentinis mari:frumenti ſpes quæ in ocu
lis fuerat,utroſq; fruſtrata pariter.Per idem tempus Leuinus Cos. iam magna parte
anni circumacta,in Siciliam ueteribus nouisq; ſocijs expectatus cum ueniſſet, primũ
ac potiſsimum omniũ ratus Syracuſanis noua pace inconditas componere res. Agri-
gentum inde,quod belli reliquum erat,tenebaturq; à Carthaginienſium ualido præ-
ſidio,duxit legiones.& affuit fortuna incœpto.Hanno erat imperator Carthaginiẽſi-
um,ſed omnem in Mutine Numidisq; ſpem repoſitam habebat. Per totam Siciliam
uagus prædas agebat ex ſocijs Romanorum: neq; intercludi ab Agrigẽto ui aut arte
ulla,nec quin erũperet ubi uellet,prohiberi poterat. Hæc eius gloria quia iam impera
toris quoq; famæ officiebat, poſtremò in inuidiã uertit: ut ne bene geſtæ quidem res
iam Hannoni propter autorem ſatis lætæ eſſent. propter quæ poſtremò præfecturã
eius filio ſuo dedit,ratus cum imperio autoritatem quoq; ei inter Numidas erepturũ.
quod longè aliter euenit.nam ueterem fauorem eius ſua inſuper inuidia auxit. neq; il-
le indignitatem iniuriæ tulit: confeſtimq; ad Leuinum occultos nuncios miſit de tra-
dendo Agrigento.per quos ut eſt facta fides,compoſitusq; rei gerendæ modus, por-
B tam ad mare ferentem Numidæ cum occupaſſent, pulſis inde cuſtodibus, aut cæſis,
Romanos ad idipſum miſſos in urbem accepẽrũt.& cum agmine iam in media urbis,
ac forum magno tumultu iretur,ratus Hanno non aliud quàm tumultum ac ſeceſsio-
nem(id quod & antè acciderat)Numidarum eſſe, ad comprimendã ſeditionem pro-
ceſsit.atq; ille,cum ei multitudo maior,quàm Numidarum procul uiſa, & clamor Ro
manus haudquaquam ignotus ad aures accidiſſet,prius quàm ad ictum teli ueniret,ca
peſsit fugam.per auerſam portam emiſſus, aſſumpto comite Epicide, cum paucis ad
mare peruenit:nactiq; opportunè paruum nauigium, relicta hoſtibus Sicilia, de qua
per tot annos certatum erat,in Africã traiecerunt. alia multitudo Pœnorum Siculo-
rumq; ne tentato quidem certamine cum cæci in fugam ruerent,clauſiq; exitus eſſent,
circa portas cæſa.Oppido recepto Leuinus,qui capita rerum Agrigenti erant, uirgis
cæſos ſecuri percuſsit:cæteros,prædamq; uendidit:omnem pecuniam Romam miſit.
Fama Agrigentinorum cladis Siciliam cum peruaſiſſet, omnia repentè ad Romanos
inclinauerunt.Prodita breui ſunt XX oppida,ſex ui capta,uoluntaria deditione in fidẽ
uenerunt ad quadraginta. Quarum ciuitatũ principibus cum pro cuiuſq; merito con
ſul præmia pœnasq; exoluiſſet,coëgiſſetq; Siculos poſitis tandem armis ad agrum co
lendum animos conuertere: ut eſſet non incolarum modò alimentis frugifera inſula,
ſed urbis Romæ,atq; Italiæ(id quod multis ſæpe tempeſtatibus fecerat) annonam le-
uaret:ab Agatirna inconditam multitudinem ſecum in Italiam tranſuexit. Quatuor
millia hominum erãt,miſti ex omni colluuione,exules, obærati, capitalia auſi pleriq;,
& cum in ciuitatibus ſuis,ac ſub legibus uixerant,& poſtquam eos ex uarijs cauſis for
tuna ſimilis conglobauerat,Agatirnæ per latrocinia ac rapinã tolerantes uitam. Hos
neq; relinquere Leuinus in inſula, tum primùm noua pace coaleſcente uelut materiã
nouandis rebus,ſatis tutum ratus eſt:& Rhegynis uſui futuri erãt ad populandũ Bru-
tium agrum ,aſſuetam latrocinijs quærentibus manum. Et quod ad Siciliam attinet,
eo anno debellatum eſt. In Hiſpania principio ueris P. Scipio nauibus deductis, e-
uocatisq; edicto Tarraconem ſociorũ auxilijs, claſſem onerariasq; oſtium inde Iberi

fluminis petere iubet. eódem legiones ex hybernis conuenire cum iuſsiſſet, ipſe cum A
quinq; millibus ſociorum ab Tarracone profectus ad exercitũ eſt. quò cum ueniſſet,
alloquendos maxime ueteres milites, qui tãtis ſuperfuerant cladibus, ratus, concione
aduocata ita diſſeruit: Nemo ante me nouus imperator militibus ſuis, prius quàm o-
pera eorum uſus eſſet, gratias agere iurè ac meritò potuit. me uobis, priuſquàm pro-
uinciam, aut caſtra uiderem, obligauit fortuna: primùm, quòd ea pietate erga patrem
patruumq; meum, uiuos mortuosq; fuiſtis: deinde, quòd amiſſam tanta clade prouin
ciæ poſſeſsionẽ integrã & populo Romano, & ſucceſſori mihi uirtute ueſtra obtinui-
ſtis. Sed cum iam benignitate deûm id paremus atq; agamus, non ut ipſi maneamus
in Hiſpania, ſed ne Pœni maneant: nec ut pro ripa Iberi ſtantes arceamus tranſitũ ho-
ſtis, ſed ui ultro tranſeamus, transferamusq; bellum: uereor ne cui ueſtrûm maius id,
audaciusq; conſilium, quàm aut pro memoria cladium nuper acceptarũ, aut pro æta-
te mea uideatur. Aduerſæ pugnæ in Hiſpania nullius in animo, quàm meo, minus ob-
literari poſſunt. quippe cui pater et patruus intra triginta dierũ ſpaciũ, ut aliud ſuper
aliud cumularetur familiæ noſtræ funus, interfecti ſunt. ſed ut familiaris penè orbitas
ac ſolitudo frangit animũ: ita publica cùm fortuna tum uirtus deſperare de ſumma re-
rũ prohibet, eo fato, quo donata nobis ſors eſt, ut magnis omnibus bellis uicti uiceri-
mus. Vetera omitto, Porſenã, Gallos, Samnites: à Punicis bellis incipiã. Quot claſſes,
quot duces, quot exercitus priore bello amiſsi ſunt? iam quid hoc bello memorẽ? o-
mnibus aut ipſe affui cladibus: aut quibus abfui, maximè unus omniũ eas ſenſi. Tre-
bia, Thraſymenus, Cannæ, quid aliud ſunt, quàm monumẽta occiſorũ exercituũ, cõſu
lumq; Romanorũ? adde defectionẽ Italię, Sicilię, maioris partis Sardinię: adde ultimũ
terrorem ac pauorẽ, caſtra Punica inter Anienem & mœnia Romana poſita, & uiſum
propè in portis uictorẽ Annibalem. In hac ruina rerum ſtetit una integra atq; immo-
bilis uirtus populi Romani. Hæc omnia ſtrata humi erexit ac ſuſtulit. Vos omniũ pri B
mi milites poſt Cannenſem cladem uadenti Aſdrubali ad Alpeis Italiamq;, qui ſi ſe cũ
fratre coniunxiſſet, nullũ iam nomẽ eſſet populi Romani, ductu, auſpicioq; patris mei
obſtitiſtis. & hæ ſecundæ res illas aduerſas ſuſtinuerunt. Nunc benignitate deûm o-
mnia ſecunda, proſpera, in dies lætiora ac meliora in Italia, Siciliaq; geruntur. In Sicilia
Syracuſæ, Agrigẽtum captũ, pulſi tota inſula hoſtes, receptaq; prouincia in ditionem
populi Romani eſt. In Italia Arpi recepti, Capua capta: iter omne ab urbe Roma trepi
da fuga emenſus Annibal, in extremũ angulum agri Brutij compulſus, nihil iam maius
precatũ deos, quàm ut incolumi cedere atq; abire ex hoſtiũ terra liceat. Quid igitur mi-
nus cõueniat milites, quàm cum aliæ ſuper alias clades cumularentur, ac dij propè ipſi
cũ Annibale ſtarẽt, uos hic cũ parẽtibus meis (ęquentũ enim ipſi etiã honore nominis)
ſuſtinuiſſe labãtem fortunã populi Romani: nunc eoſdem, quia illic omnia ſecunda, lę
taq; ſunt, animis deficere? Nuper quoque quæ acciderunt, utinã tam ſine meo luctu,
quàm ueſtro tranſiſſent. Nunc dij immortales imperij Romani prẹſides, qui centurijs
omnibus, ut mihi imperium iuberent dari, fuere autores, ijdem augurijs auſpicijsq;,
& per nocturnos etiã uiſus omnia læta ac proſpera portendunt, animus quoq; meus,
maximus mihi ad hoc tempus uates, præſagit, noſtram Hiſpaniam eſſe: breui extorre
hinc omne Punicum nomen maria terrasq; fœda fuga impleturum. Quod mens ſua
ſponte diuinat, idem ſubijcit ratio haud fallax. Vexati ab ijs ſocij noſtram fidem per le-
gatos implorant. tres duces diſcrepantes, propè ut defecerint alij ab alijs. trifariã exer-
citũ in diuerſiſſimas regiones diſtraxere. Eadẽ in illos ingruit fortuna, quæ nuper nos
afflixit. nam & deſeruntur ab ſocijs, ut prius ab Celtiberis nos: & diduxère exercitus,
quæ patri, patruoq; meo cauſa exitij fuit. nec diſcordia inteſtina coire eos in unum ſi-
net, neq; ſinguli nobis reſiſtere poterunt. Vos modò milites fauete nomini Scipionũ,
ſoboli imperatorum ueſtrorũ, uelut acciſis recreſcenti ſtirpibus. agite milites ueteres,
nouum exercitũ, nouũq; ducem traducite Iberũ, traducite in terras cũ multis fortibus
factis ſæpe à uobis peragratas. Breui faciã, ut quemadmodũ nunc noſcitatis in me pa-
tris

A tris patruiq́ſimilitudinē oris uultusq́,& lineamenta corporis,ita ingenij,fidei,uirtu-
tisq́ exemplū,expreſſā ad effigiem uobis reddā:ut reuixiſſe,aut renatū ſibi quiſq́ Sci-
pionē imperatorem dicat.Hac oratione accēſis militū animis,relicto ad præſidium re-
gionis eius M.Syllano cum tribus millibus peditum,& trecentis equitibus,cęteras o-
mnes copias(erant autem uigintiquinq́ millia peditum,duo millia & quingenti equi
tes)Iberū traiecit.Ibi quibuſdam ſuadentibus , ut , quoniā in treis tā diuerſas regiones
diſceſsiſſent Punici exercitus,proximum aggrederetur:periculum eſſe ratus,ne eo fa-
cto in unum omnes cōtraherēt:nec par eſſet unus tot exercitibus , Carthaginem No-
uam interim oppugnare ſtatuit:urbem cùm ipſam opulentam ſuis opibus,tum hoſti-
um omni bellico apparatu plenam (ibi arma, ibi pecunia , ibi totius Hiſpaniæ obſides
erant) ſitam præterea cùm opportunè ad traijciendum in Africam , tum ſuper portū
ſatis amplum quantæuis claſsi,& neſcio an unum in Hiſpaniæ ora qua noſtro adiacet
mari.Nemo omhium quò iretur ſciebat,præter C. Lælium. Is claſse circummiſſus,ita
moderari curſum nauiū iuſſus erat,ut eodem tempore Scipio ab terra exercitū oſten-
deret,claſsis portum intraret. Septimo die ab Ibero Carthaginem uentum eſt. ſimul
terra mariq́ caſtra ab regione urbis,qua in Septentrionem uerſa eſt,poſita,his ab ter-
go(nam frons natura tuta erat)uallum obiectū.Etenim ſita Carthago ſic eſt.Sinus eſt
maris media ferè Hiſpaniæ ora,maximè Africo uento oppoſitus, & quingētos paſſus
introrſus retractus, paululo plus paſſuum in latitudinem patens. huius in oſtio ſinus
parua inſula obiecta ab alto,portū ab omnibus uentis præterquā Africo,tutum facit.
ab intimo ſinu peninſula excurrit,tumulus is ipſe in quo condita urbs eſt:ab ortu ſolis
& à meridie cincta mari:ab occaſu ſtagnum claudit,paulum et ad ſeptentrionē fuſum,
incertę altitudinis utcunq́ exæſtuat aut deficit mare.continenti urbem iugum ducen
tos ferè & quinquaginta paſſus patens coniungit. Vnde cum tam parui operis muni-
B tio eſſet,non obiecit uallum imperator Romanus: ſeu fiduciā hoſti ſuperbè oſtentās ,
ſiue ut ſubeunti ſæpe ad mœnia urbis recurſus pateret.Cætera,quæ munienda erant ,
cum perfeciſſet,naues etiam in portu , uelut maritimā quoque oſtentans obſidionem
inſtruxit. circumuectusq́ claſſem,cū monuiſſet præfectos nauium,ut uigilias noctur
nas intēti ſeruarent(omnia ubiq́ primò obſeſſum hoſtem conari) regreſſus in caſtra;
ut conſilij ſui rationem , quod ab urbe potiſsimum oppugnanda bellum orſus eſſet,
militibus oſtenderet,& ſpē potiundę cohortando faceret,concione aduocata ita diſſe
ruit'Ad urbem unā oppugnādum ſi quis uos adductos credit , is magis operis ueſtri,
quàm emolumenti rationē exactā milites habet.oppugnabitis enim uerè mœnia uni-
us urbis,ſed in una urbe uniuerſam ceperitis Hiſpaniā. Hic ſunt obſides omnium no-
bilium regū populorumq́:qui ſimul in poteſtate ueſtra erunt, extemplò omnia quæ
nunc ſub Carthaginienſibus ſunt,in deditionē tradent.hic pecunia omnis hoſtiū , ſine
qua neq́ illi gerere bellum poſſunt,quippe qui mercenarios exercitus alāt, & quę no
bis maximo uſui ad conciliandos animos barbarorū erit.hic tormenta,arma,armamē
ta,& omnis apparatus belli eſt,qui ſimul & nos inſtruet,& hoſtes nudabit.Potiemur
præterea cùm pulcherrima opulentiſsimaq́ urbe, tū opportuniſsima portu egregio:
unde terra mariq́ quæ belli uſus poſcunt,ſuppeditentur.quæ cum magna ipſi habebi
mus,tū dēpſerimus hoſtibus multo maiora.hęc illis arx,hoc horreū,ærariū,armamē-
tariū,hoc omniū rerū receptaculū eſt,huc rectus ex Africa curſus eſt,hæc una inter Py
reneū & Gades ſtatio,hinc omnis Hiſpania imminet Africæ. Sed quoniā uos inſtru-
ctos & ordinatos cognoſco,ad Carthaginem nouā oppugnandā totis uiribus, & bo-
no animo tranſeamus.Cumq́ omnes una uoce hoc faciendum ſuccłamarent,eos Car
thaginem duxit,tum terra,mariq́ eam oppugnari iubet. Cōtra Mago Pœnorū dux,
cum terra mariq́ inſtrui oppugnationē uideret,& ipſe copias ita diſponit.Oppidano
rū duo millia ab ea parte,qua caſtra Romana erant,opponit: quingentis militibus ar-
cem inſedit: quingentos tumulò urbis in orientem uerſo imponit : multitudinem aliā
quò clamor,quò ſubita uis aduocaſſet,reſiſtentē ad omnia occurrere iubet. Patefacta
deinde

deinde porta, eos quos in uia ferente ad caſtra hoſtium inſtruxerat, mittit. Romani A duce ipſo prçcipiēte parumper ceſſere, ut propiores ſubſidijs certamine ipſo ſummittendis eſſent. Et primò haud impari ſtetere acie. ſubſidia deinde identidem ſummiſſa, è caſtris non auerterunt ſolum in fugem hoſtes: ſed adeò effuſis inſtiterunt, ut niſi receptui cecinisſet, permiſti fugientibus irrupturi fuiſſe in urbem uiderentur. Trepidatio uerò non prælio maior, quàm tota urbe fuit. multæ ſtationes pauore atq; loca deſerta ſunt, relictiq; muri, cum quà cuiq; erat proximū, deſiluisſent. Quod ubi uerſus Scipio in tumulum, quem Mercurium Teutatem appellant, aduertit, multis partibus nudata defenſoribus mœnia eſse, omnes è caſtris excitos ire ad oppugnandū urbē, & ferre ſcalas iu bet. ipſe trium præ ſe iuuenum ualidorum ſcutis oppoſitis (ingens enim iam uis omnis generis telorum è muris uolabat) ad urbem ſuccedit. hortatur, imperat quæ in rem ſunt: quodq; plurimū ad accendēdos militū animos intererat, teſtis ſpectatorq; uirtutis atq; ignauię cuiuſq; adeſt. Itaq; in uulnera ac tela ruunt: neq; illos muri, neq; ſuperſtātes armati arcere queūt, quin certatim aſcendāt. Et ab nauibus eodē tempore ea quæ mari alluitur, pars urbis oppugnari cœpta eſt. cæterū tumultus inde maior, quàm uis uideri poterat: dum applicant, dum partim exponunt ſcalas militesq;, dum quà cuiq; proximum eſt, in terram euadere properant. ipſa feſtinatione & certamine alij alios impediunt. Inter hæc repleuerat iam Pœnus armatis muros, & uis magna & ingens copia congeſta telorū ſuppeditabat. Sed neq; uiri, nec tela, nec quicquā aliud æquè quàm mœnia ipſa ſeſe defendebant. raræ enim ſcalæ altitudini æquari poterant: & quo quæq; altiores, eo infirmiores erant. itaque cum ſummus quiſq; euadere non poſſet, ſubirent tamen alij, onere ipſo frangebantur. quidam ſtantibus ſcalis, cū altitudo caliginem oculis offudiſſet, ad terram delati ſunt. Et cum paſſim homines, ſcalæq; ruerent, & ipſo ſucceſſu audacia atq; alacritas hoſtium creſceret, ſignum receptui datum eſt. quod ſpem non præſentis modò ab tanto certamine ac labore quietis obſeſsis, ſed etiam in poſterum dedit, ſcalis & corona capi urbem nō poſſe: ope ra & difficilia eſſe, & tempus datura ad ferendam opem imperatoribus ſuis. Vix prior tumultus conticuerat, cum Scipio ab defeſsis iam uulneratisq; recenteis integrosq; alios accipere ſcalas iubet, & ui maiore aggredi urbem. ipſe, ut ei nunciatum eſt, æſtum decedere: quod per piſcatores Tarraconenſes, nunc leuibus cymbis, nunc, ubi eæ ſederēt, uadis peruagatos per ſtagnum, cōpertum habebat, facilem pedibus ad murum tranſitum dari: eò armatos duxit. Medium fermè diei erat: & ad id quod ſua ſponte cedente in mare æſtu trahebatur aqua, acer etiam Septentrio ortus inclinatum ſtagnū eodem quò æſtus ferebat: & adeò nudauerat uada, ut alibi umbilico tenus aqua eſſet, alibi genua uix ſuperaret. Hoc cura ac ratione compertum in prodigium ac deos uertens Scipio, qui ad tranſitū Romanis mare uerterent, & ſtagna auferrent, uiasq; antè nunquā initas humano ueſtigio aperirent: Neptunum iubebat ducem itineris ſequi, ac medio ſtagno euadere ad mœnia. Ab terra ingēs labor ſuccedentibus erat: nec altitudine tantum mœniū impediebantur, ſed quòd euntes ad ancipites utrinq; ictus ſubiectos habebant Romanos, ut latera infeſtiora ſubeuntibus, quàm aduerſa corpora eſſent. At parte in alia quietus, & per ſtagnum facilis tranſitus, & in murum aſcenſus inde fuit. nam neq; opere emunitus erat, ut ubi ipſius loci ac ſtagni præſidio ſatis creditū foret: nec ulla armatorum ſtatio, aut cuſtodia oppoſita, intentis omnibus ad opem eò ferendam, unde periculum oſtendebatur. Vbi urbem ſine certamine intrauere, pergunt inde quanto maximo curſu poterant, ad eam portam, circa quam omne contractum certamē erat. in quod adeò intenti omnium non animi ſolum fuerant, ſed etiam oculi, auresq; pugnantium, ſpectantiumq; & adhortantium pugnātes: ut nemo antè ab tergo ſenſerit captam urbē, quàm tela in auerſos inciderūt, & utrinq; ancipitem hoſtem habebant. tūc turbatis defenſoribus metu, & mœnia capta, & porta intus foriſq; pariter refringi cœpit: & mox cædendo confractis, ne iter impedirēt, foribus, armati impetū fecerūt. Magna multitudo & muros trāſcendebat, ſed hi paſſim ad cędē oppidanorū B

A uerſi. illa, quæ portam ingreſſa erat, iuſta acies cum ducibus, cum ordinibus media ur-
be in forum proceſsit. Inde cum duobus itineribus fugientes uideret hoſtes: alios ad
tumulū in orientem uerſum, qui tenebatur quingentorum militum præſidio: alios in
arcem, in quam & ipſe Mago cum omnibus ferè armatis, qui muris pulſi fuerant, refu
gerat: partem copiarum ad tumulum expugnādū mittit, ipſe ad arcem ducit. Et tumu
lus primo impetu eſt captus: & Mago arcem conatus defendere, cum omnia hoſtium
plena uideret, neq; ſpem ullam eſſe, ſe arcemq; & præſidiū dedidit. Quoad dedita arx
eſt, cædes tota urbe paſſim factæ: nec ulli puberum, qui obuius fuit, parcebatur. Tum
ſigno dato cædibus finis factus. ad prædam uictores uerſi, quæ ingens omnis generis
fuit. Liberorum capitum uirilis ſexus ad X millia capta. inde qui ciues nouæ Carthagi-
nis erant, dimiſit: urbemq;, & ſua omnia, quæ reliqua eis bellum fecerat, reſtituit. Opi-
fices ad duo millia hominum erāt. eos publicos fore populo Romano edixit, cum ſpe
propinqua libertatis, ſi ad miniſteria belli enixè operam nauaſſent. cęteram multitudi
nem incolarum iuuenum, ac ualidorum ſeruorum in claſſem ad ſupplementum remi-
gum dedit. & auxerat nauibus octo captiuis claſſem. Extra hanc multitudinem Hiſpa
norum obſides erant. quorū perinde, ac ſi ſociorū liberi eſſent, cura habita. Captus &
apparatus ingēs belli, catapultæ maximę formę centum uiginti, minores CCLXXXI,
baliſtæ maiores XXXIII, minores LII, ſcorpionū maiorum minorumq;, & armorū
telorumq; ingens numerus, ſigna militaria LXXIIII. Et auri, argentiq; relata ad impe-
ratorem magna uis. pateræ aureæ fuerunt CCLXXVI, librales fermè omnes pondo:
argenti facti, ſignatiq; decem & octo millia & CCC pondo: uaſorum argenteorū ma-
gnus numerus. Hæc omnia C. Flaminio quæſtori appenſa adnumerataq; ſunt. tritici
XL millia modiorum, hordei CCLXX. Naues onerariæ LXIII in portu expugnatæ,
captæq;: quædam cum ſuis oneribus, frumento, armis, ære præterea, ferroq;, & linte-
B is, & ſpartó, & nauali alia materia ad claſſem ædificandam: ut minimum omnium inter
tantas opes belli captas Carthago ipſa fuerit. Eo die Scipio C. Lælio cum ſocijs naualí-
bus urbem cuſtodire iuſſo, ipſe in caſtra legiones reduxit: feſſosq; milites omnibus u-
no die belli operis (quippe qui & acie dimicaſſent, & capienda urbe tantū laboris peri
culiq; adiſſent: et capta, cum ijs qui in arcē confugerant iniquo etiam loco pugnaſſent)
curare corpora iuſsit. Poſtero die militibus, naualibusq; ſocijs cōuocatis, primū dijs
immortalibus laudes, gratiasq; egit, qui ſe non urbis ſolum opulentiſsimę omnium in
Hiſpania uno die cōpotem feciſſent, ſed ante eò congeſsiſſent omnis penè Africæ atq;
Hiſpaniæ opes, ut neq; hoſtibus quicquam relinqueretur, & ſibi ac ſuis omnia ſuper-
eſſent. Militum deinde uirtutem collaudauit, quòd eos non eruptio hoſtium, non alti
tudo mœnium, non inexplorata ſtagni uada, non caſtellum in alto tumulo ſitum, non
munitiſſima arx deterruiſſet, quo minus tranſcenderent omnia, perrumperētq;. Itaq;
quanquam omnibus omnia deberet, præcipuum tamen muralis coronæ decus eius
eſse, qui primus murū aſcendiſset, profiteretur, qui ſe dignum eo duceret dono. Duo
profeſsi ſunt, Q. Trebellius centurio legionis quartæ, & Sex. Digitius ſocius naualis.
Nec ipſi tam inter ſe acriter contendebant, quàm ſtudia excitauerant uterque ſui cor-
poris hominū. ſocijs C. Lælius præfectus claſsis, legionarijs M. Sempronius Tudita-
nus aderat. Ea contentio cū prope ſeditionem ueniret, Scipio tres recuperatores cū ſe
daturū pronunciaſset, qui cognita cauſa, teſtibusq; auditis iudicarēt, uter prior in op-
pidū tranſcendiſset: C. Lælio, & M. Sempronio aduocatis partis utriuſq;, P. Corneliū
Caudinum de medio adiecit: eosq; tres recuperatores cōſidere, & cauſam cognoſcere
iuſsit. Cum res eo maiore ageretur certamine, quod amoti tantæ dignitatis non tam
aduocati, quàm moderatores ſtudiorū fuerāt: C. Lælius relicto cōſilio, ad tribunal ad
Scipionē accedit, eūq; docet, rē ſine modo ac modeſtia agi: ac propè eſſe, ut manus in-
ter ſe cōſerāt. cęterū etiam ſi uis abſit, nihilominus deteſtabili exēplo rem agi: quippe
ubi fraude ac periurio decus petatur uirtutis. Stare hinc legionarios milites, hinc claſſi
cos, per omnes deos paratos iurare magis quæ uelint, quàm quæ ſciant uera eſſe, &
obſtringere

obſtringere periurio non ſe ſolum, ſuumq́ꝫ caput, ſed ſigna militaria & aquilas, ſacramentiq́ꝫ religionem. Hæc ſe ad eum de ſententia P. Cornelij, & M. Sempronij deferre. Scipio collaudato Lælio, ad concionem uocauit, pronunciauitq́ꝫ: ſe ſatis compertum habere, Q. Trebellium & Sex. Digitium pariter in murum aſcendiſſe: ſeq́ꝫ eos ambos uirtutis cauſa coronis muralibus donare. Tũ reliquos, prout cuiuſq́ꝫ meritũ uirtusq́ꝫ erat, donauit. ante omnes C. Lælium præfectum claſsis, & omni genere laudis ſibimet ipſi æquauit, & corona aurea ac XXX bobus donauit. Tum obſides ciuitatũ Hiſpaniæ uocari iuſsit. quorũ quãtus numerus fuerit, piget ſcribere: quippe cum alibi CCC fermè, alibi DCCXXV fuiſſe inueniã. Æquè & alia inter autores diſcrepãt. Pręſidiũ Puni cum alius X, alius VII, alius haud plus quàm duúm milliũ fuiſſe ſcribit. Capta alibi decem millia capitũ, alibi ſupra V & XX, inuenio. Scorpiones maiores minoresq́ꝫ ad LX captos ſcripſerim, ſi autorem Græcum ſequar Silenũ. Si Valerium Antiatem, maiorũ ſcorpionum ſex millia, minorũ XIII. adeò nullus mentiẽdi modus eſt. Ne de ducibus quidem conuenit. pleriq́ꝫ Lælium pręfuiſſe claſsi, ſunt qui M. Iunium Syllanum dicãt. Armen præfuiſſe Punico pręſidio, deditumq́ꝫ Romanis, Antias Valerius: Magonem alij ſcriptores tradunt. Non de numero nauium captarum, non de pondere auri atq́ꝫ argenti, & redacta pecunia conuenit. Si aliquibus aſſentiri neceſſe eſt, media ſimilia ueri ſunt. Cæterùm Scipio uocatis obſidibus, primùm uniuerſos bonum animũ habere iuſſit. ueniſſe eos in populi Romani poteſtatẽ, qui beneficio quàm metu obligare homines malit: exterasq́ꝫ gẽtes fide ac ſocietate iunctas habere, quàm à triſti ſubiectas ſeruitio. deinde acceptis nominibus ciuitatum, recenſuit captiuos: quot cuiuſq́ꝫ populi eſſent: & nuncios domum miſit, ut ad ſuos quiſq́ꝫ recipiendos ueniret. ſi quarum fortè ciuitatum legati aderant, eis præſentibus ſuos reſtituit: cæterorum curam benignè tuendorum C. Flaminio quæſtori attribuit. Inter hæc è media turba obſidum mulier magno natu, Mandonij uxor, qui frater Indibilis Ilergetum reguli erat, flens ad pedes imperatoris procubuit: obteſtariq́ꝫ cœpit, ut curam cultumq́ꝫ fœminarum impenſius cuſtodibus commendaret. Cum Scipio nihil profectò defuturũ ijs diceret: tum rurſus mulier, Haud magni iſta facimus, inquit. quid enim huic fortunę non ſatis eſt? alia me angit cura, ætatem harum intuentem: nam ipſa iam extra periculũ iniuriæ muliebris ſum. ſimul ætate & forma florentes circa eã Indibilis filiæ erant, aliæq́ꝫ nobilitate pari, quæ omnes eam pro parente colebant. Tum Scipio, Meæ, populiq́ꝫ Romani diſciplinę cauſa facerem, inquit, ne quid, quod ſanctum uſquã eſſet, apud nos uiolaretur. nũc ut id curem impenſius, ueſtra quoq́ꝫ uirtus dignitasq́ꝫ facit, quæ nec in malis quidem oblitæ decoris matronalis eſtis. Spectatę deinde integritatis uiro tradidit eas: tueriq́ꝫ haud ſecus uerecundè ac modeſtè, quàm hoſpitum coniuges ac matres iuſsit. Captiua deinde à militibus adducitur ad eum adulta uirgo, adeò eximia forma, ut quácunq́ꝫ incedebat, cõuerteret omnium oculos. Scipio percunctatus patriã, parentesq́ꝫ, inter cętera accepit, deſponſam eam principi Celtiberorum adoleſcenti, cui Allucio nomen erat. Extemplò igitur parentibus, ſponſoq́ꝫ ab domo accitis, cum interim audiret deperire eum ſponſæ amore: ubi primùm uenit, accuratiore eum ſermone quàm parentes alloquitur. Iuuenis, inquit, iuuenem appello: quo minus ſit inter nos huius ſermonis uerecundia. Ego, cum ſponſa tua capta à militibus noſtris ad me deducta eſſet, audiremq́ꝫ eam tibi cordi eſſe, & forma faceret fidem: quia ipſe, ſi frui liceret ludo ætatis, præſertim recto & legitimo amore, & non reſpublica animum noſtrum occupaſſet, ueniam mihi dari ſponſam impenſius amanti uellem: tuo, cuius poſſum, amori faueo. Fuit ſponſa tua apud me eadem, qua apud ſoceros tuos, parentesq́ꝫ ſuos uerecundia: ſeruata tibi eſt, ut inuiolatum, & dignum me teq́ꝫ dari tibi donum poſſet. hanc mercedem unam pro eo munere paciſcor, amicus populo Romano ſis. & ſi me uirum bonũ credis eſſe, qualeis patrem, patruumq́ꝫ meum iam antè hę gentes norant, ſcias multos noſtri ſimiles in ciuitate Romana eſſe: nec ullum in terris populum hodie dici poſſe, quem minus tibi hoſtem tuisq́ꝫ eſſe uelis, aut amicum malis. Cum adoleſcens ſimul pudore,

A pudore, gaudioq́ perfuſus, dextrã Scipionis tenens, deos omneis inuocare ad gratiam illi pro ſe referendam: quoniam ſibi nequaquam ſatis facultatis pro ſuo animo, atq; illius erga ſe merito, eſſet: parentes inde, cognatiq́ uirgines appellati. qui quoniam gratis ſibi redderetur uirgo: ad quam redimendam ſatis magnum attuliſſent auri pondus: orare Scipionem, ut id ab ſe donum acciperet, cœperunt: haud minorem eius rei apud ſe gratiam fore affirmantes; quàm redditæ inuiolatæ foret uirginis. Scipio, quando tantopere peterent, accepturum ſe pollicitus, poni ante pedes iuſsit: uocato'que ad ſe Allucio: Super dotem, inquit, quam accepturus à ſocero es, hæc tibi à me dotalia dona accedent. aurumq́ tollere, ac ſibi habere iuſsit. His lætus donis honoribusq́ dimiſſus domum, impleuit populares laudibus & meritis Scipionis. Veniſſe dijs ſimillimum iuuenem, uincentem omnia cùm armis, tum benignitate ac beneficijs. Itaque delectu clientium habito, cum delectis mille & CCCC equitibus intra paucos dies ad Scipionem redijt. Scipio retentum ſecum Lælium, dum captiuos obſides'que & prædam ex conſilio eius diſponeret, rebus omnibus compoſitis, data quinquereme, captiuis cũ Magone, & quindecim ferè ſenatoribus, qui ſimul cum eo capti erant, in naue impoſitis, nuncium uictoriæ Romam mittit. ipſe paucos dies, quibus morari Carthagine ſtatuerat, exercendis naualibus pedeſtribusq́ copijs abſumpſit. Primo die legiones in armis quatuor millium ſpacio decurrerunt. ſecundo die arma curare & tergere ante tentoria iuſsit. tertio die ſudibus inter ſe in modum iuſtæ pugnæ concurrerunt: præpilatisq́ miſsilibus iaculati ſunt. quarto die quies data. quinto iterũ in armis cõcurſum eſt. Hunc ordinem laboris, quietisq́, quoad Carthagine morati ſunt, ſeruauerunt. Remigio claſsici milites tranquillo in altum euecti, agilitatem nauium ſimulacris naualis pugnæ experiebantur. Hæc extra urbem terra, mariq́ corpora ſimul, animosq́ ad bellũ acuebant. urbs ipſa ſtrepebat apparatu belli, fabris omnium generum in publica offici-
B na incluſis. dux cuncta pari cura obibat: nunc in claſſe ac nauali erat, nunc cum legionibus decurrebat, nunc operibus aſpiciendis tempus dabat, quęq́ in officinis, quęq́ in armamentario ac nàualibus fabrorum multitudo plurima in ſingulos dies certamine ingenti faciebat. His ita inchoatis, refectisq́ quos quaſſauerant muri, diſpoſitisq́ præſidijs ad cuſtodiam urbis, Tarraconem eſt profectus, à multis legationibus protinus in uia aditus. quas partim dato reſponſo ex itinere dimiſit, partim diſtulit Tarraconem, quò omnibus nouis ueteribusq́ ſocijs edixerat conuentum. Et cuncti ferè, qui cis Iberum incolunt, populi, multiq́ etiam ulterioris Hiſpaniæ conuenerunt. Carthaginienſium duces primò ex induſtria famam captæ Carthaginis compreſſerant: deinde ut clarior res erat, quàm ut tegi ac diſsimulari poſſet, eleuabant uerbis. Nec opinato aduentu, ac propè furto unius diei urbem unam Hiſpaniæ interceptam. cuius rei tam paruæ præmio elatum inſolentem iuuenem immodico gaudio ſpeciem magnæ uictoriæ impoſuiſſe. at ubi appropinquare tres duces, tres uictores hoſtium exercitus audiſſet, occurſuram ei extemplò domeſticorũ funerum memoriã. Hęc in uulgus iactabant, haud quaquam ipſi ignari, quantum ſibi ad omnia uirium Carthagine amiſſa deceſsiſſet.

DECADIS TERTIAE LIBER VII.

Cn. Fuluius Prætor. cum exercitu ab Annibale cæſus eſt. Meliore euentu à Claudio Marcello Cos. aduerſus eundem ad Numiſtronem pugnatum eſt. inde Annibal noctu receſsit. Marcellus inſecutus eſt, & ſubinde cedentem preſsit, donec effugeret. priore pugna Annibal ſuperior fuit, Marcellus inſequenti. Fabius Maximus pater Cos. Tarentinos per deditionẽ accepit. In Hiſpania ad Betulam Scipio cum Aſdrubale Amilcaris conflixit & uicit. inter alia captum puerum regalem eximiæ formæ ad auunculũ Maſaniſſam cum donis miſit. Claudius Marcellus, T. Quintius Criſpinus Cos. ſpeculandi cauſa egreſsi è caſtris, inſidijs ab Annibale circumuenti ſunt. Marcellus occiſus fuit, Criſpinus fugit. Res præterea à P. Sulpitio Pr. aduerſus Philippum & Achæos geſtas continet. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt: cenſa ſunt ciuium capita centum triginta ſeptem millia, centum & octo. ex quo numero apparuit quantum hominum tot præliorum aduerſa fortuna populo Romano abſtuliſſet. Aſdrubal qui cum exercitu nouo tranſcenderat Alpes, ut ſe Annibali coniungeret, cum millibus hominum LVI. cæſus eſt. M. Liuij cõſulis ductu, non minore opera Claudij Neronis conſulis. qui cum Annibali oppoſitus eſſet, relictis caſtris, ita ut inimicum falleret, electa manu profectus, Aſdrubalem circumuenit.

HIC ſtatus rerum Hiſpaniæ erat. In Italia conſul Marcellus, Salapia per A
proditionem recepta, Maroneam, & Meles de Samnitibus ui cepit. Ad
tria millia militum ibi Annibalis, quæ præſidij cauſa relicta erant, oppreſ
ſa. prædæ aliquantum eius militi fuit conceſſum. tritici quoꝗ CCXL mil
lia modiûm, & CX millia hordei inuenta. Cæterùm nequaquã inde tan-
tum gaudij fuit, quanta clades intra paucos dies accepta eſt haud procul ab Herdonea
urbe. Caſtra ibi Cn. Fuluius proconſul habebat, ſpe recipiundæ Herdoneæ: quæ poſt
Cannẽſem cladem ab Romanis defecerat, nec loco ſatis tuto poſita, nec præſidijs firma
ta. Negligentiam inſitam ingenio ducis augebat ſpes ea, quòd labare ijs aduerſus Pœ-
num fidem ſenſerat. Poſtquã Salapia amiſſa exceſsiſſe his locis Annibalem in Brutios
auditum eſt, ab Herdonea ea omnia per occultos nuncios delata Annibali, ſimul curã
ſociæ retinendæ urbis, & ſpem fecere incautum hoſtem aggrediendi. Exercitu expedi-
to, ita ut famam propè præueniret, magnis itineribus ad Herdoneam cõtendit. & quo
plus terroris hoſti obijceret, acie inſtructa acceſsit. Par audacia Romanus, conſilio &
uiribus impar, copijs raptim eductis conflixit. quinta legio, & ſexta alacriter pugnam
inierunt. Cæterùm Annibal ſigno equitibus dato, ut cum pedeſtres acies occupaſſent
præſenti certamine oculos animosꝗ, circumuecti, pars caſtra hoſtium, pars terga pu-
gnantium inuaderent: ipſe Cn. Fuluij ſimilitudinem nominis, quòd Cn. Fuluium præ-
torem biennio antè in iJſdem deuicerat locis: increpans, ſimilem euentũ pugnę fore af-
firmabat. Neꝗ ea ſpes uana fuit. nam cum cõminus acie & peditum certamine multi ce
cidiſſent Romanorum, ſtarent tamẽ ordines ſignaꝗ, equeſtris à tergo tumultus, ſimul
à caſtris clamor hoſtilis auditus, ſextam ante legionem, quæ in ſecũda acie poſita, prior
ab Numidis turbata eſt: quintam deinde, atꝗ eos qui ad prima ſigna erãt, auertit. Pars
in fugam effuſi, pars in medio cæſi. ubi & ipſe Cn. Fuluius cum duodecim tribunis mili
tum cecidit. Romanorum ſociorumꝗ quot cæſa in eo prælio millia ſint, quis pro certo B
affirmet? cum tredecim millia alibi, alibi haud plus quàm ſeptem inueniã? Caſtris, præ-
daꝗ uictor potitur. Herdoneam, quia & defecturam fuiſſe ad Romãnos cõperit: nec
manſuram in fide, ſi inde abſceſsiſſet: multitudine omni Metapontum ac Thurios tra-
ducta, incẽdit, occiditꝗ principes, qui cum Fuluio colloquia occulta habuiſſe comper-
ti ſunt. Romani, qui ex tanta clade euaſerant, diuerſis itineribus ſemiermes ad Marcel-
lum conſulem in Samniũ cõfugerunt. Marcellus nihil admodum tanta clade territus,
literas Romam ad ſenatum de duce & exercitu ad Herdoneam amiſſo ſcribit. Cæterũ
eundem ſe, qui poſt Cannenſem pugnam ferocem uictoria Annibalem contudiſſet, ire
aduerſus eum, breuem illi lætitiam qua exultet facturum. Et Romæ quidẽ cùm luctus
ingens ex præterito, tum timor in futurum erat. Conſul ex Samnio in Lucanos tranſ-
greſſus ad Numiſtronem in cõſpectu Annibalis loco plano, cum Pœnus collem tene-
ret, poſuit caſtra. addit & aliam fidentis ſpeciẽ, quòd prior in aciem eduxit. Nec detre-
ctauit Annibal, ut ſigna portis efferri uidit. Ita tamen aciẽ inſtruxerunt, ut Pœnus dex
terum cornu in collem erigeret, Romani ſiniſtrũ ad oppidum applicarẽt. Ab hora ter-
tia cum ad noctẽ pugnã extendiſſent, feſſæꝗ pugnando primæ acies eſſent, ab Roma-
nis prima legio & dextera ala, ab Annibale Hiſpani milites & funditores baleares, ele-
phanti quoꝗ, cõmiſſo iam certamine, in prælium acti. Diu pugna neutrò inclinata ſte-
tit. Primæ legioni tertia, dexteræ alę ſiniſtra ſubijt. & apud hoſtes integri à feſsis pugnã
accepêre. Nouum atꝗ atrox prælium ex tam ſegni repentè exarſit, recentibus animis
corporibusꝗ. ſed nox incerta uictoria diremit pugnantes. Poſtero die Romani ab ſo-
le orto in multum diem ſtetére in acie: ubi nemo hoſtium aduerſus prodijt, ſpolia per
otiũ legere, & cõgeſtos in unũ locũ cremauere ſuos. Nocte inſequẽti Annibal ſilentio
mouit caſtra, & in Apuliã abijt. Marcellus ubi lux fugam hoſtium aperuit, ſaucijs cum
præſidio modico Numiſtrone relictis, præpoſitoꝗ his L. Furio Purpurione tribuno
militũ, ueſtigijs inſtitit ſequi. Ad Venuſiã adeptus eum eſt. Ibi per dies aliquot cum ab
ſtationibus procurſaretur, miſta equitum peditumꝗ tumultuoſa magis prælia, quàm
magna,

A magna,& fermè omnia Romanis ſecũda fuerunt. Inde per Apuliã ducti exercitus ſine ullo memorãdo certamine,cum Annibal nocte ſigna moueret, locum inſidijs quærẽs: Marcellus,niſi certa luce, & explorato antè, non ſequeretur. Capuæ interim Flaccus dum bonis principum uendendis,agro,qui publicatus fuerat,locando (locauit autem omnem frumento) tempus terit,ne deeſſet materia in Capuanos ſæuiendi, nouum in occulto gliſcens per indiciũ protractum eſt facinus. milites ædificijs emotos, ſimul ut cum agro tecta urbis fruenda locarent: ſimul metuens,ne ſuum quoq; exercitum,ſicut Annibalis,nimia urbis amœnitas emolliret:in portis murisq; ſibimetipſos tecta militariter coegerat ædificare. erant autẽ pleraque ex cratibus,aut tabulis facta,alia arundine texta,ſtramẽto intecta omnia uelut de induſtria alimẽtis ignis. Hæc noctis una hora ut omnia incenderent, CLXX Capuani,principibus fratribus Bloſijs coniurauerãt,indicio eius rei ex familia Bloſiorum facto,portis repentè iuſſu proconſulis clauſis,cum ad arma ſigno dato milites cõcurriſſent,cõprehenſi omnes qui in noxa erant, & quæſtione acriter habita,damnati necatiq;. indicibus libertas, & æris dena millia data. Nucerinos, & Acerranos quærentes ubi habitarent nõ eſſe,Acerris ex parte incenſis, Nuceria deleta,Romã Fuluius ad ſenatũ miſit. Acerranis permiſſum, ut ædificarent quæ incenſa erant. Nucerini Atellam,quia id maluerant,Atellanis Calatiã migrare iuſsis, traducti. Inter multas magnasq; res,quæ nunc ſecundæ,nunc aduerſæ occupabant cogitationes hominũ,ne Tarentinæ quidẽ arcis excidit memoria. M. Ogulnius, & P. Aquilius in Aetoliam legati ad frumentũ coemendũ,quod Tarentum portaretur, profecti: & mille milites de exercitu urbano,par numerus Romanorũ, ſociorumq; eodẽ in præſidium cum frumento miſsi ſunt. Iam æſtas in exitu erat,comitiorumq; conſularium inſtabat tẽpus. ſed literæ Marcelli negantis è repub. eſſe, ueſtigium abſcedi ab Annibale, cui cedenti,certamenq; abnuenti grauius ipſe inſtaret: curã inieceranr,ne aut conſulem

B tum maximè res agentem à bello auocarent, aut in annũ conſules deeſſent. optimũ uiſum eſt,quanquam extra Italiam eſſet, Valeriũ potius conſulem ex Sicilia reuocari. Ad eum literæ iuſſu ſenatus ab L. Manlio prætore urbis miſſæ cum literis cõſulis M. Marcelli: ut ex ijs noſceret,quæ cauſa patribus eum potius q̃ collegam reuocãdi ex prouincia eſſet. Eo fortè tempore legati ab rege Syphace Romã uenerũt,quæ is proſpera prælia rex cum Carthaginienſibus feciſſet,memorantes. Regem nec inimiciorem ulli populo quàm Carthaginienſi, nec amiciorem quàm Romano affirmabant eſſe. miſiſſe eum antea legatos in Hiſpaniam ad Cn. & P. Cornelios imperatores Romanos. nũc ab ipſo uelut fonte petere Romanam amicitiam uoluiſſe. Senatus non legatis modò benignè reſpondit, ſed & ipſe legatos cum donis ad regem miſit, L. Genutium, P. Petellium, P. Popilium. Dona tulere,togam,& tunicam purpuream, ſellam eburneam,pateram auream ex quinq; pondo factam. Protinus & alios Africæ regulos iuſsit adire. ijs quoq; quæ darent,portata,togæ prætextæ,& ternũm pondo pateræ aureæ. Et Alexandriã ad Ptolemæum Cleopatramq; reges M. Attilius,& M. Acilius legati ad commemorãdam renouandamq; amicitiam miſsi dona tulere: Regi togam,& tunicam purpuream cum ſella eburnea: Reginę pallam pictã cum amiculo purpureo. Multa æſtate,qua hęc facta ſunt,ex propinquis urbibus agrisq; nunciata ſunt prodigia. Tuſculi agnum cum ubere lactanti natum: Iouis ædis culmẽ fulmine ictum, ac propè omni tecto nudatum. Iiſdem fermè diebus Anagniæ terram ante portam ictam, diem ac noctem ſine ullo ignis alimento arſiſſe: & aues ad compitum Anagninum in luco Dianæ nidos in arboribus reliquiſſe. Tarracinæ in mari haud procul portu angues magnitudinis miræ laſciuiẽtium piſcium more exultaſſe. Tarquinijs porcum cum ore humano genitum. Et in agro Capenate ad lucum Feroniæ IIII ſigna ſanguine multo diem ac noctẽ ſudaſſe. Hæc prodigia hoſtijs maioribus procurata decreto pontificum: & ſupplicatio diem unum Romæ ad omnia puluinaria, alterum in Capenate agro ad Feroniæ lucum indicta. M. Valerius conſul literis excitus,prouincia,exercituq; mandato Cincio prætori, M. Valerio Meſſala pręfecto claſsis cum parte nauium in Africã prædatum ſimul,ſpe-

 culatumq;,

culatumq́ꝫ, quæ populus Carthaginienſis ageret pararet que, miſſo: ipſe x nauibus Romam profectus cum proſperè perueniſſet, ſenatū extemplò habuit. ibi de ſuis rebus geſtis cōmemorauit. Cum annos propè LX in Sicilia terra mariq́ꝫ ſæpe magnis cladibus bellatum eſſet, ſe eam prouinciam cōfeciſſe. neminem Carthaginienſem in Sicilia eſſe: neminē Siculum, qui metu inde fugati abfuerint, nō eſſe. omnes in urbes agrosq́ꝫ ſuos reductos, arare, ſerere: deſertam recoli tandē terram, frugiferam ipſis cultoribus, populoq́ꝫ Romano pace ac bello fidiſsimū annonę ſubſidium. Exin Mutine, & ſi quorū aliorum merita erga populum Romanū erant, in ſenatum introductis, honores omnibus ad exoluendam fidem cōſulis habiti. Mutines etiam ciuis Romanus factus, rogatione ab tribuno plebis ex autoritate patrum ad plebem lata. Dum hæc Romæ gerūtur, M. Valerius Meſſala L nauibus cum ante lucem ad Africam acceſsiſſet, improuiſo in agrū Vticenſem excurſionem fecit: eūq́ꝫ latè depopulatus, multis mortalibus cum alia omnis generis præda captis, ad naues rediјt, atq́ꝫ in Siciliam tranſmiſit: tertiodecimo die, quàm profectus inde erat, Lilybæum reuectus. Ex captiuis, quæſtione habita, hæc cōperta: cōſuliq́ꝫ Leuino omnia ordine perſcripta, ut ſciret in quo ſtatu res Africæ eſſent. Quinq́ꝫ millia Numidarum cum Maſaniſſa Galæ filio acerrimo iuuene Carthagine eſſe: & alios per totam Africam milites mercede cōduci, qui in Hiſpaniam ad Aſdrubalem traijcerentur, ut is quàmmaximo exercitu primo quoq́ꝫ tempore in Italiam tranſgreſſus, iungeret ſe Annibali. in eo poſitam uictoriam credere Carthaginienſes. claſſem præterea ingentem apparari ad Siciliam repetendam, eamq́ꝫ ſe credere breui traiecturam. Hęc recitata à cōſule ita mouêre ſenatum, ut non expectanda comitia conſulis cenſeret, ſed dictatore comitiorum habendorum cauſa dicto extemplò in prouinciam redeundum. Illa diſceptatio tenebat, quòd conſul in Sicilia ſe M. Valerium Meſſalā, qui tum claſsi præeſſet, dictatorem dicturum eſſe aiebat: patres extra Romanum agrum (eum autem in Italia terminari) negabāt dictatorem dici poſſe. M. Lucretius tribunus plebis cum de ea re conſuleret, ita decreuit ſenatus, ut conſul prius quàm ab urbe diſcederet, populū rogaret, quem dictatorem dici placeret: eumq́ꝫ quem populus iuſsiſſet, dictatorem diceret. ſi conſul noluiſſet, prætor urbanus populum rogaret. ſi ne is quidem uellet, tum tribuni ad plebem ferrent. Cum conſul ſe populū rogaturū negaſſet, quod ſuæ poteſtatis eſſet, prætoremq́ꝫ uetuiſſet rogare: tribuni plebis rogarunt, plebesq́ꝫ ſciuit, ut Q. Fuluius, qui tum ad Capuam erat, dictator diceretur. Sed quo die id plebis concilium futurum erat, conſul clàm nocte in Siciliam abijt. deſtituti que patres literas ad Marcellum mittendas cenſuerunt, ut deſertæ à collega reipubli. ſubueniret, diceret que, quem populus iuſsiſſet, dictatorem. Ita à Marcello conſule Q. Fuluius dictator dictus, & ex eodem plebiſcito à Q. Fuluio dictatore P. Licinius Craſſus pontifex maximus magiſter equitum dictus. Dictator poſteaquam Romam uenit, Cn. Sempronium Bleſum legatum, quem ad Capuam habuerat, in Hetruriam prouinciam ad exercitum miſit, in locum C. Calpurnij prætoris: quem, ut Capuæ exercituiq́ꝫ ſuo pręeſſet, literis exciuit. ipſe comitia in quē diē primùm potuit, edixit: quę certamine inter tribunos dictatoreq́ꝫ iniecto, perfici nō potuerant. Galeria iuniorum, quę ſorte prærogatiua erat, Q. Fuluiū & Q. Fabium cōſules dixerat. eodemq́ꝫ iure uocatæ reliquæ inclinaſſent, ni tribuni plebis C. & L. Ariani ſe interpoſuiſſent: qui neq́ꝫ magiſtratum cōtinuari ſatis ciuile eſſe aiebāt: & multo fœdioris exempli, eum ipſum creari qui comitia haberet. itaq́ꝫ ſi ſuum nomē dictator acciperet, ſe comitijs interceſſuros. ſi aliorū, pręterquam ipſius, ratio haberetur, comitijs ſe moram nō facere. Dictator cauſam comitiorū autoritate ſenatus, plebiſcito, exemplisq́ꝫ tutabatur. Nam Cn. Seruilio Cos. cū Flaminius alter cōſul ad Thraſymenū cecidiſſet: ex autoritate patrū ad plebē latum, plebemq́ꝫ ſciuiſſe, ut quoad bellū in Italia eſſet, ex ijs qui conſules fuiſſent, quos & quoties uellet, reficiendi cōſules populo ius eſſet. exemplūq́ꝫ ea in re ſe habere, uetus L. Poſthumij Megilli, qui interrex ijs comitijs quæ ipſe habuiſſet, conſul cum Cn. Iunio Bubulco creatus eſſet: recens Q. Fabij, qui ſibi continuari conſulatum, niſi id bono publico

A blico fieret, profectò nunquam fuiſſet. His orationibus cum diu certatum eſſet, poſtremò ita inter dictatorem ac tribunos conuenit, ut eo quod cenſuiſſet ſenatus, ſtaretur. Patribus id tempus reipub. uiſum eſt, ut per ueteres & expertos, belliq; peritos imperatores reſpublica gereretur. itaq; moram fieri comitijs, non placere. Cõcedentibus tribunis, comitia habita. Declarati conſules Q. Fabius Maximus quintũ, Q. Fuluius Flaccus III. Prætores inde creati, L. Veturius Philo, T. Quintius Criſpinus, C. Hoſtilius Tubulus, C. Aurunculeius. Magiſtratibus in annũ creatis, Q. Fuluius dictatura ſe abdicauit. Extremo æſtatis huius claſsis Punica nauiũ XL cum præfecto Amilcare in Sardiniã traiecta, Olbienſem primò, dein poſtquã ibi P. Manlius Volſo prætor cum exercitu apparuit, circumacta inde ad alterum inſulæ latus, Caralitanum agrum uaſtauit: & cum præda omnis generis in Africam rediјt. Sacerdotes Romani eo anno mortui aliquot, ſuffectiq;. C. Seruilius pontifex factus in locum T. Octacilij Craſsi. Deceũuir item ſacris faciundis in locum T. Sempronij T. F. Longi T. Sempronius C. F. Longus ſuffectus. M. Martius rex ſacrorum mortuus eſt: & M. Aemylius Pappus maximus curio: neque in eorum locum ſacerdotes eo anno ſuffecti. Et cenſores hic annus habuit L. Veturium Philonem, & P. Licinium Craſſum pontificem maximum. Craſſus Licinius nec conſul, nec prætor antè fuerat, quàm cenſor eſt factus. ex ędilitate gradum ad cenſuram fecit. Sed hi cenſores neq; ſenatum legerunt, nec quicquam publicæ rei egerunt. mors diremit L. Veturij. inde & Licinius cẽſura ſe abdicauit. Aediles curules L. Veturius, & P. Licinius Varus, ludos Romanos diem unũ inſtaurarũt. Aediles plebis Q. Catius, & L. Porcius Licinius ex multatitio argẽto ſigna ęnea ad Cereris dedere: & ludos pro tẽporis eius copia magnificè apparatos fecerũt. Exitu anni huius die IIII & XXX, q̃ ab Tarracone profectus erat, C. Lęlius legatus Scipionis Romã uenit. isq; cũ agmine captiuorũ ingreſſus urbẽ, magnũ cõcurſũ hominũ fecit. Poſtero die in ſenatũ

B introductus, captã Carthaginẽ caput Hiſpaniæ uno die, receptasq; aliquot urbes, quæ defeciſſent: nouasq; in ſocietatem aſcitas, expoſuit. Ex captiuis comperta his ferè congruentia, quæ in literis fuerant M. Valerij Meſſalæ. Maximè mouit patres Aſdrubalis tranſitus in Italiam, uix Annibali atq; eius armis obſiſtentem. Productus in cõcionem Lælius eadem diſſeruit. Senatus ob res feliciter à P. Scipione geſtas ſupplicationem in unum diem decreuit. C. Lælium primo quoq; tẽpore cum quibus uenerat nauibus, redire in Hiſpaniam iuſsit. Carthaginis expugnationem in hunc annum cõtuli multis auctoribus: haud neſcius quoſdam eſſe, qui anno inſequenti captam tradiderint. Sed mihi minus ſimile ueri uiſum eſt, annum integrũ Scipionem nihil gerendo in Hiſpania conſumpſiſſe. Q. Fabio Maximo quintum, Q. Fuluio Flacco III conſulibus Idibus Martijs, quo die magiſtratum inierunt: Italia ambobus prouincia decreta: regionibus tamẽ partitum imperium, Fabius ad Tarentum, Fuluius in Lucanis ac Brutijs rem gereret. M. Claudio prorogatum in annũ imperium. Prætores ſortiti prouincias: C. Hoſtilius Tubulus urbanam, L. Veturius Philo peregrinã cum Gallia, T. Quintius Criſpinus Capuam, C. Aurunculeius Sardiniam. Exercitus ita per prouincias diuiſi. Fuluio duæ legiones, quas in Sicilia M. Valerius Leuinus haberet: Q. Fabio, quibus in Hetruria C. Calpurnius præfuiſſet. exercitus urbanus ut in Hetruriam ſuccederet: C. Calpurnius eidem præeſſet prouinciæ, exercituíq; quem Q. Fuluius habuiſſet. Capuam, exercitũq; T. Quintus obtineret. C. Hoſtilius ab C. Lectorio proprætore prouinciã, exercitũq;, qui tum iam Arimini erat, acciperet. M. Marcello, quibus cõſul bene rem geſſerat, legiones decretæ. M. Valerio cũ L. Cincio (his quoq; eſt in annũ prorogatũ in Sicilia imperium) Cannenſis exercitus datus: eũq; ſupplere ex militib. qui ex legionib. Cn. Fuluij ſupereſſent, iuſsi. Conquiſitos eos, cõſules in Siciliam miſerunt: additaq; eadem militiæ ignominia, ſub qua Cannenſes militabant: quiq; ex prætoris Cn. Fuluij exercitu ob ſimilis iram fugæ miſsi eò ab ſenatu fuerãt. C. Aurunculeio eædem in Sardinia legiones, quibus P. Manlius Volſo eam prouinciam obtinuerat, decretæ. P. Sulpitio eadem legione, eademq; claſſe Macedoniam obtinere iuſſo, prorogatũ in annum impe-

 rium.

rium. x x x quinqueremes ex Sicilia Tarentũ ad Q. Fabium cõſulem mitti iuſſæ: cætera claſſe placere prędatum in Africã, aut ipſum M. Valerium Leuinũ traijcere: aut mittere, ſeu L. Cincium, ſeu M. Valerium Meſſalam uellet. Nec de Hiſpania quicquã mutatum, niſi quòd nõ in annum Scipioni Syllanoq́;, ſed donec reuocati ab ſenatu forẽt, prorogatum imperium eſt: ita prouinciæ exercitusq́; in eum annum partita imperia. A

Inter maiorum rerum curas comitia maximi curionis, cum in locum M. Aemylij ſacerdos crearetur, uetus excitauerunt certamen, patricijs negãtibus C. Manilij Attelij, qui unus ex plebe petebat, habendã rationẽ eſſe: quia nemo ante eum, niſi ex patribus, id ſacerdotium habuiſſet. Tribuni appellati, ad ſenatum reiecerunt. Senatus populo poteſtatem fecit. Ita primus ex plebe creatus maximus curio C. Manilius Attelius. Et flaminem dialem inuitum inaugurari coegit P. Licinius pontifex maximus C. Valerium Flaccũ: decemuir ſacris faciundis creatus in locum Q. Mutij Scæuolæ demortui C. Lectorius. Cauſam inaugurari coacti flaminis libens reticuiſſem, ni ex mala fama in bonã uertiſſet. Ob adoleſcentiã negligentẽ, luxurioſamq́; C. Flaccus flamen captus à P. Licinio pontifice maximo erat, L. Flacco fratri germano, cognatisq́; alijs ob eadẽ uitia inuiſus. Is, ut animum eius cura ſacrorũ & cærimoniarum cepit, ita repentè exuit antiquos mores, ut nemo tota iuuentute haberetur prior: nec probatior primoribus patrũ, ſuis pariter, alienisq́; eſſet. Huius famæ cõſenſu elatus ad iuſtã fiduciã ſui, rem intermiſſam per multos annos ob indignitatẽ flamminũ priorum repetiuit, ut in ſenatũ introiret. Ingreſſum eum curiã cum L. Licinius prętor inde eduxiſſet, tribunos plebis appellauit flamen. Vetuſtum ius ſacerdotij repetebat: datum id cum toga prætexta, & ſella curuli C. Flaminio eſſe. Prætor nõ exoletis uetuſtate annaliũ exemplis ſtare ius, ſed recentiſsimæ cuiuſq; cõſuetudinis uſu uolebat: nec patrum, nec auorum memoria dialem quenquam id ius uſurpaſſe. Tribuni rem inertia flaminũ obliteratã, ipſis, nõ ſacerdotio damno fuiſſe cum æquũ cenſuiſſent, ne ipſo quidẽ contrà tendente prætore, magno aſſenſu patrum plebisq́; flaminẽ in ſenatum introduxerunt: omnibus ita exiſtimantibus, magis ſanctitate uitę, quàm ſacerdotij iure, rem eam flaminẽ obtinuiſſe. Conſules prius quàm in prouincias irent, duas urbanas legiones in ſupplementum, quantum opus erat cæteris exercitibus militum, ſcripſerunt. Vrbanum ueterem exercitum Fuluius cõſul C. Fuluio Flacco legato (frater hic cõſulis erat) in Hetruriã dedit ducendum: & legiones, quæ in Hetruria erant, Romã deducẽdas. Et Fabius cõſul reliquias exercitus Fuluiani cõquiſitas (fuerunt autẽ ad tria millia c c c x x x v i) Q. Maximũ filium ducere in Siciliam ad M. Valerium procõſulem iuſsit: atq; ab eo duas legiones, & triginta quinqueremes accipere. Nihil hæ eductæ ex inſula legiones minuerunt nec uiribus, nec ſpecie eius prouinciæ præſidiũ. nam cũ præter egregiè ſuppletas duas ueteres legiones, tranſfugarum etiam Numidarum equitum peditumq́; magnam uim haberet: Siculos quoque qui in exercitu Epicidis aut Pœnorum fuerant, belli peritos uiros, milites ſcripſit. Ea externa auxilia cum ſingulis Romanis legionibus adiunxiſſet, duorum ſpeciẽ exercituum ſeruauit: altero L. Cincium partem inſulæ, qua regnum Hieronis fuerat, tueri iuſſit: altero ipſe cæteram inſulam tuebatur, diuiſam quondã Romani Puniciq́; imperij finibus. Claſsis quoq; nauium l x x parata, ut omni ambitu litorum præſidio oræ maritimæ eſſent. Ipſe cum Mutinis equitatu prouinciã peragrabat, ut uiſeret agros, cultaq́; ab incultis notaret: & perinde dominos laudaret, caſtigaretq́;. Ita tantum ea cura frumenti prouenit, ut & Romam mitteret, & Catanã conueheret, unde exercitui, qui ad Tarentum æſtiua acturus eſſet, poſſet præberi. Cæterum tranſportati milites in Siciliam (& erat maior pars Latini nominis, ſociorumq́;) propè magni motus cauſa fuère: adeò ex paruis ſępè magnarum momẽta rerum pendent: fremitus enim inter Latinos, ſociosq́; in concilijs ortus. Decimum annum delectibus & ſtipendijs exhauſtos eſſe: quotannis fermè clade magna pugnare: alios in acie occidi, alios morbo abſumi: magis perire ſibi ciuem, qui ab Romano miles lectus ſit, quàm qui à Pœno captus: quippe ab hoſte gratis remitti in patriam, ab Romanis extra Italiã in exilium uerius, quàm in militiam

A tiam ablegari. Octauum iam ibi annum ſeneſcere Cannenſem militem, moriturum antequam Italia hoſtis, quippe nunc cum maximè florens uiribus, excedat. ſi ueteres milites nō redeant in patriam, noui leganī, breui neminem ſuperfuturū. Itaq; quod prope diem res ipſa negatura ſit, prius quàm ad ultimā ſolitudinem atq; egeſtatē perueniant, negandum populo Romano eſſe. ſi cōſentientes in hoc ſocios uideant Romani, profectò de pace cum Carthaginienſibus iungenda cogitaturos. aliter nunquā uiuo Annibale ſine bello Italiam fore. Hæc acta in cōcilijs. Triginta tum coloniæ populi Romani erant, ex ijs duodecim, cum omnium legationes Romæ eſſent, negauerunt cōſulibus eſſe, unde milites pecuniamq; darent. Eæ fuere, Ardea, Nepete, Sutrium, Circeij, Alba, Carſeoli, Sueſſa, Sora, Setia, Cales, Narnia, Interamna. Noua re cōſules icti cum abſterrere eos à tam deteſtabili conſilio uellent, caſtigando increpandoq; plus quàm leniter agendo profecturos rati, eos auſos eſſe conſulibus dicere, aiebant, quòd conſules in ſenatu ut pronunciarent, in animum inducere non poſſent. non enim detrectationē eam munerum militiæ, ſed apertam defectionem à populo Romano eſſe. Redirent itaque properè in colonias, & tāquam integra re locuti magis quàm auſi tantū nefas, cum ſuis conſulerēt. admonerent, nō Campanos, neq; Tarentinos eos eſſe, ſed Romanos. inde oriundos, inde in colonias atq; in agrū bello captū ſtirpis augendæ cauſa miſſos. quæ liberi parentibus deberent, ea illos Romanis debere, ſi ulla pietas, ſi memoria antiquæ patriæ eſſet. Conſulerent igitur de integro. nam tum quidem quæ temerè agitaſſent, ea prodendi imperij Romani, tradendæ Annibali uictoriæ eſſe. Cum alternis hæc conſules diu iactaſſent, nihil moti legati, neq; ſe quod domū renūciarent, habere dixerunt, neque ſenatum ſuum quid noui conſuleret: ubi nec miles qui legeretur, nec pecunia quæ daretur in ſtipendium, eſſet. Cum obſtinatos eos uiderent conſules, rem ad Senatum detulerunt. ubi tantus pauor animis hominum eſt iniectus, ut magna pars actum

B de imperio diceret. idem alias colonias facturas, idem ſocios cōſenſiſſe omnes, ad prodendam Annibali urbem Romam. Conſules hortari & conſolari ſenatum: & dicere, alias colonias in fide atq; officio priſtino fore. eas quoque ipſas quę officio deceſſerint, ſi legati circa eas colonias mittantur, qui caſtigent, non qui precentur, uerecundiam imperij habituros eſſe. Permiſſum ab ſenatu ijs cum eſſet, agerent, facerentq;, ut è republica ducerent: pertentatis prius aliarum coloniarum animis citauerunt legatos: quæſiueruntq; ab ijs, ecquid milites ex formula paratos haberent? Pro duodeuiginti colonijs M. Sextilius Fregellanus reſpōdit: & milites ex formula paratos eſſe: & ſi pluribus opus eſſet, plureis daturos: & quicquid aliud imperaret, uelletq; populus Romanus, enixè facturos. ad id ſibi neq; opes deeſſe, animum etiam ſupereſſe. Conſules ſibi parū uideri præfati pro merito eorum, ſua uoce collaudari eos, niſi uniuerſi patres in curia gratias egiſſent, ſequi in Senatū iuſſerunt. Senatus q; poterat honoratiſsimo decreto allocutus eos, mandat cōſulibus, ut ad populū quoq; eos producerent: & inter multa alia præclara, quæ ipſis maioribusq; ſuis præſtitiſſent, recens etiam meritum eorum in rempublicā cōmemorarent. Ne nunc quidē poſt tot ſecula ſileātur, fraudentur'ue laude ſua. Signini fuère, & Nolani, & Norbani, Satriculaniq;, & Brūduſini, & Fregellani, & Lucerini, & Venuſini, & Adriani, & Firmani, & Ariminenſes: & ab altero mari, Pōtiani, & Peſtani, & Coſſani: & mediterranei, Beneuentani, & Eſſernini, & Spoletini, & Placentini, & Cremonenſes. Harum coloniarum ſubſidio tum imperiū populi Romani ſtetit: ijsq; gratiæ & in ſenatu, & apud populū actæ. Duodecim aliarum coloniarū, quæ detrectauerunt imperium, mentionem fieri patres uetuerunt: neq; illos dimitti, neq; retineri, neq; appellari à cōſulibus. Ea tacita caſtigatio maximè ex dignitate populi Romani uiſa eſt. Cætera expedientibus, quę ad bellū opus erant, cōſulibus, aurū uiceſimariū, quod in ſanctiore ærario ad ultimos caſus ſeruaret, promi placuit. prompta ad quatuor millia pondo auri. Inde quingena pondo data conſulibus, & M. Marcello, & P. Sulpitio procoſs. & L. Veturio prætori, qui Galliā prouinciam ſortitus erat: additumq; Fabio COS. C. pondo auri præcipuum, quod in arcem Tarentinam portare-

tur: cætero auro uſi ſunt ad ueſtimēta pręſenti pecunia locanda exercitui, qui in Hiſpania bellum ſecunda ſua fama, ducisq́ꝫ gerebat. Prodigia quoq́ꝫ, prius q̃ ab urbe COSS. proficiſcerentur, procurari placuit. In Albano mōte tacta de cœlo erant, ſignū Iouis, arborq́ꝫ tēplo propinqua, & Hoſtiæ lacus, & Capuæ murus, Fortunæq́ꝫ ędes, & Sinueſſæ murus portaq́ꝫ. Hæc de cœlo tacta. Cruentā etiam fluxiſſe aquam Albanā, quidam autores erant. Et Romæ intra cellam ædis Fortis Fortunæ de capite ſignum, quod in corona erat, in manus ſponte ſua prolapſum. Et Priuerni ſatis cōſtabat bouem locutū, uulturemq́ꝫ frequenti foro in tabernā deuolaſſe. Et Sinueſſæ natū ambiguo inter marem ac fœminā ſexu infantē: quos androgynos uulgus, ut pleraq́ꝫ faciliore ad duplicāda uerba Græco ſermone, appellat. & lacte pluiſſe, & cum elephanti capite puerum natū. Ea prodigia hoſtijs maioribus procurata, & ſupplicatio circa omnia puluinaria, & obſecratio in unum diem indicta. & decretum, ut C. Hoſtilius Pr. ludos Apollinis, ſicut his annis uoti factiq́ꝫ erant, uoueret faceretq́ꝫ. Per eos dies & cenſoribus creādis Q. Fuluius COS. comitia habuit. Creati cenſores, ambo qui nondum conſules fuerant: M. Cornelius Cethegus, P. Sempronius Tuditanus. duo cēſores ut agrū Campanū fruendum locarēt, ex autoritate patrum latum ad plebē eſt, plebesq́ꝫ ſciuit. Senatus lectionē cōtentio inter cenſores de principe legēdo tenuit. Sēpronij lectio erat. Cæterùm Cornelius morē traditum à patribus ſequendū aiebat, ut qui primus cenſor ex ijs qui uiuerent, fuiſſet, eum principem legerent: is T. Manlius Torquatus erat. Sempronius, cui dij ſortē legendi dediſſent, ei ius liberum eoſdē dediſſe deos. ſe id ſuo arbitrio facturū: lecturumq́ꝫ Q. Fabium Maximū, quem tum principē Romanę ciuitatis eſſe, uel Annibale iudice uicturus eſſet. Cum diu certatū eſſet uerbis, cōcedente collega, lectus à Sempronio princeps in ſenatu Q. Fabius Maximus COS. Inde alius lectus ſenatus, octo pręteritis, inter quos L. Cæcilius Metellus erat, infamis autor deſerēdę Italiæ poſt Cannēſem cladem. In equeſtribus quoq́ꝫ notis eadem ſeruata cauſa. ſed erant perpauci, quos ea infamia attingeret. Illis omnibus (& multi erant) adempti equi, qui Cannenſiū legionum equites in Sicilia erant. addiderunt acerbitati etiam tempus, ne præterita ſtipendia procederent ijs qui equo publico meruerant, ſed dena ſtipendia equis priuatis facerent. Magnum præterea numerum eorum cōquiſiuerunt, qui equo merere deberent: atq́ꝫ ex ijs qui principio eius belli ſexdecim annos nati fuerāt, neq́ꝫ militauerāt, omneis ærarios fecerunt. Locauerunt inde reficienda quæ circa forum incendio cōſumpta erant, VII tabernas, macellum, atrium regium. Tranſactis omnibus quæ Romæ agenda erant, conſules ad bellum profecti: prior Fuluius prægreſſus Capuam. poſt paucos dies cōſecutus Fabius. qui & collegam coràm obteſtatus, & per literas Marcellum, ut quàm acerrimo bello detineret Annibalem, dum ipſe Tarentum oppugnaret: ea urbe adempta hoſti undiq́ꝫ pulſo, nec ubi conſiſteret, nec quid fidum reſpiceret habenti, ne morandi quidem cauſam in Italia fore. Rhegyum etiam nuncium mittit ad præfectum præſidij, quod ab Leuino COS. aduerſus Brutios ibi locatum erat, octo millia hominū: pars maxima ab Agatirna (ſicut antea dictum eſt) ex Sicilia traducta, & rapto uiuere hominum aſſuetorum. additi erant Brutiorum indidem perfugæ, & audacia & audendi omnia neceſsitatibus pares. Hanc manum ad Brutium primum agrum depopulandum duci iuſsit, inde ad Cauloniam urbem oppugnandam. Imperata non impigrè ſolum, ſed etiam auidè executi, direptis fugatisq́ꝫ cultoribus agri, ſumma ui urbem oppugnabāt. Marcellus & cōſulis literis excitatus, & quia ita in animū induxerat, neminem ducem Romanum tam parem Annibali quàm ſe eſſe: ubi primùm in agris pabuli copia fuit, ex hybernis profectus, ad Cannuſium Annibali occurrit. Solicitabat ad defectionē Cannuſios Pœnus. cæterū ut appropinquare Marcellū audiuit, caſtra inde mouit. Aperta erat regio ſine ullis ad inſidias latebris: itaq́ꝫ in loca ſaltuoſa cedere inde cœpit. Marcellus ueſtigijs inſtabat, caſtraq́ꝫ caſtris cōferebat: & opere perfecto, extēplò in aciem legiones educebat. Annibal turmatim per equites, peditūq́ꝫ iaculatores leuia certamina ſerens, caſum uniuerſæ pugnæ nō neceſſariū ducebat. tractus eſt tamē ad id quod

A quod uitabat certamen. Nocte prægreſſum aſſequitur locis planis ac patentibus Marcellus. caſtra inde ponentē, pugnando undiq; in munitores, operibus prohibet. Ita ſigna collata, pugnatūq; totis copijs: & cum iam nox inſtaret, Marte ęquo diſceſſum eſt. caſtra exiguo diſtantia ſpacio raptim ante noctem permunita. Poſtero die luce prima Marcellus in aciem copias eduxit. Nec Annibal detrectauit certamē, multis uerbis adhortatus milites, ut memores Thraſymeni Cannarūq;, cōtunderent ferociā hoſtis. urgere atq; iſtare eum: non iter quietos facere, nō caſtra ponere pati, nō reſpirare aut circumſpicere. quotidie ſimul orientē ſolem, & Romanā aciem in campis uidendā eſſe. ſi uno prælio haud incruentus abeat, quietius deinde trāquilliusq; eum bellaturum. His iritati adhortationibus, ſimulq; tædio ferociç hoſtiū quotidie inſtantiū laceſſentiumq;, acriter prælium ineunt. Pugnatum amplius duabus horis eſt. cedere inde ab Romanis dextera ala, & extraordinarij cepere. quod ubi Marcellus uidit, duodeuiceſimā legionem in primā aciem inducit. Dum alij trepidè cedunt, alij ſegniter ſubeūt, turbata tota acies eſt: dein prorſus fuſa, & uincente pudorē metu terga dabant. Cecidereq; in pugna fugaq; ad duo millia & ſeptingēti ciuiū, ſociorumq;. in his quatuor Romani cēturiones fuere: duo tribuni militū, M. Licinius & M. Fuluius. ſigna militaria quatuor de ala prima, quę fugit: duo de legione quæ cedētibus ſocijs ſucceſſerat, amiſſa. Marcellus, poſtquam in caſtra reditū eſt, cōcionem adeò ſæuam atq; acerbam apud milites habuit, ut prælio per diem totā infeliciter tolerato, triſtior ijs irati ducis oratio eſſet. Dijs immortalibus ut in tali re laudes gratesq;, inquit, ago, quòd uictor hoſtis cum tāto pauore incidentibus uobis in uallum portasq;, nō ipſa caſtra eſt aggreſſus. deſeruiſſetis profectò eodem terrore caſtra, quo omiſiſtis pugnam. Qui pauor hic? qui terror? quę repentè, qui, & cum quibus pugnaretis, obliuio animos inuaſit? nēpe ijdem ſunt ij hoſtes, quos uincendo & uictos ſequendo priorē æſtatē abſumpſiſtis: quibus dies noctesq; fugien-

B tibus per hos dies inſtitiſtis: quos leuibus prælijs fugaſtis, quos heſterno die nec iter facere, nec caſtra ponere paſsi eſtis. Omitto ea quibus gloriari poteſtis: cuius & ipſius pudere ac pœnitere uos oportet. nempe ęquis manibus heſterna die diremiſtis pugnam. quid hæc nox, quid hęc dies abſtulit? ueſtrę his copię imminutæ ſunt, an illorū auctæ? Non equidem mihi cum exercitu meo loqui uideor, nec cum Romanis militibus. corpora tantū atq; arma eadem ſunt. an ſi eoſdem animos habuiſſetis, terga ueſtra uidiſſet hoſtis? ſigna alicui manipulo, aut cohorti abſtuliſſet? Non adhuc cæſis Romanis legionibus gloriabat? uos illi hodierno die primùm fugati exercitus dediſtis decus. Clamor inde ortus, ut ueniā eius diei daret, ubi uellet deinde experiretur militū ſuorū animos. Ego uero experiar, inquit, milites: & uos craſtina die in aciem educā, ut uictores potius quàm uicti ueniam impetretis, quam petitis. Cohortibus quę ſigna amiſerant, hordeū dari iuſsit: centurionesq; manipulorum, quorum ſigna amiſſa fuerant, diſtrictis gladijs diſcinctos deſtituit: & ut poſtero die omnes pedites equites'que armati adeſſent, edixit. Ita concio dimiſſa, fatentium iure ac meritò ſeſe increpitos: neq; illo die uirum quenquam in acie Romana fuiſſe, præter unum ducem, cui aut morte ſatisfaciendum, aut egregia uictoria eſſet. Poſtero die armati ornati'que ad edictum aderant. Imperator eos collaudat: pronunciatq;, à quibus orta pridie fuga eſſet, cohortes'q; quæ ſigna amiſiſſent, ſe in primam aciem inducturū: edicere iam ſeſe, omnibus pugnandum ac uincendum eſſe: & adnitendum ſingulis uniuerſis'que, ne prius heſternę fugę, quàm hodiernæ uictoriæ fama Romam perueniat. Inde cibo corpora firmare iuſsit, ut ſi longior eſſet pugna, uiribus ſufficerent. Vbi omnia dicta factaq; ſunt, quibus excitarentur animi militum, in aciem procedunt. Quod ubi Annibali nunciatum eſt, cum eo nimirum, inquit, hoſte res eſt, qui nec bonam nec malam ferre fortunam poteſt. ſeu uicit, ferociter inſtat uictis: ſeu uictus eſt, inſtaurat cum uictoribus certamen. Signa inde canere iuſsit, & copias educit. Pugnatū utrinq; aliquanto quàm pridie acrius eſt: Pœnis ad obtinendum heſternum decus adnitentibus, Romanis ad demendam ignominiā. Siniſtra ala ab Romanis & cohortes, quæ amiſerant ſigna, in prima acie pugnabant, & legio uiceſima

ma ab dextro cornu inſtructa. L. Cornelius Lentulus,& C. Claudius Nero legati cor- A nibus præerant: Marcellus mediã aciem hortator, teſtiſq́ præſens firmabat. Ab Annibale Hiſpani primã obtinebant frontem. & id roboris in omni exercitu erat. Cum anceps diu pugna eſſet, Annibal elephantos in primã aciem induci iuſsit: ſi quem iniJcere ea res tumultũ ac pauorem poſſet. Et primò turbarunt ſigna ordineſq́, & partim occultatis, partim diſsipatis terrore qui circà erant, nudauerant una parte aciem. latiuſq́ fuga manaſſet, ni C. Decimius Flauus tribunus militũ ſigno arrepto primi haſtati manipulum eius ſigni ſe ſequi iuſsiſſet. duxit ubi maximè tumultũ conglobatæ belluæ faciebant: pilaq́ in eas conijci iuſsit. Hæſere omnia tela haud difficili ex propinquo in tanta corpora ictu, & tam cõferta turba. ſed ut nõ omnes uulnerati ſunt: ita in quorũ tergis infixa ſtetere pila, ut eſt genus anceps, in fugã uerſi etiã integros auertere. Tum iam non unus manipulus, ſed pro ſe quiſq́ miles, qui modò aſſequi agmen fugientium elephantorum poterat, pila conijcere. eo magis ruere in ſuos belluæ: tantoq́ maiorẽ ſtragem edere, quàm inter hoſtes ediderant, quanto acrius pauor conſternatã agit, quàm inſidentis magiſtri imperio regitur. In perturbatã tranſcurſu belluarum aciem ſigna inferũt Romani pedites: & haud magno certamine diſsipatos, trepidãteſq́ auertũt. Tum in fugientes equitatũ immittit Marcellus. nec antè finis ſequendi eſt factus, quàm in caſtra pauentes cõpulſi ſunt. nam ſuper alia, quæ terrorẽ trepidationemq́ facerent, elephanti fortè duo in ipſa porta corruerant, coactiq́ erant milites per foſſam, uallũq́ ruere in caſtra. ibi maxima hoſtiũ cædes facta. Cęſa ad octo millia hominũ, quinq́ elephanti. Nec Romanis incruenta uictoria fuit. mille fermè, & ſeptingẽti de duabus legionibus, & ſociorum ſupra M & CCC occiſi: uulnerati permulti ciuium, ſociorumq́. Annibal nocte proxima caſtra mouit. Cupientẽ inſequi Marcellũ prohibuit multitudo ſauciorũ. Speculatores, qui ſequerentur agmen miſsi, poſtero die retulerunt, Brutios Annibalẽ petere. Iiſdem fermè diebus & ad Q. Fuluium conſulem Hirpini, & Lucani, & Volſcentes, B traditis præſidijs Annibalis, quę in urbibus habebant, dediderunt ſeſe: clementerq́ à conſule cum uerborum tantum caſtigatione ob errorem præteritũ accepti. Et Brutijs ſimilis ſpes ueniæ facta eſt, cum ab ijs Vibius & Pactius fratres, longè nobiliſsimi gentis eius, eandẽ quæ data Lucanis erat, cõditionem deditionis petentes ueniſſent. Q. Fabius conſul oppidum in Salentinis Manduriam ui cepit. ibi ad quatuor millia hominũ capta: & cęteræ prædę aliquantum. Inde Tarentum profectus, in ipſis faucibus portus poſuit caſtra. naues, quas Liuius tutandis cõmeatibus habuerat, partim machinationibus onerat, apparatuq́ mœnium oppugnandorum: partim tormẽtis & ſaxis, omniq́ miſsiliũ telorum genere inſtruit: onerarias quoq́, nõ eas ſolum quę remis agerentur, ut alij machinas ſcalaſq́ ad muros ferrent, alij procul ex nauibus uulnerarent mœnium propugnatores. Eę naues ab aperto mari, ut urbem aggrederentur, inſtructę paratęq́ ſunt. Et erat liberum mare claſſe Punica, cum Philippus oppugnare Aetolos pararet, Corcyram tranſmiſſa. In Brutijs interim Cauloniæ oppugnatores ſub aduentum Annibalis, ne opprimerentur, in tumulum à præſenti impetu tutum, ad cætera inopem, conceſſere. Fabium Tarentum obſidentem leue dictu momentum ad rem ingentem potiundam adiuuit. Præſidium Brutiorum datum ab Annibale Tarentini habebant. eius præſidij præfectus deperibat amore mulierculę, cuius frater in exercitu Fabij conſulis erat. Is certior literis ſororis factus de noua conſuetudine aduenæ locupletis, atq́ inter populares tam honorati, ſpem nactus per ſororem quólibet impelli amantẽ poſſe, quid ſperaret, ad conſulem detulit. Quæ cum haud uana cogitatio uiſa eſſet, perfuga iuſſus Tarentum tranſire, ac per ſororem pręfecto conciliatus, primò occultè animum eius tentãdo, dein ſatis explorata leuitate, blãditijs muliebribus perpulit eum ad proditionem cuſtodiæ loci, cui præpoſitus erat. Vbi & ratio agendæ rei, & tempus cõuenit, miles nocte per interualla ſtationum clàm ex urbe emiſſus, ea quæ acta erant, quæq́ ut agerentur cõuenerant, ad cõſulem refert. Fabius uigilia prima dato ſigno ijs qui in arce erant, quiq́ cuſtodiam portus habebant, ipſe circuito portu ab regione urbis in orientem

A tem uerſa occultus conſedit. Canere inde tubæ ſimul ab arce, & à portu & à nauibus, quæ aperto mari appulſæ erant: clamorq́ undiq; cum ingenti tumultu, unde minimũ periculi erat, de induſtria ortus. Conſul interim ſilentio continebat ſuos. Igitur Democrates, qui præfectus antea claſsis fuerat, fortè illi loco præpoſitus, poſtquã quieta omnia circa ſe uidit, alias partes eo tumultu perſonare, ut captæ urbis interdũ excitaretur clamor, ueritus ne inter cunctationem ſuam conſul aliquam uim faceret, ac ſigna inferret, præſidium ad arcem, unde maximè terribilis accidebat ſonus, traducit. Fabius cum ex temporis ſpacio, & ex ſilentio ipſo (quod ubi paulo antè ſtrepebãt excitãtes uocantesq́ ad arma, inde nulla accidebat uox) deductas cuſtodias ſenſiſſet, ferri ſcalas ad eã partem muri, qua Brutiorum cohortẽ præſidiũ agitare proditionis cõciliator nunciauerat, iubet. Ea primùm captus eſt murus, adiuuantibus recipientibus'que Brutijs, & tranſcenſum in urbem eſt. deinde proxima refracta porta, ut frequẽti agmine ſigna inferrentur. Tum clamore ſublato ſub ortum fermè lucis nullo obuio armato in forum perueniunt: omnesq́ undiq;, qui ad arcem portũq́ pugnabant, in ſe cõuerterunt. Prælium in aditu fori maiore impetu, q̃ perſeuerantia cõmiſſum eſt. non animo, nõ armis, nõ arte belli, nõ uigore aut uiribus corporis, par Romano Tarentinus erat. Igitur pilis tantũ cõiectis, prius penè q̃ cõſerrent manus, terga dederunt, dilapſiq́ per nota urbis itinera in ſuas amicorũq́ domos. Duo ex ducib. Nico & Democrates, fortiter pugnãtes cecidere. Philomenes, qui proditionis ad Annibalem autor fuerat, cum citato equo ex prælio auectus eſſet, uacuus paulo pòſt equus errãsq́ per urbem cognitus, corpus nuſquam inuentũ eſt. creditũ uulgo eſt, in puteũ apertũ ex equo præcipitaſſe. Carthalonem autem præfectũ Punici pręſidij, cum cõmemoratione paterni hoſpitij poſitis armis uenientẽ ad cõſulem, miles obuius obtruncat. Alij alios paſsim ſine diſcrimine armatos inermesq́ cędunt, Carthaginienſes Tarẽtinosq́ pariter. Brutij quoq; multi in-

B terfecti, ſeu per errorem, ſeu uetere in eos inſito odio: ſeu ad proditionis famã, ut ui potius atq; armis captũ Tarentum uideretũ, extinguendã. Tum à cæde ad diripendã urbem diſcurſum. Triginta millia ſeruiliũ capitum dicũtur capta, ingens argenti uis factĩ ſignatiq́, auri LXXXIII millia pondo, ſigna tabulæq́, propè ut Syracuſarũ ornamenta æquarent. Sed maiore animo generis eius præda abſtinuit Fabius q̃ Marcellus: qui interroganti ſcribæ, quid fieri de ſignis uellet (ingentis magnitudinis dij ſunt, ſuo quiſque habitu in modũ pugnantium formati) deos iratos Tarentinis relinqui iuſsit. Murus inde, qui urbem ab arce dirimebat, dirutus eſt ac diſiectus. Dum hęc Tarenti aguntur, Annibal ijs qui Cauloniam obſidebant in deditionẽ acceptis, audita oppugnatione Tarenti, dies noctesq́ curſim agmine acto cum feſtinans ad opem ferendã, captam urbem audiſſet: & Romani, inquit, ſuum Annibalem habent. eadem, qua ceperamus, arte Tarentum amiſimus. Ne tamen fugientis modo conuertiſſe agmen uideretur, quo conſtiterat loco, quinque millia fermè ab urbe poſuit caſtra. ibi paucos moratus dies, Metapontum ſeſe recepit. Inde duos Metapontinos cum literis principum eius ciuitatis ad Fabium Tarentum mittit, fidem ab conſule accepturos, impunita priora fore, ſi Metapontum ei cum præſidio Punico prodidiſſent. Fabius uera quæ afferrẽt eſſe ratus, diem, qua acceſſurus eſſet Metapontum, conſtituit: literasq́ ad principes dedit, quæ ad Annibalem delatæ ſunt. Enimuero lætus ſucceſſu fraudis, ſi ne Fabius quidem dolo inuictus eſſet, haud procul Metaponto inſidias ponit. Fabio auſpicanti, prius q̃ egrederetur ab Tarento, aues ſemel atque iterum non addixerunt. hoſtia quoque cæſa conſulenti deos, aruſpex cauendum à fraude hoſtili, & ab inſidijs, pręd ixit. Metapontini, poſtquam ad conſtitutam non uenerat diem, remiſsi ut cunctantem hortarentur, repentè comprehenſi metu grauioris quæſtionis detegunt inſidias. Aeſtatis eius principio, qua hæc agebantur, P. Scipio in Hiſpania cum hyemem totam recõciliandis barbarorum animis partim donis, partim remiſsione obſidum captiuorũq́ abſumpſiſſet: Edeſco ad eum, clarus inter duces Hiſpanos uenit. Erant coniux liberiq́ eius apud Romanos. ſed præter eam cauſam etiam uelut fortuita inclinatio animorum, quæ Hiſpa-

niam

Digitized by Google

niam omnem auerterat ad Romanum à Punico imperio, traxit eum. Eadem cauſa Indi A bili Mandonioq́ꝫ fuit, haud dubiè omnis Hiſpaniæ principibus, cum omni populariũ manu relicto Aſdrubale, ſecedẽdi in imminenteis caſtris eius tumulos, unde per continentia iuga tutus receptus ad Romanos eſſet. Aſdrubal cum hoſtium res tacitis augeſcere incrementis cerneret, ſuas imminui, ac fore, ut niſi audendo aliquid moueret, quà cœpiſſent ruerent: dimicare quãprimum ſtatuit. Scipio auidior etiam certaminis erat, cùm à ſpe, quam ſucceſſus rerum augebat: tum quòd prius ꝙ iungerent hoſtium exercitus, cum uno dimicare duce, exercituq́ꝫ, quàm ſimul cum uniuerſis malebat. Cæterũ etiam ſi cum pluribus pariter dimicandum foret, arte quadã copias auxerat. nam cum uideret nullum eſſe nauium uſum, quia uacua omnis Hiſpaniæ ora claſsibus Punicis erat, ſubductis nauibus Tarraconẽ, naualeis ſocios terreſtribus copijs addidit. Et armorum affatim erat captorũ Carthagine: & quę poſt captã eam fecerat, tanto opificũ numero incluſo. Cum ijs Scipio ueris principio ab Tarracone egreſſus (iam enim & Lælius redierat ab Roma, ſine quo nihil maioris rei motum uolebat) ducere ad hoſtẽ pergit. Per omnia pacata eunti, ut cuiuſq́ꝫ populi fines tranſiret, proſequentibus excipientibusq́ꝫ ſocijs, Indibilis & Mandonius cum ſuis copijs occurrerunt. Indibilis pro utroque locutus, haudquaquam ut barbarus ſtolidè incautéq́ꝫ, ſed potius cum uerecunda grauitate: propiorq́ꝫ excuſanti tranſitionẽ ut neceſſariã, quàm glorianti ea uelut ad primam occaſionẽ rapta. Scire enim ſe, transfugæ nomẽ execrabile ueteribus ſocijs, nouis ſuſpectum eſſe. neq́ꝫ eum ſe reprehendere morem hominum, ſi tamen anceps odium cauſa, nõ nomen faciat. Merita inde ſua in duces Carthaginienſes cõmemorauit: auaritiam contrà eorum, ſuperbiamq́ꝫ, & omnis generis iniurias in ſe atq́ꝫ populares. Itaque corpus duntaxat ſuum ad id tempus apud eos fuiſſe: animum iam pridem ibi eſſe, ubi ius ac fas crederet coli. ad deos quoq́ꝫ cõfugere ſupplices, qui nequeant hominum uim atq́ꝫ iniurias pati. ſe id Scipionem orare, ut tranſitio ſibi nec fraudi apud eum, nec hono B ri ſit. quales ex ea die experiundo cognouerit, perinde operæ eorũ precium faceret. Ita prorſus reſpondet facturum Romanus: nec pro transfugis habiturum, qui non duxerint ſocietatem ratam, ubi nec diuini quicquam, nec humani ſanctum eſſet. Productæ deinde in conſpectum eius cõiuges liberiq́ꝫ lachrymantibus gaudio redduntur: atq́ꝫ eo die in hoſpitium abducti. Poſtero die fœdere accepta fides, dimiſsiq́ꝫ ad copias adducendas. Iiſdem deinde in caſtris tendebant, donec ducibus ijs ad hoſtem peruẽtum eſt. Proximus Carthaginienſium exercitus Aſdrubalis prope urbem Betulam erat. pro caſtris equitum ſtationes habebat. In eas uelites, anteſignaniq́ꝫ, & qui primi agminis erãt, aduenientes ex itinere, priuſquam caſtris locum caperent, adeò contemptim impetum fecerunt, ut facile appareret, quid utriq́ꝫ parti animorũ eſſet. In caſtra trepida fuga compulſi equites ſunt: ſignaq́ꝫ Romana portis propè ipſis illata. Atq́ꝫ illo quidem die iritatis tantum ad certamen animis, caſtra Romani poſuerunt. Nocte Aſdrubal in tumulũ copias recepit, plano campo in ſummo patentem: fluuius ab tergo, antè circaq́ꝫ uelut ripa præceps oram eius omnem cingebat. ſuberat & altera inferior ſummiſſa faſtigio planicies. eam quoque altera crepido haud facilior in aſcenſum ambibat. In hunc inferiorem campum poſtero die Aſdrubal, poſtquam ſtantem pro caſtris hoſtium aciem uidit: equites Numidas, leuiumq́ꝫ armorum Baleares, & Afros demiſit. Scipio circunuectus ordines ſignaq́ꝫ, oſtendebat hoſtem, prædamnata ſpe æquo dimicandi campo, captantem tumulos, loci fiducia, non uirtutis aut armorum ſtare in cõſpectu, ſed altiora mœnia habiſſe Carthaginem, quæ tranſcendiſſet miles Romanus. nec tumulos, nec arcem, ne mare quidem armis obſtitiſſe ſuis. ad id fore altitudinis quas cepiſſent hoſtibus, ut per præcipitia & prærupta ſalientes fugerent. eam quoq́ꝫ ſe illis fugam clauſurum. Cohorteſq́ꝫ duas, alteram tenere fauces uallis, per quam defertur amnis, iubet: alteram uiam inſidere, quæ ab urbe per tumuli obliqua in agros ferret. ipſe expeditos, qui pridie ſtationes hoſtium pepulerant, ad leuem armaturam infimo ſtantem ſupercilio ducit. Per aſpreta primùm, nihil aliud quàm uia impediti iere. deinde ut ſub iactum

uenerunt

A uenerunt telorum, primò omnis generis uis ingens effuſa eſt in eos. ipſe cõtrà ſaxa, quę locus ſtrata paſsim omnia fermè miſsilia prębet, ingerere: non milites ſolũ, ſed etiã turba calonũ immiſta armatis. Cæterum quanquam aſcẽſus difficilis erat, & propè obruebantur telis ſaxisq́;, & aſſuetudine ſuccedendi muros, & pertinacia animi ſubierunt primi. Qui ſimul cepere aliquid æqui loci, ubi firmo conſiſterent gradu, leuem & concurſatorem hoſtem, atque interuallo tutum, cum procul miſsilibus pugna eluditur, inſtabilem eundem ad cõminus conſerendas manus, expulerunt loco: & cæde magna in aciem altiori ſuperſtantem tumulo impegere. inde Scipio iuſsis aduerſus mediam euadere aciẽ uictoribus, cæteras copias cum Lælio diuidit: atque eum parte dextra tumuli circumire, donec mollioris aſcenſus uiam inueniret, iubet. ipſe ab læua circuitu haud magno in trãſuerſos hoſtes incurrit. Inde primò turbata acies eſt, dum ad circumſonantẽ undique clamorem flectere cornua & obuertere ordines uolunt. Hoc tumultu & Lęlius ſubijt. & dum pedem referunt, ne ab tergo uulnerarentur, laxata prima acies, locusq́; ad euadendum & medijs datus eſt: qui per tam iniquũ locum ſtantibus integris ordinibus, elephantisq́; ante ſigna locatis, nunquam euaſiſſent. Cum ab omni parte cædes fierent, Scipio, qui læuo cornu in dextrũ incurrerat, maximè in nuda hoſtiũ latera pugnabat. Et iam ne fugæ quidẽ patebat locus. nam & ſtationes utrinque Romanæ, dextra læuaq́; inſederant uias: & portam caſtrorum ducis principumq́; fuga clauſerat, addita trepidatione elephantorũ, quos territos æquè atque hoſtes timebant. Cæſa igitur ad octo millia hominum. Aſdrubal iam antequam dimicaret, pecunia rapta, elephantisq́; præmiſsis, quamplurimos poterat de fuga excipiens, præter Tagum flumen ad Pyrenæũ tendit. Scipio caſtris hoſtiũ potitus, cum præter libera capita omnem prædã militibus cõceſſiſſet, in recenſendis captiuis decem millia peditum, duo millia equitum inuenit. ex ijs Hiſpanos ſine precio omnes domũ dimiſit: Afros uendere quæſtorem iuſsit. Circum-
B fuſa inde multitudo Hiſpanorum & antè deditorum, & pridie captorum, regem eum ingenti conſenſu appellauit. Tum Scipio ſilentio per præconem facto, ſibi maximum nomen imperatoris eſſe dixit, quo ſe milites ſui appellaſſent. regium nomen alibi magnum, Romæ intolerandum eſſe. regalem animũ in ſe eſſe. ſi id in hominis ingenio ampliſsimum ducerent, tacitè iudicarent, uocis uſurpatione abſtinerent. Senſere etiã barbari magnitudinem animi, cuius miraculo nominis alij mortales ſtuperent, id ex tam alto faſtigio aſpernantis. Dona inde regulis principibusq́; Hiſpanorũ diuiſa. & ex magna copia captorũ equorũ trecentos, quos uellet, eligere Indibilem iuſsit. Cum Afros uenderet iuſſu imperatoris quæſtor, puerum adultum inter eos forma inſigni, cum audiſſet regij generis eſſe, ad Scipionẽ miſit. Quem cum percunctaretur Scipio, quis, & cuiàs, & cur id ætatis in caſtris fuiſſet: Numidam ſe eſſe ait. Maſsiuam populares uocare. orbum à patre relictum, apud maternum auum Galam regem Numidarum educatum: cum auunculo Maſaniſſa, qui nuper cum equitatu ſubſidio Carthaginienſibus ueniſſet, in Hiſpaniam traieciſſe. prohibitum propter ætatem à Maſaniſſa, nunquam antè prælium inijſſe. eo die ſe, quo pugnatum cum Romanis eſſet, inſcio auunculo clàm armis equoq́; ſumpto in aciem exiſſe: ibi prolapſo equo effuſum in præceps, captum ab Romanis eſſe. Scipio cum aſſeruari Numidam iuſsiſſet, quæ pro tribunali agẽda erant, peragit. inde cum ſe in prætoriũ recepiſſet, uocatum eum interrogat, uellet'ne ad Maſaniſſam reuerti? Cum effuſis gaudio lachrymis, cupere uerò diceret: tum puero annulum aureum, tunicam lato clauo cum Hiſpano ſagulo, & aurea fibula, equumq́; ornatum donat: iuſsisq́; proſequi quoad uellet equitibus, dimiſit. De bello inde conſilium habitum. & autoribus quibuſdam ut confeſtim Aſdrubalem perſequeretur, anceps id ratus, ne Mago atque Aſdrubal cum eo iungerent copias, præſidio tantum ad inſidendum Pyrenæum miſſo, ipſe reliquum æſtatis recipiendis in fidem Hiſpaniæ populis abſumpſit. Paucis poſt prælium factum ad Betulam diebus, cum Scipio rediens iam Tarraconem ſaltu Caſtulonenſi exceſsiſſet: Aſdrubal Giſgonis filius & Mago imperatores ex ulteriore Hiſpania ad Aſdrubalem uenere, ſerum poſt malè geſtam rem auxi-

Digitized by

lium, conſilio in cætera exequenda belli haud parũ opportuni. Ibi conferentibus, quid A in cuiuſq; prouinciæ regione animorũ Hiſpanis eſſet, unus Aſdrubal Giſgonis ultimã Hiſpaniæ oram, quæ ad Oceanũ & Gades uergit, ignarã adhuc Romanorũ eſſe, eoq; Carthaginienſibus ſatis fidam cenſebat. Inter Aſdrubalem alterum, & Magonem conſtabat, beneficijs Scipionis occupatos omniũ animos publicè priuatimq; eſſe: nec trãſitionis finem antè fore, quàm omnes Hiſpani milites aut in ultima Hiſpaniæ amoti, aut traducti in Galliam forent. Itaq; etiam ſi ſenatus Carthaginienſiũ nõ cenſuiſſet, eundũ tamen Aſdrubali fuiſſe in Italiam, ubi belli caput & rerum ſumma eſſet, ſimul ut Hiſpanos omnes procul ab nomine Scipionis ex Hiſpania abduceret. exercitum eius cùm tranſitionibus, tum aduerſo prælio imminutum Hiſpanis repleri militibus. Et Magonem, Aſdrubali Giſgonis filio tradito exercitu, ipſum cum grandi pecunia ad cõducenda mercede auxilia in Baleares trajcere. Aſdrubalem Giſgonis cum exercitu penitus in Luſitaniã abire: nec cum Romano manus cõſerere. Maſaniſſæ ex omni equitatu quod roboris eſſet, tria millia equitum expleri: eumq; uagum per citeriorem Hiſpaniã ſocijs opem ferre, hoſtium oppida atq; agros populari. His decretis, ad exequenda quæ ſtatuerant, duces digreſsi. Hæc eo anno in Hiſpania acta. Romæ fama Scipionis in dies creſcere. Fabio Tarentum captum aſtu magis quàm uirtute, gloriæ tamen eſſe. Fuluij ſeneſcere famã. Marcellus etiã aduerſo rumore eſſe, ſuper quàm quòd primò malè pugnauerat, quia uagante per Italiam Annibale, media æſtate Venuſiam in tecta milites abduxiſſet. Inimicus erat ei C. Publicius Bibulus tribunus plebis. Is iam à prima pugna quæ aduerſa fuerat, aſsiduis concionibus infamem inuiſumq; plebi Claudium fecerat, & iam de imperio abrogando eius agebat: cum tamen neceſſarij Claudij obtinuerunt, ut relicto Venuſiæ legato, Marcellus Romã ueniret ad purganda ea, quæ inimici obijcerent: nec de imperio eius abrogando abſente ipſo ageretur. Fortè ſub idem tempus & Marcellus ad deprecandam ignominiam, & Q. Fuluius conſul comitiorum cauſa B Romam uenit. Actum de imperio Marcelli in circo Flaminio eſt, ingenti concurſu plebiſq; & omnium ordinum. Accuſauit tribunus plebis non Marcellum modò, ſed omnem nobilitatem. Fraude eorum, & cunctatione fieri, ut Annibal decimũ iam annum Italiam prouinciam habeat, diutius ibi quàm Carthagine uixerit. habere fructum imperij prorogati Marcello populum Romanũ. bis cæſum exercitum eius, æſtiua Venuſiæ ſub tectis agere. Hanc tribuni orationem ita obruit Marcellus cõmemoratione rerum ſuarum, ut non rogatio ſolum de imperio eius abrogãdo antiquaretur, ſed poſtero die conſulem eum ingenti cõſenſu centuriȩ omnes crearent. Additur collega T. Quintius Criſpinus, qui tum prȩtor erat. Poſtero die prætores creati P. Licinius Craſſus Diues, pont. max. P. Licinius Varus, Sex. Iulius Cȩſar, Q. Claudius Flamen. Comitiorũ ipſorum diebus ſolicita ciuitas de Hetruriæ defectione fuit. Principium eius rei ab Arretinis fieri, C. Calpurnius ſcripſerat, qui eàm prouinciã proprætor obtinebat. Itaq; confeſtim eò miſſus Marcellus conſul deſignatus, qui rem inſpiceret, ac ſi digna uideretur, exercitu accito bellum ex Apulia in Hetruriã transferret. Eo metu cõpreſsi Hetruſci quieuerunt. Tarentinorum legatis pacem petentibus cum libertate, ac legibus ſuis, reſponſum ab ſenatu eſt, ut redirent cum Fabius conſul Romã ueniſſet. Ludi & Romani & plebeij eo anno ſingulos dies inſtaurati. Aediles curules fuère L. Cornelius Caudinus, & Ser. Sulpitius Galba: plebeij, C. Seruilius, & Q. Cæcilius Metellus. Seruilium negabant iure aut tribunũ plebis fuiſſe, aut ædilem eſſe, quòd patrẽ eius, quem triumuirum agrarium occiſum à Boijs circa Mutinam eſſe, opinio per decem annos fuerat, uiuere atq; in hoſtium poteſtate eſſe ſatis cõſtabat. Vndecimo anno Punici belli conſulatum inierunt M. Marcellus quintũ (ut numeretur conſulatus, quem uitio creatus non geſsit) & T. Quintius Criſpinus. Vtriq; conſulũ Italia decreta prouincia eſt, & duo cõſulum prioris anni exercitus: tertius tum erat Venuſiæ, cui M. Marcellus prȩfuerat: ita ut ex tribus eligerent duos quos uellent, tertius ei traderetur cui Tarentũ & Salentini prouincia eueniſſet. Cæterȩ prouinciæ ita diuiſæ prȩtoribus, P. Licinio Varo urbana,

P. Lici

A P. Licinio Craſſo pont. max. peregrina, & quò ſenatus cenſuiſſet: Sex. Iulio Cæſari Sicilia, Q. Claudio Flamini Tarentũ. Prorogatũ imperiũ in annũ eſt Q. Fuluio Flacco, ut prouinciã Capuam, quę T. Quintij prætoris fuerat, cum una legione obtineret. Prorogatum & C. Hoſtilio Tubulo eſt, ut proprætor in Hetruriã ad duas legiones ſuccederet C. Calpurnio. Prorogatũ & L. Veturio Philoni eſt, ut proprætor Galliam eandem prouinciã cum ijſdem duabus legionibus obtineret, quibus prætor obtinuiſſet. Quod in L. Veturio, idem in C. Aurunculeio decretũ ab ſenatu, latumq́ de prorogando imperio ad populum eſt. qui prætor Sardiniã prouinciã cum duabus legionibus obtinuerat. additæ ei ad præſidiũ prouinciæ quinquaginta longæ naues, quas P. Scipio ex Hiſpania miſiſſet. Et P. Scipioni, & M. Syllano ſuæ Hiſpaniæ, ſuiq́ exercitus in annũ decreti. Scipio ex octuaginta nauibus, quas aut ſecum ex Italia adductas, aut captas Carthagine habebat, quinquaginta in Sardiniã tranſmittere iuſſus: quia fama erat, magnũ naualem apparatum eo anno Carthagine eſſe: C C nauibus omnem orã Italiæ, Siciliæq́ ac Sardiniæ impleturos. Et in Sicilia ita diuiſa res eſt. Sex. Cęſari exercitus Cannenſis eſt datus. M. Valerius Leuinus (ei quoq́ enim in annũ prorogatũ imperiũ eſt) claſſem quæ ad Siciliam erat, nauium L X X obtineret. adderet eò X X X naues, quæ ad Tarentũ priore anno fuerant. cum ea centũ nauium claſſe, ſi uideretur ei, prædatum in Africam traijceret. Et P. Sulpitio, ut eadem claſſe Macedoniam Græciamq́ prouinciã haberet, prorogatum in annũ imperium eſt. De duabus quæ ad urbem Romam fuerant, legionibus nihil mutatum. Supplementum, quo opus eſſet, ut ſcriberent, cõſulibus permiſſum. Vna & uiginti legionibus eo anno defenſum imperium Romanum eſt. Et P. Licinio Varo prętori urbis negotiũ datum, ut naues longas xxx ueteres reficeret, quæ Hoſtiæ erãt, & uiginti nouas naues ſocijs naualibus cõpleret, ut quinquaginta nauiũ claſſe oram maris uicinam urbi Romæ tueri poſſet. C. Calpurnius uetitus ab Arretio mouere exercitum, niſi cum ſucceſſor ueniſſet. Idem & Tubulo imperatum, ut inde præcipuè caueret ne qua noua conſilia orirentur. Prætores in prouincias profecti. Conſules

B religio tenebat, quòd prodigijs aliquot nunciatis, nõ facilè litabant. Ex Campania nunciata erant, Capuæ duas ædes, Fortunæ & Martis, & ſepulchra aliquot de cœlo tacta: cum ijs (adeò minimis etiã rebus praua religio inſerit deos) mures in æde Iouis aurum roſiſſe. Caſsini examen apum ingens in foro cõſediſſe. Et Hoſtię murum, portamq́ de cœlo tactam. Cære uulturium uolaſſe in ædem Iouis. Vulſinijs ſanguine lacum manaſſe. Horum prodigiorum cauſa diem unum ſupplicatio fuit. Per dies aliquot hoſtiæ maiores ſine litatione cæſæ, diuq́ non impetrata pax deûm. in capita conſulum, repub. incolumi, exitiabilis prodigiorum euentus uertit. Ludi Apollinares Q. Fuluio, Ap. Claudio C O S. à P. Cornelio Sulla prætore urbis primùm facti erant. inde omnes deinceps prætores urbani fecerant: ſed in unum annũ uouebant, dieq́ incerta faciebant. Eo anno peſtilentia grauis incidit per urbem, agroſq́, quæ tamen magis in longos morbos quàm in perniciales euaſit. Eius peſtilentiæ cauſa, & ſupplicatum per compita tota urbe eſt, & P. Licinius Varus prætor urb. legem ferre ad populum iuſſus, ut hi ludi in perpetuum in ſtatã diem uouerentur. Itaq́ ipſe primus ita uouit, feciq́ ad III Nonas Quintiles. is dies deinde ſolennis ſeruatus. De Arretinis, & fama in dies grauior, & cura creſcere patribus. Itaq́ C. Hoſtilio ſcriptum eſt, ne differret obſides ab Arretinis accipere, cui traderet Romam deducendos, C. Terẽtius Varro cum imperio miſſus. qui ut aduenit, extemplò Hoſtilius legionem unam, quæ ante urbem caſtra habebat, ſigna in urbem ferre iuſſit, præſidiaq́ locis idoneis diſpoſuit. tum in foro citatis ſenatoribus obſides imperauit. Cum ſenatus biduum ad conſiderandum peteret tempus, aut ipſos extemplò dare, aut ſe poſtero die ſenatorum omneis liberos ſumpturum, edixit. inde portas cuſtodire iuſſit tribunos militum, præfectoſq́ ſociûm & centuriones, ne quis nocte urbe exiret. Id ſegnius, negligentiusq́ factum. ſeptem principes ſenatus, prius quàm cuſtodię in portis locarentur, ante noctem cum liberis euaſerunt. Poſtero die luce prima cum ſenatus in forum citari cœptus eſſet, deſiderati, bonaq́ eorum uenierũt. à cæteris

ſenatoribus cxx obſides,liberi ipſorum accepti, traditiq́ C. Terentio Romam dedu- A cendi. Is omnia ſuſpectiora, quàm antè fuerāt,in ſenatu fecit.itaq; tanq̃ imminente Hetruſco tumultu,legionē alteram ex urbanis Arretiū ducere iuſſus ipſe C. Terētius,eāq; habere in præſidio urbis. C. Hoſtilium cum cætero exercitu placuit totam prouinciā peragrare,& cauere ne qua occaſio nouare cupiētibus res daretur.C.Terētius ut Arretium cum legione uenit, claues portarum cum magiſtratus popoſciſſet, negantibus ijs comparere, fraude amotas magis ratus,quàm negligentia intercidiſſe, ipſe alias claues omnibus portis impoſuit:cauitq́,cū cura ut omnia in poteſtate ſua eſſent. Hoſtiliū intētius monuit, ut in eo ſpem nō moturos quicq̃ Hetruſcos poneret,ſi ne quid mouere poſſent,præcauiſſet.De Tarentinis inde magna cōtentione in ſenatu actum coram Fabio,defendente ipſo quos ceperat armis,alijs infenſis,& pleriſq; æquantibus eos Campanorum noxæ,pœnæq́.S.C.in ſententiam M.Acilij factum eſt,ut oppidum præſidio cuſtodiret:Tarentini'que omnes intra mœnia continerentur:res integra poſtea referretur,cū tranquillior ſtatus Italiæ eſſet.Et de M.Liuio præfecto arcis Tarentinæ haud minore certamine actum eſt,alijs ſententijs notantibus præfectum,quòd eius ſecordia Tarentum proditum hoſti eſſet:alijs præmia decernentibus, quòd per quinquēnium arcem tutatus eſſet, maximeq́; unius eius opera receptum Tarentum foret: medijs ad cenſores, nō ad ſenatū cognitionē de eo pertinere dicentibus.cuius ſentētiæ & Fabius fuit.adiecit tamen,fateri ſe opera Liuij Tarentum receptum, quod amici eius uulgo in ſenatu iactaſſent.neq; enim recipiendum fuiſſe, niſi amiſſum foret. Conſulum alter T. Quintius Criſpinus ad exercitū,quem Q.Fuluius Flaccus habuerat, cum ſupplemento in Lucanos eſt profectus.Marcellum aliæ atq; aliæ obiectæ animo religiones tenebant.in quibus,quòd,cum bello Gallico ad Claſtidium ædem Honori & Virtuti uouiſſet,dedicatio eius à pontificibus impediebatur:quòd negabant unā cellam amplius quàm uni deo rectè dedicari.quia ſi de cœlo tacta, aut prodigij aliquid in ea factū eſſet, B difficilis procuratio foret:quod utri deo diuina res fieret,ſciri nō poſſet.neq; enim duobus,niſi certis deis ritè una hoſtia fieri.Ita addita Virtutis ædes approperato opere:neque tamen ab ipſo ædes eæ dedicatæ ſunt. Tum demum ad exercitum, quē priore anno Venuſiæ reliquerat,cum ſupplemento proficiſcur.Locros in Brutijs Criſpinus oppugnare conatus,quia magnam famam attuliſſe Fabio Tarentum ferebatur,omne genus tormentorum,machinarum'q; ex Sicilia accerſierat:& naues indidem accitæ erāt, quæ uergentem ad mare partem urbis oppugnarent. Ea omiſſa oppugnatio eſt, quia Lacinium Annibal admouerat copias:& collegam eduxiſſe iam à Venuſia exercitum fama erat,cui coniungi uolebat.Itaq; in Apuliam ex Brutijs reditū, & inter Venuſiam Brutiamq́; minus trium millium paſſuum interuallo conſules binis caſtris cōſederant. In eandem regionem & Annibal redijt,auerſo ab Locris bello.Ibi conſules ambo ingenio feroces propè quotidiè milites in aciem excire, haud dubia ſpe,ſi duobus exercitibus conſularibus iunctis cōmiſiſſet ſeſe hoſtis,debellari poſſe. Annibal quia cum Marcello bis priore anno cōgreſſus uicerat,uictusq́; erat:ut cum eodem ſi dimicandum foret,nec ſpem nec metum ex uano haberet:ita duobus cōſulibus haudquaquam ſeſe parem futurum credebat.Itaq; totus in ſuas artes auerſus,inſidijs locum quærebat.Leuia tamen prælia inter bina caſtra uario euentu fiebant.quibus cum extrahi æſtatem poſſe conſules crederent,nihilominus oppugnari Locros poſſe rati,L.Cincio,ut ex Sicilia Locros cum claſſe traijceret,ſcribunt.Et ut ab terra quoq; oppugnari mœnia poſſent, ab Tarento partem exercitus,quæ in præſidio erat,duci eò iuſſerunt. Et ita futura per quoſdam Thurinos comperta Annibali cum eſſent, mittit ad inſidendam ab Tarento uiam.Ibi ſub tumulo Petelliæ equitum duo, peditū tria millia in occulto locata:in quæ inexploratò euntes Romani cum incidiſſent,ad duo millia armatorum cæſa,& mille & cc fermè uiui capti.alij diſsipati fuga per agros, ſaltusq́; Tarentum rediêre. Tumulus erat ſylueſtris inter Punica & Romana caſtra,ab neutris primò occupatus:quia Romani qualis pars eius,quæ uergeret in hoſtium caſtra, eſſet, ignorabant. Annibal inſidijs,

quàm

A quàm caſtris aptiorem eum crediderat. itaq; nocte ad id miſſas aliquot Numidarũ turmas medio in ſaltu condiderat. quorum interdiu nemo ab ſtatione mouebatur, ne aut arma, aut ipſi procul conſpicerent. Fremebant uulgo in caſtris Romanis, occupandũ eum tumulum eſſe, & caſtello firmandum: ne, ſi occupatus ab Annibale foret, uelut in ceruicibus haberent hoſtem. Mouit ea res Marcellũ. & collegæ, Quin imus, inquit, ipſi cum equitibus paucis exploratum? ſubiecta res oculis certius dabit conſilium. Adſentiente Criſpino, cum equitibus ducentis & uiginti, ex quibus XL Fregellani, cæteri Hetruſci erant, proficiſcunt. Secuti M. Marcellus cõſulis filius, & A. Manlius, tribuni militũ, ſimul & duo præfecti ſociûm, L. Arẽnius, & M. Aulius. Immolaſſe eo die quidã memoriæ prodidere COS. Marcellũ, & prima hoſtia cæſa, iecur ſine capite inuentũ, in ſecunda omnia cõparuiſſe, quæ aſſolent. Auctũ etiam uiſum in capite: nec id ſanè aruſpici placuiſſe, quòd ſecundum trunca & turpia exta, nimis læta apparuiſſent. Cæterũ conſulem Marcellum tanta cupiditas tenebat dimicandi cum Annibale, ut nunquã ſatis caſtra caſtris collata diceret. Tum quoq; uallo egrediens ſignum dedit, ut ad locum miles eſſet paratus: ſi collis, in quem ſpeculatum irent, placuiſſet, uaſa colligerent, ac ſequerentur. Exiguum campi ante caſtra erat, inde in collem aperta undiq;, & conſpecta ferebat uia. Numidis ſpeculator nequaquã in ſpem tantæ rei poſitus, ſed ſi quos uagos pabuli aut lignorũ cauſa longius à caſtris progreſſos poſſent excipere, ſignũ dat, ut pariter ab ſuis quiſq; latebris exorirent. Non antè apparuère, quibus obuijs ab iugo ipſo conſurgendum erat, quàm circumière qui ab tergo intercluderent uiam. Tum undiq; omnes exorti, & clamore ſublato impetũ fecère. Cum in ea ualle cõſules eſſent, ut neq; euaderent in iugum occupatum ab hoſte, nec receptũ ab tergo circumuenti haberent: extrahi tamen diutius certamen potuiſſet, ni cœpta ab Hetruſcis fuga pauorem cæteris inieciſſet. Non tamen omiſere pugnã deſerti ab Hetruſcis Fregellani, donec integri

B conſules hortando, ipſiq; ex parte pugnando rem ſuſtinebant. Sed poſtquam uulneratos ambos conſules, Marcellum etiam transfixum lancea prolabentem ex equo moribundum uidère, tum & ipſi (perpauci autem ſupererant) cum Criſpino cõſule duobus iaculis icto, & Marcello adoleſcente, ſaucio & ipſo, effugerunt. Interfectus A. Manlius tribunus militũ, & ex duobus pręfectis ſociûm M. Aulius occiſus, L. Arennius captus. & lictores conſulum quinq; uiui in hoſtium poteſtatẽ uenerunt. cæteri aut interfecti, aut cùm cõſule effugerunt. equites tres & XL aut in prælio, aut in fuga ceciderũt: duodeuiginti uiui capti. Tumultuatum & in caſtris fuerat, ut cõſulibus irent ſubſidio: cum conſulem, & filium alterius cõſulis ſaucios, exiguaſq; infelicis expeditionis reliquias ad caſtra ueniẽtes cernũt. Mors Marcelli cùm alioqui miſerabilis fuit: tum quòd nec pro ætate, (maior iam enim LX annis erat) neq; pro ueteris prudentia ducis, tam improuidè ſe collegãq;, & propè totam rempub. in præceps dederat. Multos circa unam rem ambitus fecerim, ſi quæ de Marcelli morte uariant autores, omnia exequi uelim. Vt omittam alios, C. Lælius triplicem rei geſtæ ordinem edit: unam traditam fama: alterã ſcripta laudatione filij, qui rei geſtæ interfuerit: tertiam, quam ipſe pro inquiſita ac ſibi comperta affert. Cæterùm ita fama uariat, ut tamen pleriq; loci ſpeculandi cauſa caſtris egreſſum, omnes inſidijs circunuentum tradant. Annibal magnum terrorem hoſtibus morte conſulis ùnius, uulnere alterius iniectum eſſe ratus, ne cui deeſſet occaſioni, caſtra in tumulum, in quo pugnatum erat, extemplò transfert. ibi inuentum Marcelli corpus ſepelit. Criſpinus & morte collegæ, & ſuo uulnere territus, ſilentio inſequentis noctis profectus, quos proximos nactus eſt monteis: in ijs loco alto & tuto undiq; caſtra poſuit. Ibi duo duces ſagaciter moti ſunt, alter ad inferendam, alter ad cauendam fraudem. Annulo Marcelli ſimul cum corpore Annibal potitus erat. eius ſigni errore ne qui dolus necteretur à Pœno, metuens Criſpinus, circa ciuitates proximas miſerat nuncios: occiſum collegam eſſe, annuloq; eius hoſtem potitum: ne quibus literis crederent nomine Marcelli compoſitis. Paulo antè hic nuncius conſulis Salapiam uenerat, cum literæ ab Annibale allatæ ſunt, Marcelli nomine compoſitæ: ſe nocte, quæ diem

illum ſecutura eſſet, Salapiam uenturũ. parati milites eſſent, qui in præſidio erãt, ſi quo A
opera eorũ opus eſſet. Senſere Salapiani fraudẽ: & ab ira nõ defectionis modò, ſed etiã equitũ interfectorum rati occaſionem ſupplicij peti, remiſſo retrò nuncio, (perfuga autem Romanus erat) ut ſine arbitro milites quæ uellent agerent, oppidanos per muros urbiſq; opportuna loca in ſtationibus diſponunt: cuſtodias, uigiliaſq; in eam noctem intentius inſtruunt: circa portam, qua uenturũ hoſtem rebantur, quod roboris in præſidio erat, opponunt. Annibal quarta uigilia fermè ad urbem acceſsit. Primi agminis erant perfugæ Romanorum, & arma Romana habebant. ij ubi ad portam eſt uentũ, latinè omnes loquentes excitant uigiles: apeririq; portam iubent. cõſulem adeſſe. Vigiles uelut ad uocem eorum excitati, tumultuari, trepidare, moliri. porta cataracta deiecta clauſa erat. eam partim uectibus leuant: partim funibus ſubducunt in tantum altitudinis, ut ſubire recti poſſent. Vix dum ſatis patebat iter, cum perfugæ certatim ruunt per portam: & cum ſexcenti fermè intraſſent, remiſſo fune, quo ſuſpenſa erat, cataracta magno ſonitu cecidit. Salapiani, alij perfugas negligenter ex itinere ſuſpẽſa humeris, ut inter pacatos, gerentes arma inuadunt: alij è turribus portę murisque ſaxis, ſudibus, pilis abſterrent hoſtem. Ita inde Annibal ſuametipſe fraude captus abijt: profectuſq; ad Locrorum ſoluendam obſidionem, quam Cincius ſumma ui, operibus, tormentorumq; omni genere ex Sicilia aduecto oppugnabat. Magoni iam haud fermè fidenti, retenturum defenſurumq; ſe urbem, prima ſpes morte nunciata Marcelli affulſit: ſecutus inde nuncius, Annibalem Numidarum equitatu præmiſſo, ipſum quantum accelerare poſſet, cum peditũ agmine ſequi. Itaq; ubi primùm Numidas edito ſpeculis ſigno aduentare ſenſit, & ipſe patefacta repẽtè porta ferox in hoſtes erumpit. Et primò, magis quia improuiſo id fecerat, quàm quòd par uiribus eſſet, anceps certamen erat. deinde ut ſuperuenere Numidæ, tantus pauor Romanis eſt iniectus, ut paſsim ad mare ac naues fugerent, relictis operibus machiniſq;, quibus muros quatiebant. Ita aduentu Annibalis B
ſoluta Locrorum obſidio eſt. Criſpinus poſtquam in Brutios profectum Annibalem ſenſit, exercitum cui collega præfuerat, M. Marcellum trib. mil. Venuſiã abducere iuſſit. ipſe cum legionibus ſuis Capuã profectus, uix lecticæ agitationẽ præ grauitate uulnerum patiens, Romam literas de morte collegæ ſcripſit, quantoq; ipſe in diſcrimine eſſet. Se comitiorũ cauſa non poſſe Romam uenire: quia nec uiæ laborẽ paſſurus uideretur, & de Tarento ſolicitus eſſet, ne ex Brutijs Annibal eò conuerteret agmen. legatos opus eſſe ad ſe mitti uiros prudẽteis, cum quibus quę uellet, de repub. loqueretur. Hæ literæ recitatæ, & magnum luctum morte alterius conſulis, & metũ de altero fecerunt. Itaq; & Q. Fabium filium ad exercitum Venuſianũ miſerunt: & ad cõſulem tres legati miſsi, Sex. Iulius Cęſar, L. Licinius Pollio, L. Cincius Alimentius, cum paucis antè diebus ex Sicilia rediſſet. Hi nunciare conſuli iuſsi, ut ſi ad comitia ipſe Romam ueni re non poſſet, dictatorẽ in agro Romano diceret comitiorũ cauſa. ſi conſul Tarentum profectus eſſet, Q. Claudium Pr. placere in eam regionem inde abducere legiones, in qua plurimas ſociorum urbes tueri poſſet. Eadem æſtate M. Valerius cum claſſe centum nauium ex Sicilia in Africam tranſmiſit: & ad Clupeam urbem exſcenſione facta, agrum latè nullo fermè obuio armato uaſtabat. inde ad naues raptim prædatores recepti, quia repente fama accidit, claſſem Punicam aduentare. LXXX erant & tres naues. Cum ijs haud procul Clupea proſperè pugnat Romanus. Decem & octo nauibus captis, fugatis alijs, cum magna terreſtri naualiq; præda Lilybæũ redijt. Eadem æſtate & Philippus implorantibus Achæis auxilium tulit. quos & Machanidas tyrannus Lacedæmoniorũ finitimo bello urebat: & Aetoli nauibus per fretũ, quod Naupactũ & Patras interfluit (Rhion incolæ uocant) exercitu traiecto, depopulati erãt. Attalũ quoq; regem Aſiæ, quia Aetoli ſummũ gentis ſuæ magiſtratũ ad eum proximo concilio detulerant, fama erat in Europam traiecturum. Ob hæc Philippo in Græciã deſcendenti ad Lamiam urbem Aetoli duce Phyſia, qui prætor in eum annũ cum abſente Attalo creatus erat, occurrerunt. Habebant & ab Attalo auxilia ſecum: & mille fermè ex Romana

claſſe

A claſſe à P. Sulpicio miſſos. Aduerſus hunc ducē, atq; has copias Philippus bis proſpe-
ro euentu pugnauit: multos admodum hoſtium utraq; pugna occidit. Inde cum Aeto
li metu compulſi Lamiæ urbis mœnibus tenerent ſeſe, Philippus ad Phaleram exerci-
tum reduxit. In Maliaco ſinu is locus eſt, quondam frequenter habitatus propter egre
gium portum, tutasq; circà ſtationes, & aliam opportunitatē maritimā, terreſtrēq;. Eò
legati ab rege Aegypti Ptolemæo Rhodijsq; & Athenienſibus & Chijs uenerunt, ad
dirimendum inter Philippum atq; Aetolos bellū. Adhibitus ab Ætolis ex finitimis pa
cificator Aminander rex Athamanū. Omniū autem non tanta pro Ætolis cura erat, fe-
rocioribus quàm pro ingenijs Græcorū gentis: q; ne Philippus regnumq; eius, graue
libertati futurū, rebus Græciæ immiſceretur. De pace dilata cōſultatio eſt in concilium
Achæorum: concilioq; ei & locus, & dies certa indicta. interim triginta dierū induciæ
impetratæ. Profectus inde rex per Theſſaliam Bœotiamq;, Chalcidem Eubœę uenit,
ut Attalum, quem claſſe Eubœam petiturū audierat, portubus & litorū appulſu arce-
ret. Inde præſidio relicto aduerſus Attalū, ſi fortè interim traieciſſet, profectus ipſe nō
cum paucis equitū, leuisq; armaturæ, Argos uenit. Ibi curatione Hereorū, Nemeo-
rumq; ſuffragijs populi ad eum delata, quia ſe Macedonū reges ex ea ciuitate oriundos
referunt: Hereis peractis, ab ipſo ludicro extemplò Rhium profectus eſt ad indictum
multo antè ſociorū conciliū. Ibi de Aetolico finiendo bello actum, ne cauſa aut Roma
nis, aut Attalo intrandi Græciā eſſet. Sed ea omnia uixdū induciarū tempore circum-
acto, Aetoli turbauere: poſtq; & Attalū Aeginā ueniſſe, & Romanam claſſem ſtare ad
Naupactū audiuere. Vocati enim in cōcilium Achæorū, in quo eædē legationes erāt,
quæ ad Phaleram egerāt de pace: primùm queſti ſunt quædam contra fidem cōuentio
nis tempore induciarū facta: poſtremò negarūt dirimi bellum poſſe, niſi Meſſenijs A-
chæi Pylum redderent: Sationis reſtitueretur Athamanis, Scerdileto & Pleurato Par-
B thini. id uerò indignum ratus Philippus, uictos uictori ſibi ultro conditiones ferre: ne
antea quidem ſe aut de pace audiſſe, aut inducias pepigiſſe dixit, ſpem ullam habentem
quieturos Aetolos: ſed ut omnes ſocios teſtes haberet, ſe pàcis, illos belli cauſam quæ-
ſiſſe. Ita infecta pace concilium dimiſit, quatuor millibus armatorum relictis ad præſi-
dium Achæorū, & quinq; longis nauibus acceptis. quas ſi adieciſſet miſſæ nuper ad ſe
claſsi Carthaginienſium, & ex Bithynia ab rege Pruſia uenientibus nauibus, ſtatuerat
nauali prælio laceſſere Romanos, iamdiu in ea regione potentes maris: ipſe ab eo conci
lio Argos regreſſus. iam enim Nemeorum appetebat tempus, quæ celebrari uolebat
præſentia ſua. Occupato rege apparatu ludorum, & per dies feſtos licentius quàm in-
ter belli tempora remittente animum, P. Sulpitius ab Naupacto profectus claſſem ap-
pulit inter Sicyonem & Corinthum, agrum'que nobiliſsimæ fertilitatis effuſe uaſta-
uit. Fama eius rei Philippum ab ludis exciuit: raptim'que cum equitatu profectus, iuſ-
ſis ſubſequi peditibus, palatos paſsim per agros, grauesq; præda, ut qui nihil tale me-
tuerent, adortus Romanos compulit ad naues. Claſsis Romana haudquaquam læta
præda Naupactum redijt. Philippus ludorum quoque qui reliqui erant, celebritatem
quantæcunq; de Romanis tamen uictoriæ partæ fama auxerat, lætitiaq; ingenti cele-
brati feſti dies: eo magis etiam, quòd populariter dempto capitis inſigni, purpura atq;
alio regio habitu, æquauerat cæteris ſe in ſpeciem: quo nihil gratius eſt ciuitatibus libe
ris. Prębuiſſetq; haud dubiā eo facto ſpem libertatis, niſi omnia intolerāda libidine fœ-
da ac deformia effeciſſet. uagabat̃ enim cum uno aut altero comite per maritimas do-
mos dies noctesq;: & ſubmittendo ſe in priuatū faſtigium, quo minus cōſpectus, eo ſo
lutior erat: & libertatem cum alijs uanā oſtendiſſet, totā in ſuam licentiā uerterat. Neq;
enim omnia emebat aut eblandiebatur, ſed uim etiā flagitijs adhibebat: periculoſumq;
& uiris & parentibus erat, moram incōmoda ſeueritate libidini regiæ feciſſe. uni etiam
principi Achæorum Arato adempta uxor nomine Polycratia, ac ſpe regiarum nuptia-
rum in Macedoniam aſportata fuerat. Per hæc flagitia ſolenni Nemeorum peracto,
paucis'que additis diebus, Dymas eſt profectus ad præſidium Aetolorum, quod ab

Eleis accitum acceptumq́ in urbem erat, eijciendum. Cycliadas (penes eum ſumma imperij erat) Achæiq́ ad Dymas regi occurrere: & Eleorum accenſi odio, quod à cæteris Achæis diſſentirent: & inſenſi Aetolis, quos Romanum quoq; aduerſus ſe mouiſſe bellum credebant. Profecti à Dymis, coniuncto exercitu tranſeunt Lariſſum amnem, qui Eleum agrum ab Dymeo dirimit. Primum diem, quo fines hoſtium ingreſsi ſunt, populando abſumpſerunt. Poſtero die acie inſtructa ad urbem acceſſerunt, præmiſsis equitibus, qui obequitando portis promptum ad excurſiones genus laceſſerent Aetolorum. Ignorabant Sulpitium cum quindecim nauibus ab Naupacto Cyllenem traiciſſe: & expoſitis in terram quatuor millibus armatorum ſilentio noctis, ne conſpici agmen poſſet, intraſſe Elim. Itaq; improuiſa res ingentem iniecit terrorem, poſtquã inter Aetolos Eleosq́ Romana ſigna atq; arma cognouere. Et primò recipere ſuos uoluerat rex: dein cõtracto iam inter Aetolos & Triballos (Illyriorum id eſt genus) certamine, cum urgeri uideret ſuos, & ipſe rex cum equitatu in cohortem Romanam incurrit. Ibi equus pilo traiectus, cum prolapſum per caput regem effudiſſet, atrox pugna utrinq; accenſa eſt: & ab Romanis impetu in regem facto, & protegentibus regijs. Inſignis & ipſius pugna fuit, cum pedes inter equites coactus eſſet prælium inire. deinde cum iam impar certamen eſſet, caderentq́ circa eum multi, & uulnerarentur, raptus ab ſuis, atq; alteri equo iniectus fugit. Eo die caſtra quinq; millia paſſuum ab urbe Eleorũ poſuit. poſtero die omneis copias ad propinquũ Eleorum caſtellum, (Pyrgũ uocant) duxit: quò agreſtiũ multitudinem cum pecoribus metu populationum cõpulſam audierat. eam inconditam inermemq́ multitudinẽ primo ſtatim terrore adueniens cepit: cõpenſaueratq́ ea præda, quod ignominiæ ad Elim acceptũ fuerat. Diuidenti prædã, captiuosq́ (fuerunt autem quatuor millia hominũ, pecorumq́ omnis generis ad uiginti millia) nuncius ex Macedonia uenit: Eropum quendam corrupto arcis præſidij que præfecto, Lychnidum cepiſſe: tenere & Daſſaretiorũ quoſdam uicos, & Dardanos etiam cõcire. Omiſſo igitur Achaico atq; Aetolico bello, relictis tamẽ duobus millibus & quingentis omnis generis armatorũ, cum Menippo & Polyphante ducibus ad præſidium ſociorum, profectus ab Dymis per Achaiam Bœotiamq́ & Bebœidẽ, decimis caſtris Demetriadem in Theſſaliam peruenit. Ibi alij maiorem afferentes tumultũ nuncij occurrunt: Dardanos in Macedoniã effuſos Oreſtidem iam tenere, ac deſcendiſſe in Aeſtræum campum: famamq́ inter barbaros celebrẽ eſſe, Philippum occiſum. Expeditione ea, qua cum populatoribus agri ad Sicyonem pugnauit: in arborem illatus impetu equi ad eminentẽ ramũ cornu alterũ galeæ perfregit. id inuentum ab Aetolo quodã, perlatumq́ in Aetoliã ad Scerdiletũ, cui notum erat inſigne galeę: famam interfecti regis uulgauit. Poſt profectionẽ ex Achaia Philippi Sulpitius Aeginã claſſe profectus cum Attalo ſeſe coniunxit. Achæi cum Aetolis, Eleisq́ haud procul Meſſene proſperam pugnã fecerunt. Attalus rex, & P. Sulpitius Aeginæ hybernarunt. Exitu huius anni T. Quintius conſul, dictatore comitiorum ludorumq́ faciendorũ cauſa dicto L. Manlio Torquato, ex uulnere moritur. Alij Tarenti, alij in Campania mortuum tradunt. Id quod nullo antè bello acciderat: duo conſules ſine memorando prælio interfecti, uelut orbam rempub. reliquerant. Dictator Manlius magiſtrum equitum C. Seruilium (tum ædilis curulis erat) dixit. Senatus quo die primùm eſt habitus, ludos magnos facere dictatorem iuſsit, quos M. Aemylius prætor urb. C. Flaminio, Cn. Seruilio conſulibus, fecerat: & in quinquennium uouerat. Tum dictator & ludos fecit, & inſequens luſtrum uouit. Cæterùm cum duo conſulares exercitus tam prope hoſtem ſine ducibus eſſent, omnibus alijs omiſsis, una præcipua cura patres populumq́ inceſſit, conſules primo quoq; tempore creandi: & ut eos potiſsimũ crearẽt, quorum uirtus ſatis tuta à fraude Punica eſſet. Cùm toto eo bello damnoſa, præpropera ac feruida ingenia imperatorum fuiſſe: tum eo ipſo anno cõſules nimia cupiditate conſerendi cum hoſte manũ in nec opinatam fraudẽ lapſos eſſe. cæterũ deos immortales miſertos nominis Romani, pepercisse innoxijs exercitibus: temeritatẽ cõſulum ipſorum capitibus damnaſſe.

A dãnaſſe. Cum circunſpicerent patres, quos'nam cõſules facerent, longè ante alios eminebat C. Claudius Nero. ei collega quęrebatur. & uirum quidem eum egregium ducebant: ſed prõptiorem acrioremq́; , quàm tẽpora belli poſtularent, aut hoſtis Annibal. temperãdum acre eius ingeniũ moderato & prudenti uiro adiuncto collega cenſebãt. M. Liuius erat, multis antè annis ex cõſulatu populi iudicio damnatus. quam ignominiam adeò ęgrè tulerat, ut & rus migrarit: & per multos annos & urbe, & omni cœtu caruerit hominũ. octauo fermè poſt damnationẽ anno M. Claudius Marcellus, & M. Valerius Leuinus cõſules reduxerant eum in urbem. ſed erat ueſte obſoleta, capilloq́; & barba promiſſa, pręferens in uultu habituq́; inſignẽ memoriã ignominię acceptę. L. Veturius, & P. Licinius cenſores eum tondere, & ſqualorẽ deponere, & in ſenatũ uenire, fungiq́; alijs publicis muneribus coegerunt. ſed tum quoq; aut uerbo aſſentiebat, aut pedibus in ſententiã ibat, donec cognati hominis eum cauſa M. Liuij Macati, cum de fama eius ageret, ſtantẽ coegit in ſenatu ſententiam dicere. Tum ex tanto interuallo auditus cõuertit ora hominũ in ſe, cauſamq́; ſermonibus prębuit, indigno iniuriã à populo factã, magnoq́; id damno fuiſſe, quòd tam graui bello nec opera nec conſilio talis uiri uſa reſpub. eſſet. C. Neroni neq; Q. Fabiũ, neq; M. Valerium Leuinũ dari collegas poſſe, quia duos patricios creari nõ liceret. eandem cauſam in T. Manlio eſſe, præterq́; quòd recuſaſſet delatum cõſulatum, recuſaturusq́; eſſet. egregium par cõſulum fore, ſi M. Liuium C. Claudio collegã adiunxiſſent. Nec populus mentionẽ eius rei ortã à patribus eſt aſpernatus. Vnus eam rem in ciuitate, is cui deferebat honos, abnuebat: leuitatẽ ciuitatis accuſans. Sordidati rei nõ miſertos, candidã togã inuito offerre: eodẽ honores, pœnasq́; congeri. ſi bonũ uirum ducerent, quid ita pro malo ac noxio damnaſſent: ſi innoxium cõperiſſent, quid ita malè credito priore conſulatu, alterum crederẽt? Hæc taliaq́; arguentem, & querentem caſtigabant patres, & M. Furium memorantes
B reuocatum de exilio, patriã pulſam ſede ſua reſtituiſſe: ut parentum ſæuitiam, ſic patriæ patiendo ac ferendo leniendam eſſe. Adnixi omnes cum C. Claudio M. Liuium cõſulem fecerunt. Poſt diem tertium eius diei prætorũ comitia habita. Prætores creati L. Porcius Licinius, C. Manlius, A. & C. Hoſtilij Catones. Comitijs perfectis, ludisq́; factis, dictator & magiſter equitum magiſtratu abierunt. C. Terentius Varro in Hetruriam proprętor miſſus, ut ex ea prouincia C. Hoſtilius Tarentũ ad eum exercitum iret, quem T. Quintius cõſul habuerat. & L. Manlius trans mare legatus iret, uiſeretq́; quę res ibi gererenẽ: ſimul, quòd Olympiæ ludicrum ea æſtate futurũ erat, quod maximo cœtu Græciæ celebraretur: ut ſi tutò per hoſtẽ poſſet, adiret id cõſilium: ut qui Siculi bello ibi profugi, aut Tarentini ciues relegati ab Annibale eſſent, domos redirent: ſcirentq́; ſua omnia, quæ ante bellum habuiſſent, reddere populum Romanum. Quia periculoſiſsimus annus imminere uidebaẽ, neq; cõſules in republica erant, in cõſules deſignatos omnes uerſi, quàmprimum eos ſortiri prouincias, & pręſciſcere quam quiſque eorum prouinciam, quem hoſtem haberet, uolebant. De reconciliatione etiam gratiæ eorum in ſenatu actum eſt, principio facto à Q. Fabio Maximo. Inimicitię autẽ nobiles inter eos erant, & acerbiores eas, indignioresq́; Liuio ſua calamitas fecerat, quòd ſpretum ſe in ea fortuna credebat. itaq; is magis implacabilis erat: & nihil opus eſſe reconciliatione aiebat. acrius & intentius omnia geſturos, timentes ne creſcendi ex ſe inimico collegæ poteſtas fieret. Vicit tamen autoritas ſenatus, ut poſitis ſimultatibus, cõmuni animo cõſilioq́; adminiſtrarent rempublicam. Prouincię ijs nõ permiſtæ regionibus, ſicut ſuperioribus annis, ſed diuerſæ extremis Italię finibus, alteri aduerſus Annibalem Brutij, Lucani: alteri Gallia aduerſus Aſdrubalem, quẽ Alpibus appropinquare fama erat, decreta. Exercitum ex duobus, qui in Gallia, quiq́; in Hetruria eſſent, addito urbano eligeret quẽ mallet, qui Galliam eſſet ſortitus. Cui Brutij prouincia eueniſſet, nouis legionibus urbanis ſcriptis, utrius mallet conſulũ prioris anni exercitum ſumeret. Relictum à cõſule exercitũ Q. Fuluius procõſul acciperet: eiq́; in annum imperium eſſet. & C. Hoſtilio, cui pro Hetruria Tarentum mutauerãt prouinciã, pro Tarento Capuam mutaue-

mutauerunt. legio una data, cui Fuluius proximo anno præfuerat. De Aſdrubalis ad- A
uentu in Italiã cura indies creſcebat. Maſsilienſiũ primùm legati nunciauerant, eum in
Galliam tranſgreſſum: erectoſq; aduentu eius, quia magnũ pondus auri attuliſſe dice-
retur ad mercede auxilia cõducenda, Gallorũ animos. miſsi deinde cũ ijs legati ab Ro-
ma Sex. Antiſtius, & M. Retius ad rem inſpiciendã, retulerant, miſiſſe ſe cum Maſsilien
ſibus ducibus, qui per hoſpites eorum principes Gallorũ omnia explorata referrent,
pro cõperto habere, Aſdrubalem ingẽti iam coacto exercitu proximo uere Alpeis tra-
iecturum: nec tum eum quicquã aliud morari, niſi quòd clauſæ hyeme Alpes eſſent. In
locũ M. Marcelli L. Aquilius Pætus augur creatus, inauguratuſq;. Et Cn. Cornelius
Dolabella rex ſacrorũ inauguratus eſt in locum M. Martij, qui biennio antè mortuus
erat. Hoc eodẽ anno & luſtrum cõditum eſt à cenſoribus P. Sempronio Tuditano, &
M. Cornelio Cethego. Cenſa ciuium capita CXXXVII millia C & VIII, minor aliquan
to numerus quàm qui ante bellum fuerat. Eo anno primùm, ex quo Annibal in Italiã
ueniſſet, comitium tectũ eſſe, memoriæ proditũ eſt, & ludos Romanos ſemel inſtaura-
tos ab ædilibus curulibus Q. Metello, & C. Seruilio, & plebeijs ludis biduũ inſtauratũ
ab Q. Manlio, & M. Cæcilio Metello ædilibus plebis. & tria ſigna ad Cereris ędẽ dede
runt. & Iouis epulum fuit, ludorũ cauſa. Cõſulatum inde ineunt C. Claudius Nero, &
M. Liuius iterũ. qui, quia iam deſignati prouincias ſortiti erant, prætores ſortiri iuſſe-
rũt. C. Hoſtilio urbana iuriſdictio euenit: addita & peregrina, ut tres in prouincias exi-
re poſſent. A. Hoſtilio Sardinia, C. Manlio Sicilia, L. Porcio Gallia euenit. Summa le-
gionum trium & XX ita per prouincias diuiſa, binæ cõſulum eſſent, quatuor Hiſpania
haberet. tres prætores binas, in Sicilia, in Sardinia, & Gallia: duas C. Terẽtius in Hetru
ria, duas Q. Fuluius in Brutijs: duas Q. Claudius circa Tarentũ & Salẽtinos, unã C. Ho
ſtilius Tubulus Capuę: duæ urbanę ut ſcriberentur. primis quatuor legionibus popu
lus tribunos creauit. in cæteras cõſules miſerunt. Priuſquàm cõſules proficiſcerentur, B
nouendiale ſacrũ fuit: quia Veijs de cœlo lapidauerat. Sub unius prodigij (ut fit) men-
tionem alia quoq; nunciata. Minturnis ædem Iouis, & lucum Maricę, item Atellæ mu
rum, & portam de cœlo tactam. Minturnenſes terribilius quod eſſet, adijciebant, ſan-
guinis riuum in porta fluxiſſe. Et Capuæ lupus nocte portam ingreſſus, uigilem lania-
uerat. Hæc procurata hoſtijs maioribus prodigia & ſupplicatio diem unum fuit ex de-
creto pontificum. inde iterum nouendiale inſtauratum, quod in Armiluſtro lapidibus
uiſum pluere. Liberatas religione mentes turbauit rurſus nunciatum, Fruſinone infan-
tem natum eſſe quadrimo parem: nec magnitudine tam mirãdum, quàm quòd is quo-
que, ut Sinueſſæ biennio antè, incertus mas an fœmina eſſet, natus erat. Id uerò aruſpi-
ces ex Hetruria acciti, fœdum ac turpe prodigium dicere: extorrẽ agro Romano pro-
cul terræ cõtactu alto mergendum. uiuum in arcam condidere, prouectumq; in mare
proiecerunt. Decreuere item pontifices, ut uirgines ter nouenæ per urbem euntes car
men canerent. Id cum in Iouis Statoris æde diſcerent cõditum ab Liuio poeta carmen,
tacta de cœlo ædes in Auẽtino Iunonis Reginæ. prodigiumq; id ad matronas pertine-
re aruſpices cum reſpondiſſent, donoq; diuam placandam eſſe, ædilium curulium edi
cto in Capitolium conuocatæ, quibus in urbe Roma, intraq; decimum lapidem ab ur-
be domicilia eſſent, ipſæ inter ſe quinq; & uiginti delegerũt, ad quas ex dotibus ſtipem
conferrent. inde donum peluis aurea facta, lataq; in Auentinum, pureq; & caſtè à ma-
tronis ſacrificatum. Confeſtim ad aliud ſacrificiũ eidem diuę ab decemuiris edicta dies,
cuius ordo talis fuit. Ab æde Apollinis boues fœminæ albæ duæ porta Carmentali in
urbem ductæ. poſt eas duo ſigna cupreſſea Iunonis reginæ portabãtur. tum ſeptem &
uiginti uirgines longam indutę ueſtem, carmen in Iunonem reginam canentes ibant, il-
la tempeſtate forſitan laudabile rudibus ingenijs, nunc abhorrens & incõditum, ſi refe
ratur. uirginũ ordinem ſequebantur decemuiri coronati laurea, pętextatiq;. à porta Iu
gario uico in forũ uenere. in foro põpa cõſtitit: & per manus reſte data, uirgines ſonũ
uocis pulſu pedum modulantes inceſſerunt. inde uico Tuſco, Velabroq; per Boarium
forum

A forum in cliuum Publicium, atq; ædem Iunonis reginæ perrectum. ibi duæ hoſtiæ ab
decemuiris immolatæ, & ſimulacra cupreſſea in ædem illata. Dijs ritè placatis, dele-
ctum conſules habebant acrius intentiusq;, quàm prioribus annis quiſquā meminerat
habitum. nam & belli terror duplicatus noui hoſtis in Italiam aduentu: & minus iuuen
tutis erat, unde ſcriberent milites. itaq; colonos etiam maritimos, qui ſacroſanctam ua-
cationem dicebant habere, dare milites cogebant. quibus recuſantibus edixere in diem
certam, ut quo quiſq; iure uacationē haberet, ad ſenatum deferret. Ea die hi populi ad
ſenatum uenerunt: Hoſtienſis, Alſienſis, Antiás, Anxurás, Minturnenſis, Sinueſſanus,
& à ſupero mari Senenſis. Cum uacationes ſuas quiſq; populus recitaret, nullius, cum
in Italia hoſtis eſſet, præter Antiatē Hoſtienſemq;, uacatio obſeruata eſt. & earum colo
niarum iuniores iureiurando adacti, ſupra dies triginta nō pernoctaturos ſe eſſe extra
mœnia coloniæ ſuæ, donec hoſtis in Italia eſſet. Cum omnes cenſerent, primo quoque
tempore cōſulibus eundū ad bellum (nam & Aſdrubali occurrendū eſſe deſcēdenti ab
Alpibus, ne Gallos Ciſalpinos, néue Hetruriā erectam in ſpem rerum nouarū ſolicita-
ret, & Annibalē ſuo proprio occupandū bello, ne emergeret ex Brutijs, atq; obuiā fra-
tri ire poſſet) Liuius cunctabat, parum fidens ſuarum prouinciarum exercitibus: colle
gam ex duobus cōſularibus egregijs exercitibus, & tertio, cui Q. Claudius Tarēti pre-
eſſet, electionē habere. intuleratq; mentionē de uolonibus reuocandis ad ſigna. Sena-
tus liberā poteſtatem cōſulibus fecit, & ſupplēdi unde uellent, & eligendi de omnibus
exercitibus quos uellent, permutandi'que: & ex prouincijs, quos è republica cenſerent
eſſe, traducendi. Ea omnia cum ſumma cōcordia conſulū acta. Volones in undeuiceſi-
mam & uiceſimam legiones ſcripti. magni roboris auxilia ex Hiſpania quoq; à P. Sci-
pione Liuio miſſa quidam ad id bellum autores ſunt, octo millia Hiſpanorum Gallo-
rumq;, & duo millia de legionibus militum, equitum ad mille octingentos, miſtos Nu-
B midas Hiſpanosq;. M. Lucretium has copias nauibus aduexiſſe: & ſagittariorū, fundi-
torumq; ad quatuor millia ex Sicilia C. Manliū miſiſſe. Auxerunt Romæ tumultū lite-
ræ ex Gallia miſſę ab L. Porcio prætore: Aſdrubalē mouiſſe ex hybernis, & iam Alpes
tranſire: octo millia Ligurum cōſcripta, armataq;, coniuncturaq; ſe tranſgreſſo in Italiā
eſſe, niſi mitteretur in Ligures qui eos bello occuparet. ſe cum inualido exercitu, quoad
tutū putaret, progreſſurū. Hæ literæ conſules raptim cōfecto delectu maturius quàm
cōſtituerant, exire in prouincias coegerūt: ea mente, ut uterq; hoſtem in ſua prouincia
contineret, neq; cōiungi, aut conferre in unum uires pateretur. Plurimum in eam rem
adiuuit opinio Annibalis: quod etſi ea æſtate tranſiturū in Italiam fratrem crediderat,
recordando quę ipſe in tranſitu nunc Rhodani, nunc Alpiū, cum hominibus locis'que
pugnando per quinq; menſes exhauſiſſet, haudquaquā tam facilem maturumq; tranſi-
tum expectabat. ea tardius mouendi ex hybernis cauſa fuit. Cęterum Aſdrubali & ſua,
& aliorum ſpe omnia celeriora, atque expeditiora fuere. non enim receperunt modò
Aruerni eum, deincepsq; aliæ Gallicæ atque Alpinæ gentes, ſed etiam ſecutæ ſunt ad
bellum. & cùm per munita pleraque tranſitu fratris, quæ antea inuia fuerant, ducebat:
tum etiam duodecim annorū aſſuetudine peruijs Alpibus factis, inter mitiora iam ho-
minum tranſibat ingenia. inuſitati nanq; antea alienigenis, nec uidere ipſi aduenam in
ſua terra aſſueti, omni generi humano inſociabiles erant. & primò ignari quò Pœnus
pergeret, ſuas rupes ſuaq; caſtella, & pecorum hominumq; prædam peti crediderant.
fama deinde Punici belli, quo duodecimū annum Italia urebatur, ſatis edocuerat, uiam
tantum Alpeis eſſe: duas præualidas urbes, magno inter ſe maris terrarumq; ſpacio di-
ſcretas, de imperio & opibus certare. Hæ cauſæ aperuerant Alpes Aſdrubali. Cæte-
rùm quod celeritate itineris profectū erat, id mora ad Placentiam, dum fruſtra obſidet
magis, quàm oppugnat, corrupit. Crediderat cāpeſtris oppidi facilem expugnationē
eſſe: & nobilitas coloniæ induxerat eum, magnū ſe excidio eius urbis terrorem cæteris
iniecturū. Non ipſe ſe ſolum ea oppugnatione impedijt: ſed Annibalem poſt famam
tranſitus eius tanto ſpe ſua celeriorem, iam mouentem ex hybernis, continuerat. quip-

pe re,

pe reputantem non ſolum quàm lenta urbium oppugnatio eſſet, ſed etiam quàm ipſe A
fruſtra eandem illam coloniã ab Trebia uictor regreſſus tentaſſet. Conſules diuerſis iti
neribus profecti ab urbe uelut in duo pariter bella, diſtenderant curas hominũ: ſimul
recordantium, quas primus aduentus Annibalis intuliſſet Italiæ clades: ſimul, cum illa
angeret cura, quos tam propitios urbi atq; imperio fore deos, ut eodem tempore utro
biq; reſpublica proſperè gereretur. aduerſa ſecundis penſando, rem ad id tempus ex-
tractam eſſe. cum in Italia ad Thraſymenum & Cannas præcipitaſſet Romana reſpubli
ca, proſpera bella in Hiſpania prolapſam eam erexiſſe. poſtea cum in Hiſpania alia ſu-
per aliam clades, duobus egregijs ducibus amiſsis, duos exercitus ex parte deleſſet, ſe-
cunda in Italia Siciliaq; geſta quaſſatam rempublicã excepiſſe: & ipſum interuallum lo-
ci, quod in ultimis terrarum oris alterum bellum gereretur, ſpaciũ dediſſe ad reſpiran-
dum. nunc duo bella in Italiam accepta, duos celeberrimi nominis duces circunſtare ur
bem Romã, & unum in locũ totam periculi molem, omne onus incubuiſſe. qui eorum
prior uiciſſet, intra paucos dies caſtra cum altero iuncturũ. Terrebat & proximus an-
nus lugubris duorũ cõſulum funeribus. His anxij curis homines digredientes in pro-
uincias cõſules proſecuti ſunt. Memoriæ proditum eſt, plenum adhuc ira in ciues M.
Liuium ad bellum proficiſcentẽ monenti Q. Fabio, ne priuſq; genus hoſtium cognoſ-
ſet, temerè manum cõſereret, reſpondiſſe: ubi primùm hoſtium agmen cõſpexiſſet, pu-
gnaturum. cum quæreretur, quę cauſa feſtinandi eſſet: Aut ex hoſte egregiã gloriã, in-
quit, aut ex ciuibus uictis gaudium, meritum certè, etſi non honeſtum, capiam. Priuſq;
Claudius conſul in prouinciam perueniret, per extremum finem agri Larinatis ducen-
tem in Salentinos exercitum Annibalem cum expeditis cohortibus adortus C. Hoſti-
lius Tubulus, incompoſito agmini terribilem tumultum intulit. Ad quatuor millia ho
minum occidit, nouem ſigna militaria cepit. Mouerat ex hybernis ad famã hoſtis Q.
Claudius, qui per urbes agri Salẽtini caſtra diſpoſita habebat. Itaq; ne cũ duobus exer- B
citibus ſimul confligeret Annibal, nocte caſtra ex agro Tarentino mouit, atq; in Bru-
tios conceſsit. Claudius in Salentinos agmen cõuertit. Hoſtilius Capuam petens, ob-
uius ad Venuſiam fit conſuli Claudio. Ibi ex utroq; exercitu electa peditum quadragin
ta millia, duo millia & quingenti equites, quibus conſul aduerſus Annibalem rem gere
ret. reliquas copias Hoſtilius Capuam ducere iuſſus, ut Q. Fuluio proconſuli traderet.
Annibal undiq; contracto exercitu, quem in hybernis, aut in præſidijs agri Brutij ha-
buerat, in Lucanos ad Grumentum uenit, ſpe recipiendi oppida, quæ per metũ ad Ro-
manos defeciſſent. eòdem à Venuſia conſul Romanus exploratis itineribus cõtendit,
& mille ferè & quingentos paſſus caſtra ab hoſte locat. Grumẽti mœnibus propè iun-
ctum uidebatur Pœnorum uallum. quingenti paſſus erant inter caſtra Punica, ac Ro-
mana. interiacebat campus: colles imminebant nudi, ſiniſtro lateri Carthaginienſium,
dextro Romanorum, neutris ſuſpecti: quòd nihil ſyluæ, neque ad inſidias latebrarum
habebant. In medio campo ab ſtationibus procurſantes, certamina haud ſatis digna di
ctu ferebant. Id modò Romanum quærere apparebat, ne abire hoſtem pateretur. An-
nibal inde euadere cupiens, totis uiribus in aciem deſcendebat. Tum conſul ingenio
hoſtis uſus, quo minus in tam apertis collibus timeri inſidiæ poterant: quinque cohor-
tes additis quinque manipulis, nocte iugum ſuperare, & in aduerſis uallibus cõſidere
iubet: tempus exurgendi ex inſidijs, & aggrediendi hoſtem, T. Claudium Aſellum tri-
bunum militum, & P. Claudiũ præfectum ſociúm edocet: quos cum ijs mittebat. Ipſe
luce prima copias omnes peditum, equitumq; in aciem eduxit. Paulo pòſt & ab Anni-
bale ſignum pugnæ propoſitum eſt: clamorq; in caſtris ad arma diſcurrentiũ eſt ſubla-
tus. inde eques, pedeſq; certatim portis ruere, ac palati per campum properare ad ho-
ſtes. Quos ubi effuſos conſul uidet, tribuno militũ tertiæ legionis C. Aurunculeio im-
perat, ut equites legionis quanto maximo impetu poſsit, in hoſtem emittat. ita pecorũ
modo incompoſitos toto paſsim campo ſe fudiſſe: ut ſterni opprimiq;, priuſquàm in-
ſtruantur, poſsint. Nondum Annibal è caſtris exierat, cum pugnantium clamorem
audiuit.

A audiuit. Itaq; excitus tumultu raptim ad hoſtem copias agit. Iam primos occupauerat
equeſtris terror. peditum etiã prima legio, & dextra ala prælium inibant. incompoſiti
hoſtes ut quenque aut pediti, aut equiti caſus obtulit, ita conſerunt manus. creſcit pu-
gna ſubſidijs: & procurrentium ad certamen numero augetur. pugnantesq; (quod ni-
ſi in ueteri exercitu, & duce uetere haud facile eſt) inter tumultum ac terrorem inſtru-
xiſſet Annibal, ni cohortium ac manipulorum decurrentium per colles clamor ab ter
go auditus metum, ne interclude rentur à caſtris, inieciſſet. Inde pauor incuſſus: & fu-
ga paſsim fieri cœpta eſt. minorq; cædes fuit, quia propinquitas caſtrorum breuiorẽ
fugam perculſis fecit. equites enim in tergo inhærebant: in tranſuerſa latera inuaſerãt
cohortes ſecundis collibus uia nuda ac facili decurrentes. tamen ſupra octo millia ho-
minum occiſa: ſupra ſeptingentos capti: ſigna militaria nouem adepta. elephãti etiam,
quorum nullus uſus in repentina ac tumultuaria pugna fuerat, quatuor occiſi, duo ca-
pti. Romanorum ſociorumq; ducenti ceciderunt. Poſtero die Pœnus quieuit. Roma
nus in aciem copijs eductis, poſteaquam neminem ſigna contrà efferre uidit, ſpolia le-
gi cæſorum hoſtium, & ſuorũ corpora collata in unum ſepeliri iuſsit. inde inſequenti-
bus continuis diebus aliquot ita inſtitit portis, ut propè inferre ſigna uideretur. donec
Annibal tertia uigilia crebris ignibus tabernaculisq;, quæ pars caſtrorũ ad hoſtes uer
gebat: & Numidis paucis, qui in uallo portisq; ſe oſtenderent, relictis, profectus Apu
liam petere intendit. Vbi illuxit, ſucceſsit uallo Romana acies. & Numidæ ex compo-
ſito pauliſper in portis ſe ualloq; oſtentauere: fruſtratiq; aliquandiu hoſtem, citatis e-
quis agmen ſuorum aſſequuntur. Cõſul ubi ſilentium in caſtris, & ne paucos quidem
qui prima luce obambulauerãt, parte ulla cernebat: duobus equitibus ſpeculatum in
caſtra præmiſsis, poſtquam ſatis tuta omnia eſſe exploratum eſt, inferri ſigna iuſsit.
tantumq; ibi moratus, dum milites ad prædã diſcurrunt: receptui deinde cecinit: mul-
B toq; ante noctem copias reduxit. Poſtero die prima luce profectus, magnis itineribus
famam & ueſtigia agminis ſequẽs, haud procul Venuſia hoſtem aſſequitur. Ibi quoq;
tumultuaria pugna fuit. ſupra duo millia Pœnorum cæſa. Inde nocturnis, montanisq;
itineribus Pœnus, ne locum pugnandi daret, Metapontũ petijt. Hanno inde (is enim
præſidio eius loci præfuerat) in Brutios cum paucis ad exercitũ nouum comparandũ
miſſus. Annibal copijs eius ad ſuas additis, Venuſiam retro quibus uenerat itineribus
repetit: atq; inde Cannuſium procedit. Nunquam Nero ueſtigijs hoſtis abſtiterat: &
Q. Fuluium, cum Metapontum ipſe proficiſceretur, in Lucanos, ne regio ea ſine pręſi
dio eſſet, accerſierat. Inter hæc ab Aſdrubale, poſtquàm Placentię obſidione abſceſſit,
quatuor Galli equites, duo Numidę cum literis ab Annibalem miſsi, cum per medios
hoſtes totam fermè longitudinem Italiæ emenſi eſſent, dum Metapontum cedentem
Annibalem ſequuntur, incertis itineribus Tarentum delati, à uagis per agros pabula-
toribus Romanis ad Q. Claudiũ proprætorem deducuntur. Eum primò incertis im-
plicãtes reſpõſis, ut metus tormentorũ admotus fateri uera coëgit, edocuerũt literas
ſe ab Aſdrubale ad Annibalem ferre. Cum ijs literis, ſicut erãt, ſignatis L. Virginio tri-
buno militũ ducendi ad Claudium conſulem traduntur. duæ ſimul turmę Samnitum
præſidij cauſa miſſæ. Qui ubi ad conſulem peruenerunt, literæq; lectæ per interpretẽ
ſunt, & ex captiuis percunctatio facta: tum Claudius non id tempus eſſe reipublicę ra
tus, quo conſilijs ordinarijs prouinciæ ſuæ quiſque finibus per exercitus ſuos cum ho
ſte deſtinato ab ſenatu bellum gereret, audendum ac nouãdum aliquid improuiſum,
inopinatum, quod cœptũ non minorem apud ciues, quàm hoſteis, terrorem faceret,
perpetratũ in magnam lætitiam ex magno metu uerteret, literis Aſdrubalis Romam
ad ſenatum miſsis, ſimul & ipſe patres conſcriptos quid pareret, edocet, ut cum in Vm-
bria ſe occurſurum Aſdrubal fratri ſcribat, legionem à Capua Romam accerſant, dele
ctum Romæ habeant, exercitum urbanũ ad Narniam hoſti opponant. Hæc ſenatui
ſcripta. Præmiſſi item per agrum Larinatem, Marrucinũ, Ferentinũ, Prætutianũ, quà
exercitũ ducturus erat, ut omnes ex agris urbibusq; cõmeatus paratos militi ad ue-

ſcendum in uiam deferrent, equos iumentaq; alia producerent, ut uehiculorũ feſſis co A
pia eſſet. ipſe de toto exercitu ciuium, ſociorumq; quod roboris erat, delegit, ſex millia peditũ, mille equites. pronunciat, occupare ſe in Lucanis proximam urbem, Punicumq; in ea præſidiũ uelle, ut ad iter parati omnes eſſent. Profectus nocte, flexit in Picenum. Et conſul quidem quantis maximis poterat itineribus, ad collegam ducebat, relicto Q. Tatio legato, qui caſtris præeſſet. Romæ haud minus terroris ac tumultus erat, quàm fuerat biennio antè, cum caſtra Punica obiecta Romanis mœnibus portisq; fuerant. necq; ſatis conſtabat animis, tam audax iter conſulis laudarent, uituperarent ne. apparebat (quo nihil iniquius eſt) ex euentu famam habiturum. Caſtra propè Annibalem hoſtem relicta ſine duce cum exercitu, cui detractum foret omne quod roboris, quod floris fuerat: & conſulem in Lucanos oſtendiſſe iter, cum Picenum & Galliam peteret, caſtra relinquentem nulla alia re tutiora, quàm errore hoſtis, qui ducem inde atque exercitus partem abiſſe ignoraret. Quid futurum, ſi id palàm fiat? & aut inſequi Neronem cum ſex millibus armatorum profectum, Annibal toto exercitu uelit? aut caſtra inuadere prædæ relicta, ſine uiribus, ſine imperio, ſine auſpicio? Veteres eius belli clades, duo conſules proximo anno interfecti terrebant. & ea omnia acci diſſe, cum unus imperator, unus exercitus hoſtium in Italia eſſet. nunc duo bella Punica facta, duos ingentes exercitus, duos propè Annibales in Italia eſſe. quippe et Aſdrubalem patre eodem Amilcare genitum, æquè impigrum ducem, per tot in Hiſpania annos Romano exercitum bello, gemina uictoria inſignem, duobus exercitibus cum clariſsimis ducibus deletis. nam itineris quidem celeritate ex Hiſpania, concitatis ad arma Gallicis gentibus, multo magis quàm Annibalem ipſum gloriari poſſe. quippe in ijs locis hunc coegiſſe exercitum, quibus ille maiorem partem militum fame, ac frigore, quæ miſerrima mortis genera ſunt, amiſiſſet. Adijciebant etiam periti rerum Hiſpaniæ, haud cum ignoto duce C. Nerone congreſſurum: ſed quem in ſaltu impedito deprehenſus fortè, haud ſecus quàm puerum, conſcribendis fallacibus cõditionibus pacis fruſtratus eluſiſſet. Omnia maiora etiam uero præſidia hoſtium, minora ſua, metu interprete ſemper in deteriora inclinato, ducebant. Nero poſtquam iam tantũ interualli ab hoſte fecerat, ut detegi conſilium ſatis tutum eſſet, paucis milites alloquitur. Negat ullius conſilium imperatoris in ſpeciem audacius, re ipſa tutius fuiſſe, quàm ſuum. Ad certam eos ſe uictoriam ducere. quippe ad quod bellũ collega non antequàm ad ſatietatem ipſius peditum atq; equitum datæ ab ſenatu copiæ fuiſſent, maiores, inſtructioresq; quàm ſi aduerſus ipſum Annibalem iret, profectus ſit: eò ipſos, quantumcunq; uirium momentum addiderint, rem omnem inclinaturos. auditũ modò in acie (nam ne antè audiatur, daturum operam) alterum conſulem, & alterum exercitum aduenisſe, haud dubiam uictoriam facturum. Famam bellum conficere, & parua momenta in ſpem metumq; impellere animos. Gloriæ quidem ex re bene geſta partæ fructum propè omnem ipſos laturos. Semper quod poſtremum adiectum ſit, id rem totam uideri traxiſſe. Cernere ipſos, quo concurſu, qua admiratione, quo fauore hominum iter ſuum celebretur. Et Hercule per inſtructa omnia ordinibus uirorum mulierumq; undiq; ex agris effuſorũ, inter uota ac preces & laudes ibant. illos præſidia reipublicæ, uindices urbis Romę imperijq; appellabant, in illorum armis dextriſq; ſuam liberorumq; ſuorum ſalutem ac libertatem repoſitam eſſe: deos omnes deaſq; precabantur, ut illis fauſtum iter, felixq; pugna, matura ex hoſtibus uictoria eſſet: damnarenturq; ipſi uotorum, quæ pro ijs ſuſcepiſſent: ut quemadmodum nunc ſoliciti proſequerentur eos, ita paucos poſt dies læti ouantibus uictoria obuiam irent. Inuitare inde pro ſe quiſque, & offerre, & flagitare precibus, ut quæ ipſis iumẽtiſq; uſui eſſent, ab ſe potiſsimum ſumerent. benignè omnia cumulata dare. Modeſtia certare milites, ne quid ultra uſum neceſſarium ſumerent. nihil morari, nec ab ſignis abſiſtere. cibum capientes diem ac noctem ire, uix quod ſatis ad naturale deſiderium corporum eſſet, quieti dare. Et ad collegam præmiſſi erant, qui nunciarent aduentum, percunctarenturq;,

A turq́ꝫ, clàm an palàm, interdiu an noctu uenire ſeſe uellet, ijſdem an alijs conſidere caſtris. Nocte clàm ingredi uiſum eſt. Teſſera per caſtra ab Liuio conſule data erat, ut tribunum tribunus, centurio centurionem, eques equitem, pedes peditem acciperet. neq́ꝫ enim dilatari caſtra opus eſſe, ne hoſtis aduentum alterius conſulis ſentiret: & coartatio plurium in anguſto tendentium facilior futura erat, quòd Claudianus exercitus nihil fermè, pręter arma, ſecum in expeditionem tulerat. Cęterùm in ipſo itinere auctum uoluntarijs agmen erat, offerentibus ſeſe ultro & ueteribus militibus, perfunctis iam militia: & iuuenibus, quos certatim nomina dantes, ſi quorum corporis ſpecies, robur'q́ꝫ uirium aptum militiæ uidebatur, conſcripſerat. Ad Senā caſtra alterius conſulis erāt: & quingentos inde fermè paſſus Aſdrubal aberat. Itaq́ꝫ cum iam appropinquaret, tectus mõtibus ſubſtitit Nero, ne ante noctem caſtra ingrederetur. Silentio ingreſſi, ab ſui quiſq́ꝫ ordinis hominibus in tentoria adducti, cum ſumma omnium lętitia hoſpitaliter excipiuntur. Poſtero die conciliū habitum, cui & L. Porcius Licinius prætor affuit. Caſtra iuncta conſulū caſtris habebat: & ante aduentum eorum per loca alta ducendo exercitū, cum modò inſideret anguſtos ſaltus, ut tranſitū clauderet, modò ab latere aut ab tergo carperet agmen, ludificatus hoſtem omnibus artibus belli fuerat. is tum in concilio aderat. Multorum eò inclinabāt ſententiæ, ut dum feſſum uia ac uigilijs reficeret militem Nero, ſimul et ad noſcendum hoſtem paucos ſibi ſumeret dies, tempus pugnandi differretur. Nero non ſuadere modò, ſed ſumma ope orare inſtitit, ne conſilium ſuum, quod tutum celeritas feciſſet, temerarium morando facerent. Errore, qui non diuturnus futurus eſſet, uelut torpentem Annibalem, nec caſtra ſua ſine duce relicta aggredi, nec ad ſequendum iter intendiſſe. antequam ſe moueat, delere exercitum Aſdrubalis poſſe, redire'q́ꝫ in Apuliā. Qui prolatando ſpacium hoſti det, eum & illa caſtra prodere Annibali, & aperire in Galliā iter, ut per otiū, ubi

B uelit, Aſdrubali coniungatur. Extemplò ſignum dandū, & exeundum in aciem: abutendum'q́ꝫ errore hoſtiū abſentium, præſentium'q́ꝫ: dum neq́ꝫ illi ſciant cum paucioribus, nec hi cum pluribus & ualidioribus rem eſſe. Concilio dimiſſo, ſignū pugnę proponitur, confeſtim'q́ꝫ in aciem procedunt. Iam hoſtes ante caſtra inſtructi ſtabāt. Moram pugnæ attulit, quòd Aſdrubal prouectus ante ſigna cum paucis equitibus ſcuta uetera hoſtiū notauit, quæ antè non uiderat, & ſtrigoſiores equos. multitudo quoq́ꝫ maior ſolita uiſa eſt. Suſpicatus id quod erat, receptui properè cecinit, ac miſit ad flumen unde aquabātur: ubi & excipi aliqui poſſent, & notari oculis, ſi qui fortè aduſtioris coloris, ut ex recenti uia, eſſent. ſimul circumuehi procul caſtra iubet, ſpeculari'q́ꝫ, num auctum aliqua parte ſit uallū: & attendāt, ſemel, bis'ne ſignum canat in caſtris. Ea cum ordine omnia relata eſſent, caſtra nihil aucta errorem faciebant. Bina erant, ſicut ante aduentum conſulis alterius fuerāt: una M. Liuij, altera L. Porcij. neutris quicquā, quo latius tenderetur, ad munimenta adiectum. Illud ueterem ducem aſſuetum'q́ꝫ Romano hoſti mouit: quòd ſemel in prętorijs caſtris ſignum, bis in conſularibus referebant ceciniſſe. duos profectò cõſules eſſe. & quo'nā modo alter ab Annibale abſceſſiſſet, cura angebat. minime id quod erat, ſuſpicari poterat, tantæ rei fruſtratione Annibalem eluſum: ut ubi dux, ubi exercitus eſſet, cum quo caſtra collata haberet, ignoraret. profectò haud mediocri clade abſterritū, inſequi non auſum. magnopere uereri, ne perditis rebus ſerū ipſe auxiliū ueniſſet: Romanis'q́ꝫ eadē iam fortuna in Italia, quæ in Hiſpania eſſet. interdū literas ſuas ad eum non perueniſſe, credere: interceptis'q́ꝫ ijs, conſulē ad ſeſe opprimendū acceleraſſe. His anxius curis, extinctis ignibus, uigilia prima dato ſigno, ut taciti uaſa colligerent, ſigna ferri iuſsit. In trepidatione & nocturno tumultu duces parum intentè aſſeruati, alter in deſtinatis iam antè animo latebris ſubſedit, alter per uada nota Metaurum flumen tranauit. Ita deſertū à ducibus agmen primò per agros palatur: feſsi'q́ꝫ aliquot ſomno ac uigilijs ſternūt corpora paſsim, atq́ꝫ infrequentia relinquūt ſigna. Aſdrubal dum lux uiam oſtenderet, ripa fluminis ſigna ferri iubet. & per tortuoſi amnis ſinus flexus'q́ꝫ cum errore obiens haud multum pro-

ceſsiſſet: ubi prima lux tranſitum opportunum oſtendiſſet, tranſiturus erat. ſed cum, A quantũ à mari abſcedebat, tanto altioribus coërcentibus amnem ripis, non inueniret uada, diem terendo ſpacium dedit ad inſequendũ ſeſe hoſti. Nero primùm cum omni equitatu aduenit. Porcius deinde aſſecutus cum leui armatura. Qui cũ feſsum agmen carperent ab omni parte, incurſarentq́; & iam omiſso itinere, quod fugæ ſimile erat, caſtra metari Pœnus in tumulo ſuper fluminis ripam uellet: aduenit Liuius peditũ omnibus copijs, non itineri modo, ſed ad conſerendũ extemplò prœliũ inſtructis, armatisq́;. Sed ubi omnes copias coniunxerunt, directaq́; acies eſt, Claudius dextro in cornu, Liuius ab ſiniſtro pugnam inſtruit, media acies prętori tuenda datur. Aſdrubal omiſſa munitione caſtrorum, poſtquã pugnandũ uidit, in prima acie ante ſigna elephãtos locat. circa eos læuo in cornu aduerſus Claudiũ Gallos opponit, haud tantum eis fidens, quantũ ab hoſte timeri eos credebat. ipſe dextrum cornu aduerſus M. Liuium ſibi, atq; Hiſpanis (& ibi maximè in uetere milite ſpẽ habebat) ſumpſit. Ligures in medio poſt elephãtos poſiti. ſed longior, quàm latior acies erat. Gallos prominens collis tegebat. Ea frons, quam Hiſpani tenebant, cum ſiniſtro Romanorũ cornu concurrit. dextra omnis acies extra prælium eminens ceſſabat. collis oppoſitus arcebat, ne aut à fronte, aut ab latere aggrederentur. Inter Liuium, Aſdrubalemq́; ingens contractum certamen erat, atroxq́; cædes utrinq; edebatur. ibi duces ambo, ibi pars maior peditũ, equitumq́; Romanorũ: ibi Hiſpani, uetus miles peritusq́; Romanæ pugnæ, & Ligures, durum in armis genus. eòdem uerſi elephanti, qui primo impetu turbauerãt antesignanos, etiam ſigna mouerãt loco: deinde creſcente certamine & clamore, impotentius iam regi, & inter duas acies uerſari, uelut incerti quorum eſſent, haud diſsimiliter nauibus ſine gubernaculo uagis. Claudius, Quid ergo præcipiti curſu tam lõgum iter emenſi ſumus? clamitans militibus, cum in aduerſum collem fruſtra ſigna erigere conatus eſſet, poſtquam ea regione penetrari ad hoſtem non uidebat poſſe, cohortes aliquot ſubductas è dextro cornu, ubi ſtationem magis ſegnem, quàm pugnã futurã cernebat, poſt aciem circũducit: & nõ hoſtibus modò, ſed etiam ſuis inopinantibus, in ſiniſtrum hoſtium latus incurrit: tantaq́; celeritas fuit, ut cum oſtendiſſent ſe in latere, B mox in terga iam pugnarẽt. Ita ut omnibus partibus, ab fronte, ab latere, ab tergo, trucidarentur Hiſpani, Liguresq́;: & ad Gallos iam cædes peruenerat. Ibi minimum certaminis fuit. nam et pars magna ab ſignis aberãt, nocte dilapſi, ſtratiq́; ſomno paſsim per agros: & qui aderãt, itinere ac uigilijs feſsi, intolerantiſsima laboris corpora, uix arma humeris gerebant. Et iam diei medium erat, ſitisq́; & calor hianteis cædendos, capiendosq́; affatim præbebat. Elephanti plures ab ipſis rectoribus, quàm ab hoſte, interfecti. fabrile ſcalprum cum malleo habebant. id, ubi ſæuire belluę ac ruere in ſuos cœperant, magiſter inter aures poſitum ipſa in compage, qua iungitur capiti ceruix, quãto maximo poterat ictu, adigebat. ea celerrima uia mortis in tantæ molis bellua inuenta erat, ubi regendi ſpem uiciſſent. primusq́; id Aſdrubal inſtituerat, dux cum ſæpe aliàs memorabilis, tum illa præcipue pugna. ille pugnantes hortãdo, pariterq́; obeundo pericula, ſuſtinuit: ille feſſos, abnuenteisq́; tędio et labore, nũc precando, nunc caſtigãdo accendit: ille fugientes reuocauit, omiſſamq́; pugnam aliquot locis reſtituit. poſtremò cum haud dubia fortuna hoſtium eſſet, ne ſuperſtes tanto exercitui ſuum nomen ſecuto eſſet, concitato equo ſe in cohortem Romanam immiſit. ibi, ut patre Amilcare, & Annibale fratre dignum erat, pugnans cecidit. Nunquam eo bello una acie tantũ hoſtium interfectum eſt. redditaq́; æqua Cannenſi clades uel ducis uel exercitus interitu uidebatur. Quinquaginta ſex millia hoſtiũ occiſa: capta quinq; millia & quadringenti, præda alia magna tum omnis generis, tum auri etiam, argentiq́;. ciuium etiam Romanorum, qui capti apud hoſtes erant, ſupra quatuor millia capitum recepta. id ſolatij fuit pro amiſsis eo prælio militibus. Nam haudquaquam incruenta uictoria fuit: octo fermè millia Romanorum, ſociorumq́; occiſa. Adeoq́; etiam uictores ſanguinis cædisq́; ceperat ſatias, ut poſtero die, cum eſſet nunciatum Liuio conſuli; Gallos Ciſalpinos,

A ſalpinos, Liguresq́;, qui aut prælio non affuiſſent, aut inter cædem effugiſſent, uno agmine abire ſine certo duce, ſine ſignis, ſine ordine ullo aut imperio poſſe: ſi una equitũ ala mittatur, omnes deleri: ſuperſint, inquit, aliqui nuncij & hoſtium cladis, & noſtræ uirtutis. Nero ea nocte quæ ſecuta eſt pugnam, citatiore quàm inde uenerat, agmine die ſexto ad ſtatiua ſua, atq; ad hoſtem peruenit. Iter eius frequentia minore, nemo enim præceſſerat nuncius, lætitia uero tanta, uix ut compores mentium gaudio eſſent, celebratum eſt. Nam Romæ neuter animi habitus ſatis dici, narrariq́; poteſt: nec quo incerta expectatione euentus ciuitas fuerit, nec quo uictoriæ famam acceperit. Nunquam per omnes dies, ex quo Claudium conſulem profectum fama attulit, ab orto ſole ad occidentem, aut ſenator quiſquã à curia, atq; ab magiſtratibus abſceſsit, aut populus è foro. Matronę, quia nihil in ipſis opis erat, in preces obteſtationesq́; uerſę, per omnia delûbra uagæ ſupplicijs uotisq́; fatigauere deos. Tam ſolicitæ ac ſuſpenſæ ciuitati fama incerta primò accidit: duos Narnięſes equites in caſtra, quæ in faucibus Vmbriæ oppoſita erant, ueniſſe ex prælio nunciantes, cæſos hoſtes. & primò magis auribus, quàm animis id acceptum erat, ut maius, lætiusq́;, quàm quod mente capere, aut ſatis credere poſſent. & ipſa celeritas fidem impediebat, quòd biduo antè pugnatũ dicebatur. literæ deinde ab L. Manlio Acidino miſſę ex caſtris afferuntur, de Narnienſium equitum aduentu. Eæ literæ per forum ad tribunal Prætoris latæ ſenatum curia exciuerunt: tantoq́; certamine ac tumultu populi ad fores curiæ concurſum eſt, ut adire nuncius non poſſet: traherecurq́; à percunctantibus, uociferantibusq́;, ut in roſtris priuſquàm in ſenatu literæ recitarentur. tandem ſummoti, & coërciti à magiſtratibus, uixq́; ſeruari lætitia inter impotnetes eius animos potuit: in ſenatu primum, deinde in concione literæ recitatæ ſunt: & pro cuiuſq; ingenio, alijs iam certum gaudium, alijs nulla antè futura fides erat, quàm legatos cõſulum, uel literas audiſſent. Ipſos
B deinde appropinquare legatos, allatum eſt. Tunc enimuero omnis ętas currere obuiam, primus quiſq; oculis auribusq́; haurire tantum gaudium cupientes. Ad Miluium uſq; pontem continens agmen peruenit. Legati erant: L. Veturius Philo, P. Licinius Varus, Q. Cæcilius Metellus. Circunfuſi omnis generis hominum frequentia in forũ peruenerunt, cum alij ipſos, alij comites eorum, quæ acta ſint percunctarentur, & ut quiſq; audierat, exercitum hoſtium, imperatoremq́; occiſum, legiones Romanas incolumes, ſaluos conſules eſſe, extemplò alijs porrò impertiebant gaudium ſuum. Cum ęgre in curiã peruentũ eſſet, multo ęgrius ſummota turba, ne patribus miſceretur, literæ in ſenatu recitatæ ſunt. inde traducti in concionem legati: L. Veturius literis recitatis, ipſe planius omnia quæ acta erant, expoſuit, cum ingenti aſſenſu, poſtremo etiam clamore uniuerſæ concionis, cum uix gaudium animis caperent. Diſcurſum inde ab alijs circa templa deûm, ut grates agerent: ab alijs domos, ut coniugibus liberisq́; tam lætum nuncium impertirent. Senatus, quod M. Liuius, & C. Claudius conſules incolumi exercitu, ducem hoſtium legionesq́; occidiſſent, ſupplicationem in triduum decreuit. Eam ſupplicationem C. Hoſtilius prætor pro concione edixit: celebrataq́; à uiris, fœminisq́; eſt. Omniaq́; templa per totũ triduum æqualem turbam habuere: cum matronæ ampliſsima ueſte cum liberis, perinde ac ſi debellatũ foret, omni ſolutæ metu deis immortalibus grates agerent. Statum quoq; ciuitatis ea uictoria mouit: ut iam inde haud ſecus quàm in pace, res inter ſe cõtrahere, uendendo, emendo, mutuũ dando, argẽtum creditum ſoluendo, auderent: C. Claudius conſul cum in caſtra rediſſet, caput Aſdrubalis, q̃d ſeruatum cum cura attulerat, proijci ante hoſtiũ ſtationes, captiuosq́; Afros uinctos, ut erant, oſtendi: duos etiam ex ijs ſolutos ire ad Annibalem, & expromere quæ acta eſſent, iuſsit. Annibal tanto ſimul publico familiariq́; ictus luctu, agnoſcere ſe fortunam Carthaginis, fertur dixiſſe. caſtrisq́; inde motis, ut omnia auxilia, quæ diffuſa latius tueri non potuerat, in extremum Italiæ angulum, Brutios, contraheret: & Metapontinos, ciuitatem uniuerſam, excitos ſedibus ſuis, & Lucanorum qui ſuæ ditionis erant, in Brutium agrum traduxit.

DECADIS TERTIAE LIBER OCTAVVS.

Res in Hiſpania proſperè geſtæ à Syllano Scipionis legato, & L. Scipione fratre aduerſus Pœnos, à Sulpitio procoſ. & ab Attalo rege Aſiæ aduerſus Philippum regem Macedonum pro Aetolis referuntur. Cum M. Liuio, & Claudio Neroni Coſſ. triumphus decretus eſſet, Liuius, qui in prouincia ſua rem geſſerat, quadrigis inuectus eſt: Nero, qui in collegæ prouinciam, ut uictoriam eius adiuuaret, uenerat, equo eſt ſecutus: & in hoc habitu plus gloriæ, reuerentiæq; habuit. nam & plus in bello, quàm collega, fecerat. Ignis in æde Veſtæ negligentia uirginis, quæ non cuſtodierat, extinctus eſt. uirgo cæſa eſt flagro. P. Scipio in Hiſpania cum Pœnis debellauit XIIII. anno eius belli, anno quinto poſteaquam ierat: excluſiſq; in totum poſſeſſione eius hoſtibus, Hiſpaniã recepit: & à Tarracone in Africam ad Syphacem regem Numidarum duobus nauigijs tranſuectus, fœdus iunxit. Aſdrubal Giſgonis ibi cum eo in eodem lecto accubuit. munus gladiatorum in honorem patris, patruiq; Carthagini Nouæ dedit, non ex gladiatoribus, ſed ex ijs qui aut in honorem ducis, aut ex prouocatione in certamen deſcendebant: in quo reguli fratres de regno ferro contenderunt. Cum Aſtapa urbs ab Romanis oppugnaretur, oppidani liberos & cõiuges rogo extructo occiderunt, ſe inſuper præcipitauerunt. Ipſe Scipio dum graui morbo implicitus eſſet, ſeditionem in parte exercitus motam confirmatus diſcuſſit, rebellanteſq; Hiſpaniæ populos coegit in deditionem uenire. Et amicitia facta eſt cum Maſaniſſa rege Numidarum: qui illi quidem auxilium, ſi in Africam traieciſſet, pollicebatur. cum Gaditanis quoq; poſt diſceſſum inde Magonis, cui ex Carthagine ſcriptum erat, ut in Italiam traijceret, Romam reuerſus, conſulq; creatus. Africam prouinciam petenti, contradicente Q. Fabio Maximo, Sicilia data eſt: permiſſumq;, ut in Africam traijceret, ſi ex republica eſſe cenſeret. Mago Amilcaris filius à minore Baleari inſula, ubi hyemarat, in Italiam traiecit.

CVM tranſitu Aſdrubalis quantum in Italiã declinauerat belli, tantum A
leuatæ Hiſpaniæ uiderentur, renatum ibi ſubitò par priori bellũ eſt.
Et Hiſpanias ea tempeſtate ſic habebãt Romani, Pœniq́ꝫ. Aſdrubal
Giſgonis filius ad oceanum penitus, Gadeiſq́ꝫ conceſſerat. Noſtri
maris ora, omniſq́ꝫ fermè Hiſpania, qua in orientem uergit, Scipionis
ac Romanæ ditionis erat. Nouus imperator Hanno in locũ Barchini
Aſdrubalis nouo cum exercitu ex Africa tranſgreſſus, Magoniq́ꝫ iunctus, cum
in Celtiberia, quæ media inter duo maria eſt, breui magnũ hominũ numerum armaſſet:
Scipio aduerſus eum M. Syllanum cum decem millibus peditum, equitibus quingentis
miſit. Syllanus quantis maximis potuit itineribus, (impediebant autem & aſperitates
uiarum, & anguſtiæ ſaltibus crebris, ut pleraq́ꝫ Hiſpaniæ ſunt, incluſæ) tamen
non ſolum nũcios, ſed etiã famã aduentus ſui pręgreſſus, ducibus indidẽ ex Celtiberia
trãsfugis ad hoſtem peruenit. Eiſdẽ autoribus cõpertũ eſt, cum decẽ circiter millia ab
hoſte abeſſent, bina caſtra circa uiã qua irẽt, eſſe: læua Celtiberos, nouũ exercitũ ſupra
nouẽ millia hominũ, dextra Punica tenere caſtra. Ea ſtationibus, uigilijs, omni iuſta
militari cuſtodia tuta & firma eſſe: illa altera ſoluta neglectaq́ꝫ, ut barbarorũ, et tyronũ
& minus timentium, quod in ſua terra eſſent. Ea prius aggredienda ratus Syllanus, ſigna
quammaximè ad læuam iubebat ferri, necunde ab ſtationibus Punicis conſpiceretur.
ipſe præmiſsis ſpeculatoribus, citato agmine ad hoſtem pergit. Tria millia fermè
aberat, cum haud dum quiſquam hoſtium ſenſerat. confragoſa loca, & obſita uirgultis B
tenebãt colles. ibi in caua ualle, atque ob id occulta, conſidere militem, & cibum capere
iubet. interim ſpeculatores, transfugarum dicta affirmantes, uenerunt. Tum ſarcinis
in medium coniectis, arma Romani capiunt: acieq́ꝫ iuſta in pugnam uadunt. Mille
paſſuum aberant, cum ab hoſte conſpecti ſunt, trepidariq́ꝫ repentè cœptum. Mago
ex caſtris citato equo ad primum clamorẽ & tumultũ aduehitur. Erant aũt in Celtiberorũ
exercitu quatuor millia ſcutata, & CC equites. hanc iuſtã legionẽ (& id fermè roboris
erat) in prima acie locat: cęteros, leuẽ armaturã, in ſubſidijs poſuit. Cũ ita inſtructos
educeret caſtris, uixdũ in egreſſos uallo Romani pila cõiecerũt. Subſidunt Hiſpani
aduerſus emiſſa tela ab hoſte. inde ad emittenda ipſi conſurgũt. quę cũ Romani conferti,
ut ſolent, denſatis excepiſſent ſcutis, tum pes cum pede collatus, & gladijs geri
res cœpta eſt. Cæterùm aſperitas locorum & Celtiberis, quibus in prælio concurſare
mos eſt, uelocitatem inutilem faciebat: & haud iniqua eadem erat Romanis ſtabili
pugnæ aſſuetis, niſi quòd anguſtiæ & internata uirgulta ordines dirimebant: &
ſinguli, biniq́ꝫ uelut cum paribus conſerere pugnam cogebantur. Quod ad fugam
impedimento hoſtibus erat, id ad cædem eos, uelut uinctos, præbebat. Et iam fermè
omnibus ſcutatis Celtiberorum interfectis, leuis armatura, & Carthaginienſes,
qui ex alteris caſtris ſubſidio uenerant, perculſi cædebantur. Duo haud amplius
millia peditum, & equitatus omnis, uix inito prælio, cum Magone effugerunt.

A Hanno alter imperator cum eis qui poſtremi iam profligato prælio aduenerãt, uiuus capitur. Magonem fugientem equitatus fermè omnis,& quod ueterum peditum erat ſecuti,decimo die in Gaditanam prouinciam ad Aſdrubalem peruenerunt. Celtiberi, nouus miles,in proximas dilapſi ſyluas, inde domos diffugerunt. Peropportuna uictoria nequaquam tantum iam conflatum bellũ,quanta futuri materia belli, ſi licuiſſet ijs Celtiberorum gente excita,& alios ad arma ſolicitare populos,oppreſſerat. Itaque collaudato benignè Syllano,Scipio ſpem debellandi,ſi nihil etiam ipſe cunctando moratus eſſet,nactus,ad id quod reliquum belli erat,in ultimam Hiſpaniam aduerſus Aſdrubalem pergit. Pœnus cum caſtra ſua fortè ad ſociorum animos in Betica continendos in fide haberet, ſignis repentè ſublatis, fugæ magis quàm itineris modo penitus ad Oceanum & Gadeis ducit. Cæterùm quoad cõtinuiſſet exercitum, præpoſitum bello ſe fore ratus,antequam freto Gades traijceret, exercitum omnem paſsim in ciuitates dimiſit: ut & muris ſeipſi,& armis muros tutarẽtur. Scipio ubi animaduertit diſſipatum paſsim bellum,& circunferre ad ſingulas urbes arma,diutini magis quàm magni eſſe operis,retro uertit iter. ne tamen hoſtibus eã relinqueret regionem, L. Scipionem fratrem cum decem millibus peditum, & mille equitum ad oppugnandam opulentiſsimam in ijs locis urbem,quàm Oringin barbari appellabãt,mittit. ſita in Meleſſum finibus eſt,Hiſpaniæ gentis,ager frugifer,argentum etiam incolæ fodiunt. Ea arx fuit Aſdrubalis,ad excurſiones circà in mediterraneos populos faciendas. Scipio caſtris prope urbem poſitis,prius quàm circumuallaret urbẽ,miſit ad portas qui ex propinquo alloquio animos tentarent: ſuaderentq́;, ut amicitiã potius quàm uim experirentur Romanorum. Vbi nihil pacati reſpondebatur,foſſa duplicíq; uallo circundata urbe in treis parteis exercitum diuidit: ut una ſemper pars,quietis interim duabus,oppugnaret. Prima pars cum adorta oppugnare eſt, atrox ſanè & anceps prælium fuit.

B non ſubire,non ſcalas ferre ad muros præ incidentibus telis,facile erat. & iam qui erexerant ad murum ſcalas,alij furcis ad idipſum factis detrudebãtur, in alios lupi ſupernè ferrei iniecti, ut in periculo eſſent, ne ſuſpenſi in murum extraherentur. Quòd ubi animaduertit Scipio, nimia paucitate ſuorum exæquatum certamen eſſe: etiam eo ſuperare hoſtẽ,quòd ex muro pugnaret: duabus ſimul partibus, prima recepta, urbem eſt aggreſſus. Quæ res tãtum pauoris iniecit feſsis iam cum primis pugnãdo,ut & oppidani mœnia repentina fuga deſererent: & Punicum præſidiũ metu,ne prodita urbs eſſet,relictis ſtationibus in unum locum ſe colligeret. Timor inde oppidanos inceſsit, ne,ſi hoſtis urbem intraſſet,ſine diſcrimine,Pœnus an Hiſpanus eſſet,obuij paſsim cæderentur. itaq; patefacta repentè porta,frequentes ex oppido ſeſe eiecerunt: ſcuta prę ſe tenentes,ne tela procul conijcerentur: dextras nudas oſtentãtes,ut gladios abieciſſe appareret. Id utrum parum ex interuallo ſit conſpectum, an dolus aliquis ſuſpectus fuerit,incompertum eſt. Impetus hoſtilis in trãsfugas factus: nec ſecus, quàm aduerſa acies cæſi: eademq́; porta ſigna infeſta urbi illata. & alijs partibus ſecuribus dolabriſq́; cædebãtur,& refringebantur portæ. & ut quiſq; intrauerat eques,ad forum occupandum (ita enim pręceptum erat) citato equo pergebat. additum erat & triariorum equiti præſidium. legionarij cæteram partem urbis peruadunt direptione,& cæde obuiorum,niſi qui armis ſe tuebantur. Carthaginienſes omnes in cuſtodiã dati ſunt: oppidanorum quoq; CCC fermè,qui clauſerant portas: cęteris traditum oppidum,ſuę redditę res. Cecidere in urbis eius oppugnatione hoſtiũ duo millia fermè,Romanorũ haud plus XC Læta & ipſis qui rẽm geſſere,urbis eius expugnatio fuit, & imperatori cæteroq́; exercitui ſpecioſum aduentũ ſuũ, ingentẽ turbã captiuorum prę ſe agentes, fecerunt. Scipio collaudato fratre,cũ quãto poterat uerborum honore Carthagini ab ſe captæ captã ab eo Oringin ęquaſſet,quia & hyems inſtabat,ut nec tẽtare Gades,nec diſiectum paſsim per prouinciam exercitum Aſdrubalis conſectari poſſet, in citeriorem Hiſpaniã recipit exercitũ: dimiſsiſq; in hyberna legionibus, L. Scipione fratre Romã miſſo,& Hãnone hoſtium imperatorè,cęteriſq; nobilibus captiuis,ipſe Tarraconem

conceſsit. Eodem anno claſsis Romana cum M. Valerio Leuino proconſule ex Sicilia A in Africam tranſmiſſa, in Vticenſi Carthaginienſiq́ agro latè populationes fecit. extremis finibus Carthaginienſium, circa ipſa mœnia Vticæ, prædæ actæ ſunt. Repetentibus Siciliam claſsis Punica (ſeptuaginta erant longæ naues) occurrit. decem & ſeptem naues ex ijs captæ ſunt, quatuor in alto merſæ, cætera fuſa ac fugata claſsis. Terra mariq́ uictor Romanus cum magna omnis generis præda Lilybæum repetit. Toto inde mari pulſis hoſtium nauibus, magni commeatus frumenti Romam ſubuecti. Principio æſtatis eius, qua hæc ſunt geſta, P. Sulpitius proconſul, & Attalus rex cum Æginæ (ſicut antè dictum eſt) hybernaſſent, Lemnum inde claſſe iuncta Romanę V & XX quinqueremes, regiæ V & XXX tranſmiſerunt. Et Philippus, ut ſeu terra ſeu mari obuiam eundum hoſti foret, paratus ad omnes conatus eſſet, ipſe Demetriadem ad mare deſcendit, Lariſſam diem ad conueniendum exercitui edixit. Vndiq́ ab ſocijs legationes Demetriadem ad famam regis conuenerunt. Suſtulerāt enim animos Ætoli, cùm ob Romanam ſocietatem, tum poſt Attali aduentum: finitimos'que depopulabantur. nec Acarnanes ſolum, Bœoti'que, & qui Eubœam incolunt, in magno metu erant, ſed Achæi quoq́, quos ſuper Ætolicum bellum Machanidas etiam Lacedæmonius tyrānus haud procul Argiuorum fine poſitis caſtris terrebat. Hi omnes ſuis quiſque urbibus quæ pericula terra mariq́ portenderentur, memorantes, auxilia regem orabant. Ne ex regno quidem ipſius tranquillæ nunciabantur res. Et Scerdiletū Pleuratumq́ motos eſſe, & Thracum maximè Medos, ſi quod longinquum bellum regem occupaſſet, proxima Macedoniæ incurſuros. Bœoti quidem, & interiores Grȩciæ populi, Thermopylarum ſaltum, ubi anguſtæ fauces coartant iter, foſſa ualloq́ intercludi ab Ætolis nunciarant, ne tranſitum ad ſociorum urbes tuendas Philippo darent. Vel ſegnem ducem tot excitare tumultus circunfuſi poterant. Legationes dimittit: pollicitus, prout tempus ac res ſineret, omnibus laturum auxilium. in prȩſentia quȩ maximè B urgebant, res pararent. Tum præſidium urbi mittit unde allatum erat, Attalū ab Lemno claſſe tranſmiſſa omnem circa urbem agrum depopulatum. Polyphantem cū modica manu in Bœotiam, Menippum item quendam ex regijs ducibus cum mille peltatis (pelta cetræ haud diſsimilis eſt) Chalcidem mittit. additi quingenti Ænianū: ut omnes inſulæ partes tueri poſſent, ipſe Scotuſam eſt profectus: eodemq́ ab Lariſſa Macedonum copias traduci iuſsit. Eò nunciatum eſt, concilium Ætolis Heracleam indictū: regemq́ Attalum ad conſultandum de ſumma belli uenturum. Hunc conuentum ut turbaret ſubito aduentu, magnis itineribus Heracleā duxit. & concilio quidem dimiſſo iam uenit: ſegetibus tamen, quæ iam prope maturitatem erāt, maximè in ſinu Æniano euaſtatis, Scotuſam copias reducit. ibi exercitu omni relicto, cum cohorte regia Demetriadem ſeſe recipit. Inde ut ad omnes hoſtium motus poſſet occurrere, etiam in Phocidem, atq́ Eubœam, & Peparethum mittit, qui loca alta eligerent, unde editi ignes apparerent. ipſe in Ciſſeo (mons eſt in altitudinem ingentē cacuminis editi) ſpeculam poſuit: ut ignibus procul ſublatis ſignum, ubi quid molirentur hoſtes, momento temporis acciperet. Romanus imperator, & Attalus rex à Peparetho Niceam traiecerunt. inde claſſem in Eubœam ad urbem Oreum tranſmittunt: quæ ab Demetriaco ſinu Chalcidem & Euripum petenti ad læuam prima urbiū Eubœæ poſita eſt. Ita inter Attalum ac Sulpitium conuenit, ut Romani à mari, regij à terra oppugnarēt. Quatriduo poſtquam appulſa claſsis eſt, urbem aggreſsi ſunt. id tēpus occultis cū Platore, qui a Philippo præpoſitus urbi erat, colloquijs abſumptum eſt. Duas arces urbs habet, unam imminētem mari, altera urbis media eſt: cuniculo inde uia ad mare ducit, quā à mari turris quinq́ tabulatorū, egregium propugnaculum, claudebat. Ibi primò atrocißimū contractum eſt certamen, & turre inſtructa omni genere telorum, & tormentis, machiniſq́ ad oppugnandam eam ex nauibus expoſitis. Cum omniū animos, oculosq́ id certamē auertiſſet, porta maritimæ arcis Plator Romanos accepit, momētoq́ arx occupata eſt. Oppidani pulſi inde in mediam urbem ad alterā tendere arcem.

Et ibi

A Et ibi poſiti erant, qui fores portæ obijcerent. ita excluſi in medio cæduntur, capiunturq́. Macedonum præſidium conglobatum ſub arcis muro ſtetit, nec fuga effuſe petita, nec pertinaciter prælio inito. Eos Plator uenia à Sulpitio impetrata in naues impoſitos ad Demetrium Phthiotidis expoſuit: ipſe ad Attalum ſe recepit. Sulpitius tam facili ad Oreum ſucceſſu elatus, Chalcidem inde protinus uictrici claſſe petit. ubi haud quaquam ad ſpem euentus reſpondit. Ex patenti utrinq; coactum in anguſtias mare, ut ſpeciem intuenti primò gemini portus in ora duo uerſi præbuerit. ſed haud facile alia infeſtior claſsi ſtatio eſt. nam & uenti ab utriuſq; terræ præaltis montibus ſubiti ac procelloſi decidunt, & fretum ipſum Euripi non ſepties die, ſicut fama fert, temporibus ſtatis reciprocat, ſed temerè in modum uenti nunc huc nunc illuc uerſo mari, uelut monte præcipiti deuolutus torrens rapitur. ita nec nocte, nec die quies nauibus datur. Cùm claſſem tam infeſta ſtatio accepit, tum & oppidum alia parte clauſum mari, alia à terra egregiè munitum, præſidioq; ualido firmatum, & præcipuè fide præfectorum principumq́, quæ fluxa & uana apud Oreum fuerat, ſtabile atq; inexpugnabile fuit. Id prudenter, ut in temerè ſuſcepta re, Romanus fecit, quòd circunſpectis difficultatibus, ne fruſtra tẽpus tereret, celeriter abſtitit incœpto, claſſem'q; inde ad Cynũ Locridis (emporium id eſt Opuntiorum, urbis mille paſſuum à mari ſitæ) traiecit. Philippum & ignes ab Oreo editi mouerant, ſed ſerius Platoris fraude è ſpecula elati, & impari maritimis uiribus, haud facilis erat in inſulam claſsi acceſſus. Ita res per cunctationem omiſſa. Ad Chalcidis auxilium, ubi ſignum accepit, impigrè eſt motus. nam et ipſa Chalcis, quanquam eiuſdem inſulæ urbs eſt, tamẽ adeò arcto interſcinditur freto, ut ponte continenti iungatur, terra aditum faciliorem quàm mari habeat. igitur Philippus deiecto præſidio, fuſis Ætolis, qui ſaltum Thermopylarum inſidebant, cùm ab Demetriade Scotuſam, inde tertia uigilia profectus trepidos hoſtes Heracleam compuliſſet, ipſe uno die Phocidis Elatiam millia amplius LX contendit. Eodem fermè die

B ab Attalo rege Opuntiorum urbs capta diripiebatur. conceſſerat eam prædã regi Sulpitius, quia Oreum paucos antè dies ab Romano milite, expertibus regijs, direptum fuerat: Romana claſsis Oreum ſeſe receperat, & Attalus ignarus aduentus Philippi, pecunijs à principibus exigendis terebat tẽpus. adeoq; improuiſa res fuit, ut niſi Cretenſium quidam fortè pabulatum ab urbe longius progreſsi agmen hoſtium procul conſpexiſſent, opprimi potuerit. Attalus inermis atq; incompoſitus, curſu effuſo mare ac naues petit. & molientibus ab terra naues Philippus aduenit, metum'q; etiam ex terra nauticis præbuit. inde Opũtem redijt, deos hominesq; accuſans, quòd tantæ rei fortunam ex oculis propè raptam amiſiſſet. Opuntij quoq; ab eadẽ ira increpiti, quòd cum trahere obſidionem in aduentum ſuum potuiſſent, uiſo ſtatim hoſte propè in uoluntariam deditionem conceſsiſſent. Compoſitis circa Opuntem rebus, Toronen eſt profectus. Et Attalus primò Oreum ſe recepit. inde cum fama accidiſſet, Pruſiam Bithyniæ regẽ in fines regni ſui tranſgreſſum, omiſsis Romanis rebus, atq; Aetolico bello, in Aſiam traiecit. Et Sulpitius Æginam claſſem recipit, unde initio ueris profectus erat. Haud maiore certamine, quàm Opuntem Attalus ceperat, Philippus Toronen cepit. Incolebant urbem eam profugi ab Thebis Phthioticis. urbe ſua capta à Philippo, cum in fidem Ætolorum perueniſſent, ſedem eis Ætoli eam dederant, urbis uaſtæ ac deſertæ priore quidem Philippi bello. Tum ab Torone, ſicut paulo antè dictũ eſt, recepta profectus, Tritonon, & Drymas, Doridis parua atq; ignobilia oppida cepit. inde Elatiã, iuſsis ibi ſe operiri Ptolemæi Rhodiorum'q; legatis, uenit. ubi cũ de finiẽdo Aetolico bello ageretur (affuerãt enim legati nuper Heracleæ cõcilio Romanorum, Aetolorum'q;) nũcius affertur, Machanidã Olympiorũ ſolenne ludicrũ parãteis Eleos aggredi ſtatuiſſe. Præuertendũ id ratus, legatis cum benigno reſpõſo dimiſsis: ſe neq; cauſam eius belli fuiſſe: nec moram, ſi modò ęqua & honeſta conditione liceat, paci facturum: cum expedito agmine profectus per Bœotiam Megarã, atq; inde Corinthum deſcendit, unde cõmeatibus ſumptis, Phliunta Pheneum'q; petit. & iam cum

Eream

Eream ueniſſet,audito Machanidam fama aduentus ſui territum refugiſſe Lacedęmo A
nem,Aegium ſe ad concilium Achęorum recepit:ſimul claſſem Punicam,ut mari quo
que aliquid poſſet,accitam,ibi ratus ſe inuenturum.Paucis antè diebus in Phoceas tra
iecerant Pœni,inde portus Acarnanum petierant,cùm ab Oreo profectum Attalum
Romanosq́ꝫ audiſſent,ueriti ne in ſe iretur,& intra Rhium (fauces eæ ſunt Corinthij
ſinus)opprimerentur.Philippus mœrebat quidem & angebatur, cùm ad omnia ipſe
raptim iſſet,nulli tamen ſe rei in tempore occurriſſe,& rapientem omnia ex oculis elu
ſiſſe celeritatem ſuam fortunam.In concilio autem diſsimulans ęgritudinem,elato ani
mo diſſeruit:teſtatus deos hominesq́ꝫ,ſe nulli loco,nec tempori defuiſſe,quin ubi ho-
ſtium arma concrepuiſſent, eò quanta maxima poſſet celeritate tenderet.ſed uix ratio
nem inire poſſe, utrum ab ſe audacius, an fugacius ab hoſtibus geratur bellum. ſic ab
Opunte Attalū,ſic Sulpitium à Chalcide, ſic his ipſis diebus Machanidam è manibus
ſuis elapſum. Sed non ſemper felicem eſſe fugam:nec pro difficili id bellum habendū:
in quo,ſi modò congreſſus cum hoſte ſis,uiceris.quod primùm eſſet,confeſsionem ſe
hoſtium habere, nequaquam pares eſſe eos: breui & uictoriam haud dubiam habitu-
rum,nec meliore euentu eos ſecum quàm ſpe pugnaturos.Lęti regem ſocij audierūt.
Reddidit inde Achæis Eream,& Triphyliam.Alipheram autē Megalopolitis, quod
ſuorum fuiſſe finium ſatis probabant,reſtituit.inde nauibus acceptis ab Achæis (erāt
autem tres quadriremes,& biremes totidem)Anticyram traiecit. inde quinqueremi-
bus ſeptem,& lembis uiginti amplius,quos ut adiungeret Carthaginienſiū claſsi, mi-
ſerat in Corinthiū ſinum:profectus ad Erythras Ætolorum,quę propè Eupaliū ſunt,
exſcenſionem fecit.Haud fefellit Ætolos.nam hominum quod aut in agris,aut in pro-
pinquis caſtellis Potidaniæ ac Apolloniæ fuit,in ſyluas monteſq́ꝫ refugit.Pecora,quæ
inter feſtinationem abigi nequiuerant, ſunt direpta, & in naues compulſa. Cum his,
cæteraq́ꝫ præda Nicia prætore Achæorum Ægium miſſo, cùm Corinthum petiſſet, B
pedeſtres inde copias per Bœotiam terra duci iuſsit.ipſe à Cenchreis præter Atticen
ſuper Sunium nauigans, inter medias propè hoſtiū claſſes Chalcidem peruenit. inde
collaudata fide ac uirtute, quòd neq́ꝫ timor neq́ꝫ ſpes flexiſſent eorum animos, horta-
tusq́ꝫ in poſterum,ut eadem conſtantia permanerent in ſocietate,ſi ſuam quàm Orea-
norum atq́ꝫ Opuntiorū fortunam mallent,ab Chalcide Oreum nauigat.principumq́ꝫ
ijs qui fugere capta urbe,quàm ſe Romanis tradere,maluerant,ſumma rerum& cuſto
dia urbis permiſſa,ipſe Demetriadem ab Eubœa, unde primò ad opem ferendam ſo-
cijs profectus erat, traiecit. Caſandreæ deinde centum nauium longarum carinis po-
ſitis,contractaq́ꝫ ad effectum eius operis multitudine fabrorum naualium,quia res in
Græcia tranquillas & profectio Attali fecerat, & in tempore laborantibus ſocijs la-
tum ab ſe auxilium, retro in regnum conceſsit,ut Dardanis bellum inferret.Extremo
æſtatis eius,qua hæc in Græcia ſunt geſta, cum Q. Fabius Maximus prætor legatus
ab M. Liuio conſule Romam ad ſenatum miſſus nunciaſſet, conſulem ſatis præſidij
Galliæ prouinciæ credere L. Porcium cum ſuis legionibus eſſe,decedere ſe inde,ac de
duci exercitum conſularem poſſe: patres non M. Liuium tantum redire ad urbem,
ſed collegam quoq́ꝫ eius C.Claudium iuſſerūt.Id modò in decreto interfuit,quòd M.
Liuij exercitum reduci,Neronis legiones Annibali oppoſitas manere in prouincia iuſ
ſerunt.Inter conſules ita per literas conuenit,ut quemadmodū uno animo rempubli-
cam geſsiſſent:ita,quanquam ex diuerſis regionibus conuenirent, uno tempore ad ur
bem accederent.Præneſte qui prior ueniſſet,collegā ibi opperiri iuſſus. Fortè ita eue-
nit,ut eodem die ambo Præneſte uenirent. inde præmiſſo edicto, ut triduo pòſt fre-
quens ſenatus ad ædem Bellonæ adeſſet,omni multitudine obuiā effuſa ad urbem ac-
ceſſere.Non ſalutabant modò uniuerſi,ſed contingere pro ſe quiſq́ꝫ uictrices dextras
conſulū cupientes,alij gratulabantur:alij gratias agebant,quòd eorū opera incolumis
reſpublica eſſet.In ſenatu cum more omnium imperatorū expoſitis rebus ab ſe geſtis
poſtulaſſent, ut pro republica fortiter fideliterq́ꝫ adminiſtrata, & dijs immortalibus

A haberetur honos, & ipſis triumphantibus urbem inire liceret: ſe uero ea quæ poſtularent, decernere patres merito deorum primùm, dein ſecundum deos conſulum, reſpõderunt, & ſupplicatione amborum nomine, & triumpho utriq; decreto. Inter ipſos, ne, cum bellum communi animo geſsiſſent, triumphum ſepararent, ita conuenit: quoniam in prouincia M. Liuij res geſta eſſet, & eo die, quo pugnatum foret, eius fortè auſpicium fuiſſet: exercitus Liuianus deductus Romam ueniſſet, Neronis de prouincia deduci non potuiſſet: ut M. Liuium quadrigis urbem ineuntem milites ſequerentur, C. Claudius equo ſine militibus inueheretur. Ita conſociatus triumphus, cùm utriq;, tum magis ei, qui quantum merito anteibat, tantum honore collegæ ceſſerat, gloriam auxit. Illum equitem aiebant ſex dierum ſpacio tranſcurriſſe longitudinem Italiæ: & eo die cum Aſdrubale in Gallia ſignis collatis pugnaſſe, quo eum caſtra aduerſus ſeſe in Apulia poſita habere Annibal credidiſſet. ita unum conſulem pro utraq; parte Italiæ aduerſus duos duces, duos imperatores, hinc conſilium ſuum, hinc corpus oppoſuiſſe. nomen Neronis ſatis fuiſſe ad continendum caſtris Annibalem: Aſdrubalẽ uero qua alia re, quàm aduentu eius obrutum, atq; extinctum eſſe? Itaq; iret alter conſul ſublimis curru multijugis, ſi uellet, equis, uno equo per urbem uerum triumphum uehi: Neronemq; etiam ſi pedes incedat, uel parta eo bello, uel ſpreta eo triumpho gloria, memorabilem fore. Hi ſermones ſpectantium Neronem uſq; in Capitoliũ proſecuti ſunt. Pecuniæ in ærarium tulerunt ſeſtertiûm tricies octoginta millia æris. militibus M. Liuius quinquagenos ſenos aſſes diuiſit. tãtundem C. Claudius abſentibus militibus ſuis eſt pollicitus, cùm ad exercitum rediſſet. Notatum, ea die plura carmina militaribus iocis in C. Claudium, quàm in conſulem ſuum iactata, equites L. Veturiũ, & Q. Cæcilium legatos magnis tuliſſe laudibus: hortatosq; eſſe plebem, ut eos conſules in proximum annum crearent. adieciſſe equitum prærogatiuæ autoritatem conſu

B les, poſtero die in concione, quàm forti fidelíq; duorum præcipuè legatorũ opera uſi eſſent, commemorantes. Cum comitiorum tempus appeteret, & per dictatorẽ comitia habere placuiſſet, C. Claudius conſul M. Liuium collegam dictatorem dixit, Liuius Q. Cæcilium magiſtrum equitum. A' M. Liuio dictatore creati conſules L. Veturius, Q. Cæcilius, is ipſe qui tum erat magiſter equitum. Inde prætorum comitia habita. Creati C. Seruilius, M. Cæcilius Metellus, T. Claudius Aſellus, Q. Manlius Thurinus, qui tum ędilis plebis erat. Comitijs perfectis, dictator magiſtratu abdicato, dimiſſoq; exercitu, in Hetruriam prouinciam ex SC eſt profectus ad quæſtiones habẽdas, qui Hetruſcorum Vmbrorumúe populi defectionis ab Romanis ad Aſdrubalem ſub aduentum eius conſilia agitaſſent, quiq; eum auxilijs, aut commeatu, aut ope aliqua iuuiſſent. Hæc eo anno domi, militiæq; geſta. Ludi Romani ter toti inſtaurati ab ædilibus curulibus, Cn. Seruilio Cepione, Ser. Cornelio Lentulo. Item ludi plebeij ſemel toti inſtaurati ab ædilibus plebis M. Pomponio Mathone, & Q. Manlio Thurino.

Tertiodecimo anno Punici belli, L. Veturio Philone, & Q. Cæcilio Metello conſulibus, Brutij ambobus, ut cum Annibale bellum gererent, prouincia decreta. Prætores exinde ſortiti ſunt: M. Cæcilius Metellus urbanam, Q. Manlius peregrinam, C. Seruilius Siciliam, T. Claudius Sardiniam. Exercitus ita diuiſi: conſulũ alteri, quem C. Claudius prioris anni conſul: alteri, quem Q. Claudius proprætor (eæ binæ legiones erãt) habuiſſent exercitũ. In Hetruria duas uolonũ legiones à C. Terentio proprætore M. Liuius proconſul, cui prorogatum in annum imperium erat, acciperet. Et Q. Manlio ut collegæ iuriſdictione tradita, Galliam cum exercitu, cui L. Porcius proprætor præfuerat, obtineret, decretum eſt: iuſſuſq; populari agros Gallorum, qui ad Pœnos ſub aduentum Aſdrubalis defeciſſent. C. Seruilio cum Cannenſibus duabus legionibus, ſicut P. Manlius tenuerat, Sicilia tuenda data. Ex Sardinia uetus exercitus, cui A. Hoſtilius præfuerat, deportatus. nouam legionem, quàm T. Claudius traijceret ſecum, conſules conſcripſerunt. Q. Claudio, ut Tarentum: C. Hoſtilio Tubulo, ut Capuam prouinciam haberet, prorogatum in annum imperium eſt. M. Valerius proconſul, qui

tuendæ

tuendæ circa Siciliam maritimæ oræ præfuerat, XXX nauibus C. Seruilio traditis, cũ A
cætera omni claſſe redire ad urbem iuſſus. In ciuitate tanto diſcrimine belli ſolicita, cum omnium ſecundorũ aduerſorumq́ꝫ cauſas in deos uerterent, multa prodigia nunciabantur. Tarracinæ Iouis ædem, Satrici matris Matutæ de cœlo tactam. Satricanos haud minus terrebant in ædẽ Iouis foribus ipſis duo prolapſi angues. Ab Antio nunciatũ eſt, cruentas ſpicas metentibus uiſas eſſe. Cære porcus biceps, & agnus mas idẽq́ꝫ fœmina natus erat. Et Albæ duos ſoles uiſos referebãt, & nocte Fregellis lucem obortam. Et bos in agro Romano locutus, & ara Neptuni multo ſudore manaſſe in circo Flaminio dicebatur, & ædes Cereris, Salutis, Quirini de cœlo tactæ. Prodigia cõſules hoſtijs maioribus procurare iuſsi, & ſupplicationem una die habere. Ea ex ſenatuſconſulto facta. Plus omnibus aut nũciatis peregrè, aut uiſis domi prodigijs, terruit animos hominum ignis in æde Veſtæ extinctus. ob quam cauſam cæſa flagro eſt Veſtalis, cuius cuſtodia noctis eius fuerat, iuſſu P. Licinij pontificis. Id quanquã nihil portendentibus deis, cæterùm negligentia humana acciderat, tamen & hoſtijs maioribus procurari, & ſupplicationem ad Veſtæ haberi placuit. Priuſquam proficiſcerentur conſules ad bellum, admoniti ab ſenatu ſunt, ut in agros reducendæ plebis curam haberẽt. deûm benignitate ſummotum bellum ab urbe Roma, & Latio eſſe. & poſſe ſine metu in agris habitari. minimè conuenire, Siciliæ, quàm Italiæ, colendæ maiorẽ curã eſſe. Sed res haudquaquam erat populo facilis, & liberis cultoribus bello abſumptis, & inopia ſeruitiorũ, & pecore direpto, uilliſq́ꝫ dirutis aut incenſis: magna tamen pars autoritate conſulum compulſa in agros remigrauit. Mouerãt autem huiuſce rei mentionem Placentinorum & Cremonẽſium legati, querentes agrum ſuũ ab accolis Gallis incurſari, ac uaſtari: magnãq́ꝫ partem colonorũ ſuorum delapſam eſſe: & infrequẽtes ſe urbes, agrum uaſtum ac deſertum habere. Mãlio prætori mãdatum, ut colonias ab hoſte tueretur. Conſules ex S C edixerunt, ut qui ciues Cremonenſes atq́ꝫ Placentini eſſent, ante certam diem in colonias reuerterentur. principio deinde ueris & ipſi ad B
bellum profecti ſunt. Q. Cæcilius conſul exercitum ab C. Nerone, L. Veturius ab Q. Claudio proprætore accepit, nouiſq́ꝫ militibus quos ipſe conſcripſerat ſuppleuit. In Conſentinũ agrum conſules exercitum duxerũt, paſsimq́ꝫ depopulati, cũ agmen iam graue præda eſſet, in ſaltu anguſto à Brutijs, iaculatoribuſq́ꝫ Numidis turbati ſunt, ita ut nõ præda tãtum, ſed armati quoq́ꝫ in periculo fuerint. maior tamẽ tumultus, quàm pugna fuit: & præmiſſa præda, incolumes legiones in loca culta euaſere. inde in Lucanos profecti. Ea ſine certamine tota gens in ditionẽ populi Romani redijt. Cum Annibale nihil eo anno rei geſtum eſt. nam neq́ꝫ ipſe ſe obtulit in tam recenti uulnere publico priuatoq́ꝫ, neq́ꝫ laceſsierunt quietũ Romani. tãtam ineſſe uim, etſi omnia alia circa eum ruerẽt, in uno illo duce cenſebãt. Ac neſcio an mirabilior fuerit aduerſis, quàm ſecundis rebus. quippe qui, cum & in hoſtiũ terra per annos tredecim, tam procul ab domo, uaria fortuna bellum gereret, exercitu nõ ſuo ciuili, ſed miſto ex colluuione omnium gentiũ, quibus nõ lex, nõ mos, non lingua cõmunis, alius habitus, alia ueſtis, alia arma, alij ritus, alia ſacra, alij propè dij eſſent, itaquodã uno uinculo copulauerit eos, ut nulla nec inter ipſos, nec aduerſus ducem ſeditio extiterit, cũ & pecunia ſæpe in ſtipendium, & cõmeatus in hoſtiũ agro deeſſent: quorum inopia priore Punico bello multa infanda inter duces, militeſq́ꝫ cõmiſſa fuerãt. Poſt Aſdrubalis uerò exercitum cũ duce, in quibus ſpes omnis repoſita uictoriæ fuerat, deletum, cedẽdoq́ꝫ in angulum Brutiũ cæterà Italia cõceſſum, cui nõ uideatur mirabile, nullum motum in caſtris factum? nã ad cætera id quoq́ꝫ acceſſerat, ut ne alẽdi quidẽ exercitus, niſi ex Brutio agro ſpes eſſet. qui ut omnis coleretur, exiguus tamen tãto alendo exercitui erat: tum magnam partẽ iuuentutis abſtractã à cultu agrorũ bellum occupauerat, & mos uitio etiã inſitus gẽti inter latrocinia militiam exercẽdi. nec ab domo quicquã mittebatur, de Hiſpania retinenda ſolicitis, tanquã omnia proſpera in Italia eſſent. In Hiſpania res quadam ex parte eandem fortunam, quandam longè diſparem habebant. eandem, quòd prælio uicti

A Carthaginienſes duce amiſſo in ultimam Hiſpaniæ oram uſq; ad Oceanum compulſi
erant. diſparem autem, quòd Hiſpania non quàm Italia modò, ſed quàm ulla pars ter-
rarum bello reparando aptior erat locorũ hominumq; ingenijs. Itaq; ergo prima Ro-
manis inita prouinciarum, quæ quidem continentis ſint, poſtrema omnium noſtra de-
mũ ætate ductu, auſpicioq; Auguſti Cæſaris perdomita eſt. Ibi tum Aſdrubal Giſgo-
nis filius, maximus clariſsimusq; eo bello ſecundũ Barchinos dux, regreſſus ab Gadi-
bus, rebellandi ſpem adiuuãte Magone Amilcaris filio, delectibus per ulteriorẽ Hiſpa
niam habitis, ad quinquaginta millia peditum, & quatuor millia & quingẽtos equites
armauit. De equeſtribus copijs fermè inter autores cõuenit. peditum LXX millia qui
dam adducta ad Silpiam urbem ſcribunt. Ibi ſuper campos patentes duo duces Pœni
ea mente, ne detrectarent certamen, conſederunt. Scipio, cum ad eum fama tanti cõ-
parati exercitus perlata eſſet, neq; Romanis legionibus tantæ ſe parem multitudini ra
tus, ut non in ſpeciem ſaltim opponerentur barbarorum auxilia: neq; in ijs tamen tan
tum uirium ponendum, ut mutãdo fidem, quæ cladis cauſa fuiſſet patri patruoq;, ma-
gnum momentum facerent: præmiſſo Syllano ad Colcam duodetriginta oppidis re-
gnãtem, ut equites pediteſq; ab eo, quos ſe per hyemem conſcripturũ pollicitus erat,
acciperet: ipſe à Tarracone profectus, protinus ab ſocijs, qui accolũt uiam, modica cõ-
trahendo auxilia, Caſtulonem peruenit. Eò adducta ab Syllano auxilia, tria millia pe-
ditum, & quingenti equites. Inde ad Betulam urbem proceſſum cum omni exercitu ci
uium, ſociorum, peditum equitumq; V & XL millibus. Caſtra ponẽteis eos Mago &
Maſaniſſa cũ omni equitatu aggreſsi ſunt. turbaſſentq; muniẽtes, ni abditi poſt tumu
lum, opportunè ad id poſiti ab Scipione equites improuiſo in effuſos incurriſſent. Hi
promptiſsimũ quenq;, & proximè uallum atque in ipſos munitores primum inuectũ,
uixdum prælio inito fuderunt: cum cæteris, qui ſub ſignis atq; ordine agminis inceſſe
B rãt, longior & diu ambigua pugna fuit. ſed cum ab ſtationibus primũ expeditæ cohor
tes, deinde ex opere deducti milites, atq; arma capere iuſsi plures & uſq; integri feſsis
ſubirent, magnumq; iam agmen armatorũ à caſtris in præliũ rueret, terga haud dubiè
uertunt Pœni Numidæq;. Et primò turmatim abibãt, nihil propter pauorem, feſtina
tionemúe confuſis ordinibus: dein poſtquam acrius ultimis incidebat Romanus, neq;
ſuſtineri impetus poterat, nihil iam ordinum memores, paſsim quà cuiq; proximum
fuit, in fugam effunduntur. Et quãquam eo prælio aliquãtum & Romanis aucti, & di-
minuti hoſtibus animi erãt, tamen nunquã per aliquot inſequentes dies ab excurſioni
bus equitũ leuiſq; armaturæ ceſſatum eſt. Vbi ſatis tentatæ per hæc leuia certamina
uires ſunt, prior Aſdrubal in aciem copias eduxit, deinde & Romani proceſſere. ſed
utraq; acies pro uallo ſtetit inſtructa. & cum ab neutris pugna cœpta eſſet, iam die ad
occaſum inclinãte, à Pœno prius, deinde ab Romano in caſtra copię reductæ. Hoc idẽ
per dies aliquot factũ. prior ſemper Pœnus copias caſtris educebat, prior feſsis ſtãdo
ſignũ receptui dabat. ab neutra parte procurſum, telumúe miſſum, aut uox ulla orta.
mediã aciem hinc Romani, illinc Carthaginiẽſes miſti Afris: cornua ſocij tenebãt. erãt
autem utrinq; Hiſpani pro cornibus. ante Punicam aciem elephanti caſtellorum pro-
cul ſpeciem præbebãt. Iam hoc in utriſq; caſtris ſermonis erat, ita ut inſtructi ſtetiſſent
pugnaturos. medias acies, Romanũ Pœnumq;, quos inter belli cauſa eſſet, pari robo-
re animorum armorumq; concurſuras. Scipio ubi hæc obſtinatè credita animaduer-
tit, omnia de induſtria in eum diem, quo pugnaturus erat, mutauit. Teſſeram ueſperi
per caſtra dedit, ut ante lucem uiri equiq; prãſi eſſent, armatus eques frenatos ſtratoſq;
teneret equos. Vixdum ſatis certa luce equitatum omnẽ cum leui armatura in ſtatio-
nes Punicas immiſit. inde cõfeſtim ipſe cum graui agmine legionum procedit, præter
opinionem deſtinatã ſuorum hoſtiumq;, Romano milite cornibus firmatis, ſocijs in
mediam aciem acceptis. Aſdrubal clamore equitum excitatus, ut ex tabernaculo proſi
luẽt, tumultumq; ante uallum, & trepidationem ſuorum, & procul ſigna legionum ful
gentia, plenoſq; hoſtium campos uidit, equitatum omnem extemplò in equites emit-

tit. ipſe cum peditum agmine caſtris egreditur: nec ex ordine ſolito quicquam aciei in- A
ſtruenda mutat. Equitum iamdiu anceps pugna erat: nec ipſa per ſe decerni poterat, quia pulſis (quòd propè inuicem fiebat) in aciem peditum tutus receptus erat. ſed ubi iam haud plus quingentos paſſus acies inter ſeſe aberant, ſigno receptui dato Scipio, patefactiſq; ordinibus, equitatum omnem leuemq; armaturam in medium acceptã, diuiſamq; in partes duas in ſubſidijs poſt cornua locat. inde ubi incipiẽdæ iam pugnæ tempus erat, Hiſpanos (ea media acies fuit) preſſo gradu incedere iubet. ipſe è dextro cornu (ibi nanq; præerat) nuncium ad Syllanum & Martiũ mittit, ut cornu extenderent in ſiniſtra parte, quemadmodum ſe tendentem à dextra uidiſſent: & cum expeditis peditum equitumq; prius pugnam conſererent cum hoſte, quàm coire inter ſe mediæ acies poſſent. Ita diductis cornibus cùm ternis peditũ cohortibus, terniſq; equitum turmis, ad hoc uelitibus, citato gradu in hoſtem ducebãt, ſequentibus in obliquũ alijs. Sinus in medio erat, quia ſegnius Hiſpanorum ſigna incedebant. & iam conflixerant cornua, cum, quod roboris in acie hoſtium erat, Pœni ueterani, Afriq; nondum ad teli coniectum ueniſſent, neq; in cornua, ut adiuuarent pugnãtes, diſcurrere auderent, ne aperirent mediam aciem uenienti ex aduerſo hoſti. Cornua ancipiti prælio urgebantur. eques, leuiſq; armatura, & uelites circunductis alis in latera incurrebãt, cohortes à fronte urgebant, ut abrumperent cornua à cætera acie. Et cùm ab omni parte haudquaquam par pugna erat, tum quòd turba lixarum, tyronum'que Hiſpanorum Romano Latinoq; militi obiecta erat. procedente iam die uires etiam deficere Aſdrubalis exercitum cœperant, oppreſſos matutino tumultu, coactoſq; priuſquã cibo corpora firmarent, raptim in aciem exire. Ad id ſedulò diem extraxerat Scipio, ut ſera pugna eſſet. nam ab ſeptima demum hora peditum ſigna cornibus concurrerunt. ad medias acies aliquanto ſerius peruenit pugna, ita ut prius æſtus à meridiano ſole, laborq; ſtandi ſub armis, & ſimul fames ſitiſq; corpora afficerent, quàm manus cum hoſte cõ- B
ſererent. itaq; ſteterunt ſcutis innixi. nam ſuper cætera elephãti etiam, tumultuoſo genere pugnæ equitum uelitumq; & leuis armaturæ conſternati, è cornibus in mediam aciem ſeſe intulerãt. Feſſi igitur corporibus animiſq; retulere pedem, ordines tamen ſeruãtes haud ſecus, quàm ſi imperio ducis cederet integra acies. Sed cũ eo ipſo acrius ubi inclinatam ſenſere, uictores ſe undiq; inueherent, nec facilè impetus ſuſtineri poſſet: quanquam retinebat obſiſtebat'que cedentibus Aſdrubal, ab tergo eſſe colleis tutumq; receptum, ſi modicè ſe reciperent, clamitans: tamen uincente uerecundiã metu, cum proximus quiſq; hoſtem cæderet, terga extemplò data, atq; in fugam ſeſe omnes effuderunt. Ac primò conſiſtere ſigna in radicibus collium, ac reuocare in ordines militem cœperant, cunctantibus in aduerſum collem erigere aciem Romanis. deinde ut inferri impigrè ſigna uiderunt, integrata fuga, in caſtra pauidi compelluntur. Nec procul uallo Romanus aberat. cepiſſetq; tãto impetu caſtra, niſi ex uehemẽti ſole, qualis inter graues imbre nubes effulget, tanta uis aquæ deiecta eſſet, ut uix in caſtra ſua reciperent ſe uictores. quoſdam etiam religio ceperat, ulterius quicquam eo die conãdi. Carthaginienſes, quanquam feſſos labore ac uulneribus, nox imberq; ad neceſſariam quietem uocabat: tamen quia metus & periculum ceſſandi non dabat tempus, prima luce oppugnaturis hoſtibus caſtra, ſaxis undiq; circà ex propinquis uallibus cõgeſtis augent uallum, munimento ſeſe, quando in armis parum pręſidij foret, defenſuri. Sed tranſitio ſociorum, fuga ut tutior mora uideretur, fecit. principium defectionis ab Attane regulo Turdetanorum factum eſt. is cum magna popularium manu transfugit. inde duo munita oppida cum præſidijs tradita à præfectis Romano. Et ne latius, inclinatis ſemel ad defectionem animis, ſerperet res, ſilentio proximæ noctis Aſdrubal caſtra mouet. Scipio, ut prima luce qui in ſtationibus erant retulerũt, profectos hoſtes, præmiſſo equitatu ſigna ferri iubet. adeo'que citato agmine ducti ſunt, ut ſi uia recta ueſtigia ſequentes iſſent, haud dubiè aſſecuturi fuerint. ducibus eſt creditum, breuius aliud eſſe iter ad Bætim fluuium, ut tranſeuntes aggrederentur. Aſdrubal clauſo tranſitu

A ſitu fluminis ad Oceanum flectit. & iam inde fugientium modo effuſi abibant: idq́ue aliquantum ab legionibus Romanis interualli fecit. eques, leuisq́ue armatura nunc ab tergo, nunc ab lateribus occurrendo, fatigabat morabaturq́ue. ſed cum ad crebros tumultus ſigna conſiſterent, & nunc equeſtria, nunc cum uelitibus auxilijsq́ue peditum prælia conſererent, ſuperuenerunt legiones. Inde non iam pugna, ſed trucidatio uelut pecorum fieri, donec ipſe dux fugæ autor in proximos colles cum ſeptem millibus fermè ſemiermium euaſit. cæteri cæſi captiq́ue. caſtra tumultuaria raptim Pœni tumulo editiſsimo communierunt: atq́ue inde, cum hoſtes nequicquam ſubire iniquo aſcẽſu conati eſſent, haud difficulter ſeſe tutati ſunt: ſed obſidio in loco nudo atq́ue inopi uix in paucos dies tolerabilis erat. itaq́ue tranſitiones ad hoſtem fiebãt. poſtremò ipſe dux nauibus acceptis, (nec procul inde aberat mare) nocte relicto exercitu Gadeis perfugit. Scipio fuga ducis hoſtium audita, decem millia peditum, mille equites relinquit Syllano ad caſtrorum obſidionem. ipſe cum cæteris copijs, ſeptuageſimis caſtris, protinus cauſis regulorum ciuitatumq́ue cognoſcendis, ut præmia ad ueram meritorum æſtimationem tribui poſſent, Tarraconem redijt. Poſt profectionem eius Maſaniſſa cum Syllano clàm congreſſus, ut ad noua conſilia gentem quoq́ue ſuam obedientẽ haberet, cum paucis popularibus in Africam traiecit, non tam euidenti eo tempore ſubitæ mutationis cauſa, quàm documẽto poſt id tempus conſtantiſsimæ ad ultimã ſenectã fidei, ne tum quidẽ eum ſine probabili cauſa feciſſe. Mago inde remiſsis ab Aſdrubale nauibus, Gades petit. Cæteri deſerti ab ducibus, pars tranſitione, pars fuga diſsipati per proximas ciuitates ſunt, nulla manus numero aut uiribus inſignis. Hoc maximè modo ductu atque auſpicio P. Scipionis pulſi Hiſpania Carthaginienſes ſunt, tertiodecimo anno poſt bellum initum, quinto poſtquã P. Scipio prouinciã & exercitum accepit. Haud multo pòſt Syllanus debellatum referens, Tarraconem ad Scipionem redijt. L. Scipio

B cum multis nobilibus captiuis nuncius receptæ Hiſpaniæ Romam eſt miſſus. Et cũ cæteri lætitia gloriaq́ue ingenti eam rem uulgo ferrent, unus qui geſſerat, inexplebilis uirtutis ueræq́ue laudis, paruum inſtar eorum quæ ſpe ac magnitudine animi concepiſſet, receptas Hiſpanias ducebat. iam Africam magnamq́ue Carthaginem, & in ſuum decus nomenq́ue uelut conſummatam eius belli gloriam ſpectabat. Itaque præmoliendas ibi ratus iam res, conciliandosq́ue regum gẽtiumq́ue animos, Syphacem primum regem ſtatuit tentare. Maſæſylorum is rex erat. Maſæſyli gens affinis Mauris, regionem Hiſpaniæ, maximè quà ſita Noua Carthago eſt, ſpectant. Fœdus ea tempeſtate regi cum Carthaginiẽſibus erat. quòd haud grauius ei ſanctiusq́ue, quàm uulgo barbaris, quibus ex fortuna pendet fides, ratus fore, oratorem ad eum C. Lælium cũ donis mittit. Quibus barbarus lætus, & quia res tum proſperæ ubiq́ue Romanis, Pœnis in Italia aduerſæ, in Hiſpania nullę iam erant, amicitiã ſe Romanorum accipere annuit. firmãdæ eius fidem nec dare, nec accipere, niſi cum ipſo coram duce Romano. Ita Lęlius in id modò fide ab rege accepta, tutum aduentũ fore, ad Scipionem redit. Magnum in omnia momentum Syphax affectãti res Africæ erat, opulentiſsimus eius terræ rex, bello iam expertus ipſos Carthaginienſes, finibus etiam regni aptè ad Hiſpaniam, quòd freto exiguo dirimuntur, poſitis. Dignam itaq́ue rem Scipio ratus, quæ, quoniã nõ aliter poſſet, magno periculo peteretur: L. Martio Tarracone, M. Syllano Carthagine Noua, quò pedibus ab Tarracone itineribus magnis ierat, ad pręſidium Hiſpaniæ relictis: ipſe cũ C. Lęlio duabus quinqueremibus ab Carthagine profectus trãquillo mari plurimum remis, interdum & leni iuuãte uento in Africam traiecit. Fortè ita incidit, ut eo ipſo tẽpore Aſdrubal pulſus Hiſpania ſeptem triremibus portum inuectus, anchoris poſitis terræ applicaret naues: cùm conſpectæ duæ quinqueremes haud cuiquã dubio, quin hoſtium eſſent, opprimiq́ue à pluribus priuſquàm portum intrarẽt, poſſent, nihil aliud quàm tumultum ac trepidationem ſimul militum ac nautarum, nequicquam armaq́ue & naues expedientium, fecerunt. percuſſa enim ex alto uela paulo acriori uento prius in portum intulerunt quinqueremes, quàm Pœni anchoras molirentur. nec ultra tu-

multum agere quis quicquam in regio portu audebat. Itaq; prior in terram Aſdrubal, a
mox Scipio & Lælius egreſsi, ad regem pergunt. Magnificumq; id Syphaci (nec erat
aliter) uiſum, duorum opulentiſsimorum ea tempeſtate duces populorum uno die
ſuam pacem amicitiamq; petenteis ueniſſe. Vtrunq; in hoſpitium inuitat. & quoniam
fors eos ſub uno tecto eſſe, atq; ad eoſdem penates uoluiſſet, cõtrahere in colloquium
dirimendarum ſimultatum cauſa eſt conatus: Scipione abnuente, aut priuatim ſibi ul-
lum cum Pœno odium eſſe, quòd colloquendo finiret: aut de republica ſe quicquam
cum hoſte agere iniuſſu ſenatus poſſe. Illud magnopere contendente rege, ne alter ho
ſpitum excluſus mẽſa uideretur, ut in animũ induceret ad eaſdem uenire epulas, haud
abnuit. cœnatumq; ſimul apud regem eſt, eodem etiã lecto Scipio atq; Aſdrubal, quia
ita cordi erat regi, accubuerunt. Tanta autem inerat comitas Scipioni, atq; ad omnia
naturalis ingenij dexteritas, ut non Syphacem modò barbarum, inſuetumq; moribus
Romanis, ſed hoſtem etiam infeſtiſsimum facundè alloquendo ſibi conciliarit. mirabi
lioremq; ſibi eum congreſſo coram uiſum præ ſe ferebat, quàm bello rebus geſtis. nec
dubitare, quin Syphax, regnumq; eius in Romanorum eſſet poteſtate. eam artem illi
uiro ad conciliandos animos eſſe. Itaq; non quo modo Hiſpania amiſſa ſit, quærendũ
magis Carthaginienſibus eſſe, quàm quo modo Africam retineant, cogitandum. Non
peregrinabundũ, neq; circa amœnas oras uagantẽ tantum ducem Romanum, relicta
prouincia nouæ ditionis, relictis exercitibus, duabus nauibus in Africam traieciſſe, &
commiſiſſe ſeſe in hoſtilem terram, in poteſtatem regiam, in fidem inexpertam, ſed po
tiundæ Africæ ſpem affectantem. hoc eum iampridem uolutare in animo, hoc palàm
fremere, quòd non quemadmodum Annibal in Italia, ſic Scipio in Africa bellum gere
ret. Scipio fœdere icto cum Syphace, profectus ex Africa, dubijsq; & plerumq; ſæuis
in alto iactatus uentis, die quarto Nouæ Carthaginis portum tenuit. Hiſpaniæ ſicut
à bello Punico quietæ erant, ita quaſdam ciuitates propter conſcientiam culpæ metu b
magis quàm fide quietas eſſe apparebat: quarum maximè inſignes & magnitudine &
noxa, Illiturgi & Caſtulo erant. Caſtulonenſes cum proſperis rebus ſocij fuiſſent, poſt
cæſos cum exercitibus Scipiones defecerãt ad Pœnos. Illiturgitani prodendis, qui ex
illa clade ad eos perfugerãt, interficiendisq;, ſcelus etiã defectioni addiderãt. In eos po-
pulos primo aduentu, cùm dubiæ Hiſpaniæ eſſent, meritò magis quàm utiliter ſæui-
tum foret. tunc iam trãquillis rebus, quia tempus expetendæ pœnæ uidebatur ueniſ-
ſe, accitum ab Tarracone L. Martium cum tertia parte copiarum ad Caſtulonem op-
pugnandum mittit. ipſe cum cætero exercitu quintis fermè ad Illiturgim caſtris perue
nit. Clauſæ erant portæ, omniaq; inſtructa & parata ad oppugnationem arcendam.
adeò conſcientia, quid ſe meritos ſcirent, pro indicto eis bello fuerat. Hinc & hortari
milites Scipio orſus eſt. Ipſos claudendo portas indicaſſe Hiſpanos, quid ut timerent
meriti eſſent. itaq; multo infeſtioribus animis cũ eis, quàm cũ Carthaginienſibus bellũ
gerendum eſſe. quippe cum illis propè ſine ira de imperio & gloria certari: ab ijs perfi
diæ & crudelitatis & ſceleris pœnas expetendas eſſe. ueniſſe tempus, quo & nefandã
commilitonum necem, & in ſemetipſos, ſi eòdem fuga delati forent, inſtructam frau-
dem ulciſcerentur: & in omne tempus graui documento ſancirent, ne quis unquam
Romanum ciuem, militemúe in ulla fortuna opportunum iniuriæ duceret. Ab hac
exhortatione ducis incitati ſcalas electis per manipulos uiris diuidunt. partito exerci-
tu, ita ut parti alteri Lęlius pręeſſet legatus, duobus ſimul locis ancipiti terrore urbem
aggrediuntur. Non dux unus, aut plures principes oppidanos, ſed ſuus ipſorũ ex con
ſcientia culpæ metus ad defendendam impigrè urbem hortatur. & meminerãt, & ad-
monebant alios, ſupplicium ex ſe, non uictoriam peti: ubi quiſq; mortem oppeteret,
id referre: utrum in pugna & in acie, ubi mars communis & uictum ſæpe erigeret, &
affligeret uictorem: an poſtmodum cremata & diruta urbe ante ora captarum coniu-
gum liberorumq; inter uerbera & uincula, omnia fœda atq; indigna paſsi expirarent.
Igitur non militaris modò ætas, aut uiri tantum, ſed fœminæ quoque pueriq; ſupra

A animi corporiſq; uires adſunt: propugnantibus tela miniſtrãt, ſaxa in muros munientibus gerunt. non libertas ſolum agebatur, quæ uirorum fortium tantũ pectora acuit: ſed ultima omnibus ſupplicia, & fœda mors ob oculos erat. accendebantur animi & certamine laboris ac periculi, atq; ipſo inter ſe conſpectu. Itaq; tãto ardore certamen initum eſt, ut domitor ille totius Hiſpaniæ exercitus ab unius oppidi iuuentute ſæpe repulſus à muris, haud ſatis decoro prælio trepidarit. Id ubi uidit Scipio, ueritus ne uanis tot conatibus ſuorum hoſtibus creſceret animus, & ſegnior miles fieret: ſibimet conandum ad partem periculi capeſſendam eſſe ratus, increpita ignauia militũ, ferri ſcalas iubet: ſeipſum, ſi cęteri cunctentur, aſcenſurum minatur. Iam ſubierat haud mediocri periculo mœnia, cum clamor undiq; ab ſolicitis uicem imperatoris militibus ſublatus: ſcalæq; multis ſimul partibus erigi cœptæ. Et ex altera parte Lælius inſtitit. Tum uicta oppidanorum uis, deiectiſq; propugnatoribus occupantur muri. arx etiam ab ea parte, quæ inexpugnabilis uidebatur, inter tumultũ capta eſt. Transfugæ Afri, qui tum inter auxilia Romana erãt, & oppidanis in ea tuenda, unde periculum uidebatur, uerſis, & Romanis ſubeuntibus quà adire poterãt: conſpexerunt editiſsimã urbis partem, quia rupe præalta tegebatur, neq; opere ullo munitam, & ab defenſoribus uacuã leuium corporum homines, & multa exercitatione pernicium, clauos ſecum ferreos portantes, quà per inęqualiter eminentia rupis poterant, ſcandunt. ſicubi nimis arduũ & leue ſaxum occurrebat, clauos per modica interualla figentes, cum uelut gradus feciſſent: primi inſequentes extrahentes manu, poſtremi ſubleuãtes eos qui prę ſe irent: in ſummum euadunt. inde decurrũt cum clamore in urbem iam captam ab Romanis. Tum uero apparuit, ab ira & ab odio urbem oppugnatam eſſe. nemo capiendi uiuos, nemo patentibus ad direptionem omnibus, prædæ memor eſt. trucidant inermes iuxtà atq; armatos, fœminas pariter ac uiros: uſq; ad infantium cædem ira crudelis per-
B uenit. ignem deinde tectis iniiciunt, ac diruunt quæ incendio abſumi nequeunt. adeò ueſtigia quoq; urbis extinguere, ac delere memoriam hoſtium ſedis cordi eſt. Caſtulonem inde Scipio exercitum ducit. quam urbem non Hiſpani modò cõuenæ, ſed Punici etiam exercitus è diſsipata paſsim fuga reliquię tutabantur. ſed aduentum Scipionis præuenerat fama cladis Illiturgitanorũ, terrorq; inde ac deſperatio inuaſerat, & in diuerſis cauſis cũ ſibi quiſq; conſultum ſine alterius reſpectu uellet, primò tacita ſuſpicio, deinde aperta diſcordia ſeceſsionem inter Carthaginiẽſes atq; Hiſpanos fecit. His Cerdubellus propalàm deditionis autor, Himilco Punicis auxiliaribus præerat: quos urbemq;, clàm fide accepta, Cerdubellus Romano prodit. Mitior ea uictoria fuit. nec tãtundem noxæ admiſſum erat, & aliquãtum iræ lenierat uolũtaria deditio. Martius inde in barbaros, ſi qui nõdum perdomiti erãt, ſub ius, ditionemq; redigẽdos miſſus. Scipio Carthaginem ad uota ſoluenda diis, munuſq; gladiatorium, quod mortis cauſa patris patruiq; parauerat, edendum rediit. Gladiatorium ſpectaculum fuit nõ ex eo genere hominum, ex quo laniſtis comparare mos eſt, ſeruorum delectu ac libertorũ, qui uenalem ſanguinẽ habent. uoluntaria omnis & gratuita opera pugnãtium fuit. nã alii miſsi ab regulis ſunt ad ſpecimen inſitæ genti uirtutis oſtendendũ: alii ipſi profeſsi ſe pugnaturos in gratiam ducis: alios æmulatio & certamen, ut prouocarent, prouocatiq; haud abnuerent, traxit. quidam quas diſceptãdo controuerſias finire nequiuerãt, aut noluerãt, pacto inter ſe, ut uictorem res ſequeretur, ferro decreuerũt. Neq; obſcuri generis homines, ſed clari illuſtreſq;, Corbis & Orſua, patrueles fratres, de principatu ciuitatis quam Ibem uocabant, ambigentes, ferro ſe certaturos profeſsi ſunt. Corbis maior erat ætate. Orſuæ pater princeps proximè fuerat, à fratre maiore poſt mortem eius principatu accepto. Cum uerbis diſceptare Scipio uellet, ac ſedare iras, negatum id ambo dicere cõmunibus cognatis: nec aliũ deorũ hominumúe, quàm Martẽ ſe iudicẽ habituros eſſe. Robore maior, minor flore ætatis ferox, mortem in certamine, quàm ut alter alterius imperio ſubiiceretur, præoptãtes, quòd ab tanta rabie dirimi nequirent, inſigne ſpectaculum exercitui præbuère, documẽtumq;, quantum cupiditas

imperij malũ inter mortales eſſet. Maior uſu armorum & aſtu facile ſtolidas uires mi- A
noris ſuperauit. Huic gladiatorũ ſpectaculo ludi funebres additi pro copia,& prouin
ciali & caſtrenſi apparatu. Res interim nihilo minus ab legatis gerebãtur. Martius ſu-
perato Bæte amni, quem incolæ Cirtium appellant, duas opulẽtas ciuitates ſine certa-
mine in deditionẽ accipit. Aſtapa urbs erat, Carthaginiẽſiũ ſemper partis: nec id tam
dignũ ira erat, quàm quòd extra neceſsitates belli pręcipuũ in Romanos gerebãt odiũ,
nec urbem aut ſitu, aut munimẽto tutam habebant, quæ ferociores ijs animos faceret,
ſed ingenia incolarum latrocinio læta, ut excurſiones in finitimũ agrum ſociorum po-
puli Romani facerent, impulerant, & uagos milites Romanos, lixasq́ aut mercatores
exciperent. magnum etiã comitatum, quia paucis parum tutum fuerat, tranſgredientẽ
fines poſitis inſidijs circumuentum iniquo loco interfecerant. Ad hanc urbem oppu-
gnandam cũ admotus exercitus eſſet, oppidani conſcientia ſcelerum, quia nec deditio
tuta ad tam infeſtos uidebatur: nec ſpes mœnibus aut armis tuẽdæ ſalutis erat, facinus
in ſe ac ſuos fœdum ac ferum cõſciſcunt. Locum in foro deſtinãt, quò precioſiſsima re
rum ſuarũ cõgererent. ſuper eũ cumulum cõiuges ac liberos cõſidere cum iuſsiſſent, li
gna circà extruunt, faſcesq́ uirgultorũ conijciunt. quinquaginta deinde armatis iuue-
nibus præcipiunt, ut donec incertus euentus pugnæ eſſet, præſidiũ eo loco fortunarũ
ſuarũ, corporumq́, quæ cariora fortunis eſſent, ſeruarent. ſi rem inclinatam uiderent,
atq́ in eo iam eſſe ut urbs caperetur: ſcirent, omnes, quos euntes in prælium cernerẽt,
mortem in ipſa pugna obituros. illos ſe per deos ſuperos inferosq́ orare, ut memores
libertatis, quæ illo die aut morte honeſta, aut ſeruitute infami finienda eſſet, nihil relin
querẽt in quod ſæuire iratus hoſtis poſſet. ferrum ignemq́ in manibus eſſe. amicæ, ac
fideles potius ea quæ peritura forẽt, abſumerent manus, quàm inſultarẽt ſuperbo lu-
dibrio hoſtes. His adhortationibus execratio dira adiecta, ſi quẽ à propoſito ſpes mol
litiáue animi flexiſſet. inde cõcitato agmine patẽtibus portis ingenti cũ tumultu erum B
punt. Nec erat ulla ſatis firma ſtatio oppoſita, quia nihil minus quàm ut egredi mœni
bus auderent, timeri poterat. perpaucæ equitum turmæ, leuisq́ armatura repẽte è ca-
ſtris ad idipſum emiſſa occurrit. Acrior impetu atq́ animis, quàm cõpoſitior ordine
ullo pugna fuit. Itaq́ pulſus eques, qui primùm hoſti ſe obtulerat, terrorẽ intulit leui
armaturæ. pugnatumq́ ſub ipſo uallo foret, ni robur legionũ, perexiguo ad inſtruen
dum dato tẽpore, aciem direxiſſet. Ibi quoq́ trepidatum parumper circa ſigna eſt, cũ
cæci furore in uulnera ac ferrum uecordi audacia ruerẽt. dein uetus miles aduerſus te-
merarios impetus pertinax, cęde primorũ inſequentes ſuppreſsit. conatus paulo pòſt
ultrò inferre pedem, ut neminem cedere, atq́ obſtinatos mori in ueſtigio quenq́ ſuo
uidit: patefacta acie, quod ut facere poſſet, multitudo armatorum facilè ſuppeditabat,
cornua hoſtium amplexus, in orbem pugnãtes ad unum omnes occidit. Atq́ hæc ta-
men hoſtium iratorum, ac tum maximè dimicantium iure belli in armatos repugnan-
tesq́ edebantur. fœdior alia in urbe trucidatio erat, cum turbam fœminarum puero-
rumq́ imbellem, inermem ciues ſui cæderent, & in ſuccenſum rogum ſemianima ple-
raq́ inijcerent corpora, riuiq́ ſanguinis flammam orientem reſtinguerent: poſtremò
ipſi cæde miſeranda ſuorum fatigati, cum armis medio ſe incendio iniecerũt. Iam cædi
perpetratæ uictores Romani ſuperuenerunt. ac primo conſpectu tam fœdæ rei mira-
bundi parumper obſtupuerunt. dein cum aurum argẽtumq́ cumulo rerum aliarum
interfulgẽs auiditate ingenij humani rapere ex igne uellent, correpti alij flamma ſunt,
alij ambuſti afflatu uaporis: cum receptus primis urgente ab tergo ingenti turba non
eſſet. Ita Aſtapa ſine pręda militũ ferro igniq́ abſumpta eſt. Martius cęteris eius regio
nis metu in deditionem acceptis, uictorẽ exercitum Carthaginem ad Scipionem redu
xit. Per eos ipſos dies perfugæ à Gadibus uenerunt, pollicẽtes, urbẽ, Punicumq́ præ
ſidium, quod in ea eſſet, & imperatorem pręſidij cum claſſe prodituros eſſe. Mago ibi
ex fuga ſubſtiterat: nauibusq́ in Oceano collectis, aliquantum auxiliorum & trans fre
tum Africæ oræ, & ex proximis Hiſpaniæ locis per Hannonem præfectum coëgerat.

Fide

A Fide accepta dataq́; perfugis, & Martius eò cum expeditis cohortibus, & Lælius cū
ſeptē triremibus, quinqueremi una eſt miſſus, ut terra mariq́; cōmuni cōſilio rem gere
rent. Scipio ipſe graui morbo implicitus, grauiore tamē fama, cum ad id quiſq; quod
audierat, inſita hominibus libidine alēdi de induſtria rumores, adijceret aliquid, pro-
uinciā omnem ac maximè longinqua eius turbauit: apparuitq́;, quantā excitatura mo-
lem uera fuiſſet clades, cum uanus rumor tantas procellas exciuiſſet. non ſocij in fide,
non exercitus in officio manſit. Mandonius & Indibilis, quibus quia regnū ſibi Hiſpa-
niæ pulſis inde Carthaginienſibus deſtinarāt animis, nihil pro ſpe cōtigerat: cōcitatis
popularibus (Lacetani autem erāt) et iuuentute Celtiberorū excitata, agrum Sueſſita-
num Sedetanumq́; ſociorum populi Romani hoſtiliter depopulati ſunt. Ciuilis alius
furor in caſtris ad Sucronē ortus. Octo ibi millia militum erāt, prȩſidiū gentibus quȩ
cis Iberum incolunt, impoſitum. Motæ autem eorū mentes ſunt, non tum cum primū
de uita imperatoris dubij rumores allati ſunt: ſed iam antè, licētia ex diutino, ut fit, otio
collecta, et nonnihil, q̃d in hoſtico laxius rapto ſuetis uiuere arctiores in pace res erāt.
Ac primò ſermones tātum occulti ſerebantur. ſi bellum in prouincia eſſet, quid ſeſe in
ter pacatos facere? ſi debellatum iam & confecta prouincia eſſet, cur in Italiam non re-
uehi? Flagitatum quoque ſtipendium procacius, quàm ex more & modeſtia militari
erat, & à cuſtodibus probra in circumeuntes uigilias tribunos iacta: & noctu quidam
prædatum in agrum circà pacatum ierāt: poſtremò interdiu, ac propalàm ſine cōmea-
tu ab ſignis abibāt. omnia libidine ac licentia militum, nihil inſtituto ac diſciplina mili-
tiæ, aut imperio eorum qui præerant, gerebatur. forma tamen Romanorum caſtrorū
conſtabat una ea ſpe, quòd tribunos ex cōtagione furoris haud expertes ſeditionis de-
fectionisq́; rati fore, & iura reddere in principijs ſinebāt, & ſignum ab eis petebant, &
in ſtationes ac uigilias ordine ibant: & ut uim imperij abſtulerant, ita ſpeciem dicto pa
B rentium ultrò ipſi imperantes ſeruabant. Erupit deinde ſeditio, poſtquam reprehen-
dere, atq; improbare tribunos ea quæ fierent, & conari obuiam ire, & propalàm ab-
nuere furoris eorum ſe futuros ſocios, ſenſerunt. Fugatis itaq; ex principijs, ac paulò
pòſt è caſtris tribunis, ad principes ſeditionis gregarios milites, C. Albium Calenum,
& C. Atrium Vmbrum, delatum omnium conſenſu imperium eſt. qui nequaquā tri-
bunitijs contenti ornamentis, inſignia etiam ſummi imperij, faſces ſecureſq́; attrecta-
re auſi: neq; ijs uenit in mentem, ſuis tergis, ſuis ceruicibus uirgas illas ſecureſq́; immi-
nere, quas ad metum aliorum præferrent. Mors Scipionis falſo credita occæcabat ani
mos: ſub cuius uulgatā iam famam non dubitabant totam Hiſpaniam arſuram bello.
in eo tumultu & ſocijs pecunias imperari, & diripi propinquas urbes poſſe. & turba-
tis rebus, cum omnia omnes auderent, minus inſignia fore quæ ipſi feciſſent. Cū alios
ſubinde recentes nuncios non mortis modò, ſed etiā funeris expectarent, neq; ſuper-
ueniret quiſquā, euaneſceretq́; temerè ortus rumor: tum primi autores requiri cœpti.
& ſubiraſcētes quoq;, ut credidiſſe potius temerè, quàm finxiſſe rem talem uideri poſ-
ſent: deſtituti duces iam ſua ipſi inſignia, & pro uana imagine imperij quod gererent,
ueram iuſtamq́; mox in ſe uerſurā poteſtatem exhorrebant. Stupenti ita ſeditioni cum
uiuere primò, mox etiam ualere Scipionem, certi autores afferrent, tribuni militum
ſeptem, ab ipſo Scipione miſsi, ſuperuenerunt. Ad quorum primū aduentum exaſpe-
rati animi: mox ipſis placido ſermone permulcentibus notos, cum quibus congreſsi
erant, leniti ſunt. circumeuntes enim tentoria primò, deinde in principijs prȩtorioq́;,
ubi ſermones inter ſe ſerentiū circulos uidiſſent, alloquebantur: percunctātes magis,
quæ cauſa iræ conſternationiſq́; ſubitæ foret, ꝙ factū accuſantes. Vulgo ſtipendium
nō datum ad diem iactabāt: & cum eodē tempore, quo ſcelus Illiturgitanū extitiſſet,
poſt duorū imperatorū duorumq́; exercituum ſtragem ſua uirtute defenſum nomen
Romanum, ac retenta prouincia eſſet, Illiturgitanos pœnā noxæ meritā habere, ſuis
rectè factis gratiam qui exoluat non eſſe. Talia querentes æqua orare, ſeq́; ea relatu-
ros ad imperatorē reſpondebant. lȩtari, quòd nihil triſtius, nec inſanabilius eſſet: & P.

Scipionem deûm benignitate,& rempublicam eſſe gratiæ referendæ.Scipionem bel- A
lis aſſuetū,ad ſeditionum procellas rudem,ſolicitum habebat res, ne aut exercitus peccando,aut ipſe puniendo modum excederet.in præſentia,ut cœpiſſet, leniter agi placuit,& miſsis circa ſtipendiarias ciuitates exactoribus, ſtipendij ſpem propinquam facere.Edictum ſubinde propoſitum, ut ad ſtipendium petendum conuenirēt Carthaginem,ſeu carptim partes,ſeu uniuerſi mallēt.Tranquillam ſeditionem iam per ſe langueſcentem repentina quies rebellantium Hiſpanorū fecit. redierant enim in fines omiſſo incœpto Mandonius & Indibilis,poſtquàm uiuere Scipionem allatum eſt. nec iam erat aut ciuis,aut externus,cū quo furorē ſuū cōſociarent.omnia circūſpectantes cōſilia nihil reliqui habebāt, præter uulgatiſſimum à malis cōſilijs receptū,ut imperatoris uel iuſtæ iræ,uel nō deſperandæ clementię ſeſe cōmitterent.etiā hoſtibus eum ignouiſſe,cum quibus ferro dimicaſſet.ſuā ſeditionē ſine uulnere, ſine ſanguine fuiſſe: nec ipſam atrocem,nec atroci pœna dignam: ut ingenia humana ſunt ad ſuam cuique leuandā culpā nimio plus facunda.Illa dubitatio erat,ſingulæ'ne cohortes,an uniuerſi ad ſtipendiū petendum irent.inclinauit eò ſententia, quod tutius cenſebāt, uniuerſos ire.Per eoſdem dies,quibus hęc illi cōſultabāt,conſiliū de ijs Carthagine erat: certabaturqꝫ ſententijs,utrum in autores tantum ſeditionis(erāt autem hi numero haud plus quàm quinqꝫ & triginta)animaduerteretur,an pluriū ſupplicio uindicanda tam fœdi exempli defectio magis quàm ſeditio eſſet. Vicit ſentētia lenior,ut unde orta culpa eſſet,ibi pœna cōſiſteret.ad multitudinē caſtigationem ſatis eſſe.Concilio dimiſſo, ut id actum uideretur,expeditio aduerſus Mandonium Indibilemqꝫ edicitur exercitui,qui Carthagine erat,& cibaria dierum aliquot parare iubent.tribunis ſeptem,qui et antea Sucronem ad leniendā ſeditionem ierant,obuiam exercitui miſsis,quina nomina principum ſeditionis edita ſunt,ut eos per idoneos homines benigno uultu ac ſermone in hoſpitium inuitatos,ſopitoſqꝫ uino uincirent.Haud procul iam Carthagine aberant, B
cum ex obuijs auditum,poſtero die omnem exercitum cum M.Syllano in Lacetanos proficiſci,non metu modò omni,qui tacitus inſidebat animis,liberauit eos, ſed lætitiā ingentē fecit:quo magis habituri ſolum imperatorem,quàm ipſi futuri in poteſtate eius eſſent.Sub occaſum ſolis urbem ingreſsi ſunt,exercitumqꝫ alterum parantē omnia ad iter uiderunt.Excepti ſermonibus de induſtria compoſitis,lætum opportunumqꝫ aduentum eorum imperatori eſſe, quòd ſub ipſam profectionē alterius exercitus ueniſſent:corpora curant.à tribunis ſine ullo tumultu autores ſeditionis per idoneos homines inducti in hoſpitia,comprehenſi ac uincti ſunt. Vigilia quarta impedimenta exercitus,cui ſimulabatur iter,proficiſci cœpere.ſub lucem ſigna mota,& ad portam retentū agmen:cuſtodeſqꝫ circa omnes portas miſsi,ne quis urbe egrederet. Vocati deinde ad concionē qui pridie uenerant, ferociter in forum ad tribunal imperatoris, ut ultro territuri ſucclamationibus,concurrūt.Simul & imperator in tribunal conſcendit,& reducti armati à portis inermi ſe concioni ab tergo circunfuderunt. tū omnis ferocia concidit,&(ut poſtea fatebantur)nihil æquè eos terruit,quàm præter ſpem robur & color imperatoris,quem affectū uiſuros crediderant, uultuſqꝫ qualē ne in acie quidem aiebant meminiſſe.Sedit tacitus pauliſper,donec nunciatum eſt, deductos in forum autores ſeditionis,& parata iam omnia eſſe. Tum ſilentio per pręconem facto, ita cœpit Nunquam mihi defuturam orationem qua exercitū meum alloquerer, credidi:non quo uerba unquam potius quàm res exercuerim, ſed quia propè à pueritia in caſtris habitus aſſueueram militaribus ingenijs.apud uos quemadmodum loquar, nec cōſiliū,nec oratio ſuppeditat:quos nec quo nomine quidē appellare debeā,ſcio.ciues? qui à patria ueſtra deſciuiſtis.an milites? qui imperiū auſpiciumqꝫ abnuiſtis,ſacramēti religionē rupiſtis.hoſtes? corpora,ora, ueſtitum, habitum ciuiū agnoſco:facta, dicta,conſilia,animos hoſtiū uideo.Quid enim uos,niſi ꝗd Illergetes & Lacetani, aut optaſtis aliud,aut ſperaſtis? & illi tamen Mandoniū,atqꝫ Indibilem,regiæ nobilitatis uiros, duces furoris ſecuti ſunt: uos auſpiciū & imperiū ad Vmbrū Atriū,& Calenū

Albinum

A Albinũ detuliſtis. Negate uos id omnes feciſſe, aut factum uoluiſſe milites. paucorũ
eum furorem atq; amentiã eſſe, libenter credã negantibus. nec enim ea ſunt cõmiſſa,
quæ uulgata in omnem exercitum ſine piaculis ingentibus expiari poſsint. inuitus ea,
tanquã uulnera attingo: ſed niſi tacta, tractatáq; ſanari nõ poſſunt. Equidẽ pulſis Hiſpa
nia Carthaginienſibus, nullum locũ tota prouincia, nullos homines credebã eſſe, ubi
uita inuiſa eſſet mea. ſic me nõ ſolũ aduerſus ſocios geſſerã, ſed etiam aduerſus hoſtes.
In caſtris meis (en quantũ me opinio feſellit) fama mortis meæ non accepta ſolum, ſed
etiam expectata eſt. nõ quòd ego uulgari facinus per omnes uelim (equidẽ ſi totũ exer
citum meum mortẽ mihi optaſſe crederẽ, hic ſtatim ante oculos ueſtros morerer: nec
me uita iuuaret inuiſa ciuibus, et militibus meis) ſed multitudo omnis, ſicut natura ma
ris, per ſe immobilis eſt: ut uenti & auræ cient: aut tranquilli, aut procelloſi: & cauſa
in uobis atq; origo omnis furoris penes autores eſt, uos contagione inſaniſtis. Quin
mihi ne hodie quidem ſcire uidemini, quò amentiæ progreſsi ſitis: quid facinoris in
me, quid in patriã, parenteſq; ac liberos ueſtros, quid in deos ſacramenti teſtes, quid
aduerſus auſpicia, ſub quibus militaſtis, quid aduerſus morem militiæ diſciplinamq;
maiorum, quid aduerſus ſummi imperij maieſtatẽ auſi ſitis. De meipſo taceo, temerè
potius, quàm auidè credideritis: is deniq; ego ſim, cuius imperij tædere exercitum, mi
nimè mirandum ſit. patria quid de uobis meruerat, quam cum Mandonio & Indibili
conſociando cõſilia prodebatis? quid populus Romanus? cum imperium ablatum ab
tribunis ſuffragio populi creatis, ad homines priuatos detuliſtis? cum, eo ipſo nõ con-
tenti, ſi pro tribunis illos haberetis, faſces imperatoris ueſtri ad eos, quibus ſeruus cui
imperarent nunquã fuerat Romanus exercitus, detuliſtis. In prætorio tetenderũt Al-
bius & Atrius: claſſicũ apud eos cecinit: ſignum ab ijs petitum eſt: ſederunt in tribuna-
li proconſulis Scipionis: lictor apparuit: ſubmouẽte eo inceſſerũt: faſces & ſecures pręlatæ ſunt.

B latæ ſunt. Lapides pluere, & fulmina iaci de cœlo, & inſuetos fœtus animalia edere,
uos portẽta eſſe putatis? hoc eſt portentũ, quod nullis hoſtijs, nullis ſupplicationibus
ſine ſanguine eorũ qui tantũ facinus auſi ſunt, expiari poſſit. Atq; ego, quanquã nullũ
ſcelus rationẽ habet: tamẽ ut in re nefaria, quæ mens, quod conſilium ueſtrum fuerit,
ſcire uelim. Rhegyum quondã in præſidium miſſa legio, interfectis per ſcelus principi
bus ciuitatis, urbem opulentã per decẽ annos tenuit. propter quod facinus tota legio,
millia hominum quatuor, in foro Romę ſecuri percuſſi ſunt. Sed illi primùm nõ Atri-
um Vmbrum ſemilixam, nominis etiam abominandi ducem, ſed Decium Iubellium
tribunũ militũ ſecuti ſunt: nec cum Pyrrho, nec Samnitibus aut Lucanis, hoſtibus po-
puli Romani ſe coniũxerant. uos cum Mandonio & Indibili conſilia communicaſtis,
& arma conſociaturi fuiſtis. Illi, ſicut Campani Capuam Tuſcis ueteribus ademptam,
Mamertini in Sicilia Meſſanã, ſic Rhegyum habituri perpetuam ſedẽ erant: nec popu
lum Romanũ, nec ſocios populi Ro. ultrò laceſſituri bello. Sucronẽm ne uos domici-
lium habituri eratis? ubi ſi uos decedens confecta prouincia imperator relinquerem,
deûm hominũq; fidem implorare debebatis, quod nõ rediretis ad coniuges liberoſq;
ueſtros. ſed horum quoq; memoriam, ſicut patriæ meiq;, eieceratis ex animis ueſtris.
Viam conſilij ſcelerati, ſed non ad ultimũ dementis exequi uolo. Mène uiuo, & cæte-
ro incolumi exercitu, cũ quo ego die una Carthaginẽ cepi, cũ quo quatuor imperato-
res, quatuor exercitus Carthaginiẽſiũ fudi, fugaui, Hiſpania expuli, uos octo millia ho
minum, maioris certè omnes precij, quàm Albius & Atrius ſunt, quibus uos ſubieci-
ſtis, Hiſpaniã prouinciam populo Romano erepturi eratis? Amolior & amoueo no-
men meũ, nihil ultra facile creditam mortem meam à uobis uiolatus ſim. quid? ſi ego
morerer, mecũ expiratura reſp. mecũ caſurum imperium populi Ro. erat? ne iſtuc Iu-
piter Opt. Max. ſierit, urbẽ auſpicatò dijs autoribus in ęternũ conditã fragili huic &
mortali corpori æqualẽ eſſe. Flaminio, Paulo, Graccho, Poſthumio Albino, M. Mar-
cello, T. Quintio Criſpino, Cn. Fuluio, Scipionib. meis, tot tã claris imperatorib. uno
bello abſumptis ſuperſtes eſt Po. Ro. eritq; mille alijs nũc ferro nunc morbo moriẽti-
bus,

bus,meo unius funere elata populi Romani eſſet reſpublica? Vos ipſi hic in Hiſpania A patre & patruo meo,duobus imperatoribus interfectis,Septimium Martiũ ducẽ uobis aduerſus exultãteis recenti uictoria Pœnos delegiſtis.& ſic loquor,tanquã ſine duce Hiſpaniæ futuræ fuerint.M.Syllanus eodem iure,eodem imperio mecũ in prouinciam miſſus,L.Scipio frater meus, & C.Lælius legati, uindices maieſtatis imperij deeſſent? utrũ exercitus exercitui,an duces ducibus,an dignitas, an cauſa cõparari poterat? quibus ſi omnibus ſuperiores eſſetis, arma cõtra patriã, cõtra ciues ueſtros ferretis? Africã Italiæ,Carthaginẽ urbi Romæ imperare uelletis? quã ob noxã patriæ? Coriolanum quondã damnatio iniuſta miſerum & indignũ exilium, ut iret ad oppugnandam patriã,impulit: reuocauit tamen à publico parricidio priuata pietas. uos qui dolor,quæ ira incitauit? ſtipendium ne diebus paucis imperatore ægro ſerius numeratũ, ſatis digna cauſa fuit,cur patriæ indiceretis bellum? cur ad Illergetes deſciſceretis à po. Ro.cur nihil diuinarũ,humanarúmue rerum inuiolatũ uobis eſſet? inſaniſtis profectò milites:nec maior in corpus meũ uis morbi,quàm in ueſtras mentes inuaſit.Horret animus referre,quid crediderint homines, quid ſperauerint, quid optauerint. auferat omnia irrita obliuio,ſi poteſt:ſi nõ,utcunq; ſilentium tegat. Non negauerim, triſtem atrocem'q; uobis uiſam orationem.quãto creditis facta ueſtra atrociora eſſe,quàm dicta mea? & me ea quæ feciſtis,pati æquũ cẽſetis: uos ne dici quidẽ omnia æquo animo feretis? ſed ne ea quidẽ ipſa ultra exprobrabunt.utinã tam facile uos obliuiſcamini eorum,quàm ego obliuiſcar.Itaq; q̃d ad uos uniuerſos attinet,ſi erroris pœnitet, ſatis ſuper'q; pœnarũ habeo. Albius Calenus,& Atrius Vmber, & cæteri nefariæ ſeditionis autores ſanguine luent q̃d admiſerunt. uobis ſupplicij eorum ſpectaculum nõ modò nõ acerbum,ſed lætum etiã,ſi ſana mens redijt,debet eſſe.de nullis enim, quàm de uobis infeſtius,aut inimicius conſuluerũt. Vix finem dicendi fecerat, cum ex præparato ſimul omniũ rerum terror oculis auribus'q; eſt offuſus. Exercitus,qui corona conci- B onem circundederat,gladijs ad ſcuta cõcrepuit.præconis audita uox citãtis nomina damnatorum in cõcilio.nudi in mediũ protrahebãtur, & ſimul omnis apparatus ſupplicij expromebatur. deligati ad palũ,uirgis'q; cæſi,& ſecuri percuſsi,adeò torpentibus metu qui aderant,ut nõ modò ferocior uox aduerſus atrocitatem pœnæ, ſed ne gemitus quidẽ exaudiretur. Tracti inde de medio omnes, purgato'q; loco, citati milites nominatim apud tribunos militum in uerba P. Scipionis iurarunt, ſtipendium'q; ad nomẽ ſingulis perſolutũ. Hunc finem exitum'q; ſeditio militũ cœpta apud Sucronẽ habuit. Per idem tempus ad Bætim fluuium Hanno præfectus à Magone,miſſus à Gadibus cum parua manu Afrorum,mercede Hiſpanos ſolicitando,ad IIII millia iuuenum armauit. caſtris deinde exutus ab L. Martio,maxima parte militum inter tumultũ captorum caſtrorum,quibuſdã etiã in fuga amiſsis,palatos perſequente equite, cum paucis ipſe effugit.Dum hæc ad Bætim fluuium geruntur,Lælius interim freto in Oceanum euectus,ad Carteiam claſſe acceſsit. Vrbs ea in ora Oceani ſita eſt,ubi primùm è faucibus anguſtis panditur mare. Gadeis ſine certamine proditione recipiendi, ultro qui eam rem pollicerentur,in caſtra Romana uenientibus,ſpes,ſicut antè dictum eſt, fuerat.ſed patefacta immatura proditio eſt, comprehenſos'q; omnes Mago Adherbali prætori Carthaginem deuehendos tradit.Adherbal coniuratis in quinqueremem impoſitis,præmiſſa'q; ea,quia tardior quàm triremis erat, ipſe cum octo triremibus modico interuallo ſequitur.Iam fretum intrabat quinqueremis,cũ Lælius & ipſe in quinquereme è portu Carteiæ ſequentibus ſeptem triremibus euectus, in Adherbalem ac triremes inuehitur, quinqueremem ſatis credens deprehenſam rapido in freto in aduerſum æſtũ reciprocari non poſſe.Pœnus in re ſubita parumper incertus trepidauit, utrũ quinqueremẽ ſequeretur,an in hoſteis roſtra cõuerteret.Ipſa cunctatio facultatẽ detrectãdæ pugnæ ademit.iam enim ſub ictu teli erãt, & undiq; inſtabãt hoſtes. æſtus quoq; arbitriũ moderandi naues ademerat.neq; erat nauali pugna ſimilis:quippe ubi nihil uoluntarium,nihil artis aut conſilij eſſet, una natura freti,æſtus'q; totius certaminis po-

A nis potēs,ſuis alienis nauibus nequicquā remigio in cōtrariū tendentes inuehebat, ut
fugientē uideres retro uertice intortā uictricibus illatā:& ſequentem,ſi in contrarium
tractum incidiſſet maris, fugientis modo ſeſe auertentem. Iam in ipſa pugna hæc cum
infeſto roſtro peteret hoſtium nauē, obliqua ipſa ictum alterius roſtri accipiebat: illa
cum trāſuerſa obijceretur hoſti,repentè intorta in proram circumagebatur. Cū inter
triremes fortuna regente anceps præliū miſceretur,quinqueremis Romana,ſeu pon-
dere tenacior,ſeu pluribus remorū ordinibus ſcindentibus uertices,cū facilius regere
tur,duas triremes ſuppreſsit,unius prælata impetu lateris alterius remos deterſit.cæ-
teraſq;,quas indepta eſſet,mulctaſſet,ni cum reliquis V.nauibus Adherbal uelis in A-
fricā tranſmiſiſſet. Lælius uictor Carteiā reuectus,auditis quæ acta Gadibus erāt,pate-
factam proditionem,coniuratoſq; miſſos Carthaginem,ſpe in irritū redacta, qua [illegible]
niſſent: nuncijs ad L. Martium miſsis, niſi terere fruſtra tempus ſedendo ad Gadeis
uellent,redeundū ad imperatorem eſſe:aſſentiente Martio, paucos poſt dies ambo
Carthaginem rediere. Ad quorum diſceſſum non reſpirauit modò Mago, cum terra
mariq; ancipiti metu urgeretur:ſed etiam audita rebellione Illergetū, ſpem recuperan
dę Hiſpaniæ nactus,nuncios Carthaginem mittit ad ſenatū: qui ſimul ſeditionem ciui
lem in caſtris Romanis,ſimul defectionem ſociorū in maius uerbis extollentes,horta-
rent,ut auxilia mitterent,quibus traditum à patribus imperiū Hiſpaniæ repeti poſſet.
Mandonius & Indibilis in fines regreſsi,pauliſper,dum quidnā de ſeditione ſtatuere-
tur,ſcirēt,ſuſpenſi quieuerunt:ſi ciuiū errori ignoſcerēt,nō diffidētes ſibi quoq; igno-
ſci poſſe. poſtquam uulgata eſt atrocitas ſupplicij,ſuam quoq; noxam pari pœna æſti
matam rati,uocatis rurſus ad arma popularibus,contractiſq; quæ ante habuerāt auxi
lijs, in Sedetanū agrum,ubi principio defectionis ſtatiua habuerāt,cum XX. millibus
peditum,duobus millibus equitum & quingētis tranſcēderunt. Scipio cū fide ſoluen
B di pariter omnibus noxijs innoxijſq; ſtipendij,cum uultu ac ſermone in omneis placa
to facile reconciliatis militum animis,priuſquam caſtra à Carthagine moueret, conci-
one aduocata,multis uerbis in perfidiam rebellantium regulorū inuectus, nequaquā
eodem animo ſe ire profeſſus eſt ad uindicandum id ſcelus, quo ciuilem errorē nuper
ſanauerit. Tum ſe haud ſecus,quàm uiſcera ſecantem ſua, cum gemitu & lacrymis tri-
ginta hominum capitibus expiaſſe octo millium ſeu imprudentiā,ſeu noxam:nunc læ
to & erecto animo ad cædem Illergetū ire.nō enim eos neq; natos in eadem terra, nec
ulla ſecum ſocietate iunctos eſſe.eam, quæ ſola fuerit,fidem, atq; amicitiam ipſos per
ſcelus rupiſſe. in exercitu ſuo ſe,præterquā ꝙd omnes ciues,aut ſocios,Latiniq; nomi-
nis uideat,etiam eo moueri:quòd nemo ferè ſit miles,qui non aut à patruo ſuo Cn. Sci
pione,qui primus Romani nominis in eam prouinciā uenerit,aut à patre conſule,aut
à ſe ſit ex Italia aduectus. Scipionum nomini auſpicijſq; omneis aſſuetos, quos ſecū in
patriam ad meritū triumphum deducere uelit:quos conſulatum petēti,uelut ſi omniū
communis agatur honos,affuturos ſperet. Quod ad expeditionē eam attineat, quę in
ſtet,immemorem eſſe rerum ſuarum geſtarum, qui id bellū ducat. Magonis hercule
ſibi, qui extra orbem terrarum in circunfuſam Oceano inſulam cū paucis perfugerit
nauibus,maiorē curam eſſe,quàm Illergetum. quippe illic & ducē Carthaginienſem,
& quantumcunq; Punicū præſidiū eſſe:hic latrones,latronumq; duces: quibus ut ad
populandos finitimorum agros,tectaq; urenda,et rapienda pecora aliqua uis ſit,ita in
acie ac ſignis collatis nullū eſſe. magis uelocitate ad fugam,quàm armis fretos, pugna-
turos eſſe. Itaq; nō quod ullum inde periculum,aut ſemē maioris belli uideat, ideo ſe,
priuſquam prouincia decedat,opprimendos Illergetes duxiſſe:ſed primùm, ne impu
nita tam ſcelerata defectio eſſet:deinde,ne quis in prouincia ſimul uirtute tanta & feli-
citate perdomita relictus hoſtis dici poſſet. Proinde deis bene iuuantibus ſequerētur
non tam ad bellum gerendum(neq; enim cum pari hoſte certamē eſſe)quàm ad expe-
tendas ab hominibus ſceleſtis pœnas. Ab hac oratione dimiſſos ad iter ſe cōparare in
diē poſterū iubet. profectuſq; decimis caſtris peruenit ad Iberū flumen,inde ſuperato

amni die quarto in conſpectu hoſtium poſuit caſtra. Campus autem mõtibus circunſeptus erat. in eam uallem Scipio cum pecora, rapta pleraq; ex ipſorũ hoſtiũ agris, propelli ad irritandã feritatem barbarorũ iuſsiſſet, uelites ſubſidio miſit. à quibus ubi per procurſationẽ commiſſa pugna eſſet, Lælium cum equitatu impetũ ex occulto facere iubet. mons opportunè prominens equitũ inſidias texit. Nec ulla mora pugnæ facta eſt. Hiſpani in conſpecta procul pecora, uelites in Hiſpanos præda occupatos incurrẽre. primò miſsilibus territauere. deinde miſsis leuibus telis, quæ iritare magis quàm decernere pugnã poterãt, gladios nudant, & collato pede res cœpta geri eſt: anceps'q; pedeſtre certamẽ erat, ni equites ſuperueniſſent. neq; ex aduerſo tantum illati obuios obtriuere, ſed circunuecti etiã quidã per infima cliui ab tergo ſe, ut pleroſq; intercluderent, obiecere. maior'q; cædes fuit, quàm quantã edere leuia per excurſiones prælia ſolẽt. Ira magis accenſa aduerſo prælio barbaris eſt, quàm imminuti animi. itaq; ne perculſi uiderentur, prima luce poſtero die in aciem proceſſere. Non capiebat omnes copias anguſta, ſicut ante dictum eſt, uallis. duæ fermè peditũ partes, & omnis equitatus in aciem deſcendit: quod reliquum peditũ erat, obliquo conſtiterunt colle. Scipio pro ſe eſſe loci anguſtias ratus, & q̃d in arcto pugna Romano aptior q̃ Hiſpano militi futura uidebatur: & quòd in eum locũ detracta hoſtium acies eſſet, qui nõ omnem multitudinem eorũ caperet: nouo etiã conſilio adiecit animum. equitem nec ſe poſſe circũdare cornibus in tam anguſto ſpacio: & hoſti, quem cum pedite eduxiſſet, inutilem fore. itaq; imperat Lælio, ut per colles q̃ occultiſsimo itinere circunducat equites: ſegreget'q; quantum poſsit, equeſtrem à pedeſtri pugna. ipſe omnia ſigna peditũ in hoſtes uertit: quatuor cohortes in fronte ſtatuit, quia latius pandere aciem non poterat. morã pugnãdi nullã fecit, ut ipſo certamine auerteret à conſpectu tranſeuntiũ per colles equitum. nec antè circũductos ſenſere, q̃ tumultum equeſtris pugnę ab tergo accepere. Ita duo diuerſa prœlia erãt. duæ peditũ acies, duo equitatus per longitudinem campi (quia miſceri ex genere utroq; prœliũ anguſtiæ non patiebãtur) pugnabãt. Hiſpanorũ, cum neq; pedes equiti, nec eques pediti auxilio eſſet: pedes fiducia equitis temerè cõmiſſus cãpo cęderet, eques circũuentus nec peditẽ à frõte (iam enim ſtratę pedeſtres copię erãt) nec ab tergo equitẽ ſuſtineret: & ipſi cũ diu in orbẽ ſeſe ſtantibus equis defendiſſent, ad unũ oẽs cęſi ſunt: nec quiſquã peditum equitu'm ue ſuperfuit, qui in ualle pugnauerunt. Tertia pars, quæ in colle ad ſpectaculũ magis tutũ q̃ ad partem pugnę capeſſendã ſteterat, & locũ & tẽpus ad fugiendũ habuit. inter eos & reguli ipſi fugerunt, priuſq; tota circũueniretũ acies, inter tumultũ elapſi. Caſtra eodẽ die Hiſpanorũ pręter cęterã prędã cum tribus fermè millibus hominũ capiunt. Romani ſocij'q; ad mille CC eo prælio ceciderunt, uulnerata amplius tria millia hominũ. minus cruenta uictoria fuiſſet, ſi patentiore campo, & ad fugã capeſſendã facili foret pugnatũ. Indibilis abiectis belli cõſilijs, nihil tutius afflictis rebus experta fide & clemẽtia Scipionis ratus, Mandoniũ fratrẽ ad eum mittit. Qui aduolutus genibus, fatalẽ rabiem tẽporis eius accuſat, cum uelut cõtagione quadã peſtifera nõ Illergetes modò & Lacetani, ſed caſtra quoq; Romana inſanierint. ſuam quidem & fratris, & reliquorũ populariũ eam cõditionẽ eſſe: ut aut, ſi ita uideatur, reddant ſpiritũ P. Scipioni, ab eodem illo acceptũ: aut ſeruati bis uni debitum pro eo in perpetuũ deuoueant. antea in cauſa ſua fiduciam ſibi fuiſſe, nondũ experta clementia eius: nunc contrà, nullam in cauſa, omnẽ in miſericordia uictoris ſpẽ repoſitã habere. Mos uetuſtus erat Romanis, cũ quo nec fœdere nec æquis legibus iungerẽtur amicitia, non prius imperio in eum tanquam pacatũ uti, quàm omnia diuina humanaq; dediſſet: obſides accepti, arma adempta, præſidia urbibus impoſita forẽt. Scipio multis inuectus in pręſentẽ Mandoniũ, abſentẽq; Indibilẽ uerbis ill, os quidẽ meritò perituros fuiſſe ipſorũ maleficio, ait: uicturos ſuo atq; populi Romani beneficio. cæterũ ſe neq; arma ijs adempturum (quippe ea pignora timentiũ rebellionẽ eſſe, ſe libera arma relinquere, ſolutos'q; metu animos) neq; ſe in obſides innoxios, ſed in ipſos ſi defecerint, ſæuiturũ: nec ab inermi, ſed ab armato hoſte pœnas expetitu-

A expetiturum, utranque fortunam expertis permittere ſeſe, utrum propitios, an iratos habere Romanos mallent. Ita dimiſsus Mandonius, pecunia tantũmodo imperata, ex qua ſtipendiũ militi præſtari poſſet: ipſe Martio in ulteriorem Hiſpaniã pręmiſſo, Syllano Tarraconẽ remiſſo, paucos moratus dies, dum imperatã pecuniã Ilergetes pernumerarent, cũ expeditis Martium iam appropinquantem Oceano aſſequitur. Inchoata res iam antè de Maſaniſſa alijs atq; alijs de cauſis dilata erat, quòd Numida cũ ipſo utiq; congredi Scipione uolebat, atq; eius dextra fidem ſancire. ea tũ itineris tam longi, ac tam deuij cauſa Scipioni fuit. Maſaniſſa cum Gadibus eſſet, certior aduentare eũ à Martio factus, cauſando corrumpi equos incluſos in inſula, penuriamq; omnium rerum & facere cæteris & ipſos ſentire, adhoc equitem marceſcere deſidia: Magonẽ perpulit, ut ſe traijcere in continentem ad depopulandos proximos Hiſpaniæ agros pateret. Tranſgreſſus treis principes Numidarũ præmittit ad tempus locumq; colloquio ſtatuendum: duos pro obſidibus retineri à Scipione iubet. remiſſo tertio, qui quò iuſſus erat, adduceret Maſaniſſam: cum paucis in colloquium uenerunt. Ceperat iam ante Numidã ex fama rerum geſtarũ admiratio uiri: ſubſtitueratq; animo ſpeciem quoque corporis amplã ac magnificã. cęterùm maior pręſentis ueneratio cepit. & pręterquam q̃d ſuapte natura multa maieſtas inerat, adornabat promiſſa cæſaries, habitusq; corporis nõ cultus munditijs, ſed uirilis uerè ac militaris: & ætas erat in medio uirium robore, q̃d plenius nitidiusq; ex morbo uẽlut renouatus flos iuuentę faciebat. Propè attonitus ipſo cõgreſſu Numida, gratias de fratris filio remiſſo agit. Ex eo tẽpore affirmat eam ſe quæſiſſe occaſionẽ, quã tandẽ oblatam deûm immortaliũ beneficio non omiſerit. cupere ſe illi, populoq; Romano operã nauare: ita, ut nemo unus externus magis enixè adiuuerit rem Ro. id ſe, etiã ſi iampridẽ uellet, minus pręſtare in Hiſpania, terra aliena atq; ignota potuiſſe, in qua autẽ genitus educatusq; in ſpẽ paterni regni eſſet,
B facilè pręſtaturũ. ſi quidem eundẽ Scipionẽ ducem in Africã mittãt Romani, ſatis ſperare perbreuis ęui Carthaginem eſſe. Lætus eum Scipio uidit, audiuitq;, cum caput rerum in omni hoſtiũ equitatu Maſaniſſam fuiſſe ſciret, & ipſe iuuenis ſpecimen animi præ ſe ferret. Fide data acceptaq;, profectus retro Tarraconẽ eſt. Maſaniſſa permiſſu Romanorũ, ne ſine cauſa traieciſſe in continentem uideretur: populatus proximos agros, Gades redijt. Magoni, deſperatis in Hiſpania rebus, in quarum ſpem ſeditio primũ militaris, deinde defectio Indibilis animos eius ſuſtulerãt, paranti traijcere in Africam nũciatum ab Carthagine eſt, iubere ſenatum, ut claſſem quam Gadibus haberet, in Italiam traijceret: conductaq; ibi Gallorum ac Ligurum quanta maxima poſſet iuuentute, coniugeret ſe Annibali: neu ſeneſcere bellum maximo impetu, maiore fortuna cœptum ſineret. Ad eam rem & à Carthagine pecunia Magoni aduecta eſt: & ipſe quantã potuit, à Gaditanis exegit: non ærario modò eorum, ſed etiam templis ſpoliatis, & priuatim omnibus coactis aurum argentumq; in publicum conferre. Cum præteruеheretur Hiſpaniæ oram, haud procul Carthagine Noua expoſitis in terram militibus proximos depopulatus agros, inde ad urbem claſſem appulit. ibi cum interdiu milites in nauibus tenuiſſet, nocte in litus expoſitos ad partem eam muri, qua capta Carthago ab Romanis fuerat, ducit: nec præſidio ſatis ualido urbem teneri ratus, & aliquos oppidanorum ad ſpem nouãdi res aliquid moturos. Cæterùm nuncij ex agris trepidi ſimul populationem agreſtiumq; fugam & hoſtium aduentum attulerãt: & uiſa interdiu claſsis erat, nec ſine cauſa electã ante urbem ſtationem apparebat. itaq; inſtructi armatiq; intra portã ad ſtagnum ac mare uerſam continebãtur. Vbi effuſi hoſtes, miſta inter milites nauali turba, ad muros tumultu maiore quàm ui ſubierunt: patefacta repentè porta, Romani cũ clamore erumpunt: turbatosq; hoſtes, & ad primũ incurſum cõiectumq; telorum auerſos uſq; ad litus cum multa cæde perſequunt̃. nec niſi naues litori appulſæ trepidos accepiſſent, ſuperfuiſſet fugæ aut pugnæ quiſquã. In ipſis quoq; trepidatum nauibus eſt, dum ne hoſtes cum ſuis ſimul irrumperẽt, trahũt ſcalas orasq;: et anchoras, ne in moliendo mora eſſet, pręcidunt. multiq; adnãtes naui-

 bus,

bus,incerto præ tenebris quid aut peterēt aut uitarent, fœdè interierunt. Poſtero die A
cū claſsis inde retro ad Oceanū,unde uenerat,fugiſſet,ad octingentos homines cęſi in
ter murū litusq́;, & ad duo millia armatorū inuēta. Mago cū Gadeis repetiſſet, exclu-
ſus inde ad Cimbim(haud procul Gadibus is locus abeſt) claſſe appulſa,mittendis le-
gatis,querendoq́; quòd portę ſibi ſocio atq; amico clauſæ forēt:purgantibus multitu
dinis concurſu factū,infeſtæ ob direpta quædam ab conſcēdentibus naues militibus,
ad colloquium Suffetes eorum,qui ſummus Pœnis eſt magiſtratus,cum quęſtore eli-
cuit,laceratosq́; uerberibus cruci affigi iuſsit:inde nauibus ad Pityuſam inſulā centum
millia fermè à cōtinenti(Pœni tum eam incolebāt)traiecit.itaq; claſſis bona cum pace
accepta eſt,nec cōmeatus modò benignè præbiti,ſed in ſupplementū claſſis iuuentus
armaq́; data.quorum fiducia Pœnus in Baleares inſulas(quinquaginta inde millia ab-
ſunt)tranſmiſit. Duæ ſunt Baleares.maior altera atq; opulentior armis uiriſq́;:& por
tum habet,ubi commodè hybernaturū ſe (& iam extremū autumni erat) cenſebat.
cæterùm haud ſecus quàm ſi Romani eam inſulā incolerent,hoſtiliter claſsi occurſum
eſt. Fundis ut nunc plurimū,ita tunc ſolo eo telo utebātur.nec quiſquā alterius gentis
unus tantum ea arte,quantum inter alios omnes Baleares excellunt. Itaq; tanta uis la-
pidum creberrimæ grandinis modo in propinquantem iam terræ claſſem effuſa eſt,
ut intrare portum non auſi,auerterēt in altū naues. In minorē inde Baleariū inſulā tra-
iecerūt,fertilē agro , uiris armis haud ęquè ualidam. itaq; egreſsi nauibus ſupra portū
loco munito caſtra locāt:ac ſine certamine urbe agroq́; potiti,duobus millibus auxili-
ariū inde cōſcriptis, miſsiſq́; Carthaginē ad hybernādū,naues ſubduxerunt. Poſt Ma-
gonis ab Oceani ora diſceſſum Gaditani Romanis dedunt. Hæc in Hiſpania P. Scipio
nis ductu auſpicioq́; geſta. Ipſe L. Lentulo & L. Manlio Acidino prouincia tradita,de-
cem nauibus Romā rediit. & ſenatu extra urbē dato in æde Bellonę,quas res in Hiſpa
nia geſsiſſet, diſſeruit: quoties ſignis collatis dimicaſſet, q̄t oppida ex hoſtibus ui cepiſ- B
ſet,quas gētes in ditionē populi Romani redegiſſet. aduerſus quatuor ſe imperatores,
quatuor uictores exercitus in Hiſpaniā iuiſſe,neminē Carthaginienſem in ijs terris re-
liquiſſe. Ob has res geſtas magis tentata eſt triūphi ſpes,quàm petita pertinaciter:quia
neminē ad eam diem triūphaſſe,qui ſine magiſtratu res geſsiſſet,cōſtabat. Senatu miſ-
ſo,urbem eſt ingreſſus, argentiq́; præ ſe in ærarium tulit quatuordecim millia pondo
CCCXLII, & ſignati argēti magnū numerū. Comitia inde creandis cōſulibus habuit
L. Veturius Philo: centuriæq́; omnes ingenti fauore P. Scipionē conſulem dixerunt.
collega additur ei P. Licinius Craſſus pontifex maximus. Cæterùm comitia maiore
quàm ulla per id bellum celebrata frequentia,proditum memorię eſt. conuenerāt un-
diq; non ſuffragandi modò,ſed etiam ſpectandi cauſa P. Scipionis: concurrebantq́; &
domum frequentes , & in Capitoliū ad immolantem eum, cum centū bobus uotis in
Hiſpania Ioui ſacrificaret: deſpondebātq́; animis,ſicut C. Luctatius ſuperius bellū Pu-
nicum finiſſet,ita id quod inſtaret P. Cornelium finiturū : atq; ut Hiſpania omni Pœ-
nos expuliſſet,ſic Italia pulſurum eſſe: Africamq́; ei,perinde ac debellatum in Italia fo-
ret,prouinciā deſtinabant. Prætoria inde cōitia habita. creati duo,qui tū ædiles plebis
erāt,Sp. Lucretius & Cn. Octauius,& ex priuatis Cn. Seruilius Cepio & L. Æmylius
Pappus. Quartodecimo anno Punici belli P. Cornelius Scipio & P. Licinius Craſſus
conſulatum inierunt,nominatæ conſulibus prouincię ſunt: Sicilia Scipioni extra ſor-
tem,cōcedente collega,quia cura ſacrorū pontificem maximū in Italia retinebat, Bru-
tij Craſso. Tum prętoriæ prouinciæ in ſortem coniectæ. urbana Cn. Seruilio obtigit:
Ariminū(ita Galliam appellabāt)Sp. Lucretio, Sicilia L. Æmylio, Cn. Octauio Sardi-
nia. Senatus in Capitolio habitus. ibi referēte P. Scipione, ſenatuſconſultū factū eſt,ut
quos ludos inter ſeditionem militarem in Hiſpania uouiſſet, ex ea pecunia quam ipſe
in ærarium detuliſſet,faceret. Tum Saguntinorum legatos in ſenatū introduxit. ex eis
maximus natu: Etſi nihil ultra malorum eſt P C. quàm quod paſsi ſumus,ut ad ultimū
fidem uobis pręſtaremus: tamē ea ueſtra merita,imperatorumq́; ueſtrorum erga nos
fuerunt,

A fuerunt, ut nos cladium noſtrarũ non pœniteat. Bellum propter nos ſuſcepiſtis: ſuſceptum quartumdecimũ annum tam pertinaciter geritis, ut ſæpe ad ultimũ diſcrimen et ipſi ueneritis, & populum Carthaginiẽſem adduxeritis. Cum in Italia tã atrox bellũ & Annibalem hoſtem haberetis, conſules cum exercitu in Hiſpaniã, uelut ad colligẽdas reliquias naufragij noſtri miſiſtis. P. & Cn. Cornelij ex quo in prouinciã uenerunt, nullo tempore deſtiterunt, quæ nobis ſecunda, quæq; aduerſa hoſtibus noſtris eſſent, facere. iam omnium primum oppidum nobis reſtituerunt: per omnem Hiſpaniã ciues noſtros uenũdatos, dimiſſis qui conquirerent, ex ſeruitute in libertatem reſtituerunt. cum iam propè eſſet, ut optabilem ex miſerrima fortunã haberemus: P. & Cn. Cornelij imperatores ueſtri luctuoſius nobis propè quàm uobis perierunt. tum uerò ad hoc retracti ex diſtãtibus locis in ſedem antiquã uidebamur, ut iterum periremus, & alterum excidium patriæ uideremus: nec ad perniciem noſtram Carthaginienſi utiq; aut duce aut exercitu opus eſſe, ab Turdetanis ueterrimis hoſtibus, qui prioris quoq; excidij cauſa nobis fuerant, extingui poſſe: cum ex inſperato repentè miſiſtis nobis hunc P. Scipionẽ: quem, fortunatiſsimi omniũ Saguntinorũ uidemur, quia cõſulem declaratũ uidimus, ac uidiſſe nos ciuibus noſtris renunciaturi ſumus: ſpem, opem, ſalutem noſtrã. qui cum plurimas hoſtiũ ueſtrorum cepiſſet in Hiſpania urbes, ubiq; ex captorum numero excerptos Saguntinos in patriã remiſit. poſtremò Turdetaniã adeò infeſtam nobis, ut illa gẽte incolumi, ſtare Saguntũ nõ poſſet, ita bello afflixit, ut nõ modò nobis, (abſit uerbo inuidia) ſed ne poſteris quidem timenda noſtris eſſet. deletam urbem cernimus eorum, quorũ in gratiã Sagũtum deleuerat Annibal. uectigal ex agro eorum capimus, q̊d nobis nõ fructu iucũdius eſt, quàm ultione. Ob hęc quibus maiora neq; ſperare, neq; optare ab dijs immortalibus poteramus: gratias actum nos decẽ legatos Saguntinus ſenatus populusq; ad uos miſit: ſimul gratulatũ, quòd ita res per

B hos annos in Hiſpania atq; Italia geſsiſtis, ut Hiſpaniam nõ Ibero amne tenus, ſed quã terrarum ultimus finis Oceanus, domitã armis habeatis: Italiæ, niſi quatenus uallum caſtrorum cingit, nihil reliqueritis Pœno. Ioui Opt. Max. pręſidi Capitolinæ arcis nõ grates tantum ob hæc agere iuſsi ſumus, ſed donũ hoc etiã, ſi uos permitteretis, coronam aureã in Capitolium uictoriæ ergò ferre. Id uti permittatis, quęſumus: utiq; ſi uobis ita uidetur, quæ nobis imperatores ueſtri commoda tribuerunt, ea rata atq; perpetua autoritate ueſtra faciatis. Senatus legatis Saguntinis reſpõdit: & dirutũ & reſtitutum Saguntum fidei ſocialis utrinq; ſeruatę documentum omnibus gentibus fore. ſuos imperatores rectè & ordine, & ex uoluntate ſenatus feciſſe, quòd Saguntũ reſtituerint, ciuesq; Saguntinos ſeruitio exemerint. quæq; alia eis benignè fecerint, ea ſenatum ita uoluiſſe fieri, donũ permittere ut in Capitolio ponerent. Locus inde lautiaq; legatis præberi iuſſa, & muneris ergò in ſingulos dari ne minus dena millia æris. Legationes deinde cęterę in ſenatũ introductę, auditęq;. Et petentibus Saguntinis, ut quatenus tutò poſſent, Italiã ſpectatũ irent: duces dati, literæq; per oppida miſſę, ut Hiſpanos comiter acciperent. Tum de repub. de exercitibus ſcribẽdis, de prouincijs relatũ. Cum Africã nouã prouinciam extra ſortẽ P. Scipioni deſtinari, homines fama ferrẽt: & ipſe nulla iam modica gloria cõtentus, nõ ad gerendum modò bellum, ſed ad finiendum diceret ſe cõſulem declaratũ eſſe: neq; aliter finiri id poſſe, q̃ ſi ipſe in Africã exercitum tranſportaſſet: & acturum ſe id per populũ apertè ferret, ſi ſenatus aduerſarẽt: idq; cõſilium haudquaquã primoribus patrum placeret: cæteriq; per metum aut ambitionem muſſarent: Q. Fabius Maximus rogatus ſententiam: Scio, inquit, multis ueſtrûm uideri Patres conſcripti, rem actam hodierno die agi, et fruſtra habiturum orationẽ, qui tanquã de integra re, de Africa prouincia ſententiã dixerit. Ego autẽ primũ illud ignoro, quemadmodum iam certa prouincia Africa cõſulis uiri fortis ac ſtrenui ſit, quam nec ſenatus cenſuit in hunc annum prouinciam eſſe, nec populus iuſsit. deinde, ſi eſt, cõſulem peccare arbitror, qui de re tranſacta ſimulãdo ſe referre, ſenatum ludibrio habet: nõ ſenatorem, qui de quo conſulitur, ſuo loco dicit ſentẽtiam. Atq; ego

certum habeo, diſſentienti mihi ab iſta feſtinatione in Africam traijciendi, duarum re- A
rum ſubeundam opinationem eſſe. unius, inſitæ ingenio meo cunctationis: quam me-
tum pigritiamq; homines adoleſcẽtes ſanè appellent, dum me nõ pæniteat: adhuc alio
rum ſpecioſiora primo aſpectu cõſilia ſemper uiſa, mea uſu meliora. alterius, obtrecta
tionis atq; inuidię aduerſus creſcentem in dies gloriã fortiſsimi cõſulis. A' qua ſuſpicio
ne ſi me neq; uita acta & mores mei, neq; dictatura cum quinq; conſulatibus, tantũq;
gloriæ belli domiq; partæ uindicat, ut propius faſtidium eius ſim, quàm deſiderium:
ætas ſaltem liberat. quę enim mihi ęmulatio cum eo eſſe poteſt, qui ne filio quidẽ meo
æqualis ſit? Me dictatorem, cum uigerem adhuc uiribus, et in curſu maximarũ rerum
eſſem, recuſantem nemo aut in ſenatu, aut ad populũ audiuit, quo minus inſectãti me
magiſtro equitũ, quod fando nunquam antè auditum erat, imperium mecũ æquaret.
rebus quàm uerbis aſſequi malui, ut qui aliorum iudicio mihi cõparatus erat, ſua mox
cõfeſsione me ſibi præferret. nedũ ego perfunctus honorib. certamina mihi atq; ęmu
lationes, cum adoleſcẽte florentiſsimo proponã: uidelicet ut mihi iam uiuendo, nõ ſo-
lum rebus gerẽdis feſſo, ſi huic negata fuerit, Africa prouincia decernat. cum ea gloria
quę parta eſt, uiuendũ atq; moriendũ eſt. Vincere ego prohibui Annibalẽ, ut à uobis,
quorũ uigent nunc uires, etiã uinci poſſet. Illud te mihi ignoſcere P. Corneli ęquum e-
rit, ſi cum in me ipſo nunquam pluris famam hominum quàm rempub. fecerim: ne tuã
quidem gloriã bono publico proponã. quanquam ſi aut bellum nullum in Italia, aut is
hoſtis eſſet, ex quo uicto nihil gloriæ quæreretur: qui te in Italia retineret, etſi id bono
publico faceret, ſimul cum bello materiã gloriæ tuæ ire ereptum uideri poſſet. cum ue
rò Annibal hoſtis incolumi exercitu quartumdecimum annum Italiã obſideat, pœni-
tebit te P. Corneli gloriæ tuæ, ſi hoſtem eum, qui tot funerum, tot cladium nobis cau-
ſa fuit, tu conſul Italia expuleris? & ſicut penes C. Luctatium prioris Punici perpetrati
belli titulus fuit, ita penes te huius fuerit? niſi aut Amilcar Annibali dux eſt præferen- B
dus, aut illud bellum huic, aut uictoria illa maior clariorq;, quàm hęc (modò contingat
ut te cõſule uincamus) futura eſt. Ab Drepano atq; Eryce detraxiſſe Amilcarẽ, quàm
Italia expuliſſe Pœnos atq; Annibalem malis? Ne tu quidẽ, & ſi magis partã quàm ſpe
ratam gloriã amplecteris: Hiſpania potius quàm Italia bello liberata gloriatus fueris.
Nondum is eſt Annibal, quem non magis timuiſſe uideatur, quàm cõtempſiſſe, qui a-
liud bellum maluerit. Quin igitur ad hoc accingeris? nec per iſtos circuitus, ut cum in
Africam traieceris, ſecuturum te illuc Annibalem ſperes, potius quàm recto hinc itine
re, ubi Annibal eſt, eò bellum intendis? Egregiam iſtam palmam belli Punici patrati
petis? hoc & natura prius eſt, tua cum defenderis, aliena ire oppugnatum. pax antè in
Italia quàm bellũ in Africa ſit: & nobis prius decedat timor, quàm ultro alijs inferat.
ſi utrunque tuo ductu auſpicioq; fieri poteſt: Annibale hic uicto, illic Carthaginẽ ex-
pugna. ſi alterutra uictoria nouis cõſulibus relinquenda eſt: prior cũ maior clariorq;,
tum cauſa etiã inſequentis fuerit. Nam nunc quidem pręterquã quòd & in Italia & in
Africa duos diuerſos exercitus alere ærarium non poteſt, præterquã quòd unde claſ-
ſes tueamur, unde commeatibus præbendis ſufficiamus, nihil reliqui eſt, periculi tan-
dem, quantũ adeatur, quem fallit? P. Licinius in Italia, P. Scipio bellum in Africa geret.
Quid? ſi (quod omnes dij omen auertant, & dicere etiam reformidat animus, ſed quæ
acciderunt, accidere poſſunt) uictor Annibal ire ad urbem pergat: tum demum te cõ-
ſulem ex Africa, ſicut Q. Fuluium à Capua, accerſemus? Quid? quòd in Africa quoq;
Mars communis belli erit? Domus tibi tua, pater patruuſq; intra triginta dies cũ exer
citibus cæſi documento ſint, ubi per aliquot annos maximis rebus terra mariq; geren
dis ampliſsimum nomen apud exteras gentes populi Romani ueſtræq; familiæ fece-
rant. Dies me deficiat, ſi reges imperatoreſq; temerè in hoſtium terras tranſgreſſos cũ
maximis cladibus ſuis exercituumq; ſuorum, enumerare uelim. Athenienſes, pruden-
tiſsima ciuitas, bello domi relicto, autore æquè impigro ac nobili iuuene magna claſſe
in Siciliã tranſmiſſa, una pugna nauali florentem rempublicam ſuam in perpetuũ affli-
xerunt.

A xerunt. Externa & nimis antiqua repeto. Africa eadẽ iſta, & M. Attilius, inſigne utri-
uſq; fortunæ exemplum, nobis documento ſint. Næ tibi P. Corneli, cum ex alto Afri-
cam cõſpexeris, ludus & iocus fuiſſe Hiſpaniæ tuæ uidebuntur. quid enim ſimile? Pa-
cato mari præter oram Italiæ, Galliæq; uectus, Emporias in urbem ſociorum claſſem
appuliſti: expoſitos milites per tutiſsima omnia ad ſocios & amicos populi Romani,
Tarraconẽ duxiſti: ab Tarracone deinde iter per præſidia Romana: circa Iberum exer
citus patris patruiq; tui, poſt amiſſos imperatores ferociores calamitate ipſa facti: &
dux tumultuarius quidem ille L. Martius, & militari ſuffragio ad tempus electus, cæ-
terùm ſi nobilitas ac iuſti honores adornarent, claris imperatoribus qualibet arte bel-
li par: oppugnata per ſummum otium Carthago, nullo trium Punicorum exercituum
ſocios defendente. Cætera, neq; ea eleuo, nullo tamen modò Africo bello cõparanda,
ubi nõ portus ullus claſsi noſtræ apertus, non ager pacatus, non ciuitas ſocia, non rex
amicus, non cõſiſtendi uſquã locus, non procedendi. quàcunq; circũſpexeris, hoſtilia
omnia atq; infeſta. An Syphaci Numidiſq; credis? ſatis ſit ſemel creditum, non ſemper
temeritas eſt felix: & fraus fidem in paruis ſibi præſtruit, ut cũ operæpreciũ ſit, cũ mer-
cede magna fallat. Non hoſtes patrem patruumq; tuum armis prius, quàm Celtiberi
ſocij fraude, circumuenerũt. nec tibi ipſi à Magone & Aſdrubale hoſtiũ ducibus, quã-
tũ ab Indibili & Mandonio in fidem acceptis, periculi fuit. Numidis tu credere potes,
defectionem militum tuorũ expertus? Et Syphax & Maſaniſſa ſe q̃ Carthaginienſes,
malunt potentiſsimos in Africa eſſe: Carthaginienſes, quàm quenquã aliũ. nũc illos æ-
mulatio inter ſeſe, & omnes cauſę certaminum acuũt, quia procul externus metus eſt.
oſtende Romana arma, & exercitũ alienigenã: iam uelut ad cõmune reſtinguendũ in-
cendiũ concurrent. Aliter ijdem illi Carthaginienſes Hiſpaniã defenderũt: aliter mœ-
nia patriæ, templa deúm, aras & focos defendent: cum euntes in prælium pauida pro-
B ſequetur coniũx, & parui liberi occurſabunt. Quid porrò? ſi ſatis cõfiſi Carthaginien-
ſes cõſenſu Africæ, fide ſociorũ regum, mœnibus ſuis, cum tuo exercituſq; tui præſi-
dio nudatam Italiã uiderint: ipſi ultro nouum exercitũ in Italiã aut ex Africa miſerint?
aut Magonem, quem à Balearibus claſſe tranſmiſſa iam prçter oram Ligurũ Alpino-
rum uectari conſtat, Annibali ſe coniungere iuſſerint? nempe in eodẽ terrore erimus,
in quo nuper fuimus, cum Aſdrubal in Italiã tranſcendit. quem tu, qui nõ ſolũ Cartha
ginem, ſed omnẽ Africã exercitu tuo es clauſurus, è manibus tuis in Italiam emiſiſti.
Victum à te dices. eo quidem minus uellem, & id tua, non reipub. ſolum cauſa, iter da-
tum uicto in Italiam eſſe. Pátere nos omnia quæ proſpera tibi ac reipub. in imperio e-
uenere, tuo conſilio aſſignare: aduerſa caſibus incertis belli & fortunæ legare. quo me
lior fortiorq; es, eo magis talem præſidẽ ſibi patria atq; uniuerſa Italia retinet. Non po
tes ne ipſe quidẽ diſsimulare, ubi Annibal ſit, ibi caput atq; arcẽ huius belli eſſe. quip-
pe qui præ te feras, eam tibi cauſam trajiciendi in Africã eſſe, ut Annibalem eò trahas.
Siue igitur hic, ſiue illic, cum Annibale eſt tibi futura res. utrũ ergo tãdem firmior eris
in Africa ſolus, an hic tuo collegæq; exercitu coniuncto? ne Claudius quidem & Liui-
us Coſs. tam recenti exemplo, quantũ id interſit, documento ſunt? Quid Annibalem
utrum tandẽ extremus angulus agri Brutij fruſtra iamdiu poſcentẽ ab domo auxilia,
an propinqua Carthago, & tota ſocia Africa potentiorem armis uiriſq; faciet? Quod
iſtuc conſiliũ eſt, ibi malle decernere, ubi tuæ dimidio minores copiæ ſint, hoſtiũ mul
to maiores: quàm ubi duobus exercitibus aduerſus unum tot prælij & tam diuturna
& graui militia feſſum pugnandum ſit? Quàm compar conſilium tuum parentis tui
conſilio ſit, reputa. ille conſul profectus in Hiſpaniam, ut Annibali ab Alpibus deſcen-
denti occurreret, in Italiam ex prouincia redijt. tu, cum Annibal in Italia ſit, relinquere
Italiam paras: non quia reipublicæ id utile, ſed quia tibi amplum & glorioſum cenſes
eſſe. ſicut cum prouincia & exercitu relicto ſine lege, ſine ſenatuſconſulto duabus na-
uibus populi Romani imperator fortunã publicam & maieſtatem imperij, quæ tum
in tuo capite periclitabantur, commiſiſti. Ego P. Cornelium, P C. reipublicæ nobiſq;,

non ſibiipſi priuatim creatum conſulem exiſtimo: exercitusq́; ad cuſtodiam urbis atq; A
Italiæ ſcriptos eſſe, non quos regio more per ſuperbiam cõſules quò terrarum uelint,
traiiciant. Cùm oratione ad tempus parata Fabius, tum autoritate & inueterata pru-
dentiæ fama magnã partem ſenatus & ſeniores maximè mouiſſet: pluresq́; conſilium
ſenis quàm animũ adoleſcentia ferocem laudarẽt, Scipio ita locutus fertur. Et ipſe Q.
Fabius principio orationis P C. commemorauit, in ſententia ſua poſſe obtrectationẽ
ſuſpectam eſſe. cuius ego rei non tam ipſe auſim tantũ uirum inſimulare, q̃ ea ſuſpicio,
uitio orationis an rei, haud ſanè purgata eſt. ſic enim honores ſuos & famã rerum ge-
ſtarum extulit uerbis ad extinguendum inuidiæ crimen, tãquam mihi ab infimo quo-
que periculum ſit, ne mecũ æmuletur: & non ab eo qui, quia ſuper cæteros excellat,
quò me quoq; niti non diſſimulo, me ſibi æquari nolit. ſic ſenem ſe perfunctum, & me
infra ætatem filii ſui poſuit, tanquam nõ longius quàm quantum uitæ humanæ ſpaciũ
eſt, cupiditas gloriæ extendatur: maximaq́; pars eius in memoriã ac poſteritatem pro
mineat. Maximo cuiq; id accidere animo certum habeo, ut ſe non cum præſentibus
modò, ſed cum omnis æui claris uiris comparet. Equidem haud diſsimulo, me tuas
Q. Fabi laudes non aſſequi ſolum uelle, ſed (bona uenia tua dixerim) ſi poſsim, etiam
exuperare. Illud nec tibi in me, nec mihi in minores natu animi ſit, ut nolimus quẽquã
noſtri ſimilem euadere ciuem: id enim nõ eorum modò quibus inuiderimus, ſed rei-
publicæ, & penè omnis generis humani detrimentum ſit. Commemorauit quantum
eſſem periculi aditurus, ſi in Africam traiicerem: ut meam quoq;, non ſolum reipubli-
cæ & exercitus uicem uideretur ſolicitus. Vnde hæc repentè de me cura exorta? cum
pater patruusq́; meus interfecti, cum duo exercitus eorum propè occidione occiſi eſ-
ſent: cum amiſſæ Hiſpaniæ, cum quatuor exercitus Pœnorũ, quatuorq́; duces omnia
metu armisq́; tenerent: cum quæſitus ad id bellum imperator nemo ſe oſtenderet, præ
ter me, nemo profiteri nomen auſus eſſet: cum mihi quatuor & uiginti annos nato de- B
tuliſſet imperium populus Romanus: quid ita tum nemo ætatem meam, uim hoſtiũ,
difficultatem belli, patris patruiq́; recentem cladem commemorabat? utrum maior a-
liqua nunc in Africa calamitas accepta eſt, quàm tunc in Hiſpania erat? an maiores nũc
ſunt exercitus in Africa, duces plures melioresq́; quàm tunc in Hiſpania fuerunt? an
ætas mea tunc maturior bello gerendo fuit, quàm nunc eſt? an cum Carthaginienſi ho
ſte in Hiſpania, quàm in Africa bellum geri aptius eſt? Facile eſt poſt fuſos fugatosq́;
quatuor exercitus Punicos, poſt tot urbes ui captas, aut metu ſubactas in ditionem,
poſt perdomita omnia uſque ad Oceanum, tot regulos, tot ſæuas gentes, poſt receptã
totam Hiſpaniam, ita ut ueſtigium nullum belli reliquum ſit, eleuare meas res geſtas:
tam hercule quàm ſi uictor ex Africa redierim, ea ipſa eleuare, quæ nunc retinendi mei
cauſa, ut terribilia eadem uideantur, uerbis extollũtur. Negat aditum eſſe in Africam,
negat ullos patêre portus: M. Attilium captum in Africa commemorat, tanquam M.
Attilius primo acceſſu ad Africam offenderit: neque recordatur, illi ipſi tam infelici im
peratori patuiſſe tamen portus Africæ, & res egregias primo anno geſsiſſe: & quan-
tum ad Carthaginienſes duces attinet, inuictum ad ultimum permanſiſſe. Nihil igitur
me iſto exemplo terrueris: ſi hoc bello, non priore, ſi nuper, non annis ante quadra-
ginta iſta clades accepta foret: qui ego minus in Africam Regulo capto, quàm Scipio-
nibus occiſis in Hiſpaniam, traiicerem, nec felicius Xanthippum Lacedæmonium Car
thagini, quàm me patriæ meæ ſinerẽ natũ eſſe: creſceretq́; mihi ex eo ipſo fiducia, quòd
poſsit in hominis unius uirtute tantum momenti eſſe. At etiam Athenienſes audien-
di ſunt, temerè in Siciliam omiſſo domi bello tranſgreſsi. Cur ergo, quoniam Græcas
fabulas narrare uacat, non Agathoclem potius Syracuſanum regem, cũ diu Sicilia Pu
nico bello ureretur, tranſgreſſum in hanc eandem Africã, auertiſſe eò bellũ, unde uene
rat, refers? Sed quid ultro metũ inferre hoſti, & ab ſe remoto periculo aliũ in diſcrimẽ
addducere, quale ſit, ueteribus externisq́; exẽplis admonere opus eſt? maius præſenti-
úsue ullũ exemplũ eſſe quàm Annibal poteſt? Multũ intereſt, alienos populêre fines,
an tuos

A an tuos uri excindi'que uideas. plus animi eſt inferenti periculum, quàm propulſan-
ti. Ad hoc maior ignotarum rerum eſt terror. bona mala'que hoſtium ex propin-
quo ingreſſus fines aſpicias. Non ſperauerat Annibal fore, ut tot in Italia populi ad
ſe deficerent, quot defecerunt poſt Cannenſem cladem: quanto minus quicquam in
Africa Carthaginienſibus firmum ac ſtabile eſt, infidis ſocijs, grauibus ac ſuperbis
dominis? Ad hæc, nos etiam deſerti ab ſocijs uiribus noſtris, milite Romano ſteti-
mus. Carthagine nihil ciuilis roboris eſt, mercede paratos milites habent, Afros
Numidas'que leuiſsima fidei mutandæ ingenia. Hic modo nihil moræ ſit, unà & tra-
ieciſſe me audietis, & ardere bello Africam, & molientem hinc Annibalem, & obſi-
deri Carthaginem. lætiores, & frequentiores ex Africa expectate nuncios, quàm ex
Hiſpania accipiebatis. Has mihi ſpes ſubijcit fortuna populi Romani, dij fœderis
ab hoſte uiolati teſtes, Syphax & Maſaniſſa reges: quorum ego fidei ita innitor, ut
uerituruſ perfidiam ſim. Multa quæ nunc ex interuallo non apparent, bellum ape-
riet. & id eſt uiri & ducis, non deeſſe fortunæ præbenti ſe, & oblata caſu flectere ad
conſilium. Habebo Q. Fabi, parem quidem Annibalem: ſed illum potius ego tra-
ham, quàm ille me retineat. in ſua terra cogam pugnare eum: & Carthago potius
præmium uictoriæ erit, quàm ſemiruta Brutiorum caſtella. Ne quid interim dum
traijcio, dum expono exercitum in Africam, dum caſtra ad Carthaginem promo-
ueo, reſpublica hic detrimenti capiat, quod tu Q. Fabi, cum uictor tota Italia uoli-
taret Annibal, potuiſti præſtare: hoc uide ne contumelioſum ſit concuſſo iam, &
penè fracto Annibale negare, poſſe P. Licinium conſulem uirum fortiſsimum præ-
ſtare. qui ne à ſacris abſit pontifex maximus, ideo in ſortem tam longinquæ prouin-
ciæ non uenit. Si hercule nihilo maturius hoc, quo ego cenſeo, modo perficere-
tur bellum: tamen ad dignitatem populi Romani, famam'que apud reges gentes'-
B que externas pertinebat, non ad defendendam modò Italiam, ſed ad inferenda etiam
Africæ arma, uideri nobis animum eſſe: nec hoc credi uulgari'que, quòd Annibal au-
ſus ſit, neminem ducem Romanorum audere & priore Punico bello, tum cum de Si-
cilia certaretur, toties Africam noſtris exercitibus, & claſsibus oppugnatam: nunc
cum de Italia certatur, Africam pacatam eſſe. Requieſcat aliquando diu uexata Italia,
uratur populeturq́ue inuicem Africa. caſtra Romana potius Carthaginis portis immi-
neant, quàm nos iterum uallum hoſtium ex mœnibus noſtris uideamus. Africa ſit re-
liqui belli ſedes: illuc terror fugáq́ue, populatio agrorum, defectio ſociorum, cæteræ
belli clades, quæ in nos per quatuordecim annos ingruerunt, uertantur. Quæ ad rem
publicam pertinent, & bellum quod inſtat, & prouincias de quibus agitur, dixiſſe ſa-
tis eſt. Illa longa oratio nec ad uos pertinens ſit, ſi quemadmodum Q. Fabius meas
res geſtas in Hiſpania eleuauit, ſic & ego contrà gloriam eius eludere, & meam uer-
bis extollere uelim. neutrum faciam P C. & ſi nulla alia re, modeſtia certè & tempera-
mento linguæ adoleſcens ſenem uicero. ita & uixi, & res geſsi, ut tacitus ea opinio-
ne, quàm ueſtra ſponte conceptam animis haberetis, facilè contentus eſſem. Minus
æquis animis auditus eſt Scipio, quia uulgatum erat, ſi apud ſenatum non obtinuiſſet,
ut prouincia Africa ſibi decerneretur, ad populum extemplò laturum. Itaque Q. Ful
uius, qui conſul quater, & cenſor fuerat, poſtulauit à conſule, ut palàm in ſenatu di-
ceret, permitteret'ne patribus, ut de prouincijs decernerent: ſtaturus'que eo eſſet
quod cenſuiſſent, an ad populum laturus. Cùm Scipio reſpondiſſet, ſe quod è repu-
blica eſſet, facturum: tum Fuluius, Nõ ego ignarus quid reſponſurus facturusúe eſſes,
quæſiui: quippe cum præ te feras tentare magis, quàm conſulere ſenatum: & ni pro-
uinciam tibi quam uolueris, extemplò decernamus, paratam rogationem habeas. Ita-
que à uobis tribuni plebis poſtulo, inquit, ut ſententiam mihi ideo non dicenti, quod
ſi in meam ſententiam diſcedatur, non ſit ratum habiturus conſul, auxilio ſitis. Inde
altercatio orta, cum conſul negaret æquum eſſe tribunos intercedere, quo minus
ſuo quiſque loco ſenator rogatus ſententiam diceret. Tribuni ita decreuerunt. Si

conſul ſenatui de prouincijs permittit, ſtari eo quod ſenatus cenſuerit, placet: nec de ea re ferri ad populum patiemur. ſi non permittit, qui de ea re ſententiam recuſabit dicere, auxilio erimus. Conſul diem ad colloquendum cum collega petijt. Poſtero die permiſſum ſenatui eſt. Prouinciæ ita decretæ. Alteri conſuli Sicilia, & triginta roſtratæ naues, quas C. Seruilius ſuperiore anno habuiſſet: permiſſumq́ ut in Africam, ſi id è republica eſſe cenſeret, traijceret. Alteri Brutij, & bellum cum Annibale cum eo exercitu, quem L. Veturius & Q. Cæcilius ſortirentur inter ſe, compararent'ue, uter in Brutijs duabus legionibus, quas conſul reliquiſſet, rem gereret: imperium'que in annum ei prorogaretur, cui ea prouincia eueniſſet. Et cæteris prætoribus conſulibus'que, qui exercitibus prouincijs'que præfuturi erant, prorogata imperia. Q. Cæcilio ſorte euenit, ut cum conſule in Brutijs aduerſus Annibalem bellum gereret. Ludi deinde Scipionis magna frequentia & fauore ſpectantium celebrati. Legati Delphos ad donum ex præda Aſdrubalis portandum miſſi, M. Pomponius Matho, & Q. Catulus, tulerunt coronam auream CC. pondo, & ſimulacra ſpoliorum, ex M. pondo argenti facta. Scipio, cum ut delectum haberet, neque impetraſſet, neque magnopere tetendiſſet, ut uoluntarios ducere ſibi milites liceret, tenuit: & quia impenſæ negauerat reipublicæ futuram claſſem, ut quæ à ſocijs darentur ad nouas fabricandas naues, acciperet. Hetruriæ primùm populi pro ſuis quiſque facultatibus conſulem adiuturos polliciti. Cærites frumentum ſocijs naualibus, commeatum'que omnis generis, Populonienſes ferrum, Tarquinienſes lintea in uela, Volaterrani armamenta nauium & frumentum: Aretini XXX millia ſcutorum, galeas totidem, pila, gæſa, haſtas longas, millium quinquaginta ſummam pari cuiuſque generis numero expleturos: ſecures, rutra, falces, alueolos, molas, quantum in XL. longas naues opus eſſet: tritici centum & XX millia modiûm, & in uiaticum decurionibus remigibus'que collaturos: Peruſini, Cluſini, Ruſellani, abietem in fabricandas naues, & frumenti magnum numerum: abiete ex publicis ſyluis eſt uſus. Vmbriæ populi, Nurſiniq́ & Reatini & Amiternini, Sabinusq́ omnis ager, milites polliciti. Marſi, Peligni Marrucini'que multi uoluntarij nomina in claſſem dederunt. Camertes cum æquo fœdere cum Romanis eſſent, cohortem armatam ſexcentorum hominum miſerunt. XXX nauium carinæ, XX quinqueremes, X quadriremes cum eſſent poſitæ, ipſe ita inſtitit operi, ut die quadrageſimo quinto, quam ex ſyluis detracta materia erat, naues inſtructæ armatæ'que in aquam deductæ ſint. Profectus in Siciliam eſt XXX nauibus longis, uoluntariorum ſeptem fermè millibus in naues impoſitis. Et P. Licinius in Brutios ad duos exercitus conſulares uenit. ex eis eum ſibi ſumpſit, quem L. Veturius COS. habuerat. Metello, ut quibus præfuiſſet legionibus, ijs præeſſet, facilius cum aſſuetis imperio rem geſturum ratus, permiſit. Et prætores diuerſi in prouincias profecti. Et quia pecunia ad bellum deerat, agri Campani regionem à foſſa Græca ad mare uerſam uendere quæſtores iuſsi. indicio quoque permiſſo, qui ager ciuis Campani fuiſſet, ut is publicus populi Romani eſſet: indici præmium conſtitutum, quantæ pecuniæ ager indicatus eſſet, pars decima. Et Cn. Seruilio Pr. urb. negocium datum, ut Campani ciues ubi cuiq́ ex SC liceret, habitarent: animaduerteretq́ in eos, qui alibi habitarent. Eadem æſtate Mago Amilcaris filius ex minore Balearium inſula, ubi hybernarat, iuuentute lecta in claſſem impoſita, in Italiam XXX fermè roſtratis nauibus & multis onerarijs, XII millia peditū, duo fermè equitum traiecit: Genuamq́ nullis præſidijs maritimam oram tutantibus, repentino aduentu cepit: inde ad oram Ligurū Alpinorum, ſi quos ibi motus facere poſſet, claſſem appulit. Ingauni (Ligurū ea gens eſt) bellum ea tēpeſtate gerebant cum Epāterijs montanis. Igitur Pœnus Sauone oppido Alpino præda depoſita, & decē longis nauibus in ſtatione ad præſidiū relictis, cæteris Carthaginem miſsis ad tuendam maritimā oram, quia fama erat, Scipionem traiecturum eſſe: ipſe ſocietate cum Ingaunis, quorum gratiam malebat, compoſita, montanos inſtitit oppugnare. Et creſcebat exercitus in dies, ad famā nominis eius Gallis undiq́ confluen

A confluentibus. Ea literis cognita Sp. Lucretij, ne fruſtra Aſdrubale cum exercitu deleto biennio antè forent lætati, ſi par aliud inde bellum duce tantum mutato oriretur, curam ingentem accenderunt patribus. Itaque & M. Liuium Procos. ex Hetruria uolonum exercitum admouere Ariminum iuſſerunt. & Cn. Seruilio prætori negotium datum, ut ſi è repub. cenſeret eſſe, duas urbanas legiones, cui imperio uideretur dato, ex urbe duci iuberet. M. Valerius Leuinus Aretium eas legiones duxit. Eiſdem diebus naues onerariæ Pœnorum ad LXXX. circa Sardiniam ab C. Octauio, qui prouinciæ præerat, captæ. Eas Cælius fruměto miſſo ad Annibalem, commeatuq́; onuſtas: Valerius prædam Hetruſcam Ligurumq́; montanorum captiuos, Carthaginem portantes, captas tradit. In Brutijs nihil fermè anno eo memorabile geſtum eſt. Peſtilentia inceſſerat pari clade in Romanos Pœnosq́;, niſi quòd Punicum exercitum ſuper morbum etiam fames affecit. Propter Iunonis Laciniæ templum æſtatem Annibal egit: ibiq́; aram condidit, dedicauitq́; cum ingenti rerum ab ſe geſtarum titulo, Punicis Græcisq́; literis inſculpto.

DECADIS TERTIAE LIBER NONVS.

Ex Sicilia C. Lælius in Africam à Scipione miſſus, ingentem prædam reportauit: & mandata Maſaniſſæ Scipioni expoſuit, conquerentis quòd non exercitum in Africam traiecißet. Bellum in Hiſpania finitum, uictore Romano, quod Indibilis excitauerat. ipſe in acie occiſus Mandonius expoſcentibus Romanis à ſuis deditus eſt. Magoni, qui in Galliam & Liguriam ierat, ex Africa & militū ampla manus miſſa, & pecuniæ quibus auxilia cōduceret: præceptumq́;, ut ſe Annibali iungeret. Scipio à Syracuſis in Brutios traiecit, & Locros pulſo Punico præſidio, fugatoq́; Annibale, recepit. Pax cum Philippo facta eſt. Idæa mater deportata eſt Romam à Peſinunte oppido Phrygiæ, carmine in libris Sibyllinis inuento: pelli Italia alienigenam hoſtem poſſe, ſi mater Idæa deportata Romā eſſet. tradita autem eſt Romanis per Attalum regem Aſiæ. Lapis erat, quem Matrem deûm incolæ dicebant. excepit P. Scipio Naſica, Cn. filius, eius qui in Hiſpania perierat, uir optimus à ſenatu iudicatus, adoleſcens nondum quæſtorius: quoniam ita reſponſum habebatur, ut numen id ab optimo uiro reciperetur, conſecrareturq́;. Locrenſes legatos Romā miſerunt, qui de impotentia Q. Plemini legati quererentur, quòd pecuniam Proſerpinæ abſtulerat, & liberos eorum & coniuges ſtuprauerat. Pleminius in catenis Romā perductus, in carcere mortuus eſt. Cum falſus rumor de P. Scipione Procos. qui in Sicilia erat, in urbem perlatus eſſet, tanquā luxuriaretur: miſsis ob hoc legatis à ſenatu, qui explorarent an ea uera eſſent, purgatus infamia Scipio in Africam traiecit ſenatus permiſſu. B *Syphax accepta filia in matrimonium Aſdrubalis Giſgonis, amicitiæ quam cum Scipione ipſe iunxerat, renunciauit. Maſaniſſa rex Maſæſulorum, dum pro Carthagine in Hiſpania militat, amiſſo patre Gala, de regno exciderat. quo per bellum ſæpè repetito, aliquot prælijs à Syphace rege Numidarum uictus, in totum priuatus eſt: & cum ducentis equitibus exul Scipioni ſe iunxit, & cum eo primo ſtatim bello Hannonem Amilcaris filium cum ampla manu interemit. Scipio aduentu Aſdrubalis & Syphacis, qui propè cum centum millibus armatorum uenerant, ab obſidione Vticæ depulſus, hyberna communiuit. Sempronius COS. in agro Crotonienſi proſperè aduerſus Annibalem pugnauit. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. cenſa ſunt ciuium capita CCXV. millia. Inter cenſores M. Liuium & Claudium Neronem notabilis diſcordia fuit. nam & Claudius Liuio collegæ equū ademit, quòd à populo Romano damnatus, actusq́; in exilium fuerat: & Liuius Claudio, quòd falſum in ſe teſtimoniū dixiſſet, & quòd minimè bona fide ſecum in gratiam rediſſet. idem omnes tribus, extra unam, ærarias reliquit, quòd & innocentem ſe damnaſſent, & poſtea conſulem cenſoremq́; feciſſent.*

SCIPIO poſteaquam in Siciliam uenit, uoluntarios milites ordinauit, centuriauitq́;. ex ijs trecentos iuuenes florentes ætate, & uirium robore inſignes circa ſe habebat, ignorantes quem ad uſum neque centuriati, neque armati ſeruarentur. tum ex totius Siciliæ iuniorum numero principes genere & fortuna trecentos equites, qui ſecum in Africā traijcerent, legit: diemq́; ijs qua equis armisq́; inſtructi atq́; ornati adeſſent, edixit. Grauis ea militia procul domo terra mariq́; multos labores, magna pericula illatura uidebatur: neq́; ipſos modò, ſed parentes cognatosq́; eorum ea cura angebat. Vbi dies quæ edicta erat, aduenit, arma equos'que oſtenderunt. tum Scipio renunciari ſibi dixit, quoſdam equites Siculorum tanquam grauem & duram horrere eam militiam. ſi qui ita animati eſſent, malle eos ſibi iam tunc fateri, quàm poſt modum querentes, ſegnes atq́; inutiles milites reipublicæ eſſe. expromerent quid ſentirent. cum bona uenia ſe auditurum. Vbi ex his unus auſus eſt dicere, ſe prorſus, ſi ſibi utrum uellet liberū eſſet, nolle militare: tum Scipio ei, Quando igitur adoleſcens quid ſentires non diſsimulaſti, uicariū tibi expediam, cui tu arma equumq́; & cætera inſtrumenta militiæ tradas, & tecū hinc extemplò domum ducas, exerceas, docendū cures, equo tradito armisq́;. Læto conditionem accipiěti unum ex CCC, quos inermes habebat, tradit. Vbi hoc modo exautoratum equitě cum gratia imperatoris cęteri uiderūt:

ſe quiſq; excuſare,& uicarium accipere. Ita trecentis Siculis Romani equites ſubſtituti A ſine publica impenſa, docendorum atq; exercendorum curam Siculi habuerunt: quia edictum imperatoris erat, ipſum militaturum, qui ita non feciſſet. Egregiam hãc alam equitum euaſiſſe ferunt, multiſq; prælijs rempub. adiuuiſſe. Legiones inde cum inſpiceret, plurimorum ſtipẽdiorum ex ijs milites delegit, maximè qui ſub duce Marcello militauerant: quos cùm optima diſciplina inſtitutos credebat, tum etiã ab longa Syracuſarum obſidione peritiſsimos eſſe urbium oppugnãdarum. nihil enim paruum, ſed Carthaginis iam excidia agitabat animo. Inde exercitum per oppida diſpertit: frumentum Siculorum ciuitatibus imperat: ex Italia aduecto parcit, ueteres naues reficit, & cum ijs C. Lælium in Africam prædatum mittit, nouas Panormi ſubducit, quia ex uiridi materia raptim factæ erant, ut in ſicco hybernarent. Præparatis omnibus ad bellum, Syracuſas nondum ex magnis belli motibus ſatis trãquillas uenit. Græci res à quibuſdam Italici generis eadem ui, qua per bellum ceperãt, retinentibus conceſſa ſibi ab ſenatu repetebant. Omnium primum ratus, tueri publicam fidem, partim edicto, partim iudicijs etiam in pertinaces ad obtinendam iniuriam redditis, ſuas res Syracuſanis reſtituit. Non ipſis tantum ea res, ſed omnibus Siciliæ populis grata fuit, eoq; enixius bellum adiuuerunt. Eadem æſtate in Hiſpania coortum ingens bellum, conciente Illergete Indibili nulla alia de cauſa, quàm per admirationem Scipionis contemptu imperatorum aliorum orto. Eum ſupereſſe unum ducem Romanis, cæteris ab Annibale interfectis, rebantur. eo nec in Hiſpaniam cæſis Scipionibus alium, quem mitterent, habuiſſe: & poſteaquam in Italia grauius bellum urgeret, aduerſus Annibalem eum accerſitum, præterquam quòd nomina tantum ducum in Hiſpania Romani haberent, exercitum quoq; inde ueterem deductum. trepida omnia & inconditam turbam tyronum eſſe. nunquam talem occaſionem liberandæ Hiſpaniæ fore. ſeruitum ad eam diem aut Carthaginienſibus, aut Romanis: nec inuicem his, aut illis, ſed interdum utriſque ſimul. pulſos ab Romanis Carthaginienſes: ab Hiſpanis, ſi conſentirent, pelli Romanos poſſe: ut ab omni externo imperio ſoluta in perpetuum Hiſpania in patrios rediret mores rituſq;. Hæc taliaq; dicendo non populares modò, ſed Auſetanos quoque uicinam gentem concitat, & alios finitimos ſibi atq; illis populos. itaq; intra paucos dies XXX. millia peditum, quatuor fermè equitum in Sedetanum agrũ, quò edictum erat, conuenerunt. Romani quoque imperatores, L. Lentulus & L. Manlius Acidinus, ne gliſceret prima negligendo bellum: iunctis & ipſi exercitibus per agrum Auſetanum hoſtico, tanquam pacato clementer ductis militibus, ad ſedem hoſtium peruenere. trium millium ſpacio procul à caſtris eorum poſuerũt caſtra. Primò per legatos nequicquam eſt tentatum, ut diſcederetur ab armis. deinde cum in pabulatores Romanos impetus repentè ab equitibus Hiſpanis factus eſſet, ſummiſſo ab ſtatione Romana equitatu, prælium equeſtre fuit, haud ſanè memorando in partem ullam euentu. Sole oriente poſtero die armati inſtructi'que omnes mille fermè paſſus procul à caſtris Romanis aciem oſtendêre: Medij Auſetani erant. cornua, dextrum Illergetes, læuum ignobiles tenebant Hiſpani populi, inter cornua & mediam aciem interualla patentia ſatis latè fecerunt: quà equitatum, ubi tẽpus eſſet, emitterent. Et Romani more ſuo exercitum cum inſtruxiſſent, id modò hoſtium imitati ſunt, ut inter legiones & ipſi patentes equiti relinquerent uias. Cæterùm Lentulus ei parti uſum equitis fore ratus, quæ prior in dehiſcẽtem interuallis hoſtiũ aciem equites immiſiſſet: Ser. Cornelio tribuno militum imperat, equites per patentes in hoſtiũ acie uias immittere equos iubeat: ipſe cœpta parum proſperè pedeſtri pugna, tãtum moratus, dum cedẽti duodecimæ legioni, quæ in læuo cornu aduerſus Illergetes locata erat, tertiamdecimam legionem ex ſubſidijs in primã aciem firmamentum ducit. poſteaquã æquata ibi pugna eſt, ad L. Manliũ inter prima ſigna hortãtẽ, ac ſubſidia quibus res poſtulabat locis inducẽtẽ, uenit. indicat tuta ab læuo cornu eſſe: iam miſſum ab ſe Ser. Corneliũ, procella equeſtri hoſteis circũfuſurũ. Vix hęc dicta dederat, cũ Romani equites in medios B

a inuecti hoſtes, ſimul pedeſtres acies turbarunt, ſimul equitibus Hiſpanorum uiam immittendi equos clauſerunt. itaq; omiſſa pugna equeſtri, ad pedeſtrem Hiſpani deſcenderunt. Romani imperatores ut turbatos hoſtiū ordines, & trepidationē pauoremq́; & fluctuantia uiderūt ſigna, hortantur, orant milites, ut perculſos inuadāt, neu reſtitui aciem patiantur. Nō ſuſtinuiſſent tam infeſtum impetū barbari, ni regulus ipſe Indibilis cum equitibus ad pedes digreſsis ante prima ſigna peditum ſe obieciſſet. Ibi aliquādiu atrox pugna ſtetit. tandem poſtquam ij qui circa regem ſeminecem reſtantē, deinde pilo terræ affixum pugnabāt, obruti telis occubuerūt, tum fuga paſsim cœpta, plures cæſi, quia equos cōſcendendi equitibus ſpacium nō fuerat, & quia perculſis acriter inſtiterunt Romani. nec antè abſceſſum eſt, quàm caſtris quoq; exuerunt hoſtem. Tredecim millia Hiſpanorū cæſa eo die, DCCC fermè capti. Romanorū ſociorumq́; paulo amplius CC, maximè in læuo cornu ceciderunt. Pulſi caſtris Hiſpani, aut qui ex prælio effugerāt, ſparſi primò per agros, deinde in ſuas quiſq; ciuitates redierunt. Tum à Mandonio euocati in conciliū, conqueſtiq; ibi clades ſuas increpitis autoribus belli, legatos mittendos ad arma tradenda, deditionemq́; faciendā cenſuerunt. Quibus culpā in autores belli Indibilem, cæterosq́; principes, quorū pleriq; in acie cecidiſſent, conferentibus, tradentibusq́; arma & dedentibus ſeſe reſponſum eſt: In deditionē ita accipi eos, ſi Mandoniū cæterosq́; belli cōcitatores tradidiſſent uiuos. ſin minus, exercitus ſe in agrum Illergetum Auſetanorumq́; & deinceps aliorū populorum ducturos. Hæc dicta legatis, renunciataq́; in cōcilium. Ibi Mandonius, cæteriq; principes cōprehenſi, traditi ad ſuppliciū. Hiſpanis populis reddita pax: ſtipendium eius anni duplex, & frumētum ſex mēſium imperatū, ſagaq; & togæ exercitui: & obſides ab triginta fermè populis accepti. Ita Hiſpaniæ rebellātis tumultu haud magno motu intra paucos dies cōcito & cōpreſſo, in Africā omnis terror uerſus. C. Lælius nocte ad Hipponem Regiū

b cum acceſsiſſet, luce prima ad populandum agrum ſub ſignis milites, ſociosq́; nauales duxit. Omnibus pacis modo incurioſe agentibus, magna clades illata: nunciiq; trepidi Carthaginem terrore ingenti cōpleuêre, claſſem Romanā Scipionemq́; imperatorem (& fama fuerat iam in Siciliam tranſgreſſum) aduenîſſe. Nec quot naues uidiſſent, nec quāta manus agros popularetur, ſatis gnari, omnia in maius metu augente accipiebāt. itaq; primò terror pauorq;, deinde mœſtitia animos inceſsit: tātum fortunā mutaſſe, ut qui modò ipſi exercitū ante mœnia Romana habuiſſent uictores, ſtratis tot hoſtiū exercitibus, omnes Italiæ populos aut ui aut uoluntate in deditionē accepiſſent, ij uerſo marte Africæ populationes, & obſidionem Carthaginis uiſuri forent: nequaquam pari ad patienda ea robore, ac Romani fuiſſent. Illis Romanam plebem, illis Latium iuuentutem præbuiſſe, maiorem ſemper frequentioremq́; pro tot cæſis exercitibus ſobole ſcentem. cæterùm ſuam plebem imbellem in urbe, imbellē in agris eſſe: mercede parari auxilia ex Afris, gente ad omnē auram ſpei mobili atq; infida. iam reges, Syphacem poſt colloquium cum Scipione alienatū, Maſaniſſam aperta defectione infeſtiſsimum hoſtem. nihil uſquam ſpei, nihil auxilij eſſe. nec Magonem ex Gallia mouere tumultus quicquā, nec coniungere ſe Annibali: & Annibalē ipſum iam & fama ſeneſcere, & uiribus. In hęc deflenda prolapſos ab recenti nuncio animos, rurſus terror inſtās reuocauit ad cōſultādum, quónam modo obuiam præſentibus periculis iretur. Delectus raptim in urbe agriſq; haberi placet, mittere ad cōducēda Afrorū auxilia, munire urbem, frumentū cōuehere, tela, arma parare, inſtruere naues, ac mittere ad Hipponē aduerſus Romanā claſſem. Iam hæc agentibus nuncius tandē uenit, Lęlium, nō Scipionem, copiaſq;, quantæ ad incurſiones agrorum ſatis ſint, tranſuectas, ſummā belli molem adhuc in Sicilia eſſe. Ita reſpiratum, mittiq; ad Syphacem legationes, aliosq; regulos firmandæ ſocietatis cauſa cœptæ. Ad Philippū quoq; miſsi, qui ducenta argēti talenta pollicerentur, ut in Siciliā, aut Italiam traijceret. Miſsi & ad ſuos imperatores in Italiam, ut omni terrore Scipionē retinerent. ad Magonem nō legati modò, ſed XXV naues longæ, ſex millia peditum, octingenti equites, ſeptem elephanti, ad hæc magna

pecunia

pecunia ad conducenda auxilia, quibus fretus propius urbem Romam exercitum admoueret, coniungeretque ſe Annibali. Hæc Carthagine parabãt, agitabãtque, cum ad Lælium prædas ingentes ex agro inermi ac nudo præſidijs agentem Maſaniſſa fama Romanæ claſsis excitus, cũ equitibus paucis uenit. Is ſegniter rem agi à Scipione queſtus, quòd non iam exercitum in Africam traieciſſet, perculſis Carthanienſibus, Syphace impedito finitimis bellis, quem certũ haberet, ſi ſpacium ad ſua ut uelit componenda detur, nihil ſyncera fide cum Romanis acturum. Hortaretur, ac ſtimularet Scipionem ne ceſſaret. ſe, quãquam regno pulſus eſſet, cùm haud contemnendis copijs affuturum peditum equitumque. nec ipſi Lælio morandum in Africa eſſe. claſſem credere profectã à Carthagine, cum qua abſente Scipione non ſatis tutũ eſſet cõtrahi certamen. Ab hoc ſermone dimiſſo Maſaniſſa, Lælius poſtero die naues præda onuſtas ab Hippone ſoluit: reuectusque in Siciliã, mandata Maſaniſſæ Scipioni expoſuit. Eiſdem fermè diebus naues, quæ ab Carthagine ad Magonem miſſæ erant, inter Albingaunos Ligures Genuamque acceſſerunt. In ijs locis tum fortè Mago tenebat claſſem. qui legatorũ auditis uerbis, iubentiũ exercitus quàm maximos comparare, extẽplò Gallorum & Ligurum (nanque utriuſque gentis ingẽs ibi multitudo erat) concilium habuit. & miſſum ſe ad eos uindicandos in libertatẽ ait: &, ut ipſi cernãt, mitti ſibi ab domo præſidia: ſed quãtis uiribus, quanto exercitu id bellum gereretur, in eorũ poteſtate eſſe. duos exercitus Romanos, unum in Gallia, alterum in Hetruria eſſe, ſatis ſcire: Sp. Lucretium ſe cum M. Liuio iuncturum. multa millia ipſis etiã armanda eſſe, ut duobus ducibus, duobus exercitibus Romanis reſiſtatur. Galli ſummã ad id ſuam uoluntatem eſſe dicere. ſed cum una caſtra Romana intra fines, altera in finitima terra Hetruria propè in conſpectu habeant, ſi palàm fiat auxilijs adiutum ab ſeſe Pœnũ, extemplò infeſtos utrinque exercitus in agrum ſuũ incurſuros. ea ab Gallis deſideraret, quibus occultè adiuuari poſſet. Liguribus, quòd procul agro, urbibusque eorũ caſtra Romana ſint, libera conſilia eſſe. illos armare iuuentutẽ, & capeſſere pro parte bellum, æquũ eſſe. Ligures haud abnuere. tẽpus modò duorum mẽſium petere ad delectus habẽdos. Interim Mago milites, Gallis dimiſsis, clàm per agros eorũ mercede conducere. cõmeatus quoque omnis generis occultè ad eum à Gallicis populis mittebãtur. M. Liuius exercitum uolonũ ex Hetruria in Galliã traducit: iunctusque Lucretio, ſi ſe Mago ex Liguribus propius urbẽ moueat, obuiam ire parat: ſi Pœnus ſub angulo Alpium quietus ſe contineat, & ipſe in eadem ſtatione circa Ariminũ Italiæ præſidio futurus. Poſt reditũ ex Africa C. Lælij, & Scipione ſtimulato Maſaniſſæ adhortationibus, & militibus prædã ex hoſtium terra cernentibus tota claſſe efferri, accẽſis ad traijciẽdum quàmprimum, interuenit maiori minor cogitatio, Locros urbẽ recipiẽdi, quæ ſub defectionem Italiæ deſciuerat & ipſa ad Pœnos. Spes aũt affectãdæ eius rei ex minima re affulſit: quòd latrocinijs magis quàm iuſto bello in Brutijs gerebãtur res, principio ab Numidis facto, & Brutijs nõ ſocietate magis Punica, quàm ſuopte ingenio promptis in eum morem. poſtremò Romani quoque milites iam contagione quadam rapto gaudentes, quãtum per duces libebat, excurſiones in hoſtium agros facere. Ab ijs egreſsi quidam urbe Locrenſes circumuenti, Rhegyumque abſtracti fuerant. in eo captiuorum numero fabri quidam fuere, aſſueti fortè apud Pœnos mercede opus in arce Locrorum facere. ij cogniti ab Locrenſiũ principibus, qui exulabãt Rhegyi pulſi ab aduerſa factione, quæ Annibali Locros tradiderat: cũ cætera percunctantibus (ut mos eſt ijs qui diu abſunt) quæ domi agerentur, expoſuiſſent: ſpem fecerũt, ſi redẽpti ac remiſsi forent, arcẽ ſe ijs tradituros. ibi ſe habitare, fidemque ſibi rerũ omniũ inter Carthaginiẽſes eſſe. Itaque ut qui ſimul deſiderio patriæ agerentur, ſimul cupiditate inimicos ulciſcẽdi arderent, redẽptis extẽplò ijs, remiſsisque, cũ ordinem agendæ rei compoſuiſſent, ſignaque quæ procul edita obſeruarent: ipſi ad Scipionem Syracuſas profecti, apud quem pars exulum erat, referentes ibi promiſſa captiuorum, cum ſpem ab effectu haud abhorrentem conſuli feciſſent: tribuni militum cum ijs M. Sergius & P. Matienus miſsi, iuſsique ab Rhegyo tria millia militum Locros

ducere.

A ducere. & Q. Pleminio proprætori ſcriptũ, ut rei agendæ adeſſet. Profecti ab Rhegyo, ſcalas ad dictam altitudinem arcis fabricatas portantes, media fermè nocte ex eo loco, unde conuenerat, ſignum dedere proditoribus arcis. qui parati, intentiq́; & ipſi ſcalas ad idipſum factas cum demiſiſſent, pluribusq́; ſimul locis ſcandẽtes accepiſſent, priuſquam clamor oriretur, in uigiles Pœnorũ, ut in nullo tali metu ſopitos, impetus eſt factus. quorũ gemitus primò morientiũ exauditus: deinde ſubita cõſternatio ex ſomno, & tumultus. cum cauſa ignoraretur, poſtremò certior res alijs excitãtibus alios, iamq́; ad arma pro ſe quiſq; uocabat. hoſtes in arce eſſe, & cędi uigiles. oppreſsiq́; forent Romani, nequaquã numero pares, ni clamor ab ijs qui extra arcem erant ſublatus, incertũ unde accidiſſet, omnia uana augente nocturno tumultu, feciſſet. Itaq; uelut plena iam hoſtiũ arce territi Pœni, omiſſo certamine in alterã arcem (duæ ſunt haud multũ inter ſe diſtantes) cõfugiunt. Oppidani urbem habebant, uictoribus præmiũ in medio poſitam. Ex arcibus duabus prælijs quotidie leuibus certabat̃. Q. Pleminius Romano, Amilcar Punico præſidio præerat: & accerſentes ex propinquis locis ſubſidia, copias augebant. Ipſe poſtremò ueniebat Annibal. nec ſuſtinuiſſent Romani, niſi Locrenſiũ multitudo exacerbata ſuperbia atq; auaritia Pœnorũ ad Romanos inclinaſſet. Scipioni ut nunciatũ eſt, in maiore diſcrimine Locris rem uerti, ipſumq́; Annibalem aduentare: ne præſidiũ etiã periclitaretur haud facili inde receptu, & ipſe à Meſſana, L. Scipione fratre in pręſidio ibi relicto, cum primùm æſtu fretum inclinatum eſt, naues mari ſecundo miſit. Et Annibal à Butroto amni (haud procul is ab urbe Locris abeſt) nuncio pręmiſſo, ut ſui luce prima ſumma ui pręlium cum Romanis ac Locrenſibus cõſererent, dum ipſe auerſos omnibus in eum tumultũ ab tergo urbẽ incautã aggrederet̃: ubi luce cœptam inuenit pugnã, ipſe nec in arcem ſe includere, turba locum arctum impediturus, uoluit: nec; ſcalas, quibus ſcanderent muros, attulerant. ſarcinis in aceruum coniectis,

B cum haud procul muris ad terrorẽ hoſtium aciem oſtẽdiſſet, cum equitibus Numidis circumequitabat urbẽ. dum ſcalæ, quæq́; alia ad oppugnandum opus erant, parantur, ad uiſendum qua maximè parte aggrederetur, progreſſus ad murum, ſcorpione ictus, qui proximus eũ fortè ſteterat. territus inde tam periculoſo caſu, receptui canere cum iuſsiſſet, caſtra procul ab ictu teli cõmunijt. Claſsis Romana à Meſſana Locros multa die ſuperãte acceſsit. expoſiti omnes nauibus: & ante occaſum ſolis urbẽ ingreſsi ſunt. Poſtero die cœpta ex arce à Pœnis pugna. & Annibal iam ſcalis, alijsq́; omnibus ad oppugnationẽ paratis, ſubibat muros: cum repẽtè in eum nihil minus quàm tale quicquã timentẽ, patefacta porta erumpunt Romani. ad CC improuidos cum inuaſiſſent, occidunt. cæteros Annibal, ut cõſulem adeſſe ſenſit, in caſtra recipit: nuncioq́; miſſo ad eos qui in arce erant, ut ſibimetipſis cõſulerent, nocte motis caſtris abijt. Et qui in arce erãt, igni iniecto tectis quę tenebãt, ut is tumultus hoſtẽ moraretur, agmen ſuorum fugæ ſimili curſu ante noctẽ aſſecuti ſunt. Scipio ut & arcem relictã ab hoſtibus, & uacua uidit caſtra, uocatos ad concionẽ Locrenſes grauiter ob defectionem incuſauit: de autoribus ſupplicium ſumpſit, bonaq́; eorum alterius factionis principibus ob egregiã fidem aduerſus Romanos cõceſsit. publicè nec dare, nec eripere ſe quicquam Locrenſibus dixit. Romam mitterent legatos. quam ſenatus æquum cenſuiſſet, eam fortunam habituros. illud ſatis ſcire, & ſi malè de populo Romano meriti eſſent, in meliore ſtatu ſub iratis Romanis futuros, quàm ſub amicis Carthaginienſibus fuerint. Ipſe Q. Pleminio legato, præſidioq́; quod arcem ceperat, ad tuendam urbem relicto, cum quibus uenerat copijs, Meſſanam traiecit. Ita ſuperbè crudeliterq́; habiti Locrenſes à Carthaginiẽſibus poſt defectionem ab Romanis fuerant, ut modicas iniurias non ęquo modò animo pati, ſed propè libenti uideri poſſent. uerumenimuero tantum Pleminius Amilcarem pręſidij præfectum, tantum præſidiarij milites Romani Pœnos ſcelere atq; auaritia ſuperauerunt, ut nõ armis, ſed uitijs uideretur certari. nihil omnium, quæ inopi inuiſas opes potentioris faciũt, prætermiſſum in oppidanos eſt ab duce, aut à militibus. in corpora ipſorum, in liberos, in coniuges infandæ contumeliæ editæ. Iam auaritia ne ſacrorum

quidem ſpoliatione abſtinuit: nec alia modò templa uiolata, ſed Proſerpinæ etiam inta A
cti omni ætate theſauri: prçterquam quòd à Pyrrho, qui cum magno piaculo ſacrilegij ſui manubias retulit, ſpoliati dicebãtur. Ergo ſicut antè regię naues laceratæ naufragijs nihil in terrã integri, præter ſacrã pecuniã deę, quã aſportauerãt, extulerunt: tum quoq; alio genere cladis eadem illa pecunia omnibus contactis ea uiolatione templi furorem obiecit: atque inter ſe ducem in ducem, militem in militem rabie hoſtili uertit. Summę rei Pleminius præerat: militum pars ſub eo, quam ipſe ab Rhegyo adduxerat, pars ſub tribunis erat. Rapto poculo argenteo ex oppidani domo Pleminij miles fugiens, ſequẽtibus quorum erat, obuius fortè Sergio & Matieno tribunis militum fuit. cui cum iuſſu tribunorum ademptum poculum eſſet, iurgium inde & clamor, pugna poſtremò orta inter Pleminij milites, tribunorũq;, ut ſuis quiſq; opportunus aduenerat, multitudine ſimul ac tumultu creſcente. Victi Pleminij milites cum ad Pleminium cruorẽ & uulnera oſtentantes non ſine uociferatione atq; indignatione concurriſſent, probra in eum ipſum iactata in iurgijs referentes, accenſus ira domo ſeſe proripuit: uocatosq; tribunos nudari, ac uirgas expediri iubet. Dum ſpoliandis ijs (repugnabant enim, militumq; fidem implorabant) tempus teritur, repentè frequẽtes milites feroces recenti uictoria ex omnibus locis, uelut aduerſus hoſtes ad arma conclamatum eſſet, concurrerunt. & cum uiolata iam uirgis corpora tribunorum uidiſſent, tum uerò in multo impotentiorem ſubito rabiem accenſi, ſine reſpectu non maieſtatis modò, ſed etiam humanitatis, in legatum impetum, lictoribus prius indignũ in modum mulctatis, faciunt. tum ipſum ab ſuis interceptum & ſecluſum hoſtiliter lacerant, & propè exanguem, naſo auribusq; mutilatis, relinquunt. His Meſſanam nunciatis, Scipio poſt paucos dies Locros hexeri aduectus, cum cauſam Pleminij & tribunorum audiſſet, Pleminio noxa liberato, relictoq; in eiuſdem loci præſidio, tribunis ſontibus iudicatis, & in uincula cõiectis, ut Romam ad ſenatum mitterentur, Meſſanam atq; inde Syracuſas redit. Pleminius impotens iræ, neglectam ab Scipione & nimis leuiter latam ſuam iniuriam ratus: B
nec quenq; æſtimare alium eam litem poſſe, niſi qui atrocitatem eius patiendo ſenſiſſet, tribunos attrahi ad ſe iuſsit: laceratosq; omnibus, quę pati corpus ullum poteſt, ſupplicijs interfecit: nec ſatiatus uiuorum pœna, inſepultos proiecit. Simili crudelitate & in Locrenſium principes eſt uſus, quos ad conquerendas iniurias ad Scipionem profectos audiuit. & quæ antea per libidinem atq; auaritiam fœda exempla in ſocios ediderat, tunc ab ira multiplicia edere: infamiæ atq; inuidiæ non ſibi modò, ſed etiam imperatori eſſe. Iam comitiorũ appetebat tẽpus, cum à P. Licinio literæ Romam allatę ſunt: ſe exercitumq; ſuum graui morbo afflictari: nec ſubſiſti potuiſſe, niſi eadẽ uis mali, aut grauior etiam, in hoſtes ingruiſſet. itaq; quoniam ipſe uenire ad comitia nõ poſſet, ſi ita patribus uideretũ, ſe Q. Cæciliũ Metellũ dictatorẽ comitiorũ cauſa dicturũ: exercitum Q. Cæcilij dimitti, è republica eſſe. nam neq; uſum eius ullum in præſentia eſſe, cũ Annibal iam in hyberna ſuos receperit: & tantam inceſsiſſe in ea caſtra uim morbi, ut niſi maturè dimittantur, nemo omniũ ſuperfuturus uideatur. Ea conſuli à patribus facienda, ut è republica fideq; ſua duceret, permiſſa. Ciuitatem eo tempore repens religio inuaſerat, inuẽto carmine in libris Sibyllinis, propter crebrius eo anno de cœlo lapidatũ inſpectis. Quandocunq; hoſtis alienigena terræ Italiæ bellũ intuliſſet, eum pelli Italia, uinciq; poſſe, ſi mater Idæa Peſſinunte Romã aduecta eſſet. Id carmen ab decemuiris inuentũ eo magis patres mouit, quòd & legati, qui donũ Delphos portauerant, referebant: & ſacrificantibus ipſis Pythio Apollini, omnia læta exta fuiſſe, & reſpõſum oraculo editũ, maiorẽ multo uictoriã, quàm cuius ex ſpolijs dona portarent, adeſſe populo Romano. In eiuſdẽ ſpei ſummam conferebant P. Scipionis uelut præſagientem animũ de fine belli, quòd depopoſciſſet prouinciam Africã. Itaq; quo maturius fauſtis ominibus oraculiſq; portendentis ſeſe uictoriæ cõpotes fierent, id cogitare, quæ ratio tranſportandæ Romam deæ eſſet. Nullas tum in Aſia ciuitates ſocias habebat populus Romanus, tamen memores, Aeſculapium quoq; ex Græcia quondam haud dum ullo fœdere

A dere ſociata ualetudinis populi cauſa accerſitum:& iam cum Attalo rege propter commune aduerſus Philippum bellum cœptam amicitiam eſſe, facturum eum quæ poſsit, populi Romani cauſa: legatos ad eum decernũt, M. Valerium Leuinum, qui bis cõſul fuerat, ac res in Græcia geſſerat: M. Cæcilium Metellum prætorium, Sulpitium Galbã ædilitium, duos quæſtorios, C. Tremelium Flaccum, & M. Valerium Falconem. His quinqꝫ naues quinqueremes, ut ex dignitate populi Romani adirẽt eas terras, ad quas concilianda maieſtas nomini Romano eſſet, decernunt. Legati Aſiam petentes protinus Delphos cum exſcendiſſent, oraculum adierunt, conſulentes, ad quod negotium domo miſsi eſſent, perficiendi eius quam ſibi ſpem, populoqꝫ Romano portẽderet. Reſponſum eſſe ferunt, per Attalum regem compotes eius fore quod peterent. cum Romam deam deuexiſſent, tum curarent, ut eam qui uir optimus Romę eſſet, hoſpitio acciperet. Pergamum ad regem uenerunt. Is legatos comiter acceptos Peſinuntẽ in Phrygiam deduxit: ſacrumqꝫ ijs lapidem, quem matrem deûm incolę eſſe dicebant, tradidit, ac deportare Romam iuſsit. Remiſſus ab legatis M. Valerius Falco nũciauit deam apportari, quærendum uirum optimum in ciuitate eſſe, qui eam ritè hoſpitio acciperet. Q. Cæcilius Metellus dictator ab conſule in Brutijs comitiorum cauſa dictus, exercitusqꝫ eius dimiſſus, magiſter equitum L. Veturius Philo. Comitia per dictatorem habita. Conſules facti M. Cornelius Cethegus, P. Sempronius Tuditanus abſens, cum prouinciã Græciã haberet. Prætores inde creati, T. Claudius Nero, M. Martius Ralla, L. Scribonius Libo, M. Pomponius Matho. Comitijs perfectis dictator ſeſe magiſtratu abdicauit. Ludi Romani ter, plebeij ſepties inſtaurati. Curules erant ædiles Cn. & L. Cornelij Lentuli. Lucius Hiſpaniam prouinciam habebat. abſens creatus, abſens eum honorem geſsit. T. Claudius Aſellus, & M. Iunius Pœnus plebeij ędiles fuerunt. Aedem Virtutis eo anno ad portam Capenam M. Marcellus dedicauit, ſeptimodecimo anno poſtquam à patre eius primo conſulatu uota in Gallia ad Claſtidium fuerat.
B Et flamẽ martialis eo anno eſt mortuus, M. Aemylius Regillus. Neglectæ eo biennio res in Græcia erant. itaque Philippus Aetolos deſertos ab Romanis, cui uni fidebant auxilio, quibus uoluit conditionibus ad petendam & paciſcendã ſubegit pacem. quod niſi omni ui perficere maturaſſet, bellantem eum cum Aetolis P. Sempronius proconſul, ſucceſſor imperij miſſus Sulpitio, cum decem millibus peditum, & mille equitibus, trigintaquinqꝫ roſtratis nauibus, haud paruum momentum ad opem ferendam ſocijs, oppreſsiſſet. Vixdum pace facta nuncius regi uenit, Romanos Dyrrhachium ueniſſe: Parthinosqꝫ, & propinquas alias gentes motas eſſe ad ſpem nouandi res: Dimallumqꝫ oppugnari. eò ſe auerterant Romani ab Aetolorũ, quò miſsi erant, auxilio: irati, quòd ſine autoritate ſua aduerſus fœdus cum rege pacem feciſſent. Ea cum audiſſet Philippus, ne qui motus maior in finitimis gentibus populis'que oriretur, magnis itineribus Apolloniam cõtendit: quò Sempronius ſe receperat, miſſo Lectorio legato cum parte copiarum, & XV nauibus in Aetoliam ad uiſendas res, pacemqꝫ, ſi poſſet, turbandã. Philippus agros Apolloniatum uaſtauit, & ad urbem admotis copijs, poteſtatem pugnæ Romano fecit. quem poſteaquam quietum muros tantummodo tueri uidit: nec ſatis fidens uiribus, ut urbem oppugnaret, & cum Romanis quoqꝫ, ſicut cum Aetolis, cupiens pacem, ſi poſſet, ſin minus, inducias facere: nihil ultra iritatis nouo certamine odijs, in regnum ſe recepit. Per idem tempus tædio diutini belli Epirotæ, tentata prius Romanorum uoluntate, legatos de pace communi ad Philippum miſere, ſatis confidere conuenturam eam affirmantes, ſi ad colloquiũ cum P. Sempronio imperatore Romano ueniſſet. Facile impetratum (neqꝫ enim ne ipſius quidem regis abhorrebat animus) ut in Epirum tranſiret. Phœnice urbs eſt Epiri. ibi prius collocutus rex cum Eropo, & Darda, & Philippo Epirotarum prætoribus, poſtea cum P. Sempronio congreditur. Affuit colloquio & Aminãder Athamanum rex, & magiſtratus alij Epirotarũ, & Acarnanũ. Primus Philippus prætor uerba fecit, & petijt ſimul ab rege, & ab imperatore Romano, ut finem belli facerent, darentqꝫ eam Epirotis ueniam. P. Sempronius

conditiones pacis dixit, ut Parthini, & Dimallum, & Bargulum, & Eugenium, Romanorum eſſent. A Atintanas, miſsis Romam legatis ab ſenatu impetraſſe, ut Macedoni accederent. In eas conditiones cum pax conueniſſet, ab rege fœderi aſcripti, Pruſia Bithyniæ rex, Achæi, Bœoti, Theſſali, Acarnanes, Epirotæ: ab Romanis, Ilienſes, Attalus rex, Pleuratus, Nabis Lacedæmoniorũ tyrãnus, Elei, Meſſenij, Athenienſes. Hæc cõſcripta conſignataq́ ſunt, & in duos menſes induciæ factæ, donec Romã mitterentur legati, ut populus in has conditiones pacẽ iuberet. Iuſſeruntq́ omnes tribus, quia uerſo in Africam bello, omnibus alijs in præſentia leuari bellis uolebant. P. Sempronius pace facta ad conſulatum Romam deceſsit. M. Cornelio, P. Sempronio conſulibus (quintuſdecimus is annus Punici belli erat) prouinciæ, Cornelio Hetruria cum uetere exercitu: Sempronio Bruttij, ut nouas ſcriberet legiones, decretæ. Prætoribus, M. Martio urbana, L. Scribonio Liboni peregrina, & eidem Gallia, M. Pomponio Mathoni Sicilia, T. Claudio Neroni Sardinia euenit. P. Scipioni cum eo exercitu, cumq́ ea claſſe, quam habebat, prorogatũ in annum imperium eſt. Item P. Licinio, ut Brutios cum duabus legionibus obtineret, quoad eum in prouincia cum imperio morari conſuli è republica uiſum eſſet. Et M. Liuio, & Sp. Lucretio cum binis legionibus, quibus aduerſus Magonem Galliæ præſidio fuiſſent, prorogatum imperium eſt. Et Cn. Octauio, ut cum Sardiniam, legionemq́ T. Claudio tradidiſſet, ipſe nauibus longis XL maritimam oram, quibus finibus ſenatus cenſuiſſet, tutaretur. M. Pomponio prætori in Sicilia Cannenſis exercitus duæ legiones decretæ. T. Quintius Tarentum, C. Hoſtilius Tubulus Capuam, proprætores, ſicut priore anno, cum uetere uterq́ præſidio obtinerent. De Hiſpaniæ imperio, quos in eam prouinciam duos procõſules mitti placeret, latum ad populum eſt. Omnes tribus eoſdem L. Cornelium Lentulum, & L. Manlium Acidinum proconſules, ſicut priore anno tenuiſſent, obtinere eas prouincias iuſſerunt. Conſules delectum habere inſtituerũt, & ad nouas ſcribendas in Brutios legiones, & cæterorũ B (ita enim iuſsi ab ſenatu erant) exercituum ſupplementũ. Quanquam nondum apertè Africa prouincia decreta erat, occultantibus id, credo, patribus, ne præſciſcerent Carthaginienſes: tamen in eam ſpem erecta ciuitas erat, in Africa eo anno debellatum iri, finemq́ bello Punico adeſſe. Impleuerat ea res ſuperſtitione animos: proniq́ & ad nunciandа, & ad credenda prodigia erant. ea plura uulgabantur: duos ſoles uiſos: & nocte interluxiſſe: & facem Setiæ ab ortu ſolis in occidentem porrigi uiſam. Tarracinæ portam, Anagniæ & portam, & multis locis murum de cœlo tactum. in æde Iunonis Soſpitæ Lanuuij cum horrendo fragore ſtrepitum editum. Eorum procurandorum cauſa diem unum ſupplicatio fuit: & nouendiale ſacrum, quòd de cœlo lapidatum eſſet, factum. Eò acceſsit conſultatio de matre Idæa accipienda. quam prætterquàm quòd M. Valerius unus ex legatis regreſſus, actutũ in Italia fore nũciauerat, recens nuncius aderat, Tarracinæ iam eſſe. Haud paruæ rei iudiciũ ſenatũ tenebat, qui uir optimus in ciuitate eſſet. ueram certè uictoriã eius rei ſibi quiſq́ mallet, quàm ulla imperia, honores'ue ſuffragio ſeu patrũ, ſeu plebis delatos. P. Scipionem, Cn. filium, eius qui in Hiſpania ceciderat, adoleſcentem nondũ quæſtoriũ, iudicauerunt in tota ciuitate uirum optimum eſſe. Id quibus uirtutibus inducti ita iudicauerint, ſicut proditum memoriæ à primis temporum illorum ſcriptoribus libens poſteris tradiderim: ita meas opiniones coniectando rem uetuſtate obrutam, non interponã. P. Cornelius cum omnibus matronis Oſtiam obuiam ire deæ iuſſus: iſq́ eam de naue acciperet, & in terram elatam traderet ferẽdam matronis. Poſtq́ nauis ad oſtium amnis Tyberini acceſsiſſet, ſicut erat iuſſus, in ſalum naue euectus ab ſacerdotibus deam accepit, extulitq́ in terram. Matronæ primores ciuitatis, inter quas unius Claudiæ Quintiæ inſigne eſt, nomen accepere: cui dubia (ut traditur) antè fama, clariorẽ ad poſteros tam religioſo miniſterio pudicitiã fecit. Eæ per manus ſuccedentes deinceps aliæ alijs, omni effuſa ciuitate obuiã, thuribulis ante ianuas poſitis, quà præferebatur, atq́ accenſo thure, precãtibus ut uolens propitiaq́ urbem Romã iniret, in ædem Victoriæ, quæ eſt in palatio, pertulere deam pridie idus Aprilis,

A Aprilis,isq́ dies feſtus fuit.populus frequens dona deę in Palatium tulit, lectiſterniúmq́ & ludi fuere,Megaleſia appellata.Cum de ſupplemento legionũ, quæ in prouincijs erant,ageretur,tempus eſſe,à quibuſdã ſenatoribus ſubiectum eſt, quæ dubijs in rebus utcunq; tolerata eſſent,ea dempto iam tandem deûm benignitate metũ, nõ ultrà pati. Erectis expectatione patribus, ſubiecerũt: coloniasLatinas duodecim, quæ Q. Fabio & Q. Fuluio conſulibus abnuiſſent milites dare, eas annũ iam fermè ſextum uacationẽ militię,quaſi honoris & beneficij cauſa habere:cũ interim boni,obedientesq́ ſocij pro fide atq; obſequio imperij Romani cõtinuis omniũ annorum delectib. exhauſti eſſent. Sub hanc uocẽ nõ memoria magis patrib. renouata rei propè iã obliteratæ, q̃ ira irritata eſt. Itaq; nihil prius referre cõſules paſsi,decreuerũt,ut cõſules magiſtratus, denosq́ principes Nepete,Sutrio,Ardea,Calibus,Alba,Carſeolis,Sora, Sueſſa,Setia, Circeis, Narnia,Interamna(eæ nanq; coloniæ in ea cauſa erant)Romã excirent:ijs imperarent, quantum quæq; earũ coloniarũ militum plurimũm dediſſet populo Romano,ex quo hoſtes in Italia eſſent,duplicatum eius ſummæ numerũ peditum daret, & equites centenos uicenos. ſi qua eum numerũ equitũ explere nõ poſſet,pro equite uno treis pedites liceret dare. pedites,equitesq́ quàm locupletiſsimi legerentur, mitterenturq́,ubicunq; extra Italiam ſupplemẽto opus eſſet. ſi qui ex ijs recuſarent, retineri eius coloniæ magiſtratus,legatosq́ placere:neq;,ſi poſtularẽt,ſenatum dari,priuſquam imperata feciſſent. ſtipendium præterea ijs colonijs tria millia æris, aſſes ſingulos imperari, exigiq́ quotannis:cenſumq́ in ijs colonijs agi ex formula ab Romanis cẽſoribus data. dari autem placere eandem, quam populo Romano: deferriq́ Romam ab iuratis cenſoribus coloniarum,priuſquam magiſtratu abirent. Ex hoc ſenatuſconſulto accitis Romã magiſtratibus, primoribusq́ earum coloniarum, conſules cum milites ſtipendiumq́ imperaſſent,alij alijs magis recuſare ac reclamare. negare tantum militum effici poſſe:uix,

B ſi ſimplum ex formula imperetur,enixuros. orare,atque obſecrare,ut ſibi ſenatum adire ac deprecari liceret. nihil ſe,quare perire meritò deberent,admiſiſſe. ſed ſi pereũdum etiam foret, neque ſuum delictum, neq; iram populi Romani, ut plus militum darent, quàm haberent,poſſe efficere. Conſules obſtinati manere legatos Romæ iubent, magiſtratus ire domos ad delectus habendos. niſi ſumma militũ,quæ imperata eſſet, Romam adducta,neminem ijs ſenatum daturum. Ita præciſa ſpe ſenatum adeundi, deprecandiq́ delectus in ijs duodecim colonijs, per longam uacationem numero iuniorum aucto,haud difficulter eſt perfectus. Altera itidem res, propè æque longo neglecta ſilentio,relata à M. Valerio Leuino eſt:qui priuatis collatas pecunias, ſe ac M. Claudio conſule, reddi tandem æquum eſſe dixit. nec mirari quenquam debere, in publica obligata fide ſuam præcipuam curam eſſe. nam prærerquam quod aliquid proprie ad conſulem eius anni,quo collatæ pecuniæ eſſent,pertineret,etiam ſe autorem ita conferendi fuiſſe inopi ærario, nec plebe ad tributum ſufficiente. Grata ea patribus admonitio fuit. iuſsisq́ referre conſulibus, decreuerunt:ut tribus penſionibus ea pecunia ſolueretur: primam præſentem ij qui tum eſſent, duas tertij & quinti conſules numerarent. Omnes deinde alias curas una occupauit, poſtquàm Locrenſium clades, quæ ignotæ ad eam diem fuerant, legatorum aduentu uulgatæ ſunt. nec tam Q. Pleminij ſcelus,quàm Scipionis in eo aut ambitio,aut negligẽtia iras hominum iritauit. Decem legati Locrenſium obſiti ſqualore & ſordibus,in comitio ſedentibus conſulibus, uelamenta ſupplicum, ramos oleæ(ut Græcis mos eſt)porrigentes,ante tribunal cum flebili uociferatione humi procubuerunt. Quærentibus conſulibus Locrenſes ſe dixerũt eſſe,ea paſſos à Q. Pleminio legato,Romanisq́ militibus, quæ pati ne Carthaginienſes quidem uelit populus Romanus:orare,uti ſibi patres adeundi,deplorandiq́ erumnas ſuas poteſtatem facerent. Senatu dato,maximus natu ex ijs: Scio, inquit, quanti æſtimentur noſtræ apud uos querelæ,patres conſcripti:plurimum in eo momenti eſſe, ſi probe ſciatis, & quomodo proditi Locri Annibali ſint: & quo modo pulſo Annibalis præſidio, reſtituti in ditionem ueſtram. quippe ſi & culpa defectionis procul à publi-

co conſilio abſit,& reditum in ueſtram ditionem appareat, non uoluntate ſolum, ſed A
ope etiã ac uirtute noſtra,magis indignemini bonis ac fidelibus ſocijs tam atroces atq;
indignas iniurias ab legato ueſtro, militibusq; fieri. Sed ego cauſam utriuſq; defectio-
nis noſtræ in aliud tempus differendã arbitror eſſe,duarum rerum gratia: unius,ut co-
ram P. Scipione,qui Locros recepit,quiq; omnium nobis rectè perperamq; factorum
eſt teſtis,agatur: alterius,quòd qualeſcunque ſumus,tamen hæc quæ paſsi ſumus, pati
non debuimus. Non poſſumus diſsimulare P C. nos,cum præſidium Punicum in arce
noſtra haberemus,multa fœda,indigna & à præfecto præſidij Amilcare,& ab Numi-
dis Afriſq; paſſos eſſe.ſed quid illa ſunt,collata cum ijs quæ hodie patimur? Cum bo-
na uenia quæſo audiatis P C,id quod inuitus eloquar. In diſcrimine eſt nunc humanum
omne genus,utrum uos,an Carthaginienſes principes orbis terrarum uideat. ſed ſi ex
ijs quæ Locrenſes aut ab illis paſsi ſumus,aut à ueſtro præſidio nunc cum maximè pa-
timur,æſtimandum Romanum ac Punicũ imperium ſit, nemo nõ illos ſibi quàm uos
dominos præoptet. Et tamen uidete quemadmodũ Locrẽſes in uos animati ſint. cum
à Carthaginienſibus iniurias multo minores acciperemus, ad ueſtrum imperatorem
confugimus: cum à ueſtro præſidio pluſquam hoſtilia patiamur,nuſquam aliò, quàm
ad uos querelas detulimus. Aut uos reſpicietis perditas res noſtras P C. aut ne ab dijs
quidem immortalibus quod precemur, quicquam ſupereſt. Q. Pleminius legatus miſ-
ſus eſt cum præſidio ad recuperandos à Carthaginiẽſibus Locros,& cum eodem ibi re
lictus eſt præſidio. in hoc legato ueſtro (dant enim animum ad loquendũ liberè ultimæ
miſeriæ) nec hominis quicquam eſt P C præter figuram & ſpeciem, neq; Romani ciuis,
præter habitum,& ſonum Latinæ linguæ. peſtis,ac belua immanis, qualem fretũ quon
dam,quo ab Sicilia diuidimur, ad perniciẽ nauigantiũ circunſediſſe fabulæ ferunt. Ac
ſi ſcelus,libidinem, & auaritiã ſolus ipſe exercere in ſocios ueſtros ſatis haberet, unam
profundam quidem uoraginem tamen patientia noſtra expleremus. nunc omnes cen B
turiones militesq; ueſtros (adeò in promiſcuo licentiã atq; improbitatem eſſe uoluit)
Pleminios fecit: omnes rapiunt, ſpoliant, uerberãt, uulnerant, occidunt, conſtuprant
matronas, uirgines, ingenuos, raptos ex complexu parentum. quotidie capitur urbs
noſtra, quotidie diripitur, dies noctesq; omnia paſsim mulierum, puerorumq; qui ra-
piuntur atq; aſportant, ploratibus ſonant. Miretur, qui neſciat, quomodo aut nos ad
patiẽdum ſufficiamus: aut illos qui faciunt, nondũ tantarum iniuriarũ ſatietas ceperit.
Neq; ego exequi poſſum,nec uobis operæ eſt audire ſingula,quæ paſsi ſumus. commu
niter omnia complectar. Nego domũ ullam Locris, nego quenquam hominem exper
tem iniuriæ eſſe: nego ullum genus ſceleris, libidinis, auaritiæ ſupereſſe, quod in ullo,
qui pati potuerit, prætermiſſum ſit. Vix ratio iniri poteſt, uter caſus ciuitatis ſit deteſta
bilior: cum hoſtes bello urbẽ cepere, an cum exitiabilis tyrãnus ui atq; armis oppreſsit.
omnia, quæ captæ urbes patiuntur, paſsi ſumus, & nunc cum maximè patimur P C.
omnia quæ crudeliſsimi atq; importuniſsimi tyranni ſcelera in oppreſſos ciues edunt,
Pleminius in nos, liberosq; noſtros, & cõiuges edidit. Vnum eſt, de quo nominatim
& nos queri religio infixa animis cogat: & uos audire, & exoluere remp. ueſtram reli-
gione, ſi ita uobis uidebitur, uelimus P C. uidimus enim cum quanta cærimonia nõ ue-
ſtros ſolum colatis deos, ſed etiam externos accipiatis. Fanũ eſt apud nos Proſerpinæ,
de cuius ſanctitate templi credo aliquã famam ad uos perueniſſe Pyrrhi bello. qui cum
ex Sicilia rediens Locros claſſe præterueheretur, inter alia fœda, quæ propter fidẽ no-
ſtrã erga uos in ciuitatẽ noſtrã facinora edidit, theſauros quoq; Proſerpinæ intactos
ad eam diem ſpoliauit: atq; ita pecunia in naues impoſita, ipſe terra eſt profectus. Quid
ergo euenit P C. Claſsis poſtero die fœdiſsima tempeſtate lacerata: omnesq; naues, quæ
ſacram pecuniam habebant, in litora noſtra eiectæ ſunt. qua tanta clade edoctus tandẽ
deos eſſe ſuperbiſsimus rex, pecuniam omnem inquiſitam in theſauros Proſerpinæ re-
ferri iuſsit. nec tamen illi unquam poſtea proſperè quicquã euenit: pulſusq; Italia, igno
bili atq; inhoneſta morte temerè nocte ingreſſus Argos occubuit. Hæc cum audiſſet le

gatus

A gatus ueſter, tribuniq́ militũ: & mille alia, quæ non augendæ religionis cauſa, ſed præſentis deæ numine ſæpe comperta nobis maioribus'que noſtris, referebantur: auſi ſunt nihilo minus ſacrilegas admouere manus intactis illis theſauris: & nefanda præda ſeipſos, ac domos contaminare ſuas, & milites ueſtros, quibus per uos fidemq́ ueſtram P C priuſquam eorum ſcelus expietis, neq́ in Italia, neq́ in Africa quicquã rei geſſeritis: ne quod piaculi commiſerunt, non ſuo ſolum ſanguine, ſed etiam publica clade luant. quanq́ ne nunc quidem P C aut in ducibus, aut in militibus ueſtris ceſſat ira deæ. aliquoties iam inter ſe ſignis collatis concurrunt. dux alterius partis Pleminius, alterius duo tribuni militum erant, non acrius cum Carthaginienſibus, q́ ipſi inter ſe ferro dimicauerunt. præbuiſſentq́ occaſionem furore ſuo Locros recipiendi Annibali: ni accitus à nobis Scipio interueniſſet. At Hercule milites contactos ſacrilegio furor agitat, in ducibus ipſis puniendis nullum deæ numen apparuit. imò ibi præſens maximè fuit. uirgis cæſi tribuni ab legato ſunt. legatus deinde inſidijs tribunorum interceptus, præterquam quòd toto corpore laceratus, naſo quoque auribus'que deciſis exanguis eſt relictus. recreatus deinde legatus ex uulneribus, tribunos militum in uincula coniectos, dein uerberatos, ſeruilibus'que omnibus ſupplicijs cruciando occidit: mortuos deinde prohibuit ſepeliri. Has dea pœnas à templi ſui ſpoliatoribus habet: nec antè deſinet omnibus eos agitare furijs, quàm repoſita ſacra pecunia in theſauris fuerit. Maiores quondam noſtri graui Crotonienſium bello, quia extra urbem templum eſt, transferre in urbem eam pecuniam uoluerunt. nocte audita ex delubro uox eſt, abſtinerent manus, deam ſua templa defenſuram. quia mouẽdi inde theſauros incuſſa erat religio, muro circundare templũ uoluerunt. ad aliquantum iam altitudinis excitata erant mœnia, cum ſubitò collapſa ruina ſunt. Sed & nunc, & ſæpe aliàs dea ſuam ſedem, ſuumq́ templũ aut tutata eſt, aut à uiolatoribus grauia piacula exegit. noſtras iniurias nec poteſt, nec poſsit alius ulciſci, quàm uos P C. ad uos, ueſtramq́ fidẽ ſupplices cõfugimus.
B nihil noſtra intereſt, utrum ſub illo legato, ſub illo præſidio Locros eſſe ſinatis, an irato Annibali & Pœnis ad ſupplicium dedatis. Non poſtulamus ut extemplò nobis, de abſente, ut indicta cauſa credatis. ueniat, corã ipſe audiat, ipſe diluat. ſi quicquam ſceleris, quod homo in homines edere poteſt, in nos prætermiſit, non recuſamus quin & nos omnia eadem iterum, ſi pati poſſumus, patiamur, & ille omni diuino humanoq́ liberetur ſcelere. Hæc cum ab legatis dicta eſſent, quæſiſſetq́ ab ijs Q. Fabius, detuliſſent'ne eas querelas ad P. Scipionẽ, reſpõderunt: miſſos legatos eſſe, ſed eum belli apparatu occupatũ eſſe: & in Africã aut iam traieciſſe, aut intra paucos dies traiecturũ. & legati gratia quanta eſſet apud imperatorem, expertos eſſe: cum inter eum & tribunos cognita cauſa, tribunos in uincula coniecerit: legatũ æquè ſontem, aut magis etiã, in ea poteſtate reliquerit. Iuſsis excedere è templo legatis, non Pleminius modò, ſed etiã Scipio principum orationibus lacerari. ante omnes Q. Fabius natum ad corrũpendam diſciplinã militarẽ arguere. ſic & in Hiſpania plus propè per ſeditionem militũ, quàm bello amiſſum. externo & regio more & indulgere licentiæ militum, & ſæuire in eos. Sententiam deinde trucem orationi adiecit. Pleminium legatum uinctũ Romam deportari placere, & ex uinculis cauſam dicere: ac ſi uera forent, quæ Locrenſes quererentur, in carcere necari, bonaq́ eius publicari. P. Scipionem, quòd de prouincia deceſſerit iniuſſu ſenatus, reuocari: agiq́ cum tribunis plebis, ut de imperio eius abrogãdo ferrent ad populum. Locrenſibus coràm ſenatũ reſpondere: quas iniurias ſibi factas quererentẽ, neq́ ſenatum neq́ populũ Romanũ factas uelle. uiros bonos, ſociosq́ & amicos eos appellari. liberos, coniuges, quæq́ alia erepta eſſent, reſtitui. pecuniam, quanta ex theſauris Proſerpinę ſublata eſſet, conquiri: duplamq́ pecuniam in theſauris reponi: & ſacrũ piaculare fieri: ita ut prius ad collegiũ pontificũ referretur: quòd ſacri theſauri moti, aperti, uiolatiq́ eſſent, quæ piacula quibus dijs, quibus hoſtijs fieri placeret. milites qui Locris eſſent, omnes in Siciliã trãſportari: quatuor cohortes ſociorũ Latini nominis in præſidiũ Locros adduci, Perrogari eo die ſentẽtiæ accẽſis ſtudijs pro Scipione, & aduerſus

Scipionem,non potuere.Præter Pleminij facinus,Locrenſium'ꝗ cladem,ipſius etiam A
imperatoris non Romanus modò,ſed ne militaris quidem cultus iactabatur.cum pal-
lio crepidis'ꝗ inambulare in gymnaſio,libellis etiam palæſtræ'ꝗ operam dare:ęquè ſe-
gniter molliter'ꝗ cohortem totam Syracuſarum amœnitate frui:Carthaginem, atque
Annibalem excidiſſe de memoria:exercitum omnem licentia corruptũ, qualis Sucro-
ne in Hiſpania fuerit,qualis nunc Locris, ſocijs magis ꝙ hoſti metuẽdus. Hæc quanꝙ
partim uera,partim miſta, eo'ꝗ ſimilia ueris iactabant̃,uicit tamẽ Q.Metelli ſententia:
qui de cæteris Maximo aſſenſus,de Scipionis cauſa diſſenſit.Qui enim conuenire,quẽ
modo ciuitas iuuenem admodũ unum recuperãdæ Hiſpaniæ delegerit ducem, quem
recepta ab hoſtibus Hiſpania ad imponendum Punico bello finem creauerit cõſulem,
ſpe deſtinauerit,Annibalem ex Italia retracturum,Africam ſubacturum:eum repentè,
tanꝙ Q.Pleminium,indicta cauſa propè damnatũ ex prouincia reuocari?cum ea,quæ
in ſe nefariè facta Locrenſes quererentur,ne præſente quidem Scipione facta dicerent,
neꝗ aliud quàm patientia,aut pudor,quod legato pepercisſet, inſimulari poſsit? Sibi
placere,M.Pomponium prætorem,cui Sicilia prouincia ſorte eueniſſet, triduo proxi
mo in prouinciam proficiſci:conſules decem legatos.quos ijs uideretur,ex ſenatu lege
re,quos cum prætore mitterent,& duos tribunos plebis,atꝗ ædilem.cum eo conſilio
prætorem cognoſcere,ſi ea quæ Locrenſes facta quererentur, iuſſu aut uoluntate P.
Scipionis facta eſſent,ut eum de prouincia decedere iuberent:ſi P. Scipio iam in Afri-
cam traiecisſet,tribuni plebis,atꝗ ædiles cũ duobus legatis,quos maximè prætor ido-
neos cenſuiſſet,in Africam proficiſcerentur:tribuni atꝗ ædilis,qui reducerẽt inde Sci-
pionem:legati,qui exercitui præeſſent, donec nouus imperator ad eum exercitum ue-
niſſet.ſin M.Pomponius,& decem legati comperiſſent,neꝗ iuſſu neque uoluntate P.
Scipionis ea facta eſſe,ut in exercitu Scipio maneret,bellum'ꝗ ut propoſuiſſet,gereret.
Hoc facto S C cum tribunis plebis actum eſt,aut cõpararent inter ſe,aut ſorte legerent, B
qui duo cum prætore ac legatis irent. Ad collegium pontificum relatum de expiandis
quæ Locris in templo Proſerpinæ tacta, uiolata, elata'que inde eſſent. Tribuni plebis
cum pretore & decem legatis profecti,M.Claudius Marcellus,& M.Cincius Alimen
tius,ijs'ꝗ ædilis plebis datus eſt:quem,ſi aut in Sicilia prætoris dicto audiens non eſſet
Scipio,aut iam in Africam traiecisſet, comprehendere tribuni iuberent, ac iure ſacro-
ſanctæ poteſtatis reducerent.Prius Locros ire,quàm Meſſanam conſilium erat. Cæte
rum duplex fama eſt,quod ad Pleminium attinet.alij, auditis quæ Romæ acta eſſent,
in exilium Neapolim euntem,fortè in Q.Metellum unum ex legatis incidiſſe, & ab eo
Rhegyum ui tractum.alij, ab ipſo Scipione legatũ cum triginta nobiliſsimis equitum
miſſum,qui Q.Pleminium in catenas,& cum eo ſeditionis principes cõijcerent.Ii om-
nes,ſeu antè Scipionis,ſeu tum prætoris iuſſu traditi in cuſtodiam Rhegynis ſunt.Pre-
tor legati'que Locros profecti primam,ſicuti mandatum erat, religionis curam habue
re.omnem enim ſacram pecuniam, quæ'ꝗ apud Pleminium,quæꝗ apud milites erat,
conquiſitam,cum ea quam ipſi ſecum attulerant,in theſauris repoſuerunt,ac piaculare
ſacrum fecerunt.tum uocatos in concionem milites prætor ſigna extra urbem efferre
iubet:caſtra'ꝗ in campo locat,cum graui edicto,ſi quis miles aut in urbe reſtitiſſet, aut
ſecum extuliſſet quod ſuum non eſſet:Locrenſibus ſe permittere,ut quod ſuum quiſꝗ
cognoſceret,prehenderet:ſi quid non compareret, repeteret.ante omnia libera corpo
ra placere ſine mora Locrenſibus reſtituti:non leui defuncturum pœna, qui non reſti-
tuiſſet.Locrenſium deinde cõcionem habuit,atꝗ ijs libertatem, leges'ꝗ ſuas populum
Romanũ ſenatum'ꝗ reſtituere dixit.ſi qui Pleminium, alium'ue quem accuſare uellet,
Rhegyum ſequeretur.ſi de P. Scipione publicè queri uellent,ea quæ Locris nefariè in
deos homines'ꝗ facta eſſent,iuſſu aut uoluntate P.Scipionis facta eſſe,legatos mitterẽt
Meſſanam:ibi ſe cum conſilio cogniturũ.Locrenſes pretori legatis'ꝗ, & ſenatui ac po-
pulo Romano gratias egere:ſe ad Pleminium accuſandũ ituros. Scipionem, quãquam
parum iniurijs ciuitatis ſuæ doluerit, eum eſſe uirum, quem amicum ſibi quàm ini-
micum

A micum malint eſſe. pro certo ſe habere, neq; iuſſu neq; uoluntate P. Scipionis tot tam nefanda commiſſa: ſed aut Pleminio nimium, aut ſibi parum creditum. natura inſitum quibuſdam eſſe, ut magis peccari nolint, quàm ſatis animi ad uindicanda peccata habeant. Et prætori & conſilio haud mediocre onus demptum erat de Scipione cognoſcendi. Pleminium, & ad duos & triginta homines cum eo damnauerũt, atq; in catenis Romam miſerunt. ipſi ad Scipionem profecti ſunt, ut ea quoq;, quæ uulgata ſermonibus erant de cultu ac deſidia imperatoris, ſolutaq; militiæ diſciplina, comperta oculis perferrent Romam. Venientibus ijs Syracuſas, Scipio res, non uerba, ad purgandum ſe parauit. exercitum omnem eò conuenire, claſſem expediri iuſsit, tanquam dimicandum eo die terra mariq; cum Carthaginienſibus eſſet. Quo die uenerunt, hoſpitio comiter accepti. poſtero die terreſtrem naualemq; exercitus non inſtructos modò, ſed hos decurrenteis, claſſem in portu ſimulacrum & ipſam edentẽ naualis pugnæ oſtendit: tum circa armamentaria & horrea aliumq; belli apparatum uiſendum prætor legatiq; ducti. tantaq; admiratio ſingularum uniuerſarumq; rerum incuſſa, ut ſatis crederent, aut illo duce atq; exercitu uinci Carthaginienſem populum, aut nullo alio poſſe: iuberentq;, quod dij bene uerterent, traijceret, & ſpei cõceptæ quo die illum omnes centuriæ priorem conſulem dixiſſent, primo quoq; tempore compotem populum Romanum faceret. adeoq; lætis inde animis profecti ſunt, tanquam uictoriam, non belli magnificum apparatum nunciaturi Romam eſſent. Pleminius, quique in eadem cauſa erant, poſtquam Romam eſt uentum, extemplò in carcerem conditi. ac primò producti ad populum ab tribunis apud præoccupatos Locrenſium clade animos nullum miſericordiæ locum habuerunt. poſtea cum ſæpius producerentur, iam ſeneſcente inuidia molliebatur ira: & ipſa deformitas Pleminij, memoriaq; abſentis Scipionis fauorem ad uulgum conciliabat. mortuus tamen prius in uinculis eſt, quàm iudicium de eo perficeretur.

B Hunc Pleminium Clodius Licinius in libro tertio rerum Romanarũ refert ludis uotiuis, quos Romæ Africanus iterũ conſul faciebat, conatum per quoſdam, quos precio corruperat, aliquot locis urbem incendere, ut frangendi carceris fugiendi'que haberet occaſionem: patefacto dein ſcelere, delegatum in Tullianum ex S C. De Scipione nuſquam, niſi in ſenatu actum. ubi omnes legatiq; & tribuni claſſem, exercitum, ducemq; uerbis extollentes, effecerunt; ut ſenatus cenſeret primo quoque tempore in Africam traijciendum: Scipioni'que permitteretur, ut ex ijs exercitibus, qui in Sicilia eſſent, ipſe eligeret, quos in Africam ſecum traijceret, quos prouinciæ relinqueret pręſidio. Dum hæc apud Romanos geruntur, Carthaginienſes quoque cum ſpeculis per promontoria omnia poſitis, percunctantes pauentes'que ad ſingulos nuncios ſolicitam hyemem egiſſent, haud paruum & ipſi tuendæ Africæ momentum adiecerunt ſocietatem Syphacis regis, cuius maximè fiducia traiecturum in Africam Romanũ crediderũt. Erat Aſdrubali Giſgonis filio non hoſpitium modò cum rege, de quo antè dictum eſt, cum ex Hiſpania fortè in idem tempus Scipio atq; Aſdrubal conuenerunt: ſed mentio quoque inchoatæ affinitatis, ut rex duceret filiam Aſdrubalis. Ad eam rem cõfirmandam, tempuſq; nuptijs ſtatuendum (iam enim nubilis erat uirgo) profectus Aſdrubal, ut accenſum cupiditate (& ſunt ante omnes barbaros Numidæ effuſi in uenerem) ſenſit, uirginem ab Carthagine accerſit, maturatq; nuptias: & inter aliam gratulationem, ut publicum quoq; fœdus priuato adijceretur, ſocietas inter populum Carthaginienſem regẽq;, data ultro citroq; fide eoſdẽ amicos inimicoſq; habituros, iureiurãdo affirmatur. Cæterùm Aſdrubal memor & cum Scipione initę regi ſocietatis, & quàm uana & mutabilia barbarorum ingenia eſſent: ueritus ne, ſi traijceret in Africam Scipio, paruum uinculum eæ nuptiæ eſſent: dum accenſum recenti amore Numidam habet, perpellit, blanditijs quoq; puellæ adhibitis, ut legatos in Siciliam ad Scipionem mittat, per quos moneat eum, ne prioribus ſuis promiſsis fretus in Africam traijciat. ſe & nuptijs ciuis Carthaginienſis filiæ Aſdrubalis, quem uiderit apud ſe in hoſpitio, & publico etiam fœdere cum populo Carthaginienſi iunctum. hortari primùm, ut procul ab Africa,

ſicut

ſicut adhuc fecerint, bellum Romani cum Carthaginiēſibus gerant, ne ſibi intereſſe cer A
taminibus eorum, armaq; aut hæc, aut illa abnuentē alterā ſocietatem ſequi neceſſe ſit. ſi non abſtineat Africa Scipio, & Carthagini exercitum admoueat, ſibi neceſſarium fore, & pro terra Africa, in qua & ipſe ſit genitus, & pro patria cōiugis ſuę, proq; parente ac penatibus dimicare. Cum his mandatis ab rege legati ad Scipionem miſsi, Syracuſis eū conuenerunt. Scipio quanquam magno momento rerum in Africa gerendarum, magnaq; ſpe deſtitutus erat, legatis properè, priuſquā res uulgaretur, remiſsis in Africam literas dat ad regem. quibus etiam atq; etiam monet eum, ne iura hoſpitij ſecū, neu cum populo Romano initę ſocietatis, neu fas, fidem, dexteras, deos teſtes atq; arbitros conuentorum fallat. Cæterū quando neque celari aduentus Numidarum poterat (uagati enim in urbe, obuerſatiq; prętorio erant) &, ſi ſileretur quid petentes ueniſſent, periculum erat, ne uera eo ipſo quòd celarentur, ſua ſponte magis emanarēt: timorq; in exercitum incideret, ne ſimul cum rege & Carthaginienſibus foret bellandum: auertit à uero falſis præoccupando mentes hominū. Et uocatis ad concionem militibus, nō ultrá eſſe cunctandum ait. inſtare, ut in Africam quamprimum traijciat, ſocios reges. Maſaniſſam prius ipſum ad Lælium ueniſſe, querentem, quòd cunctādo tempus tereretur. nunc Syphacem mittere legatos, idem admirantē, quæ tam diuturnæ moræ ſit cauſa: poſtulantemq;, ut aut traijciatur tandē in Africā exercitus: aut, ſi mutata cōſilia ſint, certior fiat, ut & ipſe ſibi ac regno poſsit cōſulere. Itaq; iam ſatis omnibus inſtructis apparatiſq;, & re iam nō ultrá recipiente cunctationē, in animo ſibi eſſe, Lilybæum claſſe traducta, eódemq; omnibus peditum equitumq; copijs cōtractis, quę prima dies curſum nauibus daret, deis bene iuuantibus in Africā traijcere. Literas ad M. Pomponiū mittit, ut ſi ei uideretur, Lilybæum ueniret: ut cōmuniter cōſulerent, quas legiones potiſsimum, & quantum militum numerū in Africam traijceret. item circum oram omnem maritimam miſit, ut naues onerariæ cōprehenſæ, Lilybæum omnes contraherentur. B
Quicquid militū nauiumq; in Sicilia erat, cum Lilybæū conueniſſent, & nec urbs multitudinem hominū, nec portus naues caperet, tantus omnibus ardor erat in Africā traijciendi, ut nō ab bellū duci uiderentur, ſed ad certa uictoriæ præmia. præcipuè qui ſuperabant ex Cannenſi exercitu milites, illo, nō alio duce credebāt nauata reipub. opera finire ſe militiā ignominioſam poſſe. Et Scipio minimè id genus militum aſpernabatur, ut qui neq; ad Cannas ignauia eorum cladem acceptam ſciret, neq; ullos æquè ueteres milites in exercitu Romano eſſe, expertoſq; nō uarijs prælijs modò, ſed urbibus etiam oppugnandis. Quinta & ſexta Cannenſes erāt legiones. eas ſe traiecturum in Africam cum dixiſſet, ſingulos milites inſpexit: relictiſq; quos nō idoneos credebat, in locū eorum ſubiecit quos ſecum ex Italia adduxerat: ſuppleuitq; ita eas legiones, ut ſingulæ ſena millia & ducenos pedites, trecenos haberent equites. ſociorum item Latini nominis pedites equiteſq; de exercitu Cannēſi legit. Quantum militum in Africā tranſportatū ſit, non paruo numero inter autores diſcrepat. alibi decem millia peditum, duo millia & ducentos equites: alibi XV millia peditū, mille & quingētos equites: alibi parte plus dimidia rem auctam, V & XXX millia peditum equitumq; in naues impoſita inuenio. quidam non adiecere numerum, inter quos me ipſe in re dubia poni malim. Cœlius ut abſtinet numero, ita ad immenſum multitudinis ſpeciem auget. uolucres ad terram delapſas clamore militum, ait: tantamq; multitudinē conſcendiſſe naues, ut nemo mortalium aut in Italia, aut in Sicilia relinqui uideretur. Milites ut in naues ordine ac ſine tumultu cōſcenderent, ipſe eam ſibi curam ſumpſit, nauticos C. Lælius, qui claſsis præfectus erat, nauibus antè conſcendere coactos continuit. cōmeatus imponendi M. Pomponio prætori cura data. V & XL dierum cibaria, è quibus XV dierum cocta, impoſita. ut omnes iam in nauibus erant, ſcaphas circummiſit, ut ex omnibus nauibus gubernatoreſq; & magiſtri nauium, & bini milites in forum conuenirent ad imperia accipienda. Poſteaquam conuenerunt, primùm ab ijs quæſiuit, ſi aquā hominibus, iumentiſq; in totidem dies, quot frumentum, impoſuiſſent. ubi reſponſum eſt, aquam dierum V

&XL

A & x l in nauibus eſſe:tum edixit militibus, ut ſilentium quieti nautis ſine certamine ad miniſteria exequenda bene obedientes præſtarent.cum x x roſtratis ſe ac L. Scipionē ab dextro cornu,ab læuo totidem roſtratis C.Lælium præfectum claſsis cum M. Porcio Catone(quæſtor tum is erat) onerarijs futurū præſidio.lumina in nauibus ſingula roſtratæ,bina onerariæ haberent:in prætoria naue inſigne nocturnum trium luminū fore.Emporia ut peterēt,gubernatoribus edixit. Fertiliſsimus ager,eoq; abundās omniū copia rerū eſt regio,& imbelles (quod plerūq; in ubere agro euenit) barbari ſunt: priusq;,quàm à Carthagine ſubueniret,opprimi uidebant poſſe. Iis editis imperijs, redire ad naues iuſsi:& poſtero die dijs bene iuuantibus ſigno dato ſoluere naues.Multę claſſes Romanę è Sicilia,atq; ipſo illo portu profectæ erant. cæterùm nō eo bello ſolū, (nec id mirum,prædatum enim tantummodo pleræq; claſſes ierant)ſed ne priore quidem ulla profectio tanti ſpectaculi fuit.quanq; ſi magnitudine claſſes æſtimares, & bini cōſules cum binis exercitibus antè traiecerant:& propè totidē roſtratæ in illis claſsibus fuerāt,quot onerarijs Scipio tum trajciebat.nā pręter x l longas naues, quadringentis fermè onerarijs exercitū trāſuexit.ſed & bellū bello, ſecundū priore ut atrocius Romanis uideret,cùm quòd in Italia bellabat, tum ingentes ſtrages tot exercituum ſimul cæſis ducibus effecerant.& Scipio dux partim factis fortibus,partim ſuapte fortu tuna quadā ingenti,ad incremēta gloriæ celebratus cōuerterat animos : ſimul & mens ipſa trajciendi,nulli ante eo bello duci tentata, quod ad Annibalem detrahendum ex Italia,transferendumq; & finiendū in Africa bellum, ſe trāſire uulgauerat. Cōcurrerat ad ſpectaculum in portum omnis turba nō habitantium modò Lilybæi, ſed legationū omnium ex Sicilia:quæ & ad proſequendum Scipionem officij cauſa conuenerant,& prætorem prouinciæ M.Pomponium ſecutæ fuerant.ad hoc legiones, quæ in Sicilia relinquebantur,ad proſequendos cōmilitones proceſſerant.nec claſsis modò proſpe-
B ctantibus è terra,ſed terra etiam omnis circà referta turba ſpectaculo nauigātibus erat. Vbi illuxit:Scipio è prætoria naue,ſilentio per præconem facto·Dij deæq;,inquit, qui maria terraſq; colitis,uos precor,quæſoq;, quæ in meo imperio geſta ſunt, geruntur, poſtq; gerentur,ea mihi,populo plebiq; Romanæ,ſocijs nominiq; Latino,qui populi Romani,quiq; meam ſectā,imperium auſpiciumq; terra, mari,amnibusq; ſequuntur, bene uerrūcent:eaq; uos omnia bene iuuetis:bonis auctib.auxitis:ſaluos incolumeſq; uictis perduellibus uictores ſpolijs decoratos, pręda onuſtos triumphanteſq; mecum domos reduces ſiſtatis:inimicorum hoſtiumq; ulciſcendorum copiā faxitis:quæq; populus Carthaginiēſis in ciuitatem noſtram facere molitus eſt,ea ut mihi populoq; Ro. in ciuitatem Carthaginienſium exempla edendi facultatem detis. Secūdum eas preces cruda exta cæſa uictima(uti mos)in mare proiecit,tubaq; ſignum dedit proficiſcendi. Vento ſecundo uehementi ſatis profectis,celeriter conſpectu terræ ablati ſunt.& à meridie nebula occepit,ita ut uix concurſus nauium inter ſe uitarent.lenior uentus in alto factus.noctem inſequentem eadem caligo obtinuit:ſole orto eſt diſcuſſa, & addita uis uento.Iam terram cernebant.haud ita multo pòſt gubernator Scipioni ait : non plus quinq; millia paſſuum Africam abeſſe, Mercurij promōtorium ſe cernere. ſi iubeat eò dirigi,iam in portu fore omnē claſſem.Scipio ut in conſpectu terra fuit,precatus deos, uti bono reipub.ſuoq; Africam uiderit,dare uela, & alium infra nauibus acceſſum petere iubet.uento eodem ferebantur. cæterum nebula ſub idē fermè tēpus, quo pridie, exorta cōſpectum terræ ademit,& uentus premente nebula cecidit.nox deinde incertiora omnia fecit.itaq; anchoras,ne aut inter ſe cōcurrerent naues, aut terræ inferrent, iecere.ubi illuxit,uentus idem coortus,nebula diſiecta aperuit omnia Africę litora.Scipio quod eſſet proximū promontoriū percūctatus,cū Pulchri promontoriū id uocari audiſſet:placet omē,inquit,huc dirigite naues.eò claſsis decurrit:copię omnes in terrā expoſitę ſunt.Proſperā nauigationē ſine terrore ac tumultu fuiſſe,permultis Gręcis Latiniſq; autoribus credidi.Cœlius unus pręter q̃ quòd non merſas fluctibus naues,cæteros omnes cœleſtes maritimoſq; terrores, poſtremò abreptam tēpeſtate ab Africa claſſem

claſſem ad inſulam Ægimurum,inde ægrè correctum curſum exponit:& propè obru A tis nauibus iniuſſu imperatoris ſcaphis haud ſecus quàm naufragos milites ſine armis cũ ingenti tumultu in terrã euaſiſſe.Expoſitis copijs Romani caſtra in proximis tumulis metantur.Iam nõ in maritimos modò agros cõſpectu primùm claſsis, dein tumultu egredientiũ in terrã pauor terrorq; peruenerat,ſed in ipſas urbes.neq; enim hominum modò turba mulierũ puerorumq; agminibus immiſta omnes paſsim cõpleuerat uias, ſed pecora quoq; præ ſe agreſtes agebant,ut relinqui ſubitò Africã diceres.urbibus uerò ipſis maiorẽ quàm quem ſecum attulerat, terrorẽ inferebant. Præcipuè Carthagini propè ut captæ tumultus fuit.nam poſt M. Attilium Regulum & L. Manlium COSS. annis propè quinquaginta,nullum Romanũ exercitum uiderant, præter prædatorias claſſes,quibus exſcenſiones in agros maritimos factæ erant:raptisq; quæ obuia fors fecerat,prius recurſum ſemper ad naues q̃ clamor agreſtes cõciret,fuerat.eo maior tum fuga pauorq; in urbe fuit. Et hercule neq; exercitus domi ualidus, neq; dux quem opponerent,erat. Aſdrubal Giſgonis filius,genere,fama,diuitijs,regia tum etiam affinitate longè primus ciuitatis erat.ſed eum ab illo ipſo Scipione aliquot prælijs fuſum, pulſumq; in Hiſpania meminerant.nec magis ducem duci parem,quàm tumultuariũ exercitum ſuum Romano exercitui eſſe.itaq; uelut ſi urbẽ extemplò aggreſſurus Scipio foret,ita ad arma eſt cõclamatum:portæq; raptim clauſæ,& armati in muris, uigiliæq; & ſtationes diſpoſitæ,ac nocte inſequenti uigilatũ eſt. Poſtero die quingenti equites ſpeculatum ad mare turbãdosq; egrediẽtes ex nauibus miſsi,in ſtationes Romanorũ inciderũt.iam enim Scipio claſſe Vticã miſſa,ipſe haud ita multũ progreſſus à mari,tumulos proximos ceperat,& equites in ſtationibus locis idoneis poſuerat,& per agros miſerat prædatũ.Ii cum Carthaginienſi equitatu prȩlium cum cõmiſiſſent,paucos in ipſo certamine,pleroſq; fugientes perſecuti,in quibus præfectũ quoq; Hannonẽ nobilem iuuenem,occiderunt.Scipio nõ agros modò circà uaſtauit, ſed urbẽ etiam proximam B Afrorum ſatis opulentã cepit. ubi præter cætera quæ extẽplò in naues onerarias impoſita,miſſaq; in Siciliã erant,octo millia liberorũ capitũ ſeruorũq; ſunt capta. Lætiſsimus tamen Romanis in principio rerum gerendarũ aduentus Maſaniſſæ fuit.quẽ quidam cum CC haud amplius equitibus,plerique cum duûm millium equitatu tradunt ueniſſe.Cæterũ cum longe maximus omniũ ætatis ſuȩ regum hic fuerit,plurimumq; rem Romanã iuuerit:operæpreciũ uidetur excedere paululum ad enarrandum q̃ uaria fortuna uſus ſit in amittendo recuperandoq; paterno regno. Militante eo pro Carthaginienſibus in Hiſpania,pater eius moriť:(Galæ nomen erat)regnũ ad fratrẽ regis Deſalcem pergrandẽ natu (mos ita apud Numidas eſt) peruenit.haud multo pòſt Deſalce quoq; mortuo,maior ex duobus filijs eius Capuſa,puero admodum altero,paternum imperium accepit.cæterùm cum magis iure gentis autoritate inter ſuos, quàm uiribus obtineret regnum:extitit quidã Mezetullus nomine, nõ alienus ſanguine regibus, familiæ ſemper inimicæ,ac de imperio uaria fortuna cum ijs qui tum obtinebant,certantis.Is concitatis popularibus,apud quos inuidia regum magnæ autoritatis erat, caſtris palàm poſitis,deſcendere regem in aciẽ,ac dimicare de regno coegit.in eo prȩlio Capuſa cum multis principum cecidit, gens Maſæſylorum omnis in ditionem imperiumq; Mezetulli cõceſsit.regio tamẽ nomine abſtinuit: cõtentusq; nomine modico tutoris, puerum Lacumacen,qui ſtirpis regiæ ſupererat,regem appellat. Carthaginienſem nobilem fœminã,ſororis filiam Annibalis,quæ proximè Deſalci regi nupta fuerat, matrimonio ſibi iungit,ſpe Carthaginienſium ſocietatis:& cum Syphace hoſpitiũ uetuſtum legatis miſsis renouat,omnia ea auxilia prȩparans aduerſus Maſaniſſam. Et Maſaniſſa audita morte patrui,dein nece fratris patruelis,ex Hiſpania in Mauritaniam(Bocchar ea tempeſtate rex Maurorum erat)traijcit.ab eo ſupplex infimis precibus auxilium itineri,quoniam bello non poterat,quatuor millia Maurorum impetrauit. Cum ijs,prȩmiſſo nuncio ad paternos ſuosq; amicos,cum ad fines regni perueniſſet,quingenti fermè Numidæ ad eum conuenerunt. Igitur Mauris inde,ſicut conuenerat,retrò ad regẽ remiſsis,

A remiſsis, quanquã aliquanto minor ſpe multitudo, nec cum qua tãtam rem aggredi ſatis auderet, cõueniret: ratus agendo ac moliendo uires quoq; ad agendũ aliquid collecturum, proficiſcenti ad Syphacem Lacumaci regulo ad Tapſum occurrit. trepidum agmen cum in urbẽ refugiſſet, & urbẽ Maſaniſſa primo impetu capit, & ex regijs alios tradentes ſe recepit, alios uim parantes occidit. pars maxima cum ipſo puero inter tumultum ad Syphacẽ, quò primùm intenderant iter, peruenerunt. Fama huius modicæ rei in principio rerum proſperè actæ conuertit ad Maſaniſſam Numidas. affluebantq; undiq; ex agris uicisq; ueteres milites Galæ, & incitabant iuuenem ad recuperandũ paternum regnum. Numero militum aliquantũ Mezetullus ſuperabat. nam & ipſe eum exercitũ quo Capuſam uicerat, & ex receptis poſt cædẽ regis aliquot habebat: & puer Lacumaces ab Syphace auxilia ingentia adduxerat, quindecim millia peditum. Mezetullo decem millia equitum erant. Quibuſcum Maſaniſſa, nequaquam tantum peditũ equitum'ue habens, acie cõflixit. uicit tamen & ueterum militum uirtus, & prudentia inter Romana & Punica arma exercitati ducis. Regulus cũ tutore & exigua Maſæſylorum manu in Carthaginienſiũ agrum perfugit. Ita recuperato regno paterno Maſaniſſa, quia ſibi cum Syphace haud paulo maiorẽ reſtare dimicationẽ cernebat, optimũ ratus cum fratre patruele gratiam recõciliare, miſsis qui & puero ſpem facerent: ſi in fidẽ Maſaniſſæ ſeſe permiſiſſet, futurũ in eodem honore quo apud Galam Deſalces quondam fuiſſet: & qui Mezetullo pręter impunitatem ſua omnia cum fide reſtitui ſponderent: ambos pręoptanteis exilio modicam domi fortunam, omnia, ne id fieret, Carthaginienſibus de induſtria agentibus, ad ſeſe perduxit. Aſdrubal tum fortè cum hæc gerebantur, apud Syphacem erat. qui Numidæ haud ſanè multũ ad ſe pertinere credenti, utrum penes Lacumacen, an Maſaniſſam regnũ Maſæſylorum eſſet, falli eum magnopere ait, ſi Maſaniſſam eiſdem cõtentum fore, quibus patrem Galam, aut patruum eius B Deſalcem, credat. multo maiorẽ indolem in eo animi ingenijq; eſſe, quàm in ullo gentis unquam fuiſſet. ſæpe eum in Hiſpania raræ inter homines uirtutis ſpecimen dediſſe ſocijs pariter hoſtibusq;. & Syphacẽ & Carthaginienſes, niſi orientẽ illum ignem oppreſſiſſent, ingenti mox incẽdio, cum iam nullã opẽ ferre poſſent, arſuros. adhuc teneras & fragiles eius uires eſſe: uixdũ coaleſcere fouenti regnũ. Inſtando ſtimulãdo'q; peruicit, ut exercitum ad fines Maſæſylorum admoueat: atq; in agro de quo ſæpe cum Gala nõ uerbis modò diſceptatum, ſed etiam armis certatum fuerat, tanquam haud dubiè iuris ſui caſtra locet: ſi quis arceat, quod maximè opus ſit, acie dimicaturum. ſin per metum agro cedatur, in medium regni eundum. aut ſine certamine conceſſuros in ditionẽ eius Maſæſylos, aut nequaquam pares futuros armis. His uocibus incitatus Syphax Maſaniſſæ bellum infert: & primo certamine Maſęſylos fundit, fugatq;. Maſaniſſa cum paucis equitibus ex acie in montem (Balbum incolæ uocant) perfugit. familiæ aliquot cum mapalibus pecoribus'q; ſuis (ea pecunia illis eſt) perſecuti ſunt regem. cætera Maſæſylorum multitudo in ditionem Syphacis conceſsit. Quem ceperant exules mõtem, herbidus aquoſus'q; eſt: & quia pecori bonus alendo erat, hominũ quoq; carne ac lacte ueſcentium abundè ſufficiebat alimentis. Inde nocturnis primò ac furtiuis incurſionibus, deinde aperto latrocinio infeſta omnia circà eſſe: maximè uri Carthaginiẽſis ager, quia & plus prædæ q̃ inter Numidas & latrocinium tutius erat. iamq; adeò licenter eludebant, ut ad mare deuectam prædam uenderent mercatoribus, appellentibus naues ad id ipſum: pluresq; quàm iuſto ſæpe in bello Carthaginiẽſium cæderenſ, caperentur'q;. Deplorabant ea apud Syphacem Carthaginienſes, infenſum'q; & ipſum ad reliquias belli perſequendas inſtigabant. ſed uix regium uidebatur, latronem uagum in montibus conſectari. Bocchar ex pręfectis regijs, uir acer & impiger ad id delectus. ei data quatuor millia peditum, duo equitum: præmiorum'q; ingẽtium ſpe oneratus, ſi caput Maſaniſſæ retuliſſet, aut uiuum (id uerò inæſtimabile gaudium fore) cepiſſet. Palatos incurioſeq; agentes improuiſo adortus, pecorum hominum'q; ingenti multitudine à præſidio armatorũ excluſa, Maſaniſſam ipſum cum paucis in uerticẽ montis cõpellit.

inde propè ut iam debellato, nec præda modò pecorum hominumq́ captorũ miſſa ad regem, ſed copijs etiã ut aliquanto maioribus, q̃ pro reliquijs belli remiſsis, cum quingentis haud amplius peditibus, ducentisq́ equitibus degreſſum iugis Maſaniſsam perſecutus in ualle arcta, faucibus utrinq; obſeſsis, incluſit. ibi ingens cædes Maſæſylorum facta. Maſaniſſa cum quinquaginta haud amplius equitibus per anfractus mõtis ignotos ſequentibus ſe eripuit. Tenuit tamen ueſtigia Bocchar: adeptusq́ eum patentibus prope Clupeã urbẽ campis ita circũdedit, ut præter quatuor equites, omnes ad unũ interfecerit. cum ijs ipſum quoq; Maſaniſſam ſauciũ propè è manibus inter tumultũ amiſit. In cõſpectu erant fugientis alæ equitum diſperſæ lato cãpo, quibuſdã ut occurrerẽt per obliqua tendẽtibus, quácunq; hoſtis flectebat. amnis ingens fugiẽtes accepit, (neq; enim cunctanter, ut quos maior metus urgeret, immiſerant equos) raptiq́ gurgite, & in obliquũ relati. duobus in cõſpectu hoſtium in præruptũ gurgitẽ hauſtis, ipſe periſſe creditus, duo reliqui equites cũ eo uirgulta interioris ripæ tenuerunt. Is finis Bocchari ſequendi fuit, nec ingredi flumen auſo, nec habere credenti ſe iam quem ſequeretur. inde uanus autor abſumpti Maſaniſſæ ad regem redit: miſsiq́ qui Carthaginẽ gaudium ingens nunciarent: totaq; Africa fama mortis Maſaniſſę repleta, uariè animos affecit. Maſaniſſa in ſpelunca occulta cum herbis curaret uulnus, duorum equitum latrocinio per dies aliquot uixit. ubi primùm ducta cicatrix, patiq́ poſſe uiſus eſt iactationẽ, audacia ingenti pergit ire ad regnũ repetendum. atq; in ipſo itinere haud plus XL equitibus collectis, cum in Maſæſylos palàm iam quis eſſet ferens ueniſſet, tantum motũ cùm fauore priſtino, tum gaudio inſperato, quod quem periſſe crediderãt, incolumẽ cernebãt, fecit, ut intra paucos dies VI millia peditum armatorum, quatuor equitum ad eum conuenirent: atq; nõ in poſſeſsione modò paterni regni eſſet, ſed etiã ſocios Carthaginienſium populos, Maſæſylorum'q; fines (id Syphacis regnum erat) uaſtaret. iritato ad bellum Syphace, inter Cirrham Hipponemq́ in iugis opportuniorũ ad omnia montium conſedit. Maiorem igitur eam rem Syphax ratus, q̃ ut per præfectos ageret, cum filio iuuene (nomen Verminæ erat) parte exercitus miſſa, illum circumducto agmine in ſe intentum hoſtem ab tergo inuadere iubet. Nocte profectus Vermina, qui ex occulto aggreſſurus erat. Syphax tum interdiu apertò itinere, ut qui ſignis collatis acie dimicaturus eſſet, mouit caſtra. Vbi tempus uiſum eſt, quo perueniſſe iam circummiſsi uideri poterant: & ipſe leni cliuo ferente ad hoſtem cùm multitudine fretus, tum præparatis à tergo inſidijs, per aduerſum montem erectam aciem ducit. Maſaniſsa fiducia maximè loci, quo multo æquiore pugnaturus erat, & ipſe dirigit ſuos. Atrox præliũ & diu anceps fuit: loco & uirtute militum Maſaniſsam, multitudine quę nimio maior erat, Syphacẽ iuuãte. Ea multitudo diuiſa, cum pars à fronte urgeret, pars ab tergo ſe circumfudiſset, uictoriã haud dubiam Syphaci dedit. & ne effugium quidẽ patebat, hinc à frõte, hinc à tergo incluſis. itaq; cæteri pedites equitesq́ cæſi. Ducentos fermè equites Maſaniſsa circa ſe conglobatos, diuiſos'que turmatim in treis partes erumpere iubet, loco prædicto in quem ex diſsipata conuenirent fuga. ipſe quà intenderat, inter media tela hoſtium euaſit. duæ turmæ hæſere. altera metu dedita hoſti, altera pertinacior in repugnando telis obruta & confixa eſt. Verminam prope ueſtigijs inſtantem in alia atque alia flectendo itinera eludens, tædio & deſperatione tandem feſſum abſiſtere ſequendo coegit. ipſe cum LXX equitibus ad minorem Syrtim peruenit. ibi cum conſcientia egregiè ſæpe repetiti regni paterni inter Punica emporia, gentẽq́ Garamantum omne tempus uſque ad C. Lælij, claſsisq́ Romanæ aduentum in Africã conſumpſit. Hęc animum inclinant, ut cum modico potius, quàm cum magno præſidio equitũ ad Scipionem quoq; poſtea ueniſse Maſaniſsam credã. quippe illa regnanti multitudo, hæc paucitas exulis fortunæ conueniens eſt. Carthaginienſes ala equitum cum præfecto amiſſa, alioq; equitatu per nouum delectum cõparato, Hannonem Amilcaris filium præficiunt. Aſdrubalem ſubinde ac Syphacem per literas nunciosq́, poſtremò etiã per legatos accerſunt. Aſdrubalẽ opem ferre propè circumſeſſæ patrię iubent: Syphacẽ orant, ut Car

A ut Carthagini & uniuerſæ Africę ſubueniat. Ad Vticam tum caſtra Scipio, fermè mille paſſus ab urbe habebat, translata à mari, ubi paucos dies ſtatiua coniuncta claſsi fuerant. Hanno nequaquam ſatis ualido nõ modò ad laceſſendum hoſtem, ſed ne ad tuendos quidem à populationibus agros equitatu accepto, id omnium primùm egit, ut per conquiſitionem numerum equitum augeret. nec alium gentiũ aſpernatus, maximè tamen Numidas (id longè primum equitum in Africa eſt genus) conducit. Iam ad quatuor millia equitum habebat, cum Saleram nomine urbem occupauit, XV fermè millia ab Romanis caſtris. Quod ubi Scipioni relatum eſt, æſtiua ſub tectis agere equitatus: ſint, inquit, uel plures, dum talem ducem habeant. eo'que minus ſibi ceſſandum ratus, quo illi ſegnius rem agerẽt: Maſaniſſam cum equitatu pręmiſſum portis obequitare, atq; hoſtem ad pugnã elicere iubet. ubi omnis multitudo ſe effudiſſet, grauiorq; iam in certamine eſſet, q; ut facilè ſuſtineri poſſet, cedere paulatim, ſe in tempore pugnę uenturum. Tantum moratur quantum ſatis temporis prægreſſo uiſum ad eliciendos hoſtes, cum Romanos, equitatu ſecutus, tegentibus tumulis, qui opportunè circa uiæ flexus oppoſiti erant, occultus proceſsit. Maſaniſſa ex cõpoſito nunc terentis, nunc timentis modo, aut ipſis obequitabat portis, aut cedendo cum timoris ſimulati ſpecie audaciam hoſti faceret, ad inſequendũ temere eliciebat. Nondum omnes egreſsi erant, uarieq; dux fatigabatur: alios uino & ſomno graues arma capere, & frenare equos cogendo: alijs, ne ſparſi & inconditi ſine ordine, ſine ſignis omnibus portis excurrerent, obſiſtendo. Primò incautè ſe inuehentes Maſaniſſa excipiebat: mox plures ſimul conferti porta effuſi, ęquauerant certamen: poſtremò iam omnis equitatus prælio cum adeſſet, ſuſtineri ultra nequiuere. Non tamen effuſa fuga Maſaniſſa, ſed cedendo ſenſim impetus eorum excipiebat: donec ad tumulos tegentes Romãnũ equitatum pertraxit. Inde exorti equites, & ipſi integris uiribus, & recentibus equis Hannoni Afriſq; pugnando

B ac ſequẽdo feſsis ſe circunfudere: & Maſaniſſa flexis ſubitò equis in pugnã redijt. Mille fermè qui primi agminis fuerãt, ut quibus haud facilis receptus fuit, cũ ipſo duce Hannone intercluſi atq; interfecti ſunt. cæteros ducis pręcipuè territos cæde effuſe, fugientes per triginta millia paſſuum uictores ſecuti, ad duo præterea millia equitũ, aut ceperunt, aut occiderunt. inter eos ſatis cõſtabat, non minus ducẽtos Carthaginienſiũ equites fuiſſe, & diuitijs quoſdã & genere illuſtres. Eodem fortè quo hæc geſta ſunt die, naues quæ prædam in Siciliam uexerant, cum cõmeatu rediere: uelut ominatæ ad prędã alteram repetendam ſeſe ueniſſe. Duos eodem nomine Carthaginiẽſium duces duobus equeſtribus prælijs interfectos, nõ omnes autores ſunt: ueriti, credo, ne falleret bis relata eadem res. Cœlius quidem & Valerius captum Hannonẽ tradunt. Scipio præfectos equiteſq;, prout cuiuſq; opera fuerat, & ante omneis Maſaniſſam inſignibus donis donat. & firmo præſidio Saleræ impoſito, ipſe cum cætero exercitu profectus, non agris modò quacunq; incedebat populatis, ſed urbibus etiam quibuſdam uiciſq; expugnatis, late fuſo terrore belli, ſeptimo die quàm profectus erat, magnã uim hominum, & pecoris, & omnis generis prædæ trahens, in caſtra redit: graueſq; iterum hoſtiũ ſpolijs naues dimittit. inde omiſsis expeditionibus paruis, populationibus'que, ad oppugnandam Vticam omnes belli uires conuertit: eam deinde ſi cepiſſet, ſedem ad cætera exequenda habiturus. Simul & à claſſe nauales ſocij, qua ex parte urbs mari alluitur: ſimul & terreſtris exercitus ab imminente propè ipſis mœnibus tumulo eſt admotus. tormenta machinaſq; & aduexerat ſecũ, & ex Sicilia cum cõmeatu miſſæ erant: & nouæ in armamentario multis talium operum artificibus de induſtria incluſis, fiebant.

Vticenſibus tanta undiq; mole circunſeſsis in Carthaginienſi populo, Carthaginienſibus in Aſdrubale, ita ſi is mouiſſet Syphacem, ſpes omnis erat. ſed deſiderio indigentiũ auxilij tardius cuncta mouebantur. Aſdrubal intentiſsima conquiſitione cum ad XXX millia peditum, tria equitum effeciſſet: non tamen ante aduentum Syphacis caſtra propius hoſtem mouere eſt auſus. Syphax cum quinquaginta millibus peditum, decem equitum aduenit: confeſtimq; motis ab Carthagine caſtris, haud procul Vtica munitio-

nibusq́ Romanis conſedit. Quorũ aduentus hoc tamen momenti fecit, ut Scipio, cum A quadraginta fermè dies nequicquam omnia experiens obſediſſet Vticam, abſcederet inde irrito incœpto. iam enim hyems inſtabat. caſtra hyberna in promontorio, quod tenui iugo cõtinenti adhærens in aliquantum maris ſpacium extenditur, cõmunit: uno uallo & naualia caſtra amplectitur. iugo medio legionum caſtris impoſitis, litus ad ſeptentrionem uerſum ſubductæ naues naualesq́ ſocij tenebant, meridianam uallem ad alterum litus deuexam equitatus. Hęc in Africa uſq́ ad extremũ autumni geſta. Pręter conuectum undiq́ ex populatis circà agris frumentũ, cõmeatusq́ ex Sicilia atq́ Italia aduectos, Cn. Octauius Propr. ex Sardinia ab T. Claudio Pr. cuius ea prouincia erat, ingentẽ uim frumenti aduexit: horreaq́ nõ ſolũ ea quæ iam facta erant, repleta, ſed noua ædificata. Veſtimenta exercitui deerant. id mandatũ Octauio, ut cum prætore ageret, ſi quid ex ea prouincia cõparari ac mitti poſſet. ea quoq́ haud ſegniter curata res. mille ducentæ togæ breui ſpacio, duodecim millia tunicarum miſſa. Æſtate ea qua hæc in Africa geſta ſunt, P. Sempronius COS. cui Brutij prouincia erat, in agro Crotonienſi cum Annibale in ipſo itinere tumultuario prælio conflixit. agminibus magis quàm acie pugnatũ eſt. Romani pulſi: & tumultu uerius quàm pugna ad mille & CC de exercitu conſulis interfectis, in caſtra trepidi rediere. neq́ oppugnare tamen ea hoſtes auſi. Cæterum ſilentio proximæ noctis profectus inde conſul, præmiſſo nuncio ad P. Licinium proconſulem, ut ſuas legiones admoueret, copias coniunxit. ita duo duces, duo exercitus ad Annibalem redierunt. nec mora dimicandi facta eſt, cum cõſuli duplicatæ uires, Pœno recens uictoria animos faceret. In primã aciem ſuas legiones Sempronius induxit: in ſubſidijs locatæ P. Licinij legiones. Conſul principio pugnæ ædem Fortunę Primigenię uouit, ſi eo die hoſtes fudiſſet: compoſq́ eius uoti fuit. fuſi ac fugati Pœni, ſupra quatuor millia armatorum cæſa: paulo minus trecẽti uiui capti: equi quadraginta, & undecim militaria ſigna. Perculſus aduerſo prælio Annibal, Crotonẽ exercitum B abduxit. Eodem tempore M. Cornelius COS. altera parte Italiæ non tam armis, quàm iudiciorum terrore Hetruriam cõtinuit, totam fermè ad Magonẽ, ac per eum ad ſpem nouandi res uerſam. Eas quęſtiones ex ſenatuſconſulto minimè ambitioſe habuit. multiq́ nobiles Hetruſci, qui aut ipſi ierant, aut miſerant ad Magonem de populorum ſuorum defectione, primò erant præſentes condemnati: poſtea conſcientia ſibimet ipſi exilium conſciſcentes, cum abſentes damnati eſſent, corporibus ſubtractis, bona tantum quæ publicari poterant, pignerãda pœnæ præbebant. Dum hæc conſules diuerſis regionibus agunt, cenſores interim Romæ M. Liuius & C. Claudius ſenatũ recitarunt. princeps iterũ lectus Q. Fabius Maximus. notati ſeptem, nemo tamen qui ſella curuli ſediſſet. ſarta tecta acriter, & cum ſumma fide exegerunt. uiam è foro Boario ad Veneris, & circa foros publicos, & ædẽ Matris magnæ in Palatio faciendam locauerunt. uectigal etiam nouum ex ſalaria annona ſtatuerunt. ſextante ſal & Romæ, & per totã Italiam erat. Romę precio eodem, pluris in foris & cõciliabulis, & alio alibi precio pręben dum locauerunt. Id uectigal cõmentum alterum ex cenſoribus ſatis credebãt: populo iratum, quòd iniquo iudicio quondam damnatus eſſet. & in precio ſalis maximè onera tas tribus, quarum opera damnatus erat, credebant. Inde Salinatori Liuio inditum cognomen. Luſtrum conditum ſerius, quia per prouincias dimiſerunt cenſores, ut ciuiũ Romanorũ in exercitibus, quantus ubiq́ eſſet, referret numerus. Cenſa cũ ijs CCLXV millia hominum. cõdidit luſtrum C. Claudius Nero. Duodecim deinde coloniarum, quod nunquam antea factũ erat, deferentibus cenſoribus, cenſum receperunt: ut quantum numero militum, quantum pecunia ualerent, in publicis tabulis monumenta extarent. Equitum deinde cenſus agi cœptus eſt. & ambo fortè cenſores equum publicum habebant. cum ad tribum Polliam uentum eſt, in qua M. Liuij nomen erat, & præco cunctaretur citare ipſum cẽſorem: Cita, inquit Nero, M. Liuium. & ſiue ex reſidua & uetere ſimultate, ſiue intempeſtiua iactatione ſeueritatis inflatus, M. Liuiũ, quia populi iudicio eſſet condemnatus, equum uendere iuſsit. Item M. Liuius cum ad tribũ Nar

nienſem

A nienſem & nomen collegæ uentum eſt, uendere equum C. Claudium iuſsit duarum rerum cauſa: unius, quòd falſum aduerſus ſe teſtimonium dixiſſet: alterius, quod nõ ſyncera fide ſecum in gratiam rediſſet. Itaq; ibi fœdum certamen inquinandi famam alterius cum ſuæ famæ damno, factum eſt. Exitu cẽſuræ cum in leges iuraſſet C. Claudius, & in ærarium aſcendiſſet, inter nomina eorum quos ærarios relinquebat, dedit collegę nomen. Deinde M. Liuius in ærarium uenit, & præter Metiam tribum, quę ſe nec condemnaſſet, neq; condemnatum conſulem aut cenſorẽ feciſſet: populũ Romanũ omnẽ, quatuor & triginta tribus, ærarios reliquit: quòd & innocentẽ ſe condẽnaſſent, & condemnatum cõſulem & cenſorem feciſſent: neq; inficiari poſſent, aut iudicio ſemel, aut comitijs bis ab ſe peccatũ eſſe. inter quatuor & triginta tribus & C. Claudium ęrarium fore. quod ſi exemplum haberet bis eundem ærarium relinquendi, C. Claudium nominatim ſe inter ærarios fuiſſe relicturũ. Paruum certamen notarum inter cenſores, caſtigatio inconſtantiæ populi cenſoria grauitate temporum illorum digna. In inuidia cenſores cum eſſent, creſcendi ex his ratus eſſe occaſionẽ, Cn. Bebius tribunus plebis diem ad populum utriq; dixit. Ea res conſenſu patrum diſcuſſa eſt, ne poſtea obnoxia populari auræ cenſura eſſet. Eadem æſtate in Brutijs iam Petilia à conſule ui capta, Conſentia & Pandoſia, & ignobiles aliæ ciuitates uoluntate in deditionem uenerunt. Et cum comitiorum iam appeteret tempus, Cornelium potius ex Hetruria, ubi nihil belli erat, Romam acciri placuit. Is conſules Cn. Seruilium Cepionem, & Cn. Seruiliũ Geminum creauit. Inde prætoria comitia habita. Creati P. Cornelius Lentulus, P. Quintilius Varus, P. Aelius Pætus, P. Villius Tappulus. Hi duo cum ædiles plebis eſſent, prætores creati ſunt. Conſul comitijs perfectis, ad exercitum in Hetruriam redijt. Sacerdotes eo anno mortui, atq; in locum eorũ ſuffecti, T. Veturius Philo flamen Martialis in locũ M. Aemylij Regilli, qui priore anno mortuus erat, creatus inauguratusq;: & in M. Põ-
B ponij Mathonis auguris & decemuiri locum creati, decemuir M. Aurelius Cotta, augur Tib. Sempronius Gracchus admodum adoleſcens, quod tunc perrarum in mandandis ſacerdotijs erat. Quadrigæ aureæ eo anno in Capitolio poſitæ ab ædilibus curulibus, C. Liuio & M. Seruilio Gemino. Et ludi Romani biduum inſtaurati. item per biduum plebeij ab ædilibus P. Aelio, P. Villio: & Iouis epulum fuit ludorum cauſa.

DECADIS TERTIAE LIBER X.

In Africa Scipio Carthaginienſes & eundem Syphacem Numidarum regem, Aſdrubalemq; pluribus prælijs uicit, adiuuante Maſaniſſa. binaq; hoſtium caſtra expugnauit, in quibus XL. millia hominum ferro igniq; conſumpta ſunt. Syphacem per C. Lælium cepit. Maſaniſſa Sophonisbam uxorem Syphacis, filiam Aſdrubalis captam ſtatim adamauit: & nuptijs factis uxorem habuit: caſtigatusq; à Scipione, uenenum ei tranſmiſit: quo quidem hauſto illa deceßit. Effectumq; eſt multis Scipionis uictorijs, ut Carthaginienſes in deſperationem acti, in auxilium publicæ ſalutis Annibalem ex Italia reuocarent. isq; anno decimoſexto Italia diſcedens, in Africam traiecit, tentauitq; per colloquium pacem cum Scipione componere: & cum de conditionibus pacis non conueniſſet, acie uictus eſt. Pax Carthaginienſibus data eſt petentibus. Annibal Giſgonem pacem diſſuadentem manu ſua detraxit: excuſata deinde temeritate facti, ipſe pacem ſuaſit: Mago bello, quo in agro Inſubrium cum Romanis conflixerat, uulneratus, dum in Africam per legatos reuocatus reuerteretur, ex uulnere mortuus eſt. Reuerſus in urbem Scipio, ampliſsimum nobiliſsimumq; egit triumphum, quem Q. Terentius Culleo ſenator pileatus ſecutus eſt. Scipio Africanus, incertum militari prius fauore, an populari aura ita cognominatus ſit. primus certè hic imperator uictæ à ſe nomine gentis nobilitatus eſt.

CN. SERVILIVS Cepio, & Cn. Seruilius Geminus COSS. (ſextuſdecimus is annus belli Punici erat) cum de repũblica belloq; & prouincijs ad ſenatum retuliſſent, cenſuerunt patres, ut conſules inter ſe cõpararent, ſortirentur'ue, uter Brutios aduerſus Annibalem, uter Hetruriam ac Ligures prouinciam haberet. cui Brutij eueniſſent, exercitum à P. Sempronio acciperet. P. Sempronius (ei quoq; enim proconſuli imperium in annum prorogabatur) P. Licinio ſuccederet, is Romam reuerteretur. Bello quoq; bonus habitus ad cętera, quibus nemo ea tempeſtate inſtructior ciuis habebatur, cõgeſtis omnibus humanis à natura fortunaq; bonis, nobilis idem ac diues erat, forma uiribusq; corporis excellebat, facundiſsimus habebatur, ſeu cauſa oranda,

ſeu in ſenatu & ad populum ſuadendi ac diſſuadendi locus eſſet, iuris pontificij peritiſ- A
ſimus. ſuper hæc bellicę quoq; laudis cõſulatus cõpotem fecerat. Quod in Brutijs pro-
uincia, idem in Hetruria ac Liguribus decretum. M. Cornelius nouo cõſuli tradere ex-
ercitum iuſſus: ipſe prorogato imperio Galliam prouinciã obtineret cum legionibus
ijs, quas prętor L. Scribonius priore anno habuiſſet. Sortiti deinde prouincias. Cepio-
ni Brutij, Seruilio Gemino Hetruria euenit. Tum prætorũ prouinciæ in ſortem conie
ctæ. Iuriſdictionẽ urbanam P. Aelius, Sardiniã P. Lentulus, Siciliam P. Villius, Arimi-
num cum duabus legionibus (ſub Spurio Lucretio eæ fuerant) Quintilius Varus eſt
ſortitus. Et Lucretio prorogatũ imperiũ, ut Genuã oppidum à Magone Pœno diru-
tum exędificaret. P. Scipioni non tẽporis, ſed rei gerẽdæ fine, donec debellatũ in Africa
foret, prorogatũ imperium eſt. decretumq; ut ſupplicatio fieret, quòd is in Africã pro-
uinciam traieciſſet, ut ea res ſalutaris populo Ro. ipſiq; duci atq; exercitui eſſet. In Sici-
lia tria millia militũ ſunt ſcripta. & quia quòd roboris ea prouincia habuerat, in Africã
tranſuectum fuerat, ne qua claſsis ex Africa traijceret, XL. nauibus cuſtodiri placuerat
Sicilię maritimã oram. Tredecim nouas naues Villius ſecũ in Siciliã duxit: cæterę in Si-
cilia ueteres refectæ. Huic claſsi M. Põponius prioris anni prætor prorogato imperio
præpoſitus, nouos milites ex Italia aduectos in naues impoſuit. Parem nauiũ numerũ
Cn. Octauio Pr. item prioris anni cum pari iure imperij ad tuendã Sardinię orã patres
decreuerunt. Lentulus Pr. duo millia militũ dare in naues iuſſus. Et Italiæ ora, quia in-
certum erat quò miſſuri claſſem Carthaginienſes forent, uidebantur autem quicquid
nudatum præſidijs eſſet petituri, M. Martio Pr. prioris anni cum totidem nauibus
tuenda data eſt: tria millia militũ in eam claſſem ex decreto patrum cõſules ſcripſerunt,
& duas legiones urbanas ad incerta belli. Hiſpaniæ cum exercitibus imperioq; ueteri-
bus imperatoribus, L. Lentulo & L. Manlio Acidino decretæ. Viginti omnino legio
nibus, & CLX nauibus longis res Romana eo anno geſta. Prætores in prouincias ire B
iuſsi. Conſulibus imperatũ, ut priuſquã ab urbe proficiſcerentur, ludos magnos face-
rent, quos T. Manlius Torquatus dictator in quintũ annum uouiſſet, ſi eodẽ ſtatu reſ-
publica ſtaret. Et nouas religiones excitabant in animis hominũ prodigia ex pluribus
locis nunciata. Aurum in Capitolio corui nõ laceraſſe tantum roſtris crediti, ſed etiam
ediſſe. Mures Antij coronam auream arroſerunt. Circa Capuã omnem agrum locuſta
rum uis ingẽs, ita ut unde adueniſſent parum cõſtaret, cõpleuit. Equuleus Reate cum
quinq; pedibus natus. Anagniæ ſparſi primùm ignes in cœlo, dein fax ingens arſit. Fru
ſinone arcus ſolem tenui linea amplexus: circulũ deinde ipſum maior ſolis orbis extrin
ſecus incluſit. Arpini terra campeſtri agro in ingentem ſinum cõſedit. Conſulum alteri
primam hoſtiam immolanti caput iecinori defuit. Ea prodigia maioribus hoſtijs pro-
curata. editi à collegio pontificũ dij quibus ſacrificaretur. Iis tranſactis, conſules præto-
reſq; in prouincias profecti. omnibus tamen, uelut eã ſortitis, Africæ cura erat, ſeu quia
ibi ſummam rerum belliq; uerti cernebant: ſeu ut Scipioni gratificarentur, in quem tum
omnis uerſa ciuitas erat. itaq; nõ ex Sardinia tantũ, (ſicut antè dictũ) ſed ex Sicilia quo-
que & Hiſpania ueſtimenta frumentumq;, & arma etiam ex Sicilia & omne genus com
meatus eò portabanẽ. Nec Scipio ullo tempore hyemis belli opera remiſerat, quę mul
ta ſimul undiq; eum circũſtabant. Vticam obſidebat, caſtra in conſpectu Aſdrubalis e-
rant. Carthaginienſes deduxerant naues, claſſem paratam inſtructãq; ad commeatus
intercipiendos habebant. inter hæc ne Syphacis quidem recõciliandi curam ex animo
dimiſerat: ſi fortè iam ſatias amoris in uxore ex multa copia eum cepiſſet. Ab Syphace
magis pacis cum Carthaginienſibus conditiones, ut Romani Africa, Pœni Italia exce-
derent, quàm ſi bellaretur, ſpes ulla deſciturũ afferebaẽ. Hæc per nuncios magis equidẽ
acta crediderim (& ita pars maior autores ſunt) quàm ipſum Syphacẽ, ut Antias Vale
rius prodit, in caſtra Romana ad colloquiũ ueniſſe. Primò eas conditiones imperator
Romanus uix auribus admiſit. poſtea ut cauſa probabilis ſuis cõmeandi foret in caſtra
hoſtium, mollius eadem illa abnuere: ac ſpẽ facere, ſæpius ultro citroq; agitãtibus rem
conuen-

A conuenturum. Hybernacula Carthaginienſium, congeſta temerè ex agris materia exædificata, lignea fermè tota erant. Numidæ præcipuè arundine textis ſtoriaq́ꝫ pars maxima tectis paſsim nullo ordine, quidã ut ſine imperio occupatis locis, extra foſſam etiã uallumq́ꝫ habitabant. Hæc relata Scipioni ſpem fecerant, caſtra hoſtiũ per occaſionem incendẽdi. Cum legatis quos mitteret ad Syphacẽ, calonũ loco primos ordinis ſpectatæ uirtutis atq́ꝫ prudentię ſeruili habitu mittebat: qui dum in colloquio legati eſſent, uagi per caſtra alius alia, aditus exitusq́ꝫ omnes, ſitum formamq́ꝫ & uniuerſorũ caſtrorũ & partium, qua Pœni, qua Numidæ haberent, quantũ interualli inter Aſdrubalis ac regia caſtra eſſet, ſpecularentur: moremq́ꝫ ſimul noſcerent ſtationũ, uigiliarumq́ꝫ: nocte, an interdiu opportuniores inſidiantibus eſſent. & inter crebra colloquia alij atq́ꝫ alij de induſtria, quo pluribus omnia nota eſſent, mittebanẽ. Cum ſæpius agitata res certiorẽ ſpem pacis in dies & Syphaci & Carthaginienſibus per eum faceret, legati Romani uetitos ſe reuerti ab imperatore aiunt, niſi certum reſpõſum detur. proinde ſeu ipſi ſtaret iam ſententia, ſeu conſulendus Aſdrubal & Carthaginienſes eſſent, conſuleret. tempus eſſe, aut pacem cõponi, aut bellum nauiter geri. Dum conſulitur Aſdrubal ab Syphace, ac Aſdrubale Carthaginienſes, & ſpeculatores omnia uiſendi, & Scipio ad cõparanda quæ in rem opus erãt, tempus habuit: & ex mentione ac ſpe pacis negligentia, ut fit, apud Pœnos Numidasq́ꝫ orta cauendi, ne quid hoſtile interim paterenẽ. Tandem relatum reſponſum, quibuſdã, quia nimis cupere Romanus pacem uidebatur, iniquis per occaſionẽ adiectis: quę peropportunè cupiẽti tollere inducias Scipioni cauſam prębuere. ac nuncio regis, cum relaturum ſe ad conſilium dixiſſet, poſtero die reſpõdit: ſe uno fruſtra tendente, nulli alij pacem placuiſſe. renunciaret igitur, nullam aliam ſpem pacis, quàm relictis Carthaginienſibus, Syphaci cum Romanis eſſe. Ita tollit inducias, ut libera fide incepta exequeretur. deductisq́ꝫ nauibus (& iam ueris principiũ erat) machinas

B tormentaq́ꝫ, uelut à mari aggreſſurus Vticam, imponit. duo millia militum ad capiendum quem antea tenuerat, tumulum ſuper Vticã mittit: ſimul ut ab eo quod parabat, in alterius rei curam cõuerteret hoſtium animos: ſimul ne qua, cum ipſe ad Syphacem Aſdrubalemq́ꝫ profectus eſſet, eruptio ex urbe & impetus in caſtra ſua relicta cum leui præſidio fieret. His præparatis, aduocatoq́ꝫ cõſilio, & dicere exploratoribus iuſsis quæ comperta afferrent, Maſaniſſaq́ꝫ, cui omnia hoſtium nota erant: poſtremò quid ipſe pararet in proximam noctem, proponit. tribunis edicit, ut ubi prætorio dimiſſo ſigna cõcinuiſſent, extemplò educerent è caſtris legiones. Ita, ut imperauerat, ſigna ſub occaſum ſolis efferri ſunt cœpta. ad primã fermè uigiliam agmen explicauerunt: media nocte (ſeptem enim millia itineris erant) modico gradu ad caſtra hoſtium peruentum. Ibi Scipio partem copiarũ Lælio, Maſaniſſamq́ꝫ ac Numidas attribuit: & caſtra Syphacis inuadere, ignesq́ꝫ conijcere iubet. ſingulos deinde ſeparatim, Lęlium ac Maſaniſſam ſeductos obteſtatur, ut quantum nox prouidentiæ adimat, tantum diligentia expleant, curaq́ꝫ. ſe Aſdrubalem Punicaq́ꝫ caſtra aggreſſurum. cæterùm non ante cœpturum, q̃ ignem in regijs caſtris conſpexiſſet. Neq́ꝫ ea res morata diu eſt. nam ut proximis caſtris iniectus ignis hæſit, extemplò proxima quæq́ꝫ, & deinceps continua amplexus, totis ſe paſsim diſsipauit caſtris. & trepidatio quidẽ, quãta neceſſe erat in nocturno effuſo tam latè incendio, orta eſt. cæterùm fortuitum, non hoſtilem ac bellicum ignem rati eſſe, ſine armis ad reſtinguendum incendium effuſi, in armatos inciderunt hoſtes, maximè Numidas ab Maſaniſſa notitia regiorum caſtrorum ad exitus itinerum idoneis locis diſpoſitos. Multos in ipſis cubilibus ſemiſomnes hauſit flamma: multi in præcipiti fuga ruentes ſuper alios alij in anguſtijs portarum obtriti ſunt. Relucentem flammã primò uigiles Carthaginienſium, deinde excitati alij nocturno tumultu cum conſpexiſſent, ab eodem errore credere & ipſi ſua ſponte incendium ortũ. & clamor inter cędem & uulnera ſublatus, an ex trepidatione nocturna eſſet confuſus, ſenſum ueri adimebat. Igitur pro ſe quiſq́ꝫ inermes, ut quibus nihil hoſtile ſuſpectũ eſſet, omnibus portis quà cuiq́ꝫ proximum erat, ea modò quę reſtinguendo igni forent portantes, in agmen Romanum

manum ruebant. Quibus cæſis omnibus, præterquã hoſtili odio, etiam nequis nũcius A effugeret, extẽplò Scipio neglectas, ut in tali tumultu, portas inuadit. ignibusq; in proxima tecta cõiectis, effuſa flãma primò ueluti ſparſa pluribus locis reluxit: dein per continua ſerpens uno repentè omnia incendio hauſit. Ambuſti homines iumentaq́; fœda primùm fuga, dein ſtrage obruerant itinera portarũ. quos nõ oppreſſerat ignis, ferro abſumpti. binaq́; caſtra clade una deleta. duces tamen ambo, & ex tot millibus armatorum MM peditum, & quingenti equites ſemiermes, magna pars ſaucij, afflatiq; incẽdio effugerunt. Cæſa, aut hauſta flãmis ad XL. millia hominum ſunt: capti ſupra VI millia: multi Carthaginiẽſium nobiles, XI ſenatores, ſigna militaria CLXXVIII, equi Numidici ſuprà II millia DCC, elephanti ſex capti: octo flãma ferroq́; abſumpti, magnaq́; uis armorũ capta. Ea omnia imperator Vulcano ſacrata incẽdit. Aſdrubal ex fuga cum paucis Afrorum urbẽ proximã petierat: eoq; omnes qui ſupererant, ueſtigia ducis ſequentes, ſe cõtulerant. metu dei nde ne dederet Scipioni, urbe exceſſit. Mox eodẽ patentibus portis Romani accepti, nec quicq; hoſtile, quia uolũtate cõceſſerant in deditionẽ, factum. duę ſubinde urbes captæ direptæq;. ea prędа & quæ caſtris incenſis ex igne rapta erat, militi cõceſſa eſt. Syphax octo millium fermè inde ſpacio loco munito cõſedit. Aſdrubal Carthaginẽ contendit, ne quid per metum ex recenti clade mollius cõſuleretur. quò tantus primò terror eſt allatus, ut omiſſa Vtica Carthaginẽ crederent extemplò Scipionem oppreſſurũ. Senatũ itaq; Suffetes, quod uelut conſulare imperiũ apud eos erat, uocauerunt. ibi tribus dictis ſententijs, una de pace legatos ad Scipionem decernebat: altera Annibalem ad tuendam ab exitiabili bello patriã reuocabat: tertia Romanæ in aduerſis rebus conſtantię exemplo reparandũ exercitum, Syphacemq́; orandum, ne bello abſiſteret, cenſebat. Hæc ſententia, quia Aſdrubal præſens, Barchinæq́; omnes factionis bellum malebant, uicit. Inde delectus in urbe agriſq; haberi cœptus: & ad Syphacem legati miſsi, ſumma ope & ipſum reparantem bellum: cum uxor iam B non ut antè blanditijs ſatis potentibus ad animum amantis, ſed precibus & miſericordia ualuiſſet, plena lachrymarum obteſtans, ne patrem ſuũ patriamq; proderet: ijſdẽq; flammis Carthaginem, quibus caſtra cõflagraſſent, abſumi ſineret. Spem quoq; opportunè oblatam afferebant legati: quatuor millia Celtiberorum circa urbem nomine Olbam ab conquiſitoribus ſuis conducta in Hiſpania, egregiæ iuuentutis ſibi occurriſſe: & Aſdrubalem propediem affore cum manu haudquaquã contemnenda. Is non benignè modo legatis reſpondit, ſed oſtendit etiã multitudinem Numidarum agreſtium, quibus per eoſdem dies arma equoſq; dediſſet, & omnem iuuentutem affirmat excitu rum ex regno. ſcire incendio, non prælio cladem acceptam. eum bello inferiorem eſſe, qui armis uincatur. Hæc legatis reſponſa. Et poſt dies paucos rurſus Aſdrubal & Syphax copias iunxerunt. is omnis exercitus fuit XXX. fermè milliũ armatorũ. Scipionẽ uelut debellato iam, quod ad Syphacẽ Carthaginienſeſq; attineret, Vticæ oppugnandæ intentum, iamq; machinas admouentem muris, auertit fama redintegrati belli. modiciſq; obſidijs ad ſpeciem modo obſidionis terra mariq; relictis, ipſe cum robore exercitus ire ad hoſtes pergit. Primo in tumulo quatuor fermè millia diſtante ab caſtris regis conſedit. poſtero die cum equitatu in Magnos (ita uocant) campos ſubiectos ei tumulo degreſſus, ſuccedendo ad ſtationem hoſtium, laceſſendoq; leuibus prælijs diem abſumpſit: & per inſequẽs biduum tumultuoſis hinc atq; illinc excurſionibus inuicem nihil dictu ſatis dignum fecerunt. quarto die utrinq; in aciem deſcenſum eſt. Romanus poſt principes haſtatorum prima ſigna in ſubſidijs triarios conſtituit: equitatum Italicum ab dextro cornu, ab læuo Numidas, Maſaniſſamq; oppoſuit. Syphax Aſdrubal Numidis aduerſus Italicum equitatum, Carthaginienſibus contra Maſaniſſam locatis, Celtiberos in mediam aciem in aduerſa ſigna legionum accepere. Ita inſtructi concurrunt. Primo impetu ſimul utraq; cornua & Numidę & Carthaginiẽſes pulſi. nam neq; Numidæ, maxima pars agreſtis, Romanũ equitatũ: neq; Carthaginiẽſes, & ipſe nouus miles, Maſaniſſam recenti ſupra cętera uictoria terribilem ſuſtinuère. Nudata utrinq;

A cornibus Celtiberorum acies ſtabat: quod nec in fuga ſalus ulla oſtēdebatur locis ignotis: necꝙ ſpes ueniæ ab Scipione erat, quem benemeritū de ſe & gente ſua mercenarijs armis in Africam oppugnatum ueniſſent. Igitur circunfuſis undiꝙ hoſtibus, alij ſuper alios cadentes obſtinati moriebātur. omnibusꝙ in eos uerſis, aliquantū ad fugam temporis Syphax & Aſdrubal præceperūt. fatigatos cæde diutius, ꝙ pugna uictores nox oppreſsit. Poſtero die Scipio Læliū Maſaniſſamꝙ cum omni Romano & Numidico equitatu expeditiſsimisꝙ militum ad perſequendos Syphacem atꝙ Aſdrubalem mittit. ipſe cum robore exercitus urbes circà omnes quę Carthaginienſium ditionis erant, partim ui, partim metu ſubegit. Carthagini quidem erat ingens terror, & circunferentem arma Scipionem omnibus finibus raptim perdomitis, ipſam Carthaginem repentè aggreſſurum credebant. itaꝙ & muri reficiebantur, propugnaculisꝙ armabātur: & pro ſe quiſꝙ quæ diutinæ obſidioni tolerandæ ſunt, ex agris cōuehebat. Rara mentio eſt pacis, frequentior legatorum ad Annibalem accerſendum mittendorum. pars maxima claſſem, quæ ad commeatus excipiendos parata erat, mittere iubēt ad opprimendam ſtationem nauium, ad Vticam incautè agentem: forſitan etiam naualia caſtra relicta cum leui præſidio oppreſſuros. In hoc conſilium maximè inclinant: legatos tamen ad Annibalem mittendos cenſent. quippe claſſe ut feliciſsimè geratur res, parte aliqua leuari Vticæ obſidionem: Carthaginem ipſam qui tueantur, neque imperatorem alium quàm Annibalem, neque exercitum alium quàm Annibalis ſupereſſe. Deductæ ergo poſtero die naues, ſimul & legati in Italiam profecti. raptim'que omnia ſtimulante fortuna agebantur: & in quo quiſque ceſſaſſet, prodi ab ſe ſalutem omnium rebatur. Scipio grauem iam ſpolijs multarum urbium exercitum trahens, captiuis alia'que præda in uetera caſtra ad Vticam miſsis, iam in Carthaginem intentus occupat relictum fuga cuſtodum Tuneta (abeſt ab Carthagine XII. millia fermè paſſuum) locum
B cùm operibus, tum ſuapte natura tutum, & qui ab Carthagine conſpici, & præbere ipſe proſpectum cùm ad urbem, tum ad circumfuſum mare urbi poſſet. Inde cum maximè uallum Romani iacerent, conſpecta claſsis hoſtium eſt Vticam Carthagine petens. Igitur omiſſo opere, pronunciatum iter, ſigna'que raptim ferri ſunt cœpta, ne naues in terram & obſidionem uerſæ, ac minimè nauali prœlio aptæ opprimerentur. quí enim reſtitiſſent agili & nautico inſtrumento aptæ & armatæ claſsi, naues tormenta machinas'que portantes? & aut in onerariarum uſum uerſæ: aut ita appulſæ muris, ut pro aggere ac pontibus præbere aſcenſum poſſent? Itaque Scipio, poſtquam eò uentum eſt contrà quàm in nauali certamine ſolet, roſtratis quæ præſidio alijs eſſe poterant, in poſtremam aciem receptis prope terram, onerariarum quadruplicem ordinem pro muro aduerſus hoſtem oppoſuit: eas'que ipſas, ne in tumultu pugnæ turbari ordines poſſent, malis antemnisꝙ de naue in nauem traiectis, ac ualidis funibus uelut uno inter ſe uinculo illigatis comprehendit: tabulasꝙ ſuperſtrauit, ut peruius in totum nauium ordo eſſet: & ſub ipſis pontibus interualla fecit, quà procurrere ſpeculatoriæ naues in hoſtem, ac tutò recipi poſſent. His raptim pro tēpore inſtructis, mille fermè delecti propugnatores onerarijs imponūtur: telorum maximè miſsilium, ut quàm uis longo certamine ſufficerent, uis ingens congeritur. Ita parati atque intenti hoſtium aduentum opperiebantur. Carthaginienſes, qui, ſi maturaſſent, omnia permiſta turba trepidantium primo impetu deprehendiſſent: perculſi terreſtribus cladibus, atque inde ne in mari quidem ubi ipſi plus poterant, ſatis fidentes, die ſegni nauigatione abſumpto, ſub occaſum ſolis in portum (Ruſcinona Afri uocant) claſſem appulere. poſtero die ſub ortum ſolis inſtruxere ab alto naues, uelut ad iuſtū prælium nauale, & tanquam exituris contrà Romanis. Cum diu ſtetiſſent, poſtquàm nihil moueri ab hoſtibus uiderunt, tum demum onerarias aggrediuntur. Erat res minimè certamini nauali ſimilis, proximè ſpeciem muros oppugnantium nauium. altitudine aliquantum onerariæ ſuperabant. ex roſtratis Pœni uana pleraque, utpote ſupino iactu, tela in locum ſuperiorem mittebant. grauior ac pondere ipſo libratior ſupernè ex onerarijs ictus erat.

ſpecula-

ſpeculatoriæ naues ac leuia ipſa nauigia,quę ſub conſtratis pontium per interualla ex- A
currebant,primò ipſo tantum impetu ac magnitudine roſtratarũ obruebantur: deinde & propugnatoribus quoque incommodæ erant,quòd permiſtæ cum hoſtium nauibus inhibere ſæpe tela cogebant,metu ne ambiguo ictu ſuis inciderent:poſtremò aſſeres ferreo unco præfixi(harpagones uocant milites) ex Punicis nauibus inijci in Romanas cœpti.quos cum neq; ipſos neq; catenas quibus ſuſpenſi inijciebantur,incidere poſſent:ut quæque retro inhibita roſtrata onerariã hærentem unco traheret, ſcindi uideres uincula,quibus alijs innexa erat:ſeriemq; aliam ſimul plurium nauiũ trahi. Hoc maximè modo lacerati quidem omnes pontes, & uix tranſiliendi in ſecundum ordinem nauium ſpacium propugnatoribus datum eſt. Sex fermè onerariæ puppibus abſtractæ Carthaginẽ ſunt.maior quàm pro re lætitia,ſed eo gratior,quòd inter aſsiduas clades ac lacrymas unum quantuncũq; ex inſperato gaudium affulſerat, cum eo,ut appareret haud procul exitio fuiſſe Romanã claſſem, ni ceſſatum à præfectis ſuarum nauium foret,& Scipio in tempore ſubueniſſet.Per eoſdem fortè dies cum Lælius & Maſaniſſa quintodecimo fermè die in Numidiam perueniſſent, Maſęſyli regnum paternũ Maſaniſſæ læti,ut ad regem diu deſideratum,conceſſere. Syphax,pulſis inde præfectis pręſidijsq; ſuis,uetere ſe continebat regno,neutiquàm quieturus. Stimulabant ægrum amore,uxor ſocerq;:& itã uiris equisq; abundabat,ut ſubiectæ oculis regni per multos florentis annos uires etiam minus barbaro atq; impotenti animo ſpiritus poſſent facere. Igitur omnibus qui bello apti erãt,in unum coactis, equos, arma,tela, diuidit:equites in turmas,pedites in cohortes,ſicut quondã ab Romanis centurionibus didicerat, diſtribuit. Exercitu haud minore q̃ quem prius habuerat.cæterùm omni propè nouo atq; incondito ire ad hoſtes pergit. Et caſtris in propinquo poſitis,primò pauci equites ex tuto ſpeculãtes ab ſtationibus progredi,inde iaculis ſummoti recurrere ad ſuos: inde excurſiones inuicẽ fieri,& cum pulſos indignatio accenderet,plures ſubire: quod B
iritamentum certaminũ equeſtrium eſt,cum aut uincentibus ſpes, aut pulſis ira aggregat ſuos.Ita tum à paucis prælio accenſo,omnes utrinq; poſtremò equitum certaminis ſtudium effudit.ac dum equeſtre pręlium erat,multitudo Maſæſylorũ, ingentia agmina Syphace emittente, ſuſtineri uix poterat. deinde ut pedes Romanus repentino per turmas ſuas uiam danteis intercurſu ſtabilem aciem fecit,abſterruitq; effuſe inuehẽtem ſeſe hoſtem: primò barbari ſegnius permittere equos, dein ſtare ac propè turbari nouo genere pugnæ:poſtremò non pediti ſolum cedere, ſed ne equitem quidem ſuſtinere peditis pręſidio audentem.Iam ſigna quoque legionum appropinquabant.tum uerò Maſæſyli non modò primum impetum, ſed ne conſpectum quidem ſignorum atque armorum tulerunt.tantum ſeu memoria priorum cladium,ſeu præſens terror ualuit. Ibi Syphax, dum obequitat hoſtium turmis: ſi pudore, ſi periculo ſuo fugam ſiſtere poſſet,equo grauiter icto effuſus opprimitur,capiturq;:& uiuus,lętũ ante omnes Maſaniſſæ præbiturus ſpectaculum,ad Læliũ attrahitur. Cirtha caput regni Syphacis erat:eoq; ſe ingens uis hominum ex fuga contulerat. Cædes in eo prælio minor quàm uictoria fuit,quia equeſtri tantummodo prælio certatum fuerat.non plus quinq; millia occiſa,minus dimidium eius hominum captũ eſt:impetu in caſtra facto,quò perculſa rege amiſſo multitudo ſe contulerat.Maſaniſſa Lælio dicere,ſibi quidem nihil eſſe in præſentia pulchrius, quàm uictorẽ recuperatũ tanto poſt interuallo inuiſere receptũ patrium regnum.ſed tam ſecundis,quàm aduerſis rebus non dari ſpaciũ ad ceſſandũ.ſi ſe Lælius cum equitatu uictoq; Syphace Cirtham præcedere ſinat, trepida omnia metu ſe oppreſſurum,Lælium cum peditibus ſubſequi modicis itineribus poſſe. Aſſentiente Lęlio pręgreſſus Cirtham,euocari ad colloquium principes Cirthenſium iubet. ſed apud ignaros regis caſus, neq; quę acta eſſent promẽdo,nec minis nec ſuadẽdo antè ualuit,quàm rex uinctus in conſpectũ datus eſt. Tum ad ſpectaculũ tam fœdũ comploratio orta:& partim pauore mœnia ſunt deſerta, partim repentino conſenſu gratiam apud uictorem quærentium patefactæ portæ. Et Maſaniſſa pręſidio circa portas oppor

A opportunaq́ mœnium dimiſſo,ne cui fugæ pateret exitus,ad regiam occupandam citato uadit equo. Intrãti ueſtibulum in ipſo limine Sophonisba uxor Syphacis, filia Aſdrubalis Pœni occurrit: & cum in medio agmine armatorũ Maſaniſſam inſignẽ cùm armis,tum cætero habitu conſpexiſſet,regem eſſe(id quod erat)rata, genibus aduoluta eius: Omnia quidem,inquit,ut poſſes in nos,dij tibi dederunt,uirtusq́ & felicitas tua. ſed ſi captiuæ apud dominum uitæ necisq́ ſuæ uocem ſupplicem mittere licet: ſi genua, ſi uictricem attingere dextram, precor quæſoq́ per maieſtatem regiam, in qua pauloantè nos quoq́ fuimus:perq́ gentis Numidarum nomen,quod tibi cum Syphace commune fuit:per huiuſce regiæ deos,qui te melioribus ominibus accipiant, quàm Syphacem hinc miſerunt:hanc ueniam ſupplici des, ut ipſe quodcunque fert animus, de captiua ſtatuas:neq́ in cuiuſquam Romani ſuperbum ac crudele arbitriũ uenire ſinas. ſi nihil aliud quàm Syphacis uxor fuiſſem, tamen Numidæ atq́ in eadem mecum Africa geniti,quàm alienigenæ & externi fidem experiri mallem. quid Carthaginienſi ab Romano,quid filiæ Aſdrubalis timendum ſit,uides. ſi nulla alia re potes, morte me uindices ab Romanorum arbitrio,oro obteſtorq́. Forma erat inſignis & florẽtiſsima ætas. itaq́ cum modò dextram amplectens,in id,ne cui Romano traderet, fidem expoſceret:propiusq́ iam blanditias oratio eſſet quàm preces:non in miſericordiam modò prolapſus eſt animus uictoris,ſed(ut eſt genus Numidarum in uenerem pręceps)amore captiuæ uictor captus,data dextera in id quod petebatur obligandæ fidei,in regiam concedit. Inſtitit deinde reputare ſecũ ipſe,quemadmodum promiſsi fidem præſtaret. quod cum expedire non poſſet, ab amore temerarium atq́ impudens mutuatur conſilium. nuptias in eum ipſum diem repentè parari iubet, ne quid relinqueret integri aut Lælio,aut ipſi Scipioni conſulendi uelut in captiuam,quæ Maſaniſſæ iam nupta foret. Factis nuptijs ſuperuenit Lælius:& adeò non diſsimulauit improbare factum, ut pri-

B mò etiam cum Syphace & cæteris captiuis detractam eam thoro geniali mittere ad Scipionem conatus ſit. uictus deinde precibus Maſaniſſæ orantis,ut arbitrium, utrius regum duorum fortunæ acceſsio Sophonisba eſſet,ad Scipionem reijceret: miſſo Syphace & cæteris captiuis,cæteras urbes Numidiæ quæ præſidijs regijs tenebantur, adiuuante Maſaniſſa recipit. Syphacem in caſtra adduci cum eſſet nunciatum, omnis uelut ad ſpectaculum triumphi multitudo effuſa eſt. Præcedebat ipſe uinctus, ſequebatur grex nobilium Numidarum. tum quantum quiſq́ plurimum poſſet magnitudini Syphacis famæq́ gentis,uictoriam ſuam augendo,addebat. Illum eſſe regem,cuius tantum maieſtati duo potẽtiſsimi in terris tribuerint populi, Romanus Carthaginiẽſisq́, ut Scipio imperator ſuus ad amicitiam eius petendam,relicta prouincia Hiſpania exercituq́,duabus quinqueremibus in Africã nauigarit: Aſdrubal Pœnorũ imperator nõ ipſe modò ad eum in regnũ uenerit,ſed etiam filiã ei nuptum dederit. habuiſſe eum tempore uno in poteſtate duos imperatores, Pœnũ Romanumq́. ſicut ab dijs immortalibus pars utraq́ hoſtijs mactandis pacẽ petiſſet,ita ab eo utrinq́ pariter amicitiã petitã. iam tantas habuiſſe opes,ut Maſaniſſam regno pulſum eò redegerit: ut uita eius fama mortis & latebris,ferarũ modo in ſyluis rapto uiuentis tegeretur. His ſermonibus circumſtantium celebratus rex, in pretorium ad Scipionem eſt perductus. Mouit & Scipionẽ cum fortuna priſtina uiri præſenti fortunæ collata: tum recordatio hoſpitij dextręq́ datæ,& fœderis publicè ac priuatim iuncti. Eadem hæc & Syphaci animũ dederunt in alloquendo uictore. nam cum Scipio quid ſibi uoluiſſet quæreret, qui non ſocietatem ſolum abnuiſſet Romanam,ſed ultro bellum intuliſſet: tum ille peccaſſe quidem ſeſe,atq́ inſaniſſe fatebatur. ſed tum demum, cum arma aduerſus populũ Ro. cepiſſet,exitum ſui furoris fuiſſe,non principiũ. tunc ſe inſaniſſe, cum hoſpitia priuata & publica fœdera omnia ex animo eieciſſet: cum Carthaginienſem matronam domũ aci ceperit. illis nuptialibus facibus regiam conflagraſſe ſuam: illam furiam peſtemq́ omnibus delinimentis animũ ſuum auertiſſe atq́ alienaſſe: nec quieuiſſe, donec ipſa manibus ſuis nefaria ſibi arma aduerſus hoſpitẽ atq́ amicum induerit. perdito tamen atque

afflicto ſibi hoc in miſerijs ſolatij eſſe, quod in omnium hominum inimicißimi ſibi do- A
mum ac penates eandem peſtem ac furiã tranſiſſe uideat. neq; prudentiorem, neq; con
ſtantiorem Maſaniſſam quàm Syphacem eſſe, etiã ab iuuenta incautiorem. certè ſtul-
tius illum atq; intemperantius eam, q̃ ſe duxiſſe. Hæc non hoſtili modò odio, ſed à no-
uis etiã ſtimulis, amatã apud æmulum cernens cum dixiſſet, nõ mediocri cura Scipio-
nis animum pepulit. & fidem criminibus factæ propè inter arma nuptiæ, neq; cõſulto
neq; expectato Lælio, faciebant: tamq́; pręceps feſtinatio, ut quo die captã reginam ui-
diſſet, eodem matrimonio iunctam acciperet, & apud penates hoſtis ſui nuptiale ſacrũ
cõficeret. Eo fœdiora hæc uidebant Scipioni, quod ipſum in Hiſpania iuuenẽ nullius
forma pepulerat captiuę. Hęc ſecũ uolutanti Lęlius ac Maſaniſſa ſuperuenerunt, quos
cum pariter ambos & benigno uultu excepiſſet, & egregijs laudibus frequenti præto-
rio celebraſſet, abductũ in ſecretũ Maſaniſſam ſic alloquitur: Aliqua te exiſtimo Maſa-
niſſa intuentem in me bona, & principiò in Hiſpaniam ad iungendam mecum amicitiã
ueniſſe, & poſtea in Africa teipſum, ſpesq́; omneis tuas in fidem meam cõmiſiſſe. atqui
nulla earum uirtus eſt, propter quas appetendus tibi uiſus ſim, qua ego æquè atq; tem
perantia & cõtinentia libidinum gloriatus fuerim. Hanc te quoque ad cæteras tuas exi
mias uirtutes Maſaniſſa adieciſſe uelim. nam nõ eſt (mihi crede) tantum ab hoſtibus ar
matis ætati noſtræ periculi, quantũ ab circumfuſis undiq; uoluptatib. qui eas ſua tem-
perantia frenauit ac domuit, multo maius decus maiorẽq́; uictoriã ſibi peperit, q̃ nos
Syphace uicto habemus. Quæ me abſente ſtrenuè ac fortiter feciſti, libenter & cõme-
moraui, & memini: cætera teipſum reputare tecum, q̃ me dicente erubeſcere malo. Sy
phax populi Romani auſpicijs uictus captusq́; eſt: itaq; ipſe, cõiunx, regnum, ager, op-
pida, homines qui incolunt, quicquid deniq; Syphacis fuit, præda populi Romani eſt:
& regem, coniugemq́; eius, etiam ſi non ciuis Carthaginienſis eſſet, etiam ſi nõ patrem
eius imperatorem hoſtium uideremus, Romam oporteret mitti: ac ſenatus populiq́; B
Romani de ea iudicium atq; arbitrium eſſe, quæ regem nobis ſocium alienaſſe, atq; in
arma coegiſſe præcipitem dicatur. Vince animum, caue deformes multa bona uno ui-
tio, & tot meritorum gratiam maiore culpa, quàm cauſa culpæ eſt, corrũpas. Maſaniſ-
ſæ hæc audienti nõ rubor ſolum ſuffuſus, ſed lachrymæ etiã obortæ. & cum ſe quidẽ in
poteſtate futurum imperatoris dixiſſet, oraſſetq́; eum, ut quantum res ſineret, fidei ſuę
temerè obſtrictæ cõſuleret (promiſiſſe enim, ſeſe in nullius poteſtatem eam traditurũ)
ex prætorio in tabernaculũ ſuũ cõfuſus cõceſsit. Ibi arbitris remotis cũ crebro ſuſpirio,
& gemitu, quod facile à circunſtantibus tabernaculum exaudiri poſſet, aliquantum
temporis conſumpſiſſet, ingenti ad poſtremum edito gemitu, fido ex ſeruis uno acci-
to, ſub cuius cuſtodia regio more ad incerta fortunæ uenenum erat, ei miſtum in po-
culo ferre ad Sophonisbam iubet, ac ſimul nunciare: Maſaniſſam libenter primam ei
fidem præſtaturum fuiſſe, quam uir uxori debuerit. quoniam arbitrium eius, qui poſ-
ſint, adimant: ſecundam fidem præſtare, ne uiua in poteſtatem Romanorum ueniat:
memor patris imperatoris, patriæq́;, & duorum regum, quibus nupta fuiſſet, ſibi ipſa
conſuleret. Hunc nuncium, ac ſimul uenenum ferens miniſter, cum ad Sophonisbam
ueniſſet: Accipio, inquit, nuptiale munus, nec ingratum: ſi nihil maius uir uxori præſta
re potuit. hoc tamen nuncia: melius me morituram fuiſſe, ſi non in funere meo nupſiſ-
ſem. nec locuta eſt ferocius, quàm acceptum poculũ nullo trepidationis ſigno dato im
pauidè hauſit. Quod ubi nunciatũ eſt Scipioni: ne quid æger animo ferox iuuenis gra-
uius conſuleret, accitũ eum extemplò nunc ſolatur: nunc quod temeritatem temerita-
te alia luerit, triſtioremq́; rem quàm neceſſe fuit fecerit, leniter caſtigat. Poſtero die ut à
pręſenti motu auerteret animũ eius, in tribunal aſcendit: & concionem aduocari iuſsit.
ibi Maſaniſſam primùm regem appellatũ, eximijsq́; ornatũ laudibus, aurea corona, au-
rea patera, ſella curuli, & ſcipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat. addit
uerbis honorem, neq; magnificentius quicq̃ triũpho apud Romanos, neq; triũphan-
tibus ampliorem eo ornatu eſſe, quo unum omnium externorũ dignum Maſaniſſam
popu-

A populus Romanus ducat. Lęlium deinde & ipſum collaudatum aurea corona donat. & alij militares uiri, prout à quoq; nauata opera erat, donati. Iis honorib. mollitus regis animus, erectusq; in ſpem propinquã ſublato Syphace omnis Numidię potiundæ. Scipio C. Lælio cum Syphace alijsq; captiuis Romam miſſo, cum quibus & Maſaniſſæ legati profecti ſunt, ipſe ad Tuneta rurſum caſtra refert: & quæ munimenta inchoauerat, permunijt. Carthaginienſes non breui ſolum, ſed propè uano gaudio ab ſatis proſpera in præſens oppugnatione claſsis perfuſi, poſt famam capti Syphacis, in quo plus propè, quàm in Aſdrubale atq; exercitu ſuo ſpei repoſuerant, perculſi, iã nullo autore belli ultro audito, oratores ad pacẽ petendam mittunt XXX ſeniorum principes. id erat ſanctius apud illos conſilium, maximaq; ad ipſum ſenatum regẽdum uis. Qui ubi in caſtra Romana & prætorium peruenerunt, more adorantium (accepto, credo, ritu ex ea regione, ex qua oriundi erant) procubuerũt. Conueniens oratio tam humili adorationi fuit, non culpam purgantium, ſed transferentium initium culpæ in Annibalem, impotentiæq; eius fautores. ueniam ciuitati petebant, ciuium temeritate bis iam antè euerſæ, incolumi futurę iterum hoſtium beneficio. imperium ex uictis hoſtibus populum Romanum, non perniciem petere. paratis obediẽter ſeruire, quæ uellet, imperaret. Scipio & ueniſſe ea ſpe in Africam ſe ait, & ſpem ſuam proſpero belli euentu auctã, uictoriam ſe, non pacem domum reportaturum eſſe. tamen cum uictoriam propè in manibus habeat, pacem non abnuere: ut omnes gentes ſciant, populum Romanum & ſuſcipere iuſtè bella, & finire. Leges pacis ſe has dicere. Captiuos & perfugas & fugitiuos reſtituant. exercitus ex Italia & Gallia deducant. Hiſpania abſtineãt. inſulis omnibus, quæ inter Italiam & Africam ſunt, decedant. naues longas, præter uiginti, omnes tradant. tritici quingenta, hordei CCC millia modiûm. Pecuniæ ſummã quantam imperauerit, parum conuenit. alibi quinq; millia talentûm, alibi quinq; mil-

B lia pondo argenti, alibi duplex ſtipendium militibus imperatum inuenio. His conditionibus, inquit, placeátne pax, triduum ad conſultandum dabitur. ſi placuerit, mecũ inducias facite, Romam ad ſenatum mittite legatos. Ita dimiſsi Carthaginienſes, nullas recuſandas conditiones pacis cum cenſuiſſent: quippe qui moram temporis quærerent, dum Annibal in Africam traijceret: legatos alios ad Scipionem, ut inducias facerent: alios Romam ad pacem petendam mittunt, ducentes paucos in ſpeciem captiuos, perfugasq; & fugitiuos, quo impetrabilior pax eſſet. Multis antè diebus Lælius cum Syphace primoribusq; Numidarum captiuis Romam uenit: quæq; in Africa geſta eſſent, omnia expoſuit ordine patribus, ingenti omnium & in præſens lætitia, & in futurum ſpe. Conſulti inde patres, regem in cuſtodiam Albam mittendum cenſuerũt, Lælium retinendum, donec legati Carthaginiẽſes uenirent. Supplicatio in quatriduũ decreta eſt. P. Ælius prætor ſenatu miſſo, & concione inde aduocata, cum C. Lælio in Roſtra aſcendit. Ibi uerò audientes, fuſos Carthaginienſium exercitus, deuictum & captum ingentis nominis regem, Numidiam omnem egregia uictoria peragratam: tacitum continere gaudium non poterant, quin clamoribus, quibusq; alijs multitudo ſolet, lætitiam immodicam ſignificarent. Itaq; prętor extemplò edixit, uti æditui ædes ſacras omnes tota urbe aperirent, circumeundi, ſalutandiq; deos, agendiq; gratias per totum diem populo poteſtas fieret. Poſtero die legatos Maſaniſſæ in ſenatum introduxit. Gratulati primùm ſenatui ſunt, quòd P. Scipio proſperè res in Africa geſsiſſet: deinde gratias egerunt, quòd Maſaniſſam non appellaſſet modò regem, ſed feciſſet, reſtituẽdo in paternum regnum: in quo poſt Syphacẽ ſublatum, ſi ita patribus uiſum eſſet, ſine metu & certamine eſſet regnaturus. deinde, quòd collaudatũ pro cõcione amplisſimis decoraſſet donis: quibus ne indignus eſſet, & dediſſe operam Maſaniſſam, & porrò daturum eſſe. petere, ut regium nomen, cęteraq; Scipionis beneficia & munera ſenatus decreto confirmaret: &, niſi moleſtum eſſet, illud quoq; petere Maſaniſſam, ut Numidas captiuos, qui Romæ in cuſtodia eſſent, remitterent. id ſibi amplum apud populares futurum eſſe. Ad ea reſponſum legatis. Rerum geſtarum in Africa pro-

ſperè communem ſibi cum rege gratulationem eſſe. Scipionē rectè atq; ordine uideri A
feciſſe, quòd cū regem appellaſſet: & quidquid aliud feciſſet, quod honori foret Maſaniſſæ, ea patres comprobare atq; laudare. Munera, quæ legati ferrēt regi, decreuerūt: ſagula purpurea duo cū fibulis aureis ſingulis, & lato clauo tunicis: & equos duos phaleratos, bina equeſtria arma cū loricis: & tabernacula, militaremq; ſupellectilē, qualē præberi conſuli mos eſt. Hęc regi prętor mittere iuſſus. legatis in ſingulos dona ne minus quinûm millium, comitibus eorum millibus ęris & ueſtimenta bina legatis, ſingula comitibus, Numidisq;, qui ex cuſtodia miſsi redderentur regi. ad hoc ædes, libera loca, lautia legatis decreta. Eadem æſtate, qua hæc decreta Romæ, & in Africa geſta ſunt, P. Quintilius Varus prætor, & M. Cornelius Procos. in agro Inſubriū Gallorū cum Magone Pœno ſignis collatis pugnauerunt. Prætoris legiones in prima acie fuerunt: Cornelius ſuas in ſubſidijs tenuit, ipſe ad prima ſigna equo aduectus. pro q; duobus cornibus prætor ac proconſul milites ad inferenda in hoſtes ſigna ſumma ui hortabantur. poſteaquàm nihil cōmouebāt, tum Cornelio Quintilius: Lentior, ut uides, fit pugna, inquit: & induratus præter ſpem reſiſtendo hoſtiū timor: ac ne uertat in audaciam, periculū eſt. equeſtrem procellā excitemus oportet, ſi turbare ac ſtatu mouere uolumus. itaq; uel tu ad prima ſigna præliū ſuſtine, ego inducā in pugnam equites: uel ego hic in prima acie rem geram, tu quatuor legionum equites in hoſtem emittito. Vtram uellet prætor muneris partem proconſule accipiente, Quintilius prætor cum filio, cui Marco prænomen erat, impigro iuuene, ad equites pergit, iuſſosq; aſcendere in equos, repentè in hoſtem emittit. Tumultum equeſtrē auxit clamor ab legionibus additus: nec ſtetiſſet hoſtiū acies, ni Mago ad primū equitum motum paratos elephātos extemplò in prçliū induxiſſet. ad quorū ſtridorē odoremq; & aſpectū territi equi, uanum equeſtre prælium fecerunt. & ut permixtus, ubi cuſpide uti & cōminus gladio poſſet, roboris maioris Romanus eques erat: ita in ablatū pauētibus procul equis melius ex interuallo Numidę iaculabantur. ſimul & peditum legio duodecima magna ex parte cęſa, pudore magis quàm uiribus tenebat locum: nec diutius tenuiſſet, ni ex ſubſidijs tertiadecima legio in primam aciem inducta præliū dubium excepiſſet, Magoq; ex ſubſidijs Gallos integræ legioni oppoſuiſſet. quibus haud magno certamine fuſis, haſtati legionis undecimæ conglobāt ſeſe, atq; elephātos iam etiā peditum aciē turbātes inuadunt. in quos cū pila cōfertos cōieciſſent, nullo fermè fruſtra emiſſo, omnes retrò in aciem ſuorū auerterunt. quatuor grauati uulneribus corruerūt. Tum prima cōmota hoſtium acies, ſimul omnibus peditibus, ut auerſos uidère elephātos, ad augendum pauorē ac tumultū effuſis. ſed donec ſtetit ante ſigna Mago, gradū ſenſim referētes ordines tenorem pugnæ ſeruabant: poſteaquā femine transfixo cadentē, auferriq; ex prælio propè exāguem uidere, extemplò in fugam omnes conuerſi. Ad V millia hoſtium eo die cęſa, & ſigna militaria duodeuiginti capta. nec Romanis incruēta uictoria fuit. II millia & CCC de exercitu prætoris, pars multo maxima ex legione XII amiſſa. inde & tribuni militum duo, M. Coſconius, & M. Męnius: tertiæ decimę quoq; legionis, quæ poſtremo prælio affuerat, Cn. Heluius tribunus militū in reſtituenda pugna cecidit, & duodeuiginti fermè equites illuſtres obtriti ab elephātis cū cēturionibus aliquot perierunt. & longius certamē fuiſſet, ni uulnere ducis cōceſſa uictoria eſſet. Mago proximæ noctis ſilentio profectus, quātum pati uiæ per uulnus poterat, itineribus extētis, ad mare in Ligures Ingaunos peruenit, ibi cū legati ab Carthagine paucis antè diebus in ſinū Gallicū appulſis nauibus adierūt, iubētes primo quoq; tēpore in Africā traijcere. idem & fratrē eius Annibalē (nam ad eum quoq; iſſe legatos eadē iubētes) facturum. nō in eo eſſe Carthaginienſiū res, ut Galliam atq; Italiam armis obtineāt. Mago non imperio modò ſenatus periculoq; patriæ motus, ſed metuens etiam, ne uictor hoſtis morāti inſtaret: Liguresq; ipſi relinqui Italiā à Pœnis cernentes, ad eos quorum mox in poteſtate futuri eſſent, deficerent: nihil ſperans leuiorem in nauigatione quàm in uia iactationem uulneris fore, & curationi omnia commodiora: impoſitis copijs in B

naues

A naues profectus, uixdum ſuperata Sardinia ex uulnere moritur. naues quoq; aliquot Pœnorum diſiectæ in alto à claſſe Romana, quæ circa Sardiniam erat, capiuntur. Hęc terra mariq; in parte Italiæ, quæ iacet ad Alpes, geſta. Conſul Cn. Seruilius nulla memorabili re in prouincia Hetruria, & Gallia (nã eò quoq; proceſſerat) geſta, patre Cn. Seruilio, & C. Luctatio patruo ex ſeruitute poſt decimũſextum annum receptis, qui ad uicum Tanetum à Boijs capti fuerant: hinc patre, hinc patruo latera circundãtibus, priuato magis quàm publico decore inſignis Romam redijt. Latum ad populum eſt, ne Cn. Seruilio fraudi eſſet, quòd patre, qui ſella curuli ſediſſet, uiuo, cum id ignoraret, tribunus pl. atq; ædilis pl. fuiſſet, cõtrà quàm ſancitũ legibus erat. Hac rogatione perlata, in prouinciam redijt. Ad Cn. Seruilium conſulem, qui in Brutijs erat, Conſentia, Vffugum, Vergæ, Beſidiæ, Hetriculum, Sypheum, Argentanum, Dampetia, multiq; alij ignobiles populi ſeneſcere Punicum bellum cernentes, defecere. Idem conſul cum Annibale in agro Crotonẽſi acie conflixit. Obſcura eius pugnæ fama eſt. Valerius Antias quinq; millia hoſtium cæſa ait. quæ tanta res eſt, ut aut impudenter ficta ſit, aut negligenter prætermiſſa. Nihil certè ultrà rei in Italia ab Annibale geſtum. nam ad eũ quoq; legati ab Carthagine uocantes in Africam ijs fortè diebus, quibus ad Magonẽ, uenerunt. Frendens gemenſq; ac uix lachrymis temperans dicitur legatorum uerba audiſſe. Poſteaquam edita ſunt mandata: Iam non perplexè, inquit, ſed palàm reuocãt, qui uetando ſupplementum & pecuniam mitti, iampridẽ retrahebant. Vicit ergo Annibalem non populus Romanus toties cæſus fugatusq;, ſed ſenatus Carthaginienſis obtrectatione, atq; inuidia. neq; hac deformitate reditus mei tam P. Scipio exultabit, atq; efferet ſeſe, quàm Hanno qui domum noſtram, quando alia re non potuit, ruina Carthaginis oppreſsit. Iam hoc ipſum præſagiens animo præparauerat antè naues. itaq; inutili militum turba præſidij ſpecie in oppida Brutij agri, quæ pauca magis me-
B tu, quàm fide continebantur, dimiſſa, quod roboris in exercitu erat, in Africam trãſuexit: multis Italici generis, quia in Africam ſecuturos abnuentes conceſſerãt in Iunonis Laciniæ delubrum, inuiolatum ad eam diem, in templo ipſo fœdè interfectis. Raro quenquam alium patriam exilij cauſa relinquentem magis mœſtũ abiſſe ferunt, quàm Annibalem hoſtium terra excedẽtem. reſpexiſſe ſæpe Italiæ litora, & deos homineſq; accuſantem: ſe quoq; ac ſuum ipſius caput execratum, quòd nõ cruentum ab Cãnenſi uictoria militem Romam duxiſſet. Scipionem ire ad Carthaginem auſum, qui conſul hoſtem in Italia Pœnum non uidiſſet: ſe cẽtum millibus armatorũ ad Thraſymenũ & Cannas cæſis, circa Caſilinum, Cumas, Nolamq; cõſenuiſſe. Hæc accuſans, querenſq; ex diutina poſſeſsione Italiæ eſt detractus. Romam per eoſdem dies, & Magonem & Annibalem profectos allatum eſt. cuius duplicis gratulationis minuit lætitiam: & quòd parum duces in retinendis ijs, cum id mãdatum ab ſenatu eſſet, aut animi, aut uirium habuiſſe uidebãtur: & quòd ſoliciti erãt, omni belli mole in unum ducem exercitumq; inclinata, quò euaſura eſſet res. Per eoſdem dies legati Saguntini uenerunt, cõprehenſos cum pecunia adducentes Carthaginienſes, qui ad conducẽda auxilia in Hiſpaniam traieciſſent. ducenta & quinquaginta auri, octingenta pondo argenti in ueſtibulo curiæ poſuerunt. Hominibus acceptis, & in carcerem conditis, auro argentoq; reddito, gratiæ legatis actæ: atq; inſuper munera data, ac naues, quibus in Hiſpaniã reuerterentur. Mentio deinde ab ſenioribus facta eſt, ſegnius homines bona quàm mala ſentire. tranſitus Annibalis in Italiam quantum terroris pauoriſq; inieciſſet, ſeſe meminiſſe. quas deinde clades, quos luctus incidiſſe? uiſa caſtra hoſtiũ è muris urbis: quæ uota ſingulorum, uniuerſorumq; fuiſſe? quoties in cõcilijs uoces manus ad cœlũ porrigentium auditas? en unquam ille dies futurus eſſet, quo uacuam hoſtibus Italiam bona pace florentem uiſuri eſſent? dediſſe tandem id deos ſextodecimo demum pòſt anno: nec eſſe qui dijs gratias agendas cenſeat. adeò ne aduenientem quidem gratiam homines benignè accipere, nedum ut præteritæ ſatis memores ſint. Conclamatum deinde ex omni parte curiæ eſt, uti referret P. Aelius prætor: decretumq;, ut V dies circa

omnia puluinaria ſupplicaretur, uictimæq́ꝫ maiores immolarentur CXX. Iam dimiſſo A
Lælio, legatiſq́ꝫ Maſaniſſæ, cum Carthaginiẽſiũ legatos de pace ad ſenatũ ueniẽtes Pu
teolis uiſos, inde terra uenturos allatũ eſſet: reuocari C. Læliũ placuit, ut coram eo de
pace ageretur. Q. Fuluius Gillo legatus Scipionis Carthaginienſes Romã adduxit: qui
bus uetitis ingredi urbẽ, hoſpitiũ in uilla publica, ſenatus ad ædem Bellonæ datus eſt.
Orationẽ eandẽ fermè, quã apud Scipionẽ, habuerũt, culpã omnem belli à publico cõ
ſilio in Annibalẽ uertentes. Eũ iniuſſu ſenatus nõ Alpes modò, ſed Iberum quoq́ꝫ trãſ
greſſum: nec Romanis ſolũ, ſed antè etiã Saguntinis, priuato conſilio bellum intuliſſe
ſenatui ac populo Carthaginiẽſi. ſi quis uera æſtimet, fœdus ad eã diẽ inuiolatũ eſſe cũ
Romanis. itaq́ꝫ nihil aliud ſibi mãdatũ eſſe uti peterent, ꝙ ut in ea pace, quæ poſtremò
cũ cõſule Luctatio facta eſſet, manere liceret. Cũ more tradito à patribus poteſtatẽ in-
terrogãdi, ſi quis quid uellet, legatos prætor feciſſet: ſenioreſq́ꝫ qui fœderibus interfue
rant, alia alij interrogarẽt, nec meminiſſe ſe per ętatẽ (etenĩ omnes fermè iuuenes erãt)
dicerent legati: cõclamatũ ex omni parte curiæ eſt, Punica fraude electos, qui ueterem
pacẽ repeterent, cuius nõ ipſi meminiſſent. Emotis deinde curia legatis, ſentẽtiæ inter
rogari cœptę. M. Liuius Cn. Seruiliũ COS qui propior eſſet, accerſendũ, ut corã eo de
pace ageretur, cenſebat. cũ de re maiore, ꝙ quãta eſſet, cõſultatio incidere nõ poſſet: nõ
uideri ſibi abſente cõſulũ altero, ambobuſue eã rẽ agi, ſatis ex dignitate populi Ro. eſſe.
Q. Metellus, qui triennio antè cõſul, dictatorq́ꝫ fuerat: cũ P. Scipio cędendo exercitus,
agros populando, in eã neceſsitatẽ cõpuliſſet hoſtes, ut ſupplices pacẽ peterent: & ne-
mo omniũ uerius exiſtimare poſſet, qua mente ea pax peteretur, ꝙ is qui ante portas
Carthaginis bellum gereret: nullius alterius cõſilio, ꝙ Scipionis accipiẽdã, abnuẽdãq́ꝫ
pacẽ eſſe. M. Valerius Leuinus, qui bis cõſul fuerat, ſpeculatores, nõ legatos ueniſſe ar
guebat: iubẽdoſq́ꝫ eos Italia excedere, & cuſtodes cũ ijs uſq́ꝫ ad naues mittendos: Sci- B
pioniq́ꝫ ſcribendũ, ne bellũ remitteret. Lælius Fuluiuſq́ꝫ adiecerunt, & Scipionẽ in eo
poſitã habuiſſe ſpem pacis, ſi Annibal & Mago ex Italia non reuocarentur. cæterũ om
nia ſimulaturos Carthaginiẽſes, duces eos exercituſq́ꝫ expectantes: deinde ꝙuis recen
tiũ fœderũ, & deorũ omniũ oblitos, bellũ geſturos. Eo magis in Leuini ſentẽtiã diſceſ-
ſum. Legati pace infecta, ac propè ſine reſpõſo dimiſsi. Per eos dies Cn. Seruilius con-
ſul, haud dubius quin pacatæ Italiæ penes ſe gloria eſſet, uelut pulſum ab ſe Annibalẽ
perſequens, in Siciliã, inde in Africam trãſiturus, traiecit. Quod ubi Romæ uulgatum
eſt, primò cenſuerunt patres, ut prętor ſcriberet cõſuli, ſenatũ æquũ cenſere in Italiam
ręuerti eum: deinde, cũ prætor ſpreturũ eum literas ſuas diceret, dictator ad idipſum
creatus P. Sulpitius, pro iure maioris imperij cõſulem in Italiã reuocauit. reliquum an-
ni cum M. Seruilio magiſtro equitũ circũeundis in Italia urbibus, quę bello alienatę fu
erant, noſcẽdiſq́ꝫ ſingularũ cauſis cõſumpſit. Per induciarum tẽpus, & ex Sardinia ab
Lentulo prætore centũ onerariæ naues cũ cõmeatu, & uiginti roſtratarum præſidio,
& ab hoſte, & ab tẽpeſtatibus mari tutò in Africã tranſmiſerunt. Cn. Octauio CC one
rarijs, XXX lõgis nauibus ex Sicilia traijcienti, nõ eadẽ fortuna fuit. In cõſpectũ fermè
Africæ proſpero curſu uectũ primò deſtituit uẽtus, dein uerſus in Africũ turbauit, ac
paſsim naues diſiecit. ipſe cũ roſtratis per aduerſos fluctus ingenti remigũ labore eni-
xus, Apollinis promõtorium tenuit. onerariæ pars maxima ad Ægimurũ inſulam (ea
ſinũ ab alto claudit, in quo ſita Carthago eſt) XXX fermè millia ab urbe, alia aduerſus
urbẽ ipſam ad Calidas Aquas delatæ ſunt. Omnia in cõſpectu Carthaginis erant. itaq́ꝫ
ex tota urbe in forum cõcurſum eſt. magiſtratus ſenatũ uocare, populus in curię ueſti
bulo fremere, ne tanta ex oculis manibuſq́ꝫ amitteretur præda. Cum quidã pacis peti-
tę, alij induciarũ (necdum enim dies exierat) fidẽ opponerẽt: poſtremò permiſto penè
ſenatus populiq́ꝫ cõſilio, cõſenſum eſt, ut claſſe quinquaginta nauiũ Aſdrubal Ægimu
rũ traijceret: inde per litora portuſq́ꝫ diſperſas Romanas naues colligeret. Deſertæ fu
ga nautarũ primũ ab Ægimuro, dein ab Aquis onerarię Carthaginẽ puppibus tractæ
ſunt. Nõdum reuerterãt ab Roma legati, neq́ꝫ ſciebatur quę ſenatus Romani de bello,

aut

A aut pace ſentētia eſſet:needū induciarū dies exierat. eo indigniorē iniuriā ratus Scipio, ab ījs qui petiſſent pacē & inducias, ſpē pacis & fidē induciarū uiolatā eſſe, legatos Carthaginē, L. Bebiū, M. Seruiliū, L. Fabiū extēplò miſit. Qui cū multitudinis cōcurſu propè uiolati eſſent, nec reditū tutiorē futurū cernerēt: petierūt à magiſtratibus, quorū auxilio uis prohibita erat, ut naues mitterēt, quę ſe ꝓſequerētur. Datæ triremes duę cū ad Bagradā flumē perueniſſent, unde caſtra Ro. cōſpiciebātur, Carthaginē rediere. Claſsis Punica ad Vticā ſtationē habebat: ex ea tres quadriremes, ſeu clā miſſo à Carthagine nūcio uti fieret, ſeu Aſdrubale qui claſsi pręerat, ſine publica fraude auſo facinus, quinqueremē Ro. ſuperātē promōtoriū ex alto repētè aggreſſæ ſunt. ſed neq; roſtro ferire celeritate ſubterlabētē poterāt, neq; trāſilire armati ex humilioribus in altiorē nauē. & defendebatur egregiè, quoad tela ſuppeditarūt: quibus deficiētibus, cū iā nulla alia res eā, ꝗ propinquitas terrę, multitudoq; à caſtris in litus effuſa tueri potuiſſet, cōcitatā remis quāto maximo impetu poterāt, in terrā cū immiſiſsēt, nauis tātū iactura facta, incolumes ipſi euaſerūt. Ita alio ſuper aliud ſcelere cū haud dubiè induciæ ruptæ eſſent, Lęlius Fuluiuſq; ab Roma. cū legatis Carthaginienſib. ſuperuenerūt. quib. Scipio, etſi nō induciarū modò fides à Carthaginiēſibus, ſed etiā ius gētiū in legatis ſuis uiolatū eſſet, tamen ſe nihil nec inſtitutis P. R. nec ſuis moribus indignū in ījs facturū eſſe cū dixiſſet, legatis dimiſsis, bellū parabat. Annibale iā terrę appropinquāte iuſſus è nautis unus aſcēdere in malū, ut ſpecularet quam tenerēt regionē, cū dixiſſet ſepulchrū dirutū prorā ſpectare, abominatus, præteruehi iuſſo gubernatore, ad Leptim appulit claſsē, atq; ibi copias expoſuit. Hęc eo anno in Africa geſta. Inſequētia excedūt in eū annū, quo M. Seruilius Geminus, qui tum magiſter equitū erat, et T. Claudius Nero cōſules facti ſunt. Cęterùm exitu ſuperioris anni cū legati ſociarū urbiū ex Gręcia queſti eſſent, uaſtatos agros ab regījs pręſidījs, miſſoſq; in Macedoniā legatos ad res repetēdas, nō admiſſos ad Philippū regē: ſimul nunciaſſent, quatuor millia militum cū Sopatro duce traiecta in Africā duci, ut eſſent Carthaginiēſibus præſidio, & pe

B cuniæ aliquātum unà miſſum: legatos ad regē, qui hæc aduerſus fœdus facta uideri patribus nunciarent, mittēdos cenſuit ſenatus. Miſsi C. Terentius Varro, Cn. Mālius, M. Aurelius. ījs tres quinqueremes datę. Annus inſignis incēdio ingēti, quo cliuus publicus ad ſolū exuſtus eſt, & aquarū magnitudine, & annonæ uilitate fuit, prętereꝗ ꝙ pace omnis Italia erat aperta, etiā ꝙ magnā uim frumēti ex Hiſpania miſsā M. Valerius Falco, & M. Fabius Buteo ædiles curules quaternis ęris uicatim populo deſcripſerūt. Eodē anno Q. Fabius Maximus morit̄, exactæ ætatis, ſi quidē uerū eſt, augurē duos & quadraginta annos fuiſſe, ꝙ quidā autores ſunt. Vir certè fuit dignus tāto cognomine, uel ſi nouū ab eo inciperet. ſuperauit paternos honores, auitos æquauit. Pluribus uictorījs, & maioribus pręlījs auus inſignis Rullus, ſed omnia ęquare unus hoſtis Annibal pōt. cautior tñ ꝗ prōptior hic habitus fuit. & ſicut dubites, utrū ingenio cunctator fuerit, an quia ita bello propriè, ꝙ tum gerebat̄, aptū erat: ſic nihil certius eſt, ꝗ unū hominē nobis cunctādo rē reſtituiſſe, ſicut Ennius ait. Augur in locū eius inauguratus Q. Fabius Maximus, filius. in eiuſdē locū pōtifex (nā duo ſacerdotia habuit) Seruius Sulpitius Galba. Ludi Ro. diē unum, plebeī ter toti inſtaurati ab ędilibus M. Seſtio Sabino, & Cn. Tremellio Flacco. Ii ambo prætores facti, & cū ījs C. Liuius Salinator, & C. Aurelius Cotta. Comitia eius anni utrū Cn. Seruilius cōſul habuerit, an quia eū res in Hetruria tenuerint, quęſtiones ex ſocījs de cōiurationib. principum habētē, dictator ab eo dictus P. Sulp. incertū diuerſi autores faciunt. Principio inſeqntis anni M. Serui. T. Claud. ſenatu in Capitoliū uocato de prouincījs retulerunt. Italiā atq; Africā in ſortē cōījci: Africā ambo cupiētes, uolebāt. cæterū Q. Metello maximè annitente neq; data, neq; negata eſt Africa. Cōſules iuſsi cū tribunis plebis agere: ut ſi ījs uideret̄, populū rogarēt, quē uellet in Africa bellū gerere omnes trib. P. Scipionē iuſſerunt. nihilominus cōſules prouinciā Africā (ita em̄ ſenatus decreuerat) in ſortem cōiecerunt. T. Claudio Africa euenit, ut. nauiū claſſem, omnes quinqueremes, in Africā traījceret, pariq; imperio cū Scipiōe impator eſſet. M. Seruilius Hetruriā ſortitus. In eadē ꝓuincia et Cn. Seruilio ꝓrogatū imperiū, ſi cōſulē remorari ad urbē ſenatui placuiſſet. Prętores, M. Seſtius Galliā eſt ſortitus, ut duas legiōes, prouinciāq; traderet ei P.

Quintilius Varus,C.Liuius Brutios cũ duab.legionib.quib.P.Sẽprõnius procõſul pri- A
ore anno p̃fuerat:Cn.Tremellius Siciliã, ut ab P.Villo Tappulo Pr.prioris anni prouin
ciã & duas legiões acciperet. Villius ꝓprętor cũ xx nauib.lõgis,militib.mille orã Siciliæ
tutarẽt:inde M.Põponius uiginti nauibus reliquis mille & quingẽtos milites Romã de-
portaret.C.Aurelio Cottæ urbana euenit.cęteris ita,uti qſq; obtinebãt prouincias,exer
citusq́;, prorogata imperia. Sexdecim nõ amplius eo anno legionib. defenſum imperiũ
eſt.Et ut placatis dijs omnia inciperẽt,agerẽtq́;,q̊s ludos M.Claudio Marcello,T.Quin
tio Coss.T.Mãlius dictator,quasq́; hoſtias maiores uouerat,ſi per q̃nquẽniũ illud reſp.
eodẽ ſtatu fuiſſet,ut eos cõſules prius q̃ ad bellũ proficiſcerent,facerẽt.Ludi in circo per
qua triduũ facti;hoſtiæq́; quibus uotæ erãt dijs,cæſæ. Inter hæc ſimul ſpes,ſimul cura in
dies creſcebat:nec ſatis certũ cõſtare apud animos poterat,utrũ gaudio dignius eſſet,An
nibalem poſt XVI annũ ex Italia decedentẽ uacuã poſſeſsionẽ eius reliquiſſe pop. Rom.
an magis metuẽdũ,q incolumi exercitu in Africã traieciſſet.Locũ nimirũ,nõ periculum
mutatũ.cuius tã ꝗ dimicationis uatẽ,qui nuper deceſsit,Q.Fabiũ haud fruſtra canere ſo
litũ,grauiorẽ in ſua terra futurũ hoſtẽ Annibalẽ,q̃ in aliena fuiſſet.nec Scipiõi aut cũ Sy-
phace,incõditæ barbariæ rege, qui ſtatarios ſemilixas ducere exercitus ſolitus ſit,aut cũ
ſocero eius Aſdrubale,fugacisſimo duce rẽ futurã,aut tumultuarijs exercitibus,ex agre-
ſtiũ ſemiermi turba ſubitò collectis:ſed cũ Annibale,propè nato in p̃torio patris fortisſi
mi ducis, alito atq; educto inter arma,puero quõdam milite, uixdũ iuuene imperatore:
qui ſenex uincẽdo factus,Hiſpanias,Gallias,Italiã ab Alpibus ad fretũ monumẽtis ingẽ-
tium rerũ cõpleſſet.ducere exercitũ æqualẽ ſtipendijs ſuis,duratũ omniũ rerũ patientia,
quas uix fides fiat homines paſſos,perfuſum millies cruore Romano, exuuias nõ militũ
modò,ſed etiã imperatorũ portantẽ.multos occurſuros Scipioni in acie,qui p̃tores, qui
cõſules Ro.ſua manu occidiſſent,muralib.uallaribusq́; inſignes coronis,ꝑuagatos capta
caſtra,captas urbes Romanas.nõ eſſe hodie tot faſces magiſtratib.P.Ro.quot captos ex B
cæde imperatorũ præ ſe ferre poſſet Annibal.Has formidines agitãdo animis,ipſi curas
& metus augebãt, etiã q,cũ aſſueſſent ꝑ aliquot annos bellũ ante oculos alijs atq; alijs in
Italiæ partib.lenta ſpe in nullũ propinquũ debellãdi finẽ gerere,erexerãt omniũ animos
Scipio et Annibal,uelut ad ſupremũ certamẽ cõparati duces.ij quoq;,quib.ingẽs erat in
Scipione fiducia,& uictoriæ ſpes,quo magis in propinquã eã imminebãt animis, eo cu-
ræ intẽtioris erãt. Haud diſpar habitus animorũ Carthaginiẽſibus erat: q̊s modo petiſſe
pacẽ, intuẽtes Annibalẽ ac rerũ geſtarũ eius magnitudinẽ,pœnitebat:modò,cũ reſpice-
rẽt,bis ſeſe acie uictos,Syphacẽ captum,pulſos ſe Hiſpania,pulſos Italia,atq; ea omnia u-
nius uirtute & cõſilio Scipionis facta,uelut fatalẽ eũ ducẽ in exitiũ ſuũ natũ horrebant.Iã
Adrumetũ peruenerat Annibal. unde ad reficiẽdũ ex iactatione maritima militẽ paucis
diebus ſumptis, excitus pauidis nũcijs,omnia circa Carthaginẽ obtineri armis aſſerẽtiũ,
magnis itinerib.Zamã cõtendit.Zama q̃nq; dierũ iter ab Carthagine abeſt. inde p̃miſsi
ſpeculatores cũ excepti à cuſtodib. Rom.deducti ad Scipionẽ eſſent: traditos eos tribu-
nis militũ,iuſſosq́; omiſſo metu uiſere omnia,ꝑ caſtra quà uellẽt circũduci iuſsit:percun
ctatusq́;,ſatin percõmodè omnia exploraſſent,datis qui ꝓſequerent,retro ad Annibalẽ
dimiſit.Annibal nihil quidẽ eorũ q̃ nũciabant(nã & Maſaniſsã cũ ſex millib.peditũ,qua-
tuor equitũ ueniſſe eo ipſo fortè die afferebant) lęto animo audiuit,maximè hoſtis fidu-
cia,q̃ nõ de nihilo profecto cõcepta eſt,ꝑculſus.itaq; quãq; & ipſe cauſa belli eius erat, &
aduẽtu ſuo turbauerat pactas inducias,et ſpẽ fœderũ:tñ,ſi integer,q̃ ſi uictus peteret pa
cẽ,æquiorẽ impetrari poſſe ratus,nunciũ ad Scipionẽ miſit,ut colloquẽdi ſecũ poteſtatẽ
faceret.Id utrũ ſua ſpõte fecerit,an publico conſilio,neutrũ cur affirmẽ habeo. Valerius
Antias primo prælio uictũ eũ a Scipione,quo duodecim millia armatorũ in acie ſunt cæ
ſa,mille & ſeptingẽti capti,legatũ cũ alijs decẽ legatis tradit in caſtra ad Scipionũ ueniſſe.
Cæterùm Scipio cũ colloquium haud abnuiſſet, ambo ex cõpoſito duces caſtra protule
rũt,ut coire ex propinquo poſsẽt.Scipio haud procul Nadagara urbe,tũ ad cætera loco
opportuno, tũ q aquatio intra teli cõiectũ erat,cõſedit. Annibal tumulũ à quatuor mil-
lib.inde,tutũ cõmodũq́; alioq̃,niſi q lõginquæ aquationis erat,cepit. ibi in medio locus
conſpectus,

a cõſpectus undiq;,ne q̃d inſidiarꝫ eſſet, delectus. Sum̃otis pari ſpacio armatis, cũ ſingulis
interpretib. cõgreſſi ſunt nõ ſuę modò ætatis maximi duces,ſed omnis ante ſe memoriæ
omniũ gẽtiũ cuilibet regũ imperatorũue pares. Pauliſper alter alterius cõſpectu,admira
tione mutua propè attoniti cõticuerę. Tũ Annibal prior. Si hoc ita fato datũ erat, ut qui
primus bellũ intuli P R. quiq; toties propè in manib. uictoriã habui,is ultro ad pacẽ petẽ
dã uenirẽ,lętor te mihi potiſsimũ datũ,à q̃ peterẽ. Tibi quoq; inter multa egregia r.õ in ulti
mis laudũ hoc fuerit,Annibalẽ,cui de tot Romanis ducib. uictoriã dij dediſſent, tibi ceſ-
ſiſſe:teq; huic bello ueſtris prius q̃ noſtris cladib. inſigni finẽ impoſuiſſe. hoc quoq; ludibri
um fortunæ caſus ediderit,ut cũ patre tuo cõſule ceperim arma,cum eodẽ primũ Roma
no imperatore ſigna cõtulerim,ad filiũ eius inermis ad pacẽ petendã ueniã. Optimũ qui-
dem fuerat,eam patribus noſtris mentẽ datã ab ijs eſſe,ut & uos Italiæ,& nos Africæ im
perio cõtenti eſſemus. neq; enim ne uobis quidem Sicilia atq; Sardinia ſatis digna precia
ſunt pro tot claſsib. tot exercitibus,tot tamq; egregijs amiſsis ducib. Sed pręterita magis
reprehendi poſſunt,q̃ corrigi. Ita aliena appetiuimus,ut de noſtris dimicaremus. nec in
Italia ſolũ uobis bellũ,nobis in Africa eſt:ſed & uos in portis ueſtris propè, ac mœnibus
ſigna armaq; hoſtiũ uidiſtis:& nos ab Carthagine fremitũ caſtrorũ Romanorũ exaudiui
mus. Quod igitur nos maximè abominaremur,uos ante omnia optaretis,in meliore ue
ſtra fortuna de pace agitur:agimusq; ij, quorum & maximè intereſt pacẽ eſſe,& qui quod-
cunq; egerimus,ratũ ciuitates noſtræ habituræ ſint. animo tantũ nobis opus eſt non ab-
horrente à quietis cõſilijs. Quod ad me attinet,iam ætas ſenẽ in patriam reuertentẽ,unde
puer profectus ſum,iam ſecundæ,iam aduerſæ res ita erudierunt, ut rationẽ ſequi q̃ for
tunã malim. tuã et adoleſcentiã,et perpetuã felicitatẽ,ferociora utraq;,q̃ quietis opus eſt
cõſilijs,metuo. Non temerè incerta caſuũ reputat,quẽ fortuna nunquã decepit. Quod e-
go fui ad Thraſymenũ,ad Cannas,id tu hodie es. uixdũ militari ætate imperio accepto,o
b mnia audaciſsimè incipientẽ nuſquã fefellit fortuna . patris & patrui perſecutus mortẽ,
ex calamitate ueſtrę domus decus inſigne uirtutis pietatisq; eximię cepiſti:amiſſas Hiſpa
nias recuperaſti,quatuor inde Punicis exercitib. pulſis. cõſul creatus,cũ cęteris ad tutãdã
Italiã parũ animi eſſet,trãſgreſſus in Africam, duob. hic exercitib. cęſis,binis eadẽ hora ca
ptis,ſimul incẽſis caſtris,Syphace potẽtiſsimo rege capto,tot urbib. regni eius,tot noſtri
imperij ereptis,me ſextũdecimũ iam annũ hærẽtẽ in poſſeſsione Italiæ detraxiſti. Poteſt
uictoriã malle,q̃ pacẽ animus. Noui uobis ſpiritus magnos magis, q̃ utiles. & mihi talis
aliquãdo fortuna affulſit. Quod ſi in ſecũdis reb. bonã quoq; mentẽ darent dij,nõ ea ſolũ
quæ eueniſſent, ſed etiã ea quæ euenire poſſent,reputaremus. Vt omniũ obliuiſcaris ali
orũ,ſatis ego documẽti in oẽs caſus ſum. quẽ modò caſtris inter Anienẽ atq; urbẽ ueſtrã
poſitis,ac iam propè ſcãdentẽ mœnia Romana uideras,hic cernis duob. fortiſſimis uiris
fratrib. clariſſimis imperatorib. orbatũ ante mœnia propè obſeſſę patrię,quib. terrui ue
ſtrã urbẽ,ea pro mea deprecãtẽ. Maximę cuiq; fortunę minimè credẽdũ eſt. In bonis tuis
reb. noſtris dubijs,tibi ampla ac ſpecioſa dãti eſt pax: nobis petẽtib. magis neceſſaria, q̃
honeſta. Melior tutiorq; eſt certa pax, q̃ ſperata uictoria. hæc in tua,illa in deorũ manu
eſt. Ne tot annorꝫ felicitatẽ in unius horę dederis diſcrimẽ. cũ tuas uires,tũ uim fortunę,
martemq; belli cõmunẽ ꝓpone animo. utrinq; ferrũ,corpora humana erũt. nuſquã minus
q̃ in bello euẽtus reſpõdẽt. Nõ tantũ ad id q̃d data pace iam habere potes,ſi prælio uin-
cas,glorię adieceris: quãtũ ademeris,ſi quid aduerſi eueniat. ſimul parta ac ſperata deco-
ra unius horę fortuna euertere põt. omnia in pace iũgẽda tuę poteſtatis ſunt P. Corneli.
tũc ea habẽda fortuna erit,quã dij dederint. Inter pauca felicitatis uirtutisq; exẽpla M. At
tilius quõdã in hac eadẽ terra fuiſſet,ſi uictor pacẽ petẽtib. dediſſet patrib. noſtris: ſed nõ
ſtatuendo tãdem felicitati modũ,nec cohibẽdo efferentẽ ſe fortunã,quanto altius elatus
erat,eo fœdius corruit. Eſt quidẽ eius,qui dat,nõ qui petit,conditiones dicere pacis. ſed
forſitã nõ indigni ſimus,qui nobiſmetipſis mulctã irrogemus. nõ recuſamus,quin omnia
propter quę bellũ initũ eſt,ueſtra ſint,Sicilia,Sardinia,Hiſpania,q̃cq̃d inſularũ toto inter
Africã Italiãq; cõtinet mari:Carthaginiẽſes incluſi Africę litorib. uos,quando ita dijs pla-
cuit,externa etiam terra mariq; uideamus regẽtes imperia. Haud negauerim,propter nõ

nimis ſyncere petitã aut expectatã nuper pacẽ,ſuſpectã eſſe uobis Punicã fidem,multum A
per quos petita ſit,ad fidẽ tuẽdæ pacis pertinet Scipio.ueſtri quoq;(ut audio)patres nõ nihil etiã ob hoc,quia parũ dignitatis in legatione erat,negauerũt pacẽ. Annibal peto pacẽ:qui neq; peterẽ,niſi utilẽ crederẽ:& propter eandẽ utilitatẽ tuebor eam,propter quã petij.et quẽadmodũ,quia à me bellũ cœptũ eſt,ne quẽ eius pœniteret, q̃ad ipſi inuidere dei,pręſtiti:ita annitar,ne quẽ pacis per me partę pœniteat. Aduerſus hęc imperator Romanųs in hãc ferè ſententiã reſpõdit.Nõ me fallebat Annibal,aduẽtus tui ſpe Carthagini ẽſes & prçſentẽ induciarũ fidẽ,& ſpẽ pacis turbaſſe:neq; tu id ſanè diſsimulas,qui de cõditionib.ſuperiorib.pacis omnia ſubtrahas, pręter ea quæ iampridẽ in noſtra poteſtate ſunt.cęterùm ſicut tibi curę eſt,ſentire ciues tuos quãto per te onere leuentr:ſic mihi laborandũ eſt,ne quę tũc pepigerũt,hodie ſubtracta ex cõditionib.pacis præmia perfidię habeãt.indigni,quib.eadẽ pateat cõditio,ut etiã proſit uobis fraus,petitis.Neq; patres noſtri priores de Sicilia,neq; nos de Hiſpania fecimus bellũ.& tunc Mamertinorũ ſociorũ periculum, et nunc Sagunti excidiũ nobis pia ac iuſta induerũt arma.uos laceſsiſſe,et tu ipſe fateris, & dij teſtes ſunt:qui & illius belli exitũ ſecundũ ius faſq; dederunt,& huius dant & dabũt.Quod ad me attinet,& humanę infirmitatis memini,& uim fortunę reputo,et omnia quęcũq; agimus,ſubiecta eſſe mille caſib.ſcio.cęterum quẽadmodũ ſuperbè, & uiolẽter me faterer facere,ſi priuſq; in Africã traieciſſem,te tua uolũtate cedentẽ Italia, & impoſito in naues exercitu ipſum uenientẽ ad pacẽ petendã aſpernarer:ſic nũc,cũ propè manu cõſerta reſtitãtẽ ac tergiuerſantẽ in Africã traduxerim,nulla ſum tibi uerecũdia obſtrictus.proinde ſi quid ad ea,in quę tũ pax cõuẽtura uidebat̃(quę ſunt,noſti)mulctę nauiũ cũ cõmeatu per inducias expugnatarũ,legatorũq; uiolatorũ,adijcit̃, eſt q̃d referã ad cõſiliũ.ſin illa quoq; grauia uident̃,bellũ parate,quoniã pacẽ pati nõ potuiſtis.Ita infecta pace ex colloquio ad ſuos cũ ſe recepiſſent,fruſtra uerba pacata renũciãt:armis decernendũ eſſe,habẽdãq; eam fortunã quã dij dediſſent.In caſtra ut eſt uentũ,pronũciant ambo,arma expedirẽt milites animoſq; ad ſupremũ certamẽ nõ in unũ diẽ,ſed in perpetuũ, B
ſi felicitas adeſſet,uictores.Roma an Carthago iura gẽtib. daret, ante craſtinã noctẽ ſcituros.neq; enim Africã,aut Italiã,ſed orbẽ terrarũ uictoriæ præmiũ fore:par periculum pręmio,quibus aduerſæ pugnæ fortuna fuiſſet.Nam neq; Romanis,effugiũ ullum patebat in aliena ignotaq; terra:& Carthagini ſupremo auxilio effuſo adeſſe uidebat̃ pręſens excidiũ.Ad hoc diſcrimẽ procedunt poſtero die duorũ opulentiſsimorũ populorũ duo lõgè clariſsimi duces, duo fortiſsimi exercitus, multa antè parta decora aut cumulaturi eo die,aut euerſuri.Anceps igit̃ ſpes & metus miſcebãt animos:contẽplantibuſq; modò ſuã,modò hoſtiũ aciẽ,cum oculis magis q̃ ratione penſarent uires,ſimul læta, ſimul triſtia obuerſabant̃.quæ ipſis ſua ſpõte nõ ſuccurrebãt,ea duces admonẽdo atq; hortando ſubijciũt.Pœnus XVI annorũ in terra Italia res geſtas,tot duces Romanos tot exercitus occidione occiſos,& ſua cuiq; decora,ubi ad inſignẽ alicuius pugnæ memoria militẽ uenerat,referebat.Scipio Hiſpanias,et recẽtia in Africa pręlia,& cõfeſsionẽ hoſtiũ,q̃d neq; nõ petere pacẽ propter metũ,neq; manere in ea præ inſita animis perfidia potuiſſent.ad hoc colloquiũ Annibalis in ſecreto habitũ,ac liberũ fingẽti,quà uelit flecti:ominat̃,quib. quondã auſpicijs patres eorũ pugnauerint ad Ægateis inſulas,ea illis exeuntib. in aciem portẽdiſſe deos. adeſſe finem belli,ac laboris:in manib.eſſe prędã Carthaginis,reditũ domum in patriã ad parentes,liberos,cõiuges,penateſq; deos.Adeò celſus hęc corpore,uultuq; ita lęto,ut uiciſſe iã crederes,dicebat.Inſtruit deinde primos haſtatos,poſt eos principes triarijs poſtremã aciem clauſit.nõ cõfertas aũt cohortes ante ſua quęq; ſigna inſtruebat, ſed manipulos aliquantũ inter ſe diſtãtes ut eſſet ſpaciũ,q̃ elepãti hoſtiũ accepti nihil ordines turbarẽt.Lęliũ,cuius antè legati,eo anno quęſtoris extra ſortẽ ex S C. opera utebat̃,cũ Italico equitatu ab ſiniſtro cornu,Maſaniſsã Numidaſq; ab dextro oppoſuit.uias patẽtes inter manipulos anteſignanorũ uelitib. (ea tũc leuis armatura erat) cõpleuit:dato pręcepto,ut ad impetũ elephãtorũ aut poſt rectos refugerãt ordines,aut in dextram læuãq; diſcurſu applicãtes ſe anteſignanis uiã quà irruerẽt in ancipitia tela,beluis darent.Annibal ad terrorẽ primũ elephantos (LXXX aũt erãt,q̃t nulla unquã in acie antè habuerat) inſtruxit:

A inſtruxit: deinde auxilia Ligurum Gallorũq́, Balearib. Mauriſq́ admiſtis: in ſecunda acie Carthaginiẽſes Afroſq́, & Macedonũ legionẽ: modico deinde interuallo relicto ſubſidiariã aciẽ Italicorũ militũ (Brutij pleriq́ erãt, ui ac neceſſitate plures quàm ſua uoluntate decedentẽ ex Italia ſecuti) inſtruxit. equitatũ etiã ipſum circũdedit cornib. dextrũ Carthaginiẽſes, ſiniſtrũ Numidę tenuerũt. Varia adhortatio erat in exercitu inter tot homines, quibus nõ lingua, nõ mores, nõ lex, nõ arma, nõ ueſtitus habituſq́, non cauſa militãdi eadẽ eſſet. auxiliaribus & pręſens, et multiplicata merces ex pręda oſtentat. Galli proprio atq́ inſito in Romanos odio accendunt. Ligurib. cãpi uberes Italiæ deductis ex aſperrimis mõtib. in ſpẽ uictorię oſtentant. Mauros Numidaſq́ impotẽti Maſaniſſæ futuro dominatu terret. alijs alię ſpes ac metus iactant. Carthaginiẽſib. mœnia patrię, dij penates, ſepulchra maiorũ, liberi cum parentib. cõiugesq́ pauidę, aut excidium ſeruitiũq́, aut imperium orbis terrarũ, nihil aut in metũ, aut in ſpẽ mediũ oſtẽtat. Cum maximè hæc imperator apud Carthaginiẽſes duces ſuarũ gentiũ inter populares pleraq́ per interpretes intermiſtos alienigenis ageret, tubæ cornuaq́ ab Romanis cecinerũt: tantuſq́ clamor ortus, ut elephãti in ſuos, ſiniſtro maximè cornu, uerterent, Mauros ac Numidas. addidit facile Maſaniſſa perculſis terrorẽ: nudauitq́ ab ea parte aciẽ equeſtri auxilio. paucę tamẽ beſtiarũ intrepidę in hoſtẽ actę inter uelitũ ordines cũ multis ſuis uulnerib. ingentẽ ſtragẽ edebãt. reſiliẽtes enim ad manipulos uelites, cũ uiã elephãtis ne obtererent feciſſent, in ancipites ad ictũ utrinq́ conijciebãt haſtas: nec pila ab anteſignanis ceſſabãt: donec undiq́ incidentib. telis exacti ex Romana acie, hi quoq́ in ſuo dextro cornu ipſos Carthaginienſiũ equites in fugã uerterũt. Lęlius ut turbatos uidit hoſtes, addit perculſis terrorẽ. Vtrinq́ equite nudata erat Punica acies, cũ pedes cõcurrit, nec ſpe, nec uiribus iam par. ad hoc, dictu parua, ſed magni eadẽ in re gerenda momenti res: cõgruens clamor à Romanis, eoq́ maior & terribilior:
B diſſonæ illis, ut gentiũ multarũ diſcrepãtib. linguis, uoces. pugna Romana ſtabilis & ſuo & armorũ põdere incũbentiũ in hoſtẽ: cõcurſatio & uelocitas illinc maior, quàm uis. Igitur primo impetu extẽplò mouẽre loco hoſtiũ aciẽ Romani: ala deinde, & umbonibus pulſantes, in ſummotos gradu illato, aliquantũ ſpacij, uelut nullo reſiſtẽte, inceſſere: urgentib. et nouiſsimis primos; ut ſemel motã aciẽ ſenſere, q̃d ipſum uim magnã ad pellendũ hoſtem addebat. Apud hoſteis auxiliareis cedenteis ſecunda acies Afri & Carthaginienſes adeò nõ ſuſtinebãt, ut cõtra etiam, ne reſiſtentes pertinaciter primos cædendo ad ſe perueniret hoſtis, pedẽ referrent. Igitur auxiliares terga dant repẽtè: & in ſuos uerſi, partim refugere in ſecundã aciem: partim nõ recipientes cædere, uti paulo antè nõ adiuti, & tunc excluſi. & propè duo iam permiſta prælia erant, cũ Carthaginienſes ſimul cum hoſtib. ſimul cũ ſuis cogerent cõferere manus. nõ tamen ita perculſos iratoſq́ in aciem accepere, ſed denſatis ordinibus, in cornua, uacuũq́ circà cãpum extra præliũ eiecere, ne pauidos fuga uulneribuſq́ milites in certam & integrã aciem miſcerent. Cęterũ tanta ſtrages hominũ armorumq́ locum in q̃ ſteterãt paulo antè auxiliares cõpleuerat: ut propè difficilior tranſitus eſſet, quàm per confertos hoſtes fuerat: itaq́ qui primi erant haſtati, per cumulos corporum armorumq́, & labem ſanguinis, quà quiſq́ poterat, ſequentes hoſtem & ſigna & ordines confuderũt. principũ quoq́ ſigna fluctuare cœperãt, uagam ante ſe cernentes aciem. Quod Scipio ubi uidit, receptui propere canere haſtatis iuſsit: & ſaucijs in poſtremã aciẽ ſubductis, principes triarioſq́ in cornua inducit, quo tutior firmiorq́ media haſtatorũ acies eſſet. Ita nouum de integro præliũ ortum eſt: quippe ad ueros hoſtes peruentum erat, & armorũ genere, et uſu militiæ, et fama rerum geſtarum, & magnitudine uel ſpei uel periculi pares. ſed numero Romanus ſuperior erat, & animo: q̃d iam equites, iam elephãtos fuderat: iam prima acie pulſa, in ſecundã pugnabat. In tempore Lælius ac Maſaniſſa pulſos per aliquantũ ſpacij ſecuti equites, reuertentes in auerſam hoſtium aciem incurrẽre. Is demũ impetus perculit hoſtem. multi circumuenti in acie cæſi: multi per patentem circà campum fuga ſparſi, tenente omnia equitatu, paſſim interierunt. Carthaginienſium ſo-

ciorumq́

ciorumq́ cæſa eo die ſupra millia uiginti. par fermè numerus captus eſt, cum ſignis mi A
litaribus centum triginta tribus, elephantis undecim. Victores ad decem millia cecide
re. Annibal cum paucis equitibus inter tumultũ elapſus Adrumetũ perfugit: omnia
& in prælio, & ante aciem, priuſquã excederet pugna, expertus: & confeſsione etiam
Scipionis, omniumq́ peritorũ militiæ illam laudẽ adeptus, ſingulari arte aciem eo die
inſtruxiſſe. elephantos in prima fronte: quorũ fortuitus impetus, atq; intolerabilis uis
ſigna ſequi, & ſeruare ordines, in quo plurimum ſpei ponerẽt, Romanos prohiberet.
deinde auxiliares ante Carthaginienſium aciem, ne homines miſti colluuione omniũ
gentium, quos nõ fides teneret, ſed merces, liberum receptum fugę haberẽt: ſimul pri-
mum ardorẽ hoſtium excipientes fatigarent: ac ſi nihil aliud, uulneribus ſuis ferrũ ho-
ſtile hebetarẽt. tum, ubi omnis ſpes eſſet, milites Carthaginienſes Afroſq́, ut omnibus
rebus alijs pares, eo quòd integri cum feſsis ac saucijs pugnarent, ſuperiores eſſent. Ita
licos interuallo quoq; dirẽptos, incertos ſocij an hoſtes eſſent, in poſtremã aciem ſum
motos. Hoc edito uelut ultimo uirtutis opere, Annibal cum Adrumetũ refugiſſet, ac-
citusq́ inde Carthaginẽ ſexto ac trigeſimo pòſt anno, quàm puer inde profectus erat,
rediſſet: faſſus in curia eſt, nõ prælio modò ſe, ſed bello uictum: nec ſpem ſalutis alibi,
quàm in pace impetrãda eſſe. Scipio confeſtim à prælio expugnatis hoſtium caſtris di
reptisq́, cum ingẽti præda ad mare ac naues redijt, nuncio allato: P. Lentulum cum L.
roſtratis, C onerarijs omni genere commeatus, ad Vticã acceſsiſſe. Admouendum igi
tur undiq; terrorẽ perculſæ Carthagini ratus, miſſo Lælio Romã cum uictoriæ nun-
cio, Cn. Octauium terreſtri itinere ducere legiones Carthaginẽ iubet. ipſe ad ſuam ue-
terẽ noua Lentuli claſſe adiuncta, profectus ab Vtica portũ Carthaginis petit. Haud
procul aberat, cum uelata infulis ramiſq́ oleæ Carthaginienſium occurrit nauis. de-
cem legati erãt principes ciuitatis, autore Annibale miſsi ad petendã pacem. qui cum
ad puppim prætoriæ nauis acceſsiſſent, uelamenta ſupplicum porrigẽtes, orantes, im B
plorantesq́ fidem & miſericordiã Scipionis, nullum ijs aliud reſpõſum datum, quàm
ut Tunetem uenirẽt: eò ſe moturum caſtra. ipſe ab contemplato ſitu Carthaginis non
tam noſcendi in præſentia, quàm terrendi hoſtis cauſa, Vticã, eòdem et Octauio reuo
cato, redijt. Inde procedentibus ad Tunetem nuncius allatus: Verminã Syphacis fili-
um cum equitibus pluribus, quàm peditibus, uenire Carthaginienſibus auxilio. Pars
exercitus cum omni equitatu miſſa, turmalibus primis in agmine, aggreſſa Numidas
leui certamine fudit. exitu quoq; fugæ intercluſo, à parte omni circundatis equitibus,
XV millia hominum cæſa, mille & CC uiui capti ſunt, & equi Numidici mille & D. ſi-
gna militaria duo & ſeptuaginta. Regulus ipſe inter tumultũ cum paucis effugit. Tũ
ad Tunetẽ eodem, quo antea, loco caſtra poſita. legatiq́ XXX Carthagine ad Scipio-
nem uenerũt. & illi quidẽ multo miſerabilius quàm antè, quo magis cogebat fortuna,
egerũt: ſed aliquãto minore cũ miſericordia ab recenti memoria perfidiæ auditi ſunt.
In conſilio quanquã iuſta ira omneis ad delendã ſtimulabat Carthaginẽ: tamẽ cum &
quãta res eſſet, & quàm longi temporis obſidio tam munitæ & ualidæ urbis, reputa-
rent: & ipſum Scipionem expectatio ſucceſſoris, uenturi ad paratã alterius labore ac
periculo finiti belli famã ſolicitaret, ad pacem omnium animi uerſi ſunt. Poſtero die
reuocatis legatis, & cum multa caſtigatione perfidiæ monitis, ut tot cladibus edocti
tandem deos & iuſiurãdum eſſe crederent, conditiones pacis dictæ. Vt liberi legibus
ſuis uiuerent: quas urbes, quoſq́ agros, quibuſq́ finibus ante bellum tenuiſſent, tene
rent, populandiq́ finem eo die Romanus faceret. perfugas, fugitiuoſq́, et captiuos o-
mneis, & naues roſtratas, præter decem triremes, traderent: elephantoſq́, quos habe
rent domitos, neq; domarent alios. bellũ neúe in Africa, neúe extra Africã iniuſſu po-
puli Romani gererent. Maſaniſſæ res redderent, fœduſq́ cum eo facerent. frumentũ,
ſtipendiũq́ auxilijs, donec ab Roma legati rediſſent, præſtarẽt. decem millia talentûm
argẽti deſcripta pẽſionibus ęquis in annos quinquaginta ſoluerẽt. obſides centũ arbi
tratu Scipionis darẽt: ne minores XIIII. annis, neu XXX maiores. inducias ita ſe daturũ,
ſi per

A ſi per priores inducias naues onerariæ captæ, quæq́ue fuiſſent in nauibus, reſtituerētur, aliter nec inducias, nec ſpem pacis ullam eſſe. Has conditiones legati cum domū ferre iuſsi in concione ederent, & Giſgo ad diſſuadēdam pacem proceſsiſſet, audireturq́ue à multitudine inquieta eadem & imbelli, indignatus Annibal dici ea in tali tempore, audiriq́ue, arreptū Giſgonē manu ſua ex ſuperiore loco detraxit. quæ inſueta liberę ciuitati ſpecies cum fremitū populi mouiſſet, perturbatus militaris uir urbana libertate: Nouē, inquit, annorū à uobis profectus, poſt ſextum & triceſimū annū redij. militares artes, quas me à puero fortuna nunc priuata nunc publica docuit, probè uideor ſcire: urbis ac fori iura, leges, mores uos me oportet doceatis. Excuſata impudentia, de pace multis uerbis diſſeruit, quàm nec iniqua, & neceſſaria eſſet. Id omniū maximè difficile erat, q̄d ex nauibus per inducias captis nihil, præter ipſas cōparebat naues: nec inquiſitio erat facilis. Cum aduerſantes paci arguerētur, placuit naues reddi, & homines utiquè inquiri: cętera, quæ abeſſent, æſtimanda Scipioni permitti: atq́ue ita pecunia luere Carthaginienſes. Sunt qui Annibalē ex acie ad marè perueniſſe, inde præparata naue ad regē Antiochum extemplò profectum tradant: poſtulantiq́ue ante omnia Scipioni, ut Annibal ſibi traderetur, reſponſum eſſe, Annibalem in Africa non eſſe. Poſteaquā redierunt ad Scipionē legati: quæ publica in nauibus fuerant, ex publicis deſcripta rationibus quæſtores: quæ priuata, profiteri domini iuſsi: pro ea ſumma pecuniæ XXV millia pondo argenti præſentia exacta. induciæq́ue Carthaginiēſibus datæ in tres menſes. additum, ne per induciarum tempus aliò uſquā Romā mitterēt legatos: & quicunq́ue legati Carthaginē ueniſſent, ne antè dimitterent eos, quàm Romanum imperatorē, qui, & quæ petentes ueniſſent, certiorē facerent. Cum legatis Carthaginienſibus Romā miſsi L. Veturius Philo, & M. Martius Ralla, & L. Scipio imperatoris frater. Per eos dies commeatus ex Sicilia Sardiniaq́ue tantam uilitatem annonæ effecerunt, ut

B pro uectura frumentum mercator nautis relinqueret. Romæ ad nuncium primum rebellionis Carthaginienſium trepidatum fuerat: iuſsusq́ue erat T. Claudius maturè in Siciliam claſſem ducere, atq́ue inde in Africam traijcere: & alter conſul M. Seruilius ad urbem morari, donec quo ſtatu res in Africa eſſent, ſciretur. Segniter omnia in comparanda deducendaq́ue claſſe ab T. Claudio conſule facta erant, quod patres de pace Scipionis potius arbitrium eſſe, quibus legibus daretur, quàm conſulis cenſuerant. Prodigia quoq́ue nunciata ſub ipſam famam rebellionis terrorem attulerant. Cumis ſolis orbis minui uiſus, & pluit lapideo imbri. & in Veliterno agro terra ingentibus cauernis conſedit, arboresq́ue in profundum hauſtæ. Ariciæ forum, & circà tabernę, Fruſinone murus aliquot locis, & porta de cœlo tacta: & in Palatio lapidibus pluit. Id prodigium more patrio nouendiali ſacro, cætera hoſtijs maioribus expiata. Inter quæ etiam aquarum inſolita magnitudo in religionē uerſa. nam ita abundauit Tyberis, ut ludi Apollinares, circo inundato, extra portam Collinā ad ædē Erycinæ Veneris parati ſint. cęterùm ludorum ipſo die ſerenitate ſubita orta, pompa duci cœpta ad portā Collinā, reuocata, deductaq́ue in circum eſt, cum deceſsiſse inde aquam nunciatum eſset: lætitiamq́ue populo, & ludis celebritatem addidit ſedes ſua ſolenni ſpectaculo reddita. Claudium Cos. profectum tandem ab urbe inter portus Coſanum Lauretanumq́ue atrox uis tempeſtatis adorta, in metum ingentē adduxit. Populonios inde cum perueniſſet, ſtetiſſetq́ue ibi dum reliquum tempeſtatis exſæuiret: Iluam inſulam, & ab Ilua Corſicā, à Corſica in Sardiniam traiecit. ibi ſuperantem Inſanos montes multo & ſæuior & infeſtioribus locis tempeſtas adorta diſiecit claſſem. multæ quaſſatæ, armamentisq́ue ſpoliatæ naues: quædam fractæ. ita uexata ac lacerata claſsis Carales tenuit. ubi dum ſubductæ reficiuntur naues, hyems oppreſsit: circumactumq́ue anni tempus. & nullo prorogāte imperium, priuatus T. Claudius claſſem Romā reduxit. M. Seruilius, ne comitiorū cauſa ad urbē reuocarec: dictatore dicto Cn. Seruilio Gemino, in prouinciā eſt profectus. Dictator magiſtrū equitū P. Ælium Pætū dixit. Sæpe comitia indicta perfici tēpeſtates prohibuerūt. itaq́ue cū præter Idus Martias ueteres magiſtratus abiſſent, noui

noui ſuffecti nõ eſſent, reſpub. ſine curulibus magiſtratibus erat. L. Manlius Torqua- A
tus pontifex eo anno mortuus, in locum eius ſuffectus C. Sulpitius Galba. Ab L. Lici-
nio Lucullo, & Q. Fuluio ædil. curul. ludi Romani tertiò inſtaurati. Pecuniam ex æra-
rio ſcribæ, uiatoresq́ꝫ ædilitij clam egeſsiſſe per indicem comperti, damnati ſunt, non
ſine infamia Luculli ędilis. P. Ælius Tubero, & L. Lectorius ædiles plebis uitio creati,
magiſtratu ſe abdicarũt, cum ludos, ludorũq́ꝫ cauſa epulum Ioui feciſſent, & ſigna tria
ex multatitio argento facta in Capitolio poſuiſſent. Cerealia ludos dictator, & magi-
ſter equitũ ex ſenatuſconſulto fecerunt. Legati ex Africa Romani ſimul Carthaginiẽ-
ſesq́ꝫ cum ueniſſent Romã, ſenatus ad ædem Bellonę habitus eſt. ubi cum L. Veturius
Philo pugnatum cum Annibale eſſe ſuprema Carthaginienſibus pugna, finemq́ꝫ tan-
dem lugubri bello impoſitum lætitia patrum expoſuiſſet, adiecit: Verminã etiã Sypha
cis filium, quæ parua bene geſtæ rei acceſsio erat, deuictum. in concionẽ inde prodire
iuſſus, gaudiumq́ꝫ id populo impertire. Tum patefacta gratulatione omnia in urbe
templa, ſupplicationesq́ꝫ in triduũ decretæ. Legatis Carthaginienſium & Philippi re-
gis (nam ij quoqꝫ uenerãt) petentibus ut ſenatus ſibi daretur, reſponſum iuſſu patrũ à
dictatore eſt, conſules nouos eis ſenatũ daturos eſſe. Comitia inde habita: creati cõſu-
les Cn. Cornelius Lentulus, P. Ælius Pętus: prætores M. Iunius Pœnus, cui ſors urba
na euenit. M. Valerius Falco Brutios, M. Fabius Buteo Sardiniã, P. Ælius Tubero Si-
ciliã eſt ſortitus. De prouincijs conſulũ nihil antè placebat agi, quàm legati Philippi re
gis, & Carthaginienſium auditi eſſent. belli finem alterius, principiũ alterius proſpicie
bãt animis. Cn. Lentulus conſul cupiditate flagrabat prouinciæ Africę: ſeu bellũ foret,
facilem uictoriã: ſeu iam finiretur, finiti tanti belli ſe conſule gloriã petens. negare itaqꝫ
prius quicquã agi paſſurũ, quàm ſibi Africa decreta eſſet: concedente collega, modera
to uiro & prudenti: qui glorię eius certamen cum Scipione prę terquã quod iniquum
eſſet, etiam impar futurũ cernebat. Q. Minutius Thermus & M. Acilius Glabrio tri- B
buni plebis rem priore anno nequicquã tentatam ab T. Claudio conſule Cn. Corneli-
um tentare aiebant. ex autoritate patrũ latum ad populum eſſe, cuius uellent imperiũ
in Africa eſſe. omnes V. & XXX. tribus P. Scipioni id imperiũ decreuiſſe. Multis con-
tentionibus & in ſenatu, & ad populum acta res, poſtremò eò deducta eſt, ut ſenatui
permitterent. Patres igitur iurati (ita conuenerat) cenſuerunt uti conſules prouincias
inter ſe compararent, ſortirenturúe, uter Italiã, uter claſſem nauiũ L. haberet. cui claſſis
obueniſſet, in Siciliã nauigaret. ſi pax cũ Carthaginiẽſibus cõponi nequiſſet, in Africã
traijceret: conſul mari, Scipio eodẽ, quo adhuc, iure imperij terra rem gereret. ſi condi
tiones conuenirent pacis, tribuni pl. populũ rogarent, utrum cõſulem, an P. Scipionẽ
iuberent pacem dare: & quem, ſi deportãdus exercitus uictor ex Africa eſſet, deporta
re. ſi pacem per P. Scipionem dari, atqꝫ ab eodem exercitũ deportari iuſsiſſent, ne cõ-
ſul ex Sicilia in Africã traijceret. alter conſul, cui Italia eueniſſet, duas legiones à Seſtio
prętore acciperet. P. Scipioni cũ exercitibus, quos haberet, in prouincia Africa proro
gatũ imperiũ. Prætori M. Valerio Falconi duæ legiones in Brutijs, quibus C. Liuius
priore anno præfuerat, decretæ. P. Ælius prætor duas legiones in Sicilia ab Cn. Tre-
mellio acciperet. Legio una M. Fabio in Sardiniã, quã P. Lentulus proprætor habuiſ-
ſet, decernitur. M. Seruilio prioris anni conſuli cũ ſuis duabus item legionibus in He-
truria prorogatum imperiũ eſt. Quod ad Hiſpanias attineret, aliquot iam annos ibi
L. Corneliũ Lentulũ, & L. Manliũ Acidinum eſſe. ut ij cõſules cum tribunis agerent,
ſi eis uideretur, ut plebem rogarent, cui iuberẽt in Hiſpania imperiũ eſſe. is ex duobus
exercitibus in unã legionem conſcriberet Romanos milites, & in XV cohortes ſocios
Latini nominis, quibus prouinciã obtineret. ueteres milites L. Cornelius, & L. Man-
lius in Italiã deportarent. Cornelio conſuli L. nauium claſsis ex duabus claſsibus, Cn.
Octauij, quæ in Africa eſſet, P. Villij, quæ Siciliæ oram tuebatur, decreta: ut quas na-
ues uellet, deligeret. Scipio L lõgas naues haberet, quas habuiſſet. quibus ſi Cn. Octa
uium, ſicut præfuiſſet, præeſſe uellet, Octauio proprætori in eũ annũ imperium eſſet:
ſi Læ-

A ſi Lælium pręficeret, Octauius Romã decederet: reduceretq; naues, quibus procõſuli
uſus nõ eſſet. Et M. Fabio in Sardiniam decem lõgę naues decretæ. Et cõſules duas le-
giones urbanas ſcribere iuſsi, ut quatuordecim legionibus lõgis reſpub. adminiſtrare
tur. Tum de legatis Philippi, & Carthaginienſium actum. priores Macedones intro-
duci placuit. quorũ uaria oratio fuit: partim purgantium, quę queſti erant miſsi ad re-
gem à Roma legati de populatione ſociorum: partim ultro accuſantium quidem & ſo
cios P R. ſed multo infeſtius M. Aurelium: quem ex tribus ad ſe miſsis legatis delectu
habito ſubſtitiſſe, & ſe bello laceſsiſſe cõtra fœdus, & ſępe cum pręfectis ſuis ſignis col
latis pugnaſſe: partim poſtulantium, ut Macedones, duxq; eorum Sopater, qui apud
Annibalẽ mercede militaſſent, captiq; in uinculis eſſent, ſibi reſtituerent. Aduerſus ea
M. Furius, miſſus ad idipſum ab Aurelio ex Macedonia, diſſeruit. Aurelium relictũ,
ne ſocij P R. feſsi populationibus, atq; iniuria ad regem deficerent, finibus ſociorum
nõ exceſsiſſe. dediſſe operam, ne impunè in agros eorum tranſcenderẽt populatores.
Sopatrum ex purpuratis & propinquis regis eſſe: eum cum quatuor millib. Macedo-
num et pecunia miſſum nuper in Africam eſſe, Annibali Carthaginienſibusq; auxilio.
De his rebus interrogati Macedones cum perplexè reſpõderent, ipſi antè reſponſum
tulerunt: Bellum quærere regem, & ſi pergat, propediem inuenturũ. dupliciter ab eo
fœdus uiolatũ: & quòd ſocijs populi Ro. iniurias fecerit, bello armiſq; laceſsiuerit: &
q̃d hoſtes auxilijs & pecunia iuuerit. & P. Scipionẽ rectè atq; ordine uideri feciſſe, et fa
cere, q̃d eos qui arma cõtra populum Ro. ferentes capti ſunt, hoſtiũ numero in uincu
lis habeat. & M. Aureliũ è repub. facere, gratumq; id ſenatui eſſe, quòd ſocios P R. quã
do iure fœderis nõ poſſet, armis tueatur. Cum hoc tam triſti reſpõſo dimiſsis Macedo
nibus legati Carthaginienſes uocati. quorum ętatibus dignitatibusq; cõſpectis (nam
longè primi ciuitatis erant) tum pro ſe quiſq; dicere, uerè de pace agi. Inſignis tamẽ in-
B ter cæteros Aſdrubal erat (Hædũ populares cognomine appellabãt) pacis ſemper au-
tor, aduerſusq; factioni Barchinæ. eo tum plus illi autoritatis fuit, belli culpã in pauco
rum cupiditatem à repub. transferenti. Qui cum uaria oratione uſus eſſet, nunc pur-
gando crimina, nunc quędam fatendo, ne impudenter certa negantib. difficilior uenia
eſſet: nunc monendo etiam patres cõſcriptos, ut rebus ſecundis modeſtè ac moderatè
uterent: Si ſe atq; Hannonẽ audiſſent Carthaginiẽſes, & tempore uti uoluiſſent, datu-
ros fuiſſe pacis cõditiones, quas tunc peterẽt. Raro ſimul hominib. bonam fortunam,
bonamq; mentem dari. populum Ro. eo inuictum eſſe, quòd in ſecundis rebus ſape-
re, & conſulere meminerit. & hercule mirandũ fuiſſe, ſi aliter facerent. ex inſolẽtia, qui-
bus noua bona fortuna ſit, impotẽtes lætitię inſanire: populo Ro. uſitata, ac propè iam
obſoleta ex uictoria gaudia eſſe: ac plus penè parcẽdo uictis, quàm uincẽdo imperium
auxiſse. Cęterorũ miſerabilior oratio fuit, commemorantium, ex quantis opibus quò
recidiſsent Carthaginienſiũ res. nihil eis qui modò orbẽ propè terrarũ obtinuiſsent ar
mis, ſupereſse, præter Carthaginis mœnia. ijs incluſos nõ terra, non mari quicquã ſui
iuris cernere. urbẽ quoq; ipſam, ac penates ita habituros, ſi nõ in ea quoq;, quo nihil ul
terius ſit, ſæuire populus Ro. uelit. Cum flecti miſericordia patres appareret, ſenatorũ
unum infeſtum perfidię Carthaginienſiũ ſucclamaſſe ferũt: per quos deos fœdus ictu
ri eſſent, cum eos, per quos antè ictum eſſet, fefelliſſent? Per eoſdem, inquit Aſdrubal,
qui tam infeſti ſunt fœdera uiolantibus. Inclinatis omnium ad pacẽ animis, Cn. Lentu
lus cõſul, cui claſsis prouincia erat, S C. interceſsit. Tum M. Attilius et Q. Minutius tri
buni pl. ad populũ tulerũt: uellent, iuberent ne ſenatũ decernere, ut cũ Carthaginiẽſib.
pax fieret? et quẽ eam pacẽ dare, quẽq; ex Africa exercitus deportare iuberẽt? De pace
uti rogatæ omnes tribus erãt, iuſſerunt pacem dare P. Scipionẽ, eundem exercitus de
portare. Ex hac rogatione ſenatus decreuit, ut P. Scipio ex x. legatorũ ſentẽtia pacem
cum populo Carthaginienſi, quibus legibus ei uideret, faceret. Gratias deinde patrib.
egere Carthaginienſes: petierũtq;, ut ſibi in urbẽ introire, & colloqui cũ ciuibus ſuis li-
ceret, qui capti in publica cuſtodia eſſent. eſſe in ijs partim propinquos, amicoſq; ſuos,

nobiles homines, partim ad quos mādata à propinquis haberēt. Quibus conuentis cū A rurſus peterent, ut ſibi quos uellēt ex ijs redimendi poteſtas fieret, iuſsi nomina edere. & cū CC. fermè ederent, S C. factū eſt, ut legati Romani ducētos ex captiuis, quos Carthaginienſes uellent, ad P. Corneliū Scipionē in Africam deportarent: nūciarentq; ei, ut ſi pax cōueniſſet, ſine precio eos Carthaginienſib. redderet. Fœciales cum in Africā ad fœdus feriendū ire iuberent, ipſis poſtulantibus S C. in hæc uerba factū eſt. Vt priuos lapides ſilices, priuasq; uerbenas ſecū ferrēt: uti prętor Romanus his imperaret, ut fœdus ferirēt, illi prętorē ſagmina poſcerēt. Herbę id genus ex arce ſumptū dari fœcialib. ſolet. Ita dimiſsi ab Roma Carthaginiēſes, cū in Africā ueniſſent ad Scipionē, quib. antè dictū eſt legibus pacē fecerūt. Naues lōgas, elephātos, pfugas, fugitiuos, captiuorum quatuor millia tradiderūt. inter quos Q. Terētius Culleo ſenator fuit. Naues prouectas in altū incendi iuſſit. Quingētas fuiſſe omnis generis, quę remis agerent, quidā tradunt. quarū cōſpectū repētè incendiū tam lugubre fuiſſe Pœnis, q̄ ſi ipſa Carthago arderet. De perfugis grauius, q̄ de fugitiuis cōſultū. nominis Latini qui erāt, ſecuri percuſsi, Romani in crucē ſublati. Annis ante XL pax cū Carthaginienſib. poſtremò facta erat, Q. Luctatio, A. Manlio cōſulib. bellū initū annis pòſt tribus et XX, P. Cornelio T. Sēpronio cōſulib. Finitū eſt, octauodecimo anno Cn, Cornelio, P. Ælio Pęto cōſulib. Sæpe poſtea ferūt Scipionē dixiſſe: T. Claudij primū cupiditatē, deinde Cn. Cornelij fuiſſe in mora, q̄ minus id bellū exitio Carthaginis finiret. Carthaginienſib. cū prima collatio pecunię diutino bello exhauſtis difficilis uideret, mœſtitiaq; & fletus in curia eſſet, ridentē Annibalē ferūt conſpectū. cuius cū Aſdrubal Hędus riſum increparet in publico fletu cum ipſe lacrymarū cauſa eſſet: Si quemadmodū oris habitus cernit oculis, inquit, ſic et animus intus cerni poſſet, facile uobis appareret, nō lęti, ſed propè amētis malis cordis hūc, quē increpatis, riſum eſſe. qui tamē nequaquā adeò intēpeſtiuus, q̄ ueſtrę iſtę abſurdę atq; abhorrentes lacrymę ſunt. tunc fleſſe decuit, cū adempta nobis arma, incēſę naues, interdictū externis bellis. illo enim uulnere cōcidimus. Nec eſſe in uos odio ueſtro cōſultū ab Romanis credatis. Nulla magna ciuitas diu quieſcere poteſt. ſi foris hoſtē nō habet, domi inuenit: ut prævalida corpora ab externis cauſis tuta uidenī, ſed ſuis ipſa uirib. onerantī. Tantū nimirū ex publicis malis ſentimus, quantū ad priuatas res pertinet: nec in eis quicquā acrius, q̄ pecunię damnū ſtimulat. Itaq; cū ſpolia uictę Carthagini detrahebanī, cū inermē iam ac nudā deſtitui inter tot armatas gentes Africę cerneretis, nemo ingemuit. nūc quia tributū ex priuato cōferendū eſt, tāquā in publico funere cōploratis. q̄ uereor, ne propediem ſentiatis leuiſsimo in malo uos hodie lacrymaſſe. Hęc Añibal apud Carthaginiēſes. Scipio cōcione aduocata Maſaniſſam ad regnū paternū Cirtha oppido, & cęteris urbib. agriſq;, quę ex regno Syphacis in P R. poteſtatē ueniſſent, adiectis donauit. Cn. Octauium claſsē in Siciliā ductā Cn. Cornelio cōſuli tradere iuſsit. legatos Carthaginiēſium Romā pficiſci, ut quæ ab ſe ex decē legatorū ſentētia acta eſſent, ea patrū autoritate, populiq; iuſſu cōfirmarenī. Pace terra mariq; parta exercitu in naues impoſito, in Siciliā Lilybęū traiecit. inde magna parte militū in nauib. miſſa, ipſe per lętā pace nō minus q̄ uictoria Italiā, effuſis nō urbib. modò ad habēdos honores, ſed agreſtiū etiā turba obſidēte uias, Romā peruenit, triūphoq; omniū clariſsimo urbē eſt inuectus. Argenti tulit in ęrariū pōdo cētū millia XXXIII militi. ex prędа quadragenos ęris diuiſit. Morte ſubtractus ſpectaculo magis hominū, q̄ triūphātis glorię Syphax eſt. Tybure haud ita multo ante mortuus, quò ab Alba traductus fuerat. cōſpecta mors tamē eius fuit, qa publico funere eſt elatus. Hūc regē in triūpho ductū Polybius haudquaquā ſpernēdus autor tradit. Secutus Scipionē triūphantē eſt pileo capiti impoſito Q. Terētius Culleo, omniq; deinde uita, ut dignū erat, libertatis autorē coluit. Africanū cognomē, militaris prius fauor, an popularis aura celebrauerit: an ſicuti Felicis Syllę, Magniq; Pōpeij patrū memoria cœptū ab aſſentatione familiari ſit, parum cōpertum habeo. Primus certe hic imperator nomine uictę ab ſe gentis eſt nobilitatus: exemplo deinde huius nequaquam uictoria pares, inſignes imaginum titulos, claraq; cognomina familiæ fecēre.

DECADIS TERTIAE FINIS.

T. LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS QVARTAE LIBER PRIMVS.

BELLI ADVERSVS Philippum Macedoniæ regem, quod intermiſſum erat, repetiti cauſæ feruntur hæ. Tempore initiorum duo iuuenes Acarnânes, qui non initiati erant, Athenas uenerunt, & in ſacrarium Cereris cum alijs pluribus ſuis intrauerunt. ob hoc, tanquam nefas ſummum commiſiſſent, ab Athenienſibus cæſi ſunt. Acarnânes mortibus ſuorum commoti, ad uindicandũ illos auxilium à Philippo petierunt. Paucis menſibus poſt pacẽ Carthaginienſibus datam, quingenteſimo quadrageſimo anno ab urbe condita, cum Athenienſium, qui obſidebantur à Philippo, legati auxilium à ſenatu petiſſent, & ſenatus id cenſuiſſet ferendum, plebe, quòd tot bellorum continuus labor grauis erat, diſſentiente, tenuit autoritas patrum, ut ſociæ ciuitati ferri opem populus quoq; iuberet. Bellum id P. Sulpitio conſuli mandatum eſt, qui exercitu in Macedoniam ducto, equeſtribus prælijs cum Philippo proſperè pugnauit, Abydeni à Philippo obſeſſi ad exemplum Saguntinorum, ſuos ſeq; occiderunt. L. Furius prætor Gallos Inſubres rebellantes, & Amilcarem Pœnum bellum in ea parte molientem acie uicit. Amilcar eo in bello occiſus eſt, & millia hominum XXXV. Præterea expeditiones Philippi regis, & Sulpitij conſulis, expugnationesq; urbium ab utroque factas continet. Sulpicius Cos. adiuuantibus rege Attalo, & Rhodijs, bellum gerebat. Triumphauit de Gallis L. Furius prætor.

A ME QVOQVE iuuat, uelut ipſe in parte laboris ac periculi fuerim, ad finem belli Punici perueniſſe. nam etſi profiteri auſum, perſcripturum res omneis Romanas, in partibus ſingulis tanti operis fatigari minimè conuenit: tamen cum in mentem uenit, tres & LX annos (tot enim ſunt à primo Punico ad ſecundum bellum finitũ) æquè multa uolumina occupaſſe mihi, quàm occuparint quadringenti LXXXVIII anni à condita urbe ad Appium Claudium conſulem, qui primus bellum Carthaginienſibus intulit, iam prouideo animo, uelut qui proximis litori uadis inducti mare pedib. ingrediuntur: quicquid progredior, in uaſtiorem me altitudinẽ, ac uelut profundum inuehi, & creſcere penè opus, quod prima quæq; perficiendo minui uidebatur. Pacem Punicam bellum Macedonicum excepit, periculo haudquaquam comparãdum, aut uirtute ducis, aut militum robore: claritate regum antiquorum, uetuſtaq; fama gentis, & magnitudine imperij, quo multa quondam Europæ, maiorem partem Aſiæ obtinuerant armis, propè nobilius. Cæterùm cœptum bellum aduerſus Philippum decem fermè antè annis, triennio prius depoſitum erat, cum Ætoli & belli & pacis fuiſſent cauſæ. uacuos deinde pace Punica iam Romanos, & infenſos Philippo, cùm ob infidam aduerſus Ætolos, aliosq; regionis eiuſdem ſocios pacem, tum ob auxilia cum pecunia nuper in Africam miſſa Annibali, Pœnisq;, preces Athenienſium, quos agro
B peruaſtato in urbem compulerat, excitauerunt ad renouandum bellum. Sub idem ferè tempus & ab Attalo rege, & Rhodijs legati uenerunt, nunciantes, Aſiæ quoq; ciuitates ſolicitari. His legationibus reſponſum eſt: curæ Aſianam rem ſenaturi fore. Conſultatio de Macedonico bello integra ad Coss. qui tunc in prælio cum Boijs erant, reiecta eſt. Interim ad Ptolemæum Ægypti regem legati tres miſsi, C. Claudius Nero, M. Æmylius Lepidus, P. Sempronius Tuditanus: ut & annũciarent uictum Annibalem, Pœnosq;: & gratias agerent regi, quòd in rebus dubijs, cum finitimi etiam ſocij Romanos desererent, in fide manſiſſet: & peterent, ut ſi coacti iniurijs bellum aduerſus Philippum ſuſcepiſſent, priſtinum animum erga populum Romanum conſeruaret. Eodem ferè tempore P. Ælius Cos. in Gallia, cum audiſſet à Boijs ante ſuum aduentum incurſiones in agros ſociorum factas, duabus legionibus ſubitarijs tumultus eius cauſa ſcriptis, additisq; ad eas quatuor cohortibus de exercitu ſuo, C. Appium præfectum ſociûm hac tumultuaria manu per Vmbriam, quam tribum Sappiniam uocant, agrum Boiorum inuadere iuſsit. ipſe eódem aperto itinere per montes duxit. Appius ingreſſus hoſtium fines primò populationes ſatis proſperé, ac tutò fecit. delecto deinde ad caſtrum Mutilum ſatis idoneo loco ad demetenda frumenta (iam enim maturæ erant ſegetes) profectus neq; explorato circá, nec ſtationibus ſatis firmis, quæ armatæ inermes, atq; operi intentos tutarentur, poſitis, improuiſo impetu Gallorum cum frumentatoribus eſt circumuentus. inde pauor fugaq; etiam armatos cepit. ad

ſeptem millia hominum palata per ſegetes ſunt cæſa: inter quos ipſe C. Appius præfectus. cæteri in caſtra metu compulſi, inde ſine certo duce cōſenſu militari proxima nocte, relicta magna parte rerum ſuarum, ad conſulem per ſaltus propè inuios peruenêre. qui, niſi quòd populatus eſt Boiorum fines, & cum Ingaunis Liguribus fœdus icit, nihil, q̃d eſſet memorabile, aliud in prouincia cum geſsiſſet, Romam rediјt. Cū primū ſenatum habuit, uniuerſis poſtulantibus, ne quam prius rem quàm de Philippo ſociorumq́ querelis ageret, relatum extemplò eſt: decreuitq́ frequens ſenatus, ut P. Ælius COS. quē uideretur ei, cum imperio mitteret, qui claſſe accepta, quā ex Sicilia Cn. Octauius reduceret, in Macedoniam traijceret. M. Valerius Leuinus proprætor miſsus, circa Vibonē duodequadraginta nauibus ab Cn. Octauio acceptis in Macedoniam tranſmiſit. ad quem cum M. Aurelius legatus ueniſſet, edocuiſſetq́ eum quantos exercitus, quantum nauium numerum comparaſſet rex: & quemadmodū circa omnes nō continentis modò urbes, ſed etiam inſulas, partim ipſe adeundo, partim per legatos cōciret homines ad arma: maiore conatu Romanis id capeſſendum bellum eſſe, ne cūctātibus ijs auderet Philippus, quod Pyrrhus prius auſus ex aliquanto minore regno eſſet: hæc eadem ſcribere Aurelium conſulibus & ſenatui placuit. Exitu huius anni cū de agris ueterum militum relatum eſſet, qui ductu atq́ auſpicio proconſulis Scipionis in Africa bellum perfeciſſent: decreuerunt patres, ut M. Iunius prætor urb. ſi ei uideretur, decemuiros agro Samniti Apuloq́, quod eius publicum populi Ro. eſſet, metiēdo diuidendoq́ crearet. Creati P. Seruilius, Q. Cæcilius Metellus, Cn. & M. Seruilij (Geminis ambobus cognomen erat) L. & A. Hoſtilij Catones, P. Villius Tappulus, M. Fuluius Flaccus, P. Aelius Pætus, Q. Flaminius. Per eos dies P. Aelio cōſulum comitia habente, creati Coss. P. Sulpitius Galba, C. Aurelius Cotta. Prætores exinde facti, Q. Minutius Rufus, L. Furius Purpurio, Q. Fuluius Gillo, Cn. Sergius Plancus. Ludi Romani ſcenici eo anno magnificè apparateq́ facti ab ædilibus curilibus L. Valerio Flacco, & T. Quintio Flaminio, biduum inſtaurati ſunt. frumentiq́ uim ingentem, quod ex Africa proconſul Scipio miſerat, quaternis æris populo cum ſumma fide & gratia diuiſerunt. Et plebeij ludi ter toti inſtaurati ab ædilibus plebis L. Apuſtio Fullone, & Q. Minutio Ruſo: qui ex ædilitate prætor creatus erat. & Iouis epulū fuit ludorū cauſa. Anno quingētesimo quadrageſimo quarto ab urbe condita, P. Sulpitio Galba, C. Aurelio Coss. bellum cum rege Philippo initum eſt, paucis menſibus poſt pacem Carthaginienſibus datam. Omnium primū eam rem idibus Martijs, quo dietum conſulatus inibatur, P. Sulpitius Cos. retulit: ſenatuſq́ decreuit, uti Coss. maioribus hoſtijs rem diuinam facerent, quibus dijs ipſis uideretur, cum precatione ea. Quā rem ſenatus populuſq́ Romanus de republica, deq́ ineundo nouo bello in animo haberet: ea res uti populo Romano, ſocijſq́, ac nomini Latino bene ac feliciter eueniret. ſecundum rem diuinam, precationémque, ut de republica, deq́ prouincijs ſenatum conſulerent. Per eos dies opportunè iritandis ad bellum animis & literæ à M. Aureligo legato, & M. Valerio Leuino proprætore allatæ: & Athenienſium noua legatio uenit, quæ regem appropinquare finibus ſuis nunciaret: breuiq́ non agros modò, ſed urbem etiam in ditione eius futuram, niſi quid in Romanis auxilij foret. Cum pronunciaſſent Coss. rem diuinam ritè perfectam eſſe, & precationi annuiſſe deos, aruſpices reſpondére: lætaq́ exta fuiſſe, & prolationem finium, uictoriamq́, et triumphum portendi: tum literæ Valerij, Aurelijq́ lectæ, & legati Athenienſium auditi. Senatus inde conſultum factum eſt: ut ſocijs gratiæ agerentur, quòd diu ſolicitati, ne obſidionis quidem metu fide deceſsiſſent. de auxilio mittendo tum reſpondere, placere, cum conſules prouincias ſortiti eſſent: atque is Cos. cui Macedonia prouincia eueniſſet, ad populum tuliſſet, ut Philippo regi Macedonum indiceretur bellum. P. Sulpitio prouincia Macedonia ſorte euenit, iſq́ rogationem promulgauit: uellent, iuberent Philippo regi Macedonibuſq́, qui ſub regno eius eſſent, ob iniurias, armaq́ illata ſocijs populi Romani bellum indici? Alteri conſuli Aurelio Italia prouincia obtigit.

Prætores

A Prætores exinde ſortiti ſunt: Cn. Sergius Plancus urbanam, Q. Fuluius Gillo Siciliam: Q. Minutius Rufus Brutios, L. Furius Purpurio Galliam. Rogatio de bello Macedonico primis comitijs ab omnibus fermè centurijs antiquata eſt. id cum feſsi diuturnitate & grauitate belli ſua ſponte homines tædio laborum, periculorumq́ꝫ fecerant, tum Q. Bebius tribunus plebis uiam antiquam criminandi patres ingreſſus, incuſauerat bella ex bellis ſeri, ne pace unquam frui plebs poſſet. Ægrè eam rem paſsi patres, laceratusq́ꝫ probris in ſenatu tribunus plebis, & conſulem pro ſe quiſque hortari, ut de integro comitia rogationi ferendæ ediceret, caſtigaretq́ꝫ ſegnitiem populi: atque doceret quanto damno, dedecoriq́ꝫ dilatio ea belli futura eſſet. Conſul in campo Martio comitijs habitis, priuſquam centurias in ſuffragium mitteret concione aduocata, Ignorare, inquit, uidemini mihi Quirites, non utrum bellum an pacem habeatis, uos conſuli: (neque enim liberum id uobis permittet Philippus, qui terra mariq́ꝫ ingens bellum molitur) ſed utrum in Macedoniam legiones tranſportetis, an hoſtem in Italiam accipiatis. hoc quantum interſit, ſi unquam antè aliàs, Punico certè proximo bello experti eſtis. Quis enim dubitat: quin, ſi Saguntinis obſeſsis fidemq́ꝫ noſtram implorantibus impigrè tuliſſemus opem, ſicut patres noſtri Mamertinis tulerãt: totum in Hiſpaniam auerſuri bellum fuerimus, quod cunctando cum ſumma clade noſtra in Italiam accepimus? Ne illud quidem dubium eſt, quin hunc ipſum Philippum pactũ iam per legatos, literasq́ꝫ cum Annibale in Italiam traijcere, miſſo cum claſſe Leuino, qui ultro ei bellum inferret, in Macedonia continuerimus. et quod tunc fecimus, cum hoſtem Annibalem in Italia haberemus: id nunc pulſo Italia Annibale, uictis Carthaginienſibus, cunctamur facere? Patiamur expugnandis Athenis, ſicut Sagunto expugnando Annibalem paſsi ſumus, ſegnitiem noſtram experiri regem: non quinto inde menſe, quemadmodum ab Sagunto Annibal, ſed quinto inde die, quàm ab Corintho

B ſoluerit naues, in Italiam perueniet. Ne æquaueritis Annibali Philippum, ne Carthaginienſibus Macedonas. Pyrrho certè æquabitis: dico quantum uel uir uiro, uel gens genti præſtat. Minima acceſsio ſemper Epirus regno Macedoniæ fuit, & hodie eſt. Peloponneſum totam in ditione Philippus habet, Argosq́ꝫ ipſos, non uetere fama magis, quàm morte Pyrrhi nobilitatos. noſtra nunc compara. quanto magis florentẽ Italiam, quanto magis integras res, ſaluis ducibus, ſaluis tot exercitibus, quos Punicum poſtea bellum abſumpſit: aggreſſus Pyrrhus tamen cõcuſsit, et uictor propè ad ipſam urbem Romam uenit. nec Tarentini modò, oraq́ꝫ illa Italię, quã maiorem Gręciam uocant, ut linguã, ut nomen ſecutos crederes: ſed Lucanus, & Brutius, & Samnis à nobis defecerunt. hæc uos, ſi Philippus in Italiam tranſmiſerit, quietura aut manſura in fide creditis? manſerunt enim Punico poſtea bello. nunquã iſti populi, niſi cum deerit ad quem deſciſcant, à nobis non deficient. Si piguiſſet uos in Africam traijcere, hodie in Italia Annibalẽ & Carthaginienſes hoſtes haberetis. Macedonia potius, quàm Italia bellum habeat: hoſtium urbes agriq́ꝫ ferro atq́ꝫ igni uaſtent. experti iam ſumus foris nobis, q̃ domi feliciora, potentioraq́ꝫ arma eſſe. Ite in ſuffragiũ bene iuuantibus dijs: & quæ patres cenſuerunt, uos iubete. Huius uobis ſententiæ non conſul modò autor eſt, ſed etiam dij immortales, qui mihi ſacrificanti precantiq́ꝫ, ut hoc bellum mihi, ſenatui, uobisq́ꝫ & ſocijs ac nomini Latino, claſſibus exercitibusq́ꝫ noſtris bene ac feliciter eueniret: læta omnia, proſperaq́ꝫ portendêre. Ab hac oratione in ſuffragium miſsi, uti rogarat bellum iuſſerunt. Supplicatio inde à Coſs. in triduum ex S C. indicta eſt, obſecratiq́ꝫ circa omnia puluinaria dij, q̃d bellum cum Philippo populus iuſsiſſet, id bene ac feliter eueniret. conſultiq́ꝫ fœciales ab Cos. Sulpitio, bellum q̃d indicerẽt regi Philippo, utrum ipſi utiq́ꝫ nunciari iuberent: an ſatis eſſet, in finibus regni q̃d proximum præſidium eſſet, eò nunciari. fœciales decreuerunt, utrum eorum feciſſet, rectè facturum. Cõſuli à patribus permiſſum, ut quem uideretur ex ijs, qui extra ſenatum eſſent, legatum mitteret ad bellum regi indicendum. Tum de exercitibus conſulum, prætorumq́ꝫ actum. conſules binas legiones ſcribere iuſsi: ueteres dimittere exercitus, Sulpi

tio,cui nouum,ac magni nominis bellum decretum erat, permiſſum: ut de exercitu, A quem proconſul Scipio ex Africa deportaſſet, uoluntarios quos poſſet,duceret: inuitum ne quem militem ueterem ducendi ius eſſet. Prætoribus L. Furio Purpurioni, & Q. Minutio Rufo quina millia ſociûm Latini nominis conſul daret: quibus præſidijs alter Galliam, alter Brutios prouinciam obtineret. Q. Fuluius Gillo & ipſe iuſsus ex eo exercitu,quem P. Ælius Cos. habuiſſet:ut quiſque minimè multa ſtipēdia haberet, legere donec & ipſe quincꝫ millia ſociûm ac nominis Latini effeciſſet: id præſidio Siciliæ prouinciæ eſſet. M. Valerio Falconi,qui prætor priore anno Campaniam prouinciam habuerat:prorogatum in annum imperium eſt, uti proprætor in Sardiniam traijceret: q̊d́cꝫ de exercitu, qui ibi eſſet,quinque millia ſociûm nominis Latini,qui eorū minime multa ſtipendia haberet legeret. Et cōſules duas urbanas legiones ſcribere iuſſi: quæ ſi quò res poſceret,multis in Italia contactis gentibus Punici belli ſocietate,iráque inde tumentibus,mitterentur. Sex legionibus Romanis eo anno uſura reſpublica erat. In ipſo apparatu belli legati ab rege Ptolomæo uenerunt,qui nunciarunt, Athenienſes aduerſus Philippum petiſſe ab rege auxilium. cæterùm etſi communes ſocij ſint: tamen niſi ex autoritate populi Romani,neque claſſem, neque exercitum defendendi aut oppugnādi cuiuſquā cauſa regem in Græciā miſſurū eſſe. uel quieturū eum in regno, ſi populo Romano ſocios defēdere liceat:uel Romanos quieſcere,ſi malint, paſſurū:atcꝫ ipſum auxilia, quæ facilè aduerſus Philippū tueri Athenas poſſent,miſſurum. Gratiæ regi ab ſenatu actæ,reſpōſumq́ꝫ: tutari ſocios populo Romano in animo eſſe,ſiqua re ad id bellū opus ſit:indicaturos regi. regníq́ꝫ eius opes ſcire ſubſidia firma ac fidelia ſuę reipub. eſſe. Munera deinde legatis in ſingulos quinûm milliū ęris ex S C. miſſa. Cum delectum conſules haberent,pararentq́ꝫ quæ ad bellum opus eſſent: ciuitas religioſa,in principijs maximè nouorum bellorum, ſupplicationibus habitis iam, & obſecratione circa omnia puluinaria facta,ne quid prætermitteretur,quod aliquando factum eſſet:ludos Ioui,donumq́ꝫ uouere conſulem,cui prouincia Macedonia eueniſſet,iuſsit. Moram uoto publico Licinius pontifex maximus attulit, qui negauit ex incerta pecunia uouere debere. ſi ea pecunia non poſſet in bellum uſui eſſe,reponi ſtatim debere, nec cum alia pecunia miſceri. quod niſi factum eſſet, uotum ritè ſolui non poſſe. Quanquam & res, & autor mouebat: tamen ad collegium pontificum referre conſul iuſſus,ſi poſſet rectè uotum incertæ pecuniæ ſuſcipi. poſſe,rectiusq́ꝫ etiam eſſe pontifices decreuerunt. Vouit in eadem uerba Cos. præeunte maximo pontifice,quibus antea quinquennalia uota ſuſcipi ſolita erant: præterquam quod tanta pecunia, quantum tum, cum ſolueretur, ſenatus cenſuiſſet: ludos donáq́ꝫ facturum uouit. toties ante ludi magni de certa pecunia uoti erant: ij primi de incerta. Omnium animis in bellum Macedonicum uerſis, repente nihil minus eo tempore timentibus,Gallici tumultus fama exorta eſt. Inſubres, Cenomaníq́ꝫ, & Boij, excitis Sallyis,Iluatibusq́ꝫ, & cæteris Liguſticis populis, Amilcare Pœno duce, qui in ijs locis de Aſdrubalis exercitu ſubſtiterat: Placentiam inuaſerunt,& direpta urbe, ac per iram magna ex parte incenſa, uix duobus millibus hominum inter incendia ruinasq́ꝫ relictis, traiecto Pado ad Cremonam diripiendam pergunt. Vicinæ urbis audita clades ſpacium colonis dedit ad claudendas portas, præſidiaq́ꝫ per muros diſponenda: ut obſiderentur tamen prius quàm ex pugnarentur,nunciosq́ꝫ mitterent ad populum Romanum. L. Furius Purpurio, tum prouinciæ præerat, cætero ex S C. exercitu dimiſſo, præter quinque millia ſociûm ac latini nominis cum ijs copijs in proxima regione prouinciæ circa Ariminum ſubſtiterat. is tum ſenatui ſcripſit, quo in tumultu prouincia eſſet. duarum coloniarum, quæ ingentem illam tempeſtatem Punici belli ſubterfugiſſent, alteram captā ac direptā ab hoſtibus,alteram oppugnari. nec in exercitu ſuo ſatis pręſidij colonis laborantibus fore, niſi quincꝫ millia ſociûm XL millibus hoſtium(tot enim in armis eſſe) trucidanda obijcere uelit, & tanta ſua clade iam inflatos excidio colonię Romanæ augeri hoſtiū animos. His literis recitatis decreuerunt,ut C. Aurelius

COS.

A cos. exercitum cui in Hetruriam ad conueniendum diem edixerat, Arimini eadē die adeſſe iuberet, & aut ipſe, ſi per commodum reipublicæ poſſet, ad opprimendum Gallicum tumultum proficiſceretur: aut L. Furio prætori ſcriberet, ut cum ad eum legiones ex Hetruria ueniſſent, miſsis inuicem earum quinq; millibus ſociorū, qui interim Hetruriæ præſidio eſſent, proficiſceretur ipſe ad coloniam liberandam obſidione. Legatos item mittendos in Africam cenſuerūt, eoſdem Carthaginem, eoſdem in Numidiā ad Maſaniſſam. Carthaginem, ut nunciarent, ciuem eorum Amilcarē relictum in Gallia, haud ſatis ſcire ex Aſdrubalis prius, an ex Magonis poſtea exercitu, bellum cōtra fœdus facere. exercitus Gallorum, Ligurumq; exciuiſſe ad arma contra populum Romanum. eum ſi pax placeret, reuocandum illis, & dedendū populo Romano eſſe. ſimul nunciare iuſsi, perfugas ſibi non omnes redditos eſſe, magnā partem eorum palàm Carthagini obuerſari dici, quos comprehendi conquiriq; debere, ut ſibi ex fœdere reſtituantur. Hęc ad Carthaginienſes mandata. Maſaniſſæ gratulari iuſsi, quòd non patrium modò recuperaſſet regnum, ſed parte florentiſsima Syphacis finium adiecta etiam auxiſſet. Nunciare præterea iuſsi, bellum cū rege Philippo ſuſceptū, quòd Carthaginienſes auxilijs iuuiſſet, iniuriasq; inferendo ſocijs populi Romani, flagrante bello Italia coëgiſſet claſſes exercitusq; in Græciam mitti, & diſtinēdo copias cauſa in primis fuiſſet ſerius in Africam traijciendi. peterent, ut ad id bellum mitteret auxilia Numidarum equitū. Dona ampla data, quæ ferrent regi, uaſa aurea argenteaq;, toga purpurea, & palmata tunica cum eburneo ſcipione, & toga prętexta cū curuli ſella. iuſsiq; polliceri, ſi quid ei ad firmandū augendumq; regnum opus eſſe iudicaſſet, enixè id populum Romanum merito eius pręſtaturum. Verminæ quoq; Syphacis filij legati per eos dies ſenatum adierūt, excuſantes errorem adoleſcentiamq;, & culpam omnem in fraudem Carthaginienſium auertentes. Et Maſaniſſam Romanis ex hoſte amicum fa-
B ctum: Verminam quoq; annixurum, ne officij in populum Romanū aut à Maſaniſſa, aut ab ullo alio uincatur. petere ut rex, ſociusq;, & amicus ab ſenatu appellaretur. Reſponſum legatis eſt: & patrē eius Syphacem ſine cauſa ex ſocio & amico hoſtem repētè populi Ro. factum: & eum ipſum rudimentum adoleſcentiæ bello laceſſentē Romanos poſuiſſe. itaq; pacem illi prius petendam à populo Romano eſſe, quàm ut rex, ſociusq; & amicus appelletur. nominis eius honorem pro magnis erga ſe regum meritis dare populū Romanum conſueſſe. legatos Romanos in Africa fore: quibus mandaturum ſenatum, ut Verminę pacis dent leges: liberum arbitriū eis populo Romano permittente. ſi quid ad eas addi, demi, mutariue uellet, rurſus ab ſenatu ei poſtulādū fore. Legati cū ijs mandatis in Africam miſsi, C. Terentius Varro, Sp. Lucretius, Cn. Octauius. quinqueremes ſingulis datę. Literę deinde in ſenatu recitatę ſunt Q. Minutij prętoris, cui Brutij prouincia erat: pecuniam Locris ex Proſerpinæ theſauris nocte clàm ſublatam: nec ad quos pertineat facinus, ueſtigia ulla extare. Indignè paſſus ſenatus nō ceſſari ab ſacrilegijs: & ne Pleminium quidem, tam clarum recensq; noxæ ſimul ac pœnæ exemplum, homines deterrere. C. Aurelio conſuli negotium datum, ut ad prætorem in Brutios ſcriberet: ſenatui placere, quęſtionem de expilatis theſauris eodem exēplo haberi, quo M. Pomponius prætor triennio antè habuiſſet. quæ inuenta pecunia eſſet, reponi. ſi quo minus inuentum foret, expleri: ac piacularia, ſi uideretur, ſicut antè pontifices cenſuiſſent, fieri cauſa expiandę uiolationis eius templi. Prodigia etiam ſub idem tempus pluribus locis nunciata acciderunt. In Lucanis cœlum arſiſſe afferebāt. Priuerni ſereno per diem totum rubrum ſolem fuiſſe: Lanuuij templo Soſpitæ Iunonis nocte ſtrepitum ingētem exortum. iam animalium obſcœni fœtus pluribus locis nunciabantur, in Sabinis incertus infans natus, maſculus an fœmina eſſet. alter ſexdecim iam annorū itē ambiguo ſexu inuētus. Fruſinone agnus cū ſuillo capite, Sinueſſæ porcus cū capite humano natus: in Lucanis in agro publico equuleus cū quinq; pedibus. Fœda omnia & deformia, errātisq; in alienos fœtus naturæ uiſa. ante omnia abominati ſemimares, iuſsiq; in mare extemplò deportari: ſicut proximè C. Claudio, M.

Liuio COSS. deportatus ſimilis prodigij fœtus erat. nihilominus decemuiros adire libros de portēto eo iuſſerunt. decemuiri ex libris res diuinas eaſdem, quæ proximè ſecundum id prodigium factæ eſſent, imperarunt. carmen præterea ab ter nouenis uirginibus cani per urbem iuſſerunt, donumq; Iunoni reginæ ferri. Ea uti fierent, C. Aurelius COS ex decemuirorum reſpōſo curauit. carmen ſicut patrum memoria Liuius, ita tum condidit P. Licinius Tegula. Expiatis omnibus religionibus (nam etiā Locris ſacrilegium perueſtigatum à Q. Minutio erat, pecuniaq; ex bonis noxiorum in theſauris repoſita) cum conſules in prouincias proficiſci uellent: priuati frequentes, quibus ex pecunia, quàm M. Valerio & M. Claudio COSS. mutuā dederant, tertia penſio debebatur eo anno, adierunt ſenatum: quia conſules, cum ad nouum bellū, quod magna claſſe magnisq; exercitibus gerendū eſſet, uix ærarium ſufficeret: negauerāt eſſe, unde ijs in præſentia ſolueretur. Senatus querentes eos non ſuſtinuit: ſi in Punicum bellum pecunia data, in Macedonicum quoq; bellum uti reſpublica uellet: alijs ex alijs orientibus bellis, quid aliud quàm publicam pro beneficio tāquam ob noxam ſuam pecuniā fore? Cum & priuati æquum poſtularent: nec tamen ſoluendo ære alieno reſpublica eſſet, quod medium inter æquum & utile erat, decreuerunt: ut, quoniam magna pars eorum agros uulgo uenales eſſe diceret, & ſibimet emptis opus eſſe, agri publici, qui intra quinquageſimum lapidem eſſet, copia ijs fieret. conſules agrum æſtimaturos, & in iugera aſſes uectigales, teſtandi cauſa publicum agrum eſſe impoſituros, ut ſi quis, cum ſoluere poſſet populus, pecuniam habere quàm agrum mallet, reſtitueret agrum populo. Læti eam conditionem priuati accepere. Trientius, Tabuliusq; is ager, quia pro tertia parte pecuniæ datus erat, appellatus. Tum P. Sulpitius ſecundum uota in Capitolio nuncupata paludatus cum lictoribus profectus ab urbe, Brūduſium uenit, & ueteribus militibus uoluntarijs ex Africano exercitu in legiones deſcriptis, nauibusq; ex claſſe conſulis Cornelij lectis: altera die, quàm à Brunduſio ſoluit, in Macedoniam traiecit. ibi ei præſtò fuere Athenienſium legati, orantes, ut ſe obſidione eximeret. Miſſus extemplò Athenas eſt C. Claudius Cento cum XX longis nauibus, & militum copijs. neq; enim ipſe rex Athenas obſidebat. eo maximè tempore Abydum oppugnabat, iam cum Rhodijs & Attalo naualibus certaminibus, neutro feliciter prælio uires expertus. ſed animos ei faciebat præter ferociam inſitam, fœdus ictum cū Antiocho Syriæ rege: diuiſæq; iam cū eo Ægypti opes, cui morte audita Ptolemæi regis ambo imminebant. Contraxerant autem cum Philippo bellum Athenienſes haudquaquam digna cauſa: dum ex uetere fortuna nihil præter animos ſeruant. Acarnānes duo iuuenes per initiorum dies non initiati, templum Cereris imprudentes religionis cū cętera turba ingreſsi ſunt. facilè eos ſermo prodidit, abſurdè quędam percunctātes: deductiq; ad antiſtites templi, cum palàm eſſet per errorem ingreſſos, tanquā ob infandum ſcelus interfecti ſunt. Id tam fœdè atq; hoſtiliter factum gens Acarnanū ad Philippum detulit: impetrauitq; ab eo, ut datis Macedonum auxilijs, bellū ſe inferre Atheniēſibus pateretur. Hic exercitus primò terrā Atticam ferro igniq; depopulatus, cum omnis generis pręda in Acarnaniam redijt. & iritatio animorū ea prima fuit: poſtea iuſtum bellum decretis ciuitatis ultro indicendo factū. Attalus enim rex, Rhodijq; ſecuti ſedentem in Macedoniam Philippū, cum Æginam ueniſſent: rex Piræeum, renouādæ firmandæq; cum Atheniēſibus ſocietatis cauſa traiecit. Ciuitas omnis obuiā effuſa cum cōiugibus ac liberis, ſacerdotes cum inſignibus ſuis intrantē urbem, ac dij propè ipſi exciti ſedibus ſuis exceperunt. In cōcionē extēplò populus uocatus, ut rex quę uellet, coràm ageret: deinde ex dignitate magis uiſum, ſcribere eum, de quibus uideretur: quàm pręſentē aut referēdis ſuis in ciuitate beneficijs erubeſcere: aut ſignificationibus acclamationibusq; multitudinis, aſſentatione immodica pudorem onerantis. In literis autē, quæ miſſæ in cōcionē, recitatæq; ſunt, cōmemoratio erat beneficiorum primùm in ciuitatem ſuam: deinde rerum, quas aduerſus Philippum geſsiſſet: ad poſtremum adhortatio, capeſſendum bellum, dum ſe, dum Rhodios, tum quidem dum etiam Romanos

A manos haberent. nequicquam poſtea, ſi tum ceſſaſſent, prętermiſſam occaſionem quę ſituros. Rhodij deinde legati auditi ſunt, quorum recens erat beneficium, quòd naues longas quatuor Athenienſium captas nuper à Macedonibus, recuperataſq; remiſerant. Itaque ingenti conſenſu bellum aduerſus Philippum decretum. Honores regi primùm Attalo immodici, deinde & Rhodijs habiti: tum primùm mentio illata de tribu, quam Attalida appellarent, ad decem ueteres tribus addenda. & Rhodiorum populus corona aurea uirtutis ergò donatus, ciuitas'que Rhodijs data: quemadmodum Rhodij prius Athenienſibus dederant. Secundum hæc rex Attalus Æginam ad claſſem ſe recepit. Rhodij Ceam ab Ægina, inde per inſulas Rhodum nauigarunt, omnibus, præter Andrum, Parumq;, & Cythnum, quæ præſidijs Macedonum tenebantur, in ſocietatem acceptis. Attalum Æginæ miſsi in Ætoliam nuncij, expectatiq; inde legati aliquandiu nihil agentem tenuere. & neq; illos excire ad arma potuit, gaudentes utcunque compoſita cum Philippo pace: & ipſe, Rhodijq;, cum, ſi inſtitiſſent Philippo, egregium liberatæ per ſe Græciæ titulum habere potuiſſent: patiendo rurſus, cum in Helleſpontum traijcere, occupantemq; Græciæ opportuna loca uires colligere, bellum alueré: gloriamq; eius geſti, perfectiq; Romanis conceſſerunt. Philippus magis regio animo eſt uſus: qui cum Attalum Rhodioſq; hoſtes non ſuſtinuiſſet, ne Romano quidem quod imminebat, bello territus, Philocle quodam ex præfectis ſuis cum duobus millibus peditum, equitibus ducentis ad populandos Athenienſium agros miſſo, claſſe tradita Heraclidi, ut Maroneam peteret: ipſe terra eo'dem cum expeditis duobus millibus peditum, equitibus ducentis pergit. & Maroneam quidem primo impetu expugnauit. Aenum inde cum magno labore, poſtremò per proditionem Ganymedis præfecti Ptolemæi cepit. deinceps alia caſtella, Cypſela, & Doriſcon, & Serrheum occupat. inde progreſſus ad Cherſoneſum, Eleunta & Alopeconneſum,

B tradentibus ipſis, recipit. Callipolis quoque & Madytos dedita, & caſtella quædam ignobilia. Abydeni ne legatis quidem admiſsis, regi portas clauſerunt. ea oppugnatio diu Philippum tenuit. eripiq; ex obſidione, ni ceſſatum ab Attalo & Rhodijs foret, potuerunt. Attalus trecentos tantum milites in præſidium, Rhodij quadriremem unam ex claſſe, cum ad Tenedum ſtaret, miſerunt. eódem poſtea cum iam uix ſuſtinerent obſidionem, & ipſe Attalus cum traieciſſet, ſpem tantum auxilij ex propinquo oſtendit, neq; terra neq; mari adiutis ſocijs. Abydeni primò tormentis per muros diſpoſitis, nõ terra modò adeunteis aditu arcebant: ſed nauium quoque ſtationem infeſtam hoſti faciebant. poſtea cum & muri pars ſtrata ruinis, & ad interiorem raptim oppoſitum murum cuniculis iam peruentum eſſet: legatos ad regem de conditionibus tradendæ urbis miſerunt. Paciſcebantur autem, ut Rhodiam quadriremem cum ſocijs naualibus, Attaliq; præſidium emitti liceret: atque ipſis urbe excedere, cum ſingulis ueſtimentis. quibus cum Philippus nihil pacati, niſi omnia permittentibus reſpondiſſet: adeò renunciata hæc legatio ab indignatione ſimul ac deſperatione iram accendit, ut ad Saguntinam rabiem uerſi, matronas omnes in templo Dianæ, pueros ingenuos uirgines que, infantes etiam cum ſuis nutricibus in gymnaſium includi iuberent: aurum & argentum in forum deferri, ueſtem precioſam in naues, Rhodiã Cyzicenam'que, quæ in portu erant, cõijci: ſacerdotes uictimaſq; adduci, & altaria in medio poni. ibi delecti primùm, qui ubi cæſam aciem ſuorum pro diruto muro pugnantem uidiſſent, extemplò coniuges liberos'que interficerent: aurum, argentum, ueſtem'que quæ in nauibus eſſet, in mare deijcerent: tectis publicis, priuatiſq; quamplurimis locis poſſent, ignes ſubijcerent: & ſe facinus perpetraturos, præeuntibus execrabile carmen ſacerdotibus, iureiurando adacti. tum militaris ætas iurare, neminem uiuum, niſi uictorem, acie exceſſurum. Hi memores deorum adeò pertinaciter pugnauerunt, ut cum nox prælii dirẽptura eſſet, rex prior territus rabie eorum, pugna abſtiterit. Principes, quibus atrocior pars facinoris delegata erat: cũ paucos & confectos uulneribus ac laſsitudine ſupereſſe prælio cernerent, luce prima ſacerdotes cum inſulis ad urbem

deden

dedendam Philippo mittunt. Ante deditionem ex ijs legatis Romanis, qui Alexan A
driam miſsi erant, M. Æmylius duorum conſenſu, minimus natu, audita obſidione
Abydenorum ad Philippũ uenit. qui queſtus Attalo, Rhodijsq́ arma illata, & quòd
tum maximè Abydum oppugnaret: cùm rex ab Attalo & Rhodijs ultro ſe bello laceſ
ſitum diceret: Num Abydeni quoq́, inquit, ultro tibi intulerũt arma? Inſueto uera au
dire ferocior oratio uiſa eſt, quàm quæ habenda apud regem eſſet. Ætas, inquit, & for
ma, & ſuper omnia Romanum nomen te ferociorem facit. ego autem primum uelim
uos fœderum memores ſeruare mecum pacem. ſi bello laceſsitis, mihi quoq́ in animo
eſt facere, ut regnum Macedonum nomenq́, haud minus quàm Romanũ, nobile bel
lo ſentiatis. Ita dimiſſo legato Philippus auro argentoq́, quæ coaceruata erãt, accepto
hominum prędam omnem amiſit. tanta enim rabies multitudinem inuaſit, ut repentè
proditos rati, qui pugnantes mortem occubuiſſent: periuriumq́ alijs alij exprobran
tes, & ſacerdotibus maximè, qui quos ad mortem deuouiſſent, eorum deditionem ui
uorum hoſti feciſſent: repentè omnes ad cædem coniugum liberorumq́ diſcurrerẽt,
ſeq́ ipſi per omnes uias lethi interficerent. Obſtupefactus eo furore rex ſuppreſsit im
petum militum: & triduum ſe ad moriendum Abydenis dare dixit: quo ſpacio plura
facinora in ſe uicti ediderunt, quàm infeſti edidiſſent uictores. nec niſi quem uincula,
aut alia neceſsitas mori prohibuit, quiſquam uiuus in poteſtatem uenit. Philippus im
poſito Abydi præſidio, in regnum redijt. Cum uelut Sagunti excidium Annibali, ſic
Philippo Abydenorum clades ad Romanum bellum animos feciſſet, nuncij occurre
runt, conſulem iam in Epiro eſſe, & Apolloniam terreſtres copias, nauales Corcyram
in hyberna deduxiſſe. Inter hæc legatis, qui in Africam miſsi erant de Amilcare Gal
lici exercitus duce, reſponſum à Carthaginienſibus eſt: nihil ultrà ſe facere poſſe, quàm
ut exilio eum mulctarent, bonaq́ eius publicarent. perfugas & fugitiuos, quos inqui
rendo ueſtigare potuerint, reddidiſſe. & de ea re miſſuros legatos Romam, qui ſena B
tui ſatisfacerent. Ducenta millia modiûm tritici Romam, ducenta ad exercitum in Ma
cedoniam miſerunt. Inde in Numidiam ad reges profecti legati. dona data Maſaniſſę,
mandataq́ edita. Equites M Numidæ, cum MM daret, accepti. ipſe in naues imponen
dos curauit: & cum ducentis millibus modiûm tritici, ducentis hordei, in Macedoniã
miſit. Tertia legatio ad Verminam erat. Is ad primos fines regni legatis obuiam pro
greſſus, ut ſcriberent ipſi quas uellent pacis conditiones permiſit. omnem pacem bo
nam iuſtamq́ fore ſibi cum populo Romano. datæ leges pacis, iuſſusq́ ad eam confir
mandam mittere legatos Romam. Per idem tempus L. Cornelius Lentulus procõſul
ex Hiſpania redijt, qui cum in ſenatu res ab ſe per multos annos fortiter feliciterq́ ge
ſtas expoſuiſſet, poſtulaſſetq́ ut triumphanti ſibi inuehi liceret in urbẽ, res triumpho
dignas eſſe cẽſebat ſenatus: ſed exemplũ à maioribus nõ accepiſſe: ut qui neq́ dictator,
neq́ cõſul, neq́ prætor res geſsiſſet, triumpharet. proconſulem illum Hiſpaniam pro
uinciam, non cõſulem, aut prætorem obtinuiſſe. decurrebatur tamen eò, ut ouans ur
bem iniret: intercedente T. Sempronio Longo tribuno pl. qui nihilo magis id more
maiorum, aut ullo exemplo futurum diceret. poſtremò uictus cõſenſu patrum tribu
nus ceſsit: & ex S C L. Lentulus ouans urbem eſt ingreſſus. Argenti tulit ex prędа qua
dragintaquatuor millia põdo: auri duo millia quadringenta L. militibus ex pręda cen
tum X X aſſes diuiſit. Iam exercitus cõſularis ab Arretio Ariminum traductus erat, &
quinq́ millia ſociûm Latini nominis ex Gallia in Hetruriam trãſierant. itaq́ L. Furius
magnis itineribus ab Arimino aduerſus Gallos Cremonã tum obſidentes profectus,
caſtra mille quingentorum paſſuum interuallo ab hoſte poſuit. Occaſio egregiè rei ge
rendæ fuit, ſi protinus de uia ad caſtra oppugnanda duxiſſet. palati paſsim uagabãtur
per agros, nullo ſatis firmo relicto prædio. laſsitudini militum timuit, quòd raptim du
ctum agmen erat. Galli clamore ſuorum ex agris reuocati, omiſſa præda, quæ in mani
bus erat, caſtra repetiuere. & poſtero die in aciem progreſsi, nec Romanus morã pu
gnandi fecit. ſed uix ſpacium inſtruẽdi fuit, eo curſu hoſtes in prẹlium uenerunt. Dex
tera

A tera ala (in alas diuiſum ſocialem exercitum habebat) in prima acie locata eſt, in ſubſidijs duæ Romanæ legiones. M. Furius dextræ alæ, legionibus M. Cæcilius, equitibus L. Valerius Flaccus (legati omnes erant) præpoſiti. Prætor ſecum duos legatos, Cn. Lectorium, & P. Titinium habebat, cum quibus circūſpicere, & obire ad omneis hoſtium ſubitos conatus poſſet. Primò Galli omni multitudine in unum locum cōnixi, obruere atq; obterere ſeſe dextram alam, quæ prima erat, ſperarūt poſſe. ubi id parum procedebat, circumuenire à cornibus & amplecti hoſtium aciem, quòd multitudini aduerſus paucos facilè uidebatur, conati ſunt. Id ubi uidit prętor, ut & ipſe dilataret aciē, duas legiones ex ſubſidijs dextra læuaq; alæ quæ in prima acie pugnabat, circundat: ædemq; deo Ioui uouit, ſi eo die hoſtes fudiſſet. L. Valerio imperat, ut altera parte duarum legionum equites, altera ſociorum equitatum in cornua hoſtium emittat, nec circumuenire eos aciem patiatur. ſimul & ipſe, ut extenuatam mediā diductis cornibus aciem Gallorum uidit, ſigna inferre confertos milites, & perrumpere ordines iubet. & cornua ab equitibus, & medij à pedite pulſi, ac repentè, cum omni parte cæde ingenti ſternerentur: Galli terga uertunt, fugaq; effuſa repetunt caſtra. fugiētes perſecutus eques, mox & legiones inſecutæ in caſtra impetū fecerunt. Minus ſex millia hominum inde effugerunt. cæſa & capta ſupra quinq; & XXX millia cū ſignis militaribus LXX, carpētis Gallicis multa præda oneratis plus ducētis. Amilcar dux Pœnus eo prælio cecidit, & tres imperatores nobiles Gallorum. Placētini captiui ad duo millia liberorum capitum redditi colonis. Magna uictoria, lætaq; Romę fuit literis allatis, ſupplicatio in triduū decreta eſt. Romanorum, ſociorumq; ad duo millia eo pręlio ciciderunt, plurimi dexteræ alæ, in quam primo impetu uis ingens hoſtium illata eſt. Quanquā à prætore propè debellatū erat, conſul quoq; C. Aurelius perfectis quę Romæ agenda fuerant: profectus in Galliam, uictorem exercitum à prætore accepit.

B Conſul alter, cum autumno fermè exacto in prouinciam ueniſſet, circa Apolloniā hybernabat. ab claſſe, quæ Corcyræ ſubducta erat, C. Claudius, triremesq; Romanæ (ſicut antè dictum eſt) Athenas miſſæ cum Pyræeum perueniſſent, deſpōdentibus iam animos ſocijs ſpem ingentem attulerant. nam & terreſtres ab Corintho, quę per Megaram incurſiones in agros fieri ſolitæ erant, non fiebāt, & prædonum à Chalcide naues, quæ non mare ſolum infeſtum, ſed etiam omnes maritimos agros Athenienſibus fecerant, nō modò Sunium ſuperare, ſed nec extra fretum Euripi committere aperto mari ſe audebant. Superuenerunt his tres Rhodiæ quadriremes, & erant Atticæ tres apertæ naues ad tuendos maritimos agros comparatæ. Hac claſſe ſi urbs agriq; Athenienſium defenderentur, ſatis in præſentia exiſtimanti Claudio eſſe, maioris etiam rei fortuna oblata eſt. Exules ab Chalcide regiorū iniurijs pulſi attulerunt, occupari Chalcidem ſine certamine ullo poſſe. nam & Macedonas, quia nullus in propinquo ſit hoſtium metus, uagari paſsim: & oppidanos præſidio Macedonū fretos, cuſtodiam urbis negligere. His autoribus profectus, quanquam Sunium ita maturè peruenerat, ut inde prouehi ad primas anguſtias Eubœæ poſſet: ne ſuperato promontorio cōſpiceretur, claſſem in ſtatione uſq; ad noctē tenuit. primis tenebris mouit: & trāquillo profectus Chalcidem paulo antè lucem, quà infrequentiſsima urbis ſunt: paucis militibus turrim proximā, murumq; circà ſcalis cepit: alibi ſopitis cuſtodibus, alibi nullo cuſtodiēte. progreſsi inde ad frequētia ædificijs loca, cuſtodibus interfectis, refractaq; porta, cæteram multitudinem armatorum acceperunt. inde in totā urbem diſcurſum eſt: aucto etiam tumultu, quòd circa forum ignis tectis iniectus erat. cōflagrarunt & horrea regia, & armamentariū cum ingenti apparatu machinarū, tormentorumq;. cædes inde paſsim fugientium pariter ac repugnātium fieri cœpta eſt. nec ullo iam, qui militaris ætatis eſſet, nō aut cæſo, aut fugato: Sopatro etiā Acarnâne præfecto præſidij interfecto. præda omnis primo in forum collata, deinde in naues impoſita. carcer etiam ab Rhodijs refractus: emiſsiq; captiui, quos Philippus tanquā in tutiſsimā cuſtodiam condiderat. ſtatuis inde regis deiectis, truncatisq;, ſigno receptui dato, conſcenderunt

naues:

naues: & Piræeum, unde profecti erant, redierunt. Quod ſi tãtum militum Romanorum fuiſſet, ut & Chalcis teneri, & nõ deſeri præſidium Athenarum potuiſſet: magna res principio ſtatim belli, Chalcis & Euripus adempta regi forent. nam ut terra Thermopylarum anguſtiæ Græciã, ita mari fretum Euripi claudit. Demetriade tum Philippus erat. quò cum eſſet nunciata clades sociæ urbis, quanquam ſerum auxilium perditis erat, tamen quæ proxima auxilio eſt, ultionem petens, cum expeditis quinq; millibus peditum, & CCC equitibus extemplò profectus, curſu prope Chalcidem cõtendit, haudquaquam dubius opprimi Romanos poſſe. à qua deſtitutus ſpe, nec quicquã aliud, quam ad deforme ſpectaculum ſemirutæ ac fumantis ſociæ urbis cum ueniſſet: paucis uix qui ſepelirent bello abſumptos, relictis, æquè raptim ac uenerat, tranſgreſſus ponte Euripum, per Bœotiam Athenas ducit, pari incepto haud diſparem euentũ ratus reſponſurum. & reſpondiſſet, ni ſpeculator (hemerodromos uocant Græci, ingens die uno curſu emetientes ſpacium) contemplatus regium agmen è ſpecula quadam, prægreſſus nocte media Athenas perueniſſet. idem ibi ſomnus, eademq; negligentia erat: quæ Chalcidem dies ante paucos prodiderat. Excitati nuncio trepido & prætor Athenienſium, & Dioxippus præfectus cohortis mercede militantium auxiliorum, conuocatis in forum militibus, tuba ſignũ ex arce dari iubent, ut hoſtes adeſſe omnes ſcirent. ita undiq; ad portas, ad muros diſcurrũt. Paucas poſt horas Philippus, aliquanto tamen ante lucẽ appropinquans urbi, conſpectis luminibus crebris, & fremitu hominum trepidantium (ut in tali tumultu) exaudito, ſuſtinuit ſigna: & conſidere, ac conquieſcere agmen iuſsit, ui aperta propalàm uſurus: quando parũ dolus profuerat, ad Dipylon acceſsit. Porta ea, uelut in ore urbis poſita, maior aliquanto patentiorq́;, q̃ cæteræ, eſt: & intra eam extraq; latæ ſunt uiæ, ut & oppidani dirigere aciem à foro ad portam poſſent: & extrà limes mille fermè paſſus in Academiæ gymnaſium ferens, pediti equitiq; hoſtium liberum ſpaciũ præberet. Eo limite Athenienſes cum Attali præſidio, & cohorte Dioxippi, acie intra portam inſtructa, ſigna extulerunt. Quod ubi Philippus uidit, habere ſe hoſtes in poteſtate ratus, & diu optata cæde (neque enim ulli Græcarum ciuitatum infeſtior erat) expleturum, cohortatus milites, ut ſe intuentes pugnarent, ſcirentq; ibi ſigna, ibi aciem eſſe debere, ubi rex eſſet, cõcitat in hoſtes equum, non ira tantum, ſed etiam gloria elatus, quòd ingenti turba completis etiam ad ſpectaculum muris, conſpici ſe pugnantẽ egregium ducebat. Aliquantum ante aciem cum equitibus paucis euectus in medios hoſtes, ingẽtem cùm ſuis ardorẽ, tum pauorem hoſtibus iniecit. plurimos manu ſua comminus eminusq; uulneratos, compulſosq; in portam conſecutus & ipſe, cum maiorem in anguſtijs trepidantiũ edidiſſet cædem, in temerario incepto tutũ tamen receptum habuit: quia qui in turribus portæ erant, ſuſtinebant tela, ne in permiſtos hoſtibus ſuos conijcerent. intra muros deinde tenentibus milites Athenienſibus, Philippus ſigno receptui dato, caſtra ad Cynoſarges (templum Herculis, gymnaſiumq; & lucus erat circuniectus) poſuit. ſed & Cynoſarges, & Lyceum, & quicquid ſancti amœniúe circa urbem erat, incenſum eſt: dirutaq; non tecta ſolum, ſed etiam ſepulcra: nec diuini humani'ue iuris quicquã præ impotenti ira eſt ſeruatum. Poſtero die cum primò clauſæ fuiſſent portæ, deinde ſubitò apertæ: quia præſidium Attali ab Ægina, Romaniq; ab Piræeo intrauerant urbem, caſtra ab urbe retulit rex tria fermè millia paſſuum. inde Eleuſinẽ profectus, ſpe improuiſo templi caſtelliq;, quod & imminet & circundatum eſt templo, capiendi, cum haudquaquam neglectas cuſtodias animaduertiſſet, & claſſem à Pyræeo ſubſidio uenire: omiſſo incepto, Megaram, ac protinus Corinthũ ducit. & cum Argis Achæorũm concilium eſſe audiſſet, inopinantibus Achæis, concioni ipſi ſuperuenit. Conſultabant de bello aduerſus Nabin tyrannum Lacedæmoniorum. qui tranſlato imperio à Philopœmene ad Cycliaden, nequaquam parem illi ducẽ, dilapſa cernẽs Achæorum auxilia, redintegrauerat bellum, agrosq; finitimorum uaſtabat, & iam urbibus quoq; erat terribilis. Aduerſus hunc hoſtẽ cum quãtum ex quaq; ciuitatum militum

conſcribe

A conſcriberetur conſultarent, Philippus dempturum ſe eis curam, quod ad Nabin & Lacedęmonios attineret, pollicitus: nec tantum agros ſociorum populationibus prohibiturum, ſed terrorem omnem belli in ipſam Laconicam, ducto eò extemplò exercitu, translaturum. hæc oratio cum ingenti hominum aſſenſu acciperetur, ita tamen æquū eſt, inquit, me ueſtra meis armis tutari, ne mea interim nudentur præſidijs. itaq; ſi uobis uidetur, tantum parate militum, quantum ad Oreum, & Chalcidē, & Corinthum tuenda ſatis ſint: ut meis ab tergo tutis, ſecurus bellum Nabidi inferam & Lacedæmonijs. Non fefellit Achæos, quò ſpectaſſet tam benigna pollicitatio, auxiliumq; oblatum aduerſus Lacedæmonios: id quæri, ut obſidem Achæorum iuuētutem educeret ex Peloponneſo ad illigandam Romano bello gentem. & id quidem coarguere Cycliades prætor Achæorum nihil attinere ratus, id modò cū dixiſſet, non licere legibus Achæorum de alijs rebus referre, quàm propter quas cōuocati eſſent, decreto de exercitu parando aduerſus Nabin facto, concilium fortiter ac liberè habitum dimiſit, inter aſſentatores regios ante eā diem habitus. Philippus magna ſpe depulſus, uoluntarijs paucis militibus conſcriptis, Corinthum, atq; in Atticam terram redijt. Per eos ipſos dies, quibus Philippus in Achaia fuit, Philocles pręfectus regius ex Eubœa profectus cum duobus millibus Thracū Macedonumq; ad depopulãdos Athenienſium fines, è regione Eleuſinis ſaltum Cithæronis tranſcendit. inde dimidia parte militū ad prædandum paſsim per agros dimiſſa, cum parte ipſe occultus loco ad inſidias opportuno conſedit, ut ſi ex caſtello ab Eleuſine in prædantes ſuos impetus fieret, repētè hoſtes effuſos ex improuiſo adoriretur. Non fefellere inſidiæ. itaq; reuocatis, qui diſcurrerant ad prędandum, militibus, inſtructisq;, ad oppugnandum caſtellum Eleuſinem profectus, cum multis inde uulneribus receſsit, Philippoq; ſe uenienti ex Achaia coniunxit. Tentata & ab ipſo rege oppugnatio eius caſtelli eſt. ſed naues Romanæ à Piręeo uenientes, intromiſſumq; præſidium, abſiſtere incepto coëgerunt. Diuiſo deinde

B exercitu rex cum parte Philoclem Athenas mittit, cum parte ipſe Piræeum pergit, ut dum Philocles ſubeundo muros, & comminanda oppugnatione contineret urbe Athenienſes, ipſi Piræeum leui cum præſidio relictum expugnandi facultas eſſet. Cæterùm nihilo ei Piræei, quàm Eleuſinis facilior, ijſdem ferè defendentibus, oppugnatio fuit. A' Piræeo Athenas repētè duxit. inde eruptione ſubita peditum equitumq; inter anguſtias ſemiruti muri, qui brachijs duobus Piræeū Athenis iungit, repulſus: omiſſa oppugnatione urbis, diuiſo cum Philocle rurſus exercitu, ad uaſtandos agros profectus, cum priorem populationem ſepulcris circa urbē diruēdis exercuiſſet, ne quid inuiolatum relinqueret, templa deûm, quæ pagatim ſacrata habebant, dirui atq; incēdi iuſsit. Exornata eo genere operum eximiè terra Attica, & copia domeſtici marmoris, & ingenijs artificum præbuit huic furori materiam. neq; enim diruere modò ipſa templa, ac ſimulacra euertere ſatis habuit, ſed lapides quoq; ne integri cumularēt ruinas, frangi iuſsit. & poſteaquam non tam ira ſatiata, quàm iræ exercendæ materia hęc deerat, agro hoſtiúm in Bœotiam exceſsit, nec aliud quicquam dignum memoria in Græcia egit. Conſul Sulpitius eo tempore inter Apolloniam ac Dyrrachium ad Apſum flumen habebat caſtra: quò accerſitum T. Apuſtium legatum cum parte copiarum ad depopulandos hoſtium fines mittit. Apuſtius extrema Macedoniæ populatus, Corrhago, & Gerrhunio, & Orgeſſo caſtellis primo impetu captis, ad Antipatriam, in faucibus anguſtis ſitam urbem, uenit: ac primo euocatos principes ad colloquium, ut fidei Romanorum ſe cōmitterent, perlicere eſt conatus: deinde ubi magnitudine ac mœnibus, ſituq; urbis freti dicta aſpernabantur, ui atq; armis adortus expugnauit: puberibusq; interfectis, pręda omni militibus conceſſa, diruit muros, atq; urbem incendit. Hic metus Codrionem, ſatis ualidum & munitum oppidum, ſine certamine ut dederetur Romanis, effecit. pręſidio ibi relicto, Ilion (nomē propter alteram in Aſia urbem, quàm oppidum, notius) ui capitur. Reuertētem legatum ad Cos. cum ſatis magna præda, Athenagoras quidam regius præfectus in tranſitu fluminis à no-

uiſsimo agmine adortus, poſtremos turbauit. ad quorũ clamorem, & trepidationem A cum reuectus equo properè legatus ſigna cõuertiſſet, coniectiſq́; in medium ſarcinis, aciem direxiſſet, non tulere impetum Romanorũ militum regij. multi ex ijs occiſi, plures capti. Legatus incolumi exercitu reducto ad Cos. remittitur, inde extẽplò ad claſſem. Hac ſatis felici expeditione bello cõmiſſo, reguli ac principes accolæ Macedonũ in caſtra Romana ueniunt, Pleuratus Scerdileti filius, & Aminander Athamanũ rex, & ex Dardanis Bato, Longari filius. Bellum ſuo nomine Longarus cũ Demetrio Philippi patre geſſerat. Pollicentibus auxilia reſpondit Cos. Dardanorũ & Pleurati opera, cum exercitum in Macedoniã induceret, ſe uſurum. Aminandro Aetolos concitandos ad bellum attribuit. Attali legatis (nam ij quoq; per id tempus uenerant) mandat, ut Aeginę rex, ubi hybernabat, claſſem Romanã operiretur: qua adiuncta, bello maritimo, ſicut antè, Philippum urgeret. Ad Rhodios quoq; miſsi legati, ut capeſſerẽt partem belli. Nec Philippus ſegnius (iam enim in Macedoniã peruenerat) apparabat bellum. filium Perſea, puerũ admodum, datis ex amicorũ numero, qui ætatem eius regerent: cum parte copiarũ ad obſidendas anguſtias, quæ ad Pelagoniã ſunt, mittit. Sciathum, & Peparethum, haud ignobiles urbes, ne claſsi hoſtiũ prędæ ac prçmio eſſent, diruit. Ad Ætolos mittit legatos, ne gens inquieta aduẽtu Romanorũ fidem mutaret. Concilium Aetolorum ſtatuta die, quod Panætolium uocant, futurũ erat. huic ut occurrerent, & legati regis iter accelerarũt, & ab Cos. miſſus L. Furius Purpurio legatus uenit. Athenienſiũ quoq; legati ad id cõcilium occurrerunt. Primi Macedones, cum quibus recentiſsimum fœdus erat, auditi ſunt. qui nulla noua re nihil ſe noui habere, quod afferrent, dixerunt. quibus enim de cauſis, experta inutili ſocietate Romana, pacem cum Philippo feciſſent, compoſitam ſemel ſeruare eos debere. An imitari, inquit unus ex legatis, Romanorum licentiam, an leuitatem dicã, mauultis? qui cum legatis ueſtris Romæ reſponderi ita iuſsiſſent: quid ad nos uenitis Aetoli, ſine quorum B autoritate pacem cum Philippo feciſtis? ijdem nũc, ut bellum ſecum aduerſus Philippum geratis, poſtulãt: & antea propter uos, & pro uobis arma ſumpta aduerſus eum ſimulabant: nunc uos in pace eſſe cum Philippo prohibent. Meſſanæ ut auxilio eſſent, primò in Siciliam conſcenderunt: iterum, ut Syracuſas oppreſſas ab Carthaginiẽſibus in libertatem eximerent. Et Meſſanam, & Syracuſas, & totam Siciliam ipſi habent: uectigalemq́; prouinciam ſecuribus & faſcibus ſubiecerunt. Scilicet ſicut uos Naupacti legibus ueſtris per magiſtratus à uobis creatos concilium habetis, ſociũ hoſtemq́; libere, quem uelitis, lecturi, pacem ac bellum arbitrio habituri ueſtro: ſic Siculorum ciuitatibus Syracuſas, aut Meſſanam, aut Lilybæum indicitur concilium. prætor Romanus conuentus agit: eo imperio euocati conueniunt: excelſo in ſuggeſtu ſuperba iura reddentẽ, ſtipatum lictoribus uident: uirgæ tergo, ſecures ceruicibus imminent: & quotannis alium atq; alium dominum ſortiuntur. Nec id mirari debent, aut poſſunt: cum Italiæ urbes, Rhegyum, Tarentum, Capuã, ne finitimas nominem, quarum ruinis creuit urbs Roma, eiuſdem ſubiectas uideant imperio. Capua quidem ſepulcrum ac monumentum Campani populi, elato & extorri eiecto ipſo populo ſupereſt urbs trũca, ſine ſenatu, ſine plebe, ſine magiſtratibus, prodigiũ, relicta crudelius habitãda quàm ſi deleta foret. Furor eſt, ſi alienigenę homines plus lingua & moribus & legibus, quàm maris terrarumq́; ſpacio diſcreti, hæc tenuerint, ſperare quicq; eodem ſtatu manſurũ. Philippi regnum officere aliquid uidetur libertati ueſtræ: qui cũ merito ueſtro uobis infeſtus eſſet, & nihil à uobis ultra quàm pacẽ petijt, fidemq́; hodie pacis pactæ deſiderat. Aſſuefacite ijs terris legiones externas, & iugum accipite: ſerò ac nequicquã, cum dominum Romanũ habebitis, ſocium Philippum quæretis. Aetolos, Acarnãnas, Macedonas eiuſdẽ linguæ homines, leues ad tẽpus ortę cauſæ diſiungunt, coniunguntq́; cum alienigenis, cum barbaris æternũ omnibus Græcis bellũ eſt, eritq́;. natura enim, quę perpetua eſt, nõ mutabilibus in diẽ cauſis hoſtes ſunt. ſed unde cœpit oratio mea, ibi deſinet. Hoc eodem loco ijdem homines de eiuſdem Philippi pace triennio antè decreuiſtis,

A decreuiſtis,ijſdem improbantibus eam pacem Romanis,qui nunc pactam & compoſitam turbare uolunt. in qua conſultatione nihil fortuna mutauit:cur uos mutetis,nō uideo. Secundum Macedonas,ipſis Romanis ita cōcedentibus iubentibusq́;,Athenienſes,qui fœda paſsi iuſtius in crudelitatem ſæuitiamq́; regis inuehi poterant,intro ducti ſunt. Deplorauerunt uaſtationē populationemq́; miſerabilem agrorum. Neq; id ſe queri,quòd hoſtilia ab hoſte paſsi forent. eſſe enim quædam belli iura:quæ ut facere,ita pati ſit fas.ſata exuri,dirui tecta,prædas hominum pecorumq́; agi,miſera magis,quàm indigna patiēti eſſe.uerumenimuero id ſe queri,quòd is qui Romanos alienigenas & barbaros uocet,adeò omnia ſimul diuina humanaq́; iura polluerit,ut priore populatione cum infernis dijs,ſecūda cum ſuperis bellum nefarium geſſerit:omnia ſepulcra monumentaq́; diruta eſſe in finibus ſuis,omnium nudatos manes,nullius oſſa terra tegi:delubra ſibi fuiſſe, quę quondam pagatim habitantes in paruis illis caſtellis uicisq́; conſecrata,ne in unam urbem quidem contributi maiores ſui deſerta reliquerint. circa ea omnia templa Philippum infeſtos circumtuliſſe ignes:ſemuſta & trūcata ſimulacra deûm inter proſtratos iacere poſtes templorum. Qualem terram Atticam fecerit,exornatam quondam,opulentamq́;:talem eum,ſi liceat, Aetoliam, Græciamq́; omnem facturum. Vrbis quoq; ſuæ ſimilem deformitatem futuram fuiſſe,niſi Romani ſubueniſſent.eodem enim ſcelere urbem colentem hos deos,præſidemq́; arcis Mineruam petitam,eodem Eleuſinæ Cereris templum,eodem Piræei Iouem Mineruamq́;. ſed ab eorum non templis modò, ſed etiam mœnibus ui atq; armis repulſum,in ea delubra,quæ ſola religione tuta fuerint, ſæuiſſe. Itaq; ſe orare atq; obſecrare Ætolos,ut miſerti Atheniēſium, ducibus dijs immortalibus, deinde Romanis, qui ſecundum deos plurimum poſsint,bellum ſuſciperent. Tum Romanus legatus: Totam orationis meæ formam Macedones primùm,deinde Athenienſes mutarūt. nam

B & Macedones, cum ad conquerendas Philippi iniurias in tot ſocias nobis urbes ueniſſem: ultro accuſando Romanos, defenſionem ut accuſatione potiorem haberem, effecerunt. & Athenienſes in deos ſuperos inferosq́; nefanda atque inhumana ſcelera eius referendo,quid mihi aut cuiquam reliquerunt, quod obijcere ultrà poſsim? Eadē Chios,Abydenos,Æneos,Maronitas,Thaſios, Parios, Samios, Lariſſenſes, Meſſenios:hinc ex Achaia exiſtimate queri grauiora etiam acerbioraq́; eos,quibus nocendi maiorem facultatem habuit. Nam quod ad ea attinet,quæ nobis obiecit:niſi gloria digna ſunt,fateor ea defendi non poſſe.Rhegyum,& Capuam,& Syracuſas nobis obiecit.Rhegyum Pyrrhi bello legio à nobis,Rhegynis ipſis ut mitteremus orantibus,in pręſidium miſſa,urbem ad quam defendendam miſſa erat,per ſcelus poſſedit. cōprobauimus ergo id facinus? an bello perſecuti ſceleratam legionē in poteſtatem noſtrā redactam tergo & ceruicibus pœnas ſocijs pendere cum coēgiſſemus,urbem, agros, ſuaq́; omnia cū libertate, legibusq́; Rhegynis reddidimus? Syracuſanis oppreſsis ab externis tyrannis,quo indignius eſſet, cum tuliſſemus opem,& fatigati propè per triennium terra mariq́; urbe munitiſsima oppugnanda eſſemus: cum iam ipſi Syracuſani ſeruire tyrannis, quàm capi à nobis mallent: captam ijſdem armis, & liberatam urbem reddidimus.neq; inficias imus,Siciliam prouinciā noſtram eſſe:& ciuitates quæ in parte Carthaginienſium fuerunt:& uno animo cum illis aduerſus nos,bellum geſſerunt,ſtipendiarias nobis,ac uectigales eſſe.quin cōtrà,hoc & uos & omnes gentes ſcire uolumus,pro merito cuiq; erga nos fortunam eſſe. An Campanorū pœnæ,de qua neq; ipſi quidem queri poſſunt,nos pœniteat? Hi homines,cum pro ijs bellum aduerſus Samnites per annos propè ſeptuaginta cum magnis noſtris cladibus geſsiſſemus: ipſos fœdere primùm, deinde connubio,atq; inde cognationibus, poſtremò ciuitate nobis coniunxiſſemus:tēpore noſtro aduerſo primi omnium Italiæ populorum,pręſidio noſtro fœde interfecto,ad Annibalem defecerunt: deinde indignati ſe obſideri à nobis,Annibalem ad oppugnandam Romam miſerūt. Horum ſi neq; urbs ipſa,neq; homo quiſquam ſupereſſet, quis durius quàm pro merito ipſorum ſtatutū indignari

 poſſet?

poſset? Plures ſibimet ipſi conſcientia ſcelerum mortem conſciuerunt, quàm à nobis A ſupplicio affecti ſint. cæteris ita oppidũ, ita agros ademimus, ut agrum locumq; ad habitandum daremus: urbem innoxiã ſtare incolumem pateremur, ut qui hodie uideat eam, nullum oppugnatæ captæ' ue ibi ueſtigium inueniat. Sed quid ego Capuã dico? cum Carthagini uictæ pacem ac libertatem dederimus? magis illud eſt periculum: ne nimis facile uictis ignoſcendo, plures ob idipſum ad experiendam aduerſus nos fortunã belli incitemus. Hæc pro nobis dicta ſint, hæc aduerſus Philippum: cuius domeſtica parricidia, & cognatorum amicorumq; cædes, & libidinem inhumaniorem propè quàm crudelitatẽ, uos, quo propiores Macedoniæ eſtis, melius noſtis. Quod ad uos attinet Ætoli, nos pro uobis bellum ſuſcepimus aduerſus Philippum: uos ſine nobis cum eo pacẽ feciſtis. & forſitã dicatis: bello Punico occupatis nobis, coactos metu uos leges pacis ab eo qui tum plus poterat accepiſſe. & nos cũ alia maiora urgerent, depoſitum à uobis bellũ & ipſi omiſimus. Nunc & nos deûm benignitate Punico perfecto bello, totis uiribus noſtris in Macedoniã incubuimus: & uobis reſtituendi uos in amicitiam ſocietatemq; noſtrã fortuna oblata eſt: niſi perire cum Philippo, quàm uincere cum Romanis mauultis. Hæc dicta ab Romano cum eſſent, inclinatis omniũ animis ad Romanos, Damocritus prætor Ætolorum, pecunia, ut fama eſt, ab rege accepta, nihil aut huic aut illi parti aſſenſus, rem magni diſcriminis conſilijs nullam eſſe tam inimicam, quàm celeritatem, dixit. celerem enim pœnitentiam, ſed eãdem ſeram atq; inutilem ſequi: cum præcipitata raptim conſilia neq; reuocari, neq; in integrum reſtitui poſſint. deliberationis autem eius, cuius ipſe maturitatem expectãdam putaret, tempus ita iã nunc ſtatui poſſe, cum legibus cautum eſſet, ne de pace bello'ue, niſi in Panætolico, & Pylaico concilio ageretur, decernerent extemplò, ut prætor ſine fraude, cum de bello aut de pace agere uelit, aduocet cõcilium, & quod tũ referatur decernaturq;, ut perinde ius ratumq; ſit, ac ſi in Panætolico, aut Pylaico cõcilio actum eſſet. Dimiſsis ita ſuſpenſa re legatis, egregiè cõſultum genti aiebat. nam utrius partis melior fortuna B belli eſſet, ad eius ſocietatem inclinaturos. Hæc in cõcilio Aetolorũ acta. Philippus impigrè terra mariq; parabat bellum. nauales copias Demetriadẽ in Theſſalia contrahebat. Attalum, Romanamq; claſſem principio ueris ab Aegina ratus moturos: nauibus maritimæq; oræ præfecit Heraclidam, quem & antè pręfecerat. ipſe terreſtreis copias cõparabat, magna ſe duo auxilia detraxiſſe Romanis credens, ex una parte Aetolos, ex altera Dardanus, faucibus ad Pelagoniã à filio Perſeo interclusis. Ab Coſs. nõ parabatur, ſed gerebatur iam bellum, per Daſſaretiorum fines exercitum dũcebat, frumentum quod ex hybernis extulerat, integrum uehẽs, quod in uſum militi ſatis eſſet, præbentibus agris. oppida uiciq; partim uoluntate, partim metu ſe tradebãt. quędam ui expugnat: quædã deſerta, in montes propinquos refugientibus barbaris, inueniebantur. Ad Lingum ſtatiua poſuit prope flumen Beuum, inde frumentatum circa horrea Daſſaretiorũ mittebat. Philippus conſternata quidẽ omnia circà, pauoremq; ingentem hominum cernebat: ſed parum gnarus quã partem petiſſet Cos. alam equitum ad explorãdum, quónã hoſtes iter intendiſſent, miſit. Idem error apud Cos. erat. mouiſſe ex hybernis regẽ ſciebat, quam regionem petiſſet ignorans. is quoq; ſpeculatum miſerat equites. Hæ duæ alæ ex diuerſo, cum diu incertis itineribus uagatæ per Daſſaretios eſſent, tandẽ in unum iter cõuenerunt. neutros feſellit, ut fremitus procul hominum equorumq; exauditus eſt, hoſtes appropinquare. itaq; prius quàm in conſpectum uenirent, equos armaq; expedierant. nec mora, ubi primũm hoſtem uidere, concurrendi facta eſt. Fortè & numero, & uirtute, utpote lecti utrinq;, haud impares, æquis uiribus per aliquot horas pugnarũt, fatigatio ipſorũ equorumq; incerta uictoria diremit prælium. Macedonẽ XL equites, Romanorum quinq; & XXX ceciderũt. Neq; eo magis explorati quicquã, in qua regione caſtra hoſtium eſſent, aut illi ad regẽ, aut hi ad Cos. retulerũt. per transfugas cognitum eſt: quos leuitas ingeniorum ad cognoſcendas hoſtium res in omnibus bellis præbet. Philippus aliquid & ad caritatem

ſuorum,

A ſuorum,& ut promptius pro eo periculum adirẽt, ratus profecturum ſe, ſi equitum, qui ceciderant in expeditione, ſepeliendorum curam habuiſſet: afferri eos in caſtra iuſsit,ut conſpiceretur ab omnibus funeris honos. Nihil tam incertũ, nec tam inæſtimabile eſt,quàm animi multitudinis. quod promptiores ad ſubeũdam omnem dimicationem uidebatur facturũ,id metum pigritiamq; incuſsit. nam qui haſtis ſagittisq;, & rara lanceis uulnera facta uidiſſent,cum Græcis Illyrijsq; pugnare aſſueti: poſteaq; gladio Hiſpanienſi detrũcata corpora brachijs abſcisis, aut tota ceruice deſecta, diuiſa à corpore capita,patentiaq; uiſcera,& fœditatem aliam uulnerum uiderunt:aduerſus quæ tela,quosq; uiros pugnandum eſſet, pauidi uulgo cernebãt.ipſum quoq; regem terror cepit,nondum iuſto prælio cum Romanis cõgreſſum.itaq; reuocato filio,præſidioq; quod in Pelagoniæ faucibus erat, ut ijs copijs ſuas augeret, Pleurato Dardanisq; iter in Macedoniam patefecit.Ipſe cum XX millibus peditum, quatuor millibus equitum,ducibus transfugis ad hoſtem profectus, paulo plus ducentis paſsibus à caſtris Romanis tumulum propinquũ Athaco foſſa ac uallo cõmuniuit:ac ſubiecta cernens Romana caſtra,admiratus eſſe dicitur,& uniuerſam ſpeciem caſtrorũ, & deſcripta ſuis quæq; partibus,tum tendentium ordine, tum itinerum interuallis:& negaſſe barbarorũ ea caſtra ulli uideri poſſe.Biduum Cos. & rex, alter alterius conatus expectantes,continuere ſuos intra uallum. tertio die Romanus omneis copias in aciẽ eduxit.Rex uerò tam celerem aleam uniuerſi certaminis timens,quadringentos Tribalos (Illyriorũ id,ſicut alio diximus loco,eſt genus)& Cretenſes CCC,addito ijs peditibus pari numero equitum cum duce Athenagora, uno ex purpuratis, ad laceſſendos hoſtium equites miſit.Ab Romanis cum aberat acies eorum paulo plus quingentos paſſus, uelites & equitũ duæ fermè alæ emiſſæ: ut numero quoq; eques pedesq; hoſtem æquarent.Credidere regij genus pugnæ,cui aſſueuerant,fore,ut equites inuicem inſe

B quẽtes refugientesq;,nunc telis uterẽtur, nunc terga darent:Illyriorũ uelocitas ad excurſiones,& impetus ſubitos uſui eſſet:Cretenſes in inuehentẽ ſe effuſe hoſtem ſagittas conijcerẽt.Turbauit hunc ordinem pugnandi non acrior, q̃ pertinacior impetus Romanorũ.nam haud ſecus,q̃ ſi tota acie dimicarẽt, & uelites emiſsis haſtis cõminus gladijs rem gerebãt:& equites ut ſemel in hoſtẽ euecti ſunt, ſtantibus equis partim ex ipſis equis, partim deſiliẽtes immiſcẽtesq; ſe pedibus pugnabãt.ita nec eques regius equiti par erat,inſuetus ad ſtabilẽ pugnã:nec pedes concurſator, & uagus,& propè ſeminudus genere armorum ueliti Romano parmã gladiumq; habẽti, pariterq; & ad ſe tuendum, & ad hoſtem petendum armato.non tulere itaq; dimicationem:nec alia re quàm uelocitate tutantes ſe,in caſtra refugerunt. Vno deinde intermiſſo die, cum omnibus copijs equitum leuisq; armaturæ pugnaturus rex eſſet,nocte cetratos, quos peltaſtas uocant,loco opportuno inter bina caſtra in inſidijs abdiderat. pręceperatq; Athenagorę & equitibus,ut ſi aperto prælio procederet res,uterentur fortuna:ſi minus,cedendo ſenſim ad inſidiarum locum hoſtẽ pertraherẽt.& equitatus quidem ceſſit.duces cetratæ cohortis,non ſatis expectato ſigno ante tẽpus excitatis ſuis, occaſionem bene gerẽdæ rei amiſere. Romanus & aperto prælio uictor,& tutus à fraude inſidiarũ in caſtra ſeſe recepit.Poſtero die omnibus copijs Cos. in aciem deſcendit,ante prima ſigna locatis elephãtis.quo auxilio tum primùm Romani, quia captos aliquot bello Punico habebant, uſi ſunt.ubi latentẽ intra uallum ſenſit, exprobrans metũ ſucceſsit. Poſteaquam ne tum quidem poteſtas pugnãdi dabatur, quia ex tã propinquis ſtatiuis parũ tuta frumẽtatio erat, diſperſos milites per agros equitibus extemplò inuaſuris:octo fermè inde millia interuallo tutiorem frumentationem habiturus, caſtra ad Octolophum (id eſt loco nomen)mouit. Cum in propinquo agro frumentarẽtur Romani,primò rex intra uallum ſuos tenuit, ut creſceret ſimul & negligentia cũ audacia hoſti.ubi effuſos uidit,cum omni equitatu,& Cretenſium auxiliaribus, quantum equitem uelociſsimi pedites curſu æquare poterant,citato profectus agmine,intra caſtra Romana & frumentatores conſtituit ſigna. inde copijs diuiſis, partem ad conſe-

ctandos uagos frumentatores emiſit, dato ſigno ne quem uiuum relinquerēt: cū parte ipſe ſubſtitit, itineraꝗ, quibus ad caſtra recurſuri uidebantur hoſtes, obſedit. A Iam paſsim cædes ac fuga erat, nec dum quiſquam in caſtra Romana nuncius cladis peruenerat: quia refugientes in regiam ſtationem incidebant: & plures ab obſidētibus uias, quàm ab emiſsis ad cædem interficiebantur. tandē inter medias hoſtium ſtationes elapſi quidam trepidi tumultum magis, quàm certum nuncium intulerunt caſtris. Cōſul equitibus iuſsis quà quiſꝗ poſſet, opem ferre laborātibus, ipſe legiones è caſtris educit: & agmine quadrato ad hoſtem ducit. Diſperſi equites per agros quidā aberrarūt, decepti clamoribus alijs ex alio exiſtentibus loco: pars obuios habuerunt hoſtes. pluribus locis ſimul pugna cœpit. Regia ſtatio atrociſsimum prælium edebat. nā & ipſa multitudine equitum peditumꝗ propè iuſta acies erat: & Romanorū, quia medium obſederat iter, plurimi in eam inferebantur. Eò quoꝗ ſuperiores Macedones erant, quòd & rex ipſe hortator aderat, & Cretenſium auxiliares multos ex improuiſo uulnerabant, conferti præparatiꝗ in diſperſos & effuſos pugnantes. Quod ſi modum in inſequendo habuiſſent, non in præſentis modò certaminis gloriā, ſed in ſummam etiā belli profectum foret. nunc auiditate cædis intemperātius inſecuti, in prægreſſas cum tribunis militum cohortes Romanas incidêre. & fugiēs eques ut primò ſigna ſuorum uidit, cōuertit in effuſum hoſtem equos, uerſaꝗ momento temporis fortuna pugnæ eſt, terga dantibus qui modò ſecuti erant. multi cōminus cōgreſsi, multi fugientes interfecti: nec ferro tantum periere, ſed in plaudes quidam cōiecti profundo limo cum ipſis equis hauſti ſunt. Rex quoꝗ in periculo fuit. nam ruente ſaucio equo præceps ad terrā datus, haud multū abfuit quin iacens opprimeretur. ſaluti fuit eques, qui raptim ipſe deſiluit, pauidumꝗ regē in equum ſubiecit. ipſe cū pedes æquare curſu fugientes non poſſet equites, ab hoſtibus ad caſum regis concitatis cōfoſſus perijt. Rex circūuectus paludes peruias inuiasꝗ trepida fuga, in caſtra tandem, iā deſperantibus pleriſꝗ incolumē euaſurū, peruenit. Ducenti Macedonum equites eo prælio periere, cētum B fermè capti. LXXX admodū ornati equi, ſpolijs ſimul armorū relatis, abducti. Fuerūt, qui hoc die regē̇ temeritatis, conſulem ſegnitiæ accuſarent. nā & Philippo quieſcendū fuiſſe, cum paucis diebus hoſtes exhauſto circà omni agro ad ultimū inopię uenturos ſciret: & conſulē cum equitatum hoſtium leuemꝗ armaturā fudiſſet, ac propè regem ipſum cepiſſet, protinus ad caſtra hoſtium ducere debuiſſe. nec enim mālſuros ita perculſos hoſtes fuiſſe, debellariꝗ momēto tēporis potuiſſe. Id dictu, quàm re, ut pleraꝗ facilius. nam ſi omnibus peditum quoꝗ copijs rex cōgreſſus fuiſſet, forſitan inter tumultum, cū omnes uicti metuꝗ perculſi ex prælio intra uallum, protinus inde ſuperuadentem munimenta uictorē hoſtem fugerēt, exui caſtris potuerit rex. cum uerò integræ copiæ peditū in caſtris manſiſſent, ſtationes ante portas, pręſidiaꝗ diſpoſita eſſent, quid, niſi ut temeritatē regis effuſe pauloantè ſecuti perculſos equites imitaretur, profeciſſet? neꝗ enim ne regis quidē primum conſilium, quo impetum in frumentatores palatos per agros fecit, reprehēdendum foret, ſi modū proſperæ pugnæ impoſuiſſet. Eo quoꝗ minus eſt mirū, tentaſſe eum fortunā: quod fama erat, Pleuratū, Dardanosꝗ ingentibus copijs profectos domo iam in Macedoniā tranſcēdiſſe: quibus ſi undiꝗ circuuentus copijs foret, ſedentem Romanum debellaturū credi poterat. Itaꝗ ſecundū duas aduerſas equeſtreis pugnas multo minus tutā moram in ijſdem ſtatiuis fore Philippus ratus, cum abire inde, & fallere abiens hoſtē uellet, caduceatore ſub occaſum ſolis ad conſulē miſſo, qui inducias ad ſepeliēdos equites peteret, fruſtratus hoſtē ſecunda uigilia, multis ignibus per tota caſtra relictis, ſilenti agmine abijt. Corpus iam curabat Cos. cum ueniſſe caduceatorē, & quid ueniſſet, nunciatum eſt. Reſponſo tantū dato, mane poſtero die fore copiā conueniendi, id quod quæſitum erat, nox, dieiꝗ inſequentis pars ad pręcipiendū iter Philippo data eſt. mōtes, quā uiā non ingreſſurum graui agmine Romanum ſciebat, petit. Cos. prima luce caduceatore datis inducijs dimiſſo, haud ita multo pòſt abiſſe hoſtem cum ſenſiſſet, ignarus quà ſequeretur,

A tur, ijſdem ſtatiuis frumentando dies aliquot conſumpſit. Stuberam deinde petit, atq; ex Pelagonia frumentum, quod in agris erat, cõuexit. inde ad Pluuinã eſt progreſſus, nondum comperto, quam regionẽ hoſtes petiſſent. Philippus cum primo ad Bruannam ſtatiua habuiſſet, profectus inde tranſuerſis limitibus, terrorem prębuit ſubitum hoſti. mouere itaq; ex Pluuina Romani: & ad Oſphagum flumen poſuerunt caſtra. Rex haud procul inde & ipſe uallo ſuper ripam amnis ducto (Erigonum incolæ uocant) conſedit. inde ſatis comperto Erduęam petituros Romanos, ad occupandas anguſtias, ne ſuperare hoſtes arctis faucibus incluſum aditum poſſent, præceſsit. ibi alia uallo, alia foſſa, alia lapidum cõgerie, ut pro muro eſſent: alia arboribus obiectis, ita ut locus poſtulabat, aut materia ſuppeditabat, opere permunijt, atq; (ut ipſe rebatũ) uiam ſuapte natura difficilem, obiectis per omnes trãſitus operibus inexpugnabilem fecit. Erant pleraq; ſylueſtria circà, incommoda phalangi maximè Macedonum: quæ, niſi ubi pręlongis haſtis uelut uallum ante clypeos obiecit: (quod ut fiat, libero campo opus eſt) nullius admodum uſus eſt. Thracas quoq; romphęę, ingentis & ipſæ longitudinis, inter obiectos undiq; ramos impediebant. Cretenſium una cohors non inutilis erat: ſed ea quoq; ipſa, ut ſi quis impetum faceret, in patentẽ uulneri equũ, equitemq; ſagittas conijcere poterat: ita aduerſus ſcuta Romana nec ad traijciendum ſatis magnã uim habebat, nec aperti quicquam erat quod peteret. Itaq; id ut uanum teli genus ſenſerunt eſſe, ſaxis paſsim tota ualle iacentibus inceſſebant hoſtem. ea maiore cum ſonitu, quàm uulnere ullo, pulſatio ſcutorum, parumper ſuccedẽtes Romanos tenuit. Deinde ijs quoq; ſpretis, partim teſtudine facta per aduerſos uadunt hoſtes: partim breui circuitu cum in iugum collis euaſiſſent, trepidos ex præſidijs ſtationibusq; Macedonas deturbant: &, ut in locis impeditis difficili fuga, pleroſq; etiam ob truncant. ita anguſtię minore certamine, quàm quod animis propoſuerãt, ſuperatæ: & in Erduęam peruentũ, ubi peruaſtatis paſsim agris, in Elimeam ſe recepit. inde impetũ in Ore
B ſtidem fecit: & oppidũ Celetrũ eſt aggreſſus, in peninſula ſitum. lacus mœnia cingit: anguſtis faucibus unum ex continenti iter eſt. Primo ſitu ipſo freti, clauſis portis imperium abnuere: deinde poſtquã ſigna ferri, ac teſtudine ſuccedi ad portam, obſeſſasq; fauces agmine hoſtium uiderunt, priuſquã experirenẽ certamen, metu in deditionem uenerunt. Ab Celetro in Daſſaretios proceſsit: urbemq; Pelium ui cepit. ſeruitia inde cum cętera pręda abduxit, & libera capita ſine precio dimiſit: oppidumq; ijs reddidit, præſidio ualido impoſito: nam & ſita opportunè urbs erat ad impetus in Macedoniã faciẽdos. Ita peragratis hoſtium agris, conſul in loca pacata ad Apolloniam, unde orſus bellum erat, copias reduxit. Philippum auerterant Ætoli, & Athamânes, & Dardani, & tot bella repẽtè alia ex alijs locis exorta. Aduerſus Dardanos iam recipientes ex Macedonia ſeſe, Athenagoram cum expeditis peditibus, ac maiore parte equitatus miſit, iuſſum inſtare ab tergo abeuntibus, & carpendo poſtremum agmen, ſegniores eos ad mouendos domo exercitus efficere. Ætolos Damocritus prætor, qui morę ad decernendum bellum ad Naupactum autor fuerat, idem proximo concilio ad arma conciuerat, poſt famam equeſtris ad Octolophum pugnæ, Dardanorumq; & Pleurati cum Illyrijs tranſitum in Macedoniam, ad hæc claſsis Romanæ aduentum in Oreum, & ſuper circunfuſas tot Macedoniæ gentes maritimam quoque inſtantem obſidionem. Hæ cauſæ Damocritum Ætoloſq; reſtituerant Romanis: & Aminandro rege Athamanum adiuncto profecti Cercinium obſedère. Clauſerant portas, incertum ui, an uoluntate: quia regium habebant præſidium. cæterùm intra paucos dies captum eſt Cercinium, atque incenſum. qui ſuperfuerant è magna clade, liberi ſeruiq; inter cæteram prædam abducti. Is timor omneis, qui circumcolunt Bœben paludem: relictis urbibus, montes coëgit petere. Ætoli inopia prædæ inde auerſi, in Perrœbiam ire pergunt. Cyretias ibi ui capiunt, fœdeq; diripiunt: qui Mallœam incolũt, uoluntate in deditionem ſocietatemq; accepti. Ex Perrœbia Gomphos petendi Amınander autor erat: (& imminet Athamania huic urbi, uidebaturq; expugnari ſine

magno certamine poſſe.) Ætoli campos Theſſaliæ opimos ad prædã petiere, ſequente, quanquam nõ probante Aminandro nec effuſas populationes Ætolorum, nec caſtra quo ſors tuliſſet loco, ſine ullo diſcrimine ac cura muniendi poſita. itaq; ne temeritas eorum, negligentiaq; ſibi ac ſuis etiam cladis alicuius cauſa eſſet, cum campeſtribus locis ſubijcientes eos caſtra Phecado urbi uideret, ipſe paulo plus quingentorum paſſuum inde tumulum ſuis, quamuis leui munimento tutum, cepit. Cum Ætoli, niſi quòd populabantur, uix meminiſſe uiderentur ſe in hoſtium agro eſſe: alij palati ſemiermes uagarentur, alij in caſtris ſine ſtationibus per ſomnum uinumq; dies noctibus æquarẽt: Philippus inopinantibus aduenit. quem cum adeſſe refugientes ex agris quidam pauidi nunciaſſent, trepidare Damocritus, cæteriq; duces. & erat fortè meridianum tempus, quo pleriq; graues cibo ſopiti iacebãt. excitare igitur alij alios, iubere arma capere, alios dimittere ad reuocandos qui palati per agros prædabantur. tantaq; trepidatio fuit, ut ſine gladijs quidam equitum exirẽt, loricas pleriq; nõ induerent. ita raptim educti, cum uniuerſi ſexcentorum ægrè ſimul equites peditesq; numerum explerent, incidunt in regium equitatum, numero, armis, animisq; præſtantem. itaq; primo impetu fuſi, uix tentato certamine turpi fuga repetunt caſtra. cæſi, captiq; quidã, quos equites ab agmine fugientiũ intercluſere. Philippus ſuis iam uallo appropinquãtibus receptui cani iuſsit. fatigatos enim equos, uirosq; non tam prælio, quàm itineris ſimul longitudine, ſimul præpropera celeritate habebat. itaq; turmatim equites, inuicemq; manipulos leuis armaturæ æquatũ ire, & prandere iubet: alios in ſtatione armatos retinet, opperiens agmẽ peditũ tardius ductũ propter grauitatẽ armorum. quod ubi aduenit, & ipſis imperatũ, ut ſtatutis ſignis, armisq; ante ſe poſitis, raptim cibũ caperẽt, binis, ternis'ue ſummũ ex manipulis aquandi cauſa miſsis: interim eques cũ leui armatura paratus, inſtructusq; ſtetit, ſi quid hoſtis moueret. Ætoli (iam enim & quæ per agros multitudo ſparſa fuerat, receperat ſe in caſtra) ut defenſuri munimenta, circa portas uallumq; armatos diſponũt, dum quietos hoſtes ipſi feroces ex tuto ſpectabant. poſteaquã mota ſigna Macedonum ſunt, & ſuccedere ad uallum parati atq; inſtructi cœpere, omnes repentè relictis ſtationibus per auerſam partem caſtrorum ad tumulum, ad caſtra Athamánum perfugiunt. multi in hac quoq; tam trepida fuga capti, cæſiq; ſunt Ætolorum. Philippus, ſi ſatis diei ſupereſſet, nõ dubius quin Athamânes quoq; exui caſtris potuiſſent, die per prælium, deinde per direptionem caſtrorũ abſumpto, ſub tumulo in proxima planitie conſedit, prima luce inſequentis diei hoſtẽ aggreſſurus. Sed Ætoli eodem pauore, quo ſua caſtra reliquerant, nocte proxima diſperſi fugierunt. Maximè uſui fuit Aminander, quo duce Athamânes itinerum periti ſummis mõtibus per calles ignotos ſequentibus eos hoſtibus in Ætoliã perduxerunt. non ita multos in diſperſa fuga error intulit in Macedonum equites, quos luce prima Philippus, ut deſertum tumulũ uidit, ad carpendum hoſtiũ agmen miſit. Per eos dies & Athenagoras regius præfectus Dardanos recipientes ſe in fines adeptus, poſtremũ agmen primò turbauit. dein poſteaquã Dardani conuerſis ſignis direxere aciem, æqua pugna iuſto prælio erat. ubi rurſus procedere Dadani cœpiſſent, equite & leui armatura regij nullum talis auxilij genus habentes Dardanos, oneratos immobilibus armis uexabãt, & loca ipſa adiuuabant. Occiſi perpauci ſunt, plures uulnerati, captus nemo, quia non excedunt temerè ordinibus ſuis, ſed confertim & pugnant & cedunt. Ita damna Romano accepta bello, duabus per opportunas expeditiones coërcitis gentibus, reſtituerat Philippus incepto forti, non proſpero ſolum euentu. Minuit deinde ei fortè oblata res hoſtium Ætolorum numerum. Scopas princeps gentis ab Alexandria magno cum pondere auri ab rege Ptolemæo miſsus, ſex millia peditum, & equites mercede conductos Aegyptum auexit. nec ex iuuentute Aetolorum quenquam reliquiſset, ni Damocritus nunc belli quod inſtaret, nunc futuræ ſolitudinis admonens (incertum cura gentis, an ut aduerſaretur Scopæ, parum donis cultus) partem iuniorum caſtigando domi continuiſſet. Hæc ea æſtate ab Romanis, Philippoq;

A poſtq́; geſta erant. Claſsis à Corcyra eiuſdem principio æſtatis cum L. Apuſtio legato profecta, Malea ſuperata, circa Scyllæum agri Hermionici Attalo regi coniuncta eſt. Tum uerò Athenienſiū ciuitas cui odio in Philippū per metum iam diu moderata erat, id omne in auxilij præſentis ſpem effundit. Nec unquā ibi deſunt linguæ promptę ad plebem concitandam. q̃d genus cùm in omnibus liberis ciuitatibus, tum præcipuè Athenis, ubi oratio plurimum pollet, fauore multitudinis alitur. Rogationem extemplò tulerunt, plebesq́; ſciuit, ut Philippi ſtatuę, imagines omnes, nominaq́; earū, item maiorum eius uirilis ac muliebris ſexus omnium tollerentur, delerenturq́;: dies feſti, ſacra, ſacerdotes, quæ ipſius maiorúmue eius honoris cauſa inſtituti eſſent, omnia profanarentur. loca quoq́;, in quibus poſitum aliquid inſcriptum' ue honoris eius cauſa fuiſſet, deteſtabilia eſſe, neq́; in ijs quicquam poſtea poni dedicariq́; placere, eorum quæ in loco puro poni dedicariq́; fas eſſet. ſacerdotes publicos, quotieſcunq́; pro populo Athenienſi, ſocijsq́;, & exercitibus, & claſsibus eorum precarent, toties deteſtari, atq́; execrari Philippum, liberos eius, regnumq́;, terreſtres naualesq́; copias, Macedonum genus omne, nomenq́; additum decreto: ſi quis quid poſtea, quod ad notam ignominiamq́; Philippi pertineret, ferret, id omne populū Athenienſem iuſſurum. ſi quis cōtra ignominiā, proúe honore eius dixiſſet, feciſſet' ue: qui occidiſſet eum, iure cæſurū. poſtremò incluſum, ut omnia quæ aduerſus Piſiſtratidas decreta quondam erant, eadem in Philippo ſeruarentur. Athenienſes quidem literis, uerbisq́;, quibus ſolis ualent, bellum aduerſus Philippum gerebant. Attalus, Romaniq́; cum Pyræeum primò ab Hermione petiſſent: paucos ibi morati dies, oneratiq́; ęquè immodicis ad honores ſociorū, ac quę in iram aduerſus hoſtem fuerant, Athenienſium decretis, nauigāt à Pyræeo Andrum. & cum in portu, quem Gaureleon uocant, conſtitiſſent, miſsis qui tentarēt oppidanorum animos, ſi uoluntate tradere urbem, quàm uim experiri mallent,

B poſtquam præſidio regio arcem teneri, nec ſe poteſtatis ſuæ eſſe reſpondebant, expoſitis copijs, omniq́; apparatu urbium expugnandarum, diuerſis partibus rex & legatus Romanus ad urbem ſubeunt. Plus aliquanto Græcos Romana ſigna, armaq́; non antè uiſa, animiq́; militum tam promptè ſuccedentium muro terruere. itaq́; fuga extemplò in arcem facta eſt, urbe hoſtes potiti. & in arce cum biduū loci ſe magis, quàm armorum fiducia tenuiſſent, tertio die pacti ipſi præſidiumq́;, ut cū ſingulis ueſtimentis Delium Bœotiæ tranſueherent̄. Ea ab Romanis regi Attalo conceſſa, prædam ornamentaq́; urbis ipſi auexerunt. Attalus ne deſertam haberet inſulā, & Macedonum ferè omnibus, & quibuſdam Andriorum ut manerent, perſuaſit. poſtea & ab Delio, qui ex pacto tranſuecti eò fuerant, promiſsis regis cum deſiderium quoq́; patriæ facilius ad credendū inclinarent animos, reuocati. Ab Andro Cythnum traiecerunt. ibi dies aliquot oppugnanda urbe nequicquam abſumpti: & quia uix operæpreciū erat, abſceſſere. Ad Praſias (continentis Atticæ is locus eſt) Iſſæorum XX lembi claſsi Romanorum adiuncti ſunt. ij miſsi ad populandos Cariſtiorum agros. cætera claſsis Geræſtum, nobilem Eubœæ portum, dum à Caryſto Iſſæi redirent, tenuit. Inde omnes uelis in altum datis, maris medio præter Scyrum inſulam Icum peruenere. ibi paucos dies ſæuiente borea retenti, ubi prima tranquillitas data eſt, Sciathum traiecere, uaſtatam urbem, direptamq́; nuper à Philippo. Per agros palati milites frumētum, & ſi qua alia uſui eſſe ad ueſcendum poterant, ad naues retulere. prædę nec erat quicquam, nec meruerant Gręci cur diriperentur. Inde Caſandream petentes, primò ad Mendin, maritimum ciuitatis eius uicum, tenuere. inde cum ſuperato promontorio ad ipſa mœnia urbis circumagere claſſem uellent, ſæua coorta tempeſtate propè obruti fluctib. diſperſi magna ex parte amiſsis armamentis in terram effugerunt. Omen quoq́; ea maritima tempeſtas ad rem terra gerendam fuit. nam collectis in unum nauibus, expoſitisq́; copijs aggreſsi urbem, cum multis uulneribus repulſi, (& erat ualidum ibi regium præſidium) irrito incepto regreſsi Canaſtrum Pallenes traiecère. inde ſuperato Toronæ promōtorio, nauigantes Acanthum petiere. ibi primò ager uaſtatus, deinde

ipſa

ipſa urbs ui capta, ac direpta. nec ultrà progreſsi, (iam enim & graues præda naues habebant) retro, unde uenerant, Sciathum, & ab Sciatho Euboeam repetunt. Ibi relicta claſſe, decem nauibus expeditis ſinum Maliacum intrauere ad colloquendum cum Ætolis de ratione gerendi belli. Sipyrrhicas Ætolus princeps legationis eius fuit: qui ad communicanda conſilia Heracleam cum rege, & cum Romano legato uenit. Petitum ex foedere ab Attalo eſt, ut mille milites præſtaret. tantum enim numerum bellum gerentibus aduerſus Philippum debebat. Id negatum Ætolis, quòd illi quoq; grauati prius eſſent ad populandam Macedoniam exire, quo tempore Philippo circa Pergamum urente ſacra profanaq́;, abſtrahere eum inde reſpectu rerum ſuarum potuiſſent. Ita Ætoli cum ſpe magis, Romanis omnia pollicentibus, q́; cum auxilio dimiſsi. Apuſtius cum Attalo ad claſſem rediјt. inde conſultari de Oreo oppugnando coeptum. Valida ea ciuitas & moenibus, &, quia antè fuerat tentata, firmo erat præſidio. Coniunxerant ſe ijs poſt expugnationem Andri cum præfecto Ageſimbroto, XX Rhodiæ naues, tectæ omnes: eam claſſem in ſtationem ad Zelaſium miſerunt (Iſthmię id ſuper Demetriadem promontorium eſt peropportunè obiectum) ut ſi quid inde mouerent Macedonum naues in præſidio eſſent. Heraclides præfectus regius claſſem ibi tenebat: magis per occaſionem, ſi quã negligentia hoſtium dediſſet, quàm aperta ui quicquam auſurus. Oreum diuerſi Romani, & rex Attalus oppugnabant: Romani à maritima arce, regij aduerſus uallem inter duas iacentem arces, quà & muro interſepta urbs eſt. & ut loca diuerſa, ſic diſpari modo etiam oppugnabãt: Romani teſtudinibus, & uineis, & ariete admouendo muris: regij baliſtis, catapultisq́;, & alio omni genere tormentorum tela ingerentes, & pondere ingenti ſaxa iaciebant, & cuniculos, & quicquid aliud priore oppugnatione expertum profuerat. Cæterum non plures tantum Macedones, quàm ante tuebant̃ urbem, ſed etiam præſentioribus animis, & caſtigationibus regis in amiſſa culpa, & ſimul minarum, ſimul promiſsionum in futurum memores: ita ut parum in expugnatione celeri ſpei eſſet. Interim & aliud agi poſſe ratus legatus, relictis quod ſatis uidebatur ad opera perficienda, traijcit in proxima cõtinentis: Lariſſamq́;, non illam in Theſſalia nobilem urbem, ſed alteram, quam Cremaſten uocant, ſubito aduentu, prȩter arcem, cepit. Attalus quoq; Ægeleõ, nihil minus quàm tale quicquam in alterius oppugnatione urbis timentibus, oppreſsit. Et iam cum opera in effectu erant circa Oreum: tum, præſidium quod intus erat, labore aſsiduo, uigilijs diurnis pariter nocturniſq́;, & uulneribus confectum. muri quoq; pars ariete incuſſo ſubruta, multis iam locis prociderat. perq́; apertum ruina iter nocte Romani, quodq́; ſuper portum eſt, in arcem perruperunt. Attalus luce prima, ſigno ex arce dato ab Romanis, & ipſe urbem inuaſit, ſtratis magna ex parte muris: præſidium, oppidaniq́; in alteram arcem perfugère, unde biduo pòſt deditio facta. urbs regi, captiua corpora Romanis ceſſere. Iam autumnale æquinoctiũ inſtabat: & eſt ſinus Euboicus, quem Cœla uocant, ſuſpectus nautis. itaq; ante hyemales motus euadere cupientes, Pyræeum, unde profecti ad bellũ erant, repetunt. Apuſtius triginta nauibus ibi relictis, ſuper Maleam nauigat Corcyram. regem ſpacium initiorum Cereris, ut ſacris intereſſet, tenuit. ſecundum initia & ipſe in Aſiam ſe recepit, Ageſimbroto & Rhodijs domũ remiſsis. Hæc ea æſtate terra mariq́; aduerſus Philippum, ſociosq́; eius à conſule & legato Romanis, adiuuantibus rege Attalo & Rhodijs geſta. Conſul alter C. Aurelius ad confectum bellum cum in prouinciam ueniſſet, haud clam tulit iram aduerſus prætorem, quòd abſente ſe rem geſsiſſet. miſſo igitur eo in Hetruriam, ipſe in agrum hoſtium legiones induxit: populandoq́; cum præda maiore, quàm gloria bellum geſsit. L. Furius, ſimul q̃d in Hetruria nihil erat rei quod gereret, ſimul Gallico triumpho imminens, quem abſente conſule irato atq; inuidente facilius impetrari poſſe ratus, Romam inopinatò cũ ueniſſet, ſenatum in æde Bellonæ habuit: expoſitisq́; rebus geſtis, ut triumphanti ſibi in urbem inuehi liceret, petit. Apud magnam partem ſenatus, & magnitudine rerum geſtarum ualebat, & gratia. maiores natu negabant triumphum:

&

A & quòd alieno exercitu rem geſsiſſet, & quòd prouinciam reliquiſſet auiditate rapi-
endi per occaſionem triumphi: id uerò eum nullo exemplo feciſſe. cõſulares præcipuè
expectandum fuiſſe conſulem dicebant. potuiſſe enim caſtris prope urbem poſitis, tu
tanda colonia, ita ut acie nõ decerneret, in aduentum eius rem extrahere. & quod præ
tor nõ feciſſet, ſenatui faciendum eſſe. conſulem expectarent: ubi coràm diſceptantes
cõſulem & prætorem audiſſent, uerius de cauſa exiſtimaturos eſſe. Magna pars ſena-
tus nihil, pręter res geſtas, & an in magiſtratu ſuisq́; auſpicijs geſsiſſet, cenſebant ſpe-
ctare ſenatũ debere. Ex duabus colonijs, quę uelut clauſtra ad cohibendos Gallicos tu
multus oppoſitæ fuiſſent, cum una direpta & incenſa eſſet, traiecturumq́; id incendiũ
uelut ex continentibus tectis in alterã tam propinquã coloniã eſſet, quid tandem præ-
tori faciendum fuiſſe? nam ſi ſine conſule geri nihil oportuerit, aut ſenatum peccaſſe,
qui exercitum prætori dederit: (potuiſſe enim, ſi non cum prætoris, ſed conſulis exer-
citu rem geri uoluerit: ita finire S C. ne per prætorẽ, ſed per cõſulem gererẽt:) aut con-
ſulem, qui nõ, cum exercitũ ex Hetruria tranſire in Galliã iuſsiſſet: ipſe Arimini occur-
rerit, ut bello intereſſet, quod ſine eo geri fas nõ eſſet. Nõ expectare belli tempora mo
ras, & dilationes imperatorũ. & pugnandũ eſſe interdum, non quia uelis, ſed quia ho
ſtis cogat. pugnã ipſam, euentumq́; pugnæ ſpectari oportere. fuſos cęſosq́; hoſteis: ca-
ſtra capta ac direpta, coloniã liberatam obſidione: alterius colonię captiuos recupera-
tos, reſtitutosq́; ſuis: debellatũ uno prælio eſſe. non homines tantum ea uictoria læta-
tos, ſed dijs quoq; immortalibus per triduum ſupplicationes habitas: quòd bene ac fe
liciter, nõ quòd malè ac temerè reſpublica à L. Furio prætore geſta eſſet. data fato etiã
quodam Furiæ genti Gallica bella. Huius generis orationibus ipſius amicorumq́; ui-
cta eſt præſentis gratia prætoris, abſentis cõſulis maieſtas: triumphũq; frequentes L.
Furio decreuerunt. Triumphauit de Gallis in magiſtratu L. Furius prætor. In ærariũ
B tulit trecenta uiginti millia æris, argenti CLXX millia pondo. neq; captiui ulli ante cur
rum ducti, neq; ſpolia prælata, neq; milites ſecuti. omnia præter uictoriã, penes conſu
lem eſſe apparebat. Ludi deinde à P. Cornelio Scipione, quos cõſul in Africa uouerat,
magno apparatu facti. Et de agris militum eius decretũ, ut quot quiſq; eorum annos
in Hiſpania, aut in Africa militaſſet, in ſingulos annos bina iugera acciperet. eum agrũ
decemuiri aſsignarent. Triumuiri inde creati ad ſupplendum Venuſinis colonorum
numerũ, quòd bello Annibalis attenuatæ uires eius coloniæ erant: C. Terentius Var-
ro, T. Quintius Flaminius, P. Cornelius Cn. F. Scipio. ij colonos Venuſiam aſcripſe-
runt. Eodem anno C. Cornelius Cethegus, qui proconſul Hiſpaniã obtinebat, magnũ
hoſtium exercitum in agro Sedetano fudit. quindecim millia Hiſpanorum eo prælio
dicuntur cęſa, ſigna militaria capta octo & LXX. C. Aurelius Cos. cum ex prouincia
Romam comitiorum cauſa ueniſſet, non id quod animis præceperat: queſtus eſt non
expectatum ſe ab ſenatu, neq; diſceptandi cum prætore conſuli poteſtatem factã: ſed
ita triumphum decreuiſſe ſenatum, ut nullius, niſi eius qui triumphaturus eſſet, haud
eorum qui bello interfuiſſent, uerba audiret. Maiores ideo inſtituiſſe ut legati, Tr. mil.
centuriones, milites deniq; triumpho adeſſent, ut uirtutes rerum geſtarum eius cui
tantus honos haberetur, publicè uiderentur. ecquem ex eo exercitu, qui cum Gallis
pugnauerit, ſi non militem, lixam ſaltem fuiſſe, quẽ percunctari poſſet ſenatus quid ue
ri prætor uaniue referret? Comitijs deinde diem indixit. quibus creati ſunt conſules
L. Cornelius Lentulus, P. Villius Tappulus. Prętores inde facti L. Quintius Flamini
nus, L. Valerius Flaccus, L. Villius Tappulus, C. Bebius Pamphilus. Annona quoq;
eo anno peruilis fuit. frumenti uim magnã ex Africa aduectã ædiles curules M. Clau-
dius Marcellus, & Sex. Ælius Pætus binis ęris in modios populo diuiſerunt: & ludos
Romanos magno apparatu fecerunt: diem unum inſtaurarunt: ſigna ęnea quinque ex
multatitio argento in ærario poſuerunt. Plebeij ludi ab ędilibus L. Terentio Maſſali-
ota, & C. Bebio Pamphilo, quem prętorem deſignauerant: ter toti inſtaurati. Et ludi
funebres eo anno per quatriduum in foro mortis M. Valerij Leuini cauſa à P. & M.

filijs

filijs eius facti: & munus gladiatorium datum ab ijs. paria quinq; & uiginti pugnarũt. A
M. Aurelius Cotta decemuir ſacrorũ mortuus: in eius locum M. Acilius Glabrio ſuffectus. Comitijs ædiles curules creati ſunt fortè ambo, qui ſtatim accipere magiſtratũ non poſſent. nam C. Cornelius Cethegus abſens creatus erat, cum Hiſpaniam obtineret prouinciam: C. Valerius Flaccus, quem præſentem creauerant, quia flamen Dialis erat, iurare in leges non poterat: magiſtratum autem plus quinq; dies, niſi qui iuraſſet in leges, non licebat gerere. Petente Flacco, ut legibus ſolueretur, ſenatus decreuit, ut ſi ædilis qui pro ſe iuraret, arbitratu conſulum daret: conſules, ſi eis uideretur, cum tribunis plebis agerent, uti ad plebem ferrent. Datus qui iuraret pro fratre: L. Valerius Flacus prætor deſignatus. tribuni ad plebem tulerũt, plebeſq; ſciuit, ut perinde eſſet, ac ſi ipſe ædilis iuraſſet. Et de altero ędile plebiſcitum eſt factum, rogantibus tribunis, quos duos in Hiſpaniam cum imperio ad exercitus ire iuberent, ut C. Cornelius ædilis curulis ad magiſtratum gerendum ueniret, & L. Manlius Acidinus decederet de prouincia multos poſt annos. plebes Cn. Cornelio Lentulo, & L. Stertinio proconſulibus imperium eſſe in Hiſpania iuſsit.

DECADIS QVARTAE LIBER SECVNDVS.

Complura prodigia ex diuerſis regionibus nunciata referuntur: inter quæ, in Macedonia in puppi longæ nauis lauream eſſe natam. T. Quintius Flaminius Cos. aduerſus Philippum feliciter pugnauit in faucibus Epiri, fugatumq; coegit in regnum reuerti. Ipſe Theſſaliam, quæ eſt uicina Macedoniæ, ſocijs Aetolis & Athemanibus, uexauit. L. Quintius Flaminius conſulis frater nauali prælio, Attalo rege & Rhodijs adiuuantibus, Euboeam & maritimã oram cepit. Achæi in amicitiam recepti ſunt. Coniuratio ſeruorum facta de ſoluendis Carthaginienſibus obſidibus oppreſſa eſt. Prætorum numerus ampliatus eſt, ut ſeni crearentur. Cornelius Cos. Gallos Inſubres prælio fudit. Cum Lacedæmonijs, & tyranno eorum Nabide amicitia iuncta eſt. Præterea expugnationes urbium in Macedonia referuntur.

CONSVLES, prætoreſq; cum Idibus Martijs magiſtratum iniſſent, prouincias ſortiti ſunt. L. Lentulo Italia, P. Villio Macedonia: prętoribus, L. Quintio urbana, C. Bebio Ariminum, L. Valerio Sicilia, L. Villio Sardinia euenit. Lẽtulus Cos. nouas legiones ſcribere iuſſus: B
Villius à P. Sulpitio exercitum accipere. in ſupplementum eius quãtum militum uidereẽ ut ſcriberet, ipſi permiſſum. Prætori Bebio legiones, quas C. Aurelius Cos. habuiſſet, ita decretæ, ut retineret eas, donec conſul nouo cum exercitu ſuccederet in Gallia. ubi is ueniſſet, omnes milites exautorati domũ dimitterentur, præter quinq; millia ſociũm. his obtineri circa Ariminum prouinciam ſatis eſſe, prorogato imperio prætoribus prioris anni: Cn. Sergio, ut militibus qui in Hiſpania, Sicilia, Sardinia ſtipendia per multos annos feciſſent, agrum aſsignandum curaret: Q. Minutio, ut in Brutijs idem de coniurationibus quæſtiones, quas prætor cum fide curaq; exercuiſſet, perficeret: & eos, quos ſacrilegij compertos in uinculis Romam miſiſset, Locros mitteret ad ſupplicium: quæq; ſublata ex delubro Proſerpinæ eſſent, reponenda cum piaculis curaret. Feriæ Latinæ pontificum decreto inſtauratæ ſunt: quòd legati ab Ardea queſti in ſenatu erant, ſibi in monte Albano Latinis carnem, ut aſſolet, datam non eſſe. Ab Sueſſa nunciatum eſt, duas portas, quodq; inter eas muri erat, de cœlo tactum. & Formiani legati, ædem Iouis: item Oſtienſes, ædem Iouis: & Veliterni, Apollinis & Sangi ædes: & in Herculis æde capillum enatum: & ex Brutijs ab Q. Minutio proprætore ſcriptum, equuleum cum quinq; pedibus, pullos gallinaceos tres cum ternis pedibus natos eſſe. inde à P. Sulpitio proconſule ex Macedonia literæ allatæ, in quibus inter cætera ſcriptum erat, lauream in puppi nauis longæ enatam. Priorum prodigiorum cauſa ſenatus cenſuerat, ut conſul maioribus hoſtijs quibus dijs uideretur, ſacrificaret. ob hoc unum prodigium aruſpices in ſenatum uocati, atq; ex reſponſo eorum ſupplicatio populo in diem unum edicta, & ad omnia puluinaria res diuinæ factæ. Carthaginienſes eo anno argentum in ſtipendium impoſitum primùm Romam aduexerunt. id quia probum non eſſe quęſtores renunciauerant, experientibuſq; pars quarta decocta erat, pecunia Romæ mutua ſumpta, in tertrimentum argenti ſuppleuerũt. Petentibus deinde, ut ſi iam uideretur ſenatui, obſides

A ſides ſibi redderentur, centum redditi obſides. de cæteris, ſi in fide permanerent, ſpes facta. Petentibus ijſdem, qui non reddebãtur obſides, ut ab Norba, ubi parũ cõmodè eſſent, aliò traducerent, cõceſſum ut Signiã & Ferentinũ tranſirent. Gaditanis item petentibus remiſſum, ne præfectus Gadeis mitteret, aduerſus quod ijs in fidem populi Romani uenientibus cũ L. Martio Septimio cõueniſſet. Et Narnienſium legatis, querentibus ad numerũ ſibi colonos non eſſe, & immiſtos quoſdam nõ ſui generis pro colonis ſe gerere, earum rerum cauſa triumuiros creare L. Cornelius Cos. iuſſus. creati P. & Sex. Ælij (Pætis fuit ambobus cognomẽ) & C. Cornelius Lentulus. Quod Narnienſibus datum erat, ut colonorũ numerus augeretur, id Coſſani petẽtes non impetrauerũt. Rebus, quę Romæ agendæ erant, perfectis, conſules in prouincias profecti. P. Villium, in Macedoniam cum ueniſſet, atrox ſeditio militũ iam ante iritata, nec ſatis in principio compreſſa, excepit. MM ea militũ fuere, quæ ex Africa poſt deuictum Annibalem in Siciliã, inde anno ferè pòſt in Macedoniã pro uoluntarijs tranſportata erant, id uoluntate factum negabant. ab tribunis recuſantes in naues impoſitos. ſed utcunq; ſeu inuita, ſeu ſuſcepta foret militia, & eam exhauſtã, & finem aliquem militandi fieri æquum eſſe. multis annis ſeſe Italiam nõ uidiſſe, cõſenuiſſe ſub armis in Sicilia, Africa, Macedonia: confectos iam ſe labore & opere, exangues tot acceptis uulneribus eſſe. Cõſul cauſam poſtulandæ miſsionis probabilẽ, ſi modeſtè peterẽt, uideri dixit: ſeditionis nec eam, nec ullã aliam ſatis iuſtã cauſam eſſe. itaq; ſi manere ad ſigna, & dicto parere uelint, ſe de miſsione eorum ad ſenatũ ſcripturũ, modeſtia facilius quàm pertinacia q̃d uelint impetraturos. Thaumacos eo tẽpore Philippus ſumma ui oppugnabat aggeribus, uineiſq;: & iam arietẽ muris admoturus erat. cęterùm incepto abſiſtere eum coëgit ſubitus Ætolorũ aduẽtus, qui Archidamo duce inter cuſtodias Macedonum mœnia ingreſsi, nec die nec nocte finẽ ullũ erumpendi nũc in ſtationes, nunc in opera

B Macedonũ faciebãt. & adiuuabat eos natura ipſa loci. nanq; Thaumaci à Pylis, ſinuq; Maliaco per Lamiã eunti loco alto ſiti ſunt, ipſis faucibus imminẽtes, quã Cœlen uocant: Theſſaliçq; trãſeunti cõfragoſa loca, implicatasq; flexibus uallium uias, ubi uentum ad hãc urbem eſt, repẽtè uelut maris uaſti, ſic immẽſa panditur planities, ut ſubiectos campos terminare oculis haud facile queas. ab eo miraculo Thaumaci appellati. nec altitudine ſolum tuta urbs, ſed quod ſaxo undiq; abſciſſo rupibus impoſita eſt. Hę difficultates, & quod haud ſatis dignum tanti laboris periculiq; precium erat, ut abſiſteret incepto Philippus, effecerunt. hyems quoq; iam inſtabat, cum inde abſceſsit, & in Macedoniã in hyberna copias reduxit. Ibi cæteri quidẽ data quãtacunq; quiete temporis, ſimul animos, corporaq; remiſerant: Philippum, quãtum ab aſsiduis laboribus itinerum pugnarumq; laxauerat animũ, tanto magis intentum in uniuerſum euẽtum belli curę angunt: non hoſtes modò timẽtem, qui terra mariq; urgebãt, ſed nunc ſociorum, nunc etiam popularium animos, ne & illi ad ſpem amicitiæ Romanorum deficerent, & Macedonas ipſos cupido nouãdi res caperet. itaq; & in Achaiã legatos miſit, ſimul qui iuſiurãdum (ita enim pepigerãt quotannis iuraturos in uerba Philippi) exigerent: ſimul qui redderẽt Achæis Orchomenon, & Hereã, & Triphyliã: Eleis Alipheram contendentibus, nunquã eam urbem fuiſſe ex Triphylia, ſed ſibi debere reſtitui; quia una eſſet ex ijs quæ ad condendã Megalopolim ex concilio Arcadum contributæ forent. Et cum Achæis quidem per hæc ſocietatẽ firmabat. Macedonũ animos ſibi conciliauit cum Heraclide. nam cum eum maximę inuidiæ ſibi eſſe cerneret, multis criminibus oneratum in uincula coniecit ingenti popularium gaudio. Bellum, ſi quando unquã antè aliàs, cũ magna cura apparauit, exercuitq; in armis & Macedonas & mercenarios milites: principioq; ueris cum Athenagora omnia externa auxilia, quodq; leuis armaturæ erat, in Chaoniã per Epirum ad occupandas, quæ ad Antigoniã fauces ſunt (Sthena uocãt Gręci) miſit. ipſe pòſt paucis diebus grauiore ſecutus agmine, cum ſitum omnem regionis aſpexiſſet, maximè idoneum ad muniendũ locũ credidit eſſe, pręter amnem Aoum. Is inter montes, quorum alterum Æropum, alterũ Aſnaum in-

colæ uocant, anguſta ualle fluit, iter exiguum ſuper ripã præbens. Aſnaum Athenago ram cum leui armatura tenere ac cõmunire iubet: ipſe in Æropo poſuit caſtra, quà abſciſſæ rupes erant, ſtatio paucorum armatorum tenebat: quæ minus tuta erãt, alia foſſis, alia uallis, alia turribus muniebat. magna tormentorum etiã uis, ut miſſilibus procul arcerent hoſtem, idoneis locis diſpoſita eſt. tabernaculum regiũ pro uallo in conſpecto maximè tumulo, ut terrorem hoſtibus, ſuisq; ſpem ex fiducia faceret, poſitum. Conſul per Charopum Epirotem certior factus, quos ſaltus cum exercitu inſediſſet rex, & ipſe cum Corcyræ hybernaſſet, uere primo in continentem trabeatus ad hoſtẽ ducere pergit. quinq; millia fermè ab regijs caſtris cum abeſſet, loco munito relictis legionibus, ipſe cũ expeditis progreſſus ad ſpeculanda loca, poſtero die conſiliũ habuit, utrum per inſeſſum ab hoſte ſaltum, quanquã labor ingens periculumq; proponeret, tranſitum tentaret, an eodem itinere, quo priore anno Sulpitius Macedoniã intrauerat, circũduceret copias. Hoc conſiliũ per multos dies agitanti nuncius uenit: T. Quintium conſulem factum, ſortitumq; prouinciã Macedoniã, maturato itinere iam Corcyram traiecisse. Valerius Antiàs intraſſe ſaltum Villium tradit, quia recto itinere nequiuerit, omnibus à rege inſeſsis, ſecutũ uallem, per quam mediam fert Aous amnis: ponte raptim facto in ripã, in qua erant caſtra regia, tranſgreſſum acie conflixiſſe: fuſum, fugatumq; regem, caſtris exutum. XII millia hoſtiũ eo prælio cæſa, capta duo millia, & ducentos: & ſigna militaria centũ XXXII, equos CCXXX. ædem etiam Ioui in eo prælio uotã, ſi res proſperè geſta eſſet. Cæteri Græci Latiniq; autores, quorum quidem ego legi annales, nihil memorabile à Villio actum, integrũq; bellum inſequentẽ cõſulem, T. Quintiũ accepiſſe tradunt. Dum hæc in Macedonia gerunt, conſul alter L. Lentulus, qui Romæ ſubſtiterat, comitia cenſoribus creandis habuit. multis claris petentib. uiris creati cẽſores P. Cornelius Scipio Africanus, & P. Ælius Pætus. Hi magna inter ſe cõcordia, & ſenatũ ſine ullius nota legebãt: & portoria uenaliciũ Capuæ, Puteolisq; item caſtrorũ portorium, quo in loco nunc oppidũ eſt, fruendum locarũt: colonosq; eò trecentos (is enim numerus finitus ab ſenatu erat) adſcripſerunt, & ſub Tifatis Capuæ agrũ uendiderunt. Sub idem tempus L. Manlius Acidinus ex Hiſpania decedẽs, prohibitus à M. Porcio Lecca tribuno plebis, ne ouans rediret, cum à ſenatu impetraſſet, priuatus urbem ingrediens MCC pondo argenti. XXX pondo fermè auri in ærarium tulit. Eodem anno C. Bebius Pamphilus, qui ab C. Aurelio conſule anni prioris prouinciã Galliam acceperat, temerè ingreſſus Gallorũ Inſubrium fines propè cũ toto exercitu eſt circumuentus. ſupra ſex millia, & ſexcentos milites amiſit. tanta ex eo bello, quod iam timeri deſierat, clades accepta eſt. Ea res L. Lentulum conſulem ab urbe exciuit. qui ut in prouinciã uenit plenã tumultus, trepido exercitu accepto, prætorẽ multis probris increpitũ prouincia decedere, atq; abire Romã iuſsit. neq; ipſe conſul memorabile quicquam geſsit, comitiorũ cauſa Romã reuocatus, quæ ipſa per M. Fuluiũ, & M. Curiũ tribunos plebis impediebant: quod T. Quintium Flamininũ conſulatum ex quæſtura petere nõ patiebantur. Iam ædilitatem, præturamq; faſtidiri: nec per honorum gradus documentũ ſui dantes nobiles homines tendere ad conſulatum, ſed tranſcendendo media, ſumma imis continuare. Res ex campeſtri certamine in ſenatũ uenit. patres cenſuerunt, qui honorem, quem ſibi capere per leges liceret, peteret: in eo populo creandi quem uelit, poteſtatem fieri æquũ eſſe. in autoritate patrũ fuere tribuni. creati Coss. Sex. Ælius Pætus, & T. Quintius Flamininus. Inde Prætorũ comitia habita. creati L. Cornelius Merula, M. Claudius Marcellus, M. Porcius Cato, C. Heluius, qui ædiles plebis fuerant. ab ijs ludi plebeij inſtaurati. & epulum Iouis fuit ludorum cauſa. Et ab ædilibus curulibus C. Valerio Flacco flamine Diali, & C. Cornelio Cethego ludi Romani magno apparatu facti. Ser. Sulpitius, & L. Galba pontifices eo anno mortui ſunt. in eorũ locum M. Æmylius Lepidus, & Cn. Cornelius Scipio pontifices ſuffecti ſunt. Sex. Ælius Pætus, T. Quintius Flamininus conſules magiſtratu inito ſenatum in Capitolio cum habuiſſent, decreuerunt patres, ut prouincias Macedoniam

A doniam atq; Italiam conſules compararẽt inter ſe, ſortirenturúe. utri eorum Macedonia eueniſſet, in ſupplementum legionum tria millia militum Romanorum ſcriberet, & CCC equites: item ſociorum Latini nominis quinq; millia peditum, quingentos equites. alteri conſuli nouus omnis exercitus decretus. L. Lentulo prioris anni conſuli prorogatum imperium eſt: uetitusq; aut ipſe prouincia decedere prius, aut ueterẽ exercitum deducere, quàm cum legionibus nouis conſul ueniſſet. Sortiti conſules prouincias. Ælio Italia, Quintio Macedonia euenit. Prętores, L. Cornelius Merula urbanam, M. Claudius Siciliam, M. Porcius Sardiniã, C. Heluius Galliã eſt ſortitus. Delectus inde haberi eſt cœptus. nam præter cõſulares exercitus prætores quoq; iuſſi ſcribere milites erant. Marcello in Siciliã quatuor millia peditum ſociûm Latini nominis, & CCC equites: Catoni in Sardiniã ex eodem genere militum tria millia peditum, CC equites: ita ut hi prætores ambo cum in prouincias ueniſſent, ueteres dimitterent pedites, equitesq;. Attali deinde regis legatos in ſenatum cõſules introduxerunt. Hi regem claſſe ſua, copijsq; omnibus terra mariq; Romanam rem iuuare, quæq; imperarent Romani conſules, impigrè atq; obedienter ad eam diem feciſſe cum expoſuiſſent, uereri dixerunt, ne id præſtare ei per Antiochum regem ultrà nõ liceret. uacuũ nanq; præſidijs naualibus, terreſtribusq; regnum Attali Antiochum inuaſiſſe. itaq; Attalũ orare P C. ſi ſua claſſe, ſuaq; opera uti ad Macedonicum bellum uellent, mitterent ipſi præſidium ad regnum eius tutandum: ſi id nollent, ipſum ad ſua defendenda cũ claſſe, ac reliquis copijs redire paterent. Senatus legatis ita reſpõderi iuſſit, quòd rex Attalus claſſe, copijsq; alijs duces Romanos iuuiſſet, id gratũ ſenatui eſſe. auxilia nec ipſos miſſuros Attalo aduerſus Antiochum, ſociũ & amicum populi Romani: nec Attali auxilia retenturos ultrà, quàm regi commodum eſſet. Semper populum Romanũ alienis rebus arbitrio alieno uſum. & principium & finem in poteſtate ipſorum, qui ope ſua uelint adiutos Romanos eſſe. Legatos ad Antiochum miſſuros, qui nuncient, Attali,
B nauiumq; eius, & militum opera aduerſus Philippum communem hoſtem uti populum Romanum: gratum eum facturum ſenatui, ſi regno Attali abſtineat, belloq; abſiſtat. æquum eſſe, ſocios & amicos populi Romani, reges inter ſe quoque ipſos pacẽ ſeruare. Cõſulem T. Quintium, ita habito delectu, ut eos ferè legeret, qui in Hiſpania aut Africa meruiſſent ſpectatę uirtutis milites, properantem in prouinciam prodigia nunciata, atq; eorum procuratio Romæ retinuerunt. De cœlo tacta erant, uia publica Veijs, forum & ædes Iouis Lanuuij: Herculis ædes Ardeæ, Capuæ murus & turres, & ædes quæ Alba dicitur. cœlum ardere uiſum erat Arretij. terra Velitris trium iugerum ſpacio cauerna ingenti deſederat. Sueſſæ Auruncę nunciabãt agnum cũ duobus capitibus natum: & Sinueſſę porcum humano capite. Eorum prodigiorum cauſa ſupplicatio unum diem habita. et conſules rebus diuinis operam dederunt: placatisq; dijs profecti in prouincias ſunt. Ælius cum C. Heluio prætore in Galliã: exercitumq; ab L. Lentulo acceptum, quem dimittere debebat, prętori tradidit, ipſe nouis legionibus, quas ſecum adduxerat, bellum geſturus: neque memorabilis rei quicquam geſſit. Et T. Quintius alter Cos. maturius, quàm priores ſoliti erant Coss. à Brunduſio cum tranſmiſiſſet, Corcyram tenuit cum octo millibus peditum, equitibus octingentis. à Corcyra in proxima Epiri quinqueremi traiecit: & in caſtra Romana magnis itineribus contendit. inde Villio dimiſſo paucos moratus dies, dum ſe copiæ à Corcyra aſſequerentur, conſilium habuit, utrum recto itinere per caſtra hoſtium uiam facere conaretur: an ne tentata quidem re tanti laboris ac periculi, per Daſſaretios potius, Lingumq; tuto circuitu Macedoniam intraret. uiciſſetq; ea ſententia, ni timuiſſet, ne, cum à mari longius receſsiſſet, miſſo è manibus hoſte, ſi (quod antea fecerat) ſolitudinibus ſyluisq; ſe tutari rex uoluiſſet: ſine ullo effectu æſtas extraheretur. utcunque eſſet igitur, illo ipſo tam iniquo loco aggredi hoſtẽ placuit. ſed magis fieri id placebat, quàm quo modo id fieret, ſatis expediebat: diesq; XL ſine ullo conatu ſedentes in conſpectu hoſtium abſumpſerant. inde ſpes data Philippo eſt, per Epirotarum gentem ten-

tandæ pacis. habitoq́; concilio delecti ad eam rem agendam, Pauſanias prætor, & Ale- A
xander magiſter equitum, conſulem & regem, ubi in arctiſsimas ripas Aous cogitur
amnis, in colloquium adduxerunt. Summa poſtulatorum conſulis erat, præſidia ex ci-
uitatibus rex deduceret: ĳs, quorum agros urbesq́; populatus eſſet, redderet res, quæ
comparerent: cæterorum æquo arbitrio æſtimatio fieret. Philippus aliam aliarum ci-
uitatum conditionem eſſe reſpondit. quas ipſe cepiſſet, eas liberaturum. quæ ſibi tradi
tæ à maioribus eſſent, earum hæreditaria ac iuſta poſſeſsione non exceſſurum. ſi quas
quererentur belli clades eæ ciuitates, cum quibus bellatum foret: arbitrio quo uel
lent populorum, cum quibus pax utriſque fuiſſet, ſe uſurum. Conſul nihil ad id qui-
dem arbitro aut iudice opus eſſe dicere. cui enim non apparere, ab eo qui prior arma
intuliſſet, iniuriam ortam? nec Philippum ab ullis bello laceſsitum, priorem uim om-
nibus feciſſe. Inde cum ageretur, quæ ciuitates liberandæ eſſent, Theſſalos primos o-
mniū nominauit conſul. ad id uero adeò accenſus indignatione eſt rex, ut exclamaret,
Quid uicto grauius imperares T. Quinti? atque ita ſe ex colloquio proripuit. & tēpe-
ratum ægrè eſt, quin miſsilibus, quia dirempti medio amne fuerant, pugnam inter ſe
conſererent. Poſtero die per excurſiones ab ſtationibus primò in planitie ſatis ad id
patenti multa leuia commiſſa prælia ſunt: deinde recipientibus ſe regĳs in arcta & cō-
fragoſa loca, auiditate accenſi certaminis eò quoque Romani penetrauère. pro his or-
do, & militaris diſciplina, & genus armorum erat, aptum urgendis regĳs: pro hoſte lo
ca, & catapultæ baliſtæq́; in omnibus propè rupibus, quaſi in muris diſpoſitæ. multis
hinc atq; illinc uulneribus accceptis, cum etiam, ut in prælio iuſto, aliquot cecidiſſent,
nox pugnæ finem fecit. Cum in hoc ſtatu res eſſet, paſtor quidam à Charopo principe
Epirotarum miſſus deducitur ad conſulem. is ſe in eo ſaltu, qui regĳs tūc oneratus ca-
ſtris erat, armentum paſcere ait: omnes montium eorum anfractus callesq́; noſſe. ſi ſe-
cum aliquot mittere uelit, non iniquo, nec perdifficili aditu ſupra caput hoſtium dedu B
cturum. hæc, Charopus renunciari iubet, ita crederet, ut ſuæ potius omnia, quàm illi-
us poteſtatis eſſent. Cum magis uellet credere quàm auderet cōſul, miſtumq́; gaudio
ac metu animum gereret, autoritate motus Charopi, experiri ſpem oblatam ſtatuit. &
ut auerteret rem à ſuſpicione, biduo inſequenti laceſſere hoſtem, diſpoſitis ab omni
parte copĳs, ſuccedentibusq́; integris in locum defeſſorum, non deſtitit. quatuor mil-
lia inde lecta peditum, & trecentos equites tribuno militum tradit. equites, quoad lo-
ca patiantur, ducere iubet: ubi ad inuia equiti uentum ſit, in planitie aliqua locari equi
tatum. pedites quà dux monſtraret uiam, ire: ubi, ut polliceatur, ſuper caput hoſtium
peruentum ſit, fumo dare ſignum: nec antè clamorem tollere, quàm ab ſe ſigno acce-
pto pugnam cœptam arbitrari poſſet. nocte itinera fieri iubet: (& pernox fortè luna
erat) interdiu cibi, quietisq́; ſumeret tempus. ducem promiſsis ingentibus oneratum,
ſi fides extet, uinctum tamen tribuno tradit. His copĳs ita dimiſsis, eo intentius Ro-
manus undiq; inſtat capere ſtationes. Interim die tertio cum uerticem, quem petierāt,
Romani cepiſſe, ac tenere ſe fumo ſignificarent: tum uerò trifariam diuiſis copĳs, cōſul
ualle media cū militū robore ſuccedit: cornua dextra læuaq́; admouet caſtris. nec ſegni
us hoſtes obuiam eunt. & dum auiditate certaminis prouecti extra munitiones pu-
gnant, haud paulo ſuperior eſt Romanus miles & uirtute & ſcientia & armorū gene-
re. Poſteaquam multis uulneratis interfectisq́; recepere ſe regĳ in loca aut munimēto
aut natura tuta, uerterat periculū in Romanos, temerè in loca iniqua, nec faciles ad re-
ceptū anguſtias progreſſos. neq; impunita temeritate inde recepiſſent ſeſe, ni clamor
primū à tergo auditus, dein pugna etiam cœpta amentes repentino terrore regios fe-
ciſſet. Pars in fugam effuſi ſunt. pars quia magis locus fugæ deerat, quàm quod animi
ſatis eſſet ad pugnam, cum ſubſtitiſſent: ab hoſte & à fronte & à tergo urgente circum
uenti ſunt. Deleri totus exercitus potuit, ſi fugientes perſecuti uictores eſsēt: ſed equi-
tem anguſtiæ locorūq́; aſperitas, peditem armorū grauitas impedĳt. Rex primò effu-
ſe ac ſine reſpectu fugit: dein quinq; milliū ſpaciū progreſsus, cū ex iniquitate locorū,

id quod

A id quod erat,ſuſpicatus eſſet ſequi non poſſe hoſtem,ſubſtitit in tumulo quodam, dimiſitq; ſuos per omnia iuga uallesq;,qui palatos in unum colligerent. Non plus duobus millibus hominum amiſsis,cętera omnis multitudo,uelut ſignum aliquod ſecuta, in unum cum conueniſſet,frequenti agmine petunt Theſſaliam. Romani quoad tutũ fuit inſecuti,cædentes,ſpoliantesq; cæſos,caſtra regia,etiam ſine defenſoribus difficili aditu,diripiunt:atq; ea nocte in ſuis caſtris manſerunt. Poſtero die conſul per ipſas anguſtias,quà ſe inter ualles flumen inſinuat,hoſtem ſequitur. Rex primo die ad caſtra Pyrrhi peruenit.locus quem ita uocant,eſt in Triphylia terrę Melotidis.inde poſtero die ingenti itinere agminis(& metus urgebat)in montem Lingon perrexit. Ipſi montes Epiri ſunt,interiecti Macedoniæ,Theſſaliæq;:latus quod uergit in Theſſaliam, oriens ſpectat: ſeptentrio à Macedonia obijcitur. ueſtiti frequentibus ſyluis ſunt, iuga ſumma campos patentes,aquasq; perennes habent. Ibi ſtatiuis rex per aliquot dies habitis fluctuatus animo eſt,utrum protinus in regnum ſe reciperet,an reuerti in Theſſaliam poſſet.inclinauit ſententia,ſuum in Theſſaliã agmen dimitteret: Triccamq; proximis limitibus petit:inde obuias urbes raptim peragrauit.homines,qui ſequi poſsẽt, ſedibus excibat:oppida incendebat: rerum ſuarum, quas poſſent, ferendarum ſecum dominis ius fiebat: cætera militis præda erat. nec quod ab hoſte crudelius pati poſſent,reliqui quicquam fuit:quam quæ ab ſocijs patiebãtur.Hæc etiam facienti Philippo acerba erant,ſed è terra mox futura hoſtium corpora ſaltem eripere ſociorum uolebat. ita euaſtata ſunt oppida,Phacium,Ireſiæ,Euhydrium,Eretria,Palæpharus.Pheras cum peteret,excluſus:quia res egebat mora, ſi expugnare uellet, nec tempus erat: omiſſo incepto,in Macedoniã tranſcendit.nam etiam Ætolos appropinquare fama erat.qui audito prælio, quod circa amnem Aoum factum erat, proximis prius euaſtatis circa Sperchias & Macran(quã uocant)comen,tranſgreſsi inde in Theſſaliã Cymi-

B nes & Angeas primo impetu potiti ſunt.à Metropoli dum uaſtant agros,cõcurſu oppidanorũ ad tuenda mœnia facto, repulſi ſunt. Callithera inde aggreſsi ſimilẽ impetũ oppidanorũ pertinacius ſuſtinuerũt:compulſisq; intra mœnia qui eruperãt,contenti ea uictoria,quia ſpes nulla admodũ expugnãdi erat,abſceſſerunt. Theuma inde,& Calathana uicos expugnãt,diripiuntq;. Acharras per deditionem receperunt. Xyniæ ſimili metu à cultoribus deſertæ ſunt. Hoc ſedibus ſuis extorre agmen in præſidiũ incidit,quod Athamãnum, quo tutior frumentatio eſſet,ducebatur:incondita inermisq; multitudo, miſta imbelli turba,ab armatis cæſa eſt. Xynię deſertę diripiunt. Cyphara inde Ætoli capiunt,opportunè Dolopiæ imminẽs caſtellũ. Hæc raptim intra paucos dies ab Ætolis geſta. Nec Aminander atq; Athamãnes poſt famã proſperę pugnę Romanorum quieuerunt. Cęterum Aminander quia ſuo militi parum fidebat, petito ab conſule modico pręſidio,cum Gomphos peteret,òppidũ protinus nomine Phecam, ſitum inter Gomphos,fauces q; anguſtas,quę ab Athamania Theſſaliã dirimunt,ui cepit.inde Gomphos adortus, & per aliquot dies ſumma ui urbem tuentes, cum ſcalas ad mœnia erexiſſet,eodem metu perpulit ad deditionẽ. Hæc deditio Gomphorũ ingentem terrorem Theſſalis intulit.dedidêre deinceps ſeſe,qui Argenta, quiq; Pherinum,& Thimarum,& Liſinas,& Stimonẽ, & Lampſum habent, aliáq; caſtella iuxtà ignobilia. Dum Athamãnes,Ætoliq; ſummoto Macedonum metu,in aliena uictoria ſuam prędã faciunt: Theſſaliáq; à tribus ſimul exercitibus,incerta quem hoſtẽ, quẽue ſocium crederet,uaſtatur:conſul faucibus, quas fuga hoſtium aperuerat,in regionem Epiri tranſgreſſus,&ſi probè ſcit cui parti,Charopo principe excepto, Epirotæ fauiſſent:tamen quia ab ſatisfaciendi quoque cura imperata enixè facere uidet, ex præſenti eos potius,quàm ex pręterito æſtimat habitu,& ipſa facilitate uenię animos eorum in poſterum conciliat.Miſsis deinde nuncijs Corcyram, ut onerariæ naues in ſinum uenirent Ambracium: ipſe progreſſus modicis itineribus,quarto die in monte Cercetio poſuit caſtra,eodem Aminandro cum ſuis auxilijs accito,non tam uirium eius egens, quàm ut duces in Theſſaliam haberet ab eodem conſilio & pleriq; Epirotarum uolun

tarij inter auxilia accepti. Primam urbiũ Theſſaliæ Phaleriam eſt aggreſſus. duo millia A Macedonũ in præſidio habebat. qui primò ſumma ui reſtiterunt, quantũ arma, quantum mœnia tueri poterant. ſed oppugnatio continua non die non nocte remiſſa, cum conſul in eo uerti crederet cæterorũ Theſſalorum animos, ſi primi uim Romanam nõ ſuſtinuiſſent, uicit pertinaciam Macedonũ. Capta Phaleria, legati à Metropoli & à Piera dedentes urbes uenerunt. uenia eiſdem petentibus datur. Phaleria incenſa ac direpta eſt. Inde Æginium petit. quem locum cum uel modico præſidio tutum, ac propè inexpugnabilem uidiſſet, paucis in ſtationẽ proximam telis coniectis, ad Gomphorũ regionem agmen uertit. digreſſusq; in campos Theſſaliæ, cum iam omnia exercitui le eſſent, quia Epirotarum pepercerat agris: explorato antè, utrum Leucadem, an ſinum Ambracium onerariæ tenuiſſent, frumentatum Ambraciam inuicem cohortes miſit. & eſt iter à Gomphis Ambraciam, ſicut impeditũ ac difficile, ita ſpacio perbreui. intra paucos itaq; dies, tranſuectis à mari commeatibus, repleta omni rerum copia ſunt caſtra. Inde ad Rhagen eſt profectus. Decem fermè millia à Lariſſa abeſt, ex Perrhæbia oriundi ſunt: ſita eſt ſuper Peneum amnem. Nihil trepidauere Theſſali ad primum aduentum Romanorũ. Et Philippus, ſicut in Theſſaliam ipſe progredi non audebat, ita intra Tempe ſtatiuis poſitis, ut quiſq; locus ab hoſte tentabatur, præſidia per occaſiones ſummittebat. Sub idem ferè tempus, quo conſul aduerſus Philippum primùm in Epiri faucibus caſtra poſuit: & L. Quintius frater conſulis, cui claſſis cura, maritimæq; oræ imperium mandatum ab ſenatu erat, cum duabus quinqueremibus Corcyram tranſuectus, poſtquã profectam inde claſſem audiuit, nihil morandum ratus, cum ad Zammam inſulã aſſecutus eſſet, dimiſſo L. Apuſtio, cui ſucceſſerat: tardè inde ad Maleam trahendis plerunq; remulco nauibus, quæ cum commeatu ſequebantur, peruenit. A' Malea, iuſſis cæteris quantum maxime poſſent maturatè ſequi, ipſe tribus quinqueremibus expeditis Piræeum præcepit, accepitq; naues ibi relictas ab L. Apuſtio legato ad præſidium Athenarũ. Eodem tempore duæ ex Aſia claſſes profectæ, una cũ B Attalo rege: (eæ quatuor & uiginti quinqueremes erant) Rhodia altera XX nauium tectarũ. Ageſimbrotus præerat. hæ circa Andrum inſulam claſſes coniunctæ, Eubœam inde exiguo diſtantem freto traiecerunt. Caryſtiorũ primùm agros uaſtarunt: deinde ubi Caryſtus præſidio à Chalcide raptim miſſo, firma uiſa eſt, ad Eretiam acceſſerunt. Eodem & L. Quintius cum ijs nauibus quæ Piræei fuerant, Attali regis aduentu audito uenit, iuſſitq;, ut quæ ex ſua claſſe ueniſſent naues, Eubœam peterent. Eretria ſumma ui oppugnabatur: nam & trium iunctarum claſſium naues omnis generis tormenta, machinasq; ad urbium excidia ſecum portabant: & agri affatim materiæ præbebant ad noua molienda opera. Oppidani primò haud impigrè tuebantur mœnia: deinde feſſi uulneratiq; aliquot, cum & muri partem euerſam operibus hoſtium cernerent, ad deditionem inclinarunt. ſed præſidium erat Macedonum, quos nõ minus quàm Romanos metuebãt: & Philocles regius præfectus à Chalcide nuncios mittebat, ſe in tempore affuturum, ſi ſuſtinerẽt obſidionẽ. Hæc miſta metu ſpes ultra quàm uellent, aut quàm poſſent, trahere eos tempus cogebat. deinde poſteaquã Philoclem repulſum, trepidantemq; refugiſſe Chalcidem acceperunt, oratores extemplò ad Attalum ueniã, fidemq; eius petentes miſerunt. Dum in ſpem pacis intenti ſegnius munera belli obeũt: & ea modò parte, qua murus dirutus erat, cæteris neglectis, ſtationes armatas opponunt: Quintius noctu ab ea parte, quæ minimè ſuſpecta erat, impetu facto, ſcalis urbem cepit. oppidanorum omnis multitudo cum coniugibus ac liberis in arcem confugit: deinde in deditionem uenit. pecuniæ, auriq; & argenti haud ſanè multum fuit: ſigna, tabulæ priſcæ artis, ornamẽtaq; eius generis plura, quàm pro urbis magnitudine, aut opibus cæteris inuenta. Caryſtus inde repetita. inde, priuſquàm è nauibus copiæ exponerentur, omnis multitudo urbe deſerta in arcem confugit. inde ad fidem ab Romano petendam oratores mittunt. oppidanis extemplò uita ac libertas conceſſa eſt: Macedonibus trecenti nummi in capita ſtatutum eſt pretiũ: & ut armis

traditis

A traditis abirent. hac ſumma redempti, in Bœotiam inermes traiecti. Nauales copiæ duabus claris urbibus Eubœæ intra dies paucos captis, circumuectę Sunium Atticæ terræ promontorium, Cenchreas Corinthiorum emporium petierunt. Conſul interim omnium ſpe longiorem atrocioremq́ue oppugnationē habuit: & eà, quà minimum credidiſſet, reſiſtebant hoſtes. nam omnem laborem in muro diruendo crediderat fore. ſi aditum armatis in urbem patefeciſſet, fugam inde, cædemq́ue hoſtium fore, qualis captis urbibus fieri ſolet. cæterùm poſteaquam parte muri arietibus decuſſa per ipſas ruinas trāſcenderūt in urbem armati: illud principium uelut noui atque integri laboris fuit. nam Macedones, qui in pręſidio erāt & multi & delecti, gloriam etiam egregiam rati, ſi armis potius & uirtute, quàm mœnibus urbem tuerentur: cōferti pluribus introrſus ordinibus acie firmata, cum tranſcendere ruinas ſenſiſſent Romanos, per impeditum ac difficilem ad receptum locum expulerunt. Id conſul ægrè paſſus, nec eam ignominiam ad unius modò expugnandæ moram urbis, ſed ad ſummā uniuerſi belli pertinere ratus, quòd ex momentis paruarum plerunque rerū penderet: purgato loco, qui ſtrage ſemiruti muri cumulatus erat, turrim ingentis altitudinis, magnam uim armatorum multiplici tabulato portātem, promouit: & cohortes inuicē ſub ſignis, quæ cuneum Macedonum (phalangem ipſi uocant) ſi poſſent, ui perrumperēt, emittebat. Sed ad loca anguſta, haud latè patente interuallo diruti muri, genus armorū pugnęq́ue hoſti aptius erat. ubi conferti haſtas ingentis longitudinis præ ſe Macedones obieciſſent, uelut in conſtructam dēſitate clypeorum teſtudinem Romani pilis nequicquam emiſsis cum ſtrinxiſſent gladios: neque congredi propius, neque præcidere haſtas poterant: & ſi quam incidiſſent aut præfregiſſent, haſtile fragmento ipſo acuto inter ſpicula integrarum haſtarum uelut uallum explebat. ad hoc & muri pars adhuc integra utraque tuta præſtabat latera: nec ex longo ſpacio aut cedendum, aut impetus faciendus erat: quæ res turbare ordines ſolet. acceſsit etiam fortuita res ad animos eorum firmādos.
B nam cum turris per aggerem parum dēſati ſoli ageretur, rota una in altiorem orbitam depreſſa ita turrim inclinauit, ut ſpeciem ruentis hoſtibus, trepidationemq́ue inſanam ſuperſtantibus armatis præbuerit. Cum parum quicquā ſuccederet, conſul minimè æquo animo comparationem militū generis armorumq́ue fieri patiebatur: ſimul nec maturam expugnandi ſpem, nec rationem procul à mari, & in euaſtatis belli cladibus locis hybernandi ullam cernebat. itaque relicta obſidione, quia nullus in tota Acarnaniæ atque Ætoliæ ora portus erat, qui ſimul & omneis onerarias, quæ commeatum exercitui portabant, caperet: & tecta ad hybernādum legionibus præberet, Anticyra in Phocide in Corinthium uerſa ſinum ad id opportuniſsimè ſita uiſa: quia nec procul Theſſalia, hoſtiumq́ue locis abibant: & ex aduerſo Peloponneſum exiguo maris ſpacio diuiſam, ab tergo Ætoliam Acarnaniamq́ue, ab lateribus Locridem ac Bœotiā habebant. Phocidis primo impetu Panopeam ſine certamine cepit. Anticyra haud multū in oppugnando præbuit moræ. Ambryſus inde, Hyampolisq́ue receptæ. Daulis, quia in tumulo excelſo ſita eſt, nec ſcalis, nec operibus capi poterat. laceſſendo miſsilibus eos qui in præſidio erant, cum ad excurſiones elicuiſſent, refugiendo inuicē, inſequendoq́ue, & leuibus ſine effectu certaminibus, eò negligentiæ & contemptus adduxerūt, ut cum refugientibus in portam permiſti impetum Romani facerent. & alia ignobilia caſtella Phocidis terrore magis, quàm armis in poteſtatē uenerunt. Elatia clauſit portas: nec, niſi ui cogerentur, recepturi mœnibus uidebātur aut ducem, aut exercitū Romanum. Elatiā obſidenti conſuli rei maioris ſpes affulſit, Achæorū gentem ab ſocietate regia ad Romanā amicitiam auertendi. Cycliadā principem factionis ad Philippum trahentiū res, expulerant. Ariſthenus, qui Romanis gentē iungi uolebat, prætor erat. Claſsis Romana cum Attalo & Rhodijs Cenchreis ſtabat, parabantq́ue cōmuni omnes conſilio Corinthū oppugnare. Optimū igitur ratus eſt, priuſquā eam rem aggrederētur, legatos ad gentē Achęorū mitti, pollicētes, ſi ab rege ad Romanos defeciſſent, Corinthum ijs cōtributuros in antiquū gentis cōcilium. Autore cōſule legati à fratre eius

L.Quintio,& Attalo,& Rhodijs,& Athenienſibus ad Achæos miſsi.Sicyone datum A
ijs eſt conciliũ.Erat autem non admodum ſimplex habitus animorum inter Achæos.
terrebat eos Lacedæmonius, grauis & aſsiduus hoſtis:horrebant Romana arma:Ma
cedonum beneficijs & ueteribus & recentibus obligati erãt: regem ipſum ſuſpectum
habebant:pro eius crudelitate perfidiaq́ꝫ ex ijs quæ tum ad tẽpus faceret,æſtimantes,
grauiorem poſt bellum dominũ futurum cernebãt: neqꝫ ſolum quid in ſenatu quiſqꝫ
ciuitatis ſuæ,aut in cõmunibus concilijs gentis pro ſententia dicerent,ignorabant:ſed
ne ipſis quidẽ ſecum cogitantibus,quid uellent,aut quid optarent,ſatis conſtabat.Ad
homines ita incertos introductis legatis poteſtas dicendi facta eſt.Romanus primũ le
gatus L.Calpurnius, deinde Attali regis legati, poſt eos Rhodij diſſeruerũt. Philippi
deinde legatis dicendi poteſtas facta eſt.poſtremi Athenienſes,ut refellerẽt Macedo-
num dicta,auditi ſunt.ij ferè atrociſsimè in regẽ,quia nulli nec plura,nec tã acerba paſ-
ſi erant,inuecti ſunt.Et illa quidem cõcio ſub occaſum ſolis, tot legatorum perpetuis
orationibus die abſumpto,dimiſſa eſt.Poſtero die aduocatur conciliũ.ubi cũ per prę-
conẽ,ſicut Græcis mos eſt,ſuadendi,ſi quis uellet,poteſtas à magiſtratibus facta eſſet,
nec quiſquã prodiret:diu ſilentium aliorum alios intuentium fuit. neqꝫ mirum,ſi,qui-
bus ſua ſponte uolutãtibus res inter ſe pugnantes obtorpuerãt quodammodo animi,
eos orationes quoqꝫ inſuper turbauerant,utrinqꝫ quæ difficila eſſent promendo, ad-
monendoq́ꝫ per totũ diem habitę. Tandem Ariſthenus prætor Achæorũ,ne tacitum
concilium dimitteret: Vbi,inquit,illa certamina animorum Achæi ſunt,quibus in cõ
uiuijs,& circulis,cũ de Philippo & Romanis mẽtio incidit, uix manibus temperatis?
nunc in concilio ad eã rem unam indicto, cum legatorũ utrinqꝫ uerba audieritis, cum
referãt magiſtratus,cum præco ad ſuadendum uocet,obmutuiſtis:ſi non cura cõmu-
nis ſalutis,ne ſtudia quidẽ, quæ in hanc aut illam partem animos ueſtros inclinarunt,
uocem cuiquam poſſunt exprimere? cum pręſertim nemo tam hebes ſit,qui ignorare B
poſsit,dicendi ac ſuadẽdi quod quiſqꝫ aut uelit,aut optimũ putet,nunc occaſionẽ eſſe,
priuſquã quicq̃ decernamus: ubi ſemel decretum erit,omnibus id,etiã quibus antè di
ſplicuerit,pro bono atqꝫ utili fœdere defendendũ.Hæc adhortatio prætoris non mo-
dò quenquam unum elicuit ad ſuadendũ:ſed ne fremitum quidem,aut murmur con-
cionis tantæ,ex tot populis cõgregatæ,mouit.Tum Ariſthenus prætor rurſus: Non
magis conſilium uobis principes Achęorũ deeſt,quàm lingua.ſed ſuo quiſqꝫ periculo
in cõmune conſultum non uult.forſitan ego quoqꝫ tacerẽ,ſi priuatus eſſem.nunc prę-
tor uideo aut non dandũ concilium legatis fuiſſe,aut inde ſine reſponſo eos dimitten-
dos non eſſe.reſpondere autẽ niſi ex ueſtro decreto qui poſſum? & quando nemo ue-
ſtrûm,qui in hoc concilium aduocati eſtis,pro ſentẽtia quicquã dicere uult,aut audet:
orationes legatorum heſterno die dictas pro ſententijs percenſeamus: perinde ac nõ
poſtulauerint quæ è re ſua eſſent, ſed ſuaſerint quæ nobis cẽſerent utilia eſſe. Romani
Rhodijq́ꝫ, & Attalus ſocietatẽ amicitiamq́ꝫ noſtram petũt: & in bello quod aduerſus
Philippum gerunt,ſe à nobis adiuuari æquum cenſent.Philippus ſocietatis ſecum ad-
monet,& iuriſiurãdi:& modò poſtulat ut ſecum ſtemus, modò ne interſimus armis,
contentum ait ſe eſſe.Nulli'ne uenit in mentẽ,cur qui nondum ſocij ſunt,plus petunt,
quàm ſocius? Non fit hoc neqꝫ modeſtia Philippi, neqꝫ impudentia Romanorum. A-
chæi portus & dant fiduciam poſtulantibus, & demunt.Philippi præter legatũ uide-
mus nihil.Romana claſsis ad Cenchreas ſtat,urbium Eubœæ ſpolia præ ſe ferens:cõ-
ſulem,legionesq́ꝫ eius exiguo maris ſpacio diſiunctas Phocidẽ ac Locridem peruagã-
tes uidemus. Miramini cur diffidenter Cleomedon legatus Philippi, ut pro rege ar-
ma caperemus aduerſus Romanos,modò egerit.qui ſi ex eodem fœdere ac iureiuran
do,cuius nobis religionem inijciebat: rogemus eũ, ut nos Philippus & ab Nabide ac
Lacedæmonijs,& ab Romanis defendat:nõ modò præſidiũ,quo nos tueatur, ſed ne
quid reſpondeat quidẽ nobis,ſit inuenturus: non hercle magis, quàm ipſe Philippus
priore anno, qui pollicendo ſe aduerſus Nabidem bellũ geſturũ,cum tentaſſet noſtrã

iuuentutem

A iuuentutem hinc in Euboeam extrahere, poſteaquam nos neq; decernere id ſibi præſidium, neq; uelle illigari Romano bello uidit, oblitus ſocietatis eius quam nũc iactat, uaſtandos depopulandosq; Nabidi ac Lacedæmonijs reliquit. Ac mihi quidem mini mè conueniens inter ſe oratio Cleomedontis uiſa eſt. Eleuabat Romanũ bellum, euẽtumq; eius eundem fore, qui prioris belli, quod cum Philippo geſſerint, dicebat. Cur igitur noſtrum ille auxiliũ abſens petit potius, quàm præſens nos ueteres ſocios ſimul ab Nabide ac Romanis tueatur? nos dico? quid ita paſſus eſt Eretriã, Caryſtumq; capi? quid ita tot Theſſaliæ urbes? quid ita Locridẽ, Phocidemq;? quid ita nunc Elatiam oppugnari patitur? cur exceſsit faucibus Epiri, clauſtrisq; illis inexpugnabilibus ſuper Aoum amnem aut ui, aut metu, aut uoluntate? relictoq;, quẽ inſidebat, ſaltu, penitus in regnũ abijt? ſi ſua uoluntate tot ſocios reliquit hoſtibus diripiendos, quid recuſare poteſt quin & ſocij ſibi conſulant? ſi metu, nobis quoq; ignoſcat timentibus. ſi uictus armis ceſsit, Achæi nos arma Romana ſuſtinebimus Cleomedon, quæ uos Macedones non ſuſtinuiſtis? An tibi potius credamus, Romanos nõ maioribus copijs, nec uiribus bellũ gerere, quàm antea geſſerint: potius quàm res ipſas intueamur? Aetolos tum claſſe adiuuerunt: nec duce conſulari, nec exercitu bellũ geſſerunt. ſociorum Philippi maritimæ urbes in terrore ac tumultu erãt. mediterranea adeò tuta ab Romanis armis fuerunt, ut Philippus Aetolos nequicquã opem Romanorum implorantes depopularetur. nunc autẽ defuncti bello Punico Romani, quòd per ſexdecim annos uelut intra uiſcera Italiæ tolerauerunt: non præſidium Aetolis bellantibus miſerunt, ſed ipſi duces belli arma terra mariq; ſimul Macedoniæ intulerunt. tertius iã conſul ſumma ui gerit bellum. Sulpitius in ipſa Macedonia congreſſus, fudit fugauitq; regẽ, partem opulentiſsimã regni eius depopulatus. nunc Quintius tenentẽ clauſtra Epiri, natura loci, munimentis, exercituq; fretũ caſtris exuit: fugiẽtem in Theſſaliã perſecutus,
B præſidia regia, ſociasq; eius urbes propè in conſpectu regis ipſius expugnauit. Ne ſint uera quæ Athenienſes modò legati de crudelitate, auaritia, & libidine regis dixerunt: nihil ad nos pertineãt quæ in terra Attica ſcelera in ſuperos inferosq; deos ſint admiſſa: multo minus, quàm quæ Elæũtij, Abydeniq;, qui procul à nobis abſunt, paſsi ſunt: noſtrorum ipſi uulnerũ, ſi uultis, obliuiſcamur: cædes, direptionesq; bonorũ Meſſenæ in media Peloponneſo factas, & hoſpitem Cypariſsiæ Garitenem cõtra ius omne ac fas inter epulas propè ipſas occiſum: & Aratum patrẽ filiumq; Sicyonios, cũ ſenem infelicem parentem etiam appellare ſolitus eſſet, interfectos: filij etiã uxorem libidinis cauſa in Macedoniã aſportatam: cætera ſtupra uirginũ, matronarumq; obliuioni dentur. ne ſint cum Philippo res, cuius crudelitatis metu obmutuiſtis omnes: (nã quæ alia tacendi aduocatis in conciliũ cauſa eſt?) cum Antigono mitiſsimo ac iuſtiſsimo rege, & de nobis omnibus optimè merito exiſtimemus diſceptationẽ eſſe: num id poſtularet facere nos, quod tũ fieri nõ poſſet? Peninſula eſt Pelopõneſus, anguſtis Iſthmi faucibus cõtinenti adhærens, nulli apertior atq; opportunior quàm nauali bello. ſi centũ tectæ naues, & quinquaginta leuiores apertæ, & triginta Iſſaici lembi maritimã oram uaſtare, & expoſitas propè in ipſis litoribus urbes cœperint oppugnare, in mediterraneas ſcilicet nos urbes recipiemus? tanquã non inteſtino, & hærente in ipſis uiſceribus uramur bello? cum terra Nabis, & Lacedæmonij, mari Romana claſsis urgebunt: unde regiã ſocietatẽ, & præſidia Macedonũ implorẽ? an ipſi noſtris armis ab hoſte Romano tutabimur urbes, quæ oppugnabunt? egregiè enim Dymas priore bello ſumus tutati. Satis exẽplorũ nobis alienæ clades præbẽt: ne quæramus quemadmodũ cæteris exẽplo ſimus. Nolite, quia ultro Romani petũt amicitiã, id quod optandum uobis ac ſumma ope petẽdũ erat, faſtidire. metu enim uidelicet cõpulſi in aliena terra, quia ſub umbra auxilij ueſtri latère uolũt, in ſocietatẽ ueſtrã cõfugiunt, ut portubus ueſtris recipiãtur, ut cõmeatibus utãtur. Mare in poteſtate habẽt, terras quaſcunq; adeũt extẽplò ditionis ſuæ faciunt. quod rogãt, cogere poſſunt: quia Pepercisse uolũt, cõmittere uos cur pereatis nõ patiuntur. Nã quod Cleomedon modò tãquam mediã, & tutiſsimam

uobis

uobis uiam conſilij, ut quieſceretis, abſtineretiſq; armis, oſtendebat, ea nō media, ſed A
nulla uia eſt. etenim præterquàm quòd aut accipienda, aut aſpernāda uobis Romana
ſocietas eſt: quid aliud quàm nuſquam gratia ſtabili, uelut qui euentum expectaueri-
mus, ut fortunæ applicaremus noſtra conſilia, præda uictoris erimus? Nolite, ſi quod
omnibus uotis petendū erat, ultro offertur, faſtidire. nō quemadmodū hodie utrūq;
uobis licet, ſic ſemper liciturum eſt. nec ſæpe, nec diu eadem occaſio erit. Liberare uos
à Philippo iādiu magis uotis, quàm armis audetis. ſine ueſtro labore & periculo qui
uos in libertatem uindicarent, cum magnis claſsibus exercitibuſq; mare traiecerunt.
hos ſi ſocios aſpernamini, uix ſanæ mētis eſtis. ſed aut ſocios, aut hoſtes habeatis opor-
tet. Secundum orationē prætoris murmur ortum aliorum cum aſſenſu, aliorū incle-
menter aſſentiētes increpātium: & iam nō ſinguli tantum, ſed populi uniuerſi inter ſe
altercabantur: tū inter magiſtratus gentis (Damiurgos uocant: decē numero creātur)
certamen nihilo ſegnius, quàm inter multitudinē eſſe. quinq; relaturos ſe de ſocietate
Romana aiebant, ſuffragiumq; daturos: quinq; lege cautū teſtabantur, nequid, quod
aduerſus Philippi ſocietatē eſſet, aut referre magiſtratibus, aut decernere concilio ius
eſſet. Hic quoq; dies iurgijs eſt conſumptus. Supererat unus iuſti concilij dies: (tertio
enim lex iubebat decretum fieri) in quē adeò exarſere ſtudia, ut uix parētes à liberis tē-
perauerint. Rhiſiaſus Pellenenſis erat, filiū Damiurgum, nomine Memnonem habe-
bat, partis eius, quæ decretum recitari, perrogariq; ſententias prohibebat. is diu obte-
ſtatus filium, ut conſulere Achæos cōmuni ſaluti pateretur, neu pertinacia ſua gētem
uniuerſam perditū iret: poſteaquā parum proficiebant preces, iuratus ſe eum ſua ma-
nu interēpturū: nec pro filio, ſed pro hoſte habiturū: minis peruicit, ut poſtero die cō
iungeret ijs ſe, qui referebāt. qui cum plures facti referrēt, omnibus ferè populis haud
dubiè approbātibus relationem, ac præ ſe ferentibus quid decreturi eſſent: Dymæi, ac
Megalopolitani, & quidam Argiuorū, priuſquàm decretum fieret, conſurrexerunt,
ac reliquerunt concilium, neq; mirante ullo, neq; improbāte. nam Megalopolitanos B
auorū memoria pulſos ab Lacedæmonijs reſtituerat in patriā Antigonus: & Dymæis
captis nuper, direptiſq; ab exercitu Romano, cū redimi eos, ubicunq; ſeruirent, Phi-
lippus iuſsiſſet: non libertatem modò, ſed etiam patriam reddiderat. iam Argiui præ-
terquam quòd Macedonum reges ab ſe oriundos credūt, priuatis etiam hoſpitijs, fa-
miliariq; amicitia pleriq; illigati Philippo erāt. ob hæc concilio, quòd inclinauerat ad
Romanam ſocietatem ineundam, exceſſerunt: ueniaq; ijs huius ſeceſsionis fuit, & ma-
gnis & recentibus obligatis beneficijs. Cæteri populi Achæorū, cum ſententiæ perro-
garentur, ſocietatem cum Attalo ac Rhodijs præſenti decreto confirmarunt: cum Ro
manis, quia iniuſſu populi nō poterat rata eſſe, in id tempus, quo Romam mitti legati
poſſent, dilata eſt. in præſentia tres legatos ad L. Quintium mitti placuit, & exercitum
omnem Achæorum ad Corinthum admoueri, captis Cenchreis, iam urbem ipſam
Quintio oppugnante. Et ij quidem è regione portæ, quæ fert Sicyonē, poſuerunt ca-
ſtra: Romani ad Cenchreas uerſam partē urbis, Attalus traducto per Iſthmum exer-
citu, ab Lechæo alterius maris portu, oppugnabant primò ſegnius, ſperantes ſeditio-
nem intus fore inter oppidanos, ac regium præſidium, poſteaquā uno animo omnes,
& Macedones tanquā cōmunem patriā tuebantur: & Corinthij ducem præſidij An-
droſthenem haud ſecus quàm ciuem, & ſuffragio creatū ſuo, imperio iuſto patieban-
tur. omnis inde ſpes pugnātibus in ui, & armis, & operibus erat: undiq; aggeres haud
facili aditu ad mœnia admouebantur. Aries ex ea parte, quam Romani oppugnabāt,
aliquantum muri diruerat. in quem locū, quia nudatus munimento erat, protegendū
armis cum Macedones cōcurriſſent, atrox prælīū inter eos ac Romanos ortum eſt. ac
primò multitudine facile expellebātur Romani: aſſumptis deinde Achæorū, Attaliq;
auxilijs, æquabāt certamē: nec dubiū erat, quin Macedonas Græcoſq; facile loco pulſu
ri fuerint. Trāsfugarū Italicorū magna multitudo erat: pars ex Annibalis exercitu me
tu pœnæ à Romanis Philippū ſecuti, pars nauales ſocij relictis nuper claſsibus ad ſpē
honoratio

A honoratioris militiæ tranſgreſsi. hos deſperata ſalus, ſi Romani uiciſſent, ad rabiē magis, quàm audaciam accendebat. Promontorium eſt aduerſus Sicyonē Iunonis, quam uocant Acræam, in altum excurrens: traiectus inde Corinthum, ſeptem millia fermè paſſuum. eò Philocles regius & ipſe præfectus, mille & quingentos milites per Bœotiam duxit. præſto fuere à Corintho lembi, qui præſidiū id acceptū Lechæum traijcerent. Autor erat Attalus, incenſis operibus omittendę extemplò oppugnationis. pertinacius Quintius in incepto perſtabat. is quoq;, ut pro omnibus portis diſpoſita uidit præſidia regia, nec facile erumpentiū impetus ſuſtineri poſſe, in Attali ſententiam conceſsit. ita irrito incepto, dimiſsis Achæis, reditum ad naues eſt. Attalus Piræeum, Romani Corcyrā petierunt. Dum hæc à nauali exercitu geruntur, Cos. in Phocide ad Elatiam caſtris poſitis, primò colloquijs rem per principes Elatiēſium tentauit. poſteaquam nihil eſſe in manu ſua, & plures ualidioresq; eſſe regios, quàm oppidanos reſpondebatur, tum ſimul ab omni parte operibus armisq; urbem eſt aggreſſus. Ariete admoto quantum inter turres muri erat prorutum, cū ingenti fragore ac ſtrepitu nudaſſet urbem, ſimul & cohors Romana per apertum recēti ſtrage iter inuaſit: & ex omnibus oppidi partibus, relictis ſuis quiſq; ſtationibus, in eū qui premebatur impetu hoſtium, locum concurrerunt. Eodem tempore Romani & ruinas muri ſuperuadebant, & ſcalas ad ſtantia mœnia inferebant. & dum in unam partem oculos animosq; hoſtiū certamen auerterat, pluribus locis ſcalis capitur murus, armatiq; in urbē tranſcenderunt. quo tumultu audito territi hoſtes, relicto, quem conferti tuebantur, loco, in arcē omnes metu, inermi quoq; ſequente turba, confugerunt. ita urbe potitur Cos. qua direpta, miſsis in arcem, qui uitā regijs, ſi abire uellent inermes, libertatem Elatienſibus pollicerentur, fideq; in hæc data, poſt paucos dies arcem recipit. Cæterùm aduentu in Achaiam Philoclis regij præfecti nō Corinthus tantū liberata obſidione, ſed

B Argiuorum quoq; ciuitas per quoſdā principes Philocli prodita eſt, tētatis prius animis plebis. Mos erat, comitiorum die primo uelut ominis cauſa prætores pronūciare Iouem Apollinemq; & Herculem. additum legi erat, ut ijs Philippus rex adijceretur. cuius nomen poſt pactam cum Romanis ſocietatem quia præco nō adiecit, fremitus primò multitudinis ortus: deinde clamor ſubijcientium Philippi nomē, iubentiumq; legitimum honorem uſurpare: donec cum ingenti aſſenſu nomen recitatū eſt. Huius fiducia fauoris Philocles accerſitus, nocte occupat collem imminētem urbi, (Lariſſam eam arcem uocant) poſitoq; ibi præſidio, cum lucis principio ſignis infeſtis ad ſubiectum arci forum uaderet, inſtructa acies ex aduerſo occurrit. præſidiū erat Achæorū nuper impoſitū, quingenti ferè iuuenes delecti omnium ciuitatum. Æneſidemus Dymæus præerat. Adhortator à præfecto regio miſſus, qui excedere urbe iuberet: (neq; enim pares eos oppidanis ſolis, qui idē quod Macedones ſentirent, nedum adiunctis Macedonibus eſſe, quos ne Romani quidē ad Corinthum ſuſtinuiſſent) primo nihil nec ducē, nec ipſos mouit: pòſt paulo ut Argiuos quoq; armatos ex parte altera uenientes magno agmine uiderunt, certā perniciem cernentes, omnem tamē caſum, ſi pertinacior dux fuiſſet, uidebantur ſubituri. Æneſidemus, ne flos Achęorum iuuentutis ſimul cum urbe amitteretur, pactus cū Philocle ut abire illis liceret, ipſe quo loco ſteterat, armatus cū paucis clientibus non exceſsit. miſſus à Philocle qui quęreret, quid ſibi uellet: nihil fatus, tātummodo cum proiecto præ ſe clypeo ſtaret, in præſidio creditæ urbis moriturum ſe armatum reſpondit. tum iuſſu præfecti à Thracibus cōiecta tela, interfectiq; omnes. Et poſt pactam inter Achæos & Romanos ſocietatē duæ nobiliſſimæ ciuitates, Argi & Corinthus, in poteſtate regis erāt. Hæc ab Romanis ea æſtate in Græcia terra mariq; geſta. In Gallia nihil ſanè memorabile ab Sex. Ælio Cos. geſtū, cum duos exercitus in prouincia habuiſſet, unū retētum, quem dimitti oportebat, cui L. Cornelius procos. præfuerat (ipſe ei C. Ælium prætorem præfecit) alterum, quem in prouinciam adduxit, totum propè annum Cremonenſibus Placentiniſq; cogendis redire in colonias, unde belli caſibus diſsipati erant, conſumpſit. Quemadmodum

Gallia

Gallia præter ſpē quieta eo anno fuit, ita circa urbē ſeruilis propè tumultus excitatus eſt. Obſides Carthaginienſium Setiæ cuſtodiebantur: cū ijs, ut principum liberis, magna uis ſeruorum erat. augebant eorum numerū, ut ab recenti Africo bello, & ab ipſis Setinis captiua aliquot nationis eius ex præda empta mancipia. Cum coniurationē feciſſent, miſsis ex eo numero qui in Setino agro, deinde circa Norbā & Circeios ſeruitia ſolicitarent: ſatis iam omnibus præparatis ludis, qui Setiæ propediē futuri erāt, ſpectaculo intentū populum aggredi ſtatuerant: Setia per cædem & repentinum tumultum capta, Norbā & Circeios occupare. Huius rei tam fœdę indicium Romam ad L. Cornelium Lentulū prætorem urb. delatum eſt. Serui duo ante lucem ad eum uenerunt, atq; ordine omnia quæ acta futuraq; erant, expoſuerunt. quibus domi cuſtodiri iuſsis, prætor ſenatu uocato, edoctoq; quæ indices afferrent, proficiſci ad eā coniurationem quærendā atq; opprimendam iuſſus. cum quinq; legatis profectus, obuios in agris ſacramēto rogatos arma capere, & ſequi cogebat. hoc tumultuario delectu duobus millibus fermè hominum armatis, Setiā, omnibus quò pergeret ignaris, uenit. ibi raptim principibus coniurationis cōprehenſis, fuga ſeruorum ex oppido facta eſt. dimiſsi deinde per agros, qui ueſtigarēt. Egregia duorum opera ſeruorum indicum & unius liberi fuit. ei centū millia grauis æris dari patres iuſſerunt: ſeruis uicena quina millia æris, & libertatē. precium eorum ex ærario ſolutū eſt dominis. Haud ita multo pòſt, ex eiuſdē cōiurationis reliquijs nunciatū eſt ſeruitia Præneſte occupatura. Eò L. Cornelius prætor profectus, de quingentis ferè hominibus, qui in ea noxa erāt, ſupplicium ſumpſit. In timore ciuitas fuit, obſides captiuoſq; Pœnorū ea moliri, itaq; & Romæ uigiliæ per uicos ſeruatæ: iuſsiq; circumire eas minores magiſtratus, & triumuiri carceris latomiarum intentiorē cuſtodiam habere iuſsi: & circa nomen Latinū à prætore literę miſſæ, ut & obſides in priuato ſeruarētur, neq; in publicū prodeundi facultas daretur, & captiui ne minus decē pondo cōpedibus uincti in nulla alia, quàm in carceris publici cuſtodia eſſent. Eodē anno legati ab rege Attalo coronā aureā CCXLVI pōdo in Capitolio poſuerunt: gratiaſq; ſenatui egerunt, quòd Antiochus legatorum Romanorum autoritate motus, finibus Attali exercitū deduxiſſet. Eadē æſtate equites ducenti, & elephanti decem, & tritici modiûm CC millia ab rege Maſaniſſa ad exercitum, qui in Græcia erat, peruenerūt. Item ex Sicilia Sardiniaq; magni cōmeatus, & ueſtimenta exercitui miſſa. Siciliam M. Marcellus, Sardiniā M. Porcius Cato obtinebat, ſanctus & innocens, aſperior tamen in fœnore coercēdo habitus. fugatiq; ex inſula fœneratores: & ſumptus, quos in cultum prætorum ſocij facere ſoliti erant, circumciſi, aut ſublati. Sex. Aelius Cos. ex Gallia comitiorum cauſa Romā cum rediſſet, creauit Coss. Cn. Cornelium Cethegū, & Q. Minutium Rufum. Biduo pòſt prætorum comitia habita. Sex prætores illo anno primùm creati: creſcētibus iam prouincijs, & latius pateſcente imperio. creati autem hi, L. Manlius Volſo, Cn. Sempronius Tuditanus, M. Sergius Silus, M. Heluius, M. Minutius Rufus, L. Acilius. Sempronius, & Heluius ex ijs ædiles plebis erant. ædiles curules, Q. Minutius Thermus, & T. Sempronius Lōgus. Ludi Romani eo anno quater inſtaurati. Cn. Cornelio, & Q. Minutio Coss. omnium primum de prouincijs conſulum prætorumq; actum. prius de prætoribus tranſacta res, quę trāſigi ſorte poterat. urbana Sergio, peregrina iuriſdictio Minutio obtigit. Sardiniam Acilius, Siciliā Manlius, Hiſpaniam Sempronius citeriorem, Heluius ulteriorem eſt ſortitus. Conſulibus Italiam Macedoniamq; ſortiri parantibus, L. Oppius, & Q. Fuluius Trr. pl. impedimento erant, quòd longinqua prouincia Macedonia eſſet: neq; ulla alia res maius bello impedimentum ad eam diem fuiſſet, quàm quòd uixdum inchoatis rebus in ipſo conatu gerendi belli prior Cos. reuocaretur. Quartum iam annum eſſe ab decreto Macedonico bello, quærendo regē, & exercitum eius, Sulpitium maiorem partem anni abſumpſiſſe. Villium cōgredientem cum hoſte, re infecta reuocatū. Quintium rebus diuinis Romæ maiorem partem anni retentum: ita geſsiſſe tamē res, ut ſi aut maturius in prouinciam ueniſſet, aut hyems

A aut hyems magis ſera fuiſſet,potuerit debellare. nunc propè in hyberna profectum ita
comparare dici bellũ,ut niſi ſucceſſor impediat,perfecturus æſtate proxima uideatur.
His orationibus peruicerunt:ut conſules in ſenatus autoritate fore dicerent ſe, ſi idem
tribuni facerent. Permittentibus utriſq; liberam conſultationem,patres conſulibus am
bobus Italiam prouinciam decreuerunt,T. Quintio prorogarunt imperiũ,donec ſuc-
ceſſor ei ueniſſet. Conſulibus binæ legiones decretę:& ut bellum cum Gallis ciſalpinis,
qui defeciſſent à populo Romano,gererent. Quintio in Macedoniam ſupplemẽtum
decretum peditum quinque millia,& CCC equites, & ſociorum naualium tria millia.
Præeſſe idem qui prę erat,claſsi L. Quintius Flaminius iuſſus. Prętoribus in Hiſpanias
octona millia peditum ſociúm ac Latini nominis data: & quadringenti equites, ut di-
mitterent ueterem ex Hiſpanijs militem. & terminare iuſsi,quà ulterior citerior'ue pro
uincia ſeruaretur. Macedoniæ legatos P. Sulpitiũ,& P. Villium, qui COSS. in ea pro-
uincia fuerant,adiecerunt. Prius quàm COSS. prætoresq; in prouincias proficiſceren-
tur,prodigia procurari placuit:quod ædes Vulcani Summaniq; Romæ, quod & Fre-
gellis murus, & porta de cœlo tacta erant:& Fruſinone inter noctem lux orta:& Aſcu
lo agnus biceps cum quinq; pedibus natus:& Formijs duo lupi oppidum ingreſsi,ob-
uios aliquot laniauerant:Romæ non in urbem ſolum,ſed in Capitolium penetrauerat
lupus. C. Acilius Tr. pl. tulit,ut quinq; coloniæ in oram maritimã deducerentur: duæ
ad oſtia fluminum Vulturni Literniq;,una Puteolos,una ad caſtrũ Salerni. his Buxen-
tum adiectum. tricenæ familiæ in ſingulas colonias iubebantur mitti. triumuiri dedu-
cendis ijs qui per triennium magiſtratum haberent,creati, M. Seruilius Geminus, Q.
Minutius Thermus, T. Sẽpronius Longus. Delectu rebusq; alijs diuinis humaniſq;,
quæ per ipſos agendæ erant,perfectis,COSS. ambo in Galliam profecti. Cornelius re-
cta ad Inſubres uia,qui tum in armis erant,Cenomanis aſſumptis, Q. Minutius in læ-
B ua Italiæ ad inferum mare flexit iter:Genuamq; exercitu abducto, ab Liguribus orſus
eſt bellum. Oppida Claſtidium & Litubium, utraq; Ligurum, & duæ gentis eiuſdem
ciuitates, Celelates, Cerdiciatesq; ſeſe dediderunt. Et iam omnia cis Padũ, præter Gal-
lorum Boios, Iluates Ligurum, ſub ditione erant. quindecim oppida, hominum uigin-
ti millia eſſe dicebantur,quæ ſe dediderant. Inde in agrum Boiorum legiones duxit.
Boiorum exercitus haud ita multo antè traiecerat Padum, iunxerat'que ſe Inſubribus
& Cenomanis:quòd ita acceperant,coniunctis legionibus COSS. rem geſturos, ut &
ipſi collatas in unum uires firmarent. poſteaquam fama accidit,alterũ COS. Boiorum
urere agros:ſeditio extemplò orta eſt. poſtulare Boij, ut laborantibus opem uniuerſi
ferrent. Inſubres negare ſe ſua deſerturos. ita diuiſæ copiæ, Boijſq; in agrum ſuum tu-
tandum profectis, Inſubres cum Cenomanis ſuper amnis Mincij ripas cõſederunt. In-
fra eum locum quinq; millia paſſuũ,& COS. Cornelius eidem flumini caſtra applicuit.
inde mittendo in uicos Cenomanorum,Brixiamq;,quę caput gentis erat,ut ſatis com-
perit,non ex autoritate ſeniorum iuuentutem in armis eſſe, nec publico conſilio Inſu-
brium defectioni Cenomanos ſe adiunxiſſe,excitis ad ſe principibus,id agere ac moliri
cœpit,ut deſciſcerent ab Inſubribus Cenomani, & ſignis ſublatis aut domos redirent,
aut ad Romanos tranſirent. & id quidem impetrari nequijt. in id data fides COS. eſt,ut
in acie aut quieſcerent:aut ſi qua etiam occaſio fuiſſet, adiuuarent Romanos. Hæc ita
conueniſſe Inſubres ignorabant:ſuberat tamen quædam ſuſpicio animis,labare fidem
ſociorum. itaq; cum in aciem eduxiſſent,neutrum ijs cornu committere auſi,ne ſi dolo
ceſsiſſent,rem totam inclinarent,poſt ſigna in ſubſidijs eos locauerunt. COS. principio
pugnæ uouit ædem Soſpitæ Iunoni,ſi eo die hoſtes fuſi fugatiq; eſſent: à militibus cla-
mor ſublatus,compotem uoti COS. ſe facturos,& impetus in hoſtes eſt factus. non tu-
lerunt Inſubres primum concurſum. Quidam & à Cenomanis terga repentè in ipſo
certamine aggreſsis tumultum ancipitem iniectum autores ſunt, cæſaq; in medio V &
XXX millia hoſtium,quinq; millia & DCC uiuos captos:in ijs Amilcarem Pœnorum
imperatorem,qui belli cauſa fuiſſet:ſigna militaria CXXX, & carpenta ſupra CC. Op-

pida, quæ defectionem ſecuta erant, dediderunt ſe Romanis. Minutius COS. primò A effuſis populationibus peragrauerat fines Boiorũ, deinde ut relictis Inſubribus ad ſua tuenda receperant ſeſe, caſtris ſe tenuit, acie dimicãdum cum hoſte ratus. Nec Boij detrectaſſent pugnam, ni fama uictos Inſubres allata animos fregiſſet. itaque relicto duce caſtriſq́, diſsipati per uicos, ſua ut quiſq; defenderent, rationem gerendi belli hoſti mutarunt. omiſſa enim ſpe per unã dimicationem rei decernendæ, rurſus populari agros, & urere tecta, uicoſq; expugnare cœpit. Per eoſdem dies Claſtidium incenſum. inde in Liguſticos Iluates, qui ſoli non parebant, legiones ductæ. Ea quoque gens ut Inſubres acie uictos, Boios, ita ut tentare ſpem certaminis non auderent, territos audiuit, in deditionem uenit. Literæ conſulum à Gallia de geſtis proſperè ſub idem tempus Romam allatæ. M. Sergius Pr. urb. in ſenatu eas, deinde ex autoritate patrum ad populum recitauit. ſupplicatio in quatriduum decreta. Hyems iam eo tempore erat. Cum T. Quintius capta Elatia, in Phocide ac Locride hyberna diſpoſita haberet, Opunte ſeditio orta eſt. Factio una Aetolos, qui propiores erãt: altera Romanos accerſebat. Aetoli priores uenerunt. ſed opulentior factio excluſis Ætolis, miſſoq́; ad imperatorem Romanũ nuncio, uſq; ad aduentum eius tenuit urbem. arcem regium tenebat præſidium: neque ut diſcederent inde, aut Opuntiorum minis, aut autoritate imperantis COS. Romani perpelli potuerunt. Mora cur nõ extemplò oppugnarent, ea fuit: quòd caduceator ab rege uenerat, locũ ac tempus petens colloquio. id grauatè cõceſſum regi eſt. non quin cuperet Quintius per ſe partim armis, partim conditionibus confectum uideri bellũ. necdum enim ſciebat, utrũ ſucceſſor ſibi alter ex nouis conſulibus mitteretur: an, quod ſumma ui ut tenderent, amicis & propinquis mandauerat, imperium prorogaretur. aptum autem fore colloquium credebat, ut ſibi liberum eſſet, uel ad bellum magenti, uel ad pacem decedenti rem inclinare. In ſinu Maliaco prope Niceam litus elegere. eò rex ab Demetriade cum quinque lembis, & una naue roſtrata uenit. Erãt cum eo principes Macedonum, & Achæorum exul uir inſignis Cycliadas. Cum imperatore Romano rex Aminander erat, & Dionyſodorus Attali legatus, & Ageſimbrotus præfectus Rhodiæ claſsis, & Phaneas princeps Aetolorũ, & Achæi duo, Ariſthenus & Xenophon. Inter hos Romanus ad extremum litus progreſſus, cum rex in proram nauis in anchoris ſtantis proceſsiſſet: Commodius, inquit, ſi in terram egrediaris, ex propinquo dicamus inuicem, audiamuſq́;. Cum rex facturũ ſe id negaret: Quem tandem, inquit Quintius, times? Ad hoc ille ſuperbo & regio animo: Neminem equidem timeo, præter deos immortales: non omnium autem credo fidei, quos circa te uideo, atque omnium minimè Aetolis. Iſtud quidem, ait Romanus, par omnibus periculum eſt, qui cum hoſte ad colloquium congrediuntur, ut nulla fides ſit. Non tamen, inquit rex, T. Quinti par perfidiæ præmium eſt, ſi fraude agatur, Philippus & Phaneas. neque enim æquè difficulter Ætoli prætorem alium, ac Macedones regem in meum locum ſubſtituant. Secundum hæc ſilentium fuit. Cum Romanus eum æquum cenſeret priorem dicere, qui petiſſet colloquium: rex, eius eſſe priorem orationem, qui daret pacis leges, nõ qui acciperet: tum Romanus, ſimplicem ſuam orationem eſſe. ea enim ſe dicturum, quæ ni fiant, nulla ſit pacis conditio. Deducenda ex omnibus Græciæ ciuitatibus regi præſidia eſſe. captiuos & transfugas ſocijs populi Romani reddendos, reſtituenda Romanis ea Illyrici loca, quæ poſt pacem in Epiro factam occupaſſet. Ptolemæo regi Aegypti reddendas urbes, quas poſt Philopatoris Ptolemæi mortẽ occupaſſet. Suas populi'que Romani conditiones has eſſe: cæterùm & ſociorum audiri poſtulata uerum eſſe. Attali regis legatus naues captiuos'que, quæ ad Chiũ nauali prælio capta eſſent, & Nicephorium, Veneris'que templum, quæ ſpoliaſſet euaſtaſſetq́;, pro incorruptis reſtitui: Rhodij Peræam (regio eſt continentis aduerſus inſulam, uetuſtæ eorum ditionis) repetebant, poſtulabantq́; præſidia deduci ab Iaſſo, & Bargyllis, & Euromenſium urbe, & in Helleſponto Seſto atque Abydo, & Panopolin Byzantijs in antiqui formulam iuris reſtitui, & liberari omnia Aſiæ emporia portuſq́;. Achæi Corinthum & Ar- B

A gos repetebant.Prætor Aetolorum Phaneas cum eadem ferè quæ Romani, ut Gręcia
decederetur,poſtulaſſet,redderenturq́ꝫ Ætolis urbes,quę quondam iuris aut ditionis
eorum fuiſſent, excepit orationem eius princeps Aetolorum Alexander,uir (ut inter
Ætolos)facundus. Iamdudum ſe reticere,ait, non quo quicquàm agi putet eo collo-
quio,ſed ne quem ſociorum dicentem interpellet.Neque de pace cum fide Philippum
agere,necꝫ bella uera uirtute unquam geſsiſſe.in colloquijs inſidiari & captare,in bello
non congredi æquo campo,necꝫ collatis ſignis dimicare,ſed refugientem incendere ac
diripere urbes,& uincentium præmia uictum corrumpere. At non antiquos Macedo
num reges,ſed acie bellare ſolitos,urbibus parcere quantum poſſent, quo opulentius
imperium haberent.Nam de quorũ poſſeſsione dimiceẽ tollentẽ, nihil ſibi præter bel-
lum relinquere,quod conſilium eſſe? Plures priore anno ſociorum urbes in Theſſalia
euaſtaſſe Philippũ:quàm omnes qui unquã hoſtes Theſſalię fuerint.ipſis quoqꝫ Aeto
lis eum plura ſocium,quàm hoſtem ademiſſe.Lyſimachiam pulſo prætore & præſidio
Aetolorum occupaſſe eum. Chium item ſuæ ditionis urbem funditus euertiſſe ac de-
leſſe.eadem fraude habere eum Thebas Phthias,Echinum,Lariſſam & Pharſalum.
Motus oratione Alexandri Philippus nauem,ut exaudiretur, propius terrã applicuit.
Orſum eum dicere in Aetolos maximè uiolenter,Phaneas interfatus, nõ in uerbis rem
uerti,ait:aut bello uincendum,aut melioribus parendum eſſe. Apparet id quidem,in-
quit Philippus,etiam cæco:iocatus in ualitudinem oculorum Phaneæ.& erat dicacior
natura,quàm regem decet:& ne inter ſeria quidem riſu ſatis temperans.Indignari inde
cœpit:Aetolos,tanquam Romanos decedi Græcia iuberet: qui,quibus finibus Græ-
cia ſit,dicere non poſsint.ipſius enim Aetoliæ Agręos Apodeotasq́ꝫ & Amphilochos,
quæ permagna eorum pars ſit,Græciam non eſſe. An quod à ſocijs eorum non abſti-
nuerim,iuſtam quærelam habent? cum ipſi pro lege hunc morem antiquitus ſeruent?
B ut aduerſus ſocios ipſi ſuos publica tantum autoritate dempta,iuuentutem ſuam milita
re ſinant: & contrariæ perſæpe acies in utraqꝫ parte Ætolica auxilia habeãt? Necꝫ ego
Chium expugnaui,ſed Pruſiam ſocium & amicum oppugnantem adiuui: & Lyſima-
chiam ab Thracibus uindicaui.ſed quia me neceſsitas ad hoc bellum à cuſtodia eius a-
uertit,Thraces habent.Et Ætolis hæc. Attalo autem Rhodijsq́ꝫ nihil iure debeo.non
enim à me,ſed ab illis principium belli ortum eſt. Romanorum autem honoris cauſa
Peræam Rhodijs,& naues Attalo cum captiuis,qui cõparebunt,reſtituam.nam quod
ad Nicephorium Venerisq́ꝫ templi reſtitutionem attinet: quid ea reſtitui poſtulanti-
bus reſpondeam? niſi quo uno modo luci ſyluæq́ꝫ cęſæ reſtitui poſſunt, curam impen-
ſamq́ꝫ ſationis me præſtaturum: quoniam hæc inter ſe reges poſtulare & reſpondere
placet. Extrema eius oratio aduerſus Achęos fuit:in qua orſus ab Antigoni primùm,
ſuis deinde erga eam gentem meritis,recitari decreta eorum iuſsit, omneis diuinos hu-
manosq́ꝫ honores complexa.atque ad ea adiecit recens de exercitu,quòd ab ſe deſciuiſ-
ſet.inuectusq́ꝫ grauiter in perfidiam eorũ. Argos tamen ſe redditurum eis dixit.de Co-
rintho cum imperatore Romano deliberaturum eſſe,quæſiturumq́ꝫ ſimul ab eo, utrũ
ijs'ne urbibus decedere ſe æquum cenſeat, quas à ſeipſo captas iure belli habeat? an ijs
etiam,quas à maioribus ſuis accepiſſet? Parantibus Achęis Ætolisq́ꝫ ad ea reſpondere,
cum prope occaſum ſol eſſet: dilato in poſterum diem colloquio, Philippus in ſtatio-
nem,ex qua profectus erat,Romani ſocijq́ꝫ in caſtra redierunt. Quintius poſtero die
ad Nicæam(is enim locus placuerat)ad conſtitutum tempus uenit.Philippi nullus uſ-
quam nec nuncius ab eo per aliquot horas ueniebat: & iam deſperantibus uenturum
repentè apparuerunt naues.atqꝫ ipſe quidem, cum tam grauia & indigna imperaren-
tur,inopem conſilij diem ſe conſumpſiſſe deliberãdo aiebat. Vulgo credebatur de in-
duſtria rem in ſerum tractam, ne tempus dari poſſet Achæis Ætolisq́ꝫ ad reſponden-
dum.& eam opinionem ipſe affirmauit,petẽdo,ut ſummotis alijs, ne tempus altercan-
do tereretur, & aliquis finis rei imponi poſſet: cum ipſo imperatore Romano liceret
ſibi colloqui. Id primò non acceptum, ne excludi colloquio uiderentur ſocij. deinde

aaa 2 cum

cum haud abſiſteret petere,ex omnium conſilio Romanus imperator cum Ap. Clau- A
dio Tr.mil.cæteris ſummotis,ad extremum litus proceſsit. Rex cum duobus,quos pri
diè adhibuerat,in terram eſt egreſſus. Ibi cum aliquandiu ſecreto locuti eſſent,quę acta
ad ſuos Philippus retulerit,minus compertum eſt. Quintius hæc retulit ad ſocios. Ro
manis eum cedere tota Illyrici ora,perfugas remittere,ac ſi qui eſſent captiui. Attalo na
ues,& cum ijs captos nauales ſocios: Rhodijs regionẽ, quam Peræam uocant, redde-
re: Iaſſo & Bargyllis non ceſſurum. Aetolis Pharſalum Lariſſamq́ reddere, Thebas nõ
reddere. Achæis non Argis modò,ſed etiam Corintho ceſſurum. Nulli omniũ place-
re partium,quibus ceſſurus,aut non ceſſurus eſſet,deſtinatio. plus enim amitti in ijs, q̃
acquiri: nec unquam,niſi tota deduxiſſet Græcia præſidia, cauſas certaminum depone
re. Cum hæc toto ex concilio certatim omnes uociferarentur, ad Philippum quoque
procul ſtantem uox eſt perlata. itaq; à Quintio petit, ut rem totam in poſterum diem
differret. profectò aut perſuaſurum ſe, aut perſuaderi ſibi paſſurum. Litus ad Thro-
nium colloquio deſtinatur. eò maturè conuẽtum eſt. Ibi Philippus primò & Quintiũ,
& omnes qui aderant,rogare,ne ſpem pacis turbare uellent. poſtremò petere tempus,
quo legatos Romam ad ſenatum mittere poſſet. aut his conditionibus ſe pacem impe-
traturum,aut quaſcunq; ſenatus dediſſet,leges pacis accepturum. Id cæteris haudqua-
quam placebat. nec enim aliud,quàm moram & dilationem ad colligendas uires quæ-
ri. Quintius uerum id futurum fuiſſe,dicere: ſi æſtas,& tempus rerum gerendarũ eſſet.
nunc hyeme inſtante nihil amitti,dato ſpacio ad legatos mittendos. nam neq; ſine auto
ritate ſenatus quicquam eorum ratum fore, quæ cum rege ipſi pepigiſſent: & explo-
rari,dum bello neceſſariã quietem ipſa hyems daret, ſenatus autoritatẽ poſſe. In hanc
ſententiam & cæteri ſociorum principes conceſſerunt: inducijsq́ datis in duos mẽſes,
& ipſos mittere ſingulos legatos ad edocendum ſenatũ,ne fraude regis caperetur, pla-
cuit. additum induciarum pacto,ut regia præſidia Phocide ac Locride extemplò dedu B
cerentur. Et ipſe Quintius cum ſociorum legatis Aminandrum Athamanum regem:
utq; ſpeciem legationis adijceret, Q. Fabium (uxoris Quintij ſororis filius erat) & Q.
Fuluium,& P. Claudium miſit. Vt uentum Romam eſt, prius ſociorum legati, quàm
regis auditi ſunt. cætera eorum oratio conuicijs regis conſumpta eſt. mouerunt eo ma
ximè ſenatum,demonſtrando maris terrarumq; regionis eius ſitum: ut omnibus appa-
reret,ſi Demetriadem in Theſſalia,Chalcidẽ in Eubœa,Corinthum in Achaia rex tene
ret: non poſſe liberam Græciam eſſe: & ipſum Philippum non contumelioſius, quàm
uerius,compedes eas Græciæ appellare. Legati deinde regis intromiſsi,quibus longio
rem exorſis orationem breuis interrogatio,ceſſurus'ne ijs tribus urbibus eſſet,ſermo-
nem incîdit: cum mandatum ſibi de his nominatim negarent quicquam. Sic infecta pa-
ce regij dimiſsi. Quintio liberum arbitrium pacis ac belli permiſſum. Quod ut ſatis ap-
paruit,non tædere belli ſenatum: & ipſe uictoriæ quàm pacis auidior,neq; colloquium
poſtea Philippo dedit,neq; legationem aliam, quàm quæ omni Græcia decedi nuncia
ret,admiſſurum dixit. Philippus cum acie decernendum uideret, & undiq; ad ſe cõtra
hendas uires,maximè de Achaiæ urbibus,regionis ab ſe diuerſæ,& magis tamẽ de Ar-
gis,quàm de Corintho ſolicitus,optimum ratus Nabidi eam Lacedæmoniorũ tyran-
no uelut fiduciariam dare,ut uictori ſibi reſtitueret: ſi quid aduerſi accidiſſet,ipſe habe-
ret: Philocli,qui Corintho Argisq́ præerat,ſcribit,ut tyrannum ipſe conueniret. Philo
cles præterquàm quòd iam ueniebat cum munere, adijcit ad pignus futuræ regi cum
tyranno amicitiæ: filias ſuas regem Nabidis filijs matrimonio coniungere uelle. Tyran
nus primò negare aliter urbem eam ſe accepturum, niſi Argiuorum ipſorum decreto
accerſitus ad auxilium urbis eſſet. deinde, ut frequenti concione nõ aſpernatos modò,
ſed abominatos etiam nomen tyranni audiuit, cauſam ſe ſpoliandi eos nactum ratus,
tradere ubi uellet,urbem,Philoclem iuſsit. Nocte ignaris omnibus acceptus in urbem
eſt tyrannus. prima luce occupat ſuperiora omnia loca, portæq́ clauſæ, paucis princi-
pum tumultum inter primum elapſis. eorum abſentiũ direptæ fortunæ: præſentibus
aurum

A aurum atq; argentum ablatum: pecuniæ imperatæ ingentes. qui non cunctanter contulere, ſine contumelia & laceratione corporum ſunt dimiſsi: quos occulere aut retrahere aliquid ſuſpicio fuit, in ſeruilem modum lacerati atq; extorti. Concione inde aduocata, rogationem promulgauit, unam de tabulis nouis, alterã de agro uiritim diuidendo, duas faces nouantibus res ad plebem in optimates accendendam. Poſteaquam in poteſtate Argiuorum ciuitas erat, nihil eius memor tyrannus, à quo eam ciuitatem, & quam in conditionem accepiſſet, legatos Elatiam ad Quintium & Attalum Æginæ hybernãtem mittit, qui nunciarent, Argos in poteſtate ſua eſſe: eò ſi ueniret Quintius ad colloquium, non diffidere ſibi omnia cum eo conuentura. Quintius, ut eo quoq; præſidio Philippum nudaret, cum annuiſſet ſe uenturum, mittit ad Attalum, ut ab Ægina Sicyonem ſibi occurreret. ipſe ab Anticyra decem quinqueremibus, quas ijs fortè ipſis diebus L. Quintius frater eius adduxerat ex hybernis Corcyræ, Sicyonem tranſmiſit. Iam ibi Attalus erat. qui cum tyranno ad Romanum imperatorem, non Romano ad tyrannum eundum diceret, in ſententiam ſuam Quintium traduxit, ne in urbem ipſam Argos iret. Haud procul urbe Mycenica uocatur. in eo loco ut congrederẽtur, conuenit. Quintius cum fratre & Tr. mil. paucis, Attalus cum regio comitatu, Nicoſtratus Achæorum Pr. cum auxiliaribus paucis uenit. tyrannum ibi cum omnibus copijs operientem inuenerunt. progreſſus armatus cum ſatellitibus armatis eſt in mediam ferè interiacentis campi: inermis Quintius cum fratre & duobus Trr. militum, inermes item regi Pr. Achæorum, & unus ex purpuratis latus cingebant. Initium ſermonis ab excuſatione tyranni ortum: quod armatus ipſe armatisq; ſeptus, cum inermes Romanum imperatorem regemq; cerneret, in colloquium ueniſſet. neq; enim ſe illos timere dixit, ſed exules Argiuorum. Inde ubi de conditionibus amicitiæ cœptum agi eſt, Romanus duas poſtulare res: unam, ut bellum cum Achæis finiret: alteram, ut aduerſus
B Philippum mitteret ſecum auxilia. Auxilia ſe miſſurum dixit. pro pace cum Achæis induciẹ impetratẹ, donec bellũ cum Philippo finiret. De Argis quoq; diſceptatio ab Attalo rege eſt nata, cum fraude Philoclis proditam urbem ui ab eo teneri argueret: ille, ab ipſis Argiuis, ut ſe defenderet, accitum. Concionem Argiuorum rex poſtulabat, ut id ſciri poſſet. nec tyrannus abnuere: ſed deductis ex urbe præſidijs liberam cõcionem, non immiſtis Lacedæmonijs declaraturam quid Argiui uellent, præberi debere dicebat rex. tyrannus negauit deducturum. Hæc diſceptatio ſine exitu fuit. de colloquio diſceſſum: ſexcentis Cretenſibus ab tyranno datis Romano, inducijs'que inter Nicoſtratum Pr. Achæorum & Lacedæmoniorum tyrannum in quatuor menſes factis. Inde Quintius Corinthum eſt profectus: & ad portam cum Cretenſium cohorte acceſsit, ut Philocli præfecto urbis appareret tyrannum à Philippo deſciſſe. Philocles & ipſe ad imperatorem Romanum in colloquium uenit: hortanti'que ut extemplò tranſiret, urbem'que traderet, ita reſpondit: ut diſtuliſſe rem magis, quàm negaſſe uideretur. A'. Corintho Quintius Anticyram traiecit: inde fratrem ad tentandam Acarnãnum gentem miſit. Attalus ab Argis Sicyonem eſt profectus. Ibi & ciuitas nouis honoribus ueteres regis honores auxit: & rex ad id, quod ſacrum Apollinis agrum grandi quondam pecunia redemerat eis, tum quoque ne ſine aliqua munificentia præteriret ciuitatem ſociam atque amicam, decem talenta argenti dono dedit: & decem millia medimnûm frumenti. atq; ita Cenchreas ad naues redijt. Et Nabis firmato præſidio Argis Lacedæmonem regreſſus, cum ipſe uiros ſpoliaſſet: ad fœminas ſpoliãdas uxorem Argos remiſit. Ea nunc ſingulas illuſtres, nunc ſimul plures genere inter ſe iunctas domum accerſendo, blandiendoq; ac minando, non aurum modò ijs, ſed poſtremò ueſtem quoq;, mundumq; omnem muliebrem ademit.

DECADIS QVARTAE LIBER TERTIVS ACEPHALVS.

Titus Quintius Flamininus proconſul cum Philippo ad Cynoſcephalas in Theſſalia acie uicto debellauit. L. Quintius Flamininus frater proconſulis, Acarnânes, Leucade urbe, quæ caput eſt Acarnaniæ, expugnata, in deditionem accepit. C. Sempronius Tuditanus prætor à Celtiberis cum exercitu cæſus eſt. Attalus à Thebis ob ſubitam ualitudinem translatus deceſſit. Pax petenti Philippo, Græciæ libertas data eſt. L. Furius, & Claudius Marcellus conſules Boios, & Inſubres Gallos ſubegerunt. Marcellus triumphauit. Annibal fruſtra in Africa bellum moliens, & ob hoc Romanis per epiſtolas aduerſæ factionis principum delatus, propter metum Romanorum, qui legatos ad Carthaginienſium ſenatum de eo miſerant, profugus ad Antiochum regem Syriæ ſe contulit, bellum contra Romanos parantem.

* *

ijs partibus cohærens Acarnaniæ. quingentos fermè paſſus longæ fauces erant: latæ A
haud amplius centum & uiginti. in his anguſtijs Leucas poſita eſt, colli applicata uerſo in orientem, & Acarnaniam. ima urbis plana ſunt, iacentia ad mare: quo Leucadia ab Acarnania diuiditur. inde terra mariq́ expugnabilis eſt. nam & uada ſunt ſtagno ſimiliora, q̃ mari: & cāpus terrenus omnis, operiq́ facilis. itaq́ multis ſimul locis aut ſubruti, aut ariete decuſſi ruebant muri. Sed q̃ urbs ipſa opportuna oppugnātibus erat, tam inexpugnabiles hoſtium animi. die ac nocte intenti reficere quaſſata muri, obſtruere quæ patefacta ruinis erant, prælia impigrè inire, & armis magis muros quàm ſeipſos mœnibus tutari. diutiusq́ ſpe Romanorū obſidionem eam extraxiſſent, ni exules quidam Italici generis Leucade habitantes, ab arce milites accepiſſent. eos tamen ex ſuperiore loco magno cum tumultu decurrentes, acie in foro inſtructa iuſto prælio aliquandiu Leucadij ſuſtinuerunt. interim & ſcalis capta multis locis mœnia, & per ſtragem lapidum ac ruinas tranſcenſum in urbem. iamq́ ipſe legatus magno agmine circumuenerat pugnantes. pars in medio cæſi, pars armis abiectis dediderūt ſeſe uictori. Et poſt dies paucos audito prælio, quod ad Cynoſcephalas pugnatum erat, omnes populi Acarnaniæ in deditionem legati uenerunt. Iiſdem diebus, omnia ſimul inclinante fortuna, Rhodij quoq́ ad uindicandam à Philippo continentem regionem (Peræam uocāt) B
poſſeſſam à maioribus ſuis: Pauſiſtratum prætorem cum octingentis Achæis peditibus, mille & noningentis ferè armatis ex uario genere auxiliorum collectis, miſerunt. Galli, & Niſuetæ, & Piſuetæ, & Taniani, & Arei ex Africa, & Laodiceni ex Aſia erāt. cum his copijs Pauſiſtratus tendebat in Stratonicenſi agro. locum peropportunum, ignaris regijs qui tenuerant, occupauit. In tempore & ad idipſum excitum auxiliū mille Achæi pedites cum centum equitibus ſuperuenerunt. Theoxenus ijs præerat. Dinocrates regius præfectus recuperādi caſtelli cauſa primò caſtra ad ipſa tendebat. mouit inde ad alterum caſtellum, item Stratonicenſis agri: Aſtragon uocant. omnibusq́ ex præſidijs, quæ multifariam diſiecta erant, deuocatis, & ab ipſa Stratonicea Theſſalorum auxiliaribus, Alabanda, ubi hoſtes erant, ducere pergit. Nec Rhodij pugnam detrectauerunt. atq́ caſtris in propinquum collatis, extemplò in aciem deſcenſum eſt. Dinocrates quingentos Macedonas dextro cornu, læuo Agrianos locat: in medium accipit contractos ex caſtellorum (Cares maximè erant) præſidijs, equites cornibus circundat. Cretenſium auxiliares Thracumq́ Rhodia cohors dextro cornu, ſiniſtro mercenarios milites, lectam peditum manum habuere: medios miſta ex pluribus gentibus auxilia: equites leuisq́ armaturæ quod erat, cornibus circuniectū. Eo die ſteterunt tantū acies utræq́ ſuper ripā, qui tenui aqua interfluebat torrētis: paucisq́ telis emiſsis, in caſtra receperunt ſeſe. Poſtero die eodē ordine inſtructi, maius aliquanto prælium quàm pro numero edidere pugnantiū. nec enim plus terna millia peditū fuere, & centeni fermè equites. cæterū nō numero tantū, nec armorū genere, ſed animis quoq́ paribus, & æqua ſpe pugnauerunt. Achæi primi torrente ſuperato in Agrianos impetum fecere: deinde tota propè curſu tranſgreſſa amnem acies eſt. diu anceps pugna ſtetit. numero Achæi mille & ipſi quadringentos loco expulere. inclinat dein dextrum omne cornu. Macedones, uſq́ dum ordine & uelut ſtipata phalanx cōſiſtebat, moueri nequiuerūt. poſtq̃ læuo latere nudato circuniacere haſtas in uenientē ex tranſuerſo hoſtem conati ſunt, turbati extemplò tumultū primò inter ſe fecerunt: terga deinde uertūt: poſtremò

abiectis

A abiectis armis, in præcipitem fugam effuſi, Bargilla petentes fugerunt. Eódem & Dinocrates perfugit. Rhodij quantũ diei ſuperfuit ſecuti, receperunt ſeſe ad caſtra. Satis cõſtat, ſi cõfeſtim uictores Stratonicẽa petiſſent, recipi eam urbem ſine certamine potuiſſe. Prætermiſſa eius rei occaſio eſt, dum in caſtellis uicisq́ Peræ recipiendis tẽpus teritur. interim animi eorũ, qui Stratonicẽa præſidio obtinebant, confirmati ſunt. mox & Dinocrates cum ijs quæ prælio ſupererant, copijs intrauit muros. nequicquã inde obſeſſa oppugnataq́ urbs eſt. recipi niſi aliquanto pòſt per Antiochũ non potuit. Hęc in Theſſalia, hæc in Achaia, hæc in Aſia per eoſdẽ dies fermè geſta. Philippus cum audiſſet Dardanos tranſgreſſos fines regni, ſuperiora Macedoniæ euaſtare: quãuis toto propè orbe terrarum undiq́ ſe ſuosq́ profligante fortuna urgebatur: tamen morte triſtius ratus Macedoniæ etiã poſſeſsione pelli, delectu raptim per urbes Macedonũ habito, cum ſex millibus peditũ & quingentis equitibus circa Stobos Pelagoniæ improuiſo hoſteis oppreſsit. Magna multitudo hominũ in prælio, maior prædandi cupidine palata per agros cæſa eſt. quibus fuga expeditior fuit, ne tentato quidẽ caſu pugnæ, in fines ſuos redierũt. Ea una expeditione nõ pro reliquo ſtatu fortunę facta, refectis ſuorũ animis, Theſſalonicã ſeſe recepit. Nõ tam in tẽpore Punicũ bellũ terminatũ erat, ne ſimul & cum Philippo foret bellandũ: quàm opportunè iam Antiocho in Syria moliente bellũ, Philippus eſt ſuperatus. nam pręterquã quòd facilius cum ſingulis quàm ſi in unũ ambo ſimul cõtuliſſent uires, bellatũ eſt: Hiſpania quoq́ ſub idem tempus magno tumultu ad bellũ conſurrexit. Antiochus cum priore æſtate omnibus, quæ in Cœle Syria ſunt, ciuitatibus Ptolemæi in ſuã poteſtatẽ redactis, in hyberna Antiochiã conceſsiſſet: nihilo quietiores poſtea res habuit. omnibus enim regni uiribus cõnixus, cum ingentes copias terreſtres maritimasq́ cõparaſſet, principio ueris præmiſsis terra cum

B exercitu filijs duobus, Ardue ac Mithridate, iuſsisq́ Sardibus ſe opperiri, ipſe cum claſſe centũ tectarũ nauium, ad hoc leuioribus nauigijs cercurisq́ ac lembis ducentis proficiſcitur: ſimul per omnẽ oram Ciliciæq́ & Cariæ tentaturus urbes, quæ in ditione Ptolemæi eſſent: ſimul Philippum (nec dum enim debellatũ erat) exercitu nauibusq́ adiuturus. Multa egregia Rhodij pro fide erga P R. proq́ uniuerſo nomine Græcorum terra mariq́ auſi ſunt: nihil magnificentius, quàm quòd ea tempeſtate nõ territi tanta mole imminentis belli legatos ad regẽ miſerunt: Nephelida (promontoriũ Ciliciæ eſt, inclytum fœdere antiquo Athenienſium) ſi eo non cõtineret copias ſuas, ſe obuiã ituros: non ab odio ullo, ſed ne cõiungi cum Philippo paterentur, & impedimẽto eſſe Romanis liberantibus Græciam. Coraceſium eo tempore Antiochus operibus oppugnabat: Zephyrio, & Solis, & Aphrodiſiade, & Coryco, & ſuperato Anemurio (promontorium id quoq́ Ciliciæ eſt) Selinunte recepto. omnibus his alijsq́ eius orę caſtellis aut metu, aut uoluntate ſine certamine in deditionem acceptis, Coraceſium præter ſpem clauſis portis tenebat eum. ibi legati Rhodiorum auditi. & quanquam ea legatio erat, quæ accendere regium animum poſſet, temperauit iræ: & legatos ſe Rhodum miſſurũ reſpondit: ijsq́ mandaturum, ut renouarent uetuſta iura cum ea ciuitate, ſua maiorũq́ ſuorum: & uetarent eos aduentum pertimeſcere regis, nihil his aut ſocijs eorum noxæ futurum fraudi'ue. nam Romanorum amicitiam ſe non uiolaturum, argumento & ſuam recentem ad eos legationem eſſe, & ſenatus honorifica in ſe decreta, reſponſaq́. tum fortè legati redierant ab Roma, comiter auditi, dimiſsi'que: ut tempus poſtulabat, incerto adhuc aduerſus Philippum euentu belli. Cum hæc legati regis in concione Rhodiorum agerent, nuncius uenit, debellatũ ad Cynoſcephalas eſſe. Hoc nuncio accepto Rhodijs, dempto metu à Philippo omni, erat conſilium obuiã eundi claſſe Antiocho. illam alteram curam non omiſerunt tuendæ libertatis ciuitatũ ſociarũ Ptolemæi, quibus bellum ab Antiocho imminebat. nam alias auxilijs iuuerunt, alias prouidendo ac præmonendo conatus hoſtis: cauſaq́ libertatis fuerũt Caunijs, Myndijs, Halicarnaſſenſibus, Samijsq́. Non operæ eſt perſequi ut quæq́ acta in his locis ſint, cũ ad ea quæ propriè Romani belli ſunt, uix ſufficiam. Eodem tempore & Attalus rex æger

Thebis Pergamum aduectus moritur, altero & ſeptuageſimo anno: cum quatuor & A quadraginta annos regnaſſet. Huic uiro præter diuitias nihil ad ſpem regni fortuna dederat. his ſimul prudenter, ſimul magnificè utendo effecit: primum ut ſibi, deinde ut alijs non indignus uideretur regno. uictis deinde prælio uno Gallis, quæ tum gens recenti aduentu terribilior Aſiæ erat, regium aſciuit nomen: cuius magnitudini ſemper animum æquauit. ſumma iuſtitia ſuos rexit: unicam fidem ſocijs præſtitit. uxorem, ac liberos duos ſuperſtites habuit. mitis ac munificus amicus fuit. regnum adeò ſtabile ac firmum reliquit, ut ad tertiam ſtirpem poſſeſsio eius deſcenderit. Cum is ſtatus rerum in Aſia Græcia'que & Macedonia eſſet, uixdum terminato cum Philippo bello, pace certè nondum perpetrata, ingens in Hiſpania ulteriore coortum eſt bellum. M. Heluius eam prouinciam obtinebat. is literis ſenatum certiorem fecit, Culcam & Luſcinum regulos in armis eſſe: cum Culca decem & ſeptem oppida: cum Luſcino ualidas urbes, Cardonem & Bardonem, & maritimam oram omnem, quæ nondum animos nudauerat, ad finitimorum motus conſurrecturam. His literis à M. Sergio Pr. cuius iuriſdictio inter ciues & peregrinos erat, recitatis, decreuerunt patres, ut comitijs prętorum perfectis, cui prętori prouincia Hiſpania obueniſſet, is primo quoque tempore de bello Hiſpaniæ ad ſenatum referret. Sub idem tempus COSS. Romam uenerunt: quibus in æde Bellonæ ſenatum habentibus, poſtulantibusq́ triumphum ob res proſperè bello geſtas, C. Atinius Labeo, & C. Vrſanius Tr. pl. ut ſeparatim de triũpho agerent COSS. poſtularunt: communem ſe relationem de ea re fieri non paſſuros, ne par honos in diſpari merito eſſet. Cumq́ Minutius utrinq́ prouinciam Italiam obtigiſſe diceret, communi animo conſilioq́ ſe & collegam res geſsiſſe, Cornelius adijceret: Boios aduerſus ſe tranſgredientes Padum, ut Inſubribus Cenomanisq́ auxilio eſſent, depopulante uicos eorum atq́ agros collega, ad ſua tuenda auerſos eſſe: tribuni res tantas bello geſsiſſe Cornelium fateri, ut non magis de triumpho eius, quàm de honore dijs B immortalibus habendo dubitari poſſet. non tamen nec illum, nec quenquã aliũ ciuem, tantum gratia atque opibus ualuiſſe, ut cum ſibimet triumphum impetraſſet, collegæ eundem honorem impudenter petenti daret. Q. Minutium in Liguribus leuia prælia, uix digna dictu feciſſe, in Galliam magnum numerum militum amiſiſſe. nominabant etiam tribunos militum T. Iuuencium, & Cneum Labeonis fratrem, qui aduerſa pugna cum multis alijs uiris fortibus, ciuibus ac ſocijs cecidiſſent. oppidorũ paucorum ac uicorum falſas, & in tempus ſimulatas, ſine ullo pignore deditiones factas eſſe. Hæ inter conſules tribunosq́ altercationes biduum tenuerunt, uicti'que perſeuerantia tribunorum conſules ſeparatim retulerunt. Cn. Cornelio omnium conſenſu decretus triumphus. & Placentini Cremonenſesq́ addiderunt fauorem cõſuli, gratias agentes, commemorantesq́, obſidione ſe eſſe ab eo liberatos: pleroſque etiam, cum apud hoſtes eſſent, ſeruitute exceptos. Q. Minutius tentata tantum relatione, cum aduerſum omnem ſenatum uideret: in monte Albano ſe triumphaturũ & iure imperij conſularis, & multorum clarorum uirorum exemplo dixit. Cn. Cornelius de Inſubribus Cenomanis'que in magiſtratu triumphauit. multa ſigna militaria tulit: multa Gallica ſpolia captiuis carpẽtis tranſuexit. multi nobiles Galli ante currũ traducti: inter quos quidam Amilcarem ducem Pœnorũ fuiſſe, autores ſunt. cæterũ magis in ſe conuertit oculos Cremonenſium Placentinorumq́ colonorũ turba, pileatorum currum ſequentiũ. Tulit in triumpho ducenta triginta ſeptem millia quingentos, argenti bigati ſeptuaginta nouem millia. ſeptuagenos æris militibus diuiſit: duplex equiti, triplex cẽturioni. Q. Minutius COS. de Liguribus Boijsq́ Gallis in monte Albano triumphauit. is triumphus ut loco, & fama rerum geſtarũ, & quod ſumptũ non erogatum ex ærario omnes ſciebãt, inhonoratior fuit: ita ſignis, carpentisq́, & ſpolijs fermè æquabat. pecuniæ etiã propè par ſumma fuit. æris translata ducenta & quinquaginta quatuor millia, argẽti bigati quinquaginta tria millia, & ducẽti. militib. cẽturionibusq́ & equitibus item in ſingulos datum, quod dederat collega. Secundum triumphum conſularia comitia habita. creati

A ta.creati COSS. L. Furius Purpurio,& M.Claudius Marcellus.Prr.poſtero die facti, Q. Fabius Buteo,T.Sempronius Longus, Q. Minutius Thermus, M. Acilius Glabrio,L.Apuſtius Fullo,C.Lælius. Exitu eius anni literæ à T. Quintio uenerunt:ſe ſignis collatis cum rege Philippo in Theſſalia pugnaſſe:hoſtium exercitum fuſum,fugatumq́. Hæ literæ prius in ſenatu à Sergio Pr. deinde ex autoritate patrum in concione ſunt recitatæ.Ob res proſperè geſtas in dies quinq; ſupplicationes decretæ. Breui pòſt legati & à T. Quintio,& ab rege uenerunt.Macedones deducti extra urbẽ in uillam publicam:ibiq; ĳs locus,& lautia præbita:& ad ædem Bellonę ſenatus eſt habitus. haud multa uerba facta:cum Macedones quæcunq; ſenatus cenſuiſſet,id regem facturum eſſe dicerent.Decem legati more maiorum, quorum ex conſilio T. Quintius imperator leges pacis Philippo daret,decreti:adiectumq́, ut in eo numero legatorum P. Sulpitius, & P. Villius eſſent: qui COSS. prouinciam Macedoniam obtinuiſſent. Coſſanis eo die poſtulantibus ut ſibi colonorũ numerus augeretur, mille aſcribi iuſsi: dum ne quis in eorum numero eſſet, qui poſt M.Corneliũ & T.Sempronium COSS. hoſtis fuiſſet. Ludi Romani eo anno in circo ſcenaq; ab ædilibus curulibus,Cornelio Scipione,& Cn.Manlio Volſone,& magnificẽtius quàm aliàs facti, & lætius propter res bello bene geſtas ſpectati,totiq; ter inſtaurati.Plebeĳ ſepties inſtaurati. Acilius Glabrio,C.Lælius eos ludos fecerunt. ex argento mulctatitio tria ſigna ænea, Cereri Liberoq; & Liberę poſuerunt.L.Furius,& M.Claudius Marcellus conſulatu inito,cum de prouincĳs ageretur,& Italiam utriq; prouinciam ſenatus decerneret: ut Macedoniã cum Italia ſortirentur,petebant. Marcellus prouinciæ cupidior, pacem ſimulatam ac fallacem dicendo,& rebellaturum,ſi exercitus inde deportatus eſſet, regem,dubios ſententia patres fecerat.& forſitan obtinuiſſent COSS. ni Q. Martius Rex,& C. Atinius Labeo Trr.pl. ſe interceſſuros dixiſſent: ni prius ipſi ad plebem tuliſſent, uellent,

B iuberent'ne cum rege Philippo pacem eſſe? Ea rogatio in Capitolio ad plebem lata eſt, omnes quinque & triginta tribus uti rogatę iuſſerunt. Et quo magis pacem ratam eſſe in Macedonia uulgo lætarentur, triſtis ex Hiſpania nuncius allatus effecit, uulgatæ que literæ,C.Sempronium Tuditanum procos.in citeriore Hiſpania prælio uictum, exercitum eius fuſum fugatum'que:& illuſtres uiros in acie cecidiſſe. Tuditanum cum graui uulnere latum ex prælio, haud ita multo pòſt expiraſſe. COSS.ambobus Italia prouincia cum his legionibus,quas ſuperiores COSS. habuiſſent,decreta. & ut quatuor legiones nouas ſcriberent: duas,quæ quò ſenatus cenſuiſſent,mitterentur.& T. Quintius Flamininus cum duabus legionibus prouinciam eodem exercitu obtinere iuſſus, imperium ei prorogatum. Prr.deinde prouincias ſortiti,L. Apuſtius Fullo urbanam iuriſdictionem, M. Acilius Glabrio inter ciues & peregrinos, Q. Fabius Buteo Hiſpaniam ulteriorem,Q. Minutius Thermus citeriorem, C.Lælius Siciliam,T.Sempronius Longus Sardiniam. Q. Fabio Buteoni, & Q. Minutio,quibus Hiſpaniæ prouinciæ euenerãt, Coss.legiones ſingulas ex quatuor ab ſe ſcriptis quas uiderentur uti darent,decretũ eſt:ſociûm ac nominis Latini quaterna millia peditũ, trecenos equites,hiq; primo quoq; tempore in prouincias ire iuſsi. Bellum in Hiſpania quinto pòſt anno exortum eſt,quàm ſimul cum Punico bello fuerat finitum. Priuſq; hi prætores ad bellum propè nouum,quia tum primum ſuo nomine,nullo Punico exercitu aut duce ad arma ierant,proficiſcerentur:aut ipſi COSS.ab urbe mouerent:procurare,ut aſſolet,prodigia,quæ nunciabantur,iuſsi.L.Iulius equeſtris in Sabinos proficiſcens,fulmine ipſe equuſq; exanimati fuerant. ædes Feroniæ in Capenate de cœlo tacta erat.ad Monetæ duarum haſtarum ſpicula arſerant. lupus Eſquilina porta ingreſſus, frequãtiſsima parte urbis cum in forũ decurriſſet, Tuſco uico atq; inde Melio per portam Capenam propè intactus euaſerat.Hæc prodigia maioribus hoſtĳs ſunt procurata. Iiſdem diebus Cn.Cornelius Lentulus, qui ante Sempronium Tuditanum citeriorẽ Hiſpaniã obtinuerat,cum ex SC urbem eſſet ingreſſus, tulit præ ſe auri mille & quingẽta põdo quindecim,argenti uiginti millia,ſignati denarios triginta quatuor millia,&

lia,& quingentos quinquaginta.L.Stertinius ex ulteriore Hiſpania, ne tẽtata quidem A triumphi ſpe, quinquaginta millia pondo argenti in ærarium tulit: & de manubijs duos fornices in foro Boario ante Fortunæ ædem, & matris Matutæ, unum in maximo circo fecit:& his fornicibus ſigna aurata impoſuit. Hæc per hyemem fermè acta. Hybernabat eo tempore Athenis Quintius. à quo cum multa ſocij peterent, Bœoti petierunt impetraueruntq́; ut hi, qui ſuæ gentis militaſſent apud Philippum, ſibi reſtituerentur. id à Quintio facile impetratum: non quia ſatis dignos eos credebat, ſed quia Antiocho rege iam ſuſpecto fauor conciliandus nomini Romano apud ciuitates erat. Reſtitutis, confeſtim apparuit, quàm nulla inita apud Bœotos gratia eſſet. nam & ad Philippum gratias agentes pro redditis hominibus, perinde atque id ipſi à Quintio & Romanis datum eſſet, miſerunt: & comitijs proximis Bœotarchen nullam aliam ob cauſam Barcillam quendam, quàm quòd præfectus Bœotorum apud regem militantium fuiſſet, fecerunt, præteritis Zeuſippo & Piſiſtrato, alijsq́; qui Romanæ ſocietatis autores fuerunt. Id ægrè & in præſentia hi paſsi,& in futurum etiam metum ceperunt: cum ad portas propè ſedente exercitu Romano ea fierent: quid'nam ſe futurum eſſet profectis in Italiam Romanis, Philippo ex propinquo ſocios adiuuante, & infeſto his qui partis aduerſæ fuiſſent. Dum Romana arma propinqua habebant, tollere Barcillam principem fautorũ regis ſtatuerunt.& tempore ad eam rem capto, cum in publico epulatus reuerteretur domum temulentus, proſequentibus mollibus uiris, qui ioci cauſa conuiuio celebri interfuerant: ab ſex armatis, quorum tres Italici, tres Ætoli erãt, circunuentus occiditur. Fuga comitum, & quiritatio facta: & tumultus tota urbe diſcurrentium cum luminibus. percuſſores proxima porta euaſerunt. Luce prima cõcio frequens, uelut extante indicio, ad uocem præconis conuocata in theatro erat. palàm ab ſuo comitatu, & obſcœnis illis uiris fremebant interfectum: animis autem Zeuſippum autorem deſtinabant cædis. in præſentia placuit comprehendi eos, qui ſimul fuiſſent, quæſtionemq́; ex his haberi. Qui dum quæruntur, Zeuſippus conſimili animo a- B uertendi ab ſe criminis cauſa in cõcionem progreſſus, errare ait homines, qui tam atrocem cædem pertinere ad illos ſemiuiros crederent. multaq́; in eam partem probabiliter argumentatus, quibus fidem apud quoſdam fecit, nunquam ſi conſcius eſſet, oblaturum ſe multitudini, mentionem'ue cædis nullo laceſſente facturum fuiſſe. alij non dubitare, obuiam eundo impudenter criminis ſuſpicionem auerti. Torti pòſt paulo inſontes, cum ſcirent ipſi opinionem omnium, ea pro indicio uſi Zeuſippum & Piſiſtratum nominauerunt: nullo adiecto, cur ſcire quicquam uiderentur, argumento. Zeuſippus tamen cum Stratonida quodam nocte perfugit Tanagram, ſuam magis conſcientiam, quàm indicium hominũ nullius rei conſciorum metuens. Piſiſtratus ſpretis indicibus Thebis manſit. Seruus erat Zeuſippo, totius internuncius & miniſter rei. quem indicem Piſiſtratus timens, eo ipſo timore ad indicium protraxit. literas ad Zeuſippum mittit, ſeruum conſcium tolleret. non tam idoneum ad celandam rem eum uideri ſibi, quàm ad agendam fuerit. Has qui tulit literas, iuſsit Zeuſippo dare quàmprimum. is, quia non ſibi conueniendi eius copia fuit, ipſi illi ſeruo, quem ex omnibus domino fidiſsimum credebat, tradidit: & adiecit, à Piſiſtrato de re magnopere pertinente ad Zeuſippum eſſe. Conſcientia ictus, cum extemplò traditurum eas affirmaſſet, aperit, perlectis literis pauidus Thebas refugit. Et Zeuſippus quidem fuga ſerui motus Athenas, tutiorem exilio locũ ratus, cõceſsit. De Piſiſtrato aliquæ quęſtiones tormentis habitę: & ſumptum ſupplicium eſt. Efferauit ea cædes Thebanos Bœotosq́; omnes ad execrabile odium Romanorum: Zeuſippum principem gentis id facinus conſciſſe. ad rebellandũ neq; uires, neq; ducem habebant. proximum bello quod erat, in latrociniũ uerſi, alios hoſpites, alios uagos per hyberna milites ad uarios cõmeantes uſus excipiebãt. quidã in ipſis itinerib. ad notas latebras inſidiantib. pars in deſerta per fraudem diuerſoria deuecti deductiq́; opprimebãtur. poſtremò nõ tantum odio, ſed etiam auiditate prędæ ea facinora faciebant: quia negotiandi fermè cauſa argentum in zonis haben-

A habentes in commeatibus erant. Cum primò pauci, deinde in dies plures deſiderarentur, infamis eſſe Bœotia omnis cœpit: & timidius quàm in hoſtico egredi caſtris miles. tum Quintius legatos ad querendum de latrocinijs per ciuitates mittit. Plurimi pedites circa Copaidem paludem inuenti: ibi ex limo eruta, extractaq; ex ſtagno cadauera, ſaxis aut amphoris, ut pondere traherentur in profundum, adnexa. multa facinora Acræphiæ, & Coroneæ facta inueniebantur. Quintius primò noxios tradi ſibi iuſsit: & pro quingentis militibus (tot enim intercepti erant) quingenta talenta Bœotos conferre. quorum neutrum cũm fieret, uerbis tantum ciuitates excuſarent, nihil publico conſilio factum eſſe: miſsis Athenas, & in Achaiam legatis, qui teſtarentur ſocijs, iuſto pioq; bello ſe perſecuturum Bœotos: & cum parte copiarum P. Claudio Acræphiam ire iuſſo, cum parte Coroneam circumſedit: euaſtatis prius agris, quà ab Elatia duo diuerſa agmina iêre. Hac perculſi clade Bœoti, cum omnia terrore ac fuga compleſſent, legatos mittunt. qui cum in caſtra non admitterentur, Achæi Athenienſesq; ſuperuenerunt. Plus autoritatis Achæi habuerunt deprecantes. ac ni impetraſſent pacem Bœotis, bellum ſimul gerere decreuerunt. Per Achæos & Bœotis copia adeundi alloquendiq; Romanum facta eſt. iuſsisq; tradere noxios, & mulctæ nomine triginta talenta cõferre, pax data: & ab oppugnatione receſſum. Poſt paucos dies decem legati ab Roma uenerunt, quorum ex conſilio pax data Philippo in has leges eſt. Omnes Græcorũ ciuitates, quæ in Europa, quæq; in Aſia eſſent, libertatem ac ſuas leges haberent. quæ earum ſub ditione Philippi fuiſſent, præſidia ex his Philippus deduceret: his, quæ in Aſia eſſent, Euromo Pedaſisq; & Bargyllis, & Iaſſo, & Myrina, & Abydo, & Thaſo, & Perintho. eas quoq; enim placere liberas eſſe Decianorum libertate. Quintius Pruſiæ Bithyniorum regi ſcriberet, quid ſenatui & decẽ legatis placuiſſet. captiuos, transfugasq; reddere Philippum Romanis, & naues omnes tectas tradere: quin & regiam unam in-
B habilis propè magnitudinis, quam ſexdecim uerſus remorum agebant: ne plus quingentis armatorum haberet, ne'ue elephantum ullum. bellum extra Macedoniæ fines ne iniuſſu ſenatus gereret. mille talentûm daret populo Romano: dimidium præſens, dimidium penſionibus decem annorum. Valerius Antiâs quaternûm millium pondo argenti uectigal in decem annos, triginta quaterna millia pondo, & ducenta, præſens uiginti millia pondo. idem nominatim adiectum ſcribit, ne cum Eumene Attali filio (nouus is tum rex erat) bellum gereret. In hæc obſides accepti, inter quos Demetrius Philippi filius. Adijcit Valerius, Antiâs, Attalo abſenti Aeginam inſulam elephantosq; dono datos, & Rhodijs Stratoniceam Cariæ, atq; alias urbes, quas Philippus tenuiſſet: Athenienſibus inſulas datas, Paron, Imbrum, Delum, Scyrum. Omnibus Græciæ ciuitatibus hanc pacem approbantibus, ſoli Aetoli id decretum decem legatorum clàm muſſantes carpebant. literas inanes uana ſpecie libertatis adumbratas eſſe. cur enim alias Romanis tradi urbes, nec nominari eas: alias nominari, & ſine traditione iubere liberas eſſe: niſi ut quæ in Aſia ſint, liberentur longinquitate ipſa tutiores: quæ in Græcia ſint, ne nominatę intercipiantur, Corinthus, & Chalcis, & Oreum, cum Eretria & Demetriade. Nec tota ex uano criminatio erat. dubitabatur enim de Corintho, & de Chalcide, & Demetriade, quia in S C quo miſsi decem legati ab urbe erant, cæteræ Græciæ atque Aſiæ haud dubiè liberabãtur: de his tribus urbibus legati, quod tempora reipub. poſtulaſſent, id è repub. fideq; ſua facere ſtatuere iuſsi erant. Antiochus rex erat: quem trangreſſurum in Europam, cum primùm ei res ſuæ placuiſſent, non dubitabant. ei tam opportunas ad occupandum patêre urbes nolebant. Ab Elatia Anticyram cum decem legatis, inde Corinthum traiecit. ibi conſilia decem legatorum tractabantur. Identidem Quintius: liberandam omnem Græciam, ſi Aetolorũ linguas retunderet: ſi ueram caritatem, maieſtatem apud omnes nominis Romani uellent eſſe: ſi fidem facere, ad liberandam Græciam, non ad transferendũ à Philippo ad ſe imperium, ſe mare traieciſſe. nihil contra ea de libertate urbium alij dicebant. cæterùm ipſis tutius eſſe, manere pauliſper ſub tutela præſidij Romani, quàm pro Philippo Antio-

Antiochum dominũ accipi. Poſtremò ita decretũ eſt: Corinthus redderetur Achæis, ut in Acrocorintho tamen præſidium eſſet: Chalcidem ac Demetriadem retineri, donec cura de Antiocho deceſsiſſet. Iſthmiorũ ſtatum ludicrum aderat, ſemper quidem & aliàs frequens, cùm propter ſpectaculi ſtudium inſitum genti, quo certamina omnis generis artium uiriumq; ac pernicitatis uiſuntur, tum quia propter opportunitatem loci per duo diuerſa maria omnium græcorum undiq; conuentus erat. Sed expectatione erecti, qui deinde ſtatus futurus Græciæ, quæ ſua fortuna eſſet: alij nõ taciti ſolum opinabantur, ſed ſermonibus etiam ſerebant. Romani ad ſpectaculũ conſederunt. & præco cum tubicine, ut mos eſt, in mediam arenàm, unde ſolenni carmine ludicrum indici ſolet, proceſsit: & tuba ſilentio facto ita pronũciat. Senatus Romanus, & T. Quintius imperator, Philippo rege, Macedonibusq; deuictis, liberos, immunes ſuis legibus eſſe iubet Corinthios, Phocenſes, Locrenſesq; omnes, & inſulam Eubœam: & Magnetas, Theſſalos, Perrœbios, Achæos, Phthiotas. Pencenſuerat omnes gentes, quę ſub ditione Philippi regis fuerant. Audita uoce pręconis, maius gaudium fuit, quàm quod uniuerſum homines caperent. uix ſatis credere ſe quiſq; audiſſe: alij alios intueri mirabundi, uelut ſomnij uanam ſpeciem: quod ad quenq; pertineret, ſuarum aurium fidei minimum credentes, proximos interrogabant. Reuocatus præco, cum unuſquiſq; non audire, ſed uidere libertatis ſuæ nuncium aueret: iterum pronunciaret eadem. tum ab certo iam gaudio tantus cum clamore plauſus eſt ortus, totiesq; repetitus, ut facilè appareret, nihil omnino bonorum multitudini gratius, quàm libertatẽ eſſe. Ludicrum deinde ita raptim peractũ eſt, ut nullius nec animi, nec oculi ſpectaculo intenti eſſent. adeò unum gaudium præoccupauerat omnium aliarum ſenſum uoluptatum. Ludis uerò dimiſsis, curſu propè omnes tendere ad imperatorem Romanum: ut ruente turba in unum, adire, contingere dextram cupientium, coronas lemniſcosq; iacientium, haud procul periculo fuerit. ſed erat trium fermè & triginta annorum: & cùm robur iuuentæ, tum gaudium ex tam inſigni gloriæ fructu uires ſuppeditabant. nec pręſens omniũ modò effuſa lætitia eſt, ſed per multos dies gratis & cogitationibus & ſermonibus reuocata. Eſſe aliquam in terris gentem, quæ ſua impenſa, ſuo labore ac periculo bella gerat pro libertate aliorum. nec hoc finitimis, aut propinquæ uicinitatis hominibus, aut terris continenti iunctis præſtet. maria traijciat: ne quod toto orbe terrarum iniuſtum imperium ſit, & ubiq; ius, fas, lex potentiſsima ſint. una uoce præconis liberatas omnes Græciæ atq; Aſiæ urbes. hoc ſpe concipi audacis animi fuiſſe: ad effectũ adducere, uirtutis & fortunæ gentis. Secundum iſta iam Quintius, & decem legati legationes regũ, gẽtium, ciuitatumq; audiuere. Primi omnium regis Antiochi uocati legati ſunt. his eadem, quæ ferè Romæ erant uerba ſine fide rerum iactantibus, nihil iam perplexè, ut antè, cum dubiæ res incolumi Philippo erant: ſed apertè pronunciatũ, ut excederet Aſiæ urbibus: quæ aut Philippi, aut Ptolemęi regum fuiſſent. abſtineret liberas, omnes que Græcas. ante omnia denunciatum, ne in Europam aut ipſe tranſiret, aut copias traijceret. Dimiſsis regis legatis, conuentus gentium ciuitatumq; eſt haberi cœptus. eoq; maturius peragebatur, quòd decreta decem legatorum ciuitates nominatim pronunciabant. Oreſtis, (Macedonum ea gens eſt) quòd primi ab rege defeciſſent, ſuæ leges redditæ. Magnetes, & Perrœbi, & Dolopes liberi quoq; pronũciati. Theſſalorum genti præter libertatem conceſſam, Achæi Phtiotæ dati, Thebis Phthioticis & Pharſalo excepto. Aetolos de Pharſalo & Leucade poſtulantes, ut ex fœdere ſibi reſtituerentur, ad ſenatum reiecerunt. Phocenſes, Locrenſes, & quæ ſicut antè fuerant adiecta, decreti autoritate his contribuerunt. Corinthus & Triphylia & Herea (Peloponneſi & ipſa urbs eſt) reddita Achęis. Oreum & Eretriã decẽ legati Eumeni regi Attali filio dabãt: diſſentiente Quintio, uenit res in arbitrium ſenatus: ſenatus libertatem his ciuitatibus dedit, Cariſto adiecto. Pleurato Lingus & Partheni dati. Illyriorum utraque gens ſub ditione Philippi fuerat. Animandrum tenere iuſſerunt caſtella, quæ per belli tempus Philippo capta ademiſſet. Dimiſſo conuentu, decem legati partiti munia inter ſe, ad liberandas

A berandas ſuæ quiſq; regionis ciuitates diſceſſerũt, P. Lentulus Bargyllas, L. Stertinius Hephęſtiã & Thaſſum & Thracię urbes, P. Villius & L. Terentius ad regẽ Antiochũ, Cn. Cornelius ad Philippum. Cui de minoribus rebus editis mandatis, percunctatus ſi conſilium nõ utile ſolum, ſed etiam ſalutare admittere auribus poſſet. cum rex gratias quoq; ſe acturum diceret, ſi quid quod in rem ſuam eſſet, exprometeret: magnopere ei ſuaſit, quoniam pacem impetraſſet, ad ſocietatem amicitiamq; petendam mitteret Romam legatos: ne ſi quid Antiochus moueret, expectaſſe, & temporum opportunitates captaſſe ad bellãdum uideri poſſet. Ad Tempe Theſſalica Philippus eſt cõuentus. qui cum ſe miſſurum extemplò legatos reſpondiſſet: Cornelius Thermopylas, ubi frequẽs Græciæ ſtatis diebus eſſe ſolet conuentus (Pylaicum appellant) uenit, Ætolos præcipuè monuit, ut conſtanter & fideliter in amicitia populi Romani permanerent. Ætolorum principes alij interqueſti ſunt, quòd nõ idem erga ſuam gentẽ Romanorum animus eſſet poſt uictoriã, qui in bello fuiſſet: alij ferocius incuſarunt, exprobraruntq;: nõ modò uinci ſine Ætolis Philippũ, ſed ne tranſire quidem in Græciã Romanos potuiſſe. Aduerſus ea reſpõdere, ne altercationẽ excederet res, cum ſuperſediſſet Romanus: omnia eos æqua impetraturos, ſi Romam miſiſſent, dixit. itaq; ex autoritate eius decreti legati ſunt. Hunc finem bellum cum Philippo habuit. Cum hæc in Græcia Macedoniaq;, & Aſia gererentur, Hetruriam infeſtam propè coniuratio ſeruorũ fecit. Ad quęrendam opprimendamq; eam M. Acilius prætor, cui inter ciues peregrinosq; iuriſdictio obtigerat, cum una ex duabus legione urbana miſſus, alios iam congregatos pugnando uicit. ex his multi occiſi, multi capti. alios uerberatos crucibus affixit, qui principes coniurationis fuerant: alios dominis reſtituit. Conſules in prouincias profecti ſunt. Marcellum Boiorum ingreſſum fines, fatigato per diem totum milite uia facienda, caſtra in tumulo quodã ponentẽ Corolamus regulus Boiorum cum magna manu

B adortus, ad tria millia hominũ occidit. & illuſtres uiri aliquot in illo tumultuario prælio ceciderunt: inter quos præfecti ſociûm T. Sempronius Gracchus, M. Iunius Syllanus: & tribuni militum de legione ſecunda, A. Ogulnius, & P. Claudius. caſtra tamen ab Romanis impigrè permunita, retentaq;, cum hoſtes à proſpera pugna nequicquam oppugnaſſent. Statiuis deinde eiſdem per dies aliquot ſeſe tenuit, dum & ſaucios curaret, & tanto terrore animos militum reficeret. Boij, ut eſt gens minimè ad moræ tædiũ patiens, in caſtella ſua uicosq; dilapſi ſunt. Marcellus Pado confeſtim traiecto in agrũ Comenſem, ubi Inſubres Comenſibus ad arma excitis caſtra habebant, ducit. legiones in ipſo itinere prælium committunt. & primò adeò acriter inuaſerunt, ut anteſignanos impulerint. quod ubi animaduertit, ueritus ne moti ſemel pellerentur, cohortem Marſorum oppoſuit: & equitum Latinorum omnes turmas in hoſtẽ emiſit. quorum cum primus ſecundusq; impetus retudiſſet inferentem ſe ferociter hoſtem, cõfirmata & reliqua acies Romana reſtitit primò, deinde ſigna acriter intulit. nec ultrà ſuſtinuerunt certamen Galli, quin terga uerterent, atq; effuſe fugerent. In eo pręlio ſupra quadraginta millia hominum cęſa, Valerius Antiâs ſcribit: & quingenta ſeptem ſigna militaria capta, & carpenta quadringenta triginta duo, & aureos torques multos, ex quibus unũ magni ponderis Claudius in Capitolio Ioui donum in æde poſitum ſcribit. Caſtra eo die Gallorum expugnata, direptáq;: & Comum oppidum intra dies paucos captum. Caſtella inde duodetriginta ad conſulem defecerunt. Id quoq; inter ſcriptores ambigitur, utrum in Boios prius, an Inſubres conſul exercitũ induxerit, aduerſámq; proſpera pugna obliterauerit: an uictoria ad Comũ parata, deformata clade in Boijs accepta ſit.

Sub hæc tam uaria fortuna geſta, L. Furius Purpurio alter conſul per tribum Sappiniam in Boios uenit. Iam caſtro Mutilo appropinquabat, cum ueritus ne intercluderetur ſimul à Boijs Liguribusq;, eadẽ uia qua adduxerat, reduxit, & magno circuitu per aperta, eáq; tuta loca ad collegã peruenit. Dein iunctis exercitibus primum Boiorum agrum uſq; ad Feſinam oppidum populantes peragrauerunt. Ea urbes cæteráq; caſtella, & Boij ferè omnes, præter iuuentutem, quæ prædandi cauſa in armis erat (tunc in

deuias ſyluas receſſerat)in deditionē uenerunt. In Ligures deinde traductus exercitus. A Boij negligentius coactum agmen Romanorū, quia ipſi procul abeſſe uiderentur, improuiſo aggreſſuros ſe rati, per occultos ſaltus ſecuti ſunt. quos nō adepti, Pado repentè nauibus traiecto, Leuos Libuosq́ cum peruaſtaſſent, redeuntes inde Ligurū extremo fine cum agreſti præda in agmen incidunt Romanum. Celerius prælium acriusq́ commiſſum, quàm ſi tempore locoq́ ad certamen deſtinatis, præparatis animis cōcurriſſent. Ibi quantam uim ad ſtimulādos animos ira haberet, apparuit. nam ita cædis magis q̃ uictoriæ auidi pugnarunt Romani, ut uix nuncium cladis hoſti relinquerent. Ob eas res geſtas, conſulum literis Romam allatis, ſupplicatio in triduum decreta eſt. Breui pòſt Marcellus Romam uenit, triumphusq́ ei magno conſenſu patrum eſt decretus. Triumphauit in magiſtratu de Inſubribus, Comenſibusq́. Boiorum triumphi ſpem collegæ reliquit: quia ipſi propriè aduerſa pugna in ea gente euenerat, collegæ ſecunda. Multa ſpolia hoſtium captiuis carpentis traducta: multa militaria ſigna lata: æris trecenta uiginti millia, argenti bigati ducenta triginta quatuor millia. in pedites ſingulos dati octingenti æris: triplex equiti, centurioniq́. Eodē anno Antiochus rex cum hybernaſſet Epheſi, omnes Aſiæ ciuitates in antiquam imperij formulam redigere eſt conatus: reliquas quidem, aut quia locis planis poſitæ erant, aut quia parum mœnibus armisq́ ac iuuentuti fidebant, haud difficulter iugū accepturas. Smyrna & Lampſacus libertatem uſurpabant. periculum'que erat, ne ſi conceſſum his foret quos metuebat, Smyrnam in Æolide Ioniaq́, Lampſacum in Helleſponto, aliæ urbes ſequerentur. Igitur & ipſe ab Epheſo ad Smyrnā obſidendam miſit: & quæ Abydi copiæ erant, præſidio tantū modico relicto, duci ad Lampſacum oppugnandū iuſsit. nec ui tantum terrebat: ſed per legatos leniter alloquendo, caſtigandoq́ temeritatē & pertinaciā, ſpē conabatur facere, breui quæ peterent habituros. & tum ſatis & ipſis & omnibus alijs apparere, ab rege impetratam eos libertatem, non per occaſionem raptam habere. Aduerſus quæ reſpondebant, nihil neq́ mirari, neq́ ſuccenſere Antiochū debere, ſi ſpem libertatis differri non ſatis æquo animo paterentur. Ipſe initio ueris nauibus ab Epheſo profectus, Helleſpontum petit. terreſtreis copias ab Abydo traijcit Cherſoneſi urbem: terreſtri naualē exercitum iunxit. & quia clauſerant portas, circundedit mœnia armatis. & iam opera admouenti, deditio eſt facta. Idē metus tum incolētes alias Cherſoneſi urbes in deditionem dedit. Lyſimachiam inde omnibus ſimul naualibus terreſtribusq́ copijs uenit. quam cum deſertam ac ſtratam propè ruinis inueniſſet, (ceperant autem, direptamq́ incēderant Thraces paucis antè annis) cupido eum reſtituēdi nobilem urbem, & loco ſitam opportuno, cepit. itaq́ omni cura ſimul eſt aggreſſus & tecta murosq́ reſtituere, & partim redimere ſeruienteis Lyſimachienſes, partim fuga ſparſos per Helleſpontum Cherſoneſumq́ conquirere, contrahereq́: partim nouos colonos, ſpe commodorum propoſita, aſcribere, & omni modo frequentare. ſimul ut Thracum ſummoueretur metus, ipſe parte dimidia terreſtrium copiarum ad depopulandum proxima Thracię eſt profectus: partem, naualesq́ ſocios omnes reliquit in operibus reficiendæ urbis. Sub hoc tempus & L. Cornelius, miſſus ab ſenatu ad dirimenda inter Antiochum Ptolemæumq́ reges certamina, Selymbriæ ſubſtitit: & decē legatorum P. Lentulus à Bargyllis, P. Villius & L. Terentius à Thaſſo Lyſimachiā petierunt. eòdē & à Selymbria L. Cornelius, & ex Thracia poſt paucos dies Antiochus conuenerunt. Primus congreſſus cum legatis, & deinceps inuitatio benigna & hoſpitalis fuit. ut de mādatis ſtatuq́ pręſenti Aſiæ agi cœptum eſt, animi exaſperati ſunt. Romani omnia acta eius, ex quo tempore è Syria claſſe ſoluiſſet, diſplicere ſenatui nō diſsimulabant, reſtituiq́ Ptolemæo ciuitates omnes, quæ ditionis eius fuiſſent, æquum cenſebant. nam quod ad eas ciuitates attineret, quas à Philippo poſſeſſas Antiochus per occaſionē, auerſo Philippo in Romanum bellum intercepiſſet, id uerò ferendum non eſſe, Romanos per tot annos terra mariq́ tāta pericula ac labores exhauſiſſe, Antiochū belli pręmia habere. Sed ut in Aſiā aduentus eius diſsimulari ab Romanis, tanquā nihil B

A ad eos pertinens,potuerit: quòd iam etiam in Europam omnibus naualibus terreſtribusq; copijs tranſierit,quantum à bello aperto Romanis abeſſe? illum quidem etiam ſi in Italiam traijciat,negaturum. Ad ea rex: Satis iam antè uidere ſe, Romanos inquirere quid regi Antiocho faciendum: at quouſque terra mariq; progrediendum fuerit ipſis, non cogitare. Aſiam nihil ad populum Romanum pertinere: nec magis illis inquirendum eſſe,quid Antiochus in Aſia, quàm Antiocho, quid in Italia populus Romanus faciat. Quod ad Ptolemæum attineat,cui ademptas ciuitates querantur: ſibi cum Ptolemæo & amicitiam eſſe: & id agere ſe,ut breui etiam affinitas iungatur. Nec ex Philippi quidē aduerſa fortuna ſpolia ulla ſe petiſſe: aut aduerſus Romanos in Europā traieciſſe. *fuerit,quo uicto omnia,quæ illius fuiſſent,iure belli Seleuci facta ſint: exiſtimare ſuæ ditionis eſſe. occupatis maioribus ſuis rerum aliarum alia cura, primò quædam ex his Ptolemæum,deinde & Philippum uſurpando aliena poſſediſſe: ſicut quædam ex proxima Thracia,quæ indubitatè Lyſimachi fuerint. ad ea facienda in antiquum ueniſſe: & Lyſimachiam deletam Thracū impetu deintegro condere,ut Seleucus filius eam ſedem regni habeat. His diſceptationibus per dies aliquot habitis,rumor ſine ullo ſatis certo autore allatus de morte Ptolemæi regis,ut nullus exitus imponeretur ſermonibus. nam diſsimulabat pars utraq; ſe audiſſe. & L. Cornelius,cui legatio ad duos reges, Antiochum Ptolemæumq; mandata erat,ſpacium modici temporis ad cōueniendum Ptolemæum petebat: ut priuſq; moueretur aliquid in noua poſſeſsione regni, perueniret in Ægyptum. & Antiochus ſuam fore Ægyptum, ſi tum occaſio eſſet, cenſebat. itaq; dimiſsis Romanis, relictoq; Seleuco filio cum terreſtribus copijs ad reſtituendā, ut inſtituerat,Lyſimachiam: ipſe omni claſſe nauigans Epheſum, legatis ad Quintium miſsis,qui ad fidem de ſocietate agerent,oram Aſiæ legens,peruenit in Lyciam. Patarisq; cognito uiuere Ptolemæū,nauigandi quidem in Ægyptum omiſſum conſiliū eſt.

B Cyprum nihilominus tendens,cum Chelidonium promontoriū ſuperaſſet, pauliſper ſeditione remigum eſt retentus in Pamphylia circa Eurymedontē amnem. Inde profectum eum ad capita (quę uocant) Sari fluminis,fœda tēpeſtas oborta propè cum omni claſſe demerſit. multæ naues eiectæ: multæ ita hauſtæ mari, ut nemo in terram enauerit. magna uis hominum ibi interijt,non remigum tantum, militumq; ignotorum, ſed etiam inſignium amicorum. Collectis reliquijs naufragij,cum res non in eo eſſet ut Cyprum tentaret,minus opulento agmine quàm profectus erat,Seleuciā redit. ibi ſubductis nauibus iuſsis (iam enim hyems inſtabat) ipſe in hyberna Antiochiam proceſsit. In hoc ſtatu regum erant res. Romæ eo primùm anno triumuiri epulones facti, C. Licinius Lucullus, T. Romuleius qui legem de creādis his tulerat: & P. Porcius Lecca. His triumuiris item,ut pontifici,lege datum togæ prætextæ habendæ ius. Sed magnum certamen cum omnibus ſacerdotibus eo anno fuit quæſtoribus urbanis, Q. Fabio Labeoni, & L. Aurelio. Pecunia opus erat,quod ultimam penſionem pecuniæ in bellum collatæ perſoluere placuerat priuatis. quæſtores ab auguribus, pontificibus, quòd ſtipendium per bellum non contuliſſent,petebant. ab ſacerdotibus tribuni nequicquam appellati,omniumq; annorum,per quos nō dederant, exactum eſt. Eodem anno duo mortui pontifices,nouiq; in eorum locum ſuffecti. M. Marcellus conſul in locum T. Sempronij Tuditani,qui prętor in Hiſpania deceſſerat: & L. Valerius in locū M. Cornelij Cethegi. Et Q. Fabius Maximus augur mortuus eſt,admodum adoleſcens, priuſquàm ullum magiſtratum caperet: nec eo anno augur in eius locum eſt ſuffectus. Comitia inde conſularia habita à M. Marcello conſule. creati COSS. L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato. Prętores inde facti C. Fabricius Luſcinus, C. Atinius Labeo, C. Mālius Volſo, Ap. Claudius Nero, P. Manlius, P. Porcius Lecca. Ædiles curules, M. Fuluius Nobilior, & C. Flaminius, tritici decies centum millia binis æris populo diuiſerūt; id C. Flaminij honoris cauſa, ipſius patriſq;, aduexerant Siculi Romam. Flaminius gratiam eius communicauerat cum collega. Ludi Romani & apparati magnificè ſunt, & ter toti inſtaurati. Aediles pl. Cn. Domitius Aenobarbus, & C. Scribonius curio ma-

ximus multos pecuarios ad populi iudicium adduxerunt:tres ex his condemnati ſunt. A
ex eorum mulctaticia pecunia ędem in inſula Fauni fecerunt.Ludi plebeij per biduum inſtaurati,& epulum fuit ludorum cauſa. L. Valerius Flaccus,& M.Porcius,quo die magiſtratum inierunt,de prouincijs cum ad ſenatũ retuliſſent, patres cenſuerunt cum in Hiſpania tantum gliſceret bellum,ut iam conſulari & duce & exercitu opus eſſet,placere,conſules Hiſpaniam citeriorem & Italiam prouincias aut cõparare inter ſe,aut ſortiri,utri Hiſpania prouincia eueniſſet, eum duas legiones & quinq; millia ſociũm Latini nominis,& quingentos equites ſecum portare,& naues longas uiginti ducere.alter COS.duas legiones ſcriberet.his Galliam prouinciã obtineri ſatis eſſe, fractis proximo anno Inſubrium & Boiorum animis.Cato Hiſpaniam, Valerius Italiã eſt ſortitus.Prætores deinde prouincias ſortiti,C.Fabricius Luſcinus urbanã, C. Atinius Labeo peregrinam,C.Manlius Volſo Siciliam,Ap.Claudius Nero Hiſpaniam ulteriorẽ,P. Porcius Lecca Piſas, ut ab tergo Liguribus eſſet,P.Manlius in Hiſpaniam citeriorem adiutor conſuli datur. T.Quintio,ſuſpectis non ſolum Antiocho & Ætolis, ſed etiam Nabide Lacedæmoniorum tyranno,prorogatum in annum imperium eſt,duas legiones ut haberet:in eas ſi quid ſupplementi opus eſſet,conſules ſcribere, & mittere in Macedoniam iuſsi. Ap.Claudio præter legionem,quam Q. Fabius habuerat,duo millia peditum & ducentos equites nouos conſcribere permiſſum. Par numerus peditum equitumq; nouorum P.Manlio in citeriorem Hiſpaniam decretus:& legio eadem,quæ fuerat ſub Minutio prætore,data. Et P.Porcio Leccæ ad Hetruriã circa Piſas ducenti peditum,& quingẽti equites ex Gallico exercitu decreti. In Sardinia prorogatũ imperiũ Sempronio Longo. Prouincijs ita diſtributis,conſules priuſquàm ab urbe proficiſcerentur,uer ſacrum ex pontificum iuſſu fecere: quod C. Cornelius Mammula prætor uouerat de ſenatus ſententia,populiq; iuſſu,Cn.Seruilio,C.Flaminio COSS.annis pòſt uno & uiginti factum eſt,quàm uotum.Per eoſdem dies C.Claudius,Appij filius,Pulcher,augur in Q.Fabij Maximi locum,qui priore anno mortuus erat,lectus inauguratusq; eſt. Mirantibus iam uulgo hominibus,quòd Hiſpania mouiſſet bellum negligi:literæ à Q.Minutio allatæ ſunt,ſe ad Turbam oppidum cum Budare & Beſaſide imperatoribus Hiſpanis ſignis collatis proſperè pugnaſſe:duodecim millia hoſtiũ cæſa:Budarem imperatorem captum:cæteros fuſos,fugatosq;. His literis lectis,minus terroris ab Hiſpanis erat,unde ingens bellum expectatum fuerat. Omnes curæ poſt aduẽtum utiq; decem legatorum in Antiochum regem conuerſæ. Hi expoſitis prius quæ cum Philippo acta eſſent,& quibus legibus data pax:non minorem belli molem reſtare ab Antiocho docuerunt. Ingenti claſſe, egregio terreſtri exercitu in Europam eum traieciſſe. niſi auertiſſet uana ſpes ex uaniore rumore orta, Ægypti inuadendæ, mox bello Græciam arſuram fuiſſe. neq; enim ne Ætolos quidem quieturos,cùm ingenio inquietam,tum iratam Romanis gentem. hærere & aliud in uiſceribus Græciæ ingens malũ: Nabin nunc Lacedæmoniorum,mox ſi liceat, uniuerſæ Græciæ futurum tyrannum, auaritia & crudelitate omneis fama celebratos tyrannos æquantem. cui ſi Argos uelut arcem Peloponneſo impoſitam tenere liceat,deportatis in Italiã Romanis exercitibus, nequicquam liberatam à Philippo Græciam fore: pro rege,ſi nihil aliud, longinquo uicinum tyrannum dominum habituram. Hæc cum iam ab grauibus autoribus,tum qui omnia per ſe ipſos explorata referrent, audirent maiores, quod ad Antiochum attineret,maturanda his,cum rex quacunq; de cauſa in Syriam conceſsiſſet, de tyranno conſultatio uiſa eſt. Cum diu diſceptatum eſſet,utrum iam cauſæ ſatis uideretur,cur decerneretur:an permitterent T.Quintio,quod ad Nabin Lacedæmonium attineret, faceret quæ è repub. cenſeret eſſe,permiſerunt:eam rem eſſe rati,quę maturata dilata'ue nõ tam magni momenti ad ſummam rem populi Romani eſſet: magis id animaduertendum eſſe,quid Annibal & Carthaginienſes,ſi cum Antiocho ortum foret bellum,acturi eſſent. Aduerſæ Annibali factionis homines principibus Romanis, amicis quiſque ſuis,identidem ſcribebant:nuncios literasq; ab Annibale ad Antiochum miſſas, & ab

rege

A rege ad eum clam legatos ueniſſe. ut feras quaſdam nunquam miteſcere: ſic immitem, implacabilem eius uiri animum eſſe. marceſcere otio ſituq́ ciuitatem, queri eum, & inertia operis, nec ſine armorum ſonitu excitari poſſe. Hæc probabilia memoria prioris belli, per unum illum nō magis geſti quàm moti, faciebat. Iritauerat etiam recenti facto multorum potentium animos. Iudicum ordo Carthagine ea tempeſtate dominabatur eo maximè, quòd ijdem perpetui iudices erant. res, fama, uitaq́ omnium in illorum poteſtate erat: qui unum eius ordinis, & omneis aduerſos habebat. nec accuſator apud iudices inſenſos deerat. Horum in tam impotenti regno (neq; enim ciuiliter nimijs opibus utebantur) prætor factus Annibal, uocare ad ſe quæſtorē. Idem pro nihilo habuit. nam & aduerſæ factionis erat: & quia ex quæſtura in iudices, potentiſsimum ordinem referebantur, iam pro futuris mox opibus animos gerebat. Enimuero indignum id ratus Annibal, uiatorem ad prehendendum quæſtorem miſit: ſubductumq́ in concionē non ipſum magis quàm ordinem iudicū, præ quorum ſuperbia atq; opibus nec leges quicquam eſſent, nec magiſtratus, accuſauit. & ut ſecundis auribus accipi orationem animaduertit, & infimorum quoq; libertati grauem eſſe ſuperbiam eorum: legem extemplò promulgauit, pertulitq́, ut in ſingulos annos iudices legerentur, ne quis biennium continuum iudex eſſet. Cæterùm quantam eo facto ad plebem inierat gratiam, tantum magnæ partis principum offendebat animos. Adiecit aliud, quòd bono publico ſibi proprias ſimultates iritauit. Vectigalia publica partim negligentia dilabebātur: partim prædæ ac diuiſui principum quibuſdam & magiſtratibus erant. quin & pecunia, quæ in ſtipendium Romanis ſuo quoq; anno penderetur, deerat: tributumq́ graue priuatis imminere uidebatur. Annibal poſtquam uectigalia quanta terreſtria maritimaq́ eſſent, & in quas res erogarentur, animaduertit, & quid eorū ordinarij reipub. uſus conſumerent, quantum peculatus auerteret: omnibus reſiduis pecunijs exactis tri-

B buto priuatis remiſſo, ſatis locupletem rempub. fore ad uectigal præſtandum Romanis, pronunciauit in cōcione, & præſtitit promiſſum. Tum uerò iſti, quos pauerat per aliquot annos publicus peculatus, uelut bonis ereptis, non furto eorum manibus extorto, infenſi & irati Romanos in Annibalem, & ipſos cauſam odij quærentes, inſtigabant. Itaq; diu repugnante Scipione Africano, quia parū ex dignitate ſua ducebat ſubſcribere odijs accuſationibusq́ Annibalis, & factionibus Carthaginienſiū inſerere publicam autoritatem: nec ſatis habere bello uiciſſe Annibalem, niſi uelut accuſatores calumniam in eum iurarent, ac nomen deferrent: tandem peruicerunt, ut legati Carthaginem mitterentur: qui apud ſenatum eorum arguerent Annibalem cum Antiocho rege conſilia belli faciendi inire. Legati tres miſsi, C. Seruilius, M. Claudius Marcellus, Q. Terentius Culleo. qui cum ueniſſent, ex conſilio inimicorum Annibalis, quærentibus cauſam aduentus, dici iuſſerunt: ueniſſe ad controuerſias, quæ cum Maſaniſſa rege Numidarum Carthaginienſibus eſſent, dirimendas. id creditum uulgo. Annibalē unū ſe peti ab Romanis non fallebat, & ita pacem Carthaginienſibus datam eſſe, ut inexpiabile bellum aduerſum ſe unum maneret. itaq; cedere tempori & fortunæ ſtatuit, & ꝓ̨paratis iam omnibus antè ad fugam, obuerſatus eo die in foro auertendæ ſuſpicionis cauſa, primis tenebris ueſtitu forenſi ad portam cum duobus comitibus ignaris conſilij eſt egreſſus. Cum equi quo in loco iuſſerant præſto fuiſſent, nocte uia cita regionem quandam agri Vocani trāſgreſſus, poſtero die mane inter Acyllam & Thapſum ad ſuam turrim peruenit. ibi eum parata, inſtructaq́ remigio excepit nauis. ita Africa Annibal exceſsit, ſæpius patriæ quàm ſuorum euentus miſeratus. Eo die in Cercinam inſulam traiecit. ubi cum in portu naues aliquot Pœni onerarias cum mercibus inueniſſent, & ad egreſſum eum è naue concurſus ſalutantium eſſet factus: percōtantibus legatū, ſe Tyrum dici iuſsit. ueritus tamen ne qua earum nauis nocte profecta Thapſum aut Acyllam nunciaret, ſe Cercinæ uiſum: ſacrificio apparari iuſſo, magiſtros nauium mercatoresq́ inuitari iuſsit: & uela cum antennis ex nauibus corrogari, ut umbra (etenim media æſtas fortè erat) cœnantibus in litore fieret. quantū res & tēpus patiebatur,

apparatæ celebratæq́ eius diei epulæ ſunt: multoq́ uino in ſerum noctis conuiuiũ pro- A
ductum. Annibal quamprimum fallendi eos qui in portu erãt, tempus habuit, nauem ſoluit. cęteri ſopiti cum poſtero die tandẽ ex ſomno pleni crapulæ ſurrexiſſent, id quod ſerum erat, aliquot horas remis in naues collocandis & aptandis armamentis abſumpſerunt. Carthagine & multitudinis aſſuetæ domum Annibalis frequentare concurſus ad ueſtibulum ædium eſt factus: & ut non comparere eum uulgatum eſt, in forum turba conuenit, principem ciuitatis quęrentium. & alij fugam conſciſſe: (id quod erat) alij fraude Romanorum interfectum, idq́ magis ferebant: uarioſq́ uultus cerneres, ut in ciuitate aliorum alias partes fouentium factionibus. uiſum deinde Cercinæ eum, tandem allatum eſt. Romani legati cum in ſenatu expoſuiſſent, compertum patribus Romanis eſſe, & Philippum regem antè ab Annibale maximè accenſum, bellum populo Romano feciſſe, & nunc literas nuncioſq́ ab eo ad Antiochũ regem profectos, haud quieturum antè, quàm bellum toto orbe terrarũ conciſſet: ne his debere impunè eſſe, ſi ſatisfacere Carthaginienſes populo Romano uellent: nihil eorũ ſua uoluntate, nec publico conſilio factum eſſe, Carthaginienſes reſponderunt. quicquid æquũ cenſuiſſent Romani, facturos eſſe. Annibal proſpero curſu Tyrum peruenit: exceptuſq́ à conditoribus Carthaginis ut alia patria uir tam clarus omni genere honorum, paucos moratus dies Antiochiam nauigat. ibi profectum iam regem cum audiſſet, filium eius ſolenne ludorum ad Daphnen celebrantem conueniſſet: comiter ab eo exceptus, nullã moram nauigandi fecit. Epheſi regem eſt conſecutus, fluctuãtem adhuc animo, incertũq́ de Romano bello. ſed haud paruum momentum animo eius ad moliẽdum aduentus Annibalis fecit. Ætolorum quoq́ eodẽ tempore alienati ab ſocietate Romana animi ſunt: quorum legatos Pharſalum & Leucadem, & quaſdam alias ciuitates ex primo fœdere petentes ſenatus ad Quintium reiecit. B

DECADIS QVARTAE LIBER QVARTVS.

Lex Oppia, quam C. Oppius tribunus plebis bello Punico de ſtringendis cultibus matronarum tulerat, cum maxima contentione abrogata eſt: cum Porcius Cato autor fuiſſet, ne ea lex aboleretur. Is in Hiſpaniam profectus bello, quod Emporijs orſus eſt, citeriorem Hiſpaniã pacauit. T. Quintius Flamininus bellum aduerſus Lacedæmonios, & tyrannum eorum Nabidem proſperè geſtum, data ijs pace, qualem ipſe uoluit: libertatiſq; Argis, qui ſubditione tyranni erant, finiuit. Senatus tunc primum ſecretus à populo ludos ſpectauit. ut id fieret, Sex. Aelius Pætus, & L. Cornelius Cethegus cenſores interuenerunt cum indignatione plebis. Coloniæ pleræq; deductæ ſunt. M. Porcius Cato de Hiſpania triumphauit. Res præterea aduerſus Boios & Inſubres Gallos feliciter geſtæ referuntur. T. Quintius, Flamininus qui Philippum Macedonum regem, & Nabidem Lacedæmoniorum tyrannum uicerat, Græciamq; omnem liberauerat, ob hanc rerum geſtarum multitudinem triduo triumphauit. Legati Carthaginienſium nunciauerunt: Annibalem qui ad Antiochum confugerat, bellum cum eo moliri. tentauerat autem per Ariſtonem Tyrium, ſine literis Carthaginem miſſum, ad rebellandum Pœnos concitare.

INTER bellorum magnorum, aut uixdum finitorum, aut imminentium curas, interceſsit res parua dictu, ſed quæ ſtudijs in magnum certamen exceſſerit. M. Fundanius, & L. Valerius tribuni pleb. ad plebẽ tulerunt de Oppia lege abroganda. Tulerat eam C. Oppius trib. plebis, Q. Fabio, T. Sempronio COSS. in medio ardore Punici belli: ne qua mulier plus ſemuncia auri haberet: neu ueſtimento uerſicolori uteretur: neu iuncto uehiculo in urbe oppidóue, aut propius inde mille paſſus, niſi ſacrorum publicorum cauſa ueheretur. M. & P. Iunij Bruti tribuni pleb. legẽ Oppiam tuebantur: nec eam ſe abrogari paſſuros aiebant. Ad ſuadendum diſſuadendumq́ multi nobiles prodibant. Capitolium turba hominum fauentium aduerſantiumq́ legi complebatur. matronæ nulla nec autoritate, nec uerecundia, nec imperio uirorum contineri limine poterant: omnes uias urbis, aditusq́ in forum obſidebant, uiros deſcendentes ad forum orantes, ut florente republica, creſcente in dies priuata omnium fortuna, matronis quoq́ priſtinum ornatum reddi paterentur. augebatur hæc frequentia mulierũ in dies: nam etiã ex oppidis conciliabuliſq́ conueniebant, iam & conſules prætoreſq́,

A & alios magiſtratus adire & rogare audebant. cæterum minimè exorabilem alterum utiq; conſulem M. Porcium Catonem habebāt, qui pro lege quæ abrogabatur, ita diſſeruit: Si in ſua quiſq; noſtrûm matrefamiliás Quirites, ius & maieſtatem uiri retinere inſtituiſſet, minus cum uniuerſis fœminis negotij haberemus. nūc domi uicta libertas noſtra impotentia muliebri, hic quoq; in foro obteritur & calcatur: & quia ſingulas ſuſtinere non potuimus, uniuerſas horremus. Equidem fabulam & fictā rem ducebam eſſe, uirorum omne genus in aliqua inſula cōiuratione muliebri à ſtirpe ſublatum eſſe. Ab nullo genere non ſummum periculum eſt, ſi cœtus & concilia, & ſecretas conſultationes eſſe ſinas. Atq; ego uix ſtatuere apud animum meum poſſum, utrum peior ipſa res, an peiore exemplo agatur. quorum alterum ad nos COSS. reliquosq; magiſtratus, alterū ad uos Quirites magis pertinet. nam utrum è repub. ſit, nec ne, id quod ad uos fertur, ueſtra exiſtimatio eſt, qui in ſuffragium ituri eſtis. Hæc conſternatio muliebris, ſiue ſua ſponte, ſiue autoribus uobis M. Fundani & L. Valeri facta eſt, haud dubiè ad culpam magiſtratuum pertinens, neſcio uobis tribuni, an COSS. magis ſit deformis. uobis, ſi fœminas ad concitandas tribunitias ſeditiones iam adduxiſtis: nobis, ſi ut plebis quondā, ſic nunc mulierū ſeceſsione leges accipiendæ ſunt. Equidem non ſine rubore quodā paulo antè per mediū agmen mulierū in forum perueni. quod niſi me uerecundia ſingularum magis maieſtatis & pudoris, quàm uniuerſarū tenuiſſet, ne compellatę à cōſule uiderent̄, dixiſſem. qui hic mos eſt in publicum procurrendi & obſidendi uias, & uiros alienos appellandi? iſtud ipſum ſuos quæq; domi rogare nō potuiſtis? an blandiores in publico q̄ in priuato, & alienis q̄ ueſtris eſtis? quanq; ne domi quidem uos, ſi ſui iuris finibus matronas cōtineret pudor, quæ leges hic rogarentur abrogarēturue curare decuit. Maiores noſtri nullam ne priuatā quidē rem agere fœminas ſine autore uoluerunt: in manu eſſe parentū, fratrū, uirorum. nos (ſi dijs placet) iam etiam remp. capeſſere eas patimur, & foro propè, & cōcionibus & comitijs immiſceri. quid enim nūc

B aliud per uias & cōpita faciunt, quàm quòd aliæ rogationes tribunorū plebis ſuadent, alię legem abrogandā cenſent? Date frenos impotenti naturæ, & indomito animali, & ſperate ipſas modum licentiæ facturas, niſi uos faciatis. Minimum hoc eorum eſt, quæ iniquo animo fœminæ ſibi aut moribus aut legibus iniunctum patiuntur. omnium rerum libertatem, imò licentiam, ſi uera dicere uolumus, deſiderant. quid enim ſi hoc expugnauerint, non tentabunt? Recenſete omnia muliebria iura, quibus licentiā earum alligauerint maiores noſtri, per quæq; ſubiecerint uiris: quibus omnib. conſtrictas uix tamen cōtinere poteſtis. quid ſi carpere ſingula & extorquere, & exæquari ad extremū uiris patiemini, tolerabiles uobis eas fore creditis? extemplò ſimul pares eſſe cœperint, ſuperiores erunt. At Hercule ne quid nouum in eas rogetur, recuſant, non ius, ſed iniuriā deprecant̄. imò ut quā accepiſtis, iuſsiſtis ſuffragijs ueſtris legē, quā uſu tot annorū & experiendo comprobaſtis, hanc ut abrogetis: id eſt, ut unam tollendo legem cæteras infirmetis. Nulla lex ſatis cōmoda omnibus eſt. id modò quæritur, ſi maiori parti, & in ſummam prodeſt. ſi quod cuiquam priuatim officiet ius, id deſtruet ac demolietur: quid attinebit uniuerſos rogare leges, quas mox abrogare, in quos latæ ſunt, poſſint? Volo tamen audire quid ſit, propter quod matronæ cōſternatę procurrant in publicum: ac uix foro ſe & cōcione abſtineant. ut captiui ab Annibale redimantur, parentes, uiri, liberi, fratres earum? procul abeſt, abſitq; ſemper talis fortuna reipu. ſed tamen cum fuit, negaſtis hoc prijs precibus earum. At nō pietas, nec ſolicitudo pro ſuis, ſed religio cōgregauit eas. matrē Idęam Peſinunte ex Phrygia uenientē accepturæ ſunt. Quid honeſtū dictu ſaltem ſeditioni prætenditur muliebri? ut auro & purpura fulgeamus, inquiunt, ut carpentis profeſtis quoq; diebus, uelut triumphātes de lege uicta & abrogata, & captis & ereptis ſuffragijs ueſtris per urbē uectemur: ne ullus modus ſumptib. nec luxuriæ ſit. Sæpe me querentem de fœminarum, ſæpe de uirorum, nec de priuatorum modò, ſed etiam magiſtratuum ſumptibus audiſtis: diuerſisq; duobus uitijs, auaritia & luxuria ciuitatem laborare, quæ peſtes omnia magna imperia euerterunt. Hæc

ego quo melior lætiorq́ in dies fortuna reipub. eſt, quo magis imperium creſcit: & iam a
in Græciam Aſiamq́ tranſcendimus, omnibus libidinum illecebris repletas, & regias
etiam attrectamus gazas: eo plus horreo, ne illæ magis res nos ceperint, quàm nos il-
las. Infeſta, mihi credite, ſigna ab Syracuſis illata ſunt huic urbi. iam nimis multos au-
dio Corinthi & Athenarum ornamenta laudanteis, miranteisq́, & antè fixa fictilia deo-
rum Romanorum ridēteis. ego hos malo propitios deos, & ita ſpero futuros, ſi in ſuis
manere ſedibus patiemur. Patrum noſtrorum memoria per legatū Cyneam Pyrrhus
non uirorum modò, ſed etiam mulierum animos donis tentauit. nondum lex Oppia
ad coercendam luxuriam muliebrem lata erat, tamen nulla accepit. quam cauſam fuiſ-
ſe cenſetis? eadem fuit, quæ maioribus noſtris, nihil de hac re lege ſanciendi. nulla erat
luxuria quæ coerceretur. Sicut antè morbos neceſſe eſt cognitos eſſe, quàm remedia
eorum: ſic cupiditates prius natæ ſunt q̄ leges, quæ iis modū facerent. Quid legē Lici-
niam excitauit de quingentis iugeribus, niſi ingens cupido agros continuandi? quid le-
gem Cinciā de donis & muneribus, niſi quia uectigalis iam & ſtipendiaria plebs eſſe ſe-
natui cœperat? Itaq; minimè mirū eſt, nec Oppiam, nec aliā ullam tum legē deſideratā
eſſe, quæ modū ſumptibus mulierū faceret, cum aurū & purpurā data & oblata ultrò
non accipiebant. Si nunc cum illis donis Cyneas urbē circumiret, ſtantes in publico in-
ueniſſet quæ acciperent. Atq; ego nonnullarū cupiditatū ne cauſam quidem aut ratio-
nem inire poſſum. nā ut quod alii liceat, tibi nō licere, aliquid fortaſſe naturalis aut pu-
doris, aut indignationis habeat: ſic ęquato omniū cultu, quid unaquæq; ueſtrûm uere-
tur, ne in ſe conſpiciatur? Peſsimus quidem pudor eſt uel parſimoniæ, uel paupertatis:
ſed utrunq; lex uobis demit, cum id quod habere non licet, non habetis. Hanc, inquit,
ipſam exęquationē non fero, illa locuples. cur nō inſignis auro & purpura conſpicior?
cur paupertas aliarū ſub hac legis ſpecie latet? ut quod habere non poſſunt, habituræ, ſi
liceret, fuiſſe uideāt? Vultis hoc certamē uxorib. ueſtris iniicere Quirites, ut diuites id b
habere uelint, quod nulla alia poſsit? pauperes, ne ob hoc ipſum contēnantur, ſupra ui-
res ſe extēdāt? Ne ſimul pudere, quod nō oportet, cœperit: quod oportet, nō pudebit.
quæ de ſuo poterit, parabit: quæ non poterit, uirum rogabit. Miſerum illum uirum, &
qui exoratus, & qui non exoratus erit, cum quod ipſe non dederit, datum ab alio uide-
bit. Nunc uulgo alienos uiros rogant, & quod maius eſt, legem & ſuffragia rogant: &
à quibuſdam impetrāt aduerſus te & rem tuam, & liberos tuos inexorabiles. ſimul lex
modū ſumptibus uxoris tuæ facere deſierit, tu nunquā facies. Nolite eodem loco exi-
ſtimare Quirites futuram rem, quo fuit, anteq; lex de hoc ferretur. & hominem impro-
bum non accuſari tutius eſt, quàm abſolui: & luxuria nō mota tolerabilior eſſet, quàm
erit nūc ipſis uinculis: ſicut fera beſtia, iritata, deinde emiſſa. Ego nullo modo abrogan-
dam legem Oppiam cenſeo. uos quod faxitis, deos omnes fortunare uelim. Poſt hæc
tribuni quoq; plebis, qui ſe interceſſuros profeſsi erant, cum pauca in eandem ſenten-
tiam adieciſſent: tum L. Valerius pro rogatione ab ſe promulgata ita diſſeruit. Si pri-
uati tantummodo ad ſuadendum diſſuadendumq́ id quod à nobis rogatur, proceſsiſ-
ſent, ego quoq; cum ſatis dictum pro utraq; parte exiſtimarem, tacitus ſuffragia ueſtra
expectaſſem. nunc cum uir grauiſsimus COS. M. Porcius non autoritate ſolum, quæ
tacita ſatis momenti habuiſſet: ſed oratione etiam longa & accurata inſectatus ſit ro-
gationem noſtram, neceſſe eſt paucis reſpondere. qui tamen plura uerba in caſtigan-
dis matronis, quàm in rogatione noſtra diſſuadenda conſumpſit. & quidem ut in du-
bio poneret, utrum id quod reprehenderet, matronæ ſua ſponte, an nobis autoribus
feciſſent: rem defendam, non nos: in quos iecit magis hoc COS. uerbotenus, quàm ut
re inſimularet. Cœtū & ſeditiones, & interdum ſeceſsionē muliebrē appellauit, quod
matronę in publico uos rogaſſent, ut legem in ſe latam per bellum temporibus duris,
in pace & florente ac beata repub. abrogaretis. Verba magna, quæ rei augendæ cauſa
cōquirantur, & hæc & alia eſſe ſcio: & M. Catonē oratorē nō ſolum grauē, ſed interdū
etiā trucē eſſe ſcimus omnes, cum ingenio ſit mitis. Nam quid tandem noui matronæ

fecerunt,

A fecerunt,quòd frequentes in cauſa ad ſe pertinente in publicũ proceſſerunt? nunquam
ante hoc tempus in publico apparuerunt? tuas aduerſus te origines reuoluam. accipe
quoties id fecerint,& quidem ſemper bono publico. Iam à principio regnante Romu-
lo,cum Capitolio ab Sabinis capto medio in foro ſignis collatis dimicaretur,nónne in-
tercurſu matronarum inter acies duas prælium ſedatum eſt? Quid regibus exactis,
cum Coriolano Martio duce legiones Volſcorum caſtra ad quintum lapidem poſuiſ-
ſent,nónne id agmen,quo obruta hæc urbs eſſet, matronæ auerterunt? Iam urbe ca-
pta à Gallis,aurum,quo urbs redempta eſt,nempe matronæ conſenſu omnium in pu-
blicum contulerunt. Proximo bello(ne antiqua repetam)nónne & cum pecunia opus
fuit,uiduarum pecuniæ adiuuerunt ærarium? & cum dij quoq; noui ad opem ferendã
dubijs rebus accerſerentur,matronæ uniuerſæ ad mare profectæ ſunt ad matrem Idę-
am accipiendam. Diſsimiles,inquit, cauſæ ſunt. nec mihi cauſas æquare propoſitũ eſt.
nihil noui factum purgare ſatis eſt. Cæterũ quod in rebus ad omnes pariter uiros fœ-
minasq; pertinentibus feciſſe eas nemo miratus eſt,in cauſa propriè ad ipſas pertinente
miramur feciſſe? quid autem fecerũt? ſuperbas mediusfidius aures habemus,ſi cum do
mini ſeruorum non faſtidiant preces,non rogari ab honeſtis fœminis indignamur. Ve
nio nunc ad id de quo agitur, in quo duplex conſulis oratio fuit. nam & legem ullam
omnino abrogari eſt indignatus:& eam præcipuè legem,quæ luxuriæ muliebris coer-
cendæ cauſa lata eſſet. & illa communis pro legibus uiſa conſularis oratio eſt, & hæc
aduerſus luxuriam ſeueriſsimis moribus conueniebat. Itaq; periculum eſt, niſi quid in
utraq; uani ſit,docuerimus,ne quis error uobis offundatur. Ego enim,quemadmodũ
ex his legibus,quæ non in tempus aliquod,ſed perpetuæ utilitatis cauſa in æternũ latæ
ſunt,nullam abrogari debere fateor,niſi quam aut uſus coarguit, aut ſtatus aliquis rei-
pub. inutilem fecit: ſic quas tempora aliqua deſiderarunt leges,mortales (ut ita dicam)
B & temporibus ipſis mutabiles eſſe uideo. quæ in pace latæ ſunt,plerunq; bellum abro-
gat. quæ in bello,pax: ut in nauis adminiſtratione alia in ſecunda,alia in aduerſa tempe-
ſtate uſui ſunt. Hæc cum ita natura diſtincta ſint,ex utro tandem genere ea lex eſſe uide
tur,quam abrogamus? quid,uetus regia lex,ſimul cum ipſa urbe nata? aut (quod ſecun
dum eſt)à decemuiris ad condenda iura creatis in XII tabulis ſcripta? ſine qua cum ma
iores noſtri non exiſtimarint matronale decus ſeruari poſſe: nobis quoque uerendum
ſit,ne cum ea pudorem ſanctitatemq; fœminarum abrogemus? Quis igitur neſcit,no
uam iſtam legem eſſe, Q. Fabio,T. Sempronio conſulibus XX annis antè latã? ſine qua
cum per tot annos matronę optimis moribus uixerint, quod tandẽ ne abrogata ea ef-
fundantur ad luxuriã,periculum eſt? nam ſi iſta lex ideo lata eſſet, ut finiret libidinẽ mu
liebrem,uerendũ foret,ne abrogata incitaret. cur ſit autem lata, ipſum indicauit tẽpus.
Annibal in Italia erat uictor ad Cannas: iam Tarentũ,iam Arpos,iam Capuã habebat,
ad urbem Romã admoturus exercitum uidebatur: defecerant ſocij,non milites in ſup-
plementum,non ſocios nauales ad claſſem tuendam,non pecuniam in ærario habeba-
mus: ſerui,quibus arma darentur,ita ut precium pro ijs bello perfecto dominis ſolue-
retur,emebantur: in eandem diem frumentum & cætera quæ belli uſus poſtulabant,
præbenda publicani ſe conducturos profeſsi erant. ſeruos ad remum, numero ex cen-
ſu conſtituto,cum ſtipendio noſtro dabamus: aurum & argentum omne, à ſenatori-
bus eius rei initio orto,in publicum conferebamus: uiduæ & pupilli pecunias ſuas in
ærarium deferebant. cautum erat,quo ne plus auri & argenti facti,quo ne plus ſignati
argenti & ęris domi haberemus. Tali tempore in luxuria & ornatu matronę occupatę
erant,ut ad eam coercendã lex Oppia deſiderata ſit: cum,quia Cereris ſacrificiũ lugen-
tibus omnib. matronis intermiſſum erat,ſenatus finiri luctũ triginta diebus iuſsit. Cui
nõ apparet,inopiã & miſeriam ciuitatis,quia omniũ priuatorũ pecuniæ in uſum publi
cum uertendæ erant: iſtam legem ſcripſiſſe,tandiu manſurã, quandiu cauſa ſcribendæ
legis manſiſſet? nam ſi quæ tunc tẽporis cauſa aut decreuit ſenatus, aut populus iuſsit,
in perpetuũ ſeruari oportet,cur pecunias reddimus priuatis? cur publica præſenti pe-

cunia

cunia locamus? cur ſerui, qui militent, non emuntur? cur priuati nõ damus remiges, ſi- A
cut tunc dedimus? Omnes alij ordines, omnes homines mutationem in meliorem ſta-
tum reipublicæ ſentient, ad cõiuges tantũ noſtras pacis & tranquillitatis publicæ fru-
ctus nõ perueniet? Purpura uiri utemur, prætextati in magiſtratibus, in ſacerdotijs: li-
beri noſtri prętextis purpura togis utentur, magiſtratibus in colonijs municipijsq́, hic
Romæ infimo genere magiſtris uicorum, togæ prætextæ habendæ ius permittemus:
nec id ut uiui ſolũ habeant tantũ inſigne, ſed etiam ut cum eo crementur mortui: fœmi
nis duntaxat purpuræ uſu interdicemus? & cum tibi uiro liceat purpura in ueſte ſtra-
gula uti, matremfamiliâs tuam purpureum amiculum habere non ſines? & equus tuus
ſpecioſius inſtratus erit, quàm uxor ueſtita? Sed in purpura, quę teritur, abſumitur, in-
iuſtam quidẽ, ſed aliquã tamẽ cauſam tenacitatis uideo: in auro uero, in quo præter ma
nus preciũ nihil intertrimẽti fit, quę malignitas eſt? pręſidiũ potius in eo eſt & ad publi
cos & ad priuatos uſus, ſicuti experti eſtis. Nullam æmulationẽ inter ſe ſingularũ, quã-
do nulla haberet, eſſe aiebat. At Hercule uniuerſis dolor & indignatio eſt, cum ſociorũ
Latini nominis uxoribus uident ea cõceſſa ornamenta, quæ ſibi adempta ſint: cum inſi
gnes eas eſſe auro & purpura, cum illas uehi per urbem, ſe pedibus ſequi, tanq̃ in illarũ
ciuitatibus, nõ in ſua imperium ſit. Virorũ hoc animos uulnerare poſſet: quid mulier-
cularum cenſetis, quas etiã parua mouent? Non magiſtratus, nec ſacerdotia, nec trium-
phi, nec inſignia, nec dona aut ſpolia bellica his cõtingere poſſunt: mũditiæ & ornatus,
& cultus, hæc fœminarũ inſignia ſunt: his gaudent & gloriantur, hunc mundũ mulie-
brem appellarũt maiores noſtri. Quid aliud in luctu, q̃ purpurã atq; aurũ deponunt?
quid cum eluxerunt, ſumunt? quid in gratulationibus ſupplicationibusq́, niſi excellen-
tiorem ornatũ adijciunt? Scilicet ſi legẽ Oppiam abrogaueritis, nõ ueſtri arbitrij erit, ſi
quid eius uetare uolueritis, quod nunc lex uetat. minus filiæ, uxores, ſorores etiã qui-
buſdam in manu erunt. Nunq̃ ſaluis ſuis exuitur ſeruitus muliebris. & ipſæ libertatẽ, B
quam uiduitas & orbitas facit, deteſtantur. In ueſtro arbitrio ſuum ornatum, quàm in
legis, malunt eſſe. & uos in manu & tutela, non in ſeruitio debetis habere eas: & malle
patres uos, aut uiros, quàm dominos dici. Inuidioſis nominibus utebatur modò COS.
ſeditionem muliebrem & ſeceſsionem appellando. id enim periculum eſt, ne Sacrum
montem, ſicut quondam irata plebs, aut Auentinũ capiant. Patiendum huic infirmita
ti eſt quodcunq; uos cenſueritis. quo plus poteſtis, eo moderatius imperio uti debetis.
Hæc cum cõtra legem, proq́; lege dicta eſſent, aliquanto maior frequentia mulierũ po-
ſtero die ſeſe in publicum effudit: unoq́; agmine omnes Brutorum ianuas obſederunt,
qui collegarum rogationi intercedebant: nec antè abſtiterũt, quàm remiſſa interceſsio
à tribunis eſt. nulla deinde dubitatio fuit, quin omnes tribus legem abrogarent: annis
XX pòſt abrogata eſt, quàm lata. M. Porcius COS. poſteaquam abrogata eſt Oppia
lex, extemplò XXV nauibus longis, quarum quinq; ſociorum erant, ad Lunæ portum
profectus, eódem exercitu conuenire iuſſo, & edicto per oram maritimam miſſo naui-
bus omnis generis contractis, à Luna proficiſcens edixit, ut ad portum Pyrenei ſeque-
rẽtur, inde ſe frequenti claſſe ad hoſtes iturum. Præteruecti Liguſtinos montes, ſinũq́;
Gallicum, ad diem quam edixerat, conuenerunt. inde Rhodam uentum: & præſidium
Hiſpanorum, quod in caſtello erat, ui deiectum. ab Rhoda ſecundo uento Emporias
peruentum. ibi copiæ omnes, præter ſocios nauales, in terram expoſitæ. Iam tunc Em-
poriæ duo oppida erant muro diuiſa. unum Græci habebant à Phocæa, unde & Maſ-
ſilienſes oriundi: alterum Hiſpani. ſed Græcum oppidum in mare expoſitum, totum
orbem muri minus quadringentos paſſus patẽtem habebat: Hiſpanis retractior à ma-
ri trium millium paſſuum in circuitu murus erat. Tertium genus Romani coloni ab di
uo Cæſare poſt deuictos Pompeij liberos adiecti. nunc in corpus unum cõfuſi omnes:
Hiſpanis prius, poſtremò & Gręcis in ciuitatem Romanam aſcitis. Miraretur quis, cũ
cerneret aperto mari ab altera parte, ab altera Hiſpanis, tam feræ & bellicoſæ genti ob-
iectos, quæ res eos tutaretur. diſciplina erat cuſtos infirmitatis, quam inter ualidiores

optimè

A optimè timor continet. Partem muri uerſam in agros egregiè munitam habebant, una tantum in eam regionem porta impoſita: cuius aſsiduus cuſtos ſemper aliquis ex magiſtratibus erat. nocte pars tertia ciuium in muris excubabat, neque moris tantum aut legis cauſa, ſed quanta ſi hoſtis ad portas eſſet, obſeruabant uigilias, & circumibant cura. Hiſpanum neminem in urbem recipiebant, ne ipſi quidem temerè urbe excedebāt. ad mare patebat omnibus exitus. porta ad Hiſpanorum oppidum uerſa nunquam niſi frequentes, pars tertia ferè, cuius proxima nocte uigiliæ in muris fuerant, egrediebantur. cauſa exeundi hæc erat. commercio eorum Hiſpani imprudentes maris gaudebant: mercariq; & ipſi ea quæ externa nauibus inueherentur, & agrorum exhibere fructus uolebant. huius mutui uſus deſiderium ut Hiſpana urbs Græcis pateret, faciebat. Erant etiam eo tutiores, quòd ſub umbra Romanæ amicitiæ latebant, quam ſicut minoribus uiribus, quàm Maſsilienſes, ita pari colebant fide. tunc quoque conſulem exercitumq; comiter ac benignè acceperunt. Paucos ibi moratus dies Cato, dum exploraret, ubi & quantæ hoſtium copiæ eſſent, ut ne mora quidem ſegnis eſſet, omne id tempus exercendis militibus conſumpſit. Id erat fortè tempus anni, ut frumentum in areis Hiſpani haberent. itaq; redemptoribus uetitis frumẽtum parare, ac Romam dimiſsis: Bellum, inquit, ſeipſum alet. profectus ab Emporijs, agros hoſtium urit, uaſtatq;: omnia fuga & terrore complet. Eodem tempore M. Heluio decedenti ex ulteriore Hiſpania cum pręſidio ſex millium dato ab Ap. Claudio pretore, Celtiberi agmine ingenti ad oppidum Iliturgi occurrerunt. Viginti millia armatorum fuiſſe Valerius ſcribit, duodecim millia ex ijs cæſa, oppidum Iliturgi receptũ, & puberes omneis interfectos. Inde ad caſtra Catonis Heluius peruenit. & quia tuta iam ab hoſtibus regio erat, præſidio in ulteriorem Hiſpaniam remiſſo, Romam eſt profectus, & ob rem feliciter geſtam ouans urbem eſt ingreſſus. Argenti infecti tulit in ærarium quatuordecim millia

B pondo ſeptingenta triginta duo: & ſignati bigatorum XVII millia XXIII, & Oſcenſis argenti CXX millia CCCCXXXVII. Cauſa triumphi negandi ſenatui fuit, quòd alieno auſpicio, & in aliena prouincia pugnaſſet. Cæterùm biennio pòſt redierat, cum prouincia ſucceſſori Q. Minutio tradita, annum inſequentem retentus ibi longo & graui morbo fuiſſet. itaque duobus modò menſibus antè Heluius ouans urbem eſt ingreſſus, quàm ſucceſſor eius Q. Minutius triumpharet. Hic quoque tulit argenti pondo triginta quatuor millia octingenta: bigatorum LXXVIII millia, & Oſcenſis argenti CCLXXVIII millia. In Hiſpania interim conſul haud procul Emporijs caſtra habebat. eò legati tres ab Ilergetum regulo Biliſtage, in quibus unus filius erat, uenerunt, querẽtes caſtella ſua oppugnari: nec ſpem ullam eſſe reſiſtendi, niſi præſidio Romanus miles eſſet. V millia militum ſatis eſſe: nec hoſtes, ſi tanta manus ueniſſet, manſuros. Ad ea cõſul, moueri quidem ſe uel periculo eorum, uel metu dicere: ſed ſibi nequaquã tantum copiarũ eſſe, ut cum magna uis hoſtiũ haud procul abſit, cum qua mox ſignis collatis dimicandũ ſibi in dies expectet, diuidendo exercitũ, minuere tutò uires poſſet. Legati ubi hæc audiuerunt, flentes ad genua conſulis prouoluuntur. Orant, ne ſe in rebus tam trepidis deſerat. quò enim ſe, repulſos ab Romanis, ituros? nullos ſe ſocios, nihil uſquam in terris aliud ſpei habere. potuiſſe ſe extra id periculum eſſe, ſi decedere fide, ſi coniurare cum cæteris uoluiſſent. nullis minis, nullis terriculis ſe motos, ſperantes ſatis opis & auxilij ſibi in Romanis eſſe. id ſi nullum ſit, ſi ſibi à conſule negetur, deos homineſq; ſe teſtes facere, inuitos & coactos ſe, ne eadem quæ Saguntini paſsi ſunt patiantur, defecturos: & cum cæteris potius Hiſpanis, quàm ſolos perituros eſſe. Et illo quidem die ſic ſine reſponſo dimiſsi. Conſulem nocte quæ inſecuta eſt, anceps cura agitare. nolle deſerere ſocios, nolle minuere exercitum, quod aut moram ſibi ad dimicandũ, aut in dimicando periculum afferre poſſet. ſtat ſententia, non minuere copias, ne quid interim hoſtes inferant ignominiæ, ſocijs ſpem pro re oſtendendam cenſet. Sæpe uana pro ueris, maximè in bello ualuiſſe: & credentẽ ſe aliquid auxilij habere, perinde atque haberet, ipſa fiducia & ſperãdo atq; audendo ſeruatum. Poſtero die legatis reſpondit,

quanquam

quanquam uereatur ne ſuas uires, alijs eas cõmodando minuat, tamen illorum ſe tem- A
poris ac periculi magis, quàm ſui rationem habere. denunciari militum parti tertiæ ex omnibus cohortibus iubet, ut cibum quem in naues imponant, maturè coquant: naueſq; in diem tertium expediri iuſsit. duos ex legatis Biliſtagi atq; Illergetibus nunciare ea iubet: filium reguli comiter habendo, & muneribus apud ſe retinet. Legati non antè profecti, quàm impoſitos in naues milites uiderũt: id pro haud dubio iam nunciantes, non ſuos modò, ſed etiam hoſtes fama Romani auxilij aduentantis impleuerunt. Conſul ubi ſatis quod in ſpeciem fuit, oſtentatũ eſt, reuocari ex nauibus milites iubet. ipſe cũ iam id tempus anni appeteret, quo geri res poſſent, caſtra hyberna mille paſſuũ ab Emporijs poſuit. inde per occaſiones nunc hac parte, nunc illa, modico præſidio caſtris relicto, prædatum milites in hoſtium agros educebat. Nocte fermè proficiſcebantur, ut & quamlongiſsimè à caſtris procederent, & inopinantes opprimerẽt. & exercebat ea res nouos milites, & hoſtiũ magna uis excipiebatur: nec iam egredi extra munimenta caſtellorũ audebãt. Vbi ſatis admodũ & ſuorũ & hoſtiũ animos eſt expertus, cõuocari tribunos præfectoſq; & equites omnes & centuriones iuſsit. Tẽpus, inquit, quod ſæpe optaſtis, uenit: quo uobis poteſtas fieret uirtutẽ ueſtrã oſtẽdendi. adhuc prædonũ magis q̃ bellantiũ militaſtis more. nũc iuſta pugna hoſtes cũ hoſtib. cõſeretis manus. non agros inde populari, ſed urbiũ opes haurire licebit. Patres noſtri, cum in Hiſpania Carthaginienſiũ & imperatores ibi & exercitus eſſent, ipſi nullũ imperatorẽ, nullos in ea milites haberẽt: tamẽ addere hoc in fœdere uoluerunt, ut imperij ſui Iberus fluuius eſſet finis. nunc cum duo prætores, cum COS. cũ tres exercitus Romani Hiſpaniã obtineant: Carthaginienſium iam propè X annis nemo in his prouincijs ſit, imperium nobis citra Iberum amiſſum eſt. hoc armis & uirtute recuperetis oportet: & nationem rebellantem magis temerè, quàm conſtanter bellantem, iugum quo ſe exuit accipere rurſus cogatis. In hunc modum maximè adhortatus, pronunciat, ſe nocte ad caſtra hoſtiũ B
ducturum. ita ad corpora curanda dimiſsi. Media nocte cum auſpicio operã dediſſet, profectus, ut locum quem uellet, priuſquam hoſtes ſentirent, caperet, præter caſtra hoſtium circunducit, & prima luce acie inſtructa ſub ipſum uallum tres cohortes mittit. Mirantes barbari à tergo apparuiſſe Romanum, diſcurrere ipſi ad arma. interim conſul apud ſuos: Nuſquam, niſi in uirtute ſpes eſt milites, inquit: & ego ſedulò, ne eſſet, feci. inter caſtra noſtra & nos, medij hoſtes, ab tergo hoſtium ager eſt, quod pulcherrimum, idem tutiſsimum eſt, in uirtute ſpem poſitam habere. Sub hæc cohortes recipi iubet, ut barbaros ſimulatione fugæ eliceret. Id quod crediderat, euenit. pertimuiſſe & cedere rati Romanos, porta erumpunt: & quantum inter caſtra ſua & hoſtium aciem relictum erat loci, armatis complent. Dum trepidant acie inſtruenda, conſul iam paratis ordinatiſq; omnibus, incompoſitos aggreditur. equites primos ab utroq; cornu in pugnam induxit. ſed in dextro extemplò pulſi, cedenteſq; trepidi, etiam pediti terrorem intulere. Quod ubi uidit COS. duas cohortes delectas ab dextro latere hoſtiũ circumduci iubet: & ab tergo ſe oſtendere, prius quàm concurrerent peditum acies. Is terror obiectus hoſti, rem metu Romanorum equitum inclinatam æquauit. tamen adeò turbati erant dexteræ alæ equites, pediteſq;, ut quoſdam COS. manu ipſe reprehenderit, & aduerſos in hoſtem uerterit. ita & quandiu miſsilibus pugnatum eſt, anceps pugna erat: & iam ab dextra parte, unde terror & fuga cœperat, ægrè Romanus reſiſtebat. à ſiniſtro cornu, & ab fronte urgebantur barbari: & cohortes ab tergo inſtantes pauidi reſpiciebant. Vt emiſsis ſoliferreis falariciſq; gladios ſtrinxerunt, tum uelut redintegrata eſt pugna. non cæcis ictibus procul ex improuiſo uulnerabantur: ſed pede collato, tota in uirtute ac uiribus ſpes erat. Feſſos iam ſuos COS. ex ſecunda acie ſubſidiarijs cohortibus in pugnam inductis, accendit: noua acies facta, integri recẽtibus telis fatigatos adorti hoſtes, primùm acri impetu uelut cuneo perculerunt: deinde diſsipatos in fugam auerterunt: effuſoq; per agros curſu, caſtra repetebantur. Vbi omnia fuga completa uidit Cato, ipſe ad ſecundam legionem, quæ in ſubſidio poſita erat, equo reuehitur: &

ſigna

A ſigna pr ſe ferri,plenoq́ gradu ad caſtra hoſtium oppugnanda ſuccedere iubet.ſi quis extra ordinem auidius procurrit,& ipſe interequitans ſparo percutit,& tribunos centurionesq́ caſtigare iubet. Iam caſtra hoſtium oppugnabãtur: ſaxis'que & ſudibus & omni genere telorum ſummouebantur à uallo Romani. ubi recens admota legio eſt, tum & oppugnantibus animus creuit, & infenſius hoſtes pro uallo pugnabant. COS. omnia oculis perluſtrat: ut quà minima ui reſiſtatur, ea parte irrumpat. ad ſiniſtrã portam infrequentes uidet: eò ſecũdæ legionis principes haſtatosq́ inducit. Non ſuſtinuit impetum eorum ſtatio, quæ portæ oppoſita erat. & cæteri poſteaq́ intra uallum hoſtes uident, ipſis caſtris exuti ſigna armaq́ abijciunt. cæduntur in portis ſuomet ipſi agmine in arcto hærentes. ſecundani terga hoſtium cædunt, cæteri caſtra diripiunt. Valerius Antiàs ſupra XL millia hoſtium cæſa eo die ſcribit. Cato ipſe haud ſanè detrectator laudum ſuarum, multos cæſòs ait, numerum non ſcribit. Tria eo die laudabilia feciſſe putatur. unum, quòd circumducto exercitu, procul nauibus ſuis caſtrisq́, ubi ſpem niſi in uirtute haberent, inter medios hoſteis prælium cõmiſit. alterum, quòd cohortes ab tergo hoſtibus obiecit. tertium, quòd ſecundam legionem, cæteris omnibus effuſis ad ſequendos hoſteis, pleno gradu ſub ſignis cõpoſitam, inſtructamq́ ſubire ad portã caſtrorum iuſsit. Nihil deinde à uictoria ceſſatum: cum receptui ſigno dato ſuos ſpolijs onuſtos in caſtra reduxiſſet, paucis horis noctis ad quietem datis, ad prædandum in agros duxit. effuſius, ut ſparſis hoſtibus fuga, prædati ſunt. quæ res nõ minus, quàm pugna pridiè aduerſa Emporitanos, Hiſpanos, accolasq́ eorum in deditionem compulit. multi & aliarum ciuitatum, qui Emporias perfugerant, dediderunt ſe. quos omneis appellatos benignè, uinoq́ & cibo curatos, domos dimiſit. Confeſtim inde caſtra mouit. & quàcunq́ incedebat agmen, legati dedentium ciuitates ſuas occurrebant. & cũ Tarraconem uenit, iam omnis cis Iberum Hiſpania perdomita erat, captiuiq́ & Romani

B & ſociũm ac Latini nominis uarijs caſibus in Hiſpania oppreſsi, donum COS. à barbaris reducebantur. Fama deinde uulgatur, Cos. in Turdetaniam exercitum ducturum: & ad deuios montanos profecturũ etiam falſo perlatum eſt. Ad hunc uanum, & ſine autore ullo rumorem Bergiſtanorum ciuitatis ſeptẽ caſtella defecerunt. eos deducto exercitu COS. ſine memorando prælio in poteſtatem redegit. Haud ita multo pòſt ijdem, regreſſo Tarraconem COS. priuſquam inde quòquam procederet, defecerunt. Iterum ſubacti: ſed non eadem uenia uictis fuit. ſub corona uenière omnes, ne ſæpius pacem ſollicitarent. Interim P. Manlius Pr. exercitu uetere à Q. Minutio, cui ſucceſſerat, accepto, adiuncto & Ap. Claudij Neronis ex ulteriore Hiſpania uetere item exercitu, in Turdetaniam proficiſcitur. Omnium Hiſpanorum maximè imbelles habentur Turdetani. freti tamen multitudine ſua, obuiam ierunt agmini Romano. Eques immiſſus turbauit extemplò aciem eorum. pedeſtre prælium nullius fermè certaminis fuit. milites ueteres periti hoſtium belliq́, haud dubiam pugnam fecerunt. Nec tamẽ ea pugna debellatũ eſt. x millia Celtiberũ mercede Turduli conducunt, alienisq́ armis parabãt bellũ. Cos. interim rebellione Bergiſtanorum ictus, cæteras quoq́ ciuitates ratus per occaſionẽ idem facturas, arma omnibus cis Iberũ Hiſpanis ademit. quam rem adeò ægrè paſsi, ut multi mortẽ ſibimetipſi cõſciſcerent: ferox gens nullã uitã rati ſine armis eſſe. Quod ubi Cos. renunciatũ eſt, ſenatores omniũ ciuitatũ ad ſe uocari iuſsit. atq; ijs, Non noſtra, inquit, magis, q̃ ueſtra refert, uos nõ rebellare. ſiquidem id maiore Hiſpanorum malo, quàm exercitus Romani labore ſemper adhuc factum eſt. id ut ne fiat, uno modo arbitror caueri poſſe, ſi effectũ erit ne poſsitis rebellare. uolo id quàm molliſsima uia cõſequi. uos quoq́ in ea re cõſilio me adiuuate. nullum libentius ſequar, quàm quod uoſmetipſi attuleritis. Tacentibus, ſpacium ſe ad deliberãdum dierum paucorum dare dixit. cum reuocati ſecundo quoque concilio tacuiſſent, uno die muris omnium dirutis, ad eos qui nondum parebant, profectus, ut in quamq́ regionem uenerat, omnes, qui circà incolebant, populos in deditionem accepit. Segeſticam tantum, grauem atque opulentam ciuitatem, uineis & pluteis cepit. Eo maiorem habe

bat difficultatem in ſubigendis hoſtibus, quàm qui primi uenerāt in Hiſpaniam: quod A ad illos tædio imperij Carthaginienſium Hiſpani deficiebant, huic ex uſurpata libertate in ſeruitutem uelut aſſerendi erant. & ita mota omnia accepit, ut alij in armis eſſent, alij obſidione ad defectionem cogerentur: nec, niſi in tempore ſubuentum foret, ultrà ſuſtentaturi fuerint. Sed in COS. ea uis animi atque ingenij fuit, ut omnia maxima minimaq; per ſe adiret atque ageret: nec cogitaret modò imperaretq́, quæ in rem eſſent, ſed pleraq; ipſe per ſe tranſigeret: nec in quenquam omnium grauius ſeueriusq́, quàm in ſemetipſum imperium exerceret: parſimonia & uigilijs & labore cum ultimis militum certaret: nec quicquam in exercitu ſuo præcipui, præter honorem atque imperium haberet. Difficilius bellum in Turdetania prætori P. Manlio Celtiberi mercede exciti ab hoſtibus, ſicut antè dictum eſt, faciebant. itaque eò COS. acceſſitus literis prætoris legiones duxit. Vbi eò uenit, (caſtra ſeparatim Celtiberi & Turdetani habebant) cum Turdetanis extemplò leuia prælia incurſantes in ſtationes eorum, Romani facere: ſemperq; uictores ex quamuis temerè cœpto certamine abire. Ad Celtiberos in colloquium tribunos militum ire COS. atque ijs trium conditionum electionem ferre iubet. primam, ſi tranſire ad Romanos uelint, & duplex ſtipendium accipere, quàm quantum à Turdetanis pepigiſſent. alteram, ſi domos abire, publica fide accepta, nihil eam rem noxæ futuram, quòd hoſtibus ſe Romanorum iunxiſſent. tertiam, ſi utique bellum placeat, diem locumq; conſtituant, ubi ſecum armis decernant. A' Celtiberis dies ad cōſultandum petita. concilium immiſtis Turdetanis habitum magno cum tumultu: eo minus decerni quicquam potuit. Cum incertum, bellum an pax cum Celtiberis eſſet, commeatus tamen haud ſecus quàm in pace, ex agris caſtelliſq; hoſtium Romani portabāt: dein ſæpe munimenta eorum, uelut communi pacto commercio priuatis inducijs ingredientes. COS. ubi hoſtes ad pugnam elicere nequit, primùm prædatum ſub ſignis aliquot expeditas cohortes in agrum integræ regionis ducit: deinde audito, Seguntiæ B Celtiberûm omneis ſarcinas impedimentaq; relicta, eò pergit ducere ad oppugnandū. Poſteaquam nulla mouentur re, perſoluto ſtipendio non ſuis modò, ſed etiam prætoris militibus, relictoq; omni exercitu in caſtris prætorianis, ipſe cum ſeptem cohortibus ad Iberū eſt regreſſus. Ea tam exigua manu oppida aliquot cepit. defecêre ad eum Sedetani, Auſetani, Sueſſetani. Lacetanos, deuiam & ſylueſtrem gentem, cùm inſita feritas continebat in armis: tum conſcientia, dum COS. exercitusq; Turdulo bello eſt occupatus, depopulatorum ſubitis incurſionibus ſociorum. Igitur ad oppidum eorum oppugnandum Cos. ducit non Romanas modò cohortes, ſed iuuentutem etiam merito infenſorum ijs ſociorum. Oppidum longum, in latitudinem haudquaquam tantundem patens habebant. quadringentos inde fermè paſſus conſtituit ſigna. ibi delectarum cohortium ſtationē relinquens, præcepit eis, ne ſe ex eo loco antè mouerent, quàm ipſe ad eos ueniſſet. cæteras copias ad ulteriorem partem urbis circunducit. maximum ex omnibus auxilijs numerum Sueſſetanæ iuuentutis habebat: eos ad murum oppugnandum ſubire iubet. Quorum ubi arma ſignaq; Lacetani cognouere, memores, quàm ſæpe in agro eorum impunè perſultaſſent, quoties ipſos ſignis collatis fudiſſent, fugaſſentq́: patefacta repentè porta, uniuerſi in eos erūpunt. Vix clamorem eorum, nedum impetum Sueſſetani tulere. quod poſteaquam ſicut futurum ratus erat, Cos. fieri etiam uidit, equo citato ſubter murum hoſtium ad cohortes aduehitur. atq; eas arreptas, effuſis omnibus ad ſequēdos Sueſſetanos, quà ſilentium ac ſolitudo erat, in urbem inducit: prius'que omnia cepit, quàm ſe reciperent Lacetani. mox ipſos nihil præter arma habentes in deditionem accepit. Confeſtim inde uictor ad Vergium caſtrum ducit. Receptaculum id maximè prædonum erat: & inde curſiones in agros pacatos prouinciæ eius fiebant. Transfugit inde ad Cos. princeps Vergeſtanus: & purgare ſe ac populares cœpit. non eſſe in manu ipſis remp. prædones receptos totum ſuę poteſtatis id caſtrum feciſſe. Cos. eum domum redire, conficta aliqua probabili cur abfuiſſet cauſa iuſſit. cum ſe muros ſubiſſe cerneret, intentos'que prædones ad tuenda

mœnia

A moenia eſſe: tum uti cum ſuæ factionis hominibus meminiſſet arcem occupare. Id uti præceperat, factum. repentè anceps terror, hinc muros aſcendentibus Romanis, illinc arce capta, barbaros circumuaſit. Huius potitus loci COS. eos qui arcem tenuerant, liberos eſſe cum cognatis, ſuaq́ habere iuſsit: Vergeſtanos cæteros quæſtori ut uenderet imperauit: de prædonibus ſupplicium ſumpſit. Pacata prouincia, uectigalia magna inſtituit ex ferrarijs argentarijs'que, quibus tum inſtitutis locupletior in dies prouincia fuit. Ob has res geſtas in Hiſpania ſupplicationem in triduum patres decreuerunt. Eadem æſtate alter COS. L. Valerius Flaccus in Gallia cum Boiorum manu propter Litaniam ſyluam ſignis collatis ſecundo prælio conflixit. Octo millia Gallorum cæſa traduntur. cæteri omiſſo bello in uicos ſuos atque agros dilapſi. COS. reliquum æſtatis circa Padum Placentiæ & Cremonæ exercitum habuit, reſtituitq́ quæ in ijs oppidis bello diruta fuerant. Cum hic ſtatus rerum in Italia Hiſpaniaq́ eſſet, T. Quintio in Græcia ita hybernis actis, ut exceptis Ætolis, quibus nec pro ſpe uictoriæ præmia contigerant, nec diu quies placere poterat, uniuerſa Græcia ſimul pacis libertatis'que perfruens bonis, egregiè ſtatu ſuo gauderet: nec magis in bello uirtutem Romani ducis, quàm in uictoria temperantiam iuſtitiamq́ & moderationem miraretur: ſenatuſconſultum, quo bellũ aduerſus Nabin Lacedæmonium decretum erat, affertur. Quo lecto Quintius, conuentu Corinthum omnium ſociarum ciuitatũ legationibus in diem certam edicto, ubi frequentes undique principes conuenerunt, ita ut ne Ætoli quidem abeſſent, tali oratione eſt uſus. Bellum aduerſus Philippum non magis communi animo conſilioq́ Romani & Græci geſſerunt, quàm utrique ſuas cauſas belli habuerunt. nam & Romanorum amicitiam, nunc Carthaginienſes hoſtes eorum iuuando, nunc hic ſocijs noſtris oppugnandis uiolauerat: & in uos talis fuit, ut nobis, etiam ſi noſtrarum obliuiſceremur iniuriarum, ueſtræ iniuriæ ſatis digna cauſa belli fuerint.
B Hodierna cõſultatio tota ex uobis pendet. refero enim ad uos, utrum Argos, ſicut ſcitis ipſi, ab Nabide occupatos pati uelitis ſub ditione eius eſſe: an æquum cenſeatis nobiliſsimam uetuſtiſsimam'que ciuitatem in media Græcia ſitam repeti in libertatem, & eodem ſtatu quo cæteras urbes Peloponneſi & Grçciæ eſſe. Hæc conſultatio, ut uidetis, tota de re pertinẽte ad uos eſt: Romanos nihil contingit, niſi quatenus liberatæ Grçciæ unius ciuitatis ſeruitus nõ plenam, nec integram gloriam eſſe ſinit. Cæterum ſi uos nec cura eius ciuitatis, nec exemplum, nec periculum mouet, ne ſerpat latius contagio eius mali: nos æqui boniq́ facimus. de hac re uos conſulo, ſtaturus eo quod plures cenſueritis. Poſt orationem Romani imperatoris percenſeri aliorum ſententiæ cœptæ ſunt. Cum legatus Athenienſium quantum poterat gratijs agendis Romanorum in Græciam merita extuliſſet, imploratos auxilium aduerſus Philippum tuliſſe opem: nõ rogatos ultro aduerſus tyrannum Nabin offerre auxilium: indignatusq́ eſſet hæc tanta merita ſermonibus tamen aliquorum carpi futura calumniantium, cum fateri potius præteritorum gratiam deberent, apparebat inceſsi Aetolos. Igitur Alexãder princeps gentis inuectus primùm in Athenienſes, qui libertatis quondam duces & autores, aſſentationis propriæ gratia communem cauſam proderent: queſtus deinde Achæos Philippi quondam milites, poſtremùm ab inclinata eius fortuna transfugas, & Corinthum recepiſſe, & id agere, ut Argos habeant: Aetolos primos hoſtes Philippi, ſemper ſocios Romanorum, pactos in fœdere ſuas urbes agrosq́ fore deuicto Philippo, fraudari Echino & Pharſalo: inſimulauit fraudis Romanos, quòd uano titulo libertatis oſtentato, Chalcidem & Demetriadem præſidijs tenerent: qui Philippo cunctanti deducere inde præſidia obijcere ſemper ſoliti ſunt, nũquam, donec Demetrias Chalcisq́ & Corinthus tenerentur, liberam Græciam fore: poſtremò, manendi in Græcia, retinendiq́ exercitus Argos & Nabin cauſam facerent. Deportarẽt legiones in Italiam: Ætolos polliceri, aut cõditionibus & uoluntate ſua Nabin præſidiũ Argis deducturũ: aut ui atq́ armis coacturos in poteſtate conſentientis Græciæ eſſe. Hac uaniloquentia primum Ariſtæum prætorem Achæorũ excitauit. Ne iſtuc, inquit, Iupiter Opt. Max.

ſiuerit,Iunoq́ꝫ regina: cuius in tutela Argi ſunt,ut illa ciuitas inter tyrānum Lacedæmonium & latrones Ætolos præmium ſit poſita in eo diſcrimine,ut miſerius à nobis recipiatur,quàm ab illo capta eſt. Mare interiectum ab iſtis prædonibus non tuetur nos T. Quinti.quid,ſi in media Peloponneſo arcem ſibi fecerint, futurū nobis eſt? Linguā tantum Græcorum habent,ſicut ſpeciem hominum,moribus ritibusq́ꝫ efferacioribus quàm ulli barbari,imò quàm rapaciſs.beluæ utuntur. Itaqꝫ uos rogamus Romani, ut & ab Nabide Argos recuperetis:& ita res Græciæ conſtituatis, ut à latrocinio quoqꝫ Aetolorum ſatis pacata hæc relinquatis. Romanus cunctis undiqꝫ increpātibus Aetolos,reſponſurum ſe fuiſſe ijs dixit,niſi ita infenſos omneis in eos uideret, ut ſedandi potius,quàm iritandi eſſent. contentū itaqꝫ opinione ea,quæ de Romanis Aetolisq́ꝫ eſſet, referre ſe dixit:quid de Nabidis bello placeret,niſi redderet Achæis Argos. Cum omnes bellum decreſſent,auxilia ut pro uiribus ſuis quæqꝫ ciuitates mitterent, eſt hortatus. Ad Aetolos legatum etiam miſit,magis ut nudaret animos,id quod euenit, quàm ſpe impetrari poſſe. Tribunis militum ut exercitum ab Elatia accerſerent,imperauit. Per eoſdem dies & Antiochi legatis de ſocietate agētibus reſpondit,nihil ſe abſentibus decem legatis ſententiæ habere,Romam eundum ad ſenatum ijs eſſe. Ipſe copias eductas ab Elatia ducere Argos pergit.atqꝫ ei circa Cleonas Ariſtænus Pr. cum x millibus Achæorum,equitibus mille occurrit. & haud procul inde iunctis exercitibus poſuerunt caſtra. Poſtero die in campum Argiuorum deſcenderunt: & quatuor ferè millia ab Argis locum caſtris capiunt. Præfectus præſidio Laconum erat Pythagoras, gener idem tyranni, & uxoris eius frater: qui ſub aduentum Romanorum, & utraſque arces, (nam duas habēt Argi) & loca alia,quæ aut opportuna, aut ſuſpecta erant,ualidis præſidijs firmauit. ſed inter agenda hęc pauorem iniectum aduentu Romanorum diſsimulare haudquaquam poterat: & ad externum terrorem inteſtina etiam ſeditio acceſsit. Damocles erat Argiuus,adoleſcens maioris animi,quàm conſilij: qui primò,iureiurando interpoſito,de præſidio expellēdo cum idoneis collocutus, dum uires adijcere coniurationi ſtudet, incautior fidei æſtimator fuit. colloquentem eum cum ſuis ſatelles à præfecto miſſus cum accerſeret,ſenſit proditum conſilium eſſe: hortatusq́ꝫ coniuratos qui aderant,ut potius quàm extorti morerentur, arma ſecum caperent: atque ita cum paucis in forum ire pergit, clamitans, ut qui ſaluam remp. uellent, autorem & ducem ſe libertatis ſequerentur. Haud ſanè mouit quenquam, quia nihil uſquam ſpei propinquæ,nedum ſatis firmi præſidij cernebant. Hæc uociferantem eum Lacedæmonij circumuentum cum ſuis interfecerunt. comprehenſi deinde quidam & alij: ex ijs occiſi plures,pauci in cuſtodiam coniecti. multi proxima nocte funibus per murum demiſsi ad Romanos transfugerunt. Quintius affirmantibus ijs, ſi ad portas Romanus exercitus fuiſſet,non ſine effectu futurum eum motum fuiſſe: & ſi propius caſtra admouerentur,nō quieturos Argiuos: miſit expeditos pedites equitesq́ꝫ,qui circa Cylarabin(gymnaſium id eſt minus trecentos paſſus ab urbe) cum erumpentibus à porta Lacedæmonijs prælium commiſerunt,atque eos haud magno certamine compulerunt in urbem. & caſtra eo ipſo loco, ubi pugnatum erat, imperator Romanus poſuit. Diem inde unum in ſpeculis fuit, ſi quid noui motus oriretur. poſteaquam oppreſſam metu ciuitatem uidit,aduocat concilium de oppugnandis Argis. Omnium principum Græciæ, præter Ariſtænum, eadem ſententia erat, cum cauſa belli non alia eſſet, inde potiſsimum ordiendum bellum. Quintio id nequaquam placebat, ſed Ariſtænum contra omnium conſenſum diſſerentem cum haud dubia approbatione audiuit. & ipſe adiecit,cum pro Argiuis aduerſus tyrannum bellum ſuſceptum ſit, quid minus cōueniens eſſe,quàm omiſſo hoſte Argos oppugnari? ſe uerò caput belli Lacedæmonem & tyrannum petiturum. Et dimiſſo concilio,frumentatum expeditas cohortes miſit. quod maturi erat circà,demiſſum & conuectum eſt. uiride,ne hoſtes mox haberent, protritum & corruptum. caſtra deinde mouit,& Parthenio mōte ſuperato, præter Tegeam tertio die ad Caryas poſuit caſtra. ibi, priuſquam hoſtium intraret agrum, ſociorum

A auxilia expectauit. Venerunt Macedones à Philippo mille quingenti,& Theſſalorum equites quadringenti.nec iam auxilia,quorum affatim erat,ſed commeatus finitimis urbibus imperati morabantur Romanum. Nauales quoq; magnæ copiæ conueniebant.iam ab Leucade L. Quintius cum XL nauibus uenerat:iam Rhodiæ X & octo tectæ naues:iam Eumenes rex circa Cycladas inſulas erat cum X tectis nauibus, triginta lembis,miſtisq; alijs minoris formæ nauigijs.ipſorum quoq; Lacedæmoniorum exules permulti tyrannorum iniuria pulſi,ſpe recuperandæ patriæ in caſtra Romana conuenerant. Multi autem erant iam per aliquot ætates,ex quo tyranni tenebant Lacedæmonem,alij ab alijs pulſi.princeps erat exulum Ageſipolis,cuius iure gentis regnũ Lacedæmone erat:pulſus infans ab Lycurgo tyranno poſt mortem Cleomenis, qui primus tyrannus Lacedæmone fuit. Cum terra mariq; tantum belli circumſtaret tyrannum,& propè nulla ſpes eſſet uires ſuas hoſtiumq; æſtimanti,non tamen omiſit bellũ. ſed & à Creta mille delectos iuuentutis eorum exciuit, cum mille iam haberet: & tria millia mercenariorum militum, X millia populariũ cum caſtellanis agreſtibus in armis habuit:& foſſa ualloq; urbem communiuit.& ne quid inteſtini motus oriretur, metu & acerbitate pœnarum tenebat animos. Quoniam ut ſaluum uellent tyrannum,ſperare non poterat,cum ſuſpectos quoſdam ciuium haberet:eductis in campum omnibus copijs,(Dromon ipſi uocant)poſitis armis ad concionẽ uocari iuſsit Lacedæmonios, atq; eorum concioni ſatellites armatos circumdedit. & pauca præfatus,cur ſibi omnia timenti cauentiq; ignoſcendum in tali tempore foret:& ipſorum referre, ſi quos ſuſpectos ſtatus præſens rerum faceret,prohiberi potius ne quid moliri poſsint,quàm puniri molientes.itaq; quoſdã ſe in cuſtodia habiturũ, donec ea quæ inſtet tempeſtas prætereat. hoſtibus repulſis,à quibus,ſi modò proditio inteſtina ſatis caueatur,minus periculi eſſe,extemplò eos emiſſurũ.Sub hæc citari nomina octoginta fermè principum iu-
B uentutis iuſsit,atq; eos ut quiſq; ad nomen reſponderat, in cuſtodiã tradidit: & nocte inſequenti omnes interfecit. Ilotarũ deinde quidam(hi ſunt iam inde antiquitus caſtellani,agreſte genus)trãsfugere uoluiſſe inſimulati,per omnes uicos ſub uerberibus acti necantur. Hoc terrore obſtupuerant multitudinis animi ab omni conatu nouorũ conſiliorum.Intra munitiones copias cõtinebat,nec parem ſe ratus, ſi dimicare acie uellet: & urbem relinquere tam ſuſpenſis & incertis omnium animis metuens. Quintius ſatis iam omnibus paratis profectus ab ſtatiuis, die altero ad Sellaſiã ſuper Oenunta fluuiũ peruenit:quo in loco Antigonus Macedonũ rex cum Cleomene Lacedæmoniorũ tyranno ſignis collatis dimicaſſe dicebatur. inde,cum audiſſet aſcenſum difficilis & arctæ uiæ eſſe,breui per monteis circuitu præmiſsis qui munirent uiam, lato ſatis & patenti limite ad Eurotam amnem ſub ipſis prope fluentẽ mœnibus, peruenit. ubi caſtra metantes Romanos, Quintiumq; ipſum cum equitibus atq; expeditis prægreſſum auxiliares tyranni adorti,in terrorem ac tumultum coniecerunt,nihil tale expectantes:quia nemo his obuius toto itinere fuerat,ac ueluti pacato agro tranſierant. Aliquandiu peditibus equites,equitibus pedites uocantibus, cum in ſe cuiq; minimum fiduciæ eſſet, trepidatum eſt. tandem ſigna legionũ ſuperuenerunt:& cum primi agminis cohortes inductæ in prælium eſſent,qui modò terrori fuerant, trepidantes in urbẽ cõpulſi ſunt. Romani cum tantum à muro receſsiſſent,ut extra ictum teli eſſent, acie directa pauliſper ſteterunt. Poſteaquã nemo hoſtium contrà exibat,redierunt in caſtra. Poſtero die Quintius prope flumen præter urbem ſub ipſas Menali montis radices ducere copias inſtructas pergit. primæ legionariæ cohortes ibant: leuis armatura & equites agmen cogebant. Nabis intra murum inſtructos paratos'que ſub ſignis habebat mercenarios milites,in quibus omnis fiducia erat, ut ab tergo hoſtẽ aggrederetur. poſteaquã extremum agmen prætérijt, tum ab oppido eodem, quo pridie eruperant, tumultu pluribus ſimul locis erumpunt. Ap. Claudius agmen cogebat: qui ad id quod futurũ erat, ne inopinatum accideret,præparatis ſuorum animis,ſigna extemplò conuertit,totũq; in hoſtem agmen circumegit. itaque uelut rectæ acies concurriſſent, iuſtum aliquan-

diu prælium fuit. tandem Nabidis milites in fugam inclinarunt. quæ minus inſida ac A
trepida fuiſſet, ni Achæi locorum prudentes inſtitiſſent. hi & cædem ingentem edide-
runt, & diſperſos paſsim fuga pleroſque armis exuerunt. Quintius prope Amyclas
poſuit caſtra. inde cum perpopulatus omnia circumiecta urbi frequentis & amœni
agri loca eſſet, nullo iam hoſtium porta excedente, mouit caſtra ad flumen Eurotam.
inde uallem Taygeto ſubiectam, agros'que ad mare pertinentes euaſtat. Eodem ferè
tempore L. Quintius maritimæ oræ oppida partim uoluntate, partim metu aut ui re-
cepit. certior deinde factus, Gyttheum oppidum omnium maritimarum rerum Lace-
dæmonijs receptaculum eſſe: nec procul à mari caſtra Romana abeſſe, omnibus id co-
pijs aggredi conſtituit. Erat eo tempore ualida urbs & multitudine ciuium incolarũq́,
& omni bellico apparatu inſtructa. In tempore Quintio rem haud facilem aggredien-
ti rex Eumenes & claſsis Rhodiorum ſuperuenerunt. ingens multitudo naualium ſo-
ciorũ è tribus cõtracta claſsibus intra paucos dies omnia, quæ ad oppugnationẽ urbis
terra mari'que munitæ facienda opera erant, effecit. Iam teſtitudinibus admotis mu-
rus ſubruebatur: iam arietibus quatiebatur. itaque una crebris ictibus euerſa eſt turris:
quod'que circà muri erat, caſu eius proſtratum. & Romani ſimul à portu, unde aditus
planior erat, ut diſtenderent ab apertiore loco hoſtes: ſimul per patefactum ruina iter
irrumpere conabantur. nec multum abfuit, quin quà intenderant, penetrarent. ſed tar-
dauit impetum eorum ſpes obiecta dedendæ urbis, mox deinde eadem turbata. Dexa
goridas & Gorgopas pari imperio præerant urbi. Dexagoridas miſerat nuncium ad
legatum Romanum, traditurum ſe urbem. & cum ad eam rem tempus & ratio conue-
niſſet, à Gorgopa proditor interficitur: intentiusq́ ab uno urbs defendebatur. & dif-
ficilior facta oppugnatio erat, ni T. Quintius cum quatuor millibus delectorum mili-
tum ſuperueniſſet. Is cum ſupercilio haud procul diſtantis tumuli ab urbe inſtructam
aciem oſtendiſſet, & ex altera parte L. Quintius ab operibus ſuis terra mariq́ inſtaret: B
tum uera deſperatio Gorgopam quoque coegit id conſilij, quod in altero morte uindi
cauerat, capere. & pactus ut abducere inde milites, quos pręſidij cauſa habebat, liceret,
tradidit Quintio urbem. Priuſquam Gyttheum traderetur, Pythagoras præfectus Ar
gis relictus, tradita cuſtodia urbis Timocrati Pellenenſi, cum mille mercenarijs militi-
bus, & duobus millibus Argiuorum Lacedæmonem ad Nabin uenit. Nabis ſicut pri-
mo aduentu Romanæ claſsis, & traditione oppidorum maritimæ oræ conterritus e-
rat: ſic parua ſpe cum acquieuiſſet, Gyttheo ab ſuis retento: poſteaquam id quoque tra
ditum Romanis audiuit eſſe: cum ab terra omnibus circà hoſtibus nihil ſpei eſſet: à ma
ri quoque toto ſe interclusum: cedendum fortunæ ratus, caduceatorem primùm in ca-
ſtra miſit ad explorandum, ſi paterentur legatos ad ſe mitti. qua impetrata re, Pythago-
ras ad imperatorem uenit nullis cum alijs mandatis, quàm ut tyranno colloqui cum im
peratore liceret. Concilio aduocato, cum omnes dandũ colloquium cenſuiſſent, dies
locusq́ conſtituitur. In mediæ regionis tumulos modicis copijs ſequentibus cum ue-
niſſent, relictis ibi in ſtatione conſpecta utrinq́ cohortibus, Nabis cum delectis cuſto-
dibus corporis, Quintius cum fratre & Eumene rege, & Soſilao Rhodio, & Ariſtæ-
no Achæorum prætore, tribuniſq́ militum paucis deſcendit. Ibi permiſſo ut ſeu dice-
re prius, ſeu audire mallet, ita cœpit tyrannus. Si ipſe per me T. Quinti, uos'que qui
adeſtis, cauſam excogitare, cur mihi aut indixiſſetis bellum, aut inferretis, poſſem, taci-
tus euentum fortunæ meæ expectaſſem: nunc imperare animo nequiui, quin priuſquã
perirem, cur periturus eſſem ſcirem. & hercule ſi tales eſſetis, quales eſſe Carthaginien-
ſes fama eſt, apud quos nihil ſocietatis fides ſancti haberet: in me quoque uobis quid
faceretis minus penſi eſſe, non mirarer. nunc cum uos intueor, Romanos eſſe uideo,
qui rerum diuinarum fœdera, humanarũ fidem ſocialem ſanctiſsimam habeatis: cum
me ipſe reſpexi, eum eſſe ſpero, cui & publicè, ſicut cæteris Lacedæmonijs, uobiſcum
uetuſtiſsimum fœdus ſit: & meo nomine priuatim amicitia ac ſocietas nuper Philippi
bello renouata. At enim ego eam uiolaui, & euerti, quòd Argiuorum ciuitatem teneo.
Quo modo

A Quo modo hoc tuear? re, an tempore? Res mihi duplicem defenſionem præbet. nam & ipſis uocantibus ac tradentibus urbem eam accepi, non occupaui. & accepi, cum Philippi partium, non in ueſtra ſocietate eſſet. Tempus autem eo me liberat, quòd cum iam Argos haberem, ſocietas mihi uobiſcum conuenit: & ut uobis mitterem ad bellum auxilia, non ut Argis præſidium deducerem, pepigiſtis. At hercle in ea controuerſia, quæ de Argis eſt, ſuperior ſum, & æquitate rei: quòd non ueſtram urbem, ſed hoſtium, quòd uolentem, non ui coactam accepi, & ueſtra confeſsione, quod in conditionibus ſocietatis mihi Argos reliquiſtis. Cæterùm nomen tyranni, & facta me premunt, quòd ſeruos ad libertatem uoco, quòd in agros inopem plebem deduco. De nomine hoc reſpondere poſſum: me, qualiſcunque ſum, eundem eſſe, qui fui cum tu ipſe mecum T. Quinti ſocietatem pepigiſti. tum me regem appellari à uobis memini: nunc tyrannum uocari uideo. itaque ſi ego nomen imperij mutaſſem, mihi meæ inconſtantiæ, cum uos mutetis, uobis ueſtræ reddenda ratio eſt. Quod ad multitudinem ſeruis liberatis auctam, & egentibus diuiſum agrum attinet: poſſum quidem & in hoc me iure temporis tutari. iam fecerã hæc, qualiacunq; ſunt, cum ſocietatem mecum pepigiſtis, & auxilia in bello aduerſum Philippum accepiſtis. ſed ſi nunc ea feciſſem, non dico, quid in eo uos læſiſſem, aut ueſtram amicitiam uiolaſſem: ſed illud, me more atq; inſtituto maiorum feciſſe. Nolite ad ueſtras leges atq; inſtituta exigere ea, quæ Lacedæmone fiunt. nihil comparare ſingula neceſſe eſt. uos à cenſu equitem, à cenſu peditem legitis: & paucos excellere opibus, plebem ſubiectam eſſe illis uultis. noſter legum lator non in paucorum manu remp. eſſe uoluit, quem uos ſenatum appellatis: nec excellere unum aut alterum ordinem in ciuitate: ſed per æquationem fortunæ ac dignitatis fore credidit, ut multi eſſent, qui arma pro patria ferrent. Pluribus me ipſe egiſſe, quàm pro patriæ ſermone breuitatis, fateor. & breuiter peroratum eſſe potuit: nihil me poſt-

B ea quàm uobiſcum amicitiam inſtitui: cur eius uos pœniteret, commiſiſſe. Ad hæc imperator Romanus: Amicitia & ſocietas nobis nulla tecum, ſed cum Pelope rege Lacedæmoniorum iuſto ac legitimo facta eſt. cuius ius tyranni quoq;, qui poſtea per uim tenuerunt Lacedæmone imperium: quia nos bella nunc Punica, nunc Gallica, nunc alia ex alijs occupauerant, uſurparunt, ſicut tu quoq; hoc Macedonico bello feciſti. nam quid minus conueniret, quàm nos qui pro libertate Græciæ aduerſus Philippũ gereremus bellum, cum tyranno inſtituere amicitiam? & eo tyranno, quàm qui unquam fuit, ſæuiſsimo & uiolentiſsimo in ſuos? Nobis uerò, etiam ſi Argos nec cepiſſes per fraudẽ, nec teneres, liberantibus omnem Græciã Lacedæmon quoq; uindicanda in antiquam libertatem erat, atq; in leges ſuas: quarũ modò, tanquam æmulus Lycurgi, mentionem feciſti. An ut ab Iaſſo & Bargyllis præſidia Philippi deducãtur, curæ erit nobis: Argos & Lacedæmonẽ, duas clariſsimas urbes, lumina quondã Græciæ, ſub pedibus tuis relinquemus: quæ titulum nobis liberatæ Græciæ ſeruientes deforment? At enim cum Philippo Argiui ſenſerunt. Remittimus hoc tibi, ne noſtram uicem iraſcaris. ſatis compertum habemus, duorum, aut ſummum trium in ea re non ciuitatis culpam eſſe: tam hercle, quam in te tuoq; præſidio accerſendo, accipiendoq; in arcem, nihil ſit publico conſilio actum. Theſſalos & Phocenſes & Locrenſes conſenſu omnium ſcimus partiũ Philippi fuiſſe. tamen cum cæteram liberauerimus Græciã, quid tandem cenſes in Argiuis, qui inſontes publici conſilij ſint, facturos? Seruorum ad libertatem uocatorum, & egentibus hominibus agri diuiſi crimina tibi obijci dicebas: nõ quidem nec ipſa mediocria. ſed quid iſta ſunt præ ijs, quæ à te tuiſq; quotidie alia ſuper alia facinora eduntur? exhibe liberã concionem uel Argis, uel Lacedæmone, ſi audire iuuat uera dominationis impotentiſsimæ crimina. Vt omnia alia uetuſtiora omittam, quam cædẽ Argis Pythagoras iſte gener tuus penè in oculis meis edidit? quam tu ipſe, cum iam propè in finibus Lacedæmoniorũ eſſem? Agedum, quos in concione cõprehenſos, omnibus audientibus ciuibus tuis, in cuſtodia te habiturũ eſſe pronunciaſti: iube uinctos produci, ut miſeri parentes, quos falſo lugent, uiuere ſciant. At enim ut iam ita ſint hæc, quid ad

uos Romani? hoc tu dicas liberantibus Græciam? hoc ijs, qui ut liberare poſſent, mare traiecerunt, terra mariq́ gefſerunt bellum? Vos tamen, inquis, ueſtramq́ amicitiam ac ſocietatem propriè non uiolaui. Quoties uis te id arguam feciſſe? ſed nolo pluribus: ſummam rem complectar. Quibus igitur rebus amicitia uiolatur? nempe his maximè duabus, ſi ſocios meos pro hoſtibus habeas, ſi cum hoſtibus te cōiūgas. Vtrunq́ à te factum eſt. nam & Meſſenen uno atq́ eodem iure fœderis, quo & Lacedæmonem, in amicitiam noſtram acceptā ſocius ipſe ſociam nobis urbem ui atq́ armis cepiſti: & cum Philippo hoſte noſtro nō ſocietatē ſolum, ſed, ſi dijs placet, affinitatem etiā per Philoclem præfectū eius pepigiſti: & bellum aduerſum nos gerens mare circa Maleam infeſtum nauibus piraticis feciſti: & plures propè ciues Romanos, quàm Philippus, cepiſti atq́ occidiſti: tutiorq́ Macedoniæ ora, quàm promontoriū Maleæ commeatus ad exercitus noſtros portantib. nauibus fuit. Proinde parce ſic fidē ac iura ſocietatis iactare: & omiſſa populari oratione, tanq́ tyrānus & hoſtis loquere. Sub hæc Ariſtænus nunc monere Nabin, nunc etiā orare: ut dum liceret, dum occaſio eſſet, ſibi, ac fortunis ſuis conſuleret. referre deinde nominatim tyrannos ciuitatum finitimarū cœpit: qui depoſito imperio, reſtitutaq́ libertate ſuis, non tutam modò, ſed etiam honoratā inter ciues ſenectutem egiſſent. His dictis inuicem, auditisq́, nox propè diremit colloquium. poſtero die Nabis Argis ſe cedere ac deducere præſidiū, quando ita Romanis placeret: & captiuos & perfugas redditurum dixit. aliud ſi quid poſtularent, ſcriptum ut ederent petijt, ut deliberare cum amicis poſſet. Ita & tyranno ad conſultandum tempus datum eſt: & Quintius ſociorum etiam principibus adhibitis, habuit conſiliū. Maximæ partis ſententia erat, perſeuerandum in bello eſſe, & tollendum tyrannum: nunquam aliter tutam libertatem Græciæ fore. ſatius multo fuiſſe, non moueri bellum aduerſus eum, quàm omitti motum. & ipſum uelut comprobata dominatione firmiorem futurum, autore iniuſti imperij aſſumpto P R. & exemplo multos in alijs ciuitatibus ad inſidiandum libertati ciuium ſuorum incitaturum. Ipſius imperatoris animus ad pacem inclinatior erat. uidebat enim, compulſo intra mœnia hoſte, nihil præter obſidionem reſtare: eam autem fore diuturnam. non enim Gytheū, quod ipſum tamen traditū, non expugnatum eſſet: ſed Lacedæmonē ualidiſsimam urbem uiris armisq́ oppugnaturos. unam ſpem fuiſſe, ſi qua admouentibus exercitum diſſenſio inter ipſos ac ſeditio excitari poſſet: cum ſigna portis propè inferri cernerent, neminem ſe mouiſſe. Adijciebat & cum Antiocho infidam pacem, Villium legatum inde redeuntem nunciare. multo maioribus, quàm antè, terreſtribus naualibusque copijs in Europam eum tranſiſſe. ſi occupaſſet obſidio Lacedæmonis exercitum, quibus alijs copijs aduerſus regē tam ualidum ac potentē bellum geſturos? Hæc propalàm dicebat. illa tacita ſuberat cura, ne nouus C O S. Græciam prouinciā ſortiretur: & inchoati belli uictoria ſucceſſori tradenda eſſet. Cum aduerſus tendendo nihil moueret ſocios: ſimulando ſe tranſire in eorum ſententiā, omnes in aſſenſum cōſilij ſui traduxit. Bene uertat, inquit, obſideamus Lacedæmonem, quando ita placet. cęterùm cum res tam lenta, quàm ipſi ſcitis, oppugnatio urbium ſit: & obſidentibus prius ſæpe, quàm obſeſsis tædium afferat: iam nunc hoc ita proponere uos animis oportet, hybernandum circa Lacedæmonis mœnia eſſe. quæ mora ſi laborem tantum, ac periculum haberet, ut & animis & corporibus ad ſuſtinenda ea parati eſſetis, hortarer uos. nunc impenſa quoq́ magna eget in opera, in machinationes & tormenta, quibus tanta urbs oppugnanda eſt, in commeatus nobis uobiſq́ in hyemem expediendos. Itaq́ ne aut repentè trepidetis, aut rem inchoatam turpiter deſtituatis, ſcribendū antè ueſtris ciuitatibus cenſeo, explorandūq́, quid quæq́ animi, quid uiri ū habeat. Auxiliorū ſatis ſuperq́ habeo. ſed quo plures ſumus, plurib. rebus egebimus. nihil iam præter nudum ſolum ager hoſtium habet: ad hoc hyems accedit, ad comportandum ex longinquo difficilis. Hæc oratio primùm animos omnium ad reſpicienda cuique domeſtica mala conuertit: ſegnitiam, inuidiam & obtrectationem domi manentium aduerſus militantes: libertatem difficilem ad conſenſum, in-

opiam

A opiam publicam, malignitatem cõferendi ex priuato, uerſis itaq; ſubitò uoluntatibus, facere quod è rep. populi Romani, ſociorumq; eſſe crederet, imperatori permiſerunt. Inde Quintius adhibitis legatis tantum, tribuniſq; militum, conditiones, in quas cum tyranno pax fieret, has conſcripſit. Sex menſium induciæ ut eſſent Nabidi, Romaniſ'que, & Eumeni regi, & Rhodijs. Legatos extemplò mitterent Romam, T. Quintius, & Nabis, ut pax ex autoritate ſenatus confirmaretur. Ex qua die ſcriptæ conditiones pacis editæ Nabidi forent, ea dies ut induciarum principium eſſet: & ut ex ea die intra decimum diem ab Argis cæteris'que oppidis, quæ in Argiuorum agris eſſent, præſidia omnia deducerentur: uacua'que & libera traderentur Romanis: & ne quod inde mancipium regium, publicum'ue aut priuatum educeretur: & ſi qua antè educta forent, dominis rectè reſtituerentur. Naues, quas ciuitatibus maritimis ademiſſet, redderet: ne'ue ipſe nauem ullam, præter duos lembos, qui non plus quàm ſexdecim remis agerẽtur, haberet. Perfugas & captiuos omnibus ſocijs populi Romani ciuitatibus redderet, & Meſſenijs omnia quæ cõparerent, quæq; domini cognoſcerent. Exulibus quoq; Lacedæmonijs liberos & coniuges reſtitueret, quę earum uiros ſequi uoluiſſent: inuita ne qua exulis comes eſſet. Mercenariorũ militum Nabidis, qui aut in ciuitates ſuas, aut ad Romanos tranſiſſent, ijs res ſuæ omnes rectè redderẽtur. In Creta inſula ne quam urbẽ haberet: quas habuiſſet, redderet Romanis. ne quã ſocietatem cum ullo Cretenſiũ, aut quoquam alio inſtitueret, neu bellum gereret. Ciuitatibus omnibus, quas ipſe reſtituiſſet, quæq; ſe ſuaq; in fidem ac ditionẽ populi Romani tradidiſſent, omnia præſidia deduceret: ſeq; ipſe, ſuoſq; ab his abſtineret. Ne quod oppidũ, ne quod caſtellum in ſuo alieno'ue agro conderet. Obſides ea ita futura, daret quinq;: quos imperatori Romano placuiſſet: filium in his ſuum, & talenta centũ argenti in pręſenti, & quinquaginta talenta in ſingulos annos per annos octo. Hęc conſcripta, caſtris

B propius urbem motis, Lacedæmonem mittuntur. nec ſanè quicquam eorum ſatis placebat tyranno: niſi quòd præter ſpem reducendorũ exulum mẽtio nulla facta erat. maximè autem omnium ea res offendebat, quòd & naues & maritimæ ciuitates ademptę erant. fuerat autem ei magno fructui mare, omnem oram à Malea prędatorijs nauibus infeſtam habenti, iuuentutem præterea ciuitatum earum ad ſupplementum longè optimi generis militum habebat. Has cõditiones, quanquã ipſe in ſecreto uolutauerat cum amicis, uulgo tamen omnes fama ferebant: uanis, ut ad cæteram fidem, ſic ad ſecreta tegenda ſatellitum regiorum ingenijs. Non tam omnia uniuerſi, quàm ea quæ ad quęq; pertinerent, ſinguli carpebant. qui exulum coniuges in matrimonio habebant, aut ex bonis eorum aliquid poſſederant, tanquam amiſſuri, nõ reddituri, indignabant̃. ſeruis liberatis à tyranno nõ irrita modò futura libertas, ſed multo fœdior quàm fuiſſet antè, ſeruitus, redeuntibus in iratorum dominorum poteſtatem, ante oculos obuerſabatur. mercenarij milites & precia militiæ caſura in pace ægrè ferebant, & reditum ſibi nullum eſſe in ciuitates uidebant, infenſas non tyrannis magis, quàm ſatellitibus eorum. Hæc inter ſe primò in circulis ſerentes fremere: deinde ad arma ſubitò diſcurrerũt. quo tumultu cum per ſe ſatis iritatam multitudinem cerneret tyrannus, concionem aduocari iuſsit: ibi cum ea quæ imperarentur à Romanis, expoſuiſſet, & grauiora atq; indigniora quædam falſo affinxiſſet, & ad ſingula nunc ab uniuerſis, nunc à partibus concionis acclamaretur, interrogauit: quid ſe reſpõdere ad ea, aut quid facere uellent? propè una uoce omnes, nihil reſpondere, bellum geri iuſſerunt: & pro ſe quiſq;, qualia multitudo ſolet, bonum animum habere, & bene ſperare iubẽtes, fortes fortunam adiuuare aiebant. His uocibus incitatus tyrannus, & Antiochum Ætoloſq; adiuturos pronũciat: & ſibi ad obſidionem ſuſtinendam copiarum affatim eſſe. Exciderat pacis mentio ex omnium animis, & in ſtationes non ultrà quieturi diſcurrunt. Paucorũ laceſſentiũ excurſio, & emiſſa iacula extemplò Romanis dubitationem, quin bellandũ eſſet, exemerunt. leuia inde pręlia per quatriduum primùm ſine ullo ſatis certo euentu cõmiſſa. quinto die propè iuſta pugna adeò pauentes in oppidum Lacedæmonij compulſi ſunt,

ſunt,ut quidam milites Romani terga fugientiũ cædentes per intermiſſa, ut tunc erãt, A
mœnia urbem intrarint. Et tunc quidem Quintius ſatis eo terrore coercitis excurſio-
nibus hoſtium,nihil prçter ipſius oppugnationem urbis ſupereſſe ratus:miſsis qui om
nes nauales ſocios à Gytheo aceerſerent,ipſe interim cum tribunis militum ad uiſendũ
urbis ſitum mœnia circumuehitur. Fuerat quondam ſine muro Sparta. tyranni nu-
per locis patentibus planisq; obiecerant murum:altiora loca,& difficiliora aditu ſtatio
nibus armatorum pro munimento obiectis tutabantur. Vbi ſatis omnia inſpexit,co-
rona oppugnandum ratus, omnibus copiis (erant autem Romanorum ſociorumq;,
ſimul peditum equitumq;,ſimul terreſtriumq; ac naualium copiarum ad quinquagin-
ta millia hominum)urbem cinxit. Alij ſcalas,alij ignem, alij alia quibus non oppugna-
rent modò,ſed etiam terrerent,portabant. iuſsi clamore ſublato ſubire undiq; omnes,
ut quà primum occurrerent,quáue opem ferrent, ad omnia ſimul pauentes Lacedæ-
monij ignorarent. Quod roboris in exercitu erat,trifariam diuiſum,parte una à Phœ-
beo,altera à Dictynneo,tertia ab eo loco quem Heptagonias appellant (omnia autem
hæc aperta ſine muro loca ſunt) aggredi iubet. Cum tantus undiq; terror urbem cir-
cunuaſiſſet,primò tyrãnus & ad clamores repentinos, & ad nuncios trepidos motus,
ut quiſque maximè laboraret locus, aut ipſe occurrebat,aut aliquos mittebat. deinde
circumfuſo undique pauore,ita obtorpuit, ut nec dicere quod in rem eſſet,nec audire
poſſet: nec inops modò conſilij, ſed uix mentis compos eſſet. Romanos primò ſuſti-
nebant in anguſtijs Lacedæmonij, ternæ' que acies tempore uno locis diuerſis pugna-
bant. deinde creſcente certamine nequaquàm erat prælium par. miſsibilibus enim La-
cedęmonij pugnabant,à quibus ſe & magnitudine ſcuti perfacile Romanus tuebatur
miles, & quod alij uani, alij leues admodum ictus erant. nam propter anguſtias loci,
confertam' que turbam non modò ad emittenda cum procurſu, quo plurimum con-
citantur tela,ſpacium habebant: ſed ne ut de gradu quidem libero ac ſtabili conaren- B
tur. itaque ex aduerſo miſſa tela nulla in corporibus, rara in ſcutis hærebant. à circum-
ſtantibus ex ſuperioribus locis quidam uulnerati ſunt: mox progreſſos iam etiam ex
tectis non tela modò,ſed tegulæ quoque inopinantes perculerunt. ſublatis deinde ſu-
pra capita ſcutis,continuatisq; ita inter ſe,ut non modò ad cæcos ictus, ſed ne ad inſe-
rendum quidem ex propinquo telum loci quicquam eſſet,teſtudine facta ſubibant. &
primò anguſtiæ pauliſper ſua hoſtium' que refertæ turba tenuerunt. poſteaquam in
patentiorem uiam urbis paulatim urgentes hoſtem proceſſere, non ultra uis eorum
atque impetus ſuſtineri poterant. Cum terga uertiſſent Lacedæmonij, & effuſa fuga
ſuperiora peterent loca:Nabis quidẽ,ut capta urbe trepidans, quà'nam ipſe euaderet,
circũſpectabat. Pythagoras cùm ad cætera animo officioq; ducis fungebatur:tum ue-
rò unus ne caperetur urbs,cauſa fuit. ſuccendi enim ędificia proxima muro iuſsit. quæ
cum momento tẽporis arſiſſent,ut adiuuantibus ignem, qui aliàs ad extinguendũ opẽ
ferre ſolent,ruere in Romanos tecta:nec tegularũ modò fragmenta,ſed etiam ambuſta
tigna ad armatos peruenire,& flamma latè fundi,fumus terrorem etiã maiorem quàm
periculum facere. Itaq; & qui extra urbem erant Romanorũ, tum maximè impetus fa-
cientes receſſere à muro:& qui iam intrauerant,ne incendio à tergo oriente interclude
rentur a ſuis,receperunt ſeſe. & Quintius poſteaquam quid rei eſſet,uidit: receptui ca-
nere iuſsit. ita iam à capta propè urbe reuocati,redierunt in caſtra. Quintius plus ex ti-
more hoſtium quàm ex rè ipſa ſpei nactus,per triduũ inſequens territauit eos,nũc præ
lijs laceſſendo,nunc operibus interſepiendo quædã,ne exitus ad fugam eſſet. His com
minationibus cõpulſus tyrannus,Pythagoram rurſus oratorem miſit. quem Quintius
primò aſpernatus,excedere caſtris iuſsit: deinde ſuppliciter orantem,aduolutumq; ge-
nibus,tandẽ audiuit. Prima oratio fuit,omnia permittentis arbitrio Romanorum. dein
cum ea uelut uana & ſine effectu nihil proficerent,eò deducta res eſt,ut his conditioni-
bus,quæ ex ſcripto paucis antè diebus editæ erant,induciæ fierẽt,pecuniaq; & obſides
accepti. Dum oppugnatur tyrannus, Argiui nuncijs alijs propè ſuper alios afferen-
tibus,

A tibus, tantum non iam captam Lacedæmonem eſſe, erecti & ipſi, ſimul eo quòd Pythagoras cum parte ualidiſsima præſidij exceſſerat, contempta paucitate eorum qui in arce erant, duce Archippo quodam præſidium expulerunt. Timocratem Pollenenſem, quia clementer præfuerat, uiuum fide data emiſerunt. Huic lætitiæ Quintius ſuperuenit, pace data tyranno, dimiſsis'que ab Lacedæmone Eumene & Rhodijs, & L. Quintio fratre ad claſſem. Læta ciuitas celeberrimum feſtorum dierum ac nobile ludicrum Nemeorum, die ſtata propter belli mala prætermiſſum, in aduentum Romani exercitus ducisq; indixerunt: præfecerunt'que ludis ipſum imperatorem. Multa erant, quæ gaudium cumularent. reducti ciues ab Lacedæmone erant, quos nuper Pythagoras, quosq; antè Nabis abduxerant. redierunt, qui poſt compertam à Pythagora coniurationem, & cæde iam cœpta effugerant. libertatem ex longo interuallo, libertatisq; autores Romanos, quibus cauſa bellandi cum tyranno ipſi fuiſſent, cernebant. teſtata quoq; ipſo Nemeorum die uoce præconis libertas eſt Argiuorũ. Achæis quantum reſtituti Argi in commune Achaiæ cõcilium lætitiæ afferebant: tantum ſerua Lacedæmon relicta, & lateri adhærens tyrannus, non ſyncerum gaudiũ præbebant. Ætoli uerò eam rem omnibus concilijs lacerare. Cum Philippo non antè deſitum bellari, q̃ omnibus excederet Græciæ urbibus. tyranno relictam Lacedæmonem: regem autem legitimum, qui in Romanis fuerat caſtris, cæterosq; nobiliſsimos ciues in exilio uicturos. Nabidis dominantis ſatellitem factum populum Ro. Quintius ab Argis Elatiam, unde ad bellum Spartanum profectus erat, copias reduxit. Sunt, qui non ex oppido proficiſcentem bellum geſsiſſe tyrannum tradant, ſed caſtris aduerſus Romana caſtra poſitis: diuq; cunctatum, cum Aetolorum auxilia expectaſſet, coactum ad extremum acie cõfligere, impetu in pabulatores ſuos ab Romanis facto. eo prælio uictũ, caſtrisq; exutum pacem petiſſe, cum cecidiſſent quindecim millia militum, capta plus quatuor

B millia eſſent. Eódem ferè tempore & à T. Quintio de rebus ad Lacedæmonem geſtis, & ab M. Porcio COS. ex Hiſpania literę allatæ. utriusq; nomine ternos in dies ſupplicatio à ſenatu decreta eſt. L. Valerius COS. cum poſt fuſos circa Litanam ſyluam Boios quietam prouinciam habuiſſet, comitiorum cauſa Romam redijt: & creauit COSS. P. Corneliũ Scipionem Africanum iterum, & T. Sempronium Longum. Horum patres primo anno ſecundi Punici belli COSS. fuerãt. Prætoria inde comitia habita. Creati P. Cornelius Scipio, & duo Cn. Cornelij, Merenda & Blaſio, & Cn. Domitius Ænobarbus, & Sex. Digitius, & T. Iuuẽcius Talua. Comitijs perfectis COS. in prouinciã redijt. Nouum ius eo anno à Ferentinatibus tentatum, ut Latini, qui in coloniam Romanam nomina dediſſent, ciues Romani eſſent. Puteolos, Salernumq; & Buxentũ aſcripti coloni, qui nomina dederant, cum ob id ſe pro ciuibus Romanis ferrent, ſenatus iudicauit nõ eſſe eos ciues Romanos. Principio anni, quo P. Scipio Africanus iterũ, & T. Sempronius Longus COSS. fuerũt, legati Nabidis tyrãni Romã uenerũt duo. his extra urbem in æde Apollinis ſenatus datus eſt. pax, quæ cum T. Quintio conueniſſet, ut rata eſſet, petierunt, impetraueruntq;. De prouincijs cum relatum eſſet, ſenatus frequens in eam ſententiam ibat: ut, quoniã in Hiſpania & Macedonia debellatum foret, cõſulibus ambobus Italia prouincia eſſet. Scipio ſatis eſſe Italiæ unum cõſulem cenſebat: alteri decernendam Macedoniã eſſe. Bellum graue ab Antiocho imminere. iam ipſum ſua ſponte in Europam tranſgreſſum, quid deinde facturũ cenſerent? cum hinc Ætoli haud dubiè hoſtes uocarent ad bellum, illinc Annibal Romanis cladibus inſignis imperator ſtimularet? Dum de prouincijs conſulum diſceptatur, prętores ſortiti ſunt. Cn. Domitio urbana iuriſdictio, T. Iuuẽcio peregrina euenit, P. Cornelio Hiſpania ulterior, Sex. Digitio citerior: duobus Cn. Cornelijs, Blaſioni Sicilia, Merendę Sardinia. In Macedoniã nouum exercitum tranſportari nõ placuit: eum qui eſſet ibi, reduci in Italiam à Quintio, ac dimitti. item eum exercitũ dimitti, qui cum M. Porcio Catone in Hiſpania eſſet. conſulibus ambobus Italiam prouinciam eſſe, & duas urbanas eò legiones ſcribere: ut dimiſsis, quos ſenatus cenſuiſſet, exercitibus, VIII omnino Romanæ legiones

eſſent,

eſſent. Ver ſacrum factũ erat priore anno, M. Porcio, & L. Valerio COSS. id cum P. A Licinius pontifex non eſſe rectè factum collegio primùm, deinde ex autoritate collegij patribus renunciaſſet, deintegro faciendum arbitratu pontificum cenſuerunt, ludoſq; magnos, qui unà uoti eſſent: tanta pecunia, quanta aſſoleret, faciendos. Ver ſacrum uideri pecus, quod natum eſſet inter Cal. Martias, & pridie Cal. Maias, P. Cornelio Scipione, & T. Sempronio Longo COSS. Cenſorum inde comitia habita ſunt. creati cenſores Sex. Aelius Pætus, & C. Cornelius Cethegus, principem ſenatus P. Scipionem COS. quem & priores cenſores legerant, legerunt: treis omnino ſenatores, neminem curuli honore uſum, prætererunt. gratiam quoq; ingentẽ apud eum ordinem pepererunt, quòd ludis Romanis ædilibus curulibus imperarunt, ut loca ſenatoria ſecernerent à populo. nam antea in promiſcuo ſpectabant. equitibus quoq; perpaucis adempti equi, nec in ullum ordinem ſæuitũ. atrium Libertatis, & uilla publica ab eiſdem refecta, amplificataq;. Ver ſacrum, ludiq; uotiui, quos uouerat Ser. Sulpitius Galba COS. facti. Cum ſpectaculo eorum occupati animi omniũ eſſent, Q. Pleminius, qui propter multa in deos homineſque ſcelera Locris admiſſa in carcerem coniectus fuerat, comparauerat homines, qui pluribus ſimul locis urbis nocte incendia facerent, ut in conſternata nocturno tumultu ciuitate refringi carcer poſſet. ea res indicio conſciorum palàm facta, delataq; ad ſenatum eſt. Pleminius in inferiorem demiſſus carcerem eſt, necatuſq;. Coloniæ ciuium Romanorum eo anno deductæ ſunt Puteolos, Vulturnum, Liternum, treceni homines in ſingulas. Item Salernum, Buxentumq; coloniæ ciuiũ Ro. deductæ ſunt. deduxêre triumuiri, T. Sempronius Lõgus, qui tum COS. erat: M. Seruilius, Q. Minutius Thermus. Ager diuiſus eſt, qui Campanorũ fuerat. Sipontũ item in agrum qui Arpinorum fuerat, coloniam ciuium Romanorum alij triumuiri, D. Iunius Brutus, M. Bæbius Pamphilus, M. Heluius deduxerunt. Tempſam item, & Crotonem ciuium Romanorum coloniæ deductæ. Tempſanus ager de Brutijs captus erat. Brutij Græcos expulerant. Crotonem Græci habebant. Triumuiri, Cn. Octauius, B L. Æmylius Paulus, C. Pletorius Crotonem: Tempſam L. Cornelius Merula, & C. Salonius deduxerunt. Prodigia quoq; alia uiſa eo anno Romæ ſunt, alia nunciata. in foro & comitio & Capitolio ſanguinis guttæ uiſæ ſunt. & terra aliquoties pluit. & caput Vulcani arſit. nunciatum eſt, Interamnæ lac fluxiſſe: pueros ingenuos Arimini ſine oculis ac naſo: & in Piceno agro non manus, non pedes habentem natum. Ea prodigia ex pontificum decreto procurata, & ſacrificium nouendiale factum, quòd Adriani nunciauerãt, in agro ſuo lapidibus pluiſſe. In Gallia L. Valerius Flaccus procos. circa Mediolanum cum Gallis, Inſubribus & Boijs, qui Dorulaco duce ad concitãdos Inſubres Padum tranſgreſſi erant, ſignis collatis depugnauit. x millia hoſtium ſunt cæſa. Per eos dies collega eius M. Porcius Cato ex Hiſpania triumphauit. tulit in eo triumpho argenti infecti XXV millia pondo, bigati cẽtum uiginti tria millia, Oſcenſis quingenta quadraginta: auri pondo mille quadringẽta. militibus ex præda diuiſit, in ſingulos ducenos ſeptuagenos æris, triplex equiti. T. Sempronius COS. in prouinciam profectus, in Boiorum primum agrum legiones duxit. Boiorix tum regulus eorum, cum duobus fratribus tota gente concitata ad rebellandum, caſtra locis idoneis poſuit: ut appareret dimicaturos, ſi hoſtis fines intraſſet. COS. ubi quantæ copiæ, quanta fiducia eſſet hoſti, ſenſit: nunciũ ad collegam mittit, ut ſi uideretur ei, maturaret uenire: ſe tergiuerſando in aduentum eius rem extracturũ. Quæ cauſa COS. cunctandi, eadem Gallis, præterquam quòd cunctatio hoſtiũ animos faciebat: rei maturãdæ erat, ut priuſquã coniungerentur cõſulum copiæ, rem tranſigerent. per biduum tamẽ nihil aliud, quàm ſteterũt parati ad pugnã, ſi quis contrà egrederetur. tertiò ſubiere ad uallũ, caſtraq; ab omni ſimul parte aggreſſi ſunt. COS. extemplò arma capere milites iuſſit. armatos inde pauliſper cõtinuit, ut & ſtolidam fiduciã hoſti augeret: & diſponeret copias, quibus quæq; portis erũperent. duæ legiones duabus principalibus portis ſigna efferre iuſſæ. ſed in ipſo exitu ita cõferti obſtitere Galli, ut clauderent uiam. Diu in anguſtijs pugnatũ eſt:

nec

A nec dextris magis gladijsq; gerebatur res, quàm ſcutis corporibusq; ipſis obnixi urgebant: Romani, ut ſigna foras efferrent: Galli, ut aut ipſi in caſtra penetrarent, aut exire Romanos prohiberent. nec antè in hanc aut illam partem moueri acies potuerunt, quàm Q. Victorius primi pili centurio, & C. Atinius Tr. mil. quartæ hic, ille ſecundæ legionis (rem in aſperis prælijs ſæpe tentatam) ſigna adempta ſigniferis in hoſtes iniecerunt. dum repetunt enixè ſignum, priores ſecundani ſe porta eiecere. Iam hi extra uallum pugnabāt, quarta legione in porta hærēte, cum alius tumultus ab aduerſa parte caſtrorum eſt exortus. in portam quæſtoriam irruperant Galli: reſiſtentesq; pertinacius occiderant L. Poſthumium quæſtorem, cui Tympano fuit cognomen: & M. Atinium, & P. Sempronium præfectos ſociûm, & ducentos fermè milites. Capta ab ea parte caſtra erant, donec cohors extraordinaria miſſa à Cos. ad tuendā quęſtoriam portam, & eos qui intra uallum erant, partim occidit, partim expulit caſtris, & irrumpentibus obſtitit. Eodem ferè tēpore & quarta legio cum duabus extraordinarijs cohortibus porta erupit. ita ſimul tria prælia circa caſtra locis diſtantibus erant: clamoresq; diſſoni ad incertos ſuorum euentus à præſenti certamine animos pugnantium auertebant. Vſq; ad meridiem æquis uiribus, ac propè pari ſpe pugnatum eſt. labor & æſtus mollia & fluida corpora Gallorum, & minimè patientia ſitis, cum decedere pugna coēgiſſet, in paucos reſtantes impetum Romani fecerunt, fuſosq; compulerūt in caſtra. Signum inde receptui à Cos. datum eſt. ad quod pars maior receperunt ſeſe: pars certaminis ſtudio, & ſpe potiundi caſtris hoſtium perſtitit ad uallum. eorū paucitate contempta, Galli uniuerſi ex caſtris erumpunt. fuſi inde Romani, quæ imperio Cos. noluerant, ſuo pauore ac terrore caſtra repetunt. ita uaria hinc atq; illinc nunc uictoria, nunc fuga fuit. Gallorum tamen ad XI millia, Romanorum V millia ſunt occiſa. Galli recepere in intima finium ſeſe. Conſul Placentiam legiones duxit. Scipionem

B alij coniuncto exercitu cum collega, Boiorum Ligurumq; agros populatū iſſe, quoad progredi ſyluæ paludesq; paſſæ ſint, ſcribunt: alij, nulla memorabili re geſta comitiorum cauſa rediſſe Romam. Eodem hoc anno T. Quintius Elatiæ, quò in hyberna reduxerat copias, totum hyemis tempus iure dicundo conſumpſit: mutandisq; ijs quæ aut ipſius Philippi, aut præfectorum eius licentia in ciuitatibus facta erant, cum ſuæ factionis hominum uires augendo, ius ac libertatem aliorum deprimeret. Veris initio Corinthum, conuentu edicto, uenit. ibi omniū ciuitatum legationes in concionis modum circumfuſas eſt allocutus, orſus ab inita primum Romanis amicitia cum Græcorum gente, & imperatorum qui ante ſe in Macedonia fuiſſent, ſuisq; rebus geſtis. Omnia cum approbatione ingenti ſunt audita, præterquam cum ad mentionem Nabidis uentum eſſet. id minimè conueniens liberanti Græciam uidebatur, tyrannum reliquiſſe, non ſuæ ſolum patriæ grauem, ſed omnibus circà ciuitatibus metuendum, hærētem uiſceribus nobiliſs. ciuitatis. Nec ignarus huius habitus animorum Quintius, ſi ſine excidio Lacedæmonis fieri potuiſſet, fatebatur pacis cum tyranno mentionem admittendam auribus non fuiſſe: nunc cum aliter quàm ruina grauiſsima ciuitatis opprimi non poſſet, ſatius uiſum eſſe, tyrannum debilitatū, ac totis propè uiribus ad nocendum cuiquam ademptis, relinqui: quàm intermori uehementioribus, quàm quæ pati poſſet, remedijs ciuitatem ſinere, in ipſa uindicta libertatis perituram. Præteritorum cōmemorationi ſubiecit: proficiſci ſibi in Italiam, atq; omnem exercitum deportare, in animo eſſe. Demetriadis Chalcidisq; præſidia intra decimum diem audituros deducta: Acrocorinthum ipſis extempló uidentibus uacuam Achæis traditurum: ut omnes ſcirent, utrum Romanis an Aetolis mentiri mos eſſet: qui malè commiſſam libertatem populo Ro. ſermonibus diſtulerint, & mutatos pro Macedonibus Romanos dominos. Sed illis nec quid dicerent, nec quid facerent, quicquam unquam penſi fuiſſe. Reliquas ciuitates monere, ut ex factis, nō ex dictis amicos pēſent: intelligantq; quibus credendum, & à quibus cauendum ſit. libertate modicè utantur. temperatam eam ſalubrem & ſingulis & ciuitatibus eſſe: nimiam & alijs grauē, & ipſis qui habeant

effrenatam & præcipitem eſſe. concordiæ in ciuitatibus principes, & ordines inter ſe, A
& in commune omnes ciuitates conſulerent. aduerſus conſentientes nec regem quẽ-
quam ſatis ualidum, nec tyrannum fore. diſcordiam & ſeditionem omnia opportuna
inſidiantibus facere: cum pars quæ domeſtico certamine inferior ſit, externo potius ſe
applicet, quàm ciui cedat. alienis armis partam, externa fide redditam libertatem, ſua
cura cuſtodirent, ſeruarentq;: ut populus Romanus dignis datã libertatem, ac munus
ſuum bene poſitum ſciret. Has uelut parentis uoces cum audirent, manare omnibus
gaudio lacrymæ, adeò ut ipſum quoq; confunderent dicẽtem. Pauliſper fremitus ap-
probantium dicta fuit: monentiumq; aliorum alios, ut eas uoces uelut oraculo miſſas
in pectora animosq; demitterẽt. ſilentio deinde facto petijt ab ijs, ut ciues Romanos,
ſi qui apud eos in ſeruitute eſſent, cõquiſitos intra duos mẽſes mitterent ad ſe in Theſ-
ſaliam. ne ipſis quidem honeſtũ eſſe, in liberata terra liberatores eius ſeruire. Omnes
acclamarunt: gratias ſe inter cætera etiam ob hoc agere, quòd admoniti eſſent, ut tam
pio ac neceſſario officio fungerentur. Ingens numerus erat bello Punico captorum,
quos Annibal, cum à ſuis non redimerentur, uenundederat. Multitudinis eorum ar-
gumentum eſt, quod Polybius ſcribit centum talentis eam rem Achæis ſtetiſſe: cum
quingenos denarios precium in capita, quod redderetur dominis, ſtatuiſſent. mille e-
nim ducentos ea ratione Achaia habuit. adijce nunc pro portione, quot ueriſimile ſit
totam Græciam habuiſſe. Nondum conuentus dimiſſus erat, cũ reſpiciunt præſidium
ab Acrocorintho deſcendens protinus, ad portã duci atq; abire. Quorum agmen im-
perator ſecutus, proſequentibus cunctis, ſeruatorem liberatoremq; acclamantibus,
ſalutatis dimiſsiſq; eis, eadem qua uenerat uia Elatiã redijt. inde cum omnibus copijs
Ap. Claudium legatum dimittit. per Theſſaliam atq; Epirum ducere Oricum iubet:
atq; ibi ſe opperiri. inde namq; in animo eſſe, exercitum in Italiã traijcere. & L. Quin-
tio fratri legato & præfecto claſsis ſcribit, ut onerarias ex omni Græciæ ora eódẽ con- B
traheret. Ipſe Chalcidem profectus, deductis nõ à Chalcide ſolum, ſed etiam ab Oreo
atq; Eretria præſidijs, conuentum ibi Euboicarum ciuitatum habuit: commonitoſq;
in quo ſtatu rerũ accepiſſet eos, & in quo relinqueret, dimiſit. Demetriadem inde pro
ficiſcitur: deductoq; præſidio, proſequẽtibus cunctis, ſicut Corinthi & Chalcide, per-
git ire in Theſſaliam: ubi non liberandæ modò ciuitates erant, ſed ex omni colluuione
& confuſione in aliquam tolerabilem formam redigendæ. Nec enim temporũ modò
uitijs, ac uiolentia, & licentia regia turbati erant, ſed inquieto etiam ingenio gẽtis: nec
comitia, nec conuentum, nec concilium ullum, non per ſeditionem ac tumultum, iam
inde à principio ad noſtram uſq; ætatem traducentes. A' cenſu maximè & ſenatum &
iudices legit: potentioremq; eam partem ciuitatum fecit, cui ſalua tranquillaq; omnia
magis eſſe expediebat. Ita cum percẽſuiſſet Theſſaliam, per Epirum in Oricum, unde
erat traiecturus, uenit. Ab Orico copiæ omnes Brunduſium trãſportatæ, inde per to-
tam Italiam ad urbem propè triumphãtes non minore agmine rerum captarũ, quàm
ſuo præ ſe acto uenerunt. Poſteaquam Romã uentum eſt, ſenatus extra urbem Quin-
tio ad res geſtas ediſſerendas datus eſt: triumphuſq; meritus ab lubentibus decretus.
Triduum triumphauit. die primo arma, tela, ſignaq; ærea & marmorea trãſtulit: plu-
ra Philippo adempta, quàm quæ ex ciuitatibus ceperat. ſecundo die aurũ argẽtumq;,
factum infectumq; & ſignatum. infecti argenti fuit decem & octo millia pondo, & du
centa LXX facti: uaſa multa omnis generis, cælata pleraq;, quædam eximię artis: & ex
ære multa fabrefacta: ad hoc clypea argentea X. ſignati argenti octoginta quatuor mil-
lia fuere Atticorum. tetradrachmam uocant: trium ferè denariorum in ſingulis argẽti
eſt pondus. auri pondo fuit tria millia ſeptingẽta quatuordecim, & clypeum unum ex
auro totum: & Philippei nummi aurei quatuordecim millia, quingẽti XIIII. tertio die
coronæ aureæ, dona ciuitatum, trãslatæ CXIIII, & hoſtiæ ductæ: & ante currũ multi
nobiles captiui obſideſq;, inter quos Demetrius regis Philippi filius fuit, & Armenes
Nabidis tyranni filius, Lacedæmonius. ipſe deinde Quintius in urbem eſt inuectus.

A milites ſecuti currum frequentes,ut omni ex prouincia exercitu deportato.his duceni quinquageni æris in pedites diuiſi:duplex centurioni, triplex equiti.præbuerunt ſpeciem triumpho capitibus raſis ſecuti,qui ſeruitute exempti fuerant. Exitu huius anni Q.Aelius Tubero trib.pleb.ex S C tulit ad plebem,plebesq́ſciuit,ut Latinæ duę coloniæ,una in Brutios,altera in Thurinum agrum deduceretur.his deducendis triumuiri creati,quibus in trienniũ imperium eſſet:in Brutios Q. Næuius, M. Minutius Rufus,M. Furius Craſsipes: in Thurinum agrum A. Manlius,P.Aelius,L.Apuſtius.ea bina comitia Cn. Domitius prætor urbanus in Capitolio habuit. Aedes eo anno aliquot dedicatæ ſunt.una Iunonis Matutæ in foro olitorio, uota locataq́ quadriennio antè à C.Cornelio cõſule Gallico bello. cẽſor idem dedicauit.altera Fauni. ędiles eam biennio antè ex mulctatitio argento faciendam locarant,C.Scribonius,& Cn.Domitius:qui prætor urbanus eam dedicauit. & ædem Fortunæ Primigeniæ in colle Quirinali dedicauit Q. Martius Ralla, duumuir ad idipſum creatus. uouerat eam decem annis antè Punico bello P.Sempronius Sophus:locauerat idem cenſor.& in inſula Iouis ædem C. Seruilius duumuir dedicauit.uota erat ſex annis antè Gallico bello ab L. Furio Purpurione prætore: ab eodem poſtea conſule locata. Hæc eo anno acta.

P.Scipio ex prouincia Gallia ad conſules ſubrogandos rediјt. Comitia conſulũ fuere. quibus creati ſunt L. Cornelius Merula, & Q. Minutius Thermus. Poſtero die creati ſunt prętores L.Cornelius Scipio,M.Fuluius Nobilior,C.Scribonius, M. Valerius Meſſala,L.Porcius Licinius,& C.Flaminius. Megaleſia,ludos ſcenicos,C. Atilius Serranus,L.Scribonius Libo ædiles curules primi fecerunt. Horum ædilium ludos Romanos primùm ſenatus à populo ſecretus ſpectauit: præbuitq́ ſermones (ſicut omnis nouitas ſolet)aliјs tandem quod multo antè debuerit, tributum cẽſentibus ampliſsimo ordini:aliјs demptum ex dignitate populi,quicquid maieſtati patrum ad-B iectum eſſet,interpretantibus:& omnia diſcrimina talia, quibus ordines diſcernerentur,& concordiæ & libertati æquè minuendæ eſſe. Ad quingenteſimum octauum annum in promiſcuo ſpectatum eſſe. quid repentè factũ? cur immiſcere ſibi in cauea patres plebem nollent? cur diuęs pauperem cõſeſſorem faſtidiret? nouam & ſuperbam libidinem ab nullius antè gentis ſenatu neq́ deſideratam,neq́ inſtitutam. Poſtremò ipſum quoq́ Africanum,quòd conſul autor eius rei fuiſſet, pœnituiſſe ferunt. Adeò nihil motum ex antiquo probabile eſt.ueteribus,niſi quæ uſus euidenter arguit, ſtari malunt. Principio anni,quo L.Cornelius, Q.Minutius Coſs.fuerunt,terræmotus ita crebri nunciabãtur,ut non rei tantum ipſius, ſed feriarum quoq́ ob id indictarum homines tęderet.nam neq́ ſenatus haberi,neq́ reſpublica adminiſtrari poterat,ſacrificando expiandoq́ occupatis conſulibus. poſtremò decemuiris adire libros iuſsis, ex reſpõſo eorum ſupplicatio per triduum fuit.coronati ad omnia puluinaria ſupplicauerunt.edictumq́ eſt,ut omnes qui ex una familia eſſent,pariter ſupplicarent. item ex autoritate ſenatus conſules edixerunt, ne quis, quo die terræ motu nunciato feriæ indictæ eſſent,eo die alium terræ motum nunciaret.Prouincias deinde cõſules prius, tum prætores ſortiti. Cornelius Galliã, Minutius Ligures ſortiti ſunt. C. Scribonius urbanam,M. Valerius peregrinam. L. Cornelius Siciliam, L. Porcius Sardiniam, C. Flaminius Hiſpaniam citeriorem, M. Fuluius Hiſpaniã ulteriorem. Nihil belli eo anno expectantibus conſulibus,literæ M.Cinciј(præfectus is Piſis erat)allatę:Ligurum XX millia armatorum,coniuratione per omnia conciliabula uniuerſæ gentis facta,Lunenſem primum agrum depopulatos,Piſanum deinde finem tranſgreſſos,omnem oram maris peragraſſe.Itaq́ Minutius Cos.cui Ligures prouincia euenerat, ex autoritate patrum in Roſtra aſcẽdit: & edixit,ut legiones duæ urbanę, quæ ſuperiore anno conſcriptæ eſſent,poſt diem decimum Arretiј adeſſent. in earum locum ſe duas legiones urbanas ſcripturum.item ſociјs & Latini nominis magiſtratibus,legatisq́ eorum qui milites dare debebant,edixit,ut in Capitolio ſe adirent. ex iјs XV millia peditũ, & quingẽtos equites pro numero cuiuſq́ iuniorum deſcripſit: & inde è Capitolio pro-

tinus ire ad portam:& ut maturaretur res,proficiſci ad delectum iuſsit.Fuluio Flami- A
nioq; terna millia Romanorum peditum,& centeni equites in ſupplemẽtum , & qui-
na millia ſociûm Latini nominis, & duceni equites decreti:mandatumq; prætoribus,
ut ueteres dimitterent milites,cum in prouinciam ueniſſent.Cum milites qui in legio-
nibus urbanis erant,frequentes tribunos plebeios adiſſent,uti cauſas cognoſcerẽt eo-
rum,quibus aut emerita ſtipendia,aut morbus cauſæ eſſent,quo minus militarent: eã
rem literæ T.Sempronij diſcuſſerunt.in quibus ſcriptum erat, Ligurum x millia in a-
grum Placentinũ ueniſſe:& eum uſq; ad ipſa coloniæ mœnia,& Padi ripas cum cædi-
bus & incendijs perpopulatos eſſe.Boiorum quoq; gentem ad rebellionem ſpectare:
ob eas res tumultũ eſſe. Decreuit ſenatus, tribunos plebis nõ placere cauſas militares
cognoſcere,quo minus ad edictum conueniretur.adiecerunt etiã,ut ſocij nominis La
tini,qui in exercitu P.Cornelij,T.Sẽpronij fuiſſent:& dimiſsi ab ijs conſulibus eſſent,
ad quam diem L.Cornelius Cos.edixiſſet:& in quẽ locum edixiſſet Hetruriæ,conue-
nirent:& ut L.Cornelius Cos.in prouinciã proficiſcens in oppidis agriſq;, quà iturus
eſſet:ſi quos ei uideretur,milites ſcriberet,armaretq;,& duceret ſecum:dimittẽdiq; ei,
quos eorum,quandoq; uellet,ius eſſet. Poſteaquam cõſules delectu habito profecti
ſunt in prouincias,tum T. Quintius poſtulauit, ut de his quæ cum decem legatis ipſe
ſtatuiſſet,ſenatus audiret:eaq;,ſi uideretur,autoritate ſua cõfirmaret.id eos facilius fa-
cturos,ſi legatorum uerba,qui ex uniuerſa Græcia,& magna parte Aſiæ,quiq; ab regi-
bus ueniſſent,audiſſent.Hæ legationes à C.Scribonio Pr.urbano in ſenatum introdu
ctæ ſunt: benigneq; omnibus reſponſum.cũ Antiocho,quia longior diſceptatio erat,
decem legatis,quorum pars in Aſia,aut Lyſimachiæ apud regem fuerãt , delegata eſt.
Quintio mandatum,ut adhibitis ijs legatorum regis uerba audiret:reſponderetq; ijs,
quæ ex dignitate atq; utilitate populi Romani reſpõderi poſſent. Menippus & He-
geſianax principes regiæ legationis erãt. ex ijs Menippus ignorare ſe dixit,quid'nam B
perplexi ſua legatio haberet:cum ſimpliciter ad amicitiam petendam,iungẽdamq; ſo-
cietatem ueniſſent.Eſſe autem tria genera fœderum,quibus integrè paciſcerẽtur ami-
citias ciuitates regeſq;.unum,cum bello uictis dicerẽtur leges: ubi enim omnia ei qui
armis plus poſſet , dedita eſſent, quæ ex ijs habere uictos,quibus mulctari eos uelit, i-
pſius ius atq; arbitrium eſſe. alterum , cum pares bello æquo fœdere in pacẽ atq; ami-
citiam uenirent:tunc enim repeti reddiq; per conuentionem res,& ſi quarum turbata
bello poſſeſsio ſit,eas aut ex formula iuris antiqui,aut ex partis utriuſq; cõmodo com
poni.tertium eſſe genus,cum qui hoſtes nunquam fuerint,ad amicitiam ſociali fœde-
re inter ſe iungendam coeant, eos neq; dicere, neq; accipere leges : id enim uictoris &
uicti eſſe.ex eo genere cum Antiochus eſſet,mirari ſe,quòd Romani æquum cenſeant
ei leges dicere,quas Aſiæ urbiũ liberas & immunes, quas ſtipẽdiarias eſſe uelint:quas
intrare præſidia regia regemq; uetẽt. cum Philippo enim hoſte pacem, non cum An-
tiocho amico ſocietatis fœdus ita ſanciendum eſſe. Ad ea Quintius. Quoniam uobis
diſtinctè agere libet, & genera iungẽdarum amicitiarum enumerare: ego quoq; duas
conditiones ponam,extra quas nullam eſſe regi nuncietis amicitiæ cũ populo Roma-
no iungendæ.unam,ſi nos nihil,quòd ad urbes Aſiæ attinet,curare uelit, ut & ipſe o-
mni Europa abſtineat.alteram,ſi ſe ille Aſiæ finibus non contineat,& in Europã tran-
ſcendat:ut & Romanis ius ſit,Aſiæ ciuitatum amicitias & tueri quas habeãt, & nouas
cõplecti. Enimuero id auditu etiã dicere indignum eſſe Hegeſianax,Thraciæ & Cher
ſoneſi urbibus arceri Antiochũ,quæ Seleucus proauus eius,Lyſimacho rege bello ui-
cto, & in acie cęſo,per ſummũ decus parta liquerit:pari cum laude eadẽ ab Thracibus
poſſeſſa,partim armis receperit Antiochus,partim deſerta,ſicut ipſam Lyſimachiam,
& reuocatis cultoribus frequẽtauerit:& quæ ſtrata ruinis atq; incendijs erant,ingẽti-
bus impẽſis ędificauerit. Quid igitur ſimile eſſe,ex ea poſſeſsione ita parta,ita recupe-
rata deduci Antiochum,& Romanos abſtinere Aſia,quę nunquã eorum fuerit? Ami
citiam Romanorũ expetere Antiochum:ſed quæ impetrata gloriæ ſibi,nõ pudori ſit.

Ad hæc

A Ad hæc Quintius: Quandoquidem,inquit,honeſta penſamus: ſic, ut aut ſola, aut prima certè penſari decet principi orbis terrarum populo,& tanto regi: utrum tãdem uidetur honeſtius,liberas uelle omneis quæ ubiq; ſunt Græciæ urbes,an ſeruas & uectigales facere? Si ſibi Antiochus pulchrũ eſſe cenſet, quas urbes proauus belli iure habuerit,auus paterq; nũquam uſurpauerint,pro ſuis eas repetere in ſeruitutem: & populus Romanus ſuſceptum patrocinium libertatis Græcorum non deſerere,fidei cõſtantiæq; ſuæ ducit eſſe. ſicut à Philippo Græciam liberauit, ita ab Antiocho Aſiæ urbes,quę Graij nominis ſint,liberare in animo habet. neq; enim in Æolidem Ioniamq; coloniæ in ſeruitutem regiam miſſæ ſunt: ſed ſtirpis augendæ cauſa,gentiſq; uetuſtiſſimæ per orbem terrarum propagãdæ. Cum hæſitaret Hegeſianax,nec inficiari poſſet,honeſtiorem cauſam libertatis quàm ſeruitutis prætexi titulo: Quin mittimus ambages,inquit P. Sulpitius, qui maximus natu ex decem legatis erat. alteram ex duabus conditionibus quæ modò diſertè à Quintio datæ ſunt, legite: aut ſuperſedete de amicitia agere. Nos uerò,inquit Menippus,nec uolumus, nec poſſumus paciſci quicquã, quo regnum Antiochi minuatur. Poſtero die Quintius legationes uniuerſas Græciæ Aſiæq; cum in ſenatum introduxiſſet, ut ſcirent quali animo populus Romanus, qualiq; Antiochus erga ciuitates Græcię eſſent: poſtulata & ſua & regis expoſuit. Renunciarent ciuitatibus ſuis, populum Romanum qua uirtute quaq; fide libertatẽ eorum à Philippo uindicauerit, eadem ab Antiocho, niſi decedat Europa, uindicaturũ. Tum Menippus deprecari & Quintiũ & patres inſtitit,ne feſtinarent decernere,quo decreto turbaturi orbem terrarum eſſent: tempus & ſibi ſumerent,& regi ad cogitandum darent. cogitaturum,cum renunciatæ conditiones eſſent,& impetraturũ aliquid: aut pacis cauſa cõſenſurum. Ita integra dilata res eſt. legatos mitti ad regem eoſdem,qui Lyſimachiæ apud eum fuerant,placuit: P. Sulpitium, P. Villium, P. Aelium.

B Vix dum ij profecti erant, cum à Carthagine legati bellum haud dubiè parare Antiochum Annibale miniſtro attulerũt: inieceruntq; curam, ne ſimul & Punicum bellum excitaretur. Annibal patria profugus peruenerat ad Antiochum,ſicut antè dictũ eſt: & erat apud regem in magno honore. nulla alia arte,niſi quòd uolutanti diu cõſilia de Romano bello,nemo aptior ſuper tali re particeps ſermonis eſſe poterat. Sententia eius una atq; eadem ſemper erat,ut in Italia bellum gereretur. Italiam & commeatus & militem præbituram externo hoſti. ſi nihil ibi moueatur,liceatq; populo Romano uiribus & copijs Italiæ extra Italiam bellum gerere: neq; regem neq; gentẽ ullam parem Romanis eſſe. Sibi cẽtum tectas naues XVI millia peditum,mille equites depoſcebat. ea ſe claſſe primum Africam petiturum. magnopere confidere,& Carthaginienſes ad rebellandum ab ſe compelli poſſe. ſi illi cunctentur, ſe aliqua parte Italiæ bellum excitaturum Romanis. Regem cum cæteris omnibus tranſire in Europã debere, & in aliqua parte Græcię copias continere: neq; traijcientem,& quod in ſpeciẽ famamq; belli ſatis ſit,paratum traijcere. In hanc ſententiam cum adduxiſſet regẽ, præparandos ſibi ad id popularium animos ratus, literas, ne quo caſu interceptæ palàm facerẽt conata, ſcribere non eſt auſus. Ariſtonem quendam Tyrium nactus Epheſi,expertuſq; ſolertiam leuioribus miniſterijs,partim donis,partim ſpe præmiorum oneratum, quibus etiam ipſe rex annuerat,Carthaginẽ cum mandatis mittit. edit nomina eorum,quibus conuentis opus eſſet. inſtruit etiam ſecretis notis, per quas haud dubiè agnoſcerẽt ſua mandata eſſe. Hunc Ariſtonem Carthagine obuerſantem,non prius amici quàm inimici Annibalis,qua de cauſa ueniſſet,cognouerunt. & primò in circulis cõuiuijſq; celebrata ſermonibus res eſt. deinde in ſenatu quidam nihil actum eſſe dicere exilio Annibalis: ſi abſens quoq; nouas moliri res, ſolicitandoq; animos hominum turbare ſtatum ciuitatis poſſet. Ariſtonem quẽdam Tyrium aduenam, inſtructum mandatis ab Annibale & ab Antiocho rege,ueniſſe: certos homines quotidie cum eo ſecreta colloquia ſerere,& in occulto colloqui,quod mox in omnium perniciem erupturum eſſet. Conclamauere omnes, uocari Ariſtonẽ debere, & quæri quid ueniſſet: & niſi expro-

 meret,

meret, cum legatis Romam mitti. ſatis pro temeritate unius hominis ſuppliciorũ penſum eſſe. priuatos ſuo periculo peccaturos. rempublicam nõ extra noxam modò, ſed etiam extra famam noxę conſeruandam eſſe. Vocatus Ariſton purgare ſeſe, & firmiſſimo propugnaculo uti, quòd nihil literarum ad quenquã attuliſſet. cæterùm nec cauſam aduentus ſatis expediebat: & in eo maximè hæſitabat, quòd cum Barchinę ſolum factionis hominibus collucutum eum arguebant. Orta deinde altercatio eſt, alijs pro ſpeculatore comprehendi iam & cuſtodiri iubentibus, alijs negantibus tumultuandi cauſam eſſe. mali rem exempli eſſe, de nihilo hoſpites corripi. idem Carthaginienſibus & Tyri, & in alijs emporijs in quæ frequenter commeent, euenturũ. Dilata eo die res eſt. Ariſton Punico ingenio inter Pœnos uſus, tabellas conſcriptas celeberrimo loco ſupra ſedem quotidianam magiſtratus prima ueſpera ſuſpendit. ipſe de tertia uigilia nauem cõſcendit & profugit. poſtero die cum Suffetes ad ius dicendum cõſediſſent, conſpectæ tabellæ, demptæq; & lectæ. ſcriptum erat: Ariſtonem priuatim ad neminem, publicè ad ſeniores (ita ſenatum uocabãt) mandata habuiſſe. Publicato crimine, minus intenta de paucis quæſtio erat. mitti tamen legatos Romam, qui rem ad Coſs. & ſenatum deferrent, placuit: ſimul qui de iniurijs Maſaniſſæ quererentur. Maſaniſſa poſteaquam & infames Carthaginienſes, & inter ſeipſos diſcordes ſenſit, principibus propter colloquia Ariſtonis ſenatui, ſenatu propter indicium eiuſdem Ariſtonis populo ſuſpecto, locum iniuriæ eſſe ratus, agrum maritimum eorũ & depopulatus eſt, & quaſdam urbes uectigales Carthaginienſium ſibi coëgit ſtipendium pendere. Emporia uocant eam regionem. ora eſt minoris Syrtis, & agri uberis. una ciuitas eius Lepris: ea ſingula in dies talenta uectigal Carthaginienſibus dedit. Hanc tum regionem & totam infeſtam Maſaniſſa, & ex quadã parte dubiæ poſſeſſionis, ſui regni an Carthaginienſium eſſet, effecerat. & quia ſimul ad purganda crimina, & queſtũ de ſe Romam eos ituros comperit, qui & illa onerarent ſuſpicionibus, & de iure uectigalium B diſceptarent, legatos & ipſe Romam miſit. Auditi de Tyrio aduena primùm Carthaginienſes, curam iniecere patribus, ne cum Antiocho ſimul & Pœnis bellãdum eſſet. maximè ea ſuſpicio crimen urgebat, quòd quem comprehenſum Romam mitti placuiſſet, nec ipſum nec nauem eius cuſtodiſſent. De agro deinde cum regis legatis diſceptari cœptum. Carthaginienſes iure finium cauſam tutabantur, quòd intra eos terminos eſſet, quibus P. Scipio uictor agrum, qui iuris eſſet Carthaginiẽſium finiſſet: & confeſſione regis, qui cum Aphirem profugum ex regno ſuo cum parte Numidarum uagantem circa Cyrenas perſequeretur: precario ab ſe iter per eum ipſum agrum, tanquam haud dubiè Carthaginienſium iuris, petiſſet. Numidæ & de terminatione Scipionis mentiri eos arguebant: & ſi quis ueram originem iuris exigere uellet, quẽ proprium agrum Carthaginienſium in Africa eſſe? aduenis, quantum ſecto bouis tergo amplecti loci potuerint, tantum ad urbem communiẽdam precario datum. quicquid Byrſam ſedem ſuam exceſſerint, ui atq; iniuria partum habere. Neque enim de quo agatur, probare eos poſſe: non modò ſemper, ex quo cœperint, ſed ne diu quidem eos poſſediſſe. per opportunitates nunc illos, nunc reges Numidarũ uſurpaſſe ius: ſemperq; penes eum poſſeſſionem fuiſſe, qui plus armis potuiſſet. Cuius conditionis res fuerit, priuſquam hoſtes Romanis Carthaginienſes, ſocius atq; amicus rex Numidarum eſſet, eius ſinerent eſſe: nec ſe interponerent, quo minus qui poſſent, tenerẽt. Reſponderi legatis utriuſque partis placuit: miſſuros ſe in Africam, qui inter populum Carthaginienſem, & regem in re præſenti diſceptarent. Miſſi P. Scipio Africanus, & C. Cornelius Cethegus, & M. Minutius Rufus: audita inſpectaq; re ſuſpenſa omnia, neutrò inclinatis ſententijs, reliquere. Id utrum ſua ſponte fecerint, an quia mãdatum ita fuerit, non tam certum eſt, quàm uidetur tempori aptum fuiſſe, integro certamine eos relinqui. nam ni ita eſſet, unus Scipio uel notitia rei, uel autoritate, ita de utriſque meritus, finire nutu diſceptationem potuiſſet.

DECADIS QVARTAE LIBER QVINTVS.

P. Scipio Africanus legatus miſſus ad Antiochum, Epheſi cum Annibale, qui ſe Antiocho iunxerat, collocutus eſt: ut, ſi fieri poſſet, metum uitæ, quem ex populo Romano conceperat, eximeret. Inter alia cum quæreret ab Annibale, quem fuiſſe maximum imperatorem Annibal crederet: reſpondit, Alexandrum Macedonum regem, quòd parua manu innumerabiles exercitus fudiſſet: quodq; ultimas oras, quas uiſere ſupra fidem humanam eſſet, peragraſſet. quærenti deinde quem ſecundum poneret, inquit, Pyrrhum, eo quòd caſtra metari docuiſſet: ad hæc neminem elegantius loca cepiſſe, præſidia diſpoſuiſſe. exequenti quem tertium diceret: ſemet dixit. ridens Scipio, Quidnam tu diceres, ſi me, inquit, uiciſſes? tunc uero, inquit, me & ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante alios poſuiſſem. Inter ea prodigia, quæ plurima fuiſſe traduntur, bouem, Cn. Domitio conſule, locutum, Roma caue tibi, refertur. Apparant in Antiochum bellum Romani. Nabis Lacedæmoniorum tyrannus incitatus ab Aetolis, qui & Philippum, & Antiochum ad inferendum bellum populo Romano ſolicitabant, à populo Romano deſciuit: & bello aduerſus Philopœmenem Achæorum prætorem geſto, ab Aetolis interfectus eſt. Aetoli quoq; ab amicitia populi Romani defecerunt. cum quibus ſocietate iuncta Antiochus Syriæ rex cum bellum Græciæ intuliſſet, complures urbes occupauit, inter quas Chalcidem, & totam Euboeam. Res præterea in Liguribus geſtas, & apparatum belli ab Antiocho continet.

A PRINCIPIO anni, quo hæc geſta ſunt, Sex. Digitius prætor in Hiſpania citeriore cum ciuitatibus ijs, quæ poſt profectionem M. Catonis permultæ rebellauerant, crebra magis quàm digna dictu prælia fecit: & adeò pleraque aduerſa, ut uix dimidium militum, quàm quod acceperat, ſucceſſori tradiderit. nec dubium eſt, quin omnis Hiſpania ſublatura animos fuerit: ni alter prætor P. Cornelius Cn. F. Scipio, trans Iberum multa ſecunda prælia feciſſet: quo terrore non minus quinquaginta oppida ad eum defecerunt. Prætor hæc geſſerat Scipio. Idem proprętor Luſitanos peruaſtata ulteriori prouincia cum ingenti præda domum redeuntes, in ipſo itinere aggreſſus, ab hora tertia diei ad octauam incerto euentu pugnauit, numero militum impar, ſuperior alijs: nam & acie frequenti armatis aduerſus longum & impeditum turba pecorum agmen, & recenti milite aduerſus feſſos longo itinere concurrerat. tertia nanque uigilia exierant hoſtes: huic nocturno itineri tres diurnæ horę acceſſerant: nec ulla quiete data, laborem uiæ prælium exceperat. itaque principio pugnæ uigoris aliquid in corporibus animiſq; fuit. & turbauerant primò Romanos: deinde æquata pauliſper pugna eſt. In hoc diſcrimine ludos Ioui, ſi ui fudiſſet cęcidiſſetq; hoſtes, proprætor uouit. tandem gradum acrius intulere Romani, ceſſit que Luſitanus: deinde prorſus terga dedit. & cum inſtitiſſent fugientibus uictores, ad XII millia hoſtium ſunt cæſa: capti quingenti quadraginta, omnes fermè equites, & ſigna militaria capta
B centum triginta quatuor. De exercitu Romano ſeptuaginta & tres amiſsi. Pugnatum inde haud procul Ilipa urbe eſt. eò uictorem opulentum præda exercitum P. Cornelius reduxit. ea omnis ante urbem expoſita eſt: poteſtaſq; dominis ſuas res cognoſcendi facta. cætera uendenda quæſtori data: quod inde effectum eſt, militi diuiſum. Nondum ab Roma profectus erat C. Flaminius prætor, cum hæc in Hiſpania gerebantur. itaque tam aduerſæ quàm ſecundæ res per ipſum amicoſq; eius magnis ſermonibus celebrabantur. & tentauerat, quoniam bellum ingens in prouincia exarſiſſet, & exiguas reliquias exercitus ab Sex. Digitio, atque eas ipſas plenas pauoris ac fugæ accepturus eſſet, ut unam ſibi ex urbanis legionibus decernerent: ad quam cum militem ab ſe ipſo ſcriptum ex ſenatuſconſulto adieciſſet, eligeret ex omni numero tria millia & ducentos pedites, & equites trecentos. ea ſe legione (nam in Sex. Digitij exercitu haud multum ſpei eſſe) rem geſturum. Seniores negare: ad rumores à priuatis temerè in gratiam magiſtratuum confictos ſenatuſconſulta facienda eſſe. niſi quòd aut prętores ex prouincijs ſcriberent, aut legati renunciarent: nihil ratū haberi debere. ſi tumultus in Hiſpania eſſet, placere, tumultuarios milites extra Italiā ſcribi à prætore. Mens ea ſenatus fuit, ut in Hiſpania tumutuarij milites legerentur. Valerius Antiâs & in Siciliam nauigaſſe delectus cauſa C. Flaminium ſcribit: & ex Sicilia Hiſpaniam petentem, tempeſtate in Africam delatum, uagos milites de exercitu P. Africani ſacramento rogaſſe: his duarum prouinciarum delectibus tertium in Hiſpania adieciſſe. Nec in Italia ſegnius Ligurum bellum creſcebat. Piſas iam quadraginta millibus hominum, affluente quotidie multitudine ad famam belli, ſpemq; prædę, circumſedebant. Minutius Cos. Arretium die, quem edixerat ad conueniendum militibus, uenit.

A Boijs facto & Q. Minutij à Piſis. Comitia ſuę ſortis eſſe. cęterũ adeò ſuſpenſa omnia in Ligurib. ſe habere, ut abſcedi inde ſine pernicie ſociorũ & damno reip. nõ poſsit. ſi ita uiderẽt patribus, mitterent ad collegã: ut is qui profligatũ bellum haberet, ad comitia Romã rediret: ſi id facere grauaretur, quòd nõ ſuę ſortis id negotiũ eſſet, ſe quidem factururũ, quodcũq; ſenatus cenſuiſſet. ſed etiam atq; etiã uiderẽt, ſi magis è repub. eſſet in terregnũ iniri, quàm ab ſe in eo ſtatu relinqui prouinciã. Senatus C. Scribonio negotium dedit, ut duos legatos ex ordine ſenatorio mitteret ad L. Corneliũ conſulem, qui literas collegę ad ſenatum miſſas deferrent ad eum: & nunciarent, ſenatum, ni is ad magiſtratus ſubrogãdos Romã ueniret, potius quàm Q. Minutius à bello integro auocaretur, interregnũ iniri paſſurũ. Miſsi legati renunciarunt, L. Cornelium ad magiſtratus ſubrogandos Romã uenturum. De literis L. Cornelij, quas ſcripſerat ſecundũ prę lium cum Boijs factũ, diſceptatio in ſenatu fuit: quia priuatim pleriſq; ſenatoribus legatus M. Claudius ſcripſerat, fortunæ populi Ro. & militũ uirtuti gratiam habendã, quòd res bene geſta eſſet. conſulis opera & militũ aliquãtum amiſſum: & hoſtiũ exercitũ, cuius delendi oblata fortuna fuerat, elapſum. milites eo plures periſſe, quòd tardius ex ſubſidijs qui laborãtibus opem ferrẽt, ſucceſsiſſent. hoſtes è manibus emiſſos, quòd equitibus legionarijs & tardius datum ſignũ eſſet, & perſequi fugientes nõ licuiſſet. De ea re nihil temerè decerni placuit: ad frequentiores cõſultatio delata eſt. inſtabat enim cura alia, quòd ciuitas fœnore laborabat: & cum multis fœnebribus legibus cõſtricta auaritia eſſet, uia fraudis inita erat, ut in ſocios qui nõ tenerentur ijs legibus, nomina tranſcriberent. ita libero fœnore obruebant debitores. cuius coercendi cũ ratio quęreretur, diem finiri placuit, Feralia quę proximè fuiſſent: ut qui poſt eam diem ſocij ciuibus Romanis credidiſſent pecunias, profiterentur: & ex ea die pecunię creditæ, debitor quibus uellet legibus, ius creditori diceretur. Deinde poſteaq; profeſsio-

B nibus detecta eſt magnitudo æris alieni per hanc fraudẽ cõtracti: M. Sempronius tribunus ple. ex autoriate patrũ plebem rogauit: plebesq; ſciuit, ut cum ſocijs ac nomine Latino pecuniæ creditæ ius idem, quod cum ciuibus Romanis, eſſet. Hęc in Italia domi militięq; acta. In Hiſpania nequaq; tantum belli fuit, quantũ auxerat fama. C. Flaminius in citeriori Hiſpania oppidum Illuciã in Oretanis cepit: deinde in hyberna milites deduxit, & per hyemẽ prælia aliquot nulla memoria digna aduerſus latronũ magis q̃ hoſtiũ excurſiones, uario tamẽ euentu, nec ſine militũ iactura ſunt facta. Maiores res geſtę à M. Fuluio. Is apud Toletũ oppidũ cum Vacceis Vectonibusq; et Celtiberis ſignis collatis dimicauit: exercitũ earũ gentiũ fudit, fugauitq;: regem Hilermũ uiuũ cepit. Dum hæc in Hiſpania agerent, comitiorum iam appetebat dies. itaq; L. Cornelius Cos. relicto ad exercitum M. Claudio legato, Romam uenit. Is in ſenatu cum de rebus à ſe geſtis diſſeruiſſet, quoq; in ſtatu prouincia eſſet: queſtus eſt cũ patribus conſcriptis, quòd tanto bello una ſecunda pugna tam feliciter perfecto, non eſſet habitus dijs immortalibus honos. poſtulauit deinde, ut ſupplicationẽ ſimul triumphumq; decernerent. Prius tamen quàm relatio fieret, Q. Metellus, qui conſul dictatorq; fuerat, literas eodẽ tempore dixit & cõſulis L. Cornelij ad ſenatũ, & M. Marcelli ad magnam partem ſenatorũ allatas, eſſe inter ſe pugnantes: eoq; dilatã eſſe conſultationem, ut pręſentibus autoribus earum literarũ diſceptarẽt. itaq; expectaſſe ſeſe, ut conſul qui ſciret ab legato ſuo aduerſus ſe ſcriptum aliquid, cum ipſi ueniendũ eſſet, deduceret eum ſecum Romam: cum etiam uerius eſſet, T. Sempronio imperium habenti tradi exercitum, quàm legato. nunc uideri eſſe amotum de induſtria, ne ea quę ſcripſiſſet, præſens diceret, aut argueret coràm: et ſi quid uani afferret, argui poſſet, donec ad liquidum ueritas explorata eſſet. itaq; nihil eorum quæ poſtularet Cos. decernendum in præſentia cenſere. Cum pergeret nihilo ſegnius referre, ut ſupplicatio decerneretur, triumphantiq; ſibi in urbem inuehi liceret: M. & C. Titinij tribuni plebis ſe interceſſuros, ſi de ea re fieret ſenatuſconſultum, dixerunt. Cenſores erant priore anno creati Sex. Aelius Pætus, & C. Cornelius Cethegus: Cornelius luſtrum condidit. cenſa

ſunt

ſunt ciuium capita CXLIII. millia ſeptingenta quatuor. Aquæ ingentes eo anno fuerunt: & Tyberis loca plana urbis inundauit. circa portam Flumentanā etiam collapſa quædam ruinis ſunt. & porta Cœlimontana fulmine icta eſt, murusq; circà multis locis de cœlo tactus. & Aritiæ & Lanuuij & in Auentino lapidibus pluit. & à Capua nunciatum eſt, examen ueſparum ingens in forum aduolaſſe, & in Martis æde conſediſſe. eas collectas cum cura, & igni crematas eſſe. Horum prodigiorum cauſa decemuiri libros adire iuſsi, & nouendiale ſacrū factum, & ſupplicatio indicta eſt, atq; urbs luſtrata. Iiſdem diebus ædiculam Victoriæ uirginis prope ædem Victoriæ M. Porcius Cato dedicauit, biennio pòſt quàm uouit. Eodem anno coloniam Latinā in agrum Ferentinū triumuiri deduxerūt, Cn. Manlius Volſo, L. Apuſtius Fullo, P. Ælius Tubero, cuius lege deducebantur tria millia peditum ferè, CCC equites: numerus exiguus pro copia agri. Dari potuere tricena iugera in pedites, ſexagena in equites. Apuſtio autore tertia pars agri dempta eſt: quò poſtea ſi uellent, nouos colonos aſcribere poſſent: uicena iugera pedites, quadragena equites acceperunt. In exitu iam annus erat, & ambitio magis quàm unquam aliàs exarſerat conſularibus comitijs. multi & potentes petebant patricij, plebeijq;: P. Cornelius Cn. filius, Scipio, qui ex Hiſpania prouincia nuper deceſſerat magnis rebus geſtis: & L. Quintius Flamininus, qui claſsi in Græcia præfuerat: & Cn. Manlius Volſo: hi patricij. plebeij autem, C. Lælius, Cn. Domitius, C. Liuius Salinator, M. Acilius. ſed omnium oculi in Quintium Corneliumq; coniecti. nam & in unum locum petebant ambo patricij, & rei militaris gloria recens utrunq; commendabat. Cæterùm ante omnia certamen accendebant fratres candidatorum, duo clariſsimi ætatis ſuæ imperatores. maior gloria Scipionis: & quo maior, eo propior inuidiæ. Quintij recentior, ut qui eo anno triumphaſſet. Accedebat, quòd alter decimum iam propè annum aſsiduus in oculis hominum fuerat, quæ res minus uerendos magnos homines ipſa ſatietate facit: conſul iterum poſt deuictū Annibalē, cenſorq; fuerat. in Quintio noua et recentia omnia ad gratiā erant. nihil nec petierat à populo poſt triumphum, nec adeptus erat. Pro fratre germano, nō patruele ſe petere aiebat: pro collega & participe adminiſtrandi belli. ſe terra, fratrem mari rem geſsiſſe. Is obtinuit, ut præferretur candidato, quem Africanus frater ducebat: quem Cornelia gens, Cornelio conſule comitia habente: quem tantum præiudiciū ſenatus, uirum è ciuitate optimum iudicatum, qui matrem Idæam Peſsinunte uenientē in urbem acciperet. L. Quintius & Cn. Domitius Ænobarbus Coss. facti. adeò ne in plebeio quidem conſule, cum pro C. Lælio niteretur, Africanus ualuit. Poſtero die prætores creati, L. Scribonius Libo, M. Fuluius Centimalus, A. Attilius Serranus, M. Bebius Pamphilus, L. Valerius Tappus, Q. Salonius Sarra. Ædilitas inſignis eo anno fuit M. Æmylij Lepidi, & L. Æmylij Pauli. Multos pecuarios damnarunt: ex ea pecunia clypea inaurata in faſtigio Iouis ædis poſuerunt. porticum unā extra portā Trigeminam, emporio ad Tyberim adiecto: alterā à porta Fontinali ad Martis arā, quà in campum iter eſſet, perduxerunt. Diu nihil in Liguribus dignum memoria geſtū erat. Extremo eius anni bis in magnū periculū res adducta eſt. nam et caſtra cōſulis oppugnata, ęgrè ſunt defenſa: & nō ita multo pòſt per ſaltū anguſtū cum duceret agmen Romanū, ipſas fauces exercitus Ligurū inſedit. quà cum exitus nō pateret, conuerſo agmine redire inſtitit cōſul. & à tergo fauces ſaltus occupatę à parte hoſtium erāt: Caudinęq; cladis memoria nō animis modò, ſed propè oculis obuerſabatur. Numidas octingentos fermè equites inter auxilia habebat. Eorū pręfectus cōſuli pollicetur, ſe parte utra uellet cum ſuis erupturū. tantum uti diceret, utra pars frequentior uicis eſſet. in eos ſe impetum facturū: & nihil prius quàm flammā tectis iniecturum, ut is pauor cogeret Ligures excedere ſaltu quem obſiderent, & diſcurrere ad opem ferendam ſuis. Collaudatū eum conſul ſpe præmiorū onerat. Numidæ equos cōſcendunt, & obequitare ſtationib. hoſtiū neminē laceſſentes cœperunt. Nihil primo aſpectu cōtemptius, equi hominesq; paululi et graciles: diſcinctus & inermis eques, pręterquā q̄d iacula ſecum

portat:

portat: equi ſine frenis, deformis ipſe curſus rigida ceruice & extento capite currentium. Hunc contemptũ de induſtria augentes labi ex equis, & per ludibriũ ſpectaculo eſſe. Itaq; qui primo intenti paratiq;, ſi laceſſerent, in ſtationib. fuerant, iam inermes, ſedentesq; pars maxima ſpectabant. Numidæ adequitare, dein refugere: ſed propius ſaltum paulatim euehi: uelut quos impotentes regendi equi inuitos efferrent. poſtremò ſubditis calcaribus per medias ſtationes hoſtium erupere: & in agrũ latiorem euecti, omnia propinqua uiæ tecta incendunt: proximo deinde uico inferunt ignem, ferro flammaq; omnia peruaſtant. Fumus primò conſpectus, deinde clamor trepidantiũ in uicis auditus, poſtremò ſeniores puériq; refugientes tumultum in caſtris fecerunt. itaq; ſine conſilio, ſine imperio pro ſe quiſq; currere ad ſua tutanda: momentoq; temporis caſtra relicta erant: & obſidione liberatus Cos. quò intenderat, peruenit. Sed neque Boij, neq; Hiſpani, cum quibus eo anno bellatum erat, tam inimici infeſtiq; erant Romanis, quàm Ætolorũ gens. Ii poſt deportatos ex Græcia exercitus primò in ſpe fuerant, & Antiochũ in uacuã Europæ poſſeſsionem uenturũ: nec Philippũ aut Nabin quieturos. ubi nihil uſquã moueri uiderunt, agitandum aliquid miſcendumq; rati, ne cunctando ſeneſcerent conſilia: conciliũ Naupactum indixerũt. Ibi Thoas prætor eorum conqueſtus iniurias Romanorum, ſtatumq; Ætoliæ, quòd omnium Græciæ gentium ciuitatumq; inhonoratiſsimi poſt eam uictoriã eſſent, cuius cauſa ipſi fuiſſent: legatos cenſuit circa reges mittendos, qui non ſolũ tentarẽt animos eorũ, ſed ſuis quenq; ſtimulis mouerent ad Romanũ bellum. Damocritus ad Nabin, Nicander ad Philippum, Dicæarchus frater prætoris ad Antiochum eſt miſſus. Tyranno Lacedæmonio Damocritus, ademptis maritimis ciuitatibus eneruatam tyrannidem dicere: inde militem, inde naues, naualesq; ſocios habuiſſe: incluſum ſuis propè muris Achæos uidere dominantes in Peloponneſo: nunquã habiturum recuperandi ſua occaſionem, ſi eam quæ tum eſſet, prætermiſiſſet. nullum exercitum Romanũ in Græcia eſſe: nec propter Gytheum, aut maritimos alios Laconas dignã cauſam exiſtimaturos Romanos, cur legiones in Græciam rurſum tranſmittant. Hæc ad incitandum animũ tyranni dicebantur: ut cum in Græciã Antiochus traieciſſet, conſcientia uiolatæ per ſociorum iniurias Romanæ amicitiæ, cõiungeret ſe cum Antiocho. Et Philippũ Nicander haud diſsimili oratione incitabat. erat etiã maior orationi materia, quo ex altiore faſtigio rex, quàm tyrannus, detractus erat: quoq; plures ademptæ res. ad hoc uetuſta regum Macedoniæ fama, peragratusq; orbis terrarũ uictorijs eius gentis referebatur. Et tutum uel incœpto, uel euentu ſe conſiliũ afferre. nam neq; ut antè ſe moueat Philippus, quàm Antiochus cum exercitu tranſierit in Græciã, ſuadere: & qui ſine Antiocho aduerſus Romanos Ætolosq; tandiu ſuſtinuerit bellum, ei adiuncto Antiocho, ſocijs Ætolis, qui tum grauiores hoſtes quàm Romani fuerint, quibus tandem uiribus reſiſtere Romanos poſſe? Adijciebat de duce Annibale, nato aduerſus Romanos hoſte, qui plures & duces & milites eorum occidiſſet, quàm quot ſupereſſent. Hæc Philippo Nicander. Alia Dicæarchus Antiocho, & omnium primum prædam de Philippo Romanorum eſſe dicere, uictoriam Ætolorum. & aditum in Græciam Romanis nullos alios, quàm Ætolos dediſſe: & ad uincendum uires eoſdem præbuiſſe. deinde quantas peditum equitumq; copias præbituri Antiocho ad bellum eſſent: quæ loca terreſtribus copijs, quos portus maritimis. Tum de Philippo & Nabide libero mendacio abutebatur: paratum utrumq; ad rebellandum eſſe: & primam quanq; occaſionem recuperandi ea quæ bello amiſiſſent, arrepturos. Ita per totum ſimul orbem terrarum Ætoli Romanis concitabant bellum. reges tamen aut non moti, aut tardius moti ſunt. Nabis extemplò circa omneis uicos maritimos dimiſit ad ſeditiones in ijs miſcendas: & alios principũ donis ad ſuam cauſam perduxit, alios pertinaciter in ſocietate Romana mãnentes occidit. Achæis omniũ maritimorũ Laconũ tuendorũ ab T. Quintio cura mãdata erat. itaq; extemplò & ad tyrannũ legatos miſerunt, qui admonerẽt fœderis eum Romani, denunciarentq; ne pacem, quam tantopere petiſſet, turbaret: & auxilia ad

Gytheum,

Gytheum,quod iam oppugnabatur à tyranno:& Romam qui ea nunciarent, legatos A
miſerunt. Antiochus rex ea hyeme Rhaphiæ in Phœnice Ptolemæo regi Ægypti filia
in matrimonium data,cum Antiochiam ſe recepiſſet,per Ciliciam Tauro monte ſupe
rato,extremo iam hyemis Epheſum peruenit.inde principio ueris,Antiocho filio miſ
ſo in Syriam ad cuſtodiã ultimarum partium regni,ne quid abſente ſe à tergo mouere
tur:ipſe cum omnibus terreſtribus copijs ad Piſidas, qui circa Sidgam incolunt,oppu
gnandos eſt profectus.Eo tempore legati Romani P. Sulpitius, & P. Villius, qui ad
Antiochum(ſicut ante dictum eſt)miſsi erant,iuſsi prius Eumenem adire,Elæam ue-
nere:inde Pergamum(ibi regia Eumenis fuit)aſcenderũt. Cupidus belli aduerſus An
tiochum Eumenes erat:grauem ſi pax eſſet,accolam tanto potentiorẽ regem credens:
eundem ſi motum bellum eſſet, non magis parem Romanis fore quàm Philippus fu-
iſſet:& aut funditus ſublatum iri:aut ſi pax uicto daretur, multa illi detracta ſibi acceſ-
ſura:ut facile deinde ſe ab eo ſine ullo Romano auxilio tueri poſſet. etiã ſi quid aduerſi
caſurum foret, ſatius eſſe Romanis ſocijs quamcunque fortunam ſubire, quàm ſolum
aut imperium pati Antiochi:aut abnuentem ui atque armis cogi. Ob hæc quantum au-
toritate,quantum conſilio ualebat,incitabat Romanos ad bellum. Sulpitius æger Per
gami ſubſtitit. Villius cum Piſidiæ bello occupatũ eſſe regem audiſſet, Epheſum pro-
fectus,dum paucos ibi moratur dies,dedit operam,ut cum Annibale,qui tum ibi for-
tè erat,ſæpe congrederetur : ut animum eius & tentaret, ſi qua poſſet : & metum de-
meret periculi ei quicquam ab Romanis eſſe. His colloquijs aliud quidem actum nihil
eſt:ſecutum tamen ſua ſponte eſt,uelut conſilio petitum eſſet, ut uilior ob ea regi An-
nibal,& ſuſpectior ad omnia fieret. Claudius ſecutus Græcos Acilianos libros,P. Afri
canum in ea fuiſſe legatione tradit:eumque Epheſi collocutum cum Annibale. & ſermo
nem etiam unum refert,quo quærenti Africano quem fuiſſe maximum imperatorem
Annibal crederet,reſpondiſſet, Alexandrum Macedonum regem:quod parua manu B
innumerabiles exercitus fudiſſet:quodque ultimas oras, quas uiſere ſupra ſpem huma-
nam eſſet,peragraſſet. quærenti deinde quem ſecundum poneret,Pyrrhum dixiſſe. ca-
ſtra metari primum docuiſſe:ad hoc neminem elegantius loca cepiſſe, præſidia diſpo-
ſuiſſe:artem etiam conciliandi ſibi homines eam habuiſſe,ut Italicæ gentes regis exter-
ni,quàm populi Romani tandiu principis in ea terra imperium eſſe mallent. exequen-
ti,quem tertium duceret,haud dubie ſemetipſum dixiſse. tum riſum obortũ Scipioni,
& ſubieciſſe. Quidnã tu diceres,ſi me uiciſſes? tum me uerò,inquit,& ante Alexandrũ,
& ante Pyrrhum,& ante omnes alios imperatores eſſe. & perplexum Punico aſtu re-
ſponſum,& aſſentationis genus Scipionem mouiſſe:quod è grege ſe imperatorum ue
lut inæſtimabilem ſecreuiſſet. Villius ab Epheſo Apameã proceſsit. eò & Antiochus
audito Romanorum legatorũ aduentu occurrit. Apameę congreſsis diſceptatio eadẽ
fermè fuit, quæ Romæ inter Quintiũ & legatos regis fuerat. mors nunciata Antiochi
filij regis,quem miſſum paulo antè dixeram in Syriam,diremit colloquia. Magnus lu-
ctus in regia fuit,magnumque eius iuuenis deſiderium. id enim iam ſpecimen ſui dede-
rat,ut ſi uita longior contigiſſet,magni iuſtique regis in eo indolẽ fuiſse appareret. Quo
carior acceptiorque omnibus erat,eo mors eius ſuſpectior fuit. grauem ſucceſsorẽ cum
inſtare ſenectuti ſuæ patrem credentẽ,per ſpadones quoſdam, talium miniſterijs faci-
norum acceptos regibus, ueneno ſuſtuliſſe. Eam quoque cauſam clandeſtino facinori
adijciebant,quòd cum Seleuco filio Lyſimachiam dediſſet: Antiocho quam ſimilem
daret ſedem,ut procul ab ſe per honorẽ eum quoque ablegaret, non habuiſſet. Magni
tamen luctus ſpecies per aliquot dies regiã tenuit:legatusque Romanus, ne alieno tem-
pore incommodus obuerſaretur, Pergamũ conceſsit. rex Epheſum,omiſſo quod in-
choauerat bello,redijt. ibi per luctum regia clauſa,cum Minione quodã,qui princeps
amicorum eius erat,ſecreta conſilia agitauit. Minio ignarus omnium externorum, ui-
resque æſtimans regis ex rebus in Syria aut Aſia geſtis,non cauſa modò ſuperiorem eſſe
Antiochũ, quòd nihil æqui poſtularent Romani, ſed bello quoque ſuperaturũ crede-
bat.

A bat. Fugienti regi diſceptationẽ cum legatis, ſeu iam experto eam minus proſperam, ſeu mœrore recenti confuſo, profeſſus Minio, ſe quæ pro cauſa eſſent dicturum, perſuaſit ut à Pergamo accerſerentur legati. Iam cõualuerat Sulpitius. itaq; ambo Epheſum uenerunt. rex à Minione excuſatus, & abſente eo res agi cœpta eſt. Ibi præparata oratione Minio: Specioſo titulo, inquit, uti uos Romani Græcarũ ciuitatũ liberãdarũ uideo. ſed facta ueſtra orationi nõ cõueniũt: & aliud Antiocho iuris ſtatuiſtis, alio ipſi utimini. Qui enim magis Smyrnęi Lãpſacenięq; Gręci ſunt, quàm Neopolitani et Rhegini & Tarẽtini, à quibus ſtipendiũ, à quibus naues ex fœdere exigitis? Cur Syracuſas atq; in alias Siciliæ Gręcas urbes prętorẽ quotannis cum imperio & uirgis & ſecurib. mittitis? nihil aliud profectò dicatis, quàm armis ſuperatis uos ijs has leges impoſuiſſe. Eandẽ de Smyrna & Lampſaco, ciuitatibuſq; quæ Ioniæ aut Æolidis ſunt. cauſam ab Antiocho accipite. bello ſuperatas à maioribus, & ſtipẽdiarias ac uectigales factas, in antiquum ius repetit. itaq; ad hæc ei reſponderi uelim, ſi ex ęquo diſceptatẽ, & nõ belli cauſa quęritur. Ad ea Sulpitius: Fecit uerecundè, inquit, Antiochus, qui ſi alia pro cauſa eius nõ erãt quæ dicerentur, quemlibet iſta quàm ſe dicere maluit. Quid enim ſimile habet ciuitatum earum quas comparaſti cauſa? Ab Rheginis & Neapolitanis & Tarentinis, ex quo in noſtrã uenerunt poteſtatẽ: uno & perpetuo tenore iuris ſemper uſurpato, nunquã intermiſſo, quę ex fœdere debent, exigimus. Poteſne tandem dicere, ut ij populi nõ per ſe, non per alium quenquam fœdus mutauerint: ſic Aſiæ ciuitates, ut ſemel uenerunt in maiorum Antiochi poteſtatẽ, in perpetua poſſeſsione regni ueſtri permanſiſſe? & non alias earum in Philippi, alias in Ptolemęi fuiſſe poteſtate? alias per multos annos nullo ambigente libertatẽ uſurpaſſe? Nam ſi, quod aliquãdo ſeruierunt temporum iniquitate preſsi, ius poſt tot ſecula aſſerendi eos in ſeruitutem faciet: quid abeſt quin actum nobis nihil ſit, quod à Philippo liberauimus Græciam? & repe

B tant poſteri eius Corinthum, Chalcidem, Demetriadem, & Theſſalorum totam gentem. Sed quid ego cauſam ciuitatum ago, quam ipſis agẽtibus & nos, & regem ipſum cognoſcere æquius eſt? Vocari deinde ciuitatum legationes iuſsit, pręparatas iam antè & inſtructas ab Eumene: qui quantumcumq; uirium Antiocho deceſsiſſet, ſuo id acceſſurum regno ducebat. Admiſsi plures, dum ſuas quiſq; nunc querelas, nunc poſtulationes inſerit, æqua iniquis miſcentes, è diſceptatione altercationẽ fecerunt. itaq; neq; remiſſa ulla re, neq; impetrata, æquè ac uenerãt, omnium incerti legati Romam redierunt. Rex dimiſsis ijs conſilium de bello Romano habuit. Ibi alius alio ferocius: quia quo quiſq; aſperius aduerſus Romanos locutus eſſet, eo ſpes gratiæ maior erat. alius ſuperbiam poſtulatorum increpare, tanquã Nabidi uicto, ſic Antiocho, maximo Aſiæ regum, imponentium leges. quanquã Nabidi tamen dominationem in patriam ſuam, & patriam Lacedæmonem remiſſam: Antiocho, ſi Smyrna & Lampſacus imperata faciant, indignum uideri. alij paruas, & uix dictu dignas belli cauſas tanto regi eas ciuitates eſſe. ſed initium ſemper per ius iniuſta imperandi fieri. niſi crederent, Perſas cum aquam terramq; ab Lacedæmonijs petierunt, gleba terrę & hauſtu aquę eguiſſe. per ſimilem tentationem Romanis de duabus ciuitatibus agi. & alias ciuitates, ſimul duas iugum exuiſſe uidiſſent, ad liberatorem populum defecturas. ſi non libertas ſeruitute potior ſit, tamẽ omni pręſenti ſtatu ſpem cuiq; nouandi res ſuas blandiorẽ eſſe. Alexander Acarnân in concilio erat, Philippo quondã amicus, nuper relicto eo ſecutus opulentiorem regiam Antiochi: & tanquam peritus Græciæ, nec ignarus Romanorum, in eum gradum amicitiæ regis, ut conſilijs quoq; arcanis intereſſet, acceptus erat. Is tanquam non utrum bellandum eſset, nec ne, conſuleretur: ſed ubi, & qua ratione bellum gereretur, uictoriam ſe haud dubiam proponere animo affirmabat: ſi in Europam tranſiſset rex, & in aliqua Græciæ parte ſedem bello cepiſset. Iam primùm Ætolos, qui umbilicum Græciæ incolerẽt in armis eum inuẽturum, anteſignanos, ad aſperrima quæq; belli paratos. in duobus uelut cornibus Gręciæ Nabin à Peloponneſo concitaturũ omnia, repetentẽ Argiuorum urbẽ, repetentẽ maritimas ciuitates: qui

bus eum depulſum Romani Lacedæmonis muris incluſiſſent à Macedonia Philippū; A
ubi primum bellicum cani audiſſet, arma capturum. noſſe ſe ſpiritus eius, noſſe animū:
ſcire ferarum modo, quæ clauſtris aut uinculis teneantur, ingenteis iamdiu iras cum
in pectore uoluere. meminiſſe etiam ſe, quoties in bello precari omnes deos ſolitus ſit,
ut Antiochum ſibi darent adiutorem. cuius uoti ſi compos nunc fiat, nullam moram
rebellandi facturum. tantum non cunctandum, neq; ceſſandum eſse. in eo enim uicto
riam uerti, ſi & loca opportuna, & ſocij præoccuparentur. Annibalē quoq; ſine mora
mittendum in Africā eſse ad diſtringendos Romanos. Annibal non adhibitus eſt in
conſilium, propter colloquia cum Villio ſuſpectus regi, & in nullo poſtea honore ha-
bitus. Primò eam cōtumeliā tacitus tulit: deinde melius eſse ratus, & percunctari cau-
ſam repentinæ alienationis, & purgare ſe tempore apto, quæſita ſimpliciter iracundiæ
cauſa, auditaq;. Pater Amilcar, inquit, Antioche paruum admodum me, cum ſacrifica
ret, altaribus admotum iureiurando adegit, nunquam amicum fore populi Romani.
ſub hoc ſacramento ſex & XXX annos militaui: hoc me in pace patria mea expulit:
hoc patria extorrem in tuam regiam adduxit: hoc duce, ſi tu ſpem meam deſtitueris,
ubicunq; uires, ubi arma eſſe ſciam, inueniā toto orbe terrarum quærens aliquos Ro-
manis hoſtes. itaq; ſi quibus tuorum meis criminibus apud te creſcere libet, aliā mate-
riam creſcendi ex me quærāt. odi, odioq; ſum Romanis: id me uerū dicere pater, Amil
car, & dij teſtes ſunt. proinde cum de bello Romano cogitabis, inter primos amicos
Annibalem habeto. ſi qua res te ad pacem compellet, in id conſilium alium cum quo
deliberes quærito. Non mouit modò talis oratio regem, ſed etiam reconciliauit Anni
bali. Ex conſilio ita diſceſſum eſt, ut bellum gereretur. Romæ deſtinabāt quidem ſer-
monibus hoſtem Antiochum, ſed nihil dum ad id bellum præter animos parabant.
Conſulibus ambobus Italia prouincia decreta eſt: ita ut inter ſe compararent, ſortiren
túrue, uter comitijs eius anni præeſſet: ad utrum ea non pertineret cura, ut paratus eſ- B
ſet, ſi quò eum extra Italiā opus eſſet ducere legiones. Huic conſuli permiſſum, ut duas
legiones ſcriberet nouas, & ſociûm ac Latini nominis XX millia, et equites DCCC. Al
teri Coſ. duæ legiones decretæ, quas L. Cornelius Coſ. ſuperioris anni habuiſſet: & ſo
ciûm ac Latini nominis ex eodem exercitu pedites XV millia, & equites quingenti. Q.
Minutio cum exercitu, quem in Liguribus habebat, prorogatum imperium. additū,
in ſupplementum ut IIII millia peditum Romanorum ſcriberentur, & CL equites: &
ſocijs eódem V millia peditum imperarentur, CCL equites. Cn. Domitio extra Italiā,
quò ſenatus cenſuiſſet, prouincia euênit, L. Quintio Gallia. & comitia prætorū habita.
Prætores deinde prouincias ſortiti: M. Fuluius Centimalus urbanā, L. Scribonius Li-
bo peregrinam: L. Valerius Tappus Siciliam, Q. Salonius Sarra Sardiniā, M. Bebius
Pamphilus Hiſpaniam citeriorē, A. Attilius Serranus ulteriorem. Sed his duobus pri
mum S C. deinde plebis etiam ſcito permutatæ prouinciæ ſunt. Attilio claſsis & Ma-
cedonia, Bebio Brutij decreti. Flaminio Fuluioq; in Hiſpanijs prorogatum imperiū.
Bebio Pamphilo in Brutios duæ legiones decretæ, quæ priore anno urbanæ fuiſſent:
ut & ſocijs eódem millia peditum XV imperarentur, & quingenti equites. A. Attilius
triginta naues quinqueremes facere iuſſus, & ex naualibus ueteres deducere, ſi quæ
utiles eſſent, & ſcribere nauales ſocios. Et conſulibus imperatum, ut ei duo millia ſo-
ciûm ac Latini nominis, & mille pedites darent Romanos. Hi duo Prr. & duo exerci-
tus, terreſtris naualiſq;, aduerſus Nabin apertè iam oppugnātem ſocios P R. diceban-
tur parari. cæterum legati ad Antiochum miſsi expectabātur: & priuſquam ij rediſ-
ſent, uetuerat Cn. Domitium Coſ. ſenatus ab urbe diſcedere. Prr. Fuluio et Scribo-
nio, quibus ut ius dicerent Romæ prouincia erat, negotium datum, ut præter eam
claſſem, cui Attilius præfuturus erat, centum quinqueremes pararent. Priuſquā Coſ.
prætoreſq; in prouincias proficiſcerentur, ſupplicatio fuit prodigiorum cauſa. Caprā
ſex hœdos uno fœtu edidiſſe, ex Piceno nunciatum eſt: et Arretij puerum natum uni-
manum: Amiterni terra pluiſſe: Formijs portam murumq; de cœlo tacta: & (quod
maximè

A maximè terrebat Coſ.Cn.Domitium)bouem locutum:Roma caue tibi. Cæterorum
prodigiorum cauſa ſupplicatum eſt: bouem cum cura ſeruari aliq́;, aruſpices iuſſe-
runt. Tyberis infeſtiore,quàm priore impetu illatus,urbi duos pontes,ędificia multa,
maximè circa portam Flumentanã euertit.ſaxum ingens,ſiue imbribus,ſiue motu ter-
ræ leniore quàm ut alioqui ſentiretur,labefactatum, in uicum Iugarium ex Capitolio
procidit,& multos oppreſsit.in agris paſsim inundatis pecua ablata:uillarum ſtrages
facta eſt.Priuſquam L.Quintius Coſ.in prouinciam perueniret,Q.Minutius in agro
Piſano cum Liguribus ſignis collatis pugnauit: nouem millia hoſtium occidit: cæte-
ros fuſos fugatoſq́; in caſtra compulit.ea uſq; in noctem magno certamine oppugna-
ta,defenſaq́; ſunt. nocte clàm profecti Ligures, prima luce Romanus uacua caſtra in-
uaſit.prædæ minus inuentum eſt, quod ſubinde ſpolia agrorum capta domos mitte-
bant.Minutius nihil deinde laxamenti hoſtibus dedit.ex agro Piſano in Ligures pro-
fectus,caſtella uicoſq́; eorum igni ferroq́; peruaſtauit.ibi præda Hetruſca, quæ miſſa
à populatoribus fuerat,repletus eſt miles Romanus.Sub idem tempus legati ab regi-
bus Romam reuerterunt.qui cum nihil,quod ſatis maturam cauſam belli haberet,ni-
ſi aduerſus Lacedęmonium tyrannum attuliſſent: quem & Achęi legati nunciabant
contra fœdus maritimam oram Laconum oppugnare: Attilius Pr. cum claſſe miſſus
eſt in Græciã ad ſocios tuendos. Coſs. quando nihil ab Antiocho inſtaret, proficiſci
ambo in prouincias placuit.Domitius ab Arimino,quà proximum fuit:Quintius per
Ligures in Boios uenit.Duo conſulum agmina diuerſa latè agrum hoſtium peruaſta-
runt.Primò equites eorum pauci cum pręfectis,deinde uniuerſus ſenatus, poſtremò
in quibus aut fortuna aliqua,aut dignitas erat: ad mille quingenti ad Coſs. transfuge-
runt.Et in utraq; Hiſpania eo anno res proſperè geſtę.nam & C.Flaminius oppidum
Litabrum munitum opulentumq́; uineis expugnauit, & nobilem regulum Corribi-
B lonem uiuũ cepit:& M.Fuluius procoſ. cum duobus exercitibus hoſtiũ duo ſecunda
prælia fecit:oppida duo Hiſpanorum, Veſceliam Holonemq́;,et caſtella multa expu-
gnauit.alia uoluntate ad eum defecerunt.tum in Oretanos progreſſus, et ibi duobus
potitus oppidis,Noliba et Cuſibi, ad Tagũ amnem ire pergit. Toletũ ibi parua urbs
erat,ſed loco munita.eam cum oppugnaret, Vectonum magnus exercitus Toletanis
ſubſidio uenit.cum his ſignis collatis proſperè pugnauit: & fuſis Vectonibus, operi-
bus Toletum cepit.Cæterùm eo tempore minus ea bella quæ gerebantur,curæ patri
bus erant,quàm expectatio nondum cœpti cum Antiocho belli.nam & ſi per legatos
identidem omnia explorabantur,tamen rumores temerè ſine ullis autoribus orti mul
ta falſa ueris miſcebant. inter quæ allatum erat, cum in Ætoliam ueniſſet Antiochus,
extemplò claſſem eum in Siciliam miſſurum.Itaq; ſenatus & ſi Pr.Attilium cum claſſe
miſerat in Græciam: tamen quia non copijs modò,ſed etiam autoritate opus erat ad-
tuendos ſociorũ animos, T.Quintiũ & Cn. Octauium & Cn. Seruilium & P. Villiũ
legatos in Græciã miſit: & ut M.Bebius ex Brutijs ad Tarentũ & Brunduſium pro-
moueret legiones,decreuit: ut inde, ſi res poſceret, in Macedoniam traijceret: & ut
M.Fuluius Pr.claſſem nauium triginta mitteret ad tuendã Siciliæ oram:& ut cum im-
perio eſſet,qui claſſem eam duceret:(duxit L.Oppius Salinator,qui priore anno ædi-
lis plebis fuerat) & ut idem Pr. L. Valerio collegæ ſcriberet, periculum eſſe ne claſsis
regis Antiochi ex Ætolia in Siciliam traijceret. itaq; placere ſenatui, ad eum exercitũ
quem haberet,tumultuariorum militum ad XII millia pedites, & quadringentos e-
quites ſcribere eum: quibus oram maritimam prouinciæ, quà uergeret in Græciam,
tueri poſſet.Eum delectum Pr. non ex Sicilia ipſa tantum,ſed etiam ex circumiacenti-
bus inſulis habuit:oppidaq́; omnia maritima, quæ in Græciam uerſa erant, præſidijs
firmauit. Addidit alimenta rumoribus aduentus Attali Eumenis fratris, qui nuncia-
uit,Antiochũ regem Helleſpontum cũ exercitu tranſiſſe: Ætolos ita ſe parare, ut ſub
aduentũ eius in armis eſſent.Et Eumeni abſenti,& pręſenti Attalo gratię actę:et ędes
liberæ Attalo, ac lautia decreta, & munera data, equi duo, bina equeſtria arma, & ua-

ſa argentea centum pondo, & aurea uiginti pondo. Cum alij atq; alij nuncij bellũ inſtare afferrent, ad rem pertinere uiſum eſt, Coſs. primo quoq; tempore creari. itaque S C. factum eſt, ut M. Fuluius Pr. literas extemplo ad Cos. mitteret, quibus certior fieret ſenatui placere: prouincia exercituq; tradito legatis, Romã reuerti eum: & ex itinere præmittere edictum, quo comitia Coſs. creandis ediceret. Paruit his literis Cos. & præmiſſo edicto, Romã uenit. Eo quoq; anno magna ambitio fuit: quòd patritij tres in unum locũ petierunt: P. Cornelius Cn. F. Scipio, qui priore anno repulſam tulerat: & L. Cornelius Scipio, & Cn. Manlius Volſo. P. Scipioni, ut dilatũ uiro tali, non negatum honorem appareret, conſulatus datus eſt. additus ei de plebe collega, M. Acilius Glabrio. Poſtero die Prr. creati L. Æmylius Paulus, M. Æmylius Lepidus, M. Iunius Brutus, A. Cornelius Mãmula, C. Liuius, & L. Oppius. utriq; eorũ Salinator cognomen erat. Oppius is erat, qui claſſem triginta nauium in Siciliã duxerat. Interim dum noui magiſtratus ſortirent prouincias, M. Bebius à Brunduſio cum omnibus copijs tranſire in Epirum eſt iuſſus, & circa Apolloniã copias continere: & M. Fuluio prętori urbano negotiũ datum eſt, ut quinqueremes nouas quinquaginta faceret. Et populus quidem Romanus ita ſe ad omnes conatus Antiochi præparabat. Nabis iam non differebat bellum, ſed ſumma ui Gyttheum oppugnabat: & infeſtus Achęis, quòd miſerãt obſeſsis præſidium, agros eorum uaſtabat. Achæi non antea auſi capeſſere bellũ, quàm ab Roma reuertiſſent legati: ut quid ſenatui placeret, ſcirent: poſt reditum legatorum, & Sicyonem concilium edixerunt, & legatos ad T. Quintium miſerunt, qui conſilium ab eo peterent. In concilio omniũ ad bellum extemplò capeſſendũ inclinatæ ſententiæ erant: literę T. Quintij cunctationem iniecerunt, quibus autor erat, prætorem claſſemq; Romanã expectandi. Cum principum alij in ſententia permanerent: alij utendum eius, quem ipſi conſuluiſſent, conſilio cenſerent: multitudo Philopœmenis ſententiam expectabat. Pr. is tum erat, & omnes eo tempore & prudentia & autoritate anteibat. Is præfatus, bene comparatum apud Ætolos eſſe, ne Pr. cum de bello conſuluiſſet, ipſe ſententiam diceret: ſtatuere quàmprimum ipſos quid uellent, iuſsit. prætorem decreta eorum cum fide & cura executurum: annixurumq;, ut quantum in conſilio humano poſitum eſſet, nec pacis eos pœniteret, nec belli. Plus ea oratio momenti ad incitandos ad bellũ habuit, quàm ſi apertè ſuadendo cupiditatem res gerẽdi oſtendiſſet. itaq; ingenti conſenſu bellũ decretum eſt: tempus & ratio adminiſtrandi eius libera prætori permiſſa ſunt. Philopœmen præterquàm quòd ita Quintio placeret, & ipſe exiſtimabat claſſem Romanã expectandam, quæ à mari Gyttheum tueri poſſet. ſed metuens, ne dilationem res non pateretur, & non Gyttheũ ſolum, ſed præſidium quoq; miſſum ad tuendã urbem amitteret: naues Achæorum deduxit. Comparauerat & tyrannus modicam claſſem ad prohibenda, ſi qua obſeſsis mari ſummitterent, præſidia, tres tectas naues, & lembos priſteisq;, tradita uetere claſſe ex fœdere Romanis. harum nouarum nauium agilitatem ut experiretur: ſimul ut omnia ſatis apta ad certamen eſſent, profectos in altum quotidie remigem militemq; ſimulacris naualis pugnæ exercebat: in eo ratus uerti ſpem obſidionis, ſi pręſidia maritima interclusiſſet. Prætor Achæorũ ſicut terreſtrium certaminũ arte quemuis clarorũ imperatorum uel uſu uel ingenio æquabat, ita rudis in re nauali erat: Arcas, mediterraneus homo, externorũ etiã omniũ, niſi quòd in Creta præfectus auxiliorũ militauerat, ignarus. Nauis erat quadriremis uetus, capta annis octoginta antè: cum Crateri uxorẽ Nicęlam à Naupacto Corinthum ueheret. huius fama motus (fuerat enim nobile in claſſe regia quondam nauigium) deduci ab Ægio putrem iam admodum, & uetuſtate dilabentem iuſsit. Hac tum prætoria naue præcedente claſſem, cum in ea Patrenſis Tiſo præfectus claſsis ueheretur, occurrerunt à Gyttheo Laconum naues: & primo ſtatim incurſu ad nouam & firmam nauem uetus, quæ per ſe ipſa omnibus compagibus aquam acciperet, diuulſa eſt: captiq; omnes, qui in naui erant. cætera claſsis prætoria naue amiſſa, quantum quæque remis ualuit, fugerunt. ipſe Philopœmen in leui

ſpecula-

A ſpeculatoria naue fuit:nec antè fugæ finem,quàm Patras uentū ſit, fecit. Nihil ea res animum militaris uiri,& multos experti caſus imminuit:quin contrà,ſi in re nauali, cuius eſſet ignarus,offendiſſet:eo plus in ea,quorum uſu calleret, ſpei nactus,breue id tyranno gaudium ſe effecturum affirmabat.Nabis cùm proſpera elatus re, tum ſpem etiam haud dubiam nactus,nihil iam à mari periculi fore, & terreſtres aditus claudere opportunè poſitis prȩſidijs uoluit. tertia parte copiarum ab obſidione Gytthei abducta,ad Pleias poſuit caſtra.Imminet is locus & Leucis & Acris:quà uidebantur hoſtes exercitum admoturi.Cum ibi ſtatiua eſſent, & pauci tabernacula haberent, multitudo alia caſas ex arundinibus textas fronde, quæ umbram modò præberet,texiſſent: priuſquā in conſpectum hoſtium ueniret Philopœmen, nec opinantem eum improuiſo genere belli aggredi ſtatuit.Nauigia parua in ſtationem occultā agri Argiui contraxit:in ea expeditos milites,cetratos pleroſq; cum fundis & iaculis & alio leui genere armaturȩ impoſuit.inde litora legens cum ad propinquum caſtris hoſtiū promontoriū ueniſſet,egreſſus callibus notis nocte Pleias peruenit:& ſopitis uigilib.ut in nullo propinquo metu, ignem caſis ab omni parte caſtrorū iniecit. Multi prius incendio abſumpti ſunt,quàm hoſtiū aduentū ſentirent:& qui ſenſerāt, nullam opem ferre potuerūt.ferro flammaq; omnia abſumpta.perpauci tamen ex tam ancipiti peſte ad Gytheum in maiora caſtra perfugerūt.Ita perculſis hoſtibus Philopœmē protinus ad depopulandā Tripolim Laconici agri,qui proximus finem Megalopolitarū eſt, duxit: & magna ui pecorū hominūq; inde abrepta,priuſquā à Gyttheo tyrannus præſidium agris mitteret, diſceſsit. Idem Tegeā exercitu contracto,concilioq; eodem & Achæis & ſocijs indicto, in quo & Epirotarū & Acarnānū fuere principes: ſtatuit,quoniam ſatis & ſuorum à pudore maritimæ ignominiæ reſtituti animi, & hoſtium conterriti eſſent, ad Lacedæmonem ducere: eo modo uno ratus ab obſidione Gytthei hoſtem
B abduci poſſe. Ad Carias primum in hoſtium terra poſuit caſtra. Eo ipſo die Gyttheū expugnatum eſt. cuius rei ignarus Philopœmen,caſtra ad Barboſthenem (mons eſt decem millia paſſuum ab Lacedæmone)promouit. Et Nabis recepto Gyttheo, cum expedito exercitu inde profectus, cum præter Lacedæmonē raptim duxiſſet: Pyrrhi (quæ uocāt) caſtra occupauit:quem peti locū ab Achȩis,nō dubitabat.inde hoſtibus occurrit. Obtinebant autem longo agmine propter anguſtias uiæ propè quinq; millia paſſuum:cogebatur agmen ab equitibus,& maximè à parte auxiliorum: quòd exiſtimabat Philopœmen,tyrannum mercenarijs militibus,quibus plurimum fideret, à tergo ſuos aggreſſurum.Duæ res ſimul inopinatæ perculerunt eum:una,præoccupatus quē petebat locus:altera,quòd primo agmini occurriſſe hoſtem cernebat. ubi cū per loca confragoſa iter eſſet,ſine leuis armaturæ prȩſidio ſigna ferri non uidebat poſſe.Erat autem Philopœmen præcipuæ in ducendo agmine locisq; capiendis ſolertiæ atq; uſus:nec belli tantum temporibus, ſed etiam in pace ad id maximè animum exercuerat. Vbi iter quópiam faceret,& ad difficilem tranſitu ſaltū ueniſſet,contemplatus ab omni parte loci naturā,cum ſolus iret,ſecum ipſe agitabat animo: cum comites haberet,ab ijs quærebat:ſi hoſtis eo loco apparuiſſet, quid ſi à fronte, quid ſi ab latere hoc,aut illo, quid ſi à tergo adoriretur, capiendū conſilij foret?poſſe inſtructos recta acie,poſſe inconditū agmen,& tantummodo aptū uiæ, occurrere.quem locū ipſe capturus eſſet,cogitando aut quærendo exequebatur:aut quot armatis,aut quo genere armorum(plurimum enim intereſſe)uſurus:quò impedimenta,quò ſarcinas,quò turbam inermē reijceret:quanto ea,aut quali præſidio cuſtodiret: & utrum pergere qua cœpiſſet ire uia, an eam qua ueniſſet repetere melius eſſet: caſtris quoq; quem locum caperet,quantum munimento amplecteretur loci,quà opportuna aquatio, quà pabuli lignorumq; copia eſſet:quà poſtero die caſtra mouenti tutum maximè iter,quȩ forma agminis foret.His curis cogitationibusq; ita ab ineunte ȩtate animū agitauerat, ut nulla ei noua in tali re cogitatio eſſet. Et tum omnium primū agmen conſtituit: dein Cretenſes auxiliares, & quos Tarentinos uocabant, equites binos ſecum trahentes

equos ad prima ſigna miſit: & iuſsis equitibus ſubſequi, ſuper torrentem, unde aquari A
poſſent, rupem occupauit: eò impedimenta omnia, & calonum turbã collectam arma
tis circumdedit: & pro natura loci caſtra cõmuniuit. tabernacula ſtatuere in aſpretis,
& inæquabili ſolo difficile erat. Hoſtes quingentos paſſus aberant. ex eodem riuo u-
trinqꝫ cum præſidio leuis armaturæ aquati ſunt: & priuſquã, qualia in propinquis ca-
ſtris ſolent, contraherẽt certamen, nox interuẽnit. poſtero die apparebat, pugnãdum
pro aquatoribus circa riuum eſſe. nocte in ualle à conſpectu hoſtium auerſa, quantam
multitudinem locus occulere poterat, condidit cetratorum. Luce orta Cretenſium le-
uis armatura & Tarentini equites ſuper torrentem prælium commiſerunt. Letemna-
ſtus Cretenſis popularibus ſuis, equitibus Lycortas Megalopolitanus præerat. Cre-
tenſes & hoſtium auxiliares, equitumq́ꝫ idem genus Tarentini præſidio aquatoribus
erãt. aliquandiu dubium præliũ fuit: ut eodem ex parte utraqꝫ hominũ genere, & ar-
mis paribus procedẽte certamine, & numero uicêre tyranni auxiliares: & quia ita pręce-
ptũ à Philopœmene præfectis erat, ut modico edito prælio in fugã inclinarent, ho-
ſtemq́ꝫ ad inſidiarũ locum pertraherent. effuſe ſecuti fugientes per conuallem, pleriqꝫ
& uulnerati, & interfecti ſunt, priuſquã occultum hoſtem uiderent. Cetrati ita, quan-
tum latitudo uallis patiebatꝫ, inſtructi ſederãt: ut facile per interualla ordinum fugien-
tes ſuos acciperent. cõſurgunt deinde ipſi integri, recentes, inſtructi: & in hoſtes inor-
dinatos, effuſos, labore etiã & uulneribus feſſos impetũ faciũt. nec dubia uictoria fuit:
extẽplò terga dedit tyranni miles: & haud paulo cõcitatiore curſu, quàm ſecutus erat,
fugiens in caſtra eſt compulſus. multi cæſi captiq́ꝫ in ea fuga ſunt. & in caſtris quoqꝫ fo
ret trepidatũ, ni Philopœmẽ receptui cani iuſsiſſet: loca magis confragoſa, & quacũqꝫ
temerè proceſsiſſet, iniqua, quàm hoſtem metuens. Inde & ex fortuna pugnę & ex in-
genio ducis coniectans, in quo tum is pauore eſſet, unum de auxiliaribus ſpecie trans-
fugæ mittit ad eum, qui pro cõperto afferret: Achæos ſtatuiſſe poſtero die ad Eurotã B
amnem, qui propè ipſis affluit mœnibus, procedere, ut intercluderẽt iter: ne aut tyran
nus cũ uellet, receptũ ad urbẽ haberet: aut cõmeatus ab urbe in caſtra portarentꝫ: ſimul
etiam tentaturos, ſi quorũ animi ſolicitari ad defectionẽ à tyranno poſſent. Nõ tam fi-
dem dictis perfuga fecit, quàm perculſo metu relinquendi caſtra cauſam probabilem
præbuit. Poſtero die Pythagoram cum auxiliaribus & equitatu ſtationẽ agere pro ual-
lo iuſsit. ipſe tanquã in aciem cum robore exercitus egreſſus, ſigna ocyus ferri ad urbẽ
iuſsit. Philopœmen poſteaquam citatum agmen per anguſtã & procliuem uiam duci
raptim uidit, equitatum omnem & Cretenſium auxiliares in ſtationem hoſtium, quæ
pro caſtris erat, emittit. Illi ubi hoſtes adeſſe, et à ſuis ſe deſertos uiderunt, primò in ca-
ſtra recipere ſe conati ſunt: deinde poſteaquam inſtructa acies tota Achęorum admo
uebatur, metu ne cum ipſis caſtris caperentur, ſequi ſuorum agmen aliquantum præ-
greſſum inſiſtunt. Extemplò cetrati Achæorum in caſtra impetum faciunt, & diripi-
unt: cæteri ad perſequendos hoſtes ire pergunt. Erat iter tale, per quod uix tranquillũ
ab hoſtili metu agmẽ expediri poſſet. Vt uerò ad poſtremos prælium ortum eſt, cla-
morq́ꝫ terribilis à tergo pauentiũ ad prima ſigna eſt perlatus: pro ſe quiſqꝫ armis abie-
ctis in circumiectas itineri ſyluas diffugiũt: momentoq́ꝫ temporis ſtrage armorum ſe-
pta uia eſt: maxime haſtis, quæ pleræqꝫ aduerſæ cadentes, uelut uallo obiecto iter im-
pediebant. Philopœmen utcũqꝫ poſſent, inſtare & perſequi auxiliaribus iuſsis (utiqꝫ
enim equitibus haud facilem futurã fugam) ipſe grauius agmen uia patentiore ad Eu-
rotam amnem deduxit. ibi caſtris ſub occaſum ſolis poſitis, leuem armaturã, quam ad
perſequendum reliquerat hoſtem, opperiebatur. qui ubi prima uigilia uenerũt, nun-
ciantes, tyrannum cum paucis ad urbem penetraſſe, cæteram multitudinem inermem
toto ſparſam uagari ſaltu: corpora curare eos iubet. ipſe ex cætera copia militum, qui,
quia priores in caſtra uenerant, refecti & cibo ſumpto & modica quiete erant: dele-
ctos, nihil præter gladios ſecum ferentes extemplò educit: & duarum portarũ itine-
ribus, quæ Pheras, quæq́ꝫ Barboſthenẽ ferunt, eos inſtruxit: quà ex fuga recepturos

A ſeſe hoſtes credebat. Nec eum opinio fefellit. nam Lacedæmonij quoad lucis ſuperfuit quicquam deuijs callibus medio ſaltu ſe recipiebant. primo ueſpere ut lumina in caſtris hoſtium conſpexere, è regione eorum occultis ſemitis ſe tenuerunt. ubi prętergreſsi ea ſunt, iam tutum rati, in patenteis uias deſcenderunt. ibi excepti ab inſidente hoſte paſsim ita multi cæſi capti'que ſunt, ut uix quarta pars de toto exercitu euaſerit. Philopœmen incluſo tyranno in urbem, inſequentes dies propè triginta uaſtandis agris Laconum abſumpſit: debilitatisq́ꝫ ac propè fractis tyrãni uiribus, domum redijt: æquantibus eum gloria rerum Achæis imperatori Romano: & quod ad Laconicum bellum attineret, præferentibus etiam. Dum inter Achæos & tyrannum bellum erat, legati Romanorum circumire ſociorũ urbes ſoliciti, ne Aetoli partis alicuius animos ad Antiochum auertiſſent, minimũ operę in Achæis adeundis conſumpſerunt: quos, quia Nabidi infeſti erant, ad cętera quoq; ſatis fidos cenſebant eſſe. Athenas primùm, inde Chalcidem, inde in Theſſaliam ire: allocutiq́ꝫ concilio frequenti Theſſalos, Demetriadem iter flexere. eò Magnetum concilium indictum eſt. Accuratior ibi habenda oratio fuit: quòd pars principũ alienati à Romanis, totiq́ꝫ Antiochi & Aetolorum erant: quia cum reddi filium obſidem Philippo allatum eſſet: ſtipẽdiumq́ꝫ impoſitum remitti, inter cætera uana allatum erat, Demetriadem quoq; ei reddituros Romanos eſſe. id ne fieret, Eurylochus princeps Magnetum, factionisq́ꝫ eius quidam, omnia nouari Aetolorum Antiochiq́ꝫ aduentu malebant. Aduerſus eos ita diſſerendum erat: ne timorem uanum ijs demendo, ſpes inciſa Philippum abalienaret: in quo plus ad omnia momenti, quàm in Magnetibus eſſet. Illa tantum commemorata, cùm totã Gręciam beneficio libertatis obnoxiam Romanis eſſe, tum eam ciuitatem præcipuè. ibi enim non præſidium modò Macedonum fuiſſe, ſed regiam exædificatam: ut præſens ſemper in oculis habendus eſſet dominus. cæterùm nequicquã ea facta, ſi Aetoli An-

B tiochum in Philippi regiam adducerent: & nouus & incognitus pro uetere & experto habendus rex eſſet. Magnetarchen ſummum magiſtratum uocant. is tum Eurylochus erat: ac poteſtate ea fretus, negauit diſsimulandum ſibi & Magnetibus eſſe, quæ fama uulgata de reddenda Demetriade Philippo foret. id ne fieret, omnia & conanda & audenda Magnetibus eſſe. & inter dicendi contẽtionem inconſultius euectus proiecit: tum quoq; ſpecie liberam Demetriadẽ eſſe, re uera omnia ad nutum Romanorum fieri. Sub hanc uocem fremitus uariantis multitudinis fuit, partim aſſentientium, partim indignantium, dicere id auſum eum. Quintius quidem adeò exarſit ira, ut manus ad cœlum tendens, deos teſtes ingrati ac perfidi animi Magnetum inuocaret. Hac uoce perterritis omnibus, Zeno ex principibus unus, magnæ cùm ob eleganter actam uitã autoritatis, tum quod ſemper Romanorum haud dubiè partis fuerat: ab Quintio legatisq́ꝫ alijs flens petijt, ne unius amentiam ciuitati aſsignarent. ſuo quẽque periculo furere. Magnetas non libertatem modò, ſed omnia quæ hominibus ſancta caraq́ꝫ ſint, T. Quintio & populo Romano debere. nihil quenquam à dijs immortalibus precari poſſe, quod nõ Magnetes ab illis haberent: & in corpora ſua citius per furorem ſæuituros, quàm ut Romanam amicitiam uiolarẽt. Huius orationem ſubſecutæ multitudinis preces ſunt. Eurylochus ex concilio itineribus occultis ad portam, atq; inde protinus in Aetoliã profugit. Iam enim, & id magis in dies, Ætoli defectionem nudabant: eoq́ꝫ ipſo forte tempore Thoas princeps gentis, quẽ miſerant ad Antiochum, redierat: indeq́ꝫ Menippum ſecum adduxerat, regis legatũ. qui, priuſquam concilium ijs daretur, impleuerant omnium aures, terreſtres naualeſq́ꝫ copias cõmemorando: ingẽtem uim peditum equitumq́ꝫ uenire: ex India elephantos accitos: ante omnia, quo maximè moueri credebant multitudinis animos, tantum aduehi auri, ut ipſos emere Romanos poſsit. Apparebat, quid ea oratio in cõcilio motura eſſet: nam & uiniſſe eos, & quæ agerent, omnia Romanis legatis deferebantur. & quanquã propè abſciſſa res erat, tamen non ab re eſſe Quintio uiſum eſt, ſociorum aliquos legatos intereſſe ei concilio, qui admonerent Romanę ſocietatis Aetolos, qui uocem liberam

mittere aduerſus regis legatum auderent. Atheniēſes maximè in eam rem idonei uiſi A ſunt, propter & ciuitatis dignitatem, & uetuſtam ſocietatē cum Aetolis. ab ijs Quintius petijt, ut legatos ad Panætolicum concilium mitterent. Thoas primus in eo concilio renunciauit legationē. Menippus poſt eum intromiſſus: Optimum fuiſſe omnibus qui Græciam Aſiamq́ incolerent, ait, integris rebus Philippi potuiſſe interuenire Antiochum. ſua quenq; habiturū fuiſſe, neq; omnia ſub nutum ditionemq́ Romanā peruentura. nunc quoq;, inquit, ſi modò uos quæ inchoaſtis, conſilia conſtāter perducitis ad exitum: poterit dijs iuuantibus, & Aetolis ſocijs, Antiochus quāuis inclinatas Græciæ res reſtituere in priſtinam dignitatem. ea autē in libertate poſita eſt, quæ ſuis ſtat uiribus, non ex alieno arbitrio pendet. Atheniēſes, quibus primis poſt regiam legationē dicendi quæ uellent poteſtas facta eſt, mentione omni regis prætermiſſa, Romanæ ſocietatis Aetolos, meritorumq́ in uniuerſam Græciam T. Quintij admonuerunt, ne temerè eam celeritate nimia conſiliorū euerterent. Conſilia callida & audacia prima ſpecie læta, tractatu dura, euētu triſtia eſſe. legatos Romanos, & in ijs T. Quintium haud procul inde abeſſe. dum integra omnia eſſent, uerbis potius de ijs quæ ambigerentur diſceptarent, quàm Aſiam Europamq́ ad funeſtum armarent bellū. Multitudo auida nouandi res, Antiochi tota erat: & ne admittendos quidem in concilium Romanos cenſebant. principum maximè ſeniores autoritate obtinuere, ut daretur ijs concilium. Hoc decretum Atheniēſes cum retuliſſent, eundum in Aetoliam Quintio uiſum eſt. aut enim moturum aliquid, aut omneis homines teſtes fore, penes Aetolos belli culpam eſſe: Romanos iuſta ac propè neceſſaria ſumpturos arma. Poſteaquā uētum eſt eò, Quintius in concilio orſus à principio ſocietatis Aetolorū cum Romanis, & quoties ab ijs fides mota fœderis eſſet, pauca de iure ciuitatum, de quibus ambigeretur, diſſeruit. Si quid tamē æqui ſe habere arbitrarentur, quanto eſſe ſatius, Romam mittere legatos, ſeu diſceptare, ſeu rogare ſenatum mallent: quàm populū Romanum B cū Antiocho laniſtis Aetolis, non ſine motu magno generis humani & pernicie Græciæ, dimicare? nec ullos prius cladem eius belli ſenſuros, quàm qui mouiſſent. Hæc nequicquam uelut uaticinatus Romanus. Thoas deinde cæteriq́ factionis eiuſdē cum aſſenſu omnium auditi peruicerunt, ut ne dilato quidē concilio, & abſentibus Romanis decretum fieret, quo accerſeretur Antiochus ad liberandam Græciam, diſceptandumq́ inter Aetolos & Romanos. Huic tam ſuperbo decreto addidit propriā contumeliam Damocritus Pr. eorum. nam cum idipſum decretū poſceret eum Quintius, non ueritus maieſtatem uiri, aliud in præſentia, quod magis inſtaret, præuertendū ſibi eſſe dixit: decretum reſponſumq́ breui in Italia, caſtris ſuper ripā Tyberis poſitis, daturum. tantus furor illo tempore gentem Aetolorum, tantusq́ magiſtratus eorū cepit. Quintius legatiq́ Corinthum redierunt. Inde, ut quæq; de Antiocho nihil per ſe ipſi moti, & ſedentes expectare aduentū uiderentur regis: cōcilium quidem uniuerſæ gentis poſt dimiſſos Romanos non habuerūt, per apocletos autē (ita uocant ſanctius concilium, ex delectis conſtat uiris) id agitabant, quo'nam modo res in Græcia nouarentur. Inter omnes conſtabat, in ciuitatibus principes, & optimum quenque Romanæ ſocietatis eſſe, & præſenti ſtatu gaudere: multitudinem, & quorum res nō ex ſententia ipſorum eſſent, omnia nouare uelle. Ætoli conſilium uno die ſpei quoq; nō audacis modò, ſed etiam impudentis cœperunt, Demetriadem, Chalcidem, & Lacedæmonem occupādi. Singuli in ſingulas miſſi ſunt principes: Thoas Chalcidem, Alexamenus Lacedæmonem, Diocles Demetriadem. Hunc exul Eurylochus, de cuius fuga cauſaq́ fugæ antè dictum eſt, quia reditus in patriam nulla ſpes alia erat, adiuuit. Literis Eurylochi admoniti propinqui amiciq́, & qui eiuſdem factionis erant, liberos & coniugem eius cum ſordida ueſte tenentes uelamenta ſupplicum concionem frequētem adire iubent, ſingulos uniuerſosq́ obteſtantes, ne inſontem, indemnatum conſeneſcere in exilio ſinerēt. Et ſimplices homines miſericordia, & improbos ſeditioſosq́ immiſcendi res tumultu Ætolico ſpes mouit: pro ſe quiſque reuocare iubebant. His

præparatis

A præparatis Diocles cum omni equitatu(& erat tunc præfectus equitum) ſpecie redu-
centis exulem hoſpitem profectus,die ac nocte ingens iter emenſus,cum millia ſex ab
urbe abeſſet:luce prima tribus electis turmis,cætera multitudine equitũ ſubſequi iuſ-
ſa,præceſsit.poſteaquam portæ appropinquabat,deſilire omnes ex equis iuſsit,& lo-
ris ducere equos,itineris maximè modo ſolutis ordinibus: ut comitatus magis præfe-
cti uideretur,quàm præſidium. Ibi una ex turmis ad portam relicta, ne excludi ſubſe-
quens equitatus poſſet, media urbe ac per forũ manu Eurylochum tenens,multis oc-
currentibus gratulantibuſq;, domum deduxit.mox equitum plena urbs erat,& loca
opportuna occupabantur.tum in domos miſsi,qui principes aduerſæ factionis inter-
ficerent.Ita Demetrias Ætolorum facta eſt. Lacedæmone non urbi uis afferenda,ſed
tyrannus dolo capiẽdus erat:quem ſpoliatum maritimis oppidis à Romanis, tunc in-
tra mœnia etiam Lacedæmonis ab Achęis compulſum,qui occupaſſet occidere,eum
totius gratiã rei apud Lacedæmonios laturum. Cauſam mittendi ad eum habuerunt,
quòd fatigabat precibus,ut auxilia ſibi,cũ illis autoribus rebellaſſet,mitterẽtur. Mille
pedites Alexameno dati ſunt,& triginta delecti ex iuuentute equites. Iis à Pr. Damo-
crito in cõſilio arcano gentis de quo antè dictum eſt,denunciatũ,ne ſe ad bellũ Achai-
cum,aut rem ullam, quam ſua quiſq; opinione præcipere poſſet, crederẽt miſſos eſſe.
quicquid Alexamenũ res mouiſſet ſubiti conſilij capere:ad id quamuis inopinatũ, te-
merarium,audax,obedienter exequendũ parati eſſent,ac pro eo acciperent,tanquam
ad id unum agendũ miſſos à domo ſe ſcirent. Cum his ita præparatis Alexamenus ad
tyrannum uenit,quẽ adueniens extemplò ſpei impleuit:Antiochum iam in Europam
tranſiſſe,mox in Græcia fore,terras,maria armis uiris completurũ.non cum Philippo
rem eſſe credituros Romanos.numerum iniri peditũ equitumq;,ac nauium nõ poſſe:
elephantorum aciem cõſpectu ipſo debellaturam. Ætolos toto ſuo exercitu paratos
eſſe uenire Lacedęmonẽ,cum res poſcat:ſed frequentes armatos oſtẽdere aduenienti
B regi uoluiſſe.Nabidi quoq; & ipſi faciendũ eſſe,ut quas haberet copias,nõ ſineret ſub
tectis marceſcere ocio.ſed educeret,& in armis decurrere cogeret, ſimul animos acue-
ret,& corpora exerceret.conſuetudine leuiorẽ laborem fore, & comitate ac benigni-
tate ducis etiam non iniucundum fieri poſſe. Educi inde frequenter ante urbẽ in cam-
pum ad Eurotam amnem cœpere. Satellites tyranni media ferè in acie conſiſtebant.
tyrannus cum tribus ſummum equitibus,inter quos plerunq; Alexamenus erat,antè
ſigna uectabatur,cornua extrema inuiſens. in dextero cornu Ætoli erant,& qui ante
auxiliares tyranni fuerant:& qui uenerant mille cum Alexameno.Fecerat ſibi morem
Alexamenus,nunc cum tyranno inter paucos ordines circumeundi,monendiq; eum
quæ in rem eſſe uidebantur:nunc in dextrũ cornu ad ſuos adequitandi:mox inde, ue-
lut imperato quod res popoſciſſet,recipiendi ſe ad tyrannum. Sed quem diem patran
do facinori ſtatuerat,eò pauliſper cum tyrãno uectatus, cùm ad ſuos conceſsiſſet,tum
equitibus à domo ſecum miſsis: Agenda,inquit,res eſt iuuenes,audendaq;,quam me
duce impigrè exequi iuſsi eſtis.parate animos dextraſq;,ne quis in eo quod me uide-
rit faciẽtem, ceſſet.qui cunctatus fuerit,& ſuum cõſilium meo interponet,ſciat ſibi re-
ditum ad penates non eſſe. Horror cunctos cepit: & meminerant,cum quibus man-
datis exiſſent.Tyrannus ab læuo cornu ueniebat.Ponere haſtas equites Alexamenus
iubet,& ſe intueri.colligit & ipſe animum confuſum tantæ cogitatione rei.poſteaquã
appropinquabat,impetum facit:& transfixo equo,tyrannum deturbat.iacẽtem equi-
tes confodiunt:multis fruſtra in loricam ictibus datis, tãdẽ in nudum corpus uulne-
ra peruenerũt: & priuſquam à media acie ſuccurreretur, expirauit. Alexamenus cum
omnibus Ætolis citato gradu ad regiam occupãdam pergit. Corporis cuſtodes,cum
res in oculis gereretur,pauor primò cepit:deinde poſteaquã abire Ætolorum agmen
uidere, concurrunt ad relictum tyranni corpus: & ſpectatorum turba ex cuſtodibus
uitæ mortiſq; ultoribus eſt facta.nec mouiſſet ſe quiſquã,ſi extemplò poſitis armis uo
cata in concionem multitudo fuiſſet,& oratio habita tempori conueniẽs. Frequentes
inde

inde retenti in armis Ætoli, ſine iniuria cuiuſquam. ſed, ut oportuit in concilio fraude A
cœpto, omnia in maturandam perniciem eorum qui fecerãt, ſunt acta. Dux regia inclusus, diem ac noctẽ in ſcrutandis theſauris tyranni conſumpſit: Ætoli uelut capta urbe, quam liberaſſe uideri uolebant, in prædam uerſi. Simul indignitas rei, ſimul contẽptus, animos Lacedæmonijs ad coëundum fecit. alij dicere, exturbandos Aetolos, & libertatem, cum reſtitui uideretur, interceptam repetendam. alij, ut caput agendæ rei eſſet, regij generis aliquẽ in ſpeciem aſſumendum. Laconicus eius ſtirpis erat puer admodum, educatus cum liberis tyrãni. eum in equum imponunt, & armis arreptis Aetolos uagos per urbẽ cædunt: tum regiam inuadunt: ibi Alexamenum cum paucis reſiſtentem obtruncant. Aetoli circa Chalciœcon (Mineruæ eſt templum æreum) congregati cæduntur. pauci armis abiectis, pars Tegeam, pars Megalopolin perfugiunt. ibi comprehenſi à magiſtratibus, ſub corona uenierunt. Philopœmen audita cæde tyranni, profectus Lacedęmonẽ, cum omnia turbata metu inueniſſet: euocatis principibus, & oratione habita, qualis habenda ab Alexameno fuerat, ſocietati Achæorũ Lacedæmonios adiunxit: eo etiam facilius, quòd ad idem fortè tempus A. Attilius cum quatuor & uiginti quinqueremibus ad Gyttheum acceſsit. Iiſdẽ diebus circa Chalcidem Thoas per Euthymidam principem pulſum opibus eorum qui Romanæ ſocietatis erant, poſt T. Quintij legatorumq́ aduẽtum, & Herodorum Cianum mercatorẽ, ſed potentẽ Chalcide propter diuitias, pręparatis ad proditionem ijs qui Euthymidæ factionis erant: nequaquã eandem fortunã, qua Demetrias per Eurylochum occupata erat, habuit. Euthymidas ab Athenis (eum domicilio delegerat locum) Thebas primùm, hinc Salganea proceſsit. Herodorus ad Throniũ, inde haud procul in Maliaco ſinu duo millia peditũ: & Thoas ducẽtos equites, onerarias leues ad triginta habebat, eas cũ ſexcẽtis peditibus Herodorus traijcere in inſulam Atalantã iuſſus: ut inde, cum pedeſtres copias appropinquare iam Aulidi atq́ Euripo ſenſiſſet, Chalcidẽ traijceret. B
ipſi cæteras copias nocturnis maximè itineribus quanta poterant celeritate, Chalcidẽ ducebãt. Mictio & Xenoclides, penes quos tum ſumma rerũ pulſo Euthymida, Chalcide erat: ſeu ipſi per ſe ſuſpicati, ſeu indicata re, primò pauidi nihil uſquã ſpei, niſi in fuga ponebant. deinde poſteaquã reſedit terror, & prodi & deſeri nõ patriã modò, ſed etiam Romanorum ſocietatẽ cernebant, conſilio tali animum adiecerũt. Sacrum anniuerſarium eo fortè tẽpore Eretriæ Amarynthidis Dianæ erat: quod non populariũ modò, ſed Caryſtiorum etiã cœtu celebratur. Eò miſerunt qui orarent Eretriẽſes Caryſtiosq́, ut & ſuarum fortunarum in eadẽ inſula geniti miſererentur: & Romanam ſocietatem reſpicerent: ne ſinerent Aetolorum Chalcidẽ fieri. Eubœam habituros, ſi Chalcidẽ habuiſſent. graues fuiſſe Macedonas dominos, multo minus tolerabiles futuros Aetolos. Romanorum maximè reſpectus ciuitates mouit, & uirtutem nuper in bello, & in uictoria iuſtitiam benignitatemq́ expertas. itaq́ quod roboris in iuuẽtute erat, utraq́ ciuitas armauit, miſitq́. His tuenda mœnia Chalcidis oppidani cum tradidiſſent, ipſi omnibus copijs tranſgreſsi Euripũ, ad Salganea poſuerunt caſtra. inde caduceator primũ, deinde legati ad Aetolos miſsi percũctatum: quo ſuo dicto factóue, ſocij atq́ amici ad ſe oppugnandos uenirent. Reſpondit Thoas dux Aetolorum: non ad oppugnandos, ſed ad liberandos ab Romanis uenire ſeſe. ſplẽdidiore nunc eos catena, ſed multo grauiore uinctos eſſe, quàm cũ præſidium Macedonũ in arce habuiſſent. Se uerò negare Chalcidenſes aut ſeruire ulli, aut pręſidio cuiuſquam egere. Ita digreſsi ex colloquio legati ad ſuos. Thoas & Aetoli, ut qui ſpem omnẽ in eo, ut improuiſo opprimerẽt, habuiſſent: ad iuſtũ bellũ oppugnationemq́ urbis mari ac terra munitæ haudquaquã pares, domum rediere. Euthymidas poſteaquã caſtra popularium ad Salganea eſſe, profectosq́ Aetolos audiuit, & ipſe à Thebis Athenas redijt. Et Herodorus cum per aliquot dies intẽtus ab Atalãta ſignum nequicquã expectaſſet, miſſa ſpeculatoria naue, ut quid moræ eſſet, ſciret: poſteaquã rẽ omiſſam à ſocijs uidit, Thronium, unde uenerat, repetit. Quintius quoq́ his auditis à Corintho ueniens nauibus,

A in Chalcidis euripo Eumeni regi occurrit. placuit, quingentos milites præſidij cauſa
relinqui Chalcide, ab Eumene rege: ipſum Athenas ire. Quintius quò profectus erat,
Demetriadem contendit, ratus Chalcidem liberatam mométi aliquid apud Magne-
tas ad repetédam ſocietatem Romanam facturam. & ut præſidij aliquid eſſet ſuæ par-
tis hominibus, Eunomo Pr. Theſſalorum ſcripſit, ut armaret iuuentutem. & Villium
ad Demetriadem præmiſit ad tentandos animos, non aliter, niſi pars aliqua inclina-
ret ad reſpectum priſtinæ ſocietatis, rem aggreſſurus. Villius quinqueremi naue o-
ſtium portus eſt inuectus. Eò multitudo Magnetū omnis cum ſe effudiſſet, quæſiuit
Villius, utrum ad amicos, an ad hoſtes ſeſe ueniſſe mallent? Reſpondit Magnetarches
Eurylochus: ad amicos ueniſſe eum. ſed abſtineret portu, & ſineret Magnetas in con-
cordia & libertate eſſe: nec per colloquij ſpeciem multitudinem ſolicitaret. Altercatio
inde, non ſermo fuit: cum Romanus ut ingratos increparet Magnetas, imminentesq́;
prædiceret clades: multitudo obſtreperet, nunc ſenatum, nunc Quintium accuſando.
Ita irrito incepto Villius ad Quintium ſeſe recepit. At Quintius nuncio ad Pr. miſſo,
ut reduceret domum copias, ipſe nauibus Corinthum redijt. Abſtulerunt me uelut
de ſpacio, Græciæ res immiſtæ Romanis: nō quia ipſas operæprecium eſſet perſcribe-
re, ſed quia cauſæ fuerunt cum Antiocho belli. Coſs. deſignatis (inde namq; diuerte-
ram) L. Quintius, & Cn. Domitius Coſs. in prouincias profecti ſunt: Quintius in Li-
gures, Domitius aduerſus Boios. Boij quieuerunt: atq; etiam ſenatus eorum cum libe
ris, & præfecti cum equitatu (ſumma omniū mille & quingenti) Coſ. dediderunt ſe-
ſe. Ab altero Coſ. ager Ligurū laté eſt uaſtatus, caſtellaq́; aliquot capta: unde non præ-
da modò omnis generis cū captiuis parta, ſed recepti quoq; aliquot ciues, ſocijq́;, qui
in hoſtium poteſtate fuerant. Eodem hoc anno Vibonem colonia deducta eſt ex S C.
plebiſq́; ſcito. tria millia & ſeptingenti pedites ierunt, trecēti equites. triumuiri dedu-
B xerunt eos, Q. Næuius, M. Minutius, M. Furius Craſsipes. quinadena iugera agri da-
ta in ſingulos pedites ſunt: duplex equitibus. Brutiorum proximè fuerat ager: Brutij
ceperant de Græcis. Romæ per idem tempus duo maximi fuerunt terrores, diutinus
alter, ſed ſegnior. terra dies duodequadraginta mouit. per totidem dies feriæ in ſolici-
tudine ac metu fuere. in triduum eius rei cauſa ſupplicatio habita eſt. alter non pauor
uanus, ſed uera multorum clades fuit. incēdio à foro Boario orto, diem noctemq́; ædi-
ficia in Tyberim uerſa arſere, tabernæq́; omnes cum magni precij mercibus confla-
grauerunt. Iam ferè in exitu annus erat: & in dies magis fama de Antiochi bello, &
cura patribus creſcebat. itaq; de prouincijs magiſtratuū deſignatorum, quo intentio-
res eſſent omnes, agitari cœptum eſt. Decreuere, ut Coſs. Italia, & quò ſenatus cēſuiſ-
ſet, (iam eſſe bellum aduerſus Antiochum regē omnes ſciebant) prouinciæ eſſent. cu-
ius ea ſors eſſet, quatuor millia peditum ciuium Romanorum, & trecenti equites, ſex
millia ſociûm Latini nominis, cum quadringentis equitibus ſunt decreta. eorum dele-
ctum habere L. Quintius Coſ. iuſſus: ne quid moraretur, quo minus Coſ. nouus, quò
ſenatus cenſuiſſet, extemplò proficiſci poſſet. Item de prouincijs prætorum decretum
eſt: prima ut ſors duæ, urbanaq́; & inter ciues ac peregrinos iuriſdictio eſſet: ſecunda
Brutij: tertia claſsis, ut nauigaret, quò ſenatus cenſuiſſet: quarta, Sicilia: quinta, Sardi-
nia: ſexta, Hiſpania ulterior. Imperatū prætereà L. Quintio Coſ. eſt, ut duas legiones
ciuium Romanorum nouas conſcriberet: & ſociûm ac Latini nominis uiginti millia
peditum, & octingentos equites. eum exercitum prætori, cui Brutij prouincia eueniſ-
ſet, decreuerunt. Aedes duæ Ioui eo anno in Capitolio dedicatæ ſunt. Vouerat L. Fu-
rius Purpurio prætor Gallico bello unam, alteram Coſ. Dedicauit Q. Martius Ralla
duûmuir. Iudicia in fœneratores eo anno multa ſeuerè ſunt facta, accuſantibus priua-
tos ędilibus curulibus, M. Tuccio, & P. Iunio Bruto. de mulcta damnatorū quadrigæ
inauratæ in Capitolio poſitæ in cella Iouis ſupra faſtigiū ædiculæ, & XII clypea inau-
rata. & ijdem porticum extra portam Trigeminā inter lignarios fecerunt. Intentis in
apparatum noui belli Romanis, ne ab Antiocho quidem ceſſabatur. Tres eū ciuitates
tenebant,

tenebant,Smyrna,& Alexandria Troas, & Lampſacus : quas neque ui expugnare ad A
eam diem poterat,neq; conditionibus in amicitiam perlicere: neq; à tergo relinquere
trajciens ipſe in Europam uolebat. Tenuit eum & de Annibale deliberatio:& primò
naues apertæ,quas cum eo miſſurus in Africam fuerat,moratæ ſunt:deinde an omni-
no mittendus eſſet, conſultatio mota eſt:maximè à Thoante Aetolo, qui omnibus in
Græcia tumultu completis,Demetriadem afferebat in poteſtate eſſe:& quibus men-
dacijs de rege,multiplicando uerbis copias eius,erexerat multorū in Græcia animos:
ijſdem & regis ſpem inflabat:omnium uotis eum accerſiri. concurſum ad littora futu-
rum,unde claſſem regiam proſpexiſſent.Hic idem auſus de Annibale eſt mouere ſen-
tentiam propè iam certam regis.nam neq; dimittendam partem nauium à claſſe regia
cenſebat:neq; ſi mittendæ naues forent,minus quempiam ei claſsi, quàm Annibalem
præficiendum.Exulem illum,& Pœnum eſſe,cui mille in dies noua conſilia uel fortu-
na ſua,uel ingenium poſsit facere. & ipſam eam gloriam belli qua uelut dote Annibal
concilietur,nimiam in præfecto regio eſſe.regem cōſpici,regem unum ducem, unum
imperatorem uideri debere.Si claſſem,ſi exercitum amittat Annibal, idem damni fo-
re,ac ſi per alium ducem amittantur.ſi quid proſperè eueniat, Annibalis eam, nō An-
tiochi gloriam fore. Si uerò uniuerſo bello uincendi Romanos fortuna detur, quam
ſpem eſſe,ſub rege uicturum Annibalem uni ſubiectum,qui patriam propè non tule-
rit? non ita ſe à iuuenta eum geſsiſſe, ſpe animoq; complexum orbis terrarum impe-
rium,ut in ſenectute dominum laturus uideatur. Nihil opus eſſe regi Annibale duce,
comite & conſiliario eodē ad bellum uti poſſe.modicum fructum ex ingenio tali neq;
grauem neq; inutilem fore. ſi ſumma petantur, & dantem & accipiētem prægrauatu-
ra. Nulla ingenia tam prona ad inuidiam ſunt,quàm eorum qui genus ac fortunam
ſuam animis non æquant:quia uirtutem & bonum alienum oderunt.Extemplò con-
ſilium mittendi Annibalis,quòd unum in principio belli utiliter cogitatum erat,abie- B
ctum eſt. Demetriadis maximè defectione ab Romanis ad Aetolos elatus,non ultrà
differre profectionem in Græciam conſtituit.Priuſquam ſolueret naues,Ilium à mari
aſcendit,ut Mineruæ ſacrificaret.Inde ad claſſem regreſſus,proficiſcitur XL tectis na-
uibus,apertis LX. & ducentæ onerariæ cum omnis generis commeatu,bellicoq; alio
apparatu ſequebantur.Imbrum primò inſulam tenuit:inde Scyathum traiecit.ibi col-
lectis in alto quæ diſsipatæ erant nauibus, ad Pteleum primùm continentis uenit. Ibi
Eurylochus ei Magnetarches,principesq́; Magnetū ab Demetriade occurrerūt.quo-
rum frequentia lætus,die poſtero in urbis portum nauibus eſt inuectus.Copias haud
procul inde expoſuit. X millia peditum fuere, & quingenti equites,ſex elephanti : uix
ad Græciam nudam occupandam ſatis copiarum , nedum ad ſuſtinēdum Romanum
bellum. Aetoli poſteaquam Demetriadem ueniſse Antiochum allatum eſt, concilio
indicto decretum, quo accerſerent eum, fecerunt.Iam profectus ab Demetriade rex,
quia ita decreturos ſciebat, Phalaram in ſinum Maliacum proceſserat. inde decreto
accepto Lamiam uenit, exceptus ingenti fauore multitudinis cum plauſibus clamori-
busq́;,& quibus alijs lætitia effuſa uulgi ſignificatur.In concilium ut uētum eſt,à Pha-
nea prætore principibusq́; alijs introductus,facto ſilentio rex dicere orſus.Prima eius
oratio fuit primò excuſantis, quòd tāto minoribus ſpe atq; opinione omnium copijs
ueniſſet.Id ſuæ impēſæ erga eos uoluntatis maximum debere indicium eſse,quòd nec
paratus ſatis ulla re,& tempore ad nauigādum immaturo, uocantibus legatis eorum
haud grauatè obſecutus eſset:credidiſsetq́;,cum ſe uidiſsēt Aetoli,omnia uel in ſe uno
poſita præſidia exiſtimaturos eſſe.Cæterùm eorum quoq; ſe,quorum expectatio de-
ſtituta in pręſentia uideatur,ſpem abunde expleturum. nam ſimul primum anni tem-
pus nauigabile præbuiſſet mare,omnem ſe Gręciam armis,uiris,equis,omnem oram
maritimam claſsibus completurum,nec impenſæ,nec labori, nec periculo parſurum:
donec depulſo ceruicibus eorum imperio Romano,liberam uerè Græciam,atq; in ea
principes Aetolos feciſſet. cum exercitibus commeatus quoq; omnis generis ex Aſia

A uenturos. in præſentia curæ eſſe Aetolis debere, ut copia frumẽti ſuis & annona tolerabilis rerum aliarum ſuppeditetur. In hanc ſententiam rex cum magno omnium aſſenſu locutus diſceſsit. Poſt diſceſſum regis inter duos principes Aetolorũ, Phaneam & Thoantem, contentio fuit. Phaneas reconciliatore pacis, & diſceptatore de ijs quæ in controuerſia cum populo Romano eſſent, utendũ potius Antiocho cẽſebat, quàm duce belli. Aduentum eius & maieſtatem ad uerecundiam faciendam Romanis uim maiorem habituram, quàm arma. Multa homines, ne bellare neceſſe ſit, uoluntate remittere, quæ bella & armis cogi non poſsint. Thoas negare, paci ſtudere Phaneã: ſed diſcutere apparatum belli uelle: ut tędio & impetus relangueſcat regis, & Romani tẽpus ad comparandum habeant. Nihil enim æqui ab Romanis impetrari poſſe, toties legationibus miſsis Romam, toties cum ipſo Quintio diſceptando, ſatis expertũ eſſe. nec niſi abſciſſa omni ſpe, auxilium Antiochi imploraturos fuiſſe. quo celerius ſpe omnium oblato, non eſſe elangueſcẽdum: ſed orandum potius regem, ut quoniã, quod maximum fuerit, ipſe uindex Græcię uenerit, copias quoq; terreſtres naualesq; acceſſat, armatum regem aliquid impetraturum: inermẽ non pro Ætolis modò, ſed ne pro ſe quidem ipſo momenti ullius futurum apud Romanos. Hæc uicit ſentẽtia: imperatoremq; regem appellandum cẽſuerunt: & XXX. principes, cum quibus, ſi qua uellet, conſultaret, delegerunt. Ita dimiſſo concilio, multitudo omnis in ſuas ciuitates dilapſa eſt. Rex poſtero die cum apocletis eorum, unde bellum ordiretur, conſultabat. optimum uiſum eſt, Chalcidem fruſtra nuper ab Ætolis tentatam primùm aggredi: & celeritate in eam rem magis, quàm magno conatu & apparatu opus eſſe. Itaq; cum mille peditibus rex, qui ab Demetriade ſecuti erant, profectus per Phocidem eſt. & alio itinere principes Ætoli, iuniorum paucis euocatis, ad Chæroniã occurrerunt: & X conſtratis nauibus ſecuti ſunt. Rex ad Salganea caſtris poſitis, nauibus ipſe cum principi-

B bus Aetolorum Euripum traiecit. & cum haud procul portu egreſſus eſſet, magiſtratus quoq; Chalcidẽſium, & principes ante portam proceſſerunt. pauci utrinq; ad colloquium cõgreſsi ſunt. Aetoli magnopere ſuadere, ut ſalua Romanorum amicitia, regem quoq; aſſumerent ſocium atq; amicum. Neq; enim eum inferendi belli, ſed liberandæ Græciæ cauſa in Europam traieciſſe, & re liberandæ, non uerbis & ſimulatione, quod feciſſent Romani. Nihil autem utilius Græcæ ciuitatibus eſſe, quàm utranq; complecti amicitiam. ita enim ab utriuſq; iniuria tutam alterius ſemper pręſidio & fiducia fore. nam ſi non recepiſſent regem, uiderent quid patiẽdum ijs extemplò foret: cum Romanorum procul auxilium, hoſtis Antiochus, cui reſiſtere uiribus ſuis non poſſent, ante portas eſſet. Ad hæc Mictiõ unus ex principibus, mirari ſe dixit, ad quos liberandos Antiochus relicto regno ſuo in Europam traieciſſet. nullam enim ciuitatẽ ſe in Græcia noſſe, quæ aut præſidium habeat, aut ſtipendium Romanis pendat: aut fœdere iniquo alligata, quas nolit, leges patiatur. itaq; Chalcidẽſes neq; uindice libertatis ullo indigere, cum liberi ſint: neq; præſidio, cum pacem eiuſdem P R beneficio & libertatem habeant. Amicitiam regis non aſpernari, neq; ipſorum Aetolorum. id primùm eos pro amicis facturos, ſi inſula excedãt, atq; abeant. nam ipſis certum eſſe, non modò non recipere mœnibus, ſed ne ſocietatem quidem ullam paciſci, niſi ex autoritate Romanorum. Hæc renunciata regi ad naues, ubi reſtiterat, cum eſſent: in præſentia (neq; enim ijs uenerat copijs, ut ui agere quicquam poſſet) reuerti Demetriadẽ placuit. ibi, quoniam primùm inane incœptum euaſiſſet, cõſultare cum Aetolis rex quid deinde fieret. Placuit, Achæos & Aminandrum regem Athamanum tentare. Bœotiorum gentem auerſam ab Romanis iam inde à Barcyllæ morte, & quæ ſecutæ eam fuerant, cenſebant. Achæorum Philopœmenẽ principem æmulatione gloriæ in bello Laconum, infeſtum inuiſumq; eſſe Quintio credebant. Aminander uxorem Apamiam, filiam Alexandri cuiuſdam Megalopolitani, habebat: qui ſe oriundum à Magno Alexandro ferens, filijs duobus Philippum atq; Alexandrum, & filiæ Apamiam nomina impoſuerat: quam regijs inclytam nuptijs, maior ex fratribus Philippus ſecu-

tus in Athamaniam fuerat. Hunc fortè ingenio uanum Aetoli & Antiochus impulerant in ſpem, quòd is uerè regum ſtirpis eſſet, regni Macedoniæ: ſi Aminandrũ Athamanesq́; Antiocho coniunxiſſet. & ea uanitas promiſſorũ non apud Philippum modò, ſed etiam apud Aminandrum ualuit. In Achaia legatis Antiochi Aetolorumq́; coram T. Quintio Ægíj datum eſt cõcilium. Antiochi legatus prior, quàm Aetoli eſt auditus. Is, ut pleriq; quos opes regiæ alunt, uaniloquus maria terras inani ſonitu uerborum compleuit. Equitum innumerabilem uim traijci Helleſponto in Europã: partim loricatos, quos cataphractos uocant: partim ſagittis ex equo utentes, & à quo nihil ſatis tecti ſit, auerſos refugiente equo certius figentes. His equeſtribus copijs quanquam uel totius Europæ exercitus in unum coacti obrui poſſent, adijciebat multiplices copias peditum: & nominibus quoq; gentium uix fando auditis terrebat: Dahas, Medos, Elimęosq́; & Caduſios appellans. Naualium uerò copiarum, quas nulli portus capere in Gręcia poſſent, dextrum cornu Sidonios & Tyrios, ſiniſtrum Aradios, & ex Pamphylia Sidetas tenere: quas gentes nullę unquam nec arte, nec uirtute nauali æquaſſent. Iam pecuniam, iam alios belli apparatus referre ſuperuacaneum eſſe. ſcire ipſos, abundaſſe ſemper auro regna Aſiæ. Itaq; non cum Philippo, nec Annibale rem futuram Romanis principe altero ciuitatis: altero Macedoniæ tantum regni finibus incluſo: ſed cum magno Aſiæ totius, partisq́; Europæ rege. Eum tamen, quãquam ab ultimis orientis terminis ad liberandam Græciam ueniat, nihil poſtulare ab Achæis, in quo fides eorum aduerſus Romanos, priores ſocios atq; amicos lædatur. non enim ut ſecum aduerſus eos arma capiant: ſed ut neutri parti ſeſe coniungant, petere pacem utriq; parti, quòd medios deceat amicos, optent: bello ſe non interponant. Idem fermè & Aetolorum legatus Archidamus petijt, ut quæ facillima & tutiſsima eſſet, quietem præſtarent: ſpectatoresq́; belli fortunarum alienarum euẽtum ſine ullo diſcrimine rerum ſuarum opperirentur. Prouectus deinde eſt intemperãtia linguę in maledicta, nunc communiter Romanorum, nunc propriè ipſius Quintij: ingratos appellãs, & exprobrans non uictoriã modò de Philippo uirtute Aetolorum partam, ſed etiam ſalutem: ipſum, & exercitum ſua opera ſeruatos. Quo enim illum unquam imperatoris functum officio eſſe? auſpicantem immolantemq́;, & uota nuncupãtem ſacrificuli uatis modo in acie uidiſſe, cum ipſe corpus ſuum pro eo telis hoſtium obijceret. Ad ea Quintius: Coram quibus magis, quàm apud quos uerba faceret, dicere Archidamum rationem habuiſſe. Achæos enim probè ſcire, Aetolorum omnem ferociam in uerbis, non in factis eſſe: & in concilijs magis concionibusq́;, quàm in acie apparere. itaq; parui Achæorum exiſtimationem, quibus notos eſſe ſe ſcirent, feciſſe: legatis regis, & per eos abſenti regi eum ſe iactaſſe. Quod ſi quis antea ignoraſſet, quæ res Antiochum & Aetolos coniunxiſſet, ex legatorum ſermone potuiſſet apparere. mentiendo inuicem, iactandoq́; uires, quas non haberent, inflaſſe uana ſpe, atq; inflatos eſſe: dum ij ab ſe Philippum uictum, ſua uirtute protectos Romanos, & quę modò audiebatis, narrant: uos, cæterasq́; ciuitates & gentes, ſuam ſectam eſſe ſecuturos: rex contrà peditum equitumq́; nubes iactat, & conſternit maria ſuis claſsibus. Eſt autem res ſimillima cœnę Chalcidenſis hoſpitis mei, hominis & boni, & ſciti conuiuatoris. apud quem ſolſtitiali tempore comiter accepti cum miraremur, unde illi eo tempore anni tam multa & uaria uenatio: homo non quàm iſti ſunt glorioſus, renidens condimentis ait uarietatem illam, & ſpeciem ferinæ carnis ex manſueto ſue factã. Hoc dici aptè in copias regis, quæ pauloantè iactatæ ſint, poſſe. uaria enim genera armorum, & multa nomina gentium inauditarum, Dahas, & Medos, & Caduſios, & Elimæos, Syros omnes eſſe: haud paulo mancipiorum melius, propter ſeruilia ingenia, quàm militum genus. Et utinam ſubijcere oculis ueſtris Achæi poſſem concurſationem regis magni ab Demetriade nunc Lamiã in concilium Aetolorum, nunc Chalcidem. uideretis uix duarum malè plenarum legiuncularum inſtar in caſtris regis. uideretis regem nunc mendicantem propè frumentum ab Aetolis, quod militi admetiatur: nunc mutuas

pecunias

A pecunias fœnore in ſtipendium quærentē: nunc ad portas Chalcidis ſtantem:& mox inde excluſum,nihil aliud quàm Aulide atq; Euripo ſpectatis, in Ætoliam redeūtem. Malè crediderunt & Antiochus Ætolis,& Aetoli regiæ uanitati. quo minus uos decipi debetis,ſed expertæ potius ſpectatæq; Romanorum fidei credere. Nam quod optimum eſſe dicant,non interponi uos bello: nihil imò tam alienum rebus ueſtris eſt, quippe ſine gratia, ſine dignitate præmium uictoris eritis. Nec abſurdè aduerſus utroſq; reſpondiſſe uiſus eſt:& facile erat orationem apud fauentes æquis auribus accipi.nulla enim nec diſceptatio,nec dubitatio fuit,quin omnes,eoſdem gēti Achæorum hoſteis & amicos,quos populus Romanus cenſuiſſet,iudicarent:bellumq; & Antiocho & Ætolis nunciari iuberent.Auxilia etiam quò cenſuit Quintius, quingētorum militum Chalcidem,quingentorum Piræeum extemplò miſerunt. Erat enim haud procul ſeditione Athenis res, trahētibus ad Antiochum quibuſdam ſpe largitionum uenalem precio multitudinem, donec ab ijs qui Romanæ partis erant, Quintius eſt accitus,& accuſante Leonte quodam Apollodorus autor defectionis damnatus,atq; in exilium eſt eiectus. Et ab Achæis quidem cum triſti reſponſo legatio ad regem redijt. Bœoti nihil certi reſponderunt. Cum Antiochus in Bœotiam ueniſſet, tum quid ſibi faciundum eſſet, ſe deliberaturos eſſe. Antiochus cum ad Chalcidis præſidium & Achæos & Eumenem regem miſiſſe audiſſet:maturandum ratus,ut & præuenirent ſui:& uenientes ſi poſſent,exciperēt, Menippum cum tribus fermè millibus militum, & cum omni claſſe Polyxenidam mittit. ipſe paucos poſt dies ſex millia ſuorum militum, & ex ea copia quæ Lamiæ repentè colligi potuit, non ita multos Ætolos ducit. Achæi quingenti,ab Eumene rege modicum auxilium miſſum,duce Xenoclide Chalcidenſi nōdum obſeſsis itineribus tutò tranſgreſsi Euripum,Chalcidem peruenerunt.Romani milites quingenti fermè & ipſi,cum iam Menippus caſtra ante Salganea ad Hermeum,quà tranſitus ex Bœotia in Eubœam inſulam eſt, haberet,ue-
B nerunt.Miction erat cum ijs legatus à Chalcide ad Quintium ad id ipſum præſidium petendum miſſus. qui poſteaquam obſeſſas ab hoſtibus fauces uidit, omiſſo ad Aulidem itinere, Delium conuertit, ut inde in Eubœam tranſmiſſurus. Templum eſt Apollinis Delium,imminens mari: quinq; millia paſſuum à Tanagra abeſt,minus quatuor millium inde in proxima Eubœæ eſt mari traiectus. Vbi & in fano lucoq;, ea religione & eo iure ſancto quo ſunt templa quę aſyla Græci appellant:& nondum aut indicto bello,aut ita commiſſo,ut ſtrictos gladios, aut ſanguinem uſquam factum audiſſent:cum per magnum otium milites,alij ad ſpectaculum templi luciq; uerſi, alij in litore inermes uagarētur: magna pars per agros lignatum pabulatumq; dilapſa eſſet: repentè Menippus palatos paſsim aggreſſus,eos cæcidit, ad quinquaginta uiuos cepit. perpauci effugerunt, in quibus Miction parua oneraria naue exceptus. Ea res Quintio Romaniſq;, ſicut iactura militum moleſta,ita ad ius inferēdi Antiocho belli adiecisse aliquantum uidebatur. Antiochus admoto ad Aulidem exercitu,cum rurſus oratores partim ex ſuis, partim Ætolos Chalcidē miſiſſet, qui eadem illa quæ nuper cum minis grauioribus agerent, nequicquam contrà Mictione & Xenoclide tendentibus,facilè tenuit,ut portæ ſibi aperirentur.Qui Romanæ partis erant,ſub aduētum regis urbe exceſſerunt. Achæorum & Eumenis milites Salganea tenebant. Et in Euripo caſtellum Romani milites pauci cuſtodiæ cauſa loci communiebant.Salganea Menippus, rex ipſe caſtellum Euripi oppugnare eſt adortus. Priores Achæi & Eumenis milites pacti ut ſine fraude liceret abire,præſidio exceſſerūt.pertinacius Romani Euripum tuebantur. Hi quoq; tamen cum terra mariq; obſiderētur,& iam machinas tormentaq; comportari uiderent,non tulere obſidionem.Cum id quod caput erat Eubœæ, teneret rex,ne cæteræ quidem eius inſulæ urbes imperium abnuerunt, magno'que principio ſibi orſus bellum uidebatur: quod tanta inſula & tot opportunæ urbes in ſuam ditionem ueniſſent.

Marcus Acilius Glabrio Cos. Antiochum apud Thermopylas, Philippo rege adiuuante, uictum Græcia expulit, idemq; Aetolos ſubegit. P. Cornelius Scipio Naſica Cos. ædem matris deûm, quam ipſe in Palatium intulerat, uir optimus à ſenatu iudicatus, dedicauit. idemq; Boios & Gallos uictos in deditionem accepit, & de iis triumphauit. Præterea naualia certamina proſpera aduerſus præfectos Antiochi regis referuntur.

PVBLIVM Cornelium Cn. F. Scipionem, & M. Acilium Glabrio- A
nem, conſules inito magiſtratu, patres priuſquam de prouincijs age-
rent, res diuinas facere maioribus hoſtijs iuſſerunt in omnibus fanis,
in quibus lectiſternium maiore parte anni fieri ſolet: precariq́; , quòd
ſenatus de nouo bello in animo haberet, ut ea res ſenatui populoq́;
Romano bene atque feliciter eueniret. Ea omnia ſacrificia læta fue-
runt: primisq́; hoſtijs perlitatum eſt: & ita aruſpices reſponderunt, eo bello terminos
populi Romani propagari, uictoriam ac triumphum oſtendi. Hæc cum renunciatâ
eſſent, ſolutis religione animis, patres rogationem ad populum ferri iuſſerunt: uellent
iuberent'ne cum Antiocho rege, quiq́; ſectam eius ſecuti eſſent, bellum iniri: ſi ea ro-
gatio perlata eſſet, tum, ſi ita uideretur conſulibus, rem integrã ad ſenatum referrent.
P. Cornelius eam rogationem pertulit. tum ſenatus decreuit, ut conſules Italiã & Græ-
ciam prouincias ſortirentur: cui Græcia eueniſſet, ut præter eum numerum militum,
quem L. Quintius in eam prouinciam ex autoritate ſenatus ſcripſiſſet, imperaſſet'ue,
eum exercitum acciperet, quem M. Bebius prætor anno priore ex SC in Macedoniam
traieciſſet. & extra Italiam permiſſum, ut ſi res poſtulaſſet, auxilia ab ſocijs ne ſupra
quinq́; millium numerum acciperet. L. Quintium ſuperioris anni conſulem legari ad
id bellum placuit. Alter Cos. cui Italia prouincia eueniſſet, cum Boijs iuſſus bellũ ge-
rere utro exercitu mallet ex duobus, quos ſuperiores Coſs. habuiſſent: alterũ ut mit-
teret Romam: eæq́; urbanæ legiones eſſent paratæ, quò ſenatus cenſuiſſet. His ita in
ſenatus ad id, quę cuius prouincia foret, decretis, tum demum ſortiri conſules placuit. B
Acilio Græcia, Cornelio Italia euenit. Certa deinde ſorte ſenatuſconſultum factum
eſt: quod populus Romanus eo tempore duellum iuſsiſſet cum rege Antiocho eſſe:
quiq́; ſub imperio eius eſſent, ut eius rei cauſa ſupplicationem imperarent conſules:
utiq́; M. Acilius Cos. ludos magnos Ioui uoueret, & dona ad omnia puluinaria. Id uo
tum in hæc uerba præeunte P. Licinio pontifice maximo conſul nuncupauit. Si du-
ellum, quod cum Antiocho rege ſumi populus iuſsit, id ex ſententia ſenatus populiq́;
Romani confectũ erit: tum tibi Iupiter populus Romanus ludos magnos dies X con-
tinuos faciet: donaq́; ad omnia puluinaria dabuntur de pecunia, quantam ſenatus de-
creuerit. quiſquis magiſtratus eos ludos quando ubiq́; faxit, hi ludi rectè facti, donaq́;
data rectè ſunto. Supplicatio inde ab duobus Coſs. edicta per biduum fuit. Con-
ſulibus ſortitis prouincias, extemplò & prætores ſortiti ſunt. M. Iunio Bruto iuriſ-
dictio utraque euenit: A. Cornelio Mammulæ Brutij, M. Æmylio Lepido Sicilia, L.
Oppio Sardinia, C. Liuio Salinatori claſsis, L. Aemylio Paulo Hiſpania ulterior. His
ita exercitus decreti. A. Cornelio noui milites, cõſcripti priore anno ex SC à L. Quin-
tio conſule dati ſunt: iuſſusq́; tueri omnem oram circa Tarentum Brunduſiumq́;. L.
Aemylio Paulo in ulteriorem Hiſpaniam præter eum exercitum, quem à M. Fuluio
proprætore accepturus eſſet, decretũ, ut nouorum militum tria millia duceret, & tre-
centos equites: ita ut in ijs duæ partes ſociûm Latini nominis, tertia ciuium Romano-
rum eſſet. Idem ſupplementi ad C. Flaminium, cui imperium prorogabatur, in Hiſpa-
niam citeriorem eſt miſſum. M. Æmylius Lepidus à L. Valerio, cui ſucceſſurus eſſet,
ſimul prouinciam exercitumq́; accipere iuſſus: L. Valerium, ſi ita uideretur, propræ-
torem in prouincia retinere: & prouinciam ita diuidere, ut una ab Agrigento ad Pa-
chynum eſſet: altera à Pachyno Tyndarium. eam maritimam oram L. Valerius XX
nauibus longis cuſtodiret. Eidem prætori mandatum, ut duas decimas frumenti exi-
geret: id ad mare comportandum, deuehendumq́; in Græciã curaret. Idem L. Oppio
de alteria

A de alteris decimis exigendis in Sardinia imperatum. Cæterùm non in Græciam, ſed Romam id frumentum portari placere. C. Liuius prætor, cui claſsis euenerat, cum XXX nauibus paratis traijcere in Græciam primo quoque tempore iuſſus, & ab Atilio naues accipere: ueteres naues quæ in naualibus erant, ut reficeret & armaret, M. Iunio prætori negotium datum eſt, & in eam claſſem ſocios nauales libertinos legeret. Legati terni in Africam, ad Carthaginienſes & in Numidiam, ad frumentum rogandum, quod in Græciam portaretur, miſsi: pro quo precium ſolueret populus Romanus. Adeoq; in apparatum curamq; eius belli ciuitas intenta fuit, ut P. Cornelius Cos. ediceret, qui ſenatores eſſent, quibuſq; in ſenatu ſententiam dicere liceret, quiq; minores magiſtratus eſſent: ne quis eorum longius ab urbe Roma abiret, quàm unde eo die redire poſſet: ne'ue uno tempore quinque ſenatores ab urbe Roma abeſſent. In comparanda impigrè claſſe C. Liuium prætorem contentio orta cum colonis maritimis pauliſper tenuit. nam cum cogerentur in claſſem, tribunos plebis appellarunt. ab ijs ad ſenatum reiecti ſunt. ſenatus ita, ut ad unum omnes conſentirent, decreuit: uacationem rei naualis his colonis non eſſe. Hoſtia, & Fregena, & Caſtrum nouum, & Pyrgi, & Antium, & Tarracina, & Minturnæ, & Sinueſſa fuerunt, quæ cum prætore de uacatione certauerunt. Cõſul deinde M. Acilius ex S C ad collegium fœcialium retulit: ipſi'ne utique regi Antiocho indiceretur bellum? an ſatis eſſet ad præſidiũ aliquod eius nunciare? & num Ætolis quoq; ſeparatim indici iuberent bellum? & num prius ſocietas eis & amicitia renuncianda eſſet, quàm bellum indicendum? Fœciales reſponderunt: iam antè ſeſe, cum de Philippo conſulerentur, decreuiſſe: nihil referre, ipſi coràm, an ad præſidium nunciaretur. amicitiam renunciatam uideri, cum legatis toties repetentibus res nec reddi, nec ſatisfieri æquum cẽſuiſſent. Aetolos ultrò ſibi bellum indixiſſe, cum Demetriadem ſociorum urbem per uim occupaſſent: Chalcidem terra

B mariq; oppugnatum iſſent: regẽ Antiochum in Europam ad bellum populo Romano inferendum traduxiſſent. Omnibus iam ſatis comparatis, M. Acilius Cos. edixit: ut quos L. Quintius milites conſcripſiſſet, & quos ſocijs nominiq; Latino imperaſſet, quos ſecum in prouinciam ire oporteret, & tribuni militum legionis primæ & tertię, uti omnes Brunduſium idibus Maijs conuenirent, ipſe ad quintum nonas Maias paludatus urbe egreſſus eſt. Per eoſdem dies & prætores in prouincias profecti ſunt. Sub idem tempus legati ab duobus regibus, Philippo & Ptolemæo Ægypti rege, Romam uenerunt, pollicentes ad bellum auxilia, & pecuniam, & frumentum. ab Ptolemæo etiam mille pondo auri, XX millia pondo argenti allata. Nihil eſt acceptum, gratiæ regibus actæ. & cum uterque ſe cum omnibus copijs in Aetoliam uenturum, belloq; interfuturum polliceretur, Ptolemæo id remiſſum. Philippi legatis reſponſum: gratum eum ſenatui populoq; Romano facturum, ſi M. Acilio conſuli non defuiſſet. Item ab Carthaginienſibus & Maſaniſſa rege legati uenerunt. Carthaginienſes tritici modium mille, hordei quingenta millia ad exercitum, dimidium eius Romam apportaturos polliciti ſunt: id ut ab ſe munus Romani acciperent, petere ſe, & claſſem ſuorum ſuo ſumptu comparaturos: & ſtipendium quod pluribus pẽſionibus in multos annos deberent, præſens omne daturos. Maſaniſſæ legati quingenta millia modium tritici, trecenta hordei ad exercitum in Gręciam: Romam trecenta millia modium tritici, CC quinquaginta hordei: equites quingentos, elephantos XX regem ad M. Acilium conſulem miſſurum. De frumento utriſque reſponſum: ita uſurum eo populum Romanum, ſi precium acciperent. De claſſe Carthaginienſibus remiſſum: prærerquam ſi quid nauium ex fœdere deberent. de pecunia ita reſponſum: nullam ante diem accepturos. Cum hæc Romæ agebantur: Chalcide Antiochus ne ceſſaret per hybernorum tempus, partim ipſe ſolicitabat ciuitatum animos mittẽdis legatis, partim ultrò ad eum ueniebant: ſicut Epirotæ communi gentis conſenſu, & Elei è Peloponneſo uenerunt. Elei auxilium aduerſus Achæos petebant, quos poſt bellum non ex ſua ſententia indictum Antiocho, primùm ciuitati ſuæ arma illaturos crede-

 bant.

bant. Mille ijs pedites cum duce Cretenſi Euphane ſunt miſsi. Epirotarum legatio erat minimè in partem ullam liberi aut ſimplicis animi. Apud regem gratiam initam uolebant, cum eo ut cauerent ne quid offenderent Romanos. petebant enim, ne ſe temerè in cauſam deduceret, expoſitos aduerſus Italiam pro omni Græcia, & primos impetus Romanorum excepturos. ſed ſi ipſe poſſet terreſtribus naualibus'que copijs præſidere Epiro, cupidè eum omnes Epirotas & urbibus & portubus ſuis accepturos. ſi id non poſſet, deprecari, ne ſe nudos atque inermes Romano bello obijceret. Hac legatione id agi apparebat, ut ſiue (quod magis credebant) abſtinuiſſet Epiro, integra ſibi omnia apud exercitus Romanos eſſent, conciliata ſatis apud regem gratia, quod accepturi fuiſſent uenientem: ſiue ueniſſet, ſic quoque ſpes ueniæ ab Romanis foret, quòd non expectato longinquo auxilio ab ſe, præſentis uiribus ſuccubuiſſent. Huic tam perplexæ legationi quia non ſatis in promptu erat quid reſponderet, legatos ſe miſſurum ad eos dixit, qui de ijs quæ ad illos ſeq́ue communiter pertinerent, loquerentur. In Bœotiam ipſe profectus eſt, cauſas in ſpeciem iræ aduerſus Romanos eas, quas antè dixi, habentem, Barcillę necem, & bellum à Quintio Coroneæ propter Romanorum militum cædes illatum: reuera per multa iam ſecula publicè priuatimq́ue labente egregia quondam diſciplina gentis, & multorum eo ſtatu qui diuturnus eſſe ſine mutatione rerum non poſſet. Obuiam effuſis undiq́ue Bœotiæ principibus, Thebas uenit. Ibi in concilio gentis, quanquam & ad Delium impetu in præſidium Romanum facto, & ad Chalcidem commiſerat nec à paruis, nec dubijs principijs bellũ: tamen eandem orationem exorſus, qua in colloquio primò ad Chalcidem, quaq́ue per legatos in concilio Achæorum uſus erat, ut amicitiam ſecum inſtitui, non bellum indici Romanis poſtularet, neminem quid ageretur, fallebat. decretum tamen ſub leui uerborum prætextu pro rege aduerſus Romanos factum eſt. Hac quoque gente adiuncta, Chalcidem regreſſus, præmiſsis inde literis, ut Demetriadẽ conuenirent principes Aetolorum, cum quibus de ſumma rerum deliberaret: nauibus eò ad diem indictam concilio uenit. Et Aminander accitus ad conſultandum ex Athamania, & Annibal Pœnus iamdiu non adhibitus, interfuit ei conſilio. Conſultatum de Theſſalorum gente eſt, quorum omnibus qui aderant, uoluntas tentanda uidebatur. in eo modò diuerſæ ſententiæ erant: quod alij extempló agendum, alij ex hyeme, quæ tunc ferme media erat, differendum in ueris principium: & alij legatos tantummodo mittendos, alij cum omnibus copijs eundum cenſebant: terrendosq́ue metu, ſi cunctarentur. Cum circa hanc ferè conſultationem diſceptatio omnis uerteretur, Annibal nominatim interrogatus ſententiam, in uniuerſi belli cogitationem regem, atq́ue eos qui aderant, tali oratione auertit. Si ex quo traiecimus in Græciam, adhibitus eſſem in conſilium: cum de Eubœa, de Achæis, de Bœotia agebatur, eandem ſententiam dixiſſem, quam hodie cum de Theſſalis agitur, dicam. Ante omnia Philippum & Macedonas in ſocietatem belli quacunq́ue ratione cenſeo deducendos eſſe. nam quod ad Eubœam Bœotos'que & Theſſalos attinet, cui dubium eſt, quin ut quibus nullæ ſuæ uires ſint, pręſentibus adulando ſemper quem metum in conſilio habeant, eodem ad impetrandam ueniam utantur? ſimul ac Romanum exercitum in Græcia uiderint, ad conſuetum imperium ſe auertant? nec ijs noxæ futurum ſit, quòd cùm Romani procul abeſſent, uim tuam præſentis, exercitusq́ue tui experiri noluerint? Quantò igitur prius potiusq́ue eſt Philippum nobis coniungere, quàm hos: cui ſi ſemel in cauſam deſcenderit, nihil integri futurum ſit: quiq́ue eas uires afferat, quæ non acceſsio tantũ ad Romanum eſſe bellum, ſed per ſe ipſæ nuper ſuſtinere potuerint Romanos. Hoc ego adiuncto (abſit uerbo inuidia) qui dubitare de euẽtu poſsim? cum quibus aduerſus Philippum ualuerint Romani, ijs nunc fore uideam ut ipſi oppugnentur. Aetoli, qui Philippum (quod inter omnes conſtat) uicerunt, cũ Philippo aduerſus Ro. pugnabunt. Aminander atq́ue Athamânum gens, quorum ſecundum Aetolos plurima fuit opera in eo bello, nobiſcum ſtabunt. Philippus tum te quieto totã molem ſuſtinebat belli: nunc duo

A maximi reges, Aſiæ Europæq́ue uiribus aduerſus unum populum, ut meã utranq́ fortunã taceam, patrum certè ætate ne uni quidẽ Epirotarum regi parẽ, quicquid tandẽ erit uobiſcum comparatus, geretis bellum. Quæ igitur res mihi fiduciã præbet cõiungi nobis Philippum poſſe? una, communis utilitas, quæ ſocietatis maximum uinculum eſt: altera, autores uos Ætoli. ueſter enim legatus hic Thoas inter cætera quæ ad exciendum in Græciã Antiochũ dicere eſt ſolitus, ante omnia hoc ſemper affirmauit: fremere Philippum, & ęgrè pati ſub ſpecie pacis leges ſeruitutis ſibi impoſitas. ille quidem feræ beſtiæ uinctę aut clauſæ, & refringere clauſtra cupienti, regis iram uerbis ęquabat. cuius ſi talis animus eſt, ſoluamus nos eius uincula, & clauſtra refringamus: ut erumpere diu coërcita ira in hoſtes cõmunes poſsit. Quod ſi nihil eum legatio noſtra mouerit: at nos, quoniã nobis eũ adiungere non poſſumus, ne hoſtibus noſtris ille adiungi poſsit, caueamus. Seleucus filius tuus Lyſimachiæ eſt: qui ſi eo exercitu quem ſecum habet, per Thraciã proxima Macedonię cœperit depopulari: facile ab auxilio ferendo Romanis Philippum ad ſua potiſsimum tuenda auertet. De Philippo meã ſententiã habes. De ratione uniuerſi belli quid ſentirem, iam ab initio nõ ignoraſti. quod ſi tum auditus forem, non in Euboea Chalcidem captam, & caſtellum Euripi expugnatum Romani, ſed Hetruriam Ligurumq́ & Galliæ Ciſalpinæ oram bello ardere: & qui maximus ijs terror eſt, Annibalem in Italia eſſe audirent. Nunc quoq́ accerſas cenſeo omneis nauales terreſtresq́ copias: ſequantur claſſem onerariæ cum commeatibus. nam hic ſicut ad belli munera pauci ſumus, ſic nimis multi pro inopia cõmeatuũ. Cum omneis tuas contraxeris uires, diuiſa claſſe partem Corcyrę in ſtatione habebis, ne tranſitus Romanis liber ac tutus pateat: partem ad litus Italiæ, quod Sardiniã Africamq́ ſpectat, traijcies: ipſe cum omnibus terreſtribus copijs in Byllionũ agrum procedes: inde Græciæ præſidebis, & ſpeciem Romanis traiecturum te præbens, & ſi res popoſcerit, traiecturus. Hæc ſuadeo, qui ut non omnis peritiſsimus ſim belli, cum Ro-

B manis certè bellare bonis malisq́ meis didici. In quæ conſilium dedi, in eadem nec infidelẽ, nec ſegnẽ operã polliceor. Dij approbent eam ſententiam, quæ tibi optima uiſa fuerit. Hæc fermè Annibalis oratio fuit: quam laudarunt magis in præſentia, qui aderant, quàm rebus ipſis executi ſunt. nihil enim eorum eſt factum, niſi quòd ad claſſem copiasq́ accerſendas ex Aſia Polyxenidã miſit. Legati Lariſſam ad concilium Theſſalorum ſunt miſsi. & Ætolis Aminandroq́ dies ad conueniẽdum exercitui Pheras eſt indictus: eòdem & rex cum ſuis copijs confeſtim uenit. Ibi dum opperiretũ Aminandrũ atq́ Ætolos, Philippum Megalopolitanum cum duobus millibus hominum ad legẽda oſſa Macedonũ circa Cynoſcephalas, ubi debellatum erat cum Philippo, miſit: ſiue ab ipſo quærente ſibi commendationẽ ad Macedonum gentem & inuidiã regi, quòd inſepultos milites reliquiſſet, monitus: ſiue ab inſita regibus uanitate, ad conſiliũ ſpecie àmplum, re inane, animo adiecto. Tumulus eſt in unum oſsibus, quæ paſsim ſtrata erant, coaceruatis factus: qui nullam gratiã ad Macedonas, odium ingens ad Philippũ mouit. Itaq́ qui ad id tempus fortunã eſſet in conſilio habiturus, is extemplò ad M. Bebium proprætorem miſit, Antiochum in Theſſaliam impetum feciſſe. ſi uideretur ei, moueret ex hybernis. ſe obuiam proceſſurum, ut quid agendum eſſet, conſultarent. Antiocho ad Pheras iam caſtra habenti, ubi coniunxerant ei ſe Aetoli & Aminander: legati ab Lariſſa uenerunt, quęrentes, quod ob factum dictumúe Theſſalorum bello laceſſeret eos: ſimul orantes, ut remoto exercitu per legatos, ſi quid ei uideretur, ſecum diſceptaret. Eodem tempore quingentos armatos duce Hippolocho Pheras in pręſidium miſerunt. hi excluſi aditu, iam omnia itinera obſidentibus regijs, Scotuſſam ſe receperunt. Legatis Lariſſæorum rex clementer reſpondit: non belli faciendi, ſed tuendæ & ſtabiliendæ libertatis Theſſalorum cauſa ſe Theſſaliam intraſſe. Similia his qui cum Pheræis ageret, miſſus. cui nullo dato reſponſo, Pheręi ipſi ſuum legatum ad regem, principem ciuitatis Pauſaniam miſerunt. Qui cum haud diſsimilia his, ut in cauſa pari, quæ pro Chalcidenſibus in colloquio ad Euripi fretum dicta erant, quædã

etiam ferocius egiſſet:rex etiam atq; etiam deliberare eos iuſſos, ne id conſilij caperet: A
cuius dum in futurum nimis cauti & prouidi eſſent, extēplò pœniteret,dimiſit. Hæc renunciata Pheras legatio cum eſſet,ne paulum quidē dubitarunt, quin pro fide erga Romanos quicquid ſors belli tuliſſet, paterentur. Itaq; & hi ſumma ope parabant ſe ad urbem defendendā:& rex ab omni parte ſimul oppugnare mœnia eſt aggreſſus:& qui ſatis intelligeret, (neq; enim dubium erat) in euentu eius urbis poſitū eſſe, quam primam aggreſsus eſset:aut ſperni deinde ab uniuerſa gēte Theſſalorū, aut timeri ſe: omnem undiq; terrorem obſeſsis iniecit.Primum impetum oppugnationis ſatis conſtanter ſuſtinuerūt:deinde cū multi propugnantes caderent, aut uulnerarent̄, labare animi cœpere. reuocati deinde caſtigationibus principum ad perſeuerandum in propoſito, relicto exteriore circulo muri deficiētibus iam copijs, in interiorē partem urbis conceſſerūt:cui breuior orbis munitionis circūiectus erat. poſtremò uicti malis cū timerent,ne ui captis nulla apud uictorē uenia eſſet,dediderunt ſeſe.Nihil inde moratus rex.IIII millia armatorum,dum recens terror eſset,Scotuſſam miſit.Nec ibi mora deditionis eſt facta, cernentibus Pheræorū recens exemplum: qui quòd pertinaciter primò abnuerant,malo domiti tandē feciſſent. cum ipſa urbe Hippolochus Lariſſæorumq; deditum eſt præſidium.Dimiſsi ab rege inuiolati omnes,quòd eam rem magni momenti futurā rex ad conciliandos Lariſſæorum animos credebat. Intra decimum diem quàm Pheras uenerat, his perfectis, Cranonē profectus cū toto exercitu primo aduētu cepit.inde Cypærā & Metropolin,& ijs circumiecta caſtella recepit: omniaq; iam regionis eius,præter Atracē & Gyrtonē,in poteſtate erant. Tū aggredi Lariſſam conſtituit:ratus uel terrore cæterarum expugnatarum,uel beneficio præſidij dimiſsi, uel exemplo tot ciuitatum dedentiū ſeſe,nō ultrà in pertinacia manſuros.Elephantis agi ante ſigna terroris cauſa iuſsis, quadrato agmine ad urbē inceſsit:ut incerti fluctuarentur animi magnę partis Lariſſæorū inter metum pręſentē hoſtiū, & uerecundiam B
abſentiū ſociorū.Per eoſdē dies Aminander cum Athamānū iuuentute occupat Pellinęū:& Menippus cū tribus millibus peditū Aetolorū,& ducētis equitibus in Perræbiā profectus,Malloeam & Cyretias ui cepit, depopulatusq; eſt agrū Tripolitanum. His raptim peractis,Lariſſam ad regē redeunt: conſultanti quid nā agendum eſſet de Lariſſa,ſuperuenerunt.Ibi in diuerſum ſentētiæ tendebant:alijs uim adhibendā,& nō differendū ęenſentib. quin operibus ac machinis ſimul undiq; mœnia aggrederent̄ urbis,ſitæ in plano,à parte cāpeſtri undiq; facilis aditu:alijs nūc uires urbis nequaq; Pheris cōferendę memorantib. nunc hyemē & tēpus anni nulli bellicę rei,minimè obſidioni atq; oppugnationi urbiū aptum. Incerto regi inter ſpem metumq; legati à Pharſalo,qui ad dedendā urbem ſuam fortè uenerant, animos auxerunt. M. Bebius interim cum Philippo in Daſſaretijs congreſſus, Ap.Claudium ex communi conſilio ad præſidium Lariſſæ miſit. qui per Macedoniam magnis itineribus in iugum montiū, quod ſuper Gōnos eſt,peruenit. Oppidū Gonni XX millia ab Lariſſa abeſt,in ipſis faucibus ſaltus, quæ Tempe appellant̄,ſitū.Ibi caſtra metatus latius q̄ pro copijs, & plureis q̄ quod ſatis in uſum erāt,ignes cū accendiſſet,ſpeciē quā quęſierat, hoſti fecit: omnē ibi Ro. exercitū cū rege Philippo eſſe.Itaq; hyemē inſtare apud ſuos cauſatus rex,unū tantum moratus diē ab Lariſſa receſsit,& Demetriadē redijt. Aetoliq; & Athamanes in ſuos receperūt ſe fines. Appius etſi, cuius rei cauſa miſſus erat,ſolutā cernebat obſidionem:tamē Lariſſam ad cōfirmandos in reliquū ſociorū animos deſcendit:duplexq; lætitia erat,quòd & hoſtes exceſſerāt finibus,& intra mœnia pręſidiū Ro. cernebāt. Rex Chalcidem à Demetriade profectus, amore captus uirginis Chalcidēſis Cleoptolemi filię:cum patrē,primò adlegando,deinde corā ipſe rogando fatigaſſet, inuitū ſe grauioris fortunę cōditioni illigantē:tandē impetrata re,tanquā in media pace nuptias celebrat:& reliquum hyemis,oblitus quantas ſimul duas res ſuſcepiſſet,bellū Ro. & Grçciam liberandā,omiſsa omniū rerum cura,in cōuiuijs et uinū ſequentibus uoluptatib. ac deinde ex fatigatione magis quàm ſatietate earum in ſomno traduxit. eadē omnes

præ-

A præfectos regios,qui ubiq; ad Bœotiã maximè præpoſiti hybernis erãt,cepit luxuria, in eandẽ & milites effuſi ſunt:nec quiſquam eorum aut arma induit,aut ſtationem aut uigilias ſeruauit:aut quicquã quod militaris operis aut muneris eſſet, fecit. Itaq; principio ueris cum per Phocidem Cheroneam, quò conuenire omnem undiq; exercitũ iuſſerat,ueniſſet: facilè animaduertit,nihilo ſeueriore diſciplina milites quàm ducẽ hybernaſſe. Alexandrũ inde Acarnãnẽ & Menippum Macedonẽ Stratũ Ætoliæ copias ducere iuſsit.ipſe Delphis ſacrificio Apollini facto, Naupactũ proceſsit. cõcilio principum Ætoliæ habito,uia quæ præter Chalcidẽ & Lyſimachiã fert ad Stratũ, ſuis qui per Maliacum ſinum ueniebant,occurrit.Ibi Mneſilochus princeps Acarnãnũ multis emptus donis,nõ ipſe ſolum gentẽ regi conciliabat, ſed Clytũ etiã prętorẽ, penes quẽ tum ſumma poteſtas erat,in ſuã ſententiã adduxerat.Is cum Leucadios,quod Acarnanię caput eſt, nõ facile ad defectionẽ poſſe cerneret impelli propter metum Romanæ claſsis,quę cũ Attalo,quæúe circa Cephaleniã erat,arte eos eſt aggreſſus. nam cum in cõcilio dixiſſet,tuenda mediterranea Acarnanię eſſe, & omnibus qui arma ferrẽt, exeundũ ad Medeonẽ & Tyrrheũ,ne ab Antiocho aut Ætolis occuparentur: fuère qui dicerent, nihil attinere omneis tumultuoſe concitari: ſatis eſſe quingẽtorũ hominum præſidiũ.eam iuuentutẽ nactus,trecẽtis Medeone, ducentis Tyrrhei in pręſidio poſitis,id agebat,ut pro obſidibus futuri uenirent in poteſtatem regis.Per eoſdem dies legati regis Medeonẽ uenerũt.quibus auditis,cum in concione quidnã reſpondendum regi eſſet,conſultarẽt:& alij manẽdum in Romana ſocietate,alij nõ aſpernandam amicitiam regis cenſerent:media uiſa eſt Clyti ſentẽtia,eo'q; accepta eſt:ut ad regem mitterẽt legatos,peterẽtq; ab eo, ut Medeonios ſuper tanta re conſultare in concilio Acarnanum pateretur.In eam legationẽ Mneſilochus, & qui eius factionis erant, de induſtria collecti,clàm miſsis qui regem admouere copias iuberent,ipſi terebant tempus. itaq; uixdũ ijs egreſsis legatis,Antiochus in finibus,& mox ad portas erat,& trepidãtibus qui expertes proditionis fuerant,tumultuoſe'q; iuuentutẽ ad arma uocantibus,

B ab Clyto & Mneſilocho in urbẽ eſt inductus.& alijs ſua uoluntate affluentibus,metu coacti etiam qui diſſentiebant, ad regẽ conuenerũt. quos placida oratione territos cũ permulſiſſet,ad ſpem uulgatę clementię aliquot populi Acarnanię defecerũt.Tyrrheum à Medeone profectus eſt, Mneſilocho eòdem & legatis præmiſsis. Cæterũ detecta Medeone fraus cautiores, nõ timidiores Tyrrhenſes fecit: dato ei haud perplexo reſpõſo,nullam ſe nouã ſocietatẽ,niſi ex autoritate Romanorũ Impp.accepturos: portiſq; clauſis,armatos in muris diſpoſuerũt.Et peropportunè ad confirmãdos Acarnanũ animos Cn.Octauius miſſus à Quintio,cũ præſidiũ & paucas naues ab A.Poſthumio,qui ab Attilio legato Cephaleniæ prępoſitus fuerat,accepiſſet,Leucadẽ uenit,impleuitq; ſpei ſocios:M.Acilium Cos.iam cum legionibus mare traieciſſet, & in Theſſalia caſtra Romana eſſe. Hunc rumorẽ quia ſimilem ueri tempus anni maturum iam ad nauigandum faciebat,rex præſidio Medeone impoſito,& in quibuſdam alijs Acarnaniæ oppidis,Tyrrheo abſceſsit:& per Ætoliæ ac Phocidis urbes Chalcidem redijt. Sub idem tempus M.Bebius & Philippus rex iam antè per hyemem in Daſſaretis congreſsi,cum Ap.Claudium,ut obſidione Lariſſam eximeret,in Theſſaliã miſiſſent:quia id tempus rebus gerendis immaturum erat, in hyberna regreſsi, principio ueris coniunctis copijs in Theſſaliam deſcenderunt.In Acarnania tum Antiochus erat.aduenientes, Philippus Malloeam Perræbiæ, Bebius Phacium eſt aggreſſus. quo primo propè impetu capto,Pheſtum eadem celeritate capit.inde Atracem cum ſe recepiſſet, Chyretias hinc & Eritiũ occupat: pręſidijſq; per recepta oppida diſpoſitis, Philippo rurſus obſidenti Malloeam ſe coniungit. Sub aduẽtum Romani exercitus ſeu ad metum uirium,ſeu ad ſpem ueniæ cum dedidiſsent ſeſe,ad ea recipienda oppida,quæ Athamãnes occupauerãt,uno agmine ierunt.Erant autẽ hæc: Æginium,Ericiniũ,Gomphi,Silana,Tricca,Meliboea,Phaloria. Inde Pellinæũ, ubi Philippus Megalopolitanus cũ quingẽtis peditibus & equitibus XL in præſidio erat,& circunſidũt, & priuſq;

oppugna-

oppugnarent,mittunt ad Philippum qui moneret,ne uim ultimã experiri uellet. Qui A
bus ille ſatis ferociter reſpondit, uel Romanis uel Theſſalis ſe crediturũ fuiſſe: in Phi-
lippi ſe poteſtatem cõmiſſurum non eſſe. Poſteaquã apparuit ui agendum, quia uide-
batur & Limnæam eodem tempore oppugnari poſſe,regẽ ad Limnæã ire placuit: Be
bius reſtitit ad Pellinæum oppugnandum. Per eos fortè dies M. Acilius Cos. cum x.
millibus peditũ,duobus millibus equitum,x v elephantis mari traiecto, pedeſtres co
pias Lariſſam ducere delectos militum tribunos iuſsit: ipſe cum equitatu Limnæã ad
Philippum uenit. Aduentu conſulis deditio ſine cunctatione eſt facta: traditumꝙ prę
ſidium regium,& cum ijs Athamânes. Ab Limnæa Pellinæum conſul proficiſcit. Ibi
primi Athamânes tradiderũt ſeſe: deinde & Philippus Megalopolitanus. cui decedẽti
de præſidio,cum obuius fortè fuiſſet Philippus rex,ad ludibriũ regem eum conſaluta-
ri iuſsit: ipſe congreſſus fratrẽ haud ſanè decoro maieſtati ſuæ ioco appellauit. dedu-
ctus inde ad Cos. cuſtodiri iuſsus: & haud ita multo pòſt in uinculis Romã miſsus. cę-
tera multitudo Athamânũ aut militum Antiochi regis,quæ in præſidijs deditorũ per
eos dies oppidorũ fuerat,Philippo tradita regi eſt. fuere autẽ ad tria millia hominum.
Conſul Lariſſam eſt profectus,ibi de ſumma belli conſultaturus. in itinere ab Pieria et
Metropoli legati tradentes urbes ſuas occurrerunt. Philippus Athamanũ præcipuè
captiuis indulgẽter habitis,ut per eos cõciliaret gentẽ,nactus ſpẽ Athamanię potiũdę,
exercitũ eò duxit, pręmiſsis in ciuitates captiuis. Et illi magnã autoritatẽ apud popu-
lares habuerunt,clementiã erga ſe regis munificentiãꝙ cõmemorantes: & Aminãder
cuius præſentis maieſtas aliquos in fide cõtinuiſſet, ueritus ne traderet Philippo iam-
pridem hoſti,& Romanis meritò tũ propter defectionẽ infenſis, cũ coniuge ac liberis
regno exceſsit, Ambraciamꝙ ſe cõtulit. ita Athamania omnis in ius ditionemꝙ Phi-
lippi conceſsit. Conſul ad reficienda maximè iumẽta,quæ & nauigatione & poſtea iti-
neribus fatigata erant,paucos Lariſſæ moratus dies,uelut reparato modica quiete ex-
ercitu, Cratonem eſt profectus. Venienti Pharſalus, Scotuſſa & Pheræ, quæꝙ in eis B
prędia Antiochi erãt,dedunt. ex ijs interrogatis qui manere ſecum uellent, mille uo-
lentes Philippo tradit: cæteros inermes Demetriadẽ remittit. Proernã inde recepit, et
quæ circa eam caſtella erant. Ducere tum porrò in ſinũ Maliacum cœpit. Appropin-
quante faucibus, ſuper quas ſiti Thaumaci ſunt, deſerta urbe iuuentus omnis armata
ſyluas & itinera inſedit: & in agmẽ Romanũ ex ſuperioribus locis incurſauit. Conſul
primò mittere,qui ex propinquo colloquentes deterrerẽt eos à tali furore. poſteaquã
perſeuerare in incepto uidit, tribuno cum duorũ ſignorũ militibus circũmiſſo,inter-
cluſit ad urbem iter armatis,uacuamꝙ eam cepit. tũ clamore ab tergo captæ urbis au-
dito, refugientiũ undiꝙ ex ſyluis inſidiatorũ cædes facta eſt. A' Thaumacis altero die
conſul ad Sperchium amnẽ peruenit: inde Hypatæorũ agros uaſtauit. Cum hæc age-
bant,Chaldide erat Antiochus. qui iam tum cernens,nihil ſe ex Græcia, præter amœ-
na Chalcide hyberna & infames nuptias petiſſe, Aetolorũ uana promiſſa incuſare, &
Thoantem: Annibalẽ uerò nõ ut prudentem tantum uirũ, ſed propè uatem omnium
quæ tũ euenirẽt,admirari. ne tamen temerè cœpta ſegnitia inſuper euerteret,nuncios
in Ætoliam mittit,ut omni contracta iuuentute cõuenirent. Iam & ipſe eò decem mil-
lia ferè peditũ ex ijs qui poſtea uenerãt ex Aſia expleta, & equites quingentos duxit.
Quò cũ aliquãto pauciores quàm unquã antea cõueniſſent, & principes tãtummodo
cũ paucis clientibus eſſent,atꝙ ij dicerent omnia ſedulò ab ſe facta,ut quàmplurimos
ex ciuitatibus ſuis euocarent: nec autoritate,nec gratia,nec imperio aduerſus detrectã
tes militiam ualuiſſe: deſtitutus undiꝙ & ab ſuis qui morabant in Aſia,& ab ſocijs qui
ea in quorum ſpem uocauerant, non præſtabant: intra ſaltum Thermopylarum ſeſe
recepit. Id iugum,ſicut Apennini dorſo Italia diuiditur,ita mediam Græciam dirimit.
ante ſaltum Thermopylarum ſeptentrionem uerſus Epirus, & Perræbia,& Magne-
ſia & Theſſalia eſt, & Phthiotæ Achæi, & ſinus Maliacus. intra fauces ac meridiem
uergunt, Ætoliæ pars maior, et Acarnania, & cum Locride Phocis, & Bœotia, ad-

A iunctaq; inſula Euboea,& excurrente in altum uelut promontorio Attica terra ſita ab tergo & Peloponneſus. Hoc iugũ ab Leucade & mari ad occidentẽ uerſo per Ætoliã ad alterum mare orienti obiectum tendens,ea aſpreta rupesq; interiectas habet,ut nõ modò exercitus,ſed ne expediti quidem facile ullos ad tranſitũ calles inueniant. extremos ad orientẽ montes Oetam uocant,quorum quod altiſsimum eſt, Callidromon appellatur: in cuius ualle ad Maliacum ſinum uergente iter eſt non latius quàm ſexaginta paſſus.hæc una militaris uia eſt,quà traduci exercitus,ſi non prohibeantur, poſſunt.ideo Pylæ,& ab alijs,quia calidæ aquæ in ipſis faucibus ſunt, Thermopylæ locus appellatur:nobilis Lacedęmoniorũ aduerſus Perſas morte magis memorabili,quàm pugna.Haudquaquã pari tum animo Antiochus intra portas loci eius caſtris poſitis, munitionibus inſuper ſaltum impediebat.& cum duplici uallo foſſaq;,& muro etiam quà res poſtulabat, ex multa copia paſsim iacentium lapidum permuniſſet omnia: ſatis fidens nunquam eà uim Romanum exercitum facturum,Ætolos ex IIII millibus (tot enim conuenerant)partim ad Heracleam pręſidio obtinendã,quæ ante ipſas fauces poſita eſt,partim Hypatam mittit:& Heracleam haud dubius conſulem oppugnaturum,& iam multis nunciantibus circa Hypatam omnia euaſtari.Conſul depopulatus Hypatẽſem primò,deinde Heracleenſem agrum,inutili utrobiq; auxilio Ætolorũ, in ipſis faucibus prope fontes calidarum aquarum aduerſus regem caſtra poſuit.Ætolorum utręq; manus Heracleam ſeſe incluſerunt. Antiochũ,cui priuſquã hoſtem cerneret,ſatis omnia permunita & præſidijs obſepta uidebãtur,timor deinde inceſsit, ne quos per imminentia iuga calles inueniret ad tranſitum Romanus.nam & Lacedęmonios quondam ita à Perſis circumitos fama erat:& nuper Philippum ab ijſdem Romanis. itaq; nuncium Heracleam ad Aetolos mittit, ut hanc ſaltem ſibi operam eo bello præſtarent, ut uertices circà montium occuparent obſiderentq;, ne quà tranſire Ro-

B manus poſſet. Hoc nũcio audito diſſenſio inter Aetolos orta eſt. pars imperio parendum regis,atq; eundũ cenſebãt:pars ſubſiſtendũ Heracleæ ad utranq; fortunã,ut ſiue uictus à conſule rex eſſet, in expedito haberent integras copias ad opem propinquis ferendã ciuitatibus ſuis:ſiue uinceret,ut diſsipatos in fugã Romanos perſequerentur. Vtraq; pars non manſit modò in ſententia ſua,ſed etiam executa eſt conſiliũ: duo millia Heracleæ ſubſtiterunt:duo trifariã diuiſa,Callidromũ & Rhoduntiã,& Tichiunta (hæc nomina cacuminibus ſunt)occupauere.Conſul poſteaquã inſeſſa ſuperiora loca ab Aetolis uidit,M.Porcium Catonem & L. Valerium Flaccũ cõſulares legatos cum binis millibus delectorum peditũ ad caſtella Ætolorũ, Flaccum in Rhoduntiã & Tichiunta, Catonem in Callidromũ mittit. ipſe priuſquã ad hoſtem copias admoueret, uocatos in concionem milites paucis eſt allocutus:Pleroſq; omnium ordinum milites inter uos eſſe uideo,qui in hac eadem prouincia T.Quintij ductu auſpicioq; militaueritis.Macedonico bello inexuperabilis magis ſaltus ad amnem Aoum fuit, quàm hic. quippe portę ſunt hę:et unus inter duo maria clauſis omnibus,uelut naturalis trãſitus eſt,munitiones & locis opportunioribus tunc fuerunt, & ualidiores impoſitæ. exercitus hoſtiũ ille & numero maior,& militum genere aliquãto melior: quippe illic Macedones Thracesq; & Illyrij erant,ferociſsimę omnes gentes:hic Syri & Aſiatici Gręci ſunt,leuiſsima genera hominũ, & ſeruituti nata:rex ille bellicoſiſsimus, exercitatus iam inde ab iuuẽta finitimis Thracũ atq; Illyriorũ,& circà omniũ accolarum bellis:hic ut aliam omnem uitã omittã, is eſt, qui cum ad inferendũ populo Ro.bellũ ex Aſia in Europã tranſiſſet, nihil memorabilius toto tẽpore hybernorũ geſſerit,q̃ quòd amoris cauſa ex domo priuata & obſcuri etiam inter populares generis uxorẽ duxit:& nouus maritus uelut ſaginatus nuptialib.coenis,ad pugnã proceſsit.Summa uiriũ ſpeiq; eius in Ætolis fuit,gẽte uaniſsima & ingratiſsima,ut uos prius experti eſtis,nũc Antiochus experitur.nam nec cõuenerũt frequentes,nec cõtineri in caſtris potuerũt, & in ſeditione ipſi inter ſe ſunt:& cum Hypatã tuendam Heracleamq; depopoſciſſent, neutram tutati,pars refugerũt in iuga montiũ,pars Heracleæ incluſerunt ſeſe. Rex ipſe cõ-

feſſus

feſſus nuſquam æquo campo nõ modò congredi ſe ad pugnam audere,ſed nec caſtra A quidem in aperto ponere,relicta omni ante ſe regione ea quã ſe nobis ac Philippo ademiſſe gloriabat̃,condidit ſe intra rupes:ne ante fauces quidẽ ſaltus, ut quondã Lacedemonios fama eſt,ſed intrà penitus retractis caſtris. quod quantum intereſt ad timorẽ oſtendendum,an muris alicuius urbis obſidẽdum ſeſe incluſerit? Sed neq; Antiochũ tuebunt̃ anguſtiæ:nec Ætolos uertices illi, quos ceperunt. ſatis undiq; prouiſum atq; præcautum eſt,ne quid aduerſus uos in pugna præter hoſteis eſſet. Illud proponere animo ueſtro debetis,non uos pro Græciæ libertate tantum dimicare, (quanquam is quoq; egregius titulus eſſet, liberatã à Philippo antè, nunc ab Ætolis & ab Antiocho liberare)neq; ea tantum in præmium ueſtrum ceſſura,quæ nunc in regijs caſtris ſunt: ſed illum quoq; omnẽ apparatum,qui in dies ab Epheſo expectatur,prædę futurum: Aſiã deinde Syriamq;, & omnia uſq; ad ortus ſolis ditiſsima regna imperio Ro. aperturos. Quid deinde aberit, quin ab Gadibus ad mare rubrum oceano fineis terminemus, qui orbem terrarum amplexu finit? & omne humanum genus ſecundum deos nomẽ Romanum ueneretur? In hæc tanta præmia dignos parate animos, ut craſtino die bene iuuantibus dijs acie decernamus. Ab hac concione dimiſsi milites, priuſquã corpora curarẽt,arma telaq; parãt.Luce prima ſigno pugnæ propoſito,inſtruit aciem conſul arcta fronte, ad naturã & anguſtias loci. Rex poſteaquã ſigna hoſtium conſpexit,& ipſe copias eduxit.Leuis armaturæ partẽ ante uallum in primo locauit:tum Macedonum robur,quos ſariſſophoros appellabant, uelut firmamẽtum circa ipſas munitiones conſtituit. his ab ſiniſtro cornu iaculatorum ſagittariorumq; & funditorũ manum ſub ipſis radicibus montis poſuit, ut ex altiore loco nuda latera hoſtium inceſſerent.ab dextro Macedonibus ad ipſum munimentorum finẽ,quà loca uſq; ad mare in uia paluſtri limo & uoraginibus claudũt.elephãtos cum aſſueto præſidio poſuit:poſt eos equites:tum modico interuallo relicto,cęteras copias in ſecunda acie.Macedones B pro uallo locati,primò facile ſuſtinebãt Romanos,tẽtantes ab omni parte aditus: multum adiuuãtibus qui ex loco ſuperiore fundis,uelut nimbũ, glandes & ſagittas ſimul ac iacula ingerebant.deinde,ut maior nec iam toleranda uis hoſtium inferebat ſe,pulſi loco intra munimẽta ſubductis ordinibus conceſſerunt. inde ex uallo propè alterum uallum haſtis præ ſe obiectis fecerunt.& ita modica altitudo ualli erat,ut & locum ſuperiorem ad pugnandum ſuis præberet:& propter longitudinẽ haſtarum ſubiectum haberet hoſtẽ.Multi temerè ſubeuntes uallum transfixi ſunt: & aut incœpto irrito receſsiſſent,aut plures cecidiſſent,ni M.Porcius ab iugo Callidromi, deiectis inde Ætolis,& magna ex parte cæſis,(incautos enim & pleroſq; ſopitos oppreſſerat) ſuper imminentẽ caſtris collem apparuiſſet.Flacco nõ eadẽ fortuna ad Tichiunta & Rhodontiam,nequicquã ſubire ad ea caſtella conato,fuerat.Macedones, quiq; alij in caſtris regijs erant,primò,dum procul nihil aliud quàm turba & agmẽ apparebat:Ætolos credere uiſa procul pugna ſubſidio uenire. cæterùm ut primùm ſignaq; & arma ex propinquo cognita errorem aperuerunt, tantus repentè pauor omneis cepit, ut abiectis armis fugerent.Et munimenta ſequentes impedierunt,& anguſtię uallis,per quam ſequendi erant:et maximè omnium, quòd elephãti nouiſsimi agminis erãt, quos pedes ægrè præterire,eques nullo poterat modo,timentibus equis,tumultumq; inter ſe maiorem quàm in prælio edentibus.aliquantum temporis et direptio caſtrorum tenuit. Lilæum tamen eo die perſecuti ſunt hoſtem. Multis in ipſo itinere cæſis,captiſq;, nõ equis uiriſq; tantum,ſed etiam elephantis,quos capere non potuerant, interfectis, in caſtra reuerterunt:quæ tentata eo die inter ipſum pugnæ tempus ab Ætolis Heracleã obtinentibus præſidio ſine ullo haud parum audacis incepti effectu fuerant. Conſul noctis inſequentis tertia uigilia præmiſſo equitatu ad perſequendum hoſtem,ſigna legionum prima luce mouit. Aliquantũ uiæ præceperat rex,ut qui non antè quàm Elatiæ ab effuſo conſtiterit curſu: ubi primùm reliquijs pugnæq; & fugæ collectis, cum perexigua manu ſemermium militũ Chalcidem ſe recepit. Romanus equitatus ipſum quidem

A quidem regem Elatiæ aſſecutus nō eſt,ſed magnā partem agminis aut laſsitudine ſub-
ſiſtentis,aut errore,ut qui ſine ducibus per ignota itinera fugerent,diſsipatos oppreſ-
ſerunt. nec præter quingentos,qui circa regem fuerunt,ex toto exercitu quiſquā effu-
git:etiam ex X millibus militum,quos Polybio autore traieciſse ſecum regem in Græ-
ciam ſcripſimus,exiguus numerus. Quid ſi Antiati Valerio credamus, LX millia mi-
litum fuiſſe in regio exercitu ſcribenti: XL inde millia cecidiſſe: ſupra V millia capta cū
ſignis militaribus CCXXX: Romanorum CL interfecti ſunt. Conſule per Phocidem
& Bœotiā exercitum ducente,conſciæ defectionis ciuitates cum uelamentis ante por-
tas ſtabant, metu ne hoſtiliter diriperent: cæterū per omnes dies haud ſecus quàm in
pacato agro ſine uiolatione ullius rei agmen proceſsit, donec in agrum Coronenſem
uentum eſt. ibi ſtatua regis Antiochi poſita in templo Mineruæ Itoneæ iram accen-
dit:permiſſumq; militi eſt,ut circumiectum templo agrum popularetur. deinde cogi-
tatio animū ſubijt, cum cōmuni decreto Bœotiorum poſita eſſet ſtatua, indignū eſſe
in unum Coronenſem agrū ſæuire. reuocato extemplò milite,finis populandi factus:
caſtigati tantum uerbis Bœoti, ob ingratum in tantis tamq; recentibus beneficijs ani-
mum erga Romanos. Inter ipſum pugnæ tempus X naues regiæ cum præfecto Iſidoro
ad Thronium in ſinu Maliaco ſtabant. eò grauis uulneribus Alexander Acarnān nun
cius aduerſæ pugnæ cum perfugiſſet, trepidæ inde recenti terrore naues Ceneum Eu-
bœæ petierunt. ibi mortuus ſepultusq; Alexander. Tres, quæ ex Aſia profectæ eun-
dem portum tenuerant naues, audita exercitus clade, Epheſum redierunt. Iſidorus
ab Ceneo Demetriadem, ſi fortè eò deferret fuga regem, traiecit. Per eoſdem dies A.
Attilius præfectus Romanæ claſsis magnos regios cōmeatus iam fretū, quod ad An-
drum inſulam eſt, præteruectos excepit. alias merſit,alias cepit naues. quæ nouiſsimæ
agminis erant,curſum in Aſiam uerterunt. Attilius Piræeum,unde profectus erat, cū
B agmine captiuarū nauium reuectus,magnā uim frumenti & Athenienſib. & alijs eiuſ-
dem regionis ſocijs diuiſit. Antiochus ſub aduentum conſulis à Chalcide profectus,
Tenum primò tenuit,inde Epheſum tranſmiſit. Conſuli Chalcidē uenienti portæ pa-
tuerunt,cum appropinquante eo Ariſtoteles præfectus regis urbe exceſsiſſet. & cæte-
ræ urbes in Eubœa ſine certamine traditæ. paucosq; per dies omnibus perpacatis,ſine
ullius noxa urbis exercitus Thermopylas reductus, multo modeſtia poſt uictoriam,
ꝙ ipſa uictoria laudabilior. Inde conſul M. Catonem,per quem quæ geſta eſſent, ſena-
tus populusq; Romanus haud dubio autore ſciret,Romā miſit. Is à Creuſa(Theſpien
ſiū emporiū eſt,in intimo ſinu Corinthiaco retractū)Patras Achaiæ petit. à Patris Cor
cyrā uſq; Ætoliæ atq; Acarnaniæ litora legit:atq; ita ad Hydruntū Italiæ traiecit. quin-
to die inde pedeſtri itinere Romā ingēti curſu peruenit,ante lucē ingreſſus urbē,à por
ta ad prætorem M. Iuniū iter intendit. Is prima luce ſenatū uocauit. quò L. Cornelius
Scipio aliquot diebus ante à cōſule dimiſſus, cum adueniens audiſſet prægreſſum Ca-
tonem in ſenatu eſſe,ſuperuenit exponenti quæ geſta eſſent. Duo inde legati iuſſu ſe-
natus in concionem ſunt producti: atque ibi eadem,quæ in ſenatu de rebus in Ætolia
geſtis expoſuerunt. Supplicatio in triduū decreta eſt:& ut XL hoſtijs maioribus præ-
tor,quibus dijs ei uideretur,ſacrificaret. Per eoſdem dies & M. Fuluius Nobilior,qui
biennio antè prætor in ulteriorem Hiſpaniā erat profectus,ouans urbē eſt ingreſſus:
Argenti bigati præ ſe tulit CXXX millia:& extra numeratum XII millia pondo argen
ti:auri pondo CXXVII. Acilius conſul ab Thermopylis Heracleam ad Ætolos præ-
miſit,ut tunc ſaltem experti regiam uanitatem reſipiſcerent:traditaq; Heraclea, cogi-
tarent de petenda ab ſenatu ſeu furoris ſui,ſeu erroris uenia. Et cæteras Græciæ ciuita-
tes defeciſſe eo bello ab optimè de ſe meritis Romanis: ſed quia poſt fugā regis,cuius
fiducia ab officio deceſsiſſent,non addidiſſent pertinaciam culpæ,in fide receptas eſſe.
Ætolos quoq;,quanquam non ſecuti ſint regem,ſed accerſierint:& duces belli, nō ſo-
cij fuerint:ſi pœnitere poſsint,poſſe & incolumes eſſe. Ad ea cum pacati nihil reſpon-
deretur, appareretq; armis rem gerendā: & rege ſuperato bellum Ætolicum integrū

reſtare,caſtra ab Thermopylis ad Heracleã mouit: eoq́; ipſo die,ut ſitũ noſceret urbis, A
ab omni parte equo mœnia eſt circũuectus.Sita eſt Heraclea in radicibus Oetæ mon-
tis: ipſa in campo,arcem imminentẽ loco alto,& undique pręcipiti habet. Contempla
tus omnia quæ noſcenda erant,quatuor ſimul locis aggredi urbẽ conſtituit. à flumine
Aſopo,quà & gymnaſium eſt,L. Valeriũ operibus atq; oppugnationi præpoſuit.ar-
cem extra muros,quæ frequentius propè quàm urbs habitabatur, T.Sempronio Lõ-
go oppugnandam dedit.à ſinu Maliaco,quæ aditum haud facilẽ pars habebat, M.Be
bium:ab altero amniculo,quem Melana uocant,aduerſus Dianę templum, Ap.Clau
dium oppoſuit. Horum magno certamine intra paucos dies turres arietesq́;, & alius
omnis apparatus oppugnandarum urbium perficitur.& cùm ager Heraclienſis palu-
ſter omnis, frequénsq; proceris arboribus benignè ad omne genus operum materiã
ſuppeditat: at tum quia refugerant intra mœnia Ætoli, deſertáq; in ueſtibulo urbis e-
rant tecta,in uarios uſus non tigna modò & tabulas,ſed laterem quoq; & cæmenta &
ſaxa uariæ magnitudinis prębebant.Et Romani quidem operibus magis quàm armis
urbem oppugnabant: Ætoli contrà armis ſe tuebantur.nam cum ariete quaterentur
muri,non laqueis,ut ſolet,exceptos declinabant ictus: ſed armati frequentes quidam
ignes etiam,quos aggeribus inijcerent,ferebant.fornices quoq; in muro erant apti ad
excurrendũ:& ipſi cum pro dirutis reficerẽt muros,crebriores eos, ut pluribus erum
peretur in hoſtem locis,faciebant.Hoc primis diebus, dum integræ uires erant,& fre
quentes & impigrè fecerunt: in dies deinde pauciores,& ſegnius. etenim cum multis
urgerentur rebus,nulla eos res æquè ac uigiliæ conficiebant: Romanis in magna co-
pia militum ſuccedentibus alijs in ſtationem aliorum, Aetolos propter paucitatem
eoſdem dies nocteſq; aſsiduo labore urente.per IIII & XX dies, ita ut nullũ tẽpus ua-
cuum dimicatione eſſet,aduerſus quatuor è partibus ſimul oppugnantem hoſtem no
cturnus diurno continuatus labor eſt.Cum fatigatos iam Ætolos ſciret Cos. & ex ra-
tione temporis, & quod ita transfugæ affirmabant, tale conſilium inijt. media nocte B
receptui ſignum dedit, & ab oppugnatione ſimul omnes milites deductos uſq; ad ter
tiam diei horam quietos in caſtris tenuit: inde cœpta oppugnatio ad mediam rurſus
noctem perducta eſt,intermiſſa deinde uſq; ad tertiam diei horam. Fatigationem rati
cauſam eſſe Ætoli non continuandæ oppugnationis, quæ & ipſos affecerat: ubi Ro-
manis datum receptui ſignum eſſet,uelut ipſi quoq; hoc reuocati, pro ſe quiſq; ex ſta-
tionibus decedebant:nec ante tertiam diei horam armati in muris apparebant. Con-
ſul cum nocte media intermiſiſſet oppugnationem,quarta uigilia rurſus ab tribus par
tibus ſumma ui aggreſſurus. ab una T. Sempronium tenere intentos milites ſignũq;
expectare iuſſit: ad ea in nocturno tumultu, unde clamor exaudiretur, haud dubiè
ratus hoſtes concurſuros. Ætoli pars ſopiti affecta labore ac uigilijs corpora ex ſom-
no moliebantur: pars uigilantes adhuc ad ſtrepitum pugnãtium in tenebris currunt.
Hoſtes partim per ruinas iacentis muri tranſcendere conantur: partim ſcalis aſcenſus
tentant. aduerſus quos undiq; ad opem ferendam concurrunt Ætoli.Pars una,in qua
ædificia extra urbem erant, neq; defenditur, neq; oppugnatur:ſed qui oppugnarent,
intẽti ſignum expectabant,defenſor nemo aderat.Iam diluceſcebat,cum ſignum con-
ſul dedit:& ſine ullo certamine partim per ſemiruta,partim ſcalis integros muros tran
ſcendêre.Simul clamor index capti oppidi eſt exauditus, undiq; Ætoli deſertis ſtatio
nibus in arcem fugiunt. Oppidum uictores permiſſu conſulis diripiunt: non tam ab
ira,nec ab odio, quàm ut miles coërcitus in tot receptis ex poteſtate hoſtiũ urbib. ali-
quo tandẽ loco fructũ uictoriæ ſentiret. Reuocatos inde à medio fermè die milites cũ
in duas diuiſiſſet partes:unã radicibus montium circumduci ad rupem iuſsit: quæ fa-
ſtigio altitudinis par,media ualle uelut abrupta ab arce erat: ſed adeò propè gemina-
ta cacumina eorum montium ſunt, ut ex uertice altero conijci tela in arcem poſſent,
cum dimidia militum parte conſul ab urbe aſcenſurus in arcẽ,ſignum ab ijs qui ab ter-
go in rupem euaſuri erãt,expectabat. Non tulere qui in arce erant Ætoli primum eo-
rum

a rum qui rupem ceperãt clamorem, deinde impetum ab urbe Romanorum: & fractis iam animis, & nulla ibi præparata re ad obſidionem diutius tolerandã: utpote congregatis fœminis pueriſq́; & imbelli alia turba in arcem, quæ uix capere, nedũ tueri multitudinem tantam poſſet. itaq; ad primum impetum abiectis armis dediderunt ſeſe. Traditus inter cęteros principes Ætolorum & Damocritus eſt: qui principio belli decretum Ætolorum, quo accerſendum Antiochum cenſuerant, T. Quintio poſcenti reſpõderat: in Italia daturum, cum caſtra ibi Ætoli poſuiſſent. ob eam ferociam maius uictoribus gaudium traditus fuit. Eodem tempore quo Romani Heracleam, Philippus Lamiam ex compoſito oppugnabat, circa Thermopylas cum conſule redeunte ex Bœotia, ut uictoriam ipſi populoq́; Romano gratularetur, excuſaretq́; quod morbo impeditus bello non interfuiſſet, congreſſus. inde diuerſi ad duas ſimul oppugnandas urbes profecti. interſunt ſeptem millia fermè paſſuum. & quia Lamia cùm poſita eſt in tumulo, tum regionẽ eà maxime deſpectat oppidum, quà breue interuallum uidetur, & omnia in conſpectu ſunt: cum enixè uelut propoſito certamine Romani Macedonesq́; diem ac noctẽ aut in operibus aut in prælijs eſſent, hoc maior difficultas Macedonibus erat, quòd Romani aggere & uineis, & omnibus ſupra terram operibus, ſubtus Macedones cuniculis oppugnabant: & in aſperis locis ſilex ſæpe impenetrabilis ferro occurrebat. Et cum parum procederet inceptum, per colloquia principum oppidanos tentabat rex, ut urbem dederẽt: haud dubius, quin ſi prius Heraclea capta foret, Romanis ſe potius quàm ſibi dedituri eſſent: ſuamq́; gratiam conſul in obſidione liberanda facturus eſſet. Nec euim opinio eſt fruſtrata: confeſtim enim ab Heraclea capta nuncius uenit, ut oppugnatione abſtineret. Æquius eſſe, Romanos milites qui acie dimicaſſent cum Ætolis, præmia uictoriæ habere. Ita receſsum ab Lamia eſt, & propinquæ clade urbis ipſi, ne quid ſimile paterentur, effugerunt. Paucis priuſquam Heraclea caperetur diebus, Ætoli concilio Hypatam coacto, legatos ad Antiochum

b miſerunt: inter quos & Thoas idem, qui & antea, miſsus eſt. mandata erant, ut ab rege peterent primùm, ut ipſe coactis rurſus terreſtribus naualibusq́; copijs, in Gręciã traijceret: deinde, ſi qua ipſum teneret res, ut pecuniam & auxilia mitteret. id cùm ad dignitatem eius fidemq́; pertinere, nõ prodi ſocios: tum etiam ad incolumitatem regni, non ſinere Romanos omni cura uacuos, cum Ætolorum gentem ſuſtuliſsent, omnibus copijs in Aſiam traijcere. Vera erant quę dicebantur: eo magis regem mouerunt. itaq; in præſentia pecuniam quæ ad uſus belli neceſsaria erat, legatis dedit: auxilia terreſtria naualiaq́; affirmauit miſsurum. Thoantem unum ex legatis retinuit, & ipſum haud inuitum morantem, ut exactor præſens promiſsorum adeſset. Cæterùm Heraclea capta fregit tandem animos Ætolorum: & poſt paucos dies quàm ad bellum renouandum, acciendumq́; regem in Aſiam miſerant legatos: abiectis belli conſilijs, pacis petendæ oratores ad conſulem miſerunt. Quos dicere exorſos conſul interfatus, cum alia ſibi præuertenda eſse dixiſset: redire Hypatam eos, datis dierum x inducijs, & L. Valerio Flacco cum ijs miſso, iuſsit: ei quæ ſecum acturi fuiſsent, exponere: & ſi qua uellent alia. Hypatam ut eſt uentum, principes Ætolorum apud Flaccum conſilium habuerunt, conſultantes, quó nam agendum modo apud conſulem foret. Parantibus ijs antiqua iura fœderum ordiri, meritaq́; in populum Romanũ, abſiſtere ijs Flaccus iuſsit, quæ ipſi uiolaſsent: confeſsionem ijs culpæ magis profuturam, & totam in preces orationem uerſam. nec enim in cauſa ipſorum, ſed in populi Romani clementia ſpem ſalutis poſitam eſse. & ſe ſuppliciter agentibus ijs adfuturum, & apud conſulem & Romæ in ſenatu. eò quoq; enim mittendos fore legatos. Hæc una uia omnibus ad ſalutem uiſa eſt, ut in fidem ſe permitterent Romanorum. ita enim & illis uiolãdi ſupplices uerecundiam ſe impoſituros: & ipſos nihilo minus ſuæ poteſtatis fore, ſi quid melius fortuna oſtendiſſet. Poſteaquam ad conſulem uentum eſt, Phaneas legationis princeps longam orationem, & uariè ad mitigandã iram uictoris compoſitã, ita ad extremum finiuit, ut diceret, Ætolos ſe ſuaq́; omnia fidei populi Romani permittere. Id

cõſul ubi audiuit, etiam atq; Etiam uidete, inquit, Ætoli, ut ita permittatis. Tum decretũ Phaneas, in quo id diſertè ſcriptum erat, oſtendit. Quando ergo, inquit, ita permittitis, poſtulo ut mihi Dicęarchũ ciuem ueſtrum, & Menetam Epirotam, (Naupactum is cum præſidio ingreſſus ad defectionẽ compulerat) & Aminandrum cũ principibus Athamanũ, quorum conſilio ab nobis defeciſtis, ſine mora dedatis. Propè dicentẽ interfatus Romanũ, Non in ſeruitutẽ, inquit, ſed in fidem tuam nos tradimus: & certum habeo te imprudentia labi: qui nobis imperes, quæ moris Græcorum non ſint. Ad hęc Cos. Nec hercule, inquit, magnopere nunc curo, quid Ætoli ſatis ex more Gręcorum factũ eſſe cenſeant: dũ ego more Romano imperium id habeam in deditos modò decreto ſuo, antè armis uictos. itaq; ni properè fit q̃d impero, uinciri uos iam iubeo. afferriq; catenas, & circumſiſtere lictores iuſsit. Tum fracta Phaneæ ferocia, Ætolisq; alijs eſt: & tandem cuius conditionis eſſent, ſenſere. & ſe quidem Phaneas, & qui adſint Ætolorum, ſcire facienda eſſe quæ imperentur, dixit: ſed ad decernenda ea concilio Aetolorum opus eſſe. ad id petere, ut X dierum inducias daret. Petente Flacco pro Aetolis, induciæ datæ: & Hypatam reditum eſt. Vbi cum in concilio delectorum, quos apocletos uocant, Phaneas & quæ imperarentur, & quæ ipſis propè accidiſſent, expoſuiſſet: ingemuerunt quidem principes conditioni ſuæ, parendum tamẽ uictori cenſebant, & ex omnibus oppidis conuocandos Aetolos ad concilium. Poſteaquam uerò omnis coacta multitudo eadem illa audiuit, adeò ſæuitia imperij atq; indignitate exaſperati animi ſunt, ut ſi in pace fuiſſent, illo impetu iræ concitari potuerint ad bellum. Ad iram accedebat & difficultas eorum quæ imperarentur: quo nam modo enim utiq; regem Aminandrum ſe tradere poſſe? & ſpes fortè oblata, quòd Nicander eo ipſo tempore ab rege Antiocho ueniens, impleuit expectatione uana multitudinem: terra mariq; ingens parari bellum. Is duodecimo die quàm conſcenderat nauem, in Ætoliam perfecta legatione rediens, Phalaram in ſinu Maliaco tenuit. inde Lamiam pecuniam cum deuexiſſet, ipſe cum expeditis ueſpera prima inter Macedonum Romanaq; caſtra medio agro dum Hypatam notis callibus petit, in ſtationem incidit Macedonum: deductusq; ad regem eſt, nondum conuiuio dimiſſo. Quod ubi nunciatum eſt, uelut hoſpitis, non hoſtis aduentu motus Philippus, accumbere eum epulariq; iuſsit: atq; inde dimiſsis alijs ſolum retentum, ipſum quidẽ de ſe timere quicquam uetuit. Aetolorum praua conſilia, atq; in ipſorum caput ſemper recidentia accuſauit: qui primum Romanos, deinde Antiochum in Gręciam adduxiſſent. ſed præteritorum, quæ magis reprehendi quàm corrigi poſsint, oblitum ſe, non facturum ut inſultet aduerſis rebus eorum. Ætolos quoq; finire tandem aduerſus ſe odia debere: & Nicandrum priuatim eius diei, quo ſeruatus à ſe foret, meminiſſe. Ita datis qui in tutum eum proſequerentur, Hypatam Nicander conſultantibus de pace Romana ſuperuenit. M. Acilius uendita aut conceſſa militi circa Heracleam præda, poſteaquam nec Hypatæ pacata eſſe conſilia, & Naupactum concurriſſe Aetolos, ut inde totum impetum belli ſuſtinerent, audiuit: pręmiſſo Ap. Claudio cum IIII. millibus militum ad occupanda iuga quà difficilis tranſitus montium erant, ipſe Oetam aſcendit: Herculiq; ſacrificium fecit in eo loco, quem Pyrã, quòd ibi mortale corpus eius dei ſit crematum, appellant. inde toto exercitu profectus, reliquum iter ſatis expedito agmine fecit. Vt ad Coracem eſt uentum, (mons eſt altiſsimus inter Callipolin & Naupactũ) ibi & iumenta multa ex agmine præcipitata cum ipſis oneribus ſunt, & homines uexati. & facile apparebat, quàm cum inerti hoſte res eſſet, qui tam impeditum ſaltum nullo præſidio, ut clauderet tranſitum, inſediſſet. Tum quoq; uexato exercitu, ad Naupactum deſcendit: & uno caſtello aduerſus arcem poſito, cæteras partes urbis, diuiſis copijs pro ſitu mœnium, circũſedit. nec minus operis laborisq; ea oppugnatio, quàm Heracleæ habuit. Eodem tempore & Meſſene in Peloponneſo ab Achæis, quòd concilij eorum recuſaret eſſe, oppugnari cœpta eſt. Etenim duæ ciuitates Meſſene & Elis, extra concilium Achaicum erant, cum Ætolis ſentiebant. Elei tamen poſt fugatum

A gatum ex Græcia Antiochum legatis Achæorum lenius reſponderant: dimiſſo præ-
ſidio regio cogitaturos ſe quid ſibi faciendũ eſſet. Meſſenij ſine reſponſo dimiſsis lega-
tis mouerant bellum: trepidiq́ rerum ſuarum, cum iam ager effuſo exercitu paſsim u-
reretur, caſtraq́ prope urbẽ poni uiderent: legatos Chalcidẽ ad T. Quintium autorẽ
libertatis miſerunt, qui nunciarent, Meſſenios Romanis, non Achæis, & aperire por-
tas, & dedere urbẽ paratos eſſe. Auditis legatis extemplo profectus Quintius, á Me-
galopoli ad Diaphanem Pr. Achæorum miſit, qui extempló reducere eum à Meſſene
exercitũ, & uenire ad ſe iuberet. Dicto paruit Diaphanes: & ſoluta obſidione expedi-
tus ipſe prægreſſus agmen, circa Andaniã, paruũ oppidum inter Megalopolin Meſse
nenq́ poſitũ, Quintio occurrit. & cũ cauſas oppugnationis exponeret, caſtigatum le-
uiter, quód tãtam rem ſine autoritate ſua conatus eſset, dimittere exercitum iuſsit: nec
pacem omnium bono partam turbare. Meſſenijs imperauit, ut exules reducerent, &
Achæorum concilij eſſent. ſi qua haberent, de quibus aut recuſare, aut in poſterum ca
uere ſibi uellent, Corinthum ad ſe uenirent. Diaphanem concilium Achęorum extem
pló ſibi prębere iuſsit. Ibi de Zacyntho intercepta per fraudẽ inſula queſtus, poſtula-
uit ut reſtitueretur Romanis. Philippi Macedonũ regis Zacynthus fuerat: eam mer-
cedem Aminandro dederat, ut per Athamaniam ducere exercitum in ſuperiorẽ par-
tem Aetoliæ liceret: qua expeditione fractis animis, Aetolos compulit ad petendam
pacem. Aminander Philippum Megalopolitanum inſulę pręfecit: poſtea per bellum,
quo ſe Antiocho aduerſus Romanos coniunxit, Philippo ad munia belli reuocato,
Hieroclem Agrigentinum ſucceſſorem miſit. Is poſt fugam ab Thermopylis Antio-
chi, Aminandrumq́ à Philippo Athamania pulſum, miſsis ultro ad Diaphanem Pr.
Achæorum nuncijs, pecunia pactus inſulam Achęis tradidit. Id præmium belli ſuum
eſſe, æquũ cenſebant Romani: non enim M. Acilium Cos. legionesq́ Romanas Dia-
B phani & Achæis ad Thermopylas pugnaſſe. Diaphanes aduerſus hæc purgare inter-
dum ſeſe, gentemq́: interdũ de iure facti diſſerere. Quidam Achæorũ & initio eam ſe
rem aſpernatos teſtabantur, & tunc pertinaciam increpitabant prætoris: autoribusq́
ijs decretũ eſt, ut T. Quintio ea res permitteretur. Erat Quintius ſicut aduerſantibus
aſper: ita, ſi cederes, idem placabilis. Omiſſa igitur contentione uocis uultusq́: Si uti-
lem, inquit, poſſeſsionem eius inſulæ cenſerem Achęis eſſe, autor eſſem ſenatui popu-
loq́ Romano, ut eam uos habere ſinerent. cæterùm ſicut teſtudinem, ubi collecta in
ſuum tegimen eſt, tutam ad omneis ictus uideo eſſe: ubi exerit partes aliquas, quod-
cunq́ nudauit, obnoxium atq́ infirmum habere: haud diſsimiliter uos Achæi clauſos
undiq́ mari, quæ intra Peloponneſi ſint terminos, ea & iungere uobis, & iuncta tueri
facile: ſimul auiditate plura amplectendi hinc excedatis: nuda uobis omnia, quæ extra
ſint, & expoſita ad omneis ictus eſſe. Aſſentiente omni concilio, nec Diaphane ultrà
tendere auſo, Zacynthus Romanis traditur. Per idem tempus Philippus rex profi-
ciſcentẽ Cos. ad Naupactum percunctatus, ſi ſe interim quæ defeciſſent ab ſocietate
Romana urbes, recipere uellet: permittẽte eo ad Demetriadẽ copias mouit, haud igna
rus, quanta ibi tum perturbatio eſſet. Deſtitui enim ab omni ſpe: cum deſertos ſe ab
Antiocho, ſpem nullam in Ætolis eſſe cernerẽt: dies noctesq́ aut Philippi hoſtis ad-
uentum, aut infeſtiorẽ etiam, quo iuſtius irati erant, Romanorum expectabant. Tur-
ba erat ibi incondita regiorum: qui primó pauci in præſidio relicti, poſtea plures, ple-
riq́ inermes ex prælio aduerſo fuga delati, nec uirium, nec animi ſatis ad obſidionẽ to-
lerandam habebant. itaq́ præmiſsis à Philippo, qui ſpem impetrabilis ueniæ oſtẽde-
bant reſponderunt, patẽre portas regi. Ad primum eius ingreſſum principum quidã
urbe exceſſerunt: Eurylochus mortẽ ſibi conſciuit. Antiochi milites (ſic enim pacti e-
rant) per Macedoniã Thraciamq́, proſequẽtibus Macedonibus ne quis eos uiolaret,
Lyſimachiam deducti ſunt. Erant & paucæ naues Demetriade: quibus præerat Iſido-
rus. eæ quoq́ cum præfecto ſuo dimiſſæ ſunt. Inde Dolopiam & Aperantiam & Per-
ræbię quaſdam ciuitates recepit. Dum hæc à Philippo geruntur, T. Quintius recepta

Zacyntho ab Achaico concilio Naupactum traiecit: quæ iam per duos menſes (ſed A
prope excidium erat) oppugnabatur: & ſi capta ui foret, omne ibi nomen Ætolourm ad internicionem uidebatur uenturum. Cæterùm quanquam meritò iratus erat Ætolis, quòd ſolos obtrectaſſe gloriæ ſuæ, cum liberaret Græciam, meminerat: & nihil autoritate ſua motos eſſe, cum quæ tum maximè acciderant, caſura præmonens, à furioſo incepto eos deterreret: tamen ſui maximè operis eſſe credens, nullam gentem liberatę à ſe Græcię funditus euerti, obambulare muris, ut facile noſceretur ab Ætolis, cœpit. Confeſtim à primis ſtationibus cognitus eſt, uulgatūꝗ per omnes ordines, Quintium eſſe. itaꝗ concurſu facto undiꝗ in muros, manus pro ſe quiſꝗ tendentes, cōſonante clamore nominatim Quintium orare, ut opem ferret ac ſeruaret. Et tum quidē, quanquam moueretur his uocibus: manu tamen annuit, quidnam opis in ſe eſſet? Cęterùm poſteaquam ad Cos. uenit: Vtrum fallit, inquit, te M. Acili, quid agatur? an cū ſatis prouideas, nihil id magnopere ad ſummam reip. pertinere cenſes? Erexerat expectatione Cos. & Quin expromis, inquit, quid rei ſit? Tum Quintius: Ecquid uides te deuicto Antiocho in duabus urbibus oppugnandis tempus terere: cum iam propè annus circumactus ſit imperij tui? Philippum autem, qui non aciem, non ſigna hoſtium uidit: non ſolum urbes, ſed tot iam gentes, Athamaniam, Perrębiam, Aperantiam, Dolopiam ſibi adiunxiſſe? atqui non tantum intereſt noſtra, Ætolorum opes ac uires minui, quantum, non ſupra modum Philippum creſcere, & uictoriæ tuæ pręmium te militesꝗ́ tuos nondum duas urbes, Philippum tot gentes Græciæ habere. Aſſentiebatur his Cos. ſed pudor, ſi irrito incepto abſcederet obſidione, occurrebat: tota inde Quintio res permiſſa eſt. Is rurſus ad eam partem muri, qua pauloantè uociferati Ætoli fuerant, redijt: ibi cum impēſius orarent, ut miſereretur gentis Ætolorū, exire aliquos ad ſe iuſsit. Phaneas ipſe principesꝗ́ alij extemplò egreſsi ſunt. quibus prouolutis ad pedes: Fortuna, inquit, ueſtra facit, ut & iræ meæ & orationi temperem. euenerunt quæ prædixi euentura. & ne hoc quidem reliqui uobis eſt, ut indignis acci- B
diſſe ea uideantur. ego tamen ſorte quadam nutriendæ Græcię datus, ne ingratis quidem benefacere abſiſtam. mittite oratores ad Cos. qui inducias tantum temporis petant, ut mittere legatos Romam poſsitis, per quos ſenatui de uobis permittatis. ego apud Cos. deprecator defenſorꝗ́ uobis adero. Ita ut cenſuerat Quintius, fecerunt: nec aſpernatus eſt legationem Cos. inducijsꝗ́ in diem certam datis, qua legatio renunciari ab Roma poſſet, ſoluta obſidio eſt, & exercitus in Phocidem miſſus. Cos. cum T. Quintio ad Achaicum concilium Ægium traiecit. ibi de Eleis & exulibus Lacedęmoniorum reſtituendis actum. & neutra perfecta res: quia ſuæ gratię reſeruari eam Achæi, Elei per ſe ipſi, quàm per Romanos maluerunt Achaico contribui concilio. Epirotarum legati ad Cos. uenerunt: quos non ſyncera fide in amicitia fuiſſe ſatis conſtabat, militē tamen nullum Antiocho dederant, pecunia iuuiſſe eum inſimulabantur, legatos ad regem ne ipſi quidem miſiſſe inficiabantur. Is petentibus, ut in amicitia priſtina eſſe liceret, reſpōdit Cos. ſe, utrum hoſtium, an pacatorum eos numero haberet, nondum ſcire: ſenatum eius rei iudicem fore, integram ſe cauſam eorum Romam reijcere: inducias ad id dierum XC dare. Epirotæ Romam miſsi ſenatum adierunt. ijs magis quę non feciſſent hoſtilia referentibus, quàm purgantibus ea de quibus arguebātur, reſponſum datum eſt, quo ueniam impetraſſe, non cauſam probaſſe uideri poſſent. Et Philippi regis legati ſub idem tempus in ſenatum introducti, gratulantes de uictoria. ijs petentibus, ut ſibi ſacrificare in Capitolio, donumꝗ́ ex auro liceret ponere in æde Iouis OPT. MAX. permiſſum ab ſenatu. C. pondo coronam aureā poſuerunt. Non reſponſum ſolū benignè legatis eſt: ſed Philippi quoꝗ filius Demetrius, qui obſes Romæ erat, ad patrem reducendus legatis datus eſt. Bellum quod cum Antiocho rege in Græcia geſtum eſt à M. Acilio Cos. hunc finē habuit. Alter Cos. P. Cornelius Scipio Galliam prouinciā ſortitus, priuſquā ad bellum, quod cum Boijs gerendū erat, proficiſceretur, poſtulauit ab ſenatu, ut pecunia ſibi decerneretu ad ludos, quos Propr.

in Hiſpa-

A in Hiſpania inter ipſum diſcrimen pugnæ uouiſſet. Nouum atque iniquum poſtulare eſt uiſus. cẽſuerunt ergo, quos ludos inconſulto ſenatu ex ſua unius ſententia uouiſſet, eos uel de manubijs, ſi quam pecuniam ad id reſeruaſſet, uel ſua ipſe impenſa faceret. Eos ludos per dies X P. Cornelius fecit. Per idem ferè tempus ædes matris magnæ Idææ dedicata eſt: quam deam is P. Cornelius aduectã ex Aſia, P. Cornelio Scipione, cui pòſt Africano fuit cognomen, P. Licinio Coss. in Palatiũ à mari detulerat. Locaue rant ædem faciendam ex S C. M. Liuius, C. Claudius cenſores, M. Cornelio, T. Sẽpronio Coss. tredecim annis poſtquã locata erat, dedicauit eam M. Iunius Brutus: ludiq́ ob dedicationẽ eius facti, quos primos ſcenicos fuiſſe, Valerius Antiâs eſt autor, Megaleſia appellatos. Item Iuuẽtutis ædem in circo maximo C. Licinius Lucullus duumuir dedicauit. uouerat eam ſexdecim annis ante M. Liuius Cos. quo die Aſdrubalem exercitumq́ eius cęcidit. idem cenſor eam faciendã locauit, M. Cornelio, T. Sempronio Coss. Huius quoq́ dedicandæ cauſa ludi facti: & eo omnia cum maiore religione facta, quòd nouum cum Antiocho inſtabat bellum. Principio eius anni, quo hæc iam profecto ad bellum M. Acilio, manente adhuc Romæ P. Cornelio Cos. agebãtur: boues duos domitos in Carinis per ſcalas perueniſſe in tegulas ædificij, proditũ memoriæ eſt. eos uiuos comburi, cineremq́ eorũ deijci in Tyberim, aruſpices iuſſerunt. Tarracinæ & Amiterni nunciatum eſt, aliquoties lapidibus pluiſſe: Minturnis ædem Iouis, & tabernas circa forum de cœlo tactas eſſe: Vulturni in oſtio fluminis duas naues fulmine ictas cõflagraſſe. Eorum prodigiorũ cauſa libros Sibyllinos ex S C decemuiri cum adiſſent, renunciarũt, ieiunium inſtituẽdum Cereri eſſe, & id quinto quoq́ anno ſeruãdum: & ut nouendiale ſacrũ fieret, & unum diem ſupplicatio eſſet: coronati ſupplicarẽt: & Cos. P. Cornelius quibus dijs quibuſq́ hoſtijs edidiſſent decemuiri, ſacrificaret. Placatis dijs nunc uotis rite ſoluendis, nunc prodigijs expiãdis, in prouinciam proficiſcitur Cos. atq́ inde Cn. Domitiũ procos. dimiſſo exercitu Romam decedere

B iuſsit: ipſe in agrum Boiorum legiones induxit. Sub idem ferè tẽpus Ligures lege ſacrata coacto exercitu, nocte improuiſo caſtra Q. Minutij procos. aggreſsi ſunt. Minutius uſq́ ad lucẽ intra uallum militem inſtructũ tenuit, intentus ne quà tranſcenderet hoſtis munimenta: prima luce duabus ſimul portis eruptionẽ fecit. nec primo impetu, quod ſperauerat, Ligures pulſi ſunt: duas amplius horas dubium certamẽ ſuſtinuere. poſtremò cum alia atq́ alia agmina erumperent, & integri feſsis ſuccederẽt ad pugnam, tandem Ligures inter cętera etiã uigilijs confecti, terga dederunt. cęſa ſupra quatuor millia hoſtiũ: ex Romanis, ſocijſq́ minus CCC perierunt. Duobus ferè pòſt menſibus P. Cornelius Cos. cum Boiorum exercitu ſignis collatis egregiè pugnauit. Duodetriginta millia hoſtiũ cæſa, Antiâs Valerius ſcribit: capta tria millia & quadringẽtos: ſigna militaria CXXIIII. equos mille ducentos triginta: carpenta ducenta quadragintaſeptem: ex uictoribus mille quadringentos octogintaquatuor cecidiſſe. Vbi ut in numero ſcriptori parum fidei ſit, quia in augendo eo non alius intẽperantior eſt, magnam tamen uictoriã fuiſſe apparet, quòd & caſtra capta ſunt, & Boij poſt eam pugnam extemplò dediderunt ſeſe, & quòd ſupplicatio eius uictoriæ cauſa decreta ab ſenatu, uictimæq́ maiores cæſæ. Per eoſdẽ dies M. Fuluius Nobilior ex ulteriore Hiſpania ouans urbẽ eſt ingreſſus, argenti tranſtulit X millia põdo: bigati argẽti CXXX, auri CXXVI. P. Cornelius Cos. primò obſidibus à Boiorũ gente acceptis, agri parte ferè dimidia eos mulctauit: quò ſi uellet, P R colonias mittere poſſet. inde Romã, ut ad triumphum haud dubium, decedẽs, exercitum dimiſit, & adeſſe Romæ ad diẽ triumphi iuſsit. ipſe poſtero die quàm uenit, ſenatu in ędem Bellonæ uocato, cũ de rebus ab ſe geſtis diſſeruiſſet, poſtulauit, ut ſibi triũphanti liceret in urbẽ inuehi. P. Sempronius Blæſus Tr. pl. non negãdum Scipioni, ſed differendum honorem triumphi cenſebat. Bella Ligurũ Gallicis ſemper iũcta fuiſſe: eas inter ſe gẽtes mutua ex propinquo ferre auxilia. Si P. Scipio deuictis acie Boijs, aut ipſe cũ uictore exercitu in agrum Ligurum tranſiſſet, aut partem copiarum Q. Minutio miſiſſet: qui iam tertiũ ibi annum dubio

detineretur bello, debellari cum Liguribus potuiſſe. Nunc ad triumphum frequentandum deductos eſſe milites, qui egregiam nauare operam reip. potuiſſent: poſſent etiam, ſi ſenatus, quòd feſtinatione triumphi prætermiſſum eſſet, id reſtituere differẽdo triumpho uellet. Iuberẽt Cos. cum legionibus redire in prouinciam: dare operam ut Ligures ſubigantur. niſi illi cogantur in ius ditionemq́ PR. ne Boios quidem quieturos. aut pacem, aut bellũ utrobiq; habenda. deuictis Liguribus paucos poſt menſes procos. P. Cornelium multorum exemplo, qui in magiſtratu non triumphauerunt, triumphaturum eſſe. Ad ea Cos. neq; ſe Ligures prouinciam ſortitum eſſe, ait, neq; cum Liguribus bellũ geſsiſſe, neq; triumphum de ijs poſtulare. Q. Minutium confidere breui ſubactis ijs meritum triũphum poſtulaturũ atq; impetraturum eſſe. ſe de Gallis Boijs poſtulare triumphũ, quos acie uicerit, caſtris exuerit: quorum gẽtem biduo poſt pugnam totam acceperit in deditionẽ, à quibus obſides adduxerit, pacis futuræ pignus. Verùm enimuero illud multo maius eſſe, quòd tantum numerũ Gallorum ceciderit in acie, quòd cum tot millibus certè Boiorũ nemo ante ſe imperator pugnauerit. plus partem dimidiã ex quinquaginta millibus hominum cęſam, multa millia capta, ſenes puerosq́ Boijs ſupereſſe. Ita id quenquam mirari poſſe, cur uictor exercitus, cum hoſtem in prouincia neminem reliquiſſet, Romam uenerit ad celebrandum Cos. triumphum? Quorum militũ ſi & in alia prouincia opera uti ſenatus uelit: utro tandem modo promptiores ad aliud periculũ, nouumq́ laborem ituros credat? ſi perſoluta ijs ſine detrectatione prioris periculi laborisq́ merces ſit? an ſi ſpẽ pro re ferentes dimittãt, iam ſemel in prima ſpe deceptos? Nam quod ad ſe attineat, ſibi gloriæ in omnem uitam illo die ſatis quęſitum eſſe: quo ſe uirum optimum iudicatum ad accipiendam matrẽ Idæam miſiſſet ſenatus. hoc titulo, & ſi nec conſulatus, nec triumphus addatur, ſatis honeſtam honoratamq́ P. Scipionis Naſicæ imaginem fore. Vniuerſus ſenatus non ipſe modò ad decernendum triumphũ conſenſit, ſed etiam Tr. pl. autoritate ſua compulit ad remittendam interceſsionem. P. Cornelius Cos. triũphauit de Boijs. in eo triumpho Gallicis carpentis arma ſignaq́ & ſpolia omnis generis tranſuexit, & uaſa ęnea Gallica: & cum captiuis nobilibus equorum quoq; captorum gregẽ traduxit: aureos torques tranſtulit MCCCCLXX. ad hæc auri pondo CCXLV. argenti infecti factiq́ in Gallicis uaſis nõ infabre ſuo more factis, duo millia CCCXL. pondo: bigatorum nummorum CCXXXIIII. militibus, qui currum ſecuti ſunt, trecenos uicenos quinos aſſes diuiſit: duplex centurioni, triplex equiti. Poſtero die concione aduocata de rebus ab ſe geſtis, & de iniuria tribuni bello alieno ſe alligantis, ut ſuæ uictoriæ fructu ſe defraudaret, cũ diſſeruiſſet, milites exautoratos dimiſit. Dum hęc in Italia geruntur, Antiochus Epheſi ſecurus admodũ de bello Romano erat, tanquam non tranſituris in Aſiam Romanis. quam ſecuritatẽ ei magna pars amicorũ aut per errorem, aut aſſentando faciebat. Annibal unus, cuius eo tẽpore maxima apud regem autoritas erat, magis mirari ſe aiebat, quòd nõ iam in Aſia eſſent Romani, quàm uenturos dubitare. Propius eſſe in Aſiam ex Græcia, quàm ex Italia in Græciã traijcere: & multo maiorem cauſam Antiochũ, quàm Aetolos eſſe. neq; enim mari minus, quàm terra pollere Romana arma. iampridẽ claſſem circa Maleam eſſe. audire ſeſe nuper nouas naues, nouumq́ imperatorẽ rei gerendæ cauſa ex Italia ueniſſe. itaq; deſineret Antiochus pacẽ ſibi ipſe ſpe uana facere: in Aſia, & de ipſa Aſia breui terra mariq́ dimicandum ei cum Romanis eſſe, & aut imperiũ adimendum orbem terrarum affectantibus, aut ipſi regnũ amittendum. Vnus uera & prouidere & fideliter prædicere uiſus. itaq; ipſe rex nauibus, quæ paratæ inſtructæq́ erãt, Cherſoneſum petit: ut ea loca, ſi fortè terra uenirent Romani, præſidijs firmaret. cæteram claſſem Polyxenidam parare & deducere iuſsit: ſpeculatorias naues ad omnia exploranda circa inſulas dimiſit. C. Liuis præfectus Romanæ claſsis cũ quinquaginta nauibus tectis profectus ab Roma Neapolim, quò ab ſocijs eius oræ cõuenire iuſſerat apertas naues, quæ ex foedere debebantur. Siciliam inde petit: fretoq́ Meſſanã præteruectus, cum ſex Punicas

naues

A naues ad auxilium miſſas accepiſſet: ab Rheginis Locriſq́, & eiuſdem iuris ſocijs debitas exegiſſet naues: luſtrata claſſe ad Lacinium, altum petit. Corcyrã, quam primam Græciæ ciuitatem adijt, cum ueniſſet, percũctatus de ſtatu belli (necdum enim omnia in Græcia perpacata erant) & ubi claſsis Romana eſſet, poſteaquã audiuit circa Thermopylarum ſaltum in ſtatione Cos. ac regẽ eſſe, claſſem Piræei ſtare, maturandum ratus omnium rerum cauſa, pergit protinus nauigare Peloponneſum: Samum Zacynthumq́, quia partis Aetolorũ maluerãt eſſe, protinus depopulatus, Maleam petit: & proſpera nauigatione uſus, paucis diebus Piræeum ad ueterem claſſem peruenit. Ad Scyllæum Eumenes rex cũ tribus nauibus occurrit, cum Aeginæ diu incertus conſilij fuiſſet, utrum ad tuendũ rediret regnum: (audiebat enim Antiochum Epheſi nauales terreſtresq́ parare copias) an nuſquam abſcederet ab Romanis, ex quorũ fortuna ſua penderet. A Piræeo A. Attilius traditis ſucceſſori quinq; & XX nauibus tectis Romã eſt profectus. Liuius una & LXXX roſtratis nauibus, multis præterea minoribus, quæ aut apertæ roſtratæ, aut ſine roſtris ſpeculatoriæ erant, Delum traiecit. Eo ferè tempore Cos. Acilius Naupactũ oppugnabat. Liuiũ Deli per aliquot dies (& eſt uentoſiſsima regio inter Cycladas, fretis alias maioribus, alias minoribus diuiſas) aduerſi uenti tenuerũt. Polyxenidas certior per diſpoſitas ſpeculatorias naues factus, Deli ſtare Romanã claſſem, nuncios ad regem miſit. qui omiſsis, quæ in Helleſponto agebat, cum roſtratis nauibus, quãtum accelerare potuit, Epheſum redijt: & conſiliũ extemplò habuit, faciendúmne periculũ naualis certaminis foret. Polyxenidas negabat ceſſandum: & utiq; prius confligendũ, quàm claſsis Eumenis, & Rhodię naues cõiungerentur Romanis. ita numero non fermè impares futuros ſe, cęteris omnibus ſuperiores, & celeritate nauium, & uarietate auxiliorum. nã Romanas naues, cum ipſas inſcitè factas immobiles eſſe, tum etiam, ut quæ in terrã hoſtium ueniãt, oneratas commeatu uenire. ſuas autem, ut pacata omnia circa ſe relinquentes, nihil præter militẽ atq; arma

B habituras. multum etiã adiuturã notitiam maris terrarumq́ & uentorum, quę omnia ignaros turbatura hoſtes eſſent. Mouit omnes autor conſilij, qui & re conſiliũ executurus erat. Biduum in apparatu morati: tertio die C nauibus, quarum LXX tectæ, cæteræ apertæ, minoris omnes formæ erant, profecti Phocæam petierunt. inde cum audiſſet appropinquare iam Romanã claſſem rex, quia non interfuturus nauali certamini erat: Magneſiã, quæ ad Sipylum eſt, conceſsit ad terreſtres copias cõparandas. claſſis ad Ciſſuntẽ portum Erythræorum, tanquã ibi aptius expectatura hoſtem, contendit. Romani ubi primùm aquilones (ij nãq; per aliquot dies tenuerãt) cecidere, ab Delo Phanas, portum Chiorum in Aegeũ mare uerſum, petunt: inde ad urbem circumegere naues: cõmeatuq́ ſumpto, Phocæã traijciunt. Eumenes Elæam ad ſuam claſſem profectus, paucis poſt inde diebus cũ quatuor & XX nauibus tectis, apertis pluribus, paulò à Phocæa ad Romanos parantes inſtruentesq́ ſe ad nauale certamen, redijt. Inde C quinquaginta tectis nauibus; apertis fermè L profecti, primò aquilonibus tranſuerſis cum urgerentur in terram, cogebãtur tenui agmine propè in ordinem ſingulæ naues ire: deinde ut lenita paulum uis uenti eſt, ad Corycũ portum, qui ſuper Ciſſuntem eſt, conati ſunt traijcere. Polyxenidas, ut appropinquare hoſtes allatum eſt, occaſione pugnandi lætus, ſiniſtrum ipſe cornu in altum extendit: dextrum cornu præfectos nauium ad terram explicare iubet, & æqua fronte ad pugnã procedebat. Quod ubi uidit Romanus, uela contrahit, maloſq́ inclinat, & ſimul armamenta componens opperitur inſequentes naues. Iam fermè XXX in fronte erant: quibus ut ęquaret læuũ cornu, dolonibus erectis altum petere intendit: iuſsis, qui ſequebantur, aduerſus dextrum cornu prope terram proras dirigere. Eumenes agmen cogebat: cæterùm ut demendis armamentis tumultuari primùm cœptum eſt, & ipſe quanta maxima celeritate poteſt, concitat naues. Iam omnibus in conſpectu erant: duæ Punicæ naues antecedebant Romanam claſſem. quibus obuiæ tres fuerunt regiæ naues: & ut in numero impari, duę regiæ unam circumſiſtunt. & primùm ab utroq; latere remos detergunt:

deinde tranſcendunt armati, & deiectis cæſiſq; propugnatoribus, nauem capiunt. Vna, quæ compari marte concurrerat, poſtquam captam alteram nauem uidit, priuſquam à tribus ſimul circumueniretur, retro ad claſſem refugit. Liuius indignatione accenſus, prætoria naue in hoſtes tẽdit. aduerſus quem eadem ſpe duæ, quæ Punicam unam nauem circumuenerant, cum inferrentur, demittere in aquam remos ab utroq; latere remiges ſtabiliendæ nauis cauſa iuſsit, & in aduenientes hoſtium naues ferreas manus inijcere: & ubi pugnam pedeſtri ſimilem feciſſet, meminiſſe Romanæ uirtutis, nec pro uiris ducere regia mancipia. Haud paulo facilius, quàm antè duæ unam, tunc una duas naues expugnauit, cepitq;. Et iam claſſes quoque undique concurrerant, & paſsim permiſtis nauibus pugnabatur. Eumenes, qui extremus commiſſo certamine aduenerat, ut animaduertit læuum cornu hoſtium ab Liuio turbatum: dextrum ipſe, ubi æqua pugna erat, inuadit. Nec ita multo pòſt, primùm ab læuo cornu fuga cœpit. Polyxenidas enim ut uirtute militum haud dubiè ſuperari ſe uidit, ſublatis dolonibus effuſe fugere intendit. mox idem & qui prope terram cum Eumene contraxerant certamen, fecerunt. Romani & Eumenes, quoad ſufficere remiges potuerunt, & in ſpe erant extremi agminis uexandi, ſatis pertinaciter ſecuti ſunt. poſteaquam celeritate nauium, utpote leuium, ſuas cõmeatu onuſtas eludi fruſtra tendentes uiderunt, tandem ſubſtiterunt: XIII captis nauibus cum milite ac remige, X demerſis. Romanæ claſsis una Punica nauis in primo certamine ab duabus circumuẽta perijt. Polyxenidas non priuſquam in portu Epheſi fugæ finem fecit. Romani eo die, unde egreſſa regia claſsis erat, manſerunt: poſtero die hoſtem perſequi intenderunt. Medio ferè in curſu obuiæ fuere ijs V & XX tectæ Rhodiæ naues, cum Pauſiſtrato præfecto claſsis. Iis adiunctis Epheſum hoſtem perſecuti, ante oſtium portus acie inſtructa ſteterunt. Poſteaquam confeſsionem uictis ſatis expreſſerunt, Rhodij & Eumenes domos dimiſsi: Romani Chium petentes, Phœnicuntem primum portum Erythrææ terræ prætereuecti, nocte anchoris iactis, poſtero die in inſulam ad ipſam urbem traiecerũt. ubi paucos dies remige maximè reficiendo morati, Phocæam tranſmittunt. ibi relictis ad præſidium urbis IIII quinqueremibus, ad Canas claſsis uenit: & cum iam hyems appeteret, foſſa uallo'que circundatis naues ſubductæ. Exitu anni comitia Romæ habita, quibus creati ſunt Coſs. L. Cornelius Scipio, & C. Lælius: intuentibus cunctis ad finiendum cum Antiocho bellum. Poſtero die Prr. creati, M. Tuccius, L. Aurunculeius, Cn. Fuluius, L. Æmylius, P. Iunius, C. Atinius Labeo.

DECADIS QVARTAE LIBER SEPTIMVS.

L. Cornelius Scipio Cos. legato P. Scipione Africano, qui ſe fratris legatum futurum dixerat, ſi ei Græcia & Aſia prouincia decerneretur, cum C. Lælio, qui multum in ſenatu poterat, ea prouincia dari uideretur, profectus ad bellum aduerſus Antiochum gerendum, in Aſiam primus omnium Romanorum ducum traiecit. Aemylius Regillus aduerſus regiam claſſem Antiochi feliciter pugnauit ad Myonneſum, Rhodijs adiuuantibus. Filius Africani ab Antiocho captus, patri remiſſus eſt. M. Acilius Glabrio de Antiocho, quem Græcia expulerat, & de Aetolis triumphauit. Victo deinde Antiocho à L. Cornelio Scipione, adiuuante Eumene rege Attali Pergameni filio, pax data, ea conditione, ut omnibus prouincijs citra Taurum montem cederet. Eumeni, quo iuuante Antiochus uictus erat, regnum ampliatum. Rhodijs quoque, qui & ipſi iuuerant, quædam ciuitates conceſſæ. Colonia deducta eſt Bononia. Aemylius Regillus, qui præfectos Antiochi nauali certamine uicerat, naualem triumphum duxit. L. Cornelius Scipio, qui cum Antiocho bellauerat, cognomine fratri coæquatus, Aſiaticus appellatus eſt.

LVCIO Cornelio Scipione, & C. Lælio Coſs. nulla prius ſecundum religiones acta in ſenatu res eſt, quàm de Ætolis. & legati eorũ inſtitere, quia breuem induciarum diem habebant: & ab T. Quintio, qui tum Romam ex Græcia redierat, adiuti ſunt. Aetoli, ut quibus plus in miſericordia ſenatus, quàm in cauſa ſpei eſſet, ſuppliciter egerunt, ueteribus benefactis noua penſantes maleficia. Cæterùm & præſentes interrogationibus undique ſenatorum confeſsionem magis noxæ, quàm reſponſa exprimentium fatigati ſunt: & excedere curia iuſsi, magnum certamen præbuere. Plus ira, quàm miſericordia, in cauſa eorum ualebat: quia non ut hoſtibus modò, ſed tanquam indomitæ & inſociabili genti, ſuccenſebant. Per aliquot dies cum certatum

A certatum eſſet, poſtremò neq; dari, neq; negari pacem placuit. duæ conditiones eis latæ ſunt: uel ſenatui liberum arbitrium de ſe permitterent: uel mille talentū darent, eoſdemq; amicos atq; inimicos haberent. Exprimere cupiētibus, quarum rerum in ſe arbitriū ſenatui permitterent, nihil certi reſponſum eſt. ita infecta pace dimiſsi, urbe eodem die, Italia intra XV dies excedere iuſsi. Tum de conſulum prouincijs cœptum eſt agi. Ambo Græciam cupiebant: multum Lælius in ſenatu poterat. Is, cum ſenatus aut ſortiri aut comparare inter ſe prouincias conſules iuſsiſſet, elegantius facturos dixit, ſi iudicio patrum, quàm ſi ſorti eam rem permiſiſſent. Scipio reſponſo ad hoc dato, cogitaturum quid ſibi faciendum eſſet, cum fratre uno locutus, iuſſusq; ab eo permittere audacter ſenatui, renunciat collegæ, facturum ſe quod is cenſeret. Cum res aut noua, aut uetuſtate exemplorū memoriæ iam exoletæ, relata expectatione certaminis ſenatum erexiſſet, P. Scipio Africanus dixit: ſi L. Scipioni fratri ſuo prouinciam Græciam decreuiſſent, ſe legatum iturum. Hæc uox magno aſſenſu audita, ſuſtulit certamē. Experiri libebat, utrū plus regi Antiocho in Annibale uicto, an in uictore Africano Cos. legionibusq; Romanis auxilij foret: ac propè omnes Scipioni Græciā, Lælio Italiam decreuerunt. Prr. inde prouincias ſortiti: L. Aurunculeius urbanam, Cn. Fuluius peregrinam: L. Aemylius Regillus claſſem, P. Iunius Brutus Tuſcos, M. Tuccius Apuliam & Brutios, C. Atinius Siciliam. Cōſuli deinde, cui Græcia prouincia decreta erat: ad eum exercitum quem à M. Acilio (duæ autem legiones erant) accepturus eſſet: in ſupplemētum addita peditum ciuium Romanorum tria millia, equites centum, & ſociûm Latini nominis quinq; millia, equites CC. & adiectum, ut cum in prouinciam ueniſſet: ſi è rep. uideretur eſſe, exercitum in Aſiam trajceret. Alteri Cos. totus nouus exercitus decretus: duæ legiones Romanæ, & ſocium Latini nominis XV millia peditum, equites ſexcenti. Exercitū ex Liguribus Q. Minutius (iam enim confectam prouinciam ſcripſerat, & Ligurum omne nomen in deditionem ueniſſe) traducere in Boios, & P. Cornelio procos. tradere iuſſus. Ex agro, quo uictos bello mulctauerat Boios, deductæ urbanæ legiones, quæ priore anno conſcriptæ erāt, M. Tuccio Pr. datæ, & ſocium Latini nominis peditum XV millia, equites ſexcenti, ad Apuliam Brutioſq; obtinendos. A. Cornelio ſuperioris anni Pr. qui Brutios cū exercitu obtinuerat, imperatum, ſi ita conſuli uideretur, ut legiones in Aetoliam traiectas M. Acilio traderet: ſi is manere ibi uellet. ſi Acilius redire Romam mallet, ut A. Cornelius cū eo exercitu in Aetolia remaneret. C. Atinium Labeonem prouinciam Siciliā exercitumq; à M. Aemylio accipere placuit, & in ſupplementum ſcribere ex ipſa prouincia, ſi uellet, peditum duo millia, & centum equites. P. Iunius Brutus in Tuſcos exercitum nouum, legionem unam Romanā, & decem millia ſocium Latini nominis ſcribere, & quadringētos equites: L. Aemylius, cui prouincia maritima erat, uiginti naues lōgas, & ſocios nauales à M. Iunio Pr. ſuperioris anni accipere iuſſus, & ſcribere ipſe mille nauales ſocios, duo millia peditū: cum ijs nauibus militibusq; in Aſiam proficiſci, & claſſem à C. Liuio accipere. Duas Hiſpanias Sardiniamq; obtinentibus prorogatum in annū imperium eſt, & ijdē exercitus decreti: Siciliæ Sardiniæq; binæ eo anno decimę frumenti imperatæ: Siculum omne frumentum in Aetoliam ad exercitum portari iuſſum: ex Sardinia pars Romā, pars in Aetoliam, eódem quó Siculum. Priuſquam Coss. in prouincias proficiſcerētur, prodigia per pontifices procurari placuit. Romæ Iunonis Lucinæ templum de cœlo tactum erat, ita ut faſtigium ualuęq; deformarentur. Puteolis pluribus locis murus, & porta fulmine icta, & duo homines exanimati. Nurſię ſereno ſatis conſtabat nimbū ortū, ibi quoq; duos liberos homines exanimatos. Terra apud ſe pluiſſe Tuſculani nunciabant: & Reatini mulā in agro ſuo peperiſſe. Ea procuratæ Latinæq; inſtauratę, quod Laurentibus carnis, quę dari debet, data nō fuerat. Supplicatio quoq; earum religionū cauſa fuit, quibus dijs decemuiri ex libris ut fieret, ediderunt. decem ingenui, decē uirgines, patrimi omnes matrimiq; ad id ſacrificiū adhibiti: & decemuiri nocte lactētibus rem diuinam fecerunt. P. Cornelius Scipio Africanus, priuſquam

priuſquam proficiſceretur, fornicem in Capitolio aduerſus uiam, qua in Capitolium A aſcenditur, cum ſignis ſeptem auratis, duobus equis, & marmorea duo labra ante fornicem poſuit. Per eoſdem dies principes Aetolorum tres & XL. inter quos Damocritus & frater eius erant, ab duabus cohortibus miſsis à M. Acilio Romam deducti, & in Latomias cōiecti ſunt. cohortes inde ad exercitum redire L. Cornelius Cos. iuſſit. Legati ab Ptolemæo & Cleopatra, regibus Aegypti, gratulantes, quòd M. Acilius Cos. Antiochum regem Græcia expuliſſet, uenerunt: adhortantesq́; , ut in Aſiam exercitum traijcerent. omnia perculſa metu non in Aſia modò, ſed etiam in Syria eſſe. reges Ægypti ad ea quæ cenſuiſſet ſenatus, paratos fore. Gratiæ regibus actæ: legatis munera dari iuſſa, in ſingulos quaternûm millium æris. L. Conelius Cos. peractis quæ Romæ agenda erant, pro concione edixit, ut milites, quos ipſe in ſupplementum ſcripſiſſet, quí que in Brutijs cum A. Cornelio proprætore eſſent, ut hi omnes Idibus Quintilibus Brunduſium conuenirent. itē treis legatos nominauit: Sex. Digitium, L. Apuſtium, C. Fabricium Luſcinum, qui ex ora maritima undiq; naues Brunduſium contraherent, & omnibus iam paratis, paludatus ab urbe eſt profectus. Ad V millia uoluntariorū ex Romanis ſocijsq́; , qui emerita ſtipendia ſub imperatore P. Africano habebant, præſto fuere exeunti Cos. & nomina dederunt. Per eos dies, quibus eſt profectus ad bellum Cos. ludis Apollinaribus, ad Quintium Idus Quintiles coelo ſereno interdiu obſcurata lux eſt, cum luna ſub orbem ſolis ſubiſſet. Et L. Aemylius Regillus, cui naualis prouincia euenerat, eodem tempore profectus eſt. L. Aruncu-leio negotium ab ſenatu datum eſt, ut XXX quinqueremes, uiginti triremes faceret: quia fama erat, Antiochum poſt prælium nauale maiorem claſſem aliquanto reparare. Aetoli poſteaquam legati ab Roma retulerunt, nullam ſpem pacis eſſe: quāquam omnis ora maritima eorum quæ in Peloponneſum uerſa eſt, depopulata ab Achæis erat, periculi magis quàm damni memores, ut Romanis intercluderēt iter, Coracem B montem occupauerunt. neq; enim dubitabant, ad oppugnationē Naupacti eos principio ueris redituros eſſe. Acilio, qui id expectari ſciebat, ſatius uiſum eſt inopinatam aggredi rem, & Lamiam oppugnare. nam & à Philippo propè ad excidium adductos eſſe, & tunc eo ipſo, quod nihil tale timerent, opprimi incautos poſſe. Profectus ab Elatia primùm in hoſtium terra circa Sperchium amnē poſuit caſtra: inde nocte motis ſignis, prima luce corona mœnia eſt aggreſſus. Magnus pauor ac tumultus, ut in re improuiſa, fuit. conſtantius tamen, quàm quis facturos crederet in tam ſubito periculo, cum uiri propugnarent, fœminæ tela omnis generis ſaxaq́; in muros gererent, multifariam ſcalis appoſitis, urbem eo die defenderunt. Acilius ſigno receptui dato, ſuos in caſtra medio fermè diei reduxit: & tunc cibo & quiete refectis corporibus, priuſquā prætorium dimitteret, denūciauit, ut ante lucem armati paratiq; eſſent: niſi expugnata urbe ſe eos in caſtra non reducturum. Eodem tēpore quo pridie pluribus locis aggreſſus, cum oppidanos iam uires, iam tela, iam ante omnia animus deficeret, intra paucas horas urbem cepit. Ibi partim diuendita, partim diuiſa præda, conſilium habitum, quid deinde faceret. Nemini ad Naupactum iri placuit, occupato ad Coracem ab Aetolis ſaltu. ne tamen ſegnia æſtiua eſſent, & Aetoli non impetratam pacem ab ſenatu nihilo minus per ſuam cunctationē haberent, oppugnare Acilius Amphiſſam ſtatuit, ab Heraclea per Oetam exercitus eò ductus. Cū ad mœnia caſtra poſuiſſet, non corona, ſicut Lamiam, ſed operibus oppugnare urbem eſt adortus. Pluribus ſimul locis aries admouebatur: & cum quaterentur muri, nihil aduerſus tale machinationis genus parare, aut comminiſci oppidani conabantur: omnis ſpes in armis & audacia erat. eruptionibusq́; crebris & ſtationes hoſtium, & eos ipſos qui circa opera & machinas erant, turbabant. Multis tamen locis murus decuſſus erat, cum allatū eſt, ſucceſſorem Apolloniæ expoſito exercitu, per Epirum ac Theſſaliam uenire. Cum tribus millibus peditum, & quingētis equitibus Cos. ueniebat. Iam in ſinum Maliacum uenerat, & præmiſsis Hypatam, qui tradere urbem iuberent, poſteaquam reſpōſum

eſt, nihil

A eſt, nihil niſi ex communi Ætolorũ decreto facturos, ne teneret ſe oppugnatio Hypatæ nondum Amphiſſa recepta: præmiſſo fratre Africano, Amphiſſam ducit. Sub aduentum eorũ oppidani relicta urbe (iam enim magna ex parte nudata mœnibus erat) in arcem, quam inexpugnabilem habent, omnes armati atq; inermes conceſſere. COS. ſex millia fermè paſſuum inde poſuit caſtra. eò legati Athenienſes primùm ad P. Scipionem, prægreſſum agmen (ſicut antè dictum eſt) deinde ad COS. uenerunt, deprecantes pro Ætolis. Clementius reſponſum ab Africano tulerunt, qui cauſam relinquendi honeſtè Ætolici belli quærens, Aſiam & regem Antiochũ ſpectabat: iuſſeratq; Athenienſes non Romanis ſolum, ut pacem bello præferrent, ſed etiam Ætolis perſuadere. Celeriter autoribus Athenienſibus frequens ab Hypata legatio Ætolorũ uenit. & ſpẽ pacis eis ſermo etiam Africani, quem priorem adierunt, auxit, commemorantis: multas gentes populosq; in Hiſpania prius, deinde in Africa in fidem ſuã ueniſſe: in omnibus ſe maiora clementiæ benignitatisq;, quàm uirtutis bellicæ monimenta reliquiſſe. Perfecta uidebatur res, cum aditus COS. idem illud reſponſum retulit, quo fugati ab ſenatu fuerant. Eo tanq; nouo cum icti Ætoli eſſent (nihil enim nec legatione Athenienſiũ, nec placido Africani reſponſo profectũ uidebant) referre ad ſuos dixerunt uelle. Reditum inde Hypatam eſt, nec conſilium expediebatur. nam neq; unde mille talentûm daretur, erat: & permiſſo libero arbitrio, ne in corpora ſua ſæuiretur, metuebant. redire itaq; eoſdem legatos ad COS. & Africanum iuſſerunt, & petere, ut ſi dare uerè pacem, non tantum oſtendere, fruſtrantes ſpem miſerorũ, uellent, aut ex ſumma pecuniæ demerent, aut permiſsionem extra ciuiũ corpora fieri iuberent. Nihil impetratũ, ut mutaret COS. & ea quoq; irrita legatio dimiſſa eſt. Secuti & Athenienſes ſunt. & princeps legationis eorum Echedemus fatigatos tot repulſis Ætolos, & complorantes inutili lamentatione fortunam gentis, ad ſpem reuocauit, autor inducias ſex menſium petendi:

B ut legatos Romam mittere poſſent. dilationem nihil ad præſentia mala, quæ ultima eſſent, adiecturam. leuari per multos caſus tempore interpoſito præſentes clades poſſe. Autore Echedemo ijdem miſsi, prius P. Scipione conuento, per eum inducias temporis eius, quod petebant à COS. impetrauerunt. & ſoluta obſidione Amphiſſæ, M. Acilius tradito conſuli exercitu, prouincia deceſsit. & COS. ab Amphiſſa Theſſaliã repetit, ut per Macedoniã Thraciamq; duceret in Aſiam. Tum Africanus fratri: Iter, quod inſiſtis L. Scipio, ego quoq; approbo: ſed totũ id uertitur in uoluntate Philippi. qui ſi imperio noſtro fidus eſt, & iter, & cõmeatus, & omnia quæ in longo itinere exercitus alunt iuuantq;, nobis ſuppeditabit: ſi is deſtituat, nihil per Thraciã ſatis tutum habebis. itaq; prius regis animũ explorari placet: optimè explorabitur, ſi nihil ex præparato agentem opprimet qui mittetur. T. Sempronius Gracchus longè tum acerrimus iuuenum ad id delectus, per diſpoſitos equos propè incredibili celeritate ab Amphiſſa (inde enim eſt dimiſſus) die tertio Pellam peruenit. In cõuiuio rex erat, & in multum uini proceſſerat: ea ipſa remiſsio animi ſuſpicionem dempſit, nouare eum quicquam uelle. Et tum quidem comiter acceptus hoſpes. poſtero die cõmeatus exercitui paratos benignè, pontes in fluminibus factos, uias, ubi tranſitus difficiles erãt, munitas uidit. Hæc referens eadem, qua ierat, celeritate Thaumacis occurrit conſuli. Inde certiore & maiore ſpe lætus exercitus ad præparata omnia in Macedoniam peruenit. Venientes regio apparatu accepit, & proſecutus eſt rex. Multa in eo & dexteritas & humanitas uiſa, quæ commendabilia apud Africanum erant, uirum ſicut ad cætera egregium, ita à comitate, quæ ſine luxuria eſſet, non auerſum. Inde non per Macedoniã modò, ſed etiam Thraciam proſequente & præparante omnia Philippo, ad Helleſpontum peruentum eſt. Antiochus poſt naualem ad Corycum pugnam, cum totam hyemẽ liberam in apparatus terreſtres maritimosq; habuiſſet: claſsi maximè reparandæ, ne tota maris poſſeſsione pelleretur, intentus fuerat. Succurrebat, ſuperatũ ſe cum claſsis abfuiſſet Rhodiorum: quod ſi ea quoque (nec commiſſuros Rhodios, ut iterum morarentur) certamini adeſſet, magno ſibi nauiũ numero opus fore, ut uiribus & magnitudine claſſem

hoſtium æquaret. Itaque & Annibalem in Syriam miſerat ad Phœnicum accerſendas naues, & Polyxenidam, quo minus proſperè geſta res erat, eo enixius & eas quæ erant reficere, & alias parare naues iuſsit. Ipſe in Phrygia hybernauit. Vndiq; auxilia accerſens, etiam in Gallogræciam miſerat. Bellicoſiores ea tempeſtate erant, Gallicos adhuc, nondum exoleta ſtirpe gentis, ſeruantes animos. Filium Seleucum in Aeolide reliquerat cum exercitu ad maritimas cõtinendas urbes, quas illinc à Pergamo Eumenes, hinc à Phocæa Erythrisq; Romani ſolicitabant. Claſsis Romana, ſicut antè dictũ eſt, ad Canas hybernabat. eò media fermè hyeme rex Eumenes cum duobus millibus peditum, equitibus centum uenit. Is cum magnam prædam agi poſſe dixiſſet ex hoſtium agro, qui circa Thyatira eſſet, hortando perpulit Liuium, ut quinq; millia militum ſecũ mitteret. miſsi ingentem prædam intra paucos dies auerterunt. Inter hæc Phocææ ſeditio orta, quibuſdam ad Antiochum multitudinis animos auocãtibus. Grauia hyberna nauium erant, graue tributum, quòd togæ quingentæ imperatæ erant cum quingentis tunicis: grauis etiam inopia frumenti, propter quam naues quoq;, & præſidiũ Romanum exceſsit. tum uerò liberata metu factio erat, quæ plebem in cõcionibus ad Antiochum trahebat. ſenatus & optimates in Romana ſocietate perſtandum cenſebant: defectionis autores plus apud multitudinem ualuerunt. Rhodij, quo magis ceſſatum priore æſtate erat, eo maturius ęquinoctio uerno eundem Pauſiſtratum claſsis præfectum cum ſex & triginta nauibus miſerunt. Iam Liuius à Canis cum XXX nauibus, & VII quadriremibus, quas ſecum Eumenes rex adduxerat, Helleſpontũ petebat, ut ad tranſitum exercitus, quem terra uenturum opinabatur, prępararet quæ opus eſſent. In portum, quem uocant Achæorum, claſſem primùm aduertit: inde Ilium aſcendit, ſacrificioq; Mineruę facto, legationes finitimas ab Eleunte & Dardano & Rhœteo, tradentes in fidem ciuitates ſuas benignè audiuit. inde ad Helleſponti fauces nauigat: & decẽ nauibus in ſtatione contra Abydum relictis, cætera claſſe in Europam ad Seſton oppugnandam traiecit. Iam ſubeuntibus armatis muros fanatici Galli primùm cum ſolenni habitu ante portam occurrunt. iuſſu ſe matris deûm famulos deę uenire memorant, ad precandum Romanum, ut parceret mœnibus urbiq;. Nemo eorum uiolatus eſt. mox uniuerſus ſenatus cum magiſtratibus ad dedendam urbem proceſsit. Inde Abydũ traiecta claſsis. ubi cum tentatis per colloquia animis nihil pacati reſponderetur, ad oppugnationem ſeſe expediebant. Dum hæc in Helleſponto geruntur, Polyxenidas regius præfectus (erat autem exul Rhodius) cum audiſſet, profectam ab domo popularium ſuorum claſſem, & Pauſiſtratum præfectum ſuperbè quædam & cõtemptim in ſe concionantẽ dixiſſe, præcipuo certamine animi aduerſus eum ſumpto, nihil aliud dies noctesq; agitabat animo, quàm ut uerba magnifica, eius rebus confutaret. Mittit ad eum hominem & illi notũ, qui diceret: & ſe Pauſiſtrato patriæq; ſuæ magno uſui, ſi liceat, fore, & à Pauſiſtrato ſe reſtitui in patriam poſſe. Cum quo nam modo ea fieri poſſent, mirabundus Pauſiſtratus percunctaretur, fidem petenti dedit agendę cõmuniter rei, aut ſilentio tegendæ. Tum internuncius aperit, regiã claſſem aut totam aut maiorem eius partem Polyxenidã traditurũ ei. precium tanti meriti nullũ aliud paciſci, quàm reditũ in patriam. Magnitudo rei, nec ut crederet, nec ut aſpernaretur dicta effecit. Panormũ Samiæ terræ petit, ibiq; ad explorandam rem, quæ oblata erat, ſubſiſtit. Vltro citroq; nuncij curſare: nec fides antè Pauſiſtrato facta eſt, quàm coràm nuncio eius Polyxenidas ſua manu ſcripſit, ſe ea quæ pollicitus eſſet, facturum: ſignoq; ſuo impreſſas tabellas miſit. eo uero pignore uelut autoratum ſibi proditorem ratus eſt. neq; enim eum qui ſub rege uiueret, commiſſurum fuiſſe, ut aduerſus ſemetipſum indicia manu ſua teſtata daret. Inde ratio ſimulatæ proditionis compoſita. Omnium ſe rerum apparatum omiſſurum, Polyxenidas dicere non remigem, nõ ſocios nauales ad claſſem frequentes habiturum: ſubducturum per ſimulationem reficiẽdi quaſdam naues, alias in propinquos portus dimiſſurum: paucas ante portum Epheſi in ſalo habiturum: quas, ſi exire res cogeret, obiecturus certamini foret. Quam negligentiam Polyxenidam in claſſe ſua habiturum

A turum Pauſiſtratus audiuit,eam ipſe extemplò habuit:partem nauium ad commeatus accerſendos Halicarnaſſum, partem Samum ad urbem miſit, ut paratus eſſet, cum ſignum aggrediendi à proditore accepiſſet. Polyxenidas augere ſimulando errorem, ſubducit quaſdã naues,alias uelut ſubducturus eſſet,naualia reficit: remiges ex hybernis non Epheſum accerſit,ſed Magneſiam occultè cogit. Fortè quidam Antiochi miles,cum Samum rei priuatæ cauſa ueniſſet, pro ſpeculatore comprehenſus deducitur Panormum ad præfectum. is percunctanti quid Epheſi ageretur,incertum metu,an erga ſuos haud ſyncera fide, omnia aperit:claſſem inſtructam paratamq; in portu ſtare: remigium omne Magneſiam ad Sipylum miſſum: perpaucas naues ſubductas eſſe, & naualia tegi: nunquam intentius rem naualem adminiſtratam eſſe. Hæc ne pro ueris audirentur, animus errore & ſpe uana præoccupatus fecit. Polyxenidas ſatis omnibus comparatis,nocte remige à Magneſia accerſito,deductisq; raptim quæ ſubductæ erãt nauibus,cum diem non tam in apparatu abſumpſiſſet,quàm quod cõſpici proficiſcentem claſſem nolebat: poſt ſolis occaſum profectus LXX nauibus tectis,uento aduerſo ante lucem Pygela portum tenuit. ubi cum interdiu ob eandem cauſam quieuiſſet,nocte in proxima Samiæ terræ traiecit. Hinc Nicandro quodam archipirata cum quinq; nauibus tectis Palinurum iuſſo petere,atque inde armatos, quà proximum per agros iter eſſet,Panormum ad tergum hoſtium ducere: ipſe interim claſſe diuiſa, ut ex utraq; parte fauces portus teneret, Panormum petit. Pauſiſtratus primò,ut in re nec opinata, turbatus parumper, deinde uetus miles celeriter collecto animo, terra melius arceri, quàm mari hoſtes poſſe ratus,armatos duobus agminibus ad promontoria, quæ cornibus obiectis ab alto portum faciunt, ducit: inde facile telis ancipitibus hoſtem ſummoturus. id inceptum eius Nicander à terra uiſus cum turbaſſet,repentè mutato conſilio naues conſcendere omnes iubet. Tum uerò ingens pariter militum nautarum'que

B trepidatio orta,& ueluti fuga in naues fieri,cum ſe mari terraq; ſimul cernerent circumuentos. Pauſiſtratus unam uiam ſalutis eſſe ratus,ſi uim facere per fauces portus,atq; erumpere in mare apertum poſſet: poſteaquam conſcendiſſe ſuos uidit, ſequi cæteris iuſsis,ipſe princeps cõcitata naue remis ad oſtium portus tendit. Superantem iam fauces nauem eius Polyxenidas tribus quinqueremibus circũſiſtit. Nauis roſtris icta ſupprimitur: telis obruũtur propugnatores: inter quos & Pauſiſtratus impigrè pugnans interficitur. Nauium reliquarum ante portum aliæ,alię in portu deprehenſæ: quędam à Nicandro,dum moliuntur à terra,captæ. Quinque tantum Rhodiæ naues cum duabus Cois effugerunt: terrore flammæ micantis uia ſibi inter confertas naues facta. contis enim binis à prora prominentibus trullis ferreis multum conceptum ignem præ ſe portabant. Erythrææ triremes,cum haud procul à Samo Rhodijs nauibus, quibus ut eſſent præſidio ueniebant,obuiæ fugientibus fuiſſent, in Helleſpontum ad Romanos curſum auerterunt. Sub idem tempus Seleucus proditam Phocæam porta una per cuſtodes aperta,recepit: & Cymæ aliæq; eiuſdem oræ urbes ad eum metu defecerunt.

Dum hæc in Aeolide gerũtur, Abydus cum per aliquot dies obſidionẽ toleraſſet, præſidio regio tutante mœnia, iam omnibus feſsis, Philota quoq; præfecto præſidij permittente, magiſtratus eorum cum Liuio de conditionibus tradendæ urbis agebant. rem deſtinabat, quod utrum armati, an inermes emitterentur regij,parum conueniebat. hæc agentibus cum interueniſſet nuncius Rhodiorum cladis, emiſſa de manibus res eſt. metuens enim Liuius,ne ſucceſſu tantæ rei elatus Polyxenidas, claſſem quæ ad Canas erat,opprimeret: Abydi obſidione cuſtodiaq; Helleſponti extemplò relicta, naues,quæ ſubductæ Canis erant,deduxit. Et Eumenes Elęam uenit. Liuius omni claſſe, cui adiunxerat triremes duas Mitylenæas,Phocæam petit. quam cum teneri ualido regio præſidio audiſſet,nec procul Seleuci caſtra eſſe: depopulatus maritimam oram, & præda maximè hominum raptim in naues impoſita, tantum moratus,dum Eumenes cum claſſe aſſequeretur,Samum petere intẽdit. Rhodijs primò audita clades ſimul pauorem,ſimul luctum ingentem fecit. nam pręter nauium militum'que iacturam, quod

floris,quod roboris in iuuentute fuerat, amiſerāt:multis nobilibus ſecutis inter cætera A
autoritatem Pauſiſtrati,quę inter ſuos merito maxima erat. deinde quòd fraude capti,
quòd à ciue potiſsimū ſuo forēt,in iram luctus uertit. Decem extēplò naues, & diebus
pòſt paucis decem alias pręfecto omnium Eudamo miſerūt:quem alijs uirtutibus bel-
licis haud quaquam Pauſiſtrato parem,cautiorem quo minus animi erat, ducem futu-
rum credebant. Romani & Eumenes rex in Erythræam primùm claſſem applicue-
runt:ibi noctem unam morati,poſtero die Corycum Teiorum promontorium tenue
runt.inde cum in proxima Samię uellent traijcere,non expectato ſolis ortu, ex quo ſta
tum cœli notare gubernatores poſſent, in incertam tempeſtatem miſerunt.medio in
curſu aquilone in ſeptentrionem uerſo,exaſperato fluctibus mari iactari cœperunt.
Polyxenidas Samum petituros ratus hoſtes, ut ſe Rhodiæ claſsi coniungerent, ab E-
pheſo profectus,primò ad Myoneſum ſtetit: inde ad Macrin (quam uocant) inſulam
traiecit:ut præteruehentis claſsis, ſi quas aberrantes ex agmine naues poſſet, aut po-
ſtremum agmen opportunè adoriretur. Poſteaquam ſparſam tempeſtate claſſem ui-
dit, occaſionem primò aggrediendi ratus, paulo pòſt increbreſcente uento, & maio-
res iam uoluente fluctus, quia peruenire ſe ad eos uidebat non poſſe, ad Aethaliam
inſulam traiecit: ut inde poſtero die Samum ex alto petentes naues aggrederetur.
Romani pars exigua,primis tenebris portum Samiæ deſertum tenuerunt:claſsis cæte
ra noctem totam in alto iactata,in eundem portum decurrit.Ibi ex agreſtibus cognito,
hoſtium naues ad Aethaliam ſtare,conſilium habitum, utrum extemplò decernerent,
an Rhodiam expectarent claſſem.dilata re (ita enim placuit) Corycū, unde uenerant,
traiecerunt. Polyxenidas quoque cum fruſtra ſtetiſſet,Epheſum redijt. Tum Roma-
næ naues uacuo ab hoſtibus mari Samum traiecerunt. Eódem & Rhodia claſsis poſt
dies paucos uenit. Quam ut expectatam eſſe appareret, profecti extemplò ſunt Ephe-
ſum,ut aut decernerent nauali certamine,aut ſi detrectaret hoſtis pugnam, quod plu- B
rimum intererat ad animos ciuitatum,timoris confeſsionem exprimerent. Contra fau
ces portus inſtructa in frontem nauium acie ſtetère.poſteaquam nemo aduerſus ibat,
claſſe diuiſa,pars in ſalo ad oſtium portus in anchoris ſtetit:pars in terram milites expo
ſuit. In eos iam ingentem prędam latè depopulato agro agentes, Andronicus Macedo
qui in præſidio Epheſi erat:iam mœnibus appropinquantes eruptionem fecit, exu-
tos'que magna parte prædæ ad mare ac naues redegit. Poſtero die inſidijs medio fer-
mè uiæ poſitis, ad eliciendum extra mœnia Macedonem Romani ad urbem agmine
iêre. inde,cum ea ipſa ſuſpicio,ne quis exiret deteruiſſet,redierunt ad naues:& terra ma
riq; fugientibus certamen hoſtibus,Samum,unde uenerat,claſsis repetit.inde duas ſo-
ciorum ex Italia,duas Rhodias triremes cum præfecto Epicrate Rhodiorum ad fretū
Cephaleniæ tuendum Pr.miſit.infeſtum id latrocinio Lacedæmonius Hybriſtas cum
iuuentute Cephalenum faciebat:clauſum'q; iam mare commeatibus Italicis erat.Piręei
L.Aemylio Regillo ſuccedenti ad nauale imperium Epicrates occurrit.qui audita cla-
de Rhodiorum, cum ipſe duas tantum quinqueremes haberet: Epicratem cum qua-
tuor nauibus in Aſiam ſecum reduxit. Proſecutæ etiam apertæ Athenienſium naues
ſunt. Aegeo mari traiecit. Eodem Timaſicrates Rhodius cum duabus quadriremibus
ab Samo nocte intempeſta uenit:deductus'que ad Aemylium,pręſidij cauſa ſe miſſum
ait:quòd eam oram maris infeſtā onerarijs regiæ naues excurſionibus crebris ab Hel-
leſponto atq; Abydo facerent. Traijcienti Aemylio à Chio Samum,duæ Rhodiæ qua-
driremes miſſæ obuiam à Liuio,& rex Eumenes cum duabus quinqueremibus occur
rit. Samum poſteaquàm uentum eſt, accepta à Liuio claſſe, & ſacrificio,ut aſſolet, ritè
facto, Aemylius concilium aduocauit. Ibi C. Liuius(is enim eſt primus rogatus ſenten-
tiam) neminem fidelius dare poſſe conſilium dixit, quàm eum qui id alteri ſuaderet,
quod ipſe ſi in eodem loco eſſet, facturus fuerit. Se in animo habuiſſe tota claſſe Ephe-
ſum petere,& onerarias ducere multa ſaburra grauatas,atq; eas in faucibus portus ſup
primere. & eo minoris molimenti ea clauſtra eſſe, quòd in fluminis modum, longum
&

A & anguſtum & uadoſum oſtium portus ſit.ita adempturum ſe maris uſum hoſtibus fuiſſe,inutilemq́; claſſem facturum. Nulli ea placere ſententia. Eumenes rex quæſiuit: quid tandem ubi demerſis nauibus frenaſſent clauſtra maris? utrum libera ſua claſſe abſceſſuri inde forent ad opem ferendam socijs,terroremq́; hoſtibus prębendũ? an nihilo minus tota claſſe portum obſeſſuri? ſiue enim abſcedant, cui dubium eſſe quin hoſtes extracturi demerſas moles ſint? & minore molimento aperturi portum quàm obſtruatur? ſin autem manendum ibi nihilominus ſit,quid attinere claudi portum? Quin contrà,illos tutiſsimo portu,opulentiſsima urbe fruentes,omnia Aſia præbente,quieta æſtiua acturos: Romanos aperto in mari fluctibus tempeſtatibusq́; obiectos, omnium inopes in aſsidua ſtatione futuros: ipſos magis alligatos impeditosq́;, ne quid eorũ quę agenda ſint,poſsint agere, quàm ut hoſtes clauſos habeant. Eudamus præfectus Rhodiæ claſsis magis eam ſibi diſplicere ſententiam oſtendit,quàm ipſe quid cẽſeret,faciendum dixit. Epicrates Rhodius, omiſſa in præſentia Epheſo, mittendã nauium partem in Lyciam cenſuit: & Patara,caput gentis,in ſocietatem adiungendam. in duas res magnas id uſui fore. & Rhodios pacatis contra inſulam ſuam terris, totis uiribus incumbere in unius belli,quod aduerſus Antiochum ſit,curam poſſe: & eam claſſem quæ in Lycia cõpararetur, intercludi ne Polyxenidæ coniungatur. Hęc maximè mouit ſententia. placuit tamen Regillum tota claſſe euehi ad portum Epheſi,ad inferendũ hoſtibus terrorem. C. Liuius cum duabus quinqueremibus Romanis, & quatuor quadriremibus Rhodijs, & duabus apertis Smyrnæis in Lyciam eſt miſſus, Rhodum prius iuſſus adire, & omnia cum ijs communicare conſilia. Ciuitates quas præteruectus eſt, Miletus, Myndus, Halicarnaſſus, Cnidus, Cous, imperata enixè fecerunt. Rhodum ut eſt uentum, ſimul & ad quam rem miſſus eſſet, ijs expoſuit, & conſuluit eos. Approbantibus cunctis, & ad eam quam habebat claſſem aſſumptis tribus quadriremibus nauigat Patara. Primò ſecundus uentus ad ipſam urbem ferebat eos: ſperabant'que ſubito terrore aliquid moturos. poſteaquàm circumagente ſe uento fluctibus dubijs uolui cœptũ

B eſt mare, peruicerunt quidem remis, ut tenerent terrã: ſed neque circa urbem tuta ſtatio erat, nec ante hoſtium portus in ſalo ſtare poterant, aſpero mari & nocte imminente. pręteruecti mœnia portum Phœnieunta minus duûm millium ſpacio inde diſtantẽ petiére, nauibus à maritima uti tutum. ſed altæ rupes inſuper imminebant: quas celeriter oppidani aſſumptis regijs militibus quos in præſidio habebant, ceperunt. aduerſus quos Liuius, quanquã erant iniqua ac difficilia ad exitus loca, Iſſeos auxiliares, & Smyrnæorũ expeditos iuuenes miſit. Ii, dum miſsilibus primò, & aduerſus paucos leuibus excurſionibus laceſſebatur magis quàm conſerebatur pugna, ſuſtinuerunt certamen. poſteaquàm plures ab urbe affluebant, & iam omnis multitudo effundebatur, timor inceſsit Liuium, ne & auxiliares circumuenirentur, & nauibus etiam ab terra periculũ eſſet. ita non milites ſolum, ſed etiam nauales ſocios, remigum turbam, quibus quiſque poterat telis, armatos in prælium eduxit. Tum quoque anceps pugna fuit: neque milites ſolum aliquot, ſed L. Apuſtius tumultuario prælio cecidit. poſtremò tamen fuſi fugatiq́; ſunt Lycij, atque in urbem compulſi: & Romani cum haud incruẽta uictoria ad naues redierunt. inde in Telmeſsicum profecti ſinũ, qui latere uno Cariã, altero Lyciã contingit, omiſſa Patara amplius tentandi ſpe Rhodij domum dimiſsi ſunt. Liuius pręteruectus Aſiam, in Græciam tranſmiſit, ut conuentis Scipionibus, qui tum circa Theſſaliam erant, in Italiam traijceret. Æmylius poſteaquam omiſſas in Lycia res, & Liuium profectum in Italiam cognouit, cum ipſe ab Epheſo repulſus tempeſtate irrito incepto Samũ reuertiſſet, turpe ratus, tentata fruſtra Patara eſſe, proficiſci eò tota claſſe, & ſumma ui aggredi urbem ſtatuit. Miletum & cæteram oram ſociorum præteruecti, in Bargylletico ſinu exſcenſionem ad Iaſſum fecerunt. Vrbem regium tenebat præſidium: agrum circà Romani hoſtiliter depopulati ſunt. Miſsis deinde qui per colloquia principum & magiſtratuum tentarent animos, poſteaquam nihil in poteſtate ſua reſponderunt eſſe, ad urbem oppugnandam ducit. Erant Iaſſenſium exules cum Romanis: ij fre

quentes Rhodios orare inſtiterunt, ne urbem & uicinam ſibi & cognatam innoxiam perire ſinerent. ſibi exilij nullam aliam cauſam eſſe, quàm fidem erga Romanos. eadem ui regiorum, qua ipſi pulſi ſint, teneri eos qui in urbe maneant. omnium laſſenſium unam mentem eſſe, ut ſeruitutem regiam effugere uellent. Rhodij moti precibus, Eumene etiam rege aſſumpto, ſimul ſuas neceſsitudines commemorando, ſimul obſeſſæ regio præſidio urbis caſum miſerando peruicerunt, ut oppugnatione abſtineretur. Profecti inde pacatis cæteris, cum oram Aſiæ legerent, Loryma (portus aduerſus Rhodum eſt) peruenerunt. Ibi in principijs ſermo primò inter tribunos militum ſecretus oritur: deinde ad aures ipſius Aemylij peruenit: abduci claſſem ab Epheſo, ab ſuo bello: ut ab tergo liber relictus hoſtis, in tot propinquas ſociorum urbes omnia impunè conari poſſet. Mouère ea Aemylium: uocatosq; Rhodios cum percunctatus eſſet, poſſet'ne Pataris uniuerſa claſsis in portu ſtare? cum reſpondiſſent, non poſſe: cauſam nactus omittendæ rei, Samum reduxit naues. Per idem tempus Seleucus Antiochi filius, cum per omne hybernorum tempus exercitum in Aeolide continuiſſet, partim ſocijs ferendo opem, partim quos in ſocietatem pellicere non poterat, depopulandis: tranſire in fines regni Eumenis, dum is procul à domo cum Romanis & Rhodijs Lyciæ maritima oppugnaret, ſtatuit. Ad Elæam primo infeſtis ſignis acceſsit. deinde omiſſa oppugnatione urbis, agros hoſtiliter depopulatus, ad caput arcemq; regni Pergamũ ducit oppugnandum. Attalus primo ſtationibus ante urbem poſitis, & excurſionibus equitum leuisq; armaturę, magis laceſſebat quàm ſuſtinebat hoſtem. poſtremò cum per leuia certamina expertus, nulla parte uirium ſe parem eſſe, intra mœnia ſe recepiſſet, obſideri urbs cœpta eſt. Eodem fermè tempore & Antiochus ab Apamea profectus, Sardibus primùm, deinde haud procul Seleuci caſtris ad caput Caici amnis ſtatiua habuit, cum magno exercitu miſto uarijs ex gentibus. plurimum terroris in Gallorum mercede conductis quatuor millibus erat. hos, paucis admiſtis, ad peruaſtandum paſſim Pergamenum agrum miſit. Quæ poſteaquàm Samum ſunt nunciata, primò Eumenes auocatus domeſtico bello cum claſſe Elæã petit: inde cum præſto fuiſſent equites peditumq; expediti, præſidio eorum tutus priuſquàm hoſtes ſentirẽt aut mouerentur, Pergamum contendit. ibi rurſus leuia per excurſiones prælia fieri cœpta, Eumene ſummæ rei diſcrimen haud dubiè detrectante. Paucos poſt dies Romana Rhodia'que claſsis, ut regi opem ferrent, Elæam ab Samo uenerunt. Quos ubi expoſuiſſe copias Eleæ, & tot claſſes in unum conueniſſe portum, Antiocho allatum eſt: & ſub idem tempus audiuit conſulem cum exercitu iam in Macedonia eſſe, parariq; quæ ad tranſitum Helleſponti opus eſſent: tẽpus ueniſſe ratus, prius quàm terra mariq; ſimul urgeretur, agendi de pace, tumulum quendã aduerſus Elæam caſtris cepit. ibi peditum omnibus copijs relictis, cum equitatu (erant autem ſex millia equitum) in campos ſub ipſa Elææ mœnia deſcendit: miſſo caduceatore ad Aemyliũ, uelle ſe de pace agere. Aemylius Eumene à Pergamo accito, adhibitis & Rhodijs, cõſilium habuit. Rhodij haud aſpernari pacem: Eumenes nec honeſtum eſſe dicere, eo tempore de pace agi: nec exitum rei imponi poſſe. Qui enim, inquit, aut honeſtè incluſi mœnibus, & obſeſsi uelut leges pacis accipiemus? aut cui rata iſta pax erit, quam ſine conſule, non ex autoritate ſenatus, non iuſſu populi Romani peregerimus? Quæro enim, pace per te facta, rediturus'ne extemplò in Italiam ſis? claſſem exercitumq; deducturus? an expectaturus, quid de ea re cõſuli placeat? quid ſenatus cenſeat? aut populus iubeat? Reſtat ergo, ut maneas in Aſia: & rurſus in hyberna copiæ reductæ, omiſſo bello, exhauriant cõmeatibus præbendis ſocios: deinde, ſi ita uiſum ſit ijs penes quos poteſtas fuerit, inſtauremus nouũ deintegro bellum, quod poſſumus, ſi ex hoc impetu rerum nihil prolatando remittitur, ante hyemem dijs uolentibus perfeciſſe. Hæc ſententia uicit, reſpõſumq; Antiocho eſt, ante conſulis aduentum de pace agi non poſſe. Antiochus pace nequicquam tentata, uaſtatis Elæenſium primùm, deinde Pergamenorum agris, relicto ibi Seleuco filio, Adramytteum hoſtiliter itinere facto petit: agrum opulentum, quem uocant Thebes campum,

carmine

A carmine Homeri nobilitatum. neque alio ullo loco Aſiæ maior regijs militibus parta eſt præda. Eódem Adramytteum, ut urbi præſidio eſſent, nauibus circunuecti Aemylius & Eumenes uenerunt. Per eoſdem forte dies Elæam ex Achaia mille pedites cum centum equitibus, Diaphane omnibus his copijs præpoſito, acceſſerunt. quos egreſſos nauibus obuiam miſsi ab Attalo, nocte Pergamum deduxerunt. ueterani omnes & periti belli erant, & ipſe dux, Philopœmenis, ſummi tum omnium Græcorum imperatoris diſcipulus. qui biduum ſimul ad quietem hominum equorumque, & ad uiſendas hoſtium ſtationes, quibus locis temporibus'que accederent, reciperentque ſeſe, ſumpſerunt. Ad radices fere collis, in quo poſita eſt urbs, regij ſuccedebant: ita libera ab tergo populatio erat, nullo ab urbe, ne in ſtationes quidem qui procul iacularetur, excurrēte. poſtquam ſemel compulſi metu ſe mœnibus incluſerunt, cōtemptus eorum, & inde negligentia apud regios oritur: non ſtratos, non infrenatos magna pars habebant equos: paucis ad arma & ordines relictis, dilapſi cæteri ſparſerant ſe toto paſsim campo: pars in iuueniles luſus laſciuiamque uerſi, pars ueſcentes ſub umbra, quidā ſomno etiam ſtrati. Hæc Diaphanes ex alta urbe Pergamo contemplatus, arma ſuos capere, & ad portam præſto eſſe iubet: ipſe Attalū adijt, & in animo ſibi eſſe dixit, hoſtium ſtationem tentare. Aegre id permittente Attalo, quippe qui centum equitibus aduerſus trecentos, mille peditibus cum quatuor millibus pugnaturū cerneret: porta egreſſus, haud procul ſtatione hoſtium occaſionem opperiens conſidit. Et qui Pergami erant, amentiam magis quàm audaciam credere eſſe: & hoſtes pauliſper in eos uerſi, ut nihil moueri uiderunt, nec ipſi quicquam ex ſolita negligentia, inſuper etiam eludentes paucitatem, mutarunt. Diaphanes quietos aliquandiu ſuos, uelut ad ſpectaculum modo eductos, continuit: poſteaquam dilapſos ab ordinibus hoſtes uidit, peditibus quātum accelerare poſſent, ſequi iuſsis, ipſe princeps inter equites cum turma ſua quātum
B potuit effuſiſsimis habenis, clamore ab omni ſimul pedite atque equite ſublato, ſtationē hoſtium improuiſo inuadit. Non homines ſolum, ſed equi etiam territi, cum uincula abrupiſſent, trepidationem & tumultum inter ſuos fecerunt. pauci ſtabant impauidi equi: eos ipſos non ſternere, non infrenare aut aſcendere facile poterāt: multo maiorem quàm pro numero equitū terrorem Achæis inferentibus. pedites uerò ordinati & pręparati ſparſos per negligentiam, & ſemiſomnes propè adorti ſunt: cædes paſsim fugaque per campos facta eſt: Diaphanes ſecutus effuſos quoad tutum fuit, magno Achęorum genti decore parto (ſpectauerant enim è mœnibus Pergami non uiri modò, ſed fœminæ etiam) in præſidium urbis redijt. Poſtero die regiæ magis compoſitæ & ordinatæ ſtationes quingentis paſsibus longius ab urbe poſuerunt caſtra: & Achæi eodem fermè tēpore atque in eundem locum proceſſerunt. Per multas horas intenti utrinque, uelut iam futurum impetum expectauere: poſteaquam haud procul occaſu ſolis redeundi in caſtra tempus erat, regij ſignis collatis abire agmine ad iter magis quàm ad pugnam compoſito cœpere. Quieuit Diaphanes, dum in conſpectu erant: deinde eodem, quo pridie, impetu in poſtremum agmen incurrit: tantumque rurſus pauoris ac tumultus incuſsit, ut cum terga cæderentur, nemo pugnandi cauſa reſtiterit: trepidantesque, & uix ordinē agminis ſeruantes, in caſtra compulſi ſunt. Hæc Achæorum audacia Seleucum ex agro Pergameno mouere caſtra coegit. Antiochus poſteaquā Romanos & Eumenem ad tuendum Adramytteum ueniſſe audiuit, ea quidem urbe abſtinuit: depopulatus agros, Peræam inde coloniam Mitylenæorum expugnauit. Cotton & Corylenus & Aphrodiſias crene primo impetu captæ ſunt. inde per Thyatira Sardeis redijt. Seleucus in maritima ora permanens, alijs terrori, alijs præſidio erat. Claſsis Romana cū Eumene Rhodijsque Mitylenen primò, inde retro, unde profecta erat, Elæam redijt. Inde Phocæam petentes, ad inſulam quam Bacchium uocant, (imminet urbi Phocenſium) appulerunt: & quibus antè abſtinuerant templis, ſignisque (egregiè autem exornata inſula erat) cum hoſtiliter diripuiſſent, ad ipſam urbem tranſmiſerunt. eam diuiſis inter ſe partibus cum oppugnarent, & uiderent ſine operibus, armis, ſcalis'que capi non

poſſe: miſſum ab Antiocho præſidium trium millium armatorum, cum intraſſet ur- A
bem: extemplò oppugnatione omiſſa, claſsis ad inſulam ſe recepit: nihil aliud quàm depopulato circa urbem hoſtium agro. Inde placuit Eumenem domum dimitti, & præparare conſuli atque exercitui, quæ ad tranſitum Helleſponti opus eſſent: Romanam Rhodiamq; claſſem redire Samum, atq; ibi in ſtatione eſſe, ne Polyxenidas ab Epheſo moueret. Rex Elæam, Romani & Rhodij Samum redierunt. Ibi M. Aemylius frater pretoris deceſsit. Rhodij celebratis exequijs aduerſus claſſem quam fama erat ex Syria uenire, XIII ſuis nauibus, & una Coa quinqueremi, altera Gnidia, Rhodū ut ibi in ſtatione eſſent, profecti ſunt. Biduò ante quàm Eudamus cum claſſe à Samo ueniret, XIII à Rhodo naues cum Pamphilida præfecto aduerſus eandem Syriacā claſſem miſſæ, aſſumptis nauibus quatuor quæ Cariæ præſidio erant, oppugnantibus regijs Dædala, & quædam alia parua caſtella obſidione exemerunt. Eudamū confeſtim exire placuit. additæ huic quoq; ſunt ad eam claſſem quā habebat, ſex apertæ naues. Profectus cum quantum accelerare poterat, maturaſſet: ad portū quem Megiſten uocant, prægreſſos conſequitur. inde uno agmine Phaſelidem cum ueniſſent, optimum uiſum eſt ibi hoſtem operiri. In confinio Lyciæ & Pamphyliæ Phaſelis eſt: prominet penitus in altum, conſpiciturq; prima terrarum Rhodum à Cilicia petentibus, & procul nauiū præbet proſpectum. eò maximè ut in obuio claſsi hoſtium eſſent, electus locus eſt. Cæterùm quod non prouiderunt, & loco graui & tempore anni (medium enim æſtatis erat) ad hoc inſolito odore ingruere morbi uulgo, maximè in remiges cœperunt. cuius peſtilentiæ metu profecti, cum preterueherentur Pamphylium ſinum, ad Eurymedontem amnem appulſa claſſe, audiunt ab Aſpendijs ad Sidam iam hoſtes eſſe. Tardius nauigauerant regij aduerſo tēpore eteſiarum, quod uelut ſtatum fauonijs uentis eſſet. Rhodiorum duæ & triginta quadriremes, quatuor triremes fuere. Regia claſsis VII & XXX maioris formæ nauiū erat, in quibus tres hepteres & quatuor hexeres habebat, B
præter has decem triremes erant. & ij adeſſe hoſtes ex ſpecula quadam cognouere.

Vtraq; claſsis poſtero die luce prima, tanquam eo die pugnatura, è portu mouit: & poſteaquam ſuperauere Rhodij promontorium, quod ab Sida prominet in altum, extemplò & conſpecti ab hoſtibus ſunt, & ipſi eos uiderunt. Ab regio ſiniſtro cornu, quod ab alto obiectum erat, Annibal: dextro Apollonius purpuratorum unus præerat. & iam in frontem directas habebant naues. Rhodij longo agmine ueniebant. prima prætoria nauis Eudami erat: cogebat agmen Chariclitus: Pamphilidas mediæ claſſi præerat. Eudamus poſteaquam hoſtium aciem inſtructam & paratam ad cōcurrendum uidit, & ipſe in altum euehitur: & deinceps quæ ſequebantur, ſeruantes ordinem in frontem dirigere iubet. Ea res primò tumultū præbuit. nam nec ſic in altum euectus erat, ut ordo omniū nauiū ad terrā explicari poſſet: & feſtinans ipſe præproperè cum quinq; ſolis nauibus Annibali occurrit. cæteri quia in frontē dirigere iuſsi erant, nō ſequebantur. extremo agmine loci nihil ad terram relicti erat: trepidātibusq; ijs inter ſe, iam in dextro cornu aduerſus Annibalem pugnabatur. Sed momento temporis & nauium uirtus & uſus rei maritimæ terrorē omnem Rhodijs dempſit. nam & in altū celeriter euectæ naues, locū poſt ſe quæq; uenienti ad terrā dedere: & ſi qua concurrerat roſtro cum hoſtium naui, aut proram lacerabat, aut remos detergebat, aut libero inter ordines diſcurſu præteruecta in puppim impetū dabat. Maximè exterruit hepteris regia à multo minore Rhodia naue uno ictu demerſa. itaq; iam haud dubiè dexterū cornu hoſtiū in fugam inclinabat. Eudamū in alto multitudine nauium maximè Annibal, cæteris omnibus longè præſtantē, urgebat: & circunueniſſet, ni ſigno ſublato ex pretoria naue, quo diſperſam claſſem in unū colligi mos erat: omnes quæ in dextro cornu uicerant naues, ad opem ferendā ſuis cōcurriſſent. tum & Annibal, quæq; circa eum erāt naues, capeſſunt fugam: nec inſequi Rhodij ex magna parte ægris, & ob id celerius feſſis remigibus, potuerunt. Cum in alto ubi ſubſtiterant, cibo reficerent uires, cōtemplatus Eudamus hoſtes claudas mutilatasque naues apertis nauibus remulco trahentes,

A xx paulo amplius integras abſcedentes, è turri prætoriæ nauis ſilentio facto, Exurgite, inquit, & egregium ſpectaculum capeſsite oculis. Conſurrexere omnes, contemplatiq́ trepidationem fugamq́ hoſtium, propè una uoce exclamauere omnes, ut ſequerentur. Ipſius Eudami multis ictibus uulnerata nauis erat, Pamphilidam & Charicliтum inſequi, quoad putarent tutum, iuſsit. Aliquandiu ſecuti ſunt: poſteaquam terræ appropinquabat Annibal, ueriti ne includerentur uento in hoſtium ora, ad Eudamũ reuecti hepterem captam, quæ primo concurſu icta erat, ęgrè Phaſelidem pertraxerunt. inde Rhodum non tam uictoria lęti, quàm alius alium accuſantes, quod cum potuiſſet, non omnis ſummerſa aut capta claſsis hoſtiũ foret, redierunt. Annibal ictus uno prælio aduerſo, ne tum quidẽ præteruehi Lyciam audebat, cum coniungi ueteri regiæ claſſi quamprimum cuperet. Et id ne ei facere liberum eſſet, Rhodij Chariclitum cum xx nauibus roſtratis ad Pataram & Megiſten portum miſerunt. Eudamum cum VII nauibus maximis ex ea claſſe, cui præfuerat, Samũ redire ad Romanos iuſſerunt: ut quantum conſilio, quantum autoritate ualeret, cõpelleret Romanos ad Patara oppugnandam. Magnam lætitiam Romanis iam prius nuncius uictoriæ, deinde aduentus attulit Rhodiorum. & apparebat, ſi ea cura Rhodijs dempta eſſet, uacuos eos tuta eius regionis maria præſtaturos. ſed profecto Antiocho ab Sardibus, ne opprimerentur urbes maritimæ, abſcedere cuſtodia Ioniæ atque Æolidis prohibuerunt. Pamphilidam cum quatuor nauibus tectis ad eam claſſem quæ circa Patara erat, miſerunt. Antiochus nõ ciuitatum modò quæ circa ſe erant, cõtrahebat præſidia, ſed ad Pruſiã Bithyniæ regem miſerat legatos literasq́, quibus tranſitũ in Aſiam Romanorũ increpabat. Venire eos ad omnia regna tollenda, ut nullum uſquã orbis terrarum, niſi Romanum imperium eſſet. Philippũ & Nabin expugnatos, ſe tertium peti. ut quiſq́ proximus ab oppreſſo ſit, per omneis uelut continens incendium peruaſurum. ab ſe gradum in Bithyniam fore, quando Eumenes in uoluntariam ſeruitutem cõceſsiſſet. His motum Pruſiam literæ Scipionis conſulis, ſed magis eius fratris Africani, à ſuſpicione tali auerterunt. qui
B præter conſuetudinem perpetuam populi Romani augendi omni honore regum ſociorum maieſtatem, domeſticis ipſe exemplis Pruſiã ad promerẽdam amicitiam ſuam cõpulit. Regulos ſe acceptos in fidem in Hiſpania reges reliquiſſe: Maſaniſſam nõ in patrio modò locaſſe regno, ſed in Syphacis à quo ante expulſus fuiſſet, regnum impoſuiſſe: & eſſe eum non Africæ modò regum longè opulentiſsimum, ſed toto in orbe terrarum cuiuis regum uel maieſtate uel uiribus parem. Philippum & Nabin hoſtes & bello ſuperatos ab T. Quintio, tamen in regno relictos: Philippo quidẽ anno priore etiã ſtipendium remiſſum, & filium obſidem redditum: & quaſdã ciuitates extra Macedoniam, patientibus Romanis imperatoribus, recepiſſe eum. In eadẽ dignitate & Nabin futurum fuiſſe, niſi eum ſuus primò furor, deinde fraus Aetolorũ abſumpſiſſet. Maxime confirmatus eſt animus regis, poſteaquam ad eum C. Liuius, qui prætor antè claſsi præfuerat, legatus ab Roma uenit: & edocuit, quanto & ſpes uictoriæ certior Romanis quàm Antiocho, & amicitia ſanctior firmiorq́ apud Romanos futura eſſet. Antiochus poſteaquam à ſpe ſocietatis Pruſiæ decidit, Epheſum ab Sardibus eſt profectus ad claſſem, quę per aliquot menſes inſtructa ac parata fuerat, uiſendam: magis quia terreſtribus copijs exercitum Romanũ & duos Scipiones imperatores uidebat ſuſtineri non poſſe, quàm quòd res naualis ipſa per ſe aut tentata ſibi unquam feliciter, aut tunc magnæ & certæ fiduciæ eſſet. erat tamen momentum in pręſentia ſpei: quod & magnã partem Rhodiæ claſsis circa Patara eſſe, & Eumenẽ regem cum omnibus nauibus ſuis cõſuli obuiam in Helleſpontũ profectũ audierat. aliquid etiam inflabat animos claſsis Rhodia ad Samum per occaſionẽ fraude pręparata abſumpta. His fretus, Polyxenida cum claſſe ad tentandã omni modo certaminis fortunã miſſo, ipſe copias ad Notiũ ducit: (id oppidũ Colophoniũ mari imminẽs, abeſt à uetere Colophone duo fermè millia paſſuum) & ipſam urbem ſuæ eſſe poteſtatis uolebat, adeò propinquã Epheſo, ut nihil terra mari'ue ageret, quod non ſubiectum oculis Colophoniorum, ac per eos notum

extemplò

extemplò Romanis eſſet: quos audita obſidione non dubitabat ad opem ferendam ſo- A ciæ urbi claſſem à Samo moturos: eam occaſionem Polyxenidæ ad rem gerendam fore. Igitur operibus oppugnare urbem aggreſſus, & ad mare partibus duabus pariter munitionibus deductis, utrinque uineas & aggerem muro iniunxit, & teſtudinibus arietes admouit. Quibus territi malis Colophonij oratores Samũ ad L. Æmylium, fidem prætoris populiq; Romani implorantes miſerunt. Aemylium & Sami ſegnis diu mora offendebat, nihil minus opinantem quàm Polyxenidã bis nequicq; ab ſe prouocatũ, poteſtatem pugnæ facturũ eſſe: & turpe exiſtimabat, Eumenis claſſem adiuuare conſulem ad traijciendas in Aſiã legiones: ſe Colophonis obſeſſæ auxilio incertam finẽ habituro alligari. Eudamus Rhodius, qui & tenuerat eum Sami cupiẽtem proficiſci in Helleſpontũ, cunctiq; inſtare & dicere: quanto ſatius eſſe uel ſocios obſidione eximere, uel uictam iam ſemel claſſem uincere iterum, totamq; maris poſſeſsionem hoſti eripere, quàm deſertis ſocijs, tradita Antiocho Aſia terra mariq; in Helleſpõtum, ubi ſatis eſſet Eumenis claſsis, à ſua parte belli diſcedere. Profecti à Samo ad petendos cõmeatus, cõſumptis iam omnibus, Chium parabant traijcere. Id erat horreum Romanis: eoq; omnes ex Italia miſſæ onerariæ dirigebant curſum. Circumuecti ab urbe ad auerſa inſulæ, obiecta aquiloni, ad Chium & Erythras ſunt. Cum pararent traijcere, literis certior fit prætor, frumenti uim magnam Chium ex Italia ueniſſe: uinum portantes naues tempeſtatibus retentas eſſe. ſimul allatũ eſt, Teios regiæ claſsi benignè cõmeatus præbuiſſe: quinq; millia uaſorũ uini eſſe pollicitos. Teium ex medio curſu claſſem repẽtè auertit: aut uolentibus ijs uſurus cõmeatu parato hoſtibus, aut ipſos pro hoſtibus habiturus. Cum direxiſſent ad terram proras, quindecim fermè eis naues circa Myoneſum apparuerunt. quas primò ex claſſe regia prætor eſſe ratus, inſtitit ſequi: apparuit inde, piraticas celoces & lembos eſſe. Chiorum maritimam oram depopulati, cum omnis generis præda reuertentes, poſteaquã uidere ex alto claſſem, in fugam uerterunt. & celeritate B ſuperabant leuioribus & ad id fabrefactis nauigijs, & propiores terræ erant. itaq; priuſquam appropinquaret claſsis, Myoneſum perfugerunt. unde ſe à portu ratus abſtracturũ naues, ignarus loci ſequebatur prætor. Myoneſus promontorium inter Teium Samumq; eſt: ipſe collis eſt in modum metæ in acutum cacumen à fundo ſatis lato faſtigiatus: à cõtinenti arctæ ſemitæ aditũ habet: à mari exeſæ fluctibus rupes claudunt: ita ut quibuſdã locis ſuperpendentia ſaxa plus in altum quàm quæ in ſtatione ſunt naues, promineant. Circa ea appropinquare nõ auſæ naues, ne ſub ictu ſuperſtantiũ in rupib. piratarũ eſſent, diem triuere. tandẽ ſub noctẽ uano incepto cum abſtitiſſent, Teium poſtero die acceſſere: & in portu qui à tergo urbis eſt (Geræſticũ ipſi appellant) nauibus cõſtitutis, prętor ad depopulandũ circa urbẽ agrũ milites emiſit. Teij cum in oculis populatio eſſet, oratores cum inſulis & uelamẽtis ad Romanũ miſerunt. Quibus purgantibus ciuitatẽ omnis facti dictiq; hoſtilis aduerſus Romanos, et iuuiſſe eos cõmeatu claſſem hoſtiũ arguit, & quantũ uini Polyxenidæ promiſiſſent. quæ ſi eadem claſsi Romanæ darent, reuocaturum ſe à populatione militem: ſi minus, pro hoſtibus eos habiturum. Hoc tam triſte reſpõſum cum retuliſſent legati, uocatur in cõcionem à magiſtratibus populus, ut quid agerent, cõſultarent. Eò fortè Polyxenidas cũ regia claſſe à Colophone profectus, poſteaquã mouiſſe à Samo Romanos audiuit, & ad Myoneſum piratas perſecutos, Teiorũ agrum depopulari, naues in Geręſtico portu ſtare: ipſe aduerſus Myoneſum in inſula (Macrin nautici uocant) anchoras portu occulto iecit. inde ex propinquo explorans quid hoſtes agerent, primò in magna ſpe fuit, quemadmodum Rhodiã claſſem ad Samũ circunſeſsis ad exitũ faucibus portus expugnaſſet, ſic & Romanã expugnaturũ. nec eſt diſsimilis natura loci: promontorijs coeuntibus inter ſe ita claudit portus, ut uix duæ ſimul inde naues poſsint exire. nocte occupare fauces Polyxenidas in animo habebat, & denis nauibus ad promontoria ſtantibus, quæ ab utroq; cornu in latera exeuntium nauium pugnarent: ex cętera claſſe, ſicut ad Panormum fecerat, armatis in litora expoſitis, terra mari que ſimul hoſtes opprimere. quod non unum

A num ei conſilium fuiſſet, ni cum Teij facturos ſe imperata promiſiſſent, ad accipiendos cõmeatus aptius uiſum eſſet Romanis in eum portũ qui ante urbem eſt, claſſem tranſire. Dicitur & Eudamus Rhodius uitium alterius portus oſtendiſſe, cum fortè duæ naues in arcto oſtio implicitos remos fregiſſent. & inter alia id quoq; mouit prætorem, ut traduceret claſſem, quod ab terra periculum erat, haud procul inde Antiocho ſtatiua habente. Traducta claſſe ad urbem, ignaris omnibus egreſsi milites nautæq; ſunt, ad cõmeatus & uinum maximè diuidendũ in naues, cum medio forte diei agreſtis quidã ad prætorẽ adductus nunciat: alterũ iam diem claſſem ſtare ad inſulã Macrin, & paulo antè uiſas quaſdã moueri tanquã ad profectionẽ naues. Re ſubita perculſus prætor tubicines canere iubet, ut ſi qui per agros palati eſſent, redirent. tribunos in urbẽ mittit ad cogendos milites, nautasq; in naues. Haud ſecus quàm in repentino incendio aut capta urbe trepidatur: alijs in urbem currentibus ad ſuos reuocandos, alijs ex urbe naues curſu repetentibus: incertisq; clamoribus quibus ipſis tubæ obſtreperent, turbatis imperijs, tandem cõcurſum ad naues eſt. Vix ſuã quiſq; noſcere aut adire pręe tumultu poterat: trepidatũq; cum periculo & in mari & in terra foret, ni partibus diuiſis Aemylius cum pręetoria naue primus è portu in altum euectus, excipiens inſequenteis ſuo quanq; ordine in frõtem inſtruxiſſet: Eudamus Rhodiaq; claſsis ſubſtitiſſent ad terrã, ut & ſine trepidatione conſcenderent, & ut quæq; parata eſſet, exiret nauis. ita & explicuere ordinem primæ in conſpectu prætoris, & coactum agmen ab Rhodijs eſt: inſtructaq; acies uelut cerneret regios, in altum proceſsit. inter Myoneſum & Corycum promontorium erant, cum hoſtem conſpexere. Et regia claſsis binis in ordinem nauibus longo agmine ueniens, & ipſa aciem aduerſam explicuit, tantum læuo euecta cornu, ut amplecti & circumire dexterum cornu Romanorum poſſet. quod ubi Eudamus qui cogebat agmen uidit, non poſſe exæquare ordinem Romanos, & tantum nõ

B iam circumiri à dextero cornu: concitat naues, (& erant Rhodiæ naues longè omnium celerrimæ tota claſſe) æquatoq; cornu, prætoriæ naui, in qua Polyxenidas erat, ſuã obiecit. Iam totis claſsibus ſimul ab omni parte pugna conſerta erat. Ab Romanis LXXX naues pugnabant, ex quibus Rhodiæ duæ & XX erant. Hoſtium claſsis undenonaginta nauium fuit, & maximæ formæ naues, tres hexeres habebat, duas hepteres. Robore nauium & uirtute militum Romani longè Rhodios præſtabant: Rhodiæ naues agilitate & arte gubernatorum & ſcientia remigum. Maximo tamen hoſtibus terrori fuere, quæ ignes præ ſe portabant: & quod unum ijs ad Panormum circumuentis ſaluti fuerat, id tum maximum momentum ad uictoriam fuit. nam metu ignis aduerſi regiæ naues, ne prora concurrerent, cum declinaſſent, neque ipſæ ferire roſtro hoſtem poterant, & obliquas ſe ipſæ ad ictus præbebant: & ſi qua concurrerat, obruebatur infuſo igni: magisq; ad incẽdium, quàm ad prælium, trepidabant. Plurimum tamen, quęe ſolet, militum uirtus in bello ualuit. mediam nanque aciem hoſtium Romani cum rupiſſent, circumuecti ab tergo pugnantibus aduerſus Rhodios regijs ſeſe obiecere: momento'que temporis & media acies Antiochi, & læuo in cornu circumuentæ naues mergebantur. Dextera pars integra ſociorum magis clade quàm ſuo periculo terrebatur. cæterùm poſteaquam alias circumuentas, prætoriam nauem Polyxenidæ relictis ſocijs uela dantem uidere: ſublatis raptim dolonibus (& erat ſecundus petentibus Epheſum uentus) capeſſunt fugam: quadraginta duabus nauibus in ea pugna amiſsis: quarum tredecim captæ in poteſtatem hoſtium uenerunt, cæteræ incenſæ aut demerſæ. Romanorum duæ naues fractæ ſunt, uulneratęe aliquot. Rhodia una capta, memorabili caſu. nam cum roſtro percuſsiſſet Sidoniam nauem, anchora ictu ipſo excuſſa è naue ſua, unco dente uelut manu ferrea iniecta, alligauit alterius proram: inde tumultu iniecto cum diuellere ſe ab hoſte cupientes inhiberent Rhodij, tractũ anchorale & implicitum remis latus alterum deterſit: debilitatam ea ipſa quæ icta cohæſerat, nauim cepit. Hoc maximè modo ad Myoneſum nauali prælio pugnatũ eſt. Quo territus Antiochus, quia poſſeſsione maris pulſus longinqua tueri diffidebat ſe poſſe, præſidium

ab

ab Lyſimachia,ne opprimeretur ibi ab Romanis:deduci paruo, ut res ipſa poſtea do- A
cuit,conſilio iuſsit.non enim tueri ſolum Lyſimachiam à primo impetu Romanorum
facile erat:ſed obſidionem etiam per totam hyemem tolerare, & obſidentes quoq; ad
ultimam inopiam adducere extrahendo tempus,& interim ſpem pacis per occaſiones
tentare. Nec Lyſimachiã tantum hoſtibus tradidit poſt aduerſam naualem pugnam,
ſed etiam Colophonis obſidione abſceſsit,& Sardeis recepit ſe:atque inde in Cappado
ciam ad Ariaraten,qui auxilia accerſerent,& quócunque aliò poterat ad copias contra
hendas,in unum iam cõſilium,ut acie dimicaret,intentus miſit. Regillus Æmylius poſt
uictoriam naualem profectus Epheſum,direptis ante portum nauibus,cum confeſsio
nem conceſsi maris ultimam hoſti expreſsiſſet, Chium, quo ante nauale prælium cur-
ſum à Samo intenderat,nauigat. ibi naues in prælio quaſſatas cum refeciſſet, L. Æmy-
lium Scaurum cum xxx nauibus Helleſpontum ad exercitum traijciendũ miſit. Rho
dias parte prædæ & ſpolijs naualibus decoratas domum redire iubet. Rhodij impigrè
præuertére,ad traijciendasq; copias conſulis iêre. atq; eo quoq; functi officio,tum de-
mum Rhodum rediere. Claſsis Romana ab Chio Phocæam traiecit. In ſinu maris inti-
mo poſita hæc urbs eſt,oblonga forma,duûm millium & quingentorum paſſuum ſpa
cium murus amplectitur,coit deinde ex utraque parte in arctiorem uelut cuneũ,Lam-
ptera ipſi appellant. mille & ducentos paſſus ibi latitudo patet,inde in altũ lingua mille
paſſuum excurrens medium ferè ſinum uelut nota diſtinguit,ubi cohæret faucibus an-
guſtis, duos in utranque regionem uerſus portus tutiſsimos habet. qui in meridiem
uergit,Nauſtathmos ab re appellatur,quia ingentẽ uim nauiũ capit:alter prope ipſum
Lamptera eſt. Hos portus tutiſsimos cum occupaſſet Romana claſsis: priuſquam aut
ſcalis aut operibus mœnia aggrederetur,mittendos cenſuit prætor qui principũ magi
ſtratuumq; animos tentarent. poſteaquam obſtinatos uidit,duobus ſimul locis oppu-
gnare eſt adortus. Altera pars infrequens ædificijs erat: templa deûm aliquantum te- B
nebant loci. eà prius ariete admoto,quatere muros turreſq; cœpit. deinde cum eò mul
titudo occurreret ad defendendum,altera quoque parte admotus aries,& iam utrinq;
ſternebantur muri. ad quorum caſum cum impetum Romani milites per ipſam ſtra-
gem ruinarum facerent,alij ſcalis etiam aſcenſum in muros tentarent,adeò obſtinatè re
ſtiterũt oppidani, ut facile appareret plus in armis & uirtute, quàm in mœnibus auxi-
lij eſſe. coactus ergo periculo militum prætor receptui cani iuſsit,ne obijceret incautos
furentibus deſperatione ac rabie. Dirempto prælio, ne tum quidem ad quietem uerſi,
ſed undique omnes ad munienda & obmolienda quæ ruinis ſtrata erant, concurre-
runt. Huic operi intentis ſuperuenit Q. Antonius, à prætore miſſus:qui caſtigata per-
tinacia eorum,maiorem curam Romanis quàm illis oſtenderet eſſe,ne in perniciem ur
bis pugnaretur. ſi abſiſtere furore uellent, poteſtatem ijs dare eadem conditione qua
prius C. Liuij in fidem ueniſſent, ſe tradendi. Hæc cum audiſſent,quinque dierum ſpa-
cio ad deliberandum ſumpto,tentata interim ſpe auxilij ab Antiocho, poſteaquam le-
gati miſsi ad regem nihil in eo eſſe præſidij retulerant:tum portas aperuerunt, pacti ne
quid hoſtile paterentur. Cum ſigna in urbem inferrẽtur,& pronunciaſſet prætor,par-
ci ſe deditis uelle:clamor undique eſt ſublatus, indignum facinus eſſe, Phocenſes nun-
quàm fidos ſocios, ſemper infeſtos hoſtes,impunè eludere. ab hac uoce, uelut ſigno à
prætore dato,ad diripiendam urbem paſsim diſcurrerunt. Æmylius primò reſiſtere &
reuocare,dicendo,captas,non deditas diripi urbes:& in his tamen arbitrium eſſe impe
ratoris,non militum. poſteaquam ira & auaritia imperio potentiora erant:præconibus
per urbem miſsis,liberos omnes in forum ad ſe conuenire iubet, ne uiolarentur: & in
omnibus quæ ipſius poteſtatis fuerunt,fides conſtitit prætoris. urbẽ agroſq; & ſuas le
ges ijs reſtituit:& quia iam hyems appetebat, Phocææ portus ad hybernandum claſsi
delegit. Per idem ferè tempus conſuli tranſgreſſo Æniorũ Maronitarumq; fines nun-
ciatur:uictam regiam claſſem ad Myoneſum, relictamq; à præſidio Lyſimachiam eſſe.
Id multo quàm de nauali uictoria lætius fuit, utiq; poſteaquam eò uenerunt, refertaq;

urbs

A urbs omnium rerum commeatibus,uelut in aduentum exercitus præparatis, eos excepit, ubi inopiam ultimam, laboremq́ in obſidenda urbe ſibi propoſuerant. Ibi paucos dies ſtatiua habuere, ut impedimenta ægri'que conſequerentur, qui paſsim per omnia Thraciæ caſtella feſsi morbis ac longitudine uiæ relicti erāt. Receptis omnibus ingreſſi rurſus iter per Cherſonneſum, Helleſpontum perueniunt. ubi omnibus cura regis Eumenis ad traijciendum præparatis,uelut in pacata litora nullo prohibente,alijs alio delatis nauibus,ſine tumultu traiecere. Ea uerò res Romanis auxit animos,conceſſum ſibi tranſitum cernentibus in Aſiam,quam rem magni certaminis futuram crediderūt. Statiua deinde ad Helleſpontum aliquandiu habuerunt,quia dies fortè quibus ancylia mouentur,religioſi ad iter inciderant. Ijdem dies P. Scipionem propiore etiam religione,quia ſalius erat,diſiunxerant ab exercitu,cauſaq́ & is ipſe moræ erat,dum conſequeretur. Per eos fortè dies legatus ab Antiocho in caſtra uenerat, Byzantius Heraclides, de pace afferens mandata, quam impetrabilem fore magnā ei ſpem attulit mora & cunctatio Romanorum,quos ſimul Aſiam attigiſſent,effuſo agmine ad caſtra regia ituros crediderat. Statuit tamen non prius adire conſulem, quàm P. Scipionē:& ita mandatū ab rege erat. in eo maximā ſpem habebat,præterquam quòd & magnitudo animi & ſatietas gloriæ placabilem eum maximè faciebat, notumq́ erat gentibus,qui uictor ille in Hiſpania,qui deinde in Africa fuiſſet:etiam quòd filius eius captus in poteſtate regis erat. Is ubi & quando,& quo caſu captus ſit,ſicut pleraq́ alia,parum inter autores conſtat. alij principio belli à Chalcide Oreum petentem, circumuentum ab regijs nauibus tradunt. alij,poſteaquam tranſitum in Aſiam eſt,cum turma Fregellana miſſum exploratum ad regia caſtra, effuſo obuiam equitatu cū reciperet ſeſe,in eo tumultu delapſo equo cum duobus equitib. oppreſſum. ita ad regē deductū eſſe. Illud ſatis cōſtat, ſi pax cum populo Romano maneret,hoſpitiumq́ priuatim regi cum Scipionibus eſſet,neq́ liberalius neq́ benignius haberi,coliq́ adoleſcentē, quàm cultus eſt,potuiſſe. Ob hæc B cum aduentū P. Scipionis legatus expectaſſet,ubi is uenit,cōſulem adit,petitq́ ut mandata audiret. Aduocato frequenti concilio legati uerba ſunt audita. Is multis antè legationibus nequicquam ultrò citroq́ de pace miſsis,eam ipſam fiduciam impetrandi ſibi eſſe dixit,quod priores legati nihil impetraſſent. Smyrnam enim & Lampſacū & Alexandriam Troadem & Lyſimachiam in Europa, iactatas in illis diſceptationibus eſſe: quarū Lyſimachia iam ceſsiſſe regem,ne quid in Europa habere eum dicerent:eas quę in Aſia ſint ciuitates tradere paratum eſſe:& ſi quas alias Romani quòd ſuarum partiū fuerint,uindicare ab imperio regio uelint. impenſæ quoq́ in bellum factæ partem dimidiam regem præſtaturum populo Romano. Hæ conditiones erant pacis. Reliqua oratio fuit,ut memores rerum humanarum & ſuæ fortunæ moderarentur,& alienam ne urgerent. finirent Europa imperium,id quoq́ immenſum eſſe: & parari ſingula acquirendo facilius potuiſſe,quàm uniuerſa teneri poſſe. Quòd ſi Aſiæ quoq́ partem aliquam abſtrahere uelint,dummodo non dubijs regionibus finiant: uinci ſuam temperantiam Romana cupiditate pacis & concordiæ cauſa regem paſſurum. Ea quæ legato magna ad pacem impetrandam uidebantur, parua Romanis uiſa. nam & impenſam quæ in bellum facta eſſet,omnem præſtare regem æquum cenſebant: cuius culpa bellum excitatum eſſet. & non Ionia modò atque Æolide deduci debere præſidia regia: ſed ſicut Græcia omnis liberata eſſet,ita quæ in Aſia ſint,omnes liberari urbes. id aliter fieri non poſſe,quàm ut cis Taurū montem poſſeſsione Aſiæ Antiochus cedat. Legatus poſteaquam nihil æqui in concilio impetrare ſe cenſebat: priuatim (ſic enim imperatum erat) P. Scipionis tentare animum eſt conatus. Omnium primum filium ei ſine precio redditurum regem dixit: deinde ignarus & animi Scipionis,& moris Romani, auri pondus ingens eſt pollicitus,& nomine tantum regio excepto, ſocietatem omnis regni,ſi per eum pacem impetraſſet. Ad ea Scipio· Quòd Romanos omneis,quod me ad quem miſſus es,ignoras,minus miror: cum te fortunam eius à quo uenis, ignorare cernam. Lyſimachia tenenda erat, ne Cherſonneſum intraremus: aut ad Helleſpontū

obſiſtendum,ne in Aſiam traijceremus:ſi pacem tanquam à ſolicitis de belli euentu pe- A
tituri eratis.conceſſo uerò in Aſiam tranſitu, & non ſolum frenis, ſed etiam iugo acce-
pto,quæ diſceptatio ex æquo,cum imperium patiendum ſit,relicta eſt? Ego ex munifi-
centia regia maximum donum filium habebo: alijs,deos precor, ne unquam fortuna
egeat mea, animus certè non egebit. pro tanto in me munere gratum me eſſe in ſe ſen-
tiet,ſi priuatam gratiã pro priuato beneficio deſiderabit. publicè nec habebo quicquã
ab illo,nec dabo. quod in præſentia dare poſsim, fidele conſilium eſt. abi, nuncia meis
uerbis,bello abſiſtat,pacis conditionem nullam recuſet. Nihil ea mouerunt regem,tu-
tam fore belli aleam ratum, quando perinde ac uicto iam ſibi leges dicerentur. omiſſa
igitur in præſentia mentione pacis,totam curam in belli apparatum intendit. Conſul
omnibus præparatis ad propoſita exequenda,cum ex ſtatiuis mouiſſet, Dardanũ pri-
mùm,deinde Rhœteũ,utraq; ciuitate obuiã effuſa,uenit. inde Iliũ proceſsit,caſtriſq; in
cãpo qui eſt ſubiectus mœnibus poſitis,in urbẽ arcẽq; cum aſcendiſſet,ſacrificauit Mi-
neruæ præſidi arcis,& Ilienſibus in omni rerũ uerborũq; honore ab ſe oriũdos Roma
nos preferen tib. & Romanis lętis origine ſua. inde profecti ſextis caſtris ad caput Cait
ci amnis peruenerũt. Eò & Eumenes rex, conatus primò ab Helleſpõto reducere claſ-
ſem in hyberna Elæã, aduerſis deinde uentis cũ aliquot diebus ſuperare Lecton pro-
montorium non potuiſſet,in terram egreſſus, ne deeſſet principijs rerum, quà proxi-
mum fuit,in caſtra Romana cum parua manu contendit. Ex caſtris Pergamum remiſ-
ſus ad commeatus expediendos,tradito frumento quibus iuſſerat COS. in eadem ſtati-
ua redijt. inde plurium dierum præparatis cibarijs, conſilium erat ire ad hoſtem priuſ-
quam hyems opprimeret. Regia caſtra circa Thyatira erãt. ibi cum audiſſet Antiochus
P. Scipionem ægrum Elæam delatum,legatos qui filiũ ad eum reducerent,miſit. Non
ſolum animo patrio gratum munus, ſed corpori quoq; ſalubre gaudiũ fuit. ſatiatuſq;
tandem complexu filij,Renunciate,inquit, gratias regi me agere: referre gratiam aliam
nunc non poſſe, quàm ut ſuadeam,ne antè in aciem deſcendat,quàm ut in caſtra me re- B
diſſe audierit. Quanquam LX millia peditum, plus XII millia equitum animos inter-
dum ad ſpem certaminis faciebant, motus tamen Antiochus tanti autoritate uiri, in
quo ad incertos belli euentus omnis fortunæ poſuerat ſubſidia, recepit ſe tranſgreſſus
Phrygium amnem: circa'que Magneſiã, quæ ad Sipylum eſt, poſuit caſtra. & ne ſi ex-
trahere tempus uellet,munimenta Romani tentarent,foſſam ſex cubitis altam, XII la-
tam cum duxiſſet,extra duplex uallum foſſæ circundedit, interiore labro murum cum
turribus crebris obiecit: unde facile arceri tranſitu foſſæ hoſtis poſſet. Conſul circa
Thyatira regem eſſe ratus, continuis itineribus quinto die ad Hyrcanũ campũ deſcen
dit. inde cum profectũ audiſſet, ſecutus ueſtigia citra Phrygium amnẽ quatuor millia
ab hoſte poſuit caſtra. Eò mille fermè equites (maxima pars Gallogræci erãt,& Dahæ
quidã,aliarumq; gentium ſagittarij equites intermiſti)tumultuoſe amne traiecto, in ſta
tiones impetum fecerunt. Primò turbauerunt incompoſitos. deinde cum longius cer-
tamen fieret,Romanorum ex propinquis caſtris facili ſubſidio, creſceret numerus, re-
gij feſsi iam & plures nõ ſuſtinẽtes recipere ſe conati,circa ripã amnis priuſquam flumẽ
ingrederentur, ab inſtantibus tergo aliquot interfecti ſunt. Biduum deinde ſilentium
fuit,neutris tranſgredientibus amnem. tertio pòſt die Romani ſimul omnes trangreſsi
ſunt: & duo millia fermè & quingentos paſſus ab hoſte poſuerunt caſtra. Metantibus
& muniendo occupatis tria millia delecta equitũ peditumq; regiorũ,magno terrore
ac tumultu aduenere. aliquanto pauciores in ſtatione erant,& tamen per ſe nullo à mu
nimento caſtrorum milite auocato, & primò æquum prælium ſuſtinuere,& creſcente
certamine pepulerunt hoſtes,centum ex his occiſis,centum fermè captis. Per quatridu
um inſequens,inſtructæ utrinq; acies pro uallo ſtetere. quinto die Romani proceſſere
in mediũ cãpi. Antiochus nihil promouit ſigna,ita ut extremi minus mille pedes à ual-
lo abeſſent. Conſul poſteaq; detrectari certamen uidit, poſtero die in conſilium aduo-
cauit,quid ſibi faciendum eſſet, ſi Antiochus pugnandi copiã non faceret,inſtare hye-
mem:

A mem:aut ſub pellibus habendos milites fore,aut ſi concedere in hyberna uellent,differendum eſſe in æſtatem bellum. Nullum unquam hoſtem Romani æquè contempſerunt. conclamatum undiq; eſt,duceret extemplò & uteretur ardore militum, qui tanquam non pugnandum cum tot millibus hoſtium, ſed par numerus pecorũ trucidandus eſſet,per foſſas,per uallum caſtra inuadere parati erant,ſi in prælium hoſtis nõ exiret. Cn. Domitius ad explorandum iter,& qua parte adiri uallum hoſtium poſſet,miſſus,poſteaquam omnia certa retulit,poſtero die propius caſtra admoueri placuit, tertio ſigna in medium campi prolata,& inſtrui acies cœpta eſt. Nec Antiochus ultra tergiuerſandum ratus, ne & ſuorum animos minueret detrectando certamẽ,& hoſtium ſpem augeret,& ipſe copias eduxit:tantum progreſſus à caſtris,ut dimicaturum appareret. Romana acies unius propè formæ fuit & hominum & armorum genere. duæ legiones Romanæ,duæ ſociûm ac Latini nominis erant: quina millia & quadringenos ſingulæ habebant. Romani mediã aciem,cornua Latini tenuerunt, haſtatorum prima ſigna,deinde principum erant,triarij poſtremos claudebant. Extra hanc ueluti iuſtam aciem à parte dextera conſul Achæorũ cetratis immiſtos auxiliares Eumenis tria millia fermè peditum æquata frõte inſtruxit,ultra eos equitum minus tria millia oppoſuit, ex quibus Eumenis octingenti, reliquum omnis equitatus Romanus erat, extremos Tralleis & Cretenſes(quingentorum utriq; numerũ explebant)ſtatuit. læuum cornu non uidebatur egere talibus auxilijs,quia flumẽ ab ea parte ripæq; diruptæ claudebãt, quatuor tamen inde turmæ equitũ oppoſitæ. Hæc ſumma copiarum erat Romanis: & duo millia miſtorum Macedonũ, Thracumq;, qui uoluntate ſecutæ erant. hi præſidio relicti ſunt caſtris. ſexdecim elephantos poſt triarios in ſubſidio locauerunt. nam præterquam quòd multitudinem regiorum elephantorum(erant autem quatuor & L)ſuſtinere non uidebantur poſſe, ne pari quidẽ numero Indicis Africi reſiſtunt, ſiue quia magnitudine(longè enim illi præſtant)ſiue robore animorũ uincuntur. Regia acies ua

B ria magis multis gentibus, diſsimilitudine armorum auxiliorumq; erat. X & ſex millia peditum more Macedonũ armati fuere,qui phalangitæ appellabantur. hæc media acies fuit in fronte in decem partes diuiſa. partes eas interpoſitis binis elephãtis diſtinguebat:à fronte introrſus in duos & XXX ordines armatorum acies patebat. hoc & roboris in regijs copijs erat,& perinde cùm alia ſpecie,tum eminentibus tantum inter armatos elephantis magnum terrorem præbebat. Ingentes ipſi erant,addebant ſpeciẽ frontalia & criſtæ & tergo impoſitæ turres, turribusq; ſuperſtantes præter rectorem quaterni armati. Ad latus dexterum phalangitarum mille,& quingentos pedites Gallogręcorum oppoſuit. his tria millia peditũ loricatorum(cataphractos ipſi appellant) adiunxit. addita his ala mille fermè equitum,agema eam uocabant. Medi erant lecti uiri,& eiuſdem regionis miſti multarum gentium equites. continens his grex XVI elephantorum eſt oppoſitus in ſubſidijs. ab eadẽ parte paululum producto cornu regia cohors erat, Argyraſpides à genere armorum appellabantur. Dahæ deinde equites ſagittarij mille & ducenti. tum leuis armaturæ trium milliũ, pari fermè numero pars Cretenſes, pars Tralles, duo millia & quingenti Myſi,ſagitarijs adiuncti erant. Extremum cornu claudebant quatuor millia miſti Cirtæi funditores, & Elymæi ſagittarij. Ab læuo cornu phalangitis adiuncti erant Gallogræci pedites mille & quingenti,& ſimiliter his armati duo millia Cappadocum ab Ariarate miſsi rege. inde auxiliares miſti omnium generum duo millia & ſeptingenti,& tria millia cataphractorum equitum, & mille alij equites,regia ala leuioribus tegumentis ſuis equorumq;,alio haud diſsimili habitu: Syri plerique erant Phrygibus & Lydis immiſti,ante hunc equitatum falcatæ quadrigæ & cameli,quos appellant dromadas. his inſidebant Arabes ſagittarij gladios habentes tenues,longos quaterna cubita,ut ex tanta altitudine contingere hoſtẽ poſſent. inde alia multitudo par ei quæ in dextro cornu erat,primi Tarentini, deinde Gallogræcorum equitum duo millia & quingenti:inde Neocretes mille,& eodem armatu Cares & Cilices mille & quingenti,& totidem Tralles,& tria millia cetratorum: Piſidæ hi erant,&

Pamphylij & Lycij, tum Cyrtæorum & Elymæorum paria in dextero cornu locatis A auxilia, & XVI. elephanti modico interuallo diſtantes. Rex ipſe in dextero cornu erat, Seleucum filium & Antipatrum fratris filium in læuo præpoſuit: media acies tribus permiſſa, Minioni & Zeuſidi & Philippo magiſtro elephantorum. Nebula matutina creſcente die leuata in nubes caliginem dedit, humor inde ab auſtro uelut perfudit omnia. quæ nihil admodum Romanis, eadem perincommoda regijs erant. nam & obſcuritas lucis in acie modica Romanis non adimebat in omneis parteis conſpectum: & humor toto ferè graui armatu nihil gladios aut pila hebetabat. regij tam lata acie ne ex medio quidem cornua ſua circumſpicere poterant, nedum extremi inter ſe cóſpicerentur, & humor arcus fundas'que, & iaculorum armenta emollierat. falcatæ quoque quadrigę, quibus ſe perturbaturum hoſtium aciem Antiochus crediderat, in ſuos terrorem uerterunt. Armatæ autem in hunc maximè modum erant. cuſpides circa temonem ab iugo decem cubita extantes, uelut cornua habebant: quibus quicquid obuium daretur, transfigerent. & in extremis iugis binæ circà eminebant falces, altera æquata iugo, altera inferior in terram deuexa: illa, ut quicquid ab latere obijceretur, abſcinderet: hæc, ut prolapſos ſubeunteſq; contingeret. item ab axibus rotarum utrinque binæ eodem modo diuerſæ deligabantur falces. Sic armatas quadrigas, quia ſi in extremo aut in medio locatæ forent, per ſuos agendæ erant, in prima acie, ut antè dictum eſt, locauerat rex. Quod ubi Eumenes uidit, haud ignarus pugnæ, & quàm anceps eſſet auxilij genus, ſi quis pauorē magis equis inijceret quàm iuſta adoriretur pugna, Cretenſes ſagittarios funditores'que & iaculatores equitum non confertos, ſed quammaximè poſſent diſperſos excurrere iubet, ſimul omnibus partibus tela ingerere. Hæc uelut procella partim uulneribus miſsilium undiq; coniectorum, partim clamoribus diſſonis ita conſternauit equos, ut repentè uelut effrenati paſsim incerto curſu ferrentur: quorum impetus & leuis armatura, & expediti funditores, & uelox Cretenſis momento declinabant: & eques inſequendo, tumultum ac pauorem equis cameliſq; & ipſis ſi- B mul conſternatis augebat, clamore & ab alia circunſtantiū turba multiplici adiecto. Ita medio inter duas acies campo exiguntur quadrigæ, amotoq; inani ludibrio, tum demū ad iuſtum prælium, ſigno utrinque dato, concurſum eſt. Cæterùm uana illa res ueræ mox cladis cauſa fuit. auxilia enim ſubſidiaria, quę proxima locata erant, pauore & conſternatione quadrigarum territa, & ipſa in fugam uerſa, nudarunt omnia uſque ad cataphractos equites. ad quos cum diſsipatis ſubſidijs perueniſſet equitatus Romanus, ne primum quidem impetum pars eorum ſuſtinuerunt, alij fuſi ſunt, alij propter grauitatem tegumentorum armorum'que oppreſsi ſunt: totum deinde læuum cornu inclinauit, & turbatis auxiliaribus qui inter equitem & quos appellant phalangitas erant: uſq; ad mediam aciē terror peruenit. Ibi ſimul perturbati ordines, & impeditus intercurſu ſuorum uſus prælongarum haſtarum (ſariſſas Macedones uocant) intulere ſigna Romanæ legiones, & pila inter turbatos coniecere. ne interpoſiti quidem elephanti militem Romanum deterrebant, aſſuetum iam ab Africis bellis, & uitare impetum belluę, & ex tranſuerſo aut pilis inceſſere: aut ſi propius ſubire poſſet, gladio neruos incidere. Iam media acies ferè omnis à fronte proſtrata erat, & ſubſidia circumita à tergo cædebantur: cum in parte alia fugam ſuorum, & propè iam ad ipſa caſtra clamorem pauentium accepere. nanque Antiochus à dextro cornu, cum ibi fiducia fluminis nulla ſubſidia cerneret, præter quatuor turmas equitum, & eas dum applicant ſe ſuis, ripam nudantes: impetū in eam partem cum auxilijs & cataphracto equitatu fecit: nec à fronte tantum inſtabat, ſed circumito à flumine cornu, iam ab latere urgebat, donec fugati equites primùm, deinde proximi peditum effuſo curſu ad caſtra compulſi ſunt. Pręerat caſtris M. Æmylius tribunus militū, M. Lepidi filius, qui poſt annos paucos pontifex maximus factus eſt: is qua fugam cernebat ſuorū, cum præſidio omni occurrit: & ſtare primò, deinde redire in pugnam iubebat, pauorē & turpē fugam increpans. minæ exinde erant; in perniciem ſuam cæcos ruere, ni dicto parērent. poſtremò dat ſignū ſuis,

ut

A ut primos fugientium cædant: turbam inſequentium ferro & uulneribus in hoſtes redigant. Hic maior timor minorem uicit. ancipiti coacti metu primò conſtiterunt, deinde & ipſi redierunt in pugnam, & Æmylius cum ſuo præſidio (erant autem duo millia uirorum fortium) effuſe ſequenti regi acriter reſtitit: & Attalus Eumenis frater à dextro cornu, à quo læuum hoſtium primo impetu fugatum fuerat, ut ab ſiniſtro fugam ſuorum & tumultũ circa caſtra uidit, in tempore cum ducentis equitibus aduenit. Antiochus poſteaquàm & eos quorum terga modò uiderat, repetentes pugnam, & aliam à caſtris & ex acie affluentem turbam conſpexit, in fugam uertit equum. ita utroque cornu uictores Romani per aceruos corporum, quos in media maximè acie cumulauerant: ubi & robur fortiſsimorum uirorum, & arma grauitate fugam impedierant: pergunt ad caſtra diripienda. equites primi omniũ Eumenis, deinde & alius equitatus toto paſsim campo ſequuntur hoſtem, & poſtremos, ut quoſq; adepti ſunt, cædunt. cæterùm fugientibus maior peſtis intermiſtis quadrigis elephantiſq; & camelis erat ſua ipſorum turba: cum ſolutis ordinibus uelut cæci ſuper alios alij ruerent, & incurſu beluarum obtererentur. In caſtris quoq; ingens & maior propè quàm in acie cædes eſt edita. nam & primorum fuga in caſtra maximè inclinauit, & huius fiducia multitudinis, qui in præſidio erant pertinacius pro uallo pugnarunt. retenti in portis uallóq;, quæ ſe impetu ipſo capturos crediderant Romani, poſteaq; tandem perruperunt, ab ira grauiorem ediderunt cædem. Ad quinquaginta millia peditum cæſa eo die dicuntur: equitum quatuor millia, mille & quadringenti capti, & quindecim cum rectoribus elephanti. Romanorũ aliquot uulnerati ſunt: ceciderunt non plus CCC pedites, quatuor & uiginti equites, & de Eumenis exercitu quinq; & uiginti. Et illo quidem die uictores direptis hoſtiũ caſtris cum magna præda in ſua reuerterunt. poſtero die ſpoliabant cæſorum corpora, & captiuos contrahebant. legati ab Thyatira & à Magneſia ad Sipylum ad dedendas urbes uenerunt. Antiochus cum paucis fugiens, in ipſo itinere pluribus B congregantibus ſe, modica manu armatorũ media fermè nocte Sardeis conceſsit. inde cum audiſſet Seleucum filium & quoſdã amicorum Apameam prægreſſos, & ipſe quarta uigilia cum coniuge ac filia petit Apameam, Zenoni tradita cuſtodia urbis, Timone Lydiæ præpoſito. quibus ſpretis cõſenſu oppidanorũ & militũ qui in arce erãt, legati ad conſulem miſsi ſunt. Sub idem ferè tẽpus & ab Trallibus & à Magneſia quæ ſuper Mæandrũ eſt, & ab Epheſo legati ad dedẽdas urbes uenerunt. Reliquerat Epheſum Polyxenidas audita pugna, & claſſe uſq; ad Patara Lyciæ peruectus, metu stationis Rhodiarũ nauium quæ ad Megiſten erat, in terram egreſſus, cum paucis itinere pedeſtri Syriã petijt. Aſiæ ciuitates in fidem conſulis ditionemq; populi Romani ſeſe tradebant. Sardibus iam conſul erat, eò & P. Scipio ab Elæa, cum primùm pati laborẽ uiæ potuit, uenit. Sub idem ferè tẽpus caduceator ab Antiocho per P. Scipionẽ à cõſule petijt, impetrauit'que, ut oratores mittere liceret regi. paucos poſt dies Zeuſis, qui præfectus Lydiæ fuerat, & Antipater fratris filius, uenerunt. hi prius Eumene cõuento, quẽ propter uetera certamina auerſum maximè à pace credebãt eſſe, & placatiore eo & ſua & regis ſpe inuento, tum P. Scipionem, & per eũ COS. adierunt: præbitoq; ijs petentibus frequẽti cõſilio ad mandata edẽda. Non tam quid ipſi dicamus, habemus, inquit Zeuſis, quàm ut à uobis quæramus Romani, quo piaculo expiare errorẽ regis, pacem ueniam'que impetrare à uictoribus poſsimus. Maximo ſemper animo uictis regibus populiſq; ignouiſtis. quanto id maiore & placatiore animo decet uos facere in hac uictoria, quæ uos dominos orbis terrarum fecit? poſitis iam aduerſus omnes mortales certaminibus, haud ſecus quàm deos conſulere & parcere uos generi humano oportet. Iam antequã legati uenirent, decretum erat, quid reſponderetur. reſpondere Africanum placuit. is in hunc modũ locutus fertur: Romani ex ijs quæ in deûm immortalium poteſtate erant, ea habemus, quæ dij dederunt: animos, qui noſtræ mentis ſunt, eoſdem in omni fortuna geſsimus, gerimuſq;: neq; eos ſecundæ res extulerunt, nec aduerſæ minuerunt. eius rei, ut alios omittã, Annibalẽ ueſtrũ uobis darẽ teſtem, niſi uos

ipſos dare poſſem. Poſteaquam Helleſpontum traiecimus, priuſquam caſtra regia, A priuſquam aciem uideremus, cum communis mars, & incertus belli euentus eſſet, de pace uobis agentibus, quas pares paribus ferebamus conditiones, eaſdem nunc uictores uictis ferimus. Europa abſtinete, Aſia'que omni, quæ cis Taurum montem eſt, decedite. pro impenſis deinde in bellum factis XV millia talentûm Euboicorum dabitis. quingenta præſentia, duo millia & quingenta, cum S P Q R pacē comprobauerint, mille deinde talentûm per XII an nos. Eumeni quoq; reddi CCCC talenta, & quod frumenti reliquum ex eo, quod patri debitum eſt, placet. Hæc cum pepigerimus, facturos uos ut pro certo habeamus, erit quidem aliquod pignus, ſi obſides uiginti noſtro arbitratu dabitis. Sed nunquam ſatis liquebit nobis, ibi pacem eſſe P R, ubi Annibal erit, eum ante om nia depoſcimus. Thoantem quoque Ætolum, concitatorē Ætolici belli, qui & illorum fiducia uos, & ueſtra illos in nos armauit, dedetis, & cum eo Mnaſimachum Acarnana, & Chalcidenſes Philonem & Eubulidamq;. In deteriore ſua fortuna pacem faciet rex, quia ſerius facit, quàm facere potuit. ſi nunc moratus fuerit, ſciat, regum maieſtatem difficilius ab ſummo faſtigio ad medium detrahi, quàm à medijs ad ima præcipitari. Cum his mandatis ab rege miſſi erant legati, ut omnem pacis conditionem acciperent. itaque Romam mitti legatos placuit. COS. in hyberna exercitum Magneſiam ad Mæandrum & Tralleis Epheſum'que diuiſit. Epheſum ad COS. paucos poſt dies obſides ab rege adducti ſunt: & legati, qui Romam irent, uenerunt. Eumenes quoque eodem tempore profectus eſt Romam, quo legati regis. ſecutæ eos ſunt legationes omnium Aſiæ populorum. Dum hæc in Aſia geruntur, duo ferè ſub idem tempus cum triumphi ſpe procoss. de prouincijs Romam redierunt, Q. Minutius ex Liguribus, M. Acilius ex Ætolia. Auditis utriuſq; rebus geſtis, Minutio negatus triumphus, Acilio magno conſenſu decretus: isq; triumphans de rege Antiocho & Ætolis urbē eſt inuectus. Prælata ſunt in eo triūpho ſigna militaria CCXXX, & argenti infecti tria millia pondo: ſignati tetradrachmûm Atticûm CXIII millia: ciſtophorûm B CCXLVIII, uaſa argentea cælata multa, magni'que ponderis: tulit & ſupellectilem regiam argenteam, ac ueſtem magnificam: coronas aureas, dona ſociarū ciuitatum, XLV, ſpolia omnis generis, captiuos nobiles, Ætolos, & regios duces ſex & triginta duxit. Damocritus Aetolorum dux paucos ante dies cum è carcere nocte effugiſſet, in ripa Tyberis conſecutis cuſtodibus, priuſquam comprehenderetur, gladio ſe transfixit. milites tantum, qui ſequerentur currum, defuerunt: alioqui magnificus & ſpectaculo, & fama rerum triumphus fuit. Huius triumphi minuit lætitiam nuncius ex Hiſpania triſtis: aduerſa pugna in Vaſcetanis ductu L. Aemylij proprætoris apud oppidum Lyconem cum Luſitanis, ſex millia de exercitu Romano cecidiſſe: cæteros pauentes intra uallum compulſos ægrè caſtra defendiſſe, & ad modum fugientium magnis itineribus in agrum pacatum reductos. Hæc ex Hiſpania nunciata. Ex Gallia legatos Placentinorum & Cremonenſium L. Aurunculeius Pr. in ſenatum introduxit. Iis querentibus inopiam colonorum, alijs belli caſibus, alijs morbo abſumptis, quoſdam tædio accolarum Gallorum reliquiſſe colonias: decreuit ſenatus, uti C. Lælius COS. ſi ei uideretur, ſex millia familiarum conſcriberet, quæ in eas colonias diuiderentur, & ut L. Aurunculeius Pr. triumuiros, crearet ad eos colonos deducendos. Creati M. Attilius Serranus, L. Valerius P. F. Flaccus, L. Valerius C. F. Tappo. Haud ita multo pòſt cum iam conſularium comitiorum appeteret tempus, C. Lælius COS. ex Gallia Romā redijt. is non ſolum ex facto abſente ſe S C in ſupplementum Cremonę & Placentiæ colonos ſcripſit, ſed ut nouæ coloniæ duæ in agrum, qui Boiorum fuiſſet, deducerētur & retulit, & autore eo patres cenſuerunt. Eodem tempore L. Aemylij Pr. literæ allatæ de nauali pugna ad Myoneſum facta, & L. Scipionē COS. exercitum in Aſiam traieciſſe. Victoriæ naualis ergo in unū diem ſupplicatio decreta eſt: in alterū diem, quod exercitus Romanus tū primùm in Aſia poſuiſſet caſtra, ut ea res proſpera & læta eueniret: uicenis maioribus hoſtijs in ſingulas ſupplicationes ſacrificare COS. eſt iuſſus. Inde conſularia comitia

A mitia magna cõtentione habita. M. Aemylius Lepidus petebat, aduerſa fama hominũ, quod prouinciam Siciliã petendi cauſa, non conſulto ſenatu ut ſibi id facere liceret, reliquiſſet. petebant cũ eo M. Fuluius Nobilior, Cn. Manlius Volſo, M. Valerius Meſſala, Fuluius COS. unus creatur, cum cæteri centurias non expleſſent: isq; poſtero die Cn. Manlium, Lepido deiecto (nam Meſſala tacuit) collegam dixit. Prr. exinde facti, duo Q. Fabij Labeo & Pictor, (flamen Quirinalis eo anno inauguratus fuerat) M. Sempronius Tuditanus, Sp. Poſthumius Albinus, L. Plautius Hypſeus, L. Bebius diues. M. Fuluio Nobiliore, & Cn. Manlio Volſone COSS. Valerius Antias autor eſt, rumorem celebrem Romæ fuiſſe, & penè pro certo habitũ, recipiendi Scipionis adoleſcentis cauſa COS. L. Scipionem, & cum eo P. Africanum in colloquium euocatos regis, & ipſos comprehenſos eſſe, & ducibus captis confeſtim ad caſtra Romana exercitum ductum, eaq; expugnata, & deletas omnes copias Romanorũ eſſe: ob hæc Aetolos ſuſtuliſſe animos, & abnuiſſe imperata facere, principesq; eorum in Macedoniã & in Dardanos & in Thraciam ad conducenda mercede auxilia profectos: hæc qui nunciarent Romam, A. Terentium Varronem, & M. Claudium Lepidum ab A. Cornelio proprætore ex Aetolia miſſos eſſe. Subtexit deinde fabulæ huic, legatos Aetolos in ſenatu inter cætera hoc quoq; interrogatos eſſe: unde audiſſent imperatores Romanos in Aſia captos ab Antiocho rege, & exercitum deletum eſſet? Aetolos reſpondiſſe, ab ſuis legatis ſe, qui cum COS. fuerint, certiores factos. Rumoris huius quia neminem alium autorem habeo, neq; affirmata res mea opinione ſit, nec pro uana prætermiſſa. Aetoli legati in ſenatum introducti, cum & cauſa eos ſua & fortuna hortaretur, ut confitendo ſeu ſuæ culpæ, ſeu errori ueniam peterent ſupplices: orſi à beneficijs in populum Romanum, & propè exprobrantes uirtutem ſuam in Philippi bello, & offenderunt aures inſolentia ſermonis, & eò uetera & obliterata repetendo rem adduxerunt, ut haud paulo plurium maleficiorum gentis, quàm beneficiorum memoria ſubiret

B animos patrum: & quibus miſericordia opus erat, iram & odium irritarent. Interrogati ab uno ſenatore, permitterent'ne arbitrium de ſe populo Romano? deinde ab altero, habituri'ne eoſdem, quos populus Romanus, ſocios & hoſtes, eſſent? nihil ad ea reſpondentes, egredi templo iuſſi ſunt. Conclamatum deinde propè ab uniuerſo ſenatu eſt, totos adhuc Antiochi Aetolos eſſe, & ex unica ea ſpe pendêre animos eorum. itaque bellum cum haud dubijs hoſtibus gerendum, perdomandos'que feroces animos eſſe. Etiam illa res accendit, quod eo ipſo tempore, quo pacem ab Romanis petebant, Dolopiæ atque Athamaniæ bellum inſerebant. Senatuſconſultum in M. Acilij ſententiam, qui Antiochum Aetolos'que deuicerat, factum eſt, ut Aetoli eo die iuberentur proficiſci ab urbe, & intra quintumdecimum diem Italia excedere. A. Terentius Varro ad cuſtodiendum iter eorum miſſus: denunciatum'que, ſi qua deinde legatio ex Aetolis, niſi permiſſu imperatoris, qui eam prouinciam obtineret, & cum legato Romano ueniſſet Romam, pro hoſtibus omnes futuros. Ita dimiſsi Aetoli. De prouincijs deinde COSS. retulerunt: ſortiri eos Aetoliam & Aſiam placuit. qui Aſiam ſortitus eſſet, exercitus ei quem L. Scipio haberet, eſt decretus, & in eum ſupplementum quatuor millia peditum Romanorum, ducenti equites, & ſociorum ac Latini nominis octo millia peditum, & quadringenti equites: his copijs ut bellum cum Antiocho gereret. Alteri COS. exercitus, qui erat in Ætolia, eſt decretus: & ut ſupplementum ſcriberet permiſſum, ciuium ſociorumq; eundẽ numerũ quẽ collega: naues quoq; idẽ COS. quæ priore anno paratæ erant, ornare iuſſus, ac ducere ſecum: nec cum Ætolis ſolum bellũ gerere, ſed etiã in Cephalentiã inſulã traijcere. Mandatũ eidem, ſi per cõmodum reip. facere poſſet, ut ad comitia Romam rediret. nam præterquam quod magiſtratus annui ſubrogandi eſſent, cenſores quoque placere creari. ſi qua res eum teneret, ſenatũ certiorem faceret: ſe ad comitiorum tempus occurrere non poſſe. Aetolia M. Fuluio, Aſia Cn. Manlio ſorte euenit. Prr. deinde ſortiti ſunt, Sp. Poſthumius Albinus urbanam, & inter peregrinos M. Sempronius Tuditanus Siciliã, Q. Fabius Pictor flamen

quirinalis Sardiniam, Q. Fabius Labeo claſſem, L. Plautius Hypſeus Hiſpaniam cite- A riorem, L. Bebius Diues Hiſpaniam ulteriorem. Siciliæ legio una, & claſsis, quæ in ea prouincia erat, decreta. & ut duas decimas frumenti nouus Pr. imperaret Siculis, earũ alteram in Aſiam, alteram in Ætoliam mitteret. Idem ab Sardis exigi, atque ad eoſdem exercitus id frumentum, ad quos Siculum, deportari iuſſum. L. Bebio ſupplementum in Hiſpaniam datum mille Romani pedites, equites quinquaginta, & ſex millia peditũ Latini nominis, & CC equites. Plautio Hypſeo in Hiſpaniam citeriorem mille Romani dati ſunt pedites, duo millia ſociûm Latini nominis, & ducenti equites. cum his ſupplementis, ut ſingulas legiones duæ Hiſpaniæ haberent. Prioris anni magiſtratibus, C. Lælio cum ſuo exercitu prorogatum in annum imperiũ eſt. prorogatum & P. Iunio proprætori in Hetruria cum eo exercitu qui in prouincia eſſet, & M. Tuccio proprætori in Brutijs & Apulia. Priuſquàm in prouincias Prr. irent, certamen inter P. Licinium pontificem maximũ fuit, & Q. Fabium Pictorem flaminem quirinalem, quale patrum memoria inter L. Metellum & Poſthumium Albinum fuerat. COS. illum cum C. Luctatio collega in Siciliam ad claſſem proficiſcentẽ ad ſacra retinuerat Metellus PONT. MAX. prætorem hunc, ne in Sardiniam proficiſceretur, P. Licinius tenuit. & in ſenatu, & ad populum magnis contentionibus certatum eſt, & imperia inhibita ultro citroq́, & pignora capta, & mulctæ dictæ, & tribuni appellati, & prouocatum ad populũ eſt. religio ad poſtremum uicit, & dicto audiens eſſe flamen pontifici iuſſus: & mulctæ ex iuſſu populi remiſſæ. ira prouinciæ ereptæ prętorem magiſtratu abdicare ſe conãtem, patres autoritate ſua deterruerunt: & ut ius inter peregrinos diceret, decreuerunt. Delectibus deinde intra paucos dies (neque enim multi milites legendi erant) perfectis, COSS. prætoresq́ in prouincias proficiſcuntur. Fama deinde de rebus in Aſia geſtis temerè uulgata ſine autore: & poſt dies paucos nuncij certi, literę'que imperatoris Romam allatæ. quæ non tantum gaudium ab recenti metu attulerant (deſierant enim uictam Ætoliam metuere) quàm auerterunt famam: quòd ineuntibus id bellum grauis B hoſtis & ſuis uiribus, & quòd Annibalem rectorem militiæ haberet, uiſus fuerat. nihil tamen aut de COS. mittendo in Aſiam mutandum, aut minuendas eius copias cenſuerunt: metu, ne cum Gallis foret bellandum. Haud multo pòſt M. Aurelius Cotta, legatus L. Scipionis, cum Antiochi regis legatis, & Eumenes rex Rhodijq́ Romã uenerunt. Cotta in ſenatu primùm, deinde in cõcione iuſſu patrum, quæ acta in Aſia eſſent, expoſuit. ſupplicatio inde in triduum decreta eſt, & XL maiores hoſtię immolari iuſſę. Tum omnium primum Eumeni ſenatus datus eſt. Is cum breuiter & egiſſet gratias patribus, quòd obſidione ſe ac fratrem exemiſſent, regnumq́ ab iniurijs Antiochi uindicaſſent, & gratulatus eſſet, quod mari terraq́ proſperè res geſsiſſent: quodq́ regem Antiochũ fuſum fugatumq́ & exutũ caſtris, prius Europa, pòſt & Aſia, quæ cis Taurum montem eſt, expuliſſent: ſua deinde merita malle eos ex imperatoribus ſuis legatis'que quàm ſe commemorante, cognoſcere, dixit. Hęc approbantibus cunctis, iubentibusq́ dicere ipſum omiſſa in id uerecundia, quid ſibi ab S P Q R tribui æquum cenſeret: propenſius cumulatius'que, ſi quo poſsit, prout eius merita ſint, ſenatum facturum: ad ea rex: Si ab alijs ſibi præmiorum optio deferretur, libenter, data modò facultate conſulendi ſenatum Romanum, conſilio ampliſsimi ordinis uſurum fuiſſe, ne quid aut immoderatè cupiſſe, aut petiſſe parum modeſtè uideri poſſet. uerùm enimuero cum ipſi daturi ſint, multo magis munificentiam eorum in ſe fratresq́ ſuos, ipſorũ arbitrij debere eſſe. Nihil hac oratione eius PC deterriti ſunt, quo minus dicere ipſum iuberent. & cum aliquandiu, hinc indulgentia, hinc modeſtia, inter permittentes inuicem nõ magis mutua quàm inexplicabili facilitate certatum eſſet, Eumenes templo exceſsit. Senatus in eadem perſtare ſententia. ut abſurdũ eſſe diceret, ignorare regem quid ſperans aut petens uenerit. quæ cõmoda regno ſuo ſint, ipſum optimè ſcire: Aſiam longè melius, quàm ſenatũ noſſe. reuocandũ igitur & cogendum quæ uellet, quæq́ ſentiret, expromere. Reductus à prætore in templum rex, & dicere iuſſus; Perſeueraſſem, inquit, tacere

A cere P C, niſi Rhodiorũ legationem mox uocaturos uos ſcirem: & illis auditis, mihi neceſsitatem fore dicendi. quæ quidem eo difficilior oratio erit, quod ea poſtulata eorum futura ſunt, ut non ſolum nihil quod contra me ſit, ſed ne quòd ad ipſos quidem propriè pertineat, petere uideantur. agent enim cauſam ciuitatum Græcarum, & liberari eas dicent debere. quo impetrato, cui dubium eſt, quin & à nobis auerſuri ſint, non eas modò ciuitates quæ liberabuntur, ſed etiam ueteres ſtipendiarias noſtras? ipſi autem tanto obligatos beneficio, uerbo ſocios, re uera ſubiectos imperio & obnoxios habituri ſint? & (ſi dijs placet) cum has tantas opes affectabunt, diſsimulabunt ulla parte id ad ſe pertinere: uos modò id decere, & conueniens eſſe antefactis, dicent. Hæc uos ne decipiat oratio, prouidendum uobis erit: ne'ue non ſolum inęqualiter alios nimium deprimatis ex ſocijs ueſtris, alios præter modum extollatis: ſed etiam ne qui aduerſus uos arma tulerint, in meliore ſtatu ſint, quàm ſocij & amici ueſtri. Quod ad me attinet, in alijs rebus ceſsiſſe intra finem iuris mei cuilibet uideri malim, quàm nimis pertinaciter in obtinendo eo tetendiſſe. in certamine autem amicitiæ ueſtræ, beneuolentiæ erga uos, honoris qui à uobis habebitur, minimè æquo animo uinci poſſum. Hanc ego maximam hæreditatem à patre accepi, qui primus omnium Aſiam Gręciamq; incolentium in amicitiam ueſtram uenit, eamq; perpetua & conſtanti fide ad extremum finem uitæ perduxit: nec animum duntaxat uobis bonum ac fidelem præſtitit, ſed omnibus interfuit bellis, quæ in Græcia geſsiſtis, terreſtribus naualibusq;: omni genere commeatuum ita, ut nemo ſociorum ueſtrorum æquari ulla parte poſſet, uos adiuuit. poſtremò cum Bœotos ad ſocietatẽ ueſtrã hortaretur, in ipſa concione intermortuus, haud multo pòſt expirauit. Huius ego ueſtigia ingreſſus, uoluntati quidem & ſtudio in colendis uobis adijcere (etenim inexuperabilia hæc erãt) nihil potui: rebus ipſis meritisq; & impenſis officiorũ ut ſuperare poſſem, fortuna, tempora, Antiochus, & bellum in Aſia geſtum præbuerunt materiam. Rex Aſiæ, & partis Europæ Antiochus filiã ſuam

B in matrimonium mihi dabat: reſtituebat extemplò ciuitates, quæ defecerant à nobis: ſpem magnam in poſterũ amplificandi regni faciebat, ſi ſecum aduerſus uos bellũ geſsiſſem. Non gloriabor eo, quòd nihil in uos deliquerim. illa potius, quæ uetuſtiſsima domus noſtrę uobiſcũ amicitia digna ſunt, referam. terreſtribus naualibusq; copijs, ut nemo ueſtrorum ſociorum me æquiparare poſſet, imperatores ueſtros adiuui, cõmeatus terra mariq; ſuppeditaui: naualibus pręlijs, quæ multis locis facta ſunt, omnibus affui: nec labori meo, nec periculo uſquam peperci: quod miſerrimũ eſt in bello, obſidionem paſſus ſum, Pergami incluſus cum diſcrimine ultimo ſimul uitæ regniq;. liberatus deinde obſidione, cum alia parte Antiochus, alia Seleucus circa arcem regni mei caſtra haberent, relictis rebus meis tota claſſe ad Helleſpontũ L. Scipioni COS. ueſtro occurri, ut eum in traijciendo exercitu adiuuarem. Poſtq; in Aſiam exercitus ueſter eſt tranſgreſſus, nunquã à COS. abſceſsi: nemo miles Romanus magis aſsiduus in caſtris ueſtris fuit, quàm ego, fratresq; mei. nulla expeditio, nullum equeſtre prælium ſine me factum eſt. in acie ibi ſteti: eam partem ſum tutatus, in qua me COS. eſſe uoluit. Non ſum hoc dicturus P C, quis hoc bello meritis erga uos mecum cõparari poteſt? ego nulli omniũ neq; populorum, neq; regum, quos in magno honore habetis, non auſim me comparare. Maſaniſſa hoſtis uobis antè quàm ſocius fuit: nec incolumi regno cũ auxilijs ſuis, ſed extorris, expulſus, amiſsis omnibus copijs, cum turma equitũ in caſtra confugit ueſtra. tamen eum, quia in Africa aduerſus Syphacem & Carthaginienſes fideliter atq; impigrè uobiſcum ſtetit, non in patrium ſolum regnũ reſtituiſtis, ſed adiecta opulentiſsima parte Syphacis regni, præpotentem inter Africæ reges feciſtis. Quo tandem igitur nos præmio atq; honore digni apud uos ſumus, qui nunquam hoſtes, ſemper ſocij fuimus? pater, ego, fratresq; mei nõ in Aſia tantum, ſed etiam procul ab domo in Peloponneſo, in Bœotia, in Ætolia, Philippi, Antiochi, Ætolico bello, terra mariq; pro uobis arma tulimus. Quid ergo poſtulas? dicat aliquis. Ego P C quoniã dicere utiq; uolentibus uobis parendũ eſt, ſi uos ea mente ultra Tauri iuga Antiochum emouiſtis, ut ipſi tene-

retis

retis eas terras,nullos accolas,nec finitimos habere,quàm uos malo:nec ulla alia re tu- A
tius ſtabiliusq́; regnum meum futurum ſpero.ſed ſi uobis decedere inde,atq; exercitus deducere in animo eſt:neminem eſſe ex socijs ueſtris,qui bello à uobis parta poſsideat, quàm me,dicere auſim.At enim magnificum eſt liberare ciuitates ſeruas. ita opinor, ſi nihil hoſtile aduerſus uos fecerunt.ſin autem Antiochi partis fuerunt, quanto eſt ueſtra prudentia & equitate dignius, socijs benemeritis, quàm hoſtibus uos conſulere? Grata oratio regis patrib.fuit,& facilè apparebat munificè omnia & propenſo animo facturos.Interpoſita Smyrnæorũ breuis legatio eſt,quia non aderãt quidã Rhodiorũ. Collaudatis egregiè Smyrnæis, quòd omnia ultima pati q̃ ſe regi tradere maluiſſent: introducti Rhodij ſunt.quorũ princeps legationis,expoſitis initijs amicitię cũ P R.meritisq́; Rhodiorũ Philippi prius, deinde Antiochi bello: Nihil,inquit, nobis tota noſtra actione P C neque difficilius, neq; moleſtius eſt, quàm quod cum Eumene nobis diſceptatio eſt,cum quo uno maximè regum & priuatum ſingulis, & quod magis nos mouet,publicum ciuitati noſtræ hoſpitium eſt.cæterùm non animi noſtri P C nos, ſed rerum natura,quæ potentiſsima eſt,diſiungit: ut nos liberi etiam aliorum libertatis cauſam agamus,reges ſerua omnia,& ſubiecta imperio ſuo eſſe uelint. Vtcunq; tamen res ſe habet,magis uerecundia noſtra aduerſus regem nobis obſtat, quàm ipſa diſceptatio aut nobis impedita eſt, aut uobis perplexam deliberationem præbitura uidetur.nam ſi aliter ſocio, atq; amico regi,& benemerito hoc ipſo in bello,de cuius præmijs agitur, honos haberi nullus poſſet,niſi liberas ciuitates ei in ſeruitutem traderetis, eſſet deliberatio anceps:ne aut regem amicum inhonoratum dimitteretis,aut decederetis inſtituto ueſtro,& gloriam Philippi bello partam nunc ſeruitute tot ciuitatum deformaretis. ſed ab hac neceſsitate aut gratiæ in amicum minuendæ,aut gloriæ ueſtræ, egregiè uos fortuna uindicat.eſt enim deúm benignitate non glorioſa magis, quàm diues uictoria ueſtra:quæ uos facile iſto uelut ære alieno exoluat.nam et Lycaonia & Phrygia utraq;, & Piſidia omnis, & Cherſoneſus, quæ'que circuniacent Europæ, in ueſtra ſunt po- B
teſtate: quarum una quælibet regi adiecta multiplicare regnum Eumenis poteſt: omnes uerò datæ, maximis eum regibus æquare. licet ergo uobis & præmijs belli ditare ſocios,& non decedere inſtituto ueſtro: & meminiſſe, quem titulum prætenderitis prius aduerſus Philippum, nunc aduerſus Antiochum belli: quid feceritis Philippo uicto,quid nunc à uobis,non magis quia feciſtis,quàm quia id uos facere decet,deſideretur atq; expectetur.alia enim alijs & honeſta & probabilis eſt cauſa armorum.illi agrum,hi uicos,hi oppida,hi portus oramq́; aliquam maris ut poſsideant.uos nec cupiſtis hæc,antequam haberetis:nec nunc,cum orbis terrarum in ditione ueſtra ſit,cupere poteſtis. pro dignitate & gloria apud omne genus humanum, quod ueſtrum nomen imperium'que iuxtà ac deos immortales iampridem intuetur, pugnaſtis. quæ parare & quærere arduum fuit, neſcio an tueri difficilius ſit.gentis ueruſtiſsimæ nobiliſsimæ'que uel fama rerum geſtarum, uel omni commendatione humanitatis doctrinarum'que,tuendam ab ſeruitio regio libertatem ſuſcepiſtis. hoc patrocinium receptæ in fidem & clientelam ueſtram uniuerſæ gentis perpetuum uos præſtare decet. Non quæ in ſolo modò antiquo ſunt,Græcæ magis urbes ſunt,quàm coloniæ earum, illinc quondam profectæ in Aſiam:nec terra mutata mutauit genus aut mores.certare pio certamine cuiuslibet bonæ artis ac uirtutis auſi ſumus cum parentibus quæque ciuitas,& conditoribus ſuis. Adiſtis Græciæ,adiſtis Aſiæ urbes plerique.niſi quòd longius à uobis abſumus,nulla uincimur alia re. Maſsilienſes, quos, ſi natura inſita uelut ingenio terræ uinci poſſet,iampridẽ efferaſſent tot indomitæ circunfuſę gẽtes,in eo honore,in ea meritò dignitate audimus apud uos eſſe,ac ſi medium umbilicũ Græciæ incolerent.nõ enim ſonum modo linguæ,ueſtitumq́; & habitum, ſed ante omnia mores & leges & ingeniũ ſyncerũ integrumq́; à contagione accolarũ ſeruarunt. Terminus eſt nunc imperij ueſtri mons Taurus.quicquid intra eum cardinem eſt, nihil longinquũ uobis uideri debet. quò arma ueſtra peruenerunt, eodem ius hinc profectum perueniat.

A ueniat. Barbari, quibus pro legibus ſemper dominorum imperia fuerunt, quo gaudent, reges habeant: Græci ſuam fortunam, ueſtros animos gerunt. domeſticis quondam uiribus etiam imperium amplectebantur. nunc imperium ubi eſt, ibi ut ſit perpetuum, optant: libertatem ueſtris tueri armis ſatis habent, quoniam ſuis non poſſunt. At enim quædam ciuitates cum Antiocho ſenſerũt: & aliæ prius cum Philippo, & cum Pyrrho Tarentini. ne alios populos enumerem, Carthago libera cum ſuis legibus eſt. huic ueſtro exemplo quantum debeatis, uidete P C. inducetis in animum negare Eumenis cupiditati, quod iuſtiſsimæ iræ ueſtræ negaſtis. Rhodij & in hoc & in omnibus bellis, quę in illa ora geſsiſtis, quàm forti fideliq́ue opera uos adiuuerimus, ueſtro iudicio relinquimus. nunc in pace id conſilium afferimus, quod ſi comprobaueritis, magnificentius uos uictoria uſos eſſe, quàm uiciſſe, omnes exiſtimaturi ſint. Apta magnitudini Romanæ oratio uiſa eſt. Poſt Rhodios Antiochi legati uocati ſunt. li uulgato petentium ueniam more, errorem faſsi regis, obteſtati ſunt P C, ut ſuæ potius clementiæ, quàm regis culpæ, qui ſatis ſuperq́ue pœnarum dediſſet, memores conſulerent: poſtremò pacem datam à L. Scipione imperatore, quibus legibus dediſſet, confirmarent autoritate ſua. Et ſenatus eam pacem ſeruandam cenſuit, & paucos poſt dies populus iuſſit. fœdus in Capitolio cum Antipatro principe legationis, & eodem fratris filio regis Antiochi eſt ictum. Auditæ deinde & aliæ legationes ex Aſia ſunt. quibus omnibus da tum eſt reſponſum, decem legatos more maiorum ſenatum miſſurum ad res Aſię diſce ptandas, componendasq́ue: ſummam tamen hanc fore, ut cis Taurum montem quæ intra regni Antiochi fines fuiſſent, Eumeni attribuerentur, pręter Lyciam Cariamq́ue, uſq; ad Mæandrum amnem. ea ciuitatis Rhodiorum eſſent. cæteræ ciuitates Aſiæ, quę Attali ſtipendiariæ fuiſſent, eædem Eumeni uectigal penderent: quæ uectigales Antiochi fuiſſent, eę liberæ atque immunes eſſent. Decem legatos hos decreuerunt, Q. Minu-
B tium Rufum, L. Furium Purpurionem, Q. Minutium Thermum, Ap. Claudium Neronem, Cn. Cornelium Merulam, M. Iunium Brutum, L. Aurunculeium, L. Æmyliũ Paulum, P. Cornelium Lentulum, P. Ælium Tuberonem. His quæ præſentis diſcepta tionis eſſent, libera mandata. De ſumma rerum ſenatus cõſtituit. Lycaoniam omnem, & Phrygiam utranq;, & Myſiam, regias ſyluas, & Lydiæ Ioniæq́ue, extra ea oppida quæ libera fuiſſent, quo die cum rege Antiocho pugnatum eſt, & nominatim Magneſiam ad Sipylum, & Cariam, quæ Hydrela appellatur, agrum'que Hydreletanum ad Phrygiam uergentem, & caſtella uicos'que ad Mæandrum amnem, & oppida, niſi quæ libe ra ante bellum fuiſſent, Telmeſſum item nominatim, & caſtra Telmeſsium, præter agrum qui Ptolemæi Telmeſſij fuiſſet: hæc omnia, quæ ſuprà ſcripta ſunt, regi Eumeni iuſſa dari. Rhodijs Lycia data, extra eundem Telmeſſum, & agrum qui Ptolemæi Telmeſſij fuiſſet, hæc & ab Eumene & ab Rhodijs excepta. Ea quoq; his pars data Cariæ, quæ propior Rhodum inſulam trans Mæandrum amnem eſt, oppida, uici, caſtella, agri, qui ad Piſidiam uergũt: niſi quæ eorũ oppida in libertate fuiſſent, pridie quàm cum Antiocho rege in Aſia pugnatum eſt. Pro his cum gratias egiſſent Rhodij, de Solis urbe, quæ in Cilicia eſt, egerunt. Argis & illos, ſicut ſeſe, oriundos eſſe. ab ea germa nitate fraternam ſibi cum ijs caritatem eſſe. petere hoc extraordinarium munus, ut eam ciuitatem ex ſeruitute regia eximerent. Vocati ſunt regis Antiochi legati, actúmque cum ijs eſt: nec quicquam impetratum, teſtante fœdera Antipatro: aduerſus quæ ab Rhodijs non Solos, ſed Ciliciam peti, & iuga Tauri tranſcendi. Reuocatis in ſenatum Rhodijs, cum quantopere tenderet legatus regius, expoſuiſſent patres, adiecerunt: ſi utique eam rem ad ciuitatis ſuæ dignitatem pertinere cenſerent Rhodij, ſenatũ omni modo expugnaturum pertinaciam legatorum. Tum uerò impenſius, quàm antè, Rhodij gratias egerunt: ceſſurosq́ue ſe potius arrogantiæ Antipatri, quàm cauſam turbandæ pacis præbituros, dixerunt. ita nihil de Solis mutatum eſt. Per eos dies, quibus hæc geſta ſunt, legati Maſsilienſium nunciauerunt, L. Bebium Pr. in prouinciã Hiſpaniam proficiſcentem, ab Liguribus circumuentum, magna parte comitum cæſa, uulne

ratum

ratum ipſum cum paucis ſine lictoribus Maſsiliam perfugiſſe, & intra triduum expi- A
raſſe. Senatus ea re audita decreuit, uti P. Iunius Brutus, qui proprætor in Hetruria eſ-
ſet, prouincia exercituq́ traditis uni cui uideretur ex legatis, ipſe in ulteriorem Hiſpa-
niam proficiſceretur, eaq́ ei prouincia eſſet. Hoc S C, literęq́ à Sp. Poſthumio Pr. in He
truria miſſæ ſunt. profectusq́ in Hiſpaniam eſt P. Iunius proprætor. in qua prouincia
prius aliquanto, quàm ſucceſſor ueniret, L. Æmylius Paulus, qui poſtea regem Perſea
magna gloria uicit, cum priore anno haud proſperè rem geſsiſſet: tumultuario exerci-
tu collecto, ſignis collatis cum Luſitanis pugnauit. fuſi fugati'que ſunt hoſtes. cæſa de-
cem & octo millia armatorum, tria millia C C C capti, & caſtra expugnata. Huius uicto-
riæ fama tranquilliores in Hiſpania res fecit. Eodem anno ante diem tertium calendas
Ianuarias Bononiam Latinam coloniam ex S C L. Valerius Flaccus, M. Attilius Serra-
nus, L. Valerius Tappo triumuiri deduxerunt. tria millia hominum ſunt deducta. e-
quitibus ſeptuagena iugera, cæteris colonis quinquagena ſunt data. ager captus de Gal
lis Boijs fuerat. Galli Tuſcos expulerant. Eodem anno cenſuram multi & clari uiri pe
tierunt. quæ res tanquam in ſe parum magni certaminis cauſam haberet, aliam conten-
tionem multo maiorem excitauit. petebant T. Quintius Flamininus, P. Cornelius Cn.
F. Scipio, L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato, M. Claudius Marcellus, M. Acilius
Glabrio, qui Antiochū ad Thermopylas Ætolos'q́ deuicerat. in hunc maximè, quòd
multa congiaria habuerat, quibus magnam partem hominum obligarat, fauor populi
ſe inclinabat. Id cum ægrè paterentur tot nobiles, nouum ſibi hominem tantum præ-
ferri, P. Sempronius Gracchus, & C. Sempronius Rutilius Trr. pl. ei diem dixerunt,
quod pecuniæ regiæ prædæ'q́ aliquantum captæ in Antiochi caſtris, neq́ in triūpho
tuliſſet, neq́ in ærarium detuliſſet. Varia teſtimonia legatorū tribunorum'q́ militum
erant. M. Cato ante alios teſtes conſpiciebatur. cuius autoritatem perpetuo tenore ui-
tæ partam toga candida eleuabat. is teſtis, quæ uaſa aurea atque argentea captis caſtris
inter aliam prædam regiam uidiſſet, ea ſe in triumpho negabat uidiſſe. poſtremò in hu B
ius maximè inuidiam deſiſtere ſe petitione Glabrio dixit, quando quod taciti indigna-
rentur nobiles homines, id æque nouus cōpetitor inæſtimabili periurio inceſſeret. cen
tum millium mulcta irrogata erat. bis de ea re certatum eſt. tertio, cum de petitione de-
ſtitiſſet reus, nec populus de mulcta ſuffragium ferre uoluit, & tribuni eo negotio deſti
terunt. Cenſores, T. Quintius Flamininus, M. Claudius Marcellus creati. Per eoſdem
L. Æmylio Regillo, qui claſſe præfectum Antiochi regis deuicerat, extra urbem in ęde
Apollinis cum ſenatus datus eſſet, auditis rebus geſtis eius, quātis cum claſsibus hoſtiū
dimicaſſet, quot inde naues demerſiſſet aut cepiſſet, magno conſenſu patrū triūphus na
ualis eſt decretus. Triumphauit Cal. Februarijs. in eo triūpho undequinquaginta co-
ronæ aureæ translatæ ſunt, pecunia nequaquā tanta pro ſpecie regij triūphi, tetradra-
chma Attica X X X I I I I millia D C C. ciſtophorum C X X X I I millia C C C. Supplicationes
deinde fuerunt ex S C, quòd L. Æmylius in Hiſpania proſperè remp. geſsiſſet. Haud ita
multo pòſt L. Scipio ad urbem uenit. qui, ne cognomine fratri cederet, Aſiaticum ſe
appellari uoluit. & in ſenatu, & in concione de rebus ab ſe geſtis diſſeruit. Erant qui fa-
ma id maius bellum, quàm difficultate rei fuiſſe interpretarentur. uno memorabili prę
lio debellatum, gloriamq́ eius uictoriæ defloratam ad Thermopylas eſſe. Cæterùm
uerè æſtimanti, Ætolicum magis ad Thermopylas bellum, quàm regium fuit. quota e-
nim parte uirium ſuarum ibi dimicauit Antiochus? in Aſia totius Aſiæ ſteterunt uires,
ab ultimis orientis omnium gentium contractis auxilijs. Meritò ergo & dijs immorta-
libus, quantus maximus poterat, habitus eſt honos, quod ingentem uictoriā facilem e-
tiam feciſſent, & imperatori triumphus eſt decretus. Triumphauit menſe intercalario
pridie Cal. Martias. qui triūphus ſpectaculo oculorū maior, quàm Africani fratris eius
fuit, recordatione rerum, & æſtimatione periculi certaminisq́ nō magis cōparandus,
quàm ſi imperatorem imperatori, aut Antiochū ducem Annibali conferres. Tulit in
triumpho ſigna militaria C C X X X I I I I, oppidorum ſimulacra C X X X I I I I, eburneos
dentes

a dentes mille CCXXI: aureas coronas CCXXXIIII: argēti pondo CXXXVII millia, & CCCCXX: tetradrachmûm Atticorū CCXXIIII millia: ciſtophorum CCCXXXI millia, & LXX: nummos aureos Philippeos CXL millia: uaſorum argenteorū (omnia cælata erant) mille pondo, & CCCCXXIIII: aureorum mille pōdo XXIIII. & duces regij præfecti, & purpurati duo & XXX ante currum ducti. Militibus quiniuiceni denarij dati, duplex centurioni: triplex equiti. & ſtipendium militare, & frumentum duplex poſt triumphum datum. prelio in Aſia facto duplex dederat. Triumphauit anno ferè, poſteaquam cōſulatu abijt. Eodem ferè tempore & Cn. Manlius Cos. in Aſiam, & Q. Fabius Labeo Pr. ad claſſem uenit. Cæterum Cos. non deerat cum Gallis belli materia. mare pacatum erat, deuicto Antiocho. cogitantiq; Fabio, cui rei potiſsimum inſiſteret, ne otioſam prouinciā habuiſſe uideri poſſet: optimum uiſum eſt, in Cretam inſulam traijcere. Cydoniatæ bellum aduerſus Gortynios Gnoſioſq; gerebant, & captiuorum Romanorum, atq; Italici generis magnus numerus in ſeruitute eſſe per totam inſulam dicebatur. Claſſe ab Epheſo profectus, cum primùm Cretæ litus attigit, nuncios circa ciuitates miſit, ut armis abſiſterent, captiuoſq; in ſuis quæque urbibus agriſq; conquiſitos reducerent, & legatos mitterent ad ſe, cū quibus de rebus ad Cretenſes pariter Romanoſq; pertinentibus ageret. Nihil magnopere ea Cretenſes mouerunt. captiuos, præter Gortynios, nulli reddiderunt. Valerius Antiâs ad quatuor millia captiuorū, quia belli minas timuerunt, ex tota inſula reddita ſcripſit: eamq; cauſam Fabio, cum rem nullam aliam geſsiſſet, naualis triumphi impetrandi ab ſenatu fuiſſe. A' Creta Epheſum Fabius redijt: inde tribus nauibus in Thracię oram miſsis, ab Æno & Maronia præſidia Antiochi deduci iuſsit, ut in libertate eæ ciuitates eſſent.

DECADIS QVARTAE LIBER OCTAVVS.

b *Marcus Fuluius Cos. in Epiro Ambracienſes obſeſſos, per deditionem accepit: Cephalenian ſubegit: Aetolis perdomitis pacem dedit. Cn. Manlius Cos. collega eius Gallogræcos, Toliſtobogios, Tectoſagos, & Trocmos, qui Brenno duce in Aſiam tranſierant, cum ſoli citra Taurum montem minimè parêrent, uicit. Eorum origo, & cum eo loca quæ tenent, occupauerantq;, referuntur. Exemplum quoque uirtutis & pudicitiæ in fœmina traditur. Quæ cum regis Gallogræcorum uxor fuiſſe, capta, centurionem qui ei uim intulerat, occidit. Luſtrum à cenſoribus conditū eſt. cenſa ſunt ciuium capita CCLVIII millia, & CCCXXVIII. Cum Ariarathe rege Cappadociæ amicitia iuncta eſt. Cn. Manlius, contradicentibus decem legatis, ex quorum conſilio fœdus cum Antiocho conſcripſerat: de Gallogræcis, acta per ſe cauſa in ſenatu triumphauit. Scipio Africanus, die ei dicta, ut quidam aiunt, à Petilio Acteo tribuno plebis, ut quidam à Næuio, quòd præda cum Antiocho capta ærarium fraudaſſet: poſteaquā is dies uenit, euocatus in Roſtra, Hac die, inquit, Quirites Carthaginem uici: & proſequente populo, Capitolium aſcendit: inde, ne amplius tribunitijs iniurijs uexaretur, in uoluntarium exilium Literrnum conceſsit, incertum ibi an Romæ defunctus. nam eius monimentum utrobique fuit. L. Scipio Aſiaticus frater Africani, eodem peculatus crimine accuſatus, damnatusq;, cum in uincula & carcerem duceretur: Tib. Sempronius Gracchus trib. pleb. qui antea Scipionibus inimicus erat, interceſsit: & ob id beneficium Africani filiam duxit. Cum populus quæſtores in bona eius publicè poſsidenda miſiſſet, non modò in ijs nullum ueſtigium pecuniæ regiæ apparuit, ſed nequaquam tantum in ærarium redactum, quantæ ſummæ erat damnatus. collatam à cognatis & amicis innumerabilem pecuniam accipere noluit: quæ neceſsitati ei erat ad cultum, retenta.*

DVM IN Aſia bellum geritur, ne in Ætolia quidem quietæ res fuerāt, principio à gente Athamânum orto. Athamania ea tempeſtate, pulſo Aminandro, ſub præfectis Philippi regio tenebatur præſidio: qui ſuperbo atq; immodico imperio deſiderium Aminandri fecerant. Exulanti tum Aminandro in Aetolia literis ſuorum, indicātium ſtatum Athamaniæ, ſpes recuperādi regni facta eſt. remiſsiq; nuncij ab eo ad principes Argitheam, (id enim caput Athamaniæ erat) ſi popularium animos ſatis perſpectos haberet, impetrato ab Aetolis auxilio, in Athamaniam ſe uenturum cum delectis Aetolorum, quod conſilium eſſet gentis, & Nicandro Pr. Quos ubi ad omnia paratos eſſe uidit, certiores ſubinde facit, quo die cum exercitu Athamaniā ingreſſurus eſſet. Quatuor primò fuere coniurati aduerſus Macedonum præſidium. hi ſenos ſibi adiutores ad rem gerendam aſſumpſerunt. deinde paucitate parū freti, quæ celandæ rei quàm agendæ aptior erat, parem priori numerum adiecerunt. ita duo & L facti, quadrifariam ſe diuiſerūt: pars una Heracleam, altera Tetraphyliam petit, ubi cuſtodia regiæ pecuniæ eſſe ſolita erat: tertia Theudoriā, quarta Argitheam. Ita inter

omnes conuenit, ut primò quieti, uelut ad priuatam rem agendam ueniſſent, in foro obuerſarentur: die certa multitudinem omnē conuocarent ad præſidia Macedonum arcibus expellenda. Vbi ea dies aduenit, & Aminander cum mille Aetolis in finibus erat: ex compoſito quatuor ſimul locis præſidia Macedonum expulſa, literæq́; in alias urbes paſsim dimiſſæ, ut uindicarent ſeſe ab impotenti dominatione Philippi, & reſtituerent in patrium ac legitimum regnum. Vndiq; Macedones expellūtur. Theium oppidum, literis à Zenone præfecto præſidij interceptis, & arce ab regijs occupata, paucos dies obſidentibus reſtitit: deinde id quoq; traditum Aminādro eſt, & omnis Athamania in poteſtate erat, præter Athenæum caſtellū, finibus Macedoniæ ſubiectum. Philippus audita defectione Athamaniæ, cum ſex millibus armatorum profectus ingenti celeritate Gomphos peruenit. ibi relicta maiore parte exercitus (neq; enim ad tāta itinera ſuffeciſſent) cum duobus millibus Athenæum, quod unum à præſidio ſuo retentum fuerat, peruenit. inde proximis tētatis, cum facilè animaduertiſſet cetera hoſtilia eſſe, Gomphos regreſſus, omnibus copijs ſimul in Athamaniam redijt. Zenonem inde cum mille peditibus præmiſſum Ethopiam occupare iubet, opportunè Argitheæ imminentem. quem ubi teneri à ſuis locum uidit, ipſe circa templum Ioui ſacrum poſuit caſtra. ibi unum diem fœda tempeſtate retētus, poſtero die ducere ad Argitheam intēdit. Euntibus extemplò apparuere Athamanes, in tumulos imminenteis uiæ diſcurrentes. ad quorum conſpectum conſtitere prima ſigna, totoq́; agmine pauor & trepidatio erat: & pro ſe quiſq;, quid nam futurum eſſet, cogitare, ſi in ualles ſubiectas rupibus agmen foret demiſſum. Hæc tumultuatio regem cupientem, ſiſe ſequerentur, raptim euadere anguſtias, reuocare primos, & eádem qua uenerat uia referre coegit ſigna. Athamanes primò ex interuallo quieti ſequebantur. poſteaquam Aetoli ſe coniunxerunt, hos, ut ab tergo agmini inſtarēt, reliquerunt. ipſi à lateribus ſe circunfuderunt. quidam per notos calles breuiore uia progreſsi, trāſitus inſedere: tantumq́; tumultus Macedonibus eſt iniectū, ut fugæ magis effuſæ, quàm itineris ordinati modo, multis armis uiriſq; relictis, flumen traiecerint. Hic finis ſequendi fuit. inde tutò Macedones Gomphos, & à Gomphis in Macedoniā redierunt. Athamanes Aetoliq; Ethopiam ad Zenonem ac mille Macedonas opprimendos undiq; concurrerunt. Macedones parum loco freti, ab Ethopia in altiorē diruptioremq́; undiq; tumulum conceſſere. quo pluribus locis aditu inuēto, expulere eos Athamanes: diſperſoſq; & per inuias atq; ignotas rupes iter fugæ non expedientes, partim ceperunt, partim interfecerunt. multi pauore in derupta præcipitati, perpauci cū Zenone ad regē euaſerunt. poſtera die per inducias ſepeliendi cæſos poteſtas facta eſt. Aminānder recuperato regno legatos & Romā ad ſenatum, & ad Scipiones in Aſiam, Epheſi poſt magnum cum Antiocho prœliū morantes, miſit. Pacem petebat, excuſabatq́; ſeſe, quòd per Ætolos recuperaſſet paternū regnum. Philippū incuſabat. Aetoli ex Athamania in Amphilochos profecti ſunt, & maioris partis uolūtate in ius ditionemq́; totam redegerunt gentem. Amphilochia recepta (nam fuerat quōdam Aetolorum) eadem ſpe in Aperantiam tranſcēderunt. ea quoq; magna ex parte ſine certamine in deditionem uenit. Dolopes nunquam Aetolorum fuerant: Philippi erāt. hi primùm ad arma concurrerunt: cæterùm poſteaquā Amphilochos cum Aetolis eſſe, fugamq́; ex Athamania Philippi, & cædē præſidij eius accepere, & ipſi à Philippo ad Aetolos deficiunt. Quibus circumiectis gentibus, iam undiq; ſe à Macedonibus tutos credentibus eſſe Aetolis, fama affertur: Antiochum in Aſia uictum ab Romanis. nec ita multo poſt legati ab Roma rediere, ſine ſpe pacis: Fuluiumq́; Cos. nunciātes iam cum exercitu traieciſſe. His territi, priùs ab Rhodo & Athenis legationibus excitis, ut per autoritatem ciuitatum earum ſuæ preces nuper repudiatæ faciliorem aditum ad ſenatum haberent: principes gentis ad tentandum ultimam ſpem Romā miſerunt, nihil ne bellum haberent, priuſquam penè in conſpectu hoſtis erat, præmeditati. Iam M. Fuluius Apolloniam exercitu traiecto, cum Epirotarū principibus conſultabat, unde bellum inciperet.

A inciperet. Epirotis Ambraciam placebat aggredi: quæ tum contribuerat ſe Aetolis. ſiue ad tuendam eam uenirent Ætoli, apertos circà cãpos ad dimicandum eſſe: ſiue detrectarent certamen, oppugnationem fore haud difficilem. nam & copiam in propinquo materiæ ad aggeres excitandos, & cætera opera eſſe: & Arethontẽ nauigabilem amnem opportunum ad comportanda quæ uſui ſint, præter ipſa mœnia fluere: & æſtatem aptam rei gerendæ adeſſe. His perſuaſerunt, ut per Epirum duceret. Conſuli ad Ambraciam aduenienti, magni operis oppugnatio uiſa eſt. Ambracia tumulo aſpero ſubiecta eſt. Perranthem incolæ uocant. urbs, quà murus uergit in campos & flumen, occidẽtem: arx, quæ poſita in tumulo eſt, orientem ſpectat. amnis Arethon ex Acarnania fluens cadit in ſinum maris, ab nomine propinquę urbis Ambracium appellatum. præterquàm quod hinc amnis munit, hinc tumuli, muro quoq; firmo ſepta erat, patente in circuitu paulo amplius tria millia paſſuum. Fuluius bina à cãpo caſtra modico inter ſe diſtantia interuallo, unũ caſtellum loco edito contra arcem obiecit. ea omnia uallo ac foſſa ita iũgere parat, ne exitus incluſis ab urbe, néue aditus foris ad auxilia intromittenda eſſet. Ad famam oppugnationis Ambraciæ Stratum iam edicto Nicandri Pr. conuenerant Ætoli. inde primò copijs omnibus ad prohibendam obſidionem uenire, in animo fuerat. deinde poſteaquã urbem iam magna ex parte operibus ſeptam uiderunt, Epirotarum trãs flumen loco plano caſtra poſita eſſe: diuidere copias placuit. cum mille expeditis Eupolemus Ambraciam profectus, per nondum commiſſa inter ſe munimenta urbem intrauit. Nicandro cũ cætera manu primò Epirotarum caſtra nocte aggredi conſiliũ fuerat: haud facili ab Romanis auxilio, quia flumen intererat. deinde periculoſum inceptum ratus, ne qua ſentirẽt Romani, & regreſſus inde in tutum non eſſet: deterritus ab hoc cõſilio ad depopulandam Acarnaniam iter conuertit. Cos. iam munimentis, quibus ſepienda urbs erat: iã operibus, quæ admouere muris parabat, perfectis, quinq; ſimul locis mœnia eſt aggreſſus: tria paribus
B interuallis faciliore aditu à campo, aduerſus Pyrrheum quod uocant, admouit: unum è regione Aeſculapij, unum aduerſus arcẽ. arietibus muros quatiebat: aſſeribus falcatis detergebat pinnas. Oppidanos primò & ad ſpeciẽ, & ad ictus mœniũ cum terribili ſonitu editos pauor ac trepidatio cepit. deinde ut præter ſpem ſtare muros uiderunt: collectis rurſus animis, in arietes tollenonibus libramenta plumbi aut ſaxorum, ſtipitésue robuſtos incutiebãt, falces anchoris ferreis iniectis in interiorem partẽ muri trahentes aſſerem præfringebant: ad hoc eruptionibus & nocturnis in cuſtodias operũ, & diurnis in ſtationes ultro terrorem inferebãt. In hoc ſtatu res ad Ambraciam cum eſſent, iam Ætoli à populatione Acarnaniæ Stratũ redierant. inde Nicander Pr. ſpem nactus ſoluendæ incepto forti obſidionis, Nicodamum quendam cum Aetolis quingentis Ambraciam intromittit. noctem certam, tempusq; etiam noctis cõſtituit, quo & illi ab urbe opera hoſtium, quæ aduerſus Pyrrheum erant, aggrederẽtur, & ipſe ad caſtra Romana terrorem faceret: poſſe ratus ancipiti tumultu, & nocte augente pauorem, memorabilem rem geri. Et Nicodamus intẽpeſta nocte, cum alias cuſtodias fefelliſſet, per alias impetu conſtanti erupiſſet, ſuperato brachio in urbem penetrat, animiq; aliquantũ ad omnia audenda, & ſpei obſeſsis adiecit: & ſimul conſtituta nox uenit, ex compoſito repentè opera eſt aggreſſus. Id inceptum conatu, quàm effectu grauius fuit, quia nulla ab exteriore parte uis admota eſt: ſeu metu deterrito prætore Aetolorũ, ſeu quia potius uiſum eſt Amphilochis opem ferre nuper receptis: quos Perſeus Philippi filius miſſus ad Dolopiã Amphilochoſq; recipiendos, ſumma ui oppugnabat. Tribus locis, ſicut antè dictum eſt, ad Pyrrheum opera Romana erant. quæ omnia ſimul, ſed nec apparatu, nec ui ſimili Aetoli aggreſsi ſunt. alij cum ardentibus facibus, alij ſtuppam picemq; & malleolos ferentes, tota collucente flammis acie, aduenere: multos primo impetu cuſtodes oppreſſerunt. deinde poſteaquã clamor tumultuſq; in caſtra eſt perlatus, datumq; à Cos. ſignum, arma capiunt, & omnibus portis ad opem ferendam effunduntur. uno in loco ferro igniq; geſta res eſt. à duobus irrito

 incepto,

incepto,cum tentaſſent magis quàm iniſſent certamen, Ætoli abſceſſerunt. atrox pugna in unum inclinauerat locũ. ibi diuerſis partibus duo duces, Eupolemus & Nicodamus pugnantes hortabãtur, & propè certa fouebant ſpe,iam Nicandrum ex compoſito affore,& terga hoſtium inuaſurũ. Hæc res aliquandiu animos pugnantium ſuſtinuit. cæterùm poſteaquã nullum ex compoſito ſignum à ſuis accipiebant,& creſcere numerum hoſtium cernebãt,deſtituti ſegnius inſtare:poſtremò re omiſſa, iam uix tuto receptu,fugientes in urbem cõpelluntur,parte operum incenſa, & pluribus aliquanto,quàm ipſi ceciderant,interfectis. quod ſi ex cõpoſito acta res fuiſſet, haud dubium erat expugnari una utiq; parte opera cum magna cæde hoſtiũ potuiſſe. Ambracienſes,quiq; intus erant Aetoli,nõ ab eius ſolum noctis incepto receſſere, ſed in reliquum quoq; tẽpus,uelut proditi à ſuis,ſegniores ad pericula erãt. iam nemo eruptionibus,ut antè, in ſtationes hoſtiũ, ſed diſpoſiti per muros & turres ex tuto pugnabãt. Perſeus ubi adeſſe Aetolos audiuit,omiſſa obſidione urbis,quam oppugnabat, depopulatus tantũ agros, Amphilochia exceſsit,atq; in Macedoniã rediјt. Et Aetolos inde auocauit populatio maritimæ oræ. Pleuratus Illyriorũ rex cum LX lẽbis Corinthium ſinum inuectus,adiunctis Achæorũ,quæ Patris erant,nauibus maritima Aetoliæ uaſtabat. aduerſus quos mille Aetoli miſsi, quácũq; ſe claſsis circumegerat, per litorum anfractus breuioribus ſemitis occurrebãt. Et Romani ad Ambraciam pluribus locis quatiendo arietibus muros,aliquantũ urbis nudauerant:nec tamen penetrare in urbẽ poterant. nã & pari celeritate nouus pro diruto murus obiјciebatur, & armati ruinis ſuperſtantes inſtar munimenti erant. Itaq; cum aperta ui parum procederet Cos. res, cuniculum occultum,uineis antè contecto loco,agere inſtituit. & aliquãdiu,cum dies noctesq; in opere eſſent,non ſolũ ſub terra fodientes,ſed egerentes etiã humum, fefellere hoſtẽ. cumulus repentè terræ eminens, index operis oppidanis fuit. pauidiq; ne iam ſubrutis muris facta in urbem uia eſſet,foſſam intra murum è regione eius operis, quod uineis contectũ erat,ducere inſtituunt. cuius ubi ad tantã altitudinẽ,quantę eſſe ſolum infimũ cuniculi poterat,peruenerũt: ſilentio facto pluribus locis aure admota, ſonitum fodientiũ captabant. quẽ ubi acceperunt, aperiunt rectã in cuniculum uiam. nec fuit magni operis. momẽto enim ad inane,ſuſpẽſo fulturis ab hoſtibus muro,peruenerunt. ibi cõmiſsis operibus,cum è foſſa in cuniculũ patẽret iter,primò ipſis ferramentis, quibus in opere uſi erant: dein celeriter armati etiã ſubeuntes occultã ſub terram ediderũt pugnã. ſegnior deinde ea facta eſt,interſepientibus cuniculũ,ubi uellẽt, nunc ciliciјs prætẽtis,nunc foribus raptim obiectis. Noua etiã haud magni operis aduerſus eos qui in cuniculo erãt,excogitata res eſt. doliũ à fundo pertuſum, quà fiſtula modica inſeri poſſet,& fiſtulã ferream,operculumq; doliј ferreum,& ipſum pluribus locis perforatum fecerũt. hoc tenui pluma cõpletum dolium ore in cuniculum uerſo poſuerunt. per operculi foramina prælongæ haſtæ,quas ſariſſas uocãt,ad ſummouendos hoſtes eminebant,ſcintillã leuem ignis inditã plumæ,folle fabrili ad caput fiſtulæ impoſito,flando accẽderunt. inde non ſolũ magna uis fumi, ſed acrior etiã fœdo quodam nidore ex aduſta pluma cum totũ cuniculum cõpleſſet, uix durare quiſquã intus poterat. Cum in hoc ſtatu res ad Ambraciã eſſet: legati ab Ætolis Phaneas & Damoteles cum liberis mãdatis decreto gentis ad Cos. uenerunt. nam Pr. eorũ cum alia parte Ambraciã oppugnari cerneret,alia infeſtã oram nauibus hoſtiũ eſſe,alia Amphilochos Dolopiãq; à Macedonibus uaſtari:nec Ætolos ſimul ad tria diuerſa bella occurſantes ſufficere: conuocato cõcilio Aetolos principes quid agendum eſſet, conſuluit. Omniũ eò ſententiæ decurrerunt,ut pax,ſi poſſet,æquis:ſi minus,tolerandis cõditionibus peteretur. Antiochi fiducia bellũ ſuſceptũ. Antiocho terra mariq; ſuperato,& propè extra orbẽ terræ ultra iuga Tauri exacto,quam ſpẽ eſſe ſuſtinẽdi belli? Phaneas & Damoteles,quod è re Aetolorũ,ut in tali caſu fideq; ſua eſſe cenſerent,agerẽt. quod enim ſibi conſilium, aut cuius rei electionem à fortuna relictam? Cum his mandatis legati miſsi,orare Cos. ut parceret urbi,miſereretur gentis quondam ſociæ,nolle dicere

iniuriјs,

A iniurijs, miſerijs certè coactæ inſanire. non plus mali meritos Aetolos Antiochi bello, quàm boni antè, cum aduerſus Philippum bellatum ſit, feciſſe. nec tum largè gratiam relatam ſibi, nec nunc immodicè pœnam iniungi debere. Ad ea Cos. reſpōdit: Magis ſæpe, quàm uerè unquam Aetolos pacem petere. imitarentur Antiochum in petenda pace, quem in bellum traxiſſent. non paucis urbibus eum, de quarū libertate certatum ſit, ſed omni Aſia cis Taurum mōtem, opimo regno exceſsiſſe. Aetolos, niſi inermes, de pace agentes non auditurum ſe. arma illis prius, equosq́ omnes tradendos eſſe, deinde mille talentûm argēti P R dandum: cuius ſummæ dimidium præſens numeretur, ſi pacem habere uellent. ad ea adiecturum etiam in fœdus eſſe, ut eoſdē, quos P R amicos atq; hoſtes habeant. Aduerſus quæ legati, & quia grauia erant, & quia ſuorū animos indomitos ac immutabiles nouerant: nullo reddito reſponſo, domum regreſsi ſunt: ut etiam atq; etiam, quid agendum eſſet, re integra prętorem & principes conſulerent. Clamore & iurgio excepti, quàm diu rem traherēt: qualemcunq; pacem referre iuſsi cum redirēt Ambraciam, Acarnanum inſidijs prope uiam poſitis, quibuſcum bellum erat, circumuenti, Tyrrheum cuſtodiendi deducuntur. Hæc mora iniecta eſt paci. Cum iam Athenienſium Rhodiorumq́ legati, qui ad deprecandū pro his uenerant, apud Cos. eſſent: Aminander quoq; Athamanum rex fide accepta uenerat in caſtra Romana, magis pro Ambracia, ubi maiorem partem temporis exulauerat, quàm pro Aetolis ſolicitus. per hos certior factus Cos. de caſu legatorum, adduci eos à Tyrrheo iuſsit. quorum poſt aduentū agi cœptum eſt de pace. Aminander, quòd ſui maximè operis erat, impigrè agebat, ut Ambracienſes compelleret ad deditionē. id cum per colloquia principum ſuccedēs murum parum proficeret: poſtremò Cos. permiſſu ingreſſus urbem, partim conſilio, partim precibus euicit, ut permitterent ſe Romanis. Et Aetolos C. Valerius Leuini filius, qui cum ea gente primùm amicitiam pepigerat, conſulis frater, matre genitus eadē, egregiè adiuuit. Ambracienſes prius pacti,

B ut Ætolorum auxiliares ſine fraude emitterent, aperuerunt portas. dein ut quingenta Euboica darent talenta, ex quibus C C præſentia, C C C per annos ſex penſionibus æquis: captiuos perfugasq́ redderēt Romanis. urbem ne quam formulæ ſui iuris facerent, quæ poſt id tempus, quo T. Quintius traieciſſet in Græciam, aut ui capta ab Romanis eſſet, aut uoluntate in amicitiam ueniſſet. Cephalenia inſula ut extra ius fœderis eſſet. Hæc quanquam ſpe ipſorum aliquanto leuiora erant: petentibus Aetolis, ut ad concilium referretur, permiſſum eſt. Parua diſceptatio de urbibus tenuit. quę cum ſui iuris aliquando fuiſſent, auelli uelut à corpore ſuo ægrè patiebantur. ad unum tamen omnes accipi pacem iuſſerunt. Ambracienſes coronam auream Cos. centum & quinquaginta pondo dederunt. ſigna ænea marmoreaq́ & tabulæ pictæ, quibus ornatior Ambracia, quia regia ibi Pyrrhi fuerat, quàm cæterę regionis eius urbes erant, ſublata omnia, auectaq́. nihil præterea tactum, uiolatúmue. Profectus ab Ambracia Cos. in mediterranea Aetoliæ, ad Argos Amphilochium (X X I I millia ab Ambracia abeſt) caſtra poſuit. eò tandem legati Ætoli mirante Cos. quòd morarētur, uenerunt. Inde poſteaquàm approbaſſe pacem concilium Ætolorū accepit, iuſsis proficiſci Romam ad ſenatū, permiſſoq́, ut & Athenienſes & Rhodij deprecatores irent, dato qui ſimul cum ijs proficiſceretur, C. Valerio fratre, ipſe in Cephaleniam traiecit. Pręoccupatas aures animosq́ principum Romæ criminibus Philippi inuenerūt, qui per legatos, per literas, Dolopas, Amphilochosq́ & Athamaniam ereptas ſibi querens, præſidiaq́ ſua, poſtremò etiam filium Perſea ex Amphilochis pulſum, auerterat ſenatum ab audiendis precibus eorum. Rhodij tamen & Athenienſes cum ſilentio auditi ſunt. Athenienſis legatus Leon, Iceſiæ filius, eloquentia etiam dicitur mouiſſe. qui uulgata ſimilitudine, mari tranquillo, quod uentis concitaretur, æquiparando multitudinem Ætolorum, uſus, cum in fide Romanæ ſocietatis manſiſſent, inſita gentis trāquillitate quieſſe eos aiebat. poſteaquàm flare ab Aſia Thoas & Dicęarchus, ab Europa Menetas & Damocritus cœpiſſent: tum illam tempeſtatem coortam, quæ ad Antiochum

eos,ſicuti in ſcopulum,intuliſſet. Diu iactati Ætoli,tandem ut conditiones pacis conuenirent,effecerunt. fuerunt autem hæ. Imperium maieſtatemq; PR gens Ætolorum conſeruato ſine dolo malo. ne quem exercitũ,qui aduerſus ſocios amicosq; eorum duceretur,per fines ſuos tranſire ſinito: neue ulla ope iuuato. hoſtes eoſdem habeto, quos PR. armaq; in eos ferto,bellumq; pariter gerito. perfugas, fugitiuos captiuosq; reddito Romanis ſocijsq;: prçterquàm ſi qui capti,cum domos rediſſent,iterum capti ſunt: aut ſi qui eo tempore ex ijs capti ſunt,qui tum hoſtes erant Romanis,cũ inter præſidia Romana Ætoli eſſent. aliorum qui comparebunt,intra dies centum Corcyræorũ magiſtratibus ſine dolo malo tradantur. qui non cõparebunt,quando quiſq; eorum primùm inuentus fuerit,reddatur. obſides XL arbitratu Cos. Ro. dato: ne minores XII annorum,neu maiores XL. obſes ne eſto prætor,præfectus equitum,ſcriba publicus: neu quis,qui antè obſes fuerit apud Ro. Cephalenia extra pacis leges eſto. De pecuniæ ſumma,quam penderent, penſionibusq; eius nihil ex eo, quod cum Cos. conuenerat,mutatum. pro argento ſi aurum dare mallent,darent,conuenit: dum pro argenteis decem aureus unus ualeret. Quæ urbes,qui agri,qui homines Aetolorũ iuris aliquando fuerunt: qui eorum L. Quintio, Cn. Domitio Coss. poſt'ue eos Coss. aut armis ſubacti,aut uoluntate in ditionem PR uenerunt, ne quem eorum Aetoli recepiſſe uelint. Æniadæ cum urbe agriſq; Acarnanum ſunto. His legibus fœdus ictum cum Aetolis eſt. Eadem non æſtate ſolum,ſed etiã ijſdem propè diebus, quibus hæc à M. Fuluio Cos. in Aetolia geſta ſunt, Cos. alter Cn. Manlius in Gallogræcia bellũ geſsit, quod nunc ordiri pergã. Vere primo Epheſum Cos. uenit. acceptiſq; copijs à L. Scipione,& exercitu luſtrato,concionem apud milites habuit. qua collaudata uirtute eorum,quòd cum Antiocho uno prçlio debellaſſent: adhortatus eos ad nouũ cum Gallis ſuſcipiendum bellum,qui & auxilijs Antiochum iuuiſſent:& adeò indomita haberet ingenia,ut nequicquã Antiochus emotus ultra iuga Tauri montis eſſet,niſi frangerentur opes Gallorum: de ſe quoq; pauca,nec falſa,nec immodica adiecit. Lçti milites cum frequenti aſſenſu Cos. audiuerunt,partem uirium Antiochi fuiſſe Gallos credentes: rege ſuperato,nullum momentum in ſolis per ſe Gallorum copijs fore. Eumenem haud in tempore abeſſe(Romæ tunc erat)credere Cos. ignarum locorũ hominumq;, & cuius intereſſet frangi Gallorum opes. Attalum igitur fratrem eius accerſit à Pergamo. hortatuſq; ad capeſſendum ſecũ bellum,pollicentem ſuam ſuorumq; operã, domum ad comparãdum copias dimittit. Paucos poſt dies profecto ab Epheſo Cos. ad Magneſiã occurrit Attalus cum mille peditibus; equitibus CC: Athenæo fratre iuſſo cum cæteris copijs ſubſequi: commendata ijs cuſtodia Pergami, quos fratri regnoq; fidos credebat. Cos. collaudato iuuene, cum omnibus copijs ad Mçandrum progreſſus,caſtra poſuit,quia uado ſuperari amnis non poterat: & contrahendæ naues erant ad exercitum traijciendũ. Tranſgreſsi Mçandrum,ad Hieran comen peruenerunt. fanum ibi anguſtum Apollinis, & oraculum: ſortes uerſibus haud incõditis dare uates dicuntur. hinc alteris caſtris ad Harpaſum flumen uentum eſt. quò legati ab Alabãdis uenerunt,ut caſtellum quod ab ipſis nuper deſciſſet, aut autoritate aut armis cogeret iura antiqua pati. Eodem & Athençus Eumenis & Attali frater cum Cretenſi Leuſo, & Corrago Macedone uenit. mille pedites miſtarum gentium, & trecentos equites ſecum adduxerunt. Conſul tribuno militum miſſo cum modica manu,caſtellũ ui receptum Alabandenſibus reddit. ipſe nihil uia digreſſus,ad Antiochiã ſuper Mçandrum amnem poſuit caſtra. Huius amnis fontes Celçnis oriuntur. Celçnç urbs caput quondam Phrygiç fuit. migratũ inde haud procul ueteribus Celçnis: nouçq; urbi Apameæ nomen inditũ ab Apamea ſorore Seleuci regis. Et Marſyas amnis haud procul à Mæandri fontibus oriens,in Mçandrũ cadit. famaq; ita tenet: Celænis Marſyã cum Apolline tibiarum cantu certaſſe. Mæander ex arce ſumma Celænarum ortus,media urbe decurrens per Caras primum,deinde Ionas,in ſinum maris editur,qui inter Prienẽ & Miletum eſt. Ad Antiochiã in caſtra conſulis Seleucus Antiochi filius ex fœdere icto

cum

A cum Scipione ad frumentum exercitui dandũ uenit. parua diſceptatio de Attali auxi-
liarib. orta eſt: quod Romano tantũ militi pactũ Antiochum ut dareẽ frumentũ Seleu
cus dicebat. diſcuſſa ea quoq; eſt cõſtantia conſulis. qui miſſo tribuno edixit, ne Roma
ni milites acciperent, priuſquã Attali auxilia accepiſſent. Inde ad Gordiutichos (quod
uocãt) proceſſum eſt. ex eo loco ad Tabas tertijs caſtris peruentum. In finibus Piſida-
rum poſita eſt urbs, in ea parte quæ uergit ad Pamphylium mare. integris uiribus re-
gionis eius, feroces ad bellandum habebat uiros. Tum quoq; equites, in agmẽ Roma-
nũ eruptione facta, haud modicè primo impetu turbauere. deinde ut apparuit, nec nu
mero ſe nec uirtute pares eſſe, in urbem compulſi, ueniã erroris petebãt, dedere urbẽ
parati. V & XX talenta argenti, & X millia medimnûm tritici imperata. ita in deditio-
nem accepti. Tertio inde die ad Chaum amnem peruentum: inde profecti Erizam ur-
bem, primo impetu ceperunt. Ad Thabuſion caſtellum imminens flumini Indo uen-
tum eſt, cui fecerat nomen Indus ab elephanto deiectus. Haud procul à Cibyra abe-
rant: nec legatio ulla à Moagete tyranno ciuitatis eius, homine ad omnia infido atque
importuno, ueniebat. ad tentandum eius animum C. Heluium cum quatuor millibus
peditum & quingentis equitibus conſul præmittit. Huic agmini iam fineis ingredien-
ti legati occurrerunt, nunciantes, paratum eſſe tyrannum imperata facere. orabant, ut
pacatus fines iniret, cohiberetq; à populatione agri militem. & in coronã auream XV
talenta afferebãt. Heluius integros à populatione agros ſeruaturum pollicitus, ire ad
cõſulem legatos iuſsit. quibus eadem referentibus, cõſul, Neq; Romani, inquit, bonæ
uoluntatis ullum ſignum erga nos tyranni habemus: & ipſum talem eſſe inter omnes
cõſtat, ut de pœna eius magis quam de amicitia nobis cogitandum ſit. Perturbati hac
uoce legati, nihil aliud petere quàm ut coronam acciperet: ueniendiq; ad eum poteſta-
tem tyranno, & copiam loquendi ac purgandi ſe, faceret. Permiſſu cõſulis poſtero die
in caſtra tyrannus uenit, ueſtitus comitatusq; uix ad priuati modicè locupletis habi-
B tum. & oratio fuit ſummiſſa & infracta, extenuantis opes ſuas, urbiumq; ſuę ditionis
egeſtatem querentis. Erant autẽ ſub eo, præter Cibyrã, Syleum, & quæ Alimne appel
latur. ex his, ut ſe ſuosq; ſpoliaret, V & XX talenta ſe confecturũ, propè ut diffidẽs pol-
licebatur. Enimuero, inquit cõſul, ferri iam ludificatio iſta non poteſt. parum eſt non
erubuiſſe abſentem, cum per legatos fruſtrareris nos, niſi pręſens quoq; in eadem im-
pudentia perſiſtas? V & XX talenta tyrannidem tuam exhaurient? quingenta ergo
talenta niſi triduo numeras, populationem in agris, obſidionem in urbe expecta. Hac
denunciatione conterritus: perſtare tamẽ in pertinaci ſimulatione inopię, & paulatim
illiberali adiectione, nunc per cauillationem, nunc precibus & ſimulatis lachrymis, ad
centum talenta eſt perductus. adiecta X millia medimnûm frumenti. Hæc omnia intra
ſex dies exacta. A Cibyra per agros Sindẽſium exercitus ductus, tranſgreſſusq; Calau
rem amnem, poſuit caſtra. poſtero die eſt præter Caralitin paludem agmen ductum.
ad Mæandrum manſerunt. inde progredientibus ad Lagon proximam urbem, me-
tu incolæ fugerunt. uacuum hominibus, & refertum rerum omnium copia oppidum
diripuerunt. inde ad Lyci fluminis fontem, poſtero die ad Cobulatum amnem pro-
greſsi. Termeſſenſes eo tempore Hyrienſiũ arcẽ urbe capta oppugnabant: incluſi cum
alia ſpes auxilij nulla eſſet, legatos ad cõſulem orantes opem miſerunt. cum cõiugibus
ac liberis in arce incluſos ſe mortem indies aut ferro aut fame patiendam expectare.
Volenti conſuli cauſa in Pamphyliam diuertendi oblata eſt. adueniens obſidione Hy-
rienſes exemit. Termeſſo pacem dedit, quinquaginta talentis argenti acceptis: item
Aſpendijs, cæterisq; Pamphylię populis. Ex Pamphylia rediens ad flumen Taurum
primo die, poſtero ad Xylinen (quã uocant) comen poſuit caſtra. profectus inde con-
tinentibus itineribus, ad Cormaſam urbem peruenit. Darſa proxima urbs erat. eam
metu incolarum deſertam, plenam omnium rerum copia inuenit. Progrediẽti præter
paludes, legati ab Lyſinia dedentes ciuitatem uenerunt. Inde in agrũ Sagalaſſenum,
uberem fertilemq; omni genere frugum, uentum eſt. Colunt Piſidæ, longè optimi

bello regionis eius. cùm ea res animos facit: tum agri fœcunditas & multitudo homi- A
nũ, & ſitus inter paucas munitæ urbis. Conſul, quia nulla legatio ad fines præſto fue-
rat, prædatum in agros miſit. tum demũ fracta pertinacia eſt, ut ferri agiq́; res ſuas ui-
derunt. legatis miſsis pacti quinquaginta talentis, & x x millibus medimnûm tritici,
& x x hordei, pacem impetrauerunt. Progreſſus inde ad Obrimæ fontes, ad uicum
quem Aporidos comen uocant, poſuit caſtra. Eò Seleucus ab Apamea poſtero die ue-
nit. Ægros inde & inutilia impedimenta cum Apameã dimiſiſſet, ducibus itinerum à
Seleuco acceptis, profectus eo die in Metropolitanum campum, poſtero die Dinias
Phrygiæ proceſsit. inde Sinnada uenit: metu omnibus circà oppidis deſertis. quorum
iam prȩda graue agmen trahens, uix quinq; millium die toto itinere profecto, ad Beu-
dos, quod uetus appellant, peruenit. ad Anabura inde, & altero die ad Mæandri fon-
tes, tertio ad Abbaſſum poſuit caſtra. ibi plures dies ſtatiua habuit: quia peruentũ erat
ad Toliſtobogiorum fines. Galli, magna hominum uis, ſeu inopia agri, ſeu prȩdæ ſpe,
nullã gentem per quas ituri eſſent, parem armis rati, Brenno duce in Dardanos per-
uenerunt. ibi ſeditio orta, & ad x x millia hominum cum Lomnorio ac Lutario regu-
lis, ſeceſsione facta à Brenno, in Thraciã iter auerterunt, ubi cum reſiſtentibus pugnã-
do, pacem petentibus ſtipendium imponẽdo, Byzãtium cum perueniſſent, aliquãdiu
oram Propontidis uectigalem habendo, regionis eius urbes obtinuerunt. Cupido in-
de eos in Aſiã tranſeundi, audientes ex propinquo quanta ubertas terræ eius eſſet, ce-
pit. & Lyſimachia fraude capta, Cherſonneſoq́; omni armis poſſeſſa, ad Helleſpõtum
deſcenderunt. ibi uerò exiguo diuiſis freto cernentibus Aſiam, multo magis animi ad
tranſeundum accenſi, nunciosq́; ad Antipatrum præfectum eius oræ de tranſitu mit-
tebãt. quȩ res cum lentius ſpe ipſorum traheretur, alia rurſus noua inter regulos orta
ſeditio eſt. Lomnorius retrò, unde uenerat, cum maiore parte hominum repetit By-
zãtium. Lutarius Macedonibus per ſpeciem legationis ab Antipatro ad ſpeculãdum B
miſsis, duas tectas naues, & tres lembos adimit. his alios atq; alios dies noctesq́; tranſ-
uehendo, intra paucos dies omnes copias traiecit. Haud ita multo pòſt Lomnorius,
adiuuãte Nicomede Bithyniæ rege, à Byzantio trãſmiſit, coëunt deinde in unum rur-
ſus Galli, & auxilia Nicomedi dant, aduerſus Zybœã partem tenentem Bithyniæ ge-
renti bellum. atque eorum maximè opera deuictus Zybœa eſt. Bithyniaq́; omnis in
ditionem Nicomedis conceſsit. Profecti ex Bithynia in Aſiam proceſſerunt. non plus
ex x x millibus hominum quàm decem armata erãt. tamen tantum terroris omnibus
quæ cis Taurum incolunt, gentibus iniecerunt: ut quas adiſſent, quasq́; non adiſſent,
pariter ultimȩ propinquis imperio parẽrent. Poſtremò cũ tres eſſent gentes, Toliſto-
bogi, Trocmi, Tectoſagi: in tres partes, qua cuiq; populorum ſuorum uectigalis Aſia
eſſet, diuiſerunt. Trocmis Helleſponti ora data: Toliſtobogij Æolida atque Ioniã, Te-
ctoſagi mediterranea Aſiæ ſortiti ſunt. & ſtipendium tota cis Taurum Aſia exigebãt.
ſedem autem ipſi ſibi circa Halyn flumen ceperunt. tãtusq́; terror eorũ nominis erat,
multitudine etiã magna ſobole aucta, ut Syriȩ quoq; ad poſtremum reges ſtipẽdium
dare non abnuerent. Primus Aſiã incolentium abnuit Attalus, pater regis Eumenis.
audaciq́; incepto prȩter omnium opinionem affuit fortuna: & ſignis collatis ſuperior
fuit. nõ tamen ita infregit animos eorum, ut abſiſterent imperio. Eiſdem opes uſq; ad
bellum Antiochi cum Romanis mãſerunt. tum quoq; pulſo Antiocho, magnã ſpem
habuerunt: quia procul mari incolerent, Romanum exercitum ad ſe non peruenturũ.
Cum hoc hoſte tam terribili omnibus regionis eius quia bellũ gerendũ erat, pro con-
cione milites maximè in hunc modum allocutus eſt conſul: Non me præterit milites,
omniũ quȩ Aſiã colunt, gentium, Gallos fama belli præſtare. inter mitiſsimum genus
hominum ferox natio peruagata, bello propè orbem terrarum, ſedem cepit. procera
corpora, promiſſæ & rutilatæ comæ, uaſta ſcuta, prælongi gladij: ad hoc cantus ine-
untium prælium, & ululatus & tripudia, & quatientium ſcuta in patrium quendam
morem horrendus armorum crepitus: omnia de induſtria compoſita ad terrorem.

Sed

A Sed hæc, quibus inſolita atq; inſueta ſunt, Græci & Phryges & Cares timeant: Romanis Gallici tumultus aſſuetis etiam uanitates notæ ſunt. Semel primo congreſſu ad Alliam eos olim fuderũt: maiores noſtri ex eo tempore per ducentos iam annos pecorũ in modum conſternatos cædunt, fugantq;: & plures propè de Gallis triumphi, quàm de toto orbe terrarum acti ſunt. Iam uſu hoc cognitum eſt: ſi primum impetum, quem feruido ingenio & cæca ira effundunt, ſuſtinueris, fluunt ſudore & laſsitudine membra: labãt arma: mollia corpora, molles ubi ira conſedit animos, ſol, puluis, ſitis, ut ferrum non admoueas, proſternunt. Non legionibus legiones eorum ſolum experti ſumus, ſed uir unus cum uiro congrediendo, T. Manlius, M. Valerius, quantũ Gallicam rabiem uinceret Romana uirtus, docuerunt. iam M. Manlius unus agmine ſcãdentes in Capitolium Gallos detruſit. & illis maioribus noſtris cum haud dubijs Gallis in terra ſua genitis res erat. hi iam degeneres ſunt, miſti, & Gallogræci uerè, quod appellantur. ſicut in frugibus pecudibusq;, non tantum ſemina ad ſeruandam indolem ualent, quantum terræ proprietas, cœliq;, ſub quo aluntur, mutat. Macedones, qui Alexandriã in Ægypto, qui Seleuciã ac Babyloniam, quiq; alias ſparſas per orbem terrarum colonias habent, in Syros, Parthos, Ægyptios degenerarũt. Maſsilia inter Gallos ſita traxit aliquãtum ab accolis animorum: Tarentinis quid ex Spartana dura illa & horrida diſciplina manſit? Generoſius in ſua quicquid ſede gignitur: inſitum alienæ terrę in id quo alitur, natura uertente ſe, degenerat. Phrygas igitur Gallicis oneratos armis, ſicut in acie Antiochi cecidiſtis, uictos uictores cædetis. Magis uereor, ne parum inde glorię, quàm ne nimium belli ſit. Attalus eos rex ſępe fudit, fugauitq;. Nolite exiſtimare, beluas tantum recens captas feritatem illã ſylueſtrem primò ſeruare: deinde cũ diu manibus humanis alantur, miteſcere: in hominum feritate mulcenda non eãdem naturam eſſe. Eoſdem' ne hos creditis eſſe, qui patres eorum auiq; fuerunt? extorres inopia agrorum profecti domo per aſperrimã Illyrici oram, Pæoniam inde & Thraciam, pu-
B gnando cum ferociſsimis gentibus emenſi, has terras ceperunt. duratos eos tot malis exaſperatosq; accepit terra, quæ copia rerum omniũ ſaginaret. uberrimo agro, mitiſsimo cœlo, clementibus accolarum ingenijs omnis illa, cum qua uenerant, manſuefacta eſt feritas. Vobis mehercule Martis uiris cauenda ac fugienda quãprimum amœnitas eſt Aſiæ. tantum hæ peregrinæ uoluptates ad extinguendũ uigorem animorum poſſunt, tãtum contagio diſciplinæ morisq; accolarum ualet. Hoc tamen feliciter euenit: quòd ſicut uim aduerſus uos nequaquam, ita famã apud Græcos parem illi antiquæ obtinent, cum qua uenerunt: belliq; gloriam uictores eandem inter ſocios habebitis, quam ſi ſeruantes antiquum ſpecimen animorũ Gallos uiciſsetis. Concione dimiſſa, miſsiſq; ad Epoſſognatum legatis, qui unus ex regulis & in Eumenis amicitia manſerat, & negauerat Antiocho aduerſus Romanos auxilia, caſtra mouit. primo die ad Alandrum flumen, poſtero ad uicum quem uocant Tyſcon, uentum. Eò legati Oandenſium cum ueniſſent amicitiam petẽtes, CC talenta ijs ſunt imperata: precantibuſq; ut domum renunciarẽt, poteſtas facta. Ducere inde exercitum conſul ad Plitendum. deinde ad Alyattos caſtra poſita. Eò miſsi ad Epoſſognatũ redierunt, & legati Cõpulſi reguli, orantes ne Tectoſagis bellum inferrent. & ipſum in eam gentem iturũ, & Epoſſognatum, perſuaſurumq; ut imperata faciant. Data uenia regulo, duci inde exercitus per Axylon (quam uocãt) terram, cœptus. Ab re nomen habet. non ligni modò quicquã, ſed ne ſpinas quidem, aut ullum aliud alimentũ fert ignis: fimo bubulo pro lignis utuntur. Ad Cuballum Gallogræcię caſtellum caſtra habentibus Romanis, apparuêre cum magno tumultu hoſtiũ equites. nec turbarunt tantum ſtationes Romanas repentè inuecti, ſed quoſdã etiam occiderunt. qui tumultus cum in caſtra perlatus eſſet, effuſus repentè omnibus portis equitatus Romanus fudit, fugauitq; Gallos, & aliquot fugientes occidit. Inde cõſul, ut qui iam ad hoſtes peruentũ cerneret, explorato deinde, & cum cura coacto agmine procedebat. & cõtinentibus itineribus cum ad Sangariũ flumen perueniſſet, pontem, quia uado nuſquã trãſitus erat, facere inſtituit.

Sangarius

Sangarius ex Adoreo monte per Phrygiam fluens, miſcetur ad Bithyniam Tymbreti A
fluuio: inde maior iam geminatis aquis per Bithyniam fertur, & in Propontidem ſeſe
effundit, non tamen tam magnitudine memorabilis, quàm quòd piſciū accolis ingen-
tem uim præbet. Tranſgreſsis ponte perfecto flumen, præter ripam euntibus Gal-
li matris magnæ à Peſinunte occurrere cū inſignibus ſuis, uaticinãtes fanatico carmi-
ne, deam Romanis uiam belli & uictoriam dare, imperiumq́; eius regionis. Accipere
ſe omen cum dixiſſet conſul, caſtro eo ipſo loco poſuit. poſtero die ad Gordium per-
uenit. Id haud magnum quidem oppidum eſt, ſed pluſquàm mediterraneum celebre
& frequens emporium. tria maria pari fermè diſtantia interuallo habet. Helleſpontū
ad Sinopen, & alterius orę litora, quà Cilices maritimi colūt. multarum magnarumq́;
præterea gentium fines contingit, quarum commercium in eum maximè locum mu-
tui uſus contraxere. Id tum deſertum fuga incolarum oppidum, refertum idem copia
rerum omnium inuenerunt. Ibi ſtatiua habentibus legati ab Epoſſognato uenerunt,
nunciantes profectum eum ad regulos Gallorum, nihil ęqui impetraſſe. ex campeſtri
bus uicis agriſq́; frequẽtes demigrare, & cum coniugibus ac liberis quæ ferre atq; a-
gere poſſent, præ ſe agentes portanteſq́;, Olympum montem petere, ut inde armis lo
corumq́; ſitu ſeſe tueantur. Certiora poſtea Oroandenſium legati attulerunt. Toliſto
bogiorum ciuitatem Olympum montem cepiſſe. diuerſos Tectoſagos aliū montem,
qui Magana dicatur, petiſſe. Trocmos, coniugibus ac liberis apud Tectoſagos depo-
ſitis, armatorum agmine Toliſtobogijs ſtatuiſſe auxilium ferre. Erant autem tunc tri-
um populorū reguli Orgiago & Combolomarus, & Gaulotus. Iis hæc maximè bel-
li ratio ſumendi fuerat, quòd cum montes editiſsimos eius regionis tenerent, conue-
ctis omnibus quæ ad uſum quamuis longi temporis ſufficerent: tædio ſe fatigaturos
hoſtes cenſebant. nam neq; auſuros per tam ardua åtq; iniqua loca ſubire eos: & ſi co-
narentur, uel parua manu prohiberi ac deturbari poſſe: nec quietos in radicibus geli-
dorum montium ſedentes frigus, aut inopiam laturos. Et cum ipſa altitudo locorum
eos tutaretur, foſſam quoq; & alia munimenta uerticibus ijs quos inſederãt, circumie-
cere. minima apparatus miſsilium telorū cura fuit: quòd ſaxa affatim præbiturã aſpe-
ritatem ipſam locorum credebant. Conſul, quia non comminus pugnã, ſed procul lo-
cis oppugnandis futuram præceperat animo, ingentem uim pilorum, uelitarium ha-
ſtarum, ſagittarum, glandiſq́; & modicorum qui funda mitti poſſent lapidum paraue-
rat. inſtructuſq́; miſsiliū apparatu ad Olympū montem ducit: & à quinq; fermè milli-
bus locat caſtra. Poſtero die cum quadringentis equitibus, & Attalo progreſſum eū
ad naturã montis, ſitumq́; Gallicorum caſtrorum uiſendum, equites hoſtium, duplex
numerus, effuſi caſtris in fugam auerterūt. occiſi quoq; pauci fugientiū, uulnerati plu-
res. Tertio die cum omnibus ad loca exploranda profectus, quia nemo hoſtium extra
munimenta proceſsit: tutò circumuectus montem, animaduertit meridiana regione
terrenos, & placidè accliuos ad quendã finem colles eſſe, ad ſeptentrionem arduas &
rectas propè rupes. atq; omnibus fermè alijs inuijs, itinera tria eſſe: unum medio mon
te, quà terrena erant: duo difficilia ab hyberno ſolis ortu, & ab æſtiuo occaſu. Hæc cõ-
tẽplatus eo die, ſub ipſis radicibus poſuit caſtra. poſtero die ſacrificio facto, cū primis
hoſtijs litaſſet, trifariã exercitum diuiſum ducere ad hoſtem pergit. ipſe cum maxima
parte copiarum, quà æquiſsimum aditum præbebat mons, aſcendit. L. Manlium fra-
trem ab hyberno ortu, quoad loca patiantur, et tutò poſsit, ſubire iubet. ſi qua pericu-
loſa & prærupta occurrant, non pugnare cum iniquitate locorum, neq; inexuperabi-
libus uim afferre: ſed obliquo monte ad ſe declinare, & ſuo agmini coniungi. C. Helui-
um cum tertia parte circumire ſenſim per infima montis, deinde ab æſtiuo occaſu eri-
gere agmen. & Attali auxilia trifariam æquo numero diuiſit: ſecū eſſe ipſum iuuenem
iuſsit. equitatum cum elephantis in proxima tumulis planicie reliquit. edictum præfe-
ctis, ut intenti quid ubiq; geratur, animaduertãt: opemq́; ferre, quò poſtulẽt res, pro-
perent. Galli duobus lateribus ſatis fidentes, inuia eſſe ab ea parte quæ in meridiem

uergeret,

A uergeret, ut armis clauderent uiam: quatuor fermè millia armatorum ad tumulũ imminentem uię minus mille paſſuum à caſtris occupandũ mittunt: eo ſe rati uelut caſtello iter impedituros. Quod ubi Romani uiderunt, expediunt ſeſe ad pugnã. ante ſigna modico interuallo uelites eunt, & ab Attalo Cretẽſes ſagittarij, & funditores, & Triballi Thraces, ſigna peditum ut per arduum leni gradu ducuntur, ita præ ſe habentiũ ſcuta, ut miſsilia tantũ uitarent, pede collato non uiderentur pugnaturi. Miſsilibus ex interuallo loci prælium cõmiſſum eſt, primò par, Gallos loco adiuuãte: Romanos uarietate & copia telorum. procedente certamine nihil iam æqui erat. ſcuta longa, cæterùm ad amplitudinẽ corporum parum lata, & ea ipſa plana malè tegebant Gallos. nec iam tela alia habebant, præter gladios: quorum, cum manum hoſtis non ſereret, nullus uſus erat. ſaxis, nec modicis, ut quæ non præparaſſent: ſed quod utique temerè trepidanti ad manũ ueniſſet: ut inſueti, nec arte, nec uiribus adiuuantes ictum, utebantur. ſagittis, glande, iaculis incauti, ab omni parte configebantur: nec quid agerent, ira & pauore obcæcatis animis, cernebant. & erant deprehenſi genere pugnæ, in quod minimè apti ſunt. nam quemadmodum comminus, ubi inuicem pati ac inferre uulnera licet, accendit ira animos eorum: ita ubi ex occulto & procul leuibus telis uulnerantur, nec quò ruant cæco impetu, habent, uelut feræ transfixæ in ſuos temerè incurrũt. Detegebat uulnera eorum & quod nudi pugnant, & ſunt fuſa & candida corpora, ut quę nunquam niſi in pugna nudentur: ita & plus ſanguinis è multa carne fundebatur, & fœdiores patebant plagæ, & candor corporum magis ſanguine atro maculabatur. ſed non tam patentibus plagis mouentur, interdum inſecta cute, ubi latior quàm altior plaga eſt, etiam glorioſius ſe pugnare putant. ijdem, cum aculeus ſagittę, aut glandis abditæ introrſus tenui uulnere in ſpeciem urit, & ſcrutanteis quæ uellant, telũ nõ ſequitur: tum in rabiem & pudorem tam paruæ perimentis peſtis uerſi, proſternunt corpora humi, ſic ut paſsim procũberent. alij ruentes in hoſtem undiq; configebantur:

B & cũ comminus uenerant, gladijs à uelitibus trucidabantur. Hic miles tripedalem parmam habet: & in dextera haſtas, quibus eminus utitur, gladio Hiſpanienſi eſt cinctus. quod ſi pede collato pugnandũ eſt, translatis in læuam haſtis, ſtringit gladium. Pauci ſupererant iam Gallorũ. qui poſteaquàm ab leui armatura ſuperatos ſe uiderũt, & inſtare legionũ ſigna, effuſa fuga caſtra repetunt, pauoris & tumultus iam plena: ut ubi fœminæ, puerique, & alia imbellis turba permiſta eſſet. Romanos uictores deſerti fuga hoſtiũ acceperunt tumuli. Sub idem tempus L. Manlius, et C. Heluius, cum quoad uiam colles obliqui dederunt, aſcendiſſent: poſteaquàm ad inuia uentum eſt, flexere iter in partem montis, quę una habebat iter: & ſequi conſulis agmen modico uterq; interuallo, uelut ex compoſito, cœperunt: quod primò optimum factu fuiſſet, in id neceſsitate ipſa compulſi. ſubſidia enim in talibus iniquitatibus locorum maximo ſæpe uſui fuerunt: ut primis fortè deturbatis, ſecundi & tegant pulſos, & integri pugnam excipiant. Conſul, poſteaquàm ad tumulos ab leui armatura captos prima ſigna legionum peruenerunt, reſpirare, & conquieſcere pauliſper militem iubet. ſimul ſtrata per tumulos corpora Gallorum oſtentat. & cum leuis armatura tale prælium ediderit, quid ab legionibus? quid ab iuſtis armis, quid ab animis fortiſsimorum militum expectari, caſtra illis capienda eſſe, in quæ compulſus ab leui armatura hoſtis trepidet. præcedere tamen iubet leuem armaturam: quæ, cum ſtaret agmen, colligendis per tumulos telis, ut miſsilia ſufficerent, haud ſegne idipſum tempus conſumpſerat. Iam caſtris appropinquabant. & Galli, ne parum ſe munimenta ſua tegerent, armati pro uallo conſtiterant. obruti deinde omni genere telorũ, cum quo plures ac denſiores erãt, eo minus uani quicquam intercideret teli, intra uallũ momento temporis cõpellũtur, ſtationibus tantũ firmis ad ipſos aditus portarum relictis. In multitudinem compulſam in caſtra uis ingens miſsilium telorum cõijciebatur. & uulnerari multos, clamor permiſtus mulierum atq; puerorũ ploratibus ſignificabat. In eos qui portas ſtationibus ſuis clauſerant, legionũ anteſignani pila coniecerunt. hi uerò nõ uulnerabanĩ, ſed

transuer-

transuerberatis ſcutis pleriq; inter ſe conſerti hærebant. nec diutius impetum Romanorū ſuſtinerunt. Patētibus iam portis, priuſquam irrumperēt uictores, fuga è caſtris Gallorū in omnes partes facta eſt. ruunt cæci per uias, per inuia: nulla præcipitia ſaxa, nullæ rupes obſtant: nihil præter hoſtē metuunt. itaq; pleriq; præcipites per uaſtam altitudinē prolapſi, aut debilitati examinātur. conſul caſtris captis, direptione prędaq; abſtinet. militem ſequi pro ſe quenq; & inſtare, & perculſis pauorē addere iubet. Superuénit & alterum cum L. Manlio agmē, nec eos caſtra intrare ſinit. protinus ad perſequendos hoſtes mittit. & ipſe paulo póſt, tradita captiuorum cuſtodia tribunis militum ſequit̄, debellatū ratus, ſi in illo pauore quāplurimi cæſi forēt aut capti. Egreſſo conſule, C. Heluius cum tertio agmine aduénit. nec continere ſuos à direptione caſtrorum ualuit: prædaq; eorum iniquiſsima ſorte, qui pugnæ non interfuerāt, facta eſt. Equites diu ignari & pugnę, & uictorię ſuorum ſteterunt. deinde & ipſi, quantū equi in colles ſubire poterant: ſparſos fuga Gallos circa radices montis cōſectati cęcidêre, aut cepere. Numerus interfectorum haud facilè iniri potuit, quia latè inter omnes anfractus montiū fugaq; & cędes fuit: & magna pars rupibus inuijs in profundę altitudinis conualles delapſa eſt, pars in ſyluis uepribuſq; occiſa. Claudius qui bis pugnatum in Olympo monte ſcribit, ad XL millia hominū cæſa autor eſt. Valerius Antiâs, qui magis immodicus in numero augendo eſſe ſolet, non plus decem millia. Numerus captiuorum, haud dubiè millia XL expleuit: quia omnis generis ætatiſq; turbā ſecum traxerant, demigrantium magis quàm in bellum euntiū modo. Conſul armis hoſtiū in uno concrematis cumulo, cęteram prædam conferre omnes iuſsit: & aut uendidit quod eius in publicum redigendū erat: aut cum cura, ut quàm æquiſsima eſſet, per milites diuiſit. Laudati quoq; pro cōcione omnes ſunt, donatiq; pro merito quiſq;: ante omnes Attalus ſummo cæterorum aſſenſu: nam ſingularis eius iuuenis cùm uirtus & induſtria in omnibus laboribus periculiſq;, tum modeſtia etiā fuerat. Supererat bellum integrum cum Tectoſagis. Ad eos profectus Cos. tertijs caſtris Ancyrā, nobilem in illis locis urbem, peruenit: unde hoſtes paulo plus X millia aberant. ubi cum ſtatiua eſſent, facinus memorabile à captiua factum eſt. Orgiagontis reguli uxor forma eximia cuſtodiebatur inter plures captiuos, cui cuſtodię centurio præerat, & libidinis & auaritię militaris. is primò eius animum tentauit, quē cum abhorrentē à uoluntario uideret ſtupro, corpori quod ſeruum fortuna erat, uim fecit. deinde ad leniēdam indignitatē iniuriæ, ſpem reditus ad ſuos mulieri facit: & ne eam quidem ut amans gratuitā, certo auri pondere pactus, ne quē conſcium ſuorum haberet, ipſi permittit, ut quem uellet, unum ex captiuis nuncium ad ſuos mitteret. locum prope flumē conſtituit: quò duo, ne plus, neceſſarij captiuæ cum auro uenirent nocte inſequenti ad eam accipiendam. Fortè ipſius mulieris ſeruus inter captiuos eiuſdem cuſtodiæ erat. hunc nuncium primis tenebris extra cuſtodiā centurio educit. Nocte inſequēti & duo neceſſarij mulieris ad conſtitutum locum, & centurio cum captiua uenit. ubi cum aurū oſtenderēt, quod ſummā talenti attici (tanti enim pepigerat) expleret: mulier lingua ſua, ſtringerēt ferrum, & centurionē penſantē aurum occiderent, imperauit. Iugulati præciſum caput ipſa inuolutū ueſte ferens ad uirum Orgiagontē, qui ab Olympo domum refugerat, peruenit. quem priuſquā complecteretur, caput centurionis ante pedes eius abiecit. mirantiq; cuius nā id caput hominis, aut quod id facinus haudquaquā muliebre eſſet, & iniuriam corporis & ultionē uiolatæ per uim pudicitiæ confeſſa uiro eſt, aliaq; (ut tradit̄) ſanctitate & grauitate uitæ huius matronalis facinoris decus ad ultimū cōſeruauit. Ad Ancyram in ſtatiua Tectoſagûm oratores ad conſulē uenerūt, petentes, ne antè ab Ancyra caſtra moueret, quàm collocutus cū ſuis regibus eſſet. nullas conditiones pacis ijs non bello fore potiores. Tempus in poſterū diem cōſtituitur: locuſq; qui maximè medius inter caſtra Gallorum & Ancyram eſt uiſus. Quò cum conſul ad tempus cum præſidio quingentorum equitū ueniſſet, nec ullo Gallorum ibi uiſo regreſſus in caſtra eſſet: oratores ijdem redeunt, excuſantes, religione obiecta uenire re-

ges

A reges nō poſſe. principes gentis, per quos æquè res tranſigi poſſet, uenturos. Conſul, ſe quoq; Attalum miſſurum dixit. Ad hoc colloquium utrinq; uentum eſt. trecentos equites Attalus præſidij cauſa cum adduxiſſet, actæ ſunt pacis conditiones. Finis rei quia abſentibus ducibus imponi non poterat, conuenit, uti conſul regesq; eo loco poſtero die congrederentur. Fruſtratio Gallorum eò ſpectabat: primùm ut tererēt tempus, donec res ſuas cum quibus periclitari nolebāt, cum cōiugibus ac liberis trans Halyn flumen traijcerent: deinde quòd ipſi conſuli parum cauto aduerſus colloquij fraudem inſidiabātur. Mille ad eam rem ex omni numero audaciæ expertæ delegerūt equites. et ſucceſsiſſet fraus, ni pro iure gentium, cuius uiolandi cōſilium initū erat, ſtetiſſet fortuna. Pabulatores lignatoresq; Romani in eam partem, in qua colloquium futurum erat, ducti ſunt: tutius id futurum tribunis ratis, quia cōſulis præſidiū & ipſum pro ſtatione habituri erāt, hoſti oppoſitum. ſuam tamen alterā ſtationem propius caſtra ſexcentorū equitum poſuerunt. Cōſul affirmāte Attalo uenturos reges et tranſigi rem poſſe, profectus è caſtris cum eodem quo antea præſidio equitū quinq; millia ferè proceſsiſſet, nec multum à conſtituto loco abeſſet: repentè concitatis equis cum impetu hoſtili uidet Gallos uenientes, cōſtituit agmen. & expedire tela animosq; equitibus iuſsis, primò conſtanter initium pugnæ accepit, nec ceſsit. dein cum prægrauaret multitudo, cedere ſenſim, nihil confuſis turmarum ordinibus, cepit. poſtremò cū iam plus in mora periculi quàm in ordinibus conſeruādis præſidij eſſet, omnes paſsim in fugā effuſi ſunt. tum uerò inſtare diſsipatis Galli, & cædere. magnaq; pars oppreſſa foret, ni ſtatio pabulatorum ſexcenti equites occurriſſent. ij procul clamore pauido ſuorum exaudito, cum tela equosq; expediſſent: integri profligatā pugnam acceperunt. itaq; uerſa extemplò fortuna eſt, uerſus in uictores à uictis terror. & primo impetu fuſi Galli ſunt, & ex agris concurrebāt pabulatores, & undiq; obuius hoſtis Gallis erat: ut

B ne fugam quidem facilem aut tutā haberent, quia recentibus equis Romani feſsos ſequebātur. pauci ergo effugerunt: captus eſt nemo. maior multo pars per fidem uiolati colloquij pœnas morte luerūt: Romani ardētibus ira animis poſtero die omnibus copijs ad hoſtem perueniunt. Biduum natura montis per ſeipſum explorāda, ne quid ignoti eſſet, abſumpſit conſul. tertio die cum auſpicio operā dediſſet, deinde immolaſſet, in quatuor partes diuiſas copias educit: duas ut medio monte duceret, duas ab lateribus ut aduerſus cornua Gallorum erigeret. Hoſtium quod roboris erat, Tectoſagi & Trocmi mediā tenebant aciem, millia hominum quinquaginta. equitatū, quia equorum nullus inter inęquales rupes uſus erat, ad pedes deductum x millia hominum, ab dextro locauerunt cornu. Ariaratis Cappadoces & Morzi auxiliares in lęuo quatuor fermè millium numerum explebāt. Conſul, ſicut in Olympo monte, prima in acie locata leui armatura, telorū omnis generis ut æquè magna uis ad manum eſſet, curauit. Vbi appropinquarunt, omnia eadem utrinq; quæ fuerant in priore prælio, erant: pręter animos & uictoribus ab re ſecunda auctos, & hoſtibus fractos. quia etſi nō ipſi uicti erāt, ſuæ gentis hominū cladem pro ſua ducebant. itaq; à paribus initijs cœpta res, eundem exitum habuit. Velut nubes leuium telorū coniecta obruit aciem Gallorum. nec aut procurrere quiſquā ab ordinib. ſuis, ne nudaret undiq; corpus ad ictus, audebat: & ſtantes quo denſiores erāt, hoc plura uelut deſtinatū petētibus, uulnera accipiebant. Conſul iam per ſe turbatis ſi legionū ſigna oſtendiſſet, uerſuros extemplò in fugam omnes ratus, receptis inter ordines uelitibus, & alia turba auxiliorū, aciem promouit. Galli & memoria Toliſtobogiorum cladis territi, & inhęrētia corporibus gerentes tela, feſsiq; & ſtando & uulneribus, ne primum quidem impetum & clamorē Romanorū tulerūt. Fuga ad caſtra inclinauit. ſed pauci intra munimenta ſe recepere. pars maior dextra læuaq; pręlati, quà quenq; impetus tulit, fugerunt. uictores uſq; ad caſtra ſecuti, cæciderunt terga. deinde in caſtris cupiditate prędæ hæſerunt, nec ſequebatur quiſquā. In cornibus Galli diutius ſteterunt, quia ſerius ad eos peruentū eſt. cæterùm ne primum quidem coniectum telorū tulerunt. Conſul, qui ingreſſos in caſtra

ab direptione abſtrahere non poterat: eos qui in cornibus fuerant, protinus ad ſequẽ- A
dos hoſtes miſit. per aliquantum ſpacium ſecuti, non plus tamen octo millia hominũ in fuga (nam pugna nulla fuit) ceciderunt. reliqui flumen Halyn traiecerunt. Romanorum magna pars ea nocte in hoſtiũ caſtris manſit. cæteros in ſua caſtra conſul reduxit. poſtero die captiuos prædamq́ recenſuit: quæ tanta fuit, quantã auidiſsima rapiendi gens, cum cis montẽ Taurũ omnia armis per multos tenuiſſet annos, coaceruare potuit. Galli ex diſsipata paſsim fuga in unum locũ congregati, magna pars saucij aut inermes, nudati omnibus rebus, oratores de pace ad conſulem miſerunt. Eos Manlius Epheſum uenire iuſsit, ipſe (iam enim mediũ autũni erat) locis gelidis propinquitate Tauri montis excedere properans, uictorem exercitũ in hyberna maritimę oræ reduxit. Dum hæc in Aſia geruntur, in cæteris prouincijs tranquillæ res fuerunt. Cenſores Romæ, T. Quintius Flamininus, & M. Claudius Marcellus ſenatum perlegerũt. princeps in ſenatu tertiùm lectus P. Scipio Africanus. quatuor ſoli præteriti ſunt, nemo curuli uſus honore. & in equitatu recenſendo mitis admodum cenſura fuit. ſubſtructionẽ ſuper Æquimeliũ in Capitolio, & uiam ſilice ſternendã à porta Capena ad Martis locauerunt. Campani, ubi cenſerentur, ſenatum conſuluerunt. decretũ: uti Romæ cenſerentur. Aquæ ingẽtes eo anno fuerunt. Tyberis duodecies campũ Martiũ, planaq́ urbis inundauit. Ab Cn. Manlio conſule bello in Aſia cum Gallis perfecto, alter Cos. M. Fuluius perdomitis Ætolis, cum traieciſſet in Cephaleniam, circa ciuitates inſulæ miſit percunctatũ, utrum ſe dedere Romanis, an belli fortunam experiri mallent: metus ad omnes ualuit, ne deditionẽ recuſarent. obſides inde imperatos pro uiribus inopis populi, uicenos Neſiotę, Cranonij, Palenſes, & Samæi dederunt. Inſperata pax Cephaleniæ affulſerat: cum repentè una ciuitas, incertũ quam ob cauſam Samæi deſciuerunt. Quia opportuno loco urbs poſita eſſet, timuiſſe ſe aiebant, ne demigrare cogerentur ab Romanis. cæterùm ipſi ne ſibi eum finxerint metum, & timore uano quietẽ exuerint: an iactata ſermonibus res apud Romanos perlata ad eos ſit, nihil comperti B
eſt, niſi quòd datis iam obſidibus, repentè portas clauſerunt: & ne ſuorum quidẽ precibus (miſerat enim ſub muros conſul ad tentandã miſericordiam parentum populariumq́) deſiſtere ab incepto uoluerunt. Oppugnari deinde, poſteaquam nihil pacati reſpondebatur, cœpta urbs eſt. apparatum omnem tormentorũ machinarumq́ trãſuectum ab Ambraciæ oppugnatione habebat: & opera quæ facienda erant, impigrè milites perfecerunt. duobus igitur locis admoti arietes quatiebant muros. Nec ab Samæis quicquã, quo aut opera aut hoſtis arceri poſſet, prætermiſſum eſt. duabus tamẽ maximè reſiſtebant rebus: una, interiorem ſemper iuxta ualidum pro diruto nouum obſtruentes murum: altera, eruptionibus ſubitis nunc in opera hoſtium, nunc in ſtationes. & plerunq́ ijs prælijs ſuperiores erant. Vna ad coërcendos inuẽta haud magna memoratu res eſt. centum funditores ab Ægio & Patris & Dymis acciti. A' pueris ij more quodam gentis, ſaxis globoſis, quibus fermè arenæ immiſtis ſtrata litora ſunt, funda mare apertum inceſſentes exercebãtur. itaq́ longius certiusq́ & ualidiore ictu quàm Balearis funditor, eo telo uſi ſunt. & eſt non ſimplicis habenæ, ut balearica aliarumq́ gentium funda: ſed triplex ſcytale crebris ſuturis duratam, ne fluxa habena uolutetur in iactu glans, ſed librata cum ſederit, uelut neruo miſſa excutiatur. coronas modici circuli magno ex interuallo loci aſſueti traijcere, nõ capita ſolum hoſtium uulnerabãt: ſed quẽ locũ deſtinaſſent oris. Eæ fundę Samæos cohibuerũt, ne tam crebrò, neue tam audacter erumperent: adeò ut precarentur ex muris Achæos, ut parumper abſcederent: & ſe cum Romanis ſtationibus pugnantes quietè ſpectarent. Quatuor menſes obſidionem Samæi ſuſtinuerunt, cum ex paucis quotidie aliqui eorum caderent, aut uulnerarentur: & qui ſupererant, feſsi & corporibus & animis eſſent: Romani nocte per arcem quam Cyatidem uocant (nam urbs in mare deuexa, in occidentem uergit) muro ſuperato in forum peruenerunt. Samæi poſteaquam captam urbis partem ab hoſtibus ſenſerunt, cum coniugibus ac liberis in maiorem refugerunt arcem.

inde

A inde poſtero die dediti, direpta urbe, ſub corona omnes uenierunt. Conſul compoſitis rebus Cephaleniæ, præſidio Samæ impoſito, in Peloponneſum, iam diu accerſentibus Ægienſibus maximè ac Lacedæmonijs traiecit. Ægiũ à principio Achaici concilij ſemper conuentus gentis indicti ſunt, ſeu dignitati urbis id, ſeu loci opportunitati datum eſt. hunc morem Philopœmen eo primùm anno labefactare conatus, legem parabat ferre, ut in omnibus ciuitatibus quę Achaici concilij eſſent, inuicem conuetus agerent. & ſub aduentũ conſulis Damiurgis ciuitatum, qui ſummus eſt magiſtratus, Ægium euocantibus, Philopœmen (prætor tum erat) Argos conuentum edixit. quò cum appareret omnes ferè conuenturos: conſul quoq; quanquam Ægienſium fauebat cauſæ, Argos uenit. ubi cum diſceptatio fuiſſet, & rem inclinatam cerneret, incepto deſtitit. Lacedæmonij deinde eum in ſua certamina auerterunt. Solicitam eam ciuitatem exules maximè habebant. quorum magna pars in maritimis Laconicæ oræ caſtellis, quæ omnis adempta erat, habitabant. id ægrè patientes Lacedæmonij, ut aliquem liberũ ad mare haberẽt aditum: ſi quãdo Romã, alio' ue quò mitterẽt legatos: ſimulq; ut emporiũ & receptaculũ peregrinis mercibus ad neceſſarios uſus eſſet: nocte adorti uicũ maritimũ, nomine Lan, improuiſo occupauère. Vicani, quiq; ibi exules habitabãt, primò inopinata re territi ſunt: deinde ſub lucem cõgregati, leui certamine expulerũt Lacedæmonios. terror tamen omnẽ maritimã oram peruaſit: legatosq; communiter & caſtella omnia uiciq;, exules quibus ibi domicilia erãt, ad Achæos miſerũt. Philopœmen prætor, iam inde ab initio exulũ cauſæ amicus, & autor ſemper Achęis minuendi opes & autoritatẽ Lacedæmoniorũ, concilium quærentibus dedit. decretumq; eo referente factum eſt: cum in fidem Achæorũ tutelamq; T. Quintius & Romani Laconicæ oræ caſtella & uicos tradidiſſent, & cum abſtinere his ex fœdere Lacedæmonij deberent, Las uicus oppugnatus eſſet, cædesq; ibi facta: qui eius rei autores affinesq; eſſent, niſi dederentur Achæis, uiolatum uideri fœdus. Ad expoſcendos

B eos legati extemplò Lacedæmonem miſsi ſunt. Id imperium adeò ſuperbum & indignum Lacedæmonijs uiſum eſt, ut antiqua ciuitatis foruna eſſet, haud dubiè arma extemplò capturi fuerint. maximè autem cõſternauit eos metus, ſi ſemel primis imperijs obediendo iugũ accepiſſent, ne id quod iamdiu moliretur, Philopœmẽ exulibus Lacedęmonẽ traderet. Furentes igitur ira, triginta hominibus ex factione, cum qua conſiliorũ aliqua ſocietas Philopœmeni atq; exulibus erat, interfectis, decreuerũt renunciandã ſocietatem Achæis: legatoſq; extemplò Cephaleniã mittendos, qui conſuli M. Fuluio, quiq; Romanis Lacedæmonem dederent: orarentq; eum, ut ueniret in Peloponneſum ad urbem Lacedæmonẽ in fidem, ditionemq; populi Romani accipiendam. Id ubi legati ad Achæos retulerũt, omnium ciuitatum quæ eius concilij erãt, conſenſu, bellum Lacedæmonijs indictum eſt. ne extemplò gereretur, hyems impedijt. incurſionibus tamen paruis, latrocinij magis quàm belli modo, non terra tantum, ſed etiam nauibus à mari fines eorum uaſtati. Hic tumultus conſulẽ in Peloponneſum adduxit: iuſſuq; eius Elin concilio indicto, Lacedęmonij ad diſceptandum acciti. Magna ibi non diſceptatio modò, ſed etiam altercatio fuit. cui conſul cum alia ſatis ambitioſe, partem utranq; fouendo incerta reſpondiſſet: una denunciatione, ut bello abſtinerẽt, donec Romam legatos ad ſenatũ miſiſſent, finẽ impoſuit. Vtrinq; legatio miſſa Romã eſt. exules quoq; Lacedæmoniorum ſuam cauſam legationemq; Achæis iniunxerũt. Diaphanes & Lycortas, Megalopolitani ambo, principes legationis Achæorum fuerunt. qui diſsidentes in rep. tum quoq; minimè inter ſe conuenientes orationes habuerunt. Diaphanes ſenatui diſceptationẽ omnium rerum permittebat. eos optimè controuerſias inter Achæos ac Lacedæmonios finituros eſſe. Lycortas ex pręceptis Philopœmenis poſtulabat, ut Achęis ex fœdere ac legibus ſuis quæ decreſſent, agere liceret: libertatemq; ſibi illibitatam, cuius ipſi autores eſſent, præſtarent. Magnæ autoritatis apud Romanos tum gens Achęorũ erat: nouari tamẽ nihil de Lacedęmonijs placebat. cęterùm reſpõſum ita perplexum fuit, ut & Achęi ſibi de Lacedęmone per-

miſſum acciperent:& Lacedæmonij non omnia conceſſa ijs interpretarentur. Hac po- A
teſtate immodicè Achęi ac ſuperbè uſi ſunt. Philopœmeni continuatꝰ magiſtratus. qui
ueris initio exercitu indicto, caſtra in finibus Lacedæmoniorũ poſuit. legatos deinde
miſit ad depoſcẽdos autores defectionis: & ciuitatem in pace futurã, ſi id feciſſent, pol-
licens: & illos nihil indicta cauſa paſſuros. Silentium præ metu cęterorũ fuit. quos no-
minatim depopoſcerat, ipſi ſe ituros profeſsi ſunt: fide accepta ab legatis, uim abfutu-
ram, donec cauſam dixiſſent. Ierunt alij etiam illuſtres uiri, et aduocati priuatis: & quia
pertinere cauſam eorum ad rempublicam cenſebant. Nunquam aliàs exules Lacedę-
moniorum Achæi ſecum adduxerant in fines: quia nihil æquè alienaturum animos ci-
uitatis uidebatur. tunc exercitus totius propè anteſignani exules erãt. Ii uenietibus La-
cedęmonijs ad portam caſtrorũ agmine facto occurrerunt. & primò laceſſere iurgijs:
deinde altercatione orta cum accenderẽtur iræ, ferociſsimi exulum impetum in Lace-
dęmonios fecerunt. Cum illi deos & fidem legatorum teſtarentur: & legati & prætor
ſummoueret turbas, & protegeret Lacedæmonios: uinculaq; iam quoſdã inijciẽtes ar-
ceret, creſcebat tumultus concitata turba. Et Achæi ad ſpectaculũ primò cõcurrerũt.
deinde uociferantibus exulibus quę paſsi forent, & orantibus opem, affirmantibuſq;
ſimul nunquã talem occaſionem habituros, ſi eam prętermiſiſſent: fœdus, quod in Ca-
pitolio, quod Olympię, quod in arce Athenis ſacratũ fuiſſet, irritum per illos eſſe: pri-
uſquàm alio deintegro fœdere obligarentur, noxios puniendos eſſe: accenſa his uoci-
bus multitudo ad uocem unius, qui ut ferirent, inclamauit, ſaxa cõiecit: atq; ita XVII,
quibus uincula per tumultum iniecta erant, interfecti ſunt. LXIII poſtero die cõpre-
henſi, à quibus prætor uim arcuerat, non quia ſaluos uellet, ſed quia perire cauſa indi-
cta nolebat, obiecti multitudini iratæ, cum auerſis auribus pauca locuti eſſent, damna-
ti omnes, & traditi ſunt ad ſupplicium. Hoc metu iniecto Lacedæmonijs, imperatum
primũ, ut muros diruerent: deinde ut omnes externi auxiliares, qui mercede apud ty-
rannos militaſſent, terra Laconica excederẽt. tum uti quæ ſeruitia tyranni liberaſſent, B
(ea magna multitudo erat) ante diem certã abirent. qui ibi manſiſſent, eos prehenden-
di, uendendi, abducendi Achæis ius eſſet. Lycurgi leges, moreſq; abrogarent: Achęo-
rum aſſueſcerent legibus, inſtitutiſq;. ita unius eos corporis fore, & de omnibus rebus
facilius conſenſuros. Nihil obedientius fecerunt, quàm ut muros diruerent: nec ægri-
us paſsi ſunt, quàm exules reduci. Decretum Tegeę in concilio communi Achæorum
de reſtituendis ijs factum eſt. & mentione illata, externos auxiliares dimiſſos, & Lace-
dęmonijs aſcriptos (ita enim uocabant, qui à tyrannis liberati erant) urbe exceſsiſſe, in
agros dilapſos, priuſquàm dimitteretur exercitus: ire prætorem cũ expeditis, & com-
prehendere id genus hominum, & uendere iure prędę placuit. multi comprehenſi ue-
nierunt. porticus ex ea pecunia Megalopoli permiſſu Achæorum refecta eſt: quam
Lacedęmonij diruerant. Et ager Belbinatis, quẽ iniuria tyranni Lacedęmoniorũ poſ-
ſederant, reſtitutus eidem ciuitati ex decreto uetere Achæorũ: quod factum erat Phi-
lippo Amyntę filio regnãte. Per hęc uelut eneruata ciuitas Lacedęmoniorũ diu Achę-
is obnoxia fuit. nulla tamen res tanto erat damno, quàm diſciplina Lycurgi, cui per o-
ctingentos annos aſſueuerant, ſublata. A' concilio, ubi apud conſulem inter Achæos,
Lacedæmonioſq; diſceptatum eſt: M. Fuluius, quia iam in exitu annus erat, comitio-
rum cauſa profectus Romam, creauit cõſules M. Valeriũ Meſſalam, & C. Liuium Sa-
linatorem: cum M. Æmylium Lepidum inimicũ eo quoq; anno petentem deieciſſet.
Prætores inde creati Q. Martius Philippus, M. Claudius Marcellus, C. Stertinius, C.
Catinius, P. Claudius Pulcher, L. Manlius Acidinus. Comitijs perfectis, conſulẽ M.
Fuluium in prouinciam ad exercitum redire placuit. eiq;, & collegæ Cn. Manlio im-
perium in annum prorogatum eſt. Eo anno in ædem Herculis ſignum dei ipſius ex de-
cemuirorum reſponſo, & ſeiuges in Capitolio aurati ab Cn. Cornelio poſiti. conſu-
lem dediſſe, inſcriptum eſt. & XII clypea ærata ab ædilibus curulibus P. Claudio, &
S. Sulpitio Galba, ſunt poſita ex pecunia, qua frumentarios ob annonam compreſſam
damnarunt.

A damnarunt. & ædilis plebis Q. Fuluius Flaccus duo ſigna aurata, uno reo damnato
(nam ſeparatim accuſauerant) poſuit. collega eius A. Cæcilius neminē condemnauit.
Ludi Romani ter, plebeij quinquies toti inſtaurati. M. Valerius Meſſala inde, & C.
Liuius Salinator conſulatū idibus Martijs cum iniſſent, de republica, deꝗ prouincijs,
& exercitibus ſenatum conſuluerunt. De Ætolia & Aſia nihil mutatum eſt. Conſuli-
bus, alteri Piſæ cum Liguribus, alteri Gallia prouincia decreta eſt. comparare inter ſe,
aut ſortiri iuſsi: & nouus exercitus, binas legiones ſcribere: & ut ſocijs Latini nominis
quinadena millia peditum imperarent, & mille ducentos equites. Meſſalę Ligures, Sa
linatori obtigit Gallia. Prætores inde ſortiti ſunt. M. Claudio urbana, P. Claudio pe-
regrina iuriſdictio euēnit. Q. Martius Siciliam, C. Stertinius Sardiniā, L. Manlius Hi-
ſpaniam citeriorem, C. Catinius ulteriorē eſt ſortitus. De exercitibus ita placuit. è Gal
lia legiones, quæ ſub C. Lælio fuerant, ad M. Tutium proprætorem in Brutios tradu-
ci: & qui in Sicilia eſſet, dimitti exercitum: & claſſem, quæ ibi eſſet, Romam reducere
M. Sempronium proprætorem. Hiſpanijs legiones ſingulæ, quę tum in ijs prouincijs
erāt, decretę: & ut terna millia peditū, ducenos equites ambo prætores in ſupplemen-
tum ſocijs imperarent, ſecumꝗ tranſportarent. priuſquàm in prouincias noui magi-
ſtratus proficiſcerentur, ſupplicatio in triduum pro collegio decemuirorū imperata
fuit in omnibus compitis, quòd luce inter horam tertiam fermè & quartam tenebræ
obortę fuerant. & nouendiale ſacrificium indictum eſt, quod in Auentino lapidibus
pluiſſet. Campani, cum eos ex ſenatuſcōſulto quòd priore anno factum erat, cenſores
Romæ cenſeri coegiſſent (nam antea incertum fuerat, ubi cenſerentur) petierūt, ut ſi-
bi ciues Romanas ducere uxores liceret: & ſi qui prius duxiſſent, ut habere eas: & ante
eam diem nati, uti iuſti ſibi liberi heredesꝗ eſſent. utraꝗ res imperata. De Formianis
Fundanisꝗ municipibus, & Arpinatib. C. Valerius Tappo tribunus plebis promul-
B gauit: uti ijs ſuffragij latio (nam antè ſine ſuffragio habuerāt ciuitatē) eſſet. Huic roga-
tioni quatuor tribuni plebis, quia nō ex autoritate ſenatus ferretur, cum intercederēt:
edocti, populi eſſe, nō ſenatus ius, ſuffragium quibus uelit impartiri, deſtiterunt ince-
pto. Rogatio perlata eſt, ut in Æmylia tribu Formiani & Fundani, in Cornelia Arpina
tes ferrent. atꝗ in his tribubus tum primùm ex Valerij plebiſcito cenſi ſunt. M. Clau-
dius Marcellus cenſor, ſorte ſuperato T. Quintio, luſtrum condidit. cenſa ciuium ca-
pita CCLVIII millia, CCCVIII. Luſtro perfecto cōſules in prouincias profecti ſunt.
Hyeme ea qua hęc Romę geſta ſunt, ad Cn. Manlium conſulem primùm, deinde pro-
conſulem hybernantem in Aſia, legationes undiꝗ ex omnibus ciuitatibus gētibusꝗ,
quæ cis Taurum montē incolunt, conueniebant: & ut clarior nobiliorꝗ uictoria Ro-
manis de rege Antiocho fuit quam de Gallis, ita lætior ſocijs erat de Gallis quàm de
Antiocho. Tolerabilior regia ſeruitus fuerat, quàm feritas immaniū barbarorum, in-
certusꝗ indies terror, quo uelut tempeſtas eos populantes inferret. itaꝗ ut quibus li-
bertas Antiocho pulſo, pax, Gallis domitis, data eſſet: nō gratulatum modò uenerāt,
ſed coronas etiam aureas pro ſuis quæꝗ facultatibus, attulerant. & ab Antiocho lega-
ti, & ab ipſis Gallis, ut pacis leges dicerentur: & ab Ariarate rege Cappadocum uene-
runt ad ueniam petendam, luendamꝗ pecunia noxam, quòd auxilijs Antiochum iu-
uiſſet. Ei CC talenta argenti ſunt imperata. Gallis reſponſum, cum Eumenes rex ueniſ-
ſet, tum daturum ijs leges. ciuitatum legationes cum benignis reſpōſis lætiores etiam
quàm uenerant, dimiſſę. Antiochi legati pecuniā in Pamphyliam, frumentumꝗ ex pa-
cto cum L. Scipione fœdere iuſsi aduehere. eò ſe cum exercitu uenturum. Principio
deinde ueris luſtrato exercitu profectus, die octauo Apameā uenit. ibi triduū ſtatiuis
habitis, tertijs rurſus ab Apamea caſtris in Pamphyliam, quò pecuniam frumētumꝗ
regios conuehere iuſſerat, peruenit. M & D talenta argenti accepta Apameam depor-
tantur. frumentum exercitui diuiditur. Inde ad Pergam ducit: quæ una in ijs locis re-
gio tenebatur præſidio. appropinquanti præfectus pręſidij obuius fuit, XXX dierum
tempus petens, ut regem Antiochum de urbe tradenda conſuleret, dato tempore, ad

eam diem præſidio deceſſum eſt. à Perga L. Manlio fratre cum IIII millibus militum A
Oroanda ad reliquum pecuniæ ex eo quod pepigerant exigendum miſſo, ipſe quia Eumenem regem & decem legatos ab Roma Epheſum ueniſſe audierat, iuſsis ſequi Antiochi legatis, Apameam exercitum reduxit. Ibi ex X legatorum ſententia fœdus in hæc uerba ferè cum Antiocho conſcriptum eſt. Amicitia regi Antiocho cum populo Romano his legibus & conditionibus eſto. Ne quem exercitum qui cum populo Romano, ſocijsúe bellum geſturus erit, rex per fines regni ſui, eorumúe qui ſub ditione eius erunt, tranſire ſinito. neu commeatu, neu qua alia ope iuuato. idem Romani ſocijq́ Antiocho, et ijs qui ſub imperio eius erunt, præſtent. Belli gerendi ius Antiocho ne eſto cum ijs qui inſulas colunt, neúe in Europã trãſeundi. Excedito urbibus, agris, uicis, caſtellis cis Taurum montem uſque ad Tanaim amnem, & à ualle Tauri uſq́ ad iuga quà in Lycaoniã uergit. Ne qua arma efferto ex ijs oppidis, agris, caſtellisq́, quibus excedat. ſi qua extulit, quæ quòque oportebit, rectè reſtituito. Ne militem, neu quem alium ex regno Eumenis recipito. Si qui earum urbium ciues quæ regno abſcedunt, cum rege Antiocho, intraq́ fines eius regni ſunt, Apameam omnes ante diem certam redeant. Qui ex regno Antiochi apud Romanos ſociosq́ ſunt, ijs ius abeundi manendiq́ eſto. Seruos, ſeu fugitiuos, ſeu bello captos, ſeu qui liber captus aut transfuga erit, reddito Romanis, ſocijsq́. Elephantos tradito omnes, neq́ alios parato. Tradito & naues longas armamentaq́ earũ: néue plures quàm decẽ naues actuarias, nulla quarũ plus quàm XXX remis agatur, habeto: né ue monerẽ ex belli cauſa, quod ipſe illaturus erit. néue nauigato citra Calycadnum, néue Sarpedonem, promontoria: extra quàm ſi qua nauis pecuniam, ſtipendium, aut legatos, aut obſides portabit. Milites mercede conducendi ex ijs gentibus quæ ſub ditione populi Romani ſunt, Antiocho regi ius ne eſto: ne uoluntarios quidem recipiendi Rhodiorum ſociorúmue quæ ædes ędificiaq́ intra fines regni Antiochi ſunt, quo iure ante bellum fuerunt, eo Rhodiorum ſociorúmue ſunto. Si quæ pecuniæ debentur, earum exactio eſto. Si quid ab- B
latum eſt, id conquirendi, cognoſcendi, repetendiq́ ius item eſto. Si quas urbes quas tradi oportet, ij tenent quibus Antiochus dedit, ex ijs præſidia deducito: utiq́ rectè tradantur, curato. Argenti probi XII millia attica talenta dato intra duodecim annos penſionibus æquis. talentum ne minus pondo LXXX Romanis ponderibus pendat. & tritici DXL millia modiûm. Eumeni regi talenta CCCL intra quinquennium dato: & pro frumento quod æſtimatione fiat: talenta CXXVII. Obſides Romanis XX dato: & triennio mutato, ne minores octonûmdenûm annorum, neu maiores quinûmquadragenûm. Si qui ſociorum populi Romani ultro bellum inferẽt Antiocho, uim ui arcendi ius eſto: dum ne quam urbem aut belli iure teneat, aut in amicitiam accipiat. controuerſias inter ſe iure ac iudicio diſceptent: aut ſi utriſq́ placebit, bello. De Annibale Pœno, & Ætolo Thoante, & Mnaſimacho Acarnane, & Chalcidenſibus, Eubulo & Philone dedendis, in hoc quoq́ fœdere aſſcriptum eſt: & ſi quid poſtea addi mutariúe placuiſſet, ut id ſaluo fœdere fieret. Conſul iurauit in hoc fœdus: ab rege qui exigerent iuſiurandum, profecti Q. Minutius Thermus, & L. Manlius: qui tum fortè ab Oroandis redijt. & Q. Fabio Labeoni, qui claſsi præerat, ſcripſit, ut Patara extemplò proficiſceretur: quæq́ ibi naues regię eſſent, concideret, cremaretq́. Profectus ab Epheſo quinquaginta tectas naues aut concidit, aut incendit. Telmeſſum eadẽ expeditione, territis ſubito aduentu claſsis oppidanis recepit. Ex Lycia protinus, iuſsis ab Epheſo ſequi qui ibi relicti erant, per inſulas in Græciam traiecit. Athenis paucos moratus dies, dum Piręum ab Epheſo naues uenirent, totam inde claſſem in Italiam reduxit. Cn. Manlius, cum inter cætera quæ accipienda ab Antiocho erant, elephantos quoq́ accepiſſet, donoq́ Eumeni omnes dediſſet: deinde cauſas ciuitatũ, multis inter nouas res turbatis, cognouit. Et Ariarates rex, parte dimidia pecunię imperatę Eumenis beneficio, cui deſpõderat per eos dies filiã, remiſſa, in amicitiam eſt acceptus. Ciuitatũ autem cognitis cauſis, decẽ legati aliam aliarũ fecerunt conditionem.

Quæ

A Quæ ſtipendiariæ regi Antiocho fuerant, & cum populo Romano ſenſerant, ijs immunitatem dederunt: quæ partium Antiochi fuerãt, aut ſtipendiariæ Attali regis, eas omneis uectigal pendere Eumeni iuſſerunt. nominatim prætereà Colophonijs qui in Notio habitant, & Cymæis & Mileſijs immunitatẽ conceſſerunt. Clazomenijs ſuper immunitatem & Drymuſam inſulam dono dederunt. & Mileſijs, quem Sacrũ appellant agrum reſtituerunt. & Ilienſibus Rhœteum & Gergithum addiderunt, non tam ob recentia ulla merita, quàm originum memoria. eadem & Dardanum liberandi cauſa fuit. Chios quoq; & Smyrnæos & Erythræos pro ſingulari fide quam eo bello præſtiterunt, & agro donarunt, & in omni præcipuo honore habuerũt. Phocæenſibus & ager quem ante bellum habuerant, redditus: & ut legibus antiquis uterentur, permiſſum. Rhodijs affirmata, quæ data priore decreto erant. Lycia & Caria datæ uſque ad Mæandrum amnem, præter Telmeſſum. Regi Eumeni Cherſonneſum in Europa, & Lyſimachiã, caſtella, uicos, agros eius, quibus finibus tenuerat Antiochus, adiecerũt: in Aſia Phrygiam utranq;: alteram ad Helleſpontum, maiorem alterã uocant: & Myſiam, quam Pruſias rex ademerat ei, reſtituerunt: & Lycaoniam, & Milyada, & Lydiã, & nominatim urbes, Tralleis, atq; Epheſum & Telmiſſum. De Pãphylia diſceptatum inter Eumenem & Antiochi legatos cum eſſet, quia pars eius citra, pars ultra Taurũ eſt: integra res ad ſenatum reijcitur. His fœderibus decretiſq; datis, Manlius cum decem legatis, omniq; exercitu ad Helleſpontum profectus, euocatis eò regulis Gallorum, leges quibus pacem cum Eumene ſeruarent, dixit: denunciauitq;, ut morem uagandi cum armis finirent, agrorumq; ſuorũ terminis ſe continerent. Contractis deinde ex omni ora nauibus, & Eumenis etiam claſſe per Athenæum fratrẽ regis ab Elæa adducta, copias omneis in Europam traiecit. inde per Cherſonneſum modicis itineribus graue præda omnis generis agmen trahens, Lyſimachiæ ſtatiua habuit: ut quam maximè recentibus & integris iumentis Thraciam, per quam iter uulgo horrebãt, ingrederetur.

B Quo profectus eſt ab Lyſimachia die ad amnem Melana, quem uocãt: inde poſtero die Cypſela peruenit. à Cypſelis uia decẽ millium ferè ſylueſtris, anguſta, confragoſa excipiebat. propter cuius difficultatem itineris in duas partes diuiſus exercitus. & præcedere una iuſſa, altera magno interuallo cogere agmẽ, media impedimenta interpoſuit: plauſtra cũ pecunia publica erant, precioſaq; alia præda. Itaq; cum per ſaltum iret, Thracum decem haud amplius millia ex quatuor populis, Aſtij & Cæni & Maduateni & Cœletæ ad ipſas anguſtias uiam circumſederunt. Opinio erat, non ſine Philippi regis Macedonum fraude id factum. eum ſciſſe, nõ aliã, quàm per Thraciam redituros Romanos, & quantam pecuniam ſecum portarent. In primo agmine imperator erat, ſolicitus propter iniquitatem locorum. Thraces nihil ſe mouerunt, donec armati tranſirent. poſteaquam primos ſuperaſſe anguſtias uiderunt, poſtremos nondum appropinquantes, impedimenta & ſarcinas inuadũt. cæſiſq; cuſtodibus, partim ea quæ in plauſtris erant, diripere, partim ſub oneribus iumenta abſtrahere. Vnde poſteaquã clamor primùm ad eos qui iam ingreſsi ſaltum ſequebantur, deinde etiam ad primum agmen eſt perlatus, utrinq; in medium cõcurritur, & inordinatum ſimul pluribus locis prælium conſeritur. Thracas præda ipſa impeditos oneribus, & pleroſq;, ut ad rapiendum manus uacuas haberẽt, inermes ad cædem præbet: Romanos iniquitas locorum barbaris per calles notos occurſantibus, & latẽtibus interdum per cauas ualles, prodebat. ipſa etiam onera plauſtraq;, ut fors tulit, his aut illis incõmodè obiecta pugnantibus impedimento ſunt: alibi prædo, alibi prædæ uindex cadit. prout locus iniquus æquúsue his aut illis, prout animus pugnantium eſt, prout numerus (alij enim pluribus quàm ipſi erant, alij paucioribus occurrerãt) uaria pugnæ fortuna eſt: multi utrinq; cadunt. Iam nox appetebat, cum prælio excedunt Thraces, non fuga uulnerum, aut mortis: ſed quia ſatis prædæ habebant. Romanorum primum agmen extra ſaltum circa templũ Mendidium caſtra loco aperto poſuit. pars altera ad cuſtodiam impedimentorũ medio in ſaltu duplici circundata uallo mãſit. poſtero die prius

exploꝛato ſaltu,quàm mouerent,primis ſe coniungunt.In eo prælio, cum & impedi- A
mentorum pars & calonum, & milites aliquot, cum paſsim toto propè ſaltu pugna-
retur,cecidiſſent:plurimum Q. Minutij Thermi morte damni eſt acceptum,fortis ac
ſtrenui uiri. Eo die ad Hebrum flumen peruentum eſt, inde Æniorum fines præter
Apollinis, Zerynthium quem uocant incolę,templum ſuperant. Aliæ anguſtiæ circa
Tempyra excipiunt,(hoc loco nomen eſt) nec minus confragoſæ, quàm priores. ſed
quia nihil ſyluestre circà eſt, ne latebras quidem ad inſidiandum prębent. Huc ad ean-
dem ſpem prædæ Thrauſi,gens & ipſa Thracū,conuenere.ſed quia nudę ualles, pro-
cul ut conſpicerētur anguſtias obſidentes,efficiebant: minus terroris tumultusq́ꝫ fuit
apud Romanos.quippè etſi iniquo loco,prælio tamen iuſto,acie aperta,collatis ſignis
dimicandum erat.conferti ſubeuntes cum clamore impetu facto primū expulere loco
hoſtes, deinde auertêre. fuga inde cædesq́ꝫ ſuis ipſos impediētibus anguſtijs fieri cœ-
pta eſt.Romani uictores ad uicum Maronitarum(Saren appellant)poſuerunt caſtra.
poſtero die patenti itinere Priāticus campus eos excepit, triduumq́ꝫ ibi frumentū ac-
cipientes manſerunt,partim ex agris Maronitarum,conferentibus ipſis, partim ex na
uibus ſuis,quæ cum omnis generis commeatu ſequebātur. Ab ſtatiuis diei uia Apol-
loniam fuit.hinc per Abderitarum agrum Neapolim peruentum eſt. Hoc omne per
Græcorum colonias pacatū iter fuit. reliquū indę per medios Thracas dies noctesq́ꝫ,
& ſi non infeſtum, ſuſpectum tamen, donec in Macedoniam peruenerunt. Mitiores
Thracas idem exercitus,cum à Scipione eadem uia duceretur,habuerat, nullam ob a-
liam cauſam,quàm quod prædæ minus quod peteretur,fuerat. Quanquā tum quoqꝫ
Claudius autor eſt, ad quindecim millia Thracum præcedenti ad exploranda loca a-
gmen Mutini Numidæ occurriſſe.quadringētos equites fuiſſe Numidas,paucos ele-
phantos.Mutinis filium per medios hoſteis cum centum quinquaginta delectis equi-
tibus perrupiſſe.eundem mox cū iam Mutines in medio elephantis collocatis, in cor- B
nua equitibus diſpoſitis,manum cum hoſte cōſeruiſſet,terrorem ab tergo præbuiſſe:
atqꝫ inde turbatos equeſtri uelut procella hoſteis ad peditum agmen non acceſsiſſe.
Cn. Manlius per Macedoniam in Theſſaliam exercitum traduxit, inde per Epirum
Apolloniam cum perueniſſet,nondum adeò hyberno cōtempto mari,ut traijcere au-
deret, Apolloniæ hybernauit. Exitu propè anni M. Valerius Cos. ex Liguribus ad
magiſtratus ſubrogādos Romam uenit, nulla memorabili in prouincia re geſta, ut ea
probabilis moræ cauſą eſſet, quod ſolito ſerius ad comitia ueniſſet. Comitia Coss.ro-
gandis fuerūt ad XII Cal.Martias.creati M.Æmylius Lepidus,C.Flaminius.Poſtero
die Prr.facti Ap.Claudius Pulcher,Ser.Sulpitius Galba, Q. Terentius Culleo,L.Te
rentius Maſſaliota,Q.Fuluius Flaccus,M.Furius Craſsipes. Comitijs perfectis,quas
prouincias prætoribus eſſe placeret,retulit ad ſenatum Cos.decreuerunt duas Romę
iuris dicundi cauſa,duas extra Italiam,Siciliam & Sardiniam: duas in Italia, Tarētum,
& Galliam. & extemplò, priuſquam inirent magiſtratum, ſortiri iuſsi. Ser. Sulpitius
urbanam, Q. Terentius peregrinam eſt ſortitus. L. Terentius Siciliam, Q. Fuluius
Sardiniam,Ap.Claudius Tarentum,M.Furius Galliam. Eo anno L.Minutius Myr-
tilus,& L. Mālius, quòd legatos Carthaginiēſes pulſaſſe dicebantur:iuſſu M.Claudij
Pr.urb.per fœciales traditi ſunt legatis, & Carthaginem auecti. In Liguribus magni
belli,& gliſcētis in dies magis fama erat.itaqꝫ Coss.nouis, quo die de prouincijs & de
rep.retulerunt, ſenatus utriqꝫ Ligures prouinciam decreuit. Huic S C Lepidus Cos.
intercedebat,indignum eſſe prędicans,Coss.ambos in ualles Ligurū includi.M.Ful-
uium & Cn.Manlium biēnium iam,alterum in Europa,alterū in Aſia, uelut pro Phi-
lippo atque Antiocho ſubſtitutos regnare. ſi exercitus in his terris eſſe placeat,Coss.
ijs potius quàm priuatos præeſſe oportere. Vagari eos cū belli terrore per nationes,
quibus bellum indictum non ſit,pacem precio uenditantes.ſi eas prouincias exerciti-
bus obtinere opus eſſet:ſicut M.Acilio,L.Scipioni Coss.M. Fuluius & Cn.Manlius
ſucceſsiſſent conſules:ita Fuluio Manlioq́ꝫ C.Liuium & M. Valèrium Coss.debuiſſe
ſuccede-

A ſuccedere. nunc certè perfecto Ætolico bello recepta ab Antiocho Aſia, deuictis Gallis, aut Coſs. ad exercitus conſulares mitti, aut reportari legiones inde, reddiq́ȝ tãdem reip. debere. Senatus his auditis in ſententia perſeuerauit, ut Coſs. ambobus Ligures prouincia eſſet: Manlium Fuluiumq́ȝ decedere de prouincijs, & exercitus inde deducere, ac redire Romã placuit. Inimicitię inter M. Fuluium & M. Æmylium Coſ. erant, & ſupra cętera Æmylius ſerius biennio ſe Coſ. factum M. Fuluij opera aiebat. itaq́ȝ ad inuidiam ei faciendam legatos Ambracienſes in ſenatũ ſubornatos criminibus introduxit. Qui ſibi, cum in pace eſſent, imperataq́ȝ à prioribus Coſs. feciſſent, & eadẽ præſtare obedienter M. Fuluio parati eſſent, bellum illatum queſti. agros primùm depopulatos, terrorem direptionis & cædis urbi iniectum, ut eo metu claudere cogerẽtur portas. obſeſſos deinde, & oppugnatos ſe, & omnia exempla belli edita in ſe, cędibus, incendijs, ruinis, direptione urbis. coniuges, liberos in ſeruitium abſtractos: bona adempta: &, quod ſe ante omnia moueat, templa tota urbe ſpoliata ornamentis. ſimulachra deûm, deos imò ipſos conuulſos ex ſedibus ſuis ablatos eſſe. parietes poſteſq́ȝ nudatos, quos adorent, ad quos precentur & ſupplicẽt, Ambracienſibus ſupereſſe. Hæc querentes interrogando criminoſe ex compoſito Coſ. ad plura, uelut non ſua ſponte dicenda, eliciebat. Motis patribus, alter Coſ. C. Flaminius M. Fuluij cauſam excepit: qui ueterem & obſoletam uíam ingreſſos Ambracienſes dixit. Sic M. Marcellum à Syracuſanis, ſic Q. Fuluium à Campanis accuſatos. quin eadem opera T. Quintium à Philippo rege, M. Acilium, & L. Scipionem ab Antiocho, Cn. Manliũ à Gallis, ipſum Fuluium ab Ætolis & Cephaleniæ populis accuſari paterentur? Ambraciam oppugnatam & captam, & ſigna inde ornamentaq́ȝ ablata, & cætera facta, quæ captis urbibus ſoleant, negaturum aut me pro M. Fuluio, aut ipſum M. Fuluium cẽſetis P C? qui ob has res geſtas triumphum à uobis poſtulaturus ſit? Ambraciam captam, ſignaq́ȝ, quæ ablata criminantur, & cætera ſpolia eius urbis ante currum laturus? & fixurus in

B poſtibus ſuis? Nihil eſt, quòd ſe ab Aetolis ſeparent. eadem Ambracienſium & Aetolorũ cauſa eſt. Itaq́ȝ collega meus uel in alia cauſa inimicitias exerceat: uel ſi in hac utiq́ȝ mauult, retineat Ambracienſes ſuos in aduentum M. Fuluij. ego nec de Ambracienſibus, nec de Aetolis decerni quicquam abſente M. Fuluio patiar. Cum Aemylius callidam malitiam inimici, uelut omnibus notam, inſimularet, & tempus eum morando extracturum diceret, ne conſule inimico Romã ueniret, certamine conſulum biduum abſumptum eſt. nec præſente Flaminio decerni quicquã uidebatur poſſe. captata occaſio eſt, cum æger fortè Flaminius abeſſet. & referente Æmylio, S C factũ eſt, ut Ambracienſibus omnes ſuæ res redderentur: in libertate eſſent, ac legibus ſuis uterentur. portoria, quæ uellent, terra mariq́ȝ caperent, dum eorum immunes Romani ac ſocij Latini nominis eſſent. ſigna aliaq́ȝ ornamenta, quæ quererentur ex ædibus ſacris ſublata eſſe: de ijs, cum M. Fuluius Romam reuertiſſet, placere ad collegium pontificum referri, & quod ij cenſuiſſent, fieri. Neq́ȝ his contentus Coſ. fuit, ſed poſtea per infrequentiam adiecit S C. Ambraciam non uideri ui captam eſſe. Supplicatio inde ex decemuirorum decreto pro ualetudine populi fuit per triduum: quia grauis peſtilentia urbem atq́ȝ agros uaſtabat. Latinæ inde fuerunt. Quibus religionibus liberati Coſs. & delectu perfecto (nouis enim uterque maluit uti militibus) in prouinciam profecti ſunt: ueteresq́ȝ omnes dimiſerunt. Poſt conſulum profectionẽ Cn. Manlius procos. Romam uenit. cui cum ab Ser. Sulpitio Pr. ſenatus ad ædẽ Bellonæ datus eſſet: & ipſe cõmemoratis rebus ab ſe geſtis poſtulaſſet, ut ob eas dijs immortalibus honos haberetur, ſibiq́ȝ triumphanti urbem inuehi liceret: contradixerunt pars maior decem legatorum, qui cum eo fuerant, & ante alios L. Furius Purpurio, & L. Æmylius Paulus. Legatos ſeſe Cn. Manlio datos pacis cum Antiocho faciendæ cauſa, fœderiſq́ȝ & legum, quæ cum L. Scipione inchoatæ fuiſſent, perficiendarum. Cn. Manlium ſumma ope tetẽdiſſe, ut eam pacem turbaret: & Antiochum, ſi ſui poteſtatem feciſſet, inſidijs exciperet. ſed illum cognita fraude Coſ. cum ſępe colloquijs petitis captatus eſſet, non

congreſ-

congreſſum modò, ſed conſpectum etiam eius uitaſſe. cupientem tranſire Taurum, A
ægrè omnium legatorum precibus, ne carminibus Sibyllæ prædictam ſuperantibus terminos fatalcis cladem experiri uellet, retentum. admouiſſe tamen exercitū, & prope ipſis iugis ad diuortia aquarum caſtra poſuiſſe. cum nullam ibi cauſam belli inueniret, quieſcentibus regijs, circumegiſſe exercitum ad Gallogræcos. cui nationi nō ex ſenatus autoritate, non populi iuſſu bellum illatum, quod quem unquam de ſua ſententia facere auſum? Antiochi, Philippi, Annibalis, & Pœnorū recentiſsima bella eſſe. de omnibus his conſultum ſenatum populum iuſsiſſe. ſæpe legatos antè miſſos, res repetitas: poſtremò qui bellum indicerent, miſſos. Quid eorum Cn. Manli factum eſt, ut iſtud publicum P R bellum, & non tuum priuatū latrocinium dicamus? At eo ipſo cōtentus fuiſti, recto itinere duxiſti exercitum ad eos, quos tibi hoſtes deſumpſeras. an per omneis anfractus uiarum, cum ad biuia conſiſteres, ut quò flexiſſet agmē Attalus Eumenis frater, eò Cos. mercenarius cum exercitu Romano ſequereris, Piſidiæ Lycaoniæq́ue & Phrygiæ receſſus omnes atq; angulos peragraſti, ſtipem à tyrannis caſtellaniſq́ue deuijs colligens? quid enim tibi cum Oroādis? quid cum alijs æquè innoxijs populis? Bellum autem ipſum, cuius nomine triumphum petis, quo modo geſsiſti? loco æquo, tēpore tuo pugnaſti? Tu uerò rectè, ut dijs immortalibus honos habeatur, poſtulas: primùm, quod pro temeritate imperatoris nullo iure gentium bellum inferentis pœnas luere exercitum noluerunt: deinde, quod beluas, non hoſtes nobis obiecerunt. Nolite nomen tantum exiſtimare miſtum eſſe Gallogręcorū: multò ante & corpora & animi miſti ac uitiati ſunt. an ſi illi Galli eſſent, cum quibus millies uario euentu in Italia pugnatum eſt, quantū in imperatore noſtro fuit, nuncius illinc rediſſet? bis cum ijs pugnatum eſt, bis loco iniquo ſubijt, in ualle inferiore pedibus penè hoſtium aciem ſubiecit, ut ſi non tela ex ſuperiore loco mitterent, ſed corpora ſua nuda inijcerent, obruere nos potuerint. Quid igitur incidit? magna fortuna P R eſt, magnū & terribile nomen. recenti ruina Annibalis, Philippi, Antiochi, propè attonitæ erant tantæ B
corporum moles. fundis ſagittiſq́ue in fugam conſternatæ ſunt. gladius in acie cruentatus non eſt Gallico bello: uelut auium examina ad crepitum primum miſsilium auolauere. At Hercule nos ijdem, admonēte fortuna quid, ſi hoſtem habuiſſemus, caſurum fuiſſet: cum redeuntes in latrunculos Thracas incidiſſemus, cæſi, fugati, exuti impedimentis ſumus. Q. Minutius Thermus, in quo haud paulo plus damni factū eſt, quàm ſi Cn. Manlius, cuius temeritate ea clades inciderat, periſſet: cum multis uiris fortibus cecidit. exercitus ſpolia regis Antiochi referens, trifariam diſsipatus: alibi primum, alibi poſtremum agmen, alibi impedimenta, inter uepres in latebris ferarum noctem unam delituit. Pro his triumphus petitur? Si nihil in Thracia cladis ignominiæq́ue foret acceptum, de quibus hoſtibus triumphum peteres? de ijs, ut opinor, quos tibi hoſtes ſenatus, aut P R dediſſet. ſic huic L. Scipioni, ſic illi M. Acilio de rege Antiocho, ſic paulo antè T. Quintio de rege Philippo, ſic P. Africano de Annibale & Pœnis & Syphace triumphus datus. & minima illa, cum iam ſenatus cenſuiſſet bellum, quæſita tamen ſunt, quibus nunciandum eſſet? ipſis utiq; regibus nunciaretur? an ſatis eſſet ad præſidium aliquod nunciari? Vultis ergo hęc omnia pollui & confundi? tolli fœcialia iura? nullos eſſe fœciales? fiat (pace deûm dixerim) iactura religionis: obliuio deorū capiat pectora ueſtra. num ſenatum quoq; de bello conſuli non placet? non ad populū ferri, uelint, iubeant ne cum Gallis bellum geri? Modò certè Coss. Gręciam atq; Aſiam uolebant. tamen perſeuerantibus uobis Ligures prouinciam decernere, dicto audientes fuerunt. meritò ergo à uobis proſperè bello geſto triumphum petent, quibus autoribus geſſerunt. Talis oratio Furij & Æmylij fuit. Manlium in hunc maximè modum reſpondiſſe accepimus. Trr. pl. antea ſolebāt triumphum poſtulantibus aduerſari P C. quibus ego gratiam habeo, quòd ſeu mihi, ſeu magnitudini rerū geſtarum hoc dederunt, ut non ſolum ſilentio comprobarent honorem meum, ſed referre etiam, ſi opus eſſet, uiderentur parati eſſe. ex decem legatis, ſi dijs placet, quod cōſilium diſpenſandæ

cohone-

A cohoneſtandæq; uictoriæ imperatoribus maiores dederũt noſtri,aduerſarios habeo. L.Furius, L.Aemylius currum triumphalem me conſcendere prohibẽt, coronam inſignem capiti detrahunt.quos ego, ſi tribuni me triumphare prohiberent, teſtes citaturus fui rerum à me geſtarũ.Nullius equidem inuideo honori,P C.uos tribunos plebei nuper,uiros fortes ac ſtrenuos, impediẽtes Q. Fabij Labeonis triumphum autoritate ueſtra deterruiſtis.triumphauit,quem nõ bellum iniuſtum geſsiſſe, ſed hoſtem omnino non uidiſſe,inimici iactabant.ego,qui cum centum millibus ferociſsimorum hoſtium ſignis collatis toties pugnaui:qui plus XL millia hominũ cepi aut occidi, qui bina caſtra eorum expugnaui,qui citra iuga Tauri omnia pacatiora, quàm terra Italia eſt,reliqui:non triumpho modò fraudor,ſed cauſam apud uos P C.accuſantibus meis ipſe legatis dico.Duplex eorum,ut animaduertiſtis P C. accuſatio fuit.nam nec gerendum mihi fuiſſe bellum cum Gallis,& geſtum temerè atq; imprudenter,dixerũt.non erant Galli hoſtes,ſed tu eos pacatos imperata facientes uiolaſti.Non ſum poſtulaturus à uobis P C. ut quæ communiter de immanitate gentis Gallorum, de infeſtiſsimo odio in nomen Romanum ſcitis:ea de illis quoq;, qui Aſiam incolunt,exiſtimetis Gallis. remota uniuerſæ gentis infamia atque inuidia, per ſe ipſos æſtimate. Vtinam rex Eumenes,utinã Aſiæ ciuitates omnes adeſſent,& illos potius querentes,quàm me accuſantem audiretis.mittite agedum legatos circa omnes Aſiæ urbes, & quærite, utra grauiori ſeruitute,Antiocho ultra Tauri iuga emoto, an Gallis ſubactis, liberati ſint? quoties agri eorum uaſtati ſint, quoties prædæ abactæ, referant: cum uix redimendi captiuos copia eſſet, & mactatas humanas hoſtias immolatosq; liberos ſuos audirẽt. Stipendium ſcitote pependiſſe ſocios ueſtros Gallis: & nunc liberatos per uos regio imperio, fuiſſe penſuros,ſi à me foret ceſſatum. quo longius Antiochus emotus eſſet, hoc impotentius in Aſia Galli dominarentur:& quicquid eſt terrarum citra Tauri iuga, Gallorum imperio, non ueſtro adieciſſetis. At enim ſunt quidem iſta uera. etiam

B Delphos,quõdam commune humani generis oraculum,umbilicum orbis terrarum, Galli ſpoliauerunt:nec ideo P R his bellum indixit,aut intulit. Equidem aliquid intereſſe rebar inter id tempus,quo nõdum in iure ac ditione ueſtra Græcia atq; Aſia erat, ad curandum animaduertendumq; quid in his terris fieret : & hoc, quo finem imperij Romani Taurum montem ſtatuiſtis, quo libertatem immunitatem'ue ciuitatibus datis,quo alijs fines adijcitis,alias agro mulctatis,alijs uectigal imponitis:regna augetis,minuitis,donatis,adimitis:curæ ueſtræ cenſetis eſſe,ut pacem terra mariq; habeãt. An,niſi præſidia deduxiſſet Antiochus, quæ quieta in ſuis arcibus erant, non putaretis liberatam Aſiam? ſi Gallorum exercitus effuſi uagarentur, rata dona ueſtra, quæ dediſtis regi Eumeni, rata libertas ciuitatibus eſſet? Sed quid ego hæc ita argumentor? tanquam non acceperim, ſed fecerim hoſtes Gallos? Te L. Scipio appello, cuius ego mihi,ſuccedens in uicem imperij tui,uirtutem felicitatem'que pariter non fruſtra ab dijs immortalibus precatus ſum: te P. Scipio,qui legati ius, collegæ maieſtatem,& apud fratrem Cos. & apud exercitum habuiſti: ſciatis'ne in exercitu Antiochi Gallorum legiones fuiſſe? uideritis in acie eos,in cornu utroque (id enim roboris eſſe uidebatur) locatos? pugnaueritis ut cum hoſtibus iuſtis? cæcideritis? ſpolia eorum retuleritis? Atqui cum Antiocho,non cum Gallis bellum his ſenatus decreuerat,& populus iuſſerat.Sed ſimul,ut opinor,cum his decreuerant iuſſerantq;,qui inter eius præſidia fuiſſent. ex quibus præter Antiochum, cum quo pacem pepigerat Scipio: & cum quo nominatim fœdus ut fieret,mandaueratis:omnes hoſtes erãt, qui pro Antiocho arma aduerſus nos tulerunt. in qua cauſa cum Galli ante omnes fuiſſent,& reguli quidam & tyranni:ego tamẽ & cum alijs pro dignitate imperij ueſtri coactis luere peccata ſua,pacem pepigi: & Gallorum animos, ſi poſſent mitigari à feritate inſita, tentaui: & poſteaquam indomitos atq; implacabiles cernebam,tum demum ui atq; armis coercendos ratus ſum.Nunc quoniam ſuſcepti belli purgatum eſt crimen,geſti reddenda eſt ratio,in quo confiderem equidem cauſæ meæ, etiam ſi nõ apud Romanum,ſed apud

apud Carthaginienſem ſenatum agerem: ubi in crucem tolli imperatores dicuntur, ſi proſpero euentu, prauo conſilio rem geſſerunt. Sed ego in ea ciuitate, quę ideo omnibus rebus incipiendis gerendiſq; deos adhibet, quia nullius calumniæ ſubijcit ea quæ dij comprobauerunt: & in ſolennibus uerbis habet, cum ſupplicationem aut triumphum decernit, quòd bene ac feliciter remp. adminiſtrarit: ſi nollem, ſi graue ac ſuperbum exiſtimarem uirtute gloriari: pro felicitate mea exercitusq; mei, quòd tantam nationem ſine ulla militum iactura deuicimus, poſtularem, ut dijs immortalibus honos haberetur, & ipſe triumphans in Capitolium aſcenderem, unde uotis ritè nuncupatis profectus ſum: negaretis hoc mihi cũ dijs immortalibus? Iniquo enim loco dimicaui. Dic igitur, quo æquiore potuerim dimicare? cum montem hoſtes cepiſſent? loco munito ſe tenerent? nempe eundum ad hoſtes erat, ſi uincere uellem. Quid? ſi urbẽ eo loco haberent? & mœnibus ſe tenerent? nempe oppugnandi erant. Quid? ad Thermopylas æquo'ne loco M. Acilius cum rege Antiocho pugnauit? Quid? Philippum non eodem modo ſuper Aoum amnem iuga tenẽtem mõtium T. Quintius deiecit? Equidem adhuc qualem aut ſibi fingant, aut uobis uideri uelint hoſtem fuiſſe, nõ inuenio. ſi degenerẽ & emollitum amœnitate Aſiæ, quid periculi uel iniquo loco ſubeuntibus fuit? ſi timendum & feritate animorum & robore corporum, huic'ne tantæ uictoriæ triumphum negatis? Cęca inuidia eſt P C. nec quidquã aliud ſcit, quàm detrectare uirtutes, corrumpere honores ac præmia earum. Mihi, quæſo, ita ignoſcatis P C, ſi lõgiorem orationem nõ cupiditas gloriandi de me, ſed neceſſaria criminum defenſio fecit. An etiam per Thraciam ſaltus patentes, qui anguſti erant, & plana ex arduis, & culta ex ſylueſtribus facere potui? & præſtare, necubi notis ſibi latebris deliteſcerent latrones Thraces? ne quid ſarcinarum raperetur? ne quod iumentum ex tanto agmine abſtraheretur? ne quis uulneraretur? ne ex uulnere uir fortis ac ſtrenuus Q. Minutius moreretur? In hoc caſu, quo infeliciter incidit, ut talẽ ciuem amitteremus, hærẽt. quòd ſaltu iniquo, loco alieno cum adortus hoſtis nos eſſet, duæ ſimul acies primi & nouiſſimi agminis hærentem ad impedimenta noſtra exercitum barbarorum circumuenerunt: quod multa millia ipſo die, plura multo poſt dies paucos cæciderunt & ceperũt: hoc ſi ipſi tacuerint, uos ſcituros, cum teſtis orationis meæ totus exercitus ſit, non credunt. Si gladium in Aſia non ſtrinxiſſem, ſi hoſtẽ non uidiſſem: tamen procos. triumphum in Thracia duobus prælijs meruerã. Sed iam dictũ ſatis eſt, quin pro eo, quòd pluribus uerbis uos, quàm uolui, fatigaui, ueniam à uobis petitã impetratamq; uelim P C. Plus crimina eo die, quàm defenſio ualuiſſent, ni altercationẽ in ſerum perduxiſſent. dimittitur ſenatus in ea opinione, ut negaturus triumphũ fuiſſe uideretur. Poſtero die & cognati amiciq; Cn. Manlij ſummis opibus annixi ſunt, & autoritas ſeniorũ ualuit, negãtium exemplum proditum memoriæ eſſe, ut imperator, qui perduellibus deuictis, cõfecta prouĩcia, exercitum reportaſſet, ſine curru & laurea priuatus, inhonoratusq; urbem iniret. hic pudor malignitatẽ uicit, triumphumq; frequentes decreuerunt. Oppreſſit deinde mentionem memoriamq; omnẽ contentionis huius maius, & cum maiore & clariore uiro certamen ortũ. P. Scipioni Africano (ut Valerius Antiâs autor eſt) duo Q. Petilij diem dixerunt. id, prout cuiuſq; ingenium erat, interpretabantur. Alij non tribunos pl. ſed uniuerſam ciuitatem, quæ id pati poſſet, incuſabãt. duas maximas orbis terrarum urbes ingratas uno propè tempore in principes inuentas, Romam ingratiorem. ſiquidem uicta Carthago uictum Annibalem in exiliũ expuliſſet: Roma uictrix uictorem Africanum expellat. Alij, neminem unum ciuem tantum eminere debere, ut legibus interrogari non poſſit, nihil tam æquandæ libertatis eſſe, quàm potentiſsimum quenq; poſſe dicere cauſam. quid autem tutò cuiquam, nedum ſummã reip. permitti, ſi ratio non ſit reddenda? qui ius æquum pati non poſſit, in eum uim haud iniuſtam eſſe. Hæc agitata ſermonibus, donec dies dicẽdæ cauſæ uenit. nec alius antea quiſquam, nec ille ipſe Scipio Cos. cenſor'ue maiore omnis generis hominum frequentia, quàm reus illo die in forum eſt deductus. Iuſſus dicere cauſam,
ſine

a ſine ulla criminum mentione orationem adeò magnificam de rebus ab ſe geſtis eſt exorſus, ut ſatis conſtaret, neminem unquam neque melius, neque uerius laudatum eſſe. dicebantur enim ab eodem animo ingenioque, à quo geſta erant. & aurium faſtidium aberat: quia pro periculo, non in gloriam referebantur. Trr. pl. uetera luxuriæ crimina Syracuſanorum hybernorum, & Locris Pleminianum tumultum cum ad fidem præſentium criminum retuliſſent, ſuſpicionibus magis, quàm argumentis pecuniæ captæ reum accuſarunt. Filium captum ſine precio redditum. omnibusque alijs rebus Scipionem, tanquam in eius unius manu pax Romana bellumque eſſet, ab Antiocho cultum. dictatorem eum conſuli, non legatum in prouincia fuiſſe. nec ad aliam rem eò profectum, quàm ut id quod Hiſpaniæ, Galliæ, Siciliæ, Africæ iampridem perſuaſum eſſet, hoc Græciæ Aſiæque & omnibus ad orientem uerſis regibus gentibusque appareret: unum hominē caput columenque imperij Romani eſſe: ſub umbra Scipionis ciuitatem dominam orbis terrarum latère: nutus eius pro decretis patrū, pro populi iuſsis eſſe. Infamia intactum, inuidia qua poſſunt urgent. Orationibus in noctem perductis, producta dies eſt. ubi ea uenit, tribuni in Roſtris prima luce conſederunt. citatus reus magno agmine amicorum cliētiumque per mediam cōcionem ad Roſtra ſubijt. ſilentioque facto: Hoc, inquit, die tribuni pl. uosque Quirites, cum Annibale & Carthaginiēſibus ſignis collatis in Africa bene ac feliciter pugnaui. itaque cum hodie litibus & iurgijs ſuperſederi æquum ſit, ego hinc extemplò in Capitolium ad Iouem OPT. MAX. Iunonemque & Mineruā, cæterosque deos, qui Capitolio atque arci præſident, ſalutandos ibo: hisque gratias agam, quòd mihi & hoc ipſo die, & ſæpe aliàs egregiè reip. gerendæ mentem facultatemque dederūt. ueſtrûm quoque quibus commodum eſt, ite mecum Quirites: & orate deos, ut mei ſimiles principes habeatis: ita ſi ab annis ſeptemdecim ad ſenectutem ſemper uos ætatē meā honoribus ueſtris anteiſtis, ego ueſtros honores rebus

b gerendis præceſsi. Ab Roſtris in Capitolium aſcendit. ſimul ſe uniuerſa cōcio auertit, & ſecuta Scipionem eſt: adeò, ut poſtremò ſcribæ uiatoresque tribunos relinquerent: nec cum ijs præter ſeruilem comitatū, & præconē, qui reum ex Roſtris citabat, quiſquam eſſet. Scipio non in Capitolio modò, ſed per totam urbem omnia templa deûm cum P R circumijt. Celebratior is propè dies fauore hominū, & æſtimatione ueræ magnitudinis eius fuit, quàm quo triumphās de Syphace rege & Carthaginienſibus urbem eſt inuectus. Hic ſpecioſus ultimus dies P. Scipioni illuxit. poſt quem, cum inuidiam & certamina cum tribunis proſpiceret: die longiore producta, in Literninū conceſsit, certo conſilio ne ad cauſam dicendam adeſſet. maior animus & natura erat, ac maiori fortunæ aſſuetus, quàm ut reus eſſe ſciret, & ſummittere ſe in humilitatem cauſam dicentium. Vbi dies uenit, citarique abſens eſt cœptus, L. Scipio morbū cauſæ eſſe cur abeſſet, excuſabat. quam excuſationem cum tribuni qui diem dixerāt, non acciperent: & ab eadem ſuperbia non uenire ad cauſam dicendam arguerent, qua iudicium & tribunos pl. & concionem reliquiſſet: & quibus ius de ſe dicendæ ſentētiæ & libertatem ademiſſet, his comitatus, uelut captos trahens, triumphum de P R egiſſet: ſeceſſionemque eo die in Capitolium à Trr. pl. feciſſet: Habetis ergo temeritatis illius mercedem. quo duce & autore nos reliquiſtis, ab eo ipſi relicti eſtis. & tantū animorum in dies nobis decreſcit, ut ad quem antè annis XVII exercitum & claſſem habētem tribunos plebis ædilemque in Siciliam mittere auſi ſumus, qui prehēderent eum, & Romam reducerent: ad eum priuatum ex uilla ſua extrahendum ad cauſam dicendam mittere non audeamus? Tribuni pl. appellati ab L. Scipione ita decreuerūt, ſi morbi cauſa excuſaretur, ſibi placere accipi eam cauſam, diemque à collegis produci. Tribunus pl. eo tempore Tib. Sempronius Gracchus erat, cui inimicitiæ cum P. Scipione intercedebant. is, cum uetuiſſet nomen ſuum decreto collegarū aſcribi, triſtioremque omnes ſententiam expectarent, ita decreuit. Cum L. Scipio excuſet morbum eſſe cauſæ fratri, ſatis id ſibi uideri. ſe P. Scipionem, priuſquam Romam rediſſet, accuſari non paſſurum. tum quoque, ſi ſe appellet, auxilio ei futurum ne cauſam dicat. ad id faſtigium rebus ge-

ſtis, honoribus P R P. Scipionem deorum hominumq́; conſenſu perueniſſe, ut ſub Roſtris reum ſtare, & præbere aures adoleſcentium cõuicijs, populo Romano magis deforme, quàm ipſi ſit. Adiecit decreto indignationem. Sub pedibus ueſtris ſtabit tribuni domitor ille Africæ Scipio? ideo quatuor nobiliſsimos duces Pœnorum in Hiſpania, quatuor exercitus fudit, fugauitq́;: ideo Syphacem cepit, Annibalem deuicit, Carthaginem uectigalem nobis fecit, Antiochum (recepit enim fratrem conſortem huius gloriæ L. Scipio) ultra Tauri iuga emouit, ut duobus Petilijs ſuccumberet? uos de P. Africano palmã peteretis? nullis'ne meritis ſuis, nullis ueſtris honoribus unquam in arcem tutam, & uelut ſanctam clari uiri peruenient: ubi ſi nõ uenerabilis, inuiolata ſaltem ſenectus eorum conſidat? Mouit & decretum, & adiecta oratio nõ cæteros modò, ſed ipſos etiam accuſatores: & deliberaturos ſe quid ſui iuris & officij eſſet, dixerunt. Senatus deinde, cõcilio plebis dimiſſo, haberi eſt cœptus. ibi gratiæ ingentes ab uniuerſo ordine, præcipuè à conſularibus ſenioribusq́; Tib. Graccho actę ſunt, quòd remp. priuatis ſimultatibus potiorem habuiſſet. & Petilij uexati ſunt probris, quòd ſplendere aliena inuidia uoluiſſent, & ſpolia ex Africani triumpho peterẽt. Silentium deinde de Africano fuit. uitam Literni egit, ſine deſiderio urbis. Morientem rure eo ipſo loco ſepeliri ſe iuſsiſſe ferunt, monumentumq́; ibi ædificari, ne funus ſibi in ingrata patria fieret. Vir memorabilis, bellicis tamen quàm pacis artibus memorabilior prima pars uitæ, quàm poſtrema fuit: quia in iuuenta bella aſsiduè geſta, cum ſenecta res quoq; defloruere, nec præbita eſt materia ingenio. quid ad primum cõſulatum ſecundus, etiam ſi cenſuram adijcias? quid Aſiatica legatio & ualetudine aduerſa inutilis, & filij caſu deformata, & poſt reditum neceſsitate aut ſubeundi iudicij, aut ſimul cum patria deſerendi? Punici tamẽ belli perpetrati, quo nullum neq; maius neq; periculoſius Romani geſſere, unus præcipuam gloriam tulit. Morte Africani creuere inimicorum animi. quorũ princeps fuit M. Porcius Cato, qui uiuo quoq; eo allatrare eius magnitudinem ſolitus erat. hoc autore exiſtimantur Petilij & uiuo Africano rem ingreſsi, & mortuo rogationem promulgaſſe. Fuit autem rogatio talis. Velitis, iubeatis, quæratur, quę pecunia capta, ablata, coacta ab rege Antiocho eſt, quiq́; ſub eius imperio fuerunt: quod eius in publicum relatum non eſt, uti de ea re Ser. Sulpitius Pr. urbanus ad ſenatum referat? quem eam rem uelit ſenatus quærere de ijs, qui prætores nunc ſunt? Huic rogationi primò Q. & L. Nummij intercedebant. ſenatum quærere de pecunia non relata in publicum, ita ut antea ſemper factum eſſet, æquũ cenſebant. Petilij nobilitatem & regnum in ſenatu Scipionum accuſabant. L. Furius Purpurio cõſularis, qui in decẽ legatis in Aſia fuerat, latius rogandum cenſebat: non quæ ab Antiocho modò pecuniæ captę forent, ſed quę ab alijs regibus gentibusq́;: Cn. Manlium inimicum inceſſens. Et L. Scipio, quem magis pro ſe quàm aduerſus legem dicturum apparebat, diſſuaſor proceſsit. is poſt mortem P. Africani fratris, uiri omnium fortiſsimi clariſsimiq́; eã exortam rogationem eſt conqueſtus. parum enim fuiſſe, non laudari pro Roſtris P. Africanum poſt mortem, niſi etiã accuſaretur. & Carthaginienſes exilio Annibalis contentos eſſe, populum Romanum ne morte quidẽ P. Scipionis exatiari: niſi & ipſius fama ſepulti laceretur, & frater inſuper acceſsione inuidiæ mactetur. M. Cato ſuaſit rogationẽ. extat oratio eius de pecunia regis Antiochi: & Nũmios tribunos autoritate deterruit, ne aduerſarentur rogationi. Remittentibus ergo his interceſsionẽ, omnes tribus uti rogaſſet, iuſſerunt. Ser. Sulpitio deinde referente, quem rogatione Petilia quærere uellent, Q. Terentium Culleonem patres iuſſerunt. Ad hunc prætorem adeò amicum Corneliæ familiæ, ut qui Romæ mortuum elatumq́; P. Scipionem (eſt enim ea quoq; fama) tradũt, pileatum ſicut in triumpho ierat, in funere quoq; ante lectum iſſe, memoriæ prodiderint: & ad portam Capenã mulſum proſecutis funus dediſſe, quòd ab eo inter alios captiuos in Africa ex hoſtibus receptus eſſet: aut adeò inimicum eundem, ut propter inſignem ſimultatem ab ea factione quæ aduerſa Scipionibus erat, delectus ſit potiſsimum ad quæſtionem exercendam: cæterùm ad hunc

nimis

A nimis æquum aut iniquum prætorem reus extemplò factus L.Scipio: ſimul & delata & recepta nomina legatorum eius, A. & L. Hoſtiliorũ Catonum, & C. Furij Aculeonis quæſtoris: & ut omnia contacta ſocietate peculatus uiderentur, ſcribæ quoque duo & accenſus. L. Hoſtilius, & ſcribę & accenſus, priuſquam de Scipione iudicium fieret, abſoluti ſunt: Scipio & A. Hoſtilius legatus, & C. Furius damnati: quo cõmodior pax Antiocho daretur, Scipionem VI millia pondo auri, quadringenta octoginta argenti plus accepiſſe, quàm in ærarium retulerit: A. Hoſtilium LXXX pondo auri, argenti CCCCIII: Furium quæſtorem auri centum XXX, argenti CC pondo. Has ego ſummas auri & argenti relatas apud Antiatem inueni. In L. Scipione malim equidẽ librarij mendum, quàm mendaciũ ſcriptoris eſſe, in ſumma auri atque argenti. ſimilius enim ueri eſt, argenti quàm auri maius pondus fuiſſe: & potius quadragies, quàm ducenties quadragies litem æſtimatam: eo magis, quòd tantæ ſummę rationem etiam ab ipſo P. Scipione requiſitã eſſe in ſenatu tradunt: librumque rationis eius cum Lucium fratrem afferre iuſsiſſet, inſpectante ſenatu ſuis ipſum manibus concerpſiſſe, indignantẽ quòd cum bis millies in ærarium intuliſſet, quadragies ratio ab ſe poſceretur. ab eadem fiducia animi, cum quæſtores pecuniam ex ærario contra legem promere non auderent: popoſciſſe claues, & ſe aperturum ęrarium dixiſſe, qui ut clauderetur effeciſſet. Multa alia in Scipionis exitu maximè uitæ, dieque dicta, morte, funere, ſepulchro in diuerſum trahunt: ut cui famæ, quibus ſcriptis aſſentiar, non habeam. non de accuſatore conuenit. alij M. Næuium, alij Petilios diem dixiſſe ſcribunt. nõ de tempore, quo dicta dies ſit: non de anno, quo mortuus ſit: non ubi mortuus, aut elatus ſit. alij Romæ, alij Literni & mortuum & ſepultum. utrobique monumenta oſtenduntur, & ſtatuę. nam & Literni monumentum, monumentoque ſtatua ſuperimpoſita fuit: quam tempeſtate diſiectam nuper uidimus ipſi. & Romæ extra portam Capenam in Scipionũ monumento tres ſtatuæ ſunt: quarum duæ P. & L. Scipionum dicũtur eſſe: tertia poëtæ Q. Ennij.

B Nec inter ſcriptores rerum diſcrepat ſolum, ſed orationes quoque (ſi modò ipſorum ſunt, quę feruntur, P. Scipionis & Tib. Gracchi) abhorrent inter ſe. Index orationis P. Scipionis, nomen M. Næuij Tr. pl. habet: ipſa oratio ſine nomine eſt accuſatoris: nebulonem modò, modò nugatorem appellat. Ne Gracchi quidem oratio aut Petiliorum accuſatorum Africani, aut diei dictæ Africano ullam mentionem habet. alia tota ſerenda fabula eſt Gracchi orationi conueniens: & illi autores ſequendi ſunt, qui, cum L. Scipio & accuſatus & damnatus ſit pecuniæ captæ ab rege, legatum in Hetruria fuiſſe Africanum tradunt. quò poſt famam de fratris caſu allatã, relicta legatione cucurriſſe eum Romam: & cum à porta rectà ad forum ſe contuliſſet, quòd in uincula duci fratrem dictum erat, repuliſſe à corpore eius uiatorem, & tribunis retinẽtibus magis piè quàm ciuiliter uim feciſſe. hæc enim ipſa Gracchus queritur, diſſolutam eſſe à priuato tribunitiam poteſtatẽ. & ad poſtremum, cum auxilium L. Scipioni polliceretur, adijcit, tolerabilioris exẽpli eſſe à Tr. pl. potius, quàm à priuato uictam uideri & tribunitiam poteſtatem & remp. eſſe: ſed ita hanc unam impotentem eius iniuriam inuidia onerat, ut increpando quod degenerarit tantum à ſe ipſe, cumulatas ei ueteres laudes moderationis & temperantiæ pro reprehenſione præſenti reddat. caſtigatum enim quondam ab eo populum ait, quòd eum perpetuum conſulẽ & dictatorem uellet facere. prohibuiſſe ſtatuas ſibi in comitio, in roſtris, in curia, in Capitolio, in cella Iouis poni. prohibuiſſe ne decerneretur, ut imago ſua triumphali ornatu è templo Iouis Opt. Max. exiret. Hæc uel in laudatione poſita, ingentem magnitudinem animi moderandis ad ciuilem habitum honoribus ſignificarent: quę exprobrando inimicus fatetur. Huic Graccho minorẽ ex duabus filijs (nam maior P. Cornelio Naſicæ haud dudũ à patre collocata erat) nuptam fuiſſe conuenit. illud parum conſtat, utrum poſt mortem patris & deſpõſa ſit, & nupſerit: an ueræ illæ opiniones ſint, Gracchum, cum L. Scipio in uincula duceretur, nec quiſquam collegarum auxilio eſſet, iuraſſe ſibi inimicitias cum Scipionibus, quæ fuiſſent, manere, nec ſe gratiæ quęrendæ cauſa quicquam

facere, ſed in quem carcerem reges & imperatores hoſtium ducentem uidiſſet P. Africanum, in eum ſe fratrem eius duci, non paſſurum. ſenatum eo die fortè cœnantem in Capitolio conſurrexiſſe, & petiſſe, ut inter epulas Graccho filiam Africanus deſpōderet. quibus ita inter publicum ſolenne ſpōſalibus ritè factis, cum ſe domum recepiſſet, Scipionem Æmyliç uxori dixiſſe: filiam ſe minorem deſpondiſſe. cum illa muliebriter indignabunda nihil de communi filia ſecum conſultatum, adiecıſſet: non ſi Tib. Graccho daret, expertem conſilij debuiſſe matrem eſſe: lętum Scipionem tam concordi iudicio, ipſi deſponſam reſpondiſſe. Hæc de tanto uiro, quanquā & opinionibus & monumentis literarum uariarent, proponenda erāt. Iudicijs à Q. Terentio Pr. perfectis, Hoſtilius & Furius damnati, prædes eodem die quæſtoribus urbanis dederunt. Scipio cum contenderet, omnem quam accepiſſet pecuniam, in ærario eſſe: nec ſe quicquā publici habere, in uincula duci eſt cœptus. P. Scipio Naſica tribunos appellauit: orationemq; habuit plenam ueris decoribus, non communiter modò Corneliæ gentis, ſed propriè familiæ ſuæ. Parentes ſuos & P. Africani ac L. Scipionis, qui in carcerem duceretur, fuiſſe Cn. & P. Scipiones, clariſsimos uiros. eos, cū per aliquot annos in terra Hiſpania aduerſus multos Pœnorū Hiſpanorumq; & duces & exercitus nominis Romani famam auxiſſent, non bello ſolum, ſed quod Romanæ temperantiæ fideiq; ſpecimen illis gentibus dediſſent, & ad extremum ambos pro PR morte occubuiſſe, cùm illorum tueri gloriam poſteris ſatis eſſet: P. Africanum tantum paternas ſuperauiſſe laudes, ut fidem fecerit, non ſanguine humano, ſed ſtirpe diuina ſatum ſe eſſe. L. Scipionem, de quo agatur: ut quæ in Hiſpania, quæ in Africa, cum legatus fratris eſſet, geſsiſſet, prætereantur: conſulem & ab ſenatu dignū uiſum, cui extra ſortem Aſia prouincia, & bellum cum Antiocho rege decernerētur: & à fratre, cui poſt duos conſulatus cenſuramq; & triumphū legatus in Aſiam iret, ibi ne magnitudo & ſplendor legati laudibus Cos. officeret: fortè ita incidiſſe, ut quo die ad Magneſiam ſignis collatis L. Scipio Antiochum deuiciſſet, æger P. Scipio Elææ dierum aliquot uia abeſſet. non fuiſſe minorem eum exercitū, quàm Annibalis, cum quo in Africa eſset pugnatum. Annibalem eūdem fuiſſe inter multos alios regios duces, qui imperator Punici belli fuerit. & bellum quidem ita geſtum eſſe, ut ne fortunam quidem quiſquā criminari poſsit. in pace crimē queri: eam dici ueniſſe. hic x legatos ſimul argui, quorum ex cōſilio data pax eſſet. quin extitiſſe ex x legatis, qui Cn. Manlium accuſarent: tamen non modò ad criminis fidem, ſed ne ad moram quidem triumphi eam accuſationem ualuiſſe. At hercule in Scipione ipſas leges pacis, ut nimium accōmodatas Antiocho, ſuſpectas eſſe. integrum enim ei regnum relictum: omnia poſsidere eum uictum, quæ ante bellum eius fuerint. auri & argēti cum uim magnam habuiſſet, nihil in publicum relatum, omne in priuatum uerſum. An non præter omnium oculos tantum auri argentiq; in triumpho L. Scipionis, quātum nō decem alijs triumphis, ſi omne in unum conferatur, ſit latum? Nam quid de finibus regni dicam? Aſiam omnē, & proxima Europæ tenuiſſe Antiochum: ea quāta regio orbis terrarū ſit, à Tauro monte in Ægeum uſque prominens mare: quot non urbes modò, ſed gentes amplectatur, omnes ſcire. hanc regionem dierum plus triginta in longitudinē, decem inter duo maria in latitudinem patentem, uſq; ad Tauri mōtis iuga Antiocho ademptam, expulſo in ultimum angulum orbis terrarum. Quid, ſi gratuita pax eſſet, plus adimi ei potuiſſe? Philippo uicto Macedoniam, Nabidi Lacedæmonem relictam: nec Quintio crimē quæſitum. non enim habuiſſe eum Africanum fratrē: cuius cum gloria prodeſſe L. Scipioni debuiſset, inuidiā nocuiſse. tantum auri argentiq; iudicatum eſse in domum L. Scipionis illatum, quantū uenditis omnibus bonis redigi non poſſet. ubi ergo eſſe regium aurū? ubi tot hæreditates acceptas? in domo, quam ſumptus nō exhauſerint, extare debuiſſe nouæ fortunæ cumulū. At enim quod ex bonis redigi non poſsit, ex corpore & tergo per uexationem & contumelias L. Scipionis petituros inimicos: ut in carcere inter fures nocturnos & latrones uir clariſsimus includatur, & in robore & tenebris expiret:

deinde

A deinde nudus ante carcerem proijciatur. non id Corneliæ magis familiæ, quàm urbi Romanæ fore erubeſcendum. Aduerſus ea Terentius Pr. rogationem Petiliā, & ſenatuſconſultum, & iudicium de L. Scipione factum recitauit. ſe, ni referatur pecunia in publicum, quæ iudicata ſit nihil habere quod faciat, niſi ut reprehendi damnatum, & in uincula duci iubeat. Tribuni cum in cōſilium ſeceſsiſſent, paulopòſt C. Fannius ex ſua collegarumq́ aliorum, præter Gracchum, ſententia pronunciauit, prætori non intercedere tribunos, quo minus ſua poteſtate utatur. Tib. Gracchus ita decreuit. Quo minus ex bonis L. Scipionis quod iudicatū ſit, redigatur, ſe nō intercedere prætori. L. Scipionem, qui regem opulētiſsimum orbis terrarum deuicerit, imperium PR propagauerit in ultimos terrarum fines: regem Eumenem, Rhodios, alias tot urbes Aſiæ deuinxerit PR beneficijs, plurimos duces hoſtium in triumpho ductos carcere incluſerit, non paſſurum inter hoſtes PR L. Scipionē in carcere & in uinculis eſſe, mittiq́ eum ſe iubere. Tanto aſſenſu auditum eſt decretum, adeò dimiſſum L. Scipionem læti homines uiderunt, ut uix in eadem ciuitate uideretur factum iudicium. In bona deinde L. Scipionis poſſeſſum publicè quæſtores prætor miſit. neque in ijs non modò ueſtigium ullum comparuit pecuniæ regiæ, ſed nec tantum redactum eſt, quantæ ſummæ damnatus fuerat. Collata pecunia à cognatis amicisq́ & clientibus eſt L. Scipioni, ut ſi acciperet eam, locupletior aliquanto eſſet, quàm ante calamitatem fuerat. nihil accepit: quæ neceſſaria ad cultum erant, redempta ei à proximis cognatis ſunt. uerteratq́ Scipionum inuidia in prætorem, & conſilium eius, & accuſatores.

DECADIS QVARTAE LIBER NONVS.

Aemylius Cos. Liguribus ſubactis, uiam à Placentia uſq́ Ariminum perductam, Flaminiæ iunxit. Initia luxuriæ introducta ab exercitu Aſiatico referuntur. Ligures, quicunque citra Apenninum erant, ſubacti ſunt. Bacchanalia ſacrum Græcum, & quidem nocturnum, ſcelerum omnium maximum ſeminarium, cum ad ingentis turbæ coniurationem perueniſſet: à conſule inueſtigatum, &
D *multorum pœna ſublatum eſt. A cenſoribus L. Valerio Flacco, & M. Porcio Catone, uir & belli & pacis artibus maximus motus eſt ſenatu, L. Quintius Flamininus, T. Quintij frater, eo quòd cum Galliam prouinciā Cos. obtinuerat, rogatus à Philippo Pœno, quem amabat, ſcorto nobili, Gallum quēdam ſua manu occiderat: ſiue, ut quidam tradiderunt, unum damnatorum ſecuri percuſſerat, rogatus à meretrice Placentina, cuius amore deperibat. Extat in eum M. Catonis oratio. Scipio Literni deceſſit. Et, tanquam ungente fortuna circa id tempus duo funera maximorum urorum, Annibal à Pruſia Bithyniæ rege, ad quem uicto Antiocho confugerat, cum dederetur Romanis, qui ad expoſcendum illum T. Quintium Flamininum miſerant, ueneno ſibi mortem conſciuit. Philopœmen quoque, dux Achæorum, uir maximus, eſt à Meſſenijs interemptus ueneno, cum ab ijs bello captus eſſet. Coloniæ, Pollentia & Piſaurum, & Mutina & Parma deductæ ſunt. Præterea res aduerſum Celtiberos proſperè geſtas, & initia cauſasq́ belli Macedonici continet. cuius origo inde uenit, quòd Philippus ægrè ferebat regnum ſuum minui à Romanis, eo quòd cogeretur à Thracibus, alijsq́ locis præſidia deducere.*

DVM hæc (ſi modò hoc anno acta ſunt) Romæ aguntur, Coss. ambo in Liguribus gerebant bellum. Is hoſtis uelut natus ad continendam inter magnorum interualla bellorum Romanis militarē diſciplinam erat: nec alia prouincia militem magis ad uirtutem acuebat. nam Aſia & amœnitate urbium, & copia terreſtrium maritimarumq́ rerum, & mollitia hoſtium, regijsq́ opibus ditiores, quàm fortiores exercitus faciebat. præcipuè ſub imperio Cn. Manlij ſolutè ac negligenter habiti ſunt. itaque aſperius paulo iter in Thracia, & exercitatior hoſtis magna clade eos caſtigauit. in Liguribus omnia erant, quæ militem excitarent: loca montana & aſpera, quæ & ipſis capere labor erat, & ex præoccupatis deijcere hoſtem: itinera ardua, anguſta, infeſta inſidijs: hoſtis leuis, & uelox, & repētinus, qui nullum uſquam tempus, nullum locum quietum aut ſecurum eſſe ſineret: oppugnatio neceſſaria munitorum caſtellorum. laborioſa ſimul, periculoſaq́: inops regio, quæ parſimonia aſtringeret milites, prædæ haud multum præberet. itaque non lixa ſequebatur, non iumentorum longus ordo agmen extendebat. nihil, præter arma & uiros omnem ſpem in armis habentes, erat. nec deerat unquam cum ijs uel materia belli, uel cauſa: quia propter domeſticam inopiam uicinos agros incurſabant: nec tamen in diſcrimen ſummæ rerū pugnabatur. C. Flaminius Cos. cum Friniatibus Liguribus in agro eorum pluribus prælijs ſecundis factis, in deditionē gentem accepit, & arma ademit; & quia non ſyncera fide tradebāt,

cum caſtigarentur, relictis uicis in montem Auginum confugerunt. cōfeſtim ſecutus A
eſt Cos. Cæterùm effuſi rurſus, & pars maxima inermes per inuia & rupes diruptas
præcipitantes fugerunt, quà ſequi hoſtis non poſſet. ita trans Apenninū abierunt. qui
caſtris ſe tenuerant, circumſeſsi & expugnati ſunt. Inde trans Apenninū ductæ legio-
nes. ibi montis, quem ceperant, altitudine pauliſper ſe tutati, mox in deditionem con-
ceſſerunt. tum conquiſita cum intentiore cura arma, & omnia adempta. Translatum
deinde ad Apuanos Ligures bellū, qui in agrum Piſanum Bononienſemq́; ita incurſa
uerant, ut coli nō poſſent. His quoq; perdomitis Cos. pacem dedit finitimis. & quia à
bello quieta ut eſſet prouincia, effecerat: ne in otio militē haberet, uiā à Bononia per-
duxit Arretium. M. Aemylius alter Cos. agros Ligurū, uicosq́;. qui in campis aut ual-
libus erant: ipſis montes duos, Balliſtam Suiſmontiumq́; tenentibus, deuſsit, depopu-
latusq́; eſt. deinde eos qui in montibus erant adortus, primò leuibus prælijs fatigauit:
poſtremò coactos in aciē deſcendere, iuſto prælio deuicit, in quo & ædem Dianæ uo-
uit. Subactis cis Apēninum omnibus, tum trāſmontanos adortus: in his & Friſinates
Ligures erant, quos non adierat C. Flaminius. omnes Aemylius ſubegit, armaq́; ade-
mit, & de mōtibus in campos multitudinē deduxit. Pacatis Liguribus, in agrum Gal-
licum exercitū duxit, uiamq́; ab Placentia, ut Flaminiæ cōmitteret, Ariminum perdu-
xit. prælio ultimo, quo cum Liguribus ſignis collatis conflixit, ædē Iunoni reginæ uo-
uit. Hęc in Liguribus eo anno geſta. In Gallia M. Furius Pr. inſontibus Cenomanis, in
pace ſpeciē belli quærens, ademerat arma. id Cenomani conqueſti Romæ apud ſena-
tum, reiectiq́; ad Cos. Æmyliū, cui ut cognoſceret ſtatueretq́; ſenatus permiſerat, ma-
gno certamine cū prætore habito, tenuerunt cauſam. arma reddita Cenomanis, dece-
dere è prouincia Pr. iuſſus. Legatis deinde ſociorū Latini nominis, qui toto undiq; ex
Latio frequētes cōuenerant, ſenatus datus eſt. his querentibus magnā multitudinem
ciuium ſuorū Romam cōmigraſſe, & ibi cenſos eſſe, Q. Terentio Culleoni Pr. nego-
tium datum eſt, ut eos conquireret, & quem C. Claudio M. Liuio cenſoribus, poſt'ue B
eos cenſores, ipſum parentemu'e eius apud ſe cēſum eſſe probaſſent ſocij, ut redire eò
cogeret, ubi cenſi eſſent. Hac conquiſitione XII millia Latinorū domos redierunt, iam
tum multitudine alienigenarum urbem onerante. Priuſquam Coss. redirent Romā,
M. Fuluius procos. ex Ætolia redijt. isq́; ad ędem Apollinis in ſenatu cum de rebus in
Aetolia Cephaleniaq́; ab ſe geſtis diſſeruiſſet, petijt à patribus, ut æquum cēſerent ob
remp. bene ac feliciter geſtā, & dijs immortalibus honorē haberi iubere, & ſibi trium-
phum decernere. M. Aburius Tr. pl. ſi quid de ea re ante M. Aemylij Cos. aduentū de-
cerneretur, interceſſurum ſe oſtendit. eum cōtradicere uelle, proficiſcentemq́; in pro-
uinciā ita ſibi mandaſſe, ut ea diſceptatio integra in aduētum ſuū ſeruaretur. Fuluium
temporis iacturam facere. ſenatum etiam præſente Cos. quod uellet, decreturum. M.
Fuluius: Si aut ſimultas M. Aemylij ſecū ignota hominibus eſſet, aut quàm is eas inimi
citias impotenti ac propè regia ira exerceret: tamen non fuiſſe ferendū, abſentem Cos.
& deorum immortaliū honori obſtare, & meritum debitumq́; triumphū morari: im-
peratorem rebus egregiè geſtis, uictoremq́; exercitū cum præda ac captiuis ante por-
tas ſtare, donec Cos. ob hoc ipſum moranti redire Romā libitum eſſet. Verū enimue-
ro cum ſint notiſsimæ ſibi cū Cos. inimicitię, quid ab eo quenquā poſſe æqui expecta-
re? qui per infrequentiā furtim S C factum ad ærarium detulerit: Ambraciā non uideri
ui captā, quæ aggere ac uineis oppugnata ſit, ubi incēſis operibus alia deintegro facta
ſint, ubi circa muros ſupra ſubterq́; terram per dies quindecim pugnatū: ubi à prima
luce, cum iam tranſcendiſſet muros miles, uſq; ad noctem diu anceps prælium tenue-
rit: ubi plus tria millia hoſtium ſint cæſa. Iam de deorum immortalium templis ſpolia-
tis in capta urbe, qualem calumniam ad pontifices attulerit? niſi Syracuſarum cætera-
rumq́; captarum ciuitatum ornamentis urbem exornati fas fuerit, in Ambraciā unam
captā non ualuerit belli ius. ſe & PC orare, & à tribunis petere, ne ſe ſuperbiſsimo ini-
mico ludibrio eſſe ſinant. Vndiq; omnes alij deprecari tribunum, alij caſtigare. Tib.

A Gracchi collegæ plurimum oratio mouit. Ne ſuas quidem ſimultates pro magiſtratu
exercere boni exempli eſſe. alienarum uerò ſimultatum Tr. pl. cognitorem fieri, turpe
& indignū collegij eius poteſtate & ſacratis legibus eſſe. ſuo quenq; iudicio & homi-
nes odiſſe, aut diligere, & res probare aut improbare debere: non pendere ex alterius
uultu ac nutu, nec alieni momentis animi circumagi, aſtipulariq; irato conſuli tribunū
pl. et quid priuatim M. Æmylius mandauerit, meminiſſe, tribunatum ſibi à P R manda
tum obliuiſci, et mandatum pro auxilio ac libertate priuatorum, non pro cõſulari re-
gno. ne hoc quidem cernere eum, fore ut memoriæ ac poſteritati mandetur, eiuſdem
collegij alterum è duobus Tr. pl. ſuas inimicitias remiliſſe reip. alterum alienas et man
datas exercuiſſe. His uictus caſtigationibus tribunus, cum templo exceſsiſſet, referen-
te Ser. Sulpitio Pr. triumphus M. Fuluio eſt decretus. Is cum gratias P C egiſſet, adie-
cit, ludos magnos ſe Ioui OPT. MAX. eo die, quo Ambraciam cepiſſet, uouiſſe. in eam
rem ſibi cētum pondo auri a ciuitatibus collatum. petere ut ex ea pecunia quam in tri-
umpho latam in ærario poſiturus eſſet, id aurum ſecerni iuberent. Senatus pontificū
collegium conſuli iuſsit, num omne id aurum in ludos conſumi neceſſum eſſet? cum
pontifices negaſſent ad religionem pertinere, quanta impenſa in ludos fieret: ſenatus
Fuluio, quantum uellet impenderet, permiſit, dum ne ſummam octoginta millium ex
cederet. Triumphare menſe Ianuario ſtatuerat. ſed cum audiſſet Cos. Æmylium lite-
ris Aburij Tr. pl. acceptis de remiſſa interceſsione, ipſum ad impediendum triumphū
Romam uenientem, ægrum in uia ſubſtitiſse, ne plus in triumpho certaminum quàm
in bello haberet, prætulit triumphi diem. Triumphauit ad X Cal. Ianuarias de Ætolis,
& de Cephalenia. Aureæ coronæ centum, XII pondo ante currum latæ ſunt: argenti
pondo millia LXXXIII: auri pondo CCXLIII: tetradrachma Attica CXVIII mil-
lia: Philippei nummi XII millia CCCCXXII. ſigna ænea CCLXXXV: ſigna marmo-
rea CCXXX. arma, tela, cætera ſpolia hoſtium magnus numerus. ad hæc catapultæ,
B baliſtæ, tormenta omnis generis: duces aut Ætoli & Cephalenes, aut regij ab Antio-
cho ibi relicti ad ſeptem & XX. Multos eo die, priuſquam in urbem inueheretur, in
circo Flaminio tribunos, præfectos, equites, centuriones, Romanos ſociosq; donis
militaribus donauit: militibus ex præda uicenos quinos denarios diuiſit: duplex cen-
turioni: triplex equiti. Iam conſularium comitiorum appetebat tempus, quibus quia
M. Æmylius, cuius ſortis ea cura erat, occurrere nõ potuit, C. Flaminius Romam ue-
nit, ab eo creati Coss. Sp. Poſthumius Albinus, Q. Martius Philippus. prętores inde
facti T. Mænius, P. Cornelius Sulla, C. Calpurnius Piſo, M. Licinius Lucullus, C. Au-
relius Scaurus, L. Quintius Criſpinus. Extremo anni magiſtratibus iam creatis, ad ter
tiū nonas Martias Cn. Manlius Volſo de Gallis, qui Aſiam incolunt, triumphauit. ſe-
rius ei triumphandi cauſa fuit, ne Q. Terentio Culleone Pr. cauſam lege Petilia dice-
ret, & incendio alieni iudicij, quo L. Scipio damnatus erat, conflagraret: eo infenſio-
ribus in ſe quàm in illum iudicibus, quòd diſciplinam militarem ſeuerè ab eo conſerua
tam, ſucceſſor ipſe omni genere licentiæ corruperat. neq; ea ſola infamiæ erant, quæ
in prouincia procul ab oculis facta narrabantur: ſed etiam magis, quę in militibus eius
quotidie conſpiciebantur. Luxuriæ enim peregrinæ origo ab exercitu Aſiatico in-
uecta in urbem eſt. ij primùm lectos æratos, ueſtem ſtragulam precioſam, plagulas, &
alia textilia, & quæ tum magnificæ ſuppellectilis habebantur, monopodia, & abacos
Romam aduexerunt. tunc pſaltriæ ſambuciſtriæq; & conuiualia ludionum oblecta-
menta addita epulis: epulæ quoq; ipſæ & cura, & ſumptu maiore apparari cœptæ. tū
coquus, uiliſsimum antiquis mancipium & æſtimatione & uſu, in precio eſſe: & quod
miniſterium fuerat, ars haberi cœpta. uix tamen illa, quæ tum conſpiciebantur, ſemi-
na erant futuræ luxurię. In triumpho tulit Cn. Manlius coronas aureas CC duodecim
pondo: argenti pondo CCXX millia: auri pondo MMCII: tetradrachmûm Atticûm
CXXVII millia, ciſtophorûm CCL: Philippeorum aureorum nummorum ſedecim
millia CCCXX. & arma ſpoliaq; multa Gallica, carpentis tranſuecta. duces hoſtium

duo & quinquaginta ducti ante currum. Militibus quadragenos binos denarios diui A
ſit, duplex centurioni. & ſtipendium duplex in pedites dedit, triplex in equites. Multi
omnium ordinum donati militaribus donis, currum ſecuti ſunt. carminaq; à militibus
ea in imperatorem dicta, ut facile appareret, in ducem indulgentem ambitioſumq; ea
dici: triumphum eſſe militari magis fauore, quàm populari celebrem. Sed ad populi
quoq; gratiã conciliandã amici Manlij ualuerunt. quibus annitẽtibus S C. factum eſt,
ut ex pecunia, quæ in triumpho tranſlata eſſet, ſtipendium collatum à populo publi-
cum, quod eis ſolutum antea non eſſet, ſolueretur. uicenoſquinos & ſemiſſes in millia
æris quæſtores urbani cum fide & cura ſoluerunt. Per idem tempus Trr. mil. duo ex
duabus Hiſpanijs cum literis C. Catinij & L. Manlij, qui eas prouincias obtinebãt, ue-
nerũt. ex ijs literis cognitum eſt, Celtiberos Luſitanoſq; in armis eſſe, & ſociorũ agros
populari. de ea re conſultationem integrã ſenatus ad nouos magiſtratus reiecit. Ludis
Romanis eo anno, quos P. Cornelius Cethegus, A. Poſthumius Albinus faciebant,
malus in circo inſtabilis in ſignum Pollentiæ procidit, atq; id deiecit. ea religione mo-
ti patres, & diem unum adijciendum ludorum celebritati cenſuerũt, & ſigna duo pro
uno reponenda, & nouũ auratũ faciendum. Et plebeij ludi ab ędilibus C. Sempronio
Blęſo, & M. Furio Luſco diem unũ inſtaurati ſunt. Inſequens annus Sp. Poſthumium
Albinũ, & Q. Marcium Philippum Coſs. ab exercitu bellorumq; & prouinciarum
cura ad inteſtinæ cõiurationis uindictã auertit. Prr. prouincias ſortiti ſunt. T. Męnius
urbanam, M. Licinius Lucullus inter ciues & peregrinos, C. Aurelius Scaurus Sardi-
niam, P. Cornelius Sulla Siciliam, L. Quintius Criſpinus Hiſpaniam citeriorẽ, C. Cal-
purnius Piſo Hiſpaniam ulteriorem. Coſs. ambobus quæſtio de clandeſtinis coniura
tionibus decreta eſt. Gręcus ignobilis in Hetruriam primùm uenit, nulla cum arte ea-
rum, quas multas ad animorum corporumq; cultum nobis eruditiſsima omniũ gens
inuexit, ſed ſacrificulus & uates: nec is qui aperta religione propalam & quæſtum & B
diſciplinam profitendo animos errore imbueret, ſed occultorum antiſtes ſacrorum.
Initia erãt, quę primò paucis tradita ſunt: deinde uulgari cœpta per uiros, mulieresq;.
additæ uoluptates religioni uini & epularũ, quo plurium animi illicerentur. cum ui-
num animos & nox, & miſti fœminis mares, ætatis teneræ maioribus, diſcrimẽ omne
pudoris extinxiſſent: corruptelæ primũ omnis generis fieri cœptæ, cum ad id quiſq;,
quo natura pronioris libidinis eſſet, paratam uoluptatem haberet. nec unũ genus no-
xæ: ſtupra promiſcua ingenuorũ fœminarũq; erant. ſed falſi teſtes, falſa ſigna teſtimo-
niaq; & iudicia ex eadem officina exibant. uenena indidem, inteſtinæq; cędes, ita ut ne
corpora quidem interdum ad ſepulturam extarent. multa dolo, pleraq; per uim aude
bantur. occulebat uim, quòd prę ululatibus tympanorumq; & cymbalorum ſtrepitu
nulla uox quiritantiũ inter ſtupra et cædes exaudiri poterat. Huius mali labes ex He-
truria Romam uelut cõtagione morbi penetrauit. primò urbis magnitudo capacior,
patientiorq; talium malorũ ea celauit. tandem indiciũ hoc maximè modo ad Poſthu-
mium conſulem peruenit. P. Ebutius, cuius pater publico equo ſtipendia fecerat, pu
pillus relictus, motuis deinde tutoribus ſub tutela Duroniæ matris et uitrici T. Sem-
pronij Rutilij educatus fuerat. et mater dedita uiro erat: et uitricus, quia tutelam ita
geſſerat, ut rationem reddere nõ poſſet: aut tolli pupillum, aut obnoxium ſibi uinculo
aliquo fieri cupiebat. uia una corruptelæ Bacchanalium erant. mater adoleſcentulum
appellat, ſe pro ægroto uouiſſe, ubi primùm conualuiſſet, Bacchis eum ſe initiaturam.
damnatam uoti deûm benignitate exoluere id uelle. x dierum caſtimonia opus eſſe.
decimo die cœnatum, deinde purè lautum ſacrarium deducturam. Scortum nobile
libertina Hiſpala Fecenia non digna quæſtu, cui ancillula aſſueuerat: etiam poſtquam
manumiſſa erat, eodem ſe genere tuebatur. huic cõſuetudo iuxta uicinitatem cum E-
butio fuit, minimè adoleſcentis aut rei aut famæ damnoſa. ultro enim amatus appeti-
tuſq; erat: & malignè omnia præbentibus ſuis, meretriculæ munificẽtia ſuſtinebatur.
quin eò proceſſerat conſuetudine capta, ut poſt patroni mortẽ, quia in nullius manu-
erat:

A erat:tutore à tribunis & prætore petito, cum teſtamentũ faceret, unum Ebutium in-
ſtitueret hæredem. Hæc amoris pignora cum eſſent, nec quicquam ſecretũ alter ab al-
tero haberent, per iocum adoleſcens uetat eam mirari, ſi per aliquot noctes ſecubuiſ-
ſet. religionis ſe cauſa, ut uoto pro ualetudine ſua facto liberetur, Bacchis initiari uelle.
Id ubi mulier audiuit, perturbata, dij meliora, inquit. mori et ſibi et illi ſatius eſſe, quàm
id faceret. & in caput eorum deteſtari minas periculaq́ꝫ, qui id ſuaſiſſent. Admiratus
cùm uerba, tum perturbationem tantam adoleſcẽs, parcere execrationibus iubet. ma-
trem id ſibi aſſentiente uitrico imperaſſe. Vitricus ergo, inquit, tuus (matrem enim in-
ſimulare forſitan fas non ſit) pudicitiam, famã, ſpem, uitamq́ꝫ tuam perditũ ire hoc fa-
cto properat. Eo magis mirabũdo, quærentiq́ꝫ quid rei eſſet, pacem ueniamq́ꝫ preca-
ta deorũ dearumq́ꝫ, ſi coacta caritate eius ſilenda enunciaſſet, ancillam ſe ait dominæ
comitem id ſacrariũ intraſſe, liberã nũquam eò acceſsiſſe. ſcire corruptelarũ omnis ge-
neris eam officinã eſſe: et iam biennio conſtare, neminem initiatũ ibi maiorẽ annis XX.
ut quiſq́ꝫ introductus ſit, uelut uictimã tradi ſacerdotibus. eos deducere in locum, qui
circunſonet ululatibus, cantuq́ꝫ ſymphoniæ, & cymbalorũ & tympanorum pulſu, ne
uox quiritantis, cum per uim ſtuprũ inferatur, exaudiri poſſit. Orare deinde atq́ꝫ obſe-
crare, ut eam rem quocunq́ꝫ diſcuteret modo: nec ſe eò præcipitaret, ubi omnia infan-
da patienda primùm, deinde facienda eſſent. neq́ꝫ antè dimiſit eum, quàm fidem dedit
adoleſcens, ab his ſacris ſe temperaturum. Poſteaquã domum uenit, & mater mentio-
nem intulit, quid eo die, quid deinceps cęteris quę ad ſacra pertinerent, faciendũ eſſet:
negat eorum ſe quicquã facturum, nec initiari ſibi in animo eſſe. aderat ſermoni uitri-
cus. confeſtim mulier exclamat: Hiſpalæ concubitu carere eũ decem noctes nõ poſſe.
illius excetræ delinimentis & uenenis imbutum, nec parentis, nec uitrici, nec deorum
uerecundiã habere: iurgãtes hinc mater, hinc uitricus, cum quatuor eum ſeruis domo
exegerunt. Adoleſcens inde ad Ebutiã ſe amitam contulit: cauſamq́ꝫ ei, cur eſſet à ma-
B tre eiectus, narrauit. deinde ex autoritate eius poſtero die ad Cos. Poſthumium, arbi-
tris remotis, rem detulit. Conſul poſt diem tertiũ ad ſe iuſſum redire dimiſit. ipſe Sul-
pitiã grauem fœminã, ſocrum ſuam percunctatus eſt: ecquã anum Ebutiam ex Auen-
tino noſſet: cum ea noſſe probam, & antiqui moris fœminã, reſpondiſſet: opus eſſe ſi-
bi ea conuenta dixit. mitteret nuncium ad eam, ut ueniret. Ebutia accita ad Sulpitiam
uenit. et conſul paulo pòſt, uelut fortè interueniſſet, ſermonẽ de Ebutio fratris eius fi-
lio infert. Lacrymæ mulieri obortæ, & miſerari caſum adoleſcentis cœpit: qui ſpolia-
tus fortunis, à quibus minime óporteret, apud ſe tunc eſſet, eiectus à matre: quòd pro-
bus adoleſcens (dij propitij eſſent) obſcœnis, ut fama eſſet, ſacris initiari nollet. Satis
de Ebutio exploratũ ratus conſul, non uanũ autorem eſse: dimiſſa Ebutia, ſocrum ro-
gat, ut Hiſpalã indidem ex Auentino libertinam, non ignotam uicinię accerſeret ad ſe-
ſe. eam quoq́ꝫ eſſe quæ percunctari uellet. Ad cuius nunciũ perturbata Hiſpala, quòd
ad tam nobilem & grauẽ fœminã ignara cauſæ accerſeretur: poſteaquã lictores in ue-
ſtibulo turbamq́ꝫ conſularem & conſulem ipſum conſpexit, propè exanimata eſt. In
interiorem partem ædium abductam ſocru adhibita conſul, ſi uera dicere inducere in
animũ poſset, negat perturbari debere. fidem uel ab Sulpitia tali fœmina, uel ab ſe acci-
peret. expromeret ſibi quæ in luco Similæ Bacchanalibus in ſacro nocturno ſolerent
fieri. Hoc ubi audiuit, tantus pauor tremorq́ꝫ omnium membrorum mulierẽ cepit, ut
diu hiſcere non poſſet. tãdem confirmata, puellã admodum ſe ancillam initiatam cum
domina ait. aliquot annis, ex quo manumiſſa ſit, nihil quid ibi fiat, ſcire. Iam idipſum
cõſul laudare, quod initiatam ſe non inficiaretur. ſed et cętera eadem fide expromeret,
neganti ultra quicquam ſcire, nõ eandem dicere, ſi coarguatur ab alio, ac per ſe fatenti,
ueniam aut gratiam fore. eum ſibi omnia expoſuiſſe, qui ab illa audiſset. Mulier
haud dubiè, id quod erat, Ebutium indicem arcani rata eſse, ad pedes Sulpitiæ pro-
cidit: & eam primò orare cœpit, ne mulieris libertinæ cum amatore ſermonem in
rem non ſeriam modò, ſed capitalem etiam uerti uellet. ſe terrendi eius cauſa, nõ quòd
ſciret

ſciret quicquã,ea locutam eſſe. Hic Poſthumius accenſus ira, tum quoq; ait eam cum Ebutio ſe amatore cauillari credere, non in domo grauiſsimę fœminę & cum conſule loqui. & Sulpitia attollere pauentẽ, ſimul illã adhortari, ſimul iram generi lenire. Tandem confirmata, multum incuſata perfidia Ebutij, qui optimi in eo ipſo meriti talem gratiam retuliſſet: magnum ſibi metum deorũ, quorum occulta enunciaret: maiorem multo dixit hominum eſſe, qui ſe indicem manibus ſuis diſcerpturi eſſent. itaq; hoc ſe Sulpitiam, hoc conſulem orare, ut ſe extra Italiã aliquò amandarẽt, ubi reliquum uitæ degere tutò poſſet. Bono animo eſſe iubere eam conſul, & ſibi curę fore dicere, ut Romæ tutò habitaret. Tum Hiſpala originẽ ſacrorum expromit. Primò ſacrarium id fœminarum fuiſſe, nec quenquam uirum eò admitti ſolitum. tres in anno ſtatos dies habuiſſe, quibus interdiu Bacchis initiarẽtur. ſacerdotes inuicẽ matronas creari ſolitas. Pacullam Miniam Campanã ſacerdotẽ omnia tanquã deûm monitu immutaſſe. nam & uiros eam primã ſuos filios initiaſſe, Minium & Herennium Cerrinios, & nocturnum ſacrum ex diurno, & pro tribus in anno diebus quinos ſingulis menſibus dies initiorum feciſſe. ex quo in promiſcuo ſacra ſint, & permiſti uiri fœminis, & noctis licentia acceſſerit: nihil ibi facinoris, nihil flagitij prætermiſſum. plura uirorum inter ſeſe, quàm fœminarum eſſe ſtupra. ſi qui minus patientes dedecoris ſint, & pigriores ad facinus, pro uictimis immolari nihil nefas ducere. hanc ſummam inter eos religionem eſſe. uiros uelut mente capta cũ iactatione fanatica corporis uaticinari. matronas baccharum habitu crinibus paſsis cum ardentibus facibus decurrerè ad Tyberim: demiſſasq; in aquã faces, quia uiuum ſulphur cum calce inſit, integra flamma efferre. Raptos à dijs homines dici, quos machinæ illigatos ex conſpectu in abditos ſpecus abripiant. eos eſſe, qui aut coniurare, aut ſociari facinoribus, aut ſtuprum pati noluerint. Multitudinem ingentem, alterum iam propè populum eſse: in his nobiles quoſdã uiros, fœminasq;. biennio proximo inſtitutũ eſse, ne quis maior XX annis initiaretur. captari ętates & erroris et ſtupri patientes. Peracto indicio, aduoluta rurſus genib. preces eaſdem, ut ſe ablegaret, repetiuit. Conſul rogat ſocrum, ut aliquã partem ædium uacuam faceret, quò Hiſpala immigraret. cœnaculũ ſuper ædes datum eſt, ſcalis ferentibus in publicum obſeratis, aditu in ædes uerſo. res omnes Fecenię extemplò translatę, & familia accerſita: & Ebutius migrare ad cõſulis clientem iuſsus. Ita cum indices ambo in poteſtate eſsent, rem ad ſenatũ Poſthumius defert. Omnibus ordine expoſitis, quæ delata primò, quæ deinde ab ſe inquiſita forẽt, patres pauor ingens cepit: cùm publicò nomine, ne quid eæ coniurationes cœtusq; nocturni fraudis occultæ aut periculi importarẽt: tum priuatim ſuorum quiſq; uice, ne quis affinis ei noxæ eſſet. Cenſuit autẽ ſenatus gratias cõſuli agendas, quòd eam rem & cum ſingulari cura & ſine ullo tumultu inueſtigaſſet. quęſtionem deinde de Bacchanalibus ſacriſq; nocturnis extra ordinẽ conſulibus mandat. indicibus Ebutio ac Feceniæ ne fraudi ea res ſit, curare, & alios indices præmijs inuitare iubet. ſacerdotes eorũ ſacrorũ, ſeu uiri ſeu fœminę eſsent, non Romę modò, ſed per omnia fora & cõciliabula cõquiri, ut in conſulũ poteſtate eſsent. edici præterea in urbe Roma, & per totã Italiã edicta mitti, ne quis qui Bacchis initiatus eſſet, coiſſe aut cõueniſſe cauſa ſacrorũ uelit, neu quid talis rei diuinę feciſſe. ante omnia ut quęſtio de his habeatur, qui coierint, coniurauerint ue, quo ſtuprũ flagitiùmue inferretur. Hæc ſenatus decreuit. Conſules ædilibus curulibus imperarũt, ut ſacerdotes eius ſacri omnes conquirerent, comprehenſoſq; libero conclaui ad quęſtionem ſeruarent. ædiles plebis uidere, ne qua ſacra in operto fierent. triumuiris capitalibus mandatũ eſt, ut uigilias diſponerent per urbem, ſeruarentq; ne qui nocturni cœtus fierent: utq; ab incendijs caueretur, adiutores triũuiris quinqueuiri uti cis Tyberim ſuę quiſq; regionis ædificijs præeſſent. Ad hæc officia dimiſsis magiſtratibus, conſules in Roſtra aſcenderũt. et concione aduocata, cum ſolenne carmen precationis, quod pręfari priuſquã populum alloquantur, magiſtratus ſolent, peregiſſet conſul, ita cœpit: Nulli unquã concioni Quirites tam nõ ſolum apta, ſed ętiam neceſſaria hæc ſolennis

A deorum comprecatio fuit, quæ uos admoneret: hos eſſe deos, quos colere, uenerari, precariꝗ maiores ueſtri inſtituiſſent: non illos, qui prauis et externis religionibus captas mẽtes uelut furialibus ſtimulis ad omne ſcelus & ad omnẽ libidinẽ agerent. Equidem nec quid taceam, nec quatenus proloquar, inuenio. ſi aliquid ignorabitis, ne locũ negligẽtię dem: ſi omnia nudauero, ne nimium terroris offundam uobis, uereor. quicquid dixero, minus quàm pro atrocitate & magnitudine rei dictum ſcitote eſſe. ut ad cauẽdum ſatis ſit, dabitur opera à nobis. Bacchanalia tota iampridẽ Italia, & nunc per urbem etiam multis locis eſſe, non ſama modò accepiſſe uos, ſed crepitibus etiam ululatibusꝗ nocturnis, qui perſonant tota urbe, certum habeo: cæterùm quæ ea res ſit, ignorare: alios deorum aliquem cultum, alios conceſſum ludum & laſciuiam eſſe credere: & qualecunꝗ ſit, ad paucos pertinere. quod ad multitudinẽ eorum attinet, ſi dixero multa millia hominum eſſe, ilico neceſſe eſt exterreamini, niſi adiũxero, qui qualesꝗ ſint. Primùm igitur mulierum magna pars eſt, & is fons mali huiuſce fuit. deinde ſimillimi fœminis mares ſtuprati & cõſtupratores, fanatici uigiles, uino, ſtrepitibus, clamoribusꝗ nocturnis attoniti. Nullas adhuc uires cõiuratio, cæterùm incremẽtum ingẽs uirium habet, quòd indies plures fiunt. Maiores ueſtri ne uos quidem, niſi cum aut uexillo in arce poſito comitiorum cauſa exercitus edictus eſſet, aut plebi cõcilium tribuni edixiſſent: aut aliquis ex magiſtratibus ad concionẽ uocaſſet, fortè temerè coire uoluerunt: & ubicunꝗ multitudo eſſet, ibi & legitimũ rectorẽ multitudinis cenſebant debere eſſe. Quales primùm nocturnos cœtus, deinde promiſcuos mulierũ ac uirorum eſſe creditis? ſi quibus ætatibus initiẽtur mares ſciatis: non miſereat uos eorũ ſolum, ſed etiam pudeat. Hoc ſacramento initiatos iuuenes milites faciendos cenſetis Quirites? ijs ex obſcœno ſacrario eductis arma committẽda? hi cooperti ſtupris ſuis alienisꝗ pro pudicitia coniugum ac liberorum ueſtrorũ ferro decernent? Minus tamen eſſet, ſi flagitijs tantum effœminati forẽt (ipſorũ id magna ex parte dedecus erat)

B à facinoribus manus, mentẽ à fraudibus abſtinuiſſent. Nunquam tantum malũ in repub. fuit, nec ad plures, nec ad plura pertinens. quicquid ijs annis libidine, quicquid fraude, quicquid ſcelere peccatum eſt, ex illo uno ſacrario ſcitote ortum eſſe. necdum omnia in quæ coniurauerunt, edita facinora habẽt: adhuc priuatis noxijs, quia nõdum ad rempub. opprimẽdam ſatis uiriũ eſt, cõiuratio ſeſe impia tenet. creſcit & ſerpit quotidie malum: iam maius eſt, quàm ut capere id priuata fortuna poſsit: ad ſummã reip. ſpectat. niſi præcauetis Quirites, iam huic diurnæ legitimè ab conſule uocatæ par nocturna concio eſſe poterit. nunc illi uos ſinguli uniuerſos concionãtes timent. iam ubi uos dilapſi domos, & in rura ueſtra eritis, illi coierint: cõſultabunt de ſua ſalute ſimul, ac ueſtra pernicie. tum ſingulis uobis uniuerſi timẽdi erunt. Optare igitur unuſquiſꝗ ueſtrûm debet, ut bona mens ſuis omnibus fuerit. ſi quem libido, ſi furor in illum gurgitem abripuit, illorum eum cum quibus in omne flagitium & facinus coniurauit, nõ ſuũ iudicet. Ne quis etiam errore labatẽ ueſtrûm quoꝗ, non ſum ſecurus. Nihil enim in ſpeciẽ fallacius eſt, quàm praua religio. ubi deorũ numẽ prętẽditur ſceleribus, ſubit animum timor, ne fraudibus humanis uindicandis diuini iuris aliquid immiſtum uiolemus. Hac uos religione innumerabilia decreta pontificũ, ſenatuſconſulta, aruſpicũ deniꝗ reſponſa liberant. Quoties hoc patrũ auorumꝗ ætate negotium eſt magiſtratibus datum, ut ſacra externa fieri uetarent? ſacrificulos uatesꝗ foro, circo, urbe prohiberent? uaticinos libros conquirerent, comburerentꝗ? omnem diſciplinam ſacrificandi, præterquàm more Romano, abolerent? Iudicabant enim prudentiſsimi uiri omnis diuini humaniꝗ iuris, nihil æquè diſſoluendæ religionis eſſe, quàm ubi non patrio, ſed externo ritu ſacrificarẽt. Hæc uobis prædicenda ratus ſum, ne qua ſuperſtitio agitaret animos ueſtros, cum demoliẽtes nos Bacchanalia, diſcutientesꝗ nefarios cœtus cerneretis. omnia dijs propitijs, uolentibusꝗ ea faciemus. qui quia ſuũ numẽ ſceleribus libidinibusꝗ contaminari indignè ferebant, ex occultis ea tenebris in lucẽ extraxerũt; nec patefieri ut impunita eſsẽt, ſed ut uindicarẽt & opprimerẽt, uoluerũt.

Senatus

Senatus quæſtionem extra ordinem de ea re mihi collegæcꝫ meo mandauit: nos, quæ A
ipſis nobis agenda ſunt, impigrè exequemur: uigiliarũ nocturnarũ curam per urbem
minoribus magiſtratibus mandauimus. uos quocꝫ æquũ eſt quæ ueſtra munia ſunt,
quo quiſcꝫ loco poſitus erit, quod imperabitur impigrè præſtare: & dare operam, ne
quid fraude noxiorum periculi aut tumultus oriatur. Recitari deinde ſenatuſconſulta
iuſſerunt, indicicꝫ prȩmium propoſuerũt: ſi quis quem ad ſe deduxiſſet, noménue ab-
ſentis detuliſſet, qui nominatus profugiſſet, diem certã ſe finituros: ad quam niſi cita-
tus reſpõdiſſet, abſens damnaretur. ſi quis eorum qui tum extra terram Italiam eſſent,
nominaretur, ei laxiorem diem daturos, ſi uenire ad cauſam dicendã uellet. Edixerunt
deinde, ne quis quid fugæ cauſa uẽdidiſſe, néue emiſſe uellet: ne quis reciperet, celaret,
ope ulla iuuaret fugientes. Concione dimiſſa, terror magnus urbe tota fuit: nec mœni
bus ſe tantũ urbis, aut finibus Romanis continuit: ſed paſsim per totã Italiã literis ho-
ſpitum de ſenatuſconſulto & cõcione & edicto conſulum acceptis, trepidari cœptum
eſt. Multi ea nocte quæ diem inſecuta eſt, quo in cõcione res palàm facta eſt, cuſtodijs
circa portas poſitis, fugientes à triumuiris comprehẽſi & reducti ſunt: multorũ nomi
na delata. quidam ex ijs uiri fœminæcꝫ mortẽ ſibi conſciuerunt. Coniuraſſe ſupra VII
millia uirorũ ac mulierum dicebantur. capita autẽ coniurationis conſtabat eſſe, M. &
L. Catinios de plebe Romana, & Faliſcum L. Opiterniũ, & Minium Cerrinium Cam-
panũ. ab his omnia facinora et flagitia orta, eos maximos ſacerdotes conditoreſcꝫ eius
ſacri eſſe. data opera eſt, ut primo quocꝫ tẽpore comprehenderẽtur. Adducti ad Cos.
faſsicꝫ, de ſe nullã morã iudicio fecerunt. Cæterùm tãta fuga ex urbe facta erat, ut quia
multis actiones & res peribãt, cogerẽtur prætores T. Mænius & M. Licinius per ſe-
natũ res in diẽ triceſimũ differre, donec quæſtiones à Coſs. perficerẽtur. Eadem ſolitu
do, quia Romæ non reſpondebãt, nec inueniebãtur, quorum nomina delata erãt, coë-
git conſules circa fora proficiſci, ibicꝫ quærere & iudicia exercere. Qui tantum initiati B
erant, & ex carmine ſacro, præeunte uerba ſacerdote, precationes fecerant, in quibus
nefanda coniuratio in omne facinus ac libidinẽ continebatur: nec earum rerum ullam
rem, in quas iureiurãdo obligati erãt, in ſe aut alios admiſerãt, eos in uinculis relinque
bant. qui ſtupris aut cædibus uiolati erãt, qui falſis teſtimonijs, ſignis adulterinis, ſub-
iectione teſtamẽtorum, fraudibus alijs contaminati, eos capitali pœna afficiebant. plu
res necati, quàm in uincula coniecti ſunt. magna uis in utracꝫ cauſa uirorũ mulierumcꝫ
fuit. Mulieres damnatas cognatis, aut in quorũ manu eſſent, tradebãt: ut ipſi in priua-
to animaduerterent in eas. ſi nemo erat idoneus ſupplicij exactor, in publico animad-
uertebatur. Datũ deinde cõſulibus negotiũ eſt, ut omnia Bacchanalia Romæ primũ,
deinde per totã Italiam diruerent: extra quã ſi qua ibi uetuſta ara, aut ſignũ conſecratũ
eſſet. in reliquum deinde S C. cautũ eſt, ne qua Bacchanalia Romȩ, néue in Italia eſſent.
ſi quis tale ſacrum ſolẽne & neceſſariũ duceret, nec ſine religione & piaculo ſe id omit-
tere poſſe apud prætorẽ urbanũ profiteretur: prætor ſenatum cõſuleret. ſi ei permiſ-
ſum eſſet, cũ in ſenatu cẽtum nõ minus eſſent, ita id ſacrũ faceret, dum ne plus quincꝫ
ſacrificio intereſſent: neu qua pecunia communis, neu quis magiſter ſacrorum, aut ſa-
cerdos eſſet. Aliud deinde huic coniunctum, referẽte Q. Martio Cos. S C. factum eſt,
ut de ijs quos pro indicibus conſules habuiſſent, integra res ad ſenatum referretur, cũ
Sp. Poſthumius quæſtionibus perfectis Romam rediſſet, Minium Cerrinium Cam-
panum Ardeam in uincula mittẽdum cẽſuerũt: magiſtratibuſcꝫ Ardeatium prædicẽ-
dum, ut in intẽtiore eum cuſtodia aſſeruarẽt, non ſolũ ne effugeret, ſed ne mortis con-
ſciſcẽdæ locum haberet. Sp. Poſthumius aliquanto pòſt Romam uenit. eo referẽte de
P. Ebutij & Hiſpalæ Fecenię præmio, quòd eorum opera indicata Bacchanalia eſſent,
S C. factum eſt, ut ſingulis his centena millia æris quæſtores urbani ex ærario darent:
uticꝫ Cos. cum tribunis plebis ageret, ut ad plebem primo quocꝫ tempore ferrent, ut
P. Ebutio emerita ſtipẽdia eſſent, ne inuitus militaret, néue cẽſor ei equum publicum
aſsignaret: uticꝫ Feceniæ Hiſpalæ datio, diminutio, gentis enuptio, tutoris optio item
eſſet:

A eſſet:quaſi ei uir teſtamento dediſſet, utiq; ei ingenuo nubere liceret: neu quid ei qui
eam duxiſſet,ob id fraudi ignominię ue eſſet:utiq; cõſules prętoreſq; qui nunc eſſent,
quiue poſtea futuri eſſent,curarent ne quid ei mulieri iniuriæ fieret,utiq; tutò eſſet. id
ſenatum uelle & æquum cenſere,ut ita fieret. Ea omnia lata ad plebem, factaq; ſunt ex
S C.& de cæterorũ indicum impunitate præmijſq; conſulibus permiſſum eſt. Et iam
Q.Martius quæſtionibus ſuæ regionis perfectis,in Ligures prouinciam proficiſci pa
rabat,tribus millibus peditum Romanorũ,CL equitibus,& quinq; millibus Latini no
minis peditũ,ducẽtis equitib.in ſupplementũ acceptis.Eadem prouincia,idem nume
rus peditũ equitumq; & collegę decretus erat.Exercitus acceperũt,quos priore anno
C.Flaminius & M.Æmylius Coss. habuerunt. duas præterea legiones nouas ex S C.
ſcribere iuſsi ſunt.& XX millia peditũ ſocijs & nomini Latino imperarunt,& equites
mille trecẽtos, & tria millia peditũ Romanorũ, CC equites.totũ hunc exercitũ,pręter
legiones,in ſupplemẽtum Hiſpaniẽſis exercitus duci placebat. itaq; conſules dum ipſi
quęſtionib.impediebantur,T.Mæniũ delectui habẽdo pręfecerunt.Perfectis quęſti-
onibus,prior Q.Martius in Ligures Apuanos eſt profectus.Dum penitus in abditos
ſaltus,quæ latebrę receptaculaq; ſemper illis fuerant,perſequitur:in pręoccupatis an-
guſtijs loco iniquo eſt circumuẽtus. quatuor millia militũ amiſſa, & legionis ſecundæ
ſigna tria,undecim uexilla ſociũm ac Latini nominis in poteſtatẽ hoſtiũ uenerunt: &
arma multa,quę quia impedimẽto fugiẽtibus per ſylueſtres ſemitas erãt, paſsim iacta-
bantur.nec prius ſequẽdi Ligures finẽ quàm fugæ Romani fecerunt. Conſul ubi pri-
mùm ex hoſtiũ agro euaſit,ne quantum diminutę copiæ forẽt appareret, in locis paca
tis exercitũ dimiſit.non tamẽ obliterare famam rei malè geſtę potuit.nam ſaltus,unde
eum Ligures fugauerant, Martius eſt appellatus.Sub hunc nunciũ ex Liguſtinis uul-
gatum literę ex Hiſpania miſtã gaudio triſtitiã afferẽtes recitatæ ſunt. C.Catinius,qui
B biennio antè prætor in eam prouinciam profectus erat, cum Luſitanis in agro Aſten-
ſi ſignis collatis pugnauit. ad ſex millia hoſtium ſunt cæſa:cæteri fuſi, fugati, caſtriſq;
exuti. Ad oppidum deinde Aſtam oppugnandum legiones ducit.id quoq; haud mul
to maiore certamine cepit,quàm caſtra.ſed dum incautius ſubit muros,ictus ex uulne
re poſt dies paucos moritur.Literis de morte proprætoris recitatis,ſenatus cẽſuit mit
tendum,qui ad Lunæ portum C. Calpurnium prętorẽ conſequeretur:nunciaretq; ſe
natum æquum cẽſere,ne ſine imperio prouincia eſſet,maturare eum proficiſci.Quar-
to die,qui miſſus erat,Lunam uenit.paucis antè diebus Calpurnius profectus erat.Et
in citeriore Hiſpania L.Manlius Acidinus,qui eodẽ tempore quo C.Catinius in pro-
uinciam ierat,cum Celtiberis acie cõflixit.incerta uictoria diſceſſum eſt.niſi quòd Cel-
tiberi caſtra inde nocte proxima mouerunt:Romanis & ſuos ſepeliẽdi, & ſpolia legẽ-
di ex hoſtibus poteſtas facta eſt.Paucos poſt dies coacto maiore exercitu Celtiberi ad
Calagurrim oppidum ultro laceſsiuerunt prælio Romanos.Nihil traditur, quę cauſa
numero aucto infirmiores eos fecerit.ſuperati prælio ſunt.ad XII millia hominum cæ
ſa,plus duo capta,& caſtris Romanus potitus. & niſi ſucceſſor aduẽtu ſuo inhibuiſſet
impetum uictoris,ſubacti Celtiberi forẽt.Noui prætores ambo exercitus in hyberna
deduxerunt.Per eos dies,quibus hæc ex Hiſpania nunciata ſunt, ludi Taurilia per bi-
duum facti religionis cauſa.apparatos deinde ludos M. Fuulius, quos uouerat Æto-
lico bello,fecit.Multi artifices ex Gręcia uenerant honoris eius cauſa.athletarũ quoq;
certamẽ tum primo Romanis ſpectaculo fuit,& uenatio data leonum & pantherarũ:
& propè huius ſeculi copia ac uarietate ludicrum celebratum eſt.Nouendiale deinde
ſacrum tenuit,quòd in Piceno per triduum lapidibus pluerat, igneſq; cœleſtes mul-
tifariam orti aduſsiſſe complurium leui afflatu ueſtimenta maximè dicebantur. Addi-
ta & unum diem ſupplicatio eſt ex decreto pontificum, quòd ædes Opis in Capito-
lio de cœlo tacta erat.hoſtijs maioribus conſules procurarunt,urbemq; luſtrauerũt.
Sub idem tempus & ex Vmbria nunciatum eſt, ſemimarem duodecim fermè annos
natum inuentum. id prodigium abominantes,arceri Romano agro, necariq; quam-

primum iuſſerunt. Eodem anno Galli tranſalpini trãſgreſsi in Venetiam ſine popula- A
tione, aut bello, haud procul inde, ubi nunc Aquileia eſt, locum oppido condendo ce-
perunt. Legatis Romanis de ea re trãs Alpes miſsis, reſponſum eſt: neq; profectos ex
autoritate gẽtis eos, nec quid in Italia facerẽt, ſe ſcire. L. Scipio ludos eo tempore, quos
bello Antiochi uouiſſe ſeſe dicebat, ex collata ad id pecunia ab regibus ciuitatibusq;
per dies decem fecit. Legatum eum poſt damnationẽ & bona uendita miſſum in Aſiã,
ad dirimenda inter Antiochum & Eumenem regis certamina, Valerius Antiâs eſt au
tor. tum collatas ei pecunias, congregatosq; per Aſiam artifices: & quorum ludorum
poſt bellum, in quo uotos diceret, mentionẽ non feciſſet, de ijs poſt legationẽ demum
in ſenatu actum. Cum iam in exitu annus eſſet, Q. Martius abſens magiſtratu abitu-
rus erat. Sp. Poſthumius quæſtionibus cum ſumma fide curaq; perfectis, comitia ha-
buit. creati ſunt conſules Ap. Claudius Pulcher, M. Sempronius Tuditanus. Poſtero
die prætores facti P. Cornelius Cethegus, A. Poſthumius Albinus, C. Afranius Stel-
lio, C. Attilius Serranus, L. Poſthumius Tempſanus, M. Claudius Marcellus. Extre-
mo anni, quia Sp. Poſthumius Cos. renunciauerat, peragrantem ſe propter quæſtio-
nes utrunq; litus Italiæ, deſertas colonias Sipõtum ſupero, Buxentum infero mari in-
ueniſſe, triumuiri ad colonos eò ſcribendos ex S C. ab T. Mænio prętore urbano cre-
ati ſunt, L. Scribonius Libo, M. Tuccius, Cn. Bebius Pamphilus. Cum Perſeo rege &
Macedonibus bellum quod imminebat, non unde pleriq; opinantur, nec ab ipſo Per
ſeo cauſas cepit. inchoata initia à Philippo ſunt. & is ipſe, ſi diutius uixiſſet, id bellum
geſsiſſet. Vna ea res cum uicto leges imponerentur, maximè angebat: quod qui Ma-
cedonum ab ſe defecerant in bello, in eo ius ſęuiendi ademptum ei ab ſenatu erat: cum
quia rem integram Quintius in conditionibus pacis diſtulerat, non deſperaſſet impe-
trari poſſe. Antiocho rege deinde bello ſuperato ad Thermopylas, diuiſis partibus, cũ
per eoſdẽ dies conſul Acilius Heracleam, Philippus Lamiam oppugnaſſet: capta He-
raclea quia iuſſus abſcedere à mœnibus Lamiæ erat, Romaniſq; oppidum deditũ eſt, B
ægrè eam rem tulerat. permulſit iram eius conſul, quòd ad Naupactum ipſe feſtinãs,
quò ſe ex fuga Ætoli contulerant, Philippo permiſit, ut Athamaniæ & Aminandro
bellum inferret: & urbes quas Theſſalis Ætoli ademerant, regno adijceret. Haud ma-
gno certamine & Aminandrum Athamania expulerat, & urbes aliquot ceperat. De-
metriadem quoq; urbem ualidam, et ad omnia opportunam, et Magnetũ gentem ſuę
ditionis fecit. inde et in Thracia quaſdam urbes nouæ atq; inſuetæ libertatis uitio, ſe-
ditionibus principum turbatas, partibus quæ domeſtico certamine uincerentur, ad-
iungendo ſe, cepit. His ſedata in præſentia regis ira in Romanos eſt. nunquam tamen
remiſit animum à colligendis in pace uiribus, quibus quãdocunq; data fortuna eſſet,
ad bellum uteretur. Vectigalia regni non fructibus tantum agrorum, portorijſq; ma-
ritimis auxit: ſed metalla etiam & uetera intermiſſa recoluit, & noua multis locis inſti-
tuit. ut uerò antiquam multitudinẽ hominum, quæ belli cladibus amiſſa erat, reſtitue-
ret, non ſobolem tantum ſtirpis parabat, cogendis omnibus procreare atq; educare
liberos: ſed Thracum etiam magnam multitudinem in Macedoniã traduxerat: quie-
tuſq; aliquandiu à bellis omni cura in augendas regni opes intentus fuerat. Rediere
deinde cauſæ, quæ de integro iram mouerent in Romanos. Theſſalorum & Perrębo
rum querelæ de urbibus ſuis ab eo poſſeſsis, et legatorum Eumenis regis de Thracijs
oppidis per uim occupatis: traductaq; in Macedoniam multitudine, ita auditæ erant,
ut eas non negligi ſatis apparẽret. Maximè mouerat ſenatum, quòd iam Æni & Maro
neæ affectari poſſeſsionem audierant. minus Theſſalos curabant. Athamanes quoq;
legati uenerunt, non partis amiſſæ, non finium iacturam querentes, ſed totã Athama-
niam ſub ius iudiciumq; regis ueniſſe. Et Maronitarum exules erant pulſi, quia liber-
tatis cauſam defendiſſent ab regio præſidio. ij non Maroneam modò, ſed etiam Ænũ
in poteſtate nunciabant Philippi eſſe. Venerant & à Philippo legati ad purganda ea:
qui nihil niſi permiſſu Romanorum imperatorũ factum affirmabãt. Ciuitates Theſſa-
lorum

a Iorum & Perræborum & Magnetũ,& cũ Aminandro Athamanum gẽtem in eadem
cauſa,qua Ætolos fuiſſe. Antiocho rege pulſo,occupatum oppugnandis Ætolicis ur-
bibus conſulem ad recipiẽdas eas ciuitates Philippum miſiſſe. armis ſubactos parêre.
Senatus,ne quid abſente rege ſtatueret,legatos ad eas controuerſias diſceptandas mi-
ſit,Q.Cæcilium Metellum,M.Bebium Pamphilum,T.Sempronium. Quorum ſub
aduentũ, ad Theſſalica Tempe omnibus ijs ciuitatibus, quibus cum rege diſceptatio
erat,concilium indictũ eſt. Ibi cum Romani legati diſceptatorum loco,Theſſali Perræ
biq́ & Athamanes haud dubij accuſatores, Philippus ad audienda crimina tanquam
reus,conſediſſent:pro ingenio quiſq; eorum qui principes legationũ erãt,& gratia cũ
Philippo aut odio,acerbius leniúsue egerunt. In controuerſiã autem ueniebãt,Philip-
popolis,Tricca,Phaloria,& Eurymenæ,& cætera circa eas oppida : utrũ Theſſalorũ
iuris,cum ui ademptę poſſeſſæq́ ab Ætolis forent: (nam Philippum Ætolis ademiſſe
eas cõſtabat) an Ætolica antiquitus ea oppida fuiſſent. ita enim Aciliũ regi cõceſsiſſe,
ſi Ætolorũ fuiſſent:& ſi uoluntate,non ui atq; armis coacti,cum Ætolis eſſent. Eiuſdẽ
formulæ diſceptatio de Perræborum Magnetumq́ oppidis fuit. omnium enim iura
poſsidendo per occaſiones Ætoli miſcuerant. Ad hæc quę diſceptationis erãt, quere-
læ Theſſalorũ adiectæ,quòd ea oppida,ſi iam redderentur ſibi,ſpoliata ac deſerta red
diturus eſſet. nã præter belli caſibus amiſſos, quingentos principes iuuentutis in Ma-
cedoniã abduxiſſe, & opera eorum in ſeruilibus abuti miniſterijs: & quæ reddiderit
coactus Theſſalis, inutilia ut redderet, curaſſe. Thebas Phthias unum maritimũ em-
porium fuiſſe quondã Theſſalis quęſtuoſum & frugiferũ. ibi nauibus onerarijs com-
paratis regem,quæ præter Thebas Demetriadem curſum dirigerent:negotiationem
maritimã omnem eò auertiſſe. Iam ne à legatis quidem,qui iure gentium ſancti ſint,ui-
olãdis abſtinere. inſidias poſitas euntibus ad T. Quintium. itaque ergo in tãtum metũ
omnes Theſſalos coniectos,ut non in ciuitatibus ſuis,non in communibus gentis cõ-
b cilijs quiſquã hiſcere audeat. procul enim abeſſe libertatis autores Romanos: lateri ad-
hærere grauem dominum,prohibentem uti beneficijs populi Romani. quid autem ſi
uox libera non ſit,liberum eſſe? nunc ſe fiducia & præſidio legatorũ ingemiſcere ma-
gis quàm loqui. niſi prouideãt aliquid Romani, quo et Græcis Macedoniã accolenti-
bus metus,et audacia Philippi minuat:necquicquã et illum uictum,et ſe liberatos eſſe.
ut equum tenacem non parentẽ,frenis aſperioribus caſtigãdum eſse. Hęc acerbè po-
ſtremi: cum priores leniter permulſiſsent iram eius,petentes,ut ignoſceret pro liber-
tate loquentibus: et ut depoſita domini acerbitate aſſueſceret ſocium atque amicum
ſeſe pręſtare:et imitaretur populum Romanum, qui charitate quàm metu adiungere
ſibi ſocios mallet. Theſſalis auditis, Perrębi Connocondylum,quod Philippus Olym
piadem appellauerat,Perræbię fuiſſe,& ut ſibi reſtitueretur, agebant. & de Mallœa
& Ericinio eadem poſtulatio erat. Athamanes libertatem repetebãt, & caſtella Athe-
nęum & Pœtneum. Philippus,ut accuſatoris potius quàm rei ſpeciem haberet,et ipſe
à querelis orſus,Menelaidem in Dolopia quę regni ſui fuiſset,Theſsalos ui atq; armis
expugnaſse queſtus eſt. item Petram in Pieria ab ijſdem Theſsalis Perrębiſq́ captam.
Xynias quidẽ haud dubiè Ætolicum oppidum ſibi eos contribuiſse: & Parachelói-
da,quę ſub Athamania eſſet,nullo iure Theſsalorum formulæ factam. Nam quæ ſibi
crimina obijciantur de inſidijs legatorum,& maritimis portubus frequentatis aut de-
ſertis:alterum deridiculum eſse. ſe reddere rationẽ,quos portus mercatores, aut nau-
tici petant: alterum mores ſuos reſpuere. tot annos eſse, per quos nunquam ceſsaue-
rint legati nunc ad imperatores Romanos,nunc Romam ad ſenatum crimina de ſe de
ferre. quem unquam uerbo uiolatum eſse? ſemel ad Quintium euntibus inſidias di-
ci factas:ſed quid ijs acciderit,non adijci. quærẽtium quid falſo obijciant,cum ueri ni-
hil habeant, ea crimina eſse. inſolenter & immodicè abuti Theſsalos indulgentia po-
puli Romani, uelut ex diutina ſiti nimis auidè meram hauriẽtes libertatem. ita ſeruo-
rum modo præter ſpem repentè manumiſsorum, licentiam uocis & linguæ experiri.

& iactare ſeſe inſectatione & conuicijs dominorum. Elatus deinde ira adiecit, nõdum omnium dierum ſolem occidiſſe. Id minaciter dictum nõ Theſſali modò in ſeſe, ſed etiam Romani acceperunt. & cum fremitus poſt eam uocem ortus, & tandem ſedatus eſſet: Perræborum inde Athamanumq; legatis reſpondit, eandem de quibus illi agant, ciuitatum cauſam eſſe. conſulem Acilium & Romanos ſibi dediſſe eas, cum hoſtium eſſent. ſi ſuum munus qui dediſſent, adimere uelint, ſcire ſe cedendum eſſe. ſed meliori ac fideliori amico in gratiam leuium & inutilium ſociorum iniuriam eos eſſe facturos. nec enim ullius rei minus diuturnam eſſe gratiam, quàm libertatis, pręſertim apud eos qui malè utendo eam corrupturi ſint. Cauſa cognita pronunciauerũt legati, placere deduci præſidia Macedonũ ex ijs urbibus, & antiquis Macedonię terminis regnũ finiri. de iniurijs quas ultrò citroq; illatas querãtur, quo modo inter eas gentes & Macedonas diſceptetur, formulam iuris exequẽdi cõſtituendam eſſe. Inde grauiter offenſo rege, Theſſalonicen ad cognoſcendum de Thraciæ urbibus proficiſcũtur. Ibi legati Eumenis. Si liberas eſſe Aenum & Maroneam uelint Romani, nihil ſui pudoris eſſe ultrà dicere, quàm ut admoneant, re, non uerbo eos liberos relinquant: nec ſuũ munus intercipi ab alio patiantur. ſin autem minor cura ſit ciuitatum in Thracia poſitarum, multo uerius eſſe, quæ ſub Antiocho fuerint, præmia belli Eumenẽ quàm Philippum habere: uel pro patris Attali meritis bello, quod aduerſus Philippum ipſum geſſerit populus Romanus: uel ſuis, quod Antiochi bello terra mariq; laboribus periculiſq; omnibus interfuerit. Habere eum præterea decem legatorũ in eam rem præiudiciũ. qui cum Cherſonneſum Lyſimachiamq; dederint, Maroneam quoq; atq; Aenũ profectò dediſſe, quæ ipſa propinquitate regionis uelut appendices maioris muneris eſſent. Nam Philippum quidem quo aut merito in populum Romanum, aut iure imperij, cum tam procul à finibus Macedoniæ abſint, ciuitatibus his præſidia impoſuiſſe? uocari Maronitas iuberent. ab ijs certiora omnia de ſtatu ciuitatũ earum ſcituros.

Legati Maronitarum uocati, non uno loco tantum urbis præſidium regium eſſe, ſicut in alijs ciuitatibus, dixerunt: ſed pluribus ſimul, & plenam Macedonũ Maroneã eſſe. itaque dominari aſſentatores regios, his ſolis loqui & in ſenatu & in concionibus licere: eos omnes honores & capere ipſos, & dare alijs. optimũ quemq;, quibus libertatis, quibus legum cura ſit, aut exulare pulſos patria, aut inhonoratos & deterioribus obnoxios ſilere. De iure pauca etiam finiũ adiecerũt. Q. Fabium Labeonẽ, cũ in regione ea fuiſſet, direxiſſe finem Philippo ueterẽ uiam regiam, quæ ad Thraciæ paroreiam ſubeat, nuſquam ad mare declinantem: Philippum nouam poſtea deflexiſſe uiam, qua Maronitarũ urbes agroſq; amplectatur. Ad ea Philippus longè aliam, quàm aduerſus Theſſalos Perræboſq; nuper, ingreſſus diſſerendi uiam: Non cum Maronitis, inquit, mihi aut cum Eumene diſceptatio eſt, ſed iam uobiſcum Romani, à quibus nihil æqui me impetrare iamdiu animaduerto. Ciuitates Macedonum quæ à me inter inducias defecerant, reddi mihi æquum cenſebam: non quia magna acceſsio ea regni futura eſſet, (ſunt enim & parua oppida, & in finibus extremis poſita) ſed quia multum ad reliquos Macedonas continendos exemplũ pertinebat: negatũ eſt mihi. Bello Aetolico Lamiam oppugnare iuſſus à conſule M. Acilio, cum diu fatigatus ibi prælijs operibuſq; eſſem: tranſcendentem me iam muros à capta propè urbe reuocauit conſul, & abducere copias inde coegit. ad huius ſolatium iniuriæ permiſſum eſt, ut Theſſaliæ Perræbiæq; & Athamanum reciperem quædam caſtella magis quàm urbes. ea quoq; ipſa uos mihi Q. Cæcili, paucos ante dies ademiſtis. Pro non dubio paulo antè, ſi dijs placet, legati Eumenis ſumebant, quę Antiochi fuerũt, Eumenẽ æquius eſſe quàm me habere. Id ego aliter longè iudico eſſe. Eumenes enim, non niſi uiciſſent Romani, ſed niſi bellum geſsiſſent, manere in regno ſuo non potuit. itaq; ille ueſtrum meritum habet, nõ uos illius. mei autem regni tantũ aberat ut ulla pars in diſcrimine fuerit: ut tria millia talentũ, & quinquaginta tectas naues, & omnes Græciæ ciuitates, quas antea tenuiſſem, pollicentẽ ultro Antiochũ in mercedẽ ſocietatis ſim aſpernatus. hoſtemq; ei me

A me eſſe prius etiam quàm M. Acilius exercitum in Græciam traijceret, præ me tuli: &
cum eo conſule belli partē quamcunꝗ mihi delegauit, geſsi. & inſequēti conſuli L. Sci-
pioni, cum terra ſtatuiſſet ducere exercitum ad Helleſpontum, non iter tātum per re-
gnum noſtrum dedi, ſed uias etiam muniui, pontes feci, commeatus præbui: nec per
Macedoniā tantum, ſed per Thraciā, ubi etiā inter cætera pax quocꝫ præſtanda à Bar-
baris erat. Pro hoc ſtudio meo erga uos, ne dicā merito, utrum adijcere uos Romani
aliquid, & amplificare & augere regnum meum munificētia ueſtra oportebat? an quę
haberē aut meo iure, aut beneficio ueſtro, eripere? id quod nunc facitis. Macedonum
ciuitates, quas regni mei fuiſſe fatemini, non reſtituuntur. Eumenes tanquā ad Antio-
chum ſpoliandum me uenit: & ſi dijs placet, decē legatorum decretū calumniæ impu-
dētiſsimę prætēdit, quo maximè & refelli & coargui poteſt. diſertiſsimè enim planiſsi
mećꝫ in eo ſcriptum eſt, Cherſoneſum & Lyſimachiā Eumeni dari. ubi tandē Ænus et
Maronea & Thracię ciuitates aſcriptę ſunt? quod ab illis ne poſtulare quidē eſt auſus,
id apud uos tanquā ab illis impetrauerit, obtinebit? Quo in numero me apud uos eſſe
uelitis, refert. ſi tanquàm inimicum & hoſtē inſectari propoſitum eſt: pergite ut cœ-
piſtis, facere. ſin aliquis reſpectus eſt mei, ut ſocij atcꝫ amici regis: deprecor, ne me tāta
iniuria dignum iudicetis. Mouit aliquātum oratio regis legatos. itacꝫ medio reſponſo
rem ſuſpēderunt. ſi decē legatorum decreto Eumeni datæ ciuitates eæ eſſent, nihil ſe
mutare. ſi Philippus bello cepiſſet, eas præmium uictoriæ iure belli habiturum. ſi neu-
trum eorū foret, placere cognitionē ſenatui reſeruari: & ut omnia in integro manerēt,
prę ſidia quæ in ijs urbibus ſint, deduci. Hæ cauſæ maximè animum Philippi alienaue
runt ab Romanis, ut non à Perſeo filio eius nouis cauſis motum, ſed ob has à patre bel
lum relictum filio uideri poſsit. Romæ nulla belli Macedonici ſuſpicio erat. L. Manli-
us proconſul ex Hiſpania redierat. cui poſtulāti ab ſenatu in æde Bellonæ triumphū,
B rerum geſtarū magnitudo impetrabilē faciebat, exēplum obſtabat. quod ita compara
tum more maiorū erat, ne quis qui exercitum non deportaſſet, triumpharet, niſi per-
domitā pacatamćꝫ prouinciā tradidiſſet ſucceſſori. medius tamē honos Manlio habi-
tus, ut ouans urbē iniret. Tulit coronas aureas quinquaginta duas: auri præterea pon-
do CXXXII, argēti XVI millia, CCC. et pronunciauit in ſenatu, decē millia pondo argē
ti, & LXXX auri Q. Fabium quæſtorē aduehere. id quocꝫ ſe in ærarium illaturū. Ma-
gnus motus ſeruilis eo anno in Apulia fuit. Tarētum prouinciā L. Poſthumius prętor
habebat. is de paſtorum coniuratione, qui uias latrocinijs paſcuaćꝫ publica infeſta ha-
buerāt, quæſtionē ſeuerè exercuit. ad ſeptē millia hominum condemnauit. multi inde
fugerunt. de multis ſumptum eſt ſupplicium. Conſules diu retēti ad urbē delectibus,
tandē in prouincias profecti ſunt. Eodē anno in Hiſpania prætores C. Calpurnius &
L. Quintius, cum primo uere ex hybernis copias eductas in Beturia iunxiſſent, in Car-
pentaniā, ubi hoſtium caſtra erāt, progreſsi ſunt, cōmuni animo conſilioćꝫ parati rem
gerere. Haud procul Hippone & Toleto urbibus inter pabulatores pugna orta eſt.
quibus dum utrincꝫ ſubuenitur à caſtris, paulatim omnes copiæ in aciē eductæ ſunt.
in eo tumultuario certamine & loca ſua, & genus pugnæ pro hoſte fuere. duo exerci-
tus Romani fuſi, atcꝫ in caſtra compulſi ſunt. non inſtitere perculſis hoſtes. Prætores
Romani, ne poſtero die caſtra oppugnarentur, ſilentio proximæ noctis tacito ſigno
exercitum abduxerunt. Luce prima Hiſpani acie inſtructa ad uallum acceſſerunt: ua-
cuaćꝫ præter ſpē caſtra, ingreſsi, quæ derelicta inter nocturnā trepidationē erant, di-
ripuerunt: regreſsićꝫ in ſua caſtra, paucos dies quietis ſtatiuis manſerunt. Romanorū
ſociorumćꝫ in prælio fugaćꝫ ad quinque millia occiſa, quorum ſe ſpolijs hoſtes arma-
runt. inde ad Tagum flumen profecti ſunt. Prætores interim Romani omne id tem-
pus contrahendis ex ciuitatibus ſocijs Hiſpanorum auxilijs, reficiēdisćꝫ ab terrore ad-
uerſæ pugnæ militum animis conſumpſerunt. ubi ſatis placuêre uires, & iam miles
quoque ad delendā priorem ignominiā hoſtem poſcebat, XII millia paſſuum ab Ta-
go flumine poſuerunt caſtra. inde tertia uigilia ſublatis ſignis, quadrato agmine prin-

cipio lucis ad Tagi ripam peruenerũt. Trans fluuiũ in colle hoſtiũ caſtra erant. extemplò quà duobus locis uada nudabat amnis, dextera parte Calpurnius, læua Quintius exercitũ traduxerunt: quieto hoſte, dum miratur ſubitum aduentũ, conſultatq́ qui tumultũ inijcere trepidãtibus in ipſo tranſitu amnis potuiſſet. interim Romani impedimentis quoq; omnibus traductis contractisq́ in unum locum, quia iam moueri uidebant hoſtem, nec ſpacium erat caſtra cõmuniendi, aciem inſtruxerunt. in medio locatæ, quinta Calpurnij legio, & octaua Quintij. id robur totius exercitus erat. campũ apertum uſque ad hoſtium caſtra habebant, liberum à metu inſidiarũ. Hiſpani poſtea quam in citeriore ripa duo Romanorũ agmina conſpexerunt, ut priuſquam ſe iungere atque inſtruere poſſent, occuparent eos, caſtris repente effuſi curſu ad pugnam tendunt. Atrox in principio prælium fuit, & Hiſpanis recenti uictoria inflatis, & inſueta ignominia milite Romano accenſo. acerrimè media acies, duæ fortiſsimæ legiones dimicabant. quas cum aliter moueri loco nõ poſſe hoſtis cerneret, cuneo inſtitit pugnare: & uſq; plures confertioresq́, medios urgebant. Ibi poſteaquã laborare aciem Calpurnius prætor uidit, T. Quintilium Varum, & L. Iuuenciũ Taluam legatos ad ſingulas legiones adhortandas properè mittit. docere & monere iubet, in illis ſpem omnẽ uincendi & retinendæ Hiſpaniæ eſſe. ſi illi loco cedant, neminem eius exercitus nõ modò Italiam, ſed ne Tagi quidem ulteriorem ripam unquam uiſurũ. ipſe cum equitibus duarũ legionũ paululum circumuectus, in cuneũ hoſtium, qui mediã urgebat aciem, ab latere incurrit. Quintius cum ſuis equitibus alterum hoſtium latus inuadit. ſed longe acrius Calpurniani equites pugnabant, & prætor ipſe ante alios. nam & primus hoſtem percuſsit, & ita ſe immiſcuit medijs, ut uix utrius partis eſſet, noſci poſſet. & equites prætoris eximia uirtute & equitum pedites accenſi ſunt. pudor mouit primos centuriones, qui inter tela hoſtiũ prætorem conſpexerunt. itaq; urgere ſigniferos pro ſe quiſq;, iubere inferre ſigna, & cõfeſtim militem ſequi. renouatur ab omnibus clamor. impetus fit uelut ex ſuperiore loco. haud ſecus ergo quàm torrẽtis modo fundũt, ſternuntq́ perculſos: nec ſuſtinere alij ſuper alios inferentes ſeſe poſſunt. fugientes in caſtra equites perſecuti ſunt, & permiſti turbæ hoſtiũ intra uallum penetrauerũt. ubi ab relictis in præſidio caſtrorũ prælium inſtauratũ: coactiq́ ſunt Romani equites deſcendere ex equis. dimicantibus ijs legio quinta ſuperuẽnit: deinde, ut quæq; potuerãt, copiæ affluebant. Cæduntur paſsim Hiſpani per tota caſtra: nec plus quàm quatuor millia hominũ effugerũt. inde tria millia ferè qui arma retinuerãt, montẽ propinquũ ceperunt. mille, ſemiermes maximè per agros palati ſunt. ſupra XXXV millia hoſtiũ fuerãt, ex quibus tam exigua pars pugnę ſuperfuit. ſigna capta CXXXIII Romani ſocijq́ paulò plus ſexcenti, & prouincialium auxiliorũ CL fermè ceciderunt. tribuni militum quinq; amiſsi, & pauci equites Romani, cruentæ maximè uictoriæ ſpeciem fecerũt. In caſtris hoſtium, quia ipſis ſpacium ſua cõmuniendi non fuerat, manſerunt. Pro concione poſtero die laudati, donatiq́ à C. Calpurnio equites phaleris. pronunciauitq́, eorum maximè opera hoſtes fuſos, caſtra capta & expugnata eſſe. Quintius alter prętor ſuos equites catellis ac fibulis donauit. donati & centuriones ex utriuſq; exercitu permulti, maximè qui mediam aciem tenuerũt. Conſules delectibus alijsq́ quæ Romę agendæ erant, peractis rebus, in Ligures prouinciam exercitum duxerunt. Sempronius à Piſis profectus in Apuanos Ligures, uaſtando agros, urendoq́ uicos & caſtella eorum, aperuit ſaltum uſq; ad fluuium Macram et Lunę portum. Hoſtes montẽ antiquam ſedem maiorũ ſuorũ, ceperunt. & inde, ſuperata locorũ iniquitate, pręlio deiecti ſunt. Et Ap. Claudius felicitatẽ uirtutemq́ collegę in Liguribus Ingaunis ęquauit ſecundis aliquot prælijs: ſex præterea oppida eorum expugnauit. multa millia hominum in ijs cepit. belli autores III & XL ſecuri percuſsit. Iam comitiorum appetebat tempus. prior tamen Claudius quàm Sempronius, cui ſors comitia habendi obtigerat, Romã uenit: quia P. Claudius frater eius conſulatũ petebat. Cõpetitoresq́ habebat patricios, L. Æmyliũ, Q. Fabiũ Labeonẽ, Ser. Sulpitiũ Galbã, ueteres candidatos,

& ab

A & ab repulſis eò magis debitum, quia primò negatus erat, honorem repetentes. etiam quia plus quàm unum ex patricijs creari non licebat, arctior petitio quatuor petentibus erat. Plebeij quoque gratioſi homines petebant, L. Porcius, Q. Terentius Culleo, Cn. Bebius Pamphilus, & ij repulſi in ſpem impetrandi tandem aliquãdo honoris dilati. Claudius unus ex omnibus nouus candidatus erat. Opinione hominum haud dubiè deſtinabantur Q. Fabius Labeo & L. Porcius Licinius. ſed Claudius cõſul ſine lictoribus cum fratre toto foro uolitando, clamitãtibus aduerſarijs, & maiore parte ſenatus, meminiſſe eum debere prius ſe conſulem populi Romani, quàm fratrẽ P. Claudij eſſe: quin ille ſedens pro tribunali aut arbitrum, aut comitiorum tacitum ſpectatorem ſe præberet: coërceri tamen ab effuſo ſtudio nequijt. Magnis contentionibus tribunorum quoque plebis, qui aut contra conſulem, aut pro ſtudio eius pugnabant, comitia aliquoties turbata: donec peruicit Appius, ut deiecto Fabio, fratrem traheret. Creatus P. Claudius Pulcher, præter ſpem ſuam & cæterorum: locum ſuum tenuit L. Porcius Licinius, quia moderatis ſtudijs, non ui Claudiana, inter plebeios certatũ eſt. Prætorum inde comitia ſunt habita. C. Decimius Flauus, P. Sempronius Longus, P. Cornelius Cethegus, Q. Næuius Matho, C. Sempronius Blæſus, A. Terentius Varro, prętores facti. Hæc eo anno quo Ap. Claudius, M. Sempronius conſules fuerunt, domi militiæque geſta. Principio inſequentis anni, quo P. Claudius, L. Porcius conſules erant: cum Q. Cæcilius, M. Bebius, & T. Sempronius, qui ad diſceptandum inter Philippum & Eumenem reges, Theſſalorumque ciuitates miſsi erant, legationẽ renunciaſſent, regum quoque eorum ciuitatumque legatos in ſenatum introduxerunt. Eadem utrinque iterata, quæ dicta apud legatos in Gręcia erant. Aliam deinde legationem nouam patres, cuius princeps Ap. Claudius fuit, in Macedoniam & in Græciã decreuerũt ad uiſendum, redditæ'ne ciuitates Rhodijs & Theſſalis & Perræbis eſſent. Iiſdem mandatum, ut ab Aeno & Maronea præſidia deducerentur, maritimaque omnis Thra

B cię ora à Philippo & Macedonibus liberaretur. Pelopõneſum quoque adire iuſsi, unde prior legatio diſceſſerat incertiore ſtatu rerum, quàm ſi nõ ueniſſent. nam ſuper cætera etiam ſine reſponſo dimiſsi, nec datum petentibus erat Achæorum conciliũ. de qua re querente grauiter Q. Cæcilio, ſimul Lacedæmonijs deplorantibus mœnia diruta, abductam plebem in Achaiam & uenũdatam, ademptas quibus ad eam diem ciuitas ſtetiſſet, Lycurgi leges. Achæi maximè concilij negati crimen excuſabant, recitãdo legem: quæ niſi belli pacis'ue cauſa, & cum legati ab ſenatu cum literis, aut ſcriptis mandatis uenirent, uetaret indici concilium. Ea ne poſtea excuſatio eſſet, oſtẽdit ſenatus curę ijs eſſe debere, ut Romanis legatis ſemper adeundi concilium gentis poteſtas fieret: quemadmodũ & illis, quoties uellent, ſenatus daretur. Dimiſsis ijs legationibus, Philippus à ſuis certior factus, cedendũ ciuitatibus, deducendaque præſidia eſſe, infenſus omnibus in Maronitas iram effundit. Onomaſto qui præerat maritimæ oræ mandat, ut partis aduerſæ principes interficeret. Ille per Caſandrum quẽdam unum ex regijs iamdiu habitantẽ Maronæ, nocte Thracibus intromiſsis, uelut in bello capta urbe, cædẽ fecit. Id apud Romanos legatos querentes tam crudeliter aduerſus innoxios Maronitas, tam ſuperbè aduerſus populum Ro. factum, ut quibus libertatẽ reſtituendam ſenatus cenſuiſſet, ij pro hoſtibus trucidarentur: abnuebat quicquã eorum ad ſe, aut quẽquam ſuorum pertinere. ſeditione inter ipſos dimicatum, cum alij ad ſe, alij ad Eumenem ciuitatem traherent. id facilè ſcituros eſſe, ſi percunctarẽtur ipſos Maronitas: haud dubius, perculſis omnibus terrore tam recentis cędis, neminẽ hiſcere aduerſus ſe auſurum. Negare Appius, rem euidentem pro dubia quęrẽdam: ſi ab ſe culpam remouere uellet, Onomaſtũ & Caſandrum, per quos acta res diceretur, mitteret Romam, ut eos ſenatus percũctari poſſet. Primò adeò perturbauit ea uox regem, ut non dolor, non uultus ei conſtaret. deinde collecto tandẽ animo, Caſandrũ qui Maroneæ fuiſſet, ſi utique uellẽt, ſe miſſurũ dixit. ad Onomaſtum quidem quid eam rem pertinere? qui nõ modò Maroneæ, ſed ne in regione quidem propinqua fuiſſet. Et parcebat

magis Onomaſto honoratiori amico, & eundem indicem haud paulo plùs timebat: quia & ipſe ſermonem cum eo contulerat, & multorum talium miniſtrũ & conſcium habebat. Caſander quoq́, miſsis qui per Epirum ad mare proſequeretur eum, ne quà indiciũ emanaret, ueneno creditur ſublatus. Et legati à Philippi colloquio ita digreſsi ſunt, ut præ ſe ferrent nihil eorum ſibi placere: & Philippus minimè quin rebellãdum eſſet dubius, quia tamen immaturæ ad id uires erant, ad moram interponendam Demetrium minorem filium mittere Romã ſimul ad purganda crimina, ſimul ad deprecandam iram ſenatus ſtatuit: ſatis credens ipſum etiã iuuenem, quòd Romę obſes ſpecimen regiæ indolis dediſſet, aliquid momenti facturum. Interim per ſpeciem auxilij Byzantijs ferendi, re ipſa ad terrorem regulis Thracũ inijciendum profectus, perculſis ijs uno prælio, & Amadoco duce capto, in Macedoniã redijt: miſsis ad accolas Iſtri fluminis barbaros, ut in Italiam irrumperent, ſolicitandos. Et in Peloponneſo aduentus Romanorum legatorũ, qui ex Macedonia in Achaiam ire iuſsi erãt, expectabatur. aduerſus quos ut præparata conſilia haberent, Lycortas prętor concilium indixit. Ibi de Lacedæmonijs actum. Ex hoſtibus eos accuſatores factos. & periculũ eſſe, ne uicti magis timendi forent quàm bellãtes fuiſſent. quippe in bello ſocijs Romanis Achæos uſos: nunc eoſdem Romanos æquiores Lacedæmonijs quàm Achæis eſſe: ubi Areus etiam & Alcibiades, ambo exules ſuo beneficio reſtituti, legationem Romam aduerſus gẽtem Achæorum ita de ipſis meritam ſuſcepiſſent: adeoq́ infeſta oratione uſi eſſent, ut patria pulſi, non reſtituti in eam uiderẽtur. Clamor undiq́ ortus, referret nominatim de ijs. & cum omnia ira, non conſilio gererẽtur, capitis damnati ſunt. Paucos poſt dies Romani legati uenerunt. his Clitore in Arcadia datum eſt concilium. Priuſquam agerent quicquam, terror Achæis iniectus erat & cogitatio, quàm non ex ęquo diſceptatio futura eſſet: quòd Areum & Alcibiadem, capitis ab ſe in cõcilio proximo damnatos, cum legatis uidebãt: nec hiſcere quiſquam audebat. Appius ea quæ apud ſenatum queſti erant Lacedæmonij, diſplicere ſenatui oſtendit: cædẽ primùm ad conflictum factam eorum, qui à Philopœmene ad cauſam dicẽdam euocati ueniſſent: deinde cum in homines ita ſæuitum eſſet, ne in ulla parte crudelitas eorum ceſſaret: muros dirutos urbis nobiliſsimæ eſſe, leges uetuſtiſsimas abrogatas, inclytamq́ per gentes Lycurgi diſciplinam ſublatã. Hæc cum Appius dixiſſet, Lycortas & quia prætor, & quia Philopœmenis autoris omniũ quæ Lacedæmone acta fuerant, factionis erat, ita reſpondit: Difficilior nobis Ap. Claudi apud uos oratio eſt, quàm Romæ nuper apud ſenatum fuit. tunc enim Lacedæmonijs accuſantibus reſpõdendum erat: nunc à uobis ipſis accuſati ſumus, apud quos cauſa dicenda eſt. quàm iniquitatem conditionis ſubimus illa ſpe, iudicis animo te auditurum eſſe poſita contentione qua paulo antè egiſti. Ego certè cum ea, quæ & hic antea apud Q. Cæcilium, & poſtea Romę queſti ſunt Lacedæmonij, à te paulo antè relata ſint, non tibi, ſed illis me apud te reſpõdere credam. Cædem obijcitis eorum, qui à Philopœmene prætore euocati ad cauſam dicendam interfecti ſunt. hoc ego crimen non modò nõ à uobis Romani, ſed ne apud uos quidem nobis obijciendum fuiſſe arbitor. quid ita? quia in ueſtro fœdere erat, ut maritimis urbibus abſtinerẽt Lacedæmonij. Quo tempore armis captis urbes, à quibus abſtinere iuſsi erant, nocturno impetu occupauerunt, ſi T. Quintius, ſi exercitus Romanus, ſicut antea in Peloponneſo fuiſſet, eò nimirum capti & oppreſsi confugiſſent. cum uos procul eſſetis, quò aliò, niſi ad nos ſocios ueſtros, quos antea Gyttheo opem ferenteis, quos Lacedæmonem uobiſcum ſimili de cauſa oppugnanteis uiderãt, confugerent? Pro uobis igitur iuſtum piumq́ bellum ſuſcepimus. quòd cum alij laudent, reprehendere ne Lacedæmonij quidẽ poſsint: & dij quoq́ ipſi cõprobauerint, qui nobis uictoriã dederunt: quònam modo ea quę belli iure acta ſunt, in diſceptationem ueniunt? quorum tamẽ maxima pars nihil pertinet ad nos. noſtrũ eſt, quòd euocauimus eos ad cauſam dicendam, qui ad arma multitudinẽ exciuerant, qui expugnauerant maritima oppida, qui diripuerant, qui cędẽ principum fecerant. quòd uero illi

A uenientes in caſtra interfecti ſunt: ueſtrum eſt Areu & Alcibiade, qui nunc nos, ſi dijs placet, accuſatis, nõ noſtrum. exules Lacedæmoniorum, quo in numero ij quoq; duo fuerunt, & tunc nobiſcum erant, quòd domicilio ſibi delegerant maritima oppida, ſe petitos credẽtes, in eos quorum opera patria extorres ne in tuto quidem exilio poſſe conſeneſcere ſe indignabantur, impetum fecerunt. Lacedæmonij igitur Lacedæmonios, non Achæi interfecerunt. nec iure, an iniuria cęſi ſint, argumẽtari refert. At enim illa certè ueſtra ſunt Achęi, quòd leges diſciplinamq; uetuſtiſsimã Lycurgi ſuſtuliſtis, quòd muros diruiſtis. quæ utraq; ab iiſdem obijci qui poſſunt? cum muri Lacedæmonijs non ab Lycurgo, ſed paucos ante annos ad diſſoluẽdam Lycurgi diſciplinam extructi ſint? tyranni enim nuper eos arcem & munimentum ſibi, non ciuitati parauerunt. & ſi exiſtat hodie ab inferis Lycurgus, gaudeat ruinis eorum, & nunc ſe patriam & Spartam antiquã agnoſcere dicat. Non Philopœmena expectare, nec Achæos, ſed uos ipſi Lacedæmonij ueſtris manibus amoliri & diruere omnia tyrannidis ueſtigia debuiſtis. ueſtræ enim illæ deformes ueluti cicatrices ſeruitutis erant. & cũ ſine muris per octingentos propè annos liberi, aliquando etiã principes Græciæ fuiſſetis: muris uelut compedibus circundatis uincti per centum annos ſeruiſtis. Quod ad leges adẽptas attinet, ego antiquas Lacedæmonijs leges tyrannos ademiſſe arbitror: nos non ſuas ademiſſe, quas non habebãt, ſed noſtras leges dediſſe: nec malè conſuluiſſe ciuitati, cum concilij noſtri eam fecerimus, & nobis miſcuerimus: ut corpus unum, & cõcilium totius Peloponneſi eſſet. tunc opinor, ſi alijs ipſi legibus uiueremus, alias iſtis iniunxiſſemus, queri ſe iniquo iure eſſe, & indignari poſſent. Scio ego Appi Claudi hãc orationem, qua ſum adhuc uſus, neq; ſociorũ apud ſocios, neq; liberæ gentis eſſe: ſed ſeruorum uerius diſceptantiũ apud dominos. nam ſi non uana illa uox præconis fuit, qua liberos eſſe omniũ primos Achæos iuſsiſtis: ſi fœdus ratum eſt, ſi ſocietas & amicitia ex æquo obſeruatur: cur ego quid Capua capta feceritis Romani, nõ quæro? uos

B rationẽ repoſcitis, quid Achæi Lacedæmonijs bello uictis fecerimus? Interfecti aliqui ſunt, finge, à nobis. quid? uos ſenatores Cãpanos ſecuri non percuſsiſtis? muros diruimus. uos non muros tãtum, ſed urbem & agros ademiſtis. Specie, inquis, æquum eſt fœdus apud Achæos, re precaria libertas: apud Romanos etiam imperium eſt. Sẽtio Appi: & ſi non oportet, nõ indignor. ſed oro uos, quantumlibet interſit inter Romanos & Achęos, modò ne in ęquo hoſtes ueſtri noſtriq; apud uos ſint, ac nos ſocij: imò ne meliore iure ſint. nam ut in æquo eſſent, nos fecimus: cũ leges ijs noſtras dedimus: cum ut Achæi concilij eſſent, effecimus. parũ eſt uictis, quod uictoribus ſatis eſt. plus poſtulant hoſtes, quàm ſocij habent. quæ iureiurando, quæ monumẽtis literarum in lapide inſculptis in æternam memoriam ſancta atq; ſacrata ſunt, ea cum periurio noſtro tollere parant. Veremur quidem uos Romani, & ſi ita uultis, etiam timemus: ſed plus & ueremur & timemus deos immortales. Cũ aſſenſu maximę partis eſt auditus, & locutum omnes pro maieſtate magiſtratus cenſebant, ut facile appareret, molliter agendo dignitatẽ ſuam tenere Romanos non poſſe. Tum Appius, ſuadere ſe magnopere Achæis dixit, ut dum liceret uoluntate ſua facere, gratiam inirent, ne mox inuiti & coacti facerẽt. Hęc uox audita quidem cum omnium gemitu eſt, ſed metum iniecit imperata recuſandi. id modò petierunt, ut Romani, quæ uiderẽtur, de Lacedęmonijs mutarent, nec Achæos religione obſtringerent, irrita ea, quæ iureiurando ſanxiſſent, faciendi. damnatio tantũ Arei & Alcibiadis, quæ nuper facta erat, ſublata eſt. Romæ principio eius anni cum de prouincijs conſulum & prætorum actum eſſet, cõſulibus Ligures, quia bellum nuſquam alibi erat, decreti. Prr. C. Decimius Flauus urbanam, P. Cornelius Cethegus inter ciues & peregrinos ſortiti ſunt. C. Sempronius Blæſus Siciliam, Q. Næuius Matho Sardiniam, & ut idem de ueneficijs quæreret. A. Terentius Varro Hiſpaniam citeriorem, P. Sempronius Longus Hiſpaniam ulteriorẽ. De ijs duabus prouincijs legati per id ferè tempus L. Iuuẽtius Talua, & T. Quintilius Varus uenerunt. qui quantum bellum iam profligatum in Hiſpania eſſet, ſenatu edocto,

poſtula-

poſtularunt ſimul, ut pro rebus tam proſperè geſtis dijs immortalibus haberetur honos, & ut prætoribus exercitum deportare liceret. Supplicatio in biduum decreta eſt. de legionibus deportandis, cum de conſulum prætorumq; exercitibus ageretur, rem integram referri iuſſerunt. Paucos poſt dies Coſs. in Ligures binæ legiones, quas Appius Claudius & M. Sempronius habuerant, decretæ ſunt. De exercitibus Hiſpanienſibus magna contentio fuit inter nouos Prr. & amicos abſentiũ, Calpurnij Quintijq;. utraq; cauſa tribunũ pl. utraq; Coſ. habebat. ij ſe interceſſuros S C, ſi deportandos cenſerent exercitus, denunciabant. illi ſi hęc interceſsio fieret, nullam rem aliam ſe decerni paſſuros. Victa poſtremò abſentium gratia eſt, & S C factũ, ut Prr. quatuor millia peditum Romanorum ſcriberent, quadringentos equites, & quinq; millia ſociorũ peditum Latini nominis, quingentos equites, quos ſecum in Hiſpaniam portarẽt. cum eas legiones quatuor deſcripſiſſent, quod plus quàm quina millia peditũ, treceni equites in ſingulis legionibus eſſet, demitterent: eos primùm, qui emerita ſtipendia haberent, deinde ut cuiuſq; fortiſsima opera Calpurnius & Quintius in prælio uſi eſſent. Hac ſedata cõtentione, alia ſubinde C. Decimij Pr. morte exorta eſt. Cn. Sicinius, & L. Puppius, qui ædiles proximo anno fuerãt: & C. Valerius flamẽ Dialis, & Q. Fuluius Flaccus: is quia ædilis curulis deſignatus erat, ſine toga candida, ſed maxima ex omnibus contentione petebat: certamenq; ei cum flamine erat. & poſteaquam primò æquare, mox ſuperare etiam eſt uiſus: pars tribunorũ plebis negare rationem eius habendam eſſe, quòd duos ſimul unus magiſtratus, præſertim curules, neq; capere poſſet, nec gerere: pars legibus eum ſolui æquum cenſere, ut quem uellet Pr. creandi populo poteſtas fieret. L. Porcius Coſ. primò in ea ſententia eſſe, ne nomen eius acciperet. deinde ut ex autoritate ſenatus idem faceret: conuocatis patribus, referre ſe ad eos dixit: quòd nec iure ullo, nec exẽplo tolerabili liberæ ciuitati ædilis curulis deſignatus præturã peteret: ſibi, niſi quid aliud ijs uideretur, in animo eſſe è lege comitia habere. Patres cẽſuerunt, uti L. Porcius Coſ. cũ Q. Fuluio ageret, ne impedimento eſſet, quo minus comitia Pr. in locũ C. Decimij ſubrogandi è lege haberentur. Agenti Coſ. ex S C, reſpondit Flaccus: nihil, quod ſe indignum eſſet, facturum. Medio reſponſo ſpem ad uolũtatem interpretantibus fecerat: ceſſurum patrum autoritati eſſe. comitijs acrius etiam quàm antè petebat, criminando extorqueri ſibi à Coſ. & ſenatu P R beneficium: & inuidiam geminati honoris fieri, tãquam non appareret, ubi deſignatus Pr. eſſet, extemplò ædilitate ſe abdicaturũ. Coſ. cum & pertinaciam petentis creſcere, & fauorem populi magis magiſq; in eum inclinari cerneret, dimiſsis comitijs ſenatũ uocauit. cenſuerunt frequentes, quoniam Flaccum autoritas patrum nihil mouiſſet, ad populum cum Flacco agendum. Concione aduocata cum egiſſet Coſ. ne tum quidẽ de ſententia motus, gratias P R egit, quòd tanto ſtudio, quotieſcunq; declarandæ uoluntatis poteſtas facta eſſet, Pr. ſe uoluiſſet facere. ea ſibi ſtudia ciuium ſuorũ deſtituere non in animo eſſe. Hæc uerò tam obſtinata uox tantum ei fauorẽ accendit, ut haud dubius Pr. eſſet, ſi Coſ. accipere nomen uellet. Ingens certamen tribunis & inter ſe ipſos, & cum Coſ. fuit: donec ſenatus à Coſ. eſt habitus, decretumq;: quoniam prętoris ſubrogandi comitia ne legibus fierent, pertinacia Q. Flacci, & praua ſtudia hominum impedirent, ſenatum cenſere ſatis prætorum eſſe: P. Cornelius utranq; in urbe iuriſdictõnem haberet, Apollinicq; ludos faceret. His comitijs prudentia & uirtute ſenatus ſublatis, alia maioris certaminis, quo & maiore de re, & inter plures potentioreſq; uiros ſunt exorta. Cenſuram ſumma contentione petebant L. Valerius Flaccus, P. & L. Scipiones, Cn. Mãlius Volſo, L. Furius Purpurio, patricij: plebeij autem, M. Porcius Cato, M. Fuluius Nobilior, T. & M. Sempronij, Lõgus & Tuditanus. ſed omneis patricios plebeioſq; nobiliſsimarum familiarum M. Porcius longè anteibat. In hoc uiro tanta uis animi ingenijq; fuit, ut quocunque loco natus eſſet, fortunam ſibi ipſe facturus fuiſſe uideretur. nulla ars neq; priuatę, neq; publicæ rei gerẽdę ei defuit. urbanas ruſticaſq; res pariter callebat. ad ſummos honores alios ſcientia iuris, alios eloquentia, alios gloria militaris prouexit.

A prouexit. huic uerſatile ingenium ſic pariter ad omnia fuit, ut natum ad id unum diceres, quodcunq; ageret. in bello manu fortiſsimus, multiſq; inſignibus clarus pugnis: idem poſteaquã ad magnos honores peruenit, ſummus imperator: idem in pace, ſi ius conſuleres, peritiſsimus: ſi cauſa oranda eſſet, eloquẽtiſsimus. nec is tantum, cuius lingua uiuo eo uiguerit, monumentum eloquentiæ nullum extet. uiuit imò, uigetq; eloquentia eius, ſacrata ſcriptis omnis generis. orationes & pro ſe multæ, & pro alijs, & in alios. nam non ſolum accuſando, ſed etiam cauſam dicẽdo fatigauit inimicos. ſimultates nimio plures & exercuerunt eum, & ipſe exercuit eas. nec facilè dixeris, utrũ magis preſſerit eum nobilitas, an ille agitauerit nobilitatẽ. Aſperi proculdubio animi, & linguæ acerbæ, & immodicè liberæ fuit, ſed inuicti cupiditatibus animi, & rigidæ innocentiæ, contemptor gratiæ, diuitiarum: in parſimonia, in patiẽtia laboris periculiq; ferrei propè corporis, animiq;: quem ne ſenectus quidem, quæ ſoluit omnia, fregerit: qui ſextum & octogeſimum annum agens cauſam dixerit, ipſe pro ſe orauerit, ſcripſeritq;, nonageſimo anno Sergium Galbam ad populi adduxerit iudiciũ. Hunc, ſicut omni uita, ita tum petentem premebat nobilitas: cõſenſerantq;, præter L. Flaccum, qui collega in conſulatu fuerat, candidati omnes, ad deijciẽdum honore, non ſolum ut ipſi potius adipiſcerentur: nec quia indignabãtur nouum hominem cenſorem uidere, ſed etiam quòd triſtem cenſuram, periculoſamq; multorum famæ, & ab læſo à pleriſq;, & lædendi cupido expectabant. etenim tum quoq; minitabundus petebat, refragari ſibi qui liberã & fortem cenſurã timerent, criminando. & ſimul L. Valerio ſuffragabatur: illo uno collega caſtigare ſe noua flagitia, & priſcos mores reuocare poſſe. His accenſi homines, aduerſa nobilitate non M. Porcium modò cenſorem fecerunt, ſed etiam collegam ei L. Valerium Flaccum adiecerunt. Secundum comitia cenſorum Coss. prætoresq; in prouincias profecti ſunt: præter Q. Næuium. quẽ quatuor non minus menſes, priuſquam in Sardiniam iret, quæſtiones ueneficij, quarum magnã partem extra
B urbem per municipia conciliabulaq; habuit, quia ita aptius uiſum erat, tenuerunt. Si Antiati Valerio credere libet, ad duo hominũ millia damnauit. Et L. Poſthumius Pr. cui Tarentũ prouincia euenerat, magnas paſtorum coniurationes uindicauit, & reliquias bacchanalium quæſtionis cum omni executus eſt cura. multos, qui aut citati nõ affuerant, aut uades deſeruerant, in ea regione Italię latentes, partim noxios iudicauit, partim comprehenſos Romã ad ſenatum miſit. in carcerem omnes à P. Cornelio conjecti ſunt. In Hiſpania ulteriore, fractis proximo bello Luſitanis, quietæ res fuerunt. In citeriore A. Terentius, in Sueſſetanis oppidũ Corbionẽm uineis & operibus expugnauit, captiuos uẽdidit. quieta deinde hyberna & citerior prouincia habuit. Veteres Prr. C. Calpurnius Piſo, & L. Quintius Romam redierunt: utriq; magno patrum conſenſu triumphus eſt decretus. prior C. Calpurnius de Luſitanis & Celtiberis triũphauit. coronas aureas tulit LXXXIII: & duodecim M pondo argẽti. paucos poſt dies L. Quintius Criſpinus ex iiſdem Luſitanis Celtiberiſq; triumphauit. tantundem auri atque argenti in eo triumpho tranſlatum. Cenſores, M. Porcius & L. Valerius, metu miſta expectatione ſenatum legerunt. ſeptem mouerunt ſenatu: ex quibus unum inſignem & nobilitate & honoribus, L. Quintiũ Flamininum conſularẽ. Patrum memoria inſtitutum fertur, ut cenſores motis ſenatu aſſcriberẽt notas. Catonis & aliæ quidem acerbę orationes extant in eos, quos aut ſenatorio loco mouit, aut quibus equos ademit. longè grauiſsima in L. Quintium oratio eſt. qua ſi accuſator ante notam, non cenſor poſt notam uſus eſſet, retinere Quintium in ſenatu ne frater quidem T. Quintius, ſi tum cenſor eſſet, potuiſſet. Inter cætera obiecit ei, Philippum Pœnum, carum ac nobile ſcortũ, ab Roma in Galliam prouinciam ſpe ingentium donorum perductum. eum puerum, per laſciuiam cum cauillaretur, exprobrare conſuli perſępe ſolitũ, quòd ſub ipſum ſpectaculum gladiatorium abductus ab Roma eſſet, ut obſequium amatori iactaret. fortè epulantibus iis, cum iam uino incaluiſſent, nunciatum in cõuiuio eſſe, nobilem Boium cum liberis transfugam ueniſſe. conuenire Cos. uelle, ut ab eo fidem

præſens

præſens acciperet. introductum in tabernaculum per interpretem alloqui Cos. cœpiſſe. inter cuius ſermonem Quintius ſcorto, Vis tu, inquit, quoniã gladiatorium ſpectaculum reliquiſti, iam hunc Gallum morientem aſpicere? & cum is uixdum ſeriò annuiſſet, ad nutum ſcorti Cos. ſtricto gladio, qui ſuper caput pendebat, loquenti Gallo caput primùm percuſsiſſe, deinde fugienti, fidemq́ꝫ P R. atq; eorum qui aderãt implorãti, latus transfodiſſe. Valerius Antias, ut qui nec Catonis orationem legiſſet, & fabulę tantum ſine autore editæ credidiſſet: aliud argumentum, ſimile tamen & libidine & crudelitate peragit. Placentiæ famoſam mulierem, cuius amore deperiret, in conuiuium accerſitam ſcribit. ibi iactantẽ ſeſe ſcorto inter cætera retuliſſe, quàm acriter quęſtiones exercuiſſet, & quàm multos capitis damnatos in uinculis haberet, quos ſecuri percuſſurus eſſet. tum illam infra eum accubantem negaſſe, unquam uidiſſe quẽquam ſecuri ferientem, & peruelle id uidere. hic indulgentem amatorẽ, unum ex illis miſeris attrahi iuſſum, ſecuri percuſsiſſe. Facinus ſiue eo modo quo cenſor obiecit, ſiue ut Valerius tradit, commiſsum eſt, ſæuũ atq; atrox: inter procula atq; epulas, ubi libare dijs dapes, ubi bene precari mos eſset, ad ſpectaculum ſcorti procacis, in ſinu Cos. recubãtis, mactatam humanam uictimam eſse, & cruore menſam reſperſam. In extrema oratione Catonis conditio Quintio fertur, ut ſi id factũ negaret, cæteraq́ꝫ quæ obiecisſet, ſponſione defenderet ſeſe: ſin fateretur, ignominiáne ſua quenquam doliturum cenſeret, cum ipſe uino & uenere amens, ſanguine hominis in conuiuio luſisſet? In equitatu recognoſcendo L. Scipioni Aſiatico ademptus equus. in cenſibus quoq; accipiendis triſtis & aſpera in omnes ordines cenſura fuit. ornamẽta & ueſtem muliebrem & uehicula, quæ pluris quàm quindecim millium ęris eſsent, in cenſum referre uiatores iuſsi. item mãcipia minora annis XX, quæ poſt proximum luſtrum X millibus ęris, aut eo pluris uenijſsent, uti ea quoq; decem, tanto pluris quàm quanti eſsent, æſtimarentur, & his rebus omnibus terni in millia æris attribuerẽtur. aquam publicam omnem in priuatum ædificium aut agrum fluentem ademerunt. & quę in loca publica inædificata, immolitáue priuati habebant, intra dies XXX demoliti ſunt. opera deinde faciẽda ex pecunia in eam rem decreta, lacus ſternendos lapide, detergendasq́ꝫ quà opus eſset cloacas, in Auentino & in alijs partibus: quà nondũ erant, faciendas locauerunt. & ſeparatim Flaccus molẽ ad Neptunias aquas, ut iter populo eſset, & uiam per Formianum mõtem. Cato atria duo, Mænium & Titium in Latomijs, & quatuor tabernas in publicum emit: baſilicamq́ꝫ ibi fecit, quę Porcia appellata eſt. & uectigalia ſummis precijs, ultrò tributa infimis locauerũt. Quas locationes cum ſenatus precibus & lachrymis publicanorum uictus induci, & de integro locari iuſsiſset: cenſores edicto ſummotis ab haſta, qui ludificati priorem locationem erãt, omnia eadem paulum imminutis precijs locauerunt. Nobilis cenſura fuit, ſimultatumq́ꝫ plena: quę M. Porciũ, cui acerbitas ea aſsignabatur, per omnem uitam exercuerunt. Eodem anno coloniæ duæ, Pollentia in Picenum, Piſaurum in Gallicum agrum deductę ſunt. ſena iugera in ſingulos data. diuiſerunt agrum, coloniasq́ꝫ deduxerunt ijdẽ triumuiri, Q. Fabius Labeo, & M. & Q. Fuluij, Flaccus & Nobilior. Coss. eius anni nec domi, nec militię memorabile quicquam egerunt. In inſequentem annum crearunt Coss. M. Claudium Marcellum, Q. Fabium Labeonem. M. Claudius, Q. Fabius idibus Martijs, quo die conſulatum inierunt, de prouincijs ſuis prætorumq́ꝫ retulerunt. Prr. creati erant, C. Valerius flamen Dialis, qui & priore anno petierat: & Sp. Poſthumius Albinus, & P. Cornelius Siſenna, L. Puppius, L. Iulius, Cn. Sicinius. Cõſulibus Ligures cum iiſdem exercitibus, quos P. Claudius, & M. Porcius habuerant, prouincia decreta eſt. Hiſpaniæ extra ſortem prioris anni prætoribus cum ſuis exercitibus ſeruatæ. Prr. ita ſortiri iuſsi, uti flamini Diali utiq; altera iuris dicendi Romæ prouincia eſſet. peregrinam eſt ſortitus. Siſennæ Cornelio urbana, Sp. Poſthumio Sicilia, L. Puppio Apulia, L. Iulio Gallia, Cn. Sicinio Sardinia euenit. L. Iulius proficiſci maturè eſt iuſſus. Galli tranſalpini per ſaltus ignotæ antea uię (ut antè dictum eſt) in Italiam tranſgreſsi, oppidum in agro,

a agro, qui nunc Aquileienſis eſt, ædificabant. id eos ut prohiberet, quoad eius ſine bello poſſet, prætori mandatum eſt. ſi armis prohibendi eſſent, Coss. certiores faceret. ex his placere alterum aduerſus Gallos ducere legiones. Extremo prioris anni comitia auguris creandi habita erant. in demortui Cn. Cornelij Lętuli locum creatus erat Sp. Poſthumius Albinus. Huius principio anni P. Licinius Craſſus PONT. MAX. mortuus eſt: in cuius locum M. Sempronius Tuditanus pontifex eſt cooptatus. PONT. MAX. eſt creatus C. Seruilius Geminus. P. Licinij funeris cauſa uiſceratio data, & gladiatores CXX pugnauerũt. & ludi funebres per triduum facti: poſt ludos epulum. in quo, cum toto foro ſtrata triclinia eſſent, tempeſtas cum magnis procellis coorta, coēgit pleroſq; tabernacula ſtatuere in foro. eadem paulo pòſt, cum undiq; cōſerenaſſet, ſublata. defunctoſq; uulgo ferebant, quòd inter fatalia uates ceciniſſent, neceſſe eſt tabernacula in foro ſtatui. Hac religione leuatis altera iniecta, quòd ſanguine per biduũ pluiſſet in area Vulcani: & per decemuiros ſupplicatio indicta erat eius prodigij expiandi cauſa. Priuſquam Coss. in prouincias proficiſcerentur, legationes tranſmarinas in ſenatum introduxerunt. nec unquam antè tantum regionis eius hominum Romæ fuerat. nam ex quo fama per gentes, quæ Macedoniam accolũt, uulgata eſt, crimina querimoniaſq; de Philippo non negligenter ab Romanis audiri, multis operępretium fuiſſe queri, pro ſe quæq; ciuitates genteſq;, ſinguli etiam priuatim (grauis enim accola omnibus erat) Romam aut ad ſpem leuandæ iniuriæ, aut ad deflendę ſolatium uenerunt. Et ab Eumene rege legatio cum fratre eius Athenæo uenit ad querendum, ſimul quòd non deducerentur ex Thracia præſidia: ſimul quòd in Bithyniam Pruſiæ bellum aduerſus Eumenem gerenti auxilia miſſa forent. Reſpondendum ad omnia iuueni tum admodum Demetrio erat: cum haud facilè eſſet, aut ea quæ obijcerentur, aut quæ aduerſus ea dicenda erant, memoria complecti. nec enim multa ſolum, ſed e-

b tiam pleraq; oppidò quàm parua erant: de controuerſia finium, de hominibus raptis, pecoribuſq; abactis, de iure aut dicto per libidinem, aut non dicto, de rebus per uim aut per gratiam iudicatis. nihil horum neq; Demetrium docere dilucidè, nec ſe ſatis liquidò diſcere ab eo ſenatus cum cerneret poſſe: ſimul & tyrocinio & perturbatione iuuenis moueretur, quæri iuſsit ab eo, ecquẽ de his rebus cōmentarium à patre accepiſſet: cum reſpõdiſſet, accepiſſe ſe: nihil prius nec potius uiſum eſt, quàm regis ipſius de ſingulis reſpõſa accipere. librum extemplò popoſcerunt: deinde ut ipſe recitaret, permiſerunt. Erant autem de rebus ſingulis in breue coactæ cauſæ: ut alia feciſſe ſe ſecundum decreta legatorum doceret: alia non per ſe ſtetiſſe, quo minus faceret, ſed per eos ipſos qui accuſarent. interpoſuerat & querelas de iniquitate decretorum, & quàm nõ ex æquo diſceptatum apud Cęcilium foret: indignéq; ſibi, nec ullo ſuo merito inſultatum ab omnibus eſſet. Has notas iritati eius animi collegit ſenatus, cæterùm alia excuſanti iuueni, alia recipienti futura ita, ut maximè uellet ſenatus, reſponderi placuit: Nihil patrem eius neq; rectius, nec magis quod ex uoluntate ſenatus eſſet, feciſſe, quàm quod, utcunq; ea geſta eſſent, per Demetrium filiũ ſatis fieri uoluiſſet Romanis. multa & diſsimulare & obliuiſci & pati præterita ſenatum poſſe, & credere etiam Demetrio credendum eſſe. obſidem enim ſe animum eius habere, & ſi patri corpus reddiderit, & ſcire quantum ſalua in patrẽ pietate poſsit, amicum eum P R eſſe. honoriſq; eius cauſa miſſuros in Macedoniam legatos: ut ſi quid minus factũ ſit quàm debuerit, tum quoq; ſine piaculo rerum prætermiſſarum fiat. uelle etiam ſentire Philippum, integra omnia ſibi cum P R Demetrij filij beneficio eſſe. Hæc quæ augendæ amplitudinis eius cauſa facta erant, extemplò in inuidiam, mox etiam in perniciẽ adoleſcenti uerterunt. Lacedæmonij deinde introducti ſunt. Multæ & paruæ diſceptationes iactabãtur. ſed quæ maximè rem continerent, erant: utrũ reſtituerentur quos Achæi damnauerant, nec ne: iniquè, an iurè occidiſſent, quos occiderant. uertebatur & utrum manerent in Achaico concilio Lacedæmonij: an, ut antè fuerat, ſecretum eius unius in Peloponneſo ciuitatis ius eſſet. Reſtitui, iudiciaq; facta tolli placuit: Lacedæmonem manere in

Achaico concilio: ſcribiq́ id decretum, & conſignari à Lacedæmonijs & Achæis. Legatus in Macedoniam Q. Martius eſt miſſus, iuſſus idem in Peloponneſo ſociorum res aſpicere. nam ibi quoq; & ex ueteribus diſcordijs reſidui motus erant, & Meſſenij deſciuerant à concilio Achaico. cuius belli & cauſas & ordinem ſi expromere uelim, immemor ſim propoſiti, quo ſtatui non ultrà attingere externa, niſi quà Romanis cohærerent rebus. Euentus memorabilis eſt, quòd cum bello ſuperiores eſſent Achæi, Philopœmen Pr. eorum capitur ad præoccupandā Coronen, quam hoſtes petebant: in ualle iniqua cum equitibus paucis oppreſſus. Ipſum potuiſſe effugere Thracū Cretenſiumq́; auxilio tradunt. ſed pudor relinquendi equites nobiliſsimos gentis, ab ipſo nuper lectos, tenuit. quibus dum locum ad euadendas anguſtias cogendo ipſe agmen præbet, ſuſtinens impetus hoſtiū, prolapſo equo, & ſuo ipſe caſu, & onere equi ſuper eum ruētis, haud multum abfuit quin exanimaretur, ſeptuaginta annos iam natus; & diutino morbo, ex quo tum primùm reficiebatur, uiribus admodum attenuatis. Iacētem hoſtes ſuperfuſi oppreſſerunt. cognitumq́; primùm à uerecūdia memoriaq́; meritorum haud ſecus quàm ducem ſuum attollunt, reficiuntq́;, & ex ualle deuia in uiam portant, uix ſibimet ipſi præ nec opinato gaudio credētes. pars nuncios Meſſenē præmittunt, debellatum eſſe, Philopœmenem captum adduci. Primùm adeò incredibilis uiſa res, ut non pro uano modò, ſed uix pro ſano nuncius audiretur. deinde ut ſuper alium alius idem omnes affirmantes ueniebant, tandē facta fides. & priuſquam appropinquare urbi ſatis ſcirent, ad ſpectaculū omnes ſimul liberi ac ſerui, pueri quoq; cum fœminis effunduntur. itaq; clauſerat portam turba, dum pro ſe quiſq;, niſi ipſe oculis ſuis crediaiſſet, uix pro comperto tantā rem habiturus uideretur. Aegrè ſummouentes obuios intrare portam, qui adducebant Philopœmenē, potuerunt, atq; turba conferta iter reliquum clauſerat. & cū pars maxima excluſa à ſpectaculo eſſet, theatrum repente, quòd uiæ propinquum erat, cōpleuerunt, & ut eò in conſpectum populi adduceretur, una uoce omnes poſcebant. Magiſtratus & principes ueriti ne quē motum miſericordia præſentis tanti uiri faceret, cum alios uerecundia priſtinę maieſtatis collata præſenti fortunæ, alios recordatio ingentium meritorum motura eſſet, procul in conſpectu eum ſtatuerunt, deinde raptim ex oculis hominū abſtraxerunt: Pr. Dinocrate dicente, eſſe quæ pertinētia ad ſummam belli percunctari eum magiſtratus uellent. inde adducto eo in curiam, & ſenatu uocato, conſultari cœptum. Iam inueſperaſcebat, & non modò cætera, ſed ne in proximam quidem noctē ubi ſatis tutò cuſtodiretur, expediebant. obſtupuerant ad magnitudinē priſtinæ eius fortunę uirtutisq́;: & neq; ipſi domum recipere cuſtodiendum audebant, nec cuiquam uni cuſtodiā eius ſatis credebant. admonēt deinde quidam, eſſe theſaurum publicum ſub terra, ſaxo quadrato ſeptum. eò uinctus demittitur, & ſaxum ingēs, quo operitur, machina ſuperimpoſitum eſt. ita loco potius quàm homini cuiquam credendam cuſtodiam rati, lucem inſequētem expectauerunt. Poſtero die multitudo quidem integra, memor priſtinorum eius in ciuitatem meritorum, parcendum, ac per eum remedia quærēda eſſe præſentium malorū, cenſebant: defectionis autores, quorum in manu reſp. erat, in ſecreto conſultantes, omnes ad necē eius conſentiebant: ſed utrum maturarent, an differrent, ambigebatur. uicit pars auidior pœnę: miſſusq́; qui uenenum ferret. Accepto poculo nihil aliud locutum ferunt, quàm quęſiſſe, ſi incolumis Lycortas (is alter imperator Achęorum erat) equitesq́; euaſiſſent. poſteaquàm dictū eſt, incolumes eſſe: Bene habet, inquit, & poculo impauidè exhauſto, haud ita multo pòſt expirauit. Nec diuturnum mortis eius gaudium autoribus crudelitatis fuit. uicta nanq; Meſſene bello expoſcentibus Achæis noxios dedit, oſſaq́; reddita Philopœmenis ſunt: & ſepultus ab uniuerſo Achaico eſt concilio, adeò omnibus humanis cōgeſtis honoribus, ut ne diuinis quidem abſtineretur. Ab ſcriptoribus rerū Græcis Latinisq́; tantum huic uiro tribuitur, ut à quibuſdam eorū uelut ad inſignem notam huius anni memoriæ mādatum ſit: tres claros imperatores eo anno deceſsiſſe, Philopœmenem, Annibalem, P. Scipionem: [illegible] adeò

A adeò in æquo cum duarum potentiſsimarum gentium ſummis imperatoribus poſuerunt. Ad Pruſiam regem legatus T. Quintius Flamininus uenit, quē ſuſpectum Romanis & receptus poſt fugam Antiochi Annibal, & bellum aduerſus Eumenem motum faciebat. ibi ſeu quia à Flaminino inter cætera obiectum Pruſiæ erat, hominem omnium qui uiuerent infeſtiſsimum P R apud eum eſſe: qui patriæ ſuę primùm, deinde fratris eius opibus Antiocho regi autor belli aduerſus P R fuiſſet: ſed quia ipſe Pruſias, ut gratificaretur præſenti Flaminino, Romaniſq́; per ſe necandi aut tradēdi eius in poteſtatem cōſilium cepit: à primo colloquio Flaminini milites extemplò ad domū Annibalis cuſtodiendam miſsi ſunt. Semper talem exitum uitæ ſuę Annibal proſpexerat animo, & Romanorum inexpiabile odium in ſe cernens, & fidei regum nihil ſanè confiſus. Pruſiæ uerò leuitatem etiam expertus erat. Flaminini quoq; aduentū uelut fatalem ſibi horruerat. ad omnia undique infeſta ut iter ſemper aliquod pręparatum fugę haberet, ſeptem exitus è domo fecerat: & ex ijs quoſdam occultos, ne cuſtodia ſepirentur. Sed graue imperium regum nihil inexploratum, quod ueſtigari uolunt, efficit. totius circuitum domus ita cuſtodijs cōplexi ſunt, ut nemo inde elabi poſſet. Annibal, poſteaquam eſt nunciatū milites regios in ueſtibulo eſſe, poſtico, quod deuium maximè atq; occultiſsimi exitus erat, fugere conatus, ut id quoq; occurſu militū obſeptum ſenſit, & omnia circà clauſa cuſtodijs diſpoſitis eſſe, uenenū, quod multo antè præparatum ad tales habebat caſus, popoſcit. Liberemus, inquit, diuturna cura P R, quando mortem ſenis expectare longum cenſent: nec magnam, nec memorabilem ex inermi proditoq́; Flamininus uictoriam feret. mores quidem P R quantum mutauerit, uel hic dies argumento erit. horum patres Pyrrho regi hoſti armato exercitū in Italia habenti, ut à ueneno caueret, prædixerunt. hi legatum cōſularem, qui autor eſſet Pruſiæ per ſcelus occidendi hoſpitis, miſerunt. Execratus deinde in caput regnumq́; Pruſiæ, & hoſpitales deos uiolatæ ab eo fidei teſtes inuocans, poculum exhauſit. Hic uitæ exitus

B fuit Annibalis. Scipionem & Polybius & Rutilius hoc anno mortuū ſcribunt. Ego neq; his, neq; Valerio aſſentior: his, quòd cēſoribus M. Porcio, L. Valerio principem ſenatus ipſum L. Valerium cenſorem lectū inuenio, cum ſuperioribus duobus luſtris Africanus fuiſſet: quo uiuo, niſi ut ille ſenatu moueretur, quam notā nemo memoriæ prodidit, alius princeps in locum eius lectus non eſſet. Antiatem autorē refellit tribunus plebis M. Næuius, aduerſus quem oratio inſcripta P. Africani eſt. Hic Nęuius in magiſtratuum libris eſt tribunus pl. P. Claudio, L. Porcio Coss. ſed inijt tribunatum Appio Claudio, M. Sempronio Coss. ad quartum idus Decembres. inde tres menſes ad idus Martias ſunt: quibus P. Claudius, L. Porcius conſulatum inierūt. ita & uixiſſe in tribunatu Næuij uidetur: dieſq́; ei dici ab eo potuiſſe, deceſsiſſe autem ante L. Valerij & M. Porcij cenſuram. Trium clariſsimorū ſuæ cuiuſq; gentis uirorum non magis tempore cōgruente comparabilis mors uidetur eſſe, quàm quòd nemo eorum ſatis dignum ſplendore uitæ exitum habuit. iam primùm omnes nō in patrio ſolo mortui, nec ſepulti ſunt. ueneno abſumpti Annibal & Philopœmen: exul Annibal proditus ab hoſpite, captus Philopœmē in carcere & in uinculis expirauit. Scipio, & ſi non exul, neq; damnatus, die tamen dicta, ad quam non affuerat, reus abſens citatus, uoluntarium non ſibimetipſe ſolum, ſed etiam funeri ſuo exilium indixit. Dum ea in Peloponneſo, à quibus diuertit oratio, gerūtur: reditus in Macedoniam Demetrij legatorumq́; aliter aliorum affecerat animos. uulgus Macedonū, quos belli ab Romanis imminentis metus terruerat, Demetrium ut pacis autorē cum ingenti fauore conſpiciebant: ſimul & ſpe haud dubia regnum ei poſt mortem patris deſtinabant. nam etſi minor ætate, quàm Perſeus eſſet, hunc tamen iuſta matrefamilias, illum pellice ortū eſſe: illum, ut ex uulgato corpore genitū, nullam certi patris notam habere: hunc inſignem Philippi ſimilitudinem præ ſe ferre. ad hoc, Romanos Demetrium in paterno ſolio locaturos: Perſei nullam apud eos gratiam eſſe. Hæc uulgo loquebantur. itaq; & Perſea cura angebat, ne parum pro ſe una ætas ualeret, cum omnibus alijs rebus frater ſuperior

rior eſſet: & Philippus ipſe, uix ſui arbitrij fore quem hæredem regni relinqueret cre- A
dens, ſibi quoq; grauiorem eſſe quàm uellet, minorem filium cenſebat. offendebatur
interdum concurſu Macedonum ad eum: & alteram iam ſe uiuo regiam eſſe indigna-
batur. Et ipſe iuuenis haud dubiè inflatior redierat, ſubnixus erga ſe iudicijs ſenatus,
conceſsisq́; ſibi, quæ patri negata eſſent. & omnis mentio Romanorum quantam di-
gnitatem ei apud cæteros Macedonas, tantam inuidiam non apud fratrem modò, ſed
etiam apud patrem conciliabat: utiq; poſteaquã alij legati Romani uenerunt, & coge-
batur decedere Thracia, præſidiaq́; deducere, & alia aut ex decreto priorũ legatorũ,
aut ex noua conſtitutione ſenatus facere. ſed omnia mœrens quidẽ & gemens, eo ma-
gis, quod filium frequentiorem propè cum illis, quàm ſecum cernebat: obedienter ta-
men aduerſus Romanos faciebat, ne quam mouẽdi extemplò belli cauſam præberet.
auertendos etiam animos à ſuſpicione talium cõſiliorum ratus, mediam in Thraciam,
exercitũ in Odryſas & Dentheletas & Beſſos duxit. Philippopolin urbem fuga deſer-
tam oppidanorum, qui in proxima montium iuga cum familijs receperant ſeſe, cepit:
campeſtresq́; barbaros, depopulatus agros eorum, in deditionem accepit. relicto in-
de ad Philippopolin præſidio, quod haud multo pòſt ab Odryſis expulſum eſt, oppi-
dum in Derriopo condere inſtituit. Pæoniæ ea regio eſt prope Erigonum fluuium,
qui ex Illyrico per Pæoniam fluens, in Axium amnem editur. Haud procul Stobis, ue
tere urbe, nouam urbem Perſeida, ut is filio maiori haberetur honos, appellari iuſsit.
Dum hæc in Macedonia geruntur, Coſs. in prouincias profecti. Marcellus nuncium
pręmiſit ad L. Porcium proconſulem, ut ad nouum Gallorum oppidum legiones ad-
moueret. aduenienti conſuli Galli ſeſe dediderunt. duodecim millia armatorum erãt.
pleriq; arma ex agris rapta habebant. ea ægrè patientibus ijs adempta, quæq́; alia aut
populantes agros rapuerant, aut ſecum attulerant. de his rebus qui quererentur, lega
tos Romam miſerunt. Introducti in ſenatum à C. Valerio Pr. expoſuerũt: ſe, ſuperan- B
te in Gallia multitudine, inopia coactos agri & egeſtate, ad quærendam ſedem Alpes
tranſgreſſos. quę inculta per ſolitudines uiderent, ibi ſine ullius iniuria conſediſſe. op-
pidum quoq; ędificare cœpiſſe: quod indicium eſſet, nec agro, nec urbi ulli uim allatu
ros ueniſſe. nuper M. Claudium ad ſe nuncium miſiſſe: bellum ſe cum ijs, ni dederen-
tur, geſturum. ſe certam, etſi non ſpecioſam pacem, quàm incerta belli præoptantes,
dediſſe ſe prius in fidem, quàm in poteſtatem populi Romani. poſt paucos dies iuſſos
& agro & urbe decedere, ſeſe tacitos abire quò terrarum poſſent, in animo habuiſſe.
arma deinde ſibi, & poſtremò omnia alia quæ ferrent ageréntue, adempta. orare ſe
S P Q R ne in ſe innoxios deditos acerbius quàm in hoſtes ſæuirent. Huic orationi ſe-
natus ita reſpõderi iuſsit. Neq; illos recte feciſſe, cum in Italiam uenerint, oppidumq́;
in alieno agro nullius Romani magiſtratus, qui ei prouinciæ præeſſet, permiſſu ædifi-
care conati ſint: neq; ſenatui placere, deditos ſpoliari. itaq; ſe cum ijs legatos ad Coſs.
miſſuros: qui, ſi redeant, unde uenerint, omnia ijs ſua reddi iubeant: qui que protinus
eant trans Alpes, & denuncient Gallicis populis, multitudinẽ ſuam domi contineant.
Alpes propè inexuperabilem finem in medio eſſe. non utiq; ijs melius fore, qui eas pri
mi peruias feciſſent. Legati miſsi L. Furius Purpurio, Q. Minutius, L. Manlius Aci-
dinus. Galli redditis omnibus, quæ ſine cuiuſquã iniuria habebant, Italia exceſſerunt.
Legatis Romanis tranſalpini populi benignè reſponderunt. ſeniores eorum nimiam
lenitatem populi Romani caſtigarunt: quòd eos homines, qui gentis iniuſſu profecti
occupare agrum imperij Romani, & in alieno ſolo ædificare oppidũ conati ſunt, im-
punitos dimiſerint: debuiſſe grauẽ temeritatis mercedem ſtatui. quòd uerò etiam ſua
reddiderint, uereri ne tanta indulgentia plures ad talia audenda impellantur. Et exce-
perunt & proſecuti cum donis legatos ſunt. M. Claudius Coſ. Gallis ex prouincia ex-
actis, Iſtricum bellum moliri cœpit: literis ad ſenatum miſsis, ut ſibi in Iſtriam tradu-
cere legiones liceret. Id ſenatui placuit. Illud agitabant, uti colonia Aquileia deduce-
retur. nec ſatis conſtabat, utrum Latinam, an ciuium Romanorum deduci placeret.

Poſtremò

A Poſtremò Latinam potius coloniam deducendam patres cenſuerunt. triumuiri creati ſunt P. Scipio Naſica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus. Eodem anno Mutina & Parma coloniæ Romanorum ciuium ſunt deductæ. bina millia hominum in agro, qui proximè Boiorum, antè Tuſcorum fuerat, octona iugera Parmæ, quina Mutinæ acceperunt. deduxerunt triumuiri, M. Æmylius Lepidus, T. Ebutius Carus, L. Quintius Criſpinus. Et Saturnia colonia ciuium Romanorum in agrum Caletranum eſt deducta. deduxerunt triumuiri, Q. Fabius Labeo, C. Afranius Stellio, Tib. Sempronius Gracchus. iugera in ſingulos data decem. Eodem anno A. Terẽtius Propr. haud procul flumine Ibero in agro Auſetano, & prælia ſecunda cum Celtiberis fecit: & oppida, quæ ibi communierant, aliquot expugnauit. Vlterior Hiſpania eo anno in pace fuit: quia & P. Sempronius Propr. diutino morbo eſt implicitus, & nullo laceſſente, peropportunè quieuerunt Luſitani. Nec in Liguribus memorabile quicquam à Q. Fabio Cos. geſtum. M. Marcellus ex Iſtria reuocatus, exercitu dimiſſo Romam comitiorum cauſa rediјt. creauit Coss. Cn. Bebium Pamphilum, & L. Æmylium Paulum. Cum M. Æmylio Lepido hic ædilis curulis fuerat. à quo conſule quintus annus erat: cum is ipſe Lepidus poſt duas repulſas Cos. factus eſſet. Prr. inde facti, Q. Fuluius Flaccus, M. Valerius Leuinus, L. Manlius iterum, M. Ogulnius Gallus, L. Cæcilius Dentrix, C. Terentius Iſtra. Supplicatio extremo anno fuit prodigiorum cauſa: quòd ſanguinem per biduum pluiſſe in area Concordiæ ſatis credebant: nunciatumq́ erat, haud procul Sicilia inſulam, quæ non antè fuerat, nouam editam è mari eſſe. Annibalem hoc anno Antiâs Valerius deceſsiſſe autor eſt: legatis ad eam rem ad Pruſiam miſsis, præter T. Quintium Flamininum, cuius in ea re celebre eſt nomen, L. Scipione Aſiatico, & P. Scipione Naſica.

DECADIS QVARTAE LIBER DECIMVS.

B *Cum Philippus liberos eorum, quos in uinculis nobiliſſimorum quidem hominum habebat, conquiri ad mortem iuſſiſſet, Theoxena pro liberis ſuis & ſororis admodum pueris uerita regis libidinem, prolatis in medium gladijs, & poculo, in quo erat uenenum, ſuaſit ijs, ut imminens ludibrium morte effugerent. & cum perſuaſiſſet, ipſa etiam ſe interemit. Certamina inter Philippi Macedoniæ regis liberos Perſeum & Demetrium referuntur: & ut fraude fratris ſui Demetrius confictis criminibus, inter quæ accuſatione parricidij, & affectati regni, primum petitus: ad ultimũ, quoniam populi Romani amicus erat, ueneno necatus eſt, regnumq́; Macedoniæ mortuo Philippo ad Perſeum deuenit. Item res in Liguribus, & Hiſpania contra Celtiberos à compluribus feliciter geſtas continet. Libri Numæ Pompilij in agro L. Petilij ſcribæ ſub Ianiculo à cultoribus agri in arca lapidea clauſi & Græci & Latini inuenti ſunt. in quibus plura, quæ diſſoluendarum religionum erant, prætor ad quem delati erant, cum legiſſet, iurauit ſenatui contra rempub. eſſe, ut legerentur, ſeruarenturq́;, & ex S C in comitio exuſti ſunt. Colonia Aquileia deducta eſt. Philippus ægritudine animi confectus, quòd Demetrium filium falſis alterius filij in eundem delationibus impulſus ueneno ſuſtuliſſet, & de pœna Perſei cogitauit, noluitq́; Antigonum potius amicum ſuum ſucceſſorem regni ſui relinquere. ſed in hac cogitatione morte raptus eſt: regnum Perſeus accepit.*

PRINCIPIO inſequentis anni Coss. prætores'que ſortiti prouincias ſunt. conſulibus nulla præter Ligures, quæ decerneretur, erat. Iuriſdictio urbana: M. Ogulnio Gallo, inter peregrinos M. Valerio euẽnit. Hiſpaniarum Q. Fuluio Flacco citerior, P. Manlio ulterior, L. Cæcilio Dentrici Sicilia, C. Terentio Iſtræ Sardinia. Coss. delectus habere iuſsi. Q. Fabius ex Liguribus ſcripſerat, Apuanos ad rebellionem ſpectare: periculumq́ eſſe, ne impetum in agrum Piſanum facerent. Et ex Hiſpanijs citeriorem in armis eſſe, & cum Celtiberis bellari ſciebãt: in ulteriore, quia diu æger Pr. eſſet, luxuria & otio ſolutam diſciplinam militarem eſſe. Ob ea nouos exercitus cõſcribi placuit. quatuor legiones in Ligures: uti ſingulæ quina millia, & ducenos pedites, trecenos haberent equites: ſociorum ijſdem Latini nominis XV millia peditum addita, & octingenti equites. hi duo conſulares exercitus eſſent. ſcribere præterea iuſsi ſeptem millia peditum ſociorum ac Latini nominis, & quagringẽtos equites, & mittere ad M. Marcellum in Galliam: cui ex cõſulatu prorogatum imperium erat. in Hiſpaniam etiam utranq́ quæ ducerentur, quatuor millia peditum ciuium Romanorum, & CC equites, & ſociorum ſeptem millia peditum cum CCC equitibus ſcribi iuſſa. & Q. Fabio Labeoni cum exercitu, quem habebat in Liguribus, prorogatum in

annum imperium eſt. Ver procelloſum eo anno fuit. pridie parilia medio fermè die A atrox cum uento tempeſtas coorta, multis ſacris profaniſq; locis ſtragem fecit. ſigna ænea in Capitolio deiecit: forem ex æde Lunæ, quæ in Auentino eſt, raptam tulit,& in poſticis parietibus Cereris tẽpli affixit: ſigna alia in Circo maximo cum columnis, quibus ſuperſtabant, euertit: faſtigia aliquot templorum à culminibus abrupta fœdè diſsipauit. itaque in prodigium uerſa ea tempeſtas, procurariq; aruſpices iuſſerunt. ſimul procuratum eſt, quòd tripedem mulum Reate natum nunciatum erat: & à Formijs ædem Apollinis ac Caietæ de cœlo tactam. ob ea prodigia x x hoſtijs maioribus ſacrificatum eſt,& diem unum ſupplicatio fuit. Per eoſdem dies ex literis A. Terentij proprætoris cognitum, P. Sempronium in ulteriore prouincia, cum plus annum æger fuiſſet, mortuum eſſe. eo maturius in Hiſpaniam Prr. iuſsi proficiſci. Legationes tranſmarinæ deinde in ſenatum introductæ ſunt. prima Eumenis & Pharnacis regũ, & Rhodiorum querentium de Sinopenſium clade. Philippi quoque legati & Achæorum & Lacedæmoniorum ſub idem tempus uenerũt. ijs prius Martio audito, qui ad res Græciæ Macedoniæq; uiſendas miſſus erat, reſponſa data ſunt. Aſiæ regibus ac Rhodijs reſponſum eſt, legatos ad eas res uiſendas miſſurum ſenatum. De Philippo auxerat curam Martius. nam ita feciſſe eum quæ ſenatui placuiſſent, fatebatur, ut facilè appareret, non diutius quam neceſſe eſſet, facturum: neq; obſcurum erat rebellaturum, omniaq; quæ tunc ageret diceretq;, eò ſpectare. Iam primùm omnem ferè multitudinem ciuium ex maritimis ciuitatibus cum familijs ſuis in Emathiam, quæ nunc dicitur, quondam appellata Pæonia eſt, traduxit: Thracibusq; & alijs barbaris urbes tradidit habitandas: fidiora hæc genera hominum fore ratus in Romano bello. Ingentem ea res fremitum in tota Macedonia fecit. relinquentesq; penates ſuos cum coniugibus ac liberis pauci tacitum dolorem cõtinebant: execrationesq; in agminibus proficiſcentium in regem, uincente odio metum, exaudiebãtur. His ferox animus omnes homines, omnia loca temporaq; ſuſpecta habebat. Poſtremò negare propalàm cœpit, ſatis tutum ſibi quicquam eſſe: niſi liberos eorum quos interfeciſſet, comprehenſos in cuſtodia haberet, & tempore alium alio tolleret. Eam crudelitatem fœdam per ſe, fœdiorem unius domus clades fecit. Herodicum principem Theſſalorum multis antè annis occiderat. generos quoq; eius poſtea interfecit. in uiduitate relictæ filię, ſingulos filios paruos habentes. Theoxena & Archo nomina his mulieribus erant. Theoxena multis petentibus aſpernata nuptias eſt. Archo Poridi cuidam longè principi gentis Ænianum nupſit: & apud eum plures enixa partus, paruis admodum relictis omnibus, deceſsit. Theoxena, ut in ſuis manibus liberi ſororis educarẽtur, Poridi nupſit: & tanquam omnes ipſa enixa foret, ſuum ſororisq; filios in eadem habebat cura. poſteaquam regis edictum de comprehendendis liberis eorum, qui interfecti eſſent, accepit: ludibrio futuros non regis modò, ſed cuſtodum etiam libidinis rata, ad rem atrocem animum adiecit. auſaq; eſt dicere, ſe ſua manu potius omnes interfecturam, quàm in poteſtatem Philippi uenirent. Poris abominatus mentionẽ tam fœdi facinoris, Athenas deportaturũ eos ad fidos hoſpites dixit, comitemq; ipſum fugę futurum eſſe. Proficiſcuntur ab Theſſalonica Æniã ad ſtatum ſacrificiũ, quod conditori Æneæ cum magna cærimonia quotannis faciunt. ibi die per ſolennes epulas conſumpto, nauem præparatam à Poride ſopitis omnibus de tertia uigilia conſcendunt, tãquam redituri in Theſſalonicã. ſed traijcere in Eubœam erat propoſitũ. cæterùm in aduerſum uentum nequicquam eos tẽdentes, prope terram lux oppreſsit. & regij, qui præerant cuſtodiæ portus, lembum armatum ad pertrahendam eam nauim miſerũt, cum graui edicto, ne reuerterentur ſine ea. Cum iam appropinquabant, Poris quidem ad hortationem remigum nautarumq; intentus erat: interdũ manus ad cœlum tendens, opem ut dij ferrẽt, orabat. ferox interim fœmina ad multo antè præcogitatum reuoluta facinus, uenenum diluit, ferrumq; promit. & poſito in cõſpectu poculo, ſtrictiſq; gladijs, mors, inquit, una uindicta eſt. uiæ ad mortẽ hæ ſunt, qua quenq; animus fert, effugire B

ſuperbiam

a ſuperbiam regiam. agite iuuenes mei primũ qui maiores eſtis, capite ferrũ: aut haurite poculum, ſi ſegnior mors iuuat. Et hoſtes aderant, & autor mortis inſtabat. alij alio leto abſumpti ſemianimes è naue præcipitantur. ipſa deinde uirũ comitem mortis complexa in mare ſeſe deiecit. naue uacua dominis regij potiti ſunt. Huius atrocitas facinoris nouam uelut flammam regis inuidiæ adiecit, ut uulgo ipſum liberosq́ eius execrarẽtur. quæ diræ breui ab omnibus dijs exauditæ, ut ſæuiret ipſe in ſuum ſanguinẽ, effecerunt. Perſeus enim, cum indies magis cerneret fauorẽ dignitatẽq́ Demetrij fratris apud Macedonum multitudinẽ creſcere, & gratiam apud Romanos, ſibi ſpẽ nullam regni intereſſe niſi in ſcelere ratus, ad id unum omnes cogitationes intendit. cęterùm cum ſe ne ad id quidẽ, quod muliebri cogitabat animo, ſatis per ſe ualidum crederet: ſingulos amicorum patris tentare ſermonibus perplexis inſtitit. & primò quidam ex his, aſpernantium tale quicquam ſpeciẽ præbuerunt, quia plus in Demetrio ſpei ponebant. deinde creſcẽte indies Philippi odio in Romanos, cui Perſeus indulgeret, Demetrius ſumma ope aduerſaretur: proſpicientes animo exitum incauti à fraude fraterna iuuenis, adiuuandum quod futurum erat rati, fouendamq́ ſpem potentioris, Perſeo ſe adiungunt: cætera in ſuum quæq́ tempus agenda differunt. in præſentia placet, omni ope in Romanos accendi regem, impelliq́ ad conſilia belli, ad quę iam ſua ſponte animum inclinaſſet. ſimul ut Demetrius indies ſuſpectior eſſet, ex compoſito ſermones ad ſpretionem Romanorum trahebant. ibi cum alij mores & inſtituta eorum, alij res geſtas, alij ſpeciem ipſius urbis nõdum exornatę, neq́ publicis, neq́ priuatis locis, alij ſingulos principum eluderẽt, iuuenis incautus amore nominis Romani, et certamine aduerſus fratrem, omnia tuendo ſuſpectum ſe patri, & opportunum criminibus faciebat. itaq́ expertem eum pater omnium de rebus Romanis conſiliorum habebat. totus in Perſea uerſus, cum eo cogitationes eius rei dies ac noctes agitabat. Redierant, quos fortè miſerat in Baſtarnas ad accerſenda auxilia: adduxerantq́ inde nobiles iu-

b uenes, & regij quoſdam generis. quorum unus ſororem ſuam in matrimonium Philippi filio pollicebatur: erexeratq́ conſociatio gentis eius animum regis. Tum Perſeus: Quid iſta proſunt? inquit. nequaquã tantũ in externis auxilijs eſt præſidij, quantum periculi fraude domeſtica. proditorem nolo dicere, certè ſpeculatorem habemus in ſinu: cuius, ex quo obſes Romæ fuit, corpus nobis reddiderunt Romani, animum ipſi habent. omnium penè Macedonum in eum ora conuerſa ſunt, nec regem ſe alium habituros aiunt, quàm quem Romani dediſſent. His per ſe ægra mens ſenis ſtimulabatur, & animo magis quàm uultu ea crimina accipiebat. Fortè luſtrandi exercitus uenit tempus, cuius ſolenne eſt tale. Caput mediæ canis præciſæ, & prior pars ad dexteram cum extis, poſterior ad læuam uiæ ponitur. inter hanc diuiſam hoſtiam copiæ armatæ traducuntur. præferuntur primo agmini arma inſignia omnium ab ultima origine Macedoniæ regum, deinde rex ipſe cum liberis ſequitur. proxima eſt regia cohors, cuſtodesq́ corporis: poſtremum agmen Macedonum cætera multitudo claudit. latera regis duo filij iuuenes cingebant, Perſeus iam triceſimum annum agens, Demetrius quinquennio minor: medio iuuentæ robore ille, hic flore: fortunati patris matura ſoboles, ſi mens ſana fuiſſet. Mos erat luſtrationis, ſacro peracto exercitũ decurrere, & diuiſas bifariam duas acies concurrere ad ſimulacrum pugnæ, regij iuuenes duces ei ludicro certamini dati. cæterùm non imago fuit pugnę, ſed tanquam de regno dimicaretur, ita concurrerunt: multaq́ uulnera ſudibus facta, nec præter ferrum quicquã defuit ad iuſtã belli ſpeciẽ. Pars ea quæ ſub Demetrio erat, longè ſuperior fuit. id ægrè patiente Perſeo, lętari prudẽtes amici eius, eamq́ rem ipſam dicere præbiturã cauſam criminãdi iuuenis. Conuiuiũ eo die ſodaliũ, qui ſimul decurrerãt, uterq́ habuit: cũ uocatus ad cœnã ab Demetrio Perſeus negaſſet. feſto die inuitatio benigna, et hilaritas iuuenilis utroſq́ in uinũ traxit. cõmemoratio ibi certaminis ludicri, & iocoſa dicta in aduerſarios, ita ut ne ipſis quidẽ ducibus abſtineretur, iactabantur. ad has excipiẽdas uoces ſpeculator ex cõuiuis Perſei miſſus cũ incautior obuerſaret, exceptus à iuuenibus

forte triclinio egreſsis malè mulctat. Huius rei ignarus Demetrius, Quin comeſſatū, A inquit, ad fratrē imus? & iram eius, ſi qua ex certamine reſidet, ſimplicitate & hilaritate noſtra lenimus? omnes ſe ire cōclamarūt, pręter eos, qui ſpeculatoris ab ſe pulſati pręſentē ultionem metuebāt. cū eos quoq; Demetrius traheret: ferrum ueſte abdiderūt, quo ſe tutari, ſi qua uis fieret, poſſent. Nihil oculti eſſe in inteſtina diſcordia poteſt, utraq; domus ſpeculatorū & proditorū plena erat. præcucurrit index ad Perſea, ferro ſuccinctos nūcians cum Demetrio quatuor adoleſcētes uenire. & ſi cauſa apparebat, (nam ab ijs pulſatū conuiuam ſuū audierat) tamē infamandæ rei cauſa ianuam obſerari iubet: & ex parte ſuperiore ædiū, uerſisq; in uiam feneſtris, comeſſatores tanquā ad cædem ſuam uenientes aditu ianuæ arcet. Demetrius per uinū quòd excluderet paulìſper uociferatus, in conuiuiū redit, totius rei ignarus. Poſtero die Perſeus quum primùm conueniendi poteſtas patris fuit, regiam ingreſſus perturbato uultu in conſpectu patris tacitus procul cōſtitit. cui cum pater, Satin' ſalue? & quęnā ea męſtitia eſſet? interrogaret eū: de lucro tibi, inquit, uiuere me ſcito. iam nō occultis à fratre petimur inſidijs. nocte cum armatis domū ad interficiēdum me uenit: clauſisq; foribus, parietū pręſidio me à furore eius ſum tutatus. Cum pauorē miſtū admiratione patri inieciſſet: Atqui ſi aures præbere potes, inquit, manifeſtā rem teneas, faciā. Enimuero ſe Philippus dicere auditurū, uocariq; extēplò Demetriū iuſsit: & ſeniores duos amicos, expertes inter fratres certaminum, infrequētes iam in regia, Lyſimachū & Onomaſtum acceſſit, quos in conſilio haberet. Dum ueniūt amici, ſolus, filio procul ſtante, multa ſecū animo uolutans inambulauit. poſteaquam ueniſſe eos nunciatū eſt, ſeceſsit in partem interiorem cum duobus amicis, totidē cuſtodibus corporis. filijs ut ternos inermes ſecum introducerēt, permiſit. Ibi cū conſediſſet: Sedeo, inquit, miſerrimus pater iudex inter duos filios, accuſatorē parricidij, & reum, aut cōficti aut admiſsi criminis labem apud meos inuenturus. Iampridem quidem hanc procellam imminentem timebam, B cum uultus inter uos minimè fraternos cernerē, cum uoces quaſdam exaudirem. ſed interdū ſpes animum ſubibat, deflagrare iras ueſtras, purgari ſuſpiciones poſſe. etiam hoſtes armis poſitis fœdus iciſſe, & priuatas multorū ſimultates finitas. ſubituram uobis aliquando germanitatis memoriam, puerilis quondā ſimplicitatis cōſuetudinisq; inter uos, meorū deniq; pręceptorum: quæ uereor ne uana ſurdis auribus cecinerim. Quoties ego audiētibus uobis deteſtatus exēpla diſcordiarū fraternarū, horrendos euentus eorū retuli? quibus ſe ſtirpēq; ſuā, domos, regna funditus euertiſſent? meliora quoq; exēpla parte altera poſui, ſociabilem conſortionē inter binos Lacedæmoniorū reges, ſalutarem per multa ſecula ipſis patriæq;. eandē ciuitatem, poſteaquam mos ſibi cuiq; rapiendi tyrannidē exortus ſit, euerſam. iam hos Eumenē Attalumq; fratres à quàm exiguis rebus, propè ut puderet regij nominis: mihi, Antiocho, & cuilibet regum huius ætatis, nulla re magis quàm fraterna unanimitate regnum æquaſſe. ne Romanis quidem exemplis abſtinui, quæ aut uiſa, aut audita habebam: T. & L. Quintiorum, qui bellum mecum geſſerunt: P. & L. Scipionum, qui Antiochū deuicerunt: patris patruiq; eorum, quorum perpetuam uitæ concordiam mors quoq; miſcuit. neq; uos illorū ſcelus, ſimilisq; ſceleri euentus deterrere à uecordi diſcordia potuit: neq; horum bona mens, bona fortuna, ad ſanitatē flectere. Viuo & ſpirante me hæreditatem meam ambo & ſpe & cupiditate improba creuiſtis. eouſq; me uiuere uultis, donec alterius ueſtrûm ſuperſtes, haud ambiguum regem alterum mea morte faciam. nec fratrem, nec patrē poteſtis pati. nihil cari, nihil ſancti eſt: in omniū uicem regni unius inſatiabilis amor ſucceſsit. Agite conſcelerate aures paternas: decernite criminibus, mox ferro decreturi: dicite palàm, quicquid aut ueri poteſtis, aut comminiſci libet. reſeratæ aures ſunt, quæ poſthac ſecretis alterius ab altero criminibus claudentur. Hæc furens ira cum dixiſſet, lachrymæ omnibus obortæ, & diu mœſtum ſilentium tenuit. Tum Perſeus: Aperienda nimirum nocte ianua fuit, & armati comeſſatores accipiendi, præbendumq; ferro iugulum. quando non creditur niſi perpetratū facinus, & eadē

petitus

A petitus inſidijs audio, quæ latro atq; inſidiator, non nequicquam iſti unum Demetrium filium te habere, me ſubditum & pellice genitum appellant. nam ſi gradum, ſi caritatem filij apud te haberem: non in me querentem deprehenſas inſidias, ſed in eum qui feciſſet, ſæuires: nec adeò tibi uilis uita eſſet noſtra, ut nec præterito periculo meo mouereris, neq; futuro, ſi inſidiantibus ſit impunè. itaq; ſi mori tacitum oportet, taceamus, precati tantum deos, ut à me cœptum ſcelus in me finem habeat, nec per meum latus tu petaris. ſin autem, quod circunuentis in ſolitudine natura ipſa ſubijcit, ut hominum, quos nunquam uiderint, fidem tamen implorent: mihi quoq; ferrum in me ſtrictum cernenti uocem mittere liceat: per te, patriumq; nomen, quod utri noſtrûm ſanctius ſit, iampridem ſentis, ita me audias precor, tanquam ſi uoce & comploratione nocturna excitus mihi quiritanti interueniſſes: Demetriũ cum armatis nocte intẽpeſta in ueſtibulo meo deprehendiſſes. quod tum uociferarer in re præſenti pauidus, hoc nũc poſtero die queror. Frater, non comeſſantium in uicem iamdiu uiuimus inter nos: regnare utiq; uis: huic ſpei tuæ obſtat ætas mea, obſtat gentiũ ius, obſtat uetuſtus Macedoniæ mos, obſtat uerò etiam patris iudicium. huc tranſcendere, niſi per meũ ſanguinem, non potes. omnia moliris & tentas. adhuc ſeu cura mea, ſeu fortuna reſtitit parricidio tuo. Heſterna die in luſtratione & decurſu & ſimulacro ludicro pugnæ funeſtum propè prælium feciſti. nec me aliud à morte uindicauit, quàm quòd me ac meos uinci paſſus ſum. ab hoſtili prælio tanquam fraterno luſu pertrahere me ad cœnam uoluiſti. Credis me pater inter inermes conuiuas cœnaturum fuiſſe, ad quem armati comeſſatum uenerũt? credis nihil à gladijs nocte periculum fuiſſe, quem ſudibus te inſpectante propè occiderunt? Quid hoc noctis, quid inimicus ad iratum, quid cum ferro ſuccinctis iuuenibus uenis? conuiuam me tibi committere auſus non ſum, comeſſatorem te cum armatis uenientem recipiam? Si aperta ianua fuiſſet, funus meum parares hoc tẽpore pater, quo querentem audis. Nihil ego tanquam accuſator criB minoſe, nec dubia argumẽtis colligendo ago. quid enim? negat ſe cum multitudine uẽniſſe ad ianuam meam? an ferro ſuccinctos ſecũ fuiſſe? quos nominauero, accerſe. poſſunt quidẽ omnia audere, qui hoc auſi ſunt: non tamẽ audebunt negare. ſi deprehẽſos intra limẽ meum cum ferro ad te ducerẽ, pro manifeſto haberes: fatẽtes pro deprehẽſis habe. Execrare nunc cupiditatẽ regni, & furias fraternas concita. ſed ne ſint cæcæ pater execrationes tuæ, diſcerne & diſpice inſidiatorem & petitum inſidijs: noxium huic eſſe caput. qui occiſurus fratrem fuit, habeat etiam iratos paternos deos: qui periturus fraterno ſcelere fuit, perfugiũ in patris miſericordia & iuſtitia habeat. quò enim aliò confugiam? cui non ſolenne luſtrale exercitus tui, non decurſus militum, non domus, non epulæ, non uox ad quietem data naturæ beneficio mortalibus, tuta eſt? ſi iero ad fratrem inuitatus, moriendum eſt: ſi recepero intra ianuam comeſſatum fratrẽ, moriendum eſt. nec eundo, nec manendo inſidias euito. quò me conferam? Nihil pręter deos pater, & te colui. non Romanos habeo, ad quos confugiam. periſſe expetunt, quia tuis iniurijs doleo, quia tibi ademptas tot urbes, tot gentes, modò Thraciæ maritimam oram indignor. nec me, nec te incolumi Macedoniam ſuam futuram ſperant. ſi me ſcelus fratris, te ſenectus abſumpſerit, aut nec ea quidem expectata fuerit, regem regnumq; Macedoniæ ſua futura ſciunt. Si quid extra Macedoniam tibi Romani reliquiſſent, mihi quoq; id relictum crederem receptaculum. At in Macedonibus ſatis præſidij eſt. Vidiſti heſterno die impetum in me militum. quid illis defuit, niſi ferrum? quod illis defuit interdiu, conuiuæ fratris noctu aſſumpſerunt. Quid de magna parte principum loquar? qui in Romanis ſpem omnem dignitatis & fortunæ poſuerunt, & in eo qui omnia apud Romanos poteſt. neq; hercule iſtum mihi tantum fratri maiori, ſed propè eſt ut tibi quoq; ipſi regi & patri pręferant. iſte enim eſt, cuius beneficio pœnam tibi ſenatus remiſit, qui nunc te ab armis Romanis protegit, qui tuam ſenectutẽ obligatam & obnoxiam adoleſcẽtiæ ſuæ eſſe æquũ cenſet. pro iſto Romani ſtant, pro iſto omnes urbes tuo imperio liberatæ, pro iſto Macedones, qui pace Ro-

mana gaudent. mihi præter te pater, quid uſquam aut ſpei aut præſidij eſt? Quò ſpe- A
ctare illas literas ad te nũc miſſas T. Quintij credis? quibus & bene te cõſuluiſſe rebus
tuis ait, quòd Demetriũ Romam miſeris: & hortatur, ut iterũ & cum pluribus lega-
tis, & primoribus quoq; Macedonũ remittas eum? T. Quintius nunc eſt autor omni
um rerum iſti, & magiſter. eum ſibi, te abdicato patre, in locũ tuum ſubſtituit. illican-
te omnia clandeſtina concocta ſunt conſilia. quæruntur adiutores conſilijs, cum te plu
res, & principes Macedonũ cum iſto mittere iubet. qui hinc integri & ſynceri Romã
eunt, Philippũ regem ſe habere credentes, imbuti illinc & infecti Romanis delinimen
tis redeunt. Demetrius ijs unus omnia eſt, eum iam regem uiuo patre appellant. Hæc
ſi indignor, audiendum eſt ſtatim nõ ab alijs ſolum, ſed etiam à te pater cupiditatis re-
gni crimen. ego uerò, ſi in medio ponitur, non agnoſco. quem enim ſuo loco moueo,
ut ipſe in eius locum ſuccedam? unus ante me pater eſt: & ut diu ſit, deos rogo. ſuper-
ſtes ei ita ſim, ſi merebor, ut ipſe me eſſe uelit. hęreditatẽ regni ſi pater tradet, accipiam.
Cupit regnum, & quidẽ ſceleratè cupit, qui tranſcendere feſtinat ordinẽ ætatis, natu-
ræ, moris Macedonũ, iuris gentiũ. Obſtat frater maior, ad quem iure, uolũtate etiam
patris, regnũ pertinet. tollatur. non primus regnũ fraterna cæde petiero. pater ſenex,
& filio ſolus orbatus, de ſe magis timebit, quàm ut filij necem ulciſcatur. Romani læta-
buntur, probabunt, defendent factum. Hæ ſpes incertæ pater, ſed non inanes ſunt. ita
enim res ſe habet: periculum uitæ propellere à me potes, puniendo eos qui ad me in-
terficiendũ ferrũ ſumpſerunt: ſi facinori eorum ſucceſſerit, mortẽ meam idem tu perſe-
qui non poteris. Poſteaquam dicẽdi finẽ Perſeus fecit, coniecti eorum qui aderant ocu
li in Demetrium ſunt, uelut confeſtim reſponſurus eſſet. deinde diu ſilentiũ fuit. Cum
perfuſum fletu adpareret omnibus loqui non poſſe, tandẽ uicit dolorem ipſa neceſsi-
tas, cum dicere iuberent. atq; ita orſus eſt: Omnia quæ reorum antea fuerant auxilia,
pater, præoccupauit accuſator: Simulatis lachrymis in alterius perniciem, ueras meas
lachrymas ſuſpectas tibi fecit. cũ ipſe ex quo ab Roma redij, per occulta cum ſuis col- B
loquia dies noctesq; inſidietur, ultro mihi non inſidiatoris modò, ſed latronis manife-
ſti & percuſſoris speciẽ induit. Periculo ſuo te exterret, ut innoxio fratri per eundem
te maturet perniciem. perfugium ſibi nuſquam gẽtium eſſet ait, ut ego ne apud te qui-
dem quicquam ſpei reliquæ habeam. circunuẽtum, ſolum, inopẽ, inuidia gratiæ exter
næ, quę obeſt potius quàm prodeſt, onerat. Iam illud quàm accuſatoriè? quòd noctis
huius crimẽ miſcuit cum cætera inſectatione uitæ meæ? ut & hoc, quod iam quale ſit
ſcies, ſuſpectum alio uitæ noſtræ tenore faceret: & illam uanam criminationẽ ſpei, uo-
luntatis, conſiliorũ meorum, nocturno hoc ficto & compoſito argumẽto fulciret. ſi-
mul & illud quæſiuit, ut repentiua & minimè præparata accuſatio uideretur: quippe
ex noctis huius metu & tumultu repentino exorta. Oportuit autẽ Perſeu, ſi proditor
ego patris regniq; eram, ſi cum Romanis, ſi cum alijs inimicis patris inieram conſilia,
non expectatam fabulam noctis huius eſſe, ſed proditionis meæ ante mę accuſatum:
ſi illa ſeparata ab hac uana accuſatio erat, inuidiamq; tuam aduerſus me magis quàm
crimẽ meum indicatura, hodie quoq; eam aut prætermitti, aut in aliud tempus differ-
ri: ut perſpiceretẽ, utrũ ego tibi, an tu mihi nouo quidẽ & ſingulari genere odij, inſidias
feciſſes. ego tamen quantum in hac ſubita perturbatione potero, ſeparabo ea quæ tu
confudiſti: & noctis huius inſidias aut tuas aut meas detegam. Occidendi ſui conſili-
um me iniſſe, uideri uult: ut ſcilicet maiore fratre ſublato, cuius iure gẽtium, more Ma-
cedonum, tuo etiam, ut ait, iudicio regnum eſt futurum: ego minor in eius quem occi-
diſſem, ſuccederẽ locum. Quid ergo illa ſibi uult pars altera orationis, qua Romanos
à me cultos ait? atq; eorum fiducia in ſpem regni me ueniſſe? nam ſi & in Romanis tan
tum momẽti eſſe credebam, ut quem uellent, imponerent Macedoniæ regem: & meę
tantũ apud eos gratiæ cõfidebam, quid opus parricidio fuit? an ut cruentũ fraterna cę
de diadema gererẽ? ut illis ipſis, apud quos aut uera, aut certè ſimulata probitate par-
tam gratiã habeo, ſi quam fortè habeo, execrabilis & inuiſus eſſem? niſi T. Quintium
credis,

A credis, cuius uirtute & conſilijs me nunc arguis regi, cum & ipſe tali pietate uiuat cum
fratre, mihi fraternæ cædis fuiſſe autorem. Idem nõ Romanorũ ſolum gratiam, ſed Ma
cedonum iudicia, ac penè omnium deorum hominumq́ꝫ conſenſum collegit, per quæ
omnia ſe mihi parem in certamine non futurũ crediderit: idem tanquã in alijs omni-
bus rebus inferior eſſem, ad ſceleris ſpem ultimam confugiſſe me inſimulat. Vis hanc
formulam cogitationis eſſe? ut uter timuerit, ne alter dignior uideretur regno, is con-
ſilium opprimẽdi fratris cepiſſe iudicetur? Exequamur tamen quocunqꝫ modo con-
ficti ordinẽ criminis. Pluribus modis ſe petitum criminatus eſt: & omneis inſidiarum
uias in unum diem cõtulit. uolui interdiu eum poſt luſtrationem, cum concurrimus,
& quidem, ſi dijs placet, luſtrationũ die occidere. uolui, cum ad cœnam inuitaui, uene
no ſcilicet tollere. uolui, cum comeſſatũ gladijs accincti me ſecuti ſunt, ferro interfice-
re. tempora quidem qualia ſint ad parricidium electa, uides: luſus, conuiuij, comeſſa-
tionis: quid dies, qualis, quo luſtratus exercitus, quo inter diuiſam uictimã prælatis o-
mnium qui unquã fuere Macedoniæ regum armis regijs, duo ſoli tua tegentes latera
pater præfecti ſumus, & ſecutũ eſt Macedonũ agmẽ. hoc ego etiam ſi quid ante admi-
ſiſſem piaculo dignum, luſtratus & expiatus ſacro, tum cum maximè in hoſtiam itine-
ri noſtro circundatam intuens, parricidium, uenena, gladios in comeſſationẽ præpa-
ratos uolutabã in animo, ut quibus alijs deinde ſacris contaminatã omni ſcelere men-
tem expiarẽ? ſed ſecus criminandi cupiditate animus, dũ omnia ſuſpecta efficere uult,
aliud alio confundit. nam ſi ueneno te inter cœnam tollere uolui, quid minus aptum
fuit, quàm pertinaci certamine & concurſu iratũ te efficere? ut meritò, ſicut feciſti, inui
tatus ad cœnam abnueres? cum autẽ iratus negaſſes, utrũ ut placarem te danda operã
fuit, ut aliam quærerẽ occaſionẽ, quoniam ſemel uenenum parauerã: an ab illo con-
ſilio uelut tranſiliendũ ad aliud fuit, ut ferro te, & quidẽ eo die per ſpeciẽ comeſſatio-
nis occiderẽ? quo deinde modo, ſi te metu mortis credebã cœnam euitaſſe meam, non
B ab eodẽ metu comeſſationẽ quoqꝫ euitaturũ exiſtimabam? Non eſt res qua erubeſcã
pater, ſi die feſto inter æquales largiore uino ſum uſus: tu quoqꝫ uelim inquiras, qua læ
titia, quo luſu apud me celebratum heſternum conuiuium ſit, illo etiam (prauo forſi-
tan) gaudio prouehente, quod in iuuenili armorum certamine pars noſtra non inferi-
or fuerat. miſeria hæc & metus crapulam facile excuſſerunt: quæ ſi non interueniſſent,
inſidiatores nos ſopiti iaceremus. Si domum tuam expugnaturus, capta domo domi-
num interfecturus eram, non temperaſſem uino in unum diem? nõ milites abſtinuiſ-
ſem meos? Et ne ego me ſolus nimia ſimplicitate tuear, ipſe quoqꝫ minimè malus ac ſu-
ſpicax frater, nihil aliud ſcio, inquit, nihil arguo, niſi quòd cum ferro comeſſatũ uene-
runt. ſi quæram, unde idipſum ſcieris: neceſſe erit te fateri, aut ſpeculatorũ tuorum ple
nam domum fuiſſe meam, aut illos ita apertè ſumpſiſſe ferrum, ut omnes uiderent. Et
ne quid ipſe aut prius inquiſiſſe, aut nunc criminoſe argumẽtari uideretur, te quærere
ex ijs quos nominaſſet, iubebat: an ferrũ habuiſſent? ut tanquam in re dubia cũ id quæ
ſiſſes, quod ipſi fatenẽ, pro conuictis haberentur. Quin tu illud quæri iubes? nũ tui oc-
cidendi cauſa ferrũ ſumpſerint? num me autore & ſciente? hoc enim uideri uis, non il-
lud quod fatenẽ. & palàm eſt, & ſui ſe tuendi cauſa ſumpſiſſe dicũt. rectè an perperam
fecerint, ipſi ſui facti rationẽ reddent. meã cauſam quæ nihil eo facto cõtingitur, ne mi-
ſcueris. aut explica, utrum apertè an clàm te aggreſſuri fuerimus? ſi apertè, cur nos o-
mnes ferrũ habuimus? cur nemo præter eos qui tuum ſpeculatorẽ pulſarunt? ſi clàm,
quis ordo conſilij fuit? conuiuio ſoluto cum comeſſator ego diſceſsiſſem, quatuor ſub
ſtitiſſent, ut ſopitũ te aggrederenẽ? quomodo feſelliſſent, & alieni, & mei, & maximè
ſuſpecti, quia paulo ante in rixa fuerant? quomodo autem trucidato te, ipſi euaſuri fue
rint? quatuor gladijs domus tua capi & expugnari potuit? Quin tu omiſſa iſta no-
cturna fabula, ad id quod doles, quod inuidiam urit, reuerteris? cur uſquam regni tui
mentio fit Demetri? cur dignior patris fortunæ ſucceſſor quibuſdam uideris, quàm
ego? cur ſpem meã, quæ ſi tu non eſſes, certa erat, dubiam & ſolicitam facis? Hæc ſentit

Perſeus,

Perſeus, etſi non dicit: hæc iſtum inimicum, hæc accuſatorem faciunt: hæc domũ, hæc regnum tuũ, criminibus & ſuſpicionibus replent. Ego autẽ pater, quemadmodũ nec nunc ſperare regnum, nec ambigere unquam de eo forſitan debeam, quia minor ſum, quia tu me maiori cedere uis: ſic illud nec debui facere, nec debeo, ut indignus te patre, indignus omnibus uidear. id enim uitijs meis, non cedendo cui ius faſq; eſt, non modeſtia conſequar. Romanos obijcis mihi: & ea quæ gloriæ eſſe debent, in crimẽ uertis. ego nec obſes Romanis ut traderer, nec ut legatus mitterer Romã, petij: à te miſſus ire, non recuſaui. utroq; tempore ita me geſsi, ne tibi pudori, ne regno tuo, ne genti Macedonum eſſem. itaq; mihi cum Romanis amicitiæ cauſa tu fuiſti pater. quoad tecum illis pax manebit, mecum quoq; gratia erit. ſi bellũ eſſe cœperit, qui obſes, qui legatus pro patre nõ inutilis fui, idem hoſtis illis acerrimus ero. Nec hodie ut proſit mihi gratia Romanorum, poſtulo: ne obſit, tantum deprecor. nec in bello cœpit, nec ad bellũ reſeruatur. pacis pignus fui, ad pacẽ retinendam legatus miſſus ſum. neutra res mihi nec gloriæ nec crimini ſit. Ego ſi quid impiè in te pater, ſi quid ſceleratè in fratrẽ admiſi, nullam deprecor pœnã. ſi innocẽs ſum, ne inuidia conflagrẽ, cũ crimine nõ poſsim, deprecor. Non hodie me primùm frater accuſat: ſed hodie primùm apertè, nullo meo in ſe merito. Si mihi pater ſuccẽſeret, te maiorẽ fratrem pro minore deprecari oportebat, te adoleſcẽtiæ, te errori ueniã impetrare. in eo ubi præſidiũ eſſe oportebat, ibi exitium eſt. E conuiuio & comeſſationibus propè ſemiſomnus raptus ſum ad cauſam parricidij dicẽdam. ſine aduocatis, ſine patronis, ipſe pro me dicere cogor. ſi pro alio dicendũ eſſet, tẽpus ad meditandum & cõponẽdam orationẽ ſumpſiſſem, cũ quid aliud quàm ingenij fama periclitarer? ignarus quid accerſitus eſſem, te iratum & iubentẽ dicere cauſam, fratrem accuſantẽ audiui. ille diu ante præparata, meditata in me oratione eſt uſus: ego id tantum temporis, quo accuſatus ſum, ad cognoſcẽdum quid ageretur habui. utrum momẽto illo horæ accuſatorẽ audirẽ? an defenſionẽ meditarer? attonitus B repẽtino atq; inopinato malo, uix quid obijceretur, intelligere potui: nedum ſatis ſciã quo modo me tuear. Quid mihi ſpei eſſet, niſi patrẽ iudicẽ haberẽ? apud quem etiam ſi caritate à fratre maiore uincor, miſericordia certè reus uinci non debeo. eo enim ut me mihi tibiq; ſerues, precor: ille ut me in ſecuritatẽ ſuam occidas, poſtulat. quid eum cum regnum ei tradideris, facturum credis in me eſſe, qui iam nunc ſanguine meo ſibi indulgeri æquum cẽſet? Dicẽti hæc, lachrymæ ſimul ſpiritum & uocem intercluſerunt. Philippus ſummotis ijs, pauliſper collocutus cum amicis, pronunciauit: non uerbis ſe, nec unius horæ diſceptatione cauſam eorum dijudicaturum, ſed inquirendo in utriuſq; uitam, mores & dicta factaq; in magnis paruiſq; rebus obſeruando: ut omnibus appareret, noctis proximæ crimẽ facile reuictum, ſuſpectam nimiam cum Romanis Demetrij gratiam eſſe. Hæc uiuo Philippo uelut ſemina iacta ſunt Macedonici belli, quod maximè cum Perſeo gerendum erat. Conſules ambo in Ligures, quæ tum una conſularis prouincia erat, proficiſcuntur. & quia proſperè ibi res geſſerunt, ſupplicatio in unum diem decreta eſt. Ligurum duo millia ferè ad extremum finem prouinciæ Galliæ, ubi caſtra Marcellus habebat, uenerunt uti reciperẽtur orantes. Marcellus opperiri eodẽ loco Liguribus iuſsis, ſenatum per literas conſuluit. ſenatus reſcribere M. Ogulnium prætorẽ Marcello iuſsit: uerius fuiſſe, conſules, quorum prouincia eſſet, quàm ſe, quid è republica eſſet, decernere. tum quoq; non placere ſibi, ſi per deditionẽ Ligures recipiet, receptis arma adimi. atq; eos ad conſules mitti ſenatum equum cenſere. Prætores eodem tempore, P. Manlius in ulteriorem Hiſpaniam, quam & priore prætura prouinciam obtinuerat: Q. Fuluius Flaccus in citeriorẽ paruẽnit, exercitũq; à Terentio accepit. nam ulterior morte P. Sempronij proprætoris ſine imperio fuerat. Fuluium Flaccum oppidum Hiſpanum Vrbicuam nomine, oppugnantẽ Celtiberi adorti ſunt. dura ibi prælia aliquot facta: multi Romani milites & uulnerati & interfecti ſunt. uicti perſeuerantia Fuluij, quòd nulla ui abſtrahi ab obſidione potuit. Celtiberi feſsi prælijs uarijs, abſceſſerũt. urbs, amoto auxilio corũ, intra paucos dies capta & direpta

A & direpta eſt. prædam militibus prętor conceſsit. Fuluius hoc oppido capto, P. Manlius exercitu tantū in unum coacto, qui diſsipatus fuerat: nulla alia memorabili geſta re, exercitus in hyberna deduxerunt. Hæc ea æſtate in Hiſpania geſta. Terentius, qui ex ea prouincia deceſſerat, ouās urbē inijt. tranſlatū, argēti pondo IX millia CCCXX, auri LXXX pondo: & duæ coronæ aureæ pondo LXVII. Eodē anno inter populū Carthaginienſem & regem Maſaniſſam in re præſenti diſceptatores Romani de agro fuerunt. ceperat eum ab Carthaginienſibus pater Maſaniſſæ Gala. Galam Syphax inde expulerat: poſtea in gratiam ſoceri Aſdrubalis Carthaginienſibus dono dederat. Carthaginienſes eo anno Maſaniſſa expulerat. Haud minore certamine animorum, quàm cum ferro & acie dimicarunt, res acta apud Romanos. Carthaginienſes, quod primò maiorum ſuorū fuiſſet, deinde à Syphace ad ſe perueniſſet, repetebant. Maſaniſſa paterni regni agrum ſe & recepiſſe, & habere iure gētium aiebat. & cauſa & poſſeſsione ſuperiorē eſſe. nihil aliud ſe in ea diſceptatione metuere, quàm ne pudor Romanorum, dum uereantur ne quid ſocio atq; amico regi aduerſus cōmunes ſuos atq; illius hoſtes indulſiſſe uideantur, damno ſit. Legati poſſeſsionis ius non mutarunt. cauſam integram Romā ad ſenatum reiecerunt. In Liguribus nihil poſtea geſtum. receſſerant primùm in deuios ſaltus. deinde dimiſſo exercitu, paſsim in uicos caſtellaq; ſua dilapſi ſunt. Conſules quoq; dimittere exercitum uoluerunt, ac de ea re patres conſuluerunt. Alterum ex his dimiſſo exercitu ad magiſtratus in annum creandos uenire Romam iuſſerunt: alterum cum legionibus ſuis Piſis hyemare. Fama erat, Gallos tranſalpinos iuuentutē armare: nec in quam regionē Italiæ effuſura ſe multitudo eſſet, ſciebatur. ita inter ſe conſules compararunt, ut Cn. Bebius ad comitia iret, quia M. Bebius frater eius conſulatū petebat. Comitia conſulibus rogandis fuere. creati P. Cornelius Lentulus, M. Bebius Pamphilus. Prætores inde facti duo Q. Fabij, Maximus & Bu-

B teo, T. Claudius Nero, Q. Petilius Spurinus, M. Pinarius Poſca, L. Duronius. his inito magiſtratu prouinciæ ita ſorte euenerunt. Ligures conſulibus: prætoribus, Q. Petilio urbana, Q. Fabio Maximo peregrina, Q. Fabio Buteoni Gallia, T. Claudio Neroni Sicilia, M. Pinario Sardinia, L. Duronio Apulia: & Iſtri adiecti, quòd Tarentini Brunduſiniq; nunciabāt, maritimos agros infeſtos tranſmarinarum nauiū latrocinijs eſſe. eadē Maſilieſes de Ligurum nauibus querebantur. Exercitus inde decreti. quatuor legiones conſulibus, quæ quina millia ducenos Romanos pedites, trecenos haberēt equites, & quindecim millia ſociûm ac Latini nominis, octingētos equites. In Hiſpanijs prorogatū ueteribus prætoribus imperium eſt, cum exercitibus quos haberent: & in ſupplemētum decreta tria millia ciuiū Romanorū ducēti equites, & ſociûm Latini nominis ſex millia peditū, trecēti equites. Nec rei naualis cura omiſſa. duumuiros in eam rem conſules creare iuſsi, per quos naues uiginti deductæ naualibus ſocijs ciuibus Romanis qui ſeruitutē ſeruiſſent, complerētur: ingenui tantū in ijs præeſſent. Inter duumuiros ita diuiſa tuenda denis nauibus maritima ora, ut promontorium ijs Mineruæ uelut cardo in medio eſſet: alter in dexteram partē uſq; ad Maſsiliam, læuā alter uſq; ad Barium tueretur. Prodigia multa fœda & Romę eo anno uiſa, & nunciata peregrè. In Area Vulcani & Concordiæ ſanguinē pluit, & pontifices haſtas motas nunciauere: & Lanuuij ſimulacrum Iunonis Soſpitæ lachrymaſſe. & peſtilētia in agris foriſq; & conciliabulis, & in urbe tanta erat, ut libitina tunc uix ſufficeret. His prodigijs cladibusq; anxij patres decreuerunt, ut & conſules quibus dijs uideretur, hoſtijs maioribus ſacrificarēt, & decēuiri libros adirēt. eorū decreto ſupplicatio circa omnia puluinaria Romę in diem unum indicta eſt. ijſdē autoribus & ſenatus cenſuit, & cōſules edixerunt, ut per totam Italiam triduum ſupplicatio & feriæ eſſent. Peſtilentię tanta uis erat, ut cum propter defectionē Corſorum, bellumq; ab Ilienſibus concitatum in Sardinia, octo millia peditū ex ſocijs Latini nominis ſcribi placuiſſet, & CCC equites, quos M. Pinarius prætor ſecum in Sardiniā traijceret: tantum hominum demortuum eſſet, tantum ubiq; ægrorum conſules renunciauerint, ut is numerus effici mili-

tum non potuerit.quod deerat militum,ſumere à Cn.Bebio proconſule,qui Piſis hy- a
bernabat,iuſſus prętor,atq; inde in Sardiniam traijcere.L. Duronio prætori, cui pro
uincia Apulia euenerat, adiecta de Bacchanalibus quęſtio eſt: cuius reſidua quædam
uelut ſemina ex prioribus malis iam priore anno apparuerant. ſed magis inchoatæ a-
pud L.Puppium prætorē quæſtiones erant,quàm ad exitum ullum perductę.id per-
ſecare nouum prætorē,ne ſerperet iterum latius,patres iuſſerunt. Et leges de ambitu
conſules ex autoritate ſenatus ad populum tulerunt.Legationes deinde in ſenatum in
troduxerunt: regum primas,Eumenis,& Ariaratis Cappadocis,& Pharnacis Ponti-
ci.nec ultra quicquam ijs reſponſum eſt,quàm miſſuros qui de controuerſijs eorū co-
gnoſcerent,ſtatuerentq́;.Lacedęmoniorum deinde exulum & Achæorū legati intro-
ducti ſunt.& ſpes data exulibus eſt,ſcripturum ſenatū Achæis,ut reſtituerent. Achæi
de Meſſene recepta, compoſitisq́; ibi rebus cum aſſenſu patrū expoſuerunt. Et á Phi-
lippo rege Macedonū duo legati uenerūt,Philocles & Apelles,nulla ſuper re quæ ab
ſenatu petenda eſſet:ſpeculatum magis inquiſitumq́; miſsi de ijs,quorum Perſeus De
metrium inſimulaſſet ſermonum cum Romanis , maximé cum T. Quintio aduerſus
fratrem de regno habitorum. Hos tanquam medios, nec in alterius fauorē inclinatos
miſerat rex.erant autem & hi Perſei fraudis in fratrē miniſtri & participes.Demetrius
omnium, præterquam fraterni ſceleris quod nuper eruperat,ignarus, primò neque
magnam neq; nullam ſpem habebat,patrem ſibi placari poſſe.minus deinde indies pa
tris animo fidebat,cum obſideri aures à fratre cerneret.itaque circunſpiciens dicta fa-
ctaq́; ſua,ne cuius ſuſpiciones augeret,maximè ab omni mentione & contagione Ro-
manorū abſtinebat, ut neq; ſcribi ſibi uellet:quia hoc præcipuè criminum genere ex-
aſperari animum ſentiebat.Philippus ſimul ne otio miles deterior fieret,ſimul auertē-
dæ ſuſpicionis cauſa quicquam à ſe agitari de Romano bello, Stobos Pæonię exercitu
indicto,in Mædicam ducere pergit. Cupido eum ceperat in uerticē Æmi montis aſ- b
cendendi,quia uulgatæ opinioni crediderat: Ponticum ſimul & Adriaticum mare, &
Iſtrum amnem; & Alpeis conſpici poſſe. ſubiecta oculis ea haud parui ſibi momenti
futura ad cogitationem Romani belli.Percunctatus regionis peritos de aſcenſu Æmi,
cum ſatis inter omnes conſtaret, uiam exercitui nullam eſſe, paucis & expeditis per-
difficillimum aditum:ut ſermone familiari minorē filium permulceret, quem ſtatue-
rat non ducere ſecum: primùm quærit ab eo, cum tanta difficultas itineris propona-
tur,utrum perſeuerandum ſit in incepto? an abſtinēdum? ſi pergat tamē ire, non poſ-
ſe obliuiſci ſe in talibus rebus Antigoni: qui ſæua tempeſtate iactatus,cum in eadem
naue ſecum ſuos omnes habuiſſet,præcepiſſe liberis diceretur:ut & ipſi meminiſſent,
& ita poſteris proderent, ne quis cum tota gente ſimul in rebus dubijs periclitari au-
deret. memorem ergo ſe præcepti eius, duos ſimul filios non commiſſurum in aleam
eius, qui proponeretur,caſus. & quoniam maiorem filium ſecum duceret, minorem
ad ſubſidia ſpei & cuſtodiam regni remiſſurum in Macedoniā eſſe. Non fallebat De-
metrium ablegari ſe, ne adeſſet conſilio:cum in conſpectu locorum conſultaret, quà
proximè itinera ad mare Adriaticum atq; Italiam ducerent, quæq́; belli ratio eſſet fu-
tura.ſed non ſolum parendum patri tum,ſed etiam aſſentiendum erat,ne inuitum pa-
rêre ſuſpicionem faceret. Vt tamen iter ei tutum in Macedoniam eſſet,Didas ex præ-
toribus regijs unus,qui Pæoniæ præerat,iuſſus eſt proſequi eum cum modico præſi-
dio. Hunc quoq; Perſeus,ſicut pleroſque patris amicorum, ex quo haud dubium cui-
quam eſſe cœperat, ad quem ita inclinato regis animo hæreditas regni pertineret,in-
ter coniuratos in fratris perniciē habuit.in præſentia dat ei mandata, ut per omne ob-
ſequiū inſinuaret ſe in quàm maximè familiarem uſum,ut elicere omnia arcarna,ſpecu
lariq́; abditos eius ſenſus poſſet.ita digreditᷣ Demetrius cum infeſtioribus,quàm ſi ſo-
lus iret, præſidijs.Philippus Mædicam primùm,deinde ſolitudines interiacentes Mę
dicæ atque Æmo tranſgreſſus,ſeptimis demum caſtris ad radices montis peruênit.ibi
unum moratus diem,ad deligendos quos duceret ſecum, tertio die iter eſt ingreſſus.

Modicus

A Modicus primò labor in imis collibus fuit. quantum in altitudinem egrediebantur, magis magisq́; ſylueſtria & pleraq; inuia loca excipiebant. peruenere deinde in tam opacum iter, ut præ denſitate arborum immiſſorumq́; aliorum in alios ramorum perſpici cœlum uix poſſet. ut uerò iugis appropinquabāt, quod rarum in alijs locis eſſet: adeò omnia contecta nebula, ut haud ſecus quàm nocturno itinere impedirentur. tertio demum die ad uerticem peruētum. nihil uulgatæ opinioni digreſsi inde detraxerunt: magis credo ne uanitas itineris ludibrio eſſet, quàm quòd diuerſa inter ſe maria montesq; & amnes ex uno loco conſpici potuerint. Vexati omnes, & ante alios rex ipſe, quo grauior ætate erat, difficultate uiæ eſt. duabus aris ibi, Ioui & Soli, ſacratis cum immolaſſet: (quatriduo aſcenderat) biduo eſt digreſſus, frigora nocturna maximè metuens, quę caniculæ ortu ſimilia brumalibus erant. Multis per eos dies difficultatibus conflictatus, nihilo lætiora in caſtris inuenit: ubi ſumma penuria erat, ut in regione quam ab omni parte ſolitudines clauderent. itaq; unum tantum moratus diem quietis eorū cauſa, quos habuerat ſecum, itinere inde ſimili fugæ in Dentheletas tranſcurrit. Socij erant: ſed propter inopiam haud ſecus quàm hoſtium fines Macedones populati ſunt. rapiendo enim paſsim uillas primùm, dein quoſdam uicos etiam euaſtarunt, non ſine magno pudore regis: cum ſociorum uoces nequicquam deos ſociales, nomenq́; ſuum implorantes audiret. Frumento inde ſublato, in Mædicam regreſſus, urbem quam Petram appellant, oppugnare eſt adortus. ipſe à campeſtri aditu caſtra poſuit. Perſeū filium cum modica manu circūmiſit, ut à ſuperioribus locis urbem aggrederetur. Oppidani, cum terror undiq; inſtaret, obſidibus datis, in prꝗſentia dediderūt ſeſe. ijdem, poſteaquam exercitus receſsit, obliti obſidum, relicta urbe, in loca munita & montes refugerunt. Philippus omni genere laboris ſine ullo effectu fatigatis militibus, & fraude prætoris Didæ auctis in filium ſuſpicionibus, in Macedoniam redijt. Miſſus hic comes (ut antè dictum eſt) cum ſimplicitatē iuuenis incauti, & ſuis B haud immeritò ſuccenſentis, aſſentando indignandoq́; & ipſe uicem eius, captaret: in omnia ultro ſuam offerens operam, fide data arcana eius elicuit. Fugam ad Romanos Demetrius meditabatur. cui conſilio adiutor deúm beneficio oblatus uidebatur Pæoniæ prætor: per cuius prouinciam ſpem ceperat, elabi tutò poſſe. Hoc conſilium extemplò & fratri proditur, & autore eo indicatur patri. Literę primùm ad obſidentem Petram allatæ ſunt. inde Herodorus (princeps hic amicorum Demetrij erat) in cuſtodiam eſt coniectus: & Demetrius diſsimulanter aſſeruari iuſſus. Hæc ſuper cætera triſtem aduētum in Macedoniā regi fecerunt. mouebant eum & præſentia crimina. expectandos tamē quos ad exploranda omnia Romā miſerat, cenſebat. His anxius curis cum aliquot menſes egiſſet, tandem legati, iam antè præmeditatis in Macedonia quæ ab Roma renunciarēt, uenerunt. qui ſuper cætera ſcelera falſas etiā literas ſigno adulterino T. Quintij ſignatas reddiderunt regi. deprecatio erat in literis: ſi quid adoleſcēs cupiditate regni prolapſus ſecum egiſſet, nihil eum aduerſus ſuorum quenquam facturum: neq; eum ſeſe eſſe, qui ullius impij conſilij autor futurus uideri poſsit. Hæ literæ fidem Perſei criminibus fecerunt. itaq; Herodorus extēplò diu excruciatus ſine indicio rei ullius in tormētis moritur. Demetrium iterum ad patrē accuſauit Perſeus. fuga per Pæoniam præparata arguebatur: & corrupti quidam, ut comites itineris eſſent. maximè falſæ literæ T. Quintij urgebant. nihil tamē palàm grauius pronunciatum de eo eſt, ut dolo potius interficeretur. nec id cura ipſius, ſed ne pœna eius conſilia aduerſus Romanos nudaret. Ab Theſſalonica Demetriadē ipſi cum iter eſſet, ad Æſtreum Pæoniæ Demetrium mittit, cum eodē comite Dida: Perſeum ad Philippopolin, ad obſides Thracum accipiēdos. digredienti ab ſe Didæ mandata dediſſe dicitur, de filio occidēdo. Sacrificium ab Dida ſeu inſtitutum, ſeu ſimulatum eſt: ad quod celebrandum inuitatus Demetrius ab Æſtreo Heracleam uenit. in ea cœna dicitur uenenum datum. poculo epoto extēplò ſenſit. & mox coortis doloribus, relicto conuiuio, cum in cubiculum recepiſſet ſeſe, crudelitatem patris conquerens, parricidium fratris, ac

Didæ ſcelus incuſans, torquebatur. intromiſsi deinde, Thyrſis quidam Stubarçus, & Berreus Alexander, iniectis tapetibus in caput, faucesq́, ſpiritum intercluſerunt. ita innoxius adoleſcẽs, cum in eo ne ſimplici quidem genere mortis contenti inimici fuiſſent, interficitur. Dum hæc in Macedonia geruntur, L. Æmylius Paulus prorogato ex cõſulatu imperio, principio ueris in Ligures Ingaunos exercitum introduxit. Vbi primùm in hoſtium finibus caſtra poſuit: legati ad eum per ſpeciem pacis petendę ſpeculatum uenerunt. neganti Paulo niſi cum deditis paciſci ſe pacem: non tam id recuſabant, quàm tempore opus eſſe aiebant, ut generi agreſti hominum perſuaderetur. ad hoc decem dierum induciæ cum darentur, petierunt deinde, ne trans montes proximos caſtris pabulatum lignatumq́ milites irent. culta ea loca ſuorum finium eſſe. id ubi impetrauere, poſt eos ipſos montes unde auerterant hoſtem, exercitu omni coacto, repente multitudine ingenti caſtra Romanorum oppugnare ſimul omnibus portis aggreſsi ſunt. ſumma ui totum unum diem oppugnarunt: ita, ut ne efferendi quidem ſigna Romanis ſpacium, nec ad explicandam aciem locus eſſet. conferti in portis obſtando magis quàm pugnando caſtra tutabant. ſub occaſum ſolis cum receſsiſſent hoſtes, duos equites ad M. Bebium conſulem cum literis Piſas mittit, ut obſeſſo ſibi per inducias quamprimum ſubſidio ueniret. Bebius exercitum M. Pinario prætori eunti in Sardiniam tradiderat. cæterùm & ſenatum literis certiorem fecit, obſideri à Liguribus L. Æmylium: & M. Claudio Marcello, cuius proxima inde prouincia erat, ſcripſit, ut ſi uideretur ei, exercitum ex Gallia traduceret in Ligures, & L. Æmylium liberaret obſidione. Hæc ſera futura auxilia erant. Ligures poſtero die ad caſtra redeunt. Æmylius cum uenturos ſciſſet, & educere in aciem copias potuiſſet, intra uallum ſuos tenuit, ut extraheret rem in id tempus, quo Bebius cum exercitu uenire à Piſis poſſet. Romæ magnam trepidationem literæ Bebij fecerunt: eo maiorem, quòd paucos poſt dies Marcellus tradito exercitu Fabio Romam cum ueniſſet, ſpem ademit, eum qui in Gallia eſſet exercitũ in Ligures traduci poſſe, quia bellum cum Iſtris eſſet, prohibentibus coloniam Aquileiam deduci. eò profectum Fabium, neq; inde regredi bello inchoato poſſe. Vna, & ea ipſa tardior quàm tempus poſtulabat, ſubſidij ſpes erat, ſi conſules maturaſſent in prouinciam ire. id ut facerẽt, pro ſe quiſq; patrũ uociferari. Conſules niſi confecto delectu negare ſe ituros, nec ſuam ſegnitiam, ſed uim morbi in cauſa eſſe, quo ſerius perficeretur. non tamẽ potuerunt ſuſtinere conſenſum ſenatus, quin paludati exirẽt, & militibus quos conſcriptos haberẽt, diem dicerẽt, quo Piſas cõuenirent. permiſſũ ut quà irent, protinus ſubitarios milites ſciberẽt, ducerẽtq; ſecũ. Et prætoribus Q. Petilio & Q. Fabio imperatũ eſt, ut Petilius duas legiones ciuium Romanorum tumultuarias ſcriberet, & omnes minores quinquaginta annis ſacramento rogaret: Fabio ut ſocijs Latini nominis XV. millia peditum, octingentos equites imperaret. Duumuiri nauales creati C. Matienus & C. Lucretius, nauesq; ijs ornatæ ſunt: Matienoq́, cuius ad Gallicum ſinum prouincia erat, imperatum, ut claſſem primo quoq; tempore duceret in Ligurum oram, ſi quo uſui eſſe L. Æmylio atq; eius exercitui poſſet. Æmylius, poſteaquam nihil uſquam auxilij oſtendebatur, interceptos credẽs equites, non ultrà differẽdum ratus quin per ſe fortunam tentaret, priuſquam hoſtes uenirẽt, qui iam ſegnius ſecordiusq́ oppugnabant: ad quatuor portas exercitum inſtruxit, ut ſigno dato ſimul ex omnibus partibus eruptionem facerẽt. quatuor extraordinarijs cohortibus duos adiunxit, præpoſito M. Valerio legato: erumpere extraordinaria porta iuſsit. ad dexteram principalem haſtatos legionis primæ inſtruxit: principes ex eadem legione in ſubſidijs poſuit. M. Seruilius & L. Sulpitius Tribb. mil. his prępoſiti. Tertia legio aduerſus principalẽ ſiniſtrã portam inſtructa eſt. id tantum mutatum: principes primi, & haſtati in ſubſidijs locati: Sex. Iulius Cęſar & L. Aurelius Cotta, Tribb. mil. huic legioni prępoſiti ſunt. Q. Fuluius Flaccus legatus cum dextera ala ad quęſtoriam portam poſitus. duæ cohortes & triarij duarũ legionum in præſidio caſtrorum manere iuſsi. Omnes portas concionabundus ipſe

imperator

A imperator circumijt: & quibuſcunq; iritamentis poterat, iras militum acuebat: nunc fraudem hoſtium incuſans, qui pace petita, inducijs datis, per ipſum induciarum tempus contra ius gentium ad caſtra oppugnanda ueniſſent: nunc quantus pudor eſſet e-docēs, ab Liguribus latronibus uerius quàm hoſtibus iuſtis Romanum exercitū obſideri. Quo ore quiſquam ueſtrûm, ſi hinc alieno præſidio, non ueſtra uirtute euaſeritis, occurret, non dico eis militibus qui Annibalem, qui Philippum, qui Antiochum, maximos noſtræ ætatis reges duceſq; uicerunt: ſed ijs qui hos ipſos Ligures aliquoties peçorum modo fugientes per ſaltus inuios conſectati cæciderunt? quod Hiſpani, quod Galli, quod Macedones Pœni ue non audeant, Liguſtinus hoſtis uallum Romanum ſubit: obſidet ultro & oppugnat: quem ſcrutantes antea deuios ſaltus, abditū & latentem uix inueniebamus? Ad hæc conſentiens reddebatur militum clamor, nullam militum, culpam eſſe: quibus nemo ad erumpendum ſignum dediſſet. daret ſignum: intellecturum eoſdem qui antea fuerint, & Romanos & Ligures eſſe. Bina cis montes caſtra Ligurum erant. ex ijs, primis diebus ſole orto pariter omnes compoſiti & inſtructi procedebant: tū niſi exſatiati cibo uinoq; arma non capiebant. diſperſi, inordinati exibant: ut quibus pro ſpe certum eſſet, hoſtes extra uallum ſigna non elaturos. Aduerſus ita incompoſitos eos uenientes, clamore pariter omnium qui in caſtris erant, calonū quoq; & lixarū ſublato, ſimul omnibus portis Romani eruperūt. Liguribus adeò improuiſa res fuit, ut perinde ac ſi inſidijs circunuenti forent, trepidarent. Exiguum temporis aliqua forma pugnæ fuit. fuga deinde effuſa & fugientium paſsim cædes erat. equitibus dato ſigno, ut conſcenderent equos, nec effugere quenquam ſinerent: in caſtra omnes trepida fuga compulſi ſunt: deinde ipſis exuti caſtris. Supra XV. millia Ligurū eo die occiſa: capta duo millia & quingenti. Triduo poſt Ligurum Ingaunorum omne nomen obſidibus datis in deditionem uenit. gubernatores nau-

B tæq; conquiſiti, qui prędatores fuiſſent nauibus: atq; omnes in cuſtodiam coniecti. Et à Matieno duumuiro naues eius generis in Liguſtina ora XXXII captæ ſunt. Hæc qui nunciarēt, literaſq; ad ſenatum ferrent, L. Aurelius Cotta, C. Sulpitius Gallus Romam miſsi: ſimulq; peterent, ut L. Æmylio confecta prouincia decedere, & deducere ſecum milites liceret, atq; dimittere. Vtrumq; permiſſum ab ſenatu. & ſupplicatio ad omnia puluinaria per triduum decreta. iuſsiq; prætores, Petilius urbanas dimittere legiones, Fabius ſocijs atq; nomini Latino remittere delectum. & uti prætor urbanus conſulibus ſcriberet, ſenatum æquū cenſere, ſubitarios milites tumultus cauſa conſcriptos primo quoq; tempore dimitti. Colonia Grauiſcę eo anno deducta eſt in agrum Hetruſcū, de Tarquinieſibus quondam captū. quina iugera agri data. triumuiri deduxerūt, C. Calpurnius Piſo, P. Claudius Pulcher, C. Terentius Iſtra. Siccitate & inopia frugū inſignis annus fuit. ſex menſes nunquam pluiſſe, memoriæ proditū eſt. Eodem anno in agro L. Petilij ſcribæ ſub Ianiculo, dum cultores agri altius moliūtur terram: duæ lapideæ arcæ octonos fermè pedes longæ, quaternos latæ inuentæ ſunt, operculis plumbo deuinctis. Literis latinis græciſq; utraq; arca inſcripta erat. in altera Numam Pompiliū, Pomponis filium, regem Romanorū ſepultū eſſe: in altera, libros Numæ Pompilij ineſſe. Eas arcas cum ex amicorū ſententia dominus aperuiſſet, quę titulum ſepulti regis habuerat, inanis inuenta, ſine ullo ueſtigio corporis humani, aut ullius rei, per tabem tot annorū omnibus abſumptis. in altera duo faſces candelis inuoluti, ſeptenos habuere libros, non integros modò, ſed recentiſſima ſpecie. ſeptem Latini de iure pontificio erant: ſeptem Græci de diſciplina ſapientiæ, quæ illius ætatis eſſe potuit. Adijcit Antiás Valerius, Pythagoricos fuiſſe, uulgatæ opinioni, qua creditur Pythagoræ auditorem fuiſſe Numam, mendacio probabili accommodata fide. Primò ab amicis, qui in re præſenti fuerūt, libri lecti. mox pluribus legentibus cum uulgarentur: Q. Petilius prætor urbanus ſtudioſus legendi eos libros à L. Petilio ſumpſit. & erat familiaris uſus, quod ſcribam eum quæſtor Q. Petilius in decuriam legerat. Lectis rerum ſummis, cum animaduertiſſet pleraq; diſſoluendarum religionum eſſe, L. Peti

 lio dixit,

lio dixit, ſeſe eos libros in ignem coniecturũ eſſe. prius quàm id faceret, ſe ei permitte- A
re uti ſi quod ſeu ius, ſeu auxilium ſe habere ad eos libros repetendos exiſtimaret, ex-
periretur. id integra ſua gratia eum facturũ. Scriba tribunos pleb. adit. ab tribunis ad
ſenatum res eſt reiecta. prætor ſe iuſiurandũ dare paratũ eſſe aiebat, libros eos legi ſer
uariꝗ; non oportere. Senatus cenſuit ſatis habendũ, quod prætor iuſiurandũ pollice-
retur. libros primo quoꝗ; tẽpore in comitio cremandos eſſe. precium pro libris quan
tum Q. Petilio prætori maioriꝗ; parti tribunorum plebis uideretur, domino eſſe ſol-
uendum. id ſcriba non accepit. libri in comitio igne à uictimarijs facto in cõſpectu po
puli cremati ſunt. Magnum bellum ea æſtate coortum in Hiſpania citeriore. Ad V. &
XXX. milia hominum, quantũ nunquam fermè antea, Celtiberi comparauerant. Q.
Fuluius Flaccus eam obtinebat prouinciam. is quia armare iuuentutẽ Celtiberos au-
dierat, & ipſe quanta poterat à ſocijs auxilia contraxerat. ſed nequaquam numero mi-
litum hoſtẽ æquabat. Principio ueris exercitũ in Carpetaniã duxit, & caſtra locauit ad
oppidũ Eburam, modico præſidio in urbe poſito. Paucis pòſt diebus Celtiberi millia
duo fermè inde ſub colle poſuerũt caſtra. quos ubi adeſſe prætor Romanus ſenſit, M.
Fuluiũ fratrẽ cum duabus turmis ſociorũ equitum ad caſtra hoſtium ſpeculatũ miſit,
quàm proximè ſuccedere ad uallum iuſſum, ut uiſeret quanta eſſent. pugna abſtine-
ret, reciperetꝗ; ſeſe, ſi hoſtium equitatũ exeuntẽ uidiſſet. Ita ut præceptũ erat, fecit. per
dies aliquot nihil ultrà motũ, quàm ut hæ duæ turmę oſtenderẽtur: dein ſubduceren-
tur, ubi equitatus hoſtium caſtris procurriſſet. Poſtremò & Celtiberi omnibus ſimul
peditũ equitumꝗ; copijs caſtris egreſſi, acie directa medio fermè ſpacio inter bina ca-
ſtra conſtiterunt. Campus erat planus omnis, & aptus pugnæ. ibi ſtetere Hiſpani ho-
ſtem expectantes. Romanus intra uallũ ſuos continuit per quatriduum continuũ, &
illi eodẽ loco aciem inſtructã tenuerũt. ab Romanis nihil motum. inde quieuere in ca-
ſtris Celtiberi, quia pugnæ copia nõ fiebat. equites tantum in ſtationẽ egrediebant, ut B
parati eſſẽt, ſi quid ab hoſte moueret. ponè caſtra utriꝗ; pabulatũ & lignatũ ibant, neu
tri alteros impediẽtes. Prętor Romanus ubi ſatis tot dierũ quiete credidit ſpem factam
hoſti, nihil ſe priorẽ moturũ: L. Aciliũ cum ala ſiniſtra, & ſex millib. prouincialiũ auxi-
liorum circumire montẽ iubet, qui ab tergo hoſtibus erat: inde ubi clamorẽ audiſſet,
decurrere ad caſtra eorum. nocte profecti ſunt, ne poſſent cõſpici. Flaccus luce prima
C. Scribonium prefectũ ſociũm ad uallum hoſtium cum equitibus extraordinarijs ſi-
niſtræ alæ mittit. quos ubi & propius accedere, & plures quàm ſoliti erant, Celtiberi
conſpexerũt, omnis equitatus effundit caſtris, ſimul & peditibus ſignum ad exeundũ
datur. Scribonius, uti pręceptũ erat, ubi primùm fremitum equeſtrium audiuit, auer-
tit equos, & caſtra repetit. eo effuſius ſequi hoſtes. primò equites, mox & peditũ acies
aderat: haud dubia ſpe, caſtra eo die ſe oppugnaturos. quingẽtos paſſus non plus à ual
lo aberant. Itaꝗ; ubi Flaccus ſatis abſtractos eos à præſidio caſtrorũ ſuorum ratus eſt,
intra uallum exercitu inſtructo, tribus partibus ſimul erumpit: clamore non tantũ ad
ardorẽ pugnæ excitandũ ſublato, ſed etiam ut qui in montibus erãt, exaudirẽt. nec mo
rati ſunt quin decurrerẽt, ſicut imperatũ erat, ad caſtra: ubi quingentorum armatorũ,
nõ amplius, relictum erat pręſidium. quos cum & paucitas ſua & multitudo hoſtiũ &
improuiſa res terruiſſet, propè ſine certamine capiũtur caſtra. caſtris, quæ pars maxi-
mè à pugnantibus conſpici poterat, iniecit Acilius ignẽ. poſtremi Celtiberorũ qui in
acie erant, primi flammam conſpexère. deinde per totã aciem uulgatũ eſt, caſtra amiſſa
eſſe, & tum cum maximè ardere. unde illis terror, inde Romanis animus creuit. iam
clamor ſuorum uincentium accidebat, iam ardentia hoſtium caſtra apparebant. Cel-
tiberi parumper incertis animis fluctuati ſunt. cæterùm poſteaquam receptus pulſis
nullus erat, nec uſquam, niſi in certamine ſpes: pertinacius de integro capeſſunt pu-
gnam. Acie media urgebantur acriter à quinta legione. aduerſus læuum cornu, in quo
ſui generis prouincialia auxilia inſtruxiſſe Romanos cernebant, cum maiore fiducia
intulerũt ſigna. Iam propè erat ut ſiniſtrum cornu pellerẽt Romanis, ni ſeptima legio
ſucceſsiſſet:

A ſucceſsiſſet: ſimul ab oppido Ebura, qui in præſidio relicti erant, in medio ardore pu-
gnæ aduenerunt, & Acilius ab tergo erat. Diu in medio cæſi Celtiberi. qui ſupererāt,
in omnes paſsim partes capeſſunt fugam. equites bipartito in eos emiſsi, magnam cæ-
dem edidere. ad uiginti tria millia hoſtiū eo die cæſa: capta quatuor millia, & DCCC,
cum equis plus quingētis: & ſigna militaria LXXXVIII. Magna uictoria, non tamen
incruēta fuit. Romani de duabus legionibus milites paulo plus CC, ſociûm Latini no-
minis DCCC triginta, externorum auxiliarium duo millia fermè & quadringenti ce-
ciderunt. Pr. in caſtra uictorē exercitum reduxit: Acilius manere in caſtris ab ſe captis
iuſſus, poſtero die ſpolia de hoſtibus lecta: & pro concione donati, quorum uirtus in-
ſignis fuerat. Saucijs deinde in oppidum Eburam deuectis, per Carpetaniam ad Con
trebiam ductæ legiones. ea urbs circūſeſſa cum à Celtiberis auxilia accerſiſſet, moran-
tibus ijs, non quia ipſi cunctati ſunt, ſed quia profectos à domo inexplicabiles conti-
nuis imbribus uiæ, & inflati amnes tenebāt, deſperato auxilio ſuorum in deditionem
uenit. Flaccus quoq; tempeſtatibus fœdis coactus, exercitum omnem in urbem intro
duxit. Celtiberi, qui domo profecti erant, deditionis ignari, cum tādem ſuperatis, ubi
primùm remiſerūt imbres, amnibus Contrebiam ueniſſent: poſteaquam caſtra nulla
extra mœnia uiderunt, aut in alteram partē translata rati, aut receſsiſſe hoſtes, per ne-
gligentiam effuſi ad oppidum acceſſerunt. In eos duabus portis Romani eruptionem
fecerunt, & incompoſitos adorti fuderunt. quæ res ad reſiſtendum eos, & ad capeſſen
dam pugnam impedijt, quòd non uno agmine, nec ad ſigna frequentes ueniebant, ea-
dem magnæ parti ad fugam ſaluti fuit. ſparſi enim toto paſsim campo ſe diffuderunt:
nec uſquam confertos eos hoſtis circumuênit. tamē ad duodecim millia ſunt cæſa, ca-
pta plus quinq; millia hominum, equi quadringenti. ſigna militaria LXII. qui palati è
fuga domum ſe recipiebant, alterum agmen Celtiberorum uenientium, deditionem
B Contrebiæ & ſuam cladē narrando, auerterūt. extemplò in uicos caſtellaq; ſua omnes
dilapſi. Flaccus à Contrebia profectus, per Celtiberiam populabūdus ducit legiones:
multa caſtella oppugnauit, donec maxima pars Celtiberorum in deditionem uenit.
Hæc in citeriore Hiſpania eo anno geſta. Et in ulteriore Manlius Pr. ſecunda aliquot
prælia cum Luſitanis fecit. Aquileia colonia Latina eodē anno in agro Gallorum eſt
deducta. tria millia peditum, quinquagena iugera, centuriones centena, centena qua-
dragena equites acceperunt. triumuiri deduxerunt, P. Cornelius Scipio Naſica, C. Flà
minius, L. Manlius Acidinus. Ædes duæ eo anno dedicatæ ſunt: Vna Veneris Eryci-
næ ad portam Collinā, dedicauit L. Porcius L. F. Licinius duumuir, uota erat ab Cos.
L. Porcio Liguſtino bello: Altera in foro olitorio Pietatis. eam ædem dedicauit M. A-
cilius Glabrio duumuir: ſtatuamq; auratam, quæ prima omnium in Italia ſtatua aura-
ta eſt, patris Glabrionis poſuit. Is erat, qui ipſe eam ædem uouerat, quo die cum rege
Antiocho ad Thermopylas depugnaſſet: locaueratq; idem ex SC. Per eoſdem dies,
quibus hæ ædes dedicatæ ſunt, L. Æmylius Paulus procos. ex Liguribus Ingaunis
triumphauit. Trāſtulit coronas aureas quinq; & uiginti. nec præterea quicquam auri
argentiq; in eo triumpho latum. captiui multi principes Ligurum ante currum ducti.
æris trecenos militibus diuiſit. Auxerūt eius triumphi famam legati Ligurum, pacem
perpetuam orantes: ita in animum induxiſſe Ligurum gentem, nulla unquam arma,
niſi imperata à P R ſumere. Reſponſum à Q. Fabio Pr. eſt Liguribus iuſſu ſenatus, ora-
tionem eam non nouam Liguribus eſſe: mens uerò ut noua & orationi conueniēs eſ-
ſet, ipſorum id plurimum referre. ad Coss. irent, & quæ ab ijs imperata eſſent, facerēt.
nulli alij quàm conſulibus ſenatum crediturum eſſe: ſyncera fide in pace Ligures eſſe.
Pax in Liguribus fuit. In Corſica pugnatum eſt cum Corſis. ad duo millia eorum M.
Pinarius Pr. in acie occidit. qua clade compulſi, obſides dederunt, & ceræ centum mil
lia pondo. Inde in Sardiniam exercitus ductus: & cum Iolenſibus, gente ne nunc qui-
dem omni parte pacata, ſecunda prælia facta. Carthaginienſibus eodē anno C obſides
redditi. pacemq; cum ijs P R non ab ſe tantum, ſed ab rege etiam Maſaniſſa præſtitit:

qui tum præſidio armato agrum, qui in controuerſia erat, obtinebat. Otioſam prouinciam Coss. habuerunt. M. Bebius comitiorũ cauſa Romam reuocatus, Coss. creauit: A. Poſthumium Albinum Luſcum, & C. Calpurnium Piſonem. Prr. exinde facti, Tib. Sempronius Gracchus, L. Poſthumius Albinus, P. Cornelius Mamercus, T. Minutius Melliculus, A. Hoſtilius Mancinus, C. Mænius. ij omnes magiſtratum Idibus Martijs inierunt. Principio eius anni, quo A. Poſthumius Albinus, & C. Calpurnius Piſo Coss. fuerunt: ab A. Poſthumio Cos. in ſenatum introducti, qui ex Hiſpania citeriore uenerãt à Q. Fuluio Flacco: L. Minutius legatus, & duo Trr. mil. T. Mænius, & L. Terentius Maſſaliota. hi cum duo ſecunda prælia, deditionẽ Celtiberię, confectam prouinciã nunciaſſent: nec ſtipendio, quod mitti ſoleret, nec frumento portato ad exercitum in eum annum opus eſſe: petierunt ab ſenatu primùm, ut ob res proſperè geſtas dijs immortalibus honos haberetur: deinde, ut Q. Fuluio decedenti de prouincia deportare inde exercitũ, cuius forti opera & ipſe, & multi ante eum Prr. uſi eſſent, liceret. quod fieri, præterquam quod ita deberet, etiam propè neceſſarium eſſet. ita enim obſtinatos eſſe milites, ut non ultrà retineri poſſe in prouincia uiderentur: iniuſſuq; abituri inde eſſent, ſi non dimitterentur: aut in pernicioſam, ſi quis impenſe retineret, ſeditionem exarſuri. Coss. ambobus prouinciam Ligures eſſe ſenatus iuſsit. Prr. inde ſortiti ſunt: A. Hoſtilio urbana, T. Minutio peregrina obuenit: P. Cornelio Sicilia, C. Mænio Sardinia. Hiſpanias ſortiti, L. Poſthumius ulteriorem, Tib. Sempronius citeriorem. Is quia ſucceſſurus Q. Fuluio erat, ne uetere exercitu prouincia ſpoliaretur: Quæro, inquit, de te L. Minuti, cum cõfectam prouinciam nuncies, exiſtiméſne Celtiberos perpetuo in fide manſuros? ita ut ſine exercitu ea prouincia obtineri poſsit? ſi neq; de fide barbarorũ quicquam recipere aut affirmare nobis potes: & habendũ illic utiq; exercitum cenſes: utrum tandem autor ſenatui ſis, ſupplementum in Hiſpaniam mittendi? ut ij modò, quibus emerita ſtipendia ſint, milites dimittantur: ueteribus militibus tyrones immiſceantur? an deductis de prouincia ueteribus legionibus nouas conſcribendi & mittendi? cum contemptũ tyrocinium etiam mitiores barbaros excitare ad rebellandũ poſsit? dictu, quàm re facilius ſit, prouinciam ingenio ferocẽ rebellatricem confeciſſe. Paucæ ciuitates, ut quidẽ ego audio, quas uicina maximè hyberna premebant, in ius ditionemq; uenerunt: ulteriores in armis ſunt. quæ cum ita ſint, ego iam hinc prędico P. C. me exercitu eo qui nunc eſt, remp. adminiſtraturũ: ſi deducat ſecum Flaccus legiones, loca pacata me ad hybernacula electurũ, neq; nouum militem ferociſsimo hoſti obiecturum. Legatus ad ea quæ interrogatus erat, reſpõdit: neq; ſe, neq; quenquã alium diuinare poſſe, quid in animo Celtiberi haberent, aut porrò habituri eſſent. itaq; negare non poſſe, quin rectius ſit etiam ad pacatos barbaros nõdum ſatis aſſuetos imperio exercitum mitti. nouo autẽ, an uetere exercitu opus ſit, eius eſſe dicere, qui ſcire poſsit, qua fide Celtiberi in pace manſuri ſint: ſimul & qui illud exploratum habeat, quieturos milites ſi diutius in prouincia retineantur. ſi ex eo, quòd aut inter ſe loquantur, aut ſucclamationibus apud concionantem imperatorẽ ſignificent, quid ſentiant coniectandum ſit: palàm uociferatos eſſe, aut imperatorem in prouincia retenturos, aut cum eo in Italiam uenturos eſſe. Diſceptationem inter prætorẽ legatumq;, cõſulum relatio interrupit: qui ſuas ornari prouincias, priuſquam de prætoris exercitu ageretur, æquum cenſebant. Nouus omnis exercitus cõſulibus eſt decretus: binæ legiones Romanę cum ſuo equitatu, & ſociúm Latini nominis, quantus ſemper numerus, XV millia peditum, & DCCC equites. cũ hoc exercitu Apuanis Liguribus ut bellum inferrent, mandatum eſt. P. Cornelio & M. Bebio prorogatum imperium: iuſsiq; prouincias obtinere, donec Coss. ueniſſent. tum imperatum, ut dimiſſo quem haberent exercitu, reuerterentur Romam. de Tib. Sempronij deinde exercitu actum eſt. nouam legionem ei quinq; milliũ & ducentorũ peditum cum equitibus quadringentis conſules ſcribere iuſsi: & mille præterea peditum Romanorum, quinquaginta equites: & ſocijs è nomine Latino imperare ſeptem millia peditũ, CCC equites. cum hoc exer-

A hoc exercitu placuit ire in Hiſpaniam citeriorem Tib. Sempronium. Q. Fuluio permiſſum, ut qui milites ante Sp. Poſthumium & Q. Martium Coss. ciues Romani ſociiue in Hiſpaniam tranſportati eſſent: & præterea ſupplemento adducto quod amplius duabus legionibus, quàm X millia, & CCCC pedites, ſexcenti equites eſſent, & ſociûm Latini nominis XII millia, DC equites: quorum forti opera duobus aduerſus Celtiberos prælijs uſus Q. Fuluius eſſet, eos, ſi uideretur, ſecum deportaret. Et ſupplicationes decretæ, quòd is proſperè remp. geſsiſſet: & cæteri Prr. in prouincias miſsi. Q. Fabio Buteoni prorogatum in Gallia imperium eſt. Octo legiones præter exercitum ueterē, qui in Liguribus in ſpe propinqua miſsionis erat, eo anno eſſe placuit. & is ipſe exercitus ægrè explebatur propter peſtilentiam, quæ iam tertium annū urbem Romanam atq; Italiam uaſtabat. Pr. T. Minutius, & haud ita multo pòſt Cos. C. Calpurnius moritur. multiq; alij omnium ordinum illuſtres uiri. poſtremò prodigij loco ea clades haberi cœpta eſt. C. Seruilius PONT. MAX. piacula iræ deûm cōquirere iuſſus, decemuiri libros inſpicere: conſul Apollini, Æſculapio, Saluti dona uouere, & dare ſigna inaurata. quæ uouit, deditq;. Decemuiri ſupplicationem in biduū ualitudinis cauſa in urbe, & per omnia fora conciliabula'que edixerunt. maiores duodecim annis omnes coronati, & lauream in manu tenentes ſupplicauerūt. Fraudis quoq; humanæ inſinuauerat ſuſpicio animis. & ueneficij quæſtio ex S C, quod in urbe propiu'sue urbē decem millibus paſſuum eſſet commiſſum, C. Claudio Pr. qui in locū T. Minutij erat ſuffectus: ultra decimum lapidem per fora conciliabulaq; C. Mænio, priuſquā in Sardiniam prouinciā traijceret, decreta. Suſpecta Cos. erat mors maximè. necatus à Quarta Hoſtilia uxore dicebatur. ut quidem filius eius, Q. Fuluius Flaccus in locum uitrici Cos. eſt declaratus: aliquanto magis infamis mors Piſonis cœpit eſſe. & teſtes exiſtebant, qui poſt declaratos Coss. Albinum & Piſonem, quibus comitijs Flaccus tulerat
B repulſam, & exprobratum ei à matre dicerent, quòd iam ei tertium negatus conſulatus petenti eſſet: & adiecíſſe, pararet ſe ad petendum: intra duos menſes effecturam ut Cos. fieret. Inter multa alia teſtimonia ad cauſam pertinentia, hęc quoq; uox nimis uero euentu comprobata, ualuit cur Hoſtilia damnaretur. Veris principio huius dum Coss. nouos delectus Romæ tenet: mors deinde alterius, & creandi comitia conſulis in locum eius, omnia tardiora fecerunt: interim P. Cornelius, & M. Bebius, qui in conſulatu nihil memorabile geſſerant, in Apuanos Ligures exercitum induxerunt. Ligures, qui ante aduentum in prouinciam conſulum non expectaſſent bellum, improuiſo oppreſsi, ad duodecim millia hominum dediderunt ſe. Eos, conſulto per literas prius ſenatu, deducere ex montibus in agros campeſtreis procul ab domo, ne reditus ſpes eſſet, Cornelius & Bebius ſtatuerūt, nullum alium antè finem rati fore Liguſtini belli. Ager publicus PR erat in Samnitibus, qui Tauraſinorum fuerat. cum traducere Ligures Apuanos uellent, edixerunt, Ligures ab Anido montibus deſcendere cū liberis coniugibusq;, ſua omnia ſecū portarent. Ligures ſæpe per legatos deprecati, ne penates, ſedem in qua geniti eſſent, ſepulchra maiorū cogerentur relinquere: arma, obſides pollicebantur. poſteaquam nihil impetrabant, neq; uires ad rebellandū erant, edicto paruerūt. Traducti ſunt publico ſumptu ad quadraginta millia liberorū capitum cum fœminis pueriſq;. argenti data centum & quinquaginta millia HS, unde in nouas ædes compararent quę opus eſſent. agro diuidendo dandoq; ijdem qui traduxerant, Cornelius & Bebius prępoſiti. poſtulantibus tamen ipſis quinque uiri ab ſenatu dati, quorum ex conſilio ageret. Tranſacta re cum ueterem exercitum Romā deduxiſſent, triumphus ab ſenatu eſt decretus. Hi omnium primi nullo bello geſto triumpharūt. tantum hoſtes ducti ante currū: quia nec quid ferretur, neq; quid duceretur captum, neq; quid militibus daretur, quicquā in triumphis eorū fuerat. Eodem anno in Hiſpania Fuluius Flaccus Propr. quia ſucceſſor in prouinciā tardius ueniebat, educto exercitu ex hybernis, ulteriorem Celtiberiæ agrū, unde ad deditionem nō uenerant, inſtitit uaſtare: qua re iritauit magis, quàm conterruit animos barbarorū: & clàm comparatis

copijs

copijs ſaltum Manlianum, per quem tranſiturum exercitum Romanum ſatis ſciebāt, A obſederunt. In Hiſpaniam ulteriorem eunti L. Poſthumio Albino collegæ Gracchus mandauerat, ut Q. Fuluium certiorem faceret, Tarraconem exercitum adduceret. ibi dimitti ueteranos, ſupplementumq́ diſtribuere, & ordinare omnem exercitum ſeſe uelle. dies quoq;, & ea propinqua edita Flacco eſt, qua ſucceſſor eſſet uenturus. Hac noua allata res, omiſsis quæ agere inſtituerat, Flaccum raptim deducere exercitum ex Celtiberia cum coëgiſſet: barbari cauſę ignari ſuam defectionem, & clàm cōparata arma ſenſiſſe eum, & pertimuiſſe rati, eo ferocius ſaltum inſederunt. Vbi eum ſaltū prima luce agmen Romanū intrauit, repentè ex duabus partibus ſimul exorti hoſtes Romanos inuaſerunt. quod ubi uidit Flaccus, primos tumultus in agmine per centuriones ſtare omneis ſuo quenque loco, & arma expedire iubendo, ſedauit: & ſarcinis iumentisq́ in unum locum coactis, copias omneis partim ipſe, partim per legatos tribunosq́ militum, ut tempus, ut locus poſtulabat, ſine ulla trepidatione inſtruxit: cū his deditis rem eſſe admonens, ſcelus & perfidiam illis, non uirtutem nec animum acceſſiſſe. reditum nobilem in patriam, clarum ac memorabilem eos ſibi feciſſe: cruentos ex recenti cæde hoſtium gladios, & manantia ſanguine ſpolia, Romam ad triumphū delaturos. Plura dici tempus non patiebatur. inuehebant ſe hoſtes, & in partibus extremis iam pugnabatur. deinde acies concurrerunt. atrox ubiq; prælium, ſed uaria fortuna erat. egregiè legiones, nec ſegnius duæ alæ pugnabant: externa auxilia ab ſimili armatura, meliore aliquantum militum genere urgebantur, nec locum tueri poterant. Celtiberi ubi ordinata acie, & ſignis collatis ſe non eſſe pares legionibus ſenſerunt, cuneo impreſsionem fecerūt. quo tantum ualent genere pugnæ, ut quacunq; parte perculere impetu ſuo, ſuſtineri nequeant. tunc quoq; turbatæ legiones ſunt, propè interrupta acies. Quam trepidationē ubi Flaccus cōſpexit, equo aduehitur ad legionarios equites: &, ecquid auxilij in uobis eſt? actū iam de hoc exercitu erit. cum undiq; acclamaſſent, quin ederet quid fieri uelit, non ſegniter imperiū executuros: Duplicate tur- B mas, inquit, duarum legionū equites, & permittite equos in cuneum hoſtium, quo noſtros urgēt. id cū maiore ui equorū facietis, ſi effrenatos in eos equos immittitis: quod ſæpe Romanos equites cum magna laude feciſſe ſua, memoriæ proditū eſt. Dicto paruerūt, detractisq́ frenis bis ultro citroq́ cum magna ſtrage hoſtium infractis omnibus haſtis tranſcurrerunt. Diſsipato cuneo, in quo omnis ſpes fuerat, Celtiberi trepidare, & propè omiſſa pugna locum fugæ circumſpicere. Et alarij equites, poſtquàm Romanorum equitū tam memorabile facinus uidère, & ipſi uirtute eorū accenſi, ſine ullius imperio, in perturbatos iā hoſtes equos immittūt. Tunc uerò Celtiberi omnes in fugā effunduntur. & imperator Romanus auerſos hoſteis contēplatus, ædem Fortunæ equeſtri, Iouiq́ OPT. MAX. ludos uouit. cædūtur Celtiberi, per totū ſaltum diſſipati fuga. Decem & ſeptē millia hoſtiū cæſa eo die traduntur: uiui capti plus tria millia, ducentis ſeptuaginta ſeptem cū ſignis militaribus: equis propè mille centum. nullis caſtris eo die uictor exercitus manſit. uictoria nō ſine iactura militū fuit. quadringenti LXXII milites Romani, ſociûm ac Latini nominis mille decem & nouem, cum his tria millia militum auxiliariorū perierūt. ita uictor exercitus renouata priore gloria, Tarraconem eſt perductus. Venienti Fuluio Tib. Sēpronius Pr. qui biduo antè uenerat, obuiam proceſsit: gratulatusq́ eſt, quòd remp. egregiè geſsiſſet. cum ſumma concordia quos dimitterent, quosq́ retinerent milites, compoſuerunt. Inde Fuluius exauctoratis militibus in naues impoſitis, Romam eſt profectus. Sempronius in Celtiberiam legiones duxit. Coss. ambo in Ligures exercitus induxerunt, diuerſis partibus. Poſthumius prima & tertia legione Baliſtam Suiſmontiumq́ monteis obſedit: & premendo præſidijs anguſtos ſaltus, eorum commeatus intercluſit, inopiaq́ omnium rerum eos perdomuit. Fuluius ſecunda & quarta legione adortus à Piſis Apuanos Ligures, qui eorum circa Macram fluuium incolebāt, in deditionem acceptos, ad ſeptem millia hominū in naueis impoſitos, pręter oram Hetruſci maris Neapolim tranſmiſit: inde in

Samnium

a Samnium traducti,agerq́ꝫ his inter populares datus eſt. Montanorum Ligurum ab A. Poſthumio uineæ cæſæ, frumentaq́ꝫ deuſta. donec cladibus omnibus belli coacti in deditionem uenerunt,armaq́ꝫ tradiderũt. Nauibus inde Poſthumius ad uiſendam oram Ingaunorum Intemeliorumq́ꝫ Ligurum proceſsit. Priuſquam hi Coss. uenirent ad exercitum qui Piſas inductus erat,præerant A.Poſthumius,& frater Q.Fuluij M.Fuluius Nobilior.ſecundæ legionis Fuluius Tr.mil.erat.is menſibus ſuis dimiſit legionem,iureiurando adactis centurionibus,æs in ærarium ad quæſtores eſſe delaturos.Hoc ubi Placentiam(nam eò fortè erat profectus)Fuluio nunciatum eſt,cum equitibus expeditis ſecutus dimiſſos, quos eorum potuit aſſequi, deduxit caſtigatos Piſas.de cæteris Cos.certiorem fecit.eo referente SC factum eſt,ut M. Fuluius in Hiſpaniam relegaretur ultra nouã Carthaginem.Literæq́ꝫ ei datæ ſunt à Cos.ad P.Manlium in Hiſpaniam ulteriorẽ deferendæ.milites iuſsi ad ſigna redire. cauſa ignominię, uti ſemeſtre ſtipendium in eum annum eſſet ei legioni,decretum. qui miles ad exercitum non rediſſet,eum ipſum bonaq́ꝫ eius uendere Cos. iuſſus. Eodem anno L. Duronius,qui prætor anno ſuperiore ex Illyrico cum decem nauibus Brunduſium redierat:inde in portu relictis nauibus cum ueniſſet Romam,inter exponẽdas res, quas ibi gesſiſſet,haud dubiè in regem Illyriorum Gentium latrocinij omnis maritimi cauſam auertit.ex regno eius omnes naues eſſe,quæ ſuperi maris oram depopulatæ eſſent.de his rebus ſe legatos miſiſſe,nec conueniendi regis poteſtatem factam. Venerant Romam legati à Gentio:qui quo tempore Romani conueniendi regis cauſa ueniſſent:ægrum fortè eum in ultimis partibus fuiſſe regni dicerent.petere Gẽtium ab ſenatu, ne crederent confictis criminibus in ſe, quæ inimici detuliſſent. ad ea Duronius adiecit, multis ciuibus Romanis & ſocijs Latini nominis iniurias factas in regno eius,& ciues Romanos dici Corcyrę retineri.eos omneis Romam adduci placuit.C.Claudium Pr.

B cognoſcere:neq́ꝫ antè Gentio regi legatis'ue eius reſpõſum reddi. Inter multos alios, quos peſtilentia eius anni abſumpſit, ſacerdotes quoq́ꝫ aliquot mortui ſunt. L. Valerius Flaccus pontifex mortuus eſt,in eius locũ ſuffectus eſt Q.Fabius Labeo.P.Manlius,qui nuper ex ulteriore Hiſpania redierat,triumuir epulo,Q.Fuluius, M.F. in locum eius triumuir cooptatus.tũ prętextatus erat.de rege ſacrificio ſufficiendo in locũ C.Cornelij Dolabellæ contentio inter C.Seruiliũ PONT.MAX.fuit,& L. Cornelium Dolabellam duumuirum naualem, quem ut inauguraret põtifex, magiſtratu ſeſe abdicare iubebat.recuſantiq́ꝫ id facere,ob eã rem mulcta duumuiro dicta à põtifice.deq́ꝫ ea cum prouocaſſet,certatũ ad populum.cũ plures iam tribus intrò uocatæ dicto eſſe audientem pontifici duumuirum iuberẽt,mulctamq́ꝫ remitti,ſi magiſtratu ſe abdicaſſet: ultimum de cœlo quod comitia turbaret interuẽnit. religio inde fuit pontificibus inaugurandi Dolabellæ.P.Clœlium Siculũ inaugurarunt:qui ſecundo loco inauguratus erat.Exitu anni & C.Seruilius Geminus PONT.MAX deceſsit.idem decemuir ſacrorum fuit.pontifex in locũ eius à collegio cooptatus eſt,Q. Fuluius Flaccus:in pontificem maximũ Æmylius Lepidus, cum multi clari uiri petiſſent. & decemuir ſacrorum Q. Martius Philippus in eiuſdem locũ eſt cooptatus. & augur Sp. Poſthumius Albinus deceſsit.in locum eius P.Scipionẽ filium Africani augures cooptarunt. Cumanis eo anno petẽtibus permiſſum,ut publicè Latinè loquerẽtur, & pręconibus Latinè uendendi ius eſſet. Piſanis agrum pollicẽtibus, quò Latina colonia deduceretur, gratię ab ſenatu actę.triũuiri creati ad eam rẽ,Q.Fabius Buteo,M.& P.Popilij Lenates. A' C.Mænio Pr.cui prouincia Sardinia cũ eueniſſet,additum erat,ut quęreret de ueneficijs longius ab urbe decẽ millibus paſſuũ:literæ allatę,ſe iam tria millia hominũ damnaſſe,& creſcere ſibi quęſtionẽ indicijs.aut eam ſibi eſſe defendẽdam,aut prouinciam dimittendã. Q.Fuluius Flaccus ex Hiſpania redijt Romam cum magna fama geſtarum rerũ.qui cum extra urbem triumphi cauſa eſſet, Cos. eſt creatus cum L. Manlio Acidino.& poſt paucos dies cum militibus,quos ſecũ deduxerat, triumphans urbem eſt inuectus. Tulit in triumpho coronas aureas cẽtum uiginti quatuor:prætereà auri

auri pondo triginta unum, & ſignati Oſcenſis nummûm centũ ſeptuaginta tria M. ducentos. militibus de præda quinquagenos denarios dedit: duplex centurionibus, triplex equiti. tantundem ſocijs Latini nominis: & ſtipendium omnibus duplex. Eo anno rogatio primùm lata eſt ab L. Iulio Tr. pl. quot annos nati quenq; magiſtratum peterent, caperentq́. inde cognomen familię inditũ, ut Annales appellarentur. Prr. quatuor poſt multos annos lege Bebia creati, quæ alternis quaternos iubebat creari. Hi facti, C. Cornelius Scipio, L. Valerius Leuinus. Q. & M. Mutij Scæuolæ. Q. Fuluio, & L. Manlio Coss. eadem prouincia, quæ ſuperioribus, pari numero copię peditum, equitum, ciuium, ſociorum decretæ. In Hiſpanijs duabus Tib. Sẽpronio & L. poſthumio cum ijſdem exercitibus, quos haberent, prorogatũ imperium eſt. & in ſupplementum Coss. ſcribere iuſsi ad tria millia peditum Romanorũ, CCC equites: quinq; millia ſociorum Latini nominis, & quadringentos equites. P. Mutius Scæuola urbanam ſortitus prouinciam eſt: & ut idem quæreret de ueneficijs in urbe, & propius urbem decem millia paſſuũ. C. Cornelius Scipio peregrinam, Q. Mutius Scęuola Siciliam, L. Valerius Leuinus Sardiniam. Q. Fuluius Cos. priuſquam ullam rem publicã ageret, liberare & ſe, & rẽmp. religione uotis ſoluendis dixit uelle. uouiſſe ſe, quo die poſtremum cum Celtiberis pugnaſſet, ludos Ioui OPT. MAX. & ædem equeſtri Fortunæ ſeſe facturum: in eas res ſibi pecuniam collatam eſſe ab Hiſpanis. Ludi decreti: & ut duumuiri ad ædem locandam crearẽtur. de pecunia finitur, ne maior cauſa ludorum conſumeretur, quàm quanta Fuluio Nobiliori poſt Ætolicũ bellum ludos facienti decreta eſſet: né ue-quid ad eos ludos arceſſeret, cogeret, acciperet, faceret aduerſus id S C quod L. Æmylio, Cn. Bebio Coss. de ludis factũ eſſet. Decreuerat id ſenatus propter effuſos ſumptus factos in ludos T. Sempronij ædilis, qui graues non modò Italiæ ac ſocijs Latini nominis, ſed etiam prouincijs externis fuerant. Hyems eo anno niue ſæua & omni tempeſtatũ genere fuit: arbores, quæ obnoxiæ frigoribus ſunt, deuſsit cunctas: & ea tum aliquanto quàm aliàs longior fuit. itaq; Latinas nox ſubitò coorta & intolerabilis tempeſtas in monte turbauit: inſtauratæq́; ſunt ex decreto põtificum. Eadem tempeſtas & in Capitolio aliquot ſigna conſtrauit, fulminibusq́; complura loca deformauit. ædem Iouis Tarracinæ, ædem albã Capuæ, portamq́; Romanam, muri Pinnas aliquot locis decuſsit. Hæc inter prodigia nunciatum: & ab Reate, tripedem natum mulum. Ob ea decemuiri iuſsi adire libros, edidêre quibus dijs, & quot hoſtijs ſacrificaretur: & ob fulminibus complura loca deformata, ad ędem Iouis ut ſupplicatio diem unum eſſet. Ludi deinde uotiui Q. Fuluij Cos. per dies decem magno apparatu facti. Cenſorum inde comitia habita. creati M. Aemylius Lepidus PONT. MAX. & M. Fuluius Nobilior, qui ex Aetolis triumphauerat. Inter hos uiros nobiles inimicitiæ erant, ſæpe multis & in ſenatu, & ad populum atrocibus celebratæ certaminibus. comitijs confectis, ut traditum antiquitus eſt, cenſores in cãpo ad aram Martis ſellis curulibus conſederunt, quò repente principes ſenatorum cum agmine uenerunt ciuitatis: inter quos Q. Cæcilius Metellus uerba fecit. Non obliti ſumus cenſores, uos paulo antè ab uniuerſo P R moribus noſtris præpoſitos eſſe: & nos a uobis & admoneri & regi, non uos à nobis debere. indicandum tamen eſt, quid omneis bonos in uobis aut offendat, aut certè mutatum malint. Singulos cum intuemur, M. Aemyli, M. Fului, neminem hodie in ciuitate habemus, quem, ſi reuocemur in ſuffragium, uelimus uobis prælatũ eſſe. ambo cum ſimul aſpicimus, non poſſumus non uereri ne malè comparati ſitis. nec tantũ reip. proſit, quod omnibus nobis egregiè placetis: quàm quod alter alteri diſplicetis, noceat. Inimicitias per annos multos uobiſipſis graues & atroces geritis: quæ, periculum eſt ne ex hac die nobis & reip. quàm uobis grauiores fiant. De quibus cauſis hoc timeamus, multa ſuccurrũt quæ dicerentur: niſi fortè implacabiles ueſtræ irę implicauerint animos ueſtros. Has ut hodie, ut in iſto tẽplo finiatis ſimultates, quæſumus uos uniuerſi: & quos cõiunxit ſuffragijs ſuis P R, hac etiam reconciliatione gratiæ coniungi à nobis ſinatis. uno animo, uno conſilio legatis

ſenatum,

A ſenatum, equites recēſeatis:agatis cenſum,luſtrum condatis.quod ômnibus ferè pre-
cationibus nuncupabitis uerbis,ut ea res mihi collegæq; meo bene & feliciter eueniat:
ita ut uerè, ut ex animo uelitis euenire: efficiatisq;, ut quod deos precati eritis,id uos
uelle etiam homines credamus. T. Tatius & Romulus,in cuius urbis medio foro acie
hoſtes concurrerant,ibi concordes regnarunt.Non modò ſimultates,ſed bella quoq;
finiuntur.ex infectis hoſtibus plerunq; ſocij fideles,interdum etiam ciues fiūt.Albani
diruta Alba Romam traducti ſunt:Latini,Sabini in ciuitatē accepti. Vulgatum illud
quia uerum erat,in prouerbiū uenit:Amicitias immortaleis, inimicitias mortaleis de-
bere eſſe. Fremitus ortus cum aſſenſu,deinde uniuerſorum uoces idē petentium con
fuſæ in unum,orationem interpellarūt. Inde Æmylius queſtus cùm alia,tum bis à M.
Fuluio ſe certo conſulatu deiectum. Fuluius contrà queri, ſe ab eo ſemper laceſsitum;
& in probrum ſuum ſponſionē factam.tamen ambo ſignificare,ſi alter uellet, ſe in po-
teſtate tot principum ciuitatis futuros.Omnibus inſtantibus qui aderant, dexteras fi-
demq; dedere, mittere uerè ac finire odiū. deinde collaudātibus cunctis,deducti ſunt
in Capitolium. & cura ſuper tali re principum, & facilitas cenſorum egregiè compro-
bata ab ſenatu & laudata eſt.Cenſoribus deinde poſtulantibus,ut pecuniæ ſumma ſi-
bi,qua in opera publica uterentur,attribueretur:uectigal annuum decretum eſt. Eo-
dem anno in Hiſpania L.Poſthumius & Tib.Sempronius Proprr. comparauerūt ita
inter ſe,ut in Vacceos per Luſitaniam iret Albinus,inde in Celtiberiam reuerteretur,
Gracchus quod maius ibi bellum eſſet,in ultima Celtiberiæ penetrauit.Mundam ur-
bem primùm ui cepit,nocte ex improuiſo aggreſſus.acceptis deinde obſidibus, præ-
ſidioq; impoſito,caſtella oppugnare,agros urere,donec ad præualidam aliam urbem
(Certimam appellant Celtiberi)peruenit.ubi cum iam opera admoueret, ueniunt le-
gati ex oppido. quorum ſermo antiquæ ſimplicitatis fuit, non diſsimulantium bella-
turos,ſi uires eſſent.petierunt enim ut ſibi in caſtra Celtiberorum ire liceret ad auxilia
B accipienda.ſi non impetraſſent,tum ſeparatim eos ab illis ſe conſulturos. Permittente
Gracchio ierunt,& pòſt paucis diebus alios decē legatos ſecum adduxerunt.Meridia-
num tēpus erat.nihil prius petierunt à Pr.quàm ut bibere ſibi iuberet dari. epotis pri-
mis poculis,iterum popoſcerūt,magno riſu circunſtantium in tam rudibus, & moris
omnis ignaris ingenijs.tum maximus natu ex ijs: Miſsi ſumus, inquit, à gente noſtra
qui ſciſcitaremur,qua tandem re fretus arma nobis inferres? Ad hanc percunctationē
Gracchus,exercitu ſe egregio fidentē ueniſſe reſpondit. quem ſi ipſi uiſere uelint, quo
certiora ad ſuos referant,poteſtatē ſe eis facturum eſſe.tribuniſq; mil. imperat, ut or-
nari omneis copias peditum equitūq;,& decurrere iubeāt armatas. Ab hoc ſpectacu-
lo legati miſsi deterruerunt ſuos ab auxilio circunſeſſæ urbi ferendo. Oppidani cum
ignes nocte turribus nequicquam(quod ſignum conuenerat)ſuſtuliſſent,deſtituti ab
unica ſpe auxilij in deditionem uenerunt. ſeſtertium nummûm quater & uicies ab ijs
eſt exactū, quadraginta nobiliſsimi equites: nec obſidum nomine (nam militare iuſsi
ſunt)& tamē re ipſa ut pignus fidei eſſent.Inde iam duxit ad Alcem urbem, ubi caſtra
Celtiberorum erant,à quibus uenerant nuper legati.eos cum per aliquot dies armatu
ram leuem immittendo in ſtationes laceſsiſſet paruis prælijs,indies maiora certamina
ſerebat,ut omnes extra munitiones eliceret. Vbi quod petebatur ſenſit effectum,auxi
liorum præfectis imperat,ut contracto certamine,tanquā multitudine ſuperarentur,
repentè tergis datis ad caſtra effuſe fugerent: ipſe intra uallū ad omneis portas inſtru-
xit copias. Haud multum tēporis interceſsit, cum ex compoſito refugiētium ſuorum
agmen,pòſt effuſe ſequentes barbaros conſpexit.inſtructam ad hoc ipſum intra uallū
habebat aciem. itaq; tātum moratus, ut ſuos refugere in caſtra libero introitu ſineret,
clamore ſublato ſimul omnibus portis erupit. Non ſuſtinuere impetū nec opinatum
hoſtes:qui ad caſtra oppugnanda uenerant,ne ſua quidē tueri potuerunt.nam extem
plò fuſi,fugati,mox intra uallū pauentes compulſi,poſtremò exuuntur caſtris.Eo die
nouem millia hoſtium cæſa: capti uiui trecenti uiginti, equi centum duodecim: ſigna

militaria triginta ſeptem. de exercitu Romano centum nouē ceciderunt. Ab hoc prælio Gracchus duxit ad depopulandum Celtiberiā legiones. & cum ferret paſsim cuncta atq; ageret, populiq; alij uoluntate, alij metu iugum acciperent, CIII oppida intra paucos dies in deditionem accepit. præda potitus ingēti eſt. Cōuertit inde agmen retrò, unde uenerat, ad Alcen, atq; eam urbem oppugnare inſtitit. Oppidani primùm impetum hoſtium ſuſtinuerūt. deinde cum iam non armis modò, ſed etiam operibus oppugnarentur, diffiſi præſidio urbis, in arcē uniuerſi conceſſerunt. poſtremò & inde præmiſsis oratoribus, in ditionem ſe ſuaq; omnia Romanis permiſerunt. Magna inde præda facta eſt. multi captiui nobiles in poteſtatē uenerunt. inter quos & Thurri filij duo, & filia. Regulus hic earum gentium erat, longe potentiſsimus omnium Hiſpanorum. Audita ſuorum clade, miſsis qui fidem uenienti in caſtra ad Gracchum peterēt, uenit. & primùm quæſiuit, ab eo ne ſibi liceret, ac ſuis uiuere: cum prætor uicturum reſpondiſſet: quæſiuit iterum, ſi cū Romanis militare liceret: id quoq; Graccho permittente, Sequar, inquit, uos aduerſus ueteres ſocios meos, quoniā illos ad me propiunt ſuſpicere. Secutus eſt inde Romanos, fortiq; ac fideli opera multis locis rem Romanā adiuuit. Ergauia inde nobilis & potens ciuitas, aliorum circà populorum cladibus territa, portas aperuit Romanis. Eam deditionem oppidorum haud cum fide factam, quidam autores ſunt. è qua regione abduxiſſet legiones, extemplò inde rebellatū, magnoq; eum poſtea prælio ad montē Chaunum cum Celtiberis à prima luce ad ſextam horam diei ſignis collatis pugnaſſe: multos utrinque cecidiſſe. nec aliud magnopere uictores fuiſſe Romanos, niſi quòd poſtero die manentes intra uallū prælio laceſsierint: ſpolia per totum diem legiſſe. tertio die prælio maiore iterum pugnatum: & tum demum haud dubiè uictos Celtiberos: caſtraq; eorum capta & direpta eſſe. uigintiduo millia hoſtium eo die eſſe cæſa: plus trecētos captos: parem ferè equorum numerum: & ſigna militaria ſeptuaginta duo: inde debellatum, ueramq; pacem, nō fluxa, ut antè, fide Celtiberos fuiſſe. Eadem æſtate & L. Poſthumiū in Hiſpania ulteriore bis cum Vacceis egregiè pugnaſſe ſcribūt. ad triginta & quinq; millia hoſtium occidiſſe, & caſtra oppugnaſſe. Propius uero eſſe, ſerius in prouinciam perueniſſe, quàm ut ea æſtate potuerit res gerere. Cenſores fideli concordia ſenatum legerunt. princeps electus eſt ipſe cēſor M. Æmylius Lepidus PONT. MAX. tres eiecti de ſenatu. retinuit quoſdam Lepidus à collega præteritos. Opera ex pecunia attributa diuiſaq; inter ſe, hæc confecerunt. Lepidus molem ad Tarracinā, ingratum opus, quòd prædia habebat ibi, priuatamq; publicæ rei impenſā inſuerat. Theatrum & proſcenium ad Apollinis ædem Iouis in Capitolio, columnaſq; circà poliēdas albo locauit. & ab his columnis, quæ incommodè oppoſita uidebātur, ſigna amouit: clypeaq; de columnis, & ſigna militaria affixa omnis generis dempſit. M. Fuluius plura, & maioris locauit uſus. portum, & pilas pōtis in Tyberim, quibus pilis fornices poſt aliquot annos P. Scipio Africanus, & L. Mummius cenſores locauerunt imponendos: baſilicam poſt argētarias nouas, & forum piſcatorium circundatis tabernis, quas uendidit in priuatum: & forū & porticum extra portam Trigeminam, & aliam poſt naualia, & ad fanum Herculis, & poſt Spei ad Tyberin ædē Apollinis Medici. habuere & in promiſcuo prætores pecuniam. ex ea communiter locarunt aquam adducendam, fornicesq; faciendos. impedimento operi fuit M. Licinius Craſſus, qui per fundum ſuum duci non eſt paſſus. Portoria quoq; & uectigalia ijdem multa inſtituerunt. complura ſacella publicaq; occupata à priuatis, publicaq; ſacra ut paterent, eſſentq; populo curarūt. mutarunt ſuffragia: regionatimq; generibus hominum: cauſisq; & quæſtibus, tribus deſcripſerunt. Et alter ex cenſoribus M. Æmylius petijt ab ſenatu, ut ſibi dedicationis templorū Reginæ Iunonis & Dianæ, quæ bello Liguſtino antè annis octo uouiſſet, pecunia ad ludos decerneretur. uiginti millia æris decreuerūt. Dedicauit eas ædes utranq; in circo Flaminio. ludoſq; ſcenicos triduum poſt dedicationē templi Iunonis, biduum poſt Dianæ, & ſingulos dies fecit in circo. Idem dedicauit ædem Larium permarinûm in campo. uouerat

A uouerat eã annis quadraginta antè L. Æmylius Regillus, nauali prælio aduerſus præfectos regis Antiochi. ſupra ualuas templi tabula cum titulo hoc fixa eſt: * Duello magno regibus dirimendo capût ſubigendis patrandæ pacis hæc pugna exeũti L. Æmylio M. Æmylij filio, auſpicio, imperio, felicitate ductuq́ eius inter Epheſum Camuchumq́ inſpectante Cos. ipſo Antiocho exercitu omni, equitatu, elephantiſq́ claſsis regis Antiochi antea ſic uicta, fuſa, contuſa fugataq́ eſt. ibiq́ eo die naues longæ cum omnibus ſocijs captæ quadraginta duę. ea pugna pugnata rex Antiochus, regnumq́. eius rei ergó ędem Laribus permarinis uouit. Eodẽ exẽplo tabula in æde Iouis in Capitolio ſupra ualuas fixa eſt. Biduo quo ſenatum legerunt cenſores, Q. Fuluius Cos. profectus in Ligures, per inuios montes uallesq́ ſaltus cum exercitu tranſgreſſus, ſignis collatis cum hoſte pugnauit. neq́ tantum acie uicit, ſed caſtra quoq́ eodẽ die cepit. Tria millia ducẽti hoſtium, omniſq́ ea regio Ligurum in deditionem uenit. Cos. deditos in campeſtreis agros deduxit, præſidiaq́ montibus impoſuit. Celeriter & ex prouincia literæ Romam uenerunt. ſupplicationes ob eas res geſtas in triduum decretę ſunt. Prr. quadraginta hoſtijs maioribus per ſupplicationes rem diuinam fecerunt. Ab altero Cos. L. Manlio nihil memoria dignũ in Liguribus eſt geſtum. Galli tranſalpini tria millia hominum in Italiam tranſgreſsi, neminem bello laceſſentes, agrum à Cos. & ſenatu petebant, ut pacati ſub imperio PR. eſſent. Eos ſenatus excedere Italia iuſsit: & Cos. Q. Fuluium quærere & animaduertere in eos qui principes & autores tranſcendendi Alpes fuiſſent. Eodem anno Philippus rex Macedonum ſenio & mœrore conſumptus, poſt mortem filij deceſsit. Demetriade hybernabat, cùm deſiderio anxius filij, tum pœnitentia crudelitatis ſuæ, quæ ſtimulabat animum: & alter filius haud dubiè & ſua & aliorum opinione rex, conuerſiq́ in eum omnium oculi, & deſtituta ſenectus: alijs expectantibus ſuam mortem: alijs ne expectantibus quidẽ, quo magis angebatur: & cum eo Antigonus Echecratis filius nomẽ patrui Antigoni ferens,
B qui tutor Philippi fuerat, regiæ uir maieſtatis, nobili etiam pugna aduerſus Cleomenem Lacedæmonium clarus. Tutorem eum Græci, ut cognomine à cæteris regibus diſtinguerent, appellarũt. Huius fratris filius Antigonus ex honoratis Philippi amicis unus incorruptus permanſerat: eiq́ ea fides nequaquã amicum Perſea, inimicißimum fecerat. is proſpiciens animo, quanto cũ periculo ſuo hæreditas regni uentura eſſet ad Perſea: ut primùm labare animum regis, & ingemiſcere interdum filij deſiderio ſenſit: nunc præbendo aureis, nunc laceſſendo etiam mentionem rei temerè actæ. ſæpe querenti querens & ipſe aderat: & cum multa adſoleat ueritas præbere ueſtigia ſui, omni ope adiuuabat, quo maturius omnia emanarẽt. Suſpecti & miniſtri facinoris Apelles maximè & Philocles erant, qui Romam legati fuerãt, literaſq́ exitiales Demetrio ſub nomine Flaminini attulerãt falſas eſſe, & à ſcriba uitiatas, ſignumq́ adulterinũ, uulgo in regia fremebãt. Cęterùm cũ ſuſpecta magis, quàm manifeſta eſſet res: fortè Xychus obuius fit Antigono, cõprehenſuſq́ ab eo, in regiam eſt perductus. relicto eo cuſtodibus, Antigonus ad Philippũ proceſsit. Multis, inquit, ſermonibus intellexiſſe uideor, magno te æſtimaturum, ſi ſcire uera omnia poſsis de filijs tuis, uter ab utro petitus fraude & inſidijs eſſet. homo unus omniũ, qui nodum huius erroris exoluere poſsit, in poteſtate tua eſt Xychus. fortè uocatum perductumq́ in regiam, uocari iuberet.

Adductus primò, ita negare inconſtãter, ut paruo metu admoto paratum indicem eſſe appareret. conſpectum tortoris uerberumq́ non ſuſtinuit: ordinemq́ omnem facinoris legatorum miniſterijq́ ſui expoſuit. Extemplò miſsi qui legatos cõprehenderent: Philoclem, qui præſens erat, oppreſſerunt. Apelles miſſus ad Chæream quẽdam perſequendum, indicio Xychi audito, in Italiam traiecit. De Philocle nihil certi uulgatum eſt. alij primò audaciter negantem, poſtquam in conſpectũ adductus ſit Xychus, non ultrà tetendiſſe: alij tormenta etiam inficiantem perpeſſum affirmãt. Philippo redintegratus eſt luctus, geminatuſq́, & infelicitatem ſuam in liberis grauiorem quòd alter periſſet, cenſebat. Perſeus certior factus, omnia detecta eſſe, potentior quidem

erat, quàm ut fugam neceſſariam duceret: tantum ut procul abeſſet, curabat, interim uelut ab incendio flagrantis iræ, dũ Philippus uiueret, ſe deſenſurus. qui ſpe potiundi ad pœnã corporis eius amiſſa, quod reliquum erat, id ſtudere, ne ſuper impunitatem etiam præmio ſceleris frueretur. Antigonum igitur appellat: cui & palàm facti parricidij gratia obnoxius erat, neq; pudendum aut pœnitendum eum regem Macedonibus propter recentem patrui Antigoni gloriam fore cenſebat. Quando in eam fortunam ueni, inquit, Antigone, ut orbitas mihi, quam alij deteſtantur parentes, optabilis eſſe debeat, regnũ, quod à patruo tuo forti, non ſolum fideli tutela eius cuſtoditum & auctum etiam accepi, id tibi tradere in animo eſt. Te unum habeo, quem dignũ regno iudicem. ſi neminem haberem, perire & extingui id mallẽ, quàm Perſeo ſceleſtæ fraudis præmium eſſe. Demetrium excitatum ab inferis, reſtitutumq; credã mihi, ſi te, qui morti innocentis, qui meo infœlici errori unus inlachrymaſti, in locum eius ſubſtitutum relinquam. Ab hoc ſermone omni genere honoris producere eum non deſtitit. cum in Thracia Perſeus abeſſet, circumire Macedoniæ urbes, principibusq; Antigonum commẽdare. etſi uita longior ſuppetiſſet, haud dubiũ fuit quin eum in poſſeſsione regni relicturus fuerit. Ab Demetriade profectus, Theſſalonicę plurimũ temporis moratus fuerat. inde cũ Amphipolin ueniſſet, graui morbo eſt implicitus. Sed animo tamen ægrum magis fuiſſe, quàm corpore, conſtat: curisq; & uigilijs, cum identidem ſpecies & umbræ inſontis interẽpti filij eum diris agitarẽt, extinctum eſſe cum execrationibus alterius. admoneri tamen potuiſſet Antigonus, ſi haud ſtatim palàm facta eſſet mors regis. medicus Calligenes, qui curationi præerat, nõ expectata morte regis, à primis deſperationis notis nuncios prædiſpoſitos, ita ut conuenerat, miſit ad Perſeũ: & mortẽ regis in aduentum eius omnes, qui extra regiam erant, celauit. Oppreſsit igitur nec opinanteis ignarosq; omnes Perſeus, & regnũ ſcelere partum inuaſit. Peropportuna mors Philippi fuit ad dilationẽ, & ad uires bello contrahẽdas. nam poſt paucis diebus gens Baſtarnarum diu ſolicitata ab ſuis ſedibus magna peditum equitumq; manu Iſtrum traiecit. inde pręgreſsi qui nunciarent regi, Antigonus & Cotto: nobilis erat Baſtarna. de ea re Antigonus ſæpe inuitus cũ ipſo Cottone legatus ad concitãdos Baſtarnas miſſus. haud procul Amphipoli famæ incerti nuncij occurrunt, mortuum eſſe regem: quæ res omnem ordinem conſilij turbauit. Compoſitum autem ſic fuerat: tranſitum per Thraciam tutum, & commeatus Baſtarnis ut Philippus pręſtaret. id ut facere poſſet, regionũ principes donis coluerat, fide ſua obligata: pacato agmine tranſituros Baſtarnas. Dardanorum gentem delere propoſitum erat, inq; eorum agro ſedes dare Baſtarnis. duplex inde erat cõmodum futurum, ſi & Dardani, gens ſemper infeſtiſsima Macedoniæ, temporibusq; iniquis regum imminẽs tolleretur: & Baſtarnæ relictis in Dardania coniugibus liberisq;, ad populãdam Italiam poſſent mitti. per Scordiſcos iter eſſe ad mare Adriaticum, Italiamq;. alia uia traduci exercitũ non poſſe. facilè Baſtarnis Scordiſcos iter daturos. nec enim aut lingua aut moribus æquales abhorrere. & ipſos adiuncturos ſe, cum ad prædam opulentiſsimæ gentis ire uidiſſent. Inde in omnem euentum conſilia commodabantur. ſiue cæſi ab Romanis forent Baſtarnæ, Dardanos tamen ſublatos, prædamq; ex reliquijs Baſtarnarum, & poſſeſsionem liberã Dardanię, ſolatio fore: ſiue proſperè geſsiſſent, Romanis auerſis in Baſtarnarum bellum, recuperaturum ſe in Græcia quæ amiſiſſet. Hæc Philippi conſilia fuerant. Ingreſsi ſunt pacato agmine, fide Cottonis & Antigoni: ſed haud multo poſt famam mortis Philippi, neq; Thraces cõmercio faciles erant, neq; Baſtarnæ empto contenti eſſe poterant, aut in agmine contineri, ne decederẽt uia. Inde iniurię ultro citroq; fieri: quarum indies incremento bellum exarſit. Poſtremò Thraces, cum uim ac multitudinem ſuſtinere hoſtium non poſſent, relictis campeſtribus uicis in montẽ ingentis altitudinis (Donucam uocant) conceſſerunt. Quò ubi ire Baſtarnæ uellent, quali tempeſtate Gallos ſpoliãtes Delphos fama eſt peremptos eſſe, talis tum Baſtarnas nequicquam ad iuga montium appropinquantes oppreſsit. Neque enim imbre tantum effuſo,

A effuſo, dein creberrima grandine obruti ſunt, cum ingenti fragore cœli tonitribusq́ & fulguribus præſtringentibus aciem oculorum. ſed fulmina etiam ſic undique micabant, ut peti uiderentur corpora: nec ſolum milites, ſed etiam principes icti caderent. itaq́ cum præcipiti fuga per rupes præaltas improuidi ſternerentur, ruerentq́, inſtabāt quidem perculſis Thraces. ſed ipſi deos autores fugæ eſſe, cœlumq́ in ſe ruere aiebant. Diſsipati procella, cum tanquam ex naufragio plerıq́ ſemiermes in caſtra, unde profecti erant, rediſſent, conſultari quid agerent cœptum: inde orta diſſenſio, alijs redeundum, alijs penetrandum in Dardaniā cenſentibus. Triginta fermè millia hominum (Clondico duce profecti erant) peruenerunt. cætera multitudo retro quà uenerat, tranſdanubianam regionem repetijt. Perſeus potitus regno, interfici Antigonum iuſsit. & dum firmaret res, legatos Romam ad amicitiam paternam renouandā, petendumq́ ut rex ab ſenatu appellaretur, miſit. Hæc eo anno in Macedonia geſta. Alter cōſulum, Q. Fuluius ex Liguribus triumphauit. quē triumphum magis gratiæ, quàm rerum geſtarum magnitudini datum, conſtabat. Armorum hoſtilium magnam uim tranſtulit. nullam pecuniam admodum. diuiſit tamē in ſingulos milites tricenos æris: duplex centurionibus, triplex equiti. Nihil in eo triumpho magis inſigne fuit, quàm quod fortè euēnit ut eodem die triumpharet, quo priore anno ex prætura triūphauerat. Secūdum triumphum comitia edixit. quibus creati Coſs. ſunt, M. Iunius Brutus, A. Manlius Volſo. Prætorum inde tribus creatis, comitia tēpeſtas diremit. poſtero die reliqui tres facti, ante diem quartū Idus Martias, M. Titinius Curuus, T. Claudius Nero, T. Fonteius Capito. Ludi Romani inſtaurati ab ædilibus curulibus, Cn. Seruilio Cepione, Ap. Claudio Centone, propter prodigia quę euenerant. Terra mouit. in foris publicis, ubi lectiſternium erat, deorum capita, quę in lectis erant, auerterunt ſe: lanaq́ cum integumentis, quæ Ioui oppoſita fuit, decidit. de menſa oleas quoq́ prægustaſſe mures, in prodigium uerſum eſt. Ad ea expianda nihil ultrà, quàm ut ludi inſtaurarentur, actum eſt.

DECADIS QVARTAE FINIS.

DECADIS QVINTAE LIBER PRIMVS.

B *Ignis in æde Veſtæ extinctus eſt. Tib. Sempronius Gracchus proconſul Celtiberos uictos in deditionem accepit: monimentumq́ operum ſuorum, Graccharim oppidum in Hiſpania conſtituit. A. Poſthumio Albino proconſule, Vaccei ac Luſitani ſubacti ſunt. de utriſq; triumphauit. Antiochus Antiochi filius obſes Romanis à patre datus, mortuo fratre Seleuco, qui patri defuncto ſucceſſerat, in regnum Syriæ ab urbe dimiſſus. Luſtrum à cenſoribus conditū eſt. Cenſa ſunt ciuium capita CCLXXIII millia. CCXLIIII. Q. Volumnius Saxa tribunus plebis legem tulit, ne quis hæredē mulierem inſtitueret. ſuaſit legē M. Cato. extat oratio eius. Præterea res contra Ligures, Iſtros, Sardos, & Celtiberos à compluribus ducibus geſtas continet. & initia belli Macedonici, quòd Perſeus Philippi filius moliebatur. miſerat enim ad Carthaginienſes legationem, & ab iis nocte audita erat. ſed & alias Græciæ ciuitates ſolicitabat. qui præter religionē, quod quàm multa templa magnifica multis locis erexit, Athenis Iouis Olympij, & Antiochiæ, uiliſsimum regē egit.*

T. LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS QVINTAE LIBER PRIMVS ACEPHALVS.

* * *

à patre in pace habitam armaſſe, eoq́ iuuentuti prædandi cupidæ pergratus eſſe dicebatur. Conſilium de Hiſtrico bello cum haberet conſul, alij gerendum extemplò, antequam contrahere copias hoſtes poſſent: alij conſulēdum prius ſenatum cenſebant. Vicit ſententia, quæ diem non proferebat. Profectus ab Aquileia conſul, caſtra ad lacum Timaui poſuit. Imminet mari is lacus. Eòdem decem nauibus C. Furius duumuir naualis uenit. Aduerſus Illyriorum claſſem creati duumuiri nauales erant, qui tu-

endam uiginti nauibus mari ſuperiore Anconam uelut cardinem haberent: inde L. Cornelius dextra litora uſq; ad Tarētum, C. Furius læua uſq; ad Aquileiam tueretur. Eæ naues ad proximum portum in Hiſtriæ fines cum onerarijs & magno commeatu miſſæ: ſecutusq; cum legionibus conſul quinque fermè millia à mari poſuit caſtra. In portu emporium breui perfrequens factum, omniaq; hinc in caſtra ſupportabantur: & quo id tutius fieret, ſtationes ab omnibus caſtrorum partibus circumdatæ ſunt: in Hiſtriamq; ſuum præſidium ſtatiuū, repentina cohors Placentina oppoſita inter mare & caſtra: & ut idem aquatoribus ad fluuium eſſet præſidium, M. Ebutius tribunus militum ſecundæ legionis duos manipulos militum adijcere iuſſus eſt. T. & C. Ælij tribuni militum legionem tertiam, quæ pabulatores & lignatores tueretur, uia quæ Aquileiam fert, duxerant. Ab eadem regione mille fermè paſſuum caſtra erāt Gallorum: Carmelus pro regulo erat tribus, aut amplius, millibus armatorum. Hiſtri ut primùm ad lacum Timaui caſtra ſunt Romana mota, ipſi poſt collem occulto loco conſederunt: & inde obliquis itineribus agmen ſequebātur, in omnem occaſionem intenti: nec quicquam eos quæ terra mariq; agerentur, fallebat. poſtquam ſtationes inualidas eſſe pro caſtris, eorum turba inermis frequens inter caſtra & mare mercantium, ſine ullo terreſtri aut maritimo munimento uiderunt, duo ſimul pręſidia, Placentinæ cohortis, & manipulorum ſecundæ legionis adgrediuntur. Nebula matutina texerat inceptum: qua dilabente ad primum teporem ſolis, perlucens iam aliquid, incerta tamen, ut ſolet, lux ſpeciem omnium muliplicem intuenti reddens, tum quoq; fruſtrata Romanos, multo maiorem ijs quàm erat hoſtium aciem oſtendit: qua territi utriuſq; ſtationis milites ingenti tumultu cum in caſtra cōfugiſſent, haud paulo ibi plus, quàm quod ſecum ipſi attulerant, terroris fecerunt. Nam neque dicere quid fugiſſent, nec percontantibus reddere reſponſum poterāt: & clamor in portis, ut ubi nulla eſſet ſtatio, quæ ſuſtineret impetum, audiebatur: & concurſatio in obſcuro incidentium aliorum in alios, incertum fecerat, an hoſtis intra uallū eſſet. Vna uox audiebatur, ad mare uocantium. Id fortè temerè ab uno exclamatum, totis paſsim perſonabat caſtris. Itaque primò uelut iuſsi id facere, pauci armati, maior pars inermes, ad mare decurrunt: dein plures, poſtremò propè omnes, & ipſe conſul, cum fruſtra reuocare fugienteis conatus, nec imperio, nec autoritate, nec precibus ad extremum ualuiſſet. Vnus remanſit, M. Licinius Strabo, tribunus militum tertiæ legionis, cum tribus ſignis ab legione ſua relictus. Hunc in uacua caſtra impetu facto Hiſtri, cum alius armatus ijs nemo obuiam iſſet, in prætorio inſtruentem atque adhortantem ſuos oppreſſerunt. Pręlium atrocius quàm pro paucitate reſiſtentium fuit: nec antè finitum eſt, quàm tribunus militum, quiq; circa eum conſtiterant, interfecti ſunt. Prætorio deiecto, direptis quæ ibi fuerunt, ad quæſtorium forum, quintanam'que hoſtes peruenerunt. Ibi cum omnium rerum paratam expoſitam'que copiam, & ſtratos lectos in quæſtorio inueniſſent, regulus accubans epulari cœpit: mox idem cæteri omnes armorum hoſtiumq; obliti faciūt: &, ut quibus inſuetus liberalior uictus eſſet, auidius uino ciboq; corpora onerant. Nequaquam eadem eſt tum rei forma apud Romanos: terra mari trepidatur, nautici tabernacula detendunt, commeatumq; in litore expoſitum in naues rapiunt: milites in ſcaphas & mare territi ruunt: nautæ metu ne compleantur nauigia, alij turbæ obſiſtunt, alij ab litore naues in altum expellunt: inde certamen, mox etiam pugna cum uulneribus & cæde inuicem militum nautarumq; oritur, donec iuſſu cōſulis procul à terra claſsis ſubmota eſt. Secernere inde inermes ab armatis cœpit: uix MCC ex tanta multitudine, qui arma haberent, perpauci equites, qui equos ſecum eduxiſſent, inuenti ſunt: cætera deformis turba, uelut lixarum calonumq;, præda uerè futura, ſi belli hoſtes meminiſſent. Tunc demum nuncius ad tertiam legionē reuocandam & Gallorum præſidium: & ſimul ex omnibus locis ad caſtra recipienda, demendamq; ignominiam rediri cœptum eſt. Tribuni militum tertiæ legionis pabulum lignaq; proijcere iubent: centurionibus imperant, ut grauiores ætate milites binos in

ea iumen-

A ea iumenta,ex quibus onera deiecta erant,imponant:equites ut ſingulos è iuuenibus, pedites ſecum in equos tollant. egregiam gloriã legionis fore, ſi caſtra metu ſecundanorũ amiſſa,ſua uirtute recipiant:& recipi facile eſſe,ſi in prȩda occupati barbari ſubitò opprimantur:ſicut ceperint, poſſe capi. Summa militũ alacritate adhortatio audita eſt.Ferunt citati ſigna,nec ſigniferos armati moranť:priores tamen conſul copiæq́, quȩ à mari reducebantur, ad uallum acceſſerunt.L.Atius tribunus primus ſecundȩ legionis non hortabatur modò milites,ſed docebat etiã : ſi uictores Hiſtri quibus armis cepiſſent caſtra,ijſdem capta retinere in animo haberent, primũ exutum caſtris hoſtẽ ad mare perſecuturos fuiſſe,deinde ſtationes certè pro uallo habituros:uino ſomnoq́ uerſimile eſſe merſos iacere.Sub hæc A. Bæculoniũ ſigniferũ ſuum,notæ fortitudinis uirum,inferre ſignũ iuſſit.Ille ſi unum ſe ſequerentur,quo celerius fieret, facturum dixit:connixusq́ cum trans uallum ſignum traieciſſet, primus omniũ portam intrauit. Et parte alia T.& C.Ælij Trr.mil.tertiæ legionis cum equitatu adueniunt : confeſtim & quos binos oneraria in iumenta impoſuerant ſecuti:& conſul cum toto agmine.At Hiſtrorum pauci,qui modicè uinoſi erant, memores fuerant fugæ, alijs ſomno mors continuata eſt:integraq́ ſua omnia Romani,præterquam quòd uini cibiq́ abſumptũ erat,receperunt.Ægri quoq; milites,qui in caſtris relicti fuerant, poſtquam intra uallum ſuos ſenſerunt, armis arreptis cædem ingentem fecerunt. Ante omneis inſignis opera fuit C.Popilij equitis:Sabello cognomen erat.is pede ſaucio relictus,longè plurimos hoſtium occidit.Ad octo millia Hiſtrorum ſunt cæſa, captus nemo : quia ira & indignatio immemores prædæ fecit. Rex tamen Hiſtrorum temulentus ex conuiuio raptim à ſuis in equum impoſitusfugit.Ex uictoribus CCXXXVII milites perierunt, plures in matutina fuga quàm in recipiendis caſtris.Fortè ita euenit,ut Cn.& L.Gauillij,nouelli Aquileienſes,cum commeatu uenientes,ignari propè in capta caſtra ab Hi-

B ſtris inciderent. Ii cum Aquileiam relictis impedimentis refugiſſent,omnia terrore ac tumultu, non Aquileiæ modò,ſed Romæ quoq; poſt paucos dies impleuerunt:quò non capta tantum caſtra ab hoſtibus,nec fuga quæ uera erat,ſed perditas rés deletũq́ exercitum omnem adlatum eſt.Itaq;, quod in tumultu fieri ſolet, delectus extra ordinem nõ in urbe tantum,ſed tota Italia indicti.Duæ legiones ciuium Romanorum conſcriptæ,& X millia peditum cum equitibus D ſocijs nominis Latini imperata. M.Iunius conſul tranſire in Galliam, & ab ciuitatibus prouinciæ eius quantum quæq́ poſſet militum exigere iuſſus.Simul decretum,ut T.Claudius Pr.militibus legionis quartæ, & ſociúm Latini nominis V millibus, equitum CCL, Piſas ut conuenirent ediceret,eamq́ prouinciam dum conſul inde abeſſet tutaretur. M. Titinius Pr. legionem primam,parem numerum ſociorum peditum equitumq́ Ariminum conuenire iuberet. Nero paludatus Piſas in prouinciam eſt profectus.Titinius C.Caſsio Tr.mil.Ariminum qui prȩeſſet legioni miſſo,delectum Romæ habuit.M.Iunius Cos.ex Liguribus in prouinciam Galliam tranſgreſſus,auxilijs protinus per ciuitates Galliȩ,militibusq́ colonis imperatis,Aquileiam peruenit.Ibi certior factus exercitum incolumem eſſe, ſcriptis literis Romam ne tumultuarentur,ipſe remiſsis auxilijs quæ Gallis imperauerat,ad collegã eſt profectus. Romæ magna ex nec opinato lætitia fuit:delectus omiſſus eſt,exauctorati qui ſacramento dixerant:& exercitus qui Arimini peſtilentia affectus erat,domum dimiſſus. Hiſtri magnis copijs cum caſtra haud procul conſulis caſtris haberent,poſtquam alterum conſulem cum exercitu nouo aduenille audierunt, paſsim in ciuitates dilapſi ſunt : conſules Aquileiam in hyberna legiones reduxerunt. Sedato tandem Hiſtrico tumultu,S C factũ eſt,ut conſules inter ſe cõpararẽt,uter eorũ ad comitia habẽda Romã rediret.Cum abſentẽ Manliũ Trr. pl.Licinius Nerua, et C.Papirius Turdus in concionib.lacerarẽt,rogationẽq́ promulgarẽt,ne Mãlius poſt Idus Martias (prorogatȩ nanq; conſulibus iam in annũ prouinciȩ erant) imperiũ retineret:uti cauſam extẽplò dicere,cũ abiſſet magiſtratu,poſſet:huic rogationi Q. Ælius collega interceſsit,magnisq́ cõtentionibus obtinuit ne perferretur.Per eos dies Tib.

Sempronius Gracchus, & L. Poſthumius Albinus ex Hiſpania Romā cum reuertiſ- A
ſent, ſenatus ijs à M. Titino Pr. datus in ęde Bellonę, ad diſſerēdas res quas geſsiſſent,
poſtulandoſq; honores meritos, ut dijs immortalibus haberetur honos. Eodem tem
pore & in Sardinia magnū tumultum eſſe, literis T. Ebutij Pr. cognitum eſt, quas fili-
us eius ad ſenatum attulerat. Ilienſes, adiunctis Balarorum auxilijs, pacatā prouinciam
inuaſerant: nec eis inualido exercitu, & magna parte peſtilentia abſumpto reſiſti pote
rat. Eadem & Sardorū legati nunciabant, orantes ut urbibus ſaltem (iam enim agros
deploratos eſſe) opem ſenatus ferret. Hæc legatio totumq; quod ad Sardiniam perti-
nebat, ad nouos magiſtratus reiectū eſt. Æquè miſerabilis legatio Lyciorū, qui crude
litatem Rhodiorum, quibus ab L. Cornelio Scipione attributi erāt, querebantur, fu-
iſſe ſub ditione Antiochi: eam regiam ſeruitutem collatam cum præſenti ſtatu, præ-
claram libertatem uiſam. non publico tantum ſe premi imperio, ſed ſingulos iuſtum
pati ſeruitium: iuſtos coniuges liberoſq; uexari: in corpus, in tergum ſæuiri: famam,
quod indignū ſit, maculari, dehoneſtariq;: & palàm res odioſas fieri, iuris etiam uſur-
pandi cauſa: ne pro dubio habeant, nihil inter ſe & argento parata mancipia intereſſe.
Motus his ſenatus, literas Lycijs ad Rhodios dedit: nec Lycios Rhodijs, nec ullos ali-
cui quàm qui nati liberi ſint, in ſeruitutē dari placere. Lycios ita ſub Rhodiorum ſimul
imperium & tutela eſſe, ut in ditione P R. ciuitates ſociæ ſint. Triumphi deinde ex Hi-
ſpania duo continui acti. Prior Sempronius Gracchus de Celtiberis, ſocijſq; eorū: po
ſtero die L. Poſthumius de Luſitanis, alijſq; eiuſdem regionis Hiſpanis triumphauit.
XL. millia pōdo argēti Tib. Gracchus trāſtulit, XX millia Albinus. Militibus denarios
quinos uicenos, duplex centurioni, triplex equiti, ambo diuiſerunt, ſocijs tantundem
quantum Romanis. Per eoſdem fortè dies M. Iunius Cos. ex Hiſtria comitiorū cauſa
Romam uenit. Eum cum in ſenatu fatigaſſent interrogationibus Trr. pl. Papyrius &
Licinius, de his quæ in Hiſtria eſſent acta, in concionem quoq; produxerunt. Ad quæ B
cum conſul, ſe dies non plus XI in ea prouincia fuiſſe, reſponderet: quæ ſe abſente a-
cta eſſent, ſe quoq;, ut illos, fama comperta habere: exequebantur deinde, quærentes,
quid ita non potius A. Manlius Romā ueniſſet, ut rationē redderet P R, cur ex Gallia
prouincia quā ſortitus eſſet, in Hiſtriā trāſiſſet: quādo id bellū ſenatus decreuiſſet, quā-
do id bellū P R iuſsiſſet. At hercule priuato quidem conſilio bellum ſuſceptū eſſe, ſed
geſtum prudēter, fortiterq;. Immo utrum ſuſceptū ſit nequius, an inconſultius geſtū,
dici nō poſſe. Stationes duas nec opinantes ab Hiſtris oppreſſas, caſtra Romana ca-
pta: quod peditum, quod equitum in caſtris fuerit. cæteros inermeis, fuſoſq;, ante o-
mneis cōſulem ipſum ad mare ac naueis fugiſſe. priuatim rationem redditurū earū re-
rum eſſe, quoniā conſul noluiſſet. Comitia deinde habita: conſules creati C. Claudius
Pulcher, Tib. Sempronius Gracchus. & poſtero die prætores facti, P. Ælius Tubero
iterū, C. Quintius Flamininus, C. Numiſius, C. Mūmius, Cn. Cornelius Scipio, C. Va
lerius Lęuinus. Tuberoni urbana iuriſdictio, Quintio peregrina euenit, Numiſio Sici
lia, Mūmio Sardinia: ſed ea propter belli magnitudinē prouincia cōſularis facta. Grac
chus eam ſortitur, Hiſtriā Claudius, Scipio & Lęuinus Galliā in duas diuiſam prouin-
cias ſortiti ſunt. Idibus Martijs, quo die Sempronius Claudiuſq; conſulatū inierunt,
mentio tantū de prouincijs Sardinia Hiſtriaq; & utriuſq; hoſtibus fuit, qui in his pro-
uincijs bellū conciuiſſent. Poſtero die legati Sardorū qui ad nouos magiſtratus dilati
erant: L. Minutius Thermus, qui legatus Manlij conſulis in Hiſtria fuerat, in ſenatum
uenit. Ab his edoctus eſt ſenatus quantum belli eæ prouinciæ haberent. Mouerunt
ſenatum & legationes ſociūm nominis Latini, quæ & cenſores, & priores conſules
fatigauerunt, tandem in ſenatum introductę. Summa querelarum erat, ciues ſuos Ro-
mæ cenſos pleroſque Romam commigraſſe. Quod ſi permittatur, perpaucis luſtris
futurum, ut deſerta oppida, deſerti agri, nullum militem dare poſsent. Fregellas quo-
que millia IIII familiarum tranſiſſe ab ſe, Samnites Pelignięq; querebantur: neque eo
minus aut hos, aut illos in delectum militū dare. Genera autem fraudis duo mutandę
uiritim

A uiritim ciuitatis inducta erant. Lex ſocijs ac nominis Latini, qui ſtirpem ex ſeſe domi relinquerent, dabat, ut ciues Romani fierent. Ea lege malè utendo, alij ſocijs, alij populo Romano iniuriam faciebant. Nam &, ne ſtirpē domi relinquerēt, liberos ſuos quibuſquibus Romanis in eam conditionem ut manumitterentur mancipio dabāt, libertiniq; ciues eſſent: & quibus ſtirpes deeſſet quam relinquerent, ut ciues Romani fiebant. Poſtea his quoq; imaginibus iuris ſpretis, promiſcuè ſine lege, ſine ſtirpe, in ciuitatem Romanā per migrationem & cenſum tranſibant. Hæc ne poſtea fierent, petebant legati, & ut redire in ciuitates iuberent ſocios. deinde ut lege cauerēt, ne quis quē ciuitatis mutādæ cauſa ſuum faceret, neúe alienaret, etſi quis ita ciuis Romanus factus eſſet. Hæc impetrata ab ſenatu. Prouinciæ deinde quæ in bello erant, Sardinia atq; Hiſtria decretæ. In Sardiniam duæ legiones ſcribi iuſſę, quina millia in ſingulas & duceni pedites, treceni equites, & duodecim millia peditum ſociorū ac Latini nominis, & DC equites, & X quiqueremes naues, ſi deducere ex naualib. uellet. Tantūdē peditū equitūq; in Hiſtriā, quantū in Sardiniam decretū. Et legionē unam cum equitibus CCC, & V millia peditū ſociorū, & CCL mittere equites in Hiſpaniam conſules ad M. Titiniū iuſsi. Priuſquā conſules prouincias ſortirent̄, prodigia nunciata ſunt: lapidem in agro Cruſtumino in lacū Martis de cœlo cecidiſſe. Puerum trunci corporis in agro Romano natū, et quadrupedem anguē uiſum: et Capuę multa in foro ædificia de cœlo tacta, & Puteolis duas naues fulminis ictu concrematas eſſe. Inter hæc quæ nunciabantur, lupus etiā Romæ interdiu agitatus, cum Collina porta intraſſet, per Æſquilinā magno cōſectantiū tumultu euaſit. Eorum prodigiorū cauſa cōſules maiores hoſtias immolarunt, & diem unū circa omnia puluinaria ſupplicatio fuit. Sacrificijs ritè perfectis, prouincias ſortiti ſunt. Claudio Hiſtria, Sempronio Sardinia obuenit. Legem deinde ſocijs C. Claudius tulit SC. & edixit: qui ſocij ac nominis Latini ipſi maioresúe eorum,
B M. Claudio, T. Quintio cenſoribus, poſtq; ea apud ſocios nominis Latini cenſi eſſent, ut omnes in ſuam quiſq; ciuitatē ante Cal. Nouembris redirent. Quęſtio, qui ita nō rediſſent, L. Mummio Pr. decreta eſt. Ad legem & edictū Cos. SC adiectū eſt: ut dictator, Cos. interrex, cenſor, Pr. qui nunc eſſet apud forū, quem manumitteretur, in libertatem uindicaret̄, ut iuſiurandū daret: qui eum manumitteret, ciuitatis mutandę cauſa manu non mittere: qui id nō iuraret, eum manu mittendū non cenſuerunt. Hæc in poſterū cauſa iuriſq; dictio C. Claudio Cos. decreta eſt. Dum hæc Romæ geruntur, M. Iunius, & A. Manlius, qui priore anno cōſules fuerāt, cū Aquileiæ hybernaſſent, principio ueris in fineis Hiſtrorū exercitum introduxerunt. ubi cum effuſe popularentur, dolor magis & indignatio diripi res ſuas cernenteis Hiſtros, quàm certa ſpes ſatis ſibi uirium aduerſus duos exercitus, exciuit. concurſu ex omnibus populis iuuentutis facto, repentinus & tumultuarius exercitus acrius primo impetu quàm perſeuerantius pugnauit. Ad quatuor millia eorū in acie cæſa, cæteri omiſſo bello in ciuitates paſſim diffugerūt. Inde legatos primū ad pacem petendā in caſtra Romana, deinde obſides imperatos miſerūt. Hæc cū Romæ cognita literis proconſulū eſſent, C. Claudius cōſul ueritus, ne fortè ea res prouinciā exercitumq; ſibi adimeret, nō uotis nūcupatis, non paludatis lictoribus, uno omniū certiore facto collega, nocte profectus præceps in prouinciam abijt: ubi inconſultius quàm uenerat ſe geſsit. Nam cum concione aduocata fugam è caſtris A. Manlij aduerſis auribus militum, quippe qui primi ipſi fugiſſent, iactaſſet, ingeſsiſſet probra M. Iunio, quod ſe dedecoris ſocium collegæ feciſſet: ad extremum utrumq; decedere prouincia iuſsit. Quod cum milites conſulis imperio dicto audientes futuros ſeſe dicerent, cum is more maiorum ſecundum uota in Capitolio nuncupata, lictoribus paludatis profectus ab urbe eſſet: furens ira uocatum qui pro quæſtore Manlij erat, catenas popoſcit, uinctos ſe Iunium Manliumq; minitans Romam miſſurum. Ab eo quoque ſpretum conſulis imperium eſt: & circumfuſus exercitus fauens imperatorum cauſæ, & conſuli infeſtus, animos ad non parendum addebat. Poſtremò fatigatus conſul & contumelijs ſingulorum,

& multitudinis (nam inſuper irridebant) ludibrijs, naue eadem qua uenerat, Aquileiã A
redijt. Inde collegæ ſcripſit, ut militum nouorũ ei parti, quæ ſcripta in Hiſtriam pro-
uinciam eſſet, ediceret, Aquileiam ut conueniret: ne quid ſe Romę teneret, quo minus
uotis nuncupatis paludatus ab urbe exiret. Hæc collegæ obſequenter facta, breuisq́;
dies ad conueniendum edicta eſt. Claudius propè conſecutus eſt literas ſuas. Concio-
ne aduenienſ de Manlio & Iunio habita, non ultra triduum moratus Romæ, paluda-
tis lictoribus, uotisq́; in Capitolio nuncupatis, in prouinciam æquè amplius præcipi-
ti celeritate abit. Paucis antè diebus Iunius Manliusq́; oppidum Neſatiũ, quò ſe prin-
cipes Hiſtrorum & regulus ipſe Æpulo receperat, ſumma ui oppugnant. Eò Claudi-
us duabus legionibus nouis adductis, uetere exercitu cũ ſuis ducibus dimiſſo, ipſe op-
pidum circumſedit, & uineis oppugnare intendit: amnemq́; præterfluentem mœnia,
qui & impedimento oppugnantibus erat, & aquationem Hiſtris præbebat, multorũ
dierum opere exceptum nouo alueo auertit. Ea res barbaros miraculo terruit abſciſę
aquę: & ne tum quidẽ memores pacis, in cædẽ coniugum ac liberorũ uerſi, etiã ut ſpe-
ctaculo hoſtibus tam fœdum facinus eſſet, palàm in muris trucidatos pręcipitabãt.
Inter ſimul complorationẽ fœminarũ puerorũq́;, ſimul nefandã cędem', milites tranſ-
greſsi murũ, oppidum intrarunt. Cuius capti tumulũ ut ex pauido clamore fugientiũ
accepit rex, traiecit ferro pectus, ne uiuus caperetur: cæteri capti, aut occiſi. Duo dein-
de oppida Mutila & Faueria ui capta, & deleta. Præda, ut in gẽte inopi ſpe maior fuit,
& omnis militibus conceſſa eſt. V milia capitum DCXXXII ſub corona uenierunt.
Autores belli uirgis cæſi, & ſecuri percuſſi. Hiſtria tota trium oppidorum excidio,
& morte regis pacata eſt: omneſq́; undiq́; populi obſidibus datis in ditionẽ uenerũt.
Sub Hiſtrici finem belli, apud Ligures cõcilia de bello haberi cœpta. T. Claudius pro-
conſul, qui Pr. priore anno fuerat, cum præſidio legionis unius Piſis præerat. Cuius li-
teris ſenatus certior factus, eas ipſas literas ad C. Claudium (nam alter conſul iam in
Sardiniam traiecerat) deferendas cenſet. & adijcit decretum, quoniam Hiſtria pro- B
uincia confecta eſſet, ſi ei uideretur, exercitũ traduceret in Ligures. Simul ex literis cõ-
ſulis quas de rebus in Hiſtria geſtis ſcripſerat, in biduum ſupplicatio decreta. Et ab al-
tero conſule Tib. Sempronio in Sardinia proſperè res geſtæ. Exercitum in agrum
Sardorum Ilienſium induxit. Balarorummagna auxilia Ilienſibus uenerant. Cum
utraq́; gente ſignis collatis conflixit. fuſi fugatiq́; hoſtes, caſtriſq́; exuti. XII millia
armatorum cæſa. Poſtero die arma lecta conijci in aceruum iuſsit conſul ſacrumq́;
id Vulcano cremauit. Victorem exercitum in hyberna ſociarum urbium redu-
xit. Et C. Claudius literis T. Claudij & S C. accepto, ex Hiſtria legiones in Ligu-
res tranſduxit. Ad Scultennam flumen in campos progreſsi caſtra habebant hoſtes.
Ibi cum his acie dimicatum. XV M cæſa, plus DCC aut in prælio, aut in caſtris (nam
ea quoq́; expugnata ſunt) capti. & ſigna militaria unum & L capta. Ligures reliquiæ
cædis in montes refugerunt paſsim, populantiq́; campeſtreis agros conſuli nulla uſ-
quam apparuerunt arma. Caudius duarum gentium uno anno uictor, duabus, quód
raró alius, in conſulatu pacatis prouincijs, Romam reuertit. Prodigia eo anno nun-
ciata: in Cruſtumino auem ſanqualem (quam uocant) ſacrũ lapidem roſtro cecidiſſe.
Bouẽ in Campania locutũ. Vaccã æneã Syracuſis ab agreſti tauro, qui pecore aberraſ-
ſet, initã, ac ſemine aſperſam. In Cruſtumino diẽ unũ in ipſo loco ſupplicatio fuit. et in
Cãpania bos alenda publicè data: Syracuſanũq́; prodigiũ expiatũ, editis ab aruſpicib.
dijs, quib. ſupplicarẽt. Pontifex eo anno mortuus eſt M. Claudius Marcellus, qui con
ſul cẽſorq́; fuerat. In eius locum ſuffectus eſt pontifex filius eius M. Marcellus. Et Lu-
cam colonia eodẽ anno MM ciuium Romanorum ſunt deducta. Triumuiri deduxe-
runt P. Ælius, L. Egilius, Cn. Sicinius. Quinquagena & ſingula iugera & ſemiſſes agri
in ſingulos dati ſunt. De Ligure captus is ager erat, Hetruſcorum antè, quàm Ligurũ
fuerat. C. Claudius Cos. ad urbem uenit: cui, cum in ſenatu de rebus in Hiſtria Ligu-
ribusq́; proſperè geſtis diſſeruiſſet, poſtulanti triumphus eſt decretus. triumphauit

in magi-

a in magiſtratu de duabus ſimul gẽtibus. Tulit in eo triumpho denariûm CCCVII millia, & uictoriatûm LXXXV millia DCCII. militibus in ſingulos quindeni denarij dati, duplex centurioni, triplex equiti: ſocijs dimidio minus, quàm ciuibus, datũ. Itaq; taciti, ut iratos eſſe ſentires, ſecuti ſunt currum. Dum is triumphus de Liguribus agebatur, Ligures poſtquam ſenſerunt, non conſularẽ tantum exercitum Romam adductum, ſed legionẽ ab T. Claudio Piſis dimiſſam: ſoluti metu clàm exercitu indicto, per tranſuerſos limites ſuperatis montibus in campos digreſsi, agrũ Mutinenſem populati, repentino impetu coloniam ipſam ceperunt. Id ubi Romam allatum eſt, ſenatus C. Claudium conſulem comitia primo quoq; tempore habere iuſsit, creatisq; in annum magiſtratibus in prouinciam redire, & coloniam ex hoſtibus eripere. Ita uti cenſuit ſenatus, comitia habita. Coſs. creati, Cn. Cornelius Scipio Hiſpalus, Q. Petilius Spurinus. Prętores inde facti, M. Popilius Lęnâs, P. Licinius Craſſus, M. Cornelius Scipio, L. Papyrius Maſo, M. Aburius, L. Aquilius Gallus. C. Claudio COS. prorogatũ in annum imperium, & Gallia prouincia. Et ne Hiſtri quoq; idem quod & Ligures facerẽt, ſocios nominis Latini in Hiſtriam mitteret, quos triumphi cauſa de prouincia deduxiſſet. Cn. Cornelio, & Q. Petilio Coſs. quo die magiſtratũ inierunt, immolãtibus Ioui ſingulis bubus, uti ſolet: in ea hoſtia, qua Q. Petilius ſacrificauit, in iocinore caput non inuentum. Id cum ad ſenatum retuliſſet, boue perlitare iuſſus. De prouincijs deinde conſultus ſenatus, Piſas & Ligures prouincias conſulibus decreuit. Cui Piſę prouincia obueniſſet, cum magiſtratuum creandorũ tempus eſſet, ad comitia reuerti iuſſit. Additũ decreto, ut binas legiones nouas ſcriberent, & CCC equites: & dena millia peditũ ſocijs nominiq; Latino, & DC imperarẽt equites. T. Claudio prorogatum eſt imperium in id tempus, quo in prouinciam Cos. ueniſſet. Dum de his rebus in ſenatu agitur, Cn. Cornelius euocatus à uiatore, cum templo egreſſus eſſet, paulo pôſt redijt

b confuſo uultu: & expoſuit patribus conſcriptis, bouis ſeſcenaris, quem immolauiſſet, iecur defluxiſſe: id ſe uictimario nuncianti parum credentem, ipſum aquam effundi ex olla ubi exta coquerent, iuſsiſſe, & uidiſſe cæteram integram partẽ extorum, iecur omne inenarrabiliter abſumptũ. Territis eo prodigio patribus, & alter Cos. curam adiecit: qui ſe, quòd caput iocinori defuiſſet, tribus bubus perlitaſſe negauit. Senatus maioribus hoſtijs uſq; ad litationem ſacrificari iuſsit. Cæteris dijs perlitatum ferũt, Saluti Petiliũ perlitaſſe negant. Inde conſules prætoresq; prouincias ſortiti. Piſę Cn. Cornelio, Ligures Petilio obuenerũt. Prętores L. Papyrius Maſo urbanã, M. Aburius inter peregrinos ſortiti ſunt. M. Cornelius Scipio Maluginenſis Hiſpaniã ulteriorẽ, L. Aquilius Gallus Siciliam habuit. Duo deprecati ſunt, ne in prouincias irent: M. Popilius in Sardiniam. Gracchum eam prouinciam pacare, & T. Ebutium Pr. adiutorem ab ſenatu datum eſſe. Interrumpi tenorem rerũ, in quibus peragendis continuatio ipſa efficaciſsima eſſet, minimè cõuenire. Inter traditionẽ imperij, nouitatemq; ſucceſſoris, quę noſcendis prius quàm agendis rebus imbuenda ſit, ſæpe bene gerendæ rei occaſiones intercidere. Probata Popilij excuſatio eſt. P. Licinius Craſſus ſacrificijs ſe impediri ſolennibus excuſabat, ne in prouinciam iret. Citerior Hiſpania obuenerat. Cæterùm aut ire iuſſus, aut iurare pro concione, ſolẽni ſacrificio ſe prohiberi. Id ubi in P. Licinio ita ſtatutũ eſt, & ab ſe uti iuſiurandum acciperẽt, M. Cornelius poſtulauit, ne in Hiſpaniam ulteriorem iret. Prætores ambo in eadem uerba iureiurarunt. M. Titinius & T. Fonteius proconſules manere cum eodem imperij iure in Hiſpania iuſsi: & ut in ſupplementũ his tria millia ciuium Romanorũ cum equitibus CC, V milia ſociûm Latini nominis & CCC equites mitterentur. Latinę feriæ fuere ad diem III Non. Maij, in quibus quia in una hoſtia magiſtratus Lanuuinus precatus non erat, P R. Quiritiũ, religioni fuit. Id cum ad ſenatũ relatum eſſet, ſenatusq; ad pontificũ collegium reieciſſet: põtificibus, quia non rectè factę Latinæ eſſent, inſtauratis Latinis, placuit Lanuuinos, quorum opera inſtauratæ eſſent, hoſtias præbere. Acceſſerat ad religionẽ, quod Cn. Cornelius Cos. ex monte Albano rediens concidit; & parte membrorum captus, ad

aquas Cumanas profectus ingraueſcēte morbo Cumis deceſſit: ſed inde mortuus Romam allatus,& funere magnifico elatus,ſepultusq́ eſt.Pontifex idem fuerat.Cos. Q. Petilius,cum primùm per auſpicia poſſet,collegę ſubrogando comitia habere iuſſus, & Latinas edicere:comitia in diem III nonas Sextiles,Latinas ad diem III Idus Sextiles, edixit. Plenis religionū animis prodigia inſuper nunciata: Tuſculi facem in cœlo uiſam:Gabijs ædem Apollinis & priuata ædificia complura, Grauiſcis murū portámq; de cœlo tacta.Ea patres procurari,uti pontifices cenſuiſſent,iuſſerūt. Dum Coss.primùm religiones,deinde alterum alterius mors & comitia, & Latinarum inſtaurationes impediunt:interim C.Claudius exercitum ad Mutinam,quam Ligures priore anno ceperant,admouit. Ante triduum quàm oppugnare cœperat, receptam ex hoſtibus,colonis reſtituit. VIII millia ibi Ligurum intra muros cæſa: literæq́ Romam extemplò ſcriptę,quibus non modò rem exponeret,ſed etiam gloriaretur:ſua uirtute ac felicitate neminem iam cis Alpeis hoſtem P R. agriq́ aliquantū captū,qui multis millibus hominum diuidi uiritim poſſet. Et Tib. Sempronius eodem tempore in Sardinia multis ſecundis prælijs Sardos perdomuit. XV millia hoſtium ſunt cęſa.Omnes Sardorum populi,qui defecerant,in ditionem redacti.ſtipendiarijs ueteribus duplex uectigal imperatum,exactumq́:cęteri frumentum contulerunt.Pacata prouincia,obſidibusq́ ex tota inſula CCXXX acceptis,legati Romā,qui ea nunciarent,miſſi: quiq́ ab ſenatu peterēt,ut ob eas res ductu auſpicioq́ Tib.Sempronij proſperè geſtas, dijs immortalibus honos haberetur, ipſiq́ decedenti de prouincia exercitū ſecum deportare liceret.Senatus in æde Apollinis legatorum uerbis auditis, ſupplicationem in biduum decreuit,& XL maioribus hoſtijs conſules ſacrificare iuſſit:Tib. Sempronium proconſulem exercitumq́ eo anno in prouincia manere. Comitia deinde conſulis unius ſubrogandi,quæ ad diem III. Nonas Sextiles edicta erant,eo ipſo die ſunt confecta. Q.Petilius Cos.collegam,qui extemplò magiſtratum occiperet,creauit,M. Valerium Leuinum.Is iam diu cupidus prouincię,cum opportunę cupiditati eius literę allatę eſſent,Ligures rebellaſſe:nonis Sextilibus paludatus,literis auditis,tumultus eius cauſa legionem tertiam ad C.Claudium proconſulē in Galliam proficiſci iuſsit: & duumuiros nauales cum claſſe Piſas ire,qui Ligurum oram,maritimum quoque terrorē admouentes,circumuectarentur.Eódem & Q.Petilius Cos.ad conueniendum exercitui diem edixerat.Et C.Claudius proconſul audita rebellione Ligurum, præter eas copias quas ſecum Parmæ habebat, ſubitarijs collectis militib. exercitum ad fines Ligurum admouit.Hoſtes ſub aduentum C. Claudij, à quo duce ſe meminerant nuper ad Scultennam flumē uictos, fugatosq́, locorum magis præſidio aduerſus infeliciter expertam uim,quàm armis ſe defenſuri,duos montes Letū & Baliſtam ceperunt:muroq́ inſuper amplexi,tardius ex agris demigrantes,oppreſsi ad M & D perierūt.Cęteri montibus ſe tenebant,& ne in metu quidem feritatis ingenitæ obliti,ſæuiūt in prædam,quæ Mutinæ parta erat:captiuos cum fœda laceratione interficiunt:pecora in fanis trucidant uerius paſsim,quàm ritè ſacrificant.Satiati cęde animantium,quæ inanima erant parietibus affigunt, uaſa omnis generis uſui magis quàm ornamento in ſpeciem facta.Q.Petilius Cos.ne abſente ſe debellaretur,literas ad C.Claudiū miſit,ut cū exercitu ad ſe in Galliam ueniret:campis Macris ſe eum expectaturū. Literis acceptis Claudius ex Liguribus caſtra mouit, exercitumq́ ad campos Macros cōſuli tradidit. Eódem paucis poſt diebus C. Valerius cōſul alter uenit.Ibi diuiſis copijs, priuſquam digrederentur,communiter ambo exercitus luſtrauerunt.tum ſortiti,quia non ab eadem utrunq́ parte aggredi hoſtem placebat, regiones quas peterent. Valeriū auſpicatò ſortitū conſtabat,quòd in templo fuiſſet:in Petilio id uitio factum, poſtea augures reſponderūt,quòd extra templū ſortem in ſitellam in templum latam foris ipſe poſuerit.Profecti inde in diuerſas regiones:Petilius aduerſus Baliſtæ & Leti iugū,quod eos montes perpetuo dorſo inter ſe iungit, caſtra habuit. Ibi adhortantem eum pro concione milites,immemorem ambiguitatis uerbi ominatum ferunt:ſe eo die Letum capturum

capturum

A capturum eſſe. Duabus ſimul partibus ſubire in aduerſos montes cœpit. Ea pars, in qua ipſe erat, impigrè ſuccedebat. Alteram hoſtes cũ propuliſſent, ut reſtitueret rem inclinatã, conſul equo aduectus, ſuos quidem à fuga reuocauit: ipſe dum incautius ante ſigna obuerſatur, miſsili traiectus cecidit. Nec hoſtes ducẽ occiſum ſenſerunt: & ſuorum pauci qui uiderant, haud negligenter, ut qui in eo uictoriã uerti ſcirent, corpus occultauêre. Alia multitudo peditum equitumq́;, deturbatis hoſtibus, mõteis ſine duce cepere. Ad quinq; millia Ligurum occiſa: ex Romano exercitu duo & quinquaginta ceciderunt. Super tam euidentẽ triſtis ominis euentum etiam ex pullario auditum eſt, uitium in auſpicio fuiſſe, nec id conſulem ignoraſſe. C. Valerius audita

* *

deduxit. Cis Apenninũ Garuli & Lapicini, & Hercates, trãs Apenninũ Briniates fuerant. Inter Audenã amnẽ Q. Mutius cũ ijs qui Lunã Piſasq; depopulati erant, bellum geſsit: omnibusq; in ditionem redactis, arma ademit. Ob eas res in Gallia Liguribusq; geſtas duorũ conſulũ ductu auſpicioq́;, ſenatus in triduum ſupplicationes decreuit, et XL hoſtijs ſacrificari iuſsit. Et tumultus quidẽ Gallicus & Liguſtinus, qui principio eius anni exortus fuerat, haud magno conatu breui oppreſſus erat: belli Macedonici ſubibat iam cura, miſcente Perſeo inter Dardanos Baſtarnasq; certamina. & legati, qui miſsi ad res uiſendas in Macedoniã erant, iam reuerterant Romã, renũciaueran tq; bellum in Dardania eſſe. Simul uenerãt & ab rege Perſeo oratores, qui purgarent, nec accitos ab eo Baſtarnas, nec autore eo quicquam facere. Senatus nec liberauit eius culpę regẽ, neq; arguit: moneri eum tantũmodo iuſsit, ut etiam atq; etiam curaret, ut ſanctũ haberet fœdus, quod ei cum Romanis eſſe uideri poſſet. Dardani cum Baſtarnas non modò non excedere finibus ſuis, quod ſperauerant, ſed grauiores fieri indies cernerẽt, ſubnixos Thracum accolarum & Scordiſcorum auxilijs: audendũ aliquid uel temerè rati, omnes undiq; armati ad oppidum quod proximum caſtris Baſtarnarum erat cõ-

B ueniunt. Hyems erat, & id anni tempus elegerant, ut Thraces Scordiſciq; in fines ſuos abirent. Quod ubi ita factum, & ſolos iam eſſe Baſtarnas audierunt, bifariam diuidũt copias: pars, ut recto itinere ad laceſſendum ex aperto iret: pars deuio ſaltu circumducta, ab tergo aggrederetur. Cęterùm priuſquàm circumire caſtra hoſtium poſſent, pugnatum eſt: uictiq; Dardani compelluntur in urbem, quæ ferè XII millia ab caſtris Baſtarnarum aberat. Victores cõfeſtim circumſidunt urbem, haud dubiè poſtero die aut metu dedituris ſe hoſtibus, aut ui expugnaturi. Interim Dardanorũ altera manus, quæ circumducta erat, ignara cladis ſuorum, caſtra Baſtarnarum ſine præſidio relicta

* *

more ſella eburnea poſita ius dicebat, diſceptabatq; cõtrouerſias minimarũ rerũ: adeoq; nulli fortunę adhęrebat animus per omnia genera uitę errãs, uti nec ſibi, nec alijs, qui'nam homo eſſet ſatis cõſtaret. Nõ alloqui amicos, uix notis familiariter arridere, munificẽtia inęquali ſeſe aliosq; ludificari: quibuſdã honoratis magnoq; ęſtimantibus ſe, puerilia ut eſcæ aut luſus, munera dare, alios nihil expectantes ditare. Itaq; neſcire quid ſibi uellet quibuſdã uideri, quidam ludere eum ſimpliciter, quidã haud dubiè inſanire aiebant. In duabus tamẽ magnis honeſtisq; rebus uerè regius erat animus, in urbium donis, & deorũ cultu. Megalopolitanis in Arcadia murũ ſe circũdaturum urbi eſt pollicitus, maioremq; partem pecuniæ dedit. Tegeæ theatrum magnificũ è marmore facere inſtituit. Cyzici in prytaneũ, id eſt penetrale urbis, ubi publicè quibus is honos datus eſt ueſcunt, uaſa aurea menſę unius poſuit. Rhodijs nihil unũ inſigne, ita omnis generis, ut quęq; uſus eorũ poſtulauerunt, dona dedit. Magnificentiæ uerò in deos uel Iouis Olympij templum Athenis, unum in terris inchoatũ pro magnitudine dei, poteſt teſtis eſſe. Sed & Delon maris inſignibus, ſtatuarumq; copia exornauit. & Antiochiæ Iouis Capitolini magnificũ templum nõ laqueatũ auro tantum, ſed parietibus totis lamina inauratũ, & alia multa in alijs locis pollicitus, quia perbreue tẽpus regni eius fuit, nõ perfecit. Spectaculorũ quoq; omnis generis magnificentia ſuperio-

res reges uicit. reliquorum ſui moris & copia Græcorum artificum: gladiatorum munus Romanæ conſuetudinis: primò maiore cum terrore hominum inſuetorum ad tale ſpectaculum, quàm uoluptate dedit: deinde ſæpius dando, & modò uulneribus tenus, modò ſine miſsione etiam, & familiare oculis gratumq́ id ſpectaculum fecit, & armorum ſtudium pleriſq́ iuuenum accendit. Itaq́ qui primò ab Roma magnis præmijs paratos gladiatores accerſere ſolitus erat, iam ſuo

* *

pio inter peregrinos. M. Attilio Pr. prouincia Sardinia obuenerat: ſed cũ legione noua, quam conſules conſcripſerant, V millibus peditũ, CCC equitibus in Corſicã iuſſus eſt tranſire. Dum is ibi bellum gereret, Cornelio prorogatum imperiũ, uti obtineret Sardiniam, Cn. Seruilio Cepioni in Hiſpaniã ulteriorem, & P. Furio Philo in citeriorẽ tria millia peditũ Romanorum, equites CL. & ſociũm Latini nominis V millia peditum CCC equites: Sicilia L. Claudio ſine ſupplemento decreta. Duas præterea legiones Coſs. ſcribere iuſsi, cum iuſto numero peditum equitumq́, & X millia peditũ ſocijs imperare, & DC equites. Delectus conſulibus eo difficilior erat, quòd peſtilentia quæ priore anno in boues ingruerat, eò uerteret in hominũ morbos. qui inciderant, haud facile ſeptimũ diem ſuperabãt: qui ſuperauerãt, longinquo, maximè quartanę, implicabãtur morbo. Seruitia maximè moriebant: eorũ ſtrages per omneis uias inſepultorũ erat. Ne liberorũ quidem funeribus libitina ſufficiebat. Cadauera intacta à canibus ac uulturibus tabes abſumebat: ſatisq́ conſtabat, nec illo, nec priore anno in tanta ſtrage boum hominumq́ uulturiũ uſquã uiſum. Sacerdotes publici ea peſtilẽtia mortui ſunt, Cn. Seruilius Cepio pontifex pater prætoris, & Tib. Sempronius, T. F. Longus Xuir ſacrorũ, & P. Ælius Pętus augur, & Tib. Sempronius Gracchus, & C. Atteius Æmylius curio maximus, & M. Sẽpronius Tuditanus põtifex. Pontifices ſuffecti ſunt, C. Sulpitius Galba in locũ Tuditani. Augures ſuffecti ſunt: in Gracchi locum T. Veturius Gracchus Sempronius: in P. Ælij, Q. Ælius Pętus. Xuir ſacrorũ C. Sempronius Longus: curio maximus C. Scribonius curio ſufficit. Cum peſtilentiæ finis nõ fieret, ſenatus decreuit, uti Xuiri libros Sibyllinos adirent. Ex decreto eorũ diem unum ſupplicatio fuit. & Q. Martio Philippo uerba præeunte, populus in foro uotũ concepit: ſi morbus peſtilentiaq́ ex agro Romano emota eſſet, biduũ ferias ac ſupplicationem ſe habiturũ. In Veienti agro biceps natus puer, & Sinueſſæ unimanus, & Oximi puella cum dentibus, & arcus interdiu ſereno cœlo ſuper ædẽ Saturni in foro Romano intẽtus, & tres ſimul ſoles effulſerunt: & faces eadẽ nocte plures per cœlum lapſæ ſunt in Lanuuino. Cęriteſq́ anguẽ in oppido ſuo iubatũ aureis maculis ſparſum apparuiſſe affirmabãt: & in agro Campano bouem locutũ eſſe, ſatis cõſtabat. Legati nonis Iul. ex Africa redierũt, qui cõuento prius Maſaniſſa rege, Carthaginẽ ierant: cæterùm certius aliquanto quę Carthagine acta eſſent ab rege reſcierant, quàm ab ipſis Carthaginienſibus. compertũ tamen affirmauerũt, legatos ab rege Perſeo ueniſſe, ijſq́ noctu ſenatũ in æde Æſculapij datum eſſe. ab Carthagine legatos in Macedoniam miſſos, & rex affirmauerat, & ipſi parum conſtanter negauerant. In Macedoniam quoq́ mittẽdos legatos ſenatus cenſuit. Tres miſsi ſunt, C. Lælius, M. Valerius Meſſala, Sex. Digitius. Perſeus per id tempus, quia quidam Dolopũ non parebant, & de quibus ambigebatur rebus diſceptationẽ ab rege ad Romanos reuocabant: cum exercitu profectus, ſub ius iudiciumq́ ſuum totam coẽgit gentem. Inde per Oetæos montes trãſgreſſus, religionibus quibuſdam animo obiectis, oraculum aditurus Delphos aſcendit. Cum in media repentè Græcia apparuiſſet, magnum non finitimis modò urbibus terrorẽ præbuit, ſed in Aſiam quoq́ ad regem Eumenem nuncius tumultus eius uenit. Triduum nõ plus Delphis moratus, per Phthiotidẽ Achaiam, Theſſaliamq́ ſine damno iniuriaq́ agrorum, per quos iter fecit, in regnum redijt. Nec earum tantum ciuitatũ, per quas iturus erat, ſatis habuit animos ſibi conciliare: aut legatos, aut literas dimiſit, petens ne diutius ſimultatum, quæ cum patre ſuo fuiſſent, meminiſſent: nec enim tam

atroces

A atroces fuiſſe eas,ut non cum ipſo potuerint ac debuerint finiri:ſecum quidem omnia
illis integra eſſe ad inſtituendã fideliter amicitiam.Cum Achæorũ maximè gente recõ
ciliandæ gratiæ uiam quęrebat.Hęc una ex omni Gręcia gens,& Athenienſiũ ciuitas,
eò proceſſerat irarum,ut finibus interdiceret Macedonibus. Itaq; ſeruitijs ex Achaia
fugientibus receptaculũ Macedonia erat, quia cum finibus ſuis interdixiſſent,intrare
regni terminos ipſi nõ audebant.Id cum Perſeus animaduertiſſet,cõprenſis omnibus
* literas.Cæterùm ne ſimilis fuga ſeruorũ poſtea fieret,cogitandũ & illis eſſe. Recita-
tis his literis per Xenarchum prætorẽ,qui priuatę gratiæ aditum apud regem quære-
bat:& pleriſq; moderatè & benignè ſcriptas eſſe cenſentibus literas, atq; his maximè,
qui pręter ſpem recepturi eſſent amiſſa mãcipia:Callicrates ex ijs qui in eo uerti ſalutẽ
gentis crederẽt,ſi cum Romanis inuiolatũ fœdus ſeruaretur:Parua,inquit,aut medio
cris res Achæi quibuſdã uidetur agi:ego maximè grauiſsimã omnium, non agiq; tan-
tũ arbitror,ſed quodã modo actã eſſe.Nam qui regibus Macedonũ,Macedonibusq;
ipſis,finibus interdixiſſemus,manereq; id decretũ,ſcilicet ne legatos, ne nũcios admit
teremus regum,per quos aliquorum ex nobis animi ſolicitarent: ij concionantẽ quo-
dammodo abſentem audimus regem,&,ſi dijs placet, orationem eius probamus: &
cum feræ beſtiæ cibum ad fraudem ſuam poſitum plerunq; aſpernentur & refugiant,
nos cæci ſpecie parui beneficij ineſcamur: & ſeruulorum minimi pretij recipiendorũ
ſpe,noſtram ipſorum libertatem ſubrui & tentari patimur. Quis enim non uidet, ui-
am regiæ ſocietatis quæri qua Romanum fœdus,quo noſtra omnia continẽt,uiole-
tur? Niſi hoc dubium alicui eſt, bellandum Romanis cum Perſeo eſſe: & quod uiuo
Philippo expectatum,morte eius interpellatum eſt,id poſt mortem Philippi futurũ.
Duos,ut ſcitis,habuit filios Philippus,Demetrium & Perſea.Genere materno,uirtu-
te,ingenio,fauore Macedonũ,longè præſtitit Demetrius.Sed quia in Romanos odij
regnum poſuerat præmium,Demetrium nullo alio crimine,quàm Romanæ amicitię
B initæ,occidit:Perſea,quem P R.prius pœnæ quàm regni hæredẽ futurũ ſciebat, regẽ
fecit.Itaq; quid hic poſt mortẽ patris egit aliud,quàm bellum parauit? Baſtarnas pri-
mùm ad terrorẽ omnium Dardaniam immiſit:qui ſi ſedem eam tenuiſſent,grauiores
eos accolas Gręcia habuiſſet,quàm Aſia Gallos habeat.Ea ſpe depulſus,nõ tamẽ belli
conſilia omiſit:imò ſi uera uolumus dicere,iam inchoauit bellum. Dolopiã armis ſub-
egit,nec prouincijs de cõtrouerſis ad diſceptationẽ P R. adiuit. inde tranſgreſſus Oe-
tam,ut repentè in medio umbilico Græcię conſpicerẽ,Delphos aſcendit. Hæc uſur-
patio itineris inſoliti quò uobis ſpectare uidetur? Theſſaliã deinde peragrauit, quòd
ſine ullius eorum quos oderat noxia,hoc magis tentationẽ metuo. Inde literas ad nos
cum muneris ſpecie miſit:& cogitare iubet quomodo in reliquũ hoc munere nõ egea
mus,hoc eſt,ut decretum quo arcentur Peloponneſo Macedones, tollamus:rurſus le
gatos regios,& hoſpitia cum principibus,& mox Macedonũ exercitus,ipſum quoq;
à Delphis(quantum enim interluit fretum?) traijcientẽ in Peloponneſum uideamus.
Immiſcemur Macedonibus armantibus ſe aduerſus Romanos.Ego nihil noui cenſeo
decernendum,ſeruandaq; omnia integra, donec ad certum dirigantur,uanuſne hic ti
mor noſter, an uerus fuerit. Si pax inuiolata inter Macedonas Romanosq; manebit,
nobis quoq; amicitia & cõmercium ſit: nunc de eo cogitare, periculoſum & immatu
rum uidetur.Poſt hunc Arco frater Xenarchi prætoris ita diſſeruit: Difficilẽ oratio-
nem Callicrates & mihi, & omnibus qui ab eo diſſentimus,fecit.agendo enim Roma-
nę ſocietatis cauſam ipſe,tentariq; & oppugnari dicendo,quam nemo neq; tentat ne-
que oppugnat:effecit ut qui ab ſe diſſentiret,aduerſus Romanos dicere uideretur. Ac
primùm omniũ tanquã non hic nobiſcũ fuiſſet, ſed aut ex curia P R.ueniret,aut regũ
arcanis intereſſet:omnia ſcit & nunciat quæ occultè facta ſunt:diuinat etiam quæ futu
ra fuerant,ſi Philippus uixiſſet.Quid ita Perſeus regni hæres ſit,quid parent Macedo
nes,quid cogitent Romani.Nos autẽ,qui nec ob quam cauſam,nec quemadmodũ pe
rierit Demetrius,ſcimus:nec quid Philippus,ſi uixiſſet,facturus fuerat:ad hęc quę pa-

Iam geruntur, conſilia noſtra accõmodare oportet. Ac ſcimus Perſea regno accepto ad legatos Romanos uenisse, ac regẽ Perſea à P R. appellatũ: audimus, legatos Romanos uenisse ad regẽ, & eos benigne exceptos. Hæc omnia pacis equidẽ ſigna eſſe iudico, non belli: nec Romanos offendi poſſe, ſi ut bellum gerentes eos ſecuti ſumus, nunc quoq; pacis autores ſequamur. Cur quidem nos inexpiabile omnium ſoli bellũ aduerſus regnum Macedonũ geramus, non uideo. Opportuni propinquitate ipſa Macedoniæ ſumus: an infirmiſsimi omnium, tanquã quos nuper ſubiecit, Dolopes? Imò contra ea uel uiribus noſtris, deûm benignitate, uel regionis interuallo tuti. Sed ſumus æquè ſubiecti ac Theſſali, Ætoliq;. nihilo plus fidei autoritatisq; habemus aduerſus Romanos, qui ſemper ſocij atq; amici fuimus, quàm Ætoli, qui paulo antè hoſtes fuerũt. Quod Ætolis, quod Theſſalis, quod Epirotis, omni deniq; Græciæ, cum Macedonibus iuris eſt, idem & nobis ſit. cur execrabilis iſta nobis ſolis uelut deſertio iuris humani eſt? Fecerit aliquid Philippus, cur aduerſus eum armatũ & bellum gerentẽ hoc decerneremus? quid Perſeus nouus rex, omnis iniuriæ inſons, ſuo beneficio paternas ſimultates obliterãs meruit? Cur ſoli omniũ hoſtes ei ſumus? Quanquã & illud dicere poterã, tanta priorũ Macedoniæ regum merita erga nos fuiſſe, ut Philippi unius iniurias, ſi quæ fortè fuerunt, * utiq; poſt mortẽ. cũ claſsis Romana Cenchris ſtaret, Cos. cũ exercitu Velatiæ eſſet, triduum in concilio fuimus, cõſultantes utrum Romanos an Philippũ ſequeremur. nonnihil metus præſens ab Romanis ſententiaś noſtras inclinarit: fuit certè tamen aliquid, quod tam longã deliberationẽ faceret, id quod erat uetuſta coniunctio cum Macedonibus, uetera & magna in nos regum merita. Valeant & nunc eadẽ illa, nõ ut præcipuè amici, ſed ne præcipuè inimici ſimus. Ne id quod nõ agitur Callicrates ſimulauerimus: nemo nouæ ſocietatis aut noui fœderis, quo nos temerè illigemus, conſcribendi eſt autor: ſed commercium tantum iuris præbendi repetendiq; ſit, ne interdictione finiũ noſtrorũ & nos quoq; regno arceamus, ne ſeruis noſtris aliquò fugere liceat. Quid hoc aduerſus Romana fœdera eſt? Quid rem paruam & apertam, magnã et ſuſpectam facimus? Quid uanos tumultus ciemus? Quid ut ipſi locũ aſſentandi Romanis habeamus, ſuſpectos alios ac inuiſos efficimus? Si bellum erit, ne Perſeus quidẽ dubitat quin Romanos ſecuturi ſimus: in pace etiam ſi nõ odia finiuntur, intermittantur. Cum ijdem huic orationi, qui literis regis adſentierãt, adſentirentur, indignatione principum, quod quam rem ne legatione quidẽ dignam iudicaſſet Perſeus, literis paucorũ uerſuum impetraret, decretum differtur. Legati deinde poſtea miſsi ab rege, cum Megalopoli conciliũ eſſet: dataq; opera eſt ab ijs qui offenſionẽ apud Romanos timebant, ne admitterẽtur. Per hæc tẽpora Ætolorum in ſemetipſos uerſus furor, mutuis cædibus ad internecionem adducturus uidebatur gentem. Feſsi deinde & Romam utraq; pars miſerunt legatos, & inter ſe ipſi de reconcilianda concordia agebant: quæ nouo facinore diſcuſſa res, ueteres etiam iras excitauit. Exulibus Hypateis qui factionis Proxeni erant, cum reditus in patriam promiſſus eſſet, fideśq; data per principẽ ciuitatis Eupolemum, L X X X illuſtres homines, quibus redeuntibus inter cæteram multitudinẽ Eupolemus etiam obuius exierat, cum ſalutatione benignè excepti eſſent, dextræq; datæ: ingredientes portam, fidẽ datam deośq; teſteis nequicquam inuocantes, interfecti ſunt. Inde grauius deintegro bellum exarſit. C. Valerius Leuinus, & Ap. Claudius Pulcher, & C. Memmius, & M. Popilius, & L. Canuleius miſsi ab ſenatu uenerãt. Apud eos cum Delphis utriuſq; partis legati magno certamine agerent, Proxenus maximè cùm cauſa tum eloquentia præſtare uiſus eſt: qui paucos poſt dies ab Orthobula uxore ueneno eſt ſublatus: damnataq; eo crimine, in exilium abijt. Idem furor & Cretenſes lacerabat. aduentu deinde Q. Minutij legati, qui cum X nauibus miſſus ad ſedanda eorum certamina erat, in ſpem pacis uenerant: cæterùm induciæ & antea ſex menſium fuerunt: inde multo grauius bellũ exarſit. Lycij quoq; per idem tempus ab Rhodijs bello uexabantur. Sed externorum inter ſe bella, quo quæq; modo geſta ſunt, perſequi nõ operæ eſt, ſatis ſuperq; oneris ſuſtinenti res à

populo

A populo Romano geſtas ſcribere. Celtiberi in Hiſpania, qui bello domiti ſe Tib. Graccho dediderant, pacati manſerant M. Titinio Pr. obtinēte prouinciam, rebellarūt ſub aduētum Ap. Claudij: orſiq; bellum ſunt ab repentina oppugnatione caſtrorū Romanorum. Prima lux fermè erat, cum uigiles in uallo, quiq; in portarū ſtationibus erant, cum uidiſſent procul uenientē hoſtem, ad arma conclamauerunt. Ap. Claudius ſigno propoſito pugnę, ac paucis adhortatus milites, tribus ſimul portis eduxit. Obſiſtentibus ad exitum Celtiberis, primò par utrinq; prælium fuit, quia propter anguſtias non omnes in faucibus pugnare poterant Romani: urgētes deinde alij alios ſecuti euaſerūt extra uallū, ut pandere aciem & exęquari cornib. hoſtibus, quibus circūibantur, poſſent: ita repentè eruperunt, ut ſuſtinere impetū eorum Celtiberi nequirēt. Ante horā ſecundā pulſi ſunt, ad XV millia cæſa aut capta: ſigna adempta duo & XXX. caſtra etiam eo die expugnata, debellatumq;: nam qui ſuperfuêre prælio, in oppida ſua dilapſi ſunt, quieti deinde paruerūt imperio. Cenſores eo anno creati Q. Fuluius Flaccus, & A. Poſthumius Albinus legerunt ſenatū: princeps lectus M. Æmylius Lepidus pont. max. De ſenatu nouē eiecerunt. Inſignes notę fuerunt M. Cornelij Maluginenſis, qui biennio antè Pr. in Hiſpania fuerat: & L. Cornelij Scipionis Pr. cuius tum inter ciueis & peregrinos iuriſdictio erat: & L. Fuluij, qui frater germanus, & ut Valerius Antias tradit, conſors etiam cēſoris erat. Coss. uotis etiam in Capitolio nuncupatis in prouincias profecti ſunt. Ex ijs M. Æmylio ſenatus negotiū dedit, ut Patauinorū in Venetia ſeditionē comprimeret, quos certamine factionū ad inteſtinū bellum exarſiſſe & ipſorum legati attulerant. Legati qui in Ætoliā ad ſimileis motus comprimēdos ierant, renunciarunt, coërceri rabiem gentis non poſſe. Patauinis ſaluti fuit aduentus conſulis: neq; aliud quod ageret in prouincia cum habuiſſet, Romam redijt. Cenſores uias ſternendas ſilice in urbe, glarea extra urbem ſubſtruendas, marginandasq; primi omniū locauerunt, ponteſq; multis locis faciendos: & ſcenā ædilibus prætoribusq; præbendam: & carceres in circo & oua ad notas curriculis numerandas, & dam, & metas trans & caueas ferreas pe intromitterentur ferreis in monte Albano cōſulibus. & cliuum Capitolinum ſilice ſternendum curauerūt, et porticum ab æde Saturni in Capitolium ad ſenaculum, ac ſuper id curiam. et extra portam Trigeminam emporium lapide ſtrauerunt, ſtipitibusq; ſepſerunt: & porticum Æmyliam reficiendam curarunt: gradibusq; aſcenſum ab Tyberi in emporium fecerunt. & extra eandem portam in Auētinum porticum ſilice ſtrauerūt, & eo publico ab æde Veneris fecerunt. Iidē Calatiæ & Oximi muros faciēdos locauerunt: uēditisq; ibi publicis locis, pecuniam quę redacta erat, tabernis utriq; foro circumdandis conſumpſerunt. & alter ex ijs Fuluius Flaccus (nam Poſthumius nihil niſi ſenatus Romani populiue iuſſu ſe locaturum ipſorum pecunia) Iouis ędē Piſauri & Fundis, & Pollentię etiam aquam adducēd am, & Piſauri uiam ſilice ſternēdam, et Sinueſſam à ga auiariæ. In his et clo um circumdūcend et forū porticibus tabernisq; claudēdum, et lanos tris faciendos. Hæc ab uno cenſore opera locata, cum magna gratia colonorū. Moribus quoq; regendis diligēs et ſeuera cēſura fuit: multis equi adempti. Exitu prope anni diem unū ſupplicatio fuit, ob res proſperè geſtas in Hiſpania, ductu auſpicioq; Ap. Claudij proconſulis, et maioribus hoſtijs XX ſacrificatum, et alterum diem ſupplicatio ad Cereris Liberi Liberæq; fuit, quòd ex Sabinis terræ motus ingens cum multis ędificiorū ruinis nunciatus erat. Cum Ap. Claudius ex Hiſpania Romam rediſſet, decreuit ſenatus, ut ouans urbem iniret. Iam conſularia comitia appetebant, quibus magna contentione habitis propter multitudinem petentium, creati L. Poſthumius Albinus, & M. Popilius Lænates. Prętores inde facti, Cn. Fabius Buteo, M. Matienus, C. Cicereius, M. Furius Craſsipes iterum, A. Attilius Serranus iterū, C. Cluuius Saxula iterum. Comitijs perfectis Ap. Claudius Cento ex Celtiberis ouans cū in urbem iniret, decem millia pondo argenti, quinq; mil auri in ęrariū tulit. Flamen dialis inauratus eſt Cn. Cornelius. Eodem anno tabula in ædem Matris Matutæ cum indice hoc

poſita eſt: Tib. Sempronij Gracchi cõſulis imperio auſpicioq; legio exercitusq; P.R. A
Sardiniam ſubegit. In ea prouincia hoſtium cæſa aut capta ſupra LXXX millia, rep. fe-
licisſimè geſta, atq; liberatis uectigalibus reſtitutis exercitum ſaluum atq; incolumem
plenisſimum præda domum reportauit: iterum triumphans in urbem Romã redijt:
cuius rei ergò hanc tabulam donum Ioui dedit. Sardiniæ inſulæ forma erat, atq; in ea
ſimulacra pugnarum picta. Munera gladiatorum eo anno aliquot parua alia data.
unum ante cætera inſigne fuit T. Flaminij, quod mortis cauſa patris ſui cum uiſcerati-
one epuloq; & ludis ſcenicis quatriduum dedit. magni tamen muneris ea ſumma fuit,
ut per triduum quatuor & ſeptuaginta homines pugnarint.

DECADIS QVINTAE LIBER SECVNDVS.

Fuluius Flaccus cenſor templum Iunonis Laciniæ tegulis marmoreis ſpoliauit, ut ædem quam dedicauerat, tegeret. tegulæ ex S C. reportatæ. Eumenes Aſiæ rex in ſenatu de Perſeo Macedoniæ rege queſtus eſt. cuius iniuriæ in populum Romanum referuntur, ob quas bello ei indicto, P. Licinius Craſſus Cos. cui Macedonia decreta erat, in Macedoniam tranſijt, leuibusq; expeditionibus, equeſtribus prælijs in Theſſalia cum Perſeo felici euentu pugnauit. Inter Maſaniſſam. & Carthaginienſes de agro fuit dies ad diſceptandum à ſenatu datus. Legati miſsi ad ciuitates ſocias, & reges rogandos, ut in fide permanerent, dubitantibus Rhodijs. Luſtrũ à cenſoribus conditum eſt. Cenſa ſunt ciuium capita CCLVII. millia, CCXXXI. Res præterea aduerſus Corſos & Ligures proſperè geſtas continet.

LVCIVS Poſthumius Albinus, M. Popilius Lænás, cum omniũ pri-
mùm de prouincijs exercitibusq; ad ſenatum retuliſſent, Ligures u-
trique decreti ſunt: ut nouas ambo quibus eam prouinciam obtine-
rent legiones (binæ ſingulis decretę) & ſociûm Latini nominis dena
millia peditum, & DC equites, & ſupplementum Hiſpaniæ III mil-
lia peditum Romanorum ſcriberent, & CC equites. Ad hoc mille &
D pedites Romani cum centum equitibus ſcribi iuſsi, cum quibus Pr. cui Sardinia ob-
tigiſſet, in Corſicã tranſgreſſus, bellum gereret: interim M. Attilius uetus prætor pro-
uinciam obtineret Sardiniam. Prætores deinde prouincias ſortiti ſunt: A. Attilius Ser
ranus urbanam, C. Cluuius Saxula inter ciues & peregrinos, Cn. Fabius Buteo Hiſpa B
niam citeriorem, M. Matienus ulteriorem, M. Furius Craſsipes Siciliam, C. Cicereius
Sardiniam. Priuſquam magiſtratus proficiſcerentur, ſenatui placuit, L. Poſthumi-
um COS. ad agrum publicum á priuato terminandum, in Campaniam ire: cuius in-
gentem modum poſsidere priuatos, paulatim proferendo fines, conſtabat. Hic ira-
tus Prænestinis, quòd cum eò priuatus, ſacrificij in templo Fortunæ faciundi cauſa
profectus eſſet, nihil in ſe honorificè neque publicè, neque priuatim factum à Præne-
ſtinis eſſet: priuſquam ab Roma proficiſceretur, literas Præneſte miſit, ut ſibi magi-
ſtratus obuiam exiret, locum publicè pararet ubi diuerteretur, iumentaq; cum exiret
inde præſto eſſent. Ante hunc Cos. nemo unquam ſocijs in ulla re oneri aut ſumptui
fuit: ideo magiſtratus mulis tabernaculisq;, & omni alio inſtrumento militari orna-
bantur, ne quid tale imperarent ſocijs: priuata hoſpitia habebant. ea benignè comi-
terq; colebant: domusq; eorum Romæ hoſpitibus patebant, apud quos ipſis diuerti
mos eſſet. Legati qui repentè aliquò mitterentur, ſingula iumenta per oppida, iter quà
faciundum erat, imperabant: aliam impenſam ſocij in magiſtratus Romanos non faci-
ebant. Iniuria Cos. etiamſi iuſta, non tamen in magiſtratu exercenda, & ſilentium ni-
mis aut modeſtum, aut timidum Præneſtinorum, ius, uelut probato exemplo, ma-
giſtratibus fecit grauiorum indies talis generis imperiorum. Principio huius anni, le-
gati qui in Ætoliã & Macedoniam miſsi erant, renunciarunt, ſibi conueniendi regis
Perſei, cum alij abeſſe eum, alij ægrum eſſe, falsò utrunque fingerent, poteſtatem non
factam. Facile tamen apparuiſſe ſibi, bellum parari, nec ultrà ad arma ire dilaturum.
Item in Ætolia ſeditionem gliſcere in dies, neq; diſcordiarum principes autoritate ſua
coërceri potuiſſe. Cum bellum Macedonicum in expectatione eſſet, priuſquã id ſuſci-
peretur, prodigia expiari, pacemq; deûm peti precationibus quæ editæ ex fatalibus
libris eſſent, placuit. Lanuuij claſsis magnæ ſpecies in cœlo uiſæ dicebantur: & Pri-
uerni lana pulla terra enata: & in Veienti apud Rementem lapidatum: Pomptinum

A omne uelut nubibus locuſtarum coopertum eſſe: in Gallico agro, quà induceretur aratrum, ſub exiſtentibus glebis piſces emerſiſſe. Ob hæc prodigia libri fatales inſpecti, editumq́; ab decemuiris eſt, & quibus dijs, quibus'que hoſtijs ſacrificaretur, & ut ſupplicatio prodigijs expiandis fieret: altera quæ priore anno ualetudinis populi cauſa uota eſſet, ea uti feriæq́; eſſent. Itaque ſacrificatum eſt, ut decemuiri ſcriptum ediderunt. Eodem anno ædis Iunonis Laciniæ detecta. Q. Fuluius Flaccus cenſor ædem Fortunæ equeſtris, quam in Hiſpania Pr. bello Celtiberico uouerat, faciebat enixo ſtudio, ne ullum Romæ amplius aut magnificentius templum eſſet. Magnum ornamentum ſe templo ratus adiecturū, ſi tegulæ marmoreæ eſſent: profectus in Brutios, ædem Iunonis Laciniæ ad partem dimidiam detegit, id ſatis fore ratus ad tegendum quod ædificaretur. Naues paratæ fuerunt, quæ tollerent atque aſportarent, autoritate cenſoria ſocijs deterritis id ſacrilegium prohibere. Poſtquàm cenſor redijt, tegulæ expoſitæ de nauibus ad templum portabantur. quanquam unde eſſent ſilebatur, non tamen celari potuit. Fremitus igitur in curia ortus eſt: ex omnibus partibus poſtulabatur, ut conſules eam rem ad ſenatum referrent. Vt uerò accerſitus in curiam cenſor uenit, multo infeſtius ſinguli uniuerſiq́; præſentem lacerare: templum auguſtiſſimum regionis eius, quod non Pyrrhus, non Annibal uiolaſſent, uiolare parum habuiſſe, niſi detexiſſet fœdè, ac propè diruiſſet. Detractum culmen templo, nudatum tectum patere imbribus putrefaciendum. cenſorem moribus regendis creatum, cui ſarta tecta exigere ſacris publicis, & loca tuenda more maiorum traditum eſſet: eum per ſociorum urbes diruentem templa, nudantemq́; tecta ædium ſacrarum uagari: & quod ſi in priuatis ſociorum ædificijs faceret, indignū uideri poſſet, id deûm immortalium templa demolientem facere, & obſtringere religione P R ruinis templorū templa ædificantem: tanquam non ijdem ubiq́; dij immortales ſint, ſed ſpolijs aliorum alij colendi exornandiq́;. Cum priuſquam referretur, appareret quid ſentirent patres, re-
B latione facta in unam omnes ſententiam ierunt: ut hæ tegulæ reportandę in templum locarentur, piacularia q́; Iunoni fierent. Quæ ad religionem pertinent, cum cura facta: tegulas relictas in area templi, quia reponendarum nemo artifex inire rationē potuerit, redemptores nunciarunt. Ex prætoribus qui in prouincias ierant, Cn. Fabius Maſsilię moritur, cum in citeriorem Hiſpaniam iret. Itaq; cum id nunciatum à Maſsilienſibus legatis eſſet, ſenatus decreuit: ut P. Furius & Cn. Seruilius, quibus ſuccedebatur, inter ſe ſortirētur, uter citeriorem Hiſpaniam prorogato imperio obtineret. Sors opportuna fuit, P. Furius idem, cuius ea prouincia fuerat, remaneret. Eodem anno cum agri Liguſtini & Gallici quod bello captum erat, aliquātum uacaret, S C factum, ut is ager uiritim diuideretur. Decemuiros in eam rem ex S C creauit A. Attilius Pr. urbanus, M. Aemylium Lepidum, C. Caſsium, T. Ebutium Parrum, C. Tremellium, P. Cornelium Cethegum, Q. & L. Apuleios, M. Cęcilium, C. Salonium, C. Munatium. Diuiſerunt dena iugera in ſingulos, ſocijs nominis Latini terna. Per idem tēpus quo hæc agebantur, legati ex Ætolia Romā uenerunt, de diſcordijs ſeditionibusq́; ſuis: & Theſſali legati, nunciantes quæ in Macedonia gererentur. Perſeus iam bellum uiuo patre cogitatum in animo uoluens, omneis non genteis modò Græciæ, ſed ciuitates etiā, legationibus mittendis, pollicendo plura quàm pręſtando, ſibi conciliabat. Erant tamen magna ex parte hominum ad fauorem eius inclinati animi, & aliquanto quàm in Eumenem propenſiores, cum Eumenis beneficijs muneribusq́; omnes Gręciæ ciuitates & pleriq; principum obligati eſſent: & ita ſe in regno ſuo gereret, ut quę ſub ditione eius urbes eſſent, nullius liberę ciuitatis fortunā ſecum mutatam uellent. Contrà Perſea fama erat poſt patris mortem uxorem manu ſua occidiſſe: Apellem miniſtrum quondam fraudis in fratre tollendo, atq; ob id requiſitum à Philippo ad ſupplicium, exulantem, accerſitū poſt patris mortem ingentibus promiſsis ad pręmia tantæ perpetratæ rei, clàm interfeciſſe. Inteſtinis externisq́; pręterea multis cædibus infamem, nec ullo cōmendabilem merito, præferebant uulgo ciuitates, tā pio erga propinquos, tam

iuſto in ciueis, tam munifico erga omneis homines regi: ſeu fama & maieſtate Macedonum regum præoccupati ad ſpernendum originem noui regni, ſeu mutationis rerum cupidi, ſeu quia eum obiectum eſſe Romanis uolebant. Erant autem non Ætoli modò in ſeditionibus propter ingentem uim æris alieni, ſed Theſſali etiam: ea contagione uelut tabes in Perræbiã quoq; id peruaſerat malum. Cum Theſſalos in armis eſſe nunciatum eſt, Ap. Claudium legatum ad eas res aſpiciendas componendasq; ſenatus miſit. Qui utriuſq; partis principibus caſtigatis, cum iniuſto fœnore grauatum æs alienum, ipſis magna ex parte concedentibus qui onerarãt, leuaſſet, iuſti crediti ſolutionem in annorum penſiones diſtribuit. Per eundem Appium eodemq; modo compoſitæ in Perræbia res. Ætolorum cauſas Marcellus Delphis per idem tempus hoſtilibus actas animis, quas inteſtino geſſerant bello, cognouit. Cum certatum utrinque temeritate atq; audacia cerneret, decreto quidem ſuo neutram partem aut leuare, aut onerare uoluit: communiter ab utriſq; petijt, abſtinerent bello, & obliuione præteritorum, diſcordias finirent. Huius reconciliationis inter ipſos fides obſidibus ultro citroq; datis firmata eſt. Corinthum, ut ibi deponerentur obſides, conuenitur. A' Delphis & Ætolico cõcilio Marcellus in Peloponneſum traiecit, quò Achæis edixerat conuentum. Vbi collaudata gente, quod conſtanter uetus decretum de arcendis aditu finium regibus Macedonum tenuiſſent, inſigne aduerſus Perſea odium Romanorum fecit: quod ut maturius erumperet, Eumenes rex, commentarium ferens ſecum, quod de apparatibus belli omnia inquirens fecerat, Romam uenit. Per idem tempus quinq; legati ad regem miſsi, qui res in Macedonia aſpicerent. Alexandriam ijdem ad Ptolemæum renouandæ amicitiæ cauſa proficiſsi iuſsi. Legati erant hi, C. Valerius, Cn. Lutatius Cerco, Q. Bebius Sulca, M. Cornelius Mãmula, M. Cæcilius Denter. Et ab Antiocho rege ſub idem tempus legati uenerunt: quorum princeps Apollonius in ſenatum introductus, multis iuſtisq; cauſis regem excuſauit, quod ſtipẽdium ſerius quoad diem præſtaret: id ſe omne aduexiſſe, ne cuius niſi temporis gratia regi fieret. Donum præterea afferre, uaſa aurea quingentûm pondo. Petere regem, ut quæ cum patre ſuo ſocietas atq; amicitia fuiſſet, ea ſecũ renouaretur: imperaretq; ſibi P R, quę bono fideliq; ſocio regi eſſent imperanda, ſe nullo uſquam ceſſaturum officio. Ea merita in ſe ſenatus fuiſſe, cum Romę eſſet, eam comitatem iuuentutis, ut pro rege, non pro obſide omnibus ordinibus fuerit. Legatis benignè reſponſum, & ſocietatem renouare cum Antiocho quæ cum patre eius fuerat, A. Attilius Pr. urb. iuſſus. Quæſtores urbani ſtipendium, uaſa aurea cenſores acceperunt: eiſq; negotium datum eſt, ut ponerent ea in quibus templis uideretur: legatoq; centum millium ęris munus miſſum, & ędes liberæ hoſpitio datæ, ſumptusq; decretus, donec in Italia eſſet. Legati qui in Syria fuerant, renunciauerunt, in maximo eum honore apud regem eſſe, amiciſsimumq; P R. In prouincijs eo anno hæc. C. Cicereius Pr. in Corſica ſignis collatis pugnauit: ſeptem millia Corſorum cæſa: capti amplius M & DCC. Vouerat in ea pugna prætor ædem Iunonis Monetæ. Pax deinde data petentibus Corſis, & exacta cerę ducena milia pondo. Ex Corſica ſubacta Cicereius in Sardiniam tranſmiſit. Et in Liguribus in agro Statellati pugnatum ad oppidum Caryſtum. Eò ſe magnus exercitus Ligurum contulerat. Primò ſub aduentum M. Popilij conſulis mœnibus ſeſe continebant: deinde poſtquam oppidum oppugnaturum Romanũ cernebant, progreſsi ante portas aciem ſtruxerunt: nec conſul, ut qui id ipſum oppugnatione comminanda quæſiſſet, moram certamini fecit. Pugnatũ eſt amplius treis horas, ita ut neutrò inclinaret ſpes. Quod ubi cõſul uidit, nulla parte moueri Ligurũ ſigna, imperat equitibus ut equos conſcendant, ac tribus ſimul partibus in hoſteis quanto maximo poſſent tumultu incurrant. pars magna equitum, mediam traiecit aciem, & ad terga pugnantium peruaſit. Inde terror iniectus Liguribus: diuerſi in omnes partes fugerunt, perpauci retro in oppidum, quia inde ſe maximè obiecerat eques. & pugna tam peruicax multos abſumpſerat Ligurum, & in fuga paſsim cæſi ſunt. decem millia hominũ cæſa tradun-

A traduntur, amplius DCC paſſim capti. Signa militaria relata LXXXII. nec incruenta uictoria fuit, amplius tria millia militum amiſſa, cum cedentibus neutris ex parte utraque primores caderent. Poſt hanc pugnam ex diuerſa fuga in unum collecti Ligures, cum maiorem multo partem ciuium amiſſam quàm ſupereſſe cernerēt (nec enim plus decem millia hominum erant) dediderunt ſeſe, nihil quidem illi pacti: ſperauerāt tamen non atrocius quàm ſuperiores imperatores, Cos. in ſe ſæuiturum. At ille arma omnibus ademit, oppidum diruit, ipſos bonaq́ eorū uendidit: literasq́ ſenatui de rebus ab ſe geſtis miſit. Quas cum A. Attilius Pr. in curia recitaſſet (nam Cos. alter Poſthumius agris recognoſcendis in Campania occupatus aberat) atrox res uiſa ſenatui: Statellates, qui uni ex Ligurū gente non tuliſſent arma aduerſus Romanos, tum quoque oppugnatos, non ultrò inferēteis bellum, deditos in fidem populi Romani, omni ultimæ crudelitatis exemplo laceratos ac deletos eſſe: tot millia capitum innoxiorum fidem implorantia populi Romani, ne quis unquam ſe poſtea dedere auderet, peſsimo exemplo ueniſſe: & diſtractos paſsim, iuſtis quondam hoſtibus PR pacatis ſeruire. Quas ob res placere ſenatui, M. Popilium Cos. Ligures precio emptoribus reddito, ipſos reſtituere in libertatem: bonaq́ ut ijs, quicquid eius recuperari poſsit, reddātur curare: arma quoq́ tempore fieri in ea gente: conſulē de prouincia decedere, cum deditos in ſedē ſuam Ligures reſtituiſset: claram uictoriam uincendo oppugnanteis, non ſæuiendo in afflictos fieri. Cos. qua ferocia animi uſus erat in Liguribus, eandem ad non parēdum ſenatui habuit: legionibus extemplò Piſas in hybernacula miſsis, iratus patribus, infeſtus prætoribus Romam rediȷt: ſenatuq́ extemplò ad ædem Bellonæ uocato, multis uerbis inuectus eſt in prætorē: qui cum ob rem bello bene geſtam, uti dijs immortalibus honos haberetur, referre ad ſenatum debuiſſet, aduerſus ſe pro hoſtibus SC feciſſet, quo uictoriam ſuam ad Ligures transferret, dediq́ ns propè conſulem prætor iuberet. Itaque mulctam ei ſe dicere: à patribus poſtulare, ut SC in ſe factum tolli iuberent: ſupplicationem'que, quam abſentes ex literis de bene geſta rep. miſsis decernere debuerint, præſentes honoris deorum primùm cauſa, deinde & ſui aliquo tandem reſpectu decernerent. Nihilo lenioribus quàm abſens ſenatorum aliquot orationibus increpitus, neutra impetrata re in prouinciā redit. Alter Cos. Poſthumius, conſumpta æſtate in recognoſcendis agris, ne uiſa quidem prouincia ſua, comitiorum cauſa Romam rediȷt: Coss. C. Popilium Lenatem, P. Ælium Ligurem creauit. Prætores exinde facti, C. Licinius Craſſus, M. Iunius Pœnus, Sp. Lucretius, Sp. Cluuius, Cn. Sicinius, C. Memmius iterum. Eo anno luſtrum conditum eſt. Cenſores erant Q. Fuluius Flaccus, L. Poſthumius Albinus: Poſthumius condidit. Cenſa ſunt ciuium Romanorum capita CCLXIX millia, & XV. Minor aliquanto numerus, quia L. Poſthumius Cos. pro concione edixerat, qui ſociúm Latini nominis ex edicto C. Claudij Cos. redire in ciuitates ſuas debuiſſent, ne quis eorum Romæ, ſed omnes in ſuis ciuitatibus cenſerentur. Concors & è rep. cenſura fuit: omneis quos ſenatu mouerunt, quibusq́ equos ademerunt, ærarios fecerunt, & tribu mouerunt: neq́ ab altero notatum alter probauit. Fuluius ædem Fortunæ equeſtris, quam proconſul in Hiſpania dimicans cum Celtiberorū legionibus uouerat, annos ſex poſtquam uouerat, dedicauit: & ſcenicos ludos per quatriduū, unum diem in circo fecit. L. Cornelius Lentulus Xuir ſacrorum eo anno mortuus eſt: in locū eius ſuffectus A. Poſthumius Albinus. Locuſtarum tantæ nubes à mari uento repentè in Apuliam illatæ ſunt, ut examinibus ſuis agros latè operirent. Ad quam peſtem frugum tollendam Cn. Sicinius Pr. deſignatus cum imperio in Apuliam miſſus, ingenti agmine hominum ad colligendas eas coacto, aliquantum temporis abſumpſit. Principium inſequentis anni, quo C. Popilius & P. Aelius fuerunt Coss. reſiduas contentiones ex priore anno habuit. Patres referri de Liguribus, renouariq́ SC uolebant, & Cos. Aelius referebat. Popilius & collegam & ſenatū pro fratre deprecabatur: & præ ſe ferens ſi quid decernerent interceſſurum, collegam deterruit. patres eo magis utriq́ pariter Coss. infenſi in cœpto perſta-

perſtabant. Itaque cum de prouincijs ageretur, & Macedonia, iam imminente Perſei bello, peteretur, Ligures ambobus conſulibus decernuntur: Macedoniam decreturos negant, ni de M. Popilio referretur. Poſtulantibus deinde, ut nouos exercitus ſcribere, aut ſupplementum ueteribus liceret, utrunque negatum eſt. Prætoribus quoq; in Hiſpaniam ſupplementum petentibus negatum: M. Iunio in citeriorem, Sp. Lucretio in ulteriorem. C. Licinius Craſſus urbanam iuriſdictionem, Cn. Sicinius inter peregrinos erat ſortitus: C. Memmius Siciliam, Sp. Cluuius Sardiniam. Coſs. ob ea irati ſenatui, Latinis ferijs in primam quamq; diem indictis, in prouinciam abituros ſe denunciarunt: nec quicquam reipublicæ acturos, præterquàm quod ad prouinciarum adminiſtrationem attineret. Attalum regis Eumenis fratrem legatũ ueniſſe Romam, Valerius Antiâs his Coſs. ſcribit, ad deferenda de Perſeo crimina, indicandosq; apparatus belli. Plurium annales, & quibus crediſſe malis, ipſum Eumenem ueniſſe tradunt. Eumenes igitur ut Romam uenit, exceptus cum tanto honore, quantum non meritis tantum eius, ſed beneficijs etiam ſuis, ingentia quæ in eum congeſta erant, exiſtimaret deberi P R, in ſenatum eſt introductus. Cauſam ueniendi ſibi Romam fuiſſe dixit, præter cupiditatem uiſendi deos, hominesq;, quorum beneficio in ea fortuna eſſet, ſupra quam ne optare quidẽ auderet: etiam ut coràm moneret ſenatum, ut Perſei conatis obuiam iret. Orſus inde à Philippi conſilijs, necem Demetrij filij retulit, aduerſantis Romano bello. Baſtarnarum gentem excitam ſedibus ſuis, quorum auxilijs fretus in Italiam tranſiret. Hæc eum uolutantem in animo, oppreſſum fato regnum ei reliquiſſe, quem infeſtiſsimum eſſe ſenſiſſet Romanis. Itaq; Perſea hæreditarium à patre relictum bellum, & ſimul cum imperio traditum, iamiam primùm alere ac fouere omnibus conſilijs. Florere præterea iuuentute, quam ſtirpem longa pax ediderit. florere opibus regni, florere etiam ætate. Quæ cum corporis robore ac uiribus uigeat, animum eſſe inueteratum diutina arte atque uſu belli. Iam inde à puero, patris contubernio, Romanis quoque bellis, non finitimis tantum aſſuetum, miſſum à patre in expeditiones multas, uariasq;. Iam ex quo ipſe acceſsiſſet regnum, multa quæ non ui, non dolo, Philippus omnia expertus potuiſſet moliri, admirando rerum ſucceſſu tenuiſſe. Acceſsiſſe ad uires eam, quæ longo tempore, multis magnisq; meritis pareretur, autoritatem. Nam apud Græciæ atque Aſiæ ciuitates, uereri maieſtatem eius omnes. Nec pro quibus meritis, pro qua munificentia, tantum ei tribuatur, cernere: nec dicere pro certo poſſe, utrum felicitate id quadam eius accidat: an, quod ipſe uereatur dicere, inuidia aduerſus Romanos fauorem illi conciliet. Inter ipſos quoque reges ingentem autoritate, Seleuci filiam duxiſſe eum non petentem, ſed petitum ultrò: ſororem dediſſe Pruſiæ precanti ac oranti: celebratas eſſe utraſque nuptias gratulatione donisq; innumerabilium legationũ, & uelut auſpicibus nobiliſsimis populis deductas eſſe. Bœotorum gentem captatam Philippo, nunquam ad ſcribendum amicitiæ fœdus adduci potuiſſe: tribus nunc locis cum Perſeo fœdus inciſum literis eſſet uno Thebis, altero ad Sidenum auguſtiſsimo & celeberrimo in templo, tertio Delphis. in Achaico concilio uerò, niſi diſcuſſa res per paucos Romanum imperium intentanteis eſſet, eò rem propè adductam, ut aditus & in Achaiam daretur. At hercule ſuos honores, cuius merita in eam gentem priuatim an publicè ſint maiora, uix dici poſset, partim deſertos per incultum ac negligentiam, partim hoſtiliter ſublatos eſse. Iam Ætolos quem ignorare in ſeditionibus ſuis non ab Romanis, ſed à Perſeo præſidium petijſse. His eum fultum ſocietatibus atque amicitijs, eos domeſticos apparatus belli habere, ut externis non egeat: XXX milia peditum, V millia equitum: in decem annos frumentum præparare, ut abſtinere & ſuo & hoſtium agro frumentandi cauſa poſsit. Iam pecuniam tantam habere, ut decem millia mercenariorum militum præter Macedonum copias, ſtipendium in totidem annos præparatum habeat: præter annuum quod ex metallis regijs capiat uectigal. Arma uel tribus tantum exercitibus in armamentaria congeſsiſse. Iuuentutem, ut iam Macedonia deficiat, uelut ex

perenni

A perenni fonte unde hauriat, Thraciam ſubiectam eſſe. Reliquum orationis adhortatio fuit. Non ergo hæc, inquit, incertis iactata rumoribus, & cupidius credita, quia uera eſſe de inimico crimina uolebã, adfero ad uos P C. ſed comperta & explorata, haud ſecus quàm ſi ſpeculator miſſus à uobis ſubiecta oculis referrem. Neque relicto regno meo, quod amplum & egregium uos feciſtis, mare tantum traieciſſem, ut uana ad uos afferendo fidem abrogarem mihi. Cernebam nobiliſsimas Aſiæ & Græciæ ciuitates indies magis denudanteis iudicia ſua: mox ſi permitteretur, eò proceſſuras, unde receptum ad pœnitendum non haberent. Cernebam Perſea non continẽtem ſe Macedoniæ regno, alia armis occupantẽ: alia, quæ ui ſubigi non poſſunt, fauore ac beneuolentia complectentem. Videbam quàm impar eſſet ſors, cum ille uobis bellum, uos ei ſecuram pacem præſtaretis. Quanquam mihi quidem non parare, ſed gerere penè bellum uidebatur. Abrupolim ſocium atque amicum ueſtrũ regno expulit. Artetarum Illyrium, quia ſcripta ab eo quædam uobis comperit, ſocium item atque amicum ueſtrum interfecit. Euerſam & Callicritum Thebanos, principes ciuitatis, quia liberius aduerſus eum in concilio Bœtorum locuti fuerant, delaturosq́ ad uos quæ agerentur profeſsi erant, tollendos curauit. Auxilium Byzantijs aduerſus fœdus tulit. Dolopiæ bella intulit. Theſſaliam & Doridem cum exercitu peruaſit, ut in bello inteſtino deterioris partis auxilio meliorem affligeret. Confudit & miſcuit omnia in Theſſalia, Perrhæbiaq́ ſpe nouarum tabularum, ut manu debitorum obnoxia ſibi optimateis opprimeret. Hæc cum uobis quieſcentibus & patientibus fecerit, & conceſſam ſibi Græciã eſſe à uobis uideat, pro certo habet, neminem ſibi antequã in Italiam traiecerit, armatum occurſurum. Hoc quàm uobis tutum aut honeſtum ſit, uos uideritis: ego certè mihi turpe eſſe duxi, prius Perſea ad bellum inferendum, quàm me ſocium ad prædicendũ ut caueretis, uenire in Italiam. Functus neceſſario mihi officio, & quodam mo-
B do liberata atque exonerata fide mea, quid ultra facere poſſum, quàm uti deos deasq́ precer, ut uos & ueſtræ reipublicæ, & nobis ſocijs atque amicis, qui ex uobis pendemus, conſulatis. Hæc oratio mouit patres conſcriptos: cæterùm in præſentia nihil, præterquam fuiſſe in curia regem, ſcire quiſquam potuit: eo ſilentio clauſa curia erat. Bello deniq́ perfecto, quæq́ dicta ab rege, quæq́ reſponſa eſſent, emanauere. Perſei deinde regis legatis poſt paucos dies ſenatus datus eſt. Cæterùm præoccupatis non auribus magis quàm animis ab Eumene rege, omnis & defenſio & deprecatio legatorũ reſpuebatur: & exaſperauit animos ferocia animi Harpali, qui princeps legationis erat. Is uelle quidem & laborare dixit regem, ut purganti ſe nihil hoſtile dixiſſe aut feciſſe fides habeatur: cæterùm ſi peruicacius cauſam belli quæri uideat, forti animo defenſurum ſe. Martem communem eſſe, & euentum incertum belli. Omnibus ciuitatibus Græciæ atque Aſiæ curæ erat, quid Perſei legati, quid Eumenes in ſenatu egiſſet: & propter aduentum eius, quem moturum aliquid rebantur, miſerant pleræq́ ciuitates alia in ſpeciem præferenteis legatos: & legatio Rhodiorum erat, ac Satyrus princeps, haud dubius, quin Eumenes ciuitatem quoq́ ſuam Perſei criminibus iunxiſſet. Itaq́ omni modo per patronos hoſpitesq́ diſceptandi cum rege locum in ſenatu quærebat. Quod cum contigiſſet, libertate intemperantius inuectus in regem, quod Lyciorum gentem aduerſus Rhodios concitaſſet, grauiorq́ Aſiæ eſſet quàm Antiochus fuiſſet: popularem quidem ac gratam populis Aſiæ (nam eo quoque iam fauor Perſei uenerat) orationẽ habuit: cæterùm inuiſam ſenatui, inutilemq́ ſibi & ciuitati ſuæ. Eumeni uerò conſpiratio aduerſus eum, fauorem apud Romanos fecit: ita omnes ei honores habiti, donaq́ quàm ampliſsima data, cum ſella curuli atque eburneo ſcipione.

Legationibus dimiſsis, cum Harpalus, quanta eximia celeritate poterat, regreſſus in Macedoniam, nunciaſſet regi: nondum quidem parenteis bellum reliquiſſe ſe Romanos, ſed ita infeſtos, ut facilè appareret non dilaturos: & ipſe, præterquam quod & ita credebat futurum, iam etiam uolebat, in flore uirium ſe credens eſſe. Eumeni ante omneis infeſtus erat: à cuius ſanguine ordiens bellum, Euandrum Cretenſem ducem

auxilio.

auxiliorum, & Macedonas tres aſſuetos miniſterijs talium facinorum, ad cædem regis ſubornat: literasq́ eis dat ad Praxò hoſpitam, principē autoritate & opibus Delphorum. Satis conſtabat, Eumenem ut ſacrificaret Apollini, Delphos aſcenſurū. Progreſsi cum Euandro inſidiatores, nihil aliud ad peragendum inceptum, quàm loci opportunitatem omnia circumeuntes quærebant. Aſcendentibus ad templum à Cirra, priuſquam perueniretur ad frequentia ædificijs loca, maceria erat ab læua ſemitæ paulum extans à fundamento, quà ſinguli tranſirent: dextra pars labe terræ in aliquantum altitudinis diruta erat. poſt maceriam ſe abdiderunt, gradibus aſtructis, ut ex ea uelut è muro tela in prætereuntem conijcerent. Primo à mari circumfuſa turba amicorum ac ſatellitum procedebat: deinde extenuabant paulatim anguſtiæ agmen. Vbi ad eum locum uētum eſt, quà ſingulis eundum erat, primus ſemitā ingreſſus Pantaleon Ætoliæ princeps, cum quo inſtitutus regi ſermo erat. Tum inſidiatores exorti ſaxa duo ingentia deuoluūt: quorum altero caput ictum eſt regi, altero humerus ſopitus: ex ſemita procliui in decliue multis ſuper prolapſum iam ſaxis congeſtis. & cæteri quidem etiam amicorum & ſatellitum poſtquam cadentem uidere diffugiunt, Pantaleon conſtanter impauidus manſit ad protegēdum regem. Latrones cum breui circumitu maceriæ decurrere ad conficiendum ſaucium poſſent, uelut perfecta re in iugum Parnaſi refugerunt eo curſu, ut cum unus, non facile ſequēdo per inuia atq́ ardua, moraretur fugam eorum, ne comprenſo indicium emanaret, occiderint comitem. Ad corpus regis primò amici, deinde ſatellites ac ſerui concurrerunt: tollentes ſopitum uulnere, ac nihil ſentientem, uiuere tamen ex calore & ſpiritu remanente in præcordijs ſenſerunt: uicturum, exigua ac propè nulla ſpes erat. Quidam ex ſatellitibus ſecuti latronū ueſtigia, cum uſq́ ad iugum Parnaſi nequicquā fatigati perueniſſent, re infecta redierunt. Aggreſsi facinus Macedones ut inconſultè, ita audacter cœptum, nec cōſultè & timidè reliquerunt. Compotem iam ſui regem amici poſtero die deferunt ad nauem: inde Corinthum, à Corintho per Iſthmi iugum nauibus traductis, Aeginam traijciunt. Ibi adeò ſecreta eius curatio fuit, admittentibus neminem, ut fama mortuū in Aſiam perferret. Attalus quoq́ celerius quàm dignū concordia fraterna erat, credidit. Nam & cum uxore fratris, & præfecto arci, tāquam iam haud dubius regni hæres eſt locutus. Quæ poſtea nō fefellere Eumenem: & quanquā diſsimulare & tacitè habere id patiq́ ſtatuerat, tamen in primo congreſſu non temperauit, quin uxoris petendæ præmaturam feſtinationem fratri obijceret. Romā quoq́ fama de morte Eumenis perlata eſt. Sub idem tempus C. Valerius ex Græcia, qui legatus ad uiſendū ſtatum regionis eius, ſpeculandaq́ conſilia Perſei regis miſſus erat, redijt: congruentiaq́ omnia criminibus ab Eumene allatis referebat: ſimul & adduxerat ſecum Praxò a Delphis, cuius domus receptaculum latronum fuerat: & L. Rammium Brūdiſinum, qui talis indicij delator erat. Princeps Brundiſij Rammius fuit: hoſpitio quoq́ & duces Romanos omnes, & legatos, exterarum quoq́ gentium inſignes, præcipuè regios, accipiebat. Ex eo notitia ei cum abſente Perſeo fuerat: literiſq́ ſpem amicitiæ interioris, magnæq́ inde fortunæ faciētibus, ad regem profectus: breui perfamiliaris haberi, trahiq́ magis quàm uellet in arcanos ſermones eſt cœptus. Promiſsis enim ingentibus præmijs petere inſtitit ab eo rex, quoniā duces omnes legatiq́ Romani hoſpitio eius uti aſſueſſent, quibus eorum ipſe ſcripſiſſet, ut uenenum dandum curaret. Cuius ſcire ſe comparationem plurimum difficultatis & periculi habere, pluribus conſcijs comparari: euentu præterea incerto eſſe, ut aut ſatis efficacia ad rem peragendam, aut tuta ad rem celandam dētur. ſe daturum quod nec in dando, nec datum, ullo ſigno deprendi poſſet. Rammius ueritus ne ſi abnuiſſet, primus ipſe ueneni experimentum eſſet, facturum pollicitus proficiſcitur. nec Brundiſium antè redire, quàm conuēto C. Valerio legato, qui circa Chalcidem eſſe dicebatur, uoluit. Ad eum primùm indicio delato, iuſſu eius Romam ſimul uenit. introductus in curiā, quæ acta erant expoſuit. Hæc ad ea quæ ab Eumene delata erant acceſſere, quo maturius hoſtis Perſeus iudicaretur: quippe quem non iuſtum

modò

A modò apparare bellum regio animo, ſed per omnia clandeſtina graſſari ſcelera latrociniorum ac ueneficiorum cernebant. Belli adminiſtratio ad nouos Coſs. reiecta eſt: in præſentia tamen Cn. Sicinium Pr. cuius inter ciues & peregrinos iuriſdictio erat, ſcribere milites placuit, qui Brunduſium ducti primo quoq; tempore Apolloniam in Epirum traijcerentur, ad occupandas maritimas urbes, ubi Cos. cui prouincia Macedonia obueniſſet, claſſem appellere tutò, & copias percommodum exponere poſſet. Eumenes aliquandiu Æginæ retentus periculoſa & difficili curatione, cum primùm tutò potuit, profectus Pergamum, pręter priſtinum odium recenti etiam ſcelere Perſei ſtimulante ſumma ui parabat bellum. Legati eò ab Roma, gratulantes quòd è tãto periculo euaſiſſet, uenerunt. Cum Macedonicum bellum in annum dilatum eſſet, cęteris Prr. iã in prouincias profectis, M. Iunius & Sp. Lucretius, quibus Hiſpaniæ prouinciæ obuenerant, fatigato ſæpe idem petendo ſenatu, tandẽ peruicerunt, ut ſupplemẽtum ſibi ad exercitũ daretur. tria millia peditum, C & quinquaginta equites in Romanas legiones: in ſocialem exercitum V millia peditum, & CCC equites imperare ſocijs iuſsi. Hoc copiarum in Hiſpanias cum Prr. nouis portatum eſt. Eodem anno quia per recognitionem Poſthumij Cos. magna pars agri Campani, quem priuati ſine diſcrimine paſsim poſſederant, recuperata in publicũ erat, M. Lucretius Tr. pl. promulgauit, ut agrum Campanum cenſores fruendum locarẽt: quod factum tot annis poſt captam Capuam non fuerat, ut in uacuo uagaretur cupiditas priuatorum. Cum in expectatione ſenatus eſſet, bello etſi non indicto, tamen iam decreto, qui regum ſuam, Perſei qui ſecuturi amicitiam eſſent: legati Ariaratis, puerum filium regis ſecum adducentes Romam uenerũt. Quorum oratio fuit, regem educandum filium Romam miſiſſe, ut iam inde à puero aſſueſceret moribus Romanis, hominibusq;. Petere, ut eum non ſub hoſpitum modò priuatorum cuſtodia, ſed publicę etiam curæ ac uelut tutelæ uellent eſſe. Ea regis legatio grata ſenatui fuit. Decreuerunt ut Cn. Sicinius prætor ædeis inſtructas locaret, ubi filius regis comitesq; eius habitare poſſent. Et Thracum le-
B gatis apud ſe diſceptantibus, & ſocietatem amicitiamq; petentibus, & quod petebant datum eſt, & munera binûm millium æris ſummæ in ſingulos miſſa. Hos utiq; populos, quòd ab tergo Macedoniæ Thracia eſſet, aſſumptos in ſocietatem gaudebãt. Sed ut in Aſia quoq; & inſulis explorata omnia eſſent, T. Claudium Neronem, M. Decimium legatos miſerunt. Adire eos Cretam & Rhodum iuſſerũt, ſimul renouare amicitiam, ſimul ſpeculari, num ſolicitati animi ſociorum ab rege Perſeo eſſent. In ſuſpẽſa ciuitate ad expectationem noui belli, nocturna tẽpeſtate * columna roſtrata in Capitolio, bello Punico Cos. cui collega Ser. Fuluius fuit, tota ad imũ fulmine diſcuſſa eſt. Ea res prodigij loca habita, ad ſenatũ relata eſt. Patres ad aruſpices referre, & decemuiros adire libros iuſſerunt. Decemuiri luſtrandum oppidum, ſupplicationem obſecrationemq; habendam, uictimis maioribus ſacrificandum & in Capitolio Romæ, & in Campania ad Mineruæ promontorium renunciarunt. Ludos per X dies IOVI primo quoq; die facendos. Ea omnia cum cura facta. aruſpices in bonũ uerſurum id prodigium, prolationemq; finium, & interitũ perduellium portendi reſponderunt: quòd ex hoſtibus ſpolia fuiſſent ea roſtra, quæ tempeſtas diſieciſſet. Acceſſerũt quæ cumularent religiones animis. Saturnię nunciatum erat ſanguine per triduũ in oppido pluiſſe: Calateiæ aſinum tripedem natum, & taurum cum quinque uaccis uno ictu fulminis exanimatos: Oximi terra pluiſſe. Horum quoque prodigiorum cauſa res diuinæ factæ, & ſupplicatio unum diem feriæq; habitæ. Conſules ad id tempus in prouincias non exierant: quia neq;, uti de M. Popilio referrent, ſenatui obſequebantur, & nihil aliud decernere prius, ſtatutum patribus erat. Aucta etiam inuidia eſt Popilij, literis eius, quibus iterum cum Statellatibus Liguribus proconſul pugnaſſe ſe ſcripſit, ac ſe decem millia eorum occidiſſe. Propter cuius iniuriam belli, cęteri quoq; Ligurum populi ad arma ierunt. Tum uerò non abſens modò Popilius, qui deditis contra ius ac fas bellum intuliſſet, & pacatos ad rebellium incitaſſet: ſed Coſs. quòd non exirent in

prouinciam,in ſenatu increpiti. Hoc conſenſu patrum accenſi M. Martius Sermo, & A Q. Martius Scylla tribuni plebis & Coſs. mulctam ſe dicturos,niſi in prouinciam exirent,denunciarunt:& rogationem,quam de Liguribus deditis promulgare in animo haberent,in ſenatu recitarunt. Sanciebatur,ut qui ex Statellis deditis in libertatem reſtitutis ante Calendas Sextiles primas non eſſet, cuius dolo malo is in ſeruitutem ueniſſet,ut iuratus ſenatus decerneret,qui eam rem quæreret,animaduerteretq́. Ex autoritate deinde ſenatus eam rogationem promulgarunt. Priuſquam proficiſcerentur Coſs. C.Cicereio prætori prioris anni ad ædẽ Bellonæ ſenatus datus eſt. Is expoſitis, quas in Corſica res geſsiſſet, poſtulatoq́ friſtra triumpho: in monte Albano, quod iam in morem uenerat,ut ſine publica autoritate fieret,triumphauit. Rogationẽ Martiam de Liguribus magno conſenſu plebes ſciuit,iuſsitq́. ex eo plebiſcito C. Licinius Pr.conſuluit ſenatum,quem quærere ex rogatione uellet. Patres ipſum eum quærere iuſſerunt. Tum demum Coſs. in prouinciam profecti ſunt,exercitumq́ à M. Popilio ceperunt. Neq; tamen M.Popilius reuerti Romã audebat,ne cauſam diceret aduerſo ſenatu,infeſtiore populo,apud Pr.qui de quæſtione in ſe poſita ſenatum conſuluiſſet. Huic detrectationi eius Trr. pl.alterius rogationis denũciatione occurrerũt:ut ſi non ante Idus Nouembres in urbem Romam introiſſet, de abſente eo C. Licinius ſtatueret ac iudicaret. Hoc tractus uinculo cum rediſſet,ingenti cum inuidia in ſenatũ uenit. Ibi cum laceratus iurgijs multorum eſſet. SC factum eſt,ut qui Ligurum poſt Q. Fuluium,L.Manlium Coſs.hoſtes non fuiſſent,ut eos C. Licinius, Cn.Sicinius Prr. in libertatẽ reſtituendos curarent,agrumq́ ijs trans Padum Cos.C.Popilius daret. Multa millia hominum hoc SC reſtituta in libertatem , tranſductisq́ Padum ager eſt aſsignatus. M.Popilius rogatione Martia bis apud C.Liciniũ cauſam dixit:tertiò Pr.gratia Cos.abſentis & Popiliæ familię precibus uictus,Idibus Martijs adeſſe reum iuſsit, quo die noui magiſtratus inituri erant honorem: ne diceret ius , qui priuatus futurus B eſſet. Ita rogatio de Liguribus arte fallaci eluſa eſt. Legati Carthaginiẽſes eo tempore Romæ erant,& Guluſſa filius Maſaniſſæ: inter eos magnæ contẽtiones in ſenatu fuere. Carthaginienſes querebãtur,præter agrum,de quo antè legati à Roma qui re præſenti cognoſcerent,miſsi eſſent, amplius LXX oppida caſtellaq́ agri Carthaginienſis biennio proximo Maſaniſſam ui atq; armis poſſediſſe. Id illi,cui nihil penſi ſit,facilè eſſe : Carthaginienſes fœdere illigatos ſilere. Prohibere enim extra fines efferre arma. Quanquam ſciant in ſuis finibus , ſi inde Numidas pellerent, ſe geſturos bellum : illo haud ambiguo capite fœderis deterreri, quo disertè uetentur cũ ſocijs PR bellum gerere. Sed iam ultrà ſuperbiam crudelitatemq́ & auaritiam eius non pati poſſe Carthaginienſes.miſſos eſſe qui orarent ſenatum , ut trium harum rerũ unam ab ſe impetrari ſinerent:ut uel ex æquo apud ſocium populũ,quid cuiuſq; eſſet,diſceptarent:uel permitterent Carthaginienſibus , ut aduerſus iniuſta arma pio iuſtoq́ ſe tutarẽtur bello: uel ad extremum, ſi gratia plus quàm ueritas apud eos ualeret,ſemel ſtatuerent, quid donatum ex alieno Maſaniſsæ uellent. Modeſtius certè daturos eos,& ſcituros quid dediſsent:ipſum nullum præterquam ſuæ libidinis arbitrio,finem facturum. Horum ſi nihil impetrarent,& aliquod ſuum poſt datam à P. Scipione pacem delictum eſset, ipſi potius animaduerterent in ſe. Tutam ſeruitutem ſe ſub dominis Romanis, quàm libertatem expoſitam ad iniurias Maſaniſſæ malle. Perire nanq; ſemel ipſis ſatius eſſe, quàm ſub acerbiſsimi carnificis arbitrio ſpiritum ducere. Sub hæc dicta lachrymantes procubuerũt,ſtratiq́ humi non ſibi magis miſericordiã quàm regi *. Interrogari Guluſſam placuit,quid ad ea reſpõderet:aut ſi prius mallet,expromeret ſuper qua re Romam ueniſſet. Guluſſa neq; ſibi facile eſſe dixit de ijs rebus agere, de quibus nihil mandati à patre haberet:neq; patri facile fuiſse mandare , cum Carthaginienſes nec de qua re acturi eſsent,nec omnino ituros ſe Romã indicauerint. In æde Æſculapij clandeſtinum eos per aliquot noctes conſilium principum habuiſse,unde pręterea legatos occultis cum mandatis Romã mitti. Eam cauſam fuiſſe patri mittẽdi ſe Romam,qui depreca-

A precaretur ſenatum, ne quid communibus inimicis criminantibus ſe crederent, quem ob nullam aliam cauſam niſi propter conſtantem fidem erga P R odiſſent. His utrinq; auditis, ſenatus de poſtulatis Carthaginienſium cõſultus, reſpondere ita iuſsit: Guluſſam placere extemplò in Numidiã proficiſci, & nũciare patri, ut de ijs, de quibus Carthaginienſes querantur, legatos quamprimum ad ſenatũ mittat: denuncietq; Carthaginienſibus, ut ad diſceptandum ueniant. Si aliquid poſſent Maſaniſſæ honoris cauſa & feciſſe, & facturos eſſe: ius gratiæ nõ dare: agrum quà cuiuſq; ſit poſsideri uelle: nec nouos ſtatuere fines, ſed ueteres obſeruari, in animo habere. Carthaginienſibus uictis ſe & urbes & agros conceſsiſſe, non ut in pace eriperent per iniuriam, quæ iure belli nõ ademiſſent. Ita regulus Carthaginiẽſesq; dimiſsi. Munera ex inſtituto data utriſq;, aliaq; hoſpitalia comiter conſeruata. Sub idem tẽpus Cn. Seruilius Cepio, Ap. Claudius Cento, T. Annius Luſcus, legati ad res repetendas in Macedoniam, renunciandamq; amicitiam regis miſsi, redierunt: qui iam ſua ſpõte infeſtum Perſei ſenatum inſuper accenderunt, relatis ordine quę uidiſſent, quęq; audiſſent. Vidiſſe ſe per omnes urbes Macedonum ſumma ui parari bellũ. Cum ad regem perueniſſent, per multos dies cõueniendi eius poteſtatem nõ factam. Poſtremò cum deſperato iam colloquio profecti eſſent, tum demum ſe ex itinere reuocatos, & ad eum introductos eſſe. Suæ orationis ſummam fuiſſe, fœdus cum Philippo ictum, cum ipſo eo poſt mortẽ patris renouatum: in quo disertè prohiberi eũ extra fines arma efferre, prohiberi ſocios P R laceſſere bello. Expoſita deinde ab ſe ordine, quæ ipſi nuper in ſenatu Eumenem uera omnia & comperta referentem audiſſent. Samothraciæ præterea per multos dies occultum conſilium cum legationibus ciuitatum Aſiæ regem habuiſſe. Pro his iniurijs ſatisfieri ſenatum ęquum cenſere, reddiq; ſibi res ſocijsq; ſuis, quas contra ius fœderis habeat. Regem ad ea primò accenſum ira inclementer locutum, auaritiã ſuperbiamq; Romanis obijcientem frequenter, quòd alij ſuper alios legati uenirent, ſpeculari dicta factaq; ſua, quòd ſe ad nutum imperiumq; eorum omnia dicere ac facere æquum cen

B ſerent: poſtremò multum ac diu uociferatum, reuerti poſtero die iuſsiſſe, ſcriptum ſe reſponſum dare uelle: tum ita ſibi ſcriptum traditum eſſe. Fœdus cum patre ictum, ad ſe nihil pertinere. Id ſe renouari, nõ quia probaret, ſed quia in noua poſſeſsione regni patienda omnia eſſent, paſſum. Si nouum fœdus ſecum facere uellẽt, conuenire prius de conditionibus debere: & ſi in animum inducerẽt, ut ex æquo fœdus fieret, & ſe uiſurum quid ſibi faciundum eſſet, & illos credere reipub. conſulturos. Atq; ita ſe proripuiſſe, & ſummoueri è regia omneis cœptos: tum ſe amicitiam & ſocietatem renunciaſſe. Qua uoce eũ accenſum reſtitiſſe, atq; uoce clara denunciaſſe ſibi, ut triduo regni ſui decederent finibus. Ita ſe profectos, nec ſibi aut uenientibus, aut manentibus quicquam hoſpitaliter aut benignè factũ. Theſſali deinde Aetoliq; legati auditi. Senatui, ut ſcirent quamprimũ quibus ducibus uſura reſpub. eſſet, literas mitti conſulibus placuit: ut uter eorum eſſet, Romam ad magiſtratus creandos ueniret. Nihil magnopere quod memorari attineat reipub. eo anno conſules geſſerãt: magis è repub. uiſum erat, comprimi ac ſedari exaſperatos Ligures. Cum Macedonicum bellum expectaretur, Gentium quoq; Illyriorum regem ſuſpectum Iſsẽſes legati fecerunt: ſimul queſti fines ſuos ſecundo populatum: ſimul nunciantes, uno animo uiuere Macedonum atq; Illyriorum regem, communi conſilio parare Romanis bellum: & ſpecie legatorũ Illyrios ſpeculatores Romæ eſse, Perſeo autore miſsos ut quid ageretur ſcirẽt. Illyrij uocati in ſenatum: qui cum legatos ſe eſſe miſſos ab rege dicerẽt ad purganda crimina, ſi qua de rege Iſſenſes deferrent: quęſitum, ecquid ita non adiſſent magiſtratum, ut ex inſtituto loca lautia acciperẽt: ſciretur deniq; ueniſſe eos, & ſuper qua re ueniſſent. Hæſitãtibus in reſponſo, ut curia excederent dictum: reſponſum tanquam legatis, ut qui adire ſenatum nõ poſtulaſſent, dari non placuit: mittendosq; ad regem legatos cenſuerunt, qui nunciarent, qui ſocij quererentur apud ſenatum exuſtum à rege agrum. non æquum eum facere, qui ab ſocijs ſuis non abſtineret iniuriam. In hanc legationem miſsi, A. Te-

rentius Varro, C. Pletorius, C. Cicereius. Ex Aſia qui circa ſocios reges miſsi erant le- A
gati redierunt, qui renunciarunt, Eumenen in ea, Antiochum in Syria, Ptolemæum in
Alexandria ſeſe conueniſſe. Omnes ſolicitatos legationibus Perſei, ſed egregiè in fide
permanere, pollicitosq́; omnia quæ PR imperaſſet præſtaturos. & ciuitates ſocias ad-
iſſe: cæteras ſatis fidas, ſolos Rhodios fluctuãteis & imbutos Perſei conſilijs inueniſſe.
Venerant Rhodij legati ad purganda ea quę uulgo iactari de ciuitate ſciebãt: cęterùm
ſenatum ijs dari, cum noui cõſules magiſtratum iniſſent, placuit. Belli apparatum non
differendum cenſuerunt. C. Licinio Pr. negotium datur, ut ex ueteribus quinquere-
mibus in naualibus Romæ ſubductis, quæ poſſent uſui eſſe reficeret, pararetq́; naues
quinquaginta. Si quid ad eum numerum explendũ deeſſet, C. Memmio collegæ in Si-
ciliam ſcriberet, ut eas quæ in Sicilia naues eſſent, reficeret atq; expediret, ut Brundi-
ſium primo quoq; tẽpore mitti poſſent. Socios nauales libertini ordinis in uiginti &
quinq; naues ex ciuibus Romanis C. Licinius Pr. ſcribere iuſſus, in quinque & uiginti
parem numerum Cn. Sicinius ſocijs imperaret: idem Pr. peditum VIII millia, CCCC
equites à ſocijs Latini nominis exigeret. Hunc militem qui Brundiſij acciperet, atq; in
Macedoniam mitteret, A. Attilius Serranus, qui priore anno Pr. fuerat, deligitur: Cn.
Sicinius Pr. qui exercitum paratũ ad trajciendum haberet. C. Popilio Cos. ex autori-
tate ſenatus C. Licinius Pr. ſcribit, ut & legionem ſecundam quæ maximè ueterana in
Liguribus erat, & ſocios Latini nominis IIII millia peditũ, CC equites Idib. Feb. Brun
diſij adeſſe iuberet. Hac claſſe & hoc exercitu Cn. Sicinius prouinciam Macedoniam
obtinere, donec ſucceſſor ueniret iuſſus, prorogato in annum imperio. Ea omnia quæ
ſenatus cẽſuit impigrè facta ſunt. Duodequadraginta quinqueremes ex naualibus de-
ductæ: qui deduceret eas Brundiſium, L. Porcius Licinius præpoſitus: duodecim ex
Sicilia miſſæ. Ad frumentum claſsi exercituiq́; coemendum in Apuliam Calabriamq́;
tres legati miſsi, Sex. Digitius, T. Iuuencius, M. Cæcilius. Ad omnia præparata Cn. Si-
cinius Pr. paludatus ex urbe profectus, Brundiſiũ uenit. Exitu propè anni C. Popilius B
Cos. Romam redijt, aliquãto ſerius quàm ſenatus cenſuerat: cui primo quoq; tempo-
re magiſtratus creari, cum tantum bellum immineret, iuſſum erat. Itaq; non ſecundis
auribus patrum auditus eſt Cos. cum in æde Bellonę de rebus in Liguribus geſtis diſ-
ſereret. Succlamationes frequẽtes erant, interrogationesq́;, cur ſcelere fratris oppreſ-
ſos Ligures in libertatem nõ reſtituiſſet. Comitia cõſularia in quam edicta erant diem
ad XII Cal. Mart. ſunt habita. Creati Coss. P. Licinius Craſſus, C. Caſsius Longinus.
Poſtero die prętores facti, C. Sulpitius Galba, L. furius Philus, L. Canuleius Diues, C.
Lucretius Gallus, C. Caninius Rebilus, L. Iunius Annalis. His prætoribus prouinciæ
decretæ, duæ iure Romæ dicendo, Hiſpania, & Sicilia, & Sardinia, ut uni ſors integra
eſſet, quò ſenatus cenſuiſſet. Conſulibus deſignatis imperauit ſenatus, ut qua die magi
ſtratum iniſſent, hoſtijs maioribus ritè mactatis precarentur, ut quod bellũ PR in ani-
mo haberet gerere, ut id proſperũ eueniret. Eodem die decreuit ſenatus, C. Popilius
Cos. ludos per dies X Ioui Opt. Max. uoueret, donaq́; circa omnia puluinaria dari, ſi
RP, X annos in eodem ſtatu fuiſſet. Ita ut cenſuerãt in Capitolio uouit Cos. ludos fieri,
donariaq́; dari, quãta ex pecunia decreſſet ſenatus: cum centum & quinquaginta non
minus adeſſent, præeunte uerba Lepido pontifice maximo id uotũ ſuſceptum eſt. Eo
anno ſacerdotes publici mortui, L. Æmylius Pappus Xuir ſacrorum, & Q. Fuluius
Flaccus pontifex, qui priore anno fuerat cenſor. Hic fœda morte perijt. Ex duobus fi-
lijs eius, qui tum in Illyrico militabãt, nunciatum, alterum deceſsiſſe, alterum graui &
periculoſo morbo ægrum eſſe. Obruit animum ſimul luctus, metusq́;: mane ingreſsi
cubiculum ſerui, laqueo dependẽtem inuenere. Erat opinio, poſt cenſurã minus com-
potem fuiſſe ſui: uulgo Iunonis Laciniæ iram ob ſpoliatum templum alienaſſe mẽtem
ferebant. Suffectus in Aemylij locũ Xuir M. Valerius Meſſala, in Fuluij pontifex Cn.
Domitius Aenobarbus, oppidò adoleſcẽs ſacerdos lectus. P. Licinio, C. Caſsio Coss.
non urbs tantum Roma, nec terra Italia, ſed omnes reges ciuitatesq́; quæ in Europa,

quæq́;

A quæq; in Aſia erant, conuerterant animos in curam Macedonici ac Romani belli. Eumenen cùm uetus odiũ ſtimulabat, tum recens ira, quòd ſcelere eius propè ut uictima mactatus Delphis eſſet. Pruſias Bithynię rex ſtatuerat abſtinere armis, euentumq; expectare. Nam neq; pro Romanis ſe ęquũ cenſere aduerſus fratrem uxoris arma ferre: & apud Perſea uictorem ueniam per ſororem impetrabilẽ fore. Ariarates Cappadocũ rex præterquàm quòd Romanis ſuo nomine auxilia pollicitus erat, ex quo eſt iunctus Eumeni affinitate, in omnia belli paciſq; ſe conſociauerat conſilia. Antiochus imminebat quidem Aegypti regno, & pueritiam regis, & inertiam tutorum ſpernẽs, & ambigẽdo de Cœleſyria cauſam belli ſe habiturum exiſtimabat, geſturumq; ſine ullo impedimento, occupatis Romanis in Macedonico bello, id bellum: tamen omnia & per ſuos legatos ſenatui, & ipſe legatis eorum eximiè pollicitus erat. Ptolemæus propter ætatem alieni etiam tum arbitrij erat: tutores & bellum aduerſus Antiochum parabant, quo uindicarent Cœlemſyriam, & Romanis omnia pollicebãtur ad Macedonicum bellũ. Maſaniſſa & frumento iuuabat Romanos, & auxilia cum elephantis, Miſagenenq; filium mittere ad bellum parabat. Conſilia autem in omnem fortunã ita diſpoſita habebat. Si penes Romanos uictoria eſſet, ſuas quoq; in eodem ſtatu mãſuras res, neq; ultrà quidquam mouendum: non enim paſſuros Romanos uim Carthaginienſibus afferri. Si fractæ eſſent opes Romanorum, quæ tum protegerent Carthaginienſes, ſuam omnem Africam fore. Gẽtius rex Illyriorum fecerat potius cur ſuſpectus eſſet Romanis, quàm ſatis ſtatuerat utram foueret partem: impetuq; magis quàm conſilio ijs aut illis ſe adiuncturus uidebatur. Cotys Thrax Odryſarum rex euidenter Macedonum partis erat. Hęc ſententia regibus cum eſſet de bello, in liberis gentibus populisq;, plebs ubiq; omnis fermè, ut ſolet, deterioribus erat ob regem Macedonasq; inclinata: principũ diuerſa cernentes ſtudia. Pars ita in Romanos effuſi erant, ut autoritatem immodico fauore corrũperent: pauci ex ijs iuſtitia imperij Romani capti: plu-

B res ita, ſi pręcipuam operã nauaſſent, potentes ſeſe in ciuitatibus ſuis futuros rati. Pars altera regiæ adulationis erat, quos æs alienum & deſperatio rerum ſuarũ eodem manente ſtatu, præcipites ad nouãda omnia agebat: quoſdam uentoſum ingenium, quia Perſeus magis auræ popularis erat. Tertia pars optima eadẽ & prudentiſsima, ſi utiq; optio domini potioris daretur, ſub Romanis quàm ſub rege malebat eſſe: ſi liberum inde arbitrium fortunæ eſſet, neutram partem uolebant potentiorem altera oppreſſa fieri: ſed illibatis potius uiribus utriuſq; partis, pacem ex eo manere: ita inter utroſq; optimam conditionẽ ciuitatum fore, protegente altero ſemper inopem ab alterius iniuria. Hęc ſentientes, certamina fautorũ utriuſq; partis taciti ex tuto ſpectabant. Coſs. quo die magiſtratum inierunt ex S C, cum circa omnia fana in quibus lectiſterniũ maiorem partẽ anni eſſe ſolet, maioribus hoſtijs immolaſſent, inde preces ſuas acceptas ab dijs immortalibus ominati, ſenatui ritè ſacrificatũ, precationemq; de bello factam renunciarunt. Aruſpices ita reſponderunt, ſi quid rei nouę inciperetur, id maturandũ eſſe. uictoriam, triumphum, prorogationẽ imperij portendi. Patres quod fauſtum felixq; P R eſſet, centuriatis comitijs primo quoq; die ferre ad populum Coſs. iuſſerunt, ut quod Perſeus Philippi filius Macedonum rex aduerſus fœdus cum patre Philippo ictum, & ſecum poſt mortem eius renouatum, ſocijs P R arma intuliſſet, agros uaſtaſſet, urbesq; occupaſſet: quodq; belli parandi aduerſus P R cõſilia iniſſet, arma, milites, claſſem eius rei cauſa comparaſſet, ut, niſi de ijs rebus ſatisfeciſſet, bellum cum eo iniretur. Hæc rogatio ad populum lata eſt. S C inde factum eſt, ut conſules inter ſe prouincias Italiam & Macedoniam compararent ſortirenturue. Cui Macedonia obueniſſet, ut is regem Perſea, quiq; eius ſectam ſecuti eſſent, niſi P R ſatisfeciſſent, bello perſequeretur. Legiones quatuor nouas ſcribi placuit, binas ſingulis Coſs. Id præcipuè prouinciæ Macedoniæ datũ, quòd cum alterius Cos. legionibus quina millia & duceni equites ex uetere inſtituto darẽtur in ſingulas legiones: in Macedoniã ſena millia peditum ſcribi iuſſa, equites treceni æqualiter in ſingulas legiones. & in ſociali exercitu conſuli

alteri auctus numerus: X̄ V I millia peditum, D CCC equites, præter eos quos Cn. Sicī. A nius duxiſſet D C equites, in Macedoniã traijceret. Italiæ ſatis uiſa XII millia ſociorum peditũ, D C equites. Illud quoq; præcipuũ datum ſorti Macedoniæ, ut cẽturiones militesq; ueteres ſcriberet quos uellet Cos. uſq; ad quinquaginta annos. In tribunis militum nouatũ eo anno propter Macedonicum bellũ, quod Coss. ex S C ad populum tulerunt, ne trib. mil. eo anno ſuffragijs crearentur, ſed Coss. prætorũq; in ijs faciendis iudicium arbitriumq; eſſet. Inter prætores ita partita imperia. Prætorẽ cuius ſors fuiſſet ut iret quò ſenatus cẽſuiſſet, Brundiſiũ ad claſſem ire placuit: utq; ibi recognoſceret ſocios nauales, dimiſsisq; ſi qui parũ idonei eſſent, ſupplemẽtum legeret ex libertinis: & daret operã, ut duæ partes ciuium Romanorum, tertia ſociorũ eſſet. Commeatus claſſi legionibusq; ut ex Sicilia Sardiniaq; ſubueherentur, prætoribus qui eas prouincias ſortiti eſſent mandari placuit, ut alteras decumas Siculis Sardisq; imperarent, utq; id frumentum ad exercitum in Macedoniã portaretur. Siciliam C. Caninius Rebilus eſt ſortitus, L. Furius Philus Sardiniã, L. Canuleius Hiſpaniã, C. Sulpitius Galba urbanã iuriſdictionẽ, L. Iunius Annalis inter peregrinos. C. Lucretio Gallo, quò ſenatus cenſuiſſet, ſors euenit. Inter Coss. magis cauillatio quàm magna cõtẽtio de prouincia fuit. Caſsius ſine ſorte ſe Macedoniã oppugnaturum dicebat, nec poſſe collegam ſaluo iureiurando ſecũ ſortiri. Prætorem eum, ne in prouinciã iret, in concione iuraſſe, ſe ſtato loco ſtatisq; diebus ſacrificia habere, quæ abſente ſe rectè fieri nõ poſſent: quæ non magis Cos. quàm prætore abſente rectè fieri poſſent. Si ſenatus non quid uellet in cõſulatu potius, quàm quid in prætura iurauerit P. Licinius, animaduertendũ eſſe cenſeat: ſe tamen futurũ in ſenatus poteſtate. Conſulti patres, cui conſulatum P R nõ negaſſet, ab ſe prouinciã negari ſuperbum rati, ſortiri conſules iuſſerunt. P. Licinio Macedonia, C. Caſsio Italia obuenit. Legiones inde ſortiti ſunt: prima & tertia in Macedoniã traijcerentur, ſecũda & quarta ut in Italia remanerẽt. Delectus Coss. multo intentiorẽ quàm aliàs curam habebãt. Licinius ueteres quoq; ſcribebat milites, centurionesq;: & multi B uoluntate nomina dabãt, quia locupletes uidebant qui priore Macedonico bello, aut aduerſus Antiochũ in Aſia ſtipendia fecerãt. Cum tribuni militũ centuriones, ſed primum quenq; citarent, tres & X X centuriones qui primos pilos duxerãt, citati Trr. pl. appellarũt. Duo ex collegio, M. Fuluius Nobilior, et M. Claudius Marcellus ad Coss. reijciebãt. Eorum cognitionẽ eſſe debere, quibus delectus quibusq; bellũ mandatum eſſent. Cæteri cognituros ſe de quo appellati eſſent aiebant: & ſi iniuria fieret, auxiliũ ciuibus laturos. Ad ſubſellia Trr. res agebatur. Eò M. Popilius cõſularis aduocatus, centuriones, & conſul uenerunt. Cos. inde poſtulanti ut in cõcione ea res ageretur, populus in concionẽ aduocatus. Pro centurionibus M. Popilius, qui biennio antè cõſul fuerat, ita uerba fecit: Militares homines, & ſtipẽdia iuſta, & corpora & ætate & aſsiduis laboribus cõfecta habere: nihil recuſare tamen quo minus operã P R dent: id tantũ deprecari, ne inferiores ijs ordines quàm quos cũ militaſſent, habuiſſent, attribuerentur. P. Licinius Cos. S C recitari iuſsit. Primùm, quod bellũ ſenatus Perſeo iuſsiſſet: deinde quod ueteres centuriones quãplurimum ad id bellũ ſcribi cenſuiſſet: nec ulli, qui non maior annis quinquaginta eſſet, uacationẽ militiæ eſſe. Deprecatus eſt deinde, ne nouo bello, tam propinquo Italiæ, aduerſus regẽ potentiſsimũ, aut tribunos militũ delectum habenteis impedirent: aut prohiberent Cos. quẽ cuiq; ordinẽ aſsignari è rep. eſſet, eum aſsignare. Si quid in ea re dubiũ eſſet, ad ſenatũ reijcerẽt. Poſtquã Cos. quæ uoluerat dixit, Sp. Liguſtinus ex eo numero qui Trr. pl. appellauerãt, à Cos. & ab tribunis petijt, ut ſibi paucis ad populũ agere liceret. Permiſſu omniũ ita locutus fertur: Sp. Liguſtinus tribus Cruſtuminæ ex Sabinis ſum oriundus, Quirites. Pater mihi iugerũ agri reliquit, & paruũ tuguriũ, in quo natus educatusq; ſum, hodieq; ibi habito. Cum primùm in ætatem ueni, pater mihi uxorẽ, fratris ſui filiam dedit: quæ ſecũ nihil attulit præter libertatẽ, pudicitiamq;, & cum his fœcunditatẽ quanta uel in diti domo ſatis eſſet. Sex filij nobis, duæ filiæ ſunt, utræq; iam nuptæ. Filij IIII togas uirileis habent, duo

prætextati

A prætextati ſunt. Miles ſum factus, P. Sulpitio, C. Aurelio Coſs. In eo exercitu, qui in Macedoniam eſt tranſportatus, bienniū miles gregarius fui aduerſus Philippū regē: tertio anno uirtutis cauſa mihi T. Quintius Flamininus decumū ordinē haſtatum aſſignauit. Deuicto Philippo Macedonibusq́, cū in Italiam portati ac dimiſsi eſſemus, continuó miles uoluntarius cum M. Porcio Cos. in Hiſpaniam ſum profectus. Neminem omnium imperatorū qui uiuāt, acriorem uirtutis ſpectatorem ac iudicem fuiſſe ſciunt, qui & illū & alios duces longa militia experti ſunt. Hic me imperator dignum iudicauit, cui primum haſtatū prioris centuriæ aſsignaret. Tertió iterum uoluntarius miles factus ſum in eum exercitū, qui aduerſus Ætolos et Antiochū regem eſt miſſus, à M. Cælio mihi primus princeps prioris cēturiæ eſt aſsignatus. Expulſo rege Antiocho, ſubactis Ætolis reportati ſumus in Italiam, & deinceps bis quæ annua merebant legiones ſtipendia feci. Bis deinde in Hiſpania militaui, ſemel Q. Fuluio Flacco, iterū Tib. Sempronio Graccho Pr. à Flacco inter cæteros, quos uirtutis cauſa ſecum ex prouincia ad triumphū deducebat, deductus ſum: à Tib. Graccho rogatus in prouinciam ij. Quater intra paucos annos primum pilū duxi. quater & tricies uirtutis cauſa donatus ab imperatoribus ſum. ſex ciuicas coronas accepi. XXII ſtipendia annua in exercitu emerita habeo, & maior annis ſum quinquaginta. Quod ſi mihi nec ſtipēdia omnia emerita eſſent, nec dum ætas uacationē daret, tamen cum quatuor milites pro me uno uobis dare P. Licini poſſem, æquū erat me dimitti. Sed hęc pro cauſa mea dicta accipiatis uelim: ipſe me, quoad quiſquàm qui exercitus ſcribit idoneum militem iudicabit, nunquàm ſum excuſaturus. Ordinē quo me dignū iudicēt Trr. militū, ipſorum eſt poteſtatis: ne quis me uirtute in exercitu præſtet, dabo operam: ut ſemper ita feciſſe me & imperatores mei, & qui unà ſtipendia fecerūt, teſtes ſunt. Vos quoq; ęquū eſt commilitones, etſi appellationis uobis uſurpatis ius, cum adoleſcentes nihil aduerſus magiſtratuum ſenatusq́ autoritatem uſquam feceritis, nunc quoq; in poteſtate ſenatus

B ac conſulum eſſe, & omnia honeſta loca ducere, quibus remp. defenſuri ſitis. Hæc ubi dixit, collaudatū multis uerbis conſul ex concione in ſenatū duxit. Ibi quoq; ei ex autoritate ſenatus gratiæ actæ, tribuniq́ militares in legione prima primum pilū uirtutis cauſa ei aſsignarūt. Cęteri cēturiones omiſſa appellatione, ad delectū obediēter reſpōderunt. Quo maturius in prouincias magiſtratus proficiſcerētur, Latinę Calend. Iun. fuere: eoq; ſolenni perfecto C. Lucretius Pr. omnibus quæ ad claſſem opus erant præmiſsis, Brundiſiū eſt profectus. Pærter eos exercitus quos Coſs. comparabant, C. Sulpitio Galbæ Pr. negotiū datum, ut quatuor legiones ſcriberet urbanas, iuſto numero peditū equitūq;: ijſq; IIII Trr. mil. ex ſenatu legeret qui prę eſſent. Socijs Latini nominis imperaret XV millia peditum, M & CC equites. Is exercitus uti paratus eſſet, quò ſenatus cenſuiſſet. P. Licinio Cos. ad exercitum ciuilem ſocialemq́ petenti addita auxilia, Ligurum MM. Cretenſes ſagittarij incertus numerus, quantum rogati auxilia Cretenſes miſiſſent. Numidæ item equites, elephantiq;. In eam rem legati ad Maſaniſſam Carthaginienſesq́ miſsi, L. Poſthumius Albinus, Q. Terētius Culleo, C. Aburius. In Cretā item legatos tres ire placuit, A. Poſthumiū Albinum, C. Deciū, A. Liciniū Neruam. Per idem tēpus legati ab rege Perſeo uenerunt. Eos in oppidum intromitti non placuit, cum iam bellū regi eorū & Macedonibus, & ſenatus decreſſet, & populus iuſſiſſet. in ædem Bellonæ in ſenatum introducti ita uerba fecerūt: Mirari Perſea regem, quid in Macedoniā exercitus tranſportati eſſent. Si impetrari à ſenatu poſſet, ut ij reuocētur, regē de iniurijs, ſi quas ſocijs factas quererētur, arbitratu ſenatus ſatisfacturū eſſe. Sp. Caruilius, ad eā ipſam rem ex Gręcia remiſſus ab Cn. Sicinio, in ſenatu erat. Is Perrębiā expugnatā armis, Theſſalię aliquot urbes captas, cętera quę aut ageret, aut pararet rex, cum argueret: reſpōdere ad ea legati iuſsi, poſtquā hæſitabant, negantes ſibi ultra quicquā mandatū eſſe: iuſsi renūciare regi, Cos. P. Licinium breui cum exercitu futurū in Macedonia eſſe. Ad eum, ſi ſatisfacere in animo eſſet, mitteret legatos: Romā q̄d pręterea mitteret nō eſſe, neminē eorū per Italiā ire licitorū. Ita dimiſsis, P. Licinio

Cos.mandatũ,intra XI diem iuberet eos Italia excedere: & Sp. Caruiliũ mitteret,qui A
donec nauem conſcendiſſent,cuſtodiret.Hęc Romæ acta nondũ profectis in prouin-
ciam Coss. Iam Cn. Sicinius,qui priuſquã magiſtratu abiret, Brunduſium ad claſſem
& ad exercitum præmiſſus erat,traiectis in Epirum VM peditum, CCC equitibus,ad
Nymphæũ in agro Apolloniati caſtra habebat. Inde tribunos cum duobus millibus
militum,ad occupanda Daſſaretiorũ & Illyriorũ caſtella, ipſis accerſentibus præſidia,
ut tutiores à finitimorũ impetu Macedonũ eſſent,miſit.Paucis pòſt diebus Q.Marti-
us,A.Attilius,& P.& Ser. Cornelij Lentuli,& L. Decimius,legati in Græciam miſsi,
Corcyrã peditum mille ſecum aduexerunt:ibi inter ſe & regiones quas obirent, & mi
lites diuiſerunt. Decimius miſſus eſt ad Gentiũ regem Illyriorũ, quem,ſi aliquem re-
ſpectum amicitiæ eum habere cerneret,tẽtare: aut etiam ad belli ſocietatem pellicere,
iuſſus.Lentuli in Cephaleniã miſsi,ut in Peloponneſum traijcerẽt, oramq; maris in oc
cidentẽ uerſi ante hyemẽ circumirent. Martio & Attilio Epirus, Ætolia & Theſſalia
circumeundę aſsignantur.Inde Bœotiam atq; Eubœã aſpicere iuſsi,tum in Pelopon-
neſum traijcere:ibi cõgreſſuros ſe cum Lentulis conſtituunt. Priuſquam digrederen-
tur à Corcyra,literæ à Perſeo allatæ ſunt: quibus quærebat,quę cauſa Romanis aut in
Græciam traijciendi copias,aut urbes occupandi eſſet.Cui reſcribi nihil placuit: nun-
cio ipſius qui literas attulerat dici, præſidij cauſa ipſarum urbium Romanos facere.
Lentuli circumeuntes Peloponneſi oppida, cum ſine diſcrimine omnes ciuitates ad-
hortarentur,ut quo animo, qua fide adiuuaſſent Romanos Philippi primùm, deinde
Antiochi bello,eodem aduerſus Perſea iuuarent: fremitum in concionibus audiebãt:
Achæis indignantibus eodẽ ſe loco eſſe,qui omnia à principijs Macedonici belli præ-
ſtitiſſent Romanis, & Macedonum Philippi bello hoſtes fuiſſent: quo Meſſenij atq;
Elij qui pro Antiocho hoſte arma aduerſus P R. tuliſſent:ac nuper in Achaicum con
tributi concilium,uelut pręmiũ belli ſe uictoribus Achęis tradi quererentur.Martius
& Attilius ad Gitanas Epiri oppidũ x millia ab mari cum aſcenderẽt, concilio Epiro- B
tarum habito cũ magno omniũ aſſenſu auditi ſunt: & quadringẽtos iuuẽtutis eorum
in Oreſtas,ut præſidio eſſent liberatis ab ſe Macedonibus,miſerunt.Inde in Ætoliam
progreſsi,ac paucos ibi morati dies,dum in prætoris mortui locũ alius ſufficeretur,&
Lyciſco Pr.facto,quem Romanorũ fauere rebus ſatis compertum erat, tranſierunt in
Theſſaliã.Eò legati Acarnanũ,& Bœotorũ exules uenerunt. Acarnanes nunciare iuſ-
ſi,quę Philippi primùm,Antiochi deinde bello, decepti pollicitationibus regis aduer
ſus P R. cõmiſiſſent,ea corrigendi occaſionẽ illis oblatã. Si malè meriti clementiã PR.
experti eſſent, bene merẽdo liberalitatẽ experirentũ.Bœotis exprobratũ, ſocietatẽ eos
cum Perſeo iunxiſſe. ijs cum culpã in Iſmeniã principem alterius partis conferrent, et
quaſdam ciuitates diſſentienteis in cauſam deductas: appariturum id eſſe, Martius
reſpondit. Singulis enim ciuitatibus de ſe ipſis conſulendi poteſtatẽ facturos. Theſ-
ſalorum Lariſſæ fuit concilium. Ibi et Theſſalis benigna materia gratias agendi Ro-
manis pro libertatis munere fuit: et legatis, quòd et Philippi prius et pòſt Antiochi
bello enixè adiuti à gente Theſsalorum eſsent. hac mutua commemoratione merito-
rum accenſi animi multitudinis ad omnia decernenda quæ Romani uellent. Secun-
dum hoc conciliũ legati à Perſeo rege uenerunt,priuati maximè hoſpitij fiducia,quod
ei paternum cum Martio erat. Ab huius neceſsitudinis commemoratione orſi,petie-
runt legati,in colloquium ueniendi rei poteſtatem faceret.Martius et ſe ita à patre ſuo
accepiſſe dixit,amicitiam hoſpitiumq; cum Philippo fuiſſe:minimè immemorem ne-
ceſsitudinis eius legationem eam ſuſcepiſse. Colloquiuum,ſi ſatis commodè ualeret,
non fuiſse dilaturum: nunc,ubi primùm poſset,ad Peneum flumen, quà tranſitus ab
Omolio Dium eſset, præmiſsis qui nunciarent regi, uenturos. Et tum quidem ab
Dio Perſeus in interiora regni recipit ſe, leui aura ſpei obiecta, quod Martius ipſius
cauſa ſuſcepiſse ſe legationem dixiſset. Poſt dies paucos ad conſtitutum locum uene-
runt.Magnus comitatus fuit regius,cùm amicorum,tum ſatellitũ turba ſtipante:non

A minore agmine legati uenerunt, & ab Lariſſa multis proſequentibus, & legationibus
ciuitatũ, quæ conuenerant Lariſſam, & renunciare domum certa quæ audiſſent uole-
bant. Inerat cura inſita mortalibus uidendi congredienteis nobilẽ regẽ, & populi prin
cipis terrarũ omnium legatos. Poſtquã in conſpectu ſteterunt dirimente amne, pau-
liſper internunciando cunctatio fuit, utri transgrederentur: aliquid illi regiæ maieſta-
ti, aliquid hi P R. nomini, cum præſertim Perſeus petiſſet colloquium, exiſtimabãt de-
beri, ioco etiam Martius cunctãteis mouit. Minor, inquit, ad maiorẽ, & (quod Philip-
po ipſi cognomẽ erat) filius ad patrẽ tranſeat. Facile perſuaſum id regi eſt. Aliud dein-
de ambigebatur, cum quàm multis tranſiret. Rex cum omni comitatu tranſire æquum
cẽſebat: legati uel cum tribus uenire iubebant, uel ſi tantum agmẽ traduceret, obſides
daret, nihil fraudis fore in colloquio. Hippian & Pantaucum, quos & legatos miſerat,
principes amicorum obſides dedit. Nec tam in pignus fidei obſides deſiderati erant,
quàm ut appareret ſocijs, nequaquam ex dignitate pari congredi regem cum legatis.
Salutatio non tanquam hoſtium, ſed hoſpitalis ac benigna fuit, poſitiſq; ſedibus con-
ſederunt. Cum pauliſper ſilentium fuiſſet: Expectari nos, inquit Martius, arbitror,
ut reſpondeamus literis tuis quas Corcyram miſiſti: in quibus quæris, quid ita legati
cum militibus uenerimus, & præſidia in ſingulas urbes dimittamus. Ad hanc inter-
rogationẽ tuam, & non reſpondere uereor, ne ſuperbum ſit: & uera reſpondere, nẽ
nimis acerbum audiẽti tibi uideatur. Sed cum aut uerbis caſtigandus aut armis ſit, qui
fœdus rumpit: ſicut bellum aduerſus te alij quàm mihi mandatum malim, ita oratio-
nis acerbitatem aduerſus hoſpitem, utcunq; eſt, ſubibo: ſicut medici, cum ſalutis cau-
ſa triſtiora remedia adhibẽt. Ex quo regnum adeptus es, unam rem te quæ facienda
fuerit, ſenatus feciſſe cenſet, quod legatos Romam ad renouandum * iudicat potius
quàm cum renouatum eſſet uiolandum. Abrypolim ſocium atque amicum populi
Romani regno expuliſti. Artetari interfectores, ut cæde (ne quid ultra dicam) læta-
B tum appareret, recepiſti: qui omnium Illyriorum fidiſsimum Romano nomini regu-
lum occiderant. Per Theſſaliam & Malienſem agrum cum exercitu contra fœdus
Delphos iſti. Byzantijs item contra fœdus miſiſti auxilia. Cum Bœotijs ſocijs noſtris
ſecretam tibi ipſi ſocietatem, quam non licebat, iureiurando pepigiſti. Thebanos
legatos Euerſam & Callicritum uenienteis à nobis, quærere malo quis interfecerit,
quàm arguere. In Ætolia bellum inteſtinum & cædes principum, per quos niſi per
tuos factæ uideri poſſunt? Dolopes à te ipſo euaſtati ſunt. Eumenes rex ab Roma
cum in regnum rediret, propè ut uictima Delphis in ſacrato loco ante aras mactatus,
quem inſimulet, piget referre: quæ hoſpes Brunduſinus occulta facinora indicet, cer-
tum habeo & ſcripta tibi omnia ab Roma eſſe, & legatos tuos renunciaſſe. Hæc ne di-
cerentur à me, uno modo uitare potuiſti, non quærendo quam ob cauſam exercitus
in Macedoniam traijcerentur, aut præſidia in ſociorum urbes mitteremus. Quæren-
ti tibi, ſuperbius tacuiſſemus, quàm uera reſpondimus. Equidem pro paterno noſtro
hoſpitio faueo orationi tuæ, & opto ut aliquam mihi materiam præbeas agendæ tuæ
apud ſenatum cauſæ. Ad ea rex: Bonam cauſam, ſi apud iudices æquos ageretur, apud
eoſdem & accuſatores & iudices agam. Eorum autẽ quæ obiecta ſunt mihi, partim
ea ſunt quibus neſcio an gloriari debeam, partim quæ fateri non erubeſcam, partim
quæ uerbo obiecta, uerbo negare ſit. Quid enim, ſi legibus ueſtris hodie reus ſim, aut
index Brunduſinus, aut Eumenes mihi obijciat, ut accuſare potius uerè, quàm conui-
ciari uideantur? Scilicet nec Eumenes, cũ tam multis grauis publicè ac priuatim ſit, ali-
um quàm me inimicum habuit: neq; ego potiorẽ quenquam ad miniſteria facinorũ,
quàm Rammium, quem neque unquã antè uideram, nec eram poſtea uiſurus, inueni-
re potui: & Thebanorum, quos naufragio periſſe conſtat, & Artetari cædis mihi red-
denda ratio eſt: in qua tamẽ nihil ultrà obijcitur, quàm interfectores eius in regno exu-
laſſe meo. Cuius deditionis iniquitatem ita non ſum recuſaturus, ſi uos quoq; accipi-
tis, quicunque exules in Italiã aut Romam ſe contulerunt, his facinorũ, propter quæ
damnati

damnati ſunt, autores uos fuiſſe fateamini. Si hoc & uos recuſabitis, & omnes alię gentes, ego quoq; inter cæteros ero. Et hercule quid attinet cuiquã exilium patère, ſi nuſquam exuli futurus locus eſt? Ego tamen iſtos, ut primum in Macedonia eſſe admonitus à uobis comperi, requiſitos abire ex regno iuſsi, & in perpetuum interdixi finibus meis. Et hæc quidem mihi tanquã cauſam dicenti reo obiecta ſunt: illa tanquã regi, & quæ de fœdere quòd mihi eſt uobiſcum, diſceptationem habeãt. Nam ſi eſt in fœdere ita ſcriptum, ut ne ſi bellum quidem quis inferat, tueri me regnúmq; meum liceat: mihi fatendum eſt, quod me armis aduerſus Abrypolim ſocium populi Romani defenderim, fœdus uiolatum eſſe. Sin autem hoc & ex fœdere licuit, & iure gentium ita comparatum eſt, ut arma armis propulſentur: quid tandem me facere decuit, cum Abrypolis fineis mei regni uſq; ad Amphipolim peruaſtaſſet, multa libera capita, magnam uim mancipiorum, multa millia pecorum abegiſſet? Quieſcerem & paterer, donec Pellam & in regiam meam armatus perueniſſet? At enim bello quidem iuſto ſum perſecutus: ſed uinci non oportuit eum, neque ea quæ uictis accidunt pati: quorum caſum cum ego ſubierim, qui ſum armis laceſsitus, quid poteſt queri ſibi accidiſſe, qui cauſa belli fuit? Non ſum eodem modo defenſurus Romani, quòd Dolopas armis coercuerim: quia etſi non merito eorum, iure feci meo: cum mei regni, meæ ditionis eſſent, ueſtro decreto patri attributi meo. Nec, ſi cauſa reddenda ſit, non uobis, nec fœderatis, ſed ijs qui ne in ſeruos quidem ſæua atque iniuſta imperia probant, plus æquo & bono ſæuiſſe in eos uideri poſsum: quippe Euphranorẽ præfectum à me impoſitũ ita occiderunt, ut mors pœnarũ eius leuiſsima fuerit. Ac cũ proceſsiſsẽ inde ad uiſendas Lariſſam & Antrona & Pylleon, quo in propinquo multo ante debita uota perſoluerẽ, Delphos ſacrificandi cauſa aſcendi. Et hic criminis augendi cauſa cum exercitu me fuiſſe adijcitur: ſcilicet, ut quod nunc uos facere queror, urbes occuparem, arcibus imponerem præſidia. uocate in concilium Græcię ciuitates, per quas iter feci: queratur unuſquilibet militis mei iniuriã, non recuſabo quin ſimulato ſacrificio aliud petiſſe uidear. Ætolis & Byzantijs præſidia miſimus, & cum Bœotis amicitiam fecimus. Hæc qualiacunque ſunt, per legatos meos non ſolum indicata, ſed etiam excuſata ſunt ſæpe in ſenatu ueſtro: ubi aliquos ego diſceptatores, non tam æquos quàm te Q. Marci paternũ amicũ & hoſpitẽ, habebam. Sed nondum Romã accuſator Eumenes uenerat, qui calumniãdo omnia detorquendoq; ſuſpecta & inuiſa efficeret: & perſuadere uobis conaretur, nõ poſſe Græciã in libertate eſſe, & ueſtro munere frui, quoad regnum Macedoniæ incolume eſſet. Circumagetur hic orbis: erit mox qui arguat, nequicquã Antiochum ultra iuga Tauri remotum: grauiorẽ multo Aſiæ, quàm Antiochus fuerit. Eumenen eſſe. nec conquieſcere ſocios ueſtros poſſe, quoad regia Pergami ſit: eam arcẽ ſupra capita finitimarũ ciuitatũ impoſitã. Ego hæc Q. Marci & A. Attili, quæ aut à uobis obiecta, aut purgata à me ſunt, talia eſſe ſcio, ut aures, ut animi audientiũ ſint: nec tam referre, quid ego aut qua mente fecerim, quàm quomodo id uos factũ accipiatis. Conſcius mihi ſum, nihil me ſcientẽ deliquiſſe: & ſi quid fecerim imprudẽtia lapſus, corrigi me ac emẽdari caſtigatione hac poſſe. Nihil certè inſanabile, nec quod bello & armis perſequendũ eſſe cenſeatis, cõmiſi. Aut fruſtra clementiæ grauitatiſq; ueſtræ fama uulgata per gentes eſt, ſi talibus de cauſis, quę uix querela & expoſtulatione dignę ſunt, arma capitis, & regibus ſocijs bella infertis. Hæc dicenti tũ aſſenſus Martius, autor fuit mittẽdi Romã legati, cũ experienda omnia ad ultimũ, nec prætermittendũ ſpem ullã cenſuiſſet. reliqua conſultatio erat, quo'nam modo tutum iter legatis eſſet. ad id cũ neceſſaria petitio induciarũ uideretur, cuperetq; Martius, neque aliud colloquio petiſſet, grauatè & in magnã gratiam petentis conceſsit. Nihil enim ſatis paratũ ad bellũ in præſentia habebant Romani, non exercitũ, non ducem: cum Perſeus, ni ſpes uana pacis occæcaſſet conſilia: omnia præparata atque inſtructa haberet, & ſuo maximè tempore atque alieno hoſtibus incipere bellũ poſſet. Ab hoc colloquio, fide induciarum interpoſita, legati Romani in Bœotiam comparati ſunt.

A Ibi iam motus cœperat eſſe, diſcedentibus à ſocietate communis cōſilij Bœotorū quibuſdā populis: ex quo renunciatum erat reſpondiſſe legatos, appariturum quibus populis propriè ſocietatem cum rege iungi diſplicuiſſet. Primi à Cheronia legati, deinde à Thebis in ipſo itinere occurrerunt, affirmantes non interfuiſſe ſe quo ſocietas ea decreta eſſet cōcilio: queis legati nullo in præſentia reſponſo dato, Chalcidē ſe ſequi iuſſerunt. Thebis magna contentio orta erat ex alio certamine. Comitijs prætorijs Bœotorum uicta pars iniuriam perſequens, coacta multitudine decretum fecit Thebis, ne Bœotarchæ urbibus reciperētur. Exules Theſpias uniuerſi conceſſerūt: inde (recepti enim ſine cunctatione erant) Thebas iam mutatis animis reuocati decretum faciunt, ut XII qui priuati cœtum & conciliū habuiſſent, exilio multarent. Nouus deinde prętor, Iſmenias, is erat uir nobilis ac potēs, capitalis pœnę abſenteis eos decreto damnat. Chalcidē fugerāt: inde ad Romanos Lariſſam profecti, cauſam cum Perſeo ſocietatis in Iſmeniā contulerant. Ex contētione ortum certamē: utriuſq; tamen partis legati ad Romanos uenerunt, & exules accuſatoréſque Iſmenię, & Iſmenias ipſe. Chalcidem ut uentum eſt, aliarum ciuitatum principes, id quod maximè gratum erat Romanis, ſuo quiq; proprio decreto Perſei ſocietatem aſpernati, Romanis ſe adiungebant: Iſmenias gentem Bœotorū in fidem Romanorum permitti æquum cenſebat. Inde certamine orto, niſi in tribunal legatorum perfugiſſet, haud multum abfuit quin ab exulibus fautoribuſq; eorū interficeretur. Thebæ quoq; ipſæ, quod Bœotiæ caput eſt, in magno tumultu erant, alijs ad regem trahentibus ciuitatem, alijs ad Romanos: & turba Coronæorum Haliartiorumq; conuenerat ad defendendū decretum regiæ ſocietatis. Sed conſtātia principum, docentium cladibus Philippi Antiochiq; quāta eſſet uis & fortuna imperij Romani, uicta eadem multitudo, & ut tolleretur regia ſocietas, decreuit, & eos qui autores paciſcendæ amicitiæ fuerant, ad ſatisfaciendum legatis Chalcidem miſit, fideiq; legatorum commendari ciuitatem iuſsit. Thebanos Martius & Attilius

B læti audierunt, autoreſq; & his ſeparatim ſingulis fuerunt ad renouandā amicitiā mittendi Romam legatos. Ante omnia exules reſtitui iuſſerunt, & autores regiæ ſocietatis decreto ſuo damnarunt. Ita, quod maximè uolebāt, diſcuſſo Bœotico conſilio Peloponneſum proficiſcuntur. Ser. Cornelio Chalcidem accerſito, Argis præbitum eſt ijs concilium: ubi nihil aliud à gente Achæorū petierunt, quàm ut mille milites darent. Id præſidium ad Chalcidem tuendam, dum Romanus exercitus in Græciā trajceretur, miſſum eſt. Martius & Attilius, peractis quæ agenda in Græcia erāt, principio hyemis Romam redierunt. Inde legatio ſub idem tempus in Aſiam circum inſulas miſſa. Tres erant legati, T. Claudius, P. Poſthumius, M. Iunius. ij circumeuntes, hortabantur ſocios ad ſuſcipiendum aduerſus Perſea pro Romanis bellum: & quo quæq; opulētior ciuitas erat, eo accuratius agebant: quia minores ſecuturæ maiorum autoritatē erant. Rhodij maximi ad omnia momenti habebātur: quia non fauere tantum, ſed adiuuare etiam uiribus ſuis bellum poterant, XL nauibus autore Hegeſilo comparatis. Qui cū in ſummo magiſtratu eſſet (prytanin ipſi uocant) multis rationibus peruicerat Rhodios, ut omiſſa, quā ſæpe uanā experti eſſent, regū fouendorum ſpe, Romanā ſocietatem, unā tum in terris uel uiribus, uel fide ſtabilem, retinerent. Bellum imminere cum Perſeo: deſideraturos Romanos eundem naualem apparatū, quem nuper Antiochi, quē Philippi antè bello uidiſſent: trepidaturos tum repentè parāda claſſe cum mittenda eſſet, niſi reficere naues, niſi inſtruere naualibus ſocijs cœpiſſent. Id eo magis enixè faciundum eſſe, ut crimina delata ab Eumene, fide rerum refellerent. His incitati XL nauium claſſem inſtructā, ornatamq; legatis Romanis aduenientibus, ut non expectatam adhortationē eſſe appareret, oſtenderunt. Et hæc legatio magnum ad conciliandos animos ciuitatum Aſiæ momentū fuit. Decimius unus ſine ullo effectu, captarū etiam pecuniarum ab regibus Illyriorum ſuſpicione infamis, Romam redijt. Perſeus cum à colloquio Romanorū in Macedoniā recepiſſet ſeſe, legatos Romā de inchoatis cum Martio conditionibus pacis miſit: & Byzantium & Rhodum literas legatis feren-

ferendas dedit. In literis eadem ſententia ad omneis erat: collocutum ſe cum Romanorum legatis: quę audiſſet quæq; dixiſſet, ita diſpoſita, ut ſuperior fuiſſe in diſceptatione uideri poſſet. Apud Rhodios legati addiderunt, confidere pacē futurā. Autoribus enim Martio atq; Attilio, miſſos Romam legatos. Si pergerent Romani contra fœdus mouere bellum, tum omni gratia, omni ope enitēdum fore Rhodijs, ut reconcilient pacē. Si nihil deprecando proficiant, id agēdum ne omnium rerum ius ac poteſtas ad unum populum perueniat. Cùm cæterorum id intereſſe, tum præcipuè Rhodiorum, qui plus inter alias ciuitates dignitate atq; opibus excellant: quæ ſerua atque obnoxia fore, ſi nullus aliò ſit quàm ad Romanos reſpectus. Magis & literæ & uerba legatorum benignè ſunt audita, quàm momentum ad mutandos animos habuerunt: potentior eſſe partis melioris autoritas cœperat. Reſponſum ex decreto eſt, optare pacem Rhodios: ſi bellum eſſet, ne quid ab Rhodijs ſperaret aut peteret rex, quod ueterem amicitiam, multis magniſq; meritis pace belloq; partam, dijungeret ſibi ab Romanis. Ab Rhodo redeuntes, Boëtiæ quoq; ciuitates & Thebas, & Coroneā, & Haliartum adierunt, quibus expreſſum inuitis exiſtimabatur, ut relicta regia ſocietate, Romanis adiungerētur. Thebani nihil moti ſunt, quanquam nonnihil & damnatis principib. et reſtitutis exulibus, ſuccēſebāt Romanis. Coronęi et Haliartij fauore quodam inſito in reges, legatos in Macedoniam miſerunt, præſidium petētes, quo ſe aduerſus impotentē ſuperbiam Thebanorum tueri poſſint. Cui legationi reſponſum ab rege eſt, præſidium ſe propter inducias cum Romanis factas mittere non poſſe: tamē ſuadere ita à Thebanorum iniurijs quà poſſent ut ſe uindicarēt, ne Romanis pręberēt cauſam in ſe ſæuiēdi. Martius & Attilius Romam cum ueniſſent, legationē in Capitolio ita renunciarūt, ut nulla re magis gloriarētur, quàm decepto per inducias & ſpem pacis rege. Adeò enim apparatibus belli fuiſſe inſtructū, ipſis nulla parata re, ut omnia opportuna loca præoccupari antè ab eo potuerint, quàm exercitus in Græciam traijceretur. Spacio autem induciarum ſumpto, uenturum illum nihilo paratiorē, Romanos omnibus inſtructiores rebus cœpturos bellum. Boetorum quoq; ſe concilium arte diſtraxiſſe, ne coniungi amplius ullo cōſenſu Macedonibus poſſent. Hæc, ut ſumma ratione acta, magna pars ſenatus approbabat: ueteres & moris antiqui memores, negabant ſe in ea legatione Romanas agnoſcere artes. Non per inſidias & nocturna pręlia, nec ſimulatam fugā improuiſosq; ad incautum hoſtem reditus, nec ut aſtu magis quàm uera uirtute gloriarētur, bella maiores geſſiſſe. indicere prius quàm gerere ſolitos bella, denunciare etiam, interdum locum finire in quo dimicaturi eſſent. Eadē fide indicatum Pyrrho regi medicum, uitæ eius inſidiantē: eadem Faliſcis uinctum traditum proditorē liberorum regis. Hæc Romana eſſe, non uerſutiarum Punicarum, neq; calliditatis Græcæ, apud quos fallere hoſtē quàm ui ſuperare glorioſius fuerit. Interdum in pręſens tempus plus profici dolo, quàm uirtute: ſed eius demum animum in perpetuum uinci, cui confeſsio expreſſa ſit, ſe neq; arte, neq; caſu, ſed collatis comminus uiribus iuſto ac pio bello eſſe ſuperatum. Hęc ſeniores, quibus noua hęc minus placebat ſapientia: uicit tamē ea pars ſenatus, cui potior utilis quàm honeſti cura erat, ut comprobaretur prior legatio Martij: & eódē rurſus in Græciā cum quinqueremibus remitteretur, iubereturq; cætera, uti è rep. maximè uiſum eſſet, agere. A. quoque Attilium miſerunt ad occupandam Lariſſam in Theſſalia, timētes ne ſi induciarū dies exiſſet, Perſeus præſidio eò miſſo, caput Theſſaliæ in poteſtate haberet. duo millia peditum Attilius ab Cn. Sicinio accipere ad eam rem agendā iuſſus. & P. Lentulo, qui ex Achaia redierat, CCC milites Italici generis dati, ut Thebis daret operā, ut in poteſtate Boëtia eſſet. His præparatis, quanquam ad bellum conſilia erant deſtinata, ſenatum tamen præberi legatis placuit. Eadem ferè quæ in colloquio ab rege dicta erant, relata ab legatis. Inſidiarum Eumeni factarum crimen, & maxima cura, & minimè tamen probabiliter, manifeſta enim res erat, defenſum. Cætera deprecatio erat: ſed nō eis animis audiebātur, qui aut doceri aut flecti poſſent. Denunciatum, extemplò mœnibus

A urbis Romę, Italia intra xxx diem excederēt. P. Licinio deinde Cos. cui Macedonia prouincia obuenerat, denunciatum, ut exercitui diem primam quanq; diceret ad conueniendū. C. Lucretius Pr. cui claſsis prouincia erat, cum XL quinqueremibus ab urbe profectus: nam ex refectis nauibus alias in aliū uſum retineri ad urbem placuit. Pręmiſſus à Pr. eſt frater Lucretius cum quinquereme una: iuſſusq; ab ſocijs ex fœdere acceptis nauibus ad Cephaleniā claſsi occurrere, ab Rheginis triremi una, ab Locris duabus, ad Vritibus quatuor, præter oram Italiæ ſuperuectus Calabriæ extremum promontoriū in Ionio mari, Dyrrhachiū traijcit. Ibi decē ipſorū Dyrrhachinorū, XII Iſſęorum, LIIII Gentij regis lembos nactus, ſimulans ſe credere eos in uſum Romanorum comparatos eſſe, omnibus abductis, die tertio Corcyrā, inde protinus in Cephaleniā traijcit. C. Lucretius Pr. ab Neapoli profectus, ſuperato freto, die quinto in Cephaleniam trāſmiſit. Ibi ſtetit claſsis, ſimul operiēs ut terreſtres copię traijcerentur, ſimul ut onerariæ ex agmine ſuo per altum diſsipatæ conſequerētur. Per hos fortè dies P. Licinius COS. uotis in Capitolio nūcupatis, paludatus ab urbe profectus eſt. Semper quidem ea res cum magna dignitate ac maieſtate geritur: præcipuè conuertit oculos animosq;, cum ad magnum nobilemq; aut uirtute, aut fortuna hoſtē, euntē COS. proſequuntur. Contrahit enim non officij modò cura, ſed etiam ſtudiū ſpectaculi, ut uideāt ducē ſuum, cuius imperio conſilioq; ſummā R P. tuendā permiſerunt. Subit inde cogitatio animum, qui belli caſus, quàm incertus fortunę euētus, communisq; Mars belli ſit: aduerſa ſecunda, quæq; inſcitia & temeritate ducū clades ſępe acciderint: quę contrà bona prudentia & uirtus attulerit. Quem ſcire mortaliū, utrius mētis, utrius fortunę COS. ad bellum mittāt: triumphantē ne mox cum exercitu uictore ſcandentem Capitolium, ad eoſdem deos à quibus proficiſcatur, uiſuri: an hoſtibus eam præbituri lætitiam ſint. Perſi autem regi, aduerſus quem ibatur, famam et bello clara Macedonum gens, & Philippus pater, inter multa proſpera geſta Romano etiam nobilitatus bello,

B præbebat: tum ipſius Perſei nunquam, ex quo regnum accepiſſet, deſitum belli expectatione celebrari nomē. cum his cogitationibus omnium ordinū homines proficiſcētem conſulem proſecuti ſunt. Duo conſulares tribuni militum cum eo miſsi. C. Claudius, Q. Mutius: & tres illuſtres iuuenes, P. Lentulus & duo Manlij Acidini: alter M. Manlij, alter L. Manlij filius erat. Cum ijs Cos. Brūduſiū ad exercitum, atq; inde cum omnibus copijs tranſuectus ad Nymphęum in Apolloniati agro poſuit caſtra. Paucos ante dies Perſeus, poſtquam legati ab Roma regreſsi præciderant ſpem pacis, conſiliū habuit. Ibi aliquàm diuerſis ſentētijs certatū eſt. Erant, quibus uel ſtipendiū pendendū, ſi iniungeret, uel agri parte cedendū ſi mulctarent, quidquid deniq; aliud pacis cauſa patiendū eſſet, non recuſandū uideretur: nec committēdum ut in aleam tanti caſus ſe regnumq; daret. Si poſſeſsio haud ambigua regni maneret, multa diem tēpusq; afferre poſſe, quibus non amiſſa modò recuperare, ſed timēdus ultro ijs eſſe quos nūc timeret poſſet. Cæterùm multo maior pars ferocioris ſentētiæ erat. Quicquid ceſsiſſet, cum eo ſimul regno protinus cedendum eſſe affirmabant. Neque enim Romanos pecunia aut agro egere: ſed hoc ſcire, cùm omnia humana, tum maxima quæq; & regna & imperia ſub caſibus multis eſſe. Carthaginienſium opes fregiſſe ſeſe, & ceruicibus eorum præpotentē finitimum regem impoſuiſſe: Antiochum progeniemq; eius ultra iuga Tauri remotū. Vnum eſſe Macedoniæ regnum, & regione propinquum, & quod ſicubi P R. ſua fortuna labet, antiquos animos regibus ſuis uideatur poſſe facere. Dum integræ res, apud animū ſuum Perſea debere ſtatuere: utrum ſingula concedēdo nudatus, ad extremū opibus extorrisq; regno, Samathraciam aliámue quam inſulam petere ab Romanis, ubi priuatus ſuperſtes regno ſuo in contemptu atq; inopia conſeneſcat, malit: an armatus uindex fortunæ dignitatisq; ſuæ, ita ut uiro forti dignum ſit, patiatur quodcunq; caſus belli tulerit: aut uictor liberet orbem terrarum ab imperio Romano. Non eſſe admirabilius Romanos Græcia pelli, quàm Annibalem Italia pulſum eſſe. Neq; hercule uidere, qui cōueniat, fratri affectanti per iniuriam re-

gnum ſumma ui reſtitiſſe, alienigenis bene parto eo cedere. Poſtremò ita bello & pa- A
ce quæri, ut inter omnes conueniat, nec turpius quicquam eſſe, quàm ſine certamine ceſsiſſe regno: nec præclarius quicquam, quàm pro dignitate ac maieſtate omnẽ fortunam expertum eſſe. Pellæ in uetere regia Macedonũ hoc conſilium erat. Geramus ergo, inquit, dījs bene iuuantibus, quando ita uidetur, bellũ: literiſq; circa præfectos dimiſsis, Citium (Macedoniæ oppidum eſt) copias omneis cõtrahit. Ipſe cẽtum hoſtījs ſacrificio regaliter Mineruæ quam uocant Alcidam confecto, cum purpuratorũ & ſatellitũ manu profectus Citium eſt. Eò iam omnes Macedonũ externorumq; auxiliorum conuenerant copiæ. Caſtra ante urbẽ ponit, omneiſq; armatos in campo ſtruxit. Summa omnium XL millia armata fuere: quorũ pars fermè dimidia phalangitæ erant: Hippias Bereus præerat. Delecta deinde & uiribus & robore ætatis ex omni cetratorum numero duo erant agemata, hanc ipſi legionẽ uocabant: præfectos habebãt Leonatũ & Thraſippũ Eulyeſtas. Cæterorũ cetratorũ trium fermè millium hominũ dux erat Antiphilus Edeſſæus. Pæones, & ex Paroria & Paſtrymonia (ſunt autẽ ea loca ſubiecta Thraciæ) & Agrianes, admixtis etiã Thracibus incolis, trium milliũ fermè & ipſi expleuerunt numerum. Armauerat contraxeratq; eos Didas Pæon, qui adoleſcentẽ Demetriũ occiderat. Et armatorum duo millia Gallorũ erant, præfecto Aſclepiodoto. Ab Heraclea ex Sintījs tria millia Thracum liberorũ ſuum ducẽ habebant. Cretenſium par penè numerus ſuos duces ſequebatur, Suſum Phalaſarneũ & Syllum Gnoſium. Et Leonides Lacedæmonius quingẽtis ex Græcia, miſto generi hominum, præerat. Regī̄s generis ferebatur, exul damnatus frequẽti concilio Achæorum, literis ad Perſea deprẽſis. Ætolorũ et Bœotorũ, qui nõ explebant plus q̃ quingentorũ omnes numerũ, Lyco Achæus præfectus erat. Ex his mixtis tot populorũ, tot gentiũ auxilījs, XII millia armatorũ fermè efficiebant. Equitum ex tota Macedonia contraxerat III millia. Venerat eodẽ Cotys Seuthæ filius, rex gẽtis Odryſarũ, cum mille delectis equitibus, pari fermè peditum numero. Summa totius exercitus XXXIX millia peditum e- B
rant, IIII equitum. Satis conſtabat ſecundũ eum exercitum, quem Magnus Alexander in Aſiam traiecit, nunquam ullius Macedonum regis copias tãtas fuiſſe. Sextus & uiceſimus annus agebatur, ex quo petẽti Philippo data pax erat: per id omne tempus quieta Macedonia, & progeniẽ ediderat, cuius magna pars matura militiæ eſſet, & leuibus bellis Thracum accolarum quæ exercerẽt magis quàm fatigarẽt, ſub aſsidua tamen militia fuerat: & diu meditatum Philippo primò, deinde & Perſi Romanum bellum, omnia ut inſtructa parataq; eſſent effecerat. Mota parumper acies, non iuſto decurſu tamẽ, ne ſtetiſſe tantum in armis uiderẽtur: armatoſq;, ſicut erant, ad concionem uocauit. Ipſe conſtitit in tribunali, circa ſe habẽs filios duos: quorum maior Philippus natura frater, adoptione filius: minor, quem Alexandrũ uocabant, naturalis erat. Cohortatus eſt milites ad bellum: iniuriã P R. in patrem ſeq; commemorauit. Illũ omnibus indignitatibus compulſum ad rebellandũ, inter apparatum belli fato oppreſſum: ad ſe ſimul legatos, ſimul milites ad occupandas Græciæ urbes miſſos. Fallaci deinde colloquio per ſpeciem reconciliandæ pacis extractam hyemem, ut tempus ad comparandum haberent. Conſulem nũc uenire cum duabus legionibus Romanis, quæ tricenos equites habeant, & pari fermè numero ſociorum peditum equitumq;. Eò ut accedant regum auxilia Eumenis & Maſaniſſæ, non plus VII millia peditum, II equitum futura. Auditis hoſtiũ copījs, reſpicerent ſuum ipſi exercitũ: quantum numero, quantum genere militum præſtarent, tironibus raptim ad id bellum conſcriptis, ipſi à pueris eruditi artibus militiæ, tot ſubacti atque durati bellis. Auxilia Romanis Lydos, & Phrygas, & Numidas eſſe: ſibi Thracas, Galloſq;, ferociſsimas gentium. Arma illos habere ea quæ ſibi quiſq; parauerit, pauper miles: Macedonas prompta ex regio apparatu, per tot annos patris ſui cura & impenſa facta. Commeatum illis cùm procul, tum omnibus ſub caſibus maritimis fore: ſe & pecuniam & frumentum, præter reditus metallorum, in decem annos ſepoſuiſſe. Omnia quæ deorum indulgentia, quæ regia cura

gia cura

A gia cura præparanda fuerant, plena cumulataq; habere Macedonas: animum habendum eſſe, quem habuerint maiores eorum: qui Europa omni domita trãſgreſsi in Aſiam, incognitum famæ aperuerint armis orbem terrarum: nec antè uincere deſierint, quàm rubro mari incluſis quod uincerent defuerit. At hercule nunc non de ultimis Indiæ oris, ſed de ipſius Macedoniæ poſſeſsione certamen fortunam indixiſſe. Cum patre ſuo gerenteis bellum Romanos, ſpecioſum Græciæ liberandæ tuliſſe titulum: nunc propalàm Macedoniam in ſeruitutem petere: ne rex uicinos imperio ſit Romano, ne gens bello nobilis arma habeat. Hæc enim tradenda ſuperbis dominis eſſe cum rege regnoq;, ſi abſiſtere bello & facere imperata uelint. Cum per omnẽ orationẽ ſatis frequenti aſſenſu ſucclamatum eſſet, tũ uerò ea uociferatio ſimul indignantiũ minitantiumq;, partim iubentium bonum animum habere regem, exorta eſt, ut finem dicẽdi faceret, tantum iuſsis ad iter parêre: iam enim dici, mouere caſtra ab Nympheo Romanos. Concione dimiſſa ad audiẽdas legationes ciuitatum Macedoniæ ſe contulit. Venerant autẽ ad pecunias, pro facultatibus quęq; ſuis, & frumẽtum pollicendum ad bellum. Omnibus gratiæ actæ, remiſſum omnibus, ſatis regios apparatus ad ea dictum ſufficere: uehicula tantum imperata, ut tormẽta, telorumq; miſsilium ingentẽ uim pręparatam, bellicumq; aliud inſtrumẽtum ueherent. Profectos inde toto exercitu Eordeam petẽs, ad Begorritẽ quem uocant lacum poſitis caſtris, poſtero die in Elimeam ad Haliacmona fluuiũ proceſsit. Deinde ſaltu anguſto ſuperatis mõtibus, quos Cambunios uocant, deſcendit ad (Tripolim uocant) Azorum, Pythoum, & Dolichen incolenteis. Hęc tria oppida pauliſper cunctata, quia obſides Lariſſeis dederant: uicta tamen præſenti metu, in deditionẽ conceſſerunt. Benignè his appellatis, haud dubius Perræbos quoq; idem facturos, urbem nihil cunctatis qui incolebant, primo aduentu recipit. Cyretias oppugnare coactus, primò etiam die acri cõcurſu ad portas armatorum eſt repulſus: poſtero die omnibus copijs adortus, in deditionem omnes ante

B noctem accepit. Mylæ proximum oppidum, ita munitum, ut inexuperabilis munimẽti ſpes incolas ferocioreis faceret: non portas claudere regi ſatis habuerunt, ſed probris quoq; in ipſum Macedonasq; procacibus iaculati ſunt. Quę res cum infeſtiorem hoſtem ad oppugnandum feciſſet, ipſos deſperatione ueniæ ad tuendos ſeſe acrius accendit. Itaq; per triduum ingẽtibus utrinq; animis & oppugnatę ſunt, et defenſę. Multitudo Macedonnm ad ſubeundum inuicẽ prælium haud difficulter ſuccedebat: oppidanos diem noctem eoſdem tuenteis mœnia, non uulnera modò, ſed etiam uigiliæ & continẽs labor conficiebat. Quarto die cum & ſcalæ undiq; ad muros erigerentur, & porta ui maiore oppugnaretur: oppidani depulſi muris ad portã tuedã concurrũt, eruptionemq; repentinã in hoſtes faciunt. Quæ cum irę magis inconſultę, quàm uerę fiduciæ uirium eſſet: pauci & feſsi ab integris pulſi terga dederunt, fugiẽteſq; per patentẽ portã hoſtes acceperunt. Ita capta urbs ac direpta eſt: libera quoq; corpora, quæ cædibus ſuperfuerunt, uenundata. Diruto magna ex parte & incenſo oppido, profectus ad Phalannam caſtra mouit: inde poſtero die Gyrtonem peruenit. Quò cum T. Minutium Rufum & Hippiam Theſſalorum Prr. cum præſidio intraſſe accepiſſet, ne tentata quidem oppugnatione prætergreſſus, Velatias & Connum, perculſis inopinato aduẽtu oppidanis, recepit. Vtraq; oppida in faucibus ſunt, quæ Tempe adeunt, magis Connus: itaq; & firmiore in præſidio tutum equitum peditumq;, ad hoc foſſa triplici ac uallo munitum reliquit. Ipſe ad Sycurium progreſſus, opperiri ibi hoſtium aduentũ ſtatuit: ſimul & frumẽtari paſsim exercitum iubet in ſubiecto hoſtium agro. Nanq; Sycurium eſt ſub radicibus Oſſæ montis, quà in meridiem uergit: ſubiectos habet Theſſaliæ campos, ab tergo Macedoniã atque Magneſiam. Ad has opportunitates accedit ſumma ſalubritas & copia pluribus circumiectis fontibus perennium aquarum. Cos. Romanus per eoſdem dies Theſſaliam cum exercitu petens, iter expeditum primò per Epirum habuit: deinde poſtquã in Athamaniã eſt tranſgreſſus, aſperi ac propè inuij ſoli, cum ingenti difficultate paruis itineribus ægrè Gomphos per-

uenit. cui ſi uexatis hominibus equisq; tironem exercitum ducenti acie inſtructa & loco ſuo & tempore obſtitiſſet rex, ne Romani quidem abnuunt magna ſua cum clade fuiſſe pugnaturos. Poſtquam Gomphos ſine certamine uentum eſt, præter gaudium periculoſi ſaltus ſuperati, contemptus quoq; hoſtium adeò ignorantium opportunitates ſuas acceſsit. Sacrificio ritè perfecto Cos. & frumento dato militibus, paucos ad requiem iumentorum hominumq; moratus dies: cum audiret uagari Macedonas effuſos per Theſſaliã, uaſtariq; ſociorum agros, ſatis iam refectum militem ad Lariſſam ducit. Inde cum III millia fermè abeſſet à Tripoli (Sceam uocant) ſuper Peneum amnẽ poſuit caſtra. Per idem tempus Eumenes ad Chalcidem nauibus acceſsit cum Attalo atq; Athenæo fratribus, Philetero fratre relicto Pergami ad tutelam regni. inde cum Attalo & quatuor millibus peditũ, mille equitum ad COS. uenit. Chalcide relicta duo millia peditũ, quibus Athenæus præpoſitus. Et alia eòdem auxilia Romanis ex omnibus undiq; Græciæ populis conuenerunt, quorũ pleraq; (adeò parua erãt) in obliuionem adducta. Apolloniatæ CCC equites, centum pedites miſerunt. Ætolorum alæ unius inſtar, quãtum in tota gente equitum erat, uenerãt. & Theſſalorum omnis equitatus ſeparatus erat: non plus quàm CCC erant equites in caſtris Romanis: Achæi iuuentutis ſuæ, Cretico maximè armatu, ad mille dederunt. Sub idem tempus & C. Lucretius Pr. qui nauibus præerat ad Cephaleniam, M. Lucretio fratre cum claſſe ſuper Maleam Chalcidem iuſſo petere, ipſe triremem conſcendit, ſinum Corinthium petẽs, ad præoccupandas in Bœotia res. tardior ei nauigatio propter infirmitatem corporis fuit. M. Lucretius Chalcidẽ aduenìens, cum à P. Lentulo Haliartum oppugnari audiſſet, nuncium Pr. uerbis, qui abſcedere eum inde iuberet, miſit. Bœotorum iuuẽtute, quæ pars cũ Romanis ſtabat, eam rem aggreſſus legatus, à mœnibus abſceſsit. Hęc ſoluta obſidio locum alteri nouę obſidioni dedit. Nanq; extemplò M. Lucretius cum exercitu nauali X millibus armatorum, ad hoc duobus millibus regiorũ qui ſub Athenæo erant, Haliartũ circũſedit: parantibusq; iam oppugnare ſuper uenit à Creuſa Pr. Ad idem ferè tempus et ab ſocijs naues Chalcidẽ conuenerunt: duę Punicæ quinqueremes, duæ ab Heraclea ex Ponto triremes, quatuor Chalcedone, totidem Samo, tum quinq; Rhodiæ quadriremes. Pr. quia nuſquam erat maritimum bellum, remiſit ſocijs: & Q. Martius Chalcidem nauibus uenit. Halope capta, Lariſſa quæ Cremaſte dicitur, oppugnata. Cum hic ſtatus in Bœotia eſſet, Perſeus cum ad Sycurium (ſicut antè dictum eſt) ſtatiua haberet, frumento undiq; circà ex agris conuecto, ad uaſtandum Pheræorum miſit: ratus ad iuuandas ſociorum urbes longius ab caſtris abſtractos deprehendi Romanos poſſe. Quos cũ eo tumultu nihil motos animaduertiſſet, prædã quidem præterquam hominũ, pecora autem maximè omnis generis fuere, diuiſit ad epulãdum militibus. Sub idem deinde tempus conſilium & conſul & rex habuerunt, unde bellum ordirentur. Regis creuerũt animi uaſtatione conceſſa ſibi ab hoſte Pheræi agri. Itaq; eundum inde ad caſtra, nec dandum ultrà ſpaciũ cunctandi cenſebat. & Romani cenſebãt, cunctationem ſuam infamẽ apud ſocios eſſe, maximopere indignè ferenteis non latã Pheræis opem. conſultãtibus quid agerent (aderãt autem Eumenes & Attalus in conſilio) trepidus nuncius affert, hoſtem magno agmine adeſſe. Conſilio dimiſſo ſignũ extemplò datur ut armą capiãt. Interim placet ex regijs auxilijs centum equites & parem numerum iaculatorum peditum exire. Perſeus fermè diei quarta cũ paulo plus mille paſſus abeſſet à caſtris Romanis, conſiſtere ſigna peditum iuſsit: prægreſſus ipſe cum equitibus ac leui armatura, & Cotys cũ eo ducesq; aliorum auxilorũ prçceſſerunt. Minus quingẽtos paſſus ab caſtris aberãt, cum in cõſpectu fuère hoſtiũ equites: duæ alæ erãt magna ex parte Gallorũ, Caſsignatus præerat: & leuis armaturę centum ferè & quinquaginta, Myſi aut Cretenſes. Conſtitit rex, incertus quãtum eſſet hoſtium. Duas inde ex agmine turmas Thracum, duas Macedonum, cum binis Cretenſium cohortibus & Thracum miſit. Prælium, cum pares numero eſſent, neque ab hac aut illa parte noua auxilia ſubuenirẽt, incerta uictoria finitum eſt. Eumenis fermè

XXX inter-

A xxx interfecti:inter quos Caſsignatus dux Gallorum cecidit. & tũc quidem Perſeus
ad Sycurium copias reduxit: poſtero die circa eandem horam in eundem locũ rex co-
pias admouit, plauſtris cum aqua ſequentibus: nam duodecim millium paſſuum uia
omnis ſine aqua & plurimi pulueris erat:affectoſq́ ſiti,ſi primò in conſpectu dimicaſ-
ſent,pugnaturos fuiſſe apparebat. Cum Romani quieſſent,ſtationibus etiam intra ual
lum reductis,regij quoque in caſtra redeunt. Hoc per aliquot dies fecerunt,ſperantes
fore ut Romani equites abeuntium nouiſsimum agmen aggrederentur: inde certami
ne orto,cum longius à caſtris eos elicuiſſent, facile ubiubi eſſent,ſe, qui equitatu & le-
ui armatura plus poſſent,conuerſuros aciem. Poſtquam inceptum nõ ſuccedebat, ca-
ſtra propius hoſtem mouit rex, & à quinq́ millibus paſſuum communijt. Inde luce
prima in eodem quo ſolebat loco peditum acie inſtructa,equitatum omnem leuemq́
armaturam ad caſtra hoſtium ducit. Viſus & plurium & propior ſolito puluis trepi-
dationem in caſtris Romanis fecit: & primò uix creditum nuncianti eſt, quia priori-
bus continuis diebus nunquã ante horam quartam hoſtis apparuerat,tum ſolis ortus
erat. Deinde ut plurium clamore et curſu à portis dubitatio exempta eſt:tumultus in-
gens oboritur:tribuni præfectiq́ & centuriones in prætorium, miles ad ſua quiſque
tentoria diſcurrit. Minus quingentos paſſus à uallo inſtruxerat Perſeus ſuos,circa tu-
mulum quem Calicinum uocant. Læuo cornu Cotys rex præerat cum omnibus ſuæ
gentis:equitum ordines leuis armatura interpoſita diſtinguebat. In dextro cornu Ma
cedones erant equites,intermixti turmis eorum Cretenſes. Huic armaturæ Midon
Bereus equitibus & ſummæ partis eius Meno Antigonenſis præerat. Proximi corni-
bus conſtiterant regij equites, & mixtum genus delecta plurium gentium auxilia:
Patrocles Antigonenſis hic, & Pæoniæ præfectus Didas,erant præpoſiti. Medius o-
mnium rex erat:circa eum agema quod uocant,equitumq́ ſacræ alæ. ante ſe ſtatuit fun
ditores iaculatoreſq́: quadringentorum manus utraq́ numerum expleuerat. Ionem
B Theſſalonicenſem & Timanora Dolopẽ ijs præfecit. Sic regij conſtiterant. Conſul in-
tra uallũ peditum acie inſtructa,& ipſe equitatum omnẽ cum leui armatura miſit. pro
uallo inſtructi ſunt. Dextro cornu præpoſitus C. Licinius Craſſus cõſulis frater cũ o-
mni Italico equitatu,uelitibus intermixtis:ſiniſtro M. Valerius Læuinus ſociorum ex
Græcis populis equites habebat, eiuſdem gentis leuem armaturã. Mediam aũt aciem
cũ delectis equitibus extraordinarijs tenebat Q. Mutius. CC equites Galli ante ſigna
horũ inſtructi,& de auxilijs Eumenis Cyrtiorum gentis CCC. Theſſali CCCC equites
paruo interuallo ſuper læuum cornu locati. Eumenes rex Attaluſq́ cũ omni manu ſua
ab tergo inter poſtremam aciem ac uallum ſteterunt. In hunc modum maximè inſtru-
ctæ acies,par fermè utrinq́ numerus equitũ ac leuis ac armaturæ concurrunt,à fundi
toribus iaculatoribuſq́ qui præceſſerunt prælio orto. Primi omnium Thraces, haud
ſecus quàm diu clauſtris retentæ feræ,concitati cum ingenti clamore in dextrum cor-
nu Italicos equites incurrerunt,ut uſu belli & ingenio impauida gens turbaretur.
gladijs haſtas petere pedites. nunc ſuccidere crura equis,nunc ilia ſuffodere. Per-
ſeus in mediam inuectus aciem, Græcos primo impetu auertit:quibus cum grauis ab
tergo inſtaret hoſtis, Theſſalorum equitatus,qui à læuo cornu breui ſpacio diiunctus
in ſubſidijs fuerat, extra concurſum primò ſpectator certaminis, deinde inclinata re
maximo uſui fuit. Cedentes enim ſenſim integris ordinibus, poſtquam ſe Eumenis
auxilijs adiunxerunt,& cum eo tutum inter ordines ſuos receptũ ſocijs fuga diſſipa-
tis dabant:& cum minus conferti hoſtes inſtarent, progredi etiã auſi,multos fugientiũ
obuios exceperunt. Nec regij ſparſi iam ipſi paſſim ſequendo,cum ordinatis & certo
incedentibus gradu manus cõſerere audebant, cum uictor equeſtri prælio rex paruo
momento ſi adiuuiſſet,debellatum eſſet. opportunè adhortanti ſuperuenit phalanx,
quam ſua ſponte,ne audaci cœpto deeſſet, Hippias & Leonatus raptim adduxerant,
poſtquam proſperè pugnaſſe equitem acceperunt. Fluctuante rege inter ſpem me-
tumq́ tantæ rei conandæ, Cretenſis Euander, quo miniſtro Delphis ad inſidias Eu-

menis regis uſus erat: poſtquam agmē impeditū uenientiū ſub ſignis uidit, ad regem A accurrit, & monere inſtitit, ne elatus felicitate ſummam rerū temerè in non neceſſariā aleam daret. Si contentus bene re geſta quieſſet eo die, uel pacis honeſtæ conditionē habiturū, uel plurimos belli ſocios, qui fortunam ſequerentur, ſi bellare mallet. In hoc conſiliū pronior erat animus regis. Itaq; collaudato Euādro, ſigna referri, peditumq; agmē redire in caſtra iubet, equitibus receptui canere. cecidere eo die ab Romanis CC equites, duo millia haud minus peditum: capti fermè CC equites. ex regijs autem XX equites, XL pedites interfecti. Poſtquam rediere in caſtra uictores, omnes quidē læti, ante alios Thracum inſolēs lætitia eminebat: cum cantu enim ſuperfixa capita hoſtiū portantes redierūt. Apud Romanos non mœſtitia tantū ex malè geſta re, ſed pauor etiam erat, ne extēplò caſtra hoſtis aggrederet. Eumenes ſuadere, ut trans Peneū trans ferret caſtra: ut pro munimēto amnē haberet, dum perculſi milites animos colligerēt. Cos. moueri flagitio timoris fatēdi: uictus tamē ratione, ſilētio noctis tranſductis copijs, caſtra in ulteriore ripa communit. Rex poſtero die ad laceſſendos prælio hoſtes progreſſus, poſtquam trans amnē in tuto poſita caſtra animaduertit, fatebatur quidē peccatum, quòd pridie non inſtitiſſet uictis: ſed aliquanto maiorem culpam eſſe, quòd nocte foret ceſſatum. Nam ut neminem alium ſuorum moueret, leui armatura immiſſa, trepidantium in tranſitu fluminis hoſtium deleri magna ex parte copias potuiſſe. Romanis quidem præſens pauor demptus erat, in tuto caſtra habentibus: damnum inter cætera præcipuè famæ mouebat. & in conſilio apud Cos. pro ſe quiſq; in Ætolos conferebant cauſam: ab ijs fugæ terroriſq; principium ortum, ſecutus pauorem Ætolorum & cæteros ſocios Græcorum populorum. Quinq; principes Ætolorum primi terga uertentes conſpecti dicebantur. Theſſali pro concione laudati, ducèsque eorum etiam uirtutis cauſa donati. Ad regem ſpolia cæſorum hoſtium referebantur: dona ex his alijs arma inſignia, alijs equos, quibuſdam captiuos dono dabat. Scuta erant ſupra MD: loricæ thoraceſq; M amplius ſummam explebant: galearum gladiorumq; & miſsilium omnis generis maior aliquanto numerus. Hæc per ſe ampla, pleraq; multiplicata uerbis regis, quæ ad concionem uocato exercitu habuit. Præiudicatum euentum belli habetis: meliorem partē hoſtium, equitatum Romanum, quo inuictos ſe eſſe gloriabantur, fudiſtis. Equites enim illis principes iuuentutis, equites ſeminarium ſenatus: inde lectos in patrum numerum cōſules, inde imperatores creant. Horum ſpolia paulo antè diuiſimus inter uos. Nec minorem de legionibus peditum uictoriam habetis, quæ nocturna fuga uobis ſubtractæ, naufragorum trepidatione paſsim natantium flumen compleuerunt. Sed facilius nobis ſequentibus uictos Peneum ſuperare erit, quàm illis trepidantibus fuit: tranſgreſsiq; extemplò caſtra oppugnabimus, quæ hodie cepiſſemus, ni fugiſſent. Aut ſi acie decernere uolent, eundem pugnæ pedeſtris euentum expectate, qui equitum in certamine fuerit. Et qui uicerant alacres, ſpolia cæſorum hoſtium humeris gerentes ante ora ſua, audiuere, ex eo quod acciderat ſpem futuri præcipientes: & pedites aliena gloria accenſi, præcipuè qui Macedonum phalangis erant, ſibi quoque & nauandæ regi operæ, & ſimilem gloriam ex hoſte pariendi occaſionem optabant. concione dimiſſa, poſtero die profectus inde ad Mopſelum poſuit caſtra: tumulus hic inter Tempe & Lariſſam medius eſt. Romani non abſcedentes ab ripa Penei, tranſtulerunt in locum tutiorem caſtra. Eò Miſagenes Numida uenit cum mille equitibus, pari peditum numero, ad hoc elephantis duobus & XX. Per eos dies conſilium habenti regi de ſumma, cum iam conſediſſet ferocia ab re bene geſta: auſi ſunt quidam amicorum conſilium dare, ut ſecunda fortuna in conditione honeſtæ pacis uteretur, potius quàm ſpe uana euectus in caſum irreuocabilem ſe daret. Modum imponere ſecundis rebus, nec nimis credere ſerenitati præſentis fortunæ, prudentis hominis & meritò felicis eſſe. Mitteret ad Cos. qui fœdus in eaſdem leges renouarent, quibus Philippus pater eius pacē à T. Quintio uictore accepiſſet: neq; finiri bellum magnificentius, quàm à tam memorabili pugna:

neque

A neque ſpem firmiorem pacis perpetuæ dari, quàm quæ perculſos aduerſo prælio Romanos molliores factura ſit ad paciſcendum. Quòd ſi Romani tum quoque inſita pertinacia æqua aſpernarentur: deos hominesque, & moderationis Perſei, & illorum peruicacis ſuperbiæ, futuros teſtes. Nunquam ab talibus cōſilijs abhorrebat regis animus: itaque pluriū aſſenſu comprobata eſt ſententia. Legati ad Cos. miſsi, adhibito frequenti concilio auditi ſunt. Pacem petere, uectigal, quātum Philippus pactus eſſet, daturum Perſea Romanis pollicentes: urbibus, agris locisque, quibus Philippus ceſsiſſet, ceſſurū primùm. Hæc legati. Summotis his, cū conſultarent, Romana conſtantia uicit in conſilio. Ita tum mos erat, in aduerſis uultum ſecundæ fortunæ gerere, moderari animos in ſecundis. Reſponderi placuit: ita pacem dari, ſi de ſumma rerū liberum ſenatui permittat rex de ſe deque uniuerſa Macedonia ſtatuendi ius. Hęc cum renunciaſſent legati, miraculo ignaris moris pertinacia Romanorū eſſe: & plerique uetare amplius mentionem pacis facere: ultro mox quæſituros quod oblatum faſtidiant. Perſeus hanc ipſam ſuperbiam, quippe ex fiducia uirium eſſe, timere: & ſummam pecuniæ augens, ſi precio pacem emere poſſet, nō deſtitit animum Cos. tentare. Poſtquam nihil ex eo quod primo reſpōderat, mutabat: deſperata pace ad Sycurium, unde profectus erat, redijt, belli caſum de integro tentaturus. Fama equeſtris pugnę uulgata per Gręciam, nudauit uoluntates hominum: non enim ſolum qui partis Macedonum erant, ſed plerique ingentibus Romanorū obligati beneficijs, quidam uim ſuperbiamque experti, læti eam famam accepere: nō ob aliam cauſam quàm prauo ſtudio, quo etiam in certaminibus ludicris uulgus utitur, deteriori atque infirmiori fauendo. Eodem tempore in Bœotia ſumma ui Haliartum Lucretius Pr. oppugnarat: & quanquam nec habebant externa auxilia obſeſsi, præter Coronæorum iuniores, qui prima obſidione mœnia intrauerant, neque ſperabant: tamen ipſi animis magis quàm uiribus reſiſtebant. Nam & eruptiones in opera crebrò faciebāt: & arietem admotum, libramento plumbi grauatum

B ad terram urgebant: & ſi quà declinarent qui agebāt ictum, pro diruto muro nouum tumultuario opere, raptim ex ipſa ruinæ ſtrage congeſtis ſaxis, extruebant. Cum operibus oppugnatio lentior eſſet, ſcalas per manipulos diuidi Pr. iuſsit, ut corona undique mœnia aggreſſurus: eo magis ſuffecturam ad id multitudinem ratus, quòd qua parte palus urbem cingit, nec attinebat oppugnari, nec poterat. Ipſe ab ea parte, qua duæ turres, quodque inter eas muri prorutum fuerat, duo millia militum delectorum admouit: ut eodem tempore quo ipſe tranſcendere ruinas conaretur, concurſu aduerſus ſe oppidanorū facto, ſcalis uacua defenſoribus mœnia capi parte aliqua poſſent. Haud ſegniter oppidani uim eius arcere parant. Nam ſuper ſtratum ruinis locum faſcibus aridis ſarmentorum iniectis, ſtātes cum ardentibus facibus accenſuros ea ſe ſæpe minabantur, ut incendio interſepti ab hoſte, ſpacium ad obijciendum interiorem murum haberent: quod inceptum eorum fors impedijt. Nam tantus repente effuſus eſt imber, ut nec accendi facilè pateretur, & extingueret accenſa. Itaque & tranſitus per diſtracta fumantia uirgulta patuit: & in unius loci præſidium omnibus uerſis, mœnia quoque pluribus ſimul partibus ſcalis capiuntur. In primo tumultu captæ urbis ſeniores impubesque, quos caſus obuios obtulit, paſsim cæſi: armati in arcem confugerunt. & poſtero die, cum ſpei nihil ſupereſſet, deditione facta ſub corona uenierūt. fuerunt autem MM fermè & D. ornamenta urbis ſtatuæ & tabulæ pictæ, & quidquid precioſæ prædæ fuit, ad naues delatum: urbs diruta à fundamentis. inde Thebas ductus exercitus: quibus ſine certamine receptis, urbem tradidit exulibus & qui Romanorum partis erant: aduerſæ factionis hominum, fautorumque regis ac Macedonum, familias ſub corona uendidit. His geſtis in Bœotia, ad mare ac naues redijt. Cum hæc in Bœotia gererentur, Perſeus ad Sycurium ſtatiua dierum aliquot habuit. Vbi cum audiſſet, raptim Romanos circà ex agris demeſſum frumentum conuehere, deinde ante ſua quenque tentoria ſpicas faſcibus deſecantem, quo purius frumentum tereret, ingenteis aceruos per tota caſtra ſtramentorum feciſſe: ratus incendio opportuna eſſe, faces

ttt 4 tædamque

tædamq́ & malleolos ſtuppæ illitos pice parari iubet: atq; ita media nocte profectus, A ut prima luce aggreſſus falleret. nequicquã primæ ſtationes oppreſſæ tumultu ac terrore ſuo cæteros exciuerunt: ſignumq́ datum eſt arma extemplò capiendi: ſimulq́; in uallo, ad portas, miles inſtructus erat, & intentus propugnationi caſtrorum. Perſeus & extemplò circumegit aciem, & prima impedimenta ire, deinde peditum ſigna ferri iuſsit. Ipſe cum equitatu & leui armatura ſubſtitit ad agmen cogendum, ratus id quod accidit, inſecuturos ad extrema ab tergo carpenda hoſteis. Breue certamẽ leuis armaturæ maximè cum procurſatoribus fuit, equites peditesq́; ſine tumultu in caſtra redierunt. Demeſsis circà ſegetibus, Romani ad Crannonium intactum agrum caſtra mouent. Ibi cum ſecuri, & propter caſtrorum longinquitatem, & uiæ inopis aquarum difficultatem, quæ inter Sycurium & Crannona eſt, ſtatiua haberent, repentè prima luce in imminentibus tumulis equitatus regius cum leui armatura uiſus ingentem tumultum fecit. Pridie per meridiem profecti ab Sycurio erant: peditum agmen ſub lucem reliquerant in proxima planicie. Stetit pauliſper in tumulis, elici poſſe ratus ad equeſtre certamen Romanos: qui poſtquam nihil mouebant, equitem mittit qui pedites referre ad Sycurium ſigna iuberet, ipſe mox inſecutus. Romani equites modico interuallo ſequentes, ſicubi ſparſos ac diſsipatos inuadere poſſent: poſtquam confertos abire ſigna atq; ordines ſeruantes uiderunt, & ipſi in caſtra redeunt. Inde offenſus longinquitate itineris rex ad Mopſelum caſtra mouit. & Romani demeſsis Crannonis ſegetibus, in Phalanneum agrum tranſeũt. Ibi cum ex transfuga cognoſſet rex, ſine ullo armato præſidio paſsim uagãteis per agros Romanos metere, cum M equitibus, duobus millibus Thracum & Cretenſium profectus, cum quantum accelerare poterat effuſo agmine iſſent, improuiſo aggreſſus eſt Romanos. Iuncta uehicula, pleraque onuſta, mille admodũ capiuntur, DC fermè homines. Prædam cuſtodiendam ducendamq́; in caſtra CCC Cretẽſium dedit. Ipſe reuocato ab effuſa cæde equite, & reliquis peditum, ducit ad proximum præſidiũ, ratus haud magno certamine opprimi poſſe. B L. Pompeius Tr. militum præerat, qui perculſos milites repentino hoſtium aduentu in propinquum tumulum recepit, loci ſe præſidio, quia numero & uiribus impar erat, defenſurus. Ibi cum in orbẽ milites coegiſſet, ut denſatis ſcutis ab iactu ſagittarum & iaculorũ ſeſe tuerentur: Perſeus circundato armatis tumulo, alios aſcenſum undiq; tentare iubet, & cõminus prælium conſerere, alios eminus tela ingerere. Anceps Romanos terror circunſtabat: nam neq; conferti pugnare, propter eos qui aſcendere in tumulum conabantur, poterant: & ubi ordines procurſando ſoluiſſent, patebant iaculis ſagittis'ue. Maximè ceſtroſphendonis uulnerabantur: hoc illo bello nouum genus teli inuentũ eſt. Bipalme ſpiculum haſtili ſemicubitali infixum erat, craſsitudine digiti: huic ad libramen pinnæ tres, uelut ſagittis ſolent, circundabãtur: funda media, duo funalia imparia habebat: cũ maiori ſinu libratum funditor habena rotaret, excuſſum uelut glans emicabat. Cum & hoc & alio omni genere telorũ, pars uulnerata militum eſſet, nec facilè iam arma feſſi ſuſtinerent: inſtare rex ut dederent ſe, fidem dare, præmia interdum polliceri: nec cuiuſquam ad deditionem flectebatur animus, cum ex inſperato iam obſtinatis mori ſpes affulſit. Nam cum ex frumentatoribus refugientes quidam in caſtra, nunciaſſent Cos. circumſideri præſidiũ: motus periculo tot ciuium (nam DCCC fermè & omnes Romani erant) cum equitatu ac leui armatura (acceſſerant noua auxilia Numidæ pedites equitesq́; & elephanti) caſtris egreditur: & tribunis militum imperat, ut legionum ſigna ſequantur. Ipſe uelitibus ad firmanda leuium armatorum auxilia adiectis, ad tumulũ præcedit. Conſulis latera tegũt, Eumenes, Attalus, & Miſagenes regulus Numidarũ. Cum in conſpectu prima ſigna ſuorũ circumſeſsis fuerũt, Romanis quidem ab ultima deſperatione recreatus eſt animus. Perſeus, cui primum omniũ fuerat, ut contentus fortuito ſucceſſu, captis aliquot frumentatoribus occiſisq́;, non tereret tempus in obſidione præſidij: ſecundum, ea quoq; tentata utcunque, cũ ſciret nihil roboris ſecum eſſe, dum liceret intacto, abire: & ipſe hoſtium

aduentum

A aduentum elatus ſucceſſu manſit: & qui phalangem accerſerent, propere miſit. quæ & ſerius quam res poſtulabat, & raptim acta, turbati curſu aduerſus inſtructos & præparatos erant aduenturi. Cos. antè ueniens, extemplò prælium conſeruit. Primò reſiſtere Macedones: deinde ut nulla re pares erant, amiſsis CCC peditibus, XXIIII primoribus equitum ex ala quam Sacram uocant, inter quos Antimachus etiam præfectus alæ cecidit, abire conantur. Cæterùm iter propè ipſo prælio tumultuoſius fuit. Phalanx abs trepido nũcio accita cum raptim duceretur, primò in anguſtijs captiuorum agmini oblata uehiculisq; frumento onuſtis: ijs cæſis ingens ibi uexatio partis utriuſq; fuit, nullo expectante utcunq; explicaretur agmen: ſed armatis detrudentibus per præceps impedimenta (neq; enim aliter uia aperiri poterat) iumentis cum ſtimularentur in turba ſæuientibus. Vix ab incondito agmine captiuorum expediera͂t ſeſe, cum regio agmini perculſisq; equitibus occurrũt. Ibi uerò clamor iubentium referre ſigna, ruinæ quoq; propè ſimilem trepidationem fecit: ut ſi hoſtes introire anguſtias auſi longius inſecuti eſſent, magna clades accipi potuerit. Cos. recepto ex tumulo præſidio, contentus modico ſucceſſu, in caſtra copias reduxit. Sunt qui eo die magno prælio pugnatum autores ſunt, VIII millia hoſtium cæſa, in his Sopatrũ & Antipatrum regios duces: uiuos captos circiter MMCCCC. Signa militaria capta XXVII. Nec incruentam uictoriam fuiſſe: ſupra IIII M & CCC de exercitu conſulis cecidiſſe: ſigna ſiniſtræ alæ quinq; amiſſa. Hic dies & Romanis refecit animos, & Perſea perculit: ut dies paucos ad Mopſelum moratus, ſepulturæ maximè militum amiſſorum cura, præſidio ſatis ualido ad Connum relicto, in Macedoniam reciperet copias. Timotheum quendam ex regijs præfectis cũ modica manu relinquit ad Philam, iuſſum Magnetas & propinquos tentare. Cum Pellam ueniſſet, exercitu in hyberna dimiſſo, ipſe cũ Cotye Theſſalonicam eſt profectus. Eò fama affertur, Atlesbim regulum Thracum, & Corragum Eumenis præfectum, in Cotyis fines impetum feciſſe: & regionem Marenen (quam uocant) cepiſſe. Itaque dimittendum Cotyn ad ſua tuenda ratus, magnis

B proficiſcentem donis proſequitur. Ducenta talenta, ſemeſtre ſtipẽdium equitatui numerat, cum primò annuum dare conſtituiſſet. Cos. poſtquam profectum Perſea audiuit, ad Connum caſtra mouet, ſi potiri oppido poſſet. Ante ipſa Tempe in faucibus ſitum, Macedoniæ clauſtra tutiſsima præbet, & in Theſſaliam opportunum Macedonibus decurſum. Cum & loco & præſidio ualido inexpugnabilis res eſſet, abſtitit incepto. In Perræbiam flexis itineribus, Malloea primo impetu capta ac direpta. Tripoli, aliaq; Perrębia recepta, Lariſſam redijt: inde Eumene atq; Attalo domum remiſſis, Miſagenem Numidasq; in hyberna in proximis Theſſalis urbibus diſtribuit, & partem exercitus ita per totam Theſſaliam diuiſit, ut & hyberna commoda omnes haberẽt, & præſidio urbibus eſſent. Q. Mutium legatum cum duobus millibus ad obtinendam Ambraciam miſit. Græcarum ciuitatum ſocios omnes præter Achęos dimiſit. cum exercitus parte profectus in Achaiam Pthiotim, Preleum deſertum fuga oppidanorum diruit à fundamentis, Antrona uoluntate colentium recepit. Ad Lariſſam deinde exercitum admouit: urbs deſerta erat, in arcem omnis multitudo conceſſerat: eam oppugnare aggreditur. Primi omnium Macedones, regium præſidium, metu exceſſerant: à quibus relicti oppidani, in deditionem extemplò ueniunt. Dubitari inde, utrum Demetrias prius aggredienda foret, an in Bœotia aſpiciendæ res. Thebani uexantibus eos Coronæis, in Bœotiam accerſebant: ad horum preces, quia hybernis aptior regio quàm Magneſia erat, in Bœotiam duxit.

DECADIS QVINTAE LIBER TERTIVS.

Pretores nonnulli, eo quod auarè & crudeliter prouincias adminiſtraſſent, damnati ſunt. P. Licinius Craſſus proconſul complures in Græcia urbes expugnauit, & crudeliter diripuit. ob id captiui, qui ab eo uenierant, ex S C poſtea reſtituti ſunt. A præfectis claßium Romanarum multa impotenter in ſocios facta. Res preterea à Perſeo rege in Thracia proſperè geſtas continet: uictis Dardanis, & Illyrico, cuius rex erat Gentius. Motus, qui in Hiſpania ab Olonico factus erat, ipſo interempto conſedit. M. Aemylius Lepidus à cenſoribus princeps in ſenatu lectus.

EADEM æſtate, qua in Theſſalia equeſtri pugna uicere Romani, lega- A
tus in Illyricum à Cos. miſſus, opulenta duo oppida ui atq; armis co-
egit in deditionem, omniaq; ijs ſua conceſsit, ut opinione clementiæ
eos qui Carnuntem munitam urbem incolebãt, alliceret. Poſtquam
nec ut dederent ſe compellere, neque capere obſidendo poterat, ne
duabus oppugnationibus nequicquam fatigatus miles eſſet, quam
prius intactam urbem reliquerat, diripuit. Alter Cos. C. Caſsius nec in Gallia, quam
ſortitus erat, memorabile quicquam geſsit: & per Illyricum ducere legiones in Mace-
doniam uano incepto eſt conatus. Ingreſſum hoc iter conſulem, ſenatus ex Aquileien
ſium legatis cognouit: qui querentes coloniam ſuam nouam & infirmã, necdum ſatis
munitam inter in feſtas nationes Hiſtrorũ & Illyriorum eſſe, cum peterent ut ſenatus
curæ haberet quomodo ea colonia muniretur, interrogati uellétne eã rem C. Caſsio
Cos. mandari, reſpõderunt, Caſsium Aquileiam indicto exercitu, profectum per Illy-
ricum in Macedoniã eſſe. Ea res primò incredibilis uiſa, & pro ſe quiſq; credere, Car-
nis forſitan aut Hiſtris bellum illatũ. Tum Aquileienſes, nihil ſe ultrà ſcire, nec audere
affirmare, quàm XXX dierum frumentum militi datum, & duces, qui ex Italia itinera
in Macedoniã noſſent, conquiſitos, abductosq;. Enimuero ſenatus indignari, tantum
conſulem auſum, ut ſuam prouinciam relinqueret, in alienã tranſiret, exercitum nouo
periculoſo itinere inter exteras gentes ducere, uiam tot nationibus in Italiam aperire.
Decernunt frequentes ut C. Sulpitius Pr. treis ex ſenatu nominet legatos, qui eo die
proficiſcantur ex urbe: & quantum accelerare poſſent, Caſsium Cos. ubicunq; ſit per-
ſequantur: nuncient, ne bellũ cum ulla gente moueat, niſi cum qua ſenatus gerendum
cẽſuerat. Legati ij profecti, M. Cornelius Cethegus, M. Fuluius, P. Martius Rex. Me-
tus de conſule atq; exercitu diſtulit eo tempore muniendæ Aquileiæ curã. Hiſpaniæ
deinde utriuſq; legati aliquot populorũ in ſenatu introducti. Ii de magiſtratuũ Roma
norum auaritia ſuperbiaq; cõqueſti, nixi genibus ab ſenatu petierunt, ne ſe ſocios fœ- B
dius ſpoliari uexariq;, quàm hoſteis, patiantur. Cum & alia indigna quererẽtur, mani
feſtum autem eſſet pecunias captas, L. Canuleio Pr. qui Hiſpaniam ſortitus erat, nego
tium datum eſt, ut in ſingulos à quibus Hiſpani pecunias peterẽt, quinos recuperato-
res ex ordine ſenatorio daret, patronosq; quos uellent ſumendi poteſtatẽ faceret. Vo
catis in curiam legatis, recitatum eſt S C. iuſsiq; nominare patronos, quatuor nomina-
uerunt, M. Porcium Catonẽ, P. Cornelium Cn. F. Scipionem, L. Æmylium M. F. Pau
lum, C. Sulpitiũ Gallum. Cum M. Titinio primũ, qui Pr. A. Manlio, M. Iunio Coss.
in citeriore Hiſpania fuerat, recuperatores ſumpſerũt. Bis ampliatus, tertio abſolutus
eſt reus. Diſſenſio inter duarũ prouinciarũ legatos eſt orta: citerioris Hiſpaniæ popu-
li M. Catonem & Scipionẽ, ulterioris L. Paulum & Gallũ Sulpitium patronos ſum-
pſerũt. Ad recuperatores adducti, à citerioribus populis P. Furius Philus, ab ulterio-
ribus M. Matienus. Ille Sp. Poſthumio, Q. Mutio Coss. triennio antè, hic biennio
prius L. Poſthumio, M. Popilio Coss. Pr. fuerat. Grauiſsimis criminibus accuſati am-
bo ampliatiq;, cum dicenda de integro cauſa eſſet, excuſati exilij cauſa ſolũ uertiſſe, Fu
rius Præneſte, Matienus Tibur exulatũ abierunt. Fama erat, prohiberi à patronis no-
bileis ac potentes cõpellare: auxitq; eam ſuſpicionem Canuleius Pr. quòd omiſſa ea re
delectum habere inſtituit: dein repentè in prouinciam abijt, ne plures ab Hiſpanis ue-
xarentur. Ita præteritis ſilentio obliteratis, in futurum conſultum ab ſenatu Hiſpanis,
quod impetrarunt ne frumenti æſtimationẽ magiſtratus Romanus haberet, néue co-
geret uiceſimas uendere Hiſpanos quãti ipſe uellet, & ne præfecti in oppida ſua ad pe
cunias cogendas imponerẽtur. Et alia noui generis hominũ ex Hiſpania legatio uenit.
Ex militibus Romanis, & ex Hiſpanis mulieribus, cũ quibus connubium nõ eſſet, na-
tos ſe memorãtes, ſupra quatuor millia hominũ, orabant, ut ſibi oppidũ in quo habita
rent, daretur. ſenatus decreuit, uti nomina ſua apud L. Canuleiũ profiterentur: eorũq;
ſi quos manumiſiſſet, eos Carteiam ad Oceanum deduci placere. Qui Carteienſium

domi

A domi manere uellent, poteſtatem fore, uti numero colonorum eſſent, agro aſsignato. Latinam eam coloniam fuiſſe, libertinorumq́ appellari. Eodem tempore ex Africa & Guluſſa Maſaniſſę regis filius legatus patris, & Carthaginienſes uenerunt. Guluſſa prior in ſenatum introductus, & quæ miſſa erant ad bellum Macedonicũ à patre ſuo expoſuit: & ſi qua præterea uellent imperare, præſtaturum merito PR eſt pollicitus: & monuit Patres conſcriptos, ut à fraude Carthaginienſium cauerent. Claſsis eos magnæ parandæ conſilium cepiſſe, ſpecie pro Romanis, & aduerſus Macedonas: ubi ea parata inſtructaq́ eſſet, ipſorum fore poteſtatis quem hoſtem aut ſocium habeant.

* *

tantum pauorem ingreſsi caſtra oſtentantes capita fecerunt, ut ſi admotus extemplò exercitus foret, capi caſtra potuerint. Tum quoq́ fuga ingens facta eſt: & erant qui legatos mittendos, ad pacem precibus petendam, cenſerent: ciuitatesq́ complures eo nuncio audito, in deditionem uenerũt. quibus purgantibus ſeſe, culpamq́ in duorum amentiam cõferentibus, qui ſe ultrò ad pœnam ipſi obtuliſſent, cum ueniam dediſſet prætor: profectus extemplò ad alias ciuitates, omnibus imperata facientibus, quieto exercitu pacatum agrum, qui paulo antè ingẽti tumultu arſerat, peragrauit. Hæc lenitas prætoris, qua ſine ſanguine ferociſsimam gẽtem domuerat, eo gratior plebi patribusq́ fuit, quo crudelius auariusq́ in Græcia bellatum & ab cõſule Licinio & ab Lucretio prætore erat. Lucretium tribuni plebis abſentem concionibus aſsiduis lacerabant, cum reipublicæ cauſa abeſſe excuſaretur: ſed tum adeò uicina etiam inexplorata erant, ut is eo tempore in agro ſuo Antiati eſſet, aquamq́ ex manubijs Antium ex flumine Loracinæ duceret. Id opus centum triginta millibus æris locaſſe dicitur: tabulis quoq́ pictis ex præda fanum Æſculapij exornauit. Inuidiam infamiamq́ ab Lucretio auerterunt in Hortenſiũ ſucceſſorem eius Abderitæ legati, flentes ante curiã, querentesq́ oppidum ſuum ab Hortenſio expugnatũ ac direptum eſſe. Cauſam excidij fuiſſe urbi, quod cum centũ millia denariûm, & tritici L millia modiûm imperaret, ſpacium petierunt, quo de ea re & ad Hoſtilium conſulem, & Romam mitterent legatos. uix dum ad conſulem ſe perueniſſe, & audiſſe oppidũ expugnatum, principes ſecuri percuſſos, ſub corona cæteros ueniſſe. Indigna ſenatui uiſa: decreueruntq́ eadem de Abderitis, quę de Coronæis decreuerant priore anno: eademq́ pro cõcione edicere Q. Mænium prætorem iuſſerunt. Et legati duo C. Sempronius Bleſus, Sex. Iulius Cæſar ad reſtituendos in libertatẽ Abderitas miſsi. Iiſdem mandatum, ut & Hoſtilio conſuli & Hortenſio prætori nunciarent: ſenatũ, Abderitis iniuſtum bellum illatum, conquiriq́ omnes qui in ſeruitute ſint, & reſtitui in libertatẽ, æquum cenſere. Eodem tempore de C. Caſsio, qui Cos. priore anno fuerat, tum Tr. millitũ in Macedonia cum A. Hoſtilio erat, querelę ad ſenatum delatæ ſunt: & legati regis Gallorũ Cincibili uenerunt. Frater eius uerba in ſenatu fecit, queſtus Alpinorum populorũ agros ſociorum ſuorum depopulatum C. Caſsium eſſe: & inde multa millia hominum in ſeruitutem abripuiſſe. Sub id tẽpus Carnorum Hiſtrorumq́ & Iapidum legati uenerunt: Duces ſibi ab conſule Caſsio primùm imperatos, qui in Macedoniã ducenti exercitum iter monſtrarent: pacatum ab ſe tanquã ad aliud bellum gerẽdum abiſſe: inde ex medio regreſſum itinere, hoſtiliter peragraſſe fines ſuos: paſsim rapinasq́ & incẽdia facta: nec ſe ad id locorum ſcire, propter quam cauſam conſuli pro hoſtibus fuerint. Et regulo Gallorum abſenti, & his populis reſponſum eſt, ſenatum ea quæ facta querantur, neq́ ſciſſe futura, neq́ ſi ſint facta probare. Sed indicta cauſa damnari abſentem conſularem uirum, iniuriũ eſſe, cum is reipublicæ cauſa abſit. Vbi ex Macedonia rediſſet C. Caſsius, tum ſi coràm eum arguere uellent, cognita re, ſenatum daturum operam uti ſatis fiat. Nec reſpõderi tantum ijs gentibus, ſed legatos mitti, duos ad regulum trãs alpeis, tres circa eos populos placuit, qui indicarent quæ patrũ ſententia eſſet. Munera mitti legatis ex binis millibus æris cenſuerunt: duobus fratribus regulis hæc præcipua, torques duo ex quinq́ pondo auri facti, & uaſa argentea quinq́ ex uiginti pondo, & duo equi

phalerati

phalerati cum agaſonibus, & equeſtria arma ac ſagula: & comitibus eorum ueſtimenta liberis, ſeruisq;. Hæc miſſa, illa petentibus data, ut denorum equorum ijs commercium eſſet, educendiq; ex Italia poteſtas fieret. legati cum Gallis miſsi trans Alpeis, C. Lęlius, M. Æmylius Lepidus: ad cæteros populos C. Sicinius, P. Cornelius Blaſio, T. Memmius. Multarum ſimul Græciæ Aſiæq; ciuitatum legati Romam conuenerunt. Primi Athenienſes introducti: ij ſe quod nauium habuerint militumq; P. Licinio conſuli & C. Lucretio prætori miſiſſe expoſuerunt, quibus eos nõ uſos, frumenti ſibi centum millia imperaſſe: quòd quanquam ſterilem terram arent, ipſosq; etiam agreſteis peregrino frumento alerent, tamen ne deeſſent officio confeciſſe: & alia quæ imperarentur, præſtare paratos eſſe. Mileſij nihil pręſtitiſſe memorantes, ſi quid imperare ad bellum ſenatus uellet, præſtare ſe paratos eſſe polliciti ſunt. Alabandenſes templũ urbis Romæ ſe feciſſe commemorauerunt, ludosq; anniuerſarios ei diuæ inſtituiſſe: & coronam auream quinquaginta pondo, quã in Capitolio ponerent, donum Ioui opt. max. attuliſſe: & ſcuta equeſtria CCC. ea cui iuſsiſſent, tradituros. Donum ut in Capitolio ponere, & ſacrificare liceret, petebant. Hoc Lampſaceni LXXX pondo coronam afferentes petebant, commemorantes diſceſsiſſe ſe à Perſeo, poſtquam Romanus exercitus in Macedoniã ueniſſet, cum ſub ditione Perſei & antè Philippi fuiſſent. Pro eo, & quod imperatoribus Romanis omnia præſtitiſſent, id ſe tãtum orare, ut in amicitiam populi Romani reciperentur, & ſi pax cum Perſeo fieret, exciperentur, ne in regiam poteſtatem reciperentur. cæteris legatis comiter reſpõſum. Lampſacenos in ſociorum formulam referre Q. Męnius Pr. iuſsus. munera omnibus in ſingulos binûm millium æris data. Alabandenſes ſcuta reportare ad A. Hoſtilium conſulem in Macedoniam iuſsi. Et ex Africa legati ſimul Carthaginienſium tritici decies cẽtum millia & hordei quinquaginta, indicantes ſe ad mare deuecta habere, ut quò ſenatus cenſuiſset, deportarẽt. Id munus officiumq; ſuum ſcire minus eſſe, quàm pro meritis populi Romani & uoluntate ſua: ſed ſæpe aliàs bonis in rebus utriuſq; populi ſe gratorum fideliumq; ſociûm muneribus functos eſſe. Item Maſaniſsę legati tritici eandem ſummam polliciti, & mille & CC equites, XII elephantos, & ſi quid aliud opus eſſet, uti imperaret ſenatus: æquè propenſo animo, ac quæ ipſe ultro pollicitus ſit, præſtaturum eſse. Gratiæ & Carthaginienſibus & regi actæ, rogatiq; ut ea quæ pollicerentur ad Hoſtilium conſulem in Macedoniam deportarent. Legatis in ſingulos binûm millium ęris munera miſſa. Cretenſium legatis commemorantibus, ſe quãtum ſibi imperatum à P. Licinio Cos. eſſet ſagittariorum in Macedoniam miſiſse: cum interrogati non inficiarentur, apud Perſea maiorem numerum ſagittariorũ quàm apud Romanos militare, reſpõſum eſt: ſi Cretenſes bene ac grauiter deſtinarent potiorẽ populi Romani quàm regis Perſei amicitiam habere: ſenatum quoq; Romanum ijs tanquam certis ſocijs reſponſum daturum eſſe. Interea nunciarent ſuis, placere ſenatui, dare operã Cretenſes, ut quos milites intra præſidia regis Perſei haberent, eos primo quoq; tẽpore domum reuocarent. Cretenſibus cum hoc reſponſo dimiſsis, Chalcidenſes uocati: quorum legatio ipſo introitu, ob id quod Miccion princeps eorũ pedibus captus, lectica eſt introlatus, ultimę neceſsitatis extemplò uiſa res: in qua ita affecto excuſatio ualetudinis, aut ne ipſi quidem petenda uiſa foret, aut data petenti non eſſet. Cum ſibi nihil uiui reliquum præterquàm linguam ad deplorandas patriæ ſuæ calamitates præfatus eſſet, expoſuit ciuitatis primũ ſuæ benefacta, & uetera, & ea quæ Perſei bello præſtitiſſent ducibus exercitibusq; Romanis: tum quæ primò C. Lucretius in populares ſuos prętor Romanos ſuperbè, auarè, crudeliter feciſſet: deinde quę tum cum maximè L. Hortenſius faceret. Quemadmodum omnia ſibi, etiam ijs quæ patiantur triſtiora, patienda eſſe ducant, potius quàm ſe dedant Perſi. quod ad Lucretium Hortenſiumq; attineret: ſcire, tutius fuiſſe claudere portas, quàm in urbem eos accipere. Qui excluſiſſent eos, Emathiam, Amphipolim, Maroneam, Aenum, incolumes eſſe: apud ſe templa omnibus ornamentis compilata, ſpoliataq; ſacrilegijs, C. Lucretium nauibus Antium deuexiſſe:

A deuexiſſe:libera corpora in ſeruitutē abrepta,fortunas ſociorum P R.direptas eſſe,&
quotidie diripi. Nā ex inſtituto C. Lucretij Hortēſium quoqꝫ in tectis hyeme pariter
atqꝫ æſtate naualeis ſocios habere, & domos ſuas plenas turba nautica eſſe : uerſari in-
ter ſe coniuges liberoſqꝫ ſuos,quibus nihil neqꝫ dicere pēſi,neqꝫ facere. Accerſere in ſe
natum Lucretiū placuit, ut diſceptaret coràm, purgaretqꝫ ſeſe. Cæterùm multo plura
præſens audiuit,quàm in abſentē iacta erāt: & grauiores potentioreſqꝫ acceſſere accu
ſatores duo Trr.pl.M.Iuuēcius Talua,& Cn. Aufidius. Ii non in ſenatu modò eum la
cerarunt, ſed in concionē etiam pertracto, multis obiectis probris diem dixerunt. Se-
natus iuſſu Chalcidēſibus Q.Mænius Pr.reſpondit:quæ bene meritos ſeſe,& antè,&
in eo bello quod geratur,de populo Romano dicāt,ea & ſcire uera eos referre ſenatū,
& perinde ac debeāt grata eſſe. Quæ facta à C.Lucretio fieriqꝫ ab L.Hortēſio Prr. Ro
manis querātur , ea neqꝫ facta,neqꝫ fieri uoluntate ſenatus,quē non poſſe exiſtimare,
qui ſciat bellū Perſei & antè Philippo patri eius intuliſſe P R pro libertate Græcię, non
ut ea à magiſtratibus ſocijs atqꝫ amicis paterētur. Literas ſe ad L. Hortenſiū Pr. datu-
ros eſſe,quæ Chalcidenſes querantur acta,ea ſenatui non placere. Si qui in ſeruitutem
liberi ueniſſent,ut eos conquirendos primo quoqꝫ tempore,reſtituendoſqꝫ in liberta
tem curaret. Sociorum naualium neminem pręter magiſtros in hoſpitia deduci ęquū
cenſere. Hæc Hortenſio iuſſu ſenatus ſcripta. Munera binûm millium ęris legatis miſ-
ſa,& uehicula Miccioni publicè locata, quæ eum Brunduſiū commodè perueherent.
C.Lucretium,ubi dies quæ dicta erat uenit,tribuni ad populū accuſarent,mulctamqꝫ
decies cētum millium æris dixerunt. Comitijs habitis omnes quinqꝫ & XXX. tribus
eum condemnarunt. In Liguribus eo anno nihil memorabile geſtum. Nam nec ho-
ſtes mouerunt arma,neqꝫ conſul in agrum eorū legiones induxit:& ſatis explorata pa
ce eius anni,milites duarum legionum Romanarū, intra dies LX. quàm in prouinciā
uenit,dimiſit: ſociorum nominis Latini exercitu maturè in hyberna Lunā & Piſas de-
B ducto,ipſe cum equitibus Galliæ prouinciæ pleraqꝫ oppida adijt. Nuſquā alibi quàm
in Macedonia bellum erat:ſuſpectum tamē & Gentium Illyriorum regem habebant.
itaque & octo naueis ornatas à Brunduſio ſenatus cenſuit mittendas ad C. Furium le-
gatum Iſſam,qui cum pręſidio duarum Iſſenſium nauiū inſulę præerat. duo millia mi-
litum in eas naues ſunt impoſita,quæ Q.Męnius Pr.ex S C.in ea partæ Italiæ,quę ob-
iecta Illyrico eſt, conſcripſit.& Cos. Hoſtilius Ap.Claudiū in Illyricum cum quatuor
millibus peditum miſit,ut accolas Illyrici tutarētur. Qui non contentus ijs quas addu-
xerat copijs,auxilia ab ſocijs corrogādo ad VIII. millia hominum uario genere arma-
uit:peragrataqꝫ omni ea regione,ad Lycnidum Daſſaretiorum conſedit. Haud procul
inde Vſcana oppidum finium plerunqꝫ Perſei erat. X. millia ciuium habebat,& modi-
cum cuſtodiæ cauſa Cretēſium præſidium. Inde nuncij ad Claudiū occulti ueniebant,
ſi propius copias admouiſſet,paratos fore qui proderēt urbē,& operæprecium eſſet:
non ſe amicoſqꝫ tātum,ſed etiam milites præda expleturum. Spes cupiditati admota
ita occæcauit animū,ut nec ex ijs qui uenerunt quenquā retineret, nec obſides pignus
futuros furto & fraude agēdę rei poſceret , nec mitteret exploratum , nec fidē accipe-
ret:die tātum ſtatuta profectus à Lycnido,duodecim millia ab urbe,ad quā tendebat,
poſuit caſtra. Quarta inde uigilia ſigna mouit,mille ferme ad præſidium caſtrorum re
lictis : incompoſiti longo agmine effuſi , infrequentes , cum nocturnus error diſſipa-
ret, ad urbem peruenerunt. Creuit negligentia, poſtquam neminem armatū in muris
uiderunt. Cæterùm ubi primùm ſub iactu teli fuerunt, duabus ſimul portis erumpi-
tur : & ad clamorem erumpentium ingens ſtrepitus è muris ortus, ululantium mulie
rum cum crepitu undiqꝫ æris : & incondita multitudo turba immixta ſeruili uarijs uo
cibus perſonabat. Hic tam multiplex undique obiectos terror effecit,ne ſuſtinere pri-
mam procellam eruptionis Romani poſſent. Itaqꝫ fugientes plures quàm pugnantes
interempti ſunt : uix duo millia hominū cum ipſo legato in caſtra perfugerunt. Quo
longius iter in caſtra erat , eo plureis feſſos conſectandi hoſtibus copia fuit. Ne mo-

ratus quidem in caſtris Appius, ut ſuos diſsipatos fuga colligeret: quæ res palatis per agros ſaluti fuiſſet: ad Lycnidum protinus reliquias cladis reduxit. Hæc & alia haud proſperè in Macedonia geſta, ex Sexto Digitio Tr. militum, qui ſacrificij cauſa Romam uenerat, ſunt audita. Propter quæ ueriti patres, ne quæ maior ignominia acciperetur, legatos in Macedoniam M. Fuluium Flaccum & M. Caninium Rebilum miſerunt, qui comperta quæ agerentur referrent: & ut A. Hoſtilius Cos. comitia conſulibus ſubrogandis ita ediceret, uti menſe Ianuario comitia haberi poſſent, & ut primo quoque tempore in urbem rediret. Interim M. Recio Pr. mandatum, ut edicto ſenatores omnes ex tota Italia, niſi qui reipublicæ cauſa abeſſent, Romam reuocaret: qui Romæ eſſent, ne quis ultrà mille paſſuum ab Roma abeſſet. Ea uti ſenatus cenſuit, ſunt facta. Comitia conſularia ad V. Calend. Septemb. fuere. Creati Coss. ſunt Q. Martius Philippus iterùm, et Q. Seruilius Cepio. Poſt diem tertium Pr. ſunt facti, C. Decimus, M. Claudius Marcellus, M. Sulpitius Gallus, C. Martius Figulus, Ser. Cornelius Lentulus, P. Fonteius Capito. Deſignatis Prr. præter duas urbanas, quatuor prouinciæ ſunt decretæ, Hiſpania, & Sardinia, & Sicilia, & claſsis. Legati ex Macedonia exacto admodum menſe Februario redierunt. Hi quas res ea æſtate proſperè geſsiſſet rex Perſeus, referebant: quãtusq́ timor ſocios populi Romani cepiſſet, tot urbibus in poteſtatem regis redactis. Exercitum conſulis infrequẽtem commeatibus uulgo datis per ambitionem eſſe: culpã eius rei conſulem in tribunos militum, contrà illos in conſulem conferre. Ignominiã Claudij temeritate acceptam eleuare eos patres acceperunt, qui perpaucos Italici generis, & magna ex parte tumultuario delectu conſcriptos ibi milites amiſſos referebãt. Conſules deſignati ubi primùm magiſtratũ iniſſent, de Macedonia referre ad ſenatum iuſsi: deſtinatæq́ prouinciæ ijs ſunt, Italia & Macedonia. Hoc anno intercalatum eſt: tertio die poſt Terminalia Calendæ intercalares fuêre. Sacerdotes intra eum annum mortui L. Flaminius. pontifices duo deceſſerunt, L. Furius Philus, & C. Liuius Salinator. In locum Furij T. Mãlium Torquatum, in Liuij M. Seruilium pontifices legerunt. Principio inſequentis anni cum Coss. noui Q. Martius, & Q. Seruilius de prouincijs retuliſſent, primo quoq; tempore aut comparare eos inter ſe Italiam & Macedoniã, aut ſortiri placuit. Priuſquã id ſors cerneret in incertum, ne quid gratia momenti faceret, in utranq; prouinciã quod res deſideraret ſupplementi decerni. In Macedoniã peditum Romanorum ſex millia, ſociorũ nominis Latini VI. milia: equites Romanos CCL. ſocios CCC. Veteres milites dimitti, ita ut in ſingulas Romanas legiones, ne plus ſena millia peditũ, CCC. equites eſſent. Alteri COS. nullus certus finitus numerus ciuium Romanorum quem in ſupplementũ legeret: id modò finitũ, ut duas legiones ſcriberet, quę quina millia peditum & ducenteuos haberent, equites trecenos. Peditũ Latinorũ maior quàm collegę decretus numerus: peditũ X. millia & DC equites. quatuor præterea legiones ſcribi iuſſæ, quæ ſi quo opus eſſet educerentur. Tribunos ijs non permiſſum, ut conſules facerent, populus creauit. Socijs nominis Latini XVI. millia peditum, & mille equites imperati. Hunc exercitum parari tantum placuit, ut exiret ſi quò res poſceret. Macedonia maximè curam præbebat: in claſſem mille ſocij nauales ciues Romani, libertini ordinis ex Italia ſcribi iuſsi: totidem ut ex Sicilia ſciberentur: & cui ea prouincia eueniſſet, mandatum ut eos in Macedoniã ubicunq; claſsis eſſet, deportandos curaret. In Hiſpaniã tria millia peditum Romanorum in ſupplementum, CCC. equites decreti. Finitus ibi quoq; in legiones militum numerus, peditum quina millia, treceni & XXX. equites. Et ſocijs imperare prætor, cui Hiſpania obueniſſet, iuſſus IIII. millia peditum, & CCC. equites. Non ſum neſcius, ab eadem neglig̃etia, qua nihil deos portendere uulgo nunc credant, neq; nunciari admodum nulla prodigia in publicum, neque in annales referri. cæterùm & mihi uetuſtas res ſcribenti neſcio quo pacto antiquus fit animus: & quædam religio tenet, quę illi prudentiſsimi uiri publicè ſuſcipienda cenſuerint, ea pro dignis habere, quæ in meos annales referam. Anagnia duo prodigia eo anno ſunt nunciata:

A ciata: facẽ in cœlo conſpectam, & bouem fœminam locutã publicè ali. Minturnis quoque per eos dies cœli ardentis ſpecies affulſerat. Reate imbri lapidauit. Cumis in arce Apollo triduum ac treis nocteis lachrymauit. in urbe Romana duo æditui nunciarũt, alter in ęde Fortunę anguem iubatum à cõpluribus uiſum eſſe: alter in ęde Primigenę Fortunæ, quæ in colle eſt, duo diuerſa prodigia: palmam in area enatã, & ſanguine interdiu pluiſſe. Duo non ſuſcepta prodigia ſunt, alterum quod in priuato loco factum eſſet: palmam enatã impluuio ſuo T. Martius Figulus nunciabat. alterum, quod in loco peregrino: Fregellis in domo L. Atrei haſta quam filio militi emerat, interdiu plus duas horas arſiſſe, ita ut nihil eius ambureret ignis, dicebatur. Publicorũ prodigiorũ cauſa libri à decemuiris editi, XL. maioribus hoſtijs quibus dijs conſules ſacrificarent. & addiderunt uti ſupplicatio fieret, cunctiq; magiſtratus circa omnia puluinaria uictimis maioribus ſacrificarent, populusq; coronatus eſſet. Omnia uti Xuiri præierunt, facta. Cenſoribus deinde creandis comitia edicta ſunt. Petierunt cenſurã principes ciuitatis C. Valerius Læuinus, L. Poſthumius Albinus, P. Mutius Scæuola, C. Iunius Brutus, C. Claudius Pulcher, Tib. Sempronius Gracchus. Hos duos cenſores creauit populus Romanus. Cum delectus habendi maior quàm aliàs propter Macedonicũ bellum cura eſſet, Coss. plebem apud ſenatũ accuſabãt, quòd & iuniores non reſponderent. Aduerſus quos C. Sulpitius & M. Claudius tribuni plebis cauſam egerunt. Non conſulibus, ſed ambitioſis conſulibus delectum difficilem eſſe: neminem inuitũ militem ab ijs fieri. Id ita ut eſſe ſcirent & Patres conſcripti: prætores, quibus & uis imperij minor & autoritas eſſet, delectum, ſi ita ſenatui uideretur, perfecturos eſſe. Id prætoribus magna patrum non ſine ſuggillatione conſulum mandatum eſt. Cenſores ut eam rem adiuuarent, ita in concione edixerunt: legẽ cenſui cenſendo dicturos eſſe, ut præter commune omnium ciuium iuſiurandũ hæc adiurarent: tu minor annis ſex & quadraginta es, tuq; ex edicto C. Claudij, Tib. Sempronij cenſorum ad delectum

B prodito: & quotieſcunque delectus erit, quem hi cenſores magiſtratum habebunt, ſi miles factus nõ eris, in delectu prodibis. Item quia fama erat, multos ex Macedonicis legionibus, incertis commeatibus per ambitionem imperatorum ab exercitu abeſſe: edixerunt de militibus P. Ælio, C. Popilio Coss. poſtue eos Coss. in Macedoniã ſcriptis: ut qui eorum in Italia eſſent, intra dies XXX cenſi prius apud ſeſe in prouinciam redirent. qui in patris aut aui poteſtate eſſent, eorum nomina ad ſe ederentur. Miſſorum quoq; cauſas ſeſe cognituros eſſe: & quorũ ante emerita ſtipendia gratioſa miſſio ſibi uiſa eſſet, eos milites fieri iuſſuros. Hoc edicto literiſq; cenſorũ per fora & conciliabula dimiſsis, tanta multitudo iuniorũ Romã conuenit, ut grauis urbi turba inſolita eſſet. Præter delectum eorum, quos in ſupplementum mitti oportebat, quatuor à C. Sulpitio Pr. ſcriptæ legiones ſunt, intraq; undecim dies delectus eſt perfectus. Cõſules deinde ſortiti prouincias ſunt: nam Prr. propter iuriſdictionem maturius ſortiti erant. Vrbana C. Sulpitio, peregrina C. Decimio obtigerat. Hiſpaniam M. Claudius Marcellus, Siciliã Ser. Cornelius Lentulus, Sardiniam P. Fonteius Capito, claſſem C. Martius Figulus erat ſortitus. conſulum Q. Seruilio Italia, Q. Martio Macedonia obuenit: Latiniſq; actis Martius extemplò eſt profectus. Cepione deinde refente ad ſenatum, quas ex nouis legionibus duas legiones ſecum in Galliam duceret, decreuēre patres ut C. Sulpitius, M. Claudius Pr. ex his quas ſcripſiſſent legionibus quas uideretur conſuli darent. Indignè patiente prætorum arbitrio conſulem ſubiectum, dimiſſo ſenatu ad tribunal prætorum ſtans poſtulauit, ex S C. deſtinarent ſibi duas legiones. prætores conſuli in eligendo arbitrium fecerunt. Senatum deinde cenſores legerunt: M. Æmylius Lepidus princeps, ab tertijs iam cenſoribus lectus. Septem è ſenatu electi ſunt. In cenſu accipiendo populi, milites ex Macedonico exercitu, qui quàm multi abeſſent ab ſignis, cenſus docuit, in prouinciam cogebant: cauſas ſtipendijs miſſorum cognoſcebant: & cuius nondum iuſta miſsio uiſa eſſet, ita iuſiurandum adigebant, Ex tui animi ſententia, tu ex edicto C. Claudij, Tib. Sempronij cenſorum in prouinciam

Macedoniam redibis, quod ſine dolo malo facere poteris. In equitibus recenſendis A triſtis admodum eorum atque aſpera cenſura fuit: multis equos ademerunt: in ea re cum equeſtrem ordinem offendiſſent, flammam inuidiæ adiecere, edicto quo edixerunt, ne quis eorũ qui Q. Fuluio, A. Poſthumio cenſoribus publica uectigalia aut ultrò tributa conduxiſſent, ad haſtam ſuam accederet, ſocius'ue aut affinis eius cõductionis eſſet. Sæpe id querendo ueteres publicani, cum impetrare nequiſſent ab ſenatu, ut modum poteſtati cenſoriæ imponerent, tandem Tr. pl. Rutilium, ex rei priuatæ contentione iratũ cenſoribus, patronum cauſæ nacti ſunt. Clientem libertinum parietem in Sacra uia aduerſus ædes publicas demoliri, iuſſerunt, quòd publico inędificatus eſſet. appellati à priuato tribuni, cũ pręter Rutilium nemo intercederet, cenſores pignora capienda miſerunt, mulctamq́ pro concione priuato dixerunt. Hinc cõtentione orta, cum ueteres publicani ſe ad tribunum contuliſſent, rogatio repentè ſub unius tribuni nomine promulgatur. Quæ publica uectigalia, ultrò tributa, C. Claudius & Tib. Sempronius locaſſent, ea rata locatio ne eſſet: de integro locarentur, & ut omnibus redimendi & conducendi promiſcuè ius eſſet. Diem ad eius rogationẽ concilio Tr. pl. dixit. Qui poſtquam uenit, ut cenſores ad diſſuadendum proceſſerunt, Graccho dicente, ſilentium fuit: cum Claudio obſtreperetur, audientiam facere pręconem iuſsit. Eo facto, auocatam à ſe concionem tribunus queſtus, & in ordinem ſe coactum, ex Capitolio ubi erat concilium, abijt. Poſtero die ingẽteis tumultus ciere. Tib. Gracchi primùm bona conſecrauit, quod in mulcta pignoribusq́ eius qui tribunum appellaſſet, interceſsioni non parendo, ſe in ordinem coëgiſſet. C. Claudio diem dixit, quòd concionem ab ſe auocaſſet: & utriq́ cenſori perduellionẽ ſe iudicare pronunciauit, diemq́ comitijs à C. Sulpitio Pr. urbano petijt. Non recuſantibus cenſoribus qui minus primo quoq́ tempore iudicium de ſe populus faceret in ante dies VIII. & VII Calend. Octob. comitijs perduellionis dicta dies. Cenſores extemplò in atrium Libertatis aſcenderunt: & ibi ſignatis tabellis publicis, clauſoq́ tabulario, & dimiſsis ſeruis B publicis, negarunt ſe prius quidquam publici negocij geſturos, quàm iudicium populi de ſe factum eſſet. Prior Claudius cauſam dixit: & cum ex XII centurijs equitũ VIII cenſorem condemnaſſent, multæq́ aliæ primæ claſsis: extemplò principes ciuitatis in conſpectu populi annulis aureis poſitis, ueſtem mutarũt, ut ſupplices plebem circumirent. Maximè tamen ſententiam uertiſſe dicitur Tib. Gracchus, quòd cum clamor undique plebis eſſet, periculum Graccho non eſſe, conceptis uerbis iurauit: ſi collega damnatus eſſet, non expectato de ſe iudicio, comitem exilij eius futurũ. Adeò tamen ad extremum ſpei uenit reus, ut octo centuriæ ad damnationẽ defuerint. Abſoluto Claudio Tr. pl. negauit ſe Gracchum morari. Eo anno, poſtulantibus Aquileienſium legatis, ut numerum colonorum augeret, M & D familiæ ex S C ſcriptæ: triumuiriq́ qui eas deducerent, miſsi ſunt, T. Annius Luſcus, P. Decius Subulo, M. Cornelius Cethegus. Eodem anno C. Popilius & Cn. Octauius legati, qui in Gręciam miſsi erant, S C Thebis primum recitatum, per omnes Peloponneſi urbes circumtulerunt, ne quis ullam rem in bellum magiſtratibus Romanis conferret, præter quàm quod ſenatus cenſuiſſet. Hoc fiduciam in poſterum quoq́ præbuerat, leuatos ſe oneribus impenſisq́, quibus alia alijs imperantibus exhauriebantur. Achaico concilio Argis agitato, benignè locuti auditiq́, egregia ſpe futuri ſtatus fidiſsima gente relicta, in Ætoliam traiecerũt. Ibi nondum quidem ſeditio erat, ſed omnia ſuſpecta, criminumq́ inter ipſos plena. ob quæ obſidibus poſtulatis, neq́ exitu rei impoſito, in Acarnaniam inde profecti legati ſunt. Tyrrei concilium legatis Acarnanes dederunt. Ibi quoq́ inter factiones erat certamen: quidam principum poſtulare, ut pręſidia in urbes ſuas inducerentur, aduerſus amentiam eorum qui ad Macedonicam gẽtem trahebant: pars recuſare, ne quod bellum captis & hoſtibus mos eſſet, id pacatæ & ſociæ ciuitates ignominiæ acciperent. Iuſta deprecatio hęc uiſa. Lariſſam ad Hoſtilium proconſulem, ab eo enim miſsi erãt, legati redierunt. Octauium retinuit ſecum, Popilium cum mille fermè militibus in

hyberna

A hybèrna Ambraciam miſit. Perſeus principio hyemis ęgredi Macedonię finibus non auſus,ne quà in regnum uacuum irrumperent Romani, ſub tempus brumæ, cum inexuperabileis ab Theſſalia montes niuis altitudo facit, occaſionem eſſe ratus frangendi finitimorum ſpes animosq́; , ne quid auerſo ſe in Romanum bellum periculi ſubeſſet:cum à Thracia pacem Cotys,ab Epiro Cephalus repentina defectione à Romanis præſtarent,Dardanos recens domuiſſet bello,ſolum infeſtum eſſe Macedonię latus, quod ab Illyrico patêret,cernens,neq; ipſis quietis Illyrijs,& aditum præbentibus Romanis,ſi domuiſſet proximos Illyriorum, Gētium quoque regem iam diu dubium in ſocietatem perlici poſſe: cum x millibus peditum, quorum pars phalangitæ erant, & duobus millibus leuium armatorum , & quingentis equitibus profectus,Stuberam uenit. Inde frumento complurium dierum ſumpto , iuſſoq́; apparatu oppugnandarum urbium ſequi, tertio die ad Vſcana(Peneſtianę terræ ea maximè urbs eſt) poſuit caſtra:prius tamen quàm uim admoueret,miſsis qui tentarent nunc præfectorū præſidij, nunc oppidanorum animos.erat autem ibi cum iuuentute Illyriorum Romanū præſidium.Poſtquam nihil pacati referebant,oppugnare eſt adortus, & corona eam capere conatus eſt. Cum ſine intermiſsione interdiu noctuq́; alij alijs ſuccedētes,pars ſcalas muris,ignem portis inferrent, ſuſtinebant tamen eam tempeſtatem propugnatores urbis:quia ſpes erat,neque hyemis uim diutius pati Macedonas in aperto poſſe, nec ab Romano bello tantum regi laxamenti fore,ut poſſet morari. Cæterùm poſtquam uineas agi turresq́; excitari uiderunt, uicta pertinacia eſt. Nam præter quàm quòd aduerſus uim pares non erant , ne frumenti quidem aut ullius alterius rei copia intus erat,ut in nec opinata obſidione.Itaq; cum ſpei nihil ad reſiſtendum eſſet,C.Caruilius Spoletinus , & C. Afanius à præſidio Romano miſsi , qui à Perſeo peterent : primò ut armatos ſuaq; ſecum ferenteis abire ſineret:dein,ſi id minus impetrarent,uitæ tantum libertatisq; fidem acciperent. Promiſſum id benignius eſt ab rege , quàm

B præſtitum.Exire enim ſua ſecum efferentibus iuſsis , primùm arma ademit. His urbe egreſsis, & Illyriorū cohors(quingenti erant)& Vſcanienſes ſe urbemq́; dediderunt. Perſeus pręſidio Vſcanę impoſito,multitudinem omnem deditorum,quę propè numero exercitum æquabat,Stuberam abducit.Ibi Romanis, quatuor millia autem hominum erant,pręter principes,in cuſtodiam ciuitatum diuiſis, Vſcanenſibus Illyrijsq́; uenditis , in Peneſtiam exercitum reducit ad Oæneum oppidum in poteſtatem redigendum , & alioqui opportunè ſitum : & tranſitus eà eſt in Labeates,ubi Gentius regnabat.Prætereunti frequens caſtellum Draudacum nomine,peritorum quidam regionis eius,nihil Oæneo capto opus eſſe ait,niſi in poteſtate Draudacum ſit:opportunius etiam ad omnia poſitū eſſe. Admoto exercitu omnes extēplò dediderūt ſeſe.Qua ſpe celeriore deditione erectus,poſtquā animaduertit quātus agminis ſui terror eſſet, undecim alia caſtella eodem metu in poteſtatem redigit. Ad perpauca ui opus fuit,cętera uoluntate dedita,& in his recepti M & D diſpoſiti per præſidia milites Romani. Magno uſui Caruilius Spoletinus erat in colloquijs , dicendo nihil in ipſos ſæuitum. ad Oæneum peruentum eſt,quod ſine iuſta oppugnatione capi non poterat: & maiore aliquanto quàm cętera iuuentute & ualidum oppidū mœnibus erat, & hinc amnis Artatus nomine,hinc mons pręaltus & aditu difficilis cingebat. Hæc ſpem ad reſiſtendum oppidanis dabant. Perſeus circūuallato oppido , aggerem à parte ſuperiore ducere inſtituit, cuius altitudine muros ſuperaret. Quod opus dū perficitur,crebris interim prælijs,quibus per excurſiones & mœnia ſua oppidani tutabantur,& opera hoſtium impediebant, magna eorum multitudo uarijs caſibus abſumpta eſt : & qui ſupererant,labore diurno nocturnoq́;,& uulneribus inutiles erant. Vbi primùm agger iniunctus muro eſt,& cohors regia,quos Nicatoras appellant,traſcēdit,& ſcalis multis ſimul partibus impetus in urbem eſt factus.Puberes omnes interfecti ſunt, coniuges liberosq́; eorum in cuſtodiam dedit:prædæ alia militum ceſſere. Stuberam inde uictor reuertens ad Gentium legatos, Pleuratum Illyrium exulantem apud ſe, &

Aputeum Macedonem à Beroea, mittit. Iis mandat, ut exponerent æſtatis eius hyemiſq́ acta ſua aduerſus Romanos, Dardanoſq́: adijcerent recentia in Illyrico hybernæ expeditionis opera: hortarentur Gentium in amicitiam ſecum & cum Macedonibus iungendam. Hi tranſgreſsi iugum Scordi montis, per Illyrici ſolitudines, quas de induſtria populando Macedones fecerant, ne tranſitus faciles Dardanis in Illyricum aut Macedoniam eſſent, Scodrā labore ingenti tandē peruenerunt. Liſsi rex Gentius erat. eò acciti legati mandata exponentes, benignè auditi ſunt. Qui reſpōſum ſine effectu tulerunt: uoluntatem ſibi non deeſſe ad bellandum cum Romanis: cęterùm ad conandum id quod uelit, pecuniam maximè deeſſe. Hæc Stuberam retulere regi, tum maximè captiuos ex Illyrico uendenti. Extemplò ijdem legati addito Glaucia ex numero cuſtodum corporis, remittuntur, ſine mentione pecuniæ, qua una barbarus inops impelli ad bellum poterat. Ancyram inde populatus Perſeus, in Peneſtas rurſum exercitum reducit: firmatiſq́ Vſcanæ, & circa eam per omnia caſtella quæ receperat, præſidijs, in Macedoniam ſeſe recipit. L. Cœlius legatus Romanus præerat Illyrico: qui moueri non auſus cum in ijs locis rex eſſet, poſt profectionem demum eius conatus in Peneſtis Vſcanam recipere, à præſidio quod ibi Macedonum erat, cum multis uulneribus repulſus, Lycnidum copias reduxit. Inde poſt dies paucos M. Trebellium Fregellanum cum ſatis ualida manu in Peneſtas miſit, ad obſides ab his urbibus quæ in amicitia cum fide permanſerant accipiendos. Procedere etiam in Partinos (ij quoq; obſides dare pepigerant) iuſsit: ab utraq; gente ſine tumultu exigi. Peneſtarum obſides Apolloniam, Partinorum Dyrrachium (tum Epidamni magis celebre nomē Græcis erat) miſsi. Ap. Claudius acceptam in Illyrico ignominiam corrigere cupiens, Phanotem Epiri caſtellum adortus oppugnare, & auxilia Athamanum Theſprotorumq́ præter Romanum exercitum ad ſex M hominum ſecum adduxit: neq; operæprecium fecit, Cleua qui relictus à Perſeo erat cum ualido præſidio defendēte. Et Perſeus in Elimeam profectus, & circa eam exercitu luſtrato, ad Stratum uocantibus Epirotis ducit. Stratus ualidiſsima tum urbs Ætoliæ erat. Sita eſt ſuper Ambraciū ſinum, prope amnem Acheloum. Cum decem millibus peditum eò profectus eſt, & equitibus trecentis, quos pauciores propter anguſtias uiarum & aſperitatem duxit. Tertio die cum perueniſſet ad Citium montem, uix tranſgreſſus propter altitudinē niuis, locum quoq; caſtris ægrè inuenit. Profectus inde, magis quia manere nō poterat, quàm quòd tolerabilis aut uia, aut tempeſtas eſſet, cum ingenti uexatione præcipuè iumentorum altero die ad templum Iouis, quem Niceum uocant, poſuit caſtra. Ad Arachthum inde flumen itinere ingenti emenſo, retentus altitudine amnis manſit. Quo ſpacio temporis ponte perfecto, traductis copijs dici progreſſus iter, obuium Archidamum principem Ætolorum, per quem ei Stratus tradebatur, habuit. Eo die ad finem agri Ætoli caſtra poſita. Inde altero die ad Stratum peruentum: ubi prope Acheloum amnem caſtris poſitis, cum expectaret effuſos omnibus portis Ætolos in fidem ſuam uenturos, clauſas portas, atq; ipſa ea nocte qua uenerat receptum Romanum pręſidium cum C. Popilio legato inuenit. Principes qui pręſentis Archidami autoritate compulſi regem accerſierant, obuiam egreſſo Archidamo ſegniores facti, locum aduerſæ factioni dederāt ad Popilium cum mille peditibus ab Ambracia accerſendum. In tempore & Dinarchus præfec. equitum gentis Ætolorum cum DC peditibus, & equitibus C uenit. Satis conſtabat, eum tanquam ad Perſea tendentem Stratum ueniſſe: mutato deinde cum fortuna animo, Romanis ſe, aduerſus quos uenerat, iunxiſſe. Nec Popilius ſecurior quàm debebat eſſe, inter tam mobilia ingenia erat: claues portarum cuſtodiamq́ murorum ſuæ extemplò poteſtatis fecit: Dinarchum Ætoloſq́ cum iuuentute Stratiorum in arcem per præſidij ſpeciem amouit. Perſeus ab imminentibus ſuperiori parti urbis tumulis tentatis colloquijs, cum obſtinatos atq; etiam telis procul arcenteis uideret, quinq; millia paſſuū ab urbe trans Petitarū amnē poſuit caſtra. Ibi cōſilio aduocato, cum Archidamus Epirotarumq́ trāsfugę retinerēt, Macedonū principes

A principes non pugnandum cum infeſto tempore anni cenſerent, nullis pręparatis cõmeatibus: cũ inopiam prius obſidentes quàm obſeſsi ſenſuri eſſent, maximè quod hoſtium haud procul inde hyberna erant, territus in Aperantiam caſtra mouit. Aperantij eum propter Archidami magnam in ea gente gratiam autoritatemq́ꝫ conſenſu omnium acceperunt: is ipſe tum octingentorum militum præſidio his eſt præpoſitus. Rex cum minore uexatione iumẽtorum hominumq́ꝫ quàm uenerat in Macedoniam redijt. Appium tamen ab obſidione Phanotis fama ducentis ad Stratum Perſei ſummouit. Cleuas cum pręſidio impigrorum iuuenum inſecutus, ſub radicibus propè inuijs montium ad mille hominum ex agmine impedito occidit, ad ducentos cepit. Appius ſuperatis anguſtijs in campo quem Eleona uocant, ſtatiua dierum paucorum habuit. Interim Cleuas aſſumpto Philoſtrato qui Epirotarum gẽtem habebat, in agrum Antigonenſem tranſcendit. Macedones ad depopulationem profecti, Philoſtratus cum cohorte ſua in inſidijs loco obſcuro cõſedit. In palatos populatores cum erupiſſent ab Antigonea armati, fugientes eos perſequentes effuſius in uallem infeſtam ab hoſtibus præcipitant. ibi ad M occiſis, centum fermè captis, ubique proſperè geſta re, prope ſtatiua Appij caſtra mouent, ne qua uis ſocijs ſuis ab Romano exercitu inferri poſsit. Appius nequicquam in his locis terens tempus, dimiſsis Chaonumq́ꝫ & ſi qui alij Epirotæ erant pręſidijs, cum Italicis militibus in Illyricum regreſſus, per Partynorum ſocias urbes in hyberna militibus dimiſsis, ipſe Romam ſacrificij cauſa redijt. Perſeus ex Peneſtarum gente M pedites, CC equites reuocatos Caſſandriam præſidio ut eſſent miſit. Ab Gentio eadem adferentes redierunt. Nec deinde alios atq́ꝫ alios mittendo tentare eum deſtitit, cum appareret quantum in eo præſidij eſſet: nec tamẽ impetrare ab animo poſſet, ut impenſam in rem maximi ad omnia momenti faceret.

DECADIS QVINTAE LIBER QVARTVS.

B *Quintius Martius Philippus per ſaltus penetrauit in Macedoniam, compluresq́ꝫ urbes occupauit. Rhodij miſere legatos Romã minantes, ut Perſeo eſſent auxilio, niſi populus Romanus cum eo pacem atq́ꝫ amicitiam coniungeret. indigne id latum. Cum id bellum L. Aemylio Paulo ſequentis anni conſuli iterum, mandatum eſſet: Paulus in concione precatus eſt, ut quicquid diri populo Romano immineret, ſupra domum ſuam conuerteretur: & in Macedoniam profectus Perſeum uicit, uniuerſamq́ꝫ Macedoniam in poteſtatem redegit. antequam confligeret, dixit exercitui, ne miraretur, quod luna nocte proxima defectura eſſet. Gentius quoq́ꝫ rex Illyriorum, cum rebellaſſet, ab Anicio prætore uictus uenit in deditionem, & cum uxore & liberis & propinquis Romam miſſus. Ab Alexãdria legati à Cleopatra, & Ptolemæo regibus uenerunt, querentes de Antiocho rege Syriæ, quòd is bellum inferret. Perſeus ſolicitatis ad auxilium Eumene rege Pergami, & Gentio rege Illyriorum, quia ijs pecuniam, quam promiſerat, minimè dabat, ab eis relictus eſt.*

PRINCIPIO ueris, quod hyemem eam qua hæc geſta ſunt inſecutum eſt, ab Roma profectus Q. Martius Philippus Cos. cum quinq́ꝫ millibus, quod in ſupplementum legionũ ſecum traiecturus erat, Brundiſium peruenit. M. Popilius conſularis & alij pari nobilitate adoleſcẽtes Trr. mil. in Macedonicas legiones conſulẽ ſecuti ſunt. Per eos dies & C. Martius Figulus Pr. cui claſsis prouincia euenerat, Brũdiſium uenit: & ſimul ex Italia profecti, Corcyram altero die, tertio Actium Acarnaniæ portum tenuerunt. Inde conſul ad Ambraciã egreſſus, itinere terreſtri petit Theſſaliã. Pr. ſuperato Leucata Corinthium ſinum inuectus, & Creuſę relictis nauibus, terra & ipſe per mediã Bœotiam diei unius expedito itinere Chalcidem ad claſſem cõtendit. Caſtra eo tempore A. Hoſtilius in Theſſalia circa Palæpharſalum habebat, ſicut nulla re bellica memorabili geſta, ita ad cunctã militarem diſciplinã ab effuſa licentia formato milite, & ſocijs cũ fide cultis, & ab omni genere iniurię defenſis. Audito ſucceſſoris aduẽtu, cum arma, uiros, equos cum cura * inexiſſet, ornato exercitu obuiam uenienti conſuli proceſsit. Et primus eorũ congreſſus ex dignitate ipſorũ ac Romani nominis, & in rebus deinde gerendis * Proconſ. enim ad exercitũ paucis pòſt diebus cõſul concionem apud milites habuit. orſus à parricidio Perſei perpetrato in fratrẽ, cogitato in parentẽ: adiecit pòſt, ſcelere partum regnũ, ueneficia, cædes, latrocinio nefando petitũ Eumenen, iniurias in P R. direptiones ſociarũ urbiũ contra fœdus: ea omnia quàm dijs quoq́ꝫ inuiſa eſſent, ſenſurũ in exitu rerum ſuarũ. Fauere enim pietati fideiq́ꝫ deos, per

quæ P R ad tantum faſtigiſ uenerit. Vires deinde P R iam terrarũ orbem complectẽtis A cum uiribus Macedoniæ, exercitus cum exercitibus cõparauit. Quanto maiores Philippi Antiochiq́ opes non maioribus copiſs fractas eſſe? Huius generis adhortatione accenſis militũ animis, conſultare de ſumma gerẽdi belli cœpit. Eò & C. Martius Pr. à Chalcide claſſe accepta uenit. Placuit non ultrà morando in Theſſalia tempus terere, ſed mouere extemplò caſtra, atq; pergere inde in Macedoniam: & prætorem dare operã, ut eodem tempore claſsis quoq; inuehatur hoſtiũ litoribus. Prætore dimiſſo, conſul menſtruum iuſſo milite ſecũ ferre, profectus decimo pòſt die quàm exercitum acceperat, caſtra mouit: & unius diei progreſſus iter, conuocatis itinerũ ducibus, cum exponerent in concilio iuſsiſſet quà quiſq; ducturus eſſet, ſummotis iſs, quam potiſsimum peteret retulit ad conſilium. Aliſs per Pythoum placebat uia: aliſs per Cambunios montes, quà priore anno duxerat Hoſtilius Cos. aliſs præter Aſcuridem paludẽ. Reſtabat aliquantum uię cõmunis: itaq; in id tempus, quo prope diuortium itinerum caſtra poſituri erãt, deliberatio eius rei differtur. In Perræbiã inde ducit, & inter Azorum & Dolichen ſtatiua habuit, ad cõſulendum rurſus, quam potiſsimum capeſſeret uiam. Per eoſdem dies Perſeus, cum appropinquare hoſtẽ ſciret, quod iter petiturus eſſet ignarus, omneis ſaltus inſidere præſidiſs ſtatuit. In iugũ Cambuniorum mõtium (Voluſtana ipſi uocant) x millia leuis armaturæ iuuenũ cum duce Aſclepiodoto mittit, ad caſtellum quod ſuper Aſcuridem paludem erat (Lapathus uocatur locus) Hippias tenere ſaltum cum XII millium Macedonũ præſidio iuſſus. Ipſe cum reliquis copiſs primò circa Dium ſtatiua habuit: deinde adeò, ut obtorpuiſſe inops conſiliſ uideretur, cum equitibus expeditis litore nunc Heracleã, nunc Philan percurrebat, eodem inde curſu Dium repetens. Interim conſuli ſentẽtia ſtetit eo ſaltu ducere, ubi propter Octolopum diximus regis caſtra. Præmitti tamen IIII M armatorum ad loca opportuna præoccupanda placuit, queis præpoſiti ſunt M. Claudius & Q. Martius cõſulis filius: confeſtim & uniuerſæ copiæ ſequebantur. Cæterũ adeò ardua & aſpera & confragoſa uia fuit, ut præmiſsi expediti biduo quindecim millium paſſuum ægrè itinere confecto, caſtra poſuerint: turrim Eudieru quẽ cepère locum appellant. Inde poſtero die VII M progreſsi, tumulo haud procul hoſtium caſtris capto, nunciũ ad conſulem remittunt: peruentum ad hoſtẽ eſſe, loco ſe tuto & ad omnia opportuno cõſediſse: ut quantũ extendere iter poſſet, conſequeretur. Solicito conſuli & propter itineris difficultatem quod ingreſſus erat, & eorum uicem quos paucos inter media præſidia hoſtium præmiſerat, nuncius ad Aſcuridem paludẽ occurrit. Addita igitur & ipſi fiducia eſt, coniunctiſq; copiſs, caſtra tumulo qui tenebatur, quà aptiſsimum ad loci naturam erat, ſunt acclinata. Non hoſtiũ modò caſtra, quæ paulo plus mille paſſuum aberant, ſed omnis regio ad Dium & Philam, oraq́ maris, latè patente ex tam alto iugo proſpectu, oculis ſubiſcitur. Quæ res accendit militi animos, poſtquam ſummã belli, ac regias omneis copias, terramq́ hoſtilem tam è propinquo cõſpexerunt. Itaq; cum alacres, protinus duceręt ad caſtra hoſtium, conſulem hortarentur, dies unus feſsis labore uiæ ad quietem datus eſt. Tertio die, parte copiarum ad præſidium caſtrorum relicta, conſul ad hoſtem ducit. Hippias nuper ad tuẽdum ſaltum ab rege miſſus erat, qui ex quo caſtra Romana in tumulo conſpexit, præparatis ad certamen animis ſuorum, uenienti agmini Cos. obuius fuit. & Romani expediti ad pugnã exierant, & hoſtes leuis armatura erat, promptiſsimum genus ad laceſſendum certamen. Congreſsi igitur, extemplò tela coniecerunt: multa utrinq; uulnera temerario incurſu, & accepta & illata, pauci utriuſq; partis ceciderunt. Iritatis in poſterũ diem animis, maioribus copiſs atq; infeſtius concurſum ab illis, ſi loci ſatis ad explicandã aciem fuiſſet: iugũ montis in anguſtũ dorſum cuneatum, uix ternis ordinibus armatorũ in fronte patuit. Itaq; paucis pugnãtibus, cætera multitudo, præcipuè qui grauium armorũ erant, ſpectatores pugnæ ſtabãt: leuis armatura etiam per anfractus iugi procurrere, & ab lateribus cum leui armatura cõſerere, per iniqua atq; ęqua loca pugnã petere: ac pluribus ea die uulneratis

A uulneratis quàm interfectis, prælium nocte diremptum eſt. Tertio die ægre conſilio
Romanus imperator: nam neq; manere in iugo inopi, neq; regredi ſine flagitio atque
etiam periculo, ſed cedenti ex ſuperioribus locis inſtare hoſtis poterat: nec aliud reſta
bat, quàm audacter cõmiſſum pertinaci audacia, quæ prudens interdum in exitu eſt,
corrigere. Ventum quidẽ erat eò; ut ſi hoſtem ſimilem antiquis Macedonum regibus
habuiſſet cõſul, magna clades accipi potuerit. Sed cum ad Dium per litora cum equi-
tibus uagaretur rex, & ab XII M prope clamorem & ſtrepitum pugnantium audiret,
nec auxit copias integros feſsis ſubmittendo: neq; ipſe, quod plurimũ intererat, certa-
mini affuit, cũ Romanus imperator maior LX annis & prægrauis corpore, omnia mi-
litaria munera ipſe impigrè obiret: egregiè ad ultimum in audacter commiſſo perſeue
rauit: & Popilio relicto in cuſtodia iugi, per inuia tranſgreſſus, præmiſsis qui repurga
rent iter, Attalum & Miſagenẽ, cum ſuæ gentis utrunq; auxiliaribus, præſidio eſſe ſal-
tum aperientibus, iubet. Ipſe equites impedimentaq; præ ſe habens, cum legionibus
agmen cogit. Inenarrabilis labor deſcendentibus cum ruina iumentorũ ſarcinarumq;
progreſsis, uix dum IIII millia paſſuũ nihil optabilius eſſe, quàm redire quà uenerant,
ſi poſſent. Hoſtilem propè tumultũ agmini elephanti præbebant: qui ubi ad inuia ue-
nerant, deiectis rectoribus, cum horrẽdo ſtridore pauorem ingentem equis maximè
incutiebant, donec traducendi eos ratio inita eſt. Per procliue ſumpto faſtigio, longi
duo ualidi aſſeres. ex inferiore parte in terra defigebãtur, diſtantes inter ſe paulo plus
quàm quanta beluæ latitudo eſt: in eos tranſuerſi incumbentes tigni, ad tricenos longi
pedes, ut pons eſſet, iniungebantur: humusq; inſuper inijciebatur. modico deinde in-
frà interuallo, ſimilis alter pons: deinde tertius, & plures ex ordine, quà rupes abſciſsæ
erant, fiebant. Solido præcedebat elephas in pontem: cuius priuſquam in extremum
procederet, ſuccíſis aſſeribus collapſus pons, uſq; alterius initiũ pontis prolabi eũ leni
ter cogebat: alij elephanti pedibus inſiſtentes, alij clunibus ſubſidentes prolabebãtur.
B ubi planicies altera pontis excepiſſet eos, rurſus ſimili ruina inferioris põtis deferebã-
tur, donec ad æquiorẽ uallem peruentum eſt. Paulo plus VII M die Romani proceſ-
ſerunt: minimum pedibus itineris confectum: plerunq; prouoluẽtes ſe ſimul cum ar-
mis alijsq; oneribus, cum omni genere uexationis proceſſerunt: adeò ut ne dux quidẽ
& autor itineris inficiaretur, parua manu deleri omniũ exercitum potuiſse. Nocte ad
modicam planiciem peruenerũt: neq; an infeſtus is locus eſset, ſeptus undiq;, circum-
ſpiciendi ſpacium fuit. uix tandem ex inſperato ſtabilem ad inſiſtẽdum nactis locum,
poſtero quoq; die in tam caua ualle opperiri Popilium ac relictas cũ eo copias, neceſſe
fuit: quos & ipſos cum ab nulla parte hoſtis terruiſset, locorum aſperitas hoſtiliter ue
xauit. Tertio die coniunctis copijs eunt per ſaltũ, quem incolę Callipeucen appellant.
tertio inde die per æquè inuia, ſed aſsuetudine peritius & meliore cum ſpe, quòd nec
hoſtis unquam apparebat, & mari appropinquabant: digreſsi in campos, inter Hara-
cetum & Libethrum poſuerunt caſtra peditũ, quorum pars maior tumulos tenebat:
ij uallem, campi quoq; partem ubi eques tenderet, amplectebantur. Lauanti regi dici-
tur nunciatum, hoſtes adeſſe: quo nuncio cum pauidus exiluiſſet è ſolio, uictum ſe ſine
prælio clamitans, proripuit. & ſubinde per alia atq; alia pauida conſilia & imperia tre-
pidans, duobus ex amicis Pellam alterũ Aſclepiodotum, ubi pecunia depoſita erat, ex
pręſidijs reuocat: omneisq; aditus aperit bello. Ipſe ab Dio auratis ſtatuis omnibus ra
ptim, ne pręda hoſti eſſent, in claſsẽ congeſtis, ocyus demigrare Pydnam cogit. & quę
temeritas cõſulis uideri potuiſset, quod eò proceſsiſset, unde inuito hoſte regredi ne-
quiret: eam nõ conſultã audaciam fecit. Duos enim ſaltus, per quos inde euadere poſ-
ſent, habebant Romani: unum per Tempe in Theſsaliã, alterum in Macedoniam prę-
ter Dium, quæ utraq; regijs tenebantur præſidijs. Itaq; ſi dux intrepidus X dies primã
ſpeciem appropinquantis terroris ſuſtinuiſset, neq; receptus Romanis per Tempe in
Theſsaliam, neq; cõmeatibus peruehendis eò patuiſset iter. Sunt enim Tempe, ſaltus,
etiamſi non bello fiat, infeſtus, tranſitu difficilis. nã præter anguſtias per quinq; millia,
quà

quà exiguum iumento ònuſto iter eſt, rupes utrinq; ita abſciſæ ſunt, ut deſpici uix ſine uertigine quadam ſimul oculorũ animiq; poſsit. terret & ſonitus & altitudo per mediam uallem fluentis Penei amnis. His locus tam ſuapte natura infeſtus, per quatuor diſtantia loca præſidijs regis fuit inſeſſus. Vnum in primo aditu ad Connum erat. alterum Condylon caſtello inexpugnabili: tertium circa Lapathunta, quẽ Characa appellant: quartum, uiæ ipſi, quà & media & anguſtiſsima uallis eſt, impoſitũ: quam uel decem armatis tueri facile eſt. Intercluſo per Tempe ſimul aditu commeatibus, ſimul reditu, ipſi montes, per quos deſcenderant, repetendi erãt. quod ut furto fefellerant: ita propalàm, tenẽtibus ſuperiora cacumina hoſtibus, non poterant: & experta difficultas ſpem omnẽ incidiſſet. Supererat nihil aliud in temerè commiſſo, quàm in Macedoniam ad Diũ per medios euadere hoſteis: quod, niſi dij mẽtem regi ademiſſent, ipſum ingentis difficultatis erat. Nam cũ Olympi radices montis, paulo plus quàm mille paſſuum ad mare relinquant ſpaciũ, cuius dimidium loci occupat oſtium latè reſtagnans Baphyri amnis: partem planiciæ aut Iouis templum, aut oppidum tenet: reliquũ perexiguum foſſa modica ualloq; claudi poterat. & ſaxorũ ad manũ ſylueſtriſq; materiæ tãtum erat, ut uel murus obijci, turreſq; excitari potuerint. Quorum nihil cum diſpexiſſet cæcata mens ſubito terrore, nudatis omnibus præſidijs, patefactis que bello, ad Pydnam refugit. Cos. plurimum & præſidij & ſpei cernens in ſtultitia & ſegnitie hoſtis, remiſſo nuncio ad Sp. Lucretium Lariſſam, ut caſtella relicta ab hoſte, circa Tempe occuparet: præmiſſo Popilio ad explorandos tranſitus circa Dium: poſtquàm patêre omnia in omnes partes animaduertit, ſecũdis caſtris peruenit ad Dium: metariq; ſub ipſo templo, ne quid ſacro in loco uiolaretur, iuſsit. Ipſe urbem ingreſſus, ſicut non magnam, ita exornatam publicis locis & multitudine ſtatuarum, munitamq; egregiè, uix ſatis credere in tantis rebus ſine cauſa relictis non aliquem ſubeſſe dolum. unum diẽ ad exploranda circa omnia moratus, caſtra mouet: ſatiſq; credens paratã frumenti copiam fore, eo die ad amnẽ nomine Mityn proceſsit. Poſtero die progreſſus, Agaſſam urbem tradentibus ſeſe ipſis, recepit: & ut reliquorum Macedonum animos ſibi conciliaret, obſidibus contentus, ſine præſidio relinquere ſe eis urbem, immuneſq; ac ſuis legibus uicturos eſt pollicitus. Progreſſus inde diei iter, ad Aſcordum flumen poſuit caſtra: & quantum procederet longius à Theſſalia, eo maiorẽ rerum omnium inopiam ſentiens, regreſſus ad Dium eſt: dubitatione omnibus excẽpta, quid intercluſo ab Theſſalia patiendum fuiſſet, cui procul inde abſcedere tutũ non eſſet. Perſeus contractis in unum omnibus copijs ducibuſq;, increpare prefectos præſidiorum, ante omnes Aſclepiodotũ atq; Hippiam: ab his dicere clauſtra Macedoniæ tradita Romanis eſſe: cuius culpæ reus nemo iuſtius quàm ipſe fuiſſet. Conſuli poſtquã ex alto conſpecta claſsis ſpem fecit cum commeatu naues uenire (ingens enim caritas annonæ, ac propè inopia erat) ab inuectis iam portũ audit, onerarias naues Magneſię relictas eſſe. Incerto inde quid nam agendum foret (adeò ſine ulla ope hoſtis quę aggrauaret, cum ipſa difficultate rerũ pugnãdum erat) peropportunè literæ à Sp. Lucretio allatæ ſunt: caſtella ſe quę ſuper Tẽpe eſſent & circa Philan tenere omnia, frumentiq; in ijs & aliarum in uſum rerum copiã inueniſſe. His magnopere lætus Cos. ab Dio ad Philan ducit, ſimul ut pręſidiũ eius firmaret, ſimul ut militi frumentũ, cuius tarda ſubuectio erat, diuideret. Ea profectio famã haud quaquam ſecũdam habuit: nam alij metu receſsiſſe eum ab hoſte ferebant, quia manenti imperatori pręlio dimicandũ foret: alij ignarum belli, quę indies fortuna nouaret: ut qui offerentibus ſeſe rebus, omiſiſſet è manibus ea quæ mox repeti nõ poſſent. Simul enim ceſsit poſſeſsione Dij, excitauit hoſtẽ, ut tunc tandem ſentiret recuperãda eſſe, quę prius culpa amiſſa forẽt. Audita enim profectione conſulis, regreſſus Diũ quę diſiecta ac uaſtata ab Romanis erãt, reficit, pinnas mœnium decuſſas reponit, ab omni parte muros firmat: deinde quinq; millia paſſuum ab urbe citra ripam Enipei amnis caſtra ponit, amnẽ ipſum trãſitu perdifficilem pro munimento habiturus. Fuit ex ualle Olympi mõtis, æſtate exiguus, hybernis idẽ incitatus pluuijs:

A pluuijs & ſuprà rupes ingenteis gurgitibus facit: & intra prorupta in mare euoluẽdo terram præaltas uoragines, cauatoq́ medio alueo ripas utrinq; pręcipites. Hoc flumine Perſeus ſeptum iter hoſtis credens, extrahere reliquũ tempus eius ęſtatis in animo habebat. Inter hęc Cos. à Phila Popilium cũ duobus millibus armatorum Heracleam mittit. Abeſt à Phila V M fermè paſſuũ, media regione inter Dium Tempeq́; in rupe amni imminente poſitum. Popilius priuſquã armatos muris admoueret, miſit qui magiſtratibus principibusq́; ſuaderẽt, fidem clementiamq́; Romanorũ quàm uim experiri mallent. Nihil ea conſilia mouerũt, quia ignes ad Enipeum ex regis caſtris apparebant. Tum terra mariq́; (& claſsis appulſa ab litore ſtabat) ſimul armis, ſimul operibus machinisq́; oppugnari cœpti. Iuuenes etiã quidã Romani, ludicro Circenſi ad uſum belli uerſo, partem humillimã muri ceperunt. Mos erat tum, nõdum hac effuſione inducta beſtijs omnium gentiũ circum complendi, uaria ſpectaculorũ conquirere genera: nec ſemel quadrigis, ſemel deſultore miſſo, uix unius horæ tẽpus utrunq; circulum complebat. Inter cætera ſexageni fermè iuuenes, interdũ plures, apparitoribus ludi armati inducebantur. Horum inducto in parte ſimulacrũ decurrentis exercitus erat: ex parte elegantioris exercitij quàm militaris artis, propiorq́; gladiatoriũ armorũ uſum. Cum alios decurſus edidiſſent motus: quadrato agmine facto, ſcutis ſuper capita denſatis, ſtantibus primis, ſecũdis ſummiſsioribus, tertijs magis & quartis, poſtremis etiã genu nixis, faſtigiatã, ſicut tecta ędificiorum ſunt, teſtudinẽ faciebant. Hinc L fermè pedium ſpacio diſtantes, duo armati procurrebãt, comminatiq́; inter ſe, ab ima in ſummam teſtudinẽ per denſata ſcuta cum euaſiſſent: nũc uelut propugnantes per oras extremæ teſtudinis, nũc in media inter ſe cõcurrentes, haud ſecus quàm ſtabili ſolo perſultabant. Huic teſtudini ſimillima parti muri admota, cũ armati ſuperſtãtes ſubiſſent, propugnatoribus muri faſtigio altitudinis æquabãtur: depulſisq́; ijs, in urbem duorũ ſignorum milites tranſcenderunt. Id tantũ diſsimile fuit, quòd & in fronte extrema, &
B ex lateribus, ſoli nõ habebãt ſuper capita elata ſcuta, ne nudarẽt corpora: ſed prætecta pugnantiũ more. ita nec ipſos tela ex muro miſſa ſubeunteis læſerũt, & teſtudini iniecta imbris in modũ lubrico faſtigio innoxia ad imum labebãtur. Et Cos. capta iam Heraclea caſtra, eò promouit, tanquã Dium: atq; inde ſummoto rege, in Pieriam etiã progreſſurus. Sed hyberna iam præparans, uias cõmeatibus ſubuehẽdis ex Theſſalia muniri iubet, & eligi horreis opportuna loca, tectaq́; ędificari ubi diuerſari portantes cõmeatus poſſent. Perſeus tandẽ pauore eo quo attonitus fuerat, recepto animo, mallet imperijs ſuis non obtemperatũ eſſe, cum trepidans gazam in mare deijci Pellæ, Theſſalonicę naualia iuſſerat incendi. Andronicus Theſſalonicã miſſus traxerat tempus, id ipſum quod accidit, pœnitentiæ relinquens locũ. incautior Nicias Pellæ proijciendo pecuniæ partem, quod fuerat nactus: ſed in rem emendabilem uiſus lapſus eſſe, quod per urinatores omne fermè extractũ eſt. tantusq́; pudor regi pauoris eius fuit, ut urinatores clàm interfici iuſſerit: deinde Andronicum quoq; & Niciam, ne quis tam dementis imperij conſcius exiſteret. Inter hæc C. Martius cum claſſe ab Heraclea Theſſalonicam profectus, & agrum pluribus locis expoſitis per litora armatis latè uaſtauit: & procurrentes ab urbe, ſecundis aliquot pręlijs trepidos intra mœnia compulit, iamq́; ipſi urbi terribilis erat, cum diſpoſitis omnis generis tormentis non uagi modò circa muros temere appropinquantes, ſed etiam qui in nauibus erant, ſaxis tormento emicantibus percutiebantur. Reuocatis igitur in naues militibus, omiſſaq́; Theſſalonicæ oppugnatione, Æniam inde petunt. XV millia paſſuum ea urbs abeſt, aduerſus Pydnam poſita, fertili agro. Peruaſtatis finibus eius legentes oram, Antigoneam perueniunt: ibi egreſsi in terram primò & uaſtarunt agros paſsim, & aliquantum prædæ contulerunt ad naues. dein palatos eos adorti Macedones mixti pedites equitesq́;, fugientes effuſe ad mare perſecuti, D fermè occiderunt, & non minus ceperũt. nec aliud quàm ultima neceſsitas, cum recipere ſe tutò ad naues prohiberẽtur, animos militum Romanorum ſimul deſperatione alia ſalutis, ſimul indignitate iritauit. redintegrata

in litore

in litore pugna eſt: adiuuere & qui in nauibus erant. Ibi Macedonum ducenti fermè A
cæſi, par numerus captus. Ab Antigonea claſsis profecta ad agrum Pallenenſem, excenſionem ad populandum fecit. Finium is ager Caſſandrenſium erat, longè fertiliſsimus omnis oræ quã præteruecti fuerant. Ibi Eumenes rex XX tectis nauibus ab Elea profectus obuius fuit, & quinq; miſſæ à Pruſia rege tectæ naues. Hac uiriũ acceſsione animus creuit prætori, ut Caſſandream oppugnaret. Condita eſt à Caſſandro rege in ipſis faucibus quæ Pallenenſem agrum cæteræ Macedoniæ iungũt, hinc Toronaico, hinc Macedonico ſepta mari. Eminet nanq; in altum lingua in qua ſita eſt: nec minus quàm in altum magnitudine Atho mons excurrit, obuerſa in regionẽ Magneſiæ duobus imparibus promõtorijs: quorum maiori Poſideũ eſt nomen, minori Canaſtreũ. Diuiſis partibus oppugnare adorti. Romanus ad Clitas quas uocant, munimenta cer uis etiã obiectis ut uiam intercluderet, à Macedonico ad Toronaicum mare perducit. ab altera parte Euripus eſt: inde Eumenes oppugnabat. Romanis in foſſa complẽda, quam nuper obiecerat Perſeus, plurimum erat laboris. Ibi quærenti Pr. quia nuſquam cumuli apparebant, quò regeſta è foſſa terra foret: monſtrati ſunt fornices, non ad eandem craſsitudinem qua ueterem murum, ſed ſimplici laterũ ordine ſtructos eſſe. Conſilium igitur cepit, transfoſſo pariete iter in urbẽ patefacere. Fallere autem ita ſe poſſe, ſi muros à parte alia ſcalis adortus, tumultu iniecto in cuſtodiã eius loci propugnatores urbis auertiſſet. Erant in præſidio Caſſandreæ præter non contemnendam iuuentutem oppidanorũ DCCC Agrianes, & MM Peneſtarum Illyriorum, à Pleurato inde miſsi, bellicoſum utrunq; genus. His tuentibus muros, cum ſubire Romani ſumma ui niterentur, momento temporis parietes fornicum perfoſsi urbem patefecerũt. quod ſi qui irrupere armati fuiſſent, extemplò cepiſſent. Hoc ubi perfectum eſſe opus militibus nunciatum eſt, clamorẽ alacres gaudio repentè tollunt, alijs parte alia in urbem irrupturis. Hoſteis primùm admiratio cepit, quid nam ſibi repentinus clamor uellet. B
Poſtquam paterẽ urbẽ accepere præfecti præſidij Pytho & Philippus Proco, qui occupaſſet aggredi opus factum eſſe rati, cum ualida manu Agrianũ Illyriorumq; erumpunt: Romanosq;, qui alij aliunde coibant, conuocabanturq; ut ſigna in urbem inferrent, incõpoſitos atq; inordinatos fugant perſequũturq; ad foſſam: in qua compulſos ruina cumulant. DC fermè ibi interfecti, omneſq; propè, qui inter murũ foſſamq; deprenſi erant, uulnerantur. Ita ſuo ipſe conatu perculſus prætor, ſegnior ad alia factus cõſilia erat: & ne Eumeni quidem ſimul à mari, ſimul à terra aggredienti quidquã ſatis procedebat. Placuit igitur utriq;, cuſtodijs firmatis, ne quod præſidiũ ex Macedonia intromitti poſset: quoniam uis aperta non proceſsiſset, operibus mœnia oppugnare. Hæc parãtibus his, X regij lembi ab Theſsalonica cum delectis Gallorum auxiliaribus miſsi, cum in ſalo ſtãtes hoſtiũ naues conſpexiſent, ipſi obſcura nocte ſimplici ordine quàm poterant proximè litus tenentes, intrarunt urbẽ. Huius noui præſidij fama abſiſtere oppugnatione ſimul Romanos regemq; coegit: circumuecti promontorium, ad Toronẽ claſſem appulerunt. Eam quoq; oppugnare adorti, ubi ualida defendi manu animaduerterunt, irrito incepto Demetriadẽ petunt. Ibi cũ appropinquantes repleta mœnia armatis uidiſsent, præteruecti ad Iolcon claſsem appulerũt, inde agro uaſtato, Demetriadem quoq; aggreſsuri. Inter hæc & Cos. ne ſegnis ſederet tantũ in agro hoſtico, M. Popilium cum V millibus militũ ad Meliboeam urbem oppugnãdam mittit. Sita eſt in radicibus Oſsæ montis, qua parte in Theſsaliam uergit, opportunè imminens ſuper Demetriadẽ. Primus aduẽtus hoſtiũ perculit incolas loci: collectis deinde nec opinato pauore animis, diſcurrunt armati ad portas ac mœnia quà ſuſpecti aditus erant, ſpemq; extẽplò inciderunt, capi primo impetu poſse. Obſidio igitur parabatur, & opera oppugnationum fieri cœpta. Perſeus cum audiſset ſimul Meliboeam à cõſulis exercitu oppugnari, ſimul claſsem Iolci ſtare, ut inde Demetriadem aggrederetur: Euphranorem quendã ex ducibus cum delectis duobus millibus Meliboeam mittit. eidem imperatũ, ut ſi à Meliboea ſubmouiſset Romanos, Demetriadẽ prius occulto itinere

A itinere intraret, quàm ab Iolco ad urbem caſtra mouerent Romani. & ab oppugnatoribus Meliboeæ cum in ſuperioribus locis repentè apparuiſſet, cum trepidatione multa relicta opera ſunt, ignisq́ iniectus: ita à Meliboea abſceſſum eſt. Euphranor ſoluta unius urbis obſidione, Demetriadem extēplò ducit. Nec tum moenia modò, ſed agros etiam confiderunt ſe à populationibus tueri poſſe: & eruptiones in uagos populatores non ſine uulneribus hoſtium factæ ſunt. Circumuecti tamē moenia ſunt Pr. & rex, ſitum urbis contemplantes, ſi qua parte tentare aut opere, aut ui poſſent. fama fuit, per Cydantem Cretenſem, & Antimachum qui Demetriadi præerat, tractatas inter Eumenen & Perſea conditiones amicitiæ: ab Demetriade certè abſceſſum eſt. Eumenes ad conſulem nauigat: gratulatus quod proſperè Macedoniam intraſſet, Pergamum in regnum abit. Martius Figulus prætor parte claſsis in hyberna Sciathum miſſa, cum reliquis nauibus Oreum Boeotiæ petit: eã urbem aptiſsimam ratus, unde exercitibus, qui in Macedonia, quiq́ in Theſſalia erãt, mitti commeatus poſſent. De Eumene rege longè diuerſa tradunt. Si Valerio Antiati credas, nec claſſe adiutum ab eo prætorem eſſe, cum ſæpe eum literis accerſiſſet, tradit: nec cum gratia ab conſule profectum in Aſiam, indignatum quòd ut iiſdem caſtris tenderet permiſſum non fuerit: ne ut equites quidem Gallos, quos ſecum adducerat, relinqueret, impetrari ab eo potuiſſe. Attalũ fratrem eius & remanſiſſe apud conſulem, & ſyncerã eius fidem æquali tenore, egregiãq́ operam in eo bello fuiſſe. Dum bellum in Macedonia geritur, legati tranſalpini ab regulo Gallorum (Balanos ipſius traditur nomen, gentis ex qua fuerit, non traditur) Romam uenerunt, pollicentes ad Macedonicũ bellum auxilia. Gratiæ ab ſenatu actæ, muneraq́ miſſa, torquis aureus duo pondo, & pateræ aureæ quatuor pondo, equus phaleratus, armaq́ equeſtria. Secundum Gallos Pamphyli legati coronam auream ex XX millibus Philippiorum factam, in curiam intulerunt: petẽtibusq́ iis, ut id donũ in cella IOVI ponere, & ſacrificare in Capitolio liceret, permiſſum: benigneq́ amicitiã renouare

B uolentibus legatis reſponſum, & binûm millium æris ſingulis miſſum munus. Tum ab rege Pruſia & paulopòſt ab Rhodiis, de eadem re longè aliter diſſerentes legati auditi ſunt. utraq́ legatio de pace reconcilianda cum rege Perſeo egit. Pruſiæ preces magis quàm poſtulatio fuere, profitentis & ad id tẽpus ſe cum Romanis ſtetiſſe: & quoad bellum foret, ſtaturum. Cæterũ cum ad ſe à Perſeo legati ueniſſent de finiendo cum Romanis bello, & iis pollicitum deprecatorem apud ſenatum futurum, petere, ſi poſſent inducere in animum ut finiant iram, ſe quoq́ in gratia reconciliatæ pacis poſſe uti. Hæc regii legati. Rhodii ſuperbè commemoratis erga P R beneficiis, & penè uictoriæ utiq́ de Antiocho rege maiore parte à ſe uindicata, adiecerunt: cum pax inter Macedonas Romanosq́ eſſet, ſibi amicitiam cum rege Perſeo coeptam. eam ſe inuitos, nullo eius in ſe merito, quoniam ita Romanis uiſum ſit in ſocietatem ſe belli trahere, interrupiſſe. Tertium ſe annum multa eius incommoda belli ſentire: mari intercluſo inopia inſulam premi, amiſsis maritimis uectigalibus atq́ cõmeatibus. Cum id ultrà pati nõ poſſent, legatos alios ad Perſea in Macedoniã miſiſſe, qui ei denunciarent, Rhodiis placere pacem eum componere cum Romanis: ſe Romam eadem nunciatum miſſos: per quos ſtetiſſet quo minus belli finis fieret, aduerſus eos quid ſibi faciundũ eſſet, Rhodios conſideraturos eſſe. Ne nunc quidem hæc ſine indignatione legi audiri'ue poſſe certum habeo, inde exiſtimari poteſt qui habitus animorum audientibus ea patribus fuerit. Claudius nihil reſponſum autor eſt: tantum S C recitatum, quo Caras & Lycios liberos eſſe iuberet P R, literasq́ extemplò ad utranq́ gentem ſcirent indicatum mitti. Qua audita re, principem legationis, cuius magniloquentiam uix curia pauloantè ceperat, corruiſſe. Alii reſponſum eſſe tradunt, P R & principio eius belli, haud uanis autoribus compertum habuiſſe, Rhodios cum Perſeo rege aduerſus remp. ſuam occulta conſilia iniſſe: & ſi id antè dubium fuiſſet, legatorum paulo antè uerba ad certum redegiſſe: & plerunq́ ipſam ſe fraudẽ, etiam ſi initio cautior fuerit, detegere. Rhodios nuncio in orbe terrarũ arbitria belli pacisq́ agere: deorum nutu arma ſumpturos, poſituroſq́ Roma

nos eſſe. Iam non deos fœderum teſteis, ſed Rhodios habituros. Ita ne tandem ijs pareatur, exercitusq́ de Macedonia deportentur? Viſuros eſſe quid ſibi faciundum ſit. quid Rhodij uiſuri ſint, ipſos ſcire: populum certè Romanum deuicto Perſeo, quod propediem ſperent fore, uiſurum, ut pro meritis cuiuſque in eo bello ciuitatis gratiam dignam referat. Munus tamen legatis in ſingulos binûm millium æris miſſum eſt, quod ij non acceperunt. Literæ deinde recitatæ Q. Martij conſulis ſunt, quemadmodum ſaltu ſuperato in Macedoniam tranſiſſet. Ibi & ex alijs locis cõmeatus rempublicam proſpectos in hyemem habere, & ab Epirotis XX millia modiûm tritici, X hordei ſumpſiſſe, ut pro eo frumento pecunia Romæ legatis eorum curaretur. Veſtimenta militibus ab Roma mittenda eſſe: equis CC ferme opus eſſe, maximè Numidis, nec ſibi in his locis ullam copiam eſſe. SC, ut ea omnia ex literis conſulis fierent, factum eſt. C. Sulpitius Pr. VIM togarum, XXX tunicarum, & equos deportanda in Macedoniam, præbendaq́ arbitratu conſulis locauit: & legatis Epirotarum pecuniam pro frumento ſoluit. Et Oneſimum Pythonis filium, nobilem Macedonem, in ſenatum introduxit. Is pacis ſemper autor regi fuerat, monuerat'que, ſicut pater eius Philippus inſtitutum uſque ad ultimum uitæ diem ſeruabat quotidie bis in die fœderis icti cum Romanis perlegendi, ut eum morẽ ſi nõ ſemper, crebrò tamen uſurparet. Poſtquam deterrere eum à bello nequijt, primò ſubtrahere ſeſe per alias atq́ alias cauſas, ne intereſſet ijs quæ nõ probabat, cœpit: poſtremò cum ſuſpectũ ſe eſſe cerneret, & proditionis interdum crimine inſimulari, ad Romanos transfugit: magno'que uſui conſuli fuit. Ea introductus in curiam cum memoraſſet, ſenatus in formulam ſociorum eum referri iuſſit: locum lautia præberi: agri Tarentini, qui publicus populi Romani eſſet, ducenta iugera dari, & ædes Tarenti emi: uti ea curaret, C. Decimio prætori mandatum. Cenſores cenſum Idibus Decembribus ſeuerius quàm antè habuerunt: multis equi adempti, inter quos P. Rutilio qui tribunus pl. eos uiolenter accuſarat: tribu quoque is motus, & operarius factus ad opera publica facienda. Cum eis dimidium ex uectigalibus eius B anni attributum ex SC à quæſtoribus eſſet, Tib. Sempronius ex ea pecunia quæ ipſi attributa erat, ædes P. Africani ponè ueteres ad Vortumni ſignum, laneas'que & tabernas coniunctas in publicum emit, baſilicam'que faciendam curauit, quæ poſtea Sempronia appellata eſt. Iam in exitu annus erat, & propter Macedonici maximè belli curam in ſermonibus homines habebant, quos in annum conſules ad finiendum tandem id bellum crearent. Itaque SC factum eſt, ut Cn. Seruilius primo quoque tempore ad comitia habenda ueniret. SC Sulpitius Pr. ad conſulem poſt paucos dies recitauit, quibus ante diem in urbem uenturum. & COS. maturauit: & comitia eo die qui dictus erat, ſunt perfecta. Conſules creati L. Aemylius Paulus iterum, ſeptimodecimo anno poſtquam primò COS. fuerat, & C. Licinius Craſſus. Prætores poſtero die facti, Cn. Bæbius Pamphilus, L. Anicius Gallus, Cn. Octauius, P. Fonteius Balbus, M. Ebutius Helua, C. Papirius Carbo. Omnia ut maturius agerentur, belli Macedonici ſtimulabat cura. Itaque deſignatos extemplò ſortiri placuit prouincias, ut utri Macedonia conſuli, cui'que prætori claſsis ueniſſet, ſciretur: ut iam inde cogitarent, pararent'que quæ bello uſui forent, ſenatum'que conſulerent, ſi qua re conſulto opus eſſet. Latinas ubi magiſtratum iniſſent, quod per religiones poſſet, primo quoque tempore fieri placere: neq́ conſulem, cui eundum in Macedoniam eſſet, teneri. His decretis, conſulibus Italia & Macedonia, prætoribus præter duas iuriſdictiones in urbe, claſsis, & Hiſpania, & Sicilia, & Sardinia prouinciæ nominatæ ſunt. Conſulum Aemilio Macedonia, Licinio Italia euenit. Prætores Cn. Bæbius urbanam, L. Anicius peregrinam, & ſi quò ſenatus cenſuiſſet, Cn. Octauius claſſem, P. Fonteius Hiſpaniam, M. Ebutius Siciliam, C. Papyrius Sardiniã eſt ſortitus. Extemplò apparuit omnibus, non ſegniter id bellum L. Aemilium geſturum, præterquam quòd alius uir erat, etiam quòd dies noctes'que intentus, ea ſola quæ ad id bellum pertinerent, animo agitabat. Iam omnium primùm à ſenatu petit, ut legatos in Macedoniam mitterent ad exercitus uiſendos,

A dos, claſſemq́, & comperta referẽda, quid aut terreſtribus, aut naualibus copijs opus eſt. Prçterea ut explorarent copias regias quantum poſſent, quáque prouincia noſtra, quà hoſtium foret: utrũ intra ſaltus caſtra Romani haberent, an iam omnes anguſtiæ exuperatæ, & in æqua loca perueniſſent: qui fideles nobis ſocij, qui dubij ſuſpẽſeq́ ex fortuna fidei, qui certi hoſtes uiderentur: quanti præparati commeatus, & unde terreſtri itinere, unde nauibus ſupportarentur: quid ea æſtate terra mariq́ rerum geſtarum eſſet: ex his bene cognitis certa in futurum conſilia capi poſſe ratus. Senatus Cn. Seruilio Cos. negotium dedit, ut is in Macedoniam quos L. Æmylio uideretur legaret. Legati biduo pòſt profecti, Cn. Domitius Ænobarbus, A. Licinius Nerua, L. Bæbius. Bis in exitu anni eius lapidatum eſſe nunciatũ eſt, in Romano agro, ſimul in Veientibus: nouendiale ſacrum factum eſt. Sacerdotes eo anno mortui ſunt, P. Quintilius Varus flamen Martialis, & M. Claudius Marcellus Xuir, in cuius locum Cn. Octauius ſuffectus. Et iam magnificentia creſcente notatum eſt, ludis Circenſibus P. Cornelij Scipionis Naſicæ, & P. Lentuli ædilium curuliũ LXIII Africanas, & XL urſos & elephãtos luſiſſe. L. Æmylio Paulo, C. Licinio Coss. Idib. Martijs principio inſequentis anni cum in expectatione patres fuiſſent, maximè quid'nam conſul de Macedonia cuius ea prouincia eſſet referret: nihil ſe habere Paulus quod referret, cum nondũ legati rediſſent, dixit. Cæterùm Brũduſij legatos iam eſſe, bis excurſu Dyrrhachiũ eiectos. Cognitis mox, quæ noſci prius in rem eſſet, relaturũ: id fortè intra perpaucos dies. Et ne quid profectionem ſuam teneret, pridie Id April. Latinis eſſe conſtitutã diem. Sacrificio ritè perfecto, ſe & Cn. Octauium ſimul ſenatus cenſuiſſet exituros eſſe: C. Licinio collegæ ſuo fore curæ ſe abſente, ut ſi qua parari mittiue ad id bellum opus ſit, parentur mittãturq́. Intera legationes exterarũ nationũ audiri poſſe. Sacrificio ritè perfecto, primi Alexandrini legati ab Ptolemæo & Cleopatra regibus uocati ſunt. Sordidati, barba & capillo promiſſo, cum ramis oleæ ingreſsi curiam procubuerũt: & oratio

B quàm habitus fuit miſerabilior. Antiochus Syriæ rex, qui obſes Romæ fuerat: per honeſtã ſpeciem maioris Ptolemæi reducendi in regnum, bellum cum minore fratre eius, qui tum Alexandriã tenebat, gerens: & ad Peluſium nauali prælio uictor fuerat, & tumultuario opere ponte per Nilum facto trãſgreſſus cũ exercitu obſidione ipſam Alexandriã tenebat: nec procul abeſſe, quin potiretur regno opulẽtiſsimo, uidebatur. Ea legati querentes orabãt ſenatum, ut opem regno regibusq́ amicis imperio ferrẽt. Ea merita PR in Antiochum, eam apud omnes reges genteſq́ autoritatem eſſe, ut ſi legatos miſiſſent, qui denunciarent non placere ſenatui ſocijs regibus bellum fieri, extemplò abſceſſuros à mœnibus Alexandriç, abducturuſq́ exercitum in Syriam eſſet. Quod ſi cunctentur facere, breui extorres regno Ptolemæum & Cleoparrã Romam uenturos cum pudore quodam PR, quòd nullam opem in ultimo diſcrimine fortunarum tuliſſent. Moti patres precibus Alexandrinorum, extemplò C. Popilium Lenatem, & C. Decimium, & C. Hoſtilium, legatos ad finiendum inter reges bellum miſerunt. Prius Antiochum, dein Ptolemçum adire iuſsi, & nunciare, ni abſiſtatur bello, per utrum ſtetiſſet, eum non pro amico, nec pro ſocio habituros eſſe. His intra triduũ ſimul cum legatis Alexandrinis profectis, legati ex Macedonia quinquatribus ultimis adeò expectati uenerunt, uti niſi ueſper eſſet, extemplò ſenatum uocaturi conſules fuerint. Poſtero die ſenatus fuit, legatiq́ auditi ſunt. Ii nunciant, maiore periculo quàm emolumento exercitum per inuios in Macedoniam inductum. Pieriam, quò proceſſiſſet, regẽ tenere: caſtra caſtris propè ita collata eſſe, ut flumine Enipeo interiecto arceantur: neq́ regem pugnandi poteſtatem facere, nec noſtris uim ad cogendum eſſe: hyemem etiam aſperam rebus gerẽdis interueniſſe, in ocio militem ali, nec plus quàm VI frumentum habere. Macedonum dici XXX millia armatorum eſse. Si Ap. Claudio circa Lycnidum ſatis ualidus exercitus foret, potuiſse ancipiti bello diſtinere regem: nunc & Appium, & quod cum eo prçſidij ſit, in ſummo periculo eſſe: niſi properè aut iuſtus exercitus eò mittatur, aut illi inde deducant. Ad claſſem ſe ex caſtris profectos,

ſociorum naualium partem morbo audiſſe abſumptam, partem, maximè qui ex Sicilia fuerint, domos ſuas abiſſe, & homines nauibus deeſſe: qui ſint, neq; ſtipendium accepiſſe, neq; ueſtimenta habere. Eumenen claſsemq́; eius, tanquam uento allatas naues, ſine cauſa & ueniſſe, & abiſſe: nec animum eius regis conſtare ſatis uiſum. Sicut omnia de Eumene dubia, Attali egregiè conſtantem fidem nunciabant. Legatis auditis tunc de bello referre ſeſe L. Æmylius dixit. Senatus decreuit, ut in octo legiones parē numerum tribunorum conſules & populus crearent: creari autem neminem eo anno placere, niſi qui honorem geſsiſſet. Tum ex omnibus Tr. mil. uti L. Æmylius in duas legiones in Macedoniam quos eorum uelit eligat, & ut ſolenni Latinarum perfecto, L. Æmylius Cos. Cn. Octauius Pr. cui claſsis obtigiſſet, in prouinciam proficiſcantur. Additus eſt his tertius L. Anicius Pr. cuius inter peregrinos iuriſdictio erat. Eum in prouinciam Illyricum circa Lycnidum Ap. Claudio ſuccedere placuit. Delectus cura C. Licinio conſuli impoſita: is VII millia ciuium Romanorū, et equites CC ſcribere iuſſus: & ſocijs nominis Latini ſeptem millia peditum imperare, CCCC equites: & Cn. Seruilio Galliā obtinenti prouinciam literas mittere, ut DC equites conſcriberet. Hūc exercitum ad collegam primo quoq; tempore mittere in Macedoniam iuſſus, neque in ea prouincia plus quàm duas legiones eſſe. eas repleri, ut ſena millia peditum, trecenos haberent equites. cæteros equites peditesq́; in præſidijs diſponi. Qui eorum idonei ad militandum non eſſent, dimitti. X præterea millia peditum imperata ſocijs, & DCCC equites. Id præſidij additum Anicio prӕter duas legiones, quas portare in Macedoniam eſt iuſſus, quina millia peditum & ducenos habētes, trecenos equites. & in claſſem V millia naualium ſociûm ſunt ſcripta. Licinius conſul duabus legionibus obtinere prouinciam iuſsus: eò addereū ſocior X millia peditum, & DC equites. S C C perfectis, L. Æmylius Cos. è curia in concionem proceſsit, orationemq́; talem habuit: Animaduertiſſe uideor Quirites, maiorem mihi, ſortito Macedoniam prouinciam, gratulationem factam, quàm cum aut conſul eſsem conſalutatus, aut quo die magiſtratū iniſſem: neq; id ob aliam cauſam, quàm quia bello in Macedonia, quod diu trahitur, exiſtimaſtis dignum maieſtate P R exitum per me imponi poſse. deos quoq; huic fauiſse ſorti ſpero, eoſdemq́; in rebus gerendis affuturos eſſe. Hæc partim opinari, partim ſperare poſſum. Illud affirmare pro certo habeo, audeoq́;, me omni ope adniſurū eſſe, ne fruſtra uos hanc ſpem de me conceperitis. Quæ ad bellum opus ſunt, & ſenatus decreuit, & (quoniam extemplò proficiſci placet, neq; ego in mora ſum) C. Licinius collega, uir egregius, æquè enixè parabit, ac ſi ipſe id bellū geſturus eſſet. Vos quæ ſcripſero ſenatui aut uobis, credite: rumores credulitate ueſtra ne alatis, quorū autor nemo extabit. Nam nunc quidem quod uulgo fieri hoc præcipuè bello animaduerti, nemo tam famæ contemptor eſt, cuius non debilitari animus poſsit. In omnibus circulis, atq; etiam (ſi dijs placet) in conuiuijs ſunt qui exercitus in Macedoniam ducant: ubi caſtra locanda ſint ſciant, quæ loca præſidijs occupanda, quando aut quo ſaltu intranda Macedonia: ubi horrea ponenda, quà terra mari ſubuehantur cōmeatus: quando cum hoſte manus conſerendæ, quando quieſcendum ſit. Nec quid melius faciendum ſit modò ſtatuunt, ſed quidquid aliter quàm ipſi cenſuere factum eſt, conſulem ueluti dicta die accūſant. Hæc magna impedimenta res gerentibus ſunt. Neq; enim omnes tam firmi & conſtantis animi contra aduerſum rumorem eſſe poſſunt, quàm Fabius fuit: qui ſuum imperium minui per uanitatē populi maluit, quàm ſecūda fama malè rem gerere. Non ſum is, qui non exiſtimem admonendos duces eſſe: imò eum, qui de ſua unius ſententia omnia gerat, ſuperbum iudico magis, quàm ſapientem. Quid ergo eſt? Primum à prudentibus, & propriè rei militaris peritis, et uſu doctis monendi imperatores ſunt: deinde ab his qui interſunt gerendis loco, qui hoſtem, qui temporum opportunitatem uident, qui in eodem uelut nauigio participes ſunt periculi. Itaque ſi quis eſt qui quod è rep. ſit. ſuadere ſe mihi in eo bello quod geſturus ſum confidat, ne deneget operam reip. & in Macedoniam mecum ueniat: naue, equo, taberna-

A tabernaculo,uiatico etiam à me iuuabitur. Si quem id facere piget,ocium urbanum
militiæ laboribus præoptat,è terra ne gubernauerit. Sermonū ſatis ipſa præbet urbs:
loquacitatem ſuam contineat:nos caſtrenſibus cōſilijs cōtentos futuros eſſe ſciat. Ab
hac concione,Latinis quæ pridie Calend. April. fuerunt,in monte ſacrificio ritè per-
petrato,protinus inde & Cos. & Pr.Cn.Octauius in Macedoniam profecti ſunt. Tra
ditum eſt memoriæ,maiore quàm ſolita frequentia proſequentium conſulem celebra
tum:ac propè certa ſpe ominatos eſſe homines, finem eſſe Macedonico bello, matu-
rumq́; reditum cum egregio triumpho conſulis fore. Dum hæc in Italia gerūtur,Per-
ſeus quod iam inchoatum perficere,quia impenſa pecuniæ facienda erat, non induce-
bat in animum,ut Gentium Illyriorum regem ſibi adiungeret: hoc poſtquam intraſſe
ſaltum Romanos,& adeſſe diſcrimen ultimum belli animaduertit,non ultrà differen-
dum ratus: cum per Hippiam legatum CCC argenti talenta pactus eſſet, ita ut obſi-
des ultro citroq́; darentur,Pantaucum miſit ex fidiſsimis amicis ad ea perficienda. Me
deone Labeatidis terræ Pantaucus regi Illyrio occurrit:ibi & iuſiurandum ab rege,&
obſides accepit. Miſſus & à Gentio eſt legatus nomine Olympio, qui iuſiurandum à
Perſeo obſideſq́; exigeret. Cum eodem ad pecuniam accipiendam miſsi ſunt: & au-
tore Pantauco, qui Rhodum legati cum Macedonibus irent,Parmenio & Morcus
deſtinatur. Quibus ita mandatum, uti iureiurando obſidibuſq́; & pecunia accepta,
tum demum Rhodum proficiſcerentur. Duorum ſimul regum nomine incitari Rho-
dios ad bellum Romanum poſſe. Adiunctam ciuitatem penes quam unam tum rei na
ualis gloria eſſet,nec terra,nec mari ſpem relicturam Romanis. Venientibus Illyrijs,
Perſeus ab Enipeo amni ex caſtris cum omni equitatu profectus, ad Dium occurrit.
Ibi ea quæ conuenerunt circumfuſo agmine equitum facta,quos adeſſe fœderi ſanciq;
cum Gentio ſocietatis uolebat rex, aliquantum eam rem ratus animorum ijs adiectu-
ram. & obſides in conſpectu omnium dati,acceptiq́;: & Pellam ad theſauros regios
B miſsis qui pecuniam acciperent, qui Rhodum irent cum Illyrijs legatis Theſſalonicā
cōſcendere iuſsi. Ibi Metrodorus erat, qui nuper ab Rhodo uenerat:autoribuſq́; Di-
one & Polyarato principibus ciuitatis eius, affirmabat Rhodios paratos ad bellum
eſſe. Is princeps iunctæ cum Illyrijs legationis datus eſt. Eodem tempore ad Eumenē,
& ad Antiochū communia mandata, quæ ſubijcere conditio rerum poterat. Natura
inimica inter ſe eſſe liberam ciuitatem & regem. Singulos P R aggredi;& quod indi-
gnius ſit,regū uiribus reges oppugnare. Attalo adiutore patrem ſuū oppreſſum: Eu-
mene adiuuante, & quadā ex parte etiam Philippo patre ſuo, Antiochū oppugnatū:
in ſe nunc & Eumenen & Pruſian armatos eſſe. Si Macedoniæ regnum ſublatum fo-
ret, proximam Aſiam eſſe: quam iam ex parte ſub ſpecie liberandarum ciuitatum ſu-
am fecerint: deinde Syriam. Iam Pruſiam Eumeni honore præferri, iam Antiochum
uictorem pręmio belli ab Ægypto arceri. Hæc cogitantem prouidere iubebat,ut aut
ad pacem ſecum faciendā cōpelleret Romanos, aut perſeuerātes in bello iniuſto com-
munes duceret omnium regum hoſtes. Ad Antiochum aperta mandata erant,ad Eu-
menen per ſpeciem captiuorum redimendorum miſſus legatus erat: uerùm occulti-
ora quædam agebantur, quæ in præſentia inuiſum quidem & ſuſpectum Romanis
Eumenen * falſis grauioribus. Proditor enim ac propè hoſtis habitus,dū inter ſe duo
reges captantes fraude & auaritia certant. Cydas erat Cretenſis,ex intimis Eumenis:
hic prius ad Amphipolim cum Chimaro quodam populari ſuo,militante apud Per-
ſea,inde poſtea Demetriadem ſemel cum Menecrate quodam,iterum cum Antiocho
regijs ducibus ſub ipſis mœnibus urbis collocutus fuerat. Eropon quoque,qui tum
miſſus eſt,duabus ad eundem Eumenen iam antè legationibus functus erat. Quæ col
loquia occulta & legationes infames quidem erant:ſed quid actum eſſet, quidúe inter
reges conueniſſet,ignorabatur. Res autem ita ſe habuit. Eumenes neq; fauit uictoriæ
Perſei,neq; bello eum inuadere animo habuit: non tam quia paternæ inter eos inimi-
citiæ erant, quàm ipſorum odijs inter ſe accenſæ. Non ea regum æmulatio, ut æquo

animo, Perſea tantas adipiſci opes tantamq; gloriã quanta Romanis uictis eum manebat, Eumenes uiſurus fuerit. Cernebat & Perſea iam inde ab initio belli omni modo ſpem pacis tentaſſe, & indies magis quo propior admoueretur terror, nihil neq; agere aliud, neq; cogitare. Romanos quoq; quia traheretur diutius ſpe ipſorũ bellum, & ipſos duces & ſenatũ non abhorrere à finiendo tam incõmodo ac difficili bello. Hac utriuſq; partis uoluntate explorata, quod fieri etiã ſua ſponte tędio ualidioris, metu infirmioris credebat poſſe, in eo ſuam operã uenditare concilianda gratia magis cupijt. Nam modò ne iuuaret bello Romanos terra mariq;, modò pacis patrãdæ cum Romanis paciſcebatur mercedẽ: ne bello intereſſet M & D. in utroq; nõ fidem modò ſe, ſed obſides quoq; dare paratum eſſe oſtendebat. Perſeus ad rem inchoandã promptiſſimus erat cogente metu, & de obſidibus accipiẽdis ſine dilatione agebat, cõueneratq; ut accepti Cretã mitterentur. ubi ad pecuniæ mentionẽ uentum erat, ibi hæſitabat: & utiq; alterã in tanti nominis regibus turpem ac ſordidam, & danti & magis accipienti mercedẽ eſſe. Malebat in ſpem Romanę pacis nõ recuſare impenſam, ſed eam pecuniã perfecta re daturũ, interea Samothracę in templo depoſiturũ. Ea inſula cum ipſius ditionis eſſet, uidere Eumenes nihil intereſſe an Pellæ pecunia eſſet: id agere, ut partem aliquã præſentẽ ferret. Ita nequicquã inter ſe captati, nihil pręter infamiã mouere. Nec hæc tantũ Perſeo per auaritiã eſt dimiſſa res, cũ pecuniã tutam & pacẽ habere per Eumenen, quæ uel parte regni redimenda eſſet: ac receptus protrahere inimicũ mercedę onuſtum, & hoſtes meritò ei Romanos poſſet facere. Sed etiã Gentij regis parata ſocietas, & tum Gallorũ effuſorum per Illyricũ ingens oblatum auaritia dimiſſum eſt. Veniebant x. millia equitum, par numerus peditum, & ipſorum iungentium curſum equis, & in uicem prolapſorum equitum uacuos capientium ad pugnã equos. Hi pacti erant, eques denos præſentes aureos, pedes quinos, mille dux eorum. Veniẽtibus his Perſeus ab Enipeo ex caſtris profectus obuiam cum dimidia copiarum parte, denunciare per uicos urbeſq; quæ uiæ propinquæ ſunt cœpit, ut cõmeatus expedirent, frumenti, uini, pecorum ut copia eſſet. Ipſe equos phalerasq; & ſagula donum principibus ferre, & parum auri quod inter paucos diuideret, multitudinẽ credens trahi ſpe poſſe. Ad Alamanam urbem peruenit, & in ripa fluminis Axij poſuit caſtra: circa Deſudabam in Mædica exercitus Gallorum conſederat, mercedem pactam operiẽs. Eò mittit Antigonum ex purpuratis unum, qui iuberet multitudinem Gallorum ad Bylazora (Pæoniæ is locus eſt) caſtra mouere, principes ad ſe uenire frequentes. LXXV millia ab Axio flumine & caſtris regis aberant. Hæc mandata ad eos cum pertuliſſet Antigonus, adieciſſetq; per uiam quanta omnium præparata cura regis copia multitudini foret, quibusq; muneribus principes aduenientes ueſtis, argenti, equorũq; excepturus rex eſſet: de his quidem ſe coràm cognituros reſpondent. Illud quod pręſens pepigiſſent interrogãt, ecquid aurũ, quod in ſingulos pedites equiteſq; diuidendum eſſet, ſecum adduxiſſet. Cum ad id nihil reſponderetur, Clondicus regulus eorũ, Abi renũcia ergo, inquit, regi, niſi aurũ obſideſq; accepiſſent, nuſquã inde Gallos longius ueſtigiũ moturos. Hæc relata regi cum eſſent aduocato, cũ quid omnes ſuaſuri eſſent appareret: ipſe, pecunię quàm regni melior cuſtos, inſtitit de perfidia & feritate Gallorum diſſerere. Multorũ iam antè cladibus expertũ, periculoſum eſſe tantã multitudinem in Macedoniã accipere, ne grauiores eos ſocios habeãt, quàm hoſtes Romanos. Quinq; millia equitũ ſat eſſe, quibus & uti ad bellũ poſſent, et quorum multitudinem ipſi non timeant. Apparebat in omnibus mercedẽ multitudinis timere, nec quicquam aliud: ſed cum ſuadere conſulenti nemo auderet, remittitur Antigonus qui nunciaret, quinq; milliũ equitum opera tantũ uti regem, contemnere multitudinẽ aliam. Quod ubi audiuere barbari, cæterorum quidem fremitus fuit, indignantiũ ſe fruſtra excitos ſedibus ſuis: Clondicus rurſus interrogat, ecquid ipſis quinq; millibus quod cõueniſſet numeraret. Cũ aduerſus id quoq; miſceri ambages cerneret, inuiolato fallaci nũcio (quod uix ſperauerat ipſe poſſe cõtingere) retro ad Hiſtrum perpopulati Thraciam,

A quà uicina erat uię redierunt. Quæ manus quieto ſedente rege ad Enipeum, aduerſus Romanos Perræbię ſaltum in Theſſaliam traducta, non agros tantū nudare populando potuit, ne quos inde Romani cōmeatus expectarent, ſed ipſas excindere urbes, tenente ad Enipeum Perſeo Romanos, ne urbibus ſocijs opitulari poſſent. Ipſis quoq; Romanis de ſe cogitādum fuiſſet: quando neq; manere amiſſa Theſſalia unde exercitus alebatur potuiſſent, neq; progredi, cū ex aduerſo caſtra Macedonū, * qui ea pepēderant ſpe, haud mediocriter debilitauit. Eadem auaritia Gentium regē ſibi alienauit. Nam cū CCC talenta Pellæ miſsis à Gentio numeraſſet, ſignare eos pecuniam paſſus eſt. Inde X talenta ad Pantaucū miſſa, eaq; præſentia dari regi iuſsit: reliquā pecuniam ſignatam Illyriorum ſigno portantibus ſuis præcipit paruis itineribus ueherent: dein, cum ad finem Macedoniæ uentū eſſet, ſubſiſterent ibi, ac nuncios ab ſe operirentur. Gētius exigua parte pecuniæ accepta, cū aſsiduè Pantauco ad laceſſendos hoſtili facto Romanos ſtimularetur, M. Perpennam & L. Petilium legatos, qui tum fortè ad eum uenerant, in cuſtodiā coniecit. Hoc audito Perſeus, contraxiſſe eum neceſsitates ratus, ad bellum utiq; cum Romanis, ad reuocandum qui pecuniā portabat miſit: uelut nihil aliud agens, quàm ut quanta maxima poſſet præda ex uicto Romanis reſeruaretur. Et ab Eumene Eropon ignotis quæ occultè acta erant, redit. De captiuis actū eſſe & ipſi euulgauerant, & Eumenes conſulem uitandæ ſuſpicionis cauſa certiorē fecit. Perſeus, poſt reditum ab Eumene Eropontis ſpe deiectus, Antenorē & Callippum præfectos claſsis cum XL lembis (adiectæ ad hunc numerū quinq; priſtes erant) Tenedum mittit, ut inde ſparſæ per Cycladas inſulas naues, Macedoniā cum frumento petentes, tutarentur. Caſſandreæ deductæ naues, in portus primū qui ſub Atho monte ſunt, inde Tenedum placido mari cū traieciſſent: ſtantes in portu Rhodias apertas naues, Eudamumq; prętectum earum, inuiolatas atq; etiā benignè appellatos dimiſerunt. Cognito deinde in latere altero quinquaginta onerarias ſuarū, ſtantibus in oſtio portus Eu-
B menis roſtratis, quibus Damius prę erat, incluſas eſſe: circūuectus properè, ac ſummotis terrore hoſtiū nauibus, onerarias datis qui proſequerentur X lembis, in Macedoniam mittit, ita ut in tutū proſecuti redirent Tenedum. Nono poſt die ad claſſem iam ad Sigium ſtantē redierunt. Inde Subota (inſula eſt interiecta Eleæ & Atho) traijciūt. Fortè poſtero die quàm Subota claſsis tenuit, quinq; & XXX naues, quas hyppagogos uocant, ab Elea profectę cū equitibus Gallis e, quiſq;, Phanas promontoriū Chiorum petebant, unde tranſmittere in Macedoniā poſſent: Attalo ab Eumene mittebantur. Has naues per altum ferri cū ex ſpecula ſignum datum Antenori eſſet, profectus à Subotis, inter Erythrarum promontoriū, Chiumq;, quà arctiſsimum fretum eſt, ijs occurrit. Nihil minus credere præfecti Eumenis, quàm Macedonū claſſem in illo uagari mari: nunc Romanos eſſe, nūc Attalum, aut remiſſos aliquos ab Attalo ex caſtris Romanis Pergamum petere. Sed cum iam appropinquantium forma lemborū haud dubia eſſet, & concitatio remorum, directæq; in ſe proræ, hoſteis appropinquare apparuiſſet: tunc iniecta trepidatio eſt, cum reſiſtendi ſpes nulla eſſet, inhabiliq; nauium genere, & Gallis uix quietem ferentibus in mari. Pars eorum qui propiores cōtinenti litori erant, in Erytheam enarunt: pars uelis datis ad Chium naues eiecere, relictiſq; equis effuſa fuga urbem petebant. Sed propius urbem lembi acceſſuq; commodiore cum expoſuiſſent armatos, partim in uia fugientes Gallos adepti Macedones ceciderunt: partim ante portam excluſos: clauſerant enim Chij portam, ignari qui fugerent, aut ſequerentur. DCCC fermè Gallorū occiſi, CC uiui capti: equi pars in mari fractis nauibus abſumpti, partim neruos ſucciderūt in litore Macedones. XX eximiæ equos formæ cum captiuis, eoſdem X lembos, quos antè miſerat, Antenor deuchere Theſſalonicam iuſsit, & primo quoq; tempore ad claſſem reuerti: Phanis ſe eos expectaturum. Triduum fermè claſsis ad urbē ſtetit. Phanas inde progreſsi ſunt, & ſpe celerius reuerſis X lembis euecti Aegeo mari Delum traiecerunt. Dum hæc geruntur, legati Romani C. Popilius C. Decimius, & C. Hoſtilius à Chalcide profecti, tribus quin-

queremibus Delum cum ueniſſent, lembos ibi Macedonum XL, & V regis Eumenis A
quinqueremeis inuenerunt. Sanctitas templi inſulæq; inuiolatos præſtabat omnes. Itaq; permixti Romaniq; & Macedones, & Eumenis nauales ſocij, in tēplo, inducias religione loci præbente, uerſabātur. Antenor Perſei præfectus, cum aliquas alto præferri onerarias naues ex ſpeculis ſignificatum foret: parte lemborū ipſe inſequens, parte per Cyclades diſpoſita, præter quàm ſi quæ Macedoniam peterent, omnes aut ſupprimebat, aut ſpoliabat naues: quibus poterat Popilius aut Eumenis naues, ſuccurrebat: ſed uecti nocte binis aut ternis plerunq; lembis Macedones fallebant. Per id ferè tempus legati Macedones Illyrijq; ſimul Rhodum uenerunt: quibus autoritatē addidit, non lemborum modò aduentus paſsim per Cycladas atq; Ægeum uagantiū mare, ſed etiam cōiunctio ipſa regnum Perſei Gentijq;, & fama cum magno numero peditum equitumq; uenientium Gallorum. Et iam cum acceſsiſſent animi Dioni ac Polyarato, qui Perſei partium erant, non benignè modò reſpōſum regibus eſt, ſed palàm pronunciatū, bello finē ſe autoritate ſua impoſituros eſſe: itaq; ipſi quoq; reges æquos adhiberent animos ad pacem accipiendam. Iam ueris principium erat, nouiq; duces in prouinciam uenerant: Cos. Aemylius in Macedoniā, Octauius Oreum ad claſſem, Anicius in Illyricum, cui bellandū aduerſus Gētium. Patre Pleurato rege Illyriorum, & matre Eurydica genitus, fratres duos, Platorem utroq; parente, Carauantiū matre eadem natum habuit. Hoc propter ignobilitatem paternā minus ſuſpecto, Platorem occidit: & duos amicos eius, Ettritum & Epicadū, impigros uiros, quo tutius regnaret. Fama fuit, Honuni Dardanorū principis filiam Etutam pacto fratri eū inuidiſſe, tanquam his nuptijs adiungēti ſibi Dardanorum gentem: & ſimilius id uero fecit ducta ea uirgo. Platore interfecto, grauis deinde dempto fratris metu popularibus eſſe cœpit: & uiolentiam inſitam ingenio intemperantia uini accendebat. Cæterùm, ſicut antè dictum eſt, ad Romanū incitatus bellum, Liſſum omneis copias contraxit, XV M
armatorum fuerunt. Inde fratre in Cauiorum gentem ui aut terrore ſubigendam cum B
mille peditibus & quinquaginta equitibus miſſo, ipſe ad Baſſaniā urbē quinq; millia ab Liſſo ducit. Socij erant Romanorū: itaq; per miſſos nuncios prius tentati, obſidionem pati quàm dedere ſeſe maluerunt. Carauantiū in Cauijs Durnium oppidum aduenientem benignè accepit: Carauantis altera urbs excluſit. & cum agros eorū effuſe uaſtaret, aliquot palati milites agreſtiū concurſu interfecti ſunt. Iam & Ap. Claudius, adſumptis ad eum exercitū quem habebat Bullianorū & Apolloniatium & Dyrrhachinorū auxilijs, profectus ex hybernis circa Genuſuum amnē caſtra habebat: audito fœdere inter Perſea & Gentium, & legatorū uiolatorum iniuria accenſus, bellū haud dubiè aduerſus eum geſturus. Anicius Pr. eo tempore Apolloniæ auditis quæ in Illyrico gererētur, præmiſsisq; ad Appium literis, ut ſe ad Genuſuum operiretur, triduo & ipſe in caſtra uenit: & ad ea quæ habebat auxilia, Partinorū iuuentutis duobus millibus peditū & equitibus CC. peditibus Epicadus, equitibus Agalſus præerat. Parabat ducere in Illyricum, maximè ut Baſſanitas ſolueret obſidione: tenuit impetū eius fama lemborum, uaſtantium maritimam oram. LXXX erant lembi, autore Pantaūco miſsi à Gentio ad Dyrrhachinorū & Apolloniatiū agros populandos. Tū claſsis ad

* *

to eo tradiderunt ſe: deinceps & urbes regionis eius idem faciebāt, adiuuante inclinationem animorum clementia in omneis & iuſtitia prætoris Romani. Ad Scodrā inde uentum eſt, id quod belli caput fuerat: non eo ſolū quòd Gentius eā ſibi ceperat, uelut regni totius arcem, ſed etiā quòd Labeatium gentis munitiſsima longè eſt & difficilis aditu. Duo cingunt eā flumina, Clauſala latere urbis quod in orientē patet præfluens, Barbana ab regione occidentis ex Labeatide palude oriens. Hi duo amnes confluētes incidūt Oriundi flumini, quod ortū ex monte Scodro, multis & alijs auctū aquis mari Hadriatico infertur. Mons Scodrus longè altiſsimus regionis eius, ab oriēte Dardaniam ſubiectā habet, à meridie Macedoniā, ab occaſu Illyricum. Quāquam munitum
ſitu

A ſitu naturali oppidum erat,gensq; id tota Illyriorum & rex ipſe tuebatur: tamen prætor Romanus,quia prima ſucceſſerant proſperè,fortunam totius rei principia ſecuturam eſſe ratus, & repentinum ualiturum terrorē, inſtructo exercitu ad mœnia ſuccedit. Quod ſi clauſis portis muros portarumq; turreis diſpoſitis armatis defendiſſent, uano cum incepto mœnibus pepuliſſent Romanos.Nunc porta egreſsi prelium loco ęquo maiore animo commiſerunt,quàm ſuſtinuerunt.Pulſi enim & fuga conglobati, cum CC amplius in ipſis faucibus portę cecidiſſent,tantū intulerunt terrorem,ut oratores extemplò ad prætorem mitteret Gentius Teuticum & Bellum principes gētis, per quos inducias peteret,ut deliberare de ſtatu rerum ſuarū poſſet. Triduo in hoc dato,cum caſtra Romana quingentos fermè paſſus ab urbe abeſſent,nauē conſcendit,& flumine Barbano nauigat in lacum Labeatum, uelut ſecretum locum petēs ad conſultandum:ſed, ut apparuit, falſa ſpe excitus, Carauātium fratrem multis millibus armatorū actis ex ea regione in quam miſſus erat aduentare. qui poſtquàm euanuit rumor, tertio pòſt die nauem eadem ſecundo amni Scodram demiſit: præmiſsisq; nuncijs,ut ſibi appellandi prętoris poteſtas fieret,copia facta,in caſtra uenit. Et principiū orationis ab accuſatione ſtultitiæ orſus ſuæ, poſtremò ad preces lachrymasq; effuſus, genibus prętoris accidens,in poteſtatem ſeſe dedit.Primò bonum animum habere iuſſus, ad cœnam etiam inuitatus,in urbem ad ſuos redijt, & cum prætore eo die honorificè eſt epulatus: deinde in cuſtodiā C. Caſsio Tr. militū traditus, uix gladiatorio accepto X talentis ab rege,rex ut in eam fortunā recideret. Anicius Scodra recepta,nihil prius quàm requiſitos Petilium Perpennamq; legatos ad ſe duci iuſsit: quibus ſplēdore ſuo reſtituto,Perpennam extemplò mittit ad cōprehendendos amicos cognatosq; regis. qui Medeonem Labeatium gētis urbem profectus, Etleuam uxorem cum filijs duobus Scerdilio Pleuratoq;,& Carauantium fratrē Scodram in caſtra adduxit. Anicius bello Illyrico intra XXX dies perfecto,nunciū uictoriæ Perpennam Romam miſit:&
B poſt dies paucos Gentium regem ipſum cū parente coniuge ac liberis ac fratre,alijsq; principibus Illyriorum. Hoc unum bellum prius perpetratū,quàm cœptum,Romæ auditū eſt. Quibus diebus hæc agebantur,Perſeus quoq; in magno terrore erat, propter aduentum ſimul Æmylij noui conſulis,quem cū ingentibus minis aduentare audiebat, ſimul Octauij Pr. Nec minus terroris à claſſe Romana & periculo maritimæ oræ habebat. Theſſalonicæ Eumenes & Athenagoras præerant cum paruo præſidio MM cetratorum. Eò & Androclen præfectū mittit, iuſſum ſub ipſis naualibus caſtra habere. Aeniam M equites cū Antigono miſit ad tutandam maritimam oram,ut quocunq; litore applicuiſſe naues hoſtiū audiſſent, extemplò ferrent agreſtibus opē. V M Macedonum miſſa ad præſidium Pythoi & Petræ,quibus præpoſiti erāt Hiſtiæus & Theogenes & Midon. His profectis ripā munire Enipei fluminis aggreſſus eſt,quia ſicco alueo tranſiri poterat. Huic ut omnis multitudo uacaret,fœminę ex propinquis urbibus coactæ,cibaria in caſtra afferebant:miles iuſſus ex propinquis ſyluis

*   *

poſtremò ſequi ſe utrarios ad mare,quod minus CCC paſſus aberat,iuſsit,& in litore alios alibi modicis interuallis fodere. montes ingentis altitudinis ſpē faciebant,eo magis quia nullos apertos euergerent riuos,occultos continere latices, quorum uenæ in mare permanantes undæ miſcerentur. Vix deducta ſumma harena erat, cum ſcaturigines turbidæ primò & tenues emicare, dein liquidā multamq; fundere aquam uelut deûm dono cœperunt. Aliquantum ea quoq; res duci famæ & autoritatis apud milites adijcit. Iuſsis deinde militibus expedire arma, ipſe cū tribunis primisq; ordinibus uadit ad contemplandos tranſitus, quà deſcenſus facilis armatis, quà in ulteriorem ripam minimè iniquus aſcēſus eſſet. His ſatis exploratis,illa quoq; primùm ut ordine ac ſine tumultu omnia in agmine ad nutū imperiumq; ducis fierent,prouidit. Vbi omnibus ſimul pronūciaretur quod fieret,neq; omnes exaudirēt, incerto imperio accepto alios ab ſe adijcientes,plus eo quod imperatum ſit,alios minus facere: clamores deinde diſſo-

de diſſonos oriri omnibus locis, & prius hoſtes quàm ipſos quid paretur ſcire. Placere igitur, Tr. militum primo pilo legionis ſecretum edere imperium: illum & dein ſingulos proximo cuiq; in ordine centurioni dicere quid opus facto ſit: ſiue à primis ſignis ad nouiſsimum agmen, ſiue ab extremis ad primos perferendum imperium ſit. Vigiles etiam nouo more ſcutum in uigiliam ferre uetuit: non enim in pugnam uigilem ire ut armis utatur, ſed ad uigilandum: ut cum ſenſerit hoſtium aduētum, recipiat ſe, excitetq; ad arma alios. Scuto præ ſe erecto ſtare galeatos: deinde ubi feſsi ſint innixos pilo, capite ſuper marginem ſcuti poſito ſopitos ſtare, ut fulgētibus armis procul conſpici ab hoſte poſsit, ipſe nihil prouideat. Stationem quoque morem mutauit. armati omnes, & frenatis equis equites, diem totum perſtabant. id cum æſtiuis diebus urente aſsiduo ſole fieret, tot horarum æſtu & languore ipſos equosq; feſſos, integri ſæpe adorti hoſtes uel pauci plures uexabant. Itaq; ex matutina ſtatione ad meridiem decedi, & in poſtmeridianam ſuccedere alios iuſsit: ita nunquam fatigatos recens hoſtis aggredi poterat. Hæc cum ita fieri placere concione aduocata pronunciaſſet, adiecit urbanæ concioni conuenientem orationem. Vnum imperatorem in exercitu prouidere & conſulere quid agendum ſit debere, nunc per ſe, nunc cum ijs quos aduocauerit in conſilium: qui nō ſint aduocati, eos nec palàm, nec ſecretò iactare conſilia ſua. Militem hæc tria curare debere, corpus ut quàm ualidiſsimum & perniciſsimum habeat, arma apta, cibum paratum ad ſubita imperia: cętera ſcire de ſe dijs immortalibus & imperatori ſuo curæ eſſe. In quo exercitu milites conſul & imperator rumoribus uulgi circumagatur, ibi nihil ſalutare eſſe. Se, quod ſit officium imperatoris, prouiſurum, ut bene gerendæ rei occaſionem eis præbeat: illos nihil quod futurum ſit quærere: ubi datum ſignum ſit, tum militarem operam nauare. Ab his præceptis concionem dimiſit, uulgo etiam ueteranis fatentibus, ſe illo primùm die tanquam tyrones quid agendum eſſet in re militari didiciſſe. Non ſermonibus tantum his, cum quanto aſſenſu audiſſent uerba conſulis, oſtenderunt: ſed rerum præſens effectus erat. Neminem totis mox caſtris quietum uideres. acuere alij gladios: alij galeas bucculasq;, ſcuta alij loricasq; tergere: alij aptare corpori arma, expeririq; ſub his membrorum agilitatem: quatere alij pila, alij micare gladijs, mucronemque intueri: ut facilè quis cerneret, ubi primùm conſerendi manum cum hoſte data occaſio eſſet, aut uictoria egregia, aut morte memorabili inituros bellum. Perſeus quoque, cum aduentu conſulis ſimul & ueris principio ſtrepere omnia moueriq; apud hoſtes uelut nouo bello cerneret: moto à Phila caſtra in aduerſa ripa poſita: nunc ad contemplanda opera ſua circumire ducem, haud dubiè tranſitus ſpeculantem:

* *

norumq eſſe. Quæ res Romanis auxit animos, Macedonibus regiq; eorū haud mediocrem attulit terrorem. Et primò ſupprimere in occulto famā eius rei eſt conatus, miſſis qui Pantaucum inde uenientē appropinquare caſtris uetarēt: ſed iam & pueri quidam uiſi ab ſuis erant inter obſides Illyrios ducti: & quo quæq; accuratius curātur, eo facilius loquacitate regiorum miniſtrorum emanant. Sub idem tempus Rhodij legati in caſtra uenerunt, cum iiſdem de pace mandatis, quę Romæ ingentē iram patrum excitauêre. Multo iniquioribus animis à caſtrenſi conſilio auditi ſunt. Itaq; cū alij præcipites ſine reſponſo * agēdos caſtris, pronunciauit poſt diē quintumdecimū ſe reſponſum daturum. Interim, ut appareret quantum pacificantiū Rhodiorum autoritas ualuiſſet, cōſultare de ratione belli gerēdi cœpit. Placebat quibuſdam, & maximè maioribus natu, per Enipei ripā munitionesq; uim facere: confertis & uim facientibus reſiſtere Macedonas non poſſe, ex tot caſtellis aliquāto altioribus ac munitioribus, quæ ualidis præſidijs inſediſſent, priore anno deiectos. alijs placebat Octauium cum claſſe Theſſalonicā petere, & populatione maritimæ oræ diſtinguere copias: regias ut altero ab tergo ſe oſtēdente bello, circumactus ad interiorem partē regni tuendam, nudare aliqua parte tranſitus Enipei cogeretur. Ipſi natura & operibus inexuperabilis ripa uidebatur,

A uidebatur:& præterquàm quòd tormenta ubicꝫ diſpoſita eſſent, miſsilibus etiam melius & certiore ictu hoſteis uti audierat. Aliò ſpectabat mens tota ducis:dimiſſoq́ꝫ conſilio Perræbos mercatores Schœnũ & Menophilum,notę & fidei iam ſibi & prudentiæ homines,accerſitos ſecretò percunctatur, quales ad Perræbiam trãſitus ſint.Cum loca non iniqua eſſe dicerent,præſidijs autem regis obſideri:ſpem cepit,ſi nocte improuiſo ualida manu aggreſſus nec opinanteis eſſet,deijci præſidia poſſe. Iacula enim & ſagittas & cætera miſsilia in tenebris,ubi quid petatur procul prouideri nequeat, inutilia eſſe,gladio comminus geri rem in permixta turba, quo miles Romanus uincat. His ducibus uſurus,prætorem Octauium accerſitum, expoſito quid pararet, Heracleam cum claſſe petere iubet, & mille hominibus decem dierum cocta cibaria habere. Ipſe P. Scipionẽ Naſicam, Q. Fabiũ Maximũ filium ſuum cum quincꝫ delectis millibus Heracleam mittit, uelut claſſem conſcenſuros ad maritimã oram interioris Macedoniæ, quod in cõſilio agitatum erat,uaſtandũ. Secreto indicatũ, cibaria his pręparata ad claſſem eſſe,ne quid eos moraretur.Inde iuſsi duces itineris ita diuidere uiam,ut quarta uigilia tertio die Pythoũ adoriri poſſent.Ipſe poſtero die, ut diſtineret regem ab circunſpectu rerũ aliarũ, prima luce medio in alueo cum ſtationibus hoſtiũ præliũ cõmiſit: pugnatũq́ꝫ utrincꝫ eſt,leui armatura : nec grauioribus armis in tam inæquali alueo pugnari poterat.Deſcenſus ripæ utriuſcꝫ in alueum trecentorũ fermè paſſuum erat : medium ſpacium torrentis alibi aliter cauati paulo plus quàm mille paſſus patebat. Ibi in medio,ſpectantibus utrincꝫ ex uallo caſtrorũ hinc rege,hinc conſule cum ſuis legionibus,pugnatũ eſt. Miſsilibus procul regia auxilia melius pugnabãt, cõminus ſtabilior & tutior aut parma,aut ſcuto Liguſtino Romanus erat.Meridie ferè receptui cani ſuis cõſul iuſsit:ita eo die diremptũ præliũ eſt,haud paucis utrincꝫ interfectis.Sole orto poſtero die,iritatis certamine animis,etiam acrius concurſum eſt:ſed Romani,non ab his tantum cum quibus contractum certamen erat, ſed multo magis ab ea multitudine, B quæ diſpoſita in turribus ſtabat,omni genere miſsilium telorum ac ſaxis maximè uulnerabantur. Vbi propius ripam hoſtium ſubiſſent, tormentis miſſa etiam ad ultimos perueniebant. Multo pluribus eo die amiſsis, conſul paulo ſerius recepit ſuos. Tertio die prælio abſtinuit,digreſſus ad imam partem caſtrorum, ueluti per deuexum in mare brachium tranſitum tentaturus. Perſeus quod in oculis erat,

* *

anni poſt circumactũ ſolſtitiũ erat,hora diei iam ad meridiẽ urgebat,iter multo puluere & incaleſcente ſole factũ erat. laſsitudo & ſitis iam ſentiebãt, & meridie inſtante magis acceſſurũ utruncꝫ apparebat. Statuit ſic affectos recẽti atcꝫ integro hoſti nõ obijcere. Sed tantus ardor in animis ad dimicandũ utrincꝫ erat, ut conſuli nõ minore arte ad ſuos eludendos quàm ad hoſteis opus eſſet. Nondũ omnibus inſtructis,inſtabat tribunis militũ ut maturarent inſtruere:circũibat ipſe ordines,animos militũ hortãdo in pugnam accendebat. Ibi primò alacres ſignũ poſcebant:deinde quantũ increſceret ęſtus, & uultus minus uigentes & uoces ſegniores erãt,& quidã incumbentes ſcutis nixiq́ꝫ pilis ſtabant. Tum iam apertè primis ordinibus imperat,metarentur frontẽ caſtrorũ, & impedimenta cõſtituerent. Quod ubi fieri milites ſenſere,alij gaudere palàm quod feſſos uiæ labore flagrãtiſsimo ęſtu nõ coegiſſet pugnare:legati circa imperatorẽ ducesq́ꝫ externi erant,inter quos & Attalus,omnes approbantes,cum pugnaturũ conſulẽ credebant. Necꝫ enim ne his cunctationem aperuerat ſuam. Tunc mutatione cõſilij ſubita cum alij ſilerent,Naſica unus ex omnibus auſus eſt monere cõſulem,ne hoſtem quidem ludificatos priores imperatores,fugiendo certamen manibus emittere. uereri ne nocte abeat ſequendus maximo labore ac periculo in intima Macedoniæ: exercitusq́ꝫ, ſicut prioribus ducibus,per calles ſaltusq́ꝫ Macedonicorũ montium uagando circumagatur. Se magnopere ſuadere, dum in campo patenti hoſtem habeat, aggrediatur, nec oblatam occaſionem uincendi amittat. Conſul nihil offenſus libera admonitione tam clari adoleſcentis; Et ego,inquit, animum iſtum habui Naſica, quem tu nunc habes; &

bes: & quē ego nunc habeo, tu habebis. Multis belli caſibus didici, quãdo pugnandū, A
quando abſtinendū pugna ſit. Non operæ ſit ſtanti nunc in acie docere, quibus de cauſis hodie quieſſe melius ſit: rationes aliâs repoſcito, nunc autoritate ueteris imperatoris contentus eris. Cōticuit adoleſcens: haud dubiè uidere aliqua impedimenta pugnæ conſulem, quæ ſibi non apparerent. Paulus poſtquàm metata caſtra impedimentaq́ꝫ collocata animaduertit, ex poſtrema acie triarios primos ſubducit, deinde principes, ſtantibus in prima acie haſtatis, ſi quid hoſtis moueret: poſtremò haſtatos, ab dextro primùm cornu ſingulorum paulatim ſignorum milites ſubtrahens. Ita pedites equitibus cum leui armatura ante aciē hoſti oppoſitis, ſine tumultu abducti: nec antè quàm prima frons ualli ac foſſa perducta eſt, ex ſtatione equites reuocati ſunt. Rex quoque, cum ſine detrectatione paratus pugnare eo die fuiſſet, cōtentus quòd per hoſtem moram fuiſſe pugnæ ſcirent, & ipſe in caſtra copias reduxit. Caſtris permunitis C. Sulpitius Gallus tribunus militum ſecundæ legionis, qui prætor ſuperiore anno fuerat, conſulis permiſſu ad concionem militibus uocatis pronunciauit: nocte proxima, ne quis id pro portento acciperet, ab hora ſecunda uſque ad quartam horam noctis lunam defecturam eſſe. Id quia naturali ordine ſtatis temporibus fiat, & ſciri antè & prædici poſſe. Itaque quemadmodum, quia certi ſolis lunæq́ꝫ & ortus & occaſus ſint, nunc pleno orbe, nunc ſeneſcente exiguo cornu fulgere lunam non mirarentur: ita ne obſcurari quidem, cum condatur umbra terræ, trahere in prodigium debere. Nocte, quam pridie Nonas Septembris inſecuta eſt dies, edita hora luna cum defeciſſet, Romanis militibus Galli ſapientia propè diuina uideri; Macedonas ut triſte prodigium occaſum regni perniciem'que gentis portendens mouit: nec aliter uates clamor ululatus'que in caſtris Macedonum fuit, donec luna in ſuam lucem emerſit. Poſtero die tantus utrique ardor exercitui ad concurrendum fuerat, ut & regem & conſulem ſuorum quidam, quòd ſine prælio diſceſſum eſſet, accuſarent. Regi prompta defenſio erat, non eo ſolum quòd hoſtis prior apertè pugnā detrectans, in caſtra copias reduxiſſet: ſed etiam quod B
eo loco ſigna cōſtituiſſet, quo phalanx, quam inutilem uel mediocris iniquitas loci efficeret, promoueri non poſſet. Conſul ad id quod pridie prætermiſiſſe pugnandi occaſionem uidebatur, & locum dediſſe hoſti ſi nocte abire uellet, tunc quoqꝫ per ſpeciem immolandi terere uidebatur tempus, cum luce prima ſignum propoſitum pugnæ ad exeundum in aciem fuiſſet. Tertia demum hora, ſacrificio ritè perpetrato, ad conſilium uocauit: atque ibi quod rei gerendæ tempus eſſet, loquendo & intempeſtiuè cōſultando uidebatur quibuſdam extrahere: poſt ſermones tamen conſul orationem habuit.

P. Naſica egregius adoleſcens, ex omnibus unus quibus heſterna die pugnari placuit, denudauit mihi ſuum conſilium: idem poſtea, ita ut tranſiſſe in ſententiam meam uideri poſſet, tacuit. Quibuſdam alijs abſentem carpere imperatorē, quàm præſentem monere, melius uiſum eſt. & tibi P. Naſica, & quicunqꝫ idem quod tu occultius ſenſerunt, non grauabor reddere dilatæ pugnæ rationem. Nam tantum abeſt ut me heſternæ quietis pœniteat, ut ſeruatum à me exercitum eo conſilio credam. In qua me opinione eſſe ne quis ſine cauſa ueſtrûm credat, recognoſcat agedum mecum, ſi uidetur, quàm multa pro hoſte & aduerſus nos fuerint. Iam omnium primum quantum numero nos præſtent, neminem ueſtrûm nec antè ignoraſſe, & heſterno die implicatam intuenteis aciem animaduertiſſe certū habeo. Ex hac noſtra paucitate quarta pars militum præſidio impedimentis relicta erat, nec ignauiſsimum quemqꝫ relinqui ad cuſtodiam ſarcinarum ſcitis. Sed fuerimus omnes: paruū hoc tandē eſſe credimus, quòd ex his caſtris in quibus hac nocte manſimus, exituri in aciem hodierno aut ſummum craſtino die, ſi ita uidebitur, dijs bene iuuantibus ſumus? Nihil'ne intereſt, utrum militē, quem neqꝫ uiæ labor hodie, neqꝫ operis fatigauerit, requietum, integrū in tentorio ſuo arma capere iubeas, atqꝫ in acie plenū uiriū, uigentē & corpore & animo educas: an longo itinere fatigatum, & onere feſſum, madentē ſudore, ardentibus ſiti faucibus, ore atqꝫ oculis repletis puluere, torrentē meridiano ſole, hoſti obijcias recenti, quieto, qui nulla re ante

conſumptas

A conſumptas uires ad prælium adferat? Quis, prò deûm fidem, ita comparatus uel iners atq; imbellis fortiſsimum uirum non uicerit? Quid quòd hoſtes per ſummum ocium inſtruxerant aciem, reparauerant animos, ſtabant compoſiti ſuis quiſq; ordinibus: nobis tunc repentè trepidandum in acie inſtruenda erat, & incompoſitis concurrendum? At hercule aciem quidem inconditam inordinatamq; habuiſſemus: caſtra munita, prouiſam aquationem, tutum ad eam iter, præſidijs impoſitis, explorata circà omnia: an nihil noſtri habentes præter nudum campũ in quo pugnaremus? Maiores ueſtri caſtra munita, portũ ad omneis caſus exercitus ducebant eſſe: unde ad pugnam exirent, quò iactati tempeſtate pugnæ receptum haberẽt. Ideo cum munimentis ea ſepiſſent, præſidio quoq; ualido firmabant: quod qui caſtris exutus erat, etiã ſi pugnando acie uiciſſet, pro uicto haberetur. Caſtra ſunt uictori receptaculũ, uicto perfugiũ. Quàm multi exercitus, quibus minus proſpera pugnæ fortuna fuit, intra uallum compulſi, tempore ſuo, interdum momento poſt eruptione facta uictorem hoſtem pepulerunt? Patria altera eſt militaris hæc ſedes, uallumq; pro mœnibus, & tentoriũ ſuum cuiq; militi domus ac penates ſunt. Sine ulla ſede uagi dimicaſſemus, ut quò uictores nos reciperemus? His difficultatibus & impedimentis pugnę illud imponitur: Quid ſi hoſtis hac interpoſita nocte abiſſet, quãtum rurſus ſequendo eo penitus in ultimam Macedoniam exhauriendum laboris erat? Ego autem neq; manſurum eum, neq; in aciem copias educturum fuiſſe certum habeo, ſi cedere hinc ſtatuiſſet. Quanto enim facilius abire fuit cum procul abeſſemus, quàm nunc cũ in ceruicibus ſumus? Nec falleret nos, nec interdiu, nec nocte abeundo. Quid autem eſt nobis optatius, quàm ut quorũ caſtra præalta fluminis ripa tuta, uallo inſuper ſepta ac crebris turribus oppugnare adorti ſumus, eos relictis munimentis agmine effuſo abeũteis in patentibus cãpis ab tergo adoriamur? Hæ dilatæ pugnæ ex heſterno die in hodiernum cauſæ fuerunt. Pugnare enim & ipſi mihi placet: & ideo quia per Enipeum amnem ſepta ad hoſtem uia erat, alio ſaltu deiectis hoſtium præſidijs nouum iter aperui: neq; priuſquàm
B debellauero, abſiſtam. Poſt hanc orationem ſilentium fuit, partim traductis in ſententiam eius, partim uerentibus nequicquã offendere in eo quod utcunq; prætermiſſum reuocari nõ poſſet. Ac ne illo ipſo quidem die aut conſule, aut rege, quòd nec feſſos ut pridie ex uia, neq; trepidanteis in acie inſtruenda & uixdum compoſitos aggreſſurus erat: conſule, quod in nouis caſtris non ligna, non pabulum conuectũ erat, ad quæ petenda ex propinquis agris magna pars militum è caſtris exierat: neutro imperatorum uolente, fortuna quæ plus conſilijs humanis pollet, contraxit certamen. Flumen erat haud magnum propius hoſtiũ caſtris, ex quo & Macedones & Romani aquabantur, præſidijs ex utraq; ripa poſitis, ut id facere tutò poſſent. Duæ cohortes à parte Romanorum erant, Marrucina, & Peligna: duæ turmæ Samnitium equitũ, quibus præerat M. Sergius Sylus legatus: & aliud pro caſtris ſtatiuum erat præſidium ſub C. Cluuio legato tres cohortes, Firmana, Veſtina, Cremonenſis: duę turmæ equitũ, Placẽtina, & Eſſernina. Cum ociũ ad flumen eſſet neutris laceſſentibus, hora circiter quarta iumentum è manibus curantium elapſum, in ulteriorem ripam effugit. Quod cũ per aquam fermè genuſtenus altam tres milites ſequerẽtur, Thraces duo id iumentum ex medio alueo in ſuam ripam trahentes: altero * in eorũ occiſo, receptoq; eo iumento, ad ſtationem ſuorum ſe recipiebant. Octingentorum Thracum præſidium in hoſtiũ ripa erat: ex his pauci primò ægrè paſsi populare ẽ in ſuo conſpectu cæſum ad perſequendos interfectores fluuiũ tranſgreſsi ſunt: dein plures, poſtremò omnes, & cum præſidio *

* *

prælium ducit. Mouebat imperij maieſtas, gloria uiri, ante omnia ætas, quod maior LX annis iuuenum munia in parte præcipua laboris periculiq; capeſſebat. Interuallũ, quod inter cetratos & phalanges erat, impleuit legio, atq; aciem hoſtium interrupit. A' tergo cetratis erat, frontem aduerſus clypeatos habebat: aglaſpides appellabantur. Secundam legionem L. Albinus conſularis ducere aduerſus leucaſpidem phalangem

 iuſſus:

iuſſus:ea media acies hoſtium fuit.In dextrum cornu,unde circa fluuium commiſſum A
prælium erat,elephantes inducti,& ala ſociorum: & hinc primùm fuga Macedonum
eſt orta.Nam ſicut pleraq; noua cõmenta mortalium in uerbis uim habent explendo,
cum agi,non quemadmodum agantur ediſſeri oportet,ſine ullo effectu euaneſcũt: ita
tum elephanti in acie nomen tantum ſine uſu fuerant.Elephantorum impetum ſubſe-
cuti ſunt ſocij nominis Latini,pepuleruntq; læuum cornu.In medio ſecunda legio im-
miſſa diſsipauit phalangem:neq; ulla euidẽtior cauſa uictoriæ fuit, quàm quòd multa
paſsim prælia erant,quæ fluctuantem turbarunt primò.deinde diſiecerunt phalangẽ:
cuius confertæ & intentis horrentis haſtis intolerabiles uires ſunt. Si carptim aggre-
diendo circumagere immobilem longitudine & grauitate haſtam cogas, cõfuſa ſtrue
implicantur:ſi uerò aut ab latere, aut ab tergo aliquid tumultus increpuit, ruinæ mo-
do turbãtur:ſicut tum aduerſus cateruatim incurrentes Romanos,& interrupta mul-
tifariam acie obuiam ire cogebantur: & Romani quacunq; data interualla eſſent, inſi-
nuabant ordines ſuos. Qui ſi uniuerſa acie in frontem aduerſus inſtructam phalãgem
concurriſſent, quod Pelignis principio pugnæ incautè congreſsis aduerſus cetratos
euenit,induiſſent ſe haſtis,nec confertam aciem ſuſtinuiſſent.Cæterùm ſicut peditum
paſsim cædes fiebant,niſi qui abiectis armis fugerunt:ſic equitatus propè integer pu-
gna exceſsit. Princeps fugæ rex ipſe erat: iam à Pydna cum ſacris alis equitum Pellam
petebat.confeſtim Coſtocus ſequebatur,Odryſarumq; equitatus,cæteræ quoq; Ma-
cedonum alæ integris abibant ordinibus:quia interiecta peditũ acies, cuius cædes ui-
ctores tenebãt,immemores fecerat ſequẽdi equites.Diu phalanx à fronte, à lateribus,
ab tergo cæſa eſt:poſtremò qui ex hoſtium manibus elapſi erant, inermes ad mare fu-
gientes,quidam aquam etiam ingreſsi, manus ad eos qui in claſſe erãt tendentes, ſup-
pliciter uitam orabãt: & cum ſcaphas concurrere undiq; ab nauibus cernerent, ad ex-
cipiendos ſeſe uenire rati,ut caperent potius quàm occiderent,longius in aquam qui-
dam etiam natantes progreſsi ſunt.Sed cum hoſtiliter è ſcaphis cæderentur,retro qui B
poterant nando repetentes terrã,in aliam fœdiorẽ peſtem incidebant:elephanti enim
ab rectoribus ad litus acti,exuenteis obterebant,elidebãtq;.Facilè cõueniebat Roma-
nis nunquam una acie tantum Macedonum interfectum.Cæſa enim ad XX millia ho-
minum ſunt:ad ſex M qui Pydnam ex acie perfugerant,uiui in poteſtatẽ peruenerunt:
& uagi è fuga V M hominum capta.Ex uictoribus ceciderunt non plus centum,& eo-
rum multo maior pars Peligni: uulnerati aliquanto plures ſunt.Quod ſi maturius pu-
gnari cœptum eſſet,ut ſatis diei uictoribus ad perſequendũ ſupereſſet, deletæ omnes
copiæ forent:nunc imminens nox & fugientes texit,& Romanis pigritiem ad ſequen-
dum locis ignotis fecit.Perſeus ad Pieriam ſyluam uia militari frequenti agmine equi-
tum & regio comitatu fugit. Simul in ſyluam uentum eſt, ubi plures diuerſæ ſemitæ
erant,& nox appropinquabat, cum perpaucis maximè fidis uia diuertit. Equites ſine
duce relicti alij aliã in ciuitates ſuas dilapſi ſunt:perpauci inde Pellã celerius quàm ip ſe
Perſeus,quia recta expedita uia ierant,peruenerunt.Rex ad mediã fermè noctem ter-
rore & uarijs difficultatibus uię uexatus eſt.In regia Perſeo qui Pellę prę erat Euctus,
regijq; pueri præſto erant:contra ea amicorum qui alij alio caſu ſeruati ex prælio Pel-
lam uenerant,cum ſæpe accerſiti eſſent, nemo ad eum uenit. Tres erant tantũ cum eo
fugæ comites,Euander Cretenſis,Neon Bœotius, & Archidamus Ætolus.cũ ijs iam
metuens, ne qui uenire ad ſe abnuerent, maius aliquid mox auderent, quarta uigilia
profugit.Secuti eum ſunt admodum D Cretenſes:petebat Amphipolim. ſed nocte à
Pella exierat,properans ante lucem Axium amnem traijcere,eum finem ſequẽdi pro-
pter difficultatem tranſitus fore ratus Romanis. Conſulem cum ſe in caſtra uictor re-
cepiſſet,ne ſyncero gaudio frueretur,cura de minore filio ſtimulabat. P.Scipio is erat,
Africanus & ipſe poſtea deleta Carthagine appellatus, naturalis conſulis Pauli, ado-
ptione Africani nepos. Is ſeptimumdecimum tunc annum agens,quod ipſum curam
augebat,dum effuſe ſequitur hoſtes in partem aliam turba ablatus erat: & ſerius cum
rediſſet,

A rediſſet, tunc demum recepto ſoſpite filio, uictoriæ tantæ gaudium conſul ſenſit. Amphipolim cum iam fama pugnæ perueniſſet, concurſus'que matronarum in templum Dianæ, quam Tauropolon uocant, ad opem expoſcendam fieret, Diodorus qui præerat urbi, metuēs ne Thraces, quorum duo millia in præſidio erāt, urbem in tumultu diriperent, ab ſubornato ab ſe per fallaciam in tabellarij ſpeciem, literas in foro medio accepit. Scriptum in ijs erat, ad Emathiam claſſem Romanam appulſam eſſe, agrosq́ circà uexari: orare præfectos Emathię, ut pręſidium aduerſus populatores mittat. His lectis hortatur Thracas, ut ad tuendam Emathiæ oram proficiſcantur: magnam eos cædem prędamq́ palatis paſsim per agros Romanis facturos: ſimul eleuat famam aduerſæ pugnæ: quæ ſi uera foret, alium ſuper alium recētes ex fuga uenturos fuiſſe. Per hanc cauſam Thracibus ablegatis, ſimul tranſgreſſos eos Strymonē uidit, portas clauſit. Tertio die Perſeus quàm pugnatum erat, Amphipolim uenit: inde oratores cū caduceo ad Paulum miſit. Interim Hippias & Midon & Pātaucus principes amicorum regis Berœam, quò ex acie confugerant, ipſi ad conſulem profecti Romanis dedunt: hoc idē & aliæ deinceps metu perculſæ, parabant facere. Cos. nuncijs uictoriæ Q. Fabio filio & L. Lentulo, & Q. Metello cum literis Romā miſsis, ſpolia iacentis hoſtium exercitus peditibus conceſsit: equitibus prædam circūiecti agri, dum ne amplius duabus noctibus à caſtris abeſſent. Ipſe propius mare ad Pydnā caſtra mouit. Berœa primùm, deinde Theſſalonica & Pella, & deinceps omnis fermè Macedonia intra biduū dedita. Pydnæi qui proximi erant nondum miſerant lagatos: multitudo incōdita plurium ſimul gentium, turbaq́ quæ ex àcie fuga in unum compulſa erat, conſiliū & conſenſum ciuitatis impediebat: nec clauſæ modò portæ, ſed etiā inædificatæ erant. Miſsi Midon & Pantaucus ſub muros ad colloquium Solonis, qui præſidio erat: per eum emittitur militaris turba, oppidum deditum militibus datur diripiēdum. Perſeus una
B tantum ſpe Biſaltarum auxilij tentati, ad quos nequicquam miſerat legatos, in concionem proceſsit, Philippum ſecum filium habens, ut & ipſos Amphipolitanos, & equitum peditumq́, qui aut ſemper ſecuti, aut fuga eódē delati erant, adhortando animos confirmaret. Sed aliquotiens dicere incipientē cum lachrymæ præpediſſent, quia ipſe dicere nequijt, Euandro Cretenſi editis quæ agi cum multitudine uellet, de tēplo deſcendit. Multitudo ſicut ad conſpectum regis fletumq́ tam miſerabilem & ipſa ingemuerat lachrymaueratq́, ita Euandri orationē aſpernabatur: & quidam auſi ſunt media ex concione ſucclamare, Abite hinc, ne qui pauci ſuperſumus, propter uos pereamus. Horum ferocia uocem Euandri clauſit. Rex in domum ſe recepit, pecuniaq́ & auro argentoq́ in lembos, qui in Strymone ſtabant delatis, & ipſe ad flumen deſcēdit. Thraces nauibus ſe cōmittere non auſi, domos dilapſi, & alię militaris generis turbæ: Cretenſes ſpem pecuniæ ſecuti. & quoniā in diuidendo plus offenſionum quàm gratiæ erat, L talenta ijs poſita ſunt in ripa diripienda. Ab hac direptione cum per tumultum naues conſcenderent, lembum unum in oſtio amnis multitudine grauatum merſerunt. Galipſum eo die, poſtero Samothracam quam petebant perueniunt: ad duo millia talentûm peruecta eò dicūtur. Paulus per omnes deditas ciuitates dimiſsis qui præeſſent, ne qua iniuria in noua pace uictis fieret: retentisq́ apud ſe caduceatoribus regis, P. Naſicam, ignarus fugæ regis, Amphipolim miſit cum modica peditum equitumq́ manu: ſimul ut Sinticen euaſtaret, & ad omnes conatus regis impedimento eſſet. Inter hæc Meliboea à Cn. Octauio capitur diripiturq́: ad Aeginium, ad quod oppugnandū Cn. Anicius legatus miſſus erat, CC eruptione ex oppido facta amiſsi ſunt, ignaris Aeginienſibus debellatum eſſe. Cos. à Pydna profectus, cum toto exercitu die altero Pellam peruenit: & cum caſtra M paſſus inde poſuiſſet, per aliquot dies ibi ſtatiua habuit, ſitum urbis undiq́ aſpiciens, quam nō ſine cauſa delectam eſſe regiam aduertit. Sita eſt in tumulo uergente in occidētem hybernum: cingunt paludes inexuperabilis altitudinis, æſtate & hyeme, quas reſtagnantes faciunt lacus. In ipſa palude quà proxima urbi eſt, uelut inſula eminet, aggeri operis ingentis impoſita: qui & murum

ſuſtineat,& humore circumfuſæ paludis nihil lędatur. Muro urbis coniuncta procul A uidetur: diuiſa eſt intermurali amni,& eadem ponte iuncta: ut nec oppugnante externo aditum ab ulla parte habeat: nec ſi quem ibi rex in cludat, ullum niſi per facillimæ cuſtodiæ pontem effugium. Et gaza regia in eo loco erat: ſed tum nihil præter CCC. talenta, quæ miſſa Gentio regi deinde retenta fuerant, inuentum eſt. Per quos dies ad Pellam ſtatiua fuerunt, legationes frequentes quę ad gratulandum conuenerant, maximè ex Theſſalia, auditæ ſunt. Nuncio deinde accepto, Perſea Samothracā traieciſſe, profectus à Pella conſul quartis caſtris Amphipolim peruenit. Effuſa omnis obuiam turba, cuius indicio erat non bono ac iuſto rege ob ra- *

DECADIS QVINTAE LIBER QVINTVS.

Perſeus ab Aemylio Paulo in Samothracia captus eſt. Cum Antiochus Syriæ rex Ptolemæum & Cleopatram, Aegypti reges obſideret: & miſsis ad eum à ſenatu legatis, qui iuberent, ab obſidione ſocij regis abſiſteret: editisq; mandatis conſideraturum ſe ille, quid faciundum eſſet, reſpondiſſet: unus legatorum Popilius uirga regem circunſcripſit: iuſsitq; antequam circulo excederet, reſponſum daret. qua aſperitate effecit, ut Antiochus bellum omitteret. Legationes gratulantium populorũ, ac regum in ſenatum admiſſæ. Rhodiorum, quia eo bello contra populum Romanum fuerant, excluſa. poſtero die cum de eo quæreretur, ut ijs bellum indiceretur: cauſam in ſenatu patriæ ſuæ legati egerunt, nec tanquam hoſtes, nec tanquam ſocij dimiſsi. Macedonia in prouinciæ formam redacta eſt. Aemylius Paulus repugnantibus militibus eius propter minorem prædam, & contradicente Seruio Sulpitio Galba triumphauit: & Perſeum cum tribus filijs ante currum duxit. cuius triumphi lætitia, ne ſolida ei contingeret, duorum filiorum funeribus inſignita eſt. quorum alterius mors patris triumphum præceſsit, alterius ſecuta eſt. Luſtrum conditum eſt à cenſoribus. Cenſa ſunt ciuium capita CCCXII. millia, DCCCV Pruſias Bithyniæ rex Romam, ut ſenatui gratias ageret ob uictoriam ex Macedonia partam, uenit: & Nicomedem filium ſuum ſenatui commendauit. rex plenus adulationis, libertum ſe populi Romani eſſe dicebat.

VICTORIAE nuncij Quintus Fabius & Lucius Lentulus, & Quintus Metellus, quātа potuit adhiberi feſtinatio celeriter Romam cum ueniſſent, præceptam tamen eius rei lætitiam inuenerunt. Quarto pòſt die quàm cum rege eſt pugnatum, cum in circo ludi fierēt, mur- B mur repentè populi tota ſpectacula peruaſit, pugnatum in Macedonia, & deuictũ regem eſſe: dein fremitus increbuit, poſtremò clamor plauſusq; uelut certo nuncio uictoriæ allato eſt exortus. Mirari magiſtratus, & quærere autorem repentinæ lætitiæ: qui poſtquam nullus erat, euanuit quidem tanquam certæ rei gaudium, omen tamen lætum inſidebat animis. Quod poſtquàm ueris nuncijs Fabij Lentuliq; & Metelli aduentu firmatum eſt, cùm uictoria ipſa, tum augurio animorum ſuorũ lætabantur. Et aliter traditur Circenſis turbæ nō minus ſimilis ueri lætitia. ad X. Calend. Octob. ludorum Romanorum ſecundo die, C. Licinio cōſuli ad quadrigas mittendas exſcendenti tabellarius, qui ſe ex Macedonia uenire diceret, laureatas literas dicitur * quadrigis miſsis conſul currum conſcendit: & cum per circum reueheretur ad foros publicos, laureatas tabellas populo oſtendit. Quibus cōſpectis, repentè immemor ſpectaculi populus in medium decurrit: eò ſenatũ conſul uocauit, recitatis'que tabellis, ex autoritate patrum pro foris publicis denunciauit populo: L. Aemylium collegam ſignis collatis cum rege Perſeo pugnaſſe: Macedonũ exercitum cæſum fuſumq; regem cum paucis fugiſſe: ciuitates omnes Macedoniæ in ditionem PR ueniſſe. His auditis, clamor cum ingenti plauſu ortus: ludis relictis domus magna pars hominum ad coniuges liberosq; lætum nunciũ portabant. Tertiuſdecimus dies erat ab eo quo in Macedonia pugnatum eſt. Poſtero die ſenatus in curia habitus, ſupplicationesq; decretæ: & SC factum eſt, ut conſul quos præter milites ſocios nauales coniuratos haberet, dimitteret: de militibus ſocijsq; naualibus dimittēdis referretur, cum legati ab L. Aemylio conſule, à quibus præmiſſus tabellarius eſſet * Ad VI. Calend. Octob. hora ferè ſecunda legati urbem ingreſsi ſunt: ingentem ſecum occurrentium quacunq; ibant, proſequentiumq; trahentes turbam, in forum ad tribunal perrexerunt. Senatus fortè in curia erat: eò legatos Cos. introduxit. Ibi tantum temporis retenti, dum exponerent quantæ regiæ copię peditum equitumq; fuiſſent, quot millia ex his cæſa, quot capta forent, quàm paucorum militum iactura tanta hoſtium ſtrages facta, quàm cum paucis rex fugiſſet: exiſtimari Samothraciam petiturũ, paratam

A claſſem ad perſequendum eſſe,neq; terra neq; mari elabi poſſe.eadem hæc paulo pòſt in concionem traducti expoſuerunt:renouataq; lætitia,cum Cos. edixiſſet, ut omnes ædes ſacræ aperirentur,pro ſe quiſq; ex concione ad gratias agendas ire dijs:ingentiq; turba non uirorum modò,ſed etiam fœminarum,conferta tota urbe deûm immortalium templa. Senatus reuocatus in curiam,ſupplicationes ob rem egregiè geſtam ab L.Æmylio Cos.in quinq; dies circa omnia puluinaria decreuit,hoſtijsq; maioribus ſacrificari iuſsit.Naues quæ in Tiberi paratæ inſtructæq; ſtabant,ut ſi rex poſſet reſiſtere,in Macedoniam mitterentur,ſubduci,& in naualibus collocari: ſocios naualeis dato annuo ſtipendio dimitti,& cũ his omnes qui in conſulis uerba iurauerant: & quod militum Corcyræ,Brunduſij, ad mare Superum,aut in agro Larinati eſſet (omnibus his locis diſpoſitus exercitus fuerat,cum quo ſi res poſceret C. Licinius collegæ ferret opem) hos omnes milites dimitti placuit. Supplicatio pro cõcione populi indicta eſt ex ante ad V. Idus Octob.cum eo die in quinq; dies. Ex Illyrico duo legati,C.Licinius Nerua & P.Decius nunciarunt,exercitũ Illyriorum cæſum, Gentium regem captum in ditione PR & Illyricum eſſe.Ob eas res geſtas ductu auſpicioq; L. Anicij Pr.ſenatus in triduum ſupplicationes decreuit,ut Latinæ edictæ à conſule ſunt in ante IIII.& III. & prid.Id.Nouemb.Tradidere quidam legatos Rhodios nõdum miſſos,poſt uictoriam nunciatam,uelut ad ludibrium ſtolidæ ſuperbiæ,in ſenatũ uocatos eſſe.Ibi Agepolim principem eorum ita locutum: Miſſos eſſe legatos ab Rhodijs ad pacem inter Romanos & Perſea faciendam, quod id bellum graue atque incommodum Græciæ omni,ſumptuoſum ac damnoſum ipſis Romanis eſſet.Fortunã perbene feciſſe,quando finito aliter bello, gratulãdi ſibi de uictoria egregia Romanis opportunitatem dediſſet.Hæc ab Rhodio dicta.Reſponſum ab ſenatu eſſe,Rhodios nec utilitatum Græciæ,neq; cura impenſarum PR,ſed pro Perſeo legationem eam miſiſſe. Nam ſi ea fuiſſet cura quę ſimularetur,tum mittendos legatos fuiſſe,cum Perſeus in Theſſaliã exer-
B citu inducto per biennium Græcas urbes, alias obſideret, alias denunciatione armorum terreret.Tum nullam pacis ab Rhodijs mentionem factam:poſtquam ſuperatos ſaltus tranſgreſſoſq; in Macedoniam Romanos audirent, & incluſum teneri Perſea, tunc Rhodios legationem miſiſſe, non ad ullam aliam rem, quàm ad Perſea ex imminenti periculo eripiendum. Cum hoc reſponſo legatos dimiſſos. Per eoſdem dies & M.Marcellus ex prouincia Hiſpania decedens,Marcolica nobili urbe capta,x pondo auri, & argenti ad ſummam ſeſtertiûm decies in ærarium retulit. Paulus Aemylius Cos.cum caſtra,ut ſuprà dictum eſt,ad Siras terræ Odomantidicæ haberet, cum literas ab rege Perſeo per ignobiles tres legatos cerneret, & ipſe illachrymaſſe dicitur ſorti humanæ: quod qui paulo antè non contentus regno Macedoniæ, Dardanos Illyriosq; oppugnaſſet,Baſtarnarũ ciuiſſet auxilia:is tum amiſſo exercitu,extorris regno, in paruam inſulam compulſus,ſupplex,fani religione,non uiribus ſuis tutus eſſet.Sed poſtquam regem Perſea conſuli Paulo S. • legit,miſerationem omnem ſtultitia ignorantis fortunam ſuam exemit. Itaq; quanquam in reliqua parte literarũ minimè regiæ preces erant,tamen ſine reſponſo ac ſine literis ea legatio dimiſſa eſt.Senſit Perſeus,cu-
C ius nominis obliuiſcendum uicto eſſet: itaq; alteræ literæ cum priuati nominis titulo miſſæ & petiere & impetrauere, ut aliqui ad eum mitterentur, cum quibus loqui de ſtatu & conditione ſuæ fortunæ poſſet.Miſsi ſunt tres legati, P.Lentulus,A.Poſthumius Albinus, A. Antonius.nihil ea legatione perfectum eſt, Perſeo regium nomen omni ui amplectente:Paulo,ut ſe ſuaq; omnia in fidem & clemẽtiam PR permitteret, contendente.Dum hæc aguntur,claſsis Cn.Octauij Samothracã eſt appulſa.Is quoq; præſenti admoto terrore,modò minis,modò ſpe perlicere ut ſe traderet cum conaretur,adiuuit in hoc eũ res ſeu caſu contracta,ſeu conſilio.L.Attilius illuſtris adoleſcens cum in concione eſſe populum Samothracum, animum aduertiſſet, à magiſtratibus petijt, ut ſibi paucis alloquendi populi poteſtatem facerent. Permiſſo,utrum nos hoſpites Samothraces,uerè accepimus,an falſo,ſacram hanc inſulam & auguſti totã atq;

inuiolati ſoli eſſe? Cum creditæ ſanctitati aſſentirentur omnes, Cur igitur, inquit, pollutam homicida ſanguine regis Eumenis uiolauit? & cum omnis præfatio ſacrorum eos quibus non ſint puræ manus, ſacris arceat, uos penetralia ueſtra contaminari cruento latronis corpore ſinetis? Nobilis fama erat apud omnes Græciæ ciuitates, Eumenis regis per Euandrum Delphis propè perpetrata cædes. Itaque præterquam quòd in poteſtate Romanorum ſeſe inſulamque totam & templum cernebant eſſe, ne immeritò quidem ea ſibi exprobrari rati, Theondam, qui ſummus magiſtratus apud eos erat (regem ipſi appellant) ad Perſea mittunt, qui nunciaret argui cædis Euandrum Cretenſem: eſſe autem iudicia apud ſeſe more maiorum comparata, de ijs qui inceſtas manus intuliſſe intra terminos ſacratos templi dicantur. Si cõſideret Euander innoxium ſe rei capitalis argui, ueniret ad cauſam dicendam: ſi committere ſe iudicio non auderet, liberaret religione templum, ac ſibimet ipſe cõſuleret. Perſeus euocato Euandro, iudicium ſubeundi nullo pacto autor eſſe, nec cauſa, nec gratia parem fore. Suberat & ille metus, ne damnatus autorem ſe nefandi facinoris protraheret. Reliqui quid eſſet, niſi ut fortiter moriatur? Nihil palàm abnuere Euander: ſed cum ueneno ſe malle mori quàm ferro, dixiſſet, occultè fugam parabat. Quod cum renunciatum regi eſſet, metuens ne, tanquam à ſe ſubtracto pœnæ reo, iram Samothracum in ſe converteret, interfici Euandrum iuſsit. Qua perpetrata temerè cæde, ſubijt extemplò animum, in ſe nimirum receptam labem quæ Euandri fuiſſet: ab illo Delphis uulneratũ Eumenem, ab ſe Samothracæ Euandrum occiſum: ita duo ſanctiſsima in terris templa, ſe uno autore ſanguine humano uiolata. Huius rei crimen, corrupto pecunia Theonda, auertitur, ut renunciaret populo, Euandrum ſibi ipſum mortem conſciſſe. Cæterùm tanto facinore in unicum relictum amicum, ab ipſo per tot caſus expertũ, proditumque, quia non prodiderat, omnium ab ſe abalienauit animos. pro ſe quiſque trãſire ad Romanos: fugæque conſilium capere ſolum propè relictum coegerunt: Oroandemque Cretenſem, cui nota Thraciæ ora erat, quia mercaturas in ea regione fecerat, appellat, ut ſe ſublatum in lembum ad Cotyn deueheret. Demetrium eſt portus in promõtorio quodam Samothracæ: ibi lembus ſtabat. Sub occaſum ſolis deferuntur quę ad uſum neceſſaria erant: defertur & pecunia quanta clàm deferri poterat. Rex ipſe nocte media cum tribus conſcijs fugæ per poſticum ædium in propinquum cubiculo hortum, atque inde maceriam ægrè tranſgreſſus, ad mare peruenit. Oroandes iam tum dum pecunia deferretur, primis tenebris ſoluerat nauem, ac per altum Cretam petebat. Poſtquam in portu nauis non inuenta eſt, uagatus Perſeus aliquãdiu in litore, poſtremò timens lucem iam appropinquantẽ, in hoſpitium redire non auſus, in latere templi prope angulum obſcurum delituit. Pueri regij apud Macedonas uocabãtur principum liberi ad miniſterium electi regis: ea cohors perſecuta regem fugientem, ne tum quidem abſcedebat, donec iuſsu Cn. Octauij pronunciatum eſt per præconem, regios pueros, Macedonasque alios qui Samothracæ eſsent, ſi tranſirent ad Romanos, incolumitatem libertatemque, & ſua omnia ſeruaturos, quæ aut ſecum haberent, aut in Macedonia reliquiſsent. Ad hanc uocem tranſitio omnium facta eſt, nominaque dabant ad C. Poſthumium tribunum militum. Liberos quoque paruos regios Ion Theſſalonicenſis Octauio tradidit: nec quiſquam præter Philippum, maximũ natu è filijs, cum rege relictus. Tum ſeſe filiumque Octauio tradidit, fortunam deosque quorũ in templo erant, nulla ope ſupplicem iuuanteis accuſans. In prætoriam nauem imponi iuſſus, eódem & pecunia quæ ſuperfuit, delata eſt, extemploque claſsis Amphipolim repetit. Inde Octauius regem in caſtra ad Cos. miſit, præmiſsis literis, ut in poteſtate eum eſſe & adduci ſciret. Secundam eam Paulus, ſicut erat, uictoriam ratus, uictimas cæcidit eo nuncio: & conſilio aduocato literas Pr. cum recitaſſet, Q. Ælium Tuberonem obuiam regi miſit, cæteros manere in prætorio frequenteis iuſsit. Non aliàs ad ullum ſpectaculum tanta multitudo occurrit. Patrũ ætate Syphax rex captus, in caſtra Romana adductus erat: præter quàm quod nec ſua, nec gentis fama comparandus, tunc quoque acceſsio

Punici

A Punici belli fuerat, ſicut Gentius Macedonici. Perſeus caput belli erat: nec ipſius tantum, patris auiq; quos ſanguine ac genere contingebat, fama conſpectum eum efficiebat: ſed effulgebant Philippus ac Magnus Alexander, qui ſummum imperium in orbe terrarum Macedonũ fecerant. Pullo amictus illo Perſeus, ingreſſus eſt caſtra, nullo ſuorum alio comite, qui ſocius calamitatis miſerabiliorem eum faceret. progredi præ turba occurrentiũ ad ſpectaculum non poterat, donec Cos. lictores miſiſſet, qui ſummouendo iter ad prętoriũ facerẽt. Conſurrexit Cos. & iuſsis ſedere alijs, progreſſusq; paulũ, introeunti regi dextrã porrexit: ſummittentemq; ſe ad pedes ſuſtulit: nec attingere genua paſſus, introductũ in tabernaculũ aduerſus aduocatos in concilium conſidere iuſsit. Prima percontatio fuit, qua ſubactus iniuria contra P R bellum tam infeſto animo ſuſcepiſſet, quo ſe regnumq; ſuum ad ultimum diſcrimen adduceret. Cum reſponſum expectantibus cunctis, terrã intuens diu tacitus fleret, rurſum Cos. Si iuuenis regnũ accepiſſes, minus equidem mirarer ignoraſſe te quàm grauis aut amicus, aut inimicus eſſet PR: nunc uerò cum & bello patris tui quod nobiſcum geſsit, interfuiſſes, & pacis poſtea, quã cũ ſumma fide aduerſus eum coluimus, meminiſſes: quod conſilium quorum & uim bello, & fidem in pace expertus eſſes, cum ijs tibi bellũ eſſe quàm pacẽ malle? Nec interrogatus, nec accuſatus cum reſponderet: Vtcunq; tamen hęc, ſiue errore humano, ſeu caſu, ſeu neceſsitate inciderunt, bonũ animum habe: multorum regum, populorum, caſibus cognita PR clementia, non modò ſpem tibi, ſed propè certam fiduciam ſalutis prębet. Hæc Græco ſermone Perſeo, Latinè deinde ſuis. Exemplum inſigne cernitis, inquit, mutationis rerum humanarum. uobis hoc pręcipuè dico iuuenes: ideo in ſecundis rebus nihil in quenquam ſuperbè ac uiolẽter conſulere decet, nec pręſenti credere fortunę, cum quid ueſper ferat, incertum ſit. Is demũ uir erit, cuius animum nec proſpera flatu ſuo efferet, nec aduerſa infringet. Conſilio dimiſſo, tuendi cura regis Q. Ælio mandatur. Eo die & inuitatus ad conſulẽ Perſeus, &
B alius omnis ei honos habitus eſt, qui haberi in tali fortuna poterat. Exercitus deinde in hyberna dimiſſus eſt. maximam partẽ copiarum Amphipolis, reliquas propinquæ urbes acceperũt. Hic finis belli, cum quadriennium continuum bellatũ eſſet, inter Romanos ac Perſea fuit: idemq; finis inclyti per Europæ plerunque atq; Aſiam omnem regni. Viceſimum ab Carano qui primus regnauit, Perſea numerabãt. Perſeus Q. Fuluio, L. Manlio Coss. regnum accepit: à ſenatu rex eſt appellatus M. Iunio, A. Manlio Coss. regnauit XI annos. Macedonũ obſcura admodũ fama uſq; ad Philippũ Amyntæ filium fuit: inde ac per eum creſcere cum cœpiſſet, Europę ſe tamẽ finibus cõtinuit, Græciam omnẽ & partẽ Thracię atq; Illyrici amplexa. Superfudit deinde ſe in Aſiam: & XIII annis quibus Alexander regnauit, primùm omnia, quà Perſarum propè immenſo ſpacio imperium fuerat, ſuæ ditionis fecit. Arabas hinc Indiamq;, qua terrarũ ultimus finis Rubrum mare amplectitur, peragrauit. Tum maximum in terris Macedonum regnum nomenq;, inde morte Alexandri diſtractum in multa regna: dum ad ſe quiſque opes rapiunt lacerantes uiribus, à ſummo culmine fortunæ ad ultimum finem centum quinquaginta annos ſtetit. Victoriæ Romanæ fama cum peruaſiſſet in Aſiam, Antenor qui cum claſſe lemborum ad Phanas ſtabat, Caſſandriam inde traiecit. C. Popilius qui ad Delum præſidio nauibus Macedoniam petentibus erat, poſtquam debellatum in Macedonia, & ſtatione ſummotos hoſtium lembos audiuit, dimiſsis & ipſe Atticis nauibus, ad ſuſceptam legationem peragendam nauigare Ægyptum pergit: ut prius occurrere Antiocho poſſet, quàm ad Alexandriæ mœnia accederet. Cum præterueherentur Aſiam legati, & Loryma ueniſſent, qui portus XX paulo amplius millia ab Rhodo abeſt, ex aduerſo urbi ipſi poſitus: principes Rhodiorum occurrunt (iam enim eò quoque uictoriæ fama perlata erat) orantes ut Rhodum deueherentur. pertinere id ad famam ſalutemq; ciuitatis, noſcere ipſos omnia quę acta eſſent agerenturq; Rhodi, & comperta per ſe non uulgata fama Romam referre. Diu negantes perpulerunt, ut morã nauigationis breuẽ pro ſalute ſociæ

urbis paterentur. Poſtquam Rhodum uentum eſt, in concionem quoq; eos ijdem A
precibus pertraxerunt. Aduẽtus legatorum auxit potius timorẽ ciuitati, quàm minu-
it: omnia enim Popilius, quæ ſinguli uniuerſiq; eo bello hoſtiliter dixerãt, fecerantq;,
retulit: & uir aſper ingenio augebat atrocitatem eorum quæ dicerẽtur, uultu truci &
accuſatoria uoce, ut cum propriæ ſimultatis nulla cauſa cum ciuitate eſſet, ex unius ſe-
natoris Romani acerbitate, qualis in ſe uniuerſi ſenatus animus eſſet, coniectarent. C.
Decimij moderatior oratio fuit, qui in pleriſq; eorum quæ commemorata à Popilio
eſſent, culpã non penes populum, ſed penes paucos concitores uulgi eſſe dixit, eos ue-
nalem linguam habẽteis decreta plena regiæ aſſentationis feciſſe, & eas legationes mi-
ſiſſe, quarum Rhodios ſemper non minus puderet, quàm pœniteret. quę omnia, ſi ta-
men populo * foret, in capita noxiorum uerſura. Cum magno aſſenſu auditus eſt, non
magis eo quod multitudinis noxã eleuabat, quàm q̃d culpã in autores uerterat. Itaq;
cum principes eorum Romanis reſponderẽt, nequaquã tamen tam grata oratio eorũ
fuit, qui quæ Popilius obiecerat diluere utcunq; conati ſunt, quàm eorũ qui Decimio
in autoribus ad piaculum noxę obijciẽdis aſſenſi ſunt. Decretũ igitur extemplò, ut qui
pro Perſeo aduerſus Romanos dixiſſe quid aut feciſſe conuincerẽtur, capitis condem
narẽtur. Exceſſerunt urbe ſub aduentum Romanorum quidam, alij mortem ſibi con-
ſciuerunt. Legati non ultrà quàm quinq; dies Rhodi morati, Alexandriã proficiſcun-
tur. Nec eo ſegnius iudicia ex decreto coram his facto Rhodi exercebãtur, * quàm per
ſeuerantiã in exequenda re Decimij lenitas. Cum hæc gererentur, Antiochus fruſtra
tentatis mœnibus Alexandriæ abſceſſerat: cæteraq; Ægypto potitus, relicto Mem-
phi maiore Ptolemæo, cui regnum quæri ſuis uiribus ſimulabat, ut uictorem mox ag-
grederetur, in Syriã exercitum abduxit. Nec huius uoluntatis eius ignarus Ptolemæ-
us, dum conterritum obſidionis metu minorẽ fratrẽ haberet, poſſe ſe recipi Alexan-
driæ & ſorore adiuuãte & non repugnãtibus fratris amicis ratus: primùm ad ſororẽ,
deinde ad fratrẽ amicoſq; eius non prius deſtitit mittere, quàm pacẽ cum ijs confirma B
ret. Suſpectum Antiochum effecerat, quod cætera Ægypto ſibi tradita Peluſij ualidũ
relictum erat præſidium: apparebat clauſtra Ægypti teneri, ut cum uelit rurſus exerci
tum induceret. Bello inteſtino cum fratre eum exitum fore, ut uictor feſſus certamine
nequaquã par Antiocho futurus eſſet. Hæc prudenter animaduerſa à maiore, cum aſ-
ſenſu minor frater, quiq; cum eo erãt acceperunt: ſoror plurimũ adiuuit, non conſilio
modò, ſed etiã precibus. Itaq; conſentiẽtibus cunctis pace facta Alexandriã recipitur,
ne multitudine quidem aduerſante: quæ in bello non per obſidionem modò, ſed etiã
poſtquàm à mœnibus abſceſſum eſt, quia nihil ex Ægypto ſubuehebatur, omnium re
rum attenuata inopia erat. His cum lætari Antiochum conueniens eſſet, ſi reducendi
eius cauſa exercitũ Ægyptum induxiſſet, quo ſpecioſo titulo ad omneis Aſiæ & Græ-
cię ciuitates legationibus recipiendis literiſq; dimittendis uſus erat: adeò eſt offenſus,
ut multo acrius infeſtiuſq; aduerſus duos, quàm antè aduerſus unum pararet bellum.
Cyprum extemplò claſſem miſit: ipſe primo uere cũ exercitu Ægyptum petẽs in Cœ-
len Syriam proceſsit. Circa Rhinocolura Ptolemæi legatis agẽtibus gratias quod per
eum regnum patriũ recepiſset, petentibuſq; ut ſuũ munus tueretur, & diceret potius
quid fieri uellet, q̃ hoſtis ex ſocio factus ui atq; armis ageret, reſpõdit: non aliter neq;
claſsem reuocaturum, neq; exercitum reducturum, niſi ſibi & tota Cypro & Peluſio
agroq; qui circa Peluſiacum oſtium Nili eſset, cederet: diemq; præſtituit, intra quam
de conditionibus peractis reſponſum acciperet. Poſtquam dies data induciјs præte-
rijt, * nauigantibus hoſtio Nili ad Peluſium per deſerta Arabiæ ad Memphim incole-
bant, & ab cæteris Ægyptijs partim uoluntate, partim metu, ad Alexandriam modi-
cis itineribus deſcendit. Ad Leuſinem tranſgreſſo flumen, qui locus quatuor millia ab
Alexandria abeſt, legati Romani occurrerunt. Quos cum aduenieteis ſalutaſſet, dex-
tramq; Popilio porrigeret, tabellas ei Popilius ſcriptum habẽteis tradit, atq; omnium
primum id legere iubet. Quibus perlectis, cum ſe conſideraturum adhibitis amicis
quid

A Quid faciẽdum ſibi eſſet, dixiſſet: Popilius pro cætera aſperitate animi uirga, quam in manu gerebat, circũſcripſit regem: ac Prius quàm hoc circulo excedas, inquit, redde reſponſum ſenatui quod referã. Obſtupefactus tam uiolento imperio, parumper cũ heſitaſſet: Faciam, inquit, quod cenſet ſenatus. Tum demũ Popilius dextrã regi tanquam ſocio atq; amico porrexit. Die deinde finita cum exceſsiſſet Ægypto Antiochus, legati concordia etiam autoritate ſua inter fratres firmata, inter quos uix dum cõuenerat, pars Cyprum nauigant: & inde quæ iam uicerat prælio Ægyptias naues claſſem Antiochi dimittunt. Clara ea per genteis legatio fuit, quod haud dubiè adempta Antiocho Ægyptus habenti iam, redditumq; patrium regnum ſtirpi Ptolemęi fuerat. Coss. eius anni, ſicut alterius clarus cõſulatus inſigni uictoria, ita alterius obſcura fama, quia materiã res gerendi non habuit. Iam primùm cum legionibus ad conueniendum diem dixit, non auſpicato templũ intrauit: uitio diem dictam eſſe augures, cum ad eos relatum eſt, decreuerunt. Profectus in Galliã circa Macros campos ad monteis Siciminã & Papinũ ſtatiua habuit: deinde circa eadem loca cum ſocijs nominis Latini hybernabat. Legiones Romanæ, quod uitio dies exercitui ad conueniẽdum dicta erat, Romæ manſerãt. & prætores, prçter C. Papyriũ Carbonẽ, cui Sardinia euenerat, in prouincias iere: eum ius dicere Romæ (nam eam quoq; ſortem habebat) inter ciues & peregrinos patres cenſuerãt. Et Popilius, & ea legatio quæ miſſa ad Antiochum erat, Romã redijt: rettulit controuerſias inter reges ſublatas eſſe, exercitumq; ex Ægypto in Syriã reductũ. Poſt ipſorum regũ legati uenerũt: Antiochi legati referẽtes omni uictoria potiorem pacem regi quæ ſenatui placuiſſet uiſam, eumq; haud ſecus quàm deorum imperio legatorum Romanorum iuſsis paruiſſe. gratulati deinde uictoriã ſunt, ad quam ope ſi quid imperatum foret adfuturum regem fuiſſe. Ptolomæi legati communi nomine regis & Cleopatræ gratias egerunt. plus eos S P Q R quàm parentibus ſuis, plus quàm dijs immortalibus debere: per quos obſidione miſerrima liberati eſſent, regnũ B patrium propè amiſſum recepiſſent. Reſponſum ab ſenatu eſt, Antiochum rectè atq; ordine feciſſe, quòd legatis paruiſſet, gratumq; id eſſe S P Q R. Regibus Ægypti Ptolemæo Cleopatræq; ſi quid per ſe boni commodiq; eueniſſet, id magnopere ſenatum lętari: daturumq; operam ut regni ſui maximum ſemper pręſidium poſitum eſſe in fide populi Romani ducant. Munera legatis ut ex inſtituto mittenda curaret, C. Papyrio prætori mandatum. Literæ deinde Macedonia allatę, quæ uictorię lætitiã geminarẽt: Perſea regem in poteſtatem Cos. ueniſſe. Dimiſsis legatis, diſceptatum inter Piſanos Lunenſesq; legatos: Piſanis querentibus agro ſe à colonis Romanis pelli, Lunenſibus affirmantibus eum de quo agatur à triumuiris agrum ſibi aſſignatum eſſe. Senatus qui de finibus cognoſcerẽt, ſtatuerentq;, quinqueuiros miſit, Q. Fabium Buteonẽ, P. Cornelium Blaſionem, T. Sempronium Muſcam, L. Næuium Balbum, C. Apuleium Saturninum. Et ab Eumene et ab Attalo & ab Athenæo fratribus, communis legatio de uictoria gratulatum uenit. Et Maſgabæ regis Maſaniſſæ filio Puteolis nauem egreſſo præſtò fuit obuiam miſſus cũ pecunia L. Manlius quæſtor, qui Romam eum publico ſumptu perduceret. Aduenienti extemplò ſenatus datus eſt. Is adoleſcens ita locutus eſt, ut quæ rebus grata erant, gratiora uerbis faceret. Commemorauit quot pedites equitesq;, quot elephantos, quantum frumenti eo quadriennio pater ſuus in Macedoniam miſit. Sed duas res ei rubori fuiſſe: unam, quòd rogaſſet eum per legatos ſenatus quę ad bellum opus eſset, & non impetraſset: alteram, quòd pecuniã ei pro frumento miſiſset. Maſaniſsã meminiſse, regnum à populo Romano partum auctumq; & multiplicatum habere: uſu regni contentum, ſcire dominium & ius eorum qui dederint eſse. Sumere itaque eoſdem, non ſe rogare æquum eſse, neque emere ea ex fructibus agri ab ſe dati quæ ibi proueniant. Id Maſaniſlæ ſatis eſse & fore, quod populo Romano ſupereſset. Cum ijs mandatis à patre profectum: poſtea conſecutos equites, qui deuictam Macedoniam nunciarent: gratulatumq; ſenatui iuberent indicare, tantæ eam rem lætitię patri ſuo eſse, ut Romam uenire uelit, Iouiq; Opt. Max.

in Capitolio ſacrificare & grates agere: id, niſi moleſtum ſit, ut ei permittatur, ab ſena- A
tu petere. Reſponſum regulo eſt: Facere patrẽ eius Maſaniſſam quod uirum gratum
bonumq́ facere deceat, ut precium honoremq́ debito beneficio addat. Et populum
Romanũ ab eo bello Punico forti fideliq́ opera adiutum, & illum fauente regnũ po-
pulo Romano adeptum: æquitate ſua poſtea trium regum bellis deinceps, omnibus
functũ officijs. Victoria uerò populi Romani lætari eum regem mirum non eſſe, qui
ſortem omnem fortunę regniq́ ſui cum rebus Romanis immiſcuiſſet. Grates dijs pro
populi Romani uictoria apud ſuos penates ageret, Romæ filium pro eo acturũ. Gra-
tulatum quoq́ ſatis ſuo ac patris nomine eſſe. Ipſum relinquere regnum & Africa ex-
cedere: præterquam quod illi inutile eſſet, non eſſe è rep. P R. ſenatum cenſere. peten-
ti Maſgabæ ut Hanno Hamilcaris filius * oſpes in locum exigeret. Munera ex ſenatus
cõſulto emere regulo quæſtor iuſſus ex C pondo argenti, & proſequi eum Puteolos,
omnemq́ ſumptum quoad in Italia eſſet, præbere, & duas naues conducere, quibus
ipſe comiteſq́ regis in Africam deueherentur: & comitibus omnibus liberis ſeruiſq́
ueſtimenta data. Haud ita multò poſt de altero Maſaniſſæ filio Miſagene literæ alla-
tæ ſunt, miſſum eum ab L. Paulo poſt deuictum Perſea in Africam cum equitibus ſu-
is, nauigantem diſperſa claſſe in Hadriatico mari Brunduſium tribus nauibus ægrum
delatum. Ad eum cum ijſdem muneribus, quæ data Romæ fratri eius erant, L. Sterti-
nius quæſtor Brunduſium miſſus: iuſſuſq́ curare ut ædes hoſpi-

* *

In quatuor urbanas tribus deſcripti erãt libertini, pręter eos quibus filius quinquenni
maior ex S C. eſſet. Eos ubi proximo luſtro cenſi eſſent cẽſeri iuſſerunt: & eos qui prę-
dium prędiáue ruſtica pluris ſeſtertiûm XXX millium haberẽt, cenſendi ius factũ eſt.
Hoc cum ita ſeruatum eſſet, negabat Claudius ſuffragij lationẽ iniuſſu populi cenſorẽ
cuiquam homini, nedum ordini uniuerſo adimere poſſe. Neque enim ſi tribu moue-
re poſſet, quod ſit nihil aliud quàm mutare iubere tribum, ideo omnibus V & XXX tri- B
bubus emouere poſſe: id eſt, ciuitatem libertatemq́ eripere, non ubi cenſeatur finire,
ſed cenſu excludere. Hæc inter ipſos diſceptata: poſtremo eò deſcenſum eſt, ut ex IIII
urbanis tribubus unam palàm in atrio Libertatis ſortirentur, in quam omnes qui ſer-
uitutẽ ſeruiſſent, conijcerent. Exquilinæ ſors exijt: in ea Tib. Gracchus pronunciauit
libertinos omneis cenſeri placere. Magno ea res honori cenſoribus apud ſenatũ fuit.
gratiæ actæ & Sempronio, qui in bene cœpto perſeueraſſet: & Claudio, qui non im-
pediſſet. Plures quàm à ſuperioribus, & ſenatu emoti ſunt: & equos uẽdere iuſsi: om-
nes ijdem ab utroq́ & tribu remoti, & ærarij facti: neq́ ullius quẽ alter notaret, ab al-
tero leuata ignominia. Petentibus ut ex inſtituto ad ſarta tecta exigenda, & ad opera
quę locaſſent probanda, anni & bimẽſis tempus prorogaretur: Cn. Tremellius tribu-
nus, quia lectus non erat in ſenatum, interceſsit. Eodem anno C. Cicereius ædem in
monte Albano dedicauit, quinquennio poſtquã uouit. Flamẽ Martialis inauguratus
eſt eo anno L. Poſthumius Albinus. Q. Ælio, M. Iunio Coſs. de prouincijs referen-
tibus, cenſuêre patres duas prouincias Hiſpaniam rurſus fieri, quæ una per bellũ Ma-
cedonicũ fuerat: & Macedoniam Illyricumq́ eoſdẽ L. Paulum, & L. Aniciũ obtinere,
donec de ſententia legatorũ & res bello turbatas, & ſtatum alium eius regni formãdo
cõpoſuiſſent. Coſs. Piſę & Gallia decretæ cũ binis legionib. peditũ, & equitũ quadrin-
gentis. Prętorũ ſortes fuêre, Q. Caſsij urbana, M. Iuuẽcij Taluę inter peregrinos, Tib.
Claudij Neronis Sicilia, Cn. Fuluij Hiſpania citerior, C. Licinij Neruę ulterior. A. Mã
lio Torquato Sardinia obuenerat: nequijt ire in prouinciã, ad res capitaleis quærẽdas
ex SC. retẽtus. De prodigijs deinde nũciatis ſenatus eſt cõſultus. Ædes deorũ penatiũ
in Velia de cœlo tacta erat, & in oppido Mineruio duę portę & muri aliquantũ. Ana
gnię terra pluerat, & Lanuuij fax in cœlo uiſa erat. Et Calatię in publico agro M. Vale
rius ciuis Romanus nunciabat è foco ſuo ſanguine per triduũ et duas noctes manaſſe.
Ob id maximè Xuiri libros adire iuſsi, ſupplicationẽ in diem unũ populo edixerunt,

& L.

A & L. capris in foro ſacrificauerunt: & aliorũ prodigiorũ cauſa diem alterũ ſupplicatio
circa omnia puluinaria fuit, & hoſtijs maioribus ſacrificatum eſt, & urbs luſtrata. Inde
quod ad honorẽ deûm immortalium pertineret, decreuit ſenatus, ut quoniã perduel-
les ſuperati Perſeus & Gentius reges cum Macedonia atque Illyrico in poteſtate P R.
eſſent: ut quanta dona Ap. Claudio, M. Sempronio Coss. ob deuictum Antiochũ re-
gem data ad omnia puluinaria eſſent, tãta Q. Caſsius & M. Iuuẽcius Prr. curarẽt dan-
da. Legatos deinde, quorum de ſententia impp. L. Paulus, L. Anicius, cõponerent res,
decreuerunt: decem in Macedoniã, quinq; in Illyricũ. In Macedoniã ſunt hi nominati,
A. Poſthumius Luſcus, C. Claudius, ambo cenſorij: C. Licinius Craſſus collega in con
ſulatu Pauli, tum prorogato imperio prouinciã Galliã habebat. His conſularibus ad-
didere Cn. Domitiũ Ænobarbum, Ser. Cornelium Syllam, L. Iunium, C. Antiſtiũ La-
beonem, T. Numiſium Tarquinienſem, A. Terentium Varronẽ. In Illyricũ autẽ hi no-
minati, P. Ælius Ligus cõſularis, C. Cicereius, & Cn. Bebius Pamphilus (hic priore an
no, Cicereius multis antè annis Pr. fuerat) P. Terentius Tuſciueicanus, P. Manilius.
Moniti deinde Coss. à patribus, ut quoniã alterũ ex his ſuccedere C. Licinio, qui lega-
tus nominatus erat, in Galliã oporteret, primo quoq; tẽpore prouincias aut cõpararẽt
inter ſe, aut ſortirẽtur. ſortiti ſunt. M. Iunio Piſæ obuenerũt (quẽ prius q̃ in prouinciã
iret, legationes quę undiq; Romã gratulatũ conuenerũt, introducere in ſenatum pla-
cuit) Q. Ælio Gallia. Cęterũ quanquã tales uiri mitterẽt, quorũ de cõſilio ſperari poſ-
ſet Impp. nihil indignum nec clemẽtia, nec grauitate P R. decreturos eſſe: tamẽ in ſena-
tu quoq; agitata eſt ſumma conſiliorũ, ut inchoata omnia legati ab domo ferre ad im-
peratores poſſent. Omniũ primũ liberos eſſe placebat Macedonas atq; Illyrios, ut o-
mnibus gentibus appareret, arma P R. non liberis ſeruitutẽ, ſed contrà ſeruientibus li
bertatẽ afferre: ut & in libertate gentes quæ eſſent, tutã eam ſibi perpetuamq; ſub tu-
tela eſſe: & quæ ſub regibus uiuerẽt, & in præſens tempus mitiores eos iuſtioresq; re-
B ſpectu populi Romani habere ſe: & ſi quando bellũ cũ populo Romano regibus fuiſ-
ſet ſuis, exitũ eius uictoriã Romanis, ſibi libertatẽ allaturum crederent. Metalli quoq;
Macedonici, quod ingens uectigal erat, locationesq; prædiorũ ruſticorum tolli place
bat. Nam neq; ſine publicano exercere poſſe: & ubi publicanus eſt, ibi aut ius publicũ
uanum, aut libertatem ſocijs nullam eſſe. Ne ipſos quidem Macedonas idem exercere
poſſe: ubi in medio præda adminiſtrantibus eſſet, ibi nunquã cauſas ſeditionũ & cer-
taminis defore. Commune conſiliũ gentis eſſet, ne improbum uulgus à ſenatu aliquan
do libertatẽ ſalubri moderationi datã, ad licentiam peſtilentem traheret. In quatuor
regiones deſcribi Macedoniã, ut ſuum quęq; conſilium haberet, placuit: & dimidium
tributi quàm quod regibus ferre ſoliti erant, populo Romano pendere. Similia his &
in Illyricum mandata: cætera ipſis imperatoribus legatis relicta, in quibus pręſens tra-
ctatio rerum certiora ſubiectura erat conſilia. Inter multas regum gentiumq; & popu
lorum legationes Attalus frater regis Eumenis maximè conuertit in ſe omniũ oculos,
animosq;. exceptus enim eſt ab his qui ſimul eo bello militauerunt, haud paulo beni-
gnius quàm ſi ipſe rex Eumenes ueniſſet. Adduxerant eum duæ in ſpeciem honeſtæ
res: una, gratulatio conueniens in ea uictoria quam ipſe adiuuiſſet: altera, querimonia
Gallici tumultus, Aduertæq; gladijs regnum in dubium adductum eſſe. Suberat &
ſecreta ſpes honorum præmiorumq; ab ſenatu, quæ uix ſalua pietate eius contingere
poterant. Erant enim quidam Romanorum quoq; non boni autores, qui ſpe cupidi-
tatem eius elicerent: eam opinionẽ de Attalo & Eumene Romę eſſe, tanquam de alte-
ro Romanis certo amico, altero nec Romanis, nec Perſi fido ſocio. Itaq; uix ſtatui poſ-
ſe, utrum quæ pro ſe, an quæ contra fratrem petiturus eſſet, ab ſenatu magis impetra-
bilia forent: adeò uniuerſos omnia & huic tribuere, & illi uero negare. Eorum homi-
num (ut res docuit) Attalus erat, qui quantum ſpes ſpopondiſſet cuperent, ni unius
amici prudẽs monitio uelut frenos animo eius geſtienti ſecundis rebus impoſuiſſet.
Stratius cũ eo fuit medicus, ad id ipſum à nõ ſecuro Eumene Romã miſſus ſpeculator
rerum

rerum quæ à fratre agerentur, monitorq́ fidus ſi decedi fide uidiſſet. Is ad occupatas A
iam aures ſolicitatumq́ iam animum cum ueniſſet, aggreſſus tempeſtiuis temporibus rem propè prolapſam reſtituit: alijs alia regna creuiſſe rebus dicendo, regnum eorum nouum, nullis uetuſtis fundatum opibus fraterna ſtare concordia: quod unus nomen regium & præcipuum capitis inſigne gerat, omnes fratres regnēt. Attalum uerò, quia ætate proximus, quis non pro rege habeat? neq́ eo ſolum quia tantas præſentes eius opes cernat, ſed quòd haud ambiguum propè diem regnaturum eum infirmitate ętateq́ Eumenis eſſet nullam ſtirpē liberûm habētis. (nec dum enim agnouerat eum qui poſtea regnauit.) Quid attineret uim afferre rei ſua ſponte mox ad eum aduenturæ? Acceſsiſſe etiam nouā tempeſtatē regno tumultus Gallici, cui uix conſenſu & concordia regum reſiſti queat. Si uerò ad externum bellum domeſtica ſeditio adijciatur, ſiſti non poſſe: nec aliud eum quàm ne frater in regno moriatur, ſibi ipſi ſpem propinquā regni erepturum. Si utraq́ glorioſa res eſſet, & ſeruaſſe fratri regnum, & eripuiſſe, ſeruati tamē regni quæ iuncta pietati ſit, potiorē laudem fuiſſe. Sed enimuero cum deteſtabilis altera res, & proxima parricidio ſit, quid ad deliberationē dubij ſupereſſe? Vtrum enim partē regni petiturum eſſe, an totum erepturum? ſi partē, ambo infirmos diſtractis uiribus, & omnibus iniurijs obnoxios fore: ſi totum, priuatúm ne ergo maiorem fratrē, an exulē illa ætate, illa corporis infirmitate, an ultimum mori iuſſurum? Egregium enim, ut fabulis traditus impiorum fratrum euētus taceatur, Perſei exitum uideri: qui ex fraterna cæde raptum diadema, in tēplo Samothracum, uelut præſentibus dijs exigentibus pœnas, ad pedes uictoris hoſtis proſtratus poſuerit. Eos ipſos, qui nō illi amici, ſed Eumeni infeſti, ſtimulēt eum, pietatē conſtantiamq́ laudaturos, ſi fidē ad ultimum fratri præſtitiſſet. Hæc plus ualuere in Attali animo. Itaq́ introductus in ſenatum, gratulatus uictoriam, & ſua merita eo bello, fratriſq́ (ſi qua erant) & Gallorū defectionē, quæ nuper ingēti motu facta erat, expoſuit. Petijt ut legatos mitteret ad eos, quorū autoritate ab armis auocarētur. His pro regni utilitate editis mandatis, Ænum ſibi & Maroneam petijt. Ita deſtituta eorū ſpe, qui fratre accuſato partitionē regni petiturum crediderant, curiam exceſsit. Vt rarò aliàs quiſquā rex aut priuatus, tanto fauore tantoq́ omnium aſſenſu eſt auditus: omnibus honoribus muneribuſq́ & pręſens eſt cultus, & proficiſcentē proſecuti ſunt. Inter multas Aſię Gręcięq́ legationes, Rhodiorum maximè legati ciuitatē conuerterunt. Nam cum primò in ueſte candida uiſi eſſent, quod & gratulanteis decebat, &, ſi ſordidam ueſtē habuiſſent, lugētium Perſei caſum præbere ſpeciē poterant: poſtquam conſulti ab Marco Iunio conſule patres, ſtantibus in comitio legatis, an locum lautia ſenatumq́ darēt, nullum hoſpitale ius in ijs ſeruandū cēſuerunt: egreſſus è curia conſul, cum Rhodij gratulatū ſe de uictoria, purgatumq́ ciuitatis crimina dicētes ueniſſe, petiſſent ut ſenatus ſibi daretur, pronunciat: ſocijs & amicis, & alia comiter atq́ hoſpitaliter pręſtare Romanos, & ſenatum dare conſueſſe: Rhodios non ita meritos eo bello, ut amicorū ſociorū numero habēdi ſint. His auditis proſtrauerunt ſe omnes humi, conſulemq́ & cunctos qui aderant orantes, ne noua falſaq́ crimina plus obeſſe Rhodijs æquum cenſerent, quàm antiqua merita quorū ipſi teſtes eſſent. Extemplò ueſte ſordida ſumpta domos principū cum precibus ac lachrymis circumibant orantes ut prius cognoſcerent cauſam, quàm condemnarētur. Marcus Iuuencius Talua prætor, cuius inter ciues & peregrinos iuriſdictio erat, populū aduerſus Rhodios incitabat: rogationemq́ promulgauerat, ut Rhodijs bellū indiceretur, & ex magiſtratibus eius anni deligerent qui ad id bellum cum claſſe mitteretur, ſe eum ſperans futurū eſſe. Huic actioni Marcus Antonius & Marcus Pomponius tribuni plebis aduerſabanī. Sed & prætor nouo maloq́ exemplo rem ingreſſus erat, quod antè non conſulto ſenatu, non conſulibus certioribus factis, de ſua unius ſententia rogationem ferret, uellent iuberéntne Rhodijs bellū indici: cum antea ſemper prius ſenatus de bello conſultus eſſet, deinde ad populū latum: & tribuni plebis: cum ita traditū eſſet, nę quis prius intercederet legi, quàm priuatis B

A uatis ſuadendi diſſuadendiq́ legem poteſtas facta eſſet: eoq́ perſæpe eueniſſet, ut qui non profeſsi eſſent ſe interceſſuros, animaduerſis uitijs legis ex ratione diſſuadentium, intercederent: & qui ad intercedendum ueniſſent, deſiſterent, uicti autoritatibus ſuadentium legem. Tum inter prætorem tribunosq́ omnia intempeſtiuè agendi certamen erat. Tribuni feſtinationem prætoris ante tempus intercedendo in aduentum im-

* * * *

peccauerimusne adhuc dubium eſt, pœnas, ignominias omnes iam patimur. Antea Carthaginienſibus uictis, Philippo, Antiocho ſuperatis, cum Romam ueniſſemus, ex publico hoſpitio in curiã gratulatum uobis Patres conſcripti, ex curia in Capitoliũ ad deos ueſtros dona ferentes: nunc ex ſordido diuerſorio uix mercede recepti, ac propè hoſtium more extra urbẽ manere iuſsi, in hoc ſqualore uenimus in curiam Romanam Rhodij, quos prouincijs nuper Lycia atq; Caria, quos præmijs atq; honorib. ampliſſimis donaſtis. Et Macedonas Illyriosq́ liberos eſſe, ut audimus, iubetis, cũ ſeruierint antequàm uobiſcum bellarent (nec cuiuſquã fortunæ inuidemus, imò agnoſcimus clementiã populi Romani) Rhodios qui nihil aliud quàm quieuerunt hoc bello, hoſtes ex socijs facturi eſtis? Certè quidẽ uos eſtis Romani, qui ideo felicia bella ueſtra eſſe, quia iuſta ſint, præ uobis fertis: nec tam exitu eorũ quòd uindicatis, quàm principijs, quòd non ſine cauſa ſuſcipiatis, gloriamini. Meſſana in Sicilia oppugnata, Carthaginienſes, Athenæ oppugnatæ, & Græcia in ſeruitutẽ petita, & adiutus Annibal pecunia, auxilijs, Philippum hoſtẽ fecerunt. Antiochus ipſe ultro ab Ætolis hoſtibus ueſtris acceſitus, ex Aſia claſſe in Græciã traiecit: Demetriade & Chalcide & ſaltu Thermopylarum occupato, de poſſeſsione imperij uos deijcere conatus. cum Perſeo, ſocij ueſtri oppugnati, alij interfecti reguli principesq́ gentiũ aut populorũ, cauſa belli uobis fuere. Quem tandem titulũ noſtra calamitas habitura eſt, ſi perituri ſumus? Nondum ſe-
B grego ciuitatis cauſam à Polyarato & Dione ciuib. noſtris, & ijs quos ut traderemus uobis adduximus. Si omnes Rhodij æquè noxij eſſemus, quòd noſtrũ in hoc bello crimen eſſet? Perſei partibus fauimus: & quemadmodũ Antiochi Philippiq́ bello, pro uobis aduerſus reges, ſic nunc pro rege aduerſus uos ſtetimus. Quemadmodũ ſoleamus ſocios iuuare, & quàm impigrè capeſſere bella, C. Liuium, L. Æmyliũ Regillũ interrogate, qui claſsibus ueſtris in Aſia præfuerunt. Nunquã ueſtræ naues pugnauere ſine nobis: noſtra claſſe pugnauimus ſemel ad Samum, iterum in Pamphylia aduerſus Annibalẽ imperatorẽ: quę uictoria nobis eo glorioſior eſt, quòd cum ad Samum magnã partẽ nauium aduerſa pugna & egregiam iuuentutẽ amiſiſſemus, ne tãta quidem clade territi, iterum auſi ſumus regiæ claſsi ex Syria uenienti obuiã ire. Hæc non gloriandi cauſa retuli, neq; enim ea nunc noſtra eſt fortuna: ſed ut admonerẽ, quemadmodum adiuuare ſocios ſolerent Rhodij. Prẹmia Philippo & Antiocho deuictis ampliſſima accepimus à uobis. Si quę ueſtra nũc eſt fortuna deûm benignitate & uirtute ueſtra, ea Perſei fuiſſet, & prẹmia petitum ad uictorem regem ueniſſemus in Macedoniam, quid tãdem diceremus? Pecuniá ne à nobis adiutum, an frumento? auxilijs terreſtribus, an naualibus? Quod præſidiũ tenuiſſe nos? Vbi pugnaſſe, aut ſub illius ducibus, aut per nos ipſos? Si quæreret, ubi miles noſter, ubi nauis intra præſidia ſua fuiſſet, quid reſponderemus? Cauſam fortaſſe diceremus apud uictorem, quemadmodũ apud uos dicimus. Hoc enim legatos utroq; de pace mittendo conſecuti ſumus, ut ne ab utraq; parte gratiã iniremus, ab altera etiã crimen & periculum eſſet. Quanquam Perſeus uerè obijceret, id quod uos non poteſtis Patres conſcripti, nos principio belli miſiſſe ad uos legatos, qui pollicerẽtur uobis quæ ad bellum opus eſſent: naualibus armis, iuuentute noſtra, ſicut prioribus bellis ad omnia paratos fore. ne prẹſtaremus, per uos ſtetit, qui de quacunq; cauſa tum aſpernati noſtra auxilia eſtis. Neq; fecimus igitur quicquã tanquã hoſtes, neq; bonorum ſociorum defuimus officio, ſed à uobis prohibiti prẹſtare fuimus. Quid igitur? nihil'ne factum neq; dictum eſt in ciuitate ue-

A in comitio in ueſtibulo curiæ ueſtræ cumulato, corpora noſtra cõiugumq́ ac liberorum ueſtræ poteſtati permittemus, hic paſſuri quodcunq; patiendum erit: procul ab oculis noſtris urbs noſtra diripiatur, incendatur. Hoſteis Rhodios eſſe, Romani iudicare poſſunt: eſt tamẽ & noſtrum aliquod de nobis iudicium, quod nunquã iudicauimus nos ueſtros hoſteis: nec quicquã hoſtile, etiamſi omnia patiemur, faciemus. Secũdum talem orationẽ uniuerſi rurſus prociderunt, ramosq́ oleæ ſupplices iactantes, tandem excitati curia exceſſerunt. Tunc ſentẽtiæ interrogari cœptæ. Infeſtiſsimi Rhodijs erant, qui conſules prætorésue aut legati geſſerant in Macedonia bellum. Plurimum cauſam eorum adiuuit M. Porcius Cato, qui aſper ingenio, tum lenem mitemq́ ſenatorẽ egit. Non inſerã ſimulacrum uiri copioſi quæ dixerit referendo: ipſius oratio ſcripta extat, Originũ quinto libro incluſa. Rhodijs reſponſum ita redditũ eſt, ut nec hoſtes fierent, nec ſocij permanerẽt. Philocrates & Aſtymedes principes legationis erant. partem cum Philocrate renunciare Rhodum legationẽ placuit, partẽ cum Aſtymede Romæ ſubſiſtere: quæ agerẽtur ſciret, certioresq́ ſuos faceret. In præſentia deducere ante certam diem ex Lycia Cariaq; iuſſerunt pręfectos. Hęc Rhodũ nunciata, quæ per ſe triſtia fuiſſent: quia maioris mali leuatus erat timor, cum bellũ timuiſſent, in gaudiũ renunciata uerterunt. Itaq; extemplò coronã xx millibus aureorum decreuerunt: Theodotũ præfectum claſsis in eam legationẽ miſerunt. Societatẽ ab Romanis ita uolebãt peti, ut nullum de ea re ſcitum populi fieret, aut literis mãdaretur: quod niſi impetrarẽt, maior repulſis ignominia eſſet. Pręfecti claſsis id unius erat ius, ut agere de ea re ſine rogatione ulla perlata poſſet. Nam ita per tot annos in amicitia fuerant, ut ſociali fœdere ſe cum Romanis non illigarent: ob nullã aliã cauſam, quàm ne ſpem regibus abſcinderẽt auxilij ſui, ſi cui opus eſſet, neu ſibi ipſis fructus ex benignitate & fortuna eorũ percipiendi. Tunc utiq; petenda ſocietas uidebatur, nõ quę tutiores eos ab alijs faceret (nec enim timebãt quenquã præter Romanos) ſed quæ ipſis Romanis

B minus ſuſpectos. Sub idem ferè tempus & Caunij deſciuere ab his, & Mylaſſenſes Euromenſiũ oppida occuparunt. Non ita fracti animi ciuitatis erãt, ut non ſentirẽt, ſi Lycia & Caria ademptæ ab Romanis forent, cætera aut ſeipſa per defectionẽ liberarent, aut à finitimis occuparentur: includi ſe inſulæ paruę, & ſterilis agri litoribus, quæ nequaquã alere tantę urbis populũ poſſet. Miſſa igitur iuuentute properè & Caunios, quanquã Cybiratarum aſciuerãt auxilia, coëgerunt imperio parẽre: & Mylaſſenſes Alabandenosq́, qui Euromenſium prouinicia adempta, ad ipſos coniũcto exercitu uenerunt, circa Orthoſiã acie uicerunt. Dum hæc ibi, alia in Macedonia, alia Romæ geruntur, interim in Illyrico L. Anicius rege Gentio, ſicut antè dictum eſt, in poteſtatem redacto, Scodræ quæ regia fuerat præſidio impoſito Gabinium præfecit: Rhizoni & Olcinio urbibus opportunis C. Licinium. Præpoſitis his Illyrico, cũ reliquo exercitu in Epirum eſt profectus. Vbi prima Phanota ei dedita, tota multitudine cum infulis obuiã effuſa. Hic præſidio impoſito, in Moloſsidem trãſgreſſus: cuius oppidis præter Paſſaronem & Tegmonem, & Phylacen, & Horreũ receptis, primũ ad Paſſaronem ducit. Antinous & Theodotus principes eius ciuitatis erãt, inſignes & fauore Perſei, & odio aduerſus Romanos, ijdem uniuerſæ genti autores deſciſcẽdi ab Romanis. Hi conſcientia priuatæ noxæ, quia ipſis nulla ſpes ueniæ erat, ut cõmuni ruina patrię opprimerentur, clauſerunt portas: multitudinẽ, ut mortẽ ſeruituti pręponerẽt, hortãtes. Nemo aduerſus prępotẽteis uiros hiſcere audebat. Tandem Theodotus quidã nobilis & ipſe adoleſcens, cum maior à Romanis metus timorẽ à principibus ſuis uiciſſet: Quæ uos rabies, inquit, agitat, qui duorum hominũ noxę ciuitatis acceſsionẽ facitis? Equidem pro patria qui letum oppetiſſent, ſępe fando audiui: qui patriã pro ſe perire ęquũ cenſerent, hi primi inuenti ſunt. Quin aperimus portas, et imperium accipimus, quod orbis terrarum accepit? Hęc dicentem cum multitudo ſequeretur, Antinous & Theodotus in primã ſtationẽ hoſtium irruperunt, atq; ibi offerẽtes ſe ipſi uulneribus interfecti; urbs dedita eſt Romanis. Simili pertinacia Cephalonis principis clauſum

Tegmonem,ipſo interfecto per deditionem recepit. Nec Phylace, nec Horreũ oppugnationem tulerunt. Pacata Epiro, diuiſisq́ in hyberna copijs per opportunas urbes, egreſſus ipſe in Illyricum, Scodræ, quò quinq; legati ab Roma uenerãt, euocatis ex tota prouincia principibus conuentum habuit. Ibi pro tribunali pronunciauit de ſententia conſilij, S P Q R Illyrios eſſe liberos iubere, præſidia ex omnibus oppidis, arcibus et caſtellis ſeſe deducturũ: nõ ſolum liberos, ſed etiam immunes fore Iſſenſes & Taulantios, Daſſaretiorũ Tiruſtas, Rizonitas, Olciniatas, quòd incolumi Gentio ad Romanos defeciſſent. Daorſeis quoq; immunitatem dare, quòd relicto Carauantio cum armis ad Romanos tranſiſſent. Scodrenſibus & Daſſarenſibus & Selepitanis, cæterisq́ Illyrijs uectigal dimidium eius quod regi pendiſſent. Inde in tres partes Illyricũ diuiſit. unam eam fecit quæ ſupradicta eſt, alterã Labeatas omneis, tertiam Agrauonitas, & Rizonitas, et Olciniatas, accolasq́ eorum. Hac formula dicta in Illyrico, ipſe in Epiri Paſſaronẽ in hyberna redijt. Dum hæc in Illyrico geruntur, Paulus ante aduentum decem legatorũ Q. Maximum filium iam ab Roma regreſſum ad Æginiũ & Agaſſas diripiẽdas mittit: Agaſſas, quòd cum Martio Cos. tradidiſſent urbem, petita ultro ſocietate Romana, defecerant rurſus ad Perſea: Æginienſium nouum crimen erat. Famę de uictoria Romanorum fidem non habentes, in quoſdam militum urbem ingreſſos hoſtiliter ſæuierãt. Ad Æniorum quoq; hoſtiliter urbem diripiendam L. Poſthumiũ miſit, quod pertinacius quàm finitimæ ciuitates in armis fuerant. Autumni ferè tempus erat, cuius temporis initio circumeundã Grçciam, uiſendaq́ quæ nobilitata fama magis auribus accepta ſunt, quàm oculis noſcuntur, ut ſtatuit: præpoſito caſtris C. Sulpitio Gallo, profectus cum haud magno comitatu, tegentibus latera Scipione filio & Athenæo Eumenis regis fratre, per Theſſaliam Delphos petit, inclytũ oraculum. Vbi ſacrificio Apollini facto, inchoatas in ueſtibulo columnas, quibus impoſituri ſtatuas regis Perſei fuerant, ſuis ſtatuis uictor deſtinauit. Lebadiæ quoq; templum Iouis Trophonis adijt: ibi cum uidiſſet os ſpecus, per quod oraculo utentes ſciſcitatũ deos deſcendunt, ſacrificio Ioui Hercynnæq́ facto, quorũ ibi templum eſt, Chalcidem ad ſpectaculũ Euripi, æuoq; ante inſulæ ponte cõtinenti iunctæ deſcendit. A' Chalcide Aulidem traijcit, trium millium ſpacio diſtantem, portum inclytũ ſtatione quõdam mille nauium Agamemnoniæ claſsis. Dianæq́ templum, ubi nauibus curſum ad Troiam, filia uictima aris admota rex ille regum petijt. Inde Oropum Atticę uentũ eſt, ubi pro deo uates Amphilochus colitur, templumq́ uetuſtum eſt fontibus riuiſq́ circà amœnum. Athenas inde, plenas quidem & ipſas uetuſtate famæ, multa tamen uiſenda habenteis: arcem, portus, muros Pireum urbi iungẽteis, naualia magnorũ imperatorũ, ſimulacra deorũ hominumq́ omni genere & materię & artiũ inſignia. Sacrificio Mineruæ præſidi arcis in urbe facto profectus, Corinthũ altero die peruenit. Vrbs erat tunc præclara ante excidium, arx quoq; & Iſthmus præbuere ſpectaculũ: arx inter omnia in immanem altitudinem edita, ſcatens fontibus: Iſthmus duo maria ab occaſu et ortu ſolis finitima, arctis faucibus dirimens. Sicyonem inde & Argos nobiles urbes adit: inde haud parem opibus Epidaurum, ſed inclytã Æſculapij nobili templo: quod V millibus paſſuum ab urbe diſtans, nunc ueſtigijs reuulſorum donorum, tum donis diues erat, quæ remediorum ſalutarium ægri mercedem ſacrauerant deo. Inde Lacedæmonem adit, non operum magnificentia, ſed diſciplina inſtitutiſq́ memorabilem: unde per Megalopolin Olympiã aſcendit. Vbi & alia quidem ſpectanda uiſa, & Iouẽ uelut præſentem intuens, motus animo eſt. Itaq; haud ſecus quàm ſi in Capitolio immolaturus eſſet, ſacrificium amplius ſolito apparari iuſsit. Ita peragrata Græcia, ut nihil eorum quę quiſq́ Perſei bello priuatim ac publicè ſenſiſſet, inquireret, ne cuius metu ſolicitaret animos ſociorum: Demetriadem cum reuertit, in itinere ſordidata turba Ætolorum occurrit. mirantiq́ & percunctanti quid eſſet, defertur, DL principes ab Lyciſco & Tiſippo circunſeſſo ſenatu per milites Romanos, miſſos à Bebio præſide, interfectos: alios in exilium actos eſſe: bonaq́ eorum qui interfecti eſſent & exulum, poſsidere

A poſsidere qui arguebant. Iuſsis Amphipolim adeſſe, ipſe conuento Cn. Octauio De-
metriade, poſtquam fama accidit traieciſſe iam mare x legatos, omnibus alijs omiſsis
Apolloniã ad eos pergit. Quò cum Perſeus obuiã Amphipoli nimis ſoluta cuſtodia
proceſsiſſet (id diei iter eſt) ipſum quidem benignè allocutus eſt: cæterùm poſtquam
in caſtra ad Amphipolim uenit, grauiter increpuiſſe traditur C. Sulpitiũ: primũ quòd
Perſea tam procul à ſe uagari per prouinciam paſſus eſt: deinde quòd adeò indulſiſſet
militibus, ut nudare tegulis muros urbis ad tegenda hybernacula ſua pateretur: refer-
riq; tegulas & reſarciri tecta ſicut fuerãt iuſsit. Et Perſea quidem cum maiore filio Phi
lippo traditos, A. Poſthumio in cuſtodiã miſit: filiã cũ minore filio à Samothrace acci-
tos Amphipolim, omni liberali cultu habuit. Ipſe ubi dies uenit, quo adeſſe Amphipo
li denos principes ciuitatũ iuſſerat, literasq; omneis quæ ubiq; depoſitæ eſſent, & pe-
cuniã regiam conferri, cum x legatis circumfuſa omni multitudine Macedonũ in tri-
bunali conſedit. Aſſuetis regio imperio, tamen nouum formã terribilem præbuit tri-
bunal, ſummotor aditus, præco, accenſus, inſueta omnia oculis auribusq;, quæ uel ſo-
cios, nedum hoſteis uictos terrere poſſent. Silentio per præconẽ facto, Paulus latinè
quæ ſenatui, quæ ſibi ex conſilij ſententia uiſa eſſent pronunciauit: ea Cn. Octauius Pr.
(nam & ipſe aderat) interpretata ſermone Græco referebat. Omnium primũ liberos
eſſe iubere Macedonas, habenteis urbes eaſdem agroſq;, utentes legibus ſuis, annuos
creanteis magiſtratus: tributum dimidiũ eius quod pepẽdiſſent regibus, pendere P.R.
Deinde in IIII regiones diuidi Macedoniã, unam fore & primam partem, quod agri
inter Strymonẽ & Neſſum amnem ſit: acceſſurũ huic parti trãs Neſſum ad orientem
uerſum, quà Perſeus tenuiſſet uicos, caſtella, oppida, præter Ænum & Maroneã &
Abdera: trans Strymonem autem uergentia ad occaſum Biſalticam omnem cum He-
raclea, quam Sinticen appellant. Secundã fore regionẽ, quam ab ortu Strymoample-
cteretur amnis, præter Sinticen, Heracleam & Biſaltas: ab occaſu quà Axius termina-
B ret fluuius, additis Pæonis, qui prope Axium flumen ad regionem orientis colerent.
Tertia pars facta, quã Axius ab oriente, Peneus amnis ab occaſu, cingunt: ad ſepten-
trionem Bora mons obijcitur. adiecta huic parti regio Pæoniæ, quà ab occaſu præter
Axium amnem porrigitur: Edeſſa quoq; & Berœa eódem conceſſerunt. IIII regio
trãs Boram montem, una parte confinis Illyrico, altera Epiro. Capita regionũ ubi con
cilia fierent, primæ regionis Amphipolim, ſecundæ Theſſalonicen, tertiæ Pellã, quar-
tæ Pelagoniã fecit. Eò concilia ſuæ cuiuſq; regionis indici, pecuniã conferri, ibi magi-
ſtratus creari iuſsit. Pronunciauit deinde, neq; connubium, neq; cõmercium agrorũ
ædificiorumq; inter ſe placere cuiquã extra fines regionis ſuæ eſſe. Metalla quoq; auri
atq; argenti non exerceri: ferri & æris permitti: uectigal exercentibus dimidium eius
impoſitum quod pependiſſent regi. Et ſale inuecto uti uetuit. Dardanis repetentibus
Pæoniã, quòd & ſua fuiſſet, & continens eſset finibus ſuis, omnibus dare libertatem
pronunciauit, qui ſub regno Perſei fuiſsent. Poſt non impetratã Pæoniam, ſalis com-
merciũ dedit: tertiæ regioni imperauit ut Stobos Pæoniæ deueherent, preciumq; ſta-
tuit. Naualem materiã & ipſos cędere, & alios pati uetuit. Regionibus, quę affines bar
baris eſsent (excepta autẽ tertia omnes erãt) permiſit, ut præſidia armata in finibus ex-
tremis haberent. Hęc pronunciata primo die conuentus, uariè affecerunt animos. Li-
bertas pręter ſpẽ data arrexit, & leuatum annuũ uectigal: regionatim cõmercijs inter-
ruptis ita uideri lacerata tanquã animalia in artus alterũ alterius indigenteis diſtracta:
adeò quanta Macedonia eſset, quàm diuiſui facilis, & à ſeipſa quæq; contempta pars
eſset, Macedones quoq; ignorabãt. Pars prima Biſaltas habet, fortiſsimos uiros (trãs
Neſsum amnem incolunt, & circa Strymonẽ) & multas frugum proprietates, & me-
talla, & opportunitatem Amphipolis, quæ obiecta claudit omnes ab oriente ſole in
Macedoniã aditus. Secunda pars celeberrimas urbes Theſſalonicen & Caſſandriã ha-
bet, ad hoc Pallenem fertilem ac frugiferã terram: maritimas quoq; opportunitates ei
præbent portus ad Toronen, ac montem Athò (Æneæ uocant hunc) alij ad inſulam

 Eubœam,

Eubœã, alĳ ad Helleſpontum opportunè uerſi. Tertia regio nobileis urbes Edeſſam A
& Berœam,& Pellam habet, & Vettiorũ bellicoſam gentem,incolas quoq; permul-
tos Gallos & Illyrios impigros cultores. Quartã regionem Eordei & Linceſtæ & Pe-
lagones incolunt:iuncta his Atintania,et Stymphalis,& Elimiotis. Frigida hęc omnis,
duraq́; cultu & aſpera plaga eſt:cultorũ quoq; ingenia terræ ſimilia habet : ferociores
eos & accolæ barbari faciunt,nunc bello exercẽtes,nunc in pace miſcentes ritus ſuos.
Diuiſæ itaq; Macedoniæ partium uſibus ſeparatis , quãta uniuerſos teneat Macedo-
nas formula dicta,cum leges quoque ſe daturũ oſtendiſſet. Ætoli deinde citati, in qua
cognitione magis utra pars Romanis,utra regi fauiſſet,quæſitũ eſt,quàm utri feciſſent
iniuriã,aut accepiſſent. Noxa liberati interfectores,exiliũ pulſis ęquè ratũ fuit ac mors
interfectis. A. Bæbius unus eſt damnatus , quòd milites Romanos præbuiſſet ad mi-
niſterium cædis. Hic euentus Ætolorũ cauſæ, in omnibus Græciæ gẽtibus populiſq;
eorum qui partis Romanorũ fuerãt,inflauit ad intolerabilem ſuperbiã animos:& ob-
noxios pedibus eorum ſubiecit , quos aliqua parte ſuſpicio fauoris in regem contige-
rat. Tria genera principũ in ciuitatibus erãt : duo,quæ adulãdo aut Romanorum im-
perium aut amicitiã regum ſibi,priuatim opes oppreſsis faciebãt ciuitatibus: medium
unum,utriq; generi aduerſum,libertatem & leges tuebatur. His ut maior apud ſuos
caritas,ita minor apud externos gratia erat. Secundis rebus elati Romanorum partis
eius fautores,ſoli tum in magiſtratibus,ſoli in legationibus erãt. Hi cum frequentes et
ex Peloponneſo,& ex Bœotia,& ex alĳs Græcię cõcilĳs adeſſent,impleuere aures de-
cem legatorũ:non eos tãtum, qui ſe propalàm per uanitatem iactaſſent tanquã hoſpi-
tes & amicos Perſei,ſed multo plures alios ex occulto fauiſſe:reliquos per ſpeciem tu-
endæ libertatis in concilĳs aduerſus Romanos omnia inſtruxiſſe:nec aliter eas manſu
ras in fide gentes,niſi fractis animis partiũ,aleretur confirmareturq́; autoritas eorum,
qui nihil præter imperiũ Romanorũ expectarent. Ab his editis nominibus, euocatis
literis imperatoris ex Ætolia Acarnaniaq́; & Epiro & Bœotia, qui Romã ad cauſam B
dicendã ſequerentur:in Achaiam ex decem legatorũ numero profecti duo,C.Claudi-
us,et Cn.Domitius,ut ipſi edicto euocarent. Id duabus de cauſis factum:una, quòd fi-
ducię plus animorumq́; eſſe Achæis ad non parendũ credebãt, & forſitan etiam in pe
riculo fore Callicratem & cæteros criminũ autores delatoreſq́;:altera , cur præſentes
euocarẽt , cauſa erat,quòd ex alĳs gentibus principũ literas deprenſas in cõmentarĳs
regĳs habebãt:in Achæis cæcũ erat crimen,nullis eorũ literis inuẽtis. Ætolis dimiſsis,
Acarnanũ citata gens:in his nihil nouatum , niſi quòd Leucas exempta eſt Acarnanũ
concilio. Quęrendo deinde latius , qui publicè aut priuatim partium regis fuiſſent , in
Aſiam quoq; cognitionem extendére: & ad Antiſſan in Lesbo inſula diruendã,tradu
cendos Methymnã Antiſſęos,Labeonem miſerũt: quod Antenorẽ regium pręfectũ,
quo tempore cum lembis circa Lesbũ eſt uagatus, portu receptum cõmeatibus iuuiſ-
ſent. Duo ſecuri percuſsi,uiri inſignes : Andronicus,Andronici filius Ætolus,quòd
patrem ſecutus, arma contra populum Romanum tuliſſet:& Neo Thebanus,quo au
tore ſocietatem cum Perſeo iunxerant. His rerum externarum cognitionibus inter-
poſitis,Macedonum rurſus aduocatum concilium:pronunciatũ,quod ad ſtatum Ma
cedoniæ pertinebat,ſenatores quos Synedros uocãt legendos eſſe,quorũ conſilio reſ-
publica adminiſtraretur. Nomina deinde ſunt recitata principum Macedonũ , quos
cum liberis maioribus quàm XV annos natis pręcedere in Italiã placeret. Id prima ſpe-
cie ſęuum,mox apparuit multitudini Macedonũ pro libertate ſua eſſe factum. Nomi-
nati ſunt enim regis amici purpuratiq́; duces exercituum, præfecti nauium aut præſi-
diorum,ſeruire regi humiliter,alĳs ſuperbè imperare aſſueti, prædiuites alĳ,alĳ quos
fortuna nõ æquarẽt his ſumptibus pares,regius omnibus uictus ueſtituſq́;:nulli ciui-
lis animus,neq; legũ, neq; libertatis æquè patiens. Omnes igitur qui in aliquibus mini
ſterĳs regĳs,etiam qui in minimis legationibus fuerãt,iuſsi Macedonia excedere, atq;
in Italiã ire: qui non paruiſſet imperio,mors denunciata. Leges Macedonię dedit cum

tanta

A tanta cura, ut non hoſtibus uictis, ſed ſocijs bene meritis dare uideretur: & quas ne u-
ſus quidē longo tempore, qui unus eſt legum corrector, experiendo argueret. Ab ſe-
rijs rebus ludicrū, quod ex multo antè præparato, & in Aſiæ ciuitates & ad reges miſ-
ſis qui denunciarent, & cū circumiret ipſe Græcię ciuitates indixerat principibus, ma-
gno apparatu Amphipoli fecit. Nam & artificum omnis generis qui ludicrā artem fa-
ciebant, ex toto orbe terrarum multitudo & athletarum & nobilium equorum cōue-
nit: & legationes cum uictimis, & quidquid aliud deorum hominumq́; cauſa fieri ma-
gnis ludis in Græcia ſolet. Ita factum eſt, ut nō magnificentiam tantū, ſed prudentiam
in dandis ſpectaculis, ad quæ rudes tum Romani erant, admirarētur. Epulæ quoq; le-
gationibus paratæ, & opulentia, & cura eadem. Vulgo dictū ipſius ferebant, & conui
uium inſtruere, & ludos parare, eiuſdem eſſe qui uincere bello ſciret. Edito ludicro o-
mnis generis, clypeisq́; ęreis in naues impoſitis, cætera omnis generis arma cumulata
in ingentem aceruū, precatus Martem, Mineruam Lunamq́; matrē, & cæteros deos,
quibus ſpolia hoſtiū dicare ius fasq́; eſt, ipſe imp. face ſubdita ſuccendit: deinde circū-
ſtantes tribuni militū pro ſe quiſq; ignes coniecerunt. Notata eſt in illo conuentu Eu-
ropæ Aſiæq́; undique partim ad gratulationem, partim ad ſpectaculū contracta mul-
titudine, tātis naualibus terreſtribusq́; exercitibus, ea copia rerum, ea uilitas annonæ,
ut & priuatis, & ciuitatibus, & gentibus dona data pleraq; eius generis ſint ab impera
tore, non in uſum modò præſentem, ſed etiam quod domos aueherēt. Spectaculo fuit
ei quę uenerat turbæ, non ſcenicum magis ludicrū, non certamina hominum, aut cur-
ricula equorū, quàm prę da Macedonica omnis ut uiſeretur expoſita, ſtatuarū tabula-
rumq́;, textilium, & uaſorū ex auro & argēto, & ære, & ebore factorum ingenti cura
in ea regia: ut non in præſentē modò ſpeciem, qualibus referta regia Alexandriæ erat,
ſed in perpetuū uſum fierent. Hæc in claſſem impoſita, deuehenda Romam Cn. Octa-
uio data. Paulus benignè legatis dimiſsis, tranſgreſſus Strymonē, mille paſſuū ab Am-
B phipoli caſtra poſuit: inde profectus, Pellam quinto die peruenit. Prętergreſſus urbē,
ad Spelæum (quod uocant) biduū moratus, P. Naſicam, & Q. Maximum filium cum
parte copiarū ad depopulandos Illyrios, qui Perſea iuuerāt bello, miſit, iuſſos ad Ori-
cum ſibi occurrere: ipſe Epirum petens, quintiſdecimis caſtris Paſſaronem peruenit.
Haud procul inde Anicij caſtra aberant. ad quem literis miſsis, ne quid ad ea quæ fie-
rent moueretur: ſenatum prędam Epiri ciuitatiū, quæ ad Perſea defeciſſent, exercitui
dediſſe: ſummiſsis centurionibus in ſingulas urbes, qui ſe dicerent ad pręſidia deducē-
da ueniſſe, ut liberi Epirotæ ſicut Macedones eſſent: denos principes ex ſingulis euo-
cauit ciuitatibus. Quibus cum denunciaſſet, ut aurum atq; argentum in publicū pro-
ferretur, per omnes ciuitates cohortes dimiſit. ante in ulteriores quàm in propiores
profecti, ut uno die in omnes perueniretur. Edita tribunis centurionibusq́; erant quę
agerentur: manè omne aurum, argētumq́; collatum: hora quarta ſignum ad diripien-
das urbes datū eſt militibus: tantaq́; præda fuit, ut in equitem CCCC denarij, pediti-
bus duceni diuiderentur, cētum quinquaginta millia capitum humanorū abduceren-
tur. Muri deinde direptarum urbium diruti ſunt: ea fuere oppida circa LXX. uēdita
præda omnium, de ea ſumma militi numeratū eſt. Paulus ad mare Oricum deſcendit,
nequaquam ut ratus erat expletis militum animis: qui tāquam nullum in Macedonia
geſsiſſent bellum, experteis regiæ prædæ eſſe indignabantur. Orici cū miſſas cum Sci-
pione Naſica Maximoq́; filio copias inueniſſet, exercitu in naues impoſito, in Italiā tra
iecit. Et poſt paucos dies Anicius conuentu reliquorū Epirotarū Acarnanumq́; acto,
iuſsisq́; in Italiam ſequi principibus, quorum cognitionē cauſæ reſeruaret: & ipſe na-
uibus expectatis, quibus uſus Macedonicus exercitus erat, in Italiā traiecit. Cum hæc
in Macedonia Epiroq́; geſta ſunt, legati, qui cum Attalo ad finiendum bellū inter Gal
los & regem Eumenem miſsi erant, in Aſiam peruenerunt. Inducijs per hyemē factis,
& Galli domos abierāt, & rex in hyberna conceſſerat Pergamū, grauiq; morbo æger
fuerat. Ver primùm ex domo exciuit: iamq́; Synnada peruenerant, cum Eumenes ad

Sardeis undiq; exercitum contraxerat. Ibi & Romani Solouettium ducem Gallorum A
Synnadis allocuti, & Attalus cum eis profectus: ſed caſtra Gallorum intrare eum non
placuit, ne animi ex diſceptatione iritarentur. P. Licinius cum regulo Gallorum eſt lo-
cutus, retulitq; ferociorem eum deprecando factum: ut mirũ uideri poſſet, inter opu-
lentos reges Antiochum Ptolemæumq; tantum legatorum Romanorũ uerba ualuiſ-
ſe, ut extemplò pacem facerent: apud Gallos nullius momenti fuiſſe. Romam primùm
reges captiui Perſeus & Gentius in cuſtodiam cum liberis abducti, dein turba alia ca-
ptiuorum: tum quibus Macedonum denunciatum erat, ut Romam uenirent, princi-
pumq; Græciæ. nam hi quoq; non ſolum præſentes exciti erant: ſed etiam ſi qui apud
reges eſſe dicebantur, literis accerſiti ſunt. Paulus ipſe poſt dies paucos regia naue in-
gentis magnitudinis, quam XVI uerſus remorũ agebant, ornata Macedonicis ſpolijs,
non inſignium tãtum armorum, ſed etiam regiorum textilium, aduerſo Tiberi ad ur-
bem eſt ſubuectus, completis ripis obuiam effuſa multitudine. Paucos poſt dies Ani-
cius & Octauius claſſe ſua aduecti. Tribus ijs omnibus decretus eſt ab ſenatu trium-
phus: mandatumq; Q. Caſsio prętori, cum tribunis plebis ex autoritate patrũ ageret,
rogationem ad plebem ferrent, ut ijs quo die urbem triũphantes inueherentur, impe-
rium eſſet. Intacta inuidia media ſunt, ad ſumma fermè tendit. Nec de Anicij, nec de
Octauij triumpho dubitatũ eſt. Paulum, cui ipſi quoq; ſe comparare erubuiſſent, ob-
trectatio carpſit. Antiqua diſciplina milites habuerat: de prędа parcius quàm ſperaue-
rant ex tantis regijs opibus dederat: nihil relicturus, ſi auiditati indulgeretur, quod in
ærarium deferret: totus Macedonicus exercitus imperatori erat negligenter adfutu-
rus comitijs ferendæ legis. Sed eos Seruius Sulpitius Galba, qui tribunus militum ſe-
cundæ legionis in Macedonia fuerat, priuatim imperatori inimicus, prẽſando ipſe, &
per ſuæ legionis milites ſolicitando ſtimulauerat, ut frequẽtes ad ſuffragium adeſſent:
imperioſum ducem & malignum, antiquãdo rogationem quæ de triumpho eius fer-
retur, ulciſcerentur: plebem urbanam ſecuturam eſſe militum iudicia: pecuniam illum B
dare non potuiſſe, militem honorem dare poſſe: ne ſperaret ibi fructũ gratiæ, ubi non
meruiſſet. His incitatis, cum in Capitolio rogationem eam T. Sempronius tribunus
plebis ferret, & priuatis lege dicendi locus eſſet ad ſuadẽdum, ut in re minimè dubia,
ſi quiſquam procederet: Seruius Galba repentè proceſsit, & à Tr. poſtulauit, ut quo-
niam hora iam octaua diei eſſet, nec ſatis temporis ad demõſtrandum haberet, cur L.
Aemilium non iuberent triumphare: in poſterum diem differrent, & manè eam rem
agerẽt. Integro ſibi die ad cauſam eam orandã opus eſſe. Cum tribunus dicere eo die,
ſi quid uellet, iuberet: in noctem rem dicendo extraxit, referendo admonẽdoq; exacta
acerbe munia militiæ, plus laboris, plus periculi quàm deſideraſſet res iniunctũ: con-
trà in præmijs, in honoribus, omnia arctata: militiamq;, ſi talibus ſuccedat ducibus,
horridiorem aſperioremq; bellantibus, eandem uictoribus inopem atque inhonora-
tam futuram. Macedonas in meliori fortuna, quàm milites Romanos, eſſe. Si frequen-
tes poſtero die ad legem antiquandam adeſſent, intellecturos potenteis uiros, non
omnia in ducis, aliquid & in militum manu eſſe. His uocibus incitati, poſtero die mi-
lites tanta frequentia Capitolium cõpleuerunt, ut aditus nulli pręterea ad ſuffragium
ferendum eſſet. Intrò uocatæ primæ tribus cum antiquarent, cõcurſus in Capitolium
principum ciuitatis factus eſt, indignum facinus eſſe clamitantium, L. Paulum tanti
belli uictorem diſpoliari triumpho: obnoxios imperatores tradi licentiæ atque auari-
tiæ militari: in uno nimis ſe per ambitionem peccare. Quid ſi domini milites impera-
toribus imponantur? In Galbam pro ſe quiſq; probra ingerere. Tandem hoc tumul-
tu ſedato, M. Seruilius qui Cos. & magiſter equitũ fuerat, ut de integro eam rem age-
rent ab tribunis petere, dicendiq; ſibi ad populum poteſtatem facerent. Tribuni cum
ad deliberandum ſeceſsiſſent, uicti autoritatibus principum, de integro agere cœpe-
runt, reuocaturosq; ſe eaſdem tribus renunciarunt, ſi M. Seruilius alij que priuati qui
dicere uellent, dixiſſent. Tum Seruilius; Quantus imp. L. Aemylius fuerit, Quirites, ſi

ex alia

A ex alia re nulla æſtimari poſsit, uel hoc ſatis erat, quòd cum tam ſeditioſos & leues milites, tam nobilem, tam temerarium, tam eloquentem ad inſtigandam multitudinem inimicum in caſtris haberet, nullam in exercitu ſeditionē habuit. Eadem ſeueritas imperij quam nunc oderunt, tunc eos continuit. Itaq; antiqua diſciplina habiti neq; fecerunt. Seruius quidem Galba, ſi in L. Paulo accuſando tyrocinium ponere & documētum eloquentiæ dare uoluit, non triumphum impedire debuit: quem, ſi nihil aliud, ſenatus iuſtum eſſe iudicauerat: ſed poſtero die quàm triumphatū eſt, priuatum eum uiſurus eſſet, nomen deferret, & legibus interrogaret: aut ſerius paulo, cum primū magiſtratus ipſe cepiſſet, diem diceret, inimicū ad populum accuſaret. Ita & preciū rectè facti triumphū haberet L. Paulus pro egregiè bello geſto: & pœnam, ſi quid & uetere gloria ſua & noua indignum feciſſet. Sed uidelicet cui crimē nullum probrum dicere poterat, eius obtrectare laudes uoluit. Diem integrum heſterno die accuſandū L. Paulum petijt: quatuor horas, quantum ſupererat diei, dicendo abſumpſit. Quis unquam tam nocens reus fuit, cuius uitia uitæ tot horis expromi nō poſſent? Quid interim obiecit, quod L. Paulus, ſi cauſam dicat, negatum uelit? Duas mihi aliquis conciones parumper faciat: unam militum Macedonicorū, puram alteram integrioris iudicij & à fauore & odio uniuerſo iudicante P R apud concionem togatam & urbanā prius reus agatur. Quid apud Quirites Romanos Serui Galba diceres? Illa enim tibi tota abſciſſa oratio eſſet: in ſtatione ſeuerius & intentius inſtitiſti: uigiliæ acerbius & diligentius circumitæ ſunt, operis plus quàm antea feciſti, cū ipſe imperator & exactor circūires. Eodem die & iter feciſti, & in aciem ex itinere duxiſti. Ne uictorem quidem te adquieſcere paſſus eſt, ſtatim ad perſequendos hoſtes duxit. Cum te præda partienda locupletem facere poſſet, pecuniam regiam tranſlaturus in triūpho eſt, & in ęrarium laturus. Hæc ſicut ad militum animos ſtimulandos aliquem aculeum habent, qui parū licentiæ, parum auaritiæ ſuæ inſeruitum cenſent: ita apud P R nihil ualuiſſent, qui ut uetera atq; audita à parentibus ſuis non repetat, quæ ambitione imperatorū clades acceptæ ſint, quæ ſeueritate imperij uictoriæ partæ, proximo certè Punico bello, quid inter M. Minutium magiſtrum equitū, & Q. Fabium Maximum dictatorē interfuerit, meminit. Itaq; accuſatorē id ſcire potuiſſe, & ſuperuacaneā defenſionem Pauli fuiſſe. Tranſeatur ad alterā concionem: nec Quirites uos, ſed milites uideor appellaturus, ſi nomen hoc ſaltem ruborem incutere, & uerecundiā aliquam imperatoris uiolandi afferre poſsit. Equidem ipſe aliter affectus animo ſum, qui apud exercitū mihi loqui uidear, quàm paulo antè eram, cum ad plebem urbanā ſpectabat oratio. Quid etiam dicitis milites? Aliquis eſt Romæ, præter Perſea, qui triūphari de Macedonibus nolit: & cū non ijſdem manibus diſcerpitis, quibus Macedonas uiciſtis? Vincere uos prohibuiſſet, ſi potuiſſet, qui triumphanteis urbem inire prohibet. Erratis milites, ſi triumphum imperatoris tantum, & non militum quoq;, & uniuerſi P R eſſe decus cenſetis. Non unius hoc Pauli. Multi etiam qui ab ſenatu non impetrarunt triumphū, in monte Albano triumpharūt. Nemo L. Paulo magis eripere decus perfecti belli Macedonici poteſt, quàm C. Luctatio primi Punici belli, quàm P. Cornelio ſecundi, quàm illis qui triumphauerūt. Nec L. Paulum minorem aut maiorē imperatorem triumphus faciet, militū magis in hoc uniuerſiq; populi Romani fama agitur, primùm ne inuidiæ & ingrati animi aduerſus clariſsimū quemq; ciuem opinionē habeat, & imitari in hoc populum Athenienſem lacerātem inuidia principes ſuos uideatur. Satis peccatum in Camillo à maioribus ueſtris eſt, quem tamen ante receptā per eum à Gallis urbē uiolarunt: ſatis inſuper uobis in P. Africano, Literni domiciliū & ſedem fuiſſe domitoris Africæ, Literni ſepulcrū oſtēdi. Erubeſcamus, gloria ſi par illis uiris L. Paulus, iniuria ueſtra exęquetur. Hęc igitur primū infamia deleatur, fœda apud alias gētes, damnoſa apud noſtros. Quis enim aut Africani, aut Pauli ſimilis eſſe in ingrata & inimica bonis ciuitate uelit? Si infamia nulla eſſet, & de gloria tantū ageretur, qui tādem triumphus nō cōmunem nominis Romani gloriā habet? Tot de Gallis triūphi, tot de Hiſpanis, tot de

tot de Pœnis,ipſorum tantum imperatorum,an populi Romani dicũtur? Quemad- A
modum non de Pyrrho modò, nec de Annibale, ſed de Epirotis Carthaginiẽſibuſq;
triumphi acti ſunt: ſic nõ M.Curius tantum,nec P.Cornelius, ſed Romani triumpha-
rũt. Militum quidem propria eſt cauſa,qui & ipſi laureati,& quiſq; donis quibus do-
nati ſunt inſignes, triumphum nomine cient, ſuaſq; & imp.laudes canẽtes per urbem
incedunt. Si quando non deportati ex prouincia milites ad triumphum ſint,fremunt,
& tamen ſuum quoque,ſe abſenteis,quòd ſuis manibus parta uictoria ſit,triumphare
credunt. Si quis uos interroget milites,ad quã rem in Italiam deportati, & non ſtatim
confecta prouincia dimiſsi ſitis: quid Romam frequẽtes ſub ſignis ueneritis,quid mo-
remini hic,& non diuerſi domos quiſq; abeatis ueſtras: quid aliud reſpõdeatis, quàm
uos triumphanteis uideri uelle? Vos certè uictores conſpici uelle debebatis. Trium-
phatum nuper de Philippo patre huius & de Antiocho eſt: ambo regnabãt, cũ de his
triumphatum eſt. De Perſeo capto in urbem cũ liberis abducto non triumphabitur?
Quod ſi in curru ſcandenteis Capitolium auratos purpuratoſq;,ex inferiore loco Lu-
cius Paulus in turba togatorum unus priuatus interroget: Luci Anici, Cn. Octaui,u-
trum uos digniores triumpho eſſe, an me cenſetis? currũ ei ceſſuri, & præ pudore ui-
dentur inſignia ipſi ſua tradituri: & uos Gentium quàm Perſea duci in triumphũ ma-
uultis Quirites, & de acceſsione potius belli quàm de bello triumphari? Et legiones
ex Illyrico laureatæ urbem inibunt, & nauales ſocij, Macedonicæ legiones ſuo abro-
gato triumphos alienos ſpectabunt? Quid deinde tam opimæ prædæ, tam opulentæ
uictoriæ ſpolijs fiet? Quo'nam abdentur illa tot millia armorum detracta corporibus
hoſtium? an in Macedoniam remittẽtur? Quò ſigna aurea,marmorea,eburnea,tabu-
læ pictæ,textilia,tantũ argenti cælati,tantum auri,tanta pecunia regia? An noctu tan-
quam furtiua in ærarium deportabuntur? Quid illud ſpectaculum *maximum? nobi-*
liſsimus opulentiſsimuſq; rex captus ubi uictori populo oſtenditur? Quos Syphax
rex captus,acceſsio Punici belli,concurſus fecerit,pleriq; meminimus. Perſeus rex ca- B
ptus, Philippus & Alexander filij regis, tanta nomina ſubtrahentur ciuitatis oculis?
Ipſum L.Paulum bis Cos.domitorem Græciæ,omnium oculi conſpicere urbẽ curru
ingredientem auent. Ad hoc fecimus conſulem,ut bellum per quadriennium ingenti
etiam pudore noſtro tractum perficeret: cui ſortito prouinciam, cui proficiſcẽti præ-
ſagientibus animis uictoriam triumphumq; deſtinauimus, ei uictori triumphum ne-
gaturi? & quidem non homines tantum, ſed deos etiam ſuo honore fraudaturi: dijs
quoq; enim,non ſolum hominibus,debetur. Vtrum maiores ueſtri omnium magna-
rum rerum & principia exorſi ab dijs ſunt, * & finem eum ſtatuerunt? Conſul profici-
ſcens prętorue paludatis lictoribus in prouinciam & ad bellũ, uota in Capitolio nun-
cupat: uictor perpetrato eodem,in Capitolio triumphãs, ad eoſdem deos quibus uo-
ta nuncupauit, merita dona populi Romani traducit, pars non minima triumphi eſt,
uictimæ præcedentes, ut appareat dijs grates agẽtem imperatorem ob rempublicam
bene geſtam redire. Omneis illas uictimas quas traducendas in triumpho uindicauit,
alias alio cædente mactate. illas quidem epulas ſenatus,quæ nec priuato loco, nec pu-
blico profano,ſed in Capitolio eduntur: utrum hominũ uoluptatis cauſa, an deorum
hominumq;,autore Seruio Galba turbaturi eſtis? L.Pauli triumpho portæ clauden-
tur? rex Macedonum Perſeus cum liberis & turba alia captiuorum, ſpolia Macedo-
num,circa flumen relinquentur? L.Paulus priuatus,tãquam rure rediens,à porta do-
mũ ibit? Et tu centurio,miles,quid de imp. Paulo ſenatus decreuit potius,quàm quid
Seruius Galba fabuletur,audi: & hoc dicere me potius quàm illum audi. Ille nihil prę-
terquam loqui, & ipſum maledicè ac malignè didicit: ego ter & uicies cum hoſte per
prouocationem pugnaui: ex omnibus cum quibus manum conſerui ſpolia retuli, in-
ſigne corpus honeſtis cicatricibus omnibus aduerſo corpore exceptis habeo. Nudaſ-
ſe deinde ſe dicitur: & quo quæq; bello uulnera accepta eſſent, retuliſſe. Quæ dum o-
ſtentat, adapertis fortè quæ uelanda erant, tumor inguinum proximis riſum mouit.

A tum, hoc quoq; quod ridetis, inquit, in equo dies noctesq; perſedendo habeo: nec magis me eius quàm cicatricum harum pudet, pœnitetq;, quando nunquam mihi impedimento ad rempublicam bene gerendam domi militiæq; fuit. Ego hoc ferro ſæpe uexatum corpus uetus miles adoleſcentibus militibus oſtendi. Galba nitẽs & integrum denudet. Reuocate, ſi uidetur, tribuni ad ſuffragium tribus: ego ad uos milites

* *

ſummam omnis captiui auri argentiq; translati H S millies ducenties fuiſſe, Valerius Antias tradit: quę haud dubiè maior aliquanto ſumma ex numero plauſtrorum ponderibusq; auri argẽti generatim ab ipſo ſcriptis efficitur. Alterum tantũ aut in bellum proximum abſumptum, aut in fuga cum Samothracem peteret diſsipatum, tradunt: eoq; id mirabilius erat, quod tantum pecuniæ intra triginta annos poſt bellũ Philippi cum Romanis, partim ex fructu metallorũ, partim ex uectigalibus alijs coaceruatum fuerat. Itaq; admodũ inops pecuniæ Philippus, Perſeus contrà prædiues, bellare cum Romanis cœpit. Ipſe poſtremò Paulus in curru magnam cùm dignitate alia corporis, tum ſenecta ipſa maieſtatẽ præ ſe ferens. poſt currũ inter alios illuſtres uiros filij duo, Maximus & P. Scipio: deinde equites turmatim, & cohortes peditũ ſuis quæq; ordinibus. Pediti in ſingulos dati centeni, duplex centurioni, triplex equiti: tantum pediti daturum fuiſſe credũt, & pro rata alijs, ſi aut non refragati honori eius fuiſſent, aut benignè hac ipſa ſumma nunciata acclamaſſent. Sed non Perſeus tantũ per illos diès documentum humanorũ caſuum fuit, in catenis ante currũ uictoris ducis per urbem hoſtium ductus, ſed etiam uictor Paulus auro purpuraq; fulgens. Nam duobus è filijs, quos duobus datis in adoptionem, ſolos nominis, ſacrorũ familiæq; hęredes retinuerat domi: minor fermè XII annos natus, quinq; diebus ante triumphum, maior XIIII annorum triduo poſt triumphũ deceſsit: quos prætextatos curru uehi cum patre, ſibi ipſos ſimileis prædeſtinanteis triũphos oportuerat. Paucis pòſt diebus data à M. An-
B tonio tribuno plebis concione, cum de ſuis rebus geſtis more cęterorũ imperatorum diſſeruiſſet, memorabilis eius oratio & digna Romano principe fuit. Quanquam & quàm feliciter rempublicam adminiſtrauerim, & quod duo fulmina domũ meam per hos dies perculerint, non ignorare uos Quirites arbitror, cum ſpectaculo uobis nunc triumphus meus, nũc funera liberorum meorum fuerint: tamen paucis quæſo ſinatis me cum publica felicitate comparare eo quo debeo animo priuatã meam fortunam. Profectus ex Italia claſſem à Brundiſio ſole orto ſolui, nona diei hora cum omnibus meis nauibus Corcyrã tenui. Inde quinto die Delphis Apollini pro me exercitibusq; & claſsibus luſtra ſacrificaui. A' Delphis quinto die in caſtra perueni: ubi exercitu accepto, mutatis quibuſdam, quæ magna impedimenta uictoriæ erant, progreſſus, quia inexpugnabilia caſtra hoſtiũ erant, neq; cogi pugnare poterat rex, inter præſidia eius ſaltum ad Petram euaſi: & ad pugnam rege coacto acie uici: Macedoniam in poteſtatem populi Romani redegi. & quod bellum per quadriennium quatuor ante me conſules ita geſſerunt, ut ſemper ſucceſſori traderent grauius, id ego quindecim diebus perſeci. Aliarum deinde ſecundarum rerum uelut prouẽtus ſecutus: ciuitates omnes Macedoniæ ſe dediderũt: gaza regia in poteſtatem uenit: rex ipſe, tradentibus propè ipſis dijs, in templo Samothracum cum liberis eſt captus. Mihi quoq; ipſi nimia iam fortuna mea uideri, eoq; ſuſpecta eſſe. Maris pericula timere cœpi in tãta pecunia regia in Italiam traijcienda, & uictore exercitu tranſportando. Poſtquam omnia ſecundo nauium curſu in Italiam peruenerunt, neq; erat quod ultrà precarer, illud optaui, ut cum ex ſummo retro uolui fortuna conſueſſet, mutationem eius domus mea potius, quàm reſpublica ſentiret. Itaque defunctam eſſe fortunam publicam mea tam inſigni calamitate ſpero, quod triumphus meus, uelut ad ludibrium caſuum humanorum, duobus funeribus liberorum meorum eſt interpoſitus. Et cum ego & Perſeus nunc nobilia maximè ſortis mortalium exempla ſpectemur, ille qui ante ſe captiuos captiuus ipſe duci liberos uidit, incolumes tamen eos habet: ego qui de illo triumphaui,

ab alte-

ab alterius funere filij currum ex Capitolio propè iam expirantem ueni: neq; ex tanta A
ſtirpe liberûm ſupereſt qui Lucij Aemylij Pauli nomen ferat. Duos enim tanquam ex magna progenie liberorum in adoptionem datos, Cornelia & Fabia gẽs habet. Pauli in domo præter ſe nemo ſupereſt. Sed hanc cladem domus meæ, ueſtra felicitas & ſecunda fortuna publica conſolatur. Hæc tanto dicta animo magis confudêre audientium animos, quàm ſi miſerabiliter orbitatem ſuam deflendo locutus eſſet. Cn. Octauius Calend. Decembribus de rege Perſeo naualem triumphum egit. Is triumphus ſine captiuis fuit, ſine ſpolijs. Dedit ſocijs naualibus in ſingulos denarios ſeptuagenos quinq;, gubernatoribus qui in nauibus fuerãt duplex, magiſtris nauium quadruplex. Senatus deinde habitus eſt: patres cenſuerunt ut Quintus Caſsius Perſea regem cum Alexandro filio Albam in cuſtodiam duceret, comites, pecuniam, argentum, inſtrumentum quod haberet. Bitis regis Thracum filius cum obſidibus in cuſtodiã Carſeolos eſt miſſus. Cæteros captiuos, qui in triumpho ducti erant, in carcerem condi placuit. Paucos poſt dies quàm hæc acta, legati ab Cotye rege Thracum uenerunt, pecuniam ad redimendum filium alioſq; obſides adportantes. Eis in ſenatum introductis, & idipſum argumenti prætendentibus orationis, non ſua uoluntate Cotyn bello iuuiſſe Perſea, quod obſides dare coactus eſſet: orantibuſq; ut eos precio, quantum ipſi ſtatuiſſent patres, redimi paterentur: reſponſum exautoritate ſenatus eſt, populũ Romanum meminiſſe amicitiæ quæ cum Cotye maioribuſq; eius & gente Thracum fuiſſet. obſides datos crimen, non criminis defenſionẽ eſſe, cum Thracum genti ne quietus quidem Perſeus, nedum bello Romano occupatus, timendus fuerit. Cęterùm etſi Cotys Perſei gratiam prætuliſſet amicitiæ populi Romani, magis quid ſe dignũ eſſet, quàm quid merito eius fieri poſſet, æſtimaturum: filium atq; obſides ei remiſſurum. Beneficia gratuita eſſe populi Romani: precium eorum malle relinquere in accipientium animis, quàm præſens exigere. Legati nominati, T. Quintius Flamininus, C. Licinius Nerua, M. Caninius Rebilus, qui obſides in Thraciã reducerent: & Thracibus B
munera data in ſingulos binum millium æris. Bitis cum cæteris obſidibus à Carſeolis accerſitus, ad patrem cum legatis miſſus. Naues regiæ captæ de Macedonibus inuſitatæ antè magnitudinis, in campo Martio ſubductæ ſunt. Hærente adhuc non in animis modò, ſed penè in oculis memoria Macedonici triũphi, L. Anicius Quirinalibus triumphauit de rege Gentio, Illyrijſq;. Similia omnia magis uiſa hominibus, quàm paria: minor ipſe imp. & nobilitate Anicius cum Aemylio, & iure imperij Pr. cum Coſ. collatus: non Gentius Perſeo, non Illyrij Macedonibus, non ſpolia ſpolijs, non pecunia Macedonicæ, non dona donis comparari poterant. Itaque ſicut præfulgebat huic triumphus recens: ita apparebat ipſum per ſe intuentibus nequaquã eſſe contemnendum. Perdomuerat intra paucos dies terra mariq; ferocem, locisq; munitis fretã gentem Illyriorum: regem, regięq; omneis ſtirpis ceperat: tranſtulit in triumphum multa militaria ſigna, ſpoliaq; alia & ſupellectilem regiã: auri pondo XX & VII, argenti X & IX pondo: denariûm tria millia: & CXX millia Illyrici argenti. Ante currũ ducti Gentius rex cũ coniuge & liberis, & Carauantius frater regis, & aliquot nobiles Illyrij. De pręda militibus in ſingulos quadragenos quinos denarios, duplex centurioni, triplex equiti, ſocijs nominis Latini quantum ciuibus, & ſocijs naualibus dedit quantum militibus. Lætior hunc triumphum eſt ſecutus miles, multiſq; dux ipſe carminibus celebratus. HS ducenties ex ea præda redactum eſſe, autor eſt Antias, præter aurũ argentumq; quod in ęrarium ſit latum: quod quia unde redigi potuerit, non apparebat, autorem pro re poſui. Rex Gentius cum liberis & coniuge & fratre Spoletium in cuſtodiam ex ſenatuſconſulto ductus, cæteri captiui Romæ in carcerem coniecti: recuſantibuſq; cuſtodiam Spoletinis, Igiturium reges traducti. Reliquum ex Illyrico prędæ CCXX lembi erant: de Gentio rege captos eos Corcyreis & Apolloniatibus & Dyrrhachinis Q. Caſsius ex ſenatuſcõſulto tribuit. Conſules eo anno agro tantum Ligurum populato, cum hoſtes exercitus nũquam eduxiſſent, nulla re memorabili geſta,

Romam

A Romam ad magiſtratus ſubrogandos redierunt: & primò comitiali die conſules creарunt, M. Claudium Marcellum, C. Sulpitium Gallum. Deinde prætores poſtero die, L. Iulium, L. Apuleium Saturninum, A. Licinium Neruam, P. Rutilium Caluum, P. Quintilium Varum, M. Fonteium. His prætoribus duæ urbanæ prouinciæ ſunt decretæ, duæ Hiſpaniæ, Sicilia & Sardinia. Intercalatum eo anno: poſtridie Terminalia intercalares fuerunt. Augur eo anno mortuus eſt C. Claudius: in eius locum augures legerunt T. Quintium Flamininum: & flamẽ Quirinalis mortuus, M. Fabius Pictor.

Eo anno rex Pruſia uenit Romam cum filio Nicomede. Is magno comitatu urbem ingreſſus, ad forum à porta, tribunalíq; Q. Caſsij prætoris perrexit: concurſuq́; undiq; facto, deos qui urbem Romam incolerent, ſenatumq́; & populum Romanum ſalutatum ſe dixit ueniſſe: & gratulatum quod Perſea Gentiumq́; reges uiciſſent, Macedonibusq́; & Illyrijs in ditionem redactis, auxiſſent imperium. Cum prætor ſenatum ei, ſi uelit, eo die daturum dixiſſet: biduũ petijt, quo templa deûm urbemq́; & hoſpites amicosq́; uiſeret. Datus qui circumduceret eum L. Cornelius Scipio quæſtor, qui & Capuam ei obuiam miſſus fuerat: & ædes, quæ ipſum comitesq́; eius benignè reciperent, conductæ. Tertio pòſt die ſenatum adit, gratulatus uictoriam eſt: merita ſua in eo bello commemorauit: petijt, ut uotum ſibi ſoluere, Romæ in Capitolio X maiores hoſtias, & Præneſte unam Fortunæ liceret: ea uota pro uictoria populi Romani eſſe. Et ut ſocietas ſecum renouaretur: agerq́; ſibi de rege Antiocho captus, quem nulli datum à populo Romano Galli poſsiderent, daretur. Filium poſtremò Nicomedem ſenatui commendauit. Omnium qui in Macedonia imperatores fuerant, fauore eſt adiutus. Itaq; cætera quæ petebat conceſſa: de agro reſponſum eſt, legatos ad rem inſpiciendam miſſuros. Si ager PR fuiſſet, nec cuiquam datus eſſet, dignißimum eo dono Pruſiam habituros eſſe. Si autem Antiochi non fuiſſet, eo ne populi quidem Romani factum apparere: aut ſi datus Gallis eſſet, ignoſcere Pruſiam debere, ſi ex nullius iniu-

B ria quidquam ei datum uellet PR. Ne quod detur quidem, gratum eſſe donum poſſe, quod eum qui det ubi uellet ablaturũ eſſe ſciat. Facilè Nicomedis commendationem accipere. Quanta cura regum amicorum liberos tueatur PR documento Ptolemęum Ægypti regem eſſe. Cum hoc reſpõſo Pruſias eſt dimiſſus. Munera ei ex ſeſtertijs iuſſa dari, & uaſorum argenteorum pondo L. & filio regis Nicomedi ex ea ſumma munera dari cenſuerunt, ex qua Maſgabæ filio regis Maſaniſſæ data eſſent: & ut uictimæ aliaq; quæ ad ſacrificium pertinerent, ſeu Romæ, ſeu Præneſte immolare uellet, regi ex publico ſicut magiſtratibus Romanis præberentur: & ut ex claſſe quæ Brunduſij eſſet, naues longæ uiginti aßignarẽtur quibus uteretur: donec ad claſſem dono datam ei rex perueniſſet. L. Cornelius Scipio ne ab eo abſcederet, ſumptumq́; ipſi & comitibus præberet, donec nauem conſcendiſſet. Mirè lætum & ea benignitate in ſe populi Romani regem fuiſſe, ferunt: munera ſibi ipſum emiſse: filium iuſsiſse donum PR accipere. Hæc de Pruſia noſtri ſcriptores. Polybius eum regem indignum maieſtate nominis tanti tradit: pileatum capite raſo obuiam ire legatis ſolitũ, libertumq́; ſe PR ferre, & ideo inſignia ordinis eius gerere. Romæ quoq; cum ueniret in curiã, ſummiſiſſe ſe, & oſculo limen curiæ contigiſse: & deos ſeruatores ſuos ſenatũ appellaſse: aliamq́; orationem non tam honorificam audientibus, quàm ſibi deformem habuiſſe.

Moratus circa urbem XXX haud amplius dies, in regnum eſt profectus.

FINIS.

L. FLORI IN RELIQVAS TITI LIVII DECADES, QVAE DESIDERANTVR, EPITOME.

LIBRI XLVI

EVmenes rex Romam uenit. qui, quia Macedonico bello ſe medium egerat, ne aut inimicus iudicatus uideretur, ſi excluſus eſſet: aut liberatus crimine, ſi admitteretur: in comitio lex lata eſt, ne cuiquam regi Romam uenire liceret. Claudius Marcellus COS. Alpinos Gallos, C. Sulpitius Gallus Ligures ſubegit. Legati Pruſiæ regis conqueſti ſunt de Eumene, quòd fines ſuos depopularetur: dixeruntq́; eum conſpiraſſe cum Antiocho contra populum Romanum. Societas cum deprecantibus Rhodijs iuncta eſt. Luſtrũ à cenſoribus conditum eſt. Cenſa eo ſunt ciuium capita CCCXXVII millia, XXII. Princeps ſenatus lectus M. Aemylius Lepidus. Ptolemæus Aegyptiorum rex à minore fratre è regno pulſus, miſſis ad eum legatis, in regnum reſtitutus eſt. Ariarathe Cappadociæ rege mortuo, filius eius Ariarathes accepit regnum: & amicitiam per legatos cum populo Romano renouauit. Res præterea aduerſus Ligures, Corſos, & Luſitanos uario euentu geſtas, & motus Syriæ mortuo Antiocho, qui filium Antiochum puerum admodum reliquerat, continet. Hunc Antiochum puerũ cũ Lyſia tutore Demetrius, Seleuci filius, qui Romam obſes miſſus fuerat, clàm, quia minimè dimittebatur à Romanis, interemit: & ipſe in regnum receptus. L. Aemylius Paulus, qui Perſeum uicerat, mortuus: cuius tanta abſtinentia fuit, ut cum ex Hiſpania & Macedonia maximas opes retuliſſet, uix ex auctione bonorum eius redactum ſit, unde dos uxori eius redderetur. Pomptinæ paludes à Cornelio Cethego conſule, cui ea prouincia euenerat, ſiccatæ, agerq́; ex iis factus.

LIBRI XLVII

Cn. Tremellio trib. ple. mulcta dicta eſt, quòd cum M. Aemylio Lepido pontifice maximo iniurioſe contenderat. Sacrorum quoq; magiſtratuum ius potentius fuit. Lex de ambitu lata. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. cenſa ſunt ciuium capita CCCXXVIII millia, CCCXIIII. Et princeps ſenatus lectus Aemylius Lepidus. Inter Ptolemæos fratres, qui diſſidebãt, fœdus ictum, ut alter in Aegypto, alter Cyrenis regnaret. Ariarathes Cappadociæ rex conſilio Demetrij regis Syriæ, & uiribus pulſus, regno à ſenatu reſtitutus eſt. Miſſi à ſenatu legati, qui inter Maſaniſſam & Carthaginenſes de agro iudicarent. C. Martius COS. aduerſum Dalmatas parum proſperè primùm, poſtea feliciter pugnauit. cum quibus bello cõfligendi cauſa fuit, quòd Illyricos populi Romani ſocios uaſtauerant. eandemq; gentem Cornelius Naſica COS. domuit. Q. Opimius COS. trãſalpinos Ligures, qui Maſſilienſium oppida Antipolim & Nicæam uaſtabant, ſubegit. Præterea in Hiſpania à compluribus parum proſperè res geſtas continet. Conſules anno quingenteſimo nonageſimo octauo ab urbe condita magiſtratum peractis comitijs, inſequentisq; anni conſulibus creatis, inire cœperunt. Mutandi comitia cauſa fuit, quòd Hiſpani rebellabãt. Legati ad diſceptandum inter Maſaniſſam, & Carthaginienſes miſſi nunciauerunt, uim naualis materiæ ſe Carthagine deprehendiſſe. Quidam prætores à prouincijs auaritiæ nomine accuſati, & damnati ſunt.

LIBRI XLVIII

Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. Cenſa ſunt ciuium capita CCCXXIIII millia. Semina tertij belli Punici referuntur. Cum in finibus Carthaginienſium maximus Numidarum exercitus, Archobarzane duce Syphacis nepote, diceretur eſſe, M. Porcius Cato ſuaſit, ut Carthaginenſibus, qui exercitum ſpecie contra Maſaniſſam regem, ſed re uera contra Romanos, accitum in finibus haberent, bellum indiceretur. contradicente P. Cornelio Naſica, placuit legatos mitti Carthaginem, qui ſpecularentur, quid ageretur. Caſtigato ſenatu Carthaginienſium, quòd contra fœdus exercitum & nauales materias haberent, pacem inter Maſaniſſam & eos facere uoluerunt: Maſaniſſa agro, de quo lis erat, cedente. ſed Giſgo, Amilcaris filius, homo ſeditioſus, qui tunc in magiſtratu erat, cum ſenatus pariturum ſe iudicio legatorum dixiſſet, ita bellum aduerſus Romanos ſuadendo concitauit: ut legatis, quo minus uiolarentur, fugam explicuerit. Id nunciantes infeſtum iam ſenatum Carthaginẽſibus, infeſtiorem fecerunt. M. Porcius Cato funus mortui filij in prætura tenuiſſimo, ut ualuit, (nam pauper erat) ſumptu fecit. Andriſcus, qui ſe Perſei filium, regis quondã Macedoniæ, ingenti aſſeueratione mentiretur, Romã miſſus. M. Aemylius Lepidus, qui princeps ſenatus ſextis iam cenſoribus erat lectus, antequã expiraret, præcepit filijs, lecto ſe ſtrato ſine linteis, ſine purpura efferrent: in reliquum funus ne plus quàm æris denos conſumerent: imaginũ ſpecie, non ſumptibus nobilitari maximorum uirorum funera ſolere. De ueneficijs quæſitum. Publilia, & Licinia nobiles fœminæ, quæ uiros ſuos necaſſe inſimulabantur, cognita cauſa, cum prætori prædes uadesq; dediſſent, cognatorum decreto necatæ ſunt. Guluſſa Maſaniſſæ filius denunciauit Carthagine delectus agi, claſſem comparari, & haud dubium bellum ſtrui. Cum Cato ſuaderet, ut iis bellum indiceretur: P. Cornelio Naſica dicente nihil temere faciundum, placuit, decem mitti legatos exploratum. L. Licinius Lucullus, A. Poſthumius Albinus COSS. cum delectum ſeuerè agerent, nec quenquam gratia dimitterẽt: à tribunis plebis, qui pro amicis ſuis uacationem impetrare non potuerunt, in carcerem conìecti ſunt. Hiſpanienſe bellum cum parum proſperè aliquoties geſtum ita confudiſſet ciuitatem Romanam, ut ne ij quidem inuenirentur, qui aut tribunatum exciperent, aut legati ire uellent, P. Cornelius Aemylianus proceſſit: & excepturum militiæ genus, quodcunq; imperatum eſſet, profeſſus eſt, quo exemplo ad militandi ſtudium omnes incitauit. L. Lucullus COS. cui Claudius Marcellus ſucceſſerat, pacaſſe omnes Celtiberiæ populos cũ uideretur: Vacceos, Cantabros, & alias regiones, & iterum alias incognitas nationes in Hiſpania ſubegit. Ibi P. Cornelius Africanus Scipio Aemylianus, L. Pauli filius, Africani nepos, ſed adoptiuus, prouocatorem barbarum tribunus militum occidit: & in expugnatione captæ urbis maius multo etiam periculum adijt. nam murum primus omnium tranſcendit. Seruius Sulpitius Galba prætor male aduerſus Luſitanos pugnauit. Cum legati ex Africa cum Carthaginienſium oratoribus, & Guluſſa Maſaniſſæ filio rediſſent,

ſent, dicerentq́;, & exercitum & claſſem Carthagine deprehendiſſe, perrogari ſententiam placuit, Catone, & alijs principibus ſenatus ſuadentibus, ut in Africam confeſtim tranſportaretur exercitus. quia uerò Cornelius Naſica dicebat, nondum ſibi iuſtam cauſam belli uideri: placuit, ut bello deſiſteretur, ſi Carthaginienſes claſſem exuiſſent, & exercitum dimiſiſſent: ſi minus, proximi conſules de bello Punico referrent. Cum locatum à cenſoribus theatrum extrueretur, P. Cornelio Naſica autore, tanquam inutile, & nociturum publicis moribus, ex S.C. deſtructum eſt: populusq́; aliquandiu ſtans ludos ſpectauit. Carthaginienſes tum aduerſum fœdus bellum Maſaniſſæ intulerunt. Victi ab eo nonageſimum ſecundum annum habente, & ſine pulpamine mandere, & guſtare cibum tantummodo ſolito, inſuper Romanum bellum meruerunt.

LIBRI XLIX

Tertij Punici belli initium altero & ſexcenteſimo anno ab urbe condita, intra quintum annum, quàm erat cœptum, conſummatum omnino eſt. Inter M. Porcium Catonem, & Scipionem Naſicam, quorum alterum ſapientiſſimum uirum in ciuitate habebant, alter uir optimus à ſenatu iudicatus erat, diuerſis certatum eſt ſententijs: Catone ſuadente bellum, & ut omnino deleretur Carthago: Naſica diſſuadente. placuit nihilominus, eo quòd contra fœdus naues haberent, & extra fines exercitum duxiſſent, quodq́; ſocio populi Romani, & amico Maſaniſſæ arma intuliſſent, & quod filium eius Guluſſam, qui cum legatis Romanis erat, in oppidum minimè recepiſſent, bellum ijs indici. Prius quàm ullæ copiæ in naues imponerētur, Vticenſes legati Romam uenerunt, ſe, ſuaq́; omnia dedentes. Ea legatio, ueluti maximum belli omen grata patribus, acerba Carthaginienſibus fuit. Diti patri ludi ad Tarentum ex præcepto librorum Sibyllinorum facti: qui anno primo primi Punici belli, quingenteſimo & altero anno ab urbe condita facti erant. Legati triginta Romam uenerunt, per quos Carthaginienſes ſe dedebant. Catonis ſententia peruicit, ut decreto perſtaretur, & ut conſules quamprimum proficiſcerentur ad bellum. Qui ubi in Africam tranſierunt, acceptis, quos imperauerant, trecentis obſidibus, & armis, omnibusq́; inſtrumentis belli, ſiqua Carthagine erāt: tunc cū ex autoritate patrum iuberent, ut in alio loco procul à mari decem millia paſſuum, nec minus, remoto oppidum facerēt, indignitate rei ad bellandum Carthaginienſes compulerunt. Obſideri, oppugnariq́; cœpta eſt Carthago à L. Marcio, M. Manlio conſulibus. In qua oppugnatione, cum neglectos ab una parte muros duo tribuni temerè cum cohortibus irrupiſſent, & ab oppidanis grauiter cæderentur, à Scipione Africano expliciti ſunt. per quem & caſtellum Romanorum, quod nocte oppugnabant, paucis equitibus iuuantibus liberatum eſt: caſtrisq́;, quæ Carthaginienſes omnibus copijs pariter ab urbe egreſſi oppugnabāt, liberatis, is præcipuam gloriam tulit. Præterea cum ab irrita oppugnatione Carthaginis COS. (alter enim Romam ad comitia ierat) exercitum ducere aduerſus Aſdrubalem uellet, qui cum altera manu iniquum ſaltum inſederat, ſuaſit primò conſuli, ne tam iniquo loco confligeret. uictus deinde complurium, qui & prudentiæ eius, & uirtuti inuidebant, ſententijs, & ipſe ſaltum ingreſſus eſt. cumq́;, ſicut prædixerat, fuſus fugatusq́; eſſet Romanus exercitus: & duæ cohortes ab hoſte obſiderentur, cum exiguis equitum turmis in ſaltum reuerſus liberauit eas, & incolumes reduxit. Quam uirtutem eius & Cato uir promptioris multo ad uituperandum linguæ, in ſenatu ſic proſecutus eſt, ut diceret: reliquos, qui in Africa militarent, umbris militare: Scipionem uigore. Et populus Romanus eo fauore illum complexus eſt, ut comitijs complurimæ eum tribus conſulem ſcriberent, cum hoc per ætatem minimè liceret. Cum L. Scribonius tribunus pl. rogationem promulgaſſet, ut Luſitani, ex fœdere populo Romano dediti, à Sergio Galba in Galliam ueniſſent, in libertatem reſtituerentur, M. Cato acerrime ſuaſit. extat oratio in annalibus eius incluſa. Q. Fuluius Nobilior etiam ab eo in ſenatu laceratus, reſpondit pro Galba. ipſe quoq́; Galba cum ſe damnari uideret, complexus duos filios prætextatos, & filium Caij Sulpitij, cuius tutor erat, ita miſerabiliter pro ſe locutus eſt, ut rogatio antiquaretur. extant tres orationes eius: duæ aduerſum Libonem tribunum plebis, rogationesq́; eius habitas de Luſitanis, una contra L. Cornelium Cethegum, in qua Luſitanos propter ſeſe caſtra habentes cæſos fatetur: quòd compertum habuerit, equo atq́; homine ſuo immolatis per ſpeciem pacis adoriri exercitum ſuum in animo habuiſſe. Andriſcus quidam ultimæ ſortis homo, Perſei regis ſe filium ferens, & mutato nomine Philippus uocatus, cum ab urbe Roma quò illum Demetrius Syriæ rex ob hoc ipſum mendacium miſerat, clàm profugiſſet, multis ad falſam eius famam uelut ad ueram euntibus, contracto exercitu, totam Macedoniam aut uoluntate incolentium, aut armis occupauit. Fabulam autem huiuſmodi finxerat. Ex pellice ſe Perſeo rege ortum, traditum educandum Cytheſæ cuidam eſſe, ut in belli caſus, quod ille cum Romanis ageret, aliquod uelut ſemen ſtirpis regiæ extaret. Perſeo demortuo, Adramiti ſe educatum uſq́; ad duodecimum annum ætatis. patrem eſſe credentem, à quo educaretur, ignarum generis fuiſſe ſui. affecto deinde eo, cum prope uitæ finem ultimum eſſet, detectam tandem originem ſuam: falſæq́; matri libellum datum ſigno Perſei regis ſignatum, quem ſibi traderet, cùm ad puberem ætatem ueniſſet: obteſtationesq́; ultimas adiectas, ut res in occulto ad id tempus ſeruaretur. pubeſcenti libellum tradidit: in quo relicti ſibi duo theſauri à patre dicerentur. tum ſcientem mulierem ſubdititium ſe eſſe, ueram ſtirpem ignoranti edidiſſe genus: atq́; obteſtatā, ut prius quàm ad Eumenem manaret res, Perſeo inimicum, excederet ijs locis, ne interficeretur. eo ſe exterritum, ſimul ſperantem aliquod auxilium à Demetrio, in Syriam ſe contuliſſe: atq́; ibi primùm quis ipſe omnino eſſet, palàm expromere auſum.

LIBRI L

Theſſalia, cum & illam inuadere armis, atq́; occupare Pſeudophilippus uellet, per Romanorum legatos auxilijs Achæorum defenſa eſt. Pruſias rex Bithyniæ omnium humillimorum fautor, atq́; uitiorum, à Nicomede filio, adiuuante Attalo rege Pergami occiſus eſt. Habebat alium filium, qui pro ſuperiore ordine dentium enatum habuiſſe unum os continens dicitur. Cū legatos ad pacem inter Nicomedem & Pruſiam faciendam Romani miſiſſent: & unus ex ijs caput multis cicatricibus ſparſum haberet, alter pedibus æger eſſe, tertius ingenio ſocors haberetur: dixit Cato, eam legationem nec caput, nec pedes, nec cor habere. In Syria, quæ eo tempore ex ſtirpe generis Perſei regis Macedonum inertia ſecordiaq́; ſimilem Pruſiæ regem habebat: iacente eo in ganeo & luſtris, Ammonius regnabat, per quem & amici omnes regis, & Laodice regina, & Antigonus Demetrij filius, occiſi. Maſaniſſa Numidiæ rex maior nonaginta annis, uir inſignis deceſſit. Inter cætera opera iuuenilia, quæ ad ultimum edidit, adeò etiam uerſus in ſenectam uiguit, ut poſt ſextum & octogeſimum annum genuerit unum filium, Inter

tres liberos,maximum natu Mycipſan,Gulusſam,& Manaſtabalem,qui etiam græcis literis erat eruditus : P.Scipio Aemylianus,cum commune eis pater regnum reliquiſſet,& diuidere eos arbitrio Scipionis iuſsiſſet,adminiſtrationem regni diuiſit. Itere Phaniæ Himilconis præfecto equitum Carthaginienſium,uiro forti,& cuius opera præcipua Pœni utebantur.ſuaſit,cũ equitatu ſuo ad Romanos tranſire.Trium legatorum,qui ad Maſaniſſam miſsi fuerant:Claudius Marcellus coorta tempeſtate fluctibus obrutus eſt.Carthaginienſes Aſdrubalem Maſaniſſæ nepotem,quem prætorem habebant,proditionis ſuſpectum, in curia interemerunt.quæ ſuſpicio inde emanauit,quòd propinquus eſſet Gulusſæ,auxilia Romanorum iuuantis . P. Scipio Aemylianus cum ædilitatem peteret,conſul à populo dictus,quoniam per X annos conſulem fieri minimè licebat, cum maximo certamine ſuffragantibus plebeiis,& repugnantibus aliquantum patribus,legibus ſolutus,& COS.creatus eſt.M.Aemylius nonnullas urbes circumpoſitas Carthagini expugnauit.Pſeudophilippus in Macedonia, cæſo cum exercitu M. Iuuencio prætore,à Q. Cæcilio uictus,captusq́;,relicta Macedonia.

DECADIS VI. LIBRI LI

CArthago uiginti tria millia quidem paſſuum in circuitu labore maximo obſeſſa.& per partes capta eſt, primum à Mancino legato,deinde à Scipione conſule,cui extra ſortem prouincia Africa data eſt.Carthaginienſes portu nouo,quia uetus à Scipione erat obſtructus,facto,& contracta exiguo tempore ampla claſſe,nauali prælio infeliciter pugnauerunt . Aſdrubalis quoq; eorum ducis caſtra ad Neſentem oppidum loco difficillimo ſita cum exercitu deleta ſunt à Scipione.qui tandẽ urbem expugnauit ſeptingenteſimo anno,quàm erat condita.ſpoliorum maior pars Siculis, quibus ablata erant,reddita. Vltimo urbis excidio cum ſe Aſdrubal Scipioni dediſſet,uxor eius,quæ paucis antè diebus de marito minimè impetrare potuerat ut ad uictorem transfugeret,ſe flagrantis in medium urbis incẽdium duobus cum liberis, ex arce præcipitauit.Scipio exemplo patris eius Aemylij Pauli,qui Macedoniam uicerat,ludos fecit,transfugas atq; fugitiuos beſtijs obiecit. Belli Achaici ſemina referũtur hæc.Qui legati populi Romani ab Achaicis pulſati ſunt,Corinthum miſsi erant,ut eas ciuitates quæ ſub ditione Philippi fuerant,ab Achaico concilio ſecernerent.

LIBRI LII

Cum Achæis,qui in auxilium Bœotios & Chalcidenſes habebant,Q. Cæcilius Metellus ad Thermopylas bello conflixit.quibus uictis,dux eorum Critolaus ueneno ſibi mortem conſciuit.in cuius locum Dracus Achaici motus primus autor ab Achæis dux creatus,ad Iſthmon à L.Mumio conſule uictus eſt.qui, omni Achaia in deditionem accepta, Corinthum ex S C diruit,quia ibi legati Romanorum uiolati erant. Thebæ quoq;,& Chalcis,quæ auxilio fuerant,dirutæ.Ipſe L. Mumius ſe abſtinentiſsimum uirum egit.nec quicquã ex iis opibus ornamentisq; quæ prædiues Corinthus habuit,in domum eius peruenit. Q. Cæcilius Metellus de Andriſco triumphauit.P. Cornelius Africanus Scipio Aemylianus de Carthagine & Aſdrubale. Viriatus primùm in Hiſpania ex paſtore uenator, & ex uenatore latro , mox iuſti quoq; exercitus dux factus , uniuerſam Luſitaniam occupauit.M. Vetilium prætorem,fuſo eius exercitu,cepit.poſt quem C. Plautinus prætor nihilo felicius rem geſsit, tantumq́; terrorem is hoſtis intulit,ut aduerſus eum conſulari opus eſſet & duce & exercitu.Præterea motus Syriæ,& bella inter reges geſta referuntur.Alexander homo ignotus,& incertæ ſtirpis,occiſo (ſicut antè dictum eſt) Demetrio rege, in Syria regnabat.hunc Demetrius,Demetrij filius,qui à patre quondam ob incertos belli caſus ablegatus in Gnidon fuerat, contempta ſecordia inertiaq; eius , adiuuante Ptolemæo Aegypti rege , cuius filiam Cleopatram acceperat in matrimonium, bello interemit.Ptolemæus in caput grauiter uulneratus,inter curationem,dum oſſa medici terebrare cõtendunt,expirauit, atq; in locum eius frater minor Ptolemæus,qui Cyrenis regnabat,ſucceſsit.Demetrius ob crudelitatem , quam per tormenta in ſuos exercebat,à Diodoro quodam uno ex ſubiectis,qui Alexandri filio bimulo admodum regnum aſſerebat, bello ſuperatus,Seleuciam fugit.L.Mumius de Achæis triumphauit.ſigna ærea,marmoreaq́;,& tabulas pictas in triumpho tulit.

LIBRI LIII

Ap.Claudius COS.Salaſſos,gentem alpinam,domuit.Alter Pſeudophilippus in Macedonia à L.Tremellio quæſtore cũ exercitu cæſus eſt.Q. Cæcilius Metellus proconſul Celtiberos cæcîdit.à Q. Fabio proconſule pars maxima Luſitaniæ,expugnatis multis urbibus,recepta eſt.C.Iulius ſenator græcè res Romanas ſcripſit.

LIBRI LIIII

Q.Pompeius COS. in Hiſpania Termeſtinos ſubegit.cum eiſdẽ quidem,& Numantinis pacem ob infirmitatẽ fecit.Luſtrũ à cenſoribus conditum eſt.Cenſa ſunt ciuiũ capita CCCCXXVIII millia,CCCXLII.Cum Macedonũ legati conqueſtum ueniſſent de Iunio Syllano prætore,quòd acceptis pecuniis prouinciam ſpoliaſſet: & ſenatus de querelis eorum uellet cognoſcere:T.Manlius Torquatus,Syllani pater,petijt,impetrauitq́;,ut ſibi huiuſmodi cognitio mandaretur.& domi cauſa cognita,filium condemnauit,abdicauitq́;:ac ne funeri quidem eius,cum ſuſpendio uitam finiſſet,interfuit:ſedensq́; domi poteſtatem conſultantibus ex inſtituto fecit.Q. Fabius proconſul,rebus in Hiſpania proſperè geſtis , labem impoſuit,pace cum Viriato æquis conditionibus facta.Viriatus à proditoribus conſilio Seruilij Cepionis interemptus eſt,& ab exercitu eius multum imploratus,ac nobiliſsimè tumulatus,uir duxq́; maximus,per quatuordecim annos,quibus cum Romanis bellum geſsit,frequentius ſuperior.

LIBRI LV

P.Cornelio Naſica,cui cognomen Serapion fuit,ab irridẽte Curiatio tribuno pleb.impoſitũ:& D.Iunio Bruto COSS. delectum habentibus in conſpectu tyronum res ſaluberrimi exempli facta eſt.nam C. Matienus accuſatus eſt apud tribunos plebis,quòd exercitum in Hiſpania deſeruiſſet,damnatusq́; ſub furca diu uirgis cæſus eſt:& ſeſtertio nummo uenijt.Tribuni pl. quia non impetrarunt ſibi denos,quos uellent,milites eximere liceret,cõſules in carcerẽ mitti iuſſerunt.Iunius Brutus COS. in Hiſpania,iis qui ſub Viriato militauerant, agros, oppidumq́; dedit,quod Valentia uocatum eſt. M. Popilius à Numantinis, cum quibus pacem factam ſenatus irritam cenſuerat,cum exercitu fuſus,fugatusq́;.C.Hoſtilio Mancino conſule ſacrificante,

pulli ex cauea euolauerunt. conſcendenti deinde in nauim, ut in Hiſpaniam proficiſceretur, accidit audiri: mane mane Mancine. Mancino auſpicia triſtia fuiſſe probatum eſt. uictus enim à Numantinis, & caſtris exutus, cum ſpes nulla ſeruandi exercitus eſſet, pacem cum eis fecit ignominioſam, quam ratam eſſe ſenatus uetuit. Triginta millia Romanorum à Numantinorũ millibus quatuor uicta erant. D. Iunius Luſitaniam urbium expugnationibus uſq; ad oceanum perdomuit: & cum fluuium Obliuionem tranſire nollent, raptum ſignifero ſignum ipſe tranſtulit: & ſic ut tranſgrederentur perſuaſit. Alex. filius rex Syriæ, decem annos admodum habẽs, à Diodoro, qui Triphon cognominabatur, tutore ſuo per fraudem occiſus eſt: corruptis quidem medicis, qui eum calculi dolore conſumi ad populum mentiti, dum ſecant illum, occiderunt.

LIBRI LVI

D. Iunius Brutus in ulteriore Hiſpania feliciter aduerſus Gallecios pugnauit, diſſimili euentu M. Aemylius Lepidus proconſul aduerſus Vacceos rem geſſit: cladémq; ſimilem Numantinæ paſſus eſt. Ad exoluendum Numantini fœderis religione populum Mancinus, cum huius rei autor fuiſſet: deditus Numantinis, minimè eſt receptus. Luſtrum à cenſoribus cõditum eſt. Cenſa ſunt ciuium capita CCCXXIII. millia. Fuluius Flaccus COS. Vardeos in Illyrico ſubegit. M. Cæſonius prætor in Thracia cum Scordiſcis proſperè pugnauit. Cum uitio ducum bellum Numantinum non ſine publico pudore duraret, delatus eſt ultro Scipioni Africano à ſenatu, populóq; Romano conſulatus: quem cum ille capere ob legem, quæ uetabat quenquam intra decem annos iterum conſulem fieri licere, minimè uellet: ſicuti priori conſulatu, legibus ſolutus eſt. Bellum ſeruile in Sicilia ortum, cum opprimi à prætoribus minimè ualuiſſet: C. Fuluio conſuli mandatum eſt. cuius belli initium fuit Eunus ſeruus, natione Syrus, qui contracta agreſtium ſeruorum manu, & ſolutis ergaſtulis, iuſti exercitus numerum impleuit. Cleon quoq; alter ſeruus ad LXX millia ſeruorum contraxit. & copijs unctis contra populum Romanum, exercituníq; eius bellum ſæpenumero geſſerunt.

LIBRI LVII

Scipio Africanus Numantiam obſedit: & corruptum licentia luxuriáq; exercitum, ad generoſiſſimam militiæ diſciplinam reuocauit. omnia enim deliciarum inſtrumenta recidit: duo millia ſcortorũ à caſtris reiecit militem, omni die in opere habuit: & triginta dierum frumentum, ad ſeptenos uallos ferre cogebat. ægrè propter onus incedẽti dicebat: Cũ gladio rectè uallare ſcieris, uallum ferre deſinito. Alij nimirum parum habiliter ſcutum ferenti, eum ſcutum amplius iuſto ferre iuſſit. neq; id ſe reprehendere: quoniam melius ſcuto, quàm gladio uteretur. Quem militem extra ordinem deprehendit, ſi Romanus eſſet, uitibus: ſi extraneus, uirgis cecidit. Iumenta quidem omnia, ne exoneraret milites, uendidit. multoties contra hoſtium eruptiones feliciter pugnauit. Vaccei obſeſſi, liberis & coniugibus trucidatis, ipſi ſe interemerunt. Scipio ampliſſima munera ſibi ab Antiocho rege Syriæ miſſa, cum celare alijs imperatoribus regum munera mos eſſet, pro tribunali accepturum ſe eſſe dixit. eáq; omnia referre quæſtorem in publicas tabulas iuſſit, ex ijs uiris fortibus munera ſe daturum. Cum undiq; Numantiam obſidione clauſiſſet, & oppreſſos fame uideret urgeri, hoſtes qui pabulatum exierant, uetuit interimi: quód diceret, uelocius eos abſumpturos frumentum, quod haberent, ſi plures quidem fuiſſent.

LIBRI LVIII

Tib. Sempronius Gracchus tribunus plebis, cum agrariam legem ferret aduerſus uoluntatem ſenatus, & equeſtris ordinis, nequis ex publico agro plus quàm decem iugera poſſideret, in eũ furorem exarſit, ut M. Octauio collegæ cauſam diuerſæ partis defendenti poteſtatem lege lata obrogaret: ſeq; & fratrem Gracchum, & Ap. Claudium ſocerum triumuiros ad diuidendum agrum crearet. Promulgauit & aliam legem Agrariã, qua ſi quis latius agrum patefaceret, ut ijdem omnino triumuiri iudicarent quà publicus ager, quà priuatus eſſet. deinde cum minus agri eſſet, quàm quod diuidi poſſet: ſine offenſa etiam plebis, quoniam eos ad cupiditatem amplam modo ſperandi incitauerat, legem ſe promulgaturum oſtendit ob id, ut ijs qui Sempronia lege agrum accipere deberent, pecunia quæ regis Attali fuiſſet, diuideretur. Hæredem autem populum Romanum reliquerat Attalus, rex Pergami, Eumenis filius. Tot indignitatibus commotus grauiter ſenatus, ante omnes C. Antonius COS. qui cum in ſenatu in Gracchum peroraſſet, raptus ab eo ad populum, delatusq; plebi, rurſus in eum pro roſtris concionatus eſt. Cum iterum tribunus plebis creari uellet Gracchus, autore P. Cornelio Naſica in Capitolio à primatibus occiſus eſt, ictus primũ fragmentis ſubſelliorum: & inter alios, qui in eadem ſeditione occiſi erant, inſepultus eſt in flumen proiectus. Res præterea in Sicilia uario euentu aduerſum fugitiuos geſtas continet.

LIBRI LIX

Numantini fame maximé coacti, ipſi ſe per uices trucidauerunt. Captam urbem Scipio Africanus deleuit, & de ea triumphauit: quartodecimo anno poſt Carthaginem deletam. P. Attilius COS. in Sicilia cum fugitiuis debellauit. Ariſtonicus, regis Eumenis filius, Aſiam occupauit: cum teſtamento Attali regis legata populo Romano libera eſſe deberet. Aduerſus eum P. Licinius Craſſus COS. cũ idem pontifex maximus eſſet, quod nunquam antea factum erat: extra Italiam profectus, prælio uictus, & interemptus eſt. M. Perpenna COS. uictum Ariſtonicum in deditionem accepit. Q. Pompeius, & Q. Metellus, tunc primùm uterque ex plebe cenſores facti. Luſtrum à cenſoribus eſt conditum. Cenſa ſunt capita CCCXIII millia, DCCCXXIII. præter pupillos & uiduas. Q. Metellus cenſor cenſuit, ut ducere uxores omnes omnino cogerentur liberorum creandorum cauſa. extat oratio eius, quam Auguſtus Cæſar, cum de maritandis ordinibus ageret, uelut eo tempore ſcriptam in ſenatu recitauit. C. Attinius Labeo tribunus pl. Q. Metellum cenſorem, à quo in ſenatu legendo præteritus erat, de ſaxo deijci iuſſit: quod ne fieret, cæteri tribuni pl. auxilio quàm maximè fuerunt. Cum Carbo tribunus pl. rogationem tuliſſet, ut eundem tribunum pl. quoties quidem uellet, creari liceret: rogationem eius P. Africanus grauiſſima oratione diſſuaſit. in qua dixit, T. Gracchum iure cæſum uideri. Gracchus contrà ſuaſit rogationem: ſed Scipio tenuit. Bella inter Antiochum regem Syriæ, & Phraatem Parthorum regem geſta, nec magis quietæ res Aegypti referũtur. Ptolemæus Euergetes cognominatus, ob nimiam eius crudelitatem ſuis inuiſus, incenſa à populo regia clàm in Cyprum profugit. & cum ſorori eius Cleopatræ, quam eius uirgine filia per uim compreſſa, & in matrimonium ducta repudiauerat, regnum à populo datum eſſet, infenſus fi-

lium, quem ex illa habebat, in Cypro occidit, caputq́; eius, & manus, & pedes matri miſit. Seditiones à triumuiris Fuluio Flacco, C. Graccho, & C. Carbone de agro diuidundo creatis excitatæ. quibus cum P. Scipio Africanus aduerſaretur, fortisq́; ac ualidus pridie domum ſe recepiſſet, mortuus in cubiculo inuentus eſt. Suſpecta fuit, tanquam uenenum ei dediſſet Sempronia uxor, hinc maximè, quòd ſoror eſſet Gracchorũ, cum quibus ſimultas Africano fuerat, de morte tamẽ eius nulla quæſtio acta. quo defuncto, ſeditiones triumuirales acrius exarſerunt. C. Sempronius COS. contra Lapidas primò rem malè geſsit, mox uictoria cladem acceptam emendauit, uirtute C. Iunij Bruti, eius qui Luſitaniam ſubegerat.

LIBRI LX

Aurelius COS. Sardos ſubegit. Fuluius Flaccus primus omnium Tranſalpinos Ligures bello domuit, miſſus in auxilium Maſsilienſibus aduerſus Salauios Gallos, qui populabantur fines Maſsilienſium. L. Opimius prætor Fregellanos, qui defecerãt, in deditionem accepit: Fregellas diruit. Peſtilentia in Africa à maxima multitudine locuſtarum, & deinde necatarum ſtrage fuiſſe traditur. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. Cenſa ſunt ciuium capita CCCXC millia, DCCXXXVI. C. Gracchus, Tyberij frater, tribunus plebis eloquentior quàm frater, pernicioſas aliquas leges tulit: inter quas frumẽtariam, ut ſemiſſe & triente frumentum plebi daretur: alteram legem agrariam, quam frater eius tulerat: tertiam, qua equeſtrem ordinem cum ſenatu conſentientem corruperat: (trecenti ſenatores erant, ſexcenti equites) ut trecentis ſenatoribus admiſcerentur, id eſt, ut equeſter ordo bis tantum uirium in ſenatu haberet. & continuato in alterum annum tribunatu, legibus agrarijs latis effecit, ut complures coloniæ in Italia deducerentur, & una in ſolo dirutæ Carthaginis: quò ipſe triumuir creatus, coloniam deduxit. Præterea res à Q. Metello conſule aduerſus Baleares geſtas continet, quas Græci Gymneſias appellant, quia æſtatem nudi exigant. Baleares à teli miſſu appellati: uel à Baleo Herculis comite ibi relicto tunc, cum Hercules ad Geryonem nauigaret. Motus quoq; Syriæ referuntur, in quibus Cleopatra Demetrium uirum ſuum, & Seleucum filium, multum indignata, quòd occiſo patre eius à ſe, iniuſſu ſuo diadema ſumpſiſſet, interemit.

DECADIS VII. LIBRI LXI

C. Sextius proconſul, uicta Saluiorum gente, coloniam Aquas Sextias condidit, ob aquarum copiam & calidis & frigidis fontibus, atq; à nomine ſuo ita appellatas. Cn. Comitius proconſul contra Allobroges ad oppidum Vindalium multum feliciter pugnauit. Quibus bellum inferendi cauſa fuit, quòd Teutomalium Saluiorum regem fugientem recepiſſent, & omni ope iuuiſſent: quodq́; Heduorum agros, ſociorum populi Romani uaſtauiſſent. C. Gracchus ſeditioſo tribunatu acto, cum Auentinũ armata quoq; multitudine occupauiſſet, à L. Opimio cõſule, ex S. C. uocato ad arma populo pulſus, interemptus eſt, & cum eo Fuluius Flaccus ſocius eiuſdem. Q. Fabius Maximus COS. Pauli nepos, aduerſus Allobroges, et Bituitum Aruernorum regem feliciter pugnauit. Ex Bituiti exercitu cæſa millia hominum centum uiginti. & cum ipſe ad ſatisfaciendum ſenatui Romam profectus eſſet, Albæ cuſtodiendus datus eſt, quia contra pacem uidebatur, ut in Galliã remitteretur. Decretum quoq; eſt, ut Congentiatus, filius eius, comprehenſus Romam mitteretur. Allobroges in deditionem accepti. L. Opimius accuſatus apud populum à Q. Decio tribuno plebis, quod indemnatus ciues in carcerem conieciſſet, liberatus eſt.

LIBRI LXII

Cn. Marcius COS. Sarnios gentem Alpinam expugnauit. Micipſa Numidarum rex mortuus, regnum tribus filijs reliquit, Adherbali, Hyempſali, & Iugurthæ fratris filio, quem in filium adoptauerat. L. Cæcilius Metellus Dalmatas obſedit. Iugurtha Hyempſalem fratrem bello petijt, quem uictum interemit: Adherbalem regno expulit, qui à ſenatu reſtitutus eſt. L. Cæcilius Metellus, Cn. Domitius Aenobarbus cenſores duos & triginta ſenatu amouerunt. Præterea motus Syriæ regum continet.

LIBRI LXIII

Cato Porcius COS. in Thracia malè aduerſus Scordiſcos pugnauit. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt. Cenſa ſunt ciuiũ capita CCCXCIIII millia, CCCXXXVI. Aemylia, Licinia, & Marcia uirgines Veſtales inceſti damnatæ ſunt: idq́; inceſtum quemadmodum commiſſum, deprehenſum, & iudicatum ſit, refertur. Cimbri gens uaga populabundi in Illyricum uenerunt, ab ijs Papyrius Carbo COS. cum exercitu fuſus eſt. Liuius Druſus COS. aduerſus Scordiſcos, gentem à Gallis oriundam, in Thracia feliciter pugnauit, magnumq́; honorem tulit.

LIBRI LXIIII

Adherbal bello petitus à Iugurtha, & in oppido Cirta obſeſſus, contra denunciationem ſenatus ab eo occiſus eſt. Ob hoc ipſi Iugurthæ bellum indictum: idq́; etiam Calpurnius Beſtia COS. gerere iuſſus pacem cum Iugurtha iniuſſu populi & ſenatus fecit. Iugurtha fide publica euocatus ad indicandum conſiliorum autores, quod multos, pecunia in ſenatu corrupiſſe dicebatur, Romam uenit: & propter cædem admiſſam in regulum quendam nomine Maſsiuam, qui regnum eius populo Romano inuiſi appetebat, interfectum, Romæ cum periclitaretur, cauſam capitis dicere iuſſus, clam profugit, & diſcedens urbe fertur dixiſſe: O urbem uenalem, & citò perituram, ſi emptorem inuenerit. A. Poſthumius legatus infeliciter prælio aduerſus Iugurtham geſto conflixit, pacemq́; etiam multum ignominioſam adiecit, quam quidem minimè eſſe ſeruandam ſenatus cenſuit.

LIBRI LXV

Q. Cæcilius Metellus COS. duobus prælijs Iugurtham fudit, & uniuerſam Numidiam uaſtauit. M. Iunius Syllanus COS. aduerſum Cimbros infeliciter pugnauit: legatis Cimbrorum ſedem & agros, in quibus conſiderent, poſtulantibus ſenatus negauit. M. Minutius proconſul contra Thracas feliciter quidem pugnauit. L. Caſsius COS. à Tigurinis Gallis, pago Heluetiorum, qui à ciuitate ſeceſſerant, in finibus Allobrogum, cum exercitu cæſus eſt: milites qui ex ea clade ſuperauerãt, obſidibus datis, & dimidia rerum omnium parte, ut incolumes dimitterentur, cum hoſtibus pacti ſunt.

LIBRI LXVI

Iugurtha pulſus à C. Mario ex Numidia, auxilio Bocchi Maurorum regis adiutus eſt, & cæſis prælio Bocchi quoq; copijs,

nolente Boccho bellum infeliciter ſuſceptum diutius ſuſtinere, uinctus ab eo, & traditus Mario eſt: in qua re præcipua opera L. Cornelij Syllæ, quæſtoris Marij fuit.

LIBRI LXVII

Aurelius Scaurus legatus conſulis à Cimbris fuſo exercitu, captus eſt: & cum in conſiliũ ab ijs euocatus deterreret eos, ne alpes tranſirent Italiam petituri, eo quòd diceret Romanos uinci minimè poſſe, à Bolo rege feroce iuuene occiſus eſt. Ab iiſdem hoſtibus C. Manlius, & Q. Seruilius Cepio proconſules uicti prælio, caſtriſq; binis exuti ſunt: octoginta millia militum occiſa, calonum ac lixarum quadraginta millia. Secundum populi Romani iuſsionẽ, Cepionis, cuius temeritate clades accepta erat, damnati bona publicata ſunt: primoq; poſt regem Tarquinium imperium ei abrogatum. In triumpho C. Marij ductus ante currum eius Iugurtha cum duobus filijs, & in carcere necatus. Marius triumphali ueſte in ſenatum uenit, quod nemo ante eum fecerat, eiq; propter Cimbrici belli metum continuatus per complures annos magiſtratus eſt: conſulatu ſecundo & tertio abſens COS. creatus, quartum conſulatum diſsimulanter captans conſecutus eſt. Cn. Domitius pontifex maximus populi ſuffragio creatus eſt. Cimbri, uaſtatis omnibus quæ circa Rhodanum & Pyreneum ſunt, per ſaltum in Hiſpaniam tranſgreſsi, ibiq; multa loca populati, à Celtiberis fugati ſunt: reuerſiq; in Galliam, bellicoſis quidem ſe Teuthonis coniunxerunt.

LIBRI LXVIII

Antonius prætor in Sicilia maritimos prædones perſecutus eſt. C. Marius COS. ſumma ui oppugnata à Theutonis et Ambronibus caſtra defendit: duobus deinde prælijs circa Aquas Seſtias eos hoſtes deleuit, in quibus cæſa traduntur hoſtium ducenta millia, capta nonaginta. Marius abſens quintum COS. creatus eſt, triumphum oblatum, donec Cimbros uinceret, diſtulit. Cimbri repulſo ab Alpibus fugatoq; Q. Catulo proconſule, qui fauces Alpium obſederat, & ad flumen Atheſim caſtellum editum inſederat, reliqueratq;, ubi uirtute ſua explicata fugientem proconſulem, exercitumq; proſecuti in Italiam traieciſſent, iunctis eiuſdem Catuli & C. Marij exercitibus, prælio uicti ſunt ab eis: in quo cæſa traduntur hominum centum quadraginta millia, capta ſexaginta. Marius totius ciuitatis conſenſu receptus, pro duobus triumphis qui offerebantur, uno contentus fuit. Primores ciuitatis, qui aliquantulum, ut nouo homini ad tantos honores euecto, inuiderant, conſeruatam ab eo remp. fatebantur. P. Malleolus, matre interempta, primus omnium inſutus culleo, in mare præcipitatus eſt. Ancylia cum ſtrepitu mota eſſe, antequam Cimbricum bellum conſummaretur, referuntur. Bella præterea inter Syriæ reges continet.

LIBRI LXIX

Cn. Apuleius Saturninus adiuuante C. Mario, & per milites occiſo A. Numio competitore, tribunus plebis per uim creatus, nõ minus uiolenter tribunatum, quàm petierat, geſsit. et cum legem Agrariam per uim tuliſſet, Metello Numidico, eo quòd in eam minimè iuraſſet, diem dixit. qui cum à bonis ciuibus defenderetur, ne cauſa malorum certaminum eſſet, in uoluntarium exilium Rhodum profectus eſt: ibiq; legendo, & audiendis magnis uiris uacabat. Profecto C. Marius ſeditionis autor, qui ſextũ quidem conſulatum per tribus ſparſa pecunia emerat, aqua & igni interdixit. Idem Apuleius Saturninus tribunus pl. C. Memmium candidatum conſulatus petitorem, quem maximè aduerſarium actionibus ſuis timebat, interemit: quibus rebus concitato quamplurimum ſenatu in eius cauſam, & C. Marius homo mutabilis & uarij conſilij ingenijq;, qui ſemper ſecundam fortunam tranſierat, cum eum tueri minimè poſſet, oppreſſus armis cum Glaucia prætore, & alijs eiuſdem furoris ſocijs bello quodam interfectus eſt. Q. Cæcilius Metellus ab exilio, ingenti totius fauore ciuitatis reductus eſt. M. Aquilius Cos. in Sicilia bellum ſeruile concitatum confecit.

LIBRI LXX

Cum M. Aquilius de pecunijs repetundis cauſam diceret, ipſe rogare iudices noluit. M. Antonius, qui pro eo perorabat, tunicam à pectore eius diſcidit, ut honeſtas cicatrices oſtenderet: quibus conſpectis, indubitanter abſolutus eſt. Cicero eius rei ſolus autor. Didius proconſul aduerſum Celtiberos feliciter pugnauit. Ptolemæus Cyrenarum rex, cui cognomentum Apionis fuit, mortuus hæredem populum Romanum reliquit, & eius regni ciuitates ſenatus liberas eſſe iuſsit. Ariobarzanes in regnum Cappadociæ à L. Cornelio Sylla reductus eſt. Parthorum legati à rege Arſace miſsi ad Syllam uenerunt, ut amicitiam à populo Romano peterent. P. Rutilius uir ſummæ innocentiæ, qui legatus C. Marij proconſulis à publicanorum iniurijs Aſiam defenderat, inuiſus equeſtri ordini, penes quem iudicia erant, repetundarum damnatus, in exilium miſſus eſt. C. Geminius prætor contra Thracas infeliciter pugnauit. Senatus cum impotentiam equeſtris ordinis in iudicijs exercendis ferre nollet, omni ui niti cœpit, ut ad ſe iudicia transferrentur, ſuſtinente cauſam eius M. Liuio Druſo tribuno plebis: qui, ut uires ſibi acquireret, pernicioſa ſpe largitionis plebem concitauit. Præterea motus Syriæ regum continet.

DECADIS VIII LIBRI LXXI

M. Liuius Druſus tribunus pl. ut maioribus uiribus ſenatus cauſam ſuſceptam tueretur, ſocios, & Italicos populos, ſpe ciuitatis Romanæ ſolicitauit: ijſq; adiuuantibus per uim legibus agrarijs, frumentarijſq; latis, legem quoq; iudicialem tulit, ut æqua parte iudicia penes ſenatum & equeſtrum ordinem eſſent. Cum deinde promiſſa ſocijs ciuitas præſtari non poſſet, irati Italici defectionem cœperunt agitare. eorum coitus, coniurationes, orationeſq; in concilijs principum referuntur: propter quæ Liuius Druſus etiam ſenatui inuiſus factus, uelut ſocialis belli autor, incertum à quo, domi occiſus eſt.

LIBRI LXXII

Italici populi defecerunt, Picentes, Veſtini, Marſi, Peligni, Marrucini, Lucani, Samnites: initio belli à Picentibus moto. Q. Seruilius proconſul in oppido Aſculo cũ omnibus ciuibus Romanis, qui in eo oppido erãt, occiſus eſt: ſaga populus ſumpſit. Seruius Galba à Lucanis comprehenſus, unius fœminæ opera, ad quã diuertebatur, captiuitate exemptus eſt. Ffernia & Alba coloniæ ab Italicis obſeſſæ ſunt. Auxilia demum Latini nominis, externarumq; gentium miſſa populo Romano, & expeditiones inuicem, urbiumq; expugnationes referuntur.

LIBRI LXXIII

L.Cæſar COS.malè aduerſus Samnites pugnauit.Nola colonia in poteſtatem Samnitium cum L.Poſthumio prætore uenit:qui interemptus eſt.Complures populi ad hoſtes defecerunt.Cum P.Rutilius COS.parum proſperè contra Marſos pugnaſſet, & in prælio cecidiſſet, C.Marius legatus eius meliore quidem euentu cum hoſtibus conflixit.Ser.Sulpitius Pelignos fudit.Q.Cepio legatus Rutilij,cum obſeſſus proſperè in hoſtes erupiſſet,& ob eum ſucceſſum æquatum ei cum C.Mario eſſet imperium,temerarius factus,& circumuentus inſidijs,fuſo exercitu cecidit.L.Cæſar COS.feliciter cōtra Samnites pugnauit.ob eam uictoriā Romæ ſaga poſita ſunt.& ut uaria belli fortuna eſſet,Eſernia colonia cū M.Marcello in poteſtatem Samnitium uenit.Sed & C.Marius prælio Marſos fudit:Hirmio Aſinio prætore Marrucinorum occiſo.C.Cæcilius in Gallia tranſalpina Saluios rebellantes uicit.

LIBRI LXXIIII

Cn.Pompeius Picentes prælio fudit,& obſedit.propter quam uictoriam Romæ prætextæ,aliaq; magiſtratuum ornamenta inſignia ſumpta ſunt.C.Marius cum Marſis dubio euentu pugnauit.Libertini tum primum militare cœperunt. Aurelius Plotius legatus Vmbros,L.Porcius prætor Marſos,cum uterq; populus defeciſſet,prælio uicerunt.Nicomedes in Bithyniæ,Ariobarzanes in Cappadociæ regna reducti ſunt.Cn.Pompeius COS.Marſos acie uicit. Cum ære alieno oppreſſa eſſet ciuitas, A.Sempronius Aſellus prætor,quoniam ſecundum debitores ius dicebat,ab ijs qui fœnerabantur,in foro occiſus eſt.Præterea incurſiones Thracum in Macedoniam,populationesq; continet.

LIBRI LXXV

A.Poſthumius Albinus legatus in obſidione caſtrorum hoſtilium cecidit.Sulpitius legatus, cum claſſi præeſſet,infamis crimine proditionis,ab exercitu ſuo interfectus.L.Cornelius Sylla legatus Samnites prælio uicit,& bina caſtra eorū expugnauit.C.Pompeius Veſtinos in deditionem accepit.L.Porcius COS.rebus proſperè geſtis,fuſiſq; aliquoties Marſis,dum caſtra eorum expugnat,cecidit.Ea res hoſtibus uictoriam eius prælij dedit.Coſconius & Luceius Samnites acie uicerunt, Marium Egnatium,nobiliſſimum hoſtium ducem occiderunt,compluraq; eorum oppida in deditionem acceperunt. L.Sylla Hirpinos domuit,Samnites multis prælijs fudit,aliquot populos recepit:quantiſq; rarò quiſquam ante conſulatum rebus geſtis,ad petitionem conſulatus Romam eſt profectus.

LIBRI LXXVI

A.Gabinius legatus,rebus aduerſum Lucanos proſperè geſtis,multis oppidis expugnatis,in obſidione caſtrorum hoſtilium cecidit.Sulpitius legatus Marrucinos cecidit, uniuerſamq; eam regionem recepit. Cn.Pompeius proconſul Veſtinos & Pelignos in deditionem accepit.Marſi quoq; à L.Murena,& Cæcilio Pinna legatis aliquot prælijs fracti pacem petierunt.Aſculum à C.Pompeio captum eſt,cæſis à Mamerco Aemylio legatis Italicis.Sylo Popedius,dux Marſorum,autor huius rei in prælio cecidit.Ariobarzanes Cappadociæ,Nicomedes Bithyniæ regno à Mithridate Ponti rege pulſi ſunt.Præterea incurſiones Thracum in Macedoniam continet.

LIBRI LXXVII

Cum P.Sulpitius tribunus pl.autore C.Mario,pernicoſas leges promulgaſſet,ut exules reuocarentur,& noui ciues,libertiniq; diſtribuerentur in tribus , & ut Marius aduerſus Mithridatem Ponti regem dux crearetur : & aduerſantibus COSS. Q.Pompeio,& L.Syllæ uim intuliſſet:occiſoq; Pompeij conſulis filio,genero Syllæ,L.Sylla COS.cum exercitu in urbem uenit,& aduerſus factionem Sulpitij & Marij in ipſa urbe pugnauit,eamq; expulit . ex quo duodecim à ſenatu hoſtes , inter quos C.Marius pater & filius iudicati ſunt.P.Sulpitius cum in quadam uilla lateret,indicio ſerui ſui retractus & occiſus eſt. ſeruus,ut præmium promiſſi indicij haberet,manumiſſus eſt,& ob ſcelus domini proditi de ſaxo deiectus eſt.C.Marius filius in Africam traiecit. C.Marius pater,cum in paludibus Minturnenſium lateret,extractus eſt ab oppidanis.& cum ad occidendum eum miſſus ſeruus natione Gallus maieſtate tāti uiri perterritus receſſiſſet,impoſitus publicè in nauim delatus eſt in Africam.L.Sylla ciuitatis ſtatum ordinauit:exinde colonias deduxit.Q.Pompeius COS.ad capiendum à Cn.Pompeio proconſule exercitum profectus,conſilio eius occiſus eſt.Mithridates Ponti rex Bithynia & Cappadocia occupatis, & pulſo Aquilio legato,Phrygiam prouinciam populi Romani cum ingenti exercitu intrauit.

LIBRI LXXVIII

Mithridates Aſiam occupauit:Q.Oppium proconſulem,item Aquilium legatum in uincula coniecit: iuſſuq; eius quicquid ciuium Romanorum in Aſia fuit,uno die trucidatum eſt.urbem Rhodum,quæ ſola in fide permanſerat,oppugnauit:& aliquot prælijs naualibus uictus receſſit. Archelaus præfectus regis in Græciam cum exercitu uenit,Athenas occupauit.Præterea trepidationem urbium,inſularumq;,alijs ad Mithridatem,alijs ad populum Romanum ciuitates ſuas trahentibus,continet.

LIBRI LXXIX

Cornelius Cinna cum pernicioſas leges per uim ferret,pulſus urbe à Cn.Octauio collega cum Sextio tribuno plebis:imperioq; ei abrogato,corruptum Ap.Claudij exercitum in poteſtatem ſuam redegit,& bellum urbi intulit,accerſito C.Mario cum alijs exulibus ex Africa.in quo bello duo fratres,alter ex Pompeij exercitu,alter ex Cinnæ , ignorantes concurrerunt. & cum uictor mortuum ſpoliaret,agnito fratre,ingenti lamentatione edita, rogo ei extructo ipſe ſupra rogum ſe transfodit, & eodem igni conſumptus eſt.Et cum opprimi inter initia potuiſſet,Cn.Pompeij fraude,qui utranq; partē fouendo,uires Cinnæ dedit,nec niſi profligatis optimatum rebus auxilium tulit,& conſulis ſegnitie confirmati Cinna & Marius quatuor exercitibus,quorum duo Q.Sertorio & Carboni dati ſunt,urbem circunſederunt.Oſtiam coloniam Marius expugnauit,& crudeliter diripuit.

LIBRI LXXX

Italicis populis à ſenatu ciuitas data eſt.Samnites,qui ſoli arma recipiebant, Cinnæ & Mario ſe coniunxerunt.ab ijs Plautius cū exercitu cæſus eſt.Cinna & Marius cum Carbone & Sertorio Ianiculum occupauerunt,& fugati ab Octauio cōſule receſſerunt.

receſſerunt. Marius Antium quidem, & Ariciam, & Lauinium colonias deuaſtauit. Cum nulla omnino ſpes eſſet optimatibus reſiſtendi propter ſegnitiem & perfidiam & ducum & militum, qui corrupti aut pugnare nolebant, aut ad diuerſas partes trãſibant: Cinna & Marius in urbem recepti ſunt, qui uelut captam eam cædibus & rapinis uaſtarunt. Cn. Octauio conſule occiſo, & omnibus aduerſæ partis nobilibus trucidatis, inter quos M. Antonio eloquentiſsimo uiro, & C. Cæſare, quorum capita in roſtris poſita. Craſſus filius ab equitibus Fimbriæ interemptus. pater Craſſus, ne quid indignum uirtute ſua pateretur, gladio ſe transfixit. Et citra ulla comitia conſules in ſequentem annum ſeipſos renunciauerunt, eodem die quo magiſtratum inierant: Marius Sex. Licinium ſenatorem de ſaxo deijci iuſsit, editisq; multis ſceleribus Idibus Ianuarijs deceſsit: uir, cuius ſi examinentur cum uirtutibus uitia, haud facile ſit dictu, utrum bello melior, an pace pernicioſior fuerit. adeò quam rempublicam armatus ſeruauit, eam primo togatus omni genere fraudis, poſtremò armis euertit.

DECADIS IX. LIBRI LXXXI

L. Sylla Athenas, quas Archelaus præfectus Mithridatis occuparat, circunſedit, & cum maximo labore expugnauit, urbi libertatem, & ciuibus quæ habuerant reddidit. Magneſia, quæ ſola in Aſi ı ciuitas in fide manſerat, ſumma uirtute aduerſus Mithridatem defenſa eſt. Præterea à Thracibus in Macedonia geſta continet.

LIBRI LXXXII

Sylla copias regis, quæ Macedonia occupata in Theſſaliam uenerant, prælio uicit, cæſis hoſtium centum millibus, caſtris quoq; expugnatis. renouato deinde bello, iterum exercitum eius fudit ac deleuit. Archelaus cum claſſe regia Syllæ ſe tradidit. L. Valerius Flaccus COS. collega Cinnæ miſſus, ut Syllæ ſuccederet, propter auaritiam inuiſus exercitui ſuo à C. Fimbria legato ipſius, ultimæ audaciæ homine occiſus eſt: & imperium ad Fimbriam tranſlatum. Præterea expugnatæ in Aſia urbes à Mithridate, & crudeliter direpta prouincia, incurſionesq; Thracum in Macedoniam referuntur.

LIBRI LXXXIII

C. Fimbria in Aſia fuſis aliquot copijs Mithridatis, urbem Pergamum cepit, obſeſſumq; regem non abfuit multum quin caperet: urbem Ilion, quæ ſe poteſtati Syllæ reſeruabat, expugnauit ac deleuit, & magnã partem Aſiæ recepit. Sylla multis prælijs Thracas cæcidit. Cum L. Cinna, & Cn. Papyrius Carbo à ſe ipſis conſules per biennium creati, bellum contra Syllam pararent: effectum quidem eſt per L. Valerium Flaccum principem ſenatus, qui orationem in ſenatu habuit, & per eos qui cõcordiæ ſtudebant, ut legati ad Syllam de pace mitterentur. Cinna ab exercitu ſuo, quem inuitum cogebat naues conſcendere, & aduerſus Syllam proficiſci, interemptus eſt. conſulatum Carbo ſolus geſsit. Sylla cum in Aſiam traieciſſet, pacem cum Mithridate fecit, ita ut his cederet prouincijs: Aſia, Bithynia, Cappadocia. Fimbria deſertus ab exercitu, qui ad Syllam tranſierat, ipſe ſe percuſsit: impetrauitq; à ſeruo, præbens ceruicem, ut eum omnino interficeret.

LIBRI LXXXIIII

Sylla legatis, qui à ſenatu miſsi erant, futurum ſe in poteſtate ſenatus reſpondit, ſi ciues qui à Cinna pulſi ad ſe confugerant, reſtituerentur. quæ conditio cum iuſta ſenatui uideretur, per Carbonem factionemq; eius, cui bellum uidebatur utilius, ne conueniret effectum eſt. Idem Carbo, cum ab omnibus oppidis Italiæ obſides exigere uellet, ut fidem illorum cõtra Syllam obligaret, conſenſu ſenatus prohibitus. Nouis ciuibus S C. ſuffragium datum eſt. Q. Metellus Pius, qui partes optimatium ſequutus erat, cum in Africa bellum moliretur, à C. Fabio prætore pulſus eſt, ſenatusq; conſultum per factionem Carbonis, & Marianarum partium factum eſt, ut omnes ubiq; exercitus dimitterentur. Libertini in quinq; & triginta tribus diſtributi ſunt. Præterea belli apparatum contra Syllam, quod plurimum excitabatur, continet.

LIBRI LXXXV

Sylla in Italiam cum exercitu traiecit: miſsisq; legatis qui de pace agerent, & à conſule Cn. Carbone, & C. Norbano uiolatis, eundem Norbanum prælio uicit. Et cum L. Scipionis alterius conſulis, cum quo per omnia id egerat, ut pacem iungeret, nec potuerat, caſtra oppugnaturus eſſet, uniuerſus exercitus conſulis ſolicitatus per emiſſos à Sylla milites, ſigna ad Syllam tranſtulit. Scipio, cum interimi poſſet, dimiſſus eſt. Cn. Pompeius, Cn. F. eius qui Aſculum ceperat, conſcripto quidem uoluntariorum exercitu, cum tribus legionibus ad Syllam uenerat, ad quem ſe nobilitas omnis conferebat, ita ut deſerta urbe ad caſtra ueniretur. Præterea expeditiones per uniuerſam Italiam utriuſq; partis ducum referuntur.

LIBRI LXXXVI

Cum C. Marius, C. Marij filius COS. ante annos uiginti per uim creatus eſſet, C. Fabius in Africa propter crudelitatem & auaritiam in prætorio ſuo uiuus excuſtus eſt. L. Philippus legatus Syllæ Sardiniam, Q. Antonio prætore pulſo & occiſo occupauit. Sylla cum Italicis populis, ne timeretur ab ijs uelut erepturus ciuitatem, & ſuffragij ius nuper datum, fœdus percuſsit. itemq; ex fiducia iam certæ uictoriæ litigatores, à quibus adhibebantur uadimonia, Romam deferre iuſsit. Cum à parte diuerſa urbs adhuc teneretur, L. Damaſipus prætor ex uoluntate C. Marij conſulis, cum ſenatum contraxiſſet, omnem, quæ in urbe erat, nobilitatem trucidauit. ex cuius quidem numero Q. Mutius Scæuola pontifex maximus fugiens, in ueſtibulo ædis Veſtæ occiſus eſt. Præterea bellum à L. Murena aduerſus Mithridatem in Aſia renouatum continet.

LIBRI LXXXVII

Sylla C. Marium, exercitu eius fuſo deletoq; ad Sacriportum, in oppido Præneſte obſedit. urbem Romam ex inimicorum manibus recepit, Marium erumpere tentantem repulit. Præterea res à legatis eius eadem ubiq; fortuna partium geſtas continet.

LIBRI LXXXVIII

Sylla Carbonem, exercitu eius ad Cluſium, ad Fauentiam, Fidentiamq; cæſo, Italia expulit: cum Samnitibus, qui ſoli Italicorum populorum nondum arma depoſuerant, iuxta urbem Romam ante portã Collinã debellauit: recuperatáq; rep. pulcherrimam uictoriã crudelitate, quãta in nullo homine unquàm fuit, inquinauit. Octo millia deditorũ in uia publica trucidauit: tabulã proſcriptionis poſuit: urbẽ & uniuerſam Italiã cædibus repleuit. inter quos omnes Præneſtinos inermes interimi iuſsit. Marium

ſenatorij

ſenatorij ordinis uirũ cruribus brachijsq; fractis, auribus præſectis, & effoßis oculis necauit. C. Marius Præneſte obſeſſus à Lucretio Aſella, Syllanarum partium uiro, cum per cuniculum captaret euadere, ſeptus ab exercitu, mortem ſibi conſciuit in ipſo cuniculo, cum ſentiret ſe euadere minimè poſſe, cum Pontio Teleſino fugæ comite ſtricto utrinq; gladio concurrit. quem cum occidiſſet, ſaucius à ſeruo impetrauit, ut ſe occideret.

LIBRI LXXXIX

L. Brutus à Cn. Papyrio Carbone, qui Corcyram appulerat, miſſus naue piſcatoria Lilybæum, ut exploraret, an ibi Pompeius eſſet, & circumuentus à nauibus, quas Pompeius miſerat, in ſe mucrone uerſo ad tranſtrum nauis obnixus corporis põdere occubuit. Cn. Pompeius in Siciliam cum imperio à ſenatu miſſus, Cn. Carbonem, qui flens muliebriter mortem tulit, captũ occidit. Sylla dictator factus, quod nemo quidem unquam fecerat, cum faſcibus uiginti quatuor proceßit, rebusq; nouis reip. ſtatum confirmauit, tribunorum plebis poteſtatem minuit, & omne ius legum ferendarum ademit: pontificum, augurumq; collegium ampliauit, ut eſſent quindecim: ſenatum ex equeſtri ordine suppleuit: proſcriptorum liberis ius petendorum honorum eripuit, & bona eorum uendidit. ex quibus primò multa rapuit. redactum eſt ſeſtertium ter millies, quingentiesq;. Lucretium Aſellam conſulatum contra uoluntatem ſuam petere auſum, iußit interimi in foro: & cum indignè ferret populus Romanus, cõcione uocata ſe iußiſſe dixit. Cn. Pompeius in Africa Cn. Domitium proſcriptum, & Hieram regem Numidarum bellum molientes, uictos interemit: & IIII & XX annos natus adhuc eques Romanus, quod quidem nemini contigerat, ex Africa triũphauit. Cn. Norbanus conſularis proſcriptus in urbe Rhodo, cum comprehenderetur, ſe ipſũ interemit. Metellus ex proſcriptis unus clàm capite adoperto, ad poſticum ædis Baſtiæ uxoris cum acceßiſſet, admiſſus minimè eſt, quia illum proſcriptum diceret: itaq; ſe transfodit, & ſanguine ſuo fores reſperſit. Sylla Nolam in Sannio recepit. XLVII legiones in agros captos deduxit, & eos ijs diuiſit. Volaterras, quod oppidum adhuc in armis erat, obſeſſum in deditionem accepit. Mitylenæ quoq; in Aſia quæ ſola urbs poſt uictum Mithridatem arma retinebat, expugnatæ, dirutæq; ſunt.

LIBRI XC

Sylla deceßit, honosq; ei à ſenatu habitus eſt, ut in campo Martio ſepeliretur. M. Lepidus, cum acta Syllæ tentaret reſcindere, bellum excitauit, & à Q. Catulo collega Italia pulſus eſt, & in Sardinia fruſtra bellum molitus perijt. M. Brutus, qui Ciſalpinam Galliam tenebat, à Cn. Pompeio occiſus eſt. Q. Sertorius proſcriptus in ulteriore Hiſpania ingens bellum excitauit. L. Manlius proconſul, M. Antonius legatus ab Hirtuleio quæſtore prælio uicti ſunt. Præterea à P. Seruilio proconſule aduerſus Cilicas res geſtas continet.

DECADIS X. LIBRI XCI

CN. Pompeius, cum adhuc quæſtor eſſet, cum imperio conſulari aduerſus Sertorium miſſus eſt. Sertorius aliquot urbes expugnauit, plurimasq; ciuitates in poteſtatem ſuam redegit. Ap. Claudius proconſul Thracas pluribus prælijs uicit. Q. Metellus proconſul L. Hirtuleium, quæſtorem Sertorij, omni cum exercitu cæcidit.

LIBRI XCII

Cn. Pompeius adhuc dubio euentu cum Sertorio pugnauit, ita ut ſingula ex utraq; parte cornua uicerint. Q. Sertorius Metellum & Perpennam cum duobus exercitibus prælio fudit. cuius uictoriæ partem cupiens auferre Pompeius, parum proſperè pugnauit. obſeſſus deinde Calagurij Sertorius aßiduis eruptionibus, non leuiora damna obſidentibus tulit. Præterea à Curione proconſule in Thracia res geſtas aduerſus Dardanos, & Q. Sertorij multa crudelia in ſuos facta continet. qui plurimos amicorum, & ſecum proſcriptorum. crimine proditionis inſimulatos interemit.

LIBRI XCIII

P. Seruilius proconſul in Cilicia Iſauros domuit, & aliquot urbes piratarum expugnauit. Nicomedes Bithyniæ rex moriens populum Romanum fecit hæredem, regnumq; eius in prouinciæ formam redactum eſt. Mithridates, fœdere cum Sertorio icto, bellum cũ populo Romano intulit. Apparatus deinde regiarũ copiarũ pedeſtrium naualiumq;, & occupata Bithynia. M. Aurelius Cotta COS. ad Chalcedonem prælio à rege uictus eſt, rexq; à Pompeio & Metello uictus: & ut contra Sertorium egerunt, qui omnibus belli militiæq; artibus par fuit. quos etiam ab obſidione Calagurij oppidi depulſos, coëgit diuerſas regiones petere, Metellum ulteriorem Hiſpaniam, Pompeium Galliam.

LIBRI XCIIII

L. Lucullus COS. aduerſus Mithridatem equeſtribus prælijs feliciter pugnauit: & expeditiones aliquot proſperas fecit, poſcentesq; pugnam milites à ſeditione inhibuit. Deiotarus Gallogræciæ tetrarches, præfectos Mithridatis bellum in Phrygia mouentes cæcidit. Præterea res à Pompeio in Hiſpania contra Sertorium proſperè geſtas continet.

LIBRI XCV

C. Curio proconſul Dardanos in Thracia domuit. Quatuor & ſeptuaginta gladiatores Capuæ ex ludo Lentuli profugerunt: & congregata ſeruorum & ergaſtulorum multitudine, Chryſo & Spartaco ducibus bello excitato, Claudium Pulchrum legatum, & P. Vorenum prætorem prælio uicerunt. L. Lucullus proconſul ad Cyzicum urbem exercitum Mithridatis fame ferroq; deleuit, pulſumq; à Bithynia regem uarijs belli ac naufragiorum caſibus fractum coëgit in Pontum profugere.

LIBRI XCVI

Q. Arius prætor Chryſum, fugitiuorum ducem, cum uiginti millibus hominum cæcidit. C. Lentulus COS. malè aduerſus Spartacum pugnauit. Ab eodem L. Gellius, & Q. Arius prætor acie uicti ſunt. Sertorius à M. Antonio, & M. Perpenna, & alijs coniuratis in conuiuio interfectus eſt, octauo ducatus ſui anno, magnus dux, & aduerſus duos imperatores, Pompeium et Metellum ſæpe par, ut frequentius uictor, ad ultimum deſertus & proditus. Imperium partium ad Marium tralatum eſt. quem Cn. Pompeius uictum captumq; interemit, ac recepit Hiſpanias decimo ferè anno, quàm cœptum eſt bellum. C. Caßius proconſul, Cn. Manlius prætor malè aduerſus Spartacum pugnauerunt, idq; bellum M. Craſſo prætori mandatum eſt.

Libri

LIBRI XCVII

M. Craſſus prætor primùm cum parte fugitiuorum, quæ ex Gallis Germaniſq; conſtabat, feliciter pugnauit, cæſis inimicorum XXXV millibus, & duce eorum Granico. Cum Spartaco dein debellauit, cæſis cum ipſo millibus quadraginta. M. Antonius prætor bellum aduerſus Cretẽſes parum proſperè geſtum morte ſua finiuit. M. Lucullus proconſul Thracas ſubegit. L. Lucullus in Ponto aduerſus Mithridatem feliciter pugnauit, cæſis hoſtium amplius quàm ſexaginta millibus. M. Craſſus, & Cn. Pompeius COSS. facti ſunt. « ſicut Pompeius, antequam quæſturam gereret, ex equite Romano. tribunitiam poteſtatem reſtituerunt. Iudicia quoq; per M. Aurelium Cottam prætorem ad equites Romanos tranſlata ſunt. Mithridates deſperatione rerum ſuarum coactus ad Tigranem Armeniæ regem confugit.

LIBRI XCVIII

Lachares filius Mithridatis, Boſphori rex, à L. Lucullo in amicitiam receptus eſt. C. Lentulus, & L. Gellius cenſores aſperam cenſuram egerunt: quatuor & ſexaginta ſenatu motis, à quibus luſtrum conditum eſt. Cenſa ſunt ciuium capita CCCCL millia. L. Metellus prætor in Cilicia aduerſum piratas proſperè rem geſſit. Templum Iouis in Capitolio, quod incendio conſumptum erat, refectum à Q. Catulo dedicatum eſt. L. Lucullus in Armenia Mithridatem & Tigranem, & immenſas utriuſq; regis copias multis certaminibus fudit. Q. Metellus proconſul, bello ſibi aduerſum Cretenſes mandato, Cydoniam urbem obſedit. C. Triarius legatus Luculli aduerſus Mithridatem parum proſperè pugnauit. Lucullum, ne perſequeretur Mithridatem, ac Tigranem, ſummamq; uictoriæ imponeret, ſeditio militum tenuit, qui ſequi nolebant: quia legiones Valerianæ, impleta à ſe ſtipendia dicentes, Lucullum reliquerunt.

LIBRI XCIX

Q. Metellus proconſul Gnoſon, & Lyctum, & Cydoniam, & alias plurimas ciuitates expugnauit. L. Roſcius tribunus plebis legem tulit, ut equitibus Romanis in theatro quatuordecim gradus proximi aſſignarẽtur. Cn. Põpeius lege ad populum lata perſequi piratas iuſſus, qui commercium annonæ intercluſerant: intra quadrageſimum diem toto mari eos expulit, belloq; cum iis in Cilicia confecto, acceptis in deditionem piratis, agros & urbes dedit. Præterea res à Q. Metello aduerſus Cretenſes continet: & epiſtolas Metelli, & Cn. Pompeij inuicem miſſas. queritur Metellus gloriam rerum à ſe geſtarum à Pompeio ſublatam præteriri, qui in Cretam miſerit legatum ſuum ad accipiendas urbium deditiones. Pompeius Romæ rationem reddit, hoc ſe facere debuiſſe.

LIBRI C

C. Manlius tribunus plebis indignatione maxima nobilitatis legem tulit, ut Pompeio bellum Mithridaticum mandaretur. Concio eius bona. Q. Metellus domitis Cretenſibus, liberæ in id tempus inſulæ leges tulit. Cn. Pompeius ad gerendum bellum aduerſus Mithridatem profectus, cum rege Parthorum Phraate amicitiam renouauit: equeſtri prælio Mithridatem uicit. Præterea bellum inter Phraatem regem Parthorum, & Tigranem Armeniorum regem, ac demum inter filium Tigranem, patremq; geſtum continet.

DECADIS XI. LIBRI CI

CN. Pompeius Mithridatem nocturno prælio uictum coëgit Boſphoron profugere: Tigranẽ in deditionem accepit, eiq; ademptis Syria, Phœnicia, & Cilicia, regnum Armeniæ reſtituit. Coniuratio eorum, qui in petitione conſulatus ambitus damnati erant, facta de interficiendis COSS. oppreſſa eſt. Cn. Pompeius cum Mithridatem perſequeretur, in ultimas ignotaſq; gentes penetrauit: Iberos, Albanos, qui tranſitum minimè dabant, prælio uicit. Præterea fugam Mithridatis per Colchos, Heniochosq;, & res ab eo in Boſphoro geſtas continet.

LIBRI CII

Cn. Pompeius in prouinciæ formam Pontum redegit. Pharnaces filius Mithridatis bellum patri intulit. ab eo Mithridates obſeſſus in regia, cum ueneno ſumpto parum profeciſſet ad mortem, à milite Gallo, nomine Bithoco, à quo ut iuuaretur petierat, interfectus eſt. Cn. Pompeius Iudæos ſubegit. fanum eorum Hieroſolymis inuiolatum ante id tempus cepit. L. Catilina bis repulſam in petitione conſulatus paſſus, cum Lentulo prætore & Cethego & pluribus coniurauit, de cæde conſulum & ſenatus, incendiis urbis, opprimenda republica: exercitu quoq; in Hetruria comparato. Ea coniuratio induſtria M. Tullij Ciceronis eruta eſt, Catilina urbe pulſo: de reliquis coniuratis omnino ſumptum ſupplicium eſt.

LIBRI CIII

Catilina à C. Antonio proconſule cum exercitu cæſus. P. Clodius accuſatus, quòd in mulieris habitu ſacrarium, in quod uirum intrare nefas eſt, intraſſet: cumq; uxorem Metelli Pontificis ſtuprauiſſet, abſolutus. Cn. Potitius prætor Allobroges, qui rebellauerant, ad Solonem domuit. P. Clodius ad plebem tranſiit. C. Cæſar Luſitanos ſubegit. eoq; conſulatus candidato, & captante rempublicam inuadere, conſpiratio inter tres principes ciuitatis facta eſt, Cn. Pompeium, M. Craſſum, & C. Cæſarem. Leges agrariæ à Cæſare conſule cum maxima contentione, inuito ſenatu, ab altero conſule M. Bibulo latæ ſunt. C. Antonius proconſul in Thracia parum proſpere rem geſſit. M. Cicero lege à P. Clodio tribuno plebis lata, quia indemnatos ciues necauiſſet, in exilium miſſus eſt. Cæſar in prouinciam Galliam profectus, Heluetios, gentem uagam, domuit: quæ ſedem quærens, per prouinciam Cæſaris Narbonem iter facere uolebat. Præterea ſitum Galliarum continet. Pompeius de liberis Mithridatis, Tigrane & Tigranis filio triumphauit: Magnuſq; à tota concione conſalutatus eſt.

LIBRI CIIII

Prima pars libri ſitum Germaniæ, moreſq; continet. C. Cæſar cõtra Germanos, qui Ariouiſto duce in Galliã deſcenderãt, cũ exercitum duceret, rogatus ab Heduis, & Sequanis, quorũ ager poſſidebatur: trepidationẽ militum propter metum nouorũ hoſtiũ ortã allocutione exercitus inhibuit, & uictos prælio Germanos Gallia omni expulit. M. Cicero, Põpeio inter alios orãte, & T. Annio Milone tribuno pl. ingẽti gaudio ſenatus, ac uniuerſæ Italiæ ab exilio reductus eſt. Cn. Põpeio per quinquẽniũ annonæ cura mãdata eſt. Cæſar Ambianos, Sueſſiones, Viromãduos, Atrebates, Belgarũ populos, quorũ quidẽ maxima multitudo

tudo erat, prælio uictos in deditionem accepit: ac deinde contra Neruios unam harum ciuitatum cum maximo diſcrimine pugnauit, eamq́; gentem deleuit, quæ bellum geſſit, donec ex ſexaginta millibus armatorum trecenti ſupereſſent: ex nonaginta quinq; ſenatoribus tres tantummodo euaderent. Lege lata de redigenda in prouinciæ formam Cypro, & publicanda pecunia regia, M. Catoni adminiſtratio eiuſdem rei mandata eſt. Ptolemæus Aegypti rex ob iniurias, quas patiebantur, à ſuis regno pulſus Romam uenit. C. Cæſar gentem oceano iunctam, Venetos, nauali prælio uicit. Præterea à legatis eius eadem fortuna res geſtas continet.

LIBRI CV

Cum M. Catonis tribuni plebis interceſſionibus comitia tollerentur, ſenatus ueſtem mutauit. M. Cato in petitione præturæ, prælato Vatinio repulſam tulit. idem cum legem impediret, qua prouinciæ conſulares in quinquennium, Pompeio Hiſpaniæ, Craſſo Syria & Parthicum bellum, Cæſari Gallia & Germania dabantur, à C. Trebonio tribuno plebis legis autore in uincula ductus eſt. A. Gabinius proconſul Ptolemæum regnum reduxit Aegypti, reiecto Archelao, quem ſibi regem aſciuerant. Cæſar, uictis Germanis, & in Gallia cæſis, Rhenum tranſcendit, proximam partem Germaniæ domuit, ac deinde oceano in Britanniam parum proſperè tempeſtatibus aduerſis traiecit: iterumq; parum felicius, maximaq; hominum multitudine cæſa, reliquam partem inſulæ in poteſtatem redegit.

LIBRI CVI

Iulia Cæſaris filia, Pompeij uxor, deceſſit, honosq; maximus ei à populo habitus eſt, ut in campo Martio ſepeliretur. Gallorum multi populi, Ambiorige duce Eburonum defecerunt. à quibus Cotta, & T. Aurunculeius legati Cæſaris inſidijs circumuenti, cum exercitu, cui præerant, cæſi ſunt. & cum aliarum quoq; legionum caſtra oppugnata maximo labore defenſa eſſent, interq́; eos, qui in Treueris præerat, Q. Cicero, ab ipſo Cæſare hoſtes prælio fuſi ſunt. M. Craſſus bellum Parthis illaturus, Euphratem fluuium tranſiuit. uictusq; prælio, in quo & filius eius cecidit, cum reliquias exercitus in collem recepiſſet, euocatus in colloquium ab hoſtibus, ut de pace acturus, quorum dux erat Surenas, comprehenſus, & ne quid uiuus pateretur repugnans interemptus eſt, & ita perijt.

LIBRI CVII

C. Cæſar Treuiris in Gallia uictis, iterum in Germaniam tranſijt: nulloq́; ibi inuento hoſte, reuerſus in Galliam Eburones, & alias ciuitates, quæ conſpirauerant, uicit, & regem Ambiorigem in fuga perſecutus. P. Clodij à T. Annio Milone, candidato conſulatus, in Appia uia ad Bouillas occiſi corpus plebs in curia cremauit. Cum ſeditiones inter candidatos conſulatus Hypſeum, Scipionem, & Milonem eſſent, qui armis ac ui contendebant: ad comprimendas eas Cn. Pompeius legatus à ſenatu conſul tertium factus eſt abſens, & ſolus, quod nemini unquam contigit. Quæſtione decreta de morte P. Clodij, Milo iudicio damnatus in exilium actus eſt. Lex dicta eſt, ut ratio abſentis Cæſaris in petitione conſulatus haberetur, inuito & contradicente M. Catone. Præterea res geſtas à C. Cæſare aduerſum Gallos, qui propè uniuerſi Vercingentorige Auerno duce, defecerunt, & laborioſas obſidiones urbium continet: inter quas Auarici Biturigum, Gergouiæ Aruernorum.

LIBRI CVIII

Caius Cæſar Gallos ad Alexiam uicit, omnesq; Galliæ ciuitates, quæ in armis fuerant, in deditionem accepit. C. Caſſius quæſtor M. Craſſi Parthos, qui in Syriam tranſcenderant, cæcidit. In petitione conſulatus M. Cato repulſam tulit: creatis COSS. Ser. Sulpitio, & M. Marcello. C. Cæſar Bellouacos cum alijs Gallorum populis domuit. Præterea contentiones inter COSS. de ſucceſſore C. Cæſari mittendo, agente in ſenatu M. Marcello conſule, ut Cæſar ad petitionem conſulatus ueniret, cum is, lege lata in id tempus conſulatus, prouincias obtinere deberet: resq; à M. Bibulo geſtas in Syria continet.

LIBRI CIX

Cauſæ ciuilium armorum, & initia referuntur, contentionesq́; de ſucceſſore C. Cæſari mittendo, cum ſe dimiſſurum exercitum negaret, niſi à Pompeio dimitteretur. & C. Curionis tribuni plebis primum aduerſus Cæſarem actiones continet. Cum S C. factum eſſet, ut ſucceſſor Cæſari omnino mitteretur: M. Antonio, & Q. Caſſio tribunis plebis, quoniam interceſſionibus id S C. impediebant, urbe pulſis, mandatū à ſenatu conſulibus, & Cn. Pompeio, ut uiderent ne quid Reſp. detrimenti caperet. C. Cæſar bello inimicos perſecutus cum exercitu in Italiam uenit: Corfinium cum L. Domitio, & L. Lentulo cepit, eosq́; dimiſit: Cn. Pompeium, uniuerſosq; eius partium Italia omnino expulit.

LIBRI CX

Caius Cæſar Maſſiliam, quæ portas ipſi clauſerat, obſedit: & relictis in obſidione C. Trebonio, & D. Bruto, profectus in Hiſpaniam, L. Afranium, & C. Petreium legatos Cn. Pompeij cum ſeptem legionibus ad Ilerdam in deditionem accepit, omnesq; incolumes dimiſit: Varrone quoq; legato Pompeij cum exercitu in poteſtatem ſuam redacto. Gaditanis ciuitatem dedit. Maſſilienſes duobus naualibus prælijs uicti, poſt longam obſidionem in poteſtatem Cæſaris ſe permiſerunt. C. Antonius legatus Cæſaris male contra Pompeianos pugnauit, & in Illyrico captus eſt. in quo bello Opitergini tranſpadani Cæſaris auxiliares rate ſua ab hoſtilibus nauibus clauſa, potius quàm in poteſtatem inimicorum uenirent, inter ſe concurrentes occubuerunt. C. Curio legatus Cæſaris in Africa, cum aduerſus Pompeianarum partium ducem Varronem pugnaſſet, à Iuba rege Mauritaniæ cum exercitu cæſus eſt. C. Cæſar in Græciam traiecit.

DECAD. XII. LIBRI CXI

CAecilius Rufus prætor cum ſeditiones in urbe quàm maximè concitaret, nouarum tabularum ſpe plebe ſolicitata, abrogato magiſtratu, pulſus urbe Miloni exuli, qui fugitiuorum exercitum contraxerat, ſe coniunxit. uterq; cum bellum molirentur, interempti ſunt. Cleopatra Aegypti regina à Ptolomæo fratre regno pulſa eſt. Propter Q. Catuli prætoris auaritiam crudelitatemq; Cordubenſes in Hiſpania cum duabus Varianis legionibus à partibus Cæſaris deſciuerunt. Cn. Pompeius ad Brundiſium obſeſſus à Cæſare, & præſidijs eius cum magna clade diuerſæ partis expugnatis, obſidione liberatus tranſlato in Theſſaliam bello, apud Pharſaliam acie uictus eſt. Cicero in caſtris remanſit, uir nihil minus quàm ad bella natus. omnibusq; aduerſarum partium, qui ſe poteſtati uictoris permiſerunt, Cæſar ignouit.

Libri

LIBRI CXII

Trepidatio uictarum partium per diuerſas orbis terrarum partes, & fuga referuntur. Cn. Pompeius cum Aegyptum petiſſet, iuſſu Ptolemæi regis pupilli, autore Theodoro præceptore, cuius apud regem maxima erat autoritas, & Photino, occiſus eſt ab Achilla, cui delegatum id facinus erat, in nauicula, antequam in terram exiret. Cornelia uxor, & Sex. Pompeius filius in Cyprum refugerunt. Cæſar poſt tertium diem inſecutus, cum ei Theodorus caput Pompeij, & annulum obtuliſſet, infenſus eſt, & illachrymauit, ſine periculo Alexandriam tumultuantem intrauit. Cæſar dictator creatus, Cleopatram in regnum Aegypti reduxit, & inferentem bellum iiſdem autoribus Ptolemæum, quibus Pompeium interfecerat, cum maximo ſuo diſcrimine uicit. Ptolemæum, dum fugit, in Nilo nauicula ſubſedit. Præterea laborioſum M. Catonis in Africa, per deſerta cum legionibus iter: & bellum á Cn. Domitio contra Phraatem Parthum proſperè geſtum, continet.

LIBRI CXIII

Confirmatis in Africa Pompeianis partibus, earum imperium P. Scipioni delatum eſt, Catone, cui ex æquo deferebatur imperium, cedente. Et cum de diruenda urbe Vtica propter fauorem ciuitatis eius in Cæſarem deliberaretur, idq; ne fieret, M. Cato tenuiſſet: Iuba ſuadente, ut dirueretur, tutela eius, & cuſtodia mandata eſt Catoni. Pompeij Magni filius in Hiſpania contractis uiribus, quarum ducatum nec Afranius, nec Petreius excipere uolebant, bellum aduerſus Cæſarem renouauit. Pharnaces Mithridatis filius, rex Ponti, ſine ulla belli mora uictus eſt. Cum ſeditiones Romæ à P. Dolobella tribuno pl. legē ferente de nouis tabulis excitatæ eſſent, & ex ea cauſa plebs tumultuaretur, inductis á M. Antonio magiſtro equitum in urbem militibus, octingenti è plebi cæſi ſunt. Cæſar ueteranis cum ſeditione miſſionem poſtulantibus dedit. & cum in Africam traieciſſet, contra copias Iubæ regis cum diſcrimine maximo pugnauit.

LIBRI CXIIII

Bellum in Syria Cæcilius Baſſus eques Romanus Pompeianarum partium excitauit, & relicto á legione Sexto Cæſare, quæ ad Baſſum tranſierat: occiſoq; eo Cæſar Scipionem prætorem, Afranium, Iubamq; uicit ad Tapſum, caſtris eorum expugnatis. Cato audita re cum ſe percuſſiſſet Vticæ, & interueniente filio curaretur, inter ipſam curationem reſciſſo uulnere expirauit, anno ætatis quadrageſimonono. Petreius Iubam, ſeq; interemit. P. Scipio in naue circunuentus, honeſtæ morti uocem quoq; adiecit. querentibus enim hoſtibus imperatorem, dixit, Imperator bene ſe habet. Fauſtus & Afranius occiſi: Catonis filio uenia data. Brutus legatus Cæſaris in Gallia Bellouacos rebellantes uicit.

LIBRI CXV

Cæſar quatuor triumphos duxit: ex Gallia, ex Aegypto, ex Ponto, & Africa. epulum, & omnis generis ſpectacula edidit. M. Marcello conſulari, ſenatu rogante, conceſſit reditum. qui Marcellus beneficio eius frui minimè potuit, á P. Magio Chilone cliente ſuo Athenis occiſus. Et cenſum egit, quo cenſa ſunt ciuium capita centum quinquaginta milia. Profectus in Hiſpaniam contra Sex. Pompeium, utrinq; multis expeditionibus factis, & aliquot urbibus expugnatis, ſummam uictoriam cum maximo diſcrimine ad Mundam urbem conſecutus eſt. Pompeius Sex. effugit.

LIBRI CXVI

Caius Cæſar ex Hiſpania quintum triumphum egit. & cum multi, quam maximiq; honores ei à ſenatu decreti eſſent, inter quos, ut pater patriæ appellaretur, & ſacroſanctus, ac dictator in perpetuum eſſet, inuidiæ cauſam aduerſus eum præſtitere, quod ſenatui deferenti hos honores, cum ante ædem Veneris genitricis ſederet, minimè aſſurrexit: & quòd M. Antonio conſule collega ſuo inter Lupercos currente, diadema capiti ſuo impoſitum in ſella repoſuit: & quòd Epidio Marullo, & Cæſetio Flauo tribunis plebis inuidiam ei tanquam regnum affectanti mouentibus, poteſtas abrogata eſt. Ex iiſ cauſis conſpiratione in eum facta, cuius capita fuerunt, M. Brutus, & C. Trebonius, & C. Caſſius, & ex Cæſaris partibus D. Brutus, in curia Pompeij occiſus eſt uiginti tribus uulneribus, occupatumq; ab interfectoribus eius Capitolium. Obliuione deinde cædis eius á ſenatu decreta, obſidibus Antonij & Lepidi liberis acceptis, coniurati á Capitolio deſcenderunt. Teſtamento Cæſaris hæres ex parte dimidia inſtitutus C. Octauius ex ſorore nepos, & in nomen adoptatus eſt. Cæſaris corpus cum in campum Martium ferretur, á plebe ante roſtra crematum eſt. Dictaturæ honos in perpetuum ſublatus eſt. Chamaces humillimæ ſortis homo, qui ſe C. Marij filium ferebat, cum apud credulam plebem ſeditiones moueret, interfectus eſt.

LIBRI CXVII

C. Octauius Romam ex Epiro uenit. eò enim illum Cæſar præmiſerat, bellum in Macedonia geſturus, omnibusq; proſperis exceptus, etiam nomen Cæſaris ſumpſit: in confuſione rerum, ac tumultu Lepidum pontificem maximum interemit. Sed M. Antonius COS. cum imponenter dominaretur, legemq; de prouinciarum permutatione tuliſſet per uim, & Cæſarem quoq; petentem, ut ſibi aduerſum auunculi percuſſores adeſſet, magnis iniurijs affecit. Cæſar, ut ſibi & reipublicæ uires contrà eum paraturus, deductos in colonias ueteranos excitauit. Legiones quoq; quarta & Martia ſigna ab Antonio ad Cæſarem tulerunt. deinde plures ſæuitia M. Antonij paſſim in caſtris ſuis trucidati, quia & ſuſpecti erant, & ad Cæſarem deſciuerunt. D. Brutus, ut petenti Ciſalpinam Galliam Antonio obſiſteret, Mutinam cum exercitu occupauit. Præterea diſcurſus utriuſq; partis uirorum ad accipiendas prouincias, apparatusq; belli continet.

LIBRI CXVIII

M. Brutus in Græcia ſub prætextu reipublicæ, & ſuſcepti contra M. Antonium belli, exercitum, cui Vatinius præerat, cum prouincia in poteſtatem ſuam redegit. C. Cæſari, qui primus reipub. arma ſumpſerat pro populo Romano, imperium à ſenatu datum eſt cum conſularibus ornamentis, adiectumq;, ut ſenator eſſet. M. Antonius D. Brutum Mutinæ obſedit: miſſiq; ad eum legati à ſenatu de pace, parum ad eam componendam ualuerunt. Populus Romanus ſaga ſumpſit. M. Brutus in Epiro C. Antonium prætorem cum exercitu poteſtati ſuæ ſubegit.

LIBRI CXIX

C. Trebonius in Aſia fraude P. Dolobellæ occiſus eſt. ob id facinus Dolobella à ſenatu hoſtis iudicatus eſt. Cum Panſa COS. male aduerſus Antonium pugnaſſet, A. Hircius COS. cum exercitu ſuperueniens, fuſis M. Antonij copijs, fortunam utriuſq; partis æquauit. Victus deinde ab Hircio & Cæſare Antonius in Galliam confugit, & M. Lepidum cum legionibus, quæ ſub ipſo erant, ſibi iunxit: hoſtiſq; à ſenatu cum omnibus, qui intra præſidia eius erant, iudicatus eſt. A. Hircius, qui poſt uictoriam ipſius in inimicorum caſtris ceciderat, & L. Panſa è uulnere, quod in aduerſo prælio exceperat, defunctus, in Campo Martio ſepulti ſunt. Aduerſus C. Cæſarem, qui ſolus è tribus ducibus ſupererat, parum gratus ſenatus fuit, qui D. Bruto obſidione Mutinenſi à Cæſare liberato, honore triumphi decreto, Cæſaris, militumq; eius mentionem non ſatis gratam habuit. ob quæ C. Cæſar reconciliata per M. Lepidum cum M. Antonio gratia, Romam cum exercitu uenit, & perculſis aduentu eius ijs qui in eum iniqui erant, cum annos XVIII haberet, COS. creatus eſt.

LIBRI CXX

Cæſar COS. legem tulit de quæſtione habenda in eos, quorum opera pater occiſus eſſet. poſtulatiq; ea lege M. Brutus, C. Caſſius, D. Brutus abſentes damnati ſunt. Cum M. Antonio uires Aſinius quoq; Pollio, & Munacius Plancus cum exercitibus ſuis adiuncti ampliaſſent, & D. Brutus, cui ſenatus ut perſequeretur Antonium, mandauit, relictus à legionibus ſuis profugiſſet, iuſſu Antonij, in cuius poteſtatem uenerat, à Capeno Sequano interemptus eſt. C. Cæſar pacem cum Antonio & Lepido fecit, ita, ut tres uiri reip. conſtituendæ quidem per quinquennium præeſſent. ipſe Lepidus & Antonius ſtatuerunt, ut ſuos quiſq; inimicos proſcriberent. in qua proſcriptione plurimi equites, CXXX ſenatorum nomina fuerant, & inter eos L. Pauli fratris M. Lepidi, & L. Cæſaris Antonij auunculi, M. Ciceronis, cuius occiſi à Popilio legionario milite, cum haberet annos LXIII caput quoq; cum manu dextra in roſtris poſitum eſt. Præterea res à M. Bruto in Græcia geſtas continet.

DECADIS XIII. LIBRI CXXI

CAſſius, cui mandatum à ſenatu erat, ut Dolobellam inimicum iudicatum bello perſequeretur: autoritate Reip. adiutus, Syriam cum tribus exercitibus, qui in eadem prouincia erant, in poteſtatem ſuam redegit: Dolobellam in urbe Laodicea obſeſſum mori coëgit. M. quoq; Bruti iuſſu C. Antonius captus, occiſus eſt.

LIBRI CXXII

Marcus Brutus aduerſus Thracas parum proſperè rem geſſit, omnibusq; tranſmarinis prouincijs, exercitibusq; in poteſtatem eius & C. Caſſij redactis, coierunt Smyrnæ uterq; ad ordinanda futuri belli conſilia. M. Meſſalæ Publicolam fratrem iunctum communi conſilio condemnauerunt.

LIBRI CXXIII

Sex. Pompeius, Magni filius, lectis ex Epiro proſcriptis ac fugitiuis, cum exercitu diu ſine ulla loci cuiuſquam poſſeſſione prædatus in mari, Meſſanam oppidum in Sicilia primum, deinde totam prouinciam occupauit: occiſoq; à Pompeio A. Bithynico prætore, Saluidienum legatum Cæſaris nauali prælio uicit. Cæſar & Antonius cum exercitibus in Græciam traiecerunt, bellum contra Brutum & Caſſium geſturi. Q. Cornificius in Africa T. Seſtium, Caſſianarum partium ducem, prælio uicit.

LIBRI CXXIIII

Caius Cæſar, & Antonius, apud Philippos uario euentu contra Brutum & Caſſium pugnauerunt: ita, ut utriuſq; dextera cornua uicerint, & caſtra quoq; utrinq; ab ijs qui uicerant expugnarentur. Sed inæqualem fortunam partium mors quidem Caſſij fecit. qui cum in eo cornu fuiſſet quod pulſum erat, totum exercitum fuſum ratus, mortem ſibi conſciuit. Altero deinde prælio uictus M. Brutus, & ipſe uitam finiuit, exorato Stratone fugæ comite, ut ſibi gladium adijceret. annorum erat circiter ætatis XL. Inter quos Q. Hortenſius occiſus eſt.

LIBRI CXXV

Caius Cæſar, relicto Antonio (tranſmarinæ prouinciæ ex parte imperium ei ceſſit) reuerſus in Italiam, ueteranis agros diuiſit. ſeditiones exercitus ſui, quas corrupti à Fuluia M. Antonij uxore milites contra imperatorem ſuum concitauerant, cum grandi periculo inhibuit. L. Antonius COS. M. Antonij frater, eadem Fuluia conſulente, bellum Cæſari intulit: receptis in partes ſuas populis, quorum agri ueteranis aſſignati erant: & M. Lepido, qui cuſtodiæ urbis cum exercitu præerat, fuſo, hoſtiliter in urbem irrupit.

LIBRI CXXVI

Caius Cæſar, cum eſſet annorum XXIII. obſeſſum in oppido Peruſia L. Antonium, conatumq; aliquoties erumpere, & repulſum fame coëgit in deditionem uenire: ipſiq;, & omnibus quidem militibus eius ignouit: Peruſiam diruit: redactis in poteſtatem ſuam omnibus diuerſæ partis exercitibus, bellum citra ullum ſanguinem confecit.

LIBRI CXXVII

Parthi Labieno, qui Pompeianarum partium fuerat, duce, in Syriam irruperunt: uictoq; Didio Saxa, M. Antonij legato, uniuerſam eam prouinciam occupauerunt. M. Antonius cum ad bellum contra Cæſarem gerendum incitaretur, uxore Fuluia dimiſſa, ne concordiæ ducum obſtaret: pace facta cum Cæſare, ſororem eius Octauiam in matrimonium duxit. Q. Saluidienum conſilia nefaria contra Cæſarem molitum, indicio ſuo detexit: isq; damnatus mortem ſibi conſciuit. P. Ventidius Antonij legatus Parthos prælio uictos Syria expulit: Labieno eorum duce occiſo. Cum uicinus Italiæ hoſtis Sex. Pompeius Siciliam teneret, & annonæ commeatum impediret: cum eo poſtulatam pacem Cæſar & Antonius quidem fecerunt, ita ut Siciliam prouinciam haberet. Præterea motus Africæ, & bella geſta continet.

Libri

LIBRI CXXVIII

Cum Sex. Pompeius rurſum latrocinijs mare infeſtum redderet: nec pacem, quam acceperat, præſtaret: Cæſar neceſſario bello contra eum ſuſcepto, duobus naualibus prælijs dubio euentu pugnauit. L. Ventidius legatus M. Antonij Parthos in Syria uicit, regemq; eorum interemit. Iudæorũ quoq; legati ab Antonio interẽpti ſunt. Præterea belli Siculi apparatũ cõtinet.

LIBRI CXXIX

Aduerſus Sex. Pompeium uario euentu naualibus certaminibus pugnatum eſt: ita, ut duarum claſſium, Cæſaris altera, cui Agrippa præerat, uinceret: altera, quam Cæſar duxerat, deleta, expoſiti in terram, in quàm maximo periculo eſſent. uictus deinde Pompeius in Siciliam profugit. M. Lepidus, ex Africa uelut ad ſocietatem belli contra Sex. Pompeium à Cæſare gerendi traiecerat: ei bellum cum Cæſar quoq; inferret, relictus ab exercitu, abrogato triumuiratus honore, uitam impetrauit. M. Agrippa nauali corona à Cæſare donatus eſt, qui honos nemini ante eum habitus eſt.

LIBRI CXXX.

Marcus Antonius, dum cum Cleopatra luxuriaretur, Mediam prouinciam ingreſſus, bellum cum legionibus XVIII. & XVI millibus equitum Parthis intulit. & cum duabus legionibus amiſsis, nulla re proſperè cedente retro rediret, inſecutis ſubinde Parthis, & ingenti trepidatione, & magno totius exercitus periculo, in Armeniam reuerſus eſt, XXI die trecenta millia fuga emenſus. circa octo millia hominum tempeſtatibus amiſit. tempeſtates quoque infeſtas ſuper infeliciter ſuſceptum Parthicum bellum culpa ſua paſſus eſt: quia hyemare in Armenia nolebat, dum ad Cleopatram feſtinat.

DECAD. XIIII. LIBRI CXXXI

SEx. Pompeius, cum in fidem M. Antonij ueniret, bellum aduerſus eum in Aſia moliens, à legatis eius oppreſſus eſt. Cæſar ſeditionem ueteranorum cum magna pernicie motam inhibuit: Iapidas, Dalmatas, & Pannonios ſubegit. Antonius Artauaſdem Armeniæ regem fide data perductum in uincula conijci iuſsit, regnumq; Armeniæ filio ſuo ex Cleopatra nato dedit: quam uxoris loco iampridem captus amore eius habere cœperat.

LIBRI CXXXII

C. Cæſar in Illyrico Dalmatas domuit. Cum M. Antonius ob amorem Cleopatræ, ex qua duos filios habebat, Philadelphum, & Alexandrum, neq; in urbem uenire uellet, neq; finito eius tempore triumuiratus imperium deponere, bellumq; moliretur, quod urbi Italiæq; inferret, ingentibus tam naualibus, quàm terreſtribus copijs ob hoc contractis, remiſſoq; Octauiæ ſorori Cæſaris repudio, Cæſar in Epirum cum exercitu traiecit. Pugnæ deinde nauales, & prælia equeſtria ſecunda Cæſaris referuntur.

LIBRI CXXXIII

M. Antonius ad Actium claſſe uictus Alexandriam profugit, obſeſſusq; à Cæſare in ultima rerum deſperatione, præcipuè occiſæ Cleopatræ falſo rumore impulſus, ſeipſe interemit, Cæſaris Alexandria in poteſtatem redacta. Cleopatra, ne in arbitrium uictoris ueniret, uoluntaria morte occubuit. In urbem reuerſus, tres triumphos egit, unum ex Illyrico, alterum ex Actiaca uictoria, tertium ex Cleopatra: impoſito fine ciuilibus bellis altero & trigeſimo anno. M. Lepidus, qui Lepidi triumuiri fuerat filius, coniuratione contra Cæſarem facta, bellum moliens oppreſſus & occiſus eſt.

LIBRI CXXXIIII

C. Cæſar rebus compoſitis, & omnibus prouincijs in certam formam redactis, Auguſtus quoq; cognominatus eſt: & menſis Sextilis in honorem eius appellatus eſt. Cum ille conuentum Narbonæ egit, cenſus à tribus Gallijs, quas Cæſar pater uicerat, actus. Bellum contra Baſtarnas, & Mœſos, & alias gentes à M. Craſſo refertur.

LIBRI CXXXV

Bellum à M. Craſſo aduerſus Thracas, & à Cæſare aduerſus Hiſpanos geſtũ refertur. et Salaſsi, gentes alpinæ, perdomiti.

LIBRI CXXXVI

Rhetia à Tyberio Nerone, et Druſo Cæſaris priuigno, domita: Agrippa Cæſaris gener mortuus, et à Druſo cẽſus actus eſt.

LIBRI CXXXVII

Ciuitates Germaniæ cis Rhenum, & trans Rhenum poſitæ oppugnantur à Druſo: & tumultus, qui ob cenſum exortus in Gallia erat, compoſitus. Ara Cæſari ad confluentem Araris & Rhodani dedicata, ſacerdoteq; creato C. Iulio Vercondaridubio Heduo.

LIBRI CXXXVIII

Thraces domiti à Scipione: item Cheruſci, Tenchateri, Cauci, aliæq; Germanorũ trans Rhenum gentes ſubactæ à Druſo referuntur. Octauia ſoror Auguſti defuncta, antè amiſſo filio Marcello. cuius monumenta ſunt, theatrum & porticus, eius nomini dicata.

LIBRI CXXXIX

Bellum contra tranſrhenanas gentes à Druſo geſtum refertur. in quo inter primores pugnauerũt, Senectius & Anectius, tribuni ciuitatis Neruiorum. Dalmatas & Pannonios Nero frater Druſi ſubegit. Pax cum Parthis facta eſt: ſignis à rege eorum, quæ ſub Craſſo & poſtea ſub Antonio cãpta erant, redditis.

LIBRI CXL

Bellum aduerſus Germanorum trans Rhenum ciuitates geſtum à Druſo refertur. ipſe ex fractura equo ſuper crus eius collapſo, XXX die quàm id acciderat, mortuus eſt. corpus à Nerone fratre, qui nuncio ualetudinis euocatus raptim occurrerat, Romam reuectum, & in C. Iulij tumulo conditum. Laudatus à Cæſare Auguſto uictrico, & ſupremis illius funeribus plures honores additi.

FINIS.

GENEROSO EQVITI DOMINO FRANCISCO DILPHO Sigiſmundus Gelenius S. P. D.

IN COMMVNI *opera circa emendationem Liuianæ hiſtoriæ, decebat quidem eum præfari, cuius partes in hac functione tanto potiores fuiſſent, quanto ipſe omnibus ingenij dotibus antecellit: quanquam uererer ne uel hoc arrogantiæ ſpeciem habeat, cum* BEATO RHENANO, *homine iuuandis literis nato, quocunq; modo conferri aut coniūgi, ni parata eſſet excuſatio, quòd is ipſe in conſortium huius prouinciæ me ultrò aſciuerit. ſed quandoquidem is, conſcientia nimirum meritæ quum in caſtigando pro parte, ſua tum in annotando laudis ſecurior, nihil amplius patrocinandum huic negotio obſtinatè animum induxit: mihi tamen, ſi uellem, id permittens: equidem meam certè unius uicem ſolicitus, aliud patrocinium à Beato deſtitutus circumſpectare cœpi. Et quamuis bonam cauſam me habere confiderem, malui tamen non ſolum iudicandi perito, ſed etiam beneuolo atq; amico alicui eam credere. Qua in reputatione nemo te prior occurrebat, doctiſſime Dilphe. Nam & pro mutua beneuolentia non detrectaturum patrocinium ſperabam: & quatenus patrocinari oporteat, facilè diſpecturum pro inſigni eruditione, qua non apud exteras ſolum, ſed etiam longinquas gentes præclaram exiſtimationem acquiſiſti: tametſi tu non hac una laude cenſendus es, ſed multis præterea magniſq; dotibus: imaginum claritate, corporis ſpecie, ingenij uigore, multarum gentium linguarum ac morum cognitione, quæ non exigua prudentiæ pars eſt: principum amicitia, in negotijs dexteritate, comitate in colloquijs, in conuictu ciuilitate, humanitate in officijs. Sed deſino plura de te, præſertim apud te. Præſtat fortaſſe indicare paucis, quibus præſidijs hoc negotium abſolutum ſit. Primùm uir acerrimi iudicij Rhenanus, diligenti habita per collegia ſimul & cœnobia conquiſitione, geminum exemplar omnium qui extant Liuij librorum, excepta dimidia Decade tertia, ſibi comparauit: eo conſilio, ut prælucente antiqua lectione, facilius mendarum tenebras diſcuteret. quis enim non uideat, ubi uetera archetypa tam inter ſe conſentiunt, quàm à uulgatis editionibus diſſonant, multo quum expeditius, tum certius ſynceram lectionem reſtitui poſſe? atq; ita bonæ partis Liuiani operis collationem ac caſtigationem quàm accuratiſſimè peregit. Reliquum pari cura, ne dicam religione, atq; eorundem exemplarium ope, ipſe confeci: factumq; operæprecium haudquaquam pœnitendum, abundè declarabunt Annotationes ſubiunctæ. Viſum eſt enim rationem ſingulorum reddere, niſi ſicubi euidentior ea eſt quàm ut probatione opus ſit. Ne quis igitur mihi hic protinus reclamet, tolli receptam lectionem: ſed prius conſideret, quid ſublatum, quid'ue repoſitū. Equidem eam lectionē iuſtius pro recepta habendam cenſeo, quæ ante annos plus mille recepta eſt, quàm quæ proximis annis per typographorū oſcitantiā primum irrepſit, mox numeroſa uoluminū propagine latius in dies inualuit, doctis interim uel diſſimulantibus, uel aliud agentibus. Neq; negauerim quoſdā & ante nos quandoq; uetera inſpexiſſe exemplaria: uerùm plurimū intereſt, quo pacto quis illis utatur. Id ſi cui dubiū eſt, unū afferetur exemplum: nō quòd libeat alienæ induſtriæ obtrectare, ſed quia animaduerto eſſe qui non ita magni negotij putent antiqua uolumina legere. Aetate noſtra adiectus eſt reliquo operi tertius quartæ Decadis liber, tum recens repertus in exemplari quod nos quoq; in hac editione ſequuti ſumus. Et tamen non pauca loca in eo caſtigatorem fefellerunt, ob imperitiam legendi, & ſcripturæ difficultatem: quemadmodum ex Annotationibus euidenter apparebit. Hanc igitur noſtram opellam ſi tuo calculo comprobaueris, ſpes eſt cæteros doctos libenter tuo iudicio acceſſuros: quæ ſi non fallet, Plinij quoq; Naturalis Hiſtoriæ caſtigationem, æquè ex gemini exemplaris utriuſq; emendatiſſimi collatione iam paratam, in gratiam ſtudioſorum breui emiſſuri ſumus. Vale, & me inter tuos habere perge.*

IN T. LIVII PRIMAE DECADIS
LIBRVM PRIMVM ANNOTATIONES

EXEMPLAR primæ Decadis manu ſcriptum ſanè quàm eleganter, quod nobis communicauit non gente ſolum, ſed & literis clarus ille Vormacienſis eccleſiæ decanus, dominus Reinhardus Rietpur, deſumptum illi ex bibliotheca publica, primis duobus ternionibus carebat, quos nebulo quiſpiam deſecuerat, dum liber alicubi incuſtoditus iacet. Idem ſcelus & in fine uoluminis commiſſum. Quare coacti ſumus hic aliquot paginas tranſilire. Inſigniq; eum Veſtæ.) Sic exemplaria quædam excuſa habent: quum ſit ſcribendum, ueſte, abſq; diphthongo. non enim de dea Veſta, ſed de ueſtimēto loquitur. Cætera quæq; omnia pub.) Vetus lectio, Cætera quoq; omnia. & ſic legi debet. Propulſo legum ac pœnarum metu.) Archetypum Vormacienſe habet, Proximo legum ac pœnarum metu. Is ducit exercitum quàm proximè.) Non dubito quin Liuius ſcripſerit quemadmodum eſt in uolumine Vormacienſi, Ea res ab ſtatiuis exciuit Metium, ducit quàm proximè ad hoſtē poteſt. Abſolutè enim uerbum duco, ſubinde Liuius uſurpat, & autores cæteri. Facis'ne me tu reg. n. populiq; Romani Quiritium?) Scribendum, Populi Romani Quiritium, abſq; particula, que. Patrem patratum Sp. Fuſium.) Adijce pronomen, is: Is patrem patratum Sp. Fuſium fecit. Sic enim in manu ſcripto libro legitur. Vt illa palàm prima poſtremaq;.) Habet exemplar uetus, Vt illa palàm prima poſtrema ex illis tab. Nihil autem ambigo particulam Quæ, poſtea additam. Si prior defecerit.) Legendum, Si prior defexit. nam ſic continet ſcriptura uetus. Dixerunt autem antiqui

antiqui Defexit, pro Defecerit. Tu illo die Iuppiter P.R.) Hic multum laboris mihi exhibuit, & diu me diſtraxit, quũ deprauata tum uariata lectio libri manuſcripti: in quo legitur, Tum ille dies Iuppiter. & quidam ſuprà adiecerat, uel Dieſpiter. In margine notatum erat, Dies Iuppiter. Deprehendi uero tandem ſcribendum eſſe, Tum die Iuppiter. Nam priſci, dium, deum dixerũt, ut dium Fidium, item diuum. Scribam ueterem decepit, Die, ſic fortaſsis ſcriptum, die: ut poſſet facile uerti in ille, diuerſa uidelicet lectione, quæ ſæpe notata ſeorſim à parum attentis ſcribis, dum nihil omittere uolunt, in contextum recipitur. Et Die, quod ipſe eſſe putabat à uocabulo Dies diei, mutatũ eſt in Dies: ut quadraret oratio, Ille dies. Habebunt mihi docti, ſat ſcio, magnã gratiam pro hoc loco reſtituto. Porrò, Tum aduerbium ſatis ſignificantiæ tẽporalis in ſe habet, ut nihil addere fuerit opus, Illo die. Animo intenduntur.) Vetus lectio, Animo incenduntur. Et mox: Publicũ imperiũ ſeruitiumqꝫ obuerſatur animo, ſine coniunctione Sed: qui ſermo mirã elegantiã habet. Itẽ inferius paulo, Ad quorũ caſum quũ conclamaſſet gaudio Albanus ex. Ex inſperato pauentium ſolet.) Magnum hic mendum exẽplaria Liuiana occupauit. Nã pro pauentium, ſcribendũ eſt Fauentium. Vehemens autẽ de proſpero rei propè deſperatæ ſucceſſu, gaudium. Et ut pugnatũ eſt.) Non erat opus hic particulas iſtas trãſponere. Rectè enim exẽplar ſcriptũ habet, ſed diſtantia locis, & ut pugnatũ eſt. Idem habet paulopòſt: Quę deſponſa uni, nõ deſpõſata. Et ibidem: Obuia ante portã Capenam fuit, non Obuiã. Cum immaturato amore.) Tu ſcribe, Cum immaturo amore. Et mox: Quæcunqꝫ Romana lugebit hoſtem. Sic enim archetypo Vormacienſi legitur. Aut ſecundũ iudicium ſupplicij.) Antiqua lectio, Ad ſecundũ iudicium ſup. Scribendum, Ac ſecundũ iudicium ſupplicij autor eſſet. I, caput obnube liberatoris huius urbis.) Imperatiuum I, recentior manus aſcripſerat in codice Vormacienſi: in quo non caret elegantia, quod ſcriptũ eſt, Vrbis huius. Quemadmodũ & quod ſequitur: Admiratione magis uirtutis quàm iure cauſę. Item rurſum quod paulo pòſt legitur: Id hodie quoqꝫ publicè ſemper refectũ manet. Hic miror quid libuerit quibuſdam dictiones tranſponere, contra fidem exemplaris ſcripti. Suo iuſſu circunduci Albanorũ exercitũ, ut Fidenatiũ nuda terga inuadat: idem imperat, ut haſtas equites erigere iubeat.) In uolumine Vormacienſi legitur, Albanũ exercitum. Quę ſequũtur cõcordant cũ uulgatis editionibus. At ego ſic arbitror ſcripſiſſe Liuium, hoc modo diſtinguenda oratione: Suo iuſſu circunduci Albanum exercitũ, ut Fidenatiũ nuda terga inuadat idem (ſubaudi Albanus exercitus) imperat: haſtas equites erigere iubet. Porrò mirũ Tulli regis cõſilium fuit, etiam deſciſcentes Albanos in ſpecie adhortantis, quo Fidenates hoſtes terreret. In Veientem alieno pauore perculſum ferociter redit.) Legendum eſt, Ferocior redit. Exempli parum memoris legũ humanarũ fuit.) Cogitandum num ſcribi poſsit, Legum Romanarũ fuit. Nam ſequitur, In alijs gloriari licet: &c. Eandem ſedem Tullus regiæ capit, ibiqꝫ habitauit.) Autoritatem ſequuti ſcripti codicis, ſic legemus, Eam ſedem Tullus regiæ capit, ibiqꝫ deinde habitauit. Legiones etiã ueteres.) Vetus & ſyncerior lectio, Legiones, & ueteres eodem ſupplemento expleuit, & nouas ſcripſit. Et quia proximũ regnum cæteris egregiũ.) Repone, Cætera egregium. Sic enim Liuius loqui ſolet, & autores alij. Ita habes infrà: Ergo uirum cætera egregium ſequuta. Põtificem maximum in album relata.) In libro ſcripto tantum eſt, Pontificem in album. Sicut ſuprà, Pontificem deinde Numa Marcium M.F. ex patribus legit. Repetentibus res Romanis ſuperbè reſponſum reddiderunt.) Magis placet antiqua lectio, Reddunt. Illasqꝫ res dedier nuncio populi Romani mihi expoſco.) Suſpicor tres iſtas dictiones, Nuncio populi Romani, poſtea additas ab exponente datiuum Mihi. In exemplari Vormacienſi recentiore manu ſupraſcriptum erat inter Res & Dedier, Pop. Ro. Tum patriæ cõpotem me nũquam ſinas eſſe.) Lectio uetus, Siris eſſe. Scribo, ſieris eſſe. Hominibusqꝫ priſcis Latinis.) Ex ueteri uolumine ſic apparet legendum eſſe: Patri patrato priſcorum Latinorum, hominibusqꝫ. ſubaudi, Priſcorũ Latinorum, priſcis'ue Latinis. Et paulopòſt: Homines'ue priſci Latini, non hominesqꝫ. Et quã circa palatium ſedem ueteres Romani.) Rectè habet antiqua lectio, Sedem ueterem Romanorum: ut intelligas, Sabinos Capitolium atqꝫ arcem impleſſe circa palatium, quæ ſedes erat ueterum Romanorum. Inde ingenti præda potitus Romam redit.) Exemplar ſcriptum habet, Potens. opinor legendum Potiens. Quiritium quoqꝫ foſſa, haud paruum munimentum à planioribus additum locis.) Qui hunc locum caſtigare niſus eſt, quum rectè haberent uerba, deprauauit. nam Aditu, ſupinũ, uertit in Additum, participium: ſed perperã. Significat enim Liuius, foſſam Quiritium non paruũ munimentum fuiſſe ab ea parte qua erant loca planiora ac faciliora aditu. Et in ora Tyberis Hoſtia urbs condita.) Legendũ eſt, Et in ore Tyberis Hoſtia urbs cõdita: hoc eſt, in exitu ubi in mare effunditur. Alioqui Roma quoqꝫ in ora Tyberis ſita. Sic in ora Elli fluuij, quem & Alſani uocant Argentuaria ac Elcebus ſiue Sletſtadiũ iacent: in ore eiuſdem, hoc eſt apud confluentes, Argentoratũ. Ea quum illi nupſiſſet.) Hic priſcum uerbum fœdè deprauauit temeraria caſtigatoris manus: nam pro Innupſiſſet, ſcripſit Illi nupſiſſet. Sic autẽ habet lectio uetus, Ea quum innupſiſſet. Porrò mulier innubit propriè, quum in mariti domum tranſit: unde factum, ut Innubere ueteres pro tranſire uſurparint: teſte Nonio, qui Lucilium citat, ita hoc uſum uerbo. Senſus igitur eſt: Ea quum innupſiſſet, hoc eſt iam ad domum mariti tranſiſſet. Nam nu-

pſiſſe dicitur puella, etiamnum apud parentes domi manens. Innupſiſſe, niſi quæ cum uiro iam habitare cœpit, non dicitur. Facile uiro perſuadet.) Viro, datiuum, quiſpiam addidit inter enarrandum. Non reperimus in codice Vormacienſi: nec eſt neceſſarius. præceſsit autem, Forti ac ſtrenuo uiro. Commigrant Romam.) Exemplar antiquum habet, Amigrant Romam: ſubaudi, Tarquinijs. Non aliter dictum eſt infrà, Auolant Romam. Porrò quid uetat dici, Amigro, pro Abmigro: ſiue Ammigro, pro Admigro: ſicut dicimus Immigro, & Demigro. Iam & Romanis conſpicuum.) In uolumine ſcripto tantum legitur, Edidêre nomen Romanis conſpicuum. Adiecit fortaſsis aliquis duas illas particulas, connectere uolens orationem, quæ ſibi hiare uidebatur. mihi non uidentur neceſſariæ. Notitiaq́ eum breui apud regem.) Hunc locum ſciolus aliquis adulterauit. Legendum uerò quemadmodum archetypum Vormacienſe continet: Notitiamq́ eam breui apud regem liberaliter dextreq́ obeundo officia in familiaris amicitiæ adduxerat iura. Vt intelligas, ipſum Lucumonem adduxiſſe eam notitiam in iura amicitiæ familiaris.

Vt mille & trecēti equites.) Antiqua lectio, Vt mille & DCCC equites. Hoc pacto in ſingulis centurijs fuerunt ſexcenti equites. Et quicquid circa Collatiam agri erat.) Mihi magis probatur ut ſcribamus ad fidem uetuſti codicis, Et quicquid citra Collatiā agri erat. Et ego recipio.) At ego recipio, ſcriptum eſt in archetypo. Deinde triumphans Romam redit. Præterea, Omne nomen Latinum. Item, Pax deinde eſt facta. Vrbem, quam nondum munierat.) Tu caſtiga, Vrbem quà nondum munierat. Eſt Quà, aduerbiū loci, hoc eſt qua parte. Hunc lumen quondam.) Interpretatio flammæ, quà uiſum eſt pueri caput ardere. Nec cuiquam ſecus uidetur legēdum. Cæterùm quando conſidero quæ poſtea ſequuntur, ubi uulnerato Tarquinio omne auxilium regiæ ſeruandæ in Seruio ſitum fuit, uideo melius legi poſſe contra receptam iſtam & Vormacienſis codicis & uulgatarum editionum lectionem: Hunc columen quondam rebus noſtris dubijs futurum. Sic autem Seruium columen dubijs rebus & regiæ afflictę dicit futurum, quemadmodum Terentius in Phormione ſeruum antiquū Getam columen familiæ uocat, hoc eſt columnam. ita Donatus interpretatur. Vnde inter uetera ſeruitia Columellarum nomen. Porrò quum ſubdit, Præſidiumq́ regiæ afflictæ: uelut exponit quod præmiſit, Columen rebus noſtris dubijs. Iam indicant ſequentia, Seruium non oſtendiſſe quid foret agendum, ut lumen appellari poſſet. At dubias Tarquinij res & afflictam regiam fortiter fulſiſſe, ſuſtinuiſſeq́. Non eſt diſsimilis huic locus qui libro ſecundo huius Decadis legitur, ubi inquit: Trecentos ſex periſſe, ſatis cōuenit: unum propè puberem ætate relictum, ſtirpem genti Fabiæ, dubijsq́ rebus populi Romani ſæpe domi belliq́ uel maximum futurum auxiliū. Item libro tertio: Sibi, inquit, eam in dubijs ſuis rebus ueniſſe ſubſidio. Rurſum libro octauo: Nunc, inquit, miſericordia ueſtra conciliati, auxilioq́ in dubijs rebus defenſi, beneficium quoq́ acceptum colamus. Poſſet tamen ſententia ſic etiam legi, poſteriori accuſatiuo Hunc, expuncto: Vides'ne tu puerum hunc? inquit, quem tam humili cultu educamus, ſcire licet columen quondam rebus noſtris dubijs futurum, pręſidiumq́ regiæ afflictæ. Nec hic dubito quin doctiſsimus quiſq́ mecū ſit ſenſurus. Vocabulum columen uſurpat alibi quoq́ Liuius noſter, ut libro ſexto: Conſulatum, inquit, ſupereſſe plebeijs, eam eſſe arcem libertatis, id columen. Et inter mulieres familiaritate auctam.) Non me latet Latinè dici, Familiaritate aucta, pro locupletata: quemadmodum Cicero dixit, Auctus pecunia, & auctus filiolo. Verùm magis hic quadrat uetuſti codicis lectio, Et inter mulieres familiaritatē auctam: ut intelligas, inter mulieres, hoc eſt, inter uxorem Seruij Tullij, & inter reginā, familiaritatem quæ primùm tenuis & modica fuerat, ut inter duorum principū uxores, poſteaquàm eſt cognita illa inter captiuas: deinde auctam & maiorem factam, ubi in domum recepta puerum eſt enixa. Et puerum in domo à paruo.) Deeſt hic in uulgatis exemplaribus omnibus, Vt particula. Sic enim ſcribe: Et puerum ut in domo à paruo eductum. Porrò nō erat opus, eductum, quod in antiquo libro legitur, in Educatum mutare: quando Terentius uſurpat Educere, pro Educare. Eduxi, inquit, à paruulo. Id ſeruus ſerua natus.) Volumen manu ſcriptum habet, Id Seruius ſerua natus: Et ſic eſt legendum. nam præcedit, Romulus deo prognatus. ad quod reſpondet, Seruius ſerua natus. Et eſt hic figura quam προσονομασίαν, ſiue agnominationē uocant, in Seruius & ſerua. Qui conſueti erant.) Scribendum eſt, quemadmodum continet exemplar Vormacienſe, Quibus cōſueti erant uterq́ agreſtibus ferramētis. Nam oratio pendet adhuc uſq́ ad uerbum Conuertunt: quod non animaduertit, qui locum adulterauit. Euocati ad regem pergunt. primò uterq́ uociferari.) Debet eſſe, Vocati ad regem. Aliud enim eſt uocatus, aliud euocatus. Quod uerò ſequitur, Et iuſsi inuicem dicere: melius eſt ut legatur, In uicem, ſeparatis dictionibus, hoc eſt per uices. Dextram tenent, orat.) Caſtiga, Dextram tenens orat. Habitabat enim rex ad Iouis Statoris ædem.) Hic addidit ſciolus aliquis accuſatiuum Aedem, qui non eſt in uolumine Vormacienſi. ἐλλειπτικῶς autem loquuntur autores, Ad Iouis Statoris, pro, ad Iouis Statoris ædem. Interim Seruij Tullij iubere populum dicto audientem eſſe.) Liuius ſcripſit, Interim Seruio Tullo iubere populum dicto audientem eſſe. Sic libro quinto: Nec plebs, inquit, nobis dicto audiens atq́ obediens ſit. Imperitus quiſpiam non uerſatus in autorum lectione, & proinde non intelligens quid ſibi uellet, dicto audientem eſſe, pro Seruio Tullo, ſcripſit, Seruij Tullij, ut quadrarent

uerba, Dicto Seruij Tullij, hoc eſt, præcepto. At dicto obedientem eſſe, idem eſt quod obedire. Porrò uetus liber mox habet, Obiturumq; alia regis munia eſſe. Tum demum palàm facta cōpl.) Indicat manu ſcriptum exemplar eſſe legendum, Tum demum palàm factum: ſubaudi, regem eſſe extinctum. Tum demum, hoc eſt, ubi ſuas opes firmaſſet. Cæterùm quia mox uetus codex habet, Et comploratione in regia orta: arbitror ſic ſcriptum reliquiſſe Liuium, Tum demum palàm factum. Et comploratio in regia orta: ſubauditur, Eſt. Nec iam publicis magis cōſilijs.) Sic & in archetypo Vormacienſi legitur. At auſim iurare ego, ſcripſiſſe Liuium, Nec iam publicis magis auxilijs Seruius, quàm priuatis, munire opes. Siquidem quod antè dixit, Seruius præſidio firmo munitus, illud ipſum eſt quod hic publica auxilia uocat. Et aliquanto pòſt ſequitur, Conſilio augere imperium conatus eſt. Porrò facilimus ſcribę lapſus fuit, ut pro auxilijs, ſcriberet Conſilij, literarum ſimilitudine deceptus. Galea, clypeus, ocreæ.) Codex uetuſtus habet, Galea, clypeum, ocreæ. Quid autem opus erat hic ſcribere Clypeus, quum utrumq; doctis ſit in uſu, clypeus & clypeum? Vergilius nono Aeneidos: Et clypeum ſuperintonat ingens. autor Seruius. Tertiæ claſsis in quinquaginta millium cenſum eſſe uoluit, totidem centurię, & eæ.) Antiqua lectio: Tertia claſsis in L millium cenſum eſſe uoluit. totidem centuriæ, & hæ. Suſpicor ſcriptum fuiſſe, In tertia claſſe L millium cenſum eſſe uoluit, aut, Tertiæ claſsis millium L cenſum eſſe uoluit. Hinc minor cenſus.) Scribe iuxta fidem uetuſti uoluminis, Hoc minor cenſus, Eſt autem Hoc, ablatiui caſus. Id quod nō animaduertit, qui Hinc, aduerbium ſuppoſuit. Sue, oue, taurisq; tribus luſtrauit.) Antiqua lectio: Sue, oue, taurilibus luſtrauit. Sic Cornelius Tacitus Annalium lib. 5. Sacrificantibus, quum hic more Romano ſuouetaurilia daret. Cogitandum autem quid ſibi uelit, Idq; conditum luſtrum appellatum, quia in cenſendo finis factus eſt. Aggere & foſsis & muro urbem circundat, item pomœrium profert.) Dij boni quantum ſibi permiſerunt quidam in hoc autore interpolādo. Scribendum eſt ad archetypi fidem: Aggere & foſſis & muro circundat urbem, ita pomœrium profert. Senſus eſt, Aggere & foſsis & muro circūdando urbem, pomœrium profert. Quid igitur illi in mentem uenit, qui pro Ita, ſcripſit Item, nouam uidelicet ſententiam facturus? Liuius in hoc libro paulopòſt, Ita ſic armatus in Tyberim deſiluit. Pomœrium uerbi uim ſolam intuentes, poſtmœnium interpretantur eſſe: eſt autem magis circa murum locus.) In primis conſtare nobis debet, etymologiam pomœrij Liuium non à mœnibus, ſed à muro deductam oſtendere: quandoquidem pomœrium dicimus, non pomœnium. Nam ſequitur paulopòſt, Hoc ſpacium quod neq; habitari neque arari fas erat, non magis quòd poſt murum eſſet, quàm quòd murus poſt id, pomœrium Romani appellarunt. Proinde, quemadmodum indicat uolumen Vormacienſe, eius exemplum quod olim à Dextro Flauiano Nicomacho & Victoriano VV. CC. emendatum eſt, non poſtmœniū hic ſcribi debet, ſed poſtmœrium. Et mox, circamœrium, non circa murum. Nec obijciat hic aliquis eas uoces nihil ſignificare. Sic enim & mulieris etymologiam afferentes, mulierem dictam interpretamur quaſi mollierem, à mollicie uidelicet. Sic autem diſtingue uerba, Pomœrium uerbi uim ſolam intuentes, poſtmœrium interpretantur eſſe. eſt autem magis circamœrium, locus quem in cond. urb. appoſitiuè. In Fragmētis Feſti Pompeij legitur, Proſimurium eſſe pontificale pomœrium, dictū, quaſi proximurium, id eſt proximum muro. Ita nanq; caſtigandū arbitror. Quæ nunc uulgò etiam coniunguntur.) Antiqua lectio, Quæ nunc uulgò etiam coniungunt. Subauditur, Quidam. Elegans ſermo eſt. Cuius ciuitatis eam ciues Dianæ immolaſſent.) Vetuſtū exemplar habet: Ciuis Dianæ immolaſſent. Opinor legendum, Cuius ciuitatis eam ciuis Dianæ immolaſſet. Sequitur enim de antiſtite Romano, & illo patrefamiliæ Sabino. Sabinus, ut primū apta dies ſacr.) Scribendum, Sabinusq;, ut primùm apta dies ſacr. Nec uacat particula Quæ, non ſolum connectens ſententiam, uerumetiam ad uehementiam eiuſdem faciēs. Infima ualle perfluit Tyberis.) Lege, Infima ualle præfluit Tyberis. Tulit enim Romana regia ſceleris tragici exemplū.) Adde particulam Et: Tulit enim & Romana regia ſceleris tragici exem. Filius nepos'ue fuerit.) Vetus ſynceraq; lectio, Filius nepos'ne fuerit. Subauditur, an. Aut elangueſcēdum aliena ignauia eſſe.) Hanc ſententiā fœdè deprauauit ſcioli cuiuſpiam imperitia. Legendum, Aut ut elangueſcēdum aliena ignauia eſſet. Et pēdent hæc uerba à ſuperioribus. Nō ſibi defuiſſe cui nupta diceretur.) Perſuadet mihi uetuſtus codex, legendum hic eſſe, Cui innupta diceretur. Tametſi recentior manus, In particulā ſupraſcripſerat: ſed proculdubiò ſyncerioris alicuius codicis admonitu. Porrò quum ſe dicit innuptam, indicat ſe iam in ædes uiri tranſiſſe. nam hoc ſignificat Innubere, quemadmodum antè docuimus. Muliebri dolo regnū occupaſſe.) Scribēdum eſt, Muliebri dono regnum occupaſſe. Nam reſpicit quod ſuprà dictum eſt, & quod mox præceſsit: Quum Tanaquil peregrina mulier tantū moliri potuiſſet animo, ut duo continua regna, uiro, ac deinceps genero dediſſet. Ibi dicit Liuius, Tanaquilem genero dediſse regnum. quare hic ſubdit, Muliebri dono. Tum Tarquinius neceſsitate iam ipſa cogente.) Inſerenda hic Etiam particula: Neceſsitate iam etiam ipſa cogente. Ipſe propè exanguis cum ſemianimis regio comitatu.) Vetus uolumen habet, Semianimes. Neutra lectio gneſia eſt ac germana. Tu locum ſic reſtitue: Ipſe propè exanguis, quum ſemianime regio comitatu domū ſe reciperet, Subauditur in illis uerbis, Semianime

regio comitatu, participium, Exiſtente. In collem Eſquiliarũ.) Antiqua lectio, In collem Eſquiliarium. Quem ſceleratum uicum uocant.) Quem pronomen, aſinus aliquis adſuit: quum ſimpliciter Liuius ſcripſerit, Monumẽtoq; locus eſt, Sceleratum uicum uocant. O caſtigatorem infelicem. Primores patrũ quos Seruij rebus fauiſſe cred.) Scribendũ eſt, Primoresq; patrũ quos. Pendet enim adhuc ſententia. Et altera ratio eſt cur Superbus fuerit appellatus. Aliquãto poſt in ſcripto codice legitur: Præcipuè ita patrũ numero imminuto. Non, Ita præcipuè patrũ num. im.

Haud mirum eſſe Superbo inditum Romæ cognomen.) Vetus lectio: Haud mirũ eſſe Superbo ei inditum cognomen. Cui enim non appareret.) Adhuc pendet ſententia per uerba infinita, Præceſsit, Superbius eſſe, Non adeſſe, Tentari. Itaq; ſcribendũ hic, Apparere: Cui enim nõ apparere. Seruum Turni auro corrupit, ut in diuerſoriũ eius.) Vt particulam adiecit aliquis, quæ non eſt in libro ſcripto, nec eſt neceſſaria. Elegantius enim dicitur: Seruũ Turni auro corrupit, in diuerſorium eius uim magnã gladiorũ inferri clàm ſineret. Vbi ſubauditur, ut. Id uerum nec ne ſit, extemplò ſciri poſſet.) Liuius indubiè ſcripſit quemadmodum eſt in archetypo Borbetomagenſi. Id uanum nec ne ſit, extemplò ſciri poſſe. Et quanquam idem ſenſus redundat, quid tamen opus fuit Liuiana uerba mutare? O præpoſterã diligentiam. Ac ſentire cum rege uidebantur.) Exemplar manu ſcriptum habet, Videbant. ſubauditur, Latini. Et liberorũ quoq; eum frequentiæ tædere.) Antiqua lectio continet, Frequentia. Septimus caſus eſt, hoc eſt, Ob frequentiã. Et uerbum Tædere, accipiẽdum abſolutè. Quum ſi nihil mouerentur.) Aliter legitur in uetuſto codice: Quum ſi nihil morarẽtur. Certe quarto libro huius Decadis rurſum hunc loquendi modum uſurpat, ubi Hortẽſius tribunus plebis, C. inquit, Sempronium nihil moror. Id eſt, C. Sempronium dimitto. Verba uidentur fuiſſe quæ iudex ex more proferebat, quoties reũ abſolueret. Proinde expone hic: Si nihil morarentur, id eſt, dimitterent. Quandoquidem ut omnia unus Gabijs poſſet.) Liber manu ſcriptus habet, Quãdoquidem ut omnia unus præ Gabijs poſſet. Tu ſcribe: Quandoquidem ut omnia unus ipſe Gabijs poſſet. Nec eſt ea uox hic ſuperuacaneæ: emphaſim enim habet. Et ut libera à cæteris religionibus arx ea eſſet tota Iouis, tẽpliq; eius, quod in ea ædificaretur, exaugurare fana ſacellaq; ſtatuit, quia aliqua uota ibi à Tatio rege primùm in ipſo diſcrimine aduerſus Romulum pugnæ conſecrata inaugurataq; poſtea fuerant.) In hac periodo mendę ſunt aliquot ingentes. Primùm quando non de arce extruenda, ſed de templo Ioui condendo hic agitur, non ſcribendum eſt, Arx ea eſſet tota Iouis: uerũ, Area eſſet tota Iouis. Non habet hic locum prorſus arcis Tarpeiæ mentio. Deinde ſcribendũ eſt, Quod inædificaretur: non, Quod in ea ædificaretur. Eſt autem elegãs uerbum Inædificare. Mox pro iſtis dictionibus, Quia aliqua uota ibi: ſubſtitui debet, Quę aliquot ibi. poſtremò uocabulum Vota, transferendum eſt, ut ante Conſecrata ponatur, hoc modo: Et ut libera à cæteris religionibus area eſſet tota Iouis tẽpliq; eius, quod inædificaretur: exaugurare fana ſacellaq; ſtatuit, quę aliquot ibi à Tatio rege primùm in ipſo diſcrimine aduerſus Romulũ pugnæ uota, conſecrata, inaugurataq; poſtea fuerant. Vide mi lector, quàm neceſſaria res ſit autores ad exemplaria antiqua conferre. Hęc non ſunt imputanda Laurentio Vallæ, ſed Pogio, Auriſpæ, Alerienſi, Victorino, & Petrarchæ, qui doctiſsimi quidem fuere, uerùm non uſquequaq; Latinè callebãt. Id omen auguriumq;.) Non erat hic eradenda particula Que, Idq; omnen auguriumq;. Vnumq; deorum.) Nec hic diſpungendus erat accuſatiuus Eum: Vnumq; eum deorum. Sacratis ibi finibus.) Scribe, ſacratis ſibi finibus.

Itaq; Pontinæ manubiæ.) Tametſi uetuſtũ uolumen continet Pomptinæ: cenſeo tamen legendum, Pometinæ manubiæ. Nam exemplaria antiqua abhinc annos mille ferè maiuſculis fuere literis perſcripta, modo E maiuſculum non eſt ita diſsimile P. Facile ergo POMETINAE uerſum eſt in POMPTINAE. Præcedit autem, quod Tarquinius Sueſſam Pometiam ui ceperit. ubi XL. millium pondo argenti auriq; fit mentio, quod hic repetitur. Quare miror hoc non emendatum in editione Aſulanica, quãdo iam olim ante nos ſic legendum eſſe monuit M. Antonius Sabellicus. Eo magis Fabio Pictori.) Quiſpiam adiecit, Pictori: non eſt in codice ſcripto. Mouit hoc hominem, quod ante ſemel dixerit, Scriptorum antiquiſsimus Fabius Pictor. Quam ſummam pecuniæ.) Si quis hoc pacto legere uelit, multa ſubintelligenda erunt. Ex fide uetuſti codicis ſic ſcribe, Quia ſummã pecuniæ: & repete uerbum Scribit, quod ſubauditur. Minus tamen plebs grauabatur ſe templa deûm ædificare manibus ſuis.) Antiqua lectio: Minus tamen plebs grauabatur, ſe templa deûm exædificare manibus ſuis. Aperiretur tempore ſuo.) Scribendum: Opperiretur tempora ſua, hoc eſt, expectaret opportunitatem temporis. Per ambages tegens effigiem ingenij ſui.) Qui participium, Tegens, infulſit, putabat orationem alioqui mutilã eſſe, non intelligens appoſitiuè dictum: Aureum baculum donum Apollini, per ambages effigiem ingenij ſui. Id eſt, qui baculus erat effigies ingenij ipſius. Quod ſe in fabrorum miniſterijs.) Legendum, Miniſterio: nec opus eſt hic numero multitudinis. Tentata res eſt primùm, ſi primo impetu.) Vacat aduerbiũ hic, Primùm. Sic ſcribe: Tentata res eſt, ſi primo impetu capi Ardea poſſet.

In ſtatiuis (ut fit) longo magis quàm acri bello.) Deeſt pronomen, His: In his ſtatiuis (ut fit) longo magis quàm acri bel. Citatis equis aduolant Romam.) Vetus lectio, Auolant Romam. Vtrunq; tolerabile eſt. Similis error accidere ſolet in Abducere, & Adducere. Quũ poſt cœnam in hoſpitale

in hoſpitale cubiculum ductus eſſet.) Scribendum, Deductus eſſet. Poſtquàm ſatis tuta omnia circà, ſopitiꝗ.) Omnia, nõ eſt in libro ſcripto. Fortaſsis etiam legi poſſet: Poſtquàm ſatis tuta cuncta, ſop. Mox ſequitur, Pauida ex ſomno mulier. Et infrà: Lucretiam ſedentem mœſtam in cubiculo inueniunt. Item, Sex. eſt Tarquinius: non, Sex. Tarquinius eſt. Ferro, igni, quacunꝗ dehinc ui poſsim, exequuturum.) Non aliter in ueteri legitur. Sed quid ſi ſcribas, Exacturum.

Et inuecta corpori patris.) Lectio uetus: Corpore patris, hoc eſt, in corpore patris: ſiue, per corpus patris.

IN LIBRVM SECVNDVM PRIMAE DECADIS

PArtium cœptæ urbis.) Codex Vormaciẽſis habet, Partium certè urbis. Lego: Partium certè urbis, ut ſit Certè, pro quidem. Deinde fuit in eodem libro mox, Ab ſe auctæ multitudinis, tametſi literã S quidã eraſerat. At placet mihi ea lectio. Recte enim habebit ſentẽtia hoc modo, ut haud immeritò omnes deinceps conditores partiũ certè urbis, quas nouas ipſi ſedes ab ſe auctæ multitudinis addiderunt, numerentur. Refertur aũt genitiuus Multitudinis, ad accuſatiuum Sedes. Et hæc clauſula, Quas nouas ipſi ſedes, explicat quod dixit, Partiũ certè urbis. quaſi dicat, Non totius urbis, ſed partium quidem urbis. Primoribus equeſtris gradus electis.) Scribendũ eſt, Lectis. ut mox, Appellabãt lectos. Necubi regũ deſideriũ eſſet.) Indicat archetypum Vormacienſe ſcripſiſſe Liuium, Necubi ibi regũ deſiderium eſſet. Ibi, hoc eſt, quantũ ad ſacra attinet. Tametſi illic mẽdoſe ſcriptum fuerat, Necubi ubi. Solicitatamꝗ ſuſpicione plebẽ.) Legendũ, Solicitamꝗ ſuſpicione plebẽ. Nobiliũ adoleſcentiũ animos pertentabãt.) Habet uolumen Vormaciẽſe, Pertentãt: nec fuit cauſa, cur in Pertẽtabãt, uerteretur. Aceruos cõſediſſe illitos limo.) Antiq. lectio, Aceruos ſediſſe illitos limo. Quicquid hominum deorumꝗ.) Exemplar ſcriptũ, Quicquid deorum hominumꝗ. Poſt illum ſeruatũ, ut qui.) Scribendũ, Poſt illum obſeruatum. Ne ſe ortum eiuſdẽ ſanguinis extorrem.) Suſpicor legendũ, Ne ſe ortu eiuſdem ſanguinis, extorrẽ e. utut cõſentiat codex manu ſcriptus cũ uulgatis editionibus. Fuſi fugatiꝗ ſunt.) Verbũ Sunt, poſtea adiectũ eſt, maiore elegãtia omittitur. Paulopòſt in ſcripto codice legitur, Vno plus Tuſcorum. Vbi audire iuſsi.) Antiq. lectio, Ibi audire iuſsi. Ad Aquilios Vitelliosꝗ recidiſſe.) Deeſt pronomẽ Se. Ad Aquilios ſe Vitelliosꝗ recidiſſe. Metui me credere poſſem à ciuibus meis?) Reſtitue ſententiam hoc modo, Metui me crederem poſſe à ciuibus meis? Et ubi nunc uicus publicus eſt.) Lectio uetus, Et ubi nunc uicæ pocæ eſt. Neſcio an recte emendarint qui ſcripſerunt, Vicus publicus. Fortaſsis melius ſcriberetur, nam ad cõiecturas hic cõfugere neceſſe eſt, Et ubi nũc Viriplacæ eſt, ut ſubaudiatur ædes uel templũ. Siquidem reperio Deæ Viriplacæ ſacellum ad Veliã fuiſſe. Sic autem diſtingui uerba debent, Delata confeſtim materia omnis infra Veliam, & ubi nunc uicus publicus eſt. Siue, Et ubi nunc Viriplacæ eſt, domus in infimo cliuo ædificata. Credo, quòd nulla geſta res inſig.) In codice Borbetomagenſi legitur, Credo, quia nulla geſta res. Nec erat opus pro Quia, Quod ſcribere. An tantũ roboris animo fuerit.) Hic rurſum tranſpoſitæ ſunt dictiones, quaſi non melius ſonet quod in ueteri uolumine habetur, An tãtũ animo roboris fuerit. Sed ſuoſmetipſos ciues.) Antiqua lect. Sed ſuoſmet ipſi ciues. Cur hoc uoluit quiſquã mutare? Porrò quòd hic habes de Suuſmet, infrà leges de Semet. Niſi, inquit, inter ſemetipſi ſeditionibus ſæuiãt. Et infrà, eos, inquit, per ſe ipſi Latini adſumptis Hernicis, ſine Romano aut duce aut auxilio, caſtris exuerunt. Itaꝗ monere, prædicare.) In ſcripto uolumine legitur, Itaꝗ monẽt, prædicere. Hoc poſterius uerbũ doctus quiſpiam uidens huc non ſatis quadrare, uertit in prædicare. Tu tamẽ meũ ſequutus cõſilium, ſcribe, præcipere. Itaꝗ monere, præcipere. Primũ monuit, deinde præcepit, quod plus eſt. Creſcere enim debet oratio. Sp. Largiũ.) Vetus lectio, Sp. Larcium. Quod uerò ſequitur, Circũferens inde minaciter truces oculos: non erat mutanda Liuiana cõpoſitio tanquã inepta, Circunferens inde truces minaciter oculos. ſi modo ſtudio factum eſt. Sicut mox, Iam impetu conabãtur detrudere uirũ. Et rurſum, Tyberine pater, inquit, te ſancte precor. Multisꝗ deſuper incidentibus telis.) Scribendũ eſt, Multisꝗ ſuperincidẽtibus telis. Eſt aũt una dictio ſuperincidẽtibus, à uerbo ſuperincido. Quod nõ intellexit is qui deſuper incidẽtibus ſcripſit. Gabina uia.) Antiquũ exẽplar habet: Gabinia uia. Item: Inde ſe obijcere. Inde, id eſt, ex eo loco. Sic enim exponi poteſt. Item, P. Lucretius. Rurſum, Tam effuſe euagãdi. Eũꝗ milites uulgò adirẽt.) Particula ꝗ nõ eſt in exẽplari uetuſto. Sic aũt ſępe Liuius loquitur connectentibus uoculis omiſsis. Paulopòſt, quàm fuit ad cędẽ. Quas inſidiarũ minas per ambages iaceret.) In uulgatis editionibus omiſſum eſt hoc loco pronomen ſibi: Quas inſidiarũ ſibi minas per amb. iaceret. Qui magnã gloriã petunt.) Archetypon Vormacienſe habet: Qui magnã gloriam uident. Et adiectũ eſt recentiore manu in margine, petunt. Forte ſcriptũ fuit: Qui magnã gloriam propoſitã uident. Cæteri, utcũꝗ ceciderit, primũ, quo ad te opportunum fortuna dederit.) Fœde hallucinatus eſt qui ſententiã hanc tam miſerè deprauauit. Sic autẽ ſcribi debet: Mea prima ſors fuit, Cęteri, utcũꝗ ceciderit primi, (ſubauditur ſors. nã primi genitiuus eſt) quo te opportunũ fortuna dederit ſuo quiſꝗ tẽpore aderunt. Cognomentũ inditũ.) Lectio uetus, cognomẽ inditũ. Clœlia uirgo, una ex obſidibus.) Omiſſa eſt hic

& par-

& particula, quæ tamen mirè ad ſenſum facit. Auget enim rem, & cōparationem ſubindicat. Legendum, Et Clœlia uirgo, una ex obſidibus, & quæ ſequuntur, inter tela hoſtium Tyberim tranauit. Senſus eſt: Non ſolum Cocles ſuperincidentibus telis, incolumis ad ſuos tranauit, ſed & idē fecit Clœlia uirgo. Sic deditam, intactam inuiolatamq́ ad ſuos remiſſurum.) Accuſatiuus intactam poſtea additus eſt à quopiam, qui participiū deditam ordinabat cū aduerbio ſic, cōiungēdum cum altero participio futuri temporis remiſſurum. Et uidebatur ſententia mutila. Tu uerò ſic ordinato uerba, uolens orationem exponere: Sic remiſſurum ad ſuos, deditam inuiolatamq́. Præcedit, Quemadmodum ſi non dedatur obſes, pro rupto fœdus ſe habiturum. Paulopòſt ſcriptum eſt in ueteri codice, elegiſſe impubes dicitur. Bonis uendendis, bona Porſenæ regis uendendi.) Hæc duo uocabula, Bonis uendendis, non ſunt in archetypo Borbetomagenſi. Videntur inſerta ab eo qui uoluerit uſum moris indicare, quum tamen Liuius contentus ſit dicere, inter cętera ſolennia. Arte aduerſus uim uſæ.) Antiqua lectio, tametſi mēdoſa, Arte aduerſus uim ſæ, docet legi quoq́ poſſe, Arte aduerſus uim niſæ. à nitor, niteris. Multos Romæ hoſtiū, urbiſq́ charitas tenuit.) Legendum, hoſpitum, hoc eſt, eorum qui illos hoſpitio acceperant. Mox eſt in ueteri, mendoſe tamen, purius Publius Lucretius inde & P. Valerius Publicola coss. facti. Deeſt aduerbium tertiū. Ne in tātis mutuis beneficijs.) Scribēdum, neu in tātis beneficijs, hoc eſt, ne'ue in t. b. Eam eſſe uoluntatem omniū.) In manuſcripto codice legitur, Hoſtibus potius quàm portas regibus patefacere eā, ea eſſe ùota, eſſe uoluntatem omniū. Lego, Hoſtibus potius quàm portas regibus patefacere. Ea eſſe uota, eā eſſe uoluntatē omniū. Conſules deinde Marcus Valer. P. Poſthumius.) In uolumine ueteri tātū eſt COS. M. Valer. P. Poſthumius. Namq́ Ap. Clauſus, cui poſtea Ap. Claudio fuit Romæ cognomen.) Exemplar ſcriptū ſic habet, Nāq́ Ap. Clauſus, cui poſtea Ap. Claudio fuit Romæ nomen. Nec quibus factis conſulibus.) Antiqua lectio, nec quibus facti cōſulibus. Neutra ſyncera eſt. Originem erroris accipe. Quia ſtatim ſequitur ex factione, ſcriba non ſatis attentus, quibus factione ſcribere eſt orſus, nec deleuit poſtea priores duas ſyllabas iam acceptæ perperam dictionis. Itaq́ fragmentū, id facti, doctus quiſpiam mutauit in factis, ut quadraret cum utrinq́ poſitis ablatiuis. Tu uero me autore ſic caſtiga, Sed nec quo anno, nec quibus cōſulibus quia ex factione Tarquinia (ita habet archetypon, nec eſt opus altero denominatiuo Tarquiniana) eſſent, id quoq́ enim traditur, parum creditum ſit, nec quis primū dictator creatus ſit, ſatis conſtat. M. Valeriū Fuſium Valeſij nepotem.) *Aliā lectionem* è uetere eruemus, quę ſic habet: M. Valeriū Marci, Fuſiū Voleſi nepotē. *Scribo, M. Valeriū* Marci F. Voleſi nepotem. Notū eſt, F. filium ſignificare. Sic rurſum lib. 3. proximè ſequēti: Cum M. Valerio, inquit, Valerij filio, Voleſi nepote, quęſtor erat T. Quintius Capitolinus. Porrò quæ de Furijs & Fuſijs, Valerijs & Valeſijs ex autoritate Fabij Quintiliani ſolent adſerri, non puto hic habere locū. M. Valeriū ſpectatæ uirtutis cōſularem uirū.) Deeſt hic & particula, quę inſerenda eſt hoc modo, potius M. Valeriū ſpectatæ uirtutis & conſularē uirum legiſſent. Præſtare Sabini (id enim poſtulatum erat) in animū induxiſſent.) Antiqua lectio, præſtare Sabiniū, id enim poſt. Fortè legendū, Præſtare Sabini tum (id enim poſtulatū erat) in animū induxiſſent. Et C. Vetuſius.) In Vormac. libro legitur, Et G. Vetuſius, Veturius, Vetirius. Vide diligentiam ſcribæ, qui diuerſam lectionem proculdubio ſeorſim adnotatā, in contextū meliori fide quàm iudicio retulit. Et infrà, Valeriū temere inuectū. Quā delecta manu.) Reponendū, Cohorti ſuæ quā de electa manu præſidij cauſa circa ſe habebat. Equitibus admoti equi, ut perſequi hoſtem poſſent.) Liuius ſcripſit, Equiti admoti equi, ut perſequi hoſtem poſſet. Nam elegāter ſingularis numerus pro pluratiuo uſurpatur. Quia tamen præcedit, Ad equites dictator aduolat, deſiliunt ex equis, auſus eſt quiſpiam hunc locum mutare. Volſcos cōſilij pœnā metuentes.) In editionibus uulgatis hic particula non eſt omiſſa, quam repone: Volſcos conſilij pœnā nō metuentes, nec opinata res perculit. Cęterum ita dictum eſt, hic nec opinata res, quemadmodū in fine primi libri de Lucretia, nec opinato uiri aduentu. Sic & Cicero loquitur. Ad hoc prolixa barba.) O factū flagris dignum. Quū Liuius ſcripſerit: Ad hoc promiſſa barba, ueluti indicat Vorm. exemplar, amuſus aliquis eraſa dictione promiſſa, ſuppoſuit, prolixa. Sic lib. 5. M. Papyrius, unus ex his, dicitur Gallo barbam ſuā, ut tum omnibus promiſſa erat, permulcenti, ſcipione eburneo in caput incuſſo iram mouiſſe. Significat autē promiſſus longū ſiue prolixū, quaſi procul miſſum. In hūc enim ſenſum etiā promittere uerbum uſurpatur. Liuius noſter lib. 6. Satis conſtat magnā partē plebis ueſtē mutaſſe, multos mortales capillū ac barbā ꝓmiſiſſe. Poſtulare minaciter magis q̄ ſuppliciter.) Deeſt hic aduerbium multo. Poſtularę multo minaciter magis q̄ ſuppliciter. Cōtracti ad conſules.) Mendoſa uerba ſunt. Scribe, cōtracti ab cōſulibus. Iamq́ ab omni parte munimēta uallabātur.) Ingens hic erratū occupauit codices Liuianos. Legendū pro uallabātur, uellebātur. Significat enim, Volſcos munimenta Romanorū ab omni parte euulſiſſe. Nocte in urbe nunciatū eſt.) Scribendū, Nocte in urbē nunciatū eſt. In magna iam ſpe undiq́ paratæ pacis.) Repone, partæ pacis. Adeò in alterā cauſam nō collega ſolū præceperat.) Non aliter in codice manu deſcripto legitur: niſi quod in margine minutiore ſcriptura adnotatū erat, præceps erat. Quā lectionē probauit M. Antonius Sabellicus, monens etiā præceps ierat legi poſse. Sed

tamen

tamen ſi quis me audiat, potius leget: Adeò ui alteram cauſam non collegia ſolũ præceperat, ſed omnis factio nobilium. Hæc lectio ſyncera eſt, ac germana. Antè dixit Appium uehemẽtis ingenij uirũ fuiſſe, quem paulo pòſt immitem natura uocat. Porrò nihil addubito, ſi ſupereſſet adhuc Sabellicus, quin mihi ſubſcriberet. Nam candorem hominis edita ſcripta ſatis teſtantur. Et ego meliorum admonenti, non ſolum in his Liuianis, ſed & Plinianis ac aliorũ autorũ caſtigationibus libenter cedam. Quin gratias inſuper ſum habiturus. Nam cupio ſubueniri rei literariæ. Hoc fortaſsis non abs re fuerit monere, propter craſsiores, accipiendum hic præcipere pro antè capere, ſiue præſumere, quemadmodum & lib. 3. uſurpat ita ſcribens: Nec ex quo caſtris caſtra collata ſunt, ceſſatum à leuibus prælijs eſt, facilè patiente dictatore, conferendo uires, ſpem uniuerſæ uictoriæ tentato paulatim euentu certaminum ſuos præcipere. Et apud Cęſarem in Cõmentarijs: Hæc uſu uentura Cæſar opinione præceperat. Pręcepit autem Appius ui cauſam alteram, quum prius propoſita ſententia, nobiles omnes habuit aſtipulatores. Quemadmodũ ex ijs quæ antè dicta ſunt liquere poteſt. Neq; cum decreuiſſet, quiſquã obtemperabat.) In antiquo uolumine legitur, Neq; cum decreſſet. Quod uerbum κ̓ συγκοπὴν uidetur foro fuiſſe ſolẽne. Sic rurſum lib. 3. Lictor decreſſe ait. Verterant.) Sic dixit hic, Metuſq; omnis & periculum libertatis in creditores à debitoribus uerterant: ut ſuprà, Libertatem aliorũ in ſuã uertiſſe ſeruitutem inter ſe conquerebantur. Et paulo inferius, Ea in caput uertit: de mulcta loquens. Item lib. 10. tertiæ Decadis: Et induratus præter ſpem reſiſtendo timor hoſtium, ac ne uertat in audaciã periculũ eſt. Sic enim nos illic legendum docebimus, quanquã editiones uulgatæ contineant, Ac ne uertatur. Habet autem in allegatis exẽplis uerto paſsiuã ſignificationem. Non eſt tamen deſertã omnino rempublicã.) Antiqua lectio, Non eſſe tamen deſeratã. Vt etiã legi poſsit, Nõ eſſe tamen deſperatam omnino rẽpub. Porrò deſerta erat id temporis reſpublica magis quàm deſperata. Ad patres referũt.) Codex manu ſcriptus habet, Ad patres deferũt. Quod uerò mox ſequitur, ſed delatam cõſulere, rectè dictũ eſt. Sic enim Plautus: Ibo, & conſulã hanc rem amicos, quid faciendum cenſeant. Cum uero ad ſellas conſulum properè cõuolauere minimus quiſq; natu patrũ.) Adulteratus locus eſt. Legendum, Tum uerò ad ſellas conſulũ propè conuolare minimus quiſq; natu patrum. Senſus eſt: Quũ patres in curia conueniſſent, iuniores inter hos quibus calebat ſanguis, non contenti in ſuis ſubſellijs dixiſſe quæ ſentiebant, immemores maieſtatis conſularis, ad ipſas propemodum conſulũ ſellas conuolabant. Erroris cauſam fuiſſe uideo, quòd aduerbium Propè bonus ille uir, quiſquis fuit, cũ uerbo conuolare cõſtruxerit, quod retro erat referendũ. Notat autem immodeſtiæ Liuius iuniores patres. Senatus tumultuoſe uocatus.) Sic diſtingue, Senatus tumultuoſe uocatus, ſubauditur, eſt. Tumultuoſius conſulitur.) Dictũ eſt, cõſulitur, imperſonaliter. Cuius maieſtatem uiolauit.) Suſpicor legendum, uiolabit. Nam uulgus ueterum librariorum ſolitũ fuit ſubinde u pro b, & uiciſsim b pro u ponere. quæ res mirè uitiauit omnes autores.

Rurſus Virginij Largijq; exemplo, haud ſalubrẽ utiq; Largij putabant ſententiam, quę totã fidem tolleret.) Obſcurus locus eſt, quia deprauatus. Demiror quomodo ſe hinc explicẽt profeſſores, qui in publicis auditorijs Liuium enarrant. Et uix eſt autor in ſcholis tritior. Quid hic afferebat ille profeſſorũ Achilles Philippus Beroaldus, qui toties priuatim & publicè Liuianas Decades Bononiæ prælegit? Reſtitue & diſtingue ſententiã hoc modo: Rurſus Virginij Largijq;, exemplo haud ſalubres. Vtiq; Largij putabãt ſententiam, quæ totã fidem tolleret. Expone uero ſic, Rurſus Virginij Largijq;, ſubaudi ſententiæ, exẽplo haud ſalubres: ſubaudi, uidebantur, hoc eſt propter exemplũ. Vtiq; Largij putabant ſententiã, ſubaudi eã eſſe, uel talem eſſe, quę totam fidem tolleret. Quid nunc apertius Liuianis uerbis? Multis, ut erat, horrida & atrox uidebatur Appij ſententia. Rurſus Virginij Largijq;, exẽplo haud ſalubres. Vtiq; Largij putabant ſententiã, quæ totã fidem tolleret. Mediũ maximè & moderatũ utroq; cõſilium Virginij habebat. Vt imperium ſuũ uehemens manſueto permitteretur ingenio.) Hic nodus eſt ſuperiore intricatior. Mirum eſt cur huiuſmodi loca nõ notentur aſteriſcis: nã uerba iſta nullo ſenſu dicũtur. Et neſcio an ſeculo noſtro quiſquã hanc Liuianam ſententiã intellexerit. O' ſecuritatem lectorũ, ô nimiam ſecuritatem enarrantiũ. Imò nõnihil dubito, an Clemẽtianus & Flauianus Nicomachus Dexter, ac Victorianus VV.CC. qui ante nos primã iſtam Decadem emendarunt, locũ hunc ſatis perceperint. Id quod ideo potiſsimũ dico, ut lectores excitẽ. Habet antiqua lectio, Imperio ſuo. In cæteris cõuenit, niſi quod eſt illic, Permitterentur, in quo uerbo omnis ſita eſt difficultas, pro eo deprehendi tandem ſcribendũ, Remitteretur, ut ſic legamus: Sed curæ fuit cõſulibus ac ſenioribus patrũ, ut imperio ſuo uehemens, manſueto remitteretur ingenio. M. Valerium dictatorẽ, M. Voleſi filiũ creant. Sic enim in ſcripto codice eſt, non Valeſi. Senſus eſt: Curarunt cõſules, ut talis eligeretur ac conſtitueretur dictator, qui ob dictaturã quidem uehemens & nimium potens, manſueto tamen remitteretur ac mitigaretur ingenio. itaq; M. Valeriũ, dictatorem creãt. Plebs etſi aduerſus ſe creatũ dictatorem.) An in excuſis exemplaribus omnibus, certè in Aſulanico, quod nunc ſolũ eſt ad manũ, hic Videbat uerbum deeſt, Creatũ dictatorem uidebat. Tu repone. Itaq; effuſe & contemptim pugnã iniere.) Habet Vormac. uolumen, Inire: ſubauditur, cœperũt. infinitiuus pro præterito imperfecto, more hiſtoricorũ. Vbi ad manũ ueniſſet hoſtis, tum cohortes

tota ui

tota ui gladijs rem gerere.) Ingens erratum hic inuaſit Liuianos codices. ſcribendũ, Tum coortos, pro cohortes: participium eſt à coorior. Paulo pòſt eſt in ueteri libro, Inſidias incidiſſent, nõ in inſid. incid. Fundit fugatq;, exuitq; caſtris.) Antiq. lectio, Fũdit fugatq;, exuit caſtris. Equitatu miſſo mediam tur. hoſt. aciem.) Scribe, Equitatu immiſſo. Dictator triũphans Romã inuehitur.) Repone, Vrbem inuehitur. Hic expoſitio dictionẽ expoſitam de ſua poſſeſsione deiecit.

Id malè commiſſum ignauia hoſtium in bonum uertit.) Elegans oratio eſt, ut Vertit accipiatur abſolutè, quemadmodũ ſuprà quoq; admonuimus. Et, Ignauia hoſtium, ſeptimo caſu dictũ eſt. Vertit, expone Verſum eſt. Apparuit cauſa plebis ſuam uicem indignantẽ magiſtratu abijſſe.) Hic quoſdã nihil offenderet, ſcio. Verùm hoc auſim dicere, ſi ita ſcripſit Liuius, non rectè uſum pronomine Suam. Dicendum enim fuiſſet, Ipſius uicem: non, Suam uicem. Hæc craſſos lectores non mouent. Caſtigandus eſt locus, & hoc modo legẽdus, Apparuit cauſa plebi: hoc eſt, Plebes cauſam intellexit, Suam uicem indignantem magiſtratu abijſſe. Tamen quia in conſulũ uerba iuraſſent.) Exemplar ſcriptũ habet, Tamen quoniã. Cur hoc mutatum ſine cauſa? Trans Anienem amnem tria ab urbe mil. paſ.) Eſt, uerbũ hic omiſſum rurſus inſere, Trans Anienem amnem eſt. ſubauditur, mons ſacer, tria ab urbe mil. paſ. Placuit igitur oratorẽ ad plebẽ mitti.) Scribendum eſt quemadmodũ habet codex Borbet. Sic placuit igitur orat. ad pleb. mitti. Sic, hoc eſt, ad reconciliandam concordiam ciuitati: itaq; non eſt ſuperuacaneum. Omnia in unum conſentiebant.) In uetuſto uolumine legitur, Conſentiant. Et mox, Suus ſermo fuerit. arbitror ſcribẽdum: Tempore, quo in homine, non ut nunc, omnia in unum cõſentirent, ſed ſingulis membris ſuum cuiq; conſilium, ſuus ſermo fuerit. Porrò conuenient modi, ſi ad narrantis Liuij uerba retuleris.

Maturè confecto cibo ſanguinem.) O nugatorem qui hic pro Maturum confecto cibo ſanguinem, ſcripſit, Maturè confecto cibo ſanguinem: intelligens à uentre maturè confici cibũ. Paulo pòſt in ueteri codice eſt, Spurius Caſsius & Poſthumius Com. Cędeq; in proximo urbis facta.) Legendum, Cædeq; in proxima urbis facta: hoc eſt, in proximas partes urbis. Intelligit ædes uicinas portæ per quam irruperat. Ignem temerè arreptũ.) Scribe, Ignem temerè abreptum. Loquitur de igne quem fortè è foco abripuerat. Primo ortus.) Antiqua lectio, Primo ortu: hoc eſt, in principio ſtatim. Sed quæſitũ in Sicilia quoq;.) Repone, Sed quæſitũ in Siciliam quoq;. Expone, Dimiſsis nõ in Hetruriã modò, ſed in Siciliã quoq;, quæſitum: hoc eſt, ad quærendũ. Frumentum Cumis cum coemptũ eſſet.) Lectio uetus, Frumentum Cumis cum coemptũ eſſet. Ex Hetruſcis frumentũ Tyberi uenit.) Liuius ſcripſit, Ex Tuſcis: ſic enim in archetypo manu ſcripto legitur. Antè uero dixit, In Hetruriam: non ſubdit, Ex Tuſcis, ne eodem ſtatim uocabulo bis utatur. De qua re ſuprà quoq; admonuimus. Eo ſuſtẽtata eſt plebs.) Antiqua lectio, Eo ſuſtenta eſt plebs. à ſuſtinendo, non à ſuſtentando. Sic infrà, Vnus ille uir ipſe conſul rempub. ſuſtinuit. Infrà tamen dicit, Diu ſuſtentatum id malum. Incommodo bello in tam arctis commeatibus uerſati forent.) Ingens hic erratum eſt: nam pro Verſati forẽt, ſcribi debet Vexati forent. Agitatumq; in ſenatu, quantum plebi daretur.) Pudendum & hic erratum: legendũ autem, Quanti plebi daretur. Siquidem agitatum fuiſſe de precio quo frumentum plebi uenderetur, ſequẽtia ſatis indicant. Et illud in primis quum dicit, Cõditionibus laxandi annonã, patres, omnia inuitis iura impoſita potuiſſe demere ſibi. Itaq; qui iſtam ſcripti codicis lectionem amplectatur, exponet quod ſequitur, Si annonã ueterem uolent. &, Vtantur annona quam furore ſuo fecere, de precio ueteri, & annonæ caritate. Cur Sicinium pollentẽ uideo.) Lege, Potentem uideo. Vtãtur annona quam f. ſ. f.) In editionibus peruulgatis hic uerbũ Fruantur, deeſt. inſerendum hoc modo, Rapiãt frumenta ex agris noſtris, quemadmodũ tertio anno rapuere, fruantur: utantur annona, quã furore ſuo fecere. Fruantur, ſubaudi raptis. nã ad piorẽ ſententiam eſt referendũ, & eſt ironeia. Abſterrendo ſingulos à concionibus concilijsq;.) Non contemnendũ erratum hic irrepſit in exemplaria Liuiana: ſcribendũ, à coitionibus concilijsq;. A' uerbo Coire, quod congregari ſignificat. Sic lib. 3. Quum, inquit, & per coitiones potentiorũ iniuria fieret. Inſtaurandis hæc cauſa fuerat ludis.) Archetypon docet hic legendũ eſſe, Inſtaurãdi hæc cauſa fuerat. ſubauditur, ludos. Deinde quod ſequitur ita diſtinguẽdum, Ludis mane ſeruum quidã paterfamiliæ, &c. Ludis, hoc eſt, die ludorum magnorũ. T. Latino.) Vetus lectio, Tito Latinio. Sibi ludi præſultorẽ diſplicuiſſe.) In exẽplari ſcripto legitur: Sibi ludis pręſulatorẽ diſplicuiſſe. expone, ludis, hoc eſt, die ludorum magnorum. Et aptius uocat miſerum illum ſeruum, qui cæſus uirgis per medium circum ſaltitauerat ex uehementi dolore, pręſultatorem, quàm præſultorẽ. Porrò ſequitur, Quanquã haud ſanè liber erat religione animus. Ibi in Vormac. codice è margine mehercle elegantem annotatiunculam, quę Clementianum, ſiue huius filium Flauianum Nicomachũ Dextrum, ſiue Victorianum, certè ueterem aliquem autorem arguit, in mediũ contextum retulit ſcriba. Eam libuit hic ſubiungere in gratiam ſtudioſorũ. Habet autem ſic: Ludi ex inſtauratione, quos diſplicuiſſe Ioui Latinius ab eo per ſomnium monitus ut nunciaret, debereq; repeti, dum non uult magiſtratibus nunciare, taciturnitas orbitate punita eſt. Quippe n. n. m. ſed u. p. incolumes ſumus.) Legendũ Incolumes ſimus. Primum dicenda uobis conſules ratus ſum.) Caſtiga, Prius dicenda uobis.

Ne cuius facti dictiq; contagione præſens uioler.) Pro Dictiq;, repone Dicti ue. Si hæc pro-

fectio

fectio, & nõ fuga eſt.)Scribendũ, Si hoc, profectio, & non fuga eſt. Satricũ, Longulã.)Nuſquã
ferè maior exemplariũ uetuſtorũ diuerſitas, quàm in nominibus proprijs uel hominũ, uel loco-
rũ. In Vormac. codice ſemper eſt Longuia. Sic autẽ hic habet, Satricũ, Longuiã, Poluſcã, Corio
solos, Nouellam, hæc Romanis oppida ademit: inde Lauiniũ (fortè Labiniũ) recipit: tunc dein
ceps Corbionẽ, Veteliam, Trebium, Labicos, Pedum cepit. poſtremũ ad urbem à Pedo ducit,
& ad foſſas Cluuilias. Et quam armis uiri defendere.)Non eſt abſurda lectio: ſed tamen in ſcri-
pto uolumine legitur, Et quoniã armis. Coriolanus propere ut amens.)Adulteratũ uerbũ eſt
Propere. tu repone Propè. Coriolanus prope ut amẽs. Munus uulgatũ à ciuib. iſſe in ſocios.)
In uetuſto codice quidam ſcripſerat, Eſſe. Paulopòſt illic eſt, Quid ita enim. Item, Partem tertiã.
Certatim plebi indulgere.) Antiqua lectio, Vt certatim, indulg. Idꝗ propius fidei eſt.)Emẽda
locũ, Idꝗ propius fidem eſt. Apparet quàm fuerit uerſatus in lectione bonorũ autorum, qui nõ
putabat latine dici, Propius fidem. S. Cornelio, Q. Fabio conſulibus.)In ueteri uolumine eſt,
Seruio Cornelio. Seditio domeſtica bellum externum exciuit.)Corrupta ſentẽtia eſt. ſcriben-
dũ: Eo infeſtior facta plebes, ſeditione domeſtica bellũ externum exciuit. Sẽſus eſt: Seditionem
domeſticã externo bello dediſſe occaſionẽ. Neꝗ enim rebellaſſent Volſci & Aequi, niſi diſcor
dibus Romanis. Patres ſatis ſuperꝗ gratuiti furoris in multitudine credẽtes eſſe.)Reſtitue ſen
tentiã hoc modo, Patres ſatis ſuperꝗ gratuiti fauoris in multitudinem credentes eſſe. Artonã
Latinã urbem.)In libro ſcripto legitur, Ortonã Latinam urbem. Nec eſt mox, Minitabanť: ſed
Minabãtur. Infrà ſic diſtingue, Ducendus Fabio in Veientes, in Aeq. f. datur. Iniuſsi ſigna re-
ferunt.) Mendoſum uocabulũ eſt Iniuſsi. tu caſtiga, Iniuſſu ſigna referunt. Sic enim paulo pòſt
iterum loquitur: Iniuſſu, inquit, in caſtra reditum. T. Pontificius fuit.) Antiq. ſcriptura ſic ha-
bet, TIB. Pontificius, hoc eſt, Tiberius Pontificius. Sic diſtingue, Et hic annus Tr. a. l. a. habuit,
Tib. Põtificius fuit is, eandẽ uiam uel. Præceptis Appij moniti patres uniuerſi.) Hic Et parti-
cula magno ſententiæ detrimẽto deeſt. Tu ſic ſcribe, Præceptis Appij moniti patres, & uniuerſi
comiter ac benigne tribunos appellare, & cõſulares. Et quæ ſequũtur. Nouemꝗ tribunorũ.)
Quid nobis hic Liuius narrat de auxilio nouẽ tribunorũ? non'ne ante dixit, duos tantũ creatos
tribunos, qui treis ſibi collegas aſciuerint? Num igiť memoria lapſus eſt, qui decẽ tribunos hic
aſtruat, qui lõge pòſt ſunt inſtituti, ceu Tertius liber indicabit? Inſpiciamus ueterẽ codicẽ, con-
ſentiunt uerba. Ergo tuebimur lectionẽ? Minime. Scribemus, Nouumꝗ tribunorũ aduerſus
unũ moratorẽ publici cõmodi auxilio, delectũ conſules habent. Porrò nouũ delectũ habitũ di-
cit Liuius: id quod ideo factum eſt, ne proditor ille exercitus, qui Fabiũ aduerſus Veientes pu-
gnantẽ pene deſtituit, magno reipub. dãno rurſum educeretur. Nouus igiť militũ delectus ha-
bitus, auxilio cæterorũ quatuor tribunorũ. Iam erroris cauſam præbuit, quòd ſciolus aliquis ne-
ſciens adiectiuũ, nouumꝗ, eſſe referendũ ad ſubſtantiuũ Delectum, quod paulopòſt ſequitur,
quũ nõ quadrarent hæc duo uerba Nouumꝗ tribunorũ, ſcripſit Nouẽꝗ tribunorũ. Id mendũ
ẽ manu ſcriptis exẽplaribus in excuſos typis codices poſtea trãsfuſum eſt, nec quiſquã obſerua
uit. Debent hanc mihi gratiã ſtudioſi, qui meo Marte poſt longã inquiſitionẽ germanũ hic uo-
cabulũ de poſtliminio reſtitui. Ea ſpes Hetruſcos armauerat.) Scribendũ, Hę ſpes Hetruſcos
armauerãt. Memoriaꝗ peſsimi pr. bel. exẽpli terrebãt.)Lege, Memoria peſsimi proximo bel
lo exempli terrebãtur, ſine que, particula annexa. nam hoc ſermonis genus aſſeuerãtius eſt. Qui
dã in Vormac. codice caſtigarat, Terrebat, ut Memoria caſu nominatiuo legereť. Tergiuerſat
tamẽ Fabius.) Sic ſcribe, diſtingue, adeoꝗ expone, Tergiuerſantur tamẽ, ſubaudi Cõſules. Nã
mox præceſsit, Ad cõſules curritur. Fabius deinde ad creſcentẽ tumulũ iam metu ſeditionis col
lega cõcedente, quum ſilentiũ claſsico feciſſet. Niſi uictores ſe redituros ex hac pugna iurent.)
Non erat hic opus mutare lectionẽ ſcripti uoluminis, quæ habet, Iurant. Præcedit enim aliud
uerbũ, Itaꝗ certũ & decretũ eſt. Alioſꝗ iuratus inuocat deos.) Adulteratus locus eſt temerita-
te ſcioli cuiuſpiã. Neꝗ enim ſimpliciter hic inuocat deos: nam ſequiť, Idem deinceps omnis ex-
ercitus in ſe quiſꝗ iurat. Proinde caſtigandę ſunt hic uulgatę editiones ad codicẽ manu ſcriptũ,
qui ſic habet: Si fallat, Iouẽ patrem, Gradiuumꝗ Martem, alioſꝗ iratos inuocat deos. Sẽſus eſt:
Iram deorũ Iouis & Martis ſibi ipſi imprecatur, ſi fallat. Nunc apte cohærebit ſequens ſenten-
tia: Idem deinceps omnis exercitus in ſe quiſꝗ iurat. Paulopòſt ubi uulgo legitur, Nunc arma-
tis ſibi: in antiquo uolumine eſt, Nunc armati, ubi ſubaudiri poterit uerbũ Iuſſẽt. Pugna iam ad
manus.) Vetus lectio, Pugna iam ad manus, iam ad gladios, u. m. e. a. uenerat. Paulò inferius u-
bi uulgò legitur, Cõſuli tum Cæſo Fabius: in ſcripto codice eſt, Gaius Fabius. Iterũ paulopòſt,
G. Fabius cũ T. Virginio Cos. factus. Cn. Mãlius.)Exemplar uetuſtũ ter habet Mãlius, ſemel
Manilius. Itẽ infrà, Et ſua ſpõte ipſi pręliũ renouãt. Funera deinde duo, collegę fratriſꝗ ducit.)
Ex his uerbis poſſet aliquis putare, funera iſta duo ſimul à cõſule & æquali honore ducta. Pro-
inde nõ erat eradendũ hic aduerbiũ Deinceps, quod unũ poſt alterũ ductum fuiſſe delarat. Ad
ordinẽ enim Deinceps refertur, ſignificans aliquid gradatim fieri. Itaꝗ ſic eſt reſtituẽdus locus
ex archypo Borbet. Funera deinceps duo, deinde collegæ fratriſꝗ duci. Senſus eſt, Prius du-
ctum funus collegæ tanquam conſulis, poſterius fratris funus. Quæ res & Fabij modeſtiã com-

mendat. Sic libro 5. Sed antecedente fama nuncijsq́ Cluſinorum, deinceps inde aliorum populorum plurimum terroris Romam celeritas hoſtiũ tulit. Rurſum eodem libro, Intuemini enim horum deinceps annorum uel ſequundas res, uel aduerſas. Iterum lib. 6. Interreges deinceps M. Mãlius Capitolinus, Ser. Sulpitius Camerinus, L. Valerius Potitus, hic demũ. Deinceps, id eſt, quod uulgò dicunt, alius poſt aliũ, & ſucceſsiuè. Quàm recens dolor proximè cladis trãſiſſet.) Antiqua lectio, Trãſiret. Nec erat opus mutare. Ex fauore & admiratione ſtupens.) Præpoſitionẽ Ex, inter prælegendũ aliquis adiecit, quę poſtea recepta eſt in contextũ. Tu rurſum deme. Sequitur infrà, Id primo acerbũ indignumq́ Veientibus eſt uiſum. Exẽplar antiquũ. Hæc ſpes adeò prouexit.) Lectio uetus, Hęc ſpes prouexit. Quæ res paucitatem eorũ inſignem.) Inſere hic particulã, &, Quæ res & paucitatem eorũ inſignem, & multitudinẽ Hetruſcorum, &c. Sic Liuius loqui ſolet. Eò nixi corporibus.) A' nitor nixus dicimus, & niſus. Sed uideo magis Liuio placuiſſe niſus. Vt hic, Eò niſi corporibus. Et inferius paulo, Quũ & patres minus quàm pro Coriolano adniſi eſſent. Rurſum infrà, Patres quoq́ nõ temerè pro ullo æquè adniſi ſunt. Vt taceã de alijs locis. Vt primò pugnatũ ſit ad Spei.) Cõſentit exẽplar Borbet. Sic autẽ dictum eſt hic, Ad Spei: quemadmodũ antè, Ad Iouis Statoris. Quod inopia frumenti, quamuis præcipitia, dũ celeriora eſſent, agebãt conſilia.) Hic locus non ſolũ in editionibus peruulgatis omnibus eſt adulteratus, ſed & in manuſcripto codice: qui ut rectè habet, In præcipitia, ſic perperam continet, Agebãt. Tu ſic caſtiga, Quod inopia frumenti, quamuis præcipitia dum celeriora eſſent, agebat conſilia. Siquidem inopia nominandi caſu dictum eſt. Aegritudinesq́, inde morbo abſumptum eſſe.) Scribẽdum eſt, Negant tuliſſe ignominiam ægritudinemq́. Inde morbo abſumptum eſſe. Aegritudo refertur ad animum, Morbus ad corpus. Vt dum diſperſi alij, alij manipulatim excurrunt.) Lectio uetus, Vt dum diſperſi, alij alia manipulatim excurrũt. Alia, ſubaudi porta. Nam mox ſequitur, Ea porta caperetur. O pulchre tractatum Liuium. Cui ſignũ primũ intulerat.) Repone, Cui ſignum primũ intulerat. Sic infrà, Nec antè reſtitit, quàm ſigna inferentem Volſcum munimentis uidit. Duæq́ potentiſsimæ, & maximè finitimæ gentes ſuperatæ ſunt.) Legẽdum ad uolumen ſcriptum, Duæ potentiſsimæ & maximè finitimæ gẽtes ſuperatæ ſunt. Nec tamen perpelli potuere, ut acie dimicarẽt.) Archetypon ſcriptum habet, Nec tamen perpeti potuere, ut acie dimicarẽt. Suſpicor ſcripſiſſe Liuium, Hæc tamẽ perpeti potuere, quàm ut acie dimicarẽt. Subauditur potius, aut facilius, aut ſimile comparatiuum, more Græco. Quod orationis genus etiam alibi indicabimus in libris ſequentibus. Adeoq́ neminem noxæ pœnitebat.) In exemplari ſcripto legitur, noxiæ. Dicitur autem noxia ſubſtantiuè nõ minus quàm noxa. Hoc admonendum duxi, propter eum qui hic pro noxiæ ſcripſit noxæ, uelut emendãs locũ.

Palamq́ ferrent.) Legẽdum, Palamq́ ferretur, Imperſonaliter. Inferius paulò uetus codex habet, Cum in ſenatum uocari iuſsiſſent. Magis placet uulgata lectio. Qui eum uexandis prioris anni conſulibus adminiſtraturum tribunatum credebant. Vetus lectio, Permiſſurũ adminiſtraturum tribunatum credebant. Opinor legendum, Qui eũ uexandis prioris anni cõſulibus permiſſum adminiſtraturũ tribunatum credebant. Nam illi plebs tribunatũ planè permiſerat. Paulopòſt eſt in ueteri, Cùm recẽtior, tum acrior. In accuſationem Appij.) Deeſt hic pronomẽ Ipſe in editionibus peruulgatis. Ipſe in accuſationem Ap. Sequitur paulopòſt iuxta antiquam lectionem, Ego hic aut in conſpectu ueſtro moriar. Dum tribuni conſulesq́.) Antiqua lectio, Dum tribuniq́ conſules ad ſe, Conijcio ſcribendum, Dum tribuniq́ cõſulesq́ ad ſe quiſq́ omnia trahant. Paulopòſt lege, Vt ſi qua ſeceſsio plebis fieret, ad ſe receptũ haberet. Non, haberẽt. Quę domi eſſe, eo liberior.) Caſtiga, Quæ domi eſſe liberior. Se unico conſule obiecto cõtra Trib. pot.) Scribe, electo. Nequaquam tanta patrum ſpe, priores impedierant conſules.) Lectio manu ſcripti codicis, Nequaquã tanta patrum ſuperiores impedierunt conſules. Lege, Nequaquã tanto patrum. Subaudi conatu, ſuperiores impedierint conſules. Iam totus ambitus ſic legi poterit: Eadem in militia ſæuitia quæ domi eſſe liberior, quod ſine tribunitijs uinculis erat. Odiſſe plebem pluſquam paterno odio. Se uictum ab ea, ſe unico conſule electo aduerſus tribunitiam poteſtatem, perlatam legem eſſe quam minore conatu, nequaquã tanto patrum, ſuperiores impedierint conſules. Vt inuictus ille od. pl. a. interdum mouetur.) Scribe, moueretur. Mox pro tribus infinitis, agere, dicere, uocare: repone, ageret, diceret, uocaret. Itẽ tribunos plebis, potius quàm Trib. plebeios. Nam in libro ſcripto legitur, tribunos plebei, iuxta quintam inflexionem, quemadmodum & Plinius auunculus uſurpauit. Porrò ſubinde legitur in exemplari archetypo Tribuni plebei, nõ plebis: à nominatiuo plebes, nõ à denominatiuo plebeius. Duplicariosq́.) Quidã in uetuſto uolumine ſcripſerat Dupliciariosq́. Omnis militi data eſt.) Antiq. lectio, Ea omnis militi data eſt. Tum duci, tum p. d. p. q. p. exercitus redijt.) Melius in archetypo Vormac. legitur: Quum duci, tum propter ducem patribus quoque placatior exercitus redit. Aut ſupplex prehenſaret homines.) Volumẽ uetuſtũ non hic modò, prenſaret habet: ſed & alijs innumeris locis. Item, prẽdi, quod uulgò legitur prehendi. De qua re ſemel admonuiſſe ſufficiat. Ante tamen quàm prædicta dies ueniret.) In antiquo codice legitur, prodicta dies. Tu ſcribe,

producta dies. Cuius collaudationem cum tribuni plebis impedire conarentur.) Quid hic facit collaudatio? Emacula locum ad fidem exemplaris uetuſti, Cuius laudationem quum Tr.pl. impedire conarentur. Sequitur autem mox: Et laudationem tam æquis auribus mortui audiuit. Rurſum lib.5. Matronis, inquit, gratiæ actæ, honosq; additus, ut earum ſicut uirorum poſt mortem ſolēnis laudatio eſſet. Hoc uocabulo pro oratione funebri Cicero quoq; uſus eſt in Catone Maiore: Eſt in manibus, inquit, uiri laudatio. Quintilianus lib.3. Nam & funebres laudationes, inquit, pendent frequenter ex publico aliquo officio. Omnis ira belli ad populationē agri uertitur.) O' hominē doctum, qui hic pro uertit ſuppoſuit uertitur. Tu repone, uertit. De quo genere ſermonis ſuprà admonuimus. Cum pro uicto relinqueret hoſtē.) Corrige, Cur pro uicto relinqueret hoſtem. P.Quintius.) Antiqua lectio, T.P.Quintius. Sic paulo ſuperius ſcriptū fuit, L.P.Valerio, T.Aemylio Coss. Vbi uulgò tantum legitur, L.Valerio. Impetu facto dum ſe putant uinci, uicēre.) Non intellexit Liuij ſenſum, qui hunc locum adulterauit. Nam dicit autor, ſalubri mendacio de fuga hoſtium, concitatam aciem fuiſſe, ceſſuram alioqui. Itaque quum putarent ſe uincere, qui tamen ſuccūbebant, animo reſumpto, uicere. Vide quid potuerit opinio duntaxat uictoriæ. Germana lectio ſic habet: Impetu facto, dum ſe putant uincere, uicēre. Cornicines, tibicinesq;.) Scribendum, Tubicinesq;. Ferocius agunt equites circumfuſi ducibus.) Vetus, lectio, Circumfuſi duci. Saxa adiacentia pedibus ingerit in ſubeuntes.) Reponendum, Saxa obiacentia pedibus ingerit in ſubeuntes.

IN LIBRVM TERTIVM PRIMAE DECADIS

TRibunicijs ſe iactari actionibus.) Scribendum, Tribunicijs ſe iactare actionibus. Elargiendo de alieno.) Vitiatus locus eſt. Corrige, Et largiendo de alieno. Totam uerò ſententiā ſic diſtingue, Poſſeſſores & magna pars patrum tribunicijs ſe iactare actionibus, principem ciuitatis, & largiendo de alieno popularem fieri querentes. Conſilio neutri partium acerbo.) Repone, Neutri parti. Antium propinquū.) Lectio uetus: Antium, propinquā, opportunam & maritimam urbem. Sic infrà, Coloniam fidam, propinquam, infamē fieri. Triumuiros agro dando creant.) In archetypo Vormac. legitur, Triūuiros agro dādo creat. ſubaudi, Fabius Cos. Ab his proximi audita.) Codex manu ſcriptus habet, Ab ijs proximè audita. Quam lectionem ſi quis ſequi uolet, cogetur mox legere, ferri. mox illic eſt, Vocato dein ſenatu. Funeſtā ei populationē fecit.) Ei datiuus non eſt in exemplari Borb. Nec eſt hic neceſſarius. Cenſa ciuiū capita cētum quatuor & x x millia, CCXIIII.) Antiqua lectio, Cenſa ciuiū capita CIIII. A CCXIIII. Fortaſſe ſcribendū, Quater centena millia, ducēta quatuordecim. Adeò ciuitates hæ perpetuo.) In archetypo legitur, Adeò ciuitates eæ perp. Quid'nā rei eſſet.) Vetus lectio, Quid rei eſſet. abſq; parelco nā. Se in caſtra recepit.) Scribe, Se intra caſtra recepit. In incautū hoſtem.) In uolumine Borbet. legitur, In cautū hoſtem. Nec diſplicet lectio: præcedit enim, Tanta ui caſtra circumſeſſa atq; oppugnata fuiſſe, ut ne nuncius quidem Romā mitti potuerit. Non itaq; Furius hoſtes eſt adortus tanquam parū cautos, ſed quia copiæ illorum propter obſidionem diuiſæ erant, ſuæ uerò collectæ. V Mil. ac CCC.) Manuſcriptū exemplar tantum habet, V A CCC. Hoc eſt, quinquies mille, trecentos. Inde Romam reditū eſt.) Locus uitiatus. Tu corrige, Vt Romā reditum eſt. Mox præceſsit Inde, quod uerbi hic repetijt ſcriba parū attentus. Et auxēre uim morbi terrores populationis.) O' homines bliteos, imbecillesq;, quibus terrores populationis auditi ſolū auxerunt uim morbi. Quid futurū erat de iſtis, ſi ipſi hoſtes in conſpectum ueniſſent? expiraturi erant præ metu. Hoc'ne cōuenit Romanis? Deprauauit ſenſum unica dictio perperam mutata: Sic ſcribe, Et auxere uim morbi, terrore populationis pecoribus agreſtibusq; in urbē acceptis. Expone, auxēre uim m. Subaudi, Romani, pecoribus agreſtibusq; in urbem acceptis, terrore populationis: id eſt, ob terrorē populationis hoſtilis. Mox eſt in ueteri, Inde exercitu ingenti. Per Lauicanos agros.) Suprà fuit ſcriptum, Labicū. Hic habes Lauicanos agros. Mos fuit ueterum ſcribarum u pro b ponere, & uiciſsim b pro u, quod etiā alibi indicauimus. Latè euagata eſt uis morbi.) Verbum euagata, nō habet hic locum. Tu caſtiga, Latè uagata eſt. Corpora ſalubriora eſſe cœpere.) Legendum ad fidem libri ueteris, Corpora ſalubriora eſſe incipere. Id eſt, incipiebant: qui ſermo familiaris eſt hiſtoricis. Cum exitus haud in facili eſſet.) Scribe: Quum exitus haud in facili eſſent. Numero multitudinis. Mox eſt in ueteri codice: Vbi etſi adiectū aliquid numero ſit. Inter alia prodigia & carnem pluiſſe, quam in urbem ingēs numerus auium intra uolitando rapuiſſe fertur.) Hæc prodigia acciderunt Romæ dubio procul. Et tamen hic narratur, aues carnem illam pluuialem, in urbem rapuiſſe. Quædam periodi iſtius uerba prodigioſe ſunt corrupta. Nam pro, Quam in urbē, ſcribendum eſt, quem imbrem: & pro duobus uocabulis, intra uolitando, reponendum unum uerbū, interuolitando. Dicimus enim interuolito, ſicut interuolo. Præterea non carnem pluiſſe, ſed carne pluiſſe legendum. Vt hæc ſit germana lectio, Inter alia proidgia & carne pluit, quem imbrem ingens numerus auium interuolitādo rapuiſſe fertur. O' negligentiam noſtram ingentē, qui nō dignamur ueteres codices inſpicere. Hoc prodigium

Valer. Max. lib. I. capite de Ominibus & auſpicijs, his uerbis deſcribit: Carneſq; in modũ nimbi, inquit, ceciderunt, quarum maiorem numerum præpetes diripuerunt aues. Reliquum humi per aliquot dies, neq; odore tetro, neq; deformi aſpectu proſtratũ iacuit. Vocat nimbum Valer. quod imbrẽ Liuius dixit. Ne qui in loca ſumma urbis impetus, cædeſq; inde fierent.) Arbitror eſſe, ne qui pro ne quis: de quo loquẽdi uſu ueterum etiam alibi dicturi ſumus. Et ſi abſciſſę res ſint.) Archetypon Borbetomag. habet, Etſi abſciſæ res ſint. Vtraq; mendoſa lectio. Tu meã autoritatẽ ſecutus ſcribe: Etſi acciſæ res ſint, hoc eſt amputatæ, exhauſtæ, debilitatę. Sic libro 6. Poſt acciſas, inquit, à Camillo Volſcorũ res. Et paulopòſt: Quanquã, inquit, nuper Camilli ductu atq; auſpicio acciſæ res erant. Metaphora deducta uidetur ab auibus, quibus alæ amputantur. Eijcere Antiates colonos.) Hic locus fuerat aſteriſco notandus. Sed profeſſoribus omnia plana ſunt. In uerbo eijcere non mendum eſt, ſed portentum planè errati. Siquidem legendũ: Ecetræ Antiates colonos. Et ita diſtinguenda ſententia: Antij ſummam rei poſitam. Ecetræ Antiates colonos palàm conſilia facere. Id caput, eas uires belli eſſe. Fuit Ecetra Volſcorum oppidũ. Porrò faciunt ad hunc locum intelligendum quæ ſuprà ſunt dicta. Libet ea repetere: Itaque Aequi, inquit, ab Ecetranis Volſcis præſidium petiere, quo cupidè oblato (adeò ciuitates eæ perpetuò in Romanos odio certauere) bellũ ſumma ui parabatur. Sentiunt Hernici, & prædicunt Romanis Ecetranum ad Aequos deſciſſe. Suſpecta & colonia Antium fuit, quòd magna uis hominũ inde, quum oppidum captum eſſet, confugiſſet ad Aequos. Iſq; miles per bellum Aequicum uel acerrimus fuit. Compulſis deinde in oppida Aequis, ea multitudo dilapſa quum Antiũ rediſſet, ſua ſponte iam infidos colonos Romanis alienauit. Hactenus Liuius. Quæ propterea duxi renarranda, ut manifeſtum euaderet, quur Antij ſummã rei poſitam fuiſſe dicat, & Ecetræ potius quàm alibi palàm concilia facta. Sed uirium ſpe, ſed manu obtinendũ erat.) Antiq. lectio: Sed uirium ſpe, & manu obtinendum. Sibi qui non dicto, qui non facto.) Alterũ qui ſuperabundare, docet exemplar uetuſtum, in quo legitur tantũ: Sibi qui non dicto, non facto, quẽquam offendiſſet. In iuuentutem graſſantem in Suburra incidiſſe.) Antiquus codex tantũ habet: Iuuentutẽ g. i. S. incidiſſe. Semianimem inter manus domũ allatum.) Scribe, Semianimẽ inter manus domum ablatum. Cui reo capitalis dies dicta ſit.) Violauit hic ſciolus quiſpiam uerba Liuiana. Tu corrige: Cui rei capitalis dies dicta ſit. Neq; enim dicimus diem capitalem, ſed rem capitalem, id eſt, quæ uitam hominis in diſcrimen adducat. Veluti relegatus agello quodã in tugurio uiueret.) Et hic locus infeliciter inſtauratus eſt. Antiq. lectio habet: Veluti relegatus deuo quodã tugurio uiueret. Ex qua germanã ſic reſtitue: Veluti relegatus, deuio quodam tugurio uiueret. Ad quatuor millia hominum.) Vetus lectio: Ad M M hominũ. Id eſt, Ad duo millia hominum. Ad opportuna omnia urbis loca.) In ſcrip. codice legitur, Ad opportuna omnis urbis loca. Auocato populo ab armis.) Scribe, Aduocato populo ab armis. Aduocato, ſubaudi, ad cõcilium. Sic infrà: Propoſitis decem tabulis, populũ ad concionẽ aduocauerunt. Ad multitudinem oratione conuerſa.) Exemplar uetuſtum tantum habet, uerſa. Siquis impediat.) Lege, Siqui impediat. Nam dictum eſt Siqui pro ſiquis, quod & Ciceroni ſolenne eſt. L. Manilius.) Antiq. lectio: L. Mamilius. Si ſe doceri ſiuiſſent.) In codice Vorm. legitur, Si ſe doceri ſenſiſſent. Non dubito quin ſcriptum fuerit, Si edoceri ſe ſiſſent. Siſſent, proſijſſent. Sic enim aliquanto pòſt ſequitur: Duûm, inquit, menſium ſpacium cõſulibus datũ eſt ad inſpiciendam legem, ut cum edocuiſſent populum, quid fraudis occultæ ferretur, ſinerent deinde ſuffragiũ inire. Infrà eſt: Pace parta, non, Parta pace. Cuius ordinis languore perpetuò iã tribuni plebis.) Vitiata ſunt uerba. Corrige: Cuius ordinis languore, perpetui iam tribuni plebis. Perpetuos dicit, quòd ijdem ſubinde reficerentur. Id quod ex pręcedentibus magis liquet. Et ex eo quod mox ſequitur: Loquaces, ſeditioſos, ſemina diſcordiarum iterum ac tertium tribunos, peſsimis artibus ac regia licẽtia uiuere. Vbi obſeruandum, in archetypo noſtro ſcriptũ eſſe, iterum ac tertium tribunos, non tertio tribunos. Huc facit quod infrà dicit: Plebes, inquit, uicit ut quintũ eoſdem tribunos crearent. Et ibi mox: Id, inquit, modò excepere, ne poſtea eoſdẽ tribunos uiderent. Et uos.) C. Claudij pace, & P. Valerij mortui loquar.) Expunge præpoſitionem, Cum. Et ſcribe: Et uos (C. Claudij pace, & P. Valerij m. loquar.) At enim diuinis humaniſq; abruptis legibus, legẽ uos hoc anno perlaturos dictitatis?) Fœdè eſt deprauatus hic locus. Nam pro abruptis legibus, ſcribendum eſt, obruti ſceleribus hoc modo: At enim diuinis humaniſq; obruti ſceleribus, legem uos hoc anno perlaturos dictitatis? Porrò uocat diuina ſcelera quæ in deos ſunt cõmiſſa, dum non à ſacrilegis propugnantur, quod uocabulũ hic aliquem offendit. Sic uocat diuinas & humanas res lib. 5. Atq; his diuinis, inquit, humaniſq; rebus geſtis, Dictatura ſe abdicauit. Item humanas opes, eodẽ libro pauloantè: Quũ iam, inquit, humanæ opes egeſtę à Veijs eſſent. Et infrà: Saluo etiamtum, inquit, diſcrimine diuinarum humanarumq; rerũ. Mox eſt in ueteri libro, Malè geſta Reſp. eſt. Neſcio quo fato magis bellantes, quàm pacati propitios habeamus deos.) Repone, habemus. Nec cẽſebit paruum hoc erratum doctus lector, ut contemni debeat. Peragendi conſularis officij partem ad ſe uendicabat.) Codex Borbetomag. docet legendum: In peragendis conſularis officij, partẽ ad ſe uindicabat. Paulopòſt in eodem eſt: Ad recipiundũ Capitolium. Et tribunos, ſi eò aduenient.) Lectio

uetus

uetus: Si eò ueniant. Senatus conſulta fiunt, ut neq; tribuni l.) In exemplari manu ſcripto, non eſt particula, ut, quæ planè abeſſe debet, ut ſua forma ſenatuſconſultis conſtet, quorũ primum ita incipit: Neq; tribuni leg. Non permiſtim unam ſociorũ ciuiumq;.) Scribe, Nõ permixtam, uel permiſtam. Sic enim in antiquo uolum. legitur, & placet lectio. Subauditur, aciem. Vt diſtinerent hoſtium copias.) Mendoſum uerbũ eſt, diſtinerent. Tu caſtiga, diſtenderent, id eſt, diſtraherent, ſepararent. Sic lib. 9. Diſtendit ea res, inquit, Sãnitium animos. Paulopòſt eſt in ueteri, Poſtquam mœnibus iã Romanis pulſo hoſte. Ita eſſe, multi priuatim ferebant Volſcio iudices.) Repone: Niſi ita eſſet, multi priuatim ferebant Volſcio iudicem. Quum ad iudiciũ ire non auderet, omneis eas res in unum congruenteis, haud magis dubiam damnationẽ Volſcij, quàm Cæſonis Volſcio teſte fuerat, faciebant. Eſt autem ferre iudicẽ, uelut auferre iudicem. Sic infrà: Proinde ut ille iterum ac ſæpius prouocet, ſic ſe iterũ ac ſæpius iudicem illi ferre, ni uindicias ab libertate in ſeruitutem dederit. Verba ſunt L. Virginij aduerſus Ap. Claudium. Hoc ſermonis genere & M. Tullius utitur. Romam rediere legati.) Vetus lectio, Romã ut redire legati. Scribo: Romam ut rediere legati, ſenatus iuſsit alt. Quod ubi ſenſerunt hoſtes.) Melius in antiquo codice legitur, Quod ubi ſenſerant hoſtes. Nihil tam nec inopinatum, nec inſperatum accidere potuit.) Volumen manu ſcriptum habet: Nihil tam nec inopinatũ, nec tam inſperatum accidere potuit. Lego: Nihil tam nec opinatum, nec tam inſperatum accidere potuit. Porrò, nec opinatũ ſubinde Liuius uſurpat pro inopinato: quemadmodũ & alibi admonuimus. Niſi effuſe affluant opes.) Hic omiſſum eſt aduerbiũ, ubi, in editionibus uulgatis: Tu repone, Niſi ubi effuſe affluãt opes.

Bipalio innixus.) Archetypi ſcripti lectio, palo innixus. Senſus eſt: L. Quintium inclinaſſe in palum, qui fortè illic erat terræ infixus. Nihil igitur opus fuit bipalio ſcribere, quod inſtrumentũ eſt ruſticum. Admiratus rogitanſq;, ſatis'ne ſalua eſſent omnia?) In exẽplari illo Borbetomag. legitur: Admiratus rogitanſq; ſat, iam ſatis'ne ſalua eſſent omnia? Scribo: Admiratus, rogitanſq; etiam ſatis'ne ſalua eſſent omnia? Aut, Admiratus, rogitanſq; ſatin ſalua eſſent omnia. Sic lib. 6. Perconatus, ſatin ſaluæ. Proinde librarius uidetur mihi pro ſatin ſcripſiſſe ſat iam, & gloſſam eius aduerbij, id eſt, ſatis'ne retuliſſe in contextum. Sed qui tum ſtipẽdia pedibus, propter paupertatem feciſſet.) Hic locus turpiter eſt uiolatus, ob unicam literã malè mutatam. Legendũ eſt: Sed qui cum ſtipendia pedib. p. p. feciſſet. Legionibus dictatoris clamore ſignificãtibus.) Vitiatus locus eſt. Scribe: A' legionibus dictatoris clamore ſignificant, ab ea quoq; parte rem in diſcrimine eſſe. A' legionibus dictatoris, id eſt à parte legionum. Significat, ſubaudi milites. Iam ſe ad prohibenda circũdati opera Aequi parabant.) In editione Aſulanica legitur ita. Tu caſtiga: Iam ſe ad prohibenda circũdari opera Aequi parabant. Infrà legitur in libro manu ſcripto, coronam auream dictatori libram põdo decreuerit. Appoſitiuè. Confeſtimq; ſe dictator magiſtratu abdicaſſet.) Scribe: Confeſtim ſe dictator m. abd. diſpuncta particula q;. Quod uerò mox ſequitur, Lanuuium exulatũ abijt: & eſt in exemplari uetuſto, Lanuuium exilium abijt. poterit etiam legi, Lanuuium in exiliũ abijt. Noua de delectu contentio exorta.) In uolumine Vormacienſi tantum eſt orta, non exorta. Parumq; id plebi pręſidium foret.) Sic in editione Aſulanica legitur, quæ nũc ſola eſt ad manum. Tu repone, Paruumq; id plebi præſidium foret. Inuidiæ tamen ad exercitum fuit.) Hic omiſſum eſt uocabulum, res. Reſtitue locũ: Inuidiæ tamen res ad exercitum fuit. Cum de legibus conueniret, de latore tantum diſcreparent.) Scribendũ, De latore tantum diſcreparet. Quemadmodum enim cõuenit uſurpatur, ſic & diſcrepat. Ita quoq; Suetonius uſus eſt. Mox eſt in ueteri, Dein duo ſimul mala: nõ, deinde. P. Sextilius Capitolinus.) In manu ſcripto codice legitur, P. Sextius Capitolinus. Et mox, Sextio alteri conſulũ prioris anni. Et unica concordia inter ipſos, qui cõſenſus in priuatis interdum inutilis eſſet.) Hunc locum ſciolus quiſpiam pro libidine ſua tractauit. Germana lectio ſic habet: Et in unica concordia inter ipſos, qui conſenſus priuatis interdum inutilis eſſet, ſumma aduerſus alios æquitas erat. Mox in noſtro exemplari non eſt P. Sextium, ſed loco prænominis dimiſſa lacunula. Eas leges habiturum populum Rom. quas conſenſus omnium nõ iuſsiſſe latas magis quàm tuliſſe uideri poſſet.) Delerunt hic quidam uerbũ, quòd in primis ad ſenſum facit. Nam in Vormacienſi uolum. legitur: inuaſiſſe, non iuſsiſſe latas. Proinde ſic reſtitue ſententiã: Eas leges habiturum populum Rom. quas cõſenſus omniũ innaſiſſe, nec iuſsiſſe latas magis quàm tuliſſe uideri poſſet. In trinundinum indicta ſunt.) Antiqua lectio, In trinum nundinium indicta ſunt. Trinum nundinum etiam appellat Quintilianus, quum inquit: Siue non trino fortè nundino promulgata. Per illos ſe plebi uendicare.) Pudendum erratum eſt. Scribe, Per illos ſe plebi uenditare. Obſecundãdo mollire impetum aggrediuntur.) In manu ſcripto uolumine legitur, tametſi mendoſe, obſequendo, ſe cum dando. Quorum prius libenter dicerem poſterioris fuiſſe gloſſulam expoſitricem, niſi ſcirem obſecundare plus eſſe quàm obſequi. Vt intelligamus collegas non ſolum obſecutos in ijs quæ cupiebat Ap. Claudius, uerum etiam obſecundaſſe, & ultrò hominis ambitionem adiuuiſſe. Ars ea hæc erat.) Pronomen ea neſcio quis aſſuit aliunde. Non eſt in archetypo Borbetomagẽſi. Nec hic neceſſarium. Melius leges, Ars hæc erat. Pro hac occaſione arripuit.) Et hic ablatiuum hac quiſpiam inſulſit, quum non ſit in libro ueteri. Tu diſpunge & lege, impedimentũ pro occaſione

arripuit. Interceſsionem quoq; conſenſus ſuſtulerant.) Ingens erratum hic eſt. Corrige, Conſenſu ſuſtulerant. Pronunciabantur in foro.) Placet antiqua lectio, Iudicia domi conflabant, pronunciabant in foro. Infrà debet eſſe, Si eæ quoque leges. Tribunitiam pot. munimentum libertatis rem intermiſſam repararent.) Scribe munimentum libertati, id eſt, tribunitiam pot. quæ eſt munimentũ ipſi libertati. Seu futuram munim. libertati. Hi ferè agere plebem plebisq; res.) Inſigne erratum huius loci quum ſit tam manifeſtum, mirum eſt quomodo doctos tam diu potuerit fallere. Vide quàm egregie ſe ulciſcantur ueteres libri non inſpecti. Corrige, Hi ferre agere plebem plebisq; res. id eſt, expilabant plebem diripiebantq;. Quo loquendi genere ſæpe Liuius utitur. Sic alibi: Tum demum fracta pertinacia eſt, ut ferri agiq; res ſuas uiderunt. Item: Quum ante oculos propè ſuos, ſociorum res ferri agiq; uideret. Hoc Græci dicunt φέρεσθαι καὶ ἄγεσθαι, & φέρειν καὶ ἄγειν, à quibus noſtri uſurparunt. Potentioris eſſet etiam, ne tergo quidem abſtinebatur, uirgis cædi alij, alij ſecuri ſubijci.) Malim ſic diſtinguere: Et iam ne tergo quidem abſtinebatur. uirgis cædi, alij ſecuri ſubijci. Nam in ſcripto codice tantum ſemel eſt, alij. Infrà eſt, Quid opus facto ſit. Item, Poſtquàm audita uox in foro eſt præconis. Hæc fremebat plebes.) Antiqua lectio, Hæc fremunt plebes. Sic ante habuimus: Quod haud ſecus factum improbant boni, quàm nemo facere auſurũ crediderat. Vbi uulgò legitur, improbabant. Senatumq; in diem poſterum edicunt.) In uolumine archetypo legitur tantum: Senatumq; in diem poſterum dicunt. Scribo, indicunt. Nec nominis homines tum pertæſum eſſe.) Liuius indubiè ſcripſit, quemadmodum atteſtatur liber manu ſcriptus: Nec nomen homines tum pertæſum eſſe. Sic autẽ & Suetonius in Cæſare, Et quaſi pertæſus ignauiam ſuam. Item, pertæſus, ut ſcribit, morum peruerſitatem eius. Quid igitur opus fuit hic ſcribere nominis? Licet non negem & id Latinè dici. Non ſolum enim accuſatiuum id uerbum poſt ſe recipit, ſed & genitiuum. Experirentur, quanto ferocior dolor in libertate ſua uindicanda, quàm cupiditas in iniuſta dominatione eſſet.) In exemplari ueteri pro ferocior ſcriptum eſt fortior. Nec eſt in libertate ſua, aut in iniuſta dominatione. ſed tantum libertate ſua, & iniuſta dominatione. Nam elegantius in ſubauditur utrobique. Quare crediderim ſic ſcripſiſſe Liuium: Experirentur, quanto fortior dolor libertate ſua uindicanda, quàm cupiditas iniuſta dominatione eſſet. Paulopòſt eſt in ueteri: Qui anno iam propè. Oratio fuit precibus quàm iurgio ſimilior.) Antiqua lectio, Oratio fuit precibus quàm iurgio ſimilis. Subauditur aduerbium magis uel potius. Cæterùm neminem, maiore cura occupatis animis, uerum ex ſe præiudicium rei tantæ afferre.) Auſim iurare hunc Liuij locum uitiatum eſſe, tametſi utcunq; ſtat ſenſus, ut errorem nemo ſentiat. Habet exemplar Vormacienſe, Cæterùm neminem maiore cura occupatis animis uerum eſſe præiudicium rei tantæ auferri. Lego: Cæterùm nemini non, maiore cura occupatis animis, uerum eſſe, præiudicium rei tantæ auferri. Senſus eſt: Verum eſſe, nec poſſe negari, nemini non auferri præiudicium rei tantæ, ideo quòd animi maiore cura ſint occupati. Porrò præiudicium rei tantæ eleganter uocat opinionem & ſententiam quam ſenator prius in animo ſuo acceptam habet, planè dignã tanta re. Mox eſt in ueteri codice: De eo quo Valerius Horatiusq;. Non, de eo quod. Senatu diſcrepante agi.) O' fœdum erratum, quod prorſus ſenſum perdit. Scribendum, Senatu diſceptante agi. Senſus eſt, bellis perfectis, & repub. in tranquillum redacta, tum uacabit ut ſenatus diſceptet: id eſt, ambigat, contendat, ut in iudicio fieri ſolet. Nam hæc ſignificat diſceptare. Mox eſt in ſcripto uolumine: An donec leges quæ deeſſent perferrentur. Delectum quoque primo tempore haberi & decemuiros.) Repone, Delectum primo quoq; tẽpore haberi. Decemuiros quo cuique eorum uideatur, ex. ducere. Abſque particula connectrice, &c. Non (quod ſimulabat) conſulendo diremit certamen.) Legendum: Non cui ſimulabat conſulendo diremit certamen.

Quàm gnauum in malitia ingenium eſſe.) Melius in ueteri codice legitur: Quam nauũ in malitia ingenium eſſe. Nauo enim opponitur ignauum. Strenuum id ſignificat. Velleius: Naua uirilíq; opera. Mox habet ſcriptum exemplar, Et L. Sergio. Item, Alia omnis penes milites noxia erat. Porrò non minus Latinè dicitur noxia ſubſtantiuè, quàm noxa. Peſsima decemuirorum in uulg. f. eſt.) Ex codice manu ſcripto legendum apparet: Sepultus ingenti militum mœſtitia, peſsima decemuirorum in uulgus fama eſt. Honeſtum ordinem in Algido ducebat.) Cogitandum num legi poſsit: Pedes tum ordinem in Algido ducebat. Nam plebeius fuit. Certè peditem Romam ueniſſe, & mox in caſtra rediſſe, ſequentia teſtantur. Appius amore ardens precio ac ſpe.) Vetus lectio, ſed corrupta: Appius amore ardens mens precio. Fortaſſe ſcribendũ: Appius amore ardente amens, precio ac ſpe perlicere adortus. Nam ſequitur infrà: Tanta uis amentię uerius quàm amoris mentem turbauerat. Aut, Appius amore ardens, immenſo precio ac ſpe perlicere adortus. Aut, Ap. amore ardens ſenſim precio ac ſpe perlicere adortus. Ibi namq; in tabernis literarum ludi erant.) Volumen manu ſcriptum habet: Ibi namq; in tabernaculis literarũ ludi erant. Opinor Liuium ſcripſiſſe: Ibi namq; uernaculi literarum ludi erant. Neque enim crediderim pueros & puellas in humilibus tabernis quæ muris affigi ſolent, quales fuerunt laniorũ, quarum mox meminit, & ſutorum ac aliorum opificũ, ſeſsitaſſe in propatulo. Necdum uerò temporibus illis opera Grammaticæ dabatur, quæ adhuc nulla erat. Nam ſub ſecundum & tertium Punicum

nicum bellum, ut autor eſt Suetonius in libello de Claris Grammaticis & Rhetoribus, huius demum ſtudium Romæ uigere cœpit. Ante id tempus erant ludi literarum Romę, ſed uernaculi tantum, nondum uidelicet loquendi ſcribendiq́ regulis natis. Qualem & illum apud Falerios in Faliſcis ludum fuiſſe, dubium non eſt, cuius magiſter diſcipulos Camillo prodidit. de quo Liuius libro quinto faciet mentionem. Mores illos docebat, ut uerisimile eſt, magis quàm literas, & exercitijs corpora firmabat. Vernaculi ludi duo ſeorſim Seleſtadij fuerunt multis annis, Ludouico, Cratone, Hieronymo & Sapido, hic latinè profitentibus. in altero pueri inſtituebantur, in altero puellæ. Neque enim maioribus noſtris promiſcui ludi placuerunt, quales uidimus Baſileæ, & alijs in locis. Inſtitutionis ſumma erat, peritia legendi ſcribendi'que, & numerandi. At poſtquam fatalibus iſtis tumultibus corrigendæ religionis cauſa Germania turbari cœpta eſt, huc res deuenit, ut uix ludi Latini quarta pars hodie ſuſtineri poſsit. (Priores illos namq́ profeſſores ferè quadringentis ſcholaſticis frequente ſchola docuiſſe conſtat.) etiam uernaculo ludo puerorum duntaxat in illum contracto. Adeò contemni cœperunt paſsim literę magno Germaniæ incommodo, quod poſteri noſtri ſunt ſenſuri. Præcipue uerò dolendum, hoc eo tempore accidiſſe, quo meliores literæ paulo familiarius noſtratibus innotuerant. Porrò pro uernaculi, ſcriba ſuppoſuit bernaculi, recepto illo more. Id bernaculi cum nihil ſignificaret, uertit alius in tabernaculis. At quia tabernacula militum ſunt tentoria, doctus aliquis pro tabernaculis, ſubſtituit tabernis. P. Numitorius puellæ auunculus.) In ueteri uolumine legitur, auus. Subaudi, maternus. Dum præriperent iter nuncij miſsi in caſtra.) Repone: Dum præciperent iter, hoc eſt, antè caperent. De qua uerbi huius ſignificatione ſuprà admonuimus caſtigantes libro ſecundo locum illum, Adeò ui alteram cauſam non collega ſolum præceperat. Sic libro proximè ſequenti: Nec ex quo caſtris, inquit, caſtra conlata ſunt, ceſſatum à leuibus prælijs eſt, facilè patiente dictatore conferendo uires, ſpem uniuerſæ uictoriæ tentato paulatim euentu certaminum ſuos præcipere. Nemo eum adibat.) Pronomen eum, inter prælegendum adiecit aliquis. Non eſt in exemplari Borbetomagenſi. ſubauditur autem tribunal, uel ſimile quippiam. In forum adducit.) Scribendum, in forum deducit. Quod ius ſibi pridie per ambitionem dictum non eſſet.) Vocabulum ius non eſt in libro ueteri, ut putem abſolute uſurpari à Liuio dicendi uerbum. Proinde libet credere non prorſus abſurdam eſſe paulo ſuperius manuſcripti codicis lectionem, ubi ſcriptum eſt, iuſto die ſe non dicturum, pro eo quod in uulgatis editionibus legitur, ius eo die ſe non dicturum. Nam forte iuſtum diem uocat, quo poſſet iure dicere, ſubaudi ſententiam uel ius. Cæterùm, per ambitionem dictum non eſſet, intellige per gratiam. Vnde ambitioſa decreta iureconſultis, per gratiam facta, quæ reſcindi iubet. Vlpianus. Ad comprehendendam uirginem.) Vitiatus locus eſt. Emenda, ad prehendendam uirginem. Non enim M. Claudius comprehendere uirginem iubetur, quod lictoris officium eſt, ſed tanquam aſſertor & dominus prehendere. Sic mox Appius: I lictor, inquit, ſubmoue turbam, & da uiam domino ad prendendum mancipium. Illic uerò comprehendēdi uerbum aptum locum habet, ubi aliquanto pòſt ſequitur: Clamore ad tam atrox facinus orto, excitus Appius comprehendi Virginium iubet. Decemuir alienato ad libidinem animo.) Non erat hic opus mutare ueterem lectionem, quæ habet X uir alienatus ad libidinem animo. Negat, heſterno tantum conuicio.) Repone, negat, ex heſterno tantum conuicio. Mox eſt in ueteri, populum Rom. Filia in libertatem uindico.) Volumen ſcriptum habet, filiam in libertatem uindico. Nec eſt abſurda lectio. Niſi quis malit legere, filia mi in lib. uind. Cætera'que, quæ in tali re.) Non dubito quin Liuius ſcripſerit quemadmodum eſt in libro uetuſto: Eam'ne liberorum procreandorum conditionem, ea pudicitiæ præmia eſſe. cætera, pro & cætera, ſubaudi clamitant, quæ in tali re muliebris dolor. Et quæ ſequuntur. Si iure agerent.) Scribe: Si iure ageret, ſubaudi Appius. Mox dele pronomen ſe, ibi quoque ſe. Nam præcedit, uindicare ſe à priuato. Vbi Virginius maiorem quàm liquerat in urbe, motum exciuit.) Scribendum, quàm reliquerat. Flens diu uocem non emiſit.) Hic poſtremum uerbum perperam mutatum eſt. Debet enim eſſe, Vocem non miſit, quemadmodum antiquum continet exemplar. Porrò ſæpe mitto pro emitto Liuius uſurpat ſimplex pro compoſito. Sicut & miſſa participium pro emiſſa. Si libere ac pudice uiuere licitum fuiſſet.) Lectio uetus, Si libere ac pudicem uiuere. Fortè ſcribendum: Si libere ac pudicam uiuere licitum fuiſſet. Et ſequitur paulo pòſt: Quia non ultrà pudica uictura fuerit. Illis quoque enim filias, ſorores, coniuges eſſe.) Liber antiquus habet, coniugesq́ eſſe. Siccij cædis memoria reuocata.) Scribendum eſt, renouata. Porrò quod hic eſt renouata, paulo pòſt dixit redintegrata. Redintegrata, inquit, extemplo eſt omnibus memoria fœdiſsimæ poteſtatis. Quàm qui noua fama de Verginia.) Docet legendum codex uetuſtus, quàm quem noua fama de uirgine adeò fœde ad libidinem petita accenderat. Imminens'que etiam poteſtati.) Antiqua lectio, imminensq́ & poteſtati. Opinor legendum, imminensq́ ei poteſtati. Nam ipſe poſtea tribunus plebis electus eſt, & eam poteſtatem reſtitui populo ſummis uiribus urgebat. Sic lib. ſequenti Liuius noſter. Interim Romę principes plebis iamdiu nequicquam, imminentes ſpei maioris honoris, Ita enim legendū docebimus ad fidem uetuſti codicis.

Affirmante Duellio.) In exemplari Borbetomagenſi legitur, Affirmante C. Duellio. Scituros, quòd ſine reſtituta poteſtate.) Codex uetuſtus habet, ſcituros. Malim legere, ſcituros quàm ſine reſt. pot. Aut, ſciturosq; quam ſ. r. p. redigi in concordiam res nequeant. Vbi parum ſeceſſione moueamur.) Manu ſcriptus codex habet, Vbi parū ſeceſsione moueatur. Porrò Liuius moueatur imperſonaliter dixit. Paulopòſt legitur, Tū Valerius Horatiusq;. Item in caſtra accipiuntur, non accipiuntur in caſtra. Quippe liberatores haud dubiè & motus initio & exitu rei.) In uolumine ueteri legitur, Quip. lib. haud dubiæ & motus initio exitu rei. Neſcio an Liuius ſcripſerit, Quippe liberatores haud dubiè motus, initio exitu rei. Abſq; copula &, nam hanc ſæpe ſolet omittere. Infrà legitur: Ad impugnandos alios, non impugnandum. Conuellunt inde ſigna.) Hoc uerbum obuium ſubinde eſt apud Liuium. Sed hoc loco placet mihi lectio uetus quæ habet, Conuertunt inde ſigna. Eſt autem conuertere ſigna redeuntiū. Sic lib. octauo, Et quum iam portis prima ſigna & pars agminis eſſet egreſſa, nuncio allato de clade Latinorum, quum cōuerſis ſignis retrò in urbem rediretur. Porrò offendit iam olim quoſdam hoc uerbum. Vnde & in Vormacienſi codice aſcriptum eſt in margine, conuellunt. Quæ lectio deinde in uulgatas iſtas editiones eſt recepta. Tum C. Sicinium progeniem eius, quē pri.) Scriptura uetus habet, progenies eius. Suſpicor Liuium ſcripſiſſe: Tum C. Siciniū, progenie eius: hoc eſt, ex progenie eius.

Vt quod tribuni plebis iuſsiſſent, populus teneret.) Adulteratus fœdè locus eſt ſic reſtituendus, Vt quod tributim plebes (ſiue plebs) iuſsiſſet, populum teneret. Codex Borbetomagenſis habet plebis pro plebes, quæ uox caſtigatori impoſuit. Et eſt populum teneret, pro populum aſtringeret. Venum irent.) Scribendum uenum iret, ut referatur ad nominatiuum familia. Sed eum qui deorum cuiquam nocuerit, id ad ſacrum ſanciri.) Deprauata uerba ſunt, nec magnopere ſuccurrit nobis exemplar ſcriptum, quod ſic habet: Sed eum qui deorum cuiquam nocuerit, id ſacrum ſanciri. In hoc tamen iuuat quod præpoſitionem ad, poſtea uides adiectam fuiſſe. Ergo meam ſecutus autoritatem, nō eam modò præpoſitionem expunge, ſed & pronomen id, ſic legens: Sed eum qui eorum cuiquam nocuerit, ſacrum ſanciri. Vnde uerò pronomen id huc irrepſerit, audi. Librarius aliquis extremam ſyllabam uerbi nocuerit bis ſcripſit, hoc modo, nocuerit, it. Alius caſtigare uolens, poſterius it, in pronomen id mutauit. Noceri enim ei, cum hac lege non liceat.) Et hic locus deprauatus eſt. Nam pro cum ſcribendum cui, hoc modo: Noceri enim ei, cui hac lege non liceat. ſubaudi, noceri. Quæ antea arbitrio conſulum ſupprimebantur, nunciabanturq;.) In poſtremò uerbo tam craſſum mendum eſt, ut admodum demirer à nemine hactenus animaduerſum. Debet autem eſſe, ſupprimebantur uitiabanturq;. hoc eſt, corrumpebantur, deprauabantur. Qui plebem ſine tribunis reliquiſſent, q. m. ſ. p. creaſſent, t. ac. c. punirentur.) Verba pluratiui numeri hic commutanda ſunt in ſingularem, hoc modo: Qui plebē ſine tribunis reliquiſſet, quiq; magiſtratum ſine prouocatione creaſſet, tergo ac capite puniretur. Sic & prior lex ſonuit, Qui tribunis plebis, ædilibus, iudicibus, decemuiris nocuiſſet. Vnius tantum criminis niſi te uindices.) Admonet nos liber uetuſtus ſcripſiſſe Liuium, Vnius tantum criminis niſi iudicem uindices te ab libertate, &c. Nec uacat uocabulum iudicem, nam arguit rem pro tribunali geſtam. In quam conſpiraſſe decemuiros criminati ſunt.) Scribendum, criminati ſint. Clienti dono uindicijs dederit.) Ablatiuus uindicijs ſuperuacaneus eſt in editione Aſulanica, quæ nunc ſola eſt ad manum. Auunculumq;.) Miror cur hoc loco legatur, auumq;, in uolumine ſcripto. Cum tanti uiri ſupplicio ſua & plebi iam nimia libertas uideretur.) Corrige, Suamet plebi iam n. lib. uideretur. Sed neceſſariorum Virginij, & trium tribunorum preces audirent.) Caſtiga, Sed neceſſariorum Verginiæ trium tribunorum preces audirent. Nam ipſe pater erat, L. Icilius ſponſus, Auunculus P. Numitorius. Infrà eſt, proximus inuidiæ. Et iterum in ſe ſæuiret. Vultusq; iam ijdem tribunorum.) Lectio uetus, Vultusq; iam inde tribunorum erant qui X uirorum fuerant. Cum & noua expiata ſint decemuirorū ſupplicijs.) In archetypo Borbetomagenſi legitur, Et cum noua. Ego ſuſpicor uerbi placet ultimam ſyllabam per incuriā librarij bis ſcriptam fuiſſe. quare &, monoſyllabum eradēdum puto, ut legas & diſtinguas: Nam neq; uetera peccata repeti iam obliterata placet, cum noua expiata ſint decemuirorum ſupplicijs. Et nihil admiſſum iri. Et quæ ſequuntur. Valerius aduerſus coniunctos.) Ex uolumine manu ſcripto legendum apparet, M. Valerius. Sicut & infrà, Sed conſule M. Valerio. Suprà tamen lectum fuit, L. Valerius. Item, Quod ibi ſenſit conſul. non, conſul ſenſit. Præter equitantes, qui abſterrent peditum acies.) Sic lege, præterequitantesq; abſterrent peditum acies, &c. Id conſilij animiq; habiturus ſum, quod uos milites mihi effeceritis.) Neſcio quis hunc locum auſus ſit interpolare, quum in antiquo libro ſimpliciter legatur, Id conſilij animiq; habiturus ſum, quod uos milites geritis. Agite eum clamorem.) Scribe, Agitedum clamorem qualem in acie ſublaturi eſtis, tollite hic. Sic infrà, Agitedum ubi hic curiā circumſederitis. Item lib. quinto, Recordamini agitedum quotiens ſacra inſtaurentur, quia aliquid ex partio ritu, negligentia caſu'ue prętermiſſum eſt. Et locum ex quo exceſſerūt.) Corrige, ex quo ceſſerant. Infrà eſt, Vndique omnes conſcij. Suſpicor legendum conniſi, quod in editionibus uulgatis eſt connixi. Circum iam tum Apollinarem appellabant.) Accuſatiuus circum non eſt in codice manu ſcripto. Infrà tantum eſt,

Multa & cæteris ſenioribus p.c. eſſent dicta. Item inferius aliquanto, iura plebis labefacta eſſent. Nam labefacere & labefieri dicimus, nõ minus quàm labefactare. Nec deinde comitiorũ cauſam habuit.) Emenda, Nec deinde comitiorum cauſa habuit, ſubaudi concilium. Siqui uos minus hodie.) Video legi poſſe, Siquo minus hodie decem tribunos plebis fecerint, tum ut ij quos ſibi collegas cooptaſsint, ut illi legitimi eadem lege tribuni plebeij ſint. Certè exemplar Vormacienſe habet, ij tum uti quos, non utiq;. Quare legendũ aut, ut ij tum quôs, aut ij quos. Porrò cooptaſsint eſſe ſcribendum pro cooptaſſent, facilè admittet doctiſsimus quiſq;, & mihi pro hoc loco reſtituto gratiam habebit. Vſurpauit autem antiquitas cooptaſsint, pro cooptarint. Cuius generis multa uerba adnotat Feſtus, quemadmodũ & nos indicauimus in Caſtigationibus noſtris in libellum Ciceronis de Senectute, emẽdantes Ennianum carmen, quo ſuum opus exorſus eſt Tullius, quod uulgò mendoſe legitur, O' Tite ſi quid ego adiuto, curã' ue leuabo. quum ex uetuſtis codicibus ſcribendũ ſit, O' Tite ſi quid ego adiuro, curã' ue leuaſſo. Deinde ne ipſi quidẽ.) Ex uolumine ueteri colligo ſcriptum fuiſſe, in primis parum proderat, dein ne ipſi quidem in. erant. Infrà eſt, uaſtationem agrorum per contumeliam urbi oſtentantes. Ergo ſi arma illa uiros habuiſſent.) Syncera lectio, Ergo ſi uiri arma illa habuiſſent. Quo in ſtatu ſunt.) Vetuſtus codex habet, quo ſtatu ſunt. Item, re fortuna domum auctior redijt. Arbitror uero poſterius ſcilicet fortuna, prioris uocis expoſitionem fuiſſe. Nam res hic fortunam ſignificat, ſiue fortunas, id eſt diuitias. Infrà eſt, Arma & bellum ſpectabat. Item, Cum conſules in concione pronunciaſſent.

Annum ſe tertium & octogeſimum agere.) In quibuſdam exemplaribus legi, nonageſimũ, ſatis indicat marginaria adnotatiuncula in codice Borbetomagenſi. Mox ſequitur, pro parte uiri.

IN LIBRVM QVARTVM PRIMAE DECADIS

[redacted]

NAm anni principio.) Vetus lectio, Anni nam principio. Lego, Anni nanq; principio. Et quemadmodũ plebs gloriari poſſet.) In manu ſcripto uolumine legitur, Vt quẽadmodum pl. g. p. Legi poſſet etiam, Tum quemadmodũ p. g. p. Colluuione gentiũ.) Antiquus codex habet, conluuionem gentium. Sinere non fieri poſſe.) Craſsiſsimum erratũ eſt in editione Aſulanica. ſcribendum, Finem non fieri poſſe. Vt pauloantè, Finem ergo nõ fieri, nec futurã. Infrà eſt, arceſsierint, quod idem eſt cum accerſierint. L. deinde Tarquinium non modò Romanæ.) Vetus liber duntaxat ob tranſpoſitionem aduerbij modò à uulgatis editionibus euariat, L. deinde Tarquinium non Romanę modò, ſed ne Italicæ quidem gentis. Animaduertendũ autem ſic Liuium loqui ſolitum, unica tãtum adhibita negatione. Vt & lib. primo primæ Decadis, Regnare Romæ aduenam, inquit, non modò uicinæ, ſed ne Italicæ quidem ſtirpis. Quem locum quidam addita negatione, caſtigare ſunt auſi. docent hoc uulgatę editiones. Aliquãdo duabus utitur negationibus, qui ſermo frequentior eſt apud autores, ut infrà: Tantum metum, inquit, uaſtitatis in urbe agriſq; fecit, ut non modò prædandi cauſa quiſquam ex agro Romano non exiret, belli' ue inferendi memoria patribus aut plebi eſſet, ſed ultrò Fidenates qui ſe primo aut oppido aut montibus aut muris tenuerant, populabundi deſcenderent in agrum Romanum. Mox eſt, ingenio, uirtute, abſq; copula. Quis enim dubitat.) Exemplar uetus non habet, enim, ſed tantũ, quis dubitat. Item, in æternum urbe condita, in immenſum creſcente. Abſq; copula, &. Peſsimo exemplo, cum ſumma iniuria plebis.) Omiſſus eſt ablatiuus publico in uulgatis editionibus: Peſsimo exemplo publico, cum ſumma iniuria plebis. Aut inſignior contumelia.) Lege, aut inſignitior contumelia. Nã inſignitus dicimus, ab inſigniendi uerbo. Cauent ne ſocietur ſanguis.) Neſcio quid ſibi uelit caueant, quod eſt ſcriptũ in exemplari Borbetomagenſi. Quid ſi hoc modo legas & diſtinguas, Ne adfinitatibus, ne propinquitatibus immiſceamur cauẽt, an ne ſocietur ſanguis? Vt reſpiciat id quod ſequitur: Id uos ſub legis ſuperbiſsimæ uincula conijcitis, qua dirimatis ſocietatem ciuilem. Neque ueſtras filias ſororeſq; etiam ei nubere ſinendo è patribus.) Non aliter in ſcripto codice legitur, niſi quod illic tantum eſt, & nubere: Non, etiam ei nubere. Quas uoces doctus aliquis admiſcuit. Lege: Neque ueſtras filias ſororeſq; enubere ſinendo è patribus.

Quàm uicti tandem patres ut de connubio ferretur, cõſenſere.) Verbum conceſſere in contextum relatum poſt conſenſere, ſatis indicat, ueterem fortaſsis lectionem fuiſſe, patres ut de connubio ferretur conceſſere. Vt mox ope eorum.) Scribendum: Vt mox opes eorum qui præeſſent, ipſi honori ius maieſtatemq; adijcerent. Aduerſus quos eo infeſtior.) In uolumine ſcripto tantum legitur, Aduerſus quos infeſtior. Præcipitiq; iam die.) Præcipitem diem uocat extremum diei. Sic Curtius præcipitem ſenectutem dixit. Alia undiq; abſciſa.) Hic abſciſam dicit, quod ſuprà eſt inciſa. Itaq; ſpe inciſa priuſquam prędicta dies adeſſet, Appius ſibi mortẽ conſciuit. Romanus conſul Ardeæ turbatas ſ.) Conſul nõ eſt in codice manu ſcripto. Pauloantè uerò dixit Romanus ſimpliciter, ubi ſubauditur conſul. Et ſequitur mox: Conſul triumphans in urbem redit. Non gaudet autem eiuſdem repetitione uerbi Liuius. Proculo Geganio Macrino.) Non hic ſolum, ſed & alibi ſæpe liber ſcriptus habet, Macerino. Haud immeritam gratiam & gloriam tulit.) Scribe, Haud immeritam & gratiam & gloriam tulit. Conſiteri cogendo frumentum,)

O aſinum qui hic confiteri inſulſit, quũ ſit legendum, profiteri. Id unum dignum tanto apparatu conſiliorum & certaminum, quod ingens exudandũ eſſet, præmium fore.) Si ſic legamus, oportebit, quod ingens referre ad præmium. Secus eſt, ſi quis Certamine legat. Cum apparitor iuſſu magiſtri equitum eum duceret.) Accuſatiuus eum, non eſt in ſcripto uolumine. ſubauditur, Splẽdore familiarũ ſuſtuliſſe animos, quod nefas fuerit.) Scribe, quo nefas fuerit. Aduerbiũ eſt loci. Bilibre farris.) In uolum. ueteri legitur, bilibr. libris farris. Diu locum expendenti uenit in mentem, optimè legi poſſe, uilibus farris libris. Nam arbitror ſcriptum primò fuiſſe uilib. Et litera mutata in b more librariorũ, factum eſt bilib. Alius deinde adiecit ris, inducta dictione farris. Eſt autem non incommoda ſententia: Spurium Melium, cui tribunatus plebis magis optandus quàm ſperandus fuerit, frumẽtarium diuitẽ, uilibus libris farris ſperaſſe libertatem ſe ciuium ſuorũ emiſſe. Bonaq; contacta precijs regni mercandi publicarentur.) Libro primo huius Decadis, Vt contacta regia pręda ſpem in perpetuum cũ his pacis amitteret. Mox eſt, Id æquimeliũ appellatum. Haud dubij quin ſex lectis.) Antiqua lectio, Haud dubij quin ſex locis. A' bello credo quod deinde geſsit, appellatus.) In archetypo Vormacienſi legitur, A' bello credo quod deinde geſsit, appellatũ. Subauditur, eum eſſe. Infrà eſt, Quod ſimul ubi cõſpexit. Confeſtim & ipſa haſta innixus ſe in pedes excipit.) Scribe, Cõfeſtim & ipſe haſta innixus ſe in pedes excepit. Aſſurg. Mox eſt, Dictator legionibus fugatis. Paulopòſt prænominis literam reperi Fabio aſcriptam, ſed calamo recentiore. Intentos deinde hoſtes in uallũ, egreſſus dextra principali cũ triarijs repentè inuadit.) Habet exẽplar Borbetomagenſe, principia. Verùm extremæ duæ literæ in eraſæ ſcripturæ locum ſuppoſitæ uidentur. Supra ſcriptũ eſt, aliàs principali. Si libet legere principia, intellige dictum appoſitiuè, intentos hoſtes in uallum dextra principia, cum triarijs repẽte inuadit. Significat autem ualidiorem hoſtium partem aggreſſum. nam hi principiorum nomine intelliguntur, ut exponit apud Terentiũ Donatus: quo loco Thraſo dicit, Hic ego ero poſt principia. Liuius noſter lib. octauo huius Decadis, docens quo ordine ſolitus fuerit componi Romanus exercitus: Robuſtior inde ætas, inquit, totidem manipulorũ quibus principibus eſt nomen. Quod ſi mauis uulgatam lectionem ſequi, notum eſt, autore Feſto, principalem caſtrorum portam nominatã, quod in eo loco ſit, in quo principes ordines tendunt. Sed an duæ fuerint dextra & ſiniſtra, neſcio. quare nõ diſplicet ut legamus Principia. Mox eſt, Quę prima opima appellata. Item dux duci detraxit. non detraxerit. Infrà ſequitur, Ita expugnandi. Congratulatione ac fauore.) Malim, quemadmodum habet archetypum uolumen, Cum gratulatione ac fauore ingẽti populi eſt reductus. Nullum fuit.) Antiqua lectio: Victoriæ præmium quod petebatur ut plebeius crearetur, nullus fuit. omnes patritij creati ſunt. Expone, nullus fuit, ſ. creatus. Appoſitiuè, Victoriæ præmiũ, nullus fuit. Iamdiu nequicquã imminente ſpe maioris honoris.) Scribe, iamdiu nequicquam imminentes ſpei maioris honoris. Sic priore libro dixit de L. Icilio: Imminẽsq; ei poteſtati. Ita nanq; nos caſtigauimus. Ne cui album ueſtimẽtum addere petitionis cauſa liceret.) Exemplar ſcriptum habet, Ne cui album inueſtimentũ addere petitionis liceret cauſa. Sicut autem à ueſtiendo ueſtimentum deducitur, ita ab inueſtiendo, inueſtimentum, quod ſupra aliam ueſtem induitur. Hinc candidatorum nomenclatura, à candida ueſte, quod hic uocat latiniſsimè album inueſtimentum. Inueſtiendi uerbo iureconſulti utuntur: qui & inueſtituram uſurpant.

Vtrinq; obnixè obeditum dictatori eſt.) Legendum, Vtrinq; enixè obeditum d. eſt. Infrà eſt: Conſul nec animo defecit, nec conſilio. Item, firmat. Et paulopoſt, Q. Sulpitium legatũ præficit. Item, neutiquã uulgatæ laudis. Inſuper, Et Fabius cum equitatu impetũ dederat. Circumagenti ſe ad diſſonos clamores ac ſubitos tumultus, hoſti undiq; obiecerat uictorem peditẽ equitemq;.) Antiqua lectio, Agẽtes ad diſſonos clamores ac ſubitos circum tumultus. Aſcripſerat aliquis in margine, legendum aliàs, circumagẽtes. Poſſet igitur etiam legi, ſatagenti ad diſſonos clamores ac ſubitos circum tumultus hoſti. Aut cogenti ſe ad diſſ. cl. ac ſub. circum tumultus hoſti. Nam ſequitur, Iam orbem uoluentes ſuos. Hic perituri, inquit, uos telis hoſtium eſtis.) Repone: Hic præbituri, inquit, uos telis hoſtium eſtis ind. inulti? Hac qua me progreſſum uideritis.) Emenda, prægreſſum. Ibi Poſthumius ictus ſaxo.) Scribe: Vnus Poſthumius ictus ſaxo, perfracto capite acie exceſsit. Sic dę Publio Sextio hoc ipſo libro: Saxo ictus, inquit, turba excedit. Infrà eſt, tum abijci paſsim arma. Et argumento eſt, quòd imperia Manliana, nõ Poſthumiana appellata ſint, quoniam qui prior.) Codex Borbetomagenſis habet: Et arg. eſt quòd imp. Manl. non Poſthumiana appellata ſint. Quem qui prior.) Lege, quom qui, pro quũ qui prior autor tã ſæui exempli foret, occupaturus inſignem titulũ crudelitatis fuerit. Mox eſt illic, Manlio cog. ind. Documentoq; fuere quàm plurium imperium bello inutile eſſet.) Malim ſcribere: Documentoq; fuere, complurium imperium bello inutile eſſe. Nam arbitror ueterem olim ſcripturã Quamplurium habuiſſe pro complurium, quod deinde uerſum eſt in quamplurimum notius equidem uocabulum. Iam ad infinitiuum Eſſe prima litera uerbi ſequentis acceſsit, & factum eſt eſſet. Romæ terror ingens erat, accito ex.) Ex uolumine Borbetomagenſi hic mihi potius uerborum ordo placeret: Romæ terror ingens erat, hoſtibus poſitis ad Fidenas, accito exercitu à Veijs.

Eoq; ipſo in rem malè geſtam.) Emenda, Eoq; ipſo ab re male geſta, Solet autem ſæpe in hunc

modum

modum loqui Liuius, & à præpoſitionem uel ab ſic uſurpare. Nam hoc ipſo libro paulò pòſt Mœſtæ ciuitati, inquit, ab re male geſta & iratæ ducibus, M. Poſthumius reus obiectus. Sic & Ab ſecundis rebus uſurpat, ut libro quinto huius Decadis: Nunc, inquit, ab ſecundis rebus ma gis etiam inſolito incauti. Libro quinto rurſum: Ibi eum in cōpoſito agmine negligentius ab re bene geſta euntē, adorti Aequi terrore iniecto in proximos cōpulere tumulos. Mox ſequit̃, Cũ trepidam ciuitatem. Et poteſt ſtare, ſi quis ſententiam cōtinuet. Subinde uerò ſic Liuius loqui- tur. Vt libro proxime ſequenti: Iamq; Romani deſperata ope humana, fata & deos ſpectabāt, quum legati ab Delphis uenerũt ſortem oraculi adferentes. Item, Ex tam leuibus momẽtis for tunæ. Et infrà, Noua erumpit acies. Et equidē paſsim liberi frenis diſpuliſſent equi.) Melior ue tus lectio, Liberis frenis. Subaũditur exiſtentibus. Eódem & Romanos ſequentes impetus ra pit.) Repone, Eadem & Ro. ſeq. imp. rapit: Eádem, id eſt, per eandē uiā uidelicet per caſtra. Ad uerbiũ eſt loci, quo ſæpe Liuius utit̃. Sic inferius paulo, Interclusi equites, nec perrũpere eádē, quà tranſierant, poſſe. Rurſum lib. quinto: Ibiq; omnibus ſolenniter peractis, eádem reuertens ſimiliter cōſtanti uultu graduq;. Et illic mox infrà, Eádem digreſſus nũcius Veios contendit. Et cũ eo digreſſos modo de motibus.) Caſtiga, Degreſſos, à degrediendi uerbo, q̃d crebo repe rias apud Liuiũ. Mox eſt in ueteri, Signum ex muro tollũt. Claſsibus quoq; ad Fidenas pugna tũ cũ Veientibus, quidā annales retulere.) Repone: Claſsi quoq; ad Fidenas pugnatũ cũ Veien tibus, quidā in annales retulere. Scriptũ autē eſt Claſsi, pro claſſe. Spectaculũ comitate etiā ho- ſpitum, ad quod publico cōſenſu conuenerāt, aduenis gratius fuit.) Hic exemplar uetus mul- tis lituris eſt notatũ, & hoſpitiũ quidem habet, ſed ſupraſcripſit aliquis, Aliàs hoſpitũ. Ego ta- men ſciens quo pacto hoſpitij uocabulo Liuius alibi utatur, ut quum libro proximẽ ſequenti dicit, Notos ignotosq; paſsim aduenas in hoſpitium ductos ferunt. Et lib. quinto: Cum Cereti- bus publice hoſpitium fieret. auſim iurare ſic hic legendum: Spectaculum comitate etiam ho- ſpitij, in quam conſilio publico conſenſerant, aduenis gratius fuit. Intellige humanitatē illā ad- uenis iuſſu magiſtratuum exhibitā. Fortem ac ſtrenuũ aliquem exiſtere ortum ex plebe.) Deeſt accuſatiuus uirũ. Fortem ac ſtrenuum uirum aliquem exiſtere ortũ ex plebe. Infrà eſt, Et iam in- de ab incunabulis. Item, Creati cōſules ſunt. Et mox, Ab duce eorum Capye. Grauatos ſomno.) Opinor legendũ, Graueis ſomno epulisq;. Nam in uolumine ſcripto, Graui ſomno legitur. Idi- bus Decembris.) Scribe, Idibus Decēbribus. Mox eſt, retulerāt. Item, arma bellumq; obliuioni danda. Mox eſt, Sorti euenit. Tanquam conſtantiſsimæ rei fortuna fretus.) Hanc orationē etiā in manu ſcripto uolumine quidā auſus eſt interpolare, quum rectè habeat, nempe ſic: Tanquam conſtantiſsimę rei fortunæ fretus. Iungit autem participiũ Fretus interdum datiuo. Sic libro ſex- to: Multitudo hoſtiũ, inquit, nulli rei præterquàm numero freta. Rurſum infrà, Diſcordię hoſti- um fretus. Mox in ſcripto codice nō legitur exercitũ. Quare ſuſpicor Duxiſſet mutandũ in dux eſſet. Quò res inclinatura eſſet.) Scribe, Quà res inclinatura. Nam hoc aduerbiũ uſurpat Liui- us ſicut &, Eadē. Mox eſt, Segnius ſępe iteratus. Iam in omnibus locis cedit̃.) Emēda, Iam omni bus locis ceditur. Interclusi equites cum nec prorũpere eádem quà traſierāt, poſſent.) Vitiatus locus eſt. Tu expunge Cum aduerbium, & loco uerbi prorupere, perrũpere: pro poſſent, ſcribe poſſe: ut legas quemadmodũ eſt in archetypo Vormacienſi, nimirũ hoc modo: Interclusi equi- tes: nec perrumpere eádem quà tranſierāt, poſſe. Expone: Quod ubi eſt factũ, interclusi equites: ſubaudi, ſunt. nec perrumpere eádem quà tranſierant, poſſe: id eſt, poterant. Hic uides duo loci aduerbia, eádem & quà eleganter coniuncta. Infrà ſequitur, Vltra mediam noctem eſt. Statio- nes ante portas agebat.) Lectio uetus, Stationē ante portas agebat. Item mox, Atq; animo uix præ gaudio compote effuſæ. Et infrà, In caſtra ueſtra uirtute perruperitis. Aduerſus hæc Tem- panij oratio incompoſita fuiſſe dicitur.) Ingens mendum eſt. Scribe, Incompta fuiſſe dicitur. Paulo pòſt recentiore calamo ſuperaddidit quidam particulam, atque. Pugnantem, atq; adhor- tantem. Et euerſuri tribunitiam poteſtatem.) Antiqua lectio, Et euerſuri tribunitiam poteſta- tem pl. Itaque ſcribe, An erepturi ius populo, & euerſuri tribunitiam poteſtatē plebi. C. Sem- pronium nihil moror.) Solennia uidentur fuiſſe uerba abſoluentis reum iudicis, & dimittentis. Id æque in quæſtoribus liberum eſſet arbitrium.) Pro duabus uocibus, id æque, repone unum aduerbium, adæquè. Infrà quidam caſtigauit, Veientiũ inducijs. Infrà eſt, Nec ſuffragatio ho- rum ualuit. Aut perſeuerantem ſub iudicij tempus plebem offenſurum.) Legendũ, Aut per- ſeuerante. Subauditur cauſa. Nam præceſsit, Depoſita cauſa. Quæ duo opponuntur. C. Serui lium Q. Seruilij Priſci filium.) Habet uetuſtum exemplar tantum, C. Seruilium Priſci filium. In- frà eſt, Per auerſam portam fuga turpi deſeruntur. Subaudi caſtra. A'quo ipſo tribuno militum dictator erat dictus.) Scribe, A'quo ipſe tribuno militũ d. erat ductus. Infra debet eſſe, Largitio ne peſsimi exempli concirent. Tanquàm priuatā inopē confugere.) Antiqua lectio: Tanquā priuatum inopem confugere. Subintellige, ciuem. Paulopòſt ubi in uulgatis editionibus legi- tur, Duo bella inſequens annus habuiſſet: uideo quoſdā in manu ſcripto uolumine legiſſe, Ar- dua bella inſeq. an. h. Iacere tamdiu irritas ſanctiones.) Scribe, Iacere tam diu irritas actiones.

Mox illic eſt, De ſanguine ac ſupplicio ſuo. Item, Aptiſsimũ tempus fuerat. Peſtilentẽ annum, inopia frugũ neglecto cultu agrorum, ut plerumq; fit, accepit.) Repone, excepit. Infrà eſt, quũ apud patres in M. fuit, tum. Item, damnum aliamq; coertionem. Et, arcem recipit. Multarũ magnarumq; rerum molem.) Caſtiga, Hi multarũ magnar. q. rerum molem auidiſſ. adeò populo oſtentantes. Item, quæſturamq; eam non honoris ipſius finem æſtim. Et infrà, Ea aduerſa ciuitatis res. Conſules an ambo.) Lectio uetus, Conſules ambo profecti ſint ad arcem Caruentanam, an alter. Et cõſulis quoque ab ea poteſtate uim.) Codex Vormacienſis habet abbreuiatam lectionẽ, Et COSS. Vt legi poſsit, Et conſulũ. Quàm in tribunis.) Repone, q̃ tribunis. nam mox præceſsit in, Tarditatis cauſa, in ſenatu magis fuit. Statim ſequitur illic, Summa ui reſtare nunciabantur. Parũ cogitauerunt, nulla nõ uirtute ſuperari humanarũ uirium modum.) Hic nõ erat opus infulcire negationẽ, quæ non eſt in exemplari Vormacienſi. Nam ſic ſcripſit indubiè Liuius, Parum cogitauerunt, nulla uirtute ſuperari humanarũ uirium modũ. Expone: quantumlibet egregia uirtus adſit, eſſe tamen ſuum modũ humanis uiribus, ultra quem nemo eniti poſsit. Qui legatis repetẽtibus res, ni facerẽt, properè urbe finibusq; daturos pœnas, quas Larti Tolumnio dediſſent, reſponderi iuſsit.) Locus hic miſerè eſt interpolatus. Nam accuſatiuus pœnas ſuperadditus eſt, & pro Lars Tolumnius, Larti Tolumnio: pro dediſſet, dediſſent ſcriptũ. Reſtituemus tamẽ ex ueteri codice germanã lectionẽ, quę ſic habet, Daturos quos Lars Tolũnius dediſſet, reſponderi iuſsit. Lego, daturos quod Lars Tolũnius dediſſet: hoc eſt, mortem. Nam Fidenates, C. Fulginiũ, Clœliũ Tullum, Sp. Antium, L. Roſcium legatos Romanos, cauſam defectionis ad Veientes exquirentes, iuſſu Tolumnij interfecerũt, ut antè dixit Liuius hoc ipſo libro. Porrò daturos refertur ad participiũ repetentibus. Siquidẽ qui repetit, petit aliquid ſibi dari. Vides igitur totã ſententiæ elegantiã fuiſſe corruptã. Occidione occiſa cum periculo retineri.) Scribe, Modo duo præſidia occidione occiſa, & cũ periculo retineri. Quid ſupereſſe ſanguinis.) Liber uetuſtus tantũ habet, Quid ſuper ſanguinis. in telligẽdũ uel ſuperare, uel ſupereſſe. Vt diſtinerent Volſcos.) Non diſplicet hoc uerbũ, non minus elegãs q̃ hoc loco cõueniens. Sic libro ſequente: Duæ ſenatũ, inquit, diſtinebant ſententiæ. Sed quia Borbetomagenſe uolumẽ habet in ipſo contexu deſternerent, in margine deſtinerẽt, cogitandũ an Liuius ſcripſerit, ut externarent Volſcos, id eſt percellerent Volſcos, mentem & conſilium adimentes. Quod uerbi repoſuimus etiam apud Ciceronẽ in libello De ſenectute. Abditũ deinde omniũ maximè tempeſtiuè præcipuũ in multitudinẽ munus.) Reponenda antiqua lectio quæ habet: Additum deinde omniũ maximè tempeſtiuo principum in multitudine munere. Scribe tamẽ in multitudinem. Expone, additum deinde omniũ maxime tempeſtiuo, id eſt, ſummè tempeſtiuo munere, id eſt per munus, principum, hoc eſt iſtorum ducum ſiue imperatorum, in multitudinem. Q. d. nullum unquàm munus ab ullis principibus magis tempeſtiuè collatum eſt multitudini. Nam populo ſæpe ſunt exhibita munera. Mox eſt in ueteri libro, Plebis tribunorumq;. Item, Patribus uniuerſis. Ad fanũ Vulturnæ.) Codex antiquus habet, Ad fanum Voltumnæ. Sic libro ſexto: Hinc, inquit, Hetruriæ principum ex omnibus populis coniurationem de bello ad fanum Voltumnæ factam, mercatores afferebant. Item, Parte tribunorum exercitusq; ad Volſcum auocata bellum. Non, aduocata.

IN LIBRVM QVINTVM DECADIS PRIMAE

NOn noui ſermonis autorem habebat.) Scribe, Nõ uani ſermonis autorem habebat. Tũ quod ſecundis potiſsimũ his ueſtris rebus.) Ablatiuus his, à quopiam additus eſt: Necenim in Borbetomagenſi codice habetur. Mox, Si quæ fortè aliquãdo fuerũt.) Video diuerſam etiam lectionem quibuſdã placuiſſe, Siquę fortè aliquãdo inciderũt. Quàm diſſoluendæ maxime tribunitiæ poteſtatis rentur eſſe.) Non dubito quin ſcripſerit Liuius: Quàm diſſoluendæ max. tribunitiæ poteſtati rentur eſſe. Vt ſit loquendi modus crebrò obuius apud hunc autorẽ. Sic & libro proxime ſuperiori: Experiundã rem deniq; in uno aut altero eſſe, ſit'ne aliquis plebeius ferendo magno honori. Item infrà hoc libro: Etſi prodendę patrię diſſoluendęq; reipub. eſt. Hoc hercule tanquàm artifices improbi.) Scribe, Sic hercule tanquàm artif. improbi. Et quemadmodũ ſeruis ſuis uetant domini.) Inſere Quum aduerbiũ quod omiſſum eſt, Et quemadmodũ quum ſeruis ſuis uetant domini. Sic uos interdicitis patribus cõmercio plebis.) Iſtam lectionẽ in margine annotatã reperio. Verùm antiquior habet, Sic uos interdicto patrib. commercio plebis. Subaudi, facitis. Quæ ſentẽtia neutiquàm eſt huic ſimilitudinis accõmodationi inconueniens. Poſtea ediſſerã.) Malim, Diſſeram: quod eſt in uolumine Vormacienſi. Eis laboris etiam nouum pro portione iniungi.) Lege, Eis laborem etiam nouũ pro portione iniungi. Solidũ te ſtipendiũ annuum accipere?) Expunge dictionẽ annuum, quam neſcio quis hic infulſit, quum ea nil ſit opus. At nos tanquam cum ciuibus agere uolumus.) At quoq; particula præter autoritatẽ manu ſcripti codicis eſt ſuperaddita. Autores fuere contra ius gentiũ.) Genitiuus gentiũ nõ eſt in archetypo Vormaciẽſi. Et abeſſe poteſt, quandoquidẽ ſubaudit. Gloſ-

ſæ nomine in contextum irrepſit. Quis dubitet illos non cupiditate ſolum ulciſcendi.) Vetus lectio, Quis dubitet illos non à cupiditate ſolum ulciſcendi. Vbi à particula non eſt ſuperuacanea. nam cauſam ſignificat, non inſtrumentum. Per tantum ſpacium duxerunt.) Repone, par tantum ſpacij duxerunt. Et talium oppugnādarum urbium apparatum.) Senſus expoſcit, ut pro talium ſcribatur aliū, hoc modo: Quid uineas teſtudinesq; & alium oppugnandarū urbium apparatum loquar? Vtrum tandem finitimi populū Romanum eſſe putent.) In ſcripto codice ſuperadditus eſt accuſatiuus eum, populum Romanum eum eſſe putent. Tu adde. Aſſueſcitis audire.) Scribe, aſſueſtis. Sed quia in exemplari uetuſto ſcriptū fuit, Qui audire: cogitandum an legi debeat, Aſſueſtis æqui audire. Neglectum Anxuri præſidium uagationibus militū.) Non contemnēdum erratum hic eſt. Legendum, uacationibus militum, hoc eſt, immunitatibus. Obtinuerāt enim à duce ſuo, dato uidelicet commeatu, ut abeſſe poſſent. Hoc uerbo etiam aliàs Liuius utitur, ut lib. ſeptimo, Et quum quod per magnos tumultus fieri ſolitū erat, iuſtitio indicto delectus ſine uacationibus habitus eſſet. Infrà eſt, Capenatiū atq; Faliſcorū. Arcere iam uim.) Particula iam non eſt in ueteri codice. Infrà eſt, à Kal. octobribus. Et Romæ ſimul de delectu, ſimul de tributo conferendo laboratū eſt.) Antiqua lectio, Et Romę ſimul delectu, ſimul tributo conferendo laboratum eſt. Quanto autem augebatur militum numerus.) Scribe, Quantum autem augebatur militum num. Hæc per ſe grauia, indignioraq; ut uiderentur.) Emenda, Hæc per ſe grauia, indigniora ut uiderentur. Quæ nunc etiā uectigalis.) Quidam eraſis hic aliquot literis in ueteri libro ſcripſit, Quinetiā uectigalis ad ultimum facta ſit. Is quod petiſſent q.p.i. r.t.t.m. expugnaſſe.) Ad hanc priorem ſententiam, ultima clauſula refertur per longū hyperbaton ſequens, id fraude patr. ſ. ac p.c. pactum arguere. Sciendum tamen, non legendū iuxta fidem uetuſti uoluminis, Et eò deuolui rem, ſed Reuolui rem. Vt intelligas futurū, quod & antea factū eſt. Vt nullo bello ueniretur ad exitum ſpei.) Vetus lectio, ad exitum rei. Nullo bello, hoc eſt, abſq; bello. M. Furio in Faliſcis & Cn. Cor.) Scribe, à M. Furio in Faliſcis, & Cn. Cor. in C. a. h. r. e. m. inuenti. At collatum obedienter.) Particula at, pręter autoritatem exemplaris Borbetomagenſis addita eſt. Paulopòſt non refert an legas, ex patricijs candidatis, an ex patricijs cādidatus locū tenuit. Infrà eſt, Quibus eam opem dij tuliſſent, uinciri. M. Furium Camillū tertiū.) Antiqua lectio habet, iterum. Mox eſt in ſcripto libro, Prodigia interim multa nunciauere. Fortè legendum, nunciata fuere. Virum haud intacti religione animi.) Volumen uetus monet legēdum: Vir haud int. r. a. cauſatus, &c. ut intelligas eum religione motum, ſenem ſeductum apprehendiſſe. Si operæ illi eſſet, conſulere uellet.) Sic ſæpe loquitur Liuius, ut libro proximè ſuperiore: Neq; conſulibus, inquit, cum tot populorum bella imminerēt, operæ erat ad negotium agere. Ad fanum Vulturnæ.) Et hic, quemadmodum ſuprà, & infrà lib. ſexto, habet Vormacienſe uolumen, Ad fanū Vultumnæ. Infrà eſt, uoluntate ad id bellum eant. Rei maximè in hoc tempus utilis.) Magis placet ut legatur queādmodum eſt in archetypo noſtro: Rei max. in hoc tempus utili. ut Concordiæ dictū ſit dandi caſu. Vires corporis effœtæ.) Vide quale flagitium cōmiſerit, qui effœtæ hic auſus eſt ſcribere, cum legendū ſit: Vires corporis affectæ. Sic infrà, Modò quæ res, inquit, poſt prodigium Albani lacus niſi inſtauratio ſacrorum, auſpiciorumq; renouatio adfectę Veienti bello reipublicæ remedio fuit? Affectā uocat, debilitatam. Iterum libro ſexto: Quorum legati opem rebus adfectis orantes, quum ſenatū adiſſent. Et libro nono: In corpore tamen, inquit, adfecto uigebat uis animi, cōſilijq;. Ibidem mox: Iam animum quoq; patris, inquit, cōſenuiſſe in affecto corpore rebatur. Vt ſegnior ſit prædator, ut quiſq; laboris periculiq; præcipuam petere partem ſoleat.) Exemplar uetus tantū habet: Vt ſegnior ſit prædator, quiſq; laboris periculiq; p.p.p. ſoleat. Opinor ſcripſiſſe Liuiū: Quum ita fermè eueniat, ut ſegnior ſit prædator, fortiſsimus quiſq; laboris periculiq; præcipuā petere partem ſoleat. Et eſt inſignis ſententia. Nemo ſe à ſtationibus Romanis monuiſſet.) Antiqua lectio, Nemo ſe à ſtationibus Romanis mouiſſet. Infrà ſequitur, operæ precium eſt. Item, quod poſt paucos accidit annos, cladem.

Cum iam humanæ opes aſportatæ, egeſtæq; à Veis eſſent.) Subolet mihi participiū aſportatæ addititium eſſe. Nam in uolumine manuſcripto duntaxat habetur: Cum iam humanæ opes egeſtæ à Veis eſſent. Mox eſt, Dein quum quidam ſeu ſpiritu d. Item, Cum ſibimetipſe prædam æſtimaſſet. Quod uerò ſequitur, Cæterùm partē plebis, partem ſenatus deſtinabant habitandos Veios: quid ſi legas, Cæterùm parte plebis parte ſenatus deſtinabant habitandos Veios. Aut, Cæterùm partim plebi partim ſenatui deſt. h. Veios. Eius partem decimam Apollini ſacratā eſſe.) Scribe, ſacrā eſſe. Sed rogationi tribunitiæ aduerſarius quærebatur.) Repone, Sed largitioni tribunitiæ ad q. Prima luce aliquanto ſuperioribus ſe oſtendit.) Omiſſus in Aſulanica editione eſt ablatiuus locis, Aliquāto ſuperioribus locis ſe oſtendit. Ni fortuna imp. r. ſ. & cog. r. b. u. ſpecimen maturam uictoriam dediſſet.) Legēdum, Simul & cognitæ rebus bellicis uirtutis ſpecimen, & maturam uict. dediſſet. Ea in conſpectu erant poſita in plano.) Antiqua lectio, Et in conſpectu erant. Suſpicor ſimpliciter ſcribendū, in conſpectu erant. Quod interceſsione ſublata tribunitiam poteſtatem euertiſſent.) In exēplari Vormacienſi non eſt quod. Conijcio ſimpliciter legendum: Suſtuliſſe, interceſsione ſublata tribunitiam poteſtatem euertiſſe. Et uictricem

DDD patriam

patriam uicta mutari.) Vetus uolumen habet, Et uictrice patria uictam mutari. Idem uidetur ſenſus. Infrà, Caius Iulius cenſor deceſsit. Caius non eſt in ueteri libro. Aduentante fatali urbi̇̃ clade.) Malim fatali urbis clade. Et habet antiquum exemplar s literam ſuperadditam. Et inuexiſſe in Galliam uinum illiciendæ gentis cauſa Aruntem Cluſinum.) Hoc loco perperam diſtincta eſt editio Aſulanica. Ego ſanè malim, At inuexiſſe in Galliam uinum. Certè quod in ſcripto codice pro &, ut legitur, particulam at ſuprà ſcriptã habet. Tu ſic diſtingue: At inuexiſſe in Galliam uinum illiciendæ gentis cauſa, Aruntem Cluſinũ. Et quæ ſequuntur. Cui tutor is fuerat, ipſo præpotente iuuene.) Sequenda uetuſti libri lectio, ſicq́ diſtinguẽda ſentẽtia: Cui tutor is fuerat ipſe, præpotente iuuene. Mox eſt in codice ueteri, Ante Romanũ imperium: non, Romanorũ. Item, Et in utrunq́ mare uergentes. Inſuper, fortunaq́ cùm ſua, tum publica. Is quod eis ex populis abundabat.) Scribe, Is quod eius ex populis abundabat. Quod eius, id eſt, partẽ quæ abundabat ex populis, eius hoc eſt, Ambigati regis auunculi. Ab Salluuiorũ gente oppugnari.) Antiqua lectio, ab Saluium gente opp. Opinor Liuium ſcripſiſſe, Salyum. Nam iſtã gentem Alpeas appellant autores ceteri. Maſsiliẽſes erant in nauibus à Phocide profecti.) Hæc uerba ſi legiſſet Liuiomaſtix ille Caius Cæſar, nõ ſolum hic patauinitatis arguiſſet Liuium, ſed etiam ſolœciſmi. Quis enim unquam latinè ſcientium dixit, profectus ſum in naui. Et non potius, profectus ſum naui. Sic paulo antè, Profectus ingentibus peditũ equſtumq́ copijs. Non dixit, cum copijs. Igitur ſcribe & diſtingue germanam hoc loco lectionem reſtituturus: Maſsilienſes erãt hij, nauibus à Phocide profecti. Librarius oſcitans, non rectè diſtinguendo uerba, quum non intelligeret, quid ſibi uellet hij nauibus, ſcripſit, in nauibus. Ipſi per Taurinos ſaltusq́ Iuliæ Alpis tranſcenderunt.) M. Antonius Sabellicus libro ſecundo de Vetuſtate Aquileiæ, propterea quod hic mentio fit Alpis Iuliæ, dubitat, an Taurinorum nomine Liuius Tauriſcos intelligat illos, qui Noricis & Carnis uicini fuere. Et tandem affert argumenta, quibus clarum euadit per proximas Alpes, non ita procul à Maſsilienſibus Gallos in Italiam tranſiſſe. Putatq́ Iuliam Alpem appellatam à Foro Iulij, quod ſubiectum à parte quæ Galliam ſpectat commemoretur. Cæterùm ergo non arbitror id temporis ullum oppidum fuiſſe hoc nomine, quum nullus dum Romanorum alpes tranſiſſet. Et apparet ſic dictum Forum Iulij, quemadmodum appellatũ eſt, Forum Cornelij, Forum Sempronij, Forum Neronis, & quod nobis propinquius eſt, Forum Tiberij ſupra Auguſtam Rauricam ad Rhenum uergens, unumquodq́ conditoris ſui ſiue præſidentis uocabulo. Itaq́ dicturus mihi fuiſſe Liuius uidetur, ſaltusq́ eius Alpis quam nunc Iuliam appellant, ſicut mox dicit: Vbi nunc Brixia ac Verona urbes ſunt. Proinde fieri poteſt, ut iam olim ſcriptura uitiata fuerit (nã conſentit Vormacienſe exemplar cum uulgatis editionibus) ſic ſtante ſynceriore lectione, Ipſi Taurino ſaltu, inuias alpeis tranſcenderunt. Sequitur enim: Eodem ſaltu fauente Belloueſo quũ tranſcendiſſet Alpes. Non dixit, Iiſdem ſaltibus. Et præceſsit, Nulla dum uia ſuperatas. Coniecturas quibus adducor ut librarum hallucinatum putem, dum maiuſculas literas uetuſtiſsimorum exẽplarium partim non agnoſcit, partim agnitas perperam connectit, referre piget. Cognomine Inſubribus pago Heduorum) Sabaudirur, exiſtente. Senſus eſt: Apud Heduos quoq́ pagum fuiſſe qui Inſubriũ diceretur. Mox habet uetus codex, Mediolaniũ. Elitouio duce.) Antiqua lectio, Etytouio duce. Et aſcripſit in margine quidã, Eciouio. Vbi nunc Brixia ac Verona urbes ſunt, locos tenuere: ibi cõſidunt.) Locum priſtinæ lectioni reſtitueris, ſi legas & diſtinguas: Vbi nunc Brixia ac Verona urbes ſunt, locos tenuere Libui, cõſidunt. Poſt hos Salluuij, qui propè antiquã gentẽ læuos Ligures, incolẽtes circa Ticinũ amnem, petiere Apenninũ.) In his uerbis errata cõplura latent. In primis neſcio an pro Saluuij qui ſcribendũ ſit. Alij Libui. Vetuſtũ exemplar habet: Poſt hos Salluuij qui. Deinde habet non propè, ſed præter. Poſtremò duntaxat habet, circa Ticinum amnẽ pœninon. Vt ſatis liqueat, uerbũ Petiere poſtea additũ ab aliquo qui uoluerit ſententiæ corruptæ ſuccurrere. Ego dictionem Pœninon quoq́ ex ueteri codice eradendã puto. Nã indubiè parum peritus aliquis librarius pro dein boij ſcripſit peninon, quod in archetypo fortaſſis erat peniuoij, u litera pro b poſita. Mox uerſum eſt in Apenninum, & adiectum uerbũ petiere ut conſiſteret ſententia. Quare ſic lego: Poſt hos Salluuij, præter antiquam gentem Leuos Ligures incolentes circa Ticinum amnem. Dein Boij Lingonesq́ tranſgreſsi. Subauditur uerò uerbum: Poſt hos Salluuij ſ. trãſcenderunt Alpes. Porrò ſcio nominari Pœnina iuga apud Tacitum, & uallem Pœninam quæ uulgò Valleſia dicitur, in ueteri inſcriptione. Sed locum hic ea uox nõ habet. Cum multitudinem, tum formas hominum inuſitatas cernerent.) Arridet uetus lectio, cum multitudinem, cum formas hominum inuſitatas cernerẽt. Quod uerò ſequitur, Legati tres M. Fabij: uocabulum tres non eſt in codice uetuſto. Item eſt, accipere uelle, nõ, ſe accipere uelle. Inſuper, Vt nunciare domum poſſet. Tribuni militum conſulari poteſtate inſequẽtem annum crearentur.) Scribe in inſequentem annum. Cuius impatiens eſt gens.) Repone: Cuius impotens eſt gens. E' Cruſtuminis montibus.) Scribe: Qua flumen Allia Cruſtuminis montibus p. defluens alueo. haud multũ infra uiam. Non, haud multo. Item paulopòſt, Ne circumueniri multitudine hoſtiũ poſſent. Non, à multitudine. Nec ſupereſſe quenquã.) Antiqua lectio, Romani quum pars maior ex acie Veios petiſſet quàm Romã, nemo ſupereſſe quenquam præter eos qui

Romam refugerant, crederent. Rogantiumq́ uiros.) Legendum, Rogitantiumq́ uiros. Item, In arcem perſecutæ ſunt. Inſuper, Ferũt uia. Tametſi refragante uetere ſcriptura. Item, Vt in fortunæ priſtinæ. Ne quis in diſsipatos ex arce, aut Capitolio impetus fieret.) Repone, Ne quæ uis in diſsipatos ex arce, aut Capitolio impetus fieret. Seu non omnibus delendi urbẽ libido erat.) Huic ſententiæ nihil deeſt. Sed quia manu ſcriptus codex habet delendæ, planè credo ſcriptum à Liuio fuiſſe, Delendi urbis libido erat. Nam huiuſmodi cõſtructio Gerundij in di doctis nõ eſt ignota. Caritate ædium ſuarum.) Vetus lectio, Caritate ſedum ſuarum. Non mentibus ſolum concipere.) Vtcunq; hic cõſentiant, cùm ſcripta, tum typis excuſa uolumina, niſi nihil uideo, legendum eſt: Non in mentibus ſolum concidere, id eſt, cõcidebant: ſed ne auribus quidẽ atq; oculis ſatis conſtare poterant. Sic in fine decimi libri tertiæ Decadis Aſdrubal loquitur: Illo enim, inquit, uulnere cõcidimus. Infrà debet eſſe, Nec ullum erat tempus, Item: Ad omnes aditus ſtationibus firmatis. Quod his exigua reſiſtitur manu.) Legendum, Ex arce Capitolioq́ his exigua reſiſtitur manu. Infrà, Primæ noctis ſilentio. Melior iucũdiorq́ cõpoſitio eſt in uetuſto uolumine, Primæ ſilentio noctis. Item, Hetruſcis'ne etiam, à quibus bellum Gallicum in ſe auertiſſent, ludibrio eſſe clades ſuas? Ad id faciendũ C. Fabius, dorſum Gabino ritu cinctus, ſacra manibus gerens.) Borbetomagẽſe uolumen habet: Ad id faciendũ, C. Fabius Dorſuo gabo cinctus ſacra manibus gerens. Diu me torſit hic locus quem interpolatũ uidebã in uulgatis editionibus, quo'nam pacto germanæ lectioni reſtitueretur. Lego C. Fabius Dorſuo Gabino cinctu, ſacra manibus gerens, cũ de Capitolio deſcendiſſet. Porrò cinctus ſubſtantiuè pro ueſtitu uſurpatur. Deſcribũtq́ Gabinum cinctũ, togam ſic in tergũm reiectã, ut una eius lacinia reuocata hominẽ cingat. Liuius noſter libro octauo: Ipſe incinctus, inquit, cinctu Gabino, armatus in equum inſiliuit. Iam uides quid illis impoſuerit, qui ante me caſtigauerũt Liuiũ. M. Fabij Dorſuonis fit mentio lib. ſeptimo his uerbis: Hos cõſules ſecuti ſunt M. Fabius Dorſuo, Ser. Sulpitius Camerinus. Cæditius negare ſe cõmiſſ.) Deeſt particula &, quã addere debes, Et Cæditius negare ſe cõmiſſurum. Infrà debet eſſe, Lex curiata lata eſt. Ac paulo pòſt eſt, Victu ſuo fraudãs. Tum uigiles eius loci, quos fefellerat aſcendens hoſtis.) Mendoſa dictio eſt quos. Scribe, quà fefellerat aſc. hoſtis: ut referatur ad præcedentes duos genitiuus, Eius loci. Ob nocturni periculi memoriã.) Codex Vormacienſis habet, Ab nocturni periculi memoriam. Lego, memoria. Sicq́ dictum erit ab nocturni periculi memoria, ut ab re malè geſta, & ab rebus ſecundis: & quod hic mox ſequitur, ab incendijs torrido. De quo loquẽdi modo ſuprà admonuimus. Et cum ſtationibus procederent.) Mendoſus locus eſt. Emenda, Et cum ſtationes procederent. Item, Quacunq; pactione poſſet. Repone, poſſent. Iuſſumq́ & templum in Noua uia allocutio fieri.) Antiqua lectio, Iuſſumq́ templũ in noua ia locutio fieri. Lego, Iuſſumq́ templum in Noua uia Locutio fieri. Videte quid inter nos ac maiores interſit.) Scribe, Et uidete quid int. n. ac m. interſit. Mox eſt, Lauinioq́. Quanta piacula comittantur?) Incorrupta lectio, Non'ne in mentem uenit, quantum piaculi committatur? Ex qua eas nihil unquam.) Expunge pronomen eas, & ſcribe: Ex qua nihil unquam, præterquàm urbs capta mouit. Et Flamen peregrè habitando in ſingulas noctes quantum ſibi reiq́ p. piaculi contrahet?) Repone, Tantum ſibi reiq́ publicæ piaculi contrahet. Quia piget reædificare.) Antiqua exemplaria habẽt, Quia piget Aedificare. Sicut & mox, ædificare incenſa piget. Infrà eſt in ueteri, quàm meæ calamitatis.

IN LIBRVM SEXTVM DECADIS PRIMAE

TVm quòd perraræ per eadem tempora literæ fuere.) Habet uetus lectio, Tum quòd paruæ & raræ per eadem temp. lit. fuere. Dictio Paruæ multos offendit. Nam illam in altero exemplari quod nobis ex Vormacia communicauit Dn. Reinhardus à Rietpur primarij templi Decanus, uir pietate & eruditione iuxtà ſpectabilis, quidam diſpunxerat. In uulgatis editionibus uides in perraræ communicatum, &, copula ſublata. Atqui ſciendum, aliquando literas inſcriptionem apud Liuium ſignificare, ut quum infrà dicit. Tabulaq́ ſub eo fixa monumentum rerum geſtarum his fermè inciſa literis, id eſt hoc epigrammate. Proinde hic quoq; intellige, paruas & raras per eadem tempora fuiſſe literas, hoc eſt, breues inſcriptiones modò, quæ non ſatis rem explicarent, easq́ fuiſſe raras. Infrà eſt tantum, poſteriore clade Allienſem appellarunt. Et mox in altero exemplari manu ſcripto legitur, Inſignemq́ rei nulli publicè priuatimq́ agendæ fecerunt. Nec, niſi antequam omnia prærіpiant.) Et hic ſcribendũ præcipiant, id eſt, prius capiant. De quo uerbo ſuprà quoq; ſemel atq; iterum admonuimus. Et eandem exhauſtam impenſis.) Hic fortè miraris aliquid deſiderari. Itaq; ſcito ſermonem elegantiſsimum Liuij uitiatum eſſe. Reponendum iuxta fidem archetypi Borbetomagẽſis, Et eodem exhauſtã impenſis. Eodem, ſubauditur, ædificando. nam præcedit, propter ædificandi curam. Id quod nõ uidit is qui locum deprauauit. Porrò non eſt tam inops uerborũ Liuius, ut amphibologiã cõmittat. quum dubiũ ſit quid accuſatiuus Eãdem referat, plebem'ne an curã. Infrà eſt in altero codice, Tromentina. Iuuentutem ſummiſiſſe ad id bellũ.) Antiqua lectio, Iuuentutem ſuam miſiſſe ad id bellum. Collegam facimus.)

mus.)Emenda,Collegæ facimus. Vt ſit ſenſus, Te Sergi Corneli,præſidem huius publici cõſilij, cuſtodem religionum,comitiorum,legum, rerum omnium urbanarum, ego & collegæ mei, de quibus toties iam dictum eſt,facimus. Sed turba hoſtium & fuga impediebatur.) Scribe, Sed turba hoſtium & fuga impediebat. Mœnibus Satricis ſe includũt.) Non contemnendũ erratũ eſt.Lege, Mœnibus Satrici ſe includunt. Ne tanquàm Veios oppugnatus in opere longinquo ſeſe tererent.)Nec hic mediocris lapſus.Reſtitue,Ne tanquàm Veios oppugnantes in op.l.ſ.t.

Ex parte altera interceptis itineribus.)Emacula locum ſcribens, interſeptis itineribus.Sic obſepire iter dixit lib.nono:Hæc,inquit,plebi ad curules magiſtratus iter obſepſit. Mœnia egredi iubet.) Legendum,adgredi iubet.Infrà eſt in antiquo uolumine,L.Papyrio Curſore II trib.cõſ. pot.Item mox,bellum ab Volſcis. M.Furio recuperari patria nõ potuerit.) Scribe, à M.Furio recuperari patria non potuerit. Alliciendo ad ſe plebeiam auram.) Adulteratus indubiè locus eſt. Habet lectio uetus, Alliciendo ad ſe plebem iam auram. Lego & diſtinguo ſic, Criminando patres,alliciendo ad ſe plebem.Iam aura non conſilio ferri.Significat aura aſpirantem uulgi fauorem. proinde elegantiſsimè dictũ eſt,iam aura,non conſilio ferri,hoc eſt,ferebatur. Aſsiduè bella cum Volſcis geſta.)Syncerior & antiqua lectio, Aſsidua bella cum Volſcis geſta. Si qui dij, uateſq; eorum in futurum uident.) Scribe, Siquid dij uateſq; eorum in f.u. Sed obnoxios uos ſtabili gradu impetum hoſtium excipere.)O pudendum lapſum.Repone,Sed obnixos uos ſtabili gradu imp.h.ex.Ab obnitendo.Sic lib.ſeptimo:Stant,inquit,obnixi Samnites. Tum uerò rem equeſtrem occupatis alio labore infer.)Pro labore ſcribe pauore.Senſus eſt, Territos, adhuc terre. Et fluctuanti ſimilis erat.)Non eſt abſurda manuſcripti codicis lectio quæ habet, Et fluctuantis ſimilis acies erat.Nam cum genitiuo conſtructũ ſimilis,ad mores refertur,autore Donato. Mox ubi legitur,Dein poſtquàm cadentibus primis,iam ad ſe quiſq; peruenturã cædem cernebat:uideo diuerſam lectionem in ueteri uolumine fuiſſe,nẽpe credebat.Et additũ alibi, cernebat. Illi ſe deuouere corporis uitæq; ac ſang.q.ſ.)Pronomen ſe expungi debet. Nam mox præcedit, Ab illo ſe habere:quod hic ſubauditur. Addita alia cõmodioris ad omnia turbanda conſilij res.)Fœdè uitiatus locus eſt.Scribe,Addita cõmotioris ad om.t.conſilij res.Et conuenit hoc uocabulum ſeditionem molienti. Siue quòd & ipſe in parte prædæ ſis.) Rectè habet uolumen Borbetomagenſe,Siue ut & ipſe in parte prædæ ſis.Nec erat opus mutare.Porrò & ipſe M.Manlius è patribus unus erat.Infrà eſt,Quin eam diducitis.Eſt autem diducere, in diuerſas partes ducere.Quod uerbi hic locum habet. Oblatæq; uani furti inuidiæ.)Sic hic dicit oblatam inuidiã, quemadmodum Terentius uitium oblatum,ſtuprum oblatum,& incendium oblatum, ac oblatam mortem Cicero.Quæ omnia per uim & inuitis facta intelligũtur. Elegantiſsima locutio eſt.

Et iam magis inſignis & ſordibus & facie reorum turba Manliana erat.) Prius &,in exemplari ueteri diſpunctum eſt. Vt ſit ſenſus,inſignis ſordibus &,id eſt,facie reorum. Tot nunc aduerſus unum hoſtes eritis.)Scribendum,aduerſus unum hoſtem eritis.In tot ſubauditur clientes,uel ſimile quippiam,puta milites ſeu uiri.Infrà eſt,ſatis planũ. Ab accuſatoribus obiecta ſunt reo.) Scribe obiecta ſint reo. Ad hoc ſeruatos ex hoſtibus ciues produxit.)Suſpicor uerbum produxit ab exponente poſtea additum. Quod tamen ſubaudiri poteſt aptius quàm uerbum protuliſſet,quod inanimatis rebus conuenit. Alioqui melius legatur,produxiſſe,cohærente oratione. Quod,uerò ſequitur precatumq; eſſe,aut ſubaudiendum aliud uerbum,puta aiunt,ſiue ferũt:aut ſcribendum,precatuſq;. Extra portam frumentariam.)Syncera ac uetus lectio: Extra portam Flumentanam. Sunt qui duumuiros.)Ex uoluminibus manu ſcriptis antiquius habet & emendatius,Sunt qui per duumuiros.Quare ſic lego & diſtinguo:Sunt qui per duumuiros,qui de perduellione anquirerent creatos,autores ſint damnatum. Tribuni de ſaxo Tarpeio deiecerũt.Senſus eſt Liuij:Quidam dicunt damnatum ab ipſo populo, quidam ab Duumuiris. Hoc uerò conſtat,quòd tribuni illum de ſaxo Tarpeio deiecerint.Infrà eſt in ſincerione codice,M. Furium Camillum VI Tr.mil.creauêre. Comitijſq; iurare parato in uerba excuſandæ ualetudinis ſolitæ cõſenſus populi reſtiterat.)In antiquis libris legitur, ualetudini. Cõijcio ſcripſiſſe Liuium,in uerba excuſandę ualetudini ſolita. Id eſt,quibus ſolebat excuſari ualetudo per iuramentum. Quibus ſolis cõfideret.) Antiqua lectio, Quibus ſolis confiderent. Subaudi,hoſtes ipſi. Infrà eſt,cùm ætate & ingenio tum mult.Item,rapere ſit ſolitus. Rurſum,cùm uitæ ſatis,tum gloriæ. Item, Senſit ergo euentus uirtutis enixę opem. Et Volſci quà modo ſimulato metu ceſſerant:eunt in ueram fugam effuſi.)Mendum hic eſt planè pudendum.Nam eà aduerbium quiſpiam in uerbum eunt mutauit,ignorans aduerbialiter eà dici,ſicut & eadem, ac referri ad quà. Proinde ſic ſcribe & diſtingue ſententiam:Et Volſci quà modo ſimulato metu ceſſerant,eà in ueram fugam effuſi, magna pars & in ipſo certamine,& pòſt in fuga cæſi. Infrà eſt: Cùm in exercitu, tum Romæ. Non præripiam gratiam publici beneficij.)Scribe:Non præcipiam.Quòd uerbum Liuio peculiare eſſe,multis iam locis monuimus. Niſi quãdo à uobis proq; uobis arma acceperimus.)Repone, Niſi ſiquando. Interim tribunos plebis fama ipſa iritauerat.)Caſtiga,fama ea ipſa iritauerat.

Infrà debet eſſe, Satis ſcire eum eſſe.

IN LIBRVM SEPTIMVM PRIMAE DECADIS Annotationes Sig. Gelenij.

QVæ exodia poſtea appellata.) Vetuſti codices, Quæ inde exodia. L. Manlius perinde ac rei gerendæ, ac non ſoluendæ religionis gratia creatus eſſet.) Melius antiqua lectio, Perinde ac rei publicæ gerendæ, ac non ſoluendæ religione g.c.e. Quadragenariæ V I I I cohortes, lecta robora uirorum ſcribuntur.) Legendum, quadringenariæ, atteſtãtibus priſci characteris codicibus. Speculatores paucos fugæ trepidationiſq; Gallorum.) Exẽplaria germanica ſanè perquàm uetuſta, quorum fidem atq; autoritatem libenter ſequimur, habent ſpectatores, non ſpeculatores. Lentius id aliquantum bellum, quàm parti utriq; placebat, fuit.) Lege, aliquãto. Qua fœditate ſupplicij aliquanto ignominia P R. inſignior fuit.) Inſignitior fuit, habet antiqua ſcriptura, conſentientibus inter ſe archetypis. Quod cum Tarquinienſibus iuuentus eorum militauerat.) Lege, Quod & cum Tarq. ut ſit geminata coniunctio &. paulopòſt, In acie operam nauaturos, non in aciem. Ac mox poſt hæc uerba, ẽmancipandoq; filium fraudem legi feciſſet, nõ admodum apte cohærebant ſequentia, nempe hæc: Prohibitum deinceps per tribunos pl. leges in caſtris ferri. nec dubium eſt per inſcitiam ſcribæ è margine in contextũ translata. Paulo pòſt, Etiã dictaturam in promiſcuo eſſe.) Lege addendo: Etiã dictaturam iam in prom. eſſe: quemadmodũ habent manu ſcripta exemplaria. & mox: Populatores agrorum uagos palantes oppreſsit, abſq; coniunctione. & proximè ſequenti uerſu: Ex agro Ro. addita prepoſitione ex. Rurſus in ſequẽti uerſu. Nec per dictatorem plebeium, nec per Popilium cõſulem.) Melius uetus lectio: Nec per conſulem. ut plebeium utroq; referas, tam ad C O S. quàm ad dictatorem. Popilium primò aliquis inter lineas adſcripſit, explanandi cauſa: deinde in contextum ea uox, ut ſæpius fit, irrepſit. Poſtremò uicta perſeuerantia C O S S. plebe eò dolor erupit.) Syncera lectio: Victę perſeuerãtia conſulum plebis. Paulopòſt, Nec patricios ambos conſules.) Vetuſti codices & hic & alibi cõſtanter habent ambo in accuſatiuo quoq; caſu, ut ſit τῶν ἀρχαισμῶν uox indeclinabilis, quemadmodum Græcis ἄμφω. Grauius eſt quod aliquanto pòſt ſequitur, Vt Romanos florẽtes ea ſui miſericordia caperet, quæ ſe rebus afflictis quondam populi Ro. cepiſſet.) Ardelio neſcio quis non aſſecutus eius uocis elegantiam, rebus affectis mutauit in afflictis. Poſt aliquot uerſus, Ii meriti æquitate curaq; ſunt. Ii redundat. Mox, C. Sulpitius Peticus, & T. Quintius Pœnus, quidam Cæſonẽ cognomen Quintio adijciunt.) Vetus lectio, quidam Cęſonem, alij Caium, cognomen Quintio adijciunt: ut intelligamus triplicem uarietatem, quibuſdã hunc Vitum, Cæſonem alijs, alijs Caiũ appellantibus. Porrò cognomen eò maluit dicere, quàm prænomen, ut opinor, quod prænomen non temerè alibi quàm in grammaticorum ſcriptis reperiatur. & pro Potito in manu ſcriptis perpetuò Peticus legitur, duntaxat in Sulpitia gente, nec dubito quin rectius. nam Potitorum familia Valeriæ gentis eſt. Eum qui mutauit, offendebat uox non intellecta: atqui eadem ratione mutanda eſſent non pauca alia in hoc genere uocabula, quorum nemo eſt hodie qui ſignificationem dicere queat, cum paſsim apud Liuium alioſq; hiſtoricos occurrãt. Sequitur, Cuius lentæ tabis ſenio.) Lege addendo, lentæ uelut tabis, & ſic legitur in uetuſtis ac emendatis codicibus.

Cum ipſa cunctatio & in his animos minuiſſet, & auxiſſet hoſti.) In, redundat. Mox pro materi, uetus habet matari. & aliquanto pòſt pro muſitãtes, muſſantes. Imperare duumuiris ut libros Sibyllinos inſpicerent.) Legendũ, decemuiris. Paulopòſt: Ab ædilibus dicta dies eſſet, nõ dictæ eſſent. Cum robore iuuentutis ſuæ occiſo.) Acciſo eſt in archetypis, non occiſo. Agros, delubra deûm, humanaq; omnia.) Lege addẽdo, diuina humanaq; omnia. Mox, Luxuria ſuperbiaq; clarus, non potentiaq;. Superbiæ Campanorum crebra mentio fit apud Latinos ſcriptores. In uallem infimam dimitteret agmen.) Scribo, demitteret. In eundem lapidem & alibi non ſemel impegerunt ſcribæ. Nec tu mihi plus quàm unius legionis principes haſtatos dederis.) Antiqua ſcriptura: Ne tu mihi plus quàm unius legionis principes haſtatoſq; dederis. Paulopòſt: Ad ſubducendum agmen, non ſeducendum. Samnites dum huc illucq; ſigna uertunt, utriuſq; rei omiſſa occaſione, neq; conſequi.) Vetuſti codices, Samnites dum huc illuc ſigna uertunt: abſque coniunctione. & inſequi habent, pro conſequi. Singulis bobus biniſq; tunicis donati.) Illic legitur, Biniſq; priuis tunicis. & proximè ſequenti uerſu, coronam obſidialem, quod nihil erat neceſſe mutare in obſidionalem. Sueſſanorumq; auditæ legationes, precantibus datum.) Legendum: Precantibuſq; datum. Paulopòſt, alios graues iam ætate eſſe: eſſe redundat. Per ſpeciem militarium uſuum magna pars ablegati.) Lege addendo: Per ſpeciem etiam militarium uſuum, cum alij aliò mitterentur, ablegati: atteſtantur manu ſcripti codices. Quem autem ab domo poſſe acciri.) Ab Roma, illic legitur, non ab domo. Aliquanto pòſt, aut ubi reſtitaret, non reſtaret. Vt mihi de uobis concordiæ partam gloriam.) Partæ, non partam legendum. Non multo pòſt: Ac ſi cui genus, non gens. Qui maximè ſuis militibus placeret.) Sincera lectio Qui maximè uobis ſuis militibus parceret. Sed id propter P. Salonium.) Sed redundat. Proximè ſequenti uerſu melius in uetuſtis codicibus legitur primi pili, quàm in uulgatis ẽditionibus primipilum.

IN LIBRVM OCTAVVM PRIMAE DECADIS Annotationes Sig. Gelenij.

INterreges fuerunt, M. Valerius, ac M. Fabius. Creauerunt coss.) Lege, creauit: uidelicet poſterior interrex Fabius. Sequenti uerſu eſt in Italiam, cum præpoſitione, contrà quàm in uulgatis editionibus. Si ſocialis ullus exercitus ijs eſt.) Vetus lectio, Si ſocialis illis exercitus is eſt. Paulopòſt, CC annorũ morem ſolueremus, nõ ſoluerimus. Sed hoc leuius, quàm quod mox præpoſitio intercidit, niſi cõſcientia uiriũ: cum ueteres codices indicent ſcripſiſſe Liuium, niſi è conſcientia uirium. Rurſus: Ego ipſe audiente non PR. Lege addendo, en ego ipſe. Ac mox, Iure gẽtium tutus loqueretur, non iu. gen. loq. Senatus partem æquam ex utraq; parte eſſe.) Melius uetus, ex utraq; gente. Hæccine fœdera Tullus Ro. rex cum Albanis patribus ueſtris Latini, hæc L. Tarquinius uobiſcum poſtea fœdera fecit?) Quorſum attinebat hic repetere hanc uocem, fœdera. Species uiri maioris, quàm humano habitu.) Maior hic iniuria quàm pro numero literarũ elegantiſsimo ſcriptori facta eſt. Extat in manu ſcriptis ſincera lectio, maioris quàm pro hu. ha.

Placuit ad auerruncandã deûm iram uictimas cędi.) Et hic mutatã Liuij linguã, indicant ijdem codices, ubi legitur, auerruncandæ deûm iræ. Aliquãto pòſt habent, Spacio quod uacui interiacebat campi, non parui campi. Ignarus fati futuri, quæ laus an pœna merita eſſet.) Malui ſequi ueterem lectionẽ, nempè ſic: Ignarus facti futuriq;, laus an pœna merita eſſet. Scribebantur hæ quatuor ferè legiones.) Lege, ſcribebantur autem IIII. Mox, Tum nec uexilla, tum redundat. & quod paulopòſt ſequitur, haud procul à radicibus Veſuuij, rectius in manu ſcriptis legitur, haud procul radicibus. Item aliquanto pòſt, funusq; par morti, melius quàm compar. Quem uelit ex legione Romana ſcriptum ciuem.) Nec hic erat cur ſcripta in ſcriptum mutaretur. Affirmando cõmunem fore Martem belli.) Antiquior ac dubio procul ſincerior lectio habet, cõmunem uerè Martem. Non hoc ſolũ loco ex lectione Liuiana apparet, cõmunis Mars æquè fuiſſe celebratum Romanis, ac Græcis illud κοινὸς ἑρμῆς. Sumptũ eſt autem ex Homerico uerſu κοινὸς ἐνυάλιος καί τε κτανέοντα κατέκτα. Bina in Latio iugera.) Latino lege, & ſubintellige agro. Nam mox ſequitur, terna in Falerno. Paulopòſt, Pecunijs pœnaq; pro cuiuſq; merito perſolutis.) Quis non uideat rectius legi, præmijs pœnaq;? Pedani eodem iure quo Lanuuini ciuitatem adepti.) Non admodum diſcrepat, quãtum ad ſenſum attinet, uetus ſcriptura: Eodem iure, quo Lanuuini in ciuitatẽ accepti. Sed priuſquam COSS. ab urbe (iuſſerat enim ſenatus defendi Aurũcos) exercitum educerent, fama affertur Auruncos oppidũ deſeruiſſe.) Vetus lectio, Sed priuſquam COSS. ab urbe (iuſſerat enim ſenatus) defendẽdi Auruncos exercitũ educerent, fama affertur Auruncos metu oppidum deſeruiſſe. Ac mox, Dictus C. Claudius, non dictus eſt Claudius. Bibere iuſſæ, ut ſe falſum cõmentatam arguerent.) Antiqui codices commentam habent, non cõmentatam. Fugam magis retrò quàm præliũ aut hoſtem expectante milite.) Spectante milite, legi debet. Bona Semoni Iano cenſuerunt conſecranda.) Quanquam idem ſit Sangus Sabinis, qui Romanis Ianus, nihil tamen erat neceſſum hic pro Sango Ianum ſupponere, reclamãtibus antiquæ ſcripturæ codicibus. Honoris etiam cauſa fuit, tribunatuq; pl. proximis comitijs abſens petentibus præfertur.) Exemplaria noſtra rectius: Honoris etiam ei cauſa fuit, tribunatuq; pl. proximis comitijs abſens pręſentibus præfertur. Vitio'ne creatus eſſet, in diſcuſsionem uenit. Rectius, in diſquiſitionem uenit. Mox, Publicè priuatim'ue, non priuatimq;. Et, Quid in caſtris uitij obueniſſet, nõ eueniſſet. Ibidem, Quod plebeius dictator ſit dictus: dictus redundat, nec eſt in antiquis codicibus. Deinde eſt, Alia de cauſa, non alia cauſa. Paulopòſt, incurſiones in omnem partem, non excurſiones: & ſi id leuiuſculum eſt, illud maioris aliquanto momenti, quod mox Sotimus, in Sotinium deprauatus erat. Quidam Lucanorum precio acciti.) Pro acciti, ambo exemplaria habẽt aſſciti. Cui cum ſenatus conſulto Publius ob æs alienum paternum nexum dediſſet, quem ætas formaq; ad miſericordiam elicere poterant, ad libidinem & contumeliam animũ accenderunt.) Sincera lectio: Cui cum ſe C. Publius ob æs alienum paternũ nexum dediſſet, quæ ætas formaq; miſericordiam elicere poterant, ad libi. &c. Paulopòſt eſt, tergum oſtentabant, non oſtendebant. In rabiem atq; iras imperatorum uertitur.) Hic quoq;, ſicut ſæpe aliàs, ſeu ſcriba ſeu caſtigator uertit deprauauit in uertitur. Proximè ſequenti uerſu pro auſpicium petendum, auſpiciũ repetendum legi debet. Item pro, miſſoq; repentè ſenatu, miſſo itaq; repente. Quin tu reſpondeas.) Scribo, quin tu reſpondeas? Cum omni genere principum mag. equ. cũ aſcendiſſet.) Legendum, cum omni agmine principum. Licentia ſola qua ſe ubi uelint exautorẽt.) Qua redundat. Et mox detracta erat una dictio. Legendum enim, iuſſu iniuſſu imperatoris. Tepentes tribunos.) Quid, malum, tepentes? Stupentes lege. Poſt aliquot uerſus, qui caſtris præerat, non in caſtris. Deinde, animi multo prius militum, non multo plus. C. Sulpitio, Q. Aemylio, Aulum quidam annales habent, COSS.) Aulium lege. Nec enim de prænomine Q. ambigitur, ſed de nomine gentili, Aemylius'ne an Aulius dictus fuerit. Mox eſt, Sulpitio Samnites, Apuli Aemylio, non Apulia. Nec quenquam ex Pollia tribu candidatum fermè datum, Papyriam ferre ſolitũ.) Vetus lectio ſincerior: nec quenquam fermè ex Pollia tribu candidatũ Papyriam ferre ſolitum.

Deinde

Deinde pro locum caſtris communiri, illic eſt, locum caſtris dimetari. Sequenti uerſu pro, Itaque cum, Itaq; ubi. Item proximo pro, inſtruuntur contra, inſtruunt contra. Poſtremo, pro & hercule, at hercule. Clamor inde nouus accedens.) Imò accidens. hoc erratum & alijs locis aliquoties occurrit. Et quocunq; progrediebantur, magis magiſq; turbatos hoſtes cernebãt.) Elegantior antiqua lectio, Et quicquid progrediebantur magis magiſq; t.h.c. Pedeſtres reſtantes ac circũuentos cędunt, ab equite fugientium ſtrages eſt facta.) Scriptura uetus habet: Pedes reſtantes ac circumuentos cecidit, ab equite &c. Sed cæterarum rerum irrita fuit deditio.) Sed redundat. Mox pro nec diſcrepant, manu ſcripta exẽplaria habent, nec diſcrepat, & quidẽ paulo Latinius.

IN LIBRVM NONVM DECADIS PRIMAE Annotationes Sig. Gelenij.

CIrca Caudium caſtra quàm poteſt occultiſsimè ducit.) Quis unquam legit, caſtra ducit? Legendum, caſtra locat. Altera propter oram ſuperi maris.) Præter oram, lege. Sequẽti uerſu, pro alti ſyluoſiq;, lege addendo, alti, anguſti, ſyluoſiq;. Caſtra prope aquã uallo circundant.) Hic potius propter aquam legi debet, atteſtantibus archetypis. Mox: Conſultantes nox oppreſſit, non conſulentes. Et, per annos iam propè XXX uincimus, rectius quàm uicimus. His inuicem ſermonibus tanquam quietis immemores nox traducta eſt.) Hæc locutio ſolœciſmo non caret. Sequuti noſtra exemplaria reſtituimus ad hunc modum, His inuicem ſermonibus qua cibi, qua quietis immemor nox traducta eſt. Ita fermè locutus eſt.) Lege, locutus eſſe, ut referas ad uerbum præcedens, dicitur. Quicquid iſtuc præſens neceſsitas iniunxerit.) Iuſſerit habent uetuſti codices, magno inter ſe conſenſu. Iidem ſequenti uerſu habent: Herennius domum è caſtris eſt auectus: non, Herennius domum aduectus. Mox lege addendo, uti prouocarent ad pugnam. Quæ ſi pro ſeipſis ad mortem ruere uolunt.) Antiqua ſcriptura, Quæ niſi pro ſeipſis. Deinde pro, Hic omnis ſpes opeſq; ſunt: ſcribo, Hic omnes ſpes opeſq; ſunt. Spoponderunt Coss. præfecti, legati.) Præfecti non habentur in archetypis. Et legimus quidem, præfectos non Romanorum, ſed ſociorum auxiliorum'ue: ſed illos in ordine Liuius non antepoſuiſſet legatis, quæ ſumma ſecundum conſules imperatores'ue in caſtris Romanis dignitas erat. Sibi nequicquam animos datos.) Lege addendo: Sibi nequicquam arma, nequicquam uires, nequicquã animos datos. Hoc ſcribæ oſcitanti imputandum. Deinde, tãtam inter eos qui paulò antè. Lege, inter ipſos qui. Et aliquanto pòſt pro, ſuper mœrorem pudor quoq;, pudor quidam, habent manu ſcripta uolumina. Paulopòſt: Ex alto animo, pro ex alto animi, & ſi parum intereſt. Sed tanquã reum tam infelicis belli quàm ignominioſæ pacis. Quid offendebat caſtigatorẽ in hac lectione? qua infelicis belli, qua ignominioſæ pacis? an ſic Latini ſcriptores, aut ipſe Liuius, nunquam loquuntur? Ne quid diuini aut humani obſtet.) Malim ueterem ſcripturam, ne quid diuini humani'ue. Atqui non indignitas rerum ſponſioni uinculum leuat. Si quid eſt, in quo obligari populus poſsit, in omnibus poteſt.) In archetypis legitur hoc modo: Atqui non indignitas rerũ ſponſionis uinculum leuat. Si quid eſt in quo obligari populus poſsit, in omnia pòteſt. Arma cũcti ſpectant, & bello'ne unquam futurum.) Mutata eſt & hic lectio, ne dicã deprauata. Illic legitur: Arma cuncti ſpectant & bellum, en unquã futurum, &c. Omnia ira militaris propè ueſano ordine egit.) Ridiculum erratum. Reſtituimus ex fide ueterum codicũ, propè ueſano impetu egit. Aliquãto pòſt, ſigna inde ferre iuſsit: pro ſignũ inde ferri. Item apud infenſos ob interpellatã dulcedinem iræ, non interpolatã: quæ uox Latina quidem, hic tamen locum non habet. Et proximo uerſu lege addendo, cõſules odio in hoſtes ceſsiſſe. Omnia patienda prius, quàm perderetur ſalus tot principũ.) Proderetur, haud dubiè legendũ. Nam prius legas, an potius, non ita multum refert. Portas etiã conſuli aperuerunt.) Addendũ, Armatoſq; clam hoſte in urbem acceperunt.

Acceptum ab uno pauorem plures per urbem fecerũt.) Non diſplicet uetus lectio, Plures per urbẽ ferunt. Paulopòſt eſt, occultæ principũ coniurationes factę: non, patefactę. C. Menenius dictus.) C. Mænius. Hæc plebeia gens fuit, illa patricia. Etſi omnes anteactæ uitæ.) Legẽdum, Et omnes. Ac mox, Procul ab his coitionibus, non concionibus. Intentiores eſſe ad reſpectum caſtrorum, ne qua eò uis fieret cum ad prœliũ ſtarent. aciem peditum tutam fore.) Incorrupta lectio: Intentiores ad reſpectum caſtrorũ, ne qua eò uis fieret, quàm ad prœliũ ſtarent. Aciem pediti tutam fore. Ac mox: Aut ad circũeundos hoſtes, aut ne ipſi circũuenirentur.) Alia lectio nihilo deterior, Ne ipſi circumirẽtur. Samnitium omnis multitudo & Nolani agreſtes.) In manu ſcriptis eſt, & Nolana agreſtis, uidelicet multitudo. Minturnæ & Caſsinum ut deducerentur coloniæ, S C factum eſt. triumuiros creauere.) Vera lectio: Et in tertiam Caſsinum ut deducerentur coloni S C factum eſt. ſed triumuiros, &c. Religionem afferre facile poſſet.) Reſtituimus, religionem facere poſſet. Item pro claſsis ordinandæ, ornandę legendũ eſt. Et, In Samnio Cluuiam, non Cluuiani. Vbi in diſtinguendo etiam peccatum erat. Repente adortus cum clamore ac tumultu inuadit.) Antiqua lectio, Repẽte exortus cum clamore ac tumultu incautos inuadit. Paulo pòſt lege addendo, uno animo omnes inuadere. Virtutem in ſuperbia, audaciam in contemptu deorum hominumq; ponis, Antiqua lectio: Virtutem in ſuperbia, in audacia, in contemptu

deorum hominumq́ ponis. Aliquanto pòſt, In ſyluam Ciminiam penetratum, non penetrant. Tum ex ijs qui aderant, conſulis fratrem M. Fabium, Cæſonem alij, C. Claudium quidam matre eadem qua conſulem genitum, tradunt ſpeculatum ſe iturum profeſſum.) Vetus ſcriptura, Tum ex ijs qui aderant, conſulis frater (M. Fabium, Cæſonem alij, C. Claudium quidam matre eadem qua conſulem genitum tradunt) ſpeculatum ſe iturum profeſſus. Paulo pòſt lege addendo, Agreſtibus telis, falcibus, gæſiſq́. Et Samnitium bella extollit, non bellum. Ob hæc etiam aucta fama, & (ut ſolet) ingens terror patres inuaſit.) Et redundat. Aliquanto pòſt, Et ne nudentur pugnatoribus ſigna, legendum propugnatoribus. Sequitur ridiculum erratum, galeatæ criſtæ, pro galeæ criſtatæ. Item legendum, Ad Peruſiam, quæ ipſa, non quæ & ipſa.

IN LIBRVM DECIMVM DECADIS PRIMAE
Annotationes Sig. Gelenij.

TAmen ne prorſus imbellem gererent annum.) Rectius uetus, imbellem agerent animum. Quà ſatis lato ſpacio equi præmitti poſſent.) Scribo, quà ſatis laxo ſpacio equi permitti poſſent. Conſulem ex dictatura factum M. Valerium.) Lege, Conſul ex dictatura factus M. Valerius. Mox, Certamen iniectum, melius quàm inceptum. Et, Rogationem promulgarunt, abſq́ coniunctione. Vti rogaſtis iubendam cenſeo.) Legendum, Vti rogata eſt. Ad populandos hoſtium fines intendit.) Lego, incedit. Et ſequenti uerſu uaſtum, non uaſtatum. Rurſus aliquanto pòſt, Quid ergo attineret, nõ attinet. Deinde, quantæq́ in hanc aut in illam prouinciam copiæ ſatis eſſent, eſſent redundat. Samnites deſperantes improuiſo tumultu.) Deſperato, rectius. Obteſtandoq́ propè reſiſtentes conſules in concionem pertraxerunt.) Vetus lectio habet reſtitantes, non reſiſtentes. Item pro, aſt hic ego tibi templum uouero: illic eſt, Aſt ego templum tibi uoueo. Ob hæc etiam appetebat tempus comitiorum, quorum cauſa L. Volumnius Cos. Romam reuocatus.) Syncera lectio, Ob hæc & iam appetebat tempus, comitiorum cauſa &c. Tum quod ex concordia conſulum bona.) Lege, tum quæ. Poſt aliquot uerſus, è patribus enupſiſſet, non nupſiſſet. A' Capena porta ad Martis ædem, ac mox, ad Cereris ædem.) Vtrobiq́ ædem ſcriba benignus de ſuo adiecit. Ne ad omnia ſimul adire & obire unus non poſsit.) Vetus ſcriptura, Ne ad omnia ſimul obire unus non poſsit. Fabius Hetruria rebellante.) Adde præpoſitionem, Fabius in Hetruria rebellante. Voluntatem ſibi ac fauorem conſentientis populi pro omnibus iuſsis affutura.) Antiqua lectio, Pro omnibus iuſsis eſſe ac futuram. Additæ aræ in medio uictimæ.) Additæ redundat. Aliquanto pòſt, datum hoc forſan. Hic quoque redundat forſan. Deinde, Exeunti iam fortè in aciem. Rurſus fortè ſcriba adiecit de ſuo. Vox etiam ad hoſtes accederet.) Accideret, de quo aliàs monuimus. Sequenti uerſu, priuſquam gloria alterius exercitus fieret, non foret. Incolumi uix ex tanta trepidatione Bouianum peruentum.) Antiqua ſcriptura, ut ex tanta trepidatione. Vt pauore admodum plures caperentur.) Exemplaria uetera, Vt paruo admodum. Pedites equiteſq́ inſignes donis trãſire, ac tranſuectis multæ ciuicæ coronæ uallareſq́ ac murales conſpectæ.) Lege & diſtingue, pedites equiteſq́ inſignes donis tranſiêre ac tranſuecti, multæ ciuicæ, &c. Aeris grauis tranſuecta uicies centum millia, & auri triginta tria millia, id enim redactum ex captiuis dicebatur.) Beauit ærarium ſuo mendacio ſcriba. Syncera lectio, Aeris grauis tranſuecta uicies centum millia, quingenta triginta tria millia, id æs redactum ex captiuis dicebatur.

FINIS.

IN FRAGMENTA LIBRI SEXTI TERTIAE DECADIS
ANNOTATIONES.

QVOD nos nacti fuimus è Spira Liuianum exemplar, ex fragmentis uetuſtiſsimorum codicum ſaltuatim deſcriptum uidebatur, præſertim in hoc libro Sexto tertiæ Decadis. Nam initium uoluminis fecerat librarius à particula, quam nos uix tandem in medio libro reperimus, abruptis uerbis. Cum ea cohærebat aliquot paginis intermedijs omiſsis, libri finis. Deinde quum Septimum librum conferre cœpiſſemus, iterum particulam inuenimus quæ ad Sextum librum pertinebat. Vide miram confuſionem. Nos in his Annotationibus excuſorum codicum ordinem ſequimur. Sacra facta, ac ſpoliata deûm delubra.) Pro ſex iſtis dictionibus, nos tantum quatuor repoſuimus, Et refracta deûm delubra. Caſtigator quia connexis ſyllabis ſcriptum reperit, & refracta, ſubſtituit ipſe, ſacra fracta. Deinde quum ſupereſſent duæ dictiones, deûm delubra, ne nullus eſſet ſenſus, adiecit has uoces, ac ſpoliata. Iam ſubſtantiuè ſacrum uſurpare magis poeticum eſt, ut apud Perſium. In ſacro quid facit aurum? Itaque potius ſacraria fracta dixiſſet Liuius, ut de proditis Bacchanalibus libro nono Decadis quartæ, Deinde pure lautum in ſacrarium deducturam. Et mox,

Ancillam

Ancillam ſe ait dominæ comitem id tum ſacrarium intraſſe. Nam ſacrum ipſum eſt ſacrificium, ut ibidē: Quæ in ludo ſimili Bacchanalibus in ſacro nocturno ſolerent fieri. Porrò refringendi uerbum ſæpe apud Liuium comperias, ut hoc libro ſexto ad finem: Et porta intus foriſq; pariter refringi cœpit. Et libro ſeptimo, Deinde proximè refracta porta. Ita ut ne nudo quidem ſolo, reliquis direptis, al.) In ueteri codice eſt, relijs direptę fortunæ. Repoſuimus nos, reliquijs direptæ fort. Intelligenda autem per appoſitionem ſentētia, nudo ſolo, ſubaudi agrorum ædificiorumq;, quæ erant reliquiæ direptæ fortunæ. Hoc tametſi leuiculum, non animaduerſum, caſtigatorem decepit. Saltem quæ comparent.) Non poteſt ulli dubium uideri, legendum eſſe compareant, modo potentiali, etiamſi ſcriptus liber nullus monuiſſet. Maneant, inquit Marcellus.) In exemplari manu ſcripto legitur: Maneant immo, inquit Marc. Neq; eſt hic ocioſa cōfirmantis particula. Sed non quid ego fecerim in diſ.u.) Poſt hæc uerba omiſſa erat ſententia, quam nos in contextum inſeruimus, nempè hæc, quem quicquid in hoſtibus feci, ius belli defendit. Tametſi illic deprauatè ſcriptum erat, defendendi. Ingentem ſaltum hoc loco fecit librarius, quemadmodum paulo antè meminimus. Auſpicijs, ac per.) Repoſuimus ex ſcripto codice, auſpicijſq; & per n.

Breui tempore, hinc o.) Prodigioſe corruptus eſt hic locus. Legendum quemadmodū caſtigauimus, breui extorre hinc omne Punicum nomen. Vt breui ſit aduerbiū. Significat extorris exulem, uelut qui extra terram ſiue patriam ſit pulſus. Rurſum Liuius libro ſeptimo: Extorrem agro Romano, procul terræ contactu alto mergendū. Libro quinto primæ Decadis cōiungit exulem & extorrem: Ne exulem extorrem, inquit, populū Romanum ab ſolo patrio ac dijs penatibus in hoſtiū urbem agerent. Diſtinguenda autē uerba hoc modo: Animus quoq; m.m.m.a.h.t.u. præſagit, noſtram Hiſpaniam eſſe: breui extorre hinc omne Punicum nomē, maria terraſq; fœda fuga impleturum. Trifariam exercitus in diu.r. diſtraxere.) Exercitus uertimus in exercitum (ſic enim eſt in ueteri libro) ut intelligas ex uno exercitu treis factos. Ibi pecuniç.) Vetus habet, Ibi pecunia. Et ſequitur paulo pòſt: Hic pecunia omnis hoſtium. Et neſcio an unam Hiſpaniç orā, quæ noſtro ad.m.) Hæc uerba nullo ſenſu dicta ſunt. Repoſuimus ex ueteri libro, & neſcio an unum in Hiſpaniæ ora quà noſtro adiacet mari. Eſt autem quà aduerbialiter hic legendum. Vt eodem tempore exercitus oſtenderet.) Hunc locum mutilum, integrum fecimus, aſcriptis uerbis ex antiquo uolumine quæ deerant, hoc modo: Vt eodem tempore Scipio ab terra exercitū oſtenderet, claſsis portum intraret. Expunximus enim coniunctionem, quæ ultimam clauſulam cōnectebat, qua nihil hic eſt opus. Porrò huic loco non fruſtra aſteriſcū appoſuerat Aſulanus. Nullum obiectum uallum.) Exemplar ſcriptum habet tantum, nullum obiectum. Perpenſa ſentētia, legendum opinor hunc locum ſic: His ab tergo, nam frons natura tuta erat, uallum obiectū. Senſus eſt: A tergo caſtris uallum obiectum, ne obruerentur: à fronte uerò minime, quū illac natura locus munitus eſſet. Aſsignat iterum rationem paulo pòſt, cur à fronte nullū uallum oppoſuerit: Vnde, inquit, quum tam parui operis munitio eſſet, non obiecit uallum Imperator Romanus.

Cæterùm ſita Carthago ſic eſt.) Caſtigaui: Etenim ſita C. Nā reddit cauſam non obiecti à fronte ualli. Paulo plus.) Paululo plus. Patulum, & ad ſept.) Caſtigauimus, paulū etiam ad ſept. hoc eſt, modicè. Ex antiquo. Vtcunque exæſtuat mare.) Adiecimus clauſulam quæ deerat, Vtcūq; exæſtuat aut deficit mare. Circūuectuſq; claſſe.) Scripſimus claſſem. Et mox pro interim, intenti. Ex ueteri. Quod ad urbem potiſsimum oppugnandam bello orſus eſſet.) Quatuor inſignes mendæ ſunt in hac breui oratiūcula, & ſenſus eſt inuerſus, imò prorſus nullus. Sic autem Liuius ſcripſit, quod ab urbe potiſsimum oppugnāda bellum orſus eſſet. Mox gerundium hortando quod ſequitur, debebat eſſe cohortando. In ditionem noſtram tradēt.) Noſtram aliquis adiecerat. Hic tormenta, arma.) Omiſſum fuit hic uocabulum armamenta, hoc modò: Hic tormenta, armamenta, arma. Sic deerat mox particula &, qui ſimul uos inſtruet: quum deberet eſſe, qui ſimul & uos inſtruet, & hoſtes nudabit. Et hic deerat pagina, aut amplius in exemplari manu ſcripto. Intentis omnibus ad opem ferendam.) Legendum, ad opem eò ferendam. Vt nemo ſentiret ante à tergo cap.) Vt nemo ante à tergo ſenſerit capt. Vtrinq; ancipitem hoſt.h.) Repoſuimus ex ueteri codice, Et utrinq; ancipitem h.h. Porrò non eſt hic ſuperuacanea cōnectens particula, &. Et porta intus foriſq; pariter refringi cœpta.) Emendaui, cœpit. Ex manu ſcripto. Neque enim affectauit Liuius figuram ſimiliter cadentis. Partem ipſe ad arcem ducit.) Induximus & dictionem partem, quæ non eſt in codice ueteri, non alia de cauſa additam hic à caſtigatore, quàm quod non putarat abſolutè ducendi uerbum à Liuio uſurpari. Catapultæ maximè fermè centum uiginti.) In ueteri codice eſt, maximæ formæ. Et hic ubiq; certos numeros appoſitos habet. Libræ fermè omnes pondo.) Non libræ legendum eſt, ſed librales. Ad naues on.) Deleuimus ad particulam, non ex antiquo libro, ſed aliunde adiectam. Et nauali alia materia.) In codice ſcripto mendoſe legitur, naualia materia. Opinor duntaxat legendū, nauali materia. ut de lignis intelligas. Inter tantas opes bellicas Car.) Reſtituimus: Inter tantas opes belli captas Carthago ip.f. Et in capiēda urbe.) Diſpunximus præpoſitionem in, quam elegantius ſubaudias. Feſſoſq; milit. omnib. uno die belli operib.) Caſtigauimus operis, autoritatē ſequuti uoluminis manu ſcripti, quæ uox huic loco maximè quadrat. Significat autē opera actionē ipſam,

cuius

cuius finis eſt opus. Opera militaria ſunt, munitiones caſtrorũ: ut quum de Marcello paulo pòſt dicit, Et opere perfecto extemplò in aciem legiones ducebat. Et rurſum: Caſtra inde ponentem undique munitores operibus prohibet. Libro quinto primæ Decadis: Ad opus, inquit, milites traducti. Operum omnium longè maximum ac laborioſiſsimũ, cuniculus in arcem hoſtium agi cœptus. Eodem libro paulopòſt: Operibus tamen, inquit, non ui expugnata eſt. Item libro nono ſignificãtiſsimè de Gallis: Quando nec foſſa ualloq́, inquit, ab ignauiſsimo ad opera ac muniẽdum hoſte clauſi eſſent. At operę ſunt ipſi labores & officia militũ, ut in dimicando decurrẽdoq́ & reliquis exèrcitijs. Nec cõſtant opera ſine operis. Liuius noſter libro quinto primæ Decadis: Nuſquam, inquit, nec opera ſine emolumento, nec emolumentum fermè ſine impenſa opera eſt.

Precium tamen muralis coronæ decus eius eſſe.) Docuit hunc locum ſic emendandum liber uetus: Præcipuum muralis coronæ decus, eius eſſe. Q. Tyberilius centurio.) Legendũ, Q. Trebellius centurio. Socijs C. Lælius claſsicis, legionarijs M. S.) Volumen ſcriptũ habet, Lelius q́ tectus claſsis. Proinde legendum eſt indubiè: Socijs C. Lælius præfectus claſsis, legionarijs M. Sempr. Tuditanus aderat, quemadmodum & nos in cõtextu caſtigauimus. Intelligit autem per ſocios, ſocios nauales: ut nihil fuerit opus addere claſsicis. Adiuuat noſtrã emendationem quod paulopòſt ſequitur: Antè omnes C. Lælium præfectũ claſsis &c. Cornelium Claudium.) Vetuſtus codex docet legendum, P. Cornelium Claudinum. Tantæ indignitatis non tam aduocati.) Emendaui, Amoti tantæ dignitatis. Per omnes deos apparatos iurare magis.) Legẽdum eſt iuxta antiquum uolumen, Paratos iurare, hoc eſt, promptos. Apparatus ad cultum refertur. Quod uerò paulo pòſt ſequitur, Ad cocionẽ aduocauit: illic eſt, uocauit: & comperiſſe, non cõpertũ habere. Ac XXX bobus donauit.) In ſcripto codice eſt, Viginti bobus d. Porrò mira uarietas in numeris eſt. Non de pondere auri argentiq́ & redactæ pecuniæ cõuenit.) Volumen antiquum habet. Non de numero auri atq; argenti, & redacta pecunia conuenit. Si aliquibus aſſentiri neceſſe eſt.) Exemplar uetus habet, Si aliquis adſentiri n. Niſi ſit aliqueis pro aliquibus. Poſſet etiam legi Alicui, ſubaudi ſcriptorum prodentium illa. Media ſimillima ueris ſunt.) Arbitror Liuium ſcripſiſſe quemadmodum eſt in ueteri, Media ſimilia ueri ſunt. Quid autem opus fuit ſimilia ueri mutare in ſimillima ueris, quum Latinè & elegãter dicamus, *Simile ueri*. Quàm triſti ſub. ſeru.) Lectio uetus, Quàm à triſti ſubiectas ſeruitio. Nec uacat à particula, ſignificãs ſubiectionem quam pariat triſte ſeruitium. Sic libro ſeptimo: Scipio *auidior etiam certaminis erat*, cùm à ſpe quam ſucceſſus rerum augebat, tum quod. Sic enim locum emendauimus, quum prius legeretur, cum ea ſpe. Inter hæc è media turba.) In exemplari ſcripto tãtum eſt, media turba: ut ſubaudire poſsis, è uel in media turba. Cum Scipio nihil profecto.) Vetus, Quum Scipio nihil defuturũ ijs profectò diceret. Alia mihi cura.) In antiquo uolumine legitur, Alia me angit cura, ætatem harum intuentem. Animum ſtimulat.) Hæc uerba non ſunt in libro manu ſcripto.

Stabant ætate & forma.) Sic procul dubio Liuius ſcripſit, quemadmodum manu ſcriptum uolumen docet: Simul ætate & formà florentes circa eam Indibilis filiæ erant, aliæq́ nobilitate pari. Cæterùm quando Simul inſtimulat uerterat caſtigator, opus erat uerbum aliquod infulcire. Adiecit itaque de ſuo uerbum ſtabant. Nec minorem arguit uel ſcribæ uel caſtigatoris ſupinitatem, quod hactenus in uulgatis exemplaribus pro alięq́ nobilitate pari, legimus ęq́ nobilitate pari. An ſi ſorores erant, non erant pari nobilitate? Suſpicatus fortaſſe eſt ſcriba non fuiſſe germanas. Ne quid quod ſanctum uſquam eſſet apud uos, uiolaretur.) Deprauata & hæc ſententia. Legendum enim hoc modo diſtinctis uerbis: Ne quod ſanctum uſquam eſſet, apud nos uiolaretur. Sic enim eſt in manu ſcripto codice. Q. D. Turpe eſt uiolari apud Romanos quod apud ullos Barbaros ſanctum ſit. Dignitasq́ facit.) Facit non erat in lib. ueteri, ſed supernè quidam uerbum, monet, adiecerat. Veſtra quoq; uirtus dignitasq́ monet. Quàm ciuium coniuges.) Legendum quàm hoſpitum coniuges, iuxta uetuſtũ librum. Deſponſatam eam eſſe.) Deſponſam eſt in ueteri. Cui Luceio nomen erat.) Hic & paulopòſt, exemplar ſcriptum habet: Allucio, non Luceio. Et mox, à domo, non ab domo. Minor ſit inter nos.) Tu ſcribe, ueteris libri fidem ſecutus, Quo minus ſit huius inter nos ſermonis uerecundia. Vult autem Scipio nullam uerecundiam eſſe eius ſermonis, qui de caſto amore ſit inſtitutus, inter iuuenes præſertim. Cum ſponſa tua uocata à militibus n.) Pro uocata, reponi debet, capta. Quia ipſe, ſi f. l. ludo æt. præſertim illecto & læto legitimoq́ amore.) Hic locus multorum calamis deprauatus eſt, dum pro In recto, alius ſubſtinuit illecto, alius & læto. Sic autem legi debet: Et forma faceret fidem, quia ipſe ſi frui liceret ludo ætatis, præſertim recto & legitimo amore, & non reſpub. &c. Tuo, cuius ſponſa eſt, amori faueo.) Legendum ex fide codicis uetuſti: Tuo, cuius poſſum, amori faueo.

Fuit ſponſa tua.) Sic diſtingue: Fuit ſponſa tua apud me, eadem qua apud ſoceros tuos parentesq́ ſuos uerecundia. Seruata tibi eſt, ut inuiol. Adoleſcens ſimul pudore, gaudioq́ percul-ſus.) Sic caſtigauimus exemplar uetus. Quum adoleſcens ſimul pudore & gaudio perfuſus, dextram Scipionis tenens, deos omneis inuocaret ad gratiam illi pro ſe referendam, q. ſ. n. ſ. ſ. pro ſuo a. atq; illius erga ſe merito eſſet, parentes inde cognatiq́ uirginis appellati. Mira hic partim ſcribæ, partim caſtigantis negligentia accidit, ut ex una ſententia geminã fecerit, quum particula

ſublata,

ſublata,& uerbo inuocaret in inuocare mutato. Quid autem opus fuit pro perfuſus ſupponere, perculſus,quod ad metũ & terrorẽ refertur? Vt nihil dicam quod ablatiuus merito,omiſſus fuit.

Vt id ab ſe donum acciperet.) Pro ab ſe quidam,in exemplari uetuſto ſcripſerat,ipſe. Satis omnibus compoſitis.) Emendauimus in ueteri, Rebus omnibus compoſitis. Captiuis Magone, & quind.) In ſcripto legitur: Captiuis, cum Magone & q. Vt intelligas & alios captiuos præter Magonem,& quindecim ſenatores,naui impoſitos. Prępilatisꝗ miſsilibus.) Codex antiquus habet hic,pijatisꝗ miſsilibus. Suſpicor ſcribẽdum, pilatisꝗ miſsilibus. Remigio claſsis ciues, militesꝗ tranquillo.) Vitiatus locus eſt,quum pro Remigium ſcriptum ſit Remigio,& pro claſſiciꝗ,claſsis ciues. Legendum autem,atteſtante uetuſto uolumine: Remigium claſsiciꝗ milites tranquillo in altum euecti. Porrò ſic uocat Liuius Remigium ipſam multitudinem remigum, quemadmodum Horatius dixit in Epiſtolis: Remigium uitioſum Ithacenſis Vlyſſei. Reſpub. ipſa ſtrepebat apparatu belli. Fabris omnium generum in publica officina incluſis data cuncta, quam pari cura ſubibat.) Et hæ clauſulæ miris modis interpolatæ ſunt. Nec lectio ueteris libri prorſus bene habet,quæ eſt huiuſmodi: Vrbs ipſa ſtrepebat apparatu bellicam officinã incluſis. Dux cuncta pari cura obibat,nunc in claſſe ac nauali erat,nunc cum legionibus decurrebat, nũc operibus aſpiciendis remp. dabat. Porrò ſuſpicor legendum: Vrbs ipſa ſtrepebat apparatu belli, publica officina incluſis. ſubaudi opificibus ſtrepebat. Nam de illis loquitur,de quibus ſuprà dixit: Deſtinauit opifices, ad duo millia hominum erant, eos publicos fore cum ſpe propinqua libertatis. Iam uide quomodo interpolatus ſit iſte locus. Primũ pro urbs ipſa ſubdidit caſtigator Reſp. ipſa, quaſi reſpu. ſtrepere poſsit. Deinde hæc uerba: Fabris omnium generum fortaſsis adiecit de ſuo. Clauſulamꝗ elegantem, Dux cuncta pari cura obibat: ipſe ſic mutauit, Data cuncta, quam pari cura ſubibat, ut de officina intelligamus. Poſtremò omiſit oratiunculas, Nũc in claſſe ac nauali erat,nunc cum legionibus decurrebat. Reuectisꝗ quos quaſſauerãt, muris.) Vetus exemplar habet: Reuectisꝗ quæ quaſſata erant muri. Cuius rei tam paruo præmio.) Apparet ex ſcriptura libri uetuſti, legi etiam poſſe, Eius rei tam paruæ præmio.

IN LIBRVM SEPTIMVM DECADIS TERTIAE

IN Italia autem Conſul.) In ueteri codice non eſt autem. Prædæ aliquãtum eius militi fuit cõceſſum.) Eexemplar manu ſcriptum habet, præda, & aliquantum eius fuit militum conceſſa. Arbitor legendũ, Prædæ aliquantũ. Vſui militum conceſſa. Vt ſit ſenſus: Prædæ aliquantum, ſubaudi captum eſt. Vſui militum cõceſſa ſ. fuit præda. Nam ſequitur infrà: Ibi ad quatuor millia hominum capta, & cæteræ prædæ aliquantũ. Tantum gaudij.) Vetus, Tantum gaudiũ. Pari audacia Romanus.) Emendauimus, Par audacia Romanus. Nam ſequitur, cõſilio & uiribus impar. Et ſic eſt in libro ſcripto. Et ſiniſtra ala acriter pugnã inierunt.) Repoſuimus: Et ſexta, alacriter pugnã inierunt. Nam mox meminit ſextæ legionis & quintæ. Occiditꝗ principes.) Hoc uerbum uidetur aliquis adiecisſe. Mihi magis arridet uetuſti codicis lectio cũ participio perempti, quod in margine quidam aſcripſerat hoc modo, Principes qui cum Fuluio colloquia occulta habuiſſe comperti ſunt, perempti. Semiermes.) Scriptura uetus ſatis oſtendit non ſemiermes, ſed inermes legendum eſſe. Et Romæ p. cum luctus ex p. tum.) Video potius ſcribẽdum iuxta uolumen antiquũ, Et Romæ quidem quàm luctus ex p. tam timor in f. e. In multũ diei.) Caſtigaui in multũ diem. Ex ueteri. Aduerſus prodijt.) Prodit illic legitur, ſicut pauloantè, dexteræ alæ ſiniſtra ſubit. Non ſubijt. Locauit autem omne frumentũ.) Deprauata clauſula. Legẽdum, atteſtante uetuſta ſcriptura, Locauit autem omne frumento. ſubaudi, agrũ, ut uidelicet frumentũ perciperet. Sibimetipſis tecta militariter c.) Scribe ſibimet ipſos, ut ſint duæ dictiones. Stramento intecta, omnibus uelut de induſtria alimẽtis ignis.) Hic locus cũ mihi diſpliceret propter ablatiuum omnibus, inſpexi uetus exemplar, & reperi illic ſcriptum nõ omnibus, ſed omne. Verùm nec ſic uidebã Liuianum conſtare candorem. Itaꝗ diutile expenſis non ſolũ uerbis ſentẽtiæ cohærentis, ſed ipſis etiam elementis deprauati uocabuli, huc ſum adductus, ut putẽ à Liuio ſcriptum fuiſſe, non omne ſed omnia, ſic ordinanda ſiue diſtinguenda ſententia, Erant autẽ pleraꝗ ex cratibus aut tabulis facta. alia arundine texta, ſtramento intecta omnia, uelut de induſtria alimentis ignis. Vt uidelicet ablatiuus alimentis referatur ad priores ablatiuos, cratibus, tabulis, arundine & ſtramẽto. CLXX Campani.) Scribendũ Capuani, ſicut pauloantè, Ne deeſſet materia in Capuanos ſæuiendi. Non Campanos. Nam Capuæ res hæc accidit, de qua hic loquitur. Sunt tamen Capuani & Campani, quòd in Campania ſita ſit Capua. In Hetruriam legati.) In exemplari ſcripto legitur. In Aetoliã legati. Ne aut conſulem Marcellũ.) Expunximus Marcellũ. Quæ proſpera prælia.) Repoſuimus quæ is proſp. Ex ueteri. Quàm Romano.) Vetus habet, ꝙ Romanis eſſe adfirmabant. L. Geminũ.) In antiquo eſt, Genutium. Pateram ex quinꝗ pondo auri factam.) Ex ſcripto codice legendũ: Pateram auream ex quinꝗ pondo factã. Subauditur autem auri. Iis quoꝗ quæ darentur, portatæ togę pr.) Videtur antiqui libri lectio eſſe: Iis quoꝗ quæ darentur portata, togæ prætextæ. Multa ea æſtate.) Vetus. Multa æſtate qua hæc f.

Perueniſſet.)

Perueniſſet.) In ueteri, ueniſſet. Et mox, Ibi de ſuis rebus: non, ubi. Neminem Siculum, qui metu inde fugati abfuerint, eſſe.) Hæc uerba ſignificant, nullũ ex Siculis qui aliquando fugerint, eſſe in Sicilia. At M. Valerius Cos. cõtrarium hic Romano ſenatui perſuadet. Legendum igitur, quemadmodum caſtigauimus ex ſcripto codice: Neminem Siculũ, qui fugati metu inde abfuerint, non eſſe. Subaudi in Sicilia, hoc eſt, in Siciliam rediiſſe. Honores omnibus ad exoluẽdam fidem à conſule habiti.) Hoc ſatis obſcurè dictum eſt, ad exoluẽdam fidem. nam oportet aliquid ſubintelligere, puta ſenatus ipſius, aut alterius cuiuſpiam. Clarius autem loqui ſolet Liuius. Proinde magis mihi probatur lectio manuſcripti codicis, quæ ſic habet: Honores omnibus ad exoluendam fidem cõſulis habiti. Vt intelligas, Regulis iſtis habitum honorem à ſenatu, quo liberarent fidem conſulis M. Valerij, qui fidem ſuã illis obſtrinxerat, futurũ ut ſi Romam uenirent, honoribus afficerentur. Quo ordine uel.) Hæc uerba non ſunt in antiquo codice. Sed tãtum, ut ſciret quo in ſtatu res Africæ eſſent. Quare diſpũximus adiectitiã clauſulam. Sed Dictatorem comitior. hab. dici, & extẽplo.) Quid opus fuit hic mutare Liuij uerba? Procul dubio non conſuluit ueteres libros, qui deſcriptũ ab hinc annis centũ Liuianum exemplar caſtigare eſt aggreſſus. Melius & elegantius in ſcripto uolumine legitur, nempe ſic: Vt non expectanda comitia cõſulis cenſeret, ſed dictatore comitiorum habendorũ cauſa dicto, extemplò in prouinciã redeundum, quemadmodum & nos caſtigauimus in cõtextu. Eodemq; iure uocatæ reliquæ inclinaſſent.) Volumen ſcriptum non habet reliquæ, ſed tantũ, Eodemq; iure uocatę inclinaſſent. Porrò, eodemq; aduerbium eſt, & iure ſeptimo caſu dictũ, ut & ſorte. Itaq; ſi ſuũ nomen dictator acciperet.) In exemplari uetuſto, ſi ſuum n. d. exciperet, legitur. Vnde coniicio, ſic hunc Liuij locum caſtigandum, Itaq; ni ſuum nomẽ Dictator exciperet. Cum Flaminius.) Indicant ueſtigia ſcripturę ueteris, tametſi mendoſa, deeſſe hic prænomen Flaminij, puta C. aut P. Plebemq; ſciſſe.) Eſt in ſcripto, iuſsiſſe. Sed neſcio an mẽdoſe, ſicut & ſuprà, quem populus iuſsiſſet Dictatorem.

Exemplumq; ea in re.) Repoſuimus ex antiquo libro, exemplaq;. Nam ſubdit, uetus L. Poſthumij, recẽs Q. Fabij. Sic enim legi debet: Non recensq; Q. Fabij. Patribus id tempus Reip.) In margine uetuſti codicis aſcriptum erat, uerbum intereſſe. Hi cenſores.) Caſtigauimus, Sed hi cenſores. Et mox pro Reipub. ſcripſimus Publicæ rei. ſic enim antiquus liber habet, & ſic eſt legendum. Pro temporis huius copia magnifici apparatus.) Vetus habet, *Pro temporis eius copia magnificè apparatos.* Ab Scipione geſtas ſupplicationes.) *Scripſimus, à P. Scipione geſtas ſupplicationem.* Et paulopòſt pro, Quod mihi minus, ſed mihi minus. Ex uolumine ſcripto.

C. Calpurnius prçeſſet.) Emendauimus, præfuiſſet. Quem Q. Fuluius habuiſſet.) Hanc ſententiam in uulgatis exemplaribus tranſpoſitam ex ueteri libro ſic ſuo loco reſtituimus: Capuam exercitumq; quem Q. Fuluius habuiſſet, T. Quintius obtineret. Exercitumq; qui tũ iam Arimini erat.) Sic uidetur legendum iuxta ſcriptum exemplar: Prouinciam exercitumq; (Arimini erat) acciperet. His quoq; eſt.) Huiuſmodi lectionẽ indicat uetuſtus codex, (His quoq; enim prorogatum imperium) in Sicilia Cannenſis exercitus datus. Nam ſequitur infrà: Et in Sicilia ita diuiſæ res. Sex. Cæſari Cannenſis exercitus eſt datus. C. Aurum. eędem in Sardiniam.) Scripſimus, in Sardinia. Hic unam paginam tranſilire coacti fuimus, ob defectum qui erat in exemplari manu ſcripto, quod ex Spirenſi bibliotheca nacti fueramus. Idem ſocios conſenſiſſe omnes.) Sic diſtinximus, Idem ſocios: ſubaudi futuros. Conſenſiſſe omnes. Quæ officio deceſsiſſent.) Miror cur hic libuerit caſtigatori ſupponere deceſsiſſent, quum in ueteri codice ſit deceſſerint.

Tentatis prius aliarum col.) Caſtigauimus ex ueteri libro, Pertentatis pr. al. col. animis. Aliud autem eſt tentatis, aliud pertentatis. nimirum hoc poſterius abſolutam diligentiam arguit. Se, qui in ſenatum eos iuſ.) Expunximus accuſatiuum eos, qui elegantius ſubauditur. Nam præcedit, merito eorum, & collaudari eos. Nec eſt in ſcripto codice. Signini fuêre & Nolani) In Spirenſi uolumine non eſt Nolani. Venuſinorum uerò uocabulum quod omiſſum erat in uulgatis editionibus, inſeruimus poſt Nucerinos. Nec eſt illic Firmiani, quum oppidum Firmum appelletur, nõ Firmium. Eſt & Spoletini, non Spoletani. Et ad populũ actæ.) Vetuſti codicis lectio, Et apud populum actę. Quod in ſ. ær. ad ult. caſus ſeruabatur.) Liber ſcriptus habet, ſeruaretur. Sic autem & infrà loquitur Liuius: Non eas, inquit, ſolum quæ remis agerentur. Non, agebãtur.

Cenſores ut agrum Camp. fruendum loc.) Caſtigauimus, Duo cenſores. Porrò ſic dicit hic eleganter, ut agrum Campanum fruendum locarent: quemadmodum ſuprà dixit, Simul ut cum agro tecta urbis fruenda locarentur. Et his T. Manlius.) Expunximus particulam &. Et ius liberum.) Pro &, hic ſubſtituimus, ei datiuum. Qui equo mereri deberẽt.) Emendauimus, merere. Ne remorandi quidem cau.) Antiqua lectio, Ne morandi quidem. Et quia in animum induxerat.) Addidimus uocabulum, ita: Et quia ita in animum indux. Prægreſſum eũ aſſequitur.) Pronomen eum quum non ſit in codice ſcripto, & elegantius ſubaudiatur, ſubmouimus.

Non caſtra ponere pati.) Hunc locum mutilum ita ſuppleuimus & ordinauimus ex libro uetuſto: Non iter quietos facere, caſtra non ponere pati. Dextera alia.) Caſtigauimus, Dextera ala. Dum alij trepidi cedunt.) Ex ueteri libro ſcripſimus, trepidè. Nam ſequitur, alij ſegniter.

Et uictos ſequendo, priore æſtate abſumpſiſtis.) Legẽdum, priorem æſtatem abſumpſiſtis. Sic

autem ſępe Liuius loquitur. Vt infrà: Primum diem quo fines hoſtium ingreſsi ſunt, populando abſumpſerunt. Et rurſus: Cum hyemem totam reconciliãdis Barbarorum animis, partim remiſſione obſidum captiuorumq; abſumpſiſſet. Et iterum: Ipſe reliquum æſtatis recipiendis in fidem Hiſpaniæ populis abſumpſit. Et cuius ipſius pudere ac pœnitere uos oportet, referam.) Hanc ſententiam caſtigator quiſpiam additis dictionibus interpolauit. Nec enim eſt, Et cuius, aut uerbum referam in exemplari Spirenſi: ſed, Cuius & ipſius pudere ac pœnitere uos oportet: nempe ęquis manibus. Suſpicor uerò pro ipſius ſcribendum ipſos. Cuius & ipſos pud. ac pœni. uos op. Et eſt initium nouæ ſententiæ. Nec opus eſt uerbo referam, quũ cohæreant alioqui quæ ſequuntur. Nam ſenſus eſt: Cuius & ipſos pudere ac pœnitere uos oportet, hoc ipſum eſt, quod æquis manibus heſterna die diremiſtis pugnam. Cum exercitu meo eloqui uideor.) Quid illi uenit in mentem, qui hic eloqui pro uerbo loqui ſuppoſuit, quod legitur in codice ſcripto? Diſtrictis gladijs diſcinctos deſtituit.) Obſcura lectio, ſimul & mẽdoſa. Vetus exemplar habet: Diſtrinctis gladijs cinctos deſtituit. Nec dubito quin ſcripſerit Liuius, deſtrinctis gladijs cinctu deſtituit. Vt ea ignominia affectos intelligas, qua malè ſe gerentibus in prælio militibus & gladij à lateribus auferuntur, & ipſe cinctus ſiue cingulum, ut diſcincti & ſoluti incedant. Vſurpatur ſubſtantiuè cinctus. Vnde Virgilianũ illud. Cinctuq; Gabino. Ita concio dimiſſa, fatendo iure ac m.) Pro fatendo, ſcribendum eſt fatentium. Ordinati armatiq;.) Spirenſe uolumen habet, Armati ornatiq;. Indicant autem ſequentia, nondum ordinatos fuiſſe. Et intellige ornatos poſt ſtragem proximam, ex qua laceri redierãt. Sic lib. nono huius Decadis: Diemq; ijs, qua equis armiſq; inſtructi atq; ornati adeſſent, edixit. Viribus quoq; ſufficerent.) Expunximus quoq;. Neq; enim eſt in libro ſcriptum. Copias educit.) Scripſimus, & copias educit. Hortator teſtiſq; præſens firmabat.) In ueteri codice hæc appoſitiuè leguntur, ſine particula que: Hortator teſtis præſens firmabat. Et partim cõculcatis.) Repoſuimus antiquum uocabulum quo Liuius uſus eſt, quẽadmodum teſtatur exemplar ſcriptum, nempe occulcatis. Eſt autem occulco, pro obculco, ab ob & calco. Et tam conferta turba.) Vetus mendoſe habet, & eum conferat turba. Opinor ſcribendum, Et in conferta turba. Conſternatas agit q.i.m.i.reguntur.) Reſtituimus ex Spirenſi codice, Conſternatam agit, quàm inſid. m. imperio regitur. Subaudi beluam. Qui proſequerentur agmen.) Antiqua lectio, ſequerentur agmen. Recepti ſunt.) Scripſimus accepti, deleto uerbo ſunt. Tu intellige clementer acceptos, clementer tractatos. Quam lectionem & editio Romana continet. Ad cætera inopem, ſe recepere.) Vetus codex habet, conceſſere, quem & nos ſecuti ſumus. Atq; inter populares tum honorati.) Exemplaris antiqui ſimul & Romanæ editionis lectio, tam honorati. Pro transfuga iuſſus.) In Spirenſi uolumine legitur, profuga. Nos caſtigauimus perfuga, ſublata præpoſitione pro, quæ in uulgatis editionibus malè recepta eſt. Simul à portu & à nauibus quæ ab aperto mari.) Scripſimus, & à portu & à nau. quæ aperto mari. Nam ſic habet antiqua lectio. Qui præfectus claſsis fuerat.) Inſeruimus uocabulum antea, Qui pręfectus antea claſsis fuerat. Et pro, illo loco præpoſitus, ſcripſimus, illi loco pręp. Vt captæ urbis interdum excitatur clamor.) Excitaretur caſtigauimus, quemadmodum & Romana habet editio. Et mox pro, ſignaq; inferri, ſcripſimus, ac ſigna. Accedebat ſonus.) Vtrobiq; legitur accidebat in codice uetuſto. Item, quum ex temporis: nõ, & quũ ex temporis ſpacio. Qua Brutiorum præſidium eſſe agitatæ proditionis conciliator nunciauerat.) Hæc mendoſa lectio non ſolum in Romana editione, ſed & in cæteris omnibus quæ inde propagatæ ſunt, inoleuit. Antiquũ uolumen habet: Qua Brutiorum cohortẽ præſidium agitare prodit. conci. nunciauerat. Tametſi deprauatè ſcriptum eſt illic cogitare, pro agitare. Porrò librarius caſu cohortem accuſatiuum omiſerat. Et caſtigator non inſpecto codice uetuſto, quum uerbum agitare non admodum quadraret, adiecit aliud uerbum, nempe eſſe. & agitare uertit in agitatæ, ut cõiungeretur cum genitiuo proditionis. Nos locum reſtituimus in contextu. Inde & proxima ref.) Scripſimus: Deinde proxima ref. porta. Nam ſic habet uolumen ſcriptum. Prius penè quàm conſere.) Voculam Penè expũximus. Et mox, pro ex equo pręcipitatum eſſe, ſcripſimus pręcipitaſſe. Sic Liuius infrà: Quum in Italia ad Thraſimenum & Cannas præcipitaſſet Romana reſpublica. Item lib. ſexto primæ Decadis: Ipſi, inquit, in inſidias præcipitauere ibi. Hoc uerbũ uſurpat abſolutè. Vt Syracuſarum ornamenta æquauerint.) Fecimus ex æquauerint, æquarẽt. & pro, ſed & maiore, ſcripſimus, ſed maiore. Curſum agmine facto.) Corrupta uerba ſunt. Legendum, atteſtante ueteri libro, Curſim agmine acto. In editione Romana, & ea quam proximè nobis Colonia Agrippina dedit, curante Ioan. Sobio uiro optimo, rectè legitur curſim. Verùm in altero uocabulo dormitatum eſt.

Impunita ijs priora fore.) Suſtulimus datiuũ ijs. Et infrà pro, dolo inuictus fuiſſet, ſcripſimus, eſſet. Tantis augeſcere incrementis.) Legendum iuxta ueterem ſcripturã, tacitis augeſc. incrementis. Et mox, quà cœpiſſent ruerent.) Non, quà cœpiſſent, fluerent: quemadmodum repoſuimus. Demiror Venetos & Colonienſes non dignatos inſpicere editionem Romanam, in qua poſterius uocabulum rectè habet. Cum ea ſpe.) Legendum: Quum à ſpe, quam ſuc. r. augebat, hoc eſt, propter ſpem. Porrò mirè elegans eſt à particula in hoc ſignificatu. Cum ijs copijs.) Quid opus fuit hic addere copijs, quum præcedat, copias auxerat. Et mox, terreſtribus copijs.

Huiuſmodi dictiones à profeſſoribus inter enarrandum:adduntur, quum uerba autoris exponunt, & deinde à parum attentis recipiuntur in contextum. Iam enim & Lælius.)Spirenſe exemplar huiuſmodi lectionem uidetur continere: Ab Tarracone egreſſus (& Lælius redierat ab Roma ſine q.n.m.r.m.uolebat.) Tametſi lacunula erat poſt uocabulum,egreſſus. Quàm glorianti eam uelut primam occaſionem raptam.) Mendoſus locus eſt. In manu ſcripto legitur, qua glorianti ea uelut primam occaſionem rapta. Suſpicor ſic ſcripſiſſe Liuium, quàm glorianti ea ut ſub primam occaſionem rapta. Niſi quis malit legere, uelut ad primam. Neq; enim ſe reprehẽdere nomen hominum, ſi tam anceps od.) Sic in editione Veneta legitur, ſed deprauatè, quam nos cum exemplari manu ſcripto contulimus, propter autoritatẽ officinæ Aſulanicæ. Vetus codex, amorem hominum habet, minus à germana Liuij lectione aberrans. Debet autem eſſe, morem, non amorem. Et mox, ſi tam: non, ſi tamen. Minimè fefellit hoc Iacobum Sobium, admiratorem Liuij ſingularem, cui Colonienſem editionem cæteris caſtigatiorem debemus. Quales ex hac die.) Scripſimus, ex ea die. Et mox, operæ eorũ precium faciat, pro faceret. Inſuper in conſpectum eius (ſ. Indibilis, qui pro utroq; loquebatur) pro, in conſpectum ijs. Liberiq; lachrymantibus præ gaudio redduntur.) Vetus exemplar tantum habet, lachrymantibus gaudio red. abſq; præ. Frequens autẽ eſt apud Liuium caſus ſeptimus. Sic paulopòſt: Quum effuſis gaudio lachrymis cupere uero deceret. Gaudio, hoc eſt, ob gaudium. In hoſpitium adducti.) Vbi in excuſis codicibus eſt adducti, plerunq; in ſcripto abducti legitur. nec malè quadrat. Nam qui adducuntur, etiam abducuntur ab eo loco in quo ſunt. Et fluuius.) In ſcripto tantum eſt, Fluuius. Armorũq;.) Scripſimus, aut armorũ. Sicut mox, quas cœpiſſent hoſtes, Quas cœpiſſent, hoſtibus. aliter diſtincta ſentẽtia. Pręterea, per quam defertur amnis, pro deferretur. Ex libro ueteri. Per aſpera primùm nihil aliud, quàm uia impediti iere.) Antiqua lectio, per aſpreta. Et cũ cæde magna in hac. altiore.) Scripſimus, Et cæde mag. in aciem altiori. Paulopòſt adiecimus particulam &, quæ deerat. Locuſq; ad euadendum & medijs datus eſt. Et cædes fierent ſcripſimus, pro cædes fieret. Circumfuſa inde omnis multitudo.) Omnis, non erat in Spirenſi codice. Et pro, Romæ intolerabile eſſe, erat intolerandum, quemadmodum & nos caſtigauimus.) Vt confeſtim Aſdrubalem conſequeretur.) Legendũ, perſequeretur. Aut in ultima Hiſpanię amoti.) Vetus habet, moti. Quod uerò mox ſequitur, Simul & Hiſpanos: ſcripſimus, ut pro &, Simul ut Hiſp.

Nec cum Romanis.) In ſcripto libro legitur, Nec cum Romano, ſubaudi, exercitu: quẽadmodum & nos mutauimus. Ingenio magis quàm uirtute.) Repoſuimus, aſtu magis quàm u. Demiror quid caſtigatori in mentem uenerit, ut hic aliam uocem ſupponeret. Aſtus eſt, quem in hominibus damnamus. Venuſiam in tecta milites abduxiſſet.) Hic tecta legunt omnes. propterea quòd ſequitur, bis cæſum exercitũ eius æſtiua Venuſiæ ſub tectis agere. Exemplar manu ſcriptum habet, in exta. Proinde malim legere, in ſtatiua. Quemadmodũ de Nerone Cos. dicit circa finem huius libri: Citatiore quàm inde uenerat, agmine die ſexto ad ſtatiua ſua atq; ad hoſtẽ peruenit. Marcellus Romam rediret.) Ex fide uetuſti codicis ſcripſimus hic, ueniret, pro rediret. Et mox, abſente ipſo ageretur. Item, accuſauit tribunus. Et diutius ibi. Vtriſq; conſulibus.) Scripſimus, Vtriq; conſulum. Et mox, duo conſulum prioris anni exercitus, pro conſulares. Et quę ſenatus cenſuiſſet.) Videtur ex æquè mendoſa codicis ſcripti lectione legẽdum, Ex quo ſenatus cenſuiſſet. In qua & T. Quintius Pr. fuerat.) Autoritatem ſecuti manu ſcripti uoluminis, hanc clauſulam deprauatam ſic reſtituimus, Quæ T. Quintij Prætoris fuerat. Italiæ, Siciliæ, Sardiniæq;.) Scripſimus, Italię Siciliæq; ac Sardinię. Et mox pro, & in Sicilia ita diuiſa res eſt, Et in Sicilia ita diuiſa res. Eo anno peſtilentia grauis incidit in urbẽ agroſq;, quę tamen magis in morbos longos, quàm in perniciales euaſit.) In primis certum eſt nõ eſſe legẽdum, in urbem agroſq;, quemadmodum uulgò legunt omnes: ſed, per urbem agroſq;. Sic enim eſt in ueteri uolumine. Caſtigatori non eſt uiſa ſatis Latina locutio, incidit per urbem. quare mutauit, pro per ſcripſit in. At quid dicemus de dictione perniciales quæ ſequitur? Pernicioſus legimus, uerùm pernicialis non reperitur apud autores. Subeſt, ni fallor, mẽdum. Scriptum exemplar habet, impermitiales. Diu me hic ſcrupus occupatum habuit. Et tandem quum cogitarem non eſſe tam ineptè loquacem Liuium, ut quum dixerit magis in lõgos morbos, præpoſitionem in ſtatim repetat & dicat, quàm in perniciales: deprehendi unum eſſe uocabulum, & indubiè legendum, interniciales. Dictum autem eſt internicialis, ea forma qua dicimus exitialis. Significat interniciale, quod necem affert. Sanè poteſt pernicioſum eſſe, ſiue perniciale, ut uulgatum errorem ſequar, quod tamẽ non ſit letiferum. Accipitur enim pernicioſum etiam pro damnoſo ac periculoſo. Quo ſenſu longi & diuturni quoq; morbi ſunt pernicioſi. Proinde uoce hic opus erat quæ plus ſignificaret. Atq; ut hoc uocabulo uteretur hic, in cauſa eſt quod pauloantè dixit, exitiabilis prodigiorum euentus. Notum eſt quid internecio & interneciuum, ubi præpoſitio inter auget. Porrò non dubito quin eruditi albo, quod aiunt, calculo meum ſint probaturi iudicium. Nolui tamen lectionẽ receptam eradere, ne quis me temeritatis argueret. Sufficit hic, doctos eſſe admonitos. Certe nihil clarius dici poterit, quàm ſi ſic legas: Eo anno peſtilentia grauis incidit, per urbem agroſq;, quę tamẽ magis in lõgos morbos, quàm interniciales euaſit. Ante diẽ III Nonas Quint.) Scripſimus, ad III

Nonas

Nohas Quintileis. Et mox, accipere. Cui traderet: non, & cui traderet. Biduum ad cōſiderandum tempus.) Vide num legendum ſit, biduanum ad conſiderādum. Hoc enim magis placeret, quàm bidui. Et uetus codex, biduum habet. Tribunis mil. præfectisq; ſoci. & centurionibus.) Caſtigauimus, Tribunos mil. pręfectosq; & centuriones. Cauitq; cum cura.) Has duas uoces, cum cura, expunximus, quòd non eſſent in exemplari Spirenſi. Et pro intēſius ſcripſimus, intentius. Alijs ſententijs notantibus præfectum.) Mendæ poſtquā ſemel fuerint in libros receptæ, ſic germanæ lectioni immixtæ latent, ut etiam à doctis uix ſentiātur. Quis putaret in iſtis uerbis aliquid eſſe uitij, & tamen eſt hic erratum prodigioſum. Quum hunc locum legerem primū, non placebat uocabulum ſententijs, quod tamen ſeptimo caſu dictum uideri poterat, pro per ſententias. Sed quid opus erat uoce pluratiua? Inſpexi Spirenſe exemplar, & reperi ſcriptum, alijs socijs notantibus. Videbam & hoc mendoſum eſſe, ſed ſperabam ex aperto mendo germanam lectionem me facilius addiuinaturum. Deprehēdi itaq; à Liuio ocij fuiſſe ſcriptū, quod primùm aſcita proximè præcedentis dictionis ultima litera ſ, deprauatum eſſet in ſocij, mox ob conuenientiam caſuum utrinq; cohærentium in ſocijs foret mutatum. Id poſtea caſtigator non conſiderans, ſed aliò properans, ac nimium fidens ingenio ſuo, uertit in ſententijs. Sic accreſcunt in monumentis autorum mendæ. Facilius autem fit ex primis librariorum erratis ſynceram lectionem reperire, quàm ex poſterioribus nonnunquā eruditorum caſtigationibus. Proinde ſic leges hęc Liuij uerba, Alijs ocij notantibus præfectum. Ita legendū quoq; docet ſequens ſtatim clauſula, quòd eius ſocordia Tarentum proditum hoſti eſſet. Nam ocium progignit ſocordiam, hoc eſt deſidiam & ignauiam. Coniungitur autem eleganter Notare cum genitiuo, quum reprehendere ſignificat. Notionem de eo.) Antiqua lectio, Notitionem. Arbitror ſcribēdum, cognitionem. Hoc enim magis placeret, quàm notationē. Quòd negabant unam cellam duobus rectè dedicari.) Reſtituimus ex codice ſcripto: Quod neg. u. cellam amplius quàm uni deo rectè dedicari. Reditum eſt.) Expunximus, eſt, quòd nō ſit in ueteri libro. In quo mox, Annibal, redit, legitur: non, redijt. Subiecta res oculis noſtris.) Expunximus, noſtris. Et mox pro conſentiente, ſubſtituimus, adſentiente. Auctum etiam uiſum in capite.) Simile extiſpicium deſcribit Lucanus his uerſibus, in primo: Quodq; nefas nullis impunè apparuit extis, Ecce uidet capiti fibrarum increſcere molem Alterius capitis, pars ęgra & marcida pēdet, Pars micat, & ſceleri uenas mouet improba pulſu. Caput extorum eſt iecur. Et in iecore duo capita conſtituebant aruſpices. Caſtra caſtris collata crederet.) Scripſimus, diceret. Et mox, ut ſi collis, deleuimus particulā, ut. Deleuimus quoq;, ea, pronomen in ſequenti uerſu, Exiguum campi ante caſtra erat. Deinde pro, poſſet excipere, caſtigauimus, poſſent excipere. Et pro, ab tergo includerent uiam, intercluderent uiam. Poſtremo pro, neq; euadere poſſent in iugū, neq; euaderēt in iugum, eraſo uerbo poſſent. Ad fidem omnia uetuſti codicis. Interfecti A. Manlius.) Subuenimus huic loco, quem in editione Aſulanica aſteriſco notatum reperimus. Nam legendum eſt, Interfectus A. Manlius. Nec deeſt quicquā. Vocabulum pluratiuum interfecti, ſcrupulum antè iniecerat. Equitum tres.) Scripſimus, Equites tres. Et mox pro, Et tumultuatum in caſtris, Tumultuatum & in caſtris. Tam improuidè iſſet, collegamq;.) Reſtituimus deprauatum locum, pro iſſet ſcribentes ſe, Tam improuide ſe collegamq;, & propè totam Rempub. in præceps dederat. Alteram ſcriptam laudatione filij, qui rei geſtæ interfuit.) Autoritatem manu ſcripti uoluminis ſecuti repoſuimus, Alteram ſcripta laudatione, qui rei geſtę interfuerit. Ne cui dolus necteretur.) Legendū, ne qui dolus. Sic enim in libro ueteri legitur. Porrò Liuius uſurpat qui pro quis. Id quod & Cicero ſæpe facit. Vt pro Cecinna, Si qui familiam meam de fundo meo deiecerit. Si qui mihi pręſto fuerit cum armatis. Idem peculiare eſt Septimio Tertulliano, quemadmodum indicauimus in noſtris annotationibus quas in illum ſcripſimus. Porrò res hæc non animaduerſa, corrumpēdis autorum locis infinitis anſam dedit. Venit nunc in mentem unius loci, qui deprauatè apud Ciceronem legitur, in libello cui titulus eſt de Senectute, ſiue Cato maior. Habent enim ſic exēplaria typis excuſa quæ uidimus hactenus: Omnia quæ curant, meminerunt, uadimonia conſtituta, qui ſibi, quibus ipſi debeant. Quum indubiè Cicero ſcripſerit, qui ſibi, cui ipſi debeant. pro quis ſibi. Nam eam germanam lectionem cōtinet exemplar Ciceronis manu ſcriptū, quod nos Sletſtadij inuenimus apud diuum Ioannem. Sed de his aliàs. Si qua opera eorum opus eſſet.) Emēdauimus: Si quò opera e. opus eſſet. Id eſt, ad aliquem locum. Rati occaſionem ſupplicij petere, miſſo retrò nūcio.) Vitiatum locum ſic reſtituimus: Rati occa. ſupplicij peti, remiſſo retrò nuncio. Participium miſſo, mutilatum erat, & auctum ineptè præcedens uerbum. Fortaſſe mouit caſtigatorem, quod dicit remiſſo retrò: cui alterum uiſum ſufficere puta, aut miſſo retro. Verum ſic & infrà loquitur Liuius: Venuſiam, inquit, retro quibus uenerat itineribus, repetit. Alij è turri eius portæ murisq;.) Pro duabus dictionibus, turri eius ſubſtituimus ex ſcripto codice, turribus. Opinor ſcriptum fuiſſe, turribus, relicto ſpaciolo medio inter priores duas ſyllabas & ultimam. Id bus caſtigator mutauit in eius. Nam præcedit, circa portam qua uenturum hoſtem rebantur. Edito è ſpeculis ſigno.) In Spirenſi codice tātum eſt, ſpeculis: non, è ſpeculis. Venuſiam adducere iuſsit.) Scripſimus, abducere. Et aliquanto poſt pro, & magnum luctum, magnum & luctum. Vt uidelicet magnum

accuſat ſuus etiam ad metum referatur. Mox pro exercitum Venuſiam miſerũt, repoſuimus, Exercitum Venuſianum miſerunt. Tutas circà ſtationes.) Circà non eſt in exemplari ſcripto. Et poſtea legitur: Profectus ipſe cum paucis equitum leuis armaturę. Non, cum paucis equitum, leuisq; armaturæ. Sulpicius ab Naupacto.) Addidimus literam prænominis, P. Sulpicius. Et mox, iuſsis ſubſequi peditibus, ſcripſimus, ſe pronomine deleto. Itẽ, nihil tale metuerẽt, pro metuerant. Et ad naues, pro in naues. Quãtæcunq; de Romanis tum uictoriæ.) Pro tum, repoſuimus tamen. Senſus eſt: Quantæcunq; uictoriæ, quia tamen non de quibuslibet, ſed de Romanis erat. Item pro, purpuraq;, purpura, particula que eraſa. Per maritas domos.) Inſigne erratũ hic eſt. Non enim quemadmodũ ulmos maritas dicimus, quibus coniunctæ ſunt uites: ſic & domos maritas uocamus, in quibus degũt matrimonio copulati. Spirenſe exemplar habet, per maritumas domos. Legendum eſt, Per maritimas domos, hoc eſt, domos ad mare ſitas. Et intelligit domicilia tenuiorum. Captabat autem loca minus celebria, ac parum frequentia. Nam ſequitur: Quo minus conſpectus, eo ſolutior. Porrò ſunt & hodie principes, qui Philippi licentiam imitentur, non per domos ſemper maritimas, ſed maritatarũ diſcurſantes cum uno aut altero comite: adeò ſummittendo ſe in priuatum faſtigium, ut morionum cultus non pudeat. Vni etiam principi Achæorum Arato.) Hunc Aratum miris laudibus ornat Strabo lib. octauo, tradens illam ciuitatem ad libertatem reuocaſſe, & adeptum regnum ab ultro offerẽtibus. quod longè lateq; poſtea ampliarit. Prolapſum in caput regem effudiſſet.) Iuxta ſcripturam ueterem pro in, repoſuimus per. Caderentq; circa eum multi, & uulnerarentur.) Liber ſcriptus tantum habet, multi uulnerarentur, abſq; particula cõnectente, &. Suſpicor Liuium ſcripſiſſe, Caderentq; circa eum multi, multi uulnerarentur. Neq; eſt in fine fugit, ſed fuit. Raptus à ſuis, atq; alteri equo iniectus fuit. Et ſenſus eſt integer. Quod Pyrgum uocant.) Eraſmus, Quod fidem ſecuti manu ſcripti codicis, ut reliquam clauſulã per parentheſim legas, (Pyrgum uocant) duxit. Fuerunt autem quatuor millia hominum, pec.) Antiqua lectio: Quatuor millia peditum hominum. Suſpicor legendum, deditorum hominum. Nam præcedit, primo ſtatim terrore adueniens cepit. Igitur, ut ueriſimile eſt, dediderũt ſe. Poſt profectionem ex Achaia regis.) Repoſuimus Philippi, loco regis. Nam ſic eſt in ſcripto libro: Et mox præcedit, famam interfecti regis uulgauit. Qui tum ædilis curulis erat.) Legendum iuxta autoritatem exemplaris uetuſti, tum ædilis curulis erat. Nam ſolet huiuſmodi clauſulis per parentheſim interiectis uti Liuius. Sicut modò monuimus, Pyrgum uocant.

Ac feruida ingenia imperatorum fuiſſent.) Repoſuimus, fuiſſe. Et omni cœtu careret hominum.) Liber uetuſtus habet, caruerit. Et mox, non præ ſe referens, ſed tantum præferens in uultu habituq;. Quemadmodum & nos caſtigauimus. Quid ita malè credito priore cõſulatu.) Hanc clauſulam hæc uerba præcedere debẽt, in excuſis exemplaribus hactenus deſiderata: Si noxium comperiſſent, quid ita malè credito priore conſulatu, alterum crederent? Patriam pulſum ſede ſua reſtituiſſe.) Vulgò legunt omnes pulſum, & ad Furium Cam. referunt. At codex ſcriptus habet patriam pulſam. Quæ ibi gererentur.) Inſeruimus uocem, res: Quæ res ibi gererentur. Et mox, ſua omnia ijs, expunximus ijs, ſcriptũ utrobiq; ſecuti uolumen. Et præſciſcere quam quis eorum prouinciam.) Ex ueteri repoſuimus, quiſq; eorum. Pro Tarento Capuam, legio una data eſt, cui. Repoſuimus, Pro Tarento Capuam mutauerunt: Legio una data, cui Ful. Ita per prouincias diuiſa, ut binæ conſ.) Caſtigauimus, diuiſa. Binæ conſulum eſſent, ut expuncto. Nocte portam ingreſſus.) Nocte nõ eſt in codice Spirenſi. Nec eſt hic neceſſarium, quum ſequatur, uigilem laniauerat. Et ex decreto pontificum iterum nouendiale ſacrum.) Quemadmodum ſuperabundat prima particula, &, ita ante nouendiale deeſt aduerbium, Inde, nouam auſpicãs ſententiam, ut ſic deinceps legamus: Et ſupplicatio diem unum fuit ex decreto pontificum. Inde nouendiale ſacrũ. Purè caſteq;.) Pureq; & caſtè. Nam ſic habet liber uetus. Per manus reſte data.) Scripſimus, & per manus rectè d. Et mox, in cliuum publicum, In cliuum Publiciũ. Et infrà, earumq; coloniarum. Et earũ col. Item eodem uerſu, pernoctaturos ſe eſſe extra mœn. Et duo millia de legionibus militum, equitumq; mille octingentos.) Sic reſtituimus, Ad duo millia de legione militum, equitum mille octingentos. Et mox, nauibus adduxiſſe, ſcripſimus aduexiſſe.

Deincepsq; aliæ Gallicæ atq; alp.) Vocabulum aliæ non eſt in uolumine ſcripto, nec eſt neceſſarium. Non ipſum ſolũ ea oppugnatio impedijt.) Hunc locum ſic reſtituimus, Non ipſe ſe ſolum ea oppugnatione impedijt. Plenum adhuc ira.) Vetuſtus liber habet, iræ. Nec refert. Verũ hoc ad rem magis pertinet, quod mox habet pro noſſet, cognoſſet. Et paulopòſt, in prouinciam perueniret. Quàm lectionem & nos recepimus. Vt ſterni obteriq;, priuſquam inſtruãtur, poſſint.) Vetus ſcriptura ſic habet, Vt ſterni operiq;. Pro hoc poſteriori caſtigator ſuppoſuit obteriq;. Nec eſt alienum uerbum. Ego tamen nõ dubito Liuium ſcripſiſſe, Vt ſterni opprimiq; priuſquam inſtruantur poſsint. Quod uerbum huic loco magis conuenit. Et circa Romanorum ſocior.) Aſteriſcum hic habet editio Aſulanica. Et certè locus ſyncerus non eſt. Nec quicquã præſidij ab exemplari ſcripto. Quod ſi quis coniecturam ſequi uolet, pro circa leget tres, hoc modo: Et tres Romanorum ſociorumq; ductores ceciderunt. Hanc lectionem deprauatę dictionis ueſtigia mihi ſuggeſſerunt. In aciem copijs ductis.) Scripſimus, eductis. Et mox, quę pars caſtrorum,

rum,

rum, pro, quà pars caſt. Et ne paucos quidē, qui pri.) In ſcripto codice legitur, Et ne paſſus quidem. Id paſſus quidam mutauit in paucos, quæ lectio uulgò recepta eſt. Ego tamen malim ipſos, Et ne ipſos quidem qui prima luce obamb. Paulopòſt pro diſcurrerent, repoſuimus diſcurrunt.

Poſtquam à Placentiæ obſidione abſceſsit.) Volumen manu ſcriptum habet, Poſtquā ad Placentiæ obſidionem acceſsit. Quam lectionem miror cur quiſquā auſus fuerit mutare. Quaſi non potuerit Aſdrubal ad obſidionem Placentiæ accedens, quam non putabat longi negotij futurā, præmittere equites cum literis ad fratrem. Simul & ipſos patres conſcriptos quid pararet, edocet.) Scripſimus, exemplaris ſcripti fidem ſequendo, ſimul & ipſe patres conſcriptos quid paret, edocet. Demiror quid hæc caſtiganti in mentē uenerit, ut quę latiniſsimè dicta ſunt, melius dicere uoluerit. Præmiſsi inde per agrum lar.) Repoſuimus, Præmiſsi item per ag. l. Et paulopòſt, Sex millia peditum, & mille equites. expūximus &. Quod floris fuerat.) Antiqua lectio, quod floris fuerit. Quæ cum melior ſit, & nos eam ſecuti ſumus. Qui ducē inde atq; exercitus partem abeſſe ignoraret.) Scripſimus, abiſſe. Nam ne antè audiretur.) Scribe, audiatur. Inter uota & preces.) Inter uota ac preces. Item, liberorumq;, pro & liberorum. Deos deaſq; precabantur.) Repoſuimus, Deos omnes deaſq;. Et felix pugna, pro felixq; pugna. Item damnarēturq;, pro & damnarētur. Et fatigare precibus.) Volumen ſcriptum habet, flagitare precibus. Nec diſplicet ea lectio. Fatigare infrà uſurpat, quum inquit, Matronæ per omnia delubra uagæ ſupplicijs uotiſq; fatigauere deos. Melius uiſum eſt.) Melius non eſt in codice ueteri, nec eſt hic neceſſariū. ſufficit enim, Nocte clàm ingredi uiſum eſt. Vt tribunus tribunum.) Tu lege uice uerſa, ut tribunum tribunus, centurio centurionem. Nam huiuſmodi uariationem amant autores. Facilis futura erat.) Scripſimus, facilior futura erat. Et mox, nihil fermè. Et paulopòſt: Et quingentos inde fermè paſſus Aſdrubal aberat. In tentoria adducti.) Antiqua lectio, abducti. Nec multum refert. De quo aliàs monuimus. Tempus pugnæ differretur.) Repoſuimus, tempus pugnandi differretur. Et paulopòſt, nec ad ſequendum ſe iter. deleuimus, ſe. Deleri exercitum Aſdrub.) Vetus lectio, delere, ſubaudi, ſe. Et ut attendant.) Correximus, & attendant. ſubauditur enim, ut. Item, una M. Liuij, addita litera prænominis. Et infrà, cum quo caſtra collata haberet. Vbi hactenus lectum eſt, habuerit. Signa efferri iuſsit.) Antiqua lectio, Signa ferri iuſsit. Duces parum intenti iter aſſeruare.) Vitiatus locus eſt. Legendum autem, duces parum intentè adſeruati. Quod uerò mox ſequitur, iam inde antè animo. deleuimus particulā inde. Cum errore uoluens haud multum proceſsiſſet ubi prima lux tr. o.) Et hunc locum proculdubio mendoſum hactenus omnes prætererunt. Nec ſuccurrit codex ſcriptus. Quis autem unquā abſolutè legit uſurpatum uerbum Voluere, ut hic participium uoluens? Ego puto legēdum obiens, pro uoluens. Deinde uerbum proceſsiſſet, diuidi debet in proceſsit, & ut ſic legamus: Et per tortuoſi amnis ſinus flexuſq; cum errore obiens, haud multum proceſsit. & ubi prima lux trāſitum opportunum oſtendiſſet, tranſiturus erat. Porrò obiens mirè huc quadrat, pro circumiens. Nec improbabūt meam coniecturam, qui latinè norunt. Tædioſum uerò ſit narrare, quid ſcribam deceperit. Nos ad cætera feſtinamus. L. Portius.) Litera prænominis non eſt in ſcripto uolumine. Nec Nero habet.

Non itineri modo.) Hactenus hunc locum perperam intellexerunt omnes, ueluti ſenſus eſſet: Non ad iter ſolum, ſed etiam ad conferendū extemplò prælium Liuij Cos. copias fuiſſe inſtructas. At modo nomen hic eſt. Et legi debet: Non itineris modo, hoc eſt, proficiſcentium ritu, qui plerunq; arma ſua geſtant ab humeris ſuſpenſa. Vide quàm uariet ſenſum unica litera omiſſa. Sic rurſum Liuius lib. octauo, Signis repentè ſublatis, fugæ magis quàm itineris modo penitus ad Oceanū & Gadeis ducit. Ante ſigna elephantos collocat.) Scripſimus, locat, ex fide uetuſti codicis. Et ubi maximè.) Caſtigauimus, & ibi, ſententia per parentheſim incluſa, hoc modo (& ibi maxime in uetere milite ſpem habebat.) Et ſigna mouerant loco.) Scripſimus etiam ſigna. Mox uerò corruptum locum, impotentes iam regi inter duas acies uerſari: ſic caſtigauimus, impotentius iam regi, & inter duas acies uerſari. Id eſt, impotentius iam regebantur, & inter duas acies uerſabantur. Hic nobis egregie ſubuēnit uolumen ſcriptum. Vt cum oſtendiſſent ſe ab latere, mox in terga iam pugnarent.) Ita ex omnibus partibus, ab fronte, ab latere, ab tergo, trucidantur Hiſpani Liguresq;. Exemplar uetus habet pro ab latere, in latere: & pro trucidantur, trucidarentur. Hoc uerbum facit, ut putem totā periodum ſic legendam, Vt quum oſtendiſſent ſe in latere, mox in terga depugnarent, ita ut omnibus partibus, ab fronte, ab latere, ab tergo, trucidarentur Hiſpani Liguresq;. Et ad Gallos iam cæd. p. Habes nunc perfectam ſententiam, quæ ante mutila erat & lacera. Mirè autem placet uerbū depugnarēt, quod ex ueſtigijs ſcripturæ reponendum arbitror pro iam pugnarent. Vix arma humeris geſtabant.) Eſt in ſcripto, gerebāt. & quid fuit opus hoc mutare? Vbi regendi ſpem ui uiciſſet.) Legendū, ubi regēdi ſpem uiciſſent, ſubaudi elephanti. Quia mox præcedit belua. quidā in editione Aſulanica mutauerat id in uiciſſet.

Ne ſupereſſet tanto exercitui ſuum nomen ſecuto.) Caſtigauimus, ne ſuperſtes tanto exercitui ſuum nomen ſecuto eſſet. Cædiſq; ceperat ſatietas.) Indicat codex Spirenſis Liuium ſcripſiſſe, non ſatietas, ſed ſatias. Quo uocabulo ueteres uſos fuiſſe, docet Nonius Marcellus, Acciū citans, & Varronem, Lucilium & Lucretium. Saluſtium quoq; ſic ſcribentem hiſt. libro ſecundo: Tum

externorum agros inuaſere, frumentiq́ ex inopia graui ſatias facta. Et Terentium in Eunucho: Nam ubi me fortè ſatias cepit, commuto locum. Gaudet autem antiquis interdum uti uocabulis Liuius, qualia fortaſsis ſunt, aſpreta & internicialis, quorum antè meminimus. Die ſexta.) Scripſimus, die ſexto. Et mox, Nemo enim, pro quia nemo. Item, narrariq́, pro enarrariq́. Et ciuitas fuerit, pro ciuitas fuerat. Vix ut compotes mentium præ gaudio eſſent.) In antiquo uolumine tantum eſt, gaudio, hoc eſt, ob gaudium. Sic ſuprà Liuius, Effuſis gaudio lachrymis. Aut populus è foro.) Deleuimus præpoſitionem è, quæ elegantius ſubauditur. Et mox pro fatigare deos, ſcripſimus fatigauere deos. Hæ literæ per forum ad tribunal perlatæ.) Legendum, ad tribunal prætoris latæ, quemadmodū & nos caſtigauimus. Trahereturq́ à percunctantibus uociferantibusq́, ut in roſtris priuſquam in ſenatu literæ recitarentur. Tandem cum ſummoti, & coerciti à magiſtratibus fuerunt: diſpenſariq́ lætitia inter impotentes eius animos potuit.) Hic multæ dictiones additæ ſunt, una tantum aut altera mutatæ. Codex ſcriptus ſic habet: Sed cunctantibus uociferantibusq́ ut in roſtris priuſquā in ſ.l.r. Tandem ſummoti & coerciti à magiſtratibus, diſſertariq́ lætitia inter impotentis eius animos potuit. Iſta uerba ſic legenda mihi uidētur, ut cohæreant cum ſuperioribus, hoc modo: Tantoq́ certamine ac tumultu populi ad fores curię concurſum eſt, ut adire nuncius non poſſet præ cunctantibus uociferantibusq́, ut in roſtris priuſquā in ſenatu literę recitarentur: Tandem ſummoti & coerciti à magiſtratibus. ſubaudi, ſunt. Vixq́ ſeruari lętitia intra impotenteis eius animos potuit. In ſenatu primū, d. Porrò, nunc uides quantum aberrarint qui ante nos ſententiā iſtam inſtaurare ſunt conati: dum trahereturq́ uerbum aſſuunt, & pro, ſed cunctantibus, ſcribunt, percunctantibus, quòd id uerbum poſtea ſequatur, quum, inquit, quæ acta ſint percunctarentur: dumq́ particulam quū & uerbum fuerunt inſulciunt, & pro diſſertariq́, reponunt diſpenſariq́. Cæterum noſtrę diuinationes magno nobis labore conſtiterunt, non remittentibus animum donec germanam, ut ſperamus, lectionē reperiſſemus. Sanè hic propriè uſus eſt participio cunctantibus, de multitudine loquens apud curiā manente. Cunctantur enim quæ ſic manent, ut difficulter moueri poſsint. Et pro cuiuſq́ ingenio, alijs iam certum gaudium, alijs nul. an.) Antiqua lectio: Et pro cuiuſq́ ingenio certum gaudio alijs. Fortaſsis legendum, Et pro cuiuſq́ ingenio, certatum gaudio. Alijs nulla ante futura fid. erat. Currere obuij.) Scripſimus, obuiam. Et poſtea, quæ acta ſint percunct. pro, quæ acta eſſent. Item poſtea perueniſſent, pro peruentū eſſet. Inde introducti in concionem.) Legendum eſt, traducti, quemadmodū nos caſtigauimus. Introducti enim ſunt legati primū in curiam & ſenatū, traducti poſtea in concionem quæ erat foris & in publico. Ipſe planius.) Hæc duo uocabula neſcio quis hic inſulſit. Quaſi uerò Liuij ſentētia quicquam tale expoſcere uideatur. O' temeritatē. Quid autem huic orationi deeſt? L. Veturius literis recitatis, omnia quæ acta erant, expoſuit. Argentū creditum ſoluendo.) Exemplar ſcriptū habet: Argentum creditumq́ ſoluendo. Quid ſi legas, ſignatum creditumq́ ſoluendo. Vt intelligas de rebus conteſtatis, conſignatiſq́. Paulopòſt, ubi uulgò legitur: Captiuoſq́ Afros uinctos, ut erant: eſt in ſcripto, uincti ut erant. utrunq́ ſtare poteſt.

IN LIBRVM OCTAVVM DECADIS TERTIAE

QVum tranſitu Haſdrubalis quantum in Italia declinauerat belli.) Loquitur hic de Haſdrubale Amilcaris F. qui ut præcedenti libro narratum eſt, Alpeis tranſcendit, coniuncturus ſe fratri Hannibali. De hoc nimirum trāſitu Liuius intelligit. At quid formidoloſius accidit Italiæ, quid magis extimeſcendū, quid unquam rebus Romanis certius exitium afferre uiſum eſt, quàm cum in Italiā per Alpeis tranſiret Haſdrubal. Per huius enim aduentū duo bella Punica facta, dū ingētes exercitus, duo propè Hānibales, ut Liuij uerbis utar. Quomodo ergo declinaſſe bellum in Italia tranſitu Haſdrubalis uideri poteſt, quod tum eſt maximè auctum. Sic enim in omnibus exemplaribus excuſis, quæ nobis uidere contigit, legitur: Quū tranſitu Haſdrubalis quantum in Italia declinauerat belli, &c. Cupiam hic audire profeſſores hunc locum exponentes. Mihi libet cogitare, in uerbo declinauerat, ingens eſſe mendum. Habet & uetus uolumen deprauatā lectionem nempe, inclauerat, ſiue indauerat: adeò ſunt ambiguæ literæ. Ego uerò ſcribēdum arbitror, inundauerat, quod uerbum hic mirè quadrat. Frāciſcus Petrarcha aut Victorinus Feltrenſis pro illo indauerat, fortaſsis primum ſubſtituit, declinauerat. Id poſtea Laurentium quoq́ Vallam, utrum in literis prorſus incomparabilem, fallere potuit. Nam aiunt hunc in reſtituēdo Liuio multum operæ ſumpſiſſe. Porrò libet hoc erratum propemodū alicui monacho tribuere, qui pro indauerat ſuppoſuerit hic declinauerat, quod tranſitum acciperet pro interitu. Nam Chriſtiana pietas tranſitum diuorū uocat, mortem intelligens. Huic mendoſo loco mederi conatus eſt doctus aliquis in editione Eucharij Ceruicorni ſcribens, quantū in Italiam declinauerat belli. Et id fermè quod roboris erat.) Hæc clauſula pronomine quod expūcto, (neq́ enim in ueteri uolumine habetur) per parentheſim eſt legenda, hoc modo: Hanc iuſtā legionē, (& id fermè roboris erat) in prima acie locat. Leuem armaturam.) Repoſuimus, Cæteros, leuem armaturā. Appoſitiuè. id ad cædem eos.) Hæ duæ uoces, id ad, erant omiſſæ in exemplari Spirenſi. defectū indicabat

lacunula

lacunula uacua. Fortaſſe melius eſſet reponere, & ad cædem eos. Quod mihi magis probaretur.

Pœnus cum caſtra tum forte.) Autoritatem ſecuti manu ſcripti codicis, ſic reſtituimus: Pœnus quum caſtra ſua fortè in Betica ad ſociorum animos cõtinendos in fide haberet. Cæterũ quoad continuiſſet exercitum, propoſitum bello ſe fore ratus, antequàm freto Gades traijceret, exercitum omnem paſsim in ciuitates diuiſit.) Si quis hunc mihi locum expoſuerit, illum Oedipum uocabo. Quid enim ſequitur, quod ad iſta uerba attineat, quoad continuiſſet exercitum? Multum miror cur ita ueteribus illis, nempe Victorino Feltrenſi, Petrarchæ, Alerienſi pontifici, quoties locum aliquem non ſatis aſſequerentur, de ſuo quiduis addere libuerit. Et quamuis hic decẽ dictiones infulſerint, nihilominus mutila adhuc eſt ſententia. Hic itaq; locus aſteriſco notandus erat, non is qui paulopòſt ſequitur in editione Aſulanica ea nota ſignatus, quum bene habeat. In uolumine ſcripto, tantum legitur: Cæterum quoad continuiſſet exercitũ omnem paſsim in ciuitates dimiſit. Dicã quid mihi tandem in mentem uenerit, quum diu hic hæſiſſem. Suſpicor iſta uerba, quoad continuiſſet, prorſus eſſe deprauata, ac ſcribendum pro illis, quod aciem renuiſſet. Nã ſic conſtabit ſententia: Cæterùm quod aciem renuiſſet, exercitum omnem paſsim in ciuitates dimiſit. Senſus eſt: Aſdrubal detrectabat confligere cum Scipione, & ideo paſsim exercitum in ciuitates dimiſit, non diuiſit. Conſidera lector, quantum ſibi quidam permiſerint in autoribus reſtituendis, imò deprauandis. Non ſufficiebat hic mendum exemplaris ſcripti, niſi plura aſſuerẽtur ἄπη γῆς ἄπη οὐρανῷ ἀπήμωσε, quemadmodum Græcis eſt in prouerbo. Hæc licentia Plinianos quoq; libros nobis perdidit, quos mẽdoſiſsimos hactenus fuiſſe, quibuſdam perſuaderi non poteſt. In Meleſſum finibus eſt ſita.) Hic uerborùm ordo eſt in codice uetuſto: Sita in Meleſſum finibus eſt. Ea arx fuerat Aſdrubali.) Repoſuimus iuxta fidem antiqui uoluminis, Ea arx fuit Aſdrubalis ad excurſiones circà in mediterraneos populos faciendas. Quæ particula in, hactenus deſiderata fuit in exemplaribus uulgatis. Corrector accepit circa, hic ut eſſet præpoſitio: quum ſit aduerbium, hoc eſt, in circuitu. Et propterea particulam in expunxit. Duplicíq; uallo circundata urbe in treis partes exercitum diuiſit.) Codicem ueterem ſequendo ſic caſtigauimus, & diſtinximus: Duplicíq; uallo circundat urbem. In treis partes exercitum diuidit. Paulopòſt, pro & iam bis, ſcripſimus etiam. In unum ſe colligeret.) Addidimus accuſatiuum locum, qui eſt in libro ſcripto. An dolus aliquis ſuſpectus fuerit.) In uolumine ueteri nõ eſt aliquis, ſed aliqui. Sic autem Liuium loqui & cæteros autores, ſuprà docuimus. Legionarij cæteras parteis peruadũt, direptione & cæde obuiorum, niſi qui armis ſe tuebantur, abſtinuerunt.) Repoſuimus ad fidem exemplaris Spirenſis: Legionarij cæterã partem urbis peruadunt, direptione & cæde obuiorum niſi qui armis ſe tuebantur. Senſus eſt: Legionarios reliquam partem urbis diripuiſſe, & obuijs quibuſq; cęſis graſſatos fuiſſe, præter eos qui armis ſeſe periculo eximebant contra hoſtium uim uitam ſuam defendendo. Quid igitur opus fuit hic uerbum abſtinuerunt inſulcire, & ſenſum Liuij inuertere? Nos id audacter eraſimus. Romanorum haud amplius.) Scripſimus, haud plus. Et poſtea diſtinximus, cæteroq; exercitui. Speciosum aduentum. In citeriorem Hiſpaniam omnes ſuas copias reduxit.) Nos repoſuimus, ueterem ſequentes lectionem: In citeriorem Hiſpaniã recipit exercitum. Mox autem, Ipſe Tarraconem conceſsit: ipſe non eſt in codice ſcripto. Sicut paulopòſt nec que poſt decem. Sed tantum, decem & ſeptem naues. Tuto inde mari pulſis hoſtium nauibus.) Non eſt hæc abſurda lectio. Verùm nos maluimus ſequi Spirenſe exẽplar, quod habet: Toto inde mari pulſ. h. nauibus. Cum ob Romanam ſocietatem.) Antiqua lectio: Ab Romana ſocietate. Haud procul Argiuorum fine.) Repoſuimus Argeorum. Græci ἀργεῖος dicunt, autore Stephano. Quæ pericula terra mariq; portendebantur.) Scripſimus portenderentur. Similis locus eſt libro pręcedenti: Quod in ſanctiore ærario ad ultimos caſus ſeruaretur. Vbi quiſpiam ſcripſerat, ſeruabatur. Valloq; intercludi ab Aetolis nunciabãt.) Legendum eſt, nunciarant. Prout tempus ac res ſe daret, omnibus laturum ſe auxilium.) Sic Liuius ſcripſit: Prout tempus ac res ſineret, omnibus laturum auxilium. O aſinum, qui pro ſineret, ſuppoſuit ſe daret. Huiuſmodi loquendi formulas imitamur poſtea, nõdum ſatis repurgatis exemplaribus, quæ res periculo non caret. Tum præſidium ubi mit.) Non ſatis uideo quid ſibi hic uelit aſteriſcus quẽ habet editio Aſulanica. Nam quod ſequitur: Vnde allatum erat, idem eſt quod nũciatum: & depopulatum, participium eſt, non ſupinum. Scotuſam copias reduxit.) Scripſimus, reducit. Et mox, ſeſe recipit, pro recepit. Nec pertinaciter prælio iterato.) Legẽdum eſt, prælio inito. Ad Demetriacum Phthiotidis expoſuit.) Scriptum exẽplar habet, ad Demetrium thiotidis. Vbi poſterius uocabulum mutilum eſt. Legendum enim, ad Demetrium Phthiotidis. Eſt autem Demetrium locus circa Theſſaliam, ceu ſcribit Stephanus. Græci Δημήτριον uocãt. Eodem autore φθίας, πόλις καὶ μοῖρα θετταλίας, hoc eſt, oppidum & pars Theſſaliæ. Vnam ſanè ex quatuor Theſſaliæ partibus, Strabo θετταλίαν φθιῶτιν appellat. Quare hic in Phthiotidis ſubauditur, Theſſaliæ. At ô ſupinam quorundam negligentiam in reſtituendo Liuio. Non puduit illos, Demetrium in Demetriacũ uertere? quod pauloantè Demetriaci ſinus ſit facta mentio. Sed nemo uult laborare. Quicquid in mentem primùm uenit, id inſulcimus. Deinde niſi manifeſtus ſit ſolœciſmus, huiuſmodi lectionẽ omnes ſequuntur. Sic legit Beroaldus, inquiunt, ſic Sabellicus, ſic Baptiſta Pius. Et quis

amplius dubitat? Equidẽ fuerũt uiri celebres & literati: ſed qui mallent omnia interpretari quàm intelligere. Fidebant ingenio ſuo, fidebant eruditioni. Nec putabant opus eſſe ſcripta conſulere exemplaria. Id quod rarenter admodum faciebant. Quin erant contenti autoritate & opinione nominis, quam apud omnes ſibi pepererant, ut iam propemodũ ſufficeret illud αὐτὸς ἔφα. At alia res eſt caſtigare ueterum autorum libros. Eget enim non ſolũ eruditione, ſed & pertinaci ſtudio, labore & diligentia, ac cum primis acri iudicio. Speciem intuenti.) Caſtigauimus, ut ſpeciem intuenti primò gemini portus in ora duo uerſi prębuerit. Subiti ac procelloſi deijciũt.) Opinor ſcribendum, decidunt. Quæ fluxa & uana apud Oreum fuerant.) Scripſimus, fuerat. Nam refertur ad fidem. Et impari tum maritimis uiribus.) Tum particula non eſt in codice ſcripto. Mox uero: Ita re per cũctationem omiſſa, ad Chalcidis auxilium. Sic reſtituimus & diſtinximus, Ita res per cunctationem omiſſa. Subaudi, eſt. Ad Chalcidis auxilium ubi ſ. a. i. eſt motus. Deinde quod ſequitur, terraq́ aditum faciliorem: expunximus que. Nam elegantius ſubintelligitur. Et gaudet aſyndeto Liuius. Sicut mox, deiecto prędidio, fuſis Aetolis, non fuſisq́ Aetolis. Sic enim intelligi debet, deiecto præſidio, quod erant Aetoli. Et dicit deiecto, quod eſſent in montibus & ſaltibus Thermopylarum, ubi anguſtæ fauces coarctabãt iter. Cum Romana claſsis eò ſe recepiſſet. Attalus igitur ignarus.) Repoſuimus ex ſcripto uolum. Romana claſsis Oreum ſeſe receperat, & Attalus ignarus ad Ph. Non enim uult dicere Liuius quomodo ſit captum Oreum, quod antè expoſuit: ſed quid interim fieret cùm à Romanis, tum ab Attalo rege. Magnam quorundã temeritatem uides, qui Liuij uerba ad ſuum ſenſum inuertere auſi ſunt. Quale etiã eſt, quod paulopòſt pro Curſu effuſo mare ac naues petit, ſcripſerunt, curſus effuſus. Et molientibus ab terra naues Philippus ſuperuenit.) Sic dixit, molientibus ab terra naues: quemadmodum infrà, quàm Pœni ancoras molirentur. Et in oratione Scipionis, qua Q. Fabio reſpõdet, nõ procul à calce huius libri, Audietis hinc molientem Hannibalem. Et rurſum poſtea: Et anchoras, ne in moliendó mora eſſet, præcidunt. Porrò non eſt ſuperuenit in ſcripto codice, ſed aduenit. Quod uerò cohæret, tumultumq́ etiã ex terra nauticis præbuit: debet eſſe, metumq́ etiã ex ter. naut. præbuit. Omiſsis Romanis.) Ex ueteri codice, rebus ablatiuum adiecimus. Et mox, claſſem recipit ſcripſimus, pro recepit. Profugi à Thebis Phthiotici.) Nouẽ ſunt oppida quibus nomẽclatura Thebarũ olim tributa eſt. De quo hic fit ſermo, Stephanus tertium facit. τρίτη, inquit, θεσσαλίας τῆς φθιώτιδος. Eſt autem Phthia Theſſaliæ pars, ceu antè diximus, unde φθιῶτις θεσσαλία Straboni, & Phthiotici hic gentile nomen. Cum in fidem Aetolorum perfugiſſent.) In codice ſcripto, perueniſſent eſt. Opinor autem pro fidem, ſcribendum finem. Nam uſurpare ſolet Liuius finem pro finibus, ut ſuprà: Haud procul Argeorum fine poſitis caſtris terrebat. Vrbis uaſtatæ ac deſertæ priore eiuſdem Philippi bello.) Repoſuimus, ueterem librum ſecuti, Vrbis uaſtæ, ac deſertæ priore quidem Philippi bello. Vrbs erat uaſta Torone: ergo magnum populum capere poterat. Sic rurſum aliquanto pòſt: Et infrequentes ſe urbes, agrum uaſtum ac deſertum habere. Cum expedito agmine.) In exemplari legitur, quam expedito. Forte ſcribendum, perquam expedito ag. Et iam cum Eream ueniſſet, audit Machanidam ſ. t. r. L. Aegiumq́ ſe ad con.) Hic ſe doctus quiſpiam infeliciter exercuit. Nam cum in exemplari reperiſſet, audita, ſcripſit, audit: & non cohęrente eo quod ſequitur, Aegium ſe ad c. A. recepit, adiecit particulam que, ut eſſet nouæ ſententiæ initium. Tu ſic caſtiga locum: Et iam quum Eream ueniſſet, audito, Machanidam fama aduentus ſui territum refugiſſe Lacedæmonem, Aegium ſe ad concilium Achæorum recepit. Ad hanc loquendi formam pertinet, quod infrà ſequitur: Quidam quas diſceptando controuerſias finire nequierant, aut noluerant, pacto inter ſe, ut uictorem res ſequeretur, ferro decreuerunt. Pacto, id eſt, ubi pepigiſſent: ſic hic audito, id eſt, ubi audiſſet. Sed uix rationẽ inire poſſe.) Lectio uetus, Sed id rationẽ iniri poſſe. Scribẽdũ opinor, ſed haud rationẽ iniri poſſe. Mox ſequitur, an fugacius, quod illic legitur, q̃ fugacius. Nec eſt, à Chalcide, ſed tantũ Chalcide: ſubauditur autẽ præcedẽs præpoſitio, ab. Si modò congreſſus cũ hoſtibus ſis.) Quũ eleganter hic dixerit Liuius, ceu nõ dubito, cõgreſſus cũ hoſte ſis (nam præcedit ab hoſtibus, & ſequitur, confeſsionem hoſtiũ) tamen aſinus auſus eſt ſupponere ablatiuum pluratiuum, hoſtibus. Idem mox addidit de ſuo datiuum ſibi, nequaquã pares eſſe eos ſibi, quum tamen illo expreſſo nõ fuerit opus. Deſcenſionem fecit.) Codex ſcriptus habet, exſcenſionem fecit. Ipſe ab Oenotrijs præter terrã Atticam ſuper ſinũ nauigans inter medias propè hoſtium claſſes Chalcidem peruenit.) Quomodo in Italia ſubitò Philippus ex Corintho? nam Oenotria eſt Italia. Videtur mihi planè quiſpiam lectores ludere uoluiſſe. Sed mirum eſt hactenus hoc à nemine perceptum. Oportet hic ingenuè dicere quod ueriſsimum eſt. nimia ſecuritate fidunt ſtudioſi quibuſdam typographicis officinis, ut in Italia Aſulanicæ, quaſi uerò caſtigatiſsima ſint omnia quæ ex illis prodeunt. Quibus hactenus credendũ erat, ut rem iudicio prius & collatione exploraremus. Interim ſtudioſi meritas ſuę credulitatis pœnas ſæpe luunt. Reſtituimus hunc deprauatiſsimum locum iuxta ſcriptum archetypum, hoc modo: Ipſe à Cenchreis præter Atticen per Sunium nauigans, inter medias propè hoſtium claſſes Chalcidem peruenit. Vide per Muſas, in paucis uerbis ingentia errata. Cenchrearum ciuitas, de qua hic loquitur Liuius, apud Corinthios nauali ſtatione fuit inſignis. Atq; eadem eſt, cuius & diuus

Paulus meminit in fine epiſtolæ quam ad Romanos ſcripſit. Sunium uerò promontorium eſt At
ticæ. Cæterùm uſurpauit forma græca Atticen, ut nihil fuerit opus emẽdare, terrã Atticã. Quod
mox ſequitur, flexiſſet eorum animos, ſcripſimus flexiſſent. Et paulopòſt, primò ad opem feren-
dam. Q. Fabius Maximus Pr.) Præceptor nõ eſt in codice Spirenſi, nec uocabulũ patres, quod
paulopòſt ſequitur. Nec item poſtea coniunctio quoq;, Vno quoq; tẽpore. Quare & nos expun
ximus. Quod eorum opera incolumis.) Antiqua lectio, eorum ope. Sed magis placet opera. Et
paulopòſt, fortiter fideliterq; adminiſtrata. Sic & infra: Quàm forti fidelíq; duorum præcipuè le
gatorum opera uſi eſſent. Ita cõuenit, ut quoniã & in prouin.) Mihi magis hic probatur lectio
uetuſti uoluminis, quæ uidetur antiquam aliquam formulam referre, neq; enim eſt illic, ut parti-
cula, nec & coniunctio ter repetita. Sic autem habet, ita conuenit: Quoniã in prouincia M. Liuij
res geſta eſſet, eo die quo pugnatum foret, eius fortè auſpicium fuiſſet, exercitus Liuianus dedu-
ctus Romam ueniſſet, Neronis deduci de prouincia non potuiſſet, ut M. Liuium. Hic tandem ſe-
quitur, ut. Ad iſtum modum, ſingula caſtigauimus in contextu. Vnius equo per urbem.) Scri-
pſimus, uno equo. Nam præcedit, multijugis equis. Et ſic habet liber uetus. Neroníq;, etiã ſi pe
des incedat, uel parto eo bello, uel ſpreto triumpho, gloriam memorabilem fore.) Quo ſenſu di-
ctum eſt, uel parto eo bello? Nos iſtam ſententiam ex ueſtigijs ueteris ſcripturæ; ſic reſtituimus:
Neronemq;, etiamſi pedes incedat, uel parta eo bello, uel ſpreta eo triũpho gloria, memorabilem
fore. Pecuniam in ærarium tulerunt.) Caſtigauimus: Pecuniæ in ærarium tulerunt ſeſtertiûm
tricies, octoginta millia æris. Sub aduentu eius.) Legendum, ſub aduentum, id eſt, pauloante
quàm ueniret. Item, & ludi Romani. particulam & expunximus. Et Q. Cęcilio Metello COSS.
ambobus, ut cum Annibale bellum gererent, prouincia decreta.) Cur hic aſteriſcum non appo-
ſuerunt? deeſt enim nomen prouinciæ. Repoſuimus nos ex manu ſcripto codice: Et Q. Cæcilio
Metello COS. Brutij, ambobus ut cũ Annib. & quæ ſequuntur. A C. Terentio proconſule.) O-
pinor ſcribendum Proprætore. In ueteri codice mendoſe eſt, pro publicare, quas uoces indoctus
ſcriba ſemper ſuppoſuit quoties ſcriptum reperit, Propr. Veſtalis uirgo.) Scriptus codex tan-
tum habet, Veſtalis. Profeſſor aliquis inter exponendum dixit, Veſtalis, ſubaudi uirgo. Id poſtea
receptum eſt in contextum. Et ſupplicationem ad Veſtæ aram habere placuit.) Qui hic inful-
ſit accuſatiuum aram, non fuit admodum latinè doctus. Legendum eſt, ad Veſtæ, & ſubauditur,
templum, aut aram. Horatius, Ventum erat ad Veſtæ. De quo ſermonis genere ſæpe monuimus
in prima Decade. Moniti ab ſenatu ſunt.) Scripſimus, admoniti. Et in ſequenti uerſu, Et poſſe
ſine metu. Agrum uaſtatum ac deſertum habere.) Agrum uaſtum repoſuimus. Sicut ſuprà,
urbis uaſtæ ac deſertæ priori quidem Philippi bello. Et paulopòſt, Atque Placentini eſſent, ante
certam diem. In ſaltu anguſto à Brutijs, iaculatoribusq; Numidis turbati ſunt.) Audi hic mi
lector rem ridiculam, quid librarium deceperit, ut ſinceram ſcripturam deprauaret: diſturbati, à
diſturbor, aris, fortè ſcriptum erat primore ſyllaba à cæteris per ſpaciolum aliquot diſtante, hoc
modo, dis turbati. Placuit uocabulum turbati, dis ſcriba fragmentum alicuius dictionis eſſe pu-
tauit: ipſe ſyllabam nouam adiecit, ut fieret mundis. Et quum hæc uox locum hic non habeat, do-
ctus aliquis ſcripſit, iaculatoribusq; Numidis, adiectoq; ad finem dictionis prioris. Sic autem
indubiè Liuius ſcripſit: In ſaltu anguſto à Brutijs iaculatoribus diſturbati ſunt. Cum magnam
partem inuenit.) Scripſimus: Tum magnam p. i. Et mox, inter latrocinia, non per latrocinia.
Tantæ ſe fore parem multitudini.) Fore uerbum additum uidetur. Nos induximus. Neque
enim eſt in uetuſto. Inde ad Betulam urbem progreſſus.) Scripſimus, proceſſum: ſubauditur,
eſt. Impersonaliter dictum. Plures & integri.) Hic deerat uſq; dictio, quam inſeruimus. Plures
uſque & integri ſ. ſubirent. Terga haud dubiè uertunt Pœni, Numidæq; primo turm.) Hunc
locum deprauatum ſic reſtituimus: Terga haud dubiè uertunt Pœni Numidæq;. Et primò turma
tim. Tamen nunquam aliquot in ſequentes dies.) Exemplar ſcriptum habet: Tamen nunquã
prælio quod inſequentis dies. ex qua mendoſa lectione conijcio fuiſſe ſcriptũ, Tamen nunquã
per aliquot inſequenteis dies: quemadmodum & emendauimus. Caſtellorum procul ſpeciem
uiſu præbebãt.) Vocabulũ uiſu quiſpiã infulſit, nos exemimus. Cum raptim pranſi eſſent.) Hic
nugator aliquis ſe exercuit. Liuius ſcripſit, Vt ante lucẽ uiri equíq; prãſiſſent, aut prãſi eſſent. Ille
adiecit, cũ raptim pranſi eſſent. Nec ex ordine ſolito quicquam in acie ſtruenda mutat.) Debet
eſſe: Nec ex or. ſ. quicquam acie inſtruenda mutat. Subauditur autẽ, in. Equitũ iamdiu a. p. fuit,
nec ipſa per ſe decerni poterat, quia pulſis (quod propè inuicẽ fiebat) in aciem peditũ tutus rece-
ptus erat.) Miſeret me planè optimorũ quorumq; autorũ, qui indigniſsimè paſsim tractati ſunt à
caſtigatoribus non ſat diligẽtibus. Qualẽ hominũ temeritatẽ cùm alibi, tum hic inſigniter exper
tus eſt T. Liuius. Antiqua lectio ſic habet: Equitũ iãdiu anceps pugna erat: nec quia pulſis quod
propè inuicem fiebãt in aciem peditũ tutus receptus erat. Hãc mendoſam lectionem quũ nõ in-
telligerẽt caſtigatores, adiecerũt multa de ſuo, Liuijq; ſenſum inuerterũt. Nos tamen bene fortu
nantibus Muſis, ex iſta deprauata germanã indicabimus, nempe hãc, Equitũ iamdiu anceps pu-
gna fuit, nec depulſis (quod propè inuicẽ fiebat) in aciem peditũ tutus receptus erat. Sẽſus clarus
eſt, quod equites utriuſq; exercitus, quum in uicem depellerentur, ſic ut nunc Romani Pœnos,

nunc

nunc uiciſsim Romanos Pœni depellerent: nam hoc ſibi uult interiecta clauſula, quod propè inuicem fiebat, in aciem peditum tuto recipi non poterat. Nam ſequitur poſtea: Signo receptui dato Scipio, patefactisq; ordinibus, equitatum omnem, leuemq; armaturam in medium acceptam, diuiſamq; in partes duas, in ſubſidijs poſt cornua locat. Confer nūc quod nos caſtigauimus cum uulgata lectione, & uide quale piaculum cōmiſerint, qui eo quod legebant quia pulſis, quod nos caſtigauimus, depulſis ſiue perpulſis, hanc clauſulam de ſuo adiecerunt. Nec ipſa per ſe decerni poterat, conſpurcantes Liuij ſenſum inuertentesq;. Sed ubi non ſimilia acciderūt in hoc autore?

Acies inter ſeſe diuiſæ aberāt.) Quaſi non ſatis latinè diceretur, Haud plus D. paſſus acies inter ſeſe aberant, quidam inſeruit diuiſæ. Ipſe è dextro cornu.) Liuius omittit plerunq; præpoſitiones, quę elegantius ſubaudiuntur, quàm exprimuntur. Caſtigatores priores nuſquam non infulſerunt. Ipſe dextro cornu mittit, ſubauditur à dextro cornu. In ſiniſtram partem quemadmodū ſe tendentem ad dextram uidiſſent.) Codex ſcriptus habet, in ſiniſtra parte. Proinde non dubito ſcripſiſſe Liuium, in ſiniſtra parte quemadmodum ſe tendentem à dextera uidiſſent. Sic & nos reponere ſumus auſi. Et cum ab omni parte haudquaquam par pugna erat, tum quòd turba Balearium tyronumq; Hiſpan.) Hic in primis notandum eſt, quod in uolumine ueteri pro turba Balearium, ſcriptum eſt, turba balirum, ut ſuſpicer ba ſyllabam librarium perperā repetijſſe. Quid ſi legas, lixarum tyronumq; Hiſpanorū. Deinde ſciat lector ſic eſſe exponenda Liuij uerba: Et quū ab omni parte haudquaquam par pugna erat, tum ſubaudi, haudquaquam pugna par erat, quod turba lixarum tyronumq; Hiſp. Romano latinoq; militi obiecta erat. Id quod quū non animaduertiſſent olim Liuiani caſtigatores, particulam &, quæ ſequitur, & procedente, temere eraſerūt, coniungentes tum præcedens cum hac oratione, procedente iam die. Verùm nos & particulam hic neceſſariam de poſtliminio inſeruimus. Nam Liuius duas præcipuas cauſas aſsignat imparis pugnæ. Vnam, quòd lixæ & tyrones à partibus Pœnorum, fortiſsimis militibus erant obiecti. Alteram, quòd exercitus Punicus deficere cœpiſſent, ob inediam. Cornibus incurrerunt.) Scripſimus, concurrerunt. Et mox, ut prius æſtus, repoſuimus, ita ut prius. Cum proximus quiſq; hoſtem cæderet.) In exemplari uetuſto legitur, proximi. Proinde uideo ſic quoque uerba ſtare poſſe, Quum proximi quiq; hoſtem cæderent. Inde ut inferri impigrè ſigna uiderunt.) Scripſimus, deinde. Et paulopòſt: Vt uix in caſtra ſua reciperent ſe uictores: quoſdam etiā religio ceperat. Vbi uulgata lectio habebat, receperit & ceperit. Item infrà, citato agmine ducti ſunt, pro educti. Et mox, Ducibus eſt creditum, particula ſed expuncta. Cum hoſtis nequicquam ſubire i. aſc. conatus eſſet.) Emendauimus ad lectionem ueterem, Quum hoſtes nequicquam ſubire iniquo aſcenſu conati eſſent. Cæterùm quemadmodum hic ſingularem numerum in pluralem mutauimus, ſic mox pluralem uertimus in ſingularem. Itaq; tranſitiones ad hoſtem fiebant. Ad uitandū cacephaton. Aſtipulatur autem nobis liber uetus. Paulopòſt ſcripſimus, mille equites relinquit Syllano. Procōſulis Scipionis.) Nos ſcripſimus, P. Scipionis. Nam ubiq; librarius pro P. litera prænominis, hoc eſt, pro Publio proconſulem ſcripſit. Mox repoſuimus duas dictiones quæ deerant. Quinto poſtquam P. Scipio prouinciam & exercitum accepit. Paulopòſt, in exēplari Spirenſi legitur, cum multis nobilibus captis. Pœnis autem in Italia aduerſæ.) Particulā autem, expunximus. Et paulopòſt, ad Scipionē redit, ſcripſimus, pro redijt. Opulentiſsimus eius terræ.) Hic deerat uocabulum rex, quod inſeruimus, Opulentiſsimus eius terræ rex. Et mox, pro quà freto dirimuntur, repoſuimus, quod freto exiguo dirimuntur, ſubaudi fines. Paulopòſt prenominis literā Syllano præfiximus, alio loco iuuante uento ſcribentes, pro adiuuante. Sequimur enim ubiq;, quatenus licet, autoritatem manu ſcripti codicis. Quàm Pœni anchoras molirentur.) Sic ſuprà, Et molientibus ab terra naues, Philippus aduenit. Nec ultrà tumultū edere quiſquam in regio portu audebat.) Antiqua lectio: Nec ultrà tumulatū ægere quiſquiſquā in regio portu audebat. Ex his corruptis uerbis hanc germanā Liuij lectionem erui. Nec ultrà tumultū, agere quisquicquā in regio portu audebat. Itaq; prior in terrā Aſdrubali.) In antiquo libro legitur: Ita in terra prior Haſdrubal. Subaudire poteris uerbum, fuit. Magnificumq; id Syphaci, nec erat aliàs uiſum.) Volumen Spirēſe nō habet aliàs, ſed aliter. Qui nobis hunc Liuij locū deprauauit, aliàs, pro aliter ſupponendo, in hoc lapſus eſt, quòd uiſum ordinabat cū aliter aduerbio. quæ cū illi parum latina uideretur oratio, aliter uertit in aliàs. At, uiſum, poſtrema uox referenda erat ad primā magnificūq;, & ea poſterior clauſula per parentheſim legenda, hoc modo: Magnificumq; id Syphaci (nec erat aliter) uiſum: quemadmodū nos in cōtextu reſtituimus. Et quoniā fors eis ſub.) Et particula, non eſt in codice ſcripto. Nec mox, cōtrahere ad colloquiū, ſed in colloquiū. Illud magnopere contend. Melius hic placuit uulgata lectio, quàm ea quæ eſt in ueteri libro. Siquidē habere uidetur, Illuc magnopere tendente rege. Nos tamen aliter diſtinximus ſententiam. Paulopòſt: Et eodem etiam lecto, particulam & deleuimus. Sibi conciliaret, mirabilioremq; ſibi eū uirum.) Scripſimus, ſibi conciliarit, mirabiliorē ſibi eum. coniunctione que & accuſatiuo uirum, diſpunctis. Sic poſtea particulam tam eraſimus. Regnumq; eius in Romanorum eſſet poteſtate.

Sed potiundæ Africæ ſpem affectantem.) Affectare ſpem, utcunq; grammaticè dicitur. Verùm non ſatis intelligo quid ſibi uelit quod dicit, potiundæ Africæ ſpem affectantem. Certè Scipio

ſpem magno emit, ſi tantis periculis nihil aliud aſſequi in animo habebat, niſi ut affectaret ſpem
Africæ obtinendæ. Ego opinor locum eſſe uitiatum. Codex ſcriptus habet, ſpe adſectantem. Si
quis diuinationem noſtram recipere uelit, leget, ſed potiundæ Africæ precia ſectantem. Quę ſen
tentia Liuio digna erit. Scriba mutauit præ in ſpe, & cia in ad. Ea poſterior particula cum ſequẽti
participio connexa, conſtituit adſectantem. quod alius poſtea uertit in adfectantem, quum ſpem
pro ſpe ſcripſiſſet. Et pleriſq; ſæuis in alto iactatus uentis.) Scripſimus, & plerunq; ſæuis. Illi-
turgum & caſtulo.) Legendum Illiturgi & Caſtulo erant, ſuffragante codice uetuſto. Plinius: Illi
turgi, quod Forum Iulium. Deſinunt autem pleraq; uetera Hiſpaniæ oppidorum nomina, in i. ut
Ipalturgi, Aſtigi, Virgi, Sexi, Oſsigi, Tuati, Attubi, Aloſtigi, & ſimilia. Caſtulonenſes cum pro-
ſperis reb. ſ. f. p. c. c. e. S. defecerant.) Antiqua lectio, Caſtulo cũ p. r. ſ. f. p. c. c. e. S. defecerat ad Pœ-
nos. Nec dubito ſic ſcripſiſſe Liuium. Caſtigatorem offendit uerbum ſocij pluralis numeri. Sce
lus etiam defectioni addiderãt.) Hęc uerba, ſcelus etiam defectioni, non ſunt in exẽplari uetuſto:
ſed tantum, addiderant. Pro quo uerbo fortaſsis ſcribendum, perfidi erant, hoc modo: Illiturgita
ni prodendis qui ex illa clade ad eos perfugerant (ſiue profugerant) interficiendiſq;, perfidi erãt.
Nam ſequitur infrà: Ab ijs perfidiæ & crudelitatis, & ſceleris pœnas expetendas eſſe. Non tamẽ
reprehendo lectionem uulgatam: nam & hic ſceleris ſcriptũ eſt. Merito magis quàm utiliter ſæ
uitum foret.) Miror in Liuio tot loca prodigioſe corrupta reperiri, quando omnium ſtudioſorũ
manibus aſsiduè teritur. Certè hic tam eſt uitiata lectio, ut totam ſententiam cohærentem obſcu-
rarit, perdideritq;. Nec quicquam profuit codex ſcriptus. Deprehendi poſt lõgam expenſionem
ſenſus, legendum hic, increpitos magis, quàm ut aliter ſæuitum foret: pro eo quod eſt, meritò ma
gis quàm utiliter ſęuitum foret. Quibus uerbis reſtitutis, facilè eſt inſtaurare totam ſententiã antè
male diſtinctã, nimirum hoc modo: In eos populos primo aduentu, quũ dubiæ Hiſpaniæ eſſent,
increpitos magis quàm ut aliter ſæuitum foret, tum iam (ſic enim eſt legendũ, quòd tamen mẽdo
ſe in Spirenſi uolum. eſt, tunicã) trãquillis rebus, quia tẽpus expetendæ pœnæ uidebatur ueniſſe
accitum ab Tarracone, L. Martiũ, cum tertia parte copiarũ ad Caſtulonem oppugnandũ mittit.
Hic habes uerbum, hucuſq; procurrente ſententia. Ipſos claudẽdis portis indicaſſe Hiſpanos.)
Repoſuimus, claudendo portas. In ueteri legitur, claudendos portas. Paulopòſt, cum illis ſine ira
propè: ſic ordinauimus, cum illis propè ſine ira. Et pro, eueniſſe tempus, ſcripſimus, ueniſſe tẽpus.
Sed ſua ipſorum cõſcientia culpæ metu ad def.) Hanc deprauatam clauſulã ſic reſtituimus: Sed
ſuus ipſorum ex conſcientia culpæ metus ad defendendam impigrè urbem hortatur. Nõ liber
tas ſola agebatur.) Quis unquam dixit libertas agitur, & non potius libertatis negotium agitur?
Antiqua lectio, Non liberata ſola alebatur. Ex mendoſa ſcriptura ſinceram uenabimur. Prima
ſyllaba uerbi alebatur, ſumpta eſt à fine præcedentis dictionis. At lebatur nihil ſignificat: quid er
go fuit? fuit ledebatur. Id à litera accedente factum eſt aledebatur, pro quo ſemidoctus ſcriba ſup
poſuit alebatur. Tu lege: Non libertas ſola lędebatur. Poſtea ſcripſimus, haud ſatis decoro pręlio
trepidarit, pro trepidaret. Veritus ne uanis conatibus ſuorum hoſtibus creſceret animus.) In
exemplari Spirenſi duntaxat eſt, ueritus ne uanis tot conatibus creſceret animus. Fortaſſe legen
dum eſt, Veritus ne uanis tot conatibus decreſceret animus, & ſegnior miles fieret. Sic bene ha-
beret ſententia. Sibimet conandum ad partem periculi capeſſendã eſſe.) Emendauimus, ut par
tem peric. c. eſſe. Lælius inſtat. Tum uicta oppidanorum uis, deiectiſq; propugnatoribus occu
pantur muri.) Antiqua lectio, Lælius inſtitit. Tum uicta oppidanorum exercitui propugnatori-
bus occupantur muri. Mendoſus locus eſt. Caſtigator quum non poſſet ſe explicare, ſenſum ut-
cunq; reddidit. Diu luctatus ſum cum deprauato uocabulo, exercitui, priuſquam germanã, ut ſpe
ro, lectionẽ deprehenderim, quã arbitror huiuſmodi fuiſſe: Tum uicta oppidanorũ extrema ui,
ab oppugnatoribus occupantur muri. Mox ſcripſimus, quæ inexpugnabilis uidebatur: pro, qua
inexp. Scalis mœnia.) Hæc duo uerba quiſpiã inſeruit. Quaſi uerò non bene dictũ ſit, & Roma
nis ſubeuntibus, quà adire poterant. Nos ſummouimus. Quæ rupe præalta tegebatur.) Legen
dũ eſt, quia rupe p. teg. Et infrà, Primi in ſequenteis extrahẽtes. Et mox, Qui præ ſe irent: non, qui
præirent. Item paulopoſt legendũ uidetur, prædæ memor: non, prædæ memor eſt. Nã id elegan
tius ſubauditur. Quod poſtea ſequitur, ex diſsipata paſsim fuga, ac: in ueteri eſt, & diſsipata paſ.
fug. poteris legere, è uel ex diſsipata paſsim fuga. Terrorq; deinde, ac deſp.) Scripſimus, Ter-
rorq; inde ac deſperatio. Quod uerò eſt infrà, Martius inde in barbaros, & uetus liber habet, Mar
tius dein barbaros: uide num legendũ ſit, Martius deinde in barbaros. Illic etiã, Munuſq; gladia
torũ, & gladiatorũ ſpectaculũ legitur. Seruorũ delectu ac libertorũ.) Antiqua lectio, ſeruorũ de
cauſa ab liberorũ. Dij boni quæ portenta hæc ſunt? Doctus aliquis qui olim Liuiũ caſtigauit, nõ
diu ſeipſum torquens, pro de cauſa ſtatim ſcripſit, delectu, & pro ab liberorum, ac libertorũ. Ego
ſuſpicor ſcribẽdum, ſeruorum cenſu haud liberorum, qui (ſubaudi ſerui) uenalem ſanguinem ha
bent. Paulopòſt, prouocati ue: ſcripſimus, prouocatiq; haud abnuerent. Pacti inter ſe.) Emen-
dauimus, pacto inter ſe, ut uictorem res ſequeretur, ferro decreuerunt. Sic ſuprà de Philippo Li
uius: Et iam quum Eream ueniſſet, audito, Machanidam fama aduentus ſui territum refugiſſe
Lacedæmonem, Aegium ſe ad concilium Achæorum recepit, Sic enim nos illic caſtigauimus,

eum antè legeretur, audit. Pacto, id eſt, cum pepigiſſent: ſicut illic audito, quũ audiſſe
falleret eum qui locum emendauit, pro pacto, ſcripſit pacti. Alterius imperio ſubig
poſuimus ſubijceretur. Et mox, quod ab tanta rabie dirimi nequirent. Et infrà, in ded
cipit. Quàm quod extra neceſsitates belli præc.) Mendoſam mehercle ueterẽ lectio
quod neceſsitatis bella (ſic enim in ſcripto codice legitur) reſtituere conatus doctus a
pſit, extra neceſsitates belli. Suſpicor legendum: Quàm quod uel ceſſante bello, præc
gerebant odium. Paulopòſt ſcripſimus, pro & mercatores, aut mercatores. Et deind
fecerunt, interfecerant. Neꝗ erat ulla ſatis firma ſtatio oppoſita.) In codice ſcripto, n
Quod ſi ordines aduerbium ſatis cum participio oppoſita, bene habebit oratio. Paulo
ipſum emiſſa, legendũ opinor, ad id emiſſa. Mox ſequit̃, qui primus hoſti ſe obtuler
poſuimus, qui primũ ſe Infrà, ut neminẽ cedere. In ſcripto uolum. eſt, ut nem cedere. ſu
bendum, ut non cedere. Paulopòſt uetuſtus liber habet, imbellem, inermem, ſine par
Quid autem, ſi quis legat in fine, inijcerent, pro iniecerunt, ut tota ſententia cohæreat.
alij flamma ſunt.) Exemplar Spirenſe tãtum habet correpti, ubi ſubauditur uerbum ſu
buſti adflatu uaporis. Mox inſeruimus duas dictiones quæ deerant, ab tergo: Quũ rec
mis urgente ab tergo ingenti turba non eſſet. Paulopòſt, quod in ea urbe eſſet, diſpunx
tiuum urbe. Et trans fretum ex Africa ora, & ex.) Antiqua lectio, & trans fretum Afr
ex. Tu ſcribe: Et trans fretum Africæ oræ, & ex proximis Hiſpaniæ locis. Rati foren
dum eſt, rati fore. Nam ſequentia cohærent, nec ſunt ſeparanda, quemadmodum in u
tionibus factum uidemus. Præterea non eſt in ſcripto codice, & ſignũ ab eis petebant.
& ab eis petebant. Quia tamẽ infrà ſequitur, Signũ ab ijs petitũ eſt, probo uulgatã lecti
eſt, in ordinem ibant: ſed, ordine ibãt. Sic autem integra ſententia legi debet: Forma tam
norum caſtrorum conſtabat una ea ſpe, quòd tribunos ex contagione furoris haud exp
tionis defectioniſꝗ rati fore, & iura reddere in principijs ſinebant, & ſignum ab eis pe
in ſtationes ac uigilias ordine ibant. Paulopòſt ſcripſimus, C. Atrium Vmbrum, non,
Et mox, delatum om. conſ. imperium eſt. Suis tergis, ſuiſꝗ ceruicibus.) Particulam q
mus. Sic enim hic dixit Liuius: Suis tergis, ſuis ceruicibus, ut ſuprà: Turbam fœminaru
rumꝗ imbellem, inermem. Et ſubtrahentes ſe quoꝗ.) Archetypum Spirenſe habet, &
teſſe quoquam. Lego, Et ſubiraſcentes quoꝗ. Nam ſequitur, ut crediſſet potius teme
finxiſſe rem talem, uideri poſſent: quæ clauſula uelut per parenthaſim interiecta, legi de
ſus eſt, & ſubiraſcebantur ut temere credidiſſe, nõ finxiſſe uiderẽtur. Nõ quod ſe ſubdu
Hic locus hactenus non fuit intellectus. Quod uerò ſequitur, ſua ipſi inſignia, faſces int
ſecures, ſ. horrebant. Qui ab ipſo Scipione ſunt miſsi.) Caſtigauimus, Ab ipſo Scipion
Et mox, exaſperati animi: non, animo. Quo ſcelus Iliturgitanorũ extitiſſet.) Scripſimu
gitanum extitiſſet. De quo ſuprà habes. Mox: poſt duorum imperatorum duorumꝗ e
ſtragem. In Spirenſi libro tantum eſt, poſt duorumꝗ exercituum ſtragem. Si non eſt illic
omiſſum librarij incuria, fortaſsis legendum, poſt duorum quidem exercituum ſtragem
ter unum tutiſsimum à malis cõſilijs receptum.) Non ſemper tutus eſt iſte à malis conſil
ptus, dum ad ducis clementiam confugitur. Nec adeò rebellibus iſtis militibus tutus fui
poſtea ſequitur, deligatos ad palum, uirgiſꝗ cæſos, & ſecuri percuſſos fuiſſe ſeditionis a
Itaꝗ non lego præter unum tutiſsimum, ſed præter uulgatiſsimũ à malis cõſilijs receptum
autem uulgatiſsimum eſt, non eſt propterea tutiſsimum. Hinc illuſtratur elegãtia Liuiana
enim elegantius dici poteſt, quàm committere ſe tandem uel iuſtæ irę, uel clemẽtiæ princ
magiſtratus, uulgatiſsimum eſſe à malis conſilijs receptum? In archetypo Spirenſi legitur
n. autiſsimum. Mihi ſanè magis placet uulgatiſsimum, quàm uel notiſsimum, uel nouiſ
quæ duo tamen tolerari poſſent. Sed licentiam ingentem fecit.) Scripſimus, Sed lætitiã
tem fecit. Et paulopòſt, Sub ipſam profectionem, pro ſub ipſa profectione. Et mox, corp
rant, non curent. Nam & hæc poſtrema clauſula à ſuperioribus pendet, quemadmodum
ſtinximus. Cuius ſimulabatur iter.) Legendum, cui ſimulabatur iter, id eſt, à quo. Deind
ſuimus, concurrunt, pro concurrerunt. In tribunal conſcendit, pro aſcendit. Item, qualẽ ne
quidem, pro ne in aciem quidem. Fama mortis meæ non accepta ſolum, ſed etiã expecta
Antiqua lectio, ſpectata eſt. Expende num ſperata legi poſsit. Nã infrà ſequitur: Horret a
referre, quid crediderint homines, quid ſperauerint. Hoc nimirum eſt quod hic dicit, acce
ſperata. Ita aut tranquillum, aut procellæ in uobis ſunt, & cauſa atꝗ origo.) Locus hic u
tiatus eſt, etiam in exemplari ſcripto. Variant in hoc tantum editiones uulgatæ, quod adue
ita adiectum habent. Fide mihi lector hic, non te decipiam. lege ſic, & diſtingue: Sed
tudo omnis, ſicut natura maris, per ſe immobilis eſt, ut uenti & auræ cient, aut tranquilli au
celloſi. Et cauſa in uobis atꝗ origo omnis furoris penes autores eſt. Porrò genitiui tranqu
procelloſi, referuntur ad maris, quod præcedit. Paulopòſt ſcripſimus, ſub quibus militaſtis
militatis. Cuius imperium ablatum.) Repoſuimus, quum imperium ablatum. Nam ſequ
quum eo ipſo non contenti. In foro Romano.) Scripſimus, in foro Romæ, Et mox, Atriũ

brum. Nec eſt in ſcripto codice, ſed illi tamen: uerùm, ſed illi primùm Atrium Vmbrum. Et mox, nec Samnitibus. Subintelligitur, cum, præcedẽs. quare nos exemimus. At mox inſeruimus particulã &, Et conſilia communicaſtis, & arma conſociaturi fuiſtis. Tuſcis ueteribus cultoribus.) In uolumine ueteri tantum eſt, Tuſcis ueteribus. Inter prælegendum, uocabulum cultoribus aliquis ſuperaddidit. Nec eſt illic, Sic tum Rhegium: ſed duntaxat, ſic Rhegium. Maioris certè omnes precij.) Hic Scipio blanditur militibus, timens eos ſcilicet. Locus mendo non caret. Archetypum habet, minoris certè omnes precij. Porrò nihil dubito legendum hic eſſe, Albius & Atrius, non Vmbrius: quemadmodũ antè dixit, In prætorio tetenderunt, Albius & Atrius. Sunt enim propria nomina Albius & Atrius, quæ coniunguntur: Calenus & Vmber, cognomina.

Nec iſtud Iuppiter Optimus Maximus ſinat.) Germanam Liuij lectionem archetypum Spirenſe continet, Ne iſtuc Iupiter O. M. ſierit. Quam & nos in contextu reſtituimus, cùm ob ſingularem elegantiam, tum ob uetuſtatem. Nam ſi quippiam in tota oratione Scipionis uerborum eſt, quibus ipſe fuerit uſus, fortaſsis hæc clauſula eſt quam uſurpauit alicunde Scipio: Liuius ex annalibus aut aliquo uetuſto ſcriptore retulit. Porrò dictum eſt iſtuc, pro iſtud: & ſierit, pro ſiuerit, à ſino. Craſſus aliquis id nõ intelligens, uertit in ſinat. Flaminio, Paulo Aemylio, Graccho.) Aemylio non eſt in ueteri codice, quare & nos diſpunximus. Simplicia nomina ſunt, Flaminio, Paulo, Graccho. Mox ſcripſimus, tot tam claris imperatoribus, pro præclaris. Meo unius funere elata Reſp. eſſet.) Repoſuimus ad fidẽ exemplaris ſcripti, Meo unius funere elata populi Romani eſſet Reſpublica? Tametſi illic mendoſe elati pro elata legitur. Quid optauerint.) Hæc clauſula nõ eſt in libro uetuſto. Paulopòſt, Atrocemq; uobis uiſam orationem meã: deleuimus, meam: nam ſtatim ſequitur, dicta mea. Mox, & me quæ feciſtis, ſcripſimus, & me ea quæ feciſtis. Item deinde, Et Atrius Vmber, non Vmbrius. Cum ex præparato ſimul omniũ terror oculis.) Mutilus locus hic erat. Nos repoſuimus, ſimul omnium rerum terror, oculis auribusq; eſt offuſus. Neq; enim ſignificare uult Liuius, omnium militum rebellium oculis terrorem offuſum, ſed ſimul omnium rerum terrorem obiectum, puta crepitum gladiorum, uocem præconis citantis damnatos, ſontium nudata corpora, ac apparatum omnem ſupplicij ſimul expromptum, quemadmodum ipſe mox exponit. Gadeis ſine certamine per deditionem recipiẽdi.) Archetypon habet, per ditionem. Nos repoſuimus, proditione recipiendi, id eſt per proditionem. Sequitur enim, Sed patefacta immatura proditio eſt. Et ſuprà ſic loquitur Liuius: Per eos ipſos dies, inquit, perfugæ à Gadibus uenerunt pollicentes, urbem Punicumq; præſidium quod in ea eſſet, & imperatorem præſidij cum claſſe prodituros eſſe. Spem ad irritum redactam.) Antiqua lectio, Spem innum redacta. Lego, ſpe in irritum redacta. Contractisq; etiam quæ antè habuerant auxilijs.) Quid opus fuit hic adijcere particulam, etiam? Nos eraſimus. Scipio cum fide ſoluendis pariter omnibus noxijs innoxijsq; ſtipendijs, uultu ac ſermone.) Hunc locum deprauatũ ac mutilum ſic reſtituimus: Scipio cum fide ſoluendi pariter omnibus noxijs innoxijsq; ſtipendij, tum uultu ac ſermone in omneis placato. Et quæ ſequuntur. Scipionũ nomini auſpicijsq;.) Exemplar ſcriptum habet, nomini, auſpicijs, ſine que. Et ſic loqui ſolitum Liuium, alibi indicauimus.

Quod ad expeditionem attineat.) Scripſimus, Quod ad expeditionem eam attineat. Ad irritãdam ferocitatem barbarorum.) Repoſuimus, feritatem. Quod uero paulopòſt ſequitur, Deinde emiſsis leuibus telis, in ſcripto uolumine eſt tantũ, Deinde miſsis telis. Itaq; ne pulſi uiderentur.) Imò pulſi iam propemodũ erant. Sic ineptit Liuius? Tu ſcribe, Itaq; ne perculſi uiderentur. Et paulopòſt, obliquo conſtituerunt colle, obliquo conſtiterunt colle. Equitem nec poſſe circundare cornibus in tam a. ſ. & h. q. cum pedite eduxiſſet.) Hic locus mutilus ſic eſt reſtituendus. Equitem, nec ſe poſſe circundare cornibus in tam anguſto ſpacio, & hoſti quem cum pedite eduxiſſet, inutilem. Præter reliquam prædam.) Scripſimus, præter cæteram prędam. Nihil tutius in afflictis rebus.) Legendum, nihil tutius afflictis rebus. ut afflictis rebus datiui ſint caſus. Quod ſi quis ablatiuos eſſe contenderit, ſubintelligetur in præpoſitio. Mox ſcripſimus, Sed caſtra Romana, dictione quoq; deleta. Aut ſeruati bis uni debitam uitam.) Archetypum Spirẽſe habet, aut ſeruati bis uni deuitam pro eo in p. deuoueant. Lego, Aut ſeruati bis uni debitum pro eo in p. Vt referatur ad ſpiritum. Erit enim nunc ſententia planior, Vt aut, ſi ita uideatur, reddant ſpiritum Procõſuli Scipioni, ab eodem illo acceptum: aut ſeruati, bis uni debitum, pro eo in perpetuum deuoueant. Subaudi, ſpiritum. Caſtigator olim hic ſe torſit. Nam quum non quadraret debitam fœminini generis, addidit uocabulum uitam. Et erat alioqui debitam ſcriptum, u pro b poſito, deuitam. Spem poſitam habere.) Emendauimus, ſpem repoſitam habere. Mox uero, Cum quo nec fœdere, nec æquis legibus iungerentur amicitia. placet antiqua lectio, quæ habet, iungeretur amicitia. Et obſides accepti, armaq; adempta & præſidia.) Treis particulas connectentes hic ſummouimus, quibus non eſt uſus Liuius, ut indicat uolumen ſcriptum. Illos quidem meritò perijſſe ipſorum maleficio.) Fortaſsis etiam legi poſſet, Illos quidẽ meritò perituros fuiſſe ipſorũ maleficio. Paulopòſt repoſuimus, ſe libera arma relinquere, pro ſe liberè arm. relinq.

Atq; eiuſdẽ dextra fidem ſancire.) Scripſimus, atq; eius dextra f. ſancire. Et paulopòſt: Ad hoc equitem: Item ad depopulandos prox. Hiſp. agros. Subſtitueratq; animo.) Antiqua lectio,

FFF ſuſtituera

ſuſtituera atq; animo. Tu ſcribe, Prǣſtitueratq; animo ſpeciem quoq; corporis amplā ac magni
ficam. Velut renouatus flos iuuentæ faciebat.)Archetypum ſcriptum habet, Velut renouatus
iuuente faciebat. Conijcio ſcribendum, uelut renouata iuuenta faciebat. Non ſine cauſa erect
ante urbem ſtationem.)Caſtigauimus, electā. Hanc lectionem ſcripti codicis confirmant ea qu
mox præcedunt. Ad duo millia armatorum inuēta.)Narrat Liuius claſſem fugiſſe. & unde n
bis iſti, bis mille armati, qui poſtero die ſunt inuenti? Codex ſcriptus habet, armorū. Haud pro
cul à Gadibus.)Scripſimus, Haud procul Gadibus. Et paulopòſt, purgantibus ijs, ablatiuum
deleuimus, qui ſubintelligitur, aut ſimilis, puta Gaditanis. Vbi notandum eſt, infeſtæ genitiui
ſus eſſe, & referri ad præcedentem genitiuum, multitudinis. Duæ ſunt Baleares inſulæ.)Voc
bulum inſulę diſpunximus: nā mox antecedit, Pœnus in Baleares inſulas. Paulopòſt ſcripſimu
cenſebat, pro credebat. Spondebantq; animi.) Legendum eſt, deſpōdebant animis, quema
modum caſtigauimus. Semidoctus aliquis qui legerat, deſpondere animum, pro abijcere mu
uit hic deſpondebant in ſpondebant. Deſpondebant animis, hoc eſt, conſtituebant, deſtinabā
Hoc uerbo in hac ſignificātia Cicero quoq; utitur. quam alibi uelut exponit, quū inquit, Cui
præripere deſponſam iam & deſtinatam laudem, ualde eſt iniquum. Vt conſulatum inierun
Nos ut particulam eraſimus. Sic enim conſtat lectio, P. Cornelius Scipio, & P. Licinius Craſ
conſulatū inierunt. Nominatæ conſulibus prouinciæ ſunt. Deleuimus & infrà, que, coniunct
nem. Suſceptumq; quartumdecimum annū tam p. geritis. Velut ad colligendas reliquias n
fragij noſtri miſiſtis.) Archetypum Spirenſe habet, uelut ad conciliandas reliquias naufragij
ſtri. Lego, ad cōcinnandas reliquias naufragij noſtri. Quod uocabulum hic mirè quadrat. Vt
enim metaphora nauis fractæ, cuius partes concinnantur, dum nauis inſtauratur. Eſt autem c
cinnare, aptè componere. Cæterùm an non reliquias Saguntinorum naufragij cōcinnarunt
mani, dum illis oppidū reſtituerunt, hoc eſt repararūt? Vulgata lectio ſatis ad ſenſum facit, ſi
ad diſperſos ciues, opera Romanorum poſtea conquiſitos reſpiciat. Verùm quando me ueſt
ſcripturæ ueteris huc duxerunt, non ſtudiū nouitatis, ut putarem aliter legendum, nolui id le
rem latêre. Vt optabilem eam.)Pronomen eam diſpunximus. Perdit enim ſentētiam. Et i
ſcripſimus, uidimus, pro uidemus. Mox, rurſum particula que deleta, ſpem, opē, ſalutem no
Neq; enim, ut ſæpe diximus, cōiunctionum amans eſt Liuius, quum illis nihil opus eſt. In
ſpania atq; in Italia geſsiſtis.)Quid fuit opus alterum, in, addere? Nos expunximus. Quà te
rum ultimas finis Oceanus.)Hic ſe exercuit ſciolus aliquis. Liuius ſcripſit, quemadmodum
ſtatur archetypon Spirenſe, Quà terrarū ultimus finis Oceanus. Subauditur, eſt. Quid enim
rius Liuij ſenſu, ſi ita legas: Vt Hiſpaniam non Ibero amnè tenus, ſed quà terrarum ultimus
Oceanus, domitam armis habeatis. O' caſtigatorem. Neque aliter id fieri poſſe.) Reſtitui
Neq; id aliter finiri poſſe. Et mox, exercitum tranſportaſſet, pro trāſportaret. Ibidem, primo
patrum conſcriptorum: in exemplari ſcripto tātum eſt, primoribus patrum. Alteram dictio
aliquis adiecit. Non ſenatorem modo.)Dictionem, modo, quiſpiam hic infulſit, putās iſt
ba, non ſenatorem referri ad id quod mox præcedit, Senatū ludibrio habet: quum reſpician
bum ſuperius, peccare. Conſulem peccare arbitror, non ſenatorem, qui de quo conſulitur ſ.
ſententiam. Duarum rerum ſubeūdam opinionem eſſe.)Liuius ſcripſit, opinationem. pr
elegantiſsimo uerbo doctulus aliquis ſuppoſuit, opinionem. Sic adulterantur optimorum
rum ſcripta. Infrà, ætas ſaltem liberet, ſcripſimus, liberat. Item, aut ad populū audiuit. Egr
iſtam palmam belli Punici peracti petis?) Scripſimus, patrati. Nam ſic in uetuſto codice le
Et habuimus pauloantè, Penes C. Luctatiū prioris Punici perpetrati belli titulus fuit. S
utra uictoria nobis conſulibus relinquenda eſt.)Repoſuimus, nouis cōſulibus. Siquidem
uidetur b pro u poſuiſſe, quod identidem facit. Intellige nouos conſules, conſules alteriu
ſiue inſequentium annorum. Periculi tandem quātum adeatur, quem fallit?)Archetypu
ſtrum habet, quid periculi tandem. Et uictor Annibal ire ad urbem pergat.)In ſcripto
ne tātum eſt, uictor Annibal. Vt ſit, Quid? ſi uictor Annibal. Dies me deficiet.)Scripſim
ficiat, modo potentiali: hoc eſt, deficere poſsit. Et paulopòſt, ac nobili, pro atque nobili.
procul externus metus eſt.) Repoſuimus, quia procul. Item, Et exercitum alienigenā. E
ſi Ro. imperio euenere.) Pro his uerbis ſubſtituimus, ac reipublicæ in imperio euener
uerſa caſibus incertis belli & fortunæ legare.)Volumen antiquum habet, relegare. Quid
Aduerſa caſibus incertis belli. ſubaudi, aſsignare. & ad fortunam relegare. Paulopòſt, p
ſcripſimus hic, An hic tuo collegæq; exercitu coniuncto. Vbi genitiuū tui, poſt, collegæ
limus. Iterum poſtea pro, Quod iſtud cōſilium eſt? ſcripſimus, Quod iſtuc conſ. eſt. Item
militia feſſum. Relinquere Italiam paras.) Vetus lectio, Tu, cum Annibal in Italia ſit, al
Suſpicor ſcribendum: Tu, cum Annibal in Italia ſit, aliò properas. Hoc uideretur mihi ſi
quàm legere, aliò ire paras. Paulopòſt, duæ literæ P. C. non ſunt in codice Spirenſi. Ego
nelium Reip. Haud ſatis purgata eſt.) Repoſuimus, haud ſanè purgata eſt, Et mox, ta
hi ab infimo quoq; periculum ſit. ſcripſimus, quoq;. Nam eſt à quiſq; ablatiuus. Illud n
me, neu mihi in minoribus natu animi ſit.) In archetypo ſcripto, non eſt pronomē illud.

eſt,animi ſit. Vt planè putem ſic legendum: Nec tibi in me, neu mihi in minores natu animus
ſit. Nam nihil ambigo,ſcribendum,in minores,non in minoribus,quemadmodum etiam in ec
tione Colonienſi legit̃. Nec eſt mox,inuiderimus,ſed inuidebimus,in libro ſcripto.& in fine eſ
non ſit.   Si in Africam traijcere uelim.) Scripſimus,ſi in Africam traijcerem.   Quin ego minu
in Africam.) Emendauimus, qui ego minus in Af. ut ſit, quî pro quomodo.   Quot defecerur
poſt Cannenſem pugnam.) Volumen ſcriptum non habet, quot. Elegantior erit oratio ſi omi
tatur, quod citra incommodum ſenſus fieri poteſt,hoc modo: Non ſperauerat Annibal fore, u
tot in Italia populi ad ſe deficerent. Defecerunt poſt Cannenſem pug. Habet autem maiorem u
hementiam.   Carthaginenſi nihil ciuilis roboris eſt.) Lego, Carthagine,hoc eſt,apud Cartha
ginem.   Quorum ego fidei ita innitar, ut bene tutus à perfidia ſim.) Archetypum ſcriptum ha
bet,ut bene tutus perfidia ſim. Hic ſemidoctus omnia bene habere putaret. Mihi locus eſt mu
tum de mendo ſuſpectus. Nam quando uerbum innitar futuri temporis eſt, Liuius non dixiſſe
ut bene tutus à perfidia ſim,ſed ut bene tutus à perfida futurus ſim. Quod ſi ſcriptum eſſet, Quo
rum ego fidei ita innitor,ut bene tutus à perfida ſim: nullus eſſet mihi ſcrupulus. Proinde quãd
à præpoſitio non eſt in codice uetuſto (quæ res nobis anſam cogitandi dedit) non dubito qui
ita fuerit ſcriptum à Liuio: Quorum ego fidei ita innitor,ut uiturus perfidiam ſim. Quæ ſente
tia cùm eſt arguta,tum mirè cõueniens huic loco. Refellit enim Scipio,quod à Q. Fabio dictu
eſt ſuprà, An Syphaci Numidiſq; credis? Satis ſit ſemel creditum. Nõ ſemper temeritas eſt felix
Et fraus fidem in paruis ſibi præſtruit. & quæ illic ſequuntur. Quaſi dicat Scipio: Non ſum ade
ſtupidus,ut ita regibus Afris credam,quaſi fallere me aut nolint ſi queant: aut nequeãt, ſi uelin
Vnde paulo antè dixit: Afros Numidaſq; leuiſsima fidei mutandæ ingenia. hoc eſt,ad fidem mu
tandam. Hic appello doctos qui latinè callent, quos aſtipulaturos mihi nihil dubito. De ſcioli
nõ ſum magnopere ſolicitus. In caſtigationibus Plinianis expertus antè ſum, quàm ſint hebete
in iudicãdo,& planè quod Græci dicunt, ὄνοι πρὸς λύραν.   Non uenit.) Repoſuimus,non ueniat
Nondum enim ſortiti erant. Et diſſuadet,ne ueniat in ſortem tam longinquæ prouinciæ,hoc eſt
Africę,eo quòd ſit Pontifex Maximus,cui ſacrorum cauſa ſemper in Italia manendum erat. Pau
lopòſt ſcripſimus,nec hoc credi, pro nõ hoc credi. Item toties Africã noſtris exercitibus & claſſ
oppugnatam,à præpoſitione expuncta. Præterea certatur,pro certetur.   Requieſcit aliquand
tamdiu uexata Italia,uratur,euaſteturq;.) Lectionem ſcripti codicis ſecuti ſumus: Requieſcat al
quando uexata diu Italia,uratur,populeturq;. Pro ultimo uerbo quidam inſeruerat,euaſteturq;
quod putaret,populari paſsiuè non dici. Dicimus actiuè populo,cuius paſsiuũ eſt populor. Di
cimus & populor deponentaliter.   Et x pondo argenti facti.) Lectio uetus, Et ſimulacra ſpo
liorum ex mille pondo argenti facta.   Neq; magnopere tetendiſſet.) Videtur uſurpaſſe teten
diſſet,pro contendiſſet. Sic Maro, Ille ſimul manibus tendit diſſoluere nodos. Paulopòſt, Lintea
ad uela. Scripſimus,in uela. Mox illic eſt,millium quadraginta ſummã: non, quinquaginta. Item
tritici centum uiginti mil. mod. ſine &. Præterea, Abietem in fabricandas naues. non abietes.

Vmbriæ populi,& præter hos Nurſini.) Antiqua lectio, Vmbriæ populi,Nurſiniq;. Qui hũc
locum mutauit,expoſuit,que cõiunctionem pro id eſt. Et uitiatum locum putans quod Nurſini
& Reatini non ſint in Vmbria,ſed in Sabinis,adiecit ipſe dictiones iſtas,& præter hos. O errorẽ
dignum qui magna cura fuerit uindicatus. Nos ueterem lectionem reduximus. Infrà ſcripſimus,
quàm ex ſyluis materia detracta erat,pro eſſet.   Vbi cuiq; ex S C liceret habitare, ibi habitarẽt.)
Ex fide uetuſti uoluminis emendauimus: Vbicunq; ex S C. liceret,habitarent. duobus uerbis, ha
bitare & ibi, ſublatis. Quod uerò mox præcedit, Et Cn. Seruilio Prætori urbis: in ueteri codice
eſt, PR. urbs. (debebat eſſe VRB.) mallem Prætor urbanus, quàm Prætor urbis. non hic ſolum,
ſed & alijs apud Liuium locis.   In ſtationem ad præſidium relictis.) Scripſimus,in ſtatione. Et
mox,eò traiecturum eſſe,expunximus aduerbium eò. Repoſuimus etiam,montanos inſtitit op-
pugnare, quod inſtituit corruptè legitur in uulgatis editionibus. Sic de Marcello Liuius lib. ſe-
ptimo, Veſtigijs inſtitit ſequi.   Ea literis cognita Sp. Lucretij.) Verbum huius periodi non eſt,
accenderunt,ceu uulgò legitur,ſed accendit, in uolumine ſcripto. Quare non ambigo ſcripſiſſe
Liuium: Ea res literis cognita Sp. Lucretij,ne fruſtra Aſdrubale cum exercitu deleto biennio an-
tè forent lætati,ſi par aliud inde bellum duce tantum mutato oriretur,curam ingentem accendit
patribus.   Captiuos Carthaginem portantes,tradit.) Hic participium captas defuit, quod nos
inſeruimus,portãtes,captas tradit.   Suprà morbum etiam fames afflixit.) Caſtigauimus, Super
morbum. id eſt,præter morbum. Sic Suetonius in Othone: Inſtigante ſuper animi dolorẽ etiam
magnitudine æris alieni. Idem in Domitiano, Super ingenij naturam, inopia rapax.

IN LIBRVM NONVM TERTIAE DECADIS

FLorentes ætate & uirium robore inermes circa ſe habebat.) Quia ſequitur, ignorãtes quem
ad uſum neq; centuriati, neque armati ſeruarentur: auſus eſt quiſpiam pro inſignes, inermes
ſupponere. Fuit in cauſa, quòd uerba perperam diſtinxiſſet, nimirũ ſic: Florentes ætate & uirium

robore, inſignes circa ſe habebat. Nos uerò ſic legimus & diſtinximus: Florẽtes ætate, & uirium robore inſignes circa ſe habebat, aſtipulante codice ueteri. Paulo pòſt ſcripſimus, arma equosq́; oſtenderũt, & particula diſpuncta. Malle eos ſibi tunc fateri.) Repoſuimus, malle eos ſibi iam tum fateri. Et mox, utrum uellet, pro uelit. Conciente Ilergetes Indibili.) Vetus lectio, conciente Ilergete Indibili, ſubauditur bellum, quod præcedit. Item Romani haberent, pro Romani habebant. Quod ſequitur, Et incõditam inde turbam tyronum eſſe: ſubmouimus dictionem inde. Et diſtinximus, Nec in uicem his, aut illis. Ne gliſceret primò negligendo bellum.) Vide quãtulum erratulum hic totum ſenſum perturbet. Legendum eſt, Ne gliſceret, prima negligendo, bellum. Iuxta illud Naſonis, Principijs obſta. Cornu dextrum Ilergetes.) Emendauimus, cornua. Sic ordina, cornua tenebãt, dextrum Ilergetes, læuum ignobiles Hiſpani populi. Equites per patentes in hoſtium aciem uias permittere equos iubebat.) Accuſatiuus aciem lectori nebulam offundit. Docet uetuſtus codex eſſe ſcribendum acie, auferendi caſu. Pro permittere uerò ſcribo, immittere. Nam ſequitur, Simul equitibus Hiſpanorum uiam immittendi equos clauſerunt. Sic ſententia claræ euadet, quæ fuit obſcuriſsima. Locata prona erat.) Quid opus fuit hic addere uocabulum prona, quod non eſt in uolumine ſcripto, quum præcedat, cedenti d. legioni. Si enim cedebat, indigebat firmamento. Sic mox infulſiſſe uidetur quiſpiã has dictiones, ex ſubſidijs. Neq; enim ſunt in archetypo noſtro. Porrò, quia ſequitur: Ac ſubſidia quibus res poſtulabat locis inducentem, prælector aliquis inter exponendum, legionem ducit, adiecit ex ſubſidijs. Eam gloſſulam alius in contextum retulit. Ibidem ſcripſimus, uenit, indicat: non, uenit, indicatq́;. Vbi in ueteri libro mox legitur, Cornelium Seruiũ. Itaq; omiſſa pugna equeſtri ad pedeſtrem Hiſpani deſcenderunt.) Antiquum uolumen, Itaq; commiſſa pugna equeſtri ad pedes Hiſpanię deſcenderunt. Reſtitue ſic germanam lectionem: Itaq; omiſſa pugna equeſtri, ad pedes Hiſpani equites deſcenderunt. Non diſcrepat ſenſus uulgatarum editionum, niſi quòd alia uerba ſuppoſita ſunt. Cum equitibus ad pedes digreſsis.) Caſtigauimus, degreſsis. Degrediendi uerbo Liuius in hoc nono libro rurſum utitur, haud procul à calce: Cum quingẽtis, inquit, haud amplius peditibus, ducentisq́; equitibus degreſſum iugis Maſaniſſam perſecutus. Cæterùm ad pedes rurſum hic eſt ſicut paulo antè: Ad pedes Hiſpani equites deſcenderunt, quemadmodum nos legendum monuimus. Verſo Marte.) Quis hic quicquam ſcrupuli habeat? Nemo eſt qui non putet hoc optimè dictum. At deprauata ſcriptura archetypi Spirenſis in quo legitur, uerſo arte, ad eruendam germanam lectionem, anſam mihi præbuit. Scribo, uerſa ſorte. Et arbitror primùm fuiſſe ſcriptum, uerſas orte: deinde quum uocabulũ orte nihil uideretur ſignificare, per trãſpoſitionem uocalium literarum a & o, uerſos arte. Elegans & aperta ſententia erit: Tantum fortunã mutaſſe, ut qui modo ipſi exercitum ante mœnia Romana habuiſſent, &c. ij uerſa ſorte, Africæ populationes & obſidiones Carthaginis uiſuri forent. Pro tot cæſis exercitibus ſoboleſcentẽ.) Mihi non diſplicet hic lectio uoluminis ſcripti, ſuboleſcẽtem, ob propriã ac notam uim præpoſitionis ſub.

Iam regem Syphacem.) Emendauimus ad fidem archetypi ſcripti, Iam reges, Syphacem poſt colloquium cum Scipione alienatum, Maſiniſſam aperta defectione infeſtiſsimum hoſtem: &, particula ante accuſatiuum Maſiniſſam expuncta. Similem locutionẽ paulo ſuperius habuimus: Cornua, dextrum Ilergetas, læuum ignobiles tenebant Hiſpani populi. Vbi quidam cornu ſcripſerat, ſicut hic regem pro reges. Octingenti equites, & ſeptem elephanti.) Lege, abſq; &, connectente particula. Continenter ſequitur: Ad hæc mag. pe. Vbi ſciendũ eſt, quotieſcunq; in uulgatis editionibus, ad hęc legitur, in ueteri codice eſſe, Ad hoc. Sicut & urbem Romanã ferè ſemper, ubi uulgò ſcriptum eſt urbem Romam. Quod & hic mox ſequitur. Ad Lælium prædas ingentes ex ag.) Nos hic aliam induximus lectionem, præſidio freti uoluminis uetuſti, hãc uidelicet: Hæc Carthagine parabant agitabantq́;, quum ad Lælium prædas ingẽtes ex agro inermi ac nudo pręſ. agẽtem Maſaniſſa f. r. c. e. c. e. p. uenit. Inter Albigaunos, Liguresq́; Alpinos Genuã acceſſerunt.) Exemplar ſcriptũ, Inter Albigaunos Ligures Genuamq́; acceſſerunt. Vt intelligas, intermedio loco inter Albigaunos qui Liguriæ populi ſunt, & urbem Genuam acceſsiſſe. Et ſequitur, in ijs locis. Principio ab Numidis facto, & Brutijs non ſocietate magis Punica.) Lectio uetus, Principiò Numidis nõ ſocietate magis Punica. Cæterùm principiò hic aduerbialiter accipitur. nam ſequitur, poſtremò. Quod non intellexit, qui facto participium cum præpoſitione ab infulſit: & quia in Brutijs res latrocinijs geri narrantur, præterea adiecit, & Brutijs. De hoc multum miror cur pro ablatiuo promptis, ipſe ſuppoſuerit cõgruentibus. Nos totam ſententiam ſic diſtinximus & caſtigauimus, pro, Quod latrocinijs ſcribẽtes, Quia latrocinijs, hoc modo: Quia latrocinijs magis quàm iuſto bello in Brutijs gerebantur res, principiò Numidis non ſocietate magis Punica quàm ſuopte ingenio promptis in eum morem, poſtremò Romani quoq; milites, Et quæ ſequuntur, Qui pulſi ab aduerſa factione, quæ Annibali Locros tradiderat, Rhegyum ſe contulerant.) Hic rurſum alia uerba quiſpiam inſeruit, quũ ſcripſerit Liuius: Qui exulabant Rhegyi pulſi ab aduerſa factione, quæ Annibali Locros tradiderat. Scalas ad dictam altitudinem arcis fabricatas.) Exemplar uetuſtum, a deditam altitudinem. Poſtremò certiores, alijs excitantibus alios, iam pro ſe quiſq; ad arma uocabat.) Sic caſtigauimus & ordinauimus: Poſtremò cer-

tior res

tior res, alijs excitantibus alios. Iamq; ad arma pro ſe quiſque uocabat. Sed propè libenti uideri poſſent.) Verbum uideri additum eſt præter autoritatem archetypi ſcripti. Nam auaritia ne ſacrorum q.) Scripſimus, Iam auaritia ne ſa. q. ut ſit initium nouæ ſententiæ. Item pro quam aſportabant, extulerant, quam aſportauerat extulerunt. Furorem iniecit.) Repoſuimus, furorem obiecit, iuxta ueterem ſcripturam. Paulopòſt legi poteſt, quam ipſe ab Rhegyo abduxerat. Sic enim eſt in codice ſcripto. Primò iurgium, deinde clamor quoq;.) Hic aliquis ſe exercuit præter cauſam, quum Liuius indubiè ſcripſerit, quemadmodum eſt in codice uetere, & nos in contextu reſtituimus, iurgium inde, & clamor, pugna poſtremò orta. Militumq; implorabant auxilium,) Emendauimus, militumq; fidem implorabant. Quod uerò continenter ſequitur, repentè frequentes milites feroces, uocabulum frequentes non eſt in archetypo Spirenſi. nec ſolet ita duo adiectiua cum uno ſubſtantiuo connectere Liuius. Ibidem mox, ſuſtulimus aduerbium quum. Legendum enim eſt, ſuffragante exemplari ſcripto: Velut aduerſus hoſtes ad arma conclamatum eſſet, concurrerunt. Scipio poſt paucos dies Locros aduectus.) Vetus lectio, Scipio poſt paucos dies Locros hexeri aduectus. Et qui antea per libidinem.) Scripſimus, Et quę antea per libidinem atque au. Nec ſiſti potuiſſe.) Legendum eſt, nec ſubſiſti potuiſſe. Item paulopòſt, Exercitum Q. Cæcilij, que particula diſpuncta. Si Matris Ideæ Peſimunte numen Romam aduectum foret.) Quia non ſtatim apparebat quid ſcripſiſſet Liuius ob deprauatam ſcripturam, iſta uerba quidam in contextum inſcripſit. At nos ex ueſtigijs ueteris ſententiæ, germanam Liuij lectionem exculpſimus, nempe hanc: Si mater Idæa à Peſinūte Romam aduecta eſſet.

Itaq; quo maturius fatis omnibus oraculisq; portendentis ſeſe uictoriæ compotes fierent, id cogitare, quæ ratio tranſportandæ Romam deæ eſſet. Nullas dum in Aſia ſocias ciuitates habebat populus Romanus.) Hic rurſum locus abunde doceat, quantum eruditi uiri, prout tunc erat ſeculum, Franciſcus Petrarcha, Victorinus Feltrenſis, & alij, quum in Liuij ſcriptis uerſarentur, quoties nodoſior locus aliquis occurriſſet, ſibi licere putabant, ut ſenſum modò reſtituerent, non ut curarent de uerbis. Sanè doctus fuit, quod negari non poteſt, qui hunc locum inſtaurauit. Arbitror Laurentium Vallam fuiſſe, quem Thaddæus Vgoletus emendando Liuio operā impendiſſe ſcribit. Sed ut melior, ſic & laborioſior eſt caſtigatio, qua non ſolum ſenſus, ſed & ipſa autoris uerba reſtituuntur. Et effecimus hic aliquid diligenter conſiderando locum, & ueſtigia ueteris ſcripturæ expendendo. Ea ſic habet: Itaq; quo maturius factis omnibus oraculisq; portande Romam de e eſſet ullas dum in Aſia ſocias ciuitates habebat populum Romanū. Tu pro factis omnibus, ſcribe fauſtis ominibus, & pro portende Romam de e eſſet, portanda Romam dea eſſet, habebisq; germanum Liuij ſenſum germanis redditum uerbis: Itaq; quo maturius fauſtis ominibus oraculisq; portanda Romam dea eſſet, nullas dum in Aſia ſocias ciuitates habebat populus Romanus. Dixit autem Liuius, nullas dum, pro nullas ad eum diem. Porrò nunc uides quantum peccarint, qui non modò tantam uerborum congeriem de ſuo adiecerunt: ſed & pro quo, quoniam, & pro factis, quod fauſtis eſſe debebat, auſi ſunt ſcribere fatis. Et poſtremò, nullas dum mutare in nullas, tum, ut eſſet alterius ſententiæ principium. Præmiſſus ab legatis M. Valerius.) Legendum eſt, Remiſſus ab legatis M. Val. Nam ſequitur infrà, M. Valerius unus ex legatis regreſſus. ſic enim ibi ſcribendum eſt, non prægreſſus, quemadmodum uulgatæ editiones habent. Romano, cui uni fidebant, auxilio.) Nos ſic ſcripſimus, deſertos ab Romanis, cui uni fidebant auxilio. Parthenosq;.) Et hic & infrà repoſuimus Parthinos. Sic enim Plinius appellat & Strabo. Cæterùm Parthinos inter Liburniæ populos Plinius recenſet. Item ſcripſimus, Dimallumq; oppugnari. Cum Romanis quoq;.) Et particulam adiecimus, Et cum Romanis quoque. Pro ſi minus, ſubſtituimus ſin minus. Item, Neq; enim ipſius, ne particulam negatiuam inſeruimus: Neq; enim ne ipſius quidem regis abhorrebat animus. Mox Derda legitur in exēplari ſcripto, non Darda. Hæc conſcripta modo cōſignataq;.) Miror quiſ'nam dictionem modo hic infulſerit. Non enim eſt in codice ſcripto. Quia auerſo in Africam bello.) Legendum eſt, quia uerſo in Africam bello. Paulopòſt adiecimus literam prænominis, P. Sempronius pace facta. Quod uerò ſequitur, deceſsit: ſubaudi, ex Macedonia. P. Scipioni procōſuli.) Exemplar uetus, Proconſuli Scipioni cum eo ex. Video ſcribendum tantum, P. Scipioni: non, P. Scipioni proconſuli. Nam librarius ubicunq; P. literam reperit, ſcripſit proconſulem, id quod alibi etiam indicauimus. Nec eſt mox, cumq; ea claſſe, ſed tantum, cum ea claſſe. Et rurſum, ut Brutios duabus legionibus obtineret. De Hiſpaniæ imperio, quod in eam prouinciam.) Scripſimus, quos in eam prouinciam duos proconſ. mitti placeret. Et facem ſtellæ ſepties ab ortu ſolis.) Legendū, Et facem Setiæ ab ortu ſolis in occidentem porrigi uiſam. Eſt autem Setia Volſcorum oppidū. quod hic additum eſt, ſicut mox, Tarracinæ, Anagniæ, & Lanuuij. Porrò quum Setiæ uocabulum putaretur mendum eſſe, pro illo ſuppoſuit alius ſtellę, alius ſepties aduerbium. M. Valerius unus ex legatis prægreſſus.) Antè docuimus hic legendum, Regreſſus, quum moneremus ſcribendum, remiſſus pro præmiſſus. Veram certè uictoriam eius rei ſibi quiſquam mallet, quàm ulla imperia.) Hæc oratio tametſi integra, ualde mihi tamen eſt de mendo ſuſpecta. Nam germanam Liuij lectionem non uidetur mihi reſtituiſſe, quiſquis deprauatum in ſcripto codice locum caſti-

gare eſt conatus. Legitur illic. Veram certè uictoriam eius rei ſibi quiſquam ulla imperia. Nec eſt
ibi uerbum mallet: quod certè eruditus aliquis inſulſit, ſubuenire uolens corruptæ & mutilæ ſen
tentiæ. Ego diligentius inſpectis uitiatę ſcripturę ueſtigijs, non dubito quin ſic ſcripſerit Liuius,
Veram certè uictoriam eius rei cupias quàm ulla imperia, honores' ue ſuffragio ſeu patrum ſeu
plebis delatos. Subauditur autem in uerbo Cupias, aduerbium potius, uel magis. Qui loquendi
modus oppidò quàm elegans à Græcis ſumptus eſt, apud quos huiuſmodi eclipticas orationes
frequentius reperias. Qualis eſt illa, θέλω τύχης σταλαγμὸν, ἢ φρενῶν πίθον. Patres cōſcripti P. Scipio-
nem.) Non ſunt in libro ſcripto duæ iſtæ dictiones, aut duæ ſaltem literæ earum loco P C. Sicut
traditum à proximis memorię temporum illorum ſcriptoribus.) Archetypum Spirēſe, ſicut pro-
ditum memoriæ à primis temporum illorum ſcriptoribus, libens poſteris tradiderim: ita meas
opiniones, coniectando rem uetuſtate obrutam, non interponam. Neque ſuum delectum.)
Lego, delictum. Nam præcedit: Nihil ſe, quare perire meritò deberent, admiſiſſe. Sed ſi pereun-
dum etiam foret. Quia uerò hic de delectu agitur, facilis lapſus fuit. Tam atroces atque indi-
gnas iniurias.) Duæ iſtæ uoces, atque indignas, non ſunt in exemplari ſcripto. Paulopòſt, quicq;
omnium nobis, nec illic eſt quicq;. Fortaſſe ſic legendum, qui Locros recepit, omnium nobis re-
ctè perperamq; factorum teſtis, ſubauditur exiſtēs, agatur. Poſſet etiam legi, ut coram P. Scipio-
ne o.n.r.p. factorum teſte. Multa fœda & indigna à præfecto præſidij Amilcare.) Caſtigaui-
mus, Multa fœda, indigna, & à præfecto præſidij Amil. & ab Numidis Afriſq; paſſos eſſe. In
diſcrimine eſt nunc humanum genus.) Deerat dictio omne, humanum omne genus. Paulopòſt
ſcripſimus, cūmaximè, pro quammaximè. Nam hoc aduerbio ſępe Liuius utitur, ceu alibi quoq;
monuimus. Ac recipiendos à Carthaginienſibus Locros.) Antiqua lectio, ad recuperandos
à Carthagin. Locros. Eam & nos ſecuti ſumus. Paulopòſt, præter habitum ueſtitumq;, & ſonum
Latinè ling. quia uocabulum ueſtitumq; non eſt in ueteri codice, & nos ſubmouimus. Submo-
uimus & que particulam, quam accuſatiuo libidinem quiſpiam adnexuerat. Conſtuprant ma
tronas, fiunt in uirgines ingenuas raptus ex complexu parentum, puerosq;.) Hic mirè quiſpiam
fuit occupatus in mutandis Liuij uerbis. Nos ueterem & proinde ſynceram lectionem ex ueteri
uolumine reſtituimus, in hunc modum. Conſtuprant matronas, uirgines, ingenuos raptos ex
complexu parentum. cotidie capitur urbs noſtra. Porrò qui mutauit, uidetur legiſſe raptus, pro
raptos. Hinc retexenda fuit illi tota oratio. Miretur qui ſciat.) Antiqua lectio, Miretur qui neſ-
ciat. Nec quicquam incommodi habet ſermo. Libidinis ac auaritiæ ſupereſſe, quod in eorum
ullo, qui pati potuerint.) Scripſimus, libidinis, auaritiæ ſupereſſe, quod in ullo qui pati potuerit.
Et mox, exitiabilis tyrannus, pro exitialis. Et rurſum, cummaximè, pro quammaximè. Item, &
coniuges edidit, pro coniugesq; edidit. Vbi ſtatim ſequitur in ſcripto codice: Et ſoluere rempu.
ueſtram religione, non exoluere. Qua tandem clade edoctus, tandem deos eſſe ſuperbiſsimus
agnouit rex, pecuniamq; omnem conquiſitam.) Infeliciter inſtauratus locus eſt. Archetypum
Spirenſe ſic habet: Qua tanta clade edoctus tandem deos eſſe ſuperbiſsimus rex, pecuniam om-
nem inquiſitam in theſauros, Proſerpinæ referri iuſsit. Nec erat opus hic conquiſitam ſcribere,
propterea quod infrà legatur, Pecuniam, quanta ex theſauris Proſerpinæ ſublata eſſet, conquiri.
Sanè nimis multa paſsim ſunt in Liuio mutata, dum ex præcedentibus ſequentia, aut ex ſequen-
tibus uiciſsim præcedentia caſtigantur. Quaſi uerò idem ſemper eodem modo ſit dicendum.

Dein uerberibus affectos, ſeruilibusq; omnibus ſupplicijs trucidatos cruciando occidit.) Iu-
xta fidem manuſcripti codicis repoſuimus: Dein uerberatos, ſeruilibusq; omnibus ſupplicijs
cruciando occidit. Ego tamē malim, ſeruilibus omnibus ſup. ſine que. Niſi quis uelit legere cru-
ciatos. De abſente, indicta cauſa.) Inſeruimus duobus locis particulam, ut. Vt de abſente, ut
indicta cauſa. Paulopòſt, pro poſt paucos dies, ſcripſimus, intra paucos dies. Item è tēplo, pro ex
templo. Q. Fabius natum eum.) Accuſatiuum eum deleuimus. Et mox repoſuimus per ſedi-
tionem militum, pro ſeditione militum. Item, ſententiam deinde ęquè trucem. Suſtulimus ęquè.
Quod ſequitur, Quæ Locrenſes quererentur: & in ſcripto codice eſt, fererent, cogitandum an
ſcribendum ſit, aſſererent. Mox pro deceſsiſſet, ſuppoſuimus deceſſerit. nam archetypon habet
deceſsit, mendoſe. Et deleuimus pronomen eas, Eas neque ſenatum. Et [illegible]rum piaculare fieri,
ita.) Has quinque uoces hic temere inſertas quod infrà ſequatur, Ac piaculare ſacrum fecerunt,
nos diſpunximus. Eſt enim etiam ſine iſtis incolumis ſententia. Scripſimusq;, aperti, uiolati eſ-
ſent, pro uiolatiq; eſſent. Et aduerſus Scipionem.) Hæ tres dictiones præter autoritatem ſcri-
pti codicis ſunt inſultæ. Nam quanto magis principum orationibus lacerabatur Scipio, tanto
magis aliorum ſtudia ſunt in illum accenſa. Hoc uult dicere Liuius. Paulopòſt, crepidisq; inam-
bulare in gymnaſio, libellis etiam eum, deleuimus accuſatiuum eum. Qui de cæteris maximè
aſſenſus.) Legendum eſt, Maximo aſſenſus. Intelligit Q. Fabium Maximum. Ducemq; rece-
pta ab hoſtibus Hiſpania.) Hanc periodum totam aliter diſtinximus, trāſpoſita clauſula in ſuum
locum reducta, hoc modo: Quî enim conuenire, quem modò ciuitas iuuenem admodum, unum
recuperandæ Hiſpaniæ delegerit ducem, quem recepta ab hoſtibus Hiſpania ad imponendum
Punico bello finem creauerit conſulem: ſpe deſtinauerit Hannibalem ex Italia retracturum, Afri

cam ſub-

tam ſubacturum, eum repente tanquam Q. Pleminium, indicta cauſa, propè damnatum ex pro-
uincia reuocari? Porrò neminem hic offendat quod ſcripſimus, retracturum (ſic enim eſt in co-
dice ſcripto) quum infrà alio loco legatur, ex Italia detracturum. Neque enim, ut antè monui-
mus, ijſdem ſemper uocabulis utitur Liuius. Vt compararent inter ſe.) Emendauimus, Aut
compararent inter ſe. Subauditur, ut. Tum uocatos ad concionem.) Antiqua lectio, in con-
cionem. Paulopòſt, Sine omni mora: deleuimus dictionem omni. Si quis Pleminium alium'ue
accuſare uellet.) Scripſimus, Si qui Pleminium alium'ue quem ac. uel, Eſt ſi qui, pro ſi quis. Item
poſtea, quàm inimicum malint eſſe. Et alios triginta homines.) Repoſuimus, & ad duos & tri-
ginta homines. Item, comperta oculis perferrent Romam, pro referrent. Et ſeſe parauit, pro ſe
præparauit. Præterea terreſtrem naualemq́ exercitus, pro terreſtres naualesq́ exercitus. Tra-
ijcere, & ſpei conceptæ.) Lego, traijceret, & ſpei conc. q.d.i.o.c.p.c.d.p.q.t. compotem popu-
lum Romanū faceret. Subauditur, ut. Molliebantur iræ.) Scripſimus, molliebatur ira. Item pro
memoria'que abſentis Scipionis facilius eos ad uulgum conciliabat. mortuus eſt tamen prius in
uinculis, quàm iudicium de eo populi perficeretur, ita nos repoſuimus: Memoriaq́ abſentis Sci-
pionis fauorem ad uulgum conciliabat. mortuus tamen prius in uinculis eſt, quàm iudicium de
eo perficeretur. In ueteri codice faborem legitur, b pro u poſito. pro hoc uocabulo quidam duas
dictiones, facilius eos, introſeruit. Sequitur poſtea, & tribuni claſſem eam. nos deleuimus accu-
ſatiuum eam. Ipſe legeret.) Caſtigauimus, eligeret. Et mox, Dum hæc apud Romanos gerun-
tur. Item, ad eam rem confirmandam, pro conſummandam. Et, Iam enim nubilis erat uirgo, &
particula diſpuncta. Pręterea, initæ regi ſocietatis, hoc eſt, à rege, quod prius erat regiæ. Ibi mox
legitur in uolumine ueteri, paruulum uinculum. Auertit à uero falſis elicitas præoccupando
mentes hominum.) Quid hic facit participium elicitas? Impedit ſenſum, non illuſtrat. Non eſt
in archetypo Spirenſi. Proinde & nos induximus. Paulopòſt, & regno ſuo poſſet conſulere, ſcri-
pſimus, ac regno poſsit conſidere. Item poſtea, quas legiones potiſsimum, quantum militum nu
merum, & coniunctione expuncta. Item circum oram maritimam miſit.) Accuſatiuus omnem
deerat, quem nos inſeruimus: Item circum oram omnem maritimam miſit. Quod uerò inferius
aliquanto ſequitur, Sed in urbibus etiam oppugnandis: ſubmouimus prępoſitionem, in. Non
paruo numero inter autores diſcrepat.) Antiqua lectio, Non par numero inter autores diſcre-
pat. Lego, Non pari numero, inter autores diſcrepat. Hoc eſt, eo quòd numerus apud illos par
non ſit. Ibidem mox legitur in ueteri libro, ſedecim millia: non, quindecim millia. Alibi parum
plus dimidio rem auctam.) Emendauimus, Alibi parte plus dimidia rem auctam. Mox, poni ma
lim, pro malui. Et paulopòſt, nauibus antè conſcendere coactos continuit. Vbi prius legebatur:
In naues ante con. c. continuit. Item, M. Pomponio cura data: non, curam dat. Vbi mox in anti-
quo uolumine legitur, triginta quinque dierum. Et tamen ſequitur, aquam dierum quadraginta
quinque in nauibus eſſe. Expunximus illic accuſatiuum neceſſariam. nam archetypum Spirenſe
ſic habet: Si aquam hominibus, iumentiſq́ in totidem dies, quot frumentum, impoſuiſſet. Hoc
eſt, in uſum hominum iumentorumq́, ſiue pro hominibus iumentiſq́. Eoq́ abundans omni
copia rerum eſt regio.) Scripſimus, omnium copia rerum. Et mox, priusq́, pro prius quoque.

Quanquam ſi magnitudine claſsis æſtimaretur.) Emendauimus, Quanquam ſi magnitu-
dine claſſes æſtimares. Sic autem legendum, docent ſequentia. Ingentis ad incrementa glo-
riæ.) Repoſuimus ingenti, ſicq́ diſtinximus, partim ſuapte fortuna quadam ingenti, ad incre-
menta gloriæ celebratus. Paulopòſt, in portum caſtigauimus, pro in portu. Quæ ad proſe-
quendum Scipionem.) Reſtituimus hic particulam &, quæ deerat, Quæ & ad proſeq. Scip.

Ad hoc legiones.) In exemplari uetuſto plerunque legitur, Ad hoc: quod in uulgatis editio-
nibus eſt, Ad hæc. Hic non fuiſſe mutatum à caſtigatoribus, equidem miror. Dij deæ'que, in-
quit, maria terras'que qui colitis.) Vetus lectio, Diui diuæ'que, inquit. Diuos perpetuos eſſe
Varro tradit, qui propter ſui execrationem timentur, ut ſunt Dij Manes. Diuos pro dijs reperias
& apud Plautum. Nec eſt mox in ſcripto codice, maria terras'que qui colitis: ſed, qui maria ter-
raſq́ colitis. Vti quæ in meo imperio geſta ſunt.) Dictionem uti neſcio quis hic inſulſit, quæ
elegantius ſubauditur. Porrò non habet antiquum uolumen geſta ſunt, uerùm acta ſunt. Item,
mihi, populo, plebiq́ Romanæ: non, mihi populo'que, & plebi Ro. Bene uertant.) Exemplar
Spirenſe expreſſe hic habet, bene uerruncent. quod tamen illic geminatum legitur errore libra-
rij. Cæterùm ueteres uerruncare pro uertere uſurpaſſe, docet uerbum auerruncare, quod auerte-
re ſignificat, quemadmodum annotauit Nonius Marcellus. Nihil igitur opus erat hic pro bene
uerruncent ſcribere, bene uertant, quando hæc tota Scipionis precatio uetuſtatem ipſam refert.

Præda onuſtos.) Hæ duæ dictiones non ſunt in codice Spirenſi. Quod uerò ſequitur, mecum
domos reduces ſiſtatis, expendendum num legi debeat, domo. Vti mos eſt, in mare porricit.)
Antiqua lectio, Vti mos, in mare proiecit. Et ſequitur uerbum præteriti temporis, ſignum de-
dit. Mox ſcripſimus, celeriter conſpectu terræ ablati ſunt, è præpoſitione expuncta. Statim ſequi
tur in exemplari ſcripto, Et à meridie nebula occœpit: non, occœperat. Haud ita multo pòſt
T. Poſthumius gubernator.) Archetypum noſtrum habet tantum, haud ita multo pòſt guberna

tor Scipioni ait. Proinde apparet præpoſitionem poſt dediſſe occaſionem, ut aliquis inſulciret gubernatoris nomen T. Poſthumius. Et uento eodem ferebantur.) Caſtigauimus, Vento eodem ferebantur, particula & deleta, quam debemus finali ſyllabæ uerbi præcedentis, iubet. Inde ægrè correptum curſum.) In antiquo uolumine legitur, inde ægrè correctum curſum. Aberrarant enim, qui error non citra difficultatem correctus eſt & emendatus. Quibus deſcenſiones in agros marit. factæ erant.) Archetypum quod penes nos eſt, exſcenſiones habet. quod etiam alibi in eodem codice ſcripto lectitatur. Octo millia liberorum capitum ſeruorumꝙ.) Genitiuus capitum à quopiam inſertus eſt. Nam in ſcripto uolumine tantum eſt, Octo millia liberorum ſeruorumꝙ. Cæterùm cum magis iure gentis, quàm autoritate inter ſuos, aut uiribus obtineret regnum.) Sic caſtigauimus, ſecuti fidem manuſcripti codicis: Cæterùm quum magis iure gentis, autoritate inter ſuos, quàm uiribus obtineret regnum. Senſus eſt: Obtigerat illi inter ſuos autoritas. Ea magis quàm uiribus obtinebat regnum. Vrbem Maſaniſſa primo imp. capit.) Addidimus particulam & duobus locis: Et urbem Maſaniſſa primo impetu capit, & ex regijs alios tr. ſe recepit. Deinde ſcripſimus, quo primùm intenderant iter. pro, primò intenderat iter. Item, & incitabant iuuenem. Nam & ipſe cum exercitu.) Repoſuimus, Nam & ipſe eum exercitum, quo Capuſam uicerat, & ex receptis poſt cædem regis, aliquot habebat. Item, tantum peditum equitumꝙ habẽs. Quia ſibi aduerſus Syphacem.) Emendauimus, Quia ſibi cum Syphace. Deinde deleuimus pronomen eum, futurum eum in eodem honore. Quod uerò ſequitur ibi, quo apud Galam & Deſalcem quondam fuiſſet, ingens erratum eſt. Scribendum: Quo apud Galam Deſalces quondam fuiſſet. In medium regnum eundum, aut ſine certamine conceſſuros in ditionem.) Antiqua lectio, In medium regni eundum. Item mox, perſecuti ſunt regem. Pluresꝙ quàm iuſto ſæpe in prælio.) Scribi debet, in bello. Nam pręlium ipſam pugnam & hoſtium congreſsionem ſignificat. Mox ſcripſimus, Carthaginienſium, pro Carthaginienſes. Et alioqui ſtatim ſequitur, Carthaginienſes. Deinde repoſuimus, pręmiorumꝙ ingentium ſpe, pro ingenti ſpe. Poſtremò pronomen is deleuimus. Nam in fine poſitum eſt uerbum à quo totus circumductus pendet. Bocchar ex pręf. reg. & cætera, compellit. Sed copijs etiam aliquãto maioribus.) Inſeruimus particulam ut, ut in aliquanto maioribus. Sequentibus ſeſe abripuit.) Scripſimus, ſequentibus ſe eripuit. Et mox, ita circumdedit, pro circumuenit. Item, omnes ad unum interfecerit. Inter uirgulta ulterioris ripæ emerſerunt.) Legi debet, cum eo uirgulta interioris ripæ tenuerunt. Dij boni, quid fingi poteſt impudentius illis qui ulterioris ſubdiderunt pro interioris: pro tenuerunt, emerſerunt. Deinde quo cohærerent uerba potius quàm ſenſus, adiecerunt præpoſitionem inter. Paulopòſt, redit ſcripſimus, pro redijt. Patiꝙ poſſe eſt uiſa iactationem.) Ad fidem manuſcripti codicis caſtigauimus, Patiꝙ poſſe uiſus iactationem. ut de ipſo Maſaniſſa intelligas, non de cicatrice. Haud plus XL equitibus collectis.) Archetypũ Spirenſe habet: Haud plus triginta equitibus conlectis. Habet deinde, Atꝙ nõ in poſſeſsione modò. Inde iritato ad bellum Syphace.) Vocabulum inde, non eſt in uolumine ſcripto. Mox repoſuimus, in iugis opportuniorum ad omnia mõtium. Maiorem igitur eam rem iam Syphax rex ratus, quàm ut per præfectum ageret.) Duas dictiones iam & rex deleuimus, & præfectũ mutauimus in pręfectos. Sic enim in antiquo codice legitur. Imperat, ut circumducto agmine in ſe intentum hoſtem ab tergo inuadat.) Locus eſt corruptus & licenter mutatus, quum nihil opus eſſet. Inſeruimus pronomen illum, quod deerat, & ex fide Spirenſis exemplaris ſic caſtigauimus: Illum circumducto agmine in ſe intentum hoſtem ab tergo inuadere iubet. Mox expunximus accuſatiuum eum, ex occulto aggreſſurus eum erat. Syphax autẽ interdiu.) Vetus lectio, Syphax tum interdiu. Deleuimus paulopòſt aduerbiũ primò. Vbi primò tempus uiſum eſt. & pro leui cliuo ſcripſimus, leni cliuo. Item pro tum multitudine, cum multitudine. Itaꝙ cæteri pedites equitesꝙ cæſi, aut capti.) Scripſimus, Itaꝙ cæteri equites peditesꝙ cæſi. ſublata poſtrema clauſula, Aut capti. Fides ſit penes archetypum Spirenſe. Altera pertinacior in repugnando.) Vocabulum altera non eſt in codice ueteri. Stat uerò ſenſus eleganter ſine illo: Duæ turmę hæſere, altera metu dedita hoſti. pertinacior in repugnando telis obruta & cõfixa eſt. Vbi ſubauditur, altera. Porrò magis placet ut legatur telis obruta, quàm cetris obruta, quod in ſcripto codice eſt, ceteris obruta. nã ſequitur, & confixa eſt. In alia atꝙ alia flectendo itinera ludens.) Emendauimus, eludens. Et mox, abſiſtere à ſequendo, deleuimus à præpoſitionem, quę ſubintelligitur. Ipſe cum LXX equitibus.) Antiqua lectio, Ipſe cum decem equitibus. Cederet paulatim.) Scripſimus, cedere paulatim. ſubauditur ſuperius uerbum, iubet. Deinde qui peropportunè circa uiæ flexus ſuppoſiti erant, ſic repoſuimus: Qui opportunè circa uiæ flexus oppoſiti erant. Cum timoris ſimulati ſpecie audaciam hoſti faceret.) Lectio uetus, cum timoris ſimulati audaciam h. f. Ego non dubito quin Liuius ſcripſerit, Quum timore ſimulato audaciam hoſti faceret. Hannoni Afriſꝙ pugnando ac ſequendo feſsis ſe.) Sic emendauimus & diſtinximus: Et recentibus equis (Hannone Afriſꝙ pugnãdo ac ſequendo feſsis) ſe circumfudêre. Quod uerò ſequitur, Qui primi agminis fuerant: etiam legi poſſet, qui prioris agminis fuerant. Nam codex ſcriptus habet, qui prius agminis fuerant. Quibus haud facilis receptus fuit.) Deerat hic Vt particula, quam de poſtliminio reduximus

ximus in contextum: Vt quibus haud facilis receptus fuit. Paulopóſt, inter eos ſatis conſtabant, ſcripſimus conſtabat. Id quod in editione Romana, & ea quam Colonia Agrippina dedit, rectè legitur. Ad prædam alteram repetendam ſeſe ueniſſe.) Accuſatiuus repetendam, non eſt in uolumine ſcripto. Subauditur is, aut ſimilis potius, puta uehendam. Nam præceſsit, quæ prędam in Siciliam uexerant. Prout cuiuſq; opera fuerat.) Antiqua lectio, Quorum opera fuerant. Quid ſi legas, quorum opera fuſi erant. Simul & terreſtris exercitus ad imminentem propè ipſis mœnibus tumulum eſt admotus.) Caſtigauimus, ab imminẽte propè ipſis mœnibus tumulo eſt admotus. Siquidem huiuſmodi lectionem cõtinet exemplar uetus. Et quid fuit opus mutare, quod eſt elegantiſsimè dictum? Non intellexit uirtutem præpoſitionis ab, quiſquis is fuit qui id auſus eſt. Eadem temeritate mox & particula uerſa fuit in etiam, Machinaſq; etiam aduexerat ſecum, quum Liuius ſcripſerit (ſic enim ſolet) Machinaſq; & aduexerat ſecum, & ex Sicilia cum commeatu miſſæ erant. Paulopóſt, tria equitum cõfeciſſet: in ueteri uolumine eſt, effeciſſet. Abſcederet inde irrito incœpto.) Quid ſi legamus: Abſcederet inde irrito cœpto, quando codex Spirenſis habet, abſcederet inderito incepto. Etenim hyems inſtabat caſtra hyberna.) Sic emendauimus & diſtinximus: Et (iam enim hyems inſtabat) caſtra hyberna, &c. communit. Mox & naualium caſtra amplectitur: exemplar uetuſtum habet, & naualia caſtra. In litus ad Septentrionem uerſum ſubd. naues.) Hic locus miſerè fuit interpolatus, addita præpoſitione in, propterea quod librarius in fine dictionem equitatus omiſiſſet. Nos id uocabuli repoſuimus, in præpoſitione ſubmota, & uerbis ſic diſtinctis: Litus ad Septentrionẽ uerſum, ſubductæ naues naualeſq; ſocij tenebãt: Meridalem uallem, ad alterum litus deuexam, equitatus, ſubaudi tenebat. Comparari, aut mitti poſſet.) Caſtigauimus, comp. ac mitti poſſet. Item, XII millia tunicarum miſſa, & particula deleta. In agro Crotonenſi.) Debet eſſe, in agro Crotonienſi. Paulo minus trecenti uiui capti, & equi XL.) Lectio uetus, Paulominus trecenti uiui capti, equi quinquaginta. Mox ſcripſimus, Annibal Crotonem exercitum abduxit. Princeps iterum delectus Q. Fabius Max.) Repoſuimus lectus, pro delectus. Cenſa cum ijs CCXV millia hominum.) Exemplar uetus, Cenſa cum ijs ducenti ſexaginta quinq; millia hominum. Legendum, ducenta.

IN LIBRVM DECIMVM TERTIAE DECADIS

VTer Hetruriam ac Liguriam prouinciã haberet.) Scripſimus, ac Ligures. Et ſequitur mox, In Hetruria ac Liguribus decretum. Et ad populum ſuadendi ac diſſuadendi locus eſſet.) In codice manu ſcripto non eſt gerundium diſſuadendi, ſed tantum, & apud populum ſuadendi locus eſſet. Nec erat opus illud hic addere. Nam ſuadet etiam, qui diſſuadet. Quod in Brutijs prouincia.) Exemplar uetus mendoſam hic lectionem continet, nempe hanc: Cui in Brutijs prouincia eidem in Etru. ac, Liguribus decreta. Opinor ſcriptum fuiſſe: Quæ in Brutijs prouincia, eadem in Hetruria ac Liguribus decreta. Et Lucretio prorogatum imperium eſt, ut Genuam.) In codice ſcripto ſic legitur: Et Lucretio prorogatum imperium, Genuam oppidũ à Magone, P. d. exædificaret. ſine particula Vt. Similis locutio mox præceſsit, M. Cornelius nouo conſuli tradere exercitum iuſſus, ipſe prorogato imperio Galliam prouinciam obtineret. Quod poſtremum uerbum ineptè quiſpiã mutarat in obtinere. Quod roboris ea prouincia habuerat.) Non eſt in archetypo noſtro hæc clauſula. nec uſqueadeò eſt neceſſaria. Stat enim ſenſus his uerbis: Et quia ne qua claſsis ex Africa trajceret. Et cætera. Amplexus eſt.) Suſtulimus uerbum eſt, quemadmodum mox præpoſitionem in, Campeſtri agro, pro campeſtri in agro. Iterum expunximus uerbum eſt. Sicut antè dictum. Armaq; & omne genus com.) Caſtigauimus ex ueteri libro: Et arma etiam ex Sicilia, & omne genus commeatus eò portabantur. Item mox, ex animo miſerat, ſcripſimus dimiſerat. Spes ulla deſiturum afferebatur.) Legendum eſt, deſciturum, à uerbo deſciſco. Loquitur de Carthaginienſibus relinquendis, cum quibus aduerſus Romanos fœdus inierat Syphax. Ab hoc fœdere modica ſpes erat, futurum ut ille deſciſceret, deficeretq;. Hoc planius faciunt ea quæ ſequuntur, & aſtipulatur codex uetuſtus. Mox ſcripſimus, Antias Valerius, ſecuti uidelicet fidẽ lectionis ueteris. Quod elegantiæ cauſa Liuius uſurpauit. Poſtea ut cauſa probabilis uiſa commeandi foret in caſtra hoſtium.) Cum lectione uulgata conſentit exemplar ſcriptum, niſi quod poſtea aduerbium quiſpiam hic infulſit. Cæterùm auſim affirmare ego pro participio uiſa legendum ſuis, hoc modo: Primò has conditiones imperator Romanus uix auribus admiſit. Vt cauſa probabilis ſuis commeandi foret in caſtra hoſtium, mollius eadem illa abnuere. Miſit enim exploratores in hoſtium caſtra Scipio per occaſionẽ colloquij, qui ſingula ſpecularẽtur. Nec uerò quiquam addubito, quin eruditi mecum ſint hic ſenſuri. Peruicacibus nihil ſatis facit, & nihil intelligũt ſtupidi. Certè participium Viſa nihil ad ſenſum pertinet. Dedit occaſionem errori, quod pręcedens dictio probabilis in s deſinit. Vnde librarius omiſſo s altero, uis ſcripſit pro ſuis. Alius caſtigare uolens, a literam adiecit, ut fieret uiſa. Porrò mox legitur in ſcripto libro, ultro citroq; agitantibus rem, conuenturũ. Item, Hybernacula Carthaginienſibus, non

non Carthaginenſium. Hybernacula Carthaginienſibus lignea erant. hoc eſt, Carthaginienſes habebant hybernacula lignea. Vetitos ſe reuerti ad imperatorem aiunt.) Caſtigauimus iuxta fidem ſcripti uoluminis, ab imperatore. quæ uerba reſpiciunt participium uetitos, non autem infinitiuum reuerti: quod non animaduertit, qui mutauit. Sic mox illic legitur, ad comparanda quę in rem opus erant. Et ſtatim, quia nimis. Ex archetypo Spirenſi. Tantum diligentia expleant cura. & ſe Aſdrubalem. Vitiata uerba ſunt, pro unaq; aduerbio quiſpiam non aſſecutus loci intelligentiam, ſuppoſuit cura &. Sic autem legenda ſententia eſt: Tantum diligentia expleant, unaq; ſe Haſdrubalem Punicaq; caſtra aggreſſurum. Quis hic non clamet in profeſſores, quos exemplaria uetuſta conſulere piget ac pudet? Multos in ipſis cubiculis ſemiſomnes hauſit flamma.) Scripſimus, cubilibus: intelligit lectos, aut id quod illis uice lectorum erat. Nam hoc ſignificat cubile, quum cubiculum locus ſit in quo eſt cubile. Porrò in hybernaculis Pœnorum quemadmodum à Liuio deſcribuntur, apparet nulla fuiſſe cubicula. O' aſinum, qui pro cubilibus cubicula ſuppoſuit. An ex trepidatione nocturna eſſet confuſus.) Opinor ſcribendum, confuſis ſenſum ueri adimebat, dandi caſu. Quod uocabulum infrà hoc eodem libro rurſum uſurpat de Maſaniſſa loquens: Ex prętorio in tabernaculum ſuum confuſus conceſsit. Dein per continua ſerpens uno repente omnia incendio hauſit.) Exemplar manu ſcriptum duntaxat habet: Dein continua incendio hauſit. Demiror quis prępoſitionem per adiecerit, & tres alias dictiones, ſerpens uno repente. Obruebant itinera portarum.) Scripſimus ueterem lectionem ſecuti, obruerant itinera port. Et mox, pro die una, clade una. XX millia peditum.) In codice Spirenſi legitur, duo millia peditum. Cum paucis Afrorum.) Vetus lectio, cum paucis equorum. Mallem, Pœnorum. Suſpicor autem Liuium ſcripſiſſe, cum paucis ſuorum. Id quum ita fuiſſet ſcriptum, cum paucisſuorum, ſciolus aliquis uolẽs caſtigare locum, ex uorum additis duabus literis fecit equorum. Paulopóſt, loco munito cõſedit, non loco communito conſ. quemadmodum & nos ſcripſimus. Simul utroq; cornu.) Mihi magis arridet lectio uetus, Simul utraq; cornua. Quæ diutinæ obſidioni tolerandæ ſunt neceſſaria, ex agris conuehit.) Hic ſciolus quiſpiam germanum Liuij ſermonẽ audacter uitiauit. Nã quũ ille ſcripſerit, Quæ diutinę obſidioni tolerandæ ſunt, ex agris conuehebat, quemadmodũ continet Spirenſe uolumen: auſus eſt aliquis adijcere uocabulũ neceſſaria, minimè neceſſarium hoc loco, ſed ſuperuacaneum. Sic libro ſecundo Decadis primę Liuius dixit: Vt tam eminens area, firmaq; templis quoq; ac porticibus ſuſtinendis eſſet. Rurſum alibi: Satis fretus tolerando certamini legatum eſſe. Item, P. Scipionem Proconſulem deûm benignitate & Rempublicam eſſe gratiæ referendæ. Quo loquendi modo Cicero quoq; utitur, & alij autores. Vt felicisſimè gerantur res.) Caſtigauimus, ut felicisſimè geratur res. Nec improbatur mox uetus lectio, qui tueantur. Occupat relictum fuga cuſtodum Tuneta. Abeſt ab Carthagine XII millia fermè paſſuum: locus tum operibus, tum ſuaptè natura tutus.) Hanc ſententiam ſic caſtigauimus & diſtinximus: Occupat relictum fuga cuſtodum Tuneta (abeſt ab Carthagine XII millia paſſuum) locum quum operibus, tum ſuapte natura tutum. Ne naues in terram ad obſidionem.) Placet uetus lectio, in terram & obſidionem uerſæ. Et aut in onerariarum uſum uerſæ.) Hæc clauſula non eſt in exemplari ſcripto. ſed tantum, torm. machinasq; portantes, & aut ita adpulſæ muris. Vnde conijcio particulam & repetitam à librario per errorem propter finalem ſyllabam es præcedentem. Et ſic ſcripſiſſe Liuium, tormenta machinasq; portantes, aut ita appulſæ muris, ut pro aggere ac pontibus præbere aſcenſum poſſent. Sic enim legendum docet archetypum Spirenſe, non acceſſum. Vt in nauali certamine ſolet.) Scribendũ eſt, contrà quàm in nauali certamine ſolet. Nam quis unquam ſic ad naumachiam inſtrui naues uidit, ut inter ſe colligentur? Velut uno inter ſe uinculo illigatis compreſsit, tabulasq; ſuper inſtrauit.) Tu lege, comprehendit, hoc eſt, complexus eſt, copulauit, tabulasq; ſuperſtrauit. Vt peruium nauium ordinem faceret.) Vetus lectio, Vt peruium in totum nauium ordinem eſſet. Nos emẽdauimus: Vt peruius in totum nauium ordo eſſet. Porrò non ſolet Liuius idem uerbum ſtatim repetere, ut hic faceret & fecit. O' miſerè tractatum Liuium. Ita parati inſtructiq;.) Quæſo te per muſas, ſic loquitur Liuius? quid aliud eſt inſtructi, niſi parati? Legendum eſt, Ita parati intentiq;. Significat enim Romanos attentè Carthaginienſium aduentum expectaſſe. Omnia permiſta turba trepidantium primo impetu oppreſsiſſent.) Dij boni, quanta ſciolorum temeritas, mutantium ſtatim quod non aſſequuntur. Scripſit Liuius: Omnia permixta turba trepidantium primo impetu deprendiſſent. Quod non intelligens aliquis, pro deprendiſſent ſuppoſuit oppreſsiſſent. Sed eo maior.) Vetus lectio, Sed eo gratior. paulopòſt in ſcripto codice tantum eſt ad regem deſideratum: non, diu deſideratum. Item, ſtimulabant. Quod ſequitur, per multos florentes annos, caſtigauimus, florentis, ut referatur ad genitiuum regni qui præcedit. Cum aut uincentibus ſpes.) Expende lector num legi poſsit, urgentibus. Nã in uolumine ſcripto uigentibus habetur. Et opponuntur inter ſe, urgere & pelli. Præterea ſpes magis competit urgẽtibus, hoc modo uidelicet uictoriam cõſecuturis, quàm iam uincentib. Omnem poſtremo utrinq; equitatum.) Germana Liuij lectio ſic habere debet, Omnes utrinq; poſtremò equitum certaminis ſtudium effudit. Præceſsit autẽ, primò pauci equites. Nunc dicit, omnes ſubaudi equites. Porrò loquendi modus per

duos

duos genitiuos, ut hic equitum certaminis ſtudium, Liuio familiaris eſt, & optimis quibuſqꝫ autoribus. In codice ſcripto mendoſe legitur, utrunqꝫ pro utrinqꝫ. Intranti ueſtibulum in ipſo ueſtibuli limine.) Genitiuus ueſtibuli inter prælegendũ additus ab exponente, pòſt irrepſit in contextum. Nos ſubmouimus. Id indicat liber manu ſcriptus. Idem accid.t paulopòſt in accuſatiuo, me. Neqꝫ me in cuiuſquam Romani ſup. Et ut particula, mè morte ut uindices. Nos item expunximus. Infrà legitur: Ne quid relinqueretur integrum aut Lælio. Et, Maſaniſſa recipit. Item, quãtum quiſqꝫ plurimum poſſet. Præterea famæqꝫ gentis, & infrà perductus eſt. Hoc non omittendum, quia paulo ſuperius in libro uetuſto legitur, ad arbitrium, non ut arbitrium, eam ſentẽtiam ſic quoqꝫ legi poſſe: Victus deinde precibus Maſaniſſæ orantis, id arbitrium, utrius regum duorum fortunæ acceſsio Sophonisba eſſet, ad Scipionem reijceret. Vbi non citra elegantiam ſubauditur, ut. In alloquendo uictorem.) Vetus lectio, in alloquẽdo uictore. Et mox, quum arma aduerſus populum Romanum cepiſſet, non recepiſſet. Quod uerò ſequitur, ſibi hoc in miſerijs ſolatij eſſe, & in ſcripto uolumine eſt, ſibi in miſerijs ſolaci eſſe. poterat etiam legi, ſibi in miſerijs ſolatio eſſe, aut ſolatium. Neqꝫ prudentiorem, neqꝫ conſtant.) Codex manu ſcriptus tãtum habet, neque conſtantiorem Maſaniſſam quàm Syphacem eſſe, iam ab iuuenta incautiorem. Poſſet legi, Neqꝫ conſtantiorem Maſaniſſam quàm Syphacem etiam ab iuuẽta incautiorem. Sequitur in exemplari Spirenſi, certè ſtultius eam quàm ſe duxiſſe. Proinde miror quis iſtas tres dictiones, illum atqꝫ intemperatius, admiſcuerit. Hanc non hoſtili modò odio, ſed amoris etiam ſtimulis armatam apud æmulum cernere ſe cum dixiſſet.) Hunc locum nullus crederet infeliciter interpolatum eſſe & planè corruptum, niſi qui uetuſtum exemplar inſpexerit, in quo ſic legitur: Hæc non hoſtili odio modò, ſed à nouis etiam ſtimulis, armatam apud æmulum cernens cum dixiſſet. Etiam eo fœdiora hæc uidebantur.) Scripſimus, Et eo. ſic enim in ſcripto codice legitur. Hæc ſecum uoluenti.) Antiqua lectio, Hæc ſecum uolutanti. Et mox inſeruimus & particulam. Et benigno uultu excepiſſet, & egregijs laud. f. p. celebraſſet. Sic enim Liuius loqui ſolet.

Propter quam appetendus t. u. ſ.) Scribe, propter quas. Nam præceſsit genitiuus uirtutum. Et ſequitur, temperantia & continentia libidinum. Mox legendum eſt, qua ego: non, in qua. Paulopòſt ſcripſimus, periculi. Qui eas ſua temperantia frenauit, multo maius decus, maioremqꝫ uictoriam ſibi peperit, quàm nos Syphace uicto habemus.) Exemplar manu ſcriptum ſic habet: Qui ſe temperantia ſua frenauit ac domuit, ut multo maius decus, maioremqꝫ uictoriam ſibi coeperit, quàm nos Syph. u. hab. Suſpicor hoc potius modo fuiſſe reſtituendam ſententiã iſtam: Qui ſe temperantia ſua frenauit ac domuit, næ multo maius decus maioremqꝫ uictoriam ſibi ceperit, quàm nos Syphace uicto habemus. Vt ſit næ Græcum pro certè, quod facilè potuit in ut uerti, ab eo qui fortaſsis putabat, negatiuam eſſe particulam, quæ planè ſenſum turbabat. De ſe particula non dubito. De uerbo Ceperit habes teſtimonium codicis Spirenſis. Regnum, agri, oppida.) Legendum, ager, non agri. Significat ager, totum territorium. Sic poſſemus dicere: Hoc anno malignè frumenta proueniſſe in agro Gallico, in Alſatico uina. Is fuit quo hæc ſcribebã M D XXIX. Et tamen dicimus, ager Argentoratenſis, ager Sletſtadienſis. Hoc non intellexit qui hic ſcripſit agri, propterea quod ſequatur, oppida. Quo facilè à circumſtãtibus tabernaculum exaudiri poſſet.) Scribendũ eſt, quod facilè. Non enim in hoc gemebat ſuſpirabatqꝫ Maſaniſſa rex, ut audiretur. Sed tanta erant ſuſpiria, ut facilè exaudiri poſſent. Vide quàm contrarium ſenſum inuehat unius literæ abiectio. paulopòſt ſcripſimus, Nec ingratum. Quod temeritatem temeritate alia luerit.) Vetus & ſyncerior lectio, Quod temeritatem alia luerit. ſubauditur, temeritate. Eadem habet, quàm neceſſe fuerit. Sella curuli eburnea.) In archetypo Spirenſi, nõ eſt eburnea. Quod uerò ſequitur, Neque triumphantibus ampliorem eo ornatu eſſe: legitur illic, Neque triumphantis. quæ lectio mihi probatur. Subauditur autem in genitiuo triumphantis accuſatiuus ornatum. Hæc puerilia fateor admonere cogimur, quòd appareat quoſdam in errorem inde deductos. Paulopòſt illic ſcriptum eſt, Scipio Lælio: non, C. Lælio.

ANNOTATIONVM [redacted] IN TERTIAM DECADEM FINIS.

IN QVAR-

IN QVARTAM TITI LIVII DECADEM
ANNOTATIONES SIGISMVNDI GELENII.

LIBRO PRIMO

P. IVLIVS Apulus.) Hunc & in prætura & pòſt in conſulatu, P. Villium Tappulum ſcripti codices conſtanter appellant, hominem plebeium, & nihil ad gentem Iuliam pertinentem. Sed magis mirum quòd mox, Sulpicio Galbæ cõſuli prænomen mutatum, & ex Publio Seruius factus, cum non ſolum Florus Publium uocet, ſed etiam in omnibus typis excuſis editionibus is ipſe Galba ubiq;, præterquam in conſulatu, Publius prænominetur. Munera deinde legatis in ſingulos quina millia L æris ex S C miſſa.) Legendum, quinum millium æris. minutiora alia nec hic, nec alibi commemorabo. Paulopòſt, mutilata lectio ſic reſtituta: Legatos item mittendos in Africam cenſuerunt, eoſdem Carthaginem, eoſdem in Numidiam ad Maſaniſſam. Carthaginem, ut nunciarẽt &c. Indigne paſſus ſenatus non ceſſari ab ſacrilegijs.) Vetus lectio, ab ſacrilegis. Mox equuleus cum quinq; pedibus, non equus. C. Claudius Centimalus.) Cento, non Centimalus, quod Fuluiorum cognomen eſt. Mox, Contraxerant autem ſibi. ſupereſt ſibi. Paulopòſt, beneficiorum primùm in ciuitatem ſociam, legendum ſuam. Ibidem, capeſſendum bellum, non capeſſendi belli. Ac mox, Naues longas quatuor in portu Athenien. In portu, de ſuo aliquis adiecit. Ibidem uirtutis ergò, non gratia. in ſequenti uerſu: Rhodij Ceam ab Aegina, non, etiam ab Aegina. &, Parumq; & Cythnum, non Scyrum. & paulopòſt: Doriſcon & Serrheum, non Nympheum. Serrheum in eo tractu præter alios etiam Thucydides collocat. Equites CC Numidæ, cum daret, accepti.) Reſtituimus, equites M. Numidæ, cum M M daret, accepti. rationem mutatæ lectionis, non eſt uiſum paſsim adponere. Docti facilè diſcernent, utra lectio alteri præſtet: indocti conſenſu ueterum codicum contenti eſſe debent. Et erant Atticæ tres aptæ naues.) Scribe, apertæ naues. non multo pòſt, quà infrequentiſsima ædificia urbis ſunt. ędificia, ſuperuacuũ eſt. Deinde, curſu properè Chalcidem contendit: uetus lectio potior, Curſu propè. & ibidem, Nec quicquã aliud, non nec ad quicquam aliud. Sed Cynoſarges, & Lucus, & quicquid ſancti.) Repoſuimus, Sed & Cynoſarges, & Lyceum. Sequitur non longe inde, Qui translato ab Achæis imperio à Philopœmene. ſuſtulimus, ab Achæis. Lilybæum indicitur conciliũ populi Romani.) Pro populi Romani lege prætor, hoc modo: Prætor Romanus conuentus agit. ac mox, Rhegium, Tarentum, Capuam, finitimasq;. Vetus lectio, Capuam, ne finitimas nominem. Ibidem, Monumentum Campani populi, elato & extorri eiecto ipſo populo. Nõ, Campano populo data extorri & eiecto. Niſi in Panætolico & Pyrrhiaco concilio.) Pylaico legendum, à Thermopylis quæ & pylę dicũtur. Nam qui haſtis ſagittisq; & lata lanceis.) Lege, Et rara lanceis. Aliquanto pòſt, Caſtra ad Atabolum mouit. pro quo exemplaria ſcripta Octolophum habent. LXXX admodum ornati equis ſpolijsq; ſimul armorum relictis, abducti.) Syncera lectio: Equi, ſpolijs ſimul armorum relatis, abducti. Anguſtis faucibus unde ex continenti iter eſt.) Lege, unum ex continenti. Mox, Cos. in loca pacata ad Apolloniam, unde orſus bellũ erat. Non, iam pacata, neq; ortum. Ibidem, Aetoli & Athamanes. nam Acarnanes partium Philippi erant. Aliquanto pòſt, Cum uniuerſi ſexcẽtorum ægrè. ubi uniuerſi dictio interciderat. Item, Ternis ue ſummum, non ad ſummum. Sic enim Liuius loqui ſolet. Neque in ijs quicquam poſtea poni dedicariq; placere, eorum quæ in loco puro poni dedicariq; fas eſſet.) Hæc ſententia prius dimidia ſui parte truncata fuit. Ab Andro Scyrum traiecerunt.) Cythnum lege. Idem error qui ſuprà. Qui uerò Tanticeris, pro Atticæ is locus eſt, ſcripſit, nõ legit apud Strabonem: Praſias unum ex maritimis Atticæ Demis eſſe, ad Eubœam uerſum. C. Aurelius Cos. cum ex prouincia Romam comitiorum cauſa ueniſſet, ut id nouit, quod animis præceperat.) Vetus lectio: Nõ id quod animis præceperat. Paulopòſt: Neq; ex eo exercitu, qui cum Gallis pugnauerit, militem unum ſaltem fuiſſe. Legendum, Et quem ex eo exercitu, qui cum Gallis pugnauerit, ſi non militem, lixam ſaltem fuiſſe. Mox Maſſaliota eſt Terentij cognomen, & Acilius Glabrio, non Atilius.

IN LIBRVM SECVNDVM QVARTAE DECADIS
Annotationes Sig. Gelenij.

ET Veliterni, Apollinis & Saturni ædes.) Pro Saturni, Sangi repoſuimus. Eſt autem Sangus Sabinorum numen. Ibidem, equuleum cum quinq; pedibus, non equum. Poſt aliquot uerſus: Ea militum fuit, qui ex Africa. Syncera lectio, M M ea militum fuere, &c. Et mox, Thaumaſtos eo tempore Philippus. Thaumacos habent ſcripta exemplaria. Sic enim Stephanus appellat. Philippum, quantum ab aſsiduis laboribus itinerum pugnarumq; laxauerat animi.) Legendum, laxauerat animum. Deinde, maximè idoneum locum credidit eſſet præter amnem Aoum.

Adiecimus

Adiecimus duas uoces.maximè idoneum ad muniendum locum. Mox,equos CCXXX, non equites. Item,uenalicium Capuæ, non uenalium. M. Porcius Cato, C. Aelius.) Vetus lectio, C. Heluius. Paulopòſt, Ne aut ipſe prouincia decederet.) Scribendum, Vetitusq́ aut ipſe prouincia decedere. Item, aduerſus Philippum, communem hoſtem uti. populo Romano gratum eum facturum & ſenatui, ſi Antiochus regno. Scribe & diſtingue ſic, Vti populum Ro. gratum eum facturum ſenatui, ſi regno,&c. Mox pro Sueſſæ aruſpices, repoſuimus, Sueſſæ Auruncæ.

Pauſanias & Hypſelus ex Alexandri Magnetis equitibus.) Vera lectio, Pauſanias Prætor & Alexāder magiſter equitum. Sic enim reddidit Strategum & Hipparchum. Poſt aliquot uerſus, ubi legebatur antea, Genus armorum ad amplum prælium gerendū: contra illis loca. ſcripſimus, Genus armorum erat, aptū urgendis regijs, pro hoſte loca. Cæterùm quia duarum uocum, ſ. urgendis regijs loco, ueſtigia magis literarum quàm literæ apparebant in exemplari uetuſto, ueriti ne quantum ad eas uoces attinet, non ſatis aſſecuti ſimus germanam lectionem, aſteriſcum appoſuimus. inſpiciat locum, cui ſcripti codicis copia dabitur. Alterum exemplar (nam duobus uſi ſumus) hic nihil adiuuit, quòd in eo primus & ſecundus libri, atque initium tertij, deſiderarentur.

Acceſsit etiam fortè res.) Lego, fortuita res. Deinde, nec ſtationem procul à mari. Lege, nec rationem. Ibidem, Relicta obſidione, pro reiecta. Et mox, Daulis, pro Daculiſia. Item poteſtas dicendi facta eſt, non data eſt. Et, ij ferè atrociſsimè. Sociorum Philippi maritimæ etiam urbes.) Dele, etiam. Et magnis recentibus colligatis beneficijs.) Lege, obligatis. Pauloantè, pro neq; morante ullo, Vetus lectio eſt, neq; mirante. Pertinacius Quintius à Miſnepio perſtabat.) Reſtituimus, in incepto perſtabat. Deinde, uelut ominis cauſa, non honoris cauſa. Mox, Aeneſidemus Dymæus, non Elimeus. Sequitur, qui idem quod Macedones ſentirent: non ſolis quidem. Et, huius rei tam fœdè indicium non fœdum. Iuſsiq; circumire eam.) Eas lege, ut ad uigilias referatur. Aut ſi qua in re occaſio fuiſſet, adiuuarēt Romanos.) Vetus lectio, aut ſi qua etiam occaſio fuiſſet. Sequitur, Carpenta ſupra CC millia. ſatis erat, ſuprà CC. Paulopòſt, ſumma ui ut tenderent, non, ut obtinerent. Et Achæorum exules, & uir inſignis Cycliadas.) Lege, & Achæorum exul, uir inſignis Cycliadas. Item, ut nulla fides ſit. non, ut in nullo fides ſit. Ibidem, Simplicem ſuam orationem eſſe dixit. uerbum Dixit aliquis adiecit de ſuo. & non regis præſidia, ſed regi lege. deducenda regi eſſe. Item audiri poſtulata uerum eſſe, non, æquum eſſe. qua locutione & alibi Liuius utitur. Mox, Rhodij Pyrrheam: Peræam legendum & uetus exemplar, & uerba per parentheſim addita ſatis declarant. id mēdum & alijs aliquot locis inoleuit. Præterea, & in Helleſponto, Seſto atq; Abydo. ubi In præpoſitio deerat. Ipſius enim Aetoliæ Græcos.) Agræos ſcribo, non Græcos. Paulopòſt, ijs ne urbibus decedere. Vetus lectio, utrum ijs ne urbibus, &c. Item, cum Ap. Claudio Tr. mil. non, cum A. Claudio præfecto. Mox, pro littus Athonium, lege, littus ad Thronium. Eſt enim in eo ſinu huius nominis oppidū. Cæterùm eorum oratio.) Cætera, nō cæterùm. Poſt aliquot uerſus: Traderet ubi uellet, urbem. Philocli ait. ſic nocte. Syncera lectio, tradere ubi uellet, urbem, Philoclem iuſsit. nocte &c. Mox, poſteaquam in poteſtate Nabidis Argiuorum ciuitas erat. Hæc uox Nabidis non eſt in archetypo, & abſq; ea ſatis conſtat ſententia. Ibidem, quas ijs forte diebus. Adiecimus pronomen ipſis, uetus exemplar ſecuti. ijs ipſis. Idem exemplar habet, Haud procul urbe Mycenica, non Hyecenica. Ibidem, inermes item regi, non inermibus. & in fine libri, ſed poſtremò ueſtem quoq;, non, ſed & poſtremò ueſtem.

IN LIBRVM TERTIVM QVARTAE DECADIS
Annotationes Sig. Gelenij.

IN tempore & ad ipſum.) Ad id ipſum, lege. Paulopòſt, Dardanos tranſgreſſos fines ab contentu conceſsit cum regni.) Hæ uoces, ab contentu conceſsit cum. planè hic ſuperfluunt. Deinde pro, omnibus uicis alijsq́, ſcriptum eſt, omnibus his alijsq́. Cum Luſcinone fidas urbes Cardonem & Bardonem.) Scriptum exemplar quod unicum extat, habet: Cum luſcino ualidas urbes. Quod uerò editio Magūtina hic & alijs locis degenerarit, in cauſa fuit priſcus character, nec hoc ſeculo cuiuis lectu facilis. ibidem eſt pro mutauerat, nudauerat. Satis iam antè diuidere eſſe.) Hæc uerba non ſolum deprauata, ſed etiam non ſuo loco poſita, initium ſunt orationis Antiochi ad legatos Romanos, ut indicabitur, cum ad eum locum uentū fuerit. Bellum in Hiſpania quinto pòſt anno exortum eſt, quàm ſimul cum Punico bello fuerat finitum.) Hic duas uoces exortum & fuerat, typographus per incuriam omiſit. Perinde atque ab ipſo hi & non à Quintio & Romanis dati eſſet.) Vetus lectio, Perinde atq; ipſi id à Quintio & Romanis datum eſſet. Ibidem, Et comitijs proximis Bœotij ceu nullam aliam. ſcriptum habet: Bœotarchē nullam aliam. nam Prætorem caſtigator addidit de ſuo, ſicut paulopòſt præpoſitionem De, quid'nam de ſe futurum eſſet. Obuiam eundo impendentem.) Lege, impudenter. Et mox, pro eo ipſo rem, eo ipſo timore. Item, ad agendam rem fuerit: Rem redundat. Deinde pro efferauerat cædes, efferauit ea cędes. Ibidem, pro ad uarios commeatus uſus, legendum commeantes. & pro, egredi auſus miles, egredi caſtris miles. Euaſtatis prius agris, quam ab Elatia.) Quà, nō quàm. Sequitur,

Euromo Piſidiſq; & Bargyllis. ubi Pedaſſo, non Piſidis lege. Soli Aetoli id decretum decem clamium ſanies carpebant.) Non erat opus aſteriſco, ſi qui primæ editioni præfuit, acrius oculos in characterem non ſatis notum intendiſſet: uidiſſet ſynceram lectionem, nempè hanc, Decretum X legatorum clàm muſſantes carpebant. Eadem cæcutientia mox, in tertio uerſu pro liberentur legit libenter: & Eretriam omiſit, ubi ſcriptum eſt, Oreum cum Eretria & Demetriade. Rurſus poſt tres uerſus, quod tempora Reipub. poſtulaſſent: deprauatum in, quo tempore P R poſtulaſſet. Ac paulopòſt præſidij Romani, in pop. Ro. & Iſthmiorum ludicrum in Nemeorum. Quàm quod uniuerſi homines acciperent.) Vniuerſum homines caperent, debet legi. Non multo poſt, ubi legitur: Adeò unum gaudium Præoccupauerat omnem aliorum ſenſuum uoluptatem: temerè ab archetypo diſceſſum eſt, quod habet, præoccupauerat omnium aliarum ſenſuum uoluptatum. Item, ſine fide rerum iactata, iactantibus legendum. Sequitur, Theſſalorum genti Phthiotæ dati. Achæi Phthiotæ lege. Sic & Strabo hos uocat. præterea pro Phocæam & Eretriam, Oreum & Eretriam lege: pro L. Thermus, L. Stertinius. Aetolorum principes alij queſti ſunt.) In archetypo eſt interqueſti, ſicut interloqui dicimus. Aliquantopòſt pro Proſpera pugna nequicquam oppugnatum eſt: legendum, à proſpera pugna. & pro, ne moti ſe inde pellerent, ne moti ſemel pellerentur. Item pro, in Boijs negligentius, Boij negligentius. & ad certamen deſtinatis, pro deſtinati. Romanos tam inquirere regi Antiocho faciendum, aut quouſq; terra mariq; progrediendum fuerit. Ipſos non cogitare, Aſiam nihil &c.) Hanc orationem non acephalon ſolum, ſed alioqui etiam uitiatam, ſic reſtituimus & diſtinximus. Satis iam antè uidere ſe, Romanos inquirere quid regi Antiocho faciendum: at quoúſq; terra mariq; progrediendum fuerit ipſis, non cogitare. Aſiam nihil, & reliqua. quinq; primas uoces, ſuprà non ſuo loco poſitas, huc repoſuimus, ut antè dictum. Cypri nihilo minus.) Cyprum nihilominus tendens, legitur in archetypo: &, ſeditione remigum, non regum. P. Manlius Nobilior.) Hic omiſſæ ſunt aliquot uoces. Integra lectio ſic habet, P. Manlius, P. Porcius Lecca. Aediles curules M. Fuluius Nobilior &c. Sequitur, quo die magiſtratum inierunt: non, quidem magiſtratum. Ibidem lege, & quinq; millia: non, ex quinque milibus: & ab tergo, Liguribus, non Libuis. Mirantibus iam uulgò, Minucium quod Hiſpania nouiſſet, bellum negligere.) Vera lectio, Mirantibus iam uulgò hominibus, quod Hiſpania mouiſſet bellum negligi. Mox, Nabin nunc Lacedæmoniorum, non, tyrannum Laced. & tenere Argos, non occupare. Eam rem rati maturatã, dilatam'ue non magni momenti ad ſummam rem populi Rom. eſſe.) Sine cauſa hic quoq; mutata lectio. in manu ſcripto ſic eſt, Eam rem eſſe rati quæ maturata dilata'ue non tam magni momenti ad ſummam rèm populi Rom. eſſet. deprauatius etiã eſt quod ſequitur, Marceſcere otio tum queri ciuitatem eum: id ſic reſtitutum eſt, Marceſcere otio ſituq; ciuitatẽ queri eum. Per unum illum tam geſti quàm moti.) Paulò elegantius ſcriptum eſt in archetypo, non magis geſti quàm moti. Mox pro tam potenti regno, tam impotenti, legẽdum: ut alia minutiora hic diſsimulem. Illud paruum uideri non debet, quod paulopòſt ordinarij reipublicæ uſus, deprauauit neſcio quis in ordinati.

Aetoli quoq; eodem tempore alienati ab ſocietate Romana & Aminander, quorum &c.) In Maguntino legitur, Aetolorum quoq; eodem tempore alienati ab ſocietate Romana animi ſunt, quorum, &c.

IN LIBRVM QVARTVM DECADIS QVARTAE Annotationes Sig. Gelenij.

AVtoribus uobis M. Fundanio & L. Valerio.) Vocatiui ſunt Fundani & Valeri, ſicut ſequenti uerſu, tribuni, non tribunis. Eodem uerſu pro nobis ſic, uobis ſi, repoſitum eſt: ſequenti, pro ſicut, ſi ut. Aliquanto pòſt pro, per quæ quanq;, per quæq; ſubiecerint uiris. Stantes in publico inueniſſet eas quæ acciperent.) Eas redundat. Poſt aliquot uerſus legendũ, Ipſis uinculis ſicut fera beſtia iritata, deinde emiſſa. Vbi aliquis participium, uinculis ſolutis, addidit, cum nihil opus eſſet. Niſi quid in utraque re uani ſit.) Re ſupereſt. Sequitur locus egregiè uitiatus ſcioli alicuius opera, In eadem die deerant pecuniæ, frumentum, & cętera. Syncera lectio, In eandem diem frumentum, &c. In eandem diem, hoc eſt, poſtquam debellatum eſſet. Magiſtratibus in colonijs municipijſq; togæ prætextæ habendæ ius eſt.) Deſunt aliquot uoces. Integra lectio hæc, Magiſtratibus in colonijs municipijſq;, hic Romæ infimo genere magiſtris uicorum, togæ prætextæ habendæ ius permittemus. Ibidem, Nullam æmulationem inter eas ſingularem: lege, inter ſe ſingularum. Paulopòſt, Et malle patres, non mallent. Item Brutorum ianuas, non tribunorum: &, portum Pyrenei, non Pyrenem. Et agrorum exigere fructus.) Exhibere, lege. Nam Græci illi nullos agros habebant. Deinde, Cauſa negati triumphi fuit: uetus lectio potior, Cauſa triumphi negandi ſenatui fuit. Et pro, præſidium Romani miſiſſet: in ueteribus legitur, Præſidio Romanus miles eſſet. tria millia, etc. Paulopòſt pro, nullis periculis ſe motos, nullis terriculis. nec malè, Conſul ubi ſatis quod in ſpeciem fuit, oſtentatum eſt. Pro quo in uulgatis editionibus, in ſpem, legitur. Aliquantopòſt, Et ipſe inter equites ſparo percutit: lege, interequitans. Præterea,

terea,

terea, ipſis caſtris exuti, non ipſi. Quos omneis appellatos benignè domos dimiſit.) Vetus lectio plus habet, appellatos benignè, uinoq; & cibo curatos. Item domum conſuli, non domum conſulis. grauius erratũ quod ſequitur, Bergiſtanorum ciuitates ſeptem & aliquot caſtella. quod legi debet, Bergiſtanorum ciuitatis aliquot caſtella. Et mox, Ap. Claudij Neronis, non à P. Claudio. Cæteri omnes in uicos.) In manu ſcriptis legitur, Cæteri omiſſo bello in uicos, &c. Quintius cõuentum Corinthum omnium ſociarum ciuitatum legationibus in diem certam edicit: ad quam ubi frequentes undiq; principes conuenerunt, ita ut in ea ne Aetoli quidem abeſſent, tali oratione eſt uſus.) ad quam, & in ea, redundat. Nam Liuius ſcripſit, conuentu edicto, ut ſit continua oratio. Paulopòſt, liberatæ Græciæ, non libertatis: nec incenſos Aetolos, ſed inceſsi Aetolos, legendum. Sequitur, Efferatioribus quàm ulli barbari immanes beluæ uiuunt. Vehementius eſt quod in manu ſcriptis exemplaribus legitur, Quàm ulli barbari, imò quàm rapaciſsimæ beluę utuntur. Inde potiſsimum ordiendi belli.) Melius, ordiendi bellum. Aliquanto pòſt pro, tam ſuſpectis & incertis, noſtra archetypa habent, tam ſuſpenſis & incertis. Die poſtero ad Sellas ſuper Eurotam.) Scripti codices habent, Die altero ad Sellaſiam ſuper Oenunta. Sic hunc fluuium & Polybius nominat. Ingentem terrorem ac tumultum coniecerunt nihil tale expectantibus.) Reſtituimus iuxta fidem archetyporum, In terrorem ac tumultum coniecerunt nihil tale expectantes. Deinde quæ minus infida ac trepida. Vbi hæc mox, infida, interciderat. E' tribus concitata claſsibus.) Scribendum, contracta. Item pro, ut diſcederent ab apertiore loco, ut diſtenderent. Et accepi urbem cum Philippi partium.) Dele, urbem. Sequenti uerſu: tempus autem me, lege: Tempus autem eo me. Ac mox, iam feceram hæc, pro nam feceram. Et non dico quid, pro non dico quod. Item, per æquationem fortunæ ad dignitates: lege, ac dignitatis. Et pluribus me ipſe egiſſe, pro, me peregiſſe. Aut ad ſummum trium in ea re nouitatis culpam eſſe.) Syncera lectio, aut ſummũ trium in ea re non ciuitatis. Paulopòſt, Hoc tu dicas liberantibus Græciam ſocijs, qui ut.) Potior lectio, Hoc tu dicas liberantibus Græciam? hoc ijs, qui ut, &c. Sequenti uerſu, pro populi Ro. non uiolaui, lege, propriè non uiolaui. Item pro, Vtrum non à te factum eſt? Vtrunq; à te factum eſt. Non tantummodo obſeſſam, ſed iam captam urbem Lacedæmonem eſſe.) Syncera lectio, tantum non iam captam Lacedæmonem eſſe. Sequitur, Lateri adhærens tyranni: lege, & lateri adhærens tyrannus. Item, Nabidis dominantis ſatellitem factum Tribunum mil. Lege, Satellitem factum populum Rom. Inter Cal. Martias & Idus Maias.) Vetus lectio, Et pridie Calen. Maias: ut ſint duo integri menſes. Mox, Tempſam L. Cornelius Merula. Archetypa, L. Cornelius Merula & C. Salonius. Nihilominus tertius collega intercidit. Bigati CXXIII millia, oſcenſis auri DXL pondo. Militibus CCCC millia ex præda diuiſit.) Rectius manu ſcripti codices, nempe ſic, Bigati CXXIII millia, Oſcẽſis DXL. auri pondo MCCCC. Militibus ex præda, &c. Ibidem, Boiorix, non Boiorum res: & locis idoneis, non locis apertis. Mox, Tertio ui ſubiere. ui redundat. Fuſi inde Romani, & qui imperio conſulis parère noluerant, ſuo pauore ac terrore caſtra repetunt.) Vetus lectio, Romani quæ imperio conſulis noluerant, ſuo pauore, &c. Omnibus circà ciuitatibus metuendum.) Secuti fidem ueterum codicum, addidimus, hærentem uiſceribus nobiliſsimæ ciuitatis. Ibidem, Et nunc cum aliter: dele, &. Ac Corinthum ipſis extemplò.) Lege, Acrocorinthum ipſis. Sequitur, Salubrem eis & ſingulis ciuitatibus. Reſtituimus, ſalubrem & ſingulis & ciuitatibus. Ibidem, Ipſis qui habeant, non ijs qui habeant. Paulopòſt, ac munus ſuum bene poſitum: non, hinc munus ſuum. Mox, pro portione, lege diſiunctim, quod in proportionem aliquis deprauauit. Ibidem, ab Acrocorintho deſcendẽs, non, à Corintho diſcedens. Triumphusq; meritus ab annuentibus decretus.) Antiqua lectio, ab lubentibus decretus. Mox, Tubero Tr. pl. tulit ad plebem: illic legitur, Tr. pl. ex S C tulit. Ita ab Antiocho Gręcas Aſiæ urbes liberare.) Vetuſta lectio paulo elegantior, Ab Antiocho Aſiæ urbes, quæ Graij nominis ſint, liberare. Aliquanto pòſt pro, Ariſtonem quẽdam Tyrium natum Epheſi: illic legitur, nactus Epheſi. Et paulopòſt pro, deinde tertia uigilia, ſcripſimus de tertia, conſentientibus uetuſtis codicibus. Item, demptæ, non ademptæ. Maſaniſſa poſteaquam & infames Carthaginienſes, & inter ſeipſos diſcordes principes propter colloquia Ariſtonis ſenſit, ſenatum propter indicia ipſius Ariſtonis populo ſuſpectum.) Germana ſcriptura ſic habet: Maſaniſſa poſteaquam & infames Carthaginienſes, & inter ſeipſos diſcordes ſenſit, principibus propter colloquia Ariſtonis ſenatui, ſenatu propter indicium eiuſdem Ariſtonis populo ſuſpecto, &c.

IN LIBRVM QVINTVM QVARTAE DECADIS
Annotationes Sig. Gelenij.

QVod inde reuectum eſt, militi diuiſum.) Effectum eſt, legi debet, non reuectum. Poſt aliquot lineas, tertium in Hiſpania adieciſſe, non allegiſſe. Præterea, necdum noto ſatis inter ſe, ut uix fidere alij alijs poſſent. uix redundat. Et M. Martius tribunus.) Repoſuimus, ſecuti archetypa, Et M. Genucius & M. Marcius tribuni. Paulopòſt Feralia legitur in antiquis codici-

 bus,

bus,non fœneralia. Ibidem, libero fœnore, non liberos. Nam & in unum locum tenebant patritij ambo.) Antiquior lectio, In unum locum petebant ambo patritij. Ad Martis aram,qua in campos iter eſſet.)In campum,ſcribendum eſt.nam de campo Martio intelligi debet.Paulopòſt, Nihil primò contemptius.lege,primo aſpectu con.Item,Impotentes regendi equi inuitos:non, equos inuitos.nominatiuus enim melius quadrat. Adiuncto Antiocho,ſocijs Aetolis.)Addidimus particulam ei,ſic,Ei adiuncto Antiocho,&c.Item,Piſidas qui circa Sicam:Selgam,nõ,Sicam.Mox,Pergamum aſcenderunt,ſcripſimus.Nam ad mediterranea aſcenditur,non deſcenditur. Vt procul ab ſe honore.) Scribo,per honorem. Poſt aliquot uerſus, uectigales factas Antiochus repetit:lege,uectigales factas in antiquum ius repetit.Item,eo ſpe gratiæ maior.ſpes,nõ ſpe. Omnem præſenti in ſtatu ſpem cuique nouandi res ſuas blandiorem eſſe.)Syncera lectio, omni præſenti ſtatu,&c.Deinde,huc ueniam toto orbe:uetuſta ſcriptura,inueniam toto,&c.Ibidem,creſcendi quàm ex me.quàm redundat.Et,odi odioꝗ ſum,legi debet:nõ,odioꝗ quòd ſim. Ac mox, in id conſilium alium cũ quo deliberes.ubi uox Alium interciderat. L. Quintio Gallia.) Repoſuimus ex fide archetyporum, Gallia & comitia habenda.Mox, ut duo millia: ſcribo, ut ei duo mil. & Romæ prouincia,non Roma. Præterea, ſeruari aliꝗ aruſpices iuſſerunt: non, aliquot aruſpices. Quinta ambobus equeſtria arma, & uaſa argentea C pondo.) Antiqua ſcriptura,Equi duo,bina equeſtria arma,& uaſa argentea centum pondo,& aurea X X pondo.Aliquanto pòſt lege,lembos priſteiſꝗ,non lembos treis iſꝗ. Et Patrenſis Tiſo, non Piſo. Vt diſſimulem, quod Philopœmenes ubique contra fidem ueterum codicum legitur, quum Philopœmen legendum ſit.Illud maioris momenti, quod paulopòſt Tegeam in Telegam neſcio quis deprauauit. Sed etiã in pace ſe ad id maximè exercuerat.) Vetuſta ſcriptura: Sed etiam in pace ad id maximè animum exercuerat. Item, quo turbam inermem traijceret. reijceret illic legitur, non traijceret. Eurotam amnem, qui propè ſub ipſis affluit mœnibus.) Sub redundat. Zeno ex principibus unus Magnetum.) Magnæ,lege.Nam ſequitur, autoritatis. Paulopòſt, Abſciſa res erat:non,abſciſſa. PR cum Antiocho,immiſtis Aetolis,non ſine motu magno generis humani & pernicie græciæ dimicare.) Tres literulæ deprauatæ totum ſenſum corrumpunt. Scripti codicet habent, laniſtis Aetolis dimicare. Nimirum metaphora à gladiatoribus ſumpta. Nam cum idipſum poſceret decretum T. Quintius, non ueritus maieſtatem uiri, primò aliud in præſentia,quod magis inſtaret,præuertendum ſibi eſſe duxit.) Diuerſum legitur in ueteribus archetypis,hoc modo,Nam cum idipſum decretum poſceret eum Quintius.Pręterea hęc uox Primò, hic planè ſuperflua, in neutro inuenitur. Perpaucorum turba ex cuſtodibus uitæ.) Scribo iuxta fidem archetyporum, Et ſpectatorum turba &c. Et mox, ſimul indignitas rei, ac ſimul contemptus.ac,redundat.Rurſus pro Herodorum mercatorem,Herodorum Cianum mercatorem, legendum.Qui hic unam uocem detraxit, mox ut damnum cõpenſaret,aliam de ſuo adiecit, naues onerarias,cum abſolutè onerarias legendum uetus ſcriptura indicet:quemadmodũ aliquanto pòſt,quid moræ eſſet:non,quid moræ cauſa eſſet.Præterea in Chalcidis Euripo, non Chalcidem: & oſtium portus,non ad hoſtium. De Villio iam dictum eſt. Prima ut ſors duæ, peregrina urbanaꝗ, & inter ciues ac peregrinos.) Peregrina redundat. Et aliquanto pòſt, accipientem prægrauatura, non pergrauatura legendum. Rurſus poſt aliquam multos uerſus, uerecundiam faciendam Rom. non inferendã. Ad Chæroniam occurrerunt,& decem noſtratis nauibus ſecuti ſunt.) Conſtratis nauibus legitur in manu ſcriptis, magno conſenſu. eas alibi tectas uocat. Item,Ad hæc Mictilo:Mictio conſtanter ubiꝗ ſcribitur.Ac mox, pro indultam nuptijs,inclytã. Dahæ item, non Dacæ, qui Gręci Δᾶαι ſunt.Ibidem Sidetæ,non Hydetæ.Ac multo pòſt,ante Salganea ad Hermeum, non Herinium. Minus quatuor inde milliũ proximus in Eubœam eſt maris traiectus.) Antiquior lectio, minus quatuor millium inde in proxima Eubœæ eſt mari traiectus. Pleraque uidentur caſtigatores ob uitandos hiatus data opera mutaſſe, cum tamen ab eis Liuius non admodum abhorreat. Sequitur,cuſtodiæ cauſa loci communiebant,non locum. Caſtellum communiebant,loci cuſtodiæ cauſa. Poſtremò,hi quoꝗ tamen,non hi quoꝗ iam,legendum.

IN LIBRVM SEXTVM DECADIS QVARTAE
Annotationes Sig. Gelenij.

NE ſuprà quinꝗ millia numerum.)Ne ſuprà quinꝗ millium, lege. Aliquanto pòſt: Cum de Philippo conſulerentur, hæc decreuiſſe, nihil referre,ipſi coram, an præſidio nunciaretur. Vetus lectio, Cum de Phil.conſulerentur, decreuiſſe, nihil referre, ipſi coràm an ad præſidium. Mox, XX M pondo argenti,non M X X. ac poſt aliquammultos uerſus, eandem orationem exorſus, non eadem oratione. Hoc ergo adiuncto quid dubitare.) In noſtris archetypis legitur, ego:& qui,non quid. Item,ille quidem ut fere.ut redundat. Nam mox illic legitur cupienti, non cupientes. Dum in futurum minus cauti & prouidi eſſent.) Antiqua lectio,nimis cauti. Et ſocer Antiochi Cleoptolemus,conſtanter ſcribitur,non Neoptolemus. Vbi allegando legitur,re-

ctius

ctius quàm ablegando:& grauioris fortunæ conditioni, quàm grauiori fortunæ conditioniq́: & oblitus quãtas, quàm quas tum. Sequitur, Menippum Macedonem magiſtratum Aetoliæ. Stratum quis in magiſtratũ deprauauit, quemadmodum uerſu proximè ſequẽti Calidonem in Chalcidem, & paulopòſt non ſemel Tyrrheum in Pyrrheum: Rurſus aliquãto pòſt, Proernam in Pernam, Thaumacos in Thaumaſtos. Satis fidens, nunquam eà uiam Rom. exercitum facturum.) Vetuſti codices habent, uim facturũ, non uiam. nec erat opus mutare. Deinde pro, multo & numero maior: illic legitur, ille & numero. Aliquanto pòſt, pro quæ loca uſq; ad mare, quà loca, &c. Pro grandinis & ſagittas, glandes & ſagittas. Pro Carpeiam, Scarphiam, ut alia minutiora diſſimulem. Item Ariſtoteles, pro Chriſtoteles. Ad regionem à Mallea.) Maguntinus & Spirenſis codices aliter habent, hoc modo, A' ſinu Maliaco: quæ aditum, &c. Verſu proximè ſequenti, ab altero anniculo, non amnis latere. Paulopòſt pro, non iaculis ſolum, ut ſolet, non laqueis, ut ſolent. non minus erratum quod ſequitur: ex ratione temporis, deprauatum erat in, expectatione temporis. Pars uigilantes ad hunc ſtrepitum.) Vetus lectio aliquanto melior, nempè hęc: Pars uigilantes adhuc ad ſtrepitum pugnantium in tenebris currunt. Proximo uerſu pro tranſcendere muros conantur: illic tantum, tranſcendere conãtur, legitur, idq́ rectius. Pars una, quà progreſsi erant.) Longe aliter in noſtris exemplaribus legitur, hoc modo: Pars una in qua ædificia extra urbem erant, &c. nec eſt, Partim per erutos, partim ſcalis per integros.) ſed, partim per ſemiruta, partim ſcalis integros muros tranſcendêre. Inde diuerſi ad duas ſimul oppugnandas urbes profecti ſunt, iter ſeptem millium fermè paſſuum.) Antiquior lectio melior, profecti. Interſunt ſeptem millia fermè paſ. æquè deprauatus eſt & proximè ſequens uerſus. Et quia Lamia poſita in tumulo eſt, tum regionem maximè eo deſpectat oppido.) Reſtituimus ex fide archetyporum hoc modo: Et quia Lamia cum poſita eſt in tumulo, tum regionem eà maximè deſpectat oppidum, quà, &c. Mox, poſt paucos dies, lege pro, ad paucos pòſt dies. Et ſuppliciter agentibus ijs profuturum.) Scribo, & ſe ſuppliciter agentibus ijs adfuturum. Ac mox, in quo id diſerte, pro in id quod. Paulopòſt, ingemuerunt conditioni, quemadmodum & illacrymari cõditioni dicimus. Tum ergo uexata exercitu.) Scribo, tum quoque uexato. Paulopòſt, pertinaciam increpitabant, pro increpabant. Te militeſq́ tuos nondum tot urbes, quot Philippum gentes.) Vetus lectio, Nondum duas urbes, Philippum tot gentes. Fortuna ueſtra facit, ut & iræ meæ & orationi tempora euenerint.) Reſtituimus ad exemplaria ſæpe iam memorata in hunc modum, Vt & iræ meæ & orationi temperem. Euenerunt quæ prædixi euentura. Non multo pòſt illic eſt, de exulibus Lacedæmoniorum, non Meſſeniorum: & perfecta res, non perfecta ſunt.

Quia ſuæ gratiæ reſeruari ea Achæi per ſe ipſi.) Hic quoque noſtra exemplaria ſecuti ſumus, Quia ſuæ gratiæ reſeruari eam Achæi: Elei per ſe ipſi, quàm Roman. maluerunt Achaico contribui concilio. Paulopòſt, ædem faciendam M. Liuius. Adde, ex S C. Item, & omnia cum maiore religione. Lege, & eo omnia, &c. Rurſus pro edixiſſent Xuiri, illic eſt, edidiſſent Xuiri. & pro, Vbi in numero: Vbi ut in numero. Item, ſpem pro re ferentes, non ferentibus. Vnus uera & prouide & fideliter prædicere.) Antiqua lectio: Et prouidere & fideliter prædicere. Paulopòſt pro, Liuium deliberantem aliquot, Liuium Deli per aliquot. Ita numero fermè pares futuros, ipſum cæteris omnibus ſuperiorem eſſe.) Vetuſta ſcriptura, ita numero non fermè impares futuros ſe, cæteris omnibus ſuperiores. Sequitur, cæteræ apertæ minores omnes fermè erant, lege minoris formæ. Item Ciſſuntem, non Ciſontem. Aliquanto pòſt, remos detergunt, non defringũt. Sequenti uerſu, compari Marte, non pari. Mox claſſes quoq; undiq;, non claſſes undequaq;. Et, tandem ſubſtiterunt, non abſtiterunt. In fine libri duo Prætores deprauatè legebantur, M. Fuluius pro M. Tuccio, C. Antiſtius pro C. Atinio.

IN LIBRVM SEPTIMVM QVARTAE DECADIS
Annotationes Sig. Gelenij.

APud Africanum erant, uirum ſicut ad cætera regium.) Egregium habent uetuſti codices. Mox, Bellicoſiores ea tempeſtate erant Gallogræci. non Gallogræci, ſed Gallicos lege. Nam ea uox cum ſequentibus cohæret, ad hunc modum: Gallicos, nondum exoleta ſtirpe gentis, ſeruantes animos. Paulopòſt, in portum Achæorum claſſem aduertit, non auertit. Rhodiæ naues cum duabus Cyprijs effugerunt.) Vetus lectio, cũ duabus Cois. Sequenti uerſu pro iunctis enim binis, legitur contis enim binis. Ibidem, Et Cymæ aliæq́, non Cymę Elæaq́. Vt prętervehens, ſi quas aberrantes.) Lege, ut prætervehentis claſsis, ſi quas aberrantis, &c. Portum Phœnicum ad maritima uix tutum.) Legendum, portum Phœnicunta à maritima ui tutũ. Non quod milites ſolùm aliquot, ſed quod L. Apuſtius.) Vetus lectio, Neq; miles ſolum aliquot, ſed L. Ap. Mox, in Bargyliam & Icoſon deſcenſionem: lege, in Bargylietico ſinu excenſionẽ. Plurimũ terroris feciſſet Gallis mercede conductis, quatuor millia erant.) Syncera lectio, Plurimum terroris in Gallorum mercede conductis quatuor milibus erat. Sequenti uerſu milites redundat.

Coequitauerant autem ſex M equitum.) Quid iſtuc uerbi eſt coequitare? legẽdum, cum equi-

tatu (erant autem VI M equitum) Paulopòſt, Philopœmenis ſummi omnium. Lege, ſummi tum omnium. Aliquanto pòſt pro, Aphrodiſias & Priene, uetus lectio habet, Aphrodiſias crene.

XIII ſuis nauibus, & una Coa quinqueremi ad terram Gnidiorum, ut ibi in ſtatione eſſent, profecti ſunt.) Antiqua lectio, Vna Coa quinqueremi, altera Gnidia, Rhodum, ut ibi, &c. Quãquam ne uulgata quidem lectio abſurda uidetur. Verior habenda, in quam plures manu ſcripti codices conſentiunt. Portum quem Megiſton uocant.) Archetypa Megiſten habent. Et Geographi Megiſtes inſulæ in hoc tractu meminerunt, quæ fortaſſe eum portum efficit. Mox, ut in obuio claſsi: non, ut obuij. Audiunt ad Aſpendum iam hoſtes eſſe.) In manu ſcriptis legitur, Audiunt ab Aſpendijs ad Sidam iam hoſtes eſſe. Paulopòſt pro, nam Eudemus in altum, nam nec ſic in altum. Et, locum poſt ſe quæque uenienti, non quoque. Aliquanto pòſt, includerentur, non intercluderentur. ac rurſus, Megiſten. Item, in Hiſpania reges, non Hiſpaniæ. Circumuecti ab urbe aduerſa inſulæ.) Ad auerſa inſulæ legendum, quemadmodum habent manuſcripti codices. Paulopòſt, in acutum cacumen, non acumen. Sequens quoque uerſus uitiatus eſt, à mari rupes exeſæ fluctibus ſuper claudunt. Reſtituimus, à mari exeſæ fluctibus rupes claudunt. Aliquanto pòſt, noſcere aut adire, non audire. Minutius eſt quod mox ſequitur, prius è portu, non primùm portu. ſicut uulgatæ editiones habent. Virtute militum Romani longè, regios præſtabant, regiæ naues.) Hunc locum uidetur aliquis data opera corrupiſſe. Legendum eſſe Rhodios præſtabant: Rhodiæ naues, &c. ſatis declarant quæ ſequuntur. nam ut donem agilitatem nauium, artem gubernatorum, ſcientiam remigum non minus rectè tribui regijs quàm Rhodijs, populo in re nauali tum excellentiſsimo: certè ignes ad Panormum Rhodijs ſaluti fuerant, non regijs. atteſtantur & ſcripta uolumina. Mox lege, metu ignis aduerſi, non aduerſæ. Nec erat cur paulopòſt anchorale in anchoram mutaretur, & debilitatam in debilitate. Anchorale dixit, quemadmodum dicitur haſtile. Totidem ex utraq; in arctiorem uelut cuneum.) Antiqua ſcriptura, Coit deinde ex utraque parte. Ac mox, ubi cohæret illic legitur, non urbs. Et aliquanto pòſt, ad deliberandum ſumpto, non aſſumpto. Nihil ea mouerunt regem; tutam fore bellis Aſiam ratum.) Syncera lectio, Tutam fore belli aleam ratum. Poſt aliquot uerſus, omnis fortunæ ſubſidia, non omnia: &, ſi extrahere tempus: non, dum extrahere. Paulopòſt, non ſagittarij equiti intermiſti, legendum, ſed ſagittarij equites. hos Hippotoxotas Græci appellant. Nec eſt, ex propinquo caſtris facilè, ſed, ex propinquis caſtris facili ſubſidio. Mox, & tamen per ſe, non, duo tamen millia per ſe. Hanc Gemeam uocabant.) Vetus ſcriptura, agema eam uocabant. Item, ab Ariarate miſsi rege: non, miſsi erant regij. Quæ nihil ad malum Romanis, eadem perincommoda regijs erant.) Vna uox fœdè uitiata eſt. Lege, quæ nihil admodum Rom. &c. Non multo pòſt, & equites inſequendo, non equos. Et, auxilia enim ſubſidiaria, non ſubſidia'que. Grauius erratum quod ſequitur, qui inter equites, quos appellant phalangitas, erat. Lege, & quos appellant. Euitare impetum beluæ ex tranſuerſo.) Lege, Et uitare imp. bel. & ex tranſ. Mox, is quã fugam cernebat ſuorum, non ſociorum. Item qui in præſidio erant: non, quæ in præſ. erat. Et multo pòſt, ſi nunc moratus fuerit, non remoratus. Deſierant enim uictum in Aetolia metuere.) Legendum eſt: uictam Aetoliam. aliquanto pòſt pro, ſibi autem tanto obligatos beneficio, lege, ipſi autem. Vſque ad Mæandrum amnem. eæ ciuitates Rhodiorum eſſent.) Vetus lectio, ea ciuitates Rhodiorum eſſent. Deinde inter competitores cenſuræ eſt M. Claudius Marcellus, non Gelo. Aliquanto pòſt pro, multa concilia habuerat: illic legitur, multa congiaria.

Quandoquidem taciti indignarentur nobiles homines, ideoq; nouus.) Syncera lectio, quando quod taciti indignarentur nobiles homines, id æquè nouus, &c. Mox, ab ultimis orientis: Hæc uox, partibus, non additur in ueteri ſcriptura.

IN LIBRVM OCTAVVM DECADIS QVARTAE
Annotationes Sig. Gelenij.

ET reſtituerent Aminandrum.) Aminandrum redundat. Deinde in noſtris archetypis eſt, foſſa ita iungere, non foſſa iungere. Et, aſſerem præfringebant: non, perfringebant. Adiunctis Achæorum quæ partis erant nauibus.) Lege Patris, non partis. Mox ſuſpenſo fulturis, non furculis. Iurgijs excepti, quod rem traherent.) Vetus lectio, Quàm diu rem traherent. ac rurſus Tyrrheum in Pyrrheum deprauatum. mox lege, ut conditiones pacis conuenirent: non, ut ad conditiones. Item, per fines ſuos, non tuos. Neque eos Aetoli recepiſſent, uel in Aetolia eſſent. eæ urbes agriq; Acarnanum ſunto.) Antiqua lectio, ne quem eorum Aetoli recepiſſe uelint. Aeniadæ cum urbe agriſq; Acarnanum ſunto. Et coronam auream XV talentûm afferebant munus.) Legi debet, Et in coronam auream XV talenta afferebant. Sequitur continenter: Heluius integros, non Manlius. Præter Cibyram, Muleum.) Archetypa Syleum habent, non Muleum. & Syleum apud Stephanum legitur. Mox, XX talenta ſe confecturum, non collecturum. Deinde, ad Manandrum manſerunt: Exemplaria noſtra Mandrupyum habẽt, quam Man-

dropolin

dropolin Stephanus appellare uidetur. Item, Termeſenſes, non Telmeſenſes. Nam Telmeſus maritima eſt, Termeſus mediterranea. Deinde Xylinen comen lege, quemadmodum alibi Macran comen, & paulo ſuperius Hieran comen. Præterea Lyſinoe, non Lyſione: Anabura, non Antibura. Primus regum Aſiam incolentium.) In manu ſcriptis non eſt regum, ut non de regibus ſolum intelligatur, ſed de dynaſtis quoque ac liberis ciuitatibus. Hi iam degeneres ſunt miſti & Galli & Græci, unoq; nomine Gallogræci uerè appellantur.) Emendatior lectio, Hi iam degeneres ſunt, miſti, & Gallogræci uerè, quod appellantur. Nec minus deprauatum eſt quod ſequitur, Maſsilia inter Gallos ſubtraxit aliquantulum ab accolis animorum, niſi quòd ex Spartana dura illa & horrida diſciplina manſit.) Reſtituimus ad fidem archetyporum. Maſsilia inter Gallos ſita traxit aliquantum ab accolis animorum. Tarentinis quid ex Spartana dura illa & horrida diſciplina manſit? Subſidia enim in talibus iniquitatibus locorum maximæ ſpei ſuis fuerant.) Antiqua ſcriptura, maximo ſæpe uſui fuerunt. Romani ardentibus animis.) Legendum, ardentibus ira animis. & ſequenti uerſu, biduum natura montis exploranda abſumpſit, non naturam explorando. Paulopòſt, dextra læuaq; prælati, non palat. Item, à porta Capena ad Martis: non, ad Martis ædem. præterea, timore uano quietem exuerunt: non, quietum excitauerunt malum. Iuxta uallum pro diruto nouum obſtruentes murum.) Scribo, iuxtà ualidum, hoc eſt, æquè ualidum. Laconicæ oræ caſtellis, quæ omnes adepti erant.) Lege, quæ omnis adempta erat, uidelicet Lacedæmonijs. Ac mox, Lâs uicus: non Lamis, à quo uaſtato Caſtores Laperſæ Græcis denominati ſunt. Item, Porta ex ea pecunia Megalopoli: in exemplaribus quorum ob uetuſtatem fidem ſequimur, porticus legitur, non porta. Ibidem pro, Lepidum deieciſſe tradunt, cum Lepidum deieciſſet. Romam reduceret M. Sempronius.) Antiquior lectio, Romam reducere M. Sempronium Proprætorem. Hiſpanijs legiones, &c. & aliquanto pòſt, ne ue minorem ex belli cauſa, illic legitur, ne ue monerem. Quemadmodum enim trierem, ita dierem, & monerem Græci dicunt. Paulopòſt, parte dimidia pecuniæ remiſſa, non dimiſſa. Et Drymuſam inſulam, non Doniſſam: Phoceenſibus, non Phocenſibus. Leuiculum hoc uidetur, intereſt tamen non parum. Phocenſium gens in Græcia eſt: Phoceenſium ciuitas ultra mare in Ionia. Mox Milyada lege, non Mityadam. Q. Minucij Thermi morte omiſſum eſt inceptum.) Syncera lectio, Plurimum Q. Minucij Thermi morte damni eſt acceptum. Ibidem, non Geruntium, ſed Zerynthium lege: atteſtantibus manu ſcriptis codicibus, & Stephano. Et longè pòſt, rectius aliquanto illic legitur: Ambracienſibus ſupereſſe, quàm non ſupereſſe. An per omneis anfractus uiarum, cum uia conſiſteres.) Scribo, cum ad biuia conſiſteres. Ac paulopòſt: Et corpora & animi miſti ac uitiati ſunt: non, & corpore & animo miſti ac mutati ſunt. Et mox, cenſuiſſet bellum, non bella. Et ſequenti uerſu, nunciaretur: ſingulariter. Sed referre etiam, ſi opus eſſe uideretur, parati eſſent.) Antiqua lectio, Si opus eſſet, uiderentur parati eſſe. Item, Nullius equidem inuideo honori: adde, P. C. Nec eſt mox, circa Aſiam ad omnes urbes: ſed, circa omnes Aſiæ urbes. Ibidem mox, utra grauiori, non utrum à grauiori: & emoto, potius quàm moto. At enim ſunt hæc ita. uerum etiam Delphos.) Nihilo deterior uidetur uetus lectio, nempe hæc, At enim ſunt quidem iſta uera. etiam Delphos, &c. Eadem figura uſus eſt libro ſeptimo, At enim quædam ciuitates cum Antiocho ſenſerunt, & aliæ prius cum Philippo. Aliàs agro mulctatis uectigal imponitis.) Lege addendo, alijs uectigal imponitis. Mox, quieta in ſuis arcibus, non partibus. Te L. Scipio appello: cuius ego imperio ſuccedens, inuicem imperij tui uirtutem felicitatemq; pariter non fruſtra ab dijs immortalibus precatus ſum.) Emendatior lectio, Cuius ego mihi, ſuccedens in uicem imperij tui, uirtutem, &c. Item, non cum Gallis bellum ſenatus: lege addendo, bellum his ſenatus. ac Paulopòſt, Sed ego: non, Sed ſi ego. Et, eodem modo ſuper Aoum, non eo modo. Et Præmia earum, non eorum. Præterea pro, non cupiditas gloriandi: lege addendo, non cupiditas gloriandi de me. Et, tamen procos. triumphum in Thracia: non, tamen triumphum. Deinde non, in Liternum conceſsit: ſed, in Literninum: ut ſubintelligas, rus: alioqui Liternum dixiſſet, abſq; præpoſitione. Et mox morbum cauſæ eſſe, non cauſam. id caſu ita ſcriptum uideri poterat, niſi poſt aliquot uerſus repeteretur: cum L. Scipio excuſet, morbum eſſe cauſæ fratri, conſentientibus uetuſtis codicibus. Antiochum, recepto eius fratre conſorte huius gloriæ, L. Cornelius Scipio ultra Tauri iuga emouit.) Lege per parentheſim (recepit enim fratrem cõſortem huius gloriæ L. Cornelius Scipio.) Mox eſt, Africani triumpho, non Africano. Quo ad primùm conſulatum: ſecũdo etiam ſi cenſuram adijcias.) Non ſine cauſa aſteriſcus hic appoſitus erat. Nodum diſſoluerunt codices antiquæ ſcripturæ, in quibus ad hunc modũ legitur, Quid ad primum conſulatum ſecundus, etiam ſi cenſuram adijcias? nec eſt in ſequenti uerſu, neceſsitas, ſed neceſſitate. ac mox, unus præcipuam, non unam. Item pro, quod æs in publicum: illic eſt, quod eius in publicum. Et aliquanto pòſt, acceſsio inuidiæ, rectius quàm acceſsione. quod non dubito data opera deprauatũ ab iſtis delicatulis, qui hiatus ne in alienis quidẽ ſcriptis ferre poſſunt. Quem rogationem Petilij quęrere uellent.) Imò, rogatione Petilia. Alij hunc Prętorem adeò amicũ.) Lege, ad hunc Prætorem: & pro, alij adeò inimicum, aut adeò inimicum: pro prodiderunt, prodiderint. Ita tota periodus pulchrè conſtabit: quam is qui bis perperam ſcripſit, mirè obſcurauit.

Et tamen talia uix poſſunt ſcribis imputari. Vix tempero ſtomacho, quoties in mentem uenit ingeniorum tam malè auſpicatorum, tametſi nimium crebrò ſtomachandi materiam præbeāt. Cæterùm mox, C. Furius quęſtor Aculeo cognominatur, non Culeo, quod cognomen in Terentia gente fuit, non Furia. Et aliquanto pôſt pro, orationes quoq; aberrāt inter ſe: rectius illic legitur, abhorrent inter ſe. Hinc enim ipſe Gracchus queritur.) Tu ſcribe, hæc enim ipſa. Huic Graccho minorē ex duabus filiabus.) Cum conſtanter legatur in manu ſcriptis uoluminibus, ex duabus filijs: uidetur hoc loco Liuius contempſiſſe exceptionem Grammaticorum. Neq; enim iam eſt ambigua uox, quantum ad ſexum attinet, ſi dicas duabus filijs. Si cui tamen magis placet uulgata lectio, cum eo equidem non pugnarim, contentus ueterem indicaſſe. Quibus ita in publicum ſolenne ſponſalibus ritè factis.) Cur non inter publicum ſolēne potius? quemadmodum in archetypis legitur. Et ipſi deſponſam reddidiſſe.) Grande operęprecium fecit ſcilicet, quiſquis ille fuit, qui hic de ſuo adiecit coniunctionem &. Libenter iſtas minutias diſsimulo, inter annotandum duntaxat. ſed hoc maius eſt erratum, quàm primo aſpectu uidetur: quod qui non ſentit, uel admonitus, is planè nihil ſentit. Et aliquanto pôſt: Cauſam dici ueniſſe.) Quis intelliget hæc? & tamen non niſi una litera deprauata eſt. Debet enim ſcribi, eam dici ueniſſe. Eam, uidelicet pacem. nec minus lepidum quod continenter ſequitur, Huc decem legatos ſimul arguiq;.) Quę malum ſunt hæc portenta? mutata una literula errori medebitur. Hic decem legatos ſimul argui. Nam coniunctionem que, quis non uidet praua caſtigatorum ſedulitate tam appoſitè infultam? Paulopôſt, expulſo eo in ultimum angulum: eo redundat. Hic certè uitandus erat hiatus, quod alibi parum opportunè factū deprehendimus ſępius, quàm indicauimus. Mox ſcriba quaſi liberalitatem ſuam reuocans, tantundem ſubtrahit, quantum de ſuo adiecerat, ſcribēdo, cuius gloria prodeſſe, pro, cuius cum gloria prodeſſe. Rurſus ut hoc damni belle cōpenſet, adijcit particulam id, Id ubi ergo eſſe regium aurum? O' diligentem ſcribam, & laurea dignum, ſi ferula puerile pręmium uidetur. Et hæc minuta contemnunt magni typographi, ac celebres. Nihilominus in fronte libri magnificè iactant miram induſtriam in perſcrutandis & conferendis uetuſtiſsimis exemplaribus, & alios præ ſe pro nihilo ducunt: atque in noſtram barbariem captata etiam occaſione ſibi inuehi permittunt. Paulopôſt pro, rogationem Petiliam ex S C. lege & S C.

IN LIBRVM NONVM QVARTAE DECADIS
Annotationes Sig. Gelenij.

INde Cenomani conqueſti Romæ.) Id Cenomani, non inde. & M. Aburius Tr. pl. non Amburius. Paulopôſt: Quid ab eo quenquā æqui expectare? Lege addendo, quid ab eo quenquam poſſe æqui expectare? Item, & P C orare. Lege, ſe & P C orare. &, alieni momentis animi, nō alienis. Tribunatum ſibi à P R mandatum obliuiſci pro auxilio ac libertate priuatorum.) Vetus lectio, à P R mandatum obliuiſci, & mandatum pro auxilio, &c. ac mox, neceſſum eſſet: non, neceſſarium. aliquanto pôſt, ij primùm lectos æratos: non, inde primùm. Argenti pondo C C X X millia centum tria.) Omiſſum eſt auri pondus. Lectio erit integra hoc modo: argenti pondo C C X X millia, auri pondo M M C I I I. Huius mali tabes ex Hetruria.) Labes eſt in uetuſtis exemplaribus, non tabes. Vt Hiſpalam identidem ex Auentino.) Legendū, indidem ex Auentino. Sequitur, In ludo ſimili Bacchanalibus. Pro quo uetuſti codices habent, In luco Similæ. Opinor Semelem, detorta nōnihil uoce Similam tum uulgo indoctè dictam, quemadmodū Græci nonnunquam in Romanis uocibus i præſertim breue per ι reddunt, Δυμίτιον pro Domitio, Βιργίλιον pro Virgilio dicentes. Ebutij, qui optimè de eo ipſo meritæ talem gratiam retuliſſet.) Maluimus & hic fidem archetyporum ſequi, in quibus ſcriptum eſt, qui optimi in eo ipſo meriti. Paulopôſt eſt, Tres in anno ſtatos dies, nō ſtatutos. Cum publico nomine, quid ex cōiurationes cœtusq; nocturni fraudis occultæ aut periculi importarent, tum priuata quiſq; ſuorum uice.) Melius legitur, Ne quid ex coniurationes. Et, tum priuatim ſuorum quiſq; uicem. Iam maius eſt, quàm capere id priuata fortuna poſsit.) Vetus lectio, quàm ut capere. Vbi deorū numen prætenditur, celerius ſubit animum timor.) Lege, prætēditur ſceleribus. Et, quo quiſq; loco poſitus erit: non, quo quis. Præterea, nomen'ue abſentis detuliſſet, non de abſentibus. Multorum delata quidem nomina, ex ijs uiri fœminęq; mortem ſibi conſciuerunt.) Incorruptior lectio, multorum delata nomina, quidam ex ijs, &c. nec eſt A. Faliſcum, ſed Faliſcum L. Opiternium. Quia multæ ſationes & res peribant.) Ridiculum erratū. Lege, multis actiones & res peribant. Paulopôſt, ſe id omittere poſſe, non dimittere. & dum ne plus quinq;, elegantius quàm, dum ne plures quàm quinque. Perfectis quæſtionibus Q. Marcius.) Lege addendo, Perfectis quæſtionibus prior Q. Marcius. Aliquanto pôſt, in prouinciam ierat, non in prouincia erat. Rurſus paulopôſt Sipontum dixit, non Sipuntem, quemadmodum Buxentum Latinis dicitur, qui Græcis Pyxûs.

Tamen quia rem integram Quintius.) Lege, cum quia rem. ac mox, Antiocho deinde bello ſuperato ad Thermopylas, regi diuiſis partibus.) Ordinem ſic reſtituimus, Antiocho rege deinde bello ſuperato ad Thermopylas, diuiſis partibus, &c. Quod eum Aeni & Maroneæ

affectare

affectare poſſeſsionem audierant.) Vetus lectio, quod iam Aeni & Maroneæ affectari poſſ. au. In controuerſiam autem ueniebant Philippo Polyſtricta, Phaloria, & Euronome.) Lege Philippopolis, Tricca, Phaloria & Eurymenæ. Et in parentheſi adde Aetolis (nam Philippum Aetolis ademiſſe eas conſtabat. Alterum moleſtum. prauos mores.) Antiqua lectio, alterum mores ſuos reſpuere. Direxiſſe finem Philippo ueterē, regiamq; Thraciæ Paroreiam. Sub ea nuſquam ad mare ferentem deflexiſſe uiam.) Syncera lectio, direxiſſe finem Philippo ueterem uiam regiam, quæ ad Thraciæ paroreiam ſubeat, nuſquam ad mare declinantem: Philippum nouam poſtea deflexiſſe uiam. X legatorum decretum ſpecimen calumniæ impudentiſsimæ prætendit, in quo maximè.) Antiquior ſcriptura, Decretum calumniç impudentiſsimæ prætendit, quo maximè, &c. Paulopòſt, in integro manerent, nō in integrum. Claudius unus ex omnibus nobilis candidatus erat.) Nouus, non nobilis. Et poſt aliquot uerſus pro, non ut Claudianis: lege, nonui Claudiana. Poſt aliquammultos uerſus ubi legitur, & Philippus quidem minimè quin re bellandum eſſet dubius, particulam quidem aliquis cōtra fidem ueterum codicum adiecit. Sed quod Areum & Alcibiadem capitis ab ſe in cōcilio proximo dānatos cum legatis ſe accuſaturos uidebat.) Coniunctionem ſed, & has duas uoces, ſe accuſaturos, nō habent uetuſta exemplaria.

Quam iniquitatem conditionis ſubimus, quòd ab illa ſpe non decidimus.) Vetus lectio, paucioribus uerbis tantundem dicit, hoc modo, Subimus illa ſpe, iudicis animo te auditurum, &c. Et mox pro, Veſtræ enim illæ deformes notç ſeruitutis erant.) Illic legitur, Deformes ueluti cicatrices ſeruitutis. Nego antiquas Lacedęmonijs leges Achęos ademiſſe, quas non habebāt.) Antiqua & ſyncera lectio ſic habet: Ego antiquas Lacedæmonijs leges tyrannos ademiſſe arbitror, nos non ſuas ademiſſe quas non hab. &c. Paulopòſt lege addendo, re precaria libertas, ubi re uocula interciderat. Et mox, dignitatem ſuam tenere apud Romanos non poſſe, Apud redundat. Ibidem lege, metum iniecit: non, metu iniecto. Nec ita tantum ut cuius lingua.) Hæ particulæ, ita ut, non leguntur in ueruſtis exemplaribus. Ibidem, Coierant apud Prætorem L. Flaccum.) Legendum, conſenſerantq; præter L. Flaccum. Quieta deinde hyberna in citeriore prouincia habuit.) Vetus ſcriptura, & citerior prouincia habuit. Deinde XII M pondo argenti, XII pondo. Præterea, unum ex illis miſeris attrahi iuſſum, ſecuri percuſsiſſe: non, unum ex damnatis. Nec eſt in ueteribus, uti ea quoq; decuplo, ſed decem, ut ſubintelligas millibus. Ac mox melius, detergendas cloacas, quàm tegendas. Et inter Prætores ultimo loco non Cn. Sulpicius eſt, ſed Cn. Sicinius, qui ædilis proximo anno fuerat: quanquam illic corruptè Sicilium uulgatæ editiones habent: P. Licinius Craſſus pont. max. mortuus eſt, in cuius locum M. Sempronius Tuditanus pont. max. eſt creatus. C. Seruilius Geminus P. Licinij funeris cauſa uiſceratione data, ludos fecit. & gladiatores CXX pugnauerunt.) Longe aliter habet uetus & incorrupta lectio, ad hunc modum: P. Licinius Craſſus pont. max. mortuus eſt, in cuius locum M. Sempronius Tuditanus pontifex eſt cooptatus. Pont. max. eſt creatus C. Seruilius Geminus. P. Licinij funeris cauſa uiſceratio data, & gladiatores CXX pugnauerunt. Nam P. Licinio Craſſo C. Seruilius Geminus, Gemino M. Aemylius Lepidus pont. max. ſucceſsit, ut ſatis apparet Liuium non oſcitanter legentibus. Eadem paulopòſt, cum undiq; diſſerenaſſet, ſublata. defunctosq; fato uulgo ferebant, quod inter fatalia uates ceciniſſent: neceſſe eſt tabernacula in foro ſtatui.) Et hic nonnihil diſcrepant à uulgata lectione exemplaria uetera, ubi legitur: Eadem paulopòſt, cum undique ſerenaſſet, ſublata, defunctosq; uulgò ferebant, quod inter fatalia uates ceciniſſent, neceſſe eſſe tabernacula in foro ſtatui. Ob magnitudinem priſtinæ eius fortunæ.) Lectio uetus, obſtupuerant ad magnitudinem. Item, Sed defectionis autores, quorum in manu res erat.) Lege, defectionis autores quorum in manu Reſpub. erat. Paulopòſt: Duarum potentiſsimarum gentium, non duobus. Næuius hic magiſtratum nō inijt tribunatus plebis, P. Claudio L. Porcio Coss.) Antiqua ſcriptura: Hic Næuius in magiſtratuum libris eſt tribunus pl. P. Claudio L. Porcio Coss. Mox, ita uixiſſe in tribunatu Neuij uidetur. Paulopòſt redundat ſe, uix ſe ſui arbitrij fore. Præuertendos etiam animos à ſuſpicione.) Legendum, auertendos. Item, in Axium amnem editur, non elabitur, atteſtantibus archetypis. Deinde, pacem quàm incerta belli præoptantes: non, incertam belli ſpem. Poſtremò circa finem libri, Inſulam quæ non ante fuerat: pro, nondum ante.

IN LIBRVM DECIMVM QVARTAE DECADIS
Annotationes Sig. Gelenij.

EXecrationesq; quæ in agminibus proficiſcentium audiri ſolent, in regem, uincente odio metum, exaudiebantur.) Quid opus erat hic tot ſuperfluas uoces infulcire? an parum integrum uidebatur, execrationesq; in agminibus proficiſcentium in regem, uincente odio metum, exaudiebantur? Quoniam dies appropinquabat.) Exemplaria, quorum fidem & inter ſe conſenſum libēter in hac editione ſequimur, habent, Cū iam appropinquabant. Aliquanto pòſt lege addendo: Cętera in ſuū quęq; tempus agēda differunt. ubi hęc uox, Agenda, interciderat. Mox, Alij ſingulos principum, nō in ſingulos. Proditorem nolo dicere, ſpeculatorem citius, ex quo obſes

obſes Romæ fuit.) Hoc loco noſtra archetypa melius: Proditorē nolo dicere, certè ſpeculatorēm habemus in ſinu, cuius ex quo obſes, &c. Nec regem ſe alium rentur habituros eſſe.) Illic legitur, nec regem ſe alium habituros aiunt. Viuo & ſpirante me hæreditatem meam ambo & ſpe & cupiditate improba petitis.) Creuiſtis, habet exemplar Maguntinum, quod certè magis antiquitatem ſapit, quàm ſuppoſititia uox Petitis. Nec patrem poteſtis pati. nihil cari, nihil ſancti nominis noſtis, cuius uice regni unius inſatiabilis amor ſucceſsit.) Reſtituimus ad fidē ueterum codicum hoc modo: Nec fratrēm, nec patrem poteſtis pati. Nihil cari, nihil ſancti eſt, in omnium uicem regni, &c. Furias fraternas cogita.) Concita legi debet, non cogita. Tollatur nunc primus, ut regno fraterna cæde potiar. Pater ſenex, & filio ſolus orbatus magis timebit ne iraſcatur, quàm ut filij ulciſci necem patiatur.) Hic locus eſt egregiè contaminatus. Ex collatione ad manu ſcripta reſtituimus ſic: Tollatur. non primus regnum fraterna cæde petiero. Pater ſenex, & filio ſolus orbatus, de ſe magis timebit, quàm ut filij necem ulciſcatur. Si illa criminoſa ac uana accuſatio erat.) Incorrupta lectio, Si illa ſeparata ab hac uana, &c. Quis dies, qualis, quo luſtratus exercitus.) Lege, quid dies, &c. Prælatis omnium qui unquam fuère Macedoniæ regum armis, reges duo ſolito more tua tegentes latera pater prǫuecti ſumus.) Antiquior lectio melior, prælatis o. q.u.f. M.r. armis regijs, duo ſoli tua teg. &c. Illic etiam prauo forſitan odio prouehente.) Legendum, illo etiam (prauo forſitan) gaudio prouehente. Quod ſi non interueniſſent inſidiatores, ſomno ſopiti iaceremus.) Quanto melior antiqua lectio? quæ ſi non interueniſſent, inſidiatores nos ſopiti iaceremus. quod enim dicit inſidiatores, ironia eſt. Mox addendæ duæ uoces, te fateri. neceſſe erit te fateri, aut ſpeculatorum, &c. Ego nec obſes Romanis ut traderer, nec ut legatus mitterer à te petij: miſſus ire, non recuſaui.) Magis arridet antiquus ordo, Ego nec obſes Romanis ut traderer, nec ut legatus mitterer Romam, petij: à te miſſus, ire non recuſaui. Etiam ſi à fratre caritate uincor.) Scriptura antiqua, etiamſi caritate à fratre maiore uincor. Sed per deditionem Ligure: recipi, & receptis arma adimi.) Illic legitur, ſi per deditionem Ligures recipiet, receptis arma adimi. Et, uicti perſeuerantia Fuluij, melius quadrat quàm, uicit perſeu. Fuluius. Translatum argenti pondo millia CCCXX, auri LXXXII pondo, aureæ coronæ LXVII.) Quantum ad argentum attinet, exiguum eſt quod Terentius in ærarium intulit, præ eo quod ſcriba locuples de ſuo adiecit, non minus liberalis in auro coronario. Credibilior ſumma eſt in manu ſcriptis codicibus: Translatum argenti pondo IX millia CCCXX, auri LXXX pondo, & duæ coronæ aureæ pondo LXVII. Quatuor legiones conſules, quinta.) Lege IIII legiones conſulibus, quæ quina. & naualibus ſocijs ciuibus Ro. non, ciuium Ro.

In præſentia dat ei omnia mandata.) Omnia redundat. Aliquanto pòſt, fuga per Pæoniam præparata arguebatur, non arguebant. Paulus prorogato conſulari imperio.) Legendum, prorogato ex conſulatu imperio. Et poſt aliquammultos uerſus pro, cuiuſque ad Gallicum ſinum: Matienoq́, cuius ad Gallicum ſinum. Mox non eſt legendum, erumpere extraordinarijs cohortibus à porta iuſsit: ſed, extraordinaria porta. Sic enim conſtabit quatuor portarum numerus: ut ſint duæ principales, una quæſtoria, & quarta hæc ipſa extraordinaria. Quem ſcrutantes antea in deuios ſaltus.) Tollenda eſt præpoſitio in. Paulopòſt pro, quia creditur Pythagoræ: lege, qua creditur. & ibidem, accommodata fide, pro accommodat fidem. Ac mox, pleraq; diſſoluēdarum religionum eſſe, non paulo elegantius quàm ad diſſoluendas religiones. Et non multo pòſt lege addendo, igne à uictimarijs facto. Ad caſtra hoſtium ſpeculatum miſit, ut uiſeret.) Plus uerborum habent hic noſtra exemplaria, Miſit proximè ſuccedere ad uallum iuſſum: ut, &c. Aliquãto pòſt legendum, caſtra amiſſa eſſe, & tum cum maximè ardere, non arderent, ut eſt in uulgatis editionibus, diſtinctione etiã confuſa. Ibidem, clamor accidebat, non accendebat. Tria millia peditũ, quibus data quinquagena iugera, centurionibus centena.) Vetus ſcriptura: tria millia peditum, quinquagena iugera, centuriones centena, centena quadragena equites acceperũt. Quæ cum, ita ſint, ego tamen hæc prædico P C.) Antiqui codices, ego iam hinc prædico. Mox adde infinitiuum uerbum ſcire: eius eſſe dicere, qui ſcire poſsit. & ibidem, illud exploratum, non illos. Iidem codices paulopòſt habẽt, ornari prouincias, non armari. Cum uim deditis remiſiſſet admonens.) In archetypo eſt, cum bis deditis rem eſſe admonens. Id qui legere non potuit, ob characterum formas, ut opinor, noſtro ſeculo ignotiores, malè diuinando ſenſum uitiauit: atq; idem ferè ex eadem cauſa in cæteris accidit, quæ deinceps uſq; ad finem libri indicabuntur. In partibus extremis iam oppugnabãtur.) Iam pugnabatur, illic ſcriptum eſt. Et proximè ſequenti uerſu egregiè legiones, non tertiæ legionis. Remitteret quæ ei datæ ſunt à conſule ad P. Manlium in Hiſpaniã ulteriorem milites deferri iuſsit, ad ſigna redire.) Non erat opus aſteriſco, ſi acrius oculos atq; animũ aduertere non piguiſſet. Scriptum enim eſt hoc modo, Literęq́ ei datę ſunt à Cos. ad P. Manlium in Hiſpaniã ulteriorem deferendę. Milites iuſsi ad ſigna redire. Et proximo uerſu eſt, in eum annum, non eum annum. Et, Cos. iuſſus, non iuſsit. Duronius qui Pr. anno ſuperiore ex Illyrico cum X nauibus inde, in portu Brũduſino relictis nauibus. cum ueniſſet Ro.) Et hic ab archetypo diſceſſum eſt, quod ſic habet: Duronius, qui Pr. anno ſuperiore ex Illyrico cum X nauibus Brunduſium redierat, inde in portu relictis nauibus cum ueniſſet Ro. Et paulopòſt pro,

recuſante

recuſante quod ſibi faceret: illic eſt, recuſantiq́ id facere. Pontifex in locum eius L. Acilius cooptatus. Q. Fuluius Flaccus ante pontificem maximum Aemylius Lepidus.) Archetypi ſcriptura: Pontifex in locum eius à collegio cooptatus, Q. Fuluius Flaccus: in pontificem maximum, Aemylius Lepidus. Libro nono per[redacted]ræ indicauimus, Seruilium hunc Craſſo in eo ſacerdotio ſucceſsiſſe. Confer locum hunc cum illo, agnoſces utrobiq́ germanam lectionem. Et paulopòſt pro, Vrbem ingreſſus eſt uectus: illic legitur, urbem eſt inuectus. Ibidem non, nummum centum ſeptuaginta tres ducentos: ſed, centum ſeptuaginta tria millia, ducentos. Neque quingenti ſunt diuiſi, ſed quinquageni. Et mox non eſt, qui à ternis ad quaternos: ſed, qui alternis quaternos. Et nos à uobis admonefieri, non uos à nobis debere.) Pro admonefieri, illic eſt, admoneri & regi. Si Gracchus maius ſibi bellum eſſet, in ultima Celtiberiæ penetraret. Mundam ui cepit urbem, primò aggreſſos nocte. Acceptis deinde ex improuiſo obſidibus, & caſtella oppugnare, præſidioq́ impoſito deinde agros urere.) Hic præter alia uitia ordo quoq́ multipliciter luxatus eſt. Rectius legetur hoc modo: Gracchus, quod maius ibi bellum eſſet, in ultima Celtiberiæ penetrauit. Mundam urbem primùm ui cepit, nocte ex improuiſo aggreſſus. Acceptis deinde obſidibus, præſidio'que impoſito, caſtella oppugnare, agros urere. Non diſsimulantium rebellaturos eſſe.) In archetypo eſt, non diſsimulantium bellaturos, ſi uires eſſent. Fulmina etiam ſic undique micabant, ut lucere uiderentur corpora.) Pro lucere, peti habet archetypon. Poſtremò pro tum firma re tres, dum firmaret res, legendum.

ANNOTATIONVM SIGISMVNDI GELENII
IN QVARTAM DECADEM
FINIS.

CLEMENTISSIMO CAESARI FERDINANDO, BOEMIAE HVNGARIAE'QVE REGI, &c.

[redacted] S. D. P.

ANNI aliquot elapſi ſunt, Inuictiſsime Rex, quum in Frobeniana officina T. Liuij Decades, cum aliquot libris recens inuentis excuderentur. Quapropter ut tam eminenti autori, præter aliorum doctorum uirorum multam ac egregiè nauatam induſtriam, à nobis etiam aliquid lucis accederet, Chronologiam ab Vrbe condita, ad finem uſq; Romanæ hiſtorię, quatenus comprehendit Liuius, adijci curauimus. Irrea autem, ut abſq; errore atq; mendis, quantum fieri poſſet, ad exemplar noſtra manu ſcriptum excuderetur, quum uidiſſem ſummam adhibuiſſe curam Nicolaum Epiſcopium, Hieronymi Frobenij uelut alterū Theſeum, illectus ſum ut longius dilatarem eam à principio & à fine. Itaque exorſus à Troia capta, altius repetitis annis, propter eximij uiri Dionyſij Halicarnaſſei præclariſsimam hiſtoriam, adieci poſt Liuij tempora ſingulis cum Conſulibus annos ad Iuſtinianum uſq; Cæſarem. Id quod Caſsiodorus quoque fecit, quanquam codex eius mirè corruptus hodie habetur: quem tamen Gregorius Haloander, uir magna, meo iudicio, induſtria multis in locis emendauit. Idem ego in prioribus annis anniſus, qui Liuiana continentur hiſtoria, nec cum hoc nec cum illo ubique conſentiens, quemadmodum nec inter ipſos ubique conuenit. Porrò quot locis diſſentiam, & quibus autoribus fultus, lector eruditus legendo facilè uidebit. Spero autem fore, ut optimus quiſq; confeſſurus ſit, me nec temere, nec ſine fructu lectorum, hanc poſt illos ſuſcepiſſe prouinciam. Simpliciter autem autorum loca oſtendo lectori, relinquens illum ſuo iudicio, nec omnia, quæ poteram odioſe inculcans, nec ubique: illic tædium euitans, hic oſtentationem. Sed hæc obiter de cauſa quæ nos ad hoc negotium ſcribendum compulerit, dicimus. Nam de utilitate huius, hoc unum admonuero, neutiquam negligendum ut temporis ratio in hiſtoria conſtet. Si enim hiſtoria teſtis eſt temporum, ut uerè dixit Cicero: quid abſurdius fieri poteſt, quàm ita narrare hiſtoriā, ut quid prius, quid poſterius geſtum ſit, ignores? perinde atq; uulgus narret fabulas. In hac igitur Chronologia initium à capta Troia ſumptum eſt, quòd Romani à Troianis oriundi credantur, per Aeneam, Aſcanium, ac deinde Reges Albanos uſq; ad Romulum, qui Vrbis fuit conditor. Fuere autem ab Troia capta ad Vrbem conditā anni quadringenti triginta duo. Qui numerus ter à Dionyſio proditus, corruptè legebatur in uulgatis codicibus. Nos autem collatis ex Chronicis Euſebij annis, ac uarijs comparatis locis, regum Albanorum ſeriem maximè ueriſimilem ac ſummè congruentem, diligenti adhibita ratione deduximus. Et ne nudæ eſſent ſemipaginæ, ex ſacra hiſtoria, Iudæorum Reges, qui in hæc inciderunt tempora, adiunximus. Deinde etiam Medorum, Macedonum ac Perſarum: ut multis daremus anſam diligentius inſpiciendi Euſebij Chronica. Quòd ſi quem ea offendent, ac minimè obtundi his lectorem oportuiſſe clamet, is ſciat eo cōſilio à nobis inſtituta eſſe, ut Albanorum Romanorumq; regum ſeries ab initio lectorem ducat: alia autem ita adpicta, ut omitti facilè queant. Quare Lector ea ita exiſtimet, perinde atq; uacua margine non adſint. Cuius rei euidens ſignum eſt, quòd Euſebij ſupputationem in regibus Romanis, ubi maioris in hoc negotio autoritatis uiri Liuius atque Dionyſius urgebant, omiſerimus. Quod autem Hebræorum reges maluerimus, quàm uel Aegyptiorum uel Lydorum uel Athenienſium, hęc noſtra tēpora in cauſa fuerunt, quibus multi Iudæorum hiſtoriam legunt abſque omni iudicio. Sed breuiter omnia eò direximus, ut Lectoris utilitas ſpectetur. Accipe igitur & hos labores noſtros Clementiſsime Cæſar, animi grati erga liberalitatem tuam ſpecimen. Maiora & me debere, & maieſtatem tuam decere, certò ſcio: ſed in eo faſtigio Deus Opt. Max. te collocauit, ut animum beneuolum ac gratum non minus uelis, quàm relatam gratiam. Idem Deus Opt. Max. tuis pijs conatibus, feliciſsime Rex, det gratiam, in publicum Chriſtiani orbis commodum. Friburgi Briſgoiæ, anno à Chriſto nato M. D. XXXIIII Idibus Octobribus.

CHRONOLOGIA, ſiue temporũ ſupputatio in omnem Rom. hiſtoriã, præſertim Dionyſij Halicarnaſſei & T. Liuij, à Troia capta uſque ad Iuſtinianũ Cæſarem: continens primũ XV Reges Latinorum, pôſt Æneæ in Italiam aduentum, ſeptemq́ꝫ Romanorũ. Deinde Coſs. Decemuiros, ac Tribunos militum Conſ. poteſtate. Denique Cæſares, adiectis Regibus Hebræorũ, Iudæ ac Iſrael: item Medorum, Perſarum ac Macedonum, qui in hæc tempora inciderunt, per [redacted] in inclyta Friburgenſium Academia publicum profeſſorem.

Anni à Troia capta	
	TROIA CAPTA Annis 1183 ante Chr. Troia capta eſt decem & ſeptem dies ante ſolſtitium.
1	PRIMVS *hic poſt captam Troiam annus incipit uiginti dies poſt ſolſtitium, quod octauo Calendas Quintileis, ſiue Iulias eſt, autore Plinio lib. 18. cap. 28. Dionyſius at octauo deſinentis menſis Iunij: quod idem eſt, ut puto. Circiter autem æquinoctium autumnale per Helleſpontum in Thraciam profecti Troiani duce Aenea, atq; ibidem eam cõmorati hyemem, ut ſuſciperent ex fuga reliquos, ac appararent ad nauigationẽ neceſſaria. Quod ubi factum eſt, ueris principio in Siciliam uſq; nauigârunt, finitusq; eſt primus annus.*
2	SECVNDO *anno in Sicilia per hyemem manſerunt, condentes urbeis Elymis. Deinde nauigabili facto mari, ex Sicilia ſoluentes, Tyrrhenum tranſmittunt mare, in Laurentem profecti agrum. Ibi icto cum Rege Latino fœdere, ac accepta agri quadam portione, Lauinium condere cœperunt.*
3	TERTIO *hoc anno ab exitu à Troia, Aeneas ſolis Troianis imperat, ducta in matrimonium Lauinia Latini Regis filia: unde & Lauinium nomen habet.*
4	QVARTO *hoc anno Latinus Rex pugna, qua aduerſus Rutulos ac eorum ducem Turnum, ipſe cum ſuis, ac genero Aenea, Troianisq; ſtetit, occiditur, & regnum iure belli affinitatisq; ad Aeneam uenit, qui & ſuis & Latinis imperauit annis tribus.*

REGNVM

Latinorum

		AENEAS primus Latinorum	
5	1	Rex, poſt Latini ſoceri mortem regna-	
6	2	uit annis tribus	
7	3	*Septimo hoc anno (qui quartus erat poſt Latini obitum) regni Aeneæ, ipſe in pugna ad Numicum amnem, qua aduerſus Hetruſcos, ac Mezentium eorum Regem ſtetit, ultimum uiſus eſt: & ſub finem ſeptimi anni, eius filius Aſcanius imperare cœpit, qui fuit Aeneæ ex Creuſa filius, Lauiniæ priuignus.*	Iudices Hebræorum
8	1	Aſcanius ſecundus Latinorum	Sanſon omnium for-
9	2	Rex, annis 38.	tiſsimus
10	3		
11	4		
12	5		
13	6		
14	7		
15	8		
16	9		
17	10		
18	11		
19	12		
20	13		
21	14		
22	15		
23	16		
24	17		
25	[illegible]		
26	19		
27	20		
28	21		Heli ſacerdos
29	22		*In libris Reg. hic 40. annis*
30	23		*indicaſſe Iſrael dicitur. in*
31	24	*LXX autem interpretatione, 20. ut ſcribit Euſebius: ideoq; nos numeros omiſimus.*	

Anni à Tro.ca.	An.Re. Latin.	LATINORVM REGNVM	IVDIC. HEBR.
32	25	*Hoc anno, qui eſt triceſimus à Lauinio condito, ſed triceſimus ſecundus à*	
33	26	*Troia capta, Aſcanius nouam cœpit condere urbem, Longam Albam, re-*	
34	27	*linquens nouercæ Lauinium.*	
35	[illegible]		
36	29		
37	30		
38	31		
39	32		
40	33		
41	34		
42	35		
43	36	*Amazones Epheſi templum ſuccenderunt.*	
44	37		
45	38		
46	1	Syluius tertius Latinorum rex annis 29.	*In Chronicis Euſebij hoc lo-*
47	2		*co ſupereſt annus in Regi-*
48	3	*Hic Aeneæ ex Lauinia poſthumus fuit filius, Aſcanij frater. Quod aũt in ſyl*	*bus Latinorum.*
49	4	*ua educatus erat, Syluius dictus eſt, ac deinceps omnes reges Albani Syluij.*	
50	5		
51	6		
52	7		
53	8		
54	9		
55	10		
56	11		
57	12		
58	13		
59	14		
60	15		
61	16		
62	17		
63	18		
64	19		
65	20		
66	21		1 Saul Hebræorum
67	22		2 primus Rex ex
68	23		3 tribu Beniamin,
69	24		4 annis 40.
70	25		5
71	26		6
72	27		7
73	28		8
74	29		9
75	1	Aeneas Syluius IIII Latinorum Rex, annis 31.	10
76	2	*Euſebius ait reperiſſe ſe in quibuſdam hiſtorijs, Latinum Syluium quarto poſt*	11
77	3	*Aeneã loco regnaſſe, Lauiniæ ac Melampodis filium, uterinũ fratrẽ Poſthu-*	12
78	4	*mi Syluij: quinto uero loco, qui hic quarto ponitur, Aeneã Syluium Poſthu-*	13
79	5	*mi filium. Sed neminem hoc ſecutum uideo, quapropter hic omittitur.*	14
80	6		15
81	7		16
82	8	*Euryſthenes Ariſtodemi filius Proclis frater, apud Lacedæmonios regna-*	17
83	9	*uit, à quo altera regia familia, de qua Cleomenes, item Leonidas, qui apud*	18
84	10	*Thermopylas Xerxis exercitum inuaſit.*	19
85	11		20
86	12		

Anni à Tro.ca.	An.Re. Latin.	LATINORVM		HEBRAEORVM
87	13		21	
88	14		22	
89	15		23	
90	16		24	
91	17		25	
92	18		26	
93	19	*Codrus Melanthi filius*	27	
94	20		28	
95	21		29	
96	22		30	
97	23		31	
98	24		32	
99	25		33	
100	26		34	
101	27		35	
102	28		36	
103	29	*Amazonum ac Cimmeriorum incurſus in Aſiam*	37	
104	30		38	
105	31		39	
106	1	Latinus Syluius V Latinorum rex, ann. 50.	40	
107	2	*Dionyſius huic dat annos 51. ſed errore, ut opinor, libra-*	1	D A V I D primus He-
108	3	*riorum. Ego propter ſummam omniũ regum Albanorum*	2	bræorum rex ex tribu
109	4	*ter à Dionyſio poſitam, 50 poſui, ut etiam Euſebius.*	3	Iuda annis 40.
110	5		4	
111	6		5	*Hebræorum pontifex Abia-*
112	7		6	*thar clarus habetur*
113	8		7	
114	9		8	
115	10		9	
116	11		10	*Prophetabant Gad, Nathan*
117	12		11	*& Aſaph*
118	13		12	
119	14		13	
120	15		14	
121	16		15	
122	17		16	
123	18		17	
124	19		18	
125	20		19	
126	21		20	
127	22	*Magneſia in Aſia condita*	21	
128	23		22	
129	24		23	
130	25		24	
131	26	*Cumæ in Italia conditæ*	25	
132	27		26	
133	28		27	
134	29	*Epheſus condita*	28	
135	30		29	
136	31		30	
137	32	*Carthago condita ſecundum quoſdam*	31	
138	33		32	
139	34		33	
140	35		34	
141	36		35	

Anni à Tro. ca.	An. Re. Latin.	[illegible] LATINORVM	HEBRAEORVM	
142	37		36	
143	[illegible]		37	
144	39		[illegible]	
145	40		39	
146	41		40	
147	42		1 SOLOMON, II Hebræo-	
148	43		2 rum rex de tribu Iuda, an. 40.	
149	44		3 *Hic Dauidis fuit filius, ex ea quæ fuit*	
150	45		4 *Vriæ.*	
151	46		5	
152	47		6	
153	48		7	
154	49		8	
155	50		9	
156	1	Alba Syluius VI Latinorum rex, ann. 30.	10	
157	2	*Euſebius ait, hunc Aeneæ Syluij fuiſſe filium*	11 *Sadoch Hebræorum ſacerdos*	
158	3		12	
159	4		13	
160	5		14	
161	6		15	
162	7		16	
163	8		17	
164	9		18	
165	10		19	
166	11		20	
167	12		21	
168	13		22	
169	14		23	
170	15		24	
171	16		25	
172	17		26	
173	18		27	
174	19		28	
175	20		29	
176	21		30	
177	22		31	
178	23		32	
179	24		33	
180	25		24	
181	26		35	
182	27		36	
183	28		37	
184	29		38	
185	30		39	
186	31		40	
Poſt mortē Solo. ſeditiōe orta in gēte Iuda, ac regno bifariā diuiſo, in Samaria X tribub. præfuit Hieroboā: in Hierſm II, Roboā				
187	32		1 Rob. am He	1 Hieroboam
188	33		2 bræorū Iudæ	2 Hebræorum
189	34		3 rex III an. 17.	3 Iſrael rex I.
190	35		4 *Hic Solomonis*	4 annis 22.
191	36		5 *fuit filius.*	5
192	37		6	6
193	[illegible]		7	7
194	39		8	8
195	1	Capetus Syluius Latinorum rex VII annis 26.	9	9

Anni à Tro. ca.	An. Re. Latin.	LATINORVM	HEBRAEORVM IVDAE	HEBR. ISRAEL
196	2	*Hunc Euſebius Atyn uocat,*	10	10
197	3	*ut Liuius: Ouidius, Epitum.*	11	11
198	4	*Addit Euſebius & Aegyptũ*	12	12
199	5	*dictum, ac regnaſſe ann. 24.*	13	13
200	6	*ſed nos hoc loco Dionyſium*	14	14
201	7	*ſequi malumus.*	15	15
202	8	*Thraces Bithyniã occupant*	16	16
203	9		17	17
204	10		1 Abia IIII rex Iudæ. ann. 3.	18
205	11		2	19 *Hebræorum Pont. Max.*
206	12		3	20 *Abimelech clarus habe-*
207	13		1 Aſa V rex Iudæ. ann. 41	21 *tur.*
208	14		2	22
209	15		3	1 Nadab II rex Iſrael
210	16		4	2 annis 2.
211	17		5	1 Baaſa IIII rex Iſrael
212	18		6	2 annis 24.
213	19		7	3
214	20		8	4
215	21		9	5
216	22		10	6
217	23		11	7
218	24		12	8
219	25	*In Euſebij Chronicis duo deſunt anni ab Dionyſij ſupputatione, quam hic ſequimur.*		
220	26			
221	1	Capys Syluius VIII	13	9
222	2	Latinorũ rex, ann 28.	14	10
223	3	*Hic ſuperioris regis filius, au-*	15	11
224	4	*tore Euſebio.*	16	12
225	5		17	13
226	6		18	14
227	7		19	15
228	8		20	16
229	9		21	17
230	10		22	18
231	11		23	19
232	12		24	20
233	13		25	21
234	14		26	22
235	15		27	23
236	16		28	24
237	17		29	1 Hela IIII rex Iſrael
238	18		30	2 annis 2.
239	19		31	1 Amri V rex Iſrael
240	20		32	2 annis 12.
241	21		33	3
242	22		34	4
243	23		35	5
244	24		36	6
245	25		37	7
246	26		38	8
247	27		39	9
248	28	Calpetus Syluius IX	40	10
249	1	Lat. rex, an. 13. *Et hic ſupe-*	41	11
250	2	*rioris regis filius, eodẽ autore*	1 Ioſaphat VI rex Iudæ, an. 25.	12

Anni à Tro.ca.	An.re. Latin.	LATINORVM	HEBRAEORVM IVDAE	HEBR. ISRAEL
251	3		2	1 Achab rex Iſrael
252	4		3	2 VI, ann. 22.
253	5		4	3
254	6		5 Apud Hebræos prophetabant	4
255	7		6 Abdias, Iehu, Ozias, Micheas,	5
256	8		7 Helias	6
257	9		8	7
258	10		9	8
259	11		10 Falſi prophetæ erant, Sedechi-	9
260	12		11 as, Eliazer.	10
261	13		12	11
262	1	Tyberinus Syluius La	13	12
263	2	tinorum X, annis 9	14	13
264	3	*Hic eſt, à quo Albula cepit*	15	14
265	4	*deinde nomen Tyberis, ſupe*	16	15
266	5	*rioris regis filius.*	17	16
267	6		18	17
268	7		19	18
269	8		20	19
270	1	Agrippa Syluius Lati	21	20
271	2	norum XI, ann. 40.	22	21
272	3	*Et hic ſuperioris regis filius.*	23	22
273	4	*In annis autem ſequuti ſumus*	24	1 Ochoſias VII rex,
274	5	*Euſebium potius quàm Dio*	25	2 Iſrael, annis 2.
275	6	*nyſium, ob regum Albanorũ*	1 Ioram VII rex Iudæ, ann. 8.	1 Ioram VIII rex Iſ-
276	7	*ſummam, de qua paulo antè*	2	2 rael, ann. 12.
277	8	*diximus.*	3	3
278	9		4	4
279	10		5	5
280	11		6	6
281	12		7	7
282	13		8	8
283	14		1 Ochozias VIII rex Iudæ, an. 1.	9
284	15		1 Athalia IX, Iudæ regnum	10
285	16		2 habuit an. 7. *Ionadab filius*	11
286	17		3 *Rechab clarus habetur.*	12
287	18		4 *Ioiade pontifex apud Hebræos cla-*	1 Iehu IX rex Iſrael,
288	19		5 *riſſimus*	2 annis 28.
289	20		6	3
290	21		7	4
291	22		1 Ioas X rex Iudæ, annis 40.	5
292	23		2	6
293	24		3	7
294	25		4	8
295	26		5	9
296	27		6	10
297	[illegible]		7	11
298	29	*Lycurgus Lacedæmoniorum*	8	12
299	30	*legiſlator inſignis habetur.*	9 *Zacharias Hebræorum propheta*	13
300	31		10 *occiditur*	14
301	32		11	15
302	33		12	16
303	34		13	14
304	35		14	18
305	36		15	19

Anni à Tro.ca.	An.Re. Latin.	LATINORVM	HEB. IVDAE	HEBR. ISRAEL
306	37		16	20
307	38		17	21
308	39		18	22
309	40		19	23
310	1	Alladius Syluius Latinorum duo-	20	24
311	2	decimus Rex, annis 19.	21	25
312	3	*Hic ſuperioris filius, uaria habet apud ſcri-*	22	26
313	4	*ptores nomina, ut in Annotationibus noſtris*	23	27
314	5	*diximus.*	24	[illegible]
315	6		25 *Heliſeus prophe-*	1 Ioachim decimus
316	7		26 *ta moritur.*	2 Rex Iſrael, ann. 17.
317	8		27	3
318	9		28	4
319	10		29	5
320	11		30	6
321	12		31	7
322	13		32	8
323	14		33	9
324	15		34	10
325	16		35	11
326	17		36	12
327	18		37	13
328	19		38	14
329	1	Auentinus Syluius XIII Latinorũ	39	15
330	2	Rex, annis 37	40	16
331	3	*Superioris regis & hic fuit filius, in Auentino*	1 Amaſias undeci-	17
332	4	*monte ſepultus, unde & mons nomen habet.*	2 mus Rex Iudæ,	1 Ioas undecimus
333	5		3 annis 29.	2 Rex Iſrael an. 16.
334	6		4	3
335	7		5	4
336	8		6	5
337	9		7	6
338	10		8	7
339	11		9	8
340	12		10	9
341	13		11	10
342	14		12	11
343	15		13	12
344	16		14	13
345	17		15	14
346	18	*Sardanapalus ultimus Aſſyriorum Rex hic*	16	15
347	19	*regnare cœpit*	17	16
348	20		18	1 Hieroboam duo-
349	21		19	2 decimus Rex Iſra-
350	22		20	3 el, annis 41.
351	23		21	4
352	24		22	5
353	25		23	6
354	26		24	7
355	27		25	8
356	28		26	9
357	29		27	10
358	30		28	11
359	31		29	12
360	32		1 Ozias XII	13

Anni à Tro.ca.	An.re. Latin.	LATINORVM			IVDAE	ISRAEL
361	33				2 Rex Iud.	14
362	34				3 annis 52.	15
363	35				4	16
364	36				5	17
365	37	Hoc anno deſtructū eſt Aſſyriorum imperium, ac in Medos tranſlatū per Arſacem: fuere tamen abſq; tyrannide Medi uſq; ad Deiocē uerum Regem.			6	18
366	1	Procas Syluius XIIII	1 Arſaces liberis præfuit		7	19
367	2	Latinorum annis 32.	2 primum Medis, an. 28.		8	20
368	3		3		9	21
369	4		4		10	22
370	5		5		11	23
371	6		6		12	24

Euſebius hoc loco Macedonum orditur regnum. Cæterum Regum hæc nomina uſq; ad Perdicā, qui hic quartum obtinet locum, neſcio quàm uera habeantur.

Anni à Tro.ca.	An.re. Latin.	LATINORVM		Macedon.	IVDAE	ISRAEL
372	7		7	1 Prim.rex	13	25
373	8		8	2 Cranaus	14	26
374	9		9	3 annis 28.	15	27
375	10		10	4	16	28
				Prophetabant apud Hebræos, Oſee, Amos, Eſaias & Ionas.		
376	11		11	5	17	29
377	12		12	6	18	30
378	13		13	7	19	31
379	14		14	8	20	32
380	15		15	9	21	33
381	16		16	10	22	34
382	17		17	11	23	35
383	18		18	12	24	36
384	19		19	13	25	37
385	20		20	14	26	38
386	21		21	15	27	39
387	22		22	16	28	40
388	23		23	17	29	41
389	1	Amulius Syluius XV. Latinorum Rex, annis 44.	24	18	30	1 Zacharias XIII. rex Iſrael mēſib. 6. Sellum XIIII Rex Iſrael, diebus 23.

NVMITOR *Procæ ſuperioris Regis filius maior, à fratre Amulio regno pulſus in agro ſuo uixit. Filia eius adimendæ ſpei partus gratia, uirgo Veſtalis lecta: quæ cū uigeſimo ſeptimo patrui ſuo anno geminos edidiſſet infantes, iuxta legem, in terrā uiua defoſſa eſt. Verū paruulos prope ripam Tyberis expoſitos, Fauſtulus regij paſtor armenti ad Acciam Laurentiam uxorem ſuam detulit: quæ propter pulchritudinem & rapacitatem corporis quæſtuoſi lupa à uicinis appellabatur. Vnde ad noſtram uſque memoriā meretricum cellulæ, lupanaria dicuntur. Pueri uerò cum adoleuiſſent, collecta paſtorum & latronum manu, interfectoq; apud Albam Amulio, auum Numitorem in regnum reſtituunt. Hæc Euſebius in Chronicis. Legendum autem uiceſimo ſeptimo patrui ſui anno: quæ uerba in omnibus, quæ nos uidimus, exemplaribus corrupta erant, ſed ex Dionyſio reſtituimus.*

Pro his ſeptē menſibus Euſebius ſupputat annum. quod hac de cauſa annotare placuit, ne nimis aliquando anxij ſimus, cum uideamus magnos uiros non perpetuo ad amuſſim hæc obſeruaſſe.

Anni à Tro.ca.	An.re. Latin.	LATINORVM		Macedon.	IVDAE	ISRAEL
390	2		25	19	31	1 Manahem
391	3		26	20	32	2 XV. Rex
392	4		27	21	33	3 Iſrael, an. 10.
393	5		28	22	34	4
394	6		1 Medorum	23	35	5
395	7		2 ſecundus	24	36	6
396	8		3 Soſaramus	25	37	7
397	9		4 an. 30.	26	38	8
398	10		5	27	39	9
399	11		6	28	40	10

	Anni à Tro.ca.	Anni re. Latinorũ	LATINORVM	MEDORVM	MACEDONVM	IVDAE	ISRAEL
	400	12		7	1 Macedonum II	41	1. Phaceia
	401	13		8	2 Cœnus, annis 12.	42	2 XVI rex
	402	14		9	3	43	3 Iſrael, an
	403	15		10	4	44	4 nis 10.
	404	16		11	5	45	5 li.4.Reg.c.
	405	17		12	6	46	6 15.biennio
	406	[illegible]		13	7	47	7 *legitur, ſed*
	407	19		14	8	48	8 *nũeri ſimili*
	408	20		15	9	49	9 *tudo fefellit.*

OLYMPIAS PRIMA.

OLYMPIAS *ſpacium eſt quatuor annorum, quod puto apud Romanos uocari luſtrũ, ut apud Horatium libro quarto Carminum: Fortuna luſtro proſpera tertio, Belli ſecundos reddidit exitus. Ab initio enim eius belli, quo primũ Auguſtus cum Q. Pedio* COS. *fuit, ad finem bellorum ciuilium, fuerunt 12 anni, atq; ita etiam exponit Acron. Non ſum tamen neſcius, Porphyrionem exponere 15 annos. Et illud eiuſdem poetæ, Cuius octauum trepidauit ætas Claudere luſtrum: pro quadraginta annis omnes exponere cõmentatores. Sed alius erit de his diſſerendi locus. Fefellit autẽ quoſdam hic loquẽdi modus apud Latinos, Quinto quoq; anno agon gymnicus totius Græciæ celebrabatur. Item quinto quoq; anno luſtrũ Romæ cõdebatur, ut olympiada ſpaciũ quinq; annorum crediderint, atq; adeò etiam ſcriptis prodiderint. non intelligentes, annum quo ſequens olympias incipit, quintum dici annum, qui tamen eſt primus ſequentis olympiados. Quatuor itaq; anni interiacent exceptis his quibus luditur menſibus.*

Olympiades		Anni à Tro.ca.	An.reg. Latinorũ	LATINORVM	MEDORVM	MACEDONVM	IVDAE	ISRAEL
1	1	409	21		16	10	50	10
	2	410	22		17	11	51	1 Phacee
	3	411	23		18	12	52	2 XVIII
	4	412	24		19	1 Macedonum III	1 Ioathan	3 rex Iſrael,
2	1	413	25		20	2 rex Tyrimas, an	2 XIII	4 annis 20.
	2	414	26		21	3 nis 38.	3 rex Iu-	5
	3	415	27		22	4	4 dæ, an-	6
	4	416	28		23	5	5 nis 16.	7
3	1	417	29		24	6	6	8
	2	418	30		25	7	7	9
	3	419	31		26	8	8	10
	4	420	32		27	9	9	11
4	1	421	33		28	10	10	12
	2	422	34		29	11	11	13
	3	423	35		30	12	12	14
	4	424	36		1 Medorũ III	13	13	15
5	1	425	[illegible]		2 rex Medus,	14	14	16
	2	426	38		3 ann. 40.	15	15	17
	3	427	39		4	16	16	[illegible]
	4	428	40		5	17	1 Achaz	19
6	1	429	41		6	18	2 XIIII	20
	2	430	42		7	19	3 rex Iu-	1 Oſee Iſ.
	3	431	43		8	20	4 dæ, an-	2 r.X.VIII
	4	432	44		9	21	5 nis 16.	3 annis 9.

VRBS·CONDITA.

A TROIA capta ad Vrbem conditam anni ſunt 432, ut ter Dionyſius admonet. ſed ab Alba condita anni 400. Romulus ac Remus fratres nouam condentes urbem Romam ſeptima Olympiade, Numitori auo Albam reliquerunt. Cæterum orta ſeditione, in qua Remus cecidit, Romulo ſoli imperium relictum eſt. Scio eſſe qui ſexta olympiade Romam conditam dicant, ſed nos hic Dionyſium ſequendum putamus. ante Chr. nati annis 750.

Olympiadum anni		Anni ab urbe cōdita	Anni regnī Roman.	ROMANORVM	MEDORVM	ACEDONVM	IVDAE	ISRAEL
7	1	1	1	Romulus 1 Roma	10	22	6	4
	2	2	2	norum rex ann. 37.	11	23	7	5
	3	3	3	Conſualibus ludis Sabi	12	24	8	6
	4	4	4	næ captæ, anno ab Vrbe	13	25	9	7
8	1	5	5	condita tertio, ut ait Eu-	14	26	10	8
	2	6	6	ſebius: at Gellius apud	15	27	11	9
	3	7	7	Dionyſium anno quar-	16	28	12	CAPTI-
	4	8	8	to ſcripſit. Bellum inde	17	29	13	uitas Iſrael,
9	1	9	9	cum Antennatibus, Ce-	[illegible]	30	14	hoc eſt X
	2	10	10	ninenſibus, ac Cruſtu	19	31	15	tribuū à Sen
	3	11	11	mīs ortum, quibus ui-	20	32	16	nacherib re
	4	12	12	ctis, cum Sabinis atro-	21	33	1 Ezech.	ge Chaldæo
10	1	13	13	cius natum, quo Tatius	22	34	2 XV rex	rum, uel Sal
	2	14	14	Sabinorum rex Vrbem,	23	35	3 Iu. an. 29	manaſar re
	3	15	15	capta primo per prodi-	24	36	4 Apud	ge Aſſyrio-
	4	16	16	tionē arce, inuaſit. Tri-	25	37	5 Hebræos	rum, ut legi-
11	1	17	17	bus autem annis bello	26	38	6 prophe-	tur 4. Reg.
	2	18	[illegible]	cum Romanis geſto, tan-	27	1 Macedonū IIII	7 tabant	17. Regnatū
	3	19	19	demq; pace facta, per	28	2 Perdicca. an. 51.	8 Eſaias	itaq; in Iſra-
	4	20	20	quinque poſtea annos	29	3	9 & Oſee	el annis 250
12	1	21	21	cum Romulo imperium	30	4	10	
	2	22	22	Romæ tenuit.	31	5	11	
	3	23	23		32	6	12	
	4	24	24		33	7	13	
13	1	25	25		34	8	14	
	2	26	26		35	9	15	
	3	27	27		36	10	16	
	4	28	[illegible]		37	11	17	
14	1	29	29		38	12	18	
	2	30	30		39	13	19	
	3	31	31		40	14	20	
	4	32	32		1 Medorū IIII	15	21	
15	1	33	33		2 rex Cardice	16	22	
	2	34	34		3 as, ann. 13.	17	23	
	3	35	35		4	18	24	
	4	36	36		5	19	25	
16	1	37	37		6	20	26	

Romulus ad Capreæ paludē nuſquā cōparuit, & perſuadēte Iulio Proculo Quirini nomine apud ſuos cōſecratus eſt. Euſebius.

	2	38	38	Interregnum	7	21	27	

Mortuo Romulo quinos dies ſenatores rempublicam rexerunt, atq; ita unus annus expletus, quod tempus Interregnū appellatū eſt. Hæc Euſebius, apud quem in plerisq; codicibus hic annus adiectus eſt Romuli annis, quaſi 38. Romulus regnaſſet annos.

	3	39	1	Numa Pompilius II	8	22	28	
	4	40	2	Romanorū rex an. 43	9	23	29	

Numa Pompilius duos menſeis anno addidit, Ianuarium Februariumq;, quum ante hunc decem tantū menſes apud Romanos fuiſſent. Hic quoque rex nullum geßit bellum.

17	1	41	3	Nicomedia condita, quæ	10	24	1 Manaſſes XVI,	
	2	42	4	prius Aſtacos, ait Euſebius	11	25	2 rex Iudæ ann. 55.	
	3	43	5		[illegible]	26	3 Manaſſes impius Eſaiā	
	4	44	6		13	27	4 interfecit, multaq; a-	
18	1	45	7		1 Medorū V	28	5 lia mala fecit.	

CHRONOLOGIA.

Olympiades		Anni ab urbe cõ.	Anni regñ Ro.	ROMANORVM	MEDORVM	MACEDONVM	HEBRAE. IVDAE.
	2	46	8		2 rex Deioces	29	6
	3	47	9	*Tarentũ conditũ à Par-*	3 annis 54.	30	7
	4	48	10	*thenijs, duce Phalanto.*	4	31	8
19	1	49	11	*Corinthij Corcyram*	5	32	9
	2	50	12	*coloniam deduxere.*	6	33	10
	3	51	13		7	34	11
	4	52	14		8	35	12
20	1	53	15		9	36	13
	2	54	16		10	37	14
	3	55	17		11	[illegible]	15
	4	56	[illegible]		12	39	16
21	1	57	19		13	40	17
	2	[illegible]	20		14	41	[illegible]
	3	59	21		15	42	19
	4	60	22		16	43	20
22	1	61	23	*In Sicilia Gela, in Pam-*	17	44	21
	2	62	24	*philia Phaſelus cõditur*	18	45	22
	3	63	25		19	46	23
	4	64	26		20	47	24
23	1	65	27		21	48	25
	2	66	[illegible]		22	49	26
	3	67	29		23	50	27
	4	68	30	*Chalcedon condita*	24	51	28
24	1	69	31		25	1 Macedonũ V	29
	2	70	32	*Cyzicus condita*	26	2 Argeus, an. 38.	30
	3	71	33		27	3 *Herodotus libro 8.*	31
	4	72	34		28	4 *ad finem,* ἀργαῖον	32
25	1	73	35		29	5 *uocat.*	33
	2	74	36		30	6	34
	3	75	37		31	7	35
	4	76	38		32	8	36
26	1	77	39		33	9	37
	2	78	40		34	10	38
	3	79	41		35	11	39
	4	80	42	*Hic in Euſebij ſupputatione deſunt duo anni a Romana hiſtoria. Nos uero Liuium ac Dionyſium*			
27	1	81	43	*hic potius ſequuti ſumus autores, tanquam ex propoſito Romanam ſcribentes hiſtoriam.*			
	2	82	1	Tullus Hoſtilius	36	12	40
	3	83	2	III Romanorum	37	13	41
	4	84	3	rex, ann. 32.	38	14	42
28	1	85	4		39	15	43
	2	86	5		40	16	44
	3	87	6	*Alba longa diruta*	41	17	45
	4	88	7		42	[illegible]	46
29	1	89	8		43	19	47
	2	90	9		44	20	48
	3	91	10		45	21	49
	4	92	11		46	22	50
30	1	93	12		47	23	51
	2	94	13		48	24	52
	3	95	14		49	25	53
	4	96	15	*Cypſelus Corinthiorum*	50	26	54
31	1	97	[illegible]	*tyrãnus Byzantiũ cond.*	51	27	55
	2	98	17		52	28	1 Amon XII rex
	3	99	[illegible]	*Alcmæõ clarus habetur*	53	29	2 Iudæ, annis 12.
	4	100	19		54	30	3 *4. Reg. 21. & 2. Para.*

Olympiades		Anni ab urbe cō.	Anni regū Ro.	ROMANORVM	MEDORVM	MACEDONVM	HEBRAE. IVDAE.
32	1	101	20		1 Medorū VI	31	4 lip. 33. dicitur regnaſ-
	2	102	21	Phalaris tyrannus	2 rex Phraor-	32	5 ſe annis duobus, ſed ſa
	3	103	22	Lampſacus condita &	3 tes ann. 24.	33	6 cilis eſt lapſus in nume
	4	104	23	Abdera.	4 Herodotus att.	34	7 ris. nos ſequuti ſumus
33	1	105	24		5 annis 22.	35	8 hic Euſebium, ut in ple
	2	106	25		6	36	9 riſq; alijs.
	3	107	26	Selinus cōdita in Sicilia	7	37	10
	4	108	27		8	[illegible]	11
34	1	109	28		9	1 Macedonū 6	12
	2	110	29		10	2 Philipus an. 38	1 Ioſias XVIII rex
	3	111	30	In Ponto Boryſthenes	11	3	2 Iudæ, annis 32.
	4	112	31	condita.	12	4	3 4. Reg. 22. & 2. Paral.
35	1	113	32	Terpander muſicus	13	5	4 34. annis 31. dicitur re
	2	114	1	Ancus Martius 4.	14	6	5 gnaſſe.
	3	115	2	Rom. rex ann. 24.	15	7	6
	4	116	3	Thales Mileſius his tem	16	8	7
36	1	117	4	porib. uixiſſe creditur	17	9	8 Helchias Hebræorū
	2	118	5		18	10	9 Pont. Max.
	3	119	6		19	11	10 Hieremias propheta-
	4	120	7		20	12	11 re orſus.
37	1	121	8		21	13	12 Olda mulier prophe-
	2	122	9		22	14	13 tabat apud Hebræos.
	3	123	10		23	15	14
	4	124	11		24	16	15
38	1	125	12	Battus cōdidit Cyrenē.	1 Cyaxares	17	16
	2	126	13	Synope cōdita in Ponto.	2 Medorum	18	17 Prophetabant Hiere
	3	127	14	Periander Corinthi ty-	3 rex, ann. 32.	19	18 mias & Sophonias.
	4	128	15	rannus.	4	20	19
39	1	129	16		5	21	20
	2	130	17	Epidamus condita, quæ	6	22	21
	3	131	18	poſtea Dyrrachium.	7	23	22
	4	132	19		8	24	23
40	1	133	20	Ancus Martius Hoſtiam	9	25	24
	2	134	21	urbem condidit.	10	26	25
	3	135	22		11	27	26
	4	136	23		12	28	27
41	1	137	24	Rurſus hic in Euſebij ſupputatione deeſt annus à Romanæ hiſtoriæ annis.			
	2	138	1	L. Tarquinius Pri-	[illegible]	29	[illegible]
	3	139	2	ſcus V Romanorū	14	30	29
	4	140	3	rex annis 38.	15	31	30
42	1	141	4		16	32	31
	2	142	5		17	[illegible]	22
	3	143	6		18	34	1 Ioachaz XIX. Iu
In ſerie regum Iudæ Euſebius hoc loco tres menſes pro anno ſupputat, quan-							dę mēſibus tribus.
quam tertio hinc rege tres rurſus menſes huc accedunt. Id etiam ſuperius fecit in tertiodecimo ac decimoquarto regibus Iſrael.							
	4	144	7	Steſichorus poeta	19	35	1 Eliacim & Ioa-
43	1	145	8		20	36	2 chim XX, rex
	2	146	9		21	37	3 annis 11.
	3	147	10		22	38	4
	4	148	11	Pittacus Mitylenæus	23	1 Macedonū 7.	5
44	1	149	12	ſeptem ſapientum unus	24	2 Europs an. 36	6 Anno 3. Nabuchodo.
	2	150	13		25	3	7 Iudæam cepit.
	3	151	14		26	4	8 In Babylone Daniel,
	4	152	15		27	5	9 Ananias, Azarias &
45	1	153	16		28	6	10 Miſael clari habētur.

Olympiades		Anni ab urbe cõ.	Anni regũ Ro.	ROMANORVM	MEDORVM	MACEDONVM	HEBR. IVDAE
	2	154	17	Perinthus condita.	29	7	11
Iechoniæ tres menſes ueniunt in eos qui decimonono regi Iudæ ceſſerunt, uidelicet ſex men-							Ioachim, qui & Ie-
ſes pro anno, quod bis antea admonuimus.						chonias, XXI rex Iudæ, menſibus tribus.	
	3	155	18	Camerina urbs condita	30	8	1 Sedechias XXII
	4	156	19	Sappho & Alcæus poe	31	9	2 rex Iudæ, ann. 11.
46	1	157	20	tæ clari habentur.	32	10	3
	2	158	21		1 Medorũ rex	11	4
	3	159	22		2 VIII Altya-	12	5
	4	160	23		3 ges, annis 25.	13	6
47	1	161	24	Solon Athenienſis.	4 Herodotus ait	14	7
	2	162	25		5 annis 35.	15	8
	3	163	26		6	16	9
	4	164	27		7	17	10
48	1	165	[illegible]		8	[illegible]	11
	2	166	29	Thales Mileſius.	9	19	1 Captiuitas Hebre
	3	167	30		10	20	2 orũ Iudæ ſub Na-
	4	168	31		11	21	3 buchodon. Chal-
49	1	169	32		12	22	4 dæorum rege.
	2	170	33		13	23	5
	3	171	34		14	24	6
	4	172	35		15	25	7 In Babylone propheta
50	1	173	36		16	26	8 bant Daniel & Eze-
	2	174	37		17		chiel.
	3	175	38		Hic in Euſebio rur	1 Macedonũ VIII	9
	4	176	1	Seruius Tullus VI	18 ſus deeſt annus	2 rex Alceas, an-	10
51	1	177	2	Rom. rex, an. 44.	19	3 nis 29.	11
	2	178	3	Euſebius dat huic annos	20	4	12
	3	179	4	34. Tarquinio autem Su	21	5	13
	4	180	5	perbo, 35. Quos igitur	22	6	14
52	1	181	6	decem annos huic detra	23	7	15
	2	182	7	xit, Superbo adiecit, ni	24	8	16
	3	183	8	hil officiens ſummæ no	25	9	17
	4	184	9	ſtræ: nos Liuium ac Dio	26	10	[illegible]
53	1	185	10	nyſium ſequuti ſumus.	27	11	19
	2	186	11		28	12	20
	3	187	12		29	13	21
	4	188	13		30	14	22
54	1	189	14		31	15	23
	2	190	15		32	16	24
	3	191	16		33	17	25
	4	192	17	Aeſopus interimitur.	34	18	26
55	1	193	18	Piſiſtratus tyrannus,	35	19	27
	2	194	19	Crœſus Lydorum rex.	36	20	28
	3	195	20		37	21	29
	4	196	21		38	22	30
Cyrus Hebræorũ captiuitate laxata, 50 fermè hominũ millia regredi fecit in Iudæã, qui cõſtructo altari, tẽpli fundamẽta iece-							
runt. Sed quum à uicinis gẽtibus fabricatio impediretur, imperfectũ opus uſq; ad Dareiũ permãſit, ſolo altari cõſiſtente. Euſeb.							
56	1	197	22		1 Cyrus I rex	23	31
	2	198	23		2 Perſarum, an	24	32
	3	199	24		3 nis 30. Hic Cy-	25	33
	4	200	25		4 rus Medorum	26	34
57	1	201	26		5 deſtruxit impe-	27	35
	2	202	27		6 rium.	28	36
	3	203	28		7	29	37 Prophetabãt Aggæ-
	4	204	29		8	1 Macedonum IX	38 us & Zacharias.

Olympiades		Anni ab urbe cō.	Anni regū Ro.	ROMANORVM	MEDORVM	MACEDONVM	HEBR. IVDAE
58	1	205	30		9	2 Amyntas, an-	39
	2	206	31		10	3 nis 50.	40
	3	207	32		11	4	41
	4	208	33		12	5	42
59	1	209	34	*Crœſus à Cyro ca*	13	6.	43
	2	210	35	*ptus eſt, & Lydorū*	14	7	44
	3	211	36	*regnū deſtructum.*	15	8	45
	4	212	37		16	9	46
60	1	213	38	*Theognis poeta agno*	17	10	47
	2	214	39	*ſcitur.*	18	11	48
	3	215	40		19	12	49
	4	216	41		20	13	50
61	1	217	42		21	14	51
	2	218	43		22	15	52
	3	219	44		23	16	53
	4	220	1	L. Tarquinius Su	24	17	54
62	1	221	2	perbus VII ac ulti	25	18	55
	2	222	3	mus Roman. rex,	26	19	56
	3	223	4	annis 25.	27	20	57
	4	224	5		28	21	58
63	1	225	6	*Tomyris Maſſageta-*	29	22	56
	2	226	7	*rum regina Cyrum in-*	30	23	60
	3	227	8	*terfecit.*	1 Cambyſes	24	61
	4	228	9		2 II Perſarū	25	62
64	1	229	10		3 rex ann. 8.	26	63
	2	230	11		4	27	64
	3	231	12		5	28	65
	4	232	13		6	29	66
65	1	233	14		7	30	67
	2	234	15		8	31	68

Tertio apud Perſas regnarunt per ſeptem menſes duo fratres Magi, pro quibus menſibus Herodotus ſupputat annum. Herodotus autem ad impletionem octaui anni, Cambyſæ ait hos ſeptem fuiſſe menſes.

	3	235	16		1 Magi.	32	69
	4	236	17		1 Dareius an-	33	70
66	1	237	18		2 nis 36.	34	71

Secundo anno Dareij regis templum in Hieroſolymis extruitur ab Zorobabel, conſummaturq; opus anno quadrageſimo. Remiſſio quidem captiuitatis Iudæorum, & ueniæ templum ædificandi ſub Cyro exordium habuit. Conſummatur uerò templum ſub Dareio, quia uicinæ gentes aſſiduis incurſibus ædificationem impediebant.

	2	238	19		3	35
	3	239	20		4	36
	4	240	21		5	37
67	1	241	22		6	38
	2	242	23		7	39
	3	243	24		8	40
	4	244	25		9	41

REGNATVM *Romæ eſt ſub regibus, annis 244. autoribus Liuio atq; Dionyſio. Euſebij uerò ſupputationibus deſunt anni quatuor: quanquam ipſe fatetur tribus uariatum annis apud autores. At nos maluimus hoc ſequi, ut ex propoſito Romanam ſcribenteis hiſtoriam, quemadmodum antè quoq; aliquoties teſtati ſumus. Cæterum quum ſequētia ſpacia uix pro Conſulum nominibus, ac leuibus aliquot annotatiunculis ſufficiant, omnia reliqua ſepoſuimus. Et Iudæorum captiuitas iam laxata, finitaq; erat. Defecerant etiam Lydorum Aegyptiorumq; regna, hoc ſub Cambyſe, illud ſub Cyro, omnia iam obtinentibus Perſis. Quapropter non magnopere ad Romanam hiſtoriam illuſtrandam pertinere uiſum eſt, latius ea perſequi. Qui autem omnino ea habere uelit, apud Euſebium requirat licebit. Nos nunc ad Conſules & Olympiadum annorumq; ab Vrbe condita numeros deſcendamus.*

CONSVLES.

Olympiades		An. ab urbe cō.		Consules	
68	1	245	COSS.	L. Iunius Brutus L. Tarquinius Collatinus	*Huic ſuffectus Sp. Lucretius Tricipitinus. Rurſus huic ſuffectus, M. Horatius Puluillus.* *Huic ſuffectus, P. Valerius Publicola.*
	2	246	COSS.	P. Valerius Publicola II T. Lucretius Tricipitinus	
	3	247	COSS.	P. Valerius Publicola III M. Horatius Puluillus II	*Ita Dionyſius. In omnibus Liuij codicibus P. Lucretius habetur, nomen mihi ſuſpectum.*
	4	248	COSS.	Sp. Largius Rufus T. Herminius Aquilinus	*Horum Coss. nomina apud Liuium omiſſa, iniuria, ut puto, temporum, ex Dionyſio appoſuimus.*
69	1	249	COSS.	M. Valerius Voleſus P. Poſthumius Tubertus	*Hunc Publicolæ fratrem ſcribit Dionyſius libro quinto.*
	2	250	COSS.	P. Valerius Publicola IIII T. Lucretius Tricipitinus II	
	3	251	COSS.	P. Poſthumius Tubertus II Agrippa Menenius Lanatus	
	4	252	COSS.	Sp. Caſsius Vicelinus Opiter Verginius Tricoſtus	*Dionyſius Viſcellinum uocat, ſi codex non fallit.* *Cicero autem in Lælio, Becillinum.*
70	1	253	COSS.	Poſthumius Cominius Aurunus T. Largius Flauius	*Poſthumius hic, ac iterum poſtea, prænomen eſt, quum aliâs nomen eſſe ſoleat. Quidam codices habebant, C. Poſthumus, quod placet.*
	2	254	COSS.	Ser. Sulpicius Camerinus M. Manlius Tullus Longus.	*Seruius prænomen eſt: Seruilius aũt ac Sergius nomina, quod ob codicũ errorem admonemus, ne quis temerè hallucinetur. Mira uariatio in his nominibus, Manlius, Manilius, ac Manilius, ut in Tullius ac Tullus, item in Rutilus ac Rutilius. Cicero De claris oratoribus, manifeſte uocat hunc Tullium.*
	3	255	COSS.	P. Veturius Geminius T. Ebutius Helua.	*Liuius, Cn. Vetuſium uocat. Dionyſius P. Veturium Geminum. alij, Cicurinum. Caſsiodorus etiam, L. non P. Liuij codices, T. Ebutium uocant, & rectè. Dionyſius, P. Sed codex eius errat.*
	4	256	COSS.	T. Largius Flauius II Q. Clœlius Siculus	*In Liuij codicibus non rectè T. Lartius legitur.* *Quidam etiam Voculam cognominant.*
71	1	257	COSS.	A. Sempronius Atratinus M. Minutius Augurinus	
	2	258	COSS.	A. Poſthumius Regillenſis T. Virginius Tricoſtus	*In Caſsiodori codice, C. prænomen eſt.*
	3	259	COSS.	Ap. Claudius Sabinus P. Seruilius Priſcus	*Horum Coss. meminit Plinius libro 3. capite 35. ab initio. conuenit autem etiam in annis.* *Quidam Structum quoq; cognominant.*
	4	260	COSS.	A. Virginius Cœlimõtanus. T. Vetuſius Geminius	*Hunc annum ab Vrbe condita eſſe 266 Dionyſius perhibet, qui Virginium, Montanum cognominat. Liuius, ut ſolet, frequentius cognomen omittit.* SECESSIO *plebis in Sacrum montem*
72	1	261	COSS.	Sp. Caſsius Vicelinus II Poſthumius Cominius Aurunus II	*Primi Tribuni plebis, autore Dionyſio*
	2	262	COSS.	T. Geganius Macerinus P. Minutius Augurinus	
	3	263	COSS.	A. Sempronius Atratinus II M. Minutius Augurinus II	
	4	264	COSS.	Q. Sulpicius Camerinus Sp. Largius Flauius II	*Horum atq; ſequẽtis anni Coss. nomina omittit Liuij codex: ex Dionyſio appoſuimus.* *Dionyſij codex habet Flauius, quũ potius Rufus ſit legendũ.*
73	1	265	COSS.	C. Iulius Tullus P. Pinarius Rufus	*Toties Iunium pro Iulio, & Tullium pro Tullo reperias, ut uix ſcias quid ſequaris. nec in Coss. ſolũ, ſed in duobus etiam Rom. regibus. Quidam Tullius nomen putant, Tullus cognomen, ſed & prænomen in tertio Rom. rege.*
	2	266	COSS.	Sp. Nautius Rutilius Sex. Furius Philus	*Cn. Martij Coriolani mors*

Olympiades		An. ab urb. cō.	[illegible]		
	3	267	COSS.	C. Aquilius T. Sicinius	*Horum Coss. cognomina nuſquam inuenio*
	4	268	COSS.	Sp. Caſsius Vicelinus III Proculus Virginius Rutilus	
74	1	269	COSS.	Q. Fabius Vibulanus Ser. Cornelius Maluginenſis	
	2	270	COSS.	L. Aemylius Mamercus Cæſo Fabius Vibulanus	*Et hunc annum 270. ab Vrbe condita fatetur Dionyſius. Hic Cæſo Fabius Q. ac M. Fabiorum frater fuit. Porrò parens horum Cæſo quoq; dicebatur*
	3	271	COSS.	M. Fabius Vibulanus L. Valerius Potitus	*Dionyſius libro 8. ait hunc Publicolæ eius qui eiecit reges fratrē fuiſſe. Quapropter à quibuſdā etiam Publicola cognominatur. Sed ſuſpicor eo in loco errare Dionyſij codicem*
	4	272	COSS.	Q. Fabius Vibulanus II C. Iulius Tullus	*Vide num idem ſit qui anno 265. fuit, & Tullus, non Tullius cognominandus, & qui poſtea factus Decemuir*
75	1	273	COSS.	Cæſo Fabius Vibulanus Sp. Furius Medullinus	*Hoc anno Xerxem in Græciam duxiſſe exercitum, autor eſt Dionyſius libro 9. ab initio*
	2	274	COSS.	M. Fabius Vibulanus II Cn. Manlius Cincinnatus	*Quidam Manilius, quidam Mallius legunt, ſed non placet*
	3	275	COSS.	Cæſo Fabius Vibulanus III T. Virginius Rutilus	
	4	276	COSS.	L. Aemylius Mamercus II C. Seruilius Priſcus	*Et huic Structus alterum adijciunt cognomen*
76	1	277	COSS.	C. Horatius Puluillus T. Menenius Lanatus	*A. Gellius lib. 17. cap. ult. M. Horatium uocat, ſi codices non fallunt.* CCCVI. FABII CAESI *Hic Agrippæ Menenij filius fuit. Et Gellius, Meneniū Agrippā uocat*
	2	278	COSS.	Sp. Seruilius Priſcus A. Virginius Rutilus	*Structus rurſus alibi adiectum. Dionyſius etiam Seruium Seruilium uocat, ſed errore, ut puto, codicum*
	3	279	COSS.	P. Valerius Publicola C. Nautius Rutilius	*Hic Publicolæ filius fuit, eius qui eiecit Reges.*
	4	280	COSS.	L. Furius Medullus C. Manlius Volſo	*In Dionyſij codice eſt A. Manlius*
77	1	281	COSS.	L. Aemylius Mamercus III Opiter Virginius, aliàs Vopiſcus Iulius Tullus	*Annotauit hoc etiam Liuius*
	2	282	COSS.	P. Furius Medullinus L. Pinarius Rufus	
	3	283	COSS.	T. Quintius Capitolinus Barbatus Ap. Claudius Sabinus	*Hic primi Appij filius fuit*
	4	284	COSS.	L. Valerius Potitus II T. Aemylius Mamercus	*Dionyſius hunc Tyberium uocat, ſed errorem puto codicū*
78	1	285	COSS.	A. Virginius Cœlimontanus T. Numitius Priſcus	*Dionyſius hunc Nomentanum, ſed anno 260. Montanum alium Virginium uocat, ut putem errorem eſſe codicum*
	2	286	COSS.	T. Quintius Capitolinus Barbatus II Q. Seruilius Priſcus	
	3	287	COSS.	T. Aemylius Mamercus II Q. Fabius Vibulanus	
	4	283	COSS.	Q. Seruilius Priſcus II Sp. Poſthumius Albus Regillenſis	
79	1	289	COSS.	T. Quintius Capitolinus Barbatus III Q. Fabius Vibulanus II	
	2	290	COSS.	A. Poſthumius Albus Regillenſis Sp. Furius Medullinus Fuſcus	
	3	291	COSS.	P. Seruilius Priſcus L. Ebutius Helua	
	4	292	COSS.	L. Lucretius Tricipitinus T. Veturius Geminius	*Quidam Vetuſium, quidam Geminium uocant*
80	1	293	COSS.	P. Volumnius Auentinus Ser. Sulpicius Camerinus	
	2	294	COSS.	P. Valerius Publicola II C. Claudius Sabinus	*L. Quintius Cicinnatus hic Publicolæ ſuffectus. Herdonius Capitolium occupat.*

Olympiades		Ann. ab urbe cō.			
	3	295	COSS.	Q. Fabius Vibulanus III L. Cornelius Maluginenſis	
	4	296	COSS.	L. Minutius Carbetus C. Nautius Rutilius II	*Dionyſ. C. uocat, at Liuius ac Caſsiod. L. Nautiū: ſi codices nō fallūt*
81	1	297	COSS.	Q. Minutius Augurinus C. Horatius Puluillus II	*Caſsiodorus atq; Liuius M. uocant. Dionyſ. C.*
	2	298	COSS.	M. Valerius Maximus Sp. Virginius Cœlimontanus	
	3	299	COSS.	T. Romulius Vaticanus C. Veturius Cicurinus	
	4	300	COSS.	Sp. Tarpeius Capitolinus A. Aternius Fontinalis	*In Pli. lib. 7. ca. 28. Thermus legitur pro Aternius, ſed corruptè*
82	1	301	COSS.	P. Horatius Trigeminus. Sex. Quintilius Varus	*Liuius pro Horatio Curiatiū habet, ſicut Decemuirū ultimū primi ordinis nominat. alij hoc in loco Trigeminū cognominăt, cū Decēuirū Puluillū Dionyſius ait. huic Quintilio peſte mortuo ſuffectum Sp. Furiū.*
	2	302	COSS.	L. Menenius Lanatus. P. Seſtius Vaticanus.	*Horū Coss. nomina in pleriſq; Liuij codicib. omiſſa erant, quidā codices etiā P. pro L. habebāt. ac pro P. Seſtio, P. Sextiliū Capitolinū, ſed ex Dionyſ. P. Seſtius legendū cōprobatur, tāetſi etiā ipſius codex una parte fallit.*
	3	303	Decemuiri	Ap. Claudius Sabinus Regillenſis. A. Manlius T. Genutius — T. Romulius Vaticanus P. Seſtius Vaticanus — C. Iulius Tullus Sp. Poſthumius Albus — T. Veturius Geminius. P. Sulpicius Camerinus — P. Horatius Trigeminus.	*Alij Manilium legunt* *Treis hos poſtremos Conſulares fuiſſe ait Dionyſ.* *Liuius Curiatiū habet*
	4	304	Decemuiri	Ap. Claudius Sabinus Regillēſis II — M. Sergius Q. Fabius Vibulanus — M. Robuleius M. Cornelius Maluginenſis — Q. Petilius L. Minutius Augurinus — Cæſo Duellius T. Antonius Merenda — Sp. Oppius Cornicen	*Seruilium habet Dionyſius* *Tres plebeij*
83	1	305		*Hoc anno regnarunt per tyrannidē proximi Decemuiri. Quod ipſe indicat Liuius in Valerij Horatijq; reſponſione, qua negabāt ſe aliter ituros, quàm ſi Decēuiri deponerent inſignia magiſtratus eius, quo anno iam antè abiſſent. Oſtēditur etiam ex Dionyſij ſupputatiōe, qui lib. 11. ait, primos cōſulari poteſtate tribunos mil. creatos tertio octogeſimæ quartæ olympiadis anno, qui fit ab Vrbe cōdita trecenteſimus undecimus. Apud Liuium uero ita trecenteſimus decimus, ut Decemuirorum trecenteſimus alter.*	
	2	306	COSS.	L. Valerius Potitus, M. Horatius Barbatus	*Hic Valerius eius filius fuit, qui aduerſus Herdoniū pugnās, in Capitolio occiſus eſt, anno ab Vrbe cond. 294. Pronepos hic fuit eius Horatij, qui cum Valerio Publicola Cos. fuit. anno ab Vrbe condita 247.*
	3	307	COSS.	Sp. Herminius Continilanus T. Virginius Cœlimontanus Tricoſtus	
	4	308	COSS.	M. Geganius Macerinus. C. Iulius Tullus	*Quidam hunc Geganiū Macrinū cognominăt. At Iulius Caſsiodorus Claudiū pro Caio uocat. Atqui haud ſcio, an uſquā inueniam apud uetuſtiſsimos Claudiū prænomē: certe poſt Auguſtū factū primum uidetur, quū prius nomē eſſet*
84	1	309	COSS.	T. Quintius Capitolinus Barbatus IIII Agrippa Furius Medullinus	
	2	310	COSS.	M. Genutius Augurinus. P. Curiatius Philo	*Hoc anno Thurij Herodot. ſuā ſcripſiſſe hiſtoriā, ait Pli. li. 12. ca. 4.* *In Dionyſij codice eſt C. Quintius*
	3	311	TRIB. MIL.	A. Sempronius Atratinus L. Attilius Longus T. Clœlius Siculus COSS. L. Papyrius Mugillanus L. Sempronius Atratinus	*Hic Sempronius Auli frater fuit, ait Dionyſius*
	4	212	COSS.	M. Geganius Macerinus T. Quintius Capitolinus Barbatus V	
85	1	313	COSS.	M. Fabius Vibulanus Poſthumius Ebutius Helua Cornicen.	*Rurſus Poſthumius hic prænomen eſt, ſed ob tot cognomina omiſſum uideri poteſt prænomen.*
	2	214	COSS.	C. Furius Pacilus M. Papyrius Craſſus	
	3	215	COSS.	Proculus Geganius Macerinus L. Menenius Lanatus	*Vide num ſit qui anno 302. Conſul fuit, ut addendum II.*
	4	316	COSS.	T. Quintius Capitolinus Barbatus VI Agrippa Menenius Lanatus	

Olympiades		An. ab urbe cō.			
86	1	317	TRIB. MIL.	M.Aemylius L.Quintus Cincinnatus L.Iulius Tullus	Quidam in Liuio Mamercus addidere, alij Fidenas. Liuius hunc Cicinnati filium ait. Alij Caium Iulium uocant.
	2	318	COSS.	M.Geganius Macerinus III L.Sergius Fidenas	De A. Cornelio Coſſo etiam ipſe Liuius dubitat hoc in loco, Conſul' ne huius anni, an Tribunus mil. fuerit.
	3	319	COSS.	M.Cornelius Maluginenſis L.Papyrius Craſſus	
	4	320	COSS.	C.Iulius Tullus II L.Virginius Tricoſtus	Hic primum fit Cos. anno 308. Ac alius ab L. Iulio, qui Tribunus mil. anno 317.
87	1	321	COSS.	M.Manlius Capitolinus Q.Sulpicius Coſſus	Macer Licinius, ut autor eſt Liuius, prioris anni Coss. refectos ſcribit, ut Iulius III, Virginius II. Macrum ſequutus eſt Caſsiodorus.
	2	322	TRIB. MIL.	M.Fabius Vibulanus M.Folius Flaccinator L.Sergius Fidenas	
	3	323	TRIB. MIL.	L.Pinarius Mamercus Sex.Furius Medullinus Sp.Poſthumius Albus	Quidam, L. legunt: ſed ego Sextum legendum puto, qui fit Tribunus mil. II. anno 335.
	4	324	COSS.	L.Quintius Pœnus Cincinnatus Cn.Iulius Mento	Hic Cincinnati filius dicitur à Liuio
[illegible]	1	325	COSS.	L.Papyrius Craſſus II L.Iunius Tullus	
	2	326	COSS.	L.Sergius Fidenas II Hoſtius Lucretius Tricipitinus	
	3	327	COSS.	T.Quintius Pœnus Cincinnatus II A.Cornelius Coſſus	
	4	328	COSS.	C.Seruilius Hala L.Papyrius Mugillanus II	Anno 311. fuit hic Cos. quanquam Liuius fatetur eius anni Coss. nomina in priſcis annalibus non eſſe.
[illegible]	1	329	TRIB. MIL.	T.Quintius Pœnus Cincinnatus C.Furius M.Poſthumius	Pro hoc Furio, quidam habent L. Calphurnium Piſonem
	2	330	TRIB. MIL.	A.Cornelius Coſſus A.Sempronius Atratinus II L.Furius Medullinus L.Quintius Cincinnatus II L.Horatius Barbatus.	Quidam in Liuio adiecerũt, L. Furiũ Medullinũ: at in ueteribus libris, hi tres dũtaxat reperiuntur: ſub quibus Veientibus in 20 annos datæ ſunt induciæ, quarũ tẽpus exiſſe ait Liuius ſub tribunis qui fuere anno 348. Quæ ratio, ut minimũ, anno deficit uno.
	3	331	TRIB. MIL.	Ap.Claudius Craſſus Sp.Nautius Rutilius T.Sergius Fidenas	Quidam poſuerunt huc, C. Papyrium Craſſum: ſed ex Liuio ſatis patet, Ap. Claudium legendum.
	4	332	COSS.	Sex.Iulius Tullus Sempronius Atratinus Q.Fabius Vibulanus	In Valerij codice lib. 3. ca. 2. Q. Catulus legitur, pro Q. Fabio.
90	1	333	TRIB. MIL.	L.Manlius Capitolinus Q.Antonius Merenda L.Papyrius Mugillanus	
	2	334	COSS.	Cn.Fabius Vibulanus T.Quintius Capitolinus *Hic Capitolini fuit filius.*	Poſt hos Coss. ſi quis Liuij uerba diligenter inſpiciat, inueniet annum omiſſum: quem tamen ponere auſi non ſumus, propter Camilli ſupputationem lib. 5. Liuij ad finem. Ad idem confirmandum accedit, quod de inducijs Veientibus datis, ac deinde finitis, paulo ſuperius diximus.
	3	335	TRIB. MIL.	T.Quintius Cincinnatus III Sex.Furius Medullinus II M.Manlius Capitolinus L.Sempronius Atratinus	Hoc in Sempronio uidetur memoria lapſus Liuius. Vide apud eum lib. 4.
	4	336	TRIB. MIL.	Agrippa Menenius Lanatus P.Lucretius Tricipitinus Sp.Nautius Rutilius II	

Olympiades		Ann. ab urbe cō.			
91	1	337	TRIB. MIL.	L. Sergius Fidenas II M. Papyrius Mugilanus C. Seruilius Hala Structus	
	2	338	TRIB. MIL.	Agrippa Menenius Lanatus II C. Seruilius Structus II P. Lucretius Tricipitinus II Sp. Rutilius Craſſus	*Cur Seruilio continuatus honos, ratio non redditur à Liuio, quum id aliquando faciat in alijs: ut anno 348. de C. Seruilio Hala.*
	3	339	TRIB. MIL.	A. Sempronius Atratinus III M. Papyrius Mugillanus II Sp. Nautius Rutilius III	*Rutilius hic cognomen eſt, quod præcedente anno erat nomen.*
	4	340	TRIB. MIL.	P. Cornelius Coſſus C. Valerius Potitus T. Quintius Cincinnatus C. Martius Rutilius M. Fabius Vibulanus II	*Hunc Martium quidam codices non habent.*
92	1	341	TRIB. MIL.	C. Cornelius Coſſus L. Valerius Potitus Q. Fabius Vibulanus M. Poſthumius Regillenſis	*Fabio apud Liuium adiectũ eſt II, quum nuſquã antea inter Trib. mil. reperiatur. Cos. quidẽ fuit annis 332. ſi fortaſſe inde error.*
	2	342	COSS.	A. Cornelius Coſſus L. Furius Medullinus	*Hic, niſi ſit alius, etiam anno 327. Cos. fuit. At quia Liuius dubitat, num anno Vrbis 318. etiam Cos. fuerit, ideo numerum quoq; omiſiſſe uidetur. Caſsiodorus M. Corn. uocat.*
	3	343	COSS.	Q. Fabius Vibulanus Ambuſtus C. Furius Pacilus	
	4	344	COSS.	M. Papyrius Mugillanus C. Nautius Rutilius	*Atratinus, quidam habebant libri: ſed non recte, ut puto.*
93	1	345	COSS.	M. Aemylius Mamercus L. Valerius Potitus	*Veteres pleriq; codices, P. Valerium habent.*
	2	346	COSS.	Cn. Cornelius Coſſus L. Furius Medullinus II	
	3	347	TRIB. MIL.	C. Iulius Tullius Cn. Cornelius Coſſus II. Seruilius Hala.	*Cur huic cõtinuatus honos, nõ reddidit cauſam Liuius, quũ tamẽ id in Seruilio anno ſequẽte nõ neglexerit. Multi tamẽ C. Corneliũ uocãt hũc Coſsũ*
	4	348	TRIB. MIL.	L. Furius Medullinus II C. Valerius Potitus II Q. Fabius Vibulanus II C. Seruilius Hala II	*Liuius omnes hos eo honore functos ait, ergo & L. Furio adijciendum*
94	1	349	TRIB. MIL.	P. Cornelius Coſſus II Cn. Cornelius Coſſus III Q. Fabius Ambuſtus L. Valerius Potitus II	*Hoc primum tempore ſtipendium datum ex publico*
	2	350	TRIB. MIL.	T. Quintius Capitolinus Q. Quintius Cincinnatus C. Iulinus Tullius II A. Manlius Sex. Furius Medullinus III M. Aemylius Mamercus	*Veij circumſeſsi* *Quidam Manilium legunt*
	3	351	TRIB. MIL.	C. Valerius Potitus III M. Sergius Fidenas P. Cornelius Maluginenſis C. Cornelius Coſſus IIII C. Fabius Ambuſtus II Sp. Naut. Rutilius.	*His quidam addunt M. Veturium Cicurinum, ut ſint ſeptem, ſed in pleriſq; libris non habetur.* *In prænominibus huius Coſsi, atq; etiam Ambuſti & in prioribus & ſequentibus magna uariatio.* *Hũc Nautiũ aliũ puto ab eo q fuit an. 339. alioq adijciẽdũ IIII, Liuius addit II*

Olympiades		An. ab urbe cõ			
				M.Aemylius Mamercus II	*Alij hunc Mamertinum uocant, haud ſcio quare.*
				L.Valerius Potitus III	
				Ap.Claudius Craſſus II	
	4	352	TRIB.	M.Quintilius Varus	
			MIL.	M.Iulius Tullus	
				M.Poſthumius Regillenſis	
				M.Furius Camillus	
				M.Poſthumius Albinus	
95				C.Seruilius Hala III	
				Q.Seruilius Fidenas	
	1	353	TRIB.	P.Virginius	
			MIL.	Q.Sulpicius Camerinus	*Alij C. Sulpicium Cornutum uocant.*
				A.Manlius II	*Et hunc Manlium, Maulium.*
				M.Sergius Fidenas II	
				L.Valerius Potitus IIII	
				M.Furius Camillus II	
	2	354	TRIB.	M.Aemylius Mamercus III.	
			MIL.	C.Cornelius Coſſus	*Et horum duorum, Coſſi ac Ambuſti,*
				C.Fabius Ambuſtus III	*magna in praenominibus uarietas.*
				L.Iulius Tullus	
				P.Manlius Capitolinus II	*Manlium quidam habent.*
				P.Titinius	
	3	355	TRIB.	P.Melius	
			MIL.	Sex.Furius Medullinus IIII	
				L.Popilius Volſcus	
				P.Licinius Caluus	*Primus ex plebe Trib. mil. conſulari poteſtate.*
				M.Veturius Cicurinus	*Primus Trib. ex patricijs, alij omnes ex plebe.*
				L.Titinius Longus	
	4	356	TRIB.	P.Menenius	*Menenium hunc quidam Racilium cognominant.*
			MIL.	Cn.Genutius Panſa	
				L.Racilius Volſo	*In alijs, Atilius legitur pro Racilio.*
96				L.Valerius Potitus V	
				M.Valerius Maximus	*Q. habebant quidã codices: ſed anno 360. M. legitur.*
	1	357	TRIB.	M.Furius Camillus III	
			MIL.	L.Furius Medullinus III	*Vix alius in toto hoc Catalogo plus faceſſit*
				Q.Seruilius Fidenas II	*negotij, quàm hic L.Furius.*
				Q.Sulpicius Camerinus II	
				L.Iulius Tullus II	
				L.Furius Medullinus IIII	
	2	358	TRIB.	L.Sergius Fidenas	*Hic Sergius eius proles uidetur, qui anno 337. iterum tribunus mil. fuerat, & bis Cos. anno 326.*
			MIL.	A.Poſthumius Regillenſis	
				P.Cornelius Maluginenſis	
				A.Manlius III	
				P.Licinius Calui filius	*Cum hoc Licinio V. patritij eius anni, quo pater fuerat Trib. mil. uidelicet 355. hic fieri debebant. At Liuius quatuor plebeios; qui cum Veturio fuerãt anno 356. nobis exhibet, eosq; in ſequentibus eiuſdem anni geſtis repetit.*
				L.Titinius Longus II	
	3	359	TRIB.	P.Menenius II	
			MIL.	Cn.Genutius Panſa II	
				L.Racilius Volſo II	Veij capti.
				P.Cornelius Coſſus III	
				P.Cornelius Scipio	
	4	360	TRIB.	M.Valerius Maximus II	
			MIL.	Cæſo Fabius Ambuſtus	
				L.Furius Medullinus V	
				Q.Seruilius Fidenas III	

Olympiades		An. ab urb. cõ.		
97	1	361	M.Furius Camillus IIII L.Furius Medullinus VI TRIB L.Aemylius Mamertinus MIL. L.Valerius Publicola Sp.Poſthumius Albinus P.Cornelius II	*De cognomine huius Cornelij dubium.*
	2	362	L.Lucretius Flauus COSS. Ser.Sulpicius Camerinus	
	3	363	L.Valerius Potitus COSS. M.Manlius	*Dionyſius libro primo, ſub his Coss. ait luſtrum conditum, & eſſe à primis Coss. annum hunc 119. Locus tamen in Dionyſio ferè deprauatè legitur, quare cum iudicio inſpiciendus.*
	4	364	L.Lucretius Tricipitinus Ser.Sulpicius Rufus TRIB.M.Aemylius Mamertinus MIL. L.Furius Medullinus VII Agrippa Furius Philo Aemylius Mamercus II	*Plinius libro 33. capite primo. ſi numerus non fallit, hoc anno ait captam Romam, Plutarchus in Camillo anno 360. ut ſenes apud Liuium libro 5. quum iuniores in Capitolium conſcenderent. At Camillus in oratione poſtea habita, ne Veios migrarent, diligentius numerauit, ut & Dionyſius, quos hic ſequimur autores.*
98	1	365	Q.Fabius Ambuſtus TRIB.Duo alteri Fabij MIL. P.Sulpicius Longus Q.Seruilius Fidenas IIII P.Seruilius Maluginenſis.	ROMA *capta à Gallis, autore Dionyſio libro primo. Hic alij annum inſerunt ſub dictatore Camillo, quod Liuius dicat Romanos nõ paſſos eum abdicare ſe dictatura, niſi anno circumacto. quod tamen ego de hoc anno, quo urbs capta eſt, intelligendum puto.*
	2	366	L.Valerius Publicola II L.Virginius Tricoſtus TRIB.P.Cornelius MIL. A.Manlius Capitolinus L.Aemylius Mamertinus L.Poſthumius Albinus	*Hic Cornelius nullum habet cognomen in Liuij codicibus. A. Manlius legendum, non Manlius, ut errant quidam codices. quod planum eſt ex anno 372.*
	3	367	T.Quintius Cincinnatus Q.Seruilius Fidenas V TRIB.Q.Iulius Tullus MIL. L.Aquilius Coruus L.Lucretius Tricipitinus II Ser.Sulpicius Rufus II	
	4	368	L.Papyrius Curſor TRIB.C.Sergius Fidenas MIL.L.Aemylius Mamertinus II Licinius Menenius Lanatus L.Veturius Publicola III	*Ex nomine hic prænomen factum.*
99	1	369	M.Furius Camillus V Ser.Cornelius Malugiuenſis TRIB.Q.Seruilius Fidenas VI MIL. L.Quintius Cincinnatus L.Horatius Puluillus P.Valerius Potitus	
	2	370	A.Manlius Capitolinus II TRIB.P.Cornelius MIL. T.Quintius Capitolinus L.Quintius Capitolinus L.Papyrius Curſor	*Huius Cornelij cognomen bis antea omiſſum, annis 361. & 366. Videtur autẽ hoc anno omiſſum nomen Cn. Sergij Fidenatis, qui anno 375. fit tertium tribunus mil. ſed primum anno 368.*
	3	371	Ser.Cornelius Maluginenſis II P.Valerius Potitus II TRIB.M.Furius Camillus VI MIL. Ser.Sulpicius Rufus III C.Papyrius Craſſus T.Quintius Cincinnatus II	M.Manlius *de ſaxo Tarpeio deiectus. Gellius libro 17. capite 12. ait, hoc anno natum Ariſtotelem.*

Olympiades	Anni ab urbe cō.	[illegible]	
		L. Valerius Publicola IIII	
		A. Manlius Capitolinus III	
4	372	TRIB. Ser. Sulpicius Rufus IIII	
		MIL. L. Lucretius Tricipitinus III	
		L. Aemylius Mamertinus III	
		M. Trebonius Flauus	
100		Sp. Papyrius	*Hos duos Papyrios Liuius ait nouos Trib. mil,*
		L. Papyrius	*quare nos nullum adpoſuimus numerum.*
1	373	TRIB. Ser. Cornelius Maluginenſis III	
		MIL. Q. Seruilius Fidenas	
		C. Sulpicius Peticus	
		L. Aemylius Mamertinus IIII	
		M. Furius Camillus VII	
		A. Poſthumius Regillenſis	
2	374	TRIB. L. Poſthumius Regillenſis	
		MIL. L. Furius Medullinus	*Hic Furius iuuenis cum Camillo certamen ſuſcepit.*
		L. Lucretius Tricipitinus IIII	*His ſeptimum Trib. quidam adijciunt, L. Valerium*
		M. Furius Ambuſtus	*Potitum IIII. at Liuius non habet.*
		L. Valerius Publicola V	
		P. Valerius Potitus III	
3	375	TRIB. Cn. Sergius Fidenas III	*Hic primum fit tribunus mil. anno 363. iterum anno 370.*
		MIL. Licinius Menenius Lanatus II	*hoc autem loco III. atq; ita omnes habent Liuij codices.*
		P. Papyrius	*Alter eſt ex ijs qui anno 373. quorũ prænomẽ uariat.*
		Ser. Cornelius Maluginenſis IIII	
		P. Manlius Capitolinus	
		C. Manlius Capitolinus	
4	376	TRIB. L. Iulius Tullius	
		MIL. C. Sextilius	*Plebei hi tres.*
		M. Albinus	
		L. Antiſtius	
101		Sp. Furius Medullinus	
		Q. Seruilius Fidenas II	
1	377	TRIB. Licinius Menenius Lanatus III.	
		MIL. P. Clœlius Craſſus	
		M. Horatius Puluillus	*Quidam C. pro M. habent.*
		L. Geganius Macerinus	
		L. Aemylius Mamertinus V	
		P. Valerius Potitus IIII	
2	378	TRIB. C. Veturius IIII	
		MIL. Ser. Sulpicius Rufus V	
		L. Quintius Cincinnnatus II	
		C. Quintius Cincinnatus	
3	379	QVINQVENNIO MAGISTRATVVM SOLITVDO VRBEM TENVIT, INQVIT LIVIVS, ET PLEBE REFICIENTE DVOS TRIB. LICINIVM LATERANVM	*Huius anni meminit Plinius lib. 16. Cap. ultimo, ubi numerus*
4	380	STOLONEM, LVCIVMQVE SEXTIVM LATERANVM, ET HIS COMITIA TRIBVNORVM MILITVM PER-	*decēnario exorbitat in plerisque exem-*
102 1	381	PETVA INTERCESSIONE TOLLENTIBVS. NEC SEGNIVS RESISTENTIBVS PATRIBVS OB TREIS, QVAS IL-	*plaribus.*
2	382	LI PROMVLGAVERVNT, LEGES: QVARVM PRIMA FVIT, DE AERE ALIENO MINVENDO: ALTERA, DE MODO AGRORVM	
3	383	FINIENDO: POSTREMA, DE COMMVNICANDO CVM PLEBE CONSVLATV. ET CAETERA.	
		L. Furius II	
		A. Manlius Capitolinus	*Si is eſt qui anno 372. erit IIII.*
4	384	TRIB. Ser. Sulpicius Rufus VI	
		MIL. Ser. Cornelius Maluginenſis V	
		A. Valerius	*His Valerijs nihil adijcit Liuius cognominis.*
		C. Valerius	

Olympiades		Ann. ab urbe cō		
103	1	385	Q.Seruilius Fidenas III C.Veturius II TRIB. A.Cornelius Coſſus MIL. M.Cornelius Maluginenſis Q. Quintius Capitolinus M.Fabius Ambuſtus II	
	2	386	T.Quintius Capitolinus II Ser.Cornelinus Maluginenſis VI TRIB. Ser.Sulpicius MIL. Sp.Seruilius Structus L.Papyrius Craſſus L.Veturius Craſſus Cicurinus	*Quidā Liuij codices habebāt, L. Quintius, tū uero & cognomē & numerus in dubio, ut etiā Liuius reliquit.* *Quidā Prætextatū hunc Sulpicium uocant, ac IIII adiūgunt, quū in prioribus nulla Prætextati mētio. Neq; uero ſuffectio, opinor, hic locum habuit in tanta turba.*
	3	387	P.Valerius Potitus V TRIB. C.Licinius Stolo MIL.	*Reliquorum nomina ne inuenio: ac non horum quidem ſuo in loco. Potitus ſanè VI. etiam à Liuio dicitur ſequenti anno, quū nuſquam V. dicatur. & C.Licinius Stolo, qui à P.Manlio Dictatore Magiſter equitum dictus eſt, dicitur antea fuiſſe Tribunus militū conſulari poteſtate, quum nuſquam eius ſit nomen toto hoc Catalogo. Adiuuat hanc opinionem nonus ille annus, quo Tribuni L. Sextius ac Stolo ſe iam in aciem aduerſus optimates maximo priuato periculo, nullo publico emolumento ſtare conquerebantur.*
	4	388	A.Cornelius Coſſus II M.Cornelius Maluginenſis II TRIB. M.Geganius Macerinus MIL. P.Manlius Capitolinus II L.Veturius Craſſus Cicurinus II P.Valerius Potitus VI	
104	1	389	COSS. L.Aemylius Mamercus L.Sextius Lateranus	*Primus ex plebe Cos.*
	1	390	COSS. Q.Seruilius Hala L.Genutius Auentinenſis	*Camilli mors.*
	3	391	COSS. C.Sulpicius Peticus C.Licinius Stolo Caluus	
	4	392	COSS. C.Genutius Auentinenſis L.Aemylius Mamercus II	*Vide Diodorū Siculū in Philippo, ex quo collationem olympiadū huc poſumus. Sed ille more Græco ſecundū olympiadas numerat Coss. nos contrà, ſecundū Coss. olympiades.*
105	1	393	COSS. Q.Seruilius Hala C. Genutius Auentinenſis II	*Diodorus hunc Genutium, Q. uocat, ſicut præcedentis anni Cn. pro C. Verùm Græci in prænominibus non admodum diligentes, ut uidere eſt apud illos.*
	2	394	COSS. C.Sulpicius Peticus II C.Licinius Stolo Caluus II	*T.Manlij ſingulare cum Gallo certamen.*
	3	395	COSS. M.Fabius Ambuſtus C.Petilius Balbus	*Libo Viſolus; duo hæc cognomina alij adijciunt.*
	4	396	COSS. M.Popilius Lenas Cn.Manlius Capitolinus Imperioſus	*Diodorus C. uocat. Quòd ſi is eſt Torquati pater, non C. ſed L. eſſet, ut Liuius eū, Valerius, ac Cicero lib. 3. Officiorum uocant.*
106	1	397	COSS. Cn.Fabius Ambuſtus C.Plautius Proculus	*Quidam codices, Cn. habent. Diodorus M. ſed Liuius addidiſſet II. Plotius dicitur apud Diodorū, cognominatione o & au. Et Proculus hic cognomen, quod alibi prænomen.*
	2	398	COSS. C.Martius Rutilius Cn.Manlius Capitolinus Imperioſus II	*Vide huius olympiadis annum hunc apud Pliniū lib. 36. ca. 6. ſed errore haud dubiè codicū. Quidā & hic & in ſequentibus, Rutilum uocant hunc Martium.* *Quidam hoc anno T.Manlium legūt: quod anno 402. & 406. T.Manlius dictator factus ſit, quod ueriſimile nō uidetur de eo qui nūquam Cos. antea. & hunc II Cos. faciunt, anno 408.*

zed by Google

Olympiades		Anni ab urbe cō.			
	3	399	COSS.	M.Fabius Ambuſtus II M.Popilius Lenas	
	4	400	COSS.	C.Sulpicius Peticus III M.Valerius Publicola	*Vide hos annos apud Liuium libro7. Vnus enim numerus illic claudicat, quũ ait, Ablato poſt nonum annum à plebe conſulatu, poſt undecimum legendũ. Qui error facile incidit alternatione numerorum* XI *ac* XI
107	1	401	COSS.	M.Fabius Ambuſtus III T.Quintius Capitolinus	*De hoc Quintio dubitatum in quibuſdam annalibus inuenio, ac pro eo M. Popilium inquit Liuius.*
	2	402	COSS.	C.Sulpicius Peticus IIII M.Valerius Publicola II	
	3	403	COSS.	P.Valerius Publicola C.Martius Rutilius II	*Hoc anno Græciam uexatam à Philippo Alexandri Magni parente, ſcribit Plinius lib.2.cap.27.* *In Diodoro eſt, M.Fabius, errore fortaßis codicum.*
	4	404	COSS.	C.Sulpicius Peticus V T.Quintius Pœnus	*Cæſonem etiã cognominatum à quibuſdã ait Liuius, hunc Quintiũ.*
108	1	405	COSS.	M.Popilius Lenás III L.Cornelius Scipio Aruina	*Plinius libro 2.cap.25.olympiada centeſimam octauam comparat ad annos 398. ſed eo in loco puto legendum, centeſima ſexta anno ſecundo*
	2	406	COSS.	L.Furius Camillus Ap.Claudius Craſſus	*In Diodoro hic Coss.nomina inuerſa reperiuntur, nũc anticipantia noſtrum ordinem, nunc ſequentia. Quod admonẽdum duximus, ne ea res lectorem moraretur, turbaretúe. Meminit autem horum Coss. Gellius lib.9.cap.11.* *M.Valerij cum Gallo pugna.*
	3	407	COSS.	M.Valerius Publicola Coruinus M.Popilius Lenás IIII	
	4	408	COSS.	T.Manlius Torquatus C.Plautius Venox	*Qui anno 398 T.Manlium legunt, hoc loco Cn.Manlium II legunt. ſanè apud Liuium T.Manlius hic II Cos. dicitur, qui antea nuſquam poſitus ab eo, ſi codices non fallunt.*
109	1	409	COSS.	C.Valerius Coruinus II C.Petilius Balbus II	*Libo Viſolus adijcitur alibi, ut antea anno Vrbis 395*
	2	410	COSS.	M.Fabius Dorſuo Ser.Sulpicius Camerinus	
	3	411	COSS.	C.Martius Rutilius III T. Manlius Torquâtus III	*In Liuij codicibus adiectum erat II, quum tamen eundem anno 408. Liuius etiam II. Cos. exhibeat, ſed codices errant.*
	4	412	COSS.	M.Valerius Coruinus III A.Cornelius Coſſus	*Bellum Samniticum*
110	1	413	COSS.	Q.Seruilius Hala III C.Martius Rutilius IIII	
	2	414	COSS.	L.Aemylius Mamercus C.Plautius Venox II	*Nouus hic eſt Aimylius, quanquam alij hunc Memercũ, illum autem anno 389. Mamertinum uocant*
	3	415	COSS.	T.Manlius Torquatus III P.Decius Mus	*Meminit Cicero lib.3.Officiorum horum Coss.* *Decij patris deuotio*
	4	416	COSS.	T.Aemylius Mamercus Q.Publilius Philo	*Diodorus Tyberium uocat: alij non Mamercum, ſed Mamertinum cognominant*
111	1	417	COSS.	L.Furius Camillus II C Menius Nepos	*Huius Cos.Menij meminit Plinius lib.34.cap.5.ſed uno anno noſter numerus anticipat, Quidã hunc Manliũ, alij Meneniũ uocant, ſed haud ſcio quàm bene.*
	2	418	COSS.	C.Sulpicius Longus P.Aelius Pætus	
	3	419	COSS.	L.Papyrius Craſſus Cæſo Duillius Helua	
	4	420	COSS.	M.Valerius Coruinus IIII M.Attilius Regulus Calenus.	

Olympiades		An. ab urb. cō.			
112	1	421	COSS.	T.Veturius Caluinus Sp.Poſthumius Albinus	*Hic poſt Caudinam pacem anno 433.factam, etiam Caudinus dictus eſt, non magna ipſius laude*
	2	422	COSS.	L.Cornelius Scipio Aruina II Cn.Domitius Caluinus	*Diodorus Caßiodorusq;, A.Corneliũ habent: Tu uide utrũ fuiſſe putes, qui anno 405. an qui anno 412. Cæterũ alij hic annũ ſine Coss. inſerunt, cuius Liuius ne uerbo quidem meminit, & Diodori ordo non admittit.* *C.Domitius habent quidam codices, ac etiam Diodorus.*
	3	423	COSS.	L.Valerius M.Claudius Marcellus	*De cognomine huius Valerij etiam Liuius uariatum in annalibus fatetur: Potitus' ne an Flaccus uocetur. Oroſius ſanè libro tertio cap.tertio, Flaccus habet. Porrò Diodorus Caßiodorusq; prænomen habent C. non T.*
	4	424	COSS.	L.Papyrius Craſſus II L.Plautius Venox	*Caßiodorus, C. habet pro L.*
113	1	425	COSS.	L.Aemylius Mamercus Priuernâs P.Plautius Brutus Decianus	*Alij Cn. uocant*
	2	426	COSS.	P.Cornelius Scapula P.Plautius Proculus	*Barbatum aliud cognomen addunt alij.* *C. habet Caßiodorus*
	3	427	COSS.	L.Cornelius Lentulus Q.Publilius Philo	*In Diodoro erat Popilius, ſed errore codicum: ut Publius maiore errore, quippe quod prænomen eſt.*
	4	428	COSS.	L.Papyrius Mugilanus, uel Curſor C.Pætilius Balbus III	*Ita Liuius.* *Et hic Libo Viſolus cognominatus*
114	1	429	COSS.	L.Furius Camillus III D.Iunius Brutus Scæua	
	2	430		L.Papyrius Curſor Dictator ſine Cos.	*Alios ſequuti hoc poſuimus, quum tamen Liuius ne uerbo quidem meminerit eius anni: ſed præcedente anno, eorum facit mentionem*
	3	431	COSS.	C.Sulpicius Longus II Q.Aulius Cæritanus	*Mire in Liuij codicibus hoc nomen uariatum. quidam Aemylium, quidam Aulium appellatum contendunt.*
	4	432	COSS.	Q.Fabius Rutilianus L.Fuluius Curuus	*Plinius, Liuius, atq; Valerius, hunc Rutilianum uocant: Plutarchus in Pompeio Rullum, quidā Rullianum. Hic Maximi nomen adeptus anno ab Vrbe condita 450. ut lib. 9. ad finem narrat Liuius. Papyrij Dictatoris Magiſter equitum, Ambuſti filius, Q. Gurgitis pater.* *Vide num Plinius de hoc, libro 7. cap. 43. loquatur*
115	1	433	COSS.	T.Veturius Caluinus II Sp.Poſthumius Albinus II	*Caudina pax.* *Meminit Cicero libro 3. Officiorũ, & in Catone. Quod ideo admonendum duximus, quod in Officijs, nomen addit reperiantur, in Catone uero omißi*
	2	434	COSS.	L.Papyrius Curſor II Q.Publilius Philo III	
	3	435	COSS.	L.Papyrius Curſor III Q.Aelius Cæritanus II	*Quidam annales Mugillanus*
	4	436	COSS.	M.Follius Flaccinâtor L.Plautius Venox II	*Plinius libro 13. capite 3 de Plautio bis Cos.*
116	1	437	COSS.	Q.Aemylius Barbula C.Iunius Brutus Bubulcus	
	2	438	COSS.	Sp.Nautius Rutilus M.Popilius Lenâs	
	3	439		Q.Fabius Dictator, ſine Coss.	*Liuius duorum Dictatorũ hoc anno meminit: ſed locus corruptus eſt, ut diligēter legenti ſatis luculenter apparet. Alij ſeptimo poſt anno Dictatorē cũ magiſtro equitũ fuiſſe ſine Coss. ponũt. quũ Liuius à Fabio cõtinuatũ honorē manifeſte fateatur.*
	4	440	COSS.	L.Papyrius Curſor IIII Q.Publilius Philo IIII	*Liuius huius anni Coss. nomina omiſit, nos ex Caßiodoro appoſuimus.*

Olympiades		An. ab urbe cō.		[illegible]	
117	1	441	COSS.	C. Sulpicius Longus M. Pætilius Libo	*Si non eſt alius ab eo qui anno 431. adijciendum III*
	2	442	COSS.	L. Papyrius Curſor V C. Iunius Brutus Bubulcus II	*Appij Cenſura, qui poſtea cæcus*
	3	443	COSS.	M. Valerius Maximus P. Decius Mus	
	4	444	COSS.	Q. Aemylius Barbula II C. Iunius Brutus Bubulcus III	
118	1	445	COSS.	Q. Fabius Rutilianus II C. Martius Rutilius	*Cenſorinus etiam alio cognomine ab alijs dicitur*
	2	446	COSS.	Q. Fabius Rutilianus III P. Decius Mus II	*Fabio continuatum conſulatum ob egregiè domitã Hetruriam Liuius fatetur. ergo non rectè hic annũ inſeruere alij Dictatoris abſq; Coss, quod paulò antè etiam admonuimus.*
	3	447	COSS.	Ap. Claudius Craſſus L. Volumnius Flamma	*Huius ſequẽtis anni Coss. omiſſos ait Liuius à Piſone. At Cicero in Catone nõ omiſit. Sunt etiam apud Caßiodorũ. Hic Cenſor ille eſt, poſtea cæcus: eius filius fit Cos. anno 485. At qui eſt anno 504. nepos eius eſt, autore Plinio lib. 15. cap. 1. Violenſis etiam hic Volumnius à quibuſdam nominatur.*
	4	448	COSS.	P. Cornelius Aruina Q. Martius Tremulus	
119	1	449	COSS.	L. Poſthumius Megellus T. Minutius Augurinus	*Liuius ait in huius Cos. Minutij occiſi locum ſecundum quoſdam autores, ſubrogatum M. Fuluium*
	2	450	COSS.	P. Sulpicius Auerrio P. Sempronius Sophus Longus	*Plinius libro 33. capite 1. ſi numerus bene habet, de his Coss. duobus annis diſtat ab hac ſupputatione, ſed uidetur Dionyſij rationem hic ſequutus*
	3	451	COSS.	Ser. Cornelius Rufus L. Genutius Auentinenſis	
	4	452	COSS.	C. Aemylius Paulus M. Liuius Denter	*Quidam libri Q. Aemylium habent. Caßidorus, L.*
120	1	453	COSS.	M. Valerius Coruinus V Q. Apuleius Panſa	
	2	454	COSS.	T. Manlius Torquatus M. Fuluius Pætus	*M. Valerius Coruinus VI. Plinius lib. 6. cap. 48. ait, inter primũ ſextumq; Coruini conſulatũ interceßiſſe an. 46. Idẽ Cicero id Catone. Plutarchus in Mario 45. ſi codex non fallit. Noſtra ſupputatio cum Plinio ac Cicerone cõuenit.*
	3	455	COSS.	L. Cornelius Scipio Cn. Fuluius Centimalus	
	4	456	COSS.	Q. Fabius Maximus Rutilianus IIII P. Decius Mus III	*Hic Maximi nomen adijcitur, quippe quod anno 450. meruit*
121	1	457	COSS.	Ap. Claudius Craſſus II L. Volumnius Flamma II	
	2	458	COSS.	Q. Fabius Maximus Rutilianus V. P. Decius Mus IIII	*Decij filij deuotio*
	3	459	COSS.	L. Poſthumius Megellus II M. Attilius Regulus	*Caßiodorus, L. prænomen habet, ut ſit qui anno 449. Plures etiam, hos Megillos, non Megellos uocatos contendunt.*
	4	460	COSS.	L. Papyrius Curſor Sp. Caluilius Maximus	*Hic ſuperioris Curſoris filius fuit, ut patet ex Plinio lib. 7. cap. ultimo.*
122	1	461	COSS.	Q. Fabius Max. F. Gurges D. Iunius Brutus Scæua	*Hic Fabius Rutiliani filius fuit, Ambuſti nepos, ut Plinius teſtatur lib. 7. cap. 41.*
	2	462	COSS.	L. Poſthumius Megellus III C. Iunius Brutus	SECVNDA DECAS *Meminit horum Liuius libro 7. de ſecundo bello Punico, paulò ante creationem magiſtratus anni eius belli decimi.*
	3	463	COSS.	P. Cornelius Rufinus M. Curius Dentatus	*Ex huius familia L. Sylla fuit. Huius Curtij conſulatum Cicero in Catone ait quinquennio fuiſſe poſt filij Decij deuotionem.*

Olympiades		An. ab urb. cõ.			
	4	464	COSS.	M. Valerius Coruinus Q. Cæditius Noctua	Hic Valerius illius Coruini progenies uidetur. Nam quod alij V I addiderunt, non probatur. Quippe Coruinus V I fit Conſul anno 454. Torquato ſubrogatus. hic ergo V I I fieret Cos. atqui C. Marius primus fuit Romæ ſepties Cos. ut autor eſt Plutarchus. Præterea numerus annorum à primo Coruini conſulatu ad ſextũ, non patitur ut hic ponamus V I.
123	1	465	COSS.	Q. Martius Tremulus I I P. Cornelius Aruina I I	
	2	466	COSS.	M. Claudius Marcellus C. Nautius Rutilius	
	3	467	COSS.	M. Valerius Maximus C. Aelius Pætus	Haud ſcio, ille' ne ſit qui anno 443. an alius
	4	468	COSS.	P. Claudius Caninius M. Aemylius Lepidus	
124	1	469	COSS.	C. Seruilius Tucca L. Cæcilius Metellus	Caſsiodorus habet Cælius pro Cæcilius, ſed errore codicum
	2	470	COSS.	P. Cornelius Dolabella Maximus Cn. Domitius Caluus	Meminit huius anni Plinius libro 10. capite 10.
	3	471	COSS.	C. Fabritius Luſcinus Q. Aemylius Papus	Bellum cum rege Pyrrho Vide Plinium libro ſeptimo, capite ultimo, de hoc anno. & libro 16. capite 2.
	4	472	COSS.	L. Aemylius Barbula Q. Martius Philippus	Hoc anno primum elephantos uidit Italia, inquit Plinius libro octauo, capite ſexto
125	1	473	COSS.	P. Valerius Leuinus T. Coruncanus	Huius Coruncani multa mentio apud Ciceronem. Quidam non Titum, ſed Tiberium uocatum putant. Error ex litera T. oriri facile potuit.
	2	474	COSS.	P. Sulpicius Auerrio P. Decius Pyrrhicus	Id nomen eſt anno 450. Hoc anno Ap. Claudius Cæcus orationem habuit, ne cum rege Pyrrho pax fieret, autore Cicerone in Catone.
	3	475	COSS.	C. Fabritius Luſcinus I I Q. Aemylius Papus I I	
	4	476	COSS.	P. Cornelius Rufinus I I C. Iunius Brutus I I	Gellius huius Rufini meminit libro 4. capite 8. & libro 17. capite 21.
126	1	477	COSS.	Q. Fabius Gurges I I C. Genutius Clepſina	
	2	478	COSS.	M. Curius Dentatus I I L. Cornelius Lentulus	Pleriq; libri ueteres Manium Curium, pro M. hunc uocant: neq; certum eſt, errore' ne id fiat, an Manium pro Marcum dixerint uetuſtiores, ut Vetuſium pro Veturium.
	3	479	COSS.	Ser. Cornelius Merenda M. Curius Dentatus	Hoc anno in triumpho M. Curij, ut puto, elephantes Roma primum uidit, ait Plinius lib. 8. cap. 6.
	4	480	COSS.	C. Fabritius Luſcinus I I I C. Claudius Cinna	
127	1	481	COSS.	L. Papyrius Curſor I I Sp. Caruilius Maximus I I	Carulium, Carbiliumq; uarie' ſcriptum reperias, propter cognationem b ac u conſonantium
	2	482	COSS.	C. Quintius Claudus L. Genutius Clepſina	
	3	483	COSS.	C. Genutius Clepſina Cn. Cornelius Aſina	
	4	484	COSS.	Q. Fabius Maximus Pictor L. Quintius Gulo	Huius meminit Plinius lib. 33. cap. 3. ubi impudens mendum in omnibus, quotquot nos uidimus exemplaribus. Argentum, inquit, ſignatũ eſt anno Vrbis D. L X X X V. quum legẽdum ſit, C C C C L X X X I I I I. Quòd ſi Fabius, Verrucoſus quartus fuit nomine Maximi à Rutiliano, qui primus id nominis in ea habuit familia, puto hunc eſſe ex eorum numero.
128	1	485	COSS.	P. Sempronius Sophus Ap. Claudius Rufus	

Olympiades		An. ab urb. cō.		Consules	
	2	486	COSS.	M. Attilius Regulus Seranus L. Iulius Libo	
	3	487	COSS.	M. Fabius Pictor Decius Iunius Pera	
	4	488	COSS.	M. Valerius Maximus Q. Mamilius Vitulus	
129	1	489	COSS.	Ap. Claudius Pulcher Caudex Q. Fuluius Flaccus	*Initium primi belli Punici* *Polybius libro primo ait, Romanos primùm mare ingreſſos olympiade centeſima uigeſima nona. Dionyſius autem anno tertio centeſimæ uigeſimæ octauæ olympiados*
	2	490	COSS.	M. Valerius Maximus II M. Octacilius Craſſus Meſſala	*Vide Plinium lib. 35. cap. 4. & lib. 7. cap. ultimo. tum compara locos, uter ex altero emendandus*
	3	491	COSS.	L. Poſthumius Megellus Q. Manilius Vitulus II	
	4	492	COSS.	L. Valerius Flaccus L. Octacilius Craſſus	*T. Octacilium uocat Polybius libro primo, ſed in prænominibus ipſius codex ſæpe errat*
130	1	493	COSS.	Cn. Cornelius Scipio Aſina C. Duillius	*Vnus, quod ſciam, Florus hunc Cn. uocat: omnes alij, C.*
	2	494	COSS.	C. Aquilius Florus L. Cornelius Scipio	
	3	495	COSS.	C. Sulpicius Paterculus A. Attilius Calatinus	*Polybij codex habet Rutilium, ſed non placet*
	4	496	COSS.	Cn. Cornelius Blæſus M. Attilius Regulus Seranus II.	*Polybius hoc anno captū ait Regulū, qui fuit bis Cos. autoribus Plinio ac Cicerone, antea anno Vrbis 486. & hoc anno. Quare alius eſt C. Attilius Regulus, anno Vrbis 503.*
131	1	497	COSS.	Q. Cæditius Longus L. Manlius Regulus	
	2	498	COSS.	M. Aemylius Paulus Ser. Fuluius Nobilior	
	3	499	COSS.	C. Cornelius Scipio A. Attilius Calatinus II	*Hic Scipio alius uidetur ab eo, qui captus turpiter à Pœnis anno Vrbis 493. Cicero Attilij huius meminit, ut puto, in Catone, poſt Valerium Coruinum*
	4	500	COSS.	Cn. Seruilius Cæpio C. Sempronius Blæſus	
132	1	501	COSS.	C. Aurelius Cotta P. Seruilius Geminus	
	2	502	COSS.	L. Cæcilius Metellus C. Furius Pacilus	*Meminit huius anni Plinius libro 8. cap. 6. Polybius ait hūc decimumquartum huius belli annum.*
	3	503	COSS.	C. Attilius Regulus Seranus L. Manlius Volſo	*Hic nō eſt ille Regulus, qui ad ſuppliciū eſt profectus, ut fidē hoſti datam cōſeruaret. Quippe ſex ante annos captus erat, ſi Polybio credimus, & à Carthaginiēſibus miſerè occiſus.*
	4	504	COSS.	Ap. Claudius Pulcher Cæci Nepos L. Iunius Pullus	*Plinius libro 15. capite 1. horum meminit. Cæterum eo in loco legendum quingenteſimo quarto, non quinto. Gellius autem libro 10. cap. 6. huius ſororem Cæci filiam uocat, haud ſcio quàm bene. Hic enim male aduerſus Pœnos pugnauit, non Ap. Claudius Caudex, ut ex Floro ac Polybio planè intelligitur.*
133	1	505	COSS.	P. Seruilius Geminus II C. Aurelius Cotta II	
	2	506	COSS.	L. Cæcilius Metellus II M. Fabius Buteo	*Huius Metelli meminit bis Cicero in Catone, eum Cato puer uidiſſe ſe ait. Quod fieri facile potuit, quum hic diu poſtea uixerit, ut eodem loco ait Cato.*
	3	507	COSS.	M. Fabius Licinius M. Octacilius Craſſus Meſsala II	
	4	508	COSS.	M. Fabius Buteo II C. Attilius Balbus	

Olympiades		An. ab urb. cō.		
134	1	509	COSS. A. Manlius Atticus C. Sempronius Blæſus II	
	2	510	COSS. C. Fundanius Fundulus C. Sulpicius Gallus	
	3	511	COSS. C. Luctatius Catulus Cæreonius A. Poſthumius Albinus	*Horũ Coss. meminit Hanno apud Liuium lib. 3. ſecundi belli Punici. Vidẽtur enim Carthaginienſes á C. uicti, pacem uero ſequente anno firmatam habuiſſe.*
	4	512	COSS. Q. Luctatius Catulus Cercus A. Manlius Atticus II	*Et hos quidẽ Liuius libro ultimo ſecundi belli Punici, non ita longe á fine memorat. At in prænominibus horũ duorũ Luctatiorũ ingens error eſt in omnibus propemodũ codicibus.*
135	1	513	COSS. C. Claudio Cento M. Sempronius Tuditanus	*Cicero in Catone, ubi de Liuio Andronico, nõ ubi de Maximo, horũ Coss. meminit. At omnia exẽplaria pro Centone habẽt Cethego, decepti Coss. de Maximo. Theodorus Gaza quũ hæc uerteret, ac temporũ rationẽ diſſidere uideret, Coss. nomina omiſit. Meminit & in Bruto Cicero, ubi de Liuio Andronico. ubi perperam quadringenteſimo, pro quingenteſimo legitur. Meminit & Gellius lib. 17. cap. 21.*
	2	514	COSS. C. Manlius Lucrinus Q. Valerius Flaccus	*Manlium uocãt alij, ut Gellius qui eo anno natum ait Ennium ex M. Varrone*
	3	515	COSS. T. Sempronius Gracchus P. Cornelius Falco	
	4	516	COSS. L. Cornelius Lentulus Caudinus Q. Fuluius Flaccus	*Meminit huius anni Plinius lib. 18. cap. 29. Nam Floralia in 10. inſtituta eſſe ex libris Sibyllinis ſcribit.*
136	1	517	COSS. C. Licinius Varus P. Cornelius Lentulus Caudinus	
	2	518	COSS. T. Manlius Torquatus C. Attilius Balbus II	*Vide nũ hi ſint Coss. quibus Iani teplũ ſecundo clauſum, quorum Plutarchus in uita Numæ Pompilij meminit, & Manlij item Liuius in eodem Numa. In Plutarchi item codice eſt, M. Attilius, pro C. altero hic Cos.*
	3	519	COSS. L. Poſthumius Albinus Sp. Caruilius Maximus	
	4	520	COSS. Q. Fabius Maximus Verrucoſus M. Pomponius Matho	*Cognomẽ Maximi á Rutiliano nomẽ habet, quare nequaquam omittendũ. Verrucoſum autem appellat tum Plutarchus, tum Plinius libro 34. capite 7.*
137	1	521	COSS. M. Aemylius Lepidus M. Oblitius Malleolus	*Hoc anno natus Cato Cenſorinus*
	2	522	*Hic deſunt nobis huius anni Coss. Quod unde conijcimus, longũ eſſet enumerare: autoribus tamen certis, Dionyſio, Cicerone ac Plinio moti, hunc ſequuti ſumus ordinẽ, omittentes Coss. quos alij tertio anno ſecundi belli Punici, poſt Flaminium ac Seruilium poſuere, uidelicet M. Attilium Fabianũ, ac Cn. Seruilium Muſitanum, atq; id etiam autoribus Polybio, Plinio ac Liuio fecimus.*	
	3	523	COSS. M. Pomponius Matho II C. Papyrius Maſſo	*Hoc primum anno Romæ diuortium fuiſſe teſtatur Dionyſius libro 2. in Romulo. Cõueniunt autem anni nobiſcum in noſtra ratione, duorum anticipatione annorum.*
	4	524	COSS. M. Aemylius Barbula M. Iunius Pera	
138	1	525	COSS. L. Poſthumius Albinus II Cn. Fuluius Centimalus	*In Polybio utriuſq; Cos. prænomen uariatum eſt.*
	2	526	COSS. Q. Fabius Maximus Verrucoſus II Sp. Caruilius Maximus	*Horum Cos. meminit Cicero in Catone, ubi de laudibus Q. Fabij Max.*
	3	527	COSS. P. Valerius Flaccus M. Attilius Regulus	*Bellum Gallicum.* *Horum Coss. meminit Gellius iam dicto loco.*
	4	528	COSS. L. Apuſtius M. Valerius Leuinus	
139	1	529	COSS. C. Attilius Regulus L. Aemylius Paulus	*Meminit horum Plinius libro 3. cap. 20. quanquam codices quidam eo in loco mirè errant.* *Hic Aemylius, ſiue Paulus, ut Plinius uocat, ſiue Papus, ut alij, cognominandus, certe hoc bello Gallico perijt, ut autor eſt Polybius libro ſecundo.*

Olympiades		An. ab urb. cō.			
	2	530	COSS.	T. Manlius Torquatus II Q. Fuluius Flaccus II	
	3	531	COSS.	C. Quintius Flamminius P. Furius Philo	*Philus pro Philo legendum puto. Nam apud Liuium lib. 2. de ſecundo bello Punico, P. Furij Phili, uiri conſularis filij, mentio eſt. Et apud Ciceronem Phili cum Paulis, Catonibus, Scipionibus, ac cæteris magnis nominantur in Lælio,*
	4	532	COSS.	M. Claudius Marcellus Cn. Cornelius Scipio Caluus	*C. eſt prænomen in Polybio*
140	1	533	COSS.	P. Cornelius Aſina M. Minutius Rufus	
	2	534	COSS.	L. Veturius Leuina C. Luctatius Scæuola	
	3	535	COSS.	M. Liuius L. Aemylius Paulus	*Horum meminit Plinius lib. 29. cap. 1. quum numero etiam huius anni. unde claré patet, Plinium hunc noſtrū habuiſſe ordinem. Cæterū hic M. Liuius poſtea Salinator dictus eſt.* DECAS TERTIA
	4	536	COSS.	P. Cornelius Scipio *Ita Liuius.* T. Sempronius Longus	*Initium ſecundi belli Punici.* *Polybius lib. 3. ait, anno primo centeſimæ quadrageſimæ Olympiados, Saguntum expugnatum, ac deinde poſtero anno Hannibalem in Italiam ueniſſe. Sequutus uidetur Dionyſij ſupputationem, quæ hanc Liuij duobus præuenit annis*
141	1	537	COSS.	Cn. Seruilius Geminus C. Quintius Flāminius II	*Tertio anno olympiados centeſimæ quadrageſimæ, in Tuſcia cum Pœnis conflictum, ait Polybius lib. 5. ubi rurſus duobus anticipat annis. Porrò idem cum Liuio fatetur M. Attilium Regulum ſubrogatum Flaminio. ac anno ſequenti Procoss. res geſiſſe: quare nullus hic inſerendus propter eos annus.* *M. Attilius Regulus II ſuffectus*
	2	538	COSS.	T. Aemylius Paulus II C. Terentius Varro	*Hic Scipionis Aemyliani auus fuit, cuius identidem meminit Cicero, & quarto antè anno Cos. cū M. Liuio, non C. Lælio, ut deprauatè legitur in T. Liuio. perijt autem apud Cannas.* *Cannenſis pugna*
	3	539	COSS.	L. Poſthumius Albinus III P. Sempronius Gracchus	*M. Claudius Marcellus II* *Q. Fabius Max. Verrucoſus III* *Poſthumio ſuffecti*
	4	540	COSS.	Q. Fabius Maximus Verrucoſus IIII M. Claudius Marcellus III	*Caſſiodorus habet II. ſed non numerat conſulatum, quem uitio creatus non geſſit.*
142	1	541	COSS.	Q. Fabius Maximus, Verrucoſi filius T. Sempronius Gracchus II	*Cato apud Ciceronem De ſenectute, Maximi filium Marcum nominat: ſed errore, ut ſuſpicor, codicum. nam & Liuius & Gellius Q. uocant.*
	2	542	COSS.	Ap. Claudius Pulcher Q. Fuluius Flaccus III	
	3	543	COSS.	P. Sulpicius Galba Cn. Fuluius Centimalus	*Quidam etiam hunc Sulpicium, Maximum cognominăt. Liuius eum nullum antea Curulem magiſtratum geſſiſſe fatetur. In omnibus Liuij codicibus numerus omiſſus eſt, ut ſit alius ab eo qui Cos. fuit anno Vrbis 525. Alij autē ponūt numerū II.*
	4	544	COSS.	M. Valerius Leuinus II M. Claudius Marcellus IIII	*Et huius Leuini numerus omiſſus eſt in Liuij codice. at ipſe Liuius lib. 9. huius belli ait, hunc bis Cos. fuiſſe, quare non eſt omittendus*
143	1	545	COSS.	Q. Fabius Maximus Verrucoſus V Q. Fuluius Flaccus IIII	*Tarentum receptum*
	2	546	COSS.	T. Quintius Criſpinus M. Claudius Marcellus V	*Liuius obiter hic cauſam reddit, cur Marcellus V Cos. dicatur.*
	3	547	COSS.	C. Claudius Nero M. Liuius Salinator II	*Liuius hoc anno olympiæ ludicrum fuiſſe teſtatur in horū Coss. creatione, atq. ad id miſſū L. Manliū. Per quod oſtenditur, Dionyſij ſupputationem ueriorem illa, quam ſequutus eſt Liuius.*
	4	548	COSS.	L. Veturius Philo Q. Cæcilius Metellus	

Olympiades		An. ab urb. cõ.			
144	1	549	COSS.	P. Cornelius Scipio P. Licinius Craſſus	*Quidam etiam alterum cognomen adiecere, Diues.*
	2	550	COSS.	M. Cornelius Cethegus P. Sempronius Tuditanus	*Meminit horum Cicero, ubi de laudibus Q. Fabij Maximi, in Catone. Cæterum de Liuio Andronico ijdem in omnibus uulgatis exemplaribus, per errorem, quum ij ſint qui anno 513. quod etiam antea admonuimus.* *Catonis Cenſorij quæſtura, autore Liuio*
	3	551	COSS.	Cn. Seruilius Cæpio Cn. Seruilius Geminus	*Cn. Seruilius Geminus, qui Cos. fuit anno Vrbis 537. occiſus dicitur apud Cannas. quapropter nõ eſt opus hic C. pro Cn. legere.*
	4	552	COSS.	T. Claudius Nero M. Seruilius Geminus	
145	1	553	COSS.	Cn. Cornelius Lentulus P. Aelius Pætus	*Meminit horũ Plinius lib. 18. cap. 3. ubi cum Liuio eadem inuenies prænomina, etiamſi in Caßiodoro alia ponantur. Et hoc anno idem Plinius fatetur, Hannibalem uictum, quum ſuperiore ſcribat Liuius uictum*
	2	554	COSS.	Ser. Sulpicius Galba C. Aurelius Cotta	*Bellum Macedonicum cum Philippo.* DECAS QVARTA
	3	555	COSS.	L. Cornelius Lentulus P. Iulius Appulus	*Hoc nomen ferè deprauatum erat in codicibus, hic ad finem libri noui huius belli fit Prætor. At alij, P. Villium Tappulum uocant.*
	4	556	COSS.	T. Quintius Flaminius Sex. Aelius Pætus	*Hic Flaminius eius filius fuit, qui apud Thraſimenũ perijt, ut autor eſt Plutarchus in Hannibale.* *Catonis Cenſorij Prætura.* *Quidam addunt Catus alterum cognomen, ex Plinio libro 33. cap. 11. at ego puto eum loqui de eo qui Cos. anno Vrbis 587. propter uerba quæ ſtatim de Perſeo ſequuntur.*
146	1	557	COSS.	Cn. Cornelius Cethegus Q. Minutius Rufus	
	2	558	COSS.	L. Furius Purpureo M. Claudius Marcellus	
	3	559	COSS.	L. Valerius Flaccus M. Portius Cato	
	4	560	COSS.	P. Cornelius Scipio Africanus T. Sempronius Longus	*Horum parentes, inquit Liuius, initio ſecundi belli Punici, unà fuere Coss.*
147	1	561	COSS.	L. Cornelius Merula Q. Mutius Thermus	
	2	562	COSS.	L. Quintius Flaminius Cn. Domitius Aenobarbus	*Hic T. Flaminij frater fuit, à Catone Cenſore Senatu motus. De ſenectute, ipſe memorat apud Ciceronem*
	3	563	COSS.	P. Cornelius Scipio Nalica M. Attilius Glabrio	*Caßiodorus habet M. pro P. ſed contrarium eſt in Liuio, & apud alios. Hic uir optimus indicatus à ſenatu Romano, Cn. Scipionis proles fuit, eius qui cum P. fratre in Hiſpanijs perijt.*
	4	564	COSS.	L. Cornelius Scipio Aſiaticus L. Lælius Africanus	*Cognomẽ Lælij Africanus erat, in pleriſq. Liuij codicibus lib. 6. huius belli: at quidã deleuere. Non eſt autem hic Lælius qui apud Ciceronẽ, ſed apud Liuiũ libris aliquot de ſecundo bello Punico. Meminit & Gellius horum, libro 16. cap. 4.*
148	1	565	COSS.	M. Fuluius Nobilior Cn. Manlius Volſo	*Huius anni meminit Plinius lib. 33. cap. 3. abſq. Cos.*
	2	566	COSS.	M. Valerius Meſſala C. Liuius Salinator.	*Meminit huius Cato apud Ciceronẽ, non ita longè ab initio De ſenectute*
	3	567	COSS.	M. Aemylius Lepidus C. Quintius Flamminius	*Hic Flamminius uiam à Bononia perduxit Aretium*
	4	568	COSS.	Sp. Poſthumius Albinus Q. Martius Philippus	*Plinius libro 33. capite 10. hos memorat Coss.*

Olympiades		An. ab urb. cō.			
149	1	569	COSS.	Ap. Claudius Pulcher M. Sēpronius Tuditanus	*Hoc anno P. Scipionem ſuperiorem mortuū, ait Cato apud Ciceronem De ſenectute: Anno ante me, inquiens, Cenſorem mortuus eſt, nouem annis poſt meum conſulatū, quum Cos. iterū, me Cos. creatus eſſet. Quo in loco paulò ante legēdum, quintus & trigeſimus, non tertius, quod obiter notandum duximus*
	2	570	COSS.	P. Claudius Pulcher L. Portius Licinius	*Nobilis Catonis Cenſura*
	3	571	COSS.	M. Claudius Marcellus Q. Fabius Labeo	*Hic Marcellus alius eſt ab eo qui fuit Cos. anno 558.* *Hannibalis mors, autore Liuio*
	4	572	COSS.	Cn. Bœbius Pamphilus L. Aemylius Paulus	*Caſsiodorus ac uetuſti plerią; codices, Tamphilus habent. Alij putant hoc tempore Romanos non pauca à Græcis ſumpſiſſe, fortaſsis & quædam affectaſſe nomina peregrina, ut ſunt homines nouarum rerum cupidi.* *Hic Paulus eius progenies uidetur, qui apud Cannas periit*
150	1	573	COSS.	P. Cornelius Lētulus Cethegus M. Bœbius Pamphilus	*Meminit horum Plin. lib. 13. cap. 13. cum annorū numero, huic noſtro cōgruenti, ſi à primo Numæ anno ſupputābis*
	2	574	COSS.	A. Poſthumius Albinus C. Calphurnius Piſo	
	3	575	COSS.	L. Manlius Accidinus Q. Fuluius Flaccus	*Horū Coss. meminit Plin. lib. 35. cap. 3. cū numero etiam annorū*
	4	576	COSS.	M. Manlius Volſo M. Iunius Brutus	*Cn. Manlium habet Caſsiodorus. Quadam autem Liuiani codices, A. Manlium habent, pro Cn.*
151	1	577	COSS.	C. Claudius Pulcher T. Sēpronius Gracchus	QVINTA DECAS *Cicero libro ſecundo Officiorum, Plutarchus item, hunc Tyberium, non Titū uocāt, error ex T. ſola litera: fuit autem hic T. & C. Gracchorum pater*
	2	578	COSS.	Cn. Cornelius Scipio Hiſpalus Q. Pætilius Spalo	*Huic mortuo ſubrogatus eſt M. Valerius Leuinus. Spurinus eſt in recens inuentis Liuianis codicibus*
	3	579	COSS.	Q. Mutius Scæuola M. Aemylius Lepidus	
	4	580	COSS.	Sp. Poſthumius Paulus P. Mutius Scæuola	*Plinium libro ſecundo capite 31. de his loqui puto: quanquam Q. Minutio apud eum, pro P. Mutio legitur. Et ita in Liuij fragmentis, Quintij mentio eſt*
152	1	581	COSS.	L. Poſthumius Albinus M. Popilius Lenâs	
	2	582	COSS.	C. Popilius Lenâs P. Aelius Ligus	*Vide Ciceronem libro primo Officiorum, ubi de Catonis filio militante, de utro loquatur Popilio: niſi quis apud Ciceronem pro Popilio legendum putet, Paulum Aemylium, ut planè ſuſpicor. Certe de Cos. huius temporis loquitur.* *Bellum cum Perſeo*
	3	583	COSS.	P. Licinius Craſſus C. Caſsius Longinus	*Plinius lib. 7. capite 4. horum meminit. In Gellio lib. 9. capite 4. corruptè legitur Q. Licinius. Huius Craſsi Cato apud Ciceronem ſemel atq; iterum meminit, opinor.*
	4	584	COSS.	C. Hoſtilius Mancinus C. Attilius Seranus	
153	1	585	COSS.	Q. Martius Philippus II Q. Seruilius Cæpio	*Meminit horum Cicero De ſenectute, ubi de Ennij ætate: ubi plerią; codices habent Scipione, pro Cæpione*
	2	586	COSS.	L. Aemylius Paulus II C. Licinius Craſſus	*Horum mentionē facit Cicero in Lælio, ubi tamen non rectè Luſcinio, pro Licinio. Cæterum locus ibidem corruptiſsimus. Si quis tempora & uiros conferat, & quæ præcedunt uerba perpendat*
	3	587	COSS.	Q. Aelius Pætus Catus M. Iunius Pœnus	*De hoc Plinius uidetur loqui lib. 33. cap. 11.*
	4	588	COSS.	C. Sulpicius Gallus M. Claudius Marcellus	*Huius Sulpicij multi meminere ſcriptores, Plinius lib. 2. cap. 12. & Quintilianus lib. 1. & alij.* *His Coss. edita eſt Terentij Andria*
154	1	589	COSS.	T. Manlius Torquatus Cn. Octauius	*Terentij Hecyrā his Coss. ſecundo datam ſcribunt, ſed nō placuiſſe.* *Videtur Cicero de hoc loqui lib. 1. Officiorū, ubi de Honorati hominis domo.*
	2	590	COSS.	A. Manlius Torquatus Q. Caſsius Longinus	

Olympiades		An. ab urb. cō.		Coſſ.	Notae
	3	591	COSS.	T. Sēpronius Gracchus II M. Iuuentius Helua	His Coſs. acta Terentij ἑαυτὸν τιμωρούμενος. Nō eſt omittendus hic numerus, ſi Plutarcho credimus in uita Gracchorum, qui eum bis Coſ. fuiſſe teſtatur. In Plinij libro 7. cap. 53. quidā Talpa, quidam Taluā ſcribunt
	4	592	COSS.	P. Scipio Naſica C. Martius Figulus	Hunc Naſicā Cicero in Bruto uocat Corculū: & niſi locus corruptus eſt, Naſicæ filiū, eius qui Idææ matris ſacra ſuſcepe rat, conſulq́; fuit anno 563. Hunc autē Corculū dictum, Cice ro bis Coſ. fuiſſe, duobus perhibet locis
155	1	593	COSS.	M. Valerius Meſsala C. Fannius Strabo	Terentij eunuchus ac Phormio actæ. Meminit horum Gellius lib. 2. cap. 24. & lib. 15. cap. 21. De hoc Fannio loqui uidetur Plinius lib. 10. cap. 50. Atq; eo in loco XI. legendum, non XL. ut quidam libri errant
	2	594	COSS.	L. Anitius Gallus M. Cornelius Cethegus	Terentij Adelphi acta his Coſs.
	3	595	COSS.	Cn. Cornelius Dolabella M. Fuluius Nobilior	Huius numeri annorum Vrbis meminit Plin. lib. 7. cap ult.
	4	596	COSS.	M. Aemylius Lepidus C. Popilius Lenas II	
156	1	597	COSS.	Sex. Iulius Cæſar L. Aurelius Oreſtes	Hos Coſs. ſeptem annis ante Punicum tertium bellum memo- rat Plinius lib. 33. cap. 3.
	2	598	COSS.	L. Cornelius Lentulus C. Martius Figulus II	
	3	599	COSS.	P. Cornelius Scipio Naſica II M. Claudius Marcellus II	Hic numerus non omittendus. Eſt enim idem qui fuit Coſ. anno 592. ut ex Ciceronis Bruto intelligitur
	4	600	COSS.	Q. Opimius L. Poſthumius Albinus	
157	1	601	COSS.	Q. Fuluius Nobilior T. Annius Fuſius	Vide quid ſibi uelit hoc loco Caſsiodori ſynchroniſmus, & quæ Florus libro 47. de ineundis magiſtratibus habet
	2	602	COSS.	M. Claudius Marcellus III M. Valerius Flaccus	
	3	603	COSS.	L. Licinius Lucullus A. Poſthumius Albinus	Meminit horū Gellius lib. 11. cap. 8. & Cicero de Claris oratoribus. Hic Albinus Romanā hiſtoriā Græcè ſcripſit, iiſdē autoribus
	4	604	COSS.	L. Quintius Flaminius M. Acilius Balbus	Tertium bellum Punicum Cato apud Ciceronē fingitur, his Coſs. loquutus cum Scipione ac Lælio. Meminit horum Plinius libro 7. capite 36. quod ideo admonemus, quod & apud hunc & apud Ciceronem nomina corrupta ſunt
158	1	605	COSS.	L. Martius Cenſorinus M. Manlius	Cicero de ſomnio Scipionis ſtatim ab initio horum meminit, o- mnibus propemodū quæ nos uidemus exemplaribus corruptis. Meminit huius anni Plinius lib. 29. cap. 1. Plinius lib. 22. cap. 6. & Florus lib. 49. Caſsiodorus item, hunc Manlium uocant.
	2	606	COSS.	Sp. Poſthumius Magnus L. Piſo Cæſonianus	
	3	607	COSS.	P. Scipio Africanus Aemylianus C. Liuius Druſus	
	4	608	COSS.	L. Cornelius Lentulus L. Mummius Achaicus	Caſsiodorus habet Cn. Cornelium.
159	1	609	COSS.	Q. Fabius Maximus Aemylianus L. Hoſtilius Mancinus	De his Coſs. Cicero in Lælio. Meminit huius Mancini Plinius lib. 36. cap. 4.
	2	610	COSS.	Ser. Sulpicius Galba L. Aurelius Cotta	Suetonius in Galba huius meminit, ut puto, Sulpicij
	3	611	COSS.	Ap. Claudius Pulcher Q. Cæcilius Metellus Macedonicus	
	4	612	COSS.	L. Metellus Caluus Q. Fabius Maximus Seruilianus	
160	1	613	COSS.	Cn. Seruilius Cæpio Q. Pompeius Nepos	

Olympiades		An. ab urb. cō.		Consules	Notae
	2	614	COSS.	C. Lælius Q. Seruilius Cæpio	Hunc Læliũ ſapientem uſurpatũ ait Cicero libro ſecundo Officiorum, de Amicitia dialogus ab eo habet nomen. Socer fuit Q. Mutij Scæuolæ auguris, ac C. Fannij.
	3	615	COSS.	C. Calphurnius Piſo M. Popilius Lenas	
	4	616	COSS.	P. Scipio Naſica Serapion D. Iunius Brutus	Hoc Scipione autore Tib. Gracchus in Capitolio à primatibus cæſus eſt: ait Florus libro 58. Eſt autem eius filius, qui Cos. fuit annis 592. & 599. ut ex Cicerone demonſtratur.
161	1	617	COSS.	M. Aemylius Lepidus Porcina C. Hoſtilius Mancinus	
	2	618	COSS.	P. Furius Philo Sex. Attilius Seranus	
	3	619	COSS.	Ser. Fuluius Flaccus Q. Calphurnius Piſo	
	4	620	COSS.	P. Scipio Africanus Aemylius. C. Fuluius Flaccus	Quum hic ſit annus 14. à priore conſulatu Scipionis, 11, miror quid ſibi Florus lib. 56. uelit, cum lege quæ nullos eoſdem intra 10. annos Coſs. creari permittit. Cæterum & Cn. Fuluius eſt in Floro, non C.
162	1	621	COSS.	C. Mutius Scæuola L. Calphurnius Piſo	Mutium Cos. etiam Plutarchus ponit, quando cæſus eſt Tib. Gracchus. Hoc ideo admonemus, quod in Floro perperam C. Antonius legitur, libro 58. Tib. Sempronij Gracchi interitus
	2	622	COSS.	P. Popilius Lenas Q. Sulpitius Galba	Apud Florum libro 59. P. Attilius legitur, ſi codex non fallit. Cicero in Lælio, ubi de C. Bloſio, pro Sulpicio habet Rutilium
	3	623	COSS.	P. Licinius Craſſus L. Valerius Flaccus	Quidam hunc Licinium etiam Mutianũ cognominant. Vide de eo Valerium libro 3. cap. 2. & Gellium lib. 1. cap. 13
	4	624	COSS.	Ap. Claudius Lentulus M. Perpenna Nepos	De hoc Perpenna Valerius lib. 3. cap. 4.
163	1	625	COSS.	C. Sempronius Tuditanus M. Aquilius	
	2	626	COSS.	Cn. Octauius T. Annius Rufus	
	3	627	COSS.	L. Caſſius Longinus Rauilia L. Cornelius Cinna	
	4	628	COSS.	M. Aemylius Lepidus L. Aurelius Oreſtes	
164	1	629	COSS.	M. Plautius Hiplæus M. Fuluius Flaccus	
	2	630	COSS.	C. Caſſius Longinus Sex. Domitius Caluinus.	Dionyſius libro 1. non ita lõgè à principio, anno 630. primum bella ciuilia cœpiſſe ait. ſed ego errorem decem annorum puto, legendumq; anno urbis 620. Florus lib. 61. & Caſsiodorus hunc C. Sextium uocant
	3	631	COSS.	Q. Cæcilius Metellus T. Quintius Flaminius Apellâs	
	4	632	COSS.	Cn. Domitius Aenobarbus C. Fannius	Meminit horum Coſs. Plinius libro 2. capite 32. quanquam ferè libri eo in loco corrupti
165	1	633	COSS.	L. Opimius Q. Fabius Maximus	C. Gracchi interitus. Et huius cõſulatus meminit Plinius libro 2. cap. 29. ubi numeri fruſtra additi in pleriſq; codicibus. Opimij etiã mentio apud eundẽ lib. 14. cap. 4. cũ numero annorũ urbis 634. quũ tamen cap. 14. eiuſdem libri, ac de eodẽ Opimio, ſint anni 633. ut hic noſter numerus. Cæterum & hunc Maximum Florus libro ſexageſimoprimo, Pauli nepotem uocat.
	2	634	COSS.	P. Manilius C. Papyrius Balbus	Manlius, Caſsiodorus
	3	435	COSS.	L. Cæcilius Metellus L. Aurelius Cotta	

Olympiades		An. ab urb. cō.			
	4	636	COSS.	M.Portius Cato Nepos Q.Martius Rex	Micipſæ mors. Plinius lib.2.cap.31.horum meminit.& Gellius lib.13.cap.18. In Floro, Cn.corruptè legitur pro Q.
166	1	637	COSS.	L.Cæcilius Metellus Diadema Q.Mutius Scæuola	
	2	638	COSS.	C.Licinius Geta Q.Maximus Eburnus	
	3	639	COSS.	M.Aemylius Scaurus M.Cæcilius Metellus	De hoc Stauro in Iugurthino bello.
	4	640	COSS.	M.Acilius Balbus C.Portius Cato	Attilius legitur apud Plinium libro 2.capite 29.& libro eodem capite 56.aut, ut alij,58.
167	1	641	COSS.	C.Cæcilius Metellus Caprarius C.Papyrius Carbo	Cn.eſt in Plinio,libro 2.capite 33.
	2	642	COSS.	M.Liuius Druſus L.Piſo Cæſonianus	
	3	643	COSS.	P.Scipio Naſica L.Calphurnius Beſtia	Videtur hic Serapionis filius,de quibus Cicero libro 1.Officiorum,ubi de animorum uarietate. Iugurthinum bellum.
	4	644	COSS.	M.Minutius Rufus Sp.Poſthumius Albinus	Q.pro M.legitur in Saluſtij codicibus de bello Iugurthino.
168	1	645	COSS.	Q.Cæcilius Metellus Numidicus M.Iunius Syllanus	De hoc Metello Florus libro 65.quanquam cognomen eo in loco omiſſum.uicit enim Numidiam.Hic L.Luculli auunculus fuit,ait Plutarchus in Lucullo
	2	646	COSS.	Ser.Sulpicius Galba M.Aemylius Scaurus Hortenſius	
	3	647	COSS.	L.Caſſius Longinus C.Marius Nepos	Plinius libro 10.capite 13.habet L.Craſſum:ſed errore,ut puto, codicum. Hic à Tigurinus Heluetijs occiſus eſt, ait Cæſar libro primo de bello Gallico, & Florus libro 56. C.Marium, Nepotem quidam uocant:quum Plutarchus in eius uita,tertium ſe nomen neſcire fateatur.
	4	648	COSS.	C.Attilius Seranus Q.Seruilius Cæpio	Meminit horum Gellius libro 15 capite 28.
169	1	649	COSS.	P.Rutilius Rufus C.Manlius Maximus	
	2	650	COSS.	C.Marius Nepos II C.Flauius Fimbria	
	3	651	COSS.	C.Marius Nepos III L.Aurelius Oreſtes	
	4	652	COSS.	C.Marius Nepos IIII Q.Luctatius Catulus	Plutarchus in Mario ait, quartum conſulatū Marium geſſiſſe cum Q.Catulo,ita Florus,ita Caſſiodorus,ita Plinius lib.17. cap.1. In quibuſdam libris inuerſi erant Coss. huius atque ſequentis anni altera ex parte
170	1	653	COSS.	C.Marius Nepos V M.Aquilius	
	2	654	COSS.	C.Marius Nepos VI L.Valerius Flaccus	Meminit huius cōſulatus Plinius libro 2.capite 34.quanquam Cn.ibi pro C.præterea numerus omiſſus
	3	655	COSS.	M.Antonius A.Poſthumius Albinus	Meminit horum Plinius lib.8.cap.7. etiam cum annis ab Vrbe condita.Gellius item meminit libro 4.capite 6.
	4	656	COSS.	Q.Cæcilius Metellus T.Didius Viuius	
171	1	657	COSS.	Cn.Cornelius Lentulus Clodianus P.Licinius Craſſus	Plinius bis eorum meminit,libro 30.capite 1. iterū libro 10. capite 2. quanquam hoc in loco M. non Cn.Cornelius dicitur.
	2	658	COSS.	Cn.Domitius Aenobarbus C.Caſſius Longinus	
	3	659	COSS.	L.Licinius Craſſus Q.Mutius Scæuola	P.eſt in Caſſiodoro

Olympiades		An. ab urbe cō.			
	4	660	COSS.	C.Cælius Caldus L.Domitius Aenobarbus	
172	1	661	COSS.	C. Valerius Flaccus M.Herennius	*Plinius hos nominat libro 19.capite 3.*
	2	662	COSS.	P.Claudius Pulcher M.Pulcher Perpenna	*C.Claudius in Caſſiodoro*
	3	663	COSS.	L.Martius Philippus Sex.Iulius Cæſar	*Mentio eſt horum apud Pliniū libro 33.capite 3. & libro 2. capite 85.aut,ut alij enumerant,83.* *Bellum Sociale*
	4	664	COSS.	L.Iulius Cæſar P.Rutilius Lupus	
173	1	665	COSS.	Cn.Pompeius Strabo L.Portius Cato	*Plinius lib.3. cap.5.ubi de oppido Stabijs in Cāpano agro,de his loqui mihi uidetur. quanquā nomina ferè ibidē corrupta. in omnibus,quotquot nos uidimus,exemplaribus.Hic aūt Pōpeius Magni Pōpeij pater fuit,autoribus Plutarcho ac Floro.*
	2	666	COSS.	L.Cornelius Sylla Q.Pompeius Rufus	
	3	667	COSS.	Cn. Octauius L.Cornelius Cinna	*Hic Octauius,quod Cinnæ obſtitiſſet,ab eo ac C.Mario occiſus eſt.cum eo etiam M.Antonius uir eloquentiſſimus,ac C. Cæſar.*
	4	668	COSS.	C.Marius Nepos VII L.Cornelius Cinna II	
174	1	669	COSS.	Cn.Papyrius Carbo L.Cornelius Cinna III	
	2	670	COSS.	L.Cornelius Cinna IIII Cn.Papyrius Carbo II	
	3	671	COSS.	L.Scipio Aſiaticus C.Norbanus Bulbus	
	4	672	COSS.	Cn.Papyrius Carbo III C. Marius Gratidianus,aliàs Marij filius	*Meminit horum Plinius lib.7.cap.48.& 49.ubi in priore capite numerus III.omiſſus eſt,in ſequente non item.* *Et de hoc Plinius lib.34.cap.6.*
175	1	673	COSS.	M.Tullius Decola Cn.Cornelius Dolabella	*Meminit horū Gellius lib. 15. cap.28. ſicut & ſequentis anni*
	2	674	COSS.	L.Cornelius Sylla II Q.Metellus Pius	
	3	675	COSS.	P.Seruilius Varia Iſauricus Ap.Claudius Pulcher	
	4	676	COSS.	M.Aemylius Lepidus Q.Luctatius Catulus	*Horum meminit Plinius ſæpe , ut libro 10.capite 21.& libro 36. capite 6. ubi in numero annorū erratum eſt decem annis.item libro eodem, cap. 15. & lib. 35.cap.3. & Florus lib 90.Cicero libro 1.Officiorū,de decoro,patrem ac filium Catulos ponit,quare hic uidetur filius eius qui fuit Cos.anno Vrbis 652.*
176	1	677	COSS.	M.Aemylius Mamercus D.Brutus Iulianus	
	2	678	COSS.	Cn.Octauius C.Scribonius Curio	*Plinius libro 2.capite 35. horum mentionem facit*
	4	679	COSS.	L.Aurelius Cotta L.Octauius,aliàs L.Manlius Torquatus	*C. Aurelius eſt in Caſſiodoro. Placet autem ut ſint Coss.qui iterum decennio pòſt.*
	3	680	COSS.	L.Licinius Lucullus M.Aurelius Cotta	*Et huius Luculli meminit Plinius libro 36.capite 6. & Florus libro 94.& 95.Plutarchus etiam in Lucullo ait,Coss.hos factos circa 177.olympiada*
177	1	681	COSS.	C.Caſſius Varus M.Licinius Lucullus	
	2	682	COSS.	L.Gellius Publicola Cn.Cornelius Lentulus	
	3	683	COSS.	P.Cornelius Lentulus Cn.Aufidius Oreſtes	
	4	684	COSS.	Cn.Pompeius Magnus M.Licinius Craſſus	*His Coss.natum aiunt Virgilium*

Olympiades		An. ab urb. cõ.			
178	1	685	COSS.	Q. Hortenſius Nepos Q. Cæcilius Metellus	
	2	686	COSS.	L. Cæcilius Metellus Creticus Q. Martius Vatia	*Salluſtius in Catilina uidetur hunc Q. uocare, non L. ubi Roma parat arma. & Florus item libro 99.*
	3	687	COSS.	C. Calphurnius Piſo M. Acilius Glabrio	
	4	638	COSS.	M. Aemylius Lepidus L. Iunius Tullus	*Salluſtius in Catilina hos Coss. ponit, ſub quibus deſignati ſequentis anni Coss. P. Cornelius Sylla, et P. Antronius Pætus, legibus ambitus interrogati pœnas dederunt*
179	1	689	COSS.	L. Aurelius Cotta II L. Manlius Torquatus II	*Hoc anno natus eſt Horatius*
	2	690	COSS.	L. Iulius Cæſar Q. Martius Thermus	*Salluſtius in Catilina cum L. Cæſare nominat C. Figulum.*
	3	691	COSS.	M. Tullius Cicero C. Antonius	*Salluſtius in Catilina, & Plin. lib. 8. cap. 53. Cæterũ idẽ Plin. Ciceronẽ cõſule numerat annũ Vrbis 700. errore haud dubiè, lib. 9. cap. 39.* *Catilinæ coniuratio*
	4	692	COSS.	D. Iunius Syllanus L. Murena	
180	1	693	COSS.	M. Pupius Piſo Calphurnianus M. Valerius Meſſala	*Meminit horũ Plin. lib. 7. cap. 26. & lib. 8. cap. 36. & lib. 37. cap. 2. ab initio, & Cæſar lib. 1. de bello Gallico*
	2	694	COSS.	L. Afranius Q. Cæcilius Metullus Celer	*Plin. hunc C. Afranium uocat lib. 2. cap. 69. et hunc Metellũ Celerem, & Salluſtius in Catilina*
	3	695	COSS.	C. Iulius Cæſar M. Calphurnius Bibulus	
	4	696	COSS.	L. Piſo Cæſonianus A. Gabinius	*Hic Piſo, Cæſaris ſocer fuit, eius filia Calphurnia Cæſari nupta, Plutarchus autor* *Bellum Gallicum, quod C. Cæſar geſſit*
181	1	697	COSS.	P. Cornelius Lentulus Q. Metellus Nepos	*De horum collegio Plinius libro 7. capite 12.*
	2	698	COSS.	Cn. Lentulus Marcellinus L. Martius Philippus	*Hunc puto Auguſti uitricum fuiſſe.*
	3	699	COSS.	Cn. Pompeius Magnus II M. Licinius Craſſus II	
	4	700	COSS.	L. Domitius Aenobarbus Ap. Claudius Pulcher	*Suetonius de hoc initio Neronis. antea aũt admonuimus, Plin. lib. 9. cap. 39. hunc annorũ numerũ ab Vrbe cond. tribuiſſe Ciceroni Cos. ſed haud dubio codicum errore plus X. annis.*
182	1	701	COSS.	Cn. Domitius Caluinus M. Valerius Meſſala	*P. Clodius à Milone cæſus*
	2	702	COSS.	Cn. Pompeius Magnus III ſolus Q. Metellus Scipio	*Plin. lib. 15. cap. 1. Pompeij IIII cõſulatum numerat: ſed codices, ut puto, errant. Et quamuis Pompeius ſolus Cos. creatus eſſet, tamẽ ſocerum Metellum Scipionem in collegam ad V. menſeis delegit, ait Plutarchus in Pompeio*
	3	703	COSS.	Ser. Sulpicius Rufus M. Claudius Marcellus	*Meminit huius Suetonius in Cæſare*
	4	704	COSS.	L. Aemylius Paulus C. Claudius Marcellus	*Plinius horum mentionem facit libro 2. capite 58. Suetonius in Cæſare ait hunc Caium Marci Marcelli patruelem fuiſſe fratrem.*
183	1	705	COSS.	C. Claudius Marcellus II C. Lentulus Cruſcellus	
	2	706	COSS.	C. Iulius Cæſar II P. Seruilius Iſauricus	*C. Iulius Cæſar oppreſſa Repub. primus ſingulare imperium obtinuit.*
	3	707	COSS.	Q. Futius Calenus P. Vaticanus	*Meminit Plinius libro 8. capite 7.*
	4	708	COSS.	C. Iulius Cæſar III M. Aemylius Lepidus	
184	1	709	COSS.	C. Iulius Cæſar IIII ſolus Fabius Maximus	*Caſſiodorus hunc apponit*

Olympiades		An. ab urb. cõ.		Consules	
	2	710	COSS.	C. Iulius Cæſar V M. Antonius	P. Cornelius Dolabella Cæſari ſuffectus
	3	711	COSS.	A. Hirtius C. Cæſar Octauianus C. Vibius Panſa Q. Pedius	Ab hoc anno quidã Auguſti ordiuntur imperiũ Huius Pedij meminit Plin. lib. 35. cap. 4. & eius nepotis
	4	712	COSS.	M. Aemylius Lepidus II L. Munatius Plancus	Suetonius in Auguſto: C. Cæſar Octauianus primũ cum M. Antonio, M.q. Lepido: deinde tantũ cum Antonio per XII ferè annos, nouiſſimè per IIII & XL ſolus Rempub. tenuit. Horũ Coss. meminit Plin. lib. 2. cap. 31. & Suetonius in Tiberio.
185	1	713	COSS.	P. Seruilius Iſauricus II L. Antonius Pætas	Hoc loco hic Seruilius Cos. II dicitur, quum apud Euſebiũ in Chronicis, ſi codices nõ fallunt, ſub mortem Iulij Cæſaris publico funere elatus dicatur. Hic L. Antonius M. Antonij Triumuiri frater fuit, ait Florus libro 125.
	2	714	COSS.	Cn. Domitius Caluinus C. Aſinius Pollio	
	3	715	COSS.	L. Portius Cenſorinus C. Caluiſius Sabinus	
	4	716	COSS.	Ap. Claudius Pulcher C. Norbanus Flaccus	
186	1	717	COSS.	M. Vipſanius Agrippa L. Caninius Gallus	
	2	718	COSS.	L. Gellius Publicola M. Cocceius Nerua	Meminit huius Satyra quinta Horatius
	3	719	COSS.	L. Cornificius Sex. Pompeius	
	4	720	COSS.	L. Scribonius Libo L. Atratinus	
187	1	721	COSS.	C. Cæſar Octauianus II M. Tullius Cicero	Quidam pro Cicerone, M. Lælium Volcatiũ Tullum poſuerant. Caßiodorus, L. Volcatiũ: at ex Plutarcho, atq; etiam ex Plinio libro 22. capite 6. ſatis liquet, M. Tullij Ciceronis fuiſſe filium.
	2	722	COSS.	Cn. Domitius Aenobarbus C. Soſſius	
	3	723	COSS.	C. Cæſar Octauianus III M. Valerius Meſſala	C. Cæſar Octauianus ſolus Auguſti uerum imperium, autore Suetonio, & ciuili bello finis impoſitus: Dionyſius libro primo.
	4	724	COSS.	C. Cæſar Octauianus IIII M. Licinius Craſſus	
188	1	725	COSS.	C. Cæſar Octauianus V Sex. Apuleius	
	2	726	COSS.	C. Cæſar Octauianus VI M. Vipſanius Agrippa II	
	3	727	COSS.	C. Cæſar Octauianus VII M. Vipſanius Agrippa III	
	4	728	COSS.	C. Cæſar Octauianus Auguſtus VIII T. Statilius Taurus	
189	1	729	COSS.	C. Cæſar Octauianus Auguſtus IX M. Iunius Syllanus	
	2	730	COSS.	C. Cæſar Octauianus Auguſtus X C. Norbanus Flaccus	Nomen hoc etiam anno 716.
	3	731	COSS.	C. Cæſar Octauianus Auguſtus XI Cn. Calphurnius Piſo	
	4	732	COSS.	M. Claudius Marcellus L. Arruntius	
190	1	733	COSS.	M. Lollius Q. Lepidus	Meminit Horatius horum Coss. libro 1. Epiſtolarum, uerſu ultimo.
	2	734	COSS.	M. Apuleius P. Silius Nerua	

Olympiades		Ann. ab urb. cō.				Anni à nat. Chr.
	3	735	COSS.	C. Sentius Saturninus Sp. Lucretius Cinna	*Euſebius in Chronicis his Coss. ait mortuum Virgilium.* *Q. pro Sp. eſt in Caſsiodoro. & in uita Virgilij*	
	4	736	COSS.	Cn. Cornelius Lentulus P. Cornelius Lentulus		
191	1	737	COSS.	T. Furnius C. Iunius Syllanus		
	2	738	COSS.	L. Domitius Aenobarbus P. Scipio		
	3	739	COSS.	M. Druſus Liuius L. Calphurnius Piſo		
	4	740	COSS.	M. Licinius Craſſus Cn. Lentulus Augur		
192	1	741	COSS.	Cl. Tiberius Nero L. Q. Quintilius Varus	*P. pro Q. habet Caſsiodorus*	
	2	742	COSS.	M. Valerius Meſſala II P. Sulpicius Quirinius	*Huius, ut multi putant, mentio eſt apud euangeliſtam Lucam cap. 3.*	
	3	743	COSS.	Q. Aelius Tubero Paulus Fabius Maximus	*Plinius libro 8. capite 17.*	
	4	744	COSS.	Iulius Antonius Fabius Africanus	*Suetonius in Claudio*	
193	1	745	COSS.	Druſus Nero L. Quintius Criſpinus		
	2	746	COSS.	C. Martius Cenſorinus C. Aſinius Gallus		
	3	747	COSS.	Cl. Tiberius Nero II Cn. Calphurnius Piſo	*Hos Coss. Dionyſ. lib. 1. ait fuiſſe Olympiade 193. annũ aũt ab Vrbe cond. 745. numerat. rotundo prorſus numero, duos tamen annos à noſtra ſupputatione differens, ut alibi diximus.*	
	4	748	COSS.	D. Lælius Balbus C. Antiſtius Vetus		
194	1	749	COSS.	C. Cæſar Octauianus Auguſtus XII L. Sylla		
	2	750	COSS.	C. Caluiſius Sabinus II L. Paſsienus Rufus		Anni à nat. Chr.
	3	751	COSS.	C. Lentulus Getulicus M. Meſſalinus	IESV CHRISTI *natalis.*	1
	4	752	COSS.	C. Cæſar Octauianus Auguſtus XIII M. Plautius Syluanus		2
195	1	753	COSS.	Coſſus Cornelius Lentulus L. Calphurnius Piſo	*Id nominis eſt etiam anno 739.*	3
	2	754	COSS.	P. Vinitius P. Alfenus Varus	*Inter hos atq; prioris anni Coss. in Caſsiodoro erant Coss. C. Cæſar Octauianus Auguſtus XIII. & L. Paulus: ſed Suetonij ſupputationes hunc annum non admittunt.*	4
	3	755	COSS.	L. Aelius Lamia M. Seruilius		5
	4	756	COSS.	Sex. Aelius Catulus C. Sentius Saturninus		6
196	1	757	COSS.	Cn. Cinna Magnus L. Valerius Meſſala		7
	2	758	COSS.	M. Aemylius Lepidus L. Arruntius	*Id nominis antea etiam fuit anno Vrbis 732.*	8
	3	759	COSS.	Q. Cæcilius Creticus A. Licinius Nerua		9
	4	760	COSS.	M. Furius Camillus Sex. Nonius Quintilianus		10
197	1	761	COSS.	Q. Sulpicius Camerinus. C. Poppæus Sabinus.	*Meminit horũ Suetonius in Veſpaſiano, & Plin. lib. 7. cap. 48. quod ideo admonemus, ut mendũ in eo loco tollatur.*	11

Olympiades		Ann. ab urb. cõ.	CHRONOLOGIA.			Anni Christi
	2	762	COSS.	P. Cornelius Dolabella C. Iunius Syllanus		12
	3	763	COSS.	M. Aemylius Lepidus T. Statilius Taurus II		13
	4	764	COSS.	Germanicus Cæſar C. Fonteius Capito	*Meminit Suetonius in Caligula*	14
198	1	765	COSS.	L. Munatius Plancus II C. Silius		15
	2	766	COSS.	Sex. Pompeius Sex. Apuleius	*Suetonius in Auguſto*	16
	3	767	COSS.	Druſus Cæſar C. Norbanus Flaccus	*Claudius Tiberius Cæſar* *Horum Coss. meminit Suetonius in Vitellio*	17
	4	768	COSS.	Silenna Statilius Taurus L. Scribonius Libo		18
199	1	769	COSS.	L. Pomponius Flaccus C. Cælius Rufus		19
	2	770	COSS.	Cl. Tiberius Nero Cæſar III Germanicus Cæſar II		20
	3	771	COSS.	M. Iunius Syllanus L. Norbanus Balbus	*Mentio eſt horũ Coss. apud Plin. lib. 2. cap. 87. aut. ut alij, 89.* *T. Liuij hiſtoriographi mors, autore Euſebio.*	21
	4	772	COSS.	M. Valerius Meſſala M. Aurelius Cotta		22

FINIS.

ERRATA INTER EXCVDENDVM IN

Liuio commiſſa, ſic emenda.

In Præfatione, pag. 3. verſ. 28. ſcribendum, VII *&* 34. VII *63.8. mortuus 69.3. peſſimis 114.30. certamen 141. penult. ſacerdotibus 196. 46. Tuſculani 254. 23. audirent comitio 254. 48. & Appius 325.22. plurium 432. 43. Peſſinunte 519.4. initiorum 36. ſenatui 520.39. Aurelio 170.34. liberauerat 627.21. enim 687. 43. dubiè 692. 40. mortuis 720.46. peruenit 729. penult. inauguratus 651.9. certamen 796.23. addere ſociorum 821.18. eaſdem, agroſq́;*

[illegible]

HACTENVS, præter unum aut alterum annũ, Liuiana eſt hiſtoria, cui nos potiſſimimũ hanc parauimus Chronologiam: quod reliquũ Conſulũ eſt, à Gregorio Holoandro diligenter col lectũ, ſubiũgere placuit, ipſius ordine ac uerbis, ne in alieno opere ingenioſi uideremur. niſi quòd annos abiectis regibus omiſimus: qui facile ex anno, qui primos præcedit Coſs. ſciri poteſt. Sunt igitur nunc in ſequentibus Coſs. unius anni per unum uerſum, non duos deſcripti, ut illum in toto opere ſuo obſeruaſſe uidimus. Quapropter ſi quid in his erratum eſt, quod equidem neſcio, fidem meam hanc confeſſione apud Lectores purgatam uolo.

GREGORIVS HALOANDER

Olympiades	*Anni urbis*			*Anni Chriſti*
200	773	Claud. Tiberius Nero Cæſar IIII	Druſus Cæſar II	23
	774	D. Haterius Agrippa	C. Sulpicius Galba	24
	775	C. Aſinius Pollio	C. Antiſtus Vetus	25
	776	Sex. Cornelius Cethegus	L. Vitellius Varro	26
201	777	M. Aſinius Agrippa	Coſſus Cornelius Lentulus	27
	778	Cn. Lentulus Getulicus	C. Caluiſius Sabinus	28
	779	M. Licinius Craſſus	L. Calphurnius Piſo	29
	780	App. Iunius Syllanus	P. Silius Nerua	30
202	781	C. Rubellius Geminus	C. Fufius Geminus	31
		His Coſs. ad VIII Calend. April. Dei filius IESVS CHRISTVS *Dominus Deus & ſeluator noſter ac redemptor cruci affigitur, ſi quid Tertulliano credimus: nam alij ſecus opinantur.*		
	782	M. Vinitius Quartinus	C. Caſſius Longinus Iuriſconſul.	32
	783	Cl. Tiberius Cæſar V. ſolus, licet poſtmodũ collegã aſſumpſerit Aeliũ Seianũ		33
	784	F. Camillus Arrũtius Scribonianus	Cn. Domitius Aenobarbus	34
203	785	Ser. Sulpicius Galba	L. Cornelius Sylla	35
	786	L. Vitellius	Paulus Fabius Priſcus	36
	787	P. Gallus Camerinus	Q. Nonianus	37
	788	Sex. Papynius Gallienus	Quintius Plautianus	38
204	789	C. Acerronius Proculus	C. Pontius Nigrinus	39
		C. Cæſar Caligula		
	790	C. Cæſar Caligula II	L. Cæſianus	40
	791	M. Aquilius Iulianus	L. Nonius Aſprenas	41
	792	C. Cæſar Caligula III & ſolus.		42
205	793	C. Cæſar Caligula IIII	L. Volufius Saturninus	43
		Tib. Claudius Cæſar		
	794	Tiberius Claudius Cæſar II	Longus	44
	795	Tib. Claudius Cæſar III	L. Vitellius II	45
	796	L. Quintius Criſpinus II	M. Statilius Taurus	46
296	797	M. Vinitius Quartinus II	A. Cornelius Coruinus	47
	798	P. Valerius Aſiaticus II	L. Cornelius Syllanus	48
	799	Tib. Claudius Cæſar IIII	L. Vitellius III	49
	800	A. Vitellius	L. Vipſanius Publicola	50
207	801	Q. Verannius	C. Pompeius Gallus	51
	802	C. Antiſtius Vetus	M. Suillius Seruilianus	52
	803	Tib. Claudius Cæſar V	Ser. Cornelius Orphitus	53
	804	Fauſtus Sylla	Syluius Otho	54
208	805	D. Iunius Syllanus	Q. Haterius Antoninus	55
	806	M. Aſinius Marcellinus	M. Acilius Auiola	56
		Cl. Domitius Nero Cæſar		
	807	Claudius Nero Cæſar	L. Antiſtius Vetus	57
	808	Q. Volutius Saturninus	P. Cæpio	58
209	809	Claud. Nero Cæſar II	L. Calphurnius Piſo	59
	810	Claud. Nero Cæſar III	M. Valerius Meſſala	60

Olym.	Anni urbis			Anni Christi
	811	C. Vipſanius Apronianus	L. Fonteius Capito	61
	812	Claud. Nero Cæſar IIII	Coſſus Cornelius Lentulus	62
210	813	Cæſonius Pætus	Petronius Turpilianus	63
	814	P. Marius	L. Afinius Gallus	64
	815	L. Memmius Regulus	Virginius Rufus	65
	816	Q. Lecanius Baſſus	M. Licinius Craſſus Frugi	66
211	817	Silius Nerua	Atticus Veſtinus	67
	818	C. Suetonius Paulinus	L. Telesinus	68
	819	Fonteius Capito	Iulius Rufus	69
	820	Valerius Turpilianus Trachala	Silius Italicus poeta	70
		Ser. Sulpicius Galba Cæſ.		
212	821	Ser. Galba A. II	T. Iunius	71
		Trucidato Galba nouæ tẽpeſtates & cædes in Rep. extiterũt, donec rerũ potiretur Fl. Veſpaſianus pater, qui Rep. ſtatũ priſtinũ & orbi pacẽ reſtituit. Non neq; M. Syluius Otho ultra mẽſes III, dies V. neq; A. Vitellius ultra menſes VIII, dies X imperauit.		
		Flauius Veſpaſianus pater		
	822	Fl. Veſpaſianus A. II	T. Veſpaſianus Cæſar	72
	823	Fl. Veſpaſianus A. III	Cocceius Nerua	73
	824	Fl. Veſpaſianus A. IIII	T. Veſpaſianus filius Cæſar II	74
213	825	Fl. Domitianus II	Valerius Meſſalinus	75
	826	Fl. Veſpaſianus A. V.	Tit. Veſpaſianus Cæſar III	76
	827	Fl. Veſpaſianus A. VI	Tit. Veſpaſianus Cæſar IIII	77
	828	Fl. Veſpaſianus A. VII	Tit. Veſpaſianus Cæſar V	78
214	829	Fl. Veſpaſianus A. VIII	Fl. Domitianus VI	79
	830	Commodus	Priſcus	80
	831	Fl. Veſpaſianus A. IX	Tit. Veſpaſianus Cæſ. VI	81
		T. Veſpaſianus filius		
	832	T. Veſpaſianus A. VII	Fl. Domitianus VII	[illegible]
215	833	Syluanus	Verus Pollio	83
		Fl. Domitianus		
	834	Fl. Domitianus A. VIII	Valerius Meſſalinus II	84
	835	Fl. Domitianus A. IX	Virginius Rufus II	85
	836	Fl. Domitianus A. X	Sabinus	86
216	837	Fl. Domitianus A. XI	Furuus	[illegible]
	838	Fl. Domitianus A. XII	Ser. Cornelius Dolabella	[illegible]
	839	Fl. Domitianus A. XIII	A. Volutius Saturninus	89
	840	Fl. Domitianus A. XIIII	L. Minutius Rufus	90
217	841	Fuluius	Atratinus	91
	842	Fl. Domitianus A. XV	Cocceius Nerua II	92
	843	Glabrio	Vlp. Traianus Crinitus	93
	844	Fl. Domitianus A. XVI	Voluſius Saturninus II	94
218	945	Collega	Priſcinus	95
	846	Nonius Aſprenas	Lateranus	96
	847	Fl. Domitianus A. XVII	Flauius Clemens	97
	848	Antiſtius Vetus	L. Valerianus. aliàs Valens, in Eutrop.	[illegible]
		Cocceius Nerua		
219	849	Cocceius Nerua A. III	Virginius Rufus	99
	850	Cocceius Nerua A. IIII	Vlp. Traianus Crinitus II	100
		Vlp. Traianus		
	851	Palma	Soſſius Senecio II	101
	852	Vlp. Traianus A. III	M. Fronto	102
220	853	Vlp. Traianus A. IIII	Articuleius Pætus	103
	854	Soſſius Senecio III	Licinius Sura II	104
	855	Vlp. Traiannus A. V	Q. Maximus II	105
	856	Suranus II	Seruianus Marcellus II	106
221	857	Candidus	Vuidius Quadratus II	107
	858	Commodus	Cerealis	108

Olympiades	Anni urbis			Anni Christi
	859	Coſſus Senecio IIII	Licinius Sura III	109
	860	App.Ann.Trebonius Gallus	Metilius Bradua	110
222	861	Palma II	Caluiſius Tullus	111
	862	Priſcinus II	Solenus Orphitus	112
	863	Calphurnius Piſo	Ruſticus Bolanus	113
	864	Vlp.Traianus A.VI	Iul.Africanus	114
223	865	Iuuentius Celſus Fil.iuriſcõſultus	Criſpinus	115
	866	C.Piſo Vopiſcus	Seruilius Haſta	116
	867	Valerius Meſſala	Q.Pedo	117
	868	Aemylius Aelianus	L.Verus	118
224	869	Quintius Niger	T.Apronianus	119
		Aelius Hadrianus		
	870	Aelius Hadrianus A.II	Salinator	120
	871	Aelius Hadrianus A.III	Ruſticus	121
	872	Catilius Seuerus II	T.Aurel.Fuluius Antoninus	122
225	873	Annius Verus	Augur	123
	874	Acilius Auiola	Corellius Panſa	124
	875	Pætinus	Caſsius Apronianus	125
	876	M.Acilius Glabrio	C.Bellicius Torquatus	126
226	877	Aſiaticus II	Q.Aquilinus	127
	878	Aelius Verus III	Ambiguus Bibulus	128
	879	Attilius Titianus	Gallicanus	129
	880	Torquatus Aſprenas	Annius Libo	130
227	881	Iuuentius Celſus II	Neratius Marcellus	131
	882	Catulinus	Aper	132
	883	Lenas Pontianus	Antonius Rufinus	133
	884	Augurinus	Sergianus	134
228	885	Tiberius	Silenna	135
	886	Sergius Seruianus	Verus	136
	887	Pompeianus Lupercus	Atticus Attilianus	137
	888	L.Ceionius Commodus	Ciuica Pompeianus II	138
229	889	L.Aelius Cæſar II	Balbinus	139
	890	Niger	Camerinus	140
		T.Aurel.Fuluius Antoninus Pius		
	891	Antoninus Pius A.II	Brutius Præſens	141
	892	Antoninus Pius A.III	Aelius Aurelius Cæſar	142
230	893	Plautius Syluanus	Iul.Seuerus	143
	894	Rufinus	Quadratus	144
	895	Torquatus II	Herodes Atticus	145
	896	Lollianus Auitus	Gauius Maximus	146
231	897	T.Antoninus Pius A.IIII	Aelius Aurelius Cæſar II	147
	898	Clarus II	Seuerus	148
	899	Largus	Meſſalinus	149
	900	Torquatus III	Iulianus	150
232	901	Orphitus	Priſcus	151
	902	Gallicanus	Venuſtus	152
	903	Maximus	Gordianus	153
	904	Glabrio	Homullus	154
233	905	Præſens	Rufinus	155
	906	Aelius Commodus	Sextilius Lateranus	156
	907	Sabinus II	Seuerus	157
	908	Syluanus	M.Vibullius Augurinus	158
234	909	Barbatus	Regulus	159
	910	Tertullus	Sacerdos	160
	911	Quintilius	Priſcus	161

Olympiades	Anni urbis			Anni Chriſti
	912	Verus II. *Euſebius addit adhuc annũ Ant. Pio*	Metilius Bradua	162
		M. Aelius Antoninus philoſophus, & L. Aelius Cõmodus Verus, Diui fratres duo AA. ſimul		
235	913	M. Antoninus philoſophus A.	L. Aelius Verus A.	163
	914	Iun. Ruſticus	Aquilinus	164
	915	L. Aelianus	Paſtor	165
	916	Macrinus	Aelius Cellus	166
236	917	Pudens	Orphirus	167
	918	Pudens II	Pollio	168
	919	Verus III	Quadratus	169
	920	Apronianus	Paulus	170
237	921	Priſcus	Apollinaris	171
	922	Ebutius Clarus II	Cethegus, aliàs Seuerus	172
		M. Aelius Antoninus philoſophus ſolus		
	923	Seuerus II	Herennianus	173
	924	Maximus	Orphitus	174
238	925	Seuerus	Claud. Pompeianus	175
	926	Gallus	Flaccus	176
	927	Piſo	Iulianus	177
	928	Pollio II	Aper	178
		M. Aelius pater, & Commodus filius, Antonini AA.		
239	929	Antoninus Commodus A.	Quintillus	179
	930	Orphitus	Rufus	180
	931	Antoninus Commodus A. II	Verus	181
		Antoninus Commodus ſolus		
	932	Arrius Præſens	Gordianus	182
240	933	Antoninus Commodus A. III	Byrrhus	183
	934	Petronius Mamertinus	Rufus	184
	935	Antoninus Commodus A. IIII	Victorinus	185
	936	M. Marullus	Aelianus	186
241	937	Maternus	Bradua	187
	938	Antoninus Commodus A. V	Glabrio	188
	939	Criſpinus	Aelianus	189
	940	Fuſcianus	Silanus	190
242	941	Duo Silani		191
	942	Antoninus Commodus A. VI	Petronius Septimianus	192
	943	Apronianus	Bradua	193
	944	Antoninus Commodus A. VII	P. Aelius Pertinax	194
		P. Aelius Pertinax		
243	945	Falco	Clarus *Non eſt apud Euſebiũ hic annus totus*	195
		Pertinace poſt alterum menſem, & dies XXV, quam Imperator factus erat, V. Cal. April. occiſo, Didius Iulianus cædis autor, per menſes II & V dies tantummodo imperium tenuit. Hunc deinde ſequutus eſt L. Septimius Seuerus cum M. Baßiano Antonino Caracalla filio.		
	946	Septimius Seuerus A. II	Albinus	196
	947	Tertullus	Clemens	197
	948	L. Turpilius Dexter	Priſcus	198
244	949	Lateranus	Rufinus	199
	950	Ti. Saturninus	C. Gallus	200
	951	P. Cornelius Anulinus	M. Aufidius Fronto	201
	952	L. Septimius Seuerus A. III	C. Aufidius Victorinus	202
245	953	L. Annius Fabianus	M. Nonius Mutianus	203
	954	L. Septimius Seuerus A. IIII	Baſsianus Antoninus A.	204
	955	Geta Cæſar	Plautianus	205
	956	Fabius Chilo	Libo	206
246	957	Caſsianus Antoninus A. II	Geta Cæſar II	207
	958	Clodius Albinus	Aemylianus	208

Olympiades	Anni urbis			Anni Christi
	959	Aper	Maximus	209
	960	Baſsianus Antoninus A.III	Geta Cæſar III	210
247	961	Pompeianus	Lollianus Auitus	211
	962	Fauſtinus	Rufinus	212
	963	Gentianus	Baſſus	213
		M.Antoninus Caracalla ſolus		
	964	Duo Aſpri		214
248	965	Antoninus A.IIII	Balbinus	215
	966	Meſſala	Sabinus	216
	967	Lætus II	Cerealis	217
	968	Sabinus II.aliâs Aquilinus	Anulinus	218
249	969	Præſens	Extricatus	219
		Opilius Macrinus		
	970	Antoninus Heliogabalus	Aduentus	220
		M.Antoninus Heliogabalus		
	971	Antoninus A.II	Sacerdos	221
	972	Antoninus A.III	Comazon	222
350	973	Gratus	Seleucus	223
	974	Antoninus A.IIII	Aurel.Alexander Seuerus	224
		Aurelius Alexander Seuerus		
	975	Maximus	Aelianus	225
	976	Iulianus II	Criſpinus	226
251	977	Fuſcus	Dexter	227
	978	Alexander A.II	Quintil.C.Marcellus	228
	989	Albinus	Maximus,aliâs Aemylianus	229
	980	Modeſtus	Probus	230
252	981	Alexander A.III	Dion,aliâs Dionyſius	231
	982	Agricola	Clementinus,aliâs Clemens	232
	983	Pompeianus	Pelignianus,aliâs Pelignus	233
	984	Lupus	Maximus	234
253	985	Maximus II	Paternus	235
	986	Maximus III	Vrbanus	236
	987	Seuerus	L.Ragonius Vrinatiꝰ Largus Quintianꝰ	237
		Iul.Maximinus cum filio		
	988	Maximinus A.	Iul.Africanus	238
254	989	Valentinianus Perpetuus	Cornelianus	239
	990	Pius	Pontianus	240
		Gordianus iunior		
	991	Gordianus A.	Auiola	241
	992	Sabinus II	Venuſtus	242
255	993	Gordianus A.II	Pompeianus	243
	994	Atticus	Prætextatus	244
	995	Arrianus	Papus	245
	996	Peregrinus	Aemylianus	246
		M.Iul.Philippus		
256	997	Philippus A.	Didianus	247
	998	Præſens	Albinus	348
	999	Philippus A.II	Philippus Cæſar	249
	1000	Philippus A.III	Philippus Cæſar II	250
257	1001	Aemylianus	Aquilinus	251
		Decius cum filio Cæſare		
	1002	Decius A.II	Gratus	252
	1003	Decius A.III	D.Cæſar	253
		Gallus Hoſtilianus,& Voluſianus fil.		
	1004	Virius Gallus A.II	Voluſianus A.	254

Olympiades	Anni urbis			Anni Christi
258	1005	Voluſianus A. II	Valer. Maximus	255
		Licinius, Valerianus & Gallienus		
	1006	Valerianus A. II	Gallienus A	256
	1007	Valerianus A. III	Gallienus A. II	257
	1008	Valer. Maximus II	Glabrio	258
259	1009	Valerianus A. IIII	Gallienus A. III	259
	1010	Aurel. Tuſcus, aliâs Fuſcus	Pomponius Baſſus	260
	1011	Aemylianus	Baſſus	261
	1012	Corn. Secularis II	Iun. Donatus	262
		Gallienus, & Valerianus iunior		
260	1013	Gallienus A. IIII	Patronus Voluſianus	263
	1014	Gallienus A. V	Fauſtinus	264
	1015	Numius Albinus	Max. Dexter	265
	1016	Gallienus A. VI	Saturninus	266
261	1017	Valerianus A. II	Lucillus	267
		Gallienus ſolus		
	1018	Gallienus A. VII	Sabinillus	268
	1019	Paternus	Arceſilaus	269
	1020	Paternus II	Marinianus	270
		Fl. Claudius		
262	1021	Claudius A.	Ouinius Paternus	271
	1022	Fl. Antiochianus	Lurius Orphitus	272
		Valer. Aurelianus		
	1023	Valer. Aurelianus A. II	Celonius Baſſus	273
	1024	Quietus	Voldumianus	274
263	1025	Ann. Tacitus	Placidianus	275
	1026	Aurelianus A. III	Capitolinus	276
	1027	Aurelianus A. IIII	Marcellinus	277
	1028	An. Tacitus II	Aemylianus	278
		Occiſo per ſerui ſui fraudem Aureliano A. per ſex menſes imperator ex Cos. factus Ann. Tacitus, & ipſe perit. Quod idem & Floriano Taciti fratri, per menſes duos dieſq; uiginti arrepto imperio, contigit. Poſt hos Imperium adeptus eſt		
		Aurelius Probus		
264	1029	Aurel. Probus A.	Paulinus	279
	1030	Aurel. Probus A. II	Lurius Lupus	280
	1031	Aurel. Probus A. III	Ouinius Paternus II	281
	1032	Iun. Meſſala	Gratus	282
265	1033	Aurel. Probus A. IIII	Iun. Tyberianus	283
	1034	Aurel. Probus A. V	Pompon. Victorinus	284
		Carus, Carinus, & Numerianus		
	1035	Carus A.	Carinus A.	285
		Carinus & Numerianus		
	1036	Carinus A. II	Numerianus A.	286
		Diocletianus Iouius		
266	1037	Diocletianus A. II	Ariſtobulus	287
		Diocletianus Iouius, & Maximianus Herculius		
	1038	Iun. Maximus	Aquilinus	288
	1039	Diocletianus A. III	Maximianus A.	289
	1040	Maximianus A. II	Pomponius Ianuarius	290
267	1041	Baſſus II	Quintianus	291
	1042	Diocletianus A. IIII	Maximianus A. III	292
	1043	Iun. Tyberianus II	Caſsius Dion	293
	1044	Afranius Hannibalianus	Aſclepiodotus	294
268	1045	Diocletianus A. V	Maximianus A. IIII	295
	1046	Conſtantius Cæſar.	Maximianus Cæſar	296

Olympiades	Anni urbis			Anni Chriſti
	1047	Numidius Tuſcus	Anulinus	297
	1048	Diocletianus A. V I	Conſtantius Cæſ. I I	298
269	1049	Maximianus A. V	Maximianus Cæſ. I I	299
	1050	Anicius Fauſtus I I	Gallus	300
	1051	Diocletianus A. V I I	Maximianus A. V I	301
	1052	Conſtantius Cæſ. I I I	Maximianus Cæſ. I I I	302
270	1053	Poſthumius Titianus I I	Nepotianus	303
	1054	Conſtantius Cæſ. I I I I	Maximianus Cæſ. I I I I	304
	1055	Diocletianus A. V I I I	Maximianus A. V I I	305
	1056	Diocletianus A. I X	Maximianus A. V I I I	306
271	1057	Conſtantius Cæſ. V.	Maximianus Cæſ. V.	307
	1058	Conſtantius Cæſ. V I	Maximianus Cæſ. V I	308

Hoc anno Diocletianus & Maximianus Herculius ob ætatis defectum uno die purpura depoſita, ætate iunioribus, nempe Cæſaribus adminiſtratione reipublicæ, & imperio ultro ceſſerunt. Poſtea ſeniores AA dicti, quemadmodum ueteres inſcriptiones teſtantur. Ergo in eorum locum facti ſunt Impp. AA. Conſtantius Chlorus, & Maximianus Galerius

	1059	Maximianus Herculius I X	M. Fl. Conſtantius	309
	1060	Diocletianus X	Maximianus A. V I I	319

Hoc anno Eboraci in Britannia, demortuo Conſtantio, eius filius Conſtantinus ex Helena, fauore militum & Croco Alemanorū rege illis auxilium ſerente, imperium arripuit: quum poſtea in Italia ad imperij faſtigium à Galerio A. ſubueheretur Licinius, eoq; paulopòſt mortuo alterum par Auguſtorum, nempe Maxentius Auguſti filius, & Maximinus accederet. Qui paulatim gliſcente odio, mutuis bellis confecti, conciderunt. Longiſsima tamen concordia inter Conſtantinum & Licinium fuit.

Maximianus Galerius & Conſtantinus

272	1061	Poſt conſulatum Diocletiani X & Maximiani A. ſeptimum		311
	1062	Item poſt conſulatum Diocletiani X. & Maximiani A. ſeptimum, anno ſecūdo		312
	1063	Maximan. Galer. A. V I I I. & ſolus: poſtea tamen Liciniū collegam adſumpſit, quem Auguſtum creauerat.		313

Conſtantinus, Maxentius, Licinius, & Maximinus.

	1064	Conſtantinus A. I I	Licinius A. I I	314
273	1065	Conſtantinus A. I I I	Licinius A. I I I	315

Conſtantinus, Licinius & Maximinus

	1066	Rufius Voluſianus	Annianus	316
	1067	Conſtantinus A. I I I I.	Licinius A. I I I I	317
	1068	Sabinus	Arcadius Rufinus	318
274	1069	Ouinius Gallicanus	Septimius Baſſus	319

Conſtantinus & Licinius

	1070	Licinius A. V.	Criſpus Cæſar	320
	1071	Conſtantinus A. V	Licinius Cæſar	321
	1072	Conſtantinus A. V I	Conſtantinus Cæſar	322
275	1073	Criſpus Cæſar I I	Conſtantinus Cæſar I I	323
	1074	Panonus Probianus	Anitius Iulianus	324
	1075	Acilius Seuerus	Anicius Rufinus	325
	1076	Criſpus Cæſar I I I	Conſtantinus Cæſar I I I	326
276	1077	Anicius Paulinus	Ceionius Iulianus Camœnius	327

Conſtantinus ſolus

	1078	Conſtantinus A. V I I	Conſtantinus Cæſar I I I I	328
	1079	Conſtantinus Cæſar V	Valer. Max. Baſſius	329
	1080	Ianuarius	Iuſtus	330
277	1081	Conſtantinus A. V I I I	Conſtantinus Cæſar V I	331
	1082	Gallicanus	Symmachus	332
	1083	Baſſus	Ablabius	333
	1084	Pacatianus	Mecilius Hilarianus	334

Olympiades	Anni urbis			Anni Chriſti
278	1085	Dalmatius Cæſar	Xenophilus	335
	1086	Publilius Optatus	Anicius Paulinus iunior	336
	1087	Conſtantius Cæſar	Rufius Albinus	337
	1088	Nepotianus	Facundus	338
279	1089	Felicianus	Titianus	339
	1090	Vrſus	Polemius	340
		His Coss. Conſtantinus cognomento Magnus in fata conceſsit, prius in filios fratriſq; filium Dalmatium concordiæ conſeruandæ cauſa diuiſo imperio, quod pleno ad ipſos iure pertinebat, & poſtea quoq; peruenit. Sed Dalmatio protinus á Conſtantini A. morte á militibus in Thracia trucidato, ſimul regnant		
		Conſtantinus, Conſtantius, & Conſtans		
	1091	Conſtantius A. II	Conſtans A.	341
	1092	Sept. Acindinus	Valer. Proculus	342
280	1093	Marcellinus	Cœlius Probinus	343
		Conſtantius & Conſtans		
	1094	Conſtantius A. III	Conſtans A. II	344
	1095	Placidus	Romulus	345
	1096	Leontius	Salluſtius	346
281	1097	Conſtantius A. IIII	Conſtans A. III	347
	1098	Amantius	Albinus	348
	1099	Poſt conſulatum Amantij & Albini		349
	1100	Rufinus	Euſebius	350
282	1101	Philippus	Salia	351
	1102	Limenius	Aco Catulinus Philonianus	352
	1103	Sergius	Nigrinianus	353
		Conſtantius ſolus		
	1104	Poſt conſulatum Sergij & Nigriniani		354
283	1105	Conſtantius A. V	Conſtantius Gallus Cæſ.	355
	1106	Conſtantius A. VI	Conſtantius Gallus Cæſ. II	356
	1107	Conſtantius A. VII	Conſtantius Gallus Cæſ. III	357
	1108	Arbitio	Lollianus	358
284	1109	Conſtantius A. VIII	Cl. Iulianus Cæſar	359
	1110	Conſtantius A. IX	Cl. Iulianus Cæſar II	360
	1111	Fab. Titianus	Neratius Cerealis	361
	1112	Euſebius	Hypatius	362
285	1113	Conſtantius A. X	Cl. Iulianus Cæſ. III	363
	1114	Taurus	Florentius	364
		Claudius Iulianus		
	1115	Mamertinus	Neuita	365
	1116	Iulianus A. IIII	Salluſtius	366
		Iouinianus		
286	1117	Iouinianus A.	Varronianus	367
		Fl. Valentinianus & Fl. Valens		
	1118	Valentinianus A.	Valens A.	368
	1119	Gratianus N. P.	Dagalaiphus	369
	1120	Lupicinus	Iouinus	370
		Fl. Valen. Fl. Valens & Gratianus		
287	1121	Valentinianus A. II	Valens A. II	371
	1122	Valentinianus N. P.	Sex. Aurel. Victor	372
	1123	Valentinianus A. III	Valens A. III	373
	1124	Gratianus A. II	Probus	374
288	1125	Modeſtus	Arintheus	375
	1126	Valentinianus A. IIII	Valens A. IIII	376
	1127	Gratianus A. III	Equitius	377
	1128	Poſt conſulatum Gratiani A. III. & Equitij V. C.		378

Olympiades	Anni urbis			Anni Christi
		Fl. Valens, Fl. Gratianus, & Fl. Valentinianus II		
289	1129	Valens A.V	Valentinianus A.II	379
	1130	Gratianus A.IIII	Merobaudes	380
	1131	Valens A.VI	Valentinianus A.III	381
		Gratianus & Valentinianus II		
	1132	Decius Auſonius Gallus	Olybrius	382
		Gratian. Valent. II. & Theodoſius		
290	1133	Gratianus A.V	Theodoſius A.	383
	1134	Syagrius	Eucherius	384
	1135	Antonius	Euagrius	385
	1136	Merobaudes II	Saturninus	386
291	1137	Richomer, aliâs Nicomedes	Clearchus	387
		Hoc anno apud Lugdunum capto & occiſo Gratiano, item Valentiniano in triennium per fœderis ſimulationẽ à Maximo tyranno ditione Italiæ cæteriſq; prouincijs eiecto, Theodoſius ſolus regnat.		
	1138	Arcadius	Bauto	388
		Theodoſius & Arcadius		
	1139	Honorius nob. P.	Euodius	389
		Valentin. II. Theodoſ. & Arcadius		
	1140	Fl. Valentinianus A.IIII	Eutropius	390
292	1141	Theodoſius A.II	Cynegius	391
	1142	Fl. Timaſius	Fl. Promotus	392
	1143	Fl. Valentinianus A.V	Neoterius	393
	1144	Tatianus	Symmachus	394
293	1145	Arcadius A.III	Rufinus	395
		Theodoſius, Arcadius & Honorius		
	1146	Theodoſius A.III	Abundantius	396
	1147	Arcadius A.III	Honorius A.II	397
	1148	Olybrius	Probinus	398
		Arcadius & Honorius		
294	1149	Arcadius A.IIII	Honorius A.III	399
	1150	Cæſarius	Atticus	400
	1151	Honorius A.IIII	Eutychianus	401
	1152	Europius	Theodorus	402
295	1153	Fl. Stillico	Aurelianus	403
	1154	Vincentius	Frauita, aliâs Fabricius	404
	1155	Arcadius A.V	Honorius A.V	405
		Arcadius, Honorius, & Theodoſius iunior		
	1156	Theodoſius A.	Rumoridius	406
296	1157	Honorius A.VI	Ariſtænetus	407
	1158	Fl. Stillico II	Anthemius	408
	1159	Arcadius A.VI	Probus	409
	1160	Honorius A.VII	Theodoſius A.II	410
297	1161	Baſſus	Philippus	411
		Honorius & Theodoſius iunior		
	1162	Honorius A.VIII	Theodoſius A.III	412
	1163	Fl. Varro	Tertullus	413
		Hoc anno prima Romæ direptio facta à Gothis, duce Alaricho, qui tamen præda contentus, uictoria nimis inſolenter uſus non eſt.		
	1164	Theodoſius A.IIII. ſolus		414
298	1165	Honorius A.IX	Theodoſius A.V	415
	1166	Lucius V.C.	Herodianus. *Sed huius deinde memoria ob crimen perduellionis damnata fuit.*	416
	1167	Conſtans	Conſtantius	417
	1168	Honorius A.X	Theodoſius A.VI	418
299	1169	Theodoſius A.VII	Palladius	419

Olympiades	Anni urbis			Anni Christi
	1170	Honorius A. X I	Conſtantinus I I	420
	1171	Honorius A. X I I	Theodoſius A. V I I I	421
	1172	Maximus	Plinta	422
300	1173	Theodoſius A. I X	Conſtantius I I I	423
	1174	Euſtachius	Agricola	424
	1175	Honorius A. X I I I	Theodoſius A. X	425
	1176	Aſclepiodotus	Marinianus	426
		Theodoſius iunior ſolus		
301	1177	Caſtinus	Victor	427
	1178	Theodoſius A. X I	Valentinianus Cæſar	428
		Theodoſius iunior & Valentinianus I I I		
	1179	Theodoſius A. X I I	Valentinianus A. X I I	429
	1180	Hierius	Ardaburius	430
302	1181	Felix	Taurus	431
	1182	Florentius	Dionyſius	432
	1183	Theodoſius A. X I I I	Valentinianus A. A. I I I	433
	1184	Baſſus	Antiochus	434
303	1185	Aëtius	Valerius	435
	1186	Theodoſius A. X I I I I	Maximus	436
	1187	Ariouindus	Aſper	437
	1188	Theodoſius A. X V	Valentinianus A. I I I I	438
304	1189	Iſidorus	Senator	439
	1190	Aëtius I I.	Sigiſuultus	440
	1191	Theodoſius A. X V I I.	Fauſtus	441
	1192	Theodoſius A. X V I I	Feſtus	442
		Hoc anno Carthago à Vandalis, duce Genſericho capta, quum iam per annos 585. in ditione Romani imperij fuiſſet. Cuius mentio in C. de Offi. præf. præt. Africæ l. 1. in principio.		
305	1193	Valentinianus	Anatolius	443
	1194	Cyrus V. C. & ſolus		444
	1195	Eudoxius	Dioſcorus	445
	1196	Maximus I I	Paterius	446
306	1197	Theodoſius A. X V I I I	Albinus	447
	1198	Valentinianus A. V I	Nonius	448
	1199	Aëtius I I I	Q. Aurel. Symmachus	449
	1200	Calippius	Ardaburius	450
307	1201	Rufius Poſthumianus	Zeno	451
	1202	Protogenes	Aſterius	452
	1203	Valentinianus A. V I I	Auienus	453
		Valentin. I I I. & Martianus		
	1204	Martianus A.	Adelphius	454
208	1205	Herculanus	Aſporatius	455
	1206	Opilio	Vincomalus	456
	1207	Aëtius	Studius, aliâs Aſterius	457
	1208	Valentinianus A. V I I I	Anthemius	458
		Iterum hoc anno caput imperij & gentiũ domina Roma, in prædam & direptionẽ fuit expoſita: ſed Vandalis, qui præter id quod Vrbem poſt homines natos potentiſſimam omnibus opibus ſpoliarunt, Imperialia etiam ornamenta et inſignia, duce Genſericho ſecũ in Africam tranſtulerunt: ſcribente id Iuſtiniano, C. de offi. præf. præt. Africæ. Vt uerum tandem ſit, quod M. Varro libro 18. Antiquitatum, apud Cenſorinum ſcriptum reliquit: Vectium ſe Romæ in augurio non ignobilem, & ingenio cuiuis doctori in diſceptando parem, audiuiſſe dicentem, Quoniam, C X X annos incolumis præteriiſſet populus Romanus, ad M. & C C. peruenturum. Quid enim ab eo tempore Vrbs Roma uel Imperij uel maieſtatis habuit, quæ, ſi uetera memoria repetimus, improbiſſimo cuiq; maximè ſemper patuit, tot incurſiones barbararum gentium, tot oppreſſiones tyrannorum, tot calamitates perpeſſa, donec ad extremum miſera in ſummis malis conſenuit?		
		Martianus ſolus		
309	1209	Ioannes	Varari	459

Olympiades	Anni urbis			Anni Christi
	1210	Conſtantinus	Rufus	460
		Leo & Maiorianus		
	1211	Leo A.	Maiorianus A	461
	1212	Patritius	Richomer	462
310	1213	Magnus	Apollonius	463
	1214	Seuerinus	Dagalaiphus	464
		Leo & Seuerus		
	1215	Leo A. II	Seuerus A.	465
	1216	Baſilius	Viuianus	466
311	1217	Ruſticius	Olybrius	467
	1218	Fl. Baſilicus	Herminerichus	468
		Leo & Anthemius		
	1219	Leo A. III. & ſolus		469
	1220	Buteus	Ioannes	470
312	1221	Anthemius A. II. & ſolus		471
	1222	Martianus	Zeno Iſauricus	472
		Leo ſolus		
	1223	Iordanes	Seuerus	473
	1224	Leo A. IIII.	Probianus	474
313	1225	Feſtus	Martianus	475
	1226	Leo A. V. & ſolus		476
		Leo iunior, & Zeno Iſauricus		
	1227	Leo iunior A. & ſolus		477
		Zeno Iſauricus ſolus		
	1228	Poſt conſulatum Leonis iunioris A		478
314	1229	Fl. Baſilius II	Armatius	479
	1230	Poſt conſulatum Baſilij II. & Armatij		480
	1231	Ellus V. C. & ſolus		481
	1232	Zeno A. II. & ſolus		482
315	1233	Baſilius iunior V. C. & ſolus		483
	1234	Placidus V. C. & ſolus		484
	1235	Seuerinus V. C. & ſolus		485
	1236	Fauſtus V. C. & ſolus		486
316	1237	Theodoricus rex	Venantius	487
	1238	Symmachus V. C. & ſolus		488
	1239	Decius	Longinus	489
	1140	Fl. Boetius V. C. & ſolus		490
317	1241	Dynamius	Sifidius	491
	1242	Probinus	Euſebius Cronio	492
	1243	Fauſtus iunior V. C. & ſolus		493
	1244	Olybrius iunior V. C. & ſolus		494
		Anaſtaſius		
318	1245	Anaſtaſius A.	Rufinus	495
	1246	Albinus V. C. & ſolus		496
	1247	Aſterius	Præſidius	497
	1248	Viator	Aemylius	498
319	1249	Paulus V. C. & ſolus		499
	1250	Anaſtaſius A. II. & ſolus		500
	1251	Ioannes	Paulinus	501
	1252	Poſt conſulatum Ioannis & Paulini		502
320	1253	Ioannes	Aſclepion	503
	1254	Patritius	Hypatius	504
	1255	Fl. Auienus	Pompeius	505
	1256	Auienus iunior	Probus	506

Olympiades	Anni urbis			Anni Christi
321	1257	Cætheus v. c. & ſolus		507
	1258	Sabinianus	Manlius Theodorus	508
	1259	Artouinius	Meſſala	509
	1260	Anaſtaſius A. III.	Venantius	510
322	1261	Anatolius	Agapitus	511
	1262	Venantius iunior	Celer	512
	1263	Importunus v. c. & ſolus		513
	1264	Boetius	Euthericus	514
323	1265	Felix	Secundinus	515
	1266	Paulus	Muſchianus	516
	1267	Clementinus	Probus	517
	1268	Senator v. c. & ſolus		518
324	1269	Aurelius Caſsiodorus v. c. & ſolus		519
	1270	Florentinus	Anthemius	520
	1271	Petrus v. c. & ſolus		521
		Iuſtinus		
	1272	Iuſtinus A	Euthericus Cillica	522
325	1273	Ruſticus	Vitalis	523
	1274	Iuſtinianus	Valerius	524
	1275	Symmachus	Seuerinus Boetius	525
	1276	Maximus v. c. & ſolus		526
326	1277	Iuſtinus A. II	Opilio	527
	1278	Probus	Philoxenus	528
	1279	Olybrius v. c. & ſolus		529
		Iuſtinianus		
	1280	Mauortius v. c. & ſolus		530
327	1281	Iuſtinianus A. II. & ſolus		531
	1282	Decius v. c. & ſolus		532
		Hoc primum anno D. Iuſtinianus A. ex tribus Codicibus, Gregoriano, Hermogeniano & Theodoſiano, reiectis inde inutilibus, & ſuperadditis neceſſarijs, ſacrarũ conſtitutionum codicem compoſitum, & ſuo nomine præfulgentem edidit.		
	1283	Lampadius	Oreſtes	533
	1284	Poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis v v. c c.		534
328	1335	Item poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis v v. c c. anno ſecundo		535
	1286	Iuſtinianus A. III. & ſolus		536
		Hoc anno quinquaginta libri Digeſtorum ſeu Pandectarum, in quibus tota Iuris ciuilis ex uetere iure enucleati, & in compendium ac nouum ordinem redacti ratio continetur, à Triboniano excellentis ingenij & doctrinæ uiro, mandato D. Iuſtiniani A. primum abſoluti ſunt, & editi. His acceſſerunt quatuor Inſtitutionum libri, qui fores quodammodo aperiunt ad penetralia Iuris ingredi uolentibus.		
	1287	Iuſtinianus A. IIII.	Theodorus Paulinus	537
		Hoc deinde anno repetitam Codicis prælectionem D. Iuſtinianus A. inſtituit & abſoluit.		

HACTENVS HALOANDER.

AVTORES QVIBVS IN HAC TEMPORVM SVPPVTATIONE VSI SVMVS.

GRAECI

Plutarchus
Polybius
Dionyſius Halicarnaſſeus
Diodorus Siculus
Euſebius
Strabo

LATINI

T. Liuius
M. Tullius Cicero
Plinius
Saluſtius
Suetonius Tranquillus
Valerius Maximus
A. Gellius
C. Iulius Cæſar
Quintilianus
Aurelius Caſſiodorus
Oroſius
L. Florus
Gregorius Holoander

FINIS.

RERVM IN T. LIVIO MEMORABILIVM COPIOSISSIMVS INDEX.

Abderitæ Hortenſium accuſant Pag. 779.a libertatem à Romanis impetrant 779.b
Aborigenes 2.b eorum cum Troianis bellum 2.b
M. Aburius prætor 743.a pro Fuluio intercedit 690.b
Abydum Philip. expugnatur 524.b 525.b
Abydeni obſeſsi 519.a 693.b
Abydenorum contra Philippum fortitudo 525.b cum Philippo pax eod.
Acanthus ciuit. direpta 537.b
Acarnania 558.b
Acarnaniæ bellum à Scopa illatũ 307.b
Acarnanes pop. 452.a bellum Carthaginenſibus inferunt 524.b Cereris templum uiolãtes à Carthagi. interficiuntur 524.b fortiter patriam defendunt 307.b
Acarnanum concilium 822.b
Acca Laurentia 3.b
Accerræ incenſæ 423.a
Accharras Aetoli per deditionem recipiunt 545.b
Accius Tullius Volſcorum dux contra Rom. 48.a 46 b eius odium in Romanos 46.b oratio ad Volſcos 47.b & Romanos 47.a
Accillæ op. 363.b
Accua ciuitas ui capta 356.a
Acedux deſertor & proditor 304.b 305.b
Acerina Brutiorum colonia 206.b
Acerræ direptæ & incenſæ 330.b
Acerrani lex 205.a
Achaicum bellum 440.a
Achæi Perſeum è finibus ſuis pellunt 747.a Pthiotæ dantur 564.b cum Philippo fruſtra paciſcuntur 419.a & b iuramento obſtringuntur Philippo 541.b eorum agri à Nabide uaſtantur 604.a contra Nabidem res geſtæ 605.a & b 606.a & b cum Aetolis pugna 440.b cum Lacedæ. ſocietas 610.a cum iiſdem contentio 676.a & b cum Agrianis certamen 558.b cum Philippo ſocietas 542.b à Philippo defectio 550.b 579.b contra Eleos odium 440.a concilium 419.a 528.b 604.a 784.b in Sicyone concilium 547.b 604.a in concilio contentio 550.a contra Seleucum audacia 643.b apud Romanos autoritas 675.b
Achæorum amicitiam Rhodij & Attalus petunt 548.a & b item Perſeus 747.a
Achæorum amicitia à Quintio tentatur 547.b
Achæorũ cum Ro. amicitia 540.a 548.a firmata ſocietas 551.b legatio ad Ro. 714.a item ad T. Quintium 604.a exulum ad Ro. legatio 712.a
Achæorum portus 618.b
Achæis induciæ datæ 419.a 557.b ſubuenit Philippus 418.b ciuitates à Philippo reſtituuntur 541.b Erea & Triphylia reddita 454.a Corinthus, Triphylia & Hæra, urbes redditę 564.a & b libertas à Ro. donatur 564.a
Achelous Fl. 786.b
Acheron amnis 206.b
Acheruſia aqua 105.b
L. Acilius prætor 552.b eiuſdem contra Celtiberos res geſtæ 726.b a
M. Acilius Glabrio petit cenſuram 660.a conſulatum 598.a factus conſul. 604.a decemuir ſacrorum 540.a prætor 561.a trib. pleb. 516.b ludos plebeios edit 561.a ludos magnos Ioui uouit 616.b Herculi ſacrificia facit 628.b Pietati ædem uouit 627.b legatus ad Ptolemæum mittitur 423.b Meſſenios ab obſidione liberat 629.a Amphiſſam expugnat 616.b conceſſam militi circa Heracleã uendit prædam 628.b Aetolorum principes captos Romam ducit 636.a accuſatur 660.a
M. Acilij Glabrionis contra Antiochum res geſtæ 616.a 634.b 655.b item contra ſeruos 565.a
Aciliani libri 600.a
Acilianorum annales ex Græco in Latinum ſermonem uertuntur 392.b
Acradina ciuitas 362.a 357.a & b 384.a 356.b à Marcello obſeſſa 384.b à Syracuſanis capta 362.a diruta 357.b à Marcello expugnata 368.b mercenariorum militum ducibus ab Epicide data 385.b
Acradinæ præfecti 385.b tumultus 384.a
Acræa promontorium 551.a
Actiacum bellum 10.b
Actij Nauij factum miraculoſum 19.b
M. Acutius trib. pleb. 127.b
Acylla 569.b
Adherbalis cum Lælio nauale certamen 466.b 467.a
Admetium, locus 149.b
Adramyteorũ agri depopulautur 642.b
Adria Thuſcorum colonia 138.b ducta 257.b
Adrianus ager ab Hannibale deuaſtatur 299.a
Adriani Ro. coloni 427.b
Adriaticum mare unde dictum 138.b
Adrumetum 510.b
Aediles curules quando primùm creati 171.a & b item plebeij 434.b 442.a à ſenatu accuſantur 370.b
Aedilitia largitio 371.a
Aegates inſulæ 328.b 288.a 271.a 268.b
Aegeleon op. ab Attalo oppreſſum 538.b
Aegeria nympha 10.b 11.b
Aegina inſula Attalo dona data 63.b
Aeginium op. 622.b expugnatur 807.b 820.a
Aegymurus 508 b
C. Aelius trib. mil. 738.a 759.a
L. Aelius Pætus ædilis plebeius 152.b
P. Aelius ædilis pleb. 497.b prætor 505.b ſupplicationes inſtituit 507.a ad Antiochum legatus 593.a quæſtor 118.a triumuir 592.a 742.b
P. Aelius Ligur 753.b
P. Aelius Ligur in Illyricum legatus 815.a
P. Aelius Pætus augur de plebe creatus 246.a 746.a cenſor 542.a conſul 202.a 516.a decemuir 520.a magiſter equitum 515.b 219.b prætor 497.a triumuir 541.a
Q. Aelius Pætus augur 310.b 746.b eius mors 333.a
P. Aelius Tubero Ro. ad Antiochum legatus 659.b ædilis pl. uitio creatur 516.a prætor 740.b 516.a triumuir 598.a eius cum Ingaunis Liguribus fœdus 520.a eius mors 74.a
Q. Aelius Tubero 810.b eius rogatio 591.a
Sex. Aelius Pætus ædilis curulis 539.b cenſor 570.b 588.a 597.b 570.b conſul 542.b triumuir 541.a
T. Aelius trib. mil. 738.a 759.a
Aemylius dictator à cenſoribus notatur 93.b prætor 310.a 288.a
Aemylij contra Ligures res geſtæ 689.a
C. Aemylius trib. mil. 155.a 136.a 137.b
C. Aemylius Paulus conſul 242.b
L. Aemylius cenſor 333.a & b conſulatum petit 702.b fit conſul 53.b dictator 227.a interrex 179.b 206.b legatus ad Carthag. 275.a magiſter equitum 167.b 181.b trib. mil. 149.a 151.a triumuir menſarius 333.a infœliciter in Vaſcetanis pugnat 654.b
Lucius Aemylius Lepidus 337.a
L. Aemylius Mamercus dictator 108.a 104.b 101.b 102.a 202.b dictaturam abdicat 109.b 104.b conſul 171.b 172.b 193.b 204.b magiſter equitum 192.a trib. mil. 159.b 164.b
L. Aemylius Pappus prætor 470.b
L. Aemilij pappi ſacerdotis mors 760.b
L. Aemylius Paulus ædilis 598.b conſul 310.b 713.a 794.b 333.a pontifex 333.a prætor 604.a 616.b triumuir 588.b in certamine uulneratur 316.a Ro. ad Antiochum legatus 659.b eius ſtudium & induſtria 794.b fortitudo & pietas in patriam 316.b res geſtæ contra Luſitanos 650.a contra Perſeum 808.a contra Pœnos 313.b ad collegam & populum oratio 312.a alia de Manlij triumpho 682.b ei prorogatur imperiũ 714.a
L. Aemylius Regillus conſul 55.b templum laribus uouit 735.a eius contra Antiochum res geſtæ 645. 646. 647. & 648.a & b. 660.b 634.b triumphus naualis 634.b ad Quirites oratio 796.a
M. Aemylius Lepidus ædilis 598.b cenſor 732.b conſulatum petit 310.b 655.a fit conſul 680.b decemuir 753.b. item decemuir ſacrorum 406.b pontifex 542.b 367.a 734.b prætor 616.b 367.a repulſam patitur 676.b fit poſt duas repulſas conſul. 715.a ſenatus princeps 783.b 749.a 731.b pontifex 749.a 731.b Ro. ad Ptolomæum legatus 519.b

M. Aemylius Lepidi filius 557.a
M. Aemylij Lepidi magnificentia 714.b cum Fuluio ſimultas 751.b
M. Aemylius Numida decemuir ſacrorū 406.b
M. Aemylius Mamercus trib. mil. 111.b 117.a 157.b
M. Aemylius Pappus dictator 219.b maximus curio 425.a
M. Aemylius Paulus magiſter equitum 241.a
M. Aemylius Regillus conſul 350.a flamen Quirinalis 350.b eius mors 413.b 497.a
M. Aemylius conſul 127.b legatus ad Philip. 526.a prætor 311.a 289.a 299.a 367.a trib. mil. 118.a ludos magnos uouit 440.b pecuniam ad ludos edendos petit 714.b populum religionibus liberat 170.b Iunoni reginę templum uouit 690.a 714.b & Dianæ templum dedicat 714.b 690.a
M. Aemylij cum Fuluio ſimultas 690.b 691.a 681.a res contra Antiochum geſtæ 651.b item contra Ligures 690.a eius mors 644.a
P. Aemylius Perſei regis miſeriam deplorat 809.b
Q. Aemylius conſul 213.b
Q. Aemylius Barbula conſul 227.a 231.b
Q. Aemylius Ceretanus conſul 213.b 223.b eius contra Samnites pugna 227.b
Q. Aemylius Lepidus 557.a
T. Aemylius Mamercus conſul 100.b
T. Aemylius conſul 60.a 58.a prætor 194.a quinqueuir 181.b
T. Aemylij ſuperbia 100.b
T. Aemylio triūphus denegatur eod.
Aemylia uia 690.a tribus 677.b porticus reſtauratur 749.b
Aemus mons 922.b
Aenaria inſula 205.b
Aeneas Syluius 5.a
Aeneæ nauigatio poſt Troianum incendium 2.a in Italiam aduentus 1.a
Aenianus ſinus depopulatur 452.b
Aeneſidemi Dymæi factum 551.b cum Philocle pactum 551.b
Aenia urbs à Martio uaſtata 791.b eius ſitus eod.
Aeniorum urbes expugnantur à Rom. 810.a
Aennæ ſitus & munitiones 364.a 365.a
Aennenſes cauea incluſi cæduntur 365.a
Aennenſium cum Hymilcone proditioſæ pactiones 364.a cum Romano pręſidio contentiones de clauibus urbis ibid. præda militibus conceditur 365.a
Aequi Latinorū agrum inuadunt 60.b 44.a 55.a 118.b item Tuſculanorum agrum 77.a 74.a 71.b 114.b Vitelliam expugnant 136.b bellum in Ro. parant 127.b in Algido pugnant 137.b Romanorum agros depopulantur 61.a 49.a 57.a uincunt 79.a bellum renouant in Ro. 114.a 70.a 50.a 242.b à Romanis debellantur 136.a 241.a item à Seruilio 60.b Sergium uincunt 114.b uincuntur ipſi ad Bolas 150.a item nocturno prælio à Cincinnato 73.b à Iulio Bubulco 242.b à Poſthumio Regillano 116.a à Romanis 115.a 49.b 44.b 60.a ab Ecetranis præſidium petunt 61.b à Romanis turpiter fugantur 61.a 70.b 113.a Romanorum clementiā petunt 73.b inducias 110.b 107.b item pacem 60.b 133.b 27.b 71.b
Aequorum agri à Romanis depopulantur 53.a
Aequorū nomen ad internecionem deletum 241.b
Aequimelium 101.a 369.a 674.a
Aequus Cluilius Volſcorum dux 98.b
ærarij Romani inopia 351.a
æs alienum ſeditionem concitat 164.a
ære alieno plebs liberatur 155.b 156.a 181.b 184.b
Aeſculapius ex Græcia Romam uocatur 482.b 267.b eius fanum pictis tabulis ornatur 779.a templum in Epidauro 810.b ei templum Romæ ædificatur 267.b 746.b 758.b dona uota 729.a ſupplicatio habita 267.b
Aeſtræus campus à Dardanis uaſtatur 440.b
A. Aeternius conſul 74.a
Aetolia à Pleurato depopulatur 664.a M. Fuluio decreta 655.b
Aetolicum bellum 440.a 452.a 625.a & b
Aetoli pop. ubi 601.b in Amphilochos proficiſcuntur 662.b Theſſaliam depopulantur 541.a item Theſſaliæ agros 536.a ſibi ipſis bellum indicunt 617.a Dolopiæ & Athamaniæ bellum inferunt 655.b Demetriadem ui occupant 617.a concilium Naupactum indicunt 599.a Antiochum in concilium uocant 612.b
Aetoli Romanis infenſiſsimi 599.a Romanis concitant bellum 599.a & b à Philippo fugantur 451.a uincuntur. 516.a cum Philippo paciſcuntur 452.b Philippi cum Romanis pacem improbāt 563.b uincuntur à Fuluio 661.b item à Furio 674.a inducias à Romanis petunt 637.a & pacem 655.b 627.b 664.b
Aetoli Romanis cur ſuſpecti 655.b quibus conditionibus à P. C. auditi 635.a in ſenatum intromiſsi beneficia ſua in Ro. extollunt 655.a pacem petentes curiam excedere iubentur 634.b Italia excedere à Romanis iubentur 655.b quibus conditionibus Romanorum amicitiam acceperint 407.a
Aetolorum ſeditiones 748.b 690.b 752.a 613.b concilium 406.b 510.a in Perrœbiam profectio 535.b contra Macedones res geſtæ 541.a & Theſſalos 543.b contra Philippum bellum 407.a 438.b 439.a cum Philippo rege pax 483.b cum Achæis pugna 440.b contra Romanos in oppugnatione Heracleæ facta 626.a in Romanos maleuolentia ac furor 608.b & odium 568.b ferocia in uerbis potius quàm factis 614.b principes Romam ducuntur 696.a cum Romanis amicitia 594.a à Romanis defectio 570.a 595.a 617.a 608.a
Aetolis concilium Heracleam indictum 452.b ab Acilio Glabrione dantur induciæ 627.b & 628.a quibus conditionibus pax oblata 665.a & qua lege pax demum data à Romanis 666.a
C. Afranius Stellio prætor 698.a triumuir 713.a ad Perſeum legatus 785.a
Africa T. Claudio decreta 509.b & ſubacta 449.b
Afrorū milites uenundantur 435.a & b
Agalſus Parthinorum præfectus 800.b
Agaſa urbs 790.b diruta 810.a
Agatirna op. 428.b
Agatirni a Leuino in Italiam tranſuecti 415.b
Agathocles Syracuſanorum rex 474.b
Agemata 770.a 773.a
Ageſimbrotus 538.a præfectus claſsis 534.b 546.b
Ageſipolis exulum Lacedæmoniorum princeps 581.a
Agrianorum cum Achæis certamen 558.b
agri hoſtium uiritim à Romanis ciuibus diſtributi 23.b 52.b 134.a 792.b 527.a 559.b
agrorum cultus à Romanis magno urbis incommodo neglectus 99.b
agraria lex quando primùm lata 49.a 50.b ſeditiones mouet 60.a 113.a exagitatur reſiſtente Sempronio 114.a 114.b Vide Lex agraria
Agrianes Caſſandream præſidio defendit 792.a
Agrigentum Carthaginenſium pręſidio munitur 415.a oppugnatur 415.a & b occupatur 365.b recuperatur 365.b 415.a
Agrigentinorū proceres uirgis tractantur 415.b
Agrippa Furius conſul 90.a trib. mil. 197.b
Agrippa Menenius conſul 58.a 100.a trib. mil. 115.a eius cum Aequis pugna 92.b trib. con. pot. 114.a Vide Menenium
Agrippa Syluius 5.b
Alabanda ciuitas 558.b
Alabandi pop. 666.b ſcuta in Macedoniam reportant 780.a templum Romæ ædificant 780.a petunt ut Romæ ſacrificare liceat 780.a eorum ad Roma. legatio 780.a
Alabādenſibus amiſſum caſtellum reſtituitur 666.b
Alamana urbs 798.b
Alandrus Fl. 669.b
Alatrinatibus ſuæ leges redditæ 240.a
Alba longa ciuitas 191.b à quo condita [illegible] diruta 1.a 15.b
Alba Ro. colonia 437.a 242.a

Albana

Albana arx 282.b
Albanæ aquæ prodigia 437.b 426.a 146.b 129.b
Albanorum equitum turmæ 16.a
Albani in agrum Romanũ incurſiones faciunt 11.a in urbem recipiuntur 1.a
Albanus mons 749.b
C. Albius Calenus Sucronenſium imperator per ſeditionem factus 463.b 464.b dat pœnas motæ ſeditionis 466.a
L. Albinus trib. pleb. 45.b
L. Albinus & eius religio 141.b
M. Albinus trib. mil. 163.b
Albula Fl. 3.a
Alce op. expugnatur 734.a
Alcon Saguntinus 273.b
Alexamenus Lacedæmonem proficiſcitur 608.b eius res geſtæ 609.a mors 610.a
Alexander Berreus 714.a
Alexander Magnus in quibus ab Hannibale laudatus 600.a eius res geſtæ enumerantur 595.a 225.a 226.a genitura 404.a
Alexander Philippi amicus 601.b princeps Aetolorum 555.a in Athenienſes inuehitur 579.b
Alexandri Epiri regis in Italiam aduentus 194.b cum Romanis bellum 203.a pax 203.a eius mors crudelis 206.b 207.a
Alexandri apud Aetolos pro Nabide oratio 579.b apud Antiochum de bello contra Ro. ſuſcipiendo conſilia 601.b à Philippo ad Antiochum defectio 601.b
Alexandria in Aegypto condita 206.b ab Antiocho obſidione tentatur 612.a
Alexandrinorum legatio ad Ro. 795.a
Algidus mons 157.b ab Aequis occupatur 60.b
Aliſanus ager 301.a
Aliſe oppidum à Romanis captũ 207.b 236.a 249.a
Alimne op. 667.b
Aliphera op. 541.b Megalopolitis à Philippo redditum 454.a
Alipinus Fl. 280.b
Allia Fl. 163.a
Allienſis clades 141.a 149.b fuga 147.b
Alliſani ab Hannibale depopulantur 398.a
Alliſates à Romanis ſubacti 218.a
Allobroges 280.b eorum ſeditiones 280.b
Allucius princeps Celtiberorum 420.b eius ſponſa capta ad Scipionem ducitur 420.b gratitudo 421.a
Alopeconneſſum oppidum Philippus occupat 525.a
Alorcus Hiſpanus 273.b eius ad Saguntinos oratio de pacis conditionibus 273.b
Alpes Iuliæ 199.a inexſuperabiles 278.b quis primùm peruias fecerit 912.b an Hercules primùm aperuerit 199.a ab Hannibale ſuperantur 208.b quo loco Hannibal fregerit 283.b
Alpium niues 283.a
Alpinarum gentium origo 158.b
Alſienſes uacationes ſuas Romæ indicant 443.a
Altinius Arpos ſe proditurum pollicetur 307.b
Altum caſtrum, locus 366.a
Amadocus à Philippo captus abducitur 704.a
Ambarri pop. 158.b
Amarynthidis celebritas 61..b
Ambigatus Celticus rex 158.b
Ambitionis muliebris inſigne exẽplum 165.b
Ambitus leges 922.a
Ambracia regia Pyrrhi 665.b eius ornamenta 665.b ui capta 690.b 661.b expugnata 681.a 663.a 664.a & b
Ambracienſes à Fuluio in deditionem accepti 661.b ampliſsima dona conſuli Ro. offerunt 665.b
Ambracienſibus pax à Romanis data 6.5.a quid poſt bellum, conceſſum à Romanis 681.b
Ambryſus 547.b
Ameriola 20.b
Amilcar pater Hannibalis 269.a Vide Hamilcar
Aminander pro Ambracienſibus apud Ro. intercedit 665.a regnum recuperare conatur 661.b recuperat 662.b cum uxore fugam adornat, ne in Ro. ueniat poteſtatem 612.a Romæ ſe excuſat quòd per Aetolos regnum paternũ recuperaſſet 662.b eius res geſtæ 448.a 481.b 550.a 554.b 535.b 613.b 545.b exilium 661.b
Amiternum oppidum à Romanis captũ 262.b
Amphilochia 665.b depopulatur 664.b à Perſeo expugnatur 662.b 664.a ab Aetolis recuperatur 662.b
Amphilochus uates 820.b
Amphiſſa ab Acilio expugnatur 632.b
L. Ampuſtij res geſtæ 546.a & b
Amulius obtruncatur 1.a
Amuſitus ad Haſdrubalẽ profugit 293.a
Anabura ciuitas 668.a
Anagninus ager ab Hannibale depopulatur 398.b
Anagninæ terra ardere uiſa 423.b
Anagninis data ciuitas 240.a
Anatis Fl. 363.b
Ancæ expugnantur 356.a
Ancilla ueneficas prodit Fabio 203.b
Ancus Martius quartus Ro. rex 17.a religionis inſtaurator eod. eius parentes 18.b mors 19.a
Ancylia 11.a 146.b 649.a cœlo demiſſa 148.b
Ancyra à Perſeo depopulatur 786.a
Andania op. 629.a
Androcles 801.b
Andronicus Macedonum dux 640.a ſecuri percutitur 822.b
Andronici mors 791.a
Andronodorus 348.b 349.a prætor creatur 357.b præſidijs omnia firmat 356.b 357.a eius oratio ad arã Concordiæ habita 357.b mors 358.a
Androſthenes Corinthiorũ præſidij dux 552.b
Andrus inſ. à Romanis capta 557.a & b
anemuriũ ab Antiocho in deditionem acceptum 55.b
angeas op. expugnatur 545.a
angues miræ magnitudinis 422.b ſacrificij ſecur corrodunt 3.9.a
annibalis in Romanos odium 602.a Vide Hannibal
L. Anicius Gallus prætor 794.b in Illyricum proficiſcitur 796.a & in Epirum 819.b
Cn. Anicij res geſtæ 807.b
anicij contra Gentium regem res geſtæ 787.b in patriam reditus 824.a triumphus 824.a
anienis pons 175.a
anienſis tribus 246.b
anitorgin Hiſpaniæ op. 383.a
T. Annius triumuir 278.a
T. Annius Luſcus triumuir 984.b
annius de Capitolio prolapſus 193.b
annij Setini Latini ad Romanos oratio 195.a & b
annonæ præfectus Ro. creatur 99.b
annonæ apud Romanos penuria 144.b 147.a
annonæ uilitas 515.b 519.b
annonæ ſalariæ uectigal inſtituitur 498.b Vide frumentum
annulorum tres modij ex interfectis collecti 328.a aceruus Carthaginem portatur 322.b
annum in duodecim menſes diſtribuit Numa 10.b
anſeres ſtrepitu Gallos produnt 144.b
anſona urbs 220.a
anſticula ciuitas à Fabio capta 141.b
antennates pop. 6.a & b eorum cum Romanis conflictus 7.a
antenor Perſei regis præfectus 799.a eius res geſtæ 800.a
anticyra à Ro. capta 547.b expugnata 408.a
anticyræ ſitus 408.a
antigonea à Martio uaſtata 791.b
antigonia 541.b
antigonus Echecratis filius 735.a eius uirtutes ab Ariſtheno decſtantur 549.b fides & animus incorruptus 735.b cum Cleomene pugna 581.b in Megalopolitanos beneficia 550.b
antimachi res geſtæ 793.a mors 777.a
atina à Ro. capta 25.a
antinous Paſſaronum princeps 801.b
antiochus concilium Aetoliæ principum conuocat 611.a cur in Theſſaliam profectus 619.b Coraceſiũ oppugnat 559.b Elæenſium agros depopulatur 641.b. item Thraciam 566.b & Pergamenum agrum 642.a Græciæ bellum infert 595.a contra Syros bellum ſuſcipit 559.a regnum Attali inuadit 543.a reſponſum repentinũ Popilio dare cogitur 811.a Lyſimachiam dirutã reſtaurat 566.b Aſiæ ciuitates in antiquã imperij formulam redigere conatur 566.a Delphico Apollini facit rem diuinam 611.a uatem Hannibalem agnoſcit 612.b

6::.b Scipioni filium captum re-
mittit 614.b in Aſia à Ro.ui-
ctus 662.b à Ro.uincitur 651.a
& ad Myonneſum nauali prælio 647.a
& b 648.a item ab Aemylio Re-
gillo 614.b à Scipione 614.b
Antiochus Syriæ rex Romanorum ob-
ſes 795.b pacem à Rom. petit
653.b quibus conditionibus pa-
cem à Romanis petierit 592.b
quibus conditionibus in Ro. amici-
tiam receptus 678.a obſides
Epheſum mittit 634.a eius
Syriæ regis res geſtæ 808.a & in
Cherſoneſo 556.b in Græciam
exercitus 615.a in Europam pro-
fectio 568.b & in Helleſpontum
603.b 566.b in Europam tranſitus
587.b nuptiæ intempeſtiuæ 610.b
contra Ro.& Eumenē pugna 652.a
6::.a contra Ro. exercitus quan-
tus 611.b cum Ro.& Rhodijs
prælium nauale 647.a & b
naualia cum Romanis prælia 616.a
cum Scipione conflictus ad Phrygiũ
amnē 650.b exercitus ferè omnis
à Romanis deletus 615.a naues
à Romanis incenduntur 678.b
cum Chalcidēſib. colloquium 613.b
ad L. Cornelium oratio 567.a
in Achæorum concilio oratio 612.b
ad Ro. legatio 592.b legatorum
ad P.C. oratio 659.a filius ob-
ſes Romanis datur 737.b cum
Ptolemæo amicitia 567.a item
cum Rhodijs 559.b cum Ro-
manis 459.b 543.a pax & fœdus
Romæ firmatur 659.a
Antiochi regis ſtatua 635.a
Antiochi iunioris in Aegyptum profe-
ctio 600.a mors 600.b
cum Antiocho fœdus à Romanis quo-
modo conſcriptum 678.a qui-
bus conditionibus pax à Rom. data
659.a & b 654.b
Antipatria op. 529.b expugnatur
529.b
Antipater pacē Antiochi nomine à Ro.
petit 653.b in prælio interfi-
citur 777.a
Antiphilus Edeſſæus Macedonum dux
770.a
Antiſſa oppidum 811.b
C. Antiſtius Labeo in Macedoniam lega
tus 815.a
L. Antiſtius trib.mil. 163.b
M. Antiſtij ad Flaminium legatio 294.b
Sex. Antiſtius Haſdrubalis in Italiam ad
uentum explorat 442.a
Antiſtius trib.pleb. 112.b
Antiſtij filius repulſam patitur 115.b
L. Antius Serinus prætor 195.a
Antium colonia Romanis ſuſpecta 61.b
Antium oppidum bene munitum 155.a
captum 201.a 60.a
Antium petit Valerius cum exercitu
120.b
Antium mittuntur noui coloni 101.a
Antiates finitimos concitant in Roma-
nos 119.a agros Hoſtienſium,
Ardeatium & Soloniorum depopu-
lantur 100.a bellum in Ro-
manos parant 151.b à Papy-
rio Craſſo debellantur 200.b
uincuntur à Romanis 45.b
uacationes ſuas Romę indicāt 445.a
Antiati populo mare interdictum à Ro
manis 101.a
Antiatum Latinorumq; ſeditio 164.b
defectio 71.a 61.b roſtra 102.a
cum Plautio prælium 193.b
naues incenduntur à Ro. 202.a
Antiatibus coloni ad ſtabilienda iura
dati 227.a
A. Antonius ad Perſeum regem legatus
809.b
M. Antonius magiſter equitum 201.a
Q. Antonius Merenda trib.mil. 112.b
T. Antonius decemuir 76.a
Antrona ciuitas à Ro. recepta 777.b
Anum Philippus expugnat 525.a
Anxur op. 191.b nequicquam
expugnatur 128.b Fabius op-
pugnat 120.b 121.a à Romanis
recipitur 128.b 127.a
Anxur mittuntur coloni 205.a
Aous Fl. 541.b 542.a
Apamea Aminandri uxor 613.b
Seleuci regis ſoror 666.b
Apamea op. 600.b 666.b
Apelles Philippi regis legatus 721.a
in Chæream mittitur 735.b eius
auxilio Demetrius interfectus 751.b
Apenninus mons 158.b 690.a
occupatur ab Hannibale 292.a
Aperantia ciuitas 787.a ab Aetolis
in deditionem recepta 662.b
in fidem à Philippo recepta 629.b
Aphrodiſiæ op. ab Antiocho captum
643.b
Apiolas ui capit Tarquinius 19.a
Apocleti 628.a
Apollo à Romanis placatur 129.a
eius nomen in comitijs pronũciatum
551.b fanum 666.b promon
torium 508.b ludi 576.b
377.a 418.a ara Romæ 317.b
oraculum ad Hieran 669.b ſa-
crificia 177.a ædes pro uale-
tudine uota 305.a templum
89.a 442.b 587.b 714.b 744.a 18.a
Apollinis Delij templum 615.b
Apollinis Medici templum Ro. 734.b
Apollinis Ceryntheij templum 680.a
templum à Cn. Iulio dedicatum 107.a
dona uota 729.a donum pa-
ratur 133.b item lectiſternium
199.b Cratera aurea à Romanis
offertur 134.b 136.a corona au-
rea à Ro. mittitur 476.a decima
pars prædæ Veientanæ uota 132.b
134.b
Apollinares ludi inſtituti 370.a 377.a
ludi celebrantur 435.b 616.a 406.b
376.b ad ædē Erycinæ fiunt 515.b
Apollodorus princeps defectionis da-
mnatur 615.a
Apollonia caſtellum 454.a à Phi-
lippo tentata 365.b obſeſſa eod.
Apolloniates præſidium à Romanis cō-
tra Macedones petunt 365.b
Apolloniatiũ agri depopulantur 800.b
item à Philippo uaſtantur 483.b
407.b
Apollonidis oratio 560.a
Apophthegma Fabij de deis Tarentino-
rum 431.b & de Liuio, qui ſuá
opera Tarentum receptum dicebat
436.a Damocriti 511.a Dio-
nyſij Tyranni 557.a Hanni-
balis 518.a 509.a 429.b 399.b 431.b
711.a
Apophtheg. de Carthaginenſib. 449.b
de Romanis 411.b 711.a Hānibalis
de iiſdem 411.b 711.a 517.b M. Liuij
444.a Maherbalis de Hannibale
317.a Scipionis de Maſaniſſa 495.a
Aporidos uicus 668.a
Apparitores magiſtratum conuocant
77.b
C. Appius Boiorum agros depopulatur
519.b eius mors 520.a
Appius Claudius Cæcus adhortatur pa
tres, ne Pyrrhum in urbem recipiant
267.b Appius Claudius oculorum
aciem amittit 231.b Herculis ſacra
docet ſeruos 231.b
Appius Claudius Cento ædilis curulis
737.a
Appius Claudius Craſſus 122.a
conſul 183.a 149.a 249.b tribu-
norum legem diſſuadet 168.b
Appius Claudius Marcellus conſul
268.b
Appius Claudius Nero prætor 567.b
568.a Romanorũ ad Antiochum
legatus 659.b
Appius Claudius Pulcher conſul 571.a
698.a ouans urbem ingreditur
749.b prætor 680.b 514.a
trib.mil. 518.b
Appius Claudius Sabinus decēuir 76.a
Appius Claudius urbis præfectus 190.b
decemuir 75.a princeps de-
cemuirorum 79.a interrex
247.a prætor 255.a 251.b
legatos ad Hieronymũ mittit 349.b
cōtra Syracuſanos proficiſcitur 350.a
item Meſſanam proficiſcitur 342.b
Romanos in Veientes concitat 124.a
primus Carthaginēſibus bellum in-
tulit 519.a contra Campanos
pugnat 396.b uulneratur
397.a pugnat cōtra legem Aemy-
liam 233.b & contra Samni-
tes 258.a ſenatum libertinorũ
filijs coinquinat 241.b ſolus con
tra legem cenſuram gerit 234.b
ad conſulatum petendum mittitur
565.a tribunitias ſeditiones com-
primit 113.a auræ popularis
captator 75.a ſacrificij cauſa Ro-
mam redit 787.a ſemper ini-
micus tribunorum plebis 110.b
plebi infenſus 96.b accuſatur
58.a 85.a incarceratur 86.a
infert ſibiipſi manum 86.b
Appius Clauſus 38.a à Regillo
Romam transfugit 38.a
Appius Iulius trib.pleb. 184.b
Appij Claudij Craſsi ad deos precatio
ut uictoriam Romanis tribuant 191.b
Appij Claudij Pulch. contra Celtiberos
res geſtæ 749.a eius mors 402.b
Appij Claudij clementia 402.b
Appij Claudij Sabini conſulatus 56.b
magnificentia 215.b ambitio
249.a libidinoſum facinus 60.a
89.b ad Lariſſam profectio 620.b
conſilium

conſilium de præda Veientana 192.a
de Fabio criminationes 255.a & b
conſulatus 40.a ſeueritas 57.b
& contumacia ibid. cenſura
331.b 253.a ad Theſſalos profectio
992.a contra Volſcos res geſtæ
50.b & in Epiro 786.a
contra Nabidem 581.b cōſilium
ad diſſoluendam tribunitiam poteſta
tem 115.b conſilium de creando
dictatore 43.b doctiſsima ad
Quirites oratio 123.a 159.a
mors 58.b 183.b funus & lau-
datio 58.b
Appio Claudio Pulchro prorogatur im
perium 394.a Sicilia decreta
prouincia 357.b
Appia uia 191.b 251.b 318.b
Appiæ municipia 398.a
C. Apronius trib. pleb. 84.b
Apſus Fl. 529.b
Apuani Ligures in agrum Piſanū & Bo-
nonienſes incurſionem faciunt 698.a
à Romanis debellati 724.b
à Flaminio domiti 690.a
à Fuluio in deditionem accepti 730.b
Apuanorum rebellio 713.b
Apuanorum agri à Sempronio ferro &
incendio depopulantur 702.b
C. Apuleius Saturninus quinqueuir
893.b
L. Apuleius Saturninus prætor 819.a
decemuir 731.b
L. Apuleius Camillo diem dicit 138.a
Q. Apuleius Panſa conſul 244.b
Q. Apuleius decemuir 751.b
Apulia à Romanis domita 127.a 225.a
Cethego decreta 393.b item L.
Duronio 711.b 712.a L. Puppio
708.b M. Tuccio 615.a
Appuli Samnitum contra Romanos ſo-
cij 207.a
Apulorum ad Pœnos defectio 322.b
cum Romanis cruentiſsimus confli-
ctus 249.a urbes à Fuluio ex-
pugnantur 381.b
Apulus ager à Romanis uaſtatur 214.b
L. Apuſtius Fullo ædilis plebis 520.b
prætor 561.a legatus 541.b 636.a
L. Apuſtius triumuir 591.a 598.a
eius mors 641.b
T. Apuſtius Macedoniam depopulatur
529.b
Aquæ calidæ 508.b
Aquarū in agro Romano penuria 107.b
inſolita magnitudo in religionē uer-
ſa 915.b Vide Inundationes
Aquileia colonia deducta 713.b
698.a 727.b
Aquileienſium coloniæ auctæ 984.b
Aquilius conſul 49.a
L. Aquilius Caruus trib. mil. 150.b
L. Aquilius Gallus prætor 945.a
L. Aquilius Pætus augur 442.b
P. Aquilij in Aetoliam profectio 423.a
Aquilij 32.a
Aquilonia 261.a cruentiſsima
ſtrage nobilitatur 264.b
Aquiloniam Papyrius cum exercitu pro
ficiſcitur 262.b
Aquitania ab Hannibale ſubacta 377.b
Ara maxima 5.a
Arabes ſagittarij 69.b
Arachthus Fl. 936.b
Arar Fl. 280.b
Aratus 549.b
Arato Achæorum principi uxor à Phi-
lippo rege adempta 419.b
Arbacala capta 270.b
Arcadum concilium 541.b
Arcas 604.b
Archidamus Aetolorum princeps 786.b
legatus 614.a eius contra Ma-
cedones res geſtæ 541.a
Archimedis Mathematici induſtria 370.a
387.b tormenta bellica 361.a
eius auxilio Syracuſani ſeruantur
362.b 363.a
Archippus dux 587.a
Archo Herodici filia 914.b
Arco Achæorum prætor 747.b
Ardea Ro. colonia 417.a
Ardea Rutulorum 271.b
Ardea à Ro. obſeſſa 28.b 98.b
Ardeam coloni à Romanis mittuntur
99.b
Ardeatium legati Romanorum implo-
rant auxilium 98.a 97.b agri
ab Antiatibus depopulantur 100.a
Ardeatium defectio 94.a
cum Romanis fœdus renouatur 97.b
ſeditiones à Geganio ſedantur 99.a
Ardorea 356.a
Arei pop. 553.b
L. Arennius captiuus abducitur 417.b
Arethon Fl. 663.a
Arethuſa fons 387.a
Aretini Romanis ſcuta & galeas contra
hoſtes pollicentur 476.a
Aretinorum principes ſenatus clām cum
liberis ex urbe fugiunt 415.b
Aretinis claues portarum à Romanis
mutatæ 456.a
ab Aretinis obſides à C. Hoſtilio acci-
piuntur 415.b
Areus exul reuocatur 903.a
Argenta oppidum ab Aminādro in de-
ditionem accepta 545.b
Argentanum oppidum 527.a
Argentariæ incendio conſumptæ 408.b
Argentum Romæ quando primùm ſi-
gnatum 268.a
Argentum deprauatum à Carthaginen-
ſibus Romam mittitur 540.b
Argenti apud Ro. penuria 311.a
Argithea oppidum 661.b
Athamaniæ caput 661.b
Argiui ex Achæorum concilio fugiunt
550.b eorum erga Philippum gra-
titudo 550.b
Argiuorū ciuitas Philocli prodita 551.a
Argos Nabidi traditum 556.b
Argyraſpides 651.b
C. Arianus trib. pleb. 424.b
L. Arianus trib. pleb. 424.b
Ariarates Cappadocum rex 677.b
filium Romam mittit liberaliter edu
candum 757.a eius ad Ro. le-
gatio 712.a 757.a
filia Eumeni deſponſatur 673.b
cum Ariarate amicitia iuncta 661.b
Aricia 42.a
Ariciæ Iouis templum fulmine ictum
367.b
Aricinus Herdonius 25.b
Aricini ad Aſturæ flumen uicti 101.a
urbe donati 201.b ab Arunte
uicti 57.a
Ariminenſes Ro. coloni 417.b
Ariminū prouincia Sempronio decreta
367.a
Ariſtæus Achæorum prætor 579.b
eius contra Nabidem oratio eod.
580.a contra Nabidem res geſtæ
583.a
Ariſthenus Achæus 554.b
Achæorum prætor 547.b 582.b
ſuadet Achæis Romanorū amicitiam
549.b eius in Achæorum conci-
lio oratio 548.a
Ariſtodemus tyrannus 40.a 46.a
Ariſtomachus princeps 347.b
Crotonienſes prodit 347.b 348.a
eius conſtantia 348.a
ad Hannonem fuga 348.a
Ariſtoteles nauium Antiochi præfectus
625.b
Ariſton tragicus 958.a
Ariſton Tyrius 593.b ab Hanni-
bale Carthaginem mittitur 593.b
tabellas ad ſedilia magiſtratuū ponit
594.a à Carthaginenſibus exa-
minatur 593.b 594.a
eius ex Carthagine fuga 594.b
Arma militibus ad uigilias cur interdi-
cta 802.a
Armenes Nabidis filius Romanorū ob-
ſes 590.b
Armiluſtrum 442.b
Arminum colonia deducta 268.a
Arnienſis tribus 151.b
Arnus Flu. 295.b
Arpini pro Romanis contra Carthagi-
nenſes arma uertunt 268.b
Arpinum à Samnitibus receptum 240.b
Arpinatibus ciuitas data 241.a
Arpos cum exercitu Papyrius proficiſci-
tur 212.b
Fabius expugnat 363.a
Arretini Hetruſcos ad defectionem irri-
tant 414.b
pacem à Romanis petunt 251.b
Arretinorum ſeditiones 243.a
componuntur 244.b
Artatus Fl. 785.b
artena Veientum, an Volſcorum ciuitas
fuerit 111.b à Romanis obſeſſa
eod. cum arce diruta 111.b
artona urbs ab Aequis expugnatur 50.a
aruerni 133.b
arunca ciuitas olim Sueſſa appellata
202.a
aruns 18.b
aruns Cluſinus 158.a
aruns Tarquinius 31.b eius cum Bru
to certamen 33.b mors 33.b
arunci Romanis bellum inferunt 41.a
Sueſſam communiunt 202.a
arunci à Romanis debellati 184.b 18.a
à Manlio in deditionē accepti 202.a
aruncorum cum Sidicinis bellum 202.a
C. Arunculeius prætor 425.a eius
contra Hannibalem res geſtæ 444.b
L. Arunculeius prætor 634.b 635.a
Ro. ad Antiochum legatus 659.b
aruſpices ex Hetruria Romam uocantur
442.b
aſcanij indoles 5.a
aſclepiodotus dux 918.a

Gallorum præfectus 770.a
Aſcordus Fl. 790.b
Aſetanos Scipio debellat 295.a
Aſena capta 315.b
Aſellus Claudius 350.a eques 305.a eius cum Taurea monomachia 345.b
Aſiæ amœnitas & fertilitas 689.b
Aſiæ ciuitates ab Antiocho reformantur 566.b ad Romanos deficiunt 653.b libertate à Romanis donantur 564.b
Aſnaum Athenagoras communit 542.a
Aſopus fluuius 626.a
Aſpendijs pop. pax data 667.b
Aſta oppidum à Catinio captum 697.b item à Martio 462.a à Romanis expugnatur 450.a incenditur 462.b
Aſtragon caſtellum à Dinocrate uaſtatur 558.b
Aſdrubalis in Italiam aduentus 441.a Vide Haſdrubal
Aſtura Fl. 201.a
Aſtymedes Rhodiorum ad Romanos legatus 819.a
Aſylum Romuli 5.b
Aſyla 615.b
Atalanta inſula 610.a
Atella in deditionem à Romanis accepta 402.b
Atellani Galatiam migrant 425.a
Atellanarum actores cur tribu non moueantur 172.a
Atellanis libertas à Romanis reſtituta 411.a
A. Aternius trib. pleb. 89.b
Athamania 515.b 661.b in deditionem Philippi conceſsit 622.a item Romanorum 622.a
Athamaniæ à Philippo defectio 661.b
Athanagia obſeſſa 293.a
Athenagoræ res geſtæ 519.b 536.b in Chaoniam profectio 541.b
Atheneum oppidum 662.a
Athenæus 772.a contra Gallogræcos pugnat 656.b
Athenarum deſcriptio 820.b
Athenienſes oratione plurimum pollēt 537.a à Philippo obſeſsi 528.a à Ptolemæo contra Philippum petūt auxilium 522.a item Romanorum 520.b præſidium à Sulpicio petunt 524.b pro Aetolis Romæ intercedunt 665.b eorum agri à Philocle depopulantur 525.a 529.a cum Aetolis amicitia 608.a odium in Philippum 537.a contra Philippum & Nabidem auxilium 579.b ad Roma. legatio 780.a erga Ro. gratitudo 608.a
Athenienſibus quæ inſulæ à Philippo datæ 563.b
Atheſis 139.a
Athletarum certamen quando Romæ primùm inchoatum 697.b
Atho mons 799.a
L. Atij tribuni fortitudo militaris 739.a
Atinatus ager à Romanis depopulatur 262.b
C. Atinius Labeo prætor 567.b 568.a 614.b 615.a tribunus pleb. 560.a eius rogatio de pace cum Philippo 560.a contra Boios res geſtæ 589.a
M. Atinius à Thurinis proditur 378.b eius mors 589.a
Atintania oppidum 622.a
Atleſbis regulus 777.a
C. Atrius à Sucronenſibus ſeditioſis imperator factus 463.b 464.b ſecuri percutitur 466.a
Attalida tribus 525.a
Attalus rex 438.b 583.a Opuntiorum urbem expugnat 451.b ſocietatem cum Athenienſibus renouat 524.b Romam proficiſcitur 754.a ad regnum ſuum tutandum præſidum à Roman. petit 545.a à Ro. multis muneribus & honoribus ornatur 603.b omiſſo bello Aetolico in Aſiā properat 455.b à principibus Opuntiorum pecuniam exigit 453.b eius ad Aeginam profectio 524.b item in Eubœam 439.a ad Niceam & Oreum 452.b ad Aeginam profectio 439.a 452.a contra Antiochum res geſtæ 653.a contra Philippum bellum & cum Romanis amicitia 483.a contra Philippum res geſtæ 450.a item contra Perſeum 773.b contra Gallos auxilium 670.b 672.a ad Romanos legatio 519.b
Attali regis uirtutes 560.a in Romanos gratitudo 552.b liberalitas & munificentia 557.b mors 559.a & 560.a
Attalo Aegina inſula dono data 563.b
Attanes regulus Turdetanorum 458.b
C. Attelij Aemylij mors 746.a
Attellani ad Pœnos deficiunt 322.b
Attellani ludi 172.a
A. Attilius Serranus prætor 598.b 750.a 602.b 760.a ad Gyttheum profectio 610.a
C. Attilius Serranus ædilis curulis 591.a pontifex 510.b triumuir 333.a uota ſuſcipit 293.b
L. Attilius tribunus 97.a tribunus mil. 129.a 131.a
L. Attilius Locrenſium præfectus 347.a
L. Attilij inſignis adoleſcentia 809.b
L. Attilij tribuni ple. de Campanis rogatio 411.b
L. Attilij mors 316.b
M. Attilius prætor 265.b item 367.a 750.a tribunus pleb. 517.b triumuir 333.a magiſtratum abdicat 367.a ad Ptolemæum mittitur 425.b
M. Attilius Regulus conſul 202.b 258.b 268.a 307.a cenſor 352.a 367.a Ioui Statori templum uouit 261.a contra Samnites pugnat 258.b & 259.a Pœnos uincit 268.a
M. Attilius Regulus agriculturæ ſtudioſus 268.a eius contra Hannibalem res geſtæ 309.a 196.b ad milites ignauos exhortatio 260.a autoritas 410.b 411.b fides, & in patriam pietas 268.a ſenectus 313.a triumphus 261.a
Attilius Calatinus conſul 268.a dictator 268.b Antiochi regis commeatus intercipit 601.a Athenienſibus frumēta diuidit 625.a prætor ad ſocios tuendos in Græciam mittitur 603.a Menti ædem uouit 299.b
M. Attilius Serranus triumuir 654.b 660.a
Atys 5.a
Auentinus collis unde dictus 5.b mons 18.a captus 599.a Palatio iungitur 58.a
de Auentino publicando lex lata 74.a
Auerni lacus 352.b 356.b
Aufidena à Fuluio capta 247.b
Cn. Aufidius Lucretium accuſat 781.a
Aufidus Fl. 314.b
Auginus mons 690.a
Auguratus ſacerdotium perpetuū 10.a
Auguria Romuli & Remi 4.b
Augures quando creati 95.b cur impares 244.b
Augurum numerus augetur 244.b 246.a
Augurum collegium 242.a
Auguſtus Cæſar pacificus 10.b
M. Aulij mors 437.b
Q. Aulius magiſter equitum 228.a
Aulerci pop. 138.b
C. Aurelius Cotta conſul 520.a & b
C. Aurelij contra Pœnos res geſtæ 330.b
C. Aurelius Scaurus prætor 691.b 692.a
Cn. Aurelius Cotta prætor 509.b
L. Aurelius Cotta trib. mil. 724.b quæſtor urbanus 567.b decemuir 497.b
M. Aurelius Romanorū ad Philippum legatus 509.b eius ad ſenatum Ro. literæ 520.b
M. Aurelius Cotta decemuir ſacrorum 540.a
M. Aurelius res in Aſia geſtas patribus exponit 656.b ludos plebeios inſtaurat 537.a à Macedon. accuſatur 517.a eius mors 540.a
Aurigen oppidum 366.b
Auſetani pop. 403.a ab Hannibale ſubacti 277.b eorum ad Ro. defectio 578.b
Auſetanos Ilergetes in Romanos concitat 478.b
Auſones à Ro. debellantur 229.a uincuntur 202.b
Auſpicium dubium Petilio datū 744.b 745.a
Auſpicia per interregnum renouantur 117.b
Auſpiciorum ſuperſtitio 195.a
Axius Fl. 798.b 812.a 806.b
Axylon 669.b

B

Bacchi ſacra à uiris & mulieribus promiſcuè celebrata 694.a Romæ cur ſublata 689.a In tota Italia abrogata 695.b
Bacchanaliorum ſacrorum origo 694.a nefanda facinora 697.b eorum participes explorati Romam mittuntur 707.b
Bacchium inſula 643.b
Badius Campanus Criſpinum ad ſingulare certamen prouocat 380.b à Criſpino fugatur 381.a

eius

eius impietas in hoſpitem 380.b
Balanos Gallorũ regulus Romanis auxilia promittit 793.a
Bœtis Fl. 458.b
Bœtis fluuius aliàs Cirtius appellatur 462.a
Bagrada Fl. 509.a
Balbus mons 493.b
Baleares inſulæ 470.a
Baleares fundarum arte peritiſsimi 470.a
Balliſta mons 690.a 744.b 750.b
L.Bantius 379.b
Barbanus Fl. 801.a 800.b
Barboſthenes mons 605.b
Barcilla Bœotorum præfectus liberatur 561.a eius mors 613.b 562.a 618.a interfectores diligenter inueſtigantur 562.b
Bargilla 559.a
Bargylleticus ſinus 641.b
Barguſij ab Hannibale ſubacti 277.b Romanorum legatos benignè excipiunt 276.a
Baſſania urbs 800.b
Baſtarnarum gens Iſtrum traijcit 736.b
Baſtarnarum bellum eod.
Baro Dardanus 530.a
A.Beculonij ſigniferi fortitudo 739.a
A.Bebius damnatur 812.a
C.Bebius Pamphilus ædilis pleb. 539.b prætor 539.b eius infœlix cum Gallis & Inſub.congreſſus 542.b
Cn. Bebius Pamphilus conſulatum petit 703.a fit conſul 713.a prætor 794.b triumuir 698.a in Illyricum legatus 815.a Liuium & Neronem cenſores accuſat 497.a
L.Bebius Diues prætor 655.a
L. Bebius Scipionis ad Carthaginenſes legatus 508.b item in Macedoniam 795.a eius cum Liguribus certamen 659.b mors 660.a
M.Aebius Pamphilus conſul 72.a prætor 598.b 619.b 602.b triumuir 588.a
M.Bebius conſulatum petit 711.a eius res contra Antiochum geſtæ 626.b in Epirum profectio 604.a cum Philippo in Daſſaretijs conceſſus 610.b
Q. Bebius Pamphilus ad Hannibalem legatus 269.b
Q. Bebius Sulca Ro.ad Ptolemæum legatus 751.a
Q.Bebius legatus ad Carthaginẽſ.mittitur 275.a
Q. Bebius bellum contra Philippum diſſuadet 521.a
Bebius Herennius trib.pleb. 310.a
Bebij crudelitas 820.b
Bebio Pamphilo legiones in Brutios decretæ 602.b
Bellinatis agri reſtituuntur 676.b
Belli indicendi formula & ceremoniæ 17.b
Belligeni 405.b
Bellonæ templum 405.a 454.b 470.a 508.a 516.a 560.a 561.a 631.b 681.b 733.a ab Appio uotum 551.b
Belloueſus 139.a
impiger iuuenis 318.b
Bellus Gentij regis orator 801.a
Beneuentum oppidum 231.a colonia deducta 368.a 427.b
Beneuentanus ager ab Hannibale deuaſtatur 300.b
Beneuentanis militibus Gracchi parant epulum 354.b
Beneuentanorum ad Romanos legatio 577.b
Bergiſtani alienis armis Romanis repugnant 577.b ſub corona à Romanis ueneunt 577.b eorum defectio 577.b rebellio 577.b ſecunda defectio 577.b ſeptem caſtella in deditionem Romanorum accepta 577.b
Berœa à Romanis capta 807.a
Berreus Alexander 724.a
Beſaſidis cum Minutio certamen 568.a
Beſidiæ oppidum 507.a
Betula oppidum 432.b 457.a nobilitatur pugna 421.b 433.b
Beuus Fl. 532.b
Bigera à Carthaginẽſibus obſeſſa 366.b
Biliſtages Ilergetum regulus 575.b
Bithynia à Nicomede ſubacta 668.b
Bitis captus Carſeolos à Romanis mittitur 828.a liberatus ad patrem remittitur 828.b
Bituriges populi 138.b
Blattius Selapiæ princeps 413.b Daſium de proditione appellat 414.a
Blandæ captæ 356.a
Bloſianorum coniuratio contra Romanos 423.a
boarium forum 443.a eius fornix ædificatur 562.a
bocchar Maurorum rex 492.b contra Maſaniſſam pugnat 493.b
bœben palus 535.b
bœoti legatos ad Quintium mittunt 563.a petunt ut ſui qui apud Philippum militaſſent, reſtituantur 562.a
bœotorum in Romanos odium unde 562.b in Romanos ingratitudo 625.a
bœotis quibus conditionibus pax à Romanis data 563.a
boij populi 139.a Leuos & Libuos uaſtant 566.a præciſum Poſthumij caput deis offerunt 334.a uincuntur ad Litanam ſyluam 587.b item à Romanis 596.b à Scipione Naſ. 616.a 631.b à Valerio circa Mediolanum 588.b ad internicionem à Romanis trucidantur 566.a eorum defectio 278.a ſeditio 553.b 592.a natura & ingenium 555.b agri ab Appio depopulantur 519.b item à Cornelio Merula 596.a à Furio 565.b 553.b à Scipione 589.b cum Marcello certamina 565.b cum Romanis pugna cruentiſsima 596.b prælium ad Mutinam 596.b
boiorix Boiorum dux 588.b ſuos in Sempronium concitat 578.b
bolea ciuitas 307.b
bolæ 190.a
bomilcar claſsis præfectus 363.b
donis ampliſsimis ab Epicide ornatur 384.b proficiſcitur ad Hannonem 342.b Heracleam 386.a Locrenſes 342.b Carthaginenſes 385.b in Siciliam 385.b 386.a claſſem in Africam mittit 363.b item Heracleam nuncios 386.a eius claſsis 385.b
bononia Latina colonia quando deducta 660.a 634.b
bononienſium agri ab Apuanis uaſtantur 690.a
bos cum Domitio loquitur 595.a mirandæ magnitudinis nata 23.a
boue aurato Minutius donatur 701.b
boues pro ſtipendio militibus datæ 190.a
boſtar Pœnorum dux 396.a Hannibalis legatus 339.a eius res geſtæ 505.a
bouianum 264.a 377.b Samnitium ſtrage nobilitatur 247.b 264.a
bouionum Minutius cum ſuo petit exercitu 240.b à Romanis captum 240.b 231.a à Iunio expugnatum 232.a
bouillæ 267.a
brennus Gallorũ dux fortiſsimus 140.b Romanos fugat 140.b eius cum Sulpitio colloquium 145.a
brixia urbs 139.b
bruanna oppidum 535.a
P.Brundiſinus 283.a
brunduſium colonia deducta 263.b 427.b
bruſias Bithyniæ rex Attali regiones inuadit 453.b
brutij Hannonis auxilium contra Crotoniates implorant 348.a è finibus Græcos pellunt 388.b Locrenſes ad colloquium inuitant 347.a Crotonem capiunt 337.a expugnant 347.b 478.a ueniam à Marcello impetrant 410.b uincuntur à Romanis 267.b
brutiorum perfidia 428.b defectio 327.b 322.b 332.b agri depopulantur à Ro. 428.b
brutiorum prouincia Minutio decreta 511.a
brutiorum miles inſano captus amore Tarentinos Romanis prodit 431.a
in Brutios coloniæ deductæ 591.a
brutus in regum perniciem iurat 30.a eius natura & ingenium 28.a cum Arunte monomachia 31.a aſtutum facinus 28.b coniuratio in Tarquinium 29.b mors 33.b funus 33.b
Brutorum domus mulieribus obſeſſa 574.b Vide Iunios
Brutulus Papius 215.a eius exanime corpus Romam delatum 215.a
Budaris Hiſpani cum Minutio certamen 568.b
Buſæ munificentia 317.b
Buſta Gallica 145.a 301.b
Butrotus Fl. 481.a
Buxentum colonia deducta 582.a mittuntur coloni 698.a
Bylazora Pæoniæ locus 798.b

C

Cacus paſtor 4.b ab Hercule interfectus 5.a
Cæcilius Metellus pontifex max. 268.b eius res geſtas pete ex Metello
L. Cæcilius Dentrix prætor 713.a
L. Cæcilius Metellus quæſtor 355.a infamis autor deſerendæ Italiæ 428.a
L. Cæcilij mors 367.b
M. Cæcilius legatus 927.a decemuir 751.b ædil.pleb. 442.a
M. Cæcilius Denter Ro. ad Ptolomæum legatus 752.a
M. Cæcilius Metellus prætor 455.b Ro. ad Delphos legatus 483.a
M. Cæcilij contra Gallos res geſtæ 527.a
Q. Cæcilius Metellus conſul 455.b ædilis plebeius 414.b decemuir 520.a legatus 449.b 455.a dictator 481.b 483.a pontifex 533.a dictatura ſe abdicat 484.a
Q. Cæcilius magiſter equitum 455.b tribunus 302.b
Q. Cæcilij Metelli ad cenſores oratio 752.b
Cæcilius tribunus 97.a
Cœla 938.b
Cæretum oppidum 122.a hoſpitia 146.a
Cæretes ueniam delicti à Romanis & dijs quoq; petunt 180.b
Cæreti populo pax à Romanis datur 181.a
Cæritum fines depopulantur 180.b
Cæritibus bellum à Romanis indictum 180.b
Cæſo accuſatur 65.b
Cæſo Duellius Helua conſul 202.b decemuir 76.a triumuir 203.a
Cæſo Quintius Flaminius duumuir 310.a
Cæſonis arrogantia 65.b exiliũ 66.b
Cæſonis Fabij facta quære in Fabijs
Calathana uicus ab Aetolis expugnatur 541.b
Calatia 216.a 329.a à Ro. capta 231.a 259.a 402.b
Calatinorum defectio 312.b
Calauius Pacuuius 326.a eius in patriam impietas 367.b filij pietas in patrem 327.b
Calauiorum ſeruus indicat quorum opera Roma ſit incenſa 408.b
Calauris Fl. 667.b
Calendæ intercalares 782.b 783.b
Calenus Sucronenſium ſeditionis autor 463.b 464.b ſecuri percutitur 466.a
Calenus ager ab Hannibale uaſtatur 301.a 401.a
Cales 401.b 402.a & b 202.b Ro. colonia 427.a 203.a
Cales op. obſeſſum à Coruino 201.b
Calicinus tumulus 773.a
Callicrates 747.a eius oratio contra Perſei amicitiam 747.a
Callicula mons à Fabio occupatur 302.a
Callidromon op. 625.a ab Aetolis occupatum 625.b
Callife op. à Romanis captum 207.b
Calligenes Philippi regis medicus 736.a
Callipeuce ſaltus 789.b
Calliopolis à Philippo rege occupatur 935.b
Callippus Perſei regis præfectus 799.a
Callithera op. ab Aetolis expugnatur 545.b
Calo conſpirationem in tyrannum indicat 349.a
Calœnus ager 252.a
C. Calphurnius Piſo conſul 728.a prætor 691.b 692.a 393.b triumuir 725.b Capitolij præfectus 399.a legatus 332.b in Hetruriam mittitur 409.a defectionem Hetruſcorum Romanis indicat 414.b eius res in Hiſpania geſtæ 701.b 702.a & b cum pabulatoribus pugna 701.b mors 729.a
L. Calphurnij Romanorum ad Achæos legatus 547.b
M. Calphurnij trib. res geſtæ 268.a
Calphurnij Flammæ fortitudo 321.b
Calphurnij & Quintij prætorum contentio 706.a
Caluij in Romanos coniurant 219.b
Camars 155.a
Cambunij montes 788.a 771.a
Cameria 20.b
Camertes 135.a auxilia Romanis mittunt 476.b
Furius Camillus conſul 183.a 201.a 209.a 185.a Dictator 131.b 149.b 167.b 170.b dicturam abdicat 133.b tribunus militum 122.a 129.b 134.b 151.b 157.a 159.b conſcribit contra Veios exercitum 131.b 122.a Matutæ templum uouit 131.b decimã prædæ partem ex hoſtibus Apollini uouit 131.b Ardeates adhortatur ut in bello Gallico Romanis ſuccurrant 143.a Latinis & Hernicis agit gratias, ob opera exhibita 331.b ludimagiſtrũ proditorem Falerios ad hoſtes remittit 135.b à Capena prædas reportat 129.b ſecundus Romulus, & pater patriæ dictus 145.b accuſatur 138.a 134.b damnatur 138.a ab ingratis in exilium actus 835.b 122.a 132.a reuocatur 144.a 441.b filium amittit 138.a eius res geſtæ contra Faliſcos 135.a Gallos 122.a 143.b 170.b Hetruſcos 150.a Veios 131.b 122.a Volſcos 149.b 150.a iuſtitia inſignis 135.b & 136.a religio & in deos pietas 146.a 133.a pietas in patriam 141.a fortitudo 152.b integritas 135.b 145.b moderatio uictoriæ 133.a cum Faliſcis pugna cruentiſsima 135.a cum Gallis pugna 143.b 170.b 122.a omẽ quod accuſationẽ præceſsit 133.a ad milites exhortatoria oratio 152.a item ad patres con. 201.a & ad Quirites de interceſsione 167.b
Camilli oratio qua ſuadet Rom. ne migrent Veios 146.a obiurgatoria ad ludi magiſtrum 135.b ſenectus uiuida 160.a mors. 371.b
Campana luxuria 344.b legio ſecuri percutitur 268.a
Campana mulier proditionem Flacco indicat 400.b
Campania à Romanis deuaſtatur 158.b 345.a 249.b eius fertilitas 402.b
Cãpani à Samnitibus debellantur 185.b
Campani Cumanos ad defectionem cõpellunt 339.b amicitiam Hannibalis Romanæ ſocietati anteponunt 326.b 327.a frumentum ab Hannibale petunt 377.a præſidium ab Hannibale petunt 378.a auxilium Hannibalis contra Ro. implorant 382.b humaniter Hannibalem excipiunt 326.a Hannibalem adhortãtur ut Capuam proficiſcatur 352.a Romanorum cõtra Samnites auxilium implorant 185.b Romanos irrident 382.b Romã incendunt 408.b à Valerio debellantur 187.a capti apud Caſsilinum Romam mittuntur 356.a
Campani Romanis dediti 200.a ad palum deligati 402.a 394.a equites in ciuium Ro. numerum aſcripti 397.b equites cum Fuluio colloquium inſtituunt 369.a principes ſibiipſis manum inferunt 394.a legatos Romam mittunt 140.b ueniam delicti à Romanis petunt 408.b petunt, ut Romanis uxores ducere liceat 677.a item ut ſibi Romam ad ſenatum ire liceat 408.b
Campanorũ à Ro. defectio 193.b 379.a ad Hannibalem 322.a & b cum eodem pax 325.b fames 377.a ad Hamas ſacrificium 310.b ad Romanos legatio 325.b ad Capuam ſtrages 197.a ſegetes à Romanis uaſtantur 377.a frumentatores capiuntur 378.a agri Ro. colonis diuiduntur 588.a
Campanis Romam adeundi poteſtas datur 409.a equitibus donata ciuitas 202.a
Canaſtreum promontorium 792.a
Caniculæ ſtellæ ortus 723.a
C. Caninius Rebilus prætor 760.b
M. Caninius Rebilus legatus in Macedoniam mittitur 782.a & in Thraciam 828.b
Cannenſis pugna 329.b 373.a 316.a & b à Martio prædicta 376.b
Cannetum ſe recipit Romanorum contra Pœnos exercitus 278.b
Cannuſium Romani fugiũt 316.b 317.b
Cannuſios Pœnus ad defectiones ſollicitat 428.b
L. Cantilius pontifex minor occiditur 319.b
M. Cantius trib. pleb. 267.a
L. Canuleius Diues prætor 760.b 761.a 778.b
Canum uigilantia 144.b
Canuti pop. 958.b
Capena porta 182.a 193.b 338.a 391.a 394.a 398.b 483.a 561.b 686.b 674.a
Capenates Feroniæ templum ornant 399.b Romanos debellant 129.a debellantur à Faliſcis 131.a item à Valerio & Seruilio 134.a à Camillo deprædantur 129.b à Romanis trucidantur 129.a
Capenatium cum Romanis bellũ 126.a
Capenatibus pax à Ro. datur 140.a

Capetus

Capetus Syluius 3.b
Capitolium dedicatur 30.b arx & ſedes deorum 141.a à Gallis obſidetur 144.b ab exulibus ſeruis occupatur 60.a 67.a aureis quadrigis ornatur 497.b à Manlio ſeruatur 144.b recuperatur, ac luſtratur 68.b 75.b
Capitolium unde dictum 148.b Romanæ urbis propugnaculum contra Gallos 141.a ſaxo quadrato ſubſtructum 152.a Sabinorum habitatio 18.a
Capitolij ænea limina, ex qua pecunia facta 255.b
Capitolinus cliuus ſilice ornatur 749.b
Capitolinus Quintius 112.b 97.b
Capitolini ludi fiunt 146.a 147.b
Captiui num ab Hannibale redimendi, diſceptatur 310.a & b 321.a 322.a
Capua circumuallatur 383.a à primoribus urbis deſeritur 397.b uaſtatur 510.b unde dicta 110.b Hannibali à Calauio prodita 326.b
Capua prouincia Fuluio decreta 409.a item C. Hoſtilio Tubulo 442.a 455.b T. Quintio 415.b
Capua à Romanis obſeſſa 370.a 391.b capta 110.b 394.a 401.b
Capuæ principum coniurationes patefactæ 229.b
Capuæ præfecti quando primùm creati 217.a
Capuæ uoluptates 391.a perdunt Hannibalem 331.a
Capuæ ſenatores Cales & Theanum in cuſtodiam mittuntur 401.b ſecuri percutiuntur 402.a
Capuæ inhabitatoribus leges à Romanis dantur 227.a
Capuanorum principum coniuratio 425.a
Capuſa Deſalcis filius 492.b à Mezetullo uincitur 492.b 493.a à popularibus interficitur 492.b
Caput humanum integra facie in fundamentis templi inuentum 27.b & in fundamentis Capitolij 148.b
Caput Poſthumij auro cælatur 314.a
Capita hoſtium libertatem impetrabãt 353.b
Capys Syluius 3.b
Caralitanus ager ab Hamilcare depopulatur 425.a
Caralitis palus 667.b
Caranus rex 811.b
Carauantius Gentij regis frater 800.a Romam mittitur 801.a Spoletium in cuſtodiam ducitur 828.b & ante Anicij currum triumphalem 828.b
carcer apud Romanos quando primùm ædificatus 28.a plebis domicilium 86.8
carceres in circo quando ſtatuti 204.b
Cariæ 605.b 819.b
Carinæ 298.b
Cariſtiorum agri depopulantur 537.b 546.b
Carmelus 938.a
Carmenta fatiloqua 5.a
Carmentalis porta 53.b 144.b 369.a 373.b 442.b
Carmentis ſaxum 144.b
Carnorum ad Romanos legatio 779.b
Carpetani pop. 270.b 273.b ab Hannibale in deditionem accepti 270.b
Carpetanorum pedites 277.b
carpento Romanis mulieribus uehi cõceſſum 134.b
Carpeſiorum motus 335.a
Carſeolos colonia deducta 247.b 427.a
Carteiæ oppidi ſitus 466.b
Carteiorum urbs capta 270.b
Carthago noua 270.b ubi 274.b 417.a à Magone obſeſſa 469.b una die capta 415.a quomodo 415.b à Scipione expugnata 394.a 418.a
Carthaginis Nouæ ſitus & potentia 417.a
Carthaginenſes in Siciliam ducunt exercitum 107.a cum pecunia ampliſsima à Saguntinis capiuntur 507.b cũ Celtiberis pugnant 304.b ad defectionem à Romanis, ab Hannibale inſtigantur 595.b ex Hiſpania à Scipione fugantur 458.a & b 459.a pacem à Romanis petunt 505.a pacem à Scipione impetrant 514.b Ioui dona afferunt 471.b fœdus cum Romanis renouãt 240.a 267.b Hannibalem ex Italia reuocant 497.b frumentum Romani mittunt 617.b & argentum ad militum ſtipendia 540.b à Thurinis recipiuntur 379.a peſte pereunt 385.a
Carthaginenſis ſpeculator manibus Romæ truncatur 309.b
Carthaginenſium origo 268.a legati pacem à Scipione petunt 514.a in Africa agri in quantum ſe extendãt 594.b eorundẽ diſcordia 591.b 594.a hybernacula 499.a claſsis auxilio Mamertinis uenit 267.b iudices ab Hãnibale accuſantur 569.a cum Maſaniſſa controuerſiæ 569.b 721.a 758.b 759.a 750.a contra Philippum bellum unde ortum 524.b ſpes in Syphacem 505.a cum Syphace pax 498.b & fœdus 45.b à Romanis defectio 364.a cum Scipione prælium nauale 502.a ad Capuam ſtrages 397.a item ad Mundum 366.b agri à Maſaniſſa uaſtantur 491.b item ab Octacilio depopulantur 542.b à Valerio 452.a obſides Setiæ cuſtodiuntur 551.a urbes à Scipione expugnantur 501.a legati Romam gratulatum ueniunt 190.b item Tunetem ad Scipionem mittuntur 514.b ſine reſponſo à Ro. remittuntur 508.b apud Roma. querelæ 758.b cum Romanis fœdus 184.a pax 268.b 518.a dantur à Scipione induciæ 515.a in publica uilla datum à Romanis hoſpitium 508.a obſides à Ro. redduntur 727.b
Carthalus 380.b Hannibalis ad Romanos legatus 320.a eius res geſtæ 302.a mors 431.a
Caruentana arx 118.b 119.a capta 117.b à Romanis recepta 118.a
C. Caruilius Spoletinus ad Perſeum legatus 785.b
Sp. Caruilius ædilis Curulis 246.b Maximus augur 426.b eius facta 262.b 266.a oratio 333.a
Caryſtus op. expugnatur 546.b
Caſilini ſitus 381.b
Caſilinum oppugnatur 355.b 302.a
Caſilinorum fames 312.a 381.b
Caſilinus ager ab Hannibale uaſtatur 301.a 330.b Campanis redditur 332.b
Caſinatus ager ab Hannibale uaſtatur 300.b item 398.a
Caſſander rex 791.a Mauritanorum principes occidit 703.b eius mors 704.a
Caſſandrea 454.b 537.b expugnatur 792.b
Caiſignatus Gallorum dux 772.b eius mors 773.a
Caſsiæ familiæ uetus inſcriptio 49.b
Caſsinum coloni deducti 231.a
C. Caſsius Longinus conſul 760.b decemuir 751.b trib. mil. 801.a Romæ accuſatur 779.b
Spuis Caſsius conſul 38.a 45.b 47.a magiſter equitum 236.b damnatur 50.b ut regni affectator occiditur 49.b
Caſtoris templum 200.a 240.a dedicatur 49.b
Caſtrum colonia deducta 167.b
Caſtulo op. 460.b expugnatur 460.b 461.a
Caſtulo urbs munitiſsima ad Romanos defecit 366.b & ad Pœnos 460.b
Caſtulonenſium fortitudo & in patriam pietas 460.b 461.a
Caſtulonenſis ſaltus 304.a 433.a 405.a
Catana 426.b
C. Catinius prætor 676.b 677.a fœliciter contra Luſitanos pugnat 697.b eius mors 697.b
L. Catinius Bacchanalium coniurationis autor 696.a
M. Catinius coniurationis in Bacchanalibus autor 696.a
Q. Catius ædilis plebis 415.a
M. Portius Cato cenſor 660.a 706.b 711.b 689.b conſul 567.b prætor 542.b quæſtor 491.a Voluminiam legem defendit 737.b item Oppiam 571.a 570.b eius in Hiſpaniam profectio 574.b magnificentia 708.b autoritas 660.a res geſtæ 706.b 707.a de Hiſpania triumphus 570.b in urbem reditus glorioſus 625.b ſeueritas 707.b & 708. a & b natura & ingeniũ 572.b 819.a aſtus in reſponſo Ilergetibus dato 575.b ſtratagema contra Emporitanos 576.b Originum libri 819.a ad milites oratio 621.b item in Flaminium oratio 689.b in Quintium 707.b & de pecunia Antiochi 686.b ad milites exhortatio 576.a cum Scipione ſimultas 686.a ſenectus uiuida 707.a
Q. Catulus Delphos cum dono mittitur 476.a

Caudina

Caudina pax 219.b 215.b 218.a
Caudinæ furculæ 226.b 302.b 372.a
earum ſitus 217.a
Caulonia obſeſſa 403.b expugnata 418.b
Caunij à Rhodijs deficiunt 819.b
Ceditius Centurio 143.b
L. Ceditius 55.a
M. Ceditius deorum audit uocem dicentem Gallos aduentare 118.a
C. Cedition contra Samnites res geſtæ 165.b
Celænæ op. 666.b
Celeiates à Minutio in deditionem accepti 553.b
Celeres Romuli 9.a
Celtarum regio 118.b
Celtiberia 450.a à Romanis uaſtatur 727.a & b 734.a
Celtiberi ſociorum agros depopulātur 692.a & Carthaginenſium 304.b ab Haſdrubale inſtructi, à Romanis defecerunt 388.b contra Romanos bellum ſuſcipiunt 726.a à Bergiſtanis conducti, contra Romanos pugnant 577.b à Romanis fugantur 451.a 450.b uincuntur 689.b 726.b 727.a 730.b 370.a item à Claudio Pulchro 749.a à Fuluio 597.b à Graccho 733.b 737.b ab A. Terentio 713.a recipiuntur à Romanis in amicitiam 346.b
Celtiberorum ſimplicitas 733.b cum Romanis de bello Turdetano concilium 578.a à Romanis defectio 749.a ad Gracchum legatio 733.b exercitus 388.a in bello mos 450.b agri à Fuluio Flacco uaſtantur 729.b cum Sempronio bellum 558.a cum Manlio Acidino pugna 697.b & cum Fuluio 720.b
Celtiberorum oppida in deditionem à Romanis accepta 303.a 734.a
Cenchrei 454.a expugnantur 550.b
Ceninenſes pop. 6.a & b uincuntur à Romulo 6.b
Ceno oppidum captum 59.a
Cenomani pop. 521.b
Cenomani & Inſubres uires contra Romanos coniungunt 551.b
Cenomanorum auxilia 289.b
Cenomanis à Furio arma adēpta 690.a
Cenſus Romæ inſtitutus 22.a actus 60.a 61.b 70.a 71.b 267.a & b 368.a & b 442.a 477.b 496.b 497.b 498.a 661.b 677.b 737.b 750.a 751.b 808.a
Cenſus equitum quando agi cœptus 496.b
Cenſura annuus magiſtratus factus 104.b
Cenſuræ initium 93.b 98.a nimia poteſtas 104.b
Cenſor in demortui locū non cooptandus 162.a ſemel tantum admiſſus 117.b
Cenſores, qui nondum conſules fuerāt, admiſsi 418.a ex plebe creati 276.b
Cenſores equum publicum habebant 496.b
Cenſorum nomen unde 98.a munus & officium 98.a de principe legendo contentio 418.a
Cenſoria nota 707.b
Centenij Penulæ res geſtæ 370.a 381.a
Centenij in Lucanos profectio 381.b
C. Centronij res geſtæ 298.b
Centuriata comitia 50.a
Centurionum contentiones 762.b
Cephalenia inſula 665.b 621.a à Fuluio ſubacta 661.b
Cephaleniæ pax data 674.a
Cercetius mons 545.b
Cercina inſ. 569.b
Cerdiciates in deditionē à Minutio accipiuntur 553.b
Cerdubellus Caſtulonē Romanis prodit 461.b
Cerealia ludi celebrantur 516.a
Cereris ieiunium 631.a lectiſternium 299.b ludi 515.a templum 714.a 749.b templum ſignis ornatur 442.a
Cereris Eleuſinæ templum 511.a ſacrum anniuerſarium 319.a 538.b
Cereris ſacrum lugentibus matronis intermiſſum 573.b uiolatum 519.a
Cereri ſigna ænea fiunt 561.a
Cericinum captum & incenſum 535.b
Certima oppidum 733.a
Cerua fugiens fugam Gallorum prædicit 256.a
Ceruſa emporium 625.b
M. Cethegus cenſor 442.a Vide Cornel. Cethegum
Cetrati milites 513.b
Chalcis op. 413.a à Romanis captum & direptum 527.b
Chalcidenſes ad defectionem à Romanis inſtigantur 613.b quatenus Aetolorum & Antiochi amicitiam petant 613.b eorum cum Antiocho colloquium 613.b ad Romanos legatio 780.b
Chalcidenſibus libertas reſtituitur 781.a
Chalciœcon 610.a
Characa 790.a
Chariclitus nauium dux 644.b
Charilaus princeps 207.b
Charopus Epirotarum princeps 544.a 541.a
Chaunus mons 734.a
Chaus Fl. 667.a
Chelidonium promontorium 567.b
Cherſoneſi urbes ab Antiocho in deditionem accipiuntur 566.b
Chijs agri à Romanis donati 679.a eorum agri depopulantur 646.b
Chimarus Perſei dux 797.b
Chiretias Bebius occupat 621.b
Cibyra 667.a Moagetis deprecatione ab obſidione liberatur 667.b
C. Cicereius Rom. in Illyricum legatus 815.a templum Romæ dedicat 814.b feliciter in Corſica pugnat 752.b res à ſe geſtas exponit 758.a eius contra Ligures res geſtæ 752.b
Cimbis 470.a
Cimera à Fabio capta 249.a
Ciminia ſylua 235.a Hetruſcorum clade nobilitatur 215.a & b 236.b
Cingilia urbs à Roman. capta 209.b
Q. Cincinatus diuenditis bonis in tugurium abit 66.b eius laus 82.b pietas in filium 66.a & b
L. Cincius Alimentius prætor 406.b 409.a & b ad Criſpinum legatio 418.b ab Hannibale captus 183.a ei Sicilia prouincia decreta 409.b prorogatum imp. 415.b
M. Cincij ad P.C. literæ 591.b
Circeij Ro. colonia 427.a
Circeiorum defectio à Romanis 159.a
Circeios coloni mittuntur 28.a
Circeios Coriolanus profectus colonos pellit 42.a
Circenſes ludi magnificentiſsimè facti 795.a 791.a uide Ludi
Circus Maritimus 239.a
Circi Maximi fornix ædificatur 562.a
Circi ſpectaculum 172.a
Circo Maximo locus deſignatur 19.a
Cirrha 494.b
Cirræi funditores 651.b
Cirtha caput regni Syphacis 502.b
Cirtius Fl. 461.a
Ciſalpinorum defectio 322.b
Ciſſeus mons 452.b
Citius mons 786.b
Citium op. 770.a
Ciuile ius euulgatur 241.b
Ciuiſmarus Gallus interficitur 366.b
Clarigatio 201.b
Claſſes Romanorū ciuium quinq; 22.a
Claſsius Altinius transfuga 367.b
Claſsius Altinius Arpos ſe proditurum pollicetur 367.b
Claſtidius uicus 287.b
Claſtidium op. 436.a à Minutio captum 553.b incenſum 554.a
Claudius Aſellus 350.a eius fortitudo 345.b
Claudius Aſellus eques nobiliſsimus 345.a
Claudius Acilianos annales ex Græco in Latinum ſermonem uertit 392.b
Claudius Ioui donum ex prælio offert 565.b
Claudius Nero prætor 371.a cum exercitu Tarraconem proficiſcitur 403.a ab Sueſſula uocatur 381.b in Lucanos proficiſcitur 381.a eius ex tempeſtatis improbitate periculum 515.b contra Pœnos res geſtæ 448.a & b cum Liuio ſimultas 496.b 497.a modeſtia 450.a
C. Claudius Cento dictator 371.a
C. Claudij Centonis ad Athenienſes liberandos nauigatio 524.b
C. Claudius Hortator magiſter equitū 202.a
C. Claudius Nero conſul 441.a Ro. ad Ptolemæum legatus 519.b à Bæbio accuſatur 497.a eius natura & ingenium 441.a contra Hannibalem res geſtæ 430.a cum Liuio diſcordia 477.b
à C. Claudio Nerone luſtrum conditum 496.b
C. Claudius Pulcher augur 568.b conſul. 740.b cenſor 782.b
C. Claudius Regillenſis dictator 202.a
C. Claudius 235.a augur 829.a cenſor 690.a 631.a 496.b conſul 325.b flamen dialis 406.b Ro. in Macedoniam legatus

tus 8.5.a Romulium accuſat 74.a eius in Achaiam profectio 812.b in patriam reditus 454.b contra Haſdrubalem res geſtæ 448.b 449.a & b in Manlium ſeueritas 741.b mors 819.a ei prorogatur in annum imperium 743.a dies dicta 784.a

M. Claudius Iſtricum bellum incipit 712.b

M. Claudius aſſertor Virginiæ dãnatur 87.a cliens Appij Virginiam falſo accuſat 79.b

M. Claudij exilium 87.a

M. Claudij Marcelli res geſtas quære in Marcello

M. Claudio Sicilia prouincia decreta 367.b prorogatum imperium 415.b

Cn. Claudius Cento interrex 310.a

P. Claudius Pulcher ædilis curulis 676.b conſul 703.a prætor 676.b 677.a triumuir 725.b eius res geſtæ 268.b 444.b

P. Claudius Sempronius conſulatum petit 702.b

Q. Claudius Flamen prætor 434.b proprætor 455.b Tarentum & ad Salentinos proficiſcitur 442.a Haſdrubalis ad Hannibalẽ internuncios intercipit 445.b eius contra Pœnos res geſtæ 444.b

T. Claudius Aſellus ædilis plebeius 483.a prætor 455.b

T. Claudius Nero conſul 509.a prætor 722.b 737.a 483.a eius in Siciliam & Africam profectio 515.b contra Hannibalem res geſtæ 444.b

Clazomenijs Drymuſa dono data 679.a

Claudia ſoror P. Claudij accuſatur 268.b

Claudia Veſtalis miraculo pudicitiam comprobat 484.b

Claudia tribus 30.b 38.a

Claudiæ gentis antiquitas, & exiſtimatio 169.a

Claudiæ gentis prima origo 38.a

Claudię gentis oratio, ut Appius ex carcere liberetur 86.b

Claudiorum gens ſemper plebi infeſta 169.a quando Romam tranſlata 38.a

claui annorum numeros repræſentantes 172.b

claui figendi poteſtãs quibus conceſſa 172.b

claui fingendi ratio 172.b

clauo fixo peſtis ſedatur 172.b

Clauſala Fl. 800.b

Cleomedon Philippi regis legatus 548.b eius in concilio Achæorum oratio 549.a

Cleomenes primus Lacedæmoniorum tyrannus 581.a eius cum Antigono pugna 581.b

Cleomenis mos 581.a

Cleonymus Græcorum dux 242.b ab Aemylio fugatur 242.b

Cleopatra regina 425.b 107.a Romanis ob uictum Antiochum gratulatur 636.b eius ad Romanos legatio 795.a ei dona à Romanis mittuntur 823.b

Cleoptolemus Chalcidenſis 620.b

Cleuas 787.a

Cliterſium oppidum à Sempronio expugnatur 369.b

Cliuus publicus incendio conſumitur 509.b

Cloacinæ tabernæ 81.b

Clodius Licinius hiſtoricus 489.b

L. Clœlij ad Vſtanam res geſtæ 786.a

P. Clœlius Craſſus trib. mil. 164.a

P. Clœlius Siculus rex ſacrificulus 731.b

Q. Clœlius conſul 40.a

Q. Clœlius Siculus cenſor 164.a

T. Clœlius Siculus triumuir 99.b

Clœlij 16.a

Clœliæ Virginis factum 30.b 36.b ſtatua equeſtris 37.a

Clondicus dux 737.a Gallorum regulus, ad Perſeum magnum ducit exercitum 798.b uana ſpe cum exercitu à Perſeo deluſus 798.b

Cluilia foſſa 12.a 48.a

C. Cluilius 11.b eius mors 12.a

Cluilius Volſcorum dux 98.b Romam captiuus ductus 99.a

Clupea op. 494.a 418.b

Cluſium 255.a à Gallis obſeſſum 122.a

Cluſini Romanorum contra Gallos auxilium implorant 239.a 138.a

Cluſinorum potentia 34.b crudeliſſima ſtrages 257.b

Cluuia obſeſſa, & à Samnitibus expugnata 232.a à Romanis recepta 232.a

Cluuia meretrix 411.b eius in Romanorum captiuos pietas 411.b ei libertas à Romanis reſtituta 412.a

C. Cluuius Saxula, prætor 750.b

Sp. Cluuius prætor 752.b

clypeus argenteus cũ imaginibus imp. in ſtrage inuentus 392.b

clypea inaurata in Iouis templum ponuntur 598.b

Clytus Achæorum prætor 621.a

Cobulatus Fl. 667.b

Codrionem oppidum Apuſtius expugnat 529.b

Cœle 541.b

Cœleſyria 761.a

Cœlimontana porta fulmine icta 598.a

Cœlius mons urbi additus 16.a Albanorum habitatio 18.a

Cœpio in Brutios mittitur 498.a

Colcas 457.a

Collatia Sabinis adempta 10.a

Collatini quibus rationibus Romanis dediti 10.a

Collatinis libertas à Romanis reſtituta 412.a

Collina porta 35.a 83.a 142.a 162.b 176.a 515.b 742.a tribus 268.b

Colonia Latina in Ferentinum agrum ducta 91.a

Coloniæ multæ à Romanis ductæ 570.b

Coloni duodecim Romanorum detrectant imperium 427.b Romanorum pręſidia & militum ſtipendia à conſulibus petunt 427.a

Colophonij fidem Romanorum contra hoſtes implorans 646.a

Colophonijs immunitas cõceſſa 679.a

Columen, locus 71.a

Combolomarus Gallorum regulus 670.a

Comenſes a Marcello debellantur & uincuntur 565.b

Cominius Ceritus 378.a

L. Cominij tribuni res egregiè geſtæ 209.b eius ambitio eod.

Cominium Samnitum cohortes proficiſcuntur 263.b item Caruilius cum exercitu 262.b

Cominium à Roma. obſeſſum 262.b expugnatum à Ro. 264.b

Comitium Ro. quãdo primùm tectum 442.a

Comitia curiata & centuriata 147.b

Compulteria ciuitas capta 356.a 341.b

Connubium patrum cum plebe 93.b

Concordiæ ara 357.a & b area 713.a 721.b templum 406.b à Martio uotum 310.a ædificatur 310.a dedicatur 241.b 333.a

Concordiæ ſimulacrum fulmine ictum 406.b

Condylon caſtellum 790.a

Congiaria 660.a

Coniuratio uirorum & mulierũ in Bacchanalibus 696.a

Comum oppidum captum 565.b

Connum op. captum 771.b

Copais palus 563.a

Conſa colonia deducta 267.b

Conſentia ciuit. 206.b 107.a 507.a ab Hannibale in deditionem accepta 337.a à Samnitibus recepta 240.b à Romanis ſubacta 497.a 370.a

Conſentinus ager à Romanis uaſtatur 456.b

Q. Confidius agrariæ legis autor 54.b

Conſualia ludi à Romulo inſtituti 6.a

Conſul abſens dictus 551.a

Conſules reficiendi ius populo datum 424.b

Conſules plebeij ut creentur diſceptatur 310.b

Conſules claui figendi poteſtatem habebant 172.b

Conſulatus, inuiſus plebi magiſtratus 136.b

Conſulare imperium cur annuum 31.a

Conſularis dignitas 367.b

Contrebia à Roman. obſeſſa 727.a & capta ibid. & 151.a

Cora op. 40.a eius à Romanis defectio 38.a

Coraceſium Antiochus oppugnat 559.b

Corax mons 628.b

Corbio op. 73.b dirutum 74.a captum 48.a

Corbione Aequorum amiſſum pręſidiũ 57.b

Corbis & Orſua de principatu dimicant 461.b

Corcyra inſula 401.a

Corcyræi Hannibalis legatos capiunt 339.a

Corinthus obſidione liberatur 550.b 551.a Achæis redditur 564.a eius deſcriptio 810.b

Corinthij ſinus fauces 454.a

Corinthijs libertas à Romanis donata 364.a

Coriolanus tribunitiæ poteſtatis hoſtis 46.a abſens damnatur 46.b in exilium mittitur 466.a cur patriciorum tantū agros intactos reliquerit 48.a
Coriolani impietas in patriā 48.a 46.b in matrem & uxorem pietas 48.b
Corioli à Romanis debellati 45.b Romanis bello adempti 48.a
Cormaſa urbs 667.b
Cornelia uenefica 203.b
Cornelia tribus 677.b
Cornelius Barbatus pont. 241.b
A. Cornelius dictator 215.a pontifex Max. 106.a proprætor 655.a quæſtor 71.a
A. Cornelius Aruina fœcialis 221.a dictator 214.a
A. Cornelius Coſſus conſul 117.a 18:.a 107.b dictator 154.b magiſter equitum 180.b 184.a 108.a trib. 108.a trib. mil. 170.b trib. pleb. 166.b magiſtratu ſe abdicat 109.b opima ſpolia Ioui offert 103.a eius res geſtæ 93.b fortitudo militaris 102.b 190.a
A. Cornelius Mammula prætor 6:4.a 616.b proprætor 332.b Sardiniæ defectionem Romanis nunciat 319.b
C. Cornelius Cethegus cēſor 588.a 597.b ædilis curulis 540.a 542.b prætor 593.b luſtrum condit 587.b eius in agro Selētano res geſtæ 559.b
C. Cornelius Lentulus triumuir 541.a
C. Cornelius Mammula uer ſacrum uouit 568.a
Cn. Cornelius Blaſius prætor 587.b
Cn. Cornelius conſul 268.a
Cn. Cornelius cethegus conſul 552.b eius ad Inſubres profectio 551.b
Cn. Cornelius Coſſus cōſul 118.a trib. mil. 119.a 120.a 121.b 116.a 127.a
Cn. Cornelius Dolobella rex ſacrorum inauguratur 442.a
Cn. Cornelius Lentulus augur 709.a ædilis curulis 483.a conſul 516.a
Cn. Cornelius Merenda prætor 587.b
Cn. Cornelius Merula ad Antiochum legatus 659.b
C. Cornelius Flamen dialis 749.b quæſtor 380.b trib. 128.a contra Haſdrubalem Barchinum proficiſcitur 988.b dira prodigia exponit 743.a eius cum Hannibale conflictus 381.a ex Hiſpania glorioſus reditus 561.b morbus & mors 743.b 744.a funus 744.a
L. Cornelius Caudinus ædilis curulis 434.b
L. Cornelius Cethegus cenſor 570.b
L. Cornelius Dolobella, & eius cum Seruilio contentio 731.b
L. Cornelius Lentulus conſul 205.b 339.b decemuir ſacrorum 370.b ædilis curulis 483.a prætor 393.b pont. Max. 399.a Scipionis in Hiſpan. ſucceſſor 470.a ouans urbem ingreditur 526.b eius contra Hannibalem res geſtæ 410.a contra ſeruorum coniurationes, facta 552.a mors 370.b 754.b Vide Lentulos.
L. Cornelius Maluginenſis 70.a eius oratio, ad plantandam domi concordiam 71.a
L. Cornelius Merula conſul 591.a prætor 542.b triumuir 588.b res à ſe geſtas patribus exponit 597.b triūphum petit 597.b eius contra Boios res geſtæ 596.a in urbem reditus 597.b in deos gratitudo 597.b
L. Cornelius Antiochum & Ptolemæum reges reconciliare conatur 566.b conſul ad ſubrogandos magiſtratus Romam uocatur 597.a eius res geſtæ 223.b ad Lyſimachiam profectio 566.b apud Prænestinos res geſtæ 552.a de Boijs ad Mutinam uictoria 596.b
M. Cornelius cenſor 197.b ciuitates quæ à Ro. deficiuerant in deditionem recipit 405.b
M. Cornelius cethegus conſul 485.a ædilis curulis 371.a cenſor 425.a 442.a triumuir 784.b pont. Max. 370.b & 567.b comitia pontificalia celebrat 372.a eius mors 567.b
M. Cornelius Maluginenſis 334.b decemuir 76.a trib. mil. 166.b 170.b è ſenatu mouetur 749.a
M. Cornelius Mammula Ro. ad Ptolemæum legatus 752.a
P. Cornelius Aruina conſul 239.a cenſor 267.a
P. Cornelius Aſina interrex 310.a triumuir 378.a eius ad Capuam res geſtæ 398.a
P. Cornelius Blaſio quinqueuir 813.b
P. Cornelius Cethegus decemuir 571.b prætor 698.a 693.a 705.b
P. Cornelius clauſſa pont. Max. 372.b
P. Cornelij Claudij res ad nouā Carth. geſtæ 419.b
P. Cornelius Coſſus trib. mil. 116.a 113.b 120.a
P. Cornelius Lentulus conſul 721.a prætor 371.a 497.a Ro. ad Antiochum legatus 659.b ei Lentulo Sicilia decreta 351.b
P. Cornelius Mamercus prætor 718.a
P. Cornelius Maluginenſis trib. mil. 130.a trib. pleb. 121.b
P. Cornelius Merenda conſulatum petit 310.b
P. Cornelius Ruffus dictator 203.a è ſenatu motus 267.b
P. Cornelius Scapula conſul 205.b
P. Cornelius Siſenna prætor 708.b
P. Cornelius Sulla 371.a prætor 691.b 692.a 381.a
P. Cornelius ambitioſe conſulatum petit 6:4.a cenſuram petit 662.a
P. Cornelius claſſium dux 235.a prætor 378.b
P. Cornelius dictator 119.b dictaturam abdicat 119.b & 120.a in Sicilia proprætor 394.a trib. mil. 135.a 153.b 149.a triumuir 519.b contra Magonem & Haſdrubalē proficiſcitur 388.a Capuam ad conſules literas mittit 393.b Hiſpanis contra Pœnos ſuccurrit 366.a eius ad caſtrum altum res geſtæ 366.a ad ſenatum literæ 381.b cætera uide in Scipione.
Ser. Cornelius Lentulus ædilis curulis 455.b prætor 782.a 783.b
Ser. Cornelius Maluginenſis trib. mil. 159.b. 162.b 166.b
Corniculum 20.b
Corolani Boiorum reguli cum Marcello conflictus 565.a
corona aurea Apollini data 476.a Ioui 66.a Lælio 420.a Quintio 73.b à Carthaginenſibus in Capitolium lata 190.b
corona graminea Decius ornatur 190.a
coronæ muralis decus 419.b 420.b
coronati quando ludos Romanos primum ſpectarint 267.a
Coronea obſidione uallatur 563.a
Corpio op. expugnatur 707.b
Corragus Macedo 666.b Eumenis præfectus 777.a
Corrhago op. ab Apuſtio captum 529.b
Cornbilo à Flaminio captus 603.a
Corſica à Pinario depopulata 727.b Cicereio ſubacta 752.b item à Romanis 268.b
Corſi à Scipione uicti 268.a
Corſorum defectio 721.b
Cortona urbs 296.b
Cortuoſa à Romanis capta 151.a
corui lætum augurium 263.b
T. Coruncanus primus ex plebe pontifex 268.a
M. Coſconij contra Magonem res geſtæ 506.b
Coſſanus Trebius 321.a
Coſſa ciuitas capta 336.a & 367.b
Coſſanus portus 300.a
Coſſani Ro. coloni 427.b
Coſſanorū defectio 322.a factio 322.a
Coſſanis mille coloni à Romanis aſcribuntur 561.a
Coſtocus 8:6.a
Cotys Odryſarum rex 761.a Thracum 828.a Seuthæ filius 77:.a eius regnum depopulatur 777.a
Cranonem Antiochus capit 6:0.a
Cl. Craſſus 110.a
Craſſos uide in Licinio & Sempronio
Craſſus octacilius pontifex 406.b
cratera aurea Apollini offertur 134.b
Cremaſtis 518.b
Cremaſte op. expugnatur 772.b
Cremera Fl. 53.b Fabiorum cæde nobilitatur 149.b
Cremeræ præſidium 53.b & 54.b
Cremona 391.a colonia deducta 268.b 427.b obſeſſa 526.b direpta 512.b reſtaurata 579.a
Cremonenſes pileati currum Cornelij triumphantis ſequuntur 560.b
Cremonenſium ad Ro. legatio 654.b
Cremonenſibus coloni mittūtur 654.b
Cremonenſium agri à Gallis depopulantur 456.a
Cremonis iugum 283.b
Cretenſes admonentur ut Ro. captiuos reddant 661.a Opuntiorum agros depopulantur 453.b eorum contra Nabidem res geſtæ 605.b 606.a legatio ad Romanos 780.b
Creuſa Aeneæ uxor 3.a
Creuſa prætor 772.b
Q. Criſpinus in clade uulneratur 437.b 438.b inſequitur Hippocratem trepidè

trepidè fugientem 585.a eius in Brutijs res geſtæ 436.a & b
Criſpini & Badij monomachia 380.b
pietas in hoſpitem eod.
T. Criſpinus prætor 425.a
Crito Berreus legatus Philippi ad Hannibalem 341.b
Crotona à Brutiorum exercitu obſeſſa 337.a à Romanis capta 236.a expugnata 348.a
Crotonem colonia deducta 583.a
Crotonem Brutij adoriuntur 547.b
Crotonenſium defectio 322.b
Crotonienſiũ agri depopulantur 625.a
Crotonis urbis deſcriptio 348.a
Crotonis arx 347.b 348.a
Cruſtumeria capta 39.a
Cruſtumerium 10.b
Cruſtumini pop. 6.a & b
à Sabinis uaſtati 59.a
Culca Hiſpanus cõtra finitimos bellum ſuſcipit 560.a
Cumæ à Campanis captæ 124.a
Cumanæ aquæ 744.a
Cumani pop. 205.b obſidione liberantur 340.b & 341.a
Cumanus ager ab Hannibale depopulatur 340.b 352.b
Cumanus ſenatus à Campanis ad ſacrificium ad Hamas uocatur 339.b
Cumanis conceditur ut Latinè loquantur 731.b
Cuniculi Veientanæ arcis 132.b
Cumis frumentum à Romanis coemptum 46.a
Curiæ Romanæ triginta 8.a
C. Curiatius decemuir 75.a non rectè capit tabernaculum 97.b
P. Curiatius conſul 74.b 94.a
trib.mil. 127.b
Curiatij trigemini 11.b in patrum numerum aſciti 16.a
M. Curius tribunus plebis comitia impedit 542.b
Curij Dentati contra Pyrrhum res geſtę 267.b de Samnitibus triumphus 257.b
Curio Maximus ex plebe creatur 426.a
Curtius Sabinorum dux 7.b
eques Romanus 8.a
Curtij pro ſalute patriæ memorabile facinus 171.a 173.b
Curtius lacus 8.a 173.b
Curulis ſella unde 5.b
Cuſibis op. à Fuluio captum 603.b
Cutina à Romanis capta 209.b
Cycliades Achæorum prætor 529.a
Cycliadẽ Achæi è finibus pellunt 547.b
Cydas Cretenſis 797.b eius res geſtæ 791.a
Cydoniatæ bellum contra Gortynios Gnoſiosq́ gerunt 661.a
Cylarabis gymnaſium 580.b
Cymæis immunitas donata 679.a
Cymines ab Aetolis expugnantur 545.a
Cyneas Pyrrhi legatus 267.b
Cynoſarges 528.b
ad Cynoſcephalas pugnatur 558.a
Cypæra capta 620.a
Cyphara ciuitas ab Aetolis capta 545.b
Cyprius uicus 24.b
Cypſela op. à Philippo occupatur 525.a
Cyretiæ expugnantur 771.a 622.a 535.b
Cyrus à Græcis laudatur 224.b
Cythnum Romani fruſtra obſidione cingunt 557.b

D

Dædala expugnatur 644.a
Dahæ equites 651.b
Damaſippus miſſus à Syracuſanis ad Philippum, à Romanis intercipitur 385.a
Damiurgi Achæorum magiſtratus 550.a 675.a
Damius Perſei regis claſsium præfectus 799.b
Damocles ſuos, cõtra Nabidis hoſtes adhortatur 580.b à Lacedæmon. interficitur eod.
Damocritus prætor 608.b ad Nabim mittitur 599.a Nabidem in Romanos concitat eod.
à Ro. captus 627.a Romam ductus 636.a ſibiipſi manus infert 654.b eius res geſtæ 525.b
apophthegma 552.a ignauia 516.a
Damoteles Aetolorum legatus 664.b
Dampetia op. 507.a
Daorſeis data immunitas 820.a
Darda 483.b
Dardani Macedoniæ infeſtiſsimi 736.b
ſuperiora Macedoniæ depopulantur 559.a Oreſtidem capiunt 440.b
Pæoniam repetunt 821.b
uincuntur 745.b
Dardanorum urbs à Phillippo capta 507.b
Darius rex, eiusq́ facta 215.a
Darſa ciuitas 667.b eius diuitiæ & rerum ubertas 663.b
Daſius Selapiæ princeps 413.b
Daſſaretij pop. 535.b à Ro. depopulantur 532.b item ab Europo 440.b caſtella occupantur 764.a
Daſſarenſibus uectigalia donata 820.a
Daulis op. à Ro. captum 547.b
Debitores æris alieni prębent materiam ſeditioni 164.a
Decemuiri pro cõſulibus creantur 60.a
agris diuidendis 520.a ſine prouocatione 74.b abdicantur 48.a
Decemuirorum inſignia 76.a
Decimæ frumenti Siciliæ & Sardiniæ à Ro. imperatæ 615.b
C. Decimius 767.b prætor 691.a 705.b 782.a ad Antiochum & Ptolomæum legatus 795.b eius contra Hannibalem res geſtæ 410.a
oratio 812.a
L. Decimius ad Gẽtium regem mittitur 764.a
Decius Iubellius 267.b
tribunus 465.b
Decius Magius accuſatur 327.a
captiuus Carthaginem ducitur 327.a
Alexandriam deportatur eod.
eius oratio ad multitudinem 327.a
autoritas 325.b
P. Decius Mus conſul 194.b 238.a 248.a 253.b 251.a cenſor 242.b
legatus Ro. 258.a magiſter equitum 240.a pontifex 246.a
quinqueuir 181.b de lege Ogulnia quid ſentiat 245.a contra Samnites profectio 255.b eius contra Samnites res geſtæ 171.a 255.b
ad milites cohortatio 189.a
cum Samnitibus pugna 188.b
P. Decij patris deuotio 198.b 221.a 245.a filij 257.a funus ſenioris 199.b iunioris 257.b
P. Decius Subulus triumuir 784.b
Decumana porta 259.a
Deditionis formula 10.a ceremoniæ 221.a
Delij Apollinis templum 615.b
Delphicum oraculum 319.b
Delphicum oraculum à Romanis conſulitur 483.a 482.b ob Albani inundationem 129.b
Delphici oraculi præſtantia 28.a
Demarata Hieronis filia 357.a
eius mors 359.a
Demaratus Corinthius 18.b
Demetrias ab Aetolis recuperata 609.a
Demetriades 454.b
Demetriadem Philippus proficiſcitur 440.b in deditionẽ accipit 629.b
Demetrius legitimus Philippi filius 717.a ad Didæ ſacrificia doloſe inuitatur 724.b inſidias Perſeo ſtruit 716.a fugam ad Romanos meditatur 725.b Ro. obſes 592.b 563.b patri reſtituitur 630.b
cur occiſus 747.a
Demetrij parentes & natiuitas 711.b 717.a laus 747.a eius cum Perſeo contentio 714.b 717.a & b
apud Ro. gratia 715.a mors 724.a 713.b 743.b
Demetrij Pharij ad Philippũ fuga 309.b
Demetrium Pharium Romani à Philippo rege petunt 309.b
Demetrium portus 810.b
Democratis claſſes 414.b res geſtæ 431.a & mors ibid.
Deomenes prætor abſens factus 357.b
Deſalces Maſaniſſæ frater 492.b
eius mors eod.
Deſudaba 798.b
Deuouere quos deceat 199.b
Deuotionis ceremoniæ 198.b
Dexagoridas Gytteorũ præfectus 582.a
à Gorgopa proditor interficitur 581.a
Dextra manus ſedes fidei 11.b
Dialis flamen ab omni iuramento immunis 540.a
Diana à Romanis placatur 129.a
Dianæ Amarynthidis celebritas 610.b
Dianæ Epheſiæ fanum 23.a
Dianæ feſtum 385.b lectiſternium 299.b lucus 423.b templum 626.a 810.b 325.b ab Aemylio uotum 690.a dedicatum 714.b
Dianium 24.b
Diaphanes Megalopolitanorum princeps 675.b Achæorum prætor 629.a eius res geſtæ 641.a
in Achæorum concilio oratio 619.b
Dicæarchus ad Antiochũ mittitur 599.a
eius ad Antiochum oratio 599.b
Dictator claui figendi gratia creatur 203.b 231.a 172.b feriarum conſtituendarum cauſa dictus 185.a
an à conſule ſit dicendus 108.a
Dictatoris & magiſtri equitum iura coæquantur 306.b 307.a
Dictatorem extra agrum Romanum dici nefas 424.a
Dictatores qui primùm Romæ creati

haud certum 38.b
Dictatores uno tempore duo 333.b
de plebe creantur 179.b
Dictaturæ tempus 225.b
Didas Pæon, Macedonum dux 770.a
723.b
Dies faſti & nefaſti 11.a
Sex. Digitius prætor 587.b Scipionis legatus 636.a Ro. in Macedoniam legatus 746.b murali corona ornatur 420.a eius ad nouam Carthaginẽ res geſtæ 419.b
item in Hiſpania 595.a
Dignitatum apud Ro. gradus 542.b
Dimallum Romani expugnant 483.b
Dinarchus Aetolorum præfectus 786.b
Diniæ Phrygiæ oppidum 668.a
Dinocratis in Stratonicenſi agro res geſtæ 558.b item contra Rhodios pugna 558.b fuga 559.a
Dinomenes dux 361.a
Diocles Demetriadem obſidione cingit 603.b eius res geſtæ 609.a
Diodorus Amphipolis præfectus 807.a
Diomedis Argiui campi 376.b
Dionyſius tyrannus 349.a
347.a eius apophthegma 357.a
Dionyſodorus Attali regis legatus 554.b
Dipylon Athenienſ. porta 528.a
Diſcordiæ ciuilis pernicies 357.a
Dium oppidum 790.a & b
reſtauratur 790.b
Dodonæus Iupiter 206.b
Dolobella rex ſacrorum 442.a
Vide Cornel. Dolobel.
Dolopia expugnata 663.b 664.b
in fidem à Philippo recepta 619.b
armis à Perſeo ſubacta 746.b
747.b 765.b 766.a
Dolopes liberi pronunciantur 564.b
à Philippo ad Aetolos defectionem parant 662.b
Cn. Domitius Caluinus conſul 203.a
Cn. Domitius Aenobarbus ædilis pleb. 567.b conſulatum petit 598.a factus conſul 598.b ædilis curulis 246.b legatus 815.a 795.a pontifex 760.b prætor 587.b 591.a eius in Achaiam profectio 822.b
P. Domitius cenſor primus ex plebe 267.b
Donuca mons 736.b
Doridis op. Philippus in deditionẽ accipit 453.b
Dorimachus Aetolorũ princeps 407.a
Doriſcon oppidũ à Philippo occupatur 525.a
Dorulacus Gallorum dux contra Valerium pugnat 588.b
Doxippi contra Philippũ res geſtæ 528.a
Draudacum caſtellum 785.b
à Perſeo captum eod.
Dromon 581.a
Druentia 280.b
Drymos op. Philippus in deditionem accipit 453.b
Drymuſa Clazomenijs dono datur 679.a
Dubium auſpicium Petilio datum 744.b 746.a
Ducarius 297.b
Ducibus externis non facilè fidendum 383.b
C. Duellius ex quinqueuiris menſarijs unus 181.b
Cn. Duillij res geſtæ 268.a
M. Duellius trib. pleb. 57.a 84.b 178.b
comitiorum præſes 89.b
Duellum cum rege Antiocho inſtitutũ 616.b
Duilius Cæſo Helua conſul 202.b
Durnium oppidum 800.b
Duronia à Papyrio expugnatur 262.b
Duroniæ nefandum facinus 692.b
L. Duronius prætor 721.b
eius in urbem reditus 731.a
Duumuiri creantur 337.b
in decemuiros mutantur 167.b
Duumuirorum ſacrorum officia 129.a
Dymæi ex Achæorum concilio fugiunt 550.b
Dyrrhachinorum agri depopulantur 800.b

E

Ebura oppidum 726.a
Eburneæ ſellæ 142.a
Ebuſa inſula 304.a
Ebutia 693.a
Ebutius Poſthumius conſul 99.a
L. Ebutij cõſulatus 62.b mors 63.a
M. Ebutius Helua prætor 794.b
triumuir 99.b trib. mil. 738.a
P. Ebutij factũ in Bacchanalibus 692.b
erga Hiſpalam amor 694.a
ei emerita dantur ſtipendia 696.b
T. Ebutius Carus triumuir 713.a
T. Ebutius Parrus decemuir 752.b
T. Ebutij conſulatus 39.a
Eclipſes à Sulpitio Gallo militibus prædictæ 804.a
Eclipſium rationes naturales 804.a
Ecetra oppidum 121.b 164.a
Ecetræ Antiates concilia faciunt 65.a
Ecetranorum legati pacem à Romanis petunt 42.a
Echecrates 735.a
Echedemus Athenienſiũ legatus 637.a
Eudemi res geſtæ 647.a
Edeſco Hiſpanorum dux 431.b
Egerius 18.b 20.a
L. Elilius triumuir 742.b
Elæa 642.a
Elæi auxilium aduerſus Achæos petunt 617.b item pacem à Ro. 630.b
Elæenſium agri ab Antiocho uaſtantur 642.b
Elatia à Romanis obſeſſa 547.b
capta 554.a 551.a
Eleona 787.a
elephantes ab Hãnibale & Haſdrubale contra Romanos ducti 448.b
igni è caſtris exacti 397.a
elephantorum nouitate terrentur Romani 267.b horum in Circenſibus uſus 795.a
elephantino capite puer natus 428.a
Eleunta ciuitas à Philippo recepta 525.a
Eleuſin Philippus obſidione tẽtat 528.b
Elimiotis oppidum 822.a
Elitouius Germanorum dux 139.a
Elymea 535.a 771.a
Elymæi ſagittarij 651.b
Emathia 714.a
Emporium lapide quãdo ſtratũ 749.b
Emporia Carthaginenſium 594.a
Emporiæ Græca in Hiſpania urbs 574.b
Emporiæ duo oppida 574.b
Emporiæ agri à Catone depopulantur 575.a
Emporitani à Romanis in deditionem accepti 577.a
Emporitanorum cum Catone pugna cruentiſsima 576.b 577.a
Q. Ennij poetæ ſtatua 687.a
Enipeus Fl. 795.b 807.b
Eordea 771.a
Epanteriorum cum Ingaunijs bellum 476.b
Epicardus Partinorum præfectus 800.b
à Gentio interficitur 800.a
Epicides 349.b 383.a
Epicides Sydon 386.a
Epicides prætor 359.b 361.a
Hannonis amicus 411.a ad Bomilcarem nauigat 385.b in Agrigentum 386.a in Leontinos proficiſcitur 360.b conditiones de dedendis Syracuſanis à Marcello petit 386.a Acradinam dat mercenariorum militum ducibus 385.b in exilium mittitur 360.b cur interfectus 410.a eius res geſtæ 384.a cunctatio 393.b fuga 385.a ad legatos Ro. oratio 362.b
Epicratis Rhodij res geſtæ 640.b
Epipolæ 383.b
Epiri ciuitates à Ro. depredantur 823.b
Epirotę inter Philippum regem & Sempronium paciſcuntur 483.b
Epirotarum concilium 764.b
Epirotarum principum cum Fuluio conſultatio 662.b in Romanos beneficia 794.a
epulum ex Tyburtibus captum 179.b
epulantes Romæ quando primùm facti 567.b
epulũ funebre 709.a militare 354.b
equus Metello ademptus 367.a
equi multis adempti 585.a 588.a
708.a 749.b 753.b 794.a 588.a
equis albis Camillus triumphat 133.b
Equites equis merere quando apud Romanos cœperint 126.a
Equitum centuriæ ſex 19.b
item tres à Romulo inſtitutæ 8.a
Equitũ numerus à Tarquinio auctus 19.b magiſter de plebe creatur 179.b ſtipendia triplicia 163.a
turmæ ex Albanis lectæ 16.a
cenſus quando agi cœptus 496.b
Equitum in Cenſores inuidia unde nata 784.a dies feſtus à Fabio inſtituitur 242.a
Equitibus quãdo equi primũ dati 122.a
Eræa Acheis à Philippo reddita 454.a
Ercetras Cornelius cum exercitu proficiſcitur 120.b
Erduæa 535.a
Ereti lapidibus pluit 406.b
Eretum 73.b 72.a
Eretria ciuitas 546.b
Eretria ciuitas à Philippo uaſtatur 545.a
expugnatur 546.b
Ergauia oppidum expugnatur 714.a
Ericinium oppidum 621.b
Erigonus Fl. 710.a
Eritium occupatur 621.b
Eriza op. 667.a captum 667.a

Eropon 799.a
Erythræ 454.a
Eſernia colonia deducta 269.a
Eſetrunium 258.a
Eſquiliæ 42.b & 43.a 398.b
Eſquilina porta 55.b 90.b 160.a 561.b
tribus 268.b 814.b
Eſſernini Ro. coloni 427.b
Ethopia à Zenone capta 662.a
Etleua Gentij regis uxor 801.a
Etouiſſa ciuitas 277.a
Ettritus à Gentio interficitur 800.a
Etuta Dardanorum regis filia 800.a
Euander Arcadum rex 4.a exul. 5.a
Euandri Cretenſis res contra Ro. geſtæ 773.b mors 813.a
Eubœa inſula 615.b
à Flaminio capta 540.a
Euboicarum ciuitatum cōuentus 590.a
Euboicus ſinus 538.b
Eubulidas 654.a
Euctus 806.b
Eudierum turris 788.a
Euganei 2.a
Euhydriū op. à Philippo uaſtatur 545.a
Eumenes rex 582.b 564.b Attali filius 563.b cupidus belli aduerſus Antiochum 600.a Apollini Delphico rem diuinam facit 756.a Romam proficiſcitur 654.a hoſpitaliter à Ro. tractatur 754.a ſua in Romanos beneficia exponit 657.b Eleam nauigat 633.b in latrones incidit 756.a ad mortem ſaucius Aeginam nauigat eod. eius regia ubi 600.a eius cū Perſeo æmulatio 797.b odium in Perſeum 761.a de Perſeo apud P.C. querelæ 750.a contra Perſeum res geſtæ 773.b 799.a & b 800.a item contra Antiochum 634.a contra eundem exercitus 651.a ad Chalcidem profectio 772.a ad Cycladas nauigatio 581.a ad Roman. legatio 714.a gratitudo erga Ro. 656.b in Græcos beneficia 751.b ad S.P.Q.R. oratio 657.a 754.a
Eumeni inſidias Perſeus ſtruit 765.b
Eumeni ſenatus quando primùm datus 656.b
Eunomo Theſſalorum prætor 611.a
Euphanes Cretenſis Eleus cōtra Achæos ſubuenit 617.b
Euphranor Perſei dux 792.b
eius mors 766.a
Eupolemi crudelitas 748.b
Eurialum à Marcello receptum 384.b
Euridica Gentij regis mater 800.a
Euripus 792.a
Euripi caſtellum ab Eumene expugnatur 615.b
Euripi ſpectaculum 810.b
Euromenſium oppida à Mylaſſenſibus occupantur 819.b
Europon Perſei ad Eumenem legatus 797.b
Europus 483.b
Europus Lychnidum capit 440.b
Eurota Fl. 581.b 582.a 606.a
Eurylochus Magnetum Magnetarches 611.a 612.b 607.a exul uiam in patriam redeundi quærit 608.b in patriam reducitur 609.a manus ſibijpſi infert 609.b
Eurylochi ex concilio fuga 607.b
Eurymedon Fl. 567.b 644.b
Exactiones principum quales eſſe debeant 413.a
Exercitus luſtratio quibus cæremonijs fiat 715.b
Exquiliæ 398.b 42.b 43.a
Exquilina tribus 814.b 268.b
Exordia fabularum 172.a
Exules benigne & humaniter tractandi 766.a
Exules ab Chalcide regiorum iniurijs eiiciuntur 527.b
Exulum contra Romanos bellum 67.a

F

Fabius Cæſo conſul 50.a 52.b quæſtor 49.b ſuadet legem agrariam 52.b trib. mil. 134.a eius militaris fortitudo 52.a
C. Fabius interrex 179.b magiſter equitum 228.a trib. mil. 121.b 127.a 120.a eius res geſtæ 146.b ſacrificia ad Gallicum bellum amouendum 144.a
C. Fabij Maſſonis pōtificis mors 370.b
Cn. Fabius Buteo prætor 750.b
eius mors 752.b
Cn. Fab. Caluinus ædilis curulis 246.b
Cn. Fabius Vibulanus conſul 113.a trib. mil. 120.a ouans urbem ingreditur 113.a
L. Fabius Licinius duumuir 727.b Scipionis ad Carthaginenſes legatus 508.b
M. Fabius interrex 179.b 181.b 194.b Dictator 182.a legatus 206.b Quæſtor 128.a tribunus 105.a triumuir 203.a Auſones Romanis prodit 202.b cum Samnitibus pugnat 214.b deuouet ſe pro patria 142.a eius pietas in filium 210.b
M. Fabius Ambuſtus conſul 175.b 179.a 180.a 176.b interrex 179.b magiſter equitum 214.a trib. mil. 156.b 166.b 134.a
M. Fabij Ambuſti filiæ 165.b filij legati ad Gallos mittuntur 139.b contra ius gentium arma contra Gallos capiunt eod.
M. Fabius Buteo 333.a ædilis curulis 509.b prætor 516.a
M. Fabius Dorſo conſul 184.b
M. Fabij Pictoris Flaminis mors 819.a
M. Fabius Vibulanus conſul 99.a 50.b trib. mil. 116.a
Q. Fabius cenſor 242.a conſul 49.b 50.a dictator 217.b 309.a prætor 351.a 352.b princeps decemuirorum 79.a trib. mil. 128.a ad Carthaginenſes legatus 275.a exercitum contra Ligures conſcribit 724.b cum Samnitibus fœliciter congreditur 209.b Puteolos communit 350.a contra Hannibalem pugnat 509.a Arpos expugnat 368.a Gallorum ducem in acie occidit 139.b accuſatur 149.b 210.b liberatur 212.b pro patria pugnans interficitur 52.a
Q. Fabij de dijs Tarentinorum dicteriū 431.b de M. Liuio 436.a item de filio conſule 367.b eius pietas in Romanam Rempub. 350.b ambitio 209.b ad Venuſiam profectio 438.b oratio de creandis conſulibus 350.a contra Pœnos res geſtæ 355.b 356.a
Q. Fabius Ambuſtus conſul 117.b dictator 219.a magiſter equitum 185.a tribunus mil. 140.a
Q. Fabius Buteo prætor 561.a 711.a triūuir 731.b quinqueuir 813.b ei prorogatur in Gallia imperiū 729.a
Q. Fabius Cunctator ſimul augur & pōtifex 509.b eius res geſtæ & mors 509.b 301.b
Q. Fabius Gurges conſul 267.a matronas ſtupri damnatas pecunia mulctat 258.b
Q. Fabius Labeo claſsis præfectus 678.b conſulatū petit 702.b fit conſul 708.b pontifex 731.b prętor 655.a quæſtor urbanus 567.b triumuir 708.b 713.a ei in Liguribus prorogatur imperium 713.b
Q. Fabius Maximus augur 567.b 509.b conſul 253.b 352.a 248.a 367.a 425.a duumuir 337.b ædilis 247.a 203.b 246.b interrex 219.b magiſter equitū 209.a pontifex 333.a prætor 711.a prodictator 298.b Ro. ciuitatis princeps 428.a tribunus mil. 317.b filio infœliciter cōtra Samnites pugnanti ſubuenit 267.b Veneri ædem uouit 299.b cur Maximus cognominatus 242.a eius laus 509.b oratio ad patres conſcriptos de exercitu in Africā mittendo 471.b contra Tarentinos res geſtæ 421.b mors 509.b
Q. Fabius Pictor Flamen Quirinalis 655.a & b prætor 655.a Delphos ad oraculum mittitur 319.b à Delphis Romam redit 327.b
Q. Fabij Pictoris corona 327.d & cum Licinio contentio 656.a
Q. Fabius Rutilianus conſul 214.a 233.a 253.b 238.a 248.a magiſter equitum 209.a
Q. Fabius Vibulanus conſul 60.a & b 70.a 110.b interrex 117.a decemuir 76.a trib. mil. 116.a ouans urbem ingreditur 113.a eius fortitudo militaris 61.a res contra Hetruſcos fœliciter geſtæ 103.a
T. Fabij Longi mors 746.a
Fabiæ gentis ſacrificia 144.a
Fabiæ ſorores 165.b
Fabij priuatis ſuis ſumptibus Veientes debellant 30.b 53.a ad Cremeram 149.b
Fabiorū exercitus contra Veientes 53.a interitus 54.a 149.b
Fabraterni legati Romā ueniunt 203.b
C. Fabricius Luſcinius prætor 567.b 568.a cenſor 267.b Scipionis legatus 636.a de redimendis captiuis cum Pyrrho agit 267.b eius integritas & iuſtitia eod. abſtinentia eod.
Fabularum exordia 172.a
Facula Clunia meretrix 411.b
Falarica 272.a
Falerna tribus 227.a

falerij à Romanis debellantur 178.b
uincuntur 155.b
faleriorum legati Romā mittuntur 135.b
falernus ager 252.b à Maherbale ua
ſtatur 301.a Ro.diuiditur 200.a
faliſci Romanos debellant 129.a 126.a
Fabium Ambuſtum uincunt 179.a
ab Hetruſcis debellantur 268.a
item à Ro. 181.a à Camillo 135.a
à Cornelio 134.a à Genutio 131.a
à Quintio 181.b à Ro.fugantur
129.a 268.b fœdus à Ro.petunt
190.b inducias impetrant 181.b
266.b & pacem 136.a
faliſcorū in erudiendis pueris mos 135.a
cū Camillo pugna cruentiſsima 135.a
faliſcorū ludimagiſter urbē prodit 135.a
fames Caſilinorum 331.a Roma-
norum 46.a 105.a 137.b 145.a
fames ex agriculturæ neglectu 117.b
C.Fannij in cauſa Scipionis cōſiliū 689.a
faſti dies proponuntur 141.b
fatales libri 129.b 751.a
faucula Cluuia in captiuos Ro. pietas
411.b
faueria ciuitas ui capta 742.a
fauſtulus paſtor 3.b
fauno templū in inſula ædificatur 568.a
dedicatur 591.a
feralia 597.a
feneſtani campi 200.b
ferentani ab Aemylio uicti 223.b
ferentina aqua 26.a
ferentinum 121.b à Ro.captum
175.a à Furio expugnatum 117.a
ferentini fugientes uacuam hominibus
urbem Romanis relinquunt 159.b
pacem à Ro.petunt 241.b eorum
agri ab Hannibale depopulantur
398.b Hernicis dono dātur 117.b
ferentinæ lucus 26.b 183.a
feriæ Romæ indictæ 52.b
Latinæ inſtaurantur 540.b
feronia Veſtalis inceſti damnata 294.b
feroniæ dona offeruntur 295.b
feroniæ fanum 16.a lucus 25.a
423.b 399.b & templum ibid.
eius templi ornamenta 399.b
ab Hannibale ſpoliatur 399.b
feſcenia Hiſpala nobile ſcortum 692.b
feſina Boiorum oppidum 565.b
ficana 18.a
ficulenſis uia 83.a
ficulnea uetus 20.b
fidei ſeruandæ ſymbola 11.b
fidenæ obſeſſæ 39.a captæ 104.b
114.b in Ro.poteſtatē redactæ 93.b
ad Fidenas claſsibus pugnatur cum Ve-
ientibus 109.b
fidenates cum Veientibus ſe contra Ro.
coniungunt 108.a patefactis por-
tis Ro.fundunt 109.a flammis
terrent hoſtem Ro. 109.a à Ro.
fugantur 109.b aquis merſi pe-
reunt 109.b ſub corona uenun-
dantur 109.b Hoſtiam relegan
tur 107.b
fidenatium bellum 8.b defectio
14.b 93.b 101.b cum Romanis con-
flictus 102.b & 103.a
firmiani Ro.coloni 427.b
C.Flaccus flamen 426.a Capuæ
principum bona uendit 423.a
Q.Flacci pertinacia 706.b
Flamen Dialis nullo iuramento obſtriā
gitur 540.a extra urbem eſſe ne-
quibat 147.b
flamines à Numa creati 11.a
ſacra in bello Gallico defodiūt 141.b
flaminum ornatus & inſignia 426.a
C.Flaminius ædilis curulis 567.b
cenſor 333.a & b conſul 274.b
291.b inauſpicato conſul factus
294.a prætor 591.a triumuir
713.a 727.b oſor fœneratorum
294.a eius in Hiſpania res geſtæ
597.b 603.a & contra Ligures 690.a
de Gallis triumphus 329.a mors
311.a 344.b
C.Flaminio prorogatur in Hiſpania im-
perium 616.b quæſtori præda
nouæ Carthaginis numeratur 419.a
L. Flaminij ſacerdotis mors 782.b
Quintius Flaminius conſul 291.b
decemuir 520.a
T.Flaminius conſul 542.b ædilis cu
rulis 520.b eius contra Philippū
ad Cynocephalas res geſtæ 558.a
Vide Quintium Flaminium
Flaminius pro patria pugnans interfici-
tur 298.a
flaminio in Hiſp.prorogatur imp. 602.b
flaminius circus 434.b 734.b
ædificatur 268.b
flaminia prata 89.a uia 300.a
flauia rogatio 213.b
C.Flauius ædilis curulis 241.b
M.Flauius trib.pleb. 213.b
eius mater moritur 205.b
flauius Lucanus Gracchū prodit 379.b
eius res geſtæ 379.a
flauius Scribus ædilis curu.creatur 215.b
M.Flauoleius centurio 51.b
floronia Veſtalis ſtupro damnatur 319.b
flumentana porta 159.a 598.a
collapſa eod.
flumentanæ portæ ædificia inundatione
Tyberis fracta 603.a
fœciales 12.b 17.a eorum munus
218.a 221.a 518.a
fœdus Rom.cum Latinis columna ænea
inſcriptum 45.b
fœderis ineūdi formula apud Carthagi-
nenſ. 286.b apud Ro. 12.b 518.a 218.a
fœderum tria genera 592.b
fœdera quibus legibus facienda 218.a
fœlicitas nulla ſine dolore 827.b
fœneratores lege Ro.prohibentur 193.a
accuſantur 185.a 253.b
M.Follius Flaccina conſul 225.b
magiſter equitū 229.b 231.a trib.
105.a magiſtratu ſe abdicat 230.a
M.Fonteius prætor 829.a
P.Fonteius Balbus prætor 794.b
P.Fonteius Capito prætor 782.a 783.b
T.Fonteius Capito prætor 757.a
T.Fonteius caſtrorum Scipionis præfe-
ctus 389.a
fontinalis porta 598.b
fori ludorum 19.b
fori ab ædilibus ornandi initium 238.a
formiana ſaxa 302.b
formiani montis uia 908.b
formiani ſeruus à Numidis interceptus
514.a
formianis donata ciuitas 202.a
formianus ager à Sānitib. uaſtatur 258.a
fornicata uia 311.a
fornices in foro Boario ac ante Fortunæ
ædem fiunt 562.a
fortis fortunæ templum 428.a
ædificatur 266.b
fortunæ tēplum 332.b de cœlo ictum
428.a 435.b flagrat incendio 369.a
reſtauratur 373.b templi fornix
ædificatur 562.a
fortunæ ſupplicationes factæ 293.b
fortunæ Equeſtri Ro.ludi uoti 730.b
templum ædificatur 751.a
dedicatur 732.a 754.b
fortunæ muliebris templum 49.a
fortunæ Primigeniæ templū à Sempro-
nio uotum 496.a dedicatū 591.a
fratrum diſcordia acerbiſsima 746.a
fregellana arx 232.b à Samnitibus
capta 231.a
fregellani Romanorum coloni 205.b
222.a 427.b à Ro.uicti 231.a 268.b
Lyris pontem intercidunt 398.b
fregellanus ager ab Hannibale depopu-
latur 398.b
fregellanorū cū Marcello pugna 437.a
freſilia capta 243.b
friniates populi à Flaminio in deditionē
accepti 689.b
friſinates ab Aemylio ſubacti 690.a
frugum apud Ro.inopia 725.b
frumentum Romam miſſum ex Africa
520.b ex Campania 54.b ex
Hetruria 100.a Sicilia 46.a
populo diuiditur 567.b 520.b 539.b
frumenti uilitas 515.b 539.b
Vide Annonam
frumentarij Ro.circumueniuntur 213.a
fruſinates pop. 398.b tertia parte
agri damnantur 242.a
fucinus lacus 129.b
fuiſula ciuitas capta 986.a
C.Fulcinius 101.b
C.fuluius Curio ædilis 253.b
fuluius flaccus legatus 300.a
C.fuluius contra Hannibalem pugnat
396.b ab Hannibale intercipitur
392.b
Cn.fuluius legatus 243.b prætor
634.b 635.a proprætor 256.a
Apulorum urbes expugnat 381.b
ad Beneuentum cum exercitu profi-
ciſcitur, &c. 377.b item in agrū
Cumanum 381.a infœliciter con
tra Hannibalem pugnat 370.a
Pœnorum caſtra expugnat 377.b
Romam comitiorum cauſa uocatur
405.b à Sēpronio accuſatur 394.b
395.a eius cōtra Hannibalē res geſtæ
381.b 382.a ad Herdoneam caſtra
422.a præclara ad Bouianum pu
gna 247.b cum Hannibale ad
Hardoneam pugna 422.a eius
mors 394.a 421.b 422.a
Cn.fuluius Centimalus 247.a
conſul 393.b prætor 367.a
Cn.fuluius flaccus prætor 371.a
ei Sueſſula prouincia decreta 367.b
L.fuluius magiſter equitum 227.a
à ſenatu mouetur 249.a
L.fuluius Curuus conſul 214.a
L.fuluij Maſſonis mors 370.b
M.fuluius trib.mil. 248.b eius res
geſtæ in Epiro 664.b in Hiſpania
603.b in Oretanis 603.b contra
Vacceos, Vectones, & Celtiberes 597.b

M. Fuluius triumphum petit 609.b
ludos uouit 697.b edit 691.a
comitia impedit 542.b eius cum
Epirotarum principibus conſultatio
661.b cum Aemylio ſimultas 690.b
691.a 681.a ei in annum proroga
tur imperium 676.b 677.a 601.b
M. fuluij tribuni mil. mors 429.a
M. fuluius Centimalus prætor 598.b
601.a
M. fuluius Flaccus triumuir 708.b
decemuir 520.a in Macedoniam
legatus mittitur 782.a
M. fuluius Nobilior ædilis curulis 567.b
conſulatum petit 655.a & impetrat
ibidem cenſuram petit 706.b
fit cenſor 732.b prætor 591.a
ouans urbem ingreditur 625.b 631.b
eius cum Aemylio Lepido ſimultas
732.b
M. fuluius Pætus conſul 146.b
Q. fuluius ædilis curulis 316.a di-
ctator 424.b dictaturam abdi-
cat 425.a eius ſeueritas 401.b
402.a res geſtæ 395.b ex Hi-
ſpania reditus 731.b ad tribunos
oratio 371.b
Q. fuluius Flaccus cēſor 749.a & 750.a
cōſul 371.a 425.a 729.a 731.b magi
ſter equitū 372.a Pont. 333.a 372.a
pontificatum petit 372.a factus
prætor 334.a 337.b 351.a 680.b 713.a
tribunus plebis 552.b triumuir
731.b 708.b ad Brutios proficiſci-
tur 442.a exercitū Vulturnum tra-
ducit 398.a Capuam expugna-
re conatur 381.b Vrbicuam ex-
pugnat 720.b ſigna aurata in
Capitolium ponit 677.a trium-
phum petit 731.b Fortunæ eque
ſtri templum ædificat 751.a dedi-
cat 757.b accuſatur 751.a
Q. fuluij Flacci in Sardiniam profectio
339.b res geſtæ in Celtiberia 626.b
729.b in Hiſpania. ibid. in Liguria
730.b 735.a in urbem reditus 398.b
mors 760.b ei Capua prouincia
decreta 409.a prorogatum im-
perium 394.a 435.a commune
cum cōſulibus datur imperium 398.b
Q. fuluius Gillo prætor 520.a 521.a
de pace Romanorum cum Carthag.
conſultatio 508.b Carthaginen-
ſes Romam ducit 508.a
fundarum uſus 470.a
M. fundanius Oppiam legem abrogat
570.b matronas accuſat 571.a
fundanus Vitruuius Vacus Priuernatiū
dux 204.a eius domus & pra-
tum 204.a
fundani Priuernatium ſocij 204.a
eis donata ciuitas 201.a
funebres ludi à P. Scipione inſtituti 461.
a celebrantur 337.a 539.b
Furium Agrippam quære in Agrippa
C. furius duumuir naualis 757.b tri-
bunus 108.a damnatur 687.a
C. furius Pacillus conſul 99.b 117.b
L. furius conſul 55.b dictactor 184.b
prætor Capuæ inhabitatoribus leges
præſcribit 227.a trib. pleb. Ap-
pij inimicus 239.a triumphum
petit 538.b ædem Iunoni uo-
uit 185.a eius ferox animus 160.a
penuria 332.b ad Cremonam
res geſtæ 526.b item contra Boios
& Inſubres 558.a contra Gallos
519.a de Gallis triumphus 539.a
L. furij Bibaculi mors 316.b
L. furij Camilli facta, uide ſuprà in Ca-
millo
L. furius Medullinus conſul 117.a 118.a
tribunus militum 105.a 109.b 120.a
121.b 129.b 130.a 128.b 137.b 135.a
356.b 166.b
L. furius Philus prætor 760.b 761.a
pontifex 782.b eius mors. ibid.
L. furius Purpureo cenſurā petit 706.b
fit conſul 561.a prætor 520.a
521.a trib. mil. 422.b Ioui
templum uouit 591.a 611.b eius
contra Boios res geſtæ 565.b ad
ſenatum literæ 522.b de dam-
natione Scipionis ſententia 686.b
oratio de Manlij triumpho 682.b
M. furius cenſor 233.b 234.a di-
ctator 152.a legatus 527.a
trib. 128.a Aurelium contra
accuſationem Macedonum defendit
527.a
M. furius ludos magnos uouit 137.b
eius in Gallia res geſtę 690.a
item contra Aetolos 674.a
M. furius Craſsipes prætor 680.b
triumuir 591.a 611.b
M. furius Luſcus ædilis pleb. 692.a
P. furius conſul 56.b cenſor 367.b
P. furius Philus 310.b augur 570.b
cenſor 352.a ſenatum conuocat
318.b tribunorum militum uana
conſilia improbat 318.a damna-
tur 778.b
P. furij Phili fortitudo militaris 318.a
mors 370.b ei prorogatur in Hi-
ſpania imperium 751.b
Q. furius pontifex 84.a
Sex. furius Medullinus trib. 113.b
Sp. furius Medullinus prætor 171.b
tribunus militum 164.a
Sp. fuſius conſul 61.b pater patra-
tus 12.b

G

Gabina uia 35.b 63.a 145.b
Gabinus Scodræ præfectus 819.b
Gabinus cultus 245.a
Gabino cinctu ornati, faciebant rem di-
uinam Ro. 144.a
gabios fraude adoritur Tarquinius 26.b
gabios exulatum Tarquinius proficiſci-
tur 30.a
gades per proditionem offertur 462.b
465.b
gaditani à Romanis ſubacti 470.a
multa pecunia & templorum ornatu
ſpoliantur à Magone 469.b
gala 369.b
galæ Maſaniſſæ pater moritur 492.b
gala Numidarum rex 433.b eius
aduerſus Syphacem res geſtæ 369.b
galatia caſtellum captum 396.a
L. Galbæ pontificis mors 542.b
Vide Sulpitios Galbos
galeagra, turris 383.b
galeria 424.b
galeſus flumen 176.a
gallia prouincia decreta Cornelio Me-
rulæ 498.a 591.b Q. Aelio 615.a
Fabio Buteoni 721.b M. Furio
680.b Furio Purpurioni 521.a
C. Heluiō 543.a L. Iulio 708.b
Liuio Salinatori 677.a L. Porcio
442.a L. Quintio 602.b Scri
bonio 484.a M. Seſtio 509.b
Scipioni & Leuino 740.b
gallus & Galla ſub terra uiui defodiun-
tur 319.b
gallus à Papyrio baculo percutitur 142.a
gallus Romanum in certamē prouocat
175.a 183.b
gallus petente ſcorto à Flaminio occi-
ſus 708.a
galli Ciſalpini 136.a uini boni ama
tores 138.a caloris impatientiſ-
ſimi 596.b peſte uexantur 145.a
frigore ex Albanis pelluntur 183.a
prope Venetiam ciuitatem ædificant
698.a alieno loco ciuitatem ædi-
ficare prohibentur 712.b pecunia
ab Haſdrubale tentantur 442.a
omnium qui Aſiam incolunt bellico-
ſiſsimi 668.b quibus conditio-
nibus Cluſinis pacem promiſerint
139.b Nicomedi dant auxilia 668.b
ad Hānibalem miſsi à Ro. intercipi-
untur 445.b Ardeatibus terro-
rem incutiunt 143.a Cremonam
expugnare tentant 516.b Tuſcos
expellunt 660.a inuadunt & de-
populantur agros Cremonenſium
456.a Latinorum 182.a he-
truſcorum 246.b Placētinorum
456.a Romanorum 703.b
Romanorum legatos turpiter irridēt
176.a Italiam inuadunt 708.b
quando primùm in Italiam uenerint
139.b magno cum exercitu Rom.
properant 140.a fugatis Romanis
Veios ſe recipiunt 141.a in uia
Salaria caſtra parant 175.a Capi-
tolium occupant 122.a Romam
capiunt 142.a incendunt 142.b
à Ro. debellantur 204.b fugantur
& uincuntur à Ro. 145.b 268.b
366.b 527.b 671.a & b 672.a 712.a
170.b à Camillo in Albano uin-
cuntur 170.b à Cornelio 540.a
à Flacco circa Mediolanum 538.b
ad Halyn 673.a & b in Olym-
po à Ro. 672.a & b cum Perſeo
à Romanis nauali prēlio uicti 799.b
à Scipione Naſica 616.a quoties à
Romanis fugati 669.a Italia ex-
cedere à Romanis iubentur 735.a
ex Italia profligantur 712.b ad
unum omnes à Ro. delentur 145.b
ante currum Cornelij triumphantis
ducuntur 560.b pondera iniqua
Romam ferunt 145.b legato-
rum Romanorū iniurias ſenatui ex-
ponunt Ro. 139.b uirtutes
Romanorum laudant eod.
gallorum natura & ingenium 145.a
668.b armaturæ 671.a ar-
mata concilia 176.a ſcuta
315.a ueſtitus militaris 315.a
uirtus 139.b religiō 144.a
fames 145.a ferocia 182.a
in Italiam irruptiō 715.a 138.b
contra Hannibalem pugna 278.b
& 179.a

&279.a & b cum Ro. 182.b 256.a 357.a 315.b item pugna cum Ro. propter ſylŭam Litaniam 579.a
item ad portam Collinam conflictus 176.a in Olympo 671.& 672.a & b cum Claudio 565.b
cum Marcello certamen 565.b
cum Seruilio 299.a cum Tullio & Valerio pugna 178.a cum legatis Romanorum conflictus 139.b
ad Romanos defectio 565.b
à Ro. defectio 171.b 322.b 553.b 816.a
gallorum agri ob defectionem à Rom. depopulantur 455.b
gallorum cum Ro. induciæ 145.a
ſpolia Hieroni dono data 357.a
gallis bellum à Ro. indictum 267.b
aurum ereptum 146.a iumenta à Romanis arripiuntur 177.b
galli Senones ad Cluſium ueniunt 255.b
Ro. legatos interficiunt 267.b
gallicũ aurũ in Capitolio ſacratur 178.b
gallicum bellum Popilio extra ordinem datur 182.a
gallica buſta 145.a 301.b
gallici tumultus 522.b 815.b 186.a
gallogræci contra Ro. pugnant 651.b
à Ro. fugantur 669.b 661.b
gallogræcorum ignauia 669.a
ganymedis Ptolemæi præfectus Aenum oppidum prodit 525.a
garitenem Philippus occidit 549.b
gaudiũ doloris felle ſemper mixtũ. 827.b
gaudio exanimatur Ro. matrona 298.a
Cn. Gauilli res geſtæ 739.a
L. Gauilli fortitudo militaris 739.a
gaulotus Gallorum regulus 670.a
gaureleon portus 537.a
gaurus mons 187.a
L. Geganius Macerinus trib. mil. 164.a
M. Geganius cõtra Volſcos pugnat 98.b
eius cenſura 233.b 234.a fortitudo militaris 106.b
M. Geganius Macerinus conſul 90.a 97.b 100.a trib. mil. 170.b
eius fortitudo militaris 99.a
T. Geganij cõſulatus 46.a Geganij 16.a
gellius Egnatius Samnitum dux 250.b 251.b captus ad conſules mittitur 252.b moritur 257.b
gelo 349.a eius filia 358.a
ad Pœnos defectio 337.a
geminianus Metius 196.b
genio maiores hoſtiæ cæſæ 293.b
geneua 280.b
gentius Illyriorum rex 732.a 761.a 787.b in Romanorum amicitiam inuitatur 764.a Ro. ſuſpectus 781.b contra Ro. cum Perſeo conſpirat 786.a Romanorum legatos uiolat 799.a inducias à Ro. petit 801.a à Ro. captus 801.a 809.a captiuus cum ſuis Romam ductus 824.a 801.b cum uxore & liberis Spoletium in cuſtodiã miſſus 828.b currum triumphantis præcedit 828.b
gentij regis genus 800.a libido regnandi 800.a impietas in fratrem 800.a uinolentia 800.a
cum Perſeo ſocietas 797.a
genua à Magone capta 476.b
reſtaurata 498.a
genuſius flumen 800.b
genutius tribunus plebis 55.b
eius mors 174.a
C. Genutius augur de plebe creatus 246.a
C. Genutius Auentinienſis conſul 172.b
Cn. Genutius trib. mil. 131.a 129.a
eius mors generoſa 131.a
L. Genutius conſul 171.b legatus Ro. ad Syphacem 423.b
tribunus plebeius 193.a
L. Genutius Auentinienſis conſul 172.b 242.a
M. Genutius conſul 99.a
M. Genutij mors 596.b
T. Genutius decemuir 75.a agrariæ legis autor 54.b
geræſticus portus 646.b 537.b
gerionem petit Hannibal 303.a
germanici ſaltus 235.a
gerrhunio caſtellum ab Apuſtio captum 529.b
geryonis mors 4.b
gladiatorum ludi 337.a 709.a
gladiatorium munus 450.a 750.a 540.a 268.a 461.b
glaucia 786.a
C. Glaucia prætor 263.b
gnoſij à Cydoniat. debellantur 661.a
gomphi 621.b in deditionem ab Aminandro accipiuntur 545.b
gomphorum deditio quàm magnum Theſſalis terrorem intulerit 545.b
gonni oppidum 610.b
gordium oppidum 670.a
eiusq; deſcriptio ibid.
gordiutichi 667.a
gorgopas Gyttheorum præfectus 582.a
Dexagoridã proditorẽ occidit 582.a
gortynij à Cydoniat. debellantur 661.a
gracchus Cluuilius Aequorum contra Romanos dux 71.b
gracchus Scipionis filiam in uxorem ducit 661.b eius cum Scipionibus ſimultas 687.b 685.b pro Scipione intercedit 661.b eius in Celtiberia res geſtæ 733.a & contra Campanos 323.a
T. Gracchus Luceriam proficiſcitur 351.b & 345.b ex Lucanis Beneuentum 379.a epulum militibus datum depingi iubet 354.b à Flauio Hannibali proditur aſtu 379.b
T. Gracchi contra Pœnos pugna 353.b & prælium cõtra Brutios & Lucanos 353.b ad milites oratio 354.a triſte prodigium 379.a mors 380.a & funus ibidem
Vide Sempronios
gracchurium oppidum in Hiſpania conditum 737.b
gradus dignitatum & honorum apud Romanos 435.a 542.b
græcia Acilio Glabrioni decreta 616.b item Scipioni 635.a tota à Flaminio liberata 570.b quibus cõditionibus à Ro. libertate donata 563.b
græciæ ſpectacula 823.a
græcus & Græca Romæ uiui defodiuntur 319.b
græci contra Venetos 243.a libertate à Ro. donantur 563.a 558.a 563.b 564.a in Italiam nauigant 242.b
maritima occupant 183.a
græcorũ ſegnities 184.a tumultus in Perſeum 746.b defectio 322.b 605.b contra Ro. naues 394.b
græcorum urbes ab Hannone adoriuntur 347.a
græcarum artium opera admirantur à Romanis 392.b
gratitudo Attali regis 552.b Ro. erga deos 133.b 505.b 809.b 449.b
Scipionis in deos 685.a Ro. erga Ptolemæum 519.b patrum erga matronas 134.b
grauiſce colonia deducta in agrum Hetruſcum 725.b
grumentum uenit Hannibal 444.b
grumentũ Sempronij & Hannonis ſtrage nobilitatur 342.a
giſgo Hannibalis legatus 339.a pacis conditiones à Romanis Carthaginẽſibus datos diſſuadet 515.a
guluſa Maſaniſſæ filius 758.b in Numidiam proficiſcitur 759.a Ro. Maſiniſſæ animum exponit 779.a
gytheum oppidum oppugnatur 600.a 604.a 605.b 582.a

H

Haliacmon flumen 771.a
haliartũ M. Lucretius expugnat 772.b 775.a
L. Halienus Veturium accuſat 74.a
halopa expugnatur 772.b
hamæ ſitus 340.a
ad Hamas Campanorum fraudulenta ſacrificia 339.b 340.a
hamilcar Hannibalis pater 269.a
eius res geſtæ 288.b 327.b
hamilcar Olbienſem & Caralitanum agrum depopulatur 425.a à Ro. captus 553.b ante currum Cornelij triumphantis ductus 560.b eius in Sardiniam nauigatio 425.a mors 519.a 527.a 366.a
hannibal Carthaginenſiũ prætor 569.a
in crucem à ſuis ſublatus 268.a
hannibal Vulturnũ tranſgreditur 398.a ex Italia reuocatur 497.b ad Capuam expugnandã proficiſcitur 381.a Locrenſes ad deditionem adhortatur 347.a expugnat 438.a Cumanum agrũ depopulatur 340.b 552.b 353.a exercitum in agrum Neapolitanum ducit 329.a eundẽ uaſtat 354.b 353.a 352.a & b 353.a ad Numiſtrum fugatur 421.b in Cãpaniam regreditur 352.b Feroniæ templũ ſpoliat 399.b Iunoni Laciniæ templũ dedicat 477.a uotis ſe Herculi ad proſperandã uictoriam obligat 276.b oculum in ſtrage amittit 294.b 296.a uulneratur 271.b Capuæ luxuria eneruatur 322.b 331.a Philippi amicitiã ambit 618.b cur Antiocho ſemper ſuſpectus 601.a Antiocho conciliatur 602.a Antiochũ in Ro. cõcitat 593.b
hannibal natus ad Ro. perniciem 269.a 599.b aris admotus in perniciem Ro. iurat 602.a hoſpitia Ro. apud Tarentinos diruit 375.b quæſtores Ro. intercipit 292.b decẽ legatos Romã mittit 320.a Romam properat, ut urbem expugnet 398.a tempeſtate impeditur ne capiat urbẽ 399.b

399.a captos Latinos dimittit 198.a
ſcit uincere, ſed uictoria uti neſcit 317.
b à Scipione pacem petit 497.b 511.a
Marcellum interfectum ſepeliri man-
dat 437.b
hannibalis pueritia inſignis 269. co-
mitas 352.b de mutando in annum
iudice lex 569.a cum Philippo rege
ſocietas 323.a 338.b 339.a contra
Salapionem fraus 438.a profectio
per Alpes 269.a ex Africa 569.b
in Apuliam 303.a 345.a 382.a 422.b
ad Brunduſium 382.b in Brutios
430.a 438.b in Campaniam 326.a
ad Capuam expugnandam 382.a
ad Caſsilinum 331.b in Cu-
manum agrum 340.b 352.b 353.a
in Gabios 398.b ad Grumentū
444.b ad Hamas 340.b
Hardoneā 422.a in Hetruriā 291.a
Hiſpaniam 270.a in Italiā 399.a
Liguriam 292.b ad Locros
438.a ad Neapolitanos 329.a
ad Nolam 343.b 330.a Salapiam
356.b in Samnium 300.b in
Sidicinum agrum 398.a Taren
tum 354.b 382.b Tuſculum
398.b in Tyrum 570.a ad
Vulturnum fl. 398.a
Hannibalis exercitus 277.a 283.a
expeditiones hybernæ 291.a & b
Hannibalis legati à Corcyræis interce-
pti 339.a Romam mittuntur
339.b 341.a
Hannibalis ad ſuos cohortatio 285.a
cū Villio colloquiū 602.a 608.a ſu
per Anienem caſtra 394.a 399.a
item ad Turiam fl. & Feroniæ lucum
399.b item ad Tifata 340.b
Hannibalis res geſtæ ad Crotonā 496.a
ad Herdoneam 422.a & b con-
tra Locrenſes 481.a ad Numi-
ſtronem 422.b cum Romanis ad
Thraſymenum pugna 297.b & 798.a
ad Capuam ſtrages 397.a item
pugna cum Fuluio 382.a cum
Marcello ad Canuſium 428.b 429.a
cum eodem ad Venuſiam 422.b
cum Sempronio 292.a
Hannibalis de Alexandro & Pyrrho iu-
dicium 600.b de Carthaginen-
ſium lachrymis dicterium 518.a de
Marcello 429.b & de Romanis
399.b 431.b 711.a
Hannibalis in Aetolorum concilio ora-
tio 618.b ad Campanos 326.a
ad Carthaginenſes cōſolatoria 518.b
ad Hiſpanos 276.b ad P.Cor.
Scipionē 511.a & b Tarētinos 375.
b ad Tarentinorū principes 376.a
Hannibalis ad Antiochum fuga 514.a
515.a 558.a 570.b 593.b apud An-
tiochum autoritas 593.b 632.b
mors 689.b 711.a
hanno in Brutijs nouum contra Ro.con
ſcribit exercitū 445.a uincitur à Ro.
370.a à L.Martio 466.b ad Gru
mentū à Sempronio 341.a à Sci
pione uictus 268.a 495.b à Ro.ca
ptus 451.a Romā mittitur 451.b
hannonis res geſtæ 277.b in Græ
cia 347.a profectio in Afri-
cam 450.a ad Brutios
345.a in Campaniam 377.a
ad Brutios reditus 341.a ad
Thurinos 378.b ex Sicilia fu
ga 415.b cum Pomponio Ve
ientano certamina 370.a præ
da à Romanis intercepta 378.a
eiuſdem legatio ad Leuinum de tra-
dendo Agrigento 415.a ad
Patres conſcriptos oratio 328.a & alia
de rupto fœdere 272.a mors
477.b 492.a 495.b
Harmoniæ nuptiæ 358.b mors 359.a
Harpagones, inſtrumenta bellica 502.a
Harpalus 755.b
Harpaſus fl. 666.b
Harſicora Haſtrubalis dux 342.a 338.b
deſperās ſibi ipſi manus infert 342.b
Haſdrubal cum Syphace caſtra coniun-
git 500.b Maſsilienſium du-
ces explorat 442.a cum Cel-
tiberorū principibus paciſcitur 388.b
cum exercitu uocatur in Italiā 335.b
petit à Ro. leges de tradendis arcibus
urbium 403.a Hiſpanos uin
cit 366.a à Scipione fugatur
500.a 501.a item à Syllano 458.b
Gades perfugit 459.a nouum
contra Ro. conſcribit exercitū 457.a
ad Betulam à Scipione uincitur 421.b
captus abducitur 342.b
Haſdrubalis imperium 269.b laus
492.a profectio in Italiam 442.a
336.b 415.b per Alpes tranſitus
443.b ad lapides atros caſtra
403.a eius caſtra à Martio expu-
gnantur 392.a ad caſtrum al-
tum res geſtæ 366.a cum Ne
rone colloquium 403.a ad
Hannibalem literæ interceptæ, Romę
leguntur 446.b ad P.C. ora
tio 517.b mors 421.b
448.b caput ante hoſtium ſtatio-
nes à Romanis proiectum 443.b
Haſdrubalis Barchini imago in aureo
clypeo inuenta 392.b
Haſdrubal Caluus 338.b eius claſsis
tempeſtate ad Baleares eijcitur 339.b
Haſdrubal Hœdus 517.b
Hedui 138.b
Hegeſianax Antiochi ad Rom. legatus
592.b
Hegeſilus 767.b
C.Heluius prætor 542.b eius con-
tra Gallos res geſtę 670.b 671.b, &c.
Cn.Heluius pro patria fortiter occum-
bit 506.b
M.Heluius prætor 552.b trib.pleb.
552.b triumuir 583.a ouans urbē
ingreditur 575.a eius ad ſenatū
de bello in Hiſpania coorto literæ
560.a in Hiſpania res geſtæ 575.a
Hemerodromi 528.a
Heneti 2.a
Heptagoniæ 586.a
Heraclea ad aſylum confugit 359.a
eius deprecatoria oratio 359.a
mors 356.b
Heraclea Minoa uocata 363.a Ta-
rentinorum colonia 206.b ab
Acilio & L. Valerio obſeſſa & oppu-
gnata 626.a & b capta 791.a
ab Acilio expugnata 698.a à
Pœnis recepta 363.b
Heracleæ ſitus 626.a
Heracleenſiū agri depopulantur 623.a
Heraclitus Philippi ad Hannibalem le-
gatus 341.b
Heraclides in carcerem à Philippo con-
ijcitur 541.b eius ad Maro-
neam profectio 525.a
Herbeſum op. captum 361.a à Ro
manis receptum 363.a
Hercinij ſaltus dominus Sigoueſus 138.b
Hercyniæ templum 810.a
Herdonea op. 422.a ab Hannibale
incenditur 422.b
Herdoneatū à Romanis defectio 422.a
Herdonia 382.a
Herdonius Sabinus ſeruorū dux 67.a
eius mors 26.a 68.a
Herculaneum à Caruilio captum 266.a
Hercules an primus Alpes fregerit 139.a
ab Euandro hoſpitio excipitur 5.a
à Romanis placatur 129.a
Herculi ara dicata 5.a ſacrificia à
Glabrione facta 628.b item uo
ta ab Hannibale 276.b boues à
Caco ablati 4.b
Herculis colūnæ 285.b 325.a fanum
734.b fons 295.a pyra 628.b
templum rotundum 253.b 399.b
528.b magnum ſimulachrum in
Capitolium poſitum 240.b ſi-
gnum auratū in Capitolium poſitum
676.b ſacra 4.b ſacra à
Claudio uiolata 231.b ſupplico-
tiones 293.b eius nomen in co-
mitijs pronunciatum 551.b
Herea Achæis reſtituitur 541.b 564.b
Herei pop. 439.a
Herennius Bacchi ſacerdos 694.a
Herēnius Baſſus 343.b eius oratio de
Romanorū cū pœnis fœdere 344.a
Herennij Pontij natura & ingeniū 217.a
eius filius à Romanis ſub iugum miſ-
ſus 223.b
C.Herennius Samnitū imperator 215.b
triumuir 278.a
Herius Petrius 343.b
Hermandica capta 270.b
Sp.Herminius conſul 89.b
T.Herminius legatus 39.b contra
Porſenam pugnat 35.b
Hernici cum Volſcis bellum in Roma-
nos ſuſcipiunt 40.a à Romanis
debellantur 173.b à Romanis mi-
ſerè fugantur 174.b uincuntur à
Romanis 229.b à Fabio 176.a
à Plautio 178.b Ioui auream co-
ronam offerunt 86.a excuſant
ſe apud Romanos ob non datos mi-
lites 153.b
Hernicorum cnm Romanis fœdus 49.a
defectio 154.a 171.b eorum agri
à Volſcis & Aequis depopulātur 118.b
cruentiſsimum cum Rom. prælium
240.a concilium 239.a
Hernicis dātus à Romanis induciæ 239.
b & Ferentinorum agri 117.b
Herodicus à Philippo interfectus 714.b
Herodorus Caianus mercator 610.a
eius res geſtæ 610.a mors 723.b
herſilia Romuli coniunx 7.a
hetriculum op. 507.a
hetruria ſeruorum coniuratione depo-
pulatur 565.a Gemino decre-
ta 498.

ti 498.a M. Cornelio 484.a M. Seruilio 509.b C. Terentio 442.a
Hetruriæ fertilitas 296.a concilia 130.b 124.b à Ro. defectio 434.b eius urbes in Rom. concitantur 33.a
Hetruſci ubi 16.a uaticiniorum peritiſsimi 130.a aruſpices Romã uocantur. 442.b itẽ ludiones 172.a Tyberim tranſeunt 54.a Faliſcos debellant. 266.a famem Ro. ſubleuant 46.a hoſpitio à Romanis excipiuntur 37.b à Minutio depopulantur 603.a item à Scipione uincũtur 247.b à Romanis. 235.a 257.b 102.b à Camillo. 150.a ad Peruſiam à Fabio 238.a à Fuluio 257.b à Samnitibus 110.b deſertores puniuntur 496.b ſub haſta uenundantur 150.b fœdus cum Romanis ambiunt 238.a inducias impetrant 236.a 261.b 238.a pacem à Romanis petunt 248.b 261.b
Hetruſcorum religio 122.b cum Ro. bellum 231.a 232.b pugna cum Camillo 153.a cum Fabio 234.b Manlio 247.a Poſthumio 261.b cum Romanis pugna 244.a defectio à Ro. 495.b 455.b 246.b 253.a 265.b concilium ad fanum Voltumnæ 121.b
Hetruſcis petẽtib. pax denegatur. 244.b
Hetruſcæ linguæ Romanorũ pueri ſtudioſiſsimi 235.a
Hexapylum 362.a 365.b 383.b
Hexapylo Theodorus 356.b
Hierocles Agrigentinus 619.a
Hiero rex Syracuſan. 268.a 283.a Octacilio egenti aurum & frumenta mittit 333.a à Ro. uincitur ac fugatur 268.a pacem à Ro. petit 268.a eius cum Ro. amicitia 311.b 346.b 386.a & b in Rom. beneficia 387.b memoria 384.a erga Romanos fides 410.a gaza 384.b claſsis à Pœnis uaſtatur 319.a mors 348.b
Hieroni Gallorum & Illyricorum ſpolia dono data 357.a
Hieronymus Syracuſanorũ rex 346.b eius ad Hanibalem defectio 410.a 346.b exercitus 361.a mors 359.a 346.b 356.b 410.a
Hilermus à Fuluio captus 597.b
Himera fl. 393.a 349.b
Himilco cum Hippocrate contra Romanos parat exercitum 363.b proficiſcitur Agrigentum 365.a Carthaginem 363.b Heracleam 363.a in Hiſpaniam 335.b Murgantiam capit 364.a Petelliam expugnat 336.b eius ad Anatim caſtra 363.b ad Hannonem oratio 328.a mors 385.b
Hippias Bereus 770.a eius contra Romanos res geſtæ 788.a
Hippo Regius 478.a
Hippocrates 349.b 358.a prætor 359.b 361.a dux Pœnorum 393.a Murgantiam proficiſcitur 365.a fingit Syracuſanorum ad Romanos literas 361.b cũ Himilcone exercitum contra Ro. coniungit 363.b Romanorum agros depopulatur 360.b Rom. caſtra expugnat 385.a
Hippomatis res geſtæ 393.a ad Anatim caſtra 363.b exilium 360.b mors 385.b 410.a
Hippolochus dux 619.b 620.a
Hirpini præſidium cõtra Ro. ab Hannibale petunt 343.a & b ſub haſta à Valerio uenduntur 341.a
Hirpinorũ ad Romanos defectio 430.b item defectio à Romanis 341.a 322.b ad Hannibalem oratio 343.a eorũ agri à Marcello deuaſtantur 342.b oppida à M. Valerio in deditionẽ recipiuntur 341.a
Hiſpala Fecenia inſignis meretrix 692.b
Hiſpania cis Iberum tota à Romanis domita 577.a
Hiſpania prouincia decreta Canuleio. 762.a Claudio Marcello 783.b Fonteio 794.b Porcio Catoni 568.a C. Sempronio 552.b
Hiſpania citerior decreta Bebio Pamphilo 602.b Criſpino 692.a Sex. Digitio 587.b Fabio Buteoni 750.b C. Flaminio 591.b Fuluio 814.b Fuluio Flacco 713.b M. Iunio 754.a L. Manlio 677.a Minutio Thermo 561.b Plautio Hypſeo 656.a Sempronio 728.a A. Terent. Varroni 705.b
Hiſpania ulterior decreta Aemylio Paulo 616.b Atilio Serrano 602.b L. Bebio 656.a Calphurnio Piſoni 692.a C. Catinio 677.a Claudio Neroni 568.a P. Cornelio 587.b Fabio Buteoni 561.b M. Fuluio 591.b Licinio Neruæ 814.b Sp. Lucretio 754.a P. Manlio 713.b M. Matieno 750.b L. Poſthumio 728.a Sempronio Longo 705.b Scipioni Maluginenſi 743.b
Hiſpaniæ ſitus 450.a fertilitas 451.a tumultus 559.a
Hiſpani duce Illergete bellum in Ro. ſuſcipiũt 478.a & b uincũtur à Cethego in agro Sedẽtano 539.b ab Haſdrubale & Magone 366.a à Flaminio & Fuluio 603.b à Rom. 478.a 577.a à Scipione pacem à Romanis petunt 478.a ſine precio domum remittuntur 433.a ſibijpſis mortem conſciſcunt 577.b
Hiſpanorum uita 315.a ferocia ad bellum 577.b ueſtitus militaris 315.a 433.b ad Romanos defectio 346.b 663.b cum Rom. conflictus 315.b cum iiſdem pugna 396.b cum Calphurnio & Poſthumio 701.b 702.a cum Scipione & Lælio 468.a fuga 336.b ad Marcellum 345.a
Hiſpanorum principibus dona diuiduntur 433.b
Hiſpanicum bellum renouatur 561.b
Hiſtiæus Perſei regis militum præfectus 801.b
Hiſtoricorum diſcrepantia fidem adimit factis 420.a
Hiſtria tota à Rom. ſubacta 742.b Claudio decreta 741.a 740.b
Hiſtri à Romanis uincuntur 741.b pacem à Romanis petunt 741.b
Hiſtrorum contra Romanos res geſtæ 738.a & b 739.a tumultus 739.b agri à Iunio & Manlio depopulantur 741.b ad Romanos legatio 779.b
Hiſtriones unde dicti 172.a quando primum à Romanis admiſsi 172.a
hœdus Haſdrubal 517.b
holo oppidum Hiſpaniæ à Fuluio captum 603.b
honorum atque dignitatum apud Romanos gradus 542.b
honori templum à Marcello uotum 436.a
horatia pila 14.a
horatiæ ſepulchrum 14.a.b
C. Horatius Puluillus augur 74.a conſul 54.a contra Aequos pugnat in Algido 74.a ex Volſcis reuocatur 54.a mors 74.b
L. Horatius Barbatus trib. mil. 109.b populi iuſſu triumphat 261.b
L. Horatius Puluillus trib. mil. 151.b
M. Horatius Puluillus 73.b conſul 81.b 31.a 172.b trib. mil. 164.a templum Ioui dedicat 172.b filij mortem æquo fert animo 34.b eius de decem uirorum immodica poteſtate opinio 77.b
P. Horatij pietas in filium 14.a
Horatij Coclitis contra Porſenam res geſtæ 30.b fortitudo 35.a ſtatua 35.b
Horatij trigemini 12.b
horreum oppidum à Romanis expugnatur 810.a
hortana ab Aequis capta 74.a
L. hortenſius Sempronium accuſat 112.b placabile ingenium 113.a
hortenſius accuſatur 779.a 780.b
Q. hortenſij dictatoris factum 267.b
hoſpitalitas Romanorum 129.a
hoſpitalitatis ſeruatæ memorabile exemplum 380.b
hoſtia urbs quando condita 18.a
hoſtiam relegantur Fidenates 107.b
hoſtiæ lacus de cœlo ictus 428.a
hoſtienſes uacationes ſuas Romæ indicant 443.a
hoſtienſium agri ab Antiatibus depopulantur 200.a
hoſtiæ maiores dijs ſacrificantur 292.b 352.a
hoſtilia Quarta uenefica 729.a damnatur 726.a.b
hoſtilia curia 16.a 148.b 318.b
A. hoſtilius damnatur 687.a
A. hoſtilius Cato decemuir 520.a prętor 442.b
A. hoſtilius Mancinus prætor 728.a
A. hoſtilio Sardinia decreta 442.a
C. hoſtilius ad Ptolemeum & Antiochũ legatus 795.b ludos Apollinares inſtituit 428.a pro concione ſupplicationem edicit 449.b eius contra Pœnos res geſtæ 444.a
C. Hoſtilius Cato prætor 442.b
C. Hoſtilius Tibullus prætor 425.a apud Capuam proprætor 484.b ei Capua decreta 442.a prorogatur

gatur imperium 435.a 455.b
L.Hoſtilius Cato decemuir 520.a
L.Hoſtilij Mancini res geſtæ 302.a
Hoſtius Hoſtilius dux Ro. 7.b
eius mors 17.a
Hoſtius Lucretius Tricipitinus conſul 107.b
Hoſtij res geſtæ 342.a mors 342.b
Hyampolis à Ro. in deditionem accipitur 547.b
Hybernacula quando à Romanis primum ædificari cœpta 122.b
Hyblæ defectio 405.b
Hybriſtas Lacedæmonius 640.b
Hyems gelida 128.b
Hypata 623.a 627.a
Hypatæorum agri depopulantur 622.b 623.a exſules contra fidem datam interficiuntur 748.b alijs reditus in patriam datur 748.b
Hydruntum 625.b
Hyrienſes obſidione liberantur 667.b eorum arx oppugnatur eod.

I

Iampharnia urbs à Philippo capta 307.b
Ianus belli pacisq; index 10.b
eius templum quoties clauſum 10.b
Ianiculus urbi additus 1.a 18.a
plebis in bello Gallico refugiū 141.b
à plebe propter æs alienū occupatur 267.b item à Thuſcis 54.a
Iapidum ad Ro. legatio 779.b
Iaſſum hoſtiliter depopulantur 641.b
Iberus Fl. 467.b 576.a 366.a
L.Icilius trib.pleb. 84.b 117.b eius de creandis trib.pleb. ſententia 118.a
L.Icilij ſponſa à Claudio ſtupratur 79.b
Spu.Icilius trib.pleb. 57.a
Iciliorum ſuffragia in creandis quæſtoribus plebeijs 118.b
Idæa mater ex Peſinunte uocatur 482.b
Romam deportatur 477.a ab optimo uiro hoſpitio ſuſcipitur 598.b eius ſimulacrum in Victoriæ templum poſitum 484.b templum dedicatum 631.a 616.a
Idus Maiæ ineundis magiſtratibus ſolēnes 76.a & Decemb. 126.b
Ieiunium Cereri inſtituitur 631.a
Ignis in æde Veſtæ extinctus 797.b
Illergetes Hiſpanos in Scipionem concitant 478.a eorum agri uaſtantur 575.b uincuntur 293.a 277.a
Illergetum rebellio 467.a & b eorum legati flentes Romanorū implorant auxilium 575.b
Ilienſes Romanorum parentes 650.a
Sardiniam inuadunt 740.a
à Romanis uincuntur 742.b
Ilipa urbs Luſitanorum clade nobilitatur 595.b
Illyrij ob legatum occiſum, à Ro. debellantur 268.b uincuntur eod.
Illyricum bellum 801.a & b 800.b
Illyrij à Philippo uaſtantur 307.b
item à Ro. 823.b uincuntur 809.a 764.a incarcerantur 828.b
libertate à Romanis donantur 810.a
à Perſeo uenduntur 768.b
Illyrijs uectigalia donata 810.a
Illyriorum cum Perſeo amicitia contra Ro. 759.b eorum ſpolia Hieroni dono data 357.a
Illyriorum legati è curia Romana exire iubentur 759.b
Illiturgi Hiſpaniæ pop. 460.b 403.a
à Carthaginenſibus obſeſſi 366.b
expugnati 346.b 575.a 460.a 461.a
Illiturgitanorum à Ro. defectio 460.b
Ilion oppidum ui capitur 529.b
Ilua inſula 515.b
Iluates à Ro. in deditionē accepti 554.a
Ilucia ciuitas à Flaminio capta 597.b
Imbriniū Sānitū clade nobilitatur 209.b
Imperatoris officium 802.a
Incendium Romæ horrendum 611.b 369.a 408.b 509.b
Indibilis Hiſpanorum dux 432.a 389.a
Hiſpanos in Scipionem irritat 478.a
Sucronenſes ad defectionē à Ro. prouocat 463.a 465.a agros Sueſſitanorū & Sedeta. depopulatur 463.a uincitur à Ro. 477.a 478.a à Scipione pacē petit 468.b donatur equis 433.b eius fortitudo militaris 478.a defectio 469.a
Indigemines 349.b 350.a
Indus ab elephanto deiectus 667.a
Indus Fl. unde dictus eod.
Inſubres pop. 139.a 522.a cōtra Ro. pugnāt 553.b à Claudio Marcello debellātur 565.b uincūtur 268.b 540.a
Inſubrium agros Galli inuadunt 139.a
Inſulæ, locus 280.b
Ingauni pop. 476.b à Ro. uincuntur 725.a ab Aemylio pacē petunt 724.a
Ingaunorū cum Epanterijs bellū 476.b
Ingratitudo Ro. erga Manliū 156.b 157.a
item erga quoſdā imperatores 825.b
Interamna 398.b Ro. colonia 427.a
Interamnam Samnites inuadunt 261.a
Intercalares dies 10.b
Interreges tres 130.b
Inuidiæ radix 612.a
Inundatio Romæ pernicioſa 603.a
Vide Tyberis inundatio
Inuidia cæca 684.a
Inuus 4.a
Iolenſes à Ro. debellantur 727.b
Ion Theſſalonicenſis Perſei dux 773.b
Ion Theſſalonicenſis 810.b
Iouis templa & ſacrificia. uide Iupiter
Ireſia op. à Philippo depopulatur 545.a
Iſani montes 515.b
Iſidorus claſsiū Antiochi præfectus 625.a
Iſmenias 767.a
Iſthmus 820.b
Iſthmij ludi 564.a
Iſtricum bellum 712.b
Iſtricus uicus 551.b
Iſtri à Romanis ſubacti 268.b
Italia decreta Aelio 543.a C.Caſsio 762.a Cornelio Scipioni decreta 616.b Lentulo 540.a Licinio Craſſo 794.b Q.Seruilio 783.b Valerio Flacco 568.a
Italiæ ſeditiones 347.b
Iubellius Taurea Cāpanus 350.a 326.a
eius fortitudo militaris 345.a
iudices apud Carthaginenſes perpetui 569.a eorum ſuperbia ibid.
Iugarius uicus 569.a 442.b 603.a
Iugum quid 73.b
ſub Iugum mittendi ritus 73.b
Iuli indoles, &c. 3.a
Iulia gens unde nomen accipiat 3.a
Iuliæ Alpes 139.a
Iulius Proculus 9.b
C.Iulius 82.b cenſor 124.b
conſul 90.a decemuir 75.a
dictator 181.b Sextium accuſat 75.a eius mors 137.b exploratat an Sempronius data opera malè pugnarit contra Volſcos 112.a
C.Iulius Bubulcus dictator contra Aequos 242.b
C.Iulius Tullus 101.b tribunus militum 119.a 121.b
Cn.Iulius tēplū Apollini dedicat 107.a
Cn.Iulius Mento conſul 105.b 107.b
L.Iulius magiſter equitum 106.a
L.Iulius prætor 708.b 829.a trib. 101.b
L.Iulius Tullus trib.mil. 127.a 130.a 163.b fulmine de equo præcipitatur 561.b eius in Sabinos equeſtris profectio 561.b
M.Iulius Tullus trib.mil. 122.a
P.Iulius Appulus conſul 539.b
Q.Iulius Tullus trib.mil. 150.b
Sex.Iulius Cæſ. prætor 434.b trib.mil. 724.b ad Criſpinū legatus 438.b
Sex.Iulius Tullus trib. 110.a
Iunius Brutus Scæua conſul 209.a
magiſter equitum 200.b
munus gladiatorium edit 268.a
eius genus, mors 30.b
C.Iunius Brutus cenſor 782.a
Vide Brutos
C.Iunius Bubulcus conſul 227.a 231.a 240.a 424.b dictator 231.a
magiſter equitum 236.b
Salutis templum ædificat 240.a
eius res geſtæ 232.a
D.Iunius Brutus Scæua conſul 267.a
triumuir 588.a
M.Iunius dictator 319.b prætor urbanus 520.a eius res geſtæ 329.a 741.b
L.Iunius Annalis prætor 760.b 762.a
in Macedoniam legatus 815.a
de captiuis Ro. oratio 320.a 394.a
M.Iunius Brutus conſul 737.a
prætor 604.a 616.b Ro. ad Antiochum legatus 659.b Matris magnæ templum dedicat 631.a
Oppiam legem tuetur 570.b
Vide Brutos
M.Iunius Pœnus ædilis plebeius 483.a
prætor 516.a 753.a
M.Iunius Syllanus prætor 371.a
à Neapolitanis accitur 379.a eius nauigatio 404.b mors 565.b
P.Iunius Brutus ædilis curulis 611.b
prætor 635.a 634.b Oppiam legē tuetur 570.b ei prorogatur in Hetruria imperiū 656.a Vide Brutos
Q.Iunius tribunus 101.b
Iuno interrogata, an Romā uelit, annuit 133.a ex Veientum expugnatione Romam transfertur 133.a 146.b
Iunonis hymni 442.b apud Veientes templū 132.b item apud Ro. 243.a à Camillo uotū 132.b 185.a dedicatum 133.a 146.b eius aureum donū Lanuuiū portatur 293.b æneum ſignum à matronis ędificatur 293.b argenteum fulmen 295.b
lectiſternium 299.b
Iunonis promōtoriū 551.a ſacra 144.b
Iunonis Laciniæ templum 348.a 339.a 507.a 477.a tegulis marmoreis ſpoliatur 750.a 751.a
ara ab Hannibale dedicatur 477.a

Iunoni

Iunonis Matutæ templũ dedicatur 591.a
Iunonis Monetæ templum 752.a
Iunoni reginæ templum ab Aemylio uotum 690.b dedicatũ 137.b 134.b eius ſacrificia 442.b 295.b dona à uirginibus oblata 524.a 442.b & à matronis 295.b peluis aurea facta 442.b
Iunonis Reginæ templũ fulmine ictum 442.b duo ſigna cupreſſea 442.b
Iuno Hoſpita 338.a 721.b ſacrificijs placatur 295.b eius templum 484.b 523.b 201.b à Minutio uotum 553.b
Iunonis lucus 281.b
Iupiter Capitolinus,& eius apud Antiochenos templum 745.b
Iupiter Dodonæus 206.b
Iupiter Elicius 17.a & eius ara 11.a
Iupiter Feretrius 6.b & eius templum ibid. eius ædes amplificatur 18.a
Iupiter imperator 163.b
Iupiter Latialis,& eius ſacrificia 294.a
Iupiter Niceus 786.b
Iupiter Optimus Max. eiuſq; templum 172.b ludi 730.a
Iupiter Olympius, & eius templũ 356.b 357.a 745.a 362.b
Iupiter Stator, eiuſq; templa 7.b 261.a & b eius templum ſchola uirginum 442.b
Iupiter Trophonius, ac eius templum 820.a
Iupiter Victor, eiuſq; templum 264.b uotum 257.b
Iupiter Vicelinus,& eius templũ in agro Coſſano 367.b
Iouis ara à Philippo ſacrata 723.a aurea corona ab Hernicis oblata 86.a & alia à Latinis data 40.b cella 350.b epulum 372.a 442.a 497.b 516.a 520.b 542.b equi 333.b flamines à Numa creati 11.a aureum fulmen 295.b lectiſternium 299.b ludi 522.b 299.a porta 401.b argentea uaſa 253.b ſella 146.a templum à Cn.Scipione uotum 595.a qua induſtria ædificatum 28.a dedicatum 34.a 174.b 591.a 611.b de cœlo ictum 367.b 423.b 428.a 442.b magnis opibus à Tarquinio auctum 26.b Tarquiniorum monumentum 27.b
Iouis nomen in comitijs pronunciatum 551.b
Ioui hoſtium arma offeruntur 357.a
Iuramenti apud Carthaginẽſes ceremoniæ 186.b
Ius ciuile euulgatur 241.b
Iuſtitium per aliquot dies ſeruatũ 52.a indictum 72.b 243.b 252.b ſua ſponte cœptũ 219.a remiſsũ 52.b
T.Iuuentius tribunus militum 560.b
T.Iuuentius Talua 587.b legatus 705.b prætor 816.b trib.pleb. 781.a Lucretium accuſat 781.a eius in Hiſpania res geſtæ 701.a
Iuuentæ lectiſternia parantur 293.b
Iuuentutis templum dedicatur 631.a

L

Cn.Labeo tribunus militum 560.b
Labeatum lacus 801.a
Labicani pop. 398.b
Labici Romanis adempti 48.a
Lacedæmõ in poteſtatem Romanorum uenit 586.b ab Aetolis expugnatur 609.b
Lacedęmonij quandiu ſub Lycurgi legibus uixerint 676.b
Lacedæmoniorum laus 810.b cum Achæis contentio 676.a & b cũ Achæis ſocietas 610.a ad Ro. legatio 714.a 712.a cum Ro. amicitia 540.a contra exules factum 676.a exulum ad Ro.fuga 581.a ſpolia in æde Iunonis 243.a tyrannorũ crudelitas 581.a eorũ agri à Lacedæmoniorũ tyranno depopulantur 603.a item peni tus à Philopœmene uaſtantur 607.a
Lacedæmonijs imperatur ut muros diruant 676.a
C.Lacerius trib.pleb. 127.b
Lacetani à Romanis in ſocietatem acciti 292.b eorũ ad Ro.defectio 578.b
Laciniæ Iunonis templum 338.b
Lacumaces regulus 493.a puer in regem creatur Maſœſ. 492.b
Lagon oppidum 667.b oppugnatur & diripitur 667.b
C.Lælius conſulatum petit 598.a fit conſul 634.b prætor 561.a Ro.in Macedoniam legatus 746.b Scipionis legatus Romã proficiſcitur 415.a captæ Carthaginis cuſtos 419.b in Africam prædatum mittitur 478.a Syphacem regem pecunia corrumpit 459.b Numidarũ captiuos Ro.ducit 505.b Caſtulonem expugnat 460.b 461.a corona à Scipione donatur 505.a itẽ aurea corona & 20 bobus 420.a ludos edit 561.a in Roſtris res in Africa geſtas populo exponit 505.b eius contra Hannibalem res geſtæ 433.a 513.a item in Sicilia 477.a ad Carthaginem nouam nauigatio 417.a item ad Carteiam 466.b cũ Adherbale nauale certamen 466.b 467.a & cum Hiſpanis 468.a de uirtute militum ſententia 419.b de pace cum Carthagineſ. ineunda conſultatio 508.b
C.Lælio Italia decreta 635.a prorogatur imperium 656.a
Lętitia moritur Romana matrona 298.a
Lamia oppidum 438.b 612.b oppugnatur 636.b à Philippo expugnatur 617.a 606.a 700.b
Lamiæ op.ſitus 627.a
Lamnorius Gallorum regulus 668.a
Lampſacus obſidione ab Antiocho cingitur 612.a ab Antiocho oppugnatur 566.b
Lampſaceni Romanorũ amicitiam ambiunt 780.a coronam deis Romanis offerunt 780.a
Lamptera portus 648.a
Lanuicus occupatur 675.a
Lanuuium 149.b
Lanuuinis uictis data ciuitas 201.b
Lapathunta 790.a
Lapathus 788.a
Lapides atri locus 403.a
Largitiones æditlitiæ 372.a
Sp.Largius contra Porſenã pugnat 35.b
T.Largius conſul 40.a 38.b primus dictator 38.b eius de reconciliandis ſeditioſis ſententia 43.b
Larinatus ager 502.b
Lariſſa op. 538.b 546.a præſidio Romanorum contra Perſeum munitum 768.b obſeſſum 620.b captum 538.a expugnatũ 772.b
Lariſſa arx à Philocre occupatur 551.b
Lariſſeorum ad Antiochũ legatio 619.b
Lariſſus Fl. 440.a
Larium templum ab Aemylio dedicatur 734.b
Lartes Tolumnius Veientium rex 101.b à Cornelio occiditur 102.b
Latinus rex 2.b eius mors 2.b
Latinus Syluius 3.a
Latini priſci 3.a
T.Latinus lectica in ſenatum latus 30.b eius ſomnium 47.a
Latini Aequorum incurſionibus uexantur 53.a contra fœdus Romanum agrum depopulantur 17.a à Tarquinio debellantur 19.a uincuntur 200.a & b Minturnas ſe cõferunt 199.a ſe excuſant cur in ſumma neceſsitate milites Romanis non miſerint 153.b eorum agri Volſcis & Aequis uaſtãtur 118.b
Latinorum infidum fœdus 193.a 45.b cum Ro. pugna 198.a 164.b pax 176.b à Romanis defectio 38.a 193.b 154.a ad Lucum Ferẽtinæ concilia 183.a in concilijs diſcordia 426.b cum Antiatibus ſeditio 164.b
Latinorum principes Romam uocãtur 195.a
Latinorũ agri Priuernatib. additi 206.a
Latinis bellum à Ro.indictum 17.b oppida à Romanis adempta 20.b captiui remittuntur 40.b
Latina uia 48.a 261.a 300.a 318.b 398.a
Latinæ coloniæ 591.a
Latinæ feriæ 295.a 635.b 681.b 743.b 744.a 754.a 763.b 794.b 795.a 809.a non rectè factæ 743.b inſtauratæ 540.b
Latinarum feriarum mora 294.a
Latinè loquendi Cumanis data poteſtas 731.b
Latium omne à Ro.ſubactum 201.a
Latona à Ro.placatur 129.a 377.a
Latomiæ 636.a
Laudationes funebres mulieribus conceſſæ 146.a
Lauicanus ager incurſionibus uaſtatur 116.a
Lauicani Thuſculanum agrum depopulantur 114.b arma contra Ro. ſuſcipiunt 114.a uincuntur 115.a
Lauicanis bellum à Ro.indictum 114.b
Lauicana uia 112.b
Lauicos ducta colonia 115.a
Lauinium ab Aenea conditum 26.a Coriolano receptum 48.a
Laureatæ literæ 808.b uictoriæ indices 136.b
Laurentia Fauſtuli uxor 3.b
Laurentibus data à Romanis pax 100.a
Lautulæ oppidum 191.b 228.a
Lectiſternia quando primùm Romæ facta 129.a
Lectiſternia dijs Romæ parantur 171.a 184.a

184.a 207.a 299.a 293.b
Lecton promontorium 650.a
Lectorius trib.plebis 56.b
C.Lectorius ædilis Curulis 337.a
legatus 382.b 527.a decemuir
ſacris faciundis 416.a
prætor 406.b
L.Lectorius ædilis plebis, uitio creatur
516.a
M.Lectorius Mercurio templum dedicat 42.b
Legati Romanorum à Veiëtibus interficiuntur 171.b
Legatorum cæſorum ſtatuæ 102.a
Legiones militum 198.a
Legiones decem factæ 44.a
C.Lentulus triumuir 541.a
Cn.Lentulus augur 709.a ædilis
curulis 483.a conſul 516.a
tribunus militum 316.a
L.Lentulus in Galliam ad reparandum
Bebij exercitum properat 542.b
eius contra Illergetẽ res geſtæ 478.b
oratio de fœdere cum Samnitibus faciendo 217.b opima ex hoſtibus
præda 526.b in patriam pietas
217.b ei prorogatur in Macedonia imperium 543.a
Vide Cornel.Lentulus
P.Lentulus ædilis Curulis 795.a
proprætor 516.b ad Perſeum
uictum legatus 809.b eius ad
Lyſimachiam profectio 566.b
Lentulorum in Cephaleniam profectio
764.a
Leonatus dux Macedonum 770.a
Leonides Lacedæmonius 770.a
Leontia locus 365.b
Leontini 349.b præſidium petunt 360.a ab Appio expugnantur 360.b
Leontinorum excidium 361.a
Leontinis præſidium datur à Marcello
365.a
Leonis pro Aetolis apud Romanos oratio 665.b
leonum & Pantherarum uenatio apud
Ro.quando inſtituta 697.b
Leptis oppidum 594.a
Lepidus Pontifex Max. 760.b
Vide Aemylios
Leſius ſenatum conuocat 400.b
eius oſtentum 397.b
Letemnaſti Cretenſis res geſtæ 606.a
Letus mons 744.b
Leucadia 558.b
Leui pop. 139.a
Leuinus Zacynthum capit 407.a
eius de remigum ſtipendijs conſultatio 413.b & 412.a
Leuos Boij depopulantur 566.a
Leuſo Cretenſis 666.a
Lex Aemylia 104.b Acerrana 203.a
Acilia 74.a Agraria 49.a
13.b 113.b 114.a 115.b 116.b 117.b 128.a
166.b Annalis 732.a Appia
84.b Bebia 732.a Cincia
572.a Claudia 741.a
Canuleiæ 94.a Caſsij 49.a
Curiata 144.b 236.b Duillia
89.b Flauia 213.b Genutia
193.a Horatia 85.a Icilia
84.b Licinia 166.a 125.a
181.a 182.a Martia 758.a
Ogulnia 244.b Oppia 570.b
Petilia 178.b 208.b 689.a 691.b
Portia 246.a Poſthumia 753.b
Sacrata 45.b Seſtia 148.b
Sextia 116.b 166.a Trebonia
90.a 127.b Terentilla 64.a
Perduellionis 14.a Valerij
Publicolæ 34.a
Legum neceſsitas 5.b
Leges duodecim tabularum 573.a
Leges bonæ ex malis naſcũtur moribus
572.a
Leges Solonis à Roma.deſcriptæ 74.b
Leges quæ abrogandæ 573.a
Liberalitas Romanorum 506.a
Scipionis 504.b
Liberæ templum 749.b ſigna
ænea ex argento mulctatitio fabricantur 561.a
Liberi templum 749.b
ſigna ænea 561.a
Libertas fortiter dimicãdo paratur 354.a
Libertatis atrium 374.a 784.a
reſtauratur 588.a templũ 354.b
Libertini in quatuor trib.redacti 268.b
eorum filij in ſenatum lecti 241.b
Libertinos cẽſeri Gracho placuit 814.b
Libri fatales 299.a 319.b 751.a
lintei 97.b 104.a 100.a
Libui pop. 139.a 566.a
Libyphœnices 277.a
Licinius pontifex 522.b
Licinius Craſſus pontificatũ petit 372.b
Licinius Menenius Lanatus trib. militũ
164.a 162.a
A.Licinius Nerua prætor 829.a
legatus in Macedon.mittitur 795.a
C.Licinius magiſter equitum 168.a
prætor 760.a trib.pleb. 45.b
169.a legatus ad Carthagin.mittitur 275.a Rhizoniorum &
Olciniorum præfectus 819.b
C.Licinius Caluus conſul 174.b
C.Licinius Craſſus conſul 794.b
prætor 753.b Ro.in Macedoniam legatus 815.a eius contra
Perſeum res geſtæ 773.b
Vide Craſſos
C.Licinius Lucullus duumuir 631.a
triumuir epul. 567.b Iuuentuti templum dedicat 631.a
C.Licinius Nerua legatus in Thraciam
mittitur 828.a
C.Licinius Stolo conſul 171.b
Ambuſti gener. 165.b primus
de plebe magiſter equitum 245.b
ſua lege damnatur 179.a
L.Licinius prætor 426.a tribunus
militum 151.a
L.Licinius Lucullus ædilis curulis 516.a
Vide Lucullos
L.Licinius Pollio ad Criſpinum legatus
438.b
M.Licinius prætor 696.a
M.Licinius Lucullus prętor 691.b 692.a
M.Licinij tribuni mil.mors 429.a
M.Licinij Strabonis mors 738.b
P.Licinius Pontifex 456.a 588.a 616.b
pont.Max. 426.a 656.a eius in
Brutios profectio 476.b contra
Hannibalem res geſtæ 496.a
cum Fabio Pictore contentio 656.a
ad ſenatum Roman.literæ 482.b
conſilium de præda Veientana 132.a
P.Licinij filius patri in tribunatu ſuccedit petente patre 131.a
P.Licinius Caluus trib.mil. 131.a
primus ex plebe tribunus 167.a
recuſat magiſtratum ob ſenium 131.a
P.Licinius Cenſor 441.a conſul
460.b 470.b magiſter equitum
424.b pont.Max. 425.a 434.b
470.b prætor 743.a 425.a
tribunus mil.conſulari pot. 128.b
cur ex plebe trib. mil.conſulari poteſtate creatus 128.b orat ne prouincia ſibi decernatur 743.b
eius in Macedoniam profectio 750.a
in Græcia res geſtæ 777.b
item contra Perſeum 750.a
P.Licinius Craſſus Diues,prętor 434.b
pontifex 709.a mors eod.
P.Licinius Tegula 524.a
P.Licinius Varus ædilis curulis 425.a
legatus 449.b prætor 414.b
naues longas reficit 435.a
eius lex 435.b
Licinia familia 133.a lex 245.a 181.a
Lictoris munus 165.b
Lictores unde Romam tranſlati 5.b
Lictores conſulum captiui ab Iucuntur
437.b
Licurgi diſciplina abrogata cum legibus
705.a
Liguria depopulatur 611.b decreta
Minutio 591.b Petilio 741.b
Valerio Meſ. 677.a
Liguriæ deſcriptio 689.b
Ligures pop. 139.a bellicoſiſsimi
689.b Lunenſem agrum uaſtant
591.b Mutinenſium agros depopulantur 743.a Q.Minutij caſtra inuadunt 631.b fœliciter
contra Bebium pugnant 660.a
& contra Martium 697.a Romanos 724.a 725.a à Minutio
debellantur 553.b uincuntur ad
Mutinam 744.a in agro Piſano
603.a à C.Claudio 774.a.b
à Flaminio 690.a à Fuluio
730.b à Petilio 745.a improuiſo à Romanis opprimuntur 729.b
742.b 689.a 715.a miſere trucidantur 631.b perpetuam pacem
à Romanis petunt 727.b
item ab Aemylio 724.a
Ligurum cum Romanis bellum 598.b
724.a de bello contra Ro.concilium 742.a coniuratio 591.b
rebellio 744.b
Ligurum in Italia bellum 595.b 728.b
agri à Romanis depopulantur 818.b
589.b caſtella & oppida incenduntur 603.a
Ligurum cũ Circereio pugna ad Caryſtum 752.a
Liguribus libertas à Romanis reſtituitur 758.a
Liguſtinus tumultus 745.a
Sp.Liguſtinus centurio 762.b
eius res geſtæ 763.a
ad P.C.oratio 762.b
liguſtini montes 574.b
lingon mons 545.a
lingones populi 139.a

Linternũ

Linterni arena 502.b
Liparenſium mos 136.a
Liris Fl. 252.b 398.b
Liſinas Aminander in deditionem accipit 545.b
Litabrum Hiſpan. oppidum Flaminius expugnat 603.a
Litana Gallorũ Sylua 134.a 379.a 587.b
Literæ laureatæ Poſthumij 136.b
Liternum colonia deducta 583.a
Litubium in deditionem à Minutio acceptum 553.b
Liuius Satyricus 172.a
Liuius Tarentinos prædãtes fugat 415.a
C. Liuius ædilis curulis 497.b prætor 604.a pontifex 406.b Neapolim nauigat 632.b cum colonis maritimis contendit 617.a
C. Liuius Salinator conſulatum petit 598.a pontifex 782.b prętor 509.b 616.b eius contra Boios res geſtæ 596.b mors 782.b
L. Liuius cenſor 631.a trib.pleb. 220.a eius naualis cum Antigono pugna 633.b 634.a in Græcia res geſtæ 633.a
L. Liuius Denter conſul 242.b
M. Liuius cenſor 496.b 690.a conſul 524.a dictator 455.b dictatura ſe abdicat 455.b legatus ad Carthaginen. mittitur 275.a pontifex 257.a proconſul 455.b Tarentinæ arcis præfectus 456.a cum exercitu in Hetruriam proficiſcitur 455.b Iuuentuti templum uouit 631.a à Bebio accuſatur 497.a populi iudicio damnatur 496.b
M. Liuij & Claudij Neronis diſcordia 477.b & ſimultas 496.b 497.a
M. Liuij cum Pœnis pugna 448.a & b fortitudo contra Pœnos 444.a triumphus 450.a eius ſententia de pace Carthaginenſibus ineunda 508.a
M. Liuio equus ademptus 477.b 496.b prorogatur imperium 484.a
M. Liuuis Denter pontifex 246.a
M. Liuius Macatus 441.a
M. Liuius Salinator ſecũdò conſul 441.a 676.b cur Salinator dictus 496.b ex cõſulatu populi iudicio damnatur 441.a in urbem reuocatur 441.a 454.b eius natura & ingeniũ 441.a exilium 477.b ſolitaria uita 441.a
T. Liuius quo tempore ſuam ſcripſerit hiſtoriam 1.a
Liuij poetæ carmen 442.b
Loca ſenatoria in ſpectaculis à populo ſecernuntur 518.a
Locrenſes omnia in urbem ex agris uehunt 347.a portas Romanis claudunt 342.b omnibus bonis & ornamentis ſpoliantur 482.a Pleminium Romæ accuſant 485.b 486.a 477.a ipſi ob defectionem à Scipione incuſantur 451.b
Locrenſium defectio 312.b 480.b 317.a defectionis autores puniuntur 481.b cum Pœnis fœdus 347.a
Locrenſium arces expugnantur 481.a legatorũ ad P.C. oratio 485.b 486.a
Locrẽſibus libertas à Ro. donatur 564.a
Locros Hannibal expugnat 438.a item Criſpinus 436.b & Cincius eod.
Locros pulſo Hannibale Scipio recipit 477.a
A. Locutij templum 146.a 147.a
Locuſtarum multitudine agri uaſtantur 498.b 754.b
Lomnorius Byzantium repetit 668.b
Longarus 530.a
Longari cum Demetrio bellum 530.a
Longula op. 45.b 237.a à Romanis bello ademptum 48.a
Longuntica 304.a
Longus uicus 253.b
Loryma 642.a 811.b
Lua mater 194.a
Lucam Ro. colonia deducta 472.b
Lucam Sempronius proficiſcitur cum exercitu 291.b
Lucani Samnitum contra Romanos ſocij 207.a auxilium contra Samnites petunt 247.b à Ro. debellantur 267.b ſine certamine in deditionẽ à Ro. accipiuntur 456.b uincuntur à Romanis uicti 267.b à Sempronio 370.b legatos Ro. mittunt 203.b
Lucanorum defectio 208.a 209.a 379.b ab Hannibale defectio 410.b item ad Pœnos 322.b cum Romanis bellum 206.b
Lucanorum ſeditiones à Fabio ſedantur 350.b oppida à Romanis expugnantur 370.b
Lucanorum exules 206.b
Flauij Lucani cum Magone ſecretum colloquium 379.b
Lucani Statilij res geſtæ 314.b
Lucani cuiuſdam facinus aſtutum 208.a
Luceres 8.a 244.b
Luceria obſeſſa 222.b 226.a 229.b à Samnitibus capta 229.b 260.a item à Romanis 223.b à Romanis recuperata 229.b
Luceria Ro. colonia 427.b
Luceria prouincia Attilio decreta 367.a item T. Graccho 352.a
Lucerinis Romani contra Samnites opẽ ferunt 216.a
C. Luctatius conſul 275.b à ſeruitute liberatur 507.a eius contra Pœnos res geſtæ 268.b
Q. Luctatius conſul 515.a
Luctus triginta diebus abſoluendus 319.a 573.b
Lunæ defectio 804.a
Lunæ portus 574.b 697.b templum 714.a
Lunenſis ager à Liguribus depopulatur 591.b
Lunenſium & Piſanorum legatorũ contentio 815.a
Lucretia in temulento laudatur cõuiuio 28.b à Tarquinio ſtuprum patitur 29.a
Lucretius Tricipitinus magiſtratu ſe abdicat 51.b
Lucretius abſens tribunorum concionibus Romæ laceratur 779.a
Lucretij Lariſſę res contra Perſeum geſtæ 790.a
C. Lucretius duumuir naualis 724.b à Miccione Romæ accuſatur 780.b contra accuſatores in ſenatu ſe purgat 781.a damnatur eod.
C. Lucretius Gallus prætor 760.b 762.a
L. Lucretius ab Hannibale intercipitur 292.b
L. Lucretius Flauus conſul 196.b
L. Lucretius Tricipitinus conſul 63.b trib.mil. 150.b 159.a 217.b
M. Lucretij in Bœotia res geſtæ 775.a & b item contra Perſeum 772.b eius de dictatore eligendo ſententiã 424.b
P. Lucretius conſul 37.b urbis præfectus 71.a
P. Lucretius Tricipitinus trib.mil. 115.a trib.con.pot. 114.a
Spurius Lucretius 29.a conſul 34.a in Africam legatus 525.b prætor 470.b 751.b ei prorogatur in annum imperium 484.a 498.a
T. Lucretius conſul 34.b
Lucumo 138.a Romam proficiſcitur 18.a
Ludi à Tarquinio opulentius facti 19.b celebrati Romæ 99.b 100.a per quatriduum 510.a per dies decem 732.b 757.b 631.a
Ludi à Fuluio uoti 732.a à Scipione 519.b celebrantur 698.a ex fœneratorum pecunia facti 255.b
Ludi Amphipoli celebrantur 821.a
Ludi Apollinares uoti 428.a inſtituti 370.a 377.a celebrati Romæ 515.b 435.b 811.a
Ludi Atellani 172.a Cerealia celebrantur 516.a
Ludi funebres à Scipione inſtituti 462.a fiunt 709.a triduo fiunt 317.a per quatriduum 539.b
Ludi gladiatorum 337.a 709.a
Ludi Iſthmij 564.a
Ludi magni Ioui uoti 299.a & b ab Acilio uoti 616.b à Camillo 131.b à Manlio 498.b à Poſthumio 206.a à Quintio 176.a ex qua pecunia uoti 512.b
Ludi Magni Romæ celebrantur 46.b 137.b 171.a 490.b 498.b 528.a 691.a 757.b 760.b
Ludi Megalenſes 485.a 671.a Romæ quando primùm facti 591.a
Ludi Nemeorum apud Lacedæmonios celebrantur 587.a
Ludi Olympici 441.b
Ludi plebeij celebrantur 337.b inſtaurantur 317.a 434.b 455.b 542.b in diem unum inſtaurantur 692.a biduo 442.a triduo 509.b 510.a 519.b quinquies 677.a
Ludi ſcenici quando Romæ inſtituti 171.a quando primùm Romæ facti 631.a celebrati 367.a 526.b 734.b 750.a 754.b
Ludi Senæ celebrantur 532.a
Ludi Romani quando inſtituti 19.b inſtaurati 337.a 371.a 425.a 434.b 442.a 519.b 542.b 562.a 588.a 591.a 692.a 737.a 808.a in diem unam 509.b in biduum 497.b in triduum 455.b 516.a 485.a 567.b 677.a quatriduum 512.b

Ludi

Ludi uotiui 178.b
ludorum fori 19.b
in Ludis & ſpectaculis loca diuiſa 19.b
ludiones ex Hetruria Romam uocantur 172.a
ludimagiſter Faliſcorum Camillo urbē prodit 135.b
Lupa Romuli nutrix 3.b
Lupus Capuam ingreſſus, laniat uigilem 442.b. caſtra Romanorum ingrediens, bonum omen 256.a
Lupercal 4.a
Luſcinus Hiſpanorū regulus contra finitimos bellum ſuſcipit 560.a
Luſitani ſociorum agros depopulantur 692.a à Ro. debellantur 595.a fœliciter contra Aemilium pugnant 654.b ab Aemylio Paulo uincuntur 660.a item à Catinio 697.b à Romanis 737.b
Luſitanorum cum Manlio certamina 727.b
Luſtrale ſacrificium 15.a
Luſtratio exercitus 22.b quibus ceremonijs fiat 715.b
Luſtratio urbis 598.a 293.b 697.b 757.b
Luſtrum primum ciuium Romanorum 22.b conditum deinde 71.b 246.b 267.a & b 363.a 421.b 442.a 477.b 661.b 677.b 737.b 750.a 753.b 808.a conditum à Cethego 597.b à Manlio Torquato uotum 440.b à Quintio 61.b
Luſtrum ſerius conditum 496.b dilatum morte Furij 367.a
Lutarius Gallorum regulus 668.a
Cn. Lutatius Cerco Ro. ad Ptolemęum legatus 752.a
Luxuria quando in urbem inuecta 691.b 689.a
Lyceus 4.a
Lychnidum Europus expugnat 440.b
Lyci fluminis fons 667.b
Lycij Rhodios bello uexant 748.b
Lyciorum de crudelitate Rhodiorum querelæ 740.a
Lyciſcus Romanorum fautor 764.b
Lyco Achæus 770.a
Lycortas Achæorum legatus 675.b concilium indicit 704.a eius res geſtæ 606.a
Lycurgi leges 693.b à Lacedæmonijs abrogatæ 676.b
Lyſimachia fraude capta 668.a incēſa 566.b 567.a ab Antiocho reſtaurata 566.b
Lyſinia 667.b

M

Macedonia in poteſtatem Rom. recepta 787.b in prouinciæ formam redacta 808.a & b diuiſa in regiones à Romanis 811.a Aemylio Paulo decreta 794.b item Attilio 602.b Licinio 762.a Q. Martio 783.b Quintio 543.a Sulpitio 405.b P. Villio 540.a
Macedoniæ deſcriptio 821.a & b
Macedones à Romanis uincuntur 806.a & b 366.a à Romanis in uilla publica excipiuntur hoſpitio 561.a libertate donantur 811.a pro Perſeo apud Romanos intercedūt 810.b
Macedonū amicitiā petit Hānibal 618.b
Macedonū cum Aetolis pugnæ 661.b & a claſſes contra Ro. 799.a & b legati capti Romam ducuntur 339.b 341.a oſſa à Philippo circa Cynoſcephalas colligūtur 619.b agri depopulantur 559.a eorum cum Martio ad Antigoneam conflictus 791.b ignauia 669.a ſeditio 541.a ad P.R. querelæ 517.a
macedonicum bellum unde ortū 698.a 519.a 720.a cur à Romanis ſuſceptum 765.a & b 689.b 761.b
macedonibus leges à Romanis præſcriptæ 813.a 822.b
macedonica prędа 826.a
macellum incendio conſumptum reſtauratur 428.b
machanidas Lacedæmoniorum tyrannus 438.b 452.a trib. mil. 728.a Eleos aſtutè aggreditur 463.b
macra fl. 902.b 730.b
macran 545.a
macrin 646.b
maditos op. à Philippo rege occupatur 525.b
mæandri fl. fontes 668.a
C. Mænius Nepos conſul 201.a dictator 229.b dictaturam abdicat 230.a prætor 718.a Aricinos fudit 201.b ueneficia explorat 731.b eius ad Quirites oratio 230.a
Q. Mænius contra Illyrios conſcribit exercitum 781.b
T. Mænius prætor 691.b 692.a 696.a prætor urbanus 698.a
mæſia ſylua Veientibus adempta 18.a
magana mons 676.a
magellæ defectio 405.b
magiſter equitū de plebe creatur 179.b
magiſtratuum Roman. gradus & ordo 542.b inſignia unde 5.b ueſtitus 574.a
magius ad Ptolemæi regis ſtatuam confugit 327.a
Cn. magius Atellanus 355.b uinctus ad Hannibalem ducitur 325.b eius accuſatio 327.a Vide Decium
magiſtri equitum ius cum dictatoris iure coęquatur 306.b & 307.a
Mago dux 287.b legatus Hannibalis ad Philippum 339.a Hannibalis amicus 342.b 477.a nouæ Carthaginis arcem fruſtra defendere conatur 419.a Hiſpanos uincit 366.a à Gaditanis multam pecuniam exigit 469.b à Romanorum præſidio fugatur 470.a Gadeos proditores Adherbali mittit 466.b uulneratur 506.b eius in Italiam nauigatio 476.b 358.a caſtra à Martio expugnantur 592.a & b contra Scipionem apparatus ad Nouam Cartha. 417.b cum Syllano pugnā 450.b cum Flauio Lucano colloquium 379.b mors 497.b 507.a
magneſia 633.b 650.b
magnetarches Eurylochus 611.a
magnetarches ſummus apud Magnetes magiſtratus 607.b 611.a
Magnetes pop. liberi pronūciātur 564.b
Magnetū cum Romanis contentio 611.a perfidia & in Ro. ingratitudo 607.b
maharbales Falernum agrum depopulatur 301.a eius res geſtę 286.b 273.b fortitudo militaris 317.a de Hannibale apophthegma 317.a
malea 537.a 546.a
M. Malerius dictator contra Hetruſcos 247.a
maleuentum op. 231.a
maliacus ſinus 439.a 538.a 554.a 547.b 616.a 612.b
malicuſa ſylua 16.b
maltoea ciuitas 595.b capta 777.a.b & 620.b
mamercus Aemylius dictator 101.b 102.a 104.b 108.a eius adhortatio ad ſuos 109.a
mamertini ab Hierone debellati 268.a à Carthaginenſibus adiuti 267.b
mamilius 25.a dictator 68.a ciuitate donatur 73.b Tarquinij filiam ducit in uxorem 25.a 37.b
Sex. mamilius tribunorū potiſsimus 83.a
mandonius Hiſpanorum conciliū conuocat 478.a expoſcentibus Romanis datur 477.a 478.a eius res geſtæ 304.b
mandonij uxoris factum 420.b
māduria Salētinorū à Fabio capta 430.b
C. manilius Attelius Curio Max. 426.a
manitius ſcriba & prætor 332.a eius ſtatua loricata 332.b
manlius plebem in patres cōcitat 157.b ære alieno plebem liberare conatur 155.b imperioſus cur dictus 107.a 172.b de Tarpeio præcipitatur 159.a eius domus ſolo æquatur 159.a
manlius Neuius cenſor 182.a
A. manlius cōſul 513.a decemuir 75.a Romanorum ad Apollinem legatus 136.b trib. mil. 121.b 126.a 130.a 149.a 153.b 159.a 166.b 134.a triumuir 591.a eius contra Hiſtros res geſtæ 741.b mors 437.b
A. manlius Volſo conſul 737.a
C. manlius conſul 55.b prætor 441.b in Siciliam proficiſcitur 442.a ſenex & inualidus dux creatur inuitus 193.a à coniuratis cōprehenditur noctu 193.a eius ex Sicilia literæ Romæ lectæ 443.b
C. manlius Capitolinus conſul 178.b trib. mil. 163.b
C. manlius Volſo prætor 567.b 568.a
Cn. manlius cōſul. 50.b interrex 179.b cenſuram petit 706.b item triumphum 681.b mittitur ad Philippū legatus 509.b uulneratus cedit ex acie 52.a eius in Aſia res geſtæ 661.b item contra Gallogræcos 670. 671. 672.a & b, &c. ad milites concio 666.a oratio contra Furium & Aemylium 682.b ei prorogatur imperium 676.b 677.a
Cn. manlius Capitolinus conſul 176.a magiſter equitum 184.b
Cn. manlius Volſo ædilis curulis 561.a triumuir. 598.a conſulatum petit eod. 604.a 655.a
L. manlius dictator 172.b dictaturā abdicat 172.b legatus 322.b prætor 423.b Concordiæ templū

uouit 310.a petit triumphum 701.a accuſatur 171.a Carthaginenſibus à Romanis traditur 680.b eius in Galliam profectio 275.a contra Gallos res geſtæ 670.b 671.b & 278.a cũ Celtiberis pugna 667.b
L. Manlius Acidinus 449.a conſul 731.b prætor 406.b 676.b 677.a triumuir 713.a 727.b Scipionis in Hiſpania ſucceſſor 470.a de prouincia decedit 540.a eius contra Illergetem res geſtæ 478.b ex Hiſpania glorioſus reditus 542.b
L. Manlius Capitolinus trib. mil. 112.b
L. Manlius imperioſus dictator 172.b
L. Manlius Torquatus legatus 255.b pontifex 516.a ludorum faciendorum cauſa dictator creatur 440.b eius mors 516.a
L. Manlius Volſo prætor 552.b conſulatum petit 310.b
M. Manlius conſul 137.b trib. 113.b ouans urbem ingreditur 137.b plebem ſeditioſe ſubornat 157.b accuſatur 153.a damnatur 148.b incarceratur 156.b ex uinculis liberatur 157.a contra Gallos facta 669.a dona militaria 158.b oſtentatio 155.b ad plebem, & ad Quirites ambitioſa oratio 155.b
M. Manlius Capitolinus interrex 151.a Capitoliũ contra Gallos propugnat 144.b eius ambitio 154.a contra Gallos res geſtæ 122.a præmia ob ſeruatum Capitoliũ 144.b eius domus area 185.a
M. Manlij Tullij conſulatus 39.a
P. Manlius dictator 168.a prætor 567.b 568.a in Illyricum legatus 815.a eius in Turdetanos res geſtæ 577.b
P. Manlius Capitolinus trib. mil. 106.b 120.b 170.b 166.b
P. Manlius Volſo prætor 406.b eius in Sardiniam profectio 409.b
T. Manlius Torquatus conſul 184.b 185.a 194.b 245.b 405.b dictator 180.b 184.a ciuitatis princeps 428.a pontificatum petit 572.b fit pontifex 782.b à uirtute Torquatus nominatur 175.b in locum Murij contra Sardiniam ſuffectus 339.b Gallum prouocatorem occidit 170.b 175.a & b 350.a 171.a ludos magnos uouit 498.b ad imperium cur inutilis 406.a accuſatur 172.b Capitolium à ſe ſeruatum inuocat 158.b eius ſeueritas 196.a 406.a in filium ſeueritas 193.b 197.b ad Galateos profectio 342.a in Sardinia res geſtæ 342.a & contra Luſitanos 727.b de Siculis ſententia 411.a apophthegma 406.a oratio qua conſulatum recuſat 406.a item ad milites oratio 199.a de redimendis captiuis oratio 321.a
T. Manlio Romam redeunti iuuenes nõ iuere obuiam 200.a
Titi Manlij filius contra iuſſum fœliciter cum hoſte pugnat 197.a ſecuri percutitur 197.b 193.b
Q. Manlius ædilis pleb. 442.a
Q. Manlius Thurinus ædilis pleb. 455.b prætor 455.b
Manliana imperia, prouerb. 107.a 211.a
Mannus Campanus indicat quorum opera Roma fit incenſa 408.b
M. Claud. Marcellus ædilis curulis 539.b augur 442.a cenſor 66.b 674.a 677.b conſul 203.b 338.a 351.a 406.a 427.b 434.b 561.a 708.b 829.a dictator 206.a legatus Ro. ad Carthaginenſes 569.b pontifex 567.b 742.b prætor 310.b 334.a 542.b 677.a 698.a 782.a 783.b trib. mil. 438.b Acradinam petit 387.a item Galatiam 329.a ad Euryalum proficiſcitur 384.a Syracuſas expugnat 370.a ab Oſtia exercitum Romam mittit 319.b ex Sicilia Romam proficiſcitur 405.a tyrannos in Siculos excitat 410.a ex Iſtria reuocatur 713.a in clade uulneratur 437.b Romam uocatur 319.a à Siculis Romæ accuſatur 410.a ouans urbem ingreditur 405.a in monte Albano triumphat eod. Virtuti ædẽ dedicat 483.a plebeios ludos reſtaurat 337.b à Publicio accuſatur 434.b contra Bibuli accuſationes ſe expurgat 434.a
M. Claudij Marcelli ad Nolanos profectio 329.b item in Hetruriam 434.b eius ferocia 330.a pietas 436.a literæ de poſtulatis militum 372.b ad Thicam caſtra 384.b diſciplina militaris 330.b 384.b cum Corolamo Boiorum regulo, certamen 565.a ad Numiſtrum pugna 421.b res geſtæ contra Boios 596.b 565.b & in Cãnenſi prælio 337.b contra Carthaginenſes 363.a contra Hannibalem 322.b 323.a 421.b 422.a & b 428.b 429.a 437.a in Hiſpania 809.b contra Inſubres 565.b 558.a ad Nolam 344.a & b 345.a in Sicilia res geſtæ 346.b 409.b 393.b ad Venuſiam res geſtæ 422.b ad milites oratio 429.a 344.b ſacrificia 437.a annulus 437.b mors 421.b 437.b 735.a 742.b ſepultura 437.b
Marci Seruilij res geſtæ 726.b Vide Seruilios
Marcolica urbs à Marcello capta 809.b
Marcus Iuuentius Talua prætor 816.b Vide Iuuentium
Mardonius Hiſpanorum dux 432.a Sueſſitanum & Sedetanum agrum depopulatur 463.a Sucronenſes ad defectionẽ à Romanis irritat 463.a & b 465.a militum ſtipendia impetrat 469.a pacem à Scipione petit 468.b eius ad ſuos oratio 432.a
Maritanorum principes iuſſu Philippi interficiuntur 703.b exules cur tam miſere tractati 698.b
Marius Alſius Campanorũ potiſſimus 340.a
Marius Bloſius prætor Cãpanus 325.b
C. Marius trib. pleb. Q. Fabium accuſat 149.a
C. Marius Rutilius primus de plebe dictator & cenſor 245.b
Maronea à Marcello capta 422.a à Philippo expugnata 525.a
Marrucini pacẽ à Ro. petũt 241.b eorũ agri ab Hannibale uaſtantur 299.a
Martiana carmina 876.b
Mars Romanorũ parens 1.a cur Romuli parens 3.b eius Martius lacus 741.a ſilex 267.a
Marti uotum à Fabio factum 299.a lectiſternium paratum 299.b bos immolatur 190.a
Martis templum 181.a uotum 151.b à Quintio dedicatum eod. de cœlo tactum 435.b
Martij campi origo 30.a
Marſyas fl. 666.b
Marſi agrũ ui tuentur 243.a ab Hannibale debellantur 299.a iunctĩ cum Ro. pugnant 238.a à Valerio Max. uincuntur 243.b pacem à Romanis petunt 241.b
Marſorum defectio 238.a
Martius campus 158.b unde 32.b clypeus in Capitolio ſeruatus 392.b
Martius ſaltus 697.a
Martius uates inſignis 376.b Cannenſem cladem prædicit 376.b eius oratio ad Perſeum regem 765.a
Martij Tremuli ſtatua equeſtris 240.a
C. Martius augur de plebe creatus 246.a
C. Martius Figulus prætor 782.a 783.b eius apud Heracleam & Theſſalonicã res geſtæ 791.a & b
C. Martius Rutilius 181.b conſul. 178.b 181.b 185.a 191.a 233.a cenſuram petit 182.a fit cenſor 267.a primus de plebe dictator 182.a 179.b pontifex 246.a populi iuſſu triũphat 261.b eius res geſtæ 236.a
C. Martius exul Ro. debellat 48.a eius indoles generoſa 45.b res geſtæ 30.b Vide Coriolanum
L. Martius cum Fonteio coniungit exercitum 390.b Haſdrubalis caſtra expugnat 391.a muliebres militũ lachrymas increpat 390.b eius res geſtæ 390.b 391.a 370.a facta contra Hannonem ad Bætim 466.b apud milites autoritas 390.b temerarium contra Haſdrubalem conſiliũ 391.a 392.a ad ſenatũ literæ 394.b ad milites oratio 391.a generoſa de Pœnis uictoria 392.a & b
L. Martio concionanti flamma in capite uiſa 392.b
M. Martius ſacrorũ rex 442.a Caſtulonẽ Hiſpaniæ expugnat 460.b eius res geſtæ 498.a mors 425.a 596.a
M. Martius Ralla prætor 483.a Carthaginenſiũ legatorum comes 515.a
M. Martius Sermo trib. pleb. 758.a
Q. Martij in Ligures profectio 697.a in Macedoniã 710.a à Liguribus uincitur 697.a
Q. Martius Philippus conſul 691.b 782.a decemuir ſacrorum 731.b prætor 676.b 677.a
Q. Martius Sylla trib. pleb. 758.a
Q. Martius Tremulus 239.a
Q. Martius Ralla Ioui tẽplum dedicat 621.b & Fortunæ 59.a

Q. Martij Regis rogatio de pace cum Philippo 561.a
maruſiorum ſitus 369.b
maſſyla gens 369.b
maſæſyli à Syphace ſubacti 493.b à Boccharo 494.a & à Mezetullo 492.b eorum ſitus 459.b
maſgabæ oratio ad Quirites 813.b
maſaniſſa Galæ filius 424.a pro Carthaginenſib. in Hiſpania militat 477.b 492.b Carthaginenſium agros depopulatur 493.b 594.a ex hoſte amicus Romanis factus 523.a frumenti copiã Romã mittit 617.b regno priuatur 477.b in paternũ regnũ reſtituitur 518.b 493.a 522.a fortiter pugnans uulneratur 494.a à Boccharo fugatur 494.a ampliſſimis donis à Ro. ornatur 506.a 523.a item & à Scipione 495.b 504.b Sophonisbam in uxorem ducit 503.a Sophonisbæ uenenũ mittit 504.b
maſaniſſæ inſignis adoleſcentia 369.b 388.b in Mauritaniam profectio 492.b cum Carthaginienſibus contentio 758.b 759.a 721.a 750.a 569.b libido 503.a 504.a bellũ à Syphace illatum 493.b ad P.C. legatio 505.a & b cũ Syphace bellũ 370.a contra Scipionem res geſtæ 457.a cum Scipione colloquium 469.b ad Cirthenſiũ principes oratio 502.b cum Ro. amicitia 388.b 450.a mors 494.a
maſſici montis iuga à Fabio ſuperantur 324.a
maſsilienſes 139.a Romanis Haſdrubalis aduentum nunciant 442.a
maſsiua puer à Scipione captus, multis beneficijs ornatus ad ſuos remittitur 433.b
maſsiuæ inſignis pueritia 433.b
matalus regulus 280.b
materina 238.b
mater deum ex Peſsinunte Romam uocatur 477.a 480.b
matris magnæ templum 496.b Vide Idæam
C. matienus duumuir naualis 724.b
M. matienus prætor 750.b accuſatur 778.b
P. matienus tribunus militum 480.b ſeditioſus Romam à Scipione mittitur 492.a eius res geſtæ 482.a
matrimonia patrum cum plebe 93.b
matronæ honeſtæ ſtudia 571.a
matronæ aurum in publicum conferunt 146.a omnia ornamẽta in ærarium reponunt 334.b ob ſtuprum damnantur 258.b aliquot ab ædilibus accuſantur & damnantur 371.a
matronarum Ro. pietas 449.a
matutę matris templum 749.b à Camillo uotum 131.b dedicatũ 631.a 616.a ab hoſtibus non uiolatum 184.b in incendio illęſum ſeruatum 165.a incendio conſumptum 369.a reſtauratum 373.b
matutæ matris fornix ædificatur 562.a
mauri bellicoſiſsimi 311.b
maxima ara 231.a Herculi dicata 5.a
męandri fl. deſcriptio 666.b
L. mecilius trib. pleb. 57.a
Sp. mecilius largitione populum concitat 115.b
mechanidis fuga 454.a
mediaſtuticus 355.b ſummus apud Campanos magiſtratus 397.a
mediolanum 139.a
meduacus fl. 242.b
medullia 18.a 20.b
megaleſia 845.a Vide ludi Meg.
megapolis op. 541.b
megapolitani ex Achæorũ concilio fugiunt 550.b
megapolitanorum erga Antigonũ gratitudo 550.b
megara ciui. 361.a à marcello capta & direpta 363.a
melæ captæ 356.a
melana 626.a
melibœa op. 761.b 621.b ab Octauio capta 807.b à Popilio expugnata 792.b 793.a
meles op. de Samnitibus à marcello ui captum 422.a
P. melius trib. milit. 128.b
Q. melius trib. pleb. 220.b
Sp. melius frumentum populo diuidit 93.b 100.a accuſatur. fidem plebis implorat 101.a à Seruilio obtruncatur 101.a iure à Seruilio occiſus eod. eius bona diuendita & domus diruta ibid.
Sp. melij ſupplicium 156.b
melita inſula 288.b
C. memmius prætor 755.b
memnon cõſilij paterni contẽptor 550.a
menecrates Perſei regis dux 797.b
menenius Agrippa conſul 38.a 102.a triumuir 99.b eius apologus 45.b eloquentia 30.b paupertas 30.b 45.b mors 45.b
L. menenius Lanatus 99.b tribunus plebis 108.b
M. menenius trib. mil. 151.a 177.b eius contra manlium oratio 158.a
P. menenius Racilius trib. pleb. 129.a 131.a
T. menenius conſul 54.a accuſatur 54.b
menſarij creantur 181.b 333.a
menti templum uotum 299.a & b dedicatum 337.b 338.b
mentiſſa op. 403.a
menigne inſula à Seruilio uaſtatur 309.a
menippus Philippi regis dux 440.b Antiochi legatus 591.b Polypenidã proficiſcitur 615.a eius res geſtæ 615.b 620.b in Chalcidem profectio 452.a in Perrœbiã 620.b cõſilium de cõditionibus pacis cũ Antiocho 593.a in cõcilio oratio 608.a & alia ad P.C. oratio 592.b
meno Antigonenſis 773.a
menophilus mercator 803.a
mercenarij milites quando apud Romanos admiſsi 370.a 346.b
mercurius Tentates 413.a
mercurius à Ro. placatur 139.a eius lectiſternium 299.b promontorium 491.b templum 40.a 41.b
mericus Acradinæ præfectus 387.a autor traditarum Syracuſarum 410.a Hiſpaniæ ſtatutũ explorat 387.a legationem ad Marcellũ mittit 387.a cum marcello urbẽ ingreditur 405.b
ei donata ciuitas 421.b
meſgaba maſaniſſæ regis filius 819.b
meſſana Sicilię oppugnatur 817.a
meſſena op. ab Achęis oppugnatur 628.b
meſſenij ab obſidione liberantur 629.a exules recipiunt 629.a eorum agri depopulatur 628.b & 619.a
metapontini capti à Fabio, ſtructas ab Hannibale inſidias detegunt 431.b eorũ defectio 322.b 378.b ad Fabiũ literæ fraudis plenæ 431.b principes promittũt Fabio ſe patriam proditures 431.b
metaurus fl. 447.b
L. metello trib. pleb. dies dicta 367.b equus ademptus 367.a
m. metelli trib. pleb. res geſtæ 306.b
Q. metellus ædilis Curulis 442.a conſul & dictator 597.b
metellos uide in Cæcilio
m. metilius legatus 382.b trib. mil. 127.b trib. pleb. 115.b largitionibus plebem corrumpere conatur 115.b
T. metilius Crato Claudij legatus 337.b
metia 203.a
metia trib. Liuiũ nõ dãnãdũ putat 497.a
metius Curtius Sabinorum dux 7.b
metius Geminianus 196.b
metius Statius 355.b
metius Suffetius dictator Albanorũ 12.a ruptor Romani atq; Albani fœderis 15.a eius cũ Hoſtilio in medio exercitu colloquiũ 12.a ſuppliciũ 1.a 15.b
metrodorus 797.b
metropolis Theſſaliæ op. expugnatur 545.b 620.a à Romanis in fidẽ accipitur 546.a
meuania 238 b
mezentius rex 16.a
mezetullus maſæſylorũ gentẽ ſuo aſcribit imperio 492.b populares in regem concitat Capeſam 492.b eius exercitus 493.a
miccion Chalcidenſium legatus 780.b Lucretium & L. Hortenſium accuſat 780.b eius ad Aetolos oratio 615.b
mictio 610.b
mityn fl. 790.b
mineruæ templum 172.b
midon Bereus Perſei dux 773.a militũ præfectus 801.b eius res geſtę 773.a
mileſijs ſacer ager donatur 679.a & immunitas 679.a
mileſiorum ad Ro. legatio 780.a
milonia capta 24 .b
millonius prætor 199.b
militaris diſciplinæ memorabile exemplum 197.a 110.a 244.b 262.a
militum præmia militaria 258 a tria officia 802 a
milonia à Poſthumio expugnatur 285.b
miluius pons 449.b
minerua Athenienſium dea 810.b numerorum inuentrix 172.b eius lectiſterniũ 299.b argenteũ fulmen 295.b æreum templum 610.a ſacrificia 612.b promontoriũ 721.b
mineruæ Itoneæ templum 625.a
minia Campana Bacchi ſacerdos 694.a
minio 600.b Antiochum apud Romanos excuſat 601.a
minius Cerentus Bacchanaliũ coniurationis autor 696.a eius ad Sulpitiũ

de Græciæ libertate oratio 601.a
Minoa olim Heraclea uocata 363.a
Miturnæ op. 229.a 252.b
Minturnenſes uacationes ſuas Romæ
indicant 443.a
Munia Veſtalis delinquens dat pœnas
202.a 136.b 136.b
Minutius conſul uulneratur 240.b
conſulatū abdicat 73.b contra Sa
binos proficiſcitur 74.a cum Fa-
bio exercitum coniungit 302.a eius
animus effœminatus 72.a tribuni
pl.rogatio 333.a temeritas 307.b
308.a ad milites oratio 308.b 301.a
C.Minutij Numatij mors 316.b
L.Minutius conſul 71.b ex conſule fa
ctus legatus 73.b decemuir 76.a
annonæ præfectus 99.b & 100.a bo
ue aurato donatur 101.b eius man
ſuetudo 73.b
L.Minutius Myrtilus captiuus Carthagi
nem ducitur 680.b
L.Minut. Thermus Mālij legatus 740.b
Minutius conſul 40.a 46.a prætor
572.b trib.mil. 127.b triūuir 611.b
M.Minutius Feſſus augur de plebe crea
tus 246.a
M. Minutius Rufus magiſter equitum
298.b triumuir 591.a
Minutius conſul 46.a
Q. Minutius conſul 71.b trib.pleb.
517.b Ligures debellat 553.b eius
ad Turbam op.res geſtæ 568.b item
in Liguria 560.b 631.b & in agro
Piſano contra Ligures 603.a edictū
591.b literæ de ſpoliato templo Pro-
ſerpinæ 523.b à Piſis uictoria 596.a
de Budare & Belaide 568.b
Q. Minutius Rufus ædilis pleb. 520.b
conſul 552.b prætor 520.a 521.a
Q. Minutius Thermus ædilis curulis
552.b conſul 591.a prætor 561.a
588.a trib.pleb. 516.b triumuir
533.a Ro.ad Antiochum legatus
659.b eius mors 680.a
Q. Minutio in Liguria prorogatur im-
periū 601.b negatur triūphus 654.a
T.Minutius Melliculus prætor 728.a
eius mors 729.a
T.Minutius Augurinus conſul 240.b
Miſagenes dux 774.b 775.b
eius ad Romanos literæ 814.a
Miſeni promontorium 352.b
Mnaſimachus Acarnana 654.a
Mneſilochus legatus 621.a Acarna
num princeps 622.a
Moagetes Cybiræ tyrannus 667.b
eius oratio deprecatoria 667.a
Mœnicaptus Gallus interficitur 366.b
Menetæ officina 159.a templum dedi
catur 185.a
Monopodia quando primum Romam
aduecta 691.b
Morcus legatus 797.a
Muramitis à Ro.capta 45.b
Mulier in omnib. animal ſumptuoium
571.a & b 572.a & b
Mulieres Ro. pacem à Coriolano impe-
trant 48.b Brutorum ædes ex-
pugnare conantur 574.b
Mulierū cōtra legē Oppiā ſeditio 570.b
& 571.a Ro.utilia facinora 573.a
Muliebris ambitionis memorabile exē-
plum 165.b
C.Mummius prætor 740.b
M.Munatius decemuir 751.b
Mūda op. 366.b à Graccho captū 733.a
Mundus muliebris quid 574.a
Munij Celeres Hannibalem hoſpitaliter
excipiunt 326.a
Murgātia 359.b capta 250.a 364.a Hi-
ſpanis à Cornelio tradita 405.b
Murgantiæ præſidiū interfectū 364.b
Murgantinarum defectio 405.b
Murtia dea 18.a
Mutia prata 36.b
Mutila ciuitas ui capta 742.a
Mutilum caſtrum 519.b
P.Mutius Scæuola cenſuram petit 782.a
prætor 334.a 732.a in He-
truria coeunt frumentum 381.b
Mutij Scæuolæ generoſus animus 36.a
contra Perſeum res geſtæ 773.b for
titudo 30.b ualetudo aduerſa 339.b
342.a mors 426.a
Mutina op. 278.a 596.a colonia dedu
cta 713.a obſeſſa 278.a à Ro.op-
pugnata 744.a
Mutinenſiū agri uaſtātur 743.a 405.a b
Mutines dux 393.a in ciuium Ro.nu
merum aſcribitur 424.a eius res
geſtæ 363.a 680.a
Mycenica 557.a
Myla flumen 361.a
Mylæ op. 361.b expugnatur 771.b
Mylaſſenſes Euronentium oppida ex-
pugnant 819.b
Myoneſi promōtorij deſcriptio 646.b

N

Nabis Lacedæmoniorū tyrannus 528.b
imperium à Philopœmene ad Cycha
den transfert 528.b ab Argis cedit
585.a Achçorum agros depopulatur
604.a à Flaminio uincitur 570.b
Gyttheum expugnat 604.a Pyrrhi
caſtra occupat 605.b excuſat ſe cur
Argiuorum urbem obtinuerit 583.a
à Ro.uincitur 570.b pacem à Quin
tio petit 586.b cum Ro.confœdera
tur 484.a eius cum Philopœmene
terreſtre præliū 606.a de Philopœ
mene naualis uictoria 605.a & 604.b
Nabidis tyranni auaritia 568.b cru-
delitas 599.b 568.b cum Ro.amici
tia 583.a & b 540.a à Romanis defe
ctio 595.a contra Quintiū res geſtæ
381.b cum Quintio colloquiū 582.b
Nabidis legatis extra urbem ſenatus da
tur 587.b
Nabidi induciæ à Quintio datæ 585.a
pax quibus à Ro.conditionibus data
585.a pax dato firmatur 587.b
eius mors 595.a
Nadagara op. 510.b
Næuia porta 35.b
Næuius Scipionem accuſat 661.b
Næuius Criſpus Apolloniam proficiſci-
tur 365.b eius contra Macedonas
res geſtæ 365.b 366.a
L.Næuius Balbus quinqueuir 813.b
Q. Næuius Macho prætor 693.a 705.b
triumuir 591.a 611.b tribunus pleb.
711.b ueneficas inquirit 707.a
Narnia 246.a 445.b Ro.colonia 427.a
Narnia flumen 246.b
Narnienſes equites uictoriam nunciant
Romæ 449.a
Narnienſis tribus 496.b & 497.a
Narnienſibus coloni mittuntur 541.a
Naſſon inſula 384.a
Naſſum op.captum 387.b
Naualia Ro. 72.a
Naualis uictoria prima 268.a
Q. Nauius autor ut pedites equitibus
miſcetur 396.a
Q. Nanij contra Pœnos res geſtæ 396.b
Naupactū expugnatur 630.a 628.b 633.a
Nauſchamos portus 648.a
Nautij conſulis bellum contra Sabinos
72.a 73.a
C.Nautius conſul 54.b
C.Nautius Rutilius conſul 117.b
L.Nautius conſul 71.b
Sp.Nautius 101.b conſul 48.a trib.
110.a trib.compot. 114.a trib. mil.
115.a 121.b eius contra Samnites res
geſtæ 263.b contra Samnites ſtra-
tagema 264.a
Naxus 307.b
Naxus inſula à Leuino capta 407.a
Neapolis 105.b 384.b
Neapolitanus ager ab Hannibale uaſta-
tur 352.b 354.b
Neapolitani Hannibalē excipiunt 322.a
Neapolitanorum legati aurum Roma-
nis offerunt 309.b
Neapolitanum fœdus 208.a
Nemçi pop. 439.a
Nemçi ludi à Philippo celebrati 487.b
& Lacedę. 587.a
Nemçorum tempus 439.b
Neon Beotius 806.b ſecuri per-
cutitur 822.b
Nepeſini obſeſſi 153.a
Nepeſinorum deditio 153.b
Nepete Ro.colonia 427.a
Nephelida Promonto. 559.b
Neptunus à Romanis placatur 129.a
eius lectiſternium paratur 299.b
ludi à Romulo celebrantur 6.a
Neptuniæ aquæ 708.b
Nequinum oppidum ab Apuleio obſeſ-
ſum & captum 246.a
Neronis facta uide in Claudio
Nerulum ab Aemilio captum 627.a
Neſatiū oppidum oppugnatum 742.a
Neſſus flumen 821.a & b
Nicander ad Philippum mittitur 599.b
eius ad Philippum oratio eod.
Nicea op. 554.a
Nicela Naupacto Corinthum uehitur
Nicephorium 554.b (604.b
Nicia Achçorum prætor 454.a
eius mors 791.b
Nico Tarentinorū coniurationis prin-
ceps 374.a Tarentū prodit 375.a
eius odium in Ro. 414.b pugna
naualis cū Quintio 414.b mors 431.a
Nicodami res geſtæ 663.b
Nicomedes Bithyniā in deditionē reci-
pit 668.b cum patre Romam uenit
829.a à patre Rom. cōmēdatur ibid.
præmijs à Romanis ornatur ibid.
Nicomedi à Gallis datur auxiliū 668.b
Nicoſtratus Achçorum pr. 557.a
Nili pons 795.b
Niſuetæ pop. 558.b
Niuoſa hyems 128.b
Nobilitas Rempub. deſerit 400.a

Nola

Nola à Romanis capta 231.a à Marcello defenſa 379.b
Nolana clades 344.a & b 345.a
nolanus ager ab Hannibale depopulatur 344.a
nolani Ro. coloni 427.b milites 205.b Hannibalem fugant 345.a legati ad Marcellum mittuntur 329.a
nolanorum fuga 208.a
noliba ciuitas à Fuluio capta 603.b
nomentana uia 83.b
nomentum 20.b Veientiū clade nobilitatur 107.b
nomentani uicti ciuitate donātur 201.b
norba 541.a colonia 46.a 427.b à Priuernatibus depopulatur 193.b
norbani Priuernatium defectionem Romanis indicant 193.b
nortia dea Hetruſca 172.b
nota cenſoria 707.b
notium op. 645.b
noua uia 146.a 147.a 138.a
nouēdialia ſacra celebrantur 16.b 338.a 293.b 374.a 406.b 442.b 484.b 515.b 588.b 598.a 631.a 677.a 697.b 795.a
nouium 229.b
nuceria 329.b 339.b direpta & incenſa 329.b deleta 423.a
nucerinus ager à P. Cornelio uaſtatur 236.a
nucerini Atellam migrant 423.a
nuces ab Romanis caſtris ad Caſilinum defluunt 332.a
numa Pompilius II. Ro. rex 10.a Pythagoræ diſcipulus 725.b ritus ſacrorum tradit 1.a eius commentarij 16.b libri in Petilij agro reperti 713.b 725.b in conſpectu populi cremantur 726.a ſepulchrum 735.b
numerij Decimi res geſtæ 306.a
numidæ iaculandi arte peritiſsimi 456.b Mutinarū agros depopulātur 405.b Tarentinorum agros uaſtant 374.b literas ad Hannibalē deferunt 400.b ad Hannibalem miſsi à Ro. intercipiuntur 445.b auro ab Hannibale uincuntur 397.b ferro uincuntur ab eodem 287.b Romanorum ſeruos captiuos abducunt 314.a proditores ad Flaccum ſe recipiunt 400.a ad Marcellū fugiunt 345.a à Marcello fugātur 393.b proditores præciſis manib. Capuā mittuntur 400.b
numidarum libido 489.b equitandi peritiſ. 369.a ſeditio 393.a hybernacula 499.a fortitudo militaris 317.b contra Pœnos pugna 336.b & cum Scipione pugna 389.a
numidarum captiui Romam mittuntur 505.b
C. Numiſius prætor 740.b
T. Numiſius Tarquinienſis in Macedoniam legatus 85.a
ad Numiſtronam pugna 421.b
L. Numitius Circeienſis 195.a
T. Numitius Priſcus conſul 58.b bellū contra Volſcos ſuſcipit 59.a
numitor 3.b
L. Numitorius trib. pleb. 57.a
P. Numitorius Virginiæ auunculus 80.a tribunus plebis 84.b
L. Numius 686.b
Q. Numius rogationi Sulpitij reſiſtit 686.b
nymphius princeps 207.b

O

Obrimæ fontes 668.a
Obſides in fœderibus 218.a
Ocriculani à Romanis in amicitiam recepti 238.b
Octacilius Heracleā proficiſcitur 803.a
T. Octacilius conſul 350.a 405.b Siciliæ proprætor 311.b in Siciliam proficiſcitur 352.a frumentum Syracuſas mittit 383.a ſtipendia militū & frumentū ab Hierone petit 333.a eius res geſtæ 350.b in Africam nauigatio 342.b in Vticā profectio 358.a ad ſenatum Ro. literæ 319.a 332.b
T. Octacilius Craſſus duumuir 337.b pontifex 406.b prætor 351.a eius mors 425.a
Octauius Mamilius 25.a 38.b
Octauij Metij contra Samnites ſtratagema 264.a
C. Octauius decemuir ſacrorum 795.a Pœnorum 80. naues intercipit 477.a
Cn. Octauius prætor 470.b 794.b triumuir 583.b in Africam legatus 523.b item in Græciam 603.b in Sardinia res geſtæ 498.a in urbē glorioſus reditus 820.a triūphus 824.a
Octoloph. locus 533.b
Oeandenſes pacē à Ro. petunt 669.b
Oeniadon 307.b
Oenida inſula à Leuino capta 407.a
Oeneum op. à Perſeo captum 785.b
Oenunta flumen 581.b
Oeta mons 633.a 626.a 746.b
Ofilij Caluini conſolatoria ad Romanos oratio 219.a
A. Ogulnij mors 565.b
Cn. Ogulnius ædilis curulis 253.b
M. Ogulnius Gallus prætor 713.a
M. Ogulnij in Aetoliam profectio 423.a
Q. Ogulnius ædilis curulis 253.b
Ogulniorum lex 244.b
Olba op. 502.b
Olbienſis ager ab Hamilcare uaſtatur 425.a
Olcades pop. 270.b
Olcadum exules eod.
Olympias 207.b
Olympiæ ludicrum 441.b 453.b
Olympio Gentij regis legatus 797.a
Olympus mons 790.a
Oneſimus Perſei regis amicus 794.a ad Romanos transfugit eod.
Onomaſtus principes Maritonitarum occidit 703.b
Opimia Veſtalis inceſti damnata 294.b 319.b
L. Opimij Panſæ quæſtoris mors 259.a
Opis templum de cœlo tactum 697.b
L. Opiternius coniurationis Bacchanaliorum autor 696.a
Opiter Virginius conſul 38.a 55.b
Oppia lex cur lata 573.b abrogatur 570.b 574.b
Oppia Campana in libertatem reſtituitur 412.a eius in captiuos Ro. pietas 411.b
Oppia Veſtalis damnatur 30.b 50.a
C. Oppius Trib. pleb. 84.b eius rogatio 570.b
L. Oppius Salinator claſsium dux 603.b prætor 604.a 616.b trib. pleb. 552.b
M. Oppius tribunorum potiſsimus 83.a
Sp. Oppius 82.a & b decēuir 76.a accuſatur 86.b eius bona publicātur 87.a
Opuntiorum urbs ab Attalo capta & direpta 453.b agri à Cretenſibus depopulantur 453.b
Opuntiorum emporium 453.a
Orbitanium oppidū captum 356.a
Orchomenon Achæis reddit Philippus (541.b
Orei oppidi deſcriptio 452.b
Oreſtides 535.b 564.b
Oreſtidem Macedoniæ, Dardani capiūt 440.b
Oretani pop. 273.b à Fuluio ſubacti 603.b
Oreū op. 793.a à Ro. direptū 452.b 453.b ab Attalo expugnatū 452.b 538.a
Orgeſſo caſtellū ab Apuſtio captū 529.b
Orgiago Gallorum regulus 670.a eius ex Olympo fuga 672.b
Orgiagontis reguli uxoris uirile facinus 672.b
Oricinorū fines à Philippo depopulantur 407.b
Oricū à Philippo rege oppreſſum 365.b à Valerio receptum 365.b
Oringin à L. Scipione expugnatur 451.a
Ornamenta à matronis omnia in ærarium data 134.b
Oroandes Cretenſis 810.a
Orſua & Corbis de principatu dimicant 461.b
Orthobula maritū ueneno necat 748.b
Orthoſia 819.b
Oſca lingua 252.a
Oſphagus flumen 535.a
Oſſa mons 771.b
Oſtia colonia condita 1.a
Otriculum 300.a
Ouatio Ap. Claudij Pulchri 749.b Fabij 176.a Fuluij Nobilioris 625.b 651.b M. Heluij 575.a Manlij 701.b M. Manlij 137.b Marcelli 405.a Terentij 721.a C. Valerij Potiti 113.a T. Veturij 64.b Vibulani 113.a
Ouius Paccius ſacerdos 261.a

P

Pactius ueniam Brutijs à Marcello impetrat 430.b
Pacullа Bacchi ſacerdos 694.a
Pacuuius Stenius 326.a
Pacuuius Calauius 326.a eius natura & mores 322.b
Padus flumen 159.a
Pædanorū ſocij ad Aſturæ fl. cæſi 201.a
Pæonia 714.a Dardanis reſtituta 821.b
Palęphatus op. à Philippo uaſtatur. 545.a
Palæpolis 205.b 207.b
Palæpolitanorum proditio 207.b
Palæpolitanis bellū illatum 205.b
Palatina tribus 268.b
Palatinus mons unde dictus 4.a à Romulo munitus eod.
Palantium 4.a
Palatium Romanorum habitatio 18.a
Pallenenſium agri à Martio depopulantur 791.a
Pallori templum uouit Tullius 14.b
Palma uictoribus quando primùm Romę data 167.a
Palumbinū à Caruilio captum 266.a
Pamphilidas Rhodius 644.a
Pamphyli legati Ioui munera offerunt 793.a
Pamphylię populis pax à Ro. data 667.b

Pan Lycæus 4.a
pandoſia urbs 206.b à Romanis
ſubacta 497.a
paneæ dicacitas 555.a
panætolicũ conſiliũ 532.a 608.a 530.a
panis in ſtationes Gallorum ex Capito-
lio deiectus 145.a
panopea Phocidis à Rom. capta 547.b
panota Romanis dedita 819.b
pantaleon Aetolorũ princeps 756.a
pantauchus 797.a 765.a
pantherarum & leonum uenatio Romę
quando inſtituta 697.b
papinienſis ager 238.b
papyrius cenſor 98.a ad auſpicia repe-
tenda Romam proficiſcitur 269.b
in Apuliam ad Luceriam pergit 222.a
C. Papyrius Carbo prætor 794.b
C. Papyrius Craſſus trib. mil. 157.a
C. Papyrius Maſo triumuir 278.a
C. Papyrius Turdus trib. pleb. 739.b
decemuir 370.b eius mors ibid.
C. Papyrij pontificis mors 370.b
L. Papyrius trib. mil. 151.a 159.b Fa-
bium accuſat, quòd contra edictum
hoſtes uicerit 110.b
L. Papyrij indignũ cum Publio facinus
208.b libido 193.b ad milites ora-
tio 263.a item ad Samnitum lega-
tos 223.b
L. Papyrius Craſſus conſul 107.b 202.b
203.b cenſor 234.b dictator 200.a
magiſter equitum 213.a 223.b Craſ-
ſus trib. mil. 167.b
L. Papyrius Curſor 234.b cõſul 219.b
231.a 262.a dictator 209.a 236.b
magiſter equitum 200.b 213.a 223.b
eius trib. mil. 153.b Præneſtinũ præ-
torem impunè dimittit 224.b cur
Curſor appellatus 224.b eius laus
224.a fortitudo militaris 222.b
res geſtæ 304.b & contra Samnites
facta 241.a
L. Papyrius Maſo prætor 743.a
L. Papyrius Mugillanus conſul 97.b
107.b 206.b 223.b interrex 113.b
trib. mil. 111.b eius ad patres & ple-
bem exhortatio 113.b
M. Papyrius quinqueuir 181.b Gallũ
hoſtem uerberat baculo 142.a
M. Papyrius Atratinus conſul 117.b
M. Papyrius Craſſus 99.b
dictator 203.a
M. Papyrius Mugillanus trib. mil. conſ.
pot. 114.b 115.a
P. Papyrius trib. mil. 161.a
Sp. Papyrius trib. mil. 159.b
parilia 714.a
parma colonia deducta 713.a
parmenio 797.a
parnaſſus mons 756.a
parthenius mons 580.b
paſſaron op. 819.b à Romanis ex-
pugnatur 819.b
paſtorum in Apulia coniuratio 701.b
eorũ cõiurationes uindicãtur 707.b
patara 641.a
patauinorũ Veneti ſeditio ſedata 749.a
patauium 242.b
patauij naualis pugna cur quotannis
habeatur 243.a
pateræ aureæ tres Ioui ex præda factæ
hoſtili 150.b
pater patratus 12.b
patres conſcripti 5.b 31.a
patritij 5.b
patræ Achaiæ op. 625.b
patrocles Antigonenſis 773.a
paulæ munificentia 317.b
paulus Aemilius præda Macedonica o-
nuſtus Romam reuertitur 824.a
mortem filiorum uirili fert animo
827.a res à ſe geſtas patribus ex-
ponit 827.b eius contra Perſeũ
res geſtæ 802.803.804.a & b 787.b
ad Scipionem Naſicam oratio 804.
b & ad P.C. 827.b in patriã pie-
tas 787.b triumphus inuidia
quorundam differtur 824.a
pauoris templum 14.b
pauſanias princeps 619.b prætor 544.a
pauſiſtratus prætor 558.b claſſium
præfectus 634.a eius in Stratoni
cẽſi agro res geſtę 558.b mors 639.b
pecuarij tres damnantur 568.a 598.b
pedani ab Aemylio debellantur 200.b
expugnantur 201.a uicti ciuita
te donantur 201.b
T. Pedanij fortitudo militaris 378.a
pedũ oppidũ Romanis ademptũ 148.a
pelagonia 530.a 532.b
peligni pacem à Ro. petunt 241.b
eorum defectio 238.a agri ab
Hannibale uaſtantur 299.a cum
Samnitibus pugna 257.b in ſe-
natu Ro. querelæ 740.b
pelium op. ui captum 535.b
pella 822.a 408.a 806.a à Ro. capta
807.a expugnata 807.b 808.a
pellæ ſitus 807.b
pellineum op. 621.b 622.a ab Ami
nandro occupatur 620.b
peloponneſi deſcriptio 549.b
peloponneſi oppida à Romanis in Per-
ſeum incitantur 704.a
pelops Lacedæmoniorum rex 583.b
pelta quid 452.b
peltati milites 533.b
peneus fl. 546.a 772.a
penninus mons 283.b
peparethum Philippus diruit 530.a
pepilij contra Perſeum & Gallos res ge-
ſtæ 799.a & b 800.a
peræa op. 554.b regio 558.b
perga op. 677.b
perrœbia 535.b 548.a expugnatur 763.b
perrœbiæ ciuitates à Philippo in dedi-
tionem acceptæ 619.b
perrœbi pop. liberi pronũciãtur 564.b
perœa colonia expugnatur 643.b
perduellionis lex 14.a
pergamum Attalus expugnat 642.a
pergamenorum agri ab Antiocho depo
pulantur 642.b
M. Perpenna legatus Ro. à Gentio ca-
ptus 799.a ad comprehenden
dos Gentij amicos mittitur 801.a
perolla 326.a
perſeus ex pellice natus 717.a quan-
do rex creatus 811.b ſcelere regnũ
paternum quærit 715.a regnum ſce
lere partum inuadit 736.a Eume-
ni ſtruit inſidias 756.a cur Deme-
trium occiderit 747.a Achæorum
amicitiam ambit 747.a item Græ
corum 746.b & 747.a Græ-
ciæ ciuitates muneribus ſibi conciliat
751.b Dolopum gentem ſuo ad-
dit imperio 746.b contra Aeto-
los pugnat 307.b in Macedoniam
reuertitur 777.a Demetrium
accuſat apud Philippum 716.a Ro
manorum amicitiam ambit 737.a
amicitiam renunciat 759.b parat
bellum in Ro. 754.b 698.a & b fœ
liciter contra Ro. pugnat 773.b
774.a à Ro. debellatur 750.a 811.b
turpiter fugatur 806.b uincitur
806.a & b 777.a item nauali uicto
ria 799.b ab Aemylio Paulo ca-
ptus 808.a pacem à Romanis pe-
tit 774.b 775.a humaniter à Ro
manis uictoribus tractatur 811.a
ducitur captiuus Romam 808.a 824.
a item Albam, ubi incarceratur 828.a
perſei parentes & natiuitas 711.b na-
tura, ingenium, & potentia 754.a
auaritia 798.a 799.a 755.a regni
cupiditas 755.a crudelitas 787.b
impietas in uxorem 751.b in fra
trem 713.b 715.a
perſei amici & fautores ex Macedonia
ablegantur 812.b
perſei regnum quàm amplum 811.b
profectio ad Delphos 746.b ad
Martium 764.b ad Sycuriũ 775.
a.b in Macedoniam reditus 787.a
cum Eumene æmulatio 797.b
cum Demetrio de regno paterno con
tentio 717.a & b 713.b 759.a cum
Gentio ſocietas 797.a cum Philip
po fœdus 759.a contra Vſcanen-
ſes res geſtæ 785.b cum Romanis
ad Enipeũ pugna 803.a de Ro. ui
ctoria 774.a ad legatos Roma-
nos oratio 759.a item ad Martiũ
765.b ad milites oratio gratulato-
ria 774.b
perſei regis legati in urbem cur non in-
tromiſſi 763.b ſine reſponſo à Ro.
dimiſſi 809.b
perſei regis latibulla 810.b ſtatuæ
in Delpho 820.a exitus 816.b
perſeo induciæ à Martio datæ 766.b
C. Perſij cõtra Tarẽtinos res geſtę 415.a
peruſia à Romanis capta 236.a Hetru-
ſcorum clade nobilitatur 236.a 238.a
peruſini à Fabio uincuntur 258.a pa-
cem à Ro. petunt 261.b
peruſinorum cruentiſſima ſtrages 257.b
peſtani Ro. coloni 427.b
à Peſto legati aureas coronas Romam fe
runt 311.a
peſtis in Pœnorũ caſtris 385.a extra ur
bem maxime graſſatur 385.a item
Romę 16.b 62.b 63.b 74.b 105.a 117.b
184.a 129.a 137.b 159.a 171.b 172.b 203.
a & b 205.b 268.a & b 435.b 681.b
721.b 729.a 731.b 746.a
petellia ab Himilcone expugnatur 336.b
petelliæ tumulus 436.b
petellini oppugnantur 332.b præſi-
dium contra Pœnos à Romanis petũt
332.b eorum fides erga Ro. 332.b
P. Petellius lega. Ro. ad Syphacẽ 423.b
petilia Brutiorũ à Ro. capta 497.a
petilia rogatio 689.a
petilinus lucus 159.a 192.b
petilius claui figẽdi cauſa dictator dictus
231.a agraria cauſã fruſtra cõcitat 99.b
petilius Actæus Scipionem Africanũ ac-
cuſat 661.b

C. Petilius conſul 184.b dictator 231.a trib. pleb. 178.b
C. Petilius Balbus conſul 175.b 206.b
L. Petilius Ro. legatus à Gentio captus 799.a
M. Petilius Libo cõſul 228.b
Q. Petilius decemuir 76.a
Q. Petilius Spurinus conſul 743.a prætor 721.b Numæ libros examinat 725.b exercitum in Ligures conſcribit 724.b eo ſacrificante caput in iocinore non inuentũ 743.a eius contra Ligures res geſtæ 744.b mors 745.a
Q. Petilij Scipionem Africanũ accuſant 684.b 686.a
petra oppidum expugnatur 723.a
phacium oppidum à Bebio captũ 621.b à Philippo uaſtatum 545.a
phalara 612.b
phalamia 771.b
phalara 628.a
phalera oppidum 439.a
phaleria Theſſaliç op. à Ro. expugnatur 546.a diripitur & inceditur eod.
phaloria ciuitas 621.b
phanæ promon. 799.b
phaneas Aetolorum princeps 554.b prætor 612.b ad Ro. legatus 627.b 664.b cum Thoante contendit 613.a pro Aetolis apud Quintium intercedit 630.a eius ferocia 628.a ad Acilium Glabrionem oratio 627.b & ad Philippum 555.a
phanon caſtellum expugnatur 786.a
pharnacis ad Ro. legatio 714.a
pharſalus in Ro. fidem recipitur 622.b
phaſellis 644.a
pheca ui ab Aminandro capta 545.b
pheræ in fidem Ro. receptæ 622.b
pheras Philippus depopulatur 545.a
pherçorum agri depopulantur à Perſeo 772.b
pherinum op. ab Aminandro in deditionem acceptum 545.b
pheſtum à Bebio captum 621.b
phileas Tarentinus 374.a
phileterus Eumenis frater 772.a
philippus Aetolos oppugnare parat 430.b Achæis fert auxilium 438.b cum Achæis paciſcitur 439.a & b Achæis dat inducias 439.a cum Achæis, Aetolis, & Romanis de pace agit 555.a b & 556.a legatos mittit in Achaiam ad exigendum iuramentum 541.b Athenas obſidione cingit 528.a in arborem illatus impetu equi, frangit galeam 440.b ægritudinẽ doloſe diſsimulat 454.a ad Chalcidem liberandam properat 528.a cur Carthaginenſes debellarit 524.b Elatiam contendit 453.b legatos ad Hannibalem mittit 338.b item Lamiam expugnat 627.a Lariſſam diem ad conueniendum exercitui edicit 452.a naues ſuas incendit 366.a Nicandrũ ad conuiuium & familiare colloquiũ inuitat 628.b Opuntiorũ ignauiam increpat 453.b Petram urbem expugnat 723.a proficiſcitur Rhium 430.a & Theſſalonicam 559.a Thaumacos expugnat 541.a Toronem capit 453.b uxorem Argos, ut fœminas bonis ſpoliet, mittit 557.b autor belli cum Perſeo 698.a Ro. auxilium contra Antiochum promittit 617.b quibus de cauſis animum à Ro. abalienarit 701.a à Ro. debellatur 519.a 558.a uincitur ad Aoum fluuium 542.a à Flaminio 570.b uulneratus de equo præcipitatur 534.a à Marcello ex Epiri faucibus fugatur 540.a uincitur à Næuio Criſpo 366.a Nemeos ludos celebrat 439.b in Theſſalia à Quintio fugatur 561.a oſſa Macedonum circa Cynoſcephalas colligit 619.b à Quintio uictus in Theſſaliam proficiſcitur 545.a pacem à Quintio conſule petit 544.a Aetolos Romæ accuſat 665.b
Philippi regis contra Aetolos res geſtæ 438.b 439.a cum Aetolis Achæisq; colloquium 555.a & b cum Aetolis pax 483.b contra Abydenos res geſtæ 525.b ad Apolloniam profectio 483.b contra Attalum profectio 439.a ad Quintium legatio 557.a cum Quintio colloquium per Epirotas inſtitutum 543.b & 544.a crudelitas 532.a 549.b 714.b in Græciam profectio 438.b cum Hannibale amicitia 339.a cum Hannibale ſocietas 323.a cũ Hannibale pax quibus conditionibus facta 339.a erga Heraclidem inuidia 541.b ad Ro. legatio 516.a 714.a 556.b eius legati donum Ioui offerunt 650.b nefanda libido 549.b 493.b 532.a licentia 439.b in Maronitas iracũdia 703.b ad Achæos oratio 529.a item in concilio oratio 454.a & ad filios diſcordes 716.a in Oricinorum & Apolloniæ fines irruptio 407.b ad Phocadum uictoria 536.a in Pelagoniam profectio 307.b & in Theſſaliam 440.b cum Perſeo fœdus 759.a circa Stobos res geſtæ 559.a ſtatuæ demoliuntur 537.a
Philippi cum Romanis bellum 521.b 365.b pugna 440.a in Macedoniam fuga 346.b cum Ro. pax 477.a 483.b 558.a 563.a amicitia quàm firma 704.a
Philippi interfecti falſa fama ſpargitur 440.b mors 713.b 735.a eius nomen in comitijs Achæorum ſemper pronunciatum 551.b
Philippus Megapolitanus Zacynthi pręfectus 619.a in Romanorum poteſtatem uenit 622.a
Philippus Proco Caſſandreenſium pręfectus 792.b
Philippopolis capta 712.a
Philiſtio præfectus Epicidis 386.a
P. Philo cenſor 203.a nobilitatis inimicus 230.a
Philon 654.a
Philonis de bello Sãnitico ad collegam oratio 221.b
Philocles Corinthi præfectus 556.b Philippi regis legatus 722.a Philippi regis præfectus 546.b Athenienſium agros depopulatur 525.a 529.a in Chalcidem refugit 546.b Lariſſam occupat 551.b milites per Bœotiã ducit 551.a eius cũ Ro. imperatore colloquiũ 557.b mors 735.b
philocrates Rhodiorum legatus ad Romanos 819.a
philodami res geſtæ 384.b
philomenes princeps Tarentinorũ coniurationis 374.a uenator inſignis 374.a Tarentinos prodit 374.b 375.a eius mors 431.a
philopœmen Achæorũ prætor clariſsimus 604.a & b Achæorũ & Epirotarum, Acarnanumq; principes in concilium uocat 605.a cõuentum edicit 675.a Laconum agros depopulatur 607.a contra Nabidem proficiſcitur 604.b Nabidi claſſem incendit 605.a Tripolim depopulatur 605.a re nautica parum peritus 604.b 605.a capitur 710.a
philopœmenis apud Achæos autoritas 607.a æmulatio 613.b ſolertia 605.b ad Lacedęmonios oratio 610.a de bello Nabidi inferendo ſententia 604.a de Nabide terreſtris uictoria 606.a fuga ex pugna nauali 604.b 605.a mors 689.b 710.a 711.b
phliunta 453.b
phœnicunta 641.b
phocææ ſitus 748.a
phocenſes expugnantur 648.b
phocæenſium ſeditio 638.a
phocẽſibus libertas à Ro. donata 564.a
phocæa à Seleuco recepta 639.b
phragandarũ agri à Philippo uaſtantur 307.b
phylace op. à Ro. expugnatur 820.a
phyſia Aetolorum dux 438.b eius cum Philippo certamina 439.a
piacularia ſacrificia 14.b
picenũ prouincia Terẽtio decreta 367.b
picenti populo data pax 247.a 268.a
piera Theſ. ciuitas à Ro. in fidem accipitur 546.a
pierta ciuitas 795.b à Ro. recepta 622.a
pieria ſylua 806.b
pietati templum dedicatum 727.b
pilenta mulieribus Ro. cur cõceſſa 134.b
L. Pinarius conſul 56.b magiſter equitum 172.b prætor 183.b
L. Pinarius Mamercus trib. 105.a
L. Pinarij res geſtæ 364.a ad Aennienſes oratio 364.b
M. Pinarius poſca prætor 721.b eius in Corſica res geſtæ 727.b
pinarij ſacerdotes Herculis 5.a
pineus rex 310.a
P. Pipius quæſtor 118.a
piſæ à Liguribus obſeſſæ 595.b obſidione Ligurum liberatæ 596.a Porcio Leccæ decretæ 568.a
piſanorum & Lunenſium legatorũ contentio 813.b
piſanus ager ab Apuanis depopulatur 690.a à Liguribus 591.b
piſaurum coloni deducti 708.b
piſcina publica 338.a
piſidæ pop. 600.a 667.b oppugnantur 600.a
piſiſtratus dat pœnas homicidij 562.b eius ad Zeuſippum literæ, ut ſeruum conſcium tollat 562.a
Piſonis mors infamis 729.a
Piſuetæ pop. 558.b
Pithecuſa inſ. 205.b
Pityuſa inſula 470.a
placentia 287.a 278.a colonia dedu-

cta 268.b direpta 512.b eius
ruinæ reſtaurantur 579.a
placentini Ro.coloni 427.b Cornelij triũphantis currũ ſequuntur 560.b
captiui à Ro.colonis redduntur 527.a
eorum agri à Gallis depopulantur 456.a item à Liguribus 592.a
placentinorum ad Ro.legatio 654.b
placentinis coloni mittuntur 654.b
placentina meretrix 689.b
plator Philippi regis præfectus 452.b
eius cũ Attalo colloquiũ 452.b fraus in fallendo hoſte 453.a mors 800.a
C.Plautius Decianus conſul 204.b
cenſor 231.b magiſter equitum de plebe creatur 179.b magiſtratum abdicat 233.a
C.Plautius Proculus conſul 176.b
C.Plautius Venox conſul 184.b 193.b
L.Plautius conſul 203.b
L.Plautius Hypſeus prætor 655.a
L.Plautius Venox conſul 225.b
L.Plautij aduerſa ualetudo 215.a
P.Plautius Proculus conſul 205.b
plebeij ludi inſtaurantur 443.a
uide Ludos plebeios
Pleiæ 605.a
Q. Pleminius indignè à ſeditioſis militibus tractatur 482.a tribunos ſeditioſos occidit,& inſepultos abijciẽdos tradit 481.b captiuus Romam mittitur 489.a Romæ à Locrenſibus accuſatur 485.b 486.a 477.a incarceratur 588.a ante diem iudicij moritur 489.a
Q.Pleminij cõtra Pœnos res geſtæ 481.a
eius inſtinctu urbs incenditur 588.a
impietas eod. exilium 488.b
mors 477.a 489.a
pleſtina capta 243.b
C.Pletorius triumuir 588.b
pleuratus 407.a Scerdileti filius 530.a
pleuratus Gentij filius captiuus Romã mittitur 801.a
pleuratus Illyriorum exul 785.b
Illyriorum rex 800.a
pleuratus rex Aetoliam depopulatur 664.a cum Ro.cõfœderatur 484.a
pleurato Lingus et Partheni dãtur 564.b
pliſtia Ro.à Samnitibus obſeſſa 227.a
pluuina oppidum 535.a
pœni fidem Locrenſibus datam uiolant 347.a
pœnorum contra Ro. triplex exercitus 388.a naues ab Octauio capiuntur 477.a cum Ro. ſtrages 346.b 347.a 268.a
polycletus præfectus Epicidis 356.a
politorium ui captum 18.a dirutum 1.a 18.a bello repetitum 18.a
pollentia colonia in Picenũ ducta 708.b
pollentiæ ſignum 691.a
pollia tribus 496.b eius de Thuſculanis puniendis ſententia 214.a
polluſtia ciuitas Ro.adempta 48.a
polyaratus Rhodiorum princeps 797.b
polycratia Arati uxor, marito à Philippo rege adempta 439.b
polynæi ad arã Concordiæ oratio 357.a
polyphantes Philippi regis dux 440.b
eius in Bœotiam profectio 452.b
polyxenidas 615.a 632.b
polyxenidas proditor 638.b Epheſum relinquit 653.b in Syriam proficiſcitur ibid.
pomatina tribus 151.b
pomerium urbis Romæ 22.b
pometia à Ro.ad Aruncos deficit 38.a
à Romanis expugnatur eod.
pometinæ manubiæ 27.b
pompeius cur Magnus cognominatus 518.b eius laus 224.b
L.Pompeij cõtra Perſeũ res geſtæ 776.b
L. Pomponij Veientani fraus 371.b
cum Hannone certamina 370.a
M.Pomponius trib.pleb. 84.b
M.Pomponius Mathio ędilis pleb. 455.b
augur 497.b claſsis præfectus 498.a magiſter equitum 310.a pontifex 406.b prætor 335.b 318.b 310.b 484.a 298.a in Galliam proficiſcitur 351.b donum Apollini offert 476.a ſenatũ conuocat 318.b accuſatur 136.b Manlium accuſat 172.b moritur 497.b
pomptina tribus 178.b
pondera iniqua à Gallis Romam allata 145.b
pontia colonia deducta 231.a 427.b
pontifices creati 11.a 95.b
pontifices minores, Pontificũ Max. ſcribæ 319.b
põtificũ numerus augetur 244.b 246.a
C.Pontius Herennius Samnitum imperator 215.b ſecuri percutitur 267.b
põtij Cominij factũ memorabile 144.a
Pontij Herennij ſenis de pace Caudina conſilia 221.b
pontij Herennij natura & ingeniũ 217.a
eius filius ſub iugum mittitur 223.b
poridis matrimonium 714.b mors 715.a
porſena Cluſinorũ rex 34.b à Coclite uictus 30.b 35.a cum Romanis paciſcitur 36.b 37.a
porſenæ regis bona uendere, prouerb. (37.a
portia baſilica 708.b
L.Portius Licinius ædilis plebis 415.a
conſul 703.a prætor 447.a 591.a 441.b Veneri templũ uouit 727.b dedicat eod. eius contra Pœnos res geſtæ 396.b
M. Portius Cato noua uectigalia inſtituit 579.a Vide Catonem
P. Portius Lecca prætor 567.b 568.a
triũuir epulo 567.b trib.pleb.ouationem Manlij Acidini impedit 542.b
portoria inſtituuntur 734.b
C.Popilius Lænas cõſul 753.b ad Antiochum & Ptolemæũ legatus 795.b res in Liguria geſtas patribus exponit 760.b eius res geſtæ 739.a
L.Popilius Volſcus trib.mil. 128.b
M.Popilius Lænas conſul 176.a 179.a 180.a 182.a 184.a 227.a prætor 743.a triumuir 731.b uirga Antiochum circumſcribit 813.a accuſatur 758.a Liciniũ accuſat 179.a Melibœam expugnat 792.b orat ne ſibi prouincia decernatur 743.b Statellaribus cõtra ius bellũ infert 757.b eius contra Antiochum res geſtæ 808.a item contra Ligures 752.b contra Perſeum 790.a pro centurionibus oratio 762.b
P. Popilius Lænas Romanorum ad Syphacem legatus 423.b
T.Popilij contra Pœnos res geſtæ 396.b
populonienſes ferrum conſulibus Ro. offerunt 476.a
poſideum promontorium 792.a
poſidonia colonia diducta 267.b
poſthumia Veſtalis de inceſtu cauſam dicit 114.a
poſthumiana imperia, prouerb. 107.a
poſthumius dictaturam abdicat 107.a
uulneratus acie excedit 107.a
poſthumius Albus conſul 61.b
poſthumius Cominius cõſul 45.b 38.b
cum Volſcis bellat 45.b Caſtori ædem uouit 49.b
poſthumius Ebutius conſul 99.a
poſthumius Tubertus dictator 112.b
poſthumij mors 117.a 93.b
A.Poſthumius conſul 40.a conſulatu ſe abdicat 40.a dictator 30.b cõtra Sabinos pugnat 42.a flamen Martialis 268.b eius res geſtæ 30.b in filium crudelitas 107.a
A.Poſthumius Albinus cenſor 749.a
conſul 728.a decemuir ſacrorum 754.b prætor 698.a in Macedoniam legatus 815.a itẽ ad Perſeum 809.b eius in Liguria res geſtæ 730.b
A.Poſthumius Regillenſis tribunus militum 130.a 159.b
A.Poſthumius Tubertus dictator 106.a
magiſter equitum 104.b
L.Poſthumius quæſtor 589.a
L.Poſthumius Miloniã expugnat 259.b
populi iuſſu triumphat 261.b accuſatur 267.a damnatur 267.b
fortiter pugnans cadit 323.a
L. Poſthumij cum Hetruſcis conflictus 261.b mors 334.a 589.b
L.Poſthumio triũphus denegatur 261.b
L.Poſthumius Albinus conſul 334.a
flamen Martialis 814.b prætor 728.a trib.mil. 149.a cenſurã petit 781.a in Galliam proficiſcitur 310.b & in Campaniam 750.b paſtorum coniurationes uindicat 707.b 701.b
eius odium in Præneſtinos 750.b
in Hiſpania res geſtæ 701.b & contra Vacceos 734.b caput præciſum auro cælatur 334.a
L.Poſthumius Megellus conſul 240.b 258.b 424.b proprætor 256.a trib. mil. 159.b eius ualetudo 258.b 259.a
L.Poſthumius Templanus prætor 698.a
eius res geſtæ 589.a
M.Poſthumius trib. 108.a trib.mil. 122.a Volas expugnat 116.a accuſatur 111.b damnatur 112.b eius ad milites oratio 116.b crudelitas 116.b
M.Poſthumius Albinus trib.mil. 122.a
M.Poſthumius Pyrgẽſis accuſatur 371.a 371.b eius facta eod.
M. Poſthumius Regillẽſis trib.mil. 116.a
eius ingenium prauum eod.
P.Poſthumij conſulatus 37.b 38.a
Sp.Poſthumius cenſor 203.a conſul 60.b decemuir 75.a legatus 92.a magiſter equitum 206.a trib.mil. 135.a 136.a autor tã fœdæ cum Samnitibus pacis 219.b dat pœnas malè icti fœderis 221.a eius contra Sãnites res geſtæ 215.b ad patres conſcriptos de pace Caudina oratio 220.a
Sp. Poſthumius Albinus augur 709.a 731.b conſul 203.a 215.b 691.b legatus 106.b prætor 655.a 708.b tribunus 105.a eius mors 713.b

Sp.Poſthumius Regillenſis cenſor 162.a
Poſthumij de Bacchanalibus abrogandis oratio 694.b 695.a
Potidania caſtellum 454.a
Potitij ſacerdotes Herculis 5.a
potitiorum gentis interitus 231.b
potitus à Valerijs prædã reportat 129.b
praſiæ 537.b
praxo latronum hoſpita 756.a & b
præda hoſtilis quõ diuidenda 58.a 132.a
præfectus ius & eius inſignia 75.a
præneſtæ oppidum 163.a
præneſte de coniurantibus ſumpta ſupplicia 552.a
præneſtini concitatis Latinis Ro. rebellant 163.b à Ro.fugantur 163.a uincuntur 163.b agro à Romanis mulctantur 202.a
præneſtinorum defectio 39.a 159.b
præneſtinis bellum à Ro.indictũ 159.b duplicia dantur ſtipendia 332.b
prætores quando primùm creati 171.a
prætores duo quãdo primũ creati 268.b quatuor 732.a item ſex 551.b damnantur 777.b 778.b obtruncantur 386.b
prætoris maximi officium 172.b
prætorum numerus ampliatur 268.b 540.a 732.a 552.a
prętutianus ager ab Hannibale uaſtatur 299.a
priuernates Norbano depopulantur 193.b item Rom.agrum 178.b à Plautio uincuntur 193.b
priuernatiũ defectio 193.b bellũ 204.a agri à Martio depopulantur 178.b
priuernatibus data ciuitas 205.a
priuernũ obſeſſum 204.b captũ 193.b
proca Syluius 3.b
proculus Geganius Macerin.cõſul 99.b
proculus Virginius conſul 49.a
prodictator Romæ creatur 298.b

PRODIGIA

Agnus biceps quinq; pedibus natus 553.a item cum duobus capitibus 543.b cum ſuillo capite 523.b cum ubere lactanti 423.b mas idemq; fœmina Cære 456.a
Albanus lacus in altitudinem inſolitam excreſcit 120.b
Albani locus aqua cruenta 428.a
in Albano lapidib. pluit 16.b 185.a 373.b
Androginus natus 428.a
Anguis ex columna lignea elapſus 28.a
Anguis iubatus & aureis maculis uiſus 746.b item iubatus in tẽplis 783.a & quadrupes uiſus 741.a
Angues duo iecur ſacrificij roſerũt 379.a in mari exultantes piſcium more uiſi 423.b in æde Iouis é foribus prolapſi 456.a Vide Serpens
Apollinis ſimulacrũ lachrymare uiſum 783.a templum fulmine tactum 540.b 714.a
Apum examina Romæ uiſa 351.b conſederunt Caſsini in foro 435.b
Aqua ſanguinem conſperſa 295.a
Aquila pileum ferre uiſa 18.b
Aræ in cœlo uiſæ 351.b
Arbor Iouis templo propinqua, de cœlo icta 428.a
Arbores in profundum hauſtæ 515.b
Arcus tenui linea ſolem amplexare uiſus (498.b
Arcus interdiu ſereno cœlo ſuper ædem Saturni uiſus 746.b
in Armiluſtro lapidibus pluit 442.b
Armorũ crepitus uanus auditus 366.b
Arſia ſylua humanam edit uocem 33.b
Aſinus tripes natus 757.b
Atelle porta de cœlo tacta 442.b
Atrium publicum de cœlo tactum 351.b
Aurũ á coruis in Capitolio abroſũ 498.b
Bos equuleum peperit 338.a humanam edit uocem 603.a 64.b 746.b 783.a in Campania loquitur 741.b item Priuerni 428.a in agro Ro. 456 a & in Sicilia 351.b
Bos miræ magnitudinis apud Sabinos nata 23.a in tertiam contignationem domus ſcandit 265.b in Carinis per ſcalas in tegulas 632.a
Capilli in templis nati 540.b
Capræ lanatæ uiſæ 295.b
Caput in iocinore non inuentum 498.b 741.a
Caput humanum integra facie in fundamentis templi inuentum 27.b
Carnes pluit 64.b
Cereris templum fulmine tactum 456.a
Claſsis magnę ſpecies in cœlo uiſæ 750.b
Cœlum ardere uiſum 52.b 64.b 295.b 523.b 543.b 783.a
Cœlum findi uiſum 295.a
Columna roſtrata fulmine in Capitolio decuſſa 757.b
Cõcordiæ ſimulacrũ fulmine ictũ 406.b
Coruus in Iunonis ædem deuolat 293.b
Corui aurum in Capitolio edunt 498.b in æde Iunonis nidificant 351.b
Creta pluit 351.b
Dies nocturno tempore illuxit 553.a Vide lux
Equuleus cum quinque pedibus natus 498.b & 523.a
Fax ardẽs cœlo uiſa 498.b 514.b 744.a 783.a ab ortu ſolis in occidentem porrigi uiſa 484.b
Faces plures de cœlo lapſæ 746.b
Flãma leuis caput Tullij lãbere uiſa 20.b
Flumina cruenta uiſa 367.b
Focus ſaguine manare uiſus 514.b
Fontes calidas aquas ſcaturiunt 311.a
Fortunę templũ Capuę de cœlo tactum 435.b item Romæ 428.a
Forum Aricinæ fulmine tactum 515.b
Fruſione infans quadrimo par natus 442.b
Fulmine templum Iouis ictum 367.b Iouis lignũ 267.b Spei templũ eod.
Fulminibus icti milites 295.a
Gallina in Gallum uerſa 265.b
Gallus in Gallinam trãsformatus 295.b
gallinacij tres cũ ternis pedib. nati 540.b
Haſtæ per ſe motæ 721.b 295.b
Haſtæ militum ardere uiſæ 295.b 783.a
Herculis fons cruore manat 293.a
Herculis tẽplũ Ardeę de cœlo tactũ 545.b
in Herculis templo capilli nati 540.b
Hoſtiæ lacus fulmine ictus 428.a
Homines candidis ueſtimentis in cœlo uiſi 351.b 293.b
Ianua templi Lunæ à uẽto Cæreris templo affixa 714.a
Iecur in ſacricio ſine capite 437.a
Ignis de cœlo cadit 498.b
Infans in utero matris clamat, Io triumphe 351.b ambiguo inter marem & fœminam ſexu natus 428.a 523.b 442.b cũ elephantino capite 428.a quadrimo maior 442.b trunco corpore natus 741.a ſemeſtris triumphum exclamat 293.b Vide puer
Inſulæ nouæ editæ 713.a
Iouis templum fulmine ictum 367.b 423.b 428.a Formiani de cœlo tactum 540.b item Lanuuij 543.b Minturnis 442.b 632.a apud Oſtienſes 540.b Taracinæ 456.a 737.b
Iouis ſignum fulmine deiectum 267.b
Iunonis tẽplũ ſtrepitũ edit 532.b 484.b
Iunonis Lucinę tẽplũ de cœlo tactũ 635.b
Iunonis reginę tẽplũ fulmine ictũ 442.b
Iunonis Sopitæ ſimulacrum lachrymare uiſum 721.b
Lacte pluit 488.a
Lacus ſanguine manauit 435.b
Lampades ardentes de cœlo cadunt 295.a 515.b
Littora crebris ignibus fulgent 295.a
Lana pulla terra enata 750.b
Lanuuij haſta per ſe mota 293.b
Lapis in lacũ Martis de cœlo lapſus 741.a
Lapis ſacer ab auibus deportatus 742.b
Lapides pluit 16.b 115.a 293.b 311.a 338.a 373.b 406.b 482.b 783.a Amiterni 632.a in Auentino 677.a in Albano 16.b 185.a 373.b in Armiluſtro 442.b bis in Macedonia 763.a in Palatio 515.b in Pirenæo 697.b apud Rementem 750.b Taracinę 632.a apud Veior 442.b
Laurea in nauis pupi naſcitur 540.a & b
Locuſtarum ingens multitudo 750.b 751.a 498.b
Lucumoni aquila pila aufert capitiq; reponit 18.b
Lunæ duæ cœlo uiſæ ſimul 295.a
Lunæ & ſolis certamẽ in cœlo uiſũ 295.a
Lupus in urbe uiſus 741.a 442.b 553.a in Capitolio 73.b 553.a uigili gladium rapit 293.b laniat uigilem urbis 442.b
lux noctis tẽpore orta 456.a 553.a 484.b
Malus in circo inſtabilis in ſignum pollentiæ procidit 692.a
Maricæ lucus de cœlo ictus 442.b
Mare arſit 335.a
Martis telum concuſſum 295.b haſta tremit 351.b ſimulacrũ ſudat 295.b templum Capuæ de cœlo tactũ 435.b
Matutæ matris tẽplũ fulmine ictũ 456.a
Milites de cœlo exanimantur 295.a
Mimius amnis cruore manat 351.b
ex Muliere uir factus 351.b
Mula peperit 406.b 635.b
Mulus tripes naſcitur 731.b 714.a
Mures in ęde Iouis aurum roſerũt 435.b item auream coronam 498.b
Naues longæ uiſæ 367.b
Naues Vulturni fulmine ictæ 632.a
Nauium ſpecies in cœlo uiſæ 293.b
Nocturno tempore dies orta ex improuiſo 484.b 456.a 553.a
Neptuni ara ſudare uiſa 456.a
Opis templum de cœlo tactum 697.b
Oppia Veſtalis inceſti damnata 50.a
Palma in area enata 783.a uiridis ardere uiſa 351.b

Palma

Palmæ cœlo uiſæ 295.a
Penatium deorum templum de cœlo ta-
ctum 814.b
Piſces in agris natare uiſi 751.a
in Pollentiæ ſignũ malus procidit 692.a
Porcus biceps Cerenatus 456.a cum
humano capite 543.b 523.b cum
ore humano 423.b
Porta de cœlo tacta 553.a 442.b 367.b
406.b item Fruſione 515.b
Puteolis 635.b
Portæ Sueſſanæ de cœlo tactæ 540.b
item in Mineruio 814.b
Puella cum dentibus Oxini nata 746.b
Puer biceps in Veienti agro natus 746.b
unimanus ſinueſſę 746.b Vide infans
Quirini templum de cœlo ictum 456.a
Reate ſaxum uolitare uiſum 374.a
Salutis templum de cœlo ictum 456.a
Sangi templum de cœlo tactum 540.b
Sanguine pluit 351.b 713.a 721.b
757.b 783.a
Sãguinis riui fluxerũt 406.b 295.a 442.b
Saxa uolitare uiſa 374.a
Scuta ſanguinem ſudant 295.a
Semimares Romæ nati 523.b
Serpens ex columna repere uiſus 28.a
Sepulchra apud Capuanos de cœlo ta-
cta 435.b
Seruio Tullio caput ardere uiſum 20.b
Signa in Capitolio deiecta 717.b 724.a
ſanguine ſudare uiſa 423.b 338.a
Sol ſanguineo colore uiſus 523.b plus
ſolito rubeſcit 374.a circulo am-
plexatus 498.b cum Luna pu-
gnare uiſus 295.a
Salis proportio diminuta 295.a 498.b
Soles duo uiſi 484.b 456.a tres 746.b
Sortes ſua ſponte extenuatæ 295.b 293.b
Spectra uiſa 293.b
Spei templum fulmine ictum 293.b
Spicæ cruore manantes uiſæ 245.a
cruentæ à metentibus inuentæ 456.a
Spicula militum ardere uiſa 295.b
Vide Haſtam
Summani templum fulmine tactũ 553.a
Sylua humanã uocem edere audita 33.b
Tabernæ de cœlo tactæ 515.b 632.a
Taurus cũ S. uaccis fulmine exanimatus
757.b cũ uacca ęnea cõgreditur 742.b
Tempeſtas Romæ inaudita 732.b
dira in funerem Licinij 709.a
ſacra profanaq; diſcipat 714.a
Tenebrę ſub horã quartã diei ortę 677.a
Terminus nullis uiribus loca moueri po
tuit 27.b
Terra ardere uiſa dieb. et noctibus 423.b
ingentibus cauernis conſedit 515.b
pluit 258.b 635.b 757.b 814.b Ve-
litris abſorpta 543.b maximo tre-
more concuſſa 64.b & in Sabino
749.b in foris publicis 737.a
Triumphus ab infante ſemeſtre procla-
matus 293.b
Turres Capuæ de cœlo tactæ 543.b
Vacca ænea ab agreſti tauro ſemine a-
ſperſa 742.b
Veſtalis ignis Romæ extinctus 456.a
Veſte templum flagrauit incendio 268.b
Veris uia publica de cœlo tacta 543.b
Veſtimenta fulmine conſumpta 697.b
Vigil à lupo Capuæ laniatus 442.b
Vigiles de cœlo exanimantur 374.a
Vir in mulierem transformatus 351.b
Vulcani templum fulmine ictum 553.a
Vulſinijs lacus ſanguine manat 435.b
Vultur in Iouis templum uolauit 435.b
in tabernam 428.a
Proerna in fidem Ro. accepta 612.b
Proſerpinæ raptus 365.a theſauri
ſpoliantur 477.a 523.b 482.a item
à Pyrrho 486.b reſtituũtur 540.b
prouocatio ad populum 56.a
quando primùm conceſſa 242.a
pruſia Bithyniorũ rex 563.a pileatus
& capite raſo legatus Ro. obuiam ire
ſolitus 819.b Ro. ob partas uicto-
rias gratulatur 819.a 808.a cum
filio Romã uenit 819.a amicitiam
cum Ro. renonat 819.a multis do-
nis ornatur à Ro. 819.b Hanniba-
lis mortẽ Ro. promittit 711.a Ni-
comedem filium Ro. cõmendat 808.a
819.a uota ſua Romæ ſoluit 819.a
eius adulatio 819.b leuitas 711.a
ad Ro. legatio 793.b
prytaneum 745.a
pteleum op. à Ro. direptum 777.b
pthiotæ Achæi dantur 564.b
ptolæmeus Ro. amicitiam ambit 752.b
auxiliũ contra Antiochum promittit
617.b & ob uictum Antiochum
gratulatur 636.b
ptolemæi cum Antiocho amicitia 567.a
cum regis Aegypti filia nuptiæ 600.a
ad Ro. legatio 795.a cum Ro. ami-
citia 267.b amicitia renouatur
519.b 752.a cum Ro. pax renouatur
423.b dona à Ro. repudiãtur 617.b
ptolomæi ſtatua 327.a mors 567.a
ptolomæo dona à Ro. mittuntur 423.b
publicanorum audatia 371.b apud
Romanos ordo 371.b
publica tribus 178.b
publicius Cliuus 443.a
C. Publicius Bibulus Marcelli inimicus
434.a Marcellum accuſat 434.b
C. Publicius adoleſcens formoſiſsimus
208.b uerberibus à Papyrio ob æs
alienum tractatur 208.b
L. Publicius trib. mil. 317.b
Q. Publius Philo conſul 200.b 205.b
219.b magiſter equitum 203.a
prætor 202.b primus prætor de
plebe 245.b quinqueuir 181.a
eius oratio ad collegã de bello Samni
tibus inferendo 216.b contra
Manlium 168.a
T. Publius augur de plebe creatus 246.a
pudicitiæ plebeiæ ara dedicatur 253.b
ſacellum ibid.
punici belli ſecundi initia 269.a & b
puteolos coloni deducuntur 588.a
puteolos capit Fabius 350.a
pupillares pecuniæ 355.b
Cn. Pupius triumuir 310.a
L. Pupius ædilis 706.a prætor 708.b
Pydna 806.a 807.a (722.a
pylæ 623.a
pylaicum concilium 592.a 565.a
pylemenes 1.a
pyrenæi montes 277.b 278.b
pyrrhus in quibus ab Hannibale lauda-
tus 595.a 600.b mulierum animos
donis tentauit 572.a contra Ro.
bellum gerit 183.a Proſerpinę tem-
plum ſpoliat 402.a 486.b à Den-
tato uincitur 267.b eius in Italiam
aduentus ibid. & in Siciliam
267.b caſtra à Nabide occupata
605.b medicus parum fidelis 267.b
ſuperbia 325.a res geſtæ 267.b
mors 267.b
pythagoras Samius 10.a
pythagoras prįfectus Arginorum 582.b
gener Nabidis & Laconum prįfectus
580.a eius ad Nabidem profectio
582.b ad Quintium legatus 586.b
pythicum oraculum 130.a
pytho Caſſandrenſium præſidij præfe-
ctus 792.b

Q

Quadrigæ inauratę in Capitolium po-
ſitæ 611.b 497.b
Quarta Hoſtilia ueneficia 729.a
ad Quercum dicere pro 71.b
quæſtores ex patritio genere creati 113.a
ex plebe ibid.
quæſtores duo urbani eod. promi-
ſcuè de plebe & patribus creati 113.b
quæſtorum numerus ampliatus 268.a
quæſturæ apud Carthaginenſes digni-
tas 569.a apud Ro. 118.b
quietis fanum 111.b
quinquennalia uota 522.b
quinqueuiri quãdo primùm creati 64.a
ad agros diuidendos crati 159.a
muris turribusq; reficiendis creati
373.b item menſarij 181.b
quintilius Varus Arminum proficiſcitur
498.a
Cn. Quintilius dictator claui figendi
cauſa creatur 203.b
M. Quintilius Varus trib. mil. 122.a
M. Quintilij cõtra Pœnos res geſtę 506.a
P. Quintilius Varus prætor 497.a
flamen 795.a eius contra Pœnos
res geſtæ 506.a mors 795.a
quintia Claudia pudicitiam miraculo
comprobat 484.b
quintia prata 78.a
quintius conſul plebem tumultuantem
lenit 57.a
quintius Nemeorum ludorũ præfectus
quintius Capitolinus 112.b
quintius Cincinatus trib. mil. 116.a
aurea corona ornatur 73.b dicta-
turam deponit eod. eius natura &
ingenium 65.a edicta 72.b for-
titudo militaris 109.b humanitas
58.a legatio ad querendos latrones
563.a contra Nabidẽ res geſtæ 581.b
cum Tarentinis nauale præliũ 414.b
cũ Calphurnio pętore cõtẽtio 706.a
quin. Criſpi. in Lucanos profectio 436.a
Quintij Martij Philippi in Macedoniam
profectio 787.b
Cn. Quintius Capitolinus ædilis 171.b
C. Quintius Cincinatus trib. mil. 164.b
C. Quintius Flaminius conſul 680.b
prætor 740.b
D. Quintius nauium præfectus 414.a
L. Quintius dictator 100.b trib. 101.b
tribunus militum 207.b
L. Quintij in Phocide res geſtæ 546.b
547.a & b & contra Philippum
546.a cũ Philippo de pace facien-
da colloquia 555.a & b 556.a
L. Quintius Capitolinus trib. mil. 153.b

L. Quintius Cinci natus conſul 68.b
ex agris ad dictaturam uocatur 60.a
ſenex dictator fit 100.b magiſter
equitum 102.a trib. 109.b 113.b
trib.mil. 151.b 164.b eius auto-
ritas 72.a res geſtæ 72.a
L. Quintius Criſpinus prætor 691.b
692.a triumuir 713.a paluda-
tus urbem egreditur 657.b
L. Quintius Flaminius augur 370.b
conſul 598.a prætor 539.b
inſignis ſcortator 707.b è ſena-
tu motus 689.b 707.b
T. Quintilius Varus prætor 819.a
P. Quintilij ad Cornelium procõſulem
oratio 306.a
Q. Quintius Capitolinus tribunus mi-
litum 166.b
Sex. Quintilius cõſul 74.b mors 74.b
T. Quintius conſul 89.a dictator
163.b duumuir 151.b legatus
Ro. in Græciam 603.b magiſter
equitũ 176.a proprætor 484.a
triumuir 203.a 60.b ex agro
Thuſculano ad militiã uocatur 191.b
nouem Præneſtinorum oppida expu
gnat 163.b ab Algido domũ re-
dit 61.a pacis conditiones An-
tiochi legatis exponit 592.b accu-
ſatur 111.b abſoluitur 112.b
T. Quintij natura & ingenium 629.b
crudelitas 689.b in Corcyram &
Epirum nauigatio 542.b 543.a
in Aetolos odium unde 630.a
oratio de bello Nabidi inferendo
579.a item ad Aciliam 630.a
ad Antiochi legatos 592.b ad mi-
lites 192.b in Phocide & Locri-
de res geſtæ 554.a contra pabu-
latores pugna 701.b de Philippo
uictoria 544.b 561.a mors 440.b
T. Quintius Barbatus interrex 97.b
T. Quintius Capitolinus 65.b 111.b
conſul 97.b 179.b 60.b 90.a 180.a
100.a 113.a magiſter equitũ 154.b
quæſtor 71.b tribunus militum
121.b 153.b 167.b
T. Quintius Cincinatus conſul 105.b
dictator 162.b trib. mil. 150.b
121.b 157.b
T. Quintius Criſpus inſidijs Hannibalis
circumuentus 421.b
T. Quintius Criſpinus conſul 434.b
claſsis præfectus 365.b prætor
425.a eius cum Badio ſingulare
certamen 380.b
T. Quintius Flaminius ædilis curulis
520.b augur 629.a cenſuram
petit 660.a fit cenſor 660.b 674.a
conſul 542.b triumuir 539.b
ad Pruſiam legatus 711.a in Thra
ciam legatus mittitur 828.a eius
in Emboea res geſtæ 540.a item
contra Lacedæmonios 570.b & ad
uerſus Philippum in faucibus Epiri
540.a in Theſſalia 558.a
inſignis triumphus 570.b
T. Quintius Pœnus conſul 107b. 181.b
dictator 175.a magiſter equitum
170.b tribunus 108.a
T. Quintilius Varus legatus 705.b
T. Quintij Vari in Hiſpania res geſtæ
701.b 702.a

Quirinalis flamen 141.b eius do-
mus 141.b
Quirinalis collis urbi additus 22.b
Quirino templum dedicatur 266.b
Quiritum nomen unde 8.a
Quiritium foſſa 18.a

R

M. Rabuleius decemuir 76.a
Racilia Quintij dictatoris uxor 72.b
L. Ramnius Brunduſinus 756.b
ramnenſes 8.a
ramnenſis tribus 244.b
regillus lacus 163.a 197.a 149.b
magna clade nobilitatur 59.a & b
religio Romanorum 141.a 129.a
remigum ſtipendia 412.b
remus captus ad Amulium ducitur 4.a
eius mors ibid.
rex ſacrificulus 731.b
regum inſignia unde 5.b
regium nomen apud Ro. abominoſum
433.b à Scipione repudiatũ 433.a
regnandi libidinis memorabile exem-
plum 461.b
M. Retius Haſdrubalis in Italiam aduen
tum explorat 442.a ſenatores
ex tota Italia in urbem uocat 782.a
rhagen oppidum 546.a
rhea Syluia Veſtalis 3.b
rheginorum legio 269.b contra
Pœnos conſtantia 337.a defectio
punita 465.b
rhegium expugnare Hanno fruſtra co-
natur 347.a occupatur 267.b
rhetum origo 138.b
rhion 438.b
rhiſiaſi Pellonenſis in filium crudelitas
550.a
rhoda 574.b
rhodanus flumen 278.b 280.b
rhodij bello à Lycijs uexantur 748.b
Peræum repetunt 554.b naues
Athenienſium à Macedon. captas, re-
mittunt Athenas 525.a pro Aetolis
Romæ intercedunt 665.b delicti
ueniam à Rom. petunt 817.a & b
ſua in Ro. beneficia extollunt 817.b
Ro. ad amicitiam cum Perſeo facien-
dam adhortantur 787.b præmijs
ob res bene geſtas donantur 679.a
rhodiorũ res egregie geſtæ 644.a & b
645.a item in nauali prælio 647.a
cum Dinocrate certamen 558.b in
Lycios crudelitas 740.a de Perſeo
apud Ro. querelæ 793.b pro Ro.
& Græcis res geſtæ 559.b
rhodiorum ad Ro. legatio 519.b 658.a
809.a 714.a concio 559.b à Ro.
cur non audita 808.a erga Ro.
gratitudo 659.b
rhodijs Stratonicea dono data 563.b
rhodontia fruſtra à Flacco obſeſſa 614.b
ab Aetolis capta 613.b
Roma quando muro cincta 19.b 20.b
à Gallis capta 142.a incenſa 369.a
item à Campanis 408.b & à Gal-
lis 142.b & reſtaurata 148.b
romana mulier præ gaudio exanimatur
298.a
romani ab Ilienſibus orti 650.a lin-
guæ Hetruſcæ ſtudioſi 235.a
romani ludi quando instituti 19.b
Vide ludi
romanorũ uirtus bellica laudatur 224.b
135.b duces bellicoſiſsimi 225.a
iuſticia 505.a religio 761.b
pietas 370.b in bello fides lauda-
tur ab hoſtibus 135.b integritas
135.b liberalitas 506.a in re-
bus ſecũdis moderatio 517.b erga
ſuos imperatores ingratitudo 85.b
cum alijs gentibus collatio 225.b
romanorũ ad Antiochum legatio 543.a
item ad Philippum 561.a ad Pto-
lemæum legatio 519.b cum Bren-
no ſtrages omniũ cruentiſsima 140.b
cum Philippo rege pax 483.b
cum Ptolemæo pax renouatur 423.b
T. Romuleius triumuir epul. 567.b
eius de creãdis epulonibus lex 567.b
T. Romulius conſul 74.a decemuir
75.a accuſatur 74.a
romulus Syluius 3.b
romulus deus & autor urbis 134.a
eius raptus ad deos 9.a inſepul-
tus 25.a eius natiuitas & expo-
ſitio 3.b ad Iouem oratio 7.b
roſellanus ager deuaſtatur à Poſthumio
261.b
L. Roſcius 101.b
roſtra 102.a
rubra ſaxa 53.b
ruſcinona 501.b
ruſtrium à Romanis captum 207.b
ruſſuli 173.b
ruminalis ficus 5.b 253.b
P. Rutilio tribu. motus 794.a
P. Rutilius Caluus prætor 819.a
Sp. Rutilius Craſſus trib. mil. 115.a
rutuli ab Aenea & Latino uicti 2.b
rutulis bellum à Ro. infertur 18.b

S

Sabatina tribus 151.b
ſabatinis libertas à Ro. reſtituta 411.a
ſabellus ager ab Aemylio uaſtatur 194.a
ſabini Cruſtuminos agros inuadũt 59.a
cum Veientibus arma contra Ro. con
iungunt 55.a Ro. agros depopu
lantur 42.a 59.a 72.a 74.a 77.a
Ro. ad Eretum uincunt 79.a à Ro.
debellantur 16.a uincuntur 89.a
16.b item à Valerio 44.b 57.b
& à Poſthumio 57.b pacem à Ro.
petunt 20.a bellum renouant
in Romanos 57.b
ſabinorum uirgines à Ro. raptæ 6.a
ſabinarum mulierum uirile facinus 7.b
ſabinorum in Ro. bellum 7.a agri
à Nautio depopulantur 72.a cum
Romanis conflictus 10.a
ſabinis bellum indictum 1.a 19.b
ſacra uia 57.a 784.a
ſacer mons 45.a 83.b
ſacerdotes à Numa creati 11.a
ſacrificia extraordinaria fiunt 319.b
ſacrilegium punitur 540.b
ſacrorum reges creantur 442.a
ſagaleſſeni agri fertilitas 667.b
ſagmina herbæ genus 313.a
ſagunti ſitus 271.a expugnatio
271.a 274.a 275.b
ſaguntum Romani pulſo præſidio recie
piunt 367.a
ſaguntini Carthaginenſes pecunia onu
ſtas capiunt 507.b pacem ab
Hannibale petunt 275.b

Romano-

Romanorum cõtra Hannibalem auxilium implorant 270.b
ſaguntinorum cum Ro. fœdus 275.b legati ad P.C. oratio 470.b
ſaguntinis bellum illatum 270.b
ſalapia ciuitas 368.b 437.b Marcello tradita 414.a per proditionem recepta 422.a
ſalapiani Hannibalis fraudibus ſe opponunt 438.a
Salaria uia 175.a
ſalariæ annonæ uectigal inſtituitur 496.b
ſalentini parant bellum in Ro. 239.a uincuntur 268.a
ſalentinorum ad Hannibalem defectio 370.a agri à Numidis & Mau. depopulantur 356.b
ſalera præſidio Scipionis munitur 495.b ab Hannone occupatur 495.a
ſalernum colonia deducta 588.a
ſalganea 640.a & b 643.a 645.a à Menippo expugnatur 645.b
ſalij Martis ſacerdotes 14.a
ſalinæ Roman. 369.a 180.b 143.b quando factæ 18.a
ſalios uouit Tullius 14.b
ſalluuij pop. 139.a
C. Salonius decemuir 751.b triumuir 588.b
P. Salonius 193.a
Q. Salonius Sarra prætor 508.b 602.b
ſalpinates ab Agrippa Furio debellãtur 137.b Romanorum agros inuadunt 137.b
ſalpinatium agri à Ro. uaſtantur 138.a
ſalutis Porticus 749.b templum ædificatur 240.a dedicatur 242.b
Saluti dona uota 729.a
ſalyum gens 139.a
ſamæi quatuor menſes obſidionem ſuſtinent 674.b à Ro. deficiunt 674.a expugnantur eod.
ſamum Liuius depopulatur 633.a
ſamnio qui primùm bellum intulerint 258.b
ſamniorum tumultus 239.a
ſamnites in Lucanos proficiſcũtur 203.a Lucanorum agros inuadunt 247.b item Veſtinorum & Formian. 258.a Campanos bello adoriuntur 185.b Cluniam expugnant 232.a item Vulturnum oppidum 110.b legatos Romanorum frumenta petentes impediunt 117.b præſidium contra Ro. ab Hannibale petunt 343.a & b in bello Latino auxiliũ Ro. ferunt 199.b contra Sidicinos auxilium à Romanis petunt 194.a à Fabio depopulantur 356.a à Fuluio debellantur 247.b item à Cornelio 187.a 236.b & Decio 248.b à Marcello 342.b cum Decio pugnant 188.b uincuntur à Romanis 215.a 227.a 230.b 232.b 267.b item à Curio Dentato 267.b à Decio 190.a à Q. Fabio 239.a à Martio 239.b ad Miloniam 259.b Sueſſulam 190.a ad Tifernum uicti 240.b amicitiam cum Ro. petunt 180.a & pacem 213.b 240.b 194.a in Romanos bellum renouant 214.a Romanos ſub iugum mittunt 218.a à Ro. ſub iugum mittuntur 213.b 215.b 261.a
ſamnites quàm diu cum Romanis bellarint 343.a
ſamnitum ad Hannibalem oratio 343.a defectio 213.b 267.b ad Pœnos defectio 322.b in campum Stellatem incurſiones 240.b agri à Ro. uaſtantur 213.b caſtella à Volumnio capta 350.b cruentiſſima ſtrages 257.b ad Aquiloniam clades 264.b cum Romanis pugnæ 209.b item cum Romanis ad Bouianum 247.b cum Attilio Regulo conflictus 260.b pugna cum Appio & Volumnio 258.a item cum Caruilio 262.b cum Decio & Fabio 249.a cum Fabio & Cæretano 227.b cum Papyrio 222.b 263.b 237.b cũ Publio conflictus 222.a cum Valerio Coruino 188.a Volumnio & Scipione prælium 263.b
ſamnitum fuga turpiſſima 208.a 228.b 257.a cum Ro. fœdus 186.b
ſamnitibus bellum à Ro. indictũ 207.a datæ induciæ à Ro. 213.b 225.b fœdus antiquũ redditum 241.a 267.b
ſamniticum bellum 185.a eius belli cauſa & origo 185.b
ſamothracum conuentus 809.b
ſangarij fluuij elegans deſcriptio 670.a
ſappinia tribus 519.b
ſardi à Ro. ſubacti 268.b Romanorum contra Ilienſes auxilium implorant 740.a qui à Ro. defecerant, in ditionẽ redacti 744.a à Sempronio uincuntur 744.a item à Scipione 268.a miſerè trucidantur 342.a
ſardorum apud ſenatũ querelæ 740.b
ſardinia à Tib. Semp. Graccho ſubacta 750.a tumultu periclitatur. 740.a à Ro. domita 341.a & b 342.a & b
ſardinia Acilio decreta 552.b item Aurelio Scauro 692.a C. Aruncuileio 415.b M. Attilio 750.a T. Claudio 455.b & Claudio Neroni 484.a Sp. Cluuio 754.a Cornelio Merendæ 587.b Fabio Buteoni 516.a Fabio Pictori 655.b Fonteio Capitoni 783.b Q. Fuluio 680.b L. Furio 762.a A. Hoſtilio 442.a Lentulo 593.b 498.a C. Mænio 728.a Manlio Torquato 814.b Manlio Volſoni 409.b Mummio 740.b Q. Mutio 367.b Scæuolæ 337.b Næuio 705.b L. Oppio 616.b C. Papyrio 794.b Pinario 721.b L. Porcio 591.b M. Porcio 543.a Q. Salonio 602.b Sempronio 741.a Sempronio Longo 561.b Gn. Sicinio 708.b C. Stertinio 677.a Terentio Iſtræ 713.b L. Valerio Leuino 732.a L. Villio 540.a
ſardiniæ defectio à Romanis 339.b binæ decimæ frumẽti imperatæ 635.b
ſaren 680.a
ſariſophori 624.a
ſarus fl. 567.b
ſaſſula urbs capta 180.a
ſatricanus à Ro. captus 224.a
ſatricani ad Samnites deficiunt 221.b 224.a ab Aelio Ceretano uincuntur 223.b pacẽ à Ro. petunt 214.a
ſatricula 187.a expugnatur à Ro. 227.a
ſatricum ab Antiatibus colonia deducta 156.b 184.a à Latinis inceditur 165.a
ſatricum legiones ducuntur 162.b Romanis bello ademptum 48.a expugnatur 159.b Volſcis reſtituitur 184.b
ad Satricum ducitur exercitus 164.b
ſatriculani Ro. coloni 427.b
ſaturnia colonia in agrum Calertanum deducta 713.a
ſaturno templum dedicatur 40.a
ſaturnalia feſta inſtituta 40.a Romanis celebrantur 295.b
ſatyrus princeps 755.b
ſatyrici Romani 172.a
ſauon oppidum 476.b
ſcæuola manum igni cremat 36.b Vide Mutium
ſcaptia 203.a
P. Scaptius 93.a
P. Scantinij mors 333.a
ſcea 772.a
ſceleratus campus 202.a
ſcenici ludi Romæ quando primùm habiti 172.a celebrantur 367.a
ſcerdiletus 407.a famam interfecti Philippi uanam ſpargit 440.b
ſcerdilius Gentij filius Romam captus mittitur 801.a
ſciathus ciuitas à Philippo direpta 537.b 530.a
Cornelius Scipio ædilis curulis 561.a dux cõtra Hiſpanos declaratur 394.b in Sicilia centuriat milites 477.b quibus conditionibus pacem Carthaginenſibus dederit 505.a eius contra Verminam res geſtæ 514.b pietas 394.a
C. Cornelius Scipio Aſiaticus conſul 634.b
Cn. Scipio cenſuram petit 660.a item conſulatum 604.a prætor 732.a 740.b pontifex 542.b triumuir 539.b uulneratur 366.b lecticula in aciem illatus contra Carthaginenſes pugnat 366.b eius uirtutes 390.a eius res geſtæ 268.a fœliciſſima contra Carthaginenſes pugna 366.b contra Haſdrubalem facta 335.a in Hiſpaniam profectio 292.b in Hiſpania res geſtæ 269.a 595.a item aduerſus Luſitanos 595.a ad Mundam 366.b eius mors 390.a
Cn. Cornelius Scipio Hiſpalus conſul 743.a
L. Scipio cenſuram petit 706.b cenſoria nota afficitur 749.a conſulatum petit 604.a factus conſul 247.a interrex 181.a prætor 591.a proprætor 255.a quæſtor 819.a Carthaginenſium legatorum comes 515.a Oringin op. expugnat 451.a cum nobilibus captiuis Romã proficiſcitur 459.a

459.a accuſatur 687.a 661.b oſtendit ſe innocentem eſſe damnatum 689.a Aſiatici nomen ſibi aſcribit 660.b 634.b eius edictũ 636.a contra Pœnos res geſtæ 450.a & contra Samnites 263.b

L. Cornelius Scipio Aruina conſul 203.a 282.a

L. Scipioni Aſiatico equus adẽptus 708.a

M. Cornelius Scipio prætor 743.a

P. Scipio ex anguis concubitu cõceptus 404.a

P. Cornelius Scipio ante annos ædilis factus 370.a 371.b ædilitatem petens tribunos habet infeſtos 371.a augur 731.b cenſor 588.a 542.a cenſuram petit 706.b item conſulatum 598.a fit conſul 270.b 470.b 587.b dictator 240.a interrex 137.b 149.a magiſter equitum 131.b 183.a ſalius 649.a trib. mil. 133.b 318.a Carthaginem ad uota ſoluenda proficiſcitur 461.b expugnat 418.a pacis conditiones Carthaginenſibus præſcribit 517.b barbarorum in Hiſpania animos reconciliat 431.b Hiſpanos rebellantes in deditionem cogit 450.a uulneratur 287.b 389.a regium nomen explodit 433.a res à ſe geſtas Sucronenſibus enumerat 465.b & in æde Bellonę patribus etiam recitat 470.a rationis librũ in ſenatu lacerat 687.a accuſatur 661.b 684.b in uincula conijcitur 688.a cur Africanus dictus 497.b 518.b imperator in Hiſpaniam declaratur 404.a eius inſignis adoleſcentia 404.a 806.b 484.b uirtutes ab Hannibale decantantur 511.a beneficentia 421.a clementia, & in hoſtes pietas 433.b apud Syphacem comitas 460.a continentia 420.b 504.b gratitudo in deos 685.a 419.b ad deos precatio 491.a pietas 404.a liberalitas 433.b 504.b modeſtia 475.b apud hoſtes autoritas 464.b luxuria 477.a rogatio, de bello Antiocho inferendo 616.a in Africam profectio 459.b item ad Nouã Carthaginem 417.a ad Syphacem 459.b 460.a cum Syphace fœdus 460.a profectio ad Tarraconem 421.b ad Tunetem 514.b ad Antiochum legatio 595.a cum Aelio Pæto concordia 542.b res geſtæ 689.a in Africa 489.a & b 490.a & b 491.a & b 492.a & b 500.a b 501. 502. 503. 504. 505. 489.a & b contra Carthaginenſes prælium nauale 502.a ad Caſtulonẽ 461.a contra Hannibalem 280.b contra Haſdrubalem 458.a & b 459.a & b 315.a contra eundem ad Betulam 431.b in Hiſpania 415.b 416.a 595.a aduerſus Mardonium & Illergetem 468.b contra Numidas 389.a contra Pœnos 275.a 450.a contra Syphacem 459.b 500.a apud Vticam 495.b

P. Scipionis cum Indibili pugna 389.a cum Hannibale colloquium 600.a item cum Maſaniſſa 469.b de Maſaniſſa dicterium 495.a eius oratio 284.a item ad Allucium oratio 420.b & apud Carthaginenſes, de deſertoribus 467.b ad Fabium Max. 474.a ad Hannibalem pacem petentem 512.a ad Maſaniſſam caſtigatoria 504.a ad Mandonij uxorem 420.b ad milites 416.a & b ad Sucronenſium ſeditionis autores 464.b & 465.a & de Hannone uictoria 495.b in urbem reditus glorioſiſsimus 470.a triumphus 497.b 518.b eius filia Graccho nupta 687.b & 688.a

P. Scipionis mors falſa fama ſpargitur 463.b exilium 685.b 825.b 661.b 711.b aduerſa ualetudo 463.a 650.a mors 710.a 711.b 686.a funus 686.b ſepultura 825.b fornix 636.a

P. Cornelius Scipio Aſiaticus fratris legatus 634.b 635.a

P. Cor. Scipio Naſica ædilis 795.a triumuir 713.a 727.b uir optimus iudicatur 616.a 477.a 484.b matrẽ deûm hoſpitio excipit 477.a 484.b ei templum dedicat 616.a tribunos appellat 688.a triumphum petit 631.b item pecuniam à ſenatu ad ludos faciendos 631.a eius contra Boios res geſtæ 631.b & contra Perſeũ 803.b

Scipionum in Hiſpania res geſtæ 370.a ad ſenatum literæ 336.b 346.a ſepultura 687.a ſtatuæ eod.

Scodra op. 800.b 786.a expugnatur 801.a eius deſcriptio 800.b 801.a

Scodrenſibus uectigalia donata 820.a

Scodrus mons 800.b

Schœnus mercator 803.a

Scopas Aetolium prætor 407.a
Acarnaniæ bellum infert 307.b
Aegyptum proficiſcitur 536.b

Scotinus legatus Philippi ad Hannibalem 341.b

Scordiſci populi 736.b

Scotuſa 452.b 619.b in fidem Ro. accipitur 622.b

Scotuſſa 610.a

C. Scribonius ædilis 591.a 567.b
Curio maximus 746.b 567.b
prætor 591.a prætor urbanus 592.a eius contra Celtiberos res geſtæ 726.b

L. Scribonius Libo ædilis Curulis 691.a legatus 322.b prætor 483.a 602.b 598.b triumuir 695.a triumuir menſarius 333.a eius de redimẽdis captiuis ſententia 322.b

Scultenna fl. 742.b 744.b

Scyllæum op. 537.a

Scyrus inſ. 537.b

Seceſsio plebis in Ianiculum 267.b & in montem ſacrum 45.a 83.b

Sedetanorum defectio 467.a 578.b

Sedetanus ager à Mardonio & Indibili uaſtatur 463

Seditio Romanorũ 40.b & 42.a 134.a

Segeſtica ciuitas à Romanis capta 577.b

Seguntia oppugnatur 578.b

Selepitanis uectigalia donata 820.a

Seleuci contra Eumenẽ res geſtæ 642.a mors 737.b

Selapiæ principes 413.b

Sellaſia 581.b

Sella Curulis Flaminibus cõceſſa 426.a

Sellæ eburneæ 142.a à Ro. Syphaci mittuntur 423.b

A. Sellius trib. pleb. 112.b

Sellularij in militiam aſcripti 204.b

Sepinum Papyrius oppugnat 265.b

Sepulchra Capuæ de cœlo tacta 435.b

Sempronia baſilica 794.b

Sempronianæ cladis ignominia leuatur 113.b

Sempronius Cenſor 9?.a

Sempronius Apuanos agros depopulatur 702.b eius contra Hannibalem res geſtæ 477.b item in Lucanis 370.b

Sempronij Bleſi mors 309.a

Sempronius Gracchus pro Scipione accuſato intercedit 661.b Vide Gracchos.

Sempronius Tuditanus Cliternum oppidum expugnat 369.a eius contra Pœnos res geſtæ 317.a cum Hannibale certamẽ 292.a 288.a

A. Sempronius conſul 40.a trib. 113.b

A. Sempronius Atratinus conſul 46.a magiſter equitum 162.b tribunus 97.a 109.b trib. mil. 115.a eius comitia ſuſpecta 113.b

C. Sẽpronius agrariæ legi reſiſtit 114.a accuſatur 113.b 112.b damnatur 114.a eius negligentia in bello contra Volſcos 110.b

G. Sempronius Atratinus conſul 110.b

C. Sempronius Bleſus ædilis pleb. 692.a prætor 693.a 705.b Fluuium accuſat 394.b 395.a

C. Sempronius Longus decemuir ſacrorum 746.b

C. Sempronius Rutilius Atibium Glab. accuſat 660.a

C. Sempronij Tuditani infœlix in Hiſpania conflictus 561.b eius mors 561.b 558.a

Cn. Sempronius ædilis pleb. 552.b

Cn. Sempronius Tuditanus prętor 552.b

Cn. Sempronij Bleſi in Hetruriam profectio 424.b

L. Sempronius Atratinus conſul 97.b

M. Sempronius Sophus cenſor 268.a

M. Sempronius Tuditanus cenſuram petit 706.b fit conſul 698.a Pont. 709.a prætor 655.a eius ad nouã Cartha. res geſtæ 419.b mors 746.a

P. Sempronius trib. pleb. 313.b eius laus 497.b contra Hannibalem res geſtæ 496.a item contra Philippum 483.b ualetudo aduerſa 713.a mors 714.a

P. Sempronio prorogatur imperiũ 497.b & in Gallia 394.a

P. Sempronius Bleſus trib. pleb. 632.b

P. Sempronius Gracchus Glabrionem accuſat 660.a Vide Gracchos

P. Sempronius Longus prætor 693.a

P.Sempronius Sophus 591.a cenſor 246.b conſul 240.b pontifex 246.a
P.Sempronius Tuditanus cenſor 428.a 442.a conſul 483.a prætor 367.a & ædilis ibid. Ro. ad Ptolemæum legatus 519.b eius oratio 317.a ad milites adhortatio 321.a & b
Tib.Sempronius Gracchus 782.a augur 497.b prætor 728.a pro Scipione intercedit 686.a eius inſignis adoleſcentia 497.b contra Celtiberos res geſtæ 737.b item in Sardinia 750.a in Hiſpania prorogatur imperium 732.a
T.Sempronius magiſter equitũ 319.b decemuir 425.a
T.Sempronius ludos edit 732.a in Boiorum agros legiones ducit 588.b
T.Sempronij res geſtæ 882.b contra Pœnos 275.a & contra Boios 596.b ad Linternum caſtra 340.a mors 425.a
T.Sempronius Gracchus conſul 334.a 367.a ædilis curulis 337.a Gracchus conſul 740.b magiſter equitum 334.b fœliciter ad Grumentum pugnat 341.a eius ad Beneuentum res geſtæ 346.b item in Celtiberia 733.a ad Hamas 340.a & b in Sardinia 744.a ad Philippum regem profectio 637.b mors 370.a 565.b Vide Gracchos
T. Sempronius Longus ædilis curulis 552.b conſul 270.b 587.b cenſuram petit 706.b decemuir ſacris faciendis creatur 425.a prætor 561.a triumuir 553.a 588.a pro Lentulo triumphum petenti intercedit 526.b eius contra Pœnos res geſtæ 342.a & in oppugnatione Heracleæ 626.a
T.Sempronius Muſca quinqueuir 813.b
T.Sempronij Tuditani pontificis mors 567.b
Sena colonia ducta 267.b
Senatores centũ numero à Romulo creati 5.b quàm procul abeſſe ab urbe potuerint 781.a
Senatus princeps 783.b
Senenſes uacationes ſuas Romæ indicant 443.a
Senes ad militiam aſcripti 127.a
Sentinatus ager clade cruentiſſima nobilitatur 257.b
Seppius Leſius Capuę imperator 397.b ius oſtentum 397.b
S[illegible]gia uenefica 203.b
Sergius Cornelius Maluginenſis magiſter eq. 175.a trib.mil. 151.b 157.a
Sergius accuſatur 127.b damnatur 128.a eius fuga 127.b cum Virginio inuidia 126.b res geſtę 481.a
Sergius Galba à Catone accuſatus ſene 707.a
Cn.Sergius Fidenas trib.mil. 162.a trib.pleb. 151.a
Cn.Sergius Plancus prætor [illegible] 520.a
L.Sergius Fidenas conſul 107.a 107.b tribunus. 105.a trib.mil. 114.b [illegible] ad Apollinem legatus 116.a male contra Aequos pugnat 114.b prætor 560.a
M.Sergius decemuir 77.a trib. mil. 121.b 126.a 480.b ſeditioſus Romam mittitur 482.a
M.Sergius Silus prætor 552.b eius res geſtæ 805.b
T.Sergius Fidenas trib. 110.a
Serpens portentoſæ magnitudinis à militibus Ro. occiditur 268.a
Seruile bellum 67.a
Seruilis in Apulia motus 701.b
Serreum oppidum Philippus oppugnat 525.a
Seruilius Hala magiſter equitum 115.a tribunus militum 119.b Melium obtruncat 101.a
A.Seruilius triumuir 278.a
C.Seruilius ædilis plebeius 442.a & 434.b conſul 53.b legatus Ro. ad Carthaginenſes 569.b magiſter equitum 158.b 440.b pontifex 425.a 729.a tribunus militum 114.b tribunus plebis 434.b Ioui templum dedicat 591.a prætor 455.b in Hetruriam ad coemendum frumentum proficiſcitur 378.b eius cum Cor. Dolobella contentio 731.b mors 731.b
C.Seruilius Caſca pro Poſthumo intercedit 371.b
C.Seruilius Geminus Pont.Max. 709.a
C.Seruilius Hala conſul 107.b trib. mil. 126.a 119.a 120.a magiſter equitum 100.b 149.b eius militaris fortitudo 120.b oratio ad tribunos plebis 126.b
Cn. Seruilius legatus Ro. in Græciam 603.b ex Africa in Italiam reuocatur 508.b cum Hãnibale in Crotonienſi agro pugnat 507.a à filio ſeruitute liberatur 507.a eius in Africã profectio 309.a cum Gallis certamen 299.a magiſtratus 295.a contra Pœnos res geſtæ 315.a mors 316.b
Cn.Seruilius Cepio ædilis curulis 455.b 737.a conſul 497.a & b prætor 470.b pontifex 370.b eius mors 746.a
Cn.Seruilius Geminus conſul 291.b 497.a & b decemuir 520.a dictator 515.b trib.mil. 115.a
M.Seruilius augur 406.b pontifex 782.b trib.mil. 724.b triumuir 588.a Scipionis ad Carthaginenſes legatus 508.b cicatrices pro patria acceptas nudato corpore P. C. oſtẽdit 816.b eius in Italia res geſtæ 508.b pro Paulo Aemylio oratio 824.b
M.Seruilius Geminus conſul 509.a ædilis curulis 497.b decemuir 520.a triumuir 553.a
M. Seruilio in Hetruria prorogatur imperium 516.b
P.Seruilius conſul 62.b 40.a decemuir 520.a trib.mil. 140.a
P.Seruilij de recõciliandis ſeditioſis ſententia 43.b
Q.Seruilius conſul 59.a 60.a interrex 179.b magiſter equitum 182.a quæſtor 71.a tribunus mil. 146.a urbis præfectus 67.a futurum Romanis ex diſcordia malum uaticinatur 114.b eius oratio ad dirimendum tribunorum altercationẽ 114.b
Q.Seruilius Cepio conſul 782.a
Q.Seruilius Fidenas 130.b trib.mil. 129.b 134.a 142.a 150.b 151.b 159.b 164.a 168.b
Q. Seruilius Hala 172.b conſul 171.b 191.b dictator 176.a
Q. Seruilius priſcus 105.b 115.b dictator 115.a cenſor 164.a conſul 54.b accuſatus conſulatu abit 54.b
Sp.Seruilius Structus trib. mil. 167.b
ſeruilij 16.a in patrum numerum aſciti 16.a
ſeruilij Cornelij mors 74.b
ſerui duo Ro. à Numidis capti 314.a
ſerui conſpirantes Romæ in crucem actĩ 390.b
ſerui exules Capitolium occupant 60.a cur incendere conantur 114.a ad Pileum uocantur 362.a à Graccho manumittuntur 346.b
ſeruorum coniuratione uaſtatur Hetruria 565.a
ſeruorũ coniuratio ad liberandos Carthaginenſium obſides 552.a opprimitur 540.a
ſeruius Cornelius conſul 49.b
ſeruius Cornelius Maluginenſis tribunus militum 167.b
ſeruius Cornelius Ruffus conſul 242.a
ſeruius Cornelius Sylla legatus 815.a
ſeruij Cornelij contra Hiſpanos res geſtæ 478.b
ſeruius Geminus 498.a
ſeruius Ro. Artenæ proditor 121.b
ſeruius Sulpitius conſul 39.a 64.b prætor urbanus 686.a pontifex 542.b trib.mil. 137.b 167.b Ambuſti gener 565.b
ſeruius Sulpitius Galba ædilis curulis 434.b conſulatum petit 702.b pontifex 509.b trib.mil. 824.a ludos uouit 588.a Pauli Aemylij triumphum impedit 824.b 825.a eius mors 542.b
ſeruius Sulpitius Camerinus cõſul 136.b 184.b interrex 151.a
ſeruius Sulpitius Ruffus trib.mil. 150.b 157.a 159.a 166.b
ſeruius Tullius à Tarquinio adoptatur 20.b ſextus Ro. rex 21.b eius humile genus 95.b eius filiæ Tarquinij filijs deſponſantur 23.b cædes 24.b ſepultura 25.a
M.Seſtius Sabinus ædilis 509.b
Seſton op. expugnatur 638.a
ſetia 398.a Rom. colonia 427.a à Seruis repẽtino tumultu capta 552.a à Priuernatibus depopulatur 153.b
ſetiæ Carthaginenſium obſides cuſtodiuntur 552.a
ſetini Romanis Priuernatium defectionem indicant 192.b
ſextilia ueſtalis inceſti damnatur 267.b
C.Sextilius trib.mil. 165.b
M.Sextilius Fregellanus cũ colonis Ro. de ſtipendijs agit 427.b
L.Sextius trib. 169.a primus de plebe conſul creatus 170.b 245.b

P.Sextius

P.Sextius decemuir 75.a accuſatur. eod. quæſtor in ſeditione lapidibus adoritur 116.b
Sextus Digitius ſacrificij cauſa Romam uenit 782.a
Sexti Tempanij fortitudo militaris 111.a
Sexti Tullij militaris fortitudo 177.a
Sibyllini libri ad placandos deos lecti Ro. 129.a 184.a 293.b 299.a 482.b 631.a 746.b
Siccitas Romani agri perniciofiſsima 137.b 107.b 725.b
Sicilius ſecuri percutitur 341.a
Sicilia Romanorum horreum 46.a à Romanis ſubacta 415.b 346.b Carthaginenſibus reconciliata 350.a 349.b
In Sicilia 60. annis à Ro. bellatum 424.a
ſicilia prouincia decreta Aelio Tuberoni 516.a Aemylio Lepido 616.b Appio Claudio 337.b Aquilio Gallo 743.b C.Atinio 635.a Blaſioni 587.b Cæcilio Dentrici 713.b Caninio 762.a Claudio 367.b 543.a Claudio Neroni 814.b 721.b L.Cornelio 591.b P.Cornelio 728.a Cornelio Lentulo 783.b Cornelio Sullæ 692.a Ebutio 794.b Fuluio Gilloni 521.a Sex.Iulio Cæſari 435.a C.Lælio 561.b C.Manlio 442.a L.Manlio 552.b Manlio Volſoni 568.a Q.Martio 677.a C.Memmio 754.a Mutio Scæuolæ 732.a C.Numiſio 740.b Pomponio Mathoni 484.a Poſthumio 703.b Sempronio Blæſo 705.b Sempronio Tuditano 655.b C.Seruilio 455.b Sulpitio 393.b L.Terentio 680.b Tremellio 510.a L.Valerio 540.a Valerio Tapponi 602.b Villio 498.a
ſiciliæ ciuitatum legationes ad Marcellum 393.a
ſiciliæ 6. oppida à Leuino capta 415.b
ſiciliæ binæ decimæ frumenti imperatæ 635.b
ſiculi, ut agros colerent, à Romanis coacti 415.b commeatum ex ciuitatibus ſuis comportant 385.b peſtem fugiunt 385.a Hieronis erga Ro. fidem prædicant 410.a uincuntur à Marcello 363.b Marcelli ferociam incuſant 409.b procumbentes ad genua Marcelli accuſationis ueniam petunt 411.a
ſiculorum apud Ro. querelæ 409.b à Romanis profectio 363.b ignauia 477.b 478.a
ſiculorum tyrãni legatos Romanorum comiter excipiunt 117.b
ſicinius autor ſeditionis Ro. 45.a & b
C.Sicinius trib.pleb. 84.b
Cn.Sicinius ædilis 706.a prætor 708.b 753.b 757.a 760.a trib.pleb. 57.a triumuir 742.b ei prorogatur in Macedonia imperiũ 760.a
L. Sicinius de agro Pomptino diuidendo agit 151.b à proprijs militibus interficitur 79.b eius funus 79.b
T.Sicinius conſul 49.a
ſidicini à Romanis debellantur 202.b item à Samnitibus 194.a 185.b
ſidicini ſeruus ab Numidis captus 514.a
ſidicinorum agri ab Hannibale depopulantur 398.a cũ Aruncis bellum 202.a deditio 194.a
ſignia 541.a colonia iterum deducta 40.a
ſigniam coloni mittuntur 28.a 427.b
ſigniorum ager 205.b
ſigoueſus impiger iuuenis 138.b
ſilana ciuitas 621.b
Q. Silius quæſtor plebeius 118.a
ſilpia oppidum 457.a
ſinnada ciuitas 663.a
ſinopenſium clades 714.a
ſinueſſa colonia Ro. 252.b incendio uaſtatur 301.a
ſinueſſę porcus cũ humano capite naſcitur 523.b
ſinueſſanæ aquæ 301.a
ſinueſſani uacationes ſuas Romæ indicant 443.a
ſiphacis Numidarũ regis res geſtę 346.b
ſipontum oppidum 206.b colonia deducta 583.a 698.a
ſipyrrhicas Aetolus ad communicanda cum Attalo conſilia Heracleam uenit 538.a
ſmyrna obſeſſa ab Antiocho 566.b 612.a
ſmyrnæ oppidi libertas 566.b
Smyrnæis agri donati 679.a
Soli ara à Philippo ſacrata 723.a
Solis eclipſis 636.a equi 133.b
Soloniorum agri ab Antiatibus depopulantur 200.a
Solonis leges petuntur à Græcis 74.b
Solo eturius Gallorum dux 824.a Hannibalis mercenarius 517.a prætor abſens factus 557.b
Sopater 509.a fœderis Romani duplex uiolator 517.a in prœlio cadit 777.a interficitur 527.b eius oratio qua oſtendit Andromad. & Themiſtium iure occiſos 358.b
Sophonisba Syphacis uxor 497.b eius fortitudo 504.b pulchritudo 503.a deprecatoria ad Maſaniſſam oratio 503.a mors 504.b
Sora 398.a Ro. colonia 427.a ducta 242.a à Romanis obſeſſa 228.a capta 185.a expugnata 239.a à Sãnitibus recepta 240.b eius ad Samnites defectio 228.a
Sorana arx 232.b à Ro. capta 229.a
Soranus transfuga 228.b
Soranus ager à Samnitib. uaſtatur 259.a
Sorani captiui Romam ducuntur 229.a
Sororium tigillum 14.b
Soſilaus Rhodius 582.b
Soſis dux 361.a Syracuſarum faber ærarius 410.a ad Syracuſanos proficiſcitur 356.b tyrannorũ interfector 384.b cum Marcello urbem ingreditur 405.b
Soſidi data ciuitas 405.b
Soſitheus Magnes Philippi regis ad Hãnibalem legatus 341.b
Sotimus Lucanis dat belli cõſiliũ 207.a
Sparta ciuitas ſine muro 586.a oppugnatur eod.
Sperchiæ 545.a
Sperchius fluuius 622.b 636.b
Spei templum 293.b 734.b incendio uaſtatur 369.a reſtauratur 373.b
Spoletini Ro. coloni 268.b 427.b
Spolia opima Ioui oblata 6.b
Sponſores in fœderibus 218.a
Spurij Caſſij ſupplicium 156.b
Spurilius trib.pleb. 112.b
Statellates à Ro. uincuntur 757.b
M.Statilij res contra Pœnos geſtæ 313.b
T.Statius tribunus 55.a
Statius Celius Samnitum imperator à Romanis captus 240.b
Statius Egnatius Caprinus ad conſules ducitur 252.a
Statius Metius 355.b
Q. Statorius Syphaci exercitũ conſcribit 369.b
Statua deaurata in Italia quando primũ poſita 727.b
Stellatina tribus 152.b
Stellatus campus 240.b
Stenius Pacuuius Hãnibalis hoſpes 326.a
C.Stertinius prætor 676.b 677.a
L.Stertinius quæſtor 814.a eius ex Hiſpania reditus & ſpolia 562.a
Sthena 541.b
Stimonem Aminander in deditionẽ accipit 545.b
Stipendia militibus non data 128.b triplicia eod. de publico data 121.a ex præda hoſtili 132.a
Stipendia equitum triplicia 193.a
Stimphalis op. 822.a
Stobis op. 712.a
Stratius medicus 815.b
Stratus op. 786.b
Strymon flumen 821.a
Stratonicea 558.b Rhodijs dono data 563.b
Stratonida Zeuſippi fugæ comes 562.b
Stubera op. 535.a 785.b
Subius Virius 325.a
Subitarij milites 62.a
Sublicius pons 35.a 18.a 141.b factus 1.a
Subota inſula 799.a
Subſellia in ſpectaculis honorum reſpectu ſeparantur 588.a
Suburra 66.a
Suburrana tribus 268.b
Sucronenſes pulſis tribunis imperium ſeditionis autoribus offerunt 463.b Romanis dãt pœnas defectiõis 466.a
Sucronenſium furor ciuilis 463.a à Ro. defectio eod. 466.a
Sudertanorũ in foro ſanguinis riui fluxerunt 406.b
Sueſſa Ro. colonia 427.a deducta 231.a à Sidicinis uaſtatur 202.a ab Aruncis communita 202.a
Sueſſa Pometia 21.b à Romanis defecit 38.a capta 26.b à Romanis expugnata 38.a direpta 42.b
Sueſſetani conſpirant contra Romanos 389.a
Sueſſetanorum ad Ro. defectio 578.b eorum legatio Romæ benignè auditur 190.b
ſueſsitanus ager à Mardonio & Indibili uaſtatur 462.a
ſueſſula prouincia Fuluio decreta 367.a Romanorũ pugna nobilitatur 190.a
ſuffetes magiſtratus Athenienſiũ 594.a 500.a 470.a
ſuffragia ferendi ius omnibus datũ 22.b
ſulmo oppidum 399.b

Sulpitius Ro. ad Delphos legatus 483.a cum Attalo ſeſe coniungit 440.a Oreum expugnat 452.b edicit ne quis iniuſſus contra hoſtes pugnet 176.b eius in Macedoniam tranſitus 542.a in Macedonia res geſtæ 549.a & b 405.b in Paulum odium 814.a ad Minionem oratio 601.a ſuperbia infelix ex parta uictoria 453.a Vide Galbum
C. Sulpitius conſul 213.b cenſuram abdicat 162.a dictator 176.b interrex 179.b 181.b prætor 393.b eius negligentia 811.a
C. Sulpitius Camerinus cenſor 162.a
C. Sulpitius Galba pontifex 516.a 746.b prætor 760.b 762.a
C. Sulpitius Gallus conſul 819.a eius ad milites adhortatio 804.a
C. Sulpitius Longus conſul 202.a 213.b 228.b
C. Sulpitius Pęticus conſul 180.b 181.b 179.b trib. mil. 159.b
L. Sulpitius trib. mil. 724.b
L. Sulpitius Pęticus conſul 174.b
M. Sulpitius Gallus prætor 782.a 783.b
P. Sulpitius 82.b proconſul 427.b 452.a decemuir 75.a dictator 508.b 509.b equitū præfectus 92.a interrex 247.a tribunus 144.b Corinthum uaſtat 419.b ad Antiochum legatus 593.a item ad Philippum 561.a Antiochi legatis pacis conditiones proponit 593.a exercitum dimittit 809.b eius cum Bremis colloquiū 145.a ad Eumenem profectio 600.a de bello Philippico oratio 521.a contra Philippum & Achæos res geſtæ 421.b in Macedoniam traiectio 524.a rogatio 520.b ſeueritas 144.b
P. Sulpitius Auerrio cenſor 246.b conſul 240.b
P. Sulpitius Galba conſul 393.b 520.a & b eius uota 524.a
P. Sulpitius Longus trib. mil. 140.a
P. Sulpitio prorogatur imperium 415.b 435.a
Q. Sulpitius Camerinus trib. mil. 129.b 126.a legatus 106.b
Ser. Sulpitius Galba ædilis curulis 676.b prætor 680.b
Seruius Sulpitius Ruffus trib. mil. 164.b
T. Sulpitius Pæticus conſul 171.b
Sunium Atticę promontorium 546.b 454.b
Supplicationes ad placandam deorum iram Romæ decretæ 63.b 131.b 185.b 253.b 275.a 293.b 295.b 299.a 352.a 374.a 435.b 498.a 598.a 602.b 603.a 631.b 635.b 660.b 709.a 713.a 721.b 729.a 742.b 782.a inſtitutæ in diem unum 406.b 415.b 423.b 428.a 435.b 442.b 456.a 484.b 540.b 543.b 631.a 554.b 697.b 714.a 720.b 721.b 732.b 741.b 746.b 749.b 757.b 814.b 815.b in biduum 616.b 706.a 742.b 744.a in dies tres 449.b 515.b 516.a 521.b 527.a 566.a 579.a 587.b 592.b 611.b 615.b 656.b 677.a 682.b 726.b 809.a in quatriduum 554.a in dies quinque 508.a 561.a 809.a
P. Sura legatus 309.a
Suſus Phalaſarneus 770.a
Sutrium Ro. colonia 427.a
Sutrium op. 232.b ab Hetruſcis obſeſſum 150.a 234.b captum 150.a 153.a à Romanis receptum 153.b 150.b
Sycurium op. 771.b
Syleum op. 667.b
Sylla felix cognominatus 518.b
Syllanus ad Colcam proficiſcitur 437.a eius in Hiſpania res geſtæ 420.a item contra Pœnos 458.a
M. Syllani contra Hannonem res geſtæ 450.a eius exercitus à Scipione relictus 417.a
Syllus, Gnoſius dux 770.a
Syluius Aſcanij filius 3.a
Syluiorum nomen unde 3.a
Synedri Macedonum ſenatores 812.b
Synope urbs 352.b
Syphax Carthaginenſiū inimicus 423.b à Romanis contra Carthaginēſes incitatur 369.a in Carthaginenſes bellum parat 369.a Maſaniſſæ bellum infert 493.b cum Haſdrubale copias coniungit contra Scipionem 500.b Haſdrubalem & Scipionem hoſtes reconciliare conatur 460.a à Gala fugatur 369.b & a à Scipione 500.b 501.a à Romanis captus 810.b captiuus in caſtra ducitur 503.b item ad Lælium ducitur 502.b 497.b item Romam 505.b ueniam delicti à Scipione petit 503.b à Lælio muneribus corrumpitur 459.b Romanis amicitiā denegat 477.a Romanorum petit amicitiam 423.b
Syphacis laus 493.a cum Haſdrubalis filia nuptiæ 477.b cum Carthaginenſibus pax 498.b cum iiſdem fœdus 459.b caſtra à Romanis incēduntur 499.b 500.a ad Romanos legatio 369.b 423.b cum Scipione fœdus 460.a item cum Romanis 450.a amicitia cū Romanis 369.a & b 459.b mors 518.b
Syphaci ampliſsima à Romanis dona mittuntur 423.b
Sypheum op. 507.a
Syracuſę ab Hippocrate occcupatę 362.a 365.b à Marcello captæ 387.b 436.b expugnatæ 383.a 361.b
Syracuſani à Marcello obſeſsi 365.a 346.b tres annos à Ro. obſeſsi 387.b Archimedis induſtria ſeruātur 362.b 363.a cur à Romanis oppugnati 386.a cur tam male à Marcello tractati 410.b ueniam à Marcello petunt 387.b in priſtinam ſeruitutē recidunt 362.a
Syracuſanorum in Romanos malefacta 387.b defectio unde orta 386.b ſigna Romam translata 392.b legati ad Appium 359.b ad Marcellum oratio 386.b cum Romanis pax 360.b rumpitur 360.b
Syracuſanis bona à Scipione reſtituuntur 478.a
Syracuſana præda opulentiſsima 382.a 405.b
Syrtis minor 494.b

T

Tabernaculum non rectè à Curiatio captum 97.b
Tabernæ Cloacinæ & Nouæ 81.b
Tabernæ incendio conſumptæ 408.b 611.b reſtaurantur 428.b
Tabulæ duę, decem tabulis legum adiectæ 76.b
Tabulius ager 524.a
Tagus fl. 370.b 605.b 701.b
Tanagra 615.b
Tanaquil 18.b regnum Seruio uaticinatur 20.b eius aſtutum facinus 21.a
Tanetus 507.a
Taniani pop. 558.b
Tapſum Maſſaniſſa capit 493.a
Tappulus matronas Ro. accuſat 371.a
Tarentum ab Hannibale captum 370.a 375.a Appio Claudio decretum 680.b Q. Claudio in defenſionem datum 455.b à Fabio obſeſſum 430.b à Romanis captum 431.a 227.a
Tarenti deſcriptio 352.b
Tarentinæ arcis præſidium 405.a
Tarentini ſine armis ab Hannibale conuocantur 375.b bellum in Romanos inſtituunt 208.a claſſem Romanorū inuadunt 267.b frumentatum egreſsi fugantur 415.a à Fabio uincuntur 421.b Samnites & Romanos ad pacem adhortantur 222.b pacem à Romanis petunt 434.b
Tarentinorum inopia 414.a coniuratio 374.a defectio 312.b 376.a 374.a arx à Romanis occupatur 375.a & b 376.a agri à Numid. depopulantur 374.b ab Hannibale non uiolantur 356.a cum Quintio nauale prælium 414.b contra Nabidem res geſtæ 605.b & 606.a
Tarentinis Brutiorum præſidiū ab Hanbale datum 430.b item pax & libertas data 268.a
Tarentum prouincia Q. Claudio decreta 435.a
Tarpeia, Sabinos in Capitoliū ducit 7.a
Tarpeius Romanæ arcis præſes 7.a
Sp. Tarpeius 82.b conſul 74.a trib. pleb. 89.b
Tarquinius ambitioſe regnum affectat 19.b paſtorum inſidijs obtruncatur 24.a bellum contra Romanos ſuſcipit 33.a cur cognominatus Superbus 25.b criminoſe accuſat Seruium 24.a ad Lartem Porſenam confugit 34.b
Tarquinius regno exutus in exilium mittitur 30.a 37.b magiſter equitum 72.b eius cum Lucretia inceſtus 29.a
Tarquinius Collatinus cur magiſtratu abire iuſſus 30.a Priſcus in Anci amicitiam recipitur 1.a eius mors 40.a res geſtæ 19.a
Tarquiniorum genus 91.b
Tarquiniorum ager Martius conſecratur 32.b
Tarquinienſes agrum Romanum depopulantur

pulantur 176.b bellum in Ro. ſuſcipiunt 130.a captos Romanos immolant 178.b à Sulpitio debellantur 181.b à Fabio uincuntur 179.a inducias à Roma. impetrant 181.b conſulibus Romanis lintea uella offerunt 476.a

Tarquinienſiū agri à Sulpitio uaſtantur 179.b

Tarracina 374.a

Tarracinæ expugnantur à Fabio 120.b

Tarracon 293.a

Tarraconis portus 304.b

Tatius Sabinorum rex 6.b

Q. Tatius legatus & caſtrorum præfectus 446.a

Taurea Iubellius Fuluij ſeueritatē proclamat 402.a ſibi ipſi manum infert 402.a & b eius fortitudo militaris 345.a ſingulare certamen 345.b

Taurilia, ludi 697.b per biduum facti 697.b

Taurini pop 283.b ſaltus 139.a

Taurinorum urbes Hannibal expugnat 283.b

Taurus mons 800.a

Tectoſagi pop. 668.b

Tectoſagum cum Manlio colloquium 673.a ad Ro. legatio 672.b fuga 670.a

Tegea 580.b

Tegmon op. 819.b à Romanis expugnatur 820.a

Teiorum agri depopulantur 646.b

Teijs quibus conditionibus pax à Ro. data 646.b

Teleſta ciuitas capta 356.a 300.b

Tellonis 18.a

Telluris templum 49.b

Temenitida porta 345.a

Telmeſsicus ſinus 641.b

Sex. Tempanius trib. pleb. 111.b eius fortitudo militaris 111.a oratio incompta, ſed grauis 112.a

Tempe 620.b 699.a 789.b 546.a eius deſcriptio 789.b

Templum unum diuerſis deis dedicare cur nefas 436.a

Templorum tecta reſarciuntur 496.b

Tempſam coloni deducti 588.a

Tempſanus ager de Brutijs captus 588.b

Tempyra 680.a

Terminus loco moueri non potuit 27.b

Terminalia 782.a intercalares 819.a

Terentillus plebem in magiſtratum concitat 64.a

Terentina tribus 246.b

Terentius ouans urbem ingreditur 721.a

Terentij | Varronis ad milites concio 311.b

A. Terentius Varro Aetolorum ex Italia comes 655.b in Macedoniam legatus 815.a prætor 693.a 705.b eius contra Celtiberos res geſtæ 713.a

C. Terentius proprætor 455.b in agrum Picenum proficiſcitur 351.b eius ex Apulia reditus 333.b apud Aretinos facta 436.a ei Hetruria decreta 442.a item Picenū prouincia 367.b

C. Terētius Iſtra prætor 713.a triumuir 725.b

C. Terentius Varro conſul 310.b in Africam legatus 523.b item ad Philippum 509.b in Hetruriam proprætor mittitur 441.b triumuir 539.b

L. Terentius Maſſaliota ædilis pleb. 559.b prætor 680.b trib. mil. 728.a eius ad Lyſimachiā profectio 566.b

P. Terentius Tuſciueicanus in Illyricum legatus 815.a

Q. Terentius ad Flamminium legatus mittitur 294.a.b

Q. Terentius Culleo 686.b conſulatum petit 703.a legatus Ro. ad Carthaginenſes 569.b prætor 680.b 690.a ſenator 518.a pileatus Scipionem triumphantem ſequitur 497.b 518.b

termeſſo pax quibus conditionibus data 667.b

termeſſenſes Hyrienſium arcem & urbē expugnant 667.b

terra mater 196.a

terræmotus Romę magnus 173.b 591.b 611.b

tetraphylia 661.b

teuticus Gentij regis orator 801.a

thabuſion op. 667.a

thalaſsij nomen cur in nuptijs inuocarum 6.a

thaumaci à Philippo expugnantur. 541.a

thaumacorum ſitus 541.b

Theanus Sidicinus trib. mil. 319.b

Theanum in cuſtodiam Capuæ ſenatores mittuntur 401.b

theanenſes obſides Romanis dati 226.b

theates fœdus cum Ro. ineunt 227.a

theatrum ab Aemylio reſtauratū 734.b

thebarum ruinæ 225.b

thebanorum in Romanos odium unde 562.b

theium oppidum captum 661.b

themiſtius 358.a eius mors eod.

thenſa ueſtis auguſtiſsima 142.a

theodorus ad Syracuſanos proficiſcitur 356.b

theodotus Paſſaronum princeps 819.b claſsium præfectus 819.a eius ad Paſſarones oratio eod.b

theognes Perſei præfectus 801.b

theonda 810.a

thoxena ſuis uenenum præbet 713.a.b eius memorabile facinus 714.b

theoxenus Acheorum militum præfectus 558.b

thermopylæ unde dictæ 623.a

thermopylarum ſaltus 462.a anguſtiæ 527.b deſcriptio 621.b

theſprotinus ſinus 206.b

theſſalia ſimul à tribus hoſtibus uaſtatur 545.b ab Aetolis 545.a 536.a à Macedo. depopulatur 772.a à Perſeo 763.b

theſſalorum concilium 764.b 619.b ſeditiones 752.a eis libertas à Ro. donatur 564.a

theſſalonica à Romanis capta 807.a à Martio uaſtatur 791.b

theudoria 661.b

theuma uicus ab Aetolis expugnatur 545.b

thica 556.b 384.b

thimarum in deditionem Aminander accipit 545.b

T. Titinius trib. mil. 129.a

thoas Aetolorum princeps 607.b Aetolorum prætor 599.a Aetolici belli concitator 654.a 612.b Antiochum in Græcos concitat 619.a Chalcidem occupare tentat 608.b eius cum Phanea contentio 613.a

thracia ab Antiocho depopulatur 566.b item à Clandico 793.b

thracum cum Mutine certamen 680.a cum Philippo pugna 704.a cum Romanis 679.a ad Romanos legatio 757.a

thraſymenus lacus 296.b fluuius 315.a Romanorum cum Hannibale pugna nobilitatur 297.b

thraſippus dux Macedonum 770.a

thraſo 349.a

thriphylia Achæis reſtituitur 541.b

throrium 610.a

thicræ captæ 242.b

in Thurinum agrum coloniæ deductæ 591.a

thurinum à Pœnis proditione captum 378.b 379.a

thurinorum ſeditio 379.a

thurini in fidem populi Ro. recipiuntur 370.a

thurrus Hiſpaniæ regulus 734.a eius filij à Graccho capti eod.a

thuſci Ianiculum occupant 54.a à Gallis fugantur 139.a & à Romanis 55.a uincuntur 51.b cum Romanis fœdus renouant 27.b

thuſcorum imperium 138.b

thuſculum legiones ducuntur 162.b obſeſſum 165.a oppugnatum 166.b 68.a recuperatum 165.b

thuſcus uicus 37.b

thuſcus ſaltandi modus 172.a

thuſculana arx ab Aequis capta 70.b

thuſculana legio 68.a

thuſculani à Furio Camillo debellantur 161.b qui Volſcis immixti erant, ad Camillum ducuntur 161.a ueniam delicti à Ro. petunt 213.b defectionis ueniam Romæ impetrāt 161.b item pacem & urbem 162.a

thuſculanorum defectio à Romanis 161.a dictatoris ad ſenatum Romanum oratio 161.b

in Thuſculanos animaduerſum Flauia rogatione 213.b

thuſculanis petentibus ciuitas non donata 101.b

thyatira 650.a

thyrſis Stubaræus 724.a

tiberina inſula quomodo facta 32.b

tiberius Sēpronius Gracchus trib. pleb. 685.b triumuir 713.a baſilicam ędificat 794.b cum Claudio in exilium ſe iturum edicit 784.b eius pro Fuluio interceſsio 691.a de libertinis ſententia 814.b cum Scipione ſimultas 661.b de liberando Scipione decretū 689.a in Sardinia res geſtæ 742.b mors 746.a Vide Gracchos

tiberius pontificius 50.b

tibicines, ne in Iouis templo ueſcerentur prohibiti 331.b tybur abeunt eod. qua arte Romam reuocati 332.a

232.a eorum dies feſtus inſtitutus eod.
C. Tibullus prætor 425.a
tiburtibus bellum à Romanis indictum 175.b 179.a
tiburtini Gallos iuuant 175.b inhumaniter à Romanis tractantur 180.a uincuntur eod.
tichiunta fruſtra à Flacco obſeſſa 624.b capta 625.b
ticienſis tribus 244.b
ticinus fluuius 139.a 284.b
ticini pons à Ro. factus 236.a
tifara 396.a
tifatæ colles à Samnitibus occupantur 185.b
tifernus mons 258.a
tifernum Poſthumius cum exercitu proficiſcitur 240.b
timanora Perſei dux 773.b
timaſicrates Rhodius 640.b Lipareſium princeps 136.a
timocrates Pellenenſis 581.b Argiuorum præfectus 582.b eius clementia 587.a
timon Lydiæ præfectus 653.b
tiſo patrenſis claſsis præfectus 604.b
titinius prætor accuſatur 778.b
C. Titinius trib. pleb. 517.b
L. Titinius trib. mil. 131.a
M. Titinius prætor 739.b magiſter equitum 241.b trib. pleb. 84.b 597.b
M. Titinius Curuus prætor 737.a
P. Titinius legatus 527.a trib. militum 128.b
Sex. Titinnius 101.b eius res geſtæ 131.a
titienſes 8.a
toga candida ædilium curulium 706.a
toga prætexta unde Romã translata 5.b
toletum à Romanis captum 603.b
toliſtobogi pop. 668.b
toliſtobogi à Manlio uicti 661.b in Olympum fugiunt 670.a uincuntur 673.b
tolumnius à Coſſo occiditur 102.b
tonitrua comitia impediebant 338.a
toronaicum mare 792.a
toronæ promontorium 537.b
toronem Philippus in deditionem accipit 453.b
Q. Trebellius corona murali donatur 420.a eius ad nouam Carthaginem res geſtæ 419.b
trebia fl. 274.b 287.b
trebia Romanis adempta 48.a pugna Ro. nobilitatur 289.b 291.a
C. Trebonius trib. pleb. 127.b
L. Trebonius cur Aſper cognominatus 890.a
M. Trebonius Flauus 159.a
trebonij contra Samnites res geſtę 263.b
trebula à Fabio capta 241.b
trebulanis ciuitas data 242.a
C. Tremellius decemuir 751.b
C. Tremelius Flaccus Rom. ad Delphos legatus 483.a
Cn. Tremellius tribunus 814.b
Cn. Tremellius Flaccus ædilis 509.b
triballi pop. 440.a 533.a
tribus ciuium Romanorum 22.b
tribus duæ prioribus adduntur 246.b 268.b quatuor ſuperioribus additæ 151.b 148.b
tribus xxxi factæ Romæ 40.a item quatuor & triginta 497.a triginta quinq; 151.b
tribus urbanæ 242.b
tribuum numerus ampliatus 30.b
tribuni plebis tres creantur 118.b quinque 30.b decem 74.a 83.a undecim 101.b non plebis, ſed patriciorũ ſuffragijs creantur 127.b conſulari poteſtate de nouo creantur 137.b cõſulari poteſtate patritij prȩter ſpem fiunt 119.a conſulari poteſtate ex plebe creantur 110.a omnes patritij 113.b ex patribus & plebe ſimul 97.a ad interceſsionem ſtimulantur 115.b
tribuni militares decem creantur 137.b
tribunorum conſulari poteſtate numerus 101.b auctus 122.a
tribunorum plebis poteſtas 113.b 115.b 50.b 56.b eorum numerus auctus 57.a 60.a eorum cum patribus contentio 56.b ſeditioſę cõciones 110.a
tribunitia poteſtas munimentum libertatis 76.b
tribunitię poteſtatis diſſoluẽdæ uia 115.b
tributum apud Carthadinienſes Hannibal priuatis remittit 569.a
tributa 127.a
tributa duplicia Ro. impoſita 337.b
tricaſtini pop 138.b 280.b
tricca 545.a 621.b
tricorij 280.b
trientius ager 524.a
triſanum 200.a
trigemina porta 598.b 734.b 749.b
trigeminorũ bellũ 12.b ſepulturæ 13.b
triphylia 541.b 545.a Achæis redditur 564.b 454.a
tripolis 771.a 772.a à Philopœmene depopulatur 605.a
tripolitanorum agri à Menippo depopulantur 620.b
tritonon op. Philippus in deditionem accipit 453.b
trocmi pop. 668.b à Mãlio uicti 661.b
troia 2.a
troianorũ cum Aboriginibus bellũ 2.b
trogilorum portus 383.a
troilium à Caruilio oppugnatũ 266.b
triticum populo diuiditur 567.b
triumphus quibus imperatoribus concedendus 526.b denegatus ijs qui ſine magiſtratu res geſsiſſent 470.b cur Heluio denegatus 575.b

TRIVMPHVS

M. Acilij Glabrionis de Antiocho 654.b & Aetolis ibid. & 654.a
Aemylij Mamerci de Fidenatib. 109.b
Aemylij Pauli de Perſeo 808.a
L. Aemylij Pauli de Liguribus & Ingaunis 727.b
Aemylij Regilli de Antiocho naualis 334.b 660.b
L. Anicij de Gentio Illyriorum rege 828.b
Attilij Reguli de Hetruſcis 262.a
M. Bębij de Liguribus 729.b
Iulij Bubulci de Aequis 242.b
Cecilij Metelli de Pœnis 268.b
C. Calphurnij de Luſitanis 707.b & Celtiberis 707.b
Camilli de Gallis 145.b 170.b de Hetruſcis 150.b de Veientibus 133.b
Caruilij de Samnitibus 266.b
C. Cicerei ex Corſica 758.a
Q. Cincinati de Aequis 73.b
C. Claudij de Haſdrubale 455.a de Liguribus & Hiſtris 742.b
Claudij Marcelli de Inſubribus & Comenſibus 566.a
Cornelij Coſsi de Volſcis 156.b
A. Cornelij de Samnitibus 215.a
Cn. Cornelij de Inſubribus & Cœnomanis 560.b
P. Cornelij de Liguribus 729.b
P. Cornelij Scipionis Naſicæ de Boijs triumphus 632.a
Coruini de Auſonibus 202.b
Curij Dentati de Samnitibus 267.b
P. Decij de Samnitibus 190.b
Cn. Duilij de Pœnis 268.a
L. Ebutij de Volſcis & Aequis 73.a
Fabij Ambuſti de Tiburtibus 179.b
Fabij Gurgitis de Samnitibus 267.b
Q. Fabij Labeonis 683.a
Q. Fabij de Gallis & Sãnitibus 258.a
Cn. Fuluij de Samnitibus 242.b
M. Fuluij de Aetolis & Cephalenijs 691.a
M. Fuluij Nobilioris de Aetolis 732.b
Q. Fuluij ex Liguribus 737.a
Q. Fuluij Flacci de Hiſpanis 731.b
Furij de Latinis 201.a
L. Furij de Gallis 519.a 559.a
M. Geganij de Volſcis 99.a
Horatij de Sabinis 89.a
M. Liuij de Hannibale 455.a
L. Lucretij de Volſcis & Aequis 64.b
Lucretij Tricipitini de Sabinis 38.a
Mamerci Aemilij de Veientibus, Faliſcis & Fidenatibus 103.a
Cn. Manlij de Gallogræcis 661.b
Cn. Manlij Volſonis de Gallis 691.b
Menij de Latinis 201.a
Menenij Agrippę de Arũcis 38.a
Minutij de Samnitibus 240.b
Q. Minutij 575.b & ex Liguribus 654.a 560.b
Cn. Octauij naualis de Perſeo
L. Papyrij de Samnitibus 237.a 213.b 266.a de Satricanis 214.a
Pauli Aemylij ex Macedonia 824. 825. 826. 827.a & b
Petilij de Gallis & Tyburtibus 176.a
Plautij de Priuernatibus 204.b
Popilij de Gallis 183.a
M. Porcij Catonis de Hiſpanis 588.b
Poſthumij de Latinis 39.b Samnitibus 240.b
P. Poſthumij de Sabinis 37.b
A. Poſthumij Albini de Vacceis & Luſitanis 717.b
A. Poſthumij Tuberti de Volſis 107.a
Lucij Poſthumij de Luſitanis 740.a & de Samnitibus 261.b
P. Poſthumij de Aruncis 38.a
Publij de Samnitibus 208.a
L. Quintij 590.b
L. Quintij Criſpini de Luſitanis & Celtiberis 707.b
T. Quintij de Prȩneſtinis 163.b & de Tiburtibus 179.b
M. Rutilij de Faliſcis 179.b

L. Scipionis

L. Scipionis ex Aſia 660.b
P. Scipionis ex Africa 518.b
Sempronij Gracchi de Celtiberis ſocijsq́ eorum 740.a & de Sardinia 750.a
P. Sempronij de Aequis 141.b
P. Seruilij de Volſcis & Aequis 73.a
Sulpitij de Aequis 241.b & Gallis 178.b
Trebutij de Latinis 39.b
Martij Tremuli de Hernicis 240.a
S. Tullij de Priuernatibus 179.a
Valerij conſulis de Sabinis 89.a
Valerij Voleſi de Sabinis 37.b
Valerij Publicolæ de Sabinis 38.a
L. Valerij de Aequis 137.b
M. Valerij de Sabinis 44.b
M. Valerij Coruini de Samnitibus 184.b de Volſcis eod.
P. Valerij de Veientibus & Hetruſcis 33.b
Virginij & Spu. Caſsij de Aruncis 38.b
Triumphi populi iuſſu decreti 179.b
triumphi quibus, de uarijs gentibus decreti 682.b
triumphi ex nullo geſto bello habiti 729.b
triumphare in Albano quibus liceat. 625.b 758.a
triumuiri bini creantur 372.b 373.b
epulones quãdo primùm facti 567.b
capitales quando 287.b menſarij 333.a 355.a à ſenatu accuſantur 370.b colonijs deducendis creantur 99.b 231.a 558.b 539.b & agris diuidendis 203.a
M. Tuccius ædilis curulis 621.b prætor 634.b 635.a proprætor in Brutios mittitur 677.a triumuir 698.a ei prorogatur in Brutijs imperium 656.a
tullia Seruij uxor 23.b muliebris procaciæ exemplum 24.a eius impietas in parentem 24.b
tullus Hoſtilius 3. Romanorũ rex 11.b fulmine ictus 1.a eius regia 16.a cum Albanis fœdus 196.a
C. Tullij conſulatus 50.a
tuneta 501.a 505.a
turba oppidum 568.b
turdetani 270.b 273.b ad bellum inutiles 577.b à Ro. debellantur eod. expugnantur à Ro. 567.a ſub corona uenduntur 567.a
turdulorum oppida expugnãtur 578.b
turia fluuius 399.b
turnus Herdonius aſtutè interfectus 25.b eius cum Aenea bellum 2.b
turris lignea 340.b & 341.a
tuſci à Gallis pulſi 660.a
tuſculana arx 398.b
tuſcus uicus 561.b 442.b
tutia Veſtalis inceſti damnatur 268.b
tyberina inſula 267.b
tyberinus Syluius 3.b
tyberis fl. unde dictus 3.b eius inundatio 515.b 172.b 116.a 351.a 598.a 603.a 674.a ob hyemis ardorem innauigabilis 128.b
tybur Gallorum munimentum 176.a
tyburtes portas Rom. claudunt 175.a agro à Ro. mulctantur 202.a
tyburtini Pedanos defendunt 200.b
tibicines adhortantur ut Romam ſe recipiant 232.a
tyranni interficiuntur 358.a & b cur occiſi 386.b
tyrrhenum mare unde dictum 138.b
tyſcon uicus 669.b

V

Vacatio rei naualis quibus colonis data à Romanis 617.a
uacationes à colonis, in urbe indicantur 443.a
uaccei à Fuluio uicti 567.b item à Poſthumio 734.b à Romanis ſubacti 737.b
uacceorum bellum 270.b
uacci domus & prata 204.a
uadimonis lacus 237.a
ualerij Flacci ſeueritas 408.b contra Philippum res geſtæ 346.b
ualerius Leuinus abſens conſul dictus 406.a 408.a à Corcyra Naupactum proficiſcitur 408.a contra Pyrrhum pugnat 267.b res à ſe geſtas ſenatui recitat 408.b eius in Siciliam profectio 415.a
ualerius Potitus in Volſcos proficiſcitur 128.b
ualerij Publicolæ oratio ad tribunos & plebem 67.b eius funus & paupertas 68.b
ualerij à Potito deprædati 129.b
A. Valerius Publicola tribunus militum 149.a 166.b
C. Valerius Flamen dialis 706.a prætor 708.b trib. mil. 166.b Ro. ad Ptolemæum legatus 752.a
C. Valerius Flaccus ædilis curulis & flamen Dialis 542.b 426.a
C. Valerius Læuinus cenſurã petit 780.a fit prætor 740.b
C. Valerius Potitus conſul 117.b 118.a trib. mil. 116.a 120.a 121.b ouans urbem ingreditur 118.a
L. Valerius cenſor 711.b conſul 58.a 84.b interrex 130.b Ro. ad Apollinem legatus 136.a magiſter equitum 203.b Pontifex 567.b prætor pro fratre flamine, iurat 540.a quæſtor 49.b à Veijs ducit exercitum 145.a Oppiam legem abrogat 570.b eius contra legem Oppiam oratio 572.b cum Aequis certamen tempeſtas dirimit 58.b in Gallia res geſtæ 579.a & in oppugnatione Heracleæ 626.a
L. Valerius Antias nauium præfectus 339.b
L. Valerius Coruinus interrex 203.a
L. Valerius Flaccus ædilis curulis 520.b cenſuram petit 690.a 766.b fit cenſor 689.b 707.a conſul 567.b legatus 527.a magiſter equitum 219.b Pontifex 731.b prætor 539.b triumuir 654.b 660.a eius circa Mediolanum res geſtæ 588.b contra Pœnos 330.b mors 731.b
L. Valerius Leuinus prætor 732.a
L. Valerius Potitus cõſul 137.b interrex 151.a 137.b trib. mil. 116.a 120.a 122.a 127.a 129.b de republica dicturus tumultum excitat 77.b
L. Valerius Publicola trib. mil. 159.a 155.a 162.a 151.a
L. Valerius Tappus prætor 598.b 644.b triumuir 654.b 660.a
M. Valerius conſul 74.a dictator 44.a & b Fœcialis 12.b interrex 194.b legatus Ro. 238.a magiſter equitum 176.b prætor 338.a 365.b quæſtor 71.b trib. mil. 248.b Brunduſium cum exercitu proficiſcitur 345.b Hirpinos Romanis reſtituit 341.a contra Philippum regem bellum gerit 351.b punicas naues capit & mergit 452.a populi iuſſu triumphat 261.b eius ad Clupeam cum Pœnis pugna 438.b contra Pœnos res geſtæ 506.a ad Aetolos oratio 406.b Græcia & Macedonia decreta 367.b prorogatum imperium 415.b
M. Valerius Coruinus conſul 184.a 185.b 202.b 244.b interrex 219.b dictator 191.b cur dictus Coruinus 183.b eius contra Gallum fortitudo 171.a 350.b 183.b ad milites cohortatio 182.b 192.a
M. Valerius Falco ædilis curulis 509.b Ro. ad Delphos legatus 483.a prætor 516.a ei prorogatur in Campania imperium 512.a
M. Valerius Leuinus cõſul 406.a 744.a Rom. ad Delphos legatus 483.a proprætor 520.b prætor 337.b 334.a 713.a ad Aetolorum uenit concilium 406.b contra Macedones mittitur 520.a Vticenſium & Carthaginẽſiũ agros depopulatur 452.a eius ad Nucerĩ caſtra 339.a contra Perſeum res geſtæ 772.b contra Philippum 406.b de pace cum Carthaginenſib. ineundã cõſultatio 508.a item dè pecunia militibus diſtribuenda 485.b mors 539.b ei prorogatum imperium 435.a
M. Valerius Maximus cenſor 240.a 268.a conſul 231.a dictator 243.a tribunus mil. 129.b 133.b
M. Valerius Meſſala conſulatum petit 655.a fit conſul 676.b decemuir ſacrorum 760.b Ro. in Macedo. legatus 746.b præfectus claſsis 423.b prætor 591.a eius in Africa res geſtæ 424.a
P. Valerius conſul 31.b 34.b 54.b
P. Valerius Flaccus ad Hannibalem legatus 269.b eius de Hannibale uincendo ſententia 398.a
P. Valerius Potitus trib. mil. 164.b 151.b 157.a 161.b 170.b
P. Valerius Publicola conſul 37.b 67.a 180.b 181.b 179.b dictator feriarum conſtituendarum 185.a magiſter equitum 203.a prætor 182.a in falſam affectati regni ſuſpicionem uenit 33.b domum ſuam iubet deſtrui 34.a cur Publicola cognominatus 34.a eius paupertas 38.a mors 38.a 68.b
M. Valerij Voleſi conſulatus 37.b
T. Valerius conſul 203.b
uectigal nouum ex ſalaria annona inſtituitur 446.b
uectigalia inſtituta 734.b ex ferrarijs argentarijsq́ 579.a

Vectigalia Carthaginenſium ab Hannibale reformata 569.a Carthaginenſibus à Maſaniſſa adempta 566.a Illyriæ populis donata 810.a

uectius Meſsius ſuos ad fortiter pugnandum adhortatur 106.b

uectones Toletanis ueniunt ſubſidio 603.b à Fuluio uincũtur 603.b 597.b

ueiens bellum motum ob ſuperbum reſponſum 120.a

ueientes regem creant 122.a quibus rebus Ro. ſibi infiſos fecerint 124.a Rom. maximum terrorem incutiunt 131.b in agrum Romanum incurſionem faciunt 8.b 94.a 54.b 107.b 130.a Ro. bello adoriuntur 129.a cum Sabinis bellum in Romanos renouant 55.a Romanos uincunt 53.a 108.a à Romanis debellantur 90.a 126.a quamobrem 120.b à Fabiorũ gente, priuatis ſumptibus debellantur 53.a Fabios ad unum omnes in clade interficiunt 54.a uincuntur fœliciter à Camillo 131.b & à Sergio cis Anienem 102.a à Romanis fugantur 33.b 51.b 129.a uicti in Ianiculum ſe recipiunt 54.b ſub corona à Camillo uenundantur 133.a pacem à Romanis petunt 9.a finitis inducijs, impetrãt ne res ab ijs repetantur 120.a quoties fidem Romanis fregerint 124.a

ueientum aruſpex 132.b

ueientum agri Tyberis inundatione uaſtati 116.a

ueientum bellũ in Romanos 14.b 33.a cum Romanis pugna ad Nomentum 107.b cum Romanis induciæ 120.a 110.a 55.b

ueientibus auxilium à Romanis denegatur 104.b

ueientani agri pulchritudo 134.a

ueientana arx à Romanis expugnatur 132.a & b præda ſeditionem excitat 134.b

ueij à tribunis mil. obſeſsi 121.b

ueios Romani migrant, relictis omnibus 137.a

ueiorũ obſidio 122.a expugnatio 132.a

uelabrum 442.b

uelatiæ captæ 771.b

uelia 33.b 34.a

uelina tribus 268.b

ueliternus ager Volſcis ademptus 44.b

ueliternum bellum 168.b

ueliterni coloni Romanorum agros inuadunt 168.b 178.b ob crebras defectiones à Romanis puniuntur 201.b

ueliternorum ciuium à Romanis defectio 159.a

uelitis colonorum numerus adiunctus 46.a

uelitræ 201.b obſeſſæ 166.b expugnatæ à Romanis 163.b

uelitras coloni ab urbe miſsi 44.b & legiones 162.b 159.b

uenatio leonum & pantherarum 697.b

ueneficæ 170.a Romæ damnantur 203.b

uenefici multi damnantur 707.a & b

ueneficium complurium matronarum comprehenſum 193.b

ueneficia Romanorum ab ancilla patefiunt 203.b

ueneficij lex lata 193.b quæſtiones fiunt 729.a

ueneris templum 496.b meretricum pecunia ædificatur 258.b lectiſternium 299.b

ueneris Erycinæ templum 515.b uotum 299.a & b dedicatur 337.a 727.b

ueneti 2.a contra Græcos 243.a eorum ſeditio 749.a ſitus 138.b

uenuſia Hannibalis & Marcelli certaminibus nobilitatur 422.a

uenuſini Romanis coloni 427.b Romanos benigniter excipiunt milites 318.b

ueragri populi 283.b

uercellius ſecuri percutitur 341.a

uergæ oppidum 507.a

uergeſtani à Ro. uenduntur 579.a

uergeſtanorum prædones puniuntur à Romanis 579.a

uergeſtanorũ ad Catonẽ legatio 578.b

uergium caſtrum Romani expugnant 578.b 579.a

uermina Syphacis filius 514.b à Scipione fugatur 516.a Romanorum ambit amicitiam 525.a eius ad Ro. legatio eod. contra Maſaniſſam res geſtæ 494.b

uerona urbs 139.a

uer procelloſum 714.a

uer ſacrum à Ro. uotum 299.a item à Cornelio Mammula 568.a iuſſu pontificum factum 568.a 588.a

uerulanis ſuæ leges datæ 240.b

uerruginis præſidium 119.b 136.a amiſſum 120.a

ueſcelia Hiſpaniæ ciuitas à Fuluio capta 603.b

ueſcia urbs Latinorũ receptaculũ 199.b

ueſtæ templum 138.a ab incendio defenſum 408.b ignis perpetuus 146.b 409.a extinctus 450.a 737.b

ueſtæ lectiſternium 299.b

ueſtalis, ob ignem extinctum flagris tractatur 456.a

ueſtales, ſacra ſua in bello Gallico defodiunt 141.b in plauſtro ab Albino uehuntur 141.b duæ ſtupro damnantur 319.b

ueſtalium delinquentium pœna 202.a 309.b 450.a

ueſtiæ Campanæ erga captiuos pietas 411.b

ueſtina oppidum 219.a

ueſtini ſe Samnitibus coniungunt 208.a fœdus à Ro. impetrant 243.a

ueſtinis bellum à Ro. indictum 209.a

ueſtinus ager à Samnitibus depopulatur 258.a

ueſtitus magiſtratuum 574.a precioſus Oppia lege mulieribus ademptus 570.b

ueſtitus militibus datus 496.a 213.b 794.a

uetelia à Coriolano Romanis adempta 48.a

Veturiæ uirile facinus 48.b

C. Veturius augur 74.b conſul 74.a tribunus plebis 164.b 166.b accuſatur 74.a

C. Veturius Philo cenſor 425.a prætor eod.

L. Veturius Craſſus Cicurinus trib. mil. 167.b 170.b

L. Veturius Philo ædilis curulis 425.a cenſor 441.a Philo conſul 455.b decemuir 75.a dictator 310.a legatus 449.b magiſter equitum 483.a prætor 427.b Carthaginenſium legatorum comes 515.a eius res geſtæ 455.a

L. Veturio Philoni prorogatur in Gallia imperium 435.a

M. Veturius ex patricijs trib. mil. creatur 128.b

T. Veturius Caluinus conſul 215.b 203.a

T. Veturius Geminius conſul 65.b

T. Veturius Gracchus augur 746.b

T. Veturius Philo flamen 497.a

T. Veturij cõtra Samnites res geſtæ 215.b

T. Vetuſius conſul 42.b 39.a ad Latinos legatus mittitur 44.a

uffugum oppidum 507.a

ufentina tribus 227.a

ufentus fl. 139.a

uiæ apud Rom. publica impenſa factæ 240.a

uibius Virius defectionis à Romanis autor 400.b ueniam Brutijs à Marcello impetrat 430.b cum 27. ſenatoribus uenenum haurit 401.b eius fortitudo militaris 377.b 378.a oratio 400.b

uibonem colonia deducta 611.b

uibonenſis ager depopulatur 289.a

uicelius mons 81.a

uiciſsitudo omnium rerum 827.b 811.a

uictoriæ moderationis memorabile exemplum 420.a

uictoriæ mons 366.a templũ 484.b dedicatur 598.a 259.a

Q. Victorij cõtra Boios res geſtæ 589.a

uicunuias Hannibal oppugnat 291.b

uicus publicus 34.a

uigiles abſq; ſcuto uigilare iuſsi 802.a

Villa publica 508.a 560.a reſtauratur 588.a

L. Villius matronas accuſat 371.a

L. Villius Tappulus prætor 539.b

P. Villius Tappulus ædilis plebis 497.b conſul 539.b decemuir 520.a prætor 497.a ad Antiochum legatus 593.a item ad Eumenem 600.a in Græciam 603.b & ad Philippum 561.a proficiſcitur Lyſimachiam 566.b in Macedoniam 541.a in Siciliam 498.a cum Hannibale conuerſatio 600.a colloquium 602.a

uiminalis collis urbi additus 22.b

uindicius libertate donatus 30.a

uindictæ nomen unde 33.a 30.a

uirbius cliuus 24.b

uirgines Veſtales à Numa lectæ 11.a

uirgines ex pontificum decreto per urbem euntes carmina canunt 442.b per urbem cantantes Iunoni dona offerunt 524.a

uirginia patricia plebeio nubit 253.b

uirginius 55.a agrariam legem diſſuadet 49.a Appium accuſat 85.a confodit cultro filiam, ne ab Appio corrumpatur 82.a

uirginius

Virginius & Sergius noluit ante tempus abdicare magiſtratum 126.b
Virginius Sergio inuiſus 126.b accuſatur 127.b damnatur 128.a
Virginij proditio 127.b
A. Virginius conſul 42.b 54.b tribunus plebis 84.b triumuir 60 b contra Aequos proficiſcitur 59.a item ad Volſcos 44.a Cæſonem accuſat 65.b accuſatur 136.b 69.a
L. Virginius trib.mil. 149.a eius probitas commendatur 79.b
P. Virginius trib.mil. 126.a eius de conciliandis ſeditioſis ſententia 43.b
Sp. Virginius conſul 74.a
T. Virginius conſul 40.a 52.b eius temeritas 53.a
T. Virginius Cælimontanus cõſul 89.b
uiridomarus occiditur 268.b
uirius defectionis à Ro. autor 400.b
uirtuti templum à Marcello uotũ 436.a à Marcello dedicatum 483.a
uiſceratio 205.b 750.a 709.a
uiſunius mons 198.b
uitellia colonia Romana ab Aequis expugnatur 136.b
uitellij 32.a
uitruuius Romanis datus 204.b uirgis cæſus occiditur 204.b eius domus & prata 204.a
umbri à Gallis pelluntur è finibus 139.a à Ro. debellantur 242.a à Fabio uincuntur 238.b item à Ro. 268.a
umbrorum defectio 238.a 455.b cum Papyrio pugna 237.a
uolana ab Caruilio expugnatur 265.b 266.a
uolani agri diuiſio 116.b & 117.a
uolæ receptæ 116.a
uolas coloni mittuntur 116.a
uolaterrani armamenta nauium Romanis offerunt 476.a
uolcarum ager 278.b
uolcianorum arrogans reſponſum Romanis datum 276.a
uolerus tribunus à plebe creatus 56.a plebem in magiſtratum irritat eod.
uolerones 57.b
uolones 443.a
uolſceutũ ab Hannibale defectio 430.b
M. Volſcius accuſatur 71.a Cæſonem grauiter accuſat 66.a falſus in Cæſonem teſtis damnatur 73.b
uolſci Ardeam expugnant 98.b Coriolanum exulem excipiunt 46.b Ferentinum ſe recipiunt 117.a ad Satricum properant 193.b Hernicorum fines populantur 117.a à Tullio irritati à Romanis deficiunt 48.a occultum parant in Romanos bellum 40.a 110.b in Romanos arma ſumunt 46.a 149.b Latinum agrum depopulantur 118.b Romanum agrum inuadunt 49.a 57.a 137.b 164.a uillas Romanis incendunt 59.a à Ro. debellantur 45.b 110.b 267.b & à Furio 159.b à Lucretio & Aemylio 137.b à Veturio 63.b à Plautio 193.b uincuntur à Camillo 150.a bellum in Ro. renouant 70.a 154.a à Latinis fugantur 55.a item à Romanis 41.b à Fabio 70.b à Quintio 59.a uincuntur à Romanis 44.a 64.a 49.b 50.a 119.b 184.b 149.b 268.a item à Camillo 152.b à Poſthumio 107.a & prope Ferentinum 121.b acceptis conditionibus inducias impetrant 138.a mittuntur ſub iugum à Rom. 99.a pacem petunt & impetrãt 42.a 261.b dãnt obſides 40.a
uolſcorum cum C. Sempronio cõflictus 111.a agri à Poſthumio uaſtantur 261.b caſtra à Ro. capta 155.a 238.a cum Ro. pugna 106.a & b & 107.a item cum Camillo 160.b & 161.a
uolſcorum legati Romam ueniũt 203.b
uolſcorum & Aequorum legati pacificatum ueniunt Romam 133.b
uolſcos coloni ex urbe mittuntur 134.a
uoltumnæ fanum 104.b 105.a 121.b 130.b 149.b
uolumniæ uirile facinus 48.b
uolumnij Saxæ rogatio 737.b
L. Volumnius Flamma conſul 239.a Romam euocatur 253.a eius contra Samnites res geſtæ 264.a & 263.b
P. Volumnius conſul 64.b eius fortitudo militaris 68.b
Q. Volumnius Flamma conſul 249.b
uoluptatis pernicies 344.b
uoluſtana 788.a
uopiſcus Iulius conſul 55.b
uota quibus ceremonijs fieri ſolita 616.b 299.b
uota quinquennalia 522.b ex pecunia incerta dijs nequaquã facienda 522.b
urbanæ tribus 242.b
urbicua op. expugnatur 720.b
urinatores à Perſeo interficiuntur 791.b
C. Vrſanius tribunus plebis 560.a
uſcana oppidum 781.b à Perſeo expugnatur 785.a
uſcanienſes indignè à Perſeo tractantur 785.b
uſura à Romanis punita 552.b
uſuræ apud Romanos pernicies 180.b
utica à Scipione obſeſſa 498.b 500.b 495.b 477.b
uticæ ſitus 495.b
uticenſium agri à Romanis depopulantur 424.a 452.a
uulcani area 709.a 721.b campus 351.b inſulæ 288.a 289.a lectiſternium 299.b templum 241.b
ulcano uota à Tarquinio facta 20.a ſpolia hoſtium à Marcello offerũtur 345.a
uultures in Romuli & Remi augurio 4.b
uulturnum Hetruſcorum oppidum Samnites expugnant 110.b
uulturnum colonia deducta 588.a
uulturnus fl. 200.a 252.a 301.a 258.a 353.a aquis inflatus 331.b
uulturnus uentus Romanis contra Hannibalem obeſt 315.b
uxorum in maritos imperium 571.a

X

Xantippus Lacedæmoniorũ dux 268.a 474.b
Xenarchus prætor 747.a
Xenoclides 610.b Achæorũ dux 615.a
Xenophanes Philippi Macedonians legatus 339.a Hannibalis legatus mẽdacijs Romanos decipit 339.a & b
Xenophon Achæus 554.b
Xychus 735.b
Xyline 667.b
Xyniæ à cultoribus metu Aetolorum deſeruntur 545.b

Z

Zamma inſula 546.a oppidum 510.b
Zazynthus inſula 619.a 271.a 629.a 407.a Achæis tradita 629.a à Leuino capta 407.a Romanis tradita 629.b
Zazynthum Liuius depopulatur 633.a
Zelaſium promontorium 538.a
Zeno Magnetum princeps 607.b Sardeorum præfectus 653.b eius ad Quintium oratio 607.b
Zephyrium ab Antiocho in deditionem acceptum 559.b
Zeuſippus Tanagram fugit 562.b Athenas in exilium concedit 562.b Barcillæ cædis falſo in ſimulatos defendit 561.b
Zeuſippi ſeruus apertis heri literis aufugit 562.b
Zeuſis Lydiæ præfectus 653.b eius oratio, qua pacem Antiocho dãdam eſſe rem Romanis perſuadet 653.b
Zoilus 348.b 349.a
Zybœa uincitur 663.b

FINIS INDICIS.

SERIES CHARTARVM

α a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo pp qq rr ss tt uu xx yy zz aaa bbb ccc ddd eee fff ggg hhh iii kkk lll mmm nnn ooo ppp qqq rrr sss ttt uuu xxx yyy zzz AAA BBB CCC DDD EEE FFF GGG HHH III KKK LLL MMM NNN OOO PPP

Omnes ſunt terniones, præter L L L quaternionem.

BASILEAE, PER [redacted] *Anno Salutis humanæ M. D. XLIX. Menſe Martio.*

Digitized by Google

Digitized by Google